

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

Schacht-Steen

DANSK
BIOGRAFISK
LEKSIKON

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

GRUNDLAGT 1887 AF C. F. BRICKA
OG VIDEREFØRT 1933-44
AF POVL ENGELSTOFT
UNDER MEDVIRKEN AF SVEND DAHL

TREDJE UDGAVE
REDAKTØR SV. CEDERGREEN BECH
UDGIVET MED STØTTE AF CARLSBERGFONDET

TRETTENDE BIND
Schacht – Steen

GYLDENDAL

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

er sat med Times på Digiset
og trykt i offset hos J. H. Schultz
Bogtrykkeri A/S, København.

Papiret er træfrit tonet trykpapir
fra Lessebo Bruk.

© Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S,
København 1983.

Printed in Denmark, 1983.

ISBN 87-00-05551-4 (komplet indb.)

ISBN 87-00-05552-2 (komplet VB)

ISBN 87-01-77491-3 (bind 13 indb.)

ISBN 87-01-77494-8 (bind 13 VB)

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

REDAKTIONSKOMITÉ

Professor, dr.phil. Povl Bagge
Rigsbibliotekar Palle Birkelund
Professor, dr.phil.h.c. Mogens Brøndsted
Folketingsbibliotekar, dr.phil. Kristian Hvidt
Overarkivar, cand.mag. Finn H. Lauridsen
Professor, dr.phil. E. Rancke-Madsen
Professor, dr.med. & phil. Egill Snorrason

REDAKTION

Sv. Cedergreen Bech, redaktør
Allan Brusendorff, forlagsredaktør
Marianne von Sydow, redaktør
Uffe Andreasen, redaktør
Grethe Neergaard Jacobsen, redaktionssekretær
Marie Hvidt, manuskriptgennemgang
Anne-Mari Steimle, manuskriptgennemgang og ikonografi
Hanne Borup, bibliografi
Ann-Mari Wichmann, sekretær

EKSTERNE MEDARBEJDERE

Bibliograf Ludvig Bramsen, genealogiske data
Ekspeditionssekretær Finn H. Blædel, genealogiske data
Seminariektor Paul Nørreslet, udtale
Museumsdirektør, dr.phil. Povl Eller, ikonografi
Arkivar Nils G. Bartholdy, slægtsartikler
Arkivar Thelma Jexlev, slægtsartikler
Landsarkivar Hans H. Worsøe, slægtsartikler

VEJLEDNING

Optagelse: Leksikonets geografiske område er Danmark, således at også udlændinge der har ydet en væsentlig indsats for dansk samfundsliv og kultur har fundet optagelse. Ligeledes er optaget danske hvis indsats er øvet i udlandet. Nordmænd og islændinge i fællestiden, hhv. 1537–1814 og indtil 1918 er optaget for så vidt indsatsen har været øvet i Danmark eller været af betydning for fælleskulturen. De skånske landskaber regnes for en del af Danmark indtil 1658, Slesvig og Holsten ligeledes, henholdsvis 800–1864 og 1460–1864. For perioden 1864–1920 er fra disse landsdele optaget personer fra begge sproggrupper med tilknytning til nationalitetskampen, herunder bl. a. også et antal tyske embedsmænd. For Sydslesvigs vedkommende medtages efter 1920 personer som har været virksomme for dansk sprog og kultur. Fra de tidligere oversøiske koloniområder er fremstående personer i dansk tjeneste medtaget. For Færøerne og Grønland gælder at kriteriet nu er en indsats inden for det pågældende kulturområde.

Om nyoptagelse skal bemærkes at redaktionen i et vist omfang har taget hensyn til personlige ønsker om at undlade optagelse. I enkelte tilfælde hvor det har drejet sig om personer hvis virke udover deres fagområde har gjort dem til alment kendte, offentlige personer har redaktionen ikke imødekommet sådanne ønsker, men ladet hensynet til brugernes rimelige interesse veje tungest. For alle optagne personer er der søgt overholdt en tiårs periode inden for hvilken den pågældende skal have gjort sig gældende inden optagelse. En sådan regel har ikke kunnet overholdes uden undtagelser.

Følgende kategorier er optaget uden undtagelse: Danske konger og dronninger samt andre medlemmer af kongehuset som har været konge/dronning i andre lande. Endvidere enhver person siden 1848 der har beklædt en regeringspost, kort eller længe. Som konsekvens heraf er alle departementschefer der var medlemmer af det såkaldte departementschefstyre under 2. verdenskrig også optaget, ligesom alle islændinge der var medlemmer af en dansk regering som ministre for Island.

Hvad angår biografiernes opstilling, arten og mængden af oplysninger følges i alt væsentligt principperne fra Dansk biografisk Leksikon, 2. udgave. På enkelte punkter er der dog foretaget

ændringer fra denne. Det gælder således anførelsen af titulatur og oplysning om udtale hvor navnes bogstavering kan give berettiget tvivl om den gængse/rette, danske (fordanskede) udtale. (Om lydskrift, se ndf.). Endvidere er i det genealogiske hoved i hvert enkelt tilfælde anført forældres navn og årstal uanset om en af disse eller den biograferedes bror/søster selv er optaget. For at lette oversigten over hvilke medlemmer af en familie (forældre, børn) der findes optaget er som sidste punkt i dette afsnit anført de pågældende slægtninge.

Alfabetisering: Der alfabetiseres overalt efter bogstav, uanset udtale. I tvivlstilfælde er der henvisning, aa og å betragtes som ét bogstav uanset udtale og findes sidst i alfabetet, ligeledes betragtes hhv. v/w, y/ü, æ/ä, ø/ö som ét bogstav. Ved ensbenævnte er rækkefølgen kronologisk – dog står ensbenævnte danske konger kronologisk for sig, hvorefter personer ensbenævnte med disse følger. Tilnavne indgår ikke i alfabetiseringen.

Biografierne er opstillet efter personens kaldenavn (**halvfed** sats), efter første led i sammensætninger, uanset bindestreg. Undtagelser herfra er gjort når sidsteleddet betragtes som slægtsnavnet, fx Oluf Nielsen Rosenkrantz, A. Drachmann Bentzon. Hovedprincippet har været at anbringe artiklen hvor de fleste formodes at ville søge. Hvor der kan herske tvivl er der henvisning. I enkelte tilfælde er pseudonym/kunstnernavn anført med henvisning til døbenavn.

Titulatur: Der er ikke gjort forsøg på at udtømme den biograferedes karriere her. Der anføres én, højst tre væsentlige betegnelser, tilstrækkeligt til hurtig identifikation. Der anvendes fortrinsvis fagbetegnelse/profession eller stilling, og flertydige eller uklare betegnelser som direktør, sekretær, professor o.l. er forsøgt undgået, ligesom akademiske grader kun findes i selve artiklen.

Genealogiske data er samlet i et afsnit for sig foran i artiklen. De er for størstedelens vedkommende samlet af redaktionen og i alle tilfælde redaktionens ansvar. Henvisning til kirkebogen gælder kun registreringen, idet selve handlingen, dåb/vielse godt kan have fundet sted hjemme. I øvrigt er disse data angivet i samme principielle omfang som i 2. udgave. For nyoptagelsernes vedkommende har redaktionen dog i enkelte tilfælde måttet afstå fra at udfylde skemaet, fordi

oplysningerne i offentlige registre ikke har været tilgængelige og de biograferede enten ikke selv har ønsket at medvirke eller har modsat sig at de pågældende data anføres.

Henvisninger er overalt angivet med henvisningsprik ". I hovedet er denne anvendt uden undtagelse, i artiklen er henvisning udeladt ved 1) personer allerede nævnt i hovedet, 2) konge, dronning, da kategorien som omtalt er optaget i sin helhed. Det samme gælder derfor regeringsmedlemmer, hvor denne funktion fremgår af sammenhængen. 3) Enkelte tilfælde hvor henvisning skønnes overflødig eller betydningsløs.

Enkelte henvisninger fra den alfabetiske rækkefølge vil være til personer der biograferes ganske kort i en anden persons artikel. Navnet vil også her fremstå med halvfed sats. Fremgangsmåden er især anvendt hvor personartikler er udeladt fra forrige udgave, men hvor den pågældendes personlige data, karriere og evt. værk med rimelighed kan anføres i en bevaret artikel om en slægtning.

Litterære arbejder: Mens der i litteraturvejledningen under artiklen oplyses om samlede eller udvalgte værker samt værker af selvbiografisk karakter, (se nedenfor: bibliografi) vil den biograferedes værker blive nævnt i selve artiklen i det omfang forfatteren har fundet det fornødent. Der tilstræbes altså ikke fuldstændigt værkregister.

Ordensdekorationer: Danske ordner, med årstal for tildeling, anføres, og som sidste punkt i litteraturfortegnelsen oplyses om der findes en levnedberetning, afleveret til ordenskapitlet. Tidligere end 1884 findes sådanne ikke da arkivet gik til grunde ved Christiansborgs brand. Det må bemærkes at de eksisterende levnedbeskrivelser er af vekslende længde og historisk værdi, samt at de kun er tilgængelige til forskningsformål efter tilladelse af den kgl. ordenshistoriograf, ligesom de senest afleverede vil være belagt med hemmeligholdelsesklausul.

Ikonografi: Som sidste punkt i artiklen er anført fortegnelse over billedlige fremstillinger og mindesmærker, så vidt muligt med angivelse af kunstner, tilblivelsesår og hvor de findes. For personer i nyere tid anføres fotografi i offentlige samlinger. Foto uden stedsangivelse betyder foto i Det kgl. biblioteks kort- og billedafdeling.

Bibliografi: Der er normalt ikke henvist til almindelige oversigtsværker og håndbøger af leksikalsk art, stater o. lign. Blandt sådanne kan på grund af deres udførlige bibliografiske apparat særlig nævnes H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814, 1924-39, Th. H. Erslew: Almindeligt forfatterlexikon for kongeriget Danmark fra

1814 indtil udgangen af året 1853, 1843-68 (fot. optryk med personregister 1962-65) – begge omfattende forfattere af al slags litteratur – samt Dansk skønlitterært forfatterleksikon 1900-1950, red. Svend Dahl og Povl Engelstoft, 1959-64. En oversigt over eksisterende stater m.v. findes i øvrigt i Albert Fabritius og Harald Hatt: Håndbog i slægtsforskning, 3. udg., 1963 109-26, og Hans H. Worsøe: Fortegnelse over alm. biografi og stater, 1948-72 i Pers.hist.t.16.r.I, 1973 69-91; tillæg i 16.r.II, 1974 190.

Mere fuldstændige oplysninger om biografisk litteratur, biografiske samlinger såvel som individuel biografi, søges i Bibliotheca Danica, Systematisk fortegnelse over den danske litteratur fra 1482 til 1830 III, 1896 (fot. optryk 1962) 933-1590 – Supplementet i V, 1963. Supplement 1831-40 til Bibliotheca Danica, 1948 715-40. B. Erichsen og Alfr. Krarup: Dansk hist. bibliografi. Systematisk fortegnelse over bidrag til Danmarks historie til udgangen af 1912 (i tilslutning til Bibliotheca Danica) III, 1917. (fot. opt. 1929). Henry Bruun: Dansk hist. bibliografi 1913-42 IV-V, 1970-73. Samme: Dansk hist. bibliografi 1943-47, 1956 318-484. Bente Pedersen: Dansk historisk årsbibliografi 1967/68/69, 1972-74. For årene 1948-66 og 1970- som endnu ikke er dækket af Dansk hist. bibliografi er slægtslitteraturen samlet i Hans H. Worsøe: Fortegnelse over slægtslitteratur 1948-72 i Pers.hist.t.16.r.II, 1974 1-74; tillæg 185-89, samt Fortegnelse over dsk. slægthitt. 1973-79, ved Dorte Gissel, i Pers. hist. t. 102, 1982, 1. Derudover henvises til Dansk bogfortegnelse og Dansk tidsskrift index for de pågældende år. Sidstnævnte begynder med 1915, og til årgangene 1915-49 findes et samlet register over biograferede personer i Sven Houmøller: Biografiske tidsskriftartikler, 1971. Avisartikler findes registreret i Biografiske avisartikler 1940-55, 1974.

Endelig suppleres Dansk bogfortegnelse og Dansk tidsskrift index af den årligt udgivne Dania polyglotta, hvori bl. a. anføres litteratur om danskere trykt på andre sprog.

For ikonografien henvises til A. Strunk: Portraiter af det danske kongehus, 1882. Afløst af N. L. Faaborg: Danske grafiske portrætter. Kongehuset, 1980. F. Krohn: Saml. til en beskrivende fortegnelse over danske kobberstik, raderinger, illustrationer m.m., udg. Pietro Krohn, 1889. E. F. S. Lund: Danske malede portrætter I-X, 1895-1912. P. B. C. Westergaard: Danske portrætter I-II, 1930-33.

For litteraturhenvisningerne under de enkelte artikler er der ikke tilstræbt fuldstændighed men væsentlighed. Der vil almindeligvis være tale om et udvalg af supplerende litteratur om den bio-

graferede person, ikke nødvendigvis hvad der har dannet grundlag for artiklen. Sideangivelse er så vidt muligt anført med hovedsted selv om personregister findes. Bind angives overalt med romertal.

Titlerne er anført med let gennemskuelige forkortelser og i en systematik der skulle gøre det muligt at se hvilken art litteratur der er tale om. Den saglige opdeling – inden for hvilken titlerne gruppevis anføres i kronologisk orden – ved større og mere komplicerede opstillinger adskilt ved rubrik og ny linje, ellers ved tankestreg, er følgende:

1. Bibliografi: værkerfortegnelse (værker af den biograferede) og/eller fortegn. over litteratur om den pågældende, total eller partiel.
2. Udg.: oplysninger om samlede eller udvalgte værker. Standardudgaverne.
3. Kilder: trykte dagbøger, selvbiografier, interviews, breve til og fra, evt. aktstykker vedr. personen.
4. Lit.: bøger og artikler om den biograferede i flg. orden: genealogisk lit., almindelig biografisk lit.
5. AV.: audiovisuelt materiale, film, lydbånd.
6. Papirer: privatarkiver, manuskripter, optegnelser, breve, med oplysning om opbevaringssted.

Sidst: evt. levnedberetning i ordenskapitlet. Der er henvist til arkiver og biblioteker uden angivelse af arkivgruppe eller samling. For medlemmer af kongehuset kan generelt henvises til kongehusets arkiv, Rigsarkivet.

Slægtsartikler: Slægtsartiklerne fra 2. udgave er i alt væsentligt bevaret, revideret og ajourført, samt suppleret med nye. Opstillingen er ændret til en grafisk form for at lette oversigten. Udvalget af navne er først og fremmest bestemt ud fra ønsket om at vise relevant slægtsammenhæng mellem optagne personer. I den alfabetiske rækkefølge vil de indgå foran første personartikel på slægtsnavnet, eller øverst på følgende side.

Signatur: * efter forfatternavnet angiver at artiklen i sin substans er overført fra 2. udgave efter ubetydelige redaktionelle ændringer. Data er så vidt muligt efterprøvet. Forfatternavn med et andet i parentes efter angiver at førstnævnte har foretaget en revision/ajourføring af den tidligere forfatters artikel. I enkelte tilfælde vil forekomme en dobbeltsignatur med / imellem navnene. I så fald er der tale om to forfattere til samme artikel. Hvor forfatternavnet er anført uden parentes eller stjerne er artiklen nyskrevet eller af den tidligere forfatter gennemset og godkendt til denne udgave.

Forkortelser: Der er i artiklerne kun anvendt få og helt gængse forkortelser, ligesom forkortelser

i bogtitler er gennemskuelige. I det genealogiske skema og andetsteds er anvendt følgende forkortelser og tegn:

- Andr. – Andreas kirke
- Ass. – Assistens kirkegård
- b.v. – borgerlig viet
- begr. – begravet
- bibl. – bibliotek
- Bl.R. – blå ridder (ridder af elefanten)
- Chr. – Christians kirke
- Cit. – Citadelskirken
- Class. – Classenske boligens kirke
- d. – datter
- DM. – Dannebrogsmændenes hæderstegn (ophørt 1952)
- F: – forældre
- F.M.1. – fortjenstmedaljen i guld
- F.M.2. – fortjenstmedaljen i sølv
- Frbg. – Frederiksberg
- Fr.borg – Frederiksborg
- Fred.ty. – Frederiks tyske kirke
- Frels. – Frelsers kirke
- Fr. ref. – Fransk reformert kirke
- Fødsst. – Fødselsstiftelsen
- Garn. – Garnisons kirke eller kirkegård
- Helligg. – Helliggejst (Helligånds) kirke
- Helligk. – Hellig kors kirke
- hrd. – herred
- Hv.R. – hvid ridder (indtil 1808 betegnelse for storkors af Dannebrog)
- Jac. – Jacobs kirke
- Johs. – Johannes kirke
- k. – kirke
- K. – kommandør af Dannebrogordenen
- kat. – katolsk
- kgb. – kirkebog
- Kbh. – København
- kgd. – kirkegård
- Matth. – Matthæus kirke
- Mos. – mosaik trossamfund
- n.å. – næste år
- Naz. – Nazaret kirke
- Nic. – Nicolai kirke
- r. – række
- R. – ridder af Dannebrogordenen
- R.E. – ridder af elefantordenen
- s. – søn
- s.d. – samme dag
- s.å. – samme år
- sg. – sogn
- S.K. – storkors af Dannebrogordenen
- S.K.md. – storkommandør af Dannebrogordenen
- sst. – samme sted
- t. – tidsskrift

tid.	- tidende	[y:]	som i Dynesen ['dy:nəsən]
Trin.	- Trinitatis kirke	[y']	som i Stürup ['sty'rÁP]
Tysk ref.	- Tysk reformert kirke	æ-lydene [æ]	som i Bentzen ['bæntsən], Albertin [albər'tæŋ]
u.v.	- uden vielse	[æ:]	som i Dræby ['dræ:by'], Aubert [á'bæ:r]
*	- født	[ä]	som i Hernøe ['härnø']
†	- død	[æu]	som i Levring ['læureŋ]
~	- gift/gift med	ø-lydene [ø]	som i Tønnesen ['tønəsən], de Bang [dø'baŋ]
1°	- første gang	[ø:]	som i Gjødesen ['gjø:ðəsən]
2°	- anden gang	[ø']	som i Løgstrup ['lø'qstrÁP]
▪	- henvisning	[ö]	som i Høm ['høm'], Hørlyck ['hørløk]
□	- herefter ikonografi	[ö:]	som i van Deurs [fan 'dö:rs]

Udtale

Hjælpetegn

' angiver at trykket ligger på den følgende stavelse: Dahlerup ['dalərÁP], Ballin [ba'li'n].

: efter vokal angiver at den er lang: Haagensen ['há:qənsən].

' angiver at den foregående lyd har stød: Ledet ['le'ðət], Høm [høm'].

Vokaler og diftonger

a-lydene [a]	som i Hansen ['han'sən], Banke ['bänkə], Karstensen ['kərstənsən]
[a:]	som i Schade ['sjɑ:ðə]
[a']	som i Mægaard ['mæ'gá'r]
[ai]	som i Heinesen ['hainəsən]
[ai']	som i Meinertsen ['mai'nərtsən]
e-lydene [e]	som i Linnemann ['lənəmən'] (1. stavelse)
[e:]	som i Hedeboel ['he:ðəbol] (1. st.)
[e']	som i Hee ['he']
[ə]	som i Jensen ['jənsən] (sidste st.)
i-lydene [i]	som i Lillelund ['liləlån']
[i:]	som i Stinus ['sti:nus]
[i']	som i Friis ['fri's]
[ai]	som i Heinesen ['hainəsən]
[ai']	som i Meinertsen ['mai'nərtsən]
o-lydene [o]	som i Lorentzen [lo'rän'tsən]
[o:]	som i Lohse ['lo:sə]
[o']	som i Frohn ['fro'n]
u-lydene [u]	som i Justesen ['justəsən]
[u:]	som i Thune ['tu:nə]
[u']	som i Juul ['ju'l]
[au]	som i Lauritzen ['lauritsən]
[au']	som i Grau ['grau']
y-lydene [y]	som i Lüttichau ['lytikau]

å-lydene [å]	som i Bomholt ['båmhølt'], Lund ['lån'], Borup ['bo'rÁP], Bording ['bårdeŋ]
[å:]	som i Skaaninge ['skå:nəŋə], Mogenssen ['má:qənsən]
[å']	som i Aagaard ['å'gá'r]
[ɔ]	som i Tommerup ['tómərÁP], Bomholt ['båmhølt'] (2. st.), Bournonville [buro'nø'vil] (2. st.), von Bruckhofen [fɔn 'brukho:fən] (det 1. ord)
[ɔu]	som i Hovgaard ['høugá'r]
[ɔu']	som i Schousen ['skəu'sən]
[ɔi]	som i Højlund ['høilån']
[ɔi']	som i Ellehøj ['ælhøi']

Konsonanter

Retstavningens dobbeltkonsonanter lydskrives med kun ét tegn, fx i Sillesen ['siləsən].
Hvor en udtale med b eller p – d eller t – g eller k er lige korrekte, anvendes [p], [t] og [k], fx i Heerup ['he'rÁP], Winther ['ven'tər] og Bach ['bak].
r lydskrives som [r], også når lyden er vokalagtig, fx i Anders ['anərs].
Der lydskrives [sj] i navne som Schumacher ['sjuməkər] og Déroches [dérøsj].
„Blødt d” lydskrives [ð] som i Wedersøe ['ve:ðərsø].
„Blødt g” lydskrives [q] som i Lagermann ['la'qərman].
Den lyd, der hyppigst svarer til retstavningens ng eller n i nk, lydskrives [ŋ] som i Bang [baŋ].
Den lyd, der svarer til islandsk þ og hyppigt svarer til engelsk th, lydskrives [p].

TRETTENDE BIND

Schacht – Steen

Schacht, H. Rosenstand, se **Rosenstand Schacht, H.**

Schacht, Matthias Henriksen, 1660–1700, rektor, musiker. * 29.4.1660 i Visby, Gotland, † 8.8.1700 i Kerteminde, begr. sst. F: rektor, senere provst Henrik S. (1630–89, ~2° med N. N.) og N. N. († 1660). ~21.4.1686 i Odense med Anne Kirstine Hansdatter Klöcker (~2° med ridedoged på Lundsgård, senere købmand i Kerteminde Jens Thomasen Wiiger, † 1751, ~2° senest 1740 med Elisabeth Dorothea Buchwalt, † senest 1751).

S. blev 1678 student fra Visby, men da dette skete under Niels *Juels besættelse af øen i den skånske krig søgte han til Kbh.s universitet hvor han s.å. immatrikuleredes med Ole *Borch som præceptor. Han viste sig som en fremmelig og energisk student, men hans studietid her blev dog ikke af længere varighed, thi da fødeøen efter freden i Lund 1679 gik tilbage til Sverige fandt han det ikke rådeligt at fortsætte sine studier i Danmark hvis han ønskede befordring på Gotland, og over Kiel, Rostock, Leipzig og andre tyske universitetsbyer satte han kursen mod Stockholm og Uppsala. Hjemme var faderen imidlertid sat under tiltale for fornærmelser mod de tidligere svenske embedsmænd – og blev afsat efter dom, hvorefter han levede sine sidste år i Kbh. med en lille kgl. pension. S. selv blev 1682 hører ved sin gamle skole i Visby, men han har åbenbart følt sin stilling her uholdbar og begav sig på ny ud i verden, besøgte Danzig (Gdansk), Königsberg (Kaliningrad) og Holland, men havnede omsider hos faderen i Danmark hvor dennes velynder, Thomas *Kingo, 1683 kaldte ham som hører og kantor til Odense latinske skole, en virksomhed han 1686 ombyttede med det også ret magre embede som rektor i Kerteminde. På dette fredlyste sted fandt han, der var i besiddelse af megen musikalsk begavelse og med sit embede forenede virksomheden som stadsmusikant for Kerteminde og Hindsholmen, ikke desto mindre også tid til litterære sysler hvoraf dog kun ubetydeligt i hans levetid tryktes i det i Lübeck fremkomne lærde tidsskrift *Nova literaria Maris Balthici & Septentrionis*, deriblandt en afhandling om lærde danske kvinder (stærkt benyttet fx af Fr. Chr. *Schönau) og en anden om fynske oldsager.

S. var en udpræget samlernatur, han indrettede sig en slags museum af sjældne og besynderlige genstande, og i hans skildringer herfra og af andre emner sammenbragte han forbløffende meget stof, samlet på hans rejser og gennem en omfattende læsning. I adskillige nu tabte skrifter tumlede han som den polyhistor han var med emner som Ungarns fæstninger, Gotlands be-

skrivelse, zoologi, botanik, matematik, historie o.m.a., og han var ligeledes bidragyder til Matthias *Moths store danske ordbog. Blandt hans efterladte manuskripter der bl.a. omfatter en afhandling *De cochleis, conchis & conchylis* og den gennemillustrerede skildring *De Grönlandia* der også vandt P. F. *Suhms anerkendelse må navnlig fremhæves det store l.l.1687 afsluttede værk *Musicus Danicus eller Danske Sangmester* (udg. 1928 af G. Skjerne) der dels omfatter et leksikon over komponister og musikalske autorer og dels en lærebog i musikkens forskellige discipliner. Navnlig musikerleksikonet har vakt megen opmærksomhed, bl.a. fordi det er det tidligste i Europa, men den af E. L. *Gerber fremsatte formodning at S. skulle have fundet og benyttet et for længst tabt skrift af Marcus *Meibom er bevislig grundløs. Forskellige kompositioner af S. er ikke længere bevarede. I sin skole var han en nidkær lærer, men han skræmte mange ved sin ualmindelige strenghed. Flere forsøg han gjorde på ved hjælp af sin velynder Oberst Lützwow på Lundsgaard at opnå præsteembede ved omlægning af nabosognene førte ikke til noget resultat idet han afgik ved en pludselig død i sine bedste år. Mens der kun var ham lidet beskåret af time- lig velfærd, opnåede han allerede i sin levetid ry som en meget lærd mand og den navnkundigste af Kertemindes rektorer hvis tidlige bortgang bl.a. beklagedes af Erik *Pontoppidan (1698–1764).

Nova literaria maris Balthici, Lübeck 1698 186–88; 1699 23f 116–20; 1702 82f. G. Strom i Saml. til Fyens hist. og top. III, 1865 77–79. Visby stifts herdaminne, udg. O. W. Lemke, Örebro 1868 89–92. Angul Hammerich: Dansk musikhist. indtil ca. 1700, 1921 229–33. G. Skjerne i M. H. S.: *Musicus Danicus* el. Danske sangmester, 1928 I–XXXII. Emil Reimer: Sophus A. E. Hagen 1842–1927, 1927 31. V. Woll: Fra Kertemindes fortid II, 1929 64–67.

Godtfred Skjerne*

Schack

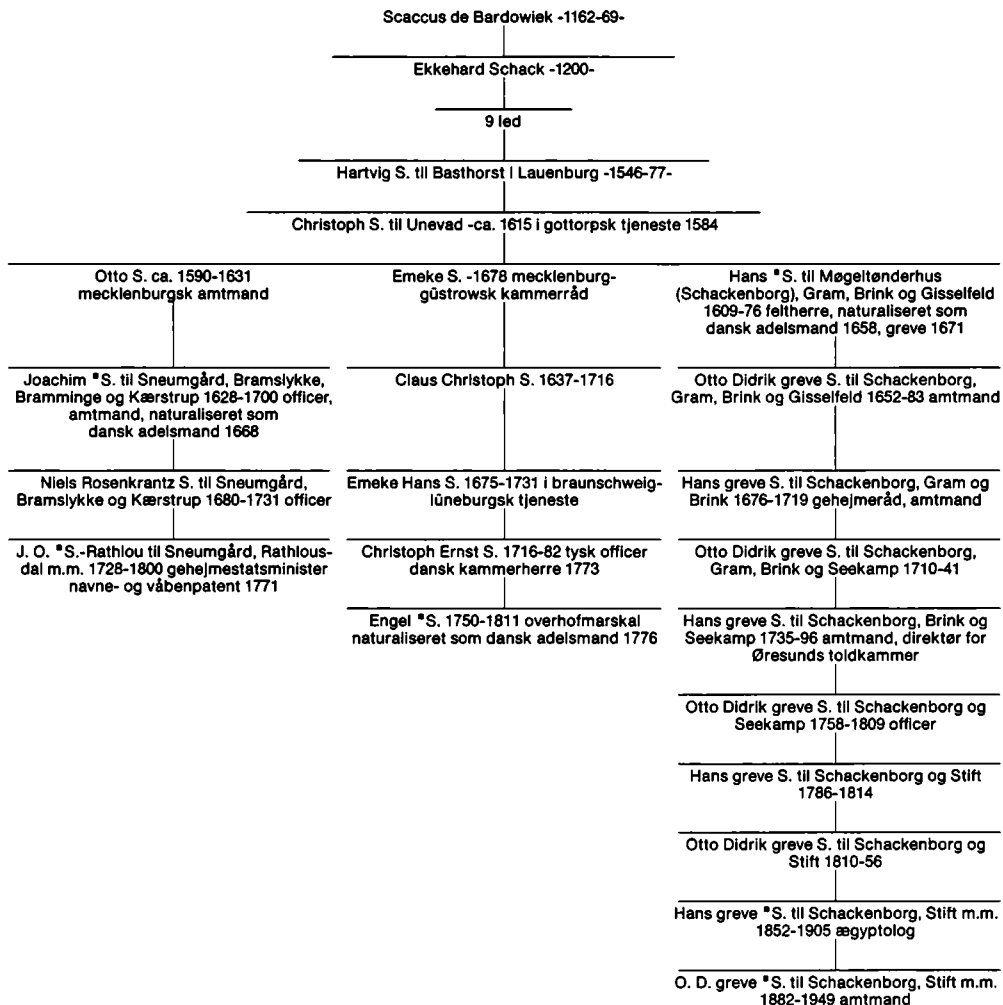
Nordtysk adel.

Joachim *S. var 3° ~ Elisabeth Rosenkrantz, d. af gehejmeråd Erik *R. (1612–81). Joachim S.s datter Bertha Scheel S. var ~overhofmarskal Christian v. *Højstein. J. O. *S.-Rathlous datter Dorothea Sophie var ~officeren Clemens August baron *Haxthausen. Hans greve *S.s (1609–76) datter Augusta var ~officeren Ditlev *Rumohr.

Danm.s adels årbog XLIX, 1932 II 3–113.

Nils G. Bartholdy

Schack, Albert, 1849–1925, præst. * 3.3.1849 i Ring ved Horsens, † 22.6.1925 i Marslev, begr. i Vonsild. F: sognepræst, sidst i Herstedøster og

-vester, dr.phil. Marcus Andreas Tage S. (1810–62) og Hildeborg Marie Bruun (1819–73). ~7.6.1876 i Ågerup ved Roskilde med Louise Augusta Olivarius, * 17.8.1854 i Kbh. (Frue), † 18.1.1922 i Vonsild, d. af sognepræst i Bregninge på Tåsinge, senere i Ågerup og Kirkerup, provst Carl August O. (1813–92) og Anna Margrete Rømer (1824–1906). – Far til Tage *S. S. blev student fra Borgerdydskolen 1866 og cand.teol. 1872. Derefter underviste han og blev 1874 kapellan i Raklev, 1877 sognepræst i Bredstrup, 1887 i Gudum-Fabjerg, 1895 ved Helligåndskirken i Kbh. og 1908–22 i Vonsild-Dalby. I sin jyske præstetid fik han et hjerteligt forhold til Indre mission hvis lægmænd han agtede højt og altid søgte at aktivisere, men skønt han jævnlig tog bevægelsen i forsvar – således under de store

angreb den i 1890erne kom ud for – bevarede han altid en kritisk distance; det fremgår også af *En Aargang Prædikener*, 1909. S. deltog i det tværkirkelige samarbejde (Bethesdamøderne) og arbejdede for det kbh.ske kirkefond – det Dansk kirkefond han selv stiftede blev ikke af stor betydning – ligesom han var medstifter af præsteforeningen og en tid redaktør af dens blad. Tidligt blev han engageret i et polemisk opgør med kulturradikalismen og den „fritænkeriske“ litteratur; således skrev han 1890 en anmeldelse af Bjørnsons Paa Guds Veje (*Bjørnstjerne Bjørnson og den Søren-Pedersenske Theologi*, optrykt i *Angreb og Forsvar*, 1920), en kritisk analyse af den naive og romantiske udviklings- og fremskridtstro i Bjørnsons religionsfilosofi, og en på mange måder rammende vurdering som vakte

betydelig opsigt. Langt svagere er *Om Udviklingsgangen i Henrik Ibsens Digting*, 1896, og hans kritiske sans var ikke stor nok til virkelig at skelne mellem det lave niveau i samtidens „smudspresser“ og tendensen i ægte digteriske værker. S. var en flittig medarbejder ved kirkelige blade og skrev i senere år også om sociale spørgsmål; især var han optaget af retsstatstanken. Af hans andre skrifter kan nævnes: *Nutidsbetragtninger i Anledning af H. Begtrup's Foredrag om Arvelighed*, 1887 og *Sociale Spørgsmaal i kristelig Belysning*, 1897. □Foto.

Alfr. Ipsen: Litterære portrætter, 1906 103–14. [C.] A[sschenfeldt] – H[ansen] i Den indre missions tid. LXXII, 1925 329. A. Oksholt i Det frie blad V, s.å. 369. H. Ussing i Dansk kirkeliv, s.å. 233–37. Harald Nielsen: Bøger og mænd, 1926 13–21. Sv. Leopold: Erindr. fra min første forfattetid, 1928 46–51. P. G. Lindhardt i Den danske kirkes hist. VII, 1958 285 370.

P. G. Lindhardt

Schack, Engel Carl Ernst, 1750–1811, overhofmarskal. * 11.8.1750 på Wendorf i Mecklenburg, † 10.12.1811 på Nustrow, begr. i Basse. F: ritmester, senere kammerherre Christoph Ernst S. (1716–82) og Dorothea Catharine v. Plessen (1724–69). ~ 6.12.1776 i Kbh. (Slotsk.) med Mette Pauline Rosenørn, * 8.7.1754 på Ulriksholm, † 25.1.1811 på Nustrow, d. af major, senere overskænk, højesteretsjustitiarius, gehejmeråd Peder R. (1711–90) og Ulrikke Hedevig v. Heinen (1734–72).

S. der 1762 var elev i kostskolen hos den franske sprogmester, professor G. F. Veuillemin i Kbh. blev 1764 page ved hoffet, 1769 hofjunker og 1770 kammerjunker. 21.11.1771 udnævntes han overraskende til kammerpage hos Christian VII i stedet for Fritz v. Warnstedt der var faldet i unåde. Det blev hans opgave at holde sig tæt ved den sindssyge konge og sørge for at han ikke forulempede folk eller gjorde skade på sig selv, og han måtte aflægge tavshedslofte over for J. F. Struensee og Enevold Brandt. S. kom da i nogle måneder til at tilhøre hoffets inderkreds uden dog at have de ledendes fortrolighed. Man betragtede ham med rette som ubetydelig, men efter Struensees fald afgav han fældende vidnesbyrd om behandlingen af kongen idet han tolkede sine iagttagelser helt i den ånd det nye styre ønskede. Det var også S. der udformede kongens egne vidnesbyrd i sagen. Det kan derfor ikke undre at han beholdt sin stilling som kongens vogter, loyal over for de nye herskere, en typisk hofmand i ordets uvenlige betydning, og med øgenavnet „Pomaden-Schack“. 1775 blev han opvartende kammerherre med rang af hofmarskal. Men ved omvæltningen 1784 da kronprinsen

overtog magten afsattes S. fra sine hofstillinger og udnævntes til amtmand i Flensborg. 1787–99 var han overpræsident i Kiel, men levede derefter sine sidste år på sine godser i Mecklenburg Nustrow, Grammow og Stassow. – Kammerherre 1774. Gehejmeråd 1779. – Hv. R. 1776. Rang med riddere af elefanten 1784. □Min. af C. Hoyer, 1777. Mal. af Vigilius Erichsen. Buste af H. Beeken ca. 1780 (St.mus.). Afbildet på W. Haffners tegn., 1781, af appartementsalen på Chr.borg (Rosenborg). Silhouet af C. Limprecht ca. 1782 (Kgl.bibl.). Buste af L. Grossi, 1783 (Fr.borg). Flere tegnede silhouetter, den ene måske af F. B. v. Wicked (sst.).

[A. D. Jørgensen:] Regeringsskiftet 1784, 1888. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekræds, udg. L. Bobé V, 1902 284; IX, 1922 36 334 389. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis III, 1913. Inkvisitionskommissionen af 20. jan. 1772, udg. Holger Hansen I, 1927; III, 1932. Kabinetstyrelsen i Danm., udg. samme III, 1923. – Poul Reitzel: Blade af en slægts hist. Familien Rosenørn, 1932 194–98 205–09. Hist. t. 3.r.v., 1866–67 278f 417f (Dorothea Biehls breve); 5.r.II, 1880–81 358 (Engelstoftiana). Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Høegh Guldberg, 1899. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. V, 1906. Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30.

Sv. Cedergreen Bech

Schack, Hans, greve, 1609–76, feltherre. * 28. 10.1609 på Unevad i Angel, † 27.2.1676 i Kbh., begr. sst. (Trin.). F: Christoph S. († ca. 1615) og Anna v. Deden († tidligst 1626). ~ 31.8.1648 på Gültzow med Anna Blome, * 25.6.1632, † 28.2.1688 i Kiel, d. af gottorpsk jægermester Otto B. (1589–1645) og Dorothea Sehested (1606–40).

Fra sit 12. år var S. page hos Cai Ahlefeldt, amtmand i Flensborg, 1627–29 rytter i Christian IVs hær i Tyskland, var som fanejunker og løjtnant i svensk tjeneste fra 1630 og fra 1636 som kaptajn-løjtnant og ritmester i Josias Rantzaus regiment i fransk tjeneste, blev 1638 oberstløjtnant i et fodregiment, 1642 oberst og chef for et rytterregiment hvormed han til 1647 deltog i en række felttog i Italien, Spanien, Flandern m.m. 1647–48 hvervede han i sin fædrene hjemstavn Sachsen-Lauenburg et fodregiment og havde lejlighed til at blive personlig bekendt med Prins Frederik (III). 1649–50 var han som generalmajor atter i fransk tjeneste og deltog med udmærkelse i krigen i Flandern hvorpå han uden egentlig afsked rejste hjem. 1649 havde han en tid været arresteret i Paris som mistænkt for deltagelse i stridighederne mellem Mazarin og Fronden. Han søgte nu ansættelse i Danmark, men modtog 1652 udnævnelse til overamtmand i Sachsen-Lauenburg, fra 1656 i staden Hamburgs tjeneste som kommandant og oberst (generalmajor). S.å.

havde rigsrådet overvejet at få ham i dansk tjeneste, men forhandlingerne herom strandede på hans store fordringer. Okt. 1657 indledtes nye forhandlinger; S. slog noget af på sine fordringer, nytår 1658 kom han til Kbh. med et stateligt tjenerskab og trådte fra 6.1. i tjeneste som generalløjtnant, regimentschef, med løfte om et len (Riberhus og Møgeltønder) for livstid og naturalisation som dansk adelig. Han købte straks en ejendom ved Børsen, og 8.1. var han medforlagsstiller om oprettelse af et „Krigs-Raad“.

Da Karl X Gustav febr. 1658 marcherede mod Kbh. var S. kommandant her. I og uden for staden rådede man over et betydeligt antal gode afdelinger under kommando af S. og E. A. v. *Eberstein, men der synes ikke at have hersket enighed om at vove en afgørelse. De få måneder til den anden krig fik S. gennemført forbedring af stadens fæstningsværker, og i hans hånd løb alle tråde sammen under belejringen, for så vidt de berømte militære spørgsmål; med overlegen ro og myndighed, stærkt støttet af kongen, traf han alle anordninger til det aktive og passive forsvar og afviste alle indblandinger i sit område. Stormnatten 10.–11. febr. 1659 var han til stede på de afgørende punkter, og hans anordninger viste, at han fuldt ud beherskede hvad der hørte til en fæstnings forsvar. Jan. 1659 blev han udnævnt til feltmarskal. Senere s.å. var han udsat til at lede et undsætningsforetagende til det belejrede Nakskov, men inden de nødvendige skibsrum kunne skaffes til stede, faldt denne by. Sept. s.å. fik han instruks om under dækning af hollandske orlogsskibe at gå til Kiel og indtage tropper til et foretagende hvis mål hemmeligholdtes; han havde fuldstændig frie hænder og skulle være ansvarsfri hvis foretagendet mislykkedes. v. Eberstein skulle tage del i toget, og i Eckernførde traf de aftale om samvirken. Efter en demonstration foran Nyborg 29.10. gennemførtes hurtigt landgang ved Kerteminde, S. selv i spidsen for den forreste bådkolonne; en uge senere satte v. Eberstein over Lillebælt, og ved udsendte spejdere m.fl. fik S. forbindelse med ham. Ved de to føreres møde i Odense følte v. Eberstein, der var ældst i rang, sig med rette såret over S.s mangel på hensyntagen til sin kampfælle, og misstemningen mellem dem tiltog yderligere, da S. foreløbig ville forsøge sig og se forholdene an, mens v. Eberstein ubetinget ville gå til angreb straks; men endelig føjede S. sig. I slaget ved Nyborg 14.11. angreb v. Eberstein først, og kampen bølgede frem og tilbage, indtil S. greb ind med sin hærafdeling og fuldendte sejren. Med nogen ret er det udtalt, at S. ikke fuldt loyalt støttede v. Eberstein og koldsindigt for længe så til. Det blev dog S. der mest høstede

æren og byttet. Han skulle dernæst lede et felttog syd for Elben, men på en overfart til Kbh. i april n.å. faldt han i fangenskab.

Endnu før den svenske hær ifølge fredstraktaten havde forladt Sjælland behandlede krigsrådet det vigtige spørgsmål om hærens reduktion og den fremtidige værneforfatning hvorom S. fremlagde forslag. Rigsrådet, af hvilket S. blev medlem aug. 1660, fandt imidlertid ikke disse vidtgående nok og krævede omtrent fuldstændig afrustning, men efter fortsatte forhandlinger mellem de to parter greb kongen ind og befalede en foreløbig reduktion under S.s ledelse. Det ser mærkeligt ud at S. var medunderskriver af et af rigsrådets radikale afrustningsforslag. Han forstod ganske vist ikke dansk men har naturligvis vidst hvad han satte navn under. Måske har han ment at forslaget var betydningsløst. Under kampen om den fremtidige regeringsform efter år 1660 trådte S. frem i forreste række sammen med Hannibal *Sehested og var medlem af det udvalg der vedtog håndfæstningens tilintetgørelse. Han udnævntes til „Feltherre“, blev præsident i det udelukkende militære krigskollegium der afløste det hidtidige halvt civile krigsråd, medlem af statskollegiet og stiftsbefalingsmand over Ribe stift. Nytår 1661 fremsatte krigskollegiet forslag om den fremtidige hær: enevoldsmagtens. Den hurtigt påfølgende kgl. resolution nedsatte vel den foreslåede styrke noget, men der skulle dog i kongeriget foreløbig holdes tre rytter- og fem fodregimenter – alle hvervede. Gennemførelsen lagdes ganske i S.s hånd. Alle-rede marts s.å. overvejedes en yderligere reduktion da undersåtterne klagede hårdt over byrden af hærens underhold, og i nov. forhandlede der i krigskollegiet under kongens forsæde herom. S. udtalte at det var ham som fremmed i landet ubekendt om byrden var for tung; den nuværende styrke var nødvendig; man kunne dog nok reducere fodregimenterne noget og til gengæld oprette fire landregimenter. En sådan reduktion, den sidste større i Frederik IIIs tid, blev vedtaget og straks gennemført. Sammen med regimenterne i hertugdømmerne talte hæren herefter 12 000 mand hvervede tropper.

Der blev dog ikke endnu ro om de militære forhold, thi i de følgende år udkæmpede krigskollegiet (S.) hårde kampe med kammerkollegiet (Hannibal Sehested og Christoffer *Gabel) der til det yderste støttedes af store dele af adelen samt borgerskabet, og krigskollegiet, navnlig S. personlig, var genstand for almindelig misfornøjelse og uvilje. Skønt S. ønskede landregimenterne oprettet var han for lidt kendt med landets forhold, for indolent til at sætte sig ind i landmilitærens mangesidige forhold og var stærkt optaget

af erhvervelse af gods og dettes administration. Først da man fra 1664 behøvede militsens effektive og billige arbejdskraft ved de store fæstningsarbejder i riget beskæftigede han sig for alvor dermed og fik den oprettet. For rigets befæstningsvæsen under de så grundigt forandrede militærpolitiske forhold viste S. dyb forståelse og virksom interesse. I årene før 1673 indtil Peder *Griffenfeld efterhånden havde draget mere og mere af militærvæsenet ind under sig, mens S.s helbred blev vaklende, var S. den ledende mand på det militære område og øvede yderligere som medlem af statskollegiet meget betydelig indflydelse i alle statens indre anliggender. Enkelte andre, Gabel og Griffenfeld bl.a., trådte vel i nærmere personligt samarbejde med de to konger og øvede i perioder afgørende indflydelse, men i den kloge, kølige S. der aldrig trængte sig på havde kongerne stadig en støt, selvstændig rådgiver, uafhængig i enhver henseende udad- og indadtil. Under hans ledelse behandlede krigskollegiet hurtigt og klart de fra kongen eller de andre kollegier forelagte sager. S.s voteringer, altid korte, bestemte, afgivne sidst, var som regel afgørende. Kollegiet fungerede tillige som krigskancelli og som overkrigsret hvis forhandlinger lededes af S. soldatmæssig kort og djærvt.

Ud over enkelte, særlig pålagte hverv gav S. sig så lidt af med den ydre politik at det ikke kan afgøres om han personlig var fransk- eller østrigsk-indstillet. Ved den store hærudvidelse 1670–71 udførte S. det vigtigste arbejde med planlægning og gennemførelse, og særlig de betydelige gods- og pengetransaktioner ved det nye ryttergods ordnede han med fast hånd, klogt og dygtigt, mest muligt fordelagtigt for kronen, uden, som adskillige andre, at søge sig selv nogen fordel derved. De krigsmæssige lejrøvelser 1673 ved Almind havde han planlagt og ledede selv en belejringsmanøvre. – S. var en meget dygtig økonom og blev stor godsejer. For forstrækninger til kronen under krigen 1658–60 fik han 1661 Møgeltonder som ejendom, 1664 erhvervede han Gram gods, senere Gisselfeld. 1671 optoges han i grevestanden og var fra 1670 medlem af gehejmekonseillet. – De to sidste leveår tilbragte han stille og tilbagetrukket, men af breve til ham ser man at hans tanker i krigen 1675 stadig fulgte den ved hans kraftige medarbejde skabte fortrinlige hær. Han fik en pragtfuld, officielt fastlagt militær begravelse, og over hans grav rejstes et meget smukt marmormonument. Han har efterladt et stort arkiv, nu i rigsarkivet, navnlig indkomne breve vedrørende militære forhold. Fra hans egen hånd kendes næsten alene nogle lakoniske med rødkridt eller bly nedkradsede bemærkninger. – Hans datter So-

phia Amalia S. var gift med **Cai Lorenz Brockdorff** (* 1.9.1646, † 30.3.1725) til Kletkamp, der 1701–35 førte proces ved rigskammerretten mod sin halv søster om godset Bothkamp. Han blev 1672 dansk greve, 1706 tysk rigsgreve. Hv. R. 1671. – Bl.R. 1663. □ Stik af J. Falck, 1662, efter mal. af Karel v. Mander, efter dette stik af C. Meyssens og træsnit 1855 efter tegn. af C. Bloch. Mal. af W. Heimbach (Schackenburg; Steensgård). Afbildet på stik af A. Haelwegh, 1667, s.m. Fr. III o.a. Mal. af A. Wuchters formentlig ca. 1670 (Kletkamp), efter dette replikker (Fr.borg; Schierensee; Giesegård), kopier (Ribe rådhus; Schackenburg), stik 1673 og træsnit af H. P. Hansen, 1885. Malet til hest (Fr.borg; Schackenburg). Stukket i heroisk dragt, tilskrevet H. Dittmar. Statue, S. siddende, på epitafium af A. Quellinus 1682–86 (Trinitatis k., Kbh.), hertil tegnede udkast af H. v. Steenwinckel (Nat.mus.) og af A. Quellinus (Schackenburg). Afbildet på mal. af arvehyldningen 1660 af C. W. Eckersberg, 1828 (Chr.borg), på mal. af samme emne af Heinrich Hansen, 1880 (Fr.borg) og på mal. af stormen på Kbh. 1658 af F. C. Lund, 1887 (sst.). – Mindestøtte af J. Wiedewelt (ved Jægerspris).

Årsberetn. fra det kgl. gehejmeark. VI, 1876–82 249–56. Danske mag. 5.r.v, 1902–04 95 281f 285–89 291 293f; VI, 1905–09 144–46 151 154 169–74 178. Aktstykker og oplysn. til statskollegiets hist., udg. Johs. Lindbæk I, 1903–04. – Hans v. Schack: Beiträge zur Gesch. der Grafen und Herren v. Schack III, Lpz. 1922. Will. Worn: Progr. fun. univ. Hafn. over H. v. S., 1676. O. F. C. Rasmussen: Optegn. over Gisselfeld, 1868 136 141–45. Danske saml. VI, 1870–71 324 374; 2.r.II, 1872–73 fl.st. Hist. t. 5.r.III, 1881–82 161–266 (baron de Goes' breve fra Kbh. 1659–60). Ernst Albrecht v. Eberstein: Kriegsberichte, udg. L. F. v. Eberstein, 2.udg. Berlin 1891. L. F. v. Eberstein: Beschreibung der Kriegstaten des Ernst Albrecht v. Eberstein, 2.udg. Berlin 1892. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reproudg. 1969) 477. A. Larsen [Liljefalk]: Dansk-norske heltehistorier 1648–1700, 1894 45–68. Ditlev Ahlefeldt: Memoirer, udg. L. Bobé, 1895. Søren A. Sørensen: Kbh.s belejring og Fyns generobring, 1896. K. C. Rockstroh i Svendborg amt. Arsskr. II, 1909 3–66. Samme: Udvikl. af den nationale hær i Danm. I–II, 1909–16. Samme i Militært t. XXXIX, 1910 400–44 450–53 463–68 og sst. 413–27. Mindeskr. i anledn. af 250-årsdagen for stormen på Kbh. 1659, udg. L. F. la Cour, 1909 55–71. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. III, 1923 707–10. F. Ahlefeldt Laurvig: Storkansleren I, 1934 199f 261 o.fl. st. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936. Peter Kr. Iversen i Sønderjydske årbøger, 1942 58–109. Finn Asksgaard og Gunnar Olsen: En kamp for livet. Svenskekrigene 1657–60, 1958 = Vi og vor fortid XVII. Lars Tersmeden i Carl X Gustaf och Danm., Sth. 1965 = Carl X Gustaf-studier I. Aage Fasmer Blomberg: Fyns vilkår under svenskekrigene, 1973. Finn Asksgaard: Kampen om Østersøen, 1974. O. Kühl: Den landmilitære centraladministration 1660–1763 I, 1975. – Papirer i Rigsark.

Rockstroh*

Schack, Hans

Schack, Hans Christian, 1642–1706, officer. * 1642, † 9.12.1706 på Iggenhausen ved Lippe. F: Christian Siegmund S. til Stolzenberg ved Stettin (1594–1657) og Anna v. Ramin († tidligst 1660). ~ 27.3.1683 med Amalia Catharina Mauritzia v. dem Brincke, * 24.8.1666, † 1752, d. af lippesk landråd, hofretsassessor Otto v. dem B. til Iggenhausen († 1694) og Lucia Justina v. Donop (1647–1727).

S. var 1658 page hos general i svensk, senere i dansk tjeneste, Adam Weyher, blev som menig dragon fanget ved Nyborg 1659, gik i dansk tjeneste og blev 1660 sergent, n.å. fænrisk i infanteriet, n.å. lejtant, 1668 kaptajnlejtant, 1670 kaptajn, 1673 major. 1676 var han generaladjutant hos kongen og bragte *Griffenfeld på skaffet benådning. S.å. deltog han som oberst i Jacob *Duncans mislykkede togt mod Halmstad, blev hårdt såret og ansattes som kommandant i Nyborg. N.å. udnævntes han til kommandant i Kristianstad, men var rekonvalescent i Tyskland for sit sår og blev afskediget hvorefter han var i braunschweig-wolfenbüttelsk tjeneste til han 1681 blev dansk generalmajor og kommandant i Kbh. 1687 blev han direktør for krigshospitalet, 1689 generallejtant og chef for landstormen på Sjælland og var s.å. medlem af en militær-civil kommission om lettelse i hærens underhold. 1692 blev han chef for fortifikationsetaten i Danmark og deltog n.å. i foretagendet mod Ratzeburg. Efter Karl XII's landgang ved Humlebæk i august 1700 – under kongens og størstedelen af hærens fravær – hævdede S. at den herværende ringe forsvarsstyrke burde anvendes til forsvar af hovedstaden og den nærmeste omegn, og ikke sættes på spil ved direkte angreb. Han kom derved i strid med andre medlemmer af slotsloven og den offentlige mening og afløstes af generallejtant C. D. de Cormaillon. De to herrer kom i ordstrid på Købmagergade, trak klingerne mod hinanden og måtte adskilles af tililende. S.å. blev S. afskediget fra sine øvrige embeder, efter ansøgning, men faktisk i unåde. – Det kan ikke antages, at det lille korps havde kunnet kaste fjenden i vandet selv om det var kommet på stedet dagen efter landgangen, og en alvorlig kamp med betydelige tab kunne medføre at Kbh. ville blive næsten forsvarsløst. Men den offentlige mening skulle have et sonoffer. – S. drog straks til sin hustrus hjemland og forblev der. – Gehejmeråd 1698. – Hv. R. 1684. □Fremstillet på mal. af Griffenfelds benådning.

Danske saml. 2.r.III, 1873–74 fl.st. Danske mag. 5.r.V, 1902–04 95 281f 285–89 290 291 293f. – Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I, 1899. N. P. Jensen: Den skånske krig, 1900.

Rockstroh *

Schack, Hans, lensgreve, 1852–1905, ægyptolog. * 12.12.1852 på Schackenborg, † 28.1.1905 sst., begr. i Møgeltønder. F: lensgreve Otto Didrik S. (1810–56, ~ 2° 1856 med Johanne Christiane Cornelia v. Krogh, 1825–1910) og Frederikke Rosine Juliane v. Krogh (1823–52). ~ 23.11.1880 på Lerchenborg med komtesse Henny Louise Vilhelmine Lerche, * 14.9.1858 på Lerchenborg, † 30.9.1930 i Valby, d. af lensgreve Christian Albrecht L. (1830–85) og Cornelia Emma Sophie Louise Tillisch (1837–1904). – Far til O. D. *S. S. gik på gymnasium i Dresden, tog referendar-eksamen ved univ. i Göttingen 1874 og blev tysk reserveofficer 1876. Som ganske ung måtte han efter faderens død koncentrere sig om ledelsen af sit gods Schackenborg hvor han gennemførte overgangen fra arvefæste til ejendom. Hans studium af ægyptologien og hans senere videnskabelige arbejde blev således et selvstudium og en travlt optaget mands yndlingsbeskæftigelse. Han vandt sig snart de professionelle ægyptologers respekt og beundring, og han blev af Adolf Erman (1854–1937), grundlæggeren af den moderne ægyptiske filologi, inviteret til at være medarbejder ved forberedelsen af den store *Wörterbuch der ägyptischen Sprache* hvortil han bearbejdede de matematiske og astronomiske tekster samt de religiøse tekster fra sarkofager og kongegrave der i særlig grad havde hans interesse (*Das Buch von den zwei Wegen des seligen Toten*, 1903). Han havde haft planer om systematiske grammatiske studier over det ældste ægyptiske sprog (*Aegyptologische Studien*, 1893–96), navnlig pyramideteksterne, hvis moderne kapitelinddeling skyldtes ham. En alvorlig sygdom lænked ham dog i flere år til sengen, besværliggjorde hans arbejde og medførte til sidst døden. S. var forfatter til adskillige afhandlinger i internationale ægyptologiske tidsskrifter og til værket *Die Unterweisung des Königs Amenemhat I*, 1883. □Mal. af A. Wilckens, 1897 (Schackenborg) og af samme (Møgeltønder k.). Mal. af Leis Schelderup (Schackenborg) og af samme, 1905, efter foto (Møgeltønder k.).

Torben Holm-Rasmussen (C. E. Sander-Hansen)

Schack, Hans Egede, 1820–59, forfatter, politiker. * 2.2.1820 i Sengeløse, † 20.7.1859 i Schlangensbad ved Frankfurt a.M., begr. Tårnby kgd., Amager. F: sognepræst, senere provst Nicolai Clausen S. (1781–1844) og Tagea Dorothea Erasmi (1785–1841). ~ 23.9.1854 i Helsingør med Fanny Wendela Armida Hebbe, * 11.4.1833 på Näsbyholm, Jönköping län, † 17.10.1912 i Kbh. (~ 2° 1861 med departementschef, senere

direktør for udenrigsministeriet P. "Vedel", d. af dr.phil., godsejer Gustaf Clemens H. (1804–93) og forfatter Wendela Åstrand (1808–99).

S. voksede op som den yngste af seks søskende, først i præstegården i Sengeløse, derpå, efter at faderen 1833 var blevet sognepræst ved Vor Frelsers kirke, på Christianshavn. Her blev S. student fra Borgerdydskolen 1837. Den opdragelse S. modtog af den pædagogisk engagerede, men nøjeregnende og selvvrådige far, har været rigoristisk indtil det hårdhændede. S. blev cand. jur. 1844; under og umiddelbart efter hans studietid lagdes grunden til hans liberalistiske og skandinavistiske anskuelser. S. blev aktiv i Studenterforeningen, var 1840 blandt initiativtagerne til det oppositionelle Studentersamfund der standsedes af konsistorium og politiet, sluttede sig helhjertet til studenterskandinavismen og deltog i toget til Uppsala 1843 og i studentermøderne i Kbh. 1845; vinteren 1845–46 tilbragte han påny i Uppsala hvor han dels modtog indtryk fra nyere svensk digtning (E. G. Geijer, P. D. A. Atterbom, C. J. L. Almquist), dels omgikkes svenske liberale (L. J. Hierta, P. E. Bergfalk, A. Sohlman m.fl.). På den liberale fløj markerede S. sig 1846–47 selv med flere politiske artikler i svensk studenter- og dagspresse, bl.a. om Sveriges trykkefrihedslovgivning. Han tiltrådte på dette tidspunkt samtlige studenterskandinavismens hovedideer: en politisk union mellem de skandinaviske lande (skønt erkendt som uaktuel), politisk liberalisme (fri forfatning) og Ejderpolitik. De to første holdt S. fast ved resten af sit liv mens han snart reviderede den sidste.

S. medvirkede under det politiske oprud i martsdagene 1848 og deltog som frivillig med rang af korporal i krigen s.å. Efter hjemsendelsen sluttede han sig til bondevennerne og den tilknyttede, radikalt demokratiske Hippodrombevægelse. Som reaktion mod den valgløve til den grundlovgivende rigsforsamling der foreskrev ¼ af pladserne besat ved kongevalg, udarbejdede Hippodrom-komiteen eller Valgreform-selskabet hvor S. havde sæde et valgprogram i ti punkter efter liberalt-demokratiske principper. Dette program forsvarede S. i sin pjece *Om Valgreform-Selskabets Virksomhed og Angrebene paa samme*, 1848, særlig energisk hvad angik étammer-systemet hvis optagelse på programmet skyldtes S. selv. Støttet af bondevennerne indvalgte S. i rigsforsamlingen okt. 1848 (valgt i Præstø amt). S. deltog flittigt i drøftelserne, både af værnepligtsloven hvor han støttede alm. værnepligt og gik imod stillingsretten (retten til at lade en anden stille for sig i hæren) og af grundlovsudkastet hvor han bl.a. angreb en af staten privilegeret folkekirke såvel som adelens nedar-

vede forrettigheder samt anbefalede et étammer-parlament, sammensat ved alm. valgret (uden census). I forhold til bondevennerne var han i hovedtendensen enig, men havde fra starten placeret sig acentralt p.g.a. en række særstandpunkter og fik under samlingen kraftige betænkeligheder ved „partiets“ hastige retræte fra principprogrammet. Det mest markante blandt S.s særstandpunkter udgjordes af hans holdning til det slesvigske spørgsmål som han efter revision af sin tidligere tilslutning til Ejderpolitikken nu foreslog løst ved en deling af Slesvig efter landalmuens sprog. Synspunktet fremførte S. offentligt i sit lille skrift *Om Slesvigs Deling*, 1849 hvor han skelner mellem det til den absolutistiske regeringsform svarende statsretlige princip, hvorefter staten udgøres af fyrstens territorium i henhold til traktater, og det til den demokratiske regeringsform svarende nationale princip, hvorefter staterne er organismer der bør ændres, når formen (staten) er blevet inkongruent med indholdet (folket). Dette standpunkt der kun deltes af få i samtiden (C. G. "Andræ, J. N. "Madvig) medførte for en tid politisk isolation af S. Herunder kunne han dog komme offentligt til orde i 1848. *Ugeblad for Politik og Litteratur* der udgaves og – på ganske få undtagelser nær – også var forfattet af S., og som udkom med 26 numre à fire sider fra sept. 1849 til marts 1850. Bladet der var baseret på liberalt og nationalt idégrundlag, kommenterede aktuelle politiske forhold og begivenheder og polemiserede veloplagt mod bl.a. helstaten og dens repræsentanter.

Støttet af bondevennerne opstillede S. som folketingskandidat (i Præstø amt) ved det første rigsdagsvalg dec. 1849, men faldt, angiveligt p.g.a. sit slesvigske standpunkt. Da han ved et suppleringsvalg febr. 1850 atter opstillede (sst.), valgtes han dog hvorefter han havde sæde i folketinget indtil apr. 1853. Blandt de mange sager hvis behandling han gennem denne periode bidrog til var det nok udformningen af det offentlige lønnings- og pensionsvæsen og embedsmændenes økonomiske og politiske stilling der optog ham mest. Derimod viste han intet synderligt engagement for de centrale dele af bøndernes mærkesager: hartkornsegalisationen (udligning af beskattningen på hovedgårds- og bondejord), hoveriafløsningen og fæstefløsningen. Dette kan ses i sammenhæng med det brud med bondevennerne der var en følge af S.s kritiske og selvstændige holdning til dem, og som fandt sin ydre anledning, da S. febr. 1850 nægtede at støtte Balthazar "Christensens valg til statsrevisor. S. fremførte de flg. år en kraftig kritik af bondevennerne og deres ledere, både på rigsdagen og i flere mindre skrifter, af hvilke det grundigste er *Bidrag til Be-*

dømmelsen af Rigsdagens Virksomhed II, 1852 der udgaves anonymt af den nationalliberale Femte juni forening. S. havde nemlig i løbet af det foregående år fundet friktionsløs optagelse blandt sine nationalliberale ånds- og meningsfæller og var 1852–53 med til fra folketingets talerstol at tegne denne gruppes politiske profil i tre afgørende spørgsmål: 1) januarkundgørelsen 1852 som indskrænkede grundlovens gyldighedsområde til kongeriget, og som de nationalliberale bekæmpede i opposition mod den med bondevenerne allierede helstatsregering C. A. Bluhme, 2) rækkefølgen af toldgrænsens flytning til Elben og indførelsen af en fælles (helstats-) forfatning hvor de nationalliberale ville se denne før de accepterede dens administrative praktisering, og 3) arvefølge-loven hvis ophævelse af kongelovens arvefølgebestemmelser de nationalliberale ligeledes modsatte sig. Det var derfor på trods af bondevenernes modstand at S. genvalgtes til folketinget (i Thisted amt) ved valgene aug. 1852 og febr. 1853; ved sidstnævnte valg deltog han i valgkampen med den anonyme pjeces *Rigsdagen og Ministeriet. No. 2*, 1853, og besejrede marineminister Steen Bille.

S. undlod at opstille til det flg. valg maj 1853, hvilket ofte har været tolket som tegn på en desillusioneret og defeatistisk holdning til politik. Kilderne peger imidlertid i modsat retning, og der er ingen grund til at ville betvivle eller supplere S.s egen begrundelse for sin udtræden: hans notorisk dårlige helbred. Forbindelsen med det politiske liv vedligeholdt han gennem sit svogerskab med Andræ, hos hvem han ugentligt mødtes med Fr. *Krieger og C. C. *Hall. Her har han formentlig haft indflydelse på i hvert tilfælde den formelle udformning af den fællesforfatning, Andræ som medlem af ministeriet P. G. Bang udarbejdede og fik vedtaget 1855. Denne forfatning, der opererede med stærkt indskrænket valgret og var et kompromis mellem juni-grundloven og det tidligere ministerium A. S. Ørstedes fællesforfatning blev det yderste S. kunne forsvare i liberalitetens navn – og kun under hensyn til den „europæiske nødvendighed“. Forsvaret skete gennem S.s sidste politiske skrift *Bondevenernes Parti og Forfatnings-Udkastet*, 1855. Først efter dette tidspunkt da S.s liberalisme var blevet politisk hjemløs udtrykte han en opgivende uvilje over for det politiske liv – men en stadig tilslutning til liberalismens ideer. – S. valgtes okt. 1854 til landstingets sekretær og ansattes febr. 1855 som sekretær for konseilpræsidenten (premierministeren). Gennem sit ægteskab 1854 knyttede S. sig yderligere til svenske liberale kredse, idet hans svigermor indtog en fremtrædende stilling ved Aftonbladet. Sine sid-

ste år døde S. med stadig svagere helbred, og tabet af hans eneste barn 1858 nedbrød ham yderligere. Han døde af en tæringssygdom under et kurophold.

Man har ofte hæftet sig ved de tilsyneladende kraftige udsving i S.s politiske kurs. Allerede venen Rudolph *Varberg opponerede herimod i sin nekrolog over S., og en nærmere undersøgelse efterlader også snarere indtrykket af en række konstante ideer og normer hvis anvendelse under skiftende forhold gav forskelligartede resultater. Først og fremmest var gennemførelsen af den optimale liberalisme S.s ledestjerne gennem hele hans politiske virke; S. forstod primært dette begreb som politisk (knyttet til grundlov og forfatning) men anvendte det også i sociale og økonomiske sammenhænge. S. motiverer desuden gennem hele sit virke sine skiftende politiske tilhørsforhold med de samme idealer: sagskundskab og førstehånds indsigt, individuel frihed (bl.a. i forhold til „partier“) samt – ikke mindst – et principielt og konsekvent grundlag for beslutninger og handlinger. Disse idealer lader S. fremstå som typisk repræsentant for den akademiske intelligens og embedsstand, hvilket bekræftes dels af hans varetagelse af denne gruppes interesser (jf. ovenfor), dels af hans forhold til andre sociale grupper: et ambivalent forhold til adelen som han omfatter med respektblandet affinitet samtidig med at han som liberalist ønsker adelige privilegier afskaffet, et ret indifferent forhold til det egl. borgerskab hvis næringsfrihed han støtter af principielle grunde, og en distanceret-protegerende velvilje over for bondestanden. Ikke blot politisk og socialt, men også ideologisk udtrykte S. den liberale akademikers synspunkter: enhver bør være sin egen lykkes smed, individ og privatliv bør beskyttes mod statsmagten hvis myndighed generelt bør indskrænkes, kirken bør betragtes på linje med profane institutioner, kvindeemancipation og friere pædagogik bør fremmes etc.

Dec. 1857 (på titelbladet: 1858) udsendte S. det værk der skulle sikre ham (på titelbladet: E. S.) varig berømmelse, nemlig romanen *Phantasterne*. Titelpersonerne er barndomsvennerne Conrad, en sjællandsk godsejers nevø, myndling og arving, Christian, søn af den stedlige præst, og Thomas, røgterdreng hos Conrads onkel. Bogen følger de tres udvikling frem til deres respektive sociale slutpositioner, med Conrad som hovedperson og jeg-fortæller. Conrad og Christian hengiver sig fra drengeårene til en fantasien, hvorfra den snusfornuftige Thomas skeptisk distancerer sig. Fantasierne er rettet mod to mål: ære og eros. I første kap. styres drengenes fantasier alene af drømmen om ære, som feltherrer og

aristokrater. I andet kap. er Conrad under forberedelsen til studentereksamen i Kbh. indlogeret hos sin tante Therese, en sensuel, overspændt ung enke som han yder feticherende pubertetstilbedelse og placerer i en række tænkte erotiske situationer. Mens han – tredje kap. – lever isoleret som stud.jur., kompenserer han for sin sociale ubetydelighed ved at hengive sig til både honorære og – stadig krassere – erotiske fantasier der efterhånden tager magten fra ham og i det 6. kap. udløser en krise. Denne overvindes, idet det lidt efter lidt lykkes Conrad at betvinge sin hang til fantasien og aflægge sin embedseksamen. Femte og sjette kap. beskriver Conrads opnåelse af hhv. social status og personlig lykke: Hans slid som ministeralembudsmand belønnes med en smuk karriere, og han vinder den unge, til Danmark emigrerede spanske prinsesse Blanca med det demokratiske sindelag. Christian der ikke har haft styrke til at arbejde sig ud af fantasi-livet er i mellemtiden endt på sindssygeanstalt. Thomas har derimod kunnet skabe sig en stilling som konsulent og underholdningsråd hos jyske godsejere under udnyttelse af drengfantasiernes sociale aspirationer.

Et gennemgående træk ved romanen er den konsekvente sammenknytning af fantasteri og feudalistisk samfundsorden på den ene side og virkelighed og liberalistisk samfundsorden på den anden. Sammenknytningen sker ved, at fantasiernes stof og forestillinger udgøres af typisk feudale træk (fyrste- og adelsvælde på grundlag af militærmagt og jordbesiddelse, høvisk eros etc.), mens virkelighedens universer er liberalistisk (Conrad som embedsmandstype, mesalliancen). Hovedpersonens bevidste udvikling væk fra det første henimod det andet, hvorved han opnår sin lykke, er signifikant for forfatterens syn på de to samfundsformer. På lignende måde udskifter Conrad undervejs opfattelsen af at være udvalgt med en erkendelse af eget arbejdes nødvendighed for opnåelse af lykke og status (arven efter onklen bliver netop uden betydning for hans karriere), og hans livssyn sækulariseres. Romanen der mindst af alt er en idealistisk dannelsesroman kan betragtes som liberalismens første konsekvente udtryk i dansk skønlitteratur. Det skal dog noteres at romanens liberalisme bærer præg af at være anskuet fra embedsmandens position. – I de bevarede forarbejder og kladder kan romanens tilblivelsesproces der strakte sig over ca. ti år følges i store træk: S. har dels gennem rettelser på et tidligt tidspunkt konsekvent gjort fantasiernes universer „feudalistiske“, dels har han først, da han i forbindelse med fællesforfatningen af 1855 opgav politik som medium og vehikel for sin liberalisme forfattet romanens

to afsluttende liberalisme-propagerende kapitler. – De to gennemgående tendenser i samtidens talrige anmeldelser var udtryk for bogens originalitet og beklagelse af dens manglende idealitet. – I nyere tid har interessen for Phantasterne været stigende; herom vidner dels de mange optryk (11. udg. 1970), dels kritiske og videnskabelige behandlinger der har set romanen i litteraturhistorisk, psykologisk eller politisk sammenhæng. Efter Phantasterne påbegyndte S. udarbejdelsen af en ny roman, *Sandhed med Modification* som han dog ikke nåede at fuldføre (fragment udg. af Vald. *Vedel 1890, først udg. in extenso af Carl *Dumreicher 1954 og Hans Hertel 1968). Bogen har pædagogisk emne: provst Bjelkes strenge og autoritære opdragelse af sin søn Casimir fører til frygt og bedrageri, mens lærer Dirksens frie og sandhedskærlige anskuelsesundervisning udgør det positive modstykke. – I forbindelse med begge romaner har indflydelsen fra Poul Martin *Møller hyppigt været fremdraget. Mens denne påvirkning nok er umiskendelig med hensyn til psykologi („affektationslæren“) og stil bør den ikke skygges for afgørende ideologiske forskelle mellem idealisten Møller og liberalisten S.

Med den Vedelske familietradition som grundlag er der ofte tegnet et billede af S.s temperament som rastløst og neurotisk. Hans politiske og litterære virksomhed vidner snarere om roligt overblik og afbalanceret jugement. I sin personlighed forenede han en elskværdig studentikos kammeratlighed og humor med et skarpt kritisk og analytisk intellekt, civil og militær courage og en temmelig ubøjelig principfasthed. – Justitsråd 1858. □ Mal. af J. A. Wetterbergh, 1846. Afbildet på tegn. af C. Dalgas, 1847, efter denne tegn. af K. Aspelin. Gouache. Buste. Træsnit af H. P. Hansen, 1886, efter fotografi. Foto.

Kilder. Pers. hist. t. 5.r.V, 1908 1–34 (breve). Poul Andræ: Gehejmekonferensråd C. G. Andræ III–IV, 1911–12 (breve). Danske politiske breve, udg. Povl Bagge m.fl. IV, 1958. H. E. S.: Breve, udg. Ib Ostenfeld, 1959 = Hasselbalchs kultur-bibl. CLXXVIII. Breve fra og til M. Goldschmidt, udg. Morten Borup I, 1963 77–80.

Lit. [Rud. Varberg] i Dagbl. 5.8.1859 (også som særtryk m. titlen Til Erindr. om H. E. S., s.å.). Vald. Vedel i Litteratur og kritik III, 1890 361–82. H. O. Buemann i Nord. t. for vetenskap, konst och industri, Sth. 1912 125–37 212–23. Gehejmerådinde Andræ's politiske dagbøger, udg. Poul Andræ I–III, 1914–20. Peter Ilsoe i Festskr. til Vilh. Andersen, 1934 182–202. Carl Roos: Homo sum, 1946 49–79. Carl Dumreicher i H. E. S.: Sandhed med modification, 1954 VII–XXXIX 189–95 (heri bibliografi). Aage Jørgensen i Edda LXIV, Oslo 1964 49–74 (heri bibliografi). Bertil Romberg i Svensk lit. t. XXVIII, Sth. 1965 100–23. Omkr. Phantasterne, udg. Hans Hertel, 1969 (heri bibliografi). Klaus P. Mortensen i Medd. fra dansk lærerforen. XI, 1973 262–68. Brita Hebbe: Wendela, Sth. 1974. Jørgen Mathiassen i

Schack, Hans Egede

Ugeskr. for retsvæsen CX, 1976 293–310. Samme: H. E. S. som jurist, 1978. Jens Kr. Andersen: Feudalistisk fantasteri og liberalistisk virkelighed, 1978 (heri bibliografi). John Chr. Jørgensen: Den sande kunst, 1980 153–288.

Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark. (fortegn. herover i Jens Kr. Andersen: Feudalistisk fantasteri, 1978 327–31 352–56).

Jens Kr. Andersen

Schack, Joachim, 1628–1700, officer, amtmand. * 1628 på Hütten, Mecklenburg-Schwerin, † 21. 8.1700 på Skanderborg slot, begr. i Feldballe k. F: amtmand Otto v. S. til Klein Nienhagen (ca. 1590–1631) og Dorothea v. d. Lühe († 1674). ~1° marts 1657 i Hamburg med Anna Dorothea v. Schack, * 1640, † 1669, d. af oberst Hartwig Asche S. (1606–45) og Dorothea Hedvig Sehested († 1683). ~2° 1671 (bevilling 21.4.) med Dorothea Sophie Seefeld, * 1650, † 1682, d. af Peder S. til Dalsgård († 1674) og Margrethe Rosenkrantz († tidligst 1681). ~3° 1696 med Elisabeth Rosenkrantz, * 2.12.1654 på Krenkerup, Lolland, † 27.11.1721 på Møllerup (~1° 1682 med Knud Gyldenstjerne til Møllerup, 1652–82), d. af stiftamtmand, gehejmeråd Erik *R. (1612–81) og Mette Rosenkrantz (1632–65). – Brorsøn af Hans *S. (1609–70).

S. var 1648 i fransk krigstjeneste i Spanien, opholdt sig 1652 i Hamburg hos sin farbror, Hans Schack, var fra 1657 stadsmajor i Hamburg til han 1666 udnævntes til oberst og regimentschef i dansk tjeneste. 1668 blev han naturaliseret som dansk adelsmand, blev 1674 generalmajor, ledede 1675 ved Wismar angrebet på Lybske port, førte i slaget ved Lund 1676 og ved Rønneberga 1677 med megen dygtighed hovedstyrken af fodfolket og deltog i belejringen af Båhus og erobringen af Rügen 1678. Fra 1676 var han tillige flere år kommandant i Kbh. Han var en meget handlekraftig, offensivt anlagt fører. 1681 afskedigedes han fra hæren, blev n.å. amtmand over Skanderborg og Åkær og havde 1689 overbefalingen over landstormen i Jylland. Han ejede Sneumgård (Skast hrd.), Bramminge (Gørding hrd.), Bramsløkke (Musse hrd.), Kærstrup (Fuglse hrd.), Møllerup (Sønder Dyrs hrd.) m.m. – Kammerherre 1695. – Hv. R. 1681.

N. P. Jensen: Den skånske krig, 1900. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær i Danm. I–II, 1909–16.

*Rockstroh**

Schack, Otto Didrik, lensgreve, 1882–1949, amtmand. * 11.1.1882 på Schackenborg, † 28.1.1949 sst., begr. Møgeltønder kgd. F: lensgreve, egyptolog Hans *S. (1852–1905) og komtesse Henny L. V. Lerche (1858–1930). ~15.11.1923 i Ved-

bæk med Karin Maria Bertha Josephine v. Schack, * 27.11.1889 i St. Goar, † 22.11.1960 i Tønder, d. af greve Christoph Ulrich Rudolf Gustav v. S.-Zülow (1853–1923) og Anna Maria Gertrud Schmitz (1855–1938).

S. blev student 1902 fra Katharineum i Lübeck, hørte forelæsninger i München og overtog 1905 grevskabet ved faderens død. Hjemmet var helstatspræget og fik tilført stærke danske impulser af den sjællandske mor men deltog ikke i det nationale liv, og først efterhånden gled S. ind i den sønderjyske nationalitetskamp. Da jordkampen fik en ny skærpelse fra tysk side 1912 oprettedes året efter som ny dansk afværgeforening Landeværnet for at bevare danske jord på dansksindede hænder. S. blev sekretær og kasserer for dette og blev 1914 medlem af vælgerforeningens tilsynsråd, de dansksindede sønderjyders vigtigste politiske organ. Ved første verdenskrigs udbrud 1914 blev han sammen med ca. 300 andre arresteret og interneret i Flensborg. Mens de andre slap fri efter en måneds tid, blev S. tilbageholdt til 1.12., helt uden grund mistænkt for landsforræderi.

Under striden om Flensborg og 3. zone, der 1919 splittede politiske kredse i Danmark og den danske bevægelse i Sønderjylland, valgte S. ikke side, og da han ikke, som han ønskede det, kunne stå med et ben i hver lejr nedlagde han sit mandat i tilsynsrådet og genvandt det ikke ved et nyvalg. Da Flensborg-gruppen havde udskilt sig fra vælgerforeningens tilsynsråd valgte det tilbageblevne flertal aug. 1919 S. til formand. Efter at have forvisset sig om at dette ikke udelukkede ham fra forhandling med de udtrådte, tog han mod valget og dermed mod opgaven atter at samle de to grupper. Den forestående afstemning og arbejderpartiets holdning tvang partierne til at mødes på ny, og efter at der var afholdt valg i henhold til nye vedtægter genoptog tilsynsrådet i fællesskab arbejdet med S. som formand. Han indskrænkede sig imidlertid til upartisk ledelse af de til tider ret stormfulde møder. S. affattede vælgerforeningens fyndige afstemningsopråb der gav et smukt udtryk for de følelser der på dette tidspunkt besjælede den dansksindede sønderjyske befolkning. Ved festen på Dybbøl 11.7.1920 bød han kong Christian X velkommen som Nordslesvigs konge.

Efter genforeningen fik han sæde i flere repræsentantskaber og i hans hjem stiftedes i den nordslesvigske krigstid 1927 det andet landeværn, en endnu bestående kreditforening. S.å. blev han formand for Tønder Landmandsbanks repræsentantskab, var fra 1920 medlem af Nationalbankens repræsentantskab (fra 1936 Danmarks Nationalbank), fra 1923 medlem af hede-

selskabets repræsentantskab, medlem af repræsentantskabet for Nordisk Livsforsikrings Aktieselskab af 1897 og for Nordisk Ulykkesforsikrings Aktieselskab af 1898 fra 1924. – Allerede 1905 blev S. valgt ind i Tønder kreds, der svarer til dansk amtsråd, og var derefter til 1919 det ene af kredsens to danske medlemmer. I overgangstiden 1919–20 var han, efter at der havde fundet nyvalg sted på et bredere grundlag, ordfører for den større danske gruppe inden for kredsens dag. I krigsårene opnåede han et bedre samarbejde med de tysksindede kredsmedlemmer og et godt forhold til den preussiske landråd, hvilket lettede ham opgaven da han i jan. 1920 af den internationale kommission blev indsat som landråd over hele den daværende Tønder kreds. Som landråd og som formand for afstemningskommissionen for den nordlige del af kredsens med en flere steder i national henseende stærkt blandt befolkning indskrænkede han sig i hovedsagen til at våge over at begge nationaliteter fik samme ret, og at den offentlige ro og orden opretholdtes.

Efter at grænsen var fastlagt, blev han 1.5.1920 konstitueret som amtmænd over Tønder amt og fratrådte kort derefter som konstitueret landråd i Sydtønder kreds. 1.11.1920 udnævntes han til amtmænd over Tønder amt. På grund af hans tidligere mangeårige virksomhed som kredsmedlem og nøje kendskab til forholdene faldt samarbejdet med de skiftende amtsråd og som formand ham ikke vanskeligt. Som amtmænd har han ud fra sin sønderjyske fortid søgt at forstå det tyske mindretals følelser og at imødekomme dets krav om fuldstændig ligestilling inden for den danske stat. Han har i denne henseende sammen med andre søgt at skabe en afspænding af grænselandets modsætninger, navnlig på skolevæsenets område, inden for Tønder amt. Efterkrigstiden bragte S. den skuffelse at den liberale mindretalspolitik fra genforeningens tid brød sammen i efterkrigsårenes opgør med det tyske mindretal uden at han kom til at opleve dens langsomme genopbygning. – Hofjægermester 1908. Kammerherre 1934. – K.² 1920. DM. 1930. K.¹ 1943. □ Buste af G. Hammerich, 1932 (Fr.borg). Mal. af Agnes Schmidt, 1935 (Folkehjem, Åbenrå). Foto.

O. D. S.: Grænsesind. Optegn. fra årene 1913–49, udg. Hans Schack, 1970 (ty. overs.: Aufzeichnungen des Lehngrafen S. zu Schackenborg, Flensb. 1972). – Papirer i Landsark., Åbenrå. Levnedberetning i ordenskapitler.

Lorenz Rerup (Nicolai Svendsen)

Schack, Peter Tage, 1892–1945, præst. * 13.5. 1892 i Gudum, † 10.4.1945 i Kbh., begr. Sundby

kgd. F: sognepræst Albert S. (1849–1925) og Louise Augusta Olivarius (1854–1922). ~ 5.3.1939 med Johanne Dorthea Nybølle, * 2.1.1891 i Store Heddinge, † 16.9.1950 i Ordrup, d. af tømrermester Jens Christian N. (1850–1912) og Eleonora Marie Petersen (1852–1916).

S. blev student (Østersøgades gymnasium) 1910, cand.teol. 1916, og var derefter sekretær i Danmarks kristelige studenterforbund 1918–25. Efter studieophold i England blev han hjælpepræst ved Solbjerg kirke 1922, s.å. kateket ved Helligåndskirken, 1926 kapellan ved Filipkirken og 1938 sognepræst ved Simon Peterskirken.

Gennem sin opvækst fik S. kendskab til det kristeligt-sociale arbejde og den kristelige studenterbevægelse. I hans studenter- og kandidatår var bevægelsen præget af opgang, og han deltog ivrigt. Som sekretær i studenterforbundet fik han et nært samarbejdsforhold til „førerne“, af hvilke han navnlig kom til at nære dyb respekt for Hans Koch og Valdemar Ammundsen. Allerede hos den unge sekretær, fx i hans tale ved sommermødet 1924, mærkede man dog nogle af de tanker der senere blev føjet konsekvent sammen. Under tydelig indflydelse fra Karl Barth stillede S. krav om uforfalsket virkeligheds erkendelse. Virkeliggørelsen af menneskets dybeste trang og længsler måtte ikke ses som udtryk for idealistisk betragtede menneskelige muligheder, men for det der alene kunne gives i troens modtagelse. „Vi virker bedst ved vor tomhed og negativitet, som Gud kan fylde“. Det opgør der 1924–26 resulterede i udskillelsen af Tidehverv måtte S. opleve som et smerteligt brud. Den personlige respekt for „de ældre“ bevarede han, men i sagen var han ganske enig med N. I. Heje der først formulerede „de unge“s protest. På intet tidspunkt fræved S. solidariteten med de øvrige unge som han gik sammen med i udgivelsen af bladet Tidehverv, omend S.s polemik nok var mere sleben og elegant i formen. Arbejdsfællesskabet omkring blad og sommermøde, Tidehvervsteologernes egen forståelse af deres frie samarbejdsform, blev ledet af en gruppe der udmærket supplerede hinanden. Som skribent i bladet var S. afgjort den mest velformulerede og den der bedst beherskede den skarpe og underfundige humor som de alle søgte at anvende som opgørens sproglige form. Det er karakteristisk at S. forfattede de fleste „eversharps“. Disse polemiske replikker kom mere end noget andet til at tegne Tidehvervs profil over for en bredere offentlighed, og det uanset mange af de fremtrædende kirkelige personligheder vendte kritikken ryggen fordi de fandt tonen upassende. Foreningen af polemisk vid og skarpsindige teologiske

Schack, Tage

ræsonnementer trådte klart frem da han 1935 førte an i Tidehvervs opgør mod Oxfordgruppebevægelsen der under stor offentlig opmærksomhed gennemførte en landsomfattende vækelseskampagne. S. forfattede bl.a. en protesterklæring der blev gengivet i dagspressen og medunderskrevet af mange. Erklæringen vendte sig mod „Oxford“s forræderi mod kirkens budskab og mod folket. „Thi kirken skal ikke lære et åndeligt og socialt falleret borgerskab at bruge Gud som middel til at undgå det kaos som truer. Den skal heller ikke tale til mennesker om alt, hvad de kan udrette og blive til ved Guds hjælp. Men den skal forkynde Guds barmhjertighed og Guds håb“.

Som teolog havde S. sin egen profil. Hans belæsthed kom til udtryk i en langt bredere inddragelse af materiale end man ellers blev vidne til i Tidehverv hvor bestemte sammenhænge hos Luther og Søren *Kierkegaard blev trukket frem tidlig og sent. Fx holdt S. foredrag om engelske forfattere og teologer som Jonathan Swift, T. S. Eliot og F. D. Maurice. Hans største selvstændige indsats er dog arbejdet med J. G. Hamann. Bogen *Johann Georg Hamann*, 1948, der ganske vist er torsoagtig er overvejende lagt historisk an, men i dens beskrivelser indgår hyppige aktualiseringer der afspejler S.s grundlæggende enighed med Hamann. Der lægges stor vægt på at tegne billedet af en uforfærdet og klarsynet ener der havde mod til at gøre op med sin samtids forløjede modetænkning. S. under spiller på ingen måde det uransagelige ved Hamanns personlighed, heller ikke det mystiske præg ved hans begrebsverden, men fastholder energisk den teologiske gyldighed af Hamanns hovedintention og hævder samtidig en overordnet samhörighed mellem sprogdragt, person og teologisk sag. Med inddragelse af Kierkegaard påpeger bogen kristendommen som en personlig tiltale der unddrager sig forskellige tidsaldres krav om historieløs almengyldighed og objektivitet. Sandheden er eksistentiel og uafsluttet, idet den alene får skikkelse i den enkeltes virkeliggørelse af trosforholdet. „Hele Hs. liv og forfatterskab, hvert ord, han har nedskrevet og sagt, må forstås ud fra dette sted om grænsen mellem det menneskelige og det guddommelige, som her er antydet: hvor det menneskelige er dømt og kasseret og dog i sin intethed og syndighed er elsket af Gud, og hvor vort liv i denne verden er set i sin forgængelighed og netop i al sin foreløbighed og endelighed kan modtages som en gave af Guds hånd. Derfor er hans liv og hans ord på én gang præget af en stærk forventning og af en lige så stærk leven i øjeblikket“.

Da S. 9.4.1945 skulle begrave en kvindelig nazist

der var blevet likvideret som stikker blev han opsøgt af nazister og bedt om at anvende et forelagt manuskript i sin begravelsestale. S. nægtede og sagde i stedet ved begravelsen at den afdøde havde syndet mod Gud og mennesker. Om natten blev han afhentet i sit arbejdsværelse af hippo-folk og derefter skudt på gaden. Foruden bogen om Hamann udkom *Prædikener*, 1945 (2. udg. 1981), *Afhandlinger*, 1947 og *Eversharp*, s.å. □Foto.

N. J. Rald i Dansk kirkeliv XXII, 1945 134–36. Faldne i Danm.s frihedskamp 1940–45, red. Ib Damgaard Petersen, 1970 393f. P. G. Lindhardt i Fønix, 1982 97–114.

Jens Holger Schjørring

Schack-Rathlou, Joachim Otto, 1728–1800, gehejmestatsminister. * 13.7.1728 på Juellinge, Hellested sg., † 7.6.1800 på Rathlousdal, begr. i Gosmer k. F: generalmajor Niels Rosenkrantz Schack (1680–1731, ~ 1° 1714 med Sophie Hedevig Raben, 1694–1726) og Benedicte Gertrud v. Ingenhaef (Ingenhaven) (1705–28). ~ 5.11.1756 i Randers med Øllegaard Charlotte Juul, * 5.10.1738 på Ravnholt, † 20.5.1798 på Rathlousdal, d. af oberst, senere generalløjtnant Ove J. (1700–66) og Sophie Hedevig Friis (1717–77). Tidligt forældreløs fik drengen sin første opdragelse hos mormoderen, generalinde Øllegaard v. Ingenhaef, f. Rantzau. Hun tog ophold på Sneumgård ved Ribe hvor han til hushæver fik den sachsiske præstesøn A. G. Dathe. Tolv år gammel kom han i huset hos en møster der var gift med generalløjtnant Michael *Numsen i Kbh. 1742–45 hørte han forelæsninger over jura og historie ved universitetet hvorefter han 1746–48 foretog en udenlandsrejse der over Tyskland førte ham til Schweiz og Frankrig med længere ophold i Lausanne og Paris. Som led i uddannelsen til en embedskarriere blev han jan. 1751 auskultant i højesteret og marts s.å. assessor i hofretten. Aug. 1751–maj 1752 fik han som cavalier d'ambassade i Stockholm lejlighed til at sætte sig ind i gesandtskabsforretningerne, og allerede n.å. var det på tale at gøre ham til dansk udsending i Berlin, en tanke der dog igen blev opgivet. I stedet knyttedes han der marts 1754 var blevet virkelig assessor i højesteret, april 1755 til tronfølgerens hofstat hvor han vandt sin nærmeste foresatte, hofmesteren Ditlev *Reventlows agtelse og skaffede sig en velynder i overhofmarskallen A. G. *Moltke. Vist på foranledning af denne udpegedes han i slutningen af 1759 til dansk gesandt i Stockholm, en stilling han beklædte fra marts 1760 til marts 1767. Hans hovedopgave som sådan blev efter J. H. E. *Bernstorffs nøje direktiver at assistere først den

franske og siden den russiske gesandt i bestræbelserne for at opretholde regeringsformen af 1720 og modarbejde hoffets planer om en magtudvidelse der kunne true freden i Norden. S.-R.s medvirken i denne politik der bl.a. betjente sig af rigelige bestiklinger måtte selvsagt gøre hans stilling vanskelig og ubehagelig. Og navnlig blev dette tilfældet da han 1766 måtte drive det tidligere aftalte ægteskab mellem den danske prinsesse Sophie Magdalene og kronprins Gustav (III) igennem mod hoffets vilje og med bistand fra dets modstandere. På samme tid pintes han af økonomiske og huslige sorger. Hans første stillinger havde været ulønnede, og han havde 1758 måttet sælge Sneumgård. Den i og for sig anelige gage han oppebar som gesandt forslog kun slet til de krav som stilledes til ham. Hustruens helbred var dårligt, og hun aborterede flere gange. En søn døde som spæd, og en datter, Sophie Dorothea, gift med baron Clemens August *Haxthausen, døde barnløs 1778 i sin alders 21. år.

S.-R.s brevveksling fra disse år med onkelen overjægermester C. C. v. *Gram, med Moltke, Bernstorff og Reventlow tegner billedet af en udpræget sortseer, en idelig bekymret mand der ikke følte sig på højde med sit hverv. Gentagne gange bad han om at blive kaldt hjem; men da han febr. 1765 fik meddelelse om at han var udnævnt til 2. deputeret for finanserne (rentekammeret) under Ditlev Reventlow frabad han sig energisk stillingen. Under et besøg i hjemlandet 1763 havde han hentet sig et tilsagn om amtmandsposten i Skanderborg ved første indtrædende vakance, og det ser ud til at han som mange af sine fæller inden for den danske adel har foretrukket en behagelig amtmandstilværelse for en besværlig, om end mere udsigtsrig post i centraladministrationen. I Kbh. var man dog ikke til sinds at give slip på ham. Posten som 2. deputeret holdtes stadig åben, og aug. 1766 udpegedes han til medlem af overskattedirektionen. Grundene til at opmærksomheden samlede sig om ham var flere. Han havde gjort sig fordelagtigt bemærket ved sine gode kundskaber og ved den grundighed hvormed han havde sat sig ind i og givet besked om forholdene i Sverige. Tillige var han dansk, et vigtigt fortrin på et tidspunkt hvor det måtte være ønskeligt at afbøde en begyndende uvilje mod det tyske elements overvægt i den øverste styrelse og sikre sig den danske adels medansvar ved løsningen af finansmiserens alvorlige problemer. Endelig var han en mand uden skarpe standpunkter og uden nogen udtalt ærgerrighed hvorfor man fra forskellig side gjorde regning på hans støtte. Således var Reventlow bekendt med at S.-R. i mangt og meget

delte hans syn på finanspolitikken mens Moltke på sin side synes at have regnet ham blandt sine tilhængere. Ejendommeligt er det at se den nylig afskedigede Moltke i jan. 1767 stille S.-R. som endnu sad i Stockholm i udsigt at han måske snart kunne blive Reventlows efterfølger som 1. deputeret. Måske var det dette der overvandt S.-R.s betænkeligheder og fik ham til efter hjemkomsten at acceptere stillingen som 2. deputeret. Febr. 1768 gik så Moltkes forudsigelse i opfyldelse og S.-R. overtog stillingen som 1. deputeret. Samtidig blev han direktør for Fonden ad usus publicos og medlem af generallandvæsenkommissionen (fra marts 1768 generallandvæsenkollegiet). Reventlows magtstilling arvede han dog ikke; han fik ikke som denne sæde i kommercekollegiet og generaloldkammeret, så lidt som han blev medlem af konseillet. Han besad heller ikke Reventlows personlige myndighed og ubøjelige vilje og stod temmelig hjælpeløs over for de skiftende indflydelser der gjorde sig gældende gennem den unge konge. Han var ude af stand til at dæmme op for den forværring finanserne undergik som følge af kongens udenlandsrejse, hoffets tiltagende ødselhed og uansvarlige kredses dispositioner. Samtidig kneb det for ham at opretholde sin autoritet indadtil i rentekammeret. I generallandvæsenkollegiet spillede han næppe nogen større rolle. Han interesserede sig for rent praktiske landbrugsreformer der kunne komme godsejerne til gode, men var betænkelig ved indgreb i deres rettigheder (arvefæstets indførelse og hoveriets bestemmelse). Næppe uden grund kritiserede han tempoet i reformlovgivningen som ikke levede godsejerne tilstrækkelig tid til udførelsen af de indgribende bestemmelser.

Da Bernstorffs afskedigelse sept. 1770 bragte det allerede stærkt undergravede gamle system i skred, medførte det i første omgang en opbøjelse for S.-R. der nu blev medlem af konseillet. Det var imidlertid umuligt for ham at identificere sig med det nye regime, og da han i okt. s.å. stilledes over for en kabinetsordre om generaloldkammer- og kommercekollegiets forening med rentekammeret under hans ledelse, benyttede han lejligheden til at tage sin afsked. Denne første udprægede stillingtagen fra hans side hilstes med stor tilfredshed blandt modstanderne af det nye styre og vandt ham så megen mere agtelse som den var forbundet med et betydeligt økonomisk offer. Han fik nemlig ingen pension og var i virkeligheden næsten helt uden midler da han efter afskedigelsen slog sig ned i Århus. Til alt held døde imidlertid febr. 1771 hans faster Dorothea Sophie Rathlou, enke efter gehejmeråd Christian Rathlou, og efterlod ham i henhold til en gam-

mel aftale godserne Rathlousdal og Gersdorffs-lund hvorved han blev en velstående mand. Nu var det han knyttede Rathlouernes navn til sit eget.

Fra Jylland fulgte han opmærksomt og gennem livlig brevveksling med det gamle konseils mænd begivenhederne i hovedstaden. Straks efter Struensees fald kaldtes han tilbage til Kbh. og fik sæde i det nyindrettede gehejmestatsråd. Han tog del i de afgørelser som bestemte dronningens og de styrtede magthaveres skæbne, og blev medlem af kommissionen til undersøgelse af de af Struensee foretagne forandringer. Hans andel i de truffene beslutninger er ikke fastslået, men det er sandsynligt at han har øvet en betydelig indflydelse. Både enkedronningen og arveprins Frederik nærrede stor respekt for hans viden og administrative erfaring og gjorde udstrakt brug af hans råd og bistand i offentlige som i mere private anliggender. Den nye statsrådsordning der – med en undtagelse for det udenrigske departementes vedkommende – udelukkede kollegiechefer fra sæde i statsrådet bevirkede at S.-R. i dette fik referatet af rentekammerets og finanskollegiets sager uden samtidig at bebyrdes med disses kollegiers besværlige detailforretninger. I øvrigt var han virksom ved nedsettelsen af den i okt. 1772 udnævnte ekstraordinære finanskommission og fik sæde både i den og, marts 1773, i overskattedirektionen ligesom han juni s.å. blev direktør for skatkammeret. På samme tid havde hans ord en særlig vægt i udenrigspolitiske spørgsmål. Her fastholdt han de synspunkter der havde været ledende for hans virksomhed som gesandt. Ud fra en rodfæstet mistillid til Gustav III anså han en snæver tilknytning til Rusland for nødvendig. Til gengæld besad han fuldt ud den russiske regerings tillid hvilket blev afgørende for den heldige tilendebringelse af mageskifteforhandlingerne 1773. Efter at det i marts s.å. var lykkedes gennem et intrigespil hvori S.-R. spillede en ikke alt for tiltalende rolle at styrte udenrigsministeren A. S. v. d. *Osten, ledede han ad interim de udenrigske affærer. Såvel hoffet som den russiske regering havde gerne set ham fortsætte på denne post, men han følte selv sine evners utilstrækkelighed, og i april overtog A. P. *Bernstorff stillingen. Det skyldtes for en stor del S.-R. at denne mand sammen med H. C. *Schimmelmänn i efteråret 1772 atter var blevet draget ind i styrelsen, og samarbejdet mellem dem på finanspolitikken som på udenrigspolitikken omrøde forløb i begyndelsen godt. Men især mødtes de i ønsket om at værne statsrådet og kollegierne mod indgreb fra hoffets side samt i hævdelser af det adelige elements fortrinnsstilling i statsstyrelsen. Sit skar-

peste udtryk fik denne holdning i striden om oprettelsen af direktørstillingen i tyske kancelli 1773 hvor ministrene førte sejren hjem, og hoffets kandidat C. L. *Stemann måtte vige pladsen for Bernstorff.

Imidlertid spores der fra 1774 en spænding i forholdet mellem S.-R. og Bernstorff. Dennes overlegne begavelse og kraftfulde personlighed kunne ikke i længden indordne sig under den reelle førsteministerstilling, S.-R. mere ved forholdenes magt end i kraft af særlige evner var kommet til at indtage. Andre momenter kom til. S.-R. mødtes med arveprins Frederik, H. H. v. *Eickstedt og Ove (*Høegh-) Guldberg i bestræbelserne for at fremme anvendelsen af det danske sprog og i ønsket om at trænge fremmedelementets indflydelse tilbage. Det vigtigste skridt i denne henseende var anordningen om indfødsretten 1776 der byggede på et af S.-R. i okt. 1775 affattet udkast. I sig selv var den en rimelig foranstaltning, bundende i en forklarlig trang til national selvhævdelse over for navnlig det tyske fremmedelements overlegne betragtning af den danske nation. Alligevel måtte den virke sårende på mænd som Bernstorff og Schimmelmänn, og det ganske særlig ved måden hvorpå forhandlingerne var ført uden om statsrådet og Bernstorff, samt ved lovens gennemførelse som en kabinetsordre. Intet under at bitterheden vendte sig mod S.-R. Styrket blev dennes stilling ikke derved. Det var Guldberg, der høstede fordelene af spliden mellem statsministrene, og det er fra dette tidspunkt hans kabinetsregimente rigtig udfolder sig.

S.-R. og Guldberg havde den samme konservative grundindstilling til mange af tilværelsens problemer og mødtes navnlig i uvilje mod tidens frisindede rørelser. Men denne overensstemmelse, som kunne føre dem sammen, når det gjaldt løsningen af bestemte opgaver, formåede ikke at dække over S.-R.s bitterhed ved at se sig distanceret af den borgerlige Guldberg og ved at blive holdt ude fra vigtige afgørelser. At det til dels var hans egne metoder der vendte sig mod han gjorde ikke sagen bedre. Også reelle politiske modsætninger spillede ind. Som godsejer kom S.-R. til mere og mere at føle sig som varetager af de store jordbesidderes interesser. Det var på deres vegne han fra 1776 krævede mildnelse af forbudet mod brændevinsbrænden på landet og lettelse i ekstraskatten. Han prøvede at tvinge kravene igennem ved trusler om ellers at tage sin afsked, men lod sig alligevel afspise med veksler på fremtiden og nøjedes med at skumle. Guldbergs interesser knyttede sig derimod mere og mere til industrien og navnlig storhandelen. Efter H. C. Schimmelmännns død havde S.-R. april

1782 fulgt Guldberg ind i overbankdirektionen; men da krigskonjunkturerne i løbet af sommeren ebbede ud veg hans nøgterne natur tilbage for Guldbergs ønske om en støtteaktion fra banken til de i virkeligheden fallente handelshuse. Okt. s.å. nedlagde han – uden åben protest – alle sine hverv inden for finansstyrelsen og beholdt alene sædet i statsrådet hvor han indtog en skjult fronderende holdning. Han delte den udbredte misfornøjelse med den slaphed og vilkårlighed, der gennem hoffets og Guldbergs stadige indgriben kom til at præge retshåndhævelsen, og med den alt for rigelige uddeling af æresbevisninger og nådegaver hvormed de søgte at bevare magten. Med A. P. Bernstorffs afskedigelse 1780 var den sidste skranke mod kabinetsregimet bortryddet. S.-R. havde følt det og trods al uenighed stillet sig på hans side.

1783 inddrog S.-R. af Johan *Bülow i de planer der forberedte regeringsskiftet 1784, og fik derved lejlighed til at udøve en modererende indflydelse på deres gennemførelse som også på behandlingen af de faldne storheder. I den nye regering overtog han ledelsen af udenrigsdepartementet indtil Bernstorff i maj kom til stede. Sept. 1785 modtog han hvervne som skoleherre for Herlufsholm og patron for universitetet. Han støttede den konservative prokansler Hector *Jansons arbejde for en nyordning af styrelses- og undervisningsforholdene ved dette. Sept. 1787 udnævntes han til præsident for danske kancelli og fik lejlighed til at gennemføre nogle mindre reformer i forretningsgangen, hvorved slendrian og misbrug af forskellig slags bekæmpedes. Først og fremmest prægedes dog disse år for S.-R.s vedkommende af hans forgæves kamp mod den tyskeprægede kreds af yngre reformvenner der støttede sig til Bernstorffs autoritet. Uden større held tog han til orde for besparelser og forenkling inden for finansstyrelsen ligesom han forgæves bekæmpede planen om Altona-banken der, også fra et nationalt synspunkt, syntes ham en ulykke. Sin bitreste skuffelse led han dog sikkert på landbopolitikens område. Efter statsrådets vedtagelse af stavnsbåndets ophævelse indgav han sin afskedsbegæring og fik den bevilget 6.6.1788 idet han dog efter henstilling forblev i statsrådet under kronprinsens Norgesrejse. Tilbudet om en pension af 4000 rdl. årlig afviste han. S.-R. trak sig tilbage til Rathlousdal hvorfra han opmærksomt og ofte med kritik fulgte begivenhederne hjemme og ude. Han vedligeholdt en venskabelig brevveksling med Guldberg og A. P. Bernstorff. Ikke mindst forholdet til denne sidste var præget af gensidig agtelse. Ved sin død efterlod han sig en betydelig bogsamling og et velordnet arkiv der i henhold

til hans testamente nu opbevares på Ravnholt. Æresmedlem af Videnskabernes selskab 1776. – Kammerjunker 1747. Kammerherre 1759 (med anciennitet fra 1757). Gehejmeråd 1768. – Hv. R. og l'union parfaite 1766. Bl. R. 1774. □ Afbildet på W. Haffners tegn., 1781, af appartementssalen på Chr.borg (Rosenborg). Mal. af C. A. Lorentzen, 1783 (Fr.borg; Pederstrup; Ravnholt; Herlufsholm). Mal. af samme type, men S.-R. i ordensdragt, af C. A. Lorentzen, 1783 (Fr.borg). Silhouet (sst.). Silhouet af F. B. v. Wickede måske forestillende S.-R. (Kgl. bibl.). Fremstillet på satirisk stik af J. F. Clemens efter tegn. af N. Abildgaard, 1787. – Gravmæle af J. Wiedewelt, 1782.

Udv. breve, betækn. og optegn. af J. O. S.-R.s arkiv, udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936. – Danm.s adels årbog XLIX, 1932 II 27. L. Koch i Hist. t. 6.r.IV, 1892-94 1-171. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I-X, 1895-1931. Edv. Holm: Danm.-Nos hist. 1720-1814 III-VI, 1897-1909. Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Høegh-Guldberg, 1899. Bernstorffske papirer, udg. samme I-III, 1904-13 (heri breve fra S.-R.). Samme: Bernstorfferne og Danm. II, 1919. Th. Thaulow: En dansk statsminister fra sidste halvdel af det 18. årh., 1932. – Papirer i Rigsark.

J. O. Bro-Jørgensen

Schade, Caspar, 1754-1828, præst, forfatter. * 30.8.1754 på Avernakø, † 3.4.1828 i Nykøbing M., begr. sst. F: sognepræst Stephan Caspersen S. (1721-80) og Amalie Rosine Hansdatter Thanch (ca. 1720-80). ~ 1° 29.7.1788 i Roskilde med Rebekka Marie Otzen, døbt 8.1.1767 i Roskilde, † 8.5.1810 i Nykøbing M., d. af postmester og palæforvalter Frederik O. (1736-1816) og Karen Copmann (ca. 1745-1824). ~ 2° 3.10.1814 i Nykøbing M. med Elisabeth Christina Otzen, døbt 11.10.1763 i Roskilde, † 13.6.1840 i Nykøbing M.; søster til I. hustru.

S. blev student 1780 fra Nakskov, 1783 cand.teol. og 1787 sognepræst i Tæbring, Outrup og Rakkeby på Mors hvorfra han 1793 forflyttedes til Nykøbing M.; 1797-1803 var han provst over Mors Sønder hrd., og 1826 tog han sin afsked. – S. var meget interesseret i naturhistorie og i det man nu kalder hjemstavns historie, og udgav 1806 en beskrivelse af Mors med bidrag til øens historie. Opmuntret bl.a. af Johan *Bülow til Sanderumgård der ydede ham økonomisk støtte til foretagendet, udvidede S. arbejdet til også at omfatte øens agerdykningsforhold, dens næringsveje, almuekultur, statistiske oplysninger m.v., og 1811 udkom hans *Beskrivelse over Øen Mors* der endnu værdsættes. S. efterlod sig en del utrykt folkemindestof og en samling morslandske ord (Kgl. bibl.). □ Silhouet.

Schade, Caspar

Breve i Saml. til jydsk hist. og top. 3.r.IV, 1904–05 334–52 og V, 1906–08 117–34, Hist. årbog for Mors VI, 1924 106–11; VII, 1925 85–114 og VIII, 1926 3–38. – R. Nyerups levnedsløb, beskrevet af ham selv, udg. C. L. Strøm, 1829 57f.

C. Klitgaard*

Schade, Hans, 1671–1703, diplomat. * 31.5.1671 i Roskilde, † 11.10.1703 i Kbh., begr. i Roskilde (domk.). F: rektor Peder *S. (1641–1712) og Margretha Bülche († 1676). ~ 21.1.1696 i Amsterdam med Catharina Meibom, d. af professor Marcus *M. (1621–1710) og Elisabeth van de Venne († efter 1711).

S. blev student 1689 fra Roskilde, studerede nogle år i Kbh. og begav sig derefter på en længere udenlandsrejse. 1696 opholdt han sig i Amsterdam. Han synes da at have været en ganske velhavende mand. 1698 blev han udnævnt til polsk resident i Amsterdam og i begyndelsen af 1700 til resident i Danmark. Hans forhold her blev imidlertid kun en lang række fortrædeligheder for ham. Han synes at have været temmelig selvbevidst og kom snart i et meget spændt forhold til flere af de ledende danske statsmænd, særlig C. S. v. *Plessen; helt galt blev det da franskmænd Moreau, der tidligere havde haft forbindelser med det polske hof, kort efter kom til Kbh. Han protegeredes stærkt af v. Plessen og Chr. v. *Lente og fik ved deres hjælp forskellige kommissioner for det polske hof med forbigåelse af S. Dette forbitrede denne i høj grad, og da han desuden ikke fik nogen som helst løn udbetalt bad han fra midten af 1701 atter og atter om sin afsked, men først i maj 1703 kaldtes han tilbage da Moreau udnævntes til envoyé i Kbh. Det trak ud med hans afrejse, men han stod lige i begreb med at drage bort, da Moreau pludselig døde 9.10. Dødsbudskabet meldtes straks S. der begav sig til Moreaus bolig for på kongen af Polens vegne at forsegle hans brevskeber. Dette var imidlertid allerede besørget af v. Plessens sekretær, og der opstod nu en ordstrid som endte med at en af de tilstedeværende, kammerråd Burchard v. Suhm, drog sin kårde og tilføjede S. et dødeligt sår i underlivet. Drabet vakte stor opsigt i Kbh., og Suhm der var flygtet blev n.å. af højesteret dømt fra livet som skyldig i forsættligt drab.

[Anna Meibom:] Relation véritable de l'horrible et détestable assassinat commis en la personne de Mr. de Schade, Utrecht 1713. Samme: Einige Perioden aus den brieffen des seel. hr. Johan de Schade, Gravenhage 1725. Chr. Giessing: Nye saml. af jubellærere II, 1, 1781 (reprodug. 1979) 164–68. O. Wolffs journal, 1814, IV 193–258; 1815, I 24–58. E. C. Werlauff i Danske mag. 2.r.V, 1827 153–55. J. Davidsen: Københavnerliv, 1889 57–80.

C. O. Bøggild-Andersen*

Schade, Jens August, 1903–78, forfatter. * 10.1.1903 i Skive, † 20.11.1978 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Ass.). F: fabrikant Frederik S. (1871–1927) og Magda Vilhelmine Frederiksen (1883–1969). ~ 17.5.1931 i Tibirke med Guri Bonnén, * 30.7.1911 på Frbg., † 24.6.1977 i Lyngby (~ 2° med violonist Franz Otto (Otte) Hans Pfaffstetler, 1919–74; ægteskabet opløst, ~ 3° 1958 med Oluf *Bang, 1882–1959), d. af maler Folmer B. (1885–1960) og Hildur Ludovica Svane (1882–1959). Ægteskabet opløst 1939.

S. blev student 1921 fra Viborg katedralskole. Han debuterede 1925 i Thøger Larsens Atlantis med *Konkylies sang*: poetens krop er som en konkylie hvori blæsten koger og suser når fjerne verdensvæsner holder ham for øret. Som tidskriftets redaktør er S. allerede den kosmiske digter, også i sin første digtsamling, – *den levende violin*, 1926 hvor han længes mod alle mennesker, de fjerne og de døde: „vi kan aldrig komme nær nok hinanden“. Endnu er stemningen elegisk. I *Sjov i Danmark, eller som man ser det* – *Satirisk Sangværk*, 1928 er den aggressiv, trods mange humoristiske indfald. Hovedpersonen der hedder Sjov følger S.s endnu korte livsløb, fra „Skæve“ over „Skoleborg“ til hovedstaden der byder på ensomhed og et stræb for karrieren som Sjov helhjertet giver afkald på. Den borgerlige stat er afskyelig, og de røde samfundstormere er kosmiske. Selv de hede og søde piger har deres begrænsning. Sjov er på vej ind i pulverdøden da han hører stemmer, som lover ham genfødselse som en lykkelig barnesjæl i Danmarks land. Sjov i Danmark vandt S. hans første publikum. Det kunstneriske gennembrud kom med *Hjerte-Bogen*, 1930. S. sætter med den naturligste mine af verden, men nok opmuntret ved tyskeren Klabunds eksempel, sit navn ind i sin poesi: „Kender I den lyse digter Schade?/ Har I set ham selv ved solnedgang?“ Digteren har taget plads på den kære jordklode: „Dér på kanten af den runde kugle/ sidder han og kysser på sin blyant.“ I kærlig omgang med skrivetøjet, og nærende sig, helt bogstaveligt, ved kosmos: „Tar et stykke sol –/ og spiser det med munden“; således opstår poesien: „fløjter lidt og trykker på sit hjerte,/ . . . ud af hjertet flyver solens fugle.“ Også mennesker flyver i *Hjerte-Bogen*. På *Café* ser digteren en pige, deres sjæle kyskes; de stiger op i luften og viklet om hinanden karussellerer de ud af kaféen. Sceneriet er beslægtet med Marc Chagalls maleri af De forlovede. I en senere versfortælling *Hvor hjertet hører til, holder forstanden aldrig op*, 1949, flyver digteren med pigen Zenith på sjælens vinger til Asien og Afrika. I en radiosamtale fortalte S., at han tre nætter i træk havde oplevet out-of-bo-

dy-fænomenet; han fløj ud af væggen, svævede over Øresund og til sidst op over Oslo.

S.s univers begynder i ham selv, hans krop der er en konkylie, en levende violin, men forplanter sig til Danmark, både Jylland og København, til kloden og menneskeheden: i samlingen *Jordens Ansigt*, 1932 elsker han kineseren, „som har hovedet nedad, og sømmene opad i skoene“. Derfra ud i verdensrummet og tilbage igen. En universel eros sammenknytter alt som S. illustrerer i prosaeventyr: *Den himmelske Elskov paa Jorden*, 1931, *Kærlighedens Symfoni*, 1942. Hos kvinden og manden oplades eros som i et elektromagnetisk felt; kraftudladninger finder sted, når, som romanen hedder, *Mennesker mødes og sød Musik opstaar i Hjertet*, 1944. Kosmisk erotik er hverdagssamkvem med kvindens strittende bryster og skønne lår; hun er i *Kællingedigte*, med ømme betegnelser „du liderlige kælling“, „du værste luder“, „det hellige svin“. „Kødelig kærlighed“ er *Jordens største lykke*, 1949, „Til sfærers musik“. Samstemmende er „Erotisk musik“ fra *Der er kærlighed i luften*, 1954 og „Sfærers musik“ i *Schades højsang*, 1958. Vekselvirkningen mellem det nære og det fjerne fortsætter til det sidste i digtsamlingerne *Schadesymfonier*, 1963 og *Overjordisk*, 1973, ligesom i skuespillet *En aften på Café Måneskin*, 1963.

S. fastholdt sin ungdoms beslutning om en uborgerlig tilværelse, gerne uden fast adresse, uden respekt for skattevæsenet der tog revanche da han 1963 fik Det danske akademis pris på 50 000 kr. S. havde i sit væsen en godhed, klogskab, sødme, som vandt kvinder og mænd for ham. Han ledsagedes livet igennem af dybt hengivne, skiftende „muser“, og det blev udtalt ved hans død, af Hans Jørgen Lembourn, at hans øjne og smil fortalte os ved hvert møde, at vi var bedre end vi var. Allerede i Konkylies sang stod der: „Skønne og skyldfri er skabningerne“. For den troende S. var livet og universet Guds verden uden syndefaldet. □Tegn. af Carl Jensen udst. 1928. Mal. af Harald Schade udst. 1934. Mal. af Asger Jorn 1937-44 og af Robert Hull, 1944. Træsnit af Hans Kongslev, 1947. Mal. af E. Dyrberg-Petersen, 1951. Tegn. af G. Hossy, 1954 (Kgl. bibl.), af H. Lollesgaard, 1963 (sst.), af Ivan Opffer, 1968 (Fr.borg), af G. Hossy 1974 og to 1976 (Kgl. bibl.), af Gitz-Johansen og af M. Pasternak. Mal. af Harald Heiring og af Boye Givskov. Foto.

Udv. digte af S., ved Torben Brostrøm, 1962. Schadedramatik I-II, 1963-65. S.s erotiske univers, ved Virtus Schade, 1967 (heri bibliografi). – Sv. Møller Kristensen i Danske digtere i det 20. årh. I, 1951 437-49 og 2. udg. II, 1966 223-38. Jan Sand Sørensen sst. 3. udg. II, 1981 118-29. Steffen Heilskov Larsen i Danske studier, 1962 69-84. Virtus Schade: Den lyse digter S., 1963. Jørgen

Gustava Brandt i Tilbageblik på 30erne, ved Hans Hertel II, 1967 47-76. Jens Anker Jørgensen, Nils Mandrup og Erik A. Nielsen i Kritik, 1972 nr. 21 96-122. Poul Houe: J. A. S.s naturlyrik, [1972]. Finn Stein Larsen: J. A. S., 1973. – Papirer i Kgl. bibl.

F. J. Billeskov Jansen

Schade, Peder, 1641-1712, rektor. * 13.11.1641 i Roskilde, † 18.2.1712 i Kbh., begr. i Roskilde domk. F: rektor Hans Pedersen *Kalundborg (1599-1671) og Bodil Danclefs(datter) (ca. 1623-1700). ~ 1° 29.9.1669 i Roskilde med Margretha Bülche, † 1676 (~ 1° 1660 med sognepræst ved Roskilde domk., provst Jens Trojel, 1631-66), d. af præident i Kbh. Peter *B. (1605-71) og Margarethe Thomas († 1663). ~ 2° 7.5.1678 i Kbh. med Karen Bartholin, * 26. 1.1656 i Hillerød, † 2.3.1698 i Roskilde, d. af rektor ved Fr.borg skole, professor, mag. Albert *B. (1620-63) og Karen B. Haagensen († 1662). – Far til Hans *S.

S. gik først i skole i Roskilde, siden på Herlufsholm, derpå atter i Roskilde hvorfra han blev student 1660. S.å. blev han hører sst., men efter at have taget teologisk attestats (i Sorø) 1663 drog han ud på en næsten fireårig udenlandsrejse. Han studerede i Leiden, i Paris, og senere i Padova hvorfra han rejste hjem over Schweiz og Tyskland med længere ophold i Wittenberg. Udenlands havde han dyrket de filosofiske videnskaber og medicin, og efter sin hjemkomst havde han ønsket at gå videre i det medicinske fag, men under påvirkning fra sin far besluttede han sig for skolevæsenet. 1666 blev han vikarierende rektor i Roskilde, 1669 fik han efter s.å. at have taget magistergraden kongeligt løfte om succession, og 1671 blev han virkelig sin fars efterfølger som rektor og samtidig kannik i Roskilde kapitel. Ved dets ophævelse 1682 fjøede han til rektorembedet stillingen som lector theologiae og notar i tamperretten. S. roses som en nidkær og for sine disciples personlige vel omsorgsfuld skolemand der også gjorde sig fortjent af skolens økonomi ved 1671 at få udvirket en betydelig refusion af jordegods til erstatning for et tab af indtægter skolen havde lidt. S. var særdeles velstående og efterlod sig en formue på ca. 25 000 rdl., en kostbar kuriositetssamling og et ypperligt bibliotek (på 1550 bind). Han stod i brevveksling med talrige af sin samtids lærde. En udførlig og interessant „Journal“, som han havde ført på sine studierejser, synes tabt allerede i 1700-tallet. 1674 udgav han sin fars efterladte lærebøger.

Pers. hist. t. II, 1881 205; 6.r.VI, 1915 299; 9.r.I, 1928 114. – [Andreas Frølund:] Schadzana metamorphosis, [1712]. Chr. Giessing: Nye saml. af jubel-lærere II, I, 1781 (reprodug. 1979) 153-73. S. N. J. Bloch: Bidrag til

Schade, Peder

Roskilde domskoles hist. I, 1842 59–62. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 3.r.V, 1884–86 545. Jens Bircherod i Pers. hist. t. 9.r.II, 1929 168. Vict. Hermansen i Fra Kbh.s amt 1935, 1936 83–104. Sst. 1951 68–70 (om Cathrine Bartholin).

Bjørn Kornerup*

Schaffalitzky de Muckadell, Cai, baron, 1877–1972, søofficer, forfatter. * 23.10.1877 i Viborg, † 24.1.1972 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Garn.). F: premierløjtnant, senere oberstløjtnant baron Ludvig Bernhard Maximilian S. de M. (1843–1922) og Fanny Kirstine Laurine Nielsen, adopt. Holm (1859–1944, ~ 2° 1891 med svensk Hofretnotar Ernst Fredrik Björkman, 1861–1925). ~ 15.12.1900 i Kbh. (Holmens) med Ellen Ingeborg Seiersen, * 14.2.1879 i Malmø, † 6.10.1968 i Kbh. (Holmens), d. af fabrikant Anthon S. (1833–96) og Vilhelmine Fritsche (1836–1919).

S. de M. blev sekondløjtnant i flåden 1898, premierløjtnant 1902 og kaptajn 1914. Uden for nummer 1920. Han var med krydserfregatten Fyen til Middelhavet 1898 og 1905–06 med skonnerten Ingolf til Vestindien og var derefter knyttet til søminevæsenet indtil 1909. Samtidig med denne tjeneste begyndte han at undervise ved Kadetskolen i søkrigshistorie og taktik 1907. 1909–12 var han skoleofficer. I forbindelse med denne undervisning udarbejdede han *Haandbog i Nordens Søkrigshistorie*, 1911 der fik stor udbredelse og som helt frem til 1945 anvendtes ved undervisningen i søværnet. 1913 var han tillige næstkommenderende i kongeskibet Dannebrog samt knyttet til undervisningen i søkrigshistorie og strategi på Søværnets officersskole 1913–14. 1913–19 chef for undervandsbåde. 1918–19 lærer ved Hærens officersskoles ældste klasse. 1920 gik han ud af søofficerskorpset for at blive chef for orlogsværftets regnskabsvæsen (fra 1922 med titel af direktør). 1926 blev han afdelingschef i marineministeriet og leder af dettes kommissariatskontor. Som sådan var han ansvarlig for materielindkøbene til flåden. Ved en revisionsundersøgelse kom det frem at ministeriet hos en trælastgrosserer i Kbh. der var i økonomiske vanskeligheder havde foretaget store unødvendige indkøb af træ til overpriser. Skønt S. de M. ikke stod bag disse transaktioner blev han som afdelingschef betragtet som ansvarlig for embedsmændenes dispositioner. Han blev i 1930 suspenderet fra tjenesten og 1931 afskediget.

S. de M. havde tidligt påbegyndt en omfattende skribentvirksomhed. Således har han leveret mange faglige artikler til Tidsskrift for Søværnen som han selv redigerede 1918–23. Igennem 1920'erne havde han også virket som sømilitær

medarbejder ved Berlingske Tidende. Efter sin afsked fra marineministeriet blev han nu nærmere tilknyttet dette blad. 1932–38 var han leder af bladets Berlin-redaktion. Derfra blev han kaldt hjem og var nordisk redaktør 1938–40, 1940–41 udenrigs- og militærpolitisk redaktør og 1941–45 redaktør af Berlingske Aftenavis hvorefter han trak sig tilbage. I perioden han var tilknyttet de berlingske aviser var han tillige fast lederskribent i Berlingske Tidende. S. de M. der indtil sin afsked fra marineministeriet udelukkende havde skrevet til fagtidsskrifter og arbejdet med fagligt bestemt journalistik begyndte efter at skulle leve af sin skribentvirksomhed at skrive drengebøger begyndende 1931 med *Nyboderdrengen* og *Christen Jungmand*, 1932. Frem til 1960 hvor *Kaper-gasternes Prins* udkom skrev S. de M. 31 drengebøger dvs. gennemsnitlig én om året. Omkring halvdelen af bøgerne udkom i 2. oplag. Hans inspiration var et dybtgående kendskab til såvel nordisk som dansk søkrigshistorie. Dette kombineret med S. de M.s lette pen og journalistiske talent skabte en helt ny genre i dansk børne- og ungdomslitteratur, den marinehistoriske roman. S. de M. er blevet betegnet som „Danmarks kaptajn Marryat“ og denne engelske forfatter har da også på flere måder været forbilledet for ham. Romanerne er som regel bygget op over samme læst. Den ydre ramme er oftest hentet i den danske søkrigshistorie under kanonbådskrigen 1807–14, således fx *Hurra for Willemoes!*, 1940, *Kanonbaad Ohøj!*, 1941, *Stormen på Anholt*, 1951 og *Kaper-gasternes Prins*, 1960, eller under krigen 1848–51 og 1864 som fx *Hekla letter*, 1945, *Torden over Nordøen*, 1946, og *Sorte Pim*, 1948. Romanernes hovedpersoner er de almindelige og ukendte mennesker der gennem deres pligtroskab, fædrelandskærlighed og uforfærdethed er med til at bidrage væsentligt til det samlede resultat.

Man kan læse S. de M.s drengeromaner som samfundsbevarende nationalistisk indstillede fortællinger hvori de gamle og ægte dyder holdes i hævd, men man kan også læse dem som en udmærket pædagogisk tilrettelagt gennemgang af søkrigshistorien i almindelighed og den danske søkrigshistorie i særdeleshed sat ind i en fortællende ramme der gør det hele mere forståeligt for børn og unge. Karakteristisk er mange af romanerne da også tilegnet børn i S. de M.s egen familie. Den nyere sømilitære udvikling er også repræsenteret i disse romaner. Fx gennemgås ubådsvåbenet i *Frisk og labor*, 1938 og i *Det stjålne kloster*, 1949 inddrages udviklingen inden for søkrigsvåbnene efter 1945. I begyndelsen var de professionelle børnebogsanmeldere ikke begejstrede for S. de M.s drengeromaner, men efter-

hånden blev de akcepteret og anerkendt. At et forlag turde binde an med næsten årlige udgivelser fra S. de M.s hånd viser at de har haft et stort og frostat publikum. S. de M. var formand for Søe-lieutenant-Selskabet 1912–14. Værge for Holmens Kirke 1926–32. – R. 1919. DM. 1925. □Foto.

J. Teisen i Tidsskr. for søvæsen CXXXXIV, 1974 149f. Mette Winge: Dansk børnelit. 1900–45, 1976.

Hans Chr. Bjerg

von Schalburg, Christian Frederik, 1906–42, officer. * 15.4.1906 i Zmeinogorsk, Rusland, † 2.6.1942 ved Ilmen-søen i Rusland. F: godsejer, direktør August Theodor S. og Elena Vasiljevna Starizki von Siemianovska. ~ 12.10.1929 med Helga Frederikke (Helle) von Bülow, * 2.2.1910 i Tyskland.

S.s mor var russisk og faderen dansk. Han voksede op under store forhold og blev 11 år gammel optaget på et russisk militærakademi hvor han var ved revolutionens udbrud. Hans oplevelser under bolshevikernes hensynsløse udryddelse af den russiske overklasse der også gik ud over hans nærmeste familie mærkede ham for livet. Det blev en livsopgave for ham at bekæmpe bolshevismen. Det lykkedes familien at komme til Danmark, og S. blev uddannet som officer i den danske hær hvor han tjenstgjorde i livgarden. Han blev sekondløjtnant 1929, premierløjtnant s.å. og kaptajn løjtnant 1936. Han var lærer ved fodfolkets kornetskole 1932–34 og gennemførte officersskolens kursus i taktik 1938–39. S. blev med udgangspunkt i sin anti-bolshevikiske holdning tidligt tiltrukket af nazismen, gik aktivt ind i det danske nazist-parti DNSAP og opbyggede dettes ungdomsafdeling NSU. 1939–40 havde S. orlov for at kæmpe som frivillig i Finland mod russerne. Efter en kort tid atter at have gjort tjeneste i livgarden søgte han i efteråret 1940 atter orlov. Det var vistnok hans hensigt at tage til Rumænien hvor der var mulighed for at kæmpe mod russerne. Han gik imidlertid ind i tysk tjeneste i Waffen-SS og kom senere til tjeneste i Division Wiking under felttoget mod Rusland i sommeren 1941. Han gjorde her tjeneste i divisionens stab som ordonnans-officer. At S. talte flydende russisk gjorde ham meget anvendelig for de tyske tropper. 1942 blev han SS-Sturmbannführer (major) og blev 1.3.1942 tilkommanderet Frikorps Danmark som dettes chef efter at C. P. *Kryssing var blevet frakommanderet. S. ledede frikorpsen i forbindelse med kampene omkring Ilmen-søen sommeren 1942. Her faldt han under kamphandlingerne. Posthumt udnævntes han til SS-Obersturmbannführer (oberstløjtnant). – Som

officer var S. en praktisk indstillet taktiker, men næppe med større talent som leder af store militære operationer. Han havde et solidt greb om sit mandskab som han ledede på en uortodoks og tilsyneladende inspirerende måde. Han var således overordentlig populær blandt såvel NSU-medlemmerne som de senere frikorps-folk. Allerede i levende live var han en myte. Hans popularitet udnyttedes af de danske nazister som et par uger efter hans død afholdt en stort og propagandistisk anlagt mindehøjtidelighed i Odd-Fellow-palæet i Kbh. hvor S. mindedes for sin helledød.

S.s holdning var stærkt idealistisk præget, hvilket bl.a. afslører sig i de taler som han holdt ved visse specielle lejligheder samt i de tekster som han er repræsenteret med i NSU-sangbogen. Det var mere det anti-bolshevikiske og det nationalistiske aspekt end det pro-tyske i den nazistiske ideologi der tiltrak ham. I sin tid som NSU-leder søgte han en ren dansk nazistisk linje ligesom han var af den opfattelse at den danske hær den 9. april 1940 skulle have sat sig til modværge mod de tyske tropper. S. var utvivlsomt et uroligt temperament, nok mere russisk i sin natur end dansk. – S.s popularitet gjorde, at han – lidt uretfærdigt – kom til at lægge navn til det dansk-bemandede tyske terrorkorps „Schalburg-korpsen“ som K. B. *Martinsen oprettede 1943. Der må herske tvivl om hvorvidt S. ville have kunnet gøtere dette korps der specialiserede sig i anti-sabotager mod danske institutioner og etableringer, af den illegale presse betegnet som „schalburgtager“. S. modtog jernkorset af såvel 2. som 1. grad, – Kammerjunker 1935. □Foto.

Erik Haaest: Krigens vidner I–III, 1975. O. Krabbe: Danske soldater i kamp på østfronten, 1976. Ole Ravn: Dansk nationalsocialistisk lit. 1930–45, 1979 127f.

Hans Chr. Bjerg

Schaldemose, Frederik Julius (ved dåben Fridericus Julianus), 1783–1853, forfatter. * 15.2.1783 på Adlerhus ved Wedellsborg, † 22.2.1853 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: skovrider Niels S. (1743–89) og Cathrine Marie Smidt (1756–99, ~ 2° med forpagter på Barritskov Niels Dahl, * ca. 1749, ~ 1° med N. N.). ~ 22.7.1814 i Kbh. (Garn.) med Ingeborg Dorothea Elizabeth Svendsen, døbt 8.11.1789 i Kbh. (Frue), † 20.5.1863 sst. (Frue), d. af guldsmed Christen Hansen S. og Dorothea Jæger.

S. gik i Horsens lærde skole, blev student 1801, fik anden eksamen 1802. Under krigen med England var han sekondløjtnant i landeværnet og blev taget til fange. Skibet strandede på en ø ved Vestfriesland hvorefter han tiltrådte en

odysse hvis nærmere indhold kun er bekendt af hans *Reiser og Eventyr i fremmede Lande I-IV*, 1826-30. Han fortæller heri at han har været hollandsk soldat (to gange), sekretær hos en fransk officer på efterretningsrejser i Tyskland, Schweiz og Italien, fransk soldat i Spanien. Han kom hjem til Danmark 1812, beriget med sprog- og verdenskundskab. Indtil 1816 var han sekondløjtnant i hæren, derefter til 1825 adjunkt ved Nykøbing katedralskole. Senere var han institutbestyrer i Køge, konsumtionsbetjent i Kbh. og materialskriver ved Kronborg. Fra 1839 træffes han som pensionist og polygraf i Kbh. S.s forfatterskab begyndte med digtsamlinger: *Smaadigte*, 1815, *Digtinge*, 1819; han sluttede sig til romantikken og havde et vist held som romance-, senere især fabeldigter (samlinger fra 1832, 1834, 1842, 1852). I tidens løb blev han en habil og korrekt versifikator og en ganske øvet prosaist. Bedst er han dog som digter af epigrammer og smædevers. S. har udgivet talrige periodiske blade: *Basunen*, 1827, *Nemesis*, 1828, *Helsingørsposten*, 1831-34, *Den nye Helsingørspost*, 1835, *Helsingørs Ugeblad*, 1836-37, *Søndagsgjæsten*, 1838-39, *Prikkeltorne*, 1851; disse til dels ret ubeherskede publikationer fra dansk journalistiks ungdom pådrog ham forskellige politisager. Han har udgivet udvalgte skrifter af Christian Braunman "Tullin (1833), Tøger "Reenberg (1834), Trojelerne (1835) samt kæmpeviser (1846). Mest kendt er han som utroligt frugtbar oversætter. Han fulgte trofast med i modelitteraturen, fra Walter Scott (*Marmion I-II*, 1824 o.m.fl.) til Alexandre Dumas (*Greven af Mont Christo I-VIII*, 1845-46 o.fl.). Men også uden for den populære linje var han virksom; han indførte D. Fr. Strauss (*Jesu Levnet I-II*, 1842-43), N. V. Gógol (*Kosakhøvdingen*, 1847), Alessandro Manzoni (*Bruud og Brudgom*, 3: I promessi sposi, 1828-29). Fra tysk oversatte han Henrik Steffens: *Was ich erlebte I-X*, 1840-45. Af denne uhyre mængde importvarer som unægtelig gjorde ham til en af sin tids mest læste forfattere på dansk sprog er det vistnok tilladt at fremhæve hans *Don Quixote (I-IV*, 1829-31), hans Apuleius (*Æslet*, 1842), hans Bjovulf og Vidsid (1847, med angelsaksisk tekst, en velorienteret indledning og bidsk polemik mod N. F. S. "Grundtvig), endelig den overordentlig vellykkede og i mange udgaver udbredte genigtning af den middelnedertyske Reinike Vos (*Mikkell Ræv*, 1827). □ Litografi 1852.

F. S.: *Reiser og eventyr i fremmede lande I-IV*, 1826-30. - Th. Hauch-Fausbøll i Berl. aften. 6.12.1933 (om slægten). N. C. Øst: *Materialier til et da. biogr.-lit. lexicon I*, 1835. J. L. Heiberg: *Prosaiske skr.* V, 1861 65-92.

Paul V. Rubow*

Schalldemose, Vilhelm, 1866-1933, kirurg. * 18. 11.1866 i Kbh. (Holmens), † 4.12.1933 sst., begr. i Hellerup. F: varemægler Hannibal Jørgen S. (1835-87) og Trine Marie Szybrowski (1840-1920). ~ 16.12.1898 i Søllerød med Karen Marie Eskesen, * 2.3.1865 i Odense, † 26.7.1947 på Frbg., d. af forfatter Morten "E. (1826-1913) og Karen Marie Nielsen (1837-65).

S. blev student 1884, privat dimitteret, og tog lægeeksamen 1890, tidligt besluttet på at blive kirurg. Efter kandidat tjeneste ved Frederiks hospital og Diakonissestiftelsen samt turnustjeneste 1893-95 ved Frederiks hospital var S. i et år ved Fødselsstiftelsen hos A. "Stadfeldt og derpå reservelæge 1896-98 hos gynækologen R. Paulli ved Diakonissestiftelsen. Sin hoveduddannelse til kirurg fik han som reservekirurg 1898-1902 ved Frederiks hospitals afd. C hos O. "Bloch hvis personlighed og nærmest pessimistiske syn på sin gerning kom til at præge ham for livet. Efter et halvt års studieophold i Tyskland, hvor han i Dresden studerede patologisk anatomi hos Schmorl, var S. assistent på Frederiks hospitals nyoprettede røntgenklinik til 1904 og udarbejdede i disse år på universitetets patologisk-anatomiske institut hos J. "Fibiger sin disputats *Studier over Blærepapillomernes Bygning og Natur* som han 1904 forsvarede for doktorgraden; arbejdet der var baseret på Th. "Rovsings store samling af blåresvulster blev fra flere sider meget kritiseret. 1903-06 var S. prosector chirurgiæ hos O. Bloch og var da efter seksten års uddannelse veludrustet til at ansøge om den ved O. "Wanschers død ledige stilling; efter konkurrence med P. N. "Hansen, A. Lendorf o.fl. (forelæsning: Om den operative Behandling af Defecter i Hud og Knogler) udnævntes S. 1906 til overkirurg ved Frederiks hospitals afdeling D og docent i klinisk kirurgi; professor extraordinarius blev han 1908. Ved Frederiks hospitals overflytning til Rigshospitalet 1910 udvidedes den noget mindre afdeling D der hidtil også havde huset øjenpatienterne og den kirurgiske poliklinik til samme størrelse som afdeling C mens polikliniken blev selvstændig. Ved Blochs afgang 1913 som lærer i operativ kirurgi blev S. professor ordinarius, og efter hidtil at have forelæst over almindelig kirurgi forelæste han nu over operativ kirurgi indtil han efter Rovsings afgang fra afdeling C 1926 følte sig forpligtet til at overtage undervisningen i klinisk kirurgi der hidtil havde været knyttet til afdeling C. Som universitetslærer gennem 27 år søgte S. samvittighedsfuldt at videreføre de Blochske traditioner og stræbte efter at bibringe studenterne den kirurgiske viden der ville blive af betydning for dem som praktiserende læger, men med sit fåmælte, noget sære

og kantede væsen kom han kun få på nærmere hold. Hans forelæsninger var, om end tørre og lidet inspirerende, klare og kundskabsfyldte, med vægt på den alsidige, grundige undersøgelse som basis for diagnosen samt kritisk og forsigtigt overvejende de nødvendige kirurgiske indgreb, deres risiko og følger. Som operatør var S. udrustet med naturlige anlæg, dertil teknisk dygtig, hurtig og sikker; men ansvaret som overkirurg hvilede knugende tungt på ham, så han følte sig forpligtet til selv at udføre alle operationer af betydning, ligesom han personlig overvågede efterbehandlingen i de mindste enkeltheder, altid hengstelig for mulige komplikationer.

S.s hovedinteresse var, som elev af O. Bloch, oprindelig ekstremitetskirurgien hvortil siden kom den operative behandling af Basedows sygdom og det kroniske mavesår hvorom hans elevs arbejder vidner. I frugtbart samarbejde med neurologen Viggo Christiansen dyrkede S. hjerne-rygmarvskirurgien og indså efterhånden at neurokirurgiens udvikling ude omkring i verden krævede en selvstændig service for dette speciale. S.s litterære produktion var sparsom; ud over en del kliniske tidskriftsartikler har han der nærede stor interesse for kirurgiens historie skrevet *De oblietterende Operationsmetoder anvendt til Extremitetsamputationer* (Univ. progr. nov. 1925). I den på Th. Rovsings initiativ udgivne nordiske Lærebog i Kirurgi, 1920–22, skrev S. to afsnit, i 2. udg. (1932–34) som han var hovedredaktør af skrev han flere afsnit. S. var kirurgisk konsulent for retslægerådet fra dets oprettelse 1909, medlem af forskellige bestyrelser, medredaktør af *Acta chir. scand.*, formand i Dansk kirurgisk selskab 1914–16, æresmedlem af det finske og svenske läkaresällskap. – R. 1912. DM. 1922. K². 1931. □ Karikatur 1922. Buste af V. Gustafson, 1923. Buste af Carl Martin-Hansen, 1925 (Rigshosp.). Mal. af H. Vedel, 1926, hertil skitse (Fr.borg). Tegn. (Kgl. bibl.). Karikatur af G. Østerberg. Foto.

Kbh.s univ. årbog 1904–07, 1911 754–58. Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1904 118. Interview i Gads da. mag. XXV, 1931 354–62. – Th. Hauch-Fausbøll i Berl. aften 6.12.1933 (om slægten). Mogens Fenger i Ugeskr. for læger XCV, 1933 1347f. Mogens Fog sst. CI, 1939 1321–25. H. A. Sølling i Hospitalstid. LXXXVI, 1933 1209–13. S. Kjærgaard i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1934 108–14. Kn. Meister: Ni store læger, 1960 60–78. E. Snorrason i Medicinsk forum XXIX, 1976 67.

Otto C. Aagaard*

Schall, Claus Nielsen, 1757–1835, violinist, komponist. * 28.4.1757 i Kbh. (Frue), † 9.8.1835 i

Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: skomagersvend, senere danssemester Niels Pedersen S. (Skal, Schald, Schaltz) (ca. 1732–1818) og Christiane Pedersdatter (Salling) (ca. 1736–1803). ~ 27.8.1779 i Lyngby med skuespiller Cathrine Margrethe Salathé, * 4.4.1755 i Kbh. (Nic.), † 15.12.1838 sst. (Helligg.), d. af vinprøver Philip Jacob S. († 1761) og Cathrine Margrethe Niss († tidligst 1768).

S. der allerede som barn begyndte at spille violin ved faderens primitive dansekursus blev ved Tyge *Rothes hjælp rentekammerdreng. Den kunstnerisk anlagte S. fandt imidlertid ikke behag i denne stilling, og da en kammerat fik ham stærkt interesseret i teatret og dets brogede verden søgte han 1772 ind ved balletten hvor han blev figurant. Han fik hurtigt tildelt små soloer i Barchs balletter, og i øvrigt førte han sine sparsomme indkomster ved om sommeren at give danseundervisning i Roskilde og Holbæk og om vinteren musikundervisning i Kbh. Ganske særlig dyrkede han violinspillet hvor han havde fået lidt undervisning af en musikantervend. Han havde udbytte af at lytte til de store virtuoser der gæstede Kbh., som Lolli og C. F. Müller, og gennem et flittigt selvstudium uddannede han sig til en så habil violinspiller at han allerede i sæsonen 1775–76 blev benyttet i kapellet som ekstramusiker ved „Prøver og Komedier“. Ved et tilfælde blev teatrets nye balletmester Vincenzo *Galeotti opmærksom på S.s betydelige musikalske evner. På opførelsesdagen for Galeottis ballet Kongen paa Jagt (10.10.1775) skulle der holdes prøve, repetitør Klopfer meldte sig imidlertid syg, og da det ikke var muligt at finde nøglen til nodeskabet spillede S. der havde en fortrinlig musikalsk hukommelse hele musikken fejlfrit udenad på sin violin, ligesom han også om aftenen til alles tilfredshed ledede orkestrer ved forestillingen. Man var nu på teatret ganske klar over hans egentlige anlæg; ved Klopfers afgang fik han (1.5.1776) stillingen som repetitør, og 1779 blev han endelig hofviolin.

Galeotti der selv havde bragt en del balletmusik til Danmark indså hurtigt at S. netop var den komponist han kunne bruge. 1778 skrev S. melodierne til balletten *Bønderne og Herrerne paa Lystgaarden* som Paolo *Scalabrini instrumenterede for ham. Komposition måtte S. lære væsentlig gennem selvstudium; alt hvad han havde fået af vejledning i så henseende bestod i 24 timers undervisning af koncertmester Johann *Hartmann som sammen med sin elev komponerede en violinkoncert, dateret Fredensborg 1780. S.å. optrådte S. for første gang som selvstændig komponist til et større arbejde, Galeottis ballet *Kærlighedens og Mistankens Magt* der ikke

mindst på grund af den iørefaldende musik gjorde megen lykke. Dette blev indledningen til hans store indsats som vor første betydelige balletkomponist. Hans karriere som violinspiller var dog dermed på ingen måde afsluttet; han blev på grund af sine fremragende musikeregenskaber en højt anset orkesterspiller, og da J. G. "Naumann 1785 kom hertil for at organisere kapellet, satte han ganske særlig sin lid til „den unge, meget lovende S.". 1789 opnåede han rejseunderstøttelse. Sammen med broderen, violoncellisten Peder S. (1762–1820) drog han til Paris hvor den franske violinskole netop omkring revolutionen stod i fuld blomstring, og mødet med mestre som G. B. Viotti og Mestrino blev af indgribende betydning for hans kunstneriske udvikling. Han fik også i Paris lejlighed til selv at vise sine evner og vakte smigrende opmærksomhed både som violinspiller og dirigent. På hjemrejsen hvor han bl.a. besøgte Dresden og Berlin havde han den store oplevelse af møde W. A. Mozart i Prag.

Efter Hartmanns fratræden udnævntes S. 1792 til koncertmester i Det kgl. kapel, varmt anbefalet af kapelmester J. A. P. "Schulz. I den fremragende danske violinvirtuos Peder "Lem havde han haft en meget farlig konkurrent til posten, men konflikten blev løst på den måde at den også pædagogisk begavede Lem blev sat i spidsen for kapellets nyoprettede violinskole og fritaget for almindeligt orkesterspil. Karakteristisk nok fremhæves det netop ved koncertmester Hartmanns afgang at „Musikken faaer nyt Liv ved S.s Anførsel, og Lem konserveres som en duelig og sjelden Solospiller“. Som koncertmester stod S. nu i en årrække i et frugtbart samarbejde, først med Schulz og senere med dennes efterfølger F. L. Ae. "Kunzen. 1795 udnævntes han til „Hofdansekomponist“, et hverv der i hans egenskab af balletkomponist faldt ham ganske naturligt. Sit sidste og betydningsfuldeste advancement opnåede han 1818 efter Kunzens død da han afløste denne som musikdirektør (kapelmester), en stilling man først havde tilbudt C. E. F. "Weyse, hvilket viser at S.s anseelse alt talent til trods ikke var helt rodfæstet. Det punkt man særligt angreb ham på var autodidaktens noget svigtende teoretiske ballast. S.s virke som orkesterleder blev af største betydning for kapellets kunstneriske standard. Han var en myndig og meget inspirerende dirigent der med fornøvelsens styrke førte dette ensemble frem ad nye veje. Der lød da også både fra ind- og udlandet mange smirende ord om teatrets orkester der blev betragtet som et af datidens bedste. Da ouverturen til Jægerbruden havde fået sin uropførelse i Kbh. under S.s ledelse udtalte således Carl Ma-

ria von Weber at kapellet var fortræffeligt og endda i flere henseender stod over det berlinske. Hvor det var muligt søgte S. da også at bryde med mange af de hæmmende vedtægter og bestemmelser der knyttede sig til kapellets indviklede administration; bl.a. kæmpede han mod det gamle anciennitetssystem og forlangte i stedet for at dygtighed og talent alene skulle berettige til fremrykning på de mere udsatte soloposter. S. blev dog til sidst selv et offer for en anden, meget uheldig administrativ ordning idet syngemester Giuseppe "Siboni havde fået den fuldkomne myndighed over sangerne; hele indstuderingen af det vokale ensemble lå i syngemesterens hænder, hvad der naturligvis måtte føre til en konflikt da kapelmesterens og syngemesterens musikalske anskuelse på ingen måde altid dækkede hinanden. Det utålelige i forholdet kulminerede under en opførelse af „Robert af Normandiet“ hvor S. ude af sig selv af raseri vedblev at banke højlydt med taktstokken i nodedepulten indtil publikum begyndte at hysse, en demonstration som sangerne mente var møntet på dem. Denne skandaleopførelse hvor S. kæmpede for et kunstnerisk rigtigt princip, kapelmesterens musikalske suverænitæt, blev den direkte anledning til at han 1833 begærede sin afsked der blev bevilget 23.9.1834. S. var også en virksom mand uden for teatret i byens musikliv der dengang navnlig trivedes i klubber og akademier og for en stor del hvilede på musikbegeistrede dilettanters medvirken. Han var således en tid koncertmester i Kongens klub, i Enighedsselskabet, en årrække leder af koncerterne i Det musikalske akademi, medlem af Selskab til musikens udbredelse og anfører ved de såkaldte „Amatørkoncerter“. Ganske særlig betydning fik S.s indsats som kvartetsspiller hvor han, glødende begejstret for Joseph Haydns og Mozarts værker, var en af kammermusikkens bedste pionerer i datidens Kbh. På sin landejendom i Lyngby, det såkaldte „Schallborg“ der lå i nærheden af Sorgenfri slot indrettede han et særligt musikhus, uden for hvilket han rejste mindstene for sine yndlingskomponister, deriblandt C. W. Gluck, Mozart og Haydn. Som komponist ydede S. sin største indsats inden for balletmusikken. Af den lange række værker, han skrev, væsentlig i samarbejde med Galeotti, kan nævnes *Herman og Dolmon*, 1782, *Den uventede Hjælp*, s.å., *Heksemesteren og den velgørende Fe*, 1783, *Amor og Psyche*, 1784, *Laurette eller den forbedrede Forfører*, 1785, *Generalen til de tre Stjerner*, 1786, *Vaskepigerne og Keddelflikkeren*, 1788, *Afguden paa Ceylon*, 1785, *Hververen*, 1788, *Anette og Lubin*, 1797, *Lagertha*, 1801, *Ines de Castro*, 1804, *Rolf Blaaskæg*.

1808, *Romeo og Giulietta*, 1811 og *Macbeth*, 1816. S.s produktion spænder i virkeligheden meget vidt, idet den strækker sig fra dansedivertissementer helt op til den store handlingsbevægede tragiske ballet. Hans hele stil og udtryksform må forstås på baggrund af Galeottis balletkunst der her hjemme virkede epokegørende og banede vejen for August *Bournonville*. En inden for dansk balletkunst betydningsfuld særtstilling indtager S.s nordiske balletter Lagertha af Galeotti og *Sigrid* af Pierre Jean Laurent. Han søger her at give den nordiske sagnverden musikalsk liv, og selv om han er bundet af balletmestrenes stærkt formelle, til tider noget stive opbygning og af sit wienerklassiske ideal, lykkes det dog stundom S. at bryde sin egen begrænsning og anslå toner der i deres kraftige holdning lader ane en verden som J. P. E. *Hartmann* i samarbejde med August Bournonville skulle udløse i romantisk ånd. Ved siden af sin balletvirksomhed komponerede S. også en række syngespil som *Claudina af Villabella*, 1787, til tekst af Goethe, *Kinafarerne*, 1792, til tekst af P. A. Heiberg, *Aftenen*, 1795, *Domherren i Milano*, 1802, *Niels Lembak*, 1804, *Alma* og *Elfride*, 1813 og *De tre Galninge*, 1816. På dette område hvor det franske syngespil, Schulz og Kunzen var hans nærmeste forbilleder ses hans begrænsning langt klarere end i hans balletter. Han manglede her dansen som inspirationskilde og forfaldt nærmest til kliché. Friskest virker det muntre og hyggelige Københavnerbillede *Kinafarerne* med sine elskværdige og letflydende melodier. Uden for scenen komponerede S. en række kantater og sange og desuden en del instrumentalmusik, deriblandt en symfoni og koncerter for forskellige instrumenter. – Tit. professor 1816. – R. 1811. □Litografi af Langlumé efter tegn. af W. Heuer, efter dette litografi og træsnit. Mal. af C. W. Eskersberg, 1824 (Det kgl. teater). Min. af C. Winsløw (sst.). Tegn. angivelig af N. J. Bredal (Fr.borg). Afbildet på mal. af musiksoirée hos Waagepetersen af W. Marstrand, 1834 (sst.), her til tegnet skitse af S. (Kgl. bibl.). Mal. af L. Aumont (Teatermus.). Tegn. (sst.). Silhouet af J. C. Weitlandt (Kgl. bibl.).

Th. Overskou i Dagen 7.9.–9.9.1835. J. H. Paulli: Mindeord over C. S., s.å. Adam Oehlenschläger: Erindr. IV, 1851. Tidsskr. for musik II, 1858 nr. 6 1–5. Th. Overskou: Den danske skueplads III–V, 1860–64. Skand. folkemag. XV, 1865 565–69. Aug. Bournonville: Mit theaterliv III, 3, 1878 (ny udg. I–II, 1979) 220–28. V. C. Ravn i Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårsdag I, 1886. C. Thrane: Fra hofviolonerens tid, 1908. Julius Friedrich: C. S. als dramatischer Komponist, Wanne-Eickel 1930. Sv. Lunn i Berl. tid. 9.8.1935. Torben Krogh i Hist. medd. om Kbh. 4.r.III, 1951–54 423–67.

Torben Krogh*

Schall, Anna Margrethe, 1775–1852, solodanser. Døbt 6.10.1775 i Kbh. (Holmens), † 24.11.1852 på Frbg. (Helligg.), begr. i Kbh. (Ass.). F: matros Rasmus Schleuther og Anna Kirstine Mortensdatter. ~ 16.12.1795 i Kbh. (Nic.) med violinist i Det kgl. kapel Andreas S., døbt 13.4.1772 i Kbh. (Trin.), † 29.11.1810 sst. (Trin.), s. af skomager-svend, senere dansemester Niels Pedersen S. (Skal, Schald, Schaltz) (ca. 1732–1818) og Christiane Pedersdatter (Salling) (ca. 1736–1803); bror til Claus *S.* Ægteskabet opløst 1796.

Tolv år gammel kom S. ind på balletskolen på Det kgl. teater som hun tjente i 40 år, fra 1798 som solodanser. Hendes udvikling var højst ualmindelig, idet hun begyndte som komisk groteskdanser og endte i den seriøse karakteristik. På begge områder blev hun beundret af sin samtid, mens ballettens kommende mand, August *Bournonville*, dømte at hun „af Dansekunstens Teknik næppe havde tilegnet sig saa meget, som der nuomstunder udkræves til at figurere i en Ballabile af Elever“. Han mindedes hende med skepsis idet han indirekte polemiserede mod sin forgænger Vincenzo *Galeottis* stil, men han måtte indrømme at hendes mangler blev afbødet af talentets trolddom. For ham var hendes figur „Wiedewelsk“, og han tænkte vel dermed på skikkelserne omkring frihedsstøtten og på Moltkes sarkofag; hun var buttet, snart med højtidelig alvor, snart med humor i sine store øjne der beherskede det meget uklassisk formede ansigt; benene var korte, næsten plumpe i deres kraft, men der var livsglæde og lune i hendes fremtræden, noget specifikt københavnsk, dannelse erstattet af muttervits, hvormed publikum let blev fortrolig, og som opvejede andre danseres skønhed og større tekniske kunnen. Lystige bondepiger, skalkagtige hyrdinder eller fiffige sigøjnersker dannede hendes repertoire i Galeottis balletter. Med ham stod hun i intim forbindelse, et forhold som siden, fortæller E. C. *Werlauff*, blev overtaget af statsminister F. J. Kaas der var hendes velsete gæst om aftenen i påklædningsværelset på teatret – ligesom Frederik VI besøgte en anden sømandsdatter, Frederikke *Danne-mand* på Toldbodvejen. Men S. fik tid til mere end at give bidrag til tidens chronique scandaleuse. Efter Marie Christine *Bjørns* og jomfru Laurwalds afgang og jomfru Biroustes død overtog hun deres alvorlige, heroiske partier og gennemførte dem med lidenskabelig hengivelse i stemningen. Hun kunne mimisk udtrykke Herthas harmfulde sorg i *Lagertha* og Isauras rædsel i *Rolf Blaaskæg*, men mest populær blev hun ved at vække rørende deltagelse for Ninas lidelser i Galeottis og Claus *Schalls* ballet *Nina eller den vanvittige af Kærlighed* hvis sujet senere blev op-

taget af J. L. *Heiberg og Bournonville. Ved sine beneficer optrådte hun et par gange i skuespilroller fx som kammerpigen i *Aabenbar Krig*.

Efter Galeottis død 1816 var hendes glanstid forbi, og det skyldes uden tvivl forholdet til statsminister Kaas at hun, skønt sjældent anvendt, bevarede sin stilling langt ud over danserens „farlige“ alder. Først ved hans død 1827 pensioneredes hun uden afskedsforestilling. I sit lange otium stræbte hun, fortæller Bournonville, „ved udbredt Velgørenhed at afsone sine elskværdige Smaasynder“. Julie *Sødring skildrer hende da som en komisk fremtoning, fed og snakkende, med megen pynt i håret. □Mal. af C. A. Lorentzen udst. 1815, formentlig forestillende S. i rolle. Pastel af N. J. Bredal, 1827 (Teatermus.). Min. (sst.). Pastel af C. Hornemann, stukket af A. Flint, efter dette træsnit 1875. Stik i rolle, efter dette litografi. Stik af A. Flint. Farvelagt kobberstik af G. L. Lahde.

Th. Overskou: Den danske skueplads III–IV, 1860–62. E. C. Werlauff i Hist. t. 4.r.IV, 1873–74 281f. Aug. Bournonville: Mit theaterliv III, 1878 (ny udg. I–II, 1979) 243–45. Julie Sødring: Erindr., 1894 (ny udg. 1951) 38. Karl Wilh. Tesdorpf: Johs. Wiedewelt, 1933. H. C. Andersens brevveksl. med Edv. og Henriette Collin, udg. C. Behrend og H. Topsoe-Jensen III, 1936 251 256; V, s.å. 341. Den kgl. da. ballet, red. Sv. Kragh-Jacobsen og T. Krogh, 1952. Rob. Neeiendam: To kvinder i H. C. Andersens liv, 1954.

Robert Neeiendam*

Schandorph (Skandorph), **Niels Poulsen**, 1596–1645, præst, professor. * 1.8.1596 i Skanderup, † 1.11.1645 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: sognepræst i Skanderup og Stilling samt slotspræst på Skanderborg og kannik i Århus, provst Poul Andersen Colding (1551–1618, ~1° med Karen Jespersdatter) og Karen Nielsdatter († 1618). ~1627 i Viborg med Hedvig Paludan, * 23. 10.1604, † 16.10.1671 (~2° 1647 med biskop i Ålborg Anders Andersen Ringkjøbing (1597–1668, ~1° med N. N., † 1645)), d. af sognepræst ved Viborg domk., mag. Villum P. († 1634) og Dorothea Thøgersdatter († 1658, ~1° med sognepræst i Durup og Stenild Mikkel Sørensen, † ca. 1635).

Efter syv års skolegang på Herlufsholm kom S. 1616 til universitetet. I tre år boede han hos sin tidligere rektor, professor Jesper *Brochmand, der altid var ham en trofast velynder, tog 1618 baccalauregraden og ansattes 1619 som øverste hører i Sorø. S. havde også vundet den skoleinteresserede biskop H. P. *Resens bevågenhed, og denne kaldte ham 1620 til rektor i Slagelse. Som hovmester for Niels *Krabbe rejste S. dog et halvt år senere til Wittenberg (imm. 21.8.1621), og samtidig tildeltes han det kgl. rejsestipendium

på grund af sine solide studier. Tidlig 1624 blev han kaldt hjem for at indtræde som rektor på Herlufsholm hvorfra han n.å. flyttedes til Viborg efter at have taget magistergraden. Trods sin utvivlsomme dygtighed som skolemand løb han her ind i forskellige genvordigheder, så han 1626 formentlig med lettelse har taget mod kaldelsen fra Ålborg til sognepræst ved Budolfi kirke. En del af hans tid her blev formørket dels af nogle kompetancestridigheder med kirkens kapellan, dels af en fortrædelig sag mod en uredelig og egenrådig hospitalsforstander, og skønt S. med hospitalets tilsynsmænd var i deres gode ret kan hans optræden ikke helt frikendes for en vis egen nytte. 1635 blev han forflyttet til embedet som sognepræst ved Vor Frue kirke i Kbh., 1639 udnævntes han til professor i teologi og blev dr.teol. n.å. Skønt Christian IV, der bl.a. kendte ham fra indvielsen af Regenskirken 1635, mente at S. „spiissede wnderliig latyn for En Docter att werre“, synes han at have høstet megen oprigtig ros fra samtidige både som skolemand og universitetslærer. En række latinske disputater fra årene 1641–45 udmærker sig ved klarhed og kendetegner ham som en ortodoks-luthersk bibelteolog uden megen personlig tilsætning, hvilket også hans danske ligtale over H. P. Resen (tr. 1639) vidner om. 1644–45 var S. universitetets rektor.

Danske mag. 5.r.I, 1887–89 342; II, 1889–92 21. – Progr. fun. univ. Hafn. over N. P. S., 1645. R. Vinding: Regia academia Hauniensis, 1665 341–45. Jacob Hasebart i Kirkehist. saml. 3.r.I, 1874–77 478f. Erik Mogenssen Grave sst. III, 1881–82 316. Jakob Jensen Holm sst. 760. Peder Villadsen sst. IV, 1882–84 509f 552–56. Hans Jensen Viborg sst. 4.r.III, 1893–95 195. F. E. Hundrup: Lærerstanden ved Viborg katedralskole, 1875 = Skoleprogr. 20f 121–26. G. L. Wad: Medd. om rektorerne på Herlufsholm 1565–1878, 1878 69–76. Kong Chr. IVs egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia V, 1883–85 (fot. optr. 1969) 189f. J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde, 1896 383 386f. H. G. Orlík: Oversigt over forstandere og lærere ved den kgl. skole i Sorø, 1927–30 = Årsskr. for Sorø akad.s skole 90f. Bj. Kornerup og Vilh. Lorenzen: Ålborg stiftshospitals hist., 1931–39 134–43. Breve fra og til Ole Worm, udg. H. D. Schepelern III, 1968 73.

H. A. Hens

Schandorph, **Sophus** Christian Frederik, 1836–1901, forfatter. * 8.5.1836 i Ringsted (efter en udtalelse af S. 1897 skal det virkelige fødeår være 1835 men herom foreligger intet dokumentarisk), † 1.1.1901 på Frbg., urne på Vestre kgd. F: exam.jur., opsynsmand ved befordringsvæsenet Johan Frederik S. (1790–1855) og Andrea Kirstine Møller (1804–73). ~7.6.1867 i Slagelse med Ida Sofie Branner, * 24.8.1840 i Nakskov, † 23.3.1911 på Frbg., d. af kateket i Nakskov, se-

nere sognepræst i Slagelse Georg Christian Mechlenburg B. (1811–89, ~2° 1860 med Louise Vilhelmine Hertel, 1836–1907) og Mariane Petrine Feilberg (1807–57).

S. voksede op i Slagelse og modtog her sine første indtryk af den jævne sjællandske landbefolkning der sammen med købstadens originaler og spidsborgere skulle blive hans digtnings bedste emne og tilskyndelse. 1848 kom S. på Sorø akademi. Han havde et hurtigt nemme og dyrkede i sin fritid litterære interesser, ligesom han fik afløb for en skuespillertilbøjelighed ved sin ivrige deltagelse, både nu og siden, i dilettantforestillinger hvorom der i hans forfatterskab er flere vidnesbyrd. Stærkt påvirket i det sidste skoleår af sognepræsten i Pedersborg P. C. *Kierkegaards grundtvigske forkyndelse besluttede S. at studere teologi og kom efteråret 1855 til Kbh. men opgav snart – under indtryk af Søren *Kierkegaard og hans sidste optræden og af nyere tysk bibelkritik – at blive præst; samtidig tog hans æstetiske og filologiske interesser overhånd, og det blev studiet af romanske sprog og litteraturer han samlede sig om efter 1862 at være blevet cand.teol. Men han glemte aldrig sin bibellærdom, og religiøse emner er jævnlig genstand for debat i hans skrifter, som oftest med henvisning til den franske religionshistoriker Ernest Renan. For at få et levebrød søgte han ind ved skolevæsenet, vikarierede ved Metropolitanskolen 1863 og rejste s.å. for første gang på studieophold til Paris. Han vikarierede atter ved Metropolitan-skolen 1864–65, underviste samtidig i Efterslægtsselskabets skole, fik siden timer i Mariboos skole og Det v. Westenske institut foruden private informationer. 1880 fik han 1000 kr. på finansloven og opgav en del af sin undervisning; 1883 fordobledes hans digtergage. Frugten af hans romanske studier var først en række mindre litteraturhistoriske monografier (i Dansk Maanedsskrift, Historisk Archiv og Illustreret Tidende); siden samlede han materiale til en afhandling om F. R. Chateaubriand, men opgav denne da Georg *Brandes' „Emigrantlitteraturen“ udkom, og valgte at disputere om de stridige italienske dramatikere fra 1700-tallet *Goldoni og Gozzi*, 1874.

Helst betragtede S. sin viden som grundlag for sin digteriske virken. Han debuterede med en uoriginal samling, overvejende erotiske, *Digte*, 1863. Blege, romantiske klange dominerer både *Ude i Skoven*, 1867, en række dramatiske scener, *Nye Digtninger*, 1868 og *Nogle Digte*, 1875, men her er mere af hans gærende ungdom, og i forskellige scener og vers røber han et humoristisk talent og en sans for folkelige figurer som mere overbevisende bryder igennem i novellesamlin-

gen *Fra Provindsen*, 1876. *En exileret Students Hændelser* og *En Enkestand*, typiske for S.s stilling til den moderne litteratur og dens opgaver: et skarpt angreb på frasehelten, det uægte og forlorne og en lovprisning af den ærlige og virksomme jævnhed, idet han allerede her opstiller modsætningen mellem de dannede og de ikke-dannede, mellem det „fine Rak“ og de brave småfolk som hans tanker stadig kredser om. Hans sociale indstilling ligger bag humoresken *Et Oprør* der driver løjer med autoriteterne, og som minder om *Hvordan han fik hende i Fem Fortællinger*, 1879, hvis bedste stykker er genrebillederne *Fra Gjæstgivergården* og *Et levnedsløb fortalt paa Kirkegården*.

Bag S.s udvikling fra efterromantiker til realist ligger hans studium af den moderne franske roman og kritik, den Brandeske bevægelse og Holger *Drachmanns eksempel. I sine første romaner imødekommer han således Georg Brandes' opfordring til at behandle nyere danske forhold. I *Uden Midtpunkt*, 1878 skildrer han under indtryk af Iván Turgénevs Rudin studenten, det lyse hoved, men holdningsløse menneske fra nationalliberalismens dage, en karakteristisk med fortrinlige momenter, men svækket ved en konstrueret slutning. Videre sigte har *Thomas Fris's Historie I–II*, 1881, en dannelsesroman i smag med Meir *Goldschmidts „Hjemløs“, om degnesønnens udvikling fra romantisk lyriker til demokratisk folketingsmand og lærer i fysik og et myndigt samfundsbillede fra 60ernes Danmark med afsløring af den nationalliberale livs- og kunstanskuelse, politik, presse etc. der i dag har betydelig kulturhistorisk interesse, men rigtignok ikke er noget kunstværk. Endelig behandler han i *Et Aar i Embede*, 1883 Brandesianismens sammenstød med nationalliberalismen i en provinsby. Disse arbejder hvortil hører et lyrisk tillæg *Unge Dage*, 1879, er til en vis grad stridsskrifter, men S. havde i mellemtiden fået skrevet sin første naturalistiske roman *Smaaafolk*, 1880, med forbilleder hos brødrene E. og J. Goncourt og Emile Zola, om en tjenestepige fra landet der går til bunds i storbyen, men reddes af behjertede mennesker, et emne han gentager i *Skovfogedbørnene*, S.s populæreste arbejde, med ledemotiv i hans udtalte forkærlighed for landet ligesom i *Birgittes Skæbne*, 1888 hvor landbarnets længsel efter jorden og de fristelser, bondelandet og købstaden byder hende, er fremstillet med Zolask symbolik. En købstadsroman fra bedre kredse er *Det gamle Apothek*, 1885, S.s indlæg i kvindespørgsmalet og hans tilslutning til „Et Dukkehjem“. Bedst skildret er de unges ægte-skab der er et af Henrik *Pontoppidans udgangspunkter, ligesom en lignende episode i *Stillelivs-*

Folk, 1889, hvor S. fortæller om mennesker, livet går forbi. Nye bidrag til S.s behandling af modsætningen mellem de dannede og de ikke-dannede bringer flere af hans romaner fra 90'erne: *Vilhelm Vangs Studenteraar*, 1894, *Frigjort*, 1896 og *Helga*, 1900. Betydeligst er sikkert *Frigjort*, hvori humanisten i ham siger naturalisten nogle sandheder, og hvor han udtaler sin sympati med den humane kristendom og angriber Indre mission (se Politiken 6. og 18.2.1897), mens han i *Frøken Gram*, 1897 håner akkordens ånd. Bort fra sin egen tid søger han i *Poet og Junker*, 1892, roman om Vittorio Alfieri, og i *Gamle Billeder*, 1899, en sædeskildring fra slutningen af 1700-tallet.

Skønt replikskiftet i S.s romaner ofte er meget vellykket havde han ikke held med sine sceniske arbejder: *Uden Midtpunkt*, 1886 (opført på Folketeatret 1887), *Valgkandidater*, 1886 (opført på Det kgl. teater s.å.) og *Hjemkomst*, 1893 (opført på Det kgl. teater s.å.), foruden flere uopførte og utrykte skuespil, bl.a. *Ungdommen har altid Ret*. Heller ikke indlagde han sig nævneværdig fortjeneste som teateranmelder i Morgenbladet (1881–84) og siden i Tilskueren med teateroversigter fra Berlin og Paris. Derimod havde han og andre megen fornøjelse af det skuespillertalent der var ham medfødt, og som han på sine ældre dage udnyttede som oplæser af humoresker og jævne livsbilleder samlet i bindet *Novelletter*, 1882. Maupassant-påvirkning mærkes flere steder her som senere, tydeligst i samlingen *Sex Fortællinger*, 1886. S.s romanske studier gav sig også novellistiske udslag. Et sådant er pastichen *Carlo Gozzi i Sacchis Trup* (i *Fremmed og Hjemligt*, 1885) og *Den store Mademoiselle* (i *Fra Isle de France og fra Sorø Amt*, 1888), for hvis groteske opfattelse af Ludvig XIVs hof han fik velvillige bebrejdelser af Georg Brandes. S. gjorde studier til den i Versailles under sit treårige udenlandsophold 1887–90, fra hvilket han også fik stof til *Paa Rejse*, 1891 (heri den Daudetske *Marguerite*) og *Fra Udlandet og fra Hjemmet*, 1890, hvori det livlige Parisbillede *Villaen*, en fin og meget personlig ægteskabsnovelle *Agnes* og hans kendteste burleske historie *En behagelig Juleaften*. Hans senere samlinger er *Alice og mindre Fortællinger*, 1895 (heri *Per Persen*), *Fortællinger*, 1898 (heri *Kirsten Kancelliraads Endeligt*) og *Sidste Fortællinger*, 1901 (heri *En Frokost*). Den burleske tone genfindes ligeledes i den posthumt udgivne novelle *Ursulas Uheld*, s.å. S. gik veludrustet til sin digtning. Han kom med lærdom og omfattende kultur, han havde dertil været i berøring med et bredt udsnit af befolkningen, havde set og hørt meget som man vil kunne læse i hans *Oplevelser I–II*, 1889–98, hvortil slutter sig

en række smukke *Lyriske Portrætter*, 1898, af lærere og venner som har haft betydning for ham, men først og sidst var der S. selv med hans forstand og humor og hans varme forståelse af det menneskelige. Og dog lykkedes forfatterskabet kun halvt. Thi han savnede som kunstner nerve og smag og som psykolog den stædige fordybelse der alene belønnes. Selv i skildringer af sjælelige forhold, han kender fra sig selv (som svingende sindsstemning) kommer han ofte til kort, og værre er det når han vil lade fortrolig med fx Byronske figurer. Hans form er ofte ubehjælpelig og naiv, og meget i hans digtning synes påklæbet, ikke mindst slutningerne hvor som oftest dyden belønnes og lasten straffes. Men S.s svagheit for idyllen kan ikke dække over det frodige humør og barokke lune – derfor lykkedes ham også bedst skildringen af enfoldige og usammenhængte naturer – der er hans særkende i dansk litteratur. □ Træsnit 1876 efter foto og 1882 efter samme. Træsnit af F. Hendriksen, 1879, efter tegn. af A. Jerndorff. Træsnit 1881 og af F. Hendriksen, s.å. Tegn. sign. Vald. P., 1883 (Kgl. bibl.). Tegn. som buste af N. Holm, 1884 (sst.). Træsnit af Carl Poulsen udst. 1884. Træsnit af H. P. Hansen, 1886, og efter dette 1888. Radering af Jul. Rosenbaum, 1887. Træsnit s.å. Afbildet på P. Fischers mal. fra Det kgl. teater, 1888. Mal. af M. Ancher, 1888 (Skagens mus.) og 1889 (Fr.borg), hertil skitse af samme. Mal. af H. Slott-Møller, 1892. Afbildet på karikaturtegn. 1894 (Fr.borg). Tegn. af E. Henningsen, 1894 (sst.) og efter denne af T. Nielsen, 1899 (sst.). Tegnet s.m. hustruen af P. S. Krøyer, 1894 (Hirschsprung). Mal. af samme, 1895, hertil tre tegnede og en malet skitse, 1895 (sst.), kopi af hovedet ca. 1900 (Kbh.s bymus.). Tegn. af Krøyer, 1897. Buste af samme, 1898 (St.mus.; Skagens mus.; som monument i Østre anlæg, Kbh., s.å.), efter denne tegn. af H. Bendix, 1976. Afbildet på Alfred Schmidts karikatur *En kraft af første rang* (Fr.borg). Afbildet på mal. af Kr. Zahrtmann og på E. Henningsens tegn. ca. 1910 af Bogstaveligheden (Fr.borg). Foto.

Udg. Fortællinger I–II, 1901. Romaner. Folkeudg. I–VI, 1904–05.

Kilder. S. S.: Oplevelser I–II, 1889–98. Erindr. i Studenterbl. I, 1894–95 381–84 405–09. Georg og Edv. Brandes' brevveksl. med nord. forf. og videnskabsmænd, 1898. Morten Borup III, 1940 163–256.

Lit. Herman Bang i Ude og hjemme II, 1879 425–30 (optr. i forf.s Realisme og realister, 1879 (nyt opl. 1966) 52–67). V. Wille i Nær og fjern I.6. og 8.6.1879. Georg Brandes: Det moderne gennembruds mænd, 1883 314–70 (2. udg. 1891 318–84) samt i forf.s Saml. skr. III, 1900 141–72 (2. udg. III, 1919 132–66). Gustaf af Geijerstam: Ur samtiden, Sth. 1883 141–64. Kr. Arentzen: Fra yngre og ældre dage, 1886 136f. Niels Møller i III. tid. 15.5.1887. Herman Bang sst. 6.1.1901. Erik Skram i Tilskueren, 1901 97–106. Emma Kraft: Brogede blade,

1905 253–61. Samme i Tilskueren, 1917 II 62–69. Carl Tiander: Turgenjev i da. åndsliiv, 1913. H. G. Olrik i Soranerbl. II, 1917 52f. Poul Schjærff sst. XII, 1927 91–96. H. G. Olrik sst. XIII, 1928 17–19 26f. F. Hendriksen: Mennesker og oplevelser, 2. udg. 1932. Jørgen Bukdahl i Politiken 8.5.1936. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik indtil 1914, 1937 323–26. Paul V. Rubow i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938 389–92. *Papireri i Kgl. bibl.*

Daniel Preisz

Schandrup, Jacob Knudsen, †1720, forfatter. †1720 før 28.6. ~før 1701 med Marie Kirstine Biering, d. af landstingsskriver Peder Jensen B. i Viborg.

S. blev 1700 herredsskriver, 1702 herredsfoged i Sønderlyng og Middelsom herreder mellem Viborg og Randers. Tøger *Reenberg skoser ham for hang til drik, og hans bindebrev til præsten i Lem *Janus Bifrons*, et af de digte der er mest karakteristiske for ham, vidner om at han har været en gæv og madglad gildesbror. Hans miljø var jyske herregårds- og middelstandsfolk, men han ynder at spække sine digte med franske gløser, mytologisk apparat og anden lærdom. Af hans produktion er en væsentlig del lejligheds-poesi; desuden har han skrevet enkelte salmer, påvirket af Thomas *Kingo, og nogle små dramatiske arbejder i versificeret form. Af disse er *En Romansk Masquerade* en moralitet om et intrigant og bagtalsersk kvindfolk, meget drastisk i udtrykket, og *Hellig Tre-Kongers Comoedie* en udløber af den gamle bibelske skolekomedie, omsat i moderne versemål og indeholdende både smukke og lavkomiske partier. Endelig indeholder *Kaaber-Comoedie* en skildring af en depraveret herredsfoged der virker som et så nærgående portræt af S. selv at det kan formodes at vi står over for et værk, ikke af, men om ham, og at det enten af uagtsomhed eller af malice mod den afdøde forfatter er kommet ind i den posthume udgave af hans *Curieuse Poetiske Skrifter* som Povel *Phonixberg udsendte 1728, og hvoraf kun et sørgevers (*Lacrymæ Crocodilina*) over pave Innocentius XI (1699) havde været trykt før. – S. hører til vore tidligste hjemstavnsdigtere; hans vers har jysk lokalkolorit og er findested for mange småtræk til oplysning om datidens folkeliv. Han er en habil versifikator med ikke ringe fantasi, og hans opfindsomhed går særlig i retning af det groteske. Stilistisk tilhører han lavbarokken, men „der er hos denne grove Jyde Spirer baade til Holberg og Brorson“ (Vilh. *Andersen).

J. Paludan: Fremmed indflydelse på den da. nationallit. I–II, 1887–1913. C. Behrend i JydsK månedsskr., 1912 I 175–95. Jeppe Aakjær i Skivebogen XIV, 1922 59–63 og XV, 1923 109–25. Samme: Gammel brug og gammel brøde, 1931 139–53. C. Klitgaard i Saml. til jydsk hist.

og top. 4.r.v, 1925–27 75–78. Samme: Skagen bys hist., 1928. Oluf Friis: Jylland i da. lit., 1929 95–99. Aug. F. Schmidt i Skive folkebl. 22.8.1931. Emil Frederiksen: Barokken i da. digtn., [1935] 148–55.

R. Paulli*

Schanne, Margrethe Marie Sophie, *1921, solodanser. *21.11.1921 i Kbh. F: sproglærer Jean Baptiste S. (1875–1957) og Emilie Lind, f. Hansen (1876–1962). ~sept. 1971 i Kbh. (Ansgar k.) med balletdanser, balletkonsulent Kjeld Noack, *6.3.1924 i Kbh. (Brønshøj), s. af købmand, senere grosserer Povl Emil Jensen (1886–1946) og Karen Elisabeth Noack (1892–1954).

S. var otte år gammel da hun blev optaget på Det kgl. teaters balletskole hvor hun fik sin uddannelse og først og fremmest formedes af Valborg *Borchsenius og Harald *Lander. Hun blev balletdanser 1940 og solodanser 1943. Allerede som aspirant debuterede S. 1939 (29.9.) som sommerfuglen i Landers opsætning af August Bournonvilles *Valkyrien*, og hun gjorde sig i de følgende sæsoner gældende i partier som den unge pige i *Rosendrommen*, 1941, maj i *Tolv med Posten*, 1942 og sommerfuglen i *Vaaren*, 1942. Den unge danser havde store udtryksfulde øjne og en utrolig lethed i dansen. Skær og fin var hun af væsen, og hun udstrålede en sart poesi, men kunne også være både pikant og vittig som dessert i *Slaraffenland*, 1942 og Columbine i *Drømmebilleder*, 1946. Som andre danske dansere fra 30- og 40erne havde S. en helt naturlig fornemmelse for Bournonville-stilen, der lå denne som de forrige generationer i blodet. Flyvende let og vidunderlig graciøs var hun, da hun allerede 1941 dansede i pas de six'en i *Napoli*. 1946–47 studerede hun hos Boris Kniaseff i Paris og gæstedansede med Roland Petits kompagni både her og i London. Sygdom slog hende ud i en periode, men S. vendte tilbage og befæstede sin position som en af den danske ballets mest spændende og personlige dansere i 40- og 50erne hvor hun blev den romantiske danser par excellence. Allerede 1945 dansede hun Bournonvilles *Sylfi-den* som hun nåede at levendegøre mere end hundrede gange inden hun 1966 tog afsked netop i dette parti, som hun prægede med den romantiske sjælfuldhed der var vandmærket i hendes kunst. Overnaturlig, vemodig og svævende var hun i denne rolle såvel som i *Giselle*, 1951 der blev hendes andet store romantiske parti. Til det lyriske og næsten gennemsigte der var karakteristisk for hendes danse i disse måneskinsballetter – hvortil også *Chopiniana* hørte – føjede hun i *Giselle* en realistisk dramatisk styrke som gjorde hendes udførelse af vanvidsscenen stærk

Schanne, Margrethe

og rystende. Da de tekniske krav til danske dansere i 1950'erne skærpedes kendeligt, klarede S. sig igennem. Hun var endog *Tornøse*, 1957, men forsvarede ellers først og fremmest sin position via udstråling og sind. S. var internationalt anerkendt som en af de sjældneste og betydeligste romantiske danserinder i vort århundrede. 1955–56 gæstedansede hun hos Grand Ballet de Marquis de Cuevas som både Sylfiden og Giselle, og Den kgl. ballets turneer bragte hendes kunst yderligere ud i verden. I George Balanchines *Søvngængersken* fik hun 1955 en ny rolle der blev en kulmination af hendes poetiske dansekunst. Som en farlig, mystisk og betagende nattdrøm svævede hun let over scenen i flagrende hvide gevandter og tryllebandt den unge digter med et væsen der var en raffineret og næsten uhyggelig kombination af noget uskyldsent og noget stærkt sensuelt. Med en henrivende diskret ironi dansede hun samme år Marie Taglioni i Anton Dolins *Pas de Quatre* og udleverede den romantiske ballet og dens væsen, samtidig med at hun forsvarede den.

Hos August Bournonville dansede S. foruden en række soli en bly Eleonore i *Kermessen i Brügge*, kadetten Edvard i *Fjernt fra Danmark* og Rosita i samme ballet hvor hun spillede mere på den blide ynde end den fyrige spanske farlighed. Hun kunne som Kameliadamen 1960 have givet en stærkere præstation end Kirsten Ralovs og Henrik Blochs ballet gav hende mulighed for, men til gengæld fik hun i karrierens sidste fase med Elsa Marianne von *Rosens Irene Holm*, 1963, en dramatisk rolle som fik gribende styrke og perspektiv i hendes udformning, en karakterstudie der viste, at den romantiske danser også kunne tegne et realistisk menneskeportræt, en grå hverdagseksistens med skær af tragedienne. – Efter afskeden har S. virket som pædagog og har enkelte gange forsøgt sig som skuespiller, i Arnold Weskers *Vennerne*, Århus teater, 1970 hvor hun spillede den døende Esther og i TV som Engelche Hattemagers i *Barselstuen*, 1976. Det er dog først og fremmest som den romantiske danser S. huskes – og som den danser der 1957 blev foreviget på vort eneste balletfrimærke. – R. 1953. □ Mal. af Kai Mottlau, 1943. Rollebilleder: tegn. af Ove Chr. Pedersen, 1949 (Teatermus.), buste af Grethe Bagge, 1954, statuette af samme, tegn. af Hans Bendix 1957 og 1962 samt på frimærke 1959, graveret af Bent Jacobsen efter tegn. af H. Thelander. Foto (Kgl. bibl.; Det kgl. teaters bibl. og arkiv).

Sv. Kragh-Jacobsen: Balletten 1945–52, 1953. Samme: 20 solodansere fra den kgl. da. ballet, 1965. Samme i Berl. tid. 18.5.1966. Samme: Balletaftener, 1969. Vor

sidste sylfide. M. S., ved Sv. Kragh-Jacobsen m.fl., 1966.

Erik Aschengreen

Scharff (ved dåben Schärf), Anton **Harald**, 1836–1912, solodanser, skuespiller. * 20.2.1836 i Kbh. (Petri), † 3.1.1912 på Skt. Hans hospital, begr. i Kbh. (Garn.). F: tøjfabrikant Christian Frederik Schärf (ca. 1788–1852) og Frederikke Eggert (1804–47). ~ 3.10.1874 i Kbh. (Holmens) med balletdanser Elvilda Antonia Victoria Møller, * 16.11.1846 i Kbh. (Garn.), † 1.8.1934 i Holte, d. af bødker Johan Anthon M. (1815–74) og Marie Elisabeth Christiane Lütchen (1815–81). S.s kunstnerliv begyndte lykkeligt og endte i lykkelens modsætning. Efter uddannelse på balletskolen debuterede den friske knøs 24.3.1856 som Hans Mortensen i *Aprilsnarrene* uden derfor at opgave dansen; tværtimod viste hans James i *Sylfiden* og Gregor i *I Karpatherne* at hans egentlige område var balletten. Han blev dens unge sympatiske mand, og 1861 udnævntes han til solodanser. August Bournonville spåede ham en fremtid som mimiker, endog før S. havde kreeret Loke i *Thrymskviden*, 1868 hvor Georg Brandes beundrede hans „mangetydige Udtryk af Finhed, Smidighed og dæmonisk Udholdenhed“. Men forventningerne blev brudt da han 9.11.1871 beskadigede sit knæ under udførelsen af sigøjnerdansen i *Trubaduren*. Dermed var S. tabt for balletten og en større plads end hidtil ledig i repertoiret dels for Daniel Krum, dels for Valdemar Price der overgik S. i mandig skønhed og romantisk personlighedsudfoldelse (fx som Gennaro i Napoli), men ikke i livfuld fantasi. S. forsøgte at spille Einar Tambeskjælver i *Hakon Jarl* og tog i tre sæsoner engagement ved Folketeatret inden han 1876, kun 40 år gammel, trak sig tilbage til privatlivet. Sammen med skuespiller L. A. Eckardt tilhørte han den unge vennekreds omkring H. C. Andersen. □ En række rollebilleder i akvarel af C. Bayer. Træsnit 1871 og af W. Obermann, 1872. Fremstillet på litografi på nodeblad. Tegn. af C. Bayer, 1905 (Fr.borg). Foto.

Aug. Bournonville: Mit theaterliv II, 1865 (ny udg. I–II, 1979) 67. [Georg Brandes] i Ill. tid. 1.3.1868. Søndagsposten 3.12.1871. H. C. Andersens brevveksl. med Edv. og Henriette Collin, udg. C. Behrend og H. Topsoe-Jensen II–V, 1934–36. Den kgl. da. ballet, red. Sv. Kragh-Jacobsen og T. Krogh, 1952.

Robert Neiiendam*

Scharff, Niels **William**, 1886–1959, maler. * 30.10.1886 i Kbh. (Frue), † 20.9.1959 sst. (Vor Frelser), begr. Tisvilde kgd. F: bagersvend, senere mester Johannes S. (1859–1935) og Anna Margrethe Larsen (1858–1936). ~ 2.12.1914 i Kbh.

(Garn.) med pianist Ingeborg Ussing, * 6.2.1889 i Kbh. (Jac.), † 27.5.1981 i Birkerød, d. af maskinmester Valdemar U. (1859–1925) og Sophie Frederikke Poulsen (1861–1931).

S. var bagerbarn fra Kbh. men flyttede kun otte år gammel ud til bedsteforældrene på Hårlandsgården i Tisvilde hvor han kom til at tilbringe fire af sine opvækstår. Derfra stammer hans fortrolighed med egens natur og den oprindelige bonde- og kulsvierbefolknings sæd og skik. Tidligt nærredes hans fantasi ved bedstemoderens og skolelærers beretninger om folkesagn og overtro, og han modtog stærke indtryk af de fester der endnu i hans barndom var knyttet til Helene kilde omkring sankthans. Som moden mand, 1918, bosatte han sig i Tibirke Lunde i huset Spånekrogen. Ensomheden i de store granskove har næret hans følelse for storheden og mystikken i naturen, og hans oplevelser her i barndom og ungdom har præget hele hans værk som kunstner. – Allerede som dreng fik S. pensel i hånd. I Tisvilde traf han Albert *Gottschalk og Julius *Paulsen og så dem male. Han sluttede sig især til Gottschalk der forsynede ham med tube-farver og gav ham vejledning i at bruge dem, samt rådede ham til at male efter naturen. 1898 kom han tilbage til Kbh. hvor han efter endt skolegang kom i malerlære 1900 og blev svend fire år efter. I hovedstaden blev han en flittig gæst på Statens museum for kunst, hvor han især blev betaget af Jørgen *Sønnes Tisvildebilleder. Her fandt han et romantisk følelsesindhold indsluttet i en stor klassisk form der senere skulle blive målet for hans egen kunstneriske stræben. 1903–06 gik han på Teknisk skole hos den som lærer højt estimerede H. *Grønvold der imidlertid ikke troede på nogen fremtid for S. som maler. Efter et mislykket forsøg på at blive optaget på kunstakademiet søgte han i stedet ind på Kunstnernes studieskole hvor han 1907–08 havde Kristian *Zahrtmann og 1909–10 Johan *Rohde som lærere, uden at han dengang følte at han havde haft særligt udbytte af undervisningen. Af større betydning for S. blev mødet med kammerater som Olaf *Rude, Axel P. *Jensen og *Jais-Nielsen.

Sammen med Olaf Rude debuterede S. på udstillingen De unge kunstneres forbund i november 1908 i antiksalen på Charlottenborg. Samme år deltog han i en juleudstilling på Den frie (dengang i Aborreparken). Samtidig var han sammen med en lille kreds af talentfulde kammerater som Rude, Carl *Jensen, den noget ældre Aksel *Jørgensen og med forfatteren Jens Pedersen som initiativtager i gang med at planlægge udstillingen De tretten der vistest 1909, 1910 og 11. Her udstillede S., men kun 1909 og 10, bl.a. *Dug-*

get Rude. 1910, med lampelysets spejling i det våde glas, der blev købt af L. A. *Ring, et ridder-slag for en ung kunstner, og sporvognsbilleder (1909–10). Disse og et par tidlige granskovbilleder var ganske vist naturalistiske, men de rummede i deres fortættede udtryksfuldhed en tendens til symbolsk stilisering der skulle slå stærkere igennem i S.s fremtidige værker. – På en Berlinrejse 1909, hvor han første gang så billeder af Paul Cézanne, Vincent van Gogh og Edvard Munch i større tal, havde S. modtaget nye impulser der yderligere kunne uddybes 1911 under et fire måneders ophold i Paris hvor han sammen med vennerne Olaf Rude, Axel P. Jensen og den fransktalende Jens Pedersen kunne genopleve Cézanne og stifte bekendtskab med Pablo Picassos blå periode og hans første kubistiske billeder. Her blev S. bestyrket i sine egne, endnu vage bestræbelser for at frigøre maleriet fra det stedbundne synsindtryk.

Den følgende sommer (1911) malede S. sin første legende-komposition, *Figurstudie*, en apoteose af dyr og mennesker, anbragt frontalt i billedet og med en forenklet, men stærk kolorit, ikke ulig Edvard Munch i opfattelsen (Randers kunstmuseum). 1912 blev S. indkaldt og kom på grund af krigen til at ligge inde til 1918 med enkelte afbrydelser. Fra 1913 er portrættet af søsteren *Johanne* (Statens museum) der endnu uberørt af kubismen, men ikke upåvirket af Cézanne viser en frontalt stillet enkeltfigur, siden et ledemotiv i S.s værk. Det endelige brud med naturalismen, der endnu ikke er sluppet helt i en impressionistisk *Granstudie* fra 1912, skete først efter S.s møde med Vasilij Kandinskij's tidligste abstrakte kompositioner på Den baltiske udstilling i Malmö 1914. Det foreløbige resultat var to små farverige skitser, *Skitse til Farvekomposition*, 1914, og *Skitse til Komposition: Sporvogne*, 1917 (begge Statens museum) som S. beholdt hos sig til sin død. På grundlag af sine friske oplevelser af Cézanne, Picasso og Kandinskij skabte S. sig nu en halvt abstrakt stil hvor motivet vel aldrig forflygtiges helt, men underordnes en streng billedopbygning ud fra kubistiske principper. Samtidig drives farven op til sin højeste ydeevne. I denne „symfoniske“ stil har han i årene frem til 1920 malet en række opstillinger, figurbilleder (ofte med enkeltfigurer), landskaber og nye legender, fx *Kvindefigur*, 1914, *Nature Morte med Flaske og Rør*, 1916, *Skovinteriør*, 1916, *Pige i Køkken*, 1918 og *Interiør med Kakkellovn*, 1919, de to sidste begge med undertitlen: *Bevægelsesmotiv* og begge i Ribe kunstmuseum, *Interiør med Figur*, 1916, Kunstpavillonen, Esbjerg, og *En Maler*, 1919 (de to sidste er portrætter af hans kone, Ingeborg Ussing, og af ham selv). Med le-

genderne II, 1911–16, III, 1915–16, og *Legende IV*, 1920, der forefindes i to eksemplarer (i Københavns Handelsbank og i Skive kunstmuseum) var S. vendt tilbage til sin barndoms og ungdoms land, men nu med større kunstnerisk erfaring i stand til at skabe en syntese af granskoven og egnens dyre- og menneskeliv, af natur og myte. Samtidig slår hans impulser fra abstrakt kunst stærkere igennem i hans hønsebilleder som med deres kubistiske system af linjer og farveklange har lignende virkninger som de persiske tæpper i Nationalmuseets etnografiske afdeling der i de samme år var en anden vigtig inspirationskilde for S., fx *Komposition i rødt. Høns*, 1918 (Statens museum).

Efter krigen, da kunstnerne atter kunne rejse ud, gik turen for S.s vedkommende 1920 (januar til maj) over Firenze og Rom til Paris, hvor han satte sig på skolebænken hos den brasilianske maler J. Araujo og hos franskmanden André Lhote, som han beundrede som lærere. Hos Araujo studerede han særlig maleri i forbindelse med arkitektur og kunstens teori, suppleret med flittige studier på Louvre. S. blev især stærkt optaget af Andrea Mantegnas billeder (Golgatha og Parnasset), hvilket bl.a. har sat sig spor i *Legende IV* der først er malet efter hjemkomsten. S. fik god brug for sine hos Araujo erhvervede lærdomme, da arkitekt Thorkild Henningsen på Kunstnerens efterårsudstilling 1921 arrangerede et samarbejde mellem arkitekter og malere. Ivar Bentsen opbyggede her et rum, tænkt som et musikværelse, hvor S. derefter dekorerede fire vægfler med en udsmykning med fællestitlen *Nocturne* og undertitlerne *Dagen bryder frem*, *Morgenstund*, *Skumring*, *Maanenatten*. I denne komposition indgik bl.a. *Solrytteren* (hele decorationen i Nordjyllands kunstmuseum). Med *Legende IV*, 1920, havde S. vist sin fortrolighed med renaissanceprincipper for billedopbygning som Araujo også havde henledt hans opmærksomhed på. Under et års ophold i Firenze 1923–24 blev han stærkt fængslet af Paolo Uccellos store billede *La Battaglia di San Romano* i Uffizierne. På grundlag af blyantsskitser og akvarelprøver af farverne, nedfældet på papiret foran originalen, malede S. på sit hotelværelse en fri kopi af dette mesterværk på guldgrund og med de stærke farver, han skønnede billedet oprindeligt måtte have haft. Efter hjemkomsten blev billedet erhvervet af staten og Ny Carlsbergfondet i forening og skænket til kunstakademiet til ophængning på et offentligt tilgængeligt sted. Denne fordybelse i den gamle kunst for derigennem „at vinde frem til større fasthed og soliditet“ er karakteristisk for S. – Hjemrejsen i efteråret 1924 gik over Spanien, men foreløbig var det erindringerne fra

Italien der var de stærkeste. Det ses bl.a. af den udsmykning, S. udførte til dagligstuen i apoteker Martin Reimers' hjem oven over Loveapoteket i Århus 1925–26: *Italiensk Skitsebog*; fire dele af denne cyklus, oprindelig bestående af seks malerier, *Hest efter landligt væddeløb*, 1925, *San Gimignano*, 1925, *Pige i procession*, 1925, *Broncehest på Tiberens bund*, 1925, er fra 1967 udstillet i Århus kunstmuseum (gave fra M. Reimers).

1926–27 fortsattes rejselivet med lange ophold i Italien og et kortere i Grækenland for Ny Carlsbergfondets romerlegat. Under et nyt besøg i San Gimignano 1927 malede S. en række billeder fra denne spændende by med dens enkle, næsten kubistiske arkitektur. 1930 var han i Berlin, Dresden og München og foråret 1931 i Holland og Frankrig. For det Anckerske legat, som han modtog 1934, rejste han 1936 til Italien, Frankrig og Belgien. Alle steder studerede han intenst den gamle kunst på museerne. Derefter lukkede den ny krig igen grænserne. Italienske kompositionsprincipper kan endnu spores i S.s sidste store legendekomposition, *Mosekonen brygger*, 1926–28 (Statens museum) hvor han har ønsket at skabe et monument over den nordiske sankthansnats kogleri. Måske på grund af den strenge systematik i opbygningen har naturoplevelsen sværere ved at bryde igennem her, skønt S. havde hentet modellerne til såvel mosekonen som til det småkravl af mandslinge, der omgiver hende, blandt egnens almue. På linje med legenderne ligger udsmykningen af et trapperum på herregården Bjersjöholm ved Ystad 1931–33. Fremstillingen bygger også her på lokal overtro og almuetradition, men den giver tillige et indblik i arbejdet på en stor gård. Beslægtet med legendernes almueskikkelser er den gamle kone der fatter om et stort landbrød på tre billeder med titlen *Det daglige brød* fra 1936–37. Sådanne værker af S., hvor en storlået form dækker et dybt personligt følelsesindehold, kan føre tanken hen på Louis le Nains billeder af bønder ved måltidet.

I løbet af 1930'erne gennemgik S.s palet en interessant udvikling i retning af større lysfyldte og anvendelse af de rene spektralfarver. Det nye koloristiske syn kom især til udtryk i de store granskovsbilleder fra 1936 og senere, hvor stammerne fremtræder med komplementærfarverne orange-violet, og hvor „farven (med Erik Zahles ord) er drevet op til den højeste diskant af grønt, gult og blå“ samtidig med, at hans penselføring underlægges en streng systematik. Teknikken viste sig velegnet til de store dekorative opgaver der kom til ham henimod slutningen af trediverne: Udsmykningen af en sal på Vintersbølle børnesanatorium ved Vordingborg, hvor han i årene

1939–42 skabte en indtagende dekoration over temaet *Børns leg og færden i naturen* (bekostet af Ny Carlsbergfondet), og bestillingen på en frise til festsalen på Studentergården på Tagensvej i Kbh., udført i fresco-maleri, der blev afsluttet 1952 (bekostet af Frans Schwartz's legat). Arbejdet blev påbegyndt allerede 1943 og indledtes med utallige studier efter naturen og skitser, men selve udførelsen på væggen blev forsinket af afbrydelser, forårsaget dels af kunstnerens svigtede helbred, dels af trusler fra besættelsesmagtens side og fra dens håndlangere. I en artikel i „Gaardbroderen“, 1.1.1953, har S. selv redegjort for dette værks tilblivelseshistorie. Først efter at han havde gjort en ny rejse til Italien 1950 for at udbyde sit kendskab til renæssancens frescoteknik foran Piero della Francescas vægbilleder i Arezzo og efter at have studeret de antikke fresker i Villa dei Misteri i Pompeji, kunne han og hans medhjælper, Marianne Tillge-Rasmussen og Erik Christensen („Spjætt“) begynde arbejdet på muren. Emnet for frisens fremstilling var *Menneskets møde med naturen*, og S. har selv senere i en samtale med E. Mentze udtalt om værkets idé: „Jeg ser arbejdet som en hyldest til ungdommen, til livsglæden og lyset“. S. har med dette værk nået det mål, hans hele kunstneriske stræben er gået ud på, at finde en udtryksform der kunne dække hans intense oplevelse af naturen og menneskelivet, og som på én gang kunne tilfredsstille hans følelse af „farvns påpressende kraft“ og hans eget krav om en „monumental, streng opbygning“. S. deltog livligt i udstillingslivet både herhjemme og på nordisk plan, og han nød stor respekt i hele Skandinavien. Fra 1917 var han medlem af Grønningen. Han deltog også i flere internationale udstillinger, repræsenterede således Danmark på biennalen i Venezia 1936. I Århus, hvor han ligesom sine kammerater fra Grønningen var en velset gæst, arrangerede Foreningen for nutidskunst 1936 en stor retrospektiv udstilling af hans værker i kunstbygningen, og 1961 afholdtes samme sted, nu Århus Permanente, en omfattende mindeudstilling. I nov.-dec. 1958 arrangerede Kunstforeningen i Kbh. en stor retrospektiv udstilling af S.s værker på Charlottenborg. Efter Vilhelm *Lundstrøms død 1950 blev S. i oktober s.å. fungerende professor i malerkunst og i januar 1951 officielt udnævnt til professor. Blandt S.s hverv var de vigtigste følgende: medlem af akademirådet fra 1940, af bestyrelsen for Thorvaldsens museum 1946–59, af Gallerikommisjonen fra 1950. Af større stipendier foruden de nævnte modtog S. Oluf Hartmanns legat 1919 og Niels Larsen Stevns-legatet 1957. 1924 havde S. fået Eckersberg-medaljen, 1957 modtog han Thorvaldsen-

medaljen. – R. 1943. DM. 1949. K. 1954.

□Mal. af Olaf Rude, 1907 (St.mus.). Afbildet på tegn. af Jais-Nielsen, 1910, og i gruppe tegnet af Carl Jensen, 1911. Mal. af O. Rude, 1911. Malet selvportr. ca. 1912 samt udst. 1919 og 1921. Flere tegn. af Carl Jensen, bl.a. 1943 og udst. 1944 og 1946 (bl.a. to på Fr.borg). Mal. af Jul. Paulsen. Tegn. af Ivan Opffer, af H. Lollesgaard, 1950 (Kgl.bibl.), af Otto Christensen, s.å. (Fr.borg) og af H. Bendix udst. 1951. Malet selvportr. 1955. Foto.

Udg. W. S. Et udv. af billeder m. indledende tekst af S. Danneskjold-Samsøe, 1931 = Vor tids kunst IV.

Kilder. Interviews i B.T. 25.1.1929. Socialdemokraten 24.10.1946 og Nationaltid. 28.10. s.å. W. S. i Danske hjem ved århundredskiftet IV, red. Tove Clemmensen, 1953 145–68.

Lit. Slægtstavlesaml., 1933 73. Karl Madsen i Politiken 14.11.1909. Carl V. Petersen i Tilskueren XXXV, 1918 II 539–45 (optr. i forf.s Afhandl. og artikler om kunst, 1939 205–11) og sst. XLI, 1924 I 182–84. Ragnar Josephson sst. LV: 1938 I 168–79. Leo Swane i Vor tid II, 1918 917f. Samme i Kunstmuseets årsskr. XVI–XVIII, 1929–31 236 og XX–XXI, 1934 82. Jørn Rubow sst. XXIV, 1937 118–20. Otto Gelsted: Ekspressionisme, 1919 41 55. Samme: Tibirke bakker, 1941 (2. udg. 1976) 29 44–46. Jens Thiis i Nord. kunst i dag, Oslo 1923 42–44. Carl V. Petersen: Samtida kunst i Danm., Malmö 1929. Sig. Schultz i Nationaltid. 28.10.1936. Samme i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938. Erik Zahle i Ekstrabl. 12.3.1936. Samme i Danmark III, 1943 687–93. Samme i Ord og bild LIV, Sth. 1945 241–47. Danm.s malerkunst, red. Erik Zahle, 1937 (4. udg. 1956). Preben Wilmann: Dansk kunst, 1941. Pierre Lübecker i Levende musik III, 1944 211–15. Poul Uttenreitter: Maleren Olaf Rude, 1946. Jan Zibrandtsen: Moderne da. maleri, 1948 (2. udg. 1967) 137–44. Samme i Katalog til W. S.-udstill., Charlottenborg 1958. Haavard Rostrop i Gutenberghus årsskr. 1953 50–56. Jul. Bomholt i Politiken 24.1.1955 (optr. i forf.s Vision og virkelighed, 1955). Ernst Mentze: W. S., 1958 (heri værkfortegn.). Samme i Berl. tid. 21.9.1959. Bertel Engelstoft i Politiken s.d. Ejner Johansson i Information s.d. Preben Wilmann i Aktuelt s.d. Erik Clemmesen i Kristeligt dagbl. 22.9. s.å. Hanne Honn. de Lichtenberg: Zahrtmanns skole, 1979.

AV. Film ved Mogens Kruse 1948.

Papirer. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Else Kai Sass

Scharffenberg, Paul Ulrich, 1810–82, officer. * 10.5.1810 i Viborg, døbt i Ålborg, † 28.1.1882 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: kaptajn, senere major og postmester i Kiel, justitsråd Paul Ulrich S. (1766–1827) og Sara Anna Grundahl (1769–1849). Ugift.

S. blev 1825 kadet, efter officerseksamen 1827 korporal i korpset med sekondløjtnants anciennitet og opvartende page til han 1829 som virkelig sekondløjtnant kom til jægerkorpset i Kiel. 1835 blev han premierløjtnant, 1847 kaptajn II ved andet jægerkorps. I krigen 1848–50 deltog han med megen hæder i næsten alle større kam-

pe, viste særlig konduite ved Slesvig 23.4.1848 og blev kaptajn I, blev såret ved Fredericia 1849 og s.å. kar., n.å. virkelig major, 1852 kar., 1854 virkelig oberstløjtnant. I 50erne fremhævedes hans fortrinlige kendskab til tjenesten, interesse og iver, hans kavaleri-mæssige fremtræden samt at han besad „den videnskabelige Dannelse, hans Stilling som Bataillonschef krævede“; han skønnedes meget dueligt til større kommando. Da regeringen 1860 slog ind på en skarpere kurs i her-tugdømmerne blev han kommandant i Altona hvor han med kraft håndhævede sin myndighed og s.å. blev kar., 1862 virkelig oberst. 1863 blev han chef for 8. brigade. Under kampen 3.2. syd for Danevirke kom han først til stede efter at Kongshøj og Vedelsvang var faldet og de danske afdelinger trængt tilbage til hovedstillingen. Ved tilbagetoget fra Danevirke førte han arriere-garden indtil han afløstes af Max *Müller; han fore-slog at hans brigade standsede for at støtte Mül-ler, men general P. F. *Steinmann holdt med ret-te på at en større kamp ikke skulle føres ved Oversø, og beordrede S. til at fortsætte tilbage-trækningen. Han deltog herefter i forsvaret af Fredericia indtil 9.4. da hans brigade overførtes til Als-Dybbøl.

Morgenen 18.4. var S.s brigade hovedreserve, bestemt til når hovedangrebet kom at rykke frem og besætte den tilbagetrukne linje hvis beligen-hed dog var befalingsmændene ubekendt da bri-gaden ikke havde efterkommet en befaling om at gøre adjudanterne bekendt dermed. Da storm-angrebet kl. 10 form. satte ind, var S. i brohovedet og kan først omtrent kl. 11 være kommet op til reservens plads da hans regiment var i al-mindelig fremrykning, men den tilbagetrukne linje tabt og fjenden i fremrykning videre. Divi-sionsgeneralen G. du *Plat der var tidligere frem-me havde skønnet at forudsætningen for reser-vebrigadens bestemmelse ikke mere var til stede, søgte at standse den og beordre den tilbage i brohovedet, men S. tog intet hensyn hertil og be-falede angreb. Dette førtes vel med største tap-perhed, men under uhyre tab og uden at bri-gaden havde klar forestilling om hvad der egentlig var foregået. Brigadens rester blev slået sammen med andre, og S. fik en brigade på Fyn. – Krigen 1864 fremkaldte i og uden for hæren en ikke uberettiget reaktion, en erkendelse af at hæren trængte mindre til lærde strateger end til mænd med stærk karakter, ægte soldater, og S.s navn var et af dem der særlig var slået igennem. Alle-rede 1865 fik han generalmajors anciennitet, blev n.å. generalinspektør og medlem af den store forsvarskommission hvor hans praktiske erfa-ringer, besindige og faste karakter – ikke uden skarpe sammenstød med krigsminister H. Raas-

løff – kom til stor nytte. Allerede 1867, under Raasløffs styrelse, blev S. virkelig generalmajor, general og kommanderende i I. generalkom-mandodistrikt. 1879 afskedigedes han og sattes å la suite. S. er retteligt blevet karakteriseret som „Soldat og slet ikke andet“. Han var næppe fø-rer af stort format, besad end ikke sikkert taktisk blik, kendte egentlig kun ét: Fremad! Gå på! Han havde et strengt, men ikke særlig impone-rende ydre, et varmt hjerte og var yderst retsin-dig. – R. 1848. DM. 1850. K. 1862. S.K. 1868. □Afbildet på mal. af slaget ved Fredericia 6.7.1849 af J. Sonne, 1849 (Fr.borg), efter dette stik af E. Sonne, 1852. Flere træsnit 1882 efter foto, af Søborg, H. P. Hansen m.fl., træsnit af sidstnævnte 1889. Foto.

A. W. Rasch i Pers. hist. t. 6.r.V, 1914 182 (geneal.). Danm.s adels årbog XXXII, 1915 442. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I, 1867–71 431f 436 o.fl.st.; II, 1873–78 938; III, 1880–87 506f o.fl.st. Den dansk-tyske krig 1864, udg. Generalstaben I–III, 1890–92. W. Dinesen: Fra ottende brigade, 1889 58 66f o.fl.st. H. Holbøll: En brigadeadjutants erindr. fra krigen 1864, 1911 10–15 52–58 73–76 90–95 100f 224–40 o.fl.st. Daniel Bruun i Militært t. XLIII, 1914 tillæg II 13–16 40f 47–52; III 16f; VI 17–24. N. P. Jensen: Livserindr. I, 1915 57f 65f 69f 78 o.fl.st.; II, 1916 59f 74f o.fl.st. N. Neergaard: Under junigrundloven II, 1916 (reprudg. 1973). A. F. Krieger: Dagbøger III–VIII, 1921–43. Hæren ved Danevirke 1864, udg. Generalstaben ved Jens Johansen, 1938 85 92 211f 260 283f 308.

Rockstroh*

Scharling

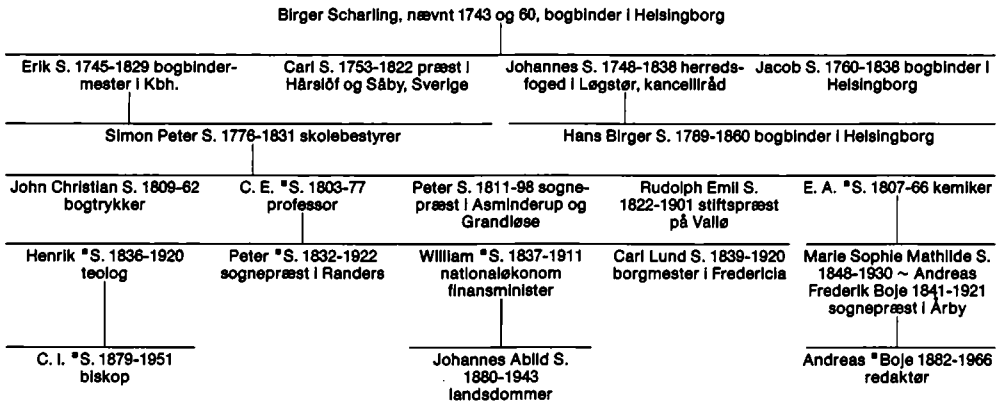
Slægtens første kendte mand, bogbinder i Hel-singborg Birger S., nævnes 1743 og 60.

E. A. *S. var ~ Karen Ørsted, d. af fysikeren H. C. *Ø., Peter *S. med Vilhelmine Marie Møller, d. af provst Jens *M. (1786–1863), William *S. med Julie Camilla Tuxen og Henrik *S. med Elisabeth Marie T., døtre af direktør for orlogsværftet Ni-colai E. *T.

William Scharling: Slægterne Scharling-Lund 1581–1893, 1894, m. forts. af Frode Scharling, 1948. Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen, 1900 957–62.

Hans H. Worsøe

Scharling, Carl Emil, 1803–77, teolog. *28. 7.1803 i Kbh. (Holmens), †17.6.1877 sst. (Hel-ligg.), begr. sst. (Ass.). F: lærer, senere skolebe-styrer Simon Peter S. (1776–1831) og Andrea Christiane Eberhardt (1781–1853). ~4.1.1831 i Kbh. (Frue) med Anna Petrea Abild Lund, *26.2.1802 i Kbh. (Hellig.), †5.6.1844 sst. (Hel-ligg.), d. af bogholder Jørgen Christensen L. (1765–1830) og Margrethe Lovise Augusta Mesch (1761–1842). – Far til Henrik *S. og Willi-am *S. Bror til E. A. *S.

S. gik først i skole hos sin far, blev student fra borgerdydskolen 1820 og cand.teol. 1825. I studietiden kom han under stærk indflydelse af H. N. *Clausen og sluttede på Borchs kollegium nært venskab med de senere biskopper G. P. *Brammer og J. H. Lautrup. Hans studier havde en alsidig karakter og bar steds vidnesbyrd om et personligt engagement, således allerede i en latinsk (trykt) disputats fra 1825: *Utrum recordatio hujus vitæ post mortem servanda sit, necne*. Især sysslede han med historiske studier og udgav 1826 *Udsigt over Historiens vigtigste Begivenheder* hvor han især beskæftigede sig med kulturhistorien og enkeltpersonerne. *De Stedingis*, 1828 behandler en frisisk folkestammes bevægede historie. På et stipendium studerede han 1829 nyere fransk filologi i Paris, men befandt sig langt bedre i Tübingen hvor han knyttede mange personlige kontakter og fik et stærkt indtryk af F. C. Baur's banebrydende arbejder i den nytestamentlige forskning; han beundrede den konsekvens som præger alle Baur's skrifter men bevarede en kritisk holdning overfor de skematiske konstruktioner som her gennemførtes med den hegelske filosofi som medium. I Basel modtog han påvirkning fra den fremragende ekseget de Wette. 1830 blev S. lektor ved Sorø akademi og skrev her sit første større teologiske arbejde (*Hvad er Hensigten, Betydningen og Resultaterne af Theologernes videnskabelige Undersøgelser*, 1833). Beskedenhed fik ham 1832 til at afslå et teologisk professorat, men 1834 tog han mod et nyt tilbud og var til 1876 medlem af det teologiske fakultet; først forelæste han også over etikken, men da H. *Martensen 1838 overtog den koncentrerede S. sig om nytestamentlig eksegesi og isagogik; det sidste fag tiltrak ham især på grund af dets historiske karakter. Ved universitetsjubilæet 1836 fik han den teologiske doktorgrad på afhandlin-

gen *De Paulo Apostolo ejusque adversariis*, et tema Baur's forskning havde gjort aktuelt, og S. tog afstand fra Baur's overdrevne betoning af distancen mellem Paulus og de andre apostle. I sammenligning med H. N. *Clausen og Martensen stod S. noget i baggrunden, og hans indflydelse på studenterne var næppe stor, men han nød almindelig anseelse for sin lærdom, grundighed og frygtløse holdning til historisk kritik. Med rette har man sagt at han indtog en principielt langt friere holdning end bibelkritikkens forsvarere sidst i århundredet, og selvom han – som hele fakultetet – blev drevet i konservativ retning af den danske venstrehegelianisme, forsvarede han altid den historiske kritiks nødvendighed og anså al angst for den for at udspringe af vantro; som historisk fænomen måtte kristendommen, også i sin oprindelse, være underkastet historisk analyse og vurdering. Den langt radikalere tyske kritik (fx D. F. Strauss' *Leben Jesu*) tog han afstand fra og advarede imod, samtidig med at han altid betonedede forskningens frihed. S. offentliggjorde kun få nytestamentlige kommentarer (på latin foreligger en fortolkning til 2. Korinthierbrev – 1840 – og til Jakobs- og Judasbrevet – 1841), derimod udgav han en lang række af isagogiske og patristiske detailundersøgelser, og særlig betydning fik han gennem det af ham og C. T. *Engelstoft 1837–61 udgivne teologiske tidsskrift som fik stor udbredelse i præstestanden, og som fx i forhold til Jens Møllers tidsskrifter var et betydeligt videnskabeligt fremskridt. S var to gange (1842–43, 1861–62) universitetets rektor og blev 1845 indvalgt i Videnskabernes selskab. Posthumt udkom 1880 – ved sønnen P. J. Chr. Scharling – *Theologiske Afhandlinger af C. E. Scharling med et Omrids af Forfatterens Levnet*. 1845 udgav S. *Prædikener og Leilighedstaler*, men europæisk berømmelse vandt han

især for et kirkehistorisk arbejde, *Mystikeren Michael Molinos' Lære og Skjæbne* (Vidensk. Selsk. Skr. V, I, 1852); hans hustrus død og egen sygdom førte ham til fordybelse i kristelig mystik, og med intens indlevelse tolkede han tankerne i Molinos' *Guida spirituale*; dette arbejde – som videreførtes i studier over 1600-tallets franske mystik – blev oversat til tysk og førte til at S. blev æresmedlem af det historisk-teologiske selskab i Leipzig. – Sønnen Peter Jørgen Christian S., * 5.2.1832, † 10.10.1922, blev student 1849, cand.theol. 1854 og blev efter sin hjemkomst fra en studierejse 1856 adjunkt i Horsens, 1862 i Roskilde. 1869 blev han sognepræst i Ærøskøbing, 1871 i Horsholm og 1879 ved Skt. Mortens kirke i Randers. Afsked 1907. Sine rejseindtryk fra Italien udgav han 1857, *Christelige Erindringer fra Rom*. R. 1880. DM. 1894. K². 1907. – R. 1845. DM. 1854. K². 1874. □Min. af J. Turretin, 1828. Mal. af Just Holm, 1844. Silhouet af N. Chr. Fausing fra 1840'erne (Kgl.bibl.). Silhouet (Fr.borg). Mal. af Ingeborg Christiane Rosenørn, f. Wormskiold. Træsnit af G. Pauli, 1877. Foto.

C. E. S.s optegn. i Kirkehist. saml. 6.r.v, 1945–47 513–41. – P. J. C. Scharling i C. E. S.: Theol. afhandl., 1880 1–114. F. Torm i Theol. t. ny r. IV, 1902–03 353–62. Henrik Scharling: Teolog. el. digter, 1917. Samme: Livsminder, 1919. J. H. Schjørring: Teologi og filosofi, 1974 10–26. Leif Grane i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj V, 1980. – Papirer i Rigsark.

P. G. Lindhardt

Scharling, Carl Immanuel, 1879–1951, teolog. * 3.1.1879 på Frbg., † 13.8.1951 i Gentofte, begr. i Kbh. (Ass.). F: professor Henrik *S. (1836–1920) og Elisabeth M. Tuxen (1842–94). Ugift. S. blev student fra Metropolitanskolen 1897 og cand. teol. 1904. Hjemmets tradition for luthersk kristendom, litterære interesser og bred humanisme gjorde det selvfølgelig at han valgte teologien, og især fængsledes han af de netop dengang højaktuelle gammeltestamentlige undersøgelser; 1901 vandt han universitetets guldmedalje for en afhandling om de yngste profetskrifter. Også i det praktiske kirkeliv – søndagsskolen og studenterbevægelsen – deltog han ivrigt. 1905–08 studerede han i Tyskland, Schweiz, Italien, Holland og England, fortsatte det teologiske arbejde og satte sig grundigt ind i de forskellige kirkesamfunds lære og især deres kirkeforståelse. Derefter blev han lærer ved Det danske missionselskabs skole og ved N. Zahles faglærerindekursus, deltog stadig i Studenterhjemmets aktiviteter og samlede sine studier om den ældste kristendom og dens forhold til samtidens religiøse bevægelser; 1917 disputerede han for den fi-

losofiske doktorgrad på *Ekklesiabegrebet hos Paulus og dets Forhold til jødisk Religion og hellenistisk Mystik*. S.å. blev han sognepræst i Tostrup, blev hurtigt en anset prædikant, og den interesse han stedse havde næret for den ældste kristendoms kirkebegreb forlængedes nu i det praktiske kirkelivs tjeneste, så hovedvægten kom til at ligge på kirkens nutidige plads og funktioner; især blev *Grundtvigs, H. *Martensens og nu også Karl Barths tanker gjort til genstand for overvejelser og kirkens forhold til moderne kultur taget op til drøftelse. Litterære frugter af det fortsatte studium – altid udtrykt i et klart og smukt sprog – var bl.a. *Apostlen Paulus' Brev til de Hellige i Kolossæ, oversat, indledet og fortolket for Lægfolk*, 1922, *Kirketanken i vor Tid*, 1925 (i samarbejde med andre), *Den historiske Jesus s.å. Kirken og det humane Aandsliv*, 1927, *H. L. Martensens, hans Tanker og Livssyn*, 1928, *Apostlenes Gerninger*, 1932, *Barthianisme, s.å., Kirken og dens Kritikere*, 1934, *Henrik Scharling*, 1936 og en fortolkning til Jesaja 1940. 1929 blev S. redaktør af tidsskriftet *Kirken* og 1935 medredaktør af *Kirken og Tiden*; han var også medlem af den nytestamentlige oversættelseskommission og fra 1928 censor ved teologisk embedseksamen; 1927 blev han formand for menighedskonventet og 1934 formand for præsteforeningen, ligesom han var en stadig deltager i det økumeniske samarbejde (jfr. *Nogle Blade af den økumeniske Bevægelses Historie*, 1939).

1930 blev S. stiftsprovst i Ribe, 1937 domprovst i Roskilde og 1939–49 var han biskop i Ribe. Også her fortsatte han sit forfatterskab, blev 1947 formand for det nystiftede Grundtvigselskab og indledte den lange række af dets publikationer med en fremragende studie over *Grundtvig og Romantiken, belyst ved Grundtvigs Forhold til Schelling*, 1947 som blev fulgt op ved flere artikler og anmeldelser i *Grundtvig-Studier*. – R. 1933. DM. 1941. K² 1946. □Mal. af L. Tuxen, af Magdalene Hammerich, 1943, og af H. Vedel, (Ribe domk.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1917 226f. – Holger Brøndsted i Dansk kirkeliv, 1951 118–21. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt

Scharling, Edvard August, 1807–66, kemiker. * 1.3.1807 i Kbh. (Holmens), † 11.9.1866 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: lærer, senere skolebestyrer Simon Peter S. (1776–1831) og Andrea Christiane Eberhardt (1781–1853). ~ 23.11.1839 i Kbh. (Frue) med Karen Ørsted, * 25.6.1815 i Kbh. (Frue) † 13.4.1892 sst., d. af professor H. C. *Ø. (1771–1851) og Inger B. Ballum (1789–1875). – Bror til C. E. *S.

S. blev undervist i faderens skole og kom derefter i lære som discipel på Waisenhuusapoteket. 1828 blev han cand. pharm. med bedste karakter. Efter eksamen fik S. lov til at arbejde i W. C. Zeises nyoprettede „kongelige Øvelseslaboratorium“, hvor han ofte var eneste elev. Ved Den polytekniske læreanstalts oprettelse 1829 blev S. efter Zeises anbefaling amanuensis og sekretær hos H. C. Ørsted (1777–1851), en stilling som blev ændret til inspektør da S. 1834 (efter Ørsteds tilskyndelse) havde bestået den polytekniske eksamen (anvendt naturvidenskab, dvs. kemi). I studietiden havde S. modtaget den Thottske præmie for Videnskabernes selskabs prisopgave der handlede om klinten og dens indflydelse på gæringen. 1835–36 foretog S. en studierejse til Göttingen, Giessen, Paris, London og Heidelberg. Det var under opholdet i sidstnævnte by at S. modtog meddelelse om at han var blevet udnævnt til lektor i kemi ved Kirurgisk akademi (et lektorat der 1840 blev omdannet til et lektorat i kemi ved universitetet „med særdeles Hensyn til Lægevidenskaben“). Denne udnævnelse vakte en del røre i de akademiske kredse da S. ikke var student; imidlertid disputerede han 1839 for magistergraden (1854 blev denne grad ændret til og karakteriseret som dr.phil.) på en latinsk afhandling med titlen (i dansk oversættelse) *Om blærestens kemiske forskelligheder*. Denne disputats vakte opsigt og udkom 1842 i en engelsk oversættelse, og den blev også udgivet i Amerika.

Fra 1836 havde S. holdt forelæsninger ved Den polytekniske læreanstalt (som vikar for Zeise) over organisk-teknisk kemi, og 1839 udnævntes han til lektor ved læreanstalten. I tilknytning til denne undervisning udgav han i 1853 „Erindringsord“ over den organisk-tekniske kemi. Endvidere blev S. 1836 ansat som lektor i fysik og kemi ved veterinærskolen (afløst 1845 af C. T. Barfoed). I denne periode oversatte han Fr. Wöhlers kemiske lærebøger (*Uorganisk Chemie*, 1837 og *Organisk Chemie*, 1841), hvilket afhjalp et føleligt savn af dansksprogede lærebøger. Endvidere bør nævnes at lige fra 1836 til sin død var S. meget aktiv indenfor Selskabet for naturlærens udbredelse; han holdt talrige forelæsninger og deltog hyppigt i andre arrangementer og var ved sin død medlem af selskabets direktion. – 1842 udnævntes S. til ekstraordinær professor ved universitetet og samtidig opgav han inspektørstillingen ved Den polytekniske læreanstalt; hans ekstraordinære professorat blev ordinært 1850 efter Zeises død. S. havde da forlængst slået sit navn fast som videnskabsmand: Han blev 1843 medlem af Videnskabernes selskab og havde året forud modtaget dette selskabs sølvmedal-

je for en afhandling om urin. Han blev 1848 medlem af bestyrelsen for Den polytekniske læreanstalt og samme år medlem af (fra 1858 formand for) den pharmaceutiske eksamenskommission; fra 1856 var han medlem af konsistorium.

Som elev af Zeise var S. organisk kemiker, og hans eksperimentelle arbejder var præget af pålidelighed og omhu. Der kan ikke siges at være nogen klar linje i hans arbejder, hvad nok skyldes hans samtidige tilknytning til flere forskellige uddannelser. Han var den første dansker der arbejdede inden for den fysiologiske kemi (især med udånding af carbondioxid hos dyr og mennesker); han arbejdede med organisk-teknisk kemi, og han undersøgte en række temmelig forskellige planter og naturstoffer (fx ris, stivelse og forskellige fede olier samt planter hjemsendt fra Brasilien af P. W. Lund). Han skrev en afhandling til universitetets indbydelsesskrift til årsfesten 1857, *Bidrag til at oplyse de Forhold, under hvilke Chemien har været dyrket i Danmark*, det første forsøg på en historisk beskrivelse af kemien i Danmark; men S. skrev også denne afhandling for at påpege den absolutte nødvendighed af at universitetet fik sit eget kemiske institut. S.s arbejde herfor lykkedes, og 16.2.1859 kunne han indvi det nyindrettede universitetslaboratorium (med embedsbolig) i Ny Vestergade 11. Imidlertid var S.s arbejdskraft allerede på dette tidspunkt nedsat, vistnok på grund af usundt laboratoriearbejde. Fra det nye laboratorium udsendte han dog endnu en halv snes arbejder, og han var trods sygdom i funktion indtil få dage før sin død. – R. 1853. □Mal. af E. Bærentzen 1826–36 (H. C. Ørsteds mindestue på Polyteknisk læreanstalt). Træsnit 1866 efter tegn. af H. Olrik efter foto. Afbildet på E. Henningsens mal., 1896, af naturforsker mødet 1847 (Kbh.s univ.; Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Univ. progr. til reformationsfesten 1839 145–47. – Eugen Ibsen i Ill. tid. 23.9.1866. M. C. Harding: Selsk. for naturlærens udbredelse, 1924. J. T. Lundbye: Den polytekn. læreanstalt 1829–1929, 1929 372–74 464f. Stig Veibel: Kemien i Danm. II, 1943 369–75 (bibliografi); III, 1968 42–45. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

E. Rancke-Madsen

Scharling, Carl Henrik, 1836–1920, teolog, forfatter. * 3.5.1836 i Kbh. (Frue), † 6.6.1920 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: professor C. E. S. (1803–77) og Anna P. A. Lund (1802–44). ~ 28. 5.1868 i Kbh. (Holmens) med Elisabeth Marie Tuxen, * 9.2.1842 i Kbh. (Holmens), † 25.8.1894 i Partenkirchen, d. af premierløjtnant, senere direktør for orlogsværftet Nicolai E. T. (1810–91)

og Bertha L. Giøvdad (1815–1908). – Far til C. I. "S. Bror til William" S.

S. blev student (Metropolitanskolen) 1854 og cand.theol. 1859. „Teolog eller Digter“? spurgte han 80 år gammel – han ville afgjort være både-og. 1867 fik han accessit for en teologisk prisopgave og havde da skrevet en tragedie om Johan Hus – på vers, udkommet som prosaarbejde 1871 og opført i Prag 1912. Et skuespil, *Moderne Christendom* (bl.a. med en parodi på grundtvigianerne) blev omend med rosende ord tilbage-sendt fra Det kgl. teater; det udkom pseudonymt 1859, og på den voldsomme bladkritik svarede S. 1860 med det romantiske digt *Folkvars Drøm, Kamp og Seier*. S.å. begyndte han en treårig rejse (England, Frankrig, Holland, Tyskland, Italien, Schweiz, Palæstina og Egypten). Nogle ypperlige rejseskildringer (*Breve fra Holland*, 1864, *Grækenland*, 1866, *En Pilgrimsfærd i det Hellige Land*, 1876) viser hans sans for natur, kunst og folkeliv. Under pseudonymet „Nicolai, 18 Aar gammel“ udsendte han fra rejsen *Ved Nytaarstid i Nøddebo Præstegaard*, 1862, påbegyndt i Strasbourg, fuldendt på en sejltur på Nilen. I det ydre en præstegårdsidyl, men under overfladen en debatroman. De tre brødre, der søger lykken hos præstegårdens døtre, repræsenterer hver en holdning. Den yngste Nicolai er blot erotiker og æstetiker, „Corpus Juris“ er den moderne samfundsforsurator, mens teologen „Gamle“ står for den traditionsbundne, danske præstegårdskultur. I de diskussioner, brødrene fører med præstedøtrene og den gamle præst, bringes tidens samfundsanliggender til debat, og S. lægger ikke skjul på sin sympati for det gamle samfund. Romanen blev en stor succes, havde ved århundredskiftet opnået 12 oplag, men har levet endnu længere som vaudeville-komodie, dramatiseret af Elith *Reumert 1888 for Folketeatret, og som film.

1864 blev S. redaktør af det centrumskirkelige Evangelisk Ugeskrift og indledte sin livslange polemik mod al „subjektivism“, hos Rasmus *Nielsen, i grundtvigianismen og Indre mission. 1865 blev han lic.theol. (*Den nyere hollandske Theologi*) og holdt opgør med det danske samfund i *Uffe Hjælms og Palle Løves Bedrifter, beskrevne af en Samtidig* I–II, 1866. Tiden der behandles er 1848–50, men S.s indignation er tydeligvis udsprunget af katastrofen 1864. Den ene af titelpersonerne, Palle Løve, er typen på den nye tids politiserende frasemagere og skåltalere, modpolen Uffe Hjælm er derimod i sidste instans den der handler. I en senere udgave (1886) er satiren dæmpet og perspektivet lysere – en forringelse af bogen som tidsbillede, hvad han også selv erkendte. Bogen blev udsat for hård

kritik, og i øvrigt vakte det stor utilfredshed, da S. efter at have sejret i en partisk tilrettelagt konkurrence (bl.a. med den senere biskop Th. Skat *Rørdam) 1867 blev docent, 1870 professor, i etik og religionsfilosofi; siden fik han gjort religionshistorie til fag ved teologisk embedseksamen. I fakultetet fulgte han H. N. *Clausens og sin fars linje, var oftest i modsætning til kollegerne og indtog tit særstandpunkter – som regel uden held. 1872–74 udgav han sit første større teologiske arbejde, *Menneskehed og Christendom i deres historiske Udvikling. En Fremstilling af Historiens Philosophi* I–II, en noget kaotisk blanding af filosofi- og religionshistorie, skildring af de forskellige kirkesamfund og kritik af samtidens kultur, samtidig et forsøg på at bygge dogmatik på „Aabenbaringens historiske Objectivitet“ hvis argumentation hentes såvel fra den rationelle som den emotionelle demonstration. Det fik ikke stor betydning, men kom dog både på tysk (1874–75) og, forkortet og bearbejdet, på fransk (1883). I de samme år skrev han polemisk mod jesuiterne (1873) og en række, forlængst glemte, historisk-dramatiske arbejder. Vellykket og meget påskønnet var derimod fortsættelsen af „Nøddebo“, *Min Hustru og jeg. Fortælling af Nicolai, ung Ægtemand*, 1875. Et heftigt stridskrift, *Romantik og Realisme. Med en Efterskrift fra de Sovendes Leir, af Nicolai*, 1878 satte et foreløbigt punktum for de æstetiske arbejder. 1879 blev S. dr.theol. på en afhandling om J. Böhmes teosofi, og ved Lutherfesten 1883 holdt han mindetalen på universitetet og udgav *Den lutherske Dogmatik overfor Nutidens kirkelige og videnskabelige Krav*. 1886 udkom *Christelig Sædelære efter evangelisk-luthersk Opfattelse* I–II (2. udg. 1896, tysk udg. 1892), en etik der med „Guds Rige“ som hovedbegreb opfatter alle menneskelige, sociale som kulturelle, områder som veje der under Helligåndens ledelse fører ind mod centrum, skildret med omfattende kundskaber, lune og en snusfornuft der grænser til det komiske. Det æstetiske forfatterskab fortsattes 1888 med *Sverre Præst. En gammel Kongesaga* der opfatter Sverre som en religiøs skikkelse, med ubændig dådstrang og dog kritisk prøvende; S. mente at Bjørnstjerne Bjørnsons og Henrik Ibsens værker (Sigurd Slembe, Kongsemnerne) havde forregnet middelalderens kongeskikkelser og svækket publikums sans for den historiske roman. 1884–85 og 1896–97 var S. universitetets rektor, og 1889 var han sammen med Frants Buhl i Palæstina, udgav 1890 et allerede da forældet historisk-arkæologisk arbejde om Sions borg og 1892 nogle rejseskildringer fra Egypten og Palæstina. 1886 havde han kastet sig ud i polemik mod Georg *Brandes („sædelighedsfej-

den“) med skriftet *Martin Luther om Cølibat og Ægteskab*, og som medlem af Det kirkelige råd (1890–92) støttede han dets reaktionære fløj, mod grundtvigianere og missionsfolk, bl.a. i kampen om salmebogen; han mente at de grundtvigske salmer med deres „hedenske mytologi“ var en støtte for politiske venstrebevægelser og tilrådte mest muligt at undgå dem (jfr. *De nye Salmer*, 1890). Også den 1892 lovfæstede ligbrænding bekæmpede han som et udtryk for nyhedensk materialisme. Samtidig havde han en større polemik mod sin kollega Fr. *Nielsen (*Grundtvig eller Luther? Et Blik paa Nutidens danske Kirkeforhold*, 1891, 2. udg. 1898), hvori han bestred at Grundtvig var luthersk. Da Nielsen påviste fejl i bogen svarede S. med *Halvgrundtvigianismen eller Bogstavdyrkelsen*, 1893, jfr. *Den lutherske Bekjendelse og de kirkelige Partier*, 1899). Bag striden, som også kom frem i forelæsninger for studenter, lå S.s ønske om at hindre den grundtvigske Th. Skat Rørdams udnævnelse til Sjællands biskop (1895). Nerven i S.s polemik – som ofte var skarp og bitter – var et humant fortolket luthersk syn som også bærer hans tredje hovedværk: *Evangelisk-luthersk Dogmatik I–III*, 1910–13 der bl.a. vil vise at det kristne evangelium ikke blot giver ret, men gør det til en pligt at have sans for og deltage i kunst, videnskab og kultur i videste forstand; des mere vendte han sig mod alt hvad der smagte af „katholicisme“ og „metodisme“, dvs. grundtvigske og missionske vækkelser som han også 1897 angreb i et universitetsprogram, *Religionens Stilling i det menneskelige Aands- og Sjæleliv*. S. var også politisk skribent; i samleværket Fredensborg biograferede han Christian IX og dronning Louise og gik udførligt ind på kongens stilling i de politiske kampår; politisk orienteret er ligeledes *Det Svundne og det Vundne*, 1901. S.å. kom romanen *Jøvik*; her er humoren bevaret, men sigtet mere religiøst-etisk end i ungdomsromanerne. Satiren rammer ikke blot kulturradikalismen, men i høj grad også gejstlige og teologiske typer. Den ortodokse lutheraner viser her meget frisind og ægte sympati for alle søgende eller anfægtede.

I sine sidste år udgav S. værdifulde erindringsbøger (*Theolog eller Digter*, 1917; *Livsminder*, 1919). Det fremgår at de gennem hele hans liv løbende anklager for at være stridssyg smertede ham, men sikkert nok bar han selv en stor del af skylden for de til tider meget grove angreb han kom ud for; han var sig bevidst at have kæmpet på åbenbarings grund, mod al subjektivisme, materialisme, pietistisk eller sekterisk religiøsitet (og bibelkritik), og uanfægtet af al modstand hævdede han til det sidste troen på en harmo-

nisk forening af menneskelighed og kristendom. Formentlig til skade for det teologiske arbejde spredte han sig over for mange felter, men en kristen humanisme – nok mere i slægt med Erasmus end med Luther – var altid det tilstræbte mål; hans teologiske arbejder er længst sat på hylden, men nye udgaver af „Nøddebo“ har bevaret hans navn og er endnu et vidne om hans ånd. Da det teologiske klima radikalt ændredes efter århundredskiftet følte S. som en anakronisme; han blev efterhånden belastende for fakultetet, og kollegerne søgte flere gange at få ham til at gå af, men først 1916, da han havde eksamineret den første kvindelige teolog – selv sagt afskyede han kvinder i den rolle – tog han 80 år gammel sin afsked. – R. 1883. DM. 1890. K.² 1895. □Tegn. af C. Bloch, 1862 (skandinav. foren. i Rom). Mal. af L. Tuxen 1875–81. Træsnit 1897. Mal. af Tuxen, 1917 (Kbh.s univ.), hertil tegnet og malet forarbejde 1916. Foto.

Kilder. Selvbioграфи i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1866 73–77 og i Levnedbeskr. af de ved Kbh.s univ.s 400-årsfest promoverede doktorer, 1879 148–50. H. S.: Theolog el. digter. Ungdomserindr. og breve, 1917 og Livsminder, 1919 (erindr.).

Lit. Otto Møller og Skat Rørdam. En brevveksl., udg. H. Skat Rørdam I–II, 1915–16. Taler ved S.s jordefærd, 1920. J. P. Bang i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1920 107–10. Johs. Ording i Norsk teol. t. 3.r.III, Kria. 1922 48–50 (optr. i Forhandl. i videnskapselsk. i Kria. Oversigt over møter 1922, 1923 77–79). Povl Hansen: Høj-skoleforstander Ernst Trier I, 1928 51 67f 73–82 146. C. I. Scharling og Margrethe Scharling Dragsdahl: H. S., 1936. N. M. Plum i Kirken og tiden, 1936 129–41. Margrethe Scharling Dragsdahl i Min far, red. Poul Borchsenius, 1948 271–80. P. G. Lindhardt i Jyske saml. ny. r. III, 1954–56 217–42. Samme i Den danske kirkes hist. VII–VIII, 1958–66. N. H. Søb: Dansk teologi siden 1900, 1965. Leif Grane i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj V., 1980.

Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

P. G. Lindhardt (Niels Munk Plum)

Scharling, Peter, se Scharling, C. E.

Scharling, Hans William, 1837–1911, nationaløkonom, finansminister. * 22.9.1837 i Kbh. (Frue), † 29.4.1911 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: professor C. E. *S. (1803–77) og Anna P. A. Lund (1802–44). ~ 31.10.1871 i Kbh. (Holmens) med Julie Camilla Tuxen, * 19.4.1851 i Kbh. (Holmens), † 18.11.1935 på Frbg., d. af premierløjtnant, senere direktør for orlogsværftet Nicolai E. *T. (1810–91) og Bertha L. Giødvad (1815–1908). – Bror til Henrik *S.

S. blev student 1855 fra Metropolitanskolen og cand.jur. 1861. Året efter fik han universitetets guldmedalje for besvarelse af en statsvidenskabelig opgave, *Hvad forstaaes ved Proletariat og hvad kan fra Statens Side gøres for at forhindre dets Opkomst og Udbredelse?* 1863 deltog S. i

konkurrencen om et professorat i statsøkonomi. Ingen af de fire deltagere blev erklæret for fuldt kvalificerede. De tre andre deltagere var de senere professorer L. *Holst og N. C. *Frederiksen samt bureauchef Marius *Gad. 1865–66 var S. på en længere udenlandsrejse med offentlig understøttelse. 1867 blev han ansat i indenrigsministeriet. S.å. døde Holst og S. sejrede 1869 i konkurrencen om hans professorat over V. *Falbe-Hansen med afhandlingen, *Pengenes synkende Værdi, belyst ved danske Aktstykker*. S. blev herefter professor i statsøkonomi og statistik i mere end 40 år til sin død – kun afbrudt 1900–01 da han var finansminister i det sidste højreministerium. Som lærer virkede S. tør og pedantisk – navnlig ved sine eksaminationer. Selv om hans forelæsninger var velformede, klare og grundigt forbedrede virkede de ikke inspirerende, og han havde kun i ringe grad kontakt med studenterne. Han gav den klassiske liberale nationaløkonomi principiel tilslutning, men han havde også forståelse for den tyske historiske skole. Som professor fik han stor betydning gennem sit forfatterskab. 1868 udgav han *Indledning til den politiske Økonomi*, 1870 *Grundrids af den rene Arbejds lære*, 1878–87 udsendte han sammen med V. Falbe-Hansen *Danmarks Statistik* (I–V, supplementsbind 1891). Heri skrev han afsnittene om befolkningen, samfærdselsmidlerne, industrien, pengevæsenet, de sociale forhold, rigsdagsstatistikken og finansvæsenet med undtagelse af skatterne. Værket var en grundig beskrivelse af alle væsentlige økonomiske og sociale forhold i samtiden med belysning af vigtige sider af den økonomiske sammenhæng. Den blev i mange år en meget anvendt håndbog og er til vore dage blevet anvendt ved udarbejdelse af økonomisk-historiske afhandlinger, men var en vanskelig lærebog for datidens studenter.

1900 udsendte S. *Bankpolitik* samtidig på dansk og tysk (senere oversat til ungarsk), 1903 *Værdilærens Udvikling 1871–1900*, s.å. *Grundrids af Nationaløkonomiens Theori*, 1905 *Handels- og Toldpolitik*. 1907 påbegyndte han et omfattende systemværk *Samfundsøkonomiens Theori*, hvoraf han dog kun nåede at fuldføre *Samfundsproduktionen*, 1907–08 og *Handel, Værdi og Penge*, 1909. S.s bøger gav studenterne nyttigt læsestof hvor de i vid udstrækning tidligere havde været henvist til forelæsningsnotater, men bøgerne gav ikke nye landvindinger for den økonomiske teori og mange af dem blev hurtigt forældede. Udover bøgerne skrev S. talrige artikler i danske og udenlandske tidsskrifter. Han havde været medstifter af nationaløkonomisk forening 1872, var i mange år medlem af bestyrelsen og 1873–1900 medudgiver af foreningens tidsskrift hvor der i

de fleste årgange i hans levetid var et par artikler fra hans hånd. I sine bøger og afhandlinger tog han ofte stilling til den aktuelle økonomiske udvikling. I modsætning til mange andre samtidige var han monoterist. Prisfaldet fra 80erne hang efter hans opfattelse sammen med den relativt faldende pengemængde. Han er fulgt af mange senere økonomer i at tillægge renten (diskontoen) betydning for omsætningsforholdet med udlandet; derimod ikke i, at rentens højde havde betydning for opsparingens størrelse. Han tog fejl ved at tvivle på at landbruget kunne erstatte korneksporten med eksport af andre landbrugsprodukter. Hans kritik af byggeriets stærke vækst 1907 blev bekræftet ved byggekrisen det følgende år. S. var også optaget af universitetets administration. Han blev tidligt medlem af konsistorium og var bl.a. efor for legater. 1887–88 var han universitetets rektor. Som videnskabsmand blev S. kendt i en række lande. 1877 holdt han forelæsninger ved universitetet i Uppsala og blev s.å. i anledning af universitetets 400 års jubilæum udnævnt til dr.juris. Ved internationale statistiske kongresser 1872 og 1876 repræsenterede han Danmark og som medlem af det 1885 stiftede Institut international de Statistique deltog han i flere af dette selskabs kongresser. Han valgtes 1886 til medlem af Cobden Club og 1889 til medlem af Société d'Economie Politique. Han var også medlem af Commission Centrale de statistique de Belgique og var fra 1909 korresponderende medlem af Kgl. svenska vetenskapsakademien. S.å. da han havde virket ved Kbh.s universitet i 40 år blev han æresdoktor i statsvidenskab.

Ved siden af sit arbejde som professor var S. i en årrække politiker med tilslutning til højre. 1873–81 var han medlem af Kbh.s borgerrepræsentation og i flere år formand og ordfører for budgetudvalget. Ved folketingsvalget 1872 og 1873 søgte han forgæves valg i Grenå. 1876 blev han valgt i Kbh.s 4. kreds som han repræsenterede til 1898 da han selv trak sig tilbage. I folketinget var det navnlig det saglige arbejde der interesserede ham, men uanset hans mange relevante kundskaber, der ofte gjorde ham til højres ordfører, fik han næppe megen indflydelse på lovgivningen. Hans saglighed var kedelig og hans væsen reserveret. I den politiske kamp fulgte han Estrup. Han var dog betænkelig ved de foreløbige finanslove som han frygtede ville medføre en forfatningsforandring. Han var derfor forsigtigt medvirkende til forligsbestræbelserne 1891–94 og var højres ordfører ved den afsluttende debat 1894. Hans anbefaling af forliget var meget kølig og med beklagelse af højres indrømmelser. Efter forliget blev han viceformand i folketinget og

1895 valgt til formand for højres repræsentantskab. Som helhed fandt han dog at det politiske arbejde var for ufrugtbart og meddelte ved valget 1895 at det var sidste gang han stillede sig. Ministerierne Reedtz-Thotts og Hørrings forsøg på at få gennemført en skattereform fulgte han med skepsis og afslog 1897 en portefølje i ministeriet Hørring. Alligevel lod han sig efter at have forladt folketinget bevæge til at blive finansminister i ministeriet Sehested fra den 27.4.1900. Da han tiltrådte var der i folketinget med nogen tilslutning fra højre opnået forlig om en landbrugsvenlig skattereform. Uden hensyn hertil forelagde han i landstinget et regeringsforslag til en skattereform der tog mere hensyn til byerne og bl.a. undlod at medtage den for landbruget særlig gunstige tiendeafløsning, som indgik i det indgåede forlig. Den herved skabte forvirring omkring skattereformen var medvirkende til højres store nederlag ved valget 1901. S. formåede heller ikke at gennemføre et forslag om optagelse af et lån i Frankrig og måtte af hensyn til den tomme statskasse som den første finansminister efter 1848 overtrække statens konto i nationalbanken. Sehested og de fleste af hans ministre var indstillet på at fortsætte uanset valgnerlaget, men kongen var træt af den politiske kamp og ønskede et ministerium af venstre. S. var ked af at blive tvunget bort som minister, men opgav herefter helt sine politiske aktiviteter. Ved siden af sit virke som professor og politiker havde S. en række andre hverv. 1873 blev han medlem af nationalbankens repræsentantskab. 1891 blev han valgt til kontrollerende direktør i Det octroierede almindelige brandassurancekompagni. 1894 blev han medlem af bestyrelsen for Statsanstalten for Livsforsikring. Han var desuden formand for Nordisk forening for økonomisk samarbejde, formand i bestyrelsen for De danske Spritfabrikker, formand i Låne- og spareforeningen for embeds- og bestillingsmænd og medlem af bestyrelsen for Alderdoms friboliger. S. var også medlem af flere offentlige kommissioner bl.a. møntkommissionen af 1872 og blev tilkaldt til den „store“ arbejderkommission (1875–78). Selv om S. hurtigt fik mange opgaver uden for universitetet opfattede han professorstillingen som det centrale og passede den med stor pligtroskab. Hans forfatterskab tilførte den nationaløkonomiske litteratur en omfattende og nyttig tilvækst. Hans højreprægede synspunkter var med til at forringe hans kontakter med studenterne og yngre økonomer, men hans debatindlæg fik aldrig en bitter personlig karakter. Han var et elskværdigt menneske der også havde sans for livets lyse sider og for kunst og natur. – R. 1878. DM. 1888. K². 1892. K¹. 1901. □Tegn.

af Jul. Lange, 1854. Træsnit 1878 og 1886. Afbildet på tegn. af K. Gamborg, 1886 og på flere af samme, 1890 (Fr.borg) samt på karikaturtegn., 1894 (sst.). Mal. af L. Tuxen, 1894. Træsnit af H. C. Olsen, 1905, efter foto. Mal. af Tuxen, 1909 (Fr.borg). Foto.

Vilh. Topsøe: Politiske portrætsstudier, 1878 173f. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 284–87. Michael Koefoed i Ill. tid. 6.10.1907. L. V. Birck sst. 7.5.1911. Marcus Rubin i Nationaløkonomisk t., 1911 225–29. Harald Westergaard i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. s.å. 58–61. Marcus Rubin: Nogle erindr., 1914 57f 76f. H. Grønvold i Festskr. i anledn. af 25-årsdagen for oprettelsen af socialøkonomisk samf., 1925 26–29 48f. Sofus Høgsbro. Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund II, 1925 200 270 305. N. Neergaard: Erindr., 1935 272 315. C. V. Bramsnæs i Den danske rigsdag 1849–1949, red. Kn. Fabricius m.fl. V, 1953 183–89. Sune Fredslund Andersen i Historie ny r. VII, 1966–67 526–46 (heri breve). De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967. Sv. Aage Hansen i Dansk pengehist., red. Erik Hoffmeyer I, 1968. Samme i Danske økonomer, 1976 191–205. Aage Friis' saml. vedr. systemskiftet 1901, udg. Lorenz Rerup, 1970 16 82–84 190f. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Niels Banke (P. Grønvold/P. Stavnstrup)

Schat Petersen, Louis Walrondt, 1851–1903, teolog. * 27.2.1851 i Kbh. (Trin.), † 30.7.1903 i Hellerup, begr. i Kbh. (Holmens). F: vinhandler Thomas S. P. (1821–98) og Wilhelmine Caroline Behrend (1824–64). ~ 14.11.1874 i Fredericia med Anine Jacobine Lovise Jørgensen, * 10.8.1850 i Kbh. (Frue), † 28.5.1936 sst., d. af borgmester Julius Christian J. (1816–84) og Sophie Lovise Jacobine Svane (1818–59). S. P. blev student 1868 fra Maribo skole og cand.teol. 1874. Under derpå følgende studier i udlandet, især i Schweiz og Italien, opnåede han bl.a. under et ophold i Genève (1874–75) fortrolighed med reformert teologi og blev især påvirket af den indflydelsesrige konservative ekeget Frédéric Godet. Til en begyndelse var hans interesse fortrinsvis rettet mod religionsfilosofien. Derom vidner bl.a. en oversættelse af et arbejde om darwinismen af den tyske botaniker A. Wiggand (1880) samt en apologetisk bestemt afhandling om *Ludwig Feuerbach og Kristendommen*, som han blev lic.teol. på 1883. At han også havde praktisk-teologiske interesser viste han ved sin oversættelse af T. Schaarschmidts *Den oprindelige Ordning af Gudstjenesten i den evangelisk-lutherske Kirke*, 1880. Efter i årene 1884–86 at have optrådt som privatdocent i Det ny testamente efterfulgte han 1887(–1903) H. V. Sthyr som professor i nytestamentlig eksegesis. Hans teologiske grundpræg var konservativt. De lærebøger han udgav, nemlig kommentarerne *Matthæus' Evangelium*, 1895 (3. opl. 1931), *Hebræer-Brevet*, 1896, *Paulus' Brev til Romerne*, 1900

(2. opl. 1919) og *Johannes' Evangelium*, 1902 (2. opl. 1923) samt *Indledning til det nye Testamente*, 1899, er alle meget omfangsrige og vidner om grundighed og stor belæstthed, men mangler perspektiv og var allerede i samtiden berygtede for deres kedsommelighed. Det tjener derfor ikke efterfølgeren F. Torm til ære at han forlængede S. P.s kommentarers levetid på universitetet ved at foranstalte nye udgaver af tre af dem på et tidspunkt hvor de var klart forældede. Også i sin tid som professor lod S. P. sig optage af det praktiske kirkeliv. Således var han fx medredaktør af ugebladet *Fra Bethesda* som bestyrelsen for Kbh.s Indre mission udgav 1885–97; hans stil var dog i den grad akademisk at han havde svært ved at blive forstået i bredere kredse. Også som prædikant virkede han, i sine senere år hyppigere og hyppigere. – R. 1894. □Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1883* 106f. – G. Krohn i *Ill. tid.* 9.8.1903. N. H. Søb: *Dansk teologi siden 1900*, 1965 57f. Leif Grane i *Kbh.s univ. 1479–1979*, red. Sv. Ellehøj V, 1980. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet.*

Mogens Müller (Frederik Torm)

Schaten, Hubert, † 1697, kobberstikker. † 19. el. 20.2.1697 i Kbh. ~ 1° med N. N., begr. 4.11.1691 i Kbh. (Petri). ~ 2° med N. N., begr. 20.1.1711 i Kbh. (Petri).

Der vides intet om S.s herkomst eller uddannelse og mærkeligt nok heller ikke hans liv her i landet hvor han har arbejdet i over tyve år. Fra hans hånd kendes henvend 75 portrættik – det tidligst daterede bærer årstallet 1675 – samt nogle titelblade o.l. til bøger. Stilistiske grunde taler imidlertid for at Abraham Wuchters efter bruddet med Albert Haelwegh 1670 har benyttet S. ved udførelsen af de store, dygtige portrættik af *Elisabeth Høegh*, *Ove Juel*, 1671, *Hans Schack*, 1673, *Fr. Ahlefeldt* og *Griffenfeld*. De tre første er signeret med Wuchters navn som maler og udgiver, men at han også skulle have stukket dem, som hidtil antaget, er urimeligt. De står alle fem i udførelse og stil nær ved S.s holdningsfulde, kraftige portrætter af *Christian V* og hans dronning, blade der alle er præget af Ludvig XIV-tidens kobberstikkere som fx *Masson* og *P. Simon*. Om Haelwegh, men uden dennes sikkerhed og følsomhed over for tonerne, minder portrættet fra 1675 af *borgmester Jørgen Fogh*; et dette blad nærstående, usigneret stik fra s.å. af historikeren *Vitus Bering* bør også tilskrives S. Yderligere kan fremhæves *Gertrud Iserbergs* lyse portræt og et enkelt pompost ligprædikenstik af *Niels Rosenkrantz*, 1680. Stikkene efter Wuchters har en ganske anden kvalitet end størsteparten af S.s arbejder, udført efter tidens andre malere

(Jacob d'Agar, L. v. Haven, Andreas Quant etc.). Disse stik, oftest mindre i format, kan være tørre indtil det karikerede. S.s portrættik anvendes hyppigt i trykte ligprædikener. Sandsynligvis er S. identisk med „koberstickeren Hybert“ der 1694 får betaling af hoffet for at udføre og omgøre nogle kapsler og hvis enke 10.7.1697 yderligere modtager penge.

Kgl. kammerregnskaber, udg. E. Marquard, 1918 440 491. – Laur. Nielsen i *Bogvennen*, 1925 26. J. Sthyr i *Kunstmuseets Årsskr.*, 1938 16f. Samme: *Dansk grafik 1500–1800*, 1943 (fot. optr. 1970).

Jørgen Sthyr*

Schattenberg, Thomas, –1600–, organist. * ca. 1580 i Flensborg. F: rektor, senere provst Thomas S. († 1604) og Karstine Uke.

S. opholdt sig, vel sagtens for at afslutte sine musikstudier, 1601–02 i Hamburg og rejste 1604 fra sin fødeby til Kbh. hvor han s.å. ansattes som organist ved Nikolaj kirke. Om hans liv er ellers lidet kendt, men han har dog sat sig spor i dansk musiks historie gennem nogle kompositioner der, selv om de ikke hæver sig til nogen betydningsfulde kompositorisk flugt, viser S. som en dygtig og smagfuld musiker der behersker tidens tonesprog og som ikke er ukendt med dens nyeste strømninger. 1620 kom en firstemmig motetsamling *Jubilus S. Bernardi de Nomine Jesu Christi* med undertitlen *Cantiones sacrae*, og 1622 fik han trykt en samling trestemmige madrigaler *Flores amoris* hos J. Hantzsch i Kbh. Af denne samling fandtes, indtil den under anden verdenskrig synes at være gået tabt, dele af andenstemme og understemme i statsbiblioteket i Berlin. Teksterne stammer for en del fra den såkaldte Frankfurter (eller Ambraser) *Liederbuch*, Frankfurt 1582. 1623 skal i Stettin være kommet endnu en samling firstemmige *Cantiones sacrae*, hvorom dog intet nærmere er oplyst men som formentlig er identisk med ovennævnte.

André Pirro: *Dietrich Buxtehude*, Paris 1913 10 41. Des Johs. Reinhusen *Annales Flensburgenses 1558–1604*, udg. Fr. Gundlach, Kiel 1926 = *Quellen und Forsch. zur Familiengesch. Schlesw.-Holst.s I.* Johs. Bolte: *Deutsche Lieder in Dänemark, Berlin 1927* = *Sitzungsberichte der preuss. Akad. der Wissensch. Philos.-hist. Kl.* 187f.

Nils Schjørring

Schau, Ernst Frederik (Friederich), 1826–64, officier. * 27.7.1826 i Odense, † 24.4.1864 på Johannerlazzaretten ved Flensborg, begr. i Kbh. (Garn.). F: sekondritmester, senere oberstløjtnant Hans S. (1772–1842) og Dorothea Catharina Bojesen (1795–1878). ~ 7.10.1856 på Juelsberg med Frederikke (Friede) Louise v. Krogh, * 23.8.1834 i Svendborg, † 29.11.1899 på Frbg.,

d. af toldkasserer, major, kammerherre Christian Gregers Frederik (Friderich) v. K. (1791–1851) og Isidora Severine Maria Magdalene v. Heinen (1798–1849). – Far til G. *S.

Fra Odense realskole blev S. kadet 1841, efter eksamen 1844 (anc. 1843) sekondløjtnant i jægerne og indtrådte 1846 i højskolen. Han blev premierløjtnant 1848, deltog i næsten alle kampe i treårskrigen, var derefter atter elev i højskolens generalstabsafdeling til 1853, da han afgik med fortrinligt vidnesbyrd, blev 1855 adjoint i generalstaben, kaptajn II og I og var til 1859 adjutant hos krigsminister C. Lundbye. 1862 blev han stabschef ved 2. generalkommando (Flensborg), dec. 1863, som major, ved 2. division (du Plat). Han var et mønster på en generalstabsofficer, og hans flid, arbejdsdygtighed, punktlighed og livlighed erhvervede ham du Plats fulde tillid og hengivenhed. De arbejdede fortræffeligt sammen såvel ved Danevirke som i Dybbølstillingen og skiftedes til ved nat som ved dag, i staben som ude i stillingen, at gennemføre højeste tjenesteydelse. Under kampen 17.3. fik han et let sår som ikke hindrede ham i tjenestens udførelse. Han anså Danevirkestillingens opgivelse for en nødvendighed og virkede ivrigt for at beholde Chr. de Meza ved overkommandoen, men var ret kritisk over for de fleste af generalerne. Under stormangrebet 18.4. blev han såret i det ene ben og taget til fange. Benet blev amputeret ved knæet men han døde en uge senere af koldbrand. – R. 1850. DM. 1863. □ Træsnit 1864 efter tegn. af H. Olrik og af H. P. Hansen på et mindeblad 1889. Foto.

En generalstabsofficer i 1864. Breve fra E. S. til hans hustru, 1925 (fot. opr. 1974) = Memoirer og breve XLVI. – H. V. Christensen: Stamtbl. over slægten Ryge, 1915 20. Slægtstavlesaml., 1933 74. Den dansk-tyske krig 1864, udg. Generalstaben I–II, 1890–91. Axel F. Hansen: Mindeskr. over de i 1864 faldne officerer, 1909. H. Holbøll: En brigadeadjutants erindr. fra krigen 1864, 1911 225 242. N. P. Jensen: Livserindr. I, 1915. Oberst Emil Madsens livserindr., udg. H. L. Møller, 1923. Hæren ved Danevirke 1864, udg. Generalstaben ved Jens Johansen, 1938 13 147 289.

Rockstroh *

Schau, Gustav (siamesisk navn og titel: Phya Vasu dep), 1859–1919, officer. * 28.10.1859 i Kbh. (Garn.), † 31.8.1919 sst., urne på Garn. kgd. F: kaptajn, senere major Ernst *S. (1826–64) og Frederikke L. v. Krogh (1834–99). Ugift.

Efter præliminæreksamen fra Sorø gik S. militærvejen og blev 1881 sekondløjtnant ved I. bataljon. Af lyst til at se verden rejste han 1884 til Siam (Thailand) hvor han straks opnåede en stilling i hæren som instruktør og lærer ved kongens livgarde. Hans mandige skikkelse og sikre

optræden samt hans evne til at omgås befolkningen henledte naturligt opmærksomheden på ham, og ved oprettelsen 1897 af et gendarmeri blev S. leder heraf. Opgaven løste han som en dygtig leder og organisator og var korpsets chef og generalinspektør til sin afgang 1915 da han vendte tilbage til Danmark efter over 30 års ophold i Siam. For at kunne organisere og indøve gendarmeriet samt overvåge tjenesten i sin helhed fik han indkaldt 20 danske officerer. Hver provins fik en dansk officer som instruktør, lærer m.m., og i de traktater som dengang sluttedes mellem Siam og Frankrig var indsat en bestemmelse om at kun danske officerer foruden siamesere kunne gøre tjeneste i korpset i de til fransk Indokina grænsende provinser. Gendarmeriet omfattede under S. 10 000 mand, militært organiserede i 450 afdelinger; det var et mønsterkorpsets som i en årrække var provinsens eneste ordenshåndhæver idet kun selve Bangkok havde et politikorps. Gendarmeriofficererne måtte kunne mange ting, nemlig foruden det militære og politimæssige bygge stationer og blokhuse, inspicere fængsler og rapportere om hele befolkningens ve og vel. S. var absolut uegennyttig; han var en streng, men forstående og til det yderste pligtopfyldende officer og opnåede under ofte vanskelige betingelser at skabe et elitekorpsets. De danske officerer i korpset nærede den største agtelse for deres chef om hvem en højtstående engelsk embedsmand har udtalt: „General S. besad de højest mulige æresbegreber, han var loyal til det yderste, frygtløs og utrolig energisk, havde stort organisatorisk talent, var soldat til fingerspidserne og en menneskekender af rang. Hvis han havde været født på den franske revolutions tid som franskmand, var han uden tvivl endt som marskal af Frankrig“. – Efter sin hjemkomst til Danmark indvalgte S. i bestyrelsen for Det østasiatiske Kompagni, i hvilken han havde sæde til sin død. – R. 1901. K². 1910. DM. 1912. □ Foto.

[C. F. v. Rosen:] 1881–1906. Små biografier af secondlieutenanterne fra 1881, 1906. Soranerbl. IV, 1919 48. Holger Rosenberg i Ill. tid. 14.9. s.å. – Levnedsbetning i ordenskapitlet.

A. Kamp *

Schauenburg

Holstensk greveslægt af usikker oprindelse, i en periode desuden hertuger af Sønderjylland. Adolf I af Schauenburg (grevskab ved Weser), med hvem den sikre mandslinje begynder, forledes 1111 med Holsten. Som grever af Holsten uddøde slægten 1459 med Adolf VIII (tillige hertug af Sønderjylland), hvis søster Hedevig

Schauenburg

(Helvig) var mor til Christian I og dermed stammomoder til den oldenborgske kongeslægt. Grevskabet Schauenburg (Schaumburg) forenedes med Pinneberg i Sydholsten under Adolf VI († 1315), der dermed blev stamfader til den Schauenburg-Pinnebergske linje hvis sidste mand var grev Otto V († 1640). En del af grevskabet blev derpå forenet med Lippe. Slægten Schaumburg-Lippe blev 1807 ophøjet i fyrstestand og regerede til 1918. Flere af dens medlemmer blev gift ind i den danske, glückborgske kongeslægt.

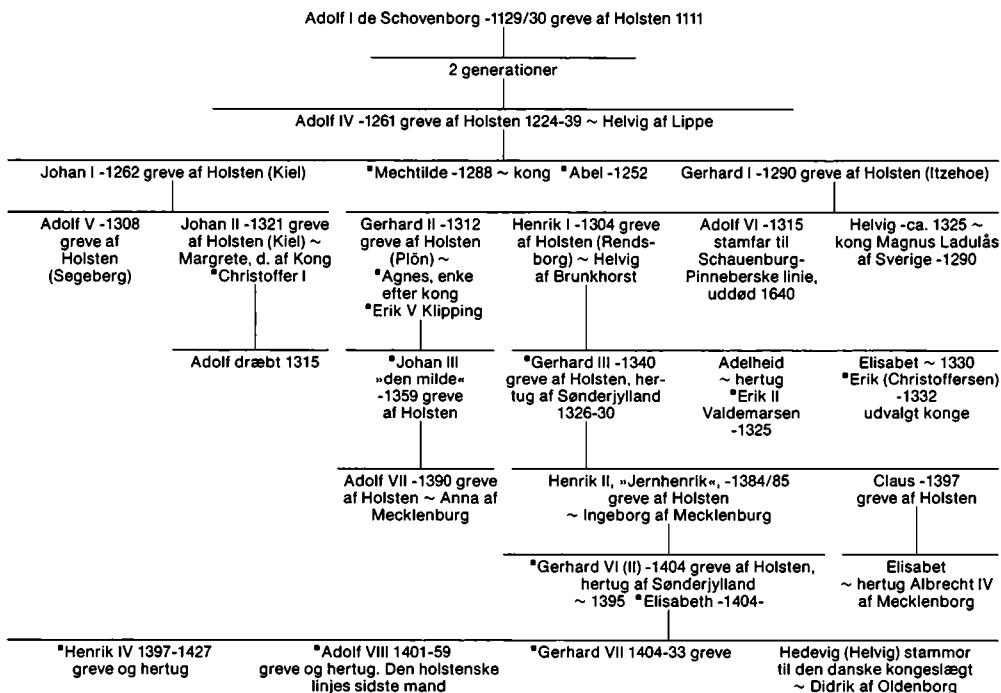
E. Kroman: De sønderjyske fyrstearkiver (= Vejl. arkivreg. X), 1959 4-23 224 (stamtavle). E. Albrechtsen: Herredømmet over Sønderjylland, 1981.

Thelma Jexlev

Schaufuss, Peter, * 1949, solodanser. * 26.4.1949 i Kbh. F: balletchef, solodanser Frank S. (* 1921) og solodanser Mona *Vangsaas (* 1920). ~ danser Maria Guerrero, * 25.4.1951 i Madrid. Ægteskabet opløst.

Med sine to balletforældre var S. næsten født ind i balletten. Han kom på Det kgl. teaters balletskole som seksårig, optrådte i en række børneroller og formedes i skoletiden især af Stanley Williams og Vera *Volkova. Allerede i aspirantti-

den sprang han ned på scenen og brillerede i *Don Quixote*-pas de deux'en (debut 20.5.1967), og hurtigt sprang han videre i verden. Han havde ikke tid til rolig vækst, men søgte udfordringerne, og dem fandt han ikke på Kongens Nytorv. 1967 og 1968 var han i to perioder en purung solodanser ved The National Ballet of Canada i Toronto hvor han fik sine første internationale opgaver. I det næste par hjemmear søgte han sig som koreograf på Frank Schaufuss' og Mona Vangsaas Det danske Balletakademi og med beatballetten *Homo* på Det kgl. teater. Han polerede sin danserteknik og optrådte ellers som ballettens enfant terrible, indtil det 1970 blev ham klart, at hans kunstneriske ambitioner ikke ville blive forløst i det danske balletmiljø. S. blev derpå førstesolodanser ved London Festival Ballet 1970-74, rykkede derfra til en tilsvarende stilling ved New York City Ballet fra 1974-77 og er nu knyttet til The National Ballet of Canada. Han vandt sølvmedalje ved den internationale balletkonkurrence på Bolsjøj 1973 og placerede sig afgørende da han 1977 som gæst dansede Albrecht i *Giselle* med Natálya Makárova hos American Ballet Theatre. S. er i dag en ballettens superstar i den internationale topklasse. Han har danset som gæst overalt i verden, men er med

særlig glæde vendt hjem til Kbh. når der – om end sjældnere og sjældnere – har været bud efter ham.

S. er en klassisk danser med en fabelagtig teknik. Det smukke og udsøgte og det blændende virtuose ligger lige godt for ham, og dertil kommer at han har udviklet sig til også at være en spændende karakterdanser med en dirrende nerve i spillet og et stærkt temperament. Han har gennemdansen hele den traditionelle række af danseur noble-roller i *Svanesøen*, *Giselle*, *Nøddeknækken*, *Romeo og Julie*, *Etudes* etc. men han mestrer også de muntre demi caractère-roller som Frants i *Coppelia* og både Colas og Alain i *La Fille Mal Gardée*, ja endog den tragiske *Petrúsjka*. Tidens største koreografer har skabt roller til S. George Balanchine i *Rhapsody Espagnol* og *The Steadfast Tin Soldier* (Den standhaftige Tinsoldat), New York City Ballet 1975, Roland Petit med *Le Fantôme de l'Opéra* (Spøgelset i Operaen), Pariseroperaen 1980 og Kenneth MacMillan med *Orpheus* hos The Royal Ballet, Covent Garden 1982. Foruden som danser har S. imidlertid også markeret sig meget stærkt som Bournonville-iscenesætter. Hans opsætning af *Sylfiden* 1979 for London Festival Ballet er en af de betydeligste Bournonville-produktioner i nyere tid, og en produktion der viste S.s personlige forhold til en dansk tradition, og som bragte ham de to fornemste engelske teaterpriser: Westend Theatre Award og Evening Standard Award. Han har siden med stor succes sat *Sylfiden* op i Marseille, Stuttgart og Berlin mens han 1981 skabte en *Napoli* for Toronto som også vidnede om den kærlighed han har til August Bournonville og om hans fremragende evne til at få disse balletter til at leve nyt, frisk og med en forunderlig nerve. Han arbejder med kildestoffet, og han renser og fornyer, både koreografisk og – i samarbejde med musikhistorikeren Ole Nørlyng – på det musikalske område. Idéindholdet bliver klart og vedkommende i disse opsætninger der også viser S.s evne til at skære Bournonville til med international præsentation for øje uden at forråde den kunstneriske kerne. Selv danser han James og Gennaro med både følsomhed og stærkt temperament så de to skikkelser ikke bliver banale ballethelte, men livsnære portrætter af to vidt forskellige unge mænd. S. er en balletkunstner med et stort vingefang. En blændende danser og en moden, intelligent balletskuespiller der ikke bare kan gå bag om sin egen rolle, men også som instruktør få en hel forestilling til at leve og gøre de gamle klassikere nye ved at afdække deres følelsesindehold og dramatiske spændinger. □Foto (bl.a. Det kgl. teaters bibl. og arkiv; Dance Coll., N.Y. Public Library).

New York public library, dance coll.: Dictionary catalog, N.Y. 1974. – Interviews i Politiken 29.9.1974 og 14.8.1977. – Erik Aschengreen i Berl. tid. 23.8.1977 og 15.11.1981. Samme i Weekendavisen 31.8.1979. Ebbe Mørk i Politiken 27.8.1979 og 15.11.1981.

Erik Aschengreen

Scheel

I (Rang)adel.

Heinrich Otto *S. var I ~ Anna Cathrine Fortling, d. af arkitekten Jacob *F.

II Blandt de borgerlige slægter S. skal her nævnes en, der føres tilbage til Martin S. (~1729), præst i Itzehoe.

(I) Anton Wilhelm Scheel: Stamtbl. over en familie S., 1870. Danm.s adels årbog X, 1893 423-40.

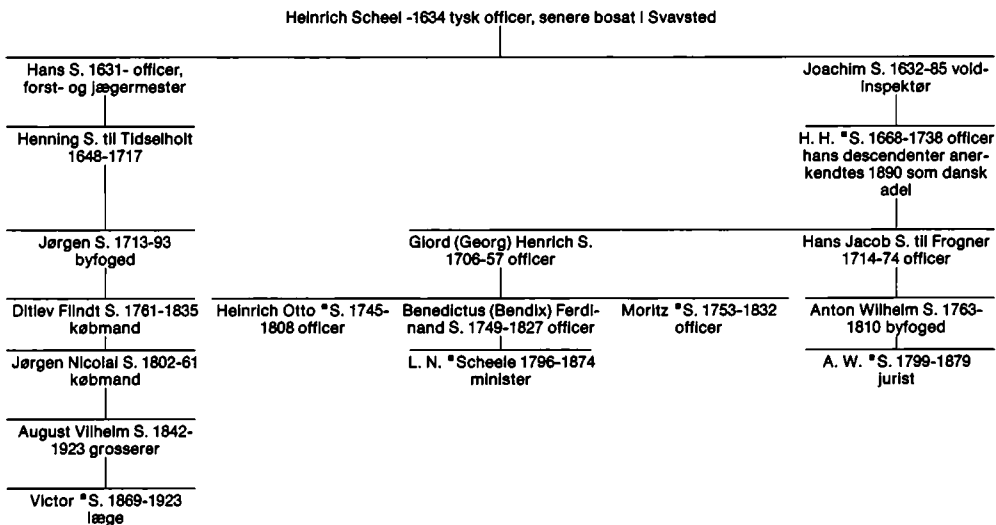
(II) Paul Hennings i Pers. hist. t. 6.r.IV, 1913 89f. A. T. Jantzen sst. i 7.r. I, 1916 196.

Nils G. Bartholdy/Hans H. Worsøe

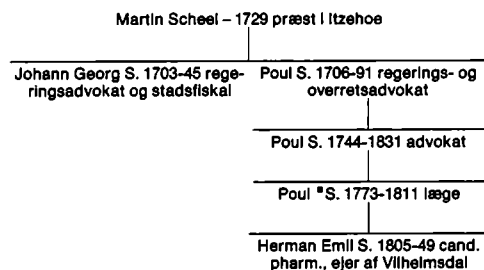
Scheel, Anton Wilhelm, 1799–1879, jurist, justitsminister. * 28.12.1799 i Stavanger, † 30.4.1879 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: kaptajn af infanteriet, senere byfoged i Fredrikstad Anton Wilhelm S. (1763–1810, ~2° 1805 med Axeliene Christine Arentz, 1785–1869) og Engel Arentz Kielland (1768–1804). Ugift.

S. var oprindeligt bestemt for den militære løbebane og bestod 1814 afgangseksamen fra Landkadetakademiet med udmærkelse og kongens æressabel. 1815 blev han sekondløjtnant og kgl. page, og 1818–19 gjorde han tjeneste som løjtnant ved det danske armékontingent i Frankrig, blev 1826 kar. premierløjtnant. Efter sin tilbagekomst ansattes han som lærer ved undervisningsanstalten for underofficerer og spillemænd, samtidig med at han forberedte sig til artium. Efter at have bestået såvel denne eksamen som den filosofiske og filologiske prøve begyndte han at studere jura, og 1825 bestod han den juridiske embedseksamen som den første, der opnåede den 1821 indførte karakter *laudabilis et quidem egregie* eller udmærkelse. Året efter ansattes han som garnisonsauditor i Kbh., og 1828 erhvervede han den juridiske licentiatgrad på en afhandling om grænserne mellem den civile og den militære jurisdiktion. 1829 udnævntes han til surnumerær assessor i landsover- samt hof- og stadsretten og 1831 til virkelig assessor sst. Samtidig hermed virkede han som en efter sigende meget søgt juridisk manuduktør. Efter 1834 at have foretaget en udenlandsrejse på henvend et år modtog han i anledning af reformationsjubilatet 1836 opfordring til at disputere for den juridiske doktorgrad, i hvilken anledning han udarbejdede en afhandling om et straffeprocessuelt emne. S.å. efterkom han en opfordring til at indtræde i det juridiske fakultet hvor der ved J. F. W.

Tavle I

Tavle II

*Schlegels død var blevet et ordinært professorat ledigt som for øvrigt søgtes af både T. *Algreen-Ussing og F. C. *Bornemann. Samtidig hermed fik han sæde i konsistorium som referendar. I universitetsåret 1843-44 var han universitetets rektor. En opfordring fra universitetet i Kristiania (Oslo) til at overtage et ledigt professorat havde han afslået 1843; derimod forlod han 1846 til sine kollegers store beklagelse universitetet for at modtage udnævnelse som generalauditør for landetaterne og som deputeret i generalkommissariatskollegiet, efter at han i de nærmest foregående år et par gange havde været konstitueret som generalauditør. N.å. var han i fire måneder konstitueret medlem af universitetsdirektionen.

1849-50 deltog S. i fredsforhandlingerne i Berlin som den ene af de tre danske udsendinge, og 1851 var han medlem af notabel-forsamlingen. På denne måde blev S. draget ind i den aktive politik som han hidtil havde holdt sig udenfor, og s.å. overtog han justitsministeriet i A. W.

Moltkes ministerium og beholdt denne stilling i de to følgende ministerier (Bluhme, Ørsted), indtil han i maj 1854 fritoges indtil videre for sine embedsforretninger da hans gennem mange år vakkende helbred på ny gjorde en udenlandsrejse nødvendig. 15.1.1855 afskedigedes han som minister med ret til inden et år at vende tilbage til generalauditørstillingen. Under rigsretssagen 1855 mod ham og andre medlemmer af ministeriet var han den eneste som blev enstemmigt frifundet. S. forlod hermed det politiske liv. 1864 var der tale om at gøre ham til justitsminister i ministeriet Bluhme, men af helbredsmæssige grunde ønskede han ikke at modtage hvervet. Af samme årsag havde han 1861 måttet give afkald på at lade sig udnævne til justitiarius i højesteret, efter at han i fire måneder havde været konstitueret som sådan.

Som minister var S. i første linje det praktiske arbejdsmand og gjorde sig kun i ringe grad gældende som politiker. Sin største indsats har han øvet som juridisk skribent og som lovforfatter. Inden for hans forfatterskab kan bl.a. nævnes et universitetsprogram fra 1839 om tilbageholdelsesretten. Hans hovedværker er de to store værker, han udarbejdede i en forholdvis sen alder, *Person- og Familie-Ret, fremstillet efter dansk Lovgivning I-II, 1859-60* (2. udg. 1876-77) og *Privatrettens almindelige Deel, 1865-66*. Disse værker viser klart indflydelsen fra samtidig tysk retsvidenskab, særlig fra den berømte jurist F. C. von Savigny hvis systematiske hovedværk er S.s forbillede for fremstillingen af privatrettens almindelige del. S. fremstillede gældende ret men manglede historisk interesse, og til belysningen

af mere almindelige teoretiske problemer ydede han ikke større bidrag. Retsvidenskaben var for ham først og fremmest en praktisk videnskab. Karakteristisk nok havde han i sin tid ansøgt om speciel kgl. tilladelse til at affatte sin afhandling om tilbageholdelsesretten på dansk, da det var ham magtpåliggende at afhandlingen blev så benyttet og gjorde så megen gavn som muligt. Derfor øvede også lovgivningsarbejdet en særlig tiltrækning på ham. Af de love og udkast til love han i tidens løb udarbejdede, kan nævnes udkast til militære straffelove og retsplejelove og tyendeloven af 1854, hvis forelæggelse til underskrift i statsrådet var hans sidste embedshandling som minister. 1868 forfattede han et udkast til den i junigrundloven forudsatte huslov for kongehuset som dog aldrig blev udstedt, og efter sin afgang som generalauditor 1871 tilbød han justitsministeriet at udarbejde et udkast til en sølv, hvilket tilbud modtoges af ministeriet „med særdeles Paaskønnelse“ (udg. 1873). 1870 udgav han *Stamtavle over en Familie Scheel*.

S.s praktiske sans gjorde sig i ikke ringe grad gældende i økonomiske spørgsmål, og dels på grund deraf, dels fordi hans svage helbred nødvendiggjorde en nøjsom levevis lykkedes det ham, som i sin ungdom havde levet i små kår, at samle sig en betydelig formue. Ved sit testamente bestemte han at hvad han måtte efterlade sig, efter udrædelsen af visse legater skulle anvendes til oprettelse af to lige store stiftelser, knyttet henholdsvis til universitetet i Kbh. og i Kristiania, hvis midler delvis skulle gå til støtte af studenter samt enker og ugifte døtre efter embedsmænd. Allerede tidligere havde han oprettet legater for afdøde officerers og juridiske embedsmænds og bestillingsmænds enker og ugifte døtre. – I årenes løb faldt talrige æresbevisninger i den højt ansatte embedsmænds lod. 1839 var han blevet udnævnt til ekstraordinær assessor i højesteret, og 1863 fik han som den første danske videnskabsmand tildelt den Ørstedeske prismedalje i guld. 1869 blev han direktør for den Hielmstjerne-Rosencroneske stiftelse. – Rang i 2. kl. nr. 5 1850. Kammerherre 1853. Gehejmekonferensråd 1869. – R. 1842. DM. 1848. K. 1850. S.K. 1865. □ Fremstillet på et par satiriske litografier, det ene 1852, det andet efter tegn. af P. C. Skovgaard (Fr.borg). Litografi 1860 efter foto, efter samme træsnit af W. Obermann, 1862, efter tegn. af A. Dorph. Mal. af Benedicte Scheel, 1877. Maske af A. Bundgaard (Chr.borg).

Selvbiografi i Univ.s Acta solennia ved reformationsfesten okt. 1836 55f. – [Fr. Algreen-Ussing] i Ill. tid. 2.11.1862. J. N. Madvig: Livserindr., 1887 323f. Jacob Thode Ræder: Barndoms- og ungdomsindr., 1912 (fot. optr. 1968) = Memoirer og breve XVI. N. Neer-

gaard: Under junigrundloven II, 1916 (reproddg. 1973). A. F. Krieger: Dagbøger I–VIII, 1920–43. Fr. Dahl: Hovedpunkter af den da. retsvidensk.s hist., 1937 (særligt af Festskr. i anledn. af 200års dagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., red. E. Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936) 65–67. Troels G. Jørgensen: Bidrag til højesterets hist., 1939. Samme i Juristen XIII, 1941 124. Højesteret 1661–1961 I–II, 1961. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorssen, 1967. – Papirer i Rigsark.

Ditlev Tamm (Stig luul)

Scheel, Christen, 1743–71, se Skeel, Christen.

Scheel, Hans Heinrich, 1668–1738, officer, kartograf. * 6.8.1668 i Kolding, † 13.10.1738 i Kbh., begr. i Frue k. F: ingeniør og voldmester ved Kbh.s befæstning Joachim S. (1632–85) og Margrethe Cathrine Fölchersahm (1641–83). ~ 18.9.1704 i Kristiania med Benedicte Dorothea Gjordsdatter, * 28.10.1684 i Kristiania, † 22.12.1752 i Rendsborg, d. af handelsmand, senere stadskaptajn, overretsassessor, justitsråd Gjerd Andersen (1651–1720) og Elisabeth Thrane (1650–1713).

S. var først kongelig page, blev 1684 volontør ved ingeniørerne, 1688 underkonduktør, n.å. konduktør, 1694 overkonduktør, 1697 karakt., 1699 virkelig ingeniørkaptajn. 1690–96 havde han i auxiliærkorpset deltaget i krigen i Irland og Flandern, og 1696–1701 var han lærer i fortifikation ved det ridderlige akademi i Kbh.; 1701 fik han kompagni i landeværnet, men fulgte en kort tid med korpset i kejserlig tjeneste i Italien, blev 1702 major, 1707 oberstløjtnant, 1710 oberst i infanteriet. Han deltog i hele den store nordiske krig som generalkvartermester, generalstabschef ved felthæren; han anvendtes jævnlig som avantgardefører, ledede belejringen og indtagelsen af Tønning 1713–14, Stralsund 1715, Wismar 1716 og planlagde den ikke udførte overgang til Skåne 1716. Efter general E. Wedels ønske sendte J. v. Scholten S. op til Norge 1717, og det lykkedes ham nogenlunde at tilvejebringe samarbejde mellem de indbyrdes uenige og intrigerende generaler. Hans ophold i Norge satte sig blivende spor i landets befæstningsvæsen. Rentekammeret benyttede ham meget ved opmålinger og kortlægning, og det var ham der 1706, efter indgående undersøgelser på stedet, planlagde gravningen af den store kanal ved Frederiksværk. Han var tilsynsførende ved opførelsen af „Palæet“ i Roskilde og rådgivende ved opførelsen af det nye Christiansborg, navnlig ved alle fundamenteringsarbejderne. 1720 blev han generalmajor, 1728 karakt., 1733 virkelig generalløjtnant og chef for fortifikationsetaten i Danmark og hertugdømmerne. Fra 1728 til sin død var han kommandant i kastellet. Hans

Scheel, H. H.

meget betydelige kortsamling gik i arv til slægten (se H. O. Scheel). Han blev stamfar til en talrig efterslægt der 1890 fik kgl. anerkendelse som enhørende til den danske adel. – Hv. R. 1727. □Maleri.

H. O. Scheel: Alm. udkast til krigens skueplads . . . som indledn. til Fr. IVs krigshist., 1785. H. W. Harbou i Pers. hist. t. 3. r. 1, 1892 224f. V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset 1684–1893, 1893. K. C. Rockstroh: Et dansk korps' hist., 1895 26 52f. Samme i Fra Fr.borg amt 1911 39–107. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben II–V, 1903–15; VII–X, 1922–34.

Rockstroh*

Scheel, Heinrich Otto, 1745–1808, officer, forfatter. * 1.11.1745 i Rendsborg, † 1.5.1808 i Berlin. F: major, senere oberst Giord (Georg) Heinrich S. (1706–57) og Elsbabe Dorothea Lützw (1716–90). ~ 1° 4.8.1775 i Kbh. (Petri) med Anna Cathrine Fortling, * 28.9.1758 i Kbh. (Petri), d. af fabrikant Jacob *F. (1711–61) og Anne Christine Hellesen (ca. 1724–72). Ægteskabet ophævet. ~ 2° med Albertine Sophie Dorothea Necker, * 23.6.1770, † 29.12.1831 i Potsdam. Ægteskabet opløst 1804. – Bror til Moritz *S.

S. blev 1753 indskrevet som volontør ved artilleriet, blev 1758 fyrværker, 1760 stykjunger, 1762 kar. og virkelig løjtnant, 1764 premierløjtnant, 1772 kar., n.å. virkelig kaptajn, 1776 generaladjutant hos kongen. På grundlag af studier i Strasbourg udgav han 1777 *Mémoires d'artillerie* (2. udg. 1795); n.å. deltog han i et felttog med den preussiske hær, blev uden for 1781 kar. major på grund af sine „fortrinlige Fortjenester“ og særdeles varmt anbefalet af general V. v. *Huth, og s.å. fik han kgl. tilladelse til i arkiver og biblioteker i Kbh. at gøre studier til Frederik IVs krigshistorie. 1781 udsendte han et *Prospectus* og *Subscriptions-Plan til Kong Friderich den Fierdes Krigs-Historie*. Han benyttede meget flittigt tilladelsen og pressede samtidig på for at blive chef for holstenske eller norske artilleri, men således at han forblev i Kbh. med orlov for at drive sine studier. Man søjede ham og ansatte ham 1785 i Rendsborg som virkelig major og med orlov til Kbh. hvorfra han foretog en række rejser til krigsskuepladserne fra den store nordiske krig. Han var imidlertid ikke tilfreds endnu, han ville være premiermajor i Kbh. og have løfte om også fremtidig at forblive her, og da dette blev afslået søgte han tilladelse til „nogle Aar“ at tjene i en „udenlandsk, berømt Armee“ samt om et betydeligt kontant tilskud til trykningen af første bind af sit værk. Også dette blev afslået, han fik en begrænset rejsetilladelse til Berlin hvorfra han 1787 søgte og fik tilladelse til at træde i preussisk tjeneste, dog at han kunne kaldes

tilbage hvis man fik brug for ham, og han skulle aflevere alle kort, planer og dokumenter som han dels selv havde samlet, dels arvet fra bedstefaderen H. H. *Scheel. – I preussisk tjeneste blev han s.å. major, n.å. første direktør for ingeniørakademiet i Potsdam, senere oberstløjtnant, oberst og generalmajor. – Han var en meget begavet, ærgerrig, meget virksom, men også meget vanskelig mand. Det 1785 udkomne bind *Krigens Skueplads* er et stort og dygtigt topografisk-historisk, strategisk-taktisk arbejde der har meget af blivende interesse. Hans kort og planer er spredt i vore arkiver og biblioteker, en del af hans forarbejder findes i hærens arkiv. – Kammerherre 1784.

C. J. Anker: Biogr. data om 330 norske generalspersoner, Kria. 1885 222f. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben IX, 1932.

Rockstroh*

Scheel, Ludvig Nicolaus, se Scheele, L. N.

Scheel, Hans Ulrich Moritz, 1753–1832, officer. * 17.6.1753 i Rendsborg, † 3.1.1832 i Helsingør, begr. sst. F: major, senere oberst Giord (Georg) Heinrich S. (1706–57) og Elsbabe Dorothea Lützw (1716–90). Ugift. – Bror til Heinrich Otto *S. S. blev 1761 kornet reformé i rytteriet, 1763 sekondløjtnant reformé, kom 1768 til tjeneste og blev virkelig sekondløjtnant i infanteriet, 1777 premierløjtnant, 1787 stabskaptajn, n.å. virkelig kaptajn, 1799 5. stabsofficer med majors anciennitet (fra 1798), 1803 4. stabsofficer. Han deltog i Kbh.s forsvar 1807 og blev s.å. oberstløjtnant, var fra 1809 midlertidig kommandant på Kronborg, blev 1810 oberst uden anciennitet og var fra 1811 fast kommandant på Kronborg som à la suite i hæren. De i krigstiden jævnlig forefaldende vanskeligheder af militær-diplomatisk natur klarede han forstandigt og til kongens tilfredshed. Da det ganske utilstrækkelige underhold af de menige på Kronborg – som også ved sydgrænsen – fremkaldte delvis mytteri imødegik S. det med både fasthed og forståelse og fik derved kongens anerkendelse samt et stort springavancement 1812 til generalmajor uden anciennitet; denne fik han 1817. 1812 var han formand i en blandet militær-civil kommission til forslag om eventuel omdannelse af Kronborg til nogenlunde tidssvarende fæstning, var stærkt interesseret i at rejse modstand mod en påtænkt sløjfning af tårnene og tagene og fik gennemført praktiske anstalter mod større ildsvåder. En kort tid var han midlertidig kommandant i Kbh. men vendte tilbage som kommandant på Kronborg hvorfra han afgik 1829 efter ansøgning og udnævntes til generalløjtnant. Den gamle kommandant „med

det venlige Gubbeansigt" var almindelig agtet og afholdt. – K. 1826.

Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben I–IX, 1883–1902.

Rockstroh*

Scheel, Poul, 1773–1811, læge, * 28.2.1773 i Itzehoe, † 17.6.1811 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Ass.). F: advokat Poul S. (1744–1831, ~2° 1788 med Sophie Marianne Martens, 1753–1827, ~1° 1777 med advokat dr. Johann Behrmann, 1743–77) og Cecilie Margrethe Evers (1748–87). ~ 25.8.1804 i Hamburg med Amalie (Malchen) Sophie Augusta Zigel, døbt 22.6.1777 i Altona, † 20.6.1821, d. af generaladministrator og direktør for lotteriet, senere justitsråd Lucas Friedrich Z. (1729–85) og Christiana Sophia Ulrika Hennings (1748–84).

S. blev student 1791 i Göttingen og studerede medicin, men kom 1794 til Kbh. hvor han allerede n.å. blev reservelæge ved Fødselsstiftelsen under Sylvester *Saxtorphs (1772–1840) udenlandsrejse. 1796 tog han medicinsk eksamen, og han fik derpå rejsestipendium, var borte i to år, bl.a. i Wien og Italien, og studerede særlig fødselsvidenskab hos F. B. Osiander i Göttingen. Da han kom hjem tog han doktorgraden 1798 på et arbejde om fostervandet, genudgivet året efter udvidet med „commentatio“ og „appendix“. 1801 blev han reservelæge ved Plejestiftelsen og underaccoucheur ved Fødselsstiftelsen, hjælpe-lærer ved veterinærskolen og hofmedicus. 1802 blev han medlem af kommissionen til sundheds-politiets bedre ordning og stadsfysicus i Kbh., medlem af direktionen for Kbh.s fattigvæsen, af jordemoderkommissionen og af Videnskabernes selskab. Ved sundhedskollegiets oprettelse 1803 blev han medlem af dette og 1804 af landhus-holdningsselskabet. Som stadsfysicus (til 1811) blev han desuden medlem af flere vigtige kommissioner, således for Kbh.s vandvæsen og for bekæmpelse af syfilis. S.s helbred havde altid været dårligt, men hans energi var utrættelig; som den første prøvede han Edward Jenners koppevaccine i Kbh. Skønt hans embedspligter særlig som stadsfysicus stillede enorme krav til ham, fik han tid til adskillige litterære arbejder. Han oversatte en del danske arbejder til tysk, var medudgiver af Nordisches Archiv für Naturkunde, Arzneywissenschaft und Chirurgie (1799–1801) og af Neues Nordisches Archiv (1807). Desuden skrev han en del afhandlinger om fødselsemnær og om blodtransfusion (1802–03, ufuldendt), og 1804 udgav han på tysk Matthias *Saxtorphs (1740–1800) *Gesammelte Schriften*. Hans anseelse som fødselshjælper fremgår

bl.a. af, at der 1803 tilbødes ham et professorat i fødselsvidenskab i Kiel, hvad han afslog. Han var medstifter af og 1809–11 medudgiver af Bibliothek for Læger og ivrigt medlem af Skandinavisk literaturselskab. Kun 38 år gammel døde han af den tuberkulose han havde kæmpet med hele sit liv. Han efterlod sig store samlinger af ekscerpter og manuskripter der erhvervedes af Det kgl. bibliotek.

Paul Hennings i Pers. hist. t. 6.r.IV, 1913 89f. A. T. Jantzen sst. 7.r.I, 1916 196 (geneal.). Penia VI, 1811 219–24. J. D. Brandis i Bibl. for læger IV, 1813 315–21. V. Ingerslev: Danm.s læger og lægevæsen II, 1873. K. Carøe i Hist. medd. om Kbh. I, 1907–08 210–12. E. Ingerslev i Festskr. til Jul. Petersen, 1910 13–30. Samme: Matthias Saxtorph og hans samtid, 1913.

Gordon Norrie*

Scheel, Victor Alexander, 1869–1923, læge. * 1.4.1869 i Kbh. (Frbg.), † 17.12.1923 sst., urne på Tårnbæk kgd. F: grosserer Wilhelm August S. (1842–1923) og Antoinette Jensine Kramer (1842–1921). ~ 18.5.1899 på Frbg. med Ingeborg Smith, * 27.11.1869 på Frbg., † 23.12.1969 i Søllerød, d. af adjunkt, senere overlærer, professor Henrik Sofus S. (1831–1900) og Emilie Marie Jensen (1831–1907).

S. blev student 1887 fra Efterslægtsselskabets skole og 1893 medicinsk kandidat. Han nærede den største interesse for patologisk anatomi og almindelig patologi, studerede disse fag i Heidelberg 1894–95 og gjorde derefter kandidat tjeneste på Frbg. hospital 1895–97 og på kommunehospital-talet 1897–99. Sin doktordisputats *Levercirroses-nes patologiske Anatomi og Ætiologi* forsvarede han 1899. 1900–01 var han reservelæge på Blegdamshospitalet. Dec. 1900 konkurrerede han med Johannes *Fibiger om professoratet i patologisk anatomi. Efter at have været reservelæge på kommunehospital 1901–03 blev han pro-sektor ved samme hospital og virkede tillige som privatdocent. 1913 udnævntes han til overlæge ved med. afd. B, Bispebjerg hospital, hvilken stilling han beklædte til sin død. S. der var et ualmindelig hurtigt hoved, var i besiddelse af en næsten ubegrænset arbejdsevne og arbejdsstrang. Som pro-sektor var han en meget søgt manuduk-tør i patologisk anatomi, og som hospitalslæge udmærkede han sig ved den lynsnare sikkerhed, hvormed han sammenfattede enkelthederne i et sygdomsbillede til en klar helhed. Interesseret i alt nyt inden for medicinen gjorde han med sine hurtigt fremsatte, ofte ret skarpe og rammende ytringer og sit gode humør stuegangen til en fest. Hans videnskabelige arbejder bevægede sig væ-sentligst på den patologiske anatomis og den in-terne medicins områder. Foruden hans disputats

om levercirroserne er hans studier over nyrebetændelser af betydning, og 1900 udgav han en monografi over dette emne. Det førte ham ind på forskellige diætetiske spørgsmål som optog ham stærkt i de senere år og gav sig udslag i hans arbejde for reformering af hospitalskosten. 1917 udgav han bogen *Diæterne paa Bispebjerg Hospital*. 1908 blev han videnskabelig redaktør af *Ugeskrift for Læger* hvor han 1911 skrev *Lægekunsten og Lægen i Nutiden* og viede derefter lægeforeningen et meget stort arbejde. Han var formand i Kbh.s lægeforening 1910–13 og i Alm. dansk lægeforening 1913–22. Han udgav *Lægeforeningens Aarbog*, organiserede fortsættelseskurser under lægeforeningen og medvirkede ved specialistordningen. 1923 blev han formand for Medicinsk selskab og præsiderede ved selskabets 150 års jubilæum, men var allerede da syg og døde få måneder efter. Han ville dog ikke give op, men virkede til det sidste. Han har udført et stort arbejde både for lægevidenskabens udvikling og for lægernes hele sociale stilling her i landet. Hans litterære produktion var meget stor, hans tidsskriftartikler talrige og lodige. – R. 1922. □Mal. af Pter Hansen, 1920. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1899 101. – Arne Faber m.fl. i *Ugeskr. for læger* LXXXV, 1923 953–57 (heri bibliografi). H. J. Bing i *Hospitalstid.* LXVI s.å. 963–67. C. Wessel i *Festskr. i anledn. af Bispebjerg hospitals 25-års jubilæum*, 1938 (suppl. til *Hospitalstid.* LXXXI, s.å.). 16f.

Axel Borgbjærg*

Scheel-Plessen, Christian Ludvig, godsejer, amtmand, 1741–1801. * 21.12.1741 på Fussingø ved Randers, † 25.10.1801 på Lindholm, Gevninge sg., begr. i Gevninge. F: godsejer, overceremonimester Mogens Scheel von Plessen (1713–49) og Elisabeth Christine von Thienen (1715–88). ~ 1766 på Borghorst, Holsten, med Agathe Johanne von Qualen, * 15.2.1745 på Borghorst, † 11.5.1829 på Beldringe ved Præstø, d. af gods-ejer, gehejmeråd Josias von Q. (1705–75) og Elisabeth Blome (1717–83).

S.-P. blev indskrevet på Sorø akademi 1757 og fik her Carl *Wendt som hovmester. Ledsaget af denne tog han n.å. på en europæisk dannelsesrejse hvor han bl.a. besøgte universiteterne i Genève, Göttingen, Leiden og Utrecht. Efter hjemkomsten indtrådte S.-P., der allerede da gennem arv var blevet ejer af udstrakte godser, i central-administrationen som auskultant i rentekammeret. 1769 fik han sæde i generallandvæsenskolegiet der n.å. omdannedes til generallandvæsenskommissionen. S.-P.s indsats synes særlig knyttet til hoverispørgsmålets behandling, og han gjorde sig siden til talsmand for de princip-

per der lå til grund for forordningen om hoveriet af 20.2.1771. 1771 udnævntes han til amtmand over Kbh.s amt, hvilken post han beklædte med dygtighed til udgangen af 1799. Her søgte han bl.a. i forbindelse med udskiftningen at skaffe den talrige husmandsbefolkning jord, men stødte her sammen med bøndernes interesser. Efter regeringsskiftet 1784 blev S.-P. taget i brug ved det interne reformarbejde. Han var således 1787–89 medlem af fattigvæsenskommissionen, og 1786 placeredes han som godsejer i den store landbokommission. I de første år trådte S.-P., der deltog flittigt i forhandlingerne, ikke selv stærkt frem, men støttede uden vaklen den Colbjørnsen-Reventlowske linje. I 1790ernes forhandlinger markerede han bl.a. i forbindelse med den endelige bestemmelse af hoveriet et særstandpunkt, idet han til en vis grad ønskede forholdet opfattet som en fri kontrakt mellem fæster og godsejer. – S.-P. var gennem arv tidligt blevet ejer af Fussingø ved Randers og Selsø og Lindholm ved Roskilde. 1771 overtog han yderligere somarvepart Harrested og Saltø ved Næstved, og han var efterhånden besidder af henvend 2500 tdr. hartkorn. Som godsejer var han en foregangsmand. 1771 gjorde han sine bønder på Selsø til arvefæstere, n.å. lod han hoveriet afløse mod en rimelig pengeafgift. Hovedgårdsmarkerne udlagdes til vedvarende græs og et betydeligt heste- og færehold oparbejdedes. På Lindholm lod han, bl.a. ved holstensk arbejdskraft, gennemføre omfattende forbedringer på hovedgårdsmarkerne, og på Fussingø gennemførtes i 1780erne omfattende udskiftning af bøndergodset. – S.-P. står som typen på den virksomme og humane godsejer-embedsmand fra 1700-tallets slutning, præget af Reventlowkredsens holdninger. – Kammerjunker 1757. Kammerherre 1766. Hv.R. 1774. Gehejmeråd 1779. Gehejmekonferensråd 1799. □Stukket som otte-årig af J. Haas efter tegn. af P. Cramer.

Gregers Begtrup: Beskr. af agerdyrkn.s tilstand i Sjælland og Møn I, 1803 133 188; II, s.å. 66 373. Edv. Holm: Kampen om landboreformerne, 1888 (reproudg. 1974). Hans Jensen: Dansk jordpolitik I, 1936 (reproudg. 1975). Fr. Skrubbeltrang: Husmand og indeste, 1940 (reproudg. 1974). Jørgen Dieckmann Rasmussen: Bønderne og udskiftningen, 1977. – Papirer i Landsark. for Sjælland (Lindholm godsark.).

Claus Bjørn

Scheel-Plessen, Carl Theodor August, baron, senere greve, 1811–92, politiker, overpræsident. * 18.3.1811 på Sierhagen, † 7.7.1892 i Varese, Italien, begr. på Nehmten. F: gehejmekonferensråd Mogens Joachim v. Plessen, senere greve S.-P. (1782–1853) og Margrethe Vilhelmine Hede-

mann (1788–1854). Bevilling til at føre navnet S.-P. 12.11.1853. ~26.11.1844 på Nehnten med Henriette Sophie Charlotte Elisabeth Schreiber v. Cronstern, *30.1.1826 på Nehnten, +12.4.1874 i Napoli, d. af hofjægermester Gabriel Friedrich August S. v. C. (1783–1869) og Charlotte Louise Christine v. Varendorff (1802–85). – Bror til Otto v. *Plessen og Wulff *S.-P.

Efter skoleundervisning i Lübeck studerede S.-P. jura i Berlin, München og Kiel og tog juridisk eksamen sidstnævnte sted. Rent tysk af opdragelse, dannelse og åndspræg indtrådte han i den højere danske statstjeneste. Han blev auskultant i finansdeputationen og sekretær hos finansministeren, foretog fra 1838 en længere, meget lærerig rejse i Tyskland, Sydeuropa og Vesteuropa og blev 1841 referendar under C. L. *Tillisch i Christian VIIIs kabinetssekretariat; ligesom brødrene stod han i nært forhold til kongefamilien, særlig til den senere konge Christian IX og prinsesse Louise. 1843 udnævntes S.-P. til amtmand over Sønderborg og Nordborg amter hvor han blev afholdt af den danske befolkning, men ikke trådte i nærmere forhold til Augustenborgerne med hvis politiske formål han ikke sympatiserede. 1845 blev han kammerherre, 20.10.1846 deputeret i rentekammeret og chef for dettes 3. sektion hvor han næsten udelukkende arbejdede med sager vedrørende hertugdømmerne hvis forhold mest interesserede ham. I 40ernes brydningsår fremtrådte S.-P.s politiske hovedsynspunkter klart, og han bevarede dem med naturlige modifikationer under de nationalpolitiske kriser. Han var konservativ, aristokrat og royalist; det slesvigholstenske ridderskabs interesser lå ham især på hjerte; han fandt disse bedst beskyttet inden for helstaten, men kun for så vidt som denne vedblivende gav det tyske element overvægten i hertugdømmerne. Han var lidet berørt af tyske nationale rørelser, ligesom han, der talte og skrev godt dansk, var uden forståelse for den nordlesvigiske danskheds berettigede krav. Han stillede sig derfor afvisende såvel over for den augustenborgske og den demokratiske slesvigholstenske separatisme som over for de ejderdanske bestræbelser. Han var kundskabsrig, arbejdsom, meget myndig og ærgerrig, havde en statelig fremtræden og ypperlige talegaver. Hans ønske om at bevare den konservative helstatsordning udsatte ham i tidens løb for voldsomme angreb såvel fra dansk-national som fra slesvigholstensk side.

I martsdagene 1848 tilbød P.G. Bang S.-P. posten som minister for Holsten og Lauenburg; S.-P. stillede som betingelse at et par liberale slesvigholstenske ledere skulle med som modvægt mod danske nationalliberale. 22.3. indtråd-

te han i A. W. Moltkes ministerium som provisorisk minister for hertugdømmerne, men trak sig 24.3. tilbage for bestillingen var udfærdiget da han ikke ville påtage sig ansvaret for det svar Frederik VII ville give den slesvigholstenske deputation. Han fulgte ikke de mange tyske embedsmænd der nu forlod Danmark, men tog ud til sin fars gods Lindholm. 24.11.1848 fik han sin afsked som rentekammerdeputeret. Efter våbenstilstanden i Malmø aug. 1848 blev han ud på efteråret dansk kommissær for at ordne forholdene i Lauenburg. Ved nytårstid 1849 forhandlede han i Berlin med den preussiske regering, i aug.-sep. s.å. ledsagede han Tillisch til Flensborg for at gøre tjeneste i bestyrelseskommissionen og havde i dette år gentagne gange sammenstød med preussiske embedsmænd. Da Holsten i febr. 1852 kom tilbage under dansk styre sendte H. A. *Reventlow-Criminil S.-P. til Kiel for at overtage den midlertidige bestyrelse af landet, og 1853 blev han overpræsident og l. borgmester i Altona. Efter faderens død s.å. blev han indehaver af et af familiens fideikommiser og fik 12.11. s.å. tilladelse til at føre navnet baron S.-P. Hans danske fideikommisgodser var derefter Selsø med Lindholm og Bognæs samt Saltø og Harrested, alle på Sjælland. 1869 kom han ved sin svigerfars død i besiddelse af de store holstenske godser Nehnten, Marutendorf og Hohenschulen, og ejede desuden i Holsten Gross-Nordsee.

Efteråret 1855 valgtes S.-P. ind i den holstenske stænderforsamling, 31.12. til dens præsident; 1.3.1856 mødte han som stændervalgt medlem i rigsrådet. I de følgende år blev han hovedlederen af den holstenske opposition med den danske regerings politik over for hertugdømmerne, og støttet på folkestemningen i Tyskland og til sidst af Bismarcks målbevidste planer om Preussens magtudvidelse, medvirkede han i høj grad til tilspidsningen af krisen 1864 og hertugdømmernes løsrivelse fra Danmark selv om den voldsomme løsning og enderesultatet ingenlunde svarede til hans ønsker. 15.6.1856 afskedigede L. N. Scheele ham fra overpræsidentembedet. Efterhånden skærpedes formen for hans opposition, og meget had fra dansk side opsamledes om hans person. Kun inden for ridderskabet og tilsvarende kredse parredes den store autoritet han efterhånden vandt med sympati. Lige til krigens udbrud 1864 fastholdt S.-P. sit ønske om en personalunion der kunne sikre både dynastiets ret og helstatens integritet; hans principielle synspunkter forbandt sig med venskabet og fællesskabet i helstatlige idealer mellem ham og tronfølgeren prins Christian og dennes hustru. Efter novemberforfatningen og tronskiftet 1863 måtte S.-P., bl.a. fordi danske helstatsmænd

svigtede, afslå Christian IXs anmodning om at overtage et ministerium for Holsten ved en afsløsning af Halls regering. I maj 1864 under Londonkonferencen forhandlede kongen med S.-P. gennem en mellemmand om en personalunionel løsning. S.-P. ønskede vel stadig en sådan, endda eventuelt med en national deling af Slesvig, men var nu klar over at tidspunktet var forpasset. Monarkiets integritet lod sig ikke opretholde. Før skiftet i juli afslod han kongens fornyede henstilling om at overtage en ministerstilling.

I juli-aug. 1864 indledtes det sidste afsnit af S.-P.s løbebane idet han utvetydigt knyttede sig til Preussen. Efter fredspræliminærens under-tegnelse i aug. 1864 modtog han Bismarcks kaldelse til som sagkyndig at bistå de tysk-østrigske forhandlere ved freden i Wien om ordningen af hertugdømmernes finansielle forhold, men først efter loyalt at have bedt om Christian IXs billigelse der gaves efter ministeriet Bluhmes råd. Resultatet af disse forhandlinger blev meget ugunstigt for Danmark hvorfor skylden, i nogen grad med urette, tillagdes S.-P. Fra nu af optrådte han som Bismarcks særlige tillidsmand som bestemt modstander af et selvstændigt Slesvig-Holsten under augustenborgerne og for hertugdømmernes tilknytning til Preussen. Ved krigs-udbruddet 1866 blev S.-P. gjort til overpræsident for Schleswig-Holstein; og denne stilling beholdt han efter annekserne; 7.8.1868 udnævntes han til kurator for universitetet i Kiel, 28.9. s.å. til preussisk virkelig gehejmeråd. I tretten år, indtil han tog sin afsked fra 1.9.1879, virkede S.-P. som overpræsident, og hans kraftfulde styrelse foregik i god forståelse med Bismarck og bragte ham trods visse brydninger mellem lokalstyrelsen og centralregeringen i Berlin stor anerkendelse selv om de gamle slesvigholstenere bevarede deres nag. Han havde en tid været medlem af den preussiske landdag og den nordtyske rigsdag, fik efter sin afgang på livstid sæde i landdagens her-rehus og blev 16.4.1888 af kejser Frederik III udnævnt til preussisk greve.

Som overpræsident fik S.-P. berøring med den danske befolkning i Slesvig og med spørgsmålet om en national deling af Slesvig. Først efter hans tid begyndte forsøgene på den preussiske tvangsfortyskning for alvor. S.-P. var en afgjort modstander af en deling, og da muligheden frembød sig ved forbeholdet i Pragfredens art. 5 gjorde han alt hvad han formåede for at hindre at tilsagnet opfyldtes. Af historiske grunde ville han fastholde Slesvigs udelelighed, men tillige mente han som adskillige samtidige at en tilknytning af Nordslesvig til Danmark ville foranledige nye komplikationer der kunne fremkalde farer for Danmarks selvstændige og udelte be-

ståen. Under sin styrelse af hertugdømmerne fremmede han den organiske indføjelise i Preussen. Han var en afgjort fjende af „den danske agitation“ i Nordslesvig, men at han med forkærlighed behandlede de danske nordslesvigere chikanøst og hårdt er ikke dokumenteret, og en sådan optræden stemmer ikke med S.-P.s grandseigneurpersonlighed så lidt som den svarer til hans ønske om et fortsat venskabeligt forhold til den danske kongefamilie eller til hans interesser som dansk storgodsbesidder. Han kom sjældent til Danmark hvor der ved enhver lejlighed udtaltes uvilje imod ham. Dette fremkaldte hos ham ønsker, der dog ikke blev realiseret, om at afhænde de danske slægtsgodser. Når danske samtidige karakteriserede denne fremragende dygtige modstander med ordet renegat og tillagde ham utiltalende egenskaber kan en historisk betragtning ikke godkende en sådan bedømmelse af en mand der vel blev en uforsonlig modstander af den danske udvikling bort fra helstaten, men som holstener steds åbent forfægtede en ærlig og fra hans standpunkt vel begrundet overbevisning. – Dr.phil. h.c. i Kiel 1879. – Kammerherre 1845. Preussisk gehejmeråd 1864. – R. 1841. K. 1853. □Tegn. af Carl Hartmann (Fr.borg) og afbildet på tegn. af samme, 1846 (sst.). Litografi af C. Steckmest. Stik af Weger efter foto. Afbildet på træsnit af den holstenske stænderforsamling ca. 1863. Træsnit 1866. Mal. af F. v. Lenbach (Saltø). Mal. (Sierhagen).

Danm.s adels årbog LI, 1934 II 149 (slægten Plessen). M. Naumann: Die Plessen, Görnitz 1940 124. – N. Neergaard: Under junigrundloven I–II, 1892–1916 (re-proud. 1973). Aage Friis: Den danske regering og Nordslesv.s genforen. med Danm. I–VI, 1921–59. Same: Det nordslesvigske spørgsmål 1864–79 I–VI, 1921–48. Carl Boysen: Carl Baron v. Scheel-Plessen, Neumünster 1938 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holsts XIX. Otto Kähler i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. LXVII, Kiel 1939 416–21.

Aage Friis*

Scheel-Plessen, Wulff Heinrich Bernhard, lensgreve, 1809–76, diplomat. *16.2.1809 i Hannover, †7.7.1876 i Sierhagen, begr. i Altenkrempe k. F: gehejmekonferensråd Mogens Joachim v. Plessen, senere greve S.-P. (1782–1853) og Margrethe Vilhelmine Hedemann (1788–1854). ~27.8.1855 på Stockholm slot med grevinde Augusta Aurora Cecilia Lewenhaupt, *1.1.1830 i Stockholm, †3.3.1902 i Kiel, d. af overkammerjunker greve Claes Casimir L. (1784–1848) og baronesse Wilhelmina Christina Beck-Friis (1794–1876). – Bror til Otto v. *Plessen og Carl *S.-P.

Efter studier ved tyske universiteter ansattes S.-P. som attaché ved gesandtskabet i London 1835–36. Derefter forflyttedes han som legationssekretær til Stockholm hvor han blev i 11 år. November 1847 udnævntes han til gesandt i Preussen men opholdet her blev kort da han 28.4.1848 måtte forlade Berlin på grund af krigen. Hans loyalitet over for regeringen i Kbh. var urokkelig og i de følgende fire år anvendtes han i forskellige diplomatiske missioner og vikariater. De vigtigste var hans rejse med prins Christian (IX) okt. 1850 til zar Nikolaj i Warszawa og hans vikariat i Wien april 1851–sept. 1852. Derved kom han til at deltage i forhandlingerne med Østrigs regering om det danske monarkis fremtid der resulterede i den kgl. kundgørelse af 28.1.1852. Dec. 1851 blev han udnævnt til gesandt i Stockholm men tiltrådte som følge af ovennævnte forhandlinger ikke før nov. 1852. Opholdet i den svenske hovedstad og livet ved hoffet samt i det højere selskabsliv tiltalte ham så meget at han ikke ønskede at forlade det og derfor bad sig fritaget i dec. 1854 for at indtræde i ministeriet P. G. Bang som udenrigsminister. Hans tilknytning til Sverige øgedes gennem ægteskabet med grevinde Lewenhaupt. Den politiske skandinavisme lærte han at kende fra den spæde begyndelse i fyrerne til den nåede sin kulmination i begyndelsen af tresserne. S.-P. var i for høj grad professionel diplomat, aristokrat og holstener til at han evnede at tro på skandinavismens holdbarhed, hvilket han ved flere lejligheder gav udtryk for i sine indberetninger. Hans forhold til den svenske udenrigsminister C. R. L. Manderström blev efterhånden mindre godt, og alt dette var formentlig årsagen til at den danske regering holdt S.-P., der i juli 1863 var rejst på sommerferie til sit holstenske gods Sierhagen, borte fra Stockholm i de afgørende måneder i eftersommeren 1863, skønt han selv bad om at blive sendt tilbage. I et brev af 6.9.1863 til direktør Peter Vedel advarede han regeringen mod at stole på Sveriges uegennytte i denne sag og i det hele taget at fæste lid til den svenske skandinavisme. I en af sine første indberetninger efter tilbagekomsten til Stockholm i slutningen af oktober 1863 måtte han da også meddele, at den svensk-norske regering helst så sig fritaget for formelle traktatforpligtelser. Dermed var den officielle retræte indledt der var medvirkende til Danmarks totale politiske og militære isolation. Efter krigen 1864 forblev S.-P. på sin post selv om hans hjemland Holsten ikke længere hørte sammen med Danmark. Han forlod først sin stilling i foråret 1872 da han på grund af blindhed ikke længere kunne varetage sin embedsgering. Sammen med broderen Otto

Plessen hørte han til den gruppe holstenske diplomater der forblev loyale over for de danske konger og deres regeringer. Men netop fordi S.-P. var holstener og diplomat af profession, foruden at være levemand, havde hans ord kun ringe vægt i ledende national-liberale kredse. – Kammerherre 1845. Gehejmekonferensråd 1856. – R. 1839. K. 1849. S.K. 1852. DM. 1859. R.E. 1860. □Tegn. af J. V. Gertner (Fr.borg). Buste af H. Hansen, 1850 (sst.). Mal. af G. U. Troilli (Saltø). Mal. (Sierhagen). Litografi af J. Cardon.

Kilder. Det nordslesv. spørgsmål 1864–79, udg. Aage Friis I–III, 1921–32. Statsrådets forhandl. 1863–79, udg. samme, 1936. Europa, Danm. og Nordslesv., udg. samme og Povl Bagge I–II, 1939–45 (også fransk udg.: L'Europe, le Danemark et le Slesvig du Nord I–II, s.å.). *Lit.* Danms adels årbog LI, 1934 148. M. Naumann: Die Plessen, Görlitz 1940 122f. A. F. Krieger: Dagbøger I–V, 1920–23; VIII; 1943. Aage Friis: Den danske regering og Nordslesvigs genforen. med Danm. I–III, 1921–48. Erik Møller: Skandinavisk stræben og svensk politik omkr. 1860, [1948]. Samme: Helstatens fald I–II, 1958 (reprudg. 1974). Viggo Sjøqvist: Peter Vedel I, 1957. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 I, 1970. Emanuel Halicz: Danish neutrality during the Crimean war, 1977 = Odense univ. studies in history and social sciences XLV.

Papirer på Sierhagen.

Viggo Sjøqvist (Aage Friis)

Scheele (ved dåben Scheel), Ludvig Nicolaus, 1796–1874, minister for Slesvig-Holsten. * 14. 10.1796 i Itzehoe, † 1.1.1874 i Kbh. (Holmens), begr. i Pinneberg. F: toldforvalter i Itzehoe, premierløjtnant, senere oberstløjtnant, kammerherre Benedictus (Bendix) Ferdinand Scheel (1749–1827) og Martha Charlotte Elisabeth Wiebel (1760–1837). ~ 22.6.1827 med Sarah Margarethe Markoe, * 22.10.1806 på St. Croix, † 22.2.1876 i Slesvig, d. af plantageejer Peter Abraham M. (1755–1824, ~ 1° med Mary Markoe) og Fatera.

S. tilhørte en dansk-tysk officersfamilie, blev opdraget i Itzehoe, Uetersen og Rendsborg, gik 1813–15 på gymnasium i Hamburg og blev 1816 student i Kiel. Som andre evnerige tysktalende unge mænd i helstaten studerede han i Göttingen (1817) og i Heidelberg (1818). 1821 bestod han juridisk kandidateksamen ved overretten i Glückstadt. Han ansattes året efter som volontær i rentekammeret hvor han 1824 blev auskultant (bisidder). 1827 udnævntes S. til amtmand i Hütten, 1831 til amtmand i Gottorp, fra 1841 tilige i Hütten hvor han vandt bondebefolkningens hengivenhed. Lige så lidt som sin ungdomsven Carl Moltke blev S. grebet af det liberale og nationale røre der i disse år bredte sig i danske og tyske kredse. Han var kongetro embedsmand, hvis konservatisme kredsede om opretholdelsen af den dansk-tyske helstat. Derfor kunne han et

stykke vej følge den dybt konservative Christian August (1798–1869) af Augustenborg som han kendte fra studietiden i Heidelberg, indtil dennes dynastiske ambitioner stødte sammen med Christian VIIIs planer.

S. fremhæves som den eneste højere embedsmand i hertugdømmerne, der optrådte med fasthed over for alle folkebevægelser. Da situationen efter det åbne brev udstedelse tilspidsedes i efteråret 1846, udnævnte Christian VIII Carl Moltke til præsident for det slesvig-holsten-lauenburgske kancelli og S. til præsident i regeringen på Gottorp med stærkt øgede beføjelser, herunder varetagelse af statholderembedet som var ledigt efter prinsen af Nørs afskedigelse. S. blev tillige kongelig kommissær ved stænderforsamlingen i Slesvig hvor han skarpt og stejlt forsvarede kongens politik, inden forsamlingen ved flertallets udvanding gik i opløsning. Det antiliberale og antislesvig-holstenske S.ske styre gennemførtes 1846–48 håndfast og bl.a. ved ustrakte presseforfølgelser som gjorde S. til en forhadt person. Hans afskedigelse var et at de slesvig-holstenske hovedkrav i marts 1848. Den danske regering gav efter for det, mens Frederik VII der hørte til hans personlige venner gav ham gehejmekonferensrådstitlen. S. oppebar under krigen vartpene og udarbejdede i foråret 1849 for novemberministeriet et forslag til en forfatning for Slesvig. Juli 1850 opfordredes han af F. Tillisch til at overtage forvaltningen af amterne Gottorp, Husum og Hütten, efterhånden som de blev besat af danske tropper. S. så på forholdene, men fandt Tillischs styre uforvarsomt og dennes medarbejder A. Regenburg uegnet til de opgaver der var tiltænkt ham. Senere på året og 1851 udgav han i to dele *Fragmente in zwanglosen Heften*, hvori han dels tog til orde for en konstitutionel helstat, dels rettede et kraftigt og velbegrunder angreb på sprogreskripterne og krævede fuldstændig ligestilling af begge sprog i Slesvigs blandede distrikter. Først med helstatmændenes sejr 1851–52 fik S. nye muligheder. 1852 udnævntes han til landdrost i Pinneberg hvor han søgte at begunstige bønderne på gods ejernes bekostning for at skaffe staten loyale undersåtter. 1853 blev han også kgl. kommissær ved de holstenske stænder.

Da ministeriet Ørsted-Bluhme slog ind på uden de enkelte rigsdele og især uden rigsdagens medvirken at skaffe helstaten en nærmest absolutistisk fællesforfatning, blev den konservative S. interessant for politiske ledere som A. F. Tscherning og C. C. Hall, fordi han både var tilhænger af en konstitutionel helstat og havde et nært forhold til kongen og til grevinde Danner. Også kongen følte sig utilpas ved ministeriets

politik og aftalte med S. under en rejse i hertugdømmerne sidst i oktober 1854 en aktion mod ministeriet Ørsted. Forinden blev S. sendt til Berlin hvor han fandt interesse for en hurtig afslutning på forfatningssagen. Ministeriet Ørsted blev derefter bragt til fald og S. fik overdraget at danne et nyt ministerium. Det voldte besvær og endte med en blanding af mere eller mindre konstitutionelle helstatsmænd med nogle moderate nationalliberale. P. G. Bang blev regeringens leder, S. dens udenrigsminister og minister for Holsten og Lauenburg. Skønt hverken den overforsigtige Bang eller den temperamentsfulde S. var mestre i det politiske samarbejdes kunst, lykkedes det for ministeriet at vinde rigsdagens og rigsrådets tilslutning til den meget konservative, men dog klart konstitutionelle fællesforfatning af 2.10.1855 der i det væsentlige var udarbejdet af C. G. Andræ. De tyske stormagters udenrigsministre lykønskede S. til resultatet, men kort efter satte de slesvig-holstenske modstød ind. De holstenske stænder klagede ved overappellationsretten i Kiel over myndighedsmisbrug fra S.s side. Som minister for Holsten havde S. i større stil fortsat den linje som han allerede i Pinneberg var slået ind på og forsøgt at indskrænke de adelige godsejeres rettigheder og indflydelse ved en række reformforslag til fordel for middelstand og bondebefolkning; han havde desuden ved ombesættelse af vigtige embeder søgt at styrke regeringens stilling, men havde samtidig vakt bred uvilje ved at kræve en forhadt møntanordning overholdt. Klagen, som viser det spændte forhold mellem S. og den holstenske adel, afvistes i efteråret 1856 af overappellationsretten som fandt sig inkompetent til at træffe en afgørelse. Efter det nye rigsråds åbning marts 1856 kom det hurtigt til et andet slesvig-holstenske modstød, ledet af Carl Scheel-Plessen der bestred den nye fællesforfatnings gyldighed, fordi den var gennemført uden at hertugdømmernes stænderforsamlinger havde medvirket. S. gik skarpt imod påstanden – også ved at afskedige Scheel-Plessen der var overpræsident for Altona, kort efter rigsrådssessionens slutning – men de tyske stormagter stillede sig nu på Scheel-Plessens og hans meningsfællers side, og det faldt i S.s lod at indlede den langvarige notevæksling der umuliggjorde en rimelig forfatningsudvikling i helstaten. For S. var fællesforfatningen gyldig fordi kun rigsdagen, men ikke hertugdømmernes stænderforsamlinger havde besluttende myndighed. Han forfægtede det danske standpunkt dygtigt og konsekvent – især i noten af 23.2.1857 – men manglede vistnok blik for at argumenter kun har begrænset bærekraft i det politiske liv.

De indre forhold i det uensartede sammensatte ministerium var ofte anstrengte. S. forenede – også over for fremmede gesandter – en hoffmands slebne optræden med lejlighedsvis, stødende temperamentsudbrud, og hans hurtige opfattelses- og formuleringsevne – som dog på dansk kunne falde lidt ubehjælpsomt ud – parredes med en betragtelig selvfølelse og en egenrådighed der skabte utryghed omkring ham. En del af kriserne skyldtes den store gunst som S. stod i hos kongen og grevinde Danner. Hendes venskab sikrede ham en varig indflydelse på den vægelsindede konge. S., der i sin tid havde tilrådet kongen at gifte sig med grevinden, gengældte støtten bl.a. ved at prøve at få hende anerkendt af det diplomatiske korps. Hans forsøg på at skaffe grevinden en særlig apanage førte efter heftige sammenstød med Andræ til ministeriets opløsning september 1856. Frederik VII opfordrede S. til at danne et nyt ministerium, men S. magtede det ikke, og ministeriet rekonstrueredes under ledelse af Andræ 18.10.1856, mens S. beholdt sine porteføljer.

Få måneder efter førte S.s optræden i det skandinaviske spørgsmål til sprængning. S. anså – ud fra sine erfaringer og synspunkter ikke uden grund – den skandinaviske bevægelse for faretruende for helstatens beståen, og sendte 20.2.1857 landets gesandter en rundskrivelse hvori han protesterede mod skandinavismen og betegnede den svensk-norske regerings holdning over for denne som mindre korrekt, hvilket fremkaldte en protest fra Stockholm. Noten var afsendt uden de øvrige ministres samtykke, og da S. samtidig ved forelæggelsen for rigsrådet af aktstykker angående Øresundstoldens afløsning var gået videre end kollegerne ønskede, indgav disse deres demission. Kongen ønskede at bevare S., men det viste sig igen umuligt for ham at rekonstruere ministeriet, og 17.4.1857 trådte han tilbage. S.å. udnævntes han igen til landdrost i Pinneberg, blev 1861 overpræsident i Altona, men afskedigedes af preusserne december 1863. Han var 1856–57 og 1858 medlem af rigsrådet. Han vedblev, så længe Frederik VII levede, at tage del i politik bag kulisserne og havde bl.a. en hånd med i spillet ved Halls fald 1859. Sine sidste år levede han i Kbh. – Kammerjunker 1822. Kammerherre 1829. Gehejmekonferensråd 1848. Ordensvicekansler 1857. Rang med gehejme-statsministre s.å. – R. 1831. DM. 1840. K. 1845. S.K. 1847. R.E. 1854. □Afbildet på træsnit 1856 af ministeriet Bager 1854. Mal. af J. V. Gertner, 1857 (Jægerspris), efter dette kopi eller gengivelse (Fr.borg). Tegn. af Gertner, 1857. Træsnit af C. L. Sandberg, 1874, og af H. P. Hansen. Foto.

Kilder. Danske mag. 6.r.IV, 1925–28 især 229–45 (S.s betænkn. fra 1849). Betænkn. fra Chr. VIIIs tid om styrelsen af det da. monarki, udg. Niels Petersen, 1969.

Lit. Danm.s adels årbog X, 1893 428f. [A. F. Tscherning] i Nørrejydske tid. 7.1.1874. Ill. tid. 18.1. s.å. Rud. Schleiden: Erindrungen om Schlesw.-Holsteiners 1841–48, Wiesbaden 1890. N. Neergaard: Under juni-grundloven I–II, 1892–1916 (reprudg. 1973). Johs. Fibiger: Mit liv og levned, 1898 224f. Marcus Rubin i Hist. t. 7.r.VI, 1905–06 230–32 252 262 271 282 291. Af Eleonore Christine Tschernings efterl. papirer, 1908 (fot. optr. 1967) = Memoirer og breve VIII. Joh. H. Gebauer: Christian August, Stuttg., Lpz. 1910. Fr. Bajer: Nordens, særlig Danm.s neutralitet under Krimkrigen, 1914. A. F. Krieger: Dagbøger I–III, 1920–21; V, 1923; VIII, 1943. Holger Hjelholt: Den danske sprogordn. og det da. sprogstyre, 1923. Festskr. til Kr. Erslev, 1927 485 491f. Paul Richter i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. LVIII, Kiel 1929 517–23. Tormod Jørgensen: A. F. Tscherning, 1938. Erik Møller: Skandinavisk stræben og svensk politik omkr. 1860, [1948]. Samme: Helstatens fald I–II, 1958 (reprudg. 1974). J. P. Trap: Fra fire kongers tid I–III, 1966–67. Laur. Skau: Brevveksl., udg. H. V. Gregersen I–II, 1966–70. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967. Jens Engberg: Det slesv. spørgsmål, 1968. Just Rahbek: Dansk militærpolitik 1839–48, 1973. *Papirer i Rigsark.*

Lorenz Rerup (Povl Engelstoft)

Scheibe, Johan Adolph, 1708–76, komponist. Døbt 3. el. 5.5.1708 i Leipzig, † 22.4.1776 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri kgd.). F: orgelbygger Johann S. (ca. 1680–1748) og Anna Rosina Hess. ~ 25.7.1741 i Hamburg med Ilsabe Müller, døbt 24.9.1720 i Hamburg, † 24.8.1781 i Kbh. (Petri), d. af vinhandler Clemens M. († senest 1741) og Mette Pappe.

S. blev 1725 indskrevet som student ved universitetet i sin fødeby for at studere jura. Da det imidlertid gik stærkt tilbage for faderen måtte han opgive studierne, hvorefter han kastede sig over musikken som levebrød. Fortrolig med musik som han var fra barnsben, gav han sig især til at dyrke klaver- og orgelspil og søgte gentagne gange uden held organistembeder. Efter hans mening skyldtes forbigåelsen først og fremmest Thomaskantoren Joh. Seb. Bach, og hans vrede herover voksede yderligere, da Bach fremførte sin kantate, *Der Streit zwischen Phöbus und Pan*, hvor man antog at S. var model til Midas. Senere søgte S. på meget ubehersket måde at tage hævn over Bach i sit tidsskrift *Der critische Musicus* der udkom 1737–40 i Hamburg (ny „forøget og forbedret“ udg., Leipzig 1745) hvor S. havde slået sig ned. Dette tidsskrift er særlig betydningsfuldt ved sit forsøg på at rejse en national tysk musikstrømning mod den overhåndtagende italianisme. S., der var stærkt påvirket af Chr. Wolfs filosofi, ville her optræde som en musikalsk reformator i J. C. Gottscheds ånd. Foruden ved sin polemik vakte han opmærksomhed ved en lang række kompositioner af vidt

forskellig art, spændende fra koncerter til kantater og oratorier. Sine antiitalienske operaidealer søgte han at levendegøre i et værk der dog ikke kom frem, fordi operaforetagetend gik fallit under indstuderingen. S. der i høj grad beundrede den dengang lidet kendte Shakespeare, interesserede sig i det hele taget levende for teatret og ikke mindst for skuespilmusikken hvis æstetik han behandler indgående i *Der critische Musicus*; resultatet kom bl.a. til at foreligge praktisk i hans Ouverturner til tragedierne *Mithridat* og *Polyeukt*.

1739 lykkedes det S. ved formående venners hjælp af ombytte den usikre eksistens som musiklærer i Hamburg med kapelmesterposten hos Christian VI's svoger, markgreve Frederik Ernst af Brandenburg-Kulmbach der dengang var statholder i Holsten. Dermed var så at sige overflytningen til den danske residensstad forberedt. Den ydre anledning blev den højtidelige indvielse af den nye slotskirke 27.11.1740, til hvilken lejlighed S. komponerede en indvielseskantate til dansk tekst. Få dage efter fulgte de af ham selv forfattede tyske kantater til kongens og dronningens fødselsdage 28. og 30. samme måned. Disse to sidste kompositioner resulterede 1.12. s.å. i S.s kgl. udnævnelse til „Kapelmester ved Musikken“. Sin interesse for teatret måtte han give afkald på i Christian VI's pietistiske Kbh.; til gengæld åbnede der sig et rigt arbejdsfelt inden for kirkemusikken og det stærkt florerende koncertliv. Inden for kirkemusikken kom i denne pietismens tidsalder passionsmusikken til at spille en ganske særlig betydningsfuld rolle. Langfredag 1742 opførtes således i Christiansborg slotskirke passionsoratoriet *Gottselige Gedanken bei dem Kreuze unsers Erlösers* til tekst af doktor i lægekunsten Gerlach og „paa allernaadigst befaling“ sat i musik af S. Fra 1744 indførtes passionsmusikken tilmed også i koncertsalen hvor ganske særlig det af Ludvig Holberg så yndede musikalske societetet brillerede med årlige passionskoncerter i fasten. Hertil skrev også S. forskellige værker, bl.a. det af ham selv digtede og komponerede oratorium med den typisk pietistiske titel *Thränen der Sünder bei dem Kreuze ihres Erlösers*, 1746. Gennem Holberg får vi et glimrende indtryk af, hvor populære disse passionskoncerter var i datidens Kbh.; den øvrige del af året hvor der kun spillede „lystige Symfonier“ kommer der kun få tilhørere, „men udi Fasten naar den gejstlige Koncert forestilles vrimler Salen af Mennesker, selv af Fruentimmer. Dette haver jeg ikke mærket paa andre Steder, end ikke udi den hellige Stad Rom“.

I sin egenskab af hofkapelmester kom S. til at skrive flere kantater til det danske kongehus.

1743 digtede og komponerede han den store operalignende kantate i anledning af kronprins Frederiks bryllup med prinsesse Louise. Kantaten opførtes 11.12. ved bryllupstaflet om aftenen i Christiansborg slots riddersal, koret bestod af elever fra Vor Frue latinskole, og hovedpartierne udførtes af kantor J. E. Iversen, kapelsanger Riemschneider og falsettisten Schneider fra Braunschweig der udførte kærlighedsgudindens parti. Ved Christian VI's død aug. 1746 blev der i høj grad brug for S.s musikalske assistance. Han skrev en „Klagesang“ til ligbegængelsen i slotskirken og ligeledes kantater til sørefesten på universitetet og „ved Graven udi Roskilde“. Prøverne på klagesangen, der opførtes med et anseeligt personale på over 80 personer, afholdtes i Trinitatis kirke hvor man blandt tilhørerne hver gang kunne finde Holberg.

Med den nye konge brød en ny tid frem, selv om de gamle idealer endnu en periode blev holdt i live, især i Det musikalske societet hvor de rigeholdige passionskoncerter i fasten 1747 bl.a. bragte et dansk passionsværk af S., *Gudelige Tanker*, til tekst af Gerhard Treschow, ligesom han komponerede en kantate til det nye kongepars salvingsfest 4.9.1747 til tekst af den senere skuespiller Lorentz Reerslev. En kendt skikkelser i det københavnske musikliv, C. Thielo, der stod Det musikalske societet nær, karakteriserer et sted i sit pædagogiske skrift *Tanker og Regler Fra Grunden af om Musikken* (1746) S. som „en Kunstner, der formedelst sin grundlærde Musik har ikke alene her, men endog udenlands neppe sin Lige“. Det har for øvrigt uden tvivl været gennem societetet, S. kom i så nær venskabelig berøring med den stærkt musikinteresserede Holberg. De mødtes i deres fælles, ret konservative syn på tidens musik, uviljen mod det moderne italieneri og kærligheden til den italienske klassicisme omkring Corelli-perioden.

Under Frederik V fik S. rig lejlighed til at nære sit had og sin foragt for den italienske opera. I dec. 1747 begyndte under stor begejstring Angelo Mingottis italienske operaselskab med Paolo Scalabrini som kapelmester at give forestillinger på Charlottenborg hvor netop Det musikalske societet i den senere tid havde haft til huse. S.s voldsomme reaktion mod den af hoffet så stærkt protegerede modeopera førte direkte til hans fald. Han fik sin afsked der skulle regnes fra 1.7.1748; allerede 11.2. s.å. havde man nemlig ansat Scalabrini i hofkapelmesterembedet. For at føre et positivt bevis for sine anskuelser skrev S. en operatekst *Thusnelda* og gjorde i fortalen rede for sit syn på italiensk opera. Det var ham om at gøre at vise, at der kunne skrives en libretto uden om det italienske sprog; man måtte først

og fremmest give de ikke-italienske komponister et inspirerende arbejds materiale. Opbruddet blev bittert for den afskedigede kapelmester der sad i økonomisk meget vanskelige forhold. Han anrøbe kongen om en hjælp på 200 rdl., men der blev kun tilstået ham 30 til hjælp til rejsen. 1749 tog han bolig i Sønderborg hvor han oprettede en musikskole for ungdommen og syslede med forskellige litterære og musikalske arbejder. Vigtigst er vel hans tyske oversættelse af Ludvig Holbergs Peder Paars som han gjorde færdig i løbet af fem måneder og udgav i efteråret 1750. 1764 omarbejdede han den og udstyrede den nye udgave med en værdifuld Holberg-biografi der bygger på et mangeårigt bekendtskab med den store komediedigter. I disse år skrev han også *Abhandlung vom Ursprunge und Alter der Musik*, 1754 og en stort gennemført dramatisk oratoriedigtning *Der wundervolle Tod des Welterlösers*, i hvis polemiske fortale han kritiserer den ældre, bl.a. af J. S. Bach benyttede passionsform med dens blanding af prosafortælling og arier; han er i denne digtning på visse punkter påvirket af F. v. *Klopstocks Messias. Digtet udkom 1754, hvorimod musikken først blev komponeret ca. 1761 da oratoriet opførtes. Trods afstanden til hovedstaden mistede S. dog langt fra følingen med det københavnske musikliv. 1751 blev således koncertsalen i brygger Fughls gård i Rådhusstræde indviet med en kantate, til hvilken han havde skrevet både teksten og musikken. 1752 skrev han endvidere musikken til G. Schaffs *Sørge- og Klagesange* over dronning Louise. Foruden en passionssang, *Den døende Jesus* fra 1762 kan endvidere nævnes hans tyske, af ham selv digtede kantate til fredsfesten 1763 der blev opført i Frederiks tyske kirke på selve festdagen 28.6. og derefter gentaget på de to følgende onsdage i Rådhusstræde. Imidlertid indtrådte der en kendelig bedring i S.s forhold til det danske hof. Koncerterne i Rådhusstræde gjorde deres virkning; fra begyndelsen af 1760 hændte det jævnligt, at selskabet musicerede ved hoffet. På Christian VII's 12-års fødselsdag 1761 afholdtes der således ved „Membra af det store musikalske Selskab“ en „prægtig Concert“ der bestod i et af S. digtet og komponeret „Singgedicht“ med allegoriske personer. 1762 tog S. atter fast ophold i Kbh. og da Scalabrini og Giuseppe *Sarti i 1760erne i lange perioder var borte fra landet, steg hans stjerne yderligere. 1764 komponerede han således N. *Prahls sørgekantate over Sophie Magdalenes søster, fyrstinden af Ostfriesland, og dirigerede ved bisættelsen i Roskilde. Der fulgte nu flere lignende officielle musikalske hverv for S. der på dette tidspunkt benævned sig „Kongen af Danmarks

Kapelmester“.

Sin største opgave fik S. ved Frederik Vs død 1766. Han havde her det store held at komme til at samarbejde med det unge digtergeni Johannes *Ewald der kaldte ham sin faderlige ven og fuldt ud anerkendte den betydning, hans råd og vejledning havde fået for hans egen musikalske forståelse. Sørgekantaten over Frederik V, der bl.a. indeholder den berømte pietistisk farvede klagesang *Hold, Taare, op at trille viser S.s* gedigne musikalske kunnen i det smukkeste lys. Det er et på mange punkter vægtigt og betydningsfuldt arbejde der udmærker sig ved melodisk skønhed i tidens stil og fortræffelig kontrapunktisk opbyggede korsater. Denne storslåede sørgemusik blev en begivenhed inden for datidens danske musikliv, og musikken dertil bevarede sin publikumsyndest gennem S.s *Passions-Cantata*, 1768 (med ny tekst af Ewald) hvori store dele af S.s musik går igen, suppleret med nye afsnit. I efteråret 1766 skrev S. yderligere en dramatisk kantate, *Il giudizio Paride*, til aftentallet i anledning af Christian VII's bryllup med Caroline Mathilde, ligesom han atter sammen med Ewald kom til at skrive taffelkantaten ved salvingsfesten. 1769 komponerede han endnu engang en Ewaldtekst, *Sørgecantata ved Christi Grav* der synes at have vundet meget bifald. S.å. opførtes hans musik til Pietro Metastasios *Giuseppe riconosciuto eller Joseph, som giver sig til kiende for sine Brødre*. Det sidste større arbejde som S. komponerede var et passionsoratorium af N. K. *Bredal. På dette tidspunkt var S. imidlertid for anden og sidste gang forsvundet fra det danske hof. 1768, kort efter salvingsfesten, blev Scalabrini hjemkaldt da hans pension ellers ville „cessere“; den italienske hofsmag havde således endelig fældet S. Med rod i den pietistiske kunst og rustet med sit hjemlands store musikkultur kom S. som tidens officielle danske hofkomponist til at øve en betydningsfuld musikergerning i vort land. Kan han end undertiden savne den virkelig frigjorte kunstneriske fantasi, så ejer hans musik til gengæld en alvor, en kunstnerisk redelighed og en smagfuld dygtighed som i forbindelse med hans høje moralsk-pædagogiske syn på musikkens kunst har været af største værdi for dansk musikkultur i 1700-tallet. □Relief (Sorø akademi).

Danske mag. 6.r.III, 1918–23 82–96 (breve). – Johann Mattheson: Grundlage einer Ehrenpforte, Hamb. 1740 (ny udg. ved Max Schneider 1910, fot. opr. 1969) 310–15. A. F. Büsching: Fortgesetzte Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften ... I, 4, 1758 365–72. V. C. Ravn i Nationaltid. 8.1.–13.1.1883. Samme i Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårsdag I, 1886. C. Thrane: Fra hofviolonernes tid, 1908. Hugo Goldschmidt: Die Musikästhetik des 18. Jahrh.s, Zürich, Lpz. 1915. Angul Hammerich i Vor fortid I, 1916–17

Scheibe, Johan Adolph

462-70. Kn. Bokkenheuser: Klubliv, 1923 48f. Torben Krogh: Zur Gesch. des dänischen Singspiels, 1924. J. W. Eaton: The German influence in Danish lit., Camb. 1929 170-89. Børge Saltoft i Dansk årbog for musikforsk., 1961 51-60. Samme: Tanker om musik, 1975 86-104 147f. Finn Benestad: Musikk og tanke, Oslo 1976 138f.

Torben Krogh*

Scheibel, Erik, 1891-1975, fabrikant. * 2.6.1891 i Assens, † 16.2.1975 i Odense, begr. i Kbh. (Vestre). F: grosserer Johannes Alfred David Vilhelm S. (1860-1935) og Thyra Ingeborg Dreyer (1863-1955). ~ 1° 29.9.1921 i Kbh. (Garn.) med Helga Elisabeth Rohde, * 23.2.1892 i Shanghai, † 4.5.1947 i Odense, d. af købmand Martin R. (1859-1904) og Marie Petersen-Høy (1866-1949). ~ 2° 1.4.1950 på Frbg. (Skt. Thomas) med Marta Marie Dorothea Rohde, * 18.3.1904 i Diernisse, søster til 1. hustru.

S. er født i Assens, men familien flyttede kort efter til København hvor han tilbragte sin barndom og ungdom. Efter studentereksamen fra Ørdrup gymnasium begyndte S. en militæruddannelse og blev officer i hæren 1911. I forbindelse med hærreduktionen efter første verdenskrig trådte han dog 1919 uden for nummer og begyndte en karriere som erhvervsmand idet han blev ansat i Harald Plum-koncernen Transatlantisk Kompagni som direktør for datterselskabet Dansk-Italiensk Export Co. i Italien. Efter denne concerns sammenbrud virkede han i årene 1921-28 som direktør for firmaet D. B. Acton og Co., Sydney, Australien indtil han i slutningen af 1920'erne vendte tilbage til Danmark. 1929 blev han udnævnt til administrerende direktør for drivremfabrikken A/S Roulunds fabrikker, Odense der efter en række vanskelige år i 1920'erne var blevet rekonstrueret. Under S.s ledelse blev virksomheden gennemgribende moderniseret, nye produkter (transportbånd og bremsebelægninger) blev udviklet og eksporthandelen stærkt udvidet, og selskabet voksede fra en beskednen størrelse til en af landets største erhvervsvirksomheder. Efter A. P. Møller-koncernens overtagelse af virksomheden 1961 gennemførte han inden sin afgang 1966 en meget kraftig udvidelse af fabrikken og indtrådte endvidere i selskabets bestyrelse (-1971, formand 1961-66). I sin ledelsesform var han præget af et dynamisk engagement, men trods sin undertiden iltre og strenge facon var han dog også åben over for mere moderne ledelsesformer.

Med sin nationale og forsvarspositive holdning (han var officer af reserven til 1951) havde S. i besættelsesårene nær tilknytning til modstands-

bevægelsen hvor han også blev medlem af frihedsrådets lokalkomité for Odense. Politisk var han tilknyttet det konservative folkeparti for hvilket han 1943 (-54) indvalgte i Odense byråd. Som gruppens formand blev han fra 1946 medlem af magistraten og 1950 viceborgmester, og han havde på det kommunalpolitiske område et nært samarbejde med det socialdemokratiske byrådsflertal. - Også på det erhvervsmæssige område indtog S. en række tillidposter bl.a. som medstifter af og formand for Gummi-fabrikantforeningen 1940-65 og som bestyrelsesmedlem i flere A. P. Møller-selskaber (Odense Stålskibsværft, Motorfabrikken Bukh). Som formand for forsikringselskabet Hafnia 1967-74 forestod han selskabets fusionering med Haand i Haand 1974, og han var en drivende kraft bag sammenslutningen af de fynske sparekasser til Sparekassen Fyn 1964 og ligeledes dennes fusion i 1973 med Bikuben til Sparekassen Danmark. - R. 1938. DM. 1947. K. 1953. □Foto.

Fyns stiftstid. 18.2.1975. Odense bys hist. Krig og besættelse, ved Jørgen Hæstrup, 1979. - Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen

Scheidt, Christian Ludwig, 1709-61, jurist, historiker. * 26.9.1709 i Waldenburg, Württemberg, † 25.10.1761 i Hannover, begr. sst. F: Hohenlohe-Pfedelbachsk råd og amtmænd Johann S. († 1714) og Dorothea Elisabeth Oxten (1677-tidligst 1756). ~ 1° 26.12.1738 i Göttingen med Johanne Dorothea Schmauss, * ca. 1722, † efter 1761, d. af juristen og historikeren, professor Johann Jacob S. (1690-1757). Ægteskabet opløst 1758. ~ 2° 1758 med Beata v. Maydel, * ca. 1713 i Estland, † 6.2.1762 i Hannover, d. af russisk generalmajor v.M.

S. var året forud blevet juridisk professor i Göttingen, da han 1739 kaldtes til Kbh. som ordinær professor i borgerlig og dansk-norsk ret samt til lærer for kronprins Frederik (V). Efter Andreas *Hojers død få måneder senere overtog han dennes professorat i natur-, folke- og statsret tillige med moralfilosofi og udgav i de følgende år flere latinske arbejder inden for disse discipliner. S. skrev korrespondancer fra Kbh. til Göttingische Zeitungen von gelehrten Sachen og formodes bl.a. at være forfatter til den anmeldelse af „Niels Klim“, hvorover Ludvig *Holberg følte sig krænket, til en anmeldelse af „Moralske Tanker“ og til den meget udførlige nekrolog over Hans *Gram. Bemærkelsesværdigt er det at han i modsætning til sine to nævnte kolleger var stemt for at give slesvigske (men ikke holstenske) studenter adgang til universitetsstipendierne på lige fod med danske og norske. S. der 1743 var

blevet medlem af Videnskabernes selskab, of-fentliggjorde 1745–46 i dettes skrifter de to af-handlinger *Beviis, at Danmark ikke nogensinde har været et Lehn af det Tydske Rige* og *Det Kongerige Norges ældgamle Frihed. . . med hosføyet Beviis, at dette Rige aldrig har været Danmarks Crone incorporeret*, ved hvilke han kvalificerede sig til posten som kgl. historiograf efter Gram (1748). Derimod blev Jacob *Langebek foretrukket ved besættelsen af Grams gehejmearkivar-embede, og skuffelsen herover var medvirkende til, at S. s.å. modtog kaldelsen til Hannover som historiograf, bibliotekar og arkivar; her vandt han sig et navn især ved sin historiske udgiver-virksomhed. Danmark bevarede han i venlig erindring; „die gesegeten dänischen Lande bleiben mir noch immer lieb“, skrev han 1754 til A. F. Büsching. □ Maleri (Ledreborg).

E. C. Werlauff i Hist. t. 2.r.VI, 1856 330–35. L. Koch sst. 5.r.VI, 1886–87 305f. Hist. saml. og studier, udg. H. F. Rordam II, 1896 423f 434f (Chr. VIs breve til J. L. Holstein). Herlov Dalhoff i Kirkehist. saml. 6.r.II, 1936–38 124. – Breve til J. L. Holstein i Kgl.bibl. Die Handschriften der königl. öffentlichen Bibliothek zu Hannover, ved Ed. Bodemann, Hannover 1867.

R. Paulli*

Scheller, Christian Frederik, 1849–1917, soofficer. * 16.4.1849 i Blovstrød, † 1.3.1917 i Kbh., begr. i Birkerød. F: sognepræst Georg Christian S. (1814–68) og Henriette Elisabeth Christine Bruhn (1822–93). ~ 6.11.1882 i Rønninge med Inga Frederikke Christiane Sigismunda Mylius, * 9.11.1853 på Estruplund, † 21.3.1915 i Kbh., d. af kammerherre Sigismund Wolf Veit M., senere til Rønningesøgård (1823–85) og Anna Marie Elisabeth Benzon (1829–1901).

S. blev kadet 1864, sekondløjtnant 1870, premierløjtnant 1872, kaptajn 1885, kommandør 1898 og kontreadmiral 1905. Som kadet var han 1869–70 med fregatten Sjælland i Middelhavet og var med til Suez-kanalens åbning. Han var derefter jævnlig til søs, både i orlogs- og koffar-difart, bl.a. 1876–77 med fregatten Jylland til Vestindien og 1877–78 med korvetten Dagmar til Middelhavet. 1879–82 var S. i fransk tjeneste. Efter sin hjemkomst var han 1884–86 chef for Mærkevæsenets opmålingsskib og førte 1887–91 postdampskib mellem Korsør og Kiel. 1892 blev S. adjutant hos kong Christian IX der satte så megen pris på ham, at han forblev i denne stilling til 1905. S. var dog i dette tidsrum jævnlig udkommanderet, således 1894 og –97 chef for kongeskibet Dannebrog, 1898 for skonnerten Ingolf, skoleskib for underofficerselever, 1901 for panserskibet Tordenskiold og 1902 for Herluf Trolle, begge i eskadre. 1906, -08 og -09 var han

chef for øvelseseskadren. Han fik sin afsked ved opnået aldersgrænse 1911, men stillede sig til rådighed under første verdenskrig og fungerede som chef for kadetskolen 1915. – S. var en dygtig sømand og officer, særlig fremragende som skibschef, mindre som eskadrechef, et elskværdigt menneske med en sjælden evne til at omgås alle, lige fra de højeste til den jævne sømand. Han var en virksom mand, gjorde sig bemærket i Søe-lieutenant-selskabet og udgav 1913 en ud-mærket dansk-fransk og fransk-dansk marine-ordbog. Efter sin afsked overtog han stillingen som bibliotekar ved kadetskolen. 1901–07 var han formand for Søofficersforeningens bestyrelse, 1906–15 formand for Alliance française, 1907 Danmarks delegerede på fredskongressen i Haag og n.å. på Londonkonferencen. – R. 1888. DM. 1898. K.² 1904. K.¹ 1908. □ Tegning. Foto.

Berl.tid. 2.3.1917. [frode] [froda] i Tidsskr. for søvæsen LXXXIX, 1918 365f. Søe-lieutenant-selsk. 1784–1934, 1934. H. E. Foss: Søofficers-foren. gennem 75 år, 1934 100. Henri Konow: Erindr. I, 1966.

Th. Topsøe-Jensen*

Schenstrøm, Carl Georg Harald, 1881–1942, skuespiller. * 13.11.1881 i Kbh. (Stef.), † 10.4.1942 sst., begr. sst. (Bispebjerg). F: blikkenslager, senere restauratør Harald Andreas Jørgen S. (1857–1946) og Mathilde Josefine Grashoff (1861–1919). ~ 29.10.1910 på Frbg. med Ellen Marta Vilhelmine Butzkowsky, * 30.10.1884 i Kbh. (Stef.), † 11.9.1964 sst., d. af polerer, stolemager Karl August Julius B. (1859–1941) og Emma Vilhelmine Rasmussen (1863–1941).

S. er født på Nørrebro i en håndværkerfamilie. Efter en kortvarig emigration til USA vendte familien tilbage, faderen etablerede sig i Fredericia hvor S. afsluttede sin skolegang og derefter kom i bogbinderlære. Efter bestået svendeproe tog han på valsen til udlandet, vendte tilbage efter et par år og søgte uden forudgående skuespillerud-dannelse ind på Nørrebros teater hvor han blev antaget og debuterede 1903. De næste 20 år arbejdede han her som en ofte anvendt birollesku-spiller, hvilket mere skyldtes et stort maske-ringstalent end egentligt skuespillertalent. Hans diktion var ikke særlig god, og han havde en flad og klangløs stemme. For at supplere sin ikke høje gage ved teatret lod S. sig engagere af filmen, debuterede i en birolle som enbenet soldat i Continentals film *Peder Tordenskiold*, 1910. 1911 kom han til Nordisk Films Kompagni. Her gjorde man god brug af hans maskeringsevner; vi finder ham de følgende år i så forskellige roller som greve, djævel, udlevet middagsherre, neger, fyrbøder og meget andet. Da Lau *Lauritzen 1914 blev ansat som instruktør ved selskabet,

Schenstrøm, Carl

blev S. snart en af hans foretrukne lystspilskuepillere.

S. fulgte med sin instruktør til Palladium 1920. Her skabtes den første Fy- og Bifilm 1921. De næste 19 år arbejdede S. dels for Palladium, dels medvirkede han i Fy- og Bifilm optaget af svenske, tyske, østrigske og engelske filmselskaber. Efter det definitive gennembrud med den første Film, *Flirt* og *Forlovelse*, 1921 opgav S. teaterarbejdet som han først vendte tilbage til i midten af 30'erne, da samarbejdet med „Bivognen“, Harald Madsen, ebbede ud på grund af dennes langvarige sygdomsperioder. Da Madsen i slutningen af 1930'erne købte et omrejsende cirkus, indvilligede S. 1939 i sammen med denne at optræde med nogle Fy- og Bi-numre, men besættelsen 1940 satte en brat stopper for denne optræden. Herefter skrev S. sine erindringer *Fyrtaarnet fortæller*, men døde før udgivelsen.

Det var et kup, Lau Lauritzen gjorde, da han 1921 skabte sit filmkomikerpar Fyrtaarnet og Bivognen med S. som den lange, tynde figur og Harald Madsen som den lille tykke. De var ikke verdens første filmkomikerpar, men de første der blev verdenskendte. „Fy og Bi“, som de ofte kaldtes, blev omgående populære filmskikkelser. I udlandet gav man dem nye, for hvert land letudtalelige navne som: Fyrtornet och Släpvgagnen, X e Y, Long and Short, Pat and Patachon. Deres film nåede langt, til Japan, Afrika, Sydamerika, men mest populære var de i Skandinavien og Tyskland. – Mens Harald Madsen som Bivognen spillede med umaskeret ansigt, kom S.s maskeringsevner i anvendelse ved skabelsen af den forhutlede vagabond: Fyrtaarnet fremstod med langt, pjuksket hår, uoplejet hængeskæg og en stor, bred opstopperr næse. For at synes længere lod han sin figur gå med tøj, der var flere numre for småt; ærmerne stumpede og bukserne nåede kun til midten af skinnebenene. På denne måde understregedes forskellen til den lille, tykke Bivogn. Allerede fra parrets første film lå figurerne fast, både med hensyn til deres ydre apparition og personernes karaktertræk. Fyrtaarnet gav rollen som en gemytlig, lidt melankolsk vagabond der havde et beskyttende, næsten faderligt forhold til sin lille, frække kammerat, men dog stadig selv var med på den værste. Blandt deres mest vellykkede film kan nævnes *Takt, Tone og Tosser*, 1924, *Vester-Vov-Vov*, 1927 og *Højt paa en Kvist*, 1929. Overgangen til talefilmen blev for Fy og Bi som for mange andre filmkomikere vanskelig da deres komik var baseret på stumfilmens virkemidler. Bedst lykkedes deres udenlandske talefilm, selv om de her i nogen grad mistede deres nationale særpræg som gemytlig, lidt provinsielle komikere.

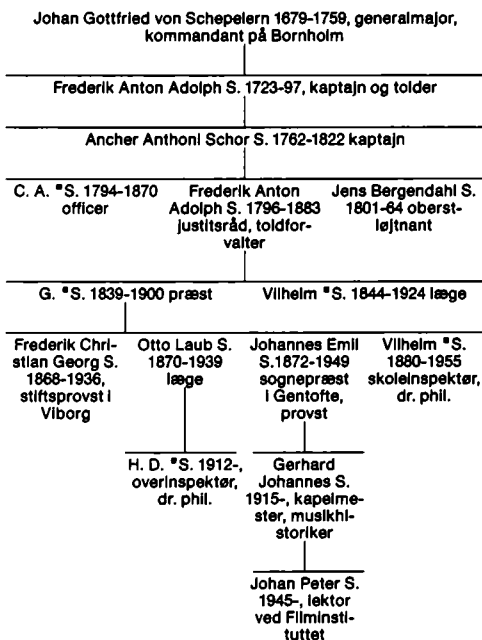
En enkelt gang i S. og Madsens lange samspil trådte de ud af deres sædvanlige rollefag, i *Don Quixote*, 1926, instrueret af Lauritzen efter Miguel de Cervantes' roman. Det lykkedes S. at skabe en medynkvækkende Don Quixote, mens det fanden-i-voldske ved figuren ikke rigtigt kom frem. – 1932 kom parrets første danske og længe ventede talefilm, *Han, Hun og Hamlet*, en noget træt og uinspireret genindspilning af en af deres stumfilmsuccesser af samme navn. Det blev Lauritzens sidste film med parret. *I de gode gamle Dage*, 1940, med Johan Jacobsen som instruktør, blev en fiasko. Jacobsen ejede ikke den charmerende naivitet der udmærkede de bedste af Lauritzens film. Desuden virkede de to komikere helt ude af trit med tiden. Fy og Bi tilhørte en uskyldigere periode end krigens og besættelsestidens år. □ Karikaturtegn. (Kgl.bibl.). Livsmaske. Foto.

C. S.: Fyrtaarnet fortæller, 1943. – Marguerite Engberg: Fy & Bi, 1980.

Marguerite Engberg

Schepelern

Slægten S. kom i forbindelse med Danmark med officeren Johann Gottfried von S. (1679–1759) der 1697 gik i dansk tjeneste ved lejetropperne i Ungarn og Italien og ca. 1710 kom til Danmark. Han var sønnesøn af dr. jur. Gerhard S. (1615–74), borgmester i Osnabrück, fyrstbiskoppelig kancelliråd og gesandt samt ejer af bl.a. ridder-

godset Velve i Tecklenburg. Borgmesterens bror, Arnold S. (1599–1681), præst i Ottensee v. Altona, er stamfar til fabrikant Carl J. *Schepler (1870–1942).

Præsten G. *S. var ~ med Louise Magdalene Laub, datter af biskop Otto *L.; lægen Vilhelm *S. med Meta Magdalene Hammerich, datter af professor Martin *H.

Jul. Bidstrup: Stamtv. over familien Koefoed fra Koefoedgård, 1887 (optr. 1976) 15 64f. S. Otto Brenner: Slægten Laub, 1929 18–22. Hermann Schröter: Dr. Gerhard Schepler und seine Zeit, Mitteilungen des Vereins für Geschichte und Landeskunde von Osnabrück bd. 63, 1948.

Hans H. Worsøe

Schepelern [sjæpælærn], Christian August, 1794–1870, officer. Døbt 22.12.1794 i Fredericia, † 19.5.1870 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: sekondløjtnant, senere kaptajn Ancher Anthoni Schor S. (1762–1822) og Mariane Friderica Levin (kaldet Bergendahl) (1773–1850). ~ 31. 5.1834 i Kbh. (Cit.) med Alexandrine Charlotte Flensborg, * 5.8.1806 i Kbh. (Holmens), † 9.7.1889 sst. (Garn.), d. af kaptajnløjtnant, senere kontreadmiral Christian Peter F. (1772–1838) og Marie Cathrine Alexandrine d'Origny (1776–1855).

S. blev landkadet 1805, 1812 sekondløjtnant i jægerne, men forrettede endnu dette år som „Korporal“ pagetjeneste, blev 1820 kar., n.å. virkelig premierløjtnant, 1828 stabs-, 1833 virkelig kaptajn, 1845 major. I slaget ved Slesvig 23.4. blev han så hårdt såret at han først næste efterår (1849), nogenlunde helbredt, kunne overtage kommandoen over den ham tildelte brigade. 1848 blev han oberstløjtnant, n.å. oberst. I slaget ved Isted 1850 skulle han med sin forstærkede brigade foretage en langt udgående bevægelse, endende med at omgå den fjendtlige venstre fløj, og ved middagstid 25.7., efter en særdeles vel gennemført fremrykning under kamp, stod han ved Skovby (Schuby) i ryggen på den fjendtlige hær; men inden hans angreb ret var kommet i gang, modtog han overkommandoens kategoriske ordre til at gå tilbage. Ordren var udstedt klokken 8.30 og da den kom S. i hænde, var artillerikampen i fuld gang over det hele, langt nord for ham. Nogle af hans underførere skal have opfordret ham til ikke at efterkomme ordren, men S. marcherede tilbage den vej han var kommet. Hen på eftermiddagen har han kunnet skønne at kampen trak mod syd, thi han standsede tilbagegangen en stund og afventede kontraordre som dog ikke kom. Manøveren havde dog gjort betydelig nytte. – Både da og senere er S. blevet kritiseret for sit forhold, hvad der vold-

te ham mange bitre timer. Han var en dygtig fører og en selvstændig personlighed, men han var opdraget i Frederik VI's strenge skole: en klar ordre fra en foresat myndighed skulle ubetinget efterkommes. Da hans sår atter brød op, kom han ikke til at deltage i krigens sidste akt. Han blev medlem af kommissionen 1851 om den fremtidige hærordning, tog sin afsked 1854 som generalmajor på grund af svagelighed, men fungerede som kommandant i Kbh. til 1865 da han endelig gik af med generalløjtnants karakter. – R. 1836. DM. 1848. K. 1850. □ Afbildet på litografi af hærens højstkommanderende 1850 efter tegn. af S. Schack og på sammes mal. af slaget 25.7.1850. Mal. af samme, 1851 (Fr.borg), efter dette litografi 1853 og træsnit 1870. Relief af H. Funch, 1871. Foto.

Søndagsposten 29.5.1870. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben 1–111, 1867–87. Thor Pedersen: 20. bataillons hist. 1842–92, 1892. N. P. Jensen: Den første slesvigske krig, 1898. Samme: Oberst Fr. Læssøe, 1912. N. Neergaard: Under jungirundloven I, 1892 (re-proud. 1973). A. F. Krieger: Dagbøger III, 1921; VIII, 1943. General de Mezas krigs-dagbøger 1849–51, udg. K. C. Rockstroh, 1928. Arthur G. Hassø: Kbh.s brandvæsens hist., 1931. – Papirer i Rigsark.

Rockstroh*

Schepelern [sjæpælærn], Georg Sophus Frederik, 1839–1900, præst. * 26.2.1839 i Kbh. (Garn.), † 16.4.1900 på Frbg., begr. i Kbh. (Holmens). F: lærer ved landkadetakademiet, overkrigs-kommissær, senere toldforvalter i Nykøbing S., justitsråd Frederik Anton Adolph S. (1796–1883, ~ 1° 1818 med Anne Kirstine Svane, 1800–33, ~ 3° 1852 med Theodora Charlotte Gottlieb, 1820–1900) og Julie Frederikke Christiane Elisabeth Heilmann (1813–49). ~ 28.6.1867 i Viborg med Louise Magdalene Laub, * 15.8.1842 i Ryslinge, † 25.4.1915 på Frbg., d. af sognepræst, senere biskop Hardenack Otto Conrad L. (1805–82) og Susanne Charlotte Hedvig Johanne Tostrup (1807–54). – Far til Vilhelm *S. (1880–1955). Bror til Vilhelm *S. (1844–1924). S. blev 1857 student fra v. Westens institut og læste først jura, men da han 1859 blev forlovet med biskop Laubs datter tilskyndedes han af svigerfaderen til at studere teologi. Han blev 1864 cand.teol. og derefter hjælpepræst (i Kirke Hel-singe og Alsted). Han samarbejdede med de præster og lægfolk som på Sjælland var kernen i den tidlige Indre mission, og sammen med Vilh. *Beck arbejdede han med mund og pen for væk-kelsen. 1869 var han feltpræst i lejren ved Hald; her skaffede han Indre missions kolportører adgang til at drive soldatermission. S.å. blev han residerende kapellan, 1878 sognepræst, ved Trinitatis kirke i Kbh. og fik det store fattigkvarter i

Schepeleln, G.

den indre by som sit arbejdsområde. Han igangsatte et omfattende menighedsarbejde, en organiseret syge- og fattigpleje med basis i et menighedshjem, og søgte efter bymissionens principper at forene forkyndelsen med karitativt arbejde, også for på den måde at styrke kirkens stilling under 1870ernes og 1880ernes antikirkelige strømninger; men derved kom han i konflikt med Beck og „landmissionen“ der helt forkastede byernes kristeligt-sociale arbejde, og Beck søgte flere gange at trænge S. ud af ledelsen af Kbh.s Indre mission. S. var en ivrig deltager i de tværkirkelige Bethesda-møder (fra 1886) og indledte den lange møderække med et stærkt inspirerende foredrag om „arbejdet for de vantroumasser i hovedstaden“. 1895 blev han Holmens provst, indførte daglige morgenandagter i kirken og genoptog gudstjenesterne på flådens skibe. Han underviste i kateketik på pastoralseminariet og var overdirektør for de massmannske søndagsskoler. Som provst stillede han sig kritisk over for det 1896 grundede Københavns kirkefond (han mente at de mange småkirker ville forringe kirkens indflydelse og nedsætte præsteskabets sociale position); det bragte ham en overgang i skarp konflikt med biskop Th. Skat Rørdam. Sidst i 1890erne tilspidsedes forholdet mellem de to „missioner“, bl.a. fordi regering og folketing – under henvisning til Indre missions netop i disse år grove helvedesforkyndelse – afslog at støtte den store nye KFUM-bygning. I pressen gjorde S. da opmærksom på forskellen mellem de to slags mission; det førte til voldsomme modangreb fra Beck, og til at KFUM – nu ledet af O. Ricard – indså at både de økonomiske og de åndelige kilder flød stærkest i landmissionen; striden endte reelt med Becks sejr over Kbh.s Indre mission. S. udgav et par mindre prædikensamlinger og flere lejlighedstaler; han var en solid og nøgtern prædikant, åndeligt beslægtet med H. Martensen og R. Frimodt. Som så mange andre ængstede han i 1890erne over romerkirkens fremstød og ville i en række skrifter – især *Romerkirkens Hovedvildfarelser, I–XI*, 1889–92, påvise dens brist og dens fare for dansk kirkeliv. Sammen med F. L. Mynster udgav han 1886–87 andet bind af biskop Otto Laubs brevveksling, en trods stærk beskæring og censurering værdifuld kilde til især den centrumskirkelige linjes historie. – R. 1883. DM. 1892. □ Træsnit 1872 og 1882. Litografi af I. W. Tegner, 1888. Mal. af A. Jerndorff, 1894 (Trinitatis k., Kbh.). Foto.

Breve i Biskop Otto Laubs levnet II, 2, 189–206. Kirkehist. saml. 6.r.IV, 1942–44 535–46 og V, 1945–47 233–38 (aktstykker i striden mellem Skat Rørdam, J. Paulli og S.). – J. Oskar Andersen i Teol.t. ny r.II, 1900–01 420.

Otto Møller og Skat Rørdam. En brevveksl. udg. H. Skat Rørdam I–II, 1915–16. Kbh.s kirkesag 1890–1915, 1915. Rud. Volf: En gammel præsts livserindr., 1926. Paul Holt: Nød dem-. Kirkelig foren. for indre mission i Kbh., 1940.

P. G. Lindhardt (Carl Weltzer)

Schepeleln [sjæpølærn], Henrik Ditlev, * 1912, museumsinspektør, filolog. * 19.4.1912 i Bregninge sg., Ærø. F: læge Otto Laub S. (1870–1939) og lærer Inger Prip (1877–1950). ~ 12.10.1943 på Frbg. (Lindevang k.) med stud.jur., senere tekstiltkonservator Birte Engelke Aaby, * 29.1.1914 i Dobbs Ferry, N.Y., USA, d. af ingeniør, cand. polyt., senere underdirektør Emil Nielsen Aa. (1881–1935) og Ida Adelaide Westermann (1886–1971).

S. blev student 1930 (Kolding) og cand.mag. med latin som hovedfag og græsk som bifag 1937 suppleret med bifag i engelsk 1939. Sideløbende med arbejde i gymnasieskolen kom S. i årene 1939–41 gradvis ind i museumsarbejde, først på Tøjhusmuseet og siden på Rosenborg. Sit varige virke fandt S. ved Frederiksborgmuseet, som han var tilknyttet 1943–77, fra 1946 som museumsinspektør og fra 1968 som overinspektør. 1977–80 var han konstitueret overinspektør ved Rosenborgsamlingen og tillige slotsforvalter. Tilknytningen til Tøjhusmuseet førte S. ind på våbenhistoriske studier der er resulteret i en række arbejder navnlig om danske blankvåben. Især kan nævnes det sammen med Gudmund Boesen og Arne Hoff udgivne værk *Royal arms at Rosenborg I–II*, 1956. Våbenhistorien ledte naturligt S. ind på studiet af de til grund liggende håndværk og disses udøvere. En frugt heraf var *Københavnske Sværdfejere i tre Aarhundereder* (Våbenhist. årbøger 1957). 1947–57 redigerede han Våbenhistoriske årbøger.

S.s virke ved Frederiksborgmuseet førte til en indgående beskæftigelse med danske portrætter og ældre dansk malerkunst. Fremhæves må især *Simon de Pas og andre Kobberstikkere omkring Christian IV* (Kunstmuseets årsskr. 1951) samt nogle arbejder om den sønderjyske maler C. A. Lorentzen. I skæringspunktet mellem portræstudiet og våbenhistorien ligger den vigtige afhandling *Portrætter som vaabenhistorisk kilde* (Vaabenhist. Aarbøger 1947). For Frederiksborgmuseet har S. udgivet *Portrætsamlingen i Odense Adelige Jomfrukloster*, 1959 og arrangeret en række udstillinger. Desuden har han ydet en række bidrag til Frederiksborg slots og Hille-rød købstads historie.

Afhandlingen om Simon de Pas har som et vigtigt kildegrundlag Ole Worms brevveksling som S. har oversat for Sprog- og litteraturselskabet

(*Breve til og fra Ole Worm I–III*, 1965–68), et arbejde der placerer ham som en meget kyndig kender af 1600-tallets latin. S.s museale baggrund og hans beskæftigelse med Worms breve er vigtige forudsætninger for disputatsen *Museum Wormianum*, 1971 der er et centralt bidrag til 1600-tallets lærdomshistorie og som belyser en samlervirksomhed der stræbte efter en systematisk ordning af naturhistorisk og historisk materiale og derfor kan regnes blandt forudsætningerne for såvel moderne videnskabelig metode som et organiseret museumsvesen. S. har i sit otium fortsat sine lærdomshistoriske og museologiske studier der er baseret på stringent filologisk metode, koncise genstandsbeskrivelse og evne til at kombinere tekstlæsning med billeder og genstande. Blandt adskillige arbejder fra de senere år kan nævnes *Kunsthistorikeren Torkel Baden 1765–1859. En Efterskrift til hans Afhandling om Filostrats Billedbeskrivelser*, 1976, *Naturalienkabinett oder Kunstkammer* (Nordelbingen 1981) og endelig den omfattende tekstudgave med udførlige registre på engelsk af *Ole Borchs Rejse-dagbøger I–IV* (under udarbejdelse). Med sin gendigtning til danske vers af Anders Sunesens Hexaameron (under udarbejdelse) har S. tangeret skønlitteraturen. – For sin lærdomshistoriske indsats modtog S. 1982 Videnskabernes selskabs guldmedalje. Siden 1959 har han været medlem af Selskabet for dansk kulturhistorie. Desuden er han medlem af Det danske sprog- og litteraturselskab. 1964–78 var S. formand for Elersiansersamfundet. – R. 1970. R.¹ 1980. □ Foto (Fr. borg).

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1972 135f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Steffen Heiberg

Schepelern [sjæpølärn], **Vilhelm** Emil, 1844–1924, læge. * 17.3.1844 i Nykøbing S., † 3. 11.1924 i Kalundborg, begr. på Refsnæs kysthospitals kgd. F: lærer ved landkadetakademiet, overkrigskommissær, senere toldforvalter i Nykøbing S., justitsråd Frederik Anton Adolph S. (1796–1883, ~ 1° 1818 med Anne Kirstine Svane, 1800–33, ~ 3° 1852 med Theodora Charlotte Gottlieb, 1820–1900) og Julie Frederikke Christiane Elisabeth Heilmann (1813–49), ~ 1° 9. 9. 1891 i Vordingborg med Meta Magdalene Hammerich, * 7.8.1847 i Kbh. (Frels.), † 20.1.1895 på kysthospitalet på Refsnæs, d. af skolebestyrer, senere professor Martin *H. (1811–81) og Anna M. Aagaard (1820–1904). ~ 2° 6.6.1903 i Raklev med Johanne Louise Stahlschmidt, * 22.1.1862 i Fredericia, † 20.4.1951 på Frbg., d. af præst ved den reformerte kirke Georg Carl Vilhelm S.

(1818–70) og Else Cathrine Marie Herholdt (1823–1914). – Bror til G. *S.

S. blev student 1862 fra Roskilde og medicinsk kandidat 1869 og var 1871–74 ansat på kommunehospitalet i Kbh., den sidste tid som konst. overlæge. Efter at have været udenlands 1874–75 for at gøre sig bekendt med kysthospitalet for skrofuløse børn blev han 1875 ansat som overlæge ved det nybyggede kysthospital på Refsnæs hvor han fungerede til 1909. Under hans kyndige og nidkære ledelse udviklede hospitalet sig, så at det kom til at stå som et mønsterhospital på sit specielle område. Som anerkendelse for sine fortjenester i denne stilling blev han 1894 dr. med. h.c. ved Kbh.s univ. Særlig gjorde S. sig fortjent ved tidligt at indføre en gennemført konservativ, i stor udstrækning ambulans behandling af de tuberkuløse ledlidelser. I hospitalets jubilæumsskrift 1900 findes en afhandling af S. om skrofulose og tuberkulose samt en statistisk redegørelse for de i det hele tidsrum behandlede sygdomme. – S. var 1889–1900 formand for Nordvestsjællands lægekredsforening og medlem af bestyrelsen for Refsnæs kystsantorium fra 1911. – Efter at have trukket sig tilbage fra lægegerningen dyrkede S. sin ungdoms kærlighed maleriet og udførte navnlig smukke blomsterbilleder. – Tit. Professor 1900. – R. 1891. DM. 1917. □ Mal. af O. Haslund 1873 og 1874. Mal. af V. Irminge, 1887 og af Magdalene Hammerich, 1906 (Kalundborg mus.). Relief af samme (kysthosp.). Afbildet på mal. af V. Irminge, 1910. Relief af Ingeborg Plockross Irminge (gravstenen 1925). Foto. – Mindsten ved kysthosp.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1894 112f. – Medd. fra kysthospitalet på Refsnæs 1875–1900, 1900. Rolf Hertz i Ugeskr. for læger LXXXVI, 1924 890f. Fr. Lützhøft i Hospitalstid. LXVII, s.å. 736f. L. Rützou i Nyt t. for abnormvæsenet XXVII, 1925 33–35. F. Hendriksen: En dansk kunstnerkreds, 1928. Aage Dyrkjøb i Medicinsk forum XXIII, 1970 148–59. Samme i Bibl. for læger, 1975 72–74. Sv. Heinild sst. 34–38. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Axel Borgbjærg*

Schepelern [sjæpølärn], **Vilhelm** Ernst, 1880–1955, skoleinspektør, teolog. * 9.11.1880 i Kbh. (Trin.), † 26.7.1955 i Fårevejle, begr. i Kbh. (Holmens). F: provst G. *S. (1839–1900) og Louise M. Laub (1842–1915). Ugift.

S. blev 1898 student fra Gammelholms latin- og realskole, teologisk kandidat 1906 og dr. phil. 1920. 1908 blev han ansat ved Kbh.s kommunale skolevæsen, 1920 skoleinspektør på Prinsesse-gades skole, 1922(–45) skoleinspektør på drengeskolen i Ravnsborggade der 1923 flyttede til Hindegade under navnet Skt. Annæ vester skole.

I den periode hvor skolen var øvelsesskole for Blågårds seminarium (dvs. indtil 1933), var S. tillige leder af de lærerstuderendes uddannelse i praktisk skolegerning. For S., der havde arvet den Laubske families musikaltet, fik det væsentlig betydning at skolen fra 1929 blev kommunens „Sangskole“ under Mogens *Wöldikes musikalske ledelse. 1938 overtog skolen „De forenede Kirkeskolers“ navn og formue. – S.s eneste praktisk-pædagogiske bog er *Vejledning ved Undervisningen i Geografi*, 1925. Her fremhæves gennemgangen af nyt stof som det vanskeligste – men også det centrale – i undervisningen. S.s øvrige forfatterskab falder i to faser. Under inspiration fra Edvard *Lehmann og Vilhelm *Grønbech koncentreredes S.s videnskabelige interesse først om religionshistorien. Resultatet blev – foruden en række artikler – bogen *Daab og Dæmon*, 1914 der behandler den tidlige kristne dåbspraksis i religionshistorisk belysning. Hovedværket i denne fase af forfatterskabet er imidlertid disputatsen om *Montanismen og de phrygiske Kulter*, 1920 (tysk. udg. 1929). Det godtgøres, at montanismen er opstået i et miljø præget af jødedommens og kristendommens apokalyptiske forestillinger. Efterhånden bliver bevægelsen mærkbart præget af de omgivende frygiske mysteriereligioner. – Forfatterskabets anden fase er præget af interesse for europæisk idéhistorie. Først udkom *Rousseau og hans kulturfilosofiske og pædagogiske Ideer*, 1930. Derpå fulgte *Montaigne og de franske Borgerkrige*, 1942 og *Edmund Burke, Friedrich Gentz, Adam Müller*, 1953, en studie over Napoleonstidens politiske idéhistorie. Sidstnævnte værk var forberedt ved udgivelsen af et mindre arbejde om *Burke's „Reflections“*, 1950. I disse bøger fokuseres på forholdet mellem de enkelte filosoffer og det samfund de levede i. Anden fase af S.s forfatterskab kan generelt siges at foregribe efterkrigstidens interesse for idéhistorie og støt voksende fremhævelse af det samfundsmæssige perspektiv. – Blandt S.s personlige egenskaber nævnes, at han med tiden blev stadig mere reserveret. Andre har fæstnet sig ved hans humoristiske sans, interesse for den enkelte elev og levende engagement i de sager der optog ham.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1920 130. – Michael Neiiendam: Kbh.s kirkeskolers kronike, 1941. Mogens Wöldike i Årsberetn. for Skt. Annæ gymnasium 1957 3–5. Søren Sørensen: Kbh.s drengekor gennem 50 år, 1974 93–99.

K. E. Bugge

Schepeler, Carl Heinrich Jens, 1870–1942, grosserer. * 15.12.1870 i Blovstrød, † 10.1.1942 på Frbg., begr. Sorgenfri kgd. F: jernbanearbejder

Frederik (Fritz) Heinrich Christian S. (1824–70) og Karen Marie Jensen (1834–1915). ~ 20.10.1895 i Kbh. (Garn.) med Johanne Margrethe Jørgensen, * 29.10.1868 i Ølsted, † 24.10.1939 på Frbg., d. af husmand Søren J. og Margrethe Rasmussen.

S. uddannedes som snedker og rejste som svend nogle år i Tyskland hvor hans opmærksomhed bl.a. fangedes af den måde hvorpå man her var begyndt af organisere kædebutikker i tilknytning til fabrikationsvirksomhed. Ved sin hjemkomst 1895 åbnede han en lille kælderbutik i Ravnsborggade, og ved århundredskiftet føjedes hertil enkelte special-smørforretninger. Men snart efter begyndte han selv at fremstille eller forarbejde de varer han solgte, og anlagde et stort antal udsalg (*Irma-butikker*) ikke alene i hovedstaden hvor der ved hans død var ca. 70, men også i provinsen samt enkelte steder i Tyskland, Norge og Island. Virksomheden omfattede margarinefabrikation, mejeri, kafferisteri, kiks fremstilling, te og ægpakkerier m.m. og blev efterhånden et millionforetagende som fik meget stor betydning i detailhandelen med levnedsmidler. Fra hovedkontoret i Ravnsborggade ledede S. sin store virksomhed, der beskæftigede over 1000 mennesker, med megen myndighed og energi præget af stor omhu for personalet. Udadtil optrådte S. aldrig, og han deltog ikke i organisationsarbejde. Han levede helt og holdent for sin store forretning, som ved hans død overgik til et aktieselskab. Under ledelse af Børge *Olsen der 1942 blev knyttet til Irma blev S.s livsværk fortsat og virksomheden landets største private butikskæde. 1982 blev den overtaget af FDB. S. var stærkt optaget af et udstrakt stilfærdigt velgørenhedsarbejde. Dette fortsattes efter hans død gennem det af ham og hans ægtefælle ved testamente oprettede *Carl S. og Hustrus Legat Irma-Fonden* på ca. 3 ½ mio. kr. hvis indtægter skal anvendes til velgørende formål, navnlig til institutioner der hjælper børn, ældre mennesker samt syge og svagelige.

Børsen 13.1.1942 og 9.1.1943.

P. Koch Jensen *

v. Scherewien, Carl Leopold, 1718–79, landsdommer. * 7.7.1718 på Schwasdorff i Mecklenburg, † 6.12.1779. F: russisk kaptajn Ivan Feodorovitsch v. S. og Margrethe Sophie v. Engelken. ~ 1.10.1759 med Margrethe Marie de Falsen, * 12.5.1738 på Søbo, † 8.5.1795 sst. (~ 2° 1781 med prokansler J. A. *Cramer, 1723–88), d. af kommerceråd, senere justitsråd Johan Eskil de F. til Søbo (1689–1758, ~ 1° 1725 med Margre-

the Maria Frawn, 1689–1729) og Johanne Tommerup (1710–40).

S. blev student 1731 fra Rostock og gav afkald på sin arv i Rusland for at bevare sin protestantiske tro. 1737 kom han til Danmark, blev 1741 fænrisk i grenaderkorpset, 1743 sekondløjtnant, 1747 premierløjtnant, 1759 kaptajn og afskedigedes efter ansøgning 1760 som major. Samme år blev han vicelandsdommer, 1772 landsdommer på Fyn og Langeland. Ved sit ægteskab blev han ejer af Søbo. S. var litterært interesseret og omgikkes P. F. Suhm, Jacob Langebek og B. W. Luxdorph; navnlig havde han interesse for den historiske biografi, skrev selv *Leben des Tycho von Hofmann* (i *Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste . . .*, udg. A. F. Büsching og Jos. Lorck) og nærede planer om en samling af danske biografier, hvortil Suhm og Gerh. Schøning skulle levere bidrag. Planen blev dog ikke virkeliggjort, og de to forfattere udgav deres bidrag selvstændigt. S. tilvebragte en samling disputatser der ved hans død købtes af Det kgl. bibliotek. 1771 udgav han anonymt *Betænkning om Fællesskabets Afskaffelse*. – Etatsråd 1760. Konferensråd 1776.

Conrad Falsen: Slegten de Falsen, Kria. 1915. P. F. Suhm: Saml. skr. XV, 1798 35 225f. E. C. Werlauff: Det kgl. da. selsk. for fædrelandets hist. og sprog, 1847 142f. Breve fra Jacob Langebek, udg. H. F. Rørdam, 1895. Chr. Bruun: P. F. Suhm, 1898 54–58. Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30.

Sv. Cedergreen Bech

Scherfig, Hans, 1905–79, forfatter, maler. * 18. .4.1905 i Kbh. (Jac.), † /8.1.1979 i Hillerød, begr. i Kbh. (Ass.). F: direktør Christian Diderik S. (1859–1931) og Claudine Nielsen (1876–1921). ~ 20.11.1931 på Frbg. (b.v.) med maler Elisabeth Karlinsky, * 19.5.1905 i Wien, d. af maler, professor Anton Heinrich K. (1872–1945) og Emilie Wögerer (1879–1966).

S. blev student 1924 fra Metropolitanskolen; erindringer herfra skulle indgå i romanen *Det forsømte Foraar*, 1940. Efter eksamen læste S. en tid zoologi ved Kbh.s univ., senere dansk og tysk, men tog ingen eksamen. Han rejste i Østrig flere gange 1925–28, Jugoslavien 1927. S.å. søgte han optagelse i Danmarks kommunistiske parti, men blev afvist. En rejse til USA 1929–30 befæstede afgørende hans tidligt vakte marxisme og efter en rejse til Frankrig 1931 opnåede han medlemskab af det danske kommunistparti 1932. Som skoledreng tegnede S. som passioneret forlystelse og således fortsatte han livet igennem. 1931 giftede S. sig med en kunstnerisk uddannet østrigsk maler som i Danmark udviklede sig til en selvstændig, moderne naturmaler. S.

var som maler selvlært; han udstillede fra 1931. Fra New York stammer politisk betonedede billeder, men helt overvejende arbejdede han som bevidst naivist. Han vandt og fastholdt et bredt publikum for sine muntre urskovsbilleder hvor næsehorn, giraffer, aber og elefanter lever i paradisk forståelse med løver og tigre. Denne utopiske eventyrstil kan tolkes som en drøm om et fællesskab der burde kunne realiseres i menneskeverdenen. S. debuterede med en billedbog for børn, *Hvad lærer vi i Skolen?*, 1933, udgivet på det kommunistiske forlag Monde. Heri gør han skolens jensal til genstand for en marxistisk kritik. Som journalist stod han i politikken tjeneste, ved Arbejderbladet 1930–41, ved Land og Folk fra 1945. Da han 1973 fik Det danske akademis pris, lod han pengene gå videre til Land og Folk „som tak for den ytringsfrihed, det har givet mig i de år, da andre blade var lukkede for mig” (Det danske Akademi 1967–74, 1974). I adskillige samlinger af essays optrykte S. sine, som regel skarptandede avisartikler. Mens S. som maler var utopist og som journalist partitro medkæmper, havde han som romanforfatter stor, human bredde. Som skabelon brugte han til at begynde med kriminalromanen, men gav den en særlig ironisk drejning. I *Den døde Mand*, 1937, gør han nar af en maler, omtrent som Henrik Pontoppidan parodierer en komponist i Hans Kvast og Melusine, 1907. S.s maler, Hakon Brand, tror fejlagtigt at han i fuldskab har kvalt en rival og begravet liget; nu ser han dette alle vegne, også da han i Paris går ind i et forkert hotelværelse og lægger sig i sengen hvor en rummænsk student har begået selvmord. Brand dør i choket, og hans død er „desværre af betydelig større interesse end hans liv”. I denne kunstnerpersiflage må også de danske digtere holde for, store stærke karle, som burde sættes ind i nyttigt fysisk arbejde, men som i stedet for sidder og digter om „billeder og alfer og sommerfugle og hejda for en skælm, den er, den lille oldenborre, og hurle, hurle hej, du lille viltre bi”. Makaber og overgiven humor præger S.s begynderbog. Vi kan herfra trække linierne op til hans klassiske romaner. Pirandello tumlede med identitetsbegrebet i Salig Mattias Pascal, 1904. Hr. Pascal tror sig, forgæves, fri for sin familie, da man har begravet en person i den tro, det er ham. I S.s *Den forsvundne Fuldmægtig*, 1938, som blev filmatiseret 1971, kommer hr. Amsted i en lignende situation. Han tager ophold i en nordsjællandsk landsby, under nyt navn, men meldes til politiet af den ubehageligt nævenyttige lokalbefolkning. Da han efter nogle måneder i fængsel, for assurancesvig, kommer ud, har han opdaget at for et borgerligt beklippet menneske findes

kun ét sted, hvor fred, orden og pleje kan opnås: fængslet; han påtager sig derfor skylden for et mord og er så sikret livsvarig tryghed. *Det forsømte Foraar*, 1940, har anlæg fælles med Franz Werfel: Der Abituriententag, 1928. I begge romaner samles nogle gamle klassekammerater for at fejre deres 25-års studenterjubilæum. Ved begge lejligheder mindes mændene, hvorledes en frygtelig lærer er på vej til at knuse uddannelsen for en af kammeraterne, men forløbet ændres ved en forbrydelse, hos S. ved at læreren forgiftes med stryknin i et maltbolsje. S. udleverer skånselsløst skolens lærere, som kvæler hvad der måtte være af naturlig lyst og evne hos deres elever. Bogens fransktid er klassisk i sin groteske anskuelighed.

Det var en slags dobbeltroman om Danmark før og under den tyske besættelse, *Idealister og Frydenholm*, som løftede S.s romankunst op i nærheden af Pontoppidans store, kritiske Danmarksbilleder. Den førstnævnte var færdig 1942, men kunne ikke trykkes i Danmark før 1945; den svenske oversættelse udkom 1944. En hykle-risk fabrikant og godsejer udryddes som et skadedyr af gudsrets gartner, der ledes af retfærdig harme og religiøst vanvid. Tidens modestrømninger, som spiritismens og psykoanalysens udvækster, udleveres til latteren. Langt større fylde er der i den mægtige *Frydenholm*, 1962, som behandler tiden fra 5.6.1939 til 5.5.1946. Som i Mikhaïl Sjolokhovs Stille flyder Don, 1920–40, der begynder før og ender efter den første verdenskrig, skrider handlingen lig et klassisk epos, med dets tre niveauer. Yderst en vrimmel af levende småtræk som gør personer til karakterer. Derunder ideologisk kommunismen som „er godhed“ (24. kap.) over for opportunisten, de danske myndigheder, der arresterer landets kommunister (som S.) og udleverer dem til tyskerne (hvad en øjenoperation dog sparede S. for). Og dybest nede, landets skæbne, som afgøres af større kræfter, opgøret mellem stormagterne. – Imellem de to romaner placerer sig et angreb på vort retsmaskineri, *Bothus Occitanus eller Den otteøjede Skorpion*, 1953, næret af en korruptionsaffære, „edderkoppesagen“, fra 1949–51. – Den sidste af S.s romaner, *Den fortabte Abe*, 1964, gentager kunstkritikken fra Den døde Mand; unyttig, modernistisk kunst kan jo en kapuciner-abe præstere.

S. havde en interesse for naturhistorie som gik tilbage til skoletiden. I en lille bog, *Dammen*, 1958, følger han, i minutvis rapport, livet i og omkring et vandhul i Nordsjælland. I *Naturens uorden*, 1965, sætter han lighedstegn mellem den utæmmede natur og kapitalismens samfund: begge giver fuld frihed til at æde andre og lade

de stærkere overleve. Det ved fornuft regulerede samfund fandt S. på sine senere års rejser som gik mod øst og afsatte bøgerne: *Rejse i Sovjetunionen*, 1951, *Det befriede Rumænien*, 1953, *Hos Kirgiserne*, 1965, *Morgenrødens land*. dvs. Grusien, 1971. S. glæder sig over ethvert kulturelt fremskridt som for kirgiserne der først fik alfabet og skriftsprog 1924, og fortæller glad om rumænernes interesse for Ludvig *Holbergs Jeppe på Bjerget.

S. modtog 1965 for sit forfatterskab Holberg-medaljen. Selv slap han aldrig Holberg. Han skrev engageret i bogen *Tre digtere*, 1963, om Nordahl Grieg, Bertolt Brecht og Hans *Kirk; men hans hjemlige aner strækker sig tilbage til Pontoppidan og Holberg. En grundbog for S. er sikkert Holbergs Niels Klims underjordiske rejse som han genopvakte som tegneserie i Land og Folk 1955–56, i bogform 1961. S. har udtrykt sin tillid til Holbergs fornuft i *Den gloende drage over Roskilde*, 1959, og *Holberg og andre forfattere*, 1973. Sidstnævnte bog danner det første bind i *Udvalgte essays* som fortsætter med *Det borgerlige samfund*, 1974. Det er S.s faste overbevisning at fornuften skal have magt, så den kan skabe fælles tryghed og glæde. Hans treenige credo formuleres som titlen på tredje og sidste bind af essayudvalget: *Marxisme, rationalisme, humanisme*, 1975. □Tegnet selvportræt (Kgl. bibl.). Tegn. af Otto Christensen, 1930, af Herluf Bidstrup bl.a. 1958 og 1965, af H. Lollesgaard, 1972 (Kgl. bibl.) og flere af Elisabeth Karlinsky. Foto.

Bibliografi. Nils Frederiksen: H. S. En bibliografi, 1972. *Kilder.* Samtale i Fredensborg med forf. og maleren H. S., ved Hemming Hartmann-Petersen, 1972. *Lit.* Otto Gelsted i Ord och bild, Sth. 1950 1–9 (optr. i forf.s Goddag, liv!, 1958 84–93). Jens Kr. Andersen og Leif Emerik: H. S.s forfatterskab, 1973. Vilh. Joost: S., 1974. F. J. Billeskov Jansen i Det danske akademi 1967–74, 1974 316–36. Carsten Clante: Normale mennesker. H. S. og hans romaner, 1975. Søren Ehlers i 1066. Tidsskr. for hist. forskn. V, 1976 nr. 6 3–22. Omkring Det forsømte forår, udg. C. Clante og Nils Frederiksen, 1977 (heri bibliografi). Jørgen Moestrup: H. S., 1977. Elias Bredsdorff: Fra Andersen til Scherfig, 1978 191–221. Hans-Jørgen Nielsen i Danske digtere i det 20. årh. 3. udg. III, 1981 180–221. *Papirer* i Kgl. bibl.

F. J. Billeskov Jansen

Scherz, Gustav Felix Karl, 1895–1971, teolog. * 17.2.1895 i Wien, † 29.3.1971 i Kbh. (Højdevang), begr. Sundby kat. kgd. F: adjunkt Karl S. († 1912) og Maria Wilhelmseder († 1934). Ugift. C. var som ung skolemoden, men efter gymnasietid 1907–12 på kostskolen i Katzeldorf ved Wiener-Neustadt og 1913–15 i Leoben i Steiermark fik han studentereksamen 1915 fra franciskanergymnasiet i Hall ved Innsbruck med ud-

mærkelse. I Mautern, Steiermark, studerede S. filosofi og teologi på Redemptoristernes teologiske højskole – og blev præsteviet 31.7.1919. 1920/21 virkede han som kapellan på lungekurstedet Enzenbach ved Graz efter at en krigsernæringsbetinget tuberkulose var blusset op; marts 1922 kom han på rekreation hos redemptoristerne i Danmark hvor han gennem 49 år skulle få sin tilknytning til Skt. Annæ kirke på Amager; dens skole ledede han 1939–54 og var 1929–50 leder af unge pigers Maria kongregation på Amager og fra 1932–39 redaktør af Nord. Ugeblad for katolske Kristne. Han virkede ihærdigt for tyske katolikker i Danmark, indtil Hitlertiden og anden verdenskrig hvor han viste sit danske sindelag; trods tysk protest søgte og fik S. 1938 dansk indfødsret. Afgørende for hans fremtidige virke som naturvidenskabshistoriker blev de 35 artikler han 1936 og 1938 publicerede i ugebladet i anledning af Niels Stensens 250-års dødsdag og 300-års fødselsdag. Trods hans journalistisk dygtige ledelse af ugebladet overflyttede biskop J. "Suhr 1939 S. til stillingen som leder af Skt. Annæ skole hvor han allerede ti år havde undervist; S. anså det som en tilskikkelse af Guds forsyn der ville give ham mere tid til forskning. Gennem 16 år skaffede han skolen anerkendelse i vide kredse ved sin energiske og målbevidste ledelse hvor han sikrede katolske børn skolegang sammen med protestanters i håb om at „samlevet ville nedbryde gamle protestantiske fordomme“. Hans krav til undervisningen synes at have været ret strenge, og efter krav fra St. Elisabethsøstrene i Østergård så ordenens foresatte sig 1955 foranlediget til at fjerne ham fra ledelsen; dog beholdt han 15 ugentlige timer i engelsk. S. følte sig forurettet, men så også i denne hændelse udslag af Guds forsyn, så han nu end mere kunne tage sig af det emne der skulle gøre ham til vor tids største Niels Stensen-forsker. Det flg. år rehabiliteredes han ved udnævnelse til leder af den danske vice-provins under Redemptoristernes østrigske ordensprovins, en stilling han dog ikke fik fornyet efter tre års virke hvor man fra nogle sider bebrejdede den som Stensen idealistisk krævende S. hans mangel på „faderlighed“. Hans følgende år helligedes nu helt forfatterskabet inden for Stensen-forskningen.

1910 havde Danmarks mest lærde medicinhistoriker V. "Maar udgivet Stensens naturvidenskabelige arbejder i to særdeles udførligt annoterede bind, Nicolai Stenonis Opera philosophica; inden da havde A. D. "Jørgensen 1884 publiceret en grundig biografi om Stensen der ikke blot var en stor videnskabsmand, men også for sit teologiske virke påtænkte helgenkåret 1943. Biskop

Suhr oprettede derfor s.å. en Niels Stensen-komité. Under rejser i Tyskland og Italien i 1930'erne havde S. samlet materiale, og sammen med Knud Larsen udgav han 1941 første bind af *Nicolai Stenonis Opera theologica*. 1947 andet bind – indeholdende de teologiske og pastorale optegnelser. Ved arbejdet med disse bind stødte S. på en række ubekendte og lidet påagtede dokumenter; i Firenze fandt han blandt nationalbibliotekets Galileimanuskripter trykmanuskriptet til Stensens *De solido* og hans egenhændige Chaosmanuskript, hvor Stensen 1659 skildrede sine studier og eksperimenter i studentertiden. 1952 indføjedes dette med meget andet nyfundet materiale i *Nicolai Stenonis epistolae et epistolae ad eum datae I–II* der kaster nyt lys over dennes liv og forskning. Carlsbergfondet og Rask Ørsted fondet skaffede S. støtte, og ved den udførlige personalhistoriske indledning og de mange møjsommeligt indsamlede noter yder værket rigt materiale til naturvidenskabsforskningen og de religiøse diskussioner i 1600-tallet. For at fremme begrundelsen for Stensens helgenkåring udgav S. 1955–61 tidsskriftet *Stenoniana Catholica* og deltog 1953 i saligkæringsprocessen i Osnabrück hvor han som et af hovedvidnerne publicerede *Im Rufe der Heiligkeit*. Det førte til ophold i Rom 1964 og 1969 med henblik på sammensætningen af det til saligkæringen nødvendige dokumentbind (*Positio*).

1956 forsvarede S. sin disputats *Vom Wege Niels Stensens* for den filosofiske doktorgrad ved Kbh.s univ., og hans mange rejser Europa rundt skaffede ham effektive videnskabshistoriske tilknytninger der 1959 resulterede i støtte fra Carlsberg og Rask Ørsted fondet til rejse til USA og i et etårigt gæsteforskerpostulat 1960 ved California University i Los Angeles. Her tilsmilede skæbnen S. ved fundet i Philadelphias Loganian library af det eneste kendte eksemplar af Stensens første trykte videnskabelige arbejde *Disputatio physica de thermis*, ligesom det lykkedes ham at formidle erhvervelsen af Stensens trykmanuskript til Elementorum myologiae (1667) fra Californien til Kbh.s kgl. bibliotek med støtte fra Nordisk insulinfond. Allerede 1958 havde S. på engelsk udgivet en kommenteret udgave af Stensens *Indica* hvor man kan følge naturvidenskabsmandens indsamlinger og forskningsbaggrund for de betydelige geologiske og krystallografiske arbejder 1665–72. Foruden *Hirtenpflicht*, 1962, en oversættelse af Stensens vigtigste pastoralteologiske værk (*Parochorum hoc age*, trykt 1684) udgav S. i disse år en række populære, illustrerede bøger om Stensen og under S.s forsæde afholdtes 1965 i Kbh. et beåndet symposium om *Steno and brain research in the 17th*

century (Analecta medico-historica, London 1968), hvortil S. fik Stensens Pariserforedrag om hjernens anatomi (1665) udgivet på fransk, engelsk og tysk. De følgende år gik med yderligere belysninger af naturvidenskabshistoriske emner, om Galilei og Stensen i *Saggi su Galileo Galilei*, 1967, ved 400-års festen for dennes fødsel og 1969 *Steno: Geological Papers* ved 300-året for udgivelsen af Stensens Prodomus; andet bind *Dissertations on Steno as Geologist*, 1971, kom efter S.s død. 1967 udgav S. en oversættelse og udførlig kommentar af Stensens brev om sin konversion (1672). Ganske naturligt blev S. for sin inspirerende forskning æresdoktor ved flere universiteter (Münster, Fribourg) og hans hjertevarme, idealistiske forfatterskab har betydet umådeligt for forståelsen af Stensens både videnskabelige og humanitære indsats. S. arbejdede i sine sidste år med ved det officielle dokument for salig- og helgenkåringen af Stensen, men en ulykkelig trafikdød medførte, at han ikke skulle komme til at opleve det mål han blandt mange så ihærdigt havde kæmpet for. Skæbnens ofte bitre tilskikkelser – da man bl.a. nægtede ham to år før hans død at prædike ved Skt. Annæ kirkes sognegudstjenester – tog han som sit forbillede som udtryk for Guds forsyn. □Foto.

Interview i Berl. aften 25.7.1944. – Bene Larsen sst. 5.8.1955. Max Bierbaum og Ad. Fallér: Niels Stensen, Münster 1959 (2. udg. 1979). Fr. Klar: Niels Stensenforskeren G. S., 1972 (heri bibliografi). Ad. Fallér i *Arzt und Christ*, Salzburg 1974 88–94. – Papirer i Kgl. bibl.

Egill Snorrason

Scheuermann, Holger Werfel, 1877–1960, læge. * 12.2.1877 i Hørsholm, † 2.3.1960 i Roskilde, urne på Bispebjerg kgd. F: læge Peter Ludvig Valdemar S. (1846–1921) og Andrea Vilhelmine Louise Hansen (1841–1918). ~ 6.5.1905 med Agda Andrea Erlandsen, * 19.4.1876 i Kbh. (Garn.), † 23.1.1960 sst. (Garn.), d. af grosserer Alfred Charles Emil E. (1847–95) og Vilhelmine Henriette Christine Petra Hamann (1853–1935). S. blev student fra Frbg. latinskole 1895 og bestod lægevidenskabelig embedseksamen ved Kbh.s univ. 1902. Efter kandidat tjeneste ved kbh.ske hospitaler, hvorimellem gerning som praktikus i Præstø 1904–07, blev S. tilknyttet Samfundet for vanføre som assistent 1910–19. 1913 blev S. tillige assistent ved Rigshospitalets røntgenklinik og to år senere leder af Marinehospitalets røntgenklinik. Arbejdet med vanføre patienter og røntgenspecialiets daværende rivende udvikling førte S. ind på de studier der skulle skabe hans forskning verdensanerkendelse. Alleerede 1913 publicerede han på opfordring af

Sundhedsstyrelsen et arbejde om følger efter børnelammelse – en på det tidspunkt ret nyopdukket invaliderende epidemisk sygdom i Skandinavien. 1918 fik S. specialistanerkendelse i ortopædi og radiologi og blev fra 1917 midlertidig korpslæge i hæren hvor han 1921 blev overlæge, 1933 overlæge af reserven. 1929–38 var han leder af Militærhospitalets røntgenklinik og 1935–47 overlæge ved Sundby hospitals røntgenafdeling hvor han 1926 var begyndt som leder af klinikken. Fra 1918 drev S. samtidig privatklinik.

Allerede 1915 publicerede S. et grundigt klinisk-røntgenologisk arbejde om hoftelædscred, 1920 kom hans første artikel om rundryggethed hos unge. Han beskrev her den „juvenile dorsale kyfose“ som en vækstforstyrrelse i brysthvirvlernes vækst, og at rygformen ikke skyldtes muskelsvaghed. Lidelsen sås hos unge der havde hårdt legemligt arbejde, men var ikke betinget af det tunge arbejde. Efter studier af lignende tilstande på bl.a. hesterygsøjler måtte S. opfatte lidelsen som et kredsløbsbetinget knoglehenfald, som det også var blevet påvist bl.a. i hoftelæddene. Brysthvirvlerne udviklede uregelmæssig kileform og ved undersøgelse af de følgende år mente S. som den fremstående tyske radiolog Schmorl at kunne påvise, at de mellem hvirvlerne liggende fibrose skiver fortil ved broklignende udvikling kunne være med til at deformere hvirvelvækstpladerne – undertiden på traumatisk basis. Omkring 1934 indleverede S. resultaterne af sine studier som disputats ved Kbh.s univ. Bedømmerne (kirurgen V. Schaldemose og radiologen P. F. Møller) fandt imidlertid, at udformningen af arbejdet ikke gjorde det værdigt til antagelse – en bedømmelse Kbh.s univ. først 1959 (efter den ene bedømmers død og den andens afgang som universitetsprofessor) redresserede ved at udnævne S. til dr.med. h.c. på grund af den anerkendelse S.s arbejder om unges rundryggethed havde vundet verden over hvor lidelsen officielt benævnes Scheuermanns sygdom.

S. lod sig dog ikke påvirke af den hjemlige modgang og ydede senere ved publikation af arbejder om principperne for røntgenbehandling af kræftsvulster (1932, 1934), om knogleforandringer ved hjernesvulster (1931), om rygmærkssvulster (1936) samt om specialoptagelser af øjerner-vekanaler og tindingeben (1939) grundlæggende resultater inden for sit fag. Det var derfor en urimelig sen anerkendelse hans forskning opnåede fra den akademiske verdens side; hans stilfærdige adfærd oplydt af rigeligt arbejde både offentligt og privat gjorde sit dertil. S. var 1920–21 formand for Dansk røntgenologisk forening, 1933–34 formand for Dansk radiologisk selskab og 1936 korresp. medlem af Amer. Academy of

ortopaedic surgeons. – R. 1936. DM. 1947. □Mal. af Harald Hansen. Foto.

Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1959 158. P. Flemming Møller: History and development of radiology in Denmark, 1968. Bent Langfeldt i Dansk medicinhist. årbog 1976 41–45. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Egill Snorrason

Schilderup (Schiellerup), **Søren** (Severin), 1698–1736, guvernør. * 1698, † 14.6.1736 i Guinea, begr. sst. F: sognepræst i Skogn, Trondhjem stift, senere provst, magister Johannes S. († 1721, ~2° 1705 med Karen Collin, 1689–1763) og Gidsken Lund († senest 1705, ~1° med kapellan i Skogn Morten Melchiorson Thune, † 1695). ~24.3.1727 i Ringkøbing med Else Jensdatter Augsburg, døbt 28.3.1697 i Svstrup, † 24.3.1743 i Ringkøbing, d. af løjtnant Jens Jensen A. († 1706, ~1° med Lisbet Nielsdatter (~1° med skovrider Henrik Andersen Wendelboe til Gravballegård), ~3° senest 1702 med Johanne Lauridsdatter Kruse, ca. 1664–1706) og Elisabeth Mikkelsdatter († 1700).

Af uddannelse var S. officer. 1718 blev han således sekondløjtnant ved det bergenusiske regiment. Han fik en tapperhedsmedalje for sin indsats ved Marstrands erobring 1719. 1722 ansattes han ved dronningens livregiment. 1724, da han forlovede sig med en rig enke, sin senere hustru, tog han sin afsked fra militæret og købte sig en titel som kancelliråd. Omkring 1730 nævnes han blandt de højest beskattede borgere i Ringkøbing uden at det anføres at han beklædte noget embede. Han vedblev dog ikke at leve som sin kones mand, men søgte stilling i kolonierne. August 1734 udnævntes S. således til guvernør i Guinea. I begyndelsen af det følgende år rejste han ud med snauen Jomfruen der kom til Guldkysten den 12.8.1735. Som det var sædvanligt her hjemsendte S. en meget kritisk rapport om sin forgængers embedsførelse, ja denne blev ligefrem hjemsendt som arrestant. Når der imidlertid er grund til for eftertiden at huske S. skyldes det hans indsats for udbygningen af de danske forter og loger på Guldkysten. For det første genbemannede han Ada-logen ved Volta-floden. Dernæst sluttede han til hollændernes fortrydelse overenskomst med negrene om bygningen af et fort ved Store Ningo; i foråret 1736 startede man på byggeriet, og endnu samme år nåede man at få rejst et lille fort der fik navnet Fredensborg. Men inden man var nået så langt døde S. Forinden nåede han også at iværksætte en reparation af hovedfortet Christiansborg. I den historiografiske tradition er S. blevet fremhævet for sin menneskekærlige adfærd over for negrene først i L. F. *Rømers bog om handelen på

Guineakysten fra 1756, og senere af Ove *Malling i hans bog om store og gode handlinger fra 1777. – Kancelliråd 1724.

Ludv. Ferd. Rømer: Tilforladelig efterretn. om negotiation på kysten Guinea, 1756 39f. Ove Malling: Store og gode handl., 1777 35f. Andr. Erlandsen: Biogr. efterretn. om gejstligheden i Trondhjems stift, Kria. 1844–55 300. G. L. Grove i Pers. hist. t. 3.r.IV, 1895 292–310. Georg Nørregård i Vore gamle tropekolonier 2.udg.VIII, 1968. Ole Feldbæk og Ole Justesen: Kolonierne i Asien og Afrika, 1980 365f.

Sv. E. Green-Pedersen (Kay Larsen)

Schiemann, Augusta, se **Schiemann, Christian**.

Schiemann, Christian Ludvig Adolph, 1823–1915, musiker. * 10.11.1823 i Kbh. (Helligg.), † 22.4.1915 sst., begr. sst. (Ass.). F: skomagermester Philip Christopher S. (ca. 1780–1851) og Sophie Christiane Birch (ca. 1782–1850). ~1° 16.4.1851 i Kbh. (Slotsk.) med skuespiller Louise Augusta Petersen, * 25.5.1824 i Kbh. (Holmens), † 22.7.1902 sst., d. af urtekræmmer, senere agent Sally Trier (1798–1853) og Maria Kirstine Pedersen (1799–1874, ~kommissionær Frederich Petersen). Ægteskabet opløst. ~2° 13.12.1877 i Hillerød med Christiane Nielsen, * 15.2.1847 i Odense, † 16.3.1939 i Kbh., d. af daglejer Niels Christensen og Kirstine Christensen.

S. blev tidligt bestemt for musikken. Som dreng spillede han godt violin og klaver og begyndte tillige at få undervisning på obo af den udmærkede kapelmusikus Ph. L. Keck. Som 12-årig blev han elev af den berømte C. F. *Barth og tilfældigvis sig den karakteristiske Barthske obo tone der helt ned i 1900-tallet var tradition i Det kgl. kapel. Som ung var S. ansat ved 1. infanteribrigades musikkorps og spillede tillige violin i H. C. *Lumbyes orkester. 1845 blev han optaget i Det kgl. kapel og var solooboist fra 1850 til et par før sin afgang 1895. Ved sine fornemme musikeregenskaber, navnlig ved tonens skønhed, hørte han hele sin tid til kapellets elite; også på flere koncertrejser til udlandet vandt hans obo-spil den højeste anerkendelse. Ganske naturligt blev S. læreren for hele det følgende slægtled af oboister. I tekniske forbedringer af sit instrument var han meget interesseret; 1883 konstruerede han sammen med tyskeren Heckel en ny obo type. 1874 havde han til studiebrug udgivet *Sieben charakteristische Studien*. Det københavnske musikliv nød i høj grad godt af de kapelsoirer, han stiftede med F. *Neruda og A. W. Lanzky. – S.s første hustru, **Augusta S.**, havde 29.10.1843 en heldig debut på Det kgl. teater som Trine i *Aprilsnarrene* og blev ved sin fikse skikkelse, sin kvikke replik og sin sangstemme teatret til nytte i muntre elskerinderoller og som

Schiemann, Christian

soubrette; Christine i *Et Eventyr i Rosenborg Have*, Barberina i *Figaros Bryllup* og kammerpigen i *Tilfældet har Ret* var blandt hendes opgaver. 1856 blev hun kgl. ansat. Nogen kunstnerisk udvikling var der ikke i S.s. evne, men hun fik alligevel en længere virketid end det ellers er skuespillere på hendes område beskåret. Først 1877 blev hun afskediget. Hendes afskedsforestilling fandt sted på Folketeatret. – Tit. professor 1912. – R. 1890. DM. 1906. □ Afbildet på mal. fra Det kgl. teater af F. Rüdinger, 1867. Foto.

C. Thrane: Fra hofviolonernes tid, 1908. Fritz Bendix i Nationaltid. 9.11.1913. Samme: Af en kapelmusikers erindr., 1913 30–38. Godtfred Skjerne og W. T[hulstrup] i Ill. tid. 23.11. s.å. – Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. I–II, 1921–22 (om Augusta Schiemann). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Nils Schiørring

Schierbeck

Den her omtalte slægts navn stammer fra lokaliteten Skærbæk i Rind sg., Hammerum hrd. Slægten føres tilbage til gårdmand i Ø. Høgild, Rind sg., Ib Pedersen S. (ca. 1710–94), hvis søn Peter Christian S. blev købmand i Helsingør.

N. P. *S. var ~ Christine (Kirsten) Høffding, d. af grosserer Victor *H.

Carl J. Schierbeck: Slægtsbog over den helsingørske slægt Schierbeck, 1921.

Hans H. Worsøe

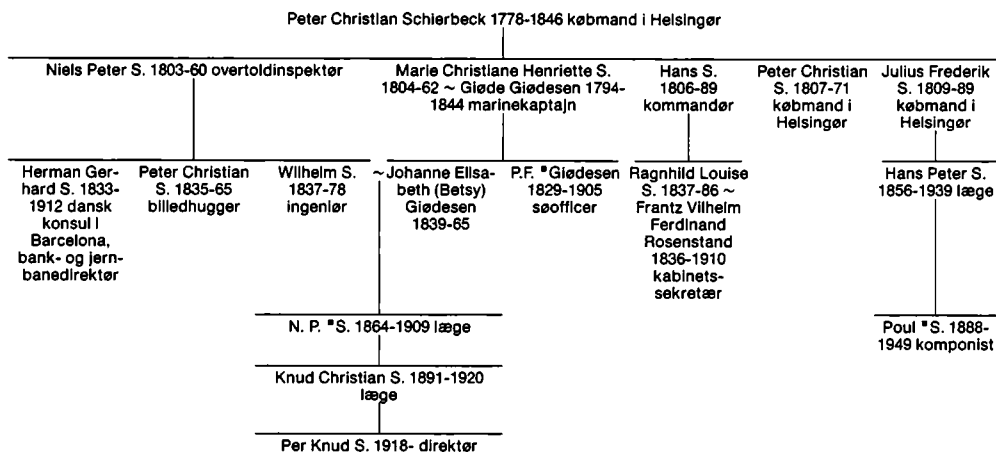
Schierbeck [sjerbæk], Hans Jacob **George**, 1847–1911, læge. * 24.2.1847 i Odense, † 7.9.1911 i Charlottenlund, begr. i Gentofte. F: metalstøber Hans George Augustinus S. (1814–1902) og Nicoline Magdalene Høilich (1818–92). ~ 10.9.1870 i Kbh. (Johs.) med Ina Ragnhilda Petersen, * 16.7.1850 i Odense, † 26.6.1920 i Charlotten-

lund, d. af grosserer Johannes Christian P. (1814–99) og Camilla Adelaide Jensen (1823–97).

S. var først i gartnerlære og bevarede hele livet sin interesse for havevæsen. 1870 blev han student, privat dimitteret, og cand. med. 1876. Efter at have været kandidat på Frederiks hospital rejste han 1876 til Paris for at studere kirurgi og opholdt sig der til 1879. Efter hjemkomsten var han 1880–82 reservekirurg hos professor M. H. *Saxtorph der på sin afdeling på Frederiks hospital nylig havde indført den Listerske antiseptik som gjorde store kirurgiske indgreb mulige. Da S. 1883 var blevet landfysicus i Island og forstander for lægekolen i Reykjavik, indførte han antiseptikken i Island hvor han i det hele fik betydning for lægevæsenets udvikling. Selv vedblev han at drive praktisk kirurgi, ofte under primitive forhold, og viste sin gamle kærlighed til havebrug ved at sætte forsøg over plantekulturer i gang og ved 1885 at stifte *Det islandske haveveselskab*. 1895 udnævntes S. til landfysicus for Sjællands nordre landfysikat med bopæl på Frbg., fra 1901 i Charlottenlund. S. nød megen anseelse i embedslægestanden og valgtes 1903 til formand for foreningen af fysici. 1908 udpegedes han af fysici til medlem af den kommission til omordning af statens civile sundhedsvæsen som fik afgørende betydning for reformeringen af det danske medicinalvæsen; han døde inden kommissionens forslag til omordning af embedslægevæsenet fremkom. Han oprettede et legat for medicinske studenter. – R. 1890. DM. 1895. K.² 1908. □ Mal. af Fanny Petersen. Buste. Foto.

Johan Lemche i Ugeskr. for læger LXXIII, 1911 1384f. Vilmondur Jónsson: Lækningar og saga I–II, Reykjavik 1969. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

L. S. *Fridericia* *

Schierbeck [s'jerbæk], Niels Peter, 1864–1909, læge, hygiejniker. * 20.4.1864 i Odense, † 20.11.1909 i Hellerup, begr. på Frbg. F: civilingeniør Wilhelm S. (1837–78, ~2° 1871 med Cecilia Paluda Smith, 1845–76) og Johanne Elisabeth (Betsy) Giødesen (1839–65). ~9.4.1890 i Kbh. (Frue) med Christine (Kirsten) Høffding, * 25.5.1864 i Kbh. (Frue), † 3.11.1918 i Hellerup, d. af grosserer Paul Victor H. (1836–1910) og Susanne Elisabeth Kastrup (1836–1906).

S. blev student 1882 fra Sorø, cand. med. 1888. Efter kandidatjenneste på forskellige københavnske hospitaler var han 1890–92 assistent hos professor Chr. *Bohr på universitetets fysiologiske laboratorium hvor han udarbejdede sin disputat (*Om Kulsyrens Indflydelse paa diastatiske og peptondannende Fermenter*) som han forsvarede for doktorgraden 1891. S. havde fra sin ungdom sat sig det mål at blive universitetslærer i hygiejne, og 1893–94 opholdt han sig i udlandet for at studere dette fag, først hos professor Max Rubner i Berlin, senere andre steder i Tyskland og i Paris og London. I de følgende år skrev han en del artikler om hygiejniske emner i medicinske tidsskrifter, og 1897 kom han ind i praktisk hygiejnisk virksomhed, idet han udnævntes til kredslæge i Kbh. Universitetet havde på daværende tidspunkt ingen særlig lærer i hygiejne, men faget var forenet med retsmedicin under en professor (C. G. Gædeken) der tillige var overlæge på kommunehospitalets psykiatriske afdeling og kun sjældent holdt forelæsninger over hygiejne. Noget hygiejnisk universitetslaboratorium fandtes ikke. Den alm. danske lægeforening havde allerede 1887 diskuteret den forsømte stilling hygiejnen indtog ved universitetet, og S. skrev 1894 om det uheldige i, at danske læger forlod universitetet uden kendskab til dette fag. 1898 oprettedes et meget beskedent hygiejnisk universitetslaboratorium (i Krystalgade), og S. udnævntes til assistent ved det. Da professor Gædeken ikke interesserede sig for laboratoriearbejde, kom indretningen og driften af laboratoriet helt til at hvile på S., og dette vedblev at være tilfældet efter Gædekens død 1900 da hans efterfølger Knud *Pontoppidan fritoges for undervisningen i hygiejne. Under disse vanskelige forhold lykkedes det S. at få nogle frivillige undervisningskurser over hygiejne i gang og at fuldende flere undersøgelser over praktisk-hygiejniske spørgsmål, både ernærings- og fabriks-hygiejne m.m. 1905 oprettedes en docentstilling i hygiejne ved universitetet, og efter en konkurrence, i hvilken S. var eneste deltager, ansattes han som docent og leder af det hygiejniske universitetslaboratorium. Han fortsatte herefter sine forsøg på at få en hygiejneundervisning i gang

og udsendte stadig arbejder fra laboratoriet, men efter få år blev han angrebet af en kræftlidelse og døde. S.s vedholdende og flittige anstrengelser bidrog meget til den stilling, hygiejnen kom til at indtage ved universitetet under hans efterfølgere.

Uden for universitetsvirksomheden blev der fra mange sider lagt beslag på S.s hygiejniske kyn-dighed. Han var sekretær i tuberkulosekommissionen (1902) der udarbejdede de love som tuberkulosebekæmpelsen i Danmark kom til at hvile på, og skrev afsnittet om tuberkulosens udbredelse i kommissionens betænkning. Han var medredaktør af *Maanedsskrift for Sundhedspleje* (fra 1904), lærer i sundhedspleje ved Statens lærerhøjskole (fra 1904) og bestyrelsesmedlem i Selskabet for sundhedspleje i Danmark. Kort før sin død udnævntes han (1909) til konsulent i hygiejne i den nyoprettede sundhedsstyrelse.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1891 148f. – J. P. Chrom i Ugeskr. for læger LXXI, 1909 1296. Månedsskr. for sundhedspleje, s.å. 267–71. Alfr. Erlandsen i Hospitalstid. LVI, 1913 773–90. L. S. Fridericia i Nord. hygiejnisk t. XIII, Lund 1932 201–18. Bo Holma i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj VII, 1979 348f.

L. S. Fridericia *

Schierbeck [s'jerbæk], Poul Julius Ouscher, 1888–1949, komponist. * 8.6.1888 i Kbh. (Garn.), † 9.2.1949 sst. (Cit.), begr. sst. (Holmens). F: læge Hans Peter S. (1856–1939) og Clara Juliette Petersen (1863–1942). ~21.6.1919 i Skovshoved med operasanger Sylvia Augusta Ida Larsen, * 30.3.1896 i Kbh. (Matth.), † 2.2.1977 sst. (Kastels), d. af skibsfører Eduard L. (1871–1940) og Betty Camilla Margrethe Nuppenau (1876–1941).

S. blev student 1906 fra Borgerdydskolen i Kbh., cand.phil. året efter og begyndte derefter på det juridiske studium, men det viste sig hurtigt at musikken måtte have ham helt. Han blev elev af Carl *Nielsen og Thomas *Laub just i den for disse to førerskikkelser mest afgørende periode, og det fik stor betydning for hans kunst at de skabte holdning og koncentration over hans udvikling. S. var ikke netop indstillet på den nye linie i folkelig sang der i disse år brød frem hos Carl Nielsen og Laub, men mere præget af den danske højromantik i fortsættelse af P. E. *Lange-Müller. Foruden Carl Nielsen og Laub bidrog også komponisten Poul Hellmuth, pianisten Henrik Knudsen, og den amerikanske dirigent Frank van der Stucken der under den første verdenskrig opholdt sig i Danmark, til S.s alsidige og grundige uddannelse. Under krigen tjente han som værnepligtig løjtnant i artilleriet, men fik

Schierbeck, Poul

1916 ansættelse som organist ved Skovshoved kirke hvor han virkede til sin død, bestandig stærkt engageret i sit kirkemusikalske arbejde. Fra 1931 var S. desuden lærer ved Det kgl. danske musikkonservatorium i komposition og instrumentation og fik herigennem stor betydning for det yngre slægtled af komponister. Det var dog som skabende kunstner S. kom til at øve sin hovedindsats i dansk musikliv. 1912 udgav han sine første sange *Fjerne Melodier* med tekst af Thor *Lange, og i det næste tiår fulgte en sanghøst som må betragtes som en af hans slægtleds rigeste både kvalitativt og kvantitativt, og som tillige er vidtomsplændende i emnevalg – fra Thor Langes russiske folkevisetone til de gamle kinesiske digte i op. 10, *Den kinesiske fløjte*, 1918 (senere med orkester), men dybest i den danske naturlyrik (Jeppe Aakjær, H. C. Andersen (til I Danmark er jeg født, 1926 der næsten har fortrængt Henrik Rungs mere romanceprægede melodi)) med kulmination i Marinus Børups *Nakjælen*, op. 14, 1921. Herimellem komponerede S. enkelte rene instrumentalværker, et felt han ellers ikke var meget produktiv på, bl.a. en klaversonate i g-mol, 1915 og nogle virtuose klaverstykker, sin eneste symfoni, op. 15, opført året efter af Carl Nielsen i Göteborg hvis musikliv S. i det hele taget gennem årene havde nær kontakt med, og senere, i 1941, *Capriccio* for blæserkvintet.

Med kantaten til universitetets immatrikulationsfest op. 16, 1921 begyndte S. sin efterhånden meget betydelige virksomhed som kantatekomponist hvortil hans klare form og både karakteriserende og letfattelige melodiføring prædestinerede ham. Universitetskantaten fulgtes umiddelbart af kantaten ved Medicinsk selskabs 150-årsfest (1922); senere sluttede sig hertil bl.a. kantaterne ved åbningen af det danske musikstævne i Forum (1937), mindekantaten for A. C. Illum (1939) og fra 1941 Statsradiofoniens grundlovs-kantate og kantaten til Århus' 500 års byjubilæum. – 1931 opførtes på Det kgl. teater S.s eneste opera *Fête galante* (tekst Max Lobedanz) som trods sine musikalske kvaliteter, fremragende instrumentation og festlige scenebilleder kun opnåede seks opførelser. Den havde fortjent en bedre skæbne, og i erkendelse heraf blev den, i S.s revision fra 1932, med meget stort held genoptaget i sæsonerne 1960–62 hvor den gik 25 gange efter 1949 at have været givet i uddrag i dansk radio. I 1930'erne skrev S. en god del af sine mange sange for kor i forskellig besætning og vendte tilbage til kompositionerne for sangstemme og klaver, måske med noget mere vægt på den enkelt formede folkelige sang i modsætning til ungdommens romancer med deres fornemme

og krævende akkompagnementer. 50-året fejrede S. således med sit op. 42 *Alverden går omkring*-der omfatter ikke mindre end 33 sange. I denne periode knyttes et nært samarbejde mellem S. og lyrikeren Alex *Garff hvilket resulterede i de fine sanghefter *Dansk sind*, 1940 og *Jylland*, 1947 og i en lang række nye kantater, ruskantaten til Århus studenterforening, 1940, til Randers statsskoles 400-års jubilæum, 1942, til Århus studentersangforening 1944, til Ole Rømer-festen, 1944 og til Ribe katedralskoles 800-års jubilæum, 1945. Også for de nye medier kom S. til at skrive musik. For Statsradiofonien den i sin art skelsættende hørespillemusik til Niels Hoffmeyers *Adrienne Lecouvreur*, 1938.

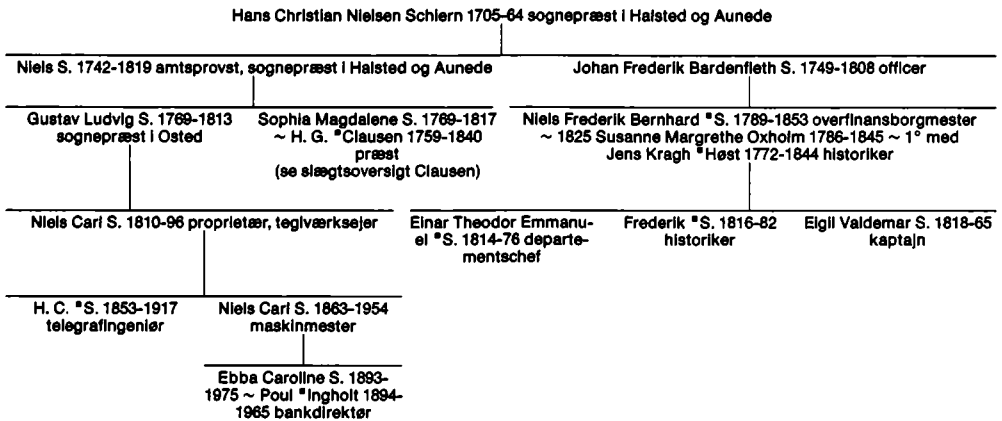
Filmmusik skrev S. til en række kortfilm og den omfattende og betydningsfulde ledsagemusik til Carl Th. Dreyers Vredens dag, 1943. Til Ordet, 1955 benyttede Dreyer nogle af S.s tidligere kompositioner. Dertil foreligger nogle større orkesterarbejder: *Natten*, op. 35, symfonisk balletfragment med obligat klaver, og *Häxa* (E. A. Karlfelt) op. 48. S.s sidste store værk, som han ikke selv fik at høre, var korværket *Dronning Dagnars død* (Mogens Lorentzen), et moderne sidestykke til N. W. Gades Elverskud. – S. fik 1919 det Anckerske legat og 1926 Lange-Müller-stipendiet; 1922 blev han medlem af bestyrelsen for Dansk koncertforening, 1924 for Dansk tonekunstnerforening og Østerbros kammermusikforening; endvidere har han 1926–32 været bestyrelsesmedlem i Solistforeningen af 1921 og 1929–38 i Musikpædagogisk forening. Medlem af Musikalska akademien i Stockholm 1947. – R. 1942. □Tegn. af Ellis Ullman udst. 1933. Mal. af C. Wentorf. Tegn. af H. C. Bärenholdt. Foto.

Fritz Crome i Musik IX, 1925 36–40. Erik Abrahamsen i Dansk musik t. III, 1928 130–37 155–59 177–80. Rich. Hove i Tidsskr. for da. folkeoplys. IV, 1930–31 76–78. Studenterne MCMVI, 1931 33. Chr. Ræbild i Århus stiftstid. 28.1.1940. K[ai] F[lor] i Berl. tid. 10.2.1949. Axel Kjerulf i Politiken s.d. N. Sch[jørring] i Nationaltid. s.d. og i Berl. tid. 6.12. s.å. Jan Maegaard i Nord. musikkultur II, 1952 160–62 og IV, 1955 113–15. Karl Clausen: Dansk folkesang gennem 150 år, 1958. Sig. Berg: Det kgl. da. musikkonservatorium 1917–53, 1959 81.

Nils Schjørring (Richard Hove)

Schiern

Slægten S. føres tilbage til sognepræst i Hemmet og Vium Gregers Enevoldsen († 1637), hvis sønnesøn, sognepræst i Skjern, Bølling hrd. Hans Iversen S. (ca. 1640–93) var farfar til sognepræst i Halsted og Aunede Hans Chr. Nielsen S. Niels Frederik Bernhard *S. ægtede 1825 Susanne Margrethe Oxholm, der var skilt fra historikeren Jens Kragh *Høst, og en del af børnene fra

hendes første ægteskab antog stedfaderens navn S.

Erik Lassen m.fl.: Slægten Lund m.fl. 1943, tavle 4 (manus. på Frbg. bibl.).

Hans H. Worsøe

Schiern, Einar Theodor Emmanuel, 1814-76, departementschef. * 24.12.1814 i Kbh. (Helligg.), † 21.9.1876 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: historiker Jens Kragh *Høst (1772-1844) og Susanne M. Oxholm (1786-1845, ~ 2° 1825 med kontorchef, senere overfinansbogholder, etatsråd Niels Frederik Bernhard *Schiern, 1789-1853). ~ 29.11.1851 i Kbh. (Garn.) med Petermine Florentine Petersen, * 24.1.1822 i Kbh. (Trin.), † 7.7.1863 sst. (Frue), d. af melhandler Christian P. og Ellen Kirstine Lundgren. - Bror til Frederik *S.

S. der ligesom broderen Frederik fulgte moderen i hendes nye ægteskab bestemtes naturligt til en embedskarriere i stedfaderens fodspor. Han blev student 1832, privat dimitteret, cand.jur. 1838 og indtrådte s.å. som volontør i kontoret for de udenlandske betalinger under direktionen for statsgælden og den synkende fond. 1842 blev han kancellist og 1845 fuldmægtig i nævnte kontor som han dog allerede forlod i begyndelsen af 1849 for efter stedfaderens ønske at overtage stillingen som bogholder i statsbogholderikontoret, af hvis nærmere ordning han indlagde sig ikke ringe fortjeneste. 1853 udnævntes han efter i længere tid at have varetaget stedfaderens forretninger til overfinansbogholder og blev 1864 chef for finansministeriets departement for anvisningsvæsenet og statsbogholderiet (fra 1872 benævnt 2. departement) hvormed han fra 1873 forbandt stillingen som statsgældsdirktør; s.å. blev han tillige udnævnt til chef for koloniernes centralbestyrelse og fik kort efter overdraget

hvertet som medlem af bestyrelsen for tontinen af 1800. Han var en elskværdig, meget begavet mand og anerkendt for at være en af sin tids dygtigste administrative embedsmænd. - Virkelig kammerråd 1851. Virkelig justitsråd 1853. Virkelig etatsråd 1856. - R. 1854. DM. 1860. K.² 1875. □Foto.

Dagens nyheder 23.9.1876.

A. Falk-Jensen*

Schiern, Frederik Eginhard Amadeus Høst, 1816-82, historiker, politiker. * 22.11.1816 i Kbh. (Frue), † 16.12.1882 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: litterat og historiker Jens Kragh *Høst (1772-1844) og Susanne M. Oxholm (1786-1845, ~ 2° 1825 med kontorchef, senere overfinansbogholder, etatsråd Niels Frederik Bernhard *Schiern, 1789-1853). ~ 10.1.1852 i Kbh. (Slotsk.) med Fanny Maria Ophelia Beutner, * 16.9.1827 i Springforbi, † 5.2.1879 i Kbh. (Holmens), d. af kaptajn, oliemøller Simon Nicolai B. (1794-1880) og Nanna Drewsen (1807-81). Ægteskabet opløst 1859. - Bror til Einar Theodor Emmanuel *S.

S. overvandt aldrig sin utrygge barndom. Ved moderens nye ægteskab fik han stedfaderens navn. 16 år gammel kom han i Borgerdydskolen på Christianshavn, hvorfra han 1834 dimitteredes til universitetet. Som student vandt han universitetets guldmedalje for en afhandling om gallernes indvandring til Lilleasien, men studerede i øvrigt jura og tog embedseksamen 1839. Han begyndte et praktisk juridisk virke, men droges under indflydelse af den borgerlige liberalismes fremgang stadig mere mod historien. Besk mod næsten alle sin samtids historikere forkyndte han at fortiden lå som et lig på baren, og at historikerne blot sminkede det ved næsten

udelukkende at beskæftige sig med tvivlsomme spørgsmål, gisninger om læsemåder og undertiden kun tamme og kritiske noter. „De glemte, at det kun er ånden, der levendegør“. 1842 disputerede han med afhandlingen *Origenes et migrationes Cimbrorum*, og s.å. proklamerede han i en indsigtfuld, af Hegel præget og meget læst teoretisk afhandling *Bemærkninger om Historieskrivningens Udvikling og nærværende Standpunkt* (Tidsskr. f. Lit. og Kritik, VII), at nutiden ikke trængte til „en historisk fortælling om fakta, men en historisk udvikling af åndens åbenbaring i tiden“. Afhandlingen viste hvor funderet han var især i fysik filosofi og europæisk historiografi. Den nye franske historieskrivning gik ham særligt i blodet, da han 1843–44 foretog en stor udenlandsstudierejse især til Frankrig. Den gjorde ham for alvor til discipel af historikere som Jules Michelet og især af brødrene Thierry. Han optog Augustin Thierry's krav om den maleriske, men strengt objektive historieskrivning i stor stil og om nationalitetens ideen i dens udvikling som historikerens hovedemne. Tidligere havde S. ikke været upåvirket af den belærende, pragmatiske historieskrivning. Han havde vist usminket sympati for borgerskabets og bondestandens frihedskamp, således endnu i afhandlingen *Bondekrigen under Reformationen*, 1841. Alligevel blev skildringen heraf ikke S.s sag, og han nåede aldrig som C. F. „Allen at skrive de planlagte store sammenhængende værker. Efter at han 1851 havde udsendt *Europas Folkestammer* I kom der fra hans hånd kun mindre, essayagtige monografier. Han mistede troen på det meningsfulde i at skildre klassekampe og sociale tilstande. Folkets „ydre forhold (var) kun dværge ligeoverfor ideerne“. Og sin egen lærdomsinstitution værnede han aristokratisk imod angreb fra den almue, hvis uvidenhed eksploiteredes af „halvstuderede terrorister“, således indirekte i afhandlingen *Nationalkonventets Stemninger med Hensyn til den højere Undervisning*, 1855.

S., der 1847 udnævntes til lektor og 1851 til professor i historie ved universitetet, blev i løbet af 40erne og 50erne også politisk mere og mere konservativ. Det liberale forsvandt næsten ud af hans nationalliberalisme. I den grundlovgivende rigsforsamling foreslog han da også et kongevalgt landsting, og han optrådte siden i 50erne som løsgænger, valgt i forskellige kredse, men uden at få større betydning. Men samtidig stillede han sig i romantisk ånd efterhånden mere og mere skeptisk over for encyclopædisternes og Voltaires ræsonnerende og belærende historieskrivning. Med deres overbevisning om den menneskelige ånds uforanderlighed ville de iføl-

ge S. gøre historien til en lovmæssig naturhistorie, hvilket let førte til materialisme og enetro på en naturudvikling efter blinde love, dvs. til „nødvendighed og betingethed, men ingen (sjælelig) frihed og frivillig livsdannelse“. Præget af historismen ankede S. over, at oplysningstidens historikere på den måde desto lettere kunne lægge deres egen og deres egen tids subjektive opfattelse ind i fortiden. Da enhver tid havde sin egen ejendommelige individualitet var der kun lidt for eftertiden at lære af den. Derfor mente S. med Hegel, at nutidens afgørelser „tilsidst kun kan tilvejebringes ved og gennem dem selv“.

Den række essays han skrev i Dansk Maanedsskrift og i Fædrelandet handlede da også i første række om nutidsforhold, dog med lange tilbageblik, optaget som han var af ideernes vorden, specielt af „de vidunderlige nationalitetsideer“. Nævnes bør *Nationalitet og Sprogkamp i Belgien*, 1843, *Den nyere Nationalitetsbevægelse*, 1849, *Breve fra Prag*, 1857 og *Tysk Kultur og Rusland*, 1867. De byggede på selvsyn fra utallige rejser og på kritisk læsning af speciallitteratur og af tidsskrifter og dagblade, ofte læst under hyppige besøg på cafeer og værtshuse i København.

Trods sit strenge krav om objektivitet kunne S. her ikke undgå at lade sine bekymrede tanker om Slesvigs skæbne og sit had til den fremmasende tyskhed skinne igennem. Fremfor de af pragmatismen dyrkede „mekaniske, fysiologiske og psykologiske indflydelser“, der fik historikerne til at „udlede store begivenheder af små årsager“, foretrak S. at koncentrere sig om „den filosofiske historieskrivning“. Dens opgave var nemlig at påvise „verdenshistoriens dialektiske væsen, der bestandigen i de samme midler, som oprejser . . . , indeslutter ødelæggelsens nedbrydende kræfter“. Dialektikken kunne retfærdiggøre, at der ikke toges parti af den „geniale historiker“, og S. tænkte med glæde på, at hans studenter opfattede ham som sådan. Denne måde, uanset hvor hans hjerte var, objektivt skildre både de sym- og antipatiske sider ved ideernes bevægelser. S. kom derfor til at føle sig hævet over en shakespearesk optagethed af de menneskelige dyder og laster, som nødvendigvis måtte betones i en etisk og kunstnerisk skildring funderet i historieskriverens eget livssyn. Konsekvent nok kunne S. derfor heller ikke gå ind for L. von Rankes maksime om historien som på en gang videnskab og kunst. Den kunne ikke fuldt tilfredsstillende den kunst, som S. derfor også som de fleste moderne historikere opfattede som hovedsagelig form (og af ham selv ivrigt dyrket formfuldendthed) adskilt fra indholdet.

Opfattende sig selv som den over godt og ondt stående filosofiske historiker, med den opgave

som redskab for verdensånden at ordne begivenhedernes kaotiske masse efter de guddommelige ideer, satte S. da sit selv næsten ud af spillet. Da det imidlertid viste sig umuligt at lærses langhalm på disse temmelig abstrakte idéers indflydelse, blev resultatet en række mindre afhandlinger. Nævnes kan *Struensees og det saakaldte guldbergske Ministeriums historiske Forhold*, 1842, der skildrede den fra de højere samfundslag udgående kosmopolitisk orienterede politikks delvise fallit på grund af dens tilhængeres mangel på hensyntagen til de folkelige nationaliteter. Nævnes bør også *Absolutismens historiske Udvikling*, 1847 der søgte at vise, hvorledes „fornuften“ eller „guddommen“ udtalte sig „til fordel for det moderne autokrati som et til en vis grad nødvendigt moment i den europæiske udvikling“. Den måde at arbejde på som historiker blev ham troligt efterhånden for fattig. Nok bl.a. derfor kom han mere på afstand af Hegels filosofi. Og han endte i 50erne og 60erne med ud over sine fortsatte nutidsessays væsentlig at koncentrere sig om den blotte, næsten krønikeagtige fastlæggelse og udpensning af ydre begivenhedsforløb, som i sin digreste, over 400 sider store omstændelige afhandling *James Hepburn, Jarl af Bothwell, hans Anholdelse i Norge og Fængselsliv i Danmark*, 1863. Jo mindre eksistentiel hans historiske forskning blev, jo større behov fik han desuden for at vise lærdom i gigantiske noter, ofte hvor det ikke behøvedes, akkurat som det skete i den af den unge S. så hudflettede danske antikvariske historikertradition.

Udelukkelsen af jeg'et i hans historiske forfatter-skab hang sammen med og forstærkede en ikke ubetydelig menneskeforagt hos S., der da også som professor „i bedste tilfælde [forholdt sig] koldt og ligegyldigt“ over for de studerende. I de oftest improviserede forelæsninger holdt han dog interessen for verdenshistorien levende og underviste i den moderne udenlandske historieskrivning og dens kilder, desuden i hjælperedskaberne kronologi, geografi og etnologi. Det gerne godt besatte auditorium var i ikke ringe grad betaget af den „interessante“ professor med de nutidsrelevante emner. S. udstrålede nemlig „en vis nonchalant nonlesse“, der passede godt til det „mindre velsoignerede grå hår om den høje, skaldede pande“, til den „romerske næse“ og de „spillende blå øjne“ (A. Thorsøe). Alligevel opfattede S. mere og mere undervisningen som en trykkende byrde og beklagede i mismodige øjeblikke, at han ikke var blevet søofficer eller diplomat. Ikke underligt fik han derfor kun få venner og blev mere og mere ensom. De åbenbart uforløste katastrofer i hans eget liv, i barndommen som sidenhen, hvor også hans kortvari-

ge ægteskab blev en fiasko, drog ham mod de dramatiske begivenheder, fx mod kejser-krigen i afhandlingen *En historisk Parallel* fra 1851 og mod revolutionerne, 1789 i Frankrig og 1660 og 1772 i Danmark. Desuden pirredes S. af de tvivlsomme karakterer som Marie Stuart og Bothwell, som han i den herskende romantismes ånd havde blik for det pikante i, men uden at trænge ind i det sjæleliv, der „ej ustraffet (lader sig) glemme over det udvortes“, som han selv skrev som ung.

S. blev en ikke uvigtig overgangsskikkelse i tidehvervet mellem den romantiske idealisme og den fremtrængende faktoorienterede positivisme, og man genkender mange af hans problemer hos de følgende slægtled af historikere. Når S. som den nyeste datidige historieskrivning ville benytte sproget som sværd i nationalideens tjeneste, blev hans eget sprog nok meget læst, men ikke noget Skræp, fordi han ikke kunne og ikke turde involvere sig selv. Hans vidtspændende, men spredte forfatterskab blev derfor nok af kritisk og skarp-sindig nøjagtighed, men det forbandtes ikke med „ændens skønhed, hjertets varme og den til et godt historisk værk nødvendige poetiske indbildningskraft“ (Oehlenschläger om Thierry). S. blev da også en dybt skuffet mand, fuld af klage over, at hans arbejde var gået i stå. I hans ansigt og foredrag endte man derfor med at genkende faderens „pesthud-mimik“ eller galmands-grimasser. – Medlem af Historisk forenings bestyrelse 1842–43 og 1845–82 (formand fra 1870), medlem af Videnskabernes selskab 1859 og af Danske selskab 1860. – R. 1858. DM. 1879. □Tegn. af Magnus Petersen, 1867 (Kgl.bibl.). Foto.

Udg. Hist. studier I–II, 1856–57 og Nyere hist. studier I–II, 1875–79.

Kilder. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1843 22–24.

Lit. Johs. Steenstrup i Dagbladet 17.12.1882. Alex. Thorsøe i Ill.tid. 28.1.1883. Samme: Erindr., 1929 86–92. Johs. Steenstrup: Historieskrivn. i Danm. i det 19. årh., 1889 278–89. E. C. Werlauff: Erindr. af mit liv, 1910 (fot. opr. 1968) = Memoirer og breve XIII. Breve fra riksarkivar M. Birkeland, udg. Fr. Ording, Kria., Kbh. 1920 134 216f. Sofus Høgsbro: Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund I, 1924. N. Neergaard: Erindr., 1935 35. Danske mag. 7.r.III, 1940 10 23 (Kriegers, Monrads og Vedels brevveksl.). Ellen Jørgensen: Historiens studium i Danm. i det 19. årh., 1943 84–86. C. Paludan-Müller. Et udvalg af hans optegn. og breve, udg. Bj. Kornerup I–II, 1958. Den danske rigsdag 1849–1949, red. Kn. Fabricius m.fl. I, 1949: IV–VI, 1949–53. Leo Tandrup: Ravn I, 1979. Kai Horby i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj X, 1980 414f 417 o.fl.st.

Papirer i Kgl.bibl.

Leo Tandrup

Schiern, Hans Christian, 1853–1917, telegrafingeniør. * 30.9.1853 på Kronborg Teglgård, Tikøb sg., † 4.9.1917 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: proprietær Niels Carl S. (1810–96) og Anna Sophie Tolstrup (1831–84). Ugift.

Efter nogle år ved landvæsenet var S. i ni år sekondløjtnant ved ingeniørkorpset. 1883 indtrådte han i Det Store Nordiske Telegraf-Selskabs tjeneste som prøvetelegrafist på Newcastle station. Efter et elektrikerkursus fik han fast ansættelse 1884 og forflyttedes til Østasien hvor han kom til at gøre tjeneste dels i Shanghai, dels i Woosung og om bord på kabeldamperen Store Nordiske. Efter ni måneders forløb overgik han til tjeneste i det kinesiske statstelegrafvæsen hvor han straks fik en stor og vigtig opgave: at etablere telegrafforbindelse mellem Korea og omverdenen. Han løste denne opgave med en dygtighed og hurtighed som forbløffede de kinesiske myndigheder. S. viste sig i besiddelse af en sjælden udholdenhed og viljestyrke som han udfoldede yderligere i de følgende 20 år hvor han som overingeniør forestod anlæg af en række telegrafledninger i Manchuriet og Mongoliet af ialt 6000 km længde; ikke alene klarede han alle de strabadser, han kom ud for til fods og på kamelryg under lange rejser gennem udstrakte ørkener og under de barskeste klimatiske forhold, men tillige viste han et overordentligt personligt mod. Han byggede nogle af de vigtigste telegraflinjer som satte Kina i forbindelse med Europa, således linjen Mukden-Kirin og den længste af dem alle, den næsten 2000 km lange Peking-Kiachta linje gennem Gobi-ørkenen over Kalgan; S. fuldførte denne bedrift i årene 1897–99 på trods af store vanskeligheder som følge af tørke (300 heste og 1500 okser døde af foder- og vandmangel). Denne linje kom til at tage hele landtrafikken fra Østen under den russisk-japanske krig 1904–05. Efter krigens slutning tog S. sin afsked og bosatte sig i Danmark. Han vandt sig i Kina respekt og hengivenhed såvel hos højtstående kinesere som hos europæere, både på grund af sin dygtighed og sin trofasthed, finfølelse og aldrig svigtende loyalitet. Under sit mangeårige ophold i Kina og sine vidtstrakte rejser, ofte gennem egne der ikke tidligere havde været besøgt af europæere, erhvervede han sig et meget indgående kendskab til de nordkinesiske egne og befolkninger. Hans mange optegnelser herom blev desværre ødelagt af europæiske soldater under boxer-oprøret, mens han var på besøg i Danmark.

Daniel Bruun: Fra de sidste tredive år, 1927 137–53 (optr. fra Gads da. mag. XIX, 1925 579–92 635–48).

A. Kamp*

Schiern, Niels Frederik Bernhard, 1789–1853, overfinansbogholder. * 27.11.1789 i Næstved, † 18.2.1853 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: premierløjtnant i rytteriet, senere oberstløjtnant Johan Frederik Bardenfleth S. (1749–1808) og Ingeborg Cecilie Jensen (1761–1830). ~ 8.10.1825 i Kbh. (Holmens) med Susanne Margrethe Oxholm, * 4.2.1786 i Kbh. (Holmens), † 17.4.1845 sst. (Trin.) (~ 1° 1802 med historikeren, dr.jur. Jens Kragh *Høst, 1772–1844), d. af premierløjtnant, senere kaptajn løjtnant i søetaten Jørgen O. (1758–1805) og Ane Margrethe Abildgaard (1768–1830).

S. blev student 1806 fra Odense, studerede derefter matematik og astronomi. 1811 og 1812 fik han universitetets guldmedalje for besvarelse af to matematiske prisopgaver. 1813 blev han uden at have taget afsluttende eksamen adjunkt ved Metropolitanskolen, 1819 bogholder i statens bureau for udenlandske betalinger. 1826 blev han amtsforvalter i Nyborg og 1840 amtsforvalter for Kbh.s amtsstuedistrikt (Kbh.s amt). Da Wilhelm Sponeck som finansminister i nov. 1848 ved kgl. resolution af 15.12.1848 fik oprettet et statsbogholderi under finansministeriet blev S. Danmarks første overfinansbogholder. Han fik da den krævende opgave at sammenfatte statens hidtil meget splittede regnskabsvæsen i et bogholderi over samtlige indtægter og udgifter. Foruden sine praktiske erfaringer fra tidligere stillinger var S.s forudsætninger for at løse opgaven også, at han 1835 havde udgivet *Grundtræk af det dobbelte Bogholderies Methode*. Hans arbejde i den nye stilling blev meget anerkendt. 1846–51 var han repræsentant i Nationalbanken. – Virkelig kammerråd 1823. Virkelig justitsråd 1836. Virkelig etatsråd 1852. – R. 1840. DM. 1850. □ Silhouet af N. Chr. Fausing. Silhouetklip (Kgl.bibl.). Litografi 1854 af I. W. Tegner efter tegn. af J. V. Gertner.

F. E. Hundrup: Lærerstanden ved Metropolitanskolen II, 1873 = Skoleprogr. for Metropolitanskolen 145f. Rud. Schleiden: Jugenderinnerungen eines Schlesw.-Holsteiners, Wiesbaden 1886. Harald Hatt i Pers.hist.t. 9.r.VI, 1933 70.

Niels Banke (A. Falk-Jensen)

Schifter, Andreas, 1779–1852, søofficer. * 25.8.1779 i Kbh. (Frels.), † 31.10.1852 sst., begr. sst. (Holmens). F: overstyrmand i Asiatiske kompagni Christian S. (1741–85) og Karen Jørgensen (1740–96). ~ 24.11.1803 i Kbh. (Holmens) med Christiane Dorteia Bech, * 13.2.1780 i Kbh. (Nic.), † 6.12.1836 sst. (Holmens), d. af justitsråd, skattefoged Adam Christian B. (1742–1819) og Elisabeth Thestrup.

S. blev kadet 1794, sekondløjtnant med Gerners medalje 1798, premierløjtnant 1804, kaptajnløjtnant 1812, kaptajn 1814, kommandørkaptajn 1829, kommandør 1839, kontreadmiral 1843 og viceadmiral 1851. Han var 1799–1801 med fregatten *Najaden* i Middelhavet under krigen med barbareskerne. Under denne tjeneste blev han i maj 1800 i Tunis overfaldet af korsarer, blev hårdt såret af et sabelhug i hovedet og holdt i fangenskab i tre måneder hvorefter han atter kom om bord i *Najaden*. Herfra afgik han da han var udsat til at uddannes i skibsbygning. 1805 blev han auskultant i konstruktionskommissionen og sendtes 1807 på studierejse til udlandet på tre år. Han begyndte i Sverige og måtte, da englænderne åbnede angrebet på Kbh., afbryde sin rejse og, da forbindelsen til Kbh. var afbrudt, gå til Norge hvor han blev ansat ved Frederiksværns værft for at forestå arbejdet ved de i bygning værende skibe. Herfra sendtes han okt.s.å. til Holsten for at forestå bygning af kanonbåde. Dec.s.å. kaldtes han til Kbh. for at lede skibsbygningen på orlogsværftet. 1808–09 var han om bord i linjeskibet *Pultusk* i Scheldeflåden, en tjeneste der var ham i høj grad utilfredsstillende; herfra blev han beordret til at fortsætte sin afbrudte studierejse. Han besøgte værfterne i Frankrig til 1813 og derefter italienske værfter og kom til Kbh. 1814 hvor han udnævntes til fabrikmester. S. kom til at beklæde denne stilling i 32 år.

Efter flådens tab 1807 måtte en ny dansk søgående flåde opbygges fra bar bund. S. kom til at stå som hovedansvarlig for den konstruktionsmæssige side af denne meget store opgave, hvad han var udmærket rustet til. Han havde i forhold til en række af flådens tidligere konstruktører erhvervet sig praktisk erfaring til søs, ligesom han var teoretisk godt funderet gennem studieopholdene i udlandet. Han var åben for nye ideer men ville ikke eksperimentere unødigt med skibsbygningerne på grund af de sparsomme ressourcer. Resultatet blev en række skibe der var fortrinligt egnede til danske forhold og som forenede gode sejlegenskaber med kampegenskaber. Dertil kom, at S. gjorde en indsats for at gøre krigsskibenes apering mere hensigtsmæssig og beboelsen mere rummelig, hvad der blandt søofficererne gjorde hans skibe populære. 1820 besluttedes det at udkast til ornamenteringen på flådens skibe skulle forhåndsgodkendes af kunstakademiet. S. fik herigennem forbindelse med C. W. Eckersberg, en forbindelse der blev til venskab og fælles gavn. Eckersbergs konstruktive kritik af ornamenteringen inden for flåden højnede denne og forstærkede de smukke linjer som S.s skibskonstruktioner i øvrigt havde. En lang ræk-

ke af S.s skibe er forevigtet gennem Eckersbergs malerier. 1825 var S. i England for at studere konstruktionen af de såkaldte „runde agterspejle“, som han nok følte sig inspireret af, men som han ikke introducerede som sådan i de danske krigsskibskonstruktioner. 1831 påbegyndte S. bygningen af en hel serie af kanonjoller og -chalouper armerede med den da netop fremkomne bombekanon. 1840–41 var S. atter i England, denne gang for at studere bygningen af dampskibe og foretage indkøb af et par af disse til flåden. S. konstruerede og stod for bygningen af seks linjeskibe, seks fregatter, fem korvetter, seks brigger, tre skonnerter og 37 kanonjoller og -chalouper. 1846 overtog S. stillingen som deputeret i admiralitetet. Ved dettes nedlæggelse 1848 blev han overekvipagemester på Holmen og kom således til ved krigsudbruddet at klargøre den flåde som han selv havde været med til at skabe. Han blev 1829 medlem af Videnskabernes selskab. – R. 1822. DM. 1826. K. 1836. S.K. 1849. □Stik af E. Quenedey, 1811. Mal. af C. A. Jensen, 1845 (brændt på Fr.borg 1859), litograferet 1846. Silhouet.

Selvbiografi i Pers.hist.t. 4.r.VI, 1903 1–17. – Steen A. Bille: Det danske flag i Middelhavet, 1840 (særtryk af Archiv for søvæsenet XI, 1839) 380f. Dansk pantheon, 1842–51 nr. 38. Emil Hannover: Maleren C. W. Eckersberg, 1898. O. Lütken i Tidsskr. for søvæsen, 1899 1–31. H. B. Dahlerup: Mit livs begivenheder II, 1909. C. F. Wandel: Danm. og Barbareskerne, 1919 96f. Peter Grove i Kunstmuseets årsskr. 1919, 1920 41–54. M. K. Zahrtmann: Admiral C. C. Zahrtmann, 1927. J. H. Schultz: Den danske marine 1814–48 I, 1930 157–73. Niels Winkel: Naturstudiet i C. W. Eckersbergs marinemaleri, 1976. Hans Chr. Bjerg og John Erichsen: Danske orlogsskibe I–II, 1980.

Hans Chr. Bjerg (Th. Topsøe-Jensen)

v. Schilden-Huitfeldt, Hans Heinrich Friccius, 1745–1816, kammerdeputeret, godsejer. * 16.4. 1745 i Hamburg, † 31.1.1816 på Haseldorf, begr. sst. F: landkansler i hertugdømmerne, regeringsråd, konferensråd Friedrich Carl v. Friccius (1706–61) og Anna Henriette v. Schilden (1725–52). ~ 1.11.1782 på Clausholm med Frederikke Juliane Huitfeldt, * 18.4.1757 i Kbh. (Nic.), † 23.3.1819 på Haseldorf, d. af gehejmeråd Matthias Vilhelm *H. (1725–1803) og Charlotte E. Raben (1731–98).

v.S.-H. fik sin uddannelse i Sorø og i Göttingen og kom derefter til hoffet. 1774 indtrådte han i centraladministrationen, idet han udnævntes til auskultant i vestindisk-guineisk rente- og generaloldkammer. 1776 blev han deputeret sst., men forlod kammeret for 1781 at overtage stillingen som deputeret i finanskollegiet og rentekammeret. Samtidig fik han sæde i statsbalance- og overskattedirektionen, og han droges i det he-

v. Schilden-Huitfeldt, Heinrich

le taget stærkt ind i det Guldbergske finansstyre. 4.11.1783 rykkede han op til stillingen som l. deputeret i rentekammeret, og december s.å. udnævntes han til medlem af generalvejkommissionen. Efter regeringsskiftet 1784 var v.S.-H.s stilling stærkt svækket, men det varede dog nogle måneder inden de nye magthavere skilte sig af med ham. 6.8.1784 afskedigedes han fra alle sine embeder, også fra stillingen som medlem af overbankdirektionen som han havde overtaget 1782, og fra finansskeddirektionen hvor han kun havde fungeret et par måneder. Til gengæld udnævntes han til jægermester i l. holstenske distrikt og flyttede herefter til Haseldorf som han ejede i fællesskab med sin bror, amtmand i Steinburg Christian Friedrich Friccius v. Schilden (1747–1804), og ved dennes død blev han enejer af de rige marskgodser Haseldorf, Haselau, Hetlingen, Heustaken og Idenburg. Af svigerfaderen købte han 1800 Clausholm, og da han var barnløs oprettedes der af disse ejendomme henholdsvis et holstensk og et dansk fideikommiss. 1805 arvede han det Huitfeldtske pengefideikommiss efter svigerfaderen og føjede navnet Huitfeldt til sit eget og antog denne families våben. Efter hans enkes død gik det jyske fideikommiss over til hans brordatter Rosalie Friccius v. Schilden gift v. Oppen, 1859 til baronesse Sophie Magdalene Berner-Schilden-Holsten. – Hofjunker 1763. Rejsekammerjunker 1769. Kammerherre 1774. Gehejmeråd 1784. Gehejmekonferensråd 1807. – Hv. R. 1782. □Tegn. af E. H. d'Abelée, 1772 (Haseldorf). Mal. af Jens Juel fra 1780erne (sst.). Mal. af C. A. Lorentzen (Clausholm).

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekrede, udg. L. Bobé II–IV, 1896–1900; VI, 1903; IX–X, 1922–31. – Danm.s adels årbog XLIII, 1926 II 50. L. Bjobé i Pers. hist. t. 9.r.III, 1930 220. Albert Fabritius sst. 10.r.I, 1934 151f (geneal.). Karl v. Bothmer: Die niedersächsische Familie v. Schilden, Görlitz 1930 (særtryk af Vierteljahrschr. für Wappen-, Siegel- und Familienkunde LVI, s.å. 4–18 33–55). Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. Jette Kjærulff Tuxen i Pers. hist. t. 16.r.III, 1975 185.

Harald Jørgensen

Schildt, Melchior, 1592 el. 93–1667, komponist. * 1592 el. 93, † 28.5.1667 i Hannover. F: organist Antonius S. († 1635) og Anna Sedeln (Sadeln) († 1635). ~1° 26.11.1646 i Hannover med Margarethe Cassel, † febr. 1653 i Hannover (~1° med N. N., ~2° med N. N.), d. af pastor C. i Lenthe ved Hannover. ~2° 12.7.1655 i Hannover med Ilse Margarethe Scheer (~2° med Dirikus Wedekindt), d. af Anton S. S. hørte til den berømte nederlandske komponist Jan Pieterszoon Swelincks elever og havde alle-

rede selv navn både som organist og komponist, da han 1626 kaldtes til Danmark af kong Christian IV som ønskede en særlig fremragende lærer for sine børn med Kirsten *Munk. S. tiltrådte sin tjeneste på Dalum kloster nær Odense ved sommertid og opholdt sig her i landet til ud på foråret 1629. Fra Danmark drog han til Hannover hvor han virkede som organist ved Marktkirche til sin død. Muligvis var han også i Danmark i forbindelse med „det store bilager“, den udvalgte prins *Christians bryllup med den sachsiske prinsesse Magdalena Sibylla 1634. S. nærede aversion mod at lade sine kompositioner trykke, og af denne grund er der kun bevaret ganske enkelte af hans værker, seks mindre orgelstykker, en kantate *Ach mein herzlichstes Jesulein* og to klaverkompositioner. Disse sidste findes indskrevet i tabulaturskrift bag i et eksemplar af Gabriel *Voigtländers „Allerhand Oden und Lieder“ (1642) som findes i Det kgl. bibliotek i Kbh. Det drejer sig om variationer for klaver over en elskovsvis *Gleich wie das feuwr* og over en sats af John Dowland *Paduan Lachrymae* der begge viser en let og flydende klaversats befriet for meget af det stive der ellers kan klæbe ved denne tids klavermusik. Den første af melodierne benyttedes senere af Thomas *Kingo til salmen *I Jesu Navn skal al vor Gerning ske* og har derigennem været holdt i hævd i vore kirker til nutiden. □Mindetavle i Nicolaikapellet i Hannover.

L. Bjobé i Pers. hist. t. 9.r.III, 1930 220. Alb. Fabritius sst. 10.r.I, 1934 152f (geneal.). Karl v. Bothmer: Die niedersächsische Familie v. Schilden (Schild, Schildt), Görlitz 1930 (særtryk af Vierteljahrschr. für Wappen-, Siegel- und Familienkunde LVI, s.å.). Hortense Panum i Monatshefte für Musik-Gesch. XX, Lpz. 1888 27–30 35–41. Max Seiffert i Vierteljahrschr. für Musikwissenschaft. VII, Lpz. 1891 220–26. Samme: Gesch. der Klaviermusik 3.udg.I, Lpz. 1899 115f. Angul Hammerich: Musikten ved Chr. IVs hof, 1892. Samme: Dansk musikhist. indtil ca. 1700, 1921. L. Fenger i Kirkehist. saml. 5.r.I, 1901–03 133–45. Th. W. Werner i Archiv für Musikwissenschaft. II, Lpz. 1920 356–67. Samme i Theodor Kroyer-Festschr., Regensburg 1933. The Clausholm music fragments, udg. Henrik Glahn og Søren Sørensen, 1974. Henrik Glahn i Dansk kirkesangs årsskr. 1975–76, 1978 22–42. Chr. Vestergaard i Dansk årbog for musikforsk. VII 1973–76, 1977 237–46.

Nils Schjørring

Schimmelmann, Magdalene Charlotte Hedevig, grevinde, 1757–1816. * 10.8.1757 på Fossum, † 2.12.1816 i Kbh. (Petri), begr. i Petri k. F: oberstløjtnant, senere deputeret Carl Rudolph Schubart (1714–59, ~1° 1744 med Marie Elisabeth v. der Maase, 1722–46) og Inger Løvenskiold (1732–1808). ~24.5.1782 i Hellebæk (Petri) med greve Ernst *S., * 4.12.1747 i Dresden, † 9.2.1831 i Kbh. (Petri), s. af grev Heinrich *S.

(1724–82) og Caroline Tugendreich Friedeborn (1730–95). – Søster til Herman *Schubart.

S. tilbragte sine egentlige barndoms- og ungdomsår på Løvenborg hvor hendes opdragelse blev ledet af franske guvernanter under opsyn af hendes moderlige veninde gehejmerådinde Magdalene Løvenskiold. Hun fik en udmærket uddannelse, og tidligt trådte hendes fremragende intellektuelle evner for dagen. Hun interesserede sig navnlig for litteratur og filosofi, men politiske problemer var hende ikke fremmede, og hun var alle dage grebet af en umættelig kundskabsstrang. Fransk var det sprog hun bedst udtrykte sig på; derimod lærte hun aldrig ordentlig tysk. 24 år gammel mødte hun Ernst S., og hermed indledtes en forbindelse som blev af største betydning for dansk åndsliv. Sammen med sin mand skabte hun i palæet i Bredgade og på familiens sommerejendom Sølyst et hjem hvor ikke alene diplomatiet og centraladministrationens spidser mødtes, men hvor også kunstnere, forfattere og videnskabsmænd blev gæstfrit modtaget. Grevindens ægteskab var barnløst, og al sin moderlige omsorg viede hun husets venner. Mest kendt er hendes velgerninger over for digteren Jens *Baggesen som hun trak frem fra en trist skyggetilværelse og gjorde til det beundrede midtpunkt i de højaristokratiske kredse. Gennem Baggesen trådte hun i forbindelse med Fr. Schiller og ydede sin bistand til at der skænkedes ham en årlig pengegave på 1000 rdl. i tre år. Senere interesserede hun sig for Adam *Oehlenschläger, K. L. *Rahbek og Heinrich *Steffens og støttede også Bertel *Thorvaldsen i en vanskelig periode. Hun holdt ligeledes af at samle diplomatiet medlemmer i sin salon, havde en fremragende evne til at lokke politiske nyheder ud af dem og forstod at bedømme en politisk situation. Oprindeligt havde hun sværmet for den franske revolutions ideer, men rædselsregimentet og senere Napoleons voldsherredømme frastødte hende, og hun blev en lidenskabelig modstander af Danmarks tilslutning til det franske kejserdømme. De franske emigranter fandt en begejstret modtagelse i hendes hjem, og til husets berømteste gæster kan endvidere henregnes den russiske diplomatfrue fru v. Krüdener og ungdomsveninden Friederike *Brun. Af natur var S. følsom og modtagelig, men samtidig fordomsfri og vidtskuende i sin tankegang. Hendes trang til at protegere var stærkt fremtrædende, men hermed var forbundet en higen efter at gøre godt, og hun udfoldede i det stille en udstrakt godgørelse. □Mal. af E. Pauelsen, 1789 (Ahrensburg; Brahetrolleborg), kopi af A. Dorph ca. 1904 (forhen Fr.borg). Mal., forskellig type, af E. Pauelsen, 1789 (Holsteinborg). Min.

af Cornelius Høyer ca. 1800 formentlig forestilende S. (St.mus.). Pastel af P. Copmann, 1817. Afbildet på mal. af H. J. Hammer udst. 1872 (Fr.borg) og på tegnet udkast dertil af W. Marstrand (sst.).

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I–X, 1895–1931 (V, 1902 = C. S.s breve til Louise Stolberg og Frederikke Sophie Reventlow i udvalg). – [C. E. A. Schøller] i Pers. hist. t. 3.r.VI, 1897 232f (familien Schubart). J. M. Thiele: Thorvaldsens biogr. I–IV, 1851–56. L. Bobé i Medd. fra hist.-top. selsk. for Gentofte kommune I, 1924 25–80. Otto Brandt: Geistesleben und Politik in Schlesw.-Holst. um die Wende des 18. Jahrh.s, Stuttgart, 1925 (2.opl. 1927). Die Briefe B. G. Niebuhrs, udg. Dietrich Gerhard og Will. Norvin I, Berlin 1926.

Harald Jørgensen

Schimmelmänn, Heinrich Ernst, greve, 1747–1831, minister. * 4.12.1747 i Dresden, † 9.2.1831 i Kbh. (Petri), begr. i Petri k. F: grev Heinrich *S. (1724–82) og Caroline Tugendreich Friedeborn (1730–95). ~ 1° 18.9.1775 på Ahrensburg med rigsgrevinde Amalie (Emilie) Caroline Christiane Rantzau, * 2.6.1752 i Burg, † 6.2.1780 i Kbh. (Petri), d. af kaptajn, senere generalløjtnant og kommandant i Glückstadt, rigsgreve Ditlev Carl R. (1726–1803) og Gisele Christiane v. Stammer (1730–1802). ~ 2° 24.5.1782 i Hellebæk (Petri) med Magdalene Charlotte Hedevig Schubart (Charlotte *S.), * 10.8.1757 på Fossom, † 2.12.1816 i Kbh. (Petri), d. af oberstløjtnant, senere deputeret Carl Rudolph S. (1714–59, ~ 1° 1744 med Marie Elisabeth v. der Maase, 1722–46) og Inger Løvenskiold (1732–1808). – Bror til Julie *Reventlow.

S. var ældste søn og om hans første 15 år da faderen slog sig igennem som købmand og krigsspekulant vides intet med sikkerhed. Anekdotisk forlyder det at faderen nærede nogen skepsis over for den for tidligt fødte dreng, der var klejn af vækst og under opvæksten mere hengiven til læsning og drømmerier end til det håndværk han var bestemt for. Men da den ældre Schimmelmänn 1762 var blevet uundværlig for den danske regering og havde etableret sig i Kbh. drog han omsorg for at hans førstefødte fik en uddannelse der dels sømmede sig for en nylslæt baron, dels skulle uddanne ham til efterfølger ad åre for kongens finansrådgiver. Studierejsen under vejledning af en velinstrueret hovmester gik over Schweiz, med et par år i Genève og Lausanne, til Italien, Frankrig, Nederlandene og England. Han satte sig pligtskyldigst ind i de moderne engelske nationaløkonomers arbejder, påvirkedes af oplysningsfilosofferne og hengav sig i tidens natursværmere og frihedsromantik, dyrkede Rousseau, Thomson og Young og andre af

epokens yndlingsforfattere, skrev selv begejstret, men uden større originalitet, hvad en svulstig korrespondance mellem S. og August *Hennings – i den periode hvor faderen som skatmester led-sagede Christian VII på hans udenlandsrejse – vidner om. – Som et udslag af ungdommelig romantiseren kan man også betragte hans deltagelse i den ridderlige sammensværgelse der havde til formål at udfri Caroline Mathilde af eksilet i Celle og føre hende tilbage til den danske trone, en dilettantisk plan som på grund af dronningens død ikke kom til udførelse. Som sin fars søn blev S. straks efter hjemkomsten 1767 udnævnt til konferensråd, n.å. til kammerherre, og fik overladt geværfabrikken i Hellebæk som arbejdsfelt, et hverv der kedede ham hvorfor han overlod det praktiske til andre. Men faderens oplæring fortsatte. Han fik undervisning i dansk, blev 1773 medlem af overskattedirektionen og deputeret i økonomi- og kommercekollegiet; 1775 blev han assessor i skatkammerkollegiet, n.å. deputeret i finanskollegiet og 1778 direktør i det guineiske handelskompagni, "direktør for slavehandelen" som han lidt sentimentalt selvironisk omtaler det. Det skulle imidlertid vise sig at S. var i stand til at løfte arven efter skatmesteren som finans- og pengevæsenekspert; at han alligevel aldrig blev nogen statsmand skyldes at han i udpræget grad savnede viljen til magt.

Straks efter faderens død 1782 blev S. kastet ud i de forretninger af lidt tvivlsom karakter der var en del af den officielle handelspolitik i årene hvor storhandelen blomstrede, og hvor skarpe skel ikke kan drages mellem administrationsledernes private transaktioner og statens affærer. S. overtog underskrivelsen af den kontrakt der i forvejen var forhandlet af faderen med det krigsførende Spaniens repræsentanter om hjemtagelse af gods fra de spanske kolonier (Caracas = nuværende Venezuela) til Europa under dække af dansk flag og beskyttet af danske flådeenheder. Spekulationen hvori flere ministre deltog lykkedes; men samtidig indledtes den neutralitetspolitik der på den ene side under de store krige sikrede Danmark og dansk erhvervsliv store økonomiske gevinster, men på den anden må karakteriseres som hasardspil med statens sikkerhed.

S. blev nu kommerceminister og medlem af bankdirektionen og finanskommissionen. Men pga. sin modstand mod (Ove *Høegh-) Guldbergs møntpolitik der gik ud på forøgelse af seddelmængden, og uvilje mod at lade staten støtte de handelshuse der kom i vanskeligheder under fredskrisen 1783 blev han fjernet fra de to sidste poster. Som de fleste økonomer i tiden var S. af

den opfattelse at det gjaldt om at få skabt sølv-dækning for de danske seddelpenge, så snart det var muligt, og han var ligeledes opmærksom på at pengevæsenet måtte ledes af en af staten uafhængig bank, hvis tilliden til pengene skulle opretholdes. Den langvarige krigskonjunktur, efterfulgt af krigsårenes rustninger bevirkede at ingen af delene lykkedes. – Som medlem af den gruppe der i april 1784 fjernede Guldberg og enkedronning Juliane Marie fra magten og overgav den til den 16-årige kronprins Frederik kom S. påny til at forestå finanserne. Der oprettedes et finanskollegium med S. som præsæs og titel af finansminister. Af hans finansplan af 28.6.1785 der helt åbenlyst var ment som undervisning for kronprinsen og statsrådet i pengevæsenets begreber fremgår det at statens finans- og pengepolitik skulle være udtryk for en samlet politik hvilende på realøkonomiske forhold. S. der samtidig var blevet medlem af skatkammerdirektionen og bankens ledelse beholdt imidlertid posten som handelens minister. 1788 blev han medlem af gehejmestatsrådet, og samarbejdet mellem S., Chr. Ditlev *Reventlow (1748–1827) og A. P. *Bernstorff, regeringens egentlige leder, som kronprinsens reformkabinet, blev forbilledligt. Hans egen indsats i kommercekollegiet var stor, såvel omorganiseringen af kollegiet fra en ren geografisk til en saglig opdeling, som den store toldlovsreform af 1797 bærer i meget hans stempel. Foruden at imødekomme liberale strømninger i tidens handelspolitik medvirkede den til at forøge statens revenu af handelen. Stærke bestræbelser blev ligeledes udfoldet for at støtte handelen ved oprettelsen af konsulater, der oprettedes således en afrikansk konsulatsdirektion med S. som medlem.

Den største støtte ydede S. dog handelen ved den neutralitetspolitik han var fortalere for. Under de fortsatte stormagtskrige hvor danske handelsskibe i stor udstrækning overtog de store søfartsnationers varetransporter, udsattes handelsflåden for opbringelser af skibe og konfiskation af ladninger. Regeringen var derfor under konstant pres fra købmænd og redere om at yde konvojering, og S. fulgte dem villigt. Skønt den officielle danske definition af neutraliteten, at det var tilladt at fragte krigsførende landes gods, bortset fra krigskontrabande (frit skib: fri ladning), og afvisning af kontrol (flaget dækker ladningen) ikke var anerkendt af de krigsførende, lykkedes det i A. P. Bernstorffs tid at hævde den med så meget elasticitet at store konfrontationer blev undgået. Men efter hans død hvor den unge efterfølger Chr. *Bernstorff ikke besad den samme autoritet over for regeringens øvrige medlemmer, og specielt ikke over for kronprinsen, der

nu indledte sin personlige enevælde, begyndte vanskelighederne. Samtidig med at de krigsførende magters holdning over for den neutrale handel skærpedes, blev den danske neutralitetspolitik mere offensiv og provokerende. Skylden herfor må dog bæres af kronprinsen. Da resultatet kom i form af det britiske ultimatum 1801 og slaget på reden, argumenterede S. kraftigt for at give efter for det britiske krav.

Man har bebrejdet S. at han ikke førte en finanspolitik der i de gode år skabte de reserver man skulle have haft da nedgangen satte ind. Det er dog næppe rimeligt at hævde at han burde have forudset den udenrigspolitiske udvikling, og det er usandsynligt at han ville have fået støtte fra den øvrige regering hertil mens det tilsyneladende gik godt. En finansplan 1802 der bragte en forøgelse af skatterne ansås af S. selv for utilstrækkelig, men mere kunne ikke opnås. Da udviklingen vendte 1807 var det for sent. Tabet af flåden betød slut for den lukrative handel og deraf følgende fald i statens indtægter. Samtidig kostede krigen mod England og opretholdelsen af en stor stående hær på feltlod i Holsten vældige summer. De spæde forsøg S. gjorde på at få reduceret militærudgifterne blev brysk afvist af kronprinsen, der nu i alle væsentlige sager traf beslutninger uden om statsrådet. Under disse omstændigheder var det umuligt at føre en rimelig politik i retning af at stabilisere finanserne og pengevæsenet. I stedet medførte krigstiden en forrygende inflation som ikke lod sig standse. Efter nogle forgæves reformforsøg 1810–11 kom så hvad der skulle være en hestekur med forordningen af 5.1.1813 „Om forandring af pengevæsenet“. Den indeholdt flg. hovedpunkter: en pengeombytning i forholdet 1 ny seddel for 6 gamle, en nedskrivning af møntens værdi og oprettelsen af en ny, af staten uafhængig rigsbank med prioritet i alle faste ejendomme på 6 pct. af værdien. Pengereformen skulle ledsages af en finansreform indeholdende en centraliseret budgetlægning i et finansdepartement og offentliggørelse af statsbudgettet, hvad dog ikke kom til udførelse. Reformen fik ikke gunstige vilkår at virke under. Krigen fortsatte endnu et år, freden i Kiel betød tabet af Norge, og udenrigshandelen kom ikke på fode selv om krigen hørte op. Desuden blev reformen udskreget som „statsbankerot“ og tilliden til pengene og den nye bank var ringe. At harmen samlede sig om S. var derfor naturligt, og han fik straks efter som et offer til folkestemningen sin afsked som finansminister, men beholdt sin plads i sjatsrådet, og under kongens og Niels "Rosenkrantz" (1757–1824) ophold ved fredskonferencen i Wien ledede han udenrigsministeriet. – Med kron-

prinsen var han langtfra altid enig, men han var næsten altid den der gav efter og bad om forlædelse. Dog fastholdt han 1806 sin protest mod planerne om at indlemme Holsten i kongeriget. Den konsekvente tilsidesættelse af statsrådet mens kronprinsen førte regeringen fra hovedkvarteret i Holsten vakte hans mishag, men det var i højere grad hustruen end ham selv der gav udtryk herfor.

Ved sin karrieres begyndelse var S. en af Danmarks rigeste mænd, og han søgte som faderen at forvalte sit pund så det forøgedes. Til godset Lindenberg købte han Gudumlund hvor han søgte at grundlægge industrivirksomheder, teglværk, saltværk, sæbesyderi og en stentøjs- og fajancefabrik. Over for sine underordnede søgte han i tråd med tidens reformtanker at fremme en human behandling og oprettede bl.a. skoler. Foruden geværfabrikken havde han interesser i en papirmølle i Ørholm og et kobberværk i Brede. Men først og fremmest var han den største plantageejer i Vestindien. Til behandling af det hjemtagne sukker ejede han et raffinaderi på Christianshavn. Ideologisk, og nok også følelsesmæssigt var han modstander af slaveriet og handelen med mennesker, som ejer var han ikke i tvivl om at væsentlige dele af hans indtægter hidrørte fra negrenes arbejde. Fra søsteren Julie Reventlow blev han bestormet for at gøre noget for slaverne, og i England var en kraftig stemning ved at rejse sig til fordel for slavehandelens og slaveriets afskaffelse. Den af lægen Paul "Isert fremsatte tanke om at etablere kolonier i selve Afrika hvor befolkningen kunne medvirke som frie arbejdere optog S. der 1788 lod Isert drage til Guldkysten (Ghana) for at grundlægge en sådan koloni. Planen blev dog til intet ved Iserts død n.å. S. nedsatte derefter en kommission til behandling af spørgsmålet og 16.3.1792 kom forordningen om forbud mod slavehandelen. En ti-årig overgangsperiode skulle gøre det muligt for plantageejerne at supplere bestanden af arbejdere, evt. med statslig kredit. Det er sikkert rigtigt at tolke bestemmelsen i Iserts instruks om at den påtænkte koloni ikke måtte dyrke sukker som udtryk for at S. ikke ønskede afrikansk konkurrence til sine vestindiske plantager. Men er der således grund til at understrege at S. også når det gjaldt de ideelle mål ikke tabte egen interesse af syne må man dog samtidig kreditere ham for at han overhovedet opfattede slaveriet som et problem i en tid hvor flertallet fandt det naturligt.

Et særligt led i S.s administrative virke var hans forhold til den grønlandske handel. Ud fra liberalistisk-reforme synspunkter blev han medlem af kommissionen af 1788, der skulle overveje en mulig liberalisering af monopolhandelen på

Schimmelmann, Ernst

Grønland. Han udtrådte 1798 efter at man havde konstateret at liberaliseringen ikke havde kunnet gennemføres, og der heller ingen muligheder var herfor i den nærmeste fremtid. Som finansminister vedblev han dog at have føling med de grønlandske sager og trådte ofte hjælpende til også med økonomisk støtte, taget fra hans egne midler, især under krigen 1807–14 hvor det ellers var vanskeligt for et statsligt foretagende at få kredit.

I familiens fornemme palæ i Bredgade og på landstedet Sølyst, hvortil S. 1776 købte Christiansholm førte ægteparret an i hovedstadens selskabelighed. Efter det kortvarige første ægteskab med Emilie Rantzau, som S. satte det smukke minde Emiliekilde ved Klampenborg, blev Charlotte Schubart sjælen i det Schimmelmanske familie- og selskabsliv. Her samledes en kreds af digtere og åndspersoner, og herfra gik en udstrakt støtte til kunstnere; som mæcen var S. i usædvanlig grad storsindet. Smålighed lå ham fjernt. Adam "Oehenschläger der i 1805 hentedede rejseunderstøttelse her fandt at „de besynderligste kontraster var i ham forbundet på en så naiv måde, at de forenede sig til harmoni“. I sine sidste år som enkemand hvor plejedatteren Louison førte hus for ham måtte han se sin rørlige formue smuldre bort, den før så store skatteyder måtte anmode om nedsættelse, og den rundhændede mæcen måtte selv gå til kongen om bistand. Han forblev livet igennem en uhøjtidelig, godlidende og venlig mand. Som politiker en pragmatiker, eftergivende over for modstand, altid søgende kompromis før konfrontation. Ofte med lidt foragt for de profitungrende købmænd førte han i mange år en politik til deres fordel, på kanten af international ret, men han ønskede ingen af de militærpolitiske konsekvenser som kronprinsen drog heraf. Den principfaste og viljestærke leder blev han ikke. Spørgsmålet er om det ville have ændret noget. Han faldt på sit sidste forsøg på at stabilisere pengevæsenet, men reformen fastholdtes uden ham og den blev „grundlaget for dansk pengevæsen og pengepolitisk opfattelse i de kommende årtier“ (Kn. E. Svendsen). Han bevarede Frederik VI's venskab og sad til sin død i statsrådet. 1724–31 var han desuden udenrigsminister. – Æresmedlem af Videnskabernes selskab 1796, præsident 1797. Æresmedlem af kunstakademiet 1800. – Konferensråd 1767. Kammerherre 1768. Gehejmestatsminister 1802. – Gehejmeråd 1779. – Begge S.s ægteskaber var barnløse. Sammen med sin anden hustru adopterede S. en håndværkerdatter Frederikke Louise (Louison) Wesselhøft, * 24.7.1790, † 7.11.1844, der 1804 blev optaget i den danske adel som frk.

S. og 1812 gift med legationsråd **Olinto Maria Emilio de Gaspero d'Andrea dal Borgo di Primo**, * 1.6.1775, † 5.11.1856. Dal B. oversatte Oehenschlägers Correggio til italiensk. I dansk diplomatisk tjeneste ved det brasilianske hof anskaffede han sig en betydelig samling tropiske fugle og insekter som han skænkede til Zoologisk museum i Kbh. – Hv. R. 1775. Bl. R. 1790. DM. 1808. □ Mal. af Jens Juel, 1768, formentlig forestillende S. Mal. af E. Pauelsen, 1789 (bl.a. Gottorp; Ahrensburg), kopi af A. Dorph (forhen Fr.borg). Min. før 1790 (Fr.borg). Afbildet på mal. af selskab hos kongen af W. Haffner, 1794 (Jægerspris). Mal. af C. A. Bøhndel, 1813 (kunstakad.). Mal. af C. A. Jensen, 1827 (Pederstrup), replik 1833 (Fr.borg) og 1838 (Vidensk. selskab), kopi af A. Thomsen. Litografi af A. Kaufmann, 1831, forenede C. A. Jensens hoved og Bøhndels krop. Stukket silhouet. Min. (Fr.borg). Afbildet på mal. af H. J. Hammer udst. 1872 (Fr.borg) og på W. Marstrands tegnede udkast dertil (sst.). Afbildet på mal. af A. Jerndorff, 1875.

Kilder. Museum, 1891 I 129–54 249–87 346–80 og 1894 I 277–340 (brevveksl. med Aug. Hennings). Deutsche Rundschau LXXIV, Berlin 1893 64–81 (S.s brevveksl. med Schiller). Danske saml. III, 1867–68 97–192 (Laur. Engelstofts dagbogoptegn.). Regeringsskiftet 1784, udg. A. D. Jørgensen, 1888. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I–X, 1895–1931 (IV, 1900 = H. E. og Charlotte S.s breve i udvalg). Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Aug. Hennings: Dagbog 1802, udg. L. Bobé, 1934 (særligt af Danske mag. 7.r.1, s.d. 1–214). Udv. breve, betænk. og optegn. fra J. O. Schack-Rathlous ark., udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936.

Lit. Paul Isert: Reise nach Guinea, 1788. H. C. Ørsted: Mindetale over S., 1831 (optr. i forf.s Saml. og efterl. skr. VI, 1851 51–70 (ty. overs. i Neues staatsbürgerliches Mag. I,2, Slesv. 1833 413–39). J. G. Rist: Lebenserinnerungen, udg. G. Poel I–III, Gotha 1880–88. Marcus Rubin: 1807–14. Studier til Kbh.s og Danm.s hist., 1892. Samme: Fr. VI's tid. 1895 (reprodukt. 1970). C. A. Trier i Hist. t. 7.r.v, 1904–05 405–508. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 V–VI, 1906–09. Alex. Rasmussen: De Schimmelmanske skoler, 1914. Axel Linvald: Kronprins Frederik og hans regering, 1923 (reprodukt. 1978). L. Bobé i Medd. fra hist.-top. selsk. for Gentofte kommune I, 1924 25–80. Otto Brandt: Geistesleben und Politik in Schlesw.-Holst. um die Wende des 18. Jahrh.s, 2. opl. Stuttgart, 1927. Axel Nielsen: Dänische Wirtschaftsgesch., Jena 1933 = Handbuch der Wirtschaftsgesch., udg. Georg Brodnitz. Kn. Erik Svendsen i Dansk pengepolitik, red. E. Hoffmeyer I, 1968. Chr. Degn: Die Schimmelmanns im atlantischen Dreieckshandel, Neumünster 1974. Morten Westrup i Arkiv VI, 1977 151–67. Ole Feldbæk: Danmark and the armed neutrality 1800–01, 1980.

Papirer i Rigsark.

Sv. Cedergreen Bech

Schimmelmann, Heinrich Carl, greve, 1724–82, skatmester, gehejmestatsminister. Døbt 14.7. 1724 i Demmin i Pommern, † 15.2.1782 i Kbh.

(Petri), begr. i Wandsbek. F: købmand, senator Diedrich Jacob S. (1683–1743) og Esther Ludendorff (1684–1752). ~4.3.1747 i Dresden (?) med Caroline Tugendreich Friedeborn, *29.9.1730, mulig i Görlitz el. Dresden, †30.11.1795 i Hamburg, d. af oberstløjtnant, kommandant i Küstrin Alexander v.F. (1690–1752) og Maria Catharina v. Müllenheim (ca.1699–1781) og efter sigende adopt. af sachsisk gehejmeråd og generalintendant for kommercen Heinrich Ernst v. Gersdorff (1704–55). – Far til Julie *Reventlow og Ernst *S.

S. blev af faderen sat i lære hos en købmand i Stettin. Han etablerede sig dog snart for sig selv med varetransport på Elben og Trave. Efter at have gjort konkurs i Hamburg flyttede han til Dresden hvor han 1745 fik borgerskab. Ved udbruddet af den anden schlesiske krig tilbød han Frederik II af Preussen sin tjeneste som leverandør til hæren. Dermed grundlagde han en handel med kolonialvarer, sukker, kaffe, tobak. Givtigere var dog en berygtet spekulation med schlesiske statspapirer. – I Dresden stiftede han bekendtskab med den sachsiske generalintendant H. E. v. Gersdorff i hvis hus han traf sin tilkommende hustru. Han færdedes nu i indflydelsesrige kredse i den sachsiske hovedstad, forpagtede sammen med grev v. Bolza generalaccisen i næsten alle kursachsiske lande. Herved fik han ikke blot et værdifuldt kendskab til den statslige økonomi, men også til private købmænds forretningspraksis. Da Frederik II 1745 rykkede ind i Sachsen lykkedes det S. at få overdraget leverancerne til den preussiske hær. Hertil var han velforberedt idet han fra acciseforpagtningen rådede over en stor stab af dygtige medarbejdere som han nu sendte til bl.a. Østfriesland på kornopkøb. Selv viste han sig som en dreven organisator der smidigt manøvrerede mellem de to fjendtlige partier. Til sin titel som polsk og kursachsisk acciseråd fik han titel af preussisk gehejmeråd. Som del af betalingen fik han af Frederik II overladt det som krigsbytte beslaglagte Meissner porcelænsmanufaktur med hele lagerbeholdningen, og S. lod fabrikken fortsætte under den hidtidige ledelse. Da krigen nærmede sig Sachsens grænser drog S. med sin familie, sine tjenestefolk og en del af sine agenter såvel som det kostbare porcelæn til Hamburg. Gennem en stråmand købte han det tidligere hertugelig-gottorpske palæ i Mühlenstrasse hvor han indrettede en prægtig bolig med kontor. Med Frederik II opretholdt han forbindelsen mens forretningsinteressen i øvrigt skiftede til mønthandel. I skarp konkurrence med de preussiske møntjædere lod han, navnlig i Holland, opkøbe sølv, og deltog samtidig i trafikken med at sætte de underlø-

dige sølvmonter i omløb, især i Hannover. Ved hjælp af bestikkelse og under falsk navn optog han forbindelse med Mecklenburg for at tjene på mønt- og vekseltransaktioner. Endelig drev han, ligeledes gennem stråmanden, på grundlag af en kontrakt med hertugen af Plön på dennes gods Rethwisch, selv prægning af underlødige mønter.

Som parvenu og krigsspekulant var han berygtet, men beundret som finansgeni. 1759 købte han for 180 000 rdl., fortjenesten fra året før, det gamle rantzauske gods Ahrensburg. Han lod det smukke slot istandsætte og, i stedet for landsbyen Woldenhorn, anlagde han Ahrensburg. Kort efter erhvervede han tillige godset Wandsbek og nyopførte slottet. Begge steder investerede han mange penge i at lokke erhvervsdrivende til at slå sig ned. Og foretagenderne, kornbrønderi, kattunfabrik m.fl., gav udbytte. „Hvad han rørte ved, blev til guld“ sagde man. Det var derfor ikke underligt at flere fyrster bestræbte sig på at få ham i deres tjeneste: foruden Frederik II af Preussen Frederik II August af Sachsen-Polen og Frederik V af Danmark. Med regeringen i Kbh. forhandlede han fra 1759, og to år senere drog S. til den danske hovedstad, fast besluttet på at knytte sin skæbne til dette land der med sine oversøiske besiddelser frembød et tillokkende virkefelt for en driftig købmand med politisk flair. Ved J. H. E. *Bernstorffs mellemkomst erhvervede han straks det Berckentinske palæ i Bredgade (Odd Fellow-palæet). N.å. købte han af A. G. *Moltke godset Lindenberg i Himmerland med flere andre hvorefter han baroniseredes. Det var regeringens hensigt at benytte hans indsigt og forbindelser til at få lempet den øjeblikkelige likviditetskrise der især skyldtes udgifter til rustninger i forbindelse med den russiske krigstrussel. Hans officielle stilling blev foreløbig adjungeret gesandt i Hamburg og dansk generalkommerceintendant. Gennem formidling af billige lån bragte han statskassen ud af den øjeblikkelige knibe, desuden blev byerne i hertugdømmerne pålagt et tvangslån. Hamburg, der vægrede sig ved at udrede en mio. rdl., blev bragt til accept ved militære trusler, og magistraten måtte beskytte det S.ske palæ mod en rasende folkemængde. I det samme palæ fandt senere de forhandlinger sted hvorved Hamburg garanterede for lånets tilbagebetaling mod anerkendelse af byens politiske selvstændighed.

Energisk bestræbte S. sig på at skaffe staten nye indtægter. Han var overbevist om at statsdrift, selv hvor der var tale om forpagtning, var urentabel, overladt til privat drift ville væsentlig større udbytte tilflyde staten. På hans forslag begyndte et omfattende salg af krongods, og

23.9.1762 blev en stor ekstraskat udskrevet over hele riget. Krongodssalget gav statskassen en øjeblikkelig fordel, men på længere sigt blev det til godsejernes fordel idet landbrugskonjunkturerne, og dermed ejendomspriserne, var i stigning. Ekstraskatten vakte stor uvilje i befolkningen, en uvilje der havde adresse til S. Til skattens administration oprettedes ved kgl. resolution 2.12.1762 en overskattedirektion med S., A. G. Moltke og Hans Ahlefeldt som medlemmer. De fik tillige overdraget tilsynet med statsgælden til hvis afbetaling midlerne delvis blev anvendt. – Men fornyet kredit, stramning af skatteskruen og afhændelse af statsgods kunne ikke alene afhjælpe den økonomiske misère. Det var endnu vigtigere at få landets produktionskræfter i gang og få øget deltagelsen i den internationale handel. Under de urolige forhold der fulgte tronskiftet 1766 bevarede S. sin stilling urokket og synes i højere grad end Bernstorff at have vundet Christian VII's tillid. 1767 blev han medlem af general-landets-økonomi- og kommercekollegium hvor han samarbejdede med A. P. Bernstorff. I febr.1768 forelagde han kongen en plan til forbedring af landbrugets og bøndernes forhold hvori han udmøntede erfaringerne fra sine holstenske godser. Han foreslog heri et omfattende reformprogram: kobbeldrift i bymarkerne, ophævelse af fællesgræsningen, afløsning af naturalafgifterne med penge, fastsættelse af hoveriydelserne, bøndernes overtagelse af gårde som arvefæste eller ejendom mod erstatning til godsherren, tilskyndelse til dyrkning af kløver, humle o.lign., oprettelse af mønstergårde og andre tiltag der kunne „vække den indre tilskyndelse“. De nødvendige finansielle midler skulle tages fra de fonds der var afsat til landevejens istandsættelse. Den kgl. resolution der udgjik fjorten dage senere og indledte de store agrarreformer fulgte på væsentlige punkter de S.ske forslag.

S. var blevet den vigtigste person inden for statens økonomi, ved mageskifteforhandlingerne 1767 med Rusland deltog han i overvejelserne om de økonomiske spørgsmål. Da kongen derefter 1768 tiltrådte sin store udenlandsrejse ledsagede S. ham og gav ham og følget en fyrstelig modtagelse på Ahrensburg. Han blev udnævnt til skatmester hvorved han fik tilsyn med alle borgerlige kasser, bortset fra rentekammerets, og det blev pålagt ham fortsat at arbejde for indtægternes forøgelse og nedsættelse af udgifterne. Under J. F. Struensee forblev S. i modsætning til de øvrige ministre i sine embeder. Fru S. blev en skattet gæst ved Caroline Mathildes lille hof, og det voldte ikke den tidligere købmand, skønt nu adlet embedsmand, problemer at omgås Stru-

ensees kreds. Som pragmatiker kunne han samarbejde med hvemsomhelst, hans skæbne var knyttet til staten, ikke til personer, og den bernstorffske kreds fulgte hans manøvrer med undrende misbilligelse; men formentlig gik den dogmatiske gehejmekabinetminister ham i for små sko som leder. Struensee på sin side havde god brug for hans erfaring, men havde opkomlingens angst for den der var ham overlegen, og da broderen C. A. Struensee skulle forstå det nye finansstyre gled S. i baggrunden.

Han var blevet udnævnt til medlem af den gehejmekonferens der afløste konseillet, men aldrig kom i funktion, og da generalandvæsenkollegiet, skattekammeret og kommercekollegiet opløstes henholdsvis 1770 og 1771, var hans forbindelse med statsadministrationen ophørt. – Hans tid var dog ikke til ende. Efter kuppet mod Struensee blev han 29.10.1772 medlem af den ekstraordinære finanskommission og 3.6.1773 leder af det genoprettede skattekammer med sæde i overskattedirektionen (fra 1778 statsbalance- og overskattedirektionen). Hans indflydelse rakte dog langt videre end hvad hans officielle embeder indebar, han var, ifølge A. P. Bernstorff, „sjælen i alt hvad der sker i statens indre sager. Selv hvor der er truffet beslutninger uden ham er det som om det var ham der fremskyndte udførelsen“. Han var meget aktiv for at få udvidet fjernhandelen, og det var på hans tilskyndelse at staten overtog kurantbanken der derefter kom direkte under hans ledelse som chef for overskattedirektionen.

S. var 1774 medvirkende ved nedlæggelsen af Det Almindelige Handelskompagni der delvis havde konkurreret med hans egne foretagender. Samtidig med at han fik oprettet Handels- og fiskeri-instituttet i Altona med statsstøtte var han sjælen i koncentrationen af den nordatlantiske hvalfangst i det store projekt 1775. I samarbejde med instituttet i Altona skulle Den kongelige islandske, finmarkske, færøske og grønlandske Handel (sammensluttet 1774) organisere hval- og sælfangsten i nord. Efterhånden skulle der bygges 150 skibe. Den kongelige grønlandske Handel (omorganiseret 1776) skulle udvide antallet af hvalfangststationer i Disko bugt. Det hele fik en ret dramatisk udvikling i konkurrence med engelske og nederlandske hvalfangere, og dermed udenrigspolitiske konsekvenser der ikke passede A. P. Bernstorff. Dette store projekt svarede imidlertid langt fra regning. Trods forsøg på at udvide med andet fiskeri og ved stedske skarpere kontrol med hvalfangerne måtte det hele projekt afvikles og indskrænkes, men fik dog varigere følger i Grønland. S. der i begyndelsen havde været næsten febrilsk allestedsnærværen-

de (dog aldrig i Grønland eller Øst- og Vestindien) trådte henimod 1780 mere og mere i baggrunden skønt endnu ikke helbredssvækket.

Utvivlsomt havde S. med sine økonomiske evner og med den kredit han nød i internationale finans kredse gjort sig fortjent af staten, og fik derfor også høje æresbevisninger. Samtidig havde han dog sin egen og familiens fordel for øje. Og ligesom hans personlige indsigt i økonomiske og finansielle sager kom staten til gode forstod han på den anden side også at udnytte de forbindelser og erfaringer han fik på embeds vegne til egen fordel. Da han 1763 i forbindelse med salget af domænerne købte de kongen tilhørende fire største plantager i Vestindien sammen med den største sukkerfabrik i Kbh., kendte han sikkert i forvejen den af fagfolk beregnede værdi på 400 000 rdl. og den ventede værdistigning som følge af investeringer. Han betalte den nævnte pris og anvendte straks yderligere 100 000 rdl., fortrinsvis gennem indkøb af slaver i hundredvis, for at gøre driften lukrativ. Ved købet af Hellebæk geværfabrik udnyttede han brutalt sin stilling hos kongen: ved auktionen havde en anden fået tilslag, men da kongen på udenlandsrejsen fik købekontrakten forelagt til underskrift overstregede S. sagen, lagde 1000 rdl. på prisen og overtog selv fabrikken for 70 000 rdl.

Med sine plantager og fabrikker gik S. ind i den atlantiske trekantshandel på en måde så den højeste profit kunne opnås. Hans forskellige foretagender dannede derved et sammenhængende system. Afsætningen fra hans geværfabrik formidledes gennem Asiatisk og Guineisk Kompagni, i hvilke S. var storaktionær, og afsattes i Asien og især i Afrika. Derhen gik også brændevin og kattun fra hans holstenske godser. Med levnedsmidler fra Ahrensburg, Wandsbek og Lindenberg blev såvel plantagerne som fabrikken på Sjælland forsynet; transporten foregik for størstedelen på hans egne eller af ham charrede skibe. I det S.ske forretningsimperium finder vi tre socialstrukturer ved siden af hinanden: som ejer af fire plantager med omkring 1000 slaver var S. en af tidens største slaveejere; som ejer af de adelige godser Ahrensburg og Wandsbek samt lensgrevskalet Lindenberg udøvede han feudalherreretten over mange hundrede livegne og undergivne; som fabrikant beskæftigede han flere hundrede lønarbejdere, fra mestre til løst ansatte arbejdere. Disse områder med forskellig socialstatus var dog ikke skærpet adskilt fra hinanden: på plantagerne fandtes også frie, hvide ansatte, som inspektør, bogholder, læge osv., fra Lindenberg sendte S. lejlighedsvis efter behov arbejdskraft til geværfabrikken; fra Vestin-

dien lod han flere unge sorte komme til Europa for at lade dem uddanne til fagfolk i hans fabrikker; lægen dr. Bang skulle undervise nogle i den „medicinske videnskab“.

Det krævede en høj grad af skaberkraft og selvdisciplin, klog menneskebehandling og nøgternt købmandskab at styre disse private forretninger ved siden af de statslige opgaver. S. ledede sit imperium fra Hamburg og fra sine holstenske godser om sommeren og om vinteren fra Kbh. På de mest ansvarsfulde poster anbragte han folk der havde hans særlige tillid, og som tidligere havde tjent ham som acciseforpagter, hærleverandør og møntentreprenør. Fra dem ventede han eget initiativ og nøjagtig bogføring og bandt dem til sig ved sin tillid, rimelig aflønning og undertiden del i udbyttet. Brevvekslingen især med hans prokurist Gondolatzsch er kendetegnet ved korte, præcise anvisninger og overlægninger, man ser bl.a. hvorledes S. 1781 kort før den ventede krise drev aktiekurserne i vejret og derefter rettidigt fik solgt en stor del af sine egne aktier. Eftersom S. på én gang var privat storforetager, storaktionær og direktør for statsligt privilegerede handelsselskaber samt kgl. skatmester kunne interessekonflikter ikke undgås. Forståeligt er det at ophobningen af embeder og kapitalophobning gjorde den rige stadig rigere – til sidst var han Danmarks største skatteyder. – Borger sønnen fra Demmin døde som elefantridder, lensgreve og medlem af det slesvig-holstenske ridderskab. Hans fem overlevende børn giftede sig ind i ansete adelsfamilier. I fællesskab arvede de, som fideikommiss, plantagerne og fabrikkerne, mens de tre sønner hver fik et af godserne. I tider med økonomisk nedgang faldt det den følgende generation svært at bevare arven. Passivt ønskede de at fortære indkomsterne. Betegnende er det at man ledte efter det guld og sølv som forfaderen måtte have skjult. De forstod ikke at S. ikke pugede sit guld, men investerede det velovervejet som en dristig og samtidig forsigtig købmand. – Rang med kammerherrer 1761. Baron 1762. Gehejmeråd 1765. Optaget i den danske lensgrevestand 1779. – Hv. R. 1762. L'union parfaite 1768. Bl. R. 1773. □Min. af Cornelius Høyer, 1761 (Lindenberg). Pastel i hel figur og som brystbillede af L. Lønberg ca. 1773 (begge Fr.borg). Fortegn. af C. Høyer (Teatermus.) til min. af samme, 1776 (Fr.borg), efter denne forstørret stik af T. Kleve. Mal. tilskrevet Stefano Torelli (Ahrensburg), varieret gentagelse med elefantorden (Pederstrup). Afbildet på tegn. af selskab hos kongen af W. Haffner, 1781 (Rosenborg). Buste af Hartman Beeken (Ahrensburg). Statuette af L. Grossi, 1782 (sst.: St.mus.; Lindenberg). Buste af samme, s.å. (Ahrensburg;

Schimmelmann, Heinrich

St.mus.; Pederstrup). Voksrelief af F. W. Wer-muth (Ahrensburg). – Mindesmærke af J. Wiedewelt, senere erstattet af efterligning af H. E. Freund (ved Jægerspris).

Kilder. Regeringsskiftet 1784, udg. A. D. Jørgensen, 1888. Efterl. papirer fra den Reventlowske familie-kreds, udg. L. Bobé I–X, 1895–1931. Bernstorffske pa-pirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Kabinetstyrelsen i Danm., udg. Holger Hansen I–III, 1916–23. Inkvisiti-onskommissionen af 20.jan.1772, udg. samme I–V, 1927–41. Udv. breve, betækn. og optegn. af J. O. Schack-Rathlous ark., udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936.

Lit. Wilh. Albers i Zeitschr. für niedersächsische Fami-lienkunde XV, Hamb. 1933 125f; XVII, 1935 46. Danm.s adels årbog LI, 1934 208f; LII, 1935 II 150. Joh. Nic. Milow: Rede bei der Einsenkung der Leiche des S. in der Kirche zu Wandsbeck 1785, Hamb. u.å. Jens Kragh Høst i Clio I,2, 1813 3–40. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 III,2–VI,1, 1898–1907. Jul. Schovelin: Fra den danske handels empire I, 1899. Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Høegh Guldberg, 1899. Samme: Bernstorfferne og Danm. II, 1919. V. And-resen i Den danske højskole IV, 1904 528–60. Lux-dorphs dagbøger, udg. E. Nystrøm I–II, 1915–30. Otto Brandt: Geistesleben und Politik in Schlesw.-Holst. um die Wende des 18. Jahrh.s, Stuttg. 1925 (2. opl. 1927). Marius Vibæk: Den danske handels hist., 1932–38. L. Bobé m.fl. i Tilskueren L, 1933 II 175–218. Axel Niel-sen: Dänische Wirtschaftsgesch., Jena 1933 (= Hand-buch der Wirtschaftsgesch., udg. Georg Brodnitz). Hans Schadendorff og P. Hirschfeld i Nordelbingen XI, Flensb. 1935 184–225. P. Hirschfeld sst. XV, 1939 372–424. Chr. Degn i Gesch. Schlesw.-Holst.s VI, Neu-münster 1959–60. Samme: Die Schimmelmanns im at-lantischen Dreieckshandel, Neumünster 1974. J. O. Bro-Jørgensen: H. C. S., 1970.

Papirer i Rigsark. H. Penner: Der Schatzmeister Graf H. C. S. (manus sst.). Papirer i Landesarchiv, Schleswig.

Chr. Degn

v. **Schindel, Charlotte Helene**, grevinde, ca. 1690–1752, kong *Frederik IVs elskerinde. * ca. 1690, † 6.4.1752 i Flensborg. F: overhofmester Wiglas v.S. († 1695) og baronesse Anna Helene v. Horn († 1709). ~ 9.2.1716 i Antvorskov slots k. med amtmand, brigader Ernst Gottschalck *Bülow, * 22.7.1672 i Northeim i Hannover, † 27.12.1721 i Hamburg, s. af kaptajn, senere generalmajor Barthold *B. (ca.1620–94) og Anna Elisabeth Hitzacker.

S. var „Husfrøken“ hos Frederik IVs elskerinde Elisabeth Helene *Vieregg, da kongen stiftede bekendtskab med hende. Allerede under sin Ita-liensrejse (okt.1708–juli 1709) skal han have kor-responderet med hende, og maj 1710 fødte hun ham en datter († marts 1711). S.å. blev hun gjort til grevinde og fik som gave af sin kongelige el-sker grevskabet Frederiksholm, oprettet af god-serne Bavelse og Næsbyholm (Tybjerg hrd.). Her indlod hun sig i forhold til amtmanden på Antvorskov, brigader E. G. Bülow, hvem hun fødte en datter. Kongen, til hvem forholdet allerede tidligere var kølnet, især efter at han 1711 havde

lært *Anna Sophie (Reventlow) at kende, beordrede nu ægteskab mellem hende og Bülow og fratog hende grevskabet, men benådede hende med en årspension på 1000 rdl. Hun tog med Bülow ophold i Hamburg til hans død 1721, boede derefter hos en søster i Schlesien, senere i Berlin og fra 1750 i Flensborg. Det kneb svært for hende at slå sig igennem med pensionen, bl.a. fordi hun var meget godgørende.

Nye saml. til den da. hist., ved R. Nyerup og P. F. Suhm I, 1792 143–49; II, 1793 11. L. Bobé i Pers.hist.t. 2.r.IV, 1889 12 16.

C. O. Bøggild-Andersen*

v. **Schindel, Conrad**, 1715–94, søofficer. * 24.2. 1715, † 1.12.1794 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: oberstløjtnant, senere generalma-jor Frederik Wilhelm v.S. (1690–1755, ~ 2° 1748 med Anna Dorothea Wildenrath, 1712–84, ~ 1° 1730 med kaptajn Hans Friboe, † 1747) og Anne Ulfeldt († 1744). ~ 1° 1747 med Hendrina Chris-tina Decker, døbt 10.10.1727 i Kbh. (Ty.ref.), † 29.7.1762 (Ty.ref.), d. af porcelænshandler Peter D. (ca. 1697–1727) og Cathrine Agathe Bre-dahl (ca.1701–78). ~ 2° 4.4.1764 i Kbh. (Hol-mens) med Kirstine Leegaard, døbt 6.2.1732 i Kbh. (Holmens), † 24.3.1771 sst. (Trin.) (~ 1° 1753 med kammerråd, møntinspektør, senere ju-stitsråd Peter Nicolai v. Hauen, 1689–1761), d. af kommandørkaptajn Friderich Jørgen L. (1694–1763) og Kirstine Fogh (ca.1693–1774).

v.S. var kgl. page, blev 1732 kadet, var 1734–36 i engelsk tjeneste, blev sekondløjtnant 1737, premierløjtnant 1740, kaptajn 1746, kaptajn 1755, kommandørkaptajn 1759, kommandør 1766, kontreadmiral 1774 med anciennitet fra 1770, viceadmiral 1776 og admiral 1790. Han var atter i engelsk tjeneste 1738–39 og 1744–46 og var 1751–53 chef for fregatten Docquen i eskadre til Middelhavet og Marokko, var til ste-de på Saffias red ved fregatten Falsters brand og førte S. *Hooglant og de reddede af Falsters be-sætning til Kbh. Han var derefter flere gange chef for orlogsskibe og tre gange flagkaptajn i eskadren. 1761–62 var v.S. deputeret i admiralitetskollegiet og 1762–66 Holmens chef, et embe-de som han efter grev Frederik *Danneskiold-Samsøes mening ikke var voksen på grund af manglende erfaring på dette specielle felt. Dan-neskiold anerkender i øvrigt v.S.s dygtighed og fortjenester på alle andre områder.

v.S. blev 1767 generaladjutant og jagtkaptajn hos kongen og fik i denne egenskab 1772 det hverv at overføre dronning Caroline Mathilde fra Kronborg til Ålborg hvilket dog blev opgivet. Han indtrådte atter i kollegiet 1775 som 2. deputeret og var 1788–94 1. deputeret i admiralitets-

tets- og kommissariats-kollegiet hvor han var præsident til 1792 da kronprins Frederik overtog præsidiet. 1780 og -89 var v.S. chef for den udrustede flåde. 1776 var han medlem af kommissionen om lægdsinddeling i Norge og 1778 formand i kommissionen om søkadetakademiet. 1779 arvede han det v.S.ske fideikommiss' godser, Kunzendorff, Wabnitz og Naucke i Schlesien. – Kammerherre 1767. – Hv. R. 1774. □Afbildet på tegn. af selskab hos kongen af W. Haffner, 1781 (Rosenborg) og på mal. af lignende scene af samme, 1794 (Jægerspris). Mal. formentlig forestillende S. (Fr.borg).

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VII, 1906 541–43 (om slægten). Efterretn. om den da. sø-etat fra forrige tider, 1790 147–52 243–49. H. G. Garde: Efterretn. om den da. og no. sømagt III–IV, 1833–35. H. C. A. Lund: Søkadet-korpsets hist. 1701–1901, 1901 124. Ole Louis Frantzen: Truslen fra øst, 1980 107f.

Th. Topsøe-Jensen*

Schindler [sjintlør], **Peter**, 1892–1967, præst, forfatter. * 16.2.1892 på Frbg., † 14.2.1967 sst., begr. Kat. Vestre kgd., Kbh. F: kommunelærer, senere overlærer August Johan Klaus Frans S. (1850–1935) og Marie Kristine Schneekloth (1855–1952). Ugift.

S. blev student 1909 fra Schneekloths skole og studerede teologi ved Kbh.s universitet til 1913. 1914 blev han katolik og efter studier i Rom på bl.a. Bada College ordineret i Siena 1918. S. vendte hjem samme år og blev præst ved Sakramentskirken på Nørrebro i Kbh., men måtte allerede 1919 efter en personlig krise, som han har gjort rede for i *Tilbage til Rom*, det andet bind af sine erindringer, forlade det almindelige sognearbejde. Han rejste påny til Italien hvor han i to år ventede på de kirkelige myndigheders afgørelse. 1921 blev S. udnævnt til kapellan i Svendborg og langsomt igen accepteret idet han i begyndelsen var forment adgang til prædikestolen og skrev under pseudonym. Fra 1925 fik han til opgave at betjene de få katolikker på Langeland. Med midler indsamlet på en prædikantrejse i Belgien indrettede han det bemærkelsesværdige Sankt Bendts kapel på Gåsetorvet i Rudkøbing og præsteboligen i samme bygning. Her fik S. arbejdsro til at skrive sine første populære fremstillinger af den katolske tro. Efter denne „karantæne“ blev han forflyttet til Kbh. 1928 og var i den længste periode frem til 1946 præst ved klostret og Skt. Augustins kirke på Jagtvej. 1931–33 gennemførte han studier ved det pavelige institut for kristen arkæologi. 1946 forlod S. Danmark og fik fast bopæl på Collegio Teutoni-

co i Vatikanstaten. Han kom tilbage 1964 og tilbragte sine sidste tre år på Frederiksberg.

Gennem sit forfatterskab forsynede S. den katolske kirke i Danmark med ny litteratur til undervisningsbrug og oplandede et fyldigt historisk og teologisk kildemateriale til dansk. I videre kredse var der interesse for bøger som *Liturgi I–II*, 1928–30, *Vesterledens Munkevæsen I–III*, 1931–39, *Petrus I–II*, 1944 og *De apostoliske Fædre I–II*, 1948. Han oversatte væsentlige teologiske værker som G. Ricciottis *Jesu Kristi Levned I–II*, 1945 og Karl Adams *Katholicismens inderste Væsen*, 1945. Hans største bedrift som oversætter var fordanskningen af *Det nye Testamente*, 1953. Den blev ikke rost af filologer, men har som privatoversættelse været inspirerende for mange læsere og prædikanter. Fra midten af 1950erne fik S. en bred læserskare til sine Italien-bøger, *Dage i Rom*, 1955, *Dage i Norditalien*, 1956, *Dage i Mellemitalien*, 1957 og *Dage i Syditalien*, 1958. Han havde da allerede udgivet to af tre planlagte bind erindringer, *Vejen til Rom*, 1949, og *Tilbage til Rom*, 1951, der er meget åbenhjertige skildringer af mennesket S. og hans møde med kirken og kulturlivet i europæisk sammenhæng. To prædikensamlinger, *Dette hellige Evangelium*, 1949 og *Den hellige Lektie*, 1960, rummer eksempler på hans oplysende og inderlige prædikener der samlede mange tilhørere. Et udvalg af S.s digte og salmer kom 1941 under titlen *Det kimer i fjærne Riger*. S. oplevede ikke at få nogen videnskabelig anerkendelse af sin meget omfattende produktion fordi denne frodige og utålmodige skribent sjældent lod sig bremse af et krav om efterforskning af detaljerne. Han var en fortæller der gav sin lærdom, erfaring, begejstring og harme videre i et underholdende sprog krydret med humor og barokke indfald. Han havde en svaghed for pompøs og arkaisk stil men kunne i sine bedste timer foran papiret skrive et djærvt, rammende og malende dansk. – R. 1958. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp. Mal. af Birgitte West udst. 1944. Mal. af Margrethe Petersen Pasternak, 1953. Foto.

Bibliographia P. S. 1892–1957, 1957. – P. S.: *Vejen til Rom*, 1949 og *Tilbage til Rom*, 1951 (2.–3. udg. 1959). – Johs. Jørgensen: Alvernerbjerget, 1920 83–110. Samme: Mit livs legende VII, 1928 71f 143–54. Bjørn Højbo i *Katolsk uebl.* CXVI, 1968 påske-nr. 12–15. Per Busck-Nielsen i *Katolsk forum*, 1969 nr. 10 8f. Gunnar Martin Nielsen: Med romersk flip, 1974 71–80. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Gunnar Martin Nielsen

Schiwe, Adam Wilhelm, 1827–1901, søofficer. * 25.11.1827 i Kbh. (Hellig.), † 25.2.1901 sst., begr. sst. (Holmens). F: kaptajn i kongens livkorps, justitsråd, grosserer Henrik Laurentius S.

Schiwe, A. Vilhelm

(1783–1839, ~1808 med Johanne Birgitte Charlotte Frydendahl, * 1790; ægteskabet opløst) og Nicoline Petrine Hjelte (1785–1851). ~29.12.1858 i Kbh. (Holmens) med Regitze Caroline Christine Frederikke (Fritze) Hohlenberg, * 20.4.1837 i Kbh. (Garn.), + 25.12.1911 sst., d. af premierløjtnant, senere kaptajn i fodfolket Carl Johan Christian H. (1802–49) og Christiane Frederikke Elisabeth Schou (1810–84).

S. blev kadet 1841, sekondløjtnant 1847, premierløjtnant 1855, kaptajn 1868, kommandør 1878 og kontreadmiral 1886. Under den første slesvigske krig var han 1848 med briggen Mercurius, 1849 med korvetten Galathea og derefter med linieskibet Skjold og 1850 adjutant hos chefen for militærstyrken på Femern. 1851–53 var han i koffardifart, først som styrmand, derefter som skibsfører. 1853 sendtes han til Vestindien for at tiltræde tjeneste i Mercurius hvor tre af løjtnanterne var døde af malaria, og 1854–57 var han næstkommanderende ved krydstoldvæsenet i det østlige distrikt. 1858 stillede han à la suite for at overtage stillingen som eksaminator ved navigationsskolerne i Slesvig og Holsten. 1864 meldte han sig atter til tjeneste ved søværnet og blev ansat som stationsofficer ved søtransportvæsenet ved Hørup hav. I slutningen af juli sendtes han til Fanø med to dampskibe for at hente resterne af kaptajnløjtnant O. C. *Hammers personel og materiel. Efter forskellige togtur var S. 1872 chef for panserbatteriet Gorm i eskadre, 1875 for korvetten Hejmdal, kadetskib, 1877 for torpedoskibet Esbern Snare og 1882 for fregatten Sjælland. 1869 blev S. beordret til tjeneste ved I. ingeniør-bataillons mineafdeling, der blev begyndelsen til det senere søminevæsen. 1872 blev han leder af flådens søminevæsen samt medlem af den for hæren og søværnet fælles søminekommission, 1878 chef for søminevæsenet og 1880 chef for søminekorpset. 1886 overtog han stillingen som chef for den flydende defension på Kbh.s red, 1889 og 92 var han chef for øvelseseskadren, og sidstnævnte år blev han afskediget på grund af alder. 1888–92 var S. formand for Søofficersforeningens bestyrelse. Han var en dygtig sømand, et velbegavet, elskværdigt og jovialt menneske, men uden specielle tekniske eller teoretiske kundskaber. Han havde forståelse for minevåbens store muligheder og forstod at samle en kreds af kompetente og interesserede medarbejdere. – R. 1864. DM. 1877 K.² 1885. K.¹ 1888.

Ill. tid. 10.3.1901. Tidsskr. for søvæsen LXXIII, 1902 17f. H. Hansen sst. XCIX, 1928 155-90.

Th. Topsøe-Jensen*

Schiødte

Den her omtalte slægt S. føres tilbage til Jørgen Skytte på Holckenhavn, der var far til bedemand og snedker i Assens Lars Jørgensen S. (1714–86).

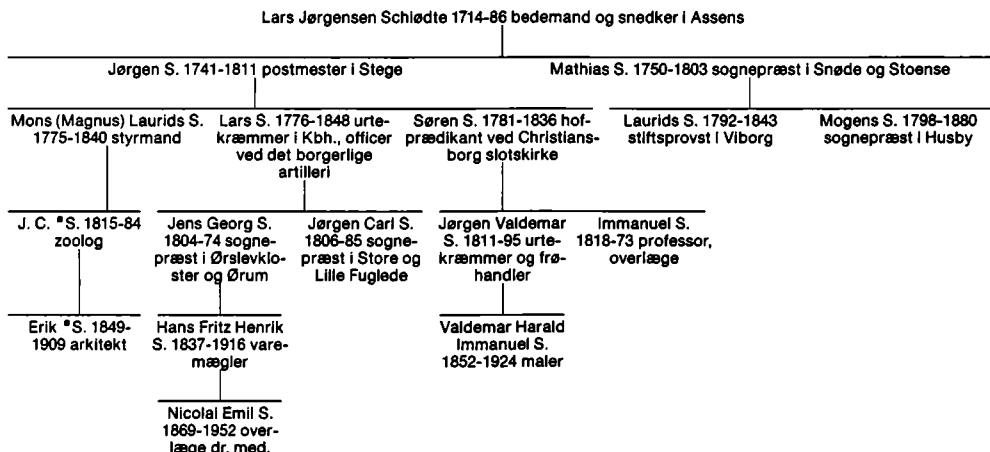
Axel Thorvald Schiødte: Ætten Schiødte 1680–1880, 1880.

Hans H. Worsøe

Schiødte, Erik, se Schiødte, J. C.

Schiødte, Jørgen Matthias Christian, 1815–84, zoolog. * 20.4.1815 i Kbh. (Frels.), + 22.4.1884 i Kbh. (Johs.), begr. sst. (Ass.). F: styrmand Mons (Magnus) Laurids S. (1775–1840) og Helene Maria Beck (1782–1833). ~11.11.1848 i Kbh. (Frels.) med Fylla (Maria) Hellmann, * 19.5.1821 i Kbh. (Mos.), + 29.7.1905 i Kbh., d. af grosserer, senere bogholder Benjamin H. (1777–1860) og Vilhelmine (Mine) Meier (1782–1851).

De trange kår, hvorunder S. voksede op i hjemmet på Christianshavn, henviste ham tidligt til at klare sig selv og modnede ham derved til bevidsthed om eget værd. Entomologiske interesser havde han allerede som skoledreng, og de blev yderligere styrket ved bekendtskabet med den seksten år ældre Chr. *Drewsen, bestyreren og senere ejeren af Strandmøllens papirfabrik hvem han femten år gammel traf på en samletur i Skodsborgs omegn. Drewsen, der var en meget ivrig amatør-entomolog, kunne lære den unge S. begyndelsesgrundene i entomologien og dens teknik; og det varme venskab der opstod mellem disse to og som varede livet ud blev af stor betydning for entomologiens vækst i Danmark. Gennem Drewsen kom S. i forbindelse med tidens entomologer, især B. W. *Westermann, hvis smukt præparerede insektsamling blev et forbillede for S.s egen, og som i 1839 skaffede ham P. W. *Lunds insektskab da denne besluttede sig for endeligt at blive i Brasilien. Imidlertid forsøgte S. skolearbejdet til fordel for disse interesser; og da han mente det med et studium varede for længe inden han økonomisk kunne stå på egne ben, hvad familiens kår gjorde nødvendigt, forlod han skolen 1832 og begyndte at læse kirurgi. Heller ikke dette lod sig gennemføre, og for at opretholde livet begyndte han 1834 at give informationer på den skole han lige havde forladt, Borgerdydskolen på Christianshavn, samtidig med at han dyrkede sine entomologiske interesser ved ekskursioner i Københavns omegn og studier bl.a. i den nyoprettede Naturhistorisk forenings samling. Samtidig gjorde han bekendt-

skab med flere af tidens fremragende naturforskere, således botanikeren J. F. Schouw der ofte hjalp ham under de senere stridigheder, og zoologen Henrik Krøyer hvilken sidste kom til at påvirke ham meget i videnskabelig henseende. Den omhyggelige detaljerede måde på hvilken Krøyer arbejdede med sine krebsdyr stemte godt overens med S.s arbejds metode.

S.s interesser gjaldt først og fremmest kendskabet til den danske insektfauna, og han var klar over at omfattende indsamlinger var nødvendige. Han søgte derfor 1837 gennem Det kgl. landhusholdningsselskab om støtte til indsamlingsrejser til de danske landsdele og fik ved konferensråd Jonas Collins indflydelse både dette og de to følgende år 3-400 rdl. af Fonden ad usus publicos. Resultatet af disse rejser blev det stort anlagte værk om de danske løbebiller og vandkalve *Genera og Species af Danmarks Eleuthera* af hvilket I. bind kom 1841. (S. holdt livet igennem fast ved Fabricius' navn Eleuthera for billerne i stedet for Linnés Coleoptera, såvel som ved de andre fabriciske navne). Det var Jonas Collin der skaffede S. midlerne til udarbejdelse og udgivelse af dette værk ligesom han altid så vidt hans magt rakte stod S. og Krøyer bi, og det er derfor forståeligt at S. dedicerede værket til ham. Det er et af de mest bemærkelsesværdige arbejder inden for dansk entomologi, langt forud for sin tid, og med sine 600 sider så rigt på iagttagelser at man undres over at forfatteren kun var 25 år. De 24 kobbertavler havde S. ikke blot tegnet, men også stukket selv. Han uddannede sig til en første rangs kobberstikker der senere kunne oplære vel den ypperste naturhistoriske kobberstikker vi har haft, E. A. Løvendal, i kunsten. Trods det danske sprog vandt værket stor anerkendelse, ikke mindst i Tysk-

land. Allerede inden denne bog havde S. skrevet nogle afhandlinger med nybeskrivelser af danske insekter.

1842 blev S., der fra 1840 under Krøyers fravær havde holdt zoologiske forelæsninger ved veterinærskolen, ansat ved Det kgl. naturhistoriske museum som „Underinspecteur ved Insectsamlingen“. I dette museum, hvor J. H. Reinhardt længe havde passet den zoologiske del, forberedte man dette år den reform at underafdele den zoologiske samling og lade hver del bestyre af en inspektør med Reinhardt som overinspektør. S. tilbød sin assistance og blev da ansat ved Christian VIII's indgriben, der ligeledes var nødvendig for at skaffe ham et særligt værelse til den hidtil splittede og forsømte insektsamling; Reinhardt var ikke imødekommende over for disse nye mænd der kom på „hans“ museum. Samtidig med museumsarbejdet ville S. fortsætte sine „Genera og Species“, men opdagede snart at kendskab til såvel de voksne dyrs anatomi som larveformerne var en nødvendig forudsætning, og helligede sig så helt disse spørgsmål; „Genera og Species“ blev aldrig fortsat. For at få materiale også af fremmede arter til disse mere almene coleopterologiske studier og for tillige at øge museets samling af udenlandske insekter søgte og fik S. understøttelse til en rejse i Sydeuropa som varede halvandet år, fra april 1845 til november 1846, og på hvilken han knyttede bekendtskaber med alle datidens entomologiske navne i Tyskland, Østrig, Italien og Frankrig og indsamlede et materiale af over 70 000 insekter til museet, især meget små former som han samlede ved hjælp af det dengang ukendte redskab, sigten, som han selv havde fundet på. Som et tilsiget led i denne rejse besøgte han et par uger drypstenshulerne i Krain, især Adelsberggrotten

(Postojna), og indsamlede en del nye arter og slægter af huledyr for hvilke han gjorde rede i *Bidrag til den underjordiske Fauna*, 1849. S. var i denne afhandling, der blev oversat til engelsk 1851 og til tysk 1852, den første der gav et virkeligt kendskab til hulefaunaen og systematiserede den efter graden af tilpasning; han blev således grundlæggeren af den moderne zoologiske huleforskning.

Indtil 1848 havde S. således haft gode arbejdsvilkår og nået meget; men heri skete der nu en stor forandring idet Japetus *Steenstrup, der 1845 havde efterfulgt Reinhardt som professor ved universitetet, sammen med geologen J. G. *Forchhammer blev indvalgt i Det kgl. museums direktion der var museets overledelse og hidtil havde bestået af administrerende, ikke-naturhistoriske embedsmænd. Dermed begyndte den berømte strid mellem S. og Steenstrup som optog sindene i næsten trekvart århundrede. At forholdet blev som det blev skyldtes flere ting, først og fremmest de to mænds karakterer. Begge var meget stejle og meget sikre på rigtigheden og retfærdigheden af deres synspunkter og handlinger, omend denne sikkerhed synes erhvervet ad forskellig vej, hos S. indefra i erkendelsen af de resultater han som autodidakt havde nået, hos Steenstrup vel mere udefra som følge af den beundring hans omgivelser altid synes at have næret for ham, i hjemmet faderen, ved studierne navnlig Forchhammer og Reinhardt, der forgudede deres unge elev. Men dertil kom at S. med sin sans for de omhyggelige iagttagelser ikke kunne anerkende de almene, men løsere funderede arbejder Steenstrup på det tidspunkt havde leveret. Da Steenstrup nu blev S.s overordnede i museet og kom med det i og for sig berettigede formål at forene Det kgl. museum og Universitetsmuseet, der var så meget ringere, under universitetet, måtte der straks opstå en skarp modsætning imellem dem. Bedre blev det ikke derved at J. N. Madvig der lige havde afløst D. G. Monrad som kulturminister fik et meget uheldigt indtryk af S. ved den første og eneste samtale de havde, og derfor ikke følte trang til at møde. En lang række sager blev ved dette personlige forhold forkludrede, forhalede eller forhindrede; kun en enkelt skal her nævnes, nemlig spørgsmålet om museernes forening som vel gennemførtes 1862 da Monrad atter var blevet kulturminister, men efter S.s ønske med de enkelte afdelingers inspektorer som ligestillede i et museumsråd, en administrationsform der kunne gå lige over i den af de nugældende styrelseslove krævede. – Denne strid der ofte gav sig grelle personlige udslag varede ved til S.s død og fortsattes siden mellem deres elever.

Det har været sagt at det der skilte S. og Steenstrup var deres opfattelse af naturen, deres naturfilosofi. Dette er en misforståelse. S.s indstilling kender vi fra hans arbejde *Det vegetative og det animale i den dyriske og den menneskelige Form* i det Letterstedtske tidsskrift fra 1878: de dyriske former „fremholder for vor betragtning en stedse mere gennemført realisation af det dyriske livs idé“ i nøje overensstemmelse med de krav naturen stiller til de enkelte organismer. Omend med udgangspunkt i Goethe som S. beundrede er dette F. Schellings idealistiske naturfilosofi, og af den var også Steenstrup præget. Men mens Steenstrup, navnlig i sine ungdomsværker men også i sine seneste arbejder (om Zeni'ernes rejse og om Gundestrup-karret) ligesom Schelling mente at man intuitivt kunne anskue sammenhængen ville S. kun søge den gennem grundige undersøgelser. Dette var den så ofte omtalte „forskell i metoden“ som også giver sig til kende i deres skriftlige stil, S.s klar, Steenstrups knudret. At ingen af dem havde forståelse for Darwins tanker følger af det sagte. Også personligt var de meget forskellige, S. med meget lune hvad Steenstrup ganske synes at have manglet.

1849 fik S. ret til at holde forelæsninger ved universitetet, fra 1854 med titel af professor, fra 1863 med sæde i fakultetet. Også på anden måde udvidede S. sin lærervirksomhed i disse år idet han 1856 blev lærer ved de Monradske kursus, 1858 docent for forsteeleverne, 1863 docent i zoologi ved den 1858 oprettede veterinær- og landbohøjskole. I 1850'erne var S. også entomologisk konsulent for landhusholdningsselskabet og skrev nogle artikler om skadedyr, men også 1859 den kloge *Til Forsvar for nyttige Dyr* hvori han endog forudser den moderne biologiske skadedyrsbekæmpelse. Af største betydning for S. blev det imidlertid at han 1860 ved Monrads hjælp – Monrad var som minister altid meget forstående over for S.s ønsker – opnåede fornyet statsstøtte til Krøyers 1849 standsede Naturhistorisk Tidsskrift, hvis 3. række begyndte at udkomme 1861 og fortsatte til S.s død. Heri kunne S. og hans elever publicere uhæmmet af personlige stridigheder, og heri publicerede han bl.a. sine fortegninger over forskellige grupper af danske insekter, et udtryk for den interesse han altid nærede for vort lands fauna. Heri fortsatte han også de i tidsskriftets 1.–2. række påbegyndte morfologiske afhandlinger om især munddelenes bygning hos forskellige insekttyper og ikke mindst den vægtige undersøgelse over *Krebsdyrenes Suge-mund*. 1866 og i fortsættelse deraf 1879–84 sammen med F. *Meinert den store latinske monografi over de snyltende isopoder *Symbolae ad*

monographiam Cymothoarum Crustaceorum Isopodum familicæ. Endnu en afhandling om led-dyr uden for insekterne må nævnes, *Om en afvigende Slægt af Spindlernes Orden* fra 1849 der indeholder den første beskrivelse af edderkopper med leddelt bagkrop og uden spindevorter, de primitiveste nulevende edderkopper. I denne afhandling har S. selv tegnet, stukket og trykt den tilhørende tavle.

Allerede i 1. bind af den nye række begyndte S. publiceringen af sit hovedværk *De metamorphosi Eleutheratorum observationes*, studier over bille-larver der udkom i elleve dele indtil 1883. Er „Genera og Species“ et hovedværk i dansk entomologi så er „De metamorphosi“ med sine 900 sider og 80 kobbertavler det i verdens; det er det ideligt citerede grundlag for al billearveforskning siden da, ved sine smukke, anskuelige kobbertavler (stukket af Løvendal efter S.s tegninger) og sine minutøse latinske beskrivelser et klassisk arbejde, der bærer vidne om S.s fremragende evner som iagttagere og beskriver. Og det synspunkt der er det bærende i værket er en påvisning af det nære samspil mellem dyrenes levevis og deres bygning, noget han ofte fremhæver i ligefrem håndværksmæssige udtryk, men som han aldrig satte i forbindelse med en udvikling i evolutionsmæssig forstand. – Også på andre områder satte S.s fridige virke sig spor. Under et ophold i London afskrev han samtlige breve til C. v. Linné fra danskere og publicerede dem i *Naturhistorisk Tidsskrift* 1871. Og 1878 begyndte han udgivelsen, som udgiver, af en *Zoologia Danica*, som blev fortsat af H. J. "Hansen, men aldrig fuldført. Han havde også planer om en *Entomologia Danica* som aldrig udkom, men til hvilken kobberplader og mere eller mindre illustrerede tryk findes på Zoologisk museum.

Af ydre var S. stor og kraftig, en herkulisk skikkelse siger S. "Schandorph, med et stærkt blik, klar og velformuleret i tale som i skrift og elsket og berømmet af sine elever. Han var en ypperlig forelæser, og på tomandshånd forstod han at inspirere til selvstændig tænkning; som en af hans elever har udtrykt det: han gav os ikke kundskaber, men indsigt. Skønt han kun skrev om sit fag var han en alsidig begavelse, hvad der ofte kommer frem i hans afhandlinger. Han beherskede tysk, engelsk, fransk og italiensk foruden latin og græsk og var meget belæst og optaget af kunst. At han samlede en kreds af forfattere, kunstnere og videnskabsmænd om sig var ikke mærkeligt, og mange af dem har givet udtryk for rigdommen i samtaler med ham. At han havde et, ofte barsk, lune ved vi fra Vilh. "Bergsøes skildring og fra S.s breve til bl.a. C. C. A. "Gosch; at han lagde vægt på også i den latinske fremstil-

ling at nå det klassiske ideal ved vi fra V. "Pingel. Han var menneskeligt som videnskabeligt en af de store ånder, der sætter skel. – Medlem af Videnskabernes selskab 1844, æresmedlem af Royal Entomological Society, London, 1870, af Société entomologique de France 1874, Prix Thoré fra det franske Académie des Sciences 1872. – Sønnen Erik S., * 26.8.1849, † 6.12.1909, blev student 1867 og arkitekt fra akademiet 1875. Blandt hans arbejder kan nævnes toldbodbygningen og kontorbygningen i Frihavnen. Fra 1876 var han tilknyttet Nationalmuseets undersøgelser og opmålinger. Han virkede desuden som kritiker, især i Dannebrog. Han var medarbejder ved Salmonsens leksikon og Brickas Dansk biografisk Lexikon. – R. 1860. DM. 1878. □ Mal. af W. Marstrand, 1846 (Zool. mus.). Tegn. af A. Lunde, 1846 (skand. foren. i Rom). Tegn. af P. S. Krøyer, 1883, efter denne træsnit 1884. Buste af Krøyer, 1883 (Zool. mus.; Skagens mus.; Hirschsprung; Fr.borg), efter denne træsnit af A. Bork, 1884. Træsnit af H. P. Hansen s.å. Afbildet på Erik Henningsens mal. af naturforsker mødet, 1847 (Kbh.s univ.; Fr.borg 1896). Foto.

C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zool. lit. II,2 1875 461–600. Samme i III. tid. 27.4.1884. Samme: J. C. S. I–III, 1898–1905. Sophus Schandorph i Ude og hjemme VII, 1884 381f. V. Pingel i Tilskueren I, s.å. 761–74. H. Schwanenflügel i Nutiden VIII, s.å. 308f. H. J. Hansen i Entomologisk t. V, Sth. s.å. 101–10. Vilh. Bergsøe: Studenteleven og studieliv, 1903 255–70. Hans Olrik: Danm.s lærerhøjskole 1856–1906, 1906 61–64. Chr. Løfting i Den kgl. veterinær- og landbohøjskole 1858–1908, 1908. Kai L. Henriksen: Oversigt over da. entomologisk hist., 1921–37 = Entomologiske medd. XV 226–41 (heri bibliografi). Samme i Prominent Danish scientists, udg. Vald. Meisen, 1932 124–27. P. Helveg Jespersen i Gads da. mag. XLIII, 1949 303–12. S. L. Tuxen i Berl. tid. 27.11.1965. Samme i Naturens verden, 1966 181–91. F. W. Bræstrup sst. 1980 77–80. – Papirer i Kgl. bibl.

S. L. Tuxen

Schiøler

Slægten S. føres tilbage til møller i Tornemark Ejler Sørensen S. (1738–1820) hvis bror Søren Sørensen S. (1745–1828) var møller i Farringløse. Eiler Sørensen S.s søn, Lars Eilersen S. (1764–1830), var møller i Stenmagle og far til Thomas Larsen S., møller sst.

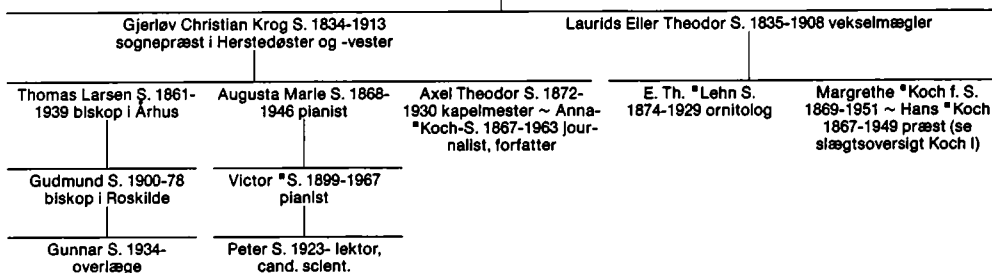
Hans H. Worsøe

Schiøler, E. Th. Lehn, se Lehn Schiøler, E. Th.

Schiøler, Victor, 1899–1967, pianist. * 7.3.1899 i Kbh. (Andreas), † 17.2.1967 sst., begr.sted ukendt. F: komponist, pianist, dirigent Victor "Bendix (1851–1926) og pianist Augusta Marie Krog Schiøler (1868–1946). ~ 1° 22.3.1922 i Or-

Schiøler, Victor

Thomas Larsen Schiøler 1802-60 møller i Stenmagle

drup med violinist Anna Bolette Bech, * 14. 5. 1901 på Frbg., d. af grosserer Harald B. (1869-1949) og Thora Alvilda Wibroe (1871-1937). Ægteskabet opløst 1932. ~ 2° 7.1.1944 i Stockholm med pianist, læge Helga Jennyowitz, * 22.3.1913 i Kbh., d. af premierløjtnant, kgl. translator Harald Frantz H. (1876-1959) og Ellen Freda Augusta Levinsen (1883-1961).

S. begyndte tidligt at spille klaver hos sin mor, og hans evner pegede snart mod en kunstnerbane. Endnu mens han gik i Metropolitanskolen begyndte han videregående studier hos Ignaz Friedman og Arthur Schnabel, og ved sin debut 1914 forbløffede han allerede ved sin tekniske og musikalske formåen. Han fortsatte sin skolegang, tog 1917 studentereksamen og året efter filosofikum. I de følgende år udviklede S. sig til en af vore fornemste pianister der i henseende til teknikens velplejethed kunne konkurrere med de store verdensnavne. Et omfattende og succesfuldt internationalt rejseliv begyndte, og S. var nok den sidste instrumentalist herhjemme, der – indtil omvæltningerne i 1930'erne – kunne eksistere som turnerende kunstner. Han nærede tillige ønske om at gøre sig gældende som dirigent. Hans første opræden fandt sted 1923, men der skulle gå endnu nogle år før der for alvor blev kaldt på hans evner som orkesterleder. Det skete i forbindelse med Adam *Poulsens udnævnelse til chef for Det kgl. teater 1930 hvor S. blev leder af operaen. Han kom straks i lige så strid modvind som de øvrige ledende i dette korte afsnit af teatrets historie, hvor dobbeltscenedriften tog sin begyndelse med den august 1931 indviede nye „Støreksasse“-scene og efter to sæsoner fandt sin afslutning. S. kom i realiteten kun til at virke fra september 1930 til november 1931 hvor han forlod stillingen med formel fratræden juni 1932. På så kort tid var det ham selvsagt ikke muligt at markere sig meget stærkt, og samtidig begyndte Egisto *Tangos helt skelsættende indsats for og med dansk opera, men S. gjorde sig musikalsk fortrinligt gældende med sin ledelse af A. Kre-

neks da sensationelt virkende jazzprægede opera *Jonny*, Poul Schierbecks *Fête galante*, R. Wagners *Mestersangerne*, Mozarts *Figaros bryllup* og i særlig grad med sin indstudering og ledelse af musikken til George Balanchines to gæsterejser i sæsonen 1930-31 med bl.a. Manuelde Fallas *Den trekantede hat* og Igor Stravinskijs *Apollo Musagetes*.

Omtrent samtidig med sin fratræden fra Det kgl. teater så S. – på grund af den internationale udvikling – sit virkeområde som pianist stærkt indskrænket. Han valgte derfor at give efter for et gammelt ønske om at tage lægeeksamen, og til trods for det sene tidspunkt for påbegyndelse af studiet gennemførte han det på normal tid og blev cand.med. 1940, hvorefter han fortsatte sin hospitalsuddannelse jævnsides med koncertvirksomheden. – I 1930'erne var S. desuden kommet ind i musikadministrativt arbejde som stifter af og formand (til 1945) for Koncertgiveringen og for Solistforeningen af 1921. Fra 1935 var han medlem af Musikrådet, fra 1952 for Artes musikudvalg og for landsorganisationen Musik og ungdom. 1943-45 opholdt han sig i Sverige og hjemkommen derfra udvidede han sin pædagogiske virksomhed der allerede havde været og i stigende grad skulle komme en kreds af begavede klaverungdom til gavn, fra Gunnar *Johansen i 1920'erne til Peter Westenholz i 1960'erne hvor S. (1962) var blevet professor ved Det kgl. danske musikkonservatorium. Også det i videre forstand musikopdragende arbejde havde i S. en foregangsmand, ikke mindst gennem foredrag med eksempler i radio og fjernsyn. – R. 1950. □ Litografi af H. Isenstein, 1939. Tegn. af H. Lollesgaard, 1966 (Kgl. bibl.). Foto.

Nils Schiørring i Berl. tid. 18.2.1967. Rob. Naur i Politiken s.d. Hansgeorg Lenz i Information s.d. Sv. Forchhammer i Berl. aften s.d. Valdis Hamerik: Derovre fra, 1975 9 12f 20f 35. De musikke udsendelser. DR 1925-75 III, 1978 256f.

Nils Schiørring

Schiøler Linck, Valdemar Thorwald, 1878–1952, skuespiller. * 26.10.1878 i Kbh. (Matth.), † 6.9.1952 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: grosserer Johan Valdemar Linck (1840–1915) og Thora Emilie Henriette Olsen (1843–1924). ~1° med Caroline Albertine Lindqvist, * 30.10.1876 i Kbh., † 13.4.1963 sst. (Blågård). ~2° 3.8.1929 i Kbh. (Garn.) med Magda Edith Norup, * 10.5.1896 i Kbh. (Fødsst.), † 6.5.1979 på Frbg. (Flintholm), d. af Lauritz N. og Ane Margrethe Hansen.

S.L. debuterede 1897 hos det Christophersenske selskab i Fåborg og turnerede nogle år i provinser. 1902–16 var han knyttet til Sønderbros teater og kom siden til Apollo teatret, Casino og Nørrebros teater. Men sin største popularitet vandt han som revy-skuespiller bl.a. i Tivoli teatret, Bonbonnièren og om sommeren i Over stalden i Charlottenlund. I Bonbonnièren optrådte han fra begyndelsen af 20erne sammen med Carl Fischer. Deres fælles nummer *Begravelsesherrene* gjorde i en årrække megen lykke – med den tunghøre S.L. over for den stammende Carl Fischer. S.L. havde en udmærket sangstemme og foredrog sine viser med en blanding af lune, værdighed og folkelighed. Nogle af dem blev klassiske – fx *Det er min fødselsdag i dag* (Charlottenlund revyen 1916) og *Ih, hvor er det kommunalt* (Fønix revyen 1936). Sine lykkeligste år som skuespiller fik S.L. da han havde passeret de 60. Han var sørøverkaptajnen i *Farinelli* på Det ny teater (1942) og fyrst Auran i *Lykkebarnerne* på Bellahøj friluftsteater (1946). Men fremfor alt var det i Nørrebros teaters operette-, sangspil- og musical-repertoire han viste, hvor festlig en skuespiller han var – med hele den gammel-dags folkelige teater-tradition i ryggen. Sit egentlige come back på dette teater fik han som den arrige prokurator Galle i *Barn i kirke*, 1943. Senere spillede han bl.a. kaptajn Hammer i *Styrmand Karlsens flammer*, advokat Blind i *Flagermusen*, biskop Balle i *Gadeprinsessen*, kaptajnen i *Show Boat* og Buffalo Bill i *Annie Get Your Gun*. Derimod giver S.L.s ret få filmroller – fx i *Nøddebo Præstegård*, *Sjette trækning* og *Ballade i Nyhavn* – kun et svagt begreb om den pondus, den folkelige bredde og det snart elskelige, snart barokke lune der efterhånden kom til at præge de skikkelser, han skabte på teatret. – R. 1948. □Silhouet af Kirsten Wiwel, 1924 (Kgl. bibl.). Foto.

Interview i Berl. aften 19.8.1944. – Haagen F[alkenfleth] i Nationaltid. 7.9.1952. [Kn. Gantzel] i Politiken s.d. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. s.d. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jens Kistrup

Schiøning, se Schønning.

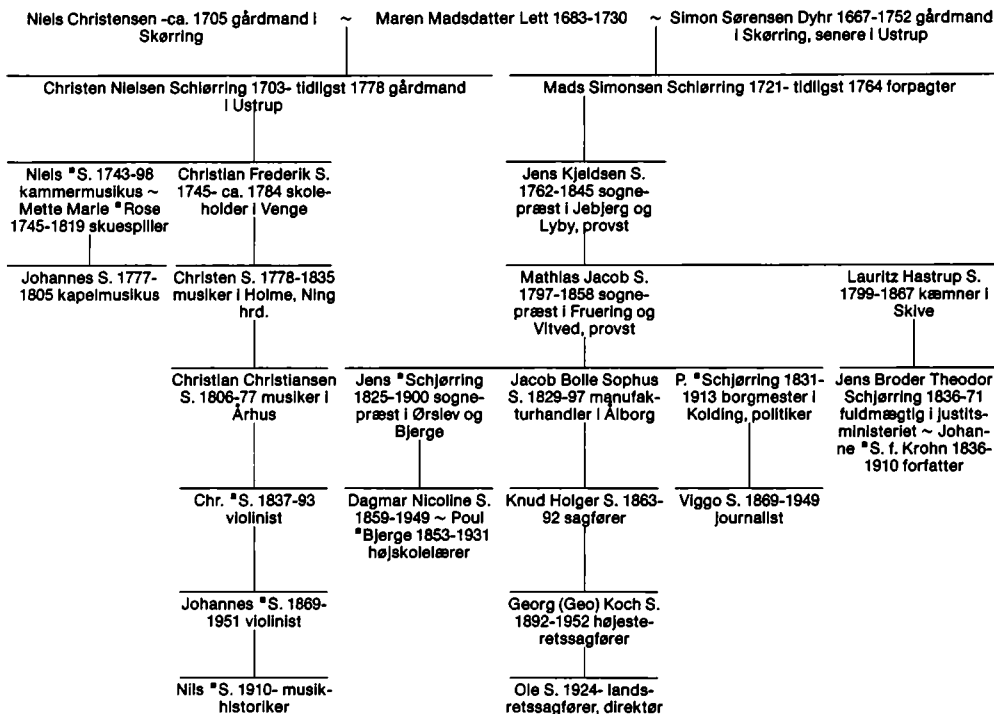
Schiønning (Schønning), Peter Christian, 1732–1813, søofficer. * 15.8.1732 i Kbh. (Nic.), † 7.8.1813 sst. (Petri), begr. sst. (Ass.). F: kammerråd, renteskriver Peter S. († 1745) og Anna Leth (ca. 1696–1766). ~9.10.1772 i Helsingør med Maria Christina v. Nægler, døbt 21.2.1755 i Kbh. (Garn.), † 23.1.1827 sst. (Petri), d. af oberstløjtnant Jeremias v. N. (ca. 1723–1804) og Sophia Elisabeth Bruun (ca. 1733–99).

S. blev kadet 1745 og var 1752–53 med fregatten Christiansborg i eskadren til Marokko. Han blev sekondløjtnant 1755, premierløjtnant 1758, kaptajnløjtnant 1763 og kaptajn 1769. Han var jævnlig udkommanderet som subaltern officer og velanfælede fra sin tjeneste. 1770 og -71 var han chef for fregatten Hvide Ørn, vagtskib i Sundet, 1773 for fregatten Søeridderen i eskadre og 1779 for fregatten Christiansø i eskadre for hvilket togt han fik en glimrende rekommandation af eskadrechefen, viceadmiral Carl de Fontenay. 1780 blev han chef for fregatten Bornholm, gik først til Algier og derefter til Vestindien hvor han udfoldede stor virksomhed ved handelens beskyttelse under den nordamerikanske frihedskrig. Han havde stadig vanskeligheder med englænderne som han dog i begyndelsen klarede ved bestemt opræden, og han reddede fregatten i okt. s.å. under en særlig hård orkan ved at kappe og stå til søs. På en rejse fra Guadeloupe til St. Thomas med ti danske skibe i konvoj blev han 28.12. s.å. standset af tre engelske korvetter under orlogsflag og vimpel der forlangte at visitere de danske skibe. S. afslog fordringen og fortsatte rejsen. Englænderne fulgte med, og n.d. da det blev stille gentog de fordringen. Da S. atter afviste fordringen om visitation åbnede englænderne ilden og beskadigede Bornholms rejssing hvorefter S. tabte hovedet og gav ordre til at stryge flag og vimpel. Englænderne, der senere viste sig at være kapere, tog derefter handelsskibene og fjernede sig med disse hvorefter S. atter hejste flag og vimpel. Ved ankomsten til Kbh. i april n.å. blev S. straks arresteret, medens en søkrigskommission undersøgte sagen. Ved generalkrigsrettens dom nov. s.å. blev han dømt til kassation. 11 af rettens medlemmer vøterede herfor under henvisning til S.s tidligere gode tjeneste, medens præses, en kaptajn og auditøren vøterede for dødsstraf. S. flyttede til Vordingborg og søgte 1786 forgæves at få sagen genoptaget. 1789 tillagdes der ham pension. □Mal. af J. Hörner, 1760 (Fr.borg).

Fr. Schiern i Hist. t. 4.r.II, 1870–72 720. Jul. Clausen i Berl. tid. 8.8.1900. Olav Bergersen: Nøytralitet og krig I, Oslo 1966. – Papirer i Kgl. bibl.

Th. Topsøe-Jensen*

Schiørring

Schiørring (Schjørring)

Slægten S., der har navn efter Skørring, Framlev hrd., nedstammer fra børnene af Maren Madsdatter Letts to ægteskaber med gårdmændene Niels Christensen og Simon Sørensen Dyhr i Skørring.

[S. Otto Brenner:] Stamtv. over familien Schiørring, 1931. Paul Nedergaard: 100 danske præsteslægter, 1954.

Hans H. Worsøe

Schiørring, Christen Christian Frederik, 1837-93, violinist. * 10.2.1837 i Århus, † 20.12.1893 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: musiker Christian Christiansen S. (1806-77) og Dorothea Cathrine Jensdatter Ustrup (1801-74). ~ 1° 30.5.1862 i Kbh. (Helligg.) med Amalie Johanne Erichsen, * 21.2.1838 i Holbæk, † 24.1.1869 i Kbh. (Slotsk.), d. af skorstensfejermester Niels E. (1801-62) og Ane Bolette Sophie Mathiesen (ca. 1811-75). ~ 2° 10.10.1874 i Hamburg med Emma Maria Scholefield, * 27.5.1851 i Hamburg, † 25.8.1929 i Kbh., d. af købmand Michael Henry S. (1818-84) og Emma Maria Völchers (1825-1911). - Far til Johannes *S.

S. der fik sin første undervisning af faderen kom som 14-årig til Kbh. hvor han fik sin videre uddannelse af den fortræffelige kapelmusikus H.

Koch der tog sig faderligt af ham. 1858 blev den unge lovende violinist ansat i kapellet og fik hurtigt lejlighed til at vise sine evner som orkester-spiller. Hans betydelige violintalent førte ham 1870 frem til den krævende plads som solospiller, på hvilken post han afløste F. Schram. S. kom nu i en årrække til at sidde ved siden af Valdemar *Tofte som han supplerede på bedste måde. Man betragtede ham som en fremragende violinspiller der „ved sin Hukommelse og Aandsnærværelse vilde have været en Pryd for et hvilket som helst Orkester“. Han stod dog ikke fuldt på højde med vennen Tofte, og i erkendelse heraf holdt han sig tilbage når det drejede sig om større soloydelser. De to kunstnere var i øvrigt ikke alene betydelige violinister, de forstod også at præge tonen i kapellet med en kunstnerisk fornemhed. Med sin grundfæstede musikkultur, sit klare og rolige foredrag blev S. et skattet medlem af datidens fornemste kammermusikensemble, Neruda-kvartetten, hvor han en tid vekslede med Tofte som primarius for senere helt at hellige sig pladsen som 2. violin, i hvilken egenskab han udmærkede sig ved en sjælden smag og sikkerhed. I det hele taget var S. en søgt kammermusiker, bl.a. deltog han og Franz *Neruda ofte i trier sammen med den meget musikalske dronning Louise. 1884 blev

han ansat som violinlærer ved blindeinstituttet, en stilling han varetog med stor nidkærhed. Han nærede varm interesse for blindesagen og foretog med offentlig understøttelse 1889 og 1891 studierejser for at lære forholdene på udenlandske blindeinstitutter at kende. Som lærer nød den elskværdige S., der selv udgav flere kompositioner beregnet for elever, stor anseelse. – Kgl. kammermusicus 1869. – R. 1879. □Afbildet på mal. fra Det kgl. teater af F. Rüdinger, 1867 (Det kgl. teater). Træsnit 1883 efter foto. Afbildet på satiren Maleri i koncertsalen i Oldfux, 1887. Foto.

Søndagsposten 6.5.1883. Fritz Bendix: Af en kapelmusikers erindr., 1913. Niels Friis: Det kgl. kapel, 1948. Kammermusik i hundrede år, 1968.

Torben Krogh*

Schjørring, Johannes Christian Frederik, 1869–1951, violinist. * 10.1.1869 i Kbh. (Helligg.), † 16.1.1951 på Frbg., urne på Vestre kgd. F: kgl. kammermusicus Chr. *S. (1837–93) og Amalie J. Erichsen (1838–69). ~ 2.4.1909 på Frbg. (Solbjerg) med Karen Pullich, * 6.6.1886 i Kbh. (Johs.), † 18.2.1981 i Hundige, d. af matematiker Anton Frederik P. (1843–94) og Gerda Lovise Kierboe (1864–1949). – Far til Nils *S. S. gennemgik 1886–88 konservatoriet hvor han bl.a. studerede violin hos Vald. *Tofte. Herefter assisterede han i Det kgl. kapel og andre orkestre. 1890–92 opholdt han sig i England hvor han slog sig ned som musiklærer i Bedford, samtidig med at han virkede som koncertmester i Glasgow symfoniorkester. Han foretog talrige koncertrejser, bl.a. til Edinburgh. 1893 blev han ansat i Det kgl. kapel. Senere søgte han videre uddannelse hos Karl Halir i Berlin og Berthelie i Paris og deltog i Arthur Nikischs turneer til Rusland. 1909 blev han lærer ved konservatoriet hvor han virkede til udgangen af 1947, og 1917 efterfulgte han Ludv. Holm som koncertmester i Det kgl. kapel, hvorfra han tog sin afsked 1934. – S. var i mange år en af kammermusikens ivrigste forkæmpere i Kbh. Hans fornemt diskrete violinbehandling og hans evne til at assimilere sig med et ensemble i forbindelse med en sikker stilfølelse gjorde ham til en af de mest skattede hjemlige kammermusikspillere. Han var medstifter af Privat kammermusikforening og var en af de hyppigst optrædende i den. Også i Kammermusikforeningen har han optrådt meget foruden som ledende af talrige andre koncerter. Personlig elskværdighed og sikre pædagogiske evner gjorde ham søgt som lærer. – R. 1922. □Afbildet på mal. af Viggo Johansen, 1904, skitse dertil. Mal. af G. Seligmann. Foto.

Niels Friis: Det kgl. kapel, 1948. Sig. Berg: Det kgl. da. musikonservatorium 1917–53, 1959 70f. Kammermusik i hundrede år, 1968.

Sven Lunn*

Schjørring, Niels, 1743–98, musiker. Døbt 8.9. 1743 i Sabro, † 6.2.1798 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Vajsenhusets kgd.). F: gårdejer Christen Nielsen S. (1703–tidligst 78) og Gertrud Marie Christiane Gjørup (1712–70). ~ 1774 (kop. Nic. 10.1.) med skuespiller Mette Marie *Rose, døbt 19.5.1745 i Kbh. (Garn.), † 20.3.1819 sst. (Trin.), d. af kgl. skuespiller Christopher Pauli *R. (1723–84) og Gertrud Christensdatter (1722–75). S. har muligvis fået sin første musikalske vejledning af organist A. Lütken i Horsens der nævnes som en bror (halvbror?) til moderen. Han har antagelig tidligt vist særlige anlæg siden han kom til Kbh. som elev af Joh. Ad. *Scheibe og senere drog til Hamburg for at studere hos C. Ph. E. Bach som han livet igennem kom til at stå i et nært og hjerteligt forhold til. 1773 blev han ansat som cembalist i Det kgl. kapel og blev samtidig lærer og akkompagnatør for den nyoprettede danske syngeskoles elever. 1775 ved G. *Sartis afskedigelse udnævntes han til kgl. kammermusicus med den betydelige gage af 1000 rdl. I denne stilling færdedes han til stadighed ved hoffet og hørte til den betroede kreds der havde det daglige opsyn med kongen. Hans embedspligter, der således ikke udelukkende var af musikalsk art, lod ham dog tid tilovers til forskellige arbejder, blandt hvilke han navnlig omfattede udgivelsen af melodierne til den 1778 udkomne nye salmebog med interesse. Så vidt det lod sig gøre gik han til de originale kilder – hans meget store bibliotek af liturgiske sangbøger ydede ham uvurderlig hjælp – og i erkendelse af harmoniserings betydning søgte han medarbejderskab hos sin gamle lærer C. Ph. E. Bach og hos den dygtige danske musiker Chr. Ræhs. Resultatet af S.s indsats blev fire liturgiske sangværker. En egentlig salmebog med melodierne trykt ved de enkelte salmer (1783), to koralbøger, den ene med becifret bas (1783), den anden med udsatte mellemstemmer (1781) og endelig en udgave for firestemmig blandet kor beregnet for de større kirker (1783). De to koralbøger foreligger genudgivet 1978 i fotografisk optryk af Samfundet dansk kirkesang ved Ea Dal der i sit forord gør rede for forholdene omkring deres tilblivelse, og i samfundets årsskrift 1975–76 for S.s arbejde med en koralbog også for de tysktalende menigheder i Kbh., Helsingør og Slesvig-Holsten. Den foreligger kun i håndskreven stand (men med trykt titelblad, forord og register). En del nye melodier hertil er af C. Ph. E. Bach, og udsættel-

serne af de ældre både til den trykte danske og den utrykte tyske koralbog skyldes i sidste instans denne, således at æren for den høje placering i dansk kirkemusik der har været tillagt S.s koralbog rettelig må overføres på Bach hvis „Zwey Litaneyen aus dem Schleswig-Holsteinschen Gesangbuche“ S. i øvrigt også udgav (Kbh. 1786), ligesom han udgav J. A. P. Schulz' „Aandelige Sange“ 1784 til tekster i oversættelse ved Edv. Storm. Ud fra sit nøje kendskab til kirkesangen deltog S. anonymt i striden om Chr. "Bastholms forslag til en ny liturgi med en sagkyndig lille afhandling *Forslag til Kirke-Sangens Forbedring saavel i Kiøbstæder som Landsbyer*, 1785. Også den verdslige musik tog S. sig interesseret af og udgav nogle samlinger af blandet indhold *Selskabs-Sange med Melodier I–II*, 1783–89, (andet bind andet hæfte samlet og komponeret af F. L. Ae. Kunzen), *Arier og Sange, Divertissemenis, Mellemacter etc. af danske og oversatte Syngestykker I–II*, 1786–89, et hæfte *Blandinger for Sang og Claveer*, 1787 der alle giver et udmærket indblik i musikdyrkelsen som den under private former fandt sted i slutningen af 1700-tallet. Endvidere besørgede han udgaver af P. Scalabrinis ouverture til „Kjærlighed uden Strømper“ og Pergoleisis „Stabat Mater“ (1778) i klaverudsættelse baseret på J. A. Hillers udgave 1774 og med B. G. Sporns tekst. Som selvstændigt skabende komponist var han næppe meget produktiv; kendt er kun et lille hæfte *Sange ved Prints Christian Friderichs* (Chr. VIIIs) *Yugge* til tekst af Edv. Storm 1787, der uden noget dybere særpræg fortsætter den Schulzske visetradition. Kendt viden om var S.s store samling af noder, af skrifter om musik og af musikerbilleder. 1788 afhændede S. for 800 rdl. sine samlinger til staten, og de blev overflyttet til slottet hvor de stadig stod til hans rådighed. Ved branden 1794 gik størstedelen af de værdifulde skatte tabt. Endnu eksisterer dog kataloget over bogsamlingen. □Tegn. af Thomas Bruun, 1770 (Deutsche Staatsbibl., Berlin).

C. F. Cramers Magazin der Musik II, Hamb. 1784 121. Adressevisen 3.11.1784, 14.4.1786 og 13.11.1789. Jonas Collin: For historie og statistik II, 1825 191. Th. Overskou: Den danske skueplads III, 1860 37f 42. Charlotte Dorothea Biehl i Hist. t. 3.r.V, 1866–67 289. Th. Laub: Om kirkesangen, 1887 82–89. Samme: Musik og kirke, 1920 126–29. C. Thrane: Fra hofviolonernes tid, 1908. K. L. Rahbeks ungdomskærlighed, 1911 (fot. opr. 1968) = Memoirer og breve XV. Torben Krogh: Zur Gesch. des dänischen Singspiels im 18. Jahrh., 1924. W. Ørbæk: H. W. Warnstedt, 1936.

Nils Schiørring

Schiørring, Nils, * 1910, musikhistoriker. * 10.4. 1910 i Kbh. F: violinist Johannes "S. (1869–1951)

og Karen Pullich (1886–1981). ~1° 31.10.1941 på Frbg. med Alice Berger, * 18.11.1912 på Frbg., † 21.3.1945 sst., d. af grosserer Knud Lauritz B. (1880–1945) og Karen Sofie Gerдинe Hansen (1888–1938). ~2° 3.4.1951 på Frbg. med Eva Lund, f. Brøndberg-Jørgensen, * 19.7.1920 i Grindsted (~1° 1942 med fuldmægtig, cand.jur. Erik Lund, 1910–80; ægteskabet opløst 1951), d. af sagfører Peter Einar B.-J. (1885–1929) og Mary Hansine Nelly Louise Jeppesen (1893–1964). S. stammer fra en slægt der i mere end 200 år har været med til at præge dansk musikliv. Blandt sine forfædre tæller han den kgl. kammermusikus og koralbogsgiver Niels "Schiørring, og både hans far og farfaderen Christian "Schiørring var ansatte medlemmer af Det kgl. kapel. I årene efter studentereksamen 1928 fra Metropolitanskolen valgte S. både en instrumental og videnskabelig musikuddannelse. I skoletiden havde han fået undervisning på violin og cello, og samtidig med at han begyndte musikstudiet ved Kbh.s univ. fik han Louis "Jensen til lærer i cellospil. Universitetsstudierne afsluttedes 1933 med magisterkonferens i musik, og s.å. ansattes han som assistent ved Musikhistorisk museum efter året forinden at være blevet volontør samme sted. Frem til midten af 1930'erne virkede han tillige som udøvende musiker og var bl.a. et par år som medlem af Københavns orkesterforening cellist i Det unge tonekunstnerselskabs orkester. Og selv om S. fra nu af koncentrerede sig om den musikvidenskabelige løbebane, har han aldrig sluppet kontakten med den udøvende musik. I sine første år ved Musikhistorisk museum var han medvirkende til genoptagelsen af koncerterne med historisk musik som er fortsat siden da, og da han efter en kort periode som assistent i Danmarks radios musikafdeling (1938–39) ansattes som musik- og teateranmelder ved Nationaltidende 1939, blev det begyndelsen til et livslangt virke inden for dansk musikkritik – fra 1949 ved Berlingske Tidende – som han har præget med sin kyndige, afbalancerede og positive holdning til musiklivet.

Det blev viseforskningen der allerede fra de første år efter universitetsseksamen blev centrum i S.s indsats som musikhistoriker. Efter 1934 at have besvaret Kbh.s univ.s prisopgave i musik om stilen i J. A. P. "Schulz' og F. L. Ae. "Kunzens viser (tildelt accessit) arbejdede han sig bagud i tiden og offentliggjorde 1939 en stor afhandling i Musikhistorisk Arkiv I om melodiforholdene i H. "Grüner-Nielsens udgave af Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530–1630 (fot. opr. 1979 sammen med viseudgaven, VII). Fra disse år stammer også hans kommenterede udgave af melodierne i Thomas Kingos Samlede

Skrifter III og VII (fot. optr. 1975), og under inspiration fra Grüner-Nielsen arbejdede S. sig i de følgende år stadig længere ned i den svært overskuelige, musikalske del af 1500- og 1600-tallets viserepertoire og førte arbejdet frem til disputatsen fra 1950, *Det 16. og 17. århundredes verdslige danske visesang I-II*, et hovedværk i nyere dansk viseforskning. Det er her lykkedes S. ud fra et omfattende overblik og en minutøs dokumentation at mønstre hele det brogede melodistof der kendetegner dette tidsrums danske visetradition, gammelt og nyt, udenlandsk (tysk) og hjemligt, kirkeligt og verdsligt. Ganske naturligt var S. også blevet inddraget i udgivelsen af det ældre folkevisestof i melodibindet til Danmarks gamle Folkeviser; 1959 var han medudgiver af 3. hæfte og var også med til at føre det omfattende melodibind til ende, da det udkom samlet og i ny skikkelse som bd. XI 1976. Et kommenteret udvalg af danske viser gennem tiderne havde S. udgivet sammen med A. *Arnholz og F. *Viderø 1941-42, *Gamle danske Viser I-V*, og et resultat til praktisk brug af arbejdet med folkeviserne forelå som serien *Folkevisen i Danmark I-VIII*, 1961-68 (med Thorkild *Knudsen). 1956 kom den betydningsfulde udgave med en enkelt traditionsbærers repertoire, *Selma Nielsens viser*. Sideløbende med disse større arbejder har S.s viseforskning sat sig spor i en lang række artikler om visens „kår og veje“, en undertitel fra disputatsen, der kendetegner S.s beskæftigelse med stoffet, hvor undersøgelser over miljøer og repertoire står i centrum; af disse kan nævnes C. B. *Rutstrøm og Rasmus Nyerup* (Festskrift C.-A. Moberg, 1961), *Nogle håndskrevne danske koralbøger fra det 18. århundredes første halvdel* (Natalicia Knud Jeppesen, 1962), *Ambrosius Lobwasser i Danmark* (Fund og forskning X, 1963) og *Notater til et par Peter Dass-melodier* (Festskrift Olav Gurvin, 1968). Med udgangspunkt i sit konferens-speciale og under gentagne studieophold i Paris havde S. gennem en årrække uddybet sine undersøgelser over den franske ouverture (bl.a. i Svensk tidskrift för musikforskning XXXVI, 1954 om en svensk kilde til det franske hofrepertoire), og i Festskrift udg. af Københavns universitet, marts 1957, offentliggjorde han den centrale afhandling om *Allemande og fransk ouverture* hvor han på grundlag af ouverture-repertoire ved Ludvig XIVs hof og med inddragelse af andre europæiske kilder har givet et væsentligt bidrag til en mere nuanceret forståelse af den franske ouvertures tilblivelse hos Jean Baptiste Lully. 1954 blev S. professor i musikvidenskab ved Kbh.s univ. og her blev dansk musik et naturligt hovedområde for hans undervisning og forsk-

ning frem til afskeden 1980. Fra undersøgelser over skikkelser og miljøer i dansk musikliv i 1800-tallet (bl.a. i artikler i Fund og forskning IV, 1957 og XIV-XV, 1967-68 og Festskrift Gunnar Heerup, 1973) tilbage til studier over flerstemmig praksis i dansk middelalder (Festskrift Jens Peter Larsen, 1972) inddrog S. stadig større områder under sit arbejdsfelt; med bredt sigte fremlagde han sin omfattende viden i trebindsværket *Musikkens historie i Danmark*, 1977-78 der i sin kulturhistorisk orienterede skildring af musik og musikliv er et monument over en lang forskningstraditions beskæftigelse med dansk musik. Også derfor blev det S. der skildrede universitetsfagets historie i Københavns universitet 1479-1979 XI, 1979. S.s universitetsgerning satte sig også andre spor. For mange vordende gymnasielærere blev hans rids af europæisk musik i 1900-tallet, *Musikkens veje*, 1959, den første indføring på dansk i vor tids musik, og sin viseforskning udvidede han til forelæsninger over musiketnologi der introducerede disciplinen ved Kbh.s univ. S., der siden 1962 har været medlem af Videnskabernes selskab, har gennem årene modtaget talrige faglige og organisatoriske tillidshverv – et udtryk for den respekt der har stået om hans alsidige gerning. Han var formand for Musikhistorisk museums og Carl Claudius' samlings bestyrelser fra hhv. 1954 og 1956, indtil han i forbindelse med sin fratræden ved universitetet trak sig tilbage samtidig med at de to samlinger genåbnede som ét museum i nye lokaler. 1943-45 var han redaktør af Dansk musiktidskrift og 1961-72 medredaktør af Dansk årbog for musikforskning, udgivet af Dansk selskab for musikforskning, i hvis bestyrelse han sad 1954-74. Mange andre styrelser, udgiverselskaber og komiteer har nydt godt af S.s omfattende indsigt i dansk musikliv i fortid og nutid, en indsigt som han har erhvervet og udmøntet med en stilfærdig varme og en urokkelig saglighed. – R. 1962. R¹. 1972. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov 1950 296f.

Niels Martin Jensen

Schjøtt, Julius Frederik, 1856-1910, journalist, direktør for Zoologisk have. * 14.12.1856 i Horsens, † 16.7.1910 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: murersvend, senere -mester Peter Julius S. (1820-76, ~2° 1858 med Juliane Marie Ritto, 1813-85) og Anna Cathrine Breyde (1836-56). ~26.5.1882 i Kbh. (Sundby) med Hansine Adolphine Wilhelmine Hansen, * 5.10.1859 i Kbh. (Trin.), † 15.3.1944 sst. (Johannes), d. af handels-

Schiøtt, Julius

agent, senere grosserer, sukkerraffinadør Wilhelm Christian H. (1817–73) og Maren Hansen (1822–1903).

S. blev student 1874 fra Horsens, studerede 1877–78 i Paris og tog 1880 magisterkonferens i fransk. Allerede som ung var han levende socialt interesseret og nærde en glødende tro på oplysningens og demokratiets ideer. 1880 var han medstifter af Foreningen til oplysningens fremme blandt Kbh.s arbejdere, og var en af de ledende i den bevægelse der 1882 førte til dannelsen af Studentersamfundet; han var her hovedmanden for den s.å. påbegyndte aftenundervisning for arbejdere. Han var i øvrigt lærer, bl.a. ved Slomanns skole, holdt talrige foredrag og udfoldede en broget litterær-journalistisk virksomhed. 1882–84 redigerede han Theaterbladet, og 1885 stiftede han med direkte oplysningsformål ugebladet *Nordstjernen* som en mere litterær konkurrent til *Illustreret Familie-Journal* og redigerede det til 1896. 1889 udgav han for Dansk Folkebibliothek det første billige danske konversationsleksikon, redigerede 1897–1910 det ældste *Frem*, der bragte en række lodige værker og udgav lærebøger i sprog. 1894–99 var han sekretær i Industriforeningen og blev 1899 direktør for Zoologisk have der på det tidspunkt var en fallit nær. Han satte hele sin sjældne iderigdom og stædige energi ind på at genrejse den i publikums bevidsthed. Det lykkedes til fulde, ved en hidtil uset reklameindsats, ved at satse på nye, markante dyr som giraffer, flodheste, moskusokser, søløver og pingviner, ved nær kontakt med fagzoologerne og ved et større byggeri (bl.a. et girafhus, et stort fuglehus og et søløvebassin der bestod til 1981). 1909 skrev han *Zoologisk Have gennem 50 Aar*, og s.å. afslog han et tilbud om stillingen som direktør for Dresdens zoo.

S.s virkestrang førte ham ind på mange forskellige områder: bogforlag (Danmark), annonceforretning (Centralpavillon), turistsagen, psykisk forskning og deltagelse i en mængde filantropiske foretagender, fx var han medstifter af Børnehjælpsdagen 1904. Politisk var han radikal; 1901 og 1910 var han partiets folketingskandidat, og 1894 opstilledes han til borgerrepræsentationen uden at blive valgt. Trods sit svage helbred og sin tidlige død fik S. udrettet det utrolige; han var altid rede til at sætte ind hvor det gjaldt de fattige og lidende, og han vidste altid råd. – R. 1905. □Tegn. bl.a. af O. P. 1904. Buste af Alexis Møller (Kbh.s kommunebibl.). Foto. – Mindesten (Zool. have).

Studenterbogen, ved C. N. Starcke, 1896 179–237. Politiken 17.7., 19.7., 20.7. og 23.7.1910. Ill. tid. 24.7. s.å. Wald. Dreyer i A/S Den zool. have ved Kbh. Regnskab og beretn. 1910, 1911 7–10. Olfert Jaspersen: Oplevel-

ser, 1930 138–45. Carl Dumreicher: Studenterforen.s hist. I–III, 1934–41. J. Aarsbo: Bibliotekerne og samf., 1935 41f. Carl Th. Jørgensen: J. S., 1958. – Papirer i Kgl. bibl. og Zoologisk museum. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Torben Wolff (Povl Engelstoft)

Schiøtt, Valdemar Johannes Ludvig, 1826–1915, fløjtjenist, filantrop. * 8.8.1826 i Kbh. (Holmens), † 13.4.1915 sst., begr. sst. (Holmens). F: kobberstikker Søren S. (1795–1868) og Caroline Lindholm (ca. 1794–1872). ~ 18.11.1854 i Kbh. (Slotsk.) med Laura Gottliebne Lovise Amanda Hans(s)en, * 20.11.1832 i Kbh. (Slotsk.), † 11.2.1908 sst., d. af kgl. kammerfourer, kammerråd Hans Peter H. (1799–1852) og Louise Augusta Florentine Thim (1808–88).

S. viste som dreng udmærkede musikalske anlæg og fik Niels Petersen til lærer i musik. Hos ham uddannedes han til en god fløjtespiller der allerede 1841 fik plads som elev i Det kgl. kapel. Efter at have virket som solofløjtenist ved den italienske operas forestillinger på Hofteatret og 1847–49 at have ledet Ny musikalsk forenings månedlige koncerter på Hofteatret blev han 1852 fløjtenist i Det kgl. kapel og beklædte sin stilling her til 1888. Selv om S. var en udmærket musiker er det dog på et andet felt – inden for blindesagen og velgørenheden – han især vil mindes. Under løsenet „Noget maa der gøres“ var han lige til sin død utrætteligt beskæftiget med at skaffe hjælp til blinde og fattige. Fra 1853 underviste han i musik i blindeforeningen Kjæden, og da Statens blindeinstitut oprettedes 1858 blev hans dets lærer i musik, en stilling han først fratrådte 1903. 1857 havde han i udlandet studeret musikundervisning for blinde og indførte herhjemme det Brailleske nodesystem, konstruerede en bevægelig notetavle, en nodeskrivemaskine for blinde m.m. og holdt sig ved studierejser stadig orienteret inden for sit fag. Hans hovedindsats inden for velgørenheden var den af ham stiftede *Skoleforeningen af 1866* der med rette bærer navnet Vald. S.s minde, og hertil knyttedes 1886 Fødselsdagskroneforeningen der skaffede sine midler ved at S. på medlemmernes fødselsdag personlig afhentede en tokrone. Gennem disse foreninger er der i årenes løb skaffet undervisning til børn fra gode, men ubemidlede hjem og ydet understøttelse til videregående studier for flittige og velbegavede unge mennesker. Også inden for frimurervæsenet fik S. i vid udstrækning udløsning for sin trang til at hjælpe andre. Som komponist trådte S. frem med sange, klaversager og kantater, det meste beregnet på opførelse ved festlige begivenheder på blindeinstituttet eller i frimurerlogen. Endnu

en række andre filantropiske selskaber nød godt af S.s utrættelige hjælpsomhed. – Tit. professor 1904. – R. 1888. F.M.I. 1858. □Tegn. af N. A. Lützen, 1854. Litografi 1859 efter daguerreotypi. Træsnit 1876. Litografi af J. Thorsø, 1879. Relief på gravstenen. Foto.

III. folkebl. 29.10.1876. Søndags-posten 18.11.1883. III. tid. 27.12.1903. Johs. Moldenhawer: Det kgl. blindeinstituts hist., 1905 23 63 73f 100 272. Berl. tid. 13.4.1915. Politiken 14.4. s.å. Nic. Hansen i Nyt t. for abnormvæsenet XVII, s.å. 139–41. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Nils Schjørring

Schiøtte, Magnus, ca. 1680–1737, købmand. * ca. 1680 i Bergen, † 6.1.1737 i Kbh., begr. fra Bremerholm k. F: skrædder Herman S. og Elsebe Mogensdatter Rødberg. ~ før 1713 med Barbara Ravnsberg, † 27.12.1737, d. af Hans R. og Sara Finde.

S. blev formentlig uddannet ved handelen i Bergen. Som 25-årig fik han borgerskab som købmand i byen. 1706 fik han bevilling til en almindelig købmåndshandel i Volden på Sunnmøre i nærheden af Ålesund, men han forblev i Bergen hvor han 1710–11 var konstitueret byfoged og fra 1711 rådmænd. Han forpagtede en del af skatterne og deltog i forskellige rederiforetagender der sejlede på Grønland, dvs. sandsynligvis Svalbard, med hvalfangst øst for Grønland. At han på samme tidspunkt købte hvalfangststuder og et tranbrænderi tyder direkte derpå. Han var tillige interesseret i Finmarkshandelen. Som en af de mere velaflagte bergensiske købmænd var han med 100 rigsdaler delagtig i det Bergen-grønlandske kompagni, stiftet på Hans *Egedes initiativ. S. blev selvjerde fra stiftelsen 1721 medlem af direktionen. En af meddirektørerne var regnskabsførende, hvilket S. allerede tidligt var utryk ved, og det bevirkede S.s tilbagetræden 1725. Året efter fratrådte de to andre meddirektører. Da det Bergen-grønlandske kompagni sang på sit sidste vers, blev S. kaldt tilbage 1727 som enedirektør af det såkaldte kongelige grønlandske dessein, dvs. statens foreløbige overtageelse af besæjlingen af kolonien på Håbets ø i Vestgrønland. Han opholdt sig derefter væsentligst i Kbh. hvor han fra 1730 deltog i drøftelserne om missionens og handelens videreførelse 1731–33. Efterhånden blev han skubbet i baggrunden, delvis på grund af regeringens mistillid til direktørerne for det afdøde Bergen-grønlandske kompagni. Skuffet måtte han se det hele foretagende overdraget til den københavnske storkøbmand Jacob *Severin som for øvrigt ikke var ham ubekendt i forbindelse med Finmarkshandelen. – S. var udpræget redelig i sin færd,

men kom til at stå i et skævt lys især ved den regnskabsførende meddirektørs uduelighed. Hans Egede mente dog at S. havde svigtet hans sag ved at udtræde af direktionen 1725. S. kom 1730 så at sige i en politisk klemme under „oprydningen“ efter Frederik IVs død.

P. R. Sollied og O. Solberg i Håbets koloni 1721–1726, Oslo 1932. L. Bobé: Den grønlandske handels og kolonisations historie indtil 1870, 1936 = Medd. om Grønland LV, 2. Samme: Hans Egede, 1944 = sst. CXXIX, 1. Finn Gad: Grønlands hist. II, 1969.

Finn Gad

Schiøttz-Christensen, Alf Krabbe, 1909–81, chefredaktør. * 12.2.1909 i Nørresundby, Fleskum hrd., † 6.11.1981 i Ålborg, begr. sst. (Sdr.kgd.). F: chefredaktør L. A. *S.-C. (1863–1950) og Thora A. Krabbe (1872–1953). ~ 1° 1934 med Marcelle Jousserand. ~ 2° 29.5.1944 med Ebba Jørgensen, * 10.2.1909 i Kbh., † 14.9.1964, d. af over tjener A. J. († 1957) og Emilie Petersen. ~ 3° 16.2.1967 i Kbh. (Kastelsk.) med programsekretær Inger Emilie Grete Larsen, * 8.12.1919 i Kbh. (~ 1° 1939 med lektor, cand.mag. Martin Larsen, 1906–64, ~ 1° 1931 med Rigmor Ingmann Palmark, * 1907), d. af køkkenchef Henry Alex Arnold Ferdinand Kaspersen (1898–1971) og Gerda Karen Marie Olsen (* 1896).

S.-C. blev student fra Ålborg katedralskole 1926 og tog filosofikum 1927. Han blev derefter typograflærling på faderens blad Aalborg Stiftstidende med det tilhørende Ålborg Stiftsbogtrykkeri. Sin bogtrykkeruddannelse sluttede han hos Egmont H. Petersen i Kbh. og på London School of Printing 1930. Den journalistiske begyndte han på Columbia University, New York, hvor han blev bachelor of literature 1931. Han arbejdede en tid samme år på Seattle Times og var 1932–33 korrespondent til danske blade fra Genève, Paris og Berlin. Sidstnævnte år kom han hjem og blev medarbejder i redaktionen på Aalborg Stiftstidende, 1940 chefredaktør. Da virksomheden 1943 blev omdannet til aktieselskab blev S.-C. tillige næstformand i bestyrelsen (formand 1980) og administrerende direktør (til 1980). Han stod bag oprettelsen af Nordjyske Distriktsaviser der blev udskilt som et selvstændigt aktieselskab, for hvilket han til sin død også var formand. Ud over ledelsen af sin avis tog S.-C. sig også tid til en betydelig indsats i bogtryk- og avisverdenens organisationer. Han var formand for Ålborg amts bogtrykkerforening 1936–46, medlem af bestyrelsen for Dansk provinsbogtrykkerforening 1942–47 og af Danske dagblades fællesrepræsentation 1959–71. Han var næstformand i Organisationen af bladudgivere i provinsen 1961–68, næstformand i Danske

Schiøttz-Christensen, Alf

dagbladets arbejdsgiverforening samt i Danske dagbladets udgiverforening 1968–71. Endvidere var han fra 1961 bestyrelsesmedlem i den internationale bladudgiverorganisation FIEJ (vice-præsident 1974) samt i bladudgiverens internationale forskningsinstitut IFRA. Sine nordiske interesser plejede han i bestyrelsen for Fondet for dansk-svensk samarbejde, som formand for Foreningen Nordens Ålborg-afdeling – og vel også som medlem af det danske udvalg for Göteborg-Frederikshavn linjen. Privat var han bl.a. optaget af flyvning og i ti år formand for Ålborg flyveklub, desuden af spejderbevægelsen, hvor han en tid var divisionschef.

Det er sagt om S.-C. at han var fra en svunden tid, en levende anakronisme. Set ud fra hans fremtrædelsesform er det rigtigt: velklædt til det elegante, altid med grå eller sort bowler – rektor for Ålborg universitetscenter gav sin følte nekrolog over ham titlen „Den nordjyske bowler“ – en mand med standpunkter som han sloges for, dus med få, i bladhuset chefen – også i til- og omtale – der tog sig af alt, *alt*, så længe kræfterne kunne bære, og med meget ringe tilbøjelighed til at uddelegere noget ansvar. Når det gjaldt hans avis og dens fremgang, var han knap så anakronistisk – eller rettere slet ikke. Aalborg Stiftstidende gik i hans tid fra at være en provinsavis til at blive et af landets store blade. Han havde næppe særlig ondt af dem der måtte give op; men han havde på den anden side ideer om, at mange kunne bevares, hvis man ville erkende de tekniske muligheder og udnytte dem og deres maskineri til mere end blot at trykke en enkelt avis. Fusioner og bladfabrikker var blandt de midler, han pegede på til at standse bladdøden. Hvad Aalborg Stiftstidende angik skulle det være et lokalblad. Indvendinger mod en relativt beskeden udenrigsdækning afviste han – lidt flot – med at henvise til, at problemer omkring et gadekryds i Ålborg var vigtigere for *hans* abonnent, end hvad der skete i Vietnam. Det var derfor vigtigt for ham at sikre, at Stiftstidende kunne blive ved med at komme, også når han engang ikke var mere. Det gjorde han ved 1965 at oprette *Aalborg Stiftstidendes fond* som han skænkede sine personlige aktier. Fondet ejer i dag ca. 80 pct. af samtlige aktier i bladet. Som arbejdskraft skånedes S.-C. aldrig sig selv. Når et mål var nået, gav han sig straks på vej mod det næste. 1967 indviedes et nyt og moderne bladhus på Nytorv; ved hans død var man i fuld gang med et endnu større projekt, udflytningen af trykkeri, pakkeri og kørselsafdeling til Langaervej i det sydøstlige Ålborg. – R. 1956. R¹. 1966. □Foto.

Interview i Børsen 3.2.1969. – Ole Vang i Ålborg stiftstid. 9.2.1969. Virtus Schade i Weekendavisen 14.4.1978. Georg Hemmingsen i Ålborg stiftstid. 7.11.1981. Sv. Caspersen sst. 8.11. s.å. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen

Schiøttz-Christensen, Lauritz Alexander, 1863–1950, redaktør, bladudgiver. * 17.2.1863 i Sorø, † 1.6.1950 i Ålborg, begr. sst. F: guldsmedemester Peter Christian Christensen (1815–95, ~ 1° 1847 med Caroline Wilhelmine Madsen, 1822–57) og Hanne Vilhelmine Schiøttz (1833–1906). Navneforandring fra Christensen 3.3.1893. ~ 10.6.1893 i Kbh. (Matth.) med Thora Anna (kaldet Rous) Krabbe, * 24.1.1872 i Kbh. (Holmens), † 21.9.1953 i Ålborg, d. af assistent, senere ekspeditionssekretær i marineministeriet Johan Ludvig Adolph Carl K. (1838–93) og Anna Kristine Herskind (1852–1918). – Far til Alf *S.-C.

S.-C. kom 1874 i Sorø akademis skole og gik ud med præliminæreksamen 1879, blev cand. pharm. fra Kbh.s univ. 1885, aftjente sin værnepligt og hjemsendtes som løjtnant, og efter at have arbejdet på Odense Løveapotek og Ålborg Svaneapotek fik han 1890 ansættelse på Blågårds Apotek i Kbh. Allerede n.å. måtte han dog forlade denne stilling for at fortsætte det arbejde som han sammen med nogle kolleger inden for Dansk farmaceutforening havde begyndt for at opnå bedre kår for farmaceuterne. Lønnen var meget beskedent og arbejdstiden næsten ubegrænset, idet den afhang af hver enkelt apotekers forgodtbefindende, og desuden rettedes angrebet ikke mindst mod den gældende praksis, hvorefter farmaceuterne var kostgængere hos principalerne og også logerede hos dem. Som et våben i denne kamp havde man oprettet bladet Farmaceutisk Tidende, og da S.-C. fik overdraget redaktionen, stillede hans principal ham over for valget mellem levebrødet og redaktørhvervet. Det sidste par års forberedelse til kampen havde imidlertid svejst farmaceuterne fast sammen, og resultatet blev, at S.-C. fulgte kollegernes opfordring til at opgive stillingen og blive lønnet redaktør af bladet. Også efter at han senere på året var blevet valgt til formand for Dansk farmaceutforening, beholdt han redaktionen, og i de følgende syv år førte han an i striden, indtil målet var nået. Da han 1898 trak sig tilbage, var farmaceuternes sejr fuldkommen. Kost- og logi-systemet blev afskaffet og løn og arbejdstid tilsvarende reguleret, og det var ligeledes i disse år at S.-C. fremsatte den idé der var grundlaget for den adskillige år senere oprettede apotekerfond som skulle få så stor betydning for hele apote-

kervæsenet. 1906 udnævntes han til foreningens æresmedlem. Ved gavebrev af 11.10.1923 skænkede S.-C. 50 000 kr. til farmaceutforeningens byggefond.

Samtidig med organisationsarbejdet var S.-C. optaget af videnskabelige kemiske studier på Polyteknisk læreanstalt og universitetet og på Alfr. Jørgensens gæringsfysiologiske institut, og han gjorde flere betydningsfulde opfindelser, bl.a. rendyrket gær til brød, hvorom han holdt foredrag med demonstrationer på det 14. skandinaviske naturforskermøde 1892, fosforfattig strygeflade til tændstikker, blodmelasse til kreaturfoder, acetylencykellygter m.m. Flere af disse opfindelser udnyttede han gennem patenter, og takket være dem kunne han, da han trak sig tilbage fra foreningsarbejdet, begive sig ud på en flerårig udenlandsrejse. Årene 1898–1900 tilbragte han med sin familie i Italien, og han sluttede af med et halvt års ophold i Paris. Her traf han Aalborg Stiftstidendes ejer, Marie Rée, og da hun opfordrede ham til at overtage redaktørstillingen ved det gamle Ålborgblad, slog han til. 7.9.1900 tiltrådte han, og efter ti års forløb overtog han 1.1.1911 for egen regning bladet med tilhørende stiftsbogtrykkeri og to ejendomme. Det var et blad i begyndende tilbagegang han kom til, men forudseende og handlekraftig som han var, lykkedes det ham hurtigt at få strømmen vendt; både redaktionelt og teknisk sørgede han, ofte som en foregangsmand inden for provinspressen, for den fornyelse der i den følgende menneskealder konsoliderede bladets stilling og gav stadig ny fremgang, og i naturlig konsekvens af den indsats han havde gjort for farmaceuterne viste han også, da han selv blev arbejdsgiver, fuld forståelse over for medarbejderne ved bladet, så at han også på dette område ofte befandt sig et hestehoved foran kollegerne. I politisk henseende var S.-C. altid ret ubestemmelig, og i mange tilfælde har bladets stilling til døgnets problemer været opportunistisk, bestemt af hver enkelt situation, men trods tilsyneladende inkonsekvenser, skabt af hans udprægede selvstændighedstrang, holdt han i det store og hele en støt liberal-konservativ linje der i stigende grad har kunnet samle bladets ret uensartede læserkreds i byen og på landet.

Offentlige hverv afslog S.-C. altid at modtage, men hans interesse for plantningssagen førte dog til, at han som medstifter 1906 af Aktieplantageselskabet for Ålborg amt overtog kasseposten som han siden beholdt. I øvrigt gjorde han kun en enkelt gang sin indflydelse gældende ad anden vej end gennem sit blad. I årene efter genforeningen voldte det ham bekymring at se, hvor svag en støtte danskheden i Sønderjylland

fik i forhold til den rundelige hjælp sydfra til tyskerne i grænseområdet, og han fremsatte da tanken om at oprette fadderskaber for de danske grænsefogter; han sørgede for, at hans egenavig i spidsen ved at oprette det første fadderskab for Uge sogn, og hans energiske agitation resulterede hurtigt i, at alle sognene i den såkaldte „skæve Firkant“ fik fadderskaber. □Mal. af H. Siegfumfeldt, 1898. Buste af L. Brandstrup, 1931. Foto.

L. S.-C.: Fra Singapore til Honolulu, 1923. – Niels Hedin: Familien L. Schjøtz-Christensens slægtbog, 1933. Samme: L. S.-C. Farmaceuten og redaktøren 1863–1933, 1933 (heri erindr. af S.-C.). Farmaceutisk tid. XLIII, 1933 89–92; LX, 1950 393–400. E. Sejr: Aalborg stiftsbogtrykkeri 1743–1943, 1943. Archiv for pharmaci og chemi LVII, 1950 489f.

Ad. Worsøe-Andersen*

Schjøtz, Aksel Hauch, 1906–75, sanger. * 1.9.1906 i Roskilde, † 19.4.1975 i Kbh. (Pauls), begr. Råbjerg kd., Skagen. F: arkitekt Carl Frederik S. (1878–1957) og Marie Hauch (1878–1966). ~ 30.6.1931 i Århus (b.v.) med Gerd Haugsted, * 14.4.1908 i Kbh., d. af bibliotekar Ejler *H. (1875–1959) og pianist Augusta Jessen (1875–1972).

Efter studentereksamen 1924 fra Øregård gymnasium studerede S. engelsk og dansk ved Kbh.s univ. og blev cand.mag. 1930. Han var derefter knyttet til forskellige gymnasier som timelærer og blev 1935 adjunkt ved Vestre Borgerdydsskole hvor han virkede til han 1939 søgte orlov for endelig 1948 at tage sin afsked. Allerede i sin studentertid og sine tidlige kandidatår havde han gjort sig bemærket som sanger og snart efter som solist ved Københavns drengekors kirkemusikafstener. Sin lyse tenor med den lyriske timbre fik han uddannet hos Agnete Zacharias og Vald. Lincke, og i samarbejdet med Mogens Wöldike underbyggedes og videreudvikledes den musikalitet der var S. medfødt og som livet igennem var så markeret en side af hans kunstnerpersonlighed. Hans evner pegede i særlig grad mod barokkens kirkemusik og mod romancen, både mod Franz Schuberts og Robert Schumanns lieder og den nordiske romance og mod den af Carl Nielsen og Thomas Laub prægede nye danske sang. Men et studieophold hos John Forsell i Stockholm beredte ham 1939 vej til Det kgl. teater hvor han debuterede som Ferrando i *Così fan tutte*. Senere fulgte Sverkel i *Liden Kirsten*, hans sangligt og scenisk mest ideelle præstation herhjemme og titelpartiet i *Faust*. På Det ny teater kunne man i krigsårene opleve ham som Schubert i *Jomfruburet*, 1941 og som *Farinelli*, 1942, ligesom filmen gjorde brug af ham som

Schiøtz, Aksel

Cramer i Weysefilmen *Jeg har elsket og levet*, 1940. S. havde allerede før den anden verdenskrig vakt interesse i udlandet og straks efter den knyttedes forbindelsen igen til engelske musik-kredse. Han blev i sommeren 1946 engageret til at medvirke ved Glyndebourne-festspillene som Male Chorus, alternerende med Peter Pears, ved førsteopførelserne af Benjamin Britten's *The Rape of Lucretia*.

Umiddelbart efter var det at alvorlig sygdom, en hjernesvulst som krævede øjeblikkelig operation, greb ind i hans tilværelse. Med enestående viljestyrke besejrede han sygdommens fysiske og psykiske virkninger, og i efteråret 1948 kunne han fortsætte sin sangerbane, omend stemmen havde sat noget af tenorhøjden til. Foruden ved koncerter herhjemme sang han i udlandet, bl.a. i Amerika og ved Edinburgh-festspillene 1949, men selv om talrige grammofonplader – omkring 100 alene fra 1945 – dag ud og dag ind gennem radioudsendelser holdt erindringen om hans sangkunst og sjældne foredragsevne vedlige, fik han svært ved at vinde en sådan position tilbage herhjemme, at han kunne eksistere som sanger. Det officielle Danmark der havde så meget at være ham, der havde været hele det danske folks nationale sanglige idol under krigen, taknemmelig for, undlod at sikre ham den placering som pædagog han måtte være selvskreven til. Men S. magtede at tage sagen i sin egen hånd. Han søgte til Amerika hvor han allerede før sin sygdom havde haft kontakter. Her var han, samtidig med at han turnerede som sanger i staterne og Canada, 1955–57 professor i sang ved University of Minnesota i Minneapolis, 1958–61 ved Royal Conservatory i Toronto, Canada og 1961–68 ved University of Colorado. Han uddannede i disse år en lang række unge sangere, og nogle fulgte ham til Danmark, da han 1968 udnævntes til professor i sang ved Statens lærerhøjskole og efter at have afviklet sine forpligtelser i Amerika 1969 tiltrådte det. Hans virksomhed her og gennem private lektioner kom til at betyde overordentlig meget og ikke mindre det forhold, at han 1970 stiftede *Det danske sangselskab* med det lykkeligt opfyldte formål at virke for genskabelsen af en dansk romance- og liedtradition. Selv var S. på det tidspunkt holdt op at optræde offentligt, men de mere end 300 grammofonplader, han har indsunget, bevarer hans stemmes klang og hans sangkunst med dens udsøgte sans for tekstens deklamation og digteriske nuancer. Han spændte fra John Dowlands tidlige engelske solosang over barokken og klassikken med højdepunkter i J. S. Bachs passioner og F. Händels og J. Haydns oratorier til den nordiske romance fra

C. E. F. Weyse til 1900-tallets nye danske sang og til den tyske lied hvor hans indsyngning med Gerald Moore ved flyglet af Schuberts *Die schöne Müllerin*, 1945 og Schumanns *Dichterliebe*, 1946, stadig – også internationalt anerkendt – hører til de fornemste eksisterende fortolkninger. En udsendelsesrække på henvend en snes tilmelange programmer med S.s grammofonoptagelser mindede således i sæsonen 1975–76 i dansk radio om hans helt usædvanlige kunstneriske spændvidde. Foruden de tidligere publicerede enkeltplader og serier tjener de i 1982 af det danske grammofonselskab Danacord udsendte fem lp-plader til at dokumentere S.s kunstneriske formåen op til 1946. Om sit liv før Amerikatiden skrev S. med sin hustru Gerd S. (cand.mag. 1930, musikbibliotekar ved amerikanske biblioteker og 1970–78 ved Kbh.s univ.s musikvidenskabelige institut) *Kunst og kamp*, 1951. Senere fulgte *The Singer and his Art*, 1970 (da. udg. s.å.). – S. blev Studenternes æreskunstner 1949, tildeltes Carl Nielsen-prisen 1960, Gramex-prisen 1965, hædersgave fra Fonden til fædrelandets vel, 1967. – R. 1947. □ Karikaturer 1943 af Carl Jensen, H. Jensenius, Vald. Møller, Poul Eikers, Viggo Thomsen og Otto Frederiksen. Foto.

Gerd og A. S.: *Kunst og kamp*, 1951. A. S.: *The singer and his art*, N. Y. 1970 (da. overs.: *Sangerens kunst*, s.å.). – Finn Hoffmann i *Politiken* 24.1.1942. Johs. Jacobsen sst. 16.4.1943. John Frandsen sst. 25.11.1949. *Discophilien*, 1946 nr. 11 upag. J. Albert i *Collegium musicum*, Kassel 1971 27f. Hugo Thielen i *Fono-Forum*, Bielefeld 1976 226f. Jens Louis Petersen i *De musiske udsendelser*. DR 1925–75 II, 1976 339–43. – [Herbert Rosenberg:] A. S. A discography, udg. Nationaldiskoteket, 1966.

Nils Schiørring

Schiøtz, Arne, * 1932, zoolog. * 29.1.1932 i Nørresundby. F: bankbogholder, senere underdirektør Erik S. (1899–1966) og Martine (Titte) Larssen (1904–40). ~ 6.1.1962 på Frbg. (b.v.) med Vibeke Søager, * 20.4.1941 i Kbh., d. af direktør Henning S. (* 1913) og Inge Storm Jørgensen (* 1917).

S. blev student 1950 (Ålborg) og cand.mag. 1958. Året efter blev han ansat som direktionssekretær ved Kbh.s zoo for bl.a. at realisere planerne om et nyt terrarium, men pengene rakte kun til en modernisering af det gamle. 1964 efterfulgte han Mogens Højgaard som direktør for Danmarks Akvarium hvor han 1974 gennem den store udvidelse med landskabsakvarier og et biologisk museum fik virkeliggjort nogle af sine tanker om et moderne, tematisk akvarium der både tjener almene oplysnings- og undervisningsformål. 1972 var S. en af initiativtagerne til oprettelsen af den danske sektion af Verdensnaturfonden og

udstak som generalsekretær i de første seks år hovedretningslinjerne for fondens virksomhed i Danmark. 1980 blev han for en treårig periode Director of Conservation ved fondens hovedkvarter i Schweiz. På et strengt fagligt grundlag har S. ofte udtalt sin uforbeholdne mening i miljøspørgsmål, fx vedr. Grindstedværket 1973, kernekraft og naturbevarelse. 1971 blev han justitsministeriets sagkyndige i zoo-spørgsmål, er medlem af bestyrelsen for Danmarks naturfond og Fugleværnsfonden og sad i naturfredningsrådet 1973–77. – S.s videnskabelige indsats er knyttet til Afrika. Under deltagelse 1959 i Zoologisk museums ekspedition til Nigeria vakte han interesse for løvfrøer. På fire omfattende ekspeditioner 1961–67 fra Sierra Leone til Østnigeria indsamlede han sammen med sin kone 15 000 løvfrøer og andre padder på natlige ture, tog farvefotos og optog deres stemmer på bånd. I *The treefrogs (Rhacophoridae) of West Africa*, 1967 (disputats) redegøres for 55 løvfrø-arters systematik, biologi og geografiske udbredelse. Fra 1968 udstraktes undersøgelserne til Østafrika og resulterede i bogen *The treefrogs of eastern Africa*, 1975. Hertil kommer afhandlinger om vestafrikanske padder og deres stemmer og revision af et par løvfrøslægter. Samlingerne af afrikanske løvfrøer findes på Zoologisk museum og er de bedste i verden. – Foruden bidrag til samle værker og tidsskriftartikler om bl.a. fisk, padder, krybdyr og naturbeskyttelse har S. skrevet håndbogen *Akvariefisk og planter*, 1969, mindre bøger om Danmarks Akvarium og om terrarier og -teknik samt redigeret håndbogen *Jeg har akvarium* (s.m. Steffen Christensen), 1968. □Foto.

Selvbiogr. i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1967 222f.
Torben Wolff

Schjellerup (ved dåben Schiellerup), Hans Carl Frederik Christian, 1827–87, astronom. *8.2.1827 i Odense, †13.11.1887 i Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: guldsmed Hans Andreas Schiellerup (1802–77, ~1833 med Valborg (Woldborg) Møller, 1801–75) og Andrea Christiane Møller. ~5.5.1855 i Kbh. (Holmens) med Thora Henriette Hassel, *8.7.1832 i Kbh. (Garn.), †31.1.1898 på Frbg., d. af guvernements- og hovedvagtsskriver Johan Henrich H. (1796–1834) og Kirstine Margrethe Møller (1807–58, ~2° 1840 med handelslærer S. "Langkjer, 1808–83).

Efter endt skoletid kom S. i urmagerlære. Han uddviede ved selvstudium sine skolekundskaber og grublede bl.a. over perpetuum-mobileproblemet. H. C. Ørsted, hvem han 1845 opsøgte under hans besøg i Odense, fik interesse for ham,

hjalp ham efter endt svendeprøve til Kbh. hvor han 1848 kom ind på Polyteknisk læreanstalt. 1850 tog han eksamen i mekanik. N.å. blev han observator på Rundetårn. Fra 1851 var han tillige lærer i tegning ved Polyteknisk læreanstalt hvis tegnestue han 1872 blev bestyrer af, og fra 1854 var han lærer i matematik ved søofficersskolen. På Rundetårn gav han sig på grund af de dårlige observationsforhold mest af med beregninger af planeter og kometer. 1857 blev han dr. phil. ved universitetet i Jena på afhandlingen *Tycho Brahes Original-Observationer, benyttede til Banebestemmelse af Cometen 1580* (trykt i Vid. Selsk. Skr., naturvid.-math. afd., 5. rk., IV, 1859). Efter professor C. F. R. "Olufsens død blev han ikke dennes efterfølger som professor i astronomi, men H. L. "d'Arrest blev 1851 indkaldt fra Leipzig. En medvirkende årsag til denne forbigåelse var, at S. ikke var student, og denne omstændighed hvilede så tungt på ham, at han på mange punkter blev en særling og bl.a. med stor iver kastede sig over studiet af så vanskelige sprog som kinesisk og persisk. Da observatoriet var flyttet til Østervold, benyttede S. 1861–63 det nye meridianinstrument til fremstilling af sin *Stjernefortegnelse, indeholdende 10 000 Positioner af teleskopiske Fixstjerner imellem -15 og +15 Graders Deklination*, 1864, et kæmpeværk som er skattet for sin store nøjagtighed. 1865 deltog S. i bestemmelsen af længdeforskellen Kristiania (Oslo)-Kbh.-Stockholm. Hans *Catalog der rothen isolierten Sterne*, 1866, Leipzig 1874, gav Angelo Secchi materialet til hans fjerde spektraltyp. 1867 udgav han *Genäherte Örter der Fixsterne von welchen in den Astronomischen Nachrichten Bd. 1 bis 66 selbständige Beobachtungen angeführt sind für die Epoche 1855*. Efterhånden indskrænkede S. sine observationer til dem som var nødvendige for tidstjenesten. Han fortsatte sine studier af østerlandske sprog og udgav Al-Sufis *Uranometri*. Også hans *Recherche sur l'Astronomie des Anciens*, Urania, 1881, var frugt af disse studier. For Det Store Nordiske Telegrafelskab udarbejdede han et kinesisk håndleksikon og til beroligelse for den overtroiske kinesiske befolkning, som var opskræmt af anbringelsen af telegraflinjer, en populær kinesisk forklaring af den elektriske strøms virkninger. 1855 [o: 1854] skrev han *Populær Astronomie*, og han redigerede almanakken 1858–88. 1859 grundede han (sammen med Camillo Tytsen) *Mathematisk Tidsskrift*, og til dette har han ydet flere bidrag. 1873 blev han medlem af Videnskabernes selskab i Kbh. og 1879 af Royal Society i London. – Tit. professor 1865. – R. 1874. □Træsnit af G. Pauli, 1887. Foto.

C. F. Pechüle i Ill. tid. 27.11.1887. V. Hjort i Tidsskr. for matematik 5.r.V, s.å. 148-53. J. L. E. D[reyer] i Monthly notices of the Royal astronomical society XLVIII, 1887-88 171-74. M. C. Harding: Selsk. for naturlærens udbredelse, 1924 104f. - Papirer i Kgl. bibl.

Poul Heegaard*

Schjødt-Eriksen, Svend Poul, 1905-77, officer. * 22.1.1905 i Ålborg, † 7.1.1977 i Hellerup, begr. sst. F: boghandler Erik Eriksen (1861-1944) og Julie Dagmar Marie Schjødt (1867-1942). Navneforandring aug. 1944. ~ 19.11.1930 i Hellerup med Lis Brorsen, * 6.10.1905 i Ålborg, d. af grosserer August Frederik Vilhelm B. (1862-1951) og Anna Marie Petersen (1871-1945).

S.-E. blev sekondløjtnant 1930, premierløjtnant s.å., kaptajnløjtnant 1937, kaptajn 1941, oberstløjtnant 1949, oberst 1956, midlertidig generalmajor 1956-58. Afsked som oberst 1967. - S.-E. gjorde tjeneste ved 12. artilleriafdeling 1932-41. 1940-41 gennemgik han officersskolens generalstabskursus. Som mange officerer følte han, at regeringen havde svigtet den 9. april 1940, og i løbet af kurset kom han til at nære en professionel beundring for den tyske krigsførelse. 28.6.1940 meldte han sig ind i DNSAP (det danske nazist-parti). Han blev dog ikke noget aktivt medlem, betalte hverken kontingent eller deltog i møder, og 30.11. s.å. blev han slettet af partikartoteket. Efter endt generalstabskursus blev S.-E. forsat til generalstaben. 29.8.1943 blev han i lighed med hærens øvrige officerer interneret. Under interneringen lagde E. *Gørtz assisteret af V. *Hjalp og S.-E. grunden til hærens fortsatte virke. Efter interneringens ophør 22.10.1943 indgik S.-E. i den særlige illegale generalstab, kaldet „den lille generalstab“, hvori han ret hurtigt placerede sig centralt som en af Gørtz' nærmeste medarbejdere. Af sikkerhedsmæssige grunde gik vejen til Gørtz om ad S.-E. hvad enten det gjaldt meddelelser eller personlige henvendelser, et forhold der gav ham en meget stærk position ved fastlæggelsen af hærens politik. S.-E. var den lille generalstabs kontakt til de socialdemokratiske politikere H. C. *Hansen og H. *Hedtoft der begge satte pris på S.-E.s effektivitet. Et venskaber udviklede sig og de to politikeres synspunkt påvirkede utvivlsomt S.-E. med hensyn til holdningen til de militære værns opgave under den tyske besættelse og disses relationer til den civile modstandsbevægelse som man indledte et samarbejde med. S.-E. støttede oprindelig den genetablering af et militært efterretningssystem som efter 29.8.1943 blev gennemført af S. *Truelsen, men synes senere at være blevet betænkelig og søgte at begrænse denne virksomhed.

Det lykkedes ikke i første omgang for S.-E. at få kontrol over efterretningstjenesten, som han mente ikke alene burde anvendes til at skaffe englænderne oplysninger om tyske militære forhold i Danmark, men også til at kontrollere den indre politiske udvikling i landet. Dette synspunkt bragte ham i et vist modsætningsforhold til de efterretningsofficerer der under E. M. *Nordentofts ledelse arbejdede i Stockholm. Efter at Truelsen havde måttet forlade landet og efterfølgeren F. B. *Larsen var blevet arresteret af tyskerne i september 1944, overtog S.-E. på den lille generalstabs vegne formelt ledelsen af hærens efterretningstjeneste, men fik dog ikke kontrol med den daglige og reelle ledelse. Informationer vedrørende den indre udvikling skaffede S.-E. sig imidlertid gennem et samarbejde med politiets efterretningskilder og havde herunder et snævert samarbejde med politikommissær J. Odmar. Gennem sin forbindelse med H. C. Hansen, der sad i KTAS' bestyrelse, fik han 1944 etableret to illegale telefonforbindelser til Sverige som gjorde det muligt næsten daglig at have forbindelse med efterretningsofficererne i Stockholm. Fra begyndelsen af 1944 arbejdede S.-E. med at skaffe våben til O-grupperne, de illegale militærgrupper, som indgik i modstandsbevægelsen sammen med de civile modstandsgrupper. Det lykkedes i første omgang at fremskaffe 3000 svenske maskinpistoler, et køb der blev formidlet af de danske officerer i Stockholm. Fra august 1944 blev disse våben illegalt transporteret til Danmark hvor de blev modtaget af S.-E. og hans medarbejdere der også forestod fordelingen af disse våben. S.-E. ledede fordelingen suverænt og i efteråret 1944 blev der i frihedsrådets K-udvalg, hvor såvel den civile som den militære modstandsbevægelse var repræsenteret, rejst kritik fra civil side over S.-E.s fordeling af våbnene der først og fremmest tilgodeså de militære grupper (senere betegnet som „den skæve våbenfordeling“). Kritikken medførte, at der efter 1.11.1944 blev skabt faste retningslinjer for fordelingen, således at de civile modstandsgrupper også fik del i disse våben. Ved udgangen af 1944 var alle maskinpistolerne kommet til Danmark. Der var dog stadig kritik af S.-E.s fordelinger fra civil hold. Han afviste ethvert forsøg på fra K-udvalgets side at få kontrol med fordelingsorganisationen og samtidig skubbede S.-E. mange ledere fra det civile modstandsarbejde fra sig på grund af sin meget håndfaste og viljestærke optræden. Afgørende for den civile kritik var, at de våben der blev fordelt til de militære grupper først ville blive anvendt i forbindelse med besættelsens ophør, hvorimod de civile grupper udøvede aktiv sabotage, mens tyskerne var i lan-

det, og derfor havde et øjeblikkeligt behov for lette våben. Kritikken af S.-E. omkring disse forhold fortsatte efter krigens ophør. Nyere undersøgelser (P. Roslyng-Jensen) har vist, at de 3000 maskinpistoler før 1.11.1944 blev fordelt i modstrid med detail-aftalerne i K-udvalget, men at fordelingen efter denne dato stort set fulgte de aftalte rammer, og at våbenfordelingen alt i alt ikke var særlig skæv. Den fordeling der var sket af visse grupper, specielt de kommunistiske, var ganske givet inspireret af H. C. Hansen og H. Hedtoft som havde haft afgørende indflydelse på våbenkøbet og som ikke ønskede at disse grupper ved en besættelses ophør skulle udgøre en væbnet magtfaktor. I løbet af 1944 fik S.-E. også forbindelse med Flemming "Muus" der var leder af SOE, de engelske faldskærmsfolk, i Danmark og havde således også et godt indblik i hvad der foregik inden for den engelske støtte til den danske modstandsbevægelse. Gennem H. C. Hansen fik han også i slutningen af krigen kontakt med den tyske embedsmand G. F. v. Duckwitz som benyttede denne kontakt til ved krigens slutning af formidle tyske meddelelser til englænderne om, at kommandanten i Hamburg var villig til at kapitulere særskilt i sit område. S.-E. var endvidere i krigens sidste dage involveret i, gennem de samme kontakter, at få tyskerne i Danmark til at overgive sig betingelsesløst.

Allerede under besættelsen var der gået rygter om, at S.-E. havde været medlem af nazist-partiet. Rygtets kolportering blev formentlig lettet ved den mistillid flere af de ledende modstandsfolk, bl.a. pga. fordelingen af våben, nærede til ham. Efter at være blevet bekendt med denne oplysning spurgte hærens ledelse efter krigens afslutning S.-E. om rygtet talte sandt, hvilket han benægtede. I det beslaglagte medlemskartotek for nazist-partiet blev hans indmeldelsesblanket imidlertid fundet. S.-E. erkendte nu ægtheden af blanketten, men hævdede ikke at kunne huske omstændighederne omkring sin indmeldelse. S.-E. havde for mange stået som eksponent for hærens politik under besættelsen og de fremkomne oplysninger kompromitterede i manges øjne dette værns rolle og intentioner. Sagen, der vakte meget røre, endte ved den ekstraordinære tjenestemandsdømstol der aflagde kendelse 1946. Talrige vidner, bl.a. H. C. Hansen, fremhævede det betydningsfulde og kolossale arbejde som S.-E. havde udført efter 29.8.1943. Dømstolen fandt at hans medlemskab af nazist-partiet pga. dets kortvarighed og passivitet ikke kunne anses for at være af betydning og ikke kunne betragtes isoleret men måtte sammenholdes med S.-E.s øvrige indsats under besættelsen. Kendelsen lød på frifindelse, hvad der vakte

harme bl.a. i yngre officerskredse.

I årene umiddelbart efter krigen var S.-E. stadig knyttet til generalstaben. Han havde vistnok håbet at overtage posten som chef for efterretningsvæsenet, men denne blev atter overdraget E. M. Nordentoft der havde været chef indtil 29.8.1943. 1949–51 var S.-E. chef for 11. artilleri-afdeling og 1951–56 for artilleriskydeskolen. Han blev jævnligt trukket frem i pressen som stadig havde et vågent øje med hans karriere. 1950 bevirkede tildelingen af ridderkorset protester og skrivelser i pressen rettet mod hans person. 1956–58 var han som midlertidig generalmajor chef for landstaff i NATO-ledelsen for Nordeuropa (HQAFNORTH, Kolsås, Norge). 1957 blev V. Hjalp, som S.-E. havde arbejdet tæt sammen med i den lille generalstab, chef for hæren, og S.-E. var et oplagt emne som generalmajor. 1959 fremkom historikeren J. "Hæstrups bog, Hemmelig alliance, der behandler modstandsbevægelsen og bl.a. dens forhold til hæren 1943–45. S.-E.s til tider intrigante virksomhed blev her klart dokumenteret og gav påny anledning til angreb på hæren i almindelighed og på S.-E. i særdeleshed. Fremkomsten af denne bog skete på et for S.-E. meget uheldigt tidspunkt. Han blev forbigået ved udnævnelsen af en ny generalmajor, skønt han fagligt set var en af hærens dygtigste officerer. Som følge af de fremkomne oplysninger mod S.-E. fremtrådte Hjalp offentligt og erklærede sin støtte til den „skæve“ våbenfordeling. Hele sagen endte i retten 1960, den såkaldte Hjalpsag, som et injuriersøgsmål hvor den egentlige hovedperson blev S.-E. 1958–62 var han derefter chef for Kbh.s luftværnsartilleri og 1962–67 til rådighed for generalinspektøren for artilleriet. – S.-E. var en dygtig og effektiv officer men tillige et magtmenneske med en opportunistisk holdning. I en serie karakteristiker, som englænderne udarbejdede til brug for officerer der var tænkt nedkastet over Danmark, hedder det om S.-E., at han „is rather a Prussian type of officer, who is very efficient, but with dictatorial tendencies“. Ved sin placering og sin kolossale arbejdsindsats indtog S.-E. i perioden 1943–45 en helt enestående magtposition i Danmark. Mange tråde mødtes hos ham samtidig med, at han nøje styrede kommunikationen mellem general Gørtz og modstandsbevægelsen. Han så det som sin opgave at sikre hærens dominans i modstandsbevægelsen samtidig med at han – sikkert med politisk, især socialdemokratisk opbakning – stod på det hovedsynspunkt, at hærens undergrundsgrupper først skulle anvendes, når tyskerne var ude af landet eller i forbindelse med disses afgang, den såkaldte kaos-situation. Dette synspunkt sammen med hans mang-

lende evne til at vinde folk ved samarbejde skabte en kraftig mistillid til ham og til hæren. En mistillid der har kastet lange skygger ind i efterkrigstiden og utvivlsomt har skadet hærens omdømme. S.-E.s virksomhed 1943–45 var helt klart rettet *mod* tyskerne, men var i meget ringe grad for englænderne som han ikke synes at have haft særlig sympati for. – R. 1950. R'. 1956. K. 1967. □Foto.

S. S.-E.: En udsat post. Erindr. fra besættelsestiden, 1976. – Danm. under besættelsen, red. Vilh. la Cour II, 1947. Jørgen Hæstrup: Hemmelig alliance II, 1959. Samme: Dørene åbnes, 1973. Viggo Hjalff: Hæren under besættelsens kår, 1960. Helge Klint i Hist. t. 12.r.IV, 1969–70 184–89. Samme i Militært t., 1974 283–88. Samme: Efterretningstjenesten og hærens illegale transporttjeneste 1940–45, 1977. Erik Nørgaard: Generalens fald I–III, 1972–74. Frode Jakobsen: I Danm.s frihedsråd I–II, 1975. Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, 1980. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

Schjørring, Jens Nicolai Ludvig, 1825–1900, præst. * 16.9.1825 i Vandborg, † 14.3.1900 i Ørslev ved Skælskør, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Fruering og Vitved, Mathias Jacob S. (1797–1858, ~ 2° 1842 med Christiane Mathilde Henriette Schønberg, 1820–93) og Nicoline Ring (1792–1839). ~ 1° 14.10.1857 i Fruering med Mette Marie Larsdatter Olsen, * 2.2.1824 i Lund, Lyderslev sg., † 22.5.1889 i Ørslev, d. af lærer Lars O. (1797–1867) og Johanne Mathiesen (1799–1865). ~ 2° 20.12.1890 i Ulfborg med Caroline Mathilde Andersen, * 5.7.1862 på Snedinge, † 1.9.1937 i Hunseby, d. af forpagter Carl Frederik August A. (1821–98) og Karen Marie Jensen (1835–1902). – Bror til P. S.

S. levede som barn under kår der mindede om Adam Homos. Faderen var en rationalistisk præst, myndig i alle praktiske forhold, men ofte med en tom kirke. Moderen døde tidligt, men fik stor betydning for S.s religiøse udvikling. Efter en trist skolegang i Ålborg blev han 1844 student og deltog som studentersanger og skandinav i 1840ernes bevægede liv; han gik frivilligt med i krigen 1848, blev løjtnant og ledede en tid det sælsomme Jagds frikorps. Derpå genoptog han teologien, blev 1850 cand.teol. Forinden blev han via sin regenskammerat P. K. "Algreen kirkegænger i Vartov og oplevede et religiøst gennembrud. S. blev hjælpepræst, først i Boeslunde, siden hos den lærde provst W. F. "Engelbreth i Lyderslev; her vakte han skandale i provstefamilien og hele sognet ved at forlove sig med stuepigen der havde plejet ham under en sygdom. Til hende skrev han – med forlæg i en amerikansk kærlighedssang (Remember me) – *Kærlighed fra*

Gud, 1845, et lidt ubehjælpsomt kærlighedsdigt der skulle opnå udbredt folkeyndest, også uden for Danmark (så fjernt som i Santalistan) og i mange årtier var en næsten selvfølgelig bryllupssalme. En lignende popularitet opnåede *Herrens Venner ingensinde*, skrevet 1866 til en fest for V. "Birkedal hos P. "Larsen-(Skræppenborg) på Donsgård.

En tid var S. huslærer i Jylland, derefter medhjælper hos Birkedal i Ryslinge; han var en søgt taler, holdt fri- og højskole på Fyn og var vistnok den første der holdt højskole for piger. 1864 blev han sognepræst i Hodde-Tistrup hvor der groede et kraftigt grundtvigsk menighedsliv frem omkring ham. Fra 1878 til sin død var S. sognepræst i Ørslev og Bjerge ved Skælskør, og også der højt elsket af menigheden. 1898 udkom *Sange og Rim*. – R. 1895. □Foto.

J. S. i Årbog for da. kulturhist., 1895 156–91, 1896 123–58 og 1898 116–30. L. Schrøder sst. 1900 86–95. C. Schjørring i Fra Ribe amt III, 1911–14 1–24. Birger Isaksen: Præsten J. S., 1943. Anders Malling: Dansk salmehist. II, 1962 192f; III, 1963 210f. – Jens Schjørring: Pastorinde Marie Schjørring, 1889. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt

Schjørring, Helene Johanne Caroline, 1836–1910, forfatter. * 4.6.1836 i Hem ved Skive, † 9.3.1910 på Frbg., begr. i Kbh. (Holmens). F: sognepræst Ludolph Johan Krohn (1801–72) og Hansine Jacobine Frederikke Hansen (1799–1853). ~ 4.6.1862 i Hem med cand.jur., senere fuldmægtig i justitsministeriet Jens Broder Theodor S., * 21.7.1836 i Skive, † 27.6.1871 i Kbh. (Holmens), s. af købmand, farver og kollektor, senere kæmner Lauritz Hastrup Schjørring (1799–1867) og Gisette (Gesetta) Caroline Møller (1807–46).

16 år gammel overtog S. ved moderens død husførelsen i hjemmet, men fik dog tid til at læse latin, stifte bekendtskab med litteraturen og skrive vers. Hun færdedes meget i naturen og deltog ofte sammen med brødrene og en huslærer i anstrengende jagtture. Under sit kortvarige, lykkelige ægteskab blev hun af sin mand opfordret til at følge sin lyst til at skrive, men kunne ikke overvinde en vis skyhed for offentligheden. Først efter mandens og faderens død, da hun stod alene som forsøger for tre små børn, drev nøden hende til at offentliggøre sine digteriske forsøg. Hun debuterede i Fædrelandet med en lille fortælling *Den tause Mund*, og 1874 samlede hun sine første penneprover i bogen *Fortællinger og Skizzer* der efterfulgtes af en lang række romaner, fortællinger og skildringer, *Havets Datter. En Historie fra Vesterhavet*, 1875, *Fra Vaar til Høst*, 1876, *Rige Dage*, 1877, *Flyvende Som-*

mer, n.å., *Fem Fortællinger*, 1880, *Den gamle Herregaard*, 1881, *Skilles og mødes*, 1882, *Esthers Historie*, 1884, *For Vind og Vove*, 1887, *Beslægtede Naturer*, 1888, *Fra Jyllands Vestkyst og andre Historier*, 1889, *Elisabeth af Rusland. Historisk Skuespil i fem Akter*, 1891, *En Krise*, 1892, *Fra en Middelhavsrejse*, s.å., *Skiftende Tider*, 1893, *Familien paa Søgaard*, 1894, *Svundne Drømme*, 1895, *Slesvigske Kvinder i 1848–1864*, s.å., *Et Hjem paa Heden*, 1896, *Til Lykkens Land*, 1898 og *Sirius*, 1900. Mange af bøgerne er kommet i flere oplag; de fleste af dem er oversat til tysk og enkelte til hollandsk og engelsk. S.s emner er oftest forholdet mellem mand og kvinde, og hendes form er jævn og underholdende, hvorfor hendes bøger har været populær læsning i hjemmene. □To træsnit af H. P. Hansen. Foto.

Udv. fortællinger I–VI, 1929. – Anton Andersen: Danske forfatterinder i det 19. hundredår, 1896 188–98. – Breve i Kgl. bibl.

K. K. Nicolaisen*

Schjørring, Caspar Peter Charles, 1831–1913, borgmester, politiker. *1.1.1831 i Vandborg, †2.4.1913 i Kolding, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Fruering og Vitved, Mathias Jacob S. (1797–1858, ~2° 1842 med Christiane Mathilde Henriette Schønberg, 1820–93) og Nicoline Ring (1792–1839). ~31.7.1857 i Ormslev med Elvira Teilmann, *22.9.1830 i Bøvling, †24.4.1880 i Kolding, d. af sognepræst, sidst i Ormslev og Koldt, Andreas Peter Johan T. (1797–1883) og Anna Cathrine Høegh (1801–92). – Bror til Jens *S.

S. blev student 1848 fra Horsens og 1854 cand. jur., var nogle år manuduktør i Kbh. og blev 1856 volontør i justitsministeriet, 1858 kancellist sst. og 1860 protokolsekretær i højesteret. Sammen med Th. Lind og O. Algreen-Ussing udgav han 1862–65 *Samling af Rescripter, Resolutioner m.m. af mere almindelig Interesse fra 1660–1860* I–II, redigerede 1863–66 sammen med C. V. Nyholm Tidsskrift for Retsvæsen og udgav sammen med H. Dahlerup 1866 *Lov og Ret i de almindelige borgerlige Forhold* (4. udg. ved E. H. V. S. Bloch og H. C. N. Giørtz 1909). S. blev tidligt grundtvigsk og demokratisk påvirket, var barn-domsven af C. *Rosenberg og ungdomsven af Vilh. *Rode, tog del i studenterforeningslivet og skrev artikler i adskillige blade. Han trådte aktivt ind i politik da han 1861 deltog i stiftelsen af Dannevirkeforeningen og som medlem af dens bestyrelse gjorde et betydeligt arbejde. Han afsløgte et tilbud fra bondevennerne om Kalundborgkredsen 1861, men valgtes okt. 1866 til folketinget på Mors og genvælgtes til han 1876 trak sig tilbage. Han sluttede sig til det nationale ven-

stre, men gik ligesom N. J. Termansen 1870 imod dannelsen af det forenede venstre og tilhørte siden „de nationale løsgængere“, en lille broget gruppe der til tider også omfattede Lars *Dinesen, L. *Holstein-Ledreborg og Jacob *Scavenius. S. havde vigtige ordførerskaber og var 1867–73 medlem af finansudvalget, 1869–71 en af dets ordførere og 1871–72 dets formand. Han nød i det hele anseelse og nævntes som venstres justitsministeremne. I 1870erne stod han især Holstein og Frede *Bojsen nær, og det var efter tilskyndelse af den førstnævnte at han dec. 1873 foreslog og fik vedtaget en adresse til kongen hvori tinget uden direkte krav om minister-skifte henstillede at skabe nye arbejdsforhold. Ministeriet Holstein stillede efter vedtagelsen sine portefuiller til rådighed, men kongen ønskede dets forbliven, og adressen fik intet andet resultat end en sprængning af S.s gruppe. Justitsminister C. S. Klein påtænkte et øjeblik at afskedige S. fra hans embede. Han stod siden næsten ene i tinget, tabte terræn i sin kreds og trak sig tilbage 1876; S. *Høgsbro der i øvrigt havde brudt politisk med ham efter 1870 søgte forgæves at bevare ham for rigsdagen. Maj 1881 stillede han sig uden held i sin gamle kreds mod Chr. *Ravn. Imidlertid var han 1869 blevet by- og herredsfoged i Skælskør og 1877 byfoged og borgmester i Kolding. I den sidste stilling hvorfra han 1909 tog sin afsked, vandt han almindelig respekt og yndest ved sit retsind og sin økonomiske styrelse af kommunen i en periode af hastig opgang. – R. 1892. DM. 1900. □Mal. af H. Vedel, 1909 (Kolding rådhus). Foto.

P. S. i Kolding socialdemokrat 14.8.1909. – Poul Bjerger i Kolding avis 23.5.1894; sst. 26.5. s.å., 15.2.1902, 3.4.1913. Viggo Schjørring sst. 7.4. s.å. Ill. tid. 30.12. 1900. Poul Bjerger i Højskolebl. XXXVIII, 1913 473–78. A. F. Krieger: *Dagbøger* II, 1921; IV–VI, 1921–25; VI–II, 1943. Sofus Høgsbro. Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund I–II, 1924–25. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Povl Engelstofti*

Schlanbusch, Theodor Georg, 1756–1829, amtmand. *29.6.1756 på Ejds vold, †13.8.1829 i Rendsborg, begr. sst. F: jagtjunker Friedrich Leegaard S. til Ejds vold (1717–81, ~2° 1763 med Margaretha Sophie Sehested, 1719–83) og Margrethe Lovise Stuckenbroch (†1762). ~5.2.1785 på Løvenborg med Margaretha Sophie Sehested, *12.7.1758 i Nannestad, Norge, †20.8.1838 i Glückstadt, d. af oberstløjtnant, senere generalmajor Frantz Vilhelm S. (1722–87, ~2° 1776 med Christine (Stincken) Meincke, 1742–1828) og Anne Barbara Løvenskiold (1735–74).

Schlanbusch, Theodor Georg

S. besøgte først Sorø akademi og studerede derefter ved universitetet hvor han 1779 tog juridisk eksamen. Ved Ove **Høegh-Guldbergs** og enke-dronningens hjælp blev han ansat som kammerjunker hos kronprins Frederik, og da denne mærkede, at han kunne stole på S., indviede han ham i sine planer om ved passende lejlighed at overtage regeringen og skyde kabinetsregeringen til side. S. blev stærkt grebet af de muligheder som denne plans heldige gennemførelse kunne betyde for ham selv, og han besluttede at forlade det Guldbergske parti. Med stor iver drev han i årene efter 1781 forberedende forhandlinger med forskellige personer. Under foregivende af, at hans svage helbred nødvendiggjorde en bade-rejse til Pymont fik han pas til en udenlandsrejse, og på denne opsøgte han A. P. **Bernstorff** på hans gods Dreilützow og indviede ham i kronprinsens planer. Bernstorff der med glæde hørte om prinsens ønsker, tilrådede en forsigtig fremfærd fra de sammensvornes side, hvilket slet ikke passede for S.s fremfusende karakter. Da S. var kommet tilbage til Kbh. kunne han glæde kronprinsen med tilsagnet om Bernstorffs støtte, men samtidig arbejdede han videre med sine egne planer om fremskyndelsen af kuppet. Kronprinsen lod sig dog ikke forlede til nogen overilet handling, og da planerne endelig blev ført igennem, var S. ikke til stede i Kbh. 1783 modtog han udnævnelse til assessor i den norske overhofret, en stilling han dog aldrig tiltrådte, og drog derefter til Frankrig. Selv om S. ikke spillede nogen personlig rolle ved begivenhederne omkring statsrådsmødet 14.4.1784, må hans betydning dog ikke undervurderes. For flere af de personer, som havde deltaget i forberedelsen af regeringsskiftet, stod han som den egentlige op-havsmand, og Ludvig **Reventlow** (1751–1801) lagde sin bror Christian Ditlev (**Reventlow**, 1748–1827) alvorligt på sinde at gøre noget for S., thi „der Kronprintz hat ihm im Grunde doch Alles zu verdanken“. S. modtog da også sin løn i form af udnævnelse 1784 til overordentlig gesandt ved det sicilianske hof, og 1789 blev han amtmand i Rendsborg. I denne stilling interesse-rede han sig navnlig for erhvervsøkonomiske spørgsmål, og han indgav forslag om oprettelsen af udsalgssteder for indenlandske varer langs den slesvig-holstenske kanal. Forslaget stødte dog på overvældende modstand fra forskellig side, men S. opnåede 1804 en udnævnelse til kom-merceintendant med en årlig løn af 400 rdl. Ved siden af sin embedsgering dyrkede S. sine litte-rære interesser, og han efterlod sig ved sin død et righoldigt bibliotek. – Kammerherre 1784. Ge-hejmekonferensråd 1813. Rang i 1. klasse nr. 11 1826, nr. 10 1828. – Hv.R. 1803. DM. 1815.

□Silhouet.

Regeringsskiftet 1784, udg. A. D. Jørgensen, 1888. Ef-terl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I–VII, 1895–1906. Bernstorffske papirer, udg. Aa-ge Friis III, 1913. – Fr. T. Salicath: Familien v. Schlan-busch, Bergen 1892 27. Carl Bernhard i III. tid. 26.4.1868. Axel Linvald: Kronprins Frederik og hans regering, 1923 (fot. optr. 1978) 334f. Danske gesandter og gesandtskabspersonale indtil 1914, udg. E. Mar-quard, 1952 265.

Harald Jørgensen

Schlegel

Der findes flere slægter S. Den mest udbredte kom til Danmark med brødrene J. E. **S.** og J. H. **S.**, hvis oldefar, superintendent i Meissen, magi-ster Christoph S. (1613–78) i 1651 optoges i den ungarske adel. Dennes far, superintendent i Thüringen Martin S. (1581–1640), er slægtens først kendte mand.

Frits **S.** var ~ operasanger Marie Louise Møller, d. af violinisten Peder **M.** (1877–1940). J. F. W. **S.** var ~ Marie Elisabeth Hellfried, d. af stift-amtmand Johan Carl Frederik **H.**

Gehejmekonferensråd, guvernør i Vestindien Frederik **S.** (1817–96) tilhører en med skrædder-mester Johann Jacob S. fra Preussen indvandret slægt. Denne tog borgerskab i Kbh. 1784.

Frederik S. var ~ Regine Olsen der havde været forlovet med Søren **Kierkegaard**.

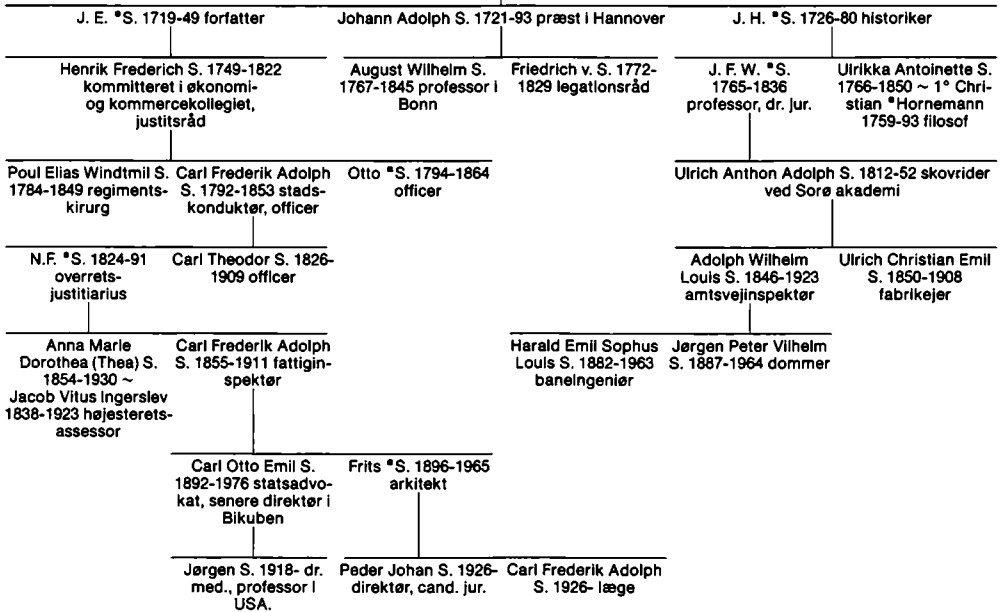
Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen, 1900 968–76. Samme: Håndbog over den ikke naturaliserede adel, 2. udg. 1933 118–23.

Hans H. Worsøe

Schlegel, Johan Frederik (Fritz), 1817–96, guver-nør, overpræsident. * 22.1.1817 i Kbh. (Petri), † 8.6.1896 sst., (Johs.), begr. sst. (Ass.). F: kontor-chef i generaltoldkammer- og kommercekollegi-et, kammerråd Wilhelm August S. (1791–1871) og Dorothea Maria Frost (1791–1852). ~ 3.11. 1847 i Kbh. (Frels.) med Regine Olsen, * 23.1.1822 i Kbh. (Frue), † 18.3.1904 på Frbg., d. af kammerråd, senere etatsråd, kontorchef Ter-kerl O. (1784–1849) og Regine Frederikke Mal-ling (1778–1856).

S. blev student 1833 fra Metropolitanskolen, 1838 juridisk kandidat, 1842 volontør i general-toldkammer- og kommercekollegiets handels- og konsulatskontor, hvor han 1847 blev fuldmæg-tig. Ved omordningen 1848 udnævntes han til chef for kolonialkontoret. Ved H. D. F. **Feddersens** fratræden som guvernør over De dansk-vestindiske øer blev S., som havde skaffet sig indgående kendskab til forholdene i koloni-en og havde vist varm interesse for den, ud-nævnt til hans afløser 1854. Han gennemførte

Johan Friedrich Schlegel 1689-1748, kursachslsk appellationsretsråd, stiftssyndicus i Mølsen

med dygtighed, retfærdighed og hensynsfuldhed de omordninger som slavernes frigørelse havde givet anledning til. Efter fem års arbejde afgav han af helbredshensyn embedet 1860 og vendte hjem. Også herhjemme var der brug for hans dygtighed og da han havde genvundet helbredet, blev han (1866) rådmand i Kbh.s magistrats II. afdeling, og borgerrepræsentationen valgte ham 1873 til borgmester for afdelingen. Efter nogle års hårdt arbejde svigtede helbredet atter; han opgav borgmesterembedet, men vedblev som borgerrepræsentant at deltage i styrelsen af kommunens anliggender. 1878 var der igen oprør på De dansk-vestindiske øer og i begyndelsen af 1879 modtog S. hvervet som formand for den kommission der skulle undersøge forholdene og afgive beretning derom. Også denne opgave løste han med grundighed og takt. Efter hjemkomsten overtog han atter sit kommunale arbejde, og fra 1884 konstitueredes han gentagne gange som overpræsident. Da kysthospitalet på Refsnæs oprettedes 1875, overtog S. formandskabet for bestyrelsen og virkede for sagen med vanlig iver og dygtighed. Fra 1887 var han tillige formand for universitetsjubilæets danske samfund. S. var godgørende, elskværdig, litterært interesseret og kunstkyndig, og han efterlod et betydeligt bibliotek og værdifulde udvalgte samlinger af raderinger og kobberstik. Hans hustru var Søren Kierkegaards tidligere forlovede; S. viste også i det

vanskelige forhold til Kierkegaard takt og selvbeherskelse. – Kammerråd 1852. Gehejmeetatsråd 1860. Gehejmekonferensråd 1886. – R. 1855. DM. 1859. K. 1860. S.K. 1879. □ Mal. af E. Bærentzen ca. 1847 (Fr.borg). Foto.

Sofus Elvius i Ill. tid. 21.6.1896. Kierkegaardske papirer. Forlovelsen, udg. Raphael Meyer, 1904 I-VIII 140-47. Johs. Hohlenberg: Søren Kierkegaard, 1940 (ny udg. 1963) 261-68. – Kay Larsen: Dansk-vestindiske og -guineiske personalia (manus. i Kgl. bibl.).

Kay Larsen*

Schlegel, Frits, 1896–1965, arkitekt. * 4.5.1896 på Frbg., † 5.3.1965 sst., begr. Ordrup kgd. F: fuldmægtig ved, senere inspektør for Frbg. fattigvæsen Carl Frederik Adolph S. (1855–1911) og Oline Alstrup (1857–1939). ~ 1° 23.9.1925 i Asminderød med operasanger Marie Louise Møller, * 26.7.1899 i Brønderslev, † 27.10.1948 i Skovhoved, d. af violinist Peder *M. (1877–1940) og Eugenie Lense (1878–1953). ~ 2° 28.4.1951 med redaktør Fritse Eline Jessen Graae, * 13.2.1897 i Nykøbing F., † 2.4.1971 i Kbh., d. af overretssagfører Frederik Jessen G. (1865–1938) og Mathilde Emilie Wennerberg (1872–1957).

Det var tegnetallet der fik S. til at stile mod en arkitektuddannelse. Dengang gik vejen gennem håndværkerlære og teknisk skole, før man kunne optages på akademiet. S. tog svendepreve som murer og fik på teknisk skole Edvard

*Thomsen som lærer. Ham blev han stærkt knyttet til og kom på hans tegnestue kort efter, at han 1916 var begyndt på akademiet. Det var gennem Edv. Thomsen, at S. 1920 fik forbindelse med havearkitekten G. N. *Brandt, for hvem han med en smuk og følsom frihåndsstreg tegnede mange af de haveanlæg der skabte Brandts berømmelse. Den påvirkning S. herigennem fik blev af afgørende betydning og gav ham en forståelse for samspillet mellem bygninger og natur som karakteriserer mange af hans arbejder. – Det kom stærkt til udtryk i S.s projekt til et universitet i Århus, som 1927 blev belønnet med den store guldmedalje. Allerede 1924 opnåede han den lille guldmedalje for et projekt til et stadion der nok mere demonstrerede hans virtuose fremstillingsevne, som også tidligt bragte ham i forgrunden ved konkurrencer (regulering af Rosenborg have 1920, vel sagtens beændet af Brandt, ombygning af Daells Varehus 1922 s.m. Vilh. *Lauritzen og *Lyngby torv* 1923). Men universitetsprojektet var virkelig banebrydende ved sin ukonventionelle, romantiserende hoveddisposition, helt dikteret af terrænets muligheder. I sit princip blev det forbilledet for den løsning der senere blev virkeliggjort, og i videre forstand påvirkede det den stive formalisme som havde behersket planlægningen af store offentlige anlæg. Samarbejdet med Edv. Thomsen fik karakter af et kompagniskab, da de sammen 1926 vandt konkurrencen om *Søndermark krematorium* (opf. 1927–28) og en kommuneskole i Husum 1928 (opf. 1928–30). I disse arbejder var det nok Thomsens styrke der slog igennem, men S. gik snart sine egne veje og tog vel også nogle af Thomsens bygherrer med sig. S. overtog således opgaverne i Zoologisk have hvor han bl.a. opførte tilbygn. til det store rovdyrhus 1937, *girafhuset* 1938–39, *terrariet* 1938 og *antilopestalden* 1939. Også ved Søndermark krematorium fortsatte han alene som arkitekt for colombariet 1938 og for den lille kapelsal 1940. Iøvrigt havde han markeret sig med en række énfamiliehuse hvor han gik nye veje, således nogle forsøgshuse i helstøbt beton (*Bernstorffsvej 17*, 1931 og *Ellehøj 3*, 1932). Hans eget hus, *Søbakken 26*, 1928, var også typisk for den modernisme der var på vej i villabyggeriet. – Det var dog først med nybygningen for *overformynderiet*, 1935–37 og med *Mariebjerg krematorium*, 1936–37 at S. kom til fuld udfoldelse. De er begge rendyrkede betonkonstruktioner, omend overformynderiet efter bygherrekrav har fået en beklædning af grønlandsk marmor i det konstruktive ribbesystem. Modernismen i disse arbejder var ikke uden forbilleder i Auguste Perrets banebrydende betonarkitektur i Paris, men navnlig krematoriet – i

den af G. N. Brandt planlagte kirkegård – er et smukt udtryk for S.s sans for præcision og forfinelse i formen. Hans betonbygning på hjørnet af Godthåbsvej og Sallingvej, 1936–37, hvor hovedfløjen er diagonalstillet og lave fløje markerer gadelinjerne, er en mere barsk version, for provokation var ham ikke helt fremmed. Hans øvrige boligbebyggelser (*Gl. Kongevejsgården*, 1938–39, og *Frederiksberggården*, 1939–40, begge s.m. Magnus *Stephensen) er mere dæmpede i deres modernisme, men navnlig er hans villaer fint indpasset på grunden og med en selvstændig og næsten raffineret elegance (jfr. *Strandvejen 418*, 1935–36). Hans projekt til et hovedbibliotek for Kbh.s kommune på det gl. banegårdsterræn var et modent og smukt arbejde, men kom aldrig til udførelse.

S. er aristokraten i dansk modernisme. Det rummer i sig selv et paradoks, for nok blev modernismen aldrig folkelig, men den hentede dog væsentlig næring i et socialt ansvar og en demokratisk holdning. Men sandheden er måske også, at S. aldrig for alvor trængte ind i modernismens væsen, men forblev klassicist i den eminent sans for de æstetiske muligheder der lå gemt i den nye arkitektur. Han er klog og kølig, tegner sig til sine løsninger og gør det med megen elegance i linjer og form, men det rent maleriske interesserer ham mere end materialernes karakter og kvalitet. Overformynderiet demonstrerer både hans styrke og hans svaghed. *Statsanstalten for Livsforsikrings* nybygning ved Vestersøgade-Kampmannsgade-Nyropsgade (1950–53, s.m. Mogens *Lassen) er med sin klassicistiske holdning mere i tråd med hans indstilling, og når han som i *Bikubens* bygning ved Nørreport station (1955–56) skaber modernisme med klassicistisk anstand, når han overbevisende resultater. Det demonstreres også i *Tivolis koncertsal* (1955–56, s.m. Hans *Hansen), hvor han yderligere har frigjort sig, måske som et lykkeligt resultat af den festlige humor som Hans Hansen har kunnet tilføre. Endelig har S. i et af sine senere arbejder, udvidelsen af Zoologisk have i Søndermarken i 1950'erne, påny knyttet tråden til den fine forståelse af naturens samspil med huse af romantisk tilsnit som han lærte sig i ungdommen hos G. N. Brandt.

S. er en arkitekt der ikke var bange for at gå på tværs af hævdundne regler, køligt kalkulerende men også med sind for det maleriske. Med sin lidt forkælede arrogance interesserede han sig kun lidt for andre, og det var nok lidt uforvarende, at han 1944–48 blev medlem af Akademisk arkitektforening, for fællesskab var ham fremmed. Han var klassicist også i sin reservation, men fik løst op for følelserne i den romantiske

dyrkelse af havekunsten – som jo ret beset også var et væsentligt træk i klassicismen. – S. modtog 1941 Eckersbergmedaljen. □Foto.

Arkitekten XXII, 1920 269–79 312f (regulering af Rosensborg have); 1924 126f (stadionprojekt) 252f (Daells varehus); Arkitekten M, 1927 108f 117–19 (univ.projekt); 1930 53–62 (Søndermark krematorium); 1932 193–200 (betonhuse); 1933 17–20 (Husum skole) 201–03 (S.s hus i Skovshoved); 1938 5f (hus i Rungsted) 141–56 (Overformynderiet); 1939 29–32 (hovedbibl., Kbh.). Edv. Thomsen i Arkitekten, 1965 182. Danm.s arkitektur. Enfamiliehuset, ved Lisbet Balslev Jørgensen, 1979; Magtens bolig, ved samme, Hakon Lund og H. E. Nørregård-Nielsen, 1980; Kirkens huse, ved Hugo Johannsen og Claus M. Smidt, 1981.

Hans Erling Langkilde

Schlegel, Johan Elias, 1719–49, forfatter. * 17.1.1719 i Meissen, † 13.8.1749 i Sorø, begr. i Sorø k. F: appellationsråd og stiftssyndicus Johann Friedrich S. (1689–1748) og Maria Rebecca Wilcke(ns) (1695–1736). ~ 19.4.1748 i Kbh. (Petri) med Johanna Sophia Nierdt, * ca. 1730, † 22.5.1784 i Sorø, antagelig fra Sachsen. – Bror til J. H. *S.

S. var en ung lovende digter, da han efter at have taget juridisk eksamen i Leipzig kom til Kbh. 1743 som sekretær hos den sachsiske gesandt. Han blev snart fortrolig med danske forhold og kom i forbindelse med folk som Ludvig *Holberg, H. P. *Anchersen og Hans *Gram. Et vidnesbyrd om hans evne til hurtig tilpasning er det ugeblad han skrev og udgav 1745–46, *Der Fremde* hvori han, idet han selv betegner sig som gæst, skriver taktfuld om danske forhold; kritiserer han, er det i de urbaneste former; vittigt tager han parti for Jacob *Langebek i striden med Erik *Pontoppidan, vistnok tilskyndet af Holberg, i hvem *Der Fremde* havde en beundrer. Udgiverens intime indlevelse i dansk åndsliv ses bl.a. af bladets behandling af en så uopdyrket disciplin som dansk digtekunsts historie. I øvrigt drøfter *Der Fremde* allehånde emner og regnes i den tyske litteraturs historie blandt de bedste tidsskrifter inden for spectator-genren.

Som æstetiker er S. oprindelig elev af den strenge regelretheds forkæmper J. C. Gottsched; efterhånden frigør han sig fra dennes franskpregede formalisme, nærmer sig Schweizerskolen, Gottscheds modstandere J. J. Bodmer og J. J. Breitinger med deres mere fantastiske og følelsesbetonede, engelskpregede kunstopfattelse, men hæver sig over de stridende parter som forkæmper for kunstens uafhængighed af didaktik og moraliseren ved at opstille den æstetiske nydelse, „das Vergnügen“, som digtningens hovedformål. Navnlig som dramaturg er S. forud for sin tid; han er den første som i Tyskland tager den af Gottsched forkætrede Shakespeare i forsvar

(1741) og han hævder, at for dramatikeren er evnen til levende personkarakteristik vigtigere end mekaniske regler, ligesom tilpasningen af dramaet efter det nationale gemyt er vigtigere end kopiering af fremmede forbilleder. I sin dramaturgi er han en forløber for G. E. Lessing, i sin nationale kunstopfattelse for J. G. v. Herder. Den kraftigste impuls til dramatisk og dramaturgisk forfatterskab fik S. gennem bestræbelserne for en genoprettelse af den danske skueplads efter Frederik Vs tronbestigelse. I sine *Gedanken zur Aufnahme des dänischen Theaters*. 1747, hans dramaturgiske hovedværk (trykt 1764) giver han gode råd, hvordan den nationale scene bør grundlægges for at opfylde sin mission. Holbergs komedier behandles med en vis kølighed, og af samtidige breve fra S. til Bodmer ses det, at han finder dem for vulgære. Til gengæld virker S.s egne lystspil i sammenligning med Holbergs afblegede og kedelige; i de tidligere af dem spores endda Holbergsk påvirkning, fx i *Der gute Rath*, offentliggjort 1745 i *Der Fremde*, en slags proberbe hvor figurerne har danske navne, og i *Der Geheimnisvolle*, 1746–47, hvis handling foregår i Danmark. En sådan indflydelse er derimod ikke påviselig i hans to bedste komedier, den versificerede enakter *Die Summe Schönheit*, 1747 og den prosaiske femakter *Der Triumph der guten Frauen*, n.å. Om førstnævnte der ikke blot må anses for hans bedste komedie men også den bedste tyske komedie før Lessing, siger denne at „die Sitten“ deri er mere danske end tyske, en bemærkning der dog ikke forekommer en dansk læser træffende. Begge stykker har været beregnet til opførelse i dansk oversættelse, men foreligger kun på tysk, i S.s *Beyträge zum Dänischen Theater*, 1748 der også indeholder det allegoriske forspil *Die Langeweile* som under titlen *Kiedsommelighed* opførtes på Interimsteatret i Læderstræde i anledning af Frederik Vs kroning. S.s hovedværk inden for tragedien er *Canut*, 1746, hvortil Grams afhandling om Knud den Store måske har givet stødet; kilderne er *Saxo og T. *Torfæus, men nordisk lokalolorit findes ikke. Stykkets hovedperson er ikke titelfiguren, men Ulf Jarl (Ulfo) der er skildret som en skurk besat af tøjlesløst „Ruhmbegier“; Ulfo regnes for den første kunstnerisk tegnede karakterrolle i tysk tragedie.

I sine egne digterværker viser S. sig mere traditionsbunden end man skulle vente efter hans fremskredne æstetiske anskuelse. Når disse ikke kom til at danne epoke, skyldes det at hans ovenn. dramaturgiske hovedværk først blev trykt (1764) længe efter hans død, i den af broderen J. H. Schlegel besørgede udgave af hans *Werke* I–V, 1761–70; da var Lessing kommet ham i for-

Schlegel, J. E.

købet. – J. v. Antoniewicz udgav 1887 S.s *Aesthetische und dramaturgische Werke*. – 1747 indstillede Holberg S. til et professorat i historie ved Sorø akademi men uden held; n.å. blev han derimod professor i politik og offentlig ret sst. og tog med frisk initiativ fat på sin nye virksomhed, men ved hans hurtigt påfølgende død kom hans evner lige så lidt til at sætte sig varige spor her som på den danske skueplads.

P. M. Stolpe: Dagspressen i Danm. IV, 1882 (fot. opr. 1977). Jul. Bidstrup i Museum, 1893 II 35–38. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis II, 1907 65–70. Wilh. Mühleisen i Studien zur vergleichenden Literaturgesch. VIII, Berlin 1908 444–48. J. Paludan: Fransk-engelsk indflydelse på Danm.s litteraturhist. i Holbergs tidsalder, 1913. Gustav Paul: Die Veranlassung und die Quellen von J. E. S.s Canut, Darmstadt 1915. Karl Godeke: Grundriss zur Gesch. der deutschen Dichtung 3. opl. IV,1, Dresden 1916 (fot. opr. 1975ff) 66f. Carl Roos: Det 18. århs tyske overs. af Holbergs komedier, 1922 155f 161–70. Ferd. J. Schneider: Die deutsche Dichtung 1700–85, Stuttg. 1924 = Epochen der deutschen Lit. III. B. J. V[os] i Modern language notes XXXIX, Baltimore 1924 509f. Das deutsche Drama, udg. Rob. F. Arnold, München 1925. Herm. Büne-mann: Elias Schlegel und Wieland, Lpz. 1928 = Form und Geist III. Eberh. Semrau: Dido in der deutschen Dichtung, Berlin 1930 = Stoff- und Motivgesch. der deutschen Lit. IX 47–56. Fritz Brüggemann: Bürgerliche Gemeinschaftskultur II, Lpz. 1933 = Deutsche Lit., Reihe Aufklärung VI 5–19 33–82. Jens Kruuse: Det følsomme drama, 1934. Betsy Aikin Sneath: Comedy in Germany in the first half of the 18. century, Oxford 1936. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik indtil 1914, 1937. Alf Henriques: Shakespeare og Danm., 1941.

R. Paulli*

Schlegel, Johan Frederik (Friderich) Wilhelm, 1765–1836, jurist. * 4.10.1765 i Kbh. (Slotsk.), † 19.7.1836 på Søllerødgård, begr. i Søllerød. F: professor J. H. *S. (1726–80) og Augusta A. v. Jessen (1747–1821). ~ 17.5.1793 i Kbh. (Nic.) med Marie Elisabeth Hellfried, * 7.5.1773 i Kbh. (Petri), † 20.1.1851 på Søllerødgård, d. af kammerråd, senere stiftamtmand og generalpostdirektør Johan Carl Frederik *H. (1739–1810) og Frederikke Vilhelmine v. Jessen (1749–1817).

Efter 1782 at være blevet privat dimitteret til universitetet bestod S. n.å. den filosofiske eksamen og 1784 den store filologiske eksamen. 1785 absolverede han med fremragende resultat den juridiske eksamen og opnåede 1786 en understøttelse af Fonden ad usus publicos til en længere udenlandsrejse. Hans formål med denne var at erhverve både teoretisk og praktisk indsigt i statsvidenskaberne. Under sit ophold ved forskellige tyske universiteter var han en flittig tilhører hos de mest kendte af datidens statsretslærere og opnåede 1787 i Göttingen accessit for afhandlingen *De eo, quod justum est circa emigrationem civium*. Efter nogle måneders ophold i

England vendte han 1788 hjem til at deltage i konkurrencen om et ledigt juridisk professorat. C. M. T. *Cold sejrede i konkurrencen, men i foråret 1789 opnåede S. ansættelse ved universitetet som adjunkt ved det juridiske fakultet, og allerede s.å. forfremmedes han til professor juris extraordinarius. Året efter erhvervede han den juridiske doktorgrad på en afhandling om forskellen mellem besiddelse i god og i ond tro efter romersk ret, og 1791 beskikkedes han som ekstraordinær assessor i højesteret. 1800 blev han professor ordinarius og assessor i konsistorium og udnævntes samtidig til at beklæde den nyoprettede stilling som referendarius consistorii. S.s ønsker havde oprindeligt gået i retning af en administrativ løbebane, og n.å. syntes han at skulle komme til at forlade universitetet, idet han udnævntes til deputeret i danske kancelli og til chef for samtes første department. Imidlertid kom han aldrig til at tiltræde disse stillinger, idet navnlig universitetspatronen ønskede at beholde ham ved universitetet, og 1803 opgav han efter kronprinsens opfordring sin stilling i kollegiet. Han virkede herefter som professor til sin død, idet han dog fra 1833 som universitetets senior efter ansøgning var fritaget for at holde forelæsninger. Han var universitetets rektor 1803–04, 1812–13 og 1828–29. S. var medlem af kriminallovskommissionen af 1800. Fra 1812 ejede han Søllerødgård.

Som universitetslærer øvede S. navnlig i sine yngre år en meget værdifuld indsats og samlede en betydelig tilhørerskare. S. introducerede principperne i Kants filosofi i sine naturretsforelæsninger allerede inden Immanuel Kant selv havde udsendt sin fremstilling af retslæren. A. S. *Ørsted fremhæver, at hans foredrag over naturretten var præget af en begejstring som de, der ikke havde kendt ham fra denne tid, næppe ville have tiltroet ham, og der er næppe tvivl om at disse forelæsninger for Ørsted og andre fik afgørende betydning for valget af filosofisk ståsted. I sine senere år synes han derimod at have mistet interessen for sit arbejde, men da han ansøgte om forelæsningsfrihed kunne han henvise til, at han i hvert semester i 45 år havde holdt de lovbefalede offentlige og private forelæsninger og i samme tidsrum efterhånden havde læst over alle dele af statslæren. Fra 1793 indførte han skriftlige øvelsesopgaver på latin og dansk som led i undervisningen og fortsatte hermed i hvert semester. En overgang var han endog den eneste juridiske professor som holdt forelæsninger, og han veg ikke tilbage for at læse over fag som henhørte under andre fakulteter. Således læste han efter Frederik *Sneedorffs død i to år over statistikken.

Den alsidighed som prægede S.s undervisning fandt også udtryk i hans forfatterskab. Hans *Juridisk Encyclopædie*, 1825 – en kendt genre i samtidig tysk retsvidenskab – der giver et overblik over det juridiske studium og dets hjælpemidler og hjælpediscipliner, viser hvor vidt han spændte. Hans fremstilling af *Danmarks og Hertugdømmenes Statsret med stadigt Hensyn til deres ældre Forfatning I*, 1827, af hvilken han kun nåede at fuldføre første del, indeholdende kongerigets statsret, er den første fremstilling af statsretten i det enevældige monarki. Som retshistoriker gjorde han i overensstemmelse med erkendelsen i samtiden af sædvanens betydning som retskilde den opfattelse gældende, at den skånske og de sjællandske love ikke er kongegivne love, men private retsbøger (*Om de gamle Danske Retssædvaner og Autonomie*, 1827). Som stats- og folkeretslærer nød han international anseelse. Endog til Amerika nåede hans ry, og hans *Frimodig Prøvelse af den Engelske Admiralitets-Rets Dom, afsagt den 11. Juni 1799 i den bekiendte Svenske Convoy-Sag*, 1800, fremkaldte i England en række modskrifter, deriblandt et af Lord Granville. Hans *Natur-Rettens eller den almindelige Retslæres Grundsætninger I–II*, 1798 (2. udg. 1805) byggede på Kants filosofi. Værket fremkaldte to kritiske anmeldelser fra Ørstedes side, der atter resulterede i en bitter polemik mellem forfatter og anmelder. – Af S.s udgiverarbejder kan fremhæves udgaven med kommentarer af Peder *Kofod Anchers skrifter (I–III, 1807–11, sammen med Rasmus Nyerup)* og hans indledning og kommentar til den arnamagnæanske kommissions udgave af den islandske lovbog *Grágás I–II*, 1829 samt det af ham redigerede juridiske tidsskrift *Astræa I–V, 1797–1805*. – Medlem af Videnskaberens selskab 1806, af Danske selskab s.å. Formand i Skandinavisk literaturselskab 1820–36, i oldskriftselskabet 1831–36. – Virkelig etatsråd 1803. Konferensråd 1812. – R. 1810. K. 1828. □Mal. af D. Monies, tegn. af samme litograferet af samme 1833. Min. (Fr.borg). Tegn. formentlig forestillende S.

Neuer Nekrolog der Deutschen XIV 1836 II, Weimar 1838 936–43. [Fr. Thaarup] i Geneal. og biogr. archiv 1840–49 273–91. A. S. Ørsted: Af mit livs og min tids hist. I, 1851 20f 48 o.fl.st. Orla Lehmann: Efterl. skr. I, 1872 27–29. Yngvar Nielsen: Bidrag til Norges hist. i 1814 I, Kria. 1882 231–38. Johs. Steenstrup: Historie-skrivn. i Danm. i det 19. årh., 1889 381f. Fr. Dahl: Hovedpunkter af den da. retsvidensk.s hist., 1937 (særtryk af Festskr. i anledn. af 200 års dagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., red. E. Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936) 38–42. Troels G. Jørgensen: Strejfllys over enevældens retslov, 1949 91. Ditlev Tamm i Juristen LX, 1978 509–22.

Ditlev Tamm (Stig Iuul)

Schlegel, Johan Heinrich, 1726–80, historiker, bibliotekar. * 24.11.1726 i Meissen, † 18.10.1780 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri kgd.). F: appellationsretsråd og stiftssyndicus Johann Friedrich S. (1689–1748) og Maria Rebecca Wilcke(ns) (1695–1736). ~ 5.10.1764 i Kbh. (Petri) med Augusta Amalia v. Jessen, * 4.9.1747 i Kbh. (Petri), † 10.9.1821 i Skt. Jørgens præstegård ved Svendborg, d. af kancelliråd, senere etatsråd og kommitteret i økonomi- og kommercekollegiet Johan Frederik Vilhelm v. J. (1709–68) og Ulrica Antonetta Nissen, adopt. Böhne (1716–88). – Far til J. F. W. *S. Bror til J. E. *S.

S. kom 1745 til universitetet i Leipzig, men fulgte broderens eksempel og rejste 1748 til Danmark hvor han fandt tjeneste hos stiftamtmanden over Fyn, Christian *Rantzau* som hovmester for dennes sønner. De ti år han tilbragte her, på Brahesborg og i Odense, gav ham en naturlig lejlighed som han ikke lod unyttet til at lægge sig efter det danske sprog og stifte et første bekendtskab med Danmarks historie. Med de yngste grever fulgte han 1758 til Sorø og ledede her deres studier indtil 1760 da de forlod akademiet, hvorefter han der hørte til kredsen om den ældre Bernstorff s.å. ansattes som professor ved universitetet, ikke uden en vis modstand fra dets side; 1761 erhvervede han magistergraden og holdt n.å. talen ved reformationsfesten. Som professor læste han over verdenshistorie med Ludvig *Holbergs* „Synopsis“ som grundlag, privat over poetik efter C. Batteux samt over dansk historie og romerret; stillingen var ulønnet, og for at skaffe sig indtægt tog han, ifølge den svenske lærde J. H. Lidén der 1768 besøgte ham og priser hans frues skønhed, fornemme folks børn i pension; desuden havde han forskellige bierhverv: 1766 var han blevet professor i geometri ved kunstakademiet efter E. *Reverdil*, og general-landvæsenskollegiet overdrog ham hvervet at gennemgå og 1774 udgive en samling af økonomiske prisskrifter, derimellem præsten J. D. W. *Westenholz*’s undersøgelse om folkemængden i bondestanden. Professor ordinarius blev han 1776 og læste i denne egenskab over Danmarks historie og geografi samtidig med at han privat gav vejledning i dansk og tysk stil; 1778 dispute-rede han pro loco over Cornelius Nepos, blev s.å. dekan i det filosofiske fakultet og valgte til universitetets rektor for 1780 men fik, skrøbelig af helbred som han altid havde været, i september s.å. under et møde i konsistorium et slagtilfælde og døde en måned efter.

Oprindeligt følte S. sig draget til skønlitteraturen, og under opholdet på Fyn oversatte han i tyske vers forskellige engelske skuespil, næsten alle tragedier der udkom 1756–64 i tre bd. med sær-

skilte titler og gav den femfodede jambe borgerret i Tysklands dramatiske digtning; de timer han anvendte på dette arbejde stod senere for ham som de fornøjeligste i hans liv. Hånd i hånd hermed gik studier og arbejder i tilknytning til hans nye fædreland. Som en af de første henledte han i en opsats på fransk i *Mercur Danois* for juni-juli 1755 opmærksomheden på Edda og den nordiske mytologi, og at han havde erhvervet sig kendskab til dansk litteratur, også den ældre (A. C. *Arrebo), lagde han for dagen i noter til den udgave af broderens værker som han 1761–70 besørgede. Mest var det dog Danmarks nyere historie han beskæftigede sig med. 1757–71 udgav han i tre bd. en tysk bearbejdet og forkortet oversættelse af N. P. *Slanges lige udkomne Christian IVs historie, ledsaget af udførlige og værdifulde anmærkninger til hvilke stoffet var hentet ikke blot fra trykte, men også fra utrykte kilder; længere end til 1629 nåede han ikke, og ved s.å. standser foliopragtværket *Geschichte der Könige von Dänemark aus dem Oldenburgischen Stamme* der skrevet som tekst til O. H. de *Lodes og J. M. *Preislers kobberstukne kongeportrætter udkom 1769–77 i to bd., efter C. *Paludan-Müllers dom et højst agtværdigt forsøg på at fremstille historien på grundlag af en kritisk gennemarbejdelse af dens kilder, et foretagende vor historiografi just da trængte til. En del af materialet fremlagdes i *Samlung zur Dänischen Geschichte, Münzkennntniss, Oekonomie und Sprache*, to bd., 1771–76 der indtager en smuk plads ved siden af Jacob *Langebeks Danske Magazin og P. F. *Suhms Samlinger til den danske Historie og stadig er eneste publikationssted for danske tekster som Christian IVs kalenderoptegnelser for årene 1607, 1608 og 1621, Johan *Charisius' dagbog fra rejsen 1599 til Nordkap og Ove *Gieddes beretning om ekspeditionen til Ostindien 1618–22.

På dansk, som han – forståeligt nok – skrev med en vis stivhed, udgav S. 1763 en lille bog om vort sprogs fordele og mangler i sammenligning med tysk og fransk; han anså ikke de formfattede sprog for mindre fuldkomne end de formrige og fremhævede den lethed, med hvilken orddannelse finder sted i dansk ved afledning og sammensætning. S.å. blev han sekretær i Selskabet til de skønne og nyttige videnskabers forfremmelse der ved ham fik sin faste indretning; en mødeprotokol anlagdes, og sammenkomsterne afholdtes i hans hjem. Som sekretær redigerede han samlingen af de prisbelønnede arbejder, i hvis 4. stykke (1766) han gjorde rede for de ved bedømmelserne til grund liggende betragtninger; inden for selskabet var han næst efter A. G. *Carstens vistnok den, som havde mest forståelse

for Johannes *Ewalds digtning. 1772 var han hovedmanden ved stiftelsen af Det typographiske selskab der skulle fremme udgivelse af gode bøger i Danmark og Norge; på dets forlag udkom foruden Jens *Worms forfatterleksikon (I–III, 1771–84) bl.a. naturvidenskabelige skrifter af O. F. *Müller og C. F. *Rottbøll. Administrationen af dette anliggende bragte ham i modsætning til Abraham *Kall, med hvem han også ved universitetet lå i kompetencestridigheder, og 1778 skrev Kall anonymt en skarp recension af disputatsen om Cornelius Nepos der efterfulgtes af andres angreb på hans litterære virksomhed. Sikkert nok har national animositet været med i spillet, og S.s vidtløftige genmæle der udkom 1779 under titlen *Betragtninger over Journaler og lærde Tidender* viser at han har følt det; skriftet er et selvforsvar af en i bevidstheden om sine hensigters renhed dybt krænket mand, det er i detaljer ikke frit for overdrivelser, men på hans sandhedskærlighed sætter det ingen plet. Når han her klager over manglende tilslutning fra studenternes side til sine forelæsninger må bemærkes, at Fr. *Münter i flere år inden artium var blandt hans tilhørere, at K. L. *Rahbek, der ellers som student var såre forsømmelig, flittigt besøgte hans kollokvier og eksaminatorier, og at han for E. C. *Werlauff, der ganske vist ikke selv har hørt ham stod som en udmærket universitetslærer. I ovennævnte skrift redegjorde S. også for sin historieundervisning, et emne han 1776 behandlede i programskriftet *Om historiske Forelæsninger*.

Da B. *Møllmann 1778 døde, blev S. hans efterfølger som kgl. historiograf og bibliotekar ved Det kgl. bibliotek, på hvilke poster han 1770 havde fået ekspektance. Belært af forgængerens vanskeligheder ved at finde bevillingsmyndighedernes øre fik han straks sat igennem, at bibliotekets øverste chef blev en højtstående embedsmand med umiddelbar adgang til kongen, en ordning der i de kommende tider viste sig i høj grad fordelagtig for institutionen. Derefter rejste han 1779 med offentlig understøttelse udenlands for til gavn at sætte sig ind i biblioteksvæsenets teori og praksis, og 1780 indgav han en udførlig forestilling om en række reformer, hvoriblandt bibliotekets åbning for publikum, katalogisering af bogbestanden, også håndskriftsamlingen, og udskillelse af de inden for det danske monarkis grænser trykte bøger til en særlig national afdeling, planer han ikke selv nåede at realisere, men som førtes ud i livet af efterfølgerne John *Erichsen og D. G. *Moldenhawer.

Efter S.s død udtalte Suhm at han var „en meget driftig og virksom Mand, som har gjort sig vel fortjent af den nyere danske Historie, hvilket

dog ej alle erkendte, skønt han og havde mange Venner". Af samme mening var N. F. S. "Grundtvig der 1812 i sin verdenskrønike siger, at S. „har erhvervet sig et hæderligt Navn blandt Danmarks Historiekrivere". Og så kort tid han end virkede ved Det kgl. bibliotek, vil han ved sit initiativ og sin iderigdom altid regnes i første række blandt dets ledere. – Medlem af Videnskabernes selskab 1776. – Kancellisekretær 1757. Justitsråd 1774. □Maleri.

P. F. Suhm: Saml. skr. X, 1793 35f. Fr. Thaarup i Geneal. og biogr. archiv 1840–49 261–73. E. C. Werlauff: Hist. efterretn. om det store kgl. bibl., 2. udg. 1844 198–205. J. H. Lidén i Danske saml. II, 1866–67 350. C. Paludan-Müller i Hist. t. 5.r.IV, 1883–84 120–24. Fr. Zarncke: Kleine Schriften I, Lpz. 1897 342–45. Jennie Giehl: J. H. S. Tågtigkeith als Übersetzer, Heidelb. 1911. Friederike Brun: Ungdoms-erindr., udg. L. Bobé, 1917 14. Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrom II, 1925–30. L. Magon: Ein Jahrhundert geistiger und lit. Beziehungen zwischen Deutschland und Skandinavien I, Dortmund 1926. J. W. Eaton: German influence in Danish lit., Camb. 1929 148–51. H. Ilsoe i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj X, 1980 især 357–59. Steen Bille Larsen i Fund og forskn. XXV, 1981 49–62 73–75. – Papirer i Kgl. bibl.

Carl S. Petersen *

Schlegel, Niels Frederik (Friderich), 1824–91, overretsjustitiarius. * 9.10.1824 i Kbh. (Holmens), † 3.3.1891 sst. (Frbg.), begr. på Frbg. F: major, stadskonduktør i Kbh. Carl Frederik Adolph S. (1792–1853) og Anna Dorothea Olsen (1802–79, ~ 1° 1821 med sognepræst i Munkebjergby og Bromme Mathias Sørensen, 1792–1821). ~ 12.5.1853 i Kbh. (Holmens) med Regitze Sophie Skeel, * 3.9.1827 i Vordingborg, † 2.7.1917 på Frbg., d. af kaptajn Christian S. (1789–1850) og Maren Dorthea Jacobsen (1795–1870).

S. blev student 1842 fra v. Westens institut, juridisk kandidat 1848 og ansattes n.å. som volontør i justitsministeriet hvor han 1852 blev kancellist; s.å. tog han slesvigsk juridisk eksamen. 1854 blev han protokolsekretær i højesteret og ansattes 1860 som assessor i landsøver- samt hof- og stadsretten. Herfra gik han 1872 over til sø- og handelsretten som dennes formand, men 1880 vendte han tilbage til overretten som justitiarius; han var desuden ekstraordinær assessor i højesteret. 1868 udgav S. *Skifteretten fremstillet efter den danske Lovgivning*, en fremstilling af stor praktisk betydning på det daværende lovgrundlag. Hans andre litterære arbejder går ud på at oplyse ældre domspraksis. Han udgav 1861–64 sin værdifulde samling af højesteretsdomme i civile sager i tre bind, omfattende de sidste 39 år før indførelsen 1857 af domspræmissen, og 1866 en systematisk oversigt over civile højesterets-

domme fra århundredets begyndelse. Hertil kom de fra overrettens arkiv fremdragne udtog af Fyenbo landstings domprotokoller for 1687–1776 (Ugeskrift for Retsvæsen, 1870 og 1872). Foruden denne juridiske virksomhed, hvortil kan føjes hvervne som juridisk censor 1871–86 og dispachørkommissionens formand fra 1873, tillod S.s ualmindelige arbejdsevne ham fra 1870 at virke som formand for Frbg. kommunalbestyrelse og fra 1874 som medlem af landstinget. Hertil kom talrige bestyrelseshverv af administrativ, filantropisk og forretningsmæssig art (vedrørende det skeelske fideikommiss, aldersfriboliger, Flakkebjerg og Landerupgård opdragelsesanstalter, Frederik VII.s stiftelse, husejerkreditkassen, Det kgl. oktr. alm. brandassurancekompagni, lodsvæsenkommissionen m.m.). Frbg. kommune gennemgik under hans ledelse en stærk udvikling; foruden som formand virkede han i fattigkommission og skolekommission. På rigsdagen sluttede han sig til højre og ydede bidrag til forhandlingerne om søfartens, næringsvæsenets og skolevæsenets forhold. Under en forhandling om eftergivelse af fattigunderstøttelse gav han 1888 udtryk for ønsker om en mere omfattende sociallovgivning. De daværende parlamentariske forhold var ikke gunstige for en sådan. 1885 tog han initiativ til love om erstatning for uforskyldt varetægtsfængsel og godtgørelse til vidner. Tingets formand C. Liebe fremhævede ved hans ret pludselige død hans menneskekærlige sind, hans arbejdsvillighed og evne til samarbejde. – R. 1874. DM. 1878. K². 1884. K¹. 1888. □Træsnit 1891 efter fotografi. Foto.

Ill. tid. 15.3.1891. A. F. Krieger: Dagbøger VI–VII, 1925.

Troels G. Jørgensen *

Schlegel, Carl Otto Emil, 1794–1864, officer. * 21.10.1794 i Kbh. (Fred. ty.), † 30.7.1864 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: kammerråd, senere justitsråd, kommitteret i økonomi- og kommercekollegiet m.m. Henrik Frederich S. (1749–1822) og Carolina Sigfridia Hyllested (1761–1827). ~ 5.6.1841 i Randers med Sophia Maria Lorentz, * 13.5.1820 i Kbh. (Cit.), † 29.4.1890 sst. (Garn.), d. af kammerjunker, senere amtmand i Ringkøbing og på Bornholm, kammerherre Wilhelm Conrad L. (1787–1854) og Sophie Marie Herholdt (1794–1861).

S. var 1809–10 elev i frikorporalskolen, afgik med præmiemedalje som sekondløjtnant i infanteriet, men forsattes kort efter til ingeniørkorpset og arbejdede ved Kbh.s fæstning, fra 1814 som premierløjtnant. 1820–24 ledsagede han den se-

nere chef for korpset, F. G. v. "Prangen til militærkommissionen i Frankfurt om forbundsfastningen Luxemburg, blev 1827 kar. kaptajn, var n.å. volontør ved det franske armékorps på Morea, blev 1829 virkelig kaptajn og ansattes 1833 ved vejttjenesten i kongeriget, fra 1838 som kar. major og ledende stabsofficer. 1841 fik han majors anciennitet, blev 1844 virkelig major, 1848 oberstløjtnant, var s.å. korpsets repræsentant i det af kongen 22.3. sammenkaldte krigsråd, medlem af kommissionen om udvidelse af Kbh.s befæstning, indtrådte i den rådgivende komité under krigsministeriet og blev kongevalgt medlem af den grundlovgivende rigsforsamling. 1849 blev han oberst uden anciennitet og sendtes i febr. i et halvdiplomatisk hverv til Hamburg for at søge forbindelse med fællesregeringen i hertugdømmerne, hvad der dog mislykkedes, hvorefter han ledsagede den af krigsministeriet indkaldte franske general C. N. Fabvier, som han kendte fra Morea, på inspektion omkring i landet. S.å. fik han obersts anciennitet, var kommandør for feltingeniørdepartementet og var i krigsrådet før udfaldet fra Fredericia blandt dem der stemte mod krigsministerens forslag om angreb fra to sider. 1850 blev han generalmajor og chef for ingeniørkorpset og sendtes i et militær-diplomatisk hverv til Paris om støtte af forskellig art, men uden positivt resultat. 1851 var han medlem af defensionskommissionen, blev præsæs i kommissionen om ændret hærorganisation, blev 1860 præsæs i den genoprettede rådgivende komité, og da prins Christian (IX) 1858 sendtes til Paris for at komplimentere Napoleon satte kongen igennem at det blev S. der ledsagede prinsen. 1861 fik han generalløjtnants karakter og sendtes nov. 1863 til Paris for at notificere tronskiftet og søge lejlighed til at påvirke Napoleon til at yde Danmark støtte, men opnåede kun ubestemte talemåder. Ved en inspicering af Danevirkestillingen 1850–51 havde han vist meget godt blik for taktiske forhold, men ved stillingens indretning før 1864 overlod han for meget til sine underordnede. Han tilrådede kongen at lade Fredericia rømme 1864. 1850–58 var han højstkommanderende for Kbh.s brandkorps i ildebrandstilfælde. – Et ikke ubetydeligt arkiv efter ham findes i hærarkivet, navnlig vedrørende hans virksomhed ved vejvæsenet, de første jernbaneanlæg, Kbh.s vand- og gasforsyning, kloakanlæg m.m. – R. 1826. DM. 1840. K. 1849. S.K. 1858. □Min. af L. Fraenckel, 1819 (Fr. borg). Mal. af C. A. Jensen, 1828 (Hærens ingeniørkorps). Afbildet på tegn. af krigsrådet i Vejlb. 1849. Foto.

Statsrådets forhandl. om Danm.s udenrigspolitik 1863–79, udg. Aage Friis, 1936. – Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I–III, 1867–87. Den dansk-tyske krig 1864, udg. samme I–III, 1890–92. V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset 1684–1893, 1893. W. G. O. Bauditz: Livserindr., 1903. N. Neergaard: Under junigrundloven II, 1916 (re-proudg. 1973). A. F. Krieger: Dagbøger I–III, 1920–21. General de Mezas krigsdagbøger, udg. K. C. Rockstroh, 1928. Arthur G. Hassø: Kbh.s brandvæsens hist., 1931.

Rockstroh*

Schleisner, C. A., se Schleisner, P. A.

Schleisner, Peter Anton, 1818–1900, læge.
* 15.6.1818 i Lyngby, † 26.2.1900 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: kattunfabrikant Gottlieb Gabriel S. (1774–1870) og Christiane Grüner (1777–1854). Ugift.

S. blev student 1835 fra Borgerdydskolen på Christianshavn, tog 1842 lægeeksamen og fungerede de følgende år som kandidat og reservemedicus på Almindelig hospital. Efter at han i en monografi over barsefieberen (1846) havde givet vidnesbyrd om betydeligt videnskabeligt evne, modtog han 1847 en offentlig sendelse til Island, særlig for at opklare og finde midler til at forebygge en deroppe stadig hærgende dødelig sygdom hos de spæde børn („Ginklofi“, mundklemme). Ikke blot løste han denne opgave på den mest tilfredsstillende måde, idet sygdommen ved de af ham truffne foranstaltninger og de anvisninger, han gav jordemødrene, fuldt bragtes til ophør, men han gjorde tillige flere andre meget betydningsfulde nosologiske fund i Island og konstaterede navnlig den hyppige islandske leversyges afhængighed af hydatider. Hjemkommen 1848 benyttede han sine mange observationer til erhvervelse af den medicinske doktorgrad ved den fortjenstfulde afhandling *Forsøg til en Nosographie af Island*, 1849 der blev den første på dansk forfattede medicinske disputats, og udgav s.å. i videre monografisk udførelse *Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Standpunkt* (delvis tysk oversættelse 1855), et betydeligt bidrag til den medicinske geografi. 1849–51 fik han lejlighed til i England og Frankrig at foretage videre studier af sundhedsvæsen og medicinalstatistik og blev ved sin hjemkomst 1851 distriktslæge i Kbh., men kom allerede 1853 i en fremskudt hygiejnisk autoritetsstilling ved at modtage udnævnelse til medicinalinspektør for hertugdømmet Slesvig. Da hans energiske embedsvirksomhed her afbrødes 1864, blev han 1865 stads-læge i Kbh. og udfoldede i denne stilling og i de forskellige hygiejniske og epidemiologiske kommissioner, han i kraft af sin embedsstilling og sin autoritet var selvskrevet medlem

af, en omfattende og nidkær virksomhed der yderligere støttedes ved hans indtrædelse i sundhedskollegiet 1872. I hans første kommunale embedstid var det først og fremmest foranstaltninger mod koleraen der optog ham. I strid med den endnu dengang herskende opfattelse betonedede han sygdommens smitsomhed. Som dansk delegeret ved den internationale kolerakonference i Wien 1874 vakte hans for konferencen fremlagte redegørelse for koleraepidemiernes forhold i Danmark (den tyske afhandling udkom derpå også på dansk) megen opmærksomhed og anerkendelse både dengang og endnu mere senere, da man rundt om begyndte at få øjet fuldt åbnet for koleraens smitsomhed. Ud fra det samme selvstændige grundstandpunkt bekæmpede han 1869 med megen dygtighed, men foreløbig forgæves, C. E. "Fengers ekscentriske plan om at forebygge sårinfektionen på hospitalerne ved indførelse af såkaldte „blandede Afdelinger“. I videre konsekvens af sit kontagionistiske standpunkt betonedede han vigtigheden af isolerede epidemihospitals oprettelse, og efter hans plan og udkast byggedes i 70erne Øresunds- og Blegdams hospitalet. En anden væsentlig fortjeneste i epidemiologisk henseende havde han ved at gennemføre en bedre ordening af den kbh.ske medicinalstatistik, idet lægernes tidligere frivillige anmeldelser af epidemiske sygdomme blev obligatoriske og metodisk bearbejdede. De i hans tidlige embedsår hyppigt grasserende koppepidemier lagde også stærkt beslag på ham; han traf foranstaltninger til vaccinationens lettere gennemførelse i Kbh. og overtog selv 1879 (uden løn) forstanderposten ved vaccinationsanstalten.

Under den rivende udvikling i hovedstaden begyndte imidlertid hans kræfter efterhånden at svigte, og 1866 tog han sin afsked som stadslæge. I sit otium udgav han *Til Belysning af Dagshistorien efter Frederik VII's Død*, 1889, indeholdende optegnelser og erindringer. – Justitsråd 1853. Etatsråd 1877. – Broderen Christian Andreas S., * 2.11.1810, † 13.7.1882, blev elev af malerne C. A. Jensen og J. L. Lund og debuterede som genremaler 1830. Han blev agreeret 1847 og optaget som medlem af akademiet 1852. Selv om han aldrig blev en betydelig maler opnåede hans billeder, mest kompositioner over hverdagslivet en ikke ringe popularitet. Tit. professor 1858. R. 1880. – R. 1853. DM. 1884. K². 1897. Silhouet af N. Chr. Fausing. Mal. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1849 21f. – H. P. Ølrum] i Ugeskr. for læger, 1900 217–20. Gordon Norrie i Hospitalstid. 4.r.VIII, s.å. 278f. Børre Johansson: Den danske sygdoms- og dødsårsagsstatistik, 1946. Vilmundur Jónsson: Lækningar og saga I–II,

Reykjavik 1969. Jón Steffensen: Menning og meinsemdir, Reykjavik 1975. Johs. Brix: Lægevirke i Sønderjylland før 1864, 1980 86f. – Papirer i Rigsark.

L. S. Fridericia*

Schlepppegrell, Friderich (fra 1848 Frederik) Adolph, 1792–1850, officer. * 28.6.1792 på gården Brunlaug ved Larvik, † 26.7.1850 på stadshospitalet i Flensborg, begr. sst. i krigergraven på Marie kgd. F: oberstløjtnant, senere generalmajor Otto Heinrich v. S. (1729–1808, ~1° 1757 med Anne Sophie Krag, 1707–80) og Cathrine Abigael Zimmer (1750–1836). ~ 25.7.1828 i Bislev med baronesse Johanne Jacobine Margrethe Juel af Rysensteen, * 24.4.1808 på Lundbæk, † 17.7.1896 i Ålborg, d. af kaptajn, senere major i landeværnet baron Christian Frederik J. af R. (1779–1842) og Ottilia Becher (1783–1843).

S. tilhørte en gammel lüneburgsk adelsslægt der med hans to sønner 1880 fik anerkendelse som dansk adel, men uddøde på mandssiden 1916. S. blev 1804 elev i norske landkadetkorps og tog 1806 officerseksamen med så smukt resultat, at han for „usædvanlig Flid og Anstrengelse“ fik kongens løfte om ved sin afgang at få fænriks anciennitet fra dette år; men da han var for ung til tjeneste ved et regiment, måtte han blive ved skolen endnu et år som hjælpelærer, hvorefter han blev fænrik ved faderens regiment og endnu s.å. sekondløjtnant. 1808, 16 år gammel, rykkede han i felten med regimentet, udmærkede sig i flere kampe og udnævntes til premierløjtnant. Han havde meget gode anlæg for matematik og søgte de følgende fredsår at blive uddannet til ingeniør, men opnåede ikke tilladelse dertil eller til at tage landmålereksamen, men anvendtes 1811–13 ved opmålingsarbejder for rentekammeret. 1813 rykkede han atter i felten og udmærkede sig, især ved Ingedal 1814. Ved Norges forening med Sverige nægtede han, sammen med sine klasse- og regimentskammerater O. Rye og H. Helgesen, at aflægge troskabsted til den svenske konge, blev suspenderet fra tjeneste og derpå afskediget. Med anbefaling til fyrst Blücher meldte han sig hos denne i Lüttich april 1815 og nåede ligesom sine to kammerater at deltage i nogle mindre foretagender; men da der kun var ringe håb om tilfredsstillende fremtid i den preussiske fredshær, søgte han afsked fra denne, fik ansættelse i den danske hær og ansattes september 1815 som premierløjtnant à la suite ved 3. jyske regiment, først et par år i Kbh., derefter i Ålborg. 1816 fik han forbeholdt kaptajns anciennitet, blev 1819 uden for tur, som anerkendelse for særlig duelighed, tjenstiver og pligtopfyldelse kar. kaptajn, n.å. stabskaptajn, 1828 virkelig kaptajn og chef for regimentets jægerkompagni,

Schleppgrell, F. A.

fik 1833 forbeholdt majors anciennitet, udnævntes 1839 til major, 1842 ved hærforandringen til oberstløjtnant og bataljons- resp. korpschef i Kbh. og Helsingør efter mere end 20 års ophold i Ålborg. – Hans mangeårige regimentschef og senere kollega som divisionskommandør 1850 C. F. *Moltke roste ham meget 1841 som en udmærket dygtig og aktiv officer, dygtig matematiker og sprogmand.

2.3.1848 blev S. kar. oberst. Det var ganske normalt, thi han var i anciennitet hærens ældste oberstløjtnant. Om krig var der endnu da ikke tale. Da der mod slutningen af denne måned anordnede mobilisering, et armékorps opstilledes ved Jyllands sydgrænse, og et flankekorps samledes ved Korsør, bestemtes general C. *Krogh til at føre dette, men i sidste øjeblik overdrog A. F. *Tscherning (og F. *Læssøe) føringen deraf til S. Man så da det mærkelige, at samtlige hærens generaler og samtlige oberster undtagen de tre yngste: H. *Hedemann, Johan *Bülow og S., blev forbigået i første omgang til anvendelse i felthæren, mens Hedemann og S. blev korpskommandører – S. underlagt Hedemann. I kampene ved Bov 9.4., ved Slesvig 23.4. førte S. godt, men navnlig i kampene i Sundeved 28.5. og 5.6. viste han sikker føring og fremragende personligt mod, og overkommandoen fremhævede ham som „Dagens Helt“ hvad der også gengav den almindelige mening i hæren. Allerede 24.5. var han blevet generalmajor; det blev hans sidste avancement. 1849 førte han med megen hæder brigade i Sundeved, ved Kolding, Gudso og Fredericia, var derefter infanteriinspektør på Sjælland, indtil han afløste C. de *Meza som højstkommanderende på Als vinteren 1849–50. Ved felttogets åbning 1850 førte han den ene af hærens to divisioner og skulle åbne kampen 25.7. ved efter en foreskrevet, kompliceret fremrykning at angribe Isted by, hvilket for hans hovedkolonne medførte en flankemarch langs og nær den fjendtlige front. På vejen mod Isted var han ledsaget af stabschefen, oberstløjtnant Johan Bülow. Herunder passerede de to herrer tæt forbi en syd for vejen liggende fjendtlig afdeling skytter og blev beskudt af denne, hvorved S. fik en kugle i panden. Han bragtes til lazarettet i Flensborg og døde næste morgen.

S. var en kyndig soldat, fremragende feltofficer, en meget dygtig fører. Hans dispositioner var stedse klare og udtømmende, han var altid til stede på de afgørende punkter og personlig hensynsløst modig. Han hadede langsomhed; energi og fart skulle der være over det hele; men i de store øjeblikke viste han ro og omsigt. Han var altid en mand, hans undergivne „kunde tale med“. Skønt selv geleddofficer følte han sig ikke

trykket over for højskoleofficererne. I flere retninger var han en original, havde soldatertække; i det ydre noget kantet, men ridderligt, fornemt tænkende, en blanding af alvor, lune og vid. Han kunne være sprudlende livlig og havde til enhver tid ordet i sin magt. Han var rundhåndet og gæstfri i videste omfang og glemte aldrig at sørge for sine soldater. Med alle sine ejendommeligheder, sit frie, gemytlige sprog over for alle, var han afholdt af de tre konger, han havde stået under. – R. 1840. K. 1848. □Tegn. af J. V. Gertner, 1848 (Fr.borg), litograferet af I. W. Tegner, efter dette en række litografier, bl.a. på gruppebilledet af hærens højstkommanderende 1850 efter tegn. af S. Schack, stik af A. Hansen, 1849, og radering af samme 1851, og flere træsnit, bl.a. af H. C. Henneberg efter tegn. af Carl Bloch og af H. P. Hansen 1877 og 1892. Også anvendt på spillekort. Samme type med ændringer er et litografi 1862 efter mal. af P. Meidell, mal. af samme (krigsskolen i Oslo). Tegn. formentlig af Fritz Jürgensen (Fr.borg). Træsnit s.m. Rye og Bülow 1849. Litografi 1850, efter dette flere litografier og træsnit. Flere folkelige træsnit og litografier 1850, bl.a. af S.s død, også tyske. Litografi på tørklæde for udfaldet fra Fredericia. Buste af F. C. Stramboe, 1851. Relief af H. V. Bissen 1859–60 til Istedmonumentet (Tøjhusmus.; afstøbning på Fr.borg; gravstenen). Afbildet på skitse af Jørgen Sonne, 1862 (Fr.borg) til mal. af Fredericiaslaget af samme, 1864 (Fredericia rådhus). Statuette af Andreas Poulsen, 1878 (Fr.borg); forarbejde til statue af samme (Kilden i Ålborg, 1880), efter denne træsnit 1879. Afbildet på mal. af angrebet ved Stolk 25.7.1850 af Sonne, 1881, og på mal. af indtoget i Flensborg 9.4.1848 af F. C. Lund, 1885 (Fr.borg). Afbildet på litografiet af krigsrådet i Vejlbj 4.7.1849 efter tegn. af K. Gamborg. Afbildet på studie af A. Jerndorff, 1894 og på mal. af samme, 1896 (Fr.borg), efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1897. – Mindesten ved Isted.

Pers. hist. t. 6.r.III, 1912 154–57 (selvbiogr.). – Gothaisches genealogisches Taschenbuch der uradeligen Häuser XI, Gotha 1910 675–79. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé IX, 1922 430–33 (geneal.). Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstabens I–III, 1867–87 (især III 1485–91). Otto Vaupell: Slaget ved Isted, 1875 (2. opl. 1888) = Folkelæsn. LXXVI 81–102 (optr. med ændr. i forf.s Skildr. af Ryes, S.s og Helgesens liv, Kria. 1875 33–56). Samme i Militært t. IX, 1880 451–63. M. Jacobsen i Danebrog, 1881–82 717–19. Fr. Hammerich: Et levnetsløb, udg. Angul Hammerich, 1882. C. J. E. Bülow i Vort forsvar, 1890 nr. 258. A. Brun sst. nr. 261. Otto Vaupell sst. 1892 nr. 300f og 1897 433. N. Neergaard: Under jungirundloven I, 1892 (reprodud. 1973). H. V. F. Hartmann i Museum, 1892 I 309 313 334–38 344. Sine Godskesen: Johanne Schleppgrell, 1896 (heri breve). Fr. Sinding-Larsen: Den norske krigsskoles hist., Kria. 1900 193f.

W. G. O. Bauditz: Livserindr., 1903 206 222 224f 240. J. T. Ræder: Krigserindr. fra 1848–50, 1911. N. P. Jensen: Oberst Fr. Læssøe, 1912. Samme: Livserindr. I, 1915. Gerh. Brammer: Den danske hærs intendanturteneste 1848–1918, 1919. General de Mezas krigsdagbøger, udg. K. C. Rockstroh, 1928. N. F. S. Grundtvig og hans nærmeste slægt under træarskrigen, udg. Ingeborg Simesen, 1933. F. Hegermann-Lindencrone: Min faders erindr., 1939. M. Vesterdal: Slaget ved Isted 1850, 1978. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Rockstroh*

Schlick, Benjamin Gotthold, 1796–1872, arkitekt, mekaniker. * 6.8.1796 i Kbh. (Petri), † sept. 1872 i Paris, begr. sst. F: hofviolon Christian Traugott S. (1753–1808) og Arine Henriette Claussen (1766–1854). Ugift.

Fra begyndelsen stod en mystisk glans om S. Han kom allerede som barn ved hoffet og nød Frederik VI's bevågenhed; bl.a. tilstod denne ham indtil sin død en ikke ubetydelig årspenge. Rygtet gik – formentlig dog med urette – at han var en naturlig søn af kongen. Først besøgte S. akademiets bygningsskole, men nåede ikke længere end til den lille sølvmedalje (1815). Som følge af den opsigt han havde vakt med modellen til et teater beviledes der ham 1818 kongelig understøttelse til en rejse, og 1820 fornyedes denne af Fonden ad usus publicos. Der medgaves ham også anbefalinger til de danske gesandter. Rejsen gik til Paris og London. I Paris overdroges det ham 1819 efter en konkurrence at forbedre maskineriet i Théâtre de l'Odéon, og på en maskine for raderere blev han medlem af akademiet i London og af det franske institut. Hjemkommen lykkedes det ham ved formidling af præses for akademiet, prins Christian Frederik (Chr. VIII), at blive dette agreeret som „Machinist“. Men et følgende forsøg på at blive medlem (1824) mislykkedes. S. udvandrede derefter. Han bosatte sig først i Paris. I den herskende moderetning, C. Perciers og P. F. Fontaines empirestil, nyindrettede han det nævnte Théâtre de l'Odéon samt Théâtre des Variétés. Desuden udførte han for Karl X et album med farvelagte, arkitektoniske tegninger af teatre i Paris. Efter revolutionen 1830 og Karl X's fald forlod S. Frankrig. For storhertugen af Baden indrettede han 1830 hofteatret i Karlsruhe (brændt 1847), for en prins Torlonia dekorerede han et teater i Rom. Af andre arbejder nævnes tegninger efter 42 huse i Pompeji og Herculaneum med deres freskomalerier samt en restaurering af fire antikke sølvkar der rostes af arkæologen J. J. Champollion. „Sine sidste Aar levede han paa en elegant Fod i Paris“ (Ph. Weilbach). En stor samling hædersgaver og mange udnævnelser, bl.a. til ridder af æreslegionen 1828, vidnede om hans anseelse. Et forsøg 1833 på at blive medlem af S. Luca

akademiet i Rom strandede dog, sandsynligvis som følge af Bertel Thorvaldsens modstand. □Min. af Liepmann Frænckel udst. 1819. Stik af C. Lewis efter mal. af Stewart Newton.

Torkel Baden i Dagen 8.4.1823 og 7.9.1825. [Samme:] Hr. B. S. i udlandet, 1828. Berl. tid. 17.7.1856. N. C. L. Abrahams: Medd. af mit liv, 1876 113 177f. Aug. Bournonville: Mit teaterliv III,2, 1877 (ny udg. II, 1979). Th. Stein i Museum, 1896 II 252f. Danske i Paris gennem tiderne, red. Fr. v. Jessen I–II, 1936–38. – Papirer i Kgl. bibl.

Knud Millech*

Schlick, Rasmus William Traugott, 1839–1916, entomolog. * 3.2.1839 i Kbh. (Frue), † 19.9.1916 sst., begr. sst. (Vestre). F: handelsfuldmægtig, senere materialist Carl Heinrich S. (1801–62) og Henriette Birgitte Cecilie Holmblad (1819–60). ~ 20.8.1875 i Maribo med Catharina Margretha Schoppe, * 19.4.1849 i Maribo, † 12.11.1933 i Kbh., d. af slagtermester, senere gæstgiver Johannes Zacharias S. (1811–94) og Bodil Haagine Hørup (1812–76).

S. tog 1861 adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt, men ved faderens død blev han økonomisk uafhængig og kunne helt hellige sig sin interesse for insekter. På halvtredje tusinde ekskursioner, alle inden for Danmarks grænser, skabte han sig en kolossal samling af danske insekter af alle ordner; den talte ved hans død op mod en halv mio. eksemplarer. Fra 1880 begyndte S. specielt at lægge sig efter indsamling og klækning af småhvepse (chalcidier, proctotruper etc.), af hvilke han i løbet af en halv snes år skabte en samling af største videnskabelige værdi, smukt præpareret og bestemt så vidt muligt. Den findes nu på Zoologisk museum. Det samme gælder størstedelen af den samling hvis tilvejebringelse han derefter lagde særlig vægt på, nemlig af billelarver som han hovedsagelig klækkede og således fik sikkert bestemt; talrige af dem var ukendte for videnskaben. Hans *Biologiske Bidrag* I–II (Entomologiske Medd. 1894–95) handler netop om den biologiske side af disse klækninger (larvernes morfologi beskæftigede han sig ikke med); men i øvrigt evnede han ikke at give sin uhyre viden skriftligt udtryk, så yderligere eksisterer kun to-tre biologiske småaafhandlinger fra hans hånd. – Ved flytningen 1868 fra Stormgade til det nye zoologiske museum hjalp S. med; siden fik han forskelligt lønnet arbejde på museet og blev 1906 fast ansat som konservator. Han sympatiserede ikke med J. C. "Schiodte på hvis afdeling mange amatør-samlere ikke følte sig hjemme, og som et modtræk mod hans entomologiske enehærrøddomme stiftede S. sammen med fire andre samlere (A.

"Bang-Haas, G. "Budde-Lund og to andre) *Entomologisk forening*, det ældste af de nuværende entomologiske selskaber i Norden hvis formand han var i næsten 40 år og som 1908 gjorde ham til æresmedlem. I denne tid voksede foreningen meget i medlemstal og anseelse; det er S.s fortjeneste ved personlige ofre at have båret foreningen over begyndelsesvanskelighederne og ved sin smittende begejstring for entomologien og ved sin alsidige viden inden for denne at have tilført foreningen stadig nye medlemmer og nye interesser og således at have holdt entomologien i live hos amatørerne. □Foto (Kgl. bibl.; Zool. mus.).

Chr. Engelhart og J. P. Kryger i Entomologiske medd. XI, 1917 320-35. C. Engelhart sst. XII, 1918 1-39. Kai L. Henriksen: Oversigt over da. entomologis hist., = sst. XV 1921-37 274-77 395-99 (bibliografi). S. L. Tuxen: Entomologisk foren.s hist. 1868-1968, 1968 = sst. XXXVI, 1 14-64.

S. L. Tuxen

Schlüter, Karl (ved dåben Carl) Vilhelm Thaulow, 1883-1960, forfatter. * 14.11.1883 i Kbh. (Holmens), † 18.11.1960 i Ålsgårde, urne Hellebæk kgd. F: premierløjtnant, senere kommandør Vilhelm Carl Ludvig S. (1852-1940) og Elisabeth Knutsen (1859-1938). ~ 1° 27.5.1909 i Kbh. (Holmens) med Astrid Buck, * 11.1.1881 i Kbh. (Cit.), † 31.1.1947 sst. (Garn.), d. af skræddermester, senere oldermand Christian Heinrich B. (1845-1920) og Malvina Dorteia Boeck (1853-1929). ~ 2° 1.6.1950 med Illona Helen Wieselmann, * 29.12.1911 i Sopron i Ungarn, † 24.11. (eller 25.11.) 1963 i Ålsgårde, d. af Isachor W. og Hedevig Weiss.

S. blev cand. polyt. 1907 og var 1907-08 assistent ved Danmarks geologiske undersøgelse. 1908 kom han som ingeniør til Holmegårds Glasværk hvor han var driftsleder 1909-53. Han var 44 år gammel da han debuterede som forfatter, og har bortset fra enkelte noveller kun skrevet skuespil. På en række rejser rundt om i Europa med længere ophold i Italien og Spanien stiftede han bekendtskab med udenlandsk teater. Hans hovedinteresse var klassisk historie hvilket bl.a. har givet sig udslag i et hørespil om Cæsar, *15. Marts*, 1938. - S. har bidraget væsentligt til den fornyelse af dansk teater som fandt sted omkring 1930. Ligesom Kaj "Munk gav han teatret ideer og handling. Han har et sikkert dramatisk håndelag med sans for replik og situation, hans stykker rummer god psykologi og digterisk fantasi, men han overeksporerer undertiden den dramatiske effekt i brugen af krasse og makabre virkemidler. Hans dramaer har en mærkelig primitiv

kraft, og de har givet en række af vore scenekunstnere (Poul "Reumert, Else "Skouboe, Eyvind Johan-"Svendsen, Betty "Nansen, Henrik "Bentzon, Illona Wieselmann o.fl.) lejlighed til at yde stor kunst.

S.s første dramatiske arbejde var et lystspil i Jens "Locher-stil *Borgerkrig* der gik på Det ny teater 1928. Det næste var *Under Jubelraabene* på Betty Nansen-teatret 1931 (senere spillet på Carl Johan teatret i Oslo, Den nationale scene i Bergen og i Sverige på Folkets Park teaters landsturné). Det effektfulde melodrama *Afsporet* kom op på Det kgl. teater 1932 (siden spillet i de fleste større danske provinsbyer og på Blanche teatret i Stockholm; tr. 1942; oversat til engelsk, tysk, fransk, italiensk og ungarsk; filmatiseret 1942). *Nu er det Morgen* blev opført på Dagmar-teatret 1934 (senere i Århus, Oslo (Nasjonalteatret), Åbo og i Island (under Reumerts gæstespil); oversat til tysk, svensk og finsk). *Den sidste Time* spillede på Århus teater 1936, *Brudesengen* på Det kgl. teater 1937 (landsturné), *Polarsvindlere* (tr. 1940) og *Planken ud - !* på Betty Nansen-teatret 1941.

Det livssyn der bærer S.s dramaer er meget pessimistisk. Livet er lidelse. Mennesket er et mislykket eksperiment „af en stor koldblodig Forsker“, siger overlæge Ruhne (S.s talerør i *Nu er det Morgen*), og så meningsløs ubarmhertig er Gud at han ikke tilintetgjorde mennesket da han så at eksperimentet var mislykket. Dette livssyn har sit udspring i et sind der er overordentlig følsomt for lidelse, og det der griber i S.s dramaer er forfatterens stærke medleven, hans dybe medlidenhed med menneskene. For S. er menneskets (og ikke mindst lægens) primære pligt at gøre livet så lidt lidelsesfuldt som muligt. Dogmet om at bevare livet for enhver pris kan han ikke anerkende; der gives tilfælde hvor det er en barmhertighedsgerning at bringe det til ophør (jvf. *Nu er det Morgen*). Døden bør ikke betragtes som noget afskrækkende, men som „den store Glæde, den sidste Belønning“. I de fleste af sine dramaer stiller S. sine personer over for døden og viser os deres reaktioner. Den sidste *Time* er en dialog mellem en præst og en dødsdømt fange. Både i *Afsporet* og *Brudesengen* er hovedpersonen en ung kvinde der snart skal dø, og som forinden vil opleve livet intenst og ukonventionelt. Personerne hos S. er ikke helte; der er så få helte i virkelighedens verden hævder han, de fleste såkaldte heltebedrifter beror på svindel. *Polarsvindlere* er først og fremmest en satire over den svindel der camouflerer sig som videnskab, men har tillige et videre, et alment sigte. Vi svindler alle på den ene eller på den anden måde siger S., vi foregiver alle at væ-

re lidt bedre, lidt modigere end vi er, vi vil alle gerne være helte.

S.s livsbetragtning udelukker ikke, som man måske kunne tro, humoren; der findes rundt om i hans dramater glimt af en viril humor som i nogen grad opvejer det dystre og makabre. – S.s dramatik ligger på den efter-ibenske linje; han har som sit store forbillede sat psykologiske problemer under debat, men er ikke uden selvstændighed og originalitet. Han er undertiden lidt for gammeldags tydelig i sin dramaopbygning og ikke altid på realistisk grund, men hans bedste skuespil rummer dybtgående karakterstudier. □Foto.

Interviews i Berl. aften 6.2.1937 og 5.11.1943, Politiken 3.11.1938 og Berl. tid 7.11.1943. – Martin Ellehauge: Det danske teater efter verdenskrigen, 1933 35–40. Fr. Schyberg: Ti års teater, 1939 37–39 98–101. Poul Reumert: Masker og mennesker, 1940 (3. udg. 1963) 111–15. Jørgen Andersen i Ord och bild XLIX, Sth. 1940 168–74. Carl Johan Elmquist i Politiken 19.11.1960.

Felix Nørgaard

Schlüter, Poul Holmskov, * 1929, statsminister, advokat. * 3.4.1929 i Tønder. F: grosserer Johannes S. (1899–1965) og Else Holmskov (* 1904). ~1° 16.3.1963 med Majken Steen-Andersen, * 5.9.1934, d. af civilingeniør Kaj Thorkild S.-A. (* 1907) og Ellen Gabriel Jensen (* 1910). Ægteskabet opløst. ~2° 20.9.1979 på Frbg. med adjunkt, mag.art. Lisbeth Povelsen, * 12.4.1944 i Kbh., d. af bryggeridirektør Hans P. (1893–1963) og Karen Haahr (1908–72).

S. blev student fra Haderslev katedralskole 1948 og efter studier ved Århus og Kbh.s universiteter cand. jur. 1957. Fra 1960 driver han egen advokatforretning i Kbh. I sin gymnasietid var S. formand for KU (Konservativ ungdom) i Haderslev og 1952–55 landsorganisationens formand. Han blev medlem af ungdomskommissionen og dens forretningsudvalg 1950 og deltog i World Association of Youth's verdenskongresser 1951 og 1954. Desuden deltog han i Junior Chamber's internationale ungdomsarbejde og valgtes 1961 til formand for Junior Chamber Denmark og 1962 til viceformand for Junior Chamber International. Fra 1953 var S. opstillet i Sønderjylland som konservativ kandidat til folketinget og valgtes 1964 i Haderslev- og Augustenborgkredsene. Ved kommunalvalget 1966 opstilledes han i Gladsaxe mod borgmester Erhard Jakobsen, men selv om de konservative havde fremgang beholdt socialdemokraterne borgmesterposten med støtte fra SF. S. blev viceborgmester (til 1971) og var 1966–75 valgt til folketinget i Gladsaxekredsen og har derefter været valgt i Lyngbykredsen. 1968–74 var han medlem af Radiorå-

det og formand for dets ungdomsudvalg. 1971 blev han sit partis politiske ordfører og indvalgtes i dets hovedbestyrelse. Efter de interne stridigheder der fulgte på partiets nederlag ved valget 1971 og især 1973 afløste S. 1974 Erik *Ninn-Hansen som folketingsgruppens formand og Erik *Haunstrup Clemmensen som partiets landsformand. Desuden valgte partiet ham til statsrevisor. Han har siden stået som den ledende konservative politiker, 1977–78 dog afløst af Ib *Stetter på posten som landsformand. Fra 1978 har han været leder af den danske delegation til Nordisk råd og medlem af dets præsidium. S.s tale er klar og letflydende, undertiden med en lidt patetisk betoning af Danmark og det nationale. Han undlader ikke at fremhæve gamle konservative dyder, men taler også det moderne industrisamfunds sag og har fra sidste halvdel af 1970'erne set det konservative folkeparti i betydelig fremgang. Partiet har i stemmer og mandater overfløjet venstre og er blevet folketingets næststørste parti. S. har i sin formandstid fastholdt samarbejdet med venstre, centrumsdemokrater og kristeligt folkeparti som alternativ til socialdemokratiet og udsendte fælles valgoplæg om økonomisk politik med venstre forud for 1981-valget, men venstres, centrum-demokraters og kristeligt folkepartis proklamering af Henning Christophersen som statsministerne morgen efter valget gjorde ikke de sejrende konservative i „firkløveret“ blidt stemt. S. måtte acceptere det skete, men har siden flere gange markeret selvstændige konservative synspunkter der ikke stemte overens med „firkløverets“, især ikke med Henning Christophersens bestandige fremhæven af de fire partier som alternativ til socialdemokratiet. S. har anlagt en bredere synsvinkel og fremhævet behovet for en national samlingsregering, omfattende socialdemokratiet, til bekæmpelse af valutakrise og arbejdsløshed. På andre punkter, områder af industri- og servicesamfundets problemer, har han brudt „firkløverets“ front mod socialdemokratiet og placeret sit parti mere fordomsfrit. Ved regeringen Anker Jørgensens tilbagetræden 3.9.1982 blev det overdraget S. at søge dannet en flertalsregering. Da det ikke lykkedes, væsentligst pga. socialdemokratiets nej til deltagelse, dannede S. 10.9.1982 en mindretalsregering af konservative, venstre, centrumsdemokrater og kristeligt folkeparti. – R. 1975. □Afbildet på karikatur af B. Laursen 1973–74 (Amalienborg). To karikaturtegn. af Eiler Krag. Foto.

Helge Larsen

Schmedes, Erik

Schmedes, Erik Anton Julius, 1868–1931, operasanger. * 27.8.1868 i Gentofte, † 21.3.1931 i Wien, urne på Gentofte kgd. F: grosserer Gotfred Vilhelm Julius S. (1837–91) og Fanny Carlotta Simonsen (1844–1928, ~2° 1892 med grosserer Olaf Hakon Schythe, 1845–1921). ~1° 20.3.1895 i Nürnberg med Marie Martinek, * 11.1.1875 i Wien, † ca. 1958, d. af Josef M. og Josefa Brogschy. Ægteskabet opløst. ~2° 1908 i Budapest med Tessa v. Pulszky, * 5.5.1883 i Budapest, † 1966 el. 67, d. af Charly v. P. og skuespiller Emilia Marcus. Ægteskabet opløst. – Bror til Hakon *S.

S., der stammede fra en gennemmusikalsk slægt og var søstersøn af kammersanger N. J. *Simonsen, blev oprindeligt uddannet som pianist. Det skulle dog ikke blive inden for dette område han fandt sit egentlige kunstneriske felt; udstyret med en klangfuld baryton uddannedes han først hos Rothmühl i Berlin, Röss i Wien og senere hos Padilla y Ramos i Paris, hvorefter han 1891 fik sin debut som dramatisk sanger på operaen i Wiesbaden som Valentin i *Faust*. Han vakte straks en vis opmærksomhed i tyske operakredse og kom efter at have sunget i Nürnberg og Hamburg 1896 til Dresden hvor han, på foranledning af den tidligere operasanger, direktør for Hamburg Stadttheater Bernhard Pollini, hos den kendte konservatorielærer, sangpædagogen August Iffert fik lagt sin lyse baryton om til tenor. Fra 1898 virkede han i 25 år ved hofoperaen i Wien hvor der var rig lejlighed til gennem personligheder som Gustav Mahler, Felix Weingartner og Franz Schalk at lære de ægte Wagneriske traditioner at kende. Med sin stemmestyrke og maskuline kraft, velegnet til de førende Wagnerpartier vakte S. ikke alene opsigt på Wieneroperaen, men også ved festspillene i Bayreuth hvor han 1899–1906 sang Siegfried og Parsifal. Omfanget af S.s vokale og øvrige kunstneriske spændvidde og hans dominerende position i Wiens operaliv fremgår af, at han foruden Wagner-repertoiret også beherskede så forskellige partier som Tamino i *Tryllefløjten*, Florestan i *Fidelio*, Manrico i *Troubadouren* og Othello. S. bevarede livet igennem sit danske statsborgerskab, men optrådte sjældent herhjemme. En planlagt gæsteoptræden 1911 på Det kgl. teater i tre Wagnerpartier kom ud for voldsom kritik og måtte opgives. Man fattede ikke at han med de mange opgaver, han havde på Wieneroperaen, kun havde kunnet overkomme at indstudere det ene parti Lohengrins, på dansk. Situationen kunne ikke undgå at vække forståelig bitterhed hos ham. 1919 koncerterede han dog en enkelt gang i Tivoli sammen med datteren Dagmar S. (* 1900) der s.å. havde haft debutkoncert i Wien. Hun

sang til ind i 1950erne bl.a. i Wien, Bayreuth, Paris, Milano, Rom og Amsterdam, og medvirkede i grammofonindspilninger af *Valkyrien* (1950–53, Wilhelm Furtwängler) og *Elektra* (1951). – Østrigsk kammersanger 1901. □ Buste som Tristan af Herrmann, 1914. Mal. af Huber-Wiesenthal, 1918. Tegn. af Fr. Andersen (Kgl.bibl.). To relieffer. Foto.

Jul. Bidstrup: Stamtbl. over familien Koefoed, 1886 (fot. opr. 1976) 82. Riget 2.2., 4.2. og 5.2.1911. Masken 5.2.s.å. Gerda Christophersen: Mémoires, 1919 23f. Arthur Stadler i Teatret XXIII 1.8.1924. Berl. aften 23.3.1931. Politiken s.d. Johs. Fønss i Socialdemokraten 13.6.–14.6.1941.

Nils Schiørring (Torben Krogh)

Schmedes, Hakon, 1877–1938, violinist, komponist. * 31.10.1877 i Gentofte, † 18.8.1938 i Helsingør, urne på Gentofte kgd. F: grosserer Gotfred Vilhelm Julius S. (1837–91) og Fanny Carlotta Simonsen (1844–1928, ~2° 1892 med grosserer Olaf Hakon Schythe, 1845–1921). ~1° 19.2.1898 i Berlin med Ethel Marston Woodbury, * 19.2.1880 i Boston, † 24.3.1907 i Kbh. ~2° 6.11.1909 i Ordrup med Alice Bech, * 15.6.1874 på Valdemarskilde, † 27.7.1923 på Valbygård (~1° 1899 med forpagter af Bjørkesåkra i Skåne Frederik Wilhelm Haffner, 1873–1904), d. af forpagter, proprietær, senere ejer af Valbygård og Brorupgård Jørgen Peter B. (1843–1909) og Caroline Charlotte Suhr (1850–89). Ægteskabet opløst. ~3° 31.10.1921 i Kbh. (Jac.) med Else Andrea Witzke, * 31.8.1898 i Skodsborg, † 12.11.1954 i Kbh. (Chr.), d. af assurandør Carl Frederik Wilhelm W. (1864–1934, ~2° 1919 med Kamma Flensted, 1887–1972) og Ingeborg Nanny Julie Donner (1866–1914). – Bror til Erik *S. Blandt de musikalske brødre S. valgte S. violinen. Han blev elev af Anton *Svendsen og kom som 19-årig til Karl Halir i Berlin hos hvem han studerede i tre år. 1899 debuterede han i Kbh. og viste udmærkede violinistiske evner, hvis særlige styrke var en smuk tone. I et par år var han derefter elev af Eugène Ysaye og blev koncertmester ved Bruxelles' symfoniorkester og opera; 1902–04 levede han i Paris som medlem af Jacques Thibauds strykekvartet. Derefter drog han til Amerika hvor han blev medlem af Boston symfoniorkester, deltog i dets koncertrejser i Staterne og jævnlig optrådte som solist. 1905 slog han sig ned i Danmark og havde et par år efter som komponist held med operetten *Dronning af Montmartre* hvortil han også havde skrevet teksten. Den letløbende musik gjorde sig ikke mindst på grund af sit „pikante“ internationale præg. Som komponist trådte S. i disse år desuden frem med nogle sange og musikken til

Walter Christmas' eventyrspil *Peder Most*, 1909. Økonomisk uafhængig kunne S. nøjes med at dyrke musikken i det omfang han følte trang til det. Hans produktion blev ikke meget omfattende, og sit violinspil opgav han at dyrke offentligt. Efter lang tids tavshed fik han 1923 balletten *To i et Glashus* (over en egen idé, med koreografi af Emilie *Walbom (senere Harald *Lander) og i Johs. *Poulsens iscenesættelse) op på Det kgl. teater hvor den med sin lette, kvikke musik holdt sig på repertoire i en halv snes år. □Foto.

Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske slægter II, 1911 35. Gerda Christophersen: Memoirer, 1919 24. Nationaltid. 20.8.1938.

Nils Schiørring

von Schmettau (Schmettow)

Tysk adel. Den danske mandslinje uddøde 1906. Frederik Vilhelm v. *S. var ~ Anna Margrethe Brandt, d. af overrentemester Peter *B. Gottfried rigsgreve v. *S. var 2° ~ Margrethe Wilhelmine Stemann, d. af gehejmestatsminister C. L. *S. Deres døtre rigsgrevinde Eleonora Dorothea Elisabeth og rigsgrevinde Sophie Amalie var hhv. ~ politikeren F. *Tillisch og justitsminister C. E. *Bardenfleth.

Danm.s adels årbog XXXI, 1914 421-31. Der deutsche Herold, Berlin 1938 81-88.

Nils G. Bartholdy

Schmettau, Frederik Vilhelm (Friedrich Wilhelm), 1662-1735, officer, diplomat. * 6.10.1662, † 18.4.1735 i Kbh., begr. sst. (Ty.ref.). F: købmand, kejserlig råd Ernst S. til Oberdrömling ved Breslau (1622-87) og Elisabeth v. Nüsser († 1672). ~ 24.1.1708 i Kbh. (Slotsk.) med senere

hofmesterinde for arveprins Frederik og dekanesse på Vallø Anna Margrethe Brandt, * 27. 9.1685, † 15.11.1768 på Vallø, d. af rentemester, senere overrentemester, gehejmeråd Peter *B. (1644-1701) og Abigael Marie v. Stöcken (ca.1661-1714).

S. blev 1700 ritmester i dansk tjeneste, s.å. kar. oberstløjtnant og generaladjutant hos hertug Ferdinand Vilhelm af Württemberg, n.å. virkelig oberstløjtnant, deltog 1701-14 ved auxiliærkorpset i arvefølgekrigen, fra 1702 som oberst og regimentschef i rytteriet, og var 1704 med ved Höchstädt. 1709 blev han brigader, 1711 generalmajor og afskedigedes 1716. 1731 fik han generalløjtnants karakter. Da Christian VI straks efter sin tronbestigelse på flere måder søgte at fremkalde et venligere forhold til Sverige, sendte han S., der var svenskvenlig, som gesandt til Stockholm for at indlede dette. I begyndelsen mødte han kun kølighed hos de ledende svenske statsmænd, og da et omslag begyndte at indtræde 1733, måtte han af helbredshensyn søge afsked. - Gehejmeråd 1731. - Hv. R. s.å.

Danm.s adels årbog XXXI, 1914 426f. J. H. F. Jahn: De danske auxiliærtropper II, 1841. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720-1814 II, 1894.

Rockstroh *

Schmettau, Gottfried Wilhelm Christian, rigsgreve, 1752-1823, officer. * 12.6.1752 på Trebbau i Mecklenburg, † 25.4.1823 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Ass.). F: rigsgreve, kammerherre Leopold S. til Stäketz (1714-77) og Eleonore Friderica v. Bassewitz (1728-1830). ~ 1° 6.1.1790 i Hørsholm med Elisabeth Alexandrine van Hemert, * 31.7.1768 i Kbh. (Fr.ref.), † 8.4.1793 i Horsens, d. af premierløjtnant, senere kommandør Gisbert van H. (1739-79) og Marie Elisabeth Ross (1745-1824, ~ 2° 1782 med kammerherre Ludvig v. Linstow, 1742-93). ~ 2° 30.1.1801 i Altona med Margrethe Wilhelmine Stemann, * 5.1.1780 i Kbh. (Fred.ty.), † 12.1.1865 på Vallø, dekanesse på Vallø, d. af deputeret i tyske kancelli, senere statsminister C. L. *S. (1730-1813) og Isabelle E. D. v. Schmettau (1750-1818).

S. fik 1760 kornetpatent, blev 1767 overtallig kornet i livgarden til hest, 1771 sekondløjtnant (kar. premierløjtnant) i infanteriet, 1773 forsat til rytteriet, n.å. efter ansøgningen kar. kaptajn, men vedblivende kun sekondløjtnant, 1776 premierløjtnant, 1778 generaladjutant hos kongen, 1788 sekondmajor (anciennitet fra 1782), 1791 premiermajor og kar. oberstløjtnant, 1803 oberst, 1806 regimentschef og s.å. kommandør for garden til hest. Under Kbh.s belejring 1807 var han kommandør for kavaleribrigaden i Kbh., deltog i E. *Peymanns krigsråd, stemte for

Schmettau, Gottfried

kapitulationen og fik det hverv derefter at overbringe kronprinsen Peymanns rapport og give yderligere oplysninger om belejringen. Ved forberedelserne til overgang til Skåne 1809 kommanderede han som generalmajor en kombineret brigade. Som divisionskommandør i Norge 1813–14 førte han efter prins Christian Frederiks ønske hemmelige skriftlige og mundtlige forhandlinger med den svenske overgeneral H. H. v. Essen med det formål at få prinsen adopteret af Karl XIII i tilfælde af Karl Johans død. 1814 blev han generalløjtnant og var fra 1813 tillige forstander for den militære manege og veterinærskolen og direktionen for stuttevæsenet. □ Afbildet på to tegn. af J. H. Senn, 1809 (Brahetrolleborg). – Gravmæle af G. F. Hetsch, 1823.

Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben II–IX, 1885–1902. – Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VIII, 1917, Tilføjelser til anmærkn. 39 (geneal.). Fædrelandsk nekrolog 1821–26, udg. Fr. Thaarup, 1835–44 235–37. Norske vidensk. selsk.s skr. V, Kria. 1865 59–111 (Carl Jacob Vald. v. Schmettaus korrespondance 1813 og 1814). Carl Th. Sørensen: Kampen om Norge 1813 og 1814 II, 1871 154–56 204–06. L. F. Brock i Hist.t. 5.r.III, 1881–82 431. C. C. v. Krogh: Medd. om den kgl. livgarde til hest, 1886 497 521.

Rockstroh *

Schmettau, Waldemar (Woldemar) Hermann, rigsgreve, 1719–85, officer. * 26.5.1719 i Dresden, † 24.10.1785 i Plön, begr. sst. F: preussisk kammerherre, godsejer, baron Carl Leopold Friedrich S. til Holdorf, Mecklenburg (1691–1728) og baronesse Hedewig Løvendal (1695–1725). ~ 27.11.1743 med Amalia Georgine de la Croix de Fréchapelle, * 25.2.1716, † 1.9.1796 i Slesvig, d. af hannoveransk overstaldmester Frantz de la C. de F. († ca. 1741). Ægteskabet opløst. – Far til Woldemar Frederik *Schmettow. S. voksede op ved det sachsiske hof i Dresden og studerede en tid ved universitetet i Leipzig hvorpå han gik i bayersk og kejserlig, dernæst i fransk tjeneste, men udnævntes 1746 til dansk oberst i rytteriet og regimentschef. Med dygtighed, på grundlag af betydelig krigserfaring samt stor interesse gik han her op i sin stilling og fremsatte 1750 forslag om forbedrede forhold for de hvervede regimenter og udarbejdede 1752 en operationsplan for et eventuelt felttog ved monarkiets sydgrænse. 1753 blev han kar. generalmajor, fulgte 1757–58 preussiske og franske hære i syvårskrigen og udnævntes 1759 til generalløjtnant. Et forslag af ham s.å. om nyorganisation af den i hertugdømmerne samlede hær hvori han opfordrede til grundig udrensning i officerskorpset blev imidlertid ilde optaget, og da hans synspunkter gjorde ham upopulær

blandt kolleger søgte og fik han afsked 1760. Blandt de danske officerer anså han de ligeledes reformivrige Schack *Rantzau, P. E. *Gähler og A. *Hauch for de betydeligste, og fra sin udenlandske tjeneste var han intim ven med daværende generalløjtnant grev de *Saint-Germain. 1759–60 arbejdede han som mellemmand mellem denne og J. H. E. *Bernstorff energisk på at få venen engageret til dansk tjeneste. Ved krigsberedskabet 1762 blev han genansat i hæren med ekstraordinær høj gage indtil videre og kommanderede hærens avantgarde under den korte indrykning i Mecklenburg. Ved hærens afmobilerings udnævntes han til „virkelig generalmajor“ og tog ophold i Slesvig, mens de Saint-Germain arbejdede på at få ham ansat som chef for artilleriet eller kommanderende general i Norge. Jan. 1764 udnævntes han til general af rytteriet og kommanderende general i Norge, og april s.å. anordnedes oprettelsen af et kgl. norsk krigsdirektorium hvori S. skulle være l.deputeret. Det var altså ikke et general-krigsdirektorium, og S. blev ikke præses som de Saint-Germain var det i Kbh. I yderligere modsætning til direktoriet i Kbh. skulle det norske, foruden at anordne det „militæriske“, „ventilere det wirtschaftliche“, efter omstændighederne enten anordne udførelsesbestemmelser herom eller fra Kbh. indhente resolution. Mens de Saint-Germain i Kbh. som præsident kunne følge flertallet eller lade være skulle sagerne i Norge behandles „kollegialt“ og afgøres efter stemmeflerhed. Forud for oprejsen til Norge havde S. med de Saint-Germain og v. Gähler løseligt drøftet hovedpunkterne i en nyordning af den norske hær. Ved hurtige omrejser og selvsyn i landet, hvis forhold han i forvejen ikke var ukendt med, udarbejdede han et udkast til en hærordning der synes at have tilfredsstillet de Saint-Germain, og endnu s.å. fremlagde han en af det samlede direktorium fuldt udarbejdet plan der i hovedsagen hvilede på det hidtidige, nationale, udskrevne grundlag, og i lighed med det svenske inddelingssystem knyttede militærtjenesten til bondebruget så soldater og officerer fik jord og hus – og kortere tjenestetid. Da Saint-Germain ikke forstod forskellen imellem det norske nationale system og den sædvanlige bondemilits reagerede han voldsomt mod planen og krævede en hovedsagelig hvervet hær. En militær norsk-dansk kommission blev derefter nedsat i Kbh. til sagens behandling. Efter langvarige forhandlinger foresloges en plan der ligesom den norske hvilede på det historiske grundlag og fik kongelig stadfæstelse. Hverken S. eller de Saint-Germain var medlem af kommissionen, men S. fik tilladelse til at afgive et indlæg hvori han udførligt,

kraftigt og veltalende udviklede Norges ældre og nyere krigshistorie, politiske, sociale og nationale forhold og endte med den skarpeste kritik af Saint-Germains forslag som han dog, helt med rette, tilskriver v. Gähler. Han havde forud skrevet til de Saint-Germain at han meget beklagede at måtte træde i opposition til denne, men hans overbevisning om det rette for det norske folk tvang ham dertil.

I Norge gjorde S. et dygtigt arbejde, støttede og ledede den matematiske skole i Kristiania, og 1765–66 udgav han Militærisk Bibliothek, men da Saint-Germain anden gang, 1767, kom til magten måtte S. vige pladsen for den mindre betydelige Schack Rantzau. Fuld af bitterhed der også prægede hans senere liv måtte han forlade en gerning han havde viet sin fulde kraft, og for hvilken han havde sjældent gode betingelser. Han fik en betydelig pension, og kongen betalte hans meget anseelige gæld, men han blev ikke senere anvendt i hæren. 1770 lod han forstå at republikken Venezia ønskede hans tjeneste, men der kom intet ud deraf. 1768 og 1778 indfandt han sig pludselig ved hoffet, men måtte hurtigt fortrække derfra. Han bosatte sig i Plön hvor han levede ret ensomt og stærkt lidende af astma, optaget af militære projekter og religiøse og filosofiske spekulationer, bl.a. studerede han Biblen på grundspregene. 1771 lod han i Eutin trykke det „ugdelige“ anonyme skrift *Blätter aus Liebe zur Wahrheit* og skulle for dette stå til rette for konsistorium i Glückstadt. Tyske cancelli hævdede dog sagen. Også senere udsendte han pjecer af lignende art. Han blev ivrig tilhænger af J. F. *Struensees økonomiske reformer men blev ikke brugt af denne, formentlig fordi Rantzau følte en farlig konkurrent i ham. S. var medlem af Videnskabernes selskab i Trondhjem som han skaffede prædikat af kongelig. 1757 var han blevet æresmedlem af kunstakademiet i Kbh. Han interesserede sig meget for teater og ofrede en del penge derpå. S. var uden tvivl ikke blot en dygtig officer men også en betydelig personlighed, med verdenserfaring. At han ikke fik større indflydelse, skønt hans ideer var samstemmende med Struenseekredsens skyldes sandsynligvis at heller ikke Gähler ønskede konkurrence på det militærpolitiske område. – Kammerherre 1748. – Hv. R. 1763. Bl. R. 1778. □Mal. 1763 (norske vidensk. selskab, Trondheim). Mal. af P. Als, 1766 (kunstakad.). Pastel. Mal. (krigsskolen i Oslo).

Danske mag. 5.r.III, 1893–97 3 15 97 112; 6.r.IV, 1925–28 1–75 (breve fra St.-Germain til S.). Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis II, 1907 464–504 (brev til J. H. E. Bernstorff). Inkvisitionskommissionen af 20.jan.1772, udg. Holger Hansen II–V, 1930–41. – C. J. Anker: Bi-

ogr. data om 330 norske generalspersoner, Kria. 1885 228f. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 III–IV, 1897–1902. F. Sinding-Larsen: Den norske krigsskoles hist., Kria. 1900 22–25. Luxdorps dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær i Danm. III, 1926. John Danstrup i Hist.t. 11.r.II, 1947–49 1–60.

Sv. *Cedergreen Bech (Rockstroh)*

Schmettow (oprindeligt Schmettau), **Woldemar Frederik**, rigsgreve, 1749–94, diplomat, litterat. * 25.2.1749 i Celle, † 8.7.1794 i Plön, begr. sst. F: rigsgreve Waldemar *Schmettau (1719–85) og Amalia G. de la Croix de Fréchapelle (1716–96). Ugift.

S.s far havde tænkt sig at sønnen skulle slå ind på den militære bane, men hans hu stod til diplomatiet, og 1767 ansattes han som legationssekretær i Madrid. 1769 forflyttedes han til Warszawa, blev chargé d'affaires i Dresden 1771 og udnævntes n.å. til envoyé sst. Da han 1768 gæstede England, udtalte den danske afsending i et brev til J. H. E. *Bernstorff følgende dom over ham: „il est extrêmement vif, un peu trop décisif et quelquefois étourdi“. Denne doms rigtighed viste sig under hans ophold i Dresden. På grund af et udsvævende liv sank han dybt i gæld, og 1773 fik han sin afsked. For at gøre det muligt for ham at tilbagebetale hvad han skyldte, lod man ham i tre år oppebære gage. Han gik nu i fremmed tjeneste og tog ophold i Kurpfalz, men heller ikke her fik han blivende sted. De følgende år tilbragte han på rejser, opholdt sig længe i Paris, hvor han omgikkes kardinal Rohan, og vendte 1778 tilbage til Danmark. Ved *Carl af Hessens mellemkomst fik han 1781 tilstået en lille pension, og 1790 udnævntes han til medlem af landretten og konsistoriet i Plön. I disse år beskæftigede han sig med forskelligt litterært arbejde. 1792 udsendte han anonymt et skrift *Patriotische Gedanken eines Dänen, über stehende Heere, politisches Gleichgewicht und Staatsrevolutionen*. Skriftet indeholdt en skarp kritik af dansk militærvæsen, og forfatteren tog til orde for oprettelsen af en lille, veludrustet hvervet hær. Bogen vakte betydelig opsigt og fremkaldte en hel litterær fejde. General Fr. Mansbach tog således i et anonymt skrift stærkt til genmæle. Han havde ikke vanskeligt ved at påvise forskellige fejl og misforståelser i S.s arbejde, men hans polemik var grov og ærekrænkende. Under sit eget navn udgav S. derpå et modskrift som satte generalen i en vanskelig stilling og tvang ham til at udfordre S. Regeringen udstedte forbud mod duellen, og kort efter døde S. Så godt som hele den offentlige mening stod på S.s side, men utvivlsomt bidrog den „S.ske Fejde“ til at fremkalde ønsker hos kronprins Frederik om at ind-

skrænke trykkefriheden. – Generaladjutant 1769–73. □Mal. af J. G. Ziesenis. Stik af H. Lips efter tegn. af R. Ipsen.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé II, 1896; IV, 1900; VII, 1906. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis II, 1907 202f 496f; III, 1913 188 420 574. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 VI,2, 1909 194–205. Georg Hille i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XXXIX, Kiel 1909 133–73. Danske gesandter og gesandtskabspersonale indtil 1914, udg. E. Marquard, 1952.

Harald Jørgensen

Schmidt, Albrecht Elvinus, 1870–1945, skuespiller, maler. * 9.4.1870 i Kbh. (Johs.), † 5.3.1945 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: malermester Henry Tobias S. (1838–99) og Thoma Kathrine Schandorff (1850–1931). ~ 1° 22.11.1896 i Kolding med skuespiller Thora Ida Antoinette Frederikke Halberg, * 23.5.1877 i Odense, † 26.12.1911 i Kbh. (~ 2° 1909 med læge Henrik Caspar Meincke, 1874–1946, ~ 2° 1919 med Elisabeth Maria Walter, 1885–1950), d. af skuespiller Johan Laurids Monigatti H. (1837–88) og Gina (Georgine) Hellevig (el. Helweg) (1851–1929). Ægteskabet opløst. ~ 2° 29.12.1934 i Kbh. (b.v.) med skuespiller Else Marie Albeck, * 28.1.1900 på Frbg., † 19.1.1976 sst. (~ 1° 1919 med forfatter Christen Hansen, * 1893, ~ 2° 1923 med teaterdirektør Ivar *Schmidt, 1869–1940), d. af apoteker Ludvig A. (1869–1928) og Marie Sørensen (1873–1950). – Bror til Robert *S.

S. søgte først uddannelse som maler, dels hos K. *Zahrtmann, dels hos teatermaler V. *Gyllich; gennem sidstnævnte kom han ind bag kulisserne på Det kgl. teater og fik lyst til at blive skuespiller. Han gennemgik den dramatiske elevskole, debuterede 4.10.1891 som den italienske drømmer Lélío i *Marianna* og spillede siden bl.a. Mortimer i *Maria Stuart*. Der var en modsætning mellem S.s smukke sydlandske ydre og hans temperament; dette var ikke ildfuldt, men sensitivt – derfor blev han efter Herman *Bangs død den bedste fortolker af hans noveller. Bang påvirkede også hans skuespilkunst. Det var hverken som elegisk sværmer eller Schillersk elsker han gjorde sig bemærket. Da han 1894 drog ud til en større virksomhed på privatscenerne, også i provinsen, men særlig på Dagmarteatret, udviklede han sig derimod til en elegant, elskværdig ræsonnør og bonvivant med en træfsikker replik. Han blev også en udmærket halvkomisk karakterfremstiller, helst af moderne typer, fx den egoistiske ægtemand i *Agnes Jordan*, 1900, den både servile og overlegne kammerjener i *Hans Højhed*, en gentleman i karikatur, og den smarte stræber Kattrup i *Den bestøvlede Kat*, gentleman'en i moderne heltebelysning.

Det blev ikke S.s område at udtrykke stærke følelser (Grundtvig i *Willemoës*), men den nuancerede ironi, den karakteriserende enkelthed, detaljen og stemningen i det sceniske maleri; han støttedes her ofte af fortrinlige masker, som røbede såvel iagttagelses- som malerevne. S.s virkeplads blev efterhånden alle privatscenerne, Casino undtaget; han deltog i „De ottes“s og Peter *Fjelstrups turné i Skandinavien og var 1915–17 direktør for Alexandrateatret i Frbg. allé hvor han med Emmanuel *Larsen som instruktør gennem forestillinger som *Forretning er Forretning* og *Eventyret* skabte en scene for god kunst, hvis sammenspillede ensemble, hvortil hørte Henrik *Malberg og Clara *Pontoppidan, blev opløst da Betty *Nansen købte teatret og gav det sit præg. I de følgende sæsoner optrådte S. som gæst på provinsscenerne og i Stockholm, men 1920 vendte han tilbage til Kbh. og blev instruktør og skuespiller ved Det lille teater (professor Tygesen i *Geografi og Kærlighed*, Adolph i *Min Mands Ven*), men da denne boulevardscene i Scala-bygningen omdannedes til biografteater vendte han 1922 tilbage til Dagmarteatret, stadig med sin skabende evne i behold (digteren Nidberg i *Première*, kroværten i *Korsikaneren*, kopisten i *Korporal Bachelet*). Han virkede her til 1932 også som instruktør og som leder af delingsspillet 1928–29 og spillede også et par roller på Frbg. teater (præsten i *Endnu en Nat*, gamle Ekdal i *Vildanden*) og på Nørrebros scene.

S. var en intelligent skuespiller med fantasi, smag og kendskab til de små midlers rækkevidde. Hans kunstinteresse, udviklet af Pietro *Krohn og ualmindelig blandt scenekunstnere, havde præget og højnet hans personlighed og gav sig udtryk bl.a. i en afhandling om Edouard Manet (Samleren IX, 1932). Selv var han en dygtig portrættegner (Tegninger i Teatret XXVII, 1928; XXIX, 1930) og dyrkede som maler især landskabet og interiøret. Han havde flere separatudstillinger, og hans kunstglæde gjorde ham til samler, især af Fridolin *Johansens billeder, hvis maleriske værd han slog til lyd for. 1940 solgte han sin samling. 1937 udgav han sine erindringer *I Liv og Kunst* med en førstehånds skildring af Herman Bang. 1941 udgav han en roman om skuespilleren Edmond Kean. – R. 1933. □Malet selvportræt s.m. Emil Opffer, 1901, tegnet selvportræt i rolle s.å. (Teatermus.) Litografi af Edvard Munch 1908–09. Mal. af Sally Philippen, 1911 (Teatermus.). Tegn. af PT 1917 (Kgl. bibl.). Tegnet selvportræt 1927 (Teatermus.). Pastel af E. Saltoft, 1930. Tegn. af Fr. Andersen (Kgl. bibl.), Sven Brasch (sst.), af H. Isenstein (sst.) og af Otto Christensen (Fr.borg). Mal. af Aksel Jørgensen. Malet selvportræt. Foto.

A. S.: I liv og kunst, 1937 (erindr.). – Herman Bang i Teatret IV, 1904–05 137f. Rob. Neiiendam: Folketeatrets hist. 1857–1908, 1919. Samme: Forlystelsernes allé, 1958. Johs. Buchholtz i Politiken 9.4.1940. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Robert Neiiendam *

Schmidt, Alfred Michael Roedsted, 1858–1938, maler, tegner. * 3.5.1858 i Horsens, † 4.4.1938 i Hellerup, begr. i Kbh. (Garn.). F: adjunkt Michael (Mikkel) Roedsted S. (1815–99) og Mathilde Thomasine Charlotte Borberg (1826–92). ~ 30.12.1885 i Kbh. (Frue) med Henna Vibeke Faber, * 19.1.1861 i Kbh. (Frue), † 10.6.1922 i Rungsted, d. af apoteker Harald August F. (1833–73) og Vibeke Christine Ringsted (1838–62).

Da S. insisterede på at blive maler sendte faderen ham allerede som 15-årig fra Horsens til København for at gå på tegneskole hos F. F. Helsted. 1874–82 besøgte han kunstakademiets skoler, Julius *Exner på modelskolen og Jørgen *Roed på malerskolen. I de samme år arbejdede S. som malerlærling og tog svendebrev og malede privat hos Carl *Thomsen. Men som maler slog han ikke til, og Jørgen Roed foreslog ham at skifte erhverv. Allerede fra 1870'erne tegnede han til „Folkets Nisse“, siden også til andre af tidens mange kortlivede satiriske tidsskrifter. 1880 fik han fast tilknytning til det humoristiske blad Punch som afløser for Hans *Tegner hvis stil han lagde sig tæt op ad. Tegningerne i Punch var usignerede, men S. viste sine arbejder i to udgivelser, *Alfred Schmidt Album* fra 1895 hvori han viste sine Wilh. Busch-prægede bidrag til München-tidsskriftet Fliegende Blätter samt samlingen *Indfald med forskelligt Udfald* fra 1883. Begge viser en temmelig primitiv tegneteknik og for os at se en uudviklet form for humor. Sidstnævnte blev overdrevent rosende anmeldt af S.s skolekammerat Herman *Bang. Sin personlige stil og form for humor fandt S. først da han fra 1889 blev medarbejder ved Blæksprutten. Men hans daglige legeplads blev ugebladet Klods-Hans som han var med til at stifte i 1899. Det der synes at have hjulpet S. til hans helt personlige strek var mødet mellem hans naturalistiske skoling som maler og tidens nye stil skønvirke med dens trang til det outrerede. I denne kombination fik S. sit gennembrud efter århundredskiftet som den første og største danske humoristiske tegner. Efter de første succeser i Blæksprutten kastede S. mindreværdskomplekser og generthed af sig og udfoldede en utrolig opfindsomhed i at latterliggøre og karakterisere sin egen tid politisk, socialt og kulturelt. Med stor flid fyldte han gennem en generation

Klods-Hans uge efter uge med nye kolorede tegninger.

S.s karikaturkunst har sit udgangspunkt i de mange års tegneundervisning med dens karakterstudium af mennesker i nær tilknytning til 1880'ernes genremaleri. Under hans pen opstod folkelige typer som den københavnske konfirmand, den menige soldat (en samling, *Jenses Oplevelser i Tjenesten*, udkom 1895), landsbypræsten og bondemanden. Hans synsvinkel var konservativ – han udleverede gerne den fattige bonde til latteren hvor hans samtidige svenske kollega Albert Engström slog løs på overklassen. Men S. var aldrig bidsk ligesom denne. Han foretrak den godmodige, lidt naive form for dansk humor i sine tegninger. De udspiller sig ofte på baggrund af velkendte københavnske motiver hvortil S. gjorde omhyggelige forstudier. Med sin særlige evne til komisk fortolkning af tidens politiske begivenheder kom S. til at skabe tegninger der endnu i dag står som velkendte „aktstykker“ til tidens historie (fx *Jensen er valgt*, Borgbjerg udråber den ny borgmester fra rådhusets altan, kejser Wilhelm som „søn af huset“ osv.). Det gælder også tegningerne af hans særlige yndlingsofre, J. C. *Christensen med ræven på skulderen, den lille C. Th. *Zahle med det ene øje lukket og Henrik Ibsen med flagrende skipperskæg, stiliserede typer hvormed han fastslog de berømte mænds image i samtidens bevidsthed. S. var også en flittig bogillustrator. Han uddødeliggjorde således Christian Winthers „Flugten til Amerika“ ved sine fintføjle skildringer fra Christian VIIIs borgerlige miljø (1900). Med sine illustrationer indgød han også nyt liv i gamle molbohistorier (*Beretning om de vidtberømte Molboers vise Gjerninger og tapre Bedrifter*, ved V. Fausbøll, 1887). – R. 1928. □ Mal. af Carl H. F. Schmidt, 1886. Selvpportr. i akvarel 1891 (Fr.borg). Tegn. af Carl Jensen, 1908, af Eigil Petersen, s.å. og selvpportr. s.å. (Kgl.bibl.). Selvpportr. på tegn. 1909, 1918 og 1924 (Fr.borg) og talrige andre. Mal. af Vald. Andersen, 1913 (Kgl.bibl.). Tegn af H. Jensenius (sst.) og afbildet på tegn. af samme 1918, 1922 og 1924 (Fr.borg). Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1933. Foto.

Udg. A. S.: Indfald med forskelligt udfald, 1883 (anm. af Herman Bang i Nationaltid. 16.12. s.å., jfr. Karl Madsen i Dagsavisen 24.12. s.å.). A. S. album. Tegninger fra Fliegende Blätter, 1895. A. S.: Populære folk, 1900 (= Klods-Hans billedbog I). A. S.s tegninger, m. forord af Hans Brix, 1928.

Kilder. A. S.: I liv og kunst, 1937 (erindr.).

Lit. F. Bauditz i Hver 8. dag, 1897–98 194–98. Th. Munch i Gads da. mag. I, 1906–07 410–16. Erik Spur i Dansk ungdom VI, 1907–08 113–15. C. E. Jensen: Karikaturalbum II, 1912 440–50. Verden og vi 27.7.1917. Th. Faaborg i Dagens nyheder 15.4.1928. Berl. tid.

Schmidt, Alfred

2.5.s.å. Kai Flor sst. 5.4.1938. Poul Sabroe i Politiken s.d. Per Barfoed i B.T. s.d. Henry Hellssen: A. S., 1942. Erik Schmidt i Min far, red. Poul Borchsenius, 1948 281–87. Carl Th. Jørgensen: A.S., 1957. *Papirer*. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Kristian Hvidt

Schmidt, Christian Anton Martensen, 1861–1935, afholdssagittator, bibliotekar. * 18.1.1861 i Tønder, † 18.3.1935 i Kbh., begr. sst. (Bispebjerg). F: toldkontrollør, kammerassessor Anton Christian Høxbro (1799–1879, ~ 1829 med Mette Marie Bülow, 1793–1874) og Marie Christina Martensen (1836–tidligst 86, ~ 1862 med bager, senere værtshusholder i Odense Christian Julius Schmidt, 1832–86, hvis navn S. antog). ~ 6. 9.1889 i Kbh. (b.v.) med Karen Kirstine Wilhelmine Thomsen, * 26.3.1859 i Hjelmerup, † 24.3.1927 i Kbh., d. af husmand Thomas Jensen (1815–81) og Karen Pedersdatter (1821–tidligst 81).

S.s far var halvbror til Sofus *Høgsbro. Ved moderens andet ægteskab fulgte han hende til Odense og antog stedfaderens navn. Han udlærtes ved handelen, opholdt sig en kort tid i Amerika og var derefter ansat ved C. Rafns fabrikker i Ålborg, senere i Tyrstrup ved Christiansfeld. 1889–1922 drev han kolonialhandel i Kbh. og var sluttelig handelsagent. Under indtryk af barndomsoplevelser blev han 1881 afholdssmand idet han indmeldte sig i den internationale Goodtemplar orden og 1882 var medstifter af Danmarks storloge af IOGT, en tid dens sekretær og redaktør af dens blad Reform. 1888 var han i Åbenrå medstifter af Tysklands storloge I af IOGT med dansk forretningssprog. Året efter, da han begyndte kolonialhandel i Kbh. og for at tjene til brødet medtog salg af stærke drikke, måtte han udmelde sig af IOGT. Han indmeldte sig så i afholdssamfundet hvis medlemsforpligtelse var begrænset til personligt afhold og udførte i dette selskab et meget betydeligt agitatorsarbejde. Han sad i selskabets bestyrelse 1894–1903, var kasserer i dets begravelseskasse 1898–1904, var medstifter af flere af selskabets kbh.ske afdelinger, skrev dets årsbetretninger og et par festskrifter og forfattede flere afholdssange. Sin største indsats øvede han fra 1903 som leder af afholdsbiblioteket der en tid var installeret i hans egen bolig indtil det 1924 fik egne lokaler. Desuden skrev han *Afholdsbetretningens Verdenshistorie*, 1911–20, et syv binds værk der krævede omfattende studier. 1904 udgav han en levnedsskildring af Ole *Syversen og 1924 en af Lene *Silfverberg. S. var også en ivrig bekæmper af tobaksrygning og medstifter af og fra 1906 til sin død formand for landsforeningen Bort med

tobakken og redaktør af foreningens blad Frisk Luft, i en årrække tillige præsident for den internationale antitobaks-liga. Ud fra sit idealistiske livssyn udrædte S. et stort, samfundsnyttigt arbejde for ædruelighedens fremme på et sagligt kulturelt grundlag. Han var ikke mindst interesseret i arbejdet blandt børn og unge og en tid formand for landsforbundet for børneafholdsarbejdet i Danmark.

N. C. Nielsen: Afholdssamf.s hist., 1914. Agitatoren 5.4.1935.

Helge Larsen (Adolph Hansen)

Schmidt, August Frederik, 1899–1965, forfatter. * 4.8.1899 på mejeriet Kronborg i Gesten sg., † 17.7.1965 i Århus, begr. i Brabrand. F: mejeribestyrelse, senere gårdejer Jens Boisen S. (1854–1905) og Marie Helena Catharine Voigt (1860–1934). ~ 15.10.1926 i Kbh. (Matth.) med Johanne Maria Hansen, * 22.8.1896 i Kbh. (Matth.), † 7.10.1975 i Århus, d. af gårdejer, senere grossist Jens Peter Jensen H. (1854–1933) og Marie Helene Kristensen (1864–1942).

S. voksede op ved landbruget og var vinteren 1915–16 på Skanderup efterskole. Da han ønskede at blive højskolelærer var han et par år elev på Askov højskole, 1919–21 frekventerede han Døckers kursus, og 1922–26 fulgte S. forelæsninger på universitetet samtidig med at han 1921–26 var assistent ved Dansk folkemindesamling. 1926–30 var han lærer på Galtrup højskole på Mors, men 1930 bosatte han sig i Brabrand for at leve som forfatter. – S. udfoldede frem til sin død et kolossalt forfatterskab der nåede op på mere end 80 selvstændige publikationer og langt over 5000 artikler i lokalhistoriske årbøger og dagspressen. Det siger sig selv, at S.s forfatterskab derfor overvejende fremlægger allerede kendt stof og andres forskningsresultater. S. var næppe nogen egentlig kritisk eller videnskabelig begavelse og hans fremstillingsevne var ikke udpræget, men han oparbejdede efterhånden en stor viden om landbosamfundets fortid og fortrolighed med mange sider af særlig jysk traditionel bondekultur. Sine mest betydende indsatser ydede han nok med udgivelsen af *Danske Vider og Vedtægter* IV–V, 1932–38, og de studier i sædvæneret han udsendte, *Hyrdedrenge og Hyrdeliv*, 1926, *Byhyrder*, 1928, *Bytyr og Byorne*, 1934, *Landsbysmeden*, 1932, *Møddinger og Gødskning*, 1939, *Nogle Arbejdsgilder*, 1938, *Landsbygilder*, 1940, *Studier i Vider og Vedtægter* 1–2, 1937–51. Nyttige fortegnelser er hans *Danmarks Helligkilder*, 1926 (suppleret med 21 artikler) og *Danmarks Kæmpesten*, 1932. S. skrev eller bidrog til adskillige sognehistorier hvor de vigtigste er

Brabrand og Aarslev Sognes Historie I–VIII, 1937–62, *Aaby Sogns Historie* I–II, 1941–43, *Brørup Sogns Historie*, 1949 og *Gjesten Sogns Historie*, 1955. Mere bredt anlagte folkelivsskildringer er *Morsingboer i gamle Dage* I–IV, 1930–38, *Fra Koldingegnen* I–III, 1956–61 og *Fra Mors* I–III, 1957–64, og S. behandlede endelig i flere publikationer de folkelige gennembrudsforfattere, således i *Jeppé Aakjær*, 1933, *Jakob Knudsen*, 1936, *Johan Skjoldborg*, 1938 og *Thøger Larsen*, 1939. – S. var i sin oprindelse og udvikling dybt præget på én gang af erindringen om den traditionelle bondekultur og af det moderne højskoleprægede kulturmønster. Hans emner og læserkreds var landbosamfundet, særlig det jyske, og han var utrættelig beskæftiget med at studere og ikke mindst skrive om dets udvikling gennem 1700- og 1800-tallet. Sin omfattende viden stillede han gerne til rådighed for andre, og hans forfatterskab vil fortsat for de bedste tings vedkommende stå som indsigtfulde og materialefyldte redegørelser for tidligere tiders tilværelse i landbosamfundet. – R. 1952. □Foto.

[Bengt Holbek:] A. F. S. Bibliografi, 1959. – A. F. S.: Memoirer og breve, 1960 (breve til S.). – Slægtstavle-saml., 1933 76. Arnold Hansen i Vejle amts årbog, 1965 104–06. [H. K. Kristensen] i *Fra Ribe amt*, s.å. 306f. Otto L. Sørensen i *Skivebogen* s.å. 118–20. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn

Schmidt, Christen, 1721–1810, oversætter, notarius publicus. * 15.9.1721 i Kelleklinte, Ubby sg. ved Kalundborg, † 10.4.1810 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: husmand og smed Jacob (ca. 1690–1759) og N. N. ~ca. 1743 med Lovise Krog, * ca. 1718, † 3.3.1777 i Kbh. (Nic.). S., der havde navn efter faderens håndtering, dimitteredes 1739 fra Kalundborg, tog teologisk eksamen 1741, var en tid lærer og ernærede sig derefter en årrække som oversætter. Han oversatte bl.a. Benj. Lindners uddrag af Martin Luthers postiller (1746) og sammes levnedsbetretning af Luther med dennes forklaring af første Mosebog (1748), hvorved han kom i voldsom polemik med F. C. "Schönau"; desuden var han delagtig i oversættelsen af det store værk *Almindelig Historie over Reiser til Lands og Vands* (1748–62). Sammen med Wille "Høyberg" udgav han 1755 *Holbergiana* som første bind af *Kjøbenhavnske Samlinger* af rare trykte og utrykte Piecer, men er uden ansvar for den diffuse fortælle som Høyberg lod trykke uden S.s vidende. I kraft af sin sprogfærdighed blev S. 1756 notarius publicus i Kbh., et embede han afstod 1797. Mod S.s ønske blev hans mangeårige medarbejder P. A. "Heiberg" ikke hans efterfølger, og den-

ne forbigåelse afstedkom den såkaldte notarialfejde som S. tog sig meget nær. Til trods for den ringe embedsindtægt var S., bl.a. ved arv fra forældrene af en i datidens bondestand usædvanlig formue, således stillet, at han kunne samle sig et fortrinligt bibliotek som regnedes for en af de bedste privatsamlinger, navnlig med hensyn til danske historie og retsvidenskab samt dansk pælaotyper. På grund af øjenssvaghed solgte han 1803 hele samlingen til J. Scavenius (1749–1820) hos hvem den brændte under bombardementet 1807. S. var stiftende medlem af Det kgl. danske landhusholdnings-selskab. Det af J. S. "Sneedorff" stiftede mandagsselskab, en slags litterær klub, samlede efter Sneedorffs død i S.s hjem, så længe han levede. □Stik af A. Flint.

Repertorium over legater..., udg. H. R. Hiort-Lorenzen og F. P. G. Salicath II, 1896 183 215. – Nyeste skildrierie af Kbh. 28.4.1810. E. C. Werlauff: *Det store kgl. bibl.*, 2.udg. 1844 278. Fr. Schiern i *Hist. t. 4.r.II*, 1870–72 818. P. M. Stolpe: *Dagspressen i Danm. IV*, 1882 (fot. opr. 1977). H. Schwanenflügel: P. A. Heiberg, 1891 417–20. [Jacob Gude:] *En kbh.sk embedsmand*, 1918 (fot. opr. 1970) = *Memoirer og breve XXVII*.

R. Paulli*

Schmidt, Christian Theodor, 1821–65, skuespiller, teaterdirektør. * 20.10.1821 i Kbh. (Fødsst.), † 22.11.1865 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Moderen var Anne Elisabeth Rickmer (Richmeyer, Rithmeyer) (1792– antagelig 1850) der angives senere at være ~malersvend (billedskærer, sadelmager) Johan S. Efter tradition i familien var faderen juveler Meyer Aron Eibeschutz (1782–1834). ~4.8.1847 på Frbg. med skuespiller Thora Augusta Rebekka Sønderskou, * 30.12.1822 i Kbh. (Frue), † 4.7.1909 sst., d. af arbejdsmand August Sørensen S. (ca. 1779–1825) og Anne (Johanne) Dorothea Siegmann.

Der var tre brødre Schmidt som alle blev skuespillere. De kom fra et fattigt hjem. Den ældste, Christian, kom i tjeneste hos Ludvig "Phister", ikke alene som privat rideknægt i liberi, men som påklæder under forestillingerne, og derved vågnede hos ham lysten til at blive skuespiller. Phister instruerede ham, inden han i begyndelsen af sæsonen 1841 debuterede i Ålborg ved J. P. Müllers selskab. Ude ved provinsscenerne gik det rask fremad; S. var kun 20 år, køn og charmerende. Phisters replikinstruktion gav ham en særstilling mellem omgivelserne, og 1847 avancerede han til medlem af provinsens bedste selskab, hvor H. W. "Lange" var direktør, og da han 2. juledag 1848 åbnede Casino med *Talismanen* brød S. igennem som Titus Brandstok. Ved sin lethed, ynde og elskværdighed blev han en af Kbh.s populære skuespillere, indtagende alle med sin munterhed og livsglæde. Han skabte

Schmidt, Christian

Casinos plads i offentlighedens bevidsthed trods al den modstand, denne hovedstadens første privatscene mødte hos aristokratiet og dets pennefødere J. L. Heiberg og H. Hertz. H. C. Andersen betroede ham sine hovedroller, fx Henrik i *Mer end Perler og Guld* og Christian i *Ole Lukøje*, og Erik Bøgh tilrettelagde sine mange vaudeville-bearbejdelser for S. hvis sangforedrag ikke alene var vittigt pointeret, men også hjerteligt. Han kaldte ham Casinos „glade Sjæl“ og beundrede hans indtagende personlighed og det sprudlende lune der var i hans replik. Foruden bonvivanterne og de zünftige håndværkssvende (Peter Ravn i *En Spurv i Tranedans*) mestrede han den rørende komik (Tanne i *Hun skal debutere*). Naturen havde udrustet ham så rigt, at kunsten syntes en leg for ham, og det var vel derfor han hagede mod patetiske opgaver som lå uden for hans område.

Kun 42 år gammel blev S. imidlertid af en da uheldbredelig sygdom tvunget bort fra Casinos scene, hans virkeplads fra åbningsforestillingen med undtagelse af sæsonen 1854–55, i hvilken han optrådte i provinsen. Fra januar 1865 var han sammen med regissør Theodor Rasmussen Casinos direktør, men fremstilleren af det sorgløse, godmodige letsind savnede den koldblodige ro og overlegenhed der kræves af en teaterleder. Hans økonomiske bekymringer var i ikke ringe grad overdrevne, og den nervøsitet som sygdommen medførte kunne han ikke beherske. Til sidst opgav han kampen og begik selvmord. Halvandet år forud, 30.5.1864, optrådte han sidste gang som Abel i *Et Uhyre*. Dødsfaldet vakte stor deltagelse, og der dannedes en komité hvis opgave var at hjælpe hans efterladte, og i den indtrådte H. C. Andersen som anerkendelse af hvad S. havde betydet både for hans komedier og som hjertelig og lunerig fortæller af hans eventyr. – Den anden af brødrene Frederik Carl S. (1830–85) begyndte 1849 som Lars i *Genboerne* på Casino og blev siden en dygtig karakter-skuespiller i provinsen, mens **Ferdinand** Vilhelm S., * 25.3.1833, † 25.11.1893, debuterede 1853 på Århus teater som Rasmus i *En Søndag paa Aagaard*. 1856 blev han udpebet på Kristiania teater under en demonstration som Bjørnstjerne Bjørnson arrangerede i protest mod anvendelsen af danske skuespillere på den nationale scene. 1869 åbnede han morskabsteatret i Frbg. allé (nu Betty Nansen-teatret), en primitiv sommerscene for små lystspil og vaudeviller, og 1886 grundlagde han *Nørrebrosteater* hvor han dyrkede farcer, revyer og parodier, fx *Svend, Knud og Valdemar* med sig selv som en storkomisk Absalon. I perioden 1888–91 flyttedes virksomheden til National, det senere Scala på Vesterbrogade. Han blev

meget populær ved sin lune komik og sine kåde lystighed. Sammen med sin meddirektør, Vilh. Petersen, placerede han i sine sidste år den kommende tiders revykunstnere, Frederik Jensen og William Gerner. – □ Litografi 1854 efter daguerreotypi. Litografi af I. W. Tegner, 1858, efter foto, herefter træsnit 1865. Relief. Rollebilleder af H. C. Ley og af Edv. Lehmann (Teatermus.). Foto.

Meir Goldschmidt i Nord og syd ny r. VIII, 1856 194–97. Karl Schmidt: Medd. om skuespil og teaterforhold i Odense, 1896. Otto Zinck: J. L. Phister, 1896 68–72. Erik Bøgh: Min første forfattertid, 1897 199f. H. C. Andersens brevveksl. med Edv. og Henriette Collin, udg. C. Behrend og H. Topsøe-Jensen III, 1936; V, s.å. Rob. Neiiendam: Casino, 1948. – T. Blanc: Chria. theaters hist., Kria. 1899. Rob. Neiiendam i Teatret XVIII, 1918–19 135f. Samme: A/S Kbh.s Hippodrom. Folketeatret 1845–1945, 1945. Vilh. Petersen: Foran og bag kulisserne, 1931. Gunnar Sandfeld: Komedianter og skuespillere, 1971 (om Ferdinand Schmidt).

Robert Neiiendam*

Schmidt, Christian Frantz, 1734–1828, gartner. Døbt 1.5.1734 i Notmark, Als, † 25.6.1828. F: Johann S. og Anna Dorothea (?).

S. er kendt som den første betydelige tiltrækker af frugttræer i Danmark. Der foreligger ikke konkrete oplysninger om hans opvækst og lærear. Men da han 1767 blev mestersvend hos gartner N. Voigt på Frederiksberg slot, besad han allerede en betydelig viden om tiltrækning og avl af især frugttræer. Det var hans kongstanke at dyrke frugttræer og andre planteskolevarer til udplantning i bondehaverne. Dette arbejde fik han mulighed for at udføre, da han 1775 blev slotsgartner og slotsforvalter på Frbg. slot. Her indrettede han i Brune dyrehave en planteskole hvorfra træer gratis blev udleveret til omegnens bønder. 1782 blev han udnævnt til generalinspektør for de kgl. haver og havde store planer om „træskoler“ ved slotshaverne i Odense, Kiel, Travendal, Reinbek, Slesvig, Husum og Glücksborg. Hans forfremmelser og belønninger, bl.a. fra det kgl. landhusholdningsselskab skabte så megen misundelse hos kolleger og andre, at han 1786 træt og chikaneret søgte sin afsked og startede sin egen planteskole på Nyegård ved Haderslev. S.s praktiske arbejde var en pionergering for dansk planteskoledrift. Hans skriftlige arbejder (*Forslag til nogle Forbedringer i Hauge- og Træefrugt-Dyrkningen* . . . , 1793, afhandling om humlen 1791 og *Kort Anviisning til vilde Træers Opelskning*. 1782) var glødende propagandaskrifter og hans dyrkningsmetoder blev efterlignet overalt.

Johs. Tholle i Frbg. gennem tiderne VI, 1956 især 123–31.

Åge Nicolaisen

Schmidt, Erik Ib, * 1911, departementschef. * 5.3.1911 på Frbg. F: direktør Carl Holger S. (1866–1924) og Ellen Thomsen (1879–1916). ~ 25.11.1936 i Kbh. (b.v.) med tandlæge, programredaktør Inga *Dahlsgård, * 19.9.1909 i Nykøbing M., d. af lærer, forfatter Christen Severin Marius Dahlsgaard (1879–1941) og Dagmar Jensen (1878–1948).

S. blev student 1929 fra Henrik Madsens skole (Skt. Jørgens gymnasium) og studerede filosofi og psykologi. 1932–33 studerede han i Berlin, og da han året før havde tilsluttet sig kommunismen blev han i Berlin medlem af den kommunistiske ungdomsorganisation. Dagen efter rigsdagsbranden blev han arresteret, men hurtigt løsladt på grund af manglende bevis. Kort tid efter kom han til Moskva og virkede nogle måneder i en forlagsvirksomhed. Tilbage i Kbh. påbegyndte han det statsvidenskabelige studium, men var i de følgende år stærkt optaget af politisk arbejde som leder af Danmarks kommunistiske partis (DKPs) studenterarbejde. Han anså Sovjet og de kommunistiske partier for et bolverk mod nazismen og arbejdede for, at socialistiske studenter tilsluttede sig DKP. 1934 var han på en illegal rejse til Berlin og 1935 var han i Leningrad og Moskva. 1936–37 var han i Frankrig og deltog som dansk repræsentant i studenternes verdenskomité mod krig og fascisme. Udviklingen i den europæiske politik i slutningen af 30'erne svækkede hans interesse for det politiske arbejde og efter ikke-angrebspagten mellem Tyskland og Sovjet 1939 udmeldte både han og hans kone sig af DKP. 1941 blev S. cand.polit. og sekretær i direktoratet for vareforsyning. 1944 blev han fuldmægtig. 1946 fik finansminister Thorkil Kristensen ham gjort til fuldmægtig i finansministeriet (udnævnt 1947); 1950 blev han her økonomisk statistisk konsulent. 1947–51 var han tillige formand for nationalbudgetudvalget. 1953(–64) var han chef for det økonomiske sekretariat og til 1962 sekretær for regeringens økonomiske udvalg. 1958 blev han departementschef i finansernes centralstyrelse, 1962–72 var han chef for l. finansdepartementet, 1972–75 chef for budgetdepartementet. 1976 blev han formand for bestyrelsen for forsøgsanlægget Risø.

Med stillingen som ledende embedsmand i finansministeriet fulgte en række hverv der viser spændvidden i den løbende administration. 1954 var S. formand for udvalget om værdifaste obligationer, 1957–60 medlem af rådet for kraft og varmforsyning, 1963–68 formand for regeringens anlægsudvalg, 1965 formand for et udvalg om inflationens årsager, 1965–75 formand for hypotekbankens bestyrelse, 1967–74 medlem af

administrationsrådet. Han var desuden medlem af atomenergikommissionen og formand for dens forretningsudvalg 1975–76. I en årrække har han været medlem af bestyrelsen for Det danske Stålvalseværk og af det økonomiske råd. I statens budgetlægning fik S. fra 1966 indført at der udover finanslovsforslaget for det kommende år blev angivet budgetoverslag for de følgende tre år. Han gjorde en afgørende indsats som formand for den styringsgruppe der udarbejdede perspektivplanerne P.I 1970–85 og P.II 1972–87 for landets økonomi. Herved blev skabt et bedre grundlag for de politiske beslutninger. Han har også arbejdet meget for en rationalisering af byrdefordelingen mellem staten og kommunerne bl.a. ved overgang til bloktilskud. Inden for uddannelsesområdet har han også gjort en væsentlig indsats. 1960–62 var han næstformand i Danmarks teknisk-videnskabelige forskningsråd, 1975–78 formand for det centrale uddannelsesråd der 1978 udsendte U. 90 I–II, et debatgrundlag for udbygning af det samlede uddannelsessystem til 1990. Reel ligestilling for alles adgang til systemet har været udgangspunktet for rådets flertal der bl.a. er blevet kritiseret for at begrænse den enkeltes valgmuligheder. S. har virket i uddannelsessystemet som censor ved statsvidenskabelig eksamen 1949–61 og siden som censorformand ved det ny studium statskundskab i Århus. I en lang årrække har han været medlem af planlægningsrådet for de højere uddannelser. 1945–51 var S. medlem af bestyrelsen for Nationaløkonomisk forening, fra 1960 medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber, fra 1979 formand for det da stiftede Rosalie Petersens fond. – Ved siden af sit omfattende administrative arbejde har S. gennem årene skrevet artikler i Nationaløkonomisk tidsskrift, kronikker i dagblade, holdt en række foredrag samt udgivet flere bøger. Allerede 1935 udsendte han *Landbruget i krise*. Under besættelsen kom 1942 *Prisdannelsen under socialistisk Økonomi* (duplikeret) hvor han for andre økonomer diskuterede planøkonomi og det frie forbrugs- og beskæftigelsesvalg. 1948 gjorde han op med sit tidligere politiske ståsted i *30 Aars kommunistisk Politik*. 1959 udsendte han *Dansk økonomisk politik* der anvendtes ved den højere undervisning (nye udg. 1965 og 1971). 1968 kom *Offentlig administration og planlægning*, 1981 *Energi og samfund. Dansk energipolitik i 80'erne* der er blevet karakteriseret som det mest betydende indlæg i debatten om energiforsyning.

S. er en ganske usædvanlig begavelse der med stor flid og iderigdom har belyst og søgt at løse væsentlige økonomiske problemer. Han har været en meget respekteret og afholdt chef, kritisk

Schmidt, Erik Ib

både over for medarbejdere og ministre. Undertiden har kritikken ført til skarpe bemærkninger der er blevet misforstået. Under sin administrative karriere har han afholdt sig fra partipolitik, men hans ungdoms stærke sociale engagement har han i det væsentligste fastholdt. □Foto.

E. I. S.: 30 års kommunistisk politik, 1948 9–14. – Kn. Meister i Berl. aften 1.9.1962. Peter P. Rohde: Midt i en ismetid, 1970. Berl. tid. 5.3.1971 og 4.3.1981. Jyllands-posten 1.8.1975. Politiken 4.3.1981.

Niels Banke

Schmidt, Eugen Stahl, 1862–1931, ingeniør, idrætspioner. * 17.2.1862 i Kbh. (Fødsst.), † 7.10.1931 i Ålborg, begr. i Kbh. (Holmens). F: handelsfuldmægtig, senere udvandringsagent og dampskibsekspeditor Carl Gustav Thorvald S. (Smidt) (1822–84, ~2° 1864 med Augusta Valentine Stahl, 1834–1910) og Nielsine Vilhelmine Stahl (1830–62). ~26.7.1901 i Kbh. (Frue) med Caroline Lindberg, * 31.5.1874 i Kbh. (Holmens), † 16.12.1960 sst., d. af kasserer og bogholder ved ordenskapitlet, justitsråd, senere konferensråd Adolph Vilhelm L. (1833–1908) og Olivia Wulff (1841–1922).

S. blev polyteknisk kandidat 1885 og blev kort efter ansat ved Carlsberg Bryggerier hvor han otte måneder senere blev inspektør; her forblev han i 14 år, til han 1899(–1905) blev direktør for Bryggeriet Trøjborg i Århus. Fra 1907 til sin død var han leder af A/S Dansk Svovlsyre og Superfosfatfabrik i Ålborg. S. var næstformand for Ingeniørforeningen for Ålborg og omegn i syv år og derefter formand for samme i syv år til sin død og i alle disse år foreningens bærende kraft. Endvidere var han 1923–29 formand for Ålborg havns arbejdsgiverforening.

Inden for idrætten ydede S. en meget betydelig indsats. Som en af dansk idræts pionerer finder man hans navn i så at sige samtlige skrifter der behandler tiden 1890–1900. Med et opråb 1893 (s.m. L. Friis) til danske idrætsforeninger: *Hvad forstaas ved en professional?* rejstes spørgsmålet om konkurrenceregler, og resultatet blev oprettelsen af Dansk idræts-forbund, hvis første formand (1896–97) han var. Han var desuden medstifter af Polyteknisk gymnastikforening 1886, af Polyteknisk roklub (formand 1887–92), Dansk forening for rosport (formand 1894–95) og Ålborg samvirkende idrætsforening. Han var med til at organisere tennis, golf, skøjteløb, cykling, svømning, fægtning m.m., altså næsten al dansk idræt, og han beklædte ud over de allerede nævnte talrige formandposter og andre tilidshverv. Som personlig udøver viste S. en alsid-

dighed som kun er nået af meget få. Han dyrkede bl.a. gymnastik, roning (startede 57 gange til kaproning og vandt de 32), fri idræt (hvor han var en af de betydeligste pionerer), tennis, fodbold, fægtning og skøjteløb. 1896 var han deltager ved de olympiske lege i Athen, 1900 leder af det danske hold ved legene i Paris. I en lang år-række virkede han som idrætsanmelder ved flere blade og tidsskrifter og var forfatter til *Om Femkampen*, 1907, *Udspring*, s.å. og *How to dive*, 1909. – R. 1916. □Buste af Siegfried Wagner, 1931, til Ålborg stadion. Foto.

K. Jensen i Idrætten XII, 1916 57–59. Politiken 9.10.1931. Berl. aften s.d. K. Warming og H. P. Wright i Ingeniøren XL, 1931 497f. H. Castenschild i Dansk idrætsforbunds årsberetn. 1931, 1932 5f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Otto Olsen*

Schmidt, Frederik Theodor, 1825–80, anatom. * 19.9.1825 i Ålborg, † 25.10.1880 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: byfoged, senere borgmester, justitsråd Johan Ludvig S. (1784–1837) og Dorothea Lovise Kjerulf (1794–1856). ~27.7.1864 i Kbh. (Garn.) med Franziska Sophie Louise d'Auchamp, * 20.6.1832 i Kbh. (Fred.ty.), † 23.7.1865 sst. (Garn.), d. af cand.jur., kammerjunker, kaptajn, senere magasinforvalter, oberstløjtnant Frants Albert Heinrich d'A. (1804–83) og Marie Sophie Frederikke Stützer (1807–87).

S. blev student 1842 fra Ålborg og begyndte af interesse for naturhistorie at studere medicin; ved udbruddet af krigen 1848 meldte han sig til hæren og gjorde det første år tjeneste som underofficer, n.å. som underlæge ved forskellige lazaretter, tog 1850 lægeeksamen og var i tredje krigsår atter underlæge; 1851–53 var han kandidat på Frederiks hospital, derefter underlæge ved garnissionssygehuset, 1853 en tid koleralæge i Ålborg og 1854–56 ved søetaten og som skibslæge på forskellige togter, 1856 overskibslæge. I studietiden havde fortrinsvis anatomi og dernæst kirurgien vakt S.s interesse. Nogle påbegyndte undersøgelser over hjernens bygning og udviklingshistorie førte hans interesse ind på psykologi og psykiatri, og 1856 studerede han en tid på sindssygeasylet ved Århus, besluttet på at blive sindssygelæge, men da lejlighed gaves, vendte han tilbage til anatomi som prosektor 1856–60 hos I. *Ibsen; samtidig var han 1857–59 ansat som reservekirurg på Frederiks hospital hos A. *Buntzen. For at dyrke den mikroskopiske anatomi som A. *Hannover herhjemme var banebryderen for, tog S. 1860 på en to-årig studierejse, først til anatomen R. H. Koelliker i Würzburg hvor han s.å. fuldendte sit første hi-

stologiske arbejde, *Beiträge zur Entwickelungsgeschichte des Gehirns*. På Koellikers tilskyndelse påbegyndte S. i Würzburg sin disputats som han i hovedsagen fuldførte her; videre studier dertil foretog han i Basel hos anatomen W. His. Han afsluttede rejsen i Paris hvor han studerede kirurgi og kirurgisk anatomi.

Kort før hans hjemkomst døde I. Ibsen 1862, og S. blev nu midlertidigt konstitueret som lektor i anatomi; s.å. forsvarede han for doktorgraden afhandlingen *Om det follikulære Kjertelvæv i Mundhulens og Svælgets Slimhinde hos Menneket og Pattedyrene*, et værdifuldt komparativ-anatomisk og histologisk arbejde, ledsaget af smukke tegninger. 1863 blev S. fast ansat som lektor, 1865 tit. professor og 1866 professor ord. i anatomi. Med sin sympatiske personlighed, sin gennemfinede og åbne karakter og begavet med en klar og skarp forstand blev S. nu ikke alene en ypperlig vejleder for studenterne, men også en endnu bedre lærer end forgængeren på grund af sin fortræffelige, klare og præcise fremstilling af lærestoffet; dette forstod han at vække og forøge interessen for ved at vise dets anvendelse i lægekunstens praktiske grene, særlig kirurgien, og tillige forstod han at gøre stoffet levende ved en vis kunstnerisk sans for fremstillingen som han med stort tegnetalent illustrerede på tavlen i auditoriet med glimrende polykrome tegninger. S.s klare og besindige dømmekraft skabte ham også en ubegrænset tillid hos universitetskollegerne, ikke alene i det medicinske fakultet, hvis ledende ånd han i en årrække var, men også i konsistorium som han 1868 blev medlem af. I sundhedskollegiet hvor han indvalgte 1865 udførte han på fuldendt måde hvervet som referent i justitssager; desuden var han gennem årene medlem af forskellige kommissioner, bl.a. angående en reform af det medicinske studium og angående en omordning af retslægevæsenet. I Kbh.s medicinske selskab var han formand 1875–76. Alle de mange hverv og opgaver som S. varetog med stor grundighed og samvittighedsfuldhed gjorde imidlertid, i forbindelse med en vis mangel på initiativ, at hans lovende og lødige videnskabelige produktion kun blev sparsomt fortsat. S. foretog 1874 en undersøgelse af de omdebatterede huller i kong Hans' kranium og konkluderede rigtigt, at ingen af læsionerne hidrørte fra sygdom; de var alle frembragt ved ydre vold, og ingen af dem kunne være opstået længere tid før døden. Om arten af denne vold blev der til den tidligere hypotese om, at de skyldtes naglerne i kistelåget, føjet en ikke usandsynlig hypotese om, at de skyldtes trepanationsoperationer. – 1875 blev S. medlem af Videnskabernes selskab. I de sidste år svækkedes S.s arbejdskraft af en

hjerotelidelse der medførte hans pludselige død. – R. 1864. □Træsnit af H. P. Hansen, 1880.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ nov.1862 43–47. – A. Brunniche i Bibl. for læger 5.r.V, 1862 449–54; sst. 6.r.XI, 1881 309f. C. Lange i Hospitalstid. 2.r.VIII, 1881 4–7. V. Budde i Ugeskr. for læger 4.r.III, s.å. 19. A. Lübbers sst. LXIII, 1901 289–301. A. Heise i Danm.s riges hist. III,1, 1899–1901 64. Nic. Holm: Glade år, 1915 129. Hans Kaarsberg: Memoirer, 1921 161. Gordon Norrie: Hjemme og ude, 1931 69f. Lægeportrætter fra det 19. årh., udg. L. Kraft, 1931 121. Asklepios' tjenere, udg. Anker Aggebo II, 1937 54. Fr. Djørup: Bidrag til anatomiens hist. i Danm., 1970 = Acta hist. scientiarum naturalium et medicinalium XXII 61f. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj VII, 1979 193f. – Papperer i Kgl.bibl.

Otto C. Aagaard*

Schmidt, Ferdinand, se **Schmidt, Christian**.

Schmidt, Frederik, 1771–1840, præst. * 27.5.1771 i Asminderød, † 17.2.1840 i Himmelev, begr. sst. F: slotspræst, senere biskop over Akershus stift Christen S. (1727–1804, ~ 2° 1803 med Ingeborg Cathrine Birchenbusch, 1778–1856, ~ 2° 1806 med fuldmægtig, senere købmand Lars Steensgaard, ca. 1776–1847) og Petronelle Sørensdatter Lemmich (1734–98). ~ 10.1.1799 i Kristiania med Maren Elisabeth Mathea Oppen, * 2.4.1778 i Kristiania, † 26.12.1841 i Kbh. (Himmelev), d. af generalkrigskommissær, senere generalmajor Knud O. (1718–1803, ~ 1° 1760 med Maren Todderud, 1734–61) og Mette Kirstine Colding (1751–1827).

To år gammel kom S. med faderen til Norge og blev 1787 student (Oslo). Han læste teologi og var med sin interesse for digtning og teater en typisk repræsentant for de æstetiserende oplysningsteologer. 1791 blev han cand.teol. og 1792 med faderens hjælp præst ved tugthuset i Oslo; flere uheldige affærer viste dog at han var for ung til stillingen, og heldigt for hans udvikling var det at han 1794 fik lejlighed til at ledsage den senere stiftamtmand F. Moltke på en udenlandsrejse; især fik opholdet i Göttingen betydning for ham. 1797 opnåede S. det store kald i Eiker og Fiskum; 1808 blev han provst for Kongsberg provsti. Skønt politisk radikal og revolutionsbegeistret var han teologisk ret konservativ, formentlig påvirket af faderens ortodoksi; i alt fald tyder hans trykte prædikener på at han ikke var rationalist, men supranaturalist; haugianismen var ham inderligt imod, og som moralprædikant og i hele sin praktiske virksomhed (skoler, søndagsskoler, fattigpleje) var han afgjort oplysningsmand. S. holdt forbindelse med det litterære Kbh., især stod han Rahbeks (K. L.* og Kamma*) på Bakkehuset nær og besøgte dem jævnligt. *Samlede Digte*, 1811 er fordringsløs lej-

lighedspoesi, ikke udmærket ved elegant form eller dyb følelse, men oplysende for hans interesser og for tidens stemninger.

1814 var S. medlem af rigsmødet på Eidsvoll, spillede ingen stor rolle i forhandlingerne, men var en udpræget forkæmper for norsk selvstændighed; i den politiske selskabelighed florerede han som lejlighedspoet, men stødte mange ved sine ret ondsksfulde og anonyme viser, såvel som ved sin hierarkiske indstilling. Han blev også medlem af stortinget, men uvilje mod Sverige fik ham til at forlade Norge. 1817 fik han permission for to år og rejste udenlands med ungdomsvennen B. S. *Ingemann – med et langt ophold i Italien. Sine indtryk af katolsk fromhedsliv i Italien og Spanien lod han 1826 trykke i Jens *Møllers teologiske bibliotek. I Rom og Neapel holdt han – vist som den første – gudstjeneste for protestanter. 1819 tog S. definitivt afsked med Norge og blev 1820 sognepræst i Himmelev og præst ved Roskilde adelige jomfrukloster; han havde giftet sig formue til og fik nu god tid til litterære sysler; 1822–32 var han bibliotekar ved Sjællands stifts bibliotek. *Nye samlede Digte*, 1835 er mest oversættelser fra italienske klassikere, og han forsøgte sig også med metriske oversættelser af Det gamle testamente. 1826 blev han – efter indbydelse til at disputere – dr.theol. på et iøvrigt ubetydeligt arbejde (*Historia Paulicianorum orientalia*) som kritiseredes sønder og sammen af den lærde A. G. *Rudelbach. 1868 udkom S.s dagbøger i et ofte benyttet udtog; for tiden er de under udgivelse i deres helhed, en meget omfattende publikation som bredt fortæller om hans rejser og rummer et væld af oplysninger om personer og en mængde træk til belysning af tidens kirke- og kulturhistorie. Personlig var S. typen på en djærv nordmand, stolt af natur og åben af væsen der både som menneske og som offentlig personlighed forstod at hævde sin plads. Også i et muntert vennelag fyldte hans karakterfulde, sværtbyggede skikkelser godt. – R. 1813. □Stik af A. Flint. Litografi af D. Monies, 1835. □Stik fra S.s 40. år. Afbildet på mal. 1887 af O. A. Wergeland, Eidsvold 1814 (stortinget i Oslo). Mal. af P. Meidell (Eidsvoldgalleriet).

Kilder. Provst F. S.s dagbøger, udg. N. Hancke, 1868 (ny udg.: provst F. S.s dagbøger, udg. Ole Jacobsen og Johanne Brandt-Nielsen I (1794–1814), 1966; II (1817–19), 1969. Selvbibliografi i Univ. progr. i anledn. af tusindårsfesten for kristendommens indførelse, 1826 27–30. Breve til og fra B. S. Ingemann, udg. V. Heise, 1879 77 83 104 110 324–26. [P. H. Boye:] Om Karen Margrethe Rahbeks brevveksl. og hendes korrespondenter, 1881 23–29.

Lit. [Fr. Thaarup] i Genealogisk og biogr. archiv 1840–49 119–24. Daniel Thrap: Bidrag til den norske kirkes hist. i det 19. årh., Kria. 1884 249–75. Conradine B.

Dunker: Gamle dage, ny udg. Kria. 1909. Sofie Aubert Lindbæk: Fra det norske selsk.s kreds, Kria. 1913. Ludv. Selmer: Oplysningsmenn i den norske kirke, Bergen 1923 = Bibl. Norvegiæ sacræ III 224. Anders Malling: Dansk salmehist. VII, 172 227f. *Papirer.* Dagbøger i Kgl.bibl.

P. G. Lindhardt

Schmidt, Hans Peter Henrik, 1836–1913, jurist. * 21.8.1836 i Fredericia, † 22.6.1913 i Hjørring. F: overkonstabel Frederik Vieth S. (ca.1806–92) og Marie Cathrine Petersen (1798–1863). ~ 22. 12.1871 i Hjørring med Christiane Marie Kriel, * 11.9.1845 i Åsted sg., † 6.8.1901 i Hjørring, d. af assistent ved vejanlæggelsen i Vendsyssel Samuel K. (1805–57) og Mariane Jelstrup (1808–93).

Efter at have været på kærnerkontoret i Fredericia til 1851 og på Elbo m.fl. herreders kontor til 1854 tog S. sidstnævnte år præliminæreksamen og blev året efter eksam.jur. med 2. karakter. Han var 1855–57 2. fuldmægtig på by- og heredskontoret i Køge, 1857–62 1. fuldmægtig på det tilsvarende kontor i Sæby og endelig 1862–67 i Hjørring med samme funktion. 1868 tog han sin juridiske eksamen om, nu med 1. karakter, og etablerede sig året efter i Hjørring hvor han praktiserede til sin død. Han var medlem af Hjørring byråd 1882–88 og igen 1894–1900 og i denne egenskab formand for skolekommissionen, hegnskommissionen og skattekommissionen for Hjørring amts 2. kreds, desuden en tid formand for udvalget for anlæg af en havn ved Hirtshals samt Heste- og kvægforsikringen for Hjørring amt og Kjær herred. 1881 blev S. meddirektør og 1898 administrerende direktør for Kreditforeningen af købstadgrundejere i Nørrejylland. Foreningen var oprettet 1852 som en af de fire første efter loven af 20.6.1850. Den kom i alvorlige vanskeligheder under krisen 1857 og måtte 1861 opgive sit bo til skiftebehandling. Først 1881 blev boet udleveret til en af interessenterne valgt direktion, hvorefter blandt altså S.; men den genoptog aldrig sin udlånsvirksomhed og blev endeligt afviklet i begyndelsen af 1900-tallet.

S. var den egentlige initiativtager til organiseringen af den samlede danske sagførerstand. Han knyttede kontakt med fire andre jyske sagførere i september 1869, samme år han havde etableret sig, og de fem indbød til et møde i Århus med det formål at oprette en almindelig sagførerforening. Mødet blev holdt i januar 1870, hvor foreningen formelt blev oprettet med en foreløbig bestyrelse og foreløbige love. Det hele skulle dog konfirmeres på endnu et møde der var fastsat til august s.å. På grund af den truende fare for dansk deltagelse i den fransk-tyske krig blev det

imidlertid udsat og fandt først sted i marts 1871. S. var medlem af bestyrelsen til 1886, da Den almindelige sagførerforening blev sammensluttet med den københavnske til Den danske sagførerforening. – S. havde betydelige kulturelle og kunstneriske interesser og skal bl. a. have været en udmærket skulptør. Han var en fremragende taler og blev i denne egenskab meget benyttet ved festlige lejligheder. – R. 1909.

A. Gjessing i De danske kreditforeninger. Festskr. i anledn. af halvhundredårsdagen for lov af 20.6.1850 om oprettelse af kreditforen., 1901 75–80. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen

Schmidt, Ivar, 1869–1940, teaterdirektør. * 27.1.1869 i Kbh. (Garn.), † 29.5.1940 sst., begr. sst. (Vestre). F: grosserer Anthon Valdemar S. (1837–71) og Othilia Heloise Rosamunde Kannerowff (1836–1905). ~ 1° 4.9.1896 i Kbh. (Garn.) med Laura de Nully Brown, * 21.3.1870 i Kbh. (Vartov), † 29.7.1921 på Frbg., d. af grosserer Peder de N. B. (1830–1904) og Laura Elisabeth Frederikke Clausen (1832–70). Ægteskabet opløst. ~ 2° 19.12.1923 i Kbh. (b.v.) med skuespiller Else Marie Albeck, * 28.1.1900 på Frbg., † 19.1.1976 sst. (~ 1° 1919 med forfatter Christen Hansen, * 1893, ~ 3° 1934 med skuespiller Albrecht *Schmidt, 1870–1945), d. af apoteker Ludvig A. (1869–1928) og Marie Sørensen (1873–1950). Ægteskabet opløst.

S. var opfindsom og havde arrangementstalent. Han oplærtes ved handelen og skrædderiet, inden han 1891 (samtidig med fættteren Albrecht Schmidt) debuterede ved August Rasmussens selskab på Århus teater som junker Claus i *Ambrosius*. 1892–95 var han knyttet til Casino hvor han i hvert fald skabte én virksomhedsfuld figur, levementen Finck i G. Esmanns *Magdalene*, men 1896 vendte han tilbage til det praktiske liv og overtog morfaderens, L. Kannerowffs skrædderfirma på Kgs. Nytorv som han styrede, til han 1911 blev direktør for Det ny teater, som grundlæggeren V. *Lindstrøm af økonomiske årsager havde måttet forlade. S. blev anbefalet til privilegiet af Vilh. *Andersen og P. A. *Rosenberg, og på initiativ af skuespiller Leo Tscherning stillede en kreds af interesserede størstedelen af den fornødne kapital til disposition. Forinden havde S. gjort sit navn kendt i videre kredse ved at arrangere nogle ikke helt vellykkede ildfester og ved at rejse en lønnende udstillingsbygning i Bredgade. Med flid og mod tog han fat på sin egentlige livsopgave; han bragte Det ny teater over det døde punkt, og efter nogle vanskelige sæsoner, i hvilke han bl.a. bragte de talentfulde skuespillere Ella *Ungermann og Ellen *Gottschalch til

gennembrud, kom de pengerigelige år under første verdenskrig ham til hjælp; store succeser, særlig *Den grønne Elevator*, satte ham 1917 i stand til at købe teatret og de tilstødende ejendomme mod Gl. Kongevej.

I sit repertoirevalg fulgte S. den folkelige linje; dramatiseringer af Selma Lagerlöfs romaner vekslede med engelske eller amerikanske kassestykker, fx *Boomerangen* og *Broadway*, men nu og da veg S. ikke tilbage for at opføre skuespil der betød en kunstnerisk indsats, fx *Den Stundesløse* med Rasmus *Christiansen i hovedrollen. En sjælden gang spillede S. selv med, fx negerkongen i C. E. Soyas *Umbumba*. Han interesserede sig mest for den ydre iscenesættelse og var en dygtig administrator med en både naiv og beregnende kærlighed til teatret og sans for populær dramatisk appel. Men i hans sidste sæsoner, da konkurrencen fra biografteatrene satte stærkt ind, prægedes ledelsen af usikkerhed. 1934 solgte han teatret. 1936 nåede han, ene af alle privatdirektører, at fejre sit 25-års jubilæum som leder af samme scene, men n.å. måtte han standse sine betalinger og forlade direktionen som en ubemiddlet mand. Historisk set stod han på linje med H. W. *Lange, Theodor *Andersen og Vilhelm *Petersen (1852–1939) og var ligesom den sidste i sine sceniske dispositioner tæt knyttet til dekorationsmaler Carl *Lund. S. lærte teatrets blændende opgave at kende, men tabte under den bitre nedgang ikke interessen for og kærligheden til sin livsgerning. Han var Privatteaterdirektørforeningens formand fra dens stiftelse 1919 til 1923 og atter 1925–27, og uden for teatret gjorde han et stort og påskønnet arbejde for turistsagen. – R. 1922. DM. 1930. □ Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1915 (Fr.borg) og af H. Jensenius, 1919 (sst.). Buste af H. Isenstein, 1935 (Det ny teater). Tegn. af Ivan Opffer, 1937. Buste af ukendt. Foto. – Mindebænk i plantagen ved Nordstrand ved Nykøbing S.

Ivar Schmidt: Den Kannerowffske ejendom og forretning, 1909. – Det ny teater, 1908–18, 1918. Rob. Neiiendam i Politiken 17.9.1933. Bertel Bing i Nationaltid. 30.5.1940. Henry Hellssen i Berl. aften s.d.

Robert Neiiendam *

Schmidt, Jørgen Jørgensen, 1845–1923, veterinær. * 15.7.1845 i Sillerup ved Haderslev, † 12.11.1923 i Kolding, begr. i Kbh. (Vestre). F: gårdejer Peder Jørgensen S. (1813–88) og Mette Kirstine Marie Hansen (1821–1914). ~ 12.6.1875 i Ribe med Emma Emilie Kohl, * 26.9.1852 i Kbh. (Garn.), † 19.9.1928 sst., d. af sergent og gymnastiklærer Edvard Julius August K. (1819–90) og Julie Claudine Christine Richter (1819–1900).

S. tog dyrlægeeksamen 1872 og nedsatte sig først i Brørup hvor han tillige virkede som husdyrbruglærer ved højskolen; 1874 flyttede han til Smidstrup og 1885 til Kolding. Navnet Schmidt Kolding er nu verdenskendt blandt dyrlæger og landmænd. Den berømmelse den stille, beskedne mand vandt skyldtes hans epokegørende behandlingsmetode af kælvningsfeberen, første gang meddelt i *Maanedsskrift for Dyrlæger IX*, 1897–98. Kælvningsfeberens årsagsforhold er stadig et dunkelt spørgsmål, og S.s betragtninger der førte til hans yverbehandling med infundering af jodkaliumopløsning og indpumpning af atmosfærisk luft var næppe rigtige, men den nye behandlingsmetode viste straks en helbredelsesprocent af 86,41, et års statistisk materiale indsamlet blandt danske dyrlæger bekræftede forventningen, og metoden gik sin verdensgang. Kælvningsfeberbehandlingen som S. også senere gjorde til genstand for omtale i *Maanedsskrift for Dyrlæger XIV*, 1902–03; *XXIV*, 1912–13, *XXXI*, 1919–20; *XXXV*, 1923–24, fordunklede fuldstændig hans øvrige arbejder (ligeledes meddelte i *Maanedsskrift for Dyrlæger*). Disse er alle praktiske iagttagelser og meget forskelligartede, men de vidner om hans vågne kritiske sans og omfattende viden. Allerede som ung dyrlæge havde han således søgt at bekæmpe lungetuberkulosen hos kvæget, og han forstod at der krævedes lovbestemmelser til støtte i denne kamp. S. modtog en livsvarig hædersgave af staten, han var æresmedlem af Den danske dyrlægeforening og en række andre danske og udenlandske dyrlægeforeninger; af De danske landboforeninger, landhusholdningsselskabet og andelsmejerier fik han hædersgaver og af landbrugsorganisationer i Norge og Finland guldmedaljer. Ved Berlin-veterinærhøjskolens 125 års jubilæum udnævntes S. til æresdoktor i veterinærmedicin. Nordens dyrlæger rejste 1926 i Kolding et monument for S. med portrætmedaljon, og 1928 satte amerikanske dyrlæger ham et minde på veterinær- og landbohøjskolen i form af en ærestavle med en bronzebuste. – R. 1899. DM. 1915. □Relief af N. Hansen Jacobsen på monument 1926 (Kolding). Buste af J. Windfeld-Schmidt ved ærestavle 1928 (landbohøjskolen). Foto.

[C. O. Jensen] i *Månedsskr. for dyrlæger XXXV*, 1923–24 461–63; *XXXVIII*, 1926–27 188f 231; *XL*, 1928–29 214–19. – Breve i Danm.s veterinær- og jordbrugsbibl. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Hj. Friis*

Schmidt, Jes Hansen, 1857–1948, kreditforeningsdirektør, politiker. * 22.8.1857 i Bredevad, Bylderup sg., Tønder amt, † 1.10.1948 i Vojens,

begr. sst. F: gårdejer Hans Jacob S. (1827–74) og Kjestine Andresen (1833–75). ~ 21.10.1882 i Bylderup med Cathrine Hansine Matthiesen, * 20.2.1862 i Bylderup, † 15.1.1916 på Vojensgård, d. af gårdejer Hans Peter M. (1826–70) og Marie Magdalene Matthiesen (1834–93).

S. voksede op i et nationalt delt hjem hvor faderen var slesvig-holstensk sindet, moderen dansk. Han tog 1878 lærereksamen fra Tønder seminarium. Under opholdet der nedlagde de tyske myndigheder seminariets danske afdeling, og ud fra såret retsfølelse blev S. bevidst dansk. Han var lærer i Havnbjerg 1878–82, i Skodbøl 1882–88 og endelig i Snogbæk til 1899. Da blev S., der ikke lagde skjul på sit danske sindelag, afskediget af de preussiske myndigheder idet han nægtede at lade sig tvangsforflytte til en skole i det tysksindede Angel. I stedet blev S. officielt ejendomsmægler i Haderslev, men hans virkelige opgave var at virke som foretningsfører i Nordslesvig for den kongerigske 5. Oktober forening. Denne var dannet 1898 som reaktion på at tyskerne i 1890'erne havde begyndt en national jordkamp i Nordslesvig, og den skulle ved udlånsvirksomhed især sikre danskejede gårde mod at overgå i tysk eje. 1910 overgik foreningens arbejde til Nordslesvigsk Kreditforening i hvilken S. reelt var den ledende direktør. S.s kundskaber, økonomiske realitetssans og handlekraft sikrede i hundredvis af gårde på danske hænder, og hans betydning for det heldige udfald af jordkampen kan næppe overvurderes. En af Nordslesvigs største gårde, den forsømte Vojensgård, overtog S. iøvrigt selv 1910 og drev den op til et mønsterbrug. – Men også på andre felter var S. virksom for den danske sag i Sønderjylland under preussisk styre. Han var formand for kommunalforeningen i Haderslev 1900–10 og i denne egenskab med til at bygge forsamlingshuset der. Han var formand for frimenigheden i Haderslev 1904–20 og Nordslesvigsk fællesidrætsforenings første formand 1903–08. Det sidstnævnte var dog mest af navn. S. var medlem af Haderslev kreds dag 1912–20 og af provinslanddagen 1919. Efter genforeningen blev han, der gennem mange år havde stået H. P. *Hansen meget nær, medlem af det radikale venstre da Hanssens tanke om et særligt sønderjysk venstre ikke lod sig gennemføre. Han var medlem af partiets landsbestyrelse fra 1926, og 1920–24 var han dets repræsentant i Haderslev amts skoledirektion. Hans hovedindsats efter 1920 lå dog som før på det økonomiske område. 1919 havde han sammen med M. *Refslund Poulsen taget initiativet til oprettelsen af Sønderjyllands Kreditforening og 1920–45 var han formand for dens repræsentantskab og som

medlem af bestyrelsen for Lånekassen for Sønderjylland 1922–48 deltog han i bestræbelserne for at mindske landbrugs krisens virkninger i mellemkrigsårene. – R. 1920. DM. 1927. K.² 1937. □ Mal. af Niels Bjerre, 1927 (Sønderjyllands Kreditforening). Mal. af R. Leepin (Folketjener, Åbenrå). Foto.

H. V. Clausen i Festskr. til H. P. Hanssen, 1932 330–41. Sønderjyllands kreditforen. gennem 25 år, 1945 11 30 59. M. Refslund Poulsen: Erindr. I–II, 1955–57. Dansk idræt i grænselandet, red. Chr. Petersen og P. Kr. Iversen, 1957 19f. P. A. Callø i Sønderjyds månedsskr., 1957 145–50. Olav Christensen sst. 1972 383. Erik Strange Petersen i Sønderjyske årbøger, 1972 80–146. – Papirer i Landsark., Åbenrå. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jørgen Witte (Hans Lund)

Schmidt (-Vodder), Johannes Carl, 1869–1959, præst, politiker. * 9.6.1869 i Tønder, † 13.11.1959 i Tørsbøl, begr. i Kværs. F: seminarieforstander, sognepræst Niels S. (1826–1901) og Margaretha Henriette Luise Hasselmann (1837–75). ~ 1.6.1897 i Haderslev med Johanna Magdalena Hasselmann, * 27.7.1876 sst., † 7.11.1965 i Tørsbøl, d. af dr.med., fycus, senere sanitetsråd Johannes Lorenz Carl H. (1841–1900) og Johanne Louise Hasselmann (1847–1939).

S.s far var den første seminarieforstander i Tønder efter 1864, men kom der i modsætning til den preussiske ensretning. Han blev derpå præst i Svenstrup på Als, og her tilbragte S. sine barneår. S.s far var nok slesvig-holstener, men viste samtidig forståelse for befolkningens danske sprog. Selv om nationalpolitik sjældent blev diskuteret i hjemmet har hans holdning sikkert præget S.s senere indstilling. Elleve år gammel kom S. 1880 på gymnasiet i Haderslev, og efter studentereksamen 1888 studerede han teologi ved universiteterne i Leipzig, Greifswald og Kiel, og blev her præget af tysk liberal teologi. Efter embedseksamen 1894 aftjente han sin værnepligt i Berlin. Fra 1896 til genforeningen 1920 var han præst i Vodder, et helt overvejende dansksindet sogn hvor der endda kort efter hans tiltræden dannedes en dansksindet frimenighed. S. var tysk og havde ikke interesseret sig for de nationale modsætninger før han mødte dem i Vodder. Han anerkendte de danske nordslesvigers ret til egen kultur og sprog og afviste den preussiske stats tvangspolitik på disse områder. Da statens mere forsonlige politik efter optanttraktatens afslutning 1907 blev genstand for voldsom kritik fra Deutscher Verein für das nördliche Schleswig der skarpt bekæmpede danskheden blev dette for S. anledningen til i det liberale Schleswig-Holsteinisches Kirchenblatt i august 1907 offentligt at tage afstand fra

tvangspolitikken. Han mente den i det lange løb ville vise sig uvirksom i den nationale kamp. Den lille opposition mod Deutscher Verein samledes 1909 i en nordslesvigsk præsteforening og s.å. i Verein für deutsche Friedensarbeit in der Nordmark hvis formand S. blev. Under første verdenskrig støttede S. klart den tyske sag, og fredstraktaten opfattede han som en skændsel. Han opgav nu Friedensverein for sammen med sine tidligere tyske modstandere i et Deutscher Ausschuss at modvirke at Nordslesvig blev dansk. Efter genforeningen 1920 satte S. som mål for hjemmetyskerne at fremkalde en revision af den ny dansk-tyske grænse. Synspunktet fremførtes allerede 1920 i programmet for det tyske mindretals nyoprettede politiske organisation Schleswigscher Wählerverein på hvilken S. som medstifter og formand 1920–34 fik en betydelig indflydelse. Samtidig fik S. et talerør i Neue Tondernsche Zeitung hvis redaktør han var 1920–29 da det fusioneredes med de tyske blade i Åbenrå og Sønderborg til Nordschleswigsche Zeitung. Men også på mindretallets andre organisationer som fx Schulverein og Jugendverband havde S. indflydelse. Han søgte også at fremme det politiske mål ved at skaffe rigstyske penge til Kreditanstalt Vogelgesang der skulle føre en ny jordkamp i Nordslesvig. Sin mest fremtrædende post havde S. 1920–39 som mindretallets repræsentant i folketinget. Her søgte han i afdæmpet form at fremme mindretallets interesser uden at blande sig i almindelig dansk partistrid. S. ønskede kulturelt selvstyre for hjemmetyskerne hvilket delvis lykkedes med loven om folkeskolen i Nordslesvig 1939. Fra afstemningstiden 1919–20 så han desuden hjemmetyskerne i stortysk sammenhæng med de øvrige tyske mindretal i Europa og virkede for samarbejdet mellem disse bl.a. i Verein für das Deutschtum im Ausland, og fra 1927 var han medudgiver af et tysk tidsskrift for europæiske mindretalsproblemer, Nation und Staat, som udkom i Wien.

S.s politiske opfattelse var konservativ-national med socialt islæt, og nazismens ideer var han ikke ganske afvisende overfor. Han ønskede dog ikke at ét parti, nazisterne, skulle tage magten over mindretallet efter 1933, men S. tabte i det taktiske spil 1934–35 og måtte acceptere Jens *Møllers organisation NSDAP-Ns indflydelse i mindretallet. Hans egen indflydelse mindskedes, og ved folketingsvalget 1935 samlede mindretallets yderliggående elementer sig om W. Deichgräber som kandidat, så S. kun med nød og næppe genvandt sit sæde i tinget der var hans sidste betydende politiske post. Ved valget 1939 undlod han at genopstille. Under besættelsen

mistede S. enhver sympati i Danmark idet han stillede sig til rådighed for besættelsesmagten med artikler i Nordschleswigsche Zeitung og med radioforedrag 1941 og 1943. 1946 blev S. arresteret mistænkt for højforræderi og hvervning for besættelsesmagten, men løsladt uden retssag. Han levede nu tilbagetrukket og helligede sig atter sin flittige skribentvirksomhed i tidsskrifter og bøger. 1937 havde han udtrykt sit syn på hjemstavnsens udvikling i bogen *Schicksal, Sendung und Glaube der Nordmark*, og af forfatter-skabet efter krigen skal nævnes hans politiske selvbiografi *Von Wodder nach Kopenhagen, von Deutschland nach Europa*, 1951. – Dr.theol.h.c. i Kiel 1921. Tildelt Lornsen-plaketten 1944 og Lornsen-kæden 1953. □Mal. af Weber, 1937 og af W. Willrich, 1939. Tegn. af sidstnævnte og af L. Hasselmann. Foto.

Bibliografi i Schlesw.-holst. biogr. Lex. III, Neumünster 1974 248f. – J. S.: Von Wodder nach Kopenhagen, von Deutschland nach Europa, Flensb. 1951. Beretn. til folketinget afgivet af de nedsatte kommissioner i henhold til grundlovens § 45 [den parlamentariske kommission] III, 1951; XIV, 1953. – Karl Alnor: J. Schmidt-Wodder, Neumünster 1929. G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 179–81. Sv. Tägil: Deutschland und die deutsche Minderheit in Nordschlesw., Sth. 1970 = Lund studies in international hist. I. Troels Fink: Da Sønderjylland blev delt I, 1978 111–17 262f. – Papirer i Schlesw.-holst. Landesarchiv, Gøtting.

Jørgen Witte

Schmidt, Ernst Johannes, 1877–1933, biolog. * 2.1.1877 i Jægerspris, † 2.12.1933 i Kbh., urne på Vestre kgd. sst. F: godsinspektør Ernst S. (1827–84) og Camilla Ellen Sophie Johanne Kjeldahl (1839–1907). ~ 17.9.1903 i Kbh. (Jesusk.) med Ingeborg van der Aa Kühle, * 3. 4.1881 i Valby, † 5.11.1958 i Kbh. (Davids), d. af driftsbestyrer, senere overdirektør ved Gammel Carlsberg, kaptajn S. A. v.d. Aa *K. (1849–1906) og Johanne E. Wibroe (1851–1933).

Efter studentereksamen 1894 (Schneekloth) studerede S. botanik og påvirkedes stærkt af Eug. *Warming. Allerede fire år senere blev han magister, og 1899, kun 22 år gammel, drog han ud på sin første ekspedition. Sammen med zoologen Th. *Mortensen slog han sig ned på øen Koh Chang i Siambugten, og herfra studeredes plante- og dyrelivet. Endnu mens S. var optaget af bearbejdelsen af det hjembragte botaniske materiale blev han 1901 ansat som fiskeribiolog ved Dansk biologisk station og blev n.å. også knyttet til de nystiftede internationale havundersøgelser. Han blev så stærkt inspireret af stationens iderige leder C. G. Joh. *Petersen at han snart opgav botanikken til fordel for fiskeri- og havbiologi. Petersen, der hurtigt havde fået øjnene op for S.s evner, sendte ham i sommeren 1903 med havun-

dersøgelsernes lille, nyanskaffede damptrawler Thor til Nordatlanten hvor det allerede denne første sommer lykkedes S. at påvise gydepladsen for den islandske torsk og andre vigtige nyttfisk samt de hydrografiske faktorerers altafgørende indflydelse på fiskenes yngleforhold, vækst, vandringer m.v. Mens S. om vinteren 1902–09 var assistent ved den planteanatomiske undervisning på Kbh.s univ. og ved laboratoriet for mikroskopi på Polyteknisk læreanstalt fortsatte han om sommeren på Thor studierne af de atlantiske fisks forplantningsbiologi.

Men det blev åleundersøgelserne der gjorde S. kendt verden over. To italienerne havde 1896 påvist at nogle glasklare, tenformede larver fanget ved Messina var ungdomsstadier af den europæiske ål som man derfor mente måtte yngle i Middelhavets dyb. Men i 1904 fangede Thor vest for Færøerne en tilsvarende ålelarve der var nær forvandlingen til glasål. Hermed indledte S. jagten på ålens yngleområde, der skulle komme til at vare 18 år. Fiskeri med det af S. konstruerede ringtrawl gav under de følgende års togter i Østatlanten masser af ålelarver, men ingen små. I vinteren 1908–09 og i sommeren 1910 gennemsejlede Thor under S.s ledelse hele Middelhavet uden at finde små ålelarver; til gengæld blev Thor-ekspeditionen den til dato mest intensive undersøgelse af det samlede Middelhavets vandmasser og deres pelagiske dyreliv. I Thor-rapporten publiceredes 1912–23 46 store afhandlinger på ialt 3000 kvartsider. – Jagten på ålelarver førtes nu vespå længere ud i Atlanterhavet. S. fik skibskaptajner til at samle til sig, og 1913 sendte han P. *Jespersen på et togt til Vestindien med skonnerten Margrethe. Krigsårenes tvungne stilstand brugtes især til omfattende studier af fiskeracer på Carlsberglaboratoriets fysiologiske afdeling. Her var S. 1910 blevet Emil Chr. *Hansens efterfølger som direktør og var kort forinden tillige blevet medlem af kommissionen for havundersøgelser. Efter krigen gik ålejagten videre. I foråret 1920 og -21 udlånte ØK sin 4-mastede motorskonnert Dana til togter til Sargassohavet, og 1921–22 var S. på et nyt Vestindien-togt med havundersøgelsernes nyindkøbte, bedre udrustede damptrawler Dana. Selv om det heller ikke denne gang lykkedes at fange gydende ål eller helt nyklækkede larver vakte afhandlingen *The breeding places of the eel* (Phil. Trans. Royal Soc. London, 1922) stor opsigt og oversattes til eller genfortaltes på talrige sprog.

Ikke så snart var de atlantiske åleundersøgelser bragt til en i hvert fald foreløbig afslutning før S. planlagde en udforskning af Det indiske oceans og Stillehavets pelagiske dyre- og planteliv – og i første række de knapt 20 ålearters livshistorie.

Som led i de omfattende forberedelser foretog han studier af indopacifiske ålearter systematik; de blev indsamlet på en rejse til Australien, Ny Zealand og Tahiti 1926 eller indforskrævet fra museer verden over. Det var også Carlsbergfondet der bekostede Danas berømte jordomsejling 1928–30 med S. som leder. Ialt udsejlede Dana 65 000 sømil (eller tre gange Jordens omkreds ved ækvator). Der blev især fisket med de effektive ringnet (med en diameter på 1½–3 m) suppleret med bl.a. tusindvis af temperaturmålinger og vandprøver ned til 4–5000 m dybde. „Carlsbergfondets Dana Samlinger“ kom til at omfatte et enormt materiale fra Atlanterhavet/Vestindien og jordomsejlingen: 5–6000 fangster i ringnet med hundred- eller tusindvis af dyr i hver – langt de største pelagiske samlinger tilvejebragt af nogen ekspedition. Før sin tidlige død, 56 år gammel, nåede S. kun lige at ansøge Carlsbergfondet om den første bevilling til det kolossale sorteringsarbejde. Det kom til at strække sig over 40 år, den meste tid udført af 3–4 tekniske medarbejdere og ledet af først Å. *Vedel Tåning, senere E. *Bertelsen. 1973 overgik samlingerne til Zoologisk museum. I *The Danish "Dana"-expeditions 1920–22, 1926–31* publiceredes under S.s redaktion otte store afhandlinger. Senere indgik 1920–22-resultaterne i *The Carlsberg Foundation's oceanographical expedition round the world 1928–30* (kaldet *Dana-Report*), en af havforskningens hovedpublikationer med hidtil 87 afhandlinger – fortrinsvis monografier – på ialt 7850 store kvartsider (adskillige genoptrykt). Hertil kommer godt et par hundrede afhandlinger baseret helt eller delvis på Dana-materiale og mange populærvideenskabelige publikationer, bl.a. *Dana's Togt omkring Jorden 1928–1930, 1932* og *Naturforskeren Johannes Schmidt, 1947*. S.s videnskabelige produktion indledtes med en halv snes botaniske arbejder, bl.a. en monografi om *Danmarks blaagrønne Alger, 1899*, disputatsen om løvskud og bladstilling hos mangrove-træerne (1903) bidrag til den af S. redigerede *Flora of Koh Chang 1–X* (Botanisk Tidsskr. 1900–16) og bogen *Bakterierne* (s.m. Fr. *Weis, oversat til tysk og polsk). Efter en række mindre arbejder om larveudvikling hos diverse østatlantiske fiskegrupper kom 1909 *The distribution of the pelagic fry and the spawning regions of the gadoids in the North Atlantic from Iceland to Spain* som behandler ikke mindre end 17 torskearter og velsagtens er S.s betydeligste arbejde. De omfattende racestudier under og efter krigen omfattede ål og ålekvalbe, tankarpen Lebistes (guppy), ørred og den nordatlantiske torsk. De var baseret på variationsstatistik og biallele (flersidige) krydsningsmetoder, suppleret med eksperimen-

mentelle undersøgelser af kårenes indflydelse på racepræget; de fleste publiceredes under fællestittlen *Racial studies in fishes 1–X, 1917–30*. Andre større arbejder omhandler krydsningsforsøg og arvelighedsundersøgelser over humle og systematik og udbredelse af nogle pelagiske dybhavsfisk fra Middelhavet (1918). – Gennem sine rejser stiftede S. bekendtskab med videnskabsmænd fra hele kloden, og med berømmelsen fulgte medlemskab af talrige udenlandske selskaber og akademier. Han blev medlem af Videnskaberens selskab 1918 og æresdoktor ved Liverpools universitet 1923. Et J.S.-legat støtter bearbejdelse af Dana- og andre dybhavssamlinger. – S. besad et sjældent organisations- og administrationstalent og havde sans for anvendelse af den rette teknik. Han var ambitiøs og kunne være hensynsløs over for nære medarbejdere, men blev i kraft af sin lysende intelligens, stædige vilje, iderigdom og flid en af de betydeligste repræsentanter for de mange økologisk arbejdende danske biologer fra første halvdel af dette århundrede. – R. 1908. DM. 1922. K². 1932. F.M.2. 1930. □Relief af Ida Thoresen, 1934 (Fr.borg; 1935 Carlsberg mus.). Buste (Carlsberglaboratoriet). Medalje 1930 og af H. Salomon, 1946. Mal. af H. Henningsen (Zool. mus.). Foto.

Bibliografi. Carl Christensen: Den botaniske lit. 1880–1911, 1913 213f. Samme: Den botaniske lit. 1912–39, 1940 36f.

Kilder. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1904 115f.

Lit. Berl. aften 22.2.1933. Politiken 23.2. s.å. Å. Vedel Tåning i Berl. tid. s.d. Vilh. Ege i Medd. fra Carlsberglab. XX, 1933 1–IX. P. Jespersen i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. XCIV, s.å. V–XII. Ad. S. Jensen i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1933–34 57–71. Erik Bertelsen sst. 1973–74. Beretn. fra Carlsbergfondet 1974 43–51. O. de Buen i Memorias del consejo oceanográfico ibero-americano, Madrid 1933 nr. 15 1–21. A. J. Allen i Nature CXXXI, London s.å. 424f. R. Legendre i Bulletin de la société zoologique de France LVIII, Paris s.å. 77–80. Louis Joubin i Annales de l'institut océanographique 2.ser. XIV, Monaco 1934 1–19. Proceedings of the royal society of Edinburgh LIII, Edinburgh s.å. 370–73. Anton Fr. Bruun i Estratto della Rivista di biologia XVI, Firenze s.å. 1–22 (heri bibliografi). Naturforskeren J. S., red. Øjvind Winge og Å. Vedel Tåning, 1947 (anm. af Ad. S. Jensen i Naturens verden XXXI, 1947 117–22). Torben Wolff: Danske ekspeditioner på verdenshavene, [1967] 151–97. Samme i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979 især 121–25. Erik Bertelsen i Carlsbergfondets årsskr., 1982. *Papirer* i Kgl. bibl. og Rigsark.

Torben Wolff

Schmidt, Jørgen Haagen, 1910–44, regissør. * 18.12.1910 i Kbh. (Jac.), † 15.10.1944 i Jægersborg, begr. i Mindelunden, Ryvangen. F: prokurist Johannes Haagen S. (1870–1919) og Olga Amanda Petersen (1878–1952). ~ 29.10.1941

Schmidt, Jørgen Haagen

med Bodil Berg Jørgensen, * 10.5.1922.

Efter realeksamen blev S. udlært som isenkræmmer, men rastløs af sind søgte han i ungdomsårene en række vekslende beskæftigelser som bilsælger, forhandler og dørvogter ved en københavnsk variete m.m., indtil han 1942 fik stilling på Citroën-fabrikkerne i Kbh. I denne stilling fik han lejlighed til en udstrakt småsabotage over for biler der af den tyske værnemagt blev indbragt til reparation. – 1943 fik S. kontakt med sabotageorganisationen Holger Danske og blev hurtigt en af dennes mest aktive og dristige sabotører med et første sabotageangreb netop mod Citroën-fabrikkerne. Derpå fulgte talrige andre aktioner, ligesom S. snart påtog sig at deltage i likvideringen af stikkere. Hurtigt blev han stærkt eftersøgt – kendt i illegale kredse som Citronen – og han måtte en overgang tage til Sverige, men vendte inden længe tilbage for med enestående mod og dristighed at genoptage sin modstandsaktivitet der også kom til at omfatte arbejdet på at gennemføre illegale transporter til Sverige af stærkt eftersøgte personer. Under arbejdet havde han søgt at skjule sin identitet med skæg og briller samt iført sig politiuiform, men uvidende om den tyske aktion mod politiet den 19.9.1944 blev det netop uniformen der skulle blive hans skæbne. Han blev anholdt på gaden, søgte at flygte, men blev alvorligt såret, og under transport til tysk lazaret lykkedes det ham at skyde sin tyske vogter, hvorpå ambulancefolkene bragte ham til dansk hospital. Af frygt for tysk razzia blev han herfra viderebragt til en privat villa nord for Kbh., men det lykkedes Gestapo at opspore hans tilholdssted, og skønt såret og sengeliggende forskansede S. sig i soveværelset. Det kom til en voldsom ildkamp, hvorunder tyskerne måtte tilkalde forstærkninger, og da huset brød i brand måtte den nu hårdt sårede S. forlade huset og blev uden for hoveddøren dræbt af byger af kugler. Under ildkampen var otte tyskere dræbt og mange sårede. □Tegn. af Jørn Glob efter foto (Fr.borg). Foto.

Bent Demer: Bogen om Jørgen, Citronen, 1945.

Jørgen Hæstrup

Schmidt, Karl Hendrik Posselt, 1844–1922, lærer, forfatter. * 16.1.1844 i Ålborg, † 28.11.1922 i Odense, begr. sst. F: købmand Hans Peter S. (1804–45) og Hedevig Marie Thorsine Green (1812–70, ~2° 1848 med købmand Peter Christian Terp, 1815–86). ~30.5.1871 i Ålborg med Frederikke Clausen, * 12.9.1849 i Ålborg, † 6.9.1912 i Odense, d. af skibsfører Niels Peter C. († 1851) og Poulina Fischer (1817–97, ~1°

1838 med skibsfører Niels Peter Møller, 1812–44).

S. blev student 1862 fra Ålborg, tog 1866 magisterkonferens i fysik og vandt 1868 universitetets guldmedalje for en afhandling om de galvaniske teoriers historie. 1867–71 var han lærer i Kbh. og blev 1871 adjunkt i Odense, 1888 overlærer sst., tog sin afsked 1918, men syslede stadig med lærergerning. 1918 fungerede han som rektor under en vakance og fik fællesundervisning indført ved skolen. Han udgav en del fysiske lære- og håndbøger, således *Lærebog i Experimentalfysikken I–III*, 1878–79, *Mindre Lærebog i Fysik*, 1876 (9. udg. 1910) og *Naturlærens Begyndelsesgrundene*, 1891 (5. udg. 1911; også på islandsk). Hans hovedproduktion ligger dog på andre felter. Som medlem af Odense byråd (1881–97) var han formand for teaterudvalget og kom herved ind på teaterhistoriske studier der satte frugt i bøgerne *Meddelelser om Skuespil og Theaterforhold i Odense*, 1896 og *Odense Theater 1896–1914. En Række Meddelelser*, 1914. Der fandtes kun en sparsom litteratur om provinsteatrene, og S.s flittige samlerarbejde har derfor grundlæggende betydning, især for den første bogs vedkommende. 1901 udgav S. det på utrykte kilder hvilende værk *Meddelelser om de Begivenheder, som knyttede sig til de fremmede Troppers Ophold i Danmark i 1808* (suppleret med Aktstykker i Odense katedralskoles programmer 1902–07), og herigennem kom han ind på studium af Napoleon der affødte bøgerne *Napoleon I og det spanske Kongehus*, 1905, *Napoleon paa Elba*, 1909, *Napoleons Hjemkomst fra Elba 1.–20. Mars 1815*, 1914, *De hundrede Dage – Waterloo*, 1917, *Efter Waterloo. Fra Paris til St. Helena*, 1919 og *Napoleon paa St. Helena*, 1922 hvori han med kyndighed gør rede for forskningens resultater. Efter hans død udkom *Napoleons Barndom og Ungdom*, 1928. – R. 1896. DM. 1921. □Tegn. af Otto Neumann, 1917. Foto.

Stamtvl. over Valentin Hermansen Beyers efterkommer. Tillæg, 1904 44. Fyns stiftstid. 31.10.1921 og 28.11.1922. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Povl Engelstoft*

Schmidt, Louis Harald Olaf Joachim, 1885–1952, redaktør, bladudgiver. * 2.2.1885 i Holbæk, † 13.8.1952 i Århus (Pauls), begr. Risskov kgd. F: maskinist Harald Oluf Vilhelm S. (1864–1911) og Louise Christine Hansen (1867–1912). ~23. 12.1908 i Kbh. (b.v.) med Ingeborg Christine Petrea Lund, * 17.3.1886 i Roskilde, † 6.11.1966 i Vejby ved Århus, d. af amtsfuldmægtig Vilhelm Joachim Christian L. (1854–91) og Petrea Charlotte Amalie Møller (1859–1928, ~2° med købmand Jens Christian August Dahl, 1856–1938,

~ 1° 1896 med Dorothea Christiane Louise Olsen, * 1854, ~ 3° 1930 med Martha Kirstine Heddam, * 1894).

Efter folkeskolen begyndte S. som avisbud i Holbæk og kom derefter i lære som typograf på Holbæk Amts Dagblad. Samtidig begyndte han at tegne og skrive småstykker til bladet og fortsatte med free lance journalistik i Kbh. efter endt læretid. Et par år senere ansattes han i kortere tid ved Roskilde Tidende, Ringsted Folketidende og Aalborg Amtstidende hvorfra han 1909 kom til Aarhus Stiftstidende. Her var han den næste halve snes år en flittig og meget benyttet causeur og teateranmelder. 1918 avancerede han til medredaktør og overtog 1.4.1920 udgivelse og redaktion af bladet som ene-ejer idet dets hidtidige ejer Th. Funch Thomsen overdrog ham bladet, dog uden bogtrykkeriet, for 1,2 mill. kr. der skulle betales over 10 år. Bag disse i 1920 lempelige vilkår lå utvivlsomt Funch Thomsens ønske om at bladet skulle føres videre af S., men med 1920 var de gyldne år forbi og S. måtte i 1920'erne kæmpe for at præstere renter og afdrag. Trods dette udvidede han bevidst Aarhus Stiftstidende kvantitativt og kvalitativt. Ændringerne var påvirket af Politikens journalistiske linje, men tilpasset en provinsavis' forhold. Han samlede en dygtig, vellønnet og kaldsbevidst medarbejderstab og gav gennem sin indsigt i både tekniske og journalistiske forhold hele bladvirksomheden en effektiv organisation. Lokale nyheder og underholdende og oplysende stof, god politisk dækning og objektiv reportage, kort og letfattet formulering gav bladet en konstant fremgang så oplaget i hans tid næsten fordobledes, 11 000 eksemplarer 1920, 42 000 i 1950. I moralske og kulturelle spørgsmål fastholdt bladet konservative synspunkter, men affarvedes iøvrigt partipolitisk og hævdede uafhængighed gennem egne standpunkter. Det støttede således Bent Holstein i hans stridigheder med den konservative partiledelse i 1920'erne og anlagde en nykonservativ socialt forstående kurs. S. helligede sig helt sin bladvirksomhed. Af den grund og for ikke at komme i afhængighedsforhold til nogen afslog han alle tilbud om offentlige hverv. Først sidst i 1940'erne tog han et par bestyrelsesposter som medlem af forretningsudvalget i den danske presses fællesindkøbsforening 1948 og som formand for den konservative presse 1948. Sine journalistiske og etiske principper for blad-drift som han utvivlsomt følte som et kald, redegjorde han for i et par interviews i sit blads 150 års jubilæumsnummer 1.1.1944. – R. 1935. DM. 1949. □Foto.

Sv. Thorsen: Den danske dagspresse I-II, 1947–51. Århus stiftstid. 14.8.1952. Politiken s.d. Berl. tid. s.d. Rich. Gandrup: Redaktør L. S., 1957. Niels Thomsen: Dagbladskonkurrencen 1870–1970 I–II, 1970. Århuskonservatismen 100 år, red. Henry A. Robæk og Lars P. Gammegaard, 1973.

Helge Larsen

Schmidt, Niels, se Schmidt, Johannes.

Schmidt Pedersen, Ole, * 1928, kapelmester, komponist. * 14.7.1928 i Kbh. (Timotheus). F: fuldmægtig Hugo S. Pedersen (* 1897) og Erna Spangsbo (* 1900). ~ 1960 med balletdanser, senere sceneinstruktør Lizzie Rode Philipson, * 12.9.1933 i Kbh., d. af Mogens Ferdinand P. og Gerda Catharina Rode Østerberg (* 1907).

Efter en meget kort handelstandskarriere ernærede S. sig som jazzpianist, mens han studerede ved Det kgl. da. musikonservatorium. Hans officielle debuter som komponist og dirigent fandt sted 1955, det år hvor han også aflagde diplom-eksamen i klaverspil. Men allerede 1953 havde komponistkollegaen Jørgen Jersild i sin egen skab af anmelder tillagt S. „et helt igennem ægte kompositionstalant. Hans musik er hørt og fornemmet til forskel fra alt det, som lader sig konstruere med passer og lineal“. Blandt kompositionerne fra disse tidlige år er en ballet som S. glemte i et S-tog og måtte skrive om på 14 dage. Balletten (*Bag Tæppet*, koreografi: Fredbjørn Bjørnsson, Det kgl. teater 1954) blev ikke nogen stor succes, men var dog medvirkende til at skaffe S. studiestøtte i form af tipspenge. 1956 deltog S. i et dirigentkursus i Holland, og samme år ansattes han som musikanmelder ved BT. Avisen måtte dog snart vige for den aktive musikudøvelse: 1957 blev han bedt om selv at dirigere balletpartituret *Feber* på Det kgl. teater, og det følgende år blev han under en del avisopmærksomhed ansat som balletkapelmester ved teatret. Hans letflydende komponistvirksomhed omfattede i disse år bl.a. musikken til den dengang meget omtalte film *Kærlighedens melodi* med Nina og Frederik samt Louis Armstrong i en lille, stærkt opreklameret rolle. 1961 leverede S. musikken til sin kone, Lizzie Rodes koreografdebut, *Ballet i D*, på Det kgl. teater og krydret med nogle udenlandske gæsteengagementer virkede han ved teatret frem til 1965 hvor hans kontrakt ikke blev fornyet, angiveligt fordi han havde udtalt sig offentligt om teatrets interne anliggender, *in casu* dansernes manglende musikalitet. S. har i det hele taget sjældent lagt skjul på sine meninger, og hans dynamiske, stærkt uadvendte holdning har ikke altid skabt ham lutter venner. – De famøse udtalelser var faldet i Århus hvor han januar 1965 for første gang dirigerede Århus

byorkester og hentede sig prædikaten „en strålende dirigent, der formelig rystede musik ud af manchetterne“. Senere samme år dirigerede han sin første torsdagskoncert. Den følgende tid bragte ham i nærmere kontakt med bl.a. Sønderjyllands symfoniorkester, og 1969–70 var han tilknyttet Hamburger symfonikerne som chefkapelmester.

Med vennerne Klaus Riffbjerg og Jesper Jensen som librettister skrev S. operaen *Udstilling* der 1969 blev Lizzie Rodes debut som kongelig operainstruktør. 1971–73 var S. fast dirigent for radiounderholdningsorkestret, hvor han med en anden ven, komponisten Ingolf Gabold som producer formåede at bibringe musikerne en stærkt forbedret spillestandard i et semi-symfonisk repertoire. Via Flemming Flindt hentedes han så i sæsonen 1973–74 tilbage til Det kgl. teaters opsætning af *Flagermusen*. – 1974 gjorde S. en spektakulær entré på plademarkedet med alle Carl Niensens symfonier, spillet af London Symphony Orchestra som pladeselskabet Unicorn havde hyret med danske fondspenge i ryggen, efter at S. forgæves havde bejlet til radiosymfoniorkestret som kort efter udgav symfonierne under Herbert Blomstedts ledelse. Skal man tro de internationale anmeldelser løb S. af med sejren, og han kunne foruden en række internationale engagementer indkassere såvel Carl Nielsen-prisen som Gramex-prisen 1975. Efter Nielsen-projektet har S. foruden egne værker pladeindspillet bl.a. H. Løvenskiolds musik til *Sylfiden* og en række af Niels Viggo Bentzons symfoniske værker. – 1977 var S. og Rode medunderskrivere på et forslag om et kulturcentrum i det gamle ridehus i Næstved, men det blev i stedet Århus byorkester der 1978 løb af med S. som kunstnerisk leder og chefkapelmester. Med sin farverige dirigentprofil har S. siden vundet byorkestret et stort nyt publikum og dermed skabt politisk basis for en udvidelse af orkestret. I forbindelse med åbningen 1982 af Musikhuset i Århus skrabede S. penge sammen til en storstilet international kompositionskonkurrence, hvis resultat dog næppe vakte den genklang han havde forventet. Heller ikke S.s egne kompositioner har vundet kritikernes udelte bifald gennem årene. Det imødekomende i hans musikalske stil er ofte blevet kaldt letbetenet i stedet; men ingen har betvivlet hans håndværksmæssige kunnen, og hans solokoncerter for forskellige messingblæsere, guitar og violin har givet en række danske og udenlandske solister fordelagtige udfoldelsesmuligheder. – Sideløbende med dirigenthvervet i Århus har S. haft en stadig accelererende international karriere med London-opførelsen af Havergal Brians monumentale *Goriske*

symfoni 1980 som et foreløbigt højdepunkt. – R. 1980. □Foto.

Værkfortegn. i brochure fra Ed. Wilhelm Hansen, 1982. – Interview i B.T. 4.12.1956. Nele Poul Sørensen i Weekendavisen 13.8.1982.

Knud Ketting

Schmidt (Smed), Peter (Peder) Poulsen, 1797–1885, filantrop. * 22.11.1797 i Stenderup, Toftlund sg., † 18.3.1885 på Bøgildgård, begr. i Torning. F: gårdmand Poul Hansen (S.) (ca.1761–1806, ~1° med Maren Jensdatter, 1767–89) og Maren Jensdatter (ca.1767–1828). ~1° 25.6.1830 i Bevtoft med Gyde Maria Toft, * 3.3.1796 i Bevtoft, † 25.6.1842 på Bøgildgård, d. af fæstehusmand Peder Jensen T. (ca.1750–1826) og Lena Sørensdatter (ca.1753–1824). ~2° 4.6.1843 i Torning med Rasmine Caroline Gade, * 4.6.1802 i Grenå, † 10.10.1859 på Bøgildgård, d. af landeværns-kaptajn og konsumtionsinspektør Cæsar Læsar G. (1751–1807) og Elisabeth Krog (1759–1817).

S. var et par år i handelslære i Kbh., læste derefter til landmålereksamen og var i tre år assistent ved matrikelopmålingen i Jylland, i et par år skriver på et herredskontor og kom 1823, 25 år gammel, på Tønder seminarium hvor undervisningsproget da var tysk. 1825 blev han på foranledning af J. Collin efter kongelig ordre sendt til Schweiz for at gøre sig bekendt med arbejdet i den af Phillipp Emanuel v. Fellenberg under påvirkning af Heinrich Pestalozzi oprettede opdragelsesanstalt på Hofwyl ved Bern. Her var S. i 14 måneder og satte sig grundigt ind i Fellenbergs opdragelsesprincipper der forbinder skoleundervisning med praktisk oplæring ved landbruget. Efter hjemkomsten oprettedes med kongens støtte 1827 et fellenbergsk institut på gården Cathrineøst ved Sorø (nedlagt 1848). S. længtes dog tilbage til Jylland, og 1830 fik han tilladelse til at købe den forfaldne hedegård Bøgildgård ved Kjellerup; den blev stillet gratis til rådighed for ham tillige med et beløb til nye bygninger og disses forsyning med inventar m.m. I øvrigt skulle S. klare sig uden tilskud til driften af Bøgildgård der skulle ledes som „fellenbergsk institut“ for drenge. S. blev gennem sit opdragerarbejde banebryder for nye synspunkter i forsoget for vanskelige børn. Han forstod at bibringe medarbejdere og elever arbejdsglæde og lykkefølelse ved de små fremskridt der nåedes, og ved sin nøjsomhed og arbejdsomhed lykkedes det ham at forbedre forholdene. I en del år måtte han for at skaffe midler til Bøgildgård påtage sig meget arbejde som landmåler. Fra 1842 fik han et lille statstilskud der efterhånden forøgedes. I hans sidste leveår blev Bøgildgårds gamle og dårlige

bygninger afløst af nye, og virksomheden er senere ændret således at hjemmet siden 1912 drives som statsungdomshjem. S. virkede bl.a. også som taler for afholdssagen og nød stor anseelse på egnen. – DM. 1840. R. 1877. □ Træsnit 1877. Litografi 1878 efter foto.

C. A. Thyregod i Ill.tid. 21.10.1877. Nik. Bojsen: Medd. om den fellenbergske opdragelsesanstalt, 1888 (3. udg. 1900). Axel Petersen: Samf. og børnene, 1904 110–15. Olaf Carlsen: Om det første da. Fellenbergske institut, 1926 = Sorø akad.s skoleprogr. Beretn. fra statsungdomshjemmet Bogildgård 1830–1930, 1930.

Oluf J. Skjerbæk*

Schmidt Rasmus (Reimer) Henrichsen, 1792–1845, missionær. * 23.6.1792 i Sønderby-Vilstrup ved Haderslev, † 12.4.1845 i Ny Bamburg, Surinam, begr. sst. F: skrædder Henrich S. (ca.1755–1810) og Anna Marie Rasmusdatter Reimer (1756–1840). ~ 7.6.1830 i Christiansfeld brødrenehed med Augusta Wilhelmine Margaretha Lassen, * 10.10.1799 i Slesvig, † 11.10.1877 i Gnadenfeld (~ 2° 1846 med missionær Johann Gottfried Meissner, † 1882), d. af kræmmer Hans L. († senest 1830) og Dorothea Margaretha Koeber († senest 1830).

S. blev 182 optaget i brødreneheden i Christiansfeld og 1830 sendt som missionær til hollandsk Guyana (Surinam) hvor menigheden havde virket i næsten 100 år. Han arbejdede i begyndelsen blandt neger-slaverne (slaveriet ophævedes først 1863), siden blandt de såkaldte „busknegre“, dvs. efterkommere af slaver som var flygtet ud i urskoven („bush“). I denne primitive nomadefolkning, der levede i stadig frygt for onde ånder, havde brødreneheden 1765 begyndt en mission, men opgivet den 1813, fordi klimaet havde krævet mange menneskeliv. Busknegrene bad stadig om at få en lærer sendt ud, og 1840 genoptog S. og hans hustru arbejdet (i Ny Bamburg ved Surinamflodens øvre løb). Efter fem års trofast arbejde bukkede også han under for klimaet og missionsstationen flyttedes længere ud mod kysten.

Schwester Meissner: Bericht von dem Entstehen der Brüder-Mission unter den Buschnegern zu Bambej, Schreiberhau 1850. Karl Fr. Ledderhose: Die Mission unter den freien Buschnegern i Surinam, 3. udg. Heidelberg 1876. Nachrichten aus der Brüdergemeine LXV, Gnadau 1883 348–73.

Lorenz Bergmann*

Schmidt, Robert Henrik, 1882–1941, skuespiller, sceneinstruktør. * 27.4.1882 i Kbh. (Holmens), † 17.11.1941 på Hareskov kuranstalt, urne på Søndermarks kgd. F: malermester Henry Tobias S. (1838–99) og Thoma Kathrine Schandorff (1850–1931). ~ 17.5.1928 i Birkerød med Hed-

wig (Hee) Victoria Jensen, * 28.3.1899 i Lammestrup, Borup sg., Voldborg hrd., † 10.6.1958 i Kbh. (Hyltebjerg) (~ 1° 1917 med læge Carl Hassager, 1870–1945, ~ 3° med arkitekt Einar Rosenstand, 1887–1953), d. af gårdmand i Lammestrup, senere restauratør i Kbh., endelig kommissionær sst. Carl Christian J. (ca.1859–1910) og Hanne Marie Nielsen (1862–1920). – Bror til Albrecht *S.

S. besøgte som barn nogle år balletskolen ved Det kgl. teater, men kom senere i handelslære indtil han gav efter for skuespillerlysten og blev elev på Dagmar-teatret hvor hans navn første gang stod på plakaten ud for Reynaldos lille rolle i *Hamlet* 28.10.1902. Han spillede en del småroller i de følgende sæsoner, og 1905–08 turnerede han med gruppen „De Otte“ og Peter *Fjelstrups selskab i Skandinavien, kom derefter til Odense teater, var 1910–14 (og 1927–29) atter ansat ved Dagmar-teatret og brød igennem i årene 1914–25 i hvilke han virkede ved scenen i Frbg. allé under dens skiftende chefer, fra 1922 også som instruktør. I denne egenskab vandt han megen anerkendelse for sin opstilling af *Thérèse Raquin* (Dagmar-teatret 1927) hvor Emile Zolas realistiske stil var gennemført konsekvent. S. var en intelligent karakterskuespiller med en fast replik; han kunne virke heftig og nervøs, når ordene farvedes af hans stærke temperament; replikken og situationen var udarbejdet til den mindste enkelthed, undertiden med for tydelig understregning; klarhed og præcision karakteriserede ham. Blandt hans bedste skikkelser var advokaten i *En Fallit*, assessoren i *Hedda Gabler*, opvarteren i *Lad os skilles*, stewarden i *Den sidste Rejse*, teaterdirektøren i *Seks Personer søger en Forfatter* og den franske tjener i *Vores lille Kone*. S. kendte sit fag og dets forudsætninger, og hans flid og initiativ gjorde ham til en søgt instruktør på et bredt felt i free lancing; han udførte en stor iscenesættelse ved skolescenen – hvor han bl. a. spillede jøden i *Genboerne* som komisk person – og ved Arbejdernes teater hvor en halv snes forestillinger, hovedsagelig med amatører, skyldtes ham, deriblandt *I Folkets Navn*, dramet om Sacco og Vanzetti (1930). Også i provinsen iscenesatte han, bl.a. Kaj Munks skuespil *Sejren* og *Han sidder ved Smeltediglen* der 1939–40 blev en meget stor succes, som 1941 efterfulgtes af *Egelykke*. Hans indstuderinger var gennemarbejdede, og hans dramaturgiske indsigt udtrykte han i afhandlingen *Hvorfor bliver Ofelia sindssyg?* (Tilskueren, LII, 1935, II, s. 42–50), der røbede et nysyn, samt i mange dagbladsartikler og karakteristikker bl.a. i et lille skrift om Peter Fjelstrup (1918) der for brødrene S. stod som periodens

Schmidt, Robert

største sceniske begavelse. □Tegn. af Albrecht Schmidt ca.1900 (Teatermus.), mal. af samme. Tegn. af Carl Fischer, 1919 (Teatermus.) og i rolle af Vald. Møller (sst.). Tegn. af Ivan Opffer, 1920. Foto.

Axel Kjerulf i Politiken 18.11.1941. Sv. Sabroe i Socialdemokraten s.d. Aage Stevns i Nationaltid. s.d. Rob. Neiendam: Forlystelsernes allé, 1958.

Robert Neiendam*

Schmidt, Peter Carl Rudolph, 1836–99, forfatter. * 25.7.1836 i Kbh. (Fødsst.), † 5.4.1899 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: skomagermester Simon Peter S. (1800–85) og Anne Dorthea Corell (1797–1871). ~ 14.5.1876 i Kbh. (Pauls) med Emilie Amalia Jensen, * 1.4.1846 i Kbh. (Trin.), † 14.4.1904 sst., d. af arbejdsmand Peter J. og Juliane Charlotte Ingeborg Lassen.

Under små kår voksede S. op i barndomshjemmet i Klareboderne. Efter konfirmationen kom han i boghandlerlære (1851) hos F. H. Eibe hos hvem han efterhånden som medhjælper fik en betroet stilling indtil Eibe sagde ham op 1858. På egen hånd fortsatte han med ihærdighed sine studier, især i moderne sprog og litteratur. Af samtidens danske forfattere gjorde M. A. *Goldschmidt stærkest indtryk på ham (se *M. Goldschmidt. Erindringer og Bidrag til en Karakteristik i Nytaarsgave* udgivet af Foreningen Fremtiden, Ny rk., VII, 1888). Han læste „Nord og Syd“ efterhånden som hæfterne kom til boghandelen, og i alle stridsspørgsmål følte han sig som Goldschmidts „allierede“. 1853 forfattede han en lille komedie *Natten før Slaget ved Torgau*. Den blev indsendt til Det kgl. teater og straks antaget af J. L. *Heiberg, men først i sept. 1855 kom den til opførelse under den ændrede titel *Frits i sin Lejr*. Efter et par opførelser henlagdes den. Hos Eibe fik han udgivet nogle oversættelser (bl.a. Prosper Merimées *Colomba*) og denne udsendte også hans første digtsamling *Et Ungdomsliv*, 1858. S. søgte 1858 ikke nogen ny plads, men begyndte for sine opsparede penge at læse til studentereksamen som han tog 1861. Efter studentereksamen foretrak han en fri litteratiltværelse. I to år dyrkede han alene filosofien, grebet af Rasmus *Nielsen hvis tro våbendraget han forblev resten af sit liv. En ny digtsamling *Digtninger*, 1863, tilegnede han Rasmus Nielsen. I det følgende tiår (1864–74) var han især virksom som kritiker og essayist. I tidens debat om livsanskuelsen deltog han på Rasmus Niensens side med en række afhandlinger: *Om Tro og Viden som absolut uensartede Principper*, *Om Selvmodsigelsen i Prof. Rasmus Niensens Lære*, der var rettet mod Georg *Brandes, og *Er Hr. Lic. Henrik Scharling en alvorlig Mand?*, alle fra

1866. Med R. Niensens *Filosofi og Den Grundtvigske Anskuelse?*, 1867, hans interessanteste indlæg, forsøgte han at bygge bro mellem grundtvigianismen og Rasmus Nielsen. I fortsættelse af denne filosofiske kampagne ligger tidsskriftet *For Idé og Virkelighed* fra april 1869 indtil okt.1873 som han udgav sammen med Rasmus Nielsen og Bjørnstjerne Bjørnson der erstattede Clemens *Petersen efter dennes pludselige bortrejse. S. var den egentlig drivende kraft, tidsskriftet må derfor i egentligste forstand betegnes som hans værk. Ligesom „Revue des deux Mondes“ der nævnes som forbillede skulle tidsskriftet indeholde belærende afhandlinger fra „Virkelighedens store Hovedreligioner, Naturens og Historiens og Samfundets“, vekslende med æstetiske sager. Selv bidrog S. i stigende grad til tidsskriftet med store litterære afhandlinger og en række „Tidsbetragtninger“. Afhandlingerne om Alfred Tennyson, Gustave Flauberts „Madame Bovary“, og om Walt Whitman som han indførte i Danmark, og af hvem han 1874 oversatte *Demokratiske Fremblik*, vidner om hans vågne europæiske orientering der gør hans kritiske artikler til et værdifuldt supplement til Brandes'. Af de danske afhandlinger kan fremhæves den vægtige *Grundtvig og den tyske Orthodoxi* og *Om Aladdin Typen*, hans bedste forsøg på en filosofisk, åndshistorisk litteraturfortolkning. Hans „Tidsbetragtninger“ følger den tysk-franske krig i dens udvikling og afslutning og former sig i det væsentlige som et opgør mellem dansk og tysk. Med alle sine dybeste forudsætninger var han bundet til Johann Wolfgang Goethes, Friedrich Schillers, Johann Gottlieb Fichtes, idealismens Tyskland. I det nye Tysklands militære sejr over Danmark og Frankrig og i dets politiske samling ser han et resultat af „Selvkærlighed“ og „brutal Underkjendelse af enhver Hindring, selv om denne Hindring var en Ret“, et dybt fald fra virkeliggørelsen af Fichtes nationale idé om „en Optugtelse af det tyske Folk under Frihedens Brug til national Enhed“. I den „paa Frændskabsfølelse begrundede Samfærd“ som han håber at fremtiden vil genoprette ser han Nordens verdenshistoriske mission deri at det „under Adskillelsen har bevaret den germanske Aands egentlige Sandhedskjerner“ og således kan vise vej til opbyggelsen af en germansk-folkelig nationalkultur. Grundtvig, Rasmus Nielsen og Whitman er for ham grundpillerne i denne moderne demokratiske kultur der skal bringe Fichtes nationale idé til virkeliggørelse. Efter ophøret af tidsskriftet rejste han kort efter nytår 1874 til Tyskland.

Hjemkommen til Danmark vendte han efter sit filosofisk-publicistiske felttog tilbage til digtnin-

gen. Han udsendte et bind *Ældre og nyere Digte*, 1874, hvori bl.a. *Hjerteblood* og *Smeden i Ruhla* og et lille hæfte med *Fem Tidsdigte*, 1875. Skuespildigtningen fortsatte han med idédramaet *Den forvandlede Konge*, 1876, der på Det kgl. teater blev spillet med held. Men lykken der en kort tid havde tilsmilet ham vendte sig brat med hans næste skuespil *En Opvækkelse*, 1877, der på Det kgl. teater blev en fiasko. Selv så han heri kun et udslag af forfølgelse mod ham. – I håbløs kamp mod svigtende interesse hos publikum og kritik opretholdt han gennem 80'erne en mangesidig kritisk og digterisk produktion. Kritikken omfatter: *Sex Foredrag*, 1878, heri afhandlingen om Aladdin, *Om det intuitive Geni med særligt Henblik paa N. F. S. Grundtvig*, 1879, *Buster og Masker*, 1882, *Ad egne Veje*, 1884 hvori en ensidig polemisk anmeldelse af første bind af Brandes' „Hovedstrømninger“ der 1872 havde været trykt i „Fædrelandet“, og *Fra Liv og Literatur*, 1887. Som digter opdyrkede S. i denne periode et helt nyt område, novellen. De første prøver blev til på en rejse til Paris og Tyskland som han 1880 foretog på det Ancker'ske legat, og allerede n.å. var et bind færdigt: *Haandtegninger*, 1881 der fulgtes af flere samlinger med fællestitlen *Haandtegninger*. Efter en samling *Fortællinger paa Vers*, 1886 nåede han som lyriker sit højdepunkt med sin sidste digtsamling *Tanker og Toner*, 1892. Heri findes mindediget om Rasmus Nielsen og digte som *En Glorie*, *Regnefejl*, *Ugleæg i Vinen* og *Kulier*, det mest storladne udtryk for S.s isolation i tiden, følelsen af at være „en fremmed i et fremmed Land“. Det ideale tankeindhold giver S.s digtning en egen fast holdning der aftvinger respekt; men den mangler anskuelighed, fører en dødvægt af guldalderpoesiens slidte ord med sig. Som kritiker og kulturforkynder gjorde S. sin hovedindsats med „For Idé og Virkelighed“. Hans større bidrag hertil udgør de betydeligste afhandlinger i hans essaysamlinger fra 80'erne. Han formåede ikke imod Brandes at hævde en stilling som oppositionens førende aktuelle kritiker. I den „Formæling“ af idé og virkelighed der var hans program kom hovedvægten til at ligge på ideerne, en svunden tids arvegods som det ikke lykkedes ham at bringe i levende kontakt med tidens behov og den reale politiske og nationale situation eller at optage organisk i sin personlighed der var splittet mellem mindreværdsfølelser og en højt opdreven kraft- og personlighedsdyrkelse. □ Stengraving af L. Touscher. Træsnit 1886 og af H. P. Hansen, 1889. Teg. af C. F. Bayer, 1896 (Fr.borg). Foto.

Erindr. i Husvennen, 1892–93 og Forfatterbogen, 1898 76–89. Orbis litterarum VII, 1949 31–60 (brevveksl. med Walt Whitman). – P. A. Rosenberg i Nutiden X, 1886

153f. Samme i Literatur og kritik II, 1889 412–74. Holger Jørgensen: R. S., 1906. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. 1–III, 1921–25. Fr. Schyberg: Walt Whitman, 1933. Carl Roos: Virkelighed, 1940 169–83. – Papirer i Kgl.bibl.

Oluf Friis*

Schmidt, Rudolph Johan Christian, 1886–1955, grosserer. * 21.6.1886 i Nykøbing F., † 26.5.1955 i Kbh. (Helligkors), begr. Gentofte kgd. F: instrumentmager Ove Christian S. (1851–1914, ~ 2° 1891 med Petrea Christiane Pingel, 1857–1913) og Ane Margrethe Mortensen (1854–90). ~ 5.6.1914 i Hellerup med Ellen Margrethe Pingel, * 6.2.1889 på Frbg., † 22.8.1967 sst., d. af handelsrejsende, senere grosserer Hans Theobald P. (1857–1940) og Jacobine Marie Ramlau (1861–1917).

S. tog præliminæreksamen 1902 fra Gregersens skole på Frbg. og den fuldstændige afgangsprøve fra Købmandsskolen 1904; samtidig stod han i lære hos C. Th. Rom & Co. (1902–06). Efter af-tjening af sin værnepligt i marinen rejste han 1907 til New York hvor han bl.a. var ansat i eksport-handelshuset Melchior, Armstrong & Dessau, og hos Steinhardt Brothers der drev en stor og mangesidig forretning med im- og eksport. 1912 kom S. tilbage til Kbh. for at overtage en stilling i rør- og sanitetsfirmaet Bang & Pingel, hvor han virkede i tre år, i den længste tid som rejsende for firmaet. Han ville imidlertid være selvstændig, og da krigsudbruddet 1914 hindrede andre planer løste han n.å. grossererborger-skab i Kbh. og startede firmaet *Rudolph S.* som til at begynde med drev import- og engrosforretning i motorcykler og automobiltilbehør, senere også handel med automobiler. 1924 optog firmaet radioartikler som snart fortrængte de øvrige artikler. 1925 satte han en fabrikation af radioapparater (Unica) i gang; 1937 byggede han egen radiofabrik, og firmaet, fra 1952 A/S, blev et af de aneligste i radiobranchen. 1946 optog han sønnen Erling Pingel Schmidt (* 1917) som medindehaver, men fortsatte til sin død som leder af virksomheden hvorfra radiofabrikken 1949 udskiltes, ligesom han 1940 efter sin svigerfar overtog firmaet Bang & Pingel som eneindehaver.

S. tog desuden del i et omfattende organisationsarbejde. Som medlem af bestyrelserne i Radiogrossistforeningen (næstformand) og Radiobranchens fællesrepræsentation i begyndelsen af 1930'erne var han stærkt optaget af branchens patentrettighedsspørgsmål. Ved siden heraf førte hans stigende interesse for almene spørgsmål ham også ind i engroshandelens hovedstyre. Han var fra 1932 medlem af bestyrelsen for Grossist-sammenslutningen af 1930 og blev 1933

Schmidt, Rudolph

herfra indvalgt i Grosserersocietetets komité, og det blev især inden for denne, engroshandelens hovedorganisation, han kom til at udfolde et fremtredende virke. Som præsidiemedlem og næstformand fra 1934 gjorde han sig hurtigt gældende i organisationens arbejde, først inden for uddannelsesområdet hvor han indtrådte i handelsministeriets eksamenskommission (1933–40) og blev medlem af bestyrelsen for Foreningen til unge handelsmænds uddannelse (1934–37) samt af udvalget vedrørende Niels Brocks handelskole. Fra slutningen af 1930'erne kom han i stigende grad til at tegne organisationen i spørgsmålet om importreguleringer og handelsrestriktioner. 1941(–48) overtog han formandsposten som han beklædte i de vanskelige besættelses- og efterkrigsår. Han formåede at skabe en nær kontakt og et snævert samarbejde mellem handelsorganisationerne og de offentlige myndigheder på trods af sin stærke og principielle uvilje mod handelsbegrænsninger. Formandskabet i Grosserersocietetet medførte, at han indtrådte i vareforsyningsrådet (1941–48) og blev formand for Den danske handelsstands fællesrepræsentation (1941–48) og det internationale handelskammers danske komité (1941–51), ligesom han 1934–49 sad som medlem af sø- og handelsretten. Af en række andre erhvervsmæssige tillidshverv må fremhæves hans sæde i Københavns havnebestyrelse fra 1937 og i bestyrelserne for Det danske Luftfartsselskab 1945–50 (derefter formand for repræsentantskabet) og DFDS. Inden for dansk idræts organisationsliv var han aktiv, bl.a. som bestyrelsesmedlem i Dansk idrætsforbund 1924–30, men især udøvede han gennem en lang årække en økonomisk og organisatorisk indsats til fremme af dansk rosport. – R. 1927. DM. 1938. K.² 1942. □Mal. af Axel Hou, 1941 (Grosserersocietetet). Foto.

Interviews i Børsen 18.6.1946 og Berl. aften 20.6.s.å. – P. H. J. Petersen: Stamtbl. med biogr. optegn. over slægten Pingel, 1931 38. Børsen 1.6.1955. Fr. Dalgas Rasmussen i Berl.tid. s.d. – Børsen 25.2.1965 (interview med Erl. Pingel Schmidt). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen (Jens Vestberg)

Schmidt, Johan Henrik Gamst Valdemar, 1836–1925, orientalist. * 7.1.1836 i Hammel, † 26.6.1925 i Kbh., begr. i Tyrsted. F: sognepræst, sidst i Tyrsted og Uth, Jens Christian S. (1803–93) og Ane Cathrine Marie Alvilda Meyer (1810–86). Ugift.

S. blev student 1854 i Horsens og teologisk kandidat 1859. På daværende tidspunkt fandtes der i Danmark ingen muligheder for at studere Ægyptens og Mesopotamiens oldtidskulturer.

1860 begav S. sig ud på sin første store udlandsrejse der afbrudt af kortere ophold i Danmark kom til at vare ni år. Første del af rejsen gik til Grækenland, Ægypten og Palæstina som han besøgte sammen med sin gode ven fra studieårene, præsten og forfatteren Henrik "Scharling" (S. har skrevet derom i *Reise i Grækenland, Ægypten og det hellige Land*, 1863). I Berlin og Paris studerede S. hos datidens førende ægyptologer, Heinrich Brugsch (1827–94) og Emmanuel de Rougé (1811–72). Han besøgte ligeledes de fleste europæiske samlinger der rummede ægyptiske og assyriske oldsager. Et resultat af de mange studierejser er værket *Assyriens og Ægyptens gamle Historie* I–II, 1872–77. Om dette arbejde er det med rette blevet sagt, at hvis det var blevet publiceret på et af hovedsprogene, så ville det have vundet S. international berømmelse i datidens videnskab. 1873 blev S. dr.phil. på sin afhandling *Indledning til Syriens Historie i Oldtiden efter ikke-bibelske Kilder*. Han var i flere år privatdocent og udnævntes 1883 til midlertidig docent i østerlandsk filologi, dvs. ægyptologi og assyriologi. Denne stilling blev 1916, da S. var 80 år gammel, men stadig utrolig åndsfrisk og virkelysten, omdannet til et fast docentur for ham; han afskedigedes 1922. S. er således den, der har indført det videnskabelige studium af Ægyptens og Mesopotamiens oldtidskulturer i Danmark. Sit første studiefag, teologien, dyrkede S. ikke meget, dog fungerede han 1886–1916 som censor ved den teologiske embedseksamen. En side af S.s virke var hans deltagelse i en lang række internationale kongresser. Den første var verdensudstillingen i Paris 1867 hvor han arbejdede for den danske komité, to år senere var han generalsekretær for den forhistoriske arkæologiske kongres der afholdtes i Kbh. Det var ved sit rige rejseliv i Europa og Ægypten at S. kom til at knytte de forbindelser og indhøste de erfaringer som skulle gøre ham i stand til at udføre sit livsværk, indsamlingen af ægyptisk kunst til Ny Carlsberg glyptotek. 1892 blev et af mærkeårene i hans liv, idet brygger Carl Jacobsen stillede en ret betydelig sum til rådighed for S., så at han kunne indkøbe kunstværker og oldsager fra Ægypten. Med Carl Jacobsens egne ord er „Professor S. skaberen af den ægyptiske samling“. År efter år fortsatte S. sine indkøb, dels på auktioner i Europa, dels i selve Ægypten. Museografien tog S. op, idet han beskrev de ægyptiske samlinger på glyptoteket og Nationalmuseet i flere publikationer. Igennem mange år samlede han materiale sammen til en stor monografi om den ægyptiske sarkofags historie. Værket var planlagt til at blive publiceret på fransk, men første verdenskrig umuliggjorde dette (tryk-

keriet lå i Belgien), hvorfor S. udsendte uddrag af det på dansk, *Levende og Døde i det gamle Ægypten I-II*, 1919, *Sarkofager, Mumiekister og Mumiehylstre i det gamle Ægypten. Typologisk Atlas med Indledning*, s.å. På glyptoteket ledede han endnu kort tid før sin død omvisninger som en kendt og afholdt foredragsholder. – Tit. professor 1869. – R. 1868. DM. 1912. □Tegn. af H. Olrik (Fr.borg) og af Carl Thomsen ca.1908 (Kgl.bibl.). Buste af L. Brandstrup, 1916 (glyptoteket). Silhouet af Else Hasselriis, 1921 (Kgl.bibl.). Mal. af J. Aabye, 1922 (Frimurerlogen, Kbh.). Afbildet på mal. af Aksel Jørgensen, 1929 (Studentergården, Kbh.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1874 58–62. V. S.: Af et langt livs hist., udg. Carl Dumreicher, 1925. – H. O. Lange i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1925 82–84. – Papirer i Kbl.bibl.

Torben Holm-Rasmussen

Schmidt, Aage, 1885–1949, se Roving, Ellen.

v. **Schmidt-Phiselde(c)k** [smet 'fi'sældæk] (egtl. v. Schmidt, genannt Phiseldeck), Conrad Georg Friedrich Elias, 1770–1832, samfundsvidenskabelig forfatter. * 3.7.1770 i Braunschweig, † 16.11.1832 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Ass.). F: professor ved Collegium Carolinum, senere hofråd og arkivar i Wolfenbüttel, dr.jur. Johann Heinrich Christoph S. (genannt P.; adlet 1789 under navnet v. S. gen. P.) (1740–1801, ~2° 1785 med Christine Auguste Elisabeth Meyners, ca. 1744–89) og Maria Catharina Luise Crell (ca. 1743–85). ~20.5.1802 i Lübeck med Maria Wilhelmine Krohn, * 18.1.1777 i Lübeck, † 2.2.1844 i Kbh. (Petri), d. af senator, senere første borgmester, dr.jur. Herman Dietrich K. (1734–1805) og Maria Elisabeth Möller (1752–1813).

S.-P. voksede op i et akademisk, internationalt orienteret miljø. Faderen var således en i samtiden respekteret kender af russiske forhold. Efter at have studeret filosofi og teologi i den nordtyske by Helmstedt et par år, kom S.-P. efteråret 1789 i forbindelse med det danske ægtepar Friederike og Constantin Brun, hvorved han s.å. kom til Kbh. som huslærer for deres ældste barn, Carl. Afbrudt af en rejse 1790–91 med familien Brun fortsatte S.-P. sine studier ved Kbh.s univ. hvor han erhvervede doktorgraden både i filosofi (1792) og i teologi (1794). Sidstnævnte år opnåede han dansk indfødsret. Han gjorde sig hurtigt gældende i den tyske kreds i Kbh., bl.a. var han fra 1791 en flittig bidragsyder til dennes hovedtidsskrift, *Deutsches Magazin*. 1794 fik han takket være finansminister Ernst Schimmelmann et treårigt statsstipendium på 300 rdl. for at han

kunne sætte sig ind i stats- og finansvidenskab; samtidig fortsatte han sine filosofiske studier og forelæste som privatdocent på universitetet, bl.a. over Immanuel Kant. 1797 blev S.-P. assessor i økonomi- og kommercekollegiet, 1801 kommitteret og 1812–13 deputeret sst. 1813–18 var han direktør ved Rigsbanken. Ved Nationalbankens oprettelse 1818 kom han på ventepenge indtil 1823 hvorefter han blev ekstraordinær, fra 1828 til sin død ordinær deputeret i generaltoldkammer- og kommercekollegiet. Derudover var han 1797–1802 sekretær i skolekommissionen af 1789 og 1804–16 medlem af karantænedirektionen som havde overopsynet med bestræbelserne for at hindre indførelse af smitsomme sygdomme fra udlandet. Han var blandt de embedsmænd som 1807 ledsagede kronprinsen til Holsten hvor han bl.a. blev administrerende direktør for den derværende afdeling af Enkekassen. Efter afdelingens sammenlægning med Den almindelige Enkekasse i Kbh. var han i perioder administrerende direktør for denne; 1813–32 var han ordinært medlem af enkekassens direktion. 1811–16 var han i kanal-, havne- og fyrdirektionen, 1813–16 medlem af den ekstraordinære finanskommission og 1826–32 af provideringskommissionen for Kbh.

Fra 1791 til sin død udfoldede S.-P. et omfattende filosofisk og statsvidenskabeligt forfatterskab på dansk, tysk og latin. Hertil sluttede sig en del skønlitterære arbejder, mest digte, enkelte oversættelser bl.a. fra nygræsk, indlæg om den dagsaktuelle politik til dels på regeringens vegne, og en række bidrag af blandet, mest moralsk opbyggeligt indhold. Endelig var han 1798–1810 medredaktør af økonomi- og kommercekollegiets tidsskrift, *Handels- og Industrie-Tidende*. S.-P. var en ivrig tilhænger af 1790ernes modefilosofi, kantianismen. Han skrev *Briefe ästhetischen Inhalts. Mit vorzüglicher Hinsicht auf die Kantische Theorie*, 1797 og påbegyndte en systematisk indføring på latin i Kants kritiske filosofi, *Philosophiae criticae secundum Kantium expositio systematica* hvoraf to bind på i alt 917 sider udkom 1796–98. Værket opnåede dog ikke som håbet international anerkendelse. Også i danske filosofiske kredse fik det en kølig modtagelse, og et tredje, afsluttende bind udkom aldrig. I mange år herefter opgav S.-P. næsten fuldstændig filosofien, og først i sine sidste leveår udsendte han atter et par større filosofiske arbejder, bl.a. *Die Welt als Automat und das Reich Gottes. Ein Beitrag zur Religionsphilosophie*, 1829. Han forsøgte heri at vise at den naturvidenskabelige synsmåde, der anskuer verden som en „automat“, kunne forenes med den teologiske idé om verden som „Guds rige“.

S.-P.s hovedindsats som forfatter er tre statsvidenskabelige arbejder som han publicerede i hurtig rækkefølge 1820–22: *Europa und Amerika*, 1820, *Der Europäische Bund*, 1821 og *Die Politik nach den Grundsätzen der heiligen Allianz*, 1822. I disse tre bøger, der udgør en helhed, forsøgte S.-P. dels at beskrive de ændrede verdenspolitiske tendenser efter De forenede Staters uafhængighed 1776, dels at skitsere hvad Europa kunne gøre for at tilpasse sig de nye forhold. S.-P.s hovedidé som han formulerede i *Europa und Amerika* var, at Amerika var på vej til at blive verdens ledende magt. De europæiske staters tid som indehavere af verdensherredømmet var forbi med uoverskuelige følger for Europas folk. Bl.a. måtte de forvente at miste deres koloniimperier, ikke blot på den vestlige halvkugle, men også i Asien og i Afrika, og dermed en stor del af de rigdomme hvorpå Europa hidtil havde baseret sin eksistens. S.-P. så imidlertid nye muligheder for vor verdensdel, hvis den i erkendelse af de nye storpolitiske grundvilkår ville slutte sig sammen til en enhed som kunne have en realistisk chance for at klare sig i konkurrencen med Amerika. Disse tanker om nødvendigheden af en europæisk union udvikles nærmere i *Der europäische Bund* som giver en detaljeret skildring af, hvordan den europæiske føderale stat skulle opbygges med fælles regering, domstole, møntvæsen og forsvar. I trilogiens sidste bind diskuteres Den hellige alliance, der var et kollektivt sikkerhedssystem, oprettet 1815 mellem fire af de europæiske stormagter og i de nærmest følgende år tiltrådt af de fleste øvrige europæiske stater. S.-P. mente, at Den hellige alliance, som han i lighed med adskillige andre progressive jagttagere omkring 1820 vurderede positivt, kunne opfattes som et forbindelsesled mellem den endnu utopiske europæiske enhedsstat og samtiden. Alliancen var for S.-P. et bevis på, at den europæiske union lod sig gennemføre.

De tre bøger vakte trods deres omstændelige stil og til tider mærkværdigt uklare disposition opsigt – navnlig Europa und Amerika der i løbet af 1820–21 blev oversat til fransk, engelsk, hollandsk og svensk foruden at der udsendtes en dansk udgave. S.-P. havde, som det i dag er nemt at se, både mht. forudsigelsen af Amerikas voksende magt og mht. sine betragtninger om den europæiske union fat i to af 18- og 1900-tallets væsentligste verdenspolitiske udviklingslinjer. Dette har sikret S.-P., måske som den eneste dansker, en plads i den internationale politiske idéhistorie som forløber for Alexis de Tocquevilles studier fra 1830'erne over det amerikanske samfund og som én af restaurationstidens betydeligste fortalere for Europa-tanken. – 1799 var

S.-P. blevet medlem af Det skandinaviske literaturselskab, 1806 af Videnskabernes selskab, hvis kasserer han var fra 1815. – Justitsråd 1804. Etatsråd 1812. Konferensråd 1829. – R. 1812. DM. 1828. □ Mal. af W. Marstrand udført 1832 umiddelbart efter S.-P.s død. Efter dette kopi signeret Alb. Schou jun., 1942.

Chr. Lütken i Månedsskr. for lit. IV, 1830 99–133 (anm. af S.-P.: Die Welt als Automat). Jens Møller i Dansk lit. tid., 1833 261–70 281–84 (tysk overs. i Neue schlesw.-holst. Provinzial-Berichte, 1833 458–71). Chr. Molbech: Det kgl. da. vidensk. selsk.s hist., 1843. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé II, 1896; IV–V, 1900–02; VII, 1906; IX–X, 1922–32. Jacob S. Worm-Müller: Norge gjennem nodsårene, Kria. 1918. Kn. Fabricius i Det tredje standpunkt IV, 1941 166–75. Carl Dumreicher: Ved en milepæl, 1954 72–80. Rolf H. Foerster: Europa. Gesch. einer politischen Idee, München 1967 264–71. Kn. Erik Svendsen i Dansk pengehist., red. E. Hoffmeyer I, 1968 120f. Thor-kild Kjærgaard i S.-P.: Europe and America, facs. udg. 1976 259–81.

Thorkild Kjærgaard

Schmidt-Phiseldeck [smet 'fi'sældæk] (egtl. v. Schmidt, genannt Phiseldeck), Kay Frederik, 1894–1970, bibliotekar. * 25.8.1894 i Snostrup ved Frederikssund, † 15.5.1970 i Gentofte, begr. Sorgenfri kgd. F: sognepræst Conrad Friedrich Valdemar S.-P. (1851–1905) og Ida Marie Dagmar Andersen (1859–1937). ~ 30.6.1921 i Århus med Ulla Ingeborg Bayer, * 2.3.1896 i Århus, † 3.11.1969 i Virum, d. af læge Knud Ove B. (1864–1928) og Rigmor Ulrikke Agnete Dan (1873–1965).

S.-P. blev student fra Odense og efter teologisk embedseksamen 1917 knyttedes han 1919 til statsbiblioteket i Århus, fra 1922 som underbibliotekar. Han blev især beskæftiget med organisation og katalogisering af bibliotekets store musiksamling, et arbejde som også bragte ham ind i internationalt musikbibliografisk arbejde. Han var således 1952–67 præsident for en international specialkommission for musikatalogisering og udgav 1926 i Leipzig *Musikalien-Katalogisierung. Ein Beitrag zur Lösung ihrer Probleme.* – S.-P. var en meget aktiv deltager i virksomheden omkring oprettelsen af et universitet i Århus; han underviste 1928–37 i hebraisk og udgav *Sproglige Noter til den hebræiske Genesis*, 1935–36. Han var desuden medstifter af den videnskabelige sammenslutning Humanistisk samfund og var dets sekretær 1933–37. Også på andre måder deltog han i det århusianske akademiske liv bl.a. som bestyrelsesmedlem i Studenterforeningen og Studentersangforeningen. Statsbibliotekets rolle som universitetsbibliotek behandlede han i *Biblioteker og Bibliotekarer*, 1924 der i årene indtil 1955 efterfulgtes af fem ofte meget polemiske

publikationer med samme titel. 1937 overtog S.-P. hvervet som udsendt nordisk leder af den skandinaviske afdeling af Bibliothèque Ste. Geneviève, Bibl. Nordique, i Paris og udførte, indtil krigen 1940 tvang ham hjem til Danmark, et meget fortjenstfuldt arbejde for at udvikle dette særlige bibliotek. 1940 ansattes han ved Det kgl. bibliotek og kom under den tyske besættelse til at spille en vigtig rolle i forbindelse med de bestræbelser der bl.a. i England og USA blev udfoldet for til danske forskningsbiblioteker at indsamle den videnskabelige litteratur de selv var afskåret fra at skaffe sig, og disse bestræbelser var i høj grad årsag til at de lakuner som besættelsen medførte i bibliotekerne blev begrænset.

1943 udformede S.-P. en plan for en særlig institution til at varetage den internationale udveksling med danske videnskabelige publikationer, og 1945 blev han leder, siden 1950 med titlen direktør, af det under rigsbibliotekembedet oprettede Danmarks institut for international udveksling af videnskabelige publikationer, en stilling han varetog til han 1957 tog sin afsked. Institutet har fået stor betydning for de videnskabelige bibliotekers forsyning med udenlandske tidsskrifter m.v. og for udbredelse af kendskab til dansk videnskab i udlandet, mens planen om til instituttet af knytte et for forskningsbibliotekerne fælles depotbibliotek ikke er blevet realiseret. 1946 og 1949 påbegyndte instituttet udgivelse af hhv. *Dania Polyglotta*, en årlig fortegnelse over bøger m.v. udgivet i Danmark på fremmede sprog, og den årlige liste over danske statslige og statsunderstøttede publikationer, *Impressa publica Regni Danici*.

I årene efter 1945 tog S.-P. livligt del i det internationale kulturelle samarbejde. Han var dansk delegat til den stiftende UNESCO-konference i London 1945 og blev s.å. medlem af den internationale Books and Periodicals Commission og 1948 af ekspertkomiteen for international udveksling af publikationer. Ved siden af et mangsidigt engagement i kulturelle og biblioteksadministrative spørgsmål udfoldede S.-P. en omfattende skribentvirksomhed, også af videnskabelig karakter. Hans forskningsområde var historiefilosofi og -metode, og med fællestitlen *Studier vedrørende de historiske Problemer* udgav han ialt syv publikationer, hvoraf kan nævnes *Eduard Meyer og de historiske Problemer*, 1929, *Svensk Historietænkning*, 1932, *Niels Treschows Historiefilosofi*, 1933, *Nomos*, 1944 og *Theoria historiae*, 1959, men hans videnskabelige indsats nød næppe den anerkendelse han forventede. Af den øvrige litterære produktion kan, foruden kataloger, bidrag til tidsskrifter og samle værker bl.a. Holland-Danmark II, 1945, nævnes så for-

skellige skrifter som *Lær mig at læse. Praktisk fuldstændig Læseteknik for danske Børn*, 1942, *De farlige Tandplomper*, 1936 hvori han kritiserede brugen af amalgam i tandbehandling samt udgivelsen 1930 af Carl Dieschs stridsskrift mod bibliotekernes decimalklassifikation. S.-P. bevægede sig endog ind på det skønlitterære område, idet han under pseudonymet Ole Zinkler udgav to komedier *Riviererejsen*, 1941 og *Fru Blinck*, 1942. – S.-P.s temperament, hans ofte meget kontroversielle holdninger i forbindelse med en skarp polemisk udtryksform samt en tilbøjelighed til at føle sig forurettet skabte en række modsætningsforhold, og hans utilfredshed med forholdene kom til udtryk bl.a. derved at han tog sin afsked endnu inden han nåede pensionsalderen. – R. 1949. □Foto.

K. S.-P.: Henvisninger, 1952 (bibliogr.). – Beretn. om rigsbibliotekembedet 1943–47, 1952 12–21. P. Birkelund i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen LVIII, Upps. 1971 73f. Em. Sejr: Biblioteks- og kulturliv i Århus, 1977 224–32. – Levnedsbetretning i ordenskapitel.

Palle Birkelund

v. Schmidten, Ulrich Christian, 1815–86, korpsintendant, borgmester. * 10.2.1815 i Kbh. (Slotsk.), † 6.2.1886 i Århus, begr. sst. F: cand.jur., kammerjunker, senere borgmester i Rudkøbing, etatsråd Marcus Pauli Karenius Holst v. S. (1791–1849) og Lovisa Augusta Bjørst (1787–1858). ~ 3.10.1848 i Kbh. (Garn.) med Hanne Cecilie Wilhelmine Barner, * 6.6.1819 i Kbh. (Garn.), † 22.9.1892 i Århus, d. af volontær i rentekammeret, senere kammerherre, fideikommissbesidder Helm Gotthardt B. (fra 1846 B.-Charisius) (1791–1851) og Johanne (Hanna) Kirstine Johnsen (1793–1844).

v.S. blev 1834 student fra Sorø, 1840 cand.jur., 1842 volontør, n.å. kancellist i generalstabens bureau, 1846 2. fuldmægtigt sst. Da F. "Læssøe marts 1848 sammensatte armékorpssets stab overtog v.S. stillingen som „intendant“ derved, og ved engagering af alle slags folk skabte han fra bar bund en korpsintendantur og samarbejdede fortræffeligt med Læssøe og dennes efterfølgere. Efter krigen blev han som kommitteret i arméintendanturen, fra 1853 som chef for denne, benyttet meget ved hærorganisationsarbejder. Atter 1864 var han korpsintendant ved felthæren. Om morgenen den 5.2. fik han meddelelse om at Dannevirke skulle rømmes, rejste straks til Flensborg for at ordne hærens forplejning under gennemmarchen samt borttransporten af de store oplag af alle slags og feltlazaretterne. Som følge af hastværket viste flere af anstalterne sig utilstrækkelige, og Kbh.pressen, navnlig Fædrelandet, benyttede lejligheden til at rette sådanne an-

v. Schmidten, Ulrich

greb på indendanturen at den straks efter nedsatte „Svækkelseskommission“ foretog en undersøgelse der vel endte med at finde angrebene i hovedsagen ubegrundede, men dog medførte at v.S. fik en kommitteret ved siden af sig, og i maj vendte han tilbage til sin stilling i ministeriet. Efter krigen enedes han mindre godt med krigsminister J. W. Neergaard og søgte og fik 1866 embedet som borgmester i Århus. Forinden udarbejdede han forslag om et forplejningskorps der blev lagt til grund ved dettes oprettelse. – v.S. var i høj grad interesseret i sine stillinger i krig og fred, var en energisk, arbejdsdygtig og hurtig embedsmand. Nogen smidighed og forhandlingsevne hos ham ville have gavnet både hans virksomhed og ham selv. 1885 tog han sin afsked som borgmester. Han var formand i bestyrelsen for Århus-Ryomgård banen. – Overkrigskommissær 1846. Generalrigskommissær 1853. Kammerherre 1885. – R. 1848. DM. 1850. K. 1864. □Mal. af H. Chr. Jensen, 1885 (Århus rådhus). Foto.

Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I, 1867–71 106 160 167 628; II, 1873–78 10 294 316 329 333 1082; III, 1880–87 49 301 441. Den dansk-tyske krig 1864, udg. Generalstaben I–III, 1890–92. J. T. Ræder: Krigserindr. fra 1848–50, 1911. Danske mæg. 6.r.11, 1914–16 169 173 178 (Chr. E. Reichs dagbog). Gerh. Brammer: Den danske hærs intendanturtjeneste 1848–1918, 1919. Oberst Emil Madsens livserindr., ved H. L. Møller, 1923. Hæren ved Danevirke 1864, udg. af Generalstaben ved Jens Johansen, 1938 49 59 66 161 251 257 272. – Papirer i Kgl. bibl.

Rockstroh *

Schmidth, Michael Nielsen, 1801–40, præst, forfatter. * 8.5.1801 i Elling ved Frederikshavn, † 4.1.1840 i Ølsted ved Horsens, begr. sst. F: skomager, senere toldbetjent i Viborg Niels Michelsen S. (1776–1829) og Trine Marie Christensdatter. ~ 20.10.1832 med Ernestine Marie Catharine Sophie de Hofman, * 5.6.1802 i Maribo, † 28.4.1853 i Kbh. (Frue), d. af konsumtionskasserer Christian Georg de H. (1769–1829) og Johanne Corvina Helena Catharina Sadolin (1763–1836, ~ 1° 1787 med sognepræst i Naurtrup, senere i Åle Jacob Danæus, 1738–93, ~ 1° 1781 med Vita Langballe, 1749–82, ~ 2° 1784 med Cathrine Johanne Knackergaard, ca. 1763–86).

S. kom tidligt til Kbh. til farbroderen, kgl. hofsadelmager Axel Schmidth, hos hvem han blev som en søn i huset, sattes 1817 i Borgerdydskolen på Christianshavn, hvorfra han dimitteredes 1820; han tog 1827 teologisk embedseksamen, disputerede 1828 for magistergraden (*De sacrificiis religionis Indo-Brahmanicæ*) og blev 1832 præst i Borbjerg, 1837 forflyttet til Ølsted. Som

student udsendte han digtsamlingen *Himeros*, 1822 og en sentimental idyl *Vilhelm og Fanny* (otte sange i heksametervers); desuden fremkom digte i forskellige tidsskrifter og dagblade, senere en samling *Bibelske Sange til Kirkeaaarets Søn- og Festsdage*, 1839 (med en fortale af professor F. C. *Sibbern) fra hvilken samling nogle salmer optoges i Psalmebog for Kirke og Huus-Andagt (1856), bl.a. *Et Aar er rundet i Fortids Afgrund ned* og *Det er saa svært, det ene Punkt: Forlad de onde Veie!*

S.s ungdommelige digtsamling *Himeros* er hovedmålet for spotten i den mod tidens epigon-digtning rettede travesti „Smørialis's Digtervandring eller Glæder og Lidelser. Fortalte af ham selv i Breve til en Ven. Udgivet med oplysende Anmærkninger af Wilhelm Blumau“ (1823). Denne pjece, hvis udgiver-pseudonym peger hen på den for sin Vergil-travesti kendte tysk-østrigske forfatter Aloys Blumauer, er (som påvist i Johs. *Brøndum-Nielsens Poul Møller Studier, 1940) forfattet på Bakkehuset, forsommeren 1823, af Poul Martin *Møller og A. E. *Boye og har for eftertiden værd som en tidligere ukendt del af Møllers forfatterskab, kronologisk og organisk udgørende et mellemed mellem hans påbegyndte roman og hans ufuldendte novelle *En dansk Students Eventyr*. – S.s tilknytning til Bakkehuss-kredsen gav sig udtryk i et kønt mindedigt (*Atter en Cypres i Laurbærlunden*) som han skrev ved K. L. *Rahbeks død 1830 (optaget i J. L. Beekens „Mindekrands“ 1830).

Selvbiografi i Solennia acad. i anledn. af formælingsfesten 1826 42–44. – Johs. Brøndum-Nielsen: Poul Møller studier, 1940.

Johs. Brøndum-Nielsen *

Schmiegelow, Christian Frederik Joachim, 1859–1949, direktør i ØK. * 4.9.1859 i Rønne, † 12.11.1949 i Kbh. (Cit.), begr. sst. (Ass.). F: apoteker Fritz Adolph S. (1819–62) og Johanne Barbara Arboe (1827–66). ~ 1° 25.8.1893 i Kbh. (Garn.) med Thyra Ingeborg Viola Meyer, * 18.3.1870 i Kbh. (Helligg.), † 12.10.1905 sst., d. af grosserer Johan Philip Ferdinand M. (1828–87) og skuespiller Anna Marie Benedictsen (1835–74). ~ 2° 24.5.1911 i Kbh. (Holmens) med skuespiller Olga Harriet Meyer, * 7.8.1863 i Hamburg-Eppendorf, † 6.4.1944 i Kbh. (Cit.), søster til I. hustru.

15 år gammel gik S. til søs og fik på sejlskibe af forskellig nationalitet en streng, men solid praktisk sømandsuddannelse og tog i tilslutning hertil styrmandseksamen. Da D. *Torm 1889 stiftede dampskibsselskabet Torm blev S. fører af dettes første damper. 1898 modtog han H. N. *Andersens tilbud om ansættelse i Det Østasiati-

ske Kompagnis skibsfartsafdeling, men han bevarede dog i årenes løb en meget indflydelsesrig stilling inden for dampskibsselskabet Torm, først som bestyrelsesmedlem og siden fra 1898 som formand i bestyrelsen. Inden for ØK gjorde S. sig hurtigt bemærket, og bl.a. var han under Boxeropstanden i Kina sammen med daværende kaptajn Christian *Cold med til på ØKs vegne at arrangere de store troppetransporter til Østasien fra sydrussiske havne. 1909 blev han optaget i ØKs direktion og beklædte denne post til udgangen af 1935. S.s arbejdsindsats i kompagniet var i ganske overvejende grad knyttet til skibsfartsafdelingen hvor han var med til at opbygge ØKs store flåde og ikke mindst deltog i kompagniets overgang fra dampskibe til moderne motorskibe. Desuden sad han i årenes løb i perioder som bestyrelsesmedlem i forskellige af de af ØK startede eller til ØK knyttede selskaber, som fx i Dampskibsselskabet Orient, soyakagefabrikken og siden i Det Østasiatiske Industri- og Plantagekompagni. Endelig indtrådte han 1927 i selve hovedselskabets bestyrelse og var medlem heraf til sin død. 1912 indtrådte han desuden i bestyrelsen for Kbh.s Frihavns Aktieselskab, en post han beklædte frem til 1942. – R. 1908. DM. 1912. K.² 1922. K.¹ 1927. □Mal. af G. Achen, 1905 og af H. Vedel, 1939 (Dampskibsselskabet Torm). Foto.

C. S. i Årbog for handels- og søfartsmuseet på Kronborg, 1951 22–55 (erindr.). – Jul. Bidstrup: Stamtbl. over familierne Hauberg og Arboe, 1911 56. Politiken 13.11.1949. Børsen s.d. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Chr. R. Jansen (Jens Vestberg)

Schmiegelow, Ernst Carl, 1856–1949, læge. * 13.10.1856 i Rønne, † 28.2.1949 i Kbh. (Vor Frue), begr. sst. (Ass.). F: skibskaptajn, senere direktør for De private assurandører Christian Christoffer Ernst S. (1823–1907) og Marie Dorothea Skeel (1820–92). ~ 8.4.1884 i Hagenbjerg, Als, med Dagmar Marie Ohlsen, * 7.7.1863 på Llandaff Rise ved Cardiff, England, † 4.2.1938 i Kbh., d. af konsul Lauritz Christian O. (1819–92) og Marie Helene Mahler (1838–1920).

S. blev student 1873 fra v. Westens institut, tog medicinsk embedseksamen 1879 og blev derefter surnummerær kandidat ved kommunehospitalet. Som manuduktør i anatomi havde han fået interesse for dette fag, og da professoratet 1880 blev ledigt, besluttede han sig til at søge dette og rejste i begyndelsen af 1881 til Leipzig for at studere anatomi hos Wilh. His; her traf han en medansøger til stillingen, J. H. *Chievitz, og forstod ret hurtigt at dennes chancer stod så meget

bedre at hans planer måtte opgives, men han benyttede tiden til forstudier til et disputatsarbejde, *Studier over Testis og Epididymis Udviklingshistorie*, og kom hjem sommeren 1881, tog derefter atter kandidat tjeneste og gjorde disputatsen færdig så den kunne forsvares 1882. S. havde nu besluttet at uddanne sig i laryngologi og otologi, for hvilke fag han allerede som student havde fattet interesse, og to dage efter doktordisputatsen rejste han til udlandet for i de følgende tretten måneder at søge uddannelse ved klinikker i London, Genève, Paris, Wien og Breslau. Efter hjemkomsten marts 1883 tog han sin turnustjeneste, men begyndte samtidig at virke for oto-laryngologiens fremgang, og det lykkedes i sommeren 1883 at få oprettet en poliklinik ved kommunehospitalet under meget beskedne forhold; fra nov. 1884 en oto-laryngologisk klinik ved Kbh.s poliklinik; begge ledede han til 1897. Ved disse klinikker blev der givet undervisning til læger og studerende. 1884 blev han overlæge ved Skt. Josephs hospital, en stilling der kom til at betyde overordentlig meget for hans virksomhed og speciale.

S. havde imidlertid større planer som han allerede 1883 forsøgte at bringe til udførelse; overbevist som han var om oto-laryngologiens store betydning for de praktiserende læger rettede han en skrivelse til det lægevidenskabelige fakultet og fremførte heri betydningen af at få oprettet en oto-laryngologisk klinik ved Frederiks hospital og at få indført obligatorisk undervisning af de studerende; fra fakultetets side mødte han en sej modstand, som en af de kirurgiske professorer udtrykte det: „Otologerne kan faa een Seng, hvor de kan lægge deres besvimeede Patienter“, men det lykkedes endelig 1898 at få klinikken ved Frederiks hospital oprettet og S. blev dens leder med pligt til at undervise de studenter, der ønskede denne undervisning. Der begyndte nu en ny hård kamp for ham, idet de store planer for et nyt undervisningshospital kom under forberedelse, og her kæmpede han for en tidssvarende oto-laryngologisk afdeling, men der var en stadig sej modstand fra fakultetet mod hans planer; det gik dog til sidst bedre, end han havde ventet, selv om den afdeling på det nye rigshospital, S. blev chef for i efteråret 1910, både var for lille for afdelingens og poliklinikkens vedkommende, og såvel det daglige kliniske arbejde som det videnskabelige hæmmedes stærkt i årene der kom. S. var meget vidende om fremskridtene inden for sit fag. Som en af de første udførte han med held strubefjernelse ved kræft og indførte strubebronchoskopi og esophaguskopi og skrev arbejder om høreprøver, allergi og otokirurgi.

1901 var S. blevet titulær professor, 1916 „fungerende“ professor; 1914–23 var han medlem af konsistorium som repræsentant for docenterne; først 1920 blev han medlem af fakultetet. Efter at være fyldt 70 fratrådte S. sin stilling ved universitetet. Han vedblev dog at passe sin gerning om overlæge ved Skt. Josephs hospital indtil 1939 og fortsatte langt op i årene som praktiserende oto-laryngolog i Kbh. – 1899 stiftedes Dansk oto-laryngologisk selskab på S.s initiativ, og han var selskabets formand 1899–1904 og 1914–15; 1929 blev han udnævnt til selskabets første æresmedlem. 1916–18 var han formand for Medicinsk selskab i Kbh.; 1936 blev han selskabets æresmedlem. 1919 stiftede han *Dansk medicinsk selskab* og var dets formand til maj 1922. 1928 var han præsident ved 1. internationale oto-rhino-laryngologiske kongres i Kbh. 1887–96 var han medredaktør af *Medicinsk Aarskrift*, 1905–18 af *Nordiskt medicinskt arkiv* og fra 1918 af *Acta oto-laryngologica*. – Ved siden af sin store virksomhed som praktiserende oto-laryngolog og som overlæge ved to hospitaler, en virksomhed der i årenes løb gjorde hans navn kendt som få danske lægers, publicerede S. en meget lang række videnskabelige arbejder der omfatter så godt som alle de forskellige emner inden for oto-rhino-laryngologien. Mest kendt blev sikkert hans *Lærebog i ørets sygdomme* der udkom 1893. S.s arbejde for at hæve oto-laryngologien til fuld anerkendelse som specialfag var præget af en utrættelig energi, idet han blev en fremragende pioner for dette fag og særlig for den kirurgiske side deraf. 1941 skrev han en udførlig biografi om J. C. *Tode – og senere andre historiske afhandlinger (Skt. Josephs hospital, *Domus medica*, Ludvig Levin Jacobsen, P. L. *Panum). Han udførte sit arbejde gennem en nøje, planmæssig inddeling af dagens timer, så man næsten kunne stille sit ur efter ham; han var en ivrig cyklist og færdedes på alle årstider uden overfrakke. Hans væsentligste årlige rekreation var en skitur i Norge, og han besøgte her gennem en lang årrække det samme hotel på den samme tid af året.

S. nød stor anseelse blandt udenlandske kolleger og hertil kom foruden hans faglige dygtighed også hans charmerende personlighed, optimistiske livssyn og store gæstfrihed. Han blev i tidens løb æresmedlem eller korresponderende medlem af en lang række udenlandske selskaber og 1927 blev han af kolleger inviteret til at holde foredrag i USA, 1937 Semon-lecture ved University of London. S. tildeltes pavelig bene merendi 1925 og J. C. Todes hædersmedalje 1943. – R. 1900. DM. 1920. K². 1926. K¹. 1936. □Mal. af H. A. Brasen, 1895. Karikatur af Alfred Schmidt.

Buste af A. Locher, 1917. Mal. af E. Henningsen, 1918 og af H. Henningsen, 1926 (Rigshosp.). Afbildet på mal. af Aksel Jørgensen, 1929 (Studentergården, Kbh.). Mal. af Johs. Nielsen, 1932 (Skt. Josephs hosp.) og af samme 1939 og 1947. Karikatur af G. Østerberg. Relief af Gösta Carrell (Rigshosp.). Tegn. af Otto Christensen (Fr.borg). To tegn. (sst.). Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ.* 1882 48f. Erindr. i *Asklepios' tjenere*, udg. Anker Aggerbo I, 1936 65–100 og i *Danske lægememoirer* III, 1940 93–136. E. S.: *Spredte erindr. fra et langt liv*, 1947. – N. Rh. *Blegvad i Ugeskr. for læger* CXI, 1949 320–22. A. Thornval i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. s.å.* 184–90. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet.*

A. Thornval*

Schmith, Poul, * 1916, jurist. * 27.6.1916 i Roskilde (Skt. Jørgensbjerg). F: kaptajn i hæren Knud Andersen (1877–1922) og exam.pharm. Karen Marie Skou (1893–1973, ~2° 1925 med tandlæge Harald Theodor Schmith, 1886–1958). ~4.5. 1945 på Frbg. med exam. husholdningslærer Elisabeth Birgitta Bramsen, * 28.8.1917 på Frbg., d. af assurandør, direktør Svend B. (1878–1973) og Irene Doris Busse (1882–1961).

Efter at være blevet student fra Ålborg katedralskole 1934 og cand.jur. 1940 blev S. ansat hos kammeradvokat, højesteretssagfører Arne *Kemp som advokatfuldmægtig, senere hos højesteretssagfører Oskar *Bondo Svane og derefter hos højesteretssagfører Jacob Gelting, men vendte efter i 1944 at have bestået landsretssagførerprøven tilbage til Arne Kemp. Dennes grundighed i oplæring og udførelse af advokatteringen var af væsentlig betydning for S. der 1955 blev højesteretssagfører og 1965 udnævntes til kammeradvokat. Dette hverv udfyldte han med stor dygtighed, ganske særligt som procedør i de mange sager fra statens administration som blev ført frem til domstolene. Bl.a. udførte S. som advokat for undervisningsministeriet de to sager om udleveringen af de islandske håndskrifter (Ugeskrift for Retsvæsen 1967.22 og 1971.299), hvori højesteret frifandt ministeriet for Den arnamagnæanske stiftelses påstand om udleveringslovens ugyldighed og om erstatning for udleveringen. S.s store arbejdsevne, juridiske kundskaber og praktiske sans har medført at hans responsa til ministerierne har været et betydningsfuldt grundlag for ministeriernes beslutninger. 1982 trak S. sig tilbage fra stillingen som kammeradvokat. – Den indsigt han vandt igennem sine mange retssager og responsa om vanskelige retlige problemer medførte for S. en række administrative stillinger, bl.a. som medlem af direktionen for Det Classenske fideikommiss fra

1970 (adm. direktør fra 1980), medlem af bestyrelsen for Kryolitelskabet Øresund A/S, Nordisk Fjerfabrik A/S, Nordisk Mineselskab A/S og Arktisk Minekompagni A/S samt en række andre hverv inden for bestyrelser og fonde. – R. 1965. K¹. 1971. □Foto.

Bernt Hjejle

Schmith, Tage Wøldike, se **Wøldike Schmith, Tage**.

Schmit, Inger Gautier [go'tje 'smet], 1877–1963, politiker. * 25.10.1877 i Randers, † 14.4.1963 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: reservedyrlæge, senere dyrlæge ved Den kgl. staldetat Didier Johan Otto Christian G. (1848–1913) og Julie Wilhelmine Langballe (1843–1934). ~ 7.4.1914 i Kbh. (Slotsk.) med birkefuldmægtig på Samsø, senere politimester i Næstved William S., * 26. 5.1876 i Assens, † 18.4.1942 i Kbh. (Rosenvængets), s. af skibsreder, skipper Nicolai Peter S. (1836–96) og Elise Marie Nielsen (1841–1921). S. uddannedes på det kgl. musikkonservatorium 1897–99 og fik videre musikalsk uddannelse i Berlin 1903–04. Under et ophold på Rysensteen ved Lemvig blev hun imidlertid grebet af den åndelige vækkelse der prægede egnen med Indre mission som drivende kraft og opgav musikken til fordel for socialt arbejde. 1907–12 var hun bestyrerinde og sekretær på Magdalenehjemmet, afbrudt af sociale studier i London 1911. Efter at være blevet gift fortsatte hun at pleje sine sociale og religiøse interesser og indvalgte i menighedsrådet i Tranebjerg. Hun gik nu også aktivt ind i politik som medlem af bestyrelsen for venstreforeningen på Samsø og valgtes 1918 af venstre til landstinget. 1920–49 sad hun i bestyrelsen for Dansk kirke i udlandet og 1920–54 i bestyrelsen for Hjælpen til den evangeliske kirke i Europa og til 1948 i bestyrelsen for Kirkeligt verdensforbund. Desuden var hun formand for tilsynsrådet for opdragelseshjemmene Holsteinsminde og Skovgården til 1947 og formand for Sorø amts børneværnsforening til 1936 og for mødre hjemmet i Valby 1941–55 samt sad i landsnævnet for børneforsorg 1936–56 og i bestyrelsen for Hindholm højskole til 1956. Som medlem af landstinget var S. sit partis ordfører i sociale og kirkelige spørgsmål og medlem af det kirkelige udvalg af 1928. Ved folketingsvalget 1929 gik hun over i folketinget, valgt i Vejlekredsen som hun repræsenterede til 1945 da hun pga. sygdom ikke lod sig genopstille. 70 år gammel valgtes hun 1947 ved sideordnet opstilling i Viborg amt, men opnåede ikke genvalg 1950. Som næstformand i folketinget 1943–45 var hun den første kvinde

der ledede en parlamentarisk forsamlingsforhandling.

Som medlem af svangerskabskommissionen 1932–36 blev S. landskendt for sin etisk-religiøst begrundede kamp mod en udvidet adgang til svangerskabsafbrydelse. Hun gik som eneste medlem af kommissionen mod flertallets indstilling om adgang til svangerskabsafbrydelse på social indikation, men accepterede medicinsk og genetisk indikation samt afbrydelse af svangerskab der var en følge af voldtægt. Justitsminister K. K. Steincke udelod den sociale indikation i sit lovforslag og foreslog en forbedret vejledning i seksuelle spørgsmål gennem oprettelse af seksualklinikker i amterne. Også dem gik S. voldsomt imod, men hindrede ikke deres gennemførelse. Steincke komplementerede hendes indsats ved at citere Biblens ord om kvinderne „blide som duer og snilde som slanger“ med en bemærkning om at S. ville han især forbinde med sidste halvdel af citatet. Kendt fra møder landet over ved sin høje skikkelse, det kraftige hvide hår og de klare, kompromisløse standpunkter havde hun sympati langt ud over sit parti, især i indremissionske og konservative kredse, men undlod ikke at markere at hun var venstrepolitiker og at politik var noget væsentligt. Derfor bebrejdede hun Indre missions medlemmer at de altid havde tid til at gå i kirke, men sjældent tid til politiske møder. S. var stærkt forsvarsinteresset og landsformand for Danske kvinders beredskab 1946–51 samt medlem af forretningsudvalget for Civilforsvarsforbundet 1935–55 og af civilforsvarsrådet 1950–53. – Kgl. belønningsmedalje i guld med krone 1951. □Mal. af H. Vedel, 1923 (folketinget). Tegn. af Gerda Ploug Sarp. Foto.

G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 181–83. Berl. tid. 16.4.1963. Politiken s.d. Vejle Amts folkebl. s.d. Kristeligt dagbl. 17.4.1963. Venstre i 100 år. 1901–39, 1970.

Helge Larsen

Schnabel, Bernhard, 1691–1754, rektor. * 17.2. (19.2.) 1691 i Vemmelev, † 27.5.1754 i Roskilde, begr. sst. (domk.). F: provst, sognepræst Rasmus S. († 1727) og Ursula Hansdatter († 1739). ~ 17. 7.1725 i Køge med Sophie Rasmusdatter, * 2.6.1700 i Køge, begr. 15.3.1752 i Roskilde, d. af postmester Rasmus Nielsen (Mule) († 1711) og Ingeborg († 1714).

S. blev student 1707 fra Slagelse og tog 1710 teologisk attestats. 1712 fik han plads på Elers kollegium, fra hvilken tid et par små disputatser af eksegetisk indhold skriver sig, og 1714 drog han ud på en længere udenlandsrejse der førte ham til Tyskland, Holland, Frankrig og England. I

Wittenberg boede han i huset hos den ortodokse professor Martin Chladenius, i Paris optrådte han gentagne gange tilskyndet af Ludvig *Holberg med ikke ringe frimodighed som disputator mod den berømte pater Casset. Efter at være vendt tilbage til Danmark besøgte han en ny revideret udgave af Hans *Svanes oversættelse af *Det gamle testamente* (udgivet 1719). 1718 blev han rektor i Køge. Skolen her befandt sig ved hans tiltrædelse i en ynkelig tilstand og havde kun to elever, men snart indtrådte en kende- lig forandring til det bedre, og efter at S. 1722 havde taget magistergraden, fik han 1726 det større embede som rektor i Roskilde. Også her viste han sig som en fortræffelig skolemand. Kunne end enkelte beklage sig over hans streng- hed, er der dog næppe tvivl om at han i høj grad havde sine disciples vel for øje. Da han 1752 havde fået sin lærde søn, Christian S., til „Adjunctus“ i rektorembetet, fik han tid til at tilrettelægge håndskrevne hjælpemidler fra sin mangeårige undervisning til udgivelse. Han nå- de dog kun at få udsendt en rigt kommenteret udgave af Marcus *Wøldikes dogmatiske lære- bog *Compendium theologiae theticae*, 1753 (2. ud- gave 1756).

Pers. hist. t. 10.r.II, 1935 158. – Jos. Lorck: Fortgesetzte Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste I, 1759 467–73. J. C. Saxtorph: Memoria Schnabeliorum, 1768 1–13. Esaias Fleischers liv og lev- nets-beskr., af ham selv skrevet, 1785 13–18. S. N. J. Bloch: Bidrag til Roskilde domskoles hist. I, 1842 = Rosk. skoleprogr. 1842 63–65. Samme i Hist. t. 2.r.V, 1854 467–81. Hist. biogr. saml., udg. Chr. Molbech, 1851 187–91. Anders Petersen i Kirkehist. saml. 5.r.IV, 1907–09 731.

Bjørn Kornerup*

Schnack, Johan Gustav Frederik, 1839–1920, of- ficer, krigsminister. * 14.12.1839 på Mallings- minde ved Ringsted, † 7.6.1920 i Kbh., begr. på Frbg. F: proprietær Otto Diederich S. (1791–1861) og Sophie Elisabeth Hellmers (1811–97). ~1° 29.5.1867 i Oldenburg med Julie Louise Clara Tenge, * 26.11.1840 i Oldenburg, † 5. 4.1876 i Kbh. (Frbg.), d. af præsident i den stor- hertugelig oldenburgske appellationsret Georg Wilhelm Christian T. (1797–1868) og Wilhelmi- ne Sophie Therese v. Harten (1806–88). ~2° 30.9.1880 i Brake med Mathilde Elise Henriette Groninger, * 31.10.1841 i Brake, † 3.12.1935 i Kbh., d. af læge, dr.med. Carl Gerhard G. (1804–93) og Bertha Juliane Friederike Meyer (1811–43).

S. blev student fra Sorø akademi 1858, var på den militære højskole 1861–66, bortset fra 1864 da han deltog i forsvaret af Fredericia, blev prem- ierløjtnant 1867, kaptajn og batterichef 1879,

oberstløjtnant 1889 og oberst 1895. Fra 1872 gjorde han tjeneste ved artilleristaben og deref- ter en årrække ved kystartilleriet og feltartilleri- et. Endvidere var han fra 1874 en afholdt lærer på officeresskolen, 1882–84 forstander for artille- riets skydeskole og medlem af kommissioner om artilleriforhold. 1886–96 var han chef for krigs- ministeriets 2. departement og tog meget virk- som del i planlægningen og gennemførelsen af Kbh.s befæstning og i forhandlingerne mellem staten og Kbh.s kommune om anvendelsen af byens fællede hvorved der skaffedes grund til Rigshospitalet og kaserner for gardehusarregi- mentet og ingeniørregimentet. – Politisk var S. højremand. April 1896 indtrådte han i regerin- gen T. Reedtz-Thott som krigsminister efter C. A. F. Thomsen og fik gennemført en ny lov om hærens forplejningskorps inden regeringens til- bagetræden maj 1897. To år senere overtog han påny krigsministeriet aug. 1899 i regeringen H. Hørring efter krigsminister C. Tuxens udtræden og fortsatte som krigsminister i den sidste højre- regering H. Sehested indtil systemskiftet juli 1901. Hans væsentligste indsats i denne periode var loven om opførelse af et for hær og flåde fælles epidemihospital i Kbh. Efter sin afgang som minister blev S. repræsentant for de Krupp- ske våbenfabrikker og dermed mellemmand ved levering af nyt feltskytts. Som minister beherske- de S. alle hærens administrationsgrene. I hæren var han almindeligt kendt og afholdt som en rask artilleriofficer, i sin omgangskreds, fortrin- vis i bourgeoisie, var han yndet for sin jovialit- et, sin slagfærdighed og sit ukuelige lune. – S. oversatte flere af Fritz Reuters bøger til dansk. – R. 1882. DM. 1887. K². 1892. K¹. 1897. □Portrætteret på træsnit af Christian IX's rådgi- vere. Foto.

M. Rovsing: Tre Vonner, 1891 (2.opl. 1892). Ill. tid. 3.5.1896. Paul Hennings: Fortegn. m. vedføjede biogr. notitser over de fra Sorø akad.s lærde skole siden 1821 dimitterede student, 2. udg. 1901–09 (særtryk af So- ransk t. IV–V). Fr. Bajer: Livserindr., 1909. N. P. Jen- sen: Livserindr. II, 1916. Gerh. Brammer: Den danske hærs intendantur-tjeneste 1848–1918, 1919. Berl. tid. 14.12.1919 og 8.6.1920. Dansk artilleri t. VII, 1920 162f.

Helge Larsen (Rockstroh)

Schnedler, G. S., se **Schnedler-Petersen, Fr.**

Schnedler-Petersen, Frederik (ved dåben Peter- sen, Friderich Snedler), 1867–1938, kapelmester. * 16.2.1867 i Rudkøbing, † 6.4.1938 på Frbg., urne på Hellerup kgd. F: fæstgiver Johan Frederik Petersen (1826–76) og Rasmine Mortine Løve (1829–1907). ~22.11.1894 i Rudkøbing med pia- nist Bergljot Sofie Sverdrup, * 28.7.1871 i Reine, Lofoten, † 13.2.1949 i Kbh. (Chr.), d. af værejer

Hartvig Kristian Brodtkorb S. (1840–1927, ~2° 1874 med Hanna Lovise Nikoline Blix, 1855–1931) og Sofie Lund (1848–72).

S.-P. viste allerede som dreng musikalske evner og begyndte seks år gammel af medvirke i fødebyens spillemandsorkester, først som trommeslager, men allerede som ti-årig på violin. Som 14-årig opnåede han at en kreds af musikinteresserede på Langeland ydede ham støtte til grundig undervisning hos Emil Jæhnigen i Slagelse. 1885 vandt han en friplads på Kbh.s konservatorium med Vald. *Tofte som lærer på hans hovedinstrument violin, og 1888–92 studerede han hos Joseph Joachim ved Hochschule für Musik i Berlin. Vinteren 1892 tilbragte han i Paris og vendte derefter tilbage til Kbh. for at søge ind ved Det kgl. kapel. Dette lykkedes ikke, og fremfor at afvente en ny vakanse drog han igen til Berlin hvor han 1894–95 var koncertmester i Berliner Konzerthaus' (Bilses) koncerter; samme stilling indtog han 1897 i Tivolis koncertsals orkester, hvor han ydermere under Georg *Lumbyes lange sygdom med held vikarierede som kapelmester. Da Lumbyes helbred ikke tillod ham at vende tilbage til Tivoli og Joachim *Andersen blev udset til hans efterfølger, ønskede S.-P. ikke at fortsætte på koncertmesterposten, men tog 1898 mod et engagement som kapelmester på Marienlyst bad. Her spillede han med udmærkede kræfter, til dels fra Det kgl. kapel, til 1904 et lødigt repertoire. 1905–08 var han dirigent for Åbos musikalska sällskap og valgtes endelig 1909 til J. Andersens efterfølger i Tivoli; her virkede han til 1935 og havde ved siden heraf ledelsen af palækoncerterne (Kbh.s filharmoniske orkester) til deres ophør 1931 samt 1912–31 af Kbh.s kommunes koncerter.

Som alle Tivolis dirigenter blev S.-P. hurtigt meget populær blandt sit store publikum, men for det traditionelt lettere repertoire forsøgte han ikke det mere seriøse. Han blev ganske vist ofte angrebet for overfladisk arbejde, men i virkeligheden nåede han i kraft af sin smidighed og efterhånden utrolige rutine, trods sit orkestres begrænsning og prøvetidens minimale udstrækning, udmærkede resultater. S.-P.s koncerter – i Tivoli eller i palæet – havde i hans tid endnu den folkeopdragende betydning som senere radiokoncerterne overtog, og han gik med ildhu ind for hævdelser af deres standard og var i Tivoli tillige meget ivrig for at skaffe nye værker frem. Ved sit 25-års jubilæum kunne han med stolthed udsende en liste over den lange række førsteopførelser, han havde stået for i Tivolis koncertsal. Den findes gentaget i hans posthumt udgivne erindringer *Et Liv i Musik*, 1946. – En søn Gunnar Sverdrup **Schnedler**, *24.8.1895,

† 4.6.1980, blev civilingeniør og den første med uddannelsen civiløkonom. Efter ansættelse hos Thomas B. Thrige i en årrække kom han til ingeniørfirmaet Jan M. Lyngbye hvis adm. direktør han blev. Han var formand for Foreningen af danske civiløkonomer. – R. 1918. DM. 1934. □Tegn. af Carl Rasmussen, 1892. Studie af Ali Munsterhjelm ca. 1908 som model for Kristus på korset. Tegn. og mal. af Axel Haartmann, begge 1909. Buste af Ch. Arvesen, 1922 (1938 i Tivolis koncertsal). Tegn. af H. Jensenius, 1922, af Viggo Afzelius, af Otto Christensen, 1923 (Musikhist. mus.) og 1930. Afbildet på mal. fra Tivolis koncertsal af Paul Fischer og fra Odd fellow palæet af Mogens Gad, 1928. To tegn. af P. E. Johannessen. Foto.

F. S.-P.: Et liv i musik, 1946 (erindr.). Interviews i Politiken 24.6. og 3.11.1922. Ch. Kjerulf i Politiken 30.7.1911. Samme og G. Skjerne sst. 12.8.–13.8.1912. Masken 1.6.1913. C. A. Clemmensen: Tivoli gennem 75 år, 1918 195f. John Forsell i Verden og vi XII, 1922 807f. Laur. Hansen i Dansk musiker tid. XXV, 1935 140–44. Kai Flor i Berl. tid. 7.4.1938. Hugo Seligmann i Politiken s.d. Nationaltid. s.d. Emil Holm: Erindr. og tidsskildrer II, 1939. Niels Friis: Det kgl. kapel, 1948 205. Anton Hansen i Fund og forskn. XV, 1968 131f. Jan Maegaard i Dansk årbog for musikforsk. VI 1968–72, 1972 141f. De musiske udsendelser. DR 1925–75 I–II, 1975–76. Nils Schjørring: Musikens hist. i Danm. III, 1978. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Nils Schjørring

Schneekloth, Hans, 1812–82, skolebestyrer. * 19. 6.1812 i Mühlbrook i Holsten, † 11.12.1882 på Frbg., begr. sst. F: husmand Claus S. (ca. 1788–1825) og Catharina Margrethe Ruser (ca. 1791–1853, ~2° med gendarm Hinrich Ewoldt). ~1° 20.10.1837 i Kbh. (Petri) med Eleonore Charlotte Amalie Wenzel, * 25.6.1808 i Kbh. (Garn.), † 11.5.1839 på Frbg. (Helligg.), d. af løjtnant og vejkonduktør Frederik Carl Wilhelm W. (1771–1823) og Mette Kirstine Balling (1782–1857). ~2° 22.5.1840 i Kbh. (Petri) med Marie Emilie Hansen, * 17.8.1820 i Kbh. (Trin.), † 27.9.1858 på Frbg., d. af gartner Hans Christian H. (1786–1827) og Gertrud Christine Löchte (1792–1822). ~3° 3.3.1860 på Frbg. med Elisa Marie Nicoline Lind, * 3.3.1842 på Fodbygård, † 21.1.1913 på Frbg., d. af godsejer Nicolay Rudolph L. (1798–1857) og Bolette Kirstine Kierulf (1799–1870). Efter forberedelse hos en landsbylærer var S. i tre år hjælpe- og huslærer på godset Rantzau, inden han kom på Tønder seminarium hvorfra han blev dimitteret 1835. Efter en kort periode ved opdragelsesanstalten i Oldesloe underviste S. ved den tyske St. Petri Schule i Kbh. 1835–43, fra 1846 ved Mariboers realskole. I hovedstaden blev S. kendt som en dygtig lærer, som udgiver

af skolebøger i regning og tysk (fra 1838) og som en farverig og kampglad debattør med betydelige kundskaber, radikale meninger og kontakt med demokratiske kredse. Han blev pioner i den bevægelse der i 1840'erne – med J.-J. Rousseau og især J. H. Pestalozzi som læremestre – forsøgte at gennemføre pædagogiske reformer herhjemme. Fra 1839 var han styrelsesmedlem i Det pædagogiske selskab; han holdt her foredrag bl.a. om skolens forhold til kirken og om lydmetoden i læseundervisningen og gav demonstrationsundervisning med elever. Han ville have den konfessionelle religionsundervisning og det kirkelige tilsyn afskaffet og ønskede skolevæsenet ordnet kommunalt, men med forældrenes frie ret til at sende børnene i den skole de ønskede. En hovedsag for ham var at få organiseret folkeskolens lærere for derved at få højet standens pædagogiske indsigt og sociale prestige og for at virkeliggøre en reform af folkeskolen. Han var derfor en af hovedmændene i Den almindelige danske skolelærerforening 1841–48 og stod bag arrangementet af de første fællesmøder af danske folkeskolelærere – i Århus 1850 og de to følgende år i Kbh. og Odense. Han skrev artikler i Tidende for almindelig dansk Skolelærer-Forening og i Frederik Frølund's Maanedsskrift og Repertorium for Almue-Skolelærere. 1850 begyndte han selv – sammen med F. A. Milo og F. C. Christens – udgivelsen af et pædagogisk tidskrift, *Skolens Reform*. Det udkom 1850–56 i syv bind som et talentfuldt talerør for en gennemgribende reform af skolevæsenet der kunne sikre børn fra alle sociale lag retten til en god opdragelse og uddannelse.

Reformbevægelsen mødte modstand både i den konservative lærerstand og hos myndighederne. Den ramte også S. selv da han søgte en inspektørstilling i Kbh. – en rolle spillede det også, at han var „kun en seminarist“. På denne baggrund besluttede S. at oprette en skole sammen med F. A. Milo, og 2.5.1854 åbnedes *Realskolen for Frederiksberg og Vesterbro* med to afdelinger, en for piger og en for drenge, fra 1856 med ny bygning på Værnedamsvej. Tidspunktet var gunstigt, og skolen fik hurtigt stor søgning. Fra 1857 var den også latinskole. 1882 blev den under det officielle navn S.s Latin- og Realskole videreført af sønnen Karl Andreas S. indtil 1912 (efter statens overtagelse 1918: Svanholm gymnasium, fra 1930 Statsgymnasiet S.s skole). Samarbejdet mellem skole og hjem blev et vigtigt træk ved denne skole, efterhånden til inspiration også for andre privatskoler. Det fandt bl.a. udtryk i *Hjemmet og Skolen*, et tilbagevendende pædagogisk skrift som S. fra 1859 udsendte som supplement til skolens mere officielle meddelelser.

1858–68 var S. medlem af Frederiksberg skolekommission og gjorde her en grundlæggende indsats for organisering af det kommunale skolevæsen. – S. var som folkeskolereformator forud for sin tid, som skoleleder forstod han både tidens og barnets behov. – Tit. professor 1879. □Relief af P. Petersen, 1869 (Ribe mus.). Litografi af I. W. Tegner, 1869, efter foto. Træsnit 1879 efter foto. Buste af Louis Forum (S.s skole). Relief på gravstenen. Foto.

Medd. fra Schneekloths latin- og realskole, 1883 3–27. Georg Bruun sst. 1912 3–53 (også som særtryk m. titlen H. S., s.å.). Joakim Larsen: Bidrag til den da. folkeskoles hist. 1818–98, 1899. F. Christensen: Mindeblade om Schneekloths latin- og realskole 1854–1904, 1904. H. C. Frederiksen i III. tid. 8.5.1904. Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Bentin I, 1913. H. P. B. Barfod: Minder fra et langt liv, 1921 (fot. opr. 1972) = Memoirer og breve XXXV; også i Minder fra gamle grundtvigske hjem VIII, 1928. K. F. Plesner: Schneekloths skole 1854–1954, 1954.

Vagn Skovgaard-Petersen

Schneevoigt [snefogt], Fritz Ernst Georg, f. Fischer, 1893–1961, filminstruktør. * 23.12.1893 i Kbh. (Matth.), † 5.2.1961 sst. (Chr.), begr. sst. (Bispebjerg kgd.). Navneforandring til S. 28.5.1943. F: artist Hermann Friedrich Fischer og Siri Alina S. (* ca. 1870). ~ 23.2.1915 i Christiania med danser Henriette Mathilde (Tilly) Frederiksen, * 8.8.1874 i Odense (Skt.Knud), † 1.6.1966 i Kbh. (~ 1° 1899 med kunstmaler Robert Wilhelm Piloty Kaulbach, 1877–1908), d. af stråhattefabrikant Jens Frederik F. (1841–76) og Thrine Marie Madsen (* 1846; ~ 2° 1880 med kunstmaler Emil Valdemar Sichelkoh, * ca. 1848–99). Ægteskabet opløst.

S. fulgte som 14-årig med moderen til Berlin hvor han antog hendes efternavn. Efter endt skolegang i Tyskland blev han dels uddannet som fotograf, dels som skuespiller; han blev elev af Max Reinhardt og debuterede på Neues Schauspielhaus som Credo i Bjørnstjerne Bjørnsons *Over Evne*, 1911. 1913 vendte S. tilbage til Danmark. Med sin fremtidige kone grundlagde han filmselskabet Kaulbach Kunstfilm, et familieføretagende, hvor han instruerede, hun spillede hovedrollerne og hendes to børn af første ægteskab også spillede med. Men som så mange andre af de danske filmselskaber der opstod i disse år fik også dette en kort levetid; inden årets udgang gik det ind. 1915 blev S. ansat som instruktør og fotograf ved Nordisk Films Kompagni. Han instruerede 1915–16 fire spændingsfilm og melodramer, bl.a. *Skeletdansen* og *Dykerklokkens Hemmelighed*. Hans femte film blev kasseret af selskabet, hvorefter S. i resten af stumfilmstiden lige til 1929 udelukkende arbej-

dede som fotograf på andres film, først og fremmest fire af Carl Th. "Dreyer, de danske *Blade af Satans Bog*, 1921, *Der var engang*, 1922 og *Du skal ære din Hustru*, 1925 plus den svenske *Præsteenken*, 1920.

1929 begyndte S. igen at arbejde som instruktør og fik med stumfilmen *Laila*, optaget i Finland, sit internationale gennembrud. Filmen der havde en spinkel handling som udgangspunkt, beskrev lappernes liv og viste stemningsfulde billeder af Laplands natur. Året efter fulgte *Eskimo*, en tysk-skandinavisk co-produktion, optaget i Grønland. Denne første talefilm optaget i Skandinavien var ligesom *Laila* en film hvor naturen havde en dominerende rolle. På baggrund af disse to succeser faldt det naturligt, at Nordisk Films Kompagni, da det 1931 gik over til talefilm, valgte S. som instruktør på selskabets første talefilm. S. begyndte forsigtigt med en genindspilning af to stumfilmssuccesser: *Præsten i Vejleby* efter Steen Steensen Blicher og *Hotel Paradis* efter Einar Rousthøj, begge 1931. De blev store økonomiske og kunstneriske succeser, hvor S.s stemningskabende evner og lyriske billedsprog fandt prægnante udtryk, og han optog Nordisk Films Kompagnis næste otte talefilm. Desværre for S. besluttede selskabet allerede 1932 at ændre linje; det gik væk fra de skæbnetunge melodramer og slog ind på de lette lystspilfilm. Det var en genre som ude i verden på den tid dyrkedes med stort held. Flere af S.s lystspilfilm, fx *Odds 777*, 1932, *Skal vi vædde en Million*, s.å. og *Rasmines Bryllup*, 1934 blev folkelige succeser, men de viste at hans talent bedre kom til udtryk i de dramatiske arbejder som han først henimod tiårets slutning fik lejlighed til at arbejde med. Med lydfilmen var det blevet muligt at overføre ikke blot tale, men også musik til filmstrimlen, hvad der snart blev udnyttet af producenterne, og musikfilm i bredeste forstand blev hurtigt almindelige. S. instruerede for Nordisk Films Kompagni *Champagnegaloppen*, 1938, en film om H. C. "Lumbye. 1940 kom filmen om C. E. F. "Weyses liv *Jeg har elsket og levet*, hvori der blev slået stærkt på de nationale strenge, og Aksel "Schjötz havde sin store part i filmens succes. I dag har S.s to musikfilm svært ved at hævde sig. Efter disse faldt han tilbage til de folkelige lystspil, og hans karriere sluttede brat og definitivt med *Alle Mand paa Dæk*, 1942 der blev en stor fiasko. – S.s indsats er især hans film fra talefilmens første år. Han forstod hurtigt at håndtere det nye, tunge apparatur, at overvinde de mange vanskeligheder som opstod i forbindelse med overgangen til lydfilm, og samtidig at udnytte de nye muligheder. Hans talent lå så afgjort inden for det dramatiske; skade, at omstændighederne

tvang ham til at skifte genre. □Foto.

Interview i Politiken 29.2.1944. – [Nils Schjørring] i Nationaltid. 22.12.1943. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl.tid. 7.2.1961. Herb. Steintal i Politiken s.d. Søren Kjørup i Kosmorama XVII, 1970–71 nr. 104 294–98.

Marguerite Engberg

Schneider, Andreas Gotfred, 1886–1957, civilingeniør, geodæt. * 10.4.1886 i Kbh. (Ty.ref.), † 30.5.1957 i Holte, begr. Søllerød kgd. F: vekselmægler, kontorchef Wilhelm Georg Charles S. (1856–1937) og Victorine Collstrop (1861–1937). ~ 15.2.1919 i Kbh. (Frue) med Ingrid Kristine Salomon, * 24.8.1888 i Kbh. (Frue), † 3.12.1980 i Holte, d. af forretningsfører, senere grosserer Frederik Albert S. (1861–1917) og Anna Christine Larsen (1866–1948).

Efter 1905 at have taget studentereksamen fra Slomanns skole begyndte S. s.å. studiet på Polyteknisk læreanstalt, blev cand.phil. 1906 og tog 1910 polyteknisk eksamen som bygningsingeniør. Allerede på dette tidspunkt havde landmålingen hans særlige interesse, og det var derfor naturligt at han efter endt eksamen fik ansættelse som videnskabelig assistent ved læreanstaltens afdeling for landmåling. Samtidig med sin virksomhed ved læreanstalten begyndte S. 1914 landinspektorstudiet ved landbohøjskolen, bestod landinspektoreksamen 1917 og modtog bestalling som landinspektør s.å. 1917–28 praktiserede han som landinspektør og rådgivende ingeniør i Kbh.s omegn. 1924 indtrådte han som elev på officersskolens stabsafdelings geodætiske kursus hvor han studerede geodæsi under oberst N. P. "Johansen og bestod afgangseksamen 1925. Studietiden under N. P. Johansen blev af den største betydning for S. 1928 ansattes han i det nyoprettede Geodætisk institut hvor han 1929 udnævntes til statsgeodæt og chef for geodætisk afdeling I hvorunder de arbejder blev henlagt der tidligere udførtes af Den danske gradmåling. Under professor N. E. "Nørlunds ledelse gennemgik Geodætisk institut en overordentlig rig udvikling hvori S. tog meget virksom del. Dette gælder såvel instituttets rent videnskabelige opgaver, fx udarbejdelsen af Danmarks nye kortprojektion som de store geodætiske arbejder der i et hidtil ukendt omfang blev bragt til udførelse. S. har her planlagt den nye I. ordens triangulation over den sjællandske øgruppe og ledet målingernes udførelse samt forestået basismålingerne og de astronomiske stedbestemmelser. Fra denne periode foreligger publikationen *Observations de l'intensité de la pesanteur avec le nouveau modèle de pendule Holweck-Lejay*. Publiées par N. E. Nørlund avec la collaboration de A. Schnei-

der (= Institut géodésique de Danemark. Mémoires. 3. série I, 1934). 1935 udnævntes S. til professor i landmåling og bestyrer af laboratoriet for geodæsi og landmåling ved Polyteknisk læreanstalt, prorektor 1941–44. Hans usædvanlig omfattende uddannelse, såvel den videnskabelige som den mere praktiske gjorde ham i fortrinlig grad egnet til denne stilling. Kort efter hans ansættelse blev landmåling gjort til et hovedfag, således at bygningsingeniører nu også kunne aflægge eksamen med geodæsi som speciale. 1937 blev S. formand for fagrådet for den bygnings-tekniske ingeniørvidenskab og dermed medlem af læreanstaltens undervisningsråd. Ved oprettelsen af Akademiet for de tekniske videnskaber 1937 blev han medlem og akademiets kasserer. Som Geodætisk instituts repræsentant i Dansk standardiseringsråd udførte S. et betydeligt arbejde ved standardiseringen af signaturer på kortplaner. Fra 1935 var han censor i landmåling ved landbohøjskolen. S. var formand for Søllerød sogneråd 1943, borgmester fra 1952; formand for Søllerød skolekommission 1943–46. Medlem af byplannævnet fra 1949 og af Hovedstadskommunernes samråd fra 1956. Af litterære arbejder kan foruden afhandlinger i fagskrifter anføres *Landmaaling. Opmaalingslære* I–II, 1940–41 (2. udg. 1948–49), *Lille Opmaalingslære*, 1942, *Landmaaling. Instrumentlære*, 1945 (3. udg. 1966), *Lille Instrumentlære*, 1946 (alle s.m. N. Thorkil-Jensen) samt *Mesures des bases 1932–34*, 1953 = Geodætisk Instituts Skr. 3.r.XVII (s.m. Einar Andersen). – R. 1934. DM. 1943. K. 1954. □Mal. af Bengt Aurell, 1934. Foto.

Landinspektørforen. gennem 50 år, red. S. V. Holland-Møller m.fl., 1925. N. Thorkil-Jensen i Landinspektøren XXI, 1957 291–95.

N. Thorkil-Jensen

Schneider, Christopher, † senest 1701, medaljør. † senest 5.10.1701. ~1° med N. N., begr. 20.8.1676 i Kbh. (Petri). ~2° 29.8.1677 i Stege med Kirsten Knag, begr. 19.1.1680 i Kbh. (Petri), d. af rådmand Rasmus Hansen K. og Mette Thøgersdatter. ~3° formentlig med Else Nielsdatter, † tidligst 5.10.1701.

S. var rimeligvis tysk af herkomst. Han fik bestalling som stempelskærer okt.1674 og nævnes fra nytårstid 1675 til dec.1697 jævnligt i de kgl. kammerregnskaber som C. stempelsnider eller stempelstikker. Der foreligger henvend 20 af ham signerede medaljer, de ældste over de danske sejre i den skånske krig (Gotlands, Vänersborgs, Helsingborgs og Rügens erobring). Hans ypperste arbejde er den store medalje over slaget i Kø-

ge bugt (1.10.1677) der endnu den dag i dag er et særsyn i teknisk henseende. Hertil slutter sig en udmærket portrætmedalje af *Niels Juel*. Endvidere kan nævnes medaljer over freden i Lund og Ulrika Eleonoras bryllup samt de store medaljer over Christiansøes befæstning (1684). Hans sidste arbejde er nogle beskedne kastepenge til prins Christians begravelse 1698.

Kgl. kammerregnskaber fra Fr. IIIs og Chr. Vs tid, udg. E. Marquard, 1918. – C. A. Ossbahr: Mynt och medaljer slagna för främmande makter i anledn. av krig mot Sverige, Upps. 1927. Georg Galster: Danske og norske medailler og jetons, 1936.

Georg Galster

Schneider, Lovise Josephine, 1820–87, filantrop. * 8.9.1820 på Nivågård, † 25.6.1887 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: forpagter Carl Frederik S. (ca.1791–senest 1832) og Ane Christine Rasmussen (ca.1798–1844). Ugift.

Efter faderens død kom S. til Hellebæk gods hvor hendes farfar Carl F. Schneider var inspektør. Her blev hun kendt med baronesse Adelaide v. Löwenstern hvis mand 1835 blev dansk gesandt i Wien, og S. fulgte da med som kammerjomfru, men var nærmest selskabsdame for baronessen. Hun blev i Wien til 1847 og tilbragte yderligere årene til 1860 i udlandet hvor hun studerede litteratur og kunst, men også interesserede sig for sociale forhold. Hun besøgte mange børnehjem og andre filantropiske institutioner i Tyskland, Østrig og Ungarn. Da hun ca. 40 år gammel bosatte sig i Kbh. var hun godt rustet til et filantropisk arbejde blandt børn. Hun havde samlet sig megen kundskab og erfaring, havde en betydelig formue og var tillige i besiddelse af en klar forstand og et varmt hjerte for alle lidende og fortrykte og en stærk vilje. I begyndelsen færdedes hun særlig i de fattigste kvarterer af byen for at hjælpe nødstedte mennesker, senere blev hun bl.a. leder af plejeforeningen for Frbg. og Vesterbro. Hun besøgte børn i plejehjem og fandt ofte forholdene meget slette og så da ikke anden udvej end at tage barnet med til sit eget hjem. På samme måde fik hun efterhånden omsorgen for en del børn, og 1874 fik hun Den kvindelige plejeforening til at udsende opfordring til at oprette et børnehjem for piger. Dette børnehjem blev åbnet 1.12.1874 i lejede lokaler Vodroffsvej 20, men tilstrømningen af børn bevirkede at en ny bygning måtte opføres på Vodroffsvej; den blev taget i brug 8.12.1885 og var efter den tids krav særdeles velindrettet. S. der var en fortrinlig leder blev forstander for det nye børnehjem. Til sommerophold for børnene erhvervede S. ejendommen Gilbjerggård ved Gilleleje, noget da helt ukendt, og efter hendes død

opførtes for hendes bos regning en særlig sommerbolig for børnene. □Tegn. af Charlotte Hall, 1890 (Fr.borg).

III. tid. 3.7.1887. Danske børnehjem i billeder og tekst, ved Carl Christensen-Ordrup, 1900. Fr. Olsen i Pers. hist.t. 8.r.II, 1923 115f. Frk. J.S.s børnehjem 1874–1924, 1924.

Oluf J. Skjerbæk*

Schnell, Betty Mathilde, se Hennings, Betty.

Schnell, Johan, se Snell, Johan.

v. **Schnitter, Michael (Michel) Christoph**, 1662–1738, officer. * nov.1662, † 1738 på Kronborg, begr. 17.4. i Helsingør (Marie). F: kurfyrstelig-brandenburgsk Oberhauptmann Onophrius v.S. (* 1620) og Margaretha v. Tessin. ~26.12.1703 på Vindeby med Eleonore Christine v. Qualen, * 11.6.1684, † 8.9.1756 i Kbh. (Petri), d. af hofmarskal i Eutin, gehejmeråd Otto v.Q. (1653–98) og Maria Friederica Wetzel v. Marsilien (1661–1719).

Efter en række krigstog i Flandern, Brabant, Ungarn osv. blev v.S. 1695 generalkvartermester i det danske korps i engelsk tjeneste, fulgte 1697 hertug Ferdinand Vilhelm af Würtemberg til Danmark og blev n.å. antaget som generalkvartermesterløjtnant (oberstløjtnant i infanteriet) i holstenske fortifikation. Ved Karl XII's landgang på Sjælland 1700 planlagde han en forstærkning af Kbh.s forsvar ved feltværker der straks iværksattes. N.å. blev han oberst af infanteriet og kommandant i Rendsborg, var 1709 midlertidig kommandant på Kronborg, blev n.å. brigader af infanteriet og var underkommandant i Rendsborg, til han 1712 blev kommandant på Kronborg, fra 1713 som generalmajor. Han var en erfaren fæstningsingeniør, en utrættelig pligtopfyldende kommandant der til yderlighed hævdede sin stilling. 1715 erklærede han, sikkert med god grund, at fæstningens forfatning var så slet, at han ikke turde betro det til papiret. Da Sundet lagde til den følgende vinter og man i Kbh. nærede alvorlig frygt for at Karl XII skulle gå over isen mod Sjælland var han yderst virksom med på alle måder at styrke fæstningens forsvar og skaffe efterretninger om forholdene på den anden side. 1725 fik han afsked med pension.

Danm.s adels årbog XLII, 1925 486. Th. Hauch-Fausbøll: Håndbog over den ikke naturaliserede adel, 2. udg. 1933 125. Samme i Berl. aften 19.12.1931 (om slægten). M. C. Arnholtz: Cronborg slots og fæstnings hist., 1836 19–27. V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset 1684–1893, 1893. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I–VIII, 1899–1927.

Rockstroh*

Schoch [sjøk], **Aage**, 1898–1968, chefredaktør, direktør for Røde kors. * 24.1.1898 i Horsens, † 17.11.1968 i Kbh., begr. Frgb. kgd. F: isenkræmmer Rudolph Christian S. (1861–1916) og Anna Andrea Møller (1875–1961). ~1° 6.6.1924 i Horsens med Harriet Buchwald Møller, * 17.7.1900 i Horsens, d. af købmand Carl M. (1876–1943) og Valborg Flora Eline Buchwald (1874–1945). Ægteskabet opløst 1958. ~2° (u.v.) med redaktør Kate *Fleron, * 16.6.1909 i Kbh. (Solbjerg), d. af ingeniør, direktør Waldemar Frederik Ferdinand Fleron Jacobsen (1869–1934) og Nonny Margrethe Bauditz (1885–1955).

S. voksede op i et solidt konservativt middelstandshjem og tog 1917 studentereksamen fra Horsens statsskole. Året forinden var hans far død, så da han derefter læste statsvidenskab i Kbh. måtte han klare sig økonomisk ved kontorarbejde o.l. Han fandt ind i radikale og socialistiske studenterkredse og gjorde sig gældende i Studentersamfundet som professor Oluf *Thomsen genoplivede efter at det under krigen var sygnet hen. Men helt slap han ikke den konservative arv fra barndomshjemmet: dens forsvarsvilje udmøntede han i et engageret medlemskab af Akademisk skyttekorps. Af studentertidens professorer var det karakteristisk nok ved siden af Oluf Thomsen den konservative ene-gænger, økonomen L. V. *Birck der påvirkede ham stærkest. 1923 blev han cand.polit. med I. karakter og var 1923–25 redaktionssekretær ved det handelspolitiske tidsskrift The Baltic Scandinavian Trade Review. 1926 ansattes S. ved Jyllands-Posten som udenrigspolitisk medarbejder. Han havde nu fjernet sig fra studenterårenes radikalisme, og det store jyske blads uafhængige konservatisme, stærkt nationale og forsvarspositive indstilling og kamp for et frit erhvervsliv harmonerede med hans egen grundholdning. Han blev redaktionssekretær og knyttede i denne egenskab Kaj *Munk til bladet som skribent. – Ved årsskiftet 1933–34 vendte S. tilbage til hovedstaden som redaktionssekretær ved Berlingske Tidende men gik allerede oktober 1934 til Dagens Nyheder (Nationaltidende) som led i en slags mageskifte mellem de to konservative københavnske bladhuse, idet han afløste Nic. *Blædel som ansvarshavende redaktør, mens Blædel knyttedes til de berlingske aviser. Det var i en periode med omvæltninger for det Ferslew-ske hus. 1936 genoptog Dagens Nyheder navnet Nationaltidende og Dansk arbejdsgiverforening og Industrirådet overtog aktiemajoriteten. Også det konservative folkeparti fik aktier i bladet som S. 1937 ved siden af sin chefredaktørpost tillige blev adm. direktør for. Han placerede markant Nationaltidende som forkæmper for de

selvstændige erhvervs interesser og stærkt kritisk over for Stauning-Munch-regeringen. Indtil de konservatives leder J. "Christmas Møller havde overvundet modstanden i partiet mod den forfatningsreform han ønskede, gik Nationaltidende imod men støttede derefter i dette spørgsmål Christmas Møllers linje der nu også var partiets officielle.

Set i eftertidens perspektiv var dog den redaktionelle kurs S. anlagde over for det nazistiske Tyskland mest bemærkelsesværdig. Han var en initiativrig og besluttsom chef med maskulin charme og saltet humor og samlede om sig på Nationaltidende en kreds af journalister der med stigende bekymring og frygt for Danmarks skæbne iagttog udviklingen syd for grænsen, hvorom bladets Berlin-korrespondent Jacob "Kronika sendte meget læste korrespondancer hjem. Kredsens medlemmer blev siden kendte navne i modstandsbevægelsen som Børge "Outze, Ole "Kiilerich, Kate Fleron, Peter de Hemmer "Gudme og Franz v. "Jessen. Den sidste, der var lederskribent i nært samarbejde med S., fordømte nov.1938 de tyske jødeforfølgelser så skarpt at det bed sig fast i den nazistiske hukommelse, og 11.4.1940 – to dage efter besættelsen – forlangte tyskerne skriveforbud mod v.Jessen med henvisning bl.a. til denne fordømmelse. Det var det første af en række med stigende skarphed fremførte krav over for Nationaltidende hvis holdning besættelsesmagten fandt „åbenlyst tilsigtede at være fjendtlig mod Tyskland“. Tyskerne gennemtvang at bladet maj-sept. 1940 kom under udvidet kontrol gennem det danske udenrigsministeriums pressebureau, og dec.så. krævede de for første gang via udenrigsministeriet at S. blev frataget den redaktionelle ledelse. Nationaltidendes bestyrelse afviste kravet, og et 14 mdr. langt tovtrækkeri begyndte hvorunder tyskerne som konkrete anklagepunkter bl.a. henviste til artikler af Kaj Munk og Outze, der fik forbud mod at skrive om politik, og professor Flemming "Hvidbergs redaktion af kirkesiden. Bladets behandling af Danmarks tilslutning til anti-kominternpagten nov.1941 af fødte en så voldsom tysk reaktion at S. en uges tid måtte suspenderes som chefredaktør, og efter en ny kortvarig suspension januar 1942 bøjede Nationaltidendes bestyrelse sig omsider for presset og afskedigede S. 28.2.

S. fik derefter ansættelse som kommitteret i Dansk reklameforening og nationaløkonomisk konsulent i Dansk arbejdsgiverforening. Men det var nærmest dækposter for den illegale virksomhed han nu for alvor kastede sig ud i. Den spirende modstandsbevægelse havde fra begyndelsen haft en medsammevoren i ham, og med

udgangspunkt i den illegale presse fik han efterhånden kontakt til så godt som alle sider af modstandsarbejdet, ikke mindst med faldskærmsfolkene. Han blev medlem af Fonden af 1941 der hjalp ofre for frihedskampen økonomisk, og alene i kraft af sin centrale placering, uden at repræsentere nogen bestemt modstandsorganisation, var han blandt stifterne af frihedsrådet der fra sept. 1943 begyndte at gøre sig gældende. Sammen med Mogens "Fog og overretsadvokat N. "Busch-Jensen, der var juridisk konsulent for rådet, forfattede han frihedsrådets pjecce *Naar Danmark atter er frit* (nov.1943) der bidrog stærkt til at befæste rådets autoritet i befolkningen. Fra dec.1943 forvaltede han det engelske propagandaarbejde i Danmark. Sommeren 1944 kom S. til at spille en væsentlig rolle ved indledningen af de gensidige sonderinger mellem frihedsrådet og rigsdagspolitikkerne der til sidst skulle resultere i befrielsesregeringen maj 1945. I kontaktudvalget mellem de to parter repræsenterede han sammen med Børge "Houmann rådet, mens socialdemokraten H. C. "Hansen og den konservative Aksel "Møller repræsenterede politikkerne. Natten mellem 1. og 2.9.1944 blev S. og Kate Fleron arresteret af Gestapo – en fængslet faldskærmsmand havde robet deres adresse. Efter et døgn gennemprygling blev S. sat i Vestre fængsel men i november overført til Shellhuset og – bl.a. sammen med Mogens Fog der i mellemtiden også var blevet arresteret – placeret i bygningens øverste etage, „gidseletagen“. Da Royal Air Force 21.3.1945 bombede Shellhuset lykkedes det Fog og S. samt andre „gidsler“ at undslippe, først og fremmest takket være overbetjent Christen "Lyst Hansens koldblodige åbning af celledørene. S. genoptog sin illegale virksomhed, og ved befrielsen 5. maj udtalte han at „arbejdet i Danmarks frihedsråd har lært mig, at der er større muligheder for effektivt samarbejde mellem de forskellige befolkningslag, end jeg før har troet på“. Han sagde ja til et tilbud fra det berlingske hus – nok fremsat med skelen til frihedsrådets popularitet – og indtrådte 15.5.1945 i Berlingske Tidendes og Berlingske Aftenavis' chefredaktion. Her ville han gøre frihedskampens erfaringer gældende i efterkrigens nye verden. Men 1946 blev det offentligt kendt at den ansvarshavende chefredaktør Svend Aage "Lund sommeren 1940 havde været blandt initiativtagerne til stiftelsen af Dansk-tysk forening, og sammen med redaktørkollegaen Ebbe "Munck, der også var kommet fra modstandsbevægelsen, deponerede S. sin opsigelse i protest mod Lunds forbliven som ansvarshavende. Aktionen havde imidlertid ikke gennemslagskraft over for bladhusets bestyrelse og sept.1946 trådte

Munck og S. derfor ud af den berlingske redaktion.

1947 blev S. Københavnskorrespondent til Flensborg Avis men udnævntes 1949 til direktør for dansk Røde kors og blev på denne post inddraget i problemerne omkring hospitalsskibet Jutlandia som Danmark udsendte under Koreakrigen 1950–53. Røde kors var ansvarlig for skibets økonomiske og lægelige administration. Efter missionens afslutning tildeltes han Jutlandia-medaljen. 1956 fratrådte han direktørposten pga. stigende kritik af hans dispositioner. Der var vist mest af alt tale om en „gemytternes uoverensstemmelse“ mellem ham og Røde korsbestyrelsen. Han havde i sin karakter et element af kompromisløshed der i besættelsens situation inspirerede til en lysende indsats men som i andre og mindre entydige situationer kunne være en hæmsko. Bruddet med Røde kors frustrerede og deprimerede ham. Hans senere år var i det hele taget ikke uden modgang. Ved hans død var forbindelsen til Berl.tid. blevet genoprettet, han leverede en ugentlig artikel om aktuelle nordiske emner.

S. var medarbejder ved et par af de værker om besættelsestiden der udkom efter befrielsen, han skrev således et afsnit om pressen til det af Vilh. ¹la Cour redigerede Danmark under Besættelsen, 1945–47. Han var før sin illegale periode medlem af den danske presses telegramudvalg og i bestyrelsen for Foreningen af københavnske dagblade. Efter krigen påtog han sig organisationsarbejde med baggrund i frihedskampen, var 1946–58 formand for præsidiet for frihedsmuseet og 1947–49 for landsforeningen af besættelsestidens politiske fanger, men øvede først og fremmest en indsats som formand fra 1948 til sin død for foreningen Frit Danmark, hvis blad Kate Fleron redigerede og som han var en flittig bidragsyder til. Modstandsorganisationen Frit Danmark blev efter krigen søgt videreført som legal landsorganisation men efter marts-omvæltningen i Tjekkoslovakiet 1948 endte forsøget i et brud mellem „højre“- og „venstre“-fløjene, og overvejende med tilslutning fra den sidste fløj omdannedes landsorganisationen til en støtteforening for bladet. Som formand her ville S. realisere sit under besættelsen erhvervede syn på samarbejde mellem de forskellige befolkningslag. – Han var i en årrække censor ved handelshøjskolerne i Kbh., Odense, Århus og Ålborg. □Afbildet på mal. af Danmarks frihedsråd under besættelsen af Georg Jacobsen 1951–53 (Fr.borg) og på tegnet og malet forarbejde dertil (sst.). Livsmaske af Holger Winther. Tegn. af Otto Christensen og G. J. Humble. Foto.

Interview i Berl. tid. 5.5.1945. – Halfdan Lefèvre: Mændene i Danm.s frihedsråd, 1945. Fr. v. Jessen: Mit livs egne V, 1946. Ebbe Munck i Berl. tid. 15.9.1946; sst. 20.9.s.å. Jørgen Hæstrup: Hemmelig alliance I–II, 1959. Samme i Historie ny r.X, 1972–74 243–61. L. Bindsløv Frederiksen: Pressen under besættelsen, 1960 især 149–55. Børge Outze: Danm. under den anden verdenskrig I–IV, 1962–68. Aktuelt 23.1.1968. Berl. tid. 22.11.1968. Berl. aften s.d. Frode Jakobsen: I Danm.s frihedsråd I–II, 1975. Paul Hammerich: Fred og nye færrer, 1976 = En Danm.skrønike I. Mogens Fog: Efterkrift I–II, 1976–77.

Verner Jespersen

Scholl, Anna Regina, se Tychsen, Anna.

v. Scholten

Adel.

Jobst v. *S. var 2° ~ Charlotte Amalie v. Plesen, d. af officeren Samuel Christoph v. *P. Hun var 2° ~ gehejmestatsminister Johan Georg v. *Holstein. Jobst v. *S.s datter Charlotte Amalie var ~ officeren Bendix *Meyer. Peter v. *S.s datter Elisabeth Catharina og Adelgunde Elisa Marie var hhv. ~ officeren Glode *du Plat og diplomaten Johan *Bülow (1814–90).

Burchard Schulten 1459- godsbesidder i Westfalen
Christian S. 1495-
Henrich Schulte -1572-
Conrad S.
Hendrick Scholten 1617-79 købmand i Amsterdam
Jobst von *Scholten ca. 1647-1721 i dansk militærtj. formentlig før 1670 officer
Henrik v. S. til Estrup og Skodborghus 1677-1750 officer
Jobst Gerhard v. S. til Ødstedgård 1723-86 officer adlet 1777
Casimir Wilhelm v. S. 1752-1810 officer, kommandant på St. Thomas
Peter v. *S. 1784-1854 generalguvernør i Vestindien

Danm.s adels årbog LXXVII, 1961 II 3–22.

Nils G. Bartholdy

v. Scholten [ˈsjɔlˈtən], Jobst, ca. 1647–1721, officer. * ca. 1647 i Amsterdam, + 7.11.1721 i Kbh., begr. i Altona. F: overlandbygmester i Amsterdam Heinrich v. S. (* 1618). ~ 1° 15.(7.) 5.1673 i Herzhorn med Adelgunde Mechtilde (Mathilde) Römeling, * 3.12.1654, + 13.2.1714 i Itzehoe, d. af dr.med., senere garnisonsmedicus i Kbh. og Glückstadt Conrad R. (1624–76) og Suana (Anna) Elisabeth Ruse (Rüse) (1630–78). ~ 2°

v. Scholten, Jobst

25.7.1714 i Hamburg med Charlotte Amalie v. Plessen, * 6.10.1686, † 23.2.1740 i Kbh. (Petri) (~2° 1727 med gehejmestatsminister Johan Georg v. Holstein, 1662–1730), d. af amtmand, senere generalløjtnant Samuel Christoph v. *P. (1640–1704) og Catharine M. E. v. Dalwig (1654–1726).

v.S. var fra ca. 1670 i dansk tjeneste som officer i infanteriet og ingeniørerne, antagelig under general Ruse (Henrik *Rüsensteen), men først fra 1676 da han var kaptajn i livregiment til fods kan man følge ham sikkert. Han blev såret 1677 ved Malmø, blev major og oberstløjtnant, deltog 1678 i U. F. *Gyldenløves felttog fra Norge, kommanderede livregimentet til 1679 da han blev oberst og midlertidig kommandant i Rendsborg. 1685 blev han chef for fæstningsvæsenet i hertugdømmerne og grevskaberne og ledede her betydelige arbejder, navnlig ved Rendsborg. 1693 ledede han angrebet på Ratzeburg, 1697 på Gottorp, 1700 på Tønning og fik s.å. inspektion over infanteriet inden for sit område, 1707 udnævntes han til generalløjtnant og blev næstkommanderende ved det til sømagterne afgivne hjælpekorp, ved hvilket han deltog til han 1708 søgte afsked efter at have deltaget i en række slag, med stor dygtighed ført betydelige troppestyrker og ledet flere belejringsforetagender. Han tog fast ophold i sit hjemland.

Da man i Kbh. forår 1710 overvejede krigens fortsættelse, var den hidtidige overgeneral C. D. *Reventlow stadig utjenstedygtig og efter hans afgang i april valgtes v.S. blandt flere udenlandske emner til hans efterfølger. Maj s.å. kom v.S. til Kbh., i juni udnævntes han til general af infanteriet og kommanderende general over felthæren. Hans første betydelige arbejde gjaldt hærens genrejsning efter nederlaget ved Helsingborg. I et indgående forslag herom hævdede han som grundsætning at landmilitsen ikke burde indgå i felthæren og kunne nedskrives i styrke efter at en del var afgivet til de geworbne; yderligere kunne et vist antal karle mod betaling gives tilbage til landbruget, godsejerne, og de derfor indkomne penge anvendes til hvervning af folk uden for landbruget; dette skulle have forsikring om at nyudskrivning ikke skulle ske så længe krigen varede. Men han gik ganske vist ud fra, at krigen ville løbe ud med året 1712. Hans forslag var klogt og viser hans nøje kendskab til landets forhold; det vandt almindeligt bifald og blev omsat i forordning. Det skaffede landbruget en stærkt tiltrængt arbejdskraft, stemte godsejerne gunstigt og hjalp de geworbne regimente. Dernæst indførte han nyt reglement for regimenternes økonomi med skarp kontrol over pengenes anvendelse, navnlig med det formål at den meni-

ge soldat fuldt ud fik, hvad der tilkom ham. Han udarbejdede et hårdt tiltrængt feltreglement for tjenesten i lejr, kantonnement, på march og over for fjenden. For 1711 forelagde v.S. først en plan for overgang til Skåne, men af hensyn til de allierede, Sachsen-Polen og Rusland, valgtes de svenske landskaber syd og sydvest for Østersøen til operationsområde. Med styrke hævdede han at først og fremmest burde fæstningen Wismar der lå midt i dette område erobres af den danske hær, hvad kongen godkendte, og aug. 1711 førte v.S. en veludrustet hær ind i Mecklenburg. Kongen lod sig imidlertid, meget mod v.S.s råd, af sachserne overtale til med de allierede at indslutte det stærke Stralsund hvor hærene fastholdtes til nytår 1712 uden andet resultat end en stærk svækkelse.

Mens hæren forår 1712 lå i vinterkvarter lykkedes det v.S. i et krigsråd i Kolding under kongens forsæde at få sachsiske og russiske udsendinge til at godkende en felttogsplan hvorefter de to allierede skulle angribe Stralsund og Rügen mens danskerne indesluttede Wismar og erobrede Bremen-Verden. Dette sidste gennemførtes heldigt under v.S.s ledelse mens de allierede ikke kunne forhindre Stenbock i at føre en hær over til Stralsund. v.S.s valg af kamplads og troppefordelingen ved Gadebusch (Wakenstädt) dec. 1712 var ugunstig og forværredes ved at han i sidste øjeblik, meget mod sit ønske, måtte ændre opstillingen som følge af den sachsiske overgeneral m.fl.s kritik, og Stenbock vandt slaget; men ved angrebet på Tønning der førte til Stenbocks kapitulation 1713 samt den påfølgende belejring og erobring af denne fæstning 1713–14 tog v.S. med dygtighed og energi ledelsen under fortræffeligt samarbejde med de fremmede overgeneraler og hertug Carl Rudolph af Württemberg, med hvem han delte overkommandoen. Under operationspausen 1714–15 benyttede han tiden til indførelse af nyt feltskyts og opstillingen af et stærkt belejringsartilleri og den hær der sommeren 1715 gennemførte et nyt felttog syd for Østersøen var i fortrinlig stand. Angrebet på og erobringen af Rügen og Stralsund skete efter hans projekt og under hans ledelse. 1716 blev han præses i landetatens generalkommissariat, men var vedblivende hærens generalissimus. Efter at have sikret Sjælland, særlig Kbh., mod muligt angreb 1716 udarbejdede han plan for Norges forsvar samt for landgang i Skåne sammen med russerne. Zar Peter godkendte vel denne sidste, men mente at v.S. var for gammel til at lede foretagendet. Som bekendt strandede dette på zarens sluttelige modstand, som kong Frederik og v.S. ikke kunne overvinde. Ved udsigten til Karl XII's angreb på

Norge 1718 ønskede kongen at v.S. ville rejse derop, uden dog at ville befale det. v.S. afslod det imidlertid både da og 1719 da kongen personlig ville føre en hær fra Norge ind i Sverige. Under de langvarige overvejelser 1719 om denne sidste operation holdt v.S. og general F. J. v. Dewitz bestemt på at angrebet burde føres mod Skåne for at fremkalde en afslutning på krigen mens konseillet støttede kongens og C. *Gabels plan der vel blev indledt men nærmest løb ud i sandet. v.S. var en tid generalguvernør i det erobrede Bremen-Verden, senere i Pommern. Afslutningen på hans virksomhed blev hans personlige ledelse 1720 af de store digearbejder i hertugdømmerne og Oldenburg med storstået anvendelse af militær arbejdskraft.

v.S.s nære samarbejde med Frederik IV havde været mønsterværdigt, baseret på gensidig ubegrænset tillid, fra v.S.s side på åbenhed, loyalitet og gennemført hensyntagen til hvad der tjente konge, land og hær. Ud over hvad der vedrørte hans tjenstlige område holdt han sig uden for politik, uden for, over alt klikevæsen, var omgængelig, kølig og objektiv. Han underholdt en stadig og omfattende forbindelse med personer af betydning. I sin store administrative stilling var han en ivrig fremmer af dansk arbejde. Trods sit mangeårige ophold i monarkiet lærte han aldrig rigtig dansk, talte og skrev tysk. Hans efterladte papirer (i rigsarkivet) er en hovedkilde til tidens danske krigshistorie. – Hv.R. 1695. Bl.R. 1712. □ To ens mal. af eller efter B. Denner (Fr.borg; Ledrebrog), herefter tegn. (Kgl. bibl.). Mal. muligvis af J. S. Wahl (Fr.borg). Afbildet på tegn. af kampen ved Stade 1712 (Fr.borg). Afbildet s.m. Fr. IV på mal. af N. Abildgaard, 1786 (St. mus.).

J. H. F. Jahn: De danske auxiliær-tropper II, 1841. Letters and despatches of John Churchill, first duke of Marlborough 1702–12, udg. George Murray III, London 1845 655. C. Paludan-Müller i Hist. t. 4.r.VI, 1877–78 16 24f 27 35–37 58. Edv. Holm sst. 5.r.III, 1881–82 46 82 87 94f 97 115 119 121 595 623. Vilh. Lorenzen sst. 10.r.V, 1939–41 468f. Danske mag. 5.r.III, 1893–97 331f. V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset 1684–1893, 1893. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I–X, 1899–1934. N. P. Jensen: Den skånske krig, 1900. Gerh. Brammer: Livgarden 1658–1908, 1908. A. P. Tuxen: Poul Vendelbo Løvenørn, 1924. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær i Danm. III, 1926.

Rockstroh*

v. Scholten [s'jøl'tøn], Peter Carl Frederik, 1784–1854, generalguvernør. * 17.5.1784 i Viborg (el. Vestervig), † 26.1.1854 i Altona, begr. i Kbh. (Ass.). F: kommandant på St. Thomas og St.

Jan, oberst Casimir Wilhelm v.S. (1752–1810) og Catharina Elisabeth de Moldrup (1764–1804). ~ 31.10.1810 i Kbh. (Garn.) med Anne Elisabeth (Lise) Thortsen, * 20.5.1786 i Kbh. (Frels.), † 1.3.1849 sst. (Ty. ref.), d. af skibskaptajn Johan T. (1753–senest 1800) og Anne Marie Ancker.

Efter en uddannelse på Landkadetakademiet blev v.S. ansat ved den vestindiske hærstyrke. Ved englændernes besættelse af dansk Vestindien 1807 kom han som krigsfange til England, men året efter udveksledes han til Danmark. I de følgende år blev han optaget blandt „de røde fjer“ i Frederik VI's adjutantstab. 1808 blev han sekondløjtnant ved sjællandske jægerkorps, 1811 premierløjtnant og 1813 kaptajn. Vigtigere var det dog at han via adjutantstaben knyttede en personlig kontakt til kongen. 1814 udtrådte han af hæren og blev vejermester på St. Thomas der i disse år nød godt af krigskonjunkturerne som følge af forholdene i Sydamerika. 1818 blev han stadthauptmand på St. Thomas og 1822 toldintendant. 1823 udnævntes han til guvernør på St. Thomas, 1827 til fungerende generalguvernør over dansk Vestindien og 1835 til virkelig generalguvernør. I løbet af sin embedsperiode fik v.S. rang af generalmajor. Skal man kort karakterisere ham som embedsmand og menneske kan man sige, at han var autoritær, patriarkalsk, gæstfri, ødsel, festglad og jovial, men uden intellektuel dannelse. Hans sans for god arkitektur og kønne møbler ses bl.a. af hans landsted Bülowsmind og af nogle møbler som i dag findes på Nationalmuseet i København.

v.S.s navn er i den historiske litteratur blevet uløseligt knyttet til spørgsmålet om negerlaveriets ophævelse i dansk Vestindien. Det grundlæggende historiske værk om v.S. er Hermann *Lawaetz' biografi fra 1940. If. Lawaetz stilede v.S. lige fra første færd mod en frigørelse af slaverne og mod en ligestilling mellem frinegrene og de hvide. Såvel den danske historiker Jens *Vibæk som den tyske historiker Christian Degn tillægger ligesom Lawaetz v.S. en afgørende rolle ved løsningen af den danske slavesag. Med Degns ord var han „die beherrschende Persönlichkeit in den 1830er und 1840er Jahren“ i dansk Vestindien. v.S.s negerpolitik tog sin egentlige begyndelse da han 1829 under et ophold i København foreslog at frinegrene (også kaldet de frifarvede) deltes i to klasser. Den første af disse klasser skulle ligestilles med de hvide. Året efter billedes denne ordning af Frederik VI. 1834 tog v.S. atter sagen op, og næsten alle de frifarvede fik nu stort set borgerrettigheder på lige fod med de hvide. Samme år var v.S. i København for at forhandle med regeringen om slavesagen. Der nedsattes en kommission med

bl.a. A. S. *Ørsted som medlem. v.S. fremsatte en emancipationsplan der straks skulle give negrene $\frac{1}{2}$ af deres frihed i form af en ugentlig fridag; og ved at arbejde på denne fridag skulle de gradvis kunne spare sammen så de selv kunne købe den resterende del af deres frihed. Denne plan mødte imidlertid modstand, og resultatet blev et reskript af 22.11.1834. Dette gav ret til frikøb, ejendomsret for slaver, ret til at skifte herrer og begrænselse af tugtsesretten. Det overlodes til v.S., om han fandt det tilrådeligt at offentliggøre reskriptet eller ej. Ved hjemkomsten nøjedes v.S. med blot at forsikre negrene om kongens gode hensigter. Efter at den engelske emancipation var trådt i kraft gennemførte v.S. 1839 en landskoleordning for St. Croix. Og 1840 blev reskriptet fra 1834 offentliggjort i sin helhed. Efter tronskiftet 1839 kom v.S. til at stå som et levn fra Frederik VI's enevælde. Han måtte således føre en række processer for at rense sig mod beskyldninger fremført i den liberale presse. 1840 vendte han tilbage til Vestindien med et forslag som han skulle forsøge at få planterne til at acceptere. Det indeholdt bestemmelser om en ugentlig fridag uden for høsttiden og en ugentlig pengepræmie, og det skulle efterhånden skabe mulighed for frikøb. Flertallet af plantere var imidlertid imod dette forslag. Men ved et reskript af 18.2.1843 blev planterne tvunget til at lade lørdagen være fridag.

Ved samme tid havde Christian VIII i et brev gjort v.S. klart at man af økonomiske grunde måtte foretrække en partiel (gradvis) emancipation fremfor en fuldstændig. Fra anden side blev der dog sat skub i sagen. 1843 sendte det engelske Anti-Slavery Society to medarbejdere – bl.a. G. W. Alexander – til Danmark for at agitere mod slaveriet i dansk Vestindien. Tidligere havde selskabet sendt medlemmer til Sverige hvor man bl.a. havde fået kontakt med Erik Gustaf Geijer. I Danmark førte besøget til dannelsen af Comiteen for neger-slaverens frigivelse. Blandt dens medlemmer var D. G. *Monrad, J. F. *Schouw, N. F. S. *Grundtvig og C. N. *David. 1844 rejste denne komité på østifternes stænderforsamling spørgsmålet om slaveriets ophævelse i dansk Vestindien. Sagen blev imidlertid ikke færdigbehandlet. 1846 rejstes sagen både på østifternes stænderforsamling og på den norske stænderforsamling. Afgørende blev det at østifternes stænderforsamling vedtog en petition til kongen om at han næste år skulle forelægge et lovudkast til en fuldstændig slaveemancipation. Kongen bad generaltoldkammeret udarbejde en betænkning om sagen. Kammeret spurgte v.S., og han foreslog en 16-årig overgangsperiode. Fra kammeret gik sagen videre til kancelliet, og

resultatet blev et kongeligt reskript af 28.7.1847 hvorefter slaveriet i dansk Vestindien skulle ophøre 1859. Samtidig gennemførtes Christian VIIIs yndlingsidé om at alle slavebørn fremtidig fra fødslen skulle være frie. Revolutionsåret 1848 fremskyndede imidlertid emancipationen. Februarrevolutionen i Frankrig bredte sig nemlig ikke blot til Danmark og fransk Vestindien, men også til dansk Vestindien. Og under pres af begivenhederne proklamerede den psykisk svækkede v.S. med et pennestrog den 3.7.1848 slaveriets øjeblikkelige ophævelse. Dette blev stadfæstet ved et åbent kongeligt brev af 22.9. så da „Negrene paa Vore vestindiske Øer have ytret et levende Ønske om, at den ufrie Tilstand . . . nu maa ophøre“. v.S., der umiddelbart efter proklamationen nedlagde sit embede, blev ved hjemkomsten stillet for en kommissionsdomstol. Denne dømte ham 1851 til at have sit embede forbrudt fordi han havde udvist uvilje mod at slå oprøret ned militært. Året efter frifandt højesteret ham imidlertid enstemmigt idet man fandt at v.S.s handlemåde havde været rigtig under hensyntagen til det almene vel.

Som nævnt er der tradition i den historiske litteratur for at tillægge v.S. hovedæren for slaveriets ophævelse i dansk Vestindien. Og hos nogle – Christian Degn og Neville Hall – føres denne tese et skridt videre idet det med H. F. Garde antages, at det var v.S.s frikulørte samlevserske, Anna Elizabeth Heegaard, der inspirerede ham til reformerne. I den mere populære litteratur har v.S., eller „Massa Peter“ som han også kaldes næsten fået helgenstatus. Spørgsmålet er imidlertid om myten om v.S. kan stå for en nærmere prøvelse. Historikeren Merete Green-Pedersen har peget på at v.S.s reformer kronologisk følger i kølvandet på den engelske slaveemancipation (Negerlovgivningen i dansk Vestindien 1755–1848, utrykt i spec.afhandl. fra Århus univ. 1973); dette gælder både reskriptet af 1834 og landskoleordningen af 1839. Interessant er det imidlertid at v.S. ikke valgte at offentliggøre reskriptet ved hjemkomsten. Det rejser nemlig spørgsmålet om man ikke i den forbindelse snarest bør betragte ham som en repressiv tolerant politiker fremfor en reformpolitiker. På den anden side bør det dog nævnes at v.S. allerede i slutningen af 1820'erne udstedte et cirkulære der gav en slave ret til at forelægge et udestående med sin herre for ham. Om nødvendigt ville v.S. så udstede en „friseddel“ der skulle beskytte slaven mod herren. Endvidere kan det nævnes at han 1830 udvirkede et reskript der gav døbtte negre lov til at aflægge ed. Historikeren Grethe Bentzen har fremhævet at det var den danske abolitionistkomité og debatten på stænderfor-

samlingerne der førte frem til 1847-loven om slaveriets ophævelse (Debatten om det danske vestindiske negerslaveri 1833–48, spec.afhandl. fra Århus univ. 1976). Og i denne forbindelse er det interessant at v.S. foreslog en overgangsperiode på hele 16 år. Endelig er det rimeligst at betragte v.S.s berømte proklamation af 3.7.1848 som en chokeret mands reaktion på situationens pres. Efter at v.S. var blevet frikendt af højesteret tilbragte han sin sidste tid i Altona hvor han døde 1854. 3.7.1973 blev det von Scholtenske familiemausolæum på Assistens kirkegård – efter en restaurering erklæret for historisk grav – Kammerjunker 1812. Kammerherre 1824. Ekscellence 1846. – R. 1822. DM. 1826. K. 1828. S.K. 1836. □Mal. (Gavnø). Pastel af C. Horneman, 1811 (sst.). Mal. af F. C. Groger, 1814. Pastel formentlig forestillende S. Tegn. af W. Heuer, litograferet af samme 1832. Buste af H. V. Bissen, 1834 (St. mus.), efter denne eksemplar 1840 (Gavnø) og i marmor. Mal. formentlig fra 1840erne. Mal. af Eliab Metcalf. Mal. (Rosenborg). Tegn. af Henry Morton (Handels- og søfartsmus. på Kronborg). Malet som gammel.

P. v.S.: Letter to his lawyer Lieberberg 1849, overs. Eva Lawaetz, St. Thomas u.å. = Emancipation in the Danish West Indies. Eye witness accounts II. – C. van Dockum: Livserindr., 1893. H. B. Dahlerup: Mit livs begivenheder II, 1909. [Carl Holten:] Af en gammel hofmands mindeblade, 1909 (fot. optr. 1967) = Memoirer og breve XI. H. Lawaetz: P. v.S., 1940. Samme i Pers. hist. t. 11.r.II, 1941 29–35. H. F. Garde sst. 13.r.VI, 1958 25–37. Carlo Christensen: P. v.S. A chapter of the hist. of the Virgin Islands, 1955. Højesteret 1661–1961 I, 1961 106f. Jens Vibæk i Vore gamle tropekolonier 2. udg. II, 1966. Preben Ramløv: Massa Peter, 1967 (ungdomsbog). Samme: Brødrene og slaverne, 1968. Inge Mejer Antonsen: Tre vestindiske stuer, 1967 9f. Henning Henningsen i Handels- og søfartsmuseets årbog, 1973 122–26. Chr. Degn: Die Schimmelmanns im atlantischen Dreieckshandel, Neumünster 1974. E. O. A. Hedegaard: Fr. VI og „de røde fjer“ I–II, 1975. Ernst Ekman i Revue française d'histoire d'outremer LXII, Paris 1975 221–31. N. A. T. Hall i Caribbean quarterly XXII, Jamaica 1976 nr. 2–3 62–73. Ove Hornby: Kolonierne i Vestindien, 1980. – Papirer i Rigsark.

Sv. E. Green-Pedersen (Kay Larsen)

Schop [sjo'p], **Johann**, ca. 1590–1667, musiker. * ca. 1590 i Hamburg, † „mellem Johannes og Michaelis“ 1667 sst.

S. var, efter tidens sædvane blandt musikere, dygtig på adskillige instrumenter, men han lagde hovedvægten på violinspillet efter undervisning af William Brade. 1614 blev han medlem af Michael Prætorius' kapel ved hoffet i Wolfenbüttel, men allerede 1615 kom han til Kbh. og fik ansættelse i Christian IVs hofkapel. Under pesten 1619 foretrak han sammen med flere andre af kongens musikere at forlade Danmark. 1621 fik han ansættelse som leder af Hamburgs offentlige

musik (Ratmusikdirektor). Denne stilling beklædte han til 1665, to år før sin død. Han slap dog ikke helt forbindelsen med Danmark og var 1634 med Heinrich *Schütz i Kbh. til den udvalgte prins *Christians bryllup og drog rigeligt belønnet hjem. Christian IV var ham også stedse bevågen. Når som helst kongen rejste i den sydligste del af sit rige, lod han S. kalde til sig for at høre hans af samtiden højt beundrede violinspil, men alle forsøg på at genvinde ham for hofmusikken slog fejl. S. var også en produktiv komponist. Til bryllupper, begravelser og lignende højtideligheder skrev han efter tidens skik utallige kantater af det forskellige omfang, gejstlige koncerter, endvidere instrumentalkompositioner og talrige sange, som placerede ham på en fremskudt plads i kredsen om Johann Rist, fornyeren af den nordtyske visesang. S. blev kredsens betydeligste kraft; han traf, tilsyneladende dog under nogen protest der senere medførte et brud, den af Rist tilsigtede, ganske enkle melodiform og formåede samtidig at give den et fint musikalsk præg. Mange af melodierne til Rists og hans fæller Ph. v. Zesens og Jac. Schwiegers visebøger fik en lang levetid. En del gik ind i den tyske kirkesang, nogle stykker også i den danske. Mest kendt blandt dem der herhjemme har holdt sig til vore dage er melodien til *Nu vel an vær frisk til Mode (Werde munter mein Gemüthe)*. □Stik af F. Stürhelt, Hamburg, 1652.

Wilh. Krabbe: Johann Rist und das deutsche Lied, Berlin 1910 124–49 (diss.). Herm. Kretzschmar: Gesch. des neuen deutschen Liedes I, Lpz. 1911 = Kleine Handbücher der Musikgesch. nach Gattungen IV især 50–52. Andreas Moser: Gesch. des Violinspiels, Berlin 1923 102–06. Walther Vetter: Das frühe deutsche Lied I–II, Münster 1928 = Universitas-Archiv VIII. Liselotte Krüger: Die hamburgische Musikorganisation im 17. Jahrh., Strassb. 1933 = Samml. musikwiss. Abhandl. XII især 122–25 213f. Nils Schiørring: Det 16. og 17. årh.s verdslige da. visesang I–II, 1950.

Nils Schiørring

Schorn, Sophus Wilhelm (**Willy**) Maximilian, 1834–1912, forfatter. * 6.12.1834 i Kbh. (Ty. ref.), † 25.3.1912 sst., begr. sst. (Ass.). F: litterat og oversætter, cand.jur. Peter Theodor S. (1796–1879) og Sophie Ernestine Meiners (1801–34). ~ 17.3.1860 i Kbh. (Frue) med Victoria Angeli-que Haas, * 8.9.1840 i Kbh. (Helligg.), † 4.5.1922 sst. (~ 2° 1872 med premierløjtnant, senere kaptein, klasselotterikollektør, maler Frederik Peter Grünwaldt, 1840–1923), d. af vekselmægler Peter Georg H. (1798–1857) og Henriette Lovise Wengel (1810–41). Ægteskabet opløst.

Bedstefaderen indvandrede fra Aachen og blev voksdugsfabrikant, mens faderen tidligt færdedes i datidens litterære kredse, lod sin juridiske

Schorn, Willy

embedseksamen ubenyttet og siden levede som timelærer (bl.a. ved Metropolitanskolen), som overkorrektør ved rigsdagen og som oversætter til og fra tysk, imellem også fra svensk. Sønnen besad samme æstetiske interesser, men tillige anlæg for tegning, gik 1850–53 samt 1870–72 på kunstakademiet og udstillede 1868–74 enkelte genrebilleder, men virkede ellers som lærer i tegning og tysk ved Borgerdydskolen på Christianshavn (under Johannes "Helms) og Tysk reformert skole. Som gammel mand syslede S. med sine ungdomserindringer fra hjemmet på Nørrebro og livet i 1840'ernes og 50'ernes Kbh. og udgav herom sin første bog *Da Voldene stod*, 1905. De elskværdige og fordringsløse karakteristikker af digtere, malere og skuespillere – derimellem et helt kapitel om Ludvig "Bødcher – og de idylliske kulturbilleder fra en svunden tid modtoges med så meget bifald, at S. fortsatte med *Fra gamle Skuffer, Skitser og Pennetegninger*, 1906, stundom i næsten novellistisk form, men også spinklere af indhold. Den tredje og sidste bog, *Hvad Grandmama oplevede. Silhouetter i Ramme*, 1909, var et forsøg på i romanform at levedegøre minder og mennesker fra begyndelsen af 1800-tallet – handlingen var bl.a. henlagt til Bakkehuset, Borups selskab, Drejers klub og Sophienholm med Jens "Baggesen, J. L. "Heiberg, B. S. "Ingemann og C. E. F. "Weyse mellem bifigurerne – men bar fra først til sidst dilettantismens tydelige mærke. □Mal. af Joh. Didrik Frisch, 1861. Afbildet på mal. af E. Henningsen (Vestre Borgerdydskole, Kbh.). Tegnet selvportræt (Fr.borg).

Carl Reitzel: Fortegn. over da. kunstneres arbejder, Charlottenborg-udstill. 1807–82, 1883 601. – W. S.: Da voldene stod, 1905 og Fra gamle skuffer, 1906 (erindr.). – Gustav Bauditz: En lykkelig tid, 1926 96–105. Vestre Borgerdydskole 1787–1937, 1937 87.

Carl Dumreicher*

Schou

Slægtsnavnet S. bæres af adskillige danske familier uden indbyrdes sammenhæng. Der skal her nævnes to:

I. En slægt der føres tilbage til møller ved Kalundborg, senere skovfoged Michel Madsen (1694–1762) hvis søn sadelmager Abelin Kristian Michelsen var far til møller og købmand Hans Abelin S. (1764–1833).

H. H. "S. var ~Christianna Georgia Marstrand, d. af maleren Wilhelm "M.

II. En slægt der stammer fra Soleskov, Øster Snede sg., Nørvang hrd., og som føres tilbage til gårdmand Stephan Rasmussen (ca. 1675–1732) hvis sønnesøn gårdmand Jens Rasmussen

(1751–1843) var far til snedkermester i Thisted Ole Jensen S.

(I) Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 977–82. Stamtbl. over efterkommerne af Hans Henrik Schou og Martine Hedevig, f. Hansen, 1932 (2. udg. 1957). (II) Krak: Danm.s. ældste forretninger, 4. udg. 1950 533f.

Hans H. Worsøe

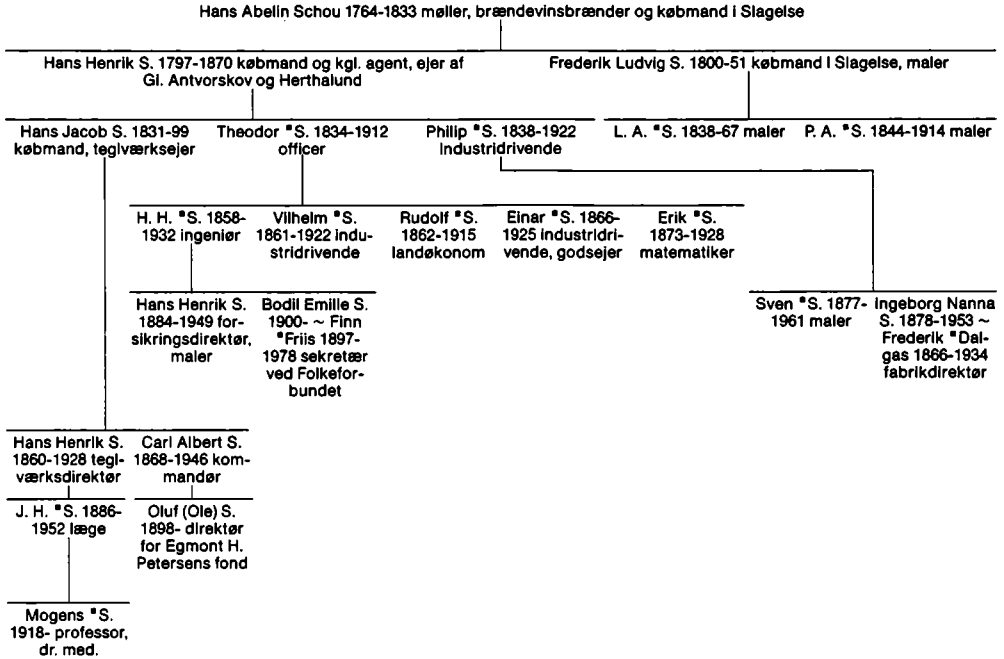
Schou, August Lauritz, 1863–1942, højesteretsdommer. * 22.8.1863 i Kbh. (Frue), † 3.11.1942 i Holte, begr. Sorgenfri kgd. F: assistent i indenrigsministeriet, senere departementschef, generaldirektør Johan Lauritz S. (1833–83) og Camilla Augusta Serina Arentzen (1833–1908). ~ 28. 5.1890 i Kbh. (Frue) med Elisa Goos, * 8.1.1868 i Kbh. (Johs.), † 23.9.1945 i Søllerød, d. af C. "G. (1835–1917) og Amalie H. Irminger (1840–1904). S. blev student 1880 fra Metropolitanskolen og juridisk kandidat 1886, og efter at have arbejdet som fuldmægtig ved nordre birk og ved Præstø amt blev han 1889 assistent i justitsministeriet. Herfra udnævntes han 1897 til assessor i kriminal- og politiretten. 1910 gik han over i landsover- samt hof- og stadsretten og 1915 i højesteret hvorfra han, der ved højesteretspræsident R. S. "Grams afgang 1928 ikke havde ønsket at blive hans efterfølger, fik afsked 1933. Under den første del af sin langvarige dommergerning publice-rede S. adskillige velskrevne afhandlinger hvori han behandlede aktuelle strafferetlige emner. Af disse kan nævnes en statistisk undersøgelse om alkohol og forrydelse, en kritik af de lovforslag der gik forud for straffelovstillægget af 1905 og indlæg i drøftelsen af tilregnelighedsreglerne. Han deltog desuden i Dansk kriminalistforenings forhandlinger. Som forhørsdommer havde S. særlige opgaver bl.a. ved behandlingen af Lersøsagen 1900 og den omfattende sag mod fhv. justitsminister P. A. Albright 1908–10. Ved siden af sin dommergerning, til dels efter sin afgang, varetog S. en række andre hverv, bl.a. som formand for en ekspropriationskommission i forbindelse med vandanlæg 1912–16, for overhuslejenævnet for Kbh. 1918–22, for akkordretten 1925–37 og som medlem af landsoverskatterrådet 1912–36. – R. 1911. DM. 1920. K.² 1923. K.¹ 1926. S.K. 1933. □Foto.

Højesteret 1661–1961 II, 1961.

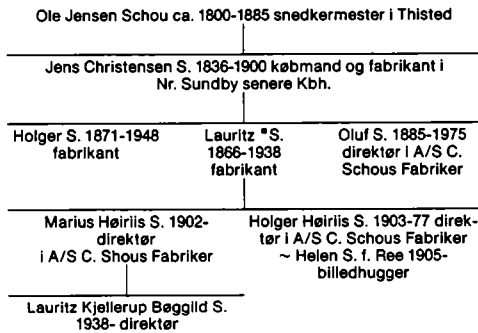
Troels G. Jørgensen*

Schou, Ferdinand Andreas Valdemar, 1829–89, boghandler, * 14.6.1829 i Kbh. (Slotsk.), † 26. 10.1889 på Frbg., begr. sst. F: lotterikollektor Christian S. (1796–1867) og skuespiller Sophie Amalie Clausen (ca. 1796–1864, ~ 1° 1818 med danser ved Det kgl. teater Jørgen Christian Poul-

Tavle I

Tavle II

sen, ca. 1791-1822). ~ 17.5.1861 i Kbh. (Frue) med Thora Nathalie Nissen, * 26.11.1839 i Kbh. (Frue), † 12.5.1920 på Frbg., d. af urtekræmmer Niels Christopher N. (ca. 1798-1855) og Regine Lucine (Ludvine, Lütina) Jennerich (ca. 1803-68).

For sin samtid stod S. som en ny forlæggertype: forlæggeren der uden at være egentlig litterær havde flair for litteratur, forenet med udpræget kommerciel sans. Han lærte boghandel 1843-49 hos Chr. *Steen og var derefter medhjælper sst. til 1857, de sidste fem år som handelsrejsende i hertugdømmerne for firmaets store papirafde-

ling en gros. Herfra menes hans kendskab til plattysk og til Fritz Reuter, hans forlags mest givtige forfatter, at stamme. 1857 etablerede han sig ved overtagelsen af Fr. *Wøldikes boglade og begyndte forlagsvirksomhed. Efter 1870 flirtede han med dengang unge danske forfattere som Herman *Bang, Carl *Ewald, Karl *Gjellerup, Henrik *Pontoppidan, Gustav *Esmann, Peter *Nansen, Zakarias *Nielsen m.fl.; også et par norske forfattere havde han på stald. Men dels kunne han i længden ikke klare sig i konkurrencen med den helt overmægtige Fr. V. *Hegel, dels og navnlig indså han, som det siges i Boghandlertidendes nekrolog 1889, „at oversættelsesområdet blev han førende. Med personlig forkærlighed for fransk litteratur overførte han forfattere som Honoré de Balzac, Victor Cherbulliez, Alphonse Daudet, Dumas fils, brødrene Goncourt, Pierre Loti, Émile Zola og den uhyre læste Jules Verne til dansk. Tysk blev dog ikke forsømt. Foruden den allerede nævnte Fritz Reuter, hvis *Landmandsliv* han selv nåede at udsende i fem oplag, udgav han bøger af Felix Dahn, Georg Ebers, Robert Hamerling, Fr. Spielhagen. Han dyrkede navnlig den underholden-

de „lærde“ roman, hvad der førte til udgivelse af svenskeren Viktor Rydberg. Engelsk litteratur lod han ligge. Derimod udgav han Giovanni Boccaccios *Dekameron* hvad der indbragte ham beskyldninger for at spekulere i det forargelige. Fagligt adskilte S. sig fra sin tid ved på en enkelt undtagelse nær at undgå hæftesubskriptioner, og mht. bogudstyr gik han nu og da sine egne veje. S. overlod 1882 sin boglade til Alexander Brandt (1849–1909), og nogle måneder før han døde afstod han nytåret 1889 forlaget til to andre medarbejdere, Th. Kapel (1855–1935) og Jacob H. Mansa (1863–1910) under hvem det sygnede hen. De sidste rester overtog J. L. Lybecker 1909. □Foto.

Nord. boghandlertid. 28.7.1882 og 1.11.1889. Th. Kapel i Dansk boghandlertid. 10.6.1927. O. H. Delbanco: Festskr. i anledn. af boghandlerforen.s halvhundredårsdag, 1887. A. Dolleris: Danm.s boghandlere 1837–92, 1912 303f. J. L. Lybecker: Erindr. fra mine lærerår, 1918. Arthur G. Hasso: Den danske boghandlerforen.s hist., 1937. Aleks. Frøland: Bøger, bogsalg, boghandlere omkr. 1875, 1969. Samme: Dansk boghandels hist., 1974.

Aleks. Frøland

Schou, Axel Villiam, 1902–77, geograf. * 18.8.1902 i Kbh. (Østervold), † 6.9.1977 i Rom, begr. i Kbh. (Holmens). F: glarmester Francis Ludvig Carl S. (1873–1955) og Petrea Christine Petersen (1875–1951). ~ 17.10.1927 i Kbh. (Jakobs) med Laura Andersen, * 17.12.1904 i Espergærde, d. af ingeniør Heinrich Lauritz Waldemar A. (1854–1931) og Ida Alma Eugenia Svane (1861–1926). S. blev student 1921 fra Gl. Hellerup gymnasium og 1927 cand.mag. med geografi som hovedfag, samme år ansattes han som adjunkt ved Rysenstiens gymnasium hvor han 1945 udnævntes til lektor. 1953 fik han et ekstraordinært professorat i geografi ved Kbh.s univ. i hvilket han sad til 1972 da han gik af pga. alder. I perioden 1964–71 var S. bestyrer af Geografisk institut. S. døde i Rom under arbejdet med en afhandling om klimasvingningers betydning for øget erosion og dermed øget materialevandring i Tiberen. Forskningsmæssigt fattede S. tidligt interesse for kystlandskaberne, og det var da også det emne som han beskæftigede sig med i sin dispuat, *Det marine Forland. Geologiske Studier over danske Fladkystlandskabers Dannelse og Formudvikling samt Træk af disse Omraaders Kulturgeografi*, 1945. Hans forskningsresultater inden for dette emne nød megen anerkendelse i såvel indland som udland. Dette afspejler sig bl.a. derved at han i årene fra 1952 til 1972 var formand for Commission on Coastal Geomorphology nedsat af Den internationale geografiske union IGU.

S. var en medrivende, fascinerende foredragsholder og taler. Han blev da også i stor udstrækning benyttet som gæsteforelæser i udlandet, ved folkeuniversitetet og i radioen. I et af hans hovedværker, *Atlas over Danmark I. Landskabsformerne*, 1949, får man et glimrende indblik i hans grafiske formåen, nemlig hans evne til at anskueliggøre sine teser ved hjælp af blokdiagrammer, et udtryksmiddel han i stor udstrækning anvendte med virtuositet samt med et fremragende pædagogisk resultat, således også i sit sidste offentliggjorte forskningsarbejde, *Studier over dalformer på Gran Canaria. En analyse ved hjælp af blokdiagrammer* (Geografisk Tidsskrift LXX, 1973). Kartografisk manifesterede S. sig også stærkt, skabte markante værker bl.a. *Landskabskort over Danmark, 1:250 000*, 1947 og *Højdekort over Danmark 1:250 000*, s.å; kort som i høj grad har sat deres præg på geografiundervisningen idet de hænger som vægkort på de fleste af landets skoler. De blev udgivet af Geodætisk institut hvor S. var redaktør af vægkort-sektionen. Foruden vægkortene har S. sat sit præg på den danske kartografiske produktion ved sammen med Steen Böcher og Henry Holm at udgive *Gjellerups skoleatlas I. For folkeskolen*, 1953, *Gjellerups skoleatlas II. For eksamensmellemskoler, realklasser, gymnasier og seminarier*, 1954, ved sammen med Merete Rentsch at udgive *Politikens verdensatlas*, 1952 (senere udgivet i 14 rev. udg.) og *Lommeatlas i farver*, 1962. S. var en usædvanlig fremragende popularisator af geografisk forskning. Hans litterære udgivelser spænder over et vidt spekter af geografien hvad der også tydeligt fremgår af en bibliografi over hans litterære produktion i Geografisk Tidsskrift LXXII, 1973. S. var medarbejder og medredaktør ved en række geografiske håndbøger bl.a.: *Jorden og dens lande*, 1959; *A Geography of Norden*, 1960; *Skønne fjerne riger*, s.å.; *Europa, vor egen verdensdel, udover Norden*, 1965; *Trap Danmark og Topografisk atlas Danmark*, 1976. – S. var formand for Geografiforeningen 1933–34 og 1940–42, eksaminator ved faglærereksamen, generalsekretær i Det kgl. danske geografiske selskab fra 1956–72, derefter vicepræsident indtil sin død. Medlem af Det kgl. danske videnskabernes selskab 1960, og af Kungliga fysiografiska sällskapet 1961. Æresmedlem af Sydsvenska geografiska sällskapet 1961 og af Société Serbe de Géographie s.å. Æresdoktor ved University of St. Andrews, Scotland 1973. – R. 1958. R¹. 1965. K. 1976. □Foto.

Bibliografi i Geografisk t. LXXII, 1973 12–17. – Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1945 161f. – N. Kingo Jacobsen i Kbh.s univ. årbog, 1977 455–57.

Niels Nielsen i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1977-78 146-54.

Ib Rønne Kejlbo

Schou, Charles Jacob, 1884-1973, arkitekt. * 30. 10.1884 i Charlottenlund, † 10.8.1973 på Frbg., begr. Gentofte kgd. F: malermester Jacob Theodor S. (1846-1919) og Christiane Lund (1852-1931). ~ 1° 2.7.1905 i Kbh. (Trin.) med Ella Kristine Erichsen, * 25.10.1880 i Kbh. (Johs.), † 15.10.1924 på Frbg., d. af guldsmed Greis Mathias E. (1849-91) og Hanne Sophie Christoffersen (1849-1919). ~ 2° 4.2.1928 på Frbg. (b.v.) med sanger Etelga Verona (Barkany-)Moritzon, * 12.7.1887 i Kbh. (Mos.), † 2.8.1950 i Skodsborg, d. af vekselerer Ludvig M. (1850-1933) og Malvine Barkany (1855-1935). ~ 3° 28.4.1951 på Frbg. med Gudrun Anna Borchsenius, * 5.4.1898 i Skjolde, † 8.2.1978 i Rungsted, d. af sognepræst Gustav Theodor B. (1861-1923) og Laura Kristiane Marie Walsøe (1861-1931).

S. gjorde svendestykke som tømrer, gennemgik Teknisk selskabs skole og besøgte kunstakademiets arkitekturskole 1904-05. Fra 1902 var han medarbejder hos bl.a. E. Blichfeldt, C. Leuning Borch og Carl Brummer. Fra 1910 havde han selvstændig virksomhed. S. hører til pionererne i byplanarbejdet herhjemme. Han begyndte tidligt at interessere sig for praktisk byplanlægning og deltog allerede 1907 i en konkurrence om bebyggelsesplan for Islands brygge. Han lod sig vel især påvirke af de nye engelske ideer om byplanlægning og efter et besøg i England 1913 fik han mulighed for at udarbejde en plan for Vigerslev haveforstad som blev realiseret 1915-18, en plan der introducerede en række træk fra de engelske forbilleder, bl.a. differentieret vejnet. Denne epokegørende plan fulgte han kort tid efter op med en plan til Bispebjerg villaby med Grundtvigskirkens endelige placering der skyldtes et forslag af S. Han gjorde i disse år en overordentlig betydningsfuld indsats for at fremme forståelsen for byplanlægning og for nødvendigheden af en byplanlov. 1921 var han med til at stifte Dansk byplanlaboratorium. Han var medlem af byplanlaboratoriets arbejdsudvalg 1921-25 og helt indtil 1955 medlem af dets repræsentantskab. 1923-25 skrev han bogen *Om Bybygningskunst I-II*, den første byplanteori på dansk og overhovedet en af de første der inddrager sociologiske og biologiske elementer i forudsætningerne for bygning. Det var naturligt at han med sit kritiske og samfundsorienterede syn på arkitektur og planlægning blev draget ind i kredsen omkring Kritisk Revy hvor han offentliggjorde nogle artikler. Som konsulent i byggesa-

ger for stadsingeniøren i Kbh. 1918-25 havde han fået indblik i de kommunale planlægningsprocesser og han har sandsynligvis kunnet videregive en del af sin skarpe kritik af byens mangelfulde planlægning til vennen Poul Henningsens mange debatartikler i dagspressen i 1920erne.

S.s arbejde som arkitekt var bl.a. kendetegnet af en både saglig og kunstnerisk behandling. Hans produktion består først og fremmest af en række store boligkomplekser, fx karreen *Haraldsgade 7-8*, 1912, karreen *Håbet, Amagerbrogade 4-16*, 1925-27, *Lille Tuborg* og *Rønnebækhuss, Strandvej 99-117*, 1933, *Marielyst, Peder Bangsvej 99-101*, 1933, *Høeghsmindepark 2-15*, 1935, rækkehusene *Plantageparken, Lyngbyvej-Fuglegårdsvej*, 1941 (s.m. Ib Schou), *Filosofvænget, Fr.borgvej-Orgelbyggervej*, 1947, *Knudsgården*, hj. af Bella-højvej og Dybendalsvej, 1948 (s.m. Erik Kragh). S. blev medlem af akademiet 1931, af akademirådet 1931-43, af bestyrelsen for Thorvaldsens museum 1937-48. Han var medstifter af og formand for Landsrådet for bykultur 1949. - R. 1938. □Tegn. af Amalie Schou, 1905. Mal. af Otto Sievert, 1922, to tegn. af samme. Tegn. af Otto Christensen. Foto.

Arkitekten IX, 1906-07 228 (Islands brygge); XV, 1912-13 23f 38-40 (byplan for Ålborg); XVII, 1914-15 41-47 (Vigerslev haveforstad); XXIII, 1921 333-36 (Frbg. bakke); XXVIII, 1926 39 57-62 (Götaplats, Göteborg) 301-04 (På Bjerget); C. I. S. sst. LXXI, 1969 585f; LXXV, 1973 380. Jens Nielsen i Kritisk revy I, 1926 dec.nr. 42f. Kn. Bidstrup: Ebenezers disciple, 1971 23f. Villads Villadsen i Danm.s arkitektur. Byens huse. Byens plan, 1979 41f. - Levnedsbetretning i ordenska-pitet.

Villads Villadsen

Schou, Christian Møller, 1855-1916, bankdirektør. * 8.10.1855 i Holstebro, † 22.5.1916 i Århus (Pauls), begr. Struer kgd. F: konsul Mads S. (1826-89) og Maren Møller (1828-1909). ~ 10.7. 1883 i Herning med Poulaine Jacobine Tolderlund, * 21.7.1861 i Herning, † 7.1.1954 i Kbh., d. af bankdirektør Poul Heinrich Eugen T. (1834-1924) og Anine Frederikke Schou (1838-1926). S. voksede op i Struer hvor hans far var købmand med handel i kolonialvarer, kul, korn, foderstoffer, trælast og bygningsartikler. Efter at have frekventeret latinskolen i Århus vendte S. tilbage og kom i lære i faderens forretning 1869. Under uddannelsen fik han ansættelse i et stort tobaksfirma i Hamburg for hvilket han 1874-82 var repræsentant med Rusland, Finland, Sverige, Norge og Danmark som arbejdsområde. Derpå vendte S. tilbage til Struer hvor han blev medindehaver af faderens forretning, ved faderens død 1889 eneindehaver. I de følgende år

drev han forretningen op til et større omfang, men i anden halvdel af 1890'erne udskilte han forskellige dele ved salg. S. fik meget stor betydning for Struers udvikling. Han efterfulgte faderen som svensk-norsk vicekonsul, som formand for Struer Sparekasse og som medlem af havnekommissionen. 1892 kom han ind i Gimsing-Struer sogneråd hvor han straks blev formand. 1894 var han hovedmanden bag udskilningen af den nye Struer kommune hvor han var formand til 1904; under hans ledelse skete der i de følgende år en meget kraftig udbygning af faciliteter og erhvervsliv. Også på det kulturelle område var han aktiv; han var således med til at skaffe Struer en kirke og et lystanlæg, ligesom han købte og plejede Resen krat, et yndet udflugtssted for byens beboere. 1897 stod S. bag etableringen af Struer Bank for hvilken han blev administrerende direktør. Da førstedirektør i Aarhus Privatbank, Fr. Nørgaard, 1909 blev direktør i Kjøbenhavns Handelsbank fik S. hans stilling og forlod dermed Struer. Tidspunktet var ikke det heldigste, idet han begyndte sin direktørtid lige før firmaet Viggo L. Rahr krakkede og bragte Aarhus Privatbank store tab. S. måtte bruge mange kræfter på at rydde op efter krakket, og således blev de sidste år ikke hans bedste. Vanskelighederne tog på ham, og han døde af mavesår. S. var medstifter af og formand for repræsentantskabet for Kreditforeningen af Grundejere på Landet i Jylland, formand for bestyrelsen i A/S Hans Schourup & Jyllands Stål- og Maskinforretning samt formand for Jydsk Telefon Aktieselskab fra 1911. – R. 1908.

V. Olesen i Hardsyssels årbog XI, 1917 163–66. P. Schou: Konsul C. S., 1939. Gunnar Sandfeld: Fra en helt anden tid, 1955. Samme: Nye tider. Struer bliver købstad, 1957. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Ib Gejl

Schou, Einar Viggo, 1866–1925, fabrikant. * 15.1.1866 i Kbh. (Garn.), † 4.4.1925 på Palsgård, begr. i Juelsminde. F: oberstløjtnant Theodor *S. (1834–1912) og Emilie S. J. Mariboe (1833–1912). ~ 5.1.1899 i Kbh. (Garn.) med Elisabeth Døcker, * 27.12.1872 i Kbh. (Frue), † 23.1.1952 på Palsgård, d. af grosserer, senere bankdirektør Gerhard Julius D. (1842–1912) og Ragna Mathilde Mariboe (1848–1928). – Bror til Erik *S., H.H. *S., Rudolf *S. og Vilhelm *S. S. kom 1882 i handelslære i Århus og fik 1884 ansættelse på Otto Mønstedts kontor. Det fortælleres at han efter et par års forløb gik til sin chef og anmodede om gageforhøjelse fra 1000 til 2000 kr. årlig, men at denne afslog det med bemærkningen: „De er ikke mere værd!“ S. brød nu op fra Århus, fik ansættelse hos H. Pontoppi-

dan i Hamburg og siden hos R. Westenholz i London hvor hans vej atter krydsede Otto *Mønsted, og denne gang kom der noget ud af samarbejdet mellem de to. S. blev 1889 bogholder ved Otto Mønstedts netop startede margarinefabrik i Godley ved Manchester, og snart efter var han fabrikkens leder. Det lykkedes ham at arbejde Godley-margarinen således ind på det engelske marked at en ny fabrik blev nødvendig. Han forelagde nu Mønsted – og fik dennes tilslutning til – planer om et storstilet fabrikanlæg i Southall vest for London. Den nye margarinefabrik der toges i brug 1895 blev under hans ledelse verdens største, forsynedes på hans initiativ med et fremragende videnskabeligt laboratorium samt en – for stedet og tiden – usædvanlig social institution idet S. stillede en selvejende rekreationsbygning til arbejdernes daglige disposition med bibliotek, læseværelser, teatersal til 1000 tilskuere, sportsplads m.m. 1912 trak S. sig tilbage fra ledelsen, men allerede 1910 havde han taget fast bopæl i Danmark på hovedgården Palsgård ved Juelsminde som han havde erhvervet 1908. Her installerede han fabrikkens emulsion der fabrikerede margarineolie, malerfarver og sæber ved udnyttelse af en metode til forbedret fremstilling af emulsioner som han havde opfundet i samarbejde med fabrikant Christian Holmboe. S. var direktør for selskabet til sin død, var endvidere direktør for A/S Flakes og sad i bestyrelsen for Atlas og A/S Bachs Cane Sugar Co. Energi og ordenssans fremhæves som to af S.s dominerende karaktertræk. Sjældent trådte han frem for offentligheden, men enigen – navnlig den lille stations- og fiskerby Juelsminde – nød ofte godt af en velbetænkt rundhåndethed, og hans pietet for vore nationale minder gav sig et smukt udslag da han ved et energisk og uegenlyttigt initiativ hindrede at fregatten Jylland blev solgt til ophugning. – R. 1907. DM. 1913. K.² 1919. □Mal. af P. A. Schou. Posthumt mal. af G. F. Clement (Palsgård) og posthum buste af E. Rahr.

Vilh. Andersen i Berl. tid. 5.4.1925. Samme: Sommer, 1926 193–211. Samme i Nationaltid. 29.6.1933. L. C. Nielsen i Tilskueren XLIII, 1926 I 345–55. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. Koch Jensen*

Schou, Erik Emil Sparre, 1873–1928, matematiker, ingeniør. * 17.11.1873 på Frbg. (Garn.), † 8.11.1928 i Gentofte, begr. sst. F: oberstløjtnant Theodor *S. (1834–1912) og Emilie S. J. Mariboe (1833–1912). ~ 22.6.1900 i Slagelse med Olga Malmberg, * 12.2.1876 i Kbh. (Johs.), † 23.2.1953 i Skodsborg, d. af murermester Jøns Peter M. (1847–1914) og Anna Christiane Han-

sen (1853–1916). – Bror til Einar *S., H. H. *S., Rudolf *S. og Vilhelm *S.

S. blev student 1892 fra Sorø og tog 1895 1. del af polyteknisk eksamen. Efter denne fik hans matematiske interesser så stærkt overhånd at han forlod det polytekniske studium og tog magisterkonferens i matematik 1897. S.å. vandt han universitetets guldmedalje for en besvarelse af den matematiske prisopgave, og han fortsatte derefter sine studier i Paris hvor han ved Julius *Petersens og H. G. *Zeuthens indflydelse kom ind på École normale supérieure. 1898 vendte han tilbage og blev ansat i det s.å. stiftede firma A/S Atlas hvor broderen H. H. S. var direktør. S. viste sig hurtigt at være en habil tekniker, og navnlig var hans evner som beregner meget værdsat; på forskellig måde har de af firmaet skabt maskinkonstruktioner, særlig dampmaskiner og køleanlæg høstet godt af hans indsigt. Jævnlig foretog han rejser, bl.a. i Rusland, og selv om det i særlig grad var hans store teoretiske indsigt der kom firmaet til nytte har han også herved bidraget til at skaffe firmaet nye afsætningsmuligheder. Sine matematiske studier fortsatte S. samtidig med sine tekniske arbejder, og han offentliggjorde jævnlig funktionsteoretiske afhandlinger. 1912 erhvervede han den filosofiske doktorgrad for afhandlingen *Analytiske Studier over harmoniske Funktioner med tre Variable*. 1915 kaldtes han til det nyoprettede docentur i maskinlære for fabrikingeniører ved Polyteknisk læreanstalt. 1917 omdannedes denne stilling til et professorat idet samtidig en del af maskiningeniørernes undervisning lagdes ind under den. S., der udgav en del af sine forelæsninger i bogform, var også optaget af praktisk erhvervslev. Han var fra 1927 til sin død formand for bestyrelsen for De forenede Jernstøberier og for A/S Anker Heegaard (sammensluttet 1930). Fra stiftelsen 1918 var han næstformand i Dansk brændsels- og kontrolforening. Endvidere var han medlem af bestyrelsen for A/S Dansk-Islandsk Anlægsselskab, A/S Nyboe & Nissen, Dansk russisk Ingeniørkompagni og Samfundshjælpen, en forening af frivillige strejkebrydere dannet under påskekrisen 1920. S., der fra 1919 var blevet interesseret i nyere bestræbelser for udnyttelsen af vindkraften og på H. C. Ørsted-mødet 1920 holdt foredrag om det da fra dansk side påpegede nye rationelle grundlag for konstruktion af vindmotorer, blev 1920 formand for et af indenrigsministeriet nedsat teknisk udvalg der skulle undersøge forskellige nye energikilder, således også tørverens muligheder. Fra 1920 var S. formand for Soransk samfund. – R. 1922.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1912 156f. – Kbh.s univ. årbog 1896–97, 1898 519f. F. C. Matthiessen i Soranerbl. II, 1917 35f. T. Bonnesen og C. J. C. Lauritsen sst. XIII, 1928 81–83. Th. E. Thomsen i Ingeniøren XXXVII, 1928 593f.

Povl Vinding*

Schou, Hans Henrik, 1858–1932, ingeniør. * 19.8. 1858 i Kbh. (Garn.), † 11.7.1932 i Charlottenlund, begr. i Gentofte. F: oberstløjtnant Theodor *S. (1834–1912) og Emilie S. J. Mariboe (1833–1912). ~ 31.8.1883 i Kbh. (Matth.) med Christinna Georgia Marstrand, * 19.5.1862 i Kbh. (Garn.), † 30.10.1936 i Hellerup, d. af maler, direktør for kunsthakademiet, senere etatsråd Wilhelm *M. (1810–73) og Margrethe C. Weidemann (1824–67). – Bror til Einar *S., Erik *S., Rudolf *S. og Vilhelm *S.

S. blev student 1876 fra Metropolitanskolen, cand.polyt. i ingeniørfaget. Allerede 1880 var han begyndt at virke i praksis idet han fik en kortvarig ansættelse ved Kbh.s havnevæsen og der assisterede ved bygningen af en kajmur ved Slotsholmskanalen. 1881 projekterede og forestod han indlægning af dampkraft på det af faderen ejede Antvorskov Teglværk. Efter eksamen fik han ansættelse på Schmith & Marstrands Jernstøberi og Maskinfabrik hvor han blev, også efter at det 1886 gik over til at hedde Marstrand & Rubow. 1890 ansattes S. som ingeniør i firmaet Tuxen & Hammerichs Jernstøberi og Maskinfabrik Nakskov og Kbh. og blev her 1894 formand for driftsbestyrelsen. Under hans ledelse byggede firmaet Dowson gasmaskiner, og man optog fabrikationen af kølemaskiner. På grund af uenighed inden for ledelsen angående firmaets udvidelser stiftede S. sammen med andre inden for firmaet i dec.1897 aktieselskabet Maskinfabrikken Atlas for hvis driftsbestyrelse han var formand fra virksomhedens start nytår 1899, og som overtog firmaet Tuxen & Hammerich. 1918 blev han firmaets administrerende direktør. Som leder af Atlas viste S. sig både i besiddelse af udmærkede administrative evner og i stand til at føre firmaets specialer: bygning af kraftmaskiner og køleanlæg frem til et førende standpunkt. Som et led i denne udvikling udtog han en række patenter, særlig inden for køleteknikken. S. ydede desuden fortjenstfuldt arbejde med hensyn til bygningen af kompressorer og dampmaskiner. S. udgav 1926 en overordentlig nøjagtig og omhyggelig beskrivelse af danske og norske mønter 1448–1814 og danske mønter 1815–1923 og blev i denne anledning æresmedlem af Numismatisk forening. Akademisk skytteforening, for hvis bestyrelse han var formand 1895–1903, nærede han stærk interesse for; i sine

ynge år var han avanceret til halvkompagnifører i korpset. 1910 var S. medlem af den danske komité for den internationale kølekongres i Wien. Efter sin tilbagetræden fra praktisk virksomhed 1920, på grund af stærk tunghørighed, arbejdede S. med personalhistoriske emner og udarbejdede manuskript til et fuldstændigt register i Kbh.s universitetsmatrikel 1611–1740. – R. 1901. DM. 1928. □ Medalje af H. Salomon, 1935. Foto.

Akademisk skytteforen. 1861–1911, ved Victor Pürschel, 1911 83 85 98. Samme: Akademisk skyttekorps 1866–1916, 1916. J. Wjilcke] i Numismatisk foren.s medlemsbl. III, 1919 90 108f. Axel Ernst sst. X, 1927 199–210 (anm. af H. H. S.: Beskr. af da. og no. mønter). G. Gjaister] sst. XIII, 1932 89–91. G. Garde i Ingeniøren XXIX, 1920 391. Vilh. Voldmester sst. XXXIII, 1924 3. Vilh. Marstrand sst. XLI, 1932 365. [Heinr. Martens:] A/S Atlas festskr., 1923. [Paul Aagaard:] H. H. S. 1858–1958, 1958. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Povl Vinding*

Schou, Hans Jacob, 1886–1952, neurolog. * 20.8. 1886 i Mullerup, † 2.5.1952 i Holte, begr. Søllerød kgd. F: teglværksbestyrer, senere direktør Hans Henrik S. (1860–1928) og Anna Marie Mercedita Krogh (1862–1944). ~ 12.10.1915 i Søllerød med Margrethe Brodersen, * 21.9.1887 i Lyngby, † 24.8.1960 i Holte, d. af læge Johannes Nikolaj B. (1845–1911) og Helena (Nelly) Mathilda Heikel (1849–1921). – Far til Mogens "S". Efter at have taget præliminæreksamen 1902 fra Roskilde begyndte S. en praktisk ingeniøruddannelse og studerede en kort tid på Polyteknisk læreanstalt. Han afbrød dog hurtigt denne bane, tog studentereksamen fra universitetet 1906, studerede medicin og absolverede medicinsk embedseksamen 1913. De følgende år var viet uddannelsen som nervelæge; for neurologiens vedkommende på Rigshospitalets neurologiske poliklinik hvor S. en tid var fast assistent (under Viggo "Christiansen) og på kommunens daværende nervepoliklinik i Lønporten; for psykiatriens vedkommende på 6. afdeling hvor S. var assistent 1916–18. Samtidig var han assistent på V. Christiansens og P. D. Kochs private nerveklinikker. 1919 fik han ansættelse som reservelæge ved Skt. Hans hospital og avancerede her allerede s.å. til afdelingslæge ved mandshospitalet. 1922 udnævntes han efter Adolph "Sells død til dennes efterfølger som overlæge på epileptiker- og sindssygehospitalet Filadelfia ved Dianalund i Vestsjælland, en stilling der i særlig grad imødekømt hans ønske om at virke i kristelig ånd. Ved Sells død havde kolonien Filadelfia endnu ikke nået den form som det havde været stiftens plan at give den. Endnu stod mange udvi-

delser tilbage. Det blev S.s fortjeneste at arbejde energisk for at realisere disse planer hvorved han samtidig stræbte efter at gøre det hidtil meget konservativt ledede hospital tidssvarende både i plejemæssig og videnskabelig henseende. Foruden talrige ombygninger og moderniseringer af de gamle afdelinger og opførelsen af enkelte helt nye afdelinger må her fremhæves dels oprettelsen af en lægebygning for hospitalets videnskabelige forskning, rummende flere laboratorier samt bibliotek, dels opførelsen 1928 af landets første sanatorium for lettere sindslidelser (hvilket i øvrigt også var indgået i Sells oprindelige planer).

Hele denne udvikling under S.s auspicer har ikke alene gjort hospitalet meget stort (over 700 patienter) og forøget lægepersonalet betydeligt, den har også givet hele institutionen betydning som forskningsanstalt. Til gengæld har denne udvikling nødvendigvis medført at institutionen har mistet noget af sin oprindelige ejendommelige karakter af et caritativt tilflugtssted for sindslidende (se Adolph Sell). Ved siden af denne praktiske indsats har S. ydet et ikke ringe antal litterære bidrag til faget. 1922 havde han taget doktorgraden på afhandlingen *Studier over den tidlige syphilitiske Meningitis*. 1936 kom *Følelsernes Fysiologi*, en række undersøgelser over de legemlige fænomener (rødmen, forandringer af hudtemperaturen og mavesaftsekretionen, stofskifteændringer) der ledsager følelsesytringerne, et arbejde der smukt slutter sig til tidligere danske arbejder over dette emne (C. Lange, A. Lehmann). Det grundige værk er væsentlig kompilatorisk. S. tør af sine undersøgelser ikke drage nye, originale slutninger om forholdet mellem psykiske og fysiologiske funktioner. En række publikationer har haft til formål at sprede kundskab til psykopatologien blandt lægfolk, navnlig teologer og vordende præster, således *Religiøsitet og sygelige Sindstilstande*, 1924 og *Sjælelige Konflikter*, 1931, begge oprindelig holdt som forelæsninger på pastoralseminariet efter dets anmodning. 1928 kom den lille bog *Folkesanatorier for Nervøse*, og i fortsættelse af den skriftet *Nervekur*, 1948. Personlige synspunkter fremlagde S. i den lille bog *Tanke og Anelse*, 1941. I forening med Henrik Bramsen udgav S. 1947 en skildring af sin slægtning, maleren Ludvig Abelin "Schou.

Siden 1938 var S. hovedredaktør af det nye internationale tidsskrift for epilepsiforskning *Epilepsia* samt sekretær i Ligue internationale contre l'Epilepsie. 1928–31 var han formand i Dansk neurologisk selskab, 1935–38 for Dansk psykiatrisk forening (nu selskab). Siden studieårene lå kristeligt forenings- og organisationsar-

bejde S. stærkt på sinde, og han beklædte i flere år formandshvervet i Kristelig lægeforening. En udpræget praktisk sans, trangen til at se et konkret arbejde blive gjort og ført ud i livet, prægede S.s gerning, og det er disse egenskaber som har sat blivende spor – i hans hospitalsmodernisering, i organisationsarbejde og i undervisning af teologer. Men ved siden heraf var det for S. et åndeligt behov i skrift og tale at tage del i livsanskuelsesdebatten. Herved ville han, som det søgende viljesmenneske han var, også skaffe orden i sine egne tanker. Trods den knappe, distance-rende fremtræden der i grunden var S.s generøse natur imod bankede hos ham et varmt, deltagende hjerte. Skønt skrøbelig af helbred udnyttede han sine evner til det yderste. – R. 1936. DM. 1947. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1922 145f. – Esbern Lomholt: Course of changes in the spinal fluid of syphilitics, 1936 = Acta psychiatrica. Suppl. XI 29f. H. Helweg i Ugeskr. for læger CXIV, 1952 656f. H. J. S. En mand og hans værk, red. Anker Aggebo og Aage Rehfeld, 1954. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Ib Ostenfeld

Schou, Jacob Henric, 1745–1840, jurist, legatstifter. * 10.7.1745 i Kippinge, † 12.2.1840 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: sognepræst Jens Henriksens S. (1714–54) og Sara Jacobsdatter Lindberg (1707–64). ~ 6.6.1783 i Kbh. (Frue) med Susanne Beckman, * 11.9.1756 i Kbh. (Frue), † 27.4.1843 sst. (Frue), d. af brygger, rådmand Didric B. (1721–98) og Ellen Paulli (1728–1802).

Efter to års skolegang i Vordingborg skole dimitteredes S. 1762 til universitetet og tog 1769 teologisk attestats. 1770 blev han alumnus på Borchs kollegium hvor han efter tidens skik forfattede og forsvarede nogle disputater (*De probationibus theologicis* I–III, 1770–72). N.å. blev han beskikket til som decanus at tage del i bestyrelsen af Kommunitetets øvelser. 1773 blev han hofmester for enkedronning Juliane Maries pæger. Hans stilling gjorde det nærliggende for ham at lægge sig efter rets- og statsvidenskaben, og 1778 bestod han den juridiske eksamen. Alle-rede forinden dette tidspunkt havde han påbe- gyndt udgivelsen af *Chronologisk Register over de Kgl. Forordninger og aabne Breve, som fra 1670 af ere udkomne* . . . af hvilket første bind udkom 1777. 1778 blev han udnævnt til surnummerer assessor i hof- og stadsretten, men allerede 1781 opnåede han det indbringende embede som kæmmerer ved Øresunds toldkammer. 1804 fritoges han på grund af svagelighed for sine embedsforretninger med ret til desuagtet at oppe- bære næsten alle indtægterne af embedet. Han

bosatte sig herefter i Kbh. hvor han tilbragte de sidste 36 år af sit liv.

Ved sit testamente oprettede S., der også i leven- de live havde udøvet en udstrakt og alsidig god- gørelse, *Etatsraad Jacob Henric Schous og hans Hustru Susanne Beckmans Stiftelse* der trådte i kraft 1843 med en formue på over 135 000 rdl., og hvis renter anvendes til en række forskellige formål. 1822 havde han desuden skænket en betydelig juridisk bogsamling til uni- versitetsbiblioteket tillige med en pengesum for hvis renter samlingen skulle vedligeholdes.

S.s navn er dog i første linie knyttet til den oven- for nævnte samling af kgl. forordninger af hvil- ken han i tidens løb foranstaltede tre udgaver, ført op til 1825 (fortsat af J.L.A. Kolderup-Ro- senvinge). „Schous Forordninger“ der blev den i flere menneskealdre almindeligt benyttede lov- samling, fremtrådte vel som et udtag af den i forvejen eksisterende fejlfulde kronologiske samling; men S. supplerede og korrigerede den- ne, til dels ved selvstændige arkivundersøgelser, et arbejde der ikke blot krævede stor flid og nøj- agtighed, men også forudsatte en betydelig juri- disk indsigt, ikke mindst ved afgørelsen af om ældre forordninger stadig måtte anses for gæl- dende. Hans indsats i så henseende blev i høj grad påskønnet af hans samtid. 1821 – 50 år efter hans udnævnelse til decanus – hyldedes han ved en fest på skydebanen af en større kreds af anse- te mænd med en række universitetsprofessorer og justitiarierne i højesteret og landsover- samt hof- og stadsretten i spidsen, og T. *Algreen-Ussing dedicerede 1836 sit værk om servitutter til S. for hans iver for at skabe lys og orden i et kaos af love. □To tegn. af N. J. Bre- dal, 1823 (Fr.borg). Mal. af A. A. Müller, 1834.

Legatstamtv. for J. H. S. og hustru Susanne Beckmans stiftelse, udg. Thelma Jexlev og Alfr. Larsen, 1973. [J. F. W.] Schlegel i Hesperus IV, 1821 401–17. Københavns- posten 19.7.1836. [Joh. Henr. Chr.] Stellwagen i Geneal. og biogr. ark., 1840–49 389–403. Fr. Schiern i Hist. t. 4.r.11, 1870–72 693–701. – Papirer i Kgl. bibl.

Stig Juul*

Schou, Jens, 1854–1935, kirurg. * 28.9.1854 i Vej- le, † 24.4.1935 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: lærer, senere skoleinspektør Hans S. (1821–92) og Kirstine Marie Therkilsen (1829–1907). ~ 12.6.1885 i Kbh. (Matth.) med Helga Kirstine Vilhelmine Ørbeck, * 28.1.1857 i Vejle, † 17.12.1930 på Astrup, d. af læge Christian Warming Ø. (1819–81) og Amalie Louise Marie Haste (1823–1905).

S. blev student 1872 fra Horsens og tog lægeek- samen 1879; bestemt på at blive kirurg erhverve- de han sig først anatomisk uddannelse. Efter tje-

neste som kandidat ved Almindelig hospital og reservelæge ved Garnisons sygehus var han 1881–82 prosector anatomix hos J. "Chievitz og 1882–84 kandidat ved kommunehospitalet. Hos Chievitz udarbejdede S. sin disputats *Undersøgelser om den periphære marvholdige Nerveprimitivtraads Bygning*, et lille anatomisk-histologisk arbejde som han forsvarede for doktorgraden 1884. Efter en udenlandsrejse begyndte S. praksis i Kbh. og forelæste som privatdocent over anatomiske og kirurgiske emner. 1885–87 var han reservekirurg ved Frederiks hospitals afd. C, først hos M. "Saxtorph og siden hos efterfølgeren O. "Bloch, derefter i to år prosector chirurgix hos Saxtorph, der nu docerede den teoretiske kirurgi. Fra 1888 var S. konsulent ved Camillus "Nyrops etablissement, under J. Chievitz' sygdom 1893–94 fungerede han som professor i anatomi; sin kirurgiske praksis drev han på privatklinik i Gothersgade og var desuden 1886–1911 en flittig foredragsholder i Medicinsk selskab om aktuelle kirurgiske emner belyst ved hans egne erfaringer; 1893–1903 var han medredaktør af Ugeskrift for Læger. S., der med sin køligt klare hjerne og sin utvivlsomme tekniske dygtighed hurtigt havde vundet sig navn som kirurg, stilede gennem mange års arbejde mod professoratet i operativ kirurgi efter den aldrende P. "Plum; men i konkurrencen derom 1899, med den jævnaldrende Kr. "Poulsen og den yngre Th. "Rovsing, hvor S. forelæste over den moderne ventrikelkirurgi, sejrede Rovsing. S.å. blev S. efter Sylvester "Saxtorph, der overtog kommunehospitalets afd. V, overkirurg ved Skt. Josephs hospitals kirurgiske afdeling som han med stor kirurgisk og administrativ dygtighed oparbejdede til en fuldt moderne kirurgisk afdeling af megen anseelse og på størrelse med de kommunale. For yderligere at skaffe plads til sit voksende private klientel åbnede S. 1910 en stor og meget søgt privatklinik på Martinsvej (siden anvendt som kommunal fødeklinik); men 1918 opgav han, endnu på højdepunktet af sin virken, pludselig sin hospitalsvirksomhed, solgte sin privatklinik og trak sig tilbage til hovedgården Astrup ved Skarresø som han året forud havde købt og nu drev til året før sin død. S. var i besiddelse af stor forretningskyndighed og samlede i årenes løb en anseelig formue, hvoraf han testamentarisk efterlod størsteparten (ca. 1/2 mio. kr.) til Lægernes enkekasse. – Livkirurg hos Christian IX 1899–1906. – Tit. professor 1900. – R. 1900. DM. 1903. K.² 1906. K.¹ 1916. □ Træsnit af H. C. Olsen efter foto. Tegn. af Alfred Schmidt, 1908. Mal. af N. V. Dorph, 1912 (Fr.borg) og af Johanne Krebs. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1884 34f. – Kbh.s univ.årbog 1898–1901 352–55. Ernst Schmiegelow i Hospitalstid. LXXVIII, 1935 505–07. H. S. Bülmann i Nord. medicinsk t. X, Helsingfors s.å. II 1120f. L. Kraft i Asklepios' tjener, udg. Anker Aggebo II, 1937 26. E. Dahl-Iversen: Vor kirurgiske arv, 1960 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. maj 1960 312–27.

Otto C. Aagaard*

Schou, Karl (ved dåben Carl) Holger Jacob, 1870–1938, maler. * 9.3.1870 i Kbh. (Trin.), † 8.3. 1938 i Charlottenlund, urne på Mariebjerg kgd. F: skomagersvend, senere -mester Johan Karl Christian S. (1839–1915) og Henriette Inger Kristine Sørensen (1833–1919). ~1° 16.5.1894 i Flødstrup med rigsdagsstenograf Marie Hansen, * 21.5.1865 i Fåborg, † 21.10.1934 i Gentofte (~2° 1915 med maler Fritz "Syberg, 1862–1939), d. af dekorationsmaler Peter Syrak H. (1833–1904) og Marie Birgitte Rasmussen (1831–90). Ægteskabet opløst. ~2° 12.9.1913 i Kbh. (b.v.) med maler Ingeborg Selma Margotta Bertelsen, * 9.7.1880 i Kbh. (Frels.), † 21.11.1943 i Gentofte (Maglegård sg.), d. af læge Edvard Thomas Gottlob B. (1831–93) og Anna Louise Christensen (1854–1919).

Allerede som barn var S. klar over at han ville være maler; tolv år gammel kom han i arbejde hos en såkaldt glarmestermaler som han forlod et par år senere for at fortsætte sin uddannelse hos maleren Vald. Sichelkow der, skønt selv kun en mædelig kunstner, holdt malerskole i Dannebrogsgade. Først hos Malthe Engelsted, af hvem han blev elev 1886, lærte han at tegne gips og model og male efter naturen så han ved nytårstid 1887 kunne slippe ind på Kristian "Zahrtmanns skole hvor han med enkelte større og mindre afbrydelser blev til århundredskiftet. Her traf han bl.a. Fynboerne; særlig knyttede han sig til Peter "Hansen. S. førte et selv for en kunstner meget rejsende liv. Hans første udenlandsrejse 1905 gik til Tyskland og Paris, 1907 besøgte han Holland, England og Tyskland, 1909 Firenze, Venezia og Verona, marts 1912–april 1913 opholdt han sig i Paris og Moret-sur-Loing ved Fontainebleauskoven. S. havde som flere andre danske kunstnere kontrakt med Dansk Kunsthandel hvilket tillod ham at bo med sin familie i udlandet i nogle år. Nov. 1919–marts 1920 tilbragte han i Perpignan ved Pyrenæerne, tiden fra marts 1920 til sommeren 1921 i Italien, vinteren 1921–22 i Paris, den følgende sommer i Annecy i Savoyen og tiden fra november 1922 til maj 1923 i St. Paul du Var ved Nice hvorfra han rejste hjem over Paris. På det Anckerske legat rejste han 1926 atter i Frankrig og Italien med et langt ophold i Rom, januar

1928 var han i Oslo, 1929 i Czekoslovakiet, forsommeren 1937 i Hardanger.

S. udstillede en eneste gang på Forårsudstillingen ved Charlottenborg 1891. Derefter kom han til Den frie udstilling hvor han udstillede fra 1896 indtil han 1914 brød ud med de unge og var med til at starte Grønningen 1915 (formand det første år). 1931 vendte han tilbage til Den frie og udstillede her til sin død. Han har yderligere deltaget i udstillingerne af Zahrtmann-elever 1892 (hos Kleis) og okt. 1893, Kunsternes studieskoles udstilling 1896, den internationale udstilling i Rom 1911, den skandinaviske i Amerika 1912–13, den danske hos Liljevalch i Stockholm 1919, Forum-udstillingen 1929. Endelig har han haft separatudstillinger i Kunstforeningen 1912 og 1925, Kristiania 1915, Dansk Kunsthandel 1919, Göteborg 1924, Kunstnerforbundet i Oslo 1928, retrospektiv udstilling i Den frie 1930. Fra midten af 20'erne til sin død havde han hyppige udstillinger hos Winkel & Magnussen, Bach og Arnbak. Mindeudstillinger i Kunstforeningen febr. 1939 og i Den frie april 1939. Uden tvivl har arbejdet med farven og det flittige modelstudium på Zahrtmanns skole lagt det solide grundlag for S.s kunst, men skønt han gennem sit ægteskab med Peter Hansens søster hørte til Fynboernes kreds stod han dem egentlig ret fjernt kunstnerisk set endda han hævdede at have været under stærk indflydelse af Johannes *Larsen i sin ungdom. Selv var han mere af en forfinet artist hvem fx en Poul S. *Christiansens sliderliv lå fjernt. „Have jeg derimod held til at male noget færdigt på en gang, fik jeg altid noget af et billede ud af det og havde den glæde, det er at få formet sit indtryk“ har han udtalt. Han har også indrømmet hvilken åbenbaring impressionisternes billeder på den franske udstilling i Kbh. 1888 var for ham. Mødet med dem var måske skyld i at han ikke som de fleste Zahrtmann-elever skyede Paris og gik den lige vej til Italien, men netop befandt sig vel i den franske atmosfære. Foruden figurbilleder – i de unge år enkeltfigurer, senere mest hustruen og børnene i interiør – har han hovedsagelig malet landskaber, men også en del blomsterbilleder. Med sin fine fornemmelse for lys og atmosfære forbandt han evnen til at anslå en stemning. Han søgte altid at give sine billeder en helhedstone af gyldent eller sølvgråt, som de enkelte farver måtte underordne sig uden dog at give afkald på deres egenverdi. Modsætningerne i hans kunst er det blide danske konturløse landskab i soldis eller gråvejrstemning, de franske motiver i gråt tonemaleri og arkitekturbillederne fra syden hvor den klare luft får bygningerne til at træde stærkt plastisk frem som i maleriet *Piaz-*

za del Popolo (malet 1926; tilhører Vejen museum). I de senere års produktion gik han noget bort fra helhedstonen og lod de enkelte farver træde mere dominerende frem, især spillede en terrakottarød farve en stor rolle, måske en reminiscens fra Zahrtmann-skolen der nu tog overhånd.

Ret sent i sit liv fik han forskellige større dekorative opgaver; 1929–31 malede han udsmykningen af trapper og gange i Christianshavns gymnasium (bekostet af Ny Carlsbergfondet) og 1933–34 decorationen af Fødselsstiftelsens port på Rigshospitalet. S., der med intelligens forbandt lune og vid, afslørede sig som en fortræffelig skribent da han skrev en bog om sin ungdomsven maleren Peter Hansen (udg. af Kunstforeningen 1938) og samtidig i en artikel i kunstmuseets årsskrift (1938) meddelte *Nogle Ungdomsminder knyttet til Zahrtmanns Skole i Firserne*. Begge disse litterære arbejder udkom først efter S.s død. Et brev fra St. Paul du Var (1923) hvori S. meget indtagende har skildret det sydfranske landskab og byen, dens boere og huse, samt de talrige kunstnere, hvoriblandt Paul Signac, er trykt i Tilskueren april 1939 (præsenteret af Erik Zahle). Af S. findes talrige billeder i kunstmuseet og i Fåborg museum. Desuden er han repræsenteret i museerne i Åbenrå, Århus, Horsens, Odense, Randers, Ribe, Vejen og uden for Danmark i museet i Malmö, Nationalmuseum i Stockholm og Nasjonalgalleriet i Oslo. □Afbildet som model på Zahrtmanns skole på mal. af Poul S. Christiansen, 1887. Malet selvportræt 1889 (Fåborg mus.). Mal. af Johs. Larsen, 1891 (Fyns stifts mus.). Tegn. af samme bl.a. 1891/92 og flere (kobberstiksaml.). Afbildet på mal. af Zahrtmanns atelier af Johan Rohde, 1910 (Fr.borg) og på mal. af museumsindvielsen 1910 af Peter Hansen, 1911 (Fåborg mus.). Mal. af Karl Isakson, 1911 (St.mus.). Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1930. Mal. af Marie Henriques udst. 1930. Mal. af Michael Schou, 1933 og selvportræt 1936 (St.mus.). Tegn. af Otto Christensen. Foto.

K. S. Et udvalg af billeder, m. tekst af Erik Zahle, 1938 = Vor tids kunst XXVII. – Interview i Politiken 15.12.1926. K. S. i Kunstmuseets årsskr. XXV, 1938 70–89 (erindr.). – S. Michaëlis i Kunst VI, 1904; VII, 1905–06. Carl V. Petersen i Kunstbl., 1909–10 40f; 1923–24 II 81–83. Samme i Ord och bild, Sth. 1914 129–44. Samme i Tilskueren XXXV, 1918 I 52–58 (optr. i forf.s Afhandl. og artikler om kunst, 1939 183–89). Samme: Samtida konst i Danm., Malmö 1929. Exhibition of contemporary Scandinavian art, intr. Ch. Brinton, N.Y. 1912. Kr. Zahrtmann. En mindebog, udg. F. Hendriksen, 1919. Edw. Weie i Samleren IV, 1927 47. O. V. Borchsst. VII, 1930 48. Leo Swane: Fåborg museum, 1932 = Kunst i Danm. V. Sig. Schultz i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938. Kn. Pontoppidan i Politiken 9.3.1938; sst. 14.3. s.å. og 16.2.1939. Andr. Vin-

ding sst. 19.4.1942. L. Rostrup Bøyesen i Nationaltid. 9.3.1938. Else Kai Sass sst. 18.2.1939 og 23.4. s.å.; sst. 18.2. s.å. Kai Flor i Berl. tid. 9.3.1938. Haavard Rostrup i Ekstrabl. 8.12.1938. Jan Zibrantzen: Moderne da. maleri, 1948 (2. udg. 1967). Hanne Honnens de Lichtenberg: Zahrtmanns skole, 1979.

Else Kai Sass

Schou, Ludvig Abelin, 1838–67, maler. * 11.1. 1838 i Slagelse, † 30.9.1867 i Firenze, begr. sst. F: købmand, maler Frederik Ludvig S. (1800–51) og Arine Christine Werliin (1810–92). Ugift. – Bror til P. A. *S.

Fra sin fødeby kom S. allerede som dreng til Kbh. hvor han efter sin konfirmation kom i malerlære da han tidligt havde vist kunstneriske interesser. Samtidig søgte han akademiets undervisning hvormed han fortsatte efter at svendepøven var aflagt. Han fik akademiets sølvmedaljer 1860 og 1861 og udstillede 1861–64 nogle portrætter og genrebilleder. Da imidlertid et forsøg på at opnå guldmedalje mislykkedes, og da han ingen økonomisk støtte kunne vente af hjemmet i fremtiden tænkte han en overgang på at gå over til praktisk virksomhed som tegnelærer e.l. Forhåbningerne om en fremtid som kunstner blev dog atter vakt ved en pengegave fra en onkel som satte ham i stand til at foretage en rejse til Italien. Han opholdt sig i Rom og omegn 1864–66 og udførte nogle billeder hvoraf de ret anselige *Italienske Bønder i Rom* og *Kludesamleren* udstilledes 1866 og *Chione dræbt paa Jagten af den krænkede Diana* 1867. Efter et ophold i hjemmet rejste han i efteråret 1866 atter til Rom og tog vejen over Paris. Dette opholds hovedresultat blev *Romerske Arbejdsfolk transporterer en antik Kejserstatue fra Colosæum igennem Triumfbuen* som udstilledes 1868. Fra Rom tog han i maj 1867 til Firenze hvor han døde af kolera. Han efterlod sig henimod 100 malede billeder, studier og skitser, hvoraf ca. 70 hidrører fra tiden før rejsen og mest består af portrætter og landlige, hjemlige motiver mens resten er fra Italien. Blandt de tidlige billeder kan fremhæves portrættet af bedstefaderen *Malermester A. F. Werliin*, 1861 (Statens museum for kunst) og blandt de italienske *Modellen Stella i Rom*, 1866 (Den hirschsprungske samling).

Gennem sit elevforhold til W. *Marstrand og N. Simonsen knyttede S. sig til den hjemlige tradition således som det ses i hans tidligere billeder; men det er dog også gennem disse malere, og især Marstrand, at hans sans for det frit fabulerende og romantiske motiv blev vakt. Samtidig understøttedes denne trang ved tidens tendens der til dels var en følge af krigen 1864, og som fik de unge malere til at fjerne sig fra det ældre, nationalistiske bonde- og genremaleri og søge et

fyrigere og kraftigere udtryk og sujetter af en mere ideal natur. S. tilhører en generation af danske kunstnere der kastede blikket ud over landets grænser. Der er visse mindelser om fransk kunst i hans stil; Th. Couture kan tænkes at have haft nogen betydning for ham, og Gustave Doré er nævnt i sammenhæng med hans tegninger fra den nordiske mytologi som allerede samtiden opfattede som noget usædvanligt i dansk kunst. I første række ligger der dog omfattende museumsstudier bag hans kunst. Hans farve kan være kølig, men domineres ofte af en varm, brun „galleritone“, og Modellen Stella viser sig klart som pastiche. Men med rette er det hævdet at S. inden for sin ret snævre farveskala kunne give udtryk for en ejendommelig koloristisk følelse af stor udtrykskraft; den havde med årene kunnet udvikle sig til selvstændighed i sammenhæng med hans ikke almindelige evne til energisk formkarakteristik. □Tegn. af O. Bache, 1867 (kobberstiksaml.), efter denne træsnit 1869. Tegn. af Bache (Fr.borg). Tegn. af V. Rosenstand (sst.). Mal. af V. Gyllich. Foto.

Fortegn. over L. A. S.s arbejder udstill. i Kunstforen. 1906. – Otto Bache i Samleren I, 1924 97–99. H. J. Schou og Henrik Bramsen: Maleren L. A. S., 1947 (heri breve og fortegn. over S.s værker). Herman Madsen i Kunst VIII, 1961 186–92. – Papirer i Kgl. bibl.

Henrik Bramsen

Schou, Lauritz Kiellerup Bøggild, 1866–1938, fabrikant. * 19.10.1866 i Nørresundby, † 26.8.1938 på Donse, begr. i Hellerup. F: købmand, senere fabrikant Jens Christian S. (1836–1900) og Kaja Severine Bøggild (1847–1928). ~24.9.1897 i Sporup med Christiane Thomasine Marie Høiriis, * 27.10.1873 på Sporuplund, † 7.11.1963 i Hellerup, d. af proprietær Thomas Bæhr H. (1839–1902) og Ane Marie Sørensen (1841–82). S. var den ældste af 14 søskende, og allerede som dreng arbejdede han med i faderens købmandsforretning der oprindeligt havde hørt til Vendsyssels største, men som blev offer for Nørresundby-branden 1865 og derefter gik stærkt tilbage. Faderen søgte at forøge indtægterne ved fabrikation af sukkervarer og pakfarver hvor de ældste børn måtte hjælpe til, men efter konfirmationen tog S. til Kbh. hvor han klarede sig på egen hånd mens han gik på handelsskole. Han var derefter atter nogen tid i faderens forretning indtil han 21 år gammel tog til Amerika hvor han i seks år slog sig igennem ved tilfældigt arbejde, men samtidig brugte sine øjne og øren godt således at han vendte hjem ladet med mange ideer og indtryk. Faderen var 1888 flyttet fra Nørresundby til Frbg. og havde her påbegyndt en lille sæbefabrik sammen med den næstældste

søn Holger Schou (1871–1948). Efter faderens død overtog de to brødre virksomheden som de førte videre under firmanavnet *C. Schous Fabrikker*. 1905 indtrådte yderligere en tredje bror Oluf Schou (1885–1975) i virksomheden.

Fabrikationen udvidedes efterhånden meget betydeligt. Den kom til foruden alle slags sæber og rengøringsartikler at omfatte parfumer, hårvand, børsteverer, isenkram, legetøj, trikotagevarer, lædervarer, lervarer m.m., og fabrikken flyttedes først til Ryesgade, derefter til Rentemestervej hvor virksomhedens mangeartede fabriktionsafdelinger samledes. Under sit ophold i staterne havde S. bl.a. fået sig ved den udbredte amerikanske metode at sælge direkte til forbrugerne. Efter dette princip åbnedes efterhånden udsalg over hele landet idet firmaet – som 1916 omdannedes til et aktieselskab med S. som formand – optog fabrikation af stedse flere almene brugsartikler. Selskabet overtog sæbefabrikken Blågård og Schreiber og Carl Petersen jr.s fabrikker og oprettede en række datterselskaber, hvoriblandt må nævnes fabrikken Ilka med salg til købmænd og brugsforeninger, Fabrikken Ira, Schous Trikotagefabrik og Ravnholm Strømpfabrik. Ved S.s død beskæftigede virksomhederne ca. 4000 mennesker og de mange forskellige produkter fordeltes gennem ca. 1200 udsalg. Nægtes kan det vel ikke at selskabet i sin fremvækst blev begunstiget af næringslovens bestemmelse om at kun industrivirksomheder, der sælger egne og fagfællers produkter kan have flere udsalg inden for samme kommune, men de betydelige økonomiske resultater som blev opnået må dog i første række ses som en følge af at S. havde et vågent blik for alle tekniske forbedringer samtidig med at han dygtigt og konsekvent forstod at knytte de mange handels- og fabriktions-virksomheder selskabet efterhånden kom til at omfatte, sammen til én stærk organisation. Holger S. trådte tidligt ud af arbejdet på grund af sygdom. Oluf S. blev direktør 1916, og ind i direktionen trådte 1929 Lauritz S.s to sønner, Marius Høiriis S. (* 1902) og Holger Høiriis S. (1903–77). De to var blevet tilknyttet virksomheden i henholdsvis 1920 og 1919 og havde begge fået deres uddannelse her. I efterkrigsårene var M. H. S. stærkt interesseret i samarbejdet med Europas store kædeforretninger, mens H. H. S. bl.a. arbejdede meget med den tidlige plasticindustri. Efterhånden voksede virksomheden til en koncern med omfattende fabrikation af især sæbe, bind og strømper, og butiktsaktiviteter inden for disse varegrupper samt især kosmetik, plasticvarer, legetøj, isenkram og undertøj. Fra 1968 begyndte samarbejdet med det svenske Turitz & Co. at resultere i opbygning af Schou-Epa varehusene,

der 1972 overtog et antal Dana-Tempovarehuse. De nye aktiviteter og strukturændringer stillede for store finansielle krav og 1974 måtte C. Schous Fabrikker A/S – moderselskabet – likvideres. Inden da var tredje generation i familien, repræsenteret ved M. H. S.s søn Lauritz S. (* 1938) indtrådt i ledelsen. □Mal. af E. Saltoft, 1922 og af H. Vedel, 1936 (Schous fabrikker, Ravnholm). Relief af Helen Schou, 1942 (Dansk folkeferies ferie hjem i Karlslunde). Foto.

Aage Heinberg: Danske erhvervs mænd II, 1933 393–95. Børsen 28.8.1938. Tage Heft: 16 stormænd i da. erhverv, 1939 209–18. Rigmor Rødseth Hjælmhof: Schous 65 millioner, 1981.

Ib Gejl (P. Koch Jensen)

Schou, Mogens Abelin, * 1918, læge. * 24.11.1918 i Kbh. (Aldersro). F: reservelæge, senere overlæge H. J. *S. (1886–1952) og Margrethe Brodersen (1887–1960). ~ 23.6.1943 i Kbh. (Markus) med overlærer Agnete Henriette Jessen, * 28.10.1917 på Frbg., d. af professor Knud *J. (1884–1971) og Ingrid Holm (* 1884).

S. blev student 1936 i Sorø og fik lægevidenskabelig embedseksamen fra Kbh.s univ. 1944. Efter kandidatjeneste ved forskellige provinshospitaler kastede S. sig over klinisk-kemisk forskning og uddannede sig ved Columbia University, N.Y. (1949–50), ved cytofysiologisk institut, Kbh.s univ. (1949), Århus univ.s fysiologiske institut, (1950–51) og blev efter klinisk assistentstilling i psykiatri ved Århus univ. 1951–56 afdelingsforstander ved centrallaboratoriet, sindsygehospitalet Risskov, 1956 hvor han 1958 blev overlæge for psykofarmakologisk institut, nu psykiatrisk hospital, Risskov. I disse år foretog S. en række studierejser til Norge, Sverige, USA og England for at udbyde sine skelsættende studier over det psykiatriske betydningsfulde behandlingsmiddel lithium hvilket resulterede i disputatsen *Lithium i den psykiatriske terapi*, forsvaret ved Århus univ. 1959. S.å. blev han speciallæge i klinisk kemi og laboratorietechnik. 1971 udnævntes S. til professor i biologisk psykiatri ved Århus univ. efter i seks år at have været lektor i psykiatrisk farmakoterapi.

S. har på banebrydende vis arbejdet med de kemiske stoffers betydning for behandlingen af patienter med sindslidelser og har i en lang række arbejder belyst dette ud fra biokemiske, neurokemiske, farmakologiske og kliniske aspekter. På fremragende måde har S. kombineret klinisk forskning med basalvidenskabelige laboratorieuundersøgelser og 1980 kom *Lithium treatment of manio-depressive illness* hvor han kunne dokumentere stoffets fortrinlige effekt ved behandlingen af maniodepressive tilstande. – Som følge af

sin bredspektrede forskning inden for psykiatrien har S. haft en række tillidshverv; 1952–56 formand for Jysk biologisk selskab, 1960–62 medlem af bestyrelsen for Dansk psykiatrisk selskab, 1964–67 af selskabets forskningsudvalg, 1968–76 councillor i Collegium internat. neuro-psychopharmacologicum og 1968 medlem af WHO's ekspertgruppe vedrørende The Biochemistry of Mental Disorders. S. er redaktionsmedlem af en række psykiatriske tidsskrifter, bl.a. Acta psych. Scand., Pharmacopsychiatric Journal, Neuro-psychobiology – og æresmedlem af engelske, argentinske og mexikanske psykiatriske selskaber samt korresponderende medlem ved talrige europæiske, amerikanske og sydamerikanske selskaber. 1979 medlem af statens lægevidenskabelige forskningsråd. Modtog 1962 Lundbeckfondens hædersgave, 1967 Benzon-fondets hæderspris, 1968 generalkonsul Ernst Carlsens ærespris, 1969 Paul-Martoni-prisen, 1971 NOVO-prisen, 1974 (sammen med John Cade) Kittay Scientific Foundations ærespris og 1979 E. K. Fernstrøms store nord. pris. – R. 1980. □Foto.

Egill Snorrason

Schou, Peter Alfred, 1844–1914, maler. *8.10.1844 i Kbh. (Helligg.), †21.11.1914 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: købmand, maler Frederik Ludvig S. (1800–51) og Arine Christine Werliin (1810–92). Ugift. – Bror til L. A. *S.

Der var kunstnerblod på begge sider i S.s herkomst. Både faderen der havde gået på kunsta-kademiet og var uddannet som dyremaler hos C. D. *Gebauer, og morfaderen som i sine unge dage var elev af Jens *Juel, havde måttet resignere og søge praktisk livsstilling i stedet for kunsten. S. ønskede fra sine drengear at blive maler ligesom sin ældre bror L. A. S., men familiens økonomiske kår tillod det ikke. Efter konfirmationen 1859 sattes han i manufakturhandlerlære hos en farbror i Slagelse. Da de fem års læretid var gået kom han på et grossererkontor i Kbh. og skaffede sig 1865 en bogholderplads i Hamburg. De følgende år førte S. en omflakkende tilværelse som agent i Tyskland og Skandinavien, undertiden i selskab med gøglere og omrejsende artister – et folkefærd han forstod. I Stockholm forelskede han sig i en ung pige af fransk herkomst, Felicia Grifffé. Hendes død 1869 af brystsyge var et hårdt slag for ham. Det bestemte ham til at sætte alt ind på at blive kunstner. På en rejse havde han i Stockholm lært sig at lave staniolglasskilte. Fremstillingen af sådanne blev nu hans (ofte kummerlige) hovedindtægt gennem næsten 30 år. For et sammensparet overskud opholdt han sig vinteren 1873–74 i Dresden og gik

på akademiet der. 1875 tog han til Paris, blev elev hos Th. Chartran, kopierede på Louvre og omgikkes Karl *Madsen og Holger *Drachmann. Dette varede til 1877. Efter en tid i Danmark vendte han muligvis allerede eftersommeren s.å. tilbage til Paris hvor han boede endnu vinteren 1879–80. Denne gang søgte han Bonnats skole, og 1880 fik han et selvportræt og et nature morte antaget på salonen. Da Charlottenborgudstillingen kasserede hans billeder 1881 følte han sig på ny slået ud. Han bosatte sig 1882 i Hamburg, levede af sine skilte, holdt en lille tegneskole, men maleriet sygnede hen for ham. Drachmanns eksil 1892 og følgende år bragte imidlertid en forandring i dette. Kunsthalles direktør Alfred Lichtwark fik interesse for S., 1894–98 udstillede han på museets årlige forårsudstilling og fattede så meget mod at han 1898 fulgte vennernes opfordringer til at komme hjem til Danmark. Skuffelser blev han dog ikke sparet for. Han fik sin debut på rådhusudstillingen 1901, deltog årligt i Charlottenborg forårsudstilling 1902–14 og Kunstnernes efterårsudstilling 1904–13. I kunstnerkredse regnede man med ham. Man tog ham med på de danske udstillinger i Guildhall, London 1907, i Brighton 1921 og på den baltiske udstilling i Malmö 1914. Akademiet gav ham årsmedaljen (Eckersbergs medalje) 1. gang 1908 for *Alvor* (kunstmuseet), 2. gang 1912 for *Et Møde* hvorved han blev medlem af dets plenarforsamling. Men kun få forstod hans betydning som maler, kun de nærmeste venner og slægtninge købte billeder af ham. Først mindeophængningen på Charlottenborgs forårsudstilling 1915 efter hans død gjorde ham almindeligt anerkendt, og auktionen over hans efterladte arbejder indbragte 70 000 kr. Alligevel styrkedes hans arbejdsmod så meget at den sidste periode af hans liv blev særdeles produktiv og den hvor han i virkeligheden gjorde sit livs indsats. 1900 og flere gange senere var S. på besøg hos slægtninge i London. Andre rejser gik til Paris sent på året 1910–maj 1911, til Dresden og Paris nogle måneder 1912 (for det Ankerske legat). 1926 afholdt Kunstforeningen en udstilling af hans arbejder. Denne livsskæbne blev bestemmende for S.s emnekreds og hans kunsts hele karakter. Han kredser i sin kunst om de slag livet gav ham, om sin resignation over for livet og om den selvkritik der pinte ham i hans arbejde. Det kommer symbolsk frem i hans figurbilleder der alle er interiørscener og næsten alle foregår i samme interior som et tilgrundliggende ledemotiv. En kreds af billeder handler om sygdom og håbløshed, den brystsyge hvilende på en sofa med vandglasset i sin hånd eller den syge pige i sin stol (*Alvor*, 1908, kunstmuseet; *Sorg*, 1894), en anden viser

maleren ved staffeliet, pint under tvivlens kvaler (*Maleren*, 1907, kunstmuseet). Han skildrer helst gamle mennesker og resignerede eksistenser, de gamle damer med brevene (*Gamle Minder*, 1901 og 1902) eller ved gemmernes indhold (*I Tanker*, 1906), *Enken*, 1908, den gamle mand med sin violin (*Violinspilleren*, 1902), de gamle mænd stilfærdigt samlede til religiøs opbyggelse (*Et Møde*, 1912). På dette område er han en sjæleskildrer og psykologisk iagttagere som få danske malere. Sig selv studerede han med indtrængende fordybelse i sine talrige selvportrætter. Af væsen var S. en gæstmild og munter mand, men alene, med penselen i hånden borede han i sin egen græmmelse som om han ville tomme resignationens bitterhed til bunds. Med sin sparsomme og nedstemte skala af douce gråt, brunt, mørkgrønt med nogle sølvhvide lys og ofte stemt mod en distinkt rød farve var S. imidlertid en følsom og eksklusiv kolorist. Blandt hans portrætsudier og blomsterbilleder er der ting af lysende malerisk skønhed.

Af år var S. ældre end gennembruddets malere fra 80erne. Kunsthistorisk kan der peges på at han i sin maleriske behandling af interiøret, i sit clairobscur og sit valørstudium, vel nærmest hører den tid til. Andre træk, hans selvfordybelse og hans pessimismes karakter, synes derimod snarere i slægt med generationen fra 90erne og århundredskiftet. Som helhed står han på en plads for sig selv. Livet og skæbnen skubbede ham ud af udviklingen og sammenhængen. Et mindelegat i hans navn stiftedes 1925 af hans husbestyrerinde E. C. D. Classen. – Arbejder af S. findes i kunstmuseet, kunstakademiet (modelstudier fra Bonnats skole), Ålborg, Randers og Fåborg museer, Nationalmuseum i Stockholm, museet i Brighton. □Afbildet på mal. En fiskerstue af L. A. Schou, 1858. Radering af N. Wivel, 1877, mal. af samme 1878. Selvportr.: mal. 1880, tegn. 1885 (kobberstiksaml.) og 1889, mal. 1891, pastel 1892, mal. 1894, 1897, 1898, tegn. 1899, tegn. og mal. 1900, mal. 1901, 1902, 1903 (Nasjonalgalleriet i Oslo), to 1905, 1906 (Randers mus.), 1907 (Fåborg mus.), 1908 (Fr.borg), 1909, 1911, 1913 og udaterede (bl.a. Odense bys mus.). Radering af Julius Wohlers. Mal. af Vald. Neiendam, 1921 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Foto.

Fortegn. over maleren P. A. S.s efterl. arbejder, auktion 1916 (m. biografi af Karl Madsen). – Rikard Magnusen i Samleren III, 1926 60–64. Jens Pedersen: Maleren P. A. S., udg. ved Vald. Neiendam, 1929 (anm. af Karl Madsen i Tilskueren XLVIII, 1931 I 51–60). Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938. Niels Th. Mortensen: P. A. S., 1944 (heri værkfortegn.).

Sigurd Schultz*

Schou, Peter, se Skov, Peter.

Schou, Philip Julius, 1838–1922, industridriven-de. * 10.7.1838 i Slagelse, † 19.9.1922 på Frbg., begr. sst. F: købmand og agent Hans Henrik S. (1797–1870) og Martine Hedevig Hansen (1798–1853). ~ 8.8.1862 i Slagelse med Clara Olavia Maria Buch, * 23.3.1839 i Stubbekøbing, † 13.7.1926 på Havnø, d. af farver Ebbe Johansen B. og Sine Marie Jørgensen. – Bror til Theodor S.

S. blev student 1857 fra Sorø og tog polyteknisk eksamen 1862, hvorefter han nogle år forsøgte sig med en købmandsforretning i Bisserup ved Holsteinborg hvor faderen havde et udskibningssted for det sydvestlige Sjælland. Imidlertid kunne denne virksomhed hverken tilfredsstille hans evner eller hans anlæg. Han afhændede den efter nogle års forløb og var uden beskæftigelse, da tilfældet 1868 bragte ham i forbindelse med indehaverne af den 1863 påbegyndte fajancefabrik Alumina på Christianshavn der arbejdede under meget vanskelige vilkår. S. blev medejer og leder af fajancefabrikken, og hermed var begyndelsen gjort til en banebrydende indsats for dansk keramisk industri og for dansk kunstindustri. – S. skaffede hurtigt forøget kapital, og ved et mageskifte med tobaksfabrikant E. *Nobel fik han virksomheden flyttet til Frbg. hvor den toges i brug 1869. Den fik snart vanskeligt ved at tilfredsstille efterspørgselen på det indenlandske marked, og da der samtidig viste sig gode muligheder for eksport – navnlig til Norge – omdannedes interessentskabet 1872 med støtte af Landmandsbanken til et aktieselskab. I den meget udførlige indbydelse til aktietegning som S. udsendte hedder det, at efterspørgselen 1871 har været så betydelig, at fabrikken langt fra har kunnet effektuere de indkomne ordrer, hvorfor den har måttet indskrænke antallet af sine forbindelser betydeligt, ligesom den har måttet ophøre med at sende rejsende til provinserne. Indbydelsen kalkulerer med 15% årligt udbytte til aktionærerne og udtaler i øvrigt, at man „nærer ingen Frygt for, at en delvis eller endog fuldstændig Ophævelse af Indførselstolden skal have nogen skadelig Betydning . . . fordi vi allerede ved flittig Benyttelse af danske Kunstnere og ved vor udmærkede Kvalitet have et Forspring for de meget simple engelske Varer, og fordi Alle erkjende den store Fordeel ved at arbejde med en indenlandsk Fabrik, hvorfra Kjøbmændene kunne forsyne sig hurtigt og i smaa Partier og altid kunne komplettere deres Indkjøb med de samme Former og Dekorationer“.

Selv om toner af denne art ikke var usædvanlige ved dannelsen af hin tids aktieselskaber tyder indbydelsen på, at S. kun i ringe grad forudså de vanskeligheder som måtte melde sig for den nye virksomhed; men det er hans fortjeneste, at han med stor teknisk dygtighed forstod at overvinde dem, samtidig med at han skabte en udmærket salsorganisation. Hans bestræbelser for gennem en forædling af varen at forøge produktionens værdi fik ham til også at optage fabrikation af porcelæn, og da fajancefabrikken i begyndelsen af 80'erne fik nogle gode år, købte Alumina 1882 Den kgl. Porcelænsfabrik der fra Købmagergade blev flyttet ud ved siden af fajancefabrikken. S. overtog selv ledelsen af porcelænsfabrikken, konstruerede helt nye brændeovne og foretog sammen med ingeniør Ad. Clément, som var knyttet til fabrikken 1883, en række kostbare forsøg der sikrede den en fortrinlig keramisk-teknisk standard. Af særlig betydning blev det imidlertid, at Arnold Krog 1884 knyttedes til fabrikken og 1885 blev kunstnerisk leder. Dette førte til en fuldstændig fornyelse af den danske porcelænsfabrikation, og såvel på den nordiske udstilling i Kbh. 1888 som på verdensudstillingen i Paris 1889 vakte Krogs underglasmaleri den største opmærksomhed. Det blev i Paris betegnet som en „uventet Aabenbarelse“ og belønnedes med udstillingens Grand prix. Hermed havde det danske kongelige porcelæn erhvervet verdensry. Det befæstedes ved udstillinger i Chicago 1893 og Paris 1900, og S. kunne oprette egne udsalg i Paris, London og New York. Fajancefabrikken, som i de første år i ikke ringe grad havde bidraget til at holde porcelænsfabrikken oppe, gik imidlertid ved århundredets slutning stærkt tilbage. S. havde sat hele sin kraft og energi ind på at fastholde og udvikle porcelænsfabrikkenes renommé, og da han efterhånden følte, at kræfterne ikke slog til, trak han sig 1902 tilbage.

S. var i flere år en forgrundsfigur inden for organisationslivet. 1873 var han som suppleant kommet ind i Industriforeningens repræsentantskab, men trådte straks efter ud, utilfreds med de herskende forhold. Han blev fører for en stærk opposition og var bl.a. talsmand for en forbedret teknisk undervisning. Dette førte til, at indenrigsministeriet 1874 valgte ham til sin delegerede i Teknisk institut hvis formand han var da dette 1876 gik op i Det tekniske selskabs skole, hvor han fik væsentlig indflydelse på opførelsen af skolens nye bygning i Ahlefeldtsgade. Da C. C. Hall, som var Det tekniske selskabs formand, 1881 nedlagde sit folketingsmandat, blev S. – som 1872–78 havde været medlem af Frbg. kommunalbestyrelse – hans efterfølger i tinget, men

han følte ubehag ved den bitre politiske strid og 1883 trådte han tilbage, idet han nu blev formand for Fællesrepræsentationen for dansk industri og håndværk og for Industriforeningen, hvorefter han bevarede til henholdsvis 1889 og 1890. Hans formandstid var meget glansfuld, ikke mindst for Industriforeningen, hvor han gennemførte udgivelsen af *Tidsskrift for Kunstindustri*, oprettede *Kunstindustrimuseet* og først og fremmest skabte *Den store nordiske Udstilling* i Kbh. 1888 der var til stor ære for Industriforeningen og prægede hovedstaden på en måde som i flere henseender blev skelsættende. Erhvervspolitisk var hans horisont dog begrænset. En almindelig industriel udvikling for Danmark troede han ikke på, for – som han sagde ved Industriforeningens jubilæumsfest 1888 – ”skønt vort Lands Beliggenhed snarest maa betegnes som gunstig for selv en stor industriel Udvikling, saa er vort Folk næppe egnet dertil med sin bløde Karakter og sit ret magelige Temperament, vant som det er til let at finde Føden paa vore frugtbare Sletter“. Denne ensidige indstilling der satte spor også efter hans formandstid, var vel medvirkende til at forhale en tilfredsstillende ordning af industriens organisationsspørgsmål der først løstes tidssvarende ved Industrirådets oprettelse 1910. På sit område ydede S. imidlertid en værdifuld indsats, og den industrielle ekspansion som fandt udtryk ved det danske porcelæns fremtrængen på verdensmarkedet har været en løftestang og en inspiration for andre danske eksportindustrier. – Etatsråd 1890. Konferensråd 1906. – Sønnen Sven (Svend) Holger S., * 10.6.1877, † 11.3.1961, der allerede som barn var en ivrig dyretegner gik på kunstakademiet 1896–1901 og efter studierejser i udlandet debuterede han på Charlottenborgs efterårsudstilling 1902. Hans foretrukne motiver var landskaber med fremtrædende dyregrupper, men desuden blev han kendt for sine studier fra cirkus. S. ejede fra 1905 herregården Havnsø ved Hadsund. – R. 1880. K². 1888. DM. 1897. □ Buste af H. Conradsen ca. 1880. Træsnit af H. P. Hansen, 1883, og efter dette af C. Poulsen, 1888. Træsnit 1884 efter foto. Mal. af Bertha Wegmann, 1888 (Fr.borg). Litografi af I. W. Tegner, 1888, træsnit i samme type s.å. Litografi af J. Hassel på mindetblad for udstillingen 1888. Træsnit af G. Pauli s.å. Afbildet på to karikaturer i Punch 1888. Buste af V. Bissen, 1896 (Fr.borg). Tegn. af Sven Schou, 1898. Karikatur af Alfred Schmidt, 1902. Afbildet på P. S. Krøyers mal. Industriens mænd, 1903–04 (Fr.borg). Foto. – Mindetavle af R. Harboe udst. 1928.

C. Nyrop: Industriforen. i Kbh. 1838–88, 1888. III. tid. 22.4.1888. C. Nyrop sst. 19.1.1902. Bering Lissberg og Jul. Schovelin i De danske byerhverv, København, 1904. Arthur Hayden: Royal Copenhagen porcelain, London 1911. [Fr. Dalgas:] Fajancefabriken Alumina. Kbh.s fajancefabrik 1863–1913, [1913]. C. A. Poulsen i Ingeniøren XXXI, 1922 451f. Harald Bing i Tidsskr. for industri XXIII, s.å. 173f. Johs. Hansen sst., 1938 5–99 (jubilæums-nr.). Børsen 21.9.1922. H. G. Olrik i Soranerb. VII, 1923 93. C. Nyrop og Aage Sølvér: Fællesrepræsentationen for da. industri og håndværk 1879–1929, 1929. – Papirer i Rigsark.

P. Koch Jensen *

Schou, Rudolf Jacob, 1862–1915, landøkonom. * 27.4.1862 i Kbh. (Garn.), † 23.1.1915 i London, begr. i Kbh. (Garn.). F: oberstløjtnant Theodor *S. (1834–1912) og Emilie S. J. Mariboe (1833–1912). ~ 9.4.1895 i London med Marie Kirstine Meyer, * 13.4.1872 i London, † 1.4.1943 i Bagsværd, d. af konsulatssekretær Emil Martin M. (1832–93) og Hedvig Christiane Henriette Gaarn (1843–1921). – Bror til Einar *S., Erik *S., H. H. *S og Vilhelm *S.

S. tog præliminæreksamen 1878, og efter at have været i snedkerlære omtrent et år fulgte han sin lyst til at komme til landbruget, uddannedes på Harrested og Krogerup, blev forvalter på Knabstrup og kom derefter til landbohøjskolen, hvor han tog landbrugseksamen 1885. S.å. forpagtede han Gl. Antvorskov Teglværk som ejedes af faderen, og som han drev til 1894 sammen med et tilhørende landbrug. Tillige foretog han landøkonomiske studierejser til Tyskland, Østrig og Sverige. 1894 blev han sekretær for Det kgl. danske landhusholdningsselskab hvor han med sin energi og praktiske greb blev en værdifuld medarbejder for J. C. la Cour, der var selskabets præsident. S.s tjeneste i landhusholdningsselskabet førte ham ind i arbejdet for landbrugseksporten der senere blev hans hovedopgave. Endnu på denne tid var landhusholdningsselskabet den organisation der varetog landbrugets almindelige eksportinteresser, og S. udfoldede på dette område et betydeligt initiativ. På rejser undersøgte han markedsforholdene, arbejdede i Paris og London for afsætningen af dansk smør og studerede kødindustri i Norge og Nordamerika. 1898 fratrådte han sekretærposten for efter J. C. la Cour at overtage stillingen som landbrugsministeriets tilsynsførende med landbrugets udførselsforhold. Han udrettede ikke blot et stort og nyttigt arbejde til forbedring af transportforhold og varernes behandling, men med sit indgående kendskab til afsætningsmarkederne virkede han også mere direkte til eksportens forøgelse. Repræsentativ, selvsikker og pågående forstod han at gøre sig gældende og i udlandet at skaffe sig forbindelser, men han havde tillige smidig for-

handlingsevne, der bl.a. kom til nytte under verdenskrigens handelsforhandlinger. Som repræsentant for ministeriet undgik han ikke lejlighedsvis modsætningsforhold til landbrugets og de store andelsselskabers mænd, og han kom naturligt til at spille en ledende rolle under de vanskelige forhold for dansk landbrugseksport efter krigens udbrud. I efteråret 1914 lykkedes det ham i England at opnå frigivelse af store forsyninger af korn og foderstoffer til forbrug i Danmark, men da han senere på vinteren på ny var rejst til England indtraf døden. S. var virksomt interesseret i samarbejde mellem de skandinaviske landes landbrug og blev 1903 medlem af Kungl. lantbruksakademien. 1899–1905 var han redaktør af Tidsskrift for Landøkonomi, og 1900 forestod han udgivelsen af det store og indholdsrigt værk *Om Landbruget i Danmark* som udarbejdedes i anledning af verdensudstillingen i Paris s.å. 1901–09 var S. formand for Dansk eksportforening. – Etatsråd 1912. – R. 1900. DM. 1908. □To tegn. af Ebba Schou, 1913. Foto.

[H. Hertel] i Tidsskr. for landøkonomi, 1915 113–18. [Anton Bing] i Ugeskr. for landmænd, s.å. 43f. Andelsbl. XVI, s.å. 63f. Fyns stifts landbrugstid. IX, s.å. 49. H. Hertel: Det kgl. da. landhusholdningsselsk.s hist. II, 1919 39f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Schou, Sven, se Schou, Philip.

Schou, Svend Aage, 1896–1974, kemiker, farmaceut. * 22.9.1896 i Kbh. (Jac.), † 7.8.1974 i Kbh., begr. Ordrup kgd. F: redaktør Aage *Sølvér-S. (1873–1941) og Theodora E. M. Nielsson (1870–1937) ~ 7.7.1922 i Kbh. (b.v.) med Ellen Fjerdingstad, * 30.11.1896 i Kbh., d. af snedkermeister Albert Julius F. (1865–1938, ~ 2° 1897 med Annanine Julie Olsen, 1868–1900, ~ 3° 1903 med Kjersti Bengtsson, 1872–1937) og Mariane Svendsen (1864–96).

S. tog realeksamen 1912 og blev januar 1913 discipel på Kgl. Hofapotek i Kbh. 1918 blev han farmaceutisk kandidat med udmærkelse. Han fik straks ansættelse som assistent på seruminstitutet, men søgte efter eget ønske en stilling på et handelslaboratorium for at erhverve sig en kemisk uddannelse. Der gik ikke lang tid før Den pharmaceutiske læreanstalt (højskolen) havde bud efter S. som i sommeren 1919 blev assistent (uorg. kemi). Dermed var hans løbebane for resten af livet knyttet til højskolen. I ni år var han undervisningsassistent, og i denne årrække dygtiggjorde han sig med studentereksamen 1920, filosofikum 1921, og han fik universitetets guldmedalje for en afhandling om antimon 1923. For Det cappelske rejselegat, senere for stipendium

fra Rockefeller Foundation og med støtte fra Fonden til det pharmaceutiske studiums fremme fortsatte han sine kemiske studier i Zürich 1925–28. Resultatet blev et arbejde inden for spektrofotometrien som han fik doktorgraden for ved Sorbonne i Paris 1928. På samme afhandling blev han dr.phil. ved Kbh.s univ. 1929 uden mundtligt forsvar. I det forløbne årti havde S. alene helliget sig kemiske studier, men det skulle ikke blive kemien alene som blev hans virkeområde. De kemiske professorater ved højskolen var dengang besat med yngre lærere, men da stillingen som lektor i farmaci blev ledig 1928, var man forudseende nok til at opfordre ham til at søge. S. siger selv at hans videnskabelige arbejde var kommet ret langt væk fra den praktiske farmaci, men på den anden side trængte farmaciundervisningen til en grundigt fornyelse.

Med sin skoling i videnskabeligt arbejde, sit overblik og sin loyalitet over for farmacien gjorde S. lektoratet, fra 1932 docenturet og fra 1936 professoratet, til et betydeligt led i den pharmaceutiske uddannelse. Han bidrog til at dansk apotekfarmaci og den industrielle medicinrestitution har nået et prisværdigt stade. Da stillingen som hospitalsapoteker på Rigshospitalet også blev ledig efteråret 1928, var det naturligt at S. blev apoteker der. Man knyttede derved den praktiske farmaci nært til lærestolen, og det blev under hans ledelse et frugtbart samarbejde. Som professor var S. en fremragende pædagog. Hans forelæsninger var elegante, præget af relevant stof og af et engagement der blev inspirerende for de studerende. Sammen med andre af højskolens lærere tog han snart fat på en omfattende efteruddannelse af farmaceuter ved i samarbejde med de faglige organisationer at arrangere kurser på højskolen og ude i landet. S. var medlem af farmakopékommisionen, og efter udsendelsen af farmakopeen påtog han sig atter kursus- og foredragsvirksomhed. Det gentog sig da han ganske naturligt også var medarbejder ved de følgende danske og fællesnordiske farmakopeer. S.s videnskabelige skoling i kemi var, omend det kunne være svært at se sammenhængen, et solidt grundlag som han fremragende udnyttede således at det resulterede i, at den galenske farmaci fik en plads på linje med de andre fag i den pharmaceutiske undervisning. Som forsker kom hans indsats til at omhandle analysemetoder og standardisering af lægemidler. Hans forskning i lægemidlernes holdbarhed blev internationalt anerkendt. S. holdt en række inspirerende forelæsninger over farmaciens historie, og flere faghistoriske og tværkulturelle arbejder udgik fra hans hånd. I en lang årrække var han konsulent ved Medicinsk-historisk museum.

Hans rige evner, hans flid og hans hjælpsomhed over for medarbejdere og fagets folk i almindelighed skabte ham en position som sit fags store mand. Hans administrative evner gjorde ham selvskreven som rektor for højskolen fra 1960–67. Med sine medmenneskelige egenskaber og sin akademiske værdighed satte han dermed slutstenen på et rigt virke til gavn for dansk farmaci. – R. 1941. DM. 1951. K. 1963. □Tegn. af Otto Christensen, 1936 (Danm.s farm. højskole). Buste af J. Gudmundsen-Holmgreen udst. 1958. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1929 125f. S. Aa. S.: Erindr., udg. Danm.s apotekerforen., 1978 (heri bibliografi). – E. Dam og Aage Schæffer: De danske apotekers hist. V. 1966 803–05. V. Gauno Jensen i Farmaceutisk tid. LXXXIV, 1974 757f. Sv. Erl. Bjørn i Archiv for farmaci og kemi LXXXI, s.å. 928f. Mogens Tonnesen sst. 929–31. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Kurt Bærentsen

Schou, Theodor Valentin, 1834–1912, officer. * 25.3.1834 i Slagelse, † 6.1.1912 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: købmand og agent Hans Henrik S. (1797–1870) og Martine Hedevig Hansen (1798–1853). ~ 4.10.1857 i Ajstrup med Emilie Signe Johanne Mariboe, * 10.8.1833 på Jerstrup ved Bogense, † 15.9.1912 på Frbg., d. af forpagter på Jerstrup, senere ejer af Sindholt, Kær hrd., Christian Vilhelm M. (1809–81) og Sophie Caroline Bolette Sabine Sparre (1809–1900). – Far til Einar *S., Erik *S., H. H. *S., Rudolf *S. og Vilhelm *S. Bror til Philip *S.

S. blev 1851 student fra Slagelse, indtrådte 1853 i højskolen, blev 1855 sekondløjtnant à la suite i artilleriet, efter afgangseksamen 1857 sekondløjtnant (anciennitet 1853), 1860 premierløjtnant, 1861 blev han suppleantlærer i matematik ved højskolen og udgav n.å. en *Elementær Statistik*. I krigen 1864 deltog han i Dannevirkes forsvar og i Jylland. 1867–72 var han til tjeneste ved artilleristaben, ansattes 1873 som kaptajn ved 2. artilleribataljon, var 1880–84 adjutant ved artilleristaben, derefter ved trænafdelingen til han 1886 afskedigedes på grund af alder. N.å. udnævntes han til oberstløjtnant i forstærkningen, gik uden for nummer og afskedigedes 1899. Han var en meget anset artillerist, var medlem af skytskommissionen af 1881 samt af befæstningskommissionen af 1883 og har skrevet et antal artikler i militære tidsskrifter om artilleristiske emner. – For at vække almindelig interesse i landet for forsvarssagen, navnlig Kbh.s befæstning, samlede S. 1878 en række medarbejdere om sig og gik selv med kraft i spidsen med foredrag, artikler i dagspressen og brochurer hvoraf skal nævnes *Om Forsvarssagen, militære og politiske*

Betragtninger, 1880, *Et Indlæg i Diskussionen om Kbh.s Befæstning*, 1883, og igennem mere end tyve år skrev han en lang række militære, militærpolitiske og polemiske indlæg til Vort Forsvar. – S. ejede Gl. Antvorskov 1870–1910 og holdt der 1875–91 pensionat og kursus for unge piger. 1887–93 foretoges udgravning af Antvorskov klostres ruiner. – S. var en meget begavet og kundskabsrig mand, med al sin elskværdighed en noget stejl karakter, en meget patriotisk, energisk og målbevidst personlighed med stærkt udtalte særmeninger. – R. 1879. DM. 1886. □Foto.

Niels Nielsen: *Matematiken i Danm. 1801–1908*, 1910 114 (bibliogr.). – Fra slægten Schous bolig, Gl. Antvorskov ved Slagelse I, 1933. – Berl. tid. 8.1.1912. N. P. Jensen: *Livserindr.* II, 1916. A. F. Krieger: *Dagbøger VII*, 1925 303.

Rockstroh *

Schou, Vilhelm, 1861–1922, teglværksejer. * 23.3. 1861 i Fredericia, † 5.9.1922 i Antvorskov, Slagelse (Skt. Peders landsg.), begr. i Slagelse. F: oberstløjtnant Theodor *S. (1834–1912) og Emilie S. J. Maribo (1833–1912). Ugift. – Bror til Einar *S., Erik *S., H. H. *S. og Rudolf *S. S. blev student fra Metropolitanskolen 1878 og 1884 cand.polit. Allerede i kandidatåret blev han bestyrer af Dansk Arbejderbanks Vesterbroafdeling og virkede her, til han 1888 overtog forpagtningen af Gl. Antvorskov teglværk, de første år sammen med en bror. Teglværket var anlagt af farfaderen, den fremtrædende Slagelsekøbmand, agent H. H. Schou der 1856 havde købt en del af det areal hvorpå Antvorskov kloster og senere slot havde ligget. 1910 overtog S. Antvorskov tillegemed Herthalund og teglværket som enejer. Han var meget historisk interesseret og fortsatte de udgravninger af de gamle anlæg der under Nationalmuseets ledelse var påbegyndt i 1880'erne. I en særlig bygning indrettede han et lille museum for en del af løsfundene. S. sad en tid i Skt. Peders landsogns sogneråd og var medlem af sundhedskommissionen. Sin branche repræsenterede han i bestyrelserne for flere af teglværksindustriens organisationer, bl.a. Teglværksforeningen af 1893 hvor han en periode også var formand. Selv om han ikke var tekniker, gjorde han flere opfindelser til lettelse for arbejdet på teglværkerne. Især blev en afsættervogn en succes der bredte sig til hele Norden og Tyskland hvor den overalt anvendtes en årrække. S. glemte dog ikke sit oprindelige fag; han skrev talrige artikler til blade og tidsskrifter om politiske og økonomiske spørgsmål, og 1911 udsendte han *Bidrag til Undersøgelse af Byggevirk-somheden i Danmark i de sidste 75 Aar*, en vel-skrevet bog der vakte betydelig interesse. I sit te-

stamente henstillede han til arvingerne at sikre Antvorskov som slægtens bolig – en vanskelig opgave, da han ikke efterlod sig en særlig kapital dertil. Ved en adskillelse af teglværk og gård og ved at gøre sidstnævnte til en selvejende institution lykkedes det dem dog at opfylde hans ønske.

Teglværksforen. af 1893, 1918 17. Lerindustrien 15.9.1922. Fra slægten Schous bolig. Gl. Antvorskov ved Slagelse I, 1933 28–30.

Finn H. Lauridsen

Schouboe, Frederik (Friderich) Christian, 1766–1829, pædagog. * 2.4.1766 i Vildbjerg, † 19.4. 1829 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: sognepræst, sidst i Skuldelev og Selsø, Christian Christiansen S. (1736–87) og Ide Margrethe Schive (1742–1820). ~1° 11.6.1790 i Kbh. (Frue) med Bolette Sandrue, døbt 9.1.1770 i Kbh. (Frue), † 8.4.1846 på Christiansdal ved Odense, d. af stadsbedemand Erich Jørgen S. (ca. 1733–1802) og Barbara Maria Pfeiffer (ca. 1734–82). Ægteskabet opløst. ~2° 1.6.1810 i Kbh. (Helligg.) med Johanne Victorine Friis, * 13.2.1788 i Kbh. (Trin.), † 31.8.1864 sst. (Trin.), d. af fuldmægtig, senere administrator ved rigsbanken Frederik Christian Otto F. (1759–1837, ~2° 1802 med Marie Lovise Schwartz, 1781–1854) og Johanne Lovise Mein (1762–98). Ægteskabet opløst. ~3° 30.9.1826 i Kbh. (Trin.) med pianist Cathrine Riddervold Werniche, * ca. 1788, † 6.5.1862 i Kolding, d. af kapelmester Israel Gotthilf W. (1755–1836) og Charlotte Louise Breetz (1763–1853).

Efter 1783 at være dimitteret som privatist fra Roskilde ernærede S. sig en årrække ved privatundervisning og som kopist i hof- og stadsretten. 1794 oprettede S. i Kbh. *Det schouboe'ske institut* der i 1798 udvidedes til – foruden en „preliminair-classe“ og et pensionat – tillige at omfatte yderligere to afdelinger: en, der førte frem til eksamen artium, og en for „ustuderende“, dvs. for vorde handels- og militærfolk. Skolen ansås for at være en af hovedstadens mest moderne, dels på grund af sin tidssvarende realafdeling for „ustuderende“, dels på grund af undervisning i fag som gymnastik, tegning og moderne sprog. S. evnede at knytte dygtige lærere til skolen, fx gymnastikpædagogen Franz *Nachtegall og historikeren Laurits *Engelstoft. N. F. S. *Grundtvig var tilknyttet skolen fra 1808–11 som lærer i historie og geografi. S.s ideer er grundlæggende inspireret af filantropismens realpædagogiske intentioner. I et skrift fra 1799 sporer man tillige indflydelse fra nyhumanismen. Af S.s utrykte indberetninger fra 1806–10 fremgår at sidstnævnte tendens efterhånden styrkes under

udtrykkelig henvisning til den tyske pædagog A. H. Niemeyer der netop bestræbte sig for at finde den gyldne middelvej mellem tidens strømninger. Sandsynligvis har Engelstoft bestyret S. i ønsket om at samarbejde værdifulde elementer fra filantropismens og nyhumanismens pædagogik til en frugtbar syntese. – S. opgav 1814 skolen og blev by- og herredsskriver i Kolding. Fra denne stilling afskedigedes han efter ansøgning i 1824. Et forsøg på at etablere sig som skolemand i Kbh. blev en begrænset succes. – Kancelisekretær 1796. Kancelliråd 1814. – R. 1809.

F. C. S.: Udsigt over det Schouboeske opdragelses-institut, 1799. Rasmus Nyerup: Kbh.s beskr., 1800 513f. Univ. og skoleannaler, udg. Laur. Engelstoft, 1806 I 271–78. Samme i Nyeste skilderi af Kbh. 5.5.1829. Fr. Nygård: Det Schouboeske institut og N. F. S. Grundtvigs lærervirksomhed sammesteds, 1880. K. E. Bugge: Skolen for livet, 1965 127–29 144–49.

K. E. Bugge

Schouboe, Henrik August, 1876–1949, maler. * 16.6.1876 i Ringsted, † 31.10.1949 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg kgd.). F: boghandler Niels Theodor S. (1844–1916) og Vilhelmine Frederikke Jensen (1854–1936). ~ 1.6.1908 i Kbh. (Fred.) med Helene Dorothea Just, * 19.12.1877 i Kbh. (Trin.), † 23.5.1965 på Frbg., d. af redaktør, senere grosserer Otto Rasmus J. (1845–1908) og Birgitte Andrea Frederikke Knudsen (1845–1909). Fra 1894 til 1901 var S., der inden da havde stået i malerlære og gået på Teknisk skole, elev på kunstakademiet hvor især Peter Ilstedes undervisning fik betydning for ham. Her blev han også konfronteret med den store kunst gennem Julius *Langes forelæsninger, og med kulturhistorie som Valdemar *Vedel stod for i disse år. 1898 debuterede S. på Charlottenborg, og han udstillede her resten af livet samt nogle gange på Kunstnernes efterårsudstilling. Også i udlandet er hans værker blevet vist, bl.a. i Rom 1911, Stockholm 1919 og Brooklyn 1927. Separatudstillinger hos Winkel & Magnussen, i Kunstforeningen (1918, 1934 og 1947) og hos Bach på Gl. Strand i Kbh. hvor der 1951 blev vist en mindeudstilling. S. foretog hyppige rejser til Italien og besøgte Paris to gange (1900 og omk. 1913), foruden at han har været i Tyskland, Østrig, Holland, Belgien, London, Sverige og Norge. S. påvirkedes kunstnerisk af K. *Zahrtmann selv om han ikke gik på hans skole, og han knyttede sig nært til andre af denne indflydelsesrige malers elever: Oluf *Hartmann og Karl *Isakson. S. blev aldrig så radikal i sit udtryk som sine venner, men holdt sig inden for mere traditionelle rammer. Han dyrkede figurkompositioner og mennesker i landskaber som i et af hans kendte-

ste billeder, *April*, udstillet 1908 og nu i Statens museum for kunst, forestillende en ung mand og en ung kvinde nøgne i et dansk forårslandskab. *Dryade*, 1911 og *Narcissa*, 1912 er billeder af unge kvinder i landskaber hvis titler har mytologiske associationer, men de skal ikke illustrere bestemte sagn, blot vise model og natur i harmonisk forening. S. malede også rene landskaber, bl.a. fra Bornholm i 1940'erne, motiver fra Italien og interiører. Der findes dekorative arbejder af ham i Handelsbankens hovedsæde, det tidligere Erichsens palæ ved Kgs. Nytorv, og i Stærkassen (1929–31). Endvidere har han udført gravsten, bl.a. over venen Oluf Hartmann til Holmens kgd. og grafik. S. bestred en række hverv, bl.a. sad han i censurkomiteen og i udstillingskomiteen ved Charlottenborg, var 1925–29 formand for Malende kunstneres sammenslutning og var fra 1928 medlem af akademirådet. Han er foruden på kunstmuseet repræsenteret på de fleste provinsmuseer og med tegninger i kobberstiksamlingen. – R. 1933. DM. 1947. □Malet selvportr. 1906. Tegn. af O. Hartmann (kobberstiksaml.), radering af samme 1907. Mal. af P. Rostrup-Bøyesen, 1927 (Athenæum, Hellsinki). Selvportr. bl.a. udst. 1944. Foto.

S. Michaëlis i Kunst VII, 1905–06. Vilh. Wanscher i Kunstbl., 1909–10 71f. Harald Giersing sst. 320f. Carl V. Petersen i Tiiskueren XXVIII, 1911 II 474f. Gravminder fra Kbh.s og Frbg.s kirkegårde, 1912 tvl. 44. Chr. Engelstoft i Sort på hvidt 21.2.1918. Kr. Zahrtmann. En mindebog, udg. F. Hendriksen, 1919. Jens Thii: Saml. avhandl. om nord. kunst, Kria. 1920 154–56. Sig. Schultz i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938. Else Kai Sass i Nationaltid. 5.2.1939. W[alter] S[chwartz] i Politiken 2.11.1949. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Bjarne Jørnæs

Schoubye, Sigurd, * 1915, museumsdirektør. * 23. 6.1915 i Kbh. (Frihavns). F: assistent, senere fuldmægtig Kaj Erik S. (1892–1971) og Agnes Elisabeth Nielsen (1894–1981). ~ 1° 27.8.1940 i Vejle med Inger Jensen. Ægteskabet opløst 1951. ~ 2° 2.2.1954 i Ravsted med Cathrine Cicilie Jürgensen, * 5.12.1911 i Lund pr. Bylderup-Bov, d. af gårdejer Christian Andresen J. (1886–1974) og Bothilde Lassen (1884–1958). 1934 blev S. nysproglig student fra Efterslægten, 1940 mag.art. i alm. og sml. litt. hist. fra Kbh.s univ. og 1961 dr.phil. fra Århus univ. på disputatsen *Guldsmedehåndværket i Tønder og på Tønder-egnen 1550–1900*. I studietiden fungerede S. som bibliotekar for Dansk afholdsselskabs landsforbunds bibliotek fra 1935, men et par år efter sin konferens indledte han den ene del af sit dobbeltvirke som pædagog og museumsmand da han februar-juni 1944 underviste på Skårup

statsseminarium. 1.10. s.å. blev han lærer ved Tønder statsseminarium og fastansattes pr. 1.12.1946. 1958 fik han stillingsbetegnelsen lektor i 26. lønklasse („superlektor“). Seminariets fremtid var imidlertid truet, og efter seminarie- rektor Asger Nyholms afgang 1968 var S. fungerende rektor indtil 1970. Seminariets stilling blev dog sikret, og da rektorstillingen blev opløst undlod S. at søge den for helt at hellige sig museumsarbejdet. Så tidligt som 1947 var han blevet deltidsansat museumsinspektør ved Tønder museum og blev ved åbningen af den nye, store museumsbygning for Tønder museum og Sønderjyllands kunstmuseum 1972 direktør for institutionen hvorefter han søgte sin afsked ved seminariet hvor han var en afholdt og højt estimeret lærer. Under museet sorterede endvidere den 1975 erhvervede Højer mølle som havde sine første udstillinger 1977. S. er en fremtrædende guld-, sølv- og fajancespecialist og har også engageret sig i Tønder-egnens ve og vel. 1970–77 var han formand for Tønder og omegns turistforening, og 1980 valgtes han til formand for Fonden til bevarelse af gamle huse i Tønder. 1973 blev han præsident for Dansk-tysk vestkystudvalg.

Hans meget omfattende litterære produktion indledtes i Edda 1940 med afhandlingen *Faust-problemer*, og 1942 oversatte han Adalbert Stifters: *Granit*. Han har skrevet talrige kunst- og udstillingskataloger og kunstindustrielle afhandlinger i danske, norske og tyske årbøger og tidskrifter. Af hans øvrige skriftlige arbejder kan nævnes *Tønder Museum 1923–48*, 1948, *Guld- og sølvsmedemærker fra Tønder og Tønderregnen*, 1958, disputatsen fra 1961, *Guldsmedehåndværket i Åbenrå*, 1962, *Hollandske vægfliser*, 1963, *Das Goldschmiedehandwerk in Schleswig-Holstein*, 1967 (da. udg.: *Guldsmedehåndværket i Sønderjylland og Slesvig-Holsten*, s.å.), *Gammelt dansk sølv fra 450 danske guldsmedeværksteder*, 1969, og *Tønder Museum 1923–73*, 1974, samt bl.a. artiklerne *Hovedvandsæg fra Vestslesvig*, Nordslesvigske museer V, 1978 og *Tønder Slot*, Sønderjysk månedsskrift LV, 1979 nr. 11–12. □Foto.

Selvbiografi i Århus univ.s årsberetn. 1961–62 157. – Gunnar Buchwald i Berl. tid. 10.12.1961. Axel Steensberg i Politiken 20.4.1974 (anm. af S.: Tønder museum).

Henning Dehn-Nielsen

Schourup, Hans Frederik, 1842–1914, grosserer. *28.11.1842 i Århus (Domsg.), †14.6.1914 sst. (Pauls), begr. sst. (Nordre). F: bøsse-mager Ditlev Petersen S. (ca. 1810–79) og Christine Christensen (ca. 1814–53). ~27.9.1871 i Viborg (Sdr. sg.) med Johanne Elisabeth Schourup, *11.3.1848 i Viborg (Sdr. sg.), †18.8.1932 i Århus (Domsg.),

d. af kleinsmedemester Hans Frederik S. (1818–50) og Bodil Marie Jensen (1821–85).

S. kom efter sin skolegang i isenkræmmerlære hos N. Baadsgaard og Co. i Århus. Også efter læretidens udløb var han en tid ansat i dette firma indtil han 1870 åbnede en selvstændig isenkramforretning i sin hjemby. Ved siden af denne virksomhed begyndte han endvidere at drive engros-handel med grovere isenkramvarer og metaller. 1889 overdrog han detailhandelen til svogeren Ludvig Schmidt og udvidede i stedet engros-handelen der 1902 blev omdannet til et aktieselskab i forbindelse med at det blev sammen-sluttet med den få år i forvejen oprettede Jyllands Stål- og Maskinforretning. Som hovedaktionær i og direktør for *Hans Schourup & Jyllands Stål- og Maskinforretning A/S* ledede S. til sin død virksomheden der udviklede sig til en af landets største i branchen. Trods travlheden med sin egen stærkt voksende forretning sad S. i en længere årrække i ledelsen af byens største jernindustrielle virksomheder, A/S Frichs og Th. Sabroe samt Århus Privatbank og tog aktiv del i det kommunalpolitiske arbejde og i byens organisations- og foreningsliv. 1890–1906 havde han som repræsentant for de konservative sæde i Århus byråd hvor hans indsats især var koncentreret omkring skole- og fattigvæsenet samt bestræbelserne for oprettelsen af byens første elektricitetsværk. Han var derudover bestyrelsesmedlem af bl.a. Handelsstandsforeningen, teatret, velgørenhedsselskabet o.a., og hans hjem blev efterhånden et naturligt samlingspunkt for byens bedre borgerskab. – R. 1909.

Århus stiftstid. 19.10.1895 og 15.6.1914. Vagn Dybdahl og Finn H. Lauridsen: Århus købmænds hjælpe-kasse 1861–1961, 1961 49f (særtryk af Erhvervshist. årbog 1960). Borgere i byens råd, red. Ole Degn og V. Dybdahl, 1968 208f. – Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen

Schousboe, Peder Kofod Ancher, 1766–1832, botaniker, konsul. Døbt 17.8.1766 i Rønne, †26.2.1832 i Tanger, begr. sst. F: prokurator Hans Lærche S. (ca. 1735–91) og Elsebeth Margrethe Topp (1739–1820). ~Antonia, †tidligst 1848.

S. blev privat dimitteret 1785 og studerede naturhistorie, især botanik, hos C. F. Rottbøll og M. Vahl. Med understøttelse af Johan Bülow foretog han 1791–93 en videnskabelig rejse til Spanien og Marokko hvis resultat blev det fremragende og grundlæggende skrift *Iagttagelser over Væxtriget i Marokko*, 1800 med parallel dansk og latinsk tekst, der også udkom på tysk og så sent som 1874 oversattes til fransk. 1797 blev S. assessor i økonomi- og kommercekollegiet og 1798 medlem af Videnskabernes selskab. 1797–

98 sendtes han af regeringen til Spanien for at opkøbe heste og får, og 1800 blev han dansk konsul i Tanger, 1821 generalkonsul for Marokko. Med undtagelse af et par ophold i Marseille boede han i Tanger fra 1800 til sin død, foruden med embedsforretninger beskæftiget med naturhistoriske, økonomiske og sproglige studier. I de senere år var det navnlig havalgerne der interesserede ham. Han foretog store indsamlinger af disse planter som han beskrev i et omfangsrigt manuskript og lod afbilde på 431 farvede tegninger, men nåede ikke at få det publiceret. Hans spanskfødte enke søgte 1836 at få hans samlinger og manuskripter solgt til den danske regering der imidlertid kun gik ind på at købe dubletter af algerne (nu i Botanisk museum). Det øvrige blev af familien overladt til É. Cosson i Paris hvor algerne blev bearbejdet og publiceret, til dels med S.s egne beskrivelser, af Éd. Bornet i Mém. soc. sc. nat. XXVIII, 1892 (Les algues de P. K. A. Schousboe). – Tre forskellige plante-slægter er kaldt Schousboea. □Stik af G.-L. Chrétien efter tegn. af Fournier.

Jul Bidstrup: Stamtv. over familien Koefoed fra Koe-foedgaard, 1887 (fot. opr. 1976) S. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 123; II, s.å. 140–42 (bibliografi). – Breve i Botanisk centralbibl., Kgl. bibl. og (til Johan Bülow) på Sorø akad.

Carl Christensen *

Schouw, Joachim Frederik (Friderich), 1789–1852, botaniker, politiker. * 7.2.1789 i Kbh. (Hellig.), † 28.4.1852 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: vinhandler Paul S. (1751–1800) og Sara Georgia Liebenberg (1761–1826). ~ 24.4.1827 i Kbh. (Slotsk.) med Susanne (Susette) Marie Augustine Peschier Dalgas, * 14.9.1798 i Fredericia, † 5.3.1844 i Kbh. (Frue), d. af præst ved den Fransk ref. kirke i Fredericia Jean Marc D. (1756–1811) og Marie (Manette, Mariette) Aldebert († 1813); søster til C. *Dalgas.

S. fik ingen skolegang men en nødtørftig privatundervisning; alligevel lykkedes det ham at blive student 1808 og 1811 cand.jur., en uddannelse der gav ham det første levebrød som volontør i kancelliet. Men det var naturstudiet han havde lyst til. Allerede i drengærene fattede han interesse for planter, som 15-årig fulgte han M. *Vahls forelæsninger, og også under jurastudiet fik han tid til at følge undervisningen i botanik. Denne videnskab var i Danmark præget af tradition med vægt på artsbeskrivelse og systematik, men S. fik øje på nye strømninger i udlandet hvor studiet af plantegeografi var ved at vinde frem med skrifter af Alexander v. Humboldt og G. Wahlenberg. En botanisk rejse til Norge 1812 gav ham indtryk af fjeldplanternes fordeling i

zoner der vekslede med højden over havet, en fordeling som han først og fremmest tilskrev de ydre fysiske forhold. Hans studier førte i første omgang til disputatsen *Dissertatio de sedibus plantarum originariis*, 1816, hvor han i undren over plantearters geografisk adskilte udbredelse til trods for fælles klimaforhold kommer ind på det væsentlige, men stadig uløste problem om organisk livs opståen og arternes oprindelse og udvikling. Disputatsen vakte en sådan interesse at han med støtte fra fonden ad usus publicos og Johan *Bülow 1816–20 kunne foretage en studierejse til Tyskland, Italien, Schweiz og Frankrig. Mens studierne i de mellemeuropæiske lande var en blanding af undersøgelser og indsamling i naturen og teori og samtaler med kolleger på universiteterne havde udforskningen af Italien et særligt formål. Humboldt havde skildret tropernes plantevækst og Wahlenberg den arktiske og nordlig-tempererede flora, derfor fandt S. det nyttigt at behandle et varmt tempereret område, og dertil valgte han Italien. Efter hjemkomsten stod S. over for valget mellem jura og botanik; lykkeligvis var forståelsen for hans evner for den sidstnævnte videnskab så stor at han allerede 1821 udnævntes til ekstraordinær professor i botanik. 1822 udkom hans hovedværk *Grundtræk til en almindelig Plantegeographie* med tilhørende atlas. En tysk udgave besørgede han selv, mens uddrag af værket oversattes til engelsk og fransk af andre. Værket er en sammenfatning og kritisk vurdering af de da eksisterende arbejder, samarbejdet med hans egne undersøgelser og med mange nye tanker. S. anser også her klimaet for langt den vigtigste årsag til planternes fordeling og opdeler jordens plantevækst i 22 „riger“, karakteriseret ved de fremherskende plantefamilier. Hans opfattelse af klimaets betydning førte til klimatologiske arbejder som *Skildring af Veirigetets Tilstand i Danmark*, 1826 og *Specimen geographiae physicae comparativae*, 1828. Efter plantegeografien havde S. til hensigt at udgive et større værk om Italiens plantevækst, og han uddybede sine italienske studier på en rejse 1829–30; men andre forhold lagde beslag på ham og kun første del af værket udkom 1839. Ved J. W. *Hornemanns død 1841 blev han direktør for Botanisk have og 1845 ordinær professor.

Årsagen til forhalingen af S.s videnskabelige arbejde var interesse for samfundsforhold på to områder, politik og folkeoplysning. Mens han tidligere havde udgivet adskillige populære botaniske og geografiske artikler i andre tidsskrifter gik han senere over til at udgive sit eget tidsskrift *Dansk Ugeskrift* 1831–36 og 1842–46, efterfulgt af *Dansk Tidsskrift* 1847–50 hvortil han selv skrev mange bidrag. To samlinger af tidsskriftar-

tikler og foredrag udgav han 1837 og 1845 under titlen *Natur-Skildringer I-II*. Til den vægtige populærvidenskab hører også hans geografiske skrift *Europa. En let fattelig Naturskildring*, 1832, som oversattes til mange sprog. S. gjorde en stor indsats for at få naturhistorie styrket på universitetet og indført i skolerne, men var her forud for sin tid; langt senere blev hans forslag taget op og for størstedelen gennemført. S. var ivrig skandinavist og var blandt medindbyderne til det første skandinaviske naturforsker møde i Göteborg 1839. For det følgende, i Kbh. 1840, stod han selv som organisator. Et led i hans folkeoplysende virke var stiftelsen af Naturhistorisk forening 1833 og n.å. af Selskabet til haveculturens fremme (senere Det kgl. danske haveveselskab).

I det gryende folkestyre efter udstedelsen af forordningerne om stænderforsamlinger hørte S. til de fremtrædende debattører. Han blev helt og holdent det oplyste liberale borgerskabs mand der med glæde så kongemagt og adel trængt tilbage, men var ikke mindre på vagt over for et muligt proletært folkestyre. Han var ligeledes ivrig for bevaring af den eksisterende trykkefrihed – han blev medstifter af Selskabet for trykkefrihedens rette brug 1835 – hans offentlige fremtræden i denne sammenhæng havde dog forinden gjort ham en smule skeptisk i regeringens øjne. Og når han alligevel to dage før åbningen af den første stænderforsamling i Roskilde 1834 blev udpeget som kongevalgt medlem for universitetet – selv var han som ikke-grundejer ikke valgbar – må det ses som en indrømmelse til den vågnende liberale opposition. I denne hørte han til de moderate. Han blev straks udpeget til forsamlingens præsident med 37 stemmer mod 11 til den konservative biskop J. P. Münster. L. N. "Hvidt der måtte ses som handelsstandens repræsentant fik atten.

S. røgtede sit hverv som præsident med kløgt og myndighed men var ikke bange for selv at tage ordet i debatten. Der er ingen tvivl om at hans ledelse af den første offentlige politiske debat var medvirkende til det gode forløb af møderne samtidig med at valget af samme person til leder i flere på hinanden følgende samlinger skabte en ensartet forretningsgang. Han valgtes derefter også på forsamlingen i Viborg med alle stemmer mod en, og genvalgtes indtil 1840 da han ophørte med at være kongevalgt medlem, sikkert på grund af kongens (regeringens) utilfredshed med hans hævde af stænderforsamlingernes selvstændighed. Men da han 1847 og 1848 på ny udpegedes var han forsamlingernes selvskrevne præsident.

Blandt de spørgsmål han beskæftigede sig med var skole- og fattigvæsen, men hans hovedinter-

esse var dog det principielle vedrørende den offentlige debat og formerne for og indholdet i et kommende folkestyre. Hans tidsskrift *Dansk Ugeskrift* blev et nationalliberal talerør indtil han selv standsede udgivelsen 1846 efter at censuren havde forhindret offentliggørelsen af en artikel heri. Han delte tidligt den anskuelse at de kongerigske stænder burde forenes, og han argumenterede for fuld offentlighed om forhandlingerne. Da forfatningsspørgsmålet efter Christian VIIIs død 1848 kom op igen s.å. udsendte S. sammen med H. N. Clausen et skrift om en ny statsforfatning hvorefter Holsten skulle udskilles mens Slesvig skulle sende medlemmer til kongerigets fælles rigsdag, men herudover have et lokalparlament. Med hensyn til vælgergrundlaget var forslaget konservativt idet der fortsat skulle være stændervalg – og med rigelig hensyntagen til de dannede: embedsstanden. Da Kbh. besluttede sig for politisk handling var S. medindbyder til Casinomødet, og hans hjem var rammen om de liberale ledes forhandlinger. Han blev medlem af den grundlovgivende rigsforsamling, valgt i Randers, og blev forsamlingens præsident. Efter grundlovens gennemførelse valgtes han i Kbh. til landstinget, men afslog formandsposten, og 1850 nedlagde han sit mandat af helbredsgrunde.

S. hørte til den nationalliberale bevægelses pionerer, og hans indflydelse i det offentlige liv var betydelig selv om hans ansøkelser lå betydeligt til højre for de folk der gennemførte forfatningsændringen. Han var stærkt virksom ved modtagelsen af Bertel Thorvaldsen 1838, og fik sin plads på J. V. Sonnes frise. Efter Thorvaldsens ønske indtrådte han i det nye museums bestyrelse. – Medlem af Videnskaberens selskab 1823. – Etatsråd 1847. – R. 1836. DM. 1840. K. 1849. □Mal. af C. A. Jensen, 1823, efter dette en gentagelse. Mal. af samme 1828 (Fr.borg), 1836 (Hirschsprung) og udateret (Farmaceutisk læreanstalt). Litografi af A. M. Petersen, 1838, efter forlæg af Jensen. Mal. af W. Marstrand, 1840 (Fr.borg), af samme større version (folketinget), efter dette litografi af E. Bærentzen og en lang række litografier, bl.a. 1841, 1848, 1852 og på gruppebillede af Viborg stænder 1844 efter tegn. af L. A. Smith, talrige træsnit samt stik bl.a. af A. Weger, 1851. Mal. af D. Monies, 1841, litograferet af samme 1842. Afbildet på S. Schacks mal. 1843 af salvingen 1840 (St.mus.) og på tegn. dertil (Kgl. bibl.). Flere silhouetter af N. Chr. Fausing (Kgl.bibl.) og af andre (Fr.borg). Afbildet på tegn. af den Stampedes kreds af W. Marstrand (Thorvaldsens mus.). Afbildet på J. Sonnes frise 1846–48 (på Thorvaldsens mus.). Tegn. af C. Købke. Buste af H. V. Bissen, 1851

Schow, Joachim Frederik

(St.mus.; Fr.borg; Kbh.s univ.; glyptoteket), i marmor 1853 (Studenterforeningen i Kbh.), i bronze 1854 (Frue plads, Kbh.), i marmor af J. Schroll, 1856, i lille gengivelse i biscuit fra Den kgl. Porcelainsfabrik (Fr.borg) samt gengivet i træsnit 1856 af H. C. Henneberg efter tegn. af P. C. Skovgaard. Silhouet i træsnit i Corsaren 1853. Afbildet på Constantin Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg) og på tegnede og malede forarbejder dertil (folketinget). Afbildet på E. Henningsens mal., 1896, af naturforsker mødet 1847 (Kbh.s univ.; Fr.borg).

[Fr. Barfod] i Skand. folke-kalender 1843 162–89 og 1844 186–217. J. A. Hansen: Politiske skildr. af afdøde da. mænd I, 1854 79–157. H. N. Clausen i Dansk månedsskr. IV, 1856 273–366. N. Neergaard: Under juni-grundloven I, 1892 (reprudg. 1973). Carl Christensen i Botanisk t. XXXVIII, 1923 1–56 (heri S.s selvbiografi i ordenskapitlet). Samme: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 254–76; II, s.å. 165–79 (bibliografi). Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I–II, 1931–34. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979. – Papirer i Kgl. bibl., Rigsark. og Botanisk centralbibl.

Anne Fox Maule/Sv. Cedergreen Bech

Schow, Laurids (Lars) Nielsen, 1733–89, klokker, Holbergforsker. Døbt 26.9.1733 i Kbh. (Helligg.), † 20.10.1789 sst. (Helligg.), begr. sst. (Helligg. kgd.). F: kældermand Niels Larsen (S.) og Karen Jørgensdatter (ca. 1703–82). Ugift.

S.s mor der tidligt blev enke var meget fattig, og som elev i Vor Frue skole fik han fri kost i forskellige familier. Han blev student 1753, baccalaureus 1754, var alumnus på Borchs kollegium 1759–64, hører ved sin gamle skole 1766–71. Han var en tid bibliotekar hos de store bogsamlere B. W. *Luxdorph og P. F. *Suhm og hjalp dem ved sin uhyre lærdom med deres værker: Suhm med femte bind af *Scriptores rerum Danicarum* og Luxdorph med udgaven af Tøger *Reenbergs poetiske skrifter 1769 samt med metrikken i hans *Carmina* (1775). S.s hovedarbejde er dog besørgelsen af teksten og den ypperlige indledning til den store illustrerede pragtudgave af Ludvig *Holbergs *Peder Paars* som 1772 blev foretaget af et lille eksklusivt selskab af Holbergeskere med Luxdorph i spidsen. Den er en af de skønneste danske bøger fra 1700-tallet, og den indleder den videnskabelige forskning af Holbergs værker: undersøgelse af teksternes kildeforhold, en god tekst og en redøgørelse for digtets historie og æstetiske værd. Det er et for sin tid mønstergyldigt arbejde. – Foruden videnskabelig hjælper hos de fornemme bogsamlere var S. dem en kær og agtet omgangsfælle på grund af sin retskafne karakter. Af beskedenhed ville han ikke have sit navn på noget af sine ar-

bejder, og Luxdorph gjaldt længe for forfatter til fortalen til Peder Paars, indtil A. E. *Boye fandt S.s manuskript til den. – Fra 50-års alderen blev S. gradvis omtrent blind. Derved tilintetgjordes planlagte videnskabelige arbejder, bl.a. som sekretær ved Det kgl. danske selskab, samt ægte-skabsplaner; i sit testamente giver S. 300 rdl. til „Jomfru Elisabeth Cramer, som jeg havde kastet Øie paa og ønskede mig til Hielperinde; dog uden derom at tale et ord til hende, indtil det fatale Tilfælde med min Blindhed traf ind, som gjorde dette mit Haab til intet“. 1777 skaffede Luxdorph ham embedet som klokker ved Helliggejst kirke. Da han døde, fandt man i hans gemmer over 5000 rdl., hvoraf Helliggejstes arbejds-hus og 12 fattige fik 3000. Han efterlod også et omfattende bibliotek med mange sjældenheder. I hans store samling af stik fra fremmede lande og portrætter fandtes en, desværre tabt, tegning forestillende Holberg.

Auktionskat. over S.s bibl., 1790. P. F. Suhm: Saml. skr. VI, 1790 67f; X, 1793 145; XIV, 1798 300. R. Nyerup: Hist.-statistisk skildr. af tilstanden i Danm. og Norge III, 1804 259f. Ludv. Holberg: Peder Paars, udg. A. E. Boye, 2. udg. 1832 308–10. E. C. Werlauff: Det kgl. da. selsk., 1847 90 96. Festskr. i anledn. af Borchs kollegiums 200-års jubilæum, 1889 169. Chr. Bruun: P. F. Suhm, 1898 381f. Luxdorphs dagbøger, udg. E. Nyström I, 1915–30 374. [Jacob Gude:] En kbhsk embedsmands optegn., 1918 (fot. opr. 1970) = Memoirer og breve XXVII 82.

Th. A. Müller*

Schow, Niels Iversen, 1754–1830, filolog, arkæolog. * 16.6.1754 i Kbh. (Holmens), † 18.10.1830 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: betjent i de kgl. stalde, senere toldbetjent i Århus Iver Nielsen (S.) (ca. 1718–71) og Dorthe Cathrine Clemensdatter († tidligst 1771). ~ 21.2.1794 i Kbh. (Nic.) med Anna Rosina Rothe, * 12.3.1772 i Kbh. (Holmens), † 20.12.1815 sst. (Frue), d. af borgmester, senere amtmand og etatsråd Tyge *R. (1731–95) og Karen Bjørn (1742–95). S. blev student 1773 fra Århus, tog teologisk embedseksamen 1776 og magistergraden 1778. Derefter foretog han en længere udenlandsrejse. 1779–83 studerede han i Göttingen, hvor han navnlig blev påvirket af den klassiske filolog C. G. Heyne, og rejste derpå til Wien hvor han foretog håndskriftstudier. 1784 blev han lærer for den polske fyrst Czartoriskys sønner og tilbragte i den anledning nogle år i Polen. 1787–91 var han i Italien, først i Rom hvor han omgikkes Georg *Zoëga, senere i Venezia hvor han undersøgte håndskrifter af den alexandrinske bibeloversættelse Septuaginta og den græske leksikograf Hesychios. Den første papyrusrulle som blev fundet i Ægypten, og som tilhørte kardinal Ste-

fano Borgia, blev udgivet af S. i Rom 1788, og han indledte dermed den senere så omfattende papyrusforskning. Efter et ophold i Leipzig vendte S. hjem 1792 og blev s.å. leder af prins Christian Frederiks (Christian VIIIs) opdragelse. Efter 1803 at være fratrådt denne stilling udnævntes han 1805 til ekstraordinær professor i arkæologi ved universitetet og 1813 til ordinær professor i græsk filologi og arkæologi. Herfra afskedigedes han 1827, men 1815–29 var han tillige professor i kunsthistorie og mytologi ved kunstakademiet. Medlem af Videnskabernes selskab blev han 1800 og sad i dets ordbogskommission 1804–14. – S. havde i sine yngre dage foretaget omfattende studier og indsamlet et stort videnskabeligt materiale, men det ventede udbytte opnåedes ikke. Skæbnesvangert for ham var det, at hans litterære samlinger gik tabt ved Christiansborg slots brand 1794. Under udenlandsrejsen skrev han nogle filologiske og arkæologiske småafhandlinger, og i Videnskabernes selskabs skrifter offentliggjorde han en del afhandlinger af blandt indhold (1800–10). Til planlagte udgaver af Hesychios' og Fotios' leksika lykkedes det ham kun at offentliggøre nogle forarbejder (1792 og 1817). Han udgav 1815 en lærebog i arkæologi. De sidste år han virkede ved universitetet og kunstakademiet var han så åndeligt svækket, at han vakte både medynk og spot hos de studerende. – Tit. professor 1792. Justitsråd 1803. Etatsråd 1827. □Mal. af C. A. Loentzen, 1815.

Dansk lit.-tid., 1830 788–96. Chr. Molbech: Det kgl. da. vidensk. selsk.s hist., 1843. J. N. Madvig: Livserindr., 1887 81f. Karl Preisendanz: Papyrusfunde und Papyrusforschung, Lpz. 1933 69–73. Rom og Danm., red. L. Bobé I, 1935. Mellem klassiske filologer. Af Niels Bygom Krarups brevveksl., udg. Morten Borup, 1957. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Hans Ræder*

Schovelin, Axel, se **Schovelin, Julius**, 1821–70.

Schovelin, Julius Thorwaldsen, 1821–70, officer, politiker, statsgældsdirektør. * 1.10.1821 i Kbh. (Helligg.), † 15.10.1870 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: boghandler Peter Thorsen S. (1792–1871) og Anna Cathrine Elisabeth Larsen (1790–1860). ~ 15.4.1849 i Særløse med Susanne Josephine Klüwer, * 9.9.1828 i Klætorp ved Helsingør, † 11.1.1912 i Kbh., d. af skovrider, senere forstråd Christian August K. (1794–1872) og Nancy Wilson (1803–72). – Farbror til Julius S. (1860–1933).

Faderen var af islandsk slægt og hed oprindelig Skogalin. S. blev kadet 1835, sekondløjtnant 1839, elev på den militære højskole 1840 og pre-

mierløjtnant i ingeniørkorpset 1844. Efter en udenlandsrejse i Mellemeuropa 1845–46 ansattes han som lærer i vand-, land- og vejbygningskunst ved den militære højskole og blev 1848 ingeniørkaptajn og 1851 medlem af kommissionen om Polyteknisk læreanstalts omordning og fremtidige stilling. S. sluttede sig til de liberale og deltog fra begyndelsen af 1850erne ivrigt i det politiske liv. 1852 valgtes han i Odense til folketinget og repræsenterede kredsen til 1861 da han ikke lod sig genopstille. Hans deltagelse i oppositionen mod C. E. Bluhmes og A. S. Ørstedes ministerier medførte at krigsministeriet for at uskedeliggøre ham politisk 1853 beordrede ham til at overtage vejinspektoratet i Lauborg, en ordre som han øjeblikkelig besvarede med ansøgning om afsked fra sine embedsstillinger. Ansøgningen bevilgedes, og S. ernærede sig derefter som civilingeniør. Han havde nu friere hænder i sit politiske virke og udgav den antiministerielle pjece *Rigsdagen og Hæren*, 1854, med advarsel mod at krænke rigsdagens autoritet. 1852–55 var han ordfører for finansudvalget og 1854–55 statsrevisor hvorpå han efter ministeriet Ørstedes fald udnævntes til chef for departementet for statsgælden 1855 og 1856 blev medlem af direktionen for livrente- og forsørgelsesanstalten og tontinen af 1800. Desuden overtog han 1859 ledelsen af statens udenlandske betalinger og var medlem af den efter krigen 1864 nedsatte internationale finanskommission. Endvidere var han medlem af kommissionen om Øresundstoldens afvikling og kommissionen om flytningen af Gammelholm og bebyggelsen af Kbh.s fæstningsterræn. Fra 1858 var han medlem af det sjællandske jernbaneselskabs plenarbestyrelse og 1860–61 formand for folketingsudvalgene om jernbanen til Helsingør og de jyske jernbaner. S. var en alsidigt begavet mand og besad ualmindelige evner til let og hurtigt at sætte sig ind i nye forhold. – Etatsråd 1855. Konferensråd 1866. – Broderen Axel Thorsen S., * 22.3.1827, † 18.12.1893, blev elev på akademiets modelskole 1846 og debuterede som landskabsmaler 1848. På en studierejse 1866 udførte han på bestilling af Christian IX studier til *Slotsruinerne ved Heidelberg*. – R. 1856. DM. 1860. □Mal. af L. Grundtvig, 1862. Træsnit 1892.

V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset 1684–1893, 1893. Den danske rigsdag 1849–1949, red. Kn. Fabricius m.fl. V, 1953.

Helge Larsen (Povl Engelstoft)

Schovelin, Julius Vilhelm, 1860–1933, forfatter, politiker. * 6.1.1860 på Frbg., † 8.4.1933 sst., begr. sst. (Solbjerg kgd.). F: maler Axel Thorsen S. (1827–93) og Oline Hansine Petrine Moos

Schovelin, Julius

(1823–93). ~1° 8.7.1887 i Kbh. (Matth.) med Jenny Camilla Sørensen, *9.11.1860 i Kbh. (Slotsk.), †23.2.1942 sst., d. af garderobebetjent hos kongen Christian S. og Vilhelmine Charlotte Lund. Ægteskabet opløst 1898. ~2° 23.7.1898 på Frbg. (Thomas) med Andrea Emilie Libert, *1.2.1861 i Kbh. (Frels.), †13.6.1930 på Frbg., d. af maler Georg Emil L. (ved dåben Liebert) (1820–1908) og Marie Philippine Caroline Busch (1830–1904). ~3° 12.9.1930 i Kbh. (Cit.) med Gerda Langvad, *19.12.1896 i Kbh., †18.6.1982 sst., d. af lærer, senere overlærer Peter Petersen (1858–1934) og Anna Marie Nielsine Hansen (1865–1916). Navneforandring 26.8.1921. – Brorsøn af Julius *S. (1821–70).

S. blev student 1877 fra Borgerdydskolen og cand.polit. 1882. 1883–88 var han rigsdagssteno­graf og arbejdede samtidig (indtil 1885) på det i Kbh. nyoprettede kommunale statistiske kontor. Han vandt 1884 universitetets guldmedalje for en afhandling om de sidste 20 års strejker i Danmark og deres betydning for arbejdslønnens højde hvor han foruden udpræget formel evne dokumenterede både historiske og teoretisk-økonomiske anlæg. 1886–87 var han på udenlandsrejser for at studere landbrugets driftskredit, hvorom han i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1886 skrev en afhandling. 1888 tildelte Grosserersocietetet S. en udsat pris for besvarelsen af en prisopgave om den tyske toldforening og en nordisk toldunion. Hermed indledtes det arbejde som blev hans egentlige livsgerning. Han blev sekretær i Grosserersocietetets komité (1888–1910) i C. F. Tietgens formandsperiode. 1889–1910 var han tillige chef for børskontoret og 1888–1911 sekretær for Den danske handelsstands fællesrepræsentation. Under friere former virkede han fra 1910 til 1918 som konsulent for komiteen (og også for fællesrepræsentationen). Han blev hurtigt en oprigtig beundrer af storhandelen og dens mænd og præsterede inden for komiteens arbejdsramme og i dens interesse et kvalificeret arbejde ved afgørende lejligheder (fx i toldspørgsmålet). Over for offentligheden var hans største indsats i denne sammenhæng dog den årlige handelsberetning som kom første gang 1888 (ophørt med 1966), hvis idé skyldes ham og hvis indhold han i en årrække selv skrev. Det samme gælder den årlige redegørelse for det økonomiske liv på verdensmarkedet og i Danmark, som under titlen *Verdensmarkedet og Danmark* udkom første gang 1907 (ophørt med 1967). 1917–20 var han direktør i den af de særlige konjunkturer skabte Dansk hypotekforsikrings Bank, men vendte derefter tilbage til børsen som kgl. børskommissær (1920–30) og som formand for bestyrelsen for Kbh.s Fondsbørs (1924–30). S.

var medlem af valutakonferencen af 1923 og fra 1918 til sin død medlem af og næstformand i tilsynsrådet for Kongeriget Danmarks Hypotekbank.

S. var medlem af borgerrepræsentationen 1909–17, stillede sig 1901 som højres kandidat til folketinget i Horsens og valgtes 1910 til folketinget i Kbh. Han gik 1918 over i landstinget, ligeledes valgt i Kbh. Han forblev en ener inden for partiet; det eksklusive og stridbare i hans væsen førte det med sig. Han udfoldede ofte en glimrende veltalenhed, hvis sarkasme undertiden også gik ud over politiske venner. Selv om han ved behandlingen af adskillige sager viste sin begavelse og en betydelig økonomisk indsigt, blev hans politiske indsats derfor ringe. S. hørte i sine unge dage til Studentersamfundets kreds, men kom i politisk henseende efterhånden til at høre til yderste højre; han beundrede J. B. S. *Estrup (se hans *Blade af Højres Historie* i Det nye Danmark, IV, 1931) og var fanatisk modstander af systemskiftet 1901 (artikler i Vort Land). Han kom af disse – personlige og saglige – grunde efterhånden i modsætning til sit parti og blev ikke genopstillet ved landstingsvalget 1932. Derimod beholdt han lige fra sine unge dage stærke nationale og nordiske interesser (problemerne i forbindelse med genforeningen, de nordiske handelsmøder og de nordiske interparlamentariske møder). – S.s naturlige anlæg og alsidige belæst­hed gjorde ham til en vittig og fængslende taler, men også til en særdeles alsidig skribent. Han udøvede gennem en menneskealder en omfattende journalistisk virksomhed over dagens politiske og økonomiske anliggender (i Berlingske Tidende, Vort Land, Nationaltidende og i de sidste år i Jyllands-Posten). Men der var noget uensartet over hans artikler og pjecer, lødigt og ulødigt mellem hinanden. Lidenskaben og interesserne tog undertiden magten fra ham; det gjaldt således hans angreb på den senere højesteretsdommer V. *Thorup for hans virksomhed som dommer i vareågersagerne under første verdenskrig (*Inkvisionens sidste Offer*, 1925) som medførte en injuriereproces mod ham, hvorunder han blev idømt fire måneders simpelt fængsel.

Det værdifuldeste i S.s brogede livsværk er hans økonomisk-historiske forfatterskab. Det omfatter foruden en del afhandlinger og festskrifter fire større værker: *Fra den danske Handels Empire* I–II, 1899–1900, *Fra Kongegunst til Selvstyre*, 1917, *Fra den danske Handels Renaissance* I–II, 1924 og *Tidens Hjul og Tietgen*, 1929. Egentlig videnskab har S. næppe tilsigtet med disse fire bøger. Der er ganske vist afsnit, fx om valutaforholdene i sidste fjerdedel af 1700-tallet, som viser hans klare økonomiske forståelse og hans ev-

ne til at anskueliggøre økonomiske teorier og problemer, og der er andre afsnit der viser hans evner som historiker, fx om forhistorien til toldreformen 1797, afsnit hvor han synes påvirket af den tyske historiske skole. Men S. har igennem sin behandling af landets økonomiske historie i 125 år villet noget bestemt: skrive storhandelens og derunder Grossererersocietetets historie. Han har i særlig grad – hvad der er karakteristisk for alt hvad han beskæftigede sig med – gjort dette ved at skildre de store skikkelser, hvis virksomhed har præget begivenhederne (den ældre og yngre Schimmelman, Tietgen osv.). S. kunne godt drive kildestudier, men lagde ikke vægt på fuldstændighed i så henseende, brugte andre forskeres resultater og egne studier som det passede ham. Der kom derved noget tilfældigt over hans materialebehandling, en mangel på metode. Det samme gælder hans sprog. Til tider skrev han som en ordets kunstner, til andre tider – og med årene hyppigere – virker hans mange billeder og citater kunstigt og søgt. Det gælder både hans større bøger og hans festskrifter, blandt hvilke det om Privatbanken (1907) er det bedste, det om Landmandsbanken (1921) med sin kritikløse ros til dynastiet Glückstadt det ringeste. Men hans hovedværk *Fra den danske Handels Empire, dansk finanshistorie og dansk storhandels historie fra ca. 1770 til omkring 1807*, vil trods sine mangler bevare sin plads i dansk økonomisk historie. – R. 1901. DM. 1909. K². 1924. □Tegn. af Emiel Hansen, 1912 (Fr.borg). Tegn. af O. Matthiesen, 1922, og afbildet på sammes mal., 1923, af rigsdagen 1915 (Folketinget). Tegn. af H. Jensenius, 1928 og af Otto Christensen, 1930. Foto.

J. S.: En redegørelse for min rigsdagsvirksomhed 1910–13 og for den politiske situation, 1913. – Kbh.s univ. årbog 1883–84, 1886 126. Marcus Rubin i Tilskueren XVI, 1899 591–95 (anm. af S.: *Fra den da. handels empire*). Aage Friis i Nationaløkon. t. 3.r.VIII, 1900 521–51 (anm. af samme). Berl. tid. 6.1.1920. L. V. Birck i Nationaltid. 5.1.1930. Carl Thalbitzer m.fl. i Berl. aften 8.4.1933 og Berl. tid. 9.4. s.å. Henrich o: P. Stavnstrup i Det nye Danm. I, 1928 483–92. – Papirer i Rigsark. Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Jens Toftegaard*

Schrader, Albert Julius Voss, se Voss Schrader, Albert.

Schrader, Johann Hermann, 1684–1737, præst, salmedigter. * 9.1.1684 i Hamburg, † 21.10.1737 i Tønder, begr. sst. F: klejnsmed Hans S. († 1685) og Gertrud Prangen. ~ 18.9.1722 i Rostock med Johanna Dorothea Roloff, døbt 11.9.1684 i Ro-

stock, † 19.9.1746 i Tønder, d. af pastor Peter R. ved Petri k. i Rostock (1635–95, ~ 1° 1661 med N. N., ~ 2° 1668 med Elisabeth Lüschoff, † 1678) og Cathrine Gercke.

Ved faderens tidlige død måtte moderen sørge for S.s opdragelse og uddannelse; han besøgte den højere skole i sin hjemby og studerede derefter fra 1703 teologi i Rostock hvor han boede i huset hos superintendent Dr. Grünberg. Efter endt studium var han en tid atter hjemme, blev 1709 huslærer i Kbh. hos daværende finansdeputeret (siden minister og amtmand i Tønder) J. G. v. Holstein og senere hos den pietistiske hofpræst F. J. Lützens. 1712 blev han indskrevet ved universitetet og tiltrådte n.å. pladsen som informator for Frederik IVs datter *Charlotte Amalie. 1722 fik han embede som sognepræst i Oldesloe, og 1728 blev han førstepæst og provst i Tønder hvor han resten af sit liv kom til at stå som fortaler og formidler af den sydfra fremtrængende pietisme. S.å. udgav han sin *Kurtze und Erbauliche Antritts-Predigt* der med karakter af programskrift gør rede for hans kristendoms-syn og opfattelse af præstens gerning med betoning af den særlige sjælesorg. I kirken samlede han store skarer under sin kraftfulde forkyndelse, og som det var sædvanligt inden for retningen holdt han også gudelige forsamlinger i sit hjem og på sine visitatsrejser i det udstrakte provsti. Der indførte han også, i let bearbejdet udgave, den hallensk farvede pastor Johann Porsts „Einige Fragen so zum Christentum nötig“ (Berlin 1716) der lokalt blev kendt som *Schraders Catecisme*. Hans i øvrigt balancerede og fordragelige vækkelse satte sin varigste frugt i den omfangsrige *Tøndersalmebog* med 1157 numre som han samlede og 1731 udgav (*Vollständiges Gesang-Buch, in einer Sammlung Alter und Neuer Geistreichen Lieder . . .*). Samlingen rummer dels de gamle reformatorske kerne-salmer, dels et fyldigt udvalg af den tyske pietismes salmeskat samt 23 af S.s egne salmer der viser hans delvise afhængighed af J. A. Freylinghausen. Salmebogen kom til at danne grundlaget for den senere „Allgemeines Gesangbuch für Schleswig-Holstein“ af 1752 som S. efter opfordring fra synodemyndighederne leverede det foreløbige udkast til; i den endelige udgave var S. repræsenteret med 18 salmer.

At S.s kirkelige virksomhed blev værdsat af myndighederne, deriblandt også af Christian VI, kan læses af hans udnævnelse til medlem af overkonsistoriet på Gottorp og af dets udgivelse af det kendte „Hyrdebrev“ fra hans hånd til præsterne i Slesvig og Holsten (1737, genudsendt 1837 og 1855). Få år tidligere havde han mod arvingernes protest fremtvunget det store Struck'

ske legats offentliggørelse og ved dets hjælp fået opført et vajsenhus i Tønder. Dets bevilling til trykkeri kom også S. til gode idet han her fik trykt flere arbejder, en del lejlighedsskrifter og bl.a. en større prædikensamling. – Af særlig betydning for den danske kirke blev det at S., modsat forgængeren, opnåede at få oprettet et *dansk* tredjepræst-embede ved Tønder kirke i 1729 og til dette lod kalde den pietistisk sindede H. A. *Brorson fra Randerup. Brorson blev S.s medarbejder ved salmesamlingen, og skønt han efter alt at dømme havde forsøgt sig som salmedigter før han kom til Tønder kan dette arbejde have givet mere målrettet tilskyndelse. Da man 1732 fik opført et bedehus i Tønder landsogn, hvor Brorson ved siden af froprædikenen inde i Tønder kirke kunne holde danske gudstjenester for den dansktalende almue, var det at Brorson i forbindelse med julen trådte frem med sine første kendte salmer. S.s indsats over for den dansktalende del af befolkningen var uden tvivl af sjælesørgerisk art og tilsigtede først og fremmest at få almuen kirkeligt i tale. Indirekte blev resultatet en betydelig vinding for dansk sprog, kultur og kirke i grænselandet idet Brorsons salmer, hvis afhængighed af S. har været overvurderet, kunne opstille et vægtigt værn mod det tyske sprogs fremtrængen mod nord. – Konsistorialråd 1735. □Mal. (Tønder k.), efter dette kopi samt stik af C. Fritzs, 1736, og af H. Lips.

J. J. Arends: Predigt bey der Beerdigung J. H. S., 1737. E. Pontoppidan: Menoza III, 1743 261f. C. F. Allen: Det danske sprogs hist. I, 1857 173. C. E. Carstens: Die Stadt Tondern, 1861 127–29. Emil Brederek: Gesch. der schlesw.-holst. Gesangbücher I, Kiel 1919 = Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. IX. Aage Dahl i Præstehist. saml. I, 1929 51–65. Cl. Eskildsen i Sønderjysk månedsskr. VIII, 1931 1–12. L. J. Koch: Salmedigteren Brorson, 1931 (2. udg. 1932). Ludw. Andresen: 200 år vajsenhus i Tønder, 1935 (også ty. udg. s.å.). Fr. Orloff i Danske studier, 1935 124–40 og 1951 85–99. Paul Diderichsen sst. 1962 5–25. Johs. Pedersen i Den danske kirkes hist. V, 1951. H. Hejselbjerg Paulsen i Kirkehist. saml. 7.r. II, 1954–56 509f 522–27. Samme: Sønderjysk salmesang, 1962. Anders Malliing: Dansk salmehist. VII, 1972 233–36; VIII, 1978 386f. – Papirer i Kgl. bibl.

H. A. Hens

Schram, Johan Christian Gustav, se Skram, Gustav.

Schram [ˈskram], Peter Ludvig Nicolai, 1819–95, operasanger, skuespiller. * 5.9.1819 i Kbh. (Hellig.), † 1.7.1895 sst., begr. sst. (Vestre). F: urtekræmmer Lauritz Fussing S. (1778–1830) og Marie Sophie Wexschall (1795–1866). ~ 8.12.1846 i Kbh. (Slotsk.) med Johanne Marie Sachmann, * 4.5.1816 på Frbg., † 4.4.1904 i Kbh., d. af hofslagtermester Søren Diderik S. (ca. 1763–1821)

og Anne Cathrine Frydenlund (Fredelund) (1776–1839, ~ 1° 1796 med hofslagter Friedrich Ernst Heckendorff, ca. 1758–1807).

Man har bebrejdet teaterdirektionen at S. trods sin begavelse avancerede meget langsomt, men man overså at en yngling med hans særprægede ydre der ikke var H. C. Andersens uligt kun kan anvendes på et snævert område inden den kunstneriske modenhed indtræffer. Hvad der først tager sig ud som karikatur kan siden forædles til talentfuld ejendommelighed. S. fik som lille dreng klaverundervisning af sin meget musikalske mor, en søster til violinvirtuosen Fr. *Wexschall, og endnu før sin konfirmation spillede han fire instrumenter. 1831 blev han elev ved G. *Sibonis musikkonservatorium som var forbundet med Det kgl. teater, og ikke længe efter benyttedes han på scenen, første gang talende 20.4.1834 idet han ved en elevopvisning, hvor også hans jævnaldrende Betty Smidth og Carl Hagen optrådte, fremsagde B. S. Ingemanns digt *Marsk Stigs Døtre*, klædt i elevernes grønne uniform der svarede til søkadetternes blå. Dermed var et mere end 60-årigt rigt og ejendommeligt kunstnerliv indledt. Han havde fortrinlige lærere: Carl *Winsløw gav den 14-årige dreng begreb om naturlig versfremsigelse modsat N. P. *Nielsens deklamation, J. P. E. *Hartmann underviste ham i musikteori, og Siboni arbejdede med hans stemme der voldte eleven kvaler i overgangsalderen, men endte med at blive en pragtfuld basbaryton hvis uddannelse Henrik *Rung og siden Manuel Garcia fuldendte. S.s besynderlige ydre, hans ranglede, magre skikkelse og markerede træk henviste ham til fantastiske roller; han havde ingen ungdom på scenen, men blev brugt til flagermus og nissekonge eller til skrивeren der kryber ind under bordet, i *Hekserie eller blind Allarm*. Samhørigheden mellem hans groteske fantasi og hans ydre, der i forbindelse med stemmen og lunet siden blev hans styrke, førte ham (5.12.1841) til en debut som Bertram, djævelens repræsentant i *Robert af Normandiet* og n.å. til Don Bartholo i *Figaros Bryllup*, oprindelig skabt i hidsig konkurrence med Christian VIIIs italienske operister, en af vor scenes ypperste buffoskikkelser som S. udførte i 50 år, og hvis fantastiske træk blev bevaret gennem H. Nik. Hansens radering.

Inden S. 1846, året efter sin kgl. ansættelse, på et stipendium drog til Paris for at studere hos Garcia havde han skabt et andet af sine mesterværker, Leporello i *Don Juan* der senere blev uddybet da han havde hørt sangeren Lablache i London. Garcia beundrede S.s foredrag og evne til fra nodebladet straks at synge musik han ikke tidligere kendte. Han forudså at S. ville blive en

kunstner i europæisk format og tilbød at skaffe ham ansættelse ved den store opera. Men S. led af hjemme og ville ikke forlade sit fædreland for stede. Kun i Stockholm optrådte han siden som gæst, anbefalet af Jenny Lind. I sin dramatiske sangkunst var han international, men i sit væsen meget af småborgeren fra voldenes Kbh. Som fuldt udviklet kunstner blev S. en sjælden forening af store sanglige og ejendommelige dramatiske evner, en mester i behandling af recitativet som ved hans overtagelse af rollerne indførtes i „Don Juan“, „Figaros Bryllup“ og *Barberen i Sevilla*, på en gang improvisator og tekniker. Der var over hans personlighed en grotesk-fantastisk kolorit. Hans tale, minespil og bevægelser var større, stærkere i form og stil end andre menneskers, og denne ualmindelighed prægede hans kunstneriske frembringelser. Alene hans dirrende hænder med de lange, smalle fingre kunne udtrykke både gru og komik. De feje sylgler eller romantiske jægere (Caspar i *Jægerbruden*, Mogens i *Elverhøj*), han fremstillede, og som vekslede med pralere og rystende oldinge, godmodige brumbasser, værdige fædre eller forsørnede gavtyve var altid farverige skikkelser med overmenneskelige linjer, enten eventyrligt mægtige eller eventyrligt ynkelige. Fantasien i disse figurer var i slægt med middelalderlig overtro; de kåde indfald, lunet og den ydre personlighed mindede om *comedia dell'arte*. Betydeligst virkede han hvor han kunne blande galgenhumor med rædsel (Mefisto i „Faust“ 1864), og mellem disse yderpunkter skabte han en række originale skikkelser, snart burlesk-komiske som begge Bartholo'erne, snart fantastisk-uhyggelige, men dog lattervækkende som Malcolm i *Røverborgeren*. Han kunne virke gammeltestamentlig ved bassens myndighed og grandiose alvor (titelrollen i *Moses*, Jacob i *Joseph og hans Brødre*); han var husherren af den gamle skole med variation af karakteren, fx Brause i *Sovedrikken*, Grøndal i *Ungdom og Galskab*, Geronte i *Skatten* og mestersangeren Hans Sachs. Han kunne være ellewild og fuld af lazzi (dr. Dulcamara i *Elskovsdrikken*), men også rørende-stilfærdig. Vor opera har hverken før eller siden rådet over en kunstner af S.s art og format.

Men S. beherskede også det talte ord. Ligesom August Bournonville var hans instruktør i operaen blev F. L. Høedt den der forudså at S. også i skuespillet ville kunne skabe mesterværker på et område hvor det dæmoniske forenede sig med det groteske. Den italienske drivert Cola i Hertz' *Den yngste*, 1854 var en af de første komedieroller der passede til hans kunstneriske individualitet, og efterhånden blev hans skuespilrepertoire lige så omfattende som hans plads i operaen.

Meget forskellige komiske roller vekslede med alvorlige, fx Ole Kaninstok i *Capriciosa*, skjalden i *Hagbarth og Signe*, Bjørn i *Elverhøj* og Karker i *Hakon Jarl*, men størst virkning nåede han som gavtyven Radelzier i *Pernilles korte Frøkenstand*, 1874, en type som end ikke Jan Steen malede med større burlesk humor. Modsat var Aslaksen i *De Unges Forbund* et rørende billede af en forfalden begavelse. „Den slæbende Stemme, der i sin klagende Tone havde så nær til Graaden, gjorde hver Replik til et Mesterværk“ (E. Brandes). Men efter Adolph Rosenkildes død 1882 begik ledelsen den fejl ikke at engagere den meget yngre Sophus Neumann, og følgen blev at S.s repertoire forøgedes uforholdsmæssigt, også ud over støvets år, særlig i Holbergs komedier. Tidligere havde han spillet Per Degn, og nu gennemførte han Ulysses, Jeronimus i *Maskerade*, Herman v. Bremen, Jacob v. Tyboe, Corfitz i *Barselstuen*, Den stundesløse og Don Ranudo. Det var hæderlige præstationer, men ikke betydelige kunstværker på højde med kravene; den tidligere ligestillede komiske konstellation Rosenkilde-Phister søgtes fortsat af S.-Olaf Poulsen hvis blændende replikkunst fik for let spil over for S.s enkle karakteristik. Hans grundbillede af de berømte skikkelser var i høj grad malerisk – Don Ranudo var som skabt af Velasquez – men replikken besad ikke den fornødne udpenning, og alderen gjorde sig i stigende grad gældende. Hvor opgaven derimod krævede enkelhed, som svarede til S.s lidet sammensatte naturel, fx kobbersmeden i *Genboerne*, Skårup i *Sparekassen* og Trop i *Recensenten og Dyret*, nåede han langt bedre resultater, og ligesom kongen i *Der var engang* – blev det mest eventyrlige i Drachmanns eventyrkomedie, var borgvægteren i *Macbeth* i fremtoning og sang det mest Shakespeare'ske i hele forestillingen. S. var da næsten 75 år; han optrådte sidste gang 2.4.1895 som Rasmus Skytte i *Gulddaasen*.

S. er i dansk teaterhistorie et fortrinligt eksempel på samhørigheden mellem kunstarterne. Hans spil var ikke et produkt af refleksion, men havde sine forudsætninger i et naivt sind. „Lunets lystige Skalmeie, Orglets dybe, stærke Klang, Barresindet blev Dit Eje, og det gav Du os i Sang“ skrev H. C. Andersen. Det var ikke replikkens logik, dybde eller nuancering der udmærkede ham, men dens stemning, situationsfølelsen, lunet og bredden. Med S. forsvandt ikke alene en stor kunstner, men en original personlighed med eventyrets mystik over sin fremtræden. Scenen var hans liv – endnu på sit dødsleje lærte han en ny Holberg-rolle – og altid kredsede han i sin slængkappe omkring teatret, som han tilhørte i 63 sæsoner, fra 1832 til 1895 – et enestående til-

fælde. Han havde i Frederik VI's dage virket sammen med de store skuespillere fra teatrets „Guldalder“, J. P. Fryendahl, F. Lindgreen og J. C. Rye, og mangfoldige anekdoter med saftige pointer knyttede sig til hans person; de kaldtes „Schramiader“ og skulle ikke tages højtideligt. Hele byen kendte S., som boede i Peder Skramsgade og kaldte sig selv „Danmarks Riges Skraalehals“. Let tilgængelig var han for alle der ville høre på hans harmløse kritik af teatrets styrelse, og uhyre modtagelig for virak, forfængelig som H. C. Andersen og lige så ømfindtlig når et stænk af kritik nåede ham. – Kgl. kammersanger 1866. – R. 1860. DM. 1892. F.M.I. 1884. □Mal. af F. Storch, 1850 (Det kgl. teater). Litografi 1851. Buste af E. A. Bruhn (Fr.borg; Teatermus). Træsnit af M. 1867, 1869 og af H. P. Hansen, 1870, efter sidstnævnte gravering på sten 1876. Mal. af H. Siegmundfeldt, 1874 (Det kgl. teater). Træsnit af H. P. Hansen, 1879. Træsnit 1880. Malet i rolle af Sigelkov (Sichelkow?) 1883. Tegn. af Fred. Hartvig 1884 (Teatermus.). Buste af Th. Stein, 1884 (Teatermus.). Træsnit af H. P. Hansen 1884. Tegn. af K. Søeberg 1885 (Teatermus.). Afbildet på mal. fra Det kgl. teater af Paul Fischer, 1888. Mal. af N. V. Dorph, 1890 (Det kgl. teater). Tegnet i rolle af Alfred Schmidt, 1894 (Teatermus.). Litografi af Jul. Rosenbaum, 1894 og stengravering af samme. Træsnit af A. Bork, 1895, efter foto. Radering i rolle af H. Nik. Hansen, 1897. Tegnet i rolle af C. Bayer bl.a. 1903 (Teatermus.). Mal. af S.s buste af Max Müller, 1917. Rollebilleder i træsnit af bl.a. H. P. Hansen, F. Hendriksen og C. Poulsen, i akvarel af C. Bayer og i tegn. af K. Gamborg (Teatermus.). Tegn. af Alfred Schmidt (sst.). Relief af C. Aigens (sst.), af O. Glosimodt (sst.) og af A. W. Saabye (på gravsten af V. Petersen). Foto.

Erindr. i Dannebrog 21.9. og 25.9.1892 samt i Skuespillerforen.s julebog, 1893 3–21. [Peder Schram:] Stamtv. over den da. gren af slægten Schram, 1924 84. III. tid. 13.11.1870. Jakob Fabricius sst. 14.7.1895. W. T[hulstrup] sst. 14.9.1919. Edv. Brandes i Ude og hjemme II, 1879 325–29 339–44 (optr. i forf.s Dansk skuespilkunst, 1880 97–133). Samme: Holberg og hans scene, 1898. Ch. Kjerulf: P. S. 1834–84, 1884. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. IV, 1921–30. Samme: Det kgl. teaters hist. 1890–92, 1970. – Papirer i Teatermuseet.

Robert Neiiendam*

Schram-Nielsen [ˈskram-], **Erik**, *1911, diplomat. *6.6.1911 i Kbh. (Helligånds). F: bankkasserer Ejnar S.-N. (1882–1975) og Caja Nathalie Højring (1875–1965). ~26.8.1939 i Hellerup med Grethe Volkert, *9.12.1917 i Kolding, d. af fabrikant Gustav Adolf V. (1885–1918) og Agnes Johanne Nielsen (1886–1968).

S.-N. blev student fra Metropolitanskolen 1930 og cand.jur. 1935. Samtidig med det juridiske studium læste han arabisk hos professor J. Østrup. 1936 ansattes han i udenrigstjenesten, men tog 1937–38 et års orlov for at studere ved universitetet i Damaskus. Han foretog desuden rejser til hest i Libanon og Transjordanien og levede hos forskellige beduin-stammer. Det var Østrups idé at han som den første i Norden skulle skrive en disputats om islamisk ret. Resultatet blev afhandlingen *Studier over Erstatningslæren i islamisk Ret* som han 1945 forsvarede for den filosofiske doktorgrad ved Kbh.s univ. Efter disputatsen fortsatte S.-N. den diplomatiske karriere der 1940–42 var gået til gesandtskabet i Stockholm. 1945 blev han legationssekretær i London og suppleant i FN's krigsforbryderkommission. 1948–54 gjorde han tjeneste i ministeriet og deltog i arbejdet med at udforme Danmarks nye forsvarspolitik. Han var først dansk delegationssekretær ved de mislykkede nordiske forsvarsforhandlinger. Efter Danmarks indtræden i NATO 1949 blev det hans opgave som fuldmægtig og senere kontorchef at organisere det kontor der skulle varetage de politiske NATO-sager. Efter fire år som ambassaderåd i Paris gjorde han 1958–61 atter tjeneste i ministeriet, fra 1959 som udenrigsråd og chef for den politisk-juridiske afdeling. Under sin tjenstgørelse her fremkom han med et forslag der skulle hindre uønskede udenlandske jordopkøb. Loven af 23.12.1959 om erhvervelse af fast ejendom bygger på S.-N.s udkast. 1961 udnævntes han til ambassadør og Danmarks faste repræsentant ved det nordatlantiske råd i Paris. 1966 blev han ambassadør i Frankrig og 1971 i Sverige. 1977–81 stod han til rådighed for udenrigsministeriet. På udeposterne som ambassadør lagde S.-N. altid megen vægt på at fremhæve Danmarks kulturelle indsats da denne erfaringsmæssigt interesserer udlandet mere end vor indsats i politik og økonomi. S.-N. er en repræsentant for de moderne, effektive karrierediplomater der har været med til at gøre udenrigstjenesten til et smidigt instrument for Danmarks nye aktive udenrigspolitik. – R. 1947. R¹. 1953. K. 1960. K¹. 1968. □Mal. af Ursula Brunoe, 1967. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1945 160. – A. S. Tritton i Journal of the Royal Asiatic society, London 1946 115 og J. Schacht i Orientalia XVIII, Rom 1949 484–89 (anm. af S.: Studier over erstatningslæren). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Viggo Sjøqvist

Schreiber [ˈskraiˌbær], Johann Carl August (**Hans**), 1912–69, komponist, kapelmester. *26.

11.1912 i Århus (Skt. Pauls), † 31.5.1969 i Heden, begr. sst. F: kapelmester Johann August Bernhard S. (1887–1963) og Kirstine Sørensen (1889–1968). ~ 1° med Grete Johansen. ~ 2° 29.10.1955 i Kbh. (Kastelsk.) med skuespiller Grethe Marie Thordahl Kristiansen, * 11.12.1926 i Ingerslev, Thiset sg. (~ 1° 1949 med Knud Pheiffer, 1909–61), d. af landmand Kristian Lorentz K. (1904–80, ~ 2° med Helga Rasmussen) og Lilly Mogensen Thordahl (1903–56).

S.s far var kapelmester på Hotel Royal i Århus og havde samtidig en musikskole. Han spillede selv mange forskellige instrumenter, og drengen skulle hurtigt stifte bekendtskab med to af dem, klaver og violin; det første begyndte han at spille allerede i 4-årsalderen. Det var en god og alsidig uddannelse S. fik af sin far, og den dannede et sikkert grundlag for hans senere musikalske udvikling. Da S. var ti år flyttede familien til Skodsborg nord for Kbh. hvor S.s far, som var overbevist syvendedagsadventist, havde fået en stilling som musikdirektør ved Skodsborg badesanatorium. Her dannedes Schreiber-trioen, faderen spillede cello, S.s søster klaver og S. violin. 1929 blev S. antaget på Det kgl. musikonservatorium og studerede her i tre år violin- og klaverspil hos henholdsvis Peder *Møller og Dagmar Bendix. Fliden stod imidlertid ikke mål med evnerne, og S. forlod konservatoriet med et halvsjælt resultat. Snart fik han dog arbejde som pianist i tidens førende danseorkestre, først hos Vilfred Kjær, derefter hos Richard Stangerup, Anker Skjoldborg, Jens Warny og Kai *Ewans. Imidlertid overtalte Erik *Tuxen S. til at opgive dansemusikken og den lidet musikalsk udviklende spillet på restaurant og han formidlede at S. kunne forsøge sig i radioen både som arrangør og komponist, og det viste sig snart at S. havde usædvanlige evner på begge områder. På dette tidspunkt havde han kun skrevet et par kompositioner, men nu gik det stærkt. Først en række spændende arrangementer af bl.a. Gershwin- og Irving Berlin-melodier, senere (1942) musikken til *Pinocchio* (både arrangement og tilkomponering af ny musik) og en Rhapsodie humoresque *Oh, Susannah*. 1943 komponeredes musikken til H. C. *Andersens *Boghveden*, en pastoralfantasi for recitation og orkester, og 1944 skrev S. scenemusik til Shakespeares *Macbeth*, to opgaver som Bodil *Ipsen havde opfordret og inspireret S. til. Det var forbøffende så let og naturligt det faldt S. at arbejde med et stort orkester med symfonisk besætning. Hans musikalske fantasi og hans evne til at få orkestrer til at klinge elegant og raffineret var helt ud over det almindelige, både hvad angik egne kompositioner og arrangementer af andres. Også som dirigent virkede han nu

og gjorde det overbevisende uden nogen som helst forudgående oplæring.

1944 var S. kapelmester i Knud Pheiffers Fifferrevy, og hertil skrev han sin første revymelodi: *Der kommer en dag efter denne*. 1945 rejste han med Stig *Lommers revy Gräshopporna til Stockholm, og 1946 stod han for musikken til Lommers Tivolirevy. S.å. skrev han *Rapsodi i A for klaver og orkester*, og 1947 musik til filmen *Mani*. 1948 foretog S. en studierejse til USA, og da han var vendt hjem engagerede den svenske teaterforlægger og -producent Lars Schmidt ham som dirigent ved en række operette- og musicalopførelser, begyndende med skandinavisk premiere på *Annie, get your gun* i Göteborg 1949. De følgende femten år dirigerede S. nu ved skandinaviske – oftest svenske – musikforestillinger som: *Annie, get your gun, Carousel, Oklahoma, Rose Marie, Kiss me Kate, South Pacific, Den skønne Helene, Sommer i Tyrol og My Fair Lady*. Sidstnævnte musical dirigerede S. 766 gange. I slutningen af 1940'erne og 50'erne dirigerede han ofte i dansk og svensk radio, han levede musik til Fifferrevyerne, til Stig Lommers revyer m.fl. og han nåede selv at skrive en operette, *Revolutionsbryllup*, til Nørrebro teater 1952, og operetten *Den røde Gondol* til Odense teater 1963. En af S.s melodier fra Dagmarrevyen 1951 *Jeg er ikke den sidste zigeuner* har opnået verdensberømmelse under titlen *Beautiful music to love by*. Efter 1963 var S. igen fast bosat i Danmark og blev knyttet til Odense teater. Her skrev han musik til Jens Kruses version af *Jean de France*. Blandt hans mange kompositioner er en række af tidens populære revymelodier, orkesterkompositioner samt en del filmmusik. – Naturen havde skænket S. rige musikalske gaver. Bortset fra den uddannelse han som barn og ung fik af faderen, var han – i alt fald med hensyn til instrumentation, komposition og direktion – autodidakt. □Foto.

Interview i Politiken 30.1.1944. H. S. i Fyns tid. 10.7. og 17.7.1966. – Fr. Schandorf Petersen i Politiken 4.6.1969.

Svend Saaby

Schroeder, slægt, se **Schrøder**.

Schroeder [skrø'dær], **Erling**, * 1904, skuespiller, instruktør. * 1.3.1904 på Frbg. F: arkitekt Rolf *S. (1872–1948) og Alma E. Eickhoff (1876–1959). Ugift.

Efter studentereksamen 1923 blev S. uddannet på Det kgl. teaters elevskole hvor han 1926 debuterede i *Stormen*. Da et engagement ophørte 1927 spillede han på Aarhus teater indtil han 1931 vendte tilbage til nationalscenen for dog al-

lerede 1935 at virke ved privatteatrene. Han var 1943–47 og 1950–53 direktør for Riddersalen hvor han iscenesatte størstedelen af repertoiret. Siden har han været meddirektør på Apollo-teatret 1954–56, instruktør på Det kgl. teater 1967–70 og i øvrigt instrueret på vekslende teatre i København og i provinsen, de seneste år bl.a. på Gladsaxe teater og Strøghus teatret. 1961 erhvervede han sig en antikvitetsforretning i København. – Efter nogle år på Det kgl. teater fik S. i Århus tildelt hovedroller som fx Hamlet og Aladdin hvor især det romantiske ydre gjorde sig gældende. På de københavnske privatteatre spillede han ofte elegantier i lystspillet og var førstekraft på Dagmateatret og Riddersalen hvor han bl.a. var en udsøgt Macheat i *Laser og Pjalter*, 1937. I denne periode spillede han ligeledes inden for operette-genren og var en charmerende grev Danilo i *Den glade Enke* på Fønixteatret 1938. Han manglede dybden i de seriøse roller, som fx Hamlet på Riddersalen, 1944, men demonstrerede udmærkede evner inden for karakterfaget som Joe i *Livet er jo dejligt* på Riddersalen, 1943.

Som ung og aktiv direktør for Riddersalen var S. med til at indføre moderne, udenlandsk dramatik og skabte herved en tiltrængt fornyelse i dansk teater. *Caligula*, 1947 og *Pigeleg*, 1951 var således vovede repertoirevalg, ligesom tiden fandt *Volpone*, 1951 særdeles sanselig og grov. I Lorry indrettede han et kvadratteater 1952 med plads til 200 tilskuere, en for danske teaterforhold ny anti-naturalistisk sceneindretning der dog kun fik kort levetid. På Apollo-teatret var det især lystspillet han varetog som instruktør i rap og kvik indretning som fx *Hvad ved Mor om Kærlighed*, 1956 og *Fransk uden Tårer*, 1955. I 1950'erne var det de moderne amerikanske dramer S. især forløste, fx *Lang dags rejse mod nat* på Det kgl. teater, 1957, *En sælgers død* samme år og *Glasmønstret* på Dansk folkescene. En kort overgang var han skuespiller på Det ny teater hvor han bl.a. spillede sagføreren, fortrinligt karakteriseret i *Messe for en Skøge*, 1958. Herefter helligede han sig atter instruktørgerningen hvor især hans medhjælpende personinstruktion må fremhæves. I *En duft af honning*, 1960 på Alléscenen fremdrog han gennem sin excellente iscenesættelse nye sider hos Ghita Nørby og i *Mus og Mænd*, 1961 var personinstruktionen ligeledes af afgørende betydning for stykkets skuespillere. Til trods for en traditionel opfattelse af *Vildanden* på Ålborg teater 1964 blev forestillingen et gennembrud for Lone Hertz som seriøs skuespiller. Nyforsøg inden for afromantiserede Shakespeare-forestillinger skete i *Troilus og Cressida*, 1968 på Det kgl. teater, i *Købmanden i*

Venedig på Det ny teater, 1971 og i *Som man behager*, 1973 på Ny Scala.

S. er overordentlig berejst, og hans største indsats ligger således i indførelsen af moderne europæisk dramatik på danske scener. Han er den smagfulde instruktør der aldrig benytter effekter for effektens egen skyld, men har evnen til at samstemme lys og dekoration med den bedste udnyttelse af det givne scenerum. Der ligger gennemkultiveret teatertradition til grund for iscenesættelserne hvorimod problemet kan være de særkende intentioner og det store vingesus. Opvokset i den naturalistiske skole er det især personinstruktionen og sammenspillet, der lykkes. Som tekstnær instruktør med vægten lagt på god dramatik holder S. sig til forfatterens intentioner selvom han ikke er bange for at stramme gennem tekstbeskrivelser.

S. har gæstespillet i London 1938 og instrueret i Sverige. Han har været flittigt anvendt som radioinstruktør og har ligeledes gjort sig gældende inden for film og TV, fx titelfiguren i *Weyse*, 1940 og sagføreren i TV-spillet *Ka' De li' østers?*, 1967. I efteråret 1982 har S. introduceret en helt ny genre idet han med stor succes fra scenen, og uden manuskript, har fortalt sine erindringer. – Teaterpokalen 1959. Teaterkatten 1960. – R. 1971. □Foto.

Interviews i Berl. tid. 9.8.1981 og Politiken 11.10.s.å. – Sv. Erichsen: Det frie teater, 1953. Samme i Aktuelt 28.11.1965. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. s.d. Birgit Rasmussen sst. 25.2.1979. Harald Engberg: Den unge vredes tid, 1970.

Jytte Wiingaard

Schroeder [skrø'dør] (ved dåben Schröder), **Knud**, 1877–1955, læge. * 20.7.1877 på Frbg. (Vartov), † 29.12.1955 i Skodsborg, begr. i Kbh. (Christianskirkens krypt). F: forvalter, exam.juris, senere grosserer Johannes E. "Schröder" (1838–1920) og Anna P. Wagner (1844–1900). Antog 1904 stavemåden Schroeder. ~ 23.12.1910 i Kbh. (Simeons) med Constance Frederikke Salicath, * 11.3.1885 i Kbh. (Matth.), † 1.3.1964 i Gentofte, d. af translator, senere indehaver af Salicaths Express og bogholder i The Baltic and International Maritime Conference Gerhard Guise S. (1859–1937) og Vibeke Ingeborg Frisch (Vibeke "Salicath") (1861–1921). – Bror til Rolf "S. S. blev student 1896 fra Østersøgades skole og 1903 medicinsk kandidat. Han interesserede sig fra sin tidligste barndom stærkt for naturfagene, særlig zoologi, men valgte dog lægevidenskaben som fagstudium uden helt at opgave zoologien. Efter embedseksamen gjorde han tjeneste på forskellige københavnske hospitaler samt på universitetets bakteriologiske laboratorium hvor

hans undersøgelser over agglutinerne resulterede i en doktordisputat 1909, *Om Aareladningens Indflydelse paa Blodets Agglutinin-Holdighed*. Han arbejdede en del med klinisk diagnostik, og efter at han 1912 var blevet overlæge på den nyoprettede medicinske afdeling på Odense amts og bys sygehus påviste han 1913 den hyppige forekomst af tricocephalus dispar (piskeormen) i Danmark og forbedrede Telemans prøve til påvisning af tricocephalusæg. Som overlæge koncentrerede S. sig mere og mere om terapeutiske opgaver. Mest kendt blev hans sulfosinbehandling som han påbegyndte 1924 hos en patient med tabes-paralyse med udrådlende smerter. S. havde tidligere indsprøjet svovllolie på patienter med ledsygdomme og iagttaget en betydelig feberreaktion, og da man på det tidspunkt i Danmark var begyndt at behandle dementia paralytica med malariafeber mente S. at svovlfeber kunne have samme virkning. På den 13. nordiske kongres for indvortes medicin i Kbh. 1927 kunne han fremlægge et materiale på syv tilstrækkelig længe observerede tilfælde af dementia paralytica, behandlet med sulfosin (svovllolie, steriliseret ved S.s tørdestillation) og opfordre kolleger til at prøve behandlingen. Om sulfosinbehandlingens videre anvendelse og udbredelse aflagde S. efter indbydelse rapport ved l'Union thérapeutique's årsmøde i Paris 1938, offentliggjort i Bulletin de la Société de Thérapeutique (*Le souffre pyretogène modificateure des maladies infectieuses*, 1939). Af S.s mange videnskabelige arbejder handlede halvdelen om den nu forældede sulfosinbehandling, der har gjort hans navn internationalt kendt, andre om tørstekurbehandling ved hjertesvigt og bronchitis. – S. var leder af tuberkulosestationen i Odense 1914–32, var medlem af bestyrelsen i Dansk medicinsk selskab fra 1931 (formand 1932–34), af centralbestyrelsen i Nationalforeningen til tuberkulosens bekæmpelse fra 1935, af Rigsforeningen til gigtens bekæmpelse 1938, af Deutscher Verein für Psychiatrie fra 1932 og af l'Union Thérapeutique fra 1934. Medlem af bestyrelsen i Fyns stifts kunstforening 1925, formand 1930–37. – S. var 1894 medstifter af bladet Sønderjylland og 1896 af studenterforeningen Hejmdal. – R. 1936. DM. 1947. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1909 155–57. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Axel Borgbjærg*

Schroeder [skrø'dør] (ved dåben Schröder), **Rolf**, 1872–1948, arkitekt. * 16.11.1872 på Brøderup højskole, Snesere sg., † 28.8.1948 på Frbg., begr. Frbg. kgd. F: forvalter, exam.juris, senere gros-

serer Johannes E. *Schröder (1838–1920) og Anna P. Wagner (1844–1900). Antog 1904 stavemåden Schroeder. ~ 29.5.1900 i Kbh. (Matth.) med Alma Ellen Eickhoff, * 29.5.1876 på Frbg. (Frue), † 1.2.1959 sst., d. af maskinfabrikant Frederik Gottfried Leonhard E. (1842–1925) og Alma Ida Hildagunda Wulff (1845–1911). – Far til Erling *S. Bror til Knud *S.

S. blev tømrersvend 1891 (Håndværkerforeningens sølvmedalje), gennemgik Teknisk selskabs skole og besøgte akademiets arkitekturskole fra 1893 med afgangseksamen 1902. Selvstændig virksomhed begyndte han 1898. – Inden for nyere dansk arkitektur står S. som en konservativ skikkelse. Han tilhører samme retning som J. D. *Herholdt, Hans J. *Holm, Martin *Nyrop og Vald. Koch, hos hvem han tegnede som ung. Han har som disse med forkærlighed dyrket de hjemlige materialer: granit, den røde, håndstrøgne mursten, tagtegl, samt lagt vægt på at udforme sine bygningers ydre efter planen, benyttelses art og stedet og på at fortsætte traditionen på en personlig, stemningsbetonet måde. Nævnes kan: på Askov højskole det hvide og det røde hus, 1898–99, ombygningen af den gamle skolebygning, 1913 samt kirke og præstebolig, 1898–1900; *Grundtvigs hus, Studiestræde 38*, 1908; *Jens Schous klinik, Martinsvej 8*, 1909; *Lillerød skole*, 1910 og *Lillerød Brugsforening*, 1915; den fuldstændige ombygning af hovedbygningen på Ny Allerødgård ved Lillerød og ombygningen til villa af det gamle toldsted i Snekkersten, *Strandvej 112*, begge 1911; klinikken *Hunderupevej 61*, Odense, 1913; belysningsvæsenets administrationsbygning, *Gothersgade 53*, sammen med G. B. Hagen, 1913; *Hans Justs magasin, Århusgade 88*, 1917; *Johanneskirken i Brørup*, 1925; flere store boligforeningshuse i Kbh., fx *Strandboulevarden 149*, lig *Kertemindegade 3–11*, 1916 og *S. Boulevard 99–103*, 1919. Ikke mindst har S.s kunstneriske syn fundet udtryk i enkeltheder, fx kaminen i Røde hus på Askov, lysekronen med bipestavmotivet og trappegangens billedskærerarbejder i Grundtvigs hus samt brønden i gården til belysningsvæsenets ovennævnte ejendom. Han har tillige taget del i den frembydende byplanbevægelse og bl.a. vundet 1. præmie sammen med Fr. Wagner i konkurrencen om en vej- og bebyggelsesplan for Ålborg 1912. 1901–13 var S. assistent ved akademiets perspektivskole. I det 1928 nedsatte udvalg til undersøgelse af midler mod trædelæggende organismer som svamp og husbukke, et delvis uopdyrket område (Meddelelser 1932 og 1937), var han formand. Fra 1920 var han indenrigsministeriets konsulent i byggesager og har bl.a. for at organisere boliglovens administration udarbej-

Schroeder, Rolf

det beregningsprincipper, skemaer m.m. Fra 1923 var han medlem af Byplanlaboratoriets plenarforsamling, fra 1934 medlem af akademiet og akademirådet m.m. På udstilling i Leipzig 1913 tildeltes der ham guldmedalje. – R. 1934. DM. 1942. □ Mal. af Karl Schrøder, 1926. Skulptur af Gottfred Eickhoff, 1943. Foto.

Arkitekten XI, 1909 353–59 (Martinsvej) 397–403 409–15 (Grundtvigs hus); XII, 1910 38 (belysningsvæsenets hus); XV, 1913 21f; XXV, 1923 414f 418–20 427 429f (Strandvejen m.m.).

Knud Millech*

Schroll

Slægten S. kom til Danmark 1755 med Johan Georg S., søn af gartner på Dorndorph i Sachsen (nu DDR) Johann Heinrich S.

Mogens Seidelin: Stamtv. over slægten Schroll, 1935.

Hans H. Worsøe

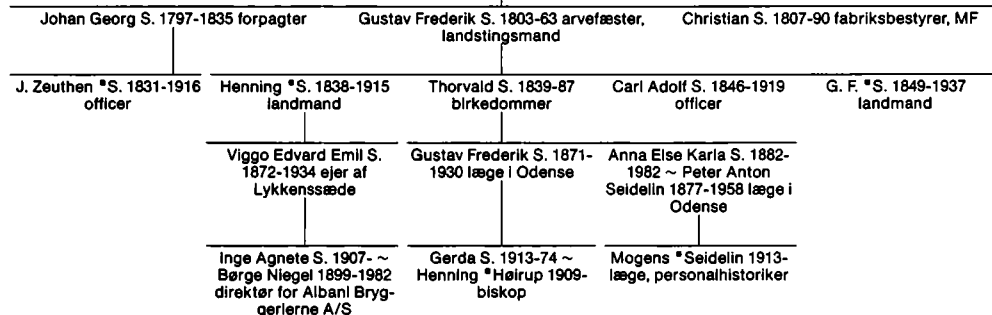
Schroll, Gustav Frederik Gottlieb, 1849–1937, landmand. * 23.12.1849 på Lykkenssæde i Salling hrd., † 26.4.1937 på Bækkelund, Salling hrd., begr. i Fraugde. F: arvefæster, landstingsmand Gustav Frederik S. (1803–63) og Johanne Amalie Frederikke Bonde (1815–1902). ~ 1° 7.3.1882 i Kbh. (Matth.) med Andrea Bache, * 19.7.1858 på Fyrendal, † 10.2.1907 på Hollufgård, d. af forpagter Carl Emil B. (1816–94) og Andrea de Fine Olivarius (1824–58). ~ 2° 24.10.1908 i Kbh. (Vartov) med Fanny Joelsson, * 31.12.1860 i Helsingør, † 1.3.1919 i Odense, d. af købmand Frederik Julius J. (1815–83) og Frederikke Wilhelmine Claudine Marie Wismer (1827–86). – Bror til Henning *S. (1838–1915). S. tog præliminæreksamen fra Odense latinskole 1867, fik derefter praktisk landbrugsuddannelse på større gårde på Fyn og Lolland-Falster og lærte også en kortere tid mejerivæsen. 1872 blev han landbrugskandidat, og efter nogle år som

forvalter bl.a. hos E. *Tesdaup på Ourupgård kom han 1875 til Holsteinborg som avlsforvalter. Fra 1884 havde han tillige gårdens mejeri i forpagtning og var fællesmejerist for egnens gårdmænd. 1894 vendte S. tilbage til Fyn som forpagter af Hollufgård ved Odense med tilhørende mølle, og her drev han tillige handelsgartneri fra 1902 indtil han 1913 fratrådte forpagtningen og flyttede til Odense. Den sidste halve snes år af sin alderdom boede han i Højrup nær barndomshjemmet Lykkenssæde. Som praktisk landmand viste S. megen foretagsomhed, gennemførte store forbedringer på Hollufgård og vandt anseelse som en af Fyns dygtigste landmænd. Med sin gode teoretiske indsigt forstod han at vurdere det nye der kom frem, og skrev hyppigt især i Ugeskrift for Landmænd både om planteavl, husdyrhold og økonomi. Da Fyens stifts patriotiske selskab 1903 som en ny foranstaltning iværksatte konkurrencer mellem hele markbrug blev han bedømmelsesudvalgets formand, og fra 1905 var han medlem af Det kgl. danske landhusholdningsselskabs bestyrelsesråd. Af væsen var han beskedent og tilbageholdende, men blev dog efterhånden en af de fynske landboforeningers ledende mænd i det faglige arbejde især inden for planteavl, og hans årlige beretninger prægedes af den flid og indsigt hvormed han tog sig af opgaverne. 1911–26 var han formand for planteavlssudvalget i De samvirkende landboforeninger i Fyens stift af hvis bestyrelse han var medlem 1916–23 samtidig med at han var formand for Odense omegns landboforening. 1916–25 var han medlem af Foreningen af danske landbrugskandidaters bestyrelse og blev foreningens æresmedlem 1932. – R. 1923. □ Foto.

Fyens stifts landbrugstid. XIII, 1919 554f. Ugeskr. for landmænd LXIV, s.å. 705; LXXXII, 1937 257f. H. Kryger Larsen i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 397–99.

Johan Georg Schroll 1733–73 gartner på Frederiksgave

Henning *S. ca. 1760–1833 høravler

Dansk landbrug LVI, s.å. 285. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Aksel Milthers*

Schroll, Gustav Frederik, se Schroll, Henning, ca. 1760–1833.

Schroll, Henning, ca. 1760–1833, høravler. * ca. 1760 på Frederiksgave, † 17.1.1833 på Lykkenssæde, Salling hrd., begr. i Hillerslev. F: gartner Johan Georg S. (1733–73) og Catharina Elisabeth. ~ 10.10.1794 i Brahetrolleborg med Adolphine Frederikke Gustavsdatter Ehrenreich, * 1771 i Brahetrolleborg, † 1.1.1842 på Lykkenssæde, d. af skovrider Hans Gustav E. (ca. 1726–1813) og Dorthea Christine Foss (ca. 1732–1808). – Farfar til G. F. *S. og Henning *S. (1838–1915). S. kom i lære hos Arthur Howden, og på dennes anbefaling kom han i forbindelse med den for hørindustriens udvikling meget virksomme Niels *Ryberg som gav ham understøttelse til en rejse til Europas mest fremskredne hør dyrkningsegne. 1779 rejste S. over Westfalen til Holland og Flandern hvor han med stor grundighed satte sig ind i de anvendte metoder ved hørrens dyrkning og behandling. Senere drog han til Skotland og var borte i 11 år. Han kom tilbage 1790 og opnåede straks af regeringen et pengetilbud for at kunne aflægge en prøve på sin dueligheid. Da prøven faldt heldigt ud tilstodes der ham et betydeligt lån og et tilskud til indkøb af en gård og anlæg af et institut til fremme af hørrens dyrkning og behandling. 1793 købte og sammenlagde han to arvefæstegårde i Højby i Hillerslev sogn under Brahetrolleborg gods. De gamle bygninger blev nedrevet, og i stedet opførtes Lykkenssæde, og her oprettedes n.å. *Høravlinsinstituttet*. Under S.s dygtige ledelse udfoldede der sig nu her en ret betydelig virksomhed hvortil staten ydede årligt tilskud. Fra hele landet kom unge bønderkarle til Lykkenssæde hvor de som regel opholdt sig fire-fem år. De modtog derefter som „udlærte hørberedere“ 100 rdl. af regeringen til hjælp til anskaffelse af frø og redskaber og en præmie på 20-30 rdl. årlig mod at de fortsatte hørberedningen efter instituttets metode på mindst én td. land. For yderligere at opmuntre til tilgang af lærlinge blev de fritaget for militærtjeneste, og i årene 1799–1832 udgik der fra instituttet 95 lærlinge der spredte kendskab til og færdighed i god høravl over hele landet ligesom der med Lykkenssæde som mønster oprettedes flere hørberedningsanstalter. S. drev selv hvert år ti tdr. land med hør på Lykkenssæde og 20 tdr. land på Brahetrolleborg. Virksomheden havde vist sig at bære god frugt, og den bragte da

også S. både offentlig anerkendelse og velstand. – DM. 1809. – Institutet fortsattes efter S.s død af hans søn, senere stænderdeputeret og landstingsmand **Gustav Frederik S.**, * 6.4.1803, † 7.10.1863, men fra 1849, da værnepligtsfritagelsen var bortfaldet, formindskedes antallet af lærlinge, og ved hans død blev instituttet ophævet. □ Silhouet, gengivet i træsnit 1894.

Carl Gottlob Rafn: Om høravlens vigtighed for Danm., 1803. N. Rasmussen Søkilde: Gamle og nye minder om Brahetrolleborg og omegn, 1870 140f. Ludv. Schrøder: Danm.s hjælpeklæder og næringsveje I, 1894 (2. udg. 1913) = Folkelæsn. CC 158–60.

Aksel Milthers*

Schroll, Henning Georg Nicolaj, 1838–1915, landmand. * 7.3.1838 på Lykkenssæde, Salling hrd., † 21.10.1915 på Bækkelund, Salling hrd., begr. i Hillerslev. F: arvefæster, landstingsmand Gustav Frederik S. (1803–63) og Johanne Amalie Frederikke Bonde (1815–1902). ~ 16.5.1865 i Odense med Johanne (Hanne) Cathinka Jacobine Eriksine (Peja) Pingel, * 7.9.1837 i Odense, † 3.6.1913 på Bækkelund, d. af urmager Erik Skeel P. (1795–1875, ~ 1° 1827 med Johanne Claudine Christiane Kühl, 1798–1828) og Cathrine Margrete Felsing (1808–56). – Bror til G. F. *S.

Fra 15-års alderen lærte S. landbrug hos faderen på Lykkenssæde hvor det af farfaderen Henning *S. grundlagte høravlinsinstitut endnu opretholdtes, og derefter på store gårde bl.a. i Sundevad. En tid var han fuldmægtig på Brahetrolleborg godskontor, blev 1860 aspirant på officersskolen på Kronborg, n.å. sekondløjtnant, og efter igen at have været ved landbruget nogle år deltog han i krigen 1864. 1887 fik han afskedspænt som kaptajn. Efter faderens død 1863 overtog S. Lykkenssæde som forpagtning og var fra 1868 gårdens ejer indtil han 1904 overdrog den til sin søn. Landbruget drev han med dygtighed, førte fra første begyndelse et særdeles udforligt regnskab og erhvervede et usædvanlig indgående kendskab til landbrugets driftsøkonomi. Han tog meget selvstændigt stilling til problemerne og udnyttede sin viden i artikler, særlig i Ugeskrift for Landmænd og i mange foredrag, især i Fyens stifts patriotiske selskab. Her ledede han sidst i 90erne kursus i landbrugets regnskabsføring, og gennem udgivelsen af en række skrifter blev han en betydelig og særpræget forkæmper for regnskabs sagen. *Avvisning til Førelsen af et mindre fuldstændigt Avlsregnskab*, 1887 lagde hovedvægten på at supplere et enkelt pengeregnskab med oplysninger om driftens indre forhold, men først i det af landhusholdningsselskabet udgivne skrift *Om Landbrugsregnskab*, 1894 rede-

Schroll, Henning

gjorde han for det mere fuldstændige system som er ejendommeligt ved at det uden anvendelse af det dobbelte bogholderis principper dog tilstræber at gennemføre adskilte regnskaber over de enkelte driftsgrenes økonomi. S.s regnskabsform vandt ikke almindelig udbredelse i praksis, men hans arbejde bidrog meget til den følgende tids voksende interesse for driftsøkonomiske beregninger. I nogle småskrifter *Om Landbrugets Arbejderforhold*, 1889 og *I hvor høj Grad kan Landbruget vedvarende bære en Stigning i Arbejdslønnen?*, 1893 forfægtede han med grundig argumentation de arbejdsgivende landmænds interesser, men også så ensidigt at han kunne protestere mod det oplysningsarbejde gennem ungdomsskoler og landboforeninger der drog husmænds og landarbejderes sønner og døtre bort fra de lavere tjenende stillinger. Med streng samvittighedsfuldhed varetog S. adskillige vigtige hverv inden for det fynske landbrug, 1867–93 var han medlem af Svendborg amts landøkonomiske forenings bestyrelse, nogle år formand for Fåborg Andelsslagteri og for det stedlige sogneråd. – R. 1892.

Ugeskr. for landmænd, 1908 152f; [Anton Bing] sst. 1915 593f. [H. Hertel] i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 525–27. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Aksel Milthers*

Schroll, Johannes Zeuthen, 1831–1916, officer. * 27.3.1831 på Endrupholm, Vester Nykirke sg., † 28.1.1916 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: forpagter, senere proprietær Johan Georg S. (1797–1835) og Christiane Frisenberg (1802–77). ~ 9.5.1859 i Odense med Else Betty Jacobine Svitzer, * 5.11.1832 i Koldby, Samsø, † 26.10.1918 i Kbh., d. af sognepræst i Koldby, senere stiftsprovst i Odense Hans Peter S. (1798–1871) og Elise Henriette Pløen (1799–1865).

Efter skolegang i Odense blev S. 1848, forholdsvis sent, landkadet, men allerede n.å. sekondløjtnant i rytteriet (anciennitet 1848) og deltog i krigen 1850. 1853–57 var han elev i højskolen og derefter indtil 1863 – fra 1859 som premierløjtnant, 1861 ritmester – ansat ved generalstabens topografiske afdeling samt til praktisk uddannelse ved infanteriet og artilleriet. Under krigen 1864 var han indtil april souschef ved 1. division, derefter ved overkommandoen, 1865–67 souschef ved 2. generalkommando, derefter som kaptajn kompagnichef i fodfolket til 1870, ansat i generalstabens taktiske afdeling til 1873, som oberst fra 1873 en dygtig, praktisk bataljonchef til 1879 da han blev chef for generalstabens taktiske afdeling. 1885 blev han generalmajor og generalinspektør for rytteriet, 1887 chef for generalstaben, 1896 generalløjtnant og kommande-

rende general i Jylland-Fyn, n.å. i Kbh. 1901 afskedigedes han på grund af alder. – Allerede fra løjtnantsårene havde studier over strategi øvet tiltrækning på S., og 1871 blev han af krigsministeriet udsendt til Frankrig for at studere felttoget 1870–71, navnlig den strategiske ledelse på begge sider hvorom han derefter holdt foredrag i Krigsvidenskabeligt selskab – i udvidet form trykt i Militært Tidsskrift II, 1873. Senere fulgte i samme tidsskrift *Rytteriets Tretræfningstaktik*, *Indre Operationslinier* og *Syvaarskrigens Strategi*. Som chef for generalstabens taktiske afdeling og for generalstaben øvede S. ved de daglige arbejder og ved særlige generalstabsrejser særdeles betydelig indflydelse på de højere officerers uddannelse ved sin overlegne, rolige ledelse, sin evne til kort og skarpt at fremdrage og påpege det væsentlige i problemerne. Også som deltager i eller leder af betydningsfulde kommissioner under krigsministeriet samt gennem en række tilidshverv gjorde han sin indflydelse gældende. Som meget interesseret formand i den frivillige militære komité til forsvarssagens fremme gennem foredrag og artikler i „Vort Forsvar“ o.a. st. skrev han selv i 80erne en række meget vægtige og virkningsfulde indlæg, navnlig af polemisk art. – S. var administrerende direktør for bestyrelsen af de militære underklassers pensionering m.m. 1901–09 og medlem af bestyrelsen, sidst vicepræsident i Det kgl. geografiske selskab 1886–1909. – R. 1864. DM. 1878. K.² 1881. K.¹ 1886. S.K. 1894. R.E. 1911. □Foto.

Den dansk-tyske krig 1864, udg. Generalstaben I–III, 1890–92. Militært tid. VIII, 1898 350f. III. tid. 16.9.1900 og 6.2.1916. Generalstaben 1808–1908, 1908. N. P. Jensen: Livserindr. I–II, 1915–16. A. F. Krieger: Dagbøger VII, 1925.

Rockstroh*

Schrøder

Der skal her omtales to slægter ved navn Schrøder (nedertysk = skrædder).

I. En slægt der føres tilbage til rådmand i Haderslev Jes S. (–1593) hvis søn, rådmand sst. Andreas S. (–1630) var far til sognepræst i Fakse, magister Hans Andersen S.

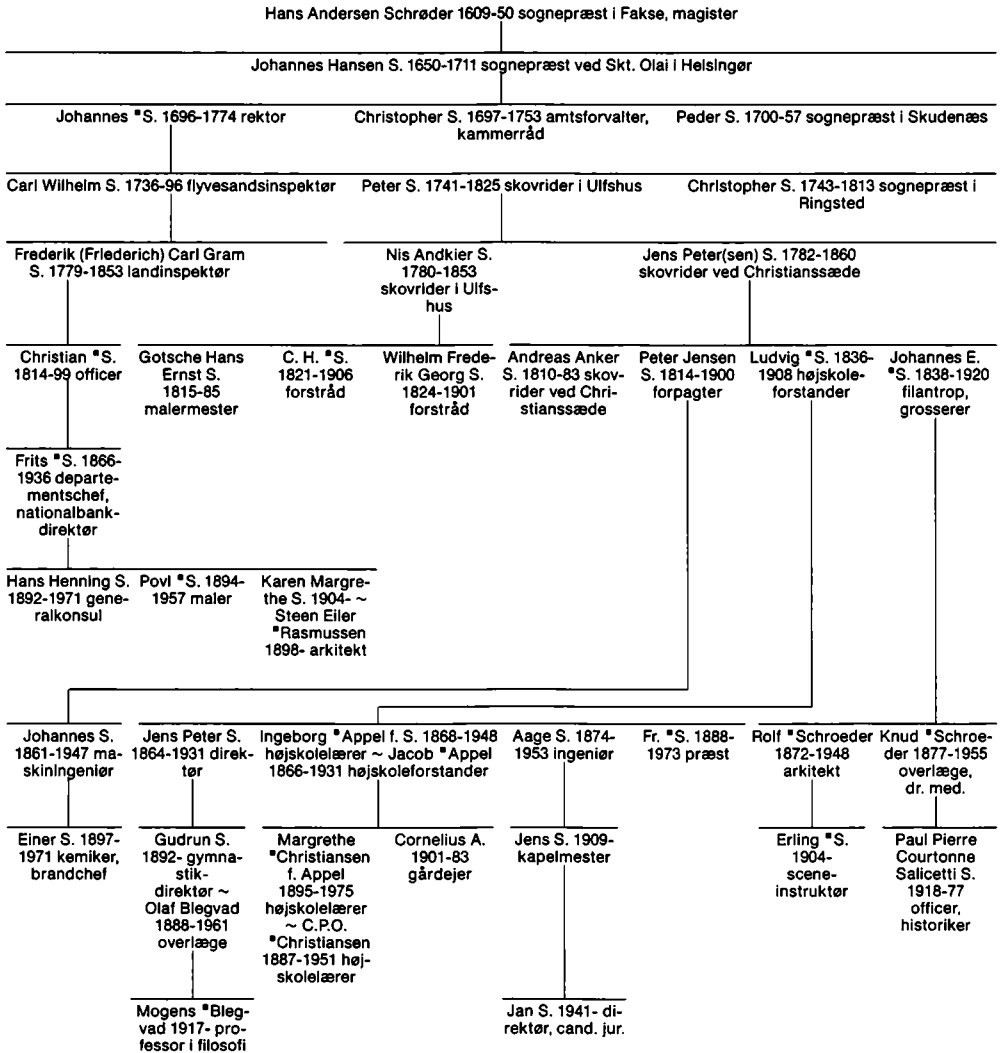
II. Billedskærer Abel S.s familie fra Næstved.

(I) Frederik Schrøder: Schrøder-slægten, 2. udg. 1937 og 2. del: De yngre slægtled, 1957. (II) R. Nielsen: Billedsniderslægten Schrøder i Årbog udg. af hist. samf. for Præstø amt 2.r. II, 1946 261–68.

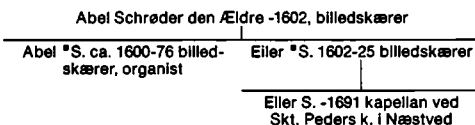
Hans H. Worsøe

Schrøder, Abel Abelsen, ca. 1600–76, billedskærer, organist. * ca. 1600, † 5.3.1676 i Næstved. F: billedskærer Abel S. († 1602) og Maren Abels († efter 29.9.1617). ~ 1629 med Mette Pedersdatter, levede 1691. – Bror til Eiler *S.

Tavle I

Tavle II

Faderen var en habil billedskærer der fra 1583 var bosat i Næstved; han udførte arbejder til omegnens kirker og herregårde, deriblandt de fornøjelige smårelieffer på Eiler Grubbes Lyststrup hvor han har afbildet sig selv i sit værksted. Efter hans død i peståret 1602 fortsatte

hans enke virksomheden og fik fuldført dels det påbegyndte korgitter til Skt. Peders kirke i Næstved, dels en bestilling til Christian IV. S., kaldet den yngre, tog faderens færdigheder i arv; han har sikkert lært hos sin ældre bror Eiler. Et samarbejde mellem brødrene spores i værker fra 1620'erne, og efter Eilers død fremtræder S. som selvstændig kunsthåndværker der hyppigt signerede sine arbejder. Kendt er hans signatur inden for tidsrummet 1632-64. Nogle prædikestole fra 1632-33 viser hans kendskab til tidens nyeste stilmode, bruskbarokken. Begunstiget af lensmanden i Vordingborg, Frederik *Reedtz og Ejler Urne på Gunderslevholm kom S. til at levere

talrige inventarstykker til Næstvedegnens kirker (fx i Gunderslev) og i de følgende årtier en række mægtige snitværker, altertavlerne i Vordingborg 1641, i Præstø 1657, i Holmens kirke i Kbh. 1661 hvortil han også leverede prædikestolen 1662 samt i Næstved Skt. Mortens kirke 1664. Endnu ca. 1670 var han fuldt arbejdsdygtig, skar inventar til Vejølø og Gavnø slots kapel og fik adskillige kunder i Norge hvor der findes fem af hans værker fra denne tid. Hans produktionsevne var stor; 20 altertavler og et lignende antal prædikestole foruden epitafier, krucifikser m.m. er udgået fra hans værksted. Og blandt sine samtidige danske kaldsfæller var han sikkert den betydeligste. Hans lidt skrutryggede, fulvudt bevægede og barokt gestikulerende figurer kan være godt karakteriserede, og hans dekorative kompositionsevne står mål med hans produktivitet. Værkerne viser os en kunstner i stadig udvikling; de ældre præges endnu af senrenæssancens tunge arkitektur, men fra detaljerne breder de bruskarokke motiver sig til helheden indtil det lykkes ham at sammensvejde arkitekturled og ornamentik til en barok syntese der betegner en kulmination i den tysk-danske bruskstil. Bedst er værkerne fra ca. 1650–60; efter 1670 gør alderen sig gældende, men forhindrer ham dog ikke i at skabe en så fantasifuld figur som trolden under Vejølø prædikestol. – Foruden at dyrke billedsnideriet var S. også organist ved Skt. Mortens kirke i Næstved i 42 år. Om hans personlige forhold oplyser et indlæg i en skattesag 1659 hvori han skriver om sine jævne kår, sit ægteskab der ikke var „med Rigdom eller Pragt begyndt“, og sit ærlige håndværk. Ved sin død efterlod han sig ikke stort andet end sin købstadgård. □Mindetavle sat af sønnen (Skt. Peders k., Næstved).

Chr. Axel Jensen: Danm.s snedkere og billedsnidere, 1911 108–13. Danm.s kirker, Præstø amt II, 1933–35 især 1080–84; Sorø amt II, 1938; København II, 1960–65; Holbæk amt, 1979ff 375f 381f. R. Berg i Årbog for hist. samf. for Præstø amt XXIV, 1935 25–42. R. Nielsen sst. 2.r.II, 1946 261–68. Mogens von Haven: A. S., [1971].

Chr. Axel Jensen*

Schröder, Bernhard, se **Schröder, Georg**.

Schröder (Schröder), Caspar Hermann, 1821–1906, skovrider. * 30.10.1821 på Ulfshus ved Haderslev, † 7.1.1906 på Rørdam ved Wedellsborg, begr. i Husby. F: skovrider Nis Anker S. (1780–1853) og Anneken Beeck (1780–1867). ~ 12.5.1846 i Feldum ved Haderslev med Elsa Maria Wildfang, * 31.7.1824 i Feldum, † 21.2.1903 på Rørdam, d. af gårdejer Jep Christian W.

(1790–1865) og Maren Jacobsdatter Schmidt (1797–1883).

S. tilhørte en forstmandsfamilie. Såvel hans far som hans fem brødre var skovridere eller skovfogeder og tre af S.s fastre var gift med forstmænd. S. blev praktisk uddannet i jagt- og skovvæsen, dels hos sin far og dels hos overforstmer F. F. v. Krogh, Nygård ved Haderslev. Her havde S. rig lejlighed til selvstudier i Kroghs rigeholdige samling af forstlige bøger. Hans interesse for skovbrugslitteraturen holdt sig livet igennem. Krogh var i slægt med lensgreve Karl Wedell og efter Kroghs anbefaling ansattes den kun 24-årige S. som skovrider på Wedellsborg (1845–1906) hvor han opnåede af fejre sit 60-års jubilæum, og således se mange af de bevoksninger han selv havde ladet plante blive storskov. S. fik snart sat system i skovdriften på distriktet hvis areal voksede fra ca. 450 ha 1845 til ca. 1250 1906, inklusive det 1854 tilkøbte Frederiksgave skovdistrikt på ca. 125 ha. Den store arealtilvækst skyldtes S.s plantninger på overdrev og fæstetjord af ringe bonitet, især Wedellsborg Banker (1857–72). Det var navnlig nåletræ der blev anvendt, og S. fik lensgrevens tilladelse til at udvinde frøet og til at drive privat frøhandel. Behovet for nåletræfrø var meget stort og Wedellsborg skovfrøhandel havde god afsætning, ikke mindst til Det danske hedeselskab.

Inden for skovdyrkingen er S.s navn knyttet til den „schrøderske tyndingshugst“ som S. selv har beskrevet i *Reglerne for Gjenæmhugning . . .* (Tidsskr. f. Skovbrug, VI, 1883) og som han selv kortfattet har karakteriseret på følgende måde: Hug det der gør skade og det der ikke længere gør gavn! Tyndingshugst efter denne regel medfører at velformede, livskraftige træer i øverste etage bevares og stedse holdes i god vækst, og samtidig opretholdes en mellemetage og en underetage der giver læ og beskytter skovbunden. I udkanterne skulle træerne udgøre et læbælte og dette opnåede han ved meget stærk tyndingshugst således at træerne bevarede deres kroner fra rod til top. Han var den første herhjemme der gennemførte en læbæltehugst og mange betragtede den med skepsis. S.s assistent og efterfølger som skovrider Vilhelm Larsen (1906–1946) fulgte stort set samme retningslinjer i skovdyrkingen som S. (Wedellsborg Skovbrug siden Forstraad Schrøders Tid, Dansk Skovforen. T. XV, 1930). – S. var en særdeles anset forstmand og han fik til opgave at lægge planer for driften af flere mindre, fynske skove. 1865–69 virkede han som statens tilsynsførende med de private skove på Fyn og fik i den anledning ret til at bære statsskovrideruniform. Han var medstifter af Den fynske skovriderforening og besty-

relsesmedlem af den fynske afdeling af Dansk skovforening. – Forstråd 1869. – R. 1894. □ Skitse af Nils Gude, 1888 og tegn. af Julius Andersen, 1890. Foto. – For S.s indsats som skovrider, specielt for tilplantningerne rejste lensgreve Bent Wedell en mindesten for ham i Ørslev Bjerge, Wedellsborg Banker.

C. Weismann: Skove og skovbrug på Fyn i det 19. årh., 1900 89–101. K. Mørk-Hansen i Det forstlige forsøgs-væsen, red. A. Oppermann I, 1908 379–97 og V, 1916–21 156–79. Samme i Dansk skovforen.s. t. XV, 1930 319–31. Marie Elisabeth Schröder i Danske hjem ved århundredskiftet III, red. Tove Clemmensen, 1951 68–82. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. Chr. Nielsen (C. Syrach-Larsen)

Schröder, Christian Frederik (Friderich) Napoleon, 1814–99, officer. * 15.10.1814 i Slagelse, † 21.9.1899 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: afskediget premierløjtnant, kar. kaptajn, landinspektør, kammerråd Frederik (Friderich) Carl Gram S. (1799–1853) og Anna Maria Margaretha Kihl (1780–1861). ~ 9.8.1851 med Julie Frederikke Marie Lund, * 6.11.1828 i Kbh. (Frue), † 29.1.1913 sst., d. af sadelmagerfrimester Peter Andreas L. (ca. 1798–1840) og Cathrine Marie Günther (1801–49). – Far til Frits *S.

Efter ansættelse på et herredskontor var S. 1831–35 landkadet, men endnu et år derefter sekondløjtnant à la suite, repetent og page, siden tjeneste ved infanteriet, til han 1838–42 gennemgik højskolen. 1842 blev han premierløjtnant i ingeniørkorpset og forfremmede indtil krigsudbruddet 1848 dels troppetjeneste i Rendsborg, dels bygnings- vejttjeneste. Som ansat ved feltingeniørdetachementerne 1849–50 deltog han i en for ingeniørofficerer usædvanlig udstrækning i krigsoperationerne, bl.a. Fredericias forsvar 1849, udfaldet 22.5. og 6.7. og ved Helligbæk og Frederiksstad 1850 hvor hans virksomhed i nært samarbejde med Hans *Helgesen medførte skarpe stridigheder med hans faglige foresatte, men var af megen betydning for forsvaret. 1847 var han blevet kaptajn II, 1849 kaptajn I. 1852–63 – fra 1860 som kar. major – var han dirigerende ingeniørofficer i Slesvig, og ved Danevirkestillingens befæstning 1861 fik han overdraget anlæggene i centrum der dog ikke blev gennemført efter hans forslag. Han deltog i krigsrådet 4.2. og stemte for stillingens opgivelse. Som kommanderende ingeniørofficer på Als rekognoscerede han 1.4. betingelserne for at hævde forsvaret af det nordlige Als mod fjendtligt overgangsforløb og afgav s.d. en rapport hvori han påviste muligheden af overgang ganske i lighed med hvad der skete sydligere 29.6. 1865 blev han virkelig major, 1867 oberst og chef for 2. ingeniør bataljon.

1865–69 ledede han nyanlæggene og forstærkningerne af Kbh.s søbefæstning og 1867–70 med stor dygtighed de omfattende forsøg med søminer der førte til loven af 1870 om oprettelse af søminetjenesten ved hæren, var indtil 1878 chef for denne tjeneste og derefter medlem af den under marineministeriet oprettede søminekommission. 1867–70 og atter 1877–80 var han chef for en ingeniørdirektion. 1880 afskedigedes han på grund af alder, men beholdt endnu nogle år bestyrelsen af bygningsvæsenet under enkelte af statens militære virksomheder. – R. 1854. DM. 1860. K.² 1871. K.¹ 1878. □ Foto.

Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben II–III, 1873–87. Den dansk-tyske krig 1864, udg. samme I–III, 1890–92. V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset 1684–1893, 1893. A. F. Krieger: Dagbøger III, 1921; VI, 1925.

Rockstroh *

Schröder, Daniel, se **Schröder, Lorentz**, † 1646.

Schröder, Eiler Abelsen, –1602–25, billedskærer. † før 6.7.1625. F: billedskærer Abel S. († 1602) og Maren Abels († efter 29.9.1617). ~ Johanne Mikkelssdatter, † efter 1625. – Bror til Abel *S. Det har længe været erkendt at en række arbejder i Næstvedegnens kirker fra begyndelsen af 1600erne fortsætter og udvikler traditionen fra Abel S. den ældres værksted. Dele af prædikestolen i Næstved Skt. Mortens kirke (1602) synes at være skåret af samme hånd som tilsvarende stole i landsbykirker, fx i Lundby (1606), og snitværker i Fakse (1612–15) og især i Kongsted (1619) viser hvorledes den samme billedskærer omskaber sin stil fra stiv højrenæssance til svulmende senrenæssance. Efter at disse arbejder hypotetisk er blevet tilskrevet S., der nævnes i Næstved 1607–20, har et heldigt arkivfund med absolut sikkerhed knyttet mesterens navn til hans hovedværk, den ejendommelige prædikestol i Herlufsholm (1623) hvis stil genkendes i flere epitafier i Næstved Skt. Peders og Præstø kirker. Dristige, usædvanlig elegante kompositioner og slanke, bevægede figurer, kunstnerisk beslægtede med den yngre bror Abel S.s, kendetegner disse senere arbejder af S.

C. A. Jensen i Danm.s kirker, Præstø amt II, 1933–35; Sorø amt II, 1938. R. Nielsen i Årbog for hist. samf. for Præstø amt 2.r.I, 1946 262–64.

Chr. Axel Jensen *

Schröder, Christian Ditlev Frederik, 1888–1973, præst. * 18.10.1888 i Askov, † 6.7.1973 i Holbæk, begr. sst. F: højskoleforstander Ludvig *S. (1836–1908) og Charlotte C. E. J. Wagner (1842–1904). ~ 1° 24.9.1918 på Frbg. (Godth.) med Ingeborg

Schröder, Fr.

Johanne Bindslev, *20.7.1891 på Frbg., †7.1.1942, d. af lærer, senere skoleinspektør Carl Alfred Severin B. (1859–1923) og Elisabeth Louise Margrethe Hansine Tauber (1860–1940). ~2° 5.5.1943 med Inger Sofie Kirstine Astrid, rigsgrevinde Sponneck, *25.4.1902 i Slagelse, †16.1.1973 i Kbh., d. af Adolf Julius William Johannes rigsgreve S (1865–1955) og Petraline Kirstine Jensen (1867–1957). – Bror til Ingeborg *Appel.

S. blev student (Herlufsholm) 1906 og cand.teol. 1912. 1914 fik han guldmedalje for en afhandling om hallenserpietismens udbredelse og indflydelse i Danmark; s.å. blev han lærer ved Fr.borg højskole, 1918–30 ved Askov udvidede højskole. 1930 blev han sognepræst i Åle-Linnetrup, 1936 i Fjelstrup og 1944–58 i Holbæk. S. var en flittig forfatter; 1921 udgav han et minde-skrift om sin farbror Johs. E. *Schröder. 1924 kom et mindre arbejde om Askov valgmenighed, og 1929–31 udgav han sammen med Ernst J. Borup den meget benyttede *Haandbog i N. S. F. Grundtvigs Skrifter* I–III. 1935–36 udsendte han det på primære kildestudier hvilende, meget omhyggelige arbejder om sin far *Ludvig Schrøders Liv og Gerning* I–II. Fra 1927 var han medredaktør af Dansk Udsyn, skrev her og i Højskolebladet en mængde artikler (desuden kronikker i Sorø Amtstidende og Vestkysten) som især beskæftigede sig med skole og kirke, dansk folkeliv hjemme og blandt udlandsdanskere – altsammen ud fra et konservativt grundtvigsk stade. Også i Kirkeligt samfund af 1898 gjorde han som medlem af hovedbestyrelsen (fra 1930) et betydeligt arbejde, bl.a. med bogspredning. – S. gjorde også en betydelig indsats som personalhistoriker og er udgiver af *Meddelelser om Schröder-Slægten* I–X, 1919–36; 2. serie I–II, 1939–41; 3. serie I–VI, 1959–69 samt *Schröder-Slægten. Paa Grundlag af Johs. E. Schrøders Slægtetog* I–II, 1918–71. – R. 1958. □Mal. af Karl Schröder, 1933. Foto.

Studenterne MCMVI, 1931 160f. Hejmdal 13.10. og 17.10.1938. Vestkysten 15.10. s.å. Sorø amtstid. 18.10. s.å. Horsens folkebl. s.d. J. Th. Arnfred: Askov højskole i mands minde, 1965 44f. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt

Schröder, Frederik (Frits) Carl Gram, 1866–1936, jurist, justitsminister. *19.7.1866 i Kbh. (Garn.), †13.8.1936 i Ålgårde, begr. i Tårnbæk. F: major, senere oberst i ingeniørkorpset Christian *S. (1814–99) og Julie F. M. Lund (1828–1913). ~6.11.1891 i Kbh. (Frue) med Astrid Koefoed, *8.6.1869 i Kbh. (Holmens), †18.5.1955 sst. (Naz.), d. af premierløjtnant i flå-

den, senere kar. kontreadmiral Vilhelm Ferdinand K. (1837–1930) og Emilie Bertelsen (1841–1914). – Far til Povl *S.

S. blev student 1884 fra Metropolitanskolen, 1889 cand.jur. og s.å. ansat i justitsministeriet. Samtidig var han manuduktør og fuldmægtig hos straffedommeren i Frbg. birk. 1905 blev han fuldmægtig og 1906 ekspeditionssekretær i justitsministeriet og udnævntes 1907 til assessor i landsover- samt hof- og stadsretten. Allerede n.å. overdroges det ham som kommissionsdommer at udrede og klarlægge ansvaret for sammenbruddet s.å. af Kbh.s Grundejerbank og Detailhandlerbanken i Kbh., og han løste denne opgave med megen skarpsindighed. I disse år var han tillige sekretær i straffelovkommissionen af 1905 og hovedforfatter til den 1912 afgivne betænkning. Da departementschefen i justitsministeriet, M. P. *Friis, 1911 udnævntes til overformynder kaldtes S. tilbage fra overretten som departementschef i justitsministeriet; her kom hans rige evner der rummede både skarp juridisk tænkning og et meget smidigt administrationstalent til fuld udfoldelse, særlig også da verdenskrigen brød ud 1914, og talrige nye opgaver henlagdes under justitsministeriet, bl.a. eksportlovgivningen. Med stor sikkerhed og myndighed ledede han arbejdet med disse hidtil ukendte vanskelige restriktioner; et betydeligt arbejde nedlagde han også i arbejdet for en mere tidsvarende ordning af statens sindssygevesen; han var endvidere 1917–25 formand for overfredningsnævnet, et hverv der havde hans særlige interesse som den elsker han var af naturen og friluftslivet; i 22 år til 1932 var han formand for Dansk cyklistforbund. April-maj 1920 var han justitsminister i forretningsministeriet M. P. Friis; allerede 1913 udnævntes han til ekstraordinær assessor i højesteret. Ved Andelsbankens sammenbrud 1925 blev han formand for likvidationskomiteen og 1931 formand for likvidationskomiteen for Kbh.s Diskontobank og Revisionsbank. 1925 forlod han justitsministeriet for ved Carl *Ussings afdeling at tiltræde stillingen som juridisk direktør i Nationalbanken; også her ventede der ham brydsomme opgaver, såsom krønefaldet, konverteringen og valutarestriktionerne, men med sin utrættelighed, klogskab og loyalitet ydede han banken og dermed landet fortrinlige tjenester. Hans fordomsfrihed og urokkelige elskværdighed kom ham som forhandler til største nytte. Kort før sin død tog han sin afsked. S. blev 1909 formand for ekspropriationskommissionen angående afståelse af grunde til vandafledningsanlæg, 1918 formand for Fængselselskabet i Kbh. og for fængselselskabernes fællesbestyrelse (senere de danske fæng-

selselskabers samvirke); 1919–33 var han medlem af den skandinaviske familieretskommission, 1933–35 af gældsbevkommissionen. 1921 blev han medlem af den stående voldgiftsdomstol i Haag, genvalgtes 1927 og 1933. Til formand i bestyrelsen for krisefonden udnævntes han 1933; fra 1924 var han direktør for De klarupske stiftelser. – R. 1911. K.² 1917. DM. 1919. K.¹ 1924. S.K. 1936. F.M.I. 1925. □Mal. af H. Henningsen, 1908 og af Povl Schröder 1911 og 1921. Buste af V. Gustafson, 1926. Foto.

Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

A. Falk-Jensen*

Schröder, Georg, 1829–1914, generalkonsul. * 15.9.1829 i Kbh. (Petri), † 27.10.1914 i Valparaiso, begr. sst. F: bagermester Johan Georg S. (1791–1874) og Henriette Christine Bernsten (1803–89). ~ 1° med N. N. ~ 2° med Guadalupe Peña.

S. gik i Frederiks tyske skole på Christianshavn hvor der kun blev givet to timers undervisning i dansk om ugen. Han viste tidligt lyst til søen, og ved faderens hjælp blev han forhyret med skonerter Meta med hvilken han gjorde flere rejser til England. 1846 tog han navigationseksamen, og 1847 lod han sig hyre på det amerikanske barkskib Zephyr med hvilket han sejlede i to år. 1850 gik han med det danske barkskib Waban til San Francisco hvor han gik i land. Han blev ansat som lods på Sacramentofloden og påtog sig samtidig agerdyrkning og kvægavl på øen Sluicen i kompagniskab med en landsmand. På grund af oversvømmelser og usundt klima måtte de opgive ejendommen 1854. S. påtog sig derefter at fungere som læge på skibet Lota og sejlede til Valparaiso i Chile. Her blev han fører af briggen Esperanza som tilhørte en landsmand. Efter to års forløb købte han en andel i et af Chiles bedste sejskibe E. T. L. med hvilket han i de følgende ti år besejlede Europa, Kina, Australien, Californien, Peru og Chile. Han ejede skibet i kompagniskab med Nicolas F. Tiedje, som tillige ejede flydedokken Valparaiso med tilhørende skibstørmerværft, sejskibe, landgods osv. S. påtog sig i halvtredie år at bestyre disse virksomheder, og det førte til at han helt gik op i dette arbejde. Sammen med ejerne af flydedokken Santiago dannede han 1870 et nyt selskab Valparaiso Floating Docks, Cia. de Diques de Valparaiso, som han oparbejdede til det bedste dokanlæg på Sydamerikas vestkyst. Med stor opfindsomhed foretog han en række forbedringer som trods de store omkostninger viste sig fordelagtige, og som medførte at bestyrelsen gav ham et gratiale og udnævnte ham til chefdirektør. Han

ledede med stor dygtighed selskabet til hvilket han knyttede danske teknikere, bl.a. Aage Krarup (1872–1959), som ved hans død efterfulgte ham som direktør (indtil 1935). Selskabets navn forandredes 1921 til Sociedad Astilleros de los Habas; det er stadig i fuld aktivitet, drevet af ASMAR (Astilleros y Maestranzas de la Armada de Chile), der bl.a. repræsenterer B & W-motorer. S. var dansk vicekonsul 1875–78 og dansk generalkonsul 1881–1904. – En søn af andet ægteskab, Juan S. Peña blev viceadmiral i den chilenske flåde. – Broderen **Bernhard S.**, * 11.10.1832, † 21.3.1888, uddannedes som maler og etablerede sig 1858 i Kbh. hvor han bl.a. udførte dekorationsarbejde på Det kgl. teater. 1870 begyndte han på foranledning af bestillinger fra Fr.borg slot en fremstilling af imiteret gyldenæder til stole og tapeter. 1886 gik firmaet over på andre hænder. – R. 1888.

Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

A. Kamp*

Schröder, Hans, se v. **Løwenhielm, Hans**.

Schröder (Schröder), Johan Wilhelm, 1674–1741, vajsenshusdirektør. Døbt 6.5.1674 i Wilhelmsburg ved Hamburg, † 27.5.1741 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri urtegård). F: sognepræst Wilhelm S. og Anna Elisabeth Biester. Ugift.

S. blev 1690 immatrikuleret ved det akademiske gymnasium i Hamburg og tog 1694 præsteeksamen sst. Senere kom han til Kbh. hvor han 1706, antagelig på hofpræst Fr. Lütkens anbefaling, blev lærer for kronprins Christian (VI). Han virkede som sådan indtil 1721, vandt i høj grad sin discipels hengivenhed, og som han selv var en typisk repræsentant for den Spenserske pietisme bidrog han også til at påvirke kronprinsen i samme retning. Indtil 1711 var han tillige lærer for den senere oversekretær i danske kancelli, grev J. L. Holstein. 1721 blev S. medlem af missionskollegiet og direktør for vajsenshuset (som dog først 1727 påbegyndte sin virksomhed). S. var levende interesseret i missionssagen og førte kollegiets korrespondance med Halle. Som en af Christian VI højt ansat personligheder blev han i dennes regeringstid stærkt benyttet som rådgiver i kirkelige spørgsmål og fik sæde i en række kommissioner, således 1733 i kommissionen til at påkende de ortodokse præsters klager over pietisterne og 1736 i kommissionen til forbedring af almueskolevæsenet, ligesom han også 1737 ved generalkirkeinspektionskollegiets oprettelse blev optaget i dette.

Her fik han dog ingen større indflydelse, da han på grund af sygelighed jævnlig måtte blive borte

Schröder, Johan Wilhelm

fra møderne. Mest af alt er hans navn knyttet til indførelsen af konfirmationen, hvortil han synes at have givet kongen det afgørende stød, ligesom forordningen herom (af 13.1.1736) for en væsentlig del hviler på en betænkning af S. og J. B. *Bluhme. S. var en stille, indadvendt personlighed, svag af legeme og trykket af et melankolsk, grublesygt sind. Betegnende er det således at da han 1728 var blevet udnævnt til etatsråd, pintes han af så mange skruper over den ed han i den anledning havde måttet aflægge, at han ansøgte om at blive løst fra den hvad kongen også bevilgede 1735. Kort tid efter fik han til gengæld titlen som konferensråd. Til sidst tog hans tungsind helt magten fra ham, han kunne ikke passe sine forretninger, heller ikke i kirkekollegiet, og 1739 blev han gjort umyndig. Under mange legemlige og sjælelige lidelser levede han endnu tre år. Christian VI omfattede stadig sin gamle lærer med de varmeste følelser. Også andre i tiden satte ham højt. N. L. *Zinzendorf anså ham for „en ivrig Befordrer af Guds Rige“, og Erik *Pontoppidan har i en ofte citeret skildring i „Menoza“ omtalt S. som en mand der kunne henregnes blandt de fem retfærdige i Kbh., men unægtelig også blandt de mest åndeligt forpinte mennesker i hovedstaden. – Justitsråd 1717. Etatsråd 1728. Konferensråd 1735.

[Erik Pontoppidan:] Menoza III, 1743 414–18. [Caspar Fr. Munthe:] Cursus vitæ Holsteinianæ, 1763 13. N. D. Riegels: Små hist. skr. III. Chr. VIs levnedbeskr., 1798 5 14f. J. A. R. Janssen: Ausführliche Nachrichten über die sämtlichen evangelisch-protestantischen Kirchen und Geistlichen der freyen und Hansestadt Hamburg, Hamb. 1826 298. Jens Möller: Mnemosyne IV, 1833 284–87. Die Matrikel des akad. Gymnasiums in Hamburg 1613–1883, ved C. H. W. Sillem, Hamb. 1891 65. Hist. saml. og studier, udg. H. F. Rørdam I, 1891 500–03 (breve); II, 1896 218 220–23 230f 234f 239 254 260f 404 456; III, 1898 50f 78; IV, 1902 222 484–92. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 4.r.III, 1893–95 46–49 487–518 og 5.r.III, 1905–07 136–40 334–36. Andr. Hojer sst. 181f 185–204. Kn. Heiberg sst. 462f. H. F. Rørdam sst. V, 1909–11 369–78; sst. 658–64 760–70. H. F. Rørdam sst. VI, 1911–13 249–53 293 303 309. – Papirer i Kgl. bibl.

Bjørn Kornerup*

Schröder, Johannes, † 1677, se **Schröder, Lorentz**, † 1646.

Schröder, Johannes, 1696–1774, rektor. * 4.2.1696 i Helsingør, † 16.5.1774 i Slaglille, begr. sst. (i kirken). F: residerende kapellan, senere sognepræst ved Skt. Olai k. Johannes Hansen S. (1650–1711) og Sophie Rosenmejer (ca. 1662–1732). ~ 4.10.1724 i Fredrikshald med Gunild Bendeke (Benedike), * ca. 1702, † 9.11.1747 i

Hillerød, d. af handelsmand Peder Pedersen (1666–1724, ~ 2° 1720 med Birgitte Blix, ~ 1° med Michel Lembach, † 1719) og Anna Bendeke († 1719).

Efter at være blevet student 1715 fra sin fødebysskole blev S. n.å. hører sst. og læste samtidig til attestats som han tog 1717. Derefter tiltrådte han en studierejse til tyske universiteter, især Wittenberg hvor han yderligere befæstede i den ortodoksi som han allerede i Kbh. havde haft lejlighed til at tilegne sig under sin velynder Søren *Lintrup. 1720 blev han igen hører i Helsingør, men allerede n.å. huslærer og privat sekretær hos sin mosters mand biskop B. *Deichman i Kristiania. Utilfreds med denne plads lod han sig 1722 udnævne til rektor i Frederikshald og fik i løbet af nogle få år held til at genrejse denne bys latinske skole som var aldeles i forfald. 1726 tog han magistergraden, og 1730 lykkedes det ham, varmt støttet af Lintrup, efter en hård kamp at blive rektor ved Fr.borg skole ved hvilken han i mere end en menneskealder kom til at øve en særdeles frugtbar virksomhed. Dette skyldtes først og sidst hans usædvanlige evner som lærer. Få har som han været skolemand med liv og sjæl, undervisningsarbejdet og forholdet til disciplene udfyldte næsten helt hans tilværelse, uden at trættes fandt han sin største glæde i at uddanne det ene kuld af unge efter det andet. Havde han end ikke sin styrke i at gennemføre en streng skoletugt så blev han desto mere elsket af sine talrige disciple på grund af sit milde, faderlige sind for hvilket riset altid var „modbydeligt“. Skolen oplevede da også i hans rektorat en rig blomstringsperiode, og S. kunne i det tidsrum sende ikke mindre end ca. 390 dimitterende til universitetet. For øvrigt var han i sin embedstid ikke fri for modgang: foruden store personlige sorger og jævnlige bekymringer for sine disciple hvoraf mange var vilde krabater, havde han især under Christian VI vanskeligheder med den pietistiske retning der i Hillerød havde fået et vigtigt arnested. – S. var en mand af solide kundskaber både i historie og teologi, i græsk, latin og flere østerlandske sprog. Fraregnet et par små ungdomsskrifter, bl.a. om Frederikshald, har han ikke optrådt som forfatter, men blev desto ivrigere rådspurgt af mange af datidens lærde der gerne benyttede sig af hans kundskabsfylde og tjenestvillighed. Efter 1766 at have taget sin afsked boede S. hos sine børn, til det sidste ved privat lærergerning optaget af at føre unge ind i åndens verden. – Tit. professor 1756.

Chr. Giessing: Nye saml. af danske, norske og islandske jubel-lærere II,1, 1781 (fot. opr. 1979) 220–53. Bj. Kornerup: Fr.borg statsskoles hist., 1933 = Fra Fr.borg

amt 1933 118–21 133–64 167 262f 273–75. Samme i Kirkehist. saml. 6.r.II, 1936–38 101–59 ff.st.

Bjørn Kornerup*

Schröder, Johannes Elieser, 1838–1920, filantrop. * 13.1.1838 i Christianssæde skovriderbolig, Skørninge sg., † 23.10.1920 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: skovrider Jens Peter(sen) S. (1782–1860, ~1° 1808 med Johanne Elisabeth Waldner (Wagner), ca. 1775–1832) og Frederikke Lovise Hviid (1803–39). ~ 13.10.1868 i Kbh. (Frels.) med Anna Pauline Wagner, * 13.10.1844 i Kbh. (Garn.), † 20.12.1900 på Frbg., d. af oberstløjtnant Moritz Carl Friedrich August W. (1798–1849) og Margrethe Sophie Charlotte Manthey (1811–97). – Far til Knud *Schroeder og Rolf *Schroeder. Bror til Ludvig *S. S. tog 1858 dansk juridisk eksamen, boede i ungdomsårene sammen med broderen Ludvig S. og blev kristeligt påvirket bl.a. af præsterne N. G. *Blædel og P. A. *Fenger; 1863 besøgte han Chr. *Kold på Hjallesø mark. Han blev indkaldt under krigen 1864, kom til Als efter Dybbøls fald og forlod øen da preusserne indtog den. Oplevelserne under felttoget gjorde et dybt indtryk på S. der har udtrykt det således at han opdagede den danske ungdoms modtagelighed for meddelelser og sin egen åndelige armod, og han foresatte sig at søge at erhverve sig oplysning og evne til at meddele sig til andre. Han fandt den bedste mulighed herfor i folkehøjskolen. 1865 var han i Askov med til at forberede højskolen dér og var i de følgende år medarbejder ved den; 1867 begyndte han selv en højskole i lejede lokaler i en bondegård i Ulse, og n.å. fik højskolen egen bygning i Brøderup i Sydsjælland. I de første år havde den livlig tilgang af elever, men dette ændrede sig, og 1873 opgav S. højskolen og tog til Kbh. Her var han 1873–87 bogholder og forvalter ved kunstflidslotteriet og 1880–1913 vinhandler (grosserer fra 1894). Han vedblev imidlertid at være interesseret i ungdommen, fik således oprettet et soldaterhjem på Christianshavn 1873 hvor han jævnlig talte til soldaterne, og så heri en slags fortsættelse af højskolegerningen. Han var medstifter af Kbh.s højskoleforening og Kirkeligt samfund af 1898 hvis forretningsfører han var i 15 år. Også den sønderjyske sag og hedningemissionen ofrede han meget arbejde, var således formand for Sønderjydsk samfund og 1896–1913 redaktør af Santalmissionens blad Santalposten. Dertil blev han brugt som foredragsholder og var i mange år referent og boganmelder til Højskolebladet. Han udgav bl.a. *N. F. Larsen. Et Mindekrift for Venner*, 1885; han redigerede Mindeblade fra Grundtvigs Hundredaarsfest, 1883, Indbydelsesskrift til den 25. Missionsuge i Kbh. 1912 og beretninger fra

kirkelige møder. – R. 1904. □ Tre mal. af Karl Schröder, det ene ca. 1922. Mal. af Agnes Slott-Møller. Foto.

Berl. tid. 24.10.1920. Højskolebl. XLV, s.å. 1325–30. R. P. R[asmussen] i Menighedsbl. II, s.å. 357. Fr. Schröder i Kirkeligt samf.s årbog 1920–21, 1921 15f. Samme: J. E. S., 1921. Samme i Dansk udsyn II, 1922 92–99. Elisabeth Schröder i Minder fra gamle grundtvigske hjem, ved H. P. B. Barfod V, 1925 146–68 173f. – Papirer i Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Olof J. Skjerbæk*

Schröder, Lorentz, † 1644, se **Schröder, Lorentz**, † 1646.

Schröder, Lorentz, † 1646?, organist. Gift.

S., der i sit nedennævnte skrift omtaler sig som den ældre og gift med en datter af organist Georg Pfeile i Anklam, er sandsynligvis den L.S. der 1625 omtales som organist i det ikke fjerntliggende Güstrow. Hvornår han kom til København, hvor han til 1645 var organist ved Helligåndskirken, vides ikke, men i 1632 (og fornyet 1636) fik han som den første herhjemme i dette fag særlig kongelig tilladelse til at forfærdige klaverinstrumenter (klavichord, cembalo). 1639 udgav han *Ein nützliches Tractätlein vom Lobe Gottes, oder der hertzerfrewenden Musica* der indeholder en del oplysninger om musikken ved Christian IVs hof og ved de musikalske opbud der 1634 gav den udvalgte prins Christians bryllup med Magdalena Sibylla af Sachsen dets særlige glans. I øvrigt er skriftet en noget naivt snakkesalig hyldest til musikken som kunst. – A. Fr. Werners „Deutsche Poemata“ (1647) indeholder et mindedigt over S. – Tre af S.s sønner gjorde sig bemærket som organister og komponister. – **Lorentz S.** (den yngre), † 1644?, organist ved Petri k. 1639–ca. 1643, søgte 1643 embedet ved Frue k., som Antonio Schuler fik. – **Daniel S.**, † 9.1.1682, blev organist ved Mariekirken i Stralsund hvor han vandt sig et anset navn. Hans nu ikke længere eksisterende kompositioner roses af samtiden, fornemmeligt for deres melodiske velklang. – **Johannes S.**, begr. 25.9.1677, kom efter sin bror Lorentz' død til at beklæde organistembedet ved Petri k. Takket være sine fremragende musikeregenskaber blev han kaldet til hoforganist og fik 1664 tillige bestalling som vicekapelmester. Efter Kaspar Försters afgang 1668 ledede han til sin død hofmusikken der rigtignok efterhånden kun var en svag afglans af fordums herlighed under Christian IV. Han omtales meget rosende af sin tid og drog elever til sig langvejs fra. Den ganske unge Joh. Ph. Krieger studerede således hos ham (og Förster) fem år i slutningen af 1660erne og var hans vikar i Petri k. En enkelt komposition til

det svenske hofs pris, *Adeste virtutum* er bevaret i Uppsalas univ.s bibliotek.

Lorentz Schrøder. Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen III, 1877 160; VI, 1884 302. – Alb. Bartholin: *De scriptis Danorum*, 1666 97. Johann Mattheson: *Grundlage einer Ehrenforte*, Hamb. 1740 (ny udg. ved Max Schneider, Berlin 1910 (fot. opr. 1969)) 319f. [R. Nyerup] i *Athene I*, 1813 437f. Angul Hammerich: *Musiken ved Chr. IVs hof*, 1892. Samme: *Dansk musikhist.* indtil ca. 1700, 1921. *Sammelbände der internationalen Musikgesellsch.* VII, Lpz. 1905–06 245. – S. A. E. Hagens saml. til da. musikhist. i Kgl. bibl.

Johannes Schrøder. Johann Gabriel Doppelmayr: *Historische Nachricht von den Nürnbergischen Mathematicis und Künstlern*, Nürnberg. 1730 278f. Johann Mattheson: *Grundlage einer Ehrenforte*, Hamb. 1740 (ny udg. ved Max Schneider, Berlin 1910 (fot. opr. 1969) 147). C. Thrane: *Fra hofviolonernes tid*, 1908. André Pirro: *Dietrich Buxtehude*, Paris 1913 7 80f. Angul Hammerich: *Dansk musikhist.* indtil ca. 1700, 1921 201. L. Bobé: *Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen*, 1925 345 497. M. H. Schacht: *Musicus Danicus*, udg. G. Skjerne, 1928 51. – S. A. E. Hagens saml. til da. musikhist. i Kgl. bibl.

Nils Schjørring

Schrøder, Ludvig Peter, 1836–1908, højskoleforstander. *19.1.1836 på Christianssæde skovridergård, †8.2.1908 i Askov, begr. sst. F: skovrider Jens Peter(sen) S. (1782–1860, ~1° 1808 med Johanne Elisabeth Waldner (Wagner), ca. 1775–1832) og Frederikke Lovise Hviid (1803–39). ~24.9.1862 i Kbh. (Frels.) med Charlotte Caroline Elisa Johanne Wagner, *29.9.1842 i Rendsborg, †11.11.1904 i Askov, d. af kaptajn, senere oberstløjtnant Moritz Carl Friedrich August W. (1798–1849) og Margrethe Sophie Charlotte Manthey (1811–97). – Far til Ingeborg *Appel og Fr. *S. Bror til Johannes E. *S. S. stammede på mødrene side fra lollandske bønder. Både faderen og farfaderen var forstmænd. Faderens tjeneste hos Chr. Ditlev *Reventlow indgav fra barndommen S. en respekt for Reventlows indsats for oplysning og opdyrkning der ansprede til hans eget virke for hedeselskabet. Som tolvårig kom S. til Herlufsholm skole hvor den tidligt moderløse dreng fandt sit „andet barndomshjem“ og satte sig som fremtidsmål at blive lærer ved denne skole. Som student 1854 valgte han det teologiske studium og blev kandidat 1860. Det røre som Søren *Kierkegaards „Øieblikket“ fremkaldte hos S.s samtidige lod ham selv ret påvirket. Derimod blev han grebet da Sørenns bror P. C. *Kierkegaard på det første skandinaviske kirke-møde 1857 skarpt afviste et angreb som teologen A. G. *Rudelbach havde rettet mod N. F. S. *Grundtvigs kirkelige anskuelse. Det der greb S. var Kierkegaards levende tale hvis virkning på tilhørerne han senere sammenlignede med Henrik *Steffens' ved århundredets begyndelse. S.

var dog endnu ikke påvirket af Grundtvig selv. Han tog ivrigt del i studenterlivet og var medstifter af „samfundet“, en kreds inden for Studenterforeningen der søgte at højne dens møder. På disse traf S. Ernst *Trier, Jens *Nørregaard og Christoffer *Bågø; og sammen med dem dannede han 1858 „Lille theologicum“ hvor en halv snes studerende drøftede tidens kirkelige spørgsmål. På det næste skandinaviske kirke-møde i Lund september 1859 traf disse venner de to unge norske studenter Olaus Arvesen og Herman Anker, begge erklærede grundtvigianere. På vejen tilbage til København mødte de to nordmænd og deres nye danske venner Grundtvigs svigersøn P. O. *Boisen og deltog i den fællessang han ledede på skibet. Boisen opfordrede dem til at møde op hos Grundtvig på hans fødselsdag 8. september, og her blev Grundtvig – første gang hans hjem åbnedes for en større kreds – hyldet i taler af Arvesen og S. I vinteren 1860–61 fulgte vennerne ugentlige foredrag om kirkens historie – senere trykt med titlen „Kirke-Spiel“ – som Trier havde fået Grundtvig til at holde i sit hjem. Disse foredrag og kirkegang i Vartov gjorde S. og hans venner fra Lille theologicum til helhjertede Grundtvig-apostle. S.s gode kandidatexamen skaffede ham ophold på Borchs kollegium. Samtidig med at han her syslede med kirkehistoriske studier og var medhjælper ved Niels *Lindbergs Dansk Kirketidende blev han privatlærer for sin tidligere elev på Melchiorss skole, den vordende kunstner Axel *Helsted. Det gav S. anledning til fordybelse i Grundtvigs Nordens Mythologi fra 1832 som han genfortalte for sin elev. Og det gav ham igen mod til at sige ja da han i efteråret 1861 blev anmodet om at vikariere et par måneder for Rødding højskoles forstander Sofus *Høgsbro der var folketingsmand. Det var kun i nogle uger før jul at S. virkede som lærer på Rødding. Her blev han stærkt påvirket af en kritik der kom fra J. L. Knudsen, Jakob *Knudsens far. I Christen *Kolds ånd ønskede han at skolen skulle have et stærkere kristeligt-folkeligt præg end Høgsbro havde givet den. Da S. ikke lagde skjul på at han var påvirket af Knudsens kritik vakte det betænkelighed hos såvel Høgsbro som skolens grundlægger og formand Chr. *Flor der begge havde set et forstanderemne i S. Men i sommeren 1862 hørte Flor S. holde et velafbalanceret foredrag i det grundtvigske Danske samfund om skolens formål. Efter det blev alle betænkeligheder overvundet og S. antaget til Høgsbros efterfølger som forstander.

Trods sin unge alder og korte erfaring som ungdomslærer virkede S. fra første færd som en moden og selvstændig skolemand. Tidligere på året

1862 havde han besøgt Kolds skole og var blevet betaget af hans åndsborne og vækkende tale, og på en række punkter tog S. ved lære af Kold, især da Rødning-lærerne efter fredsslutningen 1864 brød op fra Rødning og med Flors billigelse og energiske støtte 1865 flyttede deres skolevirksomhed til Askov lige nord for Kongeågrænsen. I et lejet stråtekt hus der mindede mere om Kolds første skole end om de herskabelige rammer i Rødning fulgte S. Kolds eksempel: Han holdt skole for unge mænd om vinteren og for unge piger i tre sommermåneder, han lod eleverne bo og spise på skolen – så hurtigt det lod sig gøre – og han gav det vækkende og kristelige element en større plads end det havde haft på Høgsbros Rødning. Et forbilledligt nyt træk var fru S.s evne til som „højskolemor“ at give skolelivet et mere hjemligt præg end det havde haft hos den endnu ugifte Kold. På et væsentligt punkt adskilte Askov sig fra Kolds skole. Kold havde nok dygtige medlærere, men det var ham der stillede sig i forgrunden og prægede skolen. Da S. blev forstander i Rødning skete der samtidig et skifte i lærerkredsen. Vennen fra Borchs kollegium H. "Nutzhorn og landøkonomen Rasmus Fenger blev S.s medlærere, og fra nu af hævdede S. at han som forstander blot var „den første blandt ligemænd“. Især Nutzhorn supplerede ham fortrinligt. Han var en god historielærer, og som komponist og sanglærer gjorde han en banebrydende indsats ved at give folkesangen en plads på Askov der gav genklang på alle grundtvigske folkehøjskoler hvor man flittigt brugte de „Historiske Sange“ som Nutzhorn og S. samdrægtigt havde udgivet 1872.

S.s undervisning efterlignede ikke Kolds. En af dem der kendte begge, nordmanden Christopher Bruun, karakteriserede den 1867 således: Hvad S. ville sige til sine elever gemte sig halvt inde mellem hans stof og virkede dog fuldt så stærkt på tilhørerne som den direkte tale der lød fra Kold. Ganske vist kunne S.s grundigt forberedte foredrag virke knastørre, men sjældent talte han uden at magnetiske elementer tiltrak tilhørernes sind. Hans stof var samlet i to emnegrupper der skiftevis blev taget op hveranden vinter. Der var først verdenshistorien. S. udgav selv i 1876–77 og senere en lille verdenshistorie til skolebrug. Den havde titlen *Menneskeslægten Levnedsløb*. Den trykte bog virker i dag som en mat efterklang af Grundtvigs verdenshistorier og krønikerim. S.s andet hovedemne var Nordens mytologi. Også her var han inspireret af Grundtvig. Men her var han i sit es. Der foreligger talrige vidnesbyrd, bl.a. fra sønderjyden H. P. "Hanssen, om at disse foredrag var „fulde af livsvisdom, vækkende, manende og folkeopdragen-

de i ordets bedste forstand“. En anden elev, Povl "Hansen fra Vallekilde, glemte aldrig at han som 18-årig hørte S.s betagende udlægning af fortællingen om Thor der vover sig ud på dybet mens jætterne fanger flyndere på fladstranden. Men sine mytologiske foredrag lod S. aldrig trykke. Som et eksempel på hans hæderlighed kan anføres at da Holger "Begtrup som ung Askovlærer 1882 orienterede om videnskabelige undersøgelser der rokkede ved mytologiens nordiske oprindelighe d lod S. myterne træde i baggrunden og tog få år efter *Danmarks Hjælpeskilder og Næringsveje* op som foredragsemner. Og dem lod han trykke 1894–97.

Som højskolemand havde S. sin styrke i foredragsformen. Han kunne tale til de unge, men ikke med dem. Hans væsen kunne virke brysk og kolerisk. Da Begtrup kom til Askov fandt han hans alvor udtrykt i „hans udvortes holdning, især i det kraftfulde hoved der sad så tæt på de brede skuldre og var omgivet af den kulsorte hårfylde som helt skjulte hans hals og ligesom gjorde hans buste mere ubevægelig“. Alligevel havde S. helt fra sin ungdom været et selvfølgelig samlingspunkt i kammeraternes kreds. Som Askovs forstander blev han det i en menneskealder inden for den danske folkehøjskole. Askovs stilling blev styrket ved ansættelsen af fremragende lærere, især fra 1878, da Jens Nørregaards veltalende opfordring ved et grundtvigsk møde i Tivoli til at virkeliggøre Grundtvigs gamle plan om en statshøjskole i Sorø af S. og hans venner Ernst Trier og Jep "Fink behændigt blev transformeret til at gøre Askovs vinterskole til en „udvidet højskole“ anlagt for viderekomne og helst flerårige elever, fra 1885 også kvindelige elever. Her fik ansættelsen 1878 af den fremragende fysiker Poul "la Cour den betydning at det historiske perspektiv som S. tillagde så stor værdi nu også blev anvendt på naturvidenskaberne. Undervisningen i dansk sprog og litteratur undergik en fornyelse da de unge lærere Jakob Knudsen og Begtrup først i 1880erne blev knyttet til skolen. Fra 1868 havde S. selv stået som skolens ejer selv om den i 1869 havde fået navnet „Flors højskole“. I 1898 blev den omdannet til en selvejende institution med S.s forbilledlige fundats. Den pålagde bestyrerne at holde skolens gang „i det spor hvori den er kommet med de forbedringer som de skiftende tider måtte kræve. . . således at den altid kan fortjene navn af en god dansk folkehøjskole“.

Det kunne ikke undgås at „de skiftende tider“ skabte S. vanskeligheder. Politisk stod han N. J. "Termansen nærmest, men da regeringen Estrups første provisoriske finanslov kom 1877 førte Askov an i protestpolitik. Lærerne besluttede at

skolen ikke ville søge statsunderstøttelse under provisoriet, og denne holdning blev fulgt af en række grundtvigske skoler. Da det næste provisorium indtraf 1885 advarede venstreførerne mod at gentage dette skridt. De bad S. indkalde til et møde – det første i S.s tid – hvor samtlige højskoleforstandere skulle komme til stede. Mødet fandt sted i Odense og blev ledet af S. Her fulgte et stort tal af skolerne hans forslag om trods alt at søge de bevillinger som folkets repræsentanter ville yde dem. Under den skærpede politiske kamp tog S. også i sin undervisning stilling mod regeringen, og det havde til følge at ministeriet slettede den særlige bevilling Askov havde fået til den udvidede højskole. 1886 lod S. sig i Termansens sted vælge til landstinget. Men han hørte til den moderate fløj der endnu havde svært ved at gøre sig gældende, og allerede i 1890 trak han sig tilbage. Det hang også sammen med at han vanskeligt kunne undværes på Askov. Den radikaliserende i elevernes kreds som provisorietilstandene havde fremkaldt var faldet Askovlærerne for brystet. Lad gå at eleverne var politisk radikale, men det gik ikke an at de højlydt gav til kende at de var fritænkere, og at de fandt lærernes religiøse holdning snæver. Allerede på Tivolimødet 1878 havde S. udtalt ønsket om at den skole der skulle danne brændpunktet for de grundtvigske skoler – underforstået Askov – kunne blive „et bolværk mod den moderne positivistiske retning“. To år senere havde S. på et møde med andre højskolefolk spurgt hvad der kunne gøres for at forebygge at fritænkernes bøger blev læst af højskoleungdommen. Han svarede selv at det kunne ske ved at få bøger frem der kunne aflede ungdommens opmærksomhed fra den skadelige litteratur. Som eksempel anførte han den bog han selv havde skrevet om den grundtvigske præst Mads Melbye. Men derved blev S. en skydeskive for Morten Pontoppidans ætsende kritik, og kritikken voksede, da Askovlærerne under indtryk af elevernes holdning 1890 – i S.s fraværelse – bekendtgjorde at elever der ikke delte „det grundsyn på menneskelivet og kristenlivet der bliver gjort gældende i foredragene“ ikke var velkomne. Nu var det især V. Brückers angreb Askovs holdning, og S. måtte stå for skud skønt det var Begtrup der havde udformet den famøse erklæring – som han siden fortrød.

Kritik gjorde altid S. forknyt. Men i løbet af 1890'erne sejlede skolen – nu med svigersønnen Jacob Appels støtte – atter i smult vande, og den altid flittige S. kunne påny kaste sig ud i udadvendt virksomhed. Det havde han gjort helt fra begyndelsen. Allerede i Røddingtiden havde han åbnet skolen for møder med egnens folk. Det

fortsatte i Askov med månedlige møder. Om sommeren blev der i en række år holdt lærermøder af et par ugers varighed, fra 1873 flere dages efterårsmøder „for bosatte folk“. De kom til at danne mønster for hele landet omtrent op til vore dage. Som et særligt bindeled til Sønderjylland, hvorfra skolen fik mange elever, blev der fra 1865 holdt årlige grundlovsmøder i Skibeland nær Kongeågrænsen. – Det venskab S. havde sluttet med de norske grundtvigianere 1859 førte til nært samspil med de første norske folkehøjskoler. Gentagne gange kom S. til Norge, og norske højskolefolk gæstede hyppigt og længe Askov. Det var på et møde om højskolesagen i Kristiania 1872 at S. i lidt ændret form gentog det løsen for folkehøjskolen han året før havde givet på et nordisk kirkemøde i København. Her havde han sagt: „Der hvor lærernes evner og lærlingenes trang mødes til en given tid – der ligger skolens gerning.“ I Kristiania lød det: „Der hvor folkets trang . . . møder lærernes evne – der ligger højskolens gerning.“ Omformningen afspejler en gradvis ændring i S.s opfattelse: Til at begynde med lagde han ligesom Kold vægt på at vække den enkelte elev til et rigere personligt liv. Efterhånden ønskede han i stigende grad – og i Grundtvigs ånd – „kærligheden til samfundet“ styrket. Når det gjaldt dette formål lå det nær at søge føling med de første svenske folkehøjskoler. Men det skete først 1883 og på Nørregaards initiativ. S. tog dog ivrigt del i alle de nordiske folkehøjskolemøder, og da der i 1890'erne også blev oprettet folkehøjskoler i Finland søgte deres første forstandere alle til Askov for at hente inspiration – også fra sønderjydernes nationale eksistenskamp som mindede dem om deres egen. S.s sidste værk var en bog om *Den nordiske Folkehøjskole*. Den kom i unionsbruddets år 1905 – uden omtale af de mislydte dette brud havde fremkaldt i de nordiske folkehøjskoler samspil.

Aldrig blev S. træf af at understrege historiens værdi som dannelsesmiddel. Sammen med nordmænd, især Viggø Ullmann, og danske højskolemænd og videnskabsmænd stiftede han 1875 Selskabet for historiske kildekrifters oversættelse til modersmålet – et selskab der stadig trives – og i 1901 gav han stødet til oprettelsen af Ribe amts historiske selskab. Det blev forbillede for alle senere oprettede historiske amtssamfund i landet. Selv skrev S. en række historiske skrifter, især biografier over grundtvigske foregangsmænd som Peter Larsen Skræppenborg (1875), Mads Melbye (1879), Ludvig Helveg (1884), Ernst Trier (1894), Chr. Flor (1896) og hans egen hustru (1905). Hertil kom bøger om Ewald, Baggesen, Oehlenschläger og Grundtvig. S.s skriftli-

ge flid var enorm, men teksterne blev ofte tunge. Alene i årene 1889–91 nåede S. at skrive 42 artikler i sit eget tidsskrift *Danskeren* samt 28 i *Højskolebladet* som han leverede bidrag til fra dets start 1876 til sin død. Igennem 24 år var han virksom medredaktør af tre tidsskrifter der fulgte efter hinanden: *Nordisk Maanedsskrift* (1871–83), *Historisk Maanedsskrift* (1883–88) og *Danskeren* (1888–94). – En tilsvarende virksomhed udfoldede S. på en række af folke- og kirkelivets områder – med udgangspunkt i Askov, ikke blot ved højskolen men også i den mønstergård han fra 1871 ejede i landsbyen. Han medvirkede til oprettelse af Statens forsøgsstation i planteavl i Askov, til oprettelse af sløjdskole og væveskole efter svensk mønster, til dannelse af frimenighed i Rødding (1874) og valgmenighed i Askov (1899), og på højskolen blev der uddannet præster og missionærer til fjerne lande. I sine senere år var S. stærkt optaget af hedeselskabets virksomhed. 1890 kom han ind i repræsentantskabet, og efter E. "Dalgas" død 1894 blev han medlem af selskabets tremandsbestyrelse. Han var også ophavsmand til Dansk skoleforening 1886 hvor R. J. "Holm" blev formand, og han var medstifter af Ribe amts plejeforening. Så sent som i 1904 – da han var svækket af sukkersyge – blev S. medlem af det kirkelige udvalg. Men her blev han angrebet af Morten "Larsen" for at svigte det grundtvigske frihedssyn – som Brücker og Pontoppidan tidligere havde angrebet ham. Undertiden kunne hans dømmekraft svigte, men ingen kan frakende S. æren for fra en beskedne begyndelse i en fattig sydjysk landsby at have opbygget Nordens største folkehøjskole og dermed og derudover at have bidraget væsentligt til højnelen af folkeoplysningen og ikke mindst vækkelsen af ansvarsfølelsen hos den danske bondestand hvorfra Askov fik sine fleste elever. Han var skolens forstander indtil to år før sin død da Jacob Appel blev hans efterfølger. – Tit. professor 1906. – R.1892. □Afbildet på H. Dirckinck Holmfelds litografi *Lille Theologicum*, 1860, og på fortegn. dertil, samt på et andet gruppelitografi. Træsnit 1884. Litografi af I. W. Tegner, 1887, efter foto. Buste af Aksel Hansen, 1894. Litografi af Harald Jensen, 1896. Buste af Rasmus M. Andersen, 1902 (Askov højskole). Afbildet på E. Henningsens mal. Fra Askov højskole, 1902 (Fr.borg), gentagelse (Ribe mus.). Mal. af Joakim Skovgaard, 1906 (Askov højskole), tegn. af samme. Træsnit af H. C. Olsen, 1907. Teg. af Emil Krause. Avistegn. Foto. – Mindesmærke efter tegn. af J. Skovgaard, 1910 (Skibelund krat). S.s plantage anlagt 1913 (ved Flyndersø i Sevel sg.).

Kilder. L. S. i *Gads da. mag.* I, 1906–07 417–30. Breve i *Dansk udsyn*, 1941 15–28. Højskolens ungdomstid i breve, udg. Roar Skovmand II, 1960 3–119. *Lit.* Højskolebl. XXXI, 1906 65–80 115–42; 1908 201–32 255–68. H. Nutzhorn sst. 1912 145–56; Lars Bækhoj m.fl. sst. 1936 41–45 66–70. Holger Schrøder sst. 251–55. Holger Begtrup: L. S., 1913. [Konrad Jørgensen m.fl.] Askov folkehøjskole 1865–1915, 1916 = Askov lærlinge 1915. Jørgen Nissen: *Ti levnedsløb*, 1919 272–307. Even Marstrand: *Omkr. Askov*, 1924 29–50. Vald. Brücker: *Mit livs vej II*, 1926 240–47. H. P. Hanssen: *Et tilbageblik I*, 1928 104. Elise Konstantin-Hansen: *Små kapitler af et langt liv*, 1935 (4. udg. 1964) 81–87. Fr. Schrøder: L. S.s liv og gerning I–II, 1935–36. Ingeborg Appel m.fl. i *Dansk udsyn*, 1941 1–14. Jørgen Bukdahl sst. 1958 170f. Roar Skovmand: *Folkehøjskolen i Danm.* 1841–92, 1944 især 140–49. A. Pontoppidan Thysen: *Den nygrundtvigske bevægelse I*, 1958. Samme i *Humanister i Jylland*, red. Gustav Albeck, 1959 231–42. Hans Lund: *Askov højskole 1865–1915*, 1965. *Papirer* i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Roar Skovmand

Schrøder, Povl, 1894–1957, maler. * 17.7.1894 i Kbh., † 12.4.1957 i Positano, Italien, begr. Tårbæk kgd. F: assistent i justitsministeriet, cand.jur., senere departementschef, nationalbankdirektør Frits "S. (1866–1936) og Astrid Koefoed (1869–1955). Ugift.

S. voksede op i et miljø med forståelse for kunst og forberedtes tidligt for akademiet af Hans "Henningsen" som gjorde ham bekendt med såvel den klassiske som den nyeste franske kunst. Efter studentereksamen 1912 blev S. straks optaget på kunstakademiet hvor han gik til 1915 hos L. "Tuxen" hvis assistent P. "Rostrup Bøyesen" han dog havde mere glæde af. Afgørende for hans udvikling blev imidlertid vinteren 1915–16 på Harald "Gierskens" malerskole. Ikke mindst da han i foråret 1914 på sin første studierejse til Paris, hvor han var sammen med Thorkild "Henningsen" og Svend "Rathsack", havde modtaget stærke indtryk ved mødet med den nye franske kunst. – 1919–20 gennemrejste han Italien og studerede særlig antikkens og førrenæssancens billedkunst. I Firenze traf han Olaf "Rude" som blev hans nære ven, og de fortsatte sammen til Assisi. Sommeren 1921 tilbragte han i Gudhjem i selskab med Rude, Oluf "Høst", der havde opfordret ham til at komme til Bornholm, og Karl "Isakson", og samtalerne her om konstruktion og farve hos Cézanne, Van Gogh og Matisse blev af den største betydning for de unge, og dermed for „Bornholmerskolen“. – Evnen til med få midler at karakterisere det væsentlige i et motiv og ærligheden i arbejdet er betegnende for S. Hans natur- og figurbilleder bliver gennem en levende tegning stadig mere skitseprægede samtidig med at han udvikler sig koloristisk. Fra 1933 udstillede S. på Den frie udstilling, fra 1944 på Grønningen, men separatudstillingen 1941 i Kunst-

Schröder, Povl

foreningen bragte ham størst anerkendelse. Blandt flere udmærkelser kan nævnes Eckersbergmedaljen 1943 og hverv som formand for Kunstforeningen 1949–50 og medlem af akademirådet 1948–50. Arbejder af S. var med på adskillige større udstillinger også i udlandet, og han er repræsenteret på en lang række danske og skandinaviske museer. – S. har også skrevet om sin samtids kunst, bl.a. om Carl Kyllberg som var hans sommernabo i Ålsgårde (Aarstiderne, 1941), og om Erik Hoppe (sst. 1942). □Foto.

P. S. Et udv. af billeder m. indledende tekst af Poul Utenreitter, 1949 = Vor tids kunst XLIX. – Pierre Lübeker i Politiken 13.4.1957.

Elisabeth Fabritius

Schrödersee, Johan Christian, 1754–1801, søofficer. * 5.10.1754 i Kbh. (Frue), † 2.4.1801 om bord i „Indfødsretten“ på Kbh.s red, begr. i Kbh. (krigergraven på Holmens kgd.). F: toldinspektør, justitsråd Werner Schröder (1720–58) og Johanne Fischer (1717–1802). Adlet 3.11.1777 med familienavnet. S. Ugift.

S. blev kadet 1769, sekondløjtnant 1773, premierløjtnant 1781 og kaptajnløjtnant 1784. Efter forskellige togter som subaltern officer kom han 1778 i engelsk tjeneste under den nordamerikanske frihedskrig, deltog i Vestindien i adskillige søslag mod den franske flåde og modtog en meget anerkendende anbefalingsskrivelse fra admiral Rodney. Han blev imidlertid syg 1782, lå længe i London og søgte derefter at genvinde sit helbred ved et engelsk badested. Først 1784 kunne han vende hjem og genoptage sin tjeneste. 1788 var han chef for kavaleriprammen Aggershus under krigsudrustning, n.å. blev han generaladjutant hos kongen med anciennitet fra 1784, 1793 chef for briggen Glommen der konvojerede danske skibe til Kap Finisterre og tilbage, og n.å. næstkommanderende i fregatten Thetis. Her blev S., hvis helbred siden hans lange sygdom i England ikke var godt, atter syg og måtte derfor 1796 søge sin afsked der meddeltes ham med kaptajns karakter. Under slaget på reden 2.4.1801 opholdt han sig i kronprinsens følge på batteriet Sextus da der kom efterretning om at chefen for blokskibet Indfødsretten, kaptajn A. de Thurah, var faldet. S. tilbød straks at gå om bord for at overtage kommandoen, og kronprinsen modtog tilbuddet. S. faldt i det øjeblik han gik over falderebet på Indfødsretten. □Stik af G. Haas efter tegn. af Jens Juel. Tegn. i samme type, men i uniform (Kgl. bibl.). Afbildet således på litograferet mindeblad 1848 for slaget 1801 og i træsnit 1874. – Mindesøjle på batteriet Sextus, gengivet i træsnit af H. P. Hansen.

Danm.s adels årbog XLIII, 1926 II 55f. P. C. Bundesen i Tidsskr. for søvæsen LXXII, 1901 228. Olav Bergersen: Nøytralitet og krig II, Oslo 1966. E. Borg i Marinehist. t. V, 1972 16f.

Th. Topsøe-Jensen*

Schrøter, Johan Henrik, 1771–1851, præst, oversætter, folkemindesamler. * 25.2.1771 i Tórshavn, † 14.11.1851 sst., begr. sst. F: landkirurg Christian Gottlob Schrøder (1724–81) og Anna Elisabeth Hammershaimb (1740–80). ~ 6.10.1801 i Tórshavn med Mariane Sophie Hammershaimb, * januar 1773 i Tórshavn, † 14.7.1828 sst., d. af landfoged Wenceslaus H. (1744–1828) og Armgard Maria Svabo (1737–1808).

S. gik i Tórshavns latinskole 1784–90 hvorefter han blev sendt til Slagelse lærde skole. Herfra blev han student 1791 og lagde sig ved universitetet først efter lægevidenskaben, men slog senere om og tog teologisk attestats 1796. Året efter blev han kapellan på Suðuroy hvor han 1804 beskikkedes til sognepræst. Fra dette embede måtte han på grund af mislige forbindelser med smughandlere tage sin afsked 1826 og bosatte sig derpå i Vágur, men flyttede 1828 til Tórshavn hvor han levede resten af sit liv, travlt beskæftiget med litterært arbejde. – S. hvis far stammede fra Schlesien var på mødrene side i slægt med såvel J. C. *Svabo som V. U. *Hammershaimb. I sit virke for Færøernes sprog og nationale kultur danner han et mellemlid mellem disse to fremragende mænd. Han var ganske vist ikke i stand til som sprogmand at fortsætte Svabos arbejde, heller ikke havde han Hammershaimbs kundskaber og æstetisk sikre blik, men han blev med hensyn til færøsk prosa en pioner og som vise-samler indlagde han sig store fortjenester. – Skønt S. var meget produktiv med sin pen – han var vel Færøernes flittigste brevskriver – har han kun udgivet få ting. Vigtigst er hans to oversætterarbejder *Evangelium Sankta Matthæussa, aa Førisk o Dansk*, 1823 og den færøske tekst i C. C. Rafns Færeyinga Saga, 1832. I øvrigt kan foruden artikler i aviser og tidsskrifter nævnes hans *Samling af kongelige Anordninger og andre Documenter, Færøerne vedkommende*, 1836, samt *Efterretninger om Byen Thorshavn*, 1836. – S.s optegnelser af folkeviser skyldes nok H. C. *Lyngbyes og P. E. Mullers initiativ, men det må ikke glemmes at så at sige hele stoffet i Lyngbyes Færøiske Qvæder, 1822 stammer fra S.s hånd, og alligevel er dette kun en brøkdel af hans vise-samlinger. S. var på dette område ikke alene en flittig, men også en dygtig samler som har gjort sig fortjent af i sidste øjeblik af have optegnet sjældne viser, ikke mindst rester af middelalderens religiøse digtning på færøsk. Også folke-

sagn har han optegnet, nogle er trykt i Antiquar. Tidsskr. 1849–51, 1852, men som Gustav Storm har påvist i Norsk Historisk Tidsskrift 2.r.IV, 1884 er hans historiske sagn et sådant væv af ægte tradition, læsning og gisninger at de praktisk talt er uden værdi for forskningen. Den samme anke kan vist ikke med føje rettes mod de mere lokale sagn som også findes optegnede med hans hånd. □Daguerreotypi 1849 (British Museum). Foto.

Breve fra og til C. C. Rafn, 1869 311–15. Breve fra S., udg. A. Degn i Varðin XVII, Tórshavn 1937 34–47. – C. F. Nielsen: Stamtv. over familien Hammershaimb, 1876. Gustav Storm i Hist. t. 2.r.IV, Kria. 1884 253–72. Chr. Matras: Føroysk bókmentasøga, 1935. Samme i Varðin XVI, Tórshavn 1936 181–87. Samme i J. H. S.s optegn. af Sjørðar kvæði, 1951–53 = Færoensia III. Samme i Evangelium Sankta Matteusar I–II, Tórshavn 1973. Færøerne I–II, 1958. John F. West i Mondul III, Tórshavn 1977 nr. 1 30f. Sv. Grundtvig: Dansken på Færøerne, udg. Hans Bekker-Nielsen, 1978. Árni Dahl: Bókmentasøga I, Tórshavn 1980.

Chr. Matras

Schubart, Herman, baron, 1756–1832, diplomat. * 14.1.1756 i Odense, † 27.1.1832 på Sollerup, begr. i Øster Hæsinge. F: oberstløjtnant, senere deputeret Carl Rudolph S. (1714–59, ~1° 1744 med Marie Elisabeth v. der Maase, 1722–46) og Inger Løvenskiold (1732–1808). ~ 10.8.1789 i Haag med Jacoba (Jacqueline) Elisabeth Wieling, * 10.9.1764 i Utrecht, † 5.2.1814 på Montenero ved Livorno, d. af rådsherre Carel Balthasar W. og Johanne Christina Martens. – Bror til Charlotte *Schimmelmänn.

S. var fra ung bestemt til den militære karriere og gjorde 1772–80 tjeneste i fodgarden, fra 1773 som premierløjtnant. Derfra slog han over i den diplomatiske løbebane, idet han 1780 modtog udnævnelse til legationssekretær i Dresden. Herfra forflyttedes han 1784 til Haag og avancerede 1789 til gesandt i Holland. I denne stilling udførte han gennem ni vanskelige revolutionsår et ganske udmærket arbejde. Han lærte at tale flydende hollandsk, og han kom ved sit ægteskab i kontakt med en række fremtrædende personligheder i Holland. 1798–1800 virkede S. som gesandt i Madrid, men det lykkedes ham ikke at opnå enighed med den spanske regering om de toldstridigheder der var de to lande imellem. Efter et fornyet kort ophold i Holland hvor han forhandlede om et statslån, og et besøg i Kbh. drog S. 1802 til Italien idet regeringen på hans eget forslag havde udnævnt ham til „Generalintendant for de danske Handelsanliggender i Italien“. I denne stilling var det hans hverv at være mellemed mellem de forskellige italienske regeringer og dansk-norske købmænd. Han skulle navnlig interessere sig for levanthandelen,

indberette om, hvilke varer der med fordel kunne afsættes i disse egne, og føre nøje tilsyn med de forskellige dansk-norske konsulter. Med ufortrøden flid gennemrejste S. de forskellige italienske provinser og skaffede sig udmærkede forbindelser, således at dansk-norske købmænd vandt indpas, navnlig i fragtfarten mellem Italien og de levantinske havne. Ved hans ankomst var dansk-norske skibe så godt som ukendte i Det ioniske hav, men efter fem års arbejde kunne han indberette, at nordiske redere drev indbringende forretninger i disse fjerne egne. Også Adriaterhavskysten fik han åbnet for dansk-norsk skibsfart.

Ved Norges adskillelse fra Danmark ophørte S.s virksomhed som generalintendant, og hans hustrus snart påfølgende død medførte at den hidtil så virksomme mand slappede fuldstændig af. I de følgende år førte han et noget omflakkende liv uden alvorligt arbejde. 1819–21 virkede han som rejsedelesager for prins Christian Frederik (Chr. VIII) og gemalinde, et hverv der hidførte hans fuldstændige økonomiske ruin. Dette svækkede hans stilling, og da han desuden som midlertidig gesandt hos kongen af Napoli indtog en mere liberal holdning end regeringen fandt passende, var yderligere diplomatisk avancement udelukket, og han blev kaldt tilbage. Man lod ham beholde gagen, men denne gik fortrinvis til afbetaling af gæld. – S. hørte utvivlsomt til de dygtigste inden for det danske diplomatkorps, og hans indsigter navnlig i økonomiske spørgsmål var betydelige. Ved siden heraf var han meget kunstnerisk interesseret, og han blev en udmærket støtte for flere af tidens danske kunstnere som da opholdt sig i Rom. Ved sine gode forbindelser skaffede han Bertel Thorvaldsen adgang til de bedste italienske familier, og under ophold i Kbh. talte han varmt hans sag hos kronprinsen og akademiets præsident, Christian Frederik. Det skyldtes ligeledes S., at Thorvaldsen kom til at yde sit bidrag til det nye Christiansborg slots kunstneriske udsmykning. Også oldforskeren Georg *Zöega havde en trofast ven i S., og efter hans tidlige død tog S. sønnen Frederik i huset hos sig. – Efter sin hjemkomst tog S. ophold på Sollerup på Fyn, nær søsteren Sybille (se Ludvig Rentflow, 1751–1801) på Brahetrolleborg og slægtingene på Arreskov. I sine sidste år var han travlt beskæftiget med at nedskrive en beretning om sit levned der havde form af en række opdigtede breve fra ham til søsteren. Manuskriftet, der bærer titlen *Biographie d'un diplomate de 50 ans avec des anecdotes historiques et politiques*, findes nu i Det kgl. bibliotek. Inden for vennekredsen gik S. under navnet „den lille Ekscellence“, og når han ved festlige

lejligheder optrådte i galla, ødselt strøende omkring sig med vittige anekdoter og ivrigt kurtiserende de unge damer, følte selskabet sig for et øjeblik på ny sat tilbage til det elegante århundrede. – Æresmedlem af Videnskabernes selskab 1806, af kunstakademiet 1815. – Kammerjunker 1776. Kammerherre 1789. Gehejmekonferensråd 1815. Friherrepatent 1811. – Hv.R.1803. □Pastel af J. H. Schrøder, gentagelse (Arreskov). Mal. ca. 1803 (Fr.borg). Voksrelief af G. A. Santarelli, 1803 (Fr.borg; Helsingborg mus.). Voksrelief måske af Carl Lode. Buste af B. Thorvaldsen, 1804 (Thorvaldsens mus.). Malet med hustru af Pietro Bienvenuto, 1814, kopi af Knud Larsen, 1906 (Fr.borg). Afbildet på relief tiltænkt epitafium for hustruen af Thorvaldsen, 1814 (Thorvaldsens mus.). Malet af C. A. Jensen, 1819. Mal. af J. L. Lund (Fr.borg). Tegn. tilskrevet J. F. Clemens (sst.). Kamé signeret E. M.

Fonden ad usus publicos II, 1902 58 433. Revue hispanique IX, Paris 1902 393–439 (breve fra S.). Pers. hist. t. 11.r.IV, 1943 1–48 (breve fra G. Zoëga og Fr. Münter); V, 1944 88f (brev fra Thorvaldsen). – C. E. A. Schøller sst. 3.r.VI, 1897 231f (om slægten). Danm.s adels årbog LXIV, 1947 II 61–64 100. J. M. Thiele: Thorvaldsens biografi I–II 1851–52. A. D. Jørgensen: Georg Zoëga, 1881 121f. J. Bloch i Museum, 1890 257–90 423–48. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I–X, 1895–1931. Axel Linvald: Kronprins Frederik og hans regering I, 1923 (fot. optr. 1978). Rikard Magnussen: Thorvaldsens livsanskuelse, 1936 113–60. Rom og Danm. gennem tiderne, red. L. Bobé II, 1937. Else Kornerup i Pers. hist. t. 11.r.VI, 1945 122. Danske gesandter og gesandtskabspersonale indtil 1914, udg. E. Marquard, 1952. Hist. medd. om Kbh. 4.r.IV, 1954–57 438 441 466 482 485 (overpræsident W. J. A. v. Moltkes optegn.). – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Harald Jørgensen

Schubothé, Johann Jürgen Heinrich, 1761–1828, boghandler. * 14.5.1761 i Kbh. (Petri), † 4.8.1828 sst. (Petri), begr. sst. (Ass.). F: tjener hos dr. v. Berger Georg Christoph S. (ca. 1722–61) og Maria Elisabeth Amelung (~ 2° 1772 med skrædder Johann Hendrich Bodenstern). ~ 23.7.1802 i Kbh. (Petri) med Anna Christina Petersen, * ca. 1765, † 15.5.1807 i Kbh. (Petri). Blandt de gamle københavnske boglader på Børsen var den af Frantz Christian Mumme omkring 1728 grundlagte en af de mest ansete; den lededes efter Mummets død 1759 af Johann Friedrich Heineck (d. 1780) og Johan Jakob Faber (d. 1792); efter Heinecks død indtrådte Andreas Nitschke som Fabers kompagnon. Det var af Nitschke, at S. i. l. 1795 købte bogladen for en årlig udbetaling af 400 rdl., som Nitschke oppebar til sin død 1814. – S. kom i huset hos livlæge J. v. Bergers kammertjener C. G. Goebel der sørgede for, at drengen 14 år gammel blev sat i lære hos Heineck & Faber; han blev der også, ef-

ter at hans læretid 1782 var udstået. Han var således velkendt både med sit fag og med den forretning, som han overtog og derefter førte videre under eget navn. Han drev den gamle boglade fremad med flid, rejste stadig til messerne i Leipzig og forøgede forlaget med skrifter, væsentlig af videnskabeligt og pædagogisk indhold. Blandt disse kan fremhæves Rasmus Rasks *Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprog*, 1811 og Jens Kragh Høsts *Geheimkabinetsminister Grev J. F. Struensee og hans Ministerium I–III*, 1824 (tysk udg. I–II, 1826–27). Om hans forlags betydelige udstrækning og karakter vidner de mange kendte forfattere i hans forlagskataloger: Jacob *Baden, Jens *Baggesen, Andreas *Birch, S. N. J. *Bloch, P. O. *Boisen, C. J. R. *Christiani, L. *Engelstoft, Anders *Gamborg, J. D. *Herholdt, J. W. *Hornemann, H. J. *Krebs, M. F. *Liebenberg, P. E. *Müller, Fr. *Münter, R. *Nyerup, J. *Paludan, Fr. *Plum, J. L. Rasmussen, N. D. *Riegels, B. F. *Rønne, M. *Saxtorph, C. F. *Schmidt-Phiseldeck, C. F. *Schumacher, P. F. *Suhm, F. *Thaarup, J. C. *Tode, M. *Vahl og E. *Viborg. Uden vanskeligheder blev hans liv dog ikke. Allerede få år efter sin etablering måtte han 1799 lide den tort ved en højesteretsdom at blive idømt en bøde på 500 rdl., fordi et i kommission hos ham udkommet anonymt skrift, *Repertorium for Fædrelandets Religionslærere I–V*, 1795–97 hvis forfatter, Malthe *Møller, han ikke ville navngive, havde fremført drøje og ud fra tidens lovgivning helt uberettigede beskyldninger for eftertryk mod Søren *Gyldendal. Så sent som 1819 måtte S., tvunget af de trykkede økonomiske forhold, bede sine kreditorer om henstand. Dog kom han atter til kræfter, og den almindelige agtelse som han nød – hofboghandler blev han 1804 – fik et smukt udslag ved den fest som „samtlige bod-lejere på Børsen“ gav for ham 10.5.1825, da han havde været 50 år ved boghandelen og „næsten daglig vandret i Børsens lokaler“, og hvor hans pris lød både i bunden og ubunden stil. Ved hans død tre år senere overtog hans svigersøn S. *Langhoff forretningen og førte den videre under det gamle firma-navn. □Akvarel, efter denne litografi 1861.

Dagen 20.5.1825. Conversationsblad I, s.å. 553–55. Jens Kragh Høst: Erindr., 1835 97 172 175 180. C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. II, 1870. Nord. boghandlertid. 27.12.1878. Otto B. Wroblewski sst. 11.12.1903. Jul. Gjellerup sst. 28.1.1909. H. Weitemeyer: Småting om boghandel og boghandlere i det 18. årh., 1908 34f. Otto Andersen: Tidsbilleder fra boghandelens verden, 1965. Aleks. Frøland: Den danske boghandels hist., 1974. – Papirer i Kgl. bibl.

Aleks. Frøland (Ove Tryde)

v.d. Schulenburg, Georg Ludwig

Schule, Georg Christian, 1764–1816, kobberstikker, raderer. * 7.10.1764 i Kbh. (Petri), † 9.7.1816 i Leipzig, begr. sst. F: klædefabrikant Johan Christoph S. (1741–1813) og Dorothea Elisabeth Wolf (1735–1801). ~ efter 1787 med Friderica Marianna Christiana Zirkenbach, * 28.7.1765 i Dessau, † 6.1.1847 i Leipzig, d. af parykmager Leopold Z. og Elisabeth Dorothea.

S. uddannedes til kobberstikker af J. F. *Clemens hos hvem han boede i fire år (ca. 1779–82) og besøgte desuden kunstakademiet hvor han fik den lille sølvmedalje 1782. Hans tidligst daterede arbejde, portræt af *Otto Thott*, er fra 1781. Formentlig har han været Clemens' medhjælper under udarbejdelsen af "Jægerspris-Mindesmærkerne" (1783) og i alt fald ved arbejdet på „Ægyptiske og romerske Oldsager“ (1782–86). Omkring 1787 bosatte S. sig i Leipzig og blev her til sin død; han blev 1790 immatrikuleret ved universitetet. Fra Kbh.-tiden kan nævnes nogle portrættik, stærkt påvirket af Clemens' kunst, illustrationer og vignetter i Chodowiecki-manér til bogudgaver af Johan Herman *Wessel, S. Richardson, T. G. Smollet etc., satiriske blade der virker temmelig dilettantiske, samt hans store og mest kendte arbejder: Roskilde domkirkes indre, kavalergangen i Rosenborg have (1785) og indgangen til Frbg. have (1786); på de to sidste, der er udført efter hans egne tegninger, ses en mængde let karikerede og i øvrigt ret ubehjælpssomt udførte portrættfigurer af kendte københavnske typer i broget blanding. At N. *Abildgaard, som ofte antaget, trods S.s signatur skal have leveret tegninger hertil, er usandsynligt. Ganske fine som grafiske arbejder er de to raderinger fra 1783 efter J. *Wiedewelts mindestøtte for J. H. E. *Bernstorff og Christian Vs sarkofag. – Efter bosættelsen i Leipzig beskæftigede S. sig især med bogillustrationer, titelblade, vignetter o.l.; nogle få portrætter kendes dog også. Bortset fra stikket af frihedsstøtten (1803) og portrætter af *Chr. II, 1805, Prins Christian (VIII)* fra 1815 og *Frederik VI, 1816* havde S. vist ingen forbindelse med Danmark efter 1787. I kobberstiksamlingen findes 64 stik og raderinger af S.

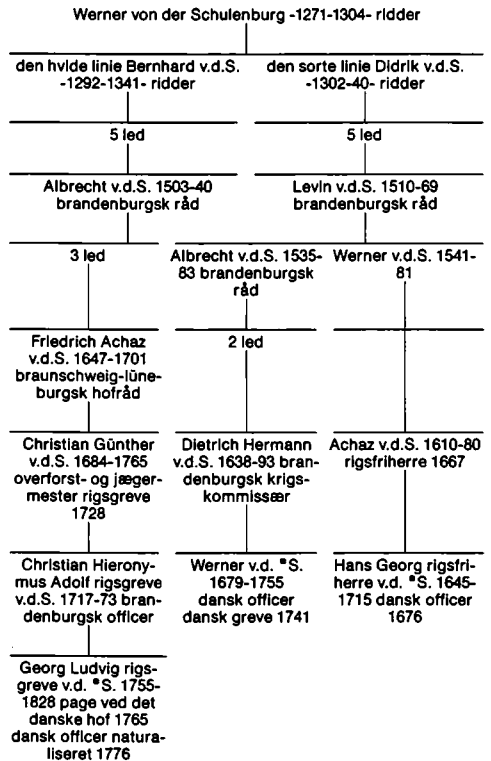
F. C. Krohn: Samlinger til en beskrivende fortegn. over da. kobberstik, raderinger m.m., 1889 (fot. opr. 1962). Leo Swane: J. F. Clemens, 1929. Jørgen Sthyr: Dansk grafik 1500–1800, 1943 (fot. opr. 1970).

Jørgen Sthyr*

von der Schulenburg
Tysk uradel.

Georg Schmidt: Das Geschlecht von der Schulenburg I–III, Beetzendorf 1897–1908.

Nils G. Bartholdy

v.d. Schulenburg, Georg Ludwig (Ludewig), rigsgreve, 1755–1828, officer. * 21.5.1755 i Bleckede ved Lüneburg, † 29.3.1828 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: oberstløjtnant, kar. oberst i hannoveransk tjeneste rigsgreve Christian Hieronymus Adolf v.d. S. (1717–73) og baronesse Sophie Charlotte v. Bülow (1734–78). ~ 17.3.1796 med Joachimine Francisca Wilhelmine v. Löwenstern, * 28.11.1760 i Kbh. (Garn.), † 5.2.1833 sst. (Garn.), d. af kaptajn, senere major Christian Friederich v. L. (1728–67) og hofdame hos hertuginde Louise Augusta af Augensteinborg Anna Sophia Cornelia Octavia v. Steuben (1731–1821).

v.d.S. kom 11 år gammel til Danmark som page hos Christian VII og blev 1772, efter at have været landkadet et år, sekondløjtnant i infanteriet, 1781 premierløjtnant, n.å. kaptajn, 1784 generaladjutant hos prinsen af Bevern og forblev hos denne i Tyskland til han 1788 formelt fik afsked som major for at følge den russiske hær i krigen mod tyrkerne, n.å. mod svenskerne i Finland, udmærkede sig særdeles og fik guld-kårde og Georgskorset. 1790 blev han kar. og virkelig major ved norsk afdeling (anciennitet 1789), 1793 tertsmajor ved regiment på Sjælland,

v.d. Schulenburg, Georg Ludvig

fik 1801 reserveret oberstløjtnants anciennitet og blev 3. stabsofficer, n.å. virkelig oberstløjtnant, 1806 kar. oberst, n.å. regimentschef, 1809 generalmajor. 1812 var han en tid kommandant i Kbh., blev 1813 brigadekommandør i den bevægelige armédivision i Holsten og s.å. under general J.v. *Ewalds sygdom afløser for general J. Th. *Wegener som kommandør for divisionen indtil prins Frederik af Hessen overtog denne hvorpå han atter overtog en brigade. Under divisionens (auxiliærkorpset) tilbagetog fra Mecklenburg viste han mønsterværdig omsigt og tapperhed; det var navnlig ham der kraftigt opfordrede prinsen til, koste hvad det ville, at slå sig igennem de fjendtlige korps der spærrede vejen til Rendsborg; sammen med den franske general Lallemand satte han sig i spidsen for sine stormkolonner og brød gennem den fjendtlige opstilling ved Sehested. Nyårsdag 1814 overtog han Glückstadt fra svenskerne og påbegyndte demoleringen af fæstningsværkerne og deltog dernæst i 2. auxiliærkorpsets udrykning hvorefter han blev kommandant i Kbh. og kommandør for garden til fods hvilke stillinger han beholdt til sin død. Han var generaladjutant hos dronningen mens Frederik VI deltog i Wienkongressen. Æresminde på graven. – R. 1813. K. 1814. S.K. 1815. DM. 1817. □ Litografi af L. Fraenckel og af P. C. Schøler. Efter sidstævnte træsnit 1873. – Gravmæle af G. F. Hetsch, 1828.

Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben I–IX, 1883–1902. – Georg Schmidt: Das Geschlecht von der Schulenburg II, Beetzendorf 1899 623–25. Dagen 5.4.1828. [W. M. C.] v. Meyn i Militært repertorium 2.r.II, 1844 123–66. Oberst Nic. Tidemand's optegn. om sit liv og sin samtid i Norge og Danm., Kria. 1881. [C. F. Frisenberg:] Fra krigen 1807–14, 1894 (ty udg. 1903) 73. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé V, 1902 207f. Gerh. Brammer: Livgarden 1658–1908, 1908.

Rockstroh*

v.d. Schulenburg, Hans Georg, baron, 1645–1715, officer. * 26.1.1645 på Beetzendorf, Sachsen, † 19.5.1715 på Lieberose ved Kottbus, begr. sst. F: baron Achaz (II) v.d.S. til Beetzendorf (1610–80) og Hedwig Sophie v. Veltheim (1607–67). ~ 28.3.1697 med Renate Sophie v.d.S., * 16.9.1674 på Apenburg, † 22.2.1743 på Lieberose, d. af landsdirektør i Altmark Dietrich Hermann v.d.S. til Apenburg m.m. (1638–93) og Amalia v.d.S. (1643–1713).

v.d.S. trådte 1676 i dansk tjeneste som oberstløjtnant i infanteriet, blev fanget i slaget ved Lund s.å., men flygtede fra fangenskab, skønt han havde givet revers hvad svenskerne med rette betragtede som ærestridigt. Han hævdede at være blevet dårligt behandlet, og efter nogen betæn-

kelighed og tilbud om frigivelse af en svensk officer af tilsvarende grad godkendte kongen hans forklaring og udnævnte ham til oberst. Ved stormen på Malmø n.å. blev han hårdt såret, 1678 deltog han med tre bataljoner i belejringen af Bahus, sendtes n.å. til Berlin i et militær-politisk hverv og blev s.å. brigader. 1681 blev han generalmajor, fik 1682 kommandoen i Oldenburg og blev derefter guvernør i „grevskaberne“. Skønt han havde gode udsigter til yderligere avancement og var velset af feltmarskal G. W. Wedel, tvang følgerne af hans sår ham til at søge afsked fra 1688, hvorpå han tog ophold på sine godser i Tyskland. – Hv. R. 1684.

Danske mag. 5.r.V, 1902–04 299 321 323. – Georg Schmidt: Das Geschlecht v.d. Schulenburg II, Beetzendorf 1899 431–34. N. P. Jensen: Den skånske krig, 1900. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær i Danm. II, 1916.

Rockstroh*

v.d. Schulenburg, Werner, greve, 1679–1755, officer, diplomat, overkrigssekretær. * 3.6.1679 på Apenburg, Sachsen, † 7.9.1755 i Kbh. (Holmens), bisat på Apenburg. F: landsdirektør i Altmark, krigskommissær Dietrich Hermann v.d.S. til Apenburg m.m. (1638–93) og Amalie v.d.S. (1643–1713). ~ 5.1.1723 med Catharine Margrethe Brockdorff, * 1697, † 24.1.1775, bisat i Slesvig domk. (~ 1° 1718 med Hieronymus v. Thienen til Maslev, 1585–1720), d. af gehejmeråd Wulf B. til Nør (1651–1732, ~ 1° 1678 med Ida Rumohr, 1662–93, ~ 3° 1708 med Elisabeth Christine Reventlow, † 1721 (~ 1° med Cai v. Thienen til Binebek og Borghorst, 1656–1701)) og Lucia Rantzau (1672–1707).

Efter studier i Utrecht og lange udenlandsrejser hvervede v. d. S. et kompagni til hertugen af Württemberg-Oels' dragonregiment i det danske hjælpekorps i Flandern m.m. og deltog indtil 1713 i alle store slag, blev 1705 sekond-, n.å. premiermajor, 1709 oberstløjtnant, 1711 kar., 1713 virkelig oberst og regimentschef. Han deltog dernæst i krigen i Nordtyskland, bl.a. erobringen af Wismar, og blev 1719 generalmajor, 1732 generalløjtnant. 1731–39 var han envoyé i Paris, men holdtes uden for de meget vigtige forhandlinger mellem Danmark og Frankrig i disse år. Samtidig var han en tid nominelt kommandør for garden til hest og blev 1738 kar. general af kavaleriet. 1741 fik han den meget indbringende stilling som kommandør for et korps i engelsk tjeneste i Hannover, men korpset var kun et halvt år ude. Han var temmelig egenrådig i sin kommandoføring og pådrog sig 1743 en skarp irettesættelse af Christian VI. Af Frederik V var han særdeles velset. 1747–53 var han atter kom-

mandør for garden til hest, blev 1748 feltmarskal og havde 1749 den militære overkommando under kongens rejse til Norge. 1753 afløste han grev Christian *Lerche som overkrissekretær for landetaten og l. deputeret i general- og kommissariatskollegiet, og trods sin fremskredne alder gik han med flid op i disse embeder. Han ejede betydelige godser både i Tyskland og i Holsten. 1741 blev han dansk greve. – Gehejmeråd 1731. Rang med gehejmeråder i konseillet 1747. – Hv. R. 1722. Bl. R. 1739. L'union parfaite 1750. □Min. ca. 1750 (Fr.borg). Mal. i samme type af L. Fischer, 1841 (sst.).

Georg Schmidt: Das Geschlecht v.d. Schulenburg II, Beetzendorf 1899. C. C. v. Krogh: Medd. om den kgl. livgarde til hest, 1886 363–67 393–98. Pers. hist. t. 3.r.I, 1892 254. Danske mag. 6.r.II, 1914–16 331–34 337f 342 345f 351 (Chr. VIs breve til M. Numsen); V, 1930 268 314 (Chr. Rantzaus breve til Hans Gram). Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben VI–VIII, 1920–27; X, 1934.

Rockstroh*

Schulin, Johan Sigismund, lensgreve, 1694–1750, udenrigsminister. * 18.8.1694 i Prichsenstadt i Bayern, † 13.4.1750 i Kbh. (Petri), begr. i Petri k. F: præst i Prichsenstadt, senere i Rosstall, Senior Ernst Georg S. (1658–1731) og Susanne Euphrosyne Baumgärtner (1670–1738). ~ 1° ca. 1725 med Anna Susanne Euphrosyne v. der Venne, * ca. 1700, † ca. 1728, d. af markgrevelig brandenburg-bayreuth-kulmbachsk råd Mauritius Hieronimus v.d.V. og Rosemunda Maria v. Händel til Poppenreuth og Rehau. ~ 2° 19.11.1732 i Kbh. (Nic.) med Catharina Maria v. Mesting, * 23.10.1714 i Kbh. (Nic.), † 2.6.1770 på Frederiksdal (Petri), d. af hofchef, oberst Alexander Frederik v.M. (1680–1737) og Christine Elisabeth Knuth (1675–1738, ~ 1° 1695 med amtmand, etatsråd Knud *Juel til Tåsinge, 1665–1709).

Efter universitetsstudier i Jena, Helmstedt og Leiden fik S. stilling som Hofmester hos de unge, løsslupne markgrever af Brandenburg-Bayreuth-Kulmbach, brødre til den danske kronprinsesse Sophie Magdalene. Allerede i denne vanskelige stilling tiltrak han sig kronprins Christians opmærksomhed, og efter sin hustrus død fulgte han den ældste af markgreverne til Danmark hvor han fik personlig forbindelse med kronprinseparret. Kort efter at Christian VI var kommet på tronen oktober 1730, udnævnte han S. til medlem af direktionen for generalpostamtet. Stillings indhold var mere politisk end hvad man i dag forstår ved et postmesterembede, da den indebar at han skulle kontrollere posten til og fra dem der kunne anses for statens (kongens) fjender, og staternes postkontorer var

i samtiden centre for den diplomatiske spionage. Samtidig blev S. etatsråd. 6.4.1731 blev han optaget i den danske adel. 1733 blev han sekretær i tyske kancelli. S.s indflydelse var langt større end hans embede, fordi Christian VI brugte ham til at kontrollere regeringen indefra. 1735 blev S. oversekretær i tyske kancelli, dvs. øverste embedsmand for hertugdømmerne og udenrigsminister. Samme år blev han medlem af overdirektoriet for det nyoprettede general-landets-økonomi- og kommercekollegium (handels- og industriministerium), 1736 blev han overdirektør i den nyoprettede kurantbank. 1737 fik han sæde i konseillet med titel af assessor, og sidst i 1738 blev S. gehejmeråd. Han må betragtes som regeringens egentlige leder, og hans stilling blev ikke røkket ved Christian VIs død. I sine sidste år høstede han nogle af sine største udenrigspolitiske triumfer, og han blev lensgreve 1750. Kort tid efter døde han efter en meget kortvarig sygdom.

Udgangspunktet for S.s indflydelse var hans nære og personlige forhold til kongefamilien. Han bevarede et godt forhold til både dronningen og hendes mor, der stod bag ham i håbet om gennem ham at få større indflydelse end hun havde hos den gamle regering. Christian VI kom hurtigt til at nære mistillid til sin første regerings deflations- og godsejervenlige politik og fra 1735 gennemførte en ny regering en merkantilistisk politik der sigtede på at styrke staten både internationalt og i det dansk-norske samfund. S. blev den centrale personlighed i den ny politik. Men samtidig med sin betydningsfulde stilling var han stadig dronningens rådgiver når hun skulle antage tjenestefolk, skrive formaningsbreve til sin yngste bror, og når hun skulle have orden på sin anstrengte økonomi. Han forstod også at behandle kongen med den ærbødighed og fasthed der betød, at Christian VI bevarede en fuldstændig tillid til ham. I udenrigspolitiske sager kunne Christian VI blive meget opfarende, når han følte sin kongelige ære gået for nær eller staten truet. S. talte så ikke kongen direkte imod, men sørgede for at sagerne blev udsendt, så at hans egne fornuftsargumenter kunne falde tungt. Inden for udenrigstjenesten styrkede han sin position ved efterhånden at udskifte de diplomater der hypigst skrev direkte til kongen med folk der skyldte ham deres karriere. Han bevarede et godt forhold til de andre regeringsmedlemmer ved at sørge for, at kongen afkrævede dem betænkninger om væsentlige udenrigspolitiske beslutninger, selvom S. i realiteten havde truffet beslutningerne forinden. Christian VI var stadig den formelle beslutningstager, men S. veg ikke tilbage for på egen hånd at indlede en politik der kunne føre til krig og først bagefter informere

kongen der dog altid accepterede. S. skabte sig sin magtposition ved aldrig at udfordre, altid forsigtigt tage de nødvendige personlige hensyn og stort set opnå gunstige resultater.

S.s udenrigspolitik bestod i en sikkerhedspolitik og en handels- og neutralitetspolitik. Sammen med de metoder han anvendte blev hans politik normgivende for Danmark-Norges udenrigspolitik i resten af århundredet. Derfor kan det være berettiget at tale om „det schulinske system“. Først Frederik VI afveg fra det og brød afgørende med det 1812. Bag S.s sikkerhedspolitik lå forestillingen om en magtbalance som han enten ønskede at forbedre ved at vinde udvidelser eller at bevare ved at hindre at andre stater ekspanderede. Når han ikke kunne hindre andres ekspansion prøvede han at bevare magtbalancen ved at skaffe kompensationer for Danmark-Norge. Således var S.s magtbalancebegreb ikke principielt fredeligt, men mådeholdent dynamisk, da det sigtede på ændringer inden for det internationale systems rammer. S. lagde i sin sikkerhedspolitik især vægt på, hvilke stormagter der kunne og ville øve indflydelse i det nordtyske bisystem der bestod af Prøjsen, Hannover og Danmark-Norge, og i det nordiske bisystem der bestod af Sverige-Finland, Rusland og Danmark-Norge. S. tillagde det nordtyske bisystem afgørende betydning for statens sikkerhed. Dernæst var det vigtigt, om England kunne sende en flåde ind i Østersøen. Når der var sikkerhed fra disse to kanter, ønskede han at vinde fordele i det nordiske bisystem. Den gottorpske hertugslægt krævede stadig deres tidligere del af Slesvig tilbage, og deres fjendskab blev fra 1742 en stærk hæmsko for S.s politik. De usikre politiske konjunkturer var et stort problem. S. løste det ved at føre et dobbeltdiplomati på både hemmeligt og officielt plan, således at han bevarede tilknytningen til modstående magtblokke. S. brugte direkte pres på andre stater for at vinde fordele, men foretrak at skabe pressionsystemer for at andre stater kunne anlægge det pres som Danmark-Norge alene var for svagt til at gøre effektivt. Særlig succes havde han med et dobbeltpressionsystem som medførte, at de to fjendtlige blokke i europæisk politik begge antog sig Danmark-Norges sag. Ud over „rene“ diplomatiske midler anvendte S. store summer på bestikkelse, efterretning og spionage. Hæren og særlig flåden blev meget styrket fra begyndelsen af 1730erne, og fra starten af 1740erne ville flåden kunne holde en forenet svensk-russisk flåde stangen. S. brugte forsvaret som diplomatisk pressionsmiddel og til at øge statens prestige i international politik. I midten af 1730erne havde Danmark-Norge stormagtsgarantier for Slesvig og forsvarsallian-

cer med England, Rusland og Sverige. Freden syntes sikret, men Ruslands indflydelse voksede. Samtidig kom det revanchistiske „hatteparti“ til magten i Sverige. 1739 var S. enig med Sverige i, at Rusland var for mægtigt, og at magtbalancen i Norden burde ændres til Sveriges og Danmark-Norges fordel. Officielt videreførte S. forsvarsalliancen med England, men hemmeligt nåede han til enighed med Frankrig og Sverige om senere at indgå en triplealliance med det formål at Sverige og Danmark-Norge skulle angribe Rusland. Danmark-Norges løn skulle være Bohus len og udsigt til en genoprettelse af den gamle nordiske union under det danske kongehus, eller i hvert fald sikkerhed mod, at den gottorpske hertug blev svensk tronfølger. Men den nye situation under den østrigske arvefølgekrig (1740–48) gav Sverige mulighed for alene at angribe Rusland. 1742 blev Sverige besejret, og under den efterfølgende våbenhvile holdt Rusland Finland besat. Første led i angrebsforbundet mod Rusland skulle være en fransk/dansk-norsk forsvarsalliance. Den blev hemmeligt underskrevet 1740 og trådte i kraft 1742, men da sigtede den på grund af de ændrede forhold kun på at opretholde Danmark-Norges neutralitet. I den østrigske arvefølgekrig havde Prøjsen erobret Schlesien. Derfor havde S. prøvet at få Frankrigs støtte til store udvidelser i Nordtyskland som kompensation. Da det mislykkedes accepterede S. med traktaten den mere ugunstige magtbalance i Nordtyskland, og alliancen med Frankrig sigtede nu kun på at holde Danmark-Norge uden for krigen og give det sikkerhed. Det havde det brug for, da den gottorpske hertug samme år blev russisk tronfølger og en anden gottorper, Adolf Frederik, blev kandidat til den svenske tronfølge. Dette var en alvorlig fare for monarkiet på grund af gottorpernes krav på Slesvig. Ved massiv bestikkelse havde S. dannet et parti i Sverige der gik ind for den danske kronprins Frederik som svensk tronfølger, og S. tilbød Sverige hjælp til at genobere Finland. Bondestanden valgte virkelig kronprins Frederik som tronfølger, men de øvrige stænder foretrak dog Adolf Frederik, da Rusland til gengæld gav Sverige Finland tilbage. S. prøvede med militære trusler at få Adolf Frederik til at afstå sine krav på Slesvig, men det mislykkedes da Rusland gav Sverige sin støtte. S. afværgede dog, at Christian VI gennemførte sit ønske om en præventiv krig. Det farlige og tætte forhold mellem Sverige og Rusland kølnedes hurtigt, og 1746 lykkedes det S. at slutte forbund med både Rusland og Frankrig og dermed knytte Danmark-Norge til de to modstående blokke i Europa. Isolationen var brudt og den akutte fare afværget. 1748–49 lancerede Rusland

den såkaldte „nordiske krise“, hvis formål var at rive Finland løs fra Sverige. S. brugte krisen til at få begge magtblokke til at lægge pres på Sverige, så at Adolf Frederik måtte give afkald på sine krav på Slesvig. Statens sikkerhedspolitiske problem med Slesvig så ud til at være løst på længere sigt, da man ikke troede at den gottorpske tronfølger i Rusland kunne få arvinger. 1749 fornyede S. alliancerne med Frankrig og Sverige. Efter disse diplomatiske triumfer døde S. 1750. Årsagen til S.s sejr lå i, at begge magtblokke havde brug for Danmark-Norge i deres nordiske politik, mens den uheldige udvikling i Nordtyskland skyldtes, at den dominerende franske koalition her havde mere brug for Prøjsen end for Danmark-Norge.

S.s handels- og neutralitetspolitik hang både sammen med sikkerhedspolitikken og regeringens bredere merkantilistiske politik. S. lod en flådeeskadre krydse i Nordsøen og opbringe hamburgske skibe, indtil byen indrømmede danske penge ligeret med de hamburgske og ophævede deres bank. For at beskytte den spæde danske „industri“ indførte regeringen et beskyttelsestoldsystem i slutningen af 1730'erne. Det vendte sig især mod importen fra England der derfor lagde pres på S. for at få ham til at opgive det. Men den sikkerhedspolitiske uafhængighed af England gjorde det lettere for S. at modstå presset. Sideløbende med de fransk-danske allianceforhandlinger 1739–42 forhandlede en handelstraktat der blev underskrevet 1742. Ved at koble handelsforhandlingerne på de sikkerhedspolitiske og på Danmark-Norges neutralitet i den østrigske arvefølgekrig fik S. gennemført en vidtrækkende mestbegunstigelsesklausul og sine neutralitetsregler: Frit skib giver fri ladning, en snæver kontrabandedefinition der tillod eksport af monarkiets vigtigste eksport, fødevarerne, og endelig at de krigsførendes havne kunne besejles af dansk-norske handelsskibe, medmindre havnene var effektivt blokerede. Disse søretsregler prøvede Danmark-Norge forgæves at få England til at acceptere resten af århundredet, bl.a. ved hjælp af de berømte „væbnede neutralitetsforbund“. I 1740'erne afsluttede S. endvidere handelstraktater med en del Middelhavslande, og han udvidede konsulat tjenesten betydeligt. Således udnyttede han krigssituationen til at skabe gode ekspansionsmuligheder for den dansk-norske handel. Godserne fik dermed fordel af prisstigningen og de gode afsætningsmuligheder under den østrigske arvefølgekrig, mens handelsflåden voksede. Hvor meget er ikke undersøgt. De økonomiske konjunkturer var vendt fra ca. 1735, og monarkiet kom ind i den langsomme økonomiske fremgang der var for-

udsætningen for det økonomiske og reformmæssige gennembrud fra midten af 1780'erne. Før sin død 1750 ønskede S. at trække sig tilbage fra udenrigsministerposten, og han anbefalede ambassadøren i Paris, J. H. E. *Bernstorff, som sin efterfølger. Bernstorff havde siden først i 1730'erne været dansk-norsk diplomat, og han var fortrolig med „det schulinske system“ som han førte videre i sin udenrigsministertid. Som løn for sin indsats fik S. 1739 godset Frederiksdal af Christian VI. I 1740'erne lod S. N. *Eigtved opføre Frederiksdal slot. Frederik V optog S. i lensgrevestanden, men S. døde så kort tid efter, at han ikke nåede at købe det til titlen knyttede gods. S. efterlod sig en arv der i forhold til hans stilling og indflydelse var beskedent. S. nåede ikke sine magtbalancepolitiske hovedmål, men måtte affinde sig med udviklingen, ikke fordi han ikke prøvede at påvirke den, men fordi den lå uden for Danmark-Norges indflydelsesevne. Derimod lykkedes det for S. at opnå en tilsyneladende løsning på datidens slesvigske problem og opnå en høj grad af sikkerhed gennem sin dobbeltdiplomatiske alliancepolitik. På trods af hans og særlig Christian VIs pietisme blev udenrigspolitikken ført uden hensyn til moralske normer. Christian VIs undskyldning for den direkte løgn eller aftalernes tvetydighed var hensynet til statens vel. – Etatsråd 1730. Gehejmeråd 1738. Lensgreve 1750. – Hv. R. 1736. L'union parfaite 1739. Bl. R. 1747. □Malet som hvid ridder (forhen Tølløse). Mal. af Andreas Møller, 1741 (Juelsberg), kopi af A. Brünniche (Valdemars slot). Mal. af C. G. Pilo (Fr.borg), efter dette værkstedskopier o.l. (Frederiksdal; Wotersen; Hverringe); litografi 1868 og træsnit af H. P. Hansen, 1873. Malet knæstykke. Mal. af Hans Hansen (forhen Fr.borg).

Jens Møller: Mnemosyne III, 1832 XLIV–CCLIII (Chr. VIs breve til S.). – Nye saml. til den da. hist., udg. R. Nyerup og P. F. Suhm I, 1792 322–30. L. Koch: Kong Chr. VIs hist., 1886. H. L. Møller: Kong Chr. VI og grev Kristian Ernst af Stolberg-Wernigerode, 1889. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 II–III, 1, 1894–97. Chr. Elling: Slotte og herregårde i barok og rokoko, 1928. Walfrid Holst: C. G. Tessin under rese-, riksdagsmanna- och de tidigare beskickningsåren, Lund 1931. L. Bobé i Danske slotte og herregårde, red. Aage Roussel, 2. udg. II, 1964 349–52. Sys Hartmann: 50 palæer og landsteder, 1976. Walter Boss i Hist. t. 13.r.V, 1978 23f 26 28–52. – Papirer i Rigsark.

Walter Boss

Schulstad, Christian Viggo, 1848–1921, bagermester, fabrikant. * 13.3.1848 i Holbæk, † 6.12.1921 i Klampenborg, begr. i Kbh. (Vestre). F: cand. pharm., gæstgiver i Holbæk, senere apoteker i Horsens Johan Ludvig S. (1820–75) og Dorteia Marie Nyegaard (1818–57). ~ 27.12.1874 i Kbh.

Schulstad, Viggo

(Helligg.) med Ida Pouline Elisabeth Holm, * 15.7.1848 i Saksøbing, † 28.9.1929 i Kbh., d. af bager Peder Nielsen H. (1812–1906) og Caroline Wilhelmine Sparre (1819–88).

S. blev uddannet ved handelen og var 1873–80 handelsrejsende hvorpå han med Vilhelm Irgens som kompagnon overtog bageriet og melhandelen efter De forenede Dampmøller. Virksomheden der først blev drevet under navnet Store Kongensgades Brødfabrik, benævnedes en overgang Viggo S.s Bagerier og tog 1902 firmanavnet S. & Ludvigsen efter at E. H. Ludvigsen (1859–1928) var optaget som kompagnon. I en periode hvor rugbrødsproduktionen omlagdes fra håndværk til industri var S. førende og forstod på en fremragende måde at tage de nye tekniske fremskridt i sin tjeneste. Af betydning blev det især at docent Chr. Ludvigsen knyttedes til fabrikken. Med ham som leder anvendte denne først af alle malt ved fremstilling af syrefrit brød, mens Chr. Ludvigsens søn, ovennævnte E. H. Ludvigsen optog fremstillingen af det maltsyrnede brød ligesom der gennem „System Ludvigsen“ udvikledes og videreførtes en anset og betydelig rugbrødsfabrikation på videnskabeligt grundlag. Efterhånden trak S. sig helt ud af den praktiske ledelse, der efter Chr. Ludvigsens død 1900 varetoget af E. H. Ludvigsen alene. 1917 gik S. & Ludvigsen sammen med otte andre københavnske brødfabrikker op i akts. Kbh.s brødfabrikker.

Politiken 13.3.1918. A/S Kbh.s brødfabrikker. Schulstad & Ludvigsen 1917–42, 1942.

P. Koch Jensen*

Schult, Diderik, 1644–1704, gehejmeråd. * 1644, † 30.11.1704 på Odensegård, begr. i Diernisse k. F: Jørgen *Schulte til Finstrup (1593–1652) og Anna Margaretha v. Götzen (1611–84). ~ 24.10.1669 med Armgaard Sophie Gabel, † marts 1719, d. af statholder Christoffer *G. (1617–73) og Ermegaard (Irmgard) Badenhaupt († 1699). Med en årlig understøttelse af kongen på 500 rd. tiltrådte S. 1661 en udenlandsrejse på hvilken han ved universitetet i Franeker udgav en statsretlig disputats (1662), og efter sin hjemkomst blev han 1665 hofjunker og 1667 kammerherre. Kongens gunst og Gabels interesse for svigersønnen førte til at han uden forudgående statstjeneste blev udnævnt til kammersekretær, og 1669 forfremmedes han, noget før han fejrede sit af A. *Bording saftigt besungne bryllup, til yngste oversekretær i danske kancelli. Trods megen flid regnedes han i sammenligning med P. Schumacher (*Griffenfeld) snart kun for „secrétaire pour les nocés et les funerailles“, og selv efter dennes fald var han for ubetydelig til

at gøre sig gældende. I februar 1680 blev han afskediget, men i april s.å. fik han på ny sæde i kancellikollegiet og udnævntes til gehejmeråd, thi også Christian V var ham nådig, om end hans gunst kunne give sig udslag i ret grove løjer, som da han af kongen og hans kompagni en nat blev trukket ud af sengen og på en hest ført til slottet, barfodet og kun hyllet i slåbrok mens hans frue havde måttet skjule sig i et skab. Ved besiddelsen af Finstrup (Holstenshus), som han ifølge moderens testamente ved hendes død 1684 var blevet enejer af, var S. knyttet til Fyn hvor han 1682 af kongen havde fået skøde på Dalum kloster der nu blev kaldt Christiansdal. Her blev han 1688 kst. vicestiftsbefalingsmand og amtmand over Odense, Dalum og Skt. Knuds klosters amt, 1694 stiftsbefalingsmand, og 1702 fik han sit embedsområde øget med Rugårds amt. Ligesom moderen var han en ivrig godssamler, og bortset fra at han 1698 kaldtes til deltagelse i kommissionerne i rådstuen for slottet virkede han nu kun som fynsk amtmand og godsejer. – Rang næst elefantriddere 1695. – Hv. R. 1684.

Dan.m.s adels årbog XLIII, 1926 II 58. N. Rasmussen Søkilde: Holstenshus og Nakkebølle, 1875–78 175-78. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld I 1893 187f 313 472. Kn. Fabricius: Griffenfeld, 1910. Den danske centraladministration, red. Aage Sachs, 1921. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. II, 1923 464.

Hans Knudsen*

Schulte (Schult), Jørgen, 1593–1652, hofråd. * 2.4.1593 på Horneburg, Bremen stift, † 20.8.1652 på Finstrup. F: hovedsmand på Horneburg Dietrich S. til Erteburg og Kuhmühlen († 1616) og Gertrud Jürgensdatter Marschalck († 1628). ~ 7.11.1630 med Anna Margaretha v. Götzen, * 1611, † 6.8.1684 på Finstrup. – Far til Diderik *Schult.

Efter at have fuldent sine studier i Wittenberg og set sig om i Bøhmen, Polen og Ungarn vendte S. 1616 hjem til Bremen, men kom allerede 1617 til Danmark efter opfordring af Christian IV der udnævnte ham til sin råd og til kammerjunker hos sønnen Hertug Frederik (senere Frederik III) hvad der stod i forbindelse med planerne om dennes erhvervelse af Bremen stift. Han ledsagede også s.å. den otteårige kongesøn hertil og ligeledes 1621, da det lykkedes at sætte dennes koadjutorvalg igennem. For at muliggøre disse planer havde S. afstået hertugen sit kanonikat i Bremen, og det var vel til erstatning herfor at han 1618 fik et kannikedømme i Roskilde. Med undtagelse af, at han 1622–23 foretog en udenlandsrejse til England, Frankrig, Spanien og Holland, og at han 1625–26 var hofmarskal hos

Christian IV var han i denne tid mest knyttet til dennes yngre sønner Frederik og *Ulrik, 1624–28 som hofmester. Den sidste ledsagede han 1623 på en lille udflygt i Nordtyskland, 1624 til Mecklenburg hvor hertugen udvalgte til biskop i Schwerin, og 1627–28 til Nederlandene og Frankrig, og med hertug Frederik rejste han 1629–30 til de samme to lande og 1634 til Bremen, hvor hertugen da overtog stillingen som ærkebiskop; her forblev S. et par år. Ved siden af disse hver regtede han dog også andre, var således 1626 under krigen generalproviandmester og krigskommissær og benyttedes oftere, som naturligt var, til sendelser til Bremen. 1628 var han en kort tid i unåde og fik sin afsked som hofmester, men blev dog vistnok s.å. hofråd. Efter 1630 at have fået Udsten (Utstein) kloster og Alle helgens gods i Norge i forlening giftede han sig; hans hustru havde hørt til enkedronning Sophies hofstat. 1631 fik han desuden krongodset Beldringe ved Præstø i forpagtning, som han beholdt i fire år, og 1636 købte han Finstrup (nu Holstenshus, Sallinge hrd.) hvor han opførte en hovedbygning, og hvis jordtilliggende han efterhånden forøgede. 1642 naturaliseredes han som dansk adelsmand. Mens han, som det synes, levede temmelig tilbagetrukket i slutningen af Christian IVs regeringstid, betød Frederik IIIs tronbestigelse vistnok en opgang for ham. 1650 udnævntes han på ny til hofråd, og s.å. ombyttede han sin norske forlening, som han næppe havde set stort til, med Abrahamstrup (Jægerspris).

Danm.s adels årbog XLIII, 1926 II 57f. Laur. Jacobsen [Hindsholm]: Ligprædiken over J. S., 1653. C. F. Wegener: Hist. efterretn. om Abrahamstrup gård I, 1855 (særlig tryk af Annaler for nord. oldkyndighed, s.å.) 181–86. N. Rasmussen Søkilde: Holstenshus og Nakkebølle, 1875–78 161–65. J. A. Fridericia: Danm.s ydre politiske hist. I, 1876 (reprud. 1972) 93.

C. O. Bøggild-Andersen *

Schultz

Stillingsbetegnelsen Schultz, der i betydning svarer til Schultheiss på moderne tysk (foged), anvendes som slægtsnavn af talrige slægter i Danmark. Der skal her nævnes to.

I. En slægt der føres tilbage til købmand i Kiel Michael Peter S. (–1746) der var far til stadsmajor og købmand i Kiel Johan Philip S.

II. Familien Hostrup S. der fører sin navnecombination tilbage til Dorothea Kirstine Holms (1755–1821) to ægtemænd brygger Jens Mikkelsen Hostrup (1734–92) og bogtrykker J. F. *S. (1756–1817).

(I) A. Teilmann: Stamtv. over familien Neergaard, 1846 6. (II) V. Hostrup-Schultz: Familien Hostrup fra Mariager, 1929.

Hans H. Worsøe

Tablle I

Johan Philip Schultz stadsmajor og købmand i Kiel			
August Diederich S. 1788–1862 kommandørkaptajn, toldinspektør i Vejle			
August Christian S. 1813–1908 søofficer	Johan Philip S. 1820–87 departementsdirektør, kontreadmiral	Theodor S. 1822–83 postinspektør, justitsråd	
Christian August Philip S. 1848–1904 kommandør	Frederikke Margrethe S. 1861–1922 ~ Alex *Foss 1858–1925 ingenlør (se slægtsoversigt Foss)	Henny *Tscherning f. S. 1853–1932 sygeplejerske ~ E. A. *Tscherning 1851–1919 kirurg	Johannes H. *S. 1861–1934 søofficer

Tablle II

Mikkel Andersen Horn -1743 daglejer i Mariager	Frederik Walthers S. ca. 1722–1802 tjener	
Jens Mikkelsen Hostrup 1734–92 brygger	~ Dorothea Kirstine Holm 1755–1821	~ 2° J. F. *S. 1756–1817 bogtrykker
Jens Nicolai Christian Hostrup S. 1782–1849 bogtrykker		
Jens Niels Nicolai Hostrup S. 1812–88 bogtrykker		
Frederik Hostrup *S. 1834–95 bogtrykker		
Jens Vincent Albert Eduard Hostrup S. 1865–1931 personalhistoriker, kaptajn	Edda Marie Ellsabeth Hostrup S. 1878–1955 ~ 1° Vilhelm Daniel Christian Foss 1862–1914 grosserer ~ 2° Alex *Foss 1858–1925 ingenlør	Frieda Ingeborg Hostrup S. 1881–1971 ~ Holger Carl Christian le Sage de Fontenay 1879–1948 direktør, kammerjunker

Schultz, Børge Johan, 1764–1826, inspektør i Grønland. Døbt 24.7.1764 i Ringsaker, † 18.8.1826 på Breili, Toten, begr. i Østre Toten. F: major Christopher Jørgen S. (1725–73) og Johanne Crantz Eeg († 1824). ~ 12.7.1790 i Eidsvold med Martinette Christine Schultz Eeg, døbt 2.7.1753 i Veøy, † 18.12.1836 på Breili, d. af foged i Romsdal Jacob Andreas E. (ca. 1715–87) og Elisabeth Leganger (1720–79).

Som så mange andre børn i den norske middelklasse blev S. hjemmeundervist, var derefter en årrække ansat ved forskellige embedskontorer for senere at tage til Kbh. hvor han 24 år gammel tog dansk juridisk eksamen. Han blev formentlig boende i Kbh. 1790 blev han udnævnt til inspektør for det nordre grønlandske inspektorat og udrejste s.å. som gift. S. overtog det nordre inspektorat fra den noget rodede, impulsive

og idyllisk følsomme forgænger og havde derfor som den tredje inspektør i rækken at restituere arven efter Joh. Frid. "Schwabe. Direktionen for Den kgl. grønll. handel var gerådet i frygt for at den omorganiserede grønlandske hvalfangst skulle få for stor succes og derved trække fangerne bort fra den livsvigtige sælfangst. Da hvalfangsten imidlertid på samme tid stagnerede i nogen grad kunne S. tilfredsstillende direktionen ved at indskrænke antallet af hvalfangststationer. Mange af dem var vitterligt dårlige fangstpladser hvad al anden fangst angik, og der var derfor risiko for hungerperioder hvis befolkningen slog sig varigt ned på disse pladser. Siden 1777 var konkurrencen fra de engelske hvalfangere stedse skærpet med alskens lokale overgreb og flere ubehagelige skærmydsler. Der var også interne vanskeligheder med de grønlandske hvalfangere, kulminerende med en „lønkonflikt“ 1791 som S. dog fik ordnet i mindelighed. Over for englænderne havde inspektørerne haft vanskeligt ved at håndhæve forordningen af 18.3.1776 om Grønlands lukning og regulering af fremmedes besejling. Englænderne lod ganske simpelt hånt om den. Inspektøren havde ingen magtmidler til at imødegå dem, og desuden anså man ikke en bevæbning af kolonierne for formålstjenlig, derimod flådens medvirken. Det stødte an mod den udenrigspolitiske linje lagt af A. P. *Bernstorff. S. måtte i denne sag se sig ganske svigtet af den dansk-norske regering. 1791 forsynede man dog inspektoratet med en let armeret jagt og normerede inspektørerne med uniform. S., der alle sine dage var en stor ven af bordets glæder, fik tilsendt en uniform, syet efter hans egne mål, efterladt ved udrejsen hos hans egen skrædder i Kbh.; da han fik uniformen tilsendt havde han lagt sig så betragteligt ud, at jakken måtte øges ved hjælp af buksene. Imidlertid kulminerede modsætningerne ved et voldsomt sammenstød 1792 i forbindelse med en stranding og inspektørens uniformerede hævdeelse af den dansk-norske stats forstrandsrettigheder. Atter blev S. og Den kgl. grønll. handel svigtet af udenrigsdepartementet der kun optrådte med en svag protest. Efterhånden blev der dog skabt en modus vivendi, og der udviklede sig et begrænset og i hovedsagen køligt samarbejde mellem englænderne og de lokale grønlandske myndigheder. Det blev paradoksalt nok S. der kom til at indlede det ved for hele og stumper af „enhjørningshorn“ (narhvaltand) at købe engelsk hvalfangstgrej der var bedre end det danske. Han købte også en harpункanon som kom i brug ved Godhavn en overgang. Selv om disse forhold optog meget af S.s tid, gjorde han også en aktiv indsats for bedre socia-

le vilkår for den grønlandske befolkning, især hvad uddannelsen af de unge angik. 1791 foreslog S. en læge ansat for den almindelige befolknings skyld. Det blev til udsendelsen af kirurg Th. Chr. *Eulner 1793. I den forbindelse værnedes han, som også ved andre lejligheder, den nordgrønlandske hjælpekasse mod handelsdirektionens gentagne forsøg på at skubbe udgifter over på fondets midler. Hjælpekassen kom derfor kun til at betale en ringe del af kirurgens løn. Samtidig var det S. magtpåliggende at få de bedste blandt kolonisterne sat på de vigtigste poster. Ved en konsekvent retsforfølgelse af uheldige udsendte kom der igen orden i det nordre inspektorat. Om en sag blandt mange andre fik han inden sin hjemrejse 1796 sagt et par fornuftens og tolerancens ord. De ændrede faktisk den hidtidige praksis med hensyn til ægteskaber mellem grønlænderinder og udsendte europæere. Ud fra et tilsvarende tolerant og fornufspræget synspunkt understøttede han missionens arbejde, når missionærerne og kateketerne vel at mærke udførte deres arbejde ordentligt. 1792 var missionen ved kongelig indgreb blevet reduceret i betænkelig grad. S. gjorde straks opmærksom på, at denne nye ordning ville blive katastrofal for udviklingen som helhed. Han foreslog derfor, at Den kgl. grønll. handel helt skulle overtage missionens bekostning, og at kateketerne både skulle uddannes ordentligt og aflønnes bedre. Dette forslag strandede på såvel missionskollegiets som handelsdirektionens modvilje. – 1796 søgte S. sin afsked og hjemlig året efter. Først 1800 blev han udnævnt til foged i Toten, Vandal og Biri i Opland fylke, Norge, hvor ægteparrets to børn døde 1802. Han drev sit fogederi uden at gøre sig synderlig bemærket. 1825 tog han sin endelige afsked, men blev boende på fogedgården til sin død året efter.

H. Ostermann: Normænd på Grønland II, Oslo 1940 709–23. Finn Gad i Grønland, 1972 353–61. Samme: Fire detailkomplekser i Grønlands hist., 1974. Samme: Grønlands hist. III, 1976.

Finn Gad

Schultz, Peder Berthold Carl Georg, 1905–58, arkitekt. * 29.8.1905 i Altona, † 17.7.1958 i Århus, begr. på Frbg. Dansk indfødsret 31.3.1926. F: grosserer Carl Georg S. (1875–1940) og Inge Marie Elisabeth Petersen (1874–1946). ~ 30.12.1934 i Ledøje med Tove Vita Samer, * 20.7.1905 i Ålborg, † 29.12.1976 i Hvidovre, d. af lærer Godtfred S. (1870–1940) og Petra Franziska Thomsen (1874–1910).

S. fik sin højere skoleuddannelse i Danmark og blev 1924 student fra Vestre Borgerdydskole; året efter bestod han filosofikum fra Kbh.s univ.

1925–31 besøgte han kunstakademiets arkitekt-skole, dog uden at tage afgang. Allerede tidligt i studiet følte han sig grebet af en aldrig svigtende interesse for vore tidligste jordfaste bygningsmonumenter, især inspireret af C. M. *Smidt hvis nære medarbejder på Nationalmuseet han var i årene 1926–29. I de følgende år løste han flere bygningsarkæologiske og -restaureringsmæssige opgaver for museet. 1944 afløste han Smidt som arkitekt ved de historiske mindesmærkers bevaring. Pr. 1.4.1947 ansattes han med anciennitet fra 1941 som museumsinspektør II ved Nationalmuseets 2. afdeling. S. har foretaget adskillige studierejser til udlandet. 1929 var han i Tyskland, 1932 arkitekt ved de arkæologiske udgravninger i Silo i Palæstina, og 1938 og 1939 studerede han stavkirker i Norge, England og Sverige. 1946 var han på ny i Norge og 1949 i både England og Norge. Sin største indsats ydede S. inden for vikingetids- og middelalderarkitekturen, begyndende i Skt. Knuds kirke i Odense hvor han under den nuværende gotiske teglstenskirke fandt rester af en ca. 200 år ældre frådstenskirke. Hans navn er dog i første række knyttet til opdagelsen af vikingeanlægget Aggersborg ved Limfjorden; under borgen lykkedes det ham desuden at påvise en hel vikingelandsby. Efter de arkæologiske undersøgelser her i sidste halvdel af 1940erne overtog S. 1951 udgravningsarbejdet ved den tilsvarende vikingeborg Fyrkat, og ved hans død var ti af de 16 store langhuse på borgpladsen udgravet. Allerede 1942 opførtes det store tømmerbyggede hus ved det først konstaterede ringborganlæg ved Trelleborg efter et projekt som udgraveren, Poul *Nørlund, 1938 havde anmodet S. om at udføre. Det er endvidere S. der ved prøvegravninger har påvist eksistensen af den fjerde Trelleborg på dansk grund, Nonnebakken i Odense.

En lige så vigtig side af S.s virke til bedre forståelse af tidlig historisk tid i Danmark er hans virke vedrørende tidlig kirkelig bygningskunst. Hans udgravninger i Roskilde domkirke 1949–50 førte til erkendelsen af biskop *Sven Nordmands forudgående, treskibede frådstensbasilika på stedet. I samme by afsluttede og afrundede S. allerede 1933–34 de tidligere undersøgelser omkring Vor Frue kirkes opståen, ligesom han klarlagde dens yderst komplicerede bygningshistorie. I Roskilde har S. desuden dokumenteret at en anden af byens mange middelalderlige sognekirker, Allehelgens kirke, oprindelig er bygget som rundkirke. Af andre væsentlige bygningsundersøgelser kan nævnes hans udgravninger ved Asmild klosterkirke, fra 1956 rekonstruktionen af Vor Frues frådstenskrypt i Århus med Nordens ældste hvælvede kirkerum, og det er nær-

mest betegnende for hans aldrig ophørende ildhu, at han faldt midt i sin gerning. Under undersøgelsesarbejde ved ruinen af Vitskøl kloster rantes han af en hjerneblødning og førtes til Århus hvor døden indtraf. Et særkende for hele hans livsgerning var også hans pædagogiske pionerarbejde, der udtrykte sig gennem rekonstruktioner og prøveopstillinger, om end de ofte fremkaldte kritik, fx hans Trelleborg-hus hvis stolpehuller han tolkede som sporene efter svalegange svarende til de norske stavkirkers. Senere undersøgelser synes dog at vise, at stolperne har skullet støtte taget mod udskridning. Det er karakteristisk for denne dynamiske udgraver at han foruden en betydelig baggrundsviden og stor flid samt sans for kombination af arkæologiske detaljer til et hele tillige var en fremragende iagttagger med en udpræget sans for det intuitive.

S.s tidlige død inderbar at han aldrig nåede at publicere mere end foreløbige redegørelser om Aggersborg (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1949) og han efterlod sig intet skriftligt om Fyrkat. Om Vor Frue i Roskilde beretter han udføreligt i Aarbøger for nord. Oldkyndighed 1937, om Trelleborg-husene i Arb.mrk. 1942 og om Asmild kloster sst. 1951. Undersøgelserne i Skt. Knuds kirke i Odense omtales i Meddelelser fra Foreningen til gamle Bygningers Bevaring 1948 og Vor Frue i Århus i Jul i Århus 1956. Endvidere kan fremhæves hans bidrag til værket Danmarks Kirker, Tisted amt, I–II, 1940–42, Københavns amt, I–IV, 1946, og Bornholms amt, 1954, hvortil kommer artikler i Trap Danmark, 5 udg., VI–XIII, 1953–57. – S. har modtaget stipendium fra Det Letterstedtske fond 1946, Max Rothenborgs legat 1947 og Ekstra Bladets ærespris 1949.

Harald Langberg i Politiken 18.7.1958. Olaf Olsen m.fl.: Fyrkat I, 1977. Holger Schmidt i Nationalmuseets arbejdsmark, 1981 132–43.

Henning Dehn-Nielsen

Schultz, Jens Johan Frederik Hostrup, 1834–95, bogtrykker. * 29.1.1834 på Benzonsøje ved Køge, † 28.6.1895 i Kbh., begr. på sin ejendom Lille Odinshøj i Ålsgårde. F: bogtrykker Jens Niels Nicolai Hostrup S. (1812–88) og Vincensine Urbine Cathrine Prom (1809–49). ~ 18.12.1864 i Braunschweig med Marie Charlotte Elisabeth Lilla Rönckendorff, * 15.7.1842 i Braunschweig, † 28.6. 1915 i Ålsgårde, d. af vinhandler Franz R. (1808–ca. 50) og Bertha Vieweg (1813–64).

S. var oprindelig uddannet som maler og havde i nogen tid været elev på kunstakademiet, før han efter sin fars ønske gik i bogtrykkerlære. Han blev svend 1858, og efter at have arbejdet i faderens trykkeri rejste han 1862 til Tyskland for at

Schultz, Frederik Hostrup

uddanne sig videre og havde her bl.a. arbejde hos det store firma Fr. Vieweg & Sohn i Braunschweig. Han lagde sig navnlig efter illustrationstryk, til hvilket hans kunstneriske foruddannelse gjorde ham særlig egnede. Efter sin hjemkomst gik han ind i slægtens gamle, ansete forretning som han 1875 overtog efter sin far. Han moderniserede trykkeriet der allerede under faderens ledelse var blevet stærkt udvidet, og indførte de nyeste tekniske hjælpemidler, bl.a. sættemaskiner og moderne hurtigpresser. Allerede i en længere årrække havde trykkeriet virket som officielt regerings-, rigsdags- og universitetsbogtrykkeri og var som sådant næsten gledet helt bort fra det egentlige bogarbejde. Herpå søgte S. at råde bod bl.a. ved at genoplive firmaets tidligere forlagsvirksomhed. Hans vigtigste indsats på dette område er deltagelsen i udgivelsen af *Salmonsens store, illustrerede Konversationsleksikon for Norden* som efter længere tids forberedelse begyndte at udkomme 1893; til hans forlagsartikler hører desuden C. S. Kleins bekendte lovsamling, ligesom han i det hele var forlægger i stor stil af love og ministerielle bekendtgørelser. Blandt sine fagfæller nød S. stor anseelse, men havde med sin jævne og noget stejle karakter en indgroet aversion mod offentlig fremtræden, hvorfor han gentagne gange afslod tilbud om tillidshverv. I nogle år var han dog formand for den 1827 stiftede Forening af danske bogtrykkere og deltog i denne egenskab i oprettelsen af en fagskole for typografer. Til sit personale, der ved hans død talte over 150 personer, stod han i det bedste forhold og bidrog ved flere lejligheder med store pengesummer til dets understøttelsesfonds. Efter hans død overtog hans dygtige hustru ledelsen af forretningen, og efter at denne 1908 var blevet omdannet til et aktieselskab fungerede hun som bestyrelsens formand lige til sin død. – Kancelliråd 1883. – R. 1886. □ Træsnit 1883. Posthumt mal. af G. Achen, 1895. Foto.

V. Hostrup-Schultz: Familien Hostrup fra Mariager, 1929 79–90. Mindeblade om hundredårsfesten i det Schultziske bogtrykkeri, 1883. O. C. O[lsen] i Bogvennen, 1895 38f. I. Salmonsens i Nord. boghandlertid. XXIX, s.å. 169. Jørgen Bang: Fra Godiche til Schultz, 1961. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Lauritz Nielsen*

Schultz, Johan Frederik, 1756–1817, bogtrykker. * 1.3.1756 i Odense, † 28.11.1817 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: tjener Frederik Walther S. (ca. 1722–1805, ~2° 1774 med Charlotte Andersdatter, ca. 1731–tidligst 1801, ~1° med

handskemagersvend Lars Jørgensen, † 1774) og Anna Cathrine Jensdatter (ca. 1734–71). ~30.11.1792 i Kbh. (Helligg.) med Dorothea Kirstine Holm, * 21.10.1755 på Frbg., † 6.2.1821 i Kbh. (Helligg.) (~1° 1780 med brygger Jens Mikkelsen Hostrup, 1734–92, ~1° 1775 med Gertrud Rasmusdatter, 1735–76, ~1° 1768 med brændeovnsbrænder Lars Madsen Basløff, ~1° med Mette Cathrine Frantz datter, ~2° 1760 med Ane Cathrine Pedersdatter), d. af studiosus, senere gæstgiver Niels H. (1720–77) og Anna Marie Bjerregaard (1725–1812).

S. stod i lære i adressekontorets bogtrykkeri i Odense, drog efter endt læretid 1777 til Kbh. og fik her arbejde i det Berlingske bogtrykkeri, hvor han blev, indtil han 1783 efter købet af et mindre trykkeri selv etablerede sig i hovedstaden. Han begyndte småt med nogle få svende og et par lærlinge, men arbejdede sig hurtigt frem og kunne allerede 1787 flytte forretningen til sin egen ejendom på Højbro plads. Året i forvejen var han blevet anden bogtrykker ved universitetet, og 1789 fik han titel af hofbogtrykker. Han trykte flere bøger på eget forlag og nød herved godt af det nære personlige forhold, han stod i til flere af datidens betydeligste forfattere som K. L. Rahbek, C. Pram, T. Thaarup, R. Nyerup og Jens Baggesen. Nyerup var en tid knyttet til trykkeriet som korrektør, og navnlig Rahbek bistod på flere måder S. i hans virksomhed. Takket været disse forbindelser kom S. til at trykke en betydelig del af den samtidige danske skønliteratur og flere vigtige tidsskrifter, deriblandt *Minerva* og *Den danske Tilskuer*.

Trykkeriets mest kendte arbejde fra dets ældre periode er kvart-udgaven af Ludvig Holbergs *Niels Klim* i Baggesens oversættelse som udkom 1789 med illustrationer af Nic. Bildgaard. Under Kbh.s brand 1795 nedbrændte S.s ejendom med bogtrykkeri og boglade, men han købte straks efter af P. M. Høpfner, som på det tidspunkt var første universitetsbogtrykker og direktør for det kgl. bogtrykkeri, dennes ejendom i Skindergade med tilhørende trykkeri og bogforlag. Med købet fulgte almanakprivilegiet, og kort efter erhvervede S. ved ansøgning begge Høpfners bestallinger. Hans forretning gik nu på ny hurtigt frem og bogtrykkeriet var snart det største i Kbh. Efter at have genopbygget ejendommen på Højbro plads og her ladet indrette en række efter datidens forhold yderst moderne trykkerilokaler flyttede han forretningen tilbage dertil hvor den derefter havde til huse i 75 år. Til hans største arbejder fra denne tid hører Rahbeks udgave af Holbergs værker som udkom i 21 bind 1804–14. S. blev efterhånden en rig og anset mand, han ejede flere ejendomme i eller

uden for Kbh. og havde adskillige offentlige tilidshverv. Efter hans død fik enken tilladelse til at beholde hans privilegier og fortsatte virksomheden som ved hendes død overgik til hendes søn af første ægteskab Jens Nicolai Christian Hostrup S. (1782–1849) og senere til dennes efterkommere. □ Mal. på skydeskive 1782 (Det kgl. kbh.ske skydeselskab).

V. Hostrup-Schultz: Familien Hostrup fra Mariager, 1929 17–48. C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. II, 1870. Mindeblade om hundredårsfesten i det Schultziske bogtrykkeri, 1883. Jørgen Bang: Fra Godiche til Schultz, 1961.

Lauritz Nielsen *

Schultz, Johann Mathias (ved dåben kun Johann), 1771–1849, filolog. * 25.3.1771 i Skodborg, † 10.12.1849 i Quickborn, begr. sst. F: tobakspinder og handelsmand Mathias S. (1729–1806) og Agnete Jensdatter (Schmidt) (ca. 1742–1803). ~ 1° 8.10.1796 i Haderslev med Lucie Charlotte Daue, døbt 1.1.1775 i Hygum, † 2.8.1829 i Kiel, d. af herredsfoged i Frøs og Kalslund herreder, senere i Tyrstrup hrd., kancelliråd Heinrich D. (ca. 1718–90, ~ 1° 1757 med Catharina Garben, 1722–66) og Anna Cathrine Lindberg (* 1747). ~ 2° 17.3.1837 i Hamburg med Antonia Sophie Friderica Albers, * 18.5.1795 i Wandsbek, † tidligt 1849, d. af kirurg lic.med. Friedrich Bernhard A. (ca. 1742–1821) og Margaretha Elisabeth Mau (ca. 1756–1811). S. blev dimitteret 1789 fra Haderslev og studerede teologi og filologi i Jena og Kiel. 1793 blev han ansat som konrektor ved domskolen i Slesvig. Her bestod han 1795 teologisk eksamen, men opgav derefter teologien for filologien. 1802 blev han ansat som ekstraordinær professor i filosofi og filologi ved universitetet i Kiel hvor han virkede til 1846; han læste her over græsk og latinsk filologi, filosofi og videnskaberne historie. Mens han var i Slesvig blev der fundet to runesten, Hedebystenen og den første Vedelspangsten, i hvilken anledning han sammen med mekanikus J. C. Jürgensen anonymt udgav *Beschreibung und Erläuterung zweyer in der Nähe von Schleswig aufgefundenen Runensteine*, 1799, et for den tid meget fortjenstfuldt arbejde. Endvidere udgav han tyske oversættelser af Marcus Aurelius' Selvbetrægtninger og af Epiktets værker med noter (1799 og 1801–03) samt leverede en udgave med latinsk oversættelse og kommentar af det førstnævnte værk (1802). Et arbejde om græsk kronologi, *Apparatus ad annales criticos rerum Graecarum collecti*, skaffede ham æresdoktorgraden ved Kbh.s universitet 1836.

Selvbiografi i Acta solennia ved univ.s reformationsfest, 1836 75. – H. Schröder i Neuer Nekrolog der Deut-

schen XXVII, Weimar 1849 995–97. Selmers nekrologiske saml. II, 1852 565–67. L. F. A. Wimmer: Sønderjyllands hist. runemindesmærker, 1892 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. maj 1892 5f.

Hans Ræder*

Schultz, Johannes Herman, 1861–1934, søofficer. * 9.2.1861 i Kbh. (Trin.), † 25.4.1934 sst., begr. sst. (Vestre). F: postinspektør, justitsråd Theodor S. (1822–83) og Anna Margrethe Ipsen (1833–1903). ~ 20.6.1898 i Kbh. (b.v.) med Clara Arsenath Petit, * 8.7.1862 på St. Thomas, † 3.4.1963 i Kbh. (Holmens), d. af konsul Samuel Eugène P. (1815–82) og Julia Eve Simmonds (1833–66).

S. blev kadet 1877, sekondløjtnant 1881, premierløjtnant 1883, kaptajn 1899 og kommandør 1909. Efter forskellige togter med flådens skibe gennemgik han 1884–87 Hærens officersskoles ældste klasse, artilleriafdelingen, og var 1888–90 i italiensk tjeneste. Han var derefter ansat ved søartilleriet og samtidig jævnlig udkommanderet særlig som artillerofficer. 1901–04 var han undertøjmester og lærer ved officersskolen 1903–05. 1905–07 var han chef for fiskeriinspektionen inden for Skagen, 1907 næstkommanderende i panserskibet Ivar Hvitfeldt og 1908–09 chef for krydseren Heimdal til Middelhavet og Konstantinopel (Istanbul) på hvilket togt han fik lejlighed til at bringe hurtig hjælp til de nødlidende efter jordskælvet ved Messina 28.12.1908. N.å. var han chef for krydseren Geiser der eskorterede kongen om bord i dampskibet Dannebrog til Rusland og tilbage og derefter i eskadre, 1910–15 stabschef ved den flydende defension og 1912–13 chef for panserbatteriet Skjold. 1914–17 var han medlem af overkrigsretten, 1915–18 chef for søværnets kaserne og 1919–20 for søtransportvæsenet. Han blev afskediget 1921 på grund af alder og var 1922–29 medlem af sø- og handelsretten. S. var 1898–1909 redaktør af Tidskrift for Søvæsen som han fik rettet op efter en nedgangsperiode. Han var kritisk indstillet over for søværnets daværende ledelse og rettede 1900 i tidsskriftet en kritik mod den stedfundne udvikling inden for skibsmateriellet i den danske flåde. Om end han erkendte at søværnet var blevet stedmoderligt behandlet under J. B. S. Estrups regering var han dog af hensyn til forsvarssagens fremme indstillet på at søværnet sammen med hæren burde finde en fælles holdning. S. fandt derfor stridighederne mellem værnene i forbindelse med forsvarsordningen af 1909 lidet frugtbare. Han virkede forgæves for en mere åben debat blandt officererne omkring forsvarrets opgaver og kritiserede 1909 i Tidskrift for Søvæsen den nye forsvarsordning. Da O. J. M. *Koføed-Hansen tog kraftigt til genmæ-

le over for denne kritik så S. sig nødsaget til at forlade redaktørposten.

Efter sin afsked skrev S. *Den danske Marine 1814–1848*, en delvis fortsættelse af H. G. Gardes efterretninger. Det lykkedes ham at få udsendt to bind (1930, 1932), og han arbejdede på det tredje da han døde (afsluttet og udgivet 1950 af kommandør K. E. Ackermann). Alle der har interesse for marinenes historie skylder ham tak for det store arbejde der er nedlagt i dette værk. Også hos den danske sømandsstand har S. sat sig et smukt minde. Han var fra 1902 formand for Sømandsforeningen af 1856 og Fonden for oprettelse af sømandsboliger, herunder fra 1911 Prinsesse Marias hjem for gamle sømænd og sømænds enker og fra 1929 Hjem for styrmandselever. Han omfattede disse virksomheder med stor interesse og havde den glæde at se det store nye sømandshjem bygget på Christianshavn. S. var et flittigt, pligtopfyldende og varmhjertet menneske. – R. 1903. DM. 1910. K². 1917. F.M.I. 1921. □Mal. af Johs. Grenness, 1931 (Sømandsforen. af 1856). Foto.

Børsen 21.4.1921. Th. Topsøe-Jensen i Tidsskr. for søvæsen CV, 1934 260–63. Sø-lieutenant-selsk. 1784–1934. Hans Chr. Bjerg i Historie ny r. XI, 1974–76 367–91. – Papirer i Rigsark. og Marinens bibl. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg (Th. Topsøe-Jensen)

Schultz, Sigurd, 1894–1980, kunsthistoriker, museumsdirektør. *23.1.1894 i Roskilde, †27.7.1980 på Frbg. (Flintholm sg.), begr. i Roskilde. F: politifuldmægtig Christian Rudolf S. (1866–1923) og Maria Petrea Glasius (1867–1948). ~21.12.1921 i Kbh. (b.v.) med maler Asta Ring, *24.9.1895 i Vejle, †9.9.1978 på Frbg. (Flintholm sg.), d. af redaktør, senere papirhandler Carl Vilhelm R. (1856–1932) og Julie Vilhelmine Nielsen (1869–1956).

S. blev student 1911 fra Roskilde, tog filosofikum 1912 og studerede i nogle år kunsthistorie ved universitetet hos Francis *Beckett og Chr. *Blinkenberg. Hans uddannelse blev imidlertid overvejende af museums-mæssig art, idet han 1913–18 var studentermedarbejder ved Nationalmuseets 1. afdeling hos Sophus *Müller; men da han på et vist tidspunkt indså at han måtte vælge mellem kunsthistorien og den forhistoriske arkæologi bestemte han sig for den førstnævnte, tog sin afsked fra museet og var 1919–22 ansat som assistent ved kunsthøgskolens administration. I de følgende år virkede S. dels som kunstkritiker og dels (1927) som sekretær ved foreningen for kunsthåndværk. Fra 1928–31 redigerede han foreningens månedsblad hvis ind-

hold og tilrettelægning han radikalt fornyede under titlen *Nyt Tidsskrift for Kunstindustri*. S. tjente i denne periode det danske kunsthåndværk med kamplyst og talent og bidrog til at gøre det kendt i vide kredse; han forestod og organiserede en række kunstindustriudstillinger både herhjemme og i udlandet (Leipzig 1927). – Fra 1918 gav S. til stadighed kunstkritiske bidrag, væsentlig om moderne kunst og kunstindustri, til tidsskrifter og dagblade, fra 1927 som fast medarbejder ved *Dagens Nyheder* (Nationaltidende) og skrev endvidere en lang række artikler til *Dansk biografisk Haandleksikon* og *Dansk biografisk Leksikon* (2. udg.) – Hans selvstændige publikationer indledtes med pjecen *Ny Horisont*, 1918 (nu sjælden), *Dansk Genremaleri*, 1928, *Nyere dansk Billedhuggerkunst fra Niels Skovgaard til Jais Nielsen*, 1929 og endelig den grundlæggende monografi *C. A. Jensen I–II*, 1932, et kunsthistorisk arbejde af stor lødighed. I serierne *Vor Tids Kunst og Danske Kunstnere* har han udgivet kunstermonografier om Einar *Utzon-Frank, Harald *Hansen, Peter *Rostrup Bøyesen og flere andre. En god indføring i moderne kunst har han givet i *Malerkunstens Ismer*, 1938, en samling radioforedrag. Blandt hans betydeligste arbejder må regnes de kundskabsrige og livligt skrevne afhandlinger i *Danske i Paris* gennem Tiderne I–II, 1936–38.

Fra 1932–63 var S. direktør for Thorvaldsens museum. Ved en målbevidst tilrettelagt kampagne lykkedes det ham, der altid havde været en varm talsmand for museernes folkeoplysende virksomhed, i løbet af få år at genopvække interessen for sit museum, og derved for Danmarks største billedhugger. Museets samlinger blev forøget med flere egenhændige marmorarbejder af Bertel *Thorvaldsen, Jørgen *Sønnes frise overførtes til lærred for at bevares for yderligere forfald, og museets mure fik gennem Axel *Saltos kopi af frisen deres oprindelige farverigdom tilbage. 1938 udgav han det lille jubilæumsskrift *Da Thorvaldsen kom hjem* og har senere givet fintmærkede analyser af Thorvaldsens forhold til marmoret og af den kunstneriske rytme i hans kompositioner. S. var desuden dybt optaget af J. F. *Willumsen som kunstner og personlighed og hørte til forkæmperne for Willumsenmuseet hvis direktør han var 1957–73. S. har som kunstsribent i særlig grad bidraget til forståelse af sin egen tids kunst, efter anden verdenskrig som talsmand for abstrakt kunst, især for den dansk-franske kreds af konstruktivister der omfattede Richard *Mortensen, Robert *Jacobsen, Jean Deyrolle og Jean Dewasne. Selvstændig i sit kunstsyn og ofte omstridt stod S. som sin generations mest originale danske kritiker. – R. 1938.

□ Mal. af Asta Ring Schultz 1921 og 1923. Teg. af H. Jensenius. Foto.

Interview i B.T. 8.10.1932. – Studenterne 1911, 1936 38. Merete Bodelsen i Nationaltid. 23.1.1944. Chr. Elling i Politiken s.d. Dyveke Helsted i Medd. fra Thorvaldsens museum, 1965 10–13. Meir Stein i S. S.: Essays om kunst, 1975.

Dyveke Helsted (Christian Elling)

Schultz, Sven, 1886–1932, ingeniør. * 22.7.1886 i Kbh. (Johs.), † 19.5.1932 sst., urne på Vestre kgd. F: handelsfuldmægtig, senere grosserer Hans Bonde S. (1860–1935) og Johanne Louise Platou (1856–1949). ~ 17.4.1916 i Kbh. (Cit.) med Karen Marie Bertelsen, * 24.5.1886 i Gentofte, † 12.12.1968 i Kbh., d. af grosserer Guido B. (1839–95) og Marie Cathrine Klentz (1856–1938).

S. tog polyteknisk adgangseksamen 1903 og blev 1908 cand.polyt. som bygningsingeniør. Efter eksamen havde han i nogle måneder ansættelse ved Århus gasværk og aftjente derefter sin værnepligt ved søværnet. 1908 fik han ansættelse ved Christiani & Nielsens afdeling i Hamburg og forblev her til han 1911 forflyttedes til dette firmas afdeling i Rusland. Han traf her den lidt ældre ingeniør i samme firma Knud Højgaard der året før var blevet afdelingens leder. Efter at have deltaget i udførelsen af en række større havne- og broarbejder o.l., fx i Petrograd (Leninograd) og Reval (Tallinn) måtte S., efter at revolutionen 1918 havde ødelagt alt, rejse tilbage til Danmark hvor han sammen med K. Højgaard s.å. stiftede ingeniørfirmaet *Højgaard & S.* der efter S.s død førtes videre af Højgaard alene. Allerede i S.s tid udførte firmaet store arbejder i ind- og udland; det byggede broer for statsbanerne og Kbh.s kommune, bl.a. den interimistiske Langebro, havneanlæg og bro (ny Halskov bro) for Korsør og større jernbetonarbejder for Carlsberg og Tuborg bryggerier. Af udenlandske arbejder udførtes fx vandkraftanlæg i Zur i Polen, et par store gadebroer i Kowno, jernbanelinierne Telsai-Kretinga og Dorpat-Petšur samt havnearbejder i Memel for den litauiske regering og i Setubal for den portugisiske regering. I særlig grad er dog S.s navn knyttet til de store havnearbejder i Gdynia for den polske regering fordi han ved sindrige tekniske metoder, bl.a. den geniale fremgangsmåde til vandsætning af jernbetonsænkemasker, og sikker ledelse af arbejderne bidrog til at skaffe sit firma en betydelig anseelse og en betrygget økonomisk stilling. Hans alt for tidlige død vakte almindelig beklagelse. 1933 skænkede hustruen dansk ingeniørforening et efter S. opkaldt mindelegat. □ Foto.

Kn. Højgaard i Ingeniøren XLI, 1932 289.

Povl Vinding*

Schultz, Svend Simon, * 1913, komponist. * 30.12.1913 i Nykøbing F. F: guldsmed Simon Christian Emil Johannes S. (1878–1961) og Ingeborg Johanne Johansen (1891–1977). ~ 1° i Tårnby med Johanne (Hansi) Maria Pauline Packness, * 23.1.1916 i Wien (~ 2° med direktør Knud Philip Meyer, 1904–1968), d. af grosserer Rudolph Joseph Martin P. (1877–1959) og Anna Amalie Schütz (1881–1954). Ægteskabet opløst 1944. ~ 2° 13.5.1944 i Kbh. (Holmens) med tegner Edith Carina Schackinger Jensen, * 30.3.1919 i 1919 i Kbh. (Sion), d. af direktør, maskiningeniør Axel Robert J. (1885–1957) og Jenny Johanne Nielsen (1884–1960). Ægteskabet opløst 1955. ~ 3° 10.12.1955 i Hørby sg., Holbæk, med operasanger Kirsten Holdt Lassen, * 19.5.1929 i Kbh., (Husum), d. af ingeniør Las L. (1900–66) og Marie Botilde Holdt (*1905). Ægteskabet opløst 1970.

Efter studentereksamen 1933 fra gymnasiet i Nykøbing F. søgte S. samme år ind ved Det kgl. danske musikkonservatorium hvorfra han 1938 fik afgangseksamen. Hans hovedfag var klaver, men kompositionsstudierne hos Poul Schierbeck fængslede ham stærkere, og hans udtalte evne for at skabe i tidens neoklassicistiske, musikantiske muntre og lette stil skabte allerede i konservatorieårene interesse om ham som komponist. I de nærmest følgende år virkede han som musikpædagog og 1942–49 tillige som musik anmelder ved Politiken. I slutningen af 1940erne ledede han nogle udsendelser med radiokoret, og 1949 knyttedes han fast til Statsradiofonien som korpelmester. I denne stilling har han indlagt sig betydelig fortjeneste ikke mindst gennem sin instruktion og forberedelse af korets medvirken ved de store udsendelser med klassisk og moderne repertoire ved torsdagskoncerterne o.l. Som komponist har S. i sin meget omfattende produktion skabt musik inden for næsten alle genrer fra den enkle strofiske vise og den flerstemmige korsang til oratoriet, fra klaverstykket over kammermusikken til symfonien og, som en for ham særlig karakteristisk form, enaktsoperaen med lille solist- og orkesterbesætning, i nogle tilfælde blot klaver. Det letløbende, elegante i hans tidligere instrumentale værker har i hans senere arbejder ofte givet plads for en mere markeret, motivisk gennemarbejdelse af satsen.

Straks efter sin afgang fra konservatoriet aflagde S. lovende prøver på sine evner ved en egen kompositionsaften, og fra de unge år stammer en koncertino for fire violiner og klaver (1936), en kvartet for fløjte, violin, cello og klaver (s.å.), en sinfonia piccola (1941), de første af ialt ni strykevartetter (frem til 1975) og den første af

to klaverkoncerter. I 1940'erne kom nogle af de værker der i særlig grad kan betragtes som karakteristiske for spændvidden i hans musik, 1945 står således den lette, lyse blæserkvintet *Une amoureuse* over for det seriøse overvejende homofont holdte korværk *Job* med tekst fra Det gamle testamente, dertil klaverværkerne *Løvspring*, 1941 og *Til Søren*, 1945, foruden den anden klaverkoncert (1946) og symfoni nr. 2 (1949). Senere er kommet endnu fire symfonier (1955, 1957, 1960, 1962), Sinfonia piccola II (1971), III (1973) og en række ouverturer. Også som kantatekomponist har S. været stærkt engageret. Både kantaten til indvielsen af det nye Frederiksberg rådhus, til indvielsen af den nye Danmarks tekniske højskole og af det nye Skt. Annæ gymnasium (sangskolen) skyldes ham. Den lange række af enacts- eller tribuneoperaer indledtes af *Bag kulisserne* over en idé fra et gammelt italiensk buffo-intermezzo i S.s egen tekstudformning (Det kgl. teater, 1949). Fra samme år er *Kaffehuset* og *Solbadet* (Den jyske opera). Året efter kom den seriøse *Høst* op i Århus (med tekstbog af E. Falk Rønne over det samme sagn der ligger til grund for Karen *Blixens Sorg-agre) der 1951 blev givet på Det kgl. teater og 1961 i dansk fjernsyn. Senere fulgte den løslupne, ofte opførte *Bryllupsrejse*, 1951 til tekst af Holger *Boland, *Hosekræmmeren*, 1955 (efter St. St. *Blicher, rev. 1975), *Tordenvejret* (Det kgl. teater 1956, tekst E. Falk Rønne) og blandt en del musik til skuespil, hørespil og balletter hans musik over motiver af italienske barokkomponister til Flemming *Flindts ballet *Sommerdanse* (Århus 1970, Det kgl. teater s.å.). Også en række skoleoperaer har S. skrevet, deriblandt *Svine-drengen*, 1970, *Lykken og forstanden*, 1972 og *Aladdin*, 1975. Fra 1968 er kirkespillet *Eva*. Også som komponist af filmmusik og radiofantasier har S. været meget produktiv. Han har i vid udstrækning foretaget koncertrejser med egne værker i hele Skandinavien, Italien og Schweiz. – S. modtog 1941 Lange-Müllerstipendiet, 1944 Det Anckerske legat og 1949 Komponistforeningens jubilæumslegat. – R. 1965. □Foto.

Dansk musik t. XIX, 1944 182–85 199–203. Vagn Jensen sst. XXIV, 1949 227–30. Gerh. Schepelern sst. XXV, 1950 9–15. Vagn Kappel: Danish composers, 3. udg. 1967 71f. Bo Wallner: Vår tids musik i Norden, Sth. 1968 53–56. Opera i Århus, red. Gustav Albeck og Gerh. Schepelern, 1972. De musiske udsendelser DR 1925–75 I–III, 1975–78.

Nils Schiørring

Schultz-Lorentzen (ved dåben uden bindestreg), Christian Wilhelm, 1873–1951, provst, filolog. * 14.11.1873 i Tyrstrup ved Christiansfeld,

+ 23.3.1951 på Skt. Lukasstiftelsen i Hellerup, begr. i Kbh. (Vor Frelser's kgd.). F: malermester Frederik Otto Lorentzen (1845–1904) og Hedvig Cathrine Schultz (1853–1909). ~ 12.5.1898 i Kbh. (Helligg.) med Sophie Nicoline Christensen, * 12.3.1872 i Århus, + 14.4.1967 på Frbg., d. af snedker Mads C. (1834–79) og Elsinde Mogenssen (1833–1900).

Født i Nordslesvig i tyskertiden blev S.-L. sendt til skolegang i Danmark og blev student 1891 fra Haderslev læreres skole i Kbh., studerede derefter teologi og blev kandidat 1897. Fra 1894 var han alumne på Seminarium groenlandicum. 1898 blev han udsendt til Godthåb som ordineret medhjælper og seminarielærer. Året efter blev han forflyttet til Egedesminde som missionær og 1901 tilbage til Godthåb som missionær og seminarieforsøger. 1906 beskikkedes han som provst for Grønland. 1912 hjemrejste han og blev sognepræst ved Vor Frelser's kirke i Kbh., fra 1933 tillige provst for Kbh.s søndre provsti. Fra 1918 til 1948 var han desuden beskikket lektor i grønlandsk og dermed Grønlands styrelses konsulent i kirke- og skolesager.

S.-L. havde fænomenale sprogevner og lærte det grønlandske sprog til en fuldkommenhed som sjældent opleves blandt europæere. Det sprog-pædagogiske dannede da også hovedstammen i hans litterære virksomhed, *Den grønlandske Ordbog*, 1926 og *Det vestgrønlandske Sprog i grammatisk Fremstilling*, 1930, ligesom han også påbegyndte en elementær lærebog i sproget. Hans afsnit i samleværket *Greenland I–III*, 1928–29, *Intellectual culture of the Greenlanders*, viste hans personlige opfattelse af den eskimoiske kultur i grønlandsk klædebon. Han udsendte tillige andre artikler og foredrag om grønlandske emner, både sproglige og historiske. Sammen med Ad. S. *Jensen og Bjørn *Kornerup udgav han en videnskabeligt underbygget biografi af Otto *Fabricius (1923). Han deltog endvidere i revisionen af såvel den grønlandske salmebog som oversættelsen af Det ny testamente, skrev selv flere salmer og sange på grønlandsk. Hans interesse for det grønlandske sprog, den fremvoksende nygrønlandske kultur og den grønlandske befolkning som helhed fandt stærkest udtryk i hans politiske og kirkelige aktivitet. Allerede i Egedesminde kom han i modsætning til myndighederne idet han hævdede det lokale råds (forstanderskab) selvstændighed. Det stækkede ham ikke at blive forflyttet til Godthåb hvor han tværtimod søgte at puste en mere radikal reformånd i det lokale forstanderskabs hensygnende tilstand. Samtidig arbejdede han på at få sat kronen på den grønlandske missions værk. Det var med dette sidste formål han blev hjem-

kaldt til forhandlinger om kirkens og skolens forhold. Resultatet blev *Loven om den grønlandske Kirke og Skole*, 1905, hovedsagelig S.-L.s værk, og det blev grundlæggende for de to institutioners videre udvikling. 1908 fik han rejst den endnu eksisterende seminariebygning i Godthåb, det første virkelig monumentale bygningsværk i Grønland. Omkring denne skole og blandt de unge grønlandere i Godthåb voksede en menighedsbevægelse frem, støttet stærkt og måske også inspireret af S.-L. Gennem sit sproglige arbejde, sin undervisning og forkyndelse og sin politiske virksomhed stræbte han efter frigørelsen af det grønlandske menneske.

1905 rettede L. *Mylius Erichsen sin voldsomme kritik mod Grønlands ledelse. Året efter fulgte S.-L. denne kritik op, dog i en mere konstruktiv form. Ved en adskillelse af handel og administration mente han en frigørelse og styrkelse af de lokale råd (forstanderskaberne) kunne ske, ganske i H. *Rinks ånd. Politisk kom han derved til at stå det radikale venstre nær. Vel kom hans indsats til at spille en rolle for ændringerne på styrelsen i lovene af 1908 og 1912, men det blev dog i selve Grønland han som seminarieforsøger og provst lagde disse års væsentligste gerning. Sprogpolitisk såvel som kulturpolitisk fortsatte han den traditionelle linje med hovedvægten lagt på grønlandsk sprog og nykultur, selv om han langtfra var blind for nødvendigheden af undervisning i dansk. Hans grundtvigske indstilling tillige med hans sønderjyske afstamning var grundlæggende for hans syn på modersmålet og hjemstavnskulturen, og således også på det grønlandske. Som lektor i grønlandsk og Grønlands styrelses konsulent blev han medlem af Grønlandsudvalget af 1920 hvis betænkning 1921 dannede grundlaget for styrelsesloven af 1925. S.-L. havde i udvalget igen været på venstrefløj, bl.a. med mindretalsforslag om snarlig ophævelse af monopolet på Grønland fra 1776. Dette forslag slog ikke an, men det gjorde derimod tanken om genskabelse af rådssamarbejdet mellem udsendte og lokalt valgte, de såkaldte sysselråd. De kom efter loven til at fungere nogenlunde efter hensigten til 1940 (ophævet 1950).

S.-L.s arbejdskraft var usvækket til hans sidste dage, men på grund af de knappe midler han kunne trække på blev hans initiativ stækket. På den anden side arbejdede han ud fra et rimelighedssynspunkt på gennemførelsen af ånd og bogstav i styrelsesloven af 1925, og han bevarede hele sit liv interessen og hengivenheden for Grønland og dets befolkning. Størst var hans interesse for kirken, mindre for skolen, og han var meget tilbageholdende hvad uddannelsen i Dan-

mark af unge grønlandere angik. Som grundtvigianer og med sine radikale tilbøjeligheder var han dog altid åben for fornuftige reformer men indskærpede at man ikke i sin reformiver skulle tilsidesætte en veltilrettelagt taktik. – S.-L. var 1910–12 og 1914–15 formand for Studenterhjemmet, var formand for direktionen for Chr.havns døtreskole, næstformand for Almindelig dansk præstekonvent og udvalget for den grønlandske kirkesag samt bestyrelsesmedlem af Kbh.s præstekonvent og medlem af bestyrelsen for Chr. Xs og dronning Alexandrines Grønlandsfond. – R. 1921. DM. 1932. K². 1947. □Mal. af O. Matthiesen, 1937 (Vor Frelsers k., Kbh.). Foto.

Studerterne fra 1891, 1916 91f. H. Ostermann: Den grønlandske missions og kirkes hist., 1921. Finn Gad i Det grønlandske selsk.s årsskr. 1952 153–58. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Finn Gad

Schultze, Hieronymus Johann, 1717–1803, deputeret i generalkommissariatet. Døbt 6.8.1717 i Rostock, † 27.9.1803 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: brygger, notarius, senior i borgerskabets delegation Johann Wilhelm S. († 1755) og Margaretha Ilsabe Schmiegerow (1686–1724). ~1° 18.4.1755 i Kbh. (Helligg.) med Christine (Stinchen) Sophie Collett, * 24.2.1726 i Kristiania, † 6.2.1756 i Kbh. (Helligg.), d. af købmand i Kristiania Peter C. (1694–1740) og Anna Cathrine Rosenberg (1699–1747). ~2° antagelig 21.9.1757 på Christiansholm med Anna Susanne Fabritius, * 20.8.1737 i Kbh. (Ty. ref.), † 11.7.1792 sst. (Holmens), d. af bankkommissær, senere direktør for Asiatick kompagni, etatsråd Just *F. (1703–66) og Elisabeth M. de Bruguier (1709–76).

S. blev 1742 auditør ved et rytterregiment og må forud have studeret jura. N.å. blev han krigskancellist og auditør ved landkadetkorpset, fra 1754 tillige regimentskvartermester (intendant) derved, 1746 3., 1750 2. krigskancellist, 1757 fra sekretær 4. deputeret i general- og kommissariatskollegiet. Fra 1759 var han tillige chef for feltintendanturen ved hæren i Holsten. Ved Cl. L. de *Saint-Germains overtagelse af ledelsen 1762 opstod straks de sædvanlige vanskeligheder mellem overkommando og intendantur. Ved generalkrigsdirektoriet oprettelse 1763 under de Saint-Germain var S. dog nogle måneder deputeret i dette, men afskedigedes jan. 1764, og først ved oprettelsen af det „Høje Krigsraad“ 1766 kom han atter, som 5. (yngste) deputeret, ind i kommissariatet og forblev i dette over 30 år. Ved oprettelsen af Militært varemagasin 1774 blev han tillige 1. direktør ved dette. Han var medlem af kommission om de store vejanlæg ved militær

arbejdskraft, om ændring af lægdsvæsenet i Norge, om forbedret indkvartering i provinsgarnisonerne, om nyordning (1780) af „de fattiges Væsen“ m.m. 1767 var han medunderskriver af generalitetets godkendelse af lettelser i landmilitatsforordningerne, og sammen med Niels de Hofman den egentlig ledende i kommissionen 1774 hvor spidserne af de to kancellier og rentekammeret enedes med det militære kollegium om en ny landmilitatsforordning ved hvilken lejlighed B. W. Luxdorph skriver: „vi andre er omtrent [kun] Stokkemænd“ (bisiddere). 1787–88 var han som 2. deputeret i generalitetet den ledende i dettes dygtigt førte modstand af militære grunde mod stavnsbåndets ophævelse, men alligevel valgtes han til sekretær i den store civil-militære kommission der 1789 i kronprinsens og arveprinsens overværelse fastslog den nye hærordning på grundlag af forordningen 20.6.1788. 1796 afskedigedes han efter ansøgning. – Krigsråd 1747. Justitsråd 1754. Generalkrigskommissær 1759. Etatsråd 1761. Virkelig etatsråd 1767. Konferensråd 1768. Gehejmeråd 1781. – Hv.R. 1774. □Maleri.

Inkvisitionskommissionen af 20. jan. 1772, udg. Holger Hansen især IV, 1936. – Alf Collett: Familien Collett og Christianialvi i gamle dage, Kria. 1915 91f. Efterl. papirer fra den Rentlowtske familiekreds, udg. L. Bobé VI, 1903 53. Luxdorphs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær i Danm. III, 1926.

Rockstroh *

Schultzer, Mogens Bent, 1904–73, filosof. * 4.8. 1904 på Frbg., † 16.8.1973 i Bagsværd, begr. Bispebjerg kgd. F: postmester Magnus S. (1867–1925) og Anna Marie Nielsen (1870–1960). ~ 10.2.1934 i Kbh. (b.v.) med Antonie Amalie Petersen, * 19.6.1901 i Stobberup, Løsning sg., d. af gårdejer Henrik P. (1866–1936) og Julie Louise Mathilde Ahrens (1870–1907). – Bror til Poul *S.

Efter studentereksamen (Schneekloth's skole 1923) studerede S. jura og blev kandidat 1929. Ved siden af „brødstudiet“ fulgte han forelæsninger og øvelser i filosofi og besvarede 1927 en prisopgave om John Lockes erkendelsesteori. Efter kortere tid som sagførerfuldmægtig, et arbejde han ikke befandt sig vel ved, var han uden fast stilling til han 1933 blev sekretær i De samvirkende købmandsforeninger. Denne mellemperiode anvendte han til udarbejdelse af en filosofisk afhandling *Transcendence and the logical difficulties of transcendence* der 1935 skaffede ham doktorgraden. 1939 blev han kontorchef i købmandsforeningerne, 1947 direktør. Uden at forklejne den indsats han gjorde her og som re-

præsentant for købmandsstanden i diverse udvalg og kommissioner kan man roligt påstå at S.s hovedinteresse var filosofien, og at det var med glæde han i 1952 efter en konkurrence overtog det professorat i faget ved Københavns universitet der var blevet ledigt ved Victor *Kuhrs død 1948. S. havde også deltaget i en professor-konkurrence i Århus 1938–39, og hans andet filosofiske værk *Observation and protocol statement* var udkommet 1938. Til brug ved den undervisning til filosofikum han som professor var forpligtet til udarbejdede han *Relativitet i filosofisk belysning*, 1957 (anden udvidede udgave 1961). 1964 kom *Direktiv idealisme* og 1970 *Philosophische Kritik und idealistische Struktur*. Da havde sygdom, som i nogle år i stigende grad havde svækket hans arbejdskraft og som få år senere førte til hans død, tvunget ham til at forlade universitetet i 1969. S. var kasserer for Selskabet for filosofi og psykologi 1946–49 og medlem af bestyrelsen for Fornanderskafonden 1956–65. I hans filosofiske arbejder der foruden de nævnte omfatter et begrænset antal tidskriftartikler o.l. udvikles en særegen opfattelse der primært kan karakteriseres som anti-absolutistisk, idet S. hævder at der hverken i erfaringen eller fornuften findes et absolut grundlag for erkendelsen. Objektiv erkendelse er et ideal som vi kan nærme os ved gensidig kontrol af forskellig art. Udgangspunktet er oplevelsestotaliteter som for teoretiske formål skal analyseres på ikke-ensidig måde mens praktiske opgaver fører til ensidighed.

Når S. i de senere værker betegner sig som idealist ligger ikke deri at han tilslutter sig en metafysisk idealisme, men at han er kommet til at opfatte filosofi som „den disciplin, inden for hvilken der angives almene direktive idealer for menneskelig virksomhed, teoretisk og praktisk“. Mens mange idealer er rent personlige, udsprunget af individuelle behov og ønsker, viser „filosofisk erfaring“ at der findes bindende (direktive) idealer af forskellig styrke. Moralske, retsfilosofiske, æstetiske og religionsfilosofiske idealer er svage, de idealer der leder videnskabelig forskning stærke. Den positivistiske værdinihilisme som S. tidligere tilsluttede sig er uholdbar af logiske grunde, og det positivistiske erfaringsbegreb for snævert. – R. 1950. R¹. 1967. □Tegn. af Otto Christensen, 1953. Tegn. af H. Lollesgaard (Kgl. bibl.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1935 159. – Jørgen Jørgensen i Salmonsens leksikon t. XII, 1952 821–23. Sv. E. Stybe i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1973 157–61. Samme i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj X, 1980 især 106–10. C. H. Koch i Dansk filosofi og psykologi 1926–76, red. Sv. E. Nordenbo m.fl.

I, 1976 85–122 (heri bibliografi). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Mogens Blegvad

Schulzter, Hans Poul, 1895–1956, læge. * 2.9. 1895 i Kbh., † 18.3.1956 sst. (Trin.), begr. sst. (Bispebjerg). F: postekspedient, senere postmester i Klampenborg Magnus S. (1867–1925) og Anna Marie Nielsen (1870–1960). ~ 2.5.1922 i Kbh. (Hellig.) med Else Ryge-Jensen, * 31.12.1893 i Kbh., † 17.5.1960 sst., d. af varemægler Peter R.-J. (1863–1923) og Charlotte Josepha Marie Lemvig-Müller (1872–1958). – Bror til Bent *S. S. blev student 1914 fra Metropolitanskolen og 1922 medicinsk kandidat. Sommeren 1922 var han reservelæge ved Silkeborg bad og derefter 1922–25 assistent ved Finsensinstituttets laboratorium. Efter at have gjort turnustjeneste på Rigshospitalet var han kandidat på forskellige kbh.ske hospitaler og derefter 2. reservelæge ved Bispebjerg hospital 1928–30. Efter assistentplads ved Statens vitaminlaboratorium og Rigshospitalets medicinske poliklinik blev han 1. reservelæge ved kommunehospitalet 1931. Han foretog gentagne studierejser til Tyskland og England. Fra 1934 praktiserede han i Kbh. som speciallæge i intern medicin, særlig stofskifte- og fordøjelsessygdomme. 1927 disputerede S. for doktorgraden med afhandlingen *Lyset og experimental Rachiitis*. 1939 blev han overlæge ved kommunehospitalets medicinske poliklinik og 1939–45 lektor i intern medicin ved Kbh.s univ. Som student var S. formand for det medicinske studenterråd og formand for Medicinsk forening. 1929–30 var han formand i Selskabet for teoretisk og anvendt terapi. – S. publicerede en række lodige videnskabelige arbejder i danske og udenlandske tidsskrifter, dels eksperimentelle, dels kliniske, karakteriserede ved deres kontinuitet i hans forskning om vitaminer og hormoner. Alle vitaminerne, mest dog med C-vitaminet og ascorbinsyre (han var den første der helbredte menneskelig scorbut med ren ascorbinsyre) beskæftigede han sig med, men også med A og D. Han gennemarbejdede en metode til D-vitaminbestemmelse og en metode til kvantitativ bestemmelse af binyrebarkhormoner. Stille og beskeden var han en fortræffelig pædagog, inspirerende for sine medarbejdere, og flere disputatser udgik fra hans afdeling. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1927 154.

Axel Borgbjærg*

Schulz (ved dåben Schultz), Johann Abraham Peter, 1747–1800, komponist, kapelmester. Døbt

31.3.1747 i Lüneburg, † 10.6.1800 i Schwedt a.d. Oder, begr. sst. F: bager Nicolaus S. (1714–93, ~1° 1739 med Anna Magdalena Brunnen) og Catharina Maria Gerckens (1721–91). ~1° 11.5.1781 i Rheinsberg med Wilhelmine Friedrike Caroline Flügel, * 1765 i Berlin, † 12.6.1784 i Rheinsberg, d. af kammermusicus F. († senest 1781) og hustru f. Sievert († senest 1781). ~2° 2.1.1786 med Louise Charlotte Philippine Flügel, * 2.1.1770 i Berlin, † 8.11.1797 i Rheinsberg, søster til 1. hustru.

S.s religiøse forældre ønskede at sønnen skulle studere til præst hvorfor han blev sat i byens gymnasium, Johanneum. Han vakte tidligt opmærksomhed ved kortjenseten i kirken og fik derfor fra sit tolvte år undervisning af organist Schmögel, en elev af komponisten G. Ph. Telemann. Sine studieår tilbragte han i Berlin hvor han fik undervisning i kontrapunkt hos den berømte og grundlærde teoretiker J. Ph. Kirnberger. Berlinårene fik i det hele taget stor betydning for den unge S. hvis hele musikalske anlæg imidlertid lå langt fra den meget konservative Kirnbergers skrivemåde og interessesfære hvad der efter hans eget udsagn i høj grad hæmmede hans kompositionstrang i denne periode. Efter den treårige læretid blev han ansat som akkompagnør og klaverlærer hos den polske fyrstinde Sapiaha med hvem han i fire år rejste rundt i Europa. Han besøgte således Frankrig, Italien og Østrig, og i Eisenstadt skal han have lært Joseph Haydn personlig at kende. 1773 tog han atter ophold i Berlin hvor han begyndte en på mange måder betydningsfuld virksomhed dels af musiklitterær, dels af praktisk art. Hans hovedindsats som musikskribent var først og fremmest hans medarbejderskab ved J. G. Sulzers værk *Allgemeine Theorie der schönen Künste I–II*, 1771–74 og senere, et værk der i høj grad nød godt af hans æstetisk fintfølelse betragtninger.

Af stor vigtighed for S.s senere udvikling blev den ansættelse som kapelmester J. F. Reichardt skaffede ham 1776 som Maitre de musique ved det kgl. franske teater i Berlin, en stilling i hvilken han virkede indtil dette teaters nedlæggelse 1778 hvorefter han et år bestred stillingen som kapelmester ved kronprinsensens lige så franskprægede privatteater. Her fik han rig lejlighed til at leve sig sammen med den ikke mindst i tyske hofkredse så beundrede franske syngespilkomponist således som den blev dyrket af P. A. Monsigny og ganske særlig af A. E. Grétry, komponister han selv kom til at stå i en ikke ringe gæld til. 1780 tiltrådte han den ærefulde stilling som kapelmester ved prins Heinrichs hof i Rheinsberg. S. havde her lejlighed til, foruden de franske syngespilkomponister, at beskæftige sig med

musikdramatiske værker af A. M. Sacchini og N. Piccini foruden et så epokegørende arbejde som C. W. Glucks „Iphigénie en Tauride“ som han fremførte 1783. I Rheinsberg begyndte han for alvor at virke som dramatisk komponist; fra denne periode foreligger tre så forskelligartede værker som syngespillet *La Fée Urgèle, ou ce qui plaît aux dames* til tekst af C. S. Favart, ouverturen og kor til J. Racines drama *Athalie* og operaen *Aline, reine de Golconde*. Ikke mindst musikken til *Athalie* viser hvor stærkt et indtryk Glucks patetiske nyklassicisme havde gjort på S. Jævn-sidedes med det dramatiske var der imidlertid et andet område hvor hans musikalske evne fandt udtryk, og det på en endnu mere oprindelig og personlig måde, nemlig visen, „Lied“en med klaverledsagelse. Allerede 1779 havde han udgivet sine *Gesänge am Klavier* der vakte stor opsigt og skabte ham et navn som komponist ved siden af de fra Goethekredsen kendte musikere J. F. Reichardt og J. André. Hans fysiognomi inden for „Lied“en ligger allerede forbavsende fast her; vi møder en udpræget, næsten primitiv enkelhed i den musikalske sats, en respekt for den naturlige deklamationskrav og kræsenhed i valget af digte, kort sagt et bevidst folkeligt ideal. Sine stærkeste impulser fik dog S. først gennem sit venskab og samarbejde med digteren J. H. Voss, lederen af den folkeligt indstillede Göttinger digterkreds („Göttinger Hainbudd“) der fremfor noget lagde vægt på det ukunstlede og naturlige udtryk, uplettet af modesmag og virtuoseri. De første frugter af deres fælles bestræbelser fremkom betegnende nok 1781 i den af Voss årligt udgivne „Musalmanach“. Allerede her møder vi forskellige af de sange der blev grundlaget for S.s hovedværk som tysk komponist, de berømte *Lieder im Volkston* hvis første del udkom 1782, og som forsattes med anden og tredje del i 1785 og 1790. Med denne samling havde han fastslået sit ry som den højt begavede hovedrepræsentant for den såkaldte „Berliner Liederschule“.

Forholdene i Rheinsberg tilfredsstillende på ingen måde S., navnlig efter at prinsens søster, prinsesse Amalie, åbenlyst på en meget stødende og utvetydig måde havde hånet ham og beskyldt ham for at skrive en dårlig sats; hun forbød ham således direkte at dedicere hende musikken til „*Athalie*“ og veg ikke tilbage for i et brev at kalde ham en stympet og fuser. Værket, der blev udgivet i klaverudtog af professor C. F. Cramer i Kiel, blev i jan. 1787 spillet under F. L. Ae. „Kunzens ledelse ved tre privatopførelser hos Ernst Schimmelmans. S. var i øvrigt på dette tidspunkt et kendt navn inden for danske musikkrede; 1785 havde N. Schiørring udgivet hans året før udkomne religiøse sange, oversat

til dansk af Edvard Storm, og 1786 havde Kunzen i fortalen til sine Viser og lyriske Sange erkendt S.s Lieder im Volkston som sit store uopnåelige forbillede. Også inden for adelen interesserede man sig for S., ikke mindst gennem grev C. E. Stolberg som havde lært ham personligt at kende i Eutin hos Voss. Intet under derfor at opmærksomheden ganske naturligt samlede sig om kapelmesteren fra Rheinsberg da man ved den danske skueplads stod over for valget af en ny kapelmester. Teaterchef C. Numsen havde oprindeligt været stærkt interesseret i den kurfyrstelige sachsiske kapelmester J. G. Naumann som det dog ikke lykkedes at få frigjort fra sin tjeneste i Dresden hvorefter han i maj 1787 udfærdigede konditionerne for S. Ifølge disse skulle han for en årlig gage af 2000 rdl. indrette kirkemusik ved hoffet og skrive en opera hvert år til kongens fødselsdag. Med denne ansættelse skete der i øvrigt en reform med hensyn til kapelmesterstillingen idet S. samtidig blev medlem af teaterdirektionen. S.s fremragende kapelmesterevner viste sig straks i nov. 1787 ved indstuderingen af Grétrys syngespil *De falske Formodninger* hvor han imponerede personalet ved sine træffende bemærkninger om foredraget og sin bestræbelse efter kun at opnå virkning ved „naturlig Optræden, Karakter og Varme“. Da tiden til at skrive en fødselsdagsopera var for knap faldt hans første store opgave som komponist inden for kirkemusikken; det var passionsoratoriet *Maria og Johannes* til Johannes Ewalds tekst, der opførtes ved hoffets passionskoncerter 1788 og gjorde stor lykke.

Med det jævne og elskelige gemyt der prægede S. fik han hurtigt føling med sprog og folkekarakter, og det ikke mindst under opholdene hos grev Schimmelmans på Christiansholm hvor den danske natur gjorde stærkt indtryk på ham, på Brahetrolleborg hos familien Reventlow der ivrigt diskuterede landboreformer, skolevæsenets forbedring og musikkens betydning som opdragelsesmiddel, og endelig på Bernstorff slot. Forpligtelsen til årligt at skrive en stor opera pinte ham fra første færd. Da han fik udleveret teksten til Jens Baggesens Erik Ejegod som senere Kunzen satte i musik blev han så fortvivlet over at inspirationen ikke ville komme at han troede hele sin skaberevne fuldkommen lammet. I sin stærkt deprimerede tilstand ansøgte han i en skrivelse til Numsen om at blive fritaget for det byrdefulde hverv mod årligt at afstå 600 rdl. af sin gage. Den venligt indstillede Numsen tog overordentlig forstående på sagen og ordnede det således at han kun måtte afstå 500 rdl. mod årlig at skrive et stykke kirkemusik.

1790 udgav han på grundlag af en udtalelse som

det nye skoleholderseminariums direktion havde anmodet ham om skriftet *Gedanken über den Einfluss der Musik auf die Bildung eines Volks und über deren Einführung in den Schulen der königlich dänischen Staaten* der s.å. fremkom i dansk oversættelse i „Minerva“. Dette skrift, hvori han skarpt kritiserer forskellige musikforhold, bl.a. sangen i landsbykirkerne, fik en ikke ringe betydning som led i datidens bestræbelser for kirke- og skolesangens forbedring, for musikopdragelsen i det hele taget.

S.s største indsats i dansk musiks historie kom ikke desto mindre netop til at ligge inden for teatrets verden. 16.12.1790 opførtes i anledning af kronprinsens og kronprinsessens indtog den lille patriotiske idyl, syngespillet *Høstgildet* til Thomas Thaarups tekst som efterstykke til C. Prams drama *Frode og Fingal*. Værket, der blev spillet i teatermaler Thomas Bruuns smukke dekoration med bøndergårde, marker og Gentofte kirke i baggrunden, altså på Bernstorffs jorder, er formet som en hyldelse til bondefrigørelsen. Melodierne er direkte beslægtede med visetonen fra *Lieder im Volkston*, selv om de, påvirkede af dansk natur og dansk sprog, har fået et vist nationalt præg over sig. Vi møder her den samme enkelhed og hjertelighed, det samme „Schein des Bekannten“ som han allerede i fortalen til sine *Lieder im Volkston* opstillede som hovedfordringen til den folkelige melodi. Mange af de yndefulde viser fra *Høstgildet*, som fx *Nys fyldte skjøn Sigrid sit attende Aar*, blev derfor også meget hurtigt folkeejendom og det helt op til vor tid. *Høstgildet* der ved sin nye nationalt folkelige tone danner skel i det danske syngespils historie fik sin fortsættelse i *Peters Bryllup* ligeledes til tekst af Thaarup, opført 12.12.1793 i anledning af kronprinsessens første besøg i teatret efter sin nedkomst. Vi træffer den samme tone, samme miljø og persongalleri, ligesom også her den enkle vise danner det musikalske grundlag. Blandt de mere lyrisk farvede sange opnåede ganske særlig *I Østen sølvblaa Dagen smiler* og *I Dalens Skød en Hytte laa stor yndest*. S.å. opførtes syngespillet *Indtoget* til tekst af P. A. Heiberg hvis hele idé J. L. Heiberg senere overtog i *Kong Salomon* og *Jørgen Hattemager*.

Det var ikke alene i sin egenskab af fremragende og meget autoritativ kapelmester S. fik betydning for Det kgl. kapel. Da hofviolin Schreiber 1788 afgik ved døden og efterlod sig enke og otte umyndige børn i stor nød besluttede den altid humanitærende og tænkende S. sig til at foranstalte en koncert til fordel for de efterladte. Ved denne lejlighed slog den tanke ned i ham at oprette en enkekasse for kapellet og bl.a. lade den finansiere ved årlige koncerter, ligesom han også

lod afholde kirkekoncerter til fordel for Hellig Gejstes plejekommission, arbejdsbusene og Det forenede understøttelses-selskab. Den største betydning fik dog kapellets enkekassekoncerter der indledtes 17.12.1791 med en koncert på Det kgl. teater. Der afholdtes nu som regel to gange årlig koncert skiftevis på teatret og i slotskirken, senere Helliggejsts kirke. Ved disse og lignende lejligheder, bl.a. ved hoffets passionskoncerter i den stille uge, fremførte S. en række egne kanta-telignende korværker som Thaarups *Hymne*, 1791, passionsoratoriet *Christi Død* til Baggesens tekst 1792, Storms *Hymne*, 1792, en påske- og nytårskantate 1792, Baggesens *Lovsang*, 1793, *Frelserens sidste Stund* til tekst af V. K. Hjort, 1794, Cl. Frimanns *Hymne*, 1794 og passionskantaten *Jesu Minde*, 1795. Hans sidste større værk var Thaarups sorgesange ved arveprinsesse Sophie Frederikkes bisættelse. Tonen i disse kirkelige værker der viser den sikre musikalske skole S. havde fået i ungdomsårene i Tyskland peger nærmest hen på den passions- og oratoriestil der havde udviklet sig omkring C. Ph. E. Bach og C. H. Graun. Der spores også den Gluck-påvirkning der, som fx i „Christi Død“, kan føre til et udtryksmæssigt slægtskab med Johann Hartmann. Samtiden beundrede i højeste grad disse værker hvor skønhed står side om side med en stærk tidspræget sentimental religiøs eksalteret tone.

S., der i længere tid havde lidt under et skrøbeligt helbred, pådrog sig under forsøget på at redde så meget som muligt af det uerstattelige musikarkiv ved Christiansborg sløts brand 1794 en livsfarlig lungebetændelse. Han så sig nødsaget til at søge sin afsked til sorg for kapellets personale der i en adresse, aftrykt i „Minerva“, tilbød at afholde prøverne i hans eget hjem og indtrængende bad ham ikke at forlade dem, bl.a. for den gode musikmags skyld. Afsked med pension blev bevilget 1795 hvorefter han tog til Kiel. Det var nu meningen at han skulle tilbringe den næste vinter i Lissabon hvorfor han rejste til Hamburg og derfra indskibede sig sammen med sin gode ven, den forhenværende teaterdirektør H. V. von Warnstedt. På grund af storm havnede skibet imidlertid i Arendal i Norge. Herfra drog han i stedet for på en norsk læges råd tilbage til Tyskland, og efter en række vekslende ophold i Lüneburg, Berlin, Rheinsberg og Stettin døde han i Schwedt a.d. Oder. Med sine gedigne kirkeværker og ganske særligt sine syngespil og viser havde S. skabt en ny grundlæggende tone i dansk musik der med sin varme og intime nuancer fik den allerstørste betydning for C. E. F. Weyse som netop var søgt herop fra Altona for at blive hos S. i hvem han fik en faderlig ven og

beskytter. Også for vor tids musikudvikling skulle S. komme til at spille en vigtig rolle; hans folkelige viseprincipper blev ledestjernen, da Thomas *Laub og Carl *Nielsen 1915 udgav deres betydningsfulde sangsamling *En Snes danske Viser*. □ Lille mal. (Det kgl. teater). Stik af F. Jügel, 1794, efter dette stik af G. G. Endner, 1803, af Weger & Singer, træsnit 1865 og træsnit af H. P. Hansen.

Briefe von Johann Heinrich Voss, udg. Abraham Voss I-III, Halberstadt 1829-33. Briefwechsel zwischen J. A. P. S. und Johann Heinrich Voss, udg. Heinz Gottwaldt og G. Hahne, Kassel 1960 = Schr. des Landesinstituts für Musikforsch. Kiel IX. - J. F. Reichardt i Allgemeine musikalische Zeitung III, Lpz. 1800-01 153-57 169-76 597-606 613-20 629-35 (ny udg. m. titlen: J. A. P. S., Kassel 1948). H. G. Nägeli sst. X.III, 1811 629-42. Th. Overskou: Den danske skueplads III, 1860. Skand. folkemag. XV, 1865 561-65. Ernst Otto Lindner: Gesch. des deutschen Liedes im 18. Jahrh., Lpz. 1871 (reprodg. 1968). V. C. R[avn] i fortalen til klaverudtog af Christi død, ved Chr. Barnekow, 1879. Tidsskr. for kirke-, skole- og folkesang I, 1880 82 95. Wilh. Hosäus: Fr. Wilh. Rust und das Dessauer Musikleben 1766-96, Dessau 1882 (særtryk af Mitteilungen des Vereins für Anhaltische Gesch. s.ä.) 73f. Bernh. Seyfert i Vierteljahrsschr. für Musikwissensch. X, Lpz. 1894 49-57. Eft. erl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I-X, 1895-1931. III. tid. 21.5.1899. C. H. Pram i Pers. hist. t. 4.r.IV, 1901 57-62 65. Max Friedlaender: Das deutsche Lied im 18. Jahrh. I-II, Stuttg. 1902 (reprodg. 1970). C. Thrane: Fra hofviolonernes tid, 1908. Jens Baggensen: Labyrinten, udg. L. Bobé 1909 91f. Carl Josef Klunger: J. A. P. S. in seinen volkstümlichen Liedern, Lpz. 1909 (diss.). Otto Kaspar Riess: J. A. P. S.s Leben, Lpz. 1913 (diss.; også i Sammelbände der internationalen Musikwissensch. XV, 1913-14 169-270). Thomas Laub: Musik og kirke, 1920. Torben Krogh: Zur Gesch. des dänischen Singspiels im 18. Jahrh., 1924. Heinz Gottwaldt i Lüneburger Blätter VI, 1955 36-46 og XI-XII, 1961 149-80 (heri selvbiogr. fragmenter). Niels Martin Jensen: Den danske romance 1800-50, 1964. Gerh. Hahne i Kieler Schr. zur Musikwissensch. XVII, 1965 54-67. Samme i Die Musikforsch. XX, Kassel 1967 176-81. Henrik Glahn i Dansk årbog for musikforsk. VI 1968-72, 1972 113-30. Karl Clausen i Nerthus III, Düsseldorf 1972 213-93. Ole Kongsted i Beiträge zur Musikgeschichte Nordeuropas. Festschr. Kurt Gudewill, udg. Uwe Haensel, Wolfenbüttel 1978 159-74. Samme i Festschr. Henrik Glahn, 1979 87-141.

Torben Krogh*

Schumacher

I. Adel (Griffenfeld, Gyldensparre). Uddød i mandslinien 1702.

Peder greve *Griffenfelds datter komtesse Charlotte Amalie var ~ vicestatholder Frederik baron *Krag. Peder greve *G.s og Albert *Gyldensparres søster Karen var ~ borgmester Jørgen *Fogh. Søsteren Margrethe var 2° ~ biskop Hans *Bagger. Blandt de borgerlige slægter der fører professionsnavnet S. (skomager) skal her nævnes to:

Tavle I

Arp Schomaker brygger i Bergedorf ved Hamburg	
Joachim Schumacher 1604-50 vinhandler i Kbh.	
Peder S. 1635-99 rigskansler våbenbrev og navnet *Griffenfeld 1671 greve 1673-76	Albert S. 1642-96 embedsmand adlet *Gyldensparre 1674

Tavle II

Wilhelm Schumacher den Ældre ca. 1505-83 borgmester og vinhandler i Haderslev		
Mette S. ~ Anton Bate -1595 apoteker i Haderslev	Wilhelm S. den Yngre 1563-1626 borgmester og vinhandler i Haderslev	Margrethe S. -1635 ~ Hermann Reimlich -1598 apoteker i Kolding
Wilhelm S. 1589-1646 borgmester i Tønning	Oluf S. 1595-1649 rådmand i Haderslev	
	Gottfried S. 1624-75 borgmester og postmester i Haderslev	
Andreas S. 1660-1732 rådmand i Haderslev	Wilhelm Heinrich S. 1669-1724 sognepræst i Stepling og Frørup, provst	
Poul Gerhard S. 1692-1729 bogholder i assurancekompagniet	Gottfried S. 1695-1745 herredsfoged i Tyrstrup hrd.	
Andreas *S. 1726-90 diplomat, kabinetssekretær		
H. C. *S. 1780-1850 astronom	Andreas Anton Frederik S. 1782-1823 kaptajn, kammerjunker	
	C. A. *S. 1810-54 officer	
	Alex. *S. 1853-1932 forfatter	

II. En patricierslægt fra Haderslev der føres tilbage til Wilhelm S. d. Æ. (ca. 1505-83), borgmester og vinhandler i Haderslev, som indvandrede til byen ca. 1542 fra Koesfelde i Westphalen.

III. En slægt der kom til Danmark med silkevæver, senere taksatør Cornelius S. (-1726) der muligvis stammede fra Nederlandene.

(I) Danm.s adels årbog XXXIX, 1922 467-69 474f. (II) Olav Christensen: Patricierfam. S. fra Haderslev i Pers. hist.t. 15.r.VI, 1972 47-70. (III) Chr. Fr. C. Reiersen: Den reiersenske families stamtvl., 1877 25-35. Erik Rode: Taksatør Cornelius S.d.æ. i Pers.hist.t. 10.r. IV, 1937 142-45.

Nils G. Bartholdy/Hans H. Worsøe

Schumacher, Albert, se Gyldensparre, Albert.

Schumacher, Alex., se Schumacher, C. A.

Tavle III

Cornelius Schumacher -1726 silkevæver, senere taksatør i Kbh.

Catharina Margrethe S. ca. 1703-98 ~ Frederik Christian *Bretendich 1702-75 hoforganist	Agnetha S. -1746 ~ Peter Johan Wleugel 1693-1752 officer	Cornelius S. 1703-77 konferenceråd, kommitteret i generallødkammeret			
Johan Peter *Wleugel 1736-1825 admiral	~ Marle Sophie S. 1744-90	Cathrine Elisabeth S. 1745-92 ~ Lauritz *Klingberg 1728-95 etatsråd, admiralitetssekretær	Jens Reimert *S. 1742-74 regeringsråd på St. Croix	Peter Christian *S. 1743-1817 diplomat, amtmand	

Schumacher, Andreas, 1726–90, diplomat, kabinetssekretær, amtmand. * 26.8.1726 i Kbh., † 2.1.1790 i Segeberg, begr. sst. F: bogholder ved assurancekompagni Poul Gerhard S. (1692–1729) og Abel Sophie Kopper. ~ 13.10.1779 i Bramstedt med Sophia Hedevig Rebecca Weddi, * 30.6.1752 i Wardenburg, Oldenburg, † 30.10.1822 i Altona (~ 1° 1773 med hofråd Johann Wilhelm Büsching i Varel, ca. 1722–76, ~ 1° med Maria Sabina Sunolandten, 1730–62, ~ 2° 1763 med Christina Hedevig Sunolandten, 1741–71), d. af sognepræst Johann Arnold W. (1722–54) og Dorothea Elisabeth Wildberger (1716–68).

Som student gjorde S. opmærksom på sig med et tysk hyldestdigt til dronning Juliane Maries indtog i Kbh. 1752 og s.å. til hendes bryllup med Frederik V. 1757 udgav han *Efterretning om . . . Snøde Præstegaard paa Langeland* . . ., der indeholdt oplysninger om nogle utroligt svenske forhold, afsløret af en kommissionsdomstol 1711. Men bogen blev konfiskeret og S. fik en advarsel. Hans næste litterære forsøg *Gelehrte Männer Briefe an die Könige in Dänemark vom Jahr 1522 bis 1663*, I–III fik en bedre skæbne, men forinden var han blevet opdaget af J. H. E. *Bernstorff, 1757 ansat i tyske kancelli og sendt til St. Petersburg som legationssekretær. Her synes han hurtigt at være kommet i et modsætningsforhold til gesandten A. S. von der *Osten. Muligvis fordi denne mistænkte S. for at have fået hemmelige opdrag af Bernstorff. Kort efter forflyttedes v.d.Osten til Warszawa, og først efter at denne 1763 påny havde overtaget posten i den russiske hovedstad foreligger der beviser for at Bernstorff korresponderede med S. der bag om gesandten havde direkte forbindelse til den vigtige mellemmand C.von *Saldern ved forberedelsen af den forbundstraktat der afsluttedes 11.3.1765. Kort efter blev S. hjemkaldt og i august s.å. udnævnt til kabinetssekretær. Da E.S.F. *Reverdil i nov. 1767 faldt i unåde overtog S. hans stilling som kongens kabinetssekretær. Som sådan deltog han n.å. i de dansk-russiske mageskifteforhandlinger der førtes med von Saldern og ledsagede derefter Christian VII på den store

udenlandsrejse hvor også J. F. *Struensee deltog. S. synes at have været en duelig embedsmand med betydelige diplomatiske evner der tillod ham at bevare sin position nær magtens centrum i nogle vanskelige år. Skønt han forblev i tjenesten under Struensee bevarede han den ældre Bernstorffs velvilje. Som moderat tilhænger af landboreformer sad han både i den første landvæsenkommission, i generallandvæsenkollegiet af 1768 og i landkommissionen af 1770. Stillingen som kabinetssekretær bevarede han til den ophævedes 20.3.1771, og han overgik til danske kancelli for hvis 2. danske afdeling han blev chef. Som en dygtighed af borgerlig herkomst passede han ind i Struensees program, men han kom ikke i nærmere forbindelse med denne. Han blev efter omvæltningen 1772 atter kabinetssekretær. Jan. 1773 blev han imidlertid, formentlig på grund af A. P. *Bernstorffs uvilje, sendt som amtmand til Segeberg. Under opholdet i Rusland var det faldet i hans lod at overbringe den danske regering meddelelsen om zar Peters fald 1762. Begivenhederne skildrede han i *Geschichte der Thronsetzung und des Todes Peter des Dritten*. Den udkom først 1858. Dr. jur. h.c. i England 1768. Ærresmedlem af kunstakademiet 1772. – Etatsråd 1765. Konferenceråd 1768. Hv. R. 1783. □Mal. af Vigilius Erichsen, 1763. Stik efter ændret forlæg af samme udført af J. Stenglin, 1763, efter dette litografi af J. Gottheil.

Bernstorffs papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Kabinetsstyrelsen i Danm. 1768–72, udg. Holger Hansen I–III, 1916–23. Udv. breve, betænk. og optegn. af J. O. Schack-Rathlous ark., udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936. – Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 III, I–IV, I–2, 1897–1902. Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Høegh-Guldberg, 1899. Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. Hans Jensen: Dansk jordpolitik I, 1936 (reprudg. 1975).

Sv. Cedergreen Bech

Schumacher, Christian Andreas, 1810–54, officer. * 6.9.1810 i Tjørnelunde, Finderup sg. på Sjælland, † 4.8.1854 i Kolding, begr. sst. F: premierløjtnant, senere kaptajn, kammerjunker Andreas Anton Frederik S. (1782–1823, ~ 1° 1811

med Elisabeth Cathrine Svendsen, 1781–1838, ægteskabet opløst, ~2° 1817 med Karen Marie Tscherning, 1794–1858). ~12.1.1849 i Kbh. (Garn.) med Louise Maria Jørgensen, * 14.3.1823 i Kbh. (Trin.), † 14.4.1905 sst., d. af postbud Jens Lykke J. (ca. 1793–1831) og Margrethe Stab (1786–tidligst 1855).

Efter faderens død tog farbroderen professor H. C. Schumacher sig af S. og satte ham i pension hos mekaniker og astronom J. A. Repsold i Hamburg hvor han blev i tre år indtil sin konfirmation og fik sin interesse for naturvidenskab vakt. Han kom på landkadetakademiet, tog 1829 officerseksamen, blev 1831 sekondløjtnant à la suite ved det slesvigske kyrasserregiment hvor han 1834 indtrådte i nummer. 1833–38 assisterede han som officer sin farbror ved gradmålingen. 1839 blev han sendt til Tyskland for at studere jernbanevæsen og naturvidenskab. 1840 blev han kar. premierløjtnant, men efter ansøgning sat på vartpenge. S.å. fik han Videnskaberne selskabs sølvmedalje for en afhandling om tonende strenge. Efter i anledning af jernbanespørgsmål at være kommet til St. Petersborg (Leningrad) kom han i forbindelse med observatoriet i Pulkova hvor han arbejdede 1844–45, og hvor han bl.a. anstillede undersøgelser over termometre og isens varmeledningsevne. 1845 kom han hjem til Kbh. og fik af Videnskaberne selskab understøttelse til at arbejde videre med disse undersøgelser hvis resultater blev offentliggjort i selskabets oversigter. 1848 meldte han sig til tjeneste og deltog som ordonnansofficer og general C. de Mezas adjutant i krigen, under hvilken han 1849 fik ritmesters karakter. 1851 ansattes han som skovrider i Åbenrå skovdistrikt, men blev allerede 1853 pensioneret på grund af svagelighed. Foruden ovennævnte videnskabelige arbejder udgav han 1846 en fircifret logaritmetabel. Desuden virkede han i stor udstrækning for popularisering af naturvidenskaberne gennem foredrag og skrifter, fx *De vigtigste af Astronomiens Hovedlærdomme, populært fremsatte*, 1844 og oversættelsen af de tre første bind af A. von Humboldts *Kosmos*, 1847–53. – En søn Johannes Andreas Alexander Julius de Meza S., * 17.9.1853, † 18.3.1932, begyndte som apotekerlærling men gik over til studiet af levendes sprog, hvor ungarsk blev hans speciale. Han oversatte fra dette sprog og skrev om ungarsk litteratur i Jul. Clausens *Illustreret Verdens-Litteraturhistorie III*. Desuden leverede han oversættelser af Catharina Ilvs og grevinde Potockas memoarer og udgav selv bl.a. *Ludvig Bodtcher, et Digterliv*, 1875. Han var i kortere tid redaktør af forskellige blade, længst *Papir-Tidende* (1921–32), og deltog 1894 i stiftelsen af Dansk forfat-

terforening, hvis sekretær han var til 1901. – R. 1848.

General de Mezas krigs dagbøger, udg. K. C. Rockstroh, 1928. – Papirer i Kgl. bibl.

Poul Heegaard*

Schumacher, Heinrich Christian Friedrich (også H. C. F.), 1757–1830, læge, botaniker. * 15. 11.1757 i Glückstadt, † 9.12.1830 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri k.). F: underofficer Joachim Christian S. (ca. 1733–tidligst 85) og Magdalene Caroline Loften. ~1° 24.8.1792 i Kbh. (Petri) med Anna Sophia Willatz, døbt 26.11.1754 i Kbh. (Petri), † 2.1.1794 sst. (Petri) (~1° 1780 med kirurg Johan Daniel Bracke, ca. 1742–80, ~2° 1781 med bedemand Niels Møller, ca. 1724–ca. 91 (~1° 1765 med Anne Marie Møller)), d. af graver ved Petri k., senere voksfabrikant Caspar W. (ca. 1715–97) og Johanna Knudsen (ca. 1712–92). ~2° 3.10.1804 i Kbh. (Trin.) med Margrethe Willatz, døbt 10.6.1748 i Kbh. (Petri), † 9.4.1808 sst. (Petri) (~1° 1766 med agent, tobakspinder, senere stadskaptajn Peter Søgaard, ca. 1728–1803, ~1° 1757 med N. N.), søster til I. hustru. ~3° 19.2.1813 i Kbh. (Garn.) med Cilia Maria Elisabeth Bagge, * 27.5.1765 i Kbh. (Helligg.), † 5.5.1848 sst. (Helligg.) (~1° med faktor i Frederiksnagor Poul Johan Schow, 1747–1808), d. af brygger, senere assistent i hof- og stadsretten Christian B. (ca. 1729–92) og Anna Maria Eegholm (ca. 1731–1813, ~1° 1748 med stadskirurg Johan Wilhelm Saur, 1723–59). S. kom allerede 1770 i lære hos den kendte regimentskirurg Daniel Mehl i Rendsborg og blev tre år efter kompagnikirurg under sin lærer. 1777 kom han til Kbh. for at studere på den kirurgiske læreanstalt og trådte samtidig i forbindelse med professor C. F. Rottbøll ved universitetet der lærte hans tegnetalent at kende. 1778 vendte han hjem til Rendsborg, men allerede s.å. kaldte Rottbøll han til prosekter ved universitetet. Han lærte her anatomi og botanik og kunne 1779 tage sin kirurgiske eksamen. Fra 1781 holdt han private anatomiske forelæsninger, blev overskibskirurg 1784 og derpå reservekirurg ved theatrum anatomico-chirurgicum og 1785–86 reservekirurg ved Frederiks hospital. Da Kirurgisk akademi oprettedes 1785 overgik han som reservekirurg dertil, men blev 1785 (–95) adjunkt ved akademiet forud for to ældre. Han holdt her forelæsninger over botanik. 1786 tog han kirurgisk eksamen ved akademiet og tillige medicinsk eksamen ved universitetet, fik det Cappelske rejsestipendium og var i udlandet 1786–89 idet han navnlig i Paris og London studerede anatomi, kemi og botanik. Da han kom hjem blev han

konstitueret som lektor i kemi ved akademiet og blev fast ansat 1790 og desuden lærer i mineralogi, botanik og toksologi ved naturhistorieselskabet. Inden sin store udenlandsrejse havde han studeret en række herbarier hvorfra han hjembragte en stor mængde optegnelser. Han blev en kyndig florist og hans *Enumeratio plantarum in partibus Scellandiæ septentrionalis et orientalis. Pars Prior*, 1801 (oversat 1804 af F. C. Kielsen som *Den kjøbenhavnske Flora*) er vor ældste videnskabeligt og kritisk udarbejdede lokalflora; langt større betydning har dog dens *Pars posterior*, 1803 der behandler kryptogamerne. Navnlig det store afsnit om svampene indtager en fremragende plads i den ældre mykologiske litteratur idet det ikke blot giver en oversigt over de kendte danske arter, men også beskrivelser af talrige nye af hvilke mange har kunnet identificeres af E. *Rostrup ved hjælp af S.s opbevarede svampeherbarium. De større kødsvampe afmalede han i tre store foliobind *Floræ Hafniensis Fungi delineati* hvorfra ca. 400 tavler er kopierede i Flora Danica. 1792–95 var han regimentskirurg og blev 1795–1813 professor ved Kirurgisk akademi og som sådan overkirurg ved Frederiks hospital 1795–1811, direktør for Fødselsstiftelsen 1811–13.

S. skal ikke have været nogen god taler, men han var en effektiv lærer og gjorde god fyldest ved Kirurgisk akademi. Han var en dygtig diagnostiker med lykkelig intuition, en hurtig og sikker operatør. Hans forelæsninger var velforberedte, og fyldte med fakta. 1800 publicerede han *Medizinisch-chirurgische Bemerkungen I* og 1807 en lærebog om osteologi, den første danske knoglelære; 1809 *De officinelle Lægemidler af Planteriget* (sammen med J. D. *Herholdt). 1811 publicerede han den første foretagne skuldereksartikulation i Danmark. I Bemerkungen skildrede han behandlingen ved kranie- og hjernelæsioner. – I tidernes løb fik han flere hverv. Han blev således medlem af sundhedskollegiet ved dets oprettelse 1803, af direktionen for feltmedicinalvæsenet 1808, af Videnskabernes selskab s.å. og senere af mange udenlandske videnskabelige selskaber. – 1811 blev han ældste professor og forlod derfor Frederiks hospital og blev hofkirurg. Han flyttede ind i professorboligen i Kirurgisk akademis bygning, men allerede to år efter søgte han pludselig afsked fra alle sine stillinger. Han havde netop giftet sig for tredje gang, og denne gang med en rig enke. Han købte landejendomme, deriblandt Frydenlund ved Vedbæk, og trak sig tilbage hertil. Han søgte om pension, men det blev ikke bevilget, da han ikke fejlede noget og ikke var ubemidlet. På Frydenlund fortsatte han sine studier, navnlig over botanik, men det til-

fredsstillede ham åbenbart ikke i længden, hvortil måske bidrog at han blev inddraget i en kedelig historie angående et dyr fra Kongens dyrehave, som han fangede på sin ejendom. Nok er det, at han 1816 flyttede tilbage til Kbh. og begyndte at praktisere. 1817 søgte han genansættelse ved Kirurgisk akademi, og da det ikke lykkedes søgte han igen 1819 da der blev en vakance ved akademiet. Dette protesterede og der blev ikke taget hensyn til hans ansøgning. Imidlertid var han blevet æresdoktor ved universitetet 1817 ved dets 300 års reformationsfest, og da docenten i anatomi ved universitetet, R. Emil Bruun, døde søgte S. om at blive professor i anatomi ved fakultetet. Efter en del forhandlinger om rangspørgsmål udnævntes han 9.10.1819 til professor i anatomi med fritagelse for andre akademiske hverv end forelæsninger og eksamen, samtidig med han gav afkald på at indtræde i konsistorium.

Undervisningen i anatomi ved universitetet var meget forsømt efter at M. *Skjelderup var blevet professor i Norge. Undervisningen var blevet besørget af et par andre professorer ved siden af deres egentlige fag, og da man endelig fik en docent, R. Emil Bruun, døde han efter et halvt års forløb. S. tog straks fat med stor energi og fik hele undervisningen lagt om. De medicinske studenter havde aldrig selv dissekeret, men det blev de nu nødt til. S.s fordringer var store, så han måtte slå af på dem efter nogen tids forløb. Foruden for undervisningen interesserede han sig særlig for indrettelse af et antropologisk museum, som man hidtil trods flere forsøg havde manglet. Det lykkedes ham at gennemføre sine planer navnlig ved hjælp af det store Amsel Meyerske legat, der var stiftet kort før. Det lykkedes ham også at få et brugeligt lokale til museet, og han udgav derpå 1828 en beskrivelse af museets forhold på latin. Dette værk blev stærkt angrebet af den unge D. F. *Eschricht, som lige var kommet hjem fra udlandet, og som mente at S. ikke var fulgt med tiden.

Foruden de nævnte kirurgiske, botaniske og anatomiske bøger publicerede S. 1825–26 *Medicinsk Plantelære for studerende Læger og Pharmaceutiker I–II*, en overordentlig grundig og original behandling af de medicinske planter og 1827 den klassiske *Beskrivelse af Guineiske Planter* (Vidensk. Selsk.s naturvidensk. & math. Afhandl. III) hvori beskrives en række nye arter fra et botanisk ukendt område, indsamlede af P. *Isert og P. *Thonning. Også zoologi beskæftigede han sig med; 1818 publicerede han *Essai d'un nouveau système des habitations des vers testacés* samt flere afhandlinger i Vidensk. Selsk.s skrifter, bl.a. om abernes hjerner. To planteslægter er

opkaldt efter ham (Schumacheria).

S. havde selv forskaffet sig betydelige naturhistoriske, anatomiske og botaniske samlinger og en mængde bøger, men da han havde fået et stort lån af kongen besluttede han allerede 1810 at sælge disse ting til Kirurgisk akademi og Botanisk have som afdrag på gælden. Forhandlingerne herom trak i øvrigt meget i langdrag, og først 1830 kunne akademiet kvittere for modtagelsen. Hans originaleksemplarer i Botanisk museum hører til de af udenlandske botanikere mest efterspurgte. Hans optegnelser og akvareller opbevares i Botanisk centralbibliothek. – Medlem af Frederiks hospitals direktion 1819. Æresmedlem af Det kgl. medicinske selskab 1821. – Etatsråd 1828. – R. 1811. □Mal. måske af C. Horneman (Rigshosp.), litograferet af Moses Mendel, 1830.

Selvbiografi i Acta solennia i anledn. af reformationsfesten 1817 23–28. – A. v. Schönberg: Zur Biographie des Etatrathes C. F. S., 1837. Vilh. Ingerslev: Danm.s læger og lægevæsen II, 1873 621–28. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zoologiske lit. II, I, 1873 530–33; III, 1878 216–19 (bibliografi). Gordon Norrie: Chirurgisk akad.s hist. II–III, 1923. Samme: Af medicinsk fakultets hist. III, 1939. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 89 221–25; II, s.å. 115–17. E. Dahl-Iversen: Vor kirurgiske arv, 1960 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. maj 1960 20–23. Fr. Djørup: Bidrag til anatomiens hist. i Danm., 1970 18f 57–59. Samme i Bibl. for læger CLXXI, 1979 206f.

Egill Snorrason (Gordon Norrie)

Schumacher, Heinrich Christian, 1780–1850, astronom. * 3.9.1780 i Bramstedt, † 28.12.1850 i Altona, begr. sst. F: amtmand Andreas *S. (1728–90) og Sophia H. R. Weddi (1752–1822). ~ 17.8.1813 i Altona med Christine Magdalena v. Schoon, * 18.10.1789 i Altona, † 2.5.1856 sst., d. af senator i Altona Jens Georg Eggert v. S. (1750–1813, ~ 2° 1804 med Sophia Dorothea Thiel, 1748–1838) og Dina Magdalena Beets (ca. 1753–95).

Efter faderens død 1790 flyttede moderen til Altona hvor S. kom ind på gymnasiet. 1799–1804 studerede han jura i Kiel og Göttingen, 1804 blev han huslærer i Liffland, 1805 juridisk docent i Dorpat og 1806 dr. jur. in absentia ved universitetet i Göttingen. Allerede som dreng havde han fået interesse for astronomi og matematik gennem bekendtskab med pastor J. F. A. Dörfer som var forfatter af en topografi over Slesvig og Holsten, og med rektor J. Struve ved gymnasiet i Altona (far til den senere berømte astronom F. G. W. Struve). I Dorpat blev denne interesse øget ved bekendtskabet med professor J. W. A. Pfaff. 1807 tog S. til Kbh. da han havde fået udsigt til en ansættelse i rentekammeret, men på

grund af de forvirrede forhold som opstod efter englændernes bombardement af byen blev der ikke noget af denne ansættelse. Snart efter fik han et rejsestipendium til videre uddannelse i astronomi og tog 1808 til Göttingen hvor han sluttede sig varmt til J. C. F. Gauss. 1809 drog han til Altona. Han virkede dels som lærer, dels som observator i Hamburg. 1810 udnævntes han til ekstraordinær professor i Kbh., men da hans forhold til professor Thomas *Bugge ikke var godt fik han efter ansøgning tilladelse til foreløbig at fortsætte sin virksomhed ved observatoriet i Hamburg. 1813 blev han direktør for observatoriet i Mannheim, men efter Bugges død 1815 blev han kaldet til ordinær professor i astronomi ved Kbh.s universitet. 1816 blev også den danske gradmåling overtaget af ham. Han fik i den anledning Frederik VI til at oprette et observatorium i Altona, og dette blev snart hans stadige opholdssted indtil hans død. Allerede 1821 fritoges han for sine professorpligter.

Med rigelig støtte fra den danske regering gjorde S. observatoriet i Altona til et centralsted for geodætiske målinger. Det blev kendt i vide kredse og blev besøgt af berømtedder som Gauss, H. W. Olbers, F. W. Bessel og Struve. Fra dette sted udgav han også mange for astronomer nyttige tabeller og efemerider og tilvejebragte en righoldig samling instrumenter. 1823 grundlagde han med særlig understøttelse af Frederik VI tidsskriftet *Astronomische Nachrichten* I–XXXI, 1823–50 som han redigerede til sin død, og som snart blev centralorgan for hele den astronomiske verden. Selve den danske gradmåling fremmede S. med stor kraft. 1817–21 nåede man fra Elben op til Als, og 1820–21 udmåltes den sydlige basis ved Braack i Holsten med benyttelse af et særligt af S. konstrueret apparat. Imidlertid blev S.s opmærksomhed fanget af den geografiske landmåling i Holsten som 1820 var blevet ham overdraget af Videnskabernes selskab. Først 1837 blev der igen for alvor taget fat på den egentlige gradmåling, dog med noget nedsat budget. Forsinkelsen skyldtes først og fremmest S.s tidkrævende arbejde med at udgive *Astronomische Nachrichten*, men til dels også mange sygdomsperioder. 1819 var S. på en videnskabelig rejse til Frankrig og England, 1824 var han sammen med det engelske Board of longitudes beskæftiget med den vigtige bestemmelse af længdeforskellen mellem Greenwich og Altona, 1826 var han i München i anledning af et instrument man havde bestilt der, 1830 bestemte han sekundpendulets længde på slottet Guldenstein i Holsten af hensyn til planer om ændringer i dansk mål og vægt, 1840 besøgte han det nyoprettede observatorium i Pulkovo, 1842 var han i

Wien for at iagttage en total solformørkelse. Alt dette viser hvilken ledende stilling S. havde fået inden for den internationale geodæsi. S.s hele livsværk hvilede på et rundhåndet økonomisk tilskud fra den danske konge, og han udtrykte ofte stor taknemmelighed herover. Men begivenhederne omkring 1848 og især treårskrigen 1848–50 fik en skæbnsvanger indflydelse på hans arbejdsforhold. Enevældens afskaffelse gjorde ham usikker. Den danske regering tøvede desuden med at sende penge til Altona hvor de kunne falde i oprørernes hænder, men S. kæmpede lige til det sidste for at få midler frem til sine medarbejdere og observatoriet. Fra begyndelsen af 1850 så S. dog ingen anden udvej end at modtage økonomisk støtte fra den holstenske regering. S. måtte også argumentere for at undgå at den danske regerings planer om at flytte instrumenterne fra Altona til Kbh. blev realiseret. Alle disse genvordigheder som brød ind over ham i hans sidste leveår knækkede ham og undergravede hans helbred.

S. har udgivet et overordentlig stort antal tabeller og almanakker. Til stor nytte var fx hans *Astronomische Hülfsstafeln* for hvert af årene 1821–29, en forløber for Berliner Astronomisches Jahrbuch. De nautiske tabeller han udgav, dels på dansk, dels på engelsk havde indflydelse på den engelske Nautical Almanac. En mere populær astronomisk publikation var hans *Astronomisches Jahrbuch* for 1836–41 og 1843–44. Som særlige skrifter kan nævnes *De latitudine speculae Manhemiensis* (program til universitetets reformationsfest 1816), *De latitudine speculae Hauniensis*, 1827 (festskrift til statsminister Ove Mallings 50 års-jubilæum), *Observationes cometæ anni 1585 Uraniburgi habitæ a Tycho Brahe*, 1845. Carnots Géometrie de position har han oversat til tysk (I–II, 1810). Dels i v. Zachs Monatliche Correspondenz, dels i Astronomische Nachrichten har han offentliggjort en mængde artikler om de forskelligste emner. Ved siden af *Astronomische Nachrichten* påbegyndte han en række *Astronomische Abhandlungen* som dog kun oplevede tre årgange (1823–25). Den ledende stilling som S. indtog i den astronomiske verden skyldtes ikke alene hans store kundskaber og arbejdskraft og store evne til at virke samlende. Hans fine dannelse gjorde hans bekendtskab skattet ikke alene blandt datidens ledende astronomer, men også hos den danske konge og dennes regering. Dette førte til en i forhold til landets dårlige finanser betydelig økonomisk støtte. Hans brevveksling med C. F. Gauss er blevet udgivet af C. A. F. Peters (I–VI, 1860–65). Denne viser at vel tyede S. ofte til Gauss om matematisk hjælp, men Gauss høstede også stor

nytte af S.s erfaring ved planlægningen af den hannoverske gradmåling. 1815 blev han medlem af det danske Videnskaberens selskab og siden af en mængde udenlandske akademier. – Breve i det Kgl. bibliotek. – Etatsråd 1828. Konferensråd 1840. – R. 1819. DM. 1824. K. 1836. S.K. 1847. □ To litografier i samme type, det ene betegnet HTR 1818. Mal. af C. A. Jensen udst. 1834, formentlig forlæg for litografi af F. Ausborn, stik af A. Hansen, 1851 og 1855. Mal af C. A. Jensen, 1839 (Århus kunstmus.), forarbejde til mal. ca. 1839 (Pulkovo observatoriet i Leninograd) og 1840 (brændt på Fr.borg 1859). Litografi af J. F. G. Llanta, 1852, efter mal. af C. Giraud. Mal. (The Royal Society), gengivet i litografi af C. Baugnet og af O. Speckter, 1853.

Briefwechsel zwischen C. F. Gauss und H. C. S., udg. C. A. F. Peters I–VI, Altona 1860–65. H. C. Ørsted: Correspondance avec divers savants, udg. M. C. Harding I–II, 1920 især II 511–26. – C. F. R. Olufsen i Overs. over vidensk. selsk.s forhandl., 1851 225–36 (ty. overs. i Astronomische Nachrichten XXXVI, Altona 1853 393–404). Joh. Ad. Repsold i Astronomische Nachrichten CCVIII, Kiel 1919 17–34. C. Luplau Jansen i Prominent Danish scientists, udg. Vald. Meisen, 1932 94f. Axel V. Nielsen i Nord. astronomisk t., 1949 8–21 41–52 (heri breve). H. C. S. 1780–1850. Gedenkschr., Hamburg 1951. Einar Andersen: H. C. S., 1975 = Geodætisk inst. hist. bøger III (heri bibliografi). – Papirer i Kgl. bibl.

Kurt Møller Pedersen (Poul Heegaard)

Schumacher, Jens Reimert, 1742–74, regeringsråd. Døbt 9.4.1742 i Kbh. (Petri), † 15.9.1774 i Christianssted, begr. sst. F: taksator, senere toldinspektør i Kbh., etatsråd Cornelius S. (1703–77) og Elisabeth Reiersen (1718–55). Ugift. – Bror til Peter Christian *S.

Efter at være blevet student 1756, privat dimitteret, udnævntes S. 1765 til sekretær i den kommission der blev sendt til Bergen for at dæmpe den uro der var opstået blandt almuen i anledning af inddrivningen af ekstraskatten. Da dette hverv var endt udnævntes han 1767 til bogholder ved ekstraskatten i Kbh. Ved siden af sin embedsgerning udfoldede S. en stor virksomhed som forfatter af økonomiske afhandlinger til forskellige tidsskrifter. Emnerne var talrige og højt forskellige. Han skrev således om anlæg af køkken- og frugthaver, udsæd af korn, herregårdens inddeling til bøndergårde. Mest opsigtsvakte et af ham anonymt udgivet skrift: *Betænkning hvorvidt en Efterkommere i Regjeringen er forbunden at betale sin Formands Gield*, 1771. Som et resultat af sine overvejelser fastslog han at en fyrste kun var forpligtet til at betale den gæld der var indstiftet til statens bedste. Endvidere hævdede han at fyrsten kun var den person hvem det vigtigste embede i staten var betroet,

Schumacher, Jens Reimert

og styrede fyrsten mod statens undergang var folket ikke pligtigt at yde ham lydighed. Til disse almindelige betragtninger knyttede sig nogle hvasse bemærkninger om hoffets embedsmænd og den rolle højadelen spillede. S.s frimodige udtalelser vakte betydelig opsigt, men diskvalificerede ham ingenlunde i regeringens øjne. Da forvaltningen i Vestindien trængte til at reformeres udpegede man 1773 S. til medlem af det nye regeringsråd. Han tiltrådte rejsen til Vestindien, men døde kort efter ankomsten.

Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720-1814 IV,2, 1902 289f.

Harald Jørgensen

Schumacher, Peder, se **Griffenfeld, Peder Schumacher**.

Schumacher, Peter Christian, 1743-1817, diplomat, amtmand. Døbt 28.6.1743 i Kbh. (Petri), † 8.5.1817 på Beyerholm, Ollerup sg., begr. i Vester Skerninge. F: taksator, senere toldinspektør i Kbh., etatsråd Cornelius S. (1703-77) og Elisabeth Reiersen (1718-55). Ugift. - Bror til Jens Reimert *S.

S. blev student allerede 1756 (priv.dim.) og cand. jur. 1760. Han indtrådte i tyske kancelli 1766, og 1771 blev han tilknyttet det nyoprettede departement for udenrigske affærer. S.å. sendtes han til Marokko som konsul, og 1777 udnævnte A. P. Bernstorff ham til legationssekretær i St. Petersborg (Leningrad), og da gesandten her rejste hjem varetog S. med titel af chargé d'affaires ledelsen af den danske repræsentation. S. viste sig som en meget kompetent diplomat hvis indberetninger var velunderbyggede og med politisk dømmekraft. Hans borgerlige herkomst var et særsyn i datidens kreds af diplomater, og det kan ikke afvises, at det var medvirkende til at fremme et modsætningsforhold til A. P. Bernstorff, der ellers vurderede hans evner højt. I hvert fald søgte S. tilknytning til den guldbergske kreds i statsledelsen der efterhånden førte med sig at S. modarbejdede den politik hans chef ønskede fulgt. Over for Bernstorffs engelskvenlige udenrigspolitik arbejdede S. for en forståelse med Rusland og Preussen. S.s dobbeltspil var utvivlsomt medvirkende til at fremme Bernstorffs afskedigelse i nov. 1780 hvor S. til gengæld forfremmedes til ministerresident og n.å. til gesandt og samtidig optoges i adelstanden.

I foråret 1784 stod S. til forflyttelse til Haag, men regeringsforandringen foranledigede ham til efter Ove Høegh-Guldbergs råd at søge afsked med ventepenge. Et par år rejste han i Eu-

ropa, men 1787 købte han en ejendom i Holsten, og via Johan Bülow lykkedes det ham at opnå embedet som amtmand over Nyborg-Tranekær amter på Fyn 1789. Han bosatte sig i Ålborg, men købte senere gården Beyerholm i Ollerup sogn. På sin nye post udfoldede han stor iver og nidkærhed, og han stræbte efter at stille sig i det bedst mulige lys hos de nye magthavere hvis politiske kurs han dog generelt var skeptisk overfor hvad der fremgik af hans omfattende korrespondance med O. Høegh-Guldberg og Johan Bülow. - Etatsråd 1780. Konferensråd 1782. Kammerherre 1783. Gehejmekonferensråd 1817. □Silhouet af F. G. Sideau ca. 1782-83.

Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I-III, 1904-13. Kabinetstyrelsen i Danm., udg. Holger Hansen I-III, 1916-23. Ove Høegh Guldbergs og arveprins Frederiks brevveksl. med P. C. S. 1778-1807, udg. J. O. Bro-Jørgensen, 1972. - Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Høegh Guldberg, 1899. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720-1814 V-VI, 1906-09. L. J. Børtiger i Svendborg amt, 1917 123-70. Den danske udenrigstjeneste 1770-1970 I, 1970. - Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Claus Bjørn

Schumann, Albert Maximilian, * 1915, cirkusdirektør. * 17.3.1915 i Berlin. F: cirkusdirektør Oscar Adolf S. (1886-1954) og artist Barbara (kaldet Wardia) Beketow (* 1885). ~ 28.11.1946 i Oscarskyrkan, Stockholm med Paulina Luisa Andreu Busto, * 17.2.1921 i Barcelona, Spanien, d. af artist Charlie Rivel (døbt José Andreu Lasserre) (* 1896) og Carmen Busto. Ægteskabet opløst. - Bror til Max *S.

S. voksede op i et forstøttet internationalt cirkusmiljø af dygtige kunstberidere og hestedressører. Sproget var tysk selv om familien gennem tre generationer var svenske statsborgere og moderen russer. Selv debuterede han som femårig som rytter i faderens ponynummer. 1931 red han første gang voltige, og to år senere fremførte han første gang heste i fri dressur. Som den ældste i den nye generation blev han 1936 ved onkelen Willy Schumanns død optaget som meddirektør i Cirkus Brødrene Schumann, efter faderens død blev han ledende direktør, og da den sidste af brødrene, Ernst, døde 1960 arvede S. titlen som Altmeister. Selv om administrationen beslaglagde meget af hans tid sparede han sig ikke i det daglige slid med opbygning og træning af hestenumrene. Dette arbejde delte han med broderen Max, men numrene blev præsenteret af S. der var den korrekte og kunstnerisk elegante fremfører og den fuldenkte skolerytter. Et af de hestenumre der som kunstart var med til at cementere begrebet Schumannship var *Rhapsody in blue*, 1965 der siden blev kopieret af andre cirkus af høj standard. Ved afslutningen af sæsonen 1968

modtog S. af kulturministeren Den danske cirkuspris, og s.å. opgav han cirkus og flyttede til udlandet. – R. 1968. □Foto.

Anders Enevig: Cirkus i Danmark II, 1982.

Anders Enevig

Schumann, Ernst Max, * 1916, cirkusdirektør. * 28.11.1916 i Kbh. (Maria). F: cirkusdirektør Oscar Adolf S. (1886–1954) og artist Barbara (kaldet Wardia) Beketow (* 1885). ~ 8.2.1946 på Frbg. med Vivi Merete Mikkelsen, * 17.1.1926 i Nyborg, d. af stadsdyrlæge Axel Charles Valdemar M. (1892–1970) og Lykke Agnes Saabye Clausen (* 1898). – Bror til Albert *S.

S. voksede op sammen med broderen Albert og viste sig første gang i manegen 1926 sammen med denne i et voltigenummer, og 1934 debuterede han som skolerytter. Tro mod familietraditionen holdt han sig altid diskret i baggrunden i respekt for den ældre brors værdighed som Altmeister. S. er ekspert i dressur af ponyer som han selv fremfører på en humørfyldt og charmerende drenget facon. Ved faderens død blev S. teknisk direktør, og 1969 – der var Cirkus Brødrene Schumanns sidste sæson i Kbh. – var han alene om at drive cirkusbygningen. 1977 oprettede S. s.m. hustruen og de to børn Katja (* 1949) og Philip (* 1953) *Cirkus Max Schumann* som omrejsende teltcirkus med S. som Altmeister. Selv om også dette cirkus blev af høj professionel standard kunne det ikke klare sig i konkurrencen, men blev erklæret konkurs efter fire sæsoner. 1981 genopstod det imidlertid som anpartselskab ved hjælp af en økonomisk redningsplan iværksat fra privat side, men ved slutningen af sæsonen 1982 blev også dette selskab erklæret konkurs. □Foto.

Anders Enevig: Cirkus i Danmark II, 1982.

Anders Enevig

Schur, Johan Axel, * 1920, industrileder. * 3.2.1920 i Horsens. F: fabrikant Johan Wilhelm S. (1883–1930) og Anna Hansine Sloth (1888–1938). ~ 28.3.1947 med Ruth Messerschmidt, * 12.2.1922 i Hillerød, d. af isenkræmmer Hans Emil M. (1892–1957) og Marie Ostenfeldt Jørgensen (1892–1958).

S. blev uddannet som stentrykker i familiens gamle Horsensvirksomhed. Da han 1941 var blevet svend, tog han – efter en vinter hos Niels *Bukh på Ollerup gymnastikhøjskole – til Købmandsskolen i Kbh., hvorfra han dimitteredes 1943. De følgende år gjorde han tjeneste i den danske brigade i Sverige, og hjemkommet herfra blev han ansat i det fædrene firma, først som salgschef og fra 1947 som salgsdirektør. Firmaet

var grundlagt 1846 af den fra Flensborg indvandrede stentrykker Johan Wilhelm S. (1816–83). Efter en bror til denne, fotograf Fritz S. (1824–85), der var den første i Danmark, som fremstillede ætsede zinkklischeer, og som blev optaget som kompagnon, fik det i 80erne navnet F. Schur & Co. Efter Fritz S.s død blev virksomheden overtaget af Johan Wilhelm S.s søn, Fritz Theodor S. (1850–1906), og efter hans død fortsat af onken der dog gik ud 1913. 1906 fik sidstnævnte ægtepars søn Johan Wilhelm S. (1883–1930) prokura, og 1909 blev han optaget som medejer, fra 1913 sammen med en bror († 1920). Efter Johan Wilhelm S.s død 1930 kom nogle vanskelige år med stadige underskud, og først fra 1938 begyndte det så småt at vende. Året før havde man fået status som aktieselskab. En søn, Fritz S. (* 1913), var begyndt at studere jura, men opgav studiet til fordel for familieforetagendets problemer, og fra 1945 kunne altså også S. bistå. Det kom hurtigt til at gå fremad. 1946 ved 100-års jubilæet var omsætningen 1,5 mio. kr., ti år senere 3,2, og S. udtalte da at firmaet ville blive en god forretning når man nåede 5 mio. Det nåede 1981 ca. 440 mio.; men nu var det noget ganske andet end 25 år før. Det begyndte allerede 1947 og -53, da man købte to københavnske litografiske anstalter, hhv. P. Christensen og G. W. Brandt. 1956 overtog den ældre bror Fritz disse to, mens S. og broderen Torben fortsatte i Horsens under navnet Brdr. Schur A/S. En søster købte man ud. Herefter gik det slag i slag med opkøb af virksomheder i flere byer og anlæg af nye, bl.a. i Drammen i Norge, Flensborg i den tyske forbundsrepublik og Leek i Holland. Det beskedne stentrykkeri i Horsens blev til en af Nordeuropas største koncerner for fremstilling af emballage i karton og plastic med, foruden de to nævnte fabrikker, salgskontorer i en række lande. Omkring 1970 erhvervede man aktiemajoriteten i Dampskibsselskabet Orion og dermed igen i Sækkelejekompagniet A/S. 1971 oprettedes et holdingselskab for hele koncernen, Brdr. Schur International A/S, med S. som administrerende direktør og formand for bestyrelsen.

Schurslægten er den, der i nyere tid længst – i fire generationer – uden afbrydelse har drevet virksomhed i Horsens. Den har haft til huse forskellige steder i byen, men først fra 1915 på Åboulevarden 33 i bygninger, der delvis var opført og indrettet til den. 1965 flyttede den ud til et nyt industrikvarter til kæmpemæssige anlæg på – J. W. Schurs vej. S. har haft sin betydelige andel i denne udvikling; men succesen er ingenlunde steget ham til hovedet. Han lever ret indgetogent og dyrker ikke megen offentlighed; en

vellønnet embedsmand har han benævnt sig selv. Et sæde i repræsentantskabet for Københavns Handelsbank er det dog blevet til og bestyrelsesposter i A/S Phønix, Vejen, Hosby Huse A/S, De borgerlige stiftelser i Horsens og Horsens almindelige velgørenhedsselskab; desuden er S. formand for Arbejder-, håndværker- og industrimuseet. □ Foto.

A. S. i Berl. tid. 19.11.1972. – Carl Th. Jørgensen: Slægten Schur hilser Horsens, 1971. Effektiv salgseballage gennem 125 år, udg. brødrene Schur, [1972].

Finn H. Lauridsen

Schurmann, Jens Christopher, 1812–91, seminarieførstander. * 16.6.1812 på Sollerupgård ved Fåborg, † 10.12.1891 i Skårup, begr. sst. F: forpagter, godsbestyrer ved stamhuset Sandholt, senere ejer af Rynkebygård Johannes Nicolai S. (1759–1834) og Jacobine Caroline Hasnau (ca. 1776–1834). ~ 28.4.1847 i Kirke Såby med Cathrine Marie Jensen, * 2.9.1819 i Tornby, † 23.2.1889 i Skårup, d. af sognepræst i Tornby og Vidstrup, senere Kirke Såby og Kisserup, Christian J. (1782–1846) og Cathrine Marie Schurmann (1795–1878).

S. blev student fra Nyborg 1830. Trods trange kår tog han i 1835 teologisk eksamen med udmærkelse. Han blev alumne på Borchs kollegium, blev pronotar ved det teologiske fakultet og en anset og søgt manuduktør samtidig med at han fortsatte sine studier. Han deltog i Lyceums latinske disputerøvelser og var 1840 medbestyrer i Studentersamfundet. 1846 blev han residerende kapellan ved Frue kirke i Ålborg og sognepræst ved Sønder Tranders. Grebet af de politiske og nationale strømninger blev han valgt som repræsentant for Ålborg til den grundlovgivende rigsdag hvor han blev medlem af dens snævre seksmands grundlovsudvalg. Efter opfordring af kultusminister J. N. Madvig søgte og fik han 1851 embedet som sognepræst og seminarieførstander i Skårup. S. var i sin 40-årige funktionsperiode en af landets dygtigste seminarieførstandere. Han var selv en ualmindelig dygtig lærer i religion, psykologi og praktisk skolegerning, og eleverne blev præget af de ubønhørlige krav han stillede med hensyn til klar tanke og stringent udtryksevne. S. betragtede seminariet mere som et universitet end som en skole og ønskede en fri og så vidt muligt selvstændig tilegnelse af stoffet der kunne sætte den åndelige selvvirksomhed i bevægelse. Seminarister fra Skårup blev derfor meget forskellige i deres senere virksomhed. S. vurderede betydningen af seminarieførstanderstillingen så højt at hverken Ribe bispestol der blev ham tilbudt 1867, eller udsigten til at blive landstingsmand eller endog kultusminister kun-

ne friste ham. Ministeriet værdsatte hans viden og gode jugement og spurgte ham ofte til råds i seminariesager. Han misbilligede seminarierformen 1867 hvis uheldige følger han forudså. Som teolog var S. ortodoks. Han var dybt respekteret af sin menighed og stod på god fod med de vakte på egnen. S. udgav *Historiske Efterretninger om det kgl. Skolelærer-Seminarium i Skaarup i Fyen 1803–53*, 1853 og har desuden skrevet pjecer og afhandlinger i tidsskrifter, deriblandt *Valckendorferne paa Klingstrup, deres Donationer og Stiftelser*, i Saml. til Fyens Historie og Topographie IX, 1884. 1868 blev S. medlem af den s.d. nedsatte kirkekommission. Han var sognerådsformand i 18 år. – Titulær professor 1859. Dr.teol. h.c. ved Kbh.s univ.s 400 års jubilæum 1879. – R. 1862. DM. 1869. K². 1891. □ Litografi 1860 efter foto og 1870, også efter foto, efter sidstnævnte træsnit 1876 og litografi af Jul. Rosenbaum, 1894. Relief af Aksel Hansen, 1895, på mindsten (ved Skårup seminarium). Foto.

Selvbiografi i Levnedbeskr. af de ved Kbh.s univ.s 400 års fest promoverede doktorer og licentiater, 1879 138–42. – Fyns stiftstid. 11.12.1891. Ill. tid. 10.1.1892. Fr. Skouboe: Til minde om J. C. S., s.d. H. C. A. Lund: Studenterforen.s hist. II, 1898 50. [John Klingemann og H. Tofte:] Skårup seminarium 1803–1903, 1903 49–69. Lærerne og samf., red. C. Poulsen og W. Th. Benthien I, 1913 18; IV, 1914 30. A. F. Krieger: Dagbøger I, 1920 107; IV, 1921 54. Hans Jensen i Skårup statsseminariums elevforen.s årsskr. 1922–23 4–8. V. Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem 100 år II, 1949 191f. Den danske rigsdag 1849–1949, red. Kn. Fabricius m.fl. I, 1949 20 27. G. Schmidt Nielsen: Skårup seminarium 1803–1953, 1953 21–26. – Breve i Kgl. bibl.

Ingrid Markussen

Schwabe, Johan Friderich, 1749–1821, inspektør i Grønland. * 13.2.1749 i Stange på Hedemarken, † 2.9.1821 i Ringsaker, begr. sst. F: sorenskriver Hans Henrich S. (1713–76) og Rebecca Hoff (1730–tidligst 1777). ~ 29.10.1781 i Bragernes (Drammen) med Birgitha Henrichsatter Larsen, * 1754 i Hof i Solør, † 3.10.1827 i Furnes på Hedemarken, d. af gårdbruger Henrich Larsen Haagenstad og Pernille Andersdatter. Ægteskabets opløst 1800.

Om S.s barndom vides intet ud over at de hjemlige forhold var temmelig ulykkelige og endte med forældrenes separation 1758. Moderen tog derefter ophold i Odense fra hvis katedralskole S. blev dimitteret for at tage examen artium ved Kbh.s universitet 1766 og året efter anden examen. Derpå vendte han tilbage til Norge, hvor han først var kontorist, senere fuldmægtig hos forskellige sorenskrivere. Senere tog han atter til Kbh. hvor han 1776 blev jurist på modersmålet. Igen tog han til Norge, hvor han var faderens as-

sistent indtil dennes død s.å. S. blev da konstitueret i faderens embede, men fik det ikke 1777. Pány tog han til Kbh. hvor han optrådte som ansøger til flere embeder som han heller ikke fik. Ove Høegh-Guldberg må imidlertid være blevet opmærksom på den alvorlige „unge“ mand og håndplukkede ham 1779 sammen med Bendt Olrik til udsendelse som kontrollanter i forbindelse med hvalfangsten i Grønland. S. havde aldrig beskæftiget sig med grønlandske forhold før, endsige hvalfangst. Denne havde ikke udviklet sig efter Høegh-Guldbergs og Heinrich Schimmelmans ønsker. Fra 1779 til 1781 stod S. i en efter forholdene livlig korrespondance med Høegh-Guldberg. S.s endelige rapport 1781 gjorde klart og velafbalanceret rede for sagerne og stillede sobre forslag til hele handelens og besæjlingens forbedring. Det var derfor ikke den mindre givende rapport fra Bendt Olrik, men S.s rapport der kom til at danne grundlaget for den epokegørende instruks af 1782 for handelen og hvalfangsten i Grønland, og det er højst sandsynligt at S. var dens forfatter. Begge de to kontrollanter var i 1781 blevet udnævnt til inspektører for handelen og hvalfangsten, S. i det nordre, Bendt Olrik i det sydlige.

Sommeren 1782 udrejste S. til Godhavn. Herfra opbyggede han den nye organisation ved idelige rejser og smidige forhandlinger med de ikke så lidt genstridige handelsledere på de enkelte pladser i inspektoratet. Samtidig blev embedet i sig selv mønstergyldigt etableret. Talrige breve og cirkulærer viser hans ubestridte administrative dygtighed og klare formuleringsevne, tillige hans dybe engagement i det mangesidige arbejde. Alt skriftligt opbevaredes pertentligt i det arkiv hvortil han skabte den grundlæggende ordening. Det mest tiltalende ved hans personlighed var hans redelighed og stadige vilje til at placere inspektørembedet som formidlende mellem kolonister og centraladministration på den ene side og den grønlandske befolkning på den anden side. Ud fra sit rationalistisk humane idémønster glemte han aldrig at handelen såvel som missionen i Grønland var til for befolkningens skyld og til dens bedste, ved siden af at statens, handelens og hvalfangstens interesser skulle fremmes. Ud fra samme idémønster satte han sparsommelighed øverst både i henseende til den offentlige og den private økonomi. Han kæmpede fra det første mod enhver udbytning af den grønlandske befolkning, især naturligtvis imod at man bedrog den. Skrappe regler om måling, vejning og regnskabsføring blev indført, og ensartede priser ved køb og salg blev fastlagt i den årlige pædagogisk udformede generaltakst der delvis var S.s værk. Denne administrative balancekunst gen-

nemførte han i det nordre inspektorat, hjulpet af forholdsvis udbytterige fangstår og gunstige konjunkturer. En af hans væsentligste opgaver var at organisere den fælles grønlandsk-danske hvalfangst der i nogle år var drevet på tilfældig vis. Han søgte at få fastlagt en partsordning mellem Den kgl. grønlandske handel og de grønlandske hvalfangere. Trods megen modstand lykkedes det ham. Samtidig havde han bemærket, især ved Godhavn, at de grønlandske hvalfangere ved heldig fangst ikke kunne opbruge deres part, men enten spildte den eller omsatte den i et unyttigt overforbrug. Karakteristisk for datidens enevældige administration lod han, uden at de grønlandske hvalfangere blev spurgt, en del af deres part indgå i en såkaldt hjælpekasse som han oprettede (for øvrigt på en hvalfangerassistents forslag) i 1783. S.s synspunkt var antagelig, at det gavnlige for befolkningen måtte også være til nytte for handel og hvalfangst. Denne hjælpekasse blev det første sociale hjælpefond i verden, baseret på befolkningens egen produktion. Formålet var at yde enker og forældreløse i det nordre inspektorats hvalfangerdistrikter hjælp i trangssituationer. Funktionsområdet blev snart udvidet til at omfatte hele inspektoratet hvorved hjælpekassen kunne give understøttelse i andre trangforhold ved siden af de hjælpeforanstaltninger instruksen af 1782 indeholdt. Allerede i S.s tid kunne kassen yde støtte til oplæring af unge grønlandere i fangererhvervet.

1785 blev en tyfuslignende epidemi fra Sydgrønland bragt til det nordre inspektorat hvor den hærgede i to år. Straks havde S. udstedt et karantæne-cirkulære; men det havde ingen præventiv virkning. Derfor udvidede S. det med henblik på kommende epidemitrusler til et omfattende cirkulære 1786. Det har forbavset selv nutidige læger at det bl.a. viste en omfattende og rigtig viden om smitteveje, og at forskrifterne i øvrigt var ualmindeligt fornuftige og konsekvente. Cirkulæret synes affattet af S. personlig og er uden samtidigt forlæg. Hans kritisk-konstruktive begavelse viste sig tydeligt deri. Beskyttelsen af mennesket, hvad enten det var et grønlandsk eller et europæisk, lå forrest i hans tankegang. Ud fra en rationalistisk moralopfattelse søgte han at beskytte den svagere part, især kvinderne, mod overgreb. De udsendtes moral lod i den henseende meget tilovers at ønske, og faste regler, især over for uægteskabelige forbindelsers konsekvenser, sørgede han for blev fastlagt i instruksen af 1782. I kraft af hans personlige sparsommelighed og afsky for „overdådighed“ var inspektørboligen i Godhavn ikke fremmende for hans og familiens sundhed. Boligen og de mange

rejser under barske forhold sled meget på hans helbred. 1785 søgte han derfor hjempermission som han fik det følgende år. Efter en vinter i Norge kom han 1787 til Kbh. hvor man straks fik hårdt brug for ham i den kommission der 1788 blev nedsat til overvejelse af liberale ændringer i det grønlandske foretagende. Ove Høegh-Guldberg var styrtet 1784, reformpolitikken indledt. S. så da straks i ånden alt det han havde været med til at bygge op stå foran sin op-hævelse. Stadig velafbalanceret og på linje med sine principper argumenterede han hurtigt og effektivt mod det overvejende liberalistiske flertal i kommissionen. Det endte med en sejr for principperne fra 1776 og 1782. Liberalisterne måtte bøje sig for kendsgerningerne og udskyde deres reformer, hvilket i realiteten vil sige til de næste 160 år var gået.

1788 blev S. udnævnt til lagmand i Oplandene i Norge, men kunne på grund af kommissionsarbejdet først året efter overtage embedet. Her virkede han troligt, til lagmandsinstitutionen blev ophævet 1797. Han overtog herefter sin embedsbolig, gården Rør i Ringsaker. Han havde selv bekostet den sparsommeligt istandsat og havde selv drevet dens brug hvilket han vedblev med indtil sin død. Hans ægteskab blev opløst på grund af hustruens sindssygdом der gjorde det umuligt at have hende på gården. Stille, men stadig virksom henlevede han sine sidste godt 20 år. □Mal. af Fr. Petersen, 1795.

L. Bobé: Den grønlandske handels og kolonisations hist., 1936 = Medd. om Grønland LV.2. H. Ostermann: Nordmænd på Grønland II, Oslo 1940 725-40. Finn Gad i Grønland, 1953 55f. Samme: Grønlands hist. II-III, 1969-76. - Papirer i Kgl. bibl.

Finn Gad

Schwalbe, Ole Albert Christian, * 1929, maler. * 23.7.1929 i Brønshøj. F: repræsentant Johannes Olsen (1902-36) og Ella Schwalbe (1901-76). ~ 26.8.1950 på Frbg. med Else Ditlevsen, * i Silkeborg, d. af lærer Ditlev D. (1868-1931) og Margrethe Faarup (1878-1950).

S. var elev på Det kgl. opfostringshus 1940-44 og blev uddannet som litograf 1945-50. Han debuterede på Kunstnernes efterårsudstilling 1945, var medlem af Linien 1958 og af Den frie fra 1961. Siden 1946 har S. opholdt sig i længere perioder i Paris og i 70'erne i USA. Han har deltaget i udstillinger i Sverige, Norge, Finland, USA, Frankrig og Japan. - S. var 1961-62 medlem af censurkomiteen for Kunstnernes efterårsudstilling og bestyrelsen for Den frie, komiteen for danske udstillinger i udlandet; 1966 lærer ved Den danske filmskole, 1970-73 præsident for Akademiet for de skønne kunster, 1972 leder af

kunstakademiets laboratorium for konstruktiv billeddannelse, 1974-79 rektor for kunstakademiets billedkunstskoler.

Af større udsmykningsopgaver kan nævnes: Oslobåden *M/S Prinsesse Margrethe*, 1956; *Statsbibliotekets kantine*, Århus, 1963; *Herning handelsskole*, 1967; *Politikens forhal*, 1969; *Presens hus* og *Brandbjerg højskole*, 1970; *kantine i Ingeniørfirmaet Johs. Jørgensen*, 1971; *forsamlingshuset i Sukkertoppen*, 1972; *I/S Datacentralen* og *Englandsbåden Dana Regina*, 1974; *den danske ambassade i London*, 1977; *M/F Prins Joachim*, 1980; *Nørreport station* og *Holstebro bibliotek*, 1981. S. har endvidere solgt til kunstmuseet, kobberstiksamlingen, Ny Carlsbergfondet og de fleste provinsmuseer samt til Moderna museet, Stockholm, Malmö museum m.fl. Som forfatter har S. publiceret: *Fra kubisme til informel kunst*, 1961, *Se på kunst*, 1968 og artikler bl.a. *Arkitektur og Billedkunst* i *Arkitekten* nr. 3, 1970 og *Fragmenter: Stiiskabende elementer i billedkunsten* i *Kunstakademiets Skoler Nyår* 1971. S. har haft separatudstillinger i Trefoldigheden, 1954; *Galerie Birch*, 1961; *Den Frie Udstillingsbygning*, 1977.

Som billedkunstner er S. autodidakt. Hans arbejde er præget af klarhed, præcision og professionalisme. Som helt ung var han ekspressionist, men under påvirkning af malere som Malevitch, Mondrian og Herbin samt Georg Jacobsen ændrede han i 50'ernes første år sit formsprog. Han begrænsede sin farve til sort/hvidt eller mørkviolet; siden kom rødt, gult og blå til at dominere. Med stor virkning udnytter han de forskellige farvers temperatur og vægt på fladen. Motiverne er elementære: cirkler, halvcirkler eller ovaler på en lille stilk, rette linjer der ofte danner et kors eller som lige netop ikke flugter samt firkanter, terninger eller kugler. Ofte er hans figurer negative, idet de dannes af mellemrummet mellem farvepassager eller forsænkninger i et relief. Trods konkretismens strenge selvtugt - han har selv defineret den som „det område indenfor abstraktionen der bygger på intellekt og lovmæssighed“ - er der liv og kræfter i de stramme former, ja, hans arbejde rummer endog en vis underfundig humor. Siden 1960'erne har S. haft mange og store dekorationsopgaver. Med følsomhed og respekt har han udnyttet det eksisterende og integreret gammelt og nyt. At hans kompositioner harmonerer med arkitektur siger sig selv, og han har i udpræget grad forstået at gøre det bagved liggende murværks struktur til en del af sit motiv. På facaden til ambassaden i London har han således udnyttet den rustikke fugning uden at hans relieffer derfor er konforme med kvadrenes mål. Men også i sine grafiske

og malede opgaver bygger S. ikke sjældent på samspillet mellem to selvstændige planer, hvor det ene ligger som en autonom struktur under det andet. I sine *Romerske synonymer* arbejder han derimod med at sidestille illusionisme og abstraktion/fotografi og litografi; men det er sjældent han som ved dekorationen til storebæltsfærgen Prins Joachim direkte griber ind i det rumlige med en tredimensionel fremstilling. Det pædagogiske og kunstpolitiske er andre væsentlige aspekter af S.s virke – og få er så velartikulerede som han. Klart og ukunstlet har han analyseret 1900-årenes maleri for lægfolk og specialister, idet han med skarphed har taget afstand fra det han kalder „den lille lyriske foræring“ i dansk kunst. Ved sin konsekvens og nøgternhed passer S. ind i en europæisk sammenhæng, men hans humor og den snært af noget uforudsigeligt samt den poesi der kan være i hans farve gør ham meget dansk. – Oluf Hartmanns mindelegat 1965. Thorvaldsen medaljen 1978. □Tegn. af Hans Bendix, 1954 (Kgl.bibl.) og udst. 1963. Foto.

Interview i Information 14.11.1958. – Poul L. Andersen i Kunst IV, 1956–57 31–36. Meir Stein i Udstillingskat., Galleri Birch, 1957. Ejner Johansson i Udstillingskat. sst. 1961. Georg Jacobsen i Den Frie udstill.s kat. 1962.

Gertrud Købke Sutton

Schwanenflügel (ved dåben v. S.-Kühné), Herman Heinrich Louis, 1844–1921, litteraturhistoriker. * 17.5.1844 i Kbh. (Frels.), † 5.2.1921 sst., urne på Bispebjerg kgd. F: fuldmægtig ved Sjællands stiftamt, senere klosterforstander i Slagelse, kancelliråd Herman Ditlev Othello v. S.-K. (1809–65; navneforandring til S. 23.3.1844) og Kirstine Sophie Frederikke Wamberg (1809–97). ~ 17.9.1879 i Kbh. (Johs.) med Anna Elisabeth Bentzon, * 26.4.1839 i Kbh. (Garn.), * 12.2.1929 sst., d. af cand.teol., senere skoleinspektør Edvard William August B. (1802–69) og Ida Hedevig Arntzen (ca. 1807–79).

S. blev student fra Sorø akademi 1864 og tog 1874 magisterkonferens i historie. Han virkede herefter som lærer ved en række private og offentlige skoler, i de senere år modtog han desuden forfatterunderstøttelse fra staten. S. sluttede sig tidligt til 70ernes politiske og litterære opposition og var medlem af „litteraturselskabet“ fra dets stiftelse 1872. Hans første større arbejde *Henrik Wergeland. En literærhistorisk Skitse* fra 1876 var et engageret indlæg for ideelt demokrati og rationalistisk frisind. Bogen, som var tilegnet hans forbillede og ven fra 1870, Kr. *Arentzen, vakte indsigelser fra fagfæller og politiske modstandere, men blev rosende anmeldt af Viggo *Hørup i venstres hovedstadsblad, Mor-

genbladet. I de følgende år skrev S. historiske og litterære anmeldelser til dette blad. Han var medindbyder til festen for Camilla Collett 21.2.1877, var blandt underskriverne på adressen til Georg *Brandes 20.9. s.å. og udbragte hans skål ved venstres fest for Bjørnstjerne Bjørnson 3.11.1878. Hans nyhumanistiske position kunne dog ikke i længden forenes med den radikale kulturpolitik, og hans næste bog *Oldtidens Kulturhistorie*, 1884–86 blev mødt med ringeagt af brødrene Brandes. Skønt rationalist i religiøs henseende hævdede han over for dem den positive religions moralske betydning. Ved venstres deling 1883 fulgte han nærmest Chr. *Berg og deltog i det nationale venstres fest for Johan Sverdrup 6.8.1884. De følgende års fraktionsstridigheder inden for venstre var en skuffelse for ham, og han helligede sig helt sin lærervirksomhed og studiet af den danske litterære tradition. 1886 udkom *Ingemanns Liv og Digtning*, og 1891 blev han doktor på en afhandling om *P. A. Heiberg*. Desuden udgav han en række udvalg af danske forfatters værker, skrev lærebøger i historie og foruden artikler en biografi om *Carl Bernhard* (1895). Hovedværket fra disse år er biografien *Jakob Peter Mynster. Hans Personlighed og Forfatterskab* I–II, 1900–01. Under arbejdet hermed oplevede han et religiøst gennembrud. Han tog offentlig afstand fra afsnittene om kristendommen i *Oldtidens Kulturhistorie*, og han var 1899 blandt de 15 underskrivere af protesten mod Politikens litteraturartikler. For at retfærdiggøre sig over for både radikale og konservative kritikere skrev han i årene 1911–16 en omfangsrig selvbiografi til udgivelse 100 år efter hans fødsel. En stærkt forkortet og friseret udgave heraf udkom 1946 ved Julius Clausen. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1892 104–07. H. S.: Livsfragmenter. Kapitler af en selvbiogr., udg. Jul. Clausen, 1946. – Alfr. Ipsen: Litterære portrætter, 1906 56–76. Johs. Steenstrup: Den danske kvindes hist. II, 1917. – Papirer i Kgl. bibl.

Karsten Thorborg

v. **Schwanewede** (Svanevedel), Herman Frantz, 1637–97, officer, godsejer. * marts 1637, † 26.1.1697 på Nørre Vosborg, begr. i Ulfborg k. F: Arnt v.S. til Schwanewede, stift Bremen, og Mette v. Brobergen. ~ 1° med Margrethe Nielsen, † tidligst 1670. ~ 2° med Christence Dyre, † 24.3.1705 på Nørre Vosborg, d. af kaptajn, senere oberst Claus D. til Sindinggård (1610–93) og Edel Rodsten (1617–77).

Efter kort tids tjeneste i den svenske hær blev v. S. fanget i slaget ved Nyborg 1659 og trådte n.å. i dansk tjeneste hvor han 1670 som ritmester blev ansat i det jyske nationale rytteri. I skånske

v. Schwanewede, H. Frantz

krig 1675–79 deltog han i flere af de større kampe og erhvervede sig yderligere navn som hærens dristigste og snildeste „partigænger“ i den „lille krig“, blev 1676 major og allerede n.å. oberstløjtnant, oberst og regimentschef. Med kommandoer af udvalgte ryttere, støttet af friskytter til fods og den stedlige befolkning overfaldt han transporter, isolerede kommandoer og poster, indhentede efterretninger og foruroligede fjenden på alle måder. Om hans eventyr og bedrifter dannede der sig en hel sagnkreds, og både under og efter krigen tilskrev man ham kendskab til den sorte kunst, åndemånen osv. Da han havde krav på halvdelen af løsepengene for tagne fanger og af værdien af byttegenstande havde han betydelige ekstraindtægter, men samtidig var han rundhåndet med belønninger og med frivilligt at betale løsepenge for sine egne folk. 1683–89 var han gentagne gange med sit regiment i Holsten i anledning af stridigheder med Gottorp, blev generalmajor 1692, fratrådte regimentet og deltog n.å. i belejringen af Ratzeburg. Fra 1694 havde han inspektion over rytteriet i Jylland. 1687 købte han Nørre Vosborg med over 700 tdr. hartk. bøndergods og ejede i forvejen Sønder Vosborg. Sagnene fortæller at han var en barsk og streng godsejer, men også kunne være godmodig og velvillig. Samtidige vidnesbyrd viser at han vel holdt på sine rettigheder som godsejer, men over for sine ryttere og rytterbønder var han brav og retsindig, opadtil djærv og frimodig. □Mindestøtte af Johs. Wiedewelt, 1784 (ved Jægerspris).

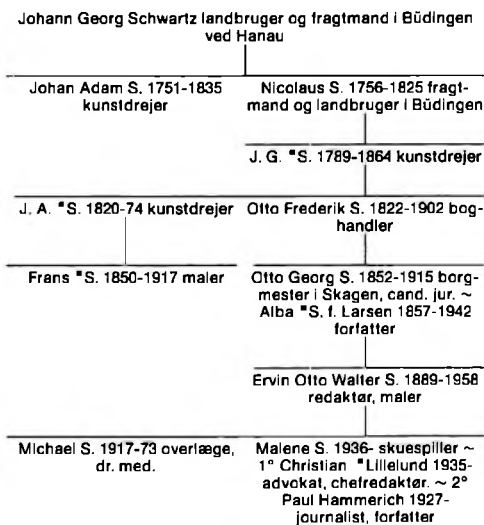
Danm.s adels årbog VIII, 1891 154. Gothaisches genealogisches Taschenbuch. . . Uradel II, Gotha 1901 792–94. C. F. Wegener: Hist. efterretn. om Abrahamstrup gård II, 1856 (særtryk af Annaler for nord. oldkyndighed, s.å.) 216. A. Sørensen i Saml. til jydsk hist. og top. II, 1868–69 310f. V. Friberg sst. 2.r.1, 1886–88 448. N. P. Jensen: Den skånske krig, 1900. P. Storgaard Pedersen: Ulfborg herred, 1900. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. III, 1923 595f.

Rockstroh*

Schwartz

Den her behandlede slægt S. kom til Danmark 1778 med kunstdrejer Johan Adam S. (1751–1835) hvis far var landbruger og fragtmand i Büdingen ved Hanau (Vesttyskland). Også navigationslærer Carl G. F. *S. (1825–1915) hvis far var kunstdrejer Carl August S. (1792–1858) formodes at tilhøre denne slægt, hvorimod forfatteren Athalia *S.s slægt kommer fra Grube i Holsten og generalsuperintendent Josua *S. var søn af en præst i Lupow.

Alba *S. var d. af overkirurg S. E. *Larsen. J. G. *S. var ~1° med Dorothea Benedicta Spendrup, d. af brændevinsbrænder Peter Matthias *S.

Jørgen Bast: Schwartzerne i Sværtage, 1951.

Hans H. Worsøe

Schwartz, Sofie Albertine (Alba), 1857–1942, forfatter. *9.12.1857 i Kbh. (Alm.hosp.), †10.1.1942 på Skagen, urne på Frbg. (Solbjerg). F: overkirurg S. E. *Larsen (1802–90) og Sophia A. Matzen (1815–95). ~23.12.1882 i Kbh. (Trin.) med cand.jur., senere borgmester på Skagen Otto Georg S., *5.7.1852 i Kbh. (Ty.ref.), †13.5.1915 i Vestervig, s. af forlagsboghandler Otto Frederik S. (1822–1902) og Marianna Cathrine Louise Wilhelmine Rosing (1824–96). – Søster til Sofus *Larsen.

S. som stammer fra det københavnske embedsbourgeois påbegyndte en skuespilleruddannelse på Det kgl. teater. Den blev afbrudt, tilsyneladende af ægteskabet med en jurist som senere blev borgmester i Skagen. S. levede her i den periode hvor stedet var samlingspunkt for kunstnere. Det har hun beskrevet i andet bind af *Skagen, Den nye Tid i Oplevelser og Indtryk*, 1913, mens hun i det første har skildret *Den svundne Tid i Sagn og Billeder*, 1912. S. havde 1907 offentliggjort en novelle, *Den døde Mand*, i Det ny Aarhundrede, men først 1932 fik hun udgivet fiktion i bogform. Hun var på det tidspunkt 75 og havde været enke i adskillige år. Hendes debutroman *Overlægen*, som beskriver et kærlighedsforhold mellem en sygeplejerske og hendes overordnede, har lighedspunkter med senere tiders lægeromaner, men udmærker sig ved en større åbenhed over for seksuelle foreteelser. Det trivielle præger også *Barnet*, 1935 hvor vi stadig befinder os i det lægemiljø som S. kendte fra sin barndom. Men den er som de to følgende bøger

problemdebatteerende idet S. i pagt med sin tid var optaget af spørgsmålet om illegitime børn, abort og skilsmisse. *Skilsmisssens Børn*, 1936, foregår stadig i det bedre borgerskab, selv om den har bevæget sig bort fra de hvidkittede. Romanen beskriver meget realistisk en ægtemands besvær med at holde sig på den lige vej, men noget melodramatisk de fatale konsekvenser som moderens bortrejse har for børnene. Tre år senere omsatte Benjamin Christensen bogen til film. Også hendes sidste roman *Edith søger en Far*, 1938, indeholder realistiske momenter, men radikaliteten i bogens kamp for enlige mødre og deres børn dementeres i nogen grad af en positiv udviklingslinje i handlingen. Svagheden ved forfatterskabet er trivialiteten, de psykologiske usandsynligheder og postuleret lykkelige slutninger. I betragtning af at bøgerne er skrevet af en dame i slutningen af 70erne imponeres de dog ved deres fordomsfrihed og ligefremme skrivemåde. □Mal. af Vald. Irminger, 1900. Tegn. af Michael Ancher s.å. og mal. af samme, 1901. Mal. af Walter Schwartz. Foto.

Walter Schwartz: Man havde tid til at blive voksen, 1955. Poul Carit Andersen i A.S.: Skagen, ny udg. I, 1981. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Susanne Fabricius

Schwartz, Athalia Theophilia, 1821–71, pædagog, forfatter. *22.2.1821 i Kbh. (Garn.), †2.11.1871 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: exam. jur., sekondløjtnant, senere major og branddirektør Claus Conrad S. (1796–1879) og Karen Rasmine Baggesen (1796–1863). Ugift.

S. gik i Kbh.s bedste pigeskole, Frk. Lindes institut. Da faderen blev branddirektør i Hjørring 1836 og 1838 i Ålborg fulgte hun hertil med sine forældre, men tog 1848 institutbestyrerindeeksamen i Kbh. og oprettede her 1849 en skole som bestod til 1853. Resten af hendes liv var delt imellem forfattervirksomhed og privatundervisning, især manuduktion, til lærerinde- og (indtil 1862) institutbestyrerindeeksamen. S. var begavet og alsidigt, især litterært, dannet, selvstændig og uforfærdet. På det pædagogiske område er det ikke *Haandbog i Undervisningskunsten for unge Lærere og Lærereinder*, 1850 eller *Vandring med Danmarks Digtere*, 1851, korte livsskildringer med litteraturprøver der har bevaret hendes navn, men en række pjecer og dagbladsartikler om pigeskolen og kvindeligt opdragelse (*Hr. Professor Bocks Angreb paa Pigeskolerne, nøiere betragtet*, 1852, *Skal jeg sætte mine Datter i Skole?*, 1859, *Nogle Ord om Adkomstexamen til at forestaae private Skoler i Kjøbenhavn*, 1862, *Endnu nogle Ord om Skolevæsenet i Kjøbenhavn*, s.å., *Den nationale Pigeskole*, 1867). Hun forsvarer i

det hele de bestående private pigeskoler og foretrækker dem for den ukontrollerede hjemmeundervisning, men beklager at de må rette sig efter forældrenes fordomme så de for meget stiler efter at uddanne de unge piger til „Guvernanter“ ligesom hjemmene efter at opdrage dem til „Damer“. Hendes anker over slapheden i fordringerne til institutbestyrerindeeksamen og over den alt for lemfældige kontrol med privatskolerne pådrog hende en injurieproces for en skarp replik til Kbh.s skoledirektør.

S.s litterære arbejder spænder fra en oversættelse af Lord Byron (*Bruden fra Abydos*, 1855) over skitser og fortællinger, romaner og dramer til digte (*Frie Phantasier*, 1857) og religiøse betragtninger (*Livets Alvor*, 1858). Af *Livsbilleder* I–III, 1852–61 og *Danske Landsbyhistorier*, 1860 gjorde især den første samling lykke (oversat til tysk). De er varmt og inderligt følt, men virkelighedsfjerne. Mere naturalistiske er hendes romaner: *Livets Conflicter*, 1853 (oversat til svensk n.å.), hovedværket *Cornelia*, 1862, *Prøvetider*, 1863, *Stedmoder og Steddatter*, 1865 og *Enhver sin Mission*, 1870, men compositionen er løs og psykologien ikke dyb. De har mest interesse ved den frimodighed hvormed de drøfter sociale og religiøse spørgsmål. Heldigere var hun i sine dramer: *Ruth*, 1854, *Alexei*, 1856 og *Charlotte Corday*, 1862 der alle opførtes på Det kgl. teater. I Nord og Syd, Berlingske Tidende og i de syv numre der udkom af tidsskrifterne Theater og Litteratur og Hesperus (1858) viser hun sig som en skarp litteraturkritiker og teateranmelder. Gennem hele hendes virksomhed går der en bestræbelse for at højne kvindens stilling, og derved har hun betydning for kvindesagens udvikling. I begyndelsen var hun en modstander af „Kvindens Emancipation“ og optrådte i Clara Raphael-fejden med to indlæg mod „den grasserende Emancipationsfeber“. Frigørelsen burde udgå indefra og bringe kvinderne til at finde sig til rette i de forhold de levede under. Senere indså hun at den politiske og økonomiske udvikling også måtte få indflydelse på kvindernes stilling og skaffe dem større uafhængighed og en mere formålstjenlig dannelse, ikke blot af hensyn til alle de kvinder som forbliver ugifte, men også fordi ægteskabet ville vinde derved. Når en bornert opinion lukkede mange lovlige veje til erhverv for kvinderne bragte man dem ind på de ulovlige. Dette udviklede hun nærmere i det varmhjertede, af kristelig alvor bårne skrift *Om Stifelserne til Sædeligheds Fremme*, 1867 hvor hun indtrængende slog til lyd for nødvendigheden af at skaffe kvinden samme adgang som manden til selvstændigt erhverv og ligeberettigelse med ham til ethvert for hende passende ar-

Schwartz, Athalia

bejde. □ Min. måske af F. C. Gröger ca. 1829. Mal. af A. H. Hunæus ca. 1845. Træsnit 1871.

Personal-hist. notitser om embeds- og bestillingsmænd i Ålborg, ved E. Tauber og A. H. Nielsen, 1879–80 218f. Th. Overskou: Den danske skueplads VI–VII, 1876. Fr. Bajer: Klara-Rafael-fejden, 1879. Anna Brosbøll i Vor ungdom, 1884 218–30. Joseph Michaelsen: Fra min samtid II, 1893 58f. Anton Andersen: Danske forfatterinder i det 19. hundredår, 1896 68–75.

Aagot Lading*

Schwartz, Carl Georg Ferdinand, 1825–1915, navigationslærer. * 27.2.1825 i Kbh. (Ty. ref.), † 30.7.1915 på Frbg., begr. i Kbh. (Holmens). F: kunstdrejer Carl August S. (1792–1858) og Metta Maria Matthiesen (1802–86). ~ 1° 7.8.1852 på Frbg. med Charlotte Amalia Schmidt, * 4.9.1825 i Kbh. (Holmens), † 17.1.1864 på Frbg. (Holmens), d. af knapmagermester Johannes Jensen S. (ca. 1795–1876) og Jana Petrina Weidemann (1786–1868). ~ 2° 17.12.1864 i Kbh. (Holmens) med Margarethe Agnes Wilhelmine Pauline Nagel, * 18.2.1838 i Slesvig, † 16.9.1915 på Frbg., d. af senere kalligraf i udenrigsministeriet Carl Frederik Ludwig N. (1813–1900) og Wilhelmine Margrethe Frederikke Klee (1812–91).

S. gik tidligt til søs og sejlede, de sidste år som styrmand, indtil han 1845 blev lærer ved Statens navigationsskole i Kbh. Da skolen 1852 blev overtaget af Foreningen til søfartens fremme fulgte han med, blev 1856 bestyrer og virkede i denne stilling til han 1896 trak sig tilbage, men vedblev stadig at være lærer ved skolen til 1905. I krigsåret 1849 gjorde han tjeneste som styrmand i lineskibet Skjold. I forbindelse med sit arbejde på skolen udfoldede S. en betydelig virksomhed som nautisk forfatter. Han udgav nogle udmærkede opgavesamlinger hvoraf den første udkom 1860 og blev suppleret med nye rækker lige til 1901. I årenes løb skrev han adskillige lærebøger og håndbøger til brug ved navigationsundervisningen, således *Forklaring over de til Navigationen hørende astronomiske Observationer*, 1877, *Grundtræk af Læren om Kompasnaalens Deviation*, 1872, *Haandbog til Brug ved Undervisningen i Navigationslæren*, 1883 og *Navtiske og astronomiske Tabeller*, s.å., m.fl. 1886 var han medlem af kommissionen om navigationsundervisningen hvor han gjorde et stort arbejde. Han var en udmærket lærer, agtet og afholdt af sine elever; ved denne virksomhed og ved sit forfatteriskab sikrede han sig et smukt eftermæle hos den danske navigatorstand. – Tit. professor 1905. – R. 1865. DM. 1895. □ Mal. af Marie Sandholt (Statens navigationsskole, Kbh.).

Dannebrog 31.10.1895. Ill. tid. 3.11. s.å. Berl. tid. 31.7.1915. Dansk søfartstid., s.å. 197f.

Th. Topsøe-Jensen*

Schwartz, Johan Georg Frans, 1850–1917, maler, raderer. * 19.7.1850 i Kbh. (Ty. ref.), † 13.2.1917 i Valby, urne på Ass. kgd. F: kunstdrejer J. A. *S. (1820–74) og Thora L. Kühl (1816–75). Ugift.

S. skulle overtage faderens virksomhed og stod en tid i lære her efter konfirmationen. Han fik imidlertid snart lov til at følge sine kunstneriske interesser. Den første undervisning havde han modtaget i C. V. Niensens tegneskole, og allerede umiddelbart efter sin konfirmation optoges han okt. 1866 på kunstakademiet hvorfra han opnåede afgang dec. 1872. Hans kunstnerbane begyndte i og for sig lykkeligt. I de første år udstillede han på Charlottenborg forårsudstilling en række arbejder som alle blev vel modtaget eller endog vakte almindelig interesse. Han debuterede 1874 med en karton *Hjob og hans Venner* for hvilken han vandt akademiets mindre guldmedalje. Derefter kom 1875 *I Stuen hos en Syg*, 1876 *Syge og Skrøbelige søge Helbredelse hos Jesus* hvor samtiden fandt „Vidnesbyrd om dyb psykologisk Evne og inderlig Følelse“, og 1878 *Jacobs Drøm* som ifølge Sigurd Müller hører til hans betydeligste frembringelser i koloristisk henseende. Ved faderens død var han blevet en økonomisk velstillet mand. Han overtog forretningen, som han delvis selv bestyrede, og blev i stand til at rejse meget. Bl.a. gjorde han 1878 en længere rejse til Spanien, til dels i selskab med Jul. *Lange og P. S. *Krøyer. Ligeledes tog han interesseret del i datidens kunstneriske røre. Han og Laur. *Tuxen stiftede 1880 en modelskole i Søkvæsthuset for yngre viderekomne malere, han var med i oppositionen mod akademiet 1882–83, og han havde betydelig andel i stiftelsen af Kunstnernes studieskole, der begyndte nytår 1883, ledede bl.a. undervisningen i de første måneder, til Tuxen kom hjem fra Paris.

Bortset fra en enkelt gang viste S. sig efter 1878 ikke mere på Charlottenborg, og efterhånden som årene gik trak han sig mere og mere tilbage. Det tilfaldt ham at løse en række anselige opgaver – loftsmaleriet af Frederik III på Fr.borg (1883), udsmykningen af festsalen i Soldenfeldts stiftelse i Kbh. (1894), hvis hovedfelt *De gode og de daarlige Jomfruer* er hans hovedværk, alterbilleder til kirkerne i Nørre Sundby, 1898, Hvorup og til Frue kirke i Ålborg 1903–08 samt Nathanaels kirken 1900, Elias kirken, St. Lukas kirken og Solbjerg kirke i Kbh. Endvidere udførte han fire vægmalerier (1897, efter kompositioner af A. J. Carstens) og fire loftsmalerier (1904–05) i Ny Carlsberg glyptotek, og han har malet ad-

skillige portrætter. Disse værker blev aldrig udstillede. Derfor blev hans virksomhed i det store og hele ukendt for offentligheden, og han „endte med at dø som en ensom, bitter, til tider vanskelig omgængelig Særling“.

Ligeså dyrkede S. raderingen i det væsentlige som en privatsag. En del blade lod han vel udgive ved Radérforeningen og på anden måde, men som helhed blev hans grafiske værk først rigtig kendt gennem hans dødsbo-auktion og ved en udstilling hos Hans Frandsen i Kunstsalen sept. 1921, og for en stor del eksisterer hans blade kun i få tryk. Hans værk omfatter 168 opus-numre, det ældste fra 1871. – S. var næsten udelukkende figurmaler. Allerede guldmaljarbejdet viser ham som en udmærket tegner med fin fornemmelse for en figurs indre struktur. Udviklingen førte ham ind i den yderliggående naturalismes studium af valøren og lyset, særlig smukt fremtrædende i selvportrættet på kunstmuseet (1880). Lyset er hos ham et hvidt diffust lys der slører og opløser formen og stofkarakteren i tingene. Farven og dens forhold til lyset forstod han derimod aldrig, og med den retning han hurtigt slog ind på i sin kunstneriske udvikling, både som psykologisk skildrer og i koloristisk henseende, kom han i virkeligheden til at stå det ældre samtidige slægtled (Carl *Bloch, Jul. Lange) nærmere end sine jævnaldrende, dem han i kraft af sin stilling i samtidens maleri og kunsthiv burde tilhøre (Tuxen, Krøyer).

Måske er dette årsagen til at S. trak sig tilbage som den eksklusive og idealistisk søgende kunstnernatur han var. I hvert fald førte hans særlige anlæg naturligt til, at han fandt finest udtryk for sin søgen i raderingen i rembrandtsk forstand hvor netop det psykologiske stemningsbillede og valøren er de bærende betingelser ved siden af den grafiske stofkarakter. Hans kunst har i tidens løb været meget forskelligt vurderet. – S. testamenterede sin formue og sine efterladenskaber til et legat med en grundkapital af ca. 550.000 kr. og under hans navn. Dets midler går til udsmykning af offentlige bygninger i Kbh. med malerkunst eller bohøve af kunstindustriell værdi. Malerier af ham findes i museerne på Nivågård, i Århus, Odense, Kolding og Rønne. Raderinger i Den kgl. kobberstiksamlng. □Tegn. af P. S. Krøyer, 1868, mal. af samme, 1869. Radering af Jul. Rosenbaum, 1899, efter tegn. fra 1869. Malet til hest af V. Irminger, 1869. Mal. af Krøyer, 1871 (Hirschsprung) og 1873. Raderet selvportr. 1876. Mal. af V. Irminger, 1879. Malede selvportr. 1880 (St.mus.) og flere senere (bl.a. Fr.borg) samt tegnede. Træsnit af H. P. Hansen, 1884. Afbildet på mal. Fem kunstnere af Jul. Paulsen, 1902, på studie dertil samt på gruppe-

billede af samme, 1903 (Fyns stiftsmus.), flere mal. af samme. Karikatur af Alfred Schmidt (Fr.borg). Foto. – Gravsten af Arnold Krog 1919–20.

Hans Frandsen: Fortegn. over F. S.s raderinger, 1917. [G. Falck:] Fortegn. over en fuldstændig saml. af F. S.s raderinger, auktion 25.9. s.å. Fortegn. over F. S.s pasteller og tegn., auktion 3.12. s.å. Fortegn. over tegn. og malerier af F. S., auktion 6.5.1918. – Breve fra Jul. Lange, udg. P. Købke, 1902. – Sig. Müller: Nyere da. malerkunst, 1884 309–13. Samme i Kunst VI, hft. 1–2, 1904. Kr. Zahrtmann. En mindebog, udg. F. Hendriksen, 1919. Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938. Jørgen Sthyr: Dansk grafik 1800–1910, 1949 (fot. optr. 1970) 200–02. Walter Schwartz: Kwims. Et tidsbillede fra firserne, 1950. Samme: Man havde tid til at blive voksen, 1955. – Breve i Hirschsprungeske saml.

Sigurd Schultz*

Schwartz, Johan Adam, 1820–74, kunstdrejer. * 26.11.1820 i Kbh. (Ty. ref.), † 11.12.1874 sst. (Ty. ref.), begr. sst. (Ass.). F: kunstdrejer J. G. *S. (1789–1864) og Augusta M. Frels (1791–1885). ~ 23.2.1847 (kop. Garn.) med Thora Lovise Kühl, * 16.2.1816 i Kbh. (Garn.), † 8.3.1875 sst. (Ty. ref.), d. af revisor og kaptajn ved livjægerne Casper Joachim K. (1790–1853) og Louise Dorothea Frels (1793–1880). – Far til Frans *S.

S. var, som han selv har fortalt, tidligt bestemt til at indtræde i faderens virksomhed. Efter skolegang i Skt. Petri tyske realskole og i Borgerdydskolen i Kbh. blev han straks efter konfirmationen sat i lære i faderens etablissement. Allerede i 17-års alderen sendtes han på en udenlandsrejse til Paris og London under opsigt af guldsmed J. B. *Dalhoff der sørgede for at han flittigt besøgte museer og fabrikker og tegnede hvad han så. Efter hjemkomsten blev han faderens medarbejder, fortrinvis som den der havde fornemmelse for fagets æstetiske og kunstneriske sider – og så det kendskab til omgang med pen og blæk som faderen erkendte at savne. Efter at S. 1846 havde gjort mesterstykke og løst borgerskab blev han 1847 optaget som medinteressent i faderens forretning der samtidig antog firmanavnet J. G. S. & Son. Allerede 1839 som 18-årig havde S. ved en artikel i bladet Søndagen vist interesse for en forbedret håndværkerundervisning. Artiklen førte til diskussion i Industriforeningen, og væsentlig på hans initiativ satte foreningen 1841 en skole, Industriskolen i Snaregade, i gang. 1842 blev S. medlem af foreningens repræsentantskab, 1847–49 sad han i komiteen for søndagsmøder for unge håndværkere, og via andre komiteer og udvalg blev han 1857 formand og virkede til 1861 bl.a. for at kunstnere fik større indflydelse på håndværkernes arbejde. Selv var S. en varm tilhænger af arkitekten, professor G. F. *Hetschs bestræbelser for at bringe kunst og

håndværk i nærmere berøring med hinanden. Inden for sin egen virksomhed gik han i spidsen med et godt eksempel og arbejdede ofte sammen med kunstnere, bl.a. med billedhuggeren C. *Peters.

Trods sit svage helbred var S. en virksom mand. 1859–65 var han borgerrepræsentant og virkede bl.a. for gennemførelsen af indkomstskatteloven for hovedstaden af 1861. Han var medlem af Kunstflidslotteriet der oprettedes 1860 til fordel for Fr.borg slots genopførelse og forberedte sammen med arkitekt V. *Klein oprettelsen af Den nye håndværkerskole 1868. S.å. indvalgte han i bestyrelsen for den 1865 stiftede Arbejderens byggeförening. En af de første af de af foreningen anlagte gader ved Farimagsgade, nu Øster Farimagsgade, kom til at bære hans navn. Blandt de arbejder der udgik fra S.s etablerelse kan nævnes en elfbensvifte som var en af landets brudegaver til prinsesse Alexandra 1863. Særlig berømte er de drejede og udskårne elfbensrosetter og søjlekapitæler i bedestolen på Fr.borg slot. De nævnte, som flere andre arbejder, var udførte af kunstdrejer Griessing der kom til Kbh. som tyrolersanger omkring 1850 og hos S. fik anvendelse for sin glimrende faglige dygtighed. I Kunstindustrimuseet opbevares flere prøver på etableringens kunstdrejer-virksomhed. Som tak for hvad S. havde uddrettet for dansk håndværk og industri overrakte der ham 1872 et legat der bar hans navn; han skænkede det til Håndværkerskolen. Efter S.s død blev firmaet overtaget af sønnen, maleren Frans S. der imidlertid overdrog ledelsen til svogeren H. E. Klein, g.m. søsteren Augusta. Klein døde 1911, og Frans S. var da, indtil han selv døde 1917, nødt til i stadig højere grad selv at gå ind i arbejdet. Firmaet blev aktieselskab 1918. Man var på det tidspunkt allerede begyndt at handle med tekstilvarer der efterhånden overtog en stigende del af virksomheden, selv om kunstdrejeriet aldrig blev helt forladt. Tiden var dog i det lange løb det gamle firma imod, og 1982 måtte det lukke. – R. 1862. □Mal. af Aug. Schiøtt udst. 1870. To træsnit af ens type 1875.

C. Nyrop i Månedsskr. udg. af industriforen. X, 1875 63–88 (også i forf.s Medd. fra industriens område, 1876 293–323). Samme: Industriforen. i Kbh. 1838–88, 1888. Samme: Bidrag til da. håndværkerundersøgn.s hist., 1893. L. Just-Nielsen: Drejerlauget i Kbh. 1652–1902, 1902 13f. Jørgen Bast: Schwartzerne i Sværtegade, 1951.

Finn H. Lauridsen (Georg Nygaard)

Schwartz (ved dåben Schwarz), Johan Georg, 1789–1864, kunstdrejer. * 23.2.1789 i Büdingen ved Hanau, † 20.8.1864 i Kbh. (Ty. ref.), begr.

sst. (Ass.). F: fragtmand og landbruger Nicolaus S. (1756–1825) og Henriette Hölzinger. ~ 1° 28.6.1813 i Kbh. (Holmens) med Dorothea Benedicta Spendrup, * 15.11.1783 i Kbh. (Nic.), † 26.7.1814 i Valby, d. af cand.teol., destillator Peter Matthias S. (1747–1828, ~ 2° 1788 med Anne Cathrine Woldum, ca. 1765–1827) og Bodil Cathrine Lange (1752–88). ~ 2° 29.10.1815 i Kbh. (Fred. ty.) med Augusta Margrethe Frels, * 28.12.1791 i Kbh. (Fred. ty.), † 8.2.1885 sst. (Trin.), d. af fyrbøder og bud ved udenrigsdepartementet Friedrich Gerhard F. (1756–1840) og Louise Hansen (1756–1834). – Far til J. A. *S. S. kom som ung drejerlærling til Kbh. 1805 og udlærtes hos sin farbror, kunstdrejer Johan Adam S. (* 6.1.1751, † 16.10.1835). 1808 fik han borgerskab som kunstdrejer; indfødsret fik han 1812 og udnævntes s.å. til hof-kunstdrejer. Ved farbroderens død overtog han dennes virksomhed som han allerede i flere år havde været leder af. Samtidig fik han prædikat af det kirurgiske akademiske kunstdrejer og bevilling som fiskebensfabrikant. Som drejer virkede han væsentlig ved fabrikmæssig tilvirkning af paraplyer, kamme, elfbens-tangenter o.l., en virksomhed der voksede til den største på sit område herhjemme. S. var 1838 en af medstifterne af Industriforeningen i hvis udstillinger han fra 1840 var en ivrig deltager. 1847 optog han sin ældste søn J. A. S. som medinteressent. S. var 1845–47 formand for Industriforeningen. Fra 1838 til sin død var han forstander for den tysk-reformerte menighed i Kbh. – R. 1860. □To litografier af C. Simonsen, 1860, efter det ene træsnit af H. P. Hansen, 1888.

Ill. tid. 21.2.1875. C. Nyrop i Månedsskr. udg. af industriforen. X, s.å. 63–88 (også i forf.s Medd. fra industriens område, 1876 293–323). Samme: Industriforen. i Kbh. 1838–88, 1888. Jørgen Bast: Schwartzerne i Sværtegade, 1951.

Georg Nygaard*

Schwartz (Czernetsky), Josua, 1632–1709, generalsuperintendent. * 5.2.1632 i Waldau i Pommern, † 6.1.1709 i Rendsborg, begr. sst. F: sognepræst, senere i Lupow Jacob S. (ca. 1604–90) og Elisabeth Zelack. ~ 1669 i Malmø med Cathrine (Karine) Severiana, † efter 27.11.1700 (~ 1° 1664 med borgmester i Malmø Jacob Clausen Wildschjøtt, † 1667, ~ 1° med N. N., ~ 2° 1646 med Kirstine Jacobsdatter, † 1663), d. af provst, sognepræst i Malmø Niels Sørensen (ca. 1607–77, ~ 2° med Anne Jacobsdatter Wildschjøtt, † 1687) og N. N. († 1662).

Efter at have gået i skole i Stolp studerede S. fra 1651 i syv år i Wittenberg hvor han for livet blev vundet for den lutherske ortodoksi i dens stren-

geste skikkelse særlig gennem sit discipelforhold til den berømte J. A. Quenstedt. Senere opholdt han sig i tre år ved hollandske, engelske og franske universiteter samt i Strasbourg. Da han 1661 var kommet tilbage til sit fædreland mishagede det ham at se hvorledes den store kurfyrste (Frederik Vilhelm) viste de reformerte vidtgående hensyn hvorfor han i en prædiken skarpt vendte sig mod alle kalviniserende tendenser. For at undgå kirkelig fordømmelse og andre genvordigheder flygtede han til Danzig, senere til Stettin, og udgav to hvasse antikalvinske stridsskrifter *Abgesagte Tolerantz*, 1661 og *Gründlicher Beweis*, 1664. Derpå drog han til Stockholm hvor han en tid, beskyttet af enkedronning Hedvig Eleonora, virkede som hofpræst indtil han 1668 blev professor i teologi i Lund og tysk præst ved domkirken sst. 1672 fik han som den første af alle den teologiske doktorgrad ved Lunds universitet, og 1673 blev han rector magnificus. Heller ikke i Lund faldt han dog til ro. Først kom han på kant med biskop Peder Winstrup den yngre hvem han beskyldte for forsømmelse af sit embede og for synkretistiske sympatier, men til sidst måtte han gøre biskoppen afbigt; dernæst førtes han ind i heftige stridigheder med sin berømte kollega ved universitetet, statsretslæreren Samuel Pufendorf. Da denne havde udgivet sit store værk *De jure naturæ et gentium*, gennemgik S. det og sammenstillede i *Index novitatum* en liste over alle de kætterier det indeholdt. Måske kunne sagen være blevet jævnet i stilhed da „Index“ foreløbig kun udbredtes i afskrifter, men uheldigvis udgav en tilhænger af S. uden dennes vidende hans indlæg i trykken (i Giessen 1673). Herved blev den tyske teologiske verden opmærksom på kontroversen, og der udsendtes en række fejdeskrifter fra forskellige sider. S. kom dog til at trække det korteste strå. Efter kongelig befaling blev hans „Index“ brændt af bødlen på torvet i Lund, og Pufendorf svang i flere satiriske indlæg svøben over sin modstander som til sidst måtte forstumme.

Kun få år efter kom S. på ny i en pinlig situation. Da Lund 1676 var blevet besat af danske tropper holdt han en prædiken (senere udgivet i hans *Drey auszesondere Krieges-Predigten*, 1678), hvori han opfordrede skåningerne til at vise den danske konge al troskab og lydighed, men ikke af den grund gribe til våben mod den svenske konge. Efter at svenskerne havde genevret Lund blev S. straffet med hård indkvartering og senere stævnet til at møde for en kommission i Malmø for at gøre rede for sin politiske holdning. Han forstod åbenbart nu at det gjaldt hans hals, og anså det for rådeligst at forlade Sverige. Under dramatiske omstændigheder

flygtede han til Kbh. hvor han fandt tilhold hos Christian V der 1681 gjorde ham til tysk hofpræst og titulær professor i teologien. I denne stilling viste han sig dog temmelig besværlig ved sin tilbøjelighed til overalt at vejle kætterier og ved sine angreb på de reformerte hvad der ikke faldt i god jord, især ikke hos dronning Charlotte Amalie der gerne ville beskytte sine trosfæller. Det følte derfor som en befrielse at man 1684 kunne udnævne S. til kgl. (og for en tid fyrstelig) generalsuperintendent over Slesvig (fra 1689 i den kongelige del af begge hertugdømmerne og fra 1693 med bolig i Rendsborg). Som kirkelig tilsynsmand viste han sig som en nidkær og myndig forkæmper for ortodoksiens idealer, ivrig for orden og ren lære. Således fik han ved forordningen af 15.8.1691 fornyet den gamle institution at provsterne skulle samles til en årlig synode i Rendsborg under generalsuperintendentens forsæde. En række vigtige bestemmelser om kirkeret og kirkeskik blev frugten af disse synoder, deriblandt den fornyede indskærpelse af konfirmationen 1692. For at værne kirkens lærepræg indførte S. straks konkordieformlen i den fyrstelige del af Slesvig, og til sin død stod han som en af tidens mest årvågne Zionsvægte, altid på sin post for at modstå angreb på den ortodokse lære. Da hans embedstid faldt sammen med det stærke frembrud af pietismen i hertugdømmerne måtte han med indre nødvendighed komme til at stå i et fjendtligt forhold til denne retnings repræsentanter. Dette gav sig udslag i en række stridigheder og affødte fra S.s side en del bitre litterære indlæg mod mænd som hans kollega C. H. Sandhagen og den fyrstelige generalsuperintendent i Slesvig H. Muhlius, N. Sibbern og F. J. Lützens. Betegnende er det således, at den 77-årige mand på sit sidste lange sygeleje dikterede sin amanuensis et skrift mod Muhlius *Erweiterte Wiederlegung*, 1709.

Eftertiden har gennemgående følt sig frastødt af S.s ubændige stridbarhed og utrættelige kættermageri. Glemmes må det dog ikke at denne ukuelige kamphane ud fra sine forudsætninger søgte at gøre fyldest med stor nidkærhed, pligtbevidsthed og aldrig svigtende troskab. □Stik.

[Søren Lintrup:] Progr. fun. univ. Hafn. over J. S., 1710. J. Møller: Cimbria lit. II, 1744 819–28. D. G. Zwergius: Det siellandske clerisie, 1754 675–96. P. G. Ahnfelt: Lunds univ.s hist. I, Sth. 1859 133–40 332–52. Bibl. Danica I, 1877 (ny. udg. 1961) 238f. Briefe S. Pufendorfs an Chr. Thomasius, udg. Emil Gigas, München, Lpz. 1897 = Hist. Bibl. II især 9–14 17 25. Emil Hansen: Gesch. der Konfirmation in Schlesw.-Holst., Kiel 1911 = Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. VI. Ernst Feddersen: Kirchengesch. Schlesw.-Holst.s II, Kiel 1938 = sst. XIX 208–12 356–78. Slesvigs delte bispedømme, red. H. Hejselbjerg Paulsen, 1949. Lunds stifts herdaminne, udg. G. Carlquist IV, Lund 1952 30–

35. Lunds univ.s hist. I, af Jerker Rosén, Lund 1968 især 211-17.

Bjørn Kornerup*

Schwartz Nielsen, Thora Marie Christine, 1854-94, skuespiller. * 19.7.1854 i Kbh. (Frue), † 14.5.1894 sst., begr. sst. (Ass.). F: bogbinder Wilhelm Ferdinand Schwartz (ca. 1826-78) og Anine Caroline Emilie Olsen (ca. 1826-94). ~ 16.11.1877 i Kbh. (Holmens) med bagermester, senere teaterdirektør Carl Christian Edvard Nielsen, * 19.6.1854 i Kbh. (Cit.), † 19.3.1895 sst., s. af bagermester og bestyrer ved de militære bagerier i Citadellet Jonathan Emilus N. (ca. 1819-79) og Jacobine Josephine Conradine Jørgensen Løvgreen.

S.N. havde fået instruktion af J. L. *Phister der så et Pernille-emme i hende, men hun foretrak den hurtigere og mere letkøbte karriere på Casino hvor hun 17 år gammel debuterede som Batli i *Fandens Overmand* (22.9.1871). Han var af samme type, om end på et jævner plan, som den da nylig bortdragne Oda Larssen (*Nielsen), hvem hun erstattede friskt og muntert med fortrolige udtryk i de store, hvælvede øjne og skrev Phister, „en ikke ubetydelig Portion Lune og Skælmeri“. Hendes lystige viseforedrag og udpræget københavnske humor skaffede hende stor popularitet i operetter og farcer, og der knyttedes mange anekdoter til hendes fikse person. Men ved nytår 1879 forlod hun pludselig Casino efter et brud med direktør Th. *Andersen og tog næste sæson engagement ved Mindre teatern i Stockholm. Hendes komik, der ikke blev finere med årene, var dog for lokal i sin art til at hun kunne erobre en tilsvarende stilling i Sveriges hovedstad, og fra marts 1883 virkede hun atter ved de københavnske privatscener, først uden held på det nye Dagmar-teater, dernæst på ny ved Casino, hvor hendes mand fra jan. 1888 til juni 1890 var direktør, hovedsagelig med folkekomedierne *Pigernes Jens* og *Gutter om Bord* på repertoire; i begge stykker bidrog hendes slagfærdige replikterne som bondepigen Gine og sømandskonen Kathinka til den folkelige succes. Skønt hun kun var 36 år blev den sidstnævnte rolle 28.5.1890 afslutningen på hendes teaterliv. Hun døde efter et langt sygeleje. □ Træsnit 1872, 1873, 1878, af R. Neergaard 1878 efter foto og efter samme 1888. Foto.

Ch. Kjerulf: Erindr. I. Grøn ungdom, 1915 21 212-21. Rob. Neiendam: Casino, 1948.

Robert Neiendam*

Schwartzten, Julius, 1802-75, operasanger. * 11.12.1802 i Kbh. (Cit.), † 25.7.1875 sst. (Frbg.), begr. på Frbg. F: sekretær i danske kancelli, se-

nere herredsfoged i Lejre hrd. Ludvig Holberg S. (1774-1836) og skuespiller Amalie Frederikke Wilhelmine Barth (1776-1861). ~ 27.10.1832 i Kbh. (Helligg.) med Jacobine Marie Jensine Stolpe, * 17.9.1805 i Kbh. (Garn.), † 28.8.1889 på Frbg., d. af forvalter ved manufakturhandelen, senere kancelliråd Bertel Matthias Kurrelbaum S. (1773-1840) og Anne Barbara Damkier (1776-1862).

S. var på fædrene side af Ludvig *Holbergs slægt. 1821 blev han student fra Roskilde, men opgav en embedseksamen for at få sin smukke sangstemme – en arv fra moderen der i nogle år havde tilhørt teatret – uddannet hos G. *Siboni, og 16.9.1826 debuterede han som Louis i *Slottet Montenero* på Det kgl. teater hvor han n.å. blev kgl. ansat. I henvend 30 sæsoner var S. en yndet tenor der med flid udnyttede stemmens muligheder; dens timbre var indsmigrende, og allerbedst lød den når han skulle udtrykke vemodfuld inderlighed. Stilfuld og nydelig var han som den unge fru Heibergs partner i vaudevillerne *Køge Huskors* og *De Danske i Paris* da de var nye; han udførte lyriske partier som Max i *Jægerbruden*, Guillaume i *Elskovsdrikken*, Raimbaud i *Robert af Normandiet*, Conrad i *Hans Heiling* og havde tilstrækkelig stemmebøjelighed til koloraturer (*Slottet ved Etna*). Adam *Oehlenschläger vidnede at titelrollen i *Joseph og hans Brødre* var en af S.s mest klædelige opgaver, og som Eleazer i *Jødinden* omsatte han sin musikalske følsomhed til patriarkalsk højhed. Men en lyrisk tenorstemme slides let, og hen imod slutningen af sin bane ombyttede han en stor del af sit operarepertoire med mindre gammelmandsroller i skuespillet. Født dramatisk var S. ikke; han hjalp sig igennem med smag og korrekthed. 5.1.1857 optrådte han sidste gang som Dan i *Joseph og hans Brødre*, og inden han gled over til sit otium varetog han regissørembedet til juli 1859. □ Stukket i rolle af C. V. Bruun, 1829. Mal. af C. A. Schliesner, 1840 (Det kgl. teater). Litografi 1851.

Th. Overskou: Den danske skueplads IV, 1862.

Robert Neiendam*

Schwartzkopf, Edvard Ottosen, 1700-53, litterat. * 1700 i Manger, Bergens stift, begr. 12.10.1753 i Kbh. (Trin. kgd.). F: sognepræst Otto Edvardsen (1670-1713) og Apollone S. (1683-1758). Ugift.

S. gik i Bergens skole, men blev student som privatist 1721. 1727 blev han lærer ved Det kgl. vjshus i Kbh., 1732 tillige korrektør sst., men afskedigedes n.å. for delagtighed i udgivelsen af et herrnhutisk skrift og levede siden i Kbh. som „studiosus emeritus“. 1740 begyndte han efter Hans *Grams eksempel *Et lille Erindrings-Lexi-*

con over adskillige Personer; saa vel i ældre som yngre Tider; hvad Deres Studier og Konster angaaer (trykt i Danske Saml. IV, 1868–69). Det fortsatte til ca. 1748 og indeholder adskillige interessante oplysninger om mænd fra samtiden og den nærmere fortid. 1743 blev han af J. *Langebek foreslået Fr. *Rostgaard som medarbejder ved den danske ordbog. I Danske selskabs første år har han skænket dette en del manuskripter og trykte pjecer og „ellers forskaffet adskillige smukke Ting til Selskabets Tjeneste“. Han regnedes for pietistisk separatist og beskæftigede sig med samling og oversættelse af (især tyske pietistiske) salmer, hvoraf *Kom, lad os trøstigt vandre* endnu findes i Den danske Salmebog.

[J. Langebek:] Det kgl. da. selsk., 1748 89. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 4.r.III, 1893–95 29 34 37 39–42 50f. Kn. Heiberg sst. 5.r.III, 1905–07 437 696f. P. Severinsen sst. IV, 1907–09 517–21. Kn. Heiberg sst. V, 1909–11 547 567f 572. Breve fra Jacob Langebek, udg. H. F. Rørdam, 1895 83f. Chr. Ottesen: Det kgl. vajsenshus, 1927. H. Blom Svendsen: Norsk salmesang I, Bergen 1935 = Bibl. Norvegiæ sacræ VIII 222. Anders Malling: Dansk salmehist. VII, 1972 237f.

R. Paulli*

Schwarz (ved dåben Schwartz), **Frederik** (Friederich), 1753–1838, skuespiller, scenisk pædagog. * 15.6.1753 i Kbh. (Petri), † 13.7.1838 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: skomager Gottfried S. (ca. 1722–58) og Cecilia Sørensen (ca. 1725–1802), ~ 13.11.1779 i Kbh. (Trin.) med Anna Sophia Mayes, * 15.7.1750 i Kbh. (Trin.), † 24.10.1824 sst. (Helligg.), d. af engelsk båndværver, senere båndfabrikant George M. (ca. 1712–1801, ~ 1° 1739 med Marie Becket, ca. 1714–44, ~ 1° med Samuel Wilkens) og Else Marie Johansdatter († senest 1762).

Det blev af betydning for S.s udvikling at han, hvis fattige forældre tilhørte den tyske menighed, efter faderens tidlige død blev opdraget i huset hos præsten ved Petri kirke, den lærde E. D. *Hauber, et midtpunkt i den tyske kulturkreds hvor S. traf digteren Fr. *Klopstock som han siden besøgte i Hamburg. Men da dr. Hauber døde før hans konfirmation nåede han ikke at blive student. For hurtigt at få et erhverv gik han 1766 ind på Den danske skueplads' danseskole hvor Pierre *Laurent blev hans lærer, og endnu purung begyndte han selv at undervise. I denne egenskab traf han løjtnant H. W. v. *Warnstedt, den senere kammerherre og teaterdirektør, og dette møde udviklede sig til et venskab, der betød et intellektuelt og socialt fremskridt for S., der endog som den første fra teatret blev medlem af frimurerordenen. På scenen gjorde han sig bemærket i komiske partier og avancerede til

balletdanser, især på hofteatret i dets franske periode, og da Gert *Londemann var død, opfordrede direktionen S. til at forsøge sig i tjenerrollen. S. var velskabt og adræt. Han havde et regelmæssigt ansigt med smukke øjne der ikke som Londemanns lyste af skalkagtigt lune, men af klar forstand. Henrik i *Den uformodentlige Hjemkomst* af Reynard blev 19.3.1773 indvielsen til hans fortjenstfulde livsgerning. Han gjorde lykke, men P. *Rosenstand-Goiske bebrejdede ham at hans „hele Aktion var en Kopi af Hr. Belleroches, en slet Aktør ved Hofteatret“ og rådede ham til hellere at kopiere naturen.

S. var den af de danske scenekunstnere, som mest omgikkes med Chr. VII.s franske hoftrup, og da den blev afskediget drog han (1775) på studierejse til Paris. Hjemkommen derfra høstede han megen ros for sin Figaro i Beaumarchais' *Barberen i Sevilla* som han selv opsatte. Hans spil var formentlig en kopi af Prévilles fremstilling som han beundrede på „Théâtre Français“. I den følgende tid udførte S. et stort repertoire af Crispin'er og Holbergske tjenerne foruden *Jean de France* og *Jacob v. Tyboe*. Hans flid og kunststudier overgik hans naturbegavelse; især efter N. H. *Clementins død stod han som teatrets mest akademiske skuespiller med beherskelse af alle sine virkemidler. Også på anden måde fik rejsen betydning. S., som talte de tre hovedsprog, holdt efter hjemkomsten læseaviser over udenlandsk dramatisk litteratur med sine jævnaldrende på teatret, en forberedelse til hans oprettelse af Det dramatiske selskab (1777) hvis formål var at være sine medlemmer en på gensidig belæring hvilende skole og ved mønstrestillinger at blive et forbillede for teatrets ledelse. Inden dette idealistiske, men kortvarige foretagende blev undergravet af indre uoverensstemmelser, gav førsteopførelsen af „Balders Død“ (Hofteatret, 1778) i overværelse af digteren Johs. *Ewald selskabet en vis navnkundighed, og for S. betød det at han i en meget ung alder blev teatrets instruktør med den særlige opgave at vejlede de yngre skuespillere.

S.s talent for at udnytte en situation politisk kom især til udtryk da han gav ideen til teatrets overtilsynskommission af 9.3.1778 og henlede dens præses, general H. H. v. *Eickstedts opmærksomhed på sin ven, kammerherre Warnstedts kvalifikationer til direktørstillingen. Ved denne ordning fik hver sine interesser tilfredsstillet: generalen kunne nu bedre beskytte sin veninde, „den lille Møller“ (Catharine *Frydendahl), Warnstedt fik et længe næret ønske opfyldt, og S.s stilling som en af teatrets førstemænd blev sikret. Men i sin kunst var han ikke dybt original som flere af sine jævnaldrende: Adam *Gielstrup

gennem sit danske lune og Michael "Rosing gennem sit norske temperament. S.s teoretiske kundskaber var større, men hans talent ringere; han mestrere kunstens teknik således at J. C. "Tode med en vis ret kunne kalde ham „vor største dramatiske Proteus“, og han evnede på glimrende måde at imitere hvad han så på udlandets scener med hvilke han var vort teaters vigtigste bindeled. Efter sin franske periode blev han gennem studieophold i Hamburg en elev af Fr. Schröder. Året før studerede han i England, hidtil et ukendt land for danske scenekunstnere; D. Garrick var død, men han besøgte enken og må have optrådt for forfatteren George Keate der i hans stambog kaldte ham „Master in all!". Da stod S. på sin kunstneriske højde som en meget benyttet skuespiller der med intelligens og smag udførte opgaver „fra de mest komiske til de mest tragiske Roller, fra den unge Mands til Oldingens" (P. H. Haste). Fransk forlorent føleri og udivendig komik havde han for længst ombyttet med solid naturlighed som passede til dansk mentalitet. Foruden Figaro'erne hørte den dæmoniske Loke i *Balders Død* og den fine, godmodige Sir Peter i *Bagtalelsens Skole* til hans ypperste skikkelser, og han kunne både virke snedig og brav. 1802 skabte han sit Holbergske mesterstykke, Herman v. Bremen, og man kan af J. L. Lunds portræt fra S.s senere år gøre sig et begreb om at hans ydre var som skabt til kandestøberen; derimod måtte hans 234. og sidste nye rolle, Oehlenschlägers *Palnatoke* (1809), mislykkes fordi S. i udpræget grad var bundet til 1700-tallets skuespildigtning og stod fremmed over for den nye dramatiske poesi. Oehlenschläger beundrede ham ikke desto mindre som værdig fader men de nordiske helte kunne han ikke spille.

S.s evne til at lære roller blev tidligt svækket, og allerede 1810 tog han, kun 58 år gammel, afsked i Sir Peters rolle, men vedblev at virke som instruktør i hvilken egenskab han 1812 (sammen med M. Rosing) udnævntes til ridder, en anerkendelse, ingen skuespiller tidligere havde modtaget. Efter 50 års tjeneste forlod han 1816 teatret med sin gage i pension. Ved den lejlighed optrådte han sidste gang 2. juledag i en af sine tidligere glansroller, v. Rosenau i *Hververne*, og sagde farvel i en epilog. Th. "Overskou beundrede især hans evne til at individualisere „sine Oldinge af alle Stænder og under alle Forhold“. Han var S. meget taknemmelig, fordi han livfuldt fortalte ham sine mange oplevelser, og på disse minder, understøttet af S.s papirer og optegnelser, byggede Overskou hovedsagelig sin skildring af den danske skueplads i det 18. årh. Sine historiske interesser havde S. længe forud

godtgjort da han (1784–86) udgav tre årgange af „Lommebog for Skuespilyndere“, hvori han selv skrev den første beretning om den danske skueplads' oprindelse. For øvrigt udnyttede han flittigt sine sprogkundskaber til oversættelser hvoraf ikke færre end 34 blev opført.

Der var et pædagogisk element i S.s sind ud fra hvilket han nærrede trang til at højne sin stand og forbedre dens kår. Den navnkundigste af hans elever var Ferdinand "Lindgreen. S. ville, at forbedringen skulle ske gennem oplysning og dygtiggørelse ved foredrag og „dramatiske Planteskoler“. Selv om ikke alle hans ideer nåede at sætte frugt bidrog de til tjenestebeneficernes gennemførelse hvert femte år (fra 1797), og 1802 fik han bevilling til at oprette en ambulans scene under navn af Kgl. privilegeret provinsialteater. Der kunne være en afgørende afstand mellem S.s hensigt og hans praktiske håndlag; uden at følges af økonomisk held gav hans selskab en del forestillinger på Helsingørs teater, og en rejse til de jyske byer i sommeren 1804 kan betegnes som den første turné der udgik fra Det kgl. teater. I sine bestræbelser for den faglige højnelse og drevet frem af sin ærgerrighed forsøgte S. også at bevæge teaterdirektionen til at lade valget af repertoire, rollebesætningen og den daglige kunstneriske ledelse overgå til Rosing og ham selv, men dette forslag, der fremsattes 1794 og formentlig var en lokal udløber af den franske revolution, mødte et skarpt afslag. Derimod indså direktionen det berettigede i hans og Rosings forslag (fra 1800) om „ikke for ofte“ at opføre de Kotzebue'ske modeskuespil da de havde „en meget skadelig Virkning paa Aktionens Sandhed og rette Aand“. Men da disse komedier gav gode penge vedblev de alligevel i mange år at beherske scenen.

S. var på teatrets område en typisk repræsentant for oplysningstiden. „Jeg har virket til den sande Dramaturgis Udbredelse i mit Fædreland“ skrev han engang til kongen, og det var sande ord. Han var på mange måder en foregangsmand med store forbilleder i Frankrig, Tyskland og England. Selv om S. ikke var et dybt originalt talent, beherskede han sit fag i alle dets afskygninger. Hans udsende kender vi bedst gennem Jens "Juels mesterlige portræt (kunstnuseet, deponeeret på Teatermuseet). Stolterende med sin runde mave står han her med sin dominerende røde vest som en apoteose for den borgerlige rationalismes veltalenhed. – R. 1812. □Mal. af E. Pauelsen, 1779 (Det kgl. teater), efter dette træsnit af J. F. Rosenstand, 1880, efter tegn. af H. Tegner. Mal. af Jens Juel (St. mus.), efter dette stik af Marie-Jeanne Clemens, og efter dette træsnit 1874. Akvarel af G. J. Keate efter hukommelsen

(Kgl. bibl.), stukket af J. F. Clemens, 1794. Mal. af Juel (St. mus.), efter dette kopi af V. Henriques (Teatermus.). Tegn. af Cornelius Høyer ca. 1800 (Fr.borg). Satirisk stik af M. W. Schmidt efter tegn. af J. Wiedewelt. Stik af A. Flint, 1811. Mal. af C. A. Lorentzen (Fr.borg). Mal. af J. L. Lund (Det kgl. teater), efter dette kopi eller gentagelse (Teatermus.) og litografi af J. Friedländer. Rollestik af Kloss efter tegn. af P. Cramer. Tegn. af N. J. Bredal (Teatermus.) og af C. C. Andersen (sst.). Buste af A. W. Saabye, 1900 (Teatermus.; Det kgl. teater). Afbildet s.m. Ewald o.a. på mal. af V. Neiiendam udst. 1912. – Nær og Fjern nr. 410 og 411, 1880.

Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam I, 1911 178–201. – Nyttårgave for skuespilyndere, udg. P. Foersom, 1805. P. Rosenstand Goiske i Theone II, 1811 17–41 (jfr. sst. 1–16). Samme: Kritiske efterretn., udg. Chr. Molbech, 1839. Th. Overskou: Den danske skueplads II–IV, 1856–62. Samme: Af mit liv og min tid, udg. Rob. Neiiendam II, 1916 (ny udg. 1962). Ludv. Holberg: Samtlige comœdier, ved F. L. Liebenberg. Jubeludg. III, 1888. K. L. Rahbeks ungdomskærlighed, 1911 (fot. optr. 1968) = Memoirer og breve XV. Adam Oehlenschläger: Ungdomserindr., ved L. Bobé, 1915 (ny udg. 1963). Danm. i fest og glæde, red. Jul. Clausen og T. Krogh IV, 1935 399f. W. Ørbæk: Hans Wilh. Warnstedt, 1936. Jan Neiiendam i Danske museer IV, 1954 47–58. – Papirer i Kgl. bibl.

Robert Neiiendam*

Schwarz-Nielsen, Julius Christian August, 1847–1922, statskonsulent i hesteavl. * 27.5.1847 i Frederikshåb i Grønland, † 7.9.1922 på Frbg., begr. i Kbh. (Garn.). F: sognepræst, sidst i Vesterborg og Birket, Johan Georg Rasmus Nielsen (1816–81) og Justine Cathrine Elisabeth Schwarz (1815–98). Navneforandring 15.2.1900. ~ 18.7.1882 i Randers med Ellen Marie Mathilde Jensen, * 1.3.1855 i Randers, † 12.9.1936 på Frbg., d. af købmand Jens Peter J. (1828–86) og Aurelia Clementine Siemsen (1830–1919). S.-N. kom i Nykøbing latinskole hvor han blev student 1867. Han gik officersvejen, blev løjtnant i rytteriet 1869, premierløjtnant 1874, gennemgik ride- og beslagskolen 1877–79 samtidig med at han begyndte studiet ved veterinær- og landbohøjskolen og tog dyrlægeeksamen 1882. 1884 blev han ritmester og medlem af remonte-kommissionen, 1892 eskadronchef ved 4. dragonregiment, senere skoleofficer og lærer ved officersskolen. – Fra sin ungdom var han levende interesseret i hesteavl, foretog studierejser til England, Frankrig og Tyskland og redigerede 1899–1908 Tidsskrift for Hesteavl. 1904 blev han medhjælper hos L. Oppermann der var konsulent i den lettere hesteavl for De samvirkende sjællandske landboforeninger og De samvirkende landboforeninger i Fyns stift, og efter hans

død 1908 blev S.-N. hans efterfølger indtil han 1909 overtog den nyoprettede stilling som statskonsulent i lettere hesteavl. Som afgjort tilhænger af renavlsprincipperne fulgte han helt sin lærer F. V. A. *Prosch, og han havde en væsentlig andel i at fasthed og plan kom til at præge avlen med de lette racer. Særlig forkærlighed havde han for Oldenborg, og især for Fr.borgracen. S.-N. udrettede et betydeligt arbejde ved stambogsføring, kåringer og dyrskuer indtil han trak sig tilbage fra statskonsulentstillingen et halvt år før sin død. Foruden artikler i landbrugspressen udgav han et lille skrift *Husmands-Hesten*, 1911 og *De samvirkende danske Landboforeningers Stambog over Heste af lettere Race VI–XIV*, 1906–22. Under de mange hede diskussioner blandt hippologer stod han fast på sine standpunkter. I kredsen af landbrugskonsulenter havde han med sin baggrund og officersuddannelse sin egen profil, respekteret og afholdt for sin adfærd og fremtræden. – R. 1894. □Foto.

Fyns stifts landbrugstid. XI, 1917 217; sst. XVI, 1922 395. [H. Hertel] i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 433–35. Ugeskr. for landmænd, s.å. 111 441. Hippologisk t. XXXIV, s.å. 90f 264. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Aksel Milthers*

Schwarzburg, Günther af, se Günther.

Schyberg, Frederik Leth, 1905–50, litteraturhistoriker. * 4.12.1905 i Kbh., † 10.8.1950 i Ordrup, begr. sst. F: skuespiller Robert *S. (1872–1946) og balletdanser, senere skuespiller Dagny Lange (1885–1917). ~ 1.6.1934 på Frbg. (b.v.) med skuespiller Nina Kalckar, * 7.7.1907 på Frbg. (~ 2° 1945 med fabrikant Henrik Frederik Moldrup Hollesen, 1894–1958, ~ 3° 1958 med borgmester Paul Fenneberg, 1907–82, ~ 1° 1941 med Ella Martine Emilie (Emo) Jacobsen, 1897–1954), d. af cand.polit., sekretær hos kommunaldirektøren på Frbg., senere begravelsesdirektør sst. Marcus Nathan K. (1881–1946, ~ 2° 1925 med Inger Cathrine Vilhelmine Nissen, 1878–1952, ~ 1° 1901 med overretssagfører Aage Høg Smith, 1876–1929, ~ 2° 1909 med Holga Clara Meincke, 1876–1954) og Alma Schack Schou (1882–1923).

„Om at blive Teaterkritiker (eller nogen anden Slags Kritiker) havde der paa dette Tidspunkt overhovedet ikke været talt, endsiige tænkt – skønt det, set i Dag, synes somom hele mit Liv, i sit Anlæg, blot havde stilet her henimod.“ Således skriver S. i det korte *Autobiografisk Fragment* der offentliggjordes i Gyldendals Julebog 1950, nogle måneder efter kritikerens død. Og retrospektivt tegner det sig virkelig som om hele

kritikerens liv frem til debuten i Dagens Nyheder (med en anmeldelse af operetten *Liselotte* og hendes Bror 10.3.1929) kun havde sigtet mod dette mål. Selv fremhæver S. i nævnte fragment den afgørende betydning det fik for ham at hans barnligt entusiastiske teateroplevelser til stadighed afprøvedes på faderens og dennes plejefar Frederik *Leth Hansens højt kvalificerede vurderinger. (Faderens teaterhistoriske duel med kritikeren Edvard *Brandes har S. karakteriseret imponerende objektivt i bogen *Dansk Teaterkritik indtil 1914*, 1937). Som elev på Metropolitanskolen, hvorfra han blev student 1923, medvirkede han i oplæsninger og „deklamationer“. På universitetet studerede han alm. litteraturhistorie hos Valdemar *Vedel – „en Dyrker og Fremmer af Personligheden hos den Enkelte“ som det hedder i S.s Vedel-portræt, optrykt i samlingen af hans litterære kronikker *Digteren, Elskeren og den Afsindige*, 1947 – og han udførte ved en studenteropførelse rollen som den teaterkritisk indsigtfulde Erast i Ewalds *De brutale Klappere*, 1926, foruden at han deltog i Holger *Gabrielsens Græske Aften på glyptoteket 1927. Hans studier i den klassiske oldtidsdigtning markerede sig i artiklen *En ung Mand læser Horats*, hans „litterære“ debut i Tilskueren 1926. Hans magisterkonferens 1928 handlede om E. T. A. Hoffmann hvis *Lille Zacharias* han har oversat med gratie 1944; i Thaning & Appels Teaterbibliotek, som S. redigerede, foreligger tillige Hoffmanns En Teaterdirektørs sælsomme Lidelser med forord og noter af S. 1933 blev S. dr.phil. på en afhandling om *Walt Whitman*, foregribet af oversigtsværket *Moderne amerikansk Litteratur*, 1930 og efterfulgt af en oversættelse af Whitmans *Leaves of Grass* 1933.

Men allerede 1929 havde S. begyndt den kritiske virksomhed der skulle blive hans hovedindsats, først på Dagens Nyheder, derefter (fra 1934) på Berlingske Tidende og endelig (1937–50) på Politiken. Sit kritiske program havde han klart fra starten: „Teaterkritikken skal fremme sin Tids Repertoire“ erklærer han i det nævnte selvbiografiske fragment – S.s kritik er i selve sit anslag *positiv og pædagogisk*. Det gælder for teaterkritikeren „at rose i rette Tid, at vurdere og paaskønne“, *mens Tingene sker* – ellers er det, i denne ene Kunststart, uigenkaldelig for sent,“ hedder det i pjecen *Om at være Teaterkritiker*, 1939, og S.s store anseelse blandt teatrets egne folk – skuespillere, forfattere, instruktører – skriver sig netop fra denne positivt indforståede, fagligt dybdøbende kritik. S. gjorde polemisk op med det han kaldte „Sven Lange Tidens Kritikere“, anmeldergenerationen rundt om første verdenskrig der efter S.s mening skrev litterært, negativt, ja

næsten irritabelt om teater. (Angrebet på Sven *Lange i sidste kapitel af S.s Dansk Teaterkritik fik forfatterens søn Per *Lange til at mene at S. havde ryddet det foregående slægtleds dramaturgiske skribenter af vejen „for selv at kunne opnaa saa meget mere glansfuld en Entré“, Politiken 27.3.1937). S. anlægger i sine skuespillerkritikker – hvoraf en række mere gennemarbejdede karakteristikker blev udgivet posthumt, *Danske Skuespillerportrætter*, 1959 – klart teaterfaglige synspunkter, han beskæftiger sig indgående med spørgsmål om talesæt, sminkning, kostumering osv. Det er rigtigt, som Hans *Brix har bemærket, at disse portrætter (der viderefører en tradition fra Edvard Brandes) er mere analytiske end sanseligt deskriptive („Figurbeskrivelserne er ogsaa snarere sammenfattende af Karakter end lyrisk ubændige Inspirationer,“ hedder det i anmeldelsen af S.s artikelsamling *Ti Aars Teater*, B.T. 10.5.1940). Men det er om nogen S.s fortjeneste at have gjort den teatralisk indsigtfulde, omhyggeligt argumenterede anmeldelse til godt læsestof i aviserne – S. kan i det selvbiografiske fragment med god grund rose sig af at have indført den *lange*, fagligt udfordrige teateranmeldelse der skulle danne forbillede for en hel generation af kritikere.

Angrebene på S. samler sig om hans kategoriske „så er det sagt“-stil. Ole Palsbo kaldte ham 1937 en kritisk kirurg, der med sin „skarpslebne dramaturgiske kniv“ skiller stykke, udførelse og iscenesættelse, bort-opererer og transplanterer: „Sådan skulle det have været skrevet, sådan spillet, sådan iscenesat“. I antologien *Tilbageblik på 30erne* (1967) ser David Thomas i S. en viderefører af 1800-tallets strengt *normative* kritik, når han som William Archer diskuterer hvad der er „dramatisk“. Disse indvendinger går dog primært på den første fase af S.s kritiske forfatter-skab. I portrættet af kritikeren Clemens *Petersen – kernestykket i *Dansk Teaterkritik*, 1937 – fremhæver S. denne tidlige kollegas overgang fra et æstetisk til et indholdsmæssigt standpunkt. Lægger man de to udvalg af S.s anmeldelser – *Ti Aars Teater*, 1939 og *Teatret i Krig*, 1949 – ved siden af hinanden vil man tilsvarende konstatere at S., ikke mindst på baggrund af krigsårenes erfaring, i stadig højere grad bliver en moralsk engageret kritiker. Hans mål er til stadighed det „almenmenneskelige“ (et standpunkt som fik Otto *Gelsted til at betegne S. „Den sidste borgerlige kritiker“ i *Land og Folks nekrolog* 12.8.1950), men med stadig klarere betoning af betydningen af den enkeltes valg. Under denne synsvinkel blev Kjeld *Abell (hyldet som studenternes æreskunstner med et foredrag af S. 21.11.1946) og Jean-Paul Sartre digtere efter S.s

hjerter. Harald Engberg har (i afhandlingen Brecht på Fyn) med nogen malice hævdet at S.s „syn på teater bundet i den københavnske Stanislafski-naturalisme omkring århundredskiftet og når sin højde i Kjeld Abells poetiske fabuleringen, ligeledes begrænset af Kongens Nytorv og Valby Bakke“. Men er S.s teatersyn traditionsbundet – fast forankret i illusionsteatret – placerer han sig i 40'erne etisk tæt op ad Sartres eksistentialisme.

S.s sene leveår koncentrerer sig i øvrigt om studier af skuespillerens kunst, et emne han allerede havde viet dybdeborende teaterhistorisk interesse i kommentarerne til Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejse 1788, *Den store Teaterrejse*, 1943. S.s udgangspunkt var at „Digteren og Skuespilleren er jævnbyrdige, har lige store Del i Teatrets Kunst“. Men dette forsøg på at definere skuespilkunsten som selvstændig og originalt skabende blev i samtiden overskygget af de „ubehagelige“ sandheder om skuespillerne som „erhvervsmæssige følelsesmennesker“ han tilkendegav i tre foredrag 1947, udgivet på svensk 1949 og på dansk – *Skuespilkunst* – 1962. I disse sidste år af S.s kritiske virksomhed fornemmes et paradoksalt sammenstød mellem en ideal tro på teatret og en vrængende lede. – Hans forarbejder til et stort anlagt, videnskabeligt værk om skuespilleren blev udgivet af Ove Brusendorff i 1954 under titlen *Skuespillerens Kunst*. □Tegn. 1925 (Kgl. bibl.). Tegn. af Carl Jensen, 1943. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1933 122f og Gyldendals julebog, 1950 9–41. – Nils Beyer i Ord och bild XLIX, Sth. 1940 69–75. Vagn Børge i Gads da. mag. XLIV, 1950 574–85. Politiken 12.8.1950. Harald Mogensen sst. 29.8. s.å. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. 12.8.1950 (optr. i forf.s Vedbend og laurbær, [1952] 11–21). – Papirer i Kgl. bibl.

Henrik Lundgren

Schyberg, Johannes Robert, 1872–1946, skuespiller. * 8.7.1872 i Kbh. (Fødsst.), † 19.12.1946 i Ordrup, begr. sst. F: korporal, kontorist Johan Sophus S. (1852–ca. 1900) og Julie Charlotte Amalia Elmgreen (1850–98). Plejesøn af forfatter, skoleinspektør Fr. Leth Hansen (1841–1922). ~1° 2.6.1905 i Kbh. (Slotsk.) med balletdanser, senere skuespiller Dagny Lange, * 22.8.1885 i Horsens, † 22.4.1917 i Kbh. (~2° 1913 med direktør Wilhelm Vett, 1879–1962), d. af købmand, senere direktør John Arthur L. (1861–1951) og Elsebeth Fredriksen (1866–1946). Ægteskabet opløst. ~2° 20.8.1919 i Ordrup med Ingrid Jacobsen, * 21.1.1880 i Ordrup, † 6.12.1967 i Gentofte, d. af tømrermester Niels J. (1840–1920) og

Ane Christine Thomsen (1849–1924). – Far til Frederik S.

Efter at have gennemgået Det kgl. teaters balletskole og haft ansættelse ved teatret som balletdanser blev S. elev på den dramatiske elevskole og debuterede som skuespiller i *Gregers*, 1891. Fra 1892–96 var han ansat ved Dagmarteatret og fra 1899–1919 ved Det kgl. teater. 1919 afgik han fra teatret med pension og erhvervede sig et fotografisk atelier for 1935 at få bevilling til at drive biografteatret i Jægersborg allé. 1913–17 var han tilknyttet Nordisk Film. – Det var især den ungdommelige lyrik der kendetegnede S. i Dagmarteaterperioden i sammenspil med Anna Larssen Bjørner. Den harmoniske skikkelse og det kønne, alvorsprægede ansigt i forbindelse med en personlig sjælelig vevhed kom fint til udtryk i rollen som Herman i *Ungdomsleg*, 1896, en rolle som plejefaderen skrev for hans særlige talent. På nationalscenen spillede han fx Lyngstrand i *Fruen fra Havet*, Basalt i *Genboerne* og Osvald i *Gengangere*. I sidstnævnte rolle forløste han fuldt ud de krav rollen stillede og blev prototypen på uddøende slægtskultur. Han gentog da også spillet nogle gange 1921 på Det kgl. teater. Inden for det lettere repertoire spillede han Drenge i *Da vi var enogtyve* – og gengav de unge levemænd i *Forretning er Forretning* og *Taget med Storm* med bittert vid og koldt lune. Bemærkelsesværdigt var det at det netop blev den tilbageholdende S. der kom til at udløse konflikten mellem Det kgl. teaters skuespillere og Edvard Brandes' politisk-betonede anmeldervirksomhed. Foranlediget af en fornærmende anmeldelse gav S. i februar 1900 kritikeren en lussing hvilket resulterede i en ublodig duel i Ermelunden. Duellen blev dog afgørende for S.s senere skæbne og vanskeliggjorde hans stilling som skuespiller. Han nåede i hvert tilfælde ikke at indløse de forhåbninger der var knyttet til hans talent i de unge dage. Medvirkende årsag var hans svage fysik og kamp mod sygdom. – S. var medforfatter ved Gads danske Magazin og udgav 1933 F. Leth Hansens skuespil. Hans erindringsbog *Billeder paa Væggen*, 1941, giver interessante træk af tidens teater. □Tegn. 1900 (Teatermus.). Radering af Juel Madsen, 1917. Mal. af samme, rolletegn. af samme og af Vald. Møller (Teatermus.). Foto.

R. S. i Amatørfotografen VIII, 1919 81–83. Samme: Billeder på væggen, 1941. – Ad. Langsted i Ill. tid. 16.6.1918. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik indtil 1914, 1937. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. 20.12.1946. Rob. Neiiendam i Politiken s.d.

Jytte Wiingaard (Robert Neiiendam)

Schythe, J. C.

Schythe, Jørgen Christian, 1814–77, geolog, chilensisk guvernør. * 6.2.1814 i Kbh. (Frue), † 30.1.1877 i Valparaiso, begr. sst. F: købmand i Kbh., tidligere handelsassistent i Julianehåb Eilert Schytte (1780–1817) og Annette Christine Been (1779–1847). ~ N. N.

S. blev student 1830, privat dimitteret, cand. polyt. 1834 og holdt derefter i vintrene 1835–39 og 1841–42 på foranstaltning af Selskabet for naturlærens udbredelse offentlige naturvidenskabelige forelæsninger rundt i provinsbyerne. Sommeren 1836 holdt han private forelæsninger for prins Frederik (VII) og foretog 1838, ifølge kgl. resolution, en rejse til Disko og Vaigattet i Vestgrønland for der at undersøge mulighederne for en lønnende kulbrydning; herom foreligger indberetning til rentekammeret (manuskript). 1839–40 berejste han sammen med Japetus *Steenstrup en del af Island (afhandlinger herom i H. Krøyers Naturhist. Tidsskr. III, 1840–41) og besøgte atter 1846 dette land for, ifølge kgl. befaling, at studere Heklas udbrud (*Hekla og dens sidste Udbrud den 2. Sept. 1845*, 1847). For landhusholdningsselskabet berejste han 1842 Skanderborg amt og udgav 1843 beskrivelsen over dette amt. Hans virksomhed i de nærmest følgende år var hovedsagelig af skønlitterær art: således var han 1843–44 redaktør af Georg *Carstensen's Ny Portefeuille (hvor han 1839 havde offentliggjort *Blade af min Dagbog paa en Rejse i Nord-Grønland i Sommeren 1838*), og 1845–49 udgav han under mærket „Asmodi“ eller „A*****“ forskellige noveller og skitser hvoraf kan nævnes *Ungdoms-Minder*, 1845 (2. udg. 1848) og *Den politiske Skomager, et Genrebillede fra Aaret 1848*, 1849. I maj 1850 forlod han Danmark for steds, drog til Chile hvor han 1852 udnævntes til professor i fysik og naturvidenskab ved det litterære kollegium i Concepción, men kun for snart efter, 1853, at blive chilensisk guvernør over territoriet Magellanes (Ildlandet) hvad han ansås for særlig egnet til på grund af sit kendskab til arktiske egne. Med en kort afbrydelse 1857–58 forblev han i ro i denne stilling til han 1865 tog sin afsked hvorefter han levede i Santiago til han 1870 blev bestyrer af den chilenske nationalbanks filial i Chillan. Af helbredshensyn opgav han denne stilling 1874 og levede derefter til sin død i Valparaiso. – Virkelig kammerassessor 1846. □Foto.

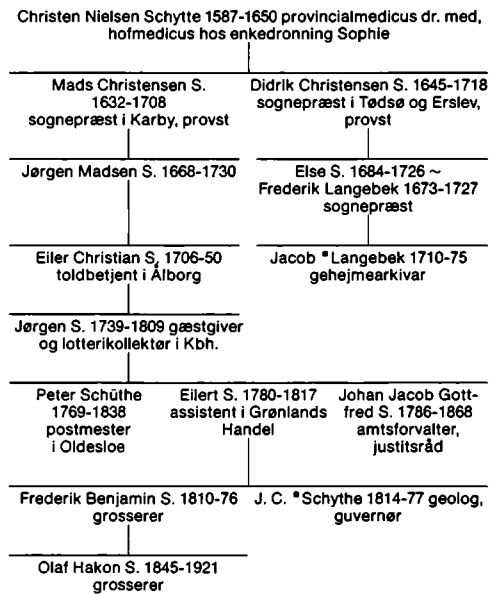
Alb. Schütte og Alb. Fabritius: *Geschlechterbuch der Familie Schütte (Schytte - Schythe) I*, Wilhelmsburg 1935 43f. Olaf Schythe i *Geografisk t. I*, 1877 202. Axel Garboe: *Geologiens hist. i Danm. II*, 1961 140–46 152–54.

S. A. Andersen*

Schytte (Schythe)

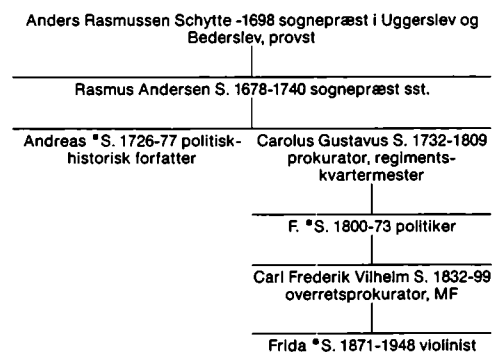
Af de talrige slægter med professionsnavnet Schytte (Schythe) skal her nævnes to:

Tablle I

I. En slægt der føres tilbage til Løgstør, der var fødested for sognepræst i Brorstrup, Ravnkilde og Haverslev Mads Nielsen S. (ca. 1490–ca. 1551), oldefar til provincialmedicus Christen Nielsen S. (1587–1650).

Tablle II

II. En slægt hvis første kendte mand er provst Anders Rasmussen S.

(I) Alb. Schütte og Alb. Fabritius: *Geschlechterbuch der Familie Schütte (Schytte-Schythe) I*, Wilhelmsburg 1935. H. Støvring-Nielsen: *Slægten S. på Mors*, i *Hist. årb. for Thisted amt*, 1969 279–91. (II) [Helvig og Vald. Thal-Jantzen:] *Sophie Hedevig Utke f. Heilmann og hendes efterkommere*, 1973 92–106.

Hans H. Worsøe

Schyttte, Andreas (døbt Anders), 1726–77, politisk forfatter. * 16.8.1726 i Uggerslev, Fyn, † 27. 8.1777 i Sorø, begr. sst. F: sognepræst Rasmus Andersen S. (1678–1740) og Johanne Cathrine Faber (ca. 1687–1736). ~ 15.6.1763 i Sorø med Karen Stæhr, * 20.1.1732, † 21.1.1793 i Sorø (~ 1° med forvalter på Marselisborg, senere på Sorø Hans Kruusberg, † 1762), d. af rådmand i Århus, senere forvalter på Marselisborg Andreas S. (ca. 1693–1780, ~ 1° med Dorthe Marie Schaarup) og Mette Marie Jensdatter (1697–1741, ~ 1° med farver Niels Jensen Krogsgaard).

S. blev student 1744 fra Nyborg, cand.teol. 1750 og blev derefter huslærer for hofjunker Claus Caspergaard til Tølløse for hvem han var hovmester under ophold på Sorø akademi, og som han siden ledsagede på en treårig udenlandsrejse 1756–59. Efter hjemkomsten udnævntes han til professor juris publici et politiciæ ved akademiet. Han skulle som J. S. "Sneedorffs afløser undervise i statskundskab, og S. var til sin død en levende og afholdt lærer der betød meget for akademisterne, fx for brødrene C. D. og J. L. "Reventlow. – S. udfoldede i tilslutning til sit fag på akademiet et ret omfattende forfatterskab hvor hovedværkerne er det ufuldendte *Staternes indvortes Regiering* I–V, 1773–76, *Staternes udvortes Regiering* I–II, 1774–75 og det ligeledes ufuldendte *Danmarks og Norges naturlige og politiske Forfatning* I, 1777 der alle var tænkt som led i en stort anlagt, til 42 bind planlagt, fremstilling af den nyeste historie. I sine almene synspunkter er S. i disse arbejder påvirket af C. de S. Montesquieu, i sine mere økonomiske betragtninger af den tyske kameralist J. H. v. Justi. S. er ikke nogen original ånd, men han giver som en af de første herhjemme sammenhængende og argumenterede beskrivelser af de politiske og finansielle forhold. S. er naturligvis en tilhænger af det bestående politiske system, en talsmand for visse reformer, fx i retsplejen, men i øvrigt gennemgående tilfreds med den eksisterende samfundssorden. Således fandt han ikke at der var behov for særlige reformer i bondens stilling. S.s begejstring for fædreland og styreform fandt ikke mindst udtryk i det sidste, til arveprinsen tilegnede arbejde. – S. fik betydning ved sit forfatterskab ved at være en af de første forfattere der beskæftigede sig med statsvidenskabelige emner, og hans undervisning fik utvivlsomt betydning for en række af de mænd, der i de kommende årtier skulle indtage fremtrædende positioner i det danske samfund. – Justitsråd 1774. □Mal. (Sorø akad.). Pastel (Fr.borg). Stik af J. F. Clemens efter forlæg af T. Petersen.

Edv. Holm: Nogle hovedtræk af trykkefrihedens hist., 1885 (reprod. 1975) 99–108. H. L. Bisgaard: Den danske nationalekonomi i det 18. årh., 1902 75–83. Sorø. Klostret, skolen, akademiet II, 1928–31. Hans Chr. Johansen i Danske økonomer, 1976 106–09.

Claus Bjørn

Schyttte, Anna Johanne, se Schytte, Ludvig.

Schyttte, Frederik Vilhelm (Friedrich Wilhelm), 1800–73, politiker. * 26.6.1800 i Odense, † 30. 1.1873 på Frbg., begr. sst. F: prokurator, regimentskvartermester, justitsråd Carolus Gustavus Schiøt (1732–1809, ~ 1° 1762 med Johanne Elisabeth Kyhl, 1737–96) og Wilhelmine Maria Cathrina Wiencke (Weinicke) (* 1780). ~ 3.12.1831 på Broløkke, Hindsholm, med Henriette Utke, døbt 9.12.1802 på Broløkke, † 22.1.1888 i Kbh. (Frue), d. af landinspektør, proprietær, senere krigsråd Johan Frederik U. (1761–1824) og Sophie Hedvig Heilmann (1775–1851, ~ 1° 1792 med Hans Jørgensen til Broløkke, 1766–93). Tidligt forældreløs og opvokset i små kår var S. skriver 1816–18 hos Odenses byskriver, historikeren G. L. "Baden og fulgte ham til hans virke som birkedommer i Hørsholm 1818–20. Derefter tog S. dansk juridisk eksamen 1824 og blev 1827 fuldmægtig på borgmesterkontoret i Horsens, men opgav denne karriere og købte 1829 en oliemølle i Horsens som han drev til 1851. Derefter handlede han med godser, Mattrup ved Horsens, Vedbygård ved Slagelse, Søborggård i Nordsjælland, Grøftbjerg ved Odense og Mørkhøjgård i Gladsaxe. 1860 blev han medejer af bryggeriet Rabeshave i Kbh. og ejede ved sin død tillige Sindshvile på Frbg. Gennem 25 år var S. aktiv politiker. 1838–48 var han medlem af Viborg stænder hvor han tilhørte den liberale og nationale retning og især arbejdede for en forbedret finansstyrelse, adgang til at deltage i lovgivning og finansvæsen, drøftelse af forfatningsforhold med repræsentanter for alle fire stænderforsamlinger og hævvelse af dansk sprog i Slesvig. 1848–49 var han medlem af den grundlovgivende rigsforsamling og foretrak et etkammerssystem, men stemte dog til slut for det Bruun-Jespersenske forlig om to kamre. Som formand for forplejningskommissionen i Horsens under de tyske troppers indfald 1849 viste han stor takt og dygtighed. Han var 1849–53 valgt til landstinget i 10. kreds og blev 1858 kåret til folketinget i Kertemindekredsen efter N. F. S. "Grundtvig. Ved junivalget 1864 trak han sig tilbage. Han tilhørte de nationalliberale, men fik ingen fremtrædende position. Han var en begavet, åndsliv-

Schytte, F.

lig mand med selskabelige talenter, afholdt hvor han kom, tillige en idealistisk natur hvis taler kunne få et lyrisk sving. – R. 1864. □Tegn. af L. A. Smith (folketinget; Kgl. bibl.), efter denne afbildet på litografi af Viborg stænder 1844 og træsnit derefter 1853. Afbildet på Constantin Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg) og på forarbejde dertil (folketinget), mal. af samme (sst.). Mal. af Fr. Vermehren. Træsnit, gruppebillede, 1873.

III. tid. 23.2.1873. Zodiacus: Parlamentariske stjernebilleder, 1875 35–42. C. Klitgaard i Saml. til jydsk top. og hist. 3.r.V, 1906–08 140 142 154. A. Heise sst. især 429f 444f. Kj. Jensen i Østjydsk hjemstavn I, 1936 26.

Helge Larsen (Povl Engelstoft)

Schytte, Frida, 1871–1948, violinist. * 31.3.1871 i Kbh. (Trin.), † 29.4.1948 i Ohlstadt, Oberbayern. F: overretssagfører Carl Frederik Vilhelm S. (1832–99) og Ausa Høhling (1837–1916). ~ 15.5.1897 i Kbh. (Frue) med maler Friedrich (Fritz) August Christian Sigmund v. Kaulbach, * 2.6.1850 i München, † 26.1.1920 i Ohlstadt (~ 1° 1872 med Anna Johanne Wilhelmine (Mina) Lahmeyer, 1849–1925), s. af maler Friedrich Wilhelm Christian Theodor K. (1822–1903, ~ 2° 1856 med Marie Elisabeth Bornemann, * 1834, ~ 3° 1861 med Marie Auguste Wellhausen, * 1840) og Mathilde Knosp († 1854).

S. røbede tidligt musikalske anlæg ud over det sædvanlige og fik gennem sin opvækst violinundervisning af kgl. kapelmusikus Ferdinand Stockmarr og Valdemar Tofte. For at sætte kronen på sin uddannelse søgte hun derefter optagelse på Pariskonservatoriet, og under L. J. Massart og Bertheliet førtes hun 1890 frem til en succesombrust afgangseksamen hvor hun sejrede over 32 konkurrenter. Verden lå hende nu åben, og i løbet af få år besejrede hun Europas musikelskere på samme måde som hun 1889 ved sin debutkoncert i Kbh. havde lagt landsmændene for sine fødder. Under kunstnernavnet Frida Scotta henrev hun ved sit teknisk fuldenkte, følsomme violinspil utaltes skarer. Efter sit giftermål trak hun sig tilbage og optrådte sidste gang offentligt 1903. □Træsnit af H. P. Hansen, 1889. Mal. af V. Schønheyder-Møller, 1893 (Skagens mus.). Tegn. af F. v. Lenbach. Mal. af F. A. v. Kaulbach. Foto.

København 5.4.1890. Berl. tid. 6.6. s.å. Dannebrog 7.9.1895. C. F. Hansen: Tournée-minder, 1895 55–70. – Papirer i Kgl. bibl.

Nils Schiørring

Schütte, Gudmund, 1872–1958, filolog. * 17.1.1872 på Eskær i Salling, † 12.7.1958 i Grinderslev, begr. sst. F: godsejer Ludvig Theodor S.

(1835–1915) og Thilia Augusta Marie Cathrine Petersen (1837–96). ~ 21.1.1909 i Prag med Elsa Margrethe Sidonie Magdalene Johanna Pichler, * 22.9.1880 i Prag, † 18.1.1953 i Grinderslev, d. af arkitekt Hans P. (1830–1908) og Sidonia Moritsch (1854–1936).

Foruden Eskær ejede faderen Bygholm ved Horsens. S. blev student fra Horsens statskole 1889, vandt universitetets guldmedalje for en afhandling inden for engelsk filologi 1897, blev magister i tysk filologi 1898 og dr.phil. 1907 på afhandlingen *Oldsagn om Godtjod*. Han holdt forelæsninger ved Kbh.s universitet 1909–13 og ved universiteterne i Berlin og Århus, men økonomisk uafhængig som ejer af Eskær og St. Andrä i Kärnten fra 1915 var han ikke fast knyttet til noget universitet og kunne hellige sig sit videnskabelige virke uden undervisningsmæssige forpligtelser. S. gjorde sig først kendt ved stiftelsen af *Selskabet for germansk filologi* 1897 og det dertil knyttede arbejde for privatlærernes organisation. Hans litterære virke faldt i tre dele. Rent videnskabelige formål havde disputatsen om de ældgamle navneremser hvor han bl.a. fandt de første af de episke love, videreført af Axel Olrik, en række værker, hovedsagelig på tysk, om heltesagn og oldhistorie, stednavneundersøgelser, herunder *Ptolemy's maps of Northern Europe*, 1917, *Hjemligt Hedenskab*, 1919, om „dansk“ mytologi og det store etnografiske værk *Our forefathers, the Gothonic nations I–II*, Cambridge 1929–33. Et andet område af hans forfatterskab var rettet mod pangermanismen, således *Altskyske Annexionslærdomme*, 1909, og med beundringsværdig udholdenhed opnåede han trods en gennemgående kølig modtagelse at få de tyske videnskabsmænd til at indrømme at det danske folkemål i Sønderjylland er dansk og også at man intet ved om en tysk eller ikke-nordisk befolkning i oldtiden nord for Ejderen. S. var da også i grænsespørgsmålet indstillet på at alt gammelt dansk land skulle til Danmark og gik aktivt ind i agitationen herfor. Den tredje del af hans forfatterskab er populære fremstillinger som *Salling Syssels Oldsaga*, 1915, den danske materielle kulturs historie *Fra Flintestækken til Lurmærket*, 1922 og en lang række artikler i dagblade og tidsskrifter. En årrække var S. redaktør af Skivebogen. I det hele var han en meget flittig skribent som især mht. Nordeuropas etnografi og folkekampe sad inde med en meget stor viden, støttet på omfattende sprogkundskaber. – R. 1928. D.M. 1942. □Mal. af Sidonia Pichler, 1912. Buste af Agnete Claudius, 1937. Foto.

Bibliografi i Festskr. til G. S., red. Børge Lambertsen, 1943 55–67. – Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1907 86–88. G. S.: Ud. epistler 1893–1945, 1947

80–98. – Axel Olrik i *Folklore* XIX, London 1908 353–59. Sofus Larsen i *Geografisk t.* XXIV, 1917–18 236–38 (anm. af Ptolemy's maps). Hans Brix i *Ill. tid.* 5.10.1919 (anm. af Hjemligt hedenskab). Vald. Rørdam i *Nationaltid.* (aften) 22.10.1926. Vald. Vedel sst. 17.7.1936. Aug. F. Schmidt i *Dansk udsyn* VII, 1927 260–64 (anm. af Vor folkegruppe). Vald. Rørdam i *Berl. aften* 10.4.1934 (anm. af Our forefathers). Anders Bjerrum i *Gads da. mag.* XLIII, 1949 326–33. Skive folkebl. 14.7.1958. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen (Marius Kristensen)

Schyttte, Henrik Wissing, 1827–1903, musikkritiker. * 4.5.1827 i Århus, † 22.2.1903 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: alterdegn Knud S. (1800–66) og Ane Thomsen (1804–81). ~ 12.6.1857 i Lyngby med Jørgine Hansine Emilie Lund, * 4.7.1830 i Lyngby, † 2.4.1861 i Kbh. (?), d. af møller Johan Jørgen L. (1798–1872) og Hansine Christiane Hansen (ca. 1799–1843). – Bror til Ludvig *S.

S. dyrkede som dreng flere instrumenter, fra sit 14. år dog især celloen. Efter at være blevet student 1846 fra Århus begyndte han i Kbh. at studere filologi, men opgav snart studierne og ernærede sig dels ved undervisning, dels ved journalistik. Desuden var han i byens fornemste musikalske kredse en søgt kvartettpiller. 1855 fik han ansættelse i krigsministeriet hvor han 1863 blev fuldmægtig. 1868 tog han afsked med pension og overtog 1870 Plenges musikhandel som han drev til 1883. Samtidig var han begyndt den virksomhed som musikkritiker ved hovedstadsbladene, der skulle erhverve ham en betydelig faglig anseelse. Han begyndte 1868 ved *Dagens Nyheder* og kom efter at have virket ved *Dagbladet* og *Børstidende* 1891 til *Berlingske Tiden*. S. kunne især i sin ungdom være overordentlig skarp; noget snæver var vel også hans horisont der vanskeligt lod sig udstrække ud over den musik han var vokset op med, men man anerkendte konsekvensen i hans synspunkter og bøjede sig for hans store kundskaber. 1884–93 redigerede han *Musikbladet* hvis indhold han for en stor del selv skrev. Med bladet fulgte 1888–92 et tobinds musikleksikon der 1906 afsluttedes med et supplementsbind. Det byggede for en del på Hugo Riemanns tyske musikleksikon hvilket bragte S. en del ubehageligheder med Riemann, men eftertiden har fuldt ud forstået at vurdere det omhyggelige, selvstændige arbejde der er nedlagt specielt i biograferne af danske musikfolk fra 1800-tallet. I et halvt århundrede var S.s leksikon da også den eneste forsvarlige musikleksikalske kilde herhjemme. – Kancelliråd 1868. □ Afbildet på mal. af E. Lehmann (*Musikhist. mus.*).

Berl. tid. 24.2.1903. Gustav Hetsch i *Ill. tid.* 1.3. s.å. Ch. Kjerulf: *Erindr.* II. Gift og hjemfarende, 1917 70–74. Carl Behrens: *Erindr.*, 1937.

Nils Schjørring

Schyttte, Ludvig Theodor, 1848–1909, komponist, pianist. * 28.4.1848 i Århus, † 10.11.1909 i Berlin, urne på Bispebjerg kgd. F: alterdegn Knud S. (1800–66) og Ane Thomsen (1804–81). ~ 9.12.1873 i Kbh. (Holmens) med Jutta Octavia Lippert, * 29.7.1850 i Kbh. (Holmens), † 10.9.1924 sst., d. af skræddermester Johan Heinrich L. (1806–82) og Anine Louise Christiane Sommerfeldt (1812–60). – Bror til H. W. *S.

S. voksede op i et musikalsk hjem hvor han fik en yderst nødtørfigt undervisning i klaver. 1865 ansattes han på apoteket i Fåborg, 1868 tog han farmaceutisk medhjælpereksamen og havde derefter et års ansættelse på apoteket i Helsingør. 1870 tog han rationelt fat på sin musikalske uddannelse, fik N. W. *Gade, A. *Rée og E. *Neupert til lærere og gjorde navnlig under den sidstes vejledning hurtigt store fremskridt. I Kbh. levede han beskæftiget med undervisning og komposition indtil han 1884 modtog det Ankerske legat på hvilket han rejste til Tyskland hvor han studerede hos Fr. Liszt i Weimar og senere i Berlin. Foråret 1885 var han i Karlsruhe hvor hans første større værk, klaverkoncerten op. 28, blev opført. 1886 rejste han til Wien hvor han 1887 blev klaverlærer ved Horaks musikskole, 1888 ved Urbans konservatorium. 1907 ansattes han som lærer ved det Sternske konservatorium i Berlin. S. var en fremragende pianist, og som komponist gjorde han sig også særlig bemærket med sine klaverværker. Han dyrkede med forkærlighed de små former; hans albumblade, valse, karakterstykker, fantasistykker og andre værker i salonstilen var umådeligt yndede. Han skrev en elegant formet, musikalsk sikkert pointeret sats der mere udmærker sig ved sin brillante klaverbehandling end ved sin oprindelige dybde. I større format – også indholdsmæssigt – er klaverfonaten op. 53 og hans betydeligste værk, klaverkoncerten op. 28, der viser indflydelse fra R. Schumann. For scenen skrev han musikken til *Hero* (Det kgl. teater 1898) og operetterne *Mameluk* (Wien 1903) og *Der Student von Salamanca* (Wien 1909). Endvidere foreligger enkelte sange og *Tre Albumblade for Violoncel og Klaver*. – S.s største betydning ligger utvivlsomt på det pædagogiske område. Hans etuder op. 75, 95, 106 (*Die moderne Kunst des Vortrags*), 174 (*Schule des modernen Klavierspiels*) og 161 (*Studien zur Ornamentik und Dynamik*) var længe højt skattede. Hans udgave af Horne-mans børneklaverskole (1892), hans etuder for

Schytte, Ludvig

begyndere, hans samling 45 *Sonatinen* etc. har været benyttede helt op til vor tid. Fra udlandet skrev S. adskillige korrespondanceartikler til kbh.ske blade. – En datter af S. pianisten **Anna Johanne S.**, * 20.11.1877, † 16.3.1953, gjorde sig efter studier hos faderen og hos danske og udenlandske pædagoger gældende som talentfuld koncertpianist med optræden herhjemme og vidt om i udlandet. – □ Afbildet på karikaturen Maleri i koncertsalen. Foto.

Berl. tid. 11.11.1909.

Sven Lunn*

Schütz, Christian Ludvig, 1736–1812, kancellideputeret. * 14.5.1736 i Kbh. (Petri), † 8.4.1812 sst. (Petri), begr. sst. (Ass.). F: proviantkommissær Christian S. (* 1689) og Johanna Catharina Brøndlund. ~ 15.11.1769 (kop. Nic.) med Anne Johanne Lowson, døbt 31.12.1747 i Hillerød, * 29.9.1809 i Kbh. (Petri), d. af rytterdistriktsforvalter, senere amtsforvalter og rentekammerkommitteret, etatsråd Jacob L. (1708–77) og Charlotte Amalie Riis (1720–98).

S. blev student 1752 fra Kbh. og studerede i de følgende år filosofi og jura uden dog at tage nogen embedseksamen. 1756 indtrådte han som volontør i tyske kancelli, og i omtrent 50 år virkede han inden for dette kollegiums vægge. Han udnævntes 1760 til sekretær, men ved kollegiets omdannelse under J. F. *Struensee blev han 1771 2. deputeret og ved udgangen af 1776 1. deputeret. Da Cai *Reventlow trak sig tilbage 1802 virkede S. som præsident samtidig med at S. refererede sagerne i statsrådet. Som andre fremstående embedsmænd betroedes der ham gennem årene en lang række tillidshverv. 1778–1804 var han således medlem af den bestandige kvægsygekommission, 1786–1812 af postkassespensionsdirektionen, 1795–1810 af direktionen for den almindelige enkekasse og fra 1788 af kommissionen for en ny ligning af indkvarteringshjælpe-skatten. Han var flittig og påpasselig men synes ikke at have været nogen selvstændig eller fremragende dygtighed. Ved sit ægteskab var han kommet i besiddelse af en ikke ringe formue, og sammen med sin svigermor købte han 1783 Basnæs som han var enejejer af 1791–1805. Senere erhvervede han gården Lille Antvorskov ved Slagelse og opholdt sig for det meste her efter sin afsked 1804. Som godsejer vandt han sig et ikke ubetydeligt navn, og han interesserede sig levende for udskiftning og udflytning. Da han ingen børn havde, oprettede han af en del af sin formue det S.ske fideikommiss til hjælp for trængende embedsmænds enker og børn. – Kancelliråd 1766. Justitsråd 1769. Etatsråd 1776. Konferens-

råd 1779. Gehejmekonferensråd 1810. – Hv. R. 1803. □ Min. (Arreskov). Tegn. af Poul Ipsen, 1785. Mal. af C. C. A. Bøhndel udst. 1812.

Kabinetstyrelsen i Danm., udg. Holger Hansen I, 1916 297f 300–03. Udv. breve, betænk. og optegn. af J. O. Schack-Rathlous ark., udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936 429 432. – Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé IV, 1900 314. Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. C. Klitgaard i Pers. hist. t. 11.r.I, 1940 148 (geneal.); Jette Kjørulff Tuxen sst. 16.r.III, 1975 186. – Papirer i Rigsark.

Harald Jørgensen

Schütz, Heinrich, 1585–1672, komponist. * 14. 10.1585 i Köstritz (Reuss) ved Gera, † 6.11.1672 i Dresden, begr. sst. (Frue k.). F: gæstgiver, senere borgmester Christof S. († 1631, ~ 1° 1575 med Margarethe Weidemann) og Euphrosyne Bieger († 1635). ~ 1.6.1619 i Dresden med Magdalene Wildeck, * 20.2.1601, † 6.9.1625 i Dresden, d. af senere kurfyrstelig sachsisk bogholder Christian W. († 1631) og Anna Hanitzsch.

S. stod på sin skaberkræfts højde og var som hofkapelmester i Dresden en forgrundsskikkelse i tysk musik da Christian IV 1633 overdrog ham ledelsen af de store musikalske opbud der forbedredes til den udvalgte prins Christians bryllup med prinsesse Magdalena Sibylla, datteren af S.s herre, kurfyrst Johan Georg I af Sachsen. En del resultatløse forhandlinger der var gået forud viser at S. var interesseret i at komme her til landet. Tredivårsrigens følger gjorde ham opholdt i Dresden udfoldeligt, og i flere perioder søgte han orlov fra kapelmestertjenesten hos kurfyrsten for at drage til roligere egne. Til Danmark kom han tre gange; første gang 1633–35, anden gang en kortere periode 1637 og sidste gang i årene 1642–44. Kun om hans første ophold ved man nærmere besked. Han udnævntes straks ved ankomsten i dec. 1633 til kgl. dansk kapelmester med 800 rdl. i løn, og nogle måneder senere begyndte forberedelserne til brylluppet i okt.1634. S. har til brullupsfestlighederne, der strakte sig over en halv snes dage, sandsynligvis komponeret store mængder musik der nu er tabt. Således til to allegoriske festspil af digteren, professor i matematik ved Sorø akademi Hans *Lauremberg, til en hofballet i fransk stil af den kongelige dansemester Alexander Kückelsom og til et spil i smag med de gamle moraliteter.

Af S.s musik er alene bevaret, og kun i defekt stand, en i Kbh. hos Henrik Kruse trykt „Canzonetta“ *Gesang der Venuskinder* (O, der grossen Wunderthaten) for fire sopraner med to violiner og continuo. (H. S., Neue Ausgabe sämtlicher Werke XXXVII (ed. W. Bittinger),

Kassel 1970). Den har fundet sin anvendelse i forbindelse med de sidste festdages store ringridninger på Amagertorv som indledtes af optog i smag med de fra Italien kendte „trionfi“ hvor en af de deltagende ekvipager, hvorfra der blev sunget og musiceret, forestillede Venus og hendes følge. Efter bilageret blev S. endnu i nogen tid i landet og rejste først hjem i maj 1635 rigeligt belønnet og i høj gunst. Hans andet ophold i Danmark 1637 lader sig knap dokumentere, og hans tredje ophold der dog strakte sig over et par år har heller ikke sat mange spor. Rimeligvis er dog nogle af hans „kleine geistliche Konzerte“ blevet til her i landet; anden del blev i hvert fald 1639 tilegnet prins Frederik (III), mens anden del af *Symphoniae sacrae*, der først tryktes 1647, dediceredes den udvalgte prins Christian. Vidnesbyrd om anvendelse i danske kirker af S.s musik har man i de såkaldte Claus-holm-fragmenter fra o. 1640 hvori der – ganske vist i ufuldstændig form – findes et større antal værker bevaret af S.s *Cantiones sacrae*, 1625 og *Kleine geistliche Konzerte II*, 1639. Den ydre anledning til S.s sidste ophold i Danmark var tvillingprinsesserne Hedevids og Christianes giftermål med Ebbe Ulfeldt og Hannibal Sehested. 30.4.1644 ses S. for sidste gang at have fået løn udbetalt, og da tiderne også herhjemme stadig blev strengere, hvormed fulgte hofkapellets indskrænkning, blev der ikke mere udvej for at knytte han til dansk musikliv. □Mal. ca. 1650 (univ. i Leipzig). Min. 1670 (statsbibl. i Berlin), efter denne stik af C. Romstet, 1672. Afbildet i gruppe på stik.

Angul Hammerich: Musikken ved Chr. IV's hof, 1892 især 102–12 125–31 194–97. Samme: Dansk musikhist. indtil ca. 1700, 1921 168. S. A. E. Hagen i Hist. t. 6.r.IV, 1892–94 435f. Sammelbände der internationalen Musikgesellschaft. I, Lpz. 1899–1900 213–18. André Pirro: Schütz, Paris 1913 87–120. Hans Joachim Moser i Acta musicologica VII, 1935 146–52. Samme: H. S., Kassel 1936 (eng. overs. 1959) især 125–57. Torben Krogh: Hofballetten under Chr. IV og Fr. III, 1939 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CLXXX. Jens Peter Larsen i Sagittarius II, Kassel 1969 9–16. Else Kai Sass: Comments on Rembrandt's passion paintings and Constantijn Huygens's iconography, 1971 = Vidensk. selsk. Hist.-filos. skr. V, 3 39–61. The Clausholm music fragments, udg. Henrik Glahn og Søren Sørensen, 1974. Kurt Gudewill: Der „Gesang der Venuskinder“ von H. S., Kiel 1978 = Berichte und Beiträge der schlesw.-holst. Landesbibl.

Nils Schiørring

Schæbel, Oluf Conradus, 1862–1918, kunstsmedemester. * 6.7.1862 i Kbh. (Frue), † 18.1.1918 på Frbg., begr. sst. F: smedemester Peter Ferdinand S. (1823–74) og Albertine Elisabeth Bølchau (1841–1910). ~18.9.1894 i Kbh. (Johs.) med

Louise Johanne Alfride Rasmussen, * 4.8.1867 i Kbh. (Johs.), † 28.11.1932 på Frbg., d. af hofzink- og metalstøber Lauritz *R. (1824–93) og Augusta Emilie Rost (1829–85).

Smedeslægten S., der var indvandret fra Tyskland omkring 1700, kan i lige linje føres tilbage til Hans S. († 1728), og det fulgte af sig selv at S. oplærtes i faderens værksted hvorfra han blev svend 1881. Han uddannede sig yderligere 1883–87 på rejser i bl.a. Tyskland, Schweiz, Italien og England. 1892 etablerede han sig selvstændigt, mens faderens forretning førtes videre af broderen Albert Diderik S. (1861–1916). Ved broderens død overtog S. også denne forretning, og ved S.s død førtes begge forretninger – fagets førende arbejdssted, som det hed i samtiden – videre af enken og sønnen, Henning Ferdinand S. (* 1896), der foruden smedehåndværket optog gas-, vand- og elinstallation. Denne fortsatte efter moderens død begge firmaer videre til 1937 da de blev sammensluttet under firmanavnet Oluf og Ferd. S. Firmaet eksisterer endnu – uden for slægtens eje – som O. og F. S.s Eftf. S. vandt ved sin faglige dygtighed stor anseelse og benyttes i betydeligt omfang ved arbejder til offentlige og private bygninger: gitre, låger, porte, facadebeklædninger og lamper til inde- og udebrug i såvel hovedstaden som på landet (Kbh.s rådhus, hovedbanegården, KTAS' hovedcentral, hovedpostkontoret, Hotel d'Angleterre, Royal og Paladshotellet, flere af stormagasinerne og godser). Samtidig lagdes der stærkt beslag på hans repræsentative personlighed inden for hans fagfællers kreds. Han fik efterhånden sæde i de betydende organisationer der stod hans fag nær. Han var bisidder i smedelavet, næstformand i Håndværkerforeningen og sad bl.a. i bestyrelserne for Forening for kunsthåndværk (1907–13), Teknologisk institut (1913–18) og Historisk-tek-nisk samling (1911–18), ligesom han var repræsentant i Fællesrepræsentationen for dansk industri og håndværk og arbejdsgiverforeningen. – R. 1915. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1916.

Medlemsbl. for håndværkerforen. i Kbh., 1917 46f. Berl. tid. 18.1.1918. Nationaltid. (aften) s.d. Arbejdsgiveren XLIII, 1942 104f. – Levnedsbetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen (Georg Nygaard)

Schäffer, Dietrich, † tidligst 1778, hofsnedker. * i Keyla, Thüringen, † tidligst 1778. ~12.8.1733 i Kbh. (Petri) med Wolber (Valborg) Catharina Bertram, * ca. 1712, begr. 28.1.1775 i Gentofte. S. kom til Kbh. ca. 1730 og blev optaget i snedkerlavet 1732. Allerede på dette tidspunkt havde han skaffet sig en privilegeret stilling som leverandør til hoffet; et pragtfuldt senbarokt skrive-

chatol, udført 1731–32 for Christian VI, findes på Rosenborg. Det viser stilmæssig tilknytning til møbelkunsten i Rhinfranken (Kurmainz, Bamberg). 1732–34 forfærdigede han den store model til E. D. Häussers Christiansborg. Da interiørarbejdet i dette slot påbegyndtes ca. 1735 blev en betydelig part overdraget S.; kongerigets mest fordringsfulde snedkerarbejde på det tidspunkt har været ham betroet. Også i andre slotte og palæer har han arbejdet, fx på Frbg. slot (*prinsessernes pandekagekøkken*, 1736, efter L. Thurahs tegninger) og i det württembergske, senere Lercheske palæ (1742 ff), det nuværende forsvarsministerium. Fra ca. 1740 nævnes han som hofsnedker. – S.s samarbejde på Christiansborg med N. Eigtved og F. L.-A. le Clerc gav ham en førsteplads blandt datidens bygnings-snedkere og gjorde ham til en banebryder for den franske rokokos interiørstil og ornamentik i Kbh. Mellem ca. 1738 og 1741 udstyrede han førstesalslejligheden i sin gård Magstræde 6 med fortrinligt panelværk i den mest moderne franske manér (efter forlæg i J.-F. Blondels *De la distribution des maisons de plaisance*, 1737–38). Disse interiører (nu Nationalmuseet) giver en afglans af det brændte Christiansborgs dekorationsstil og er at regne blandt de mest repræsentative arbejder i københavnsk rokoko. S.s betydning for vor rokokos møbelkunst er endnu ikke helt klarlagt. Der er påvist enkelte arbejder af ham, således tre rigt udskårne, forgyldte skabe, udført 1743–44 til legemsstore voksfigurer (Rosenborg, Fr.borg). – S. besad 1755–72 en ejendom i Jægersborg, Schäffergården; en ombygning af den som han lod foretage i det håb at Frederik V, efter at Jægersborg slot var nedrevet, skulle erhverve den, bragte den driftige og dygtige mand til ruinens rand. – Sønnen **Martin Gottlieb S.**, * 22.12.1746, † 25.7.1830, blev 1763 elev ved J. G. v. Langens forstseminarium på Jægersborg, 1769 Holzförster og 1801 forstplantaageinspektør i Hørsholm. S.m. Erik Viborg anstillede han forsøg med dyrkning af fremmede træarter, rester heraf bevares endnu i Hørsholm slotspark, Folehave skov og Charlottenlund skov. Han udgav: *Anviisning til Skovdyrkingen og Plantagevæsenet i Danmark*, 1799 og *Afhandling om Skoves Opelskning med Hensyn til den danske Flaades Skibsbyggerie*, 1811. Rang med virkelig kammerråder 1811. – □ Maleri. Afbildet på tegn. af maskerade i Schäffergården, formentlig af P. Cramer.

Chr. Elling i Tilskueren LIII, 1936 II 81–103 (optr. i forf.s Paraden I, 1958 219–44). Samme: Christiansborg-interiører, 1944 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. sept. 1944 41 59 73f 77 93. Samme: Amalienborg-interiører, 1945. Eiler Nystrom: Fra Nordsjællands Øre-

sundskyst, 1938 150f. Mirjam Gelfer-Jørgensen: Dansk kunsthåndværk 1730–1850, 1973. Christiansborg slot, red. Kr. Hvidt m.fl. I, 1975.

Christian Elling*

Schäffer, Fri(ederich) Christian, 1773–1843, borgmester. * 24.3.1773 i Kbh. (Slotsk.), † 6.12.1843 sst. (Fred. ty.), begr. sst. (Fred. ty. kapel). F: kgl. overbereder Friedrich Christian S. (1748–1813) og Frederikke (Frideriche) Marie Christiane Wienken (Wiencke, Wienneke) (1749–85). ~ 10.5.1820 i Gentofte med Petrine (Petrea) Sophie Nyeland, hjemmedøbt 31.10.1788 i Ribe, † 29.12.1870 på Nedergård i Nørre Bjert (Lautang), d. af told- og konsumtionsinspektør Laurids N. (1745–94) og Anna Catharina Ussing (1760–1835).

I en meget ung alder blev S. 1784 volontær under finansskassedirektionen og 1786 kopist i finanskollegiets sekretariat, 1793 kopist under finansskassedirektionen, fungerede fra n.å. som fuldmægtig sst. og fik fast udnævnelse 1797; fra 1801 beklædte han tillige en stilling som registrator i det nyoprettede transportkontor for stats- og bankfonds under finanskollegiet. I mellemtiden var han blevet student 1789, privat dimitteret, og havde 1791 bestået dansk-juridisk eksamen; men først efter at han 1804 havde søgt og fået afsked som fuldmægtig med bibeholdelse af gagen som ventepenge nåede han, travlt optaget af praktisk kontorarbejde, at indstille sig til latinsk-juridisk embedseksamen 1805. 1813 udnævntes han til inspektør ved transportkontoret for stats- og bankfonds. 1815 og 1818 forelød to mindre juridiske afhandlinger fra hans hånd.

Som praktiker ryddede S. selvanden april 1815–aug. 1816 op i en række misligheder inden for Kbh.s overformynderi og udarbejdede derpå en gennemgribende reorganisationsplan for denne institution. Kort efter blev den imidlertid undergivet ham selv idet han 1818 ved kgl. resolution kaldtes til at beklæde det nyoprettede 3. borgmesterembede i Kbh. medens magistraten enstemmigt overdrog ham ledelsen af 3. sekretariat, overformynderiet, der fra 1.1.1818 var lagt direkte under kommunens styrelse. I april s.å. udvidedes hans ressort ved ophævelsen af den særlige brolægningsskommission med brolægningsvæsenet som han 20 år senere efter eget ønske afgav til borgmester J. H. Mundt, medens han bevarede overformynderiet til sin død 1843. Han styrede dette med stor dygtighed hvorimod han hverken teknisk eller administrativt synes at have kunnet magte brolægningsvæsenet. Hans plan til stadens brolægning ville have krævet to menneskealdre, og hans strid med statsmyndighederne om omkostningerne ved brolægningen

af Kongens Nytorv førte til at den 1833 påbegyndte omlægning heraf standsede, så pladsen i årevis lå hen i et vildnis af sten og fyld. Arbejdet afsluttedes først 1841. N.å. fastslog den kommunale revision at embedsmænd inden for brolægningstvæsenet gennem adskillige år havde begået omfattende bedragerier. Borgerrepræsentationen fordrede de pågældende sat under tiltale, men to af disse begik selvmord, og man krævede da undersøgelse indledt mod S. og Mundt. De angrebne borgmestre værgede sig med næb og kløer, S. endog med en trykt *Erklæring til Kbh.s Magistrat*, 1843, og en kgl. resolution i sagen s.å. gav dem begge fuld oprejsning, men brolægningstvæsenet blev 1844 på ny underlagt en særskilt forvaltning. 1841 fik S. sæde i kommissionen ang. stadens belysning med gas. Endvidere var han siden 1819 justitsdirektør i Asiatick Kompagni, fra 1817 medlem af styrelsen for undervisningsanstalten for embedsmænds døtre. I samtid og eftertid har S. vundet ry som en negativt indstillet, nærmest uforbederlig kværlulant, en summarisk bedømmelse der ikke holder stik. Han var en flittig og grundig arbejder som gik til bunds i enhver sag, men stod til gengæld stædigt fast på det lovmæssige eller praktiske grundlag han fandt var det rette, og formulerede sine synsmåder i digre betænkninger. Imod gængs tankegang forsvarede han bestående monopoler, men fortolkede dem til tider med sksonshed og økonomisk forståelse; hans personlige uven overpræsident A. C. *Kierulff tillagde alene ham inden for magistraten „Særdeles Indsigt og Færdighed i Regnskabsvæsen og Bogføring“. 1842 modsatte S. sig forgæves, at Orla *Lehmann efter udstået fængselsstraf atter tog sæde i borgerrådet, og s.å. indbragte hans hyppige særvota og noget ufordragelige tone ham en røffel fra kancelliet; men gang på gang førte han selv som mindretal sine synspunkter til sejr, fx sin modstand mod nedlæggelsen af stadsmusikantembedet 1830. I strid mod datidens tankegang var hans kamp for bevarelsen af Kbh.s gamle gadenavne.

I mangt og meget kan S. minde om P. C. *Stemann med hvem han brød en lanse i „De oplyste Mænd“s forsamling der i juli 1832 drøftede udkastet til stænderforordningen. Ikke uden kløgt og mod, men forgæves protesterede han her mod regeringsforslagets valgretsregler idet han hævdede at forfordelingen af ikke-grundejere dels var i strid med Kbh.s privilegier af 24.6.1661, dels betegnede en særlig uretfærdighed mod hovedstaden hvor „lejetagerne“s antal var fire à fem gange så stort som grundejernes. Også det ømtålige spørgsmål om stændernes forening bragte han på bane, men uden resultat, og

fremtrådte i det hele som talsmand for mere liberale anskuelser end han forfægtede inden for bystyret. I Kbh.s forfatningshistorie er hans særudtalelse af 30.7.1838 af interesse; bl.a. hævder han her at privilegierne stadig var i kraft. En anordning var følgelig overflødig; man kunne nøjes med et regulativ, udstedt ved kgl. resolution. Inden for danske kancelli strandede hans separatvotum imidlertid på H. G. *Bentzens afvisning, og forgæves søgte S. ved en direkte skriftlig henvendelse til Frederik VI 21.4.1839 at vinde ørenlyd for sine anskuelser. – Kammerråd 1813. Virkelig justitsråd 1818. Virkelig etatsråd 1819. Konferensråd 1840. – R. 1824. DM. 1828. K. 1843. □Stik af A. Flint. Afbildet på S. Schacks mal., 1843, af salvingen 1840 (St. mus.) og på nøgle dertil (Kgl. bibl.). Mal.

Stamtv. over familien Schæffer, 1876 5f. Fædrelandsk nekrolog for 1843, udg. Fr. Thaarup, 1844 49–56. Fr. Hammerich: Et levnedsløb, 1882 265. Selsk. for uformuende embedsmænds døtres frie undervisn. 1804–1904, 1904 10. Villads Christensen i Hist. medd. om Kbh. III, 1911–12 9 16f 31 33f og V, 1915–16 377; VIII, 1921–22 38. Fritz Jürgensen West sst. 2.r.I, 1923–24 328–30. Fl. Dahl sst. 3.r.IV, 1940 20 41 50–53 82 142. Villads Christensen: København 1840–57, 1912 31 172 176 198–202 204–07 236. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I, 1931. – Papirer i Kbh.s stadsark.

Flemming Dahl*

Schæffer, Martin Gottlieb, se Schæffer, Dietrich.

Schæffer, Aage Vilhelm Fritz, 1884–1971, apoteker, historiker. *7.11.1884 i Kbh. (Garn.), †1.5.1971 på Frbg., begr. i Kbh. (Garn.). F: fabrikbestyrer Fritz Andreas S. (1852 el. 53–98) og Johanne Bærentine Petersen (1850–1925). ~21.6.1924 i Skårup med Paula Sofie Schwenzen, *14.10.1891 i Vejstrup sg., †28.2.1953 i Kbh. (Chr.), d. af forpagter Sophus Jens S. (1862–1930) og Kirsten Magdalene Caroline Clausen (1867–1954).

S. tog almindelig forberedelseseksamen 1900, og 15.3. s.å. begyndte han som discipel på Løve apoteket i Kbh. Han bestod i okt. 1903 medhjælpereksamen. Fra 1903–04 konditionerede han på Hjorte apoteket i Kbh., og derefter studerede han ved Den pharmaceutiske læreanstalt, blev cand.pharm. april 1906 (1. kar.). Kun afbrudt af militærtjenesten i 1909 havde S. ansættelse på flere apoteker i Kbh., sidst på apoteket Falken fra 1917–34 da han fik bevilling til Kultorvets apotek i Kbh. Han var indehaver af dette apotek til han faldt for aldersgrænsen 30.11.1959. Han påtog sig i årene som farmaceut en lang række faglige opgaver. I farmaceutforeningen var han medarbejder ved Farmaceutisk Tidende og havde revisor- og sekretæropgaver. 1918 blev han

repræsentant i Det pharmaceutiske understøttelsesselskab, og fra 1933 til 1966 var han selskabets formand. I arbejdet for understøttelsesselskabet viste S. en oprigtig interesse for det faglige velgørenhedsarbejde. Fra 1942–58 var han censor ved den farm. medhjælpereksamen. S.s største indsats blev hans farmachistoriske forskning. Efter kandidateksamen havde han kastet sig over botaniske studier, men det bundne apoteksarbejde hindrede ham i at dyrke denne interesse dybtgående. Apoteksarbejdet kunne bedre forenes med historiske studier, og til en begyndelse udarbejdede han to jubilæumsskrifter for sin gamle skole, Frederik Barfods skole. Arbejdet med farmaceutiske årbøger og stater skærpede hans historiske interesse, og hans første faglige arbejde var et foredrag og en artikel om hofapotekerne. Videnskabelig forskning i dette emne resulterede i 1963 i værket *Hofapotekere og hofkemikere i Danmark. Studier til dansk apotekervæsens historie*. S. er forfatter til mange skrifter om apoteksjubilæer samt biografiske afhandlinger. Hans bibliografi over danske farmachistoriske værker udkom i Theriaca 1959 med supplement i 1969 (udvidet og genoptrykt 1982). Et hovedværk blev fembindsværket *De danske Apotekers Historie* (s.m. E. Dam), og for S. blev det et arbejde som strakte sig over 50 år idet femte og sidste bind udkom 1966. På S.s initiativ stiftedes 1953 Dansk farmachistorisk selskab, og han var fra starten til sin død selskabets formand. S. oprettede ved testamenten en fond bl.a. for publikation af faghistoriske skrifter. S. blev hædret med Alfred Benzons legat for videnskabeligt forskningsarbejde 1960, med Lederle-prisen 1967. Han var æresmedlem af Dansk med.hist. selskab. 1969 blev han promoveret som dr. pharm. h.c. ved Danmarks pharmaceutiske højskole. – R. 1947. □Foto.

Theriaca XIX, 1978 11f (selvbiografi). – E. Dam og Aa. S.: De danske apotekers hist. V, 1966 357f. Sv. Aage Simonsen i Pharmaceutisk tid. LXXVII, 1967 1137–40. V. Gaunø Jensen i Medd. til medlemmerne af da. farmachist. selsk., 1968 nr. 10 159–65 (heri bibliografi). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Kurt Bærentsen

Schøler, Nicolay (Peter), 1772–1851, landøkonom, lærer. * 9.3.1772 i Fløvt i Øsby, † 30.4.1851 i Hammel, begr. sst. F: husmand og smed Peter Christian Steffensen (ca. 1749–1827, ~ 2° 1782 med Lene Maria Lauritzdatter, 1764–1831) og Johanna Friderica Nicolaysdatter (1744–81). Navnet S. skal stamme fra moderens slægt. ~ 16.11.1798 i Hammel med Margrethe Sommer, * 26.10.1774 i Præstholm, † 24.3.1853 i Stenderup, d. af sognepræst Laurits Nielsen S. (1738–

92) og Margrethe Caspersdatter Hartmann (1745–92).

Efter sin konfirmation kom S. til Kbh. og var nogle år ansat ved et kontor under tyske kanceli. 1794 kom han på Blågård seminarium hvor han tog lærereksamen 1797, og s.å. blev han skolelærer og kirkesanger i Hammel hvor han med dygtighed røgtede sit embede i 54 år. Samtidig tog han meget virksomt og selvstændigt del i det landøkonomiske fremskridtsarbejde og var en varm talsmand for bedring af bondestandens kår. 1805 modtog han en belønning af landhusholdningsselskabet for en afhandling om forholdet mellem godsejerne og de hoverigørende fæstebønder, og med stigende skarphed tog han sagen op igen, således i en afhandling i „Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn“ 1825 hvor han ikke blot henviste til sagens landbrugsmæssige side, men også angreb godsejerne og stærkt understregede bondealmuens følelse af eget værd. Som landsbylærer var han selv landbruger, og gennem flittig læsning tilegnede han sig tidens landøkonomiske viden. Samtidig besad han en ualmindelig sans for selvstændig undersøgelse, og i de landøkonomiske tidsskrifter skrev han om sine erfaringer vedrørende planteavl. For sin indsats på dette område modtog han 1807 landhusholdningsselskabets store guldmedalje. I om trent et halvt århundrede gennemførte han regelmæssige meteorologiske optegnelser og meddelte sine iagttagelser i en bog *Veirpropheten*, 1839. Internationalt kendt er S.s navn senere blevet ved hans forsøg angående kornsorternes svampesygdomme. 1805 udsendte han et lille skrift *Om Misvæxt paa Rugen* hvori han udtalte den formodning at næringsmangel var årsag til skaden, men snart efter sluttede han sig til den opfattelse der gav berberisbusken skylden for rustangrebene, og som her i landet først fremsattes af pastor T. S. Heiberg. 1813 udgav S. en pjece *Berberisernes skadelige Indflydelse især paa Rugen* som blev indledningen til „berberisfejden“ der ikke blot blev en videnskabelig strid, men også skabte røre blandt landmændene der flere steder, bl.a. på Hammelegnen, krævede den ellers yndede og nyttige busk udryddet. S. havde videnskaben og de landøkonomiske autoriteter imod sig, men han indsamlede et stort materiale til støtte for sin opfattelse, og i foråret 1816 foretog han de epokegørende, om end primitivt udførte forsøg hvor han fremkaldte sortrust på rugen ved overføring af skålrustspor fra berberissen. Forsøgene, som var de første infektionsforsøg med snyltesvampe der overhovedet er foretaget, beskrev S. i *En Afhandling om Berberisens skadelige Virkning paa Sæden* i Landøkonomiske Tidender VIII, 1818. Sagkundskaben

ville dog ikke anerkende S.s opfattelse, heller ikke efter at han i en ny afhandling i Tidsskrift for Landøconomie II, 1833 havde givet en samlet oversigt over sine erfaringer og forsøg som også havde givet værdifulde bidrag til studiet af brandsvampe og andre snyltesvampe. Først nogle år efter hans død nåede videnskaben til i det store og hele at give ham ret. S. var en pioner i dansk landbrugsvidenskabelig forskning og samtidig en repræsentant for den skolelærerstand, der op gennem 1800-tallet skulle markere sig som foregangsmænd også på praktisk-økonomiske områder.

P. Nielsen in Ugeskr. for landmænd, 1874 II 161–68 183–91 239–48 343–48 361–69 375–83. Andr. Madsen sst. 1904 151–53 169–72 182–85. J. Lind i Tidsskr. for planteavl XXII, 1915 740f. A. Ravnholt i Årbøger udg. af hist. samf. for Århus stift XII, 1919 80–122. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 290–93; II, s.å. 152 (bibliografi).

Aksel Milthers*

Schøller

Slægten føres tilbage til Ivar S. (eller Shoell) der levede i Kiel i begyndelsen af 1500-tallet, men som efter familietraditionen stammede fra Mähren (Tjekkoslovakiet).

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 982–87. Danm.s adels årbog LXXVI, 1960 II 49–54. Wilhelm v. Antoniewicz: Danske patricierslægter II, 1979 155–76.

Hans H. Worsøe

Schøller, Christian Emil August, 1843–1932, genealog. * 2.11.1843 på Margård, Vigerslev sg., † 20.2.1932 sst., begr. i Sønderø. F: kammerherre, oberstløjtnant, stænderdeputeret Christian S. til Margård (1791–1858) og Emma Juliane Reimers (1812–89). ~ 9.3.1870 i Kbh. (Holmens) med Henriette Elisabeth Christine Mechlenburg, * 12.4.1847 i Fredericia, † 18.12.1911 i Kbh. (~ 2° 1889 med sparekasseassistent Per Grib Jørgensen, 1862–1906), d. af kaptajn Carl Emil M. (1802–48) og Marie Charlotte Magdalene Undall (1818–96). Ægteskabet opløst 1877.

S. blev student 1863 fra Odense, cand.polit. 1867 og overtog 1884 Margård som han drev i en årrække, men senere bortforpagtede. Han var redaktør af Personalhistorisk Tidsskrift 1898–99 og medlem af bestyrelsen for Samfundet for dansk-norsk genealogi og Personalhistorie 1904–21. Ved undersøgelser af sin egen slægts historie blev han ledet ind på genealogiske studier, og han erhvervede sig i årenes løb grundige kundskaber navnlig vedrørende officers- og adelslægter der satte frugt i en række artikler i Personalhistorisk Tidsskrift særlig om fremmed adel i Danmark. Særskilt har han udgivet arbejder om familien Schøller (særtr. 1891), familien

Leschly (1899) og familien Mygind (1901) og han var medarbejder ved Dansk biografisk Lexikon I. udg. S. var en elskværdig personlighed og viste stor imødekommehed over for studiefæller. – Hans efterladte papirer vedr. militærhistorie i almindelighed og fynsk topografi på landsarkivet i Odense. – Jægermester 1870. Hofjægermester 1907. □ Pastel af H. C. Vantore. Foto.

Fyns stiftstid. 21.2.1932. Fyns tid. s.d. L. B[obé] i Pers. hist. t. 9. r. V, 1932 77 174.

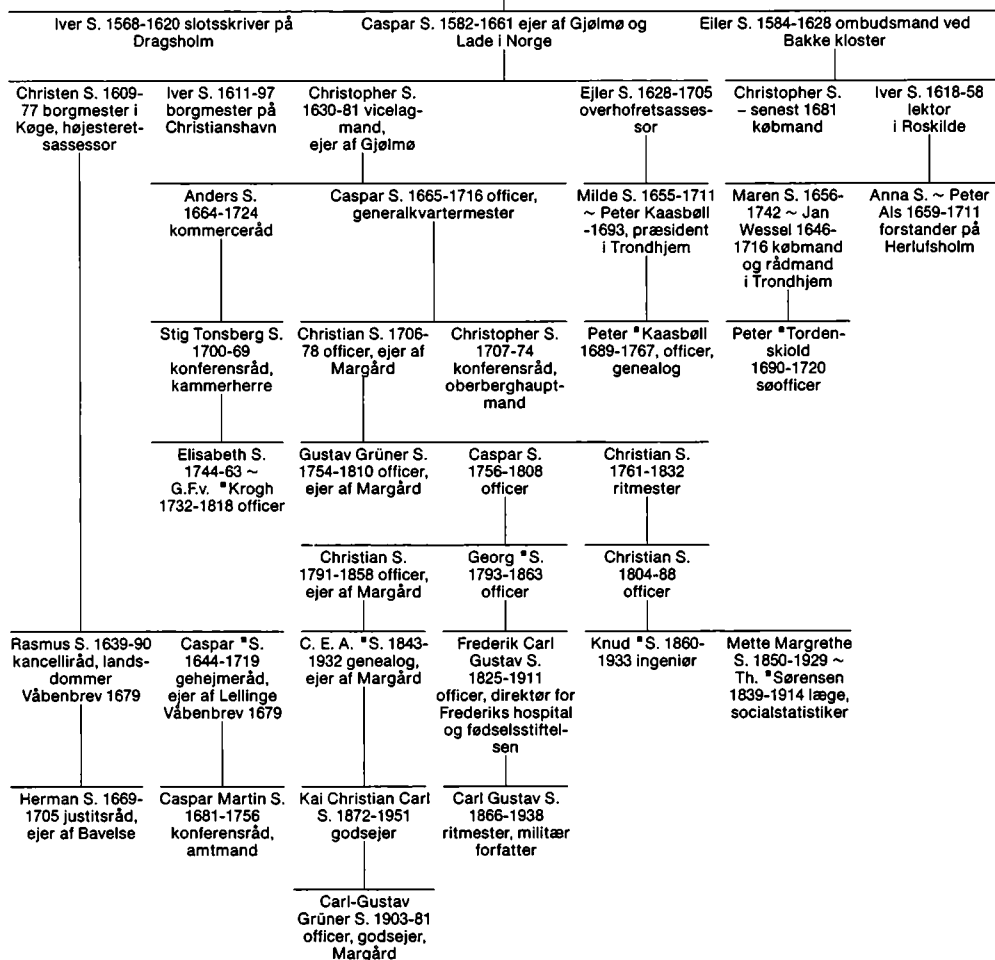
Th. Hauch-Fausbøll*

Schøller, Caspar, 1644–1719, gehejmeråd. * 6.7. 1644 i Køge, † 29.12.1719 i Kbh., begr. i Lellinge. F: borgmester i Køge, senere assessor i højesteret Christen S. (1609–77) og Anne Rasmusdatter (1604–69). ~ 18.12.1672 i Kbh. (Frue) med Johanne Thune, * 1.8.1652 i Kbh., † 6.2.1736, begr. i Lellinge, d. af rådmænd Morten Mikkelsen (T.) (1602–65) og Kirstine Jensdatter.

1662 blev S. fra Roskilde skole indskrevet ved universitetet hvor han begyndte at studere jura og 1664 tog baccalauregraden. 1666–70 studerede han i Leiden (1667), Tyskland og Paris (1669–70). 1674 udnævntes han til sekretær i danske kancelli, muligvis på foranledning af *Griffenfeld som synes at have protegeret familien. Efter storkanslerens fald blev han 1676 sekretær og gehejmebogholder o: protokolfører i gehejmerådet, og 1678 sekretær i kongens eget kammer (kabinettssekretær) i hvilke stillinger han fulgte kongen i krigen i Skåne. Hans indflydelse var i krigsårene, da kancelliets sager til dels afgjordes i felten, meget stor, men også efter freden bevarede han kongens tillid; derpå tyder også hans hurtige advancement, jævnlig rangforhøjelser og hyppige nådesbevisninger af ikke ringe materiel værdi; således fik han 1679 sammen med broderen landsdommer Rasmus S. et våbenbrev, blev n.å. ved siden af sin stilling som sekretær kancelliråd og medlem af kancellikollegiet, 1684 virkelig etatsråd og 1697 justitsråd med ordre til efter tilsigelse at møde i højesteret. – Jævnside med sin egentlige embedsvirksomhed blev S. brugt som medlem af en betydelig række særlige regeringskommissioner; således udnævntes han 1681 sammen med P. L. *Scavenius, Michael *Vibe og Rasmus *Vinding til medlem af 4. og sidste kommission til revision af danske lov på hvis trykning og udgivelse han s.å. for sig og arvinger fik 30 års eneret; dette privilegium gjaldt tillige norske lov og politianordningerne. Hans fordel ved denne eneret synes imidlertid ikke at have været stor, thi to år efter fik han på grund af den store bekostning som udgivelsen af danske lov havde forårsaget

Schøller, Caspar

Christopher Schøller 1534-94 slotsskriver på Riberhus

ham af kongen skænket fire kirker med tiender på Sjælland ligesom han samtidig fik tilstået toldfri indførelse af papir til trykningen. 1683 blev han medlem af kommissionen for påligningen af en ny grundskat på alle ejendomme i Kbh. og 1693 af en lignende for påligningen af en havneskat sst., 1714 deputeret og en af hoveddirektørerne for vand- og brandvæsenet i Kbh. og direktør for Fechtels stiftelse.

Efter sin far havde S. arvet en ret anseelig formue som han efterhånden anbragte i jordegods; således købte han 1680 hovedgårdene Lellinge (nu Gl. Lellingegård, Bjæverskov hrd.) og Spanager (Ramsø hrd.) og 1689 Tågerød (Bjæverskov hrd.) til hvilke gårde han lidt efter lidt samlede et betydeligt bøndergods, dels ved heldige mageskifter og køb, dels ved direkte gaver fra kongen

eller som betaling for resterende gage. Han kom derved i besiddelse af et samlet godskompleks på over 1400 tdr.htk. og 13 kirker; desuden ejede han et betydeligt strøgods både på Sjælland og i Jylland som han købte og samlede til større komplekser for atter at sælge eller mageskifte det til kronen der da indrettede rytterdistrikterne. S., der 1690 var fratrådt som kammersekretær og 1699 udtrådt af kancellikollegiet, udnævntes 1704 til gehejmeråd og 1705 til justitarius i højesteret. Året efter hans død solgte enken alle hans ejendomme. – Hv. R. 1695. □Afbildet på epitafial for forældrene af H. Dittmars (Skt. Nicolai k., Køge). Mal.

Forarbejderne til kong Kr. Vs Danske lov, udg. V. A. Secher og Chr. Stöchel II, 1894 560f. Kronens skøder II, udg. F. J. West, 1908. – Anders Petersen: Vallø og

omegn, 1877 266–70. A. D. Jørgensen: Udsigt over de da. rigsark.s hist., 1884. C. E. A. Schøller i Pers. hist. t. 2.r.v., 1890 229–33.

C. O. Bøggild-Andersen*

Schøller, Thomas Georg, 1793–1863, officer. * 24.11.1793 i Ålborg, † 17.6.1863 i Kiel, begr. i Kbh. (Garn.). F: kaptajn, kar. major, senere oberst i landeværnet, kammerjunker Caspar S. (1756–1808) og Mette Henrica Münster (1773–1855). ~ 15.12.1820 i Fredericia med Magdalene Dorothea Staal, * 26.9.1798 i Fredericia, † 16.7.1882 i Tårbæk, d. af tolder, senere toldkasserer, justitsråd Niels S. (1751–1819) og Anne Marie Bruun (1766–1843).

S. blev landkadet 1805, afgik som sekondløjtnant i infanteriet 1810 (ancienn. 1809) og deltog i felttoget ved sydgrænsen 1813 hvorefter han var med i de udsendte „auxiliærkorps“ indtil 1818 – fra 1813 som premierløjtnant. 1826 blev han stabskaptajn, n.å. adjutant ved jyske generalkommando i Fredericia, general Fr. Castonier, hvorved han blev mellemmand mellem den fortræffelige, men strenge general og prins Frederik (VII) der 1834 til straf var forsat til Fredericia, og ved sin godhed, munterhed og sine forstandige råd erhvervede han sig prinsens tillid og hengivenhed og faderen prins Christians (VIII) fulde påskønnelse. Efter nogle års praktisk tjeneste ved prinsens regiment blev han 1840 kar., n.å. virkelig major, og ved hærens omorganisation 1842 forsattes han til generalstaben som stabschef hos prinsen ved jysk-fynske generalkommando og fik 1844 reserveret oberstløjtnants anciennitet. Ved sin betydelige indflydelse på prinsen blev han en virksom støtte for stiftamtmand C. E. *Bardenfleth og kabinetssekretær H. M. Lunding i fremkaldelsen af prinsens forestilling til faderen 1847 om at give en fri forfatning. Kort efter tronskiftet 1848 valgte kongen S. der havde fået obersts karakter til generaladjutant m.m., en stilling som endnu da svarede til en krigsministers. Som flere andre høje officerer og andre i høje stillinger dengang havde S. beklageligvis kun ringe kendskab til forholdene i hertugdømmerne, og de indtrængende advarsler fra stabschefen i Kiel, Rømeling, gjorde for sent tilstrækkeligt indtryk på ham. Dagene før 20.3. traf han vel anordninger til overføringen af et lille korps fra Kbh. til Eckernførde, men det var ikke kommet af sted 22.3. da A. F. Tscherning blev krigsminister, og denne erklærede at nu var det for sent. Under de forudgående forhandlinger om regeringsforandringen var S. subsidiært blevet udpeget til krigsministerposten, og kongen var stemt derfor. S. gik efter nogen vægning ind på midlertidigt at overtage stillingen for at

lette dannelsen af et ministerium, men ved den slesvig-holstenske deputationers ankomst tog udviklingen pludselig en sådan fart at kongen, om end nødig, accepterede Tscherning, og S. fortsatte som generaladjutant. De to mænd gav straks hinanden løfte: S. om af yderste evne at våge over at krigsministerens myndighed og virksomhed ikke blev „lammet“ af den kongelige autoritet – Tscherning om nøje at iagttage ethvert hensyn over for kongen, og da Tscherning allerede efter kampen ved Bov yderst taktløst overtrådte sit tilsagn påtalte S. det i en lige så energisk som klog og værdig skrivelse. 1848 fik S. obersts anciennitet, 1850 blev han generalmajor, 1856, ved general Christoph v. *Kroghs sygdomsforfald, blev han kar. generalløjtnant og midlertidig, n.å. virkelig chef for generalkommandoen i Holsten m.m. og virkelig generalløjtnant, men fratrådte som generaladjutant. Ved udsigterne til krig 1861 nævntes han blandt dem der burde føre hæren hvad dog næppe har været tilstrækkelig nøje overvejet. – Kammerherre 1845. – R. 1829. DM. 1838. K. 1848 S. K. 1857. □ Karikaturtegn. af Constantin Hansen, 1845 (Kgl. bibl.). Tegn. af J. V. Gertner, 1851. Afbildet på træsnit af kongerevy ved Flensborg 1859. Afbildet på mal. af Fr. VII ved Dannevirke 1850 af Niels Simonsen, 1861 (Jægerspris). Træsnit af W. Obermann, 1863. Foto.

Tidsskr. for krigsvæsen, 1863 159–65. Ill. tid. 19.7. s.å. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I–III, 1867–87. N. Neergaard: Under junigrundloven I, 1892 (reprodug. 1973). J. T. Ræder: Krigserindr. 1848–50, 1911. N. P. Jensen: Oberst Fr. Læssøe, 1912. A. F. Krieger: Dagbøger I–II, 1920–21. General de Mezas krigsdagbøger, udg. K. C. Rockstroh, 1928.

Rockstroh*

Schøller, Knud, 1860–1933, ingeniør, entreprenør. * 28.11.1860 i Kbh. (Garn.), † 8.9.1933 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: major, senere oberst, inspektør ved garnisons sygehus og overintendant Christian S. (1804–88) og Mette Margrethe Poulsen (1824–80). ~ 19.12.1894 i Kbh. (Holmens) med Sigrud Wolf, * 26.6.1863 i Kristiania, † 23.7.1927 i Kbh., d. af skuespiller Jacob Wilhelm Nicolai W. (1824–75) og Lucie Johannesen (1833–1902).

S. tog polyteknisk adgangseksamen 1880 og blev 1886 cand.polyt. i ingeniørfaget. Efter s.å. at have aftjent sin værnepligt fik han ansættelse ved DSBs anlægsvirksomhed, var 1887 ansat hos Frbg. kommunes ingeniør og 1889 ingeniør hos DSB, beskæftiget ved større udvidelsesanlæg. 1892 stiftede han sammen med svogeren murermester E. Rothe entreprenørfirmaet *S. & Rothe*. Firmaet fik adskillige arbejder i entreprise, såvel

Schøller, Knud

jernbaneanlæg som en række arbejder i frihavnen, der var under bygning. S. byggede her den første jernbetonbro her i landet, gangbroen over frihavnessporene i nærheden af Gefionspringvandet. Endvidere deltog han, der fra 1907 blev eneindehaver af firmaet, i bygning af hofder på vestkysten, men udviklede efterhånden sit speciale at udføre husbygning i større og mindre stil af jernbeton. Dels alene og dels sammen med Rothe udtog S. en række patenter vedrørende udførelse af jernbetonarbejder. Et stort arbejde udførte han i entreprenørforeningen af hvis bestyrelse han var medlem 1908–13, og hvis formand han blev 1919 efter William *Werners død. S. var utrættelig i sine bestræbelser for med overbevisningens varme og ikke uden en vis stejthed at hævde entreprenørernes rettigheder til alle sider. Et meget betydeligt arbejde udførte han som dommer i den faste voldgiftsret hvor han 1908–12 var suppleant og 1921 blev fast dommer. 1914–16 var han medlem af den af trafikminister F. Hassing Jørgensen nedsatte vestkysthavnekommission hvis betænkning førte til loven af 31.3.1917 om anlæg af havne ved Hirtshals og Hanstholm. 1917 blev han medlem af cementnævnet, og 1918–21 var han medlem af Dansk ingeniørforenings bestyrelse. 1920 blev S., der 1900–13 havde været medlem af bestyrelsen for Kbh.s kommunale arbejdsansvinningskontor, medlem af arbejderforsikringsrådet, og 1922 blev han medlem af udvalget for arbejderbeskyttelse. 1924 indtrådte han i A/S De forenede Bryggeriers bestyrelsesråd. – R. 1923. D.M. 1930. □ Afbildet med familie på mal. af Johan Rohde og i gruppe på tegn. af P. S. Krøyer. Foto.

J. Munch-Petersen i Tekn. foren.s t. LI, 1927 109–69. Johs. Saabye i Ingeniøren XLII, 1933 273f.

Povl Vinding*

Schöнау, Frederik Christian, 1728–72, forfatter. * 9.3.1728 i Kbh., begr. 21.12.1772 i Kregme. F: parykmager i Kbh., senere tolder i Århus Johan Frederiksen S. og Cathrine Elisabeth Buus († ca. 1745.). ~ Johanne Marie Müller, begr. 26.7.1768 i Kregme.

S.s. mor havde været amme for prins Frederik (V), og S. fik derfor kgl. understøttelse både til sine studeringer og til flere af sine skrifter udgivelse. 1743 blev han student, privat dimitteret, og tog n.å. baccalaureus-graden. 1749–50 var han en kort tid kateket ved Guldhushets fattigskole, men i øvrigt levede han i disse år som skribent samtidig med at han drev vidtstrakte studier i teologi, jura, filosofi, filologi og skønlitteratur, men især dansk historie og oldtidskundskab. Meget flittigt har han været, i en ung alder er-

hvervet stor belæsthed og udgivet talrige bøger: udgaver til skolebrug af Phædrus (1750 med en udførlig indledning om hjemlige litterære forhold) og Cornelius Nepos (1752), hvilke det dog ikke lykkedes ham at få indført i skolerne, oversættelser af Persius (1746) og Vergil (I, 1753), af Anti-Pamela (I–II, 1749), af Luthers levned (1750) og Huspostil (1751), originale historiske skrifter, fx om Holger Danske (1751) og om Luther (1751), litterære kritikker m.m., medens talrige forblev utrykte. I polemik, fx med Christen *Schmidt udmærkede han sig kun ved personlig grovhed. En ubetydelig pjeces af ham, *Forsøg paa en Historie om Naturens Rett*, 1751 er blevet uødelig ved at censor P. *Kofod Ancher, i den tro at grev O. M. *Rantzau var forfatteren, approberede den rosende på vers og prosa, men da han siden så S.s navn på det trykte titelblad offentlig erklærede at hans ros var faldet på den urette. S.s sidste og betydeligste arbejde, *Samling af Danske Lærde Fruentimer* I–II, 1753 er et flittigt, men ukritisk samlerarbejde som præges dels af uendelige optryk af lejlighedsdigte, dels af sit uhyrlige noteapparat som indeholder ekskurser både af historisk (navnlig familiehistorisk) art og om emner der kun har løs tilknytning til teksten, fx en samling bogtrykker-anekdoter og hele små afhandlinger om musik, poesi og romaner (den sidste udg. særskilt af Carl Dumreicher, 1941); på romanlitteraturen anlægger S. som den første herhjemme „følelsesæstetikken“s synspunkt: Fortællingerne skal sætte sindet i bevægelse og forundring. For nogle ubesindige udtalelser i en af de historiske fodnoter hvor han harcellerer over tildelingen af akademiske grader måtte han gøre offentlig afbigt. Bogen viser S. som en ordgyder hos hvem der øjensynlig består en konflikt mellem lysten til at virke lærd og ønsket om at være populær oplysningskribent. Takket være kongens bevågenhed blev S., skønt endnu kun student, 1755 residerende kapellan ved Frue kirke i Århus samt præst ved hospitalet og i Åby; først da han havde opnået dette embede tog han (s.å.) teologisk eksamen og opgav nu al skribentvirksomhed. 1764 blev han sognepræst til Kregme-Vinderød og døde i dette embede.

F. C. S. i *Lærde tidender*, 1754 92. [G. J. Thorkelin:] *Bibliothecæ Sevelianæ* II, 1780 350f. P. F. Suhm: *Saml. skr.* XV, 1798 194 217f 225. P. M. Stolpe: *Dagspressen* i Danm. IV, 1882 (fot. opr. 1977). H. F. Rørdam i *Kirkehist. saml.* 3.r.vi, 1887–89 223. J. Paludan: *Fransk-engelsk indflydelse på Danm.s litteraturhist.* i Holbergs tidsalder, 1913. Conradine Bruhn: *Erindr. og oplevelser*, 1916 47. H. Ehrencron-Müller i *Holberg årbog* 1923 95–99. Hakon Stangerup: *Romanen i Danm.* i det 18. årh., 1936. *Danske folkebøger*, udg. J. P. Jacobsen m.fl. XIII, 1936 263f. Carl Dumreicher i F. C. S.: *En kort afhandl. om romaner*, 1941.

R. Paulli*

Schönau (Skönau), **Frederik Christian**, 1773–1829, byfoged, godsejer. Døbt 12.1.1773 i Kbh. (Garn.), † 28.2.1829 i Lemvig, begr. sst. F: skriver, senere postmester i Hobro Johan Frederik S. (ca. 1737–99) og Mette Christine Obenhause (* ca.1752). ~ 26.5.1800 i Viborg med Sofie Christiane Petrine Schaumburg, døbt 23.11.1784 i Rendsborg, † 12.9.1831 i Lemvig, d. af generalkrigskommissær Leopold Heinrich S. (1743–1816, ~ 2° 1802 med Elisabeth Dorothea Werner, 1772–1860) og Dorothea Christiane Louise Frieboe (1763–92).

S. blev 1791 student fra Viborg, var derefter i fem år lærer ved Viborg latinskole og blev 1779 cand.jur. samt 1798 prokurator for alle over- og underretter i Viborg stift. 1802 blev han byfoged og byskriver i Lemvig samt herredsfoged og skriver i Vandfuld og Skodborg herreder og var tillige overbefalingsmand ved kystmilitsen under krigen 1807–14 samt tit. kaptajn. Som så mange af sine samtidige standsfæller var S. en stor godsspekulant i årene 1806–18 og ejede fra tid til anden dels alene og dels sammen med andre „herregårdsslagtere“ hovedgårdene Kølbygård i Thy, Rammegård, Nørre Holmgård, Herpinggård, Pallesbjerg og en del af Rysensteen m.v., alt i Ringkøbing amt. Det var dog ikke alene handel med jordegods der interesserede S., men han lod i stor udstrækning foretage opdyrkning af heder m.v. og foretage udstykning af hovedgårdsjord, og flere af de af ham oprettede nye landbrug gav han navn efter sine døtre: Emilie-lyst, Nicolinesgård, Sofielyst osv. Endvidere var han foregangsmand med hensyn til dræning, hedeplantage og havebrug, og som herredsfoged arbejdede han for vejvæsenets forbedring. – Tit. justitsråd 1809.

J. C. Hald: Ringkøbing amt, 1833 = Bidrag til kundskab om de da. provinser nærværende tilstand i økonomisk henseende VIII 143. H. Hjorth-Nielsen: Danske prokuratorer 1660–1869, 1935 (rev. udg. 1977) 301.

C. Klitgaard*

Schönberg, Ib Christian Albert von Cotta, 1902–55, skuespiller. * 23.10.1902 i Kbh. (Garn.), † 24.9.1955 i Skodsborg, begr. Kbh. (Bispebjerg). F: exam. pharm. Even Frederik Johannes S. (1852–1915) og Christiane Nielsine Østrup (1860–1953). ~ 17.3.1924 i Kbh. (b.v.) med Astrid Inger Lisbeth Hammer, * 19.12.1902 i Kbh., † 15.2.1983 i Kbh., d. af lektor Holger Herman Clemens Bondrup H. (1872–1929) og Thyra Rosenberg (1863–1929).

Uden egentlig uddannelse debuterede S. som skuespiller på Sønderbro teater 1920 og turnere-

de 20erne igennem i provinsen med Gerda "Christophersen og Otto Jacobsens teaterselskaber. 1930 blev han sekretær ved friluftsteatret i Dyrehaven, kom n.å. som skuespiller og forretningsfører til Det ny teater hvor han 1934–37 var meddirektør s.m. teatrets mangeårige leder Ivar "Schmidt. Her fik han 1932 sit gennembrud som komisk skuespiller – først som herren fra tilskuerpladsen i Soyas *Hvem er jeg?* og umiddelbart derefter som bobby'en i operetten *Mr. Cinders*. Han skabte sig hurtigt et image som komiker – ved sin runde elskværdighed og kvikke slagfærdighed lignede han et muntert forstørret idealbillede af den typiske dansker. Med en større evne til at lancere end at fastholde en scenisk figur befæstede han denne position i årene på Det ny teater bl.a. som onkel Tobias i *Verdens rigeste pige* – som han spillede flere gange senere – og som smedevend Madsen i *Genboerne*, en af hans få helt vellykkede teaterroller. Men det var filmen der gjorde ham populær – en popularitet han med årene udvidede og befæstede ved hele sit udadvendte væsen, sin utrættelige idé- og initiativrigdom og sin sikre sans for publicity. Han blev en „figur“ også uden for scenen, kendt og elsket af hvert barn i landet. Men skønt han livet igennem opretholdt forbindelsen med teatret – og ikke mindst med revyen – var det filmen der skabte hans enestående popularitet. Hans filmkarriere gik helt tilbage til begyndelsen af 20erne. Men først efter hans gennembrud på teatret blev filmen opmærksom på hans muligheder som komiker. Han slog straks igennem i *Københavnere* (1933) – rund, trivelig, vennelsel. Og succes'en blev hurtigt fulgt op med bl.a. *Ud i den kolde sne* (1934), *Barken Margrethe af Danmark* (1934), *Kidnapped* (1935), *Snushanerne* (1935) og *Panserbasse* (1936) – i de fleste af dem dannede han „par“ med den lille tynde Arthur "Jensen. S.s teaterkarriere blev meget urolig. På Apollo teatret vandt han 1938 en stor sejr som titelfiguren i Ludvig Brandstrup og Poul Henningsens revykomedie *Hvem som helst*. Han var Christian II i Kjeld Abells *Dyveke* i Riddersalen s.m. Liva "Weel (1940) og spillede i begyndelsen af 40erne en række operetteroller på Nørrebro teater bl.a. i *Valsedrømme* og *Zigeunerbaronen*. Han startede 1945 *Cirkus Ib* i Fælledparken og medvirkede mange gange i *Cirkusrevyen* som han ledede tre somre fra 1953 til sin død. Han optrådte sidste gang som millionæren i *Du kan ikke ta' det med dig* på ABC-teatret 1954. Men ellers var det på filmen hans rastløse virke som skuespiller faldt. Han indspillede henvend 100 film, og skønt der var mange ligegyldige lystspil- og folkekomedieroller imellem var hans evne til at være til stede i situationen og til med få, sikre midler at skabe

en figur meget betydelig – det har gensynet med mange af disse film efter hans død bevist. Dertil kom at filmen formåede at udnytte de mørke, farlige sider af hans talent som ikke kunne komme til udfoldelse på teatret. Den „anden“ S. – tilsyneladende væsensforskellig fra hele Danmarks Ibbermand – blev første gang helt synlig som stikkeren Jammerherren i Bodil Ipsens *Ajsporet* (1942). Og denne linje videreførte han bl.a. som den fordrukne redaktør i *Ta', hvad du vil ha'* (1947), forbryderen i *Mani* (1947), værnemage- ren i *Tre år efter* (1948), børnehjemsforstanderen i *Kampen mod uretten* (1949) og alkoholikeren i *Café Paradis* (1950). Det patologiske eller psyko- patiske sinds tragedie, det menneskelige og mor- alske forfald, magtmennesket som en kolos på lerfodder – på hele dette felt åbnede der sig i 40erne og 50erne nye uanede muligheder for S. som skuespiller som han vel næppe fik lov til at udnytte fuldt ud. Det betød imidlertid ikke at lu- net og menneskevenligheden trådte i baggrun- den – det viste sig bl.a. i titelrollen i *Avismanden* (1952) og som faderen i *Far til fire*-filmene af hvilke S. nåede at medvirke i to. Set under ét gi- ver hans mange film et godt begreb om hans enorme spændvidde som filmskuespiller – hvad man måske ikke var opmærksom nok på mens han levede. Som offentlig festfigur kom S. utvivlsomt til at skygge for den spændende og mangesidige skuespiller han på filmen efterhån- den viste sig at være. □Statuette i rolle 1942 (Te- atermus.) Karikaturtegn. 1947 (Kgl. bibl.). Tegn. af Otto Christensen, 1950 (Fr.borg). Tegn. af H. Lollesgaard, 1951 (Kgl. bibl.). Foto.

I. S., red. Bent Schönberg og Kai Berg Madsen, 1955. – Axel Andreasen og Jens Hansen: I. S. og grammofo- nen. En diskografi, 1974.

Jens Kistrup

v. Schönberg, Jørgen Johan Albrecht, 1782–1841, læge. * 27.9.1782 i Lyderslev ved Store Heddinge, † 16.10.1841 i Kbh. (Slotsk.), begr. på Frbg. F: lærer, cand.teol., kantor i Vemmetofte Bent S. (1748–89) og Frederikke Vincentine Ratenburg (1755–1826, ~2° 1798 med bogtrykker K. H. *Seidelin, 1761–1811). ~ Francisca Victoria Car- oline Schöpf, * 8.7.1806 i Würzburg (?), † 30.11.1847 i Kbh. (Holmens) (~2° 1842 med højesteretsadvokat C. *Liebenberg, 1804–65). – Far til Karl *S.

Efter at være blevet student 1800, privat dimitte- ret, gav S. sig af med journalistisk virksomhed i forbindelse med storfaderen, men da denne blev dømt, studerede han medicin og blev kandidat på Almindelig hospital, men 1807 rejste han til udlandet. Her blev han dr.med. på *De induratio- ne telae cellulosaе in neonatis observata* i Göttin-

gen 1808 og rejste så rundt i Europa indtil han 1811 kom til Napoli hvor han forblev i mange år. Han blev cheflæge for østrigske soldater på hospitalet St. Sagramo 1816, tog doktorgra- den 1818, blev cheflæge for hospitalet della Pac- cella 1819 og blev optaget i den napolitanske adel. 1826 blev han først konsulterende læge ved fattighospitalet Albergo di Poveri og siden for de andre fattiganstalter i Napoli. 1827 blev han cheflæge for alle den østrigske hærs syge i kongeriget Neapel. For sin virksomhed fik han talrige hædersbevisninger fra mange forskellige lan- de, også fra Danmark, og under et besøg her i landet 1828 fik han titel af arkiater (hoflæge). N.å. blev han æresdoktor i filosofi i Würzburg, derefter fransk cheflæge på et togt til Algier 1830, og endelig vendte han s.å. tilbage til Kbh. hvor han blev resten af sit liv. Her blev han hof- medicus 1832 og livlæge hos dronning Caroline Amalie 1840; i mellemtiden havde han 1834–38 været redaktør af Berlingske Tidende hvorved han dog ikke høstede laurbær. Han havde den fortjeneste at han ved sine talrige skrifter, for en stor del oversættelser, gjorde den danske medi- cinske litteratur kendt i udlandet. 1817 publice- rede han selv *Om Pesten i Noja 1815 og 16* foru- den at han var forfatter af en række biografier og nekrologer. S. var medlem af talrige uden- landske lærde selskaber. – Justitsråd 1824. Etats- råd 1837. – R. 1817. □Radering af F. Ognibene, 1820. Mal. (Fr.borg).

Biogr. Lexicon hervorragendsten Ärzte, udg. E. Gurlt og A. Hirsch V, Wien 1887 265f. – Papirer i Kgl. bibl.

Gordon Norrie*

Schönberg, Karl Kristian Stefan Kaspar Alexan- der Henrik (ved dåben kun Carl Christian), 1832–1908, boghandler. * 3.8.1832 i Kbh. (Slotsk.), † 23.9.1908 sst., begr. sst. (Ass.). F: hof- medicus, senere etatsråd Jørgen Johan Albrecht v. *S. (1782–1841) og Francisca V. C. Schöpf (1806–47). ~ 5.5.1866 i Kbh. (Garn.) med Lovise Johanne Schütz, * 4.2.1837 i Kbh. (Helligg.), † 16.10.1908 sst., d. af kontorist Adolph Ludvig S. og Emilie Marie Becher og plejed. af kommer- ceråd S. *Langkjer (1808–83) og Kirstine M. Møller (1807–58).

S. fik en alsidig skolegang, sidst på Sorø Akade- mi, 1851–56 var han lærling og medhjælper hos Andr. Fred. *Høst. Fra barndommen var det at læse hans kæreste beskæftigelse, og tidligt blev han fortrolig med dansk og fremmed litteraturs hovedværker og især med Danmarks og hele Nordens historie. Særlig N. F. S. *Grundtvigs hi- storiske og digteriske virksomhed udøvede en mægtig indflydelse på hans sind – som syttenå-

rig hørte han Grundtvig tale i den grundlovgivende rigsforsamling – og det forlag som han grundlagde 1857 blev da også helt igennem præget af hans tilknytning til den grundtvigske livs- og oplysningsbevægelse; det mål han fra begyndelsen af sin virksomhed satte sig: at ville gavne sit fædreland og den kristne menighed, fraveg han aldrig. Af Grundtvig samlede han derfor efterhånden de fleste værker på sit forlag, og han udgav Svend Grundtvigs store udgave af N. F. S. Grundtvigs Poetiske Skrifter (I–VII, 1880–89), som dog 1904 sammen med rettighederne til Grundtvigs produktion overgik til Gyldendal der udgav de afsluttende bind VIII–IX 1929–30. Så godt som alle de førende ånder inden for de grundtvigske kredse udsendte deres bøger på S.s forlag: J. P. *Bang, Fr. *Barfod (Danmarks Historie 1319–1670 I–VI, 1885–93), Wilhelm *Birke-dal, Leopold *Budde, Fr. Lange *Grundtvig, V. J. *Hoff (Fra Kirken og fra Lønkamret I–II, 1889), Fr. *Jungersen, Carl *Koch (Jesu Lignelser I–II, 1905–08), Otto *Møller (Gjenløsningen, 1884, Fra Gylling Kirke, 1899), J. H. *Monrad, Fredrik *Nielsen (Haandbog i Kirkens Historie I–II, 1886–92, Smaaskrifter til Oplysning for Kristne I–X, 1886–95), Richard *Petersen, Morten *Pontoppidan, Otto Rosenstand (Livsmod, 1899), P. A. Rosenberg, Fr. Rønning (Biografi af N. F. S. Grundtvig I–IV, 1907–14, Rationalismens Tidsalder I–III, 1885–99), H. F. *Rørdam (Peter Rørdam I–III, 1891–95) og Ludvig *Schrøder. Til de fleste af disse mænd var S. knyttet ved venskabs bånd, han havde således ingen skriftlige kontrakter med nogen af dem, blot, noget upraktisk, mundtlige aftaler. Han nød stor anseelse i deres kreds, og det samme var tilfældet blandt hans forlæggerkolleger hvor den alvorlige, stille og uegennyttige mand var afholdt som få; når hans tætte skikkelse med det store tænkerhoved og de lysende øjne rejste sig for at tage ordet lyttede man opmærksomt til hans kloge og velovervejede indlæg. Allerede 1857 blev han medlem af Den danske boghandlerforening, var næstformand 1899–1904 og udnævntes 1905 til dens æresmedlem.

I omvendt rækkefølge af hvad der ellers var det almindelige i datiden føjede S. 1862 en boglade til sit forlag; han ønskede at styrke sin forbindelse med højskolerne. Han skilte sig af med bog-laden 1898. Forlaget solgte han 1905 til to hver på sin vis kendte mænd i dansk boghandel: Ernst Bierberg (1856–1928) og Michael H. Jensen (1871–1962). De nye ejere valgte „Det Schøn-ørgske Forlag“ som firmanavn. 1966 overgik det til firmaet Arnold Busck der viderefører det som et datterselskab. – R. 1898. □Foto.

Nord. boghandlertid. 21.7.1882, 8.8.1902, 9.3.1905, 18.7.1907, 24.9. og 1.10.1908. Højskolebl. VII, 1882 1026f. O. H. Delbanco: Festskr. i anledn. af boghand-lerforen.s halvhundredårsdag, 1887. A. Dolleris: Danm.s boghandlere II, 1893 187; III, 1906 311f. V. J. Hoff i Vort samf. VII, 1905 40f. P. Severinsen i Folke-læsn. IV, s.å. 361f. Johs. Schrøder i Søndagsbl. XIV, s.å. 161f. Arthur G. Hassø: Den danske boghandlerforen.s hist. 1837–1937, 1937. Michael H. Jensen: Løst og fast fra min barndom og fra et langt liv i boghandelens verden, 1960. Aleks. Frøland: Bøger, bogsalg, boghandlere omkr. 1875, 1969. Samme: Dansk boghandels hist., 1974. Den gamle elefant 1857–1982, 1982. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Aleks. Frøland

v. Schönfeldt, Hans Christoph, 1651–1727, officer. * 24.8.1651, † 13.8.1727 i eller ved Kiel, begr. i Kiel (Nicolai). F: Siegfried v. S. til Tennicht i Sachsen og Regina v. Jagemann. ~ før 1694 med Adelheid v. Buchwald, begr. 17.4.1730 i Kiel, d. af Claus v. B. til Skovbølgård (1635–tidligst 1694) og Dorothea Rumohr († 1663).

S. var febr. 1676 kaptajn i et af hans farbror Gregor Allard v. S. til dansk tjeneste oprettet regiment, deltog som major i slaget ved Lund s.å., n.å. i Rügen's erobring, var 1678–79 kommandant i Landskrona, 1682 major i livregiment til fods. 1684 blev han oberstløjtnant, 1700 brigader og kommanderede en brigade af felttoget s.å., var fra 1704 ved auxiliærkorpsset i Flandern, men hjemkaldtes 1706 for at overtage inspektionen over infanteriet i Holsten. Under krigen i Skåne 1709 indstillede C. D. *Reventlow at S., der var kendt som en meget dygtig officer, måtte beordres til Skåne for at kommandere hærens fodfolk; men kongen mente at han var mere nødvendig i den selvstændige stilling i Holsten hvor han med kraftig hånd reorganiserede det fra Ungarn hjemvendte korps og traf virksomme anstalter til at imødegå et muligt angreb sydfra. Da Reventlow på grund af sygdom måtte forlade hæren udvirkede han dog ordre om at S. tilkaldtes; men denne protesterede energisk, han ville ikke stå under Jørgen *Rantzau – han meldte sig syg og bad om orlov til Hamburg for at søge læge. Kongen resolverede så: „daz er bleibe“ og udnævnte ham 1710 til generalløjtnant. 1711 kommanderede han et indeslutningskorps ved Wismar, medens hovedhæren gik mod Stralsund, hvorhen også S. senere beordredes. Da Jørgen Rantzau efter det store kup ved Wismar s.å. blev general af kavaleriet, trængte S. på for også at blive general, men kongen afslog det med den bemærkning at han ikke, som Rantzau, havde udført en dåd der berettigede til det. Fra 1712 var han kommandant i Kbh. m.m. og havde 1713 en slags overkommando på Sjælland. 1714–15 ledede han undersøgelsen mod Sten-

v. Schönfeldt, Hans Christoph

bock, hvem han i øvrigt viste megen venlighed. Ved hærens reduktion 1720 afskedigedes han. – Hv. R. 1709.

Museum, 1895 II 96f 99 (Jørgen Mikkelsen Huulbech). Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I–X, 1899–1934. Gerh. Brammer: Livgarden 1658–1908, 1908. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VIII, 1917.

Rockstroh*

Schönheyder

Slægten S. kom til Danmark 1728 med kirurg Johan Franciscus Gottlieb *S. (1701–77) der var søn af lærer i Ilmenau i Thüringen (DDR) Martin S. Johan Franciscus Gottlieb S. var ~ Mette Mossin, d. af sogneprest Hans *M., og Ulrich A. *S. med Christiane Clausine Hansen, d. af biskop i Kristiansand Peder *H. (1746–1810).

Sofus Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriciske slægter, 1891 287–307. Th. Hauch-Fausbøll: Slægt-håndbogen, 1900 987–94.

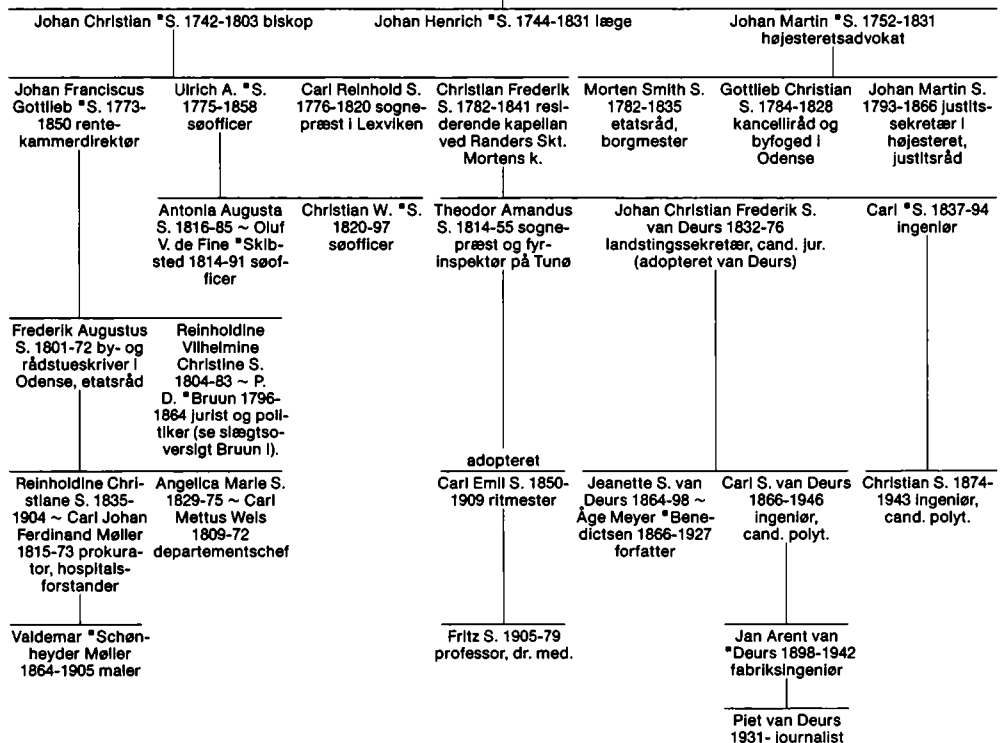
Hans H. Worsøe

Schönheyder, Jan Carl Emil Herman, 1837–94, ingeniør. * 23.10.1837 i Randers, † 18.12.1894 i

Kbh., begr. sst. (Ass.). F: resid. kapellan Christian Frederik (Friderich) S. (1782–1841, ~ 1° 1812 med Barbara Cathrine Køneman, 1780–1823) og Henriette Dorothea van Deurs (1797–1850). ~ 22.12.1868 i Kbh. (Trin.) med Marie Frederikke Jacobsen, * 4.7.1845 i Kbh. (Frels.), † 2.3.1918 på Frbg., d. af islandsk købmand Johan Christian J. (1814–90) og Dorothea Fridericha Winding (ca. 1821–75).

S. blev student 1856 fra Randers, cand.phil. n.å., 1858 tog han polyteknisk adgangseksamen, og 1863 blev han cand.polyt. i ingeniørfaget. Efter eksamen kom han til vandbygningsvæsenet hvor han assisterede den dengang kendte ingeniør H. Reimers ved ombygningen af Frederikshavns havn og projektering af en Limfjordsbro. 1864 blev han ansat ved Kbh.s vandværk. Da Kbh.s brandvæsen var blevet omordnet ved loven af 15.5.1868 og fra 1.8.1870 skulle overgå fra staten til kommunen blev S. ansat som leder af dette under betegnelsen brandinspektør idet den hidtidige leder, brandmajor Julius *Blom ligesom de øvrige officerer i korpset havde trukket sig tilbage trods bestræbelser for at få ham til at blive under de nye forhold. Det var ikke lette vilkår S.

Johan Franciscus Gottlieb *Schönheyder 1701-77 kirurg

gik ind til, og nogen helt god presse fik det nye korps ikke i årevis. En brand på Frederiks hospital juleaften 1870 vakte kritikken, og den fortsatte ved flere senere lejligheder. 1883 fik S. ved en øvelse det ene øje læderet af en vandstråle, 1884 ansattes han i stedet som vandinspektør og efterfulgtes som brandchef af Sextus Meyer. Som vandinspektør iværksatte S. fra 1886 generelle undersøgelsesboringer i Kbh.s omegn lige til Furusø der resulterede i at først vandindvindingsanlæggene ved Sønder sø og derefter alle Kbh.s vandindvindingsanlæg gik over til udelukkende at benytte grundvand. 1889–91 byggede han pumpestationen ved Skt. Jørgens sø. Fra 1884 var S. tillige tilsynsførende ved vandforsyningsanlæggene hørende til Bernstorff, Fr.borg og Fredensborg slotte. – Justitsråd 1888.

Ingeniøren III, 1894 263. Arthur G. Hassø: Kbh.s brandvæsens hist., 1931 586.

Povl Vinding*

Schønheyder, Christian Wilhelm, 1820–97, søofficer. * 15.11.1820 i Kbh. (Holmens), † 8.2.1897 på Frbg., begr. i Kbh. (Holmens). F: kommandørkaptajn, senere admiral Ulrich A. S. (1775–1858) og Christiane C. Hansen (1792–1859). Ugift.

S. blev kadet 1834, sekondløjtnant 1840, premierløjtnant 1849, kaptajnløjtnant 1861, kaptajn 1868, kommandør s.å. og kontreadmiral 1881. Han var med fregatten Bellona 1840–41 på togt til Sydamerika og derefter jævnlig udkommanderet med flådens skibe. Under den første slesvigske krig var S. 1848–49 med briggen Mercurius, 1849 næstkommanderende i fregatten Freja og 1850 næstkommanderende i dampskibet Hekla. Mellem de to krige var han jævnlig udkommanderet og førte 1855–58 postdampskib. I krigsåret 1864 var han militær sekretær hos marineministeren. S. var 1866 chef for korvetten Heimdal, kadetskib, 1869 for panserfregatten Danmark, 1874–75 for fregatten Jylland til Vestindien og 1880 eskadrechef. Han var i årenes løb medlem af flere kommissioner, 1862 sendtes han på tjenesterejse til England og Amerika for at indhente oplysninger om pansrede skibe og 1874 til Østrig, Frankrig og England. 1884 fungerede han som flådeinspektør. Han afgik fra søværnet 1885 ved opnået aldersgrænse. S. var 1869–73 folketingsmand for Kbh.s 8. kreds der omfattede Nyboder. Han var oprindelig valgt som højremand, men det konkrete arbejde i rigsdagen bragte ham lidt efter lidt over på venstres linje. Han blev udsat for angreb både fra sine egne og i dagspressen og opgav til sidst sin kreds, der blev overtaget af N. F. Ravn.

Han forsøgte uden held 1887 at opstille i Roskilde mod grev F. C. R. Scheel som venstremand. S. var en dygtig, velbegavet og kundskabsrig officer, et lyst og klart hoved; ved sin tone støttede han mange fra sig. Han var især på sine ældre dage bestemt ikke vellidt, ligesom han savnede den for en chef så vigtige egenskab at gøre sig afholdt af sine underordnede. Han havde imidlertid et varmt hjerte for de små i samfundet og var i mange år en virksom direktør for Foreningen af 8. april 1873 for tilvejebringelse af en alderdomsbolig for søværnets underklasser. 1885–87 var S. formand for overbestyrelsen for De danske skytteforeninger. – R. 1849. DM. 1865. K.² 1878. K.¹ 1881. □Mindetavle på søværnets alderdomsbolig, Faxegade, Kbh.

Politiken 9.2.1897. Tidsskr. for søvæsen ny r. XXXIII, 1898 4–6. L. F. C. Krogh: Skyttesagen i Danm. 1861–1911, 1911. A. F. Krieger: Dagbøger IV–V, 1921–23. Henri Konow: Erindr., udg. Tage Kaarsted I, 1966 92–94.

Hans Chr. Bjerg (Th. Topsøe-Jensen)

Schønheyder, Johan Christian, 1742–1803, biskop. * 9.8.1742 i Kbh. (Petri), † 14.4.1803 i Trondhjem, begr. sst. F: kirurg Johan Franciscus Gottlieb S. (1701–77) og Mette Mossin (1713–66). ~ 1° 21.2.1772 i Kbh. (Petri) med Charlotta Reinholdina v. Jessen, * 15.9.1750 i Kbh. (Petri), † 28.4.1784 sst. (Frue), d. af kancelliråd, senere etatsråd og kommitteret i økonomi- og kommercekollegiet Johan Frederik Vilhelm v. J. (1709–68) og Ulrica Antonetta Nissen, adopt. Böhne (1716–88). ~ 2° 9.5.1785 (kop. Nic.) med Joachime Cathrine Bentzon, * 3.6.1757 i Hvidbjerg, † 9.2.1836 i Trondhjem, d. af sognepræst til Hvidbjerg og Lyngs, mag. Laurits Kjerulff B. (1720–59) og Johanne Marie de Poulson (1725–93). – Far til Johan Franciscus Gottlieb S. (1773–1850) og Ulrich A. S. Bror til Johan Heinrich S. og Johan Martin S.

S. blev privat dimitteret til universitetet 1756 og tog 1760 teologisk embedseksamen. 1763–65 virkede han som dekan ved kommunitetet. Med jernflid og en usædvanlig tilegnelsesevne fortsatte han i disse år sine studier og lagde sig især efter teologi, sprog og musik – til sidst skal han have mestret 11 sprog og kunnet tale seks foruden sit modersmål. Sine kundskaber udvidede han yderligere på en treårig studierejse til Leipzig og Göttingen. Han førtes nu ind i tidens store filologisk-kritiske arbejde med bibelteksterne, og med sin drift mod polyhistori kastede han sig over så forskellige fag som arabisk og matematik. 1768 blev S. rejsepræst hos Christian VII, 1769 kompastor ved Christkirken i Rendsborg, s.å. slotspræst ved Christiansborg, 1771 sogne-

præst ved Trinitatis kirke i Kbh. og 1782 stiftsprovst og sognepræst ved Vor Frue kirke sst. 1774 havde han vundet den teologiske doktorgrad på en lærd eksegetisk undersøgelse *Analecta ad theologiam propheticam*. 1788 forflyttedes han som biskop til Trondhjem, og resten af hans liv tilhører Norge. Her indlagde han sig især fortjenester af videnskabselskabet i Trondhjem hvis vicepræsens han var fra 1791, men som biskop var han trods al arbejdsomhed og velment iver næppe sin stilling fuldt voksen. Navnlig formåede han aldrig at vinde forståelse for stiftets egenartede lokale forhold, især med hensyn til den samiske befolkning. I Danmark vandt han sig et navn fortrinnsvis som teologisk forfatter, mindre ved sin indsats som prædikant idet hans ydre fremtræden på prædikestolen var uheldig, hans foredrag tørt og hans sprog knudret, udansk og alt for tyngt af lærdom.

Som teolog er S. en af tidens mest typiske repræsentanter for den yngre supranaturalisme. I alt væsentligt fastholder han den overleverede kreds af dogmer, særlig forsoningen, bygger på skriften som absolut norm for troslivet, men identificerer ikke bibel og åbenbaring og er i høj grad optaget af at godtgøre åbenbaringens indre overensstemmelse med fornuftens vidnesbyrd. Desuden er han – som sin lærer digteren Chr. F. Gellert i Leipzig – levende interesseret i udviklingen af den kristne etik, også hans forkyndelse var for en stor del af direkte moraliserende art. Af hans talrige litterære arbejder kan fra hans danske tid fremhæves *Underviisninger i Christendommen I–II*, 1774–78 og *Indhold af Høimesse-Prækenere holdne i Aaret 1775–81 I–VII*, 1775–81, egentlig dispositioner til prædikener uddelt ved gudstjenesten. Vigtig er også hans skarpe anmeldelse (i Alm. dansk Litteratur-Journal I, 1779 466–74) af et skrift af den radikale A. Hennings hvorved han indledte den såkaldte „Olavidesfejde“ om tænkefrihedens berettigelse og udstrækning. I denne forbindelse kan også nævnes at S. var den præst der 1783 påtog sig at give forfatteren af *Mine Friimer*, T. C. Bruun, fornyet undervisning i kristendommen. S. var personlig human og retskaffen. Han er ofte senere blevet skarpt dædlet for sin optræden over for Johannes *Ewald, som han var en art formynder for. De strenge domme over S. er dog næppe retfærdige. Han synes i forholdet til Ewald efter evne at have stræbt efter at være denne til hjælp og støtte, men har i sin karakterfaste, fantasiløse og ikke meget smidige personlighed ikke ejet tilstrækkelige forudsætninger for at lodde dybderne i en ildfuld digtersjæl. □ Fremstillet på satiriske raderinger 1784 og 1787 og på G. C. Schules stik af promenade i Rosenborg have, 1785, og på træ-

snit efter dette efter tegn. af Bernhard Olsen. Silhouetstik af G. L. Lahde efter tegn. af B. J. Greve. Profiltegn. (Kgl. bibl.). Flere silhouetklip. Mal. (Trondhjems domk.). Afbildet hos Ewald 1781 på mal. af V. Neiiendam udst. 1907.

Selvbiografi i Acta academica ved prins Frederiks bryllup, 1774 18–21. Udvalg af breve . . . til professor R. Nyerup, udg. L. Daas, Kria. 1861 11–17. – Sofus Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriciske slægter I, 1891 288. Theologisk månedsskr., udg. L. N. Fallesen, 1803 I 704–08. H. J. Wille: Mindetale over J. C. S., 1805 (optr. i forf.s Saml. af mindetaler, s.å. 321–60). F. C. Olsen: Digteren Johs. Ewalds liv og forholde i årene 1774–77 oplyst ved breve fra S., Ewald selv og Fr. v. Moltke, 1835 (særtryk af Kbh.s flyvende post. Interimsbl., 1835 nr. 50–56). Ludv. Daas: Trondhjems stiftsgeistlige hist., Trondhjem 1863 201–06. Jacob Gude i Pers. hist. t. 2.r.11, 1887 186. Luxdorps dagbøger, udg. E. Nystrom 1–11, 1915–30. Ludv. Selmer: Oplysningmænd i den norske kirke, Bergen 1923 = Bibl. Norvegiæ sacræ III 93–149. Bj. Kornerup: Vor Frue kirkes og menigheds hist., 1929–30 306–09 410.

Bjørn Kornerup*

Schönheyder, Johan Franciscus Gottlieb, 1701–77, kirurg. *20.2.1701 antagelig i Frauenwald i Thüringen, †28.6.1777 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri urtegård). F: senere skolelærer i Ilmenau Martin S. ~7.11.1736 i Kbh. (kop. Nic.) med Mette Mossin, *19.4.1713 i Skuldelev, begr. 20.8.1766 i Kbh. (Petri), d. af sognepræst Hans *M. (1678 el. 80–1755) og Anna Wissing (ca. 1690–1759). – Far til Johan Christian *S., Johan Henrich *S. og Johan Martin *S.

S. kom i lære hos en kirurg i Ilmenau 1717 og blev svend 1720. Han studerede derefter medicin i Berlin og Halle og kom 1728 til Kbh. hvor han blev elev af den kgl. privilegerede Henning Ditlev Clausen (død før 1735). Efter dennes død rejste han til Hamburg, men kom snart tilbage, og 13.5.1735 fik han løfte om efter eksamination af fakultetet at blive privilegeret kirurg. Han underkastede sig prøven og fik privilegiet. Han skaffede sig snart en betydelig praksis, men kom i strid med barberlavet fordi han holdt svend hvad lavet mente at have eneret på. Som operatør kunne han ikke undvære en assistent, og han fik da også medhold, men da han ikke var medlem af lavet holdt han naturligvis ikke barberstue. Som operatør og ganske særlig som fødselshjælper opnåede han snart et stort navn og blev en meget anset mand. Det tilbødes ham at blive livkirurg og kammertjener hos Frederik V men han bad sig fritaget. Da Frederiks hospital oprettedes, var han mellem de kirurger som overkirurgen kunne henvende sig til i vanskelige tilfælde. 1771 optoges han i Todes medicinsk-kirurgiske disputereselskab sammen med landets bekendteste læger. Han har ikke skrevet noget.

□ Epitafium 1750 og gravsten ca. 1777 (begge Petri urtegård).

Saml. til den da. medicinal-hist., udg. J. D. Herholdt og F. V. Mansa, 1833–35 124–30. V. Ingerslev: Danm.s læger og lægevæsen II, 1873. Jul. Petersen: Den danske lægevidensk. 1700–50, 1893 233.

Gordon Norrie*

Schønheyder, Johan Franciscus Gottlieb, 1773–1850, rentekammerdirektør. * 11.1.1773 i Kbh. (Trin.), † 11.4.1850 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: sognepræst ved Trinitatis k. i Kbh., senere biskop i Trondhjem Johan Christian *S. (1742–1803) og Charlotta R. v. Jessen (1750–84). ~ 11.5.1799 i Ringsted med Engelke Marie Smith, * 23.2.1770 i Hillerød, † 12.5.1847 i Kbh. (Holmens), d. af slotspræst i Hillerød, senere sognepræst i Ringsted, stiftsprovst, dr.theol. Morten S. (1722–1800) og Mette Kirstine Petersen (1737–86). – Bror til Ulrich A. *S.

S. blev student 1789 fra Trondhjem og tog juridisk eksamen i Kbh. 1792. N.å. blev han læsesekretær i højesteret og 1798 protokolsekretær sst. Ved siden af sin embedsgerning ernærede han sig ved juridisk manuduktion. Han omgikkes filosofen Chr. Hornemann og blev en udpræget tilhænger af den Kant'ske filosofi. 1801 udnævntes S. til justitiarius i søretten, og under krigen med England blev han tillige justitiarius i priseretten. Om hans virksomhed her fortæller et lille skrift fra hans hånd, *Archiv for Prisesager*, 1808. 1813 modtog han udnævnelse til direktør i rigsbanken samtidig med at han denomineredes som assessor i højesteret. Som direktør for banken arbejdede han i nær kontakt med finansminister J. S. v. Møsting på pengevæsenets stabilisering, og han havde den glæde at se sine anstrengelser kronet med held. Ved rigsbankens omdannelse 1818 gled han ud af bankens ledelse og blev 1820 udnævnt til assessor i højesteret. Han kom kun til at virke ganske få måneder i denne stilling, idet Møsting, der ligeledes var chef for rentekammeret, energisk opfordrede ham til at modtage udnævnelse til stiftamtmand i Viborg. S. lod sig overtale og drog 1820 til Viborg hvor han virkede i 11 år. Han skaffede byen egen borgervæbning og arbejdede energisk på samfærdselsmidlernes forbedring. Ved sin jævne optræden kom han i det bedste forhold til amtets befolkning. Ved Møstings afgang 1831 fik S. stillingen som direktør for rentekammeret. En vid arbejdsmark ventede ham, og i hans direktørtid udkom en række betydningsfulde love, bl.a. om den nye matrikels indførelse af 24.6.1840. S. var desuden 1831–40 2. deputeret i finansdeputationen og medlem af direktionen for stutriverøset og veterinærskolen indtil 1843. I sine sidste

år var den travle og indsigtfulde embedsmand betydelig svækket, og 1845 søgte han og fik sin afsked fra alle sine embeder. – Justitsråd 1809. Etatsråd 1813. Gehejmekonferensråd 1845. – R. 1824. DM. 1826. K. 1828. S. K. 1836. □ Mal. af Constantin Hansen, 1831.

Marcus Rubin: Fr. VIs tid, 1895 (reproddg. 1970). [Fr. A. Schønheyder] i Pers. hist. t. 9.r.II, 1929 122–39. Michael J. Rosing sst. 13.r.I, 1952 38. Viborg købstads hist. I, 1940 290. Højesteret 1661–1961 II, 1961. Stig Rode i Hist. t. 12.r. III, 1968–69 97. Harald Jørgensen: Thi kendes for ret, 1980 369f.

Harald Jørgensen

Schønheyder, Johan Henrich, 1744–1831, læge. * 7.6.1744 i Kbh. (Petri), † 25.5.1831 sst. (Petri), begr. sst. (Petri). F: kirurg Johan Franciscus Gottlieb *S. (1701–77) og Mette Mossin (1713–66). ~ 1° 19.8.1774 i Kbh. (Petri) med Elisabeth Magdalene Esmarch, * 28.12.1755 i Kbh. (Petri), † 13.3.1777 sst. (Petri), d. af købmand Jens E. (1714–58, ~ 1° med Anne Cathrine Sass, † 1750) og Marie Gjertrud Colsmann (1737–61). ~ 2° 17.12.1777 i Kbh. (kop. Nic.) med Pauline Charlotte Hyllested, døbt 10.11.1757 i Kbh. (Nic.), † 25.7.1834 sst. (Petri), d. af overvisitør ved toldboden Poul H. (ca. 1715–73) og Charlotte Amalia Wintmolt (Wintmølle) (ca. 1720–51). – Bror til Johan Christian *S. og Johan Martin *S. Kun 13 år gammel blev S. student, og efter nogle års filosofiske studier begyndte han at studere medicin. 1763 var han den eneste der besvarede universitetets prisopgave, og han fik prisen hvorefter han fik det Fincke'ske legat. Han studerede i udlandet 1765–68, og efter sin hjemkomst underkastede han sig den medicinske eksamen og tog doktorgraden 23.11.1768 på *De resolutione et impotentia motus muscularis*. Han prøvede n.å. at få tilhørere til nogle medicinske forelæsnings, men det mislykkedes for ham, og ikke bedre gik det ham da han 1774 søgte om at blive professor medicinæ. Imidlertid havde han fået forskellige lægestillinger. 1770–98 var han læge ved plejestiftelsen, 1771–72 var han under U. *Aaskows fraværelse læge for søkadetterne, og han kaldes da „en erfaren, forsigtig og paalidelig Mand“, 1773 blev han læge, 1808 kirurg ved Vajsenhuset og var læge ved Skt. Hans hospital 1773–98. Ved fattigvæsenets omdannelse blev han distriktslæge i Kbh. i to distrikter 1799, var tillige læge ved Vartov 1799–1806 og blev endelig hofmedicus 1811. S. blev snart en meget anset mand. Han var 1772 med til at stifte Det kgl. medicinske selskab, blev 1802 medlem af Collegium medicum, 1803 af sundhedskollegiet, s.å. æresmedlem af Medicinsk selskab og endelig fejredes hans 50 års doktorjubilæum 1818 ved en stor fest. Han

Schönheyder, Johan Henrik

har skrevet mange små medicinske afhandlinger, men han var også på anden måde forfatter. Sammen med teologen L. Smith redigerede han 1779–84 Almindelig dansk Literatur-Journal, og desuden oversatte han flere værker af Milton, Racines Athalia, Vergils Æneide og skrev digte og kantater. – Tit. professor 1782. □ Tegn. af J. J. Turretin, 1808. Litografi efter tegn. af Lund, 1820.

[Joh. Chr. Wilh.] Wendt i Nyt bibl. for læger IV, 1820 III–XIV. V. Ingerslev: Danm.s læger og lægevæsen II, 1873. Gordon Norrie: Af medicinsk fakultets hist. I, 1934 143–48. E. Snorrason i Medicinsk forum XXV, 1972 141–54.

Gordon Norrie*

Schönheyder, Johan Martin, 1752–1831, jurist. * 4.2.1752 i Kbh. (Petri), † 9.7.1831 sst. (Petri), begr. sst. (Petri urtegård). F: kirurg Johan Franciscus Gottlieb *S. (1701–77) og Mette Mossin (1713–66). ~ 8.8.1781 i Kristiansand med Johanne Margrethe Smith, * 10.12.1758 i Søborg, Holbo hrd., † 25.10.1822 i Kbh. (Petri), d. af sognepræst, sidst i Ringsted, stiftsprovst, dr.teol. Morten S. (1722–1800) og Mette Kirstine Petersen (1737–86). – Bror til Johan Christian *S. og Johan Henrik *S.

S. blev student 1765, privat dimitteret, cand. jur. 1772, overretsprokurator s.å., højesteretsadvokat 1774, kammeradvokat 1785. Allerede 1799 blev der forundt ham designation til ved embedsleddighed at blive assessor i højesteret; 1809 afslug han en henvendelse om at indtræde i retten, men efter at han 1828 efter ansøgning havde erholdt sin afsked som højesterets- og kammeradvokat udnævntes han s.å. til ekstraordinær assessor i højesteret. S. var en ualmindelig dygtig og skarp-sindig jurist og i besiddelse af fremragende retoriske evner. Han blev derfor og som følge af sin retlinede karakter og sit vindende væsen en meget søgt advokat og var i en årrække et af højesteretsskrankens mest fremtrædende medlemmer hvem mange betydelige sager blev betroet såvel af regeringen som af private; 1791 førte han for Chr. *Colbiørnsen dennes sag mod godsejer C. T. F. *Lüttichau, 1813 udnævntes han til medlem af kommissionen til undersøgelse af forskellige finansnødsager og 1818 til medlem af kommissionen til udarbejdelse af en oktroj for Rigs- og Nationalbanken. S. har udgivet nogle højesteretsprocedurer og taler holdt ved højesteretsåbningen. – Justitsråd 1803. Etatsråd 1805. Konferensråd 1822. – R. 1809. DM. 1813. □ Fremstillet på satirisk stik af G. L. Lahde, 1799. Litografi af C. Horneman, 1823, efter dette litografi 1872. Mal. af C. A. Lorentzen (Fr.borg), efter dette af-

bildet på N. F. Habbes mal. 1846, af højesterets-justitiarier (Fr.borg).

Dagen 6.10.1831. Pers. hist. t. 5.r.II, 1905 243 (S.s gravskrift). Palle Rosenkrantz: Prokuratorerne i Danm. i det 17. og 18. årh., 1927 238. Samme: Prokuratorerne i Danm. i det 19. årh., 1928 32f 54 72. H. Hjorth-Nielsen: Danske prokuratorer 1660–1869, 1935 (ny udg. 1977) 301f. Troels G. Jørgensen: Bidrag til højesterets hist., 1939 48f. Højesteret 1661–1961 II, 1961.

Erik Reitzel-Nielsen

Schönheyder, Ulrich Anton, 1775–1858, søofficer. * 22.6.1775 i Kbh. (Trin.), † 21.4.1858 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: sognepræst ved Trinitatis k. i Kbh., senere biskop i Trondhjem Johan Christian *S. (1742–1803) og Charlotta Reinholdina v. Jessen (1750–84). ~ 10.4.1814 i Kristiansand med Christiane Clausine Hansen, * 15.8.1792 i Kbh. (Helligg.), † 6.3.1859 på Frbg. (Holmens), d. af sognepræst ved Helliggeist k. i Kbh., senere biskop i Kristiansand Peder *H. (1746–1810) og Abel(ine) M. Clausen (1752–96). – Far til Christian W. *S. Bror til Johan Franciscus Gottlieb *S. (1773–1850).

S. blev kadet 1785, sekondløjtnant 1793, premierløjtnant 1798, kaptajnløjtnant 1808, kaptajn 1812, kommandørkaptajn 1817, kommandør 1834, kontreadmiral 1836 og viceadmiral 1848. Af hans togter som ung officer skal nævnes at han 1798 var med orlogsskibet Oldenborg til St. Helena og 1800–01 med fregatten Freja på det mindeværdige togt under kaptajn P. G. *Krabbe. 1802–07 var han ved søopmåling i Lillebælt og Østersøen. Ved krigsudbruddet 1807 var han chef for kongebåden Søormen og fik ordre til at gå til Nyborg fjord hvorefter han ledede transportvæsenet fra Svendborg. 1808–10 var han ved kanonbådsflotillen i Storebælt hvor han ved flere lejligheder udmærkede sig, således ved erobringen af briggen Tigress 2.8.1808 ved Agersø og af en kanonbåd 3.9. s.å. ved Sprogø. Han ledede ekspeditionen til Romsø 18.5.1809, var i kamp med den engelske fregat Melpomene ved Omø 24.5. s.å. og deltog i heldige angreb mod engelske konvojer. 1811 var han kommandant på Christiansø og 1812–14 chef for briggen Allart ved Norge. Da den provisoriske regering i Norge i marts 1814 forlangte de danske orlogsskibe ved Norge overleverede nægtede S. ligesom de øvrige skibschefer at adlyde ordren og søgte at slippe bort med briggen hvilket mislykkedes. Han blev derefter arresteret, men efter kort tids forløb sendt til Danmark hvor kongen tilkendegav sin tilfredshed med hans konduite. 1815–17 var S. chef for briggen Bornholm til Middelhavet hvor han sammen med legationsråd, konsul Nissen sluttede fred med Tripolis i dec. 1815

hvorefter han fortsatte rejsen til Vestindien. 1822–24 var han interimsguvernør i Trankebar, 1829 blev han tredje, 1834 anden deputeret i admiralitetskollegiet og s.å. chef for linieskibet Dronning Maria, det første danske linieskib der var på togt siden 1808. Han udtrådte af kollegiet 1846 og blev afskediget 1851 med admirals karakter. De forhåbninger man med god grund nærrede til S. for hans gode tjeneste som yngre blev da han blev ældre ikke opfyldt. Som deputeret i admiralitetet viste han hverken dygtighed eller energi. – R. 1809. K. 1824. DM. 1826. S. K. 1841. □Profiltegn. (Kgl. bibl.). Mal. af C. W. Eckersberg, 1822. Foto.

J. P. With: Danske og norske søheltes bedrifter, 1819 70 71 95. H. G. Garde: Den dansk-norske sømagts hist. 1700–1814, 1852. H. B. Dahlerup: Mit livs begivenheder II, 1909. C. F. Wandel: Søkrigen i de dansk-norske farvande 1807–14, 1915 124f 133–35 194–97 199. Samme: Danm. og Barbareskerne, 1919 116–19. M. K. Zahrtmann: Admiral C. C. Zahrtmann, 1927.

Th. Topsøe-Jensen *

Schønheyder Møller, Valdemar Christian, 1864–1905, maler. * 5.1.1864 i Århus, † 3.5.1905 sst., begr. Århus ndr. kgd. F: prokurator, hospitalsforstander Carl Johan Ferdinand Møller (1815–73) og Reinholdine Christiane Schønheyder (1835–1904). ~ 14.9.1894 i Kbh. (b.v.) med Marie Nissen, * 11.10.1864 i Ramten, Ørum sg., † 25.10.1949 i Kbh. (Ansgar), d. af lærer Jacob Wilken N. (1835–1902) og Karen Margrethe Frederiksen (1830–1921).

S. M. blev sat i lære hos xylograf H. P. *Hansen maj 1881. Tillige forberedes han på Teknisk skole og hos landskabsmalerne Johs. Boesen og Harald *Foss til kunstakademiet. Her gik han fra april 1883 til april n.å. hvorefter han en kort tid søgte over til Kunsternes studiekoler under P. S. *Krøyer. Han malede på Skagen 1891–93, rejste dec. 1894 til Paris og blev her for bestandig, fra april 1896 med bolig i Fontainebleau. Det var S. M.s idé og lidenskab at han ville gengive solen og dens blændende lys, fx som det bryder frem mellem træstammerne i en skov eller set mod selve solskiven og med de farvepletter som det stærke lys fremkalder på øjets nethinde. Han studerede disse fænomener systematisk, men den stadige stirren mod solen angreb hans hjerne, og sygdom forårsaget deraf tvang ham til at holde op med at male 1901. I udlandet vandt han ry som le peintre du soleil på udstillinger i adskillige byer (Oslo, Stockholm, Berlin, London, Budapest og Capetown, hvor han skal have haft en betydelig succes, og i Liège 1908). Hans billeder spredtes derved for alle vinde. Herhjemme udstillede han på Charlottenborg forårsud-

stilling 1885–87, 1889–92 og på Kunstnernes studiekoles udstilling 1896, i Paris i Salon de la Société Nationale i årene 1895–1903. Malerier af ham findes i Århus kunstmuseum (*Solen i Gran-skoven*) og i malerisalen på Brøndums hotel i Skagen. □Mal. af Anna Ancher, 1893 (Skagens mus.). Foto.

Exposition retrospective du peintre danois S. M., m. forord af Léon Bazalgette, Palais des beaux-arts, Liège 1908. – Berl. tid. 10.5.1905. Karl Madsen: Skagens malere og Skagens museum, 1929 151f. Sig. Schultz i Danske i Paris, red. Fr.v. Jessen II, 1938.

Sigurd Schultz *

Schøning, Carl Frederik, 1816–77, officer. * 10.1.1816 i Frederiksværk, † 26.4.1877 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: premierløjtnant, senere oberst og kommandant på Bornholm Peter Heinrich S. (1787–1866) og Anna Cathrina Borgen (1792–1858). ~ 8.3.1851 i Kbh. (Garn.) med Emma Heloise Victorine Kofoed, * 23.10.1823 i Kbh. (Helligg.), † 17.8.1908 sst., d. af sekretær ved Kbh.s gæstetog og gældskommission, senere kontorchef i hof- og stadsretten, justitsråd Johannes Michael K. (1785–1867) og Jochumine Frederikke Rosen (1786–1871).

S. blev 1834 elev i højskolen og sekondløjtnant i artilleriet, men afgik allerede 1836 til infanteriet, blev premierløjtnant 1842 og deltog med udmærkelse i krigen 1848–50. Efter sejren ved Fredericia 1849 fremhævede hans brigadechef Chr. de *Meza, der ellers var mådeholden med ros, ham overordentligt, og også overgeneralen, O. *Bülow, roste ham meget. Også ved Isted 1850 førte han sit kompagni dygtigt under meget vanskelige forhold. 1849 blev han kaptajn II, 1852 kaptajn I, og ved de store manøvrer 1861 kommanderede han bataljon. 1864 blev han major og havde en bataljon sydslesvigere der holdtes indelukket i Fredericia, senere et af de på Dybbøl 18.4. ødelagte regiment der ikke mere kom i fægtning. 1867 blev han oberst, var 1873 midlertidig brigadekommandør og førte gentagne gange brigade ved lejrøvelserne. Hans praktiske og teoretiske dygtighed var almindelig anerkendt, og 1861 blev han medlem af kommissionen om den fremtidige uddannelse af hærens faste officerer, deltog 1866 i udarbejdelsen af det første egentlige, kortfattede, men særdeles praktiske felttjenestereglement. N.å. overdroges det ham at udarbejde et nyt eksercerreglement for fodfolket, og 1870 var han medarbejder ved forslag om en ny straffelov for hæren. 1873 var han medlem af vor første officielle officersdelegation efter 1864 til de store tyske manøvrer. Sit omfattende, yderst grundige kendskab til tjenesten og administrationen i krig og fred nedlagde han i

Bataillons- og Compagnitjenesten ved den danske Armee („S.s. Haandbog“), en fortrinlig vejledning på alle tjenstlige områder, 1861 (anmeldt i Tidsskrift for Krigsvæsen, 1862). 5. udg. 1875 blev autoriseret af krigsministeriet. – R. 1848. DM. 1849. K.² 1873. □ Afbildet på tegn. og mal. af slaget ved Fredericia af N. Simonsen, 1849 (begge Fr.borg). To træsnit 1877, det ene af G. Pauli. Foto.

F. E. Hundrup: Stamtbl. over slægten Borgen, 3. udg. 1877 21. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstabens I–III, 1867–87. Den dansk-tyske krig 1864, udg. samme I–III, 1890–92. Frits Holst i III. tid. 20.5.1877. K. C. Rockstroh: Fortællinger af 2. bataillons hist., 1907 69–71 78. N. P. Jensen: Livserindr. II, 1916. General de Mezas krigsdagbøger 1849–51, udg. K. C. Rockstroh, 1928. – Papirer i Rigsark.

Rockstroh*

Schøning, Gerhard, 1722–80, historiker. * 2.5. 1722 på gården Skotnes i Buksnes hrd., Lofoten, † 18.7.1780 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Frue). F: landhandler og forpagter af kongetienden Andreas S. (ca. 1680–1740) og Marta Ursin. ~ 4.5. 1756 i Trondhjem med Fredrikke Hveding, døbt 7.1.1724, † 27.8.1788 i Stavanger, d. af rådstueskriver, justitsråd Jens H. († 1758) og Elisabeth Maria Herdahl († 1775).

Fra sit hjem i Nordland blev S. sytten år gammel sendt til Trondhjem skole hvis rektor Benjamin Dass ansørede hans lyst til studier. 1742 dimitteredes han, 1744 tog han teologisk attestats, 1748 magistergraden. Fra filologi førtes S. til Nordens gamle historie og den norrøne litteratur. Som P. F. *Suhm og Jacob *Langebek var han elev af Hans *Grams kritiske skole, men ingen af dem nåede mesteren i kritisk skarpsyn og konsekvens, derimod havde S. sans for den store fremstilling og for kulturhistorien i bred forstand. Han blev optaget som medlem af Langebeks selskab der 1751 udgav hans *Forsøg til de Nordiske Landes, særdeles Norges, gamle Geographie*. S.å. udnævntes han til rektor for sin gamle skole hvad der ikke førte til afbrydelse, snarere til koncentration i studierne. Sammen med vennen Suhm rejste han til Trondhjem og her arbejdede de to i de følgende fjorten år under gensidig tilskyndelse. S. tog sig for at skrive Norges historie, mens Suhm kastede sig over Danmarks historie. Sammen udsendte de 1757 en samling levnedbeskrivelser, *Forsøg til Forbedringer i den gamle Danske og Norske Historie*, kritiske studier efter Grams og Langebeks eksempel, oprindelig tænkt som begyndelsen til et biografisk leksikon, som C. L. *Scherewien ville udgive. På egen hånd offentliggjorde S. 1761 i Videnskabernes selskabs skr. IX *Om de gamle Grækere og Romeres Kundskab om de Nordiske*

Lande og 1762 Beskrivelse over den tilforn meget prægtige og vidberømte Domkirke i Trondhjem med et tillæg af utrykte dokumenter. I sit rektorembede måtte han kæmpe mod utilfredse ældre lærere der havde haft ham som elev, og med biskop Fr. Nannestad stod han konstant på en dårlig fod. Dette ændredes helt da J. E. *Gunnerus 1758 overtog Trondhjems bispestol; i fællesskab lagde de tre flittige forskere grunden til Det trondhjemske lærde selskab der 1767 ved general W. *Schmettaus hjælp blev til Det kgl. norske videnskabers selskab.

1765 kaldtes S. til professor i veltalenhed og historie ved akademiet i Sorø. Skønt embedet her var ringere lønnet tog han dog gerne imod det, så meget mere som Suhm samtidig forlod Norge med sit store bibliotek. Også i Sorø kom han ind i et frugtbart samarbejde, nu med islændingen John *Erichsen. Fra Sorøtiden stammer *Afhandling om de Norses og endeel andre Nordiske Folkes Oprindelse*, 1769 og de to første bind af *Norges Riges Historie*, 1771–73. Der var norsk selvhævdelse i titlen, der erindringer om Holbergs Danmarks Riges Historie, som der var norsk selvhævdelse i værket. 1773 gjorde S. med kgl. understøttelse en antikvarisk rejse til Norge for at samle materiale til fortsættelsen, herunder optegnelser om folkelig tradition, skikke, landets natur og økonomiske forhold, men inden han nåede at fuldføre sine indsamlinger blev han 1775 kaldt tilbage for efter Langebeks død at overtage embedet som gehejmearkivar. Han fik overdraget udgivelsen af Heimskringla, fordi han mere end nogen anden pga. sin indsigt i norrønt sprog mentes at have forudsætninger for at løse denne store opgave. I. og 2. bind af Heimskringla fik han frem 1777–78, men af de meget værdifulde optegnelser fra Norge-rejsen blev kun to hæfter trykt (1778) og arbejdet med Norges Riges Historie måtte under alle disse gøremål lægges til side. Det havde været S.s tanke at føre fremstillingen fra de ældste tider op til sin egen tid, men han nåede kun til 995. Det stort anlagte værk blev kun et brudstykke som dog har haft sin betydning både i forskningens historie og i det norske folks udviklings historie. S. nåede ikke i den korte tid han fik at virke i at sætte sit præg på arkivets forhold. Fra Norgesrejserne er udgivet *Tegninger samlet eller udført av S. . . .*, ved Arne Berg og Egil Sinding-Larsen, Oslo 1968 (= festskr. til Erling Gjone) og *Reise som giennem en Deel af Norge . . . er gjort og beskrevet* I–III, Trondhjem 1979–80. – Medlem af videnskabernes selskab 1758, af det norske 1760. – Justitsråd 1774. □ Mal. af E. H. Løffler, efter dette tegn. af samme som forlæg for stik, litografi 1836, 1868, af I. W. Tegner, 1881 og træsnit

1893. – Navn på mindsten af J. Wiedewelt, 1782 (ved Jægerspris).

Hist. t. I, Kria. 1871 511–13 (selvbiogr. fragment). – [Jakob Schøning:] Nordlands-slegten Schøning i 360 år, Oslo 1928 144–53. P. F. Suhm i S.: Norges riges hist. III, 1781 (fortalen; også som særtryk m. titlen: G. S.s liv og levnet, s.å.). Samme: Saml. skr. VI, 1790 27–52; XV, 1798 440–61 (breve). Scriptores rerum Danicarum V, 1783 (fortalen). Ludv. Daae: G. S., Kria. 1880. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis III, 1913 621. Vore høvdinger, ved Halvdan Koht, Trondhjem 1914 17–20. Francis Bull: Fra Holberg til Nordal Brun, Kria. 1916 142–222. – Papirer i Kgl. bibl.

Sv. Cedergreen Bech (Ellen Jørgensen)

Schönweller, Georg Lorenz, 1876–1965, ingeniør. * 12.7.1876 i Kbh. (Trin.), † 19.9.1965 i Århus (Lukas), urne på Hellerup kgd. F: Marie Christiane S. ~ 2.4.1901 på Frbg. med Elna Anna Emilie Hansen, * 5.4.1879 i Kbh. (Johs.), † 30.8.1960 i Skovshoved, d. af handelsagent Hans Anton Rasmus H. (1850–86) og Henriette Vilhelmine Augusta Jensen (* 1857).

Igenennem hele sit liv virkede S. i vandbygningens tjeneste inden for fagene kystsikring, havnebygning, kanal- og flodbygning, hydraulik samt fundering og geoteknik, altså mange vidt forskellige områder, fag der senere er delt på en række specialister. – S. tog polyteknisk adgangseksamen 1893 og blev cand.polyt. som bygningsingeniør 1899. 1900 kom han som ingeniørassistent til Kbh.s havnevæsen hvor han virkede til 1911. 1901 anstattes han tillige som assistent ved undervisningen i vandbygningsfagene på Polyteknisk læreanstalt, og 1904 deltog han sammen med den senere havnebygmester G. *Lorenz i en konkurrence om Göteborgs nye havn og fik 3. præmie for projektet. 1909 blev han hjælpedocent i vandbygning og 1911 efterfulgte han Palle *Bruun som professor. Efter at dette professorat 1919 blev delt varetog S. havnebygning og fundering. Han har udgivet en række ansete lærebøger i vandbygningsfagene: *Vandbygning* I–IV, 1919.

S. var foregangsmand for indførelse af vandbygningstekniske modelforsøg i Danmark. Han deltog således sammen med vandbygningsvæsenet i projektering og opførelse af Danmarks første vandbygningslaboratorium i Rigsgade 1928 og var leder af de der udførte modelforsøg vedrørende sluser m.m. ved udløbet for Ringkøbing fjord ved Hvide Sande, og udførte også nogle forsøg vedrørende den af Højgaard & Schultz 1936–37 byggede havnemole i Funchal på Madeira. – Senere, da den nye læreanstalt i Østervoldgade 10 blev bygget, blev der under S.s ledelse indrettet et ret stort laboratorium for såvel

havnebygning som hydraulik. S. var leder af dette laboratorium til sin afgang i 1946. Af forsøg udført her kan nævnes: strømningsforsøg ved Aggersundbroen og strømnings- og materialevandringforsøg for udvidelse af Rødby havn i forbindelse med oprettelse af fugleflugtslinjen. S. havde en stor arbejdssevne, og samtidig med professoratet har han udført en række projekter til større ingeniørarbejder, fx havneanlæg i København sydhavn, havne- og dokanlæg ved Københavns flydedok og skibsværft, Køge værft m.v. Endvidere var S. konsulent ved havnebygning, bl.a. i Stege og Holstebro. Isefjordværkets havneanlæg var et af de større arbejder, hvor S. virkede som projekterende ingeniør. S. projekterede og ledede også indretningen af et nyt laboratorium for fundering og geoteknik på den nye læreanstalt. I slutningen af trediverne og i begyndelsen af fyrrerne steg det konsultative arbejde på dette laboratorium meget stærkt, og i 1943 tog S. initiativet til oprettelsen af Geoteknisk institut som blev henlagt under Akademiet for de tekniske videnskaber. S. ledede også Geoteknisk institut indtil sin afgang i 1946, og sad i instituttets bestyrelse til 1957. – Af interessante funderingsopgaver S. deltog i, kan nævnes Jens Bangs Stenhus i Ålborg og Skt. Catharinekirken og domkirken i Ribe. En meget betydningsfuld virksomhed har S. desuden udfoldet i kommissionsarbejder. Han var formand i flere kommissioner, for Ringkøbing fjord kommissionen 1914–15, Nissum fjord kommissionen 1919–28 og, efter vandbygningsdirektør C. F. *Lillelunds død, for kommissionen angående inddæmning i Kalvebodstrand 1936–37. Vedrørende det vigtige og meget omdisputerede Thyborønsspørgsmål var han 1936–42 medlem af udvalget og 1941–42 medlem af den nedsatte kommission. Han var her stemt for den løsning af spørgsmålet der forudså lukning af Limfjorden ved Thyborøn med sluser til indførelse af havvand, en løsning som blev vedtaget ved lov, men som ikke blev bragt til udførelse. Ligeledes var han medlem af bedømmelseskomiteen vedrørende Lillebæltsbroen 1926–28.

Også i foreningslivet har S. været virksom. 1910–14 var han formand for Polyteknisk forening, 1912–21 var han medlem af bestyrelsen for Den tekniske forening, 1923–27 medlem af bestyrelsen for Dansk ingeniørforening, 1928–35 formand for Dansk-Polsk forening, og 1934–46 medlem af bestyrelsen for Rask Ørsted fondet. Han blev medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber ved dets oprettelse i 1939. I adskillige år efter sin afsked fra Polyteknisk læreanstalt bevarede han kontakten med denne og virkede som censor ved eksamen. – R. 1921. DM. 1929.

K². 1937. □Mal. af J. Gunner (inst. for strømningmekanik, Danm.s tekn. højskole). Foto.

J. Munch-Petersen i Den tekn. foren.s t. LI, 1927 109–62. A. E. Bretting i Virksomheden indenfor ATV 1965–66 171f. A. F. Mogensen i Ingeniørens ugebl. 28.1.1966. – Levnedssberetning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen (*Povl Vinding*)

Schött, Else Marie, * 1895, operasanger. * 24.3. 1895 i Middelfart. F: hotelejer i Middelfart, senere kroejer i Inslev Jacob Peter S. (1864–1917) og Johanne Henriette Lund (1869–1942). Ugift. S. tog realeksamen 1912 i Nørre Åby. Hun begyndte allerede tidligt en grundig uddannelse i sang hos Albert *Høeberg og baronesse Lona Gyldenkrone, senere hos operasanger E. Burian i Prag og kammersangerinde Louise Reuss-Belce i Berlin; i dramatisk henseende studerede hun hos Anna Pettersson-Norrie. Sin debutkoncert havde hun 1919, men selv om hun med sin varme, smukke stemme med dens gyldne timbre gjorde sig fordelagtigt bemærket følte hun sig dog først og fremmest draget mod operalitteraturens store lyriske kvindeskikkelser. 1921–23 gik hun derfor på Det kgl. teaters operaskole og debuterede sidstnævnte år som Elsa i *Lohengrin*, hvorefter hun straks engageredes til teatret, som hun tilhørte som en af operaens mest fremtrædende kræfter til 1951. Straks med debutpartiet stod egentlig hendes kunstnerfysiognomi som dramatisk sangerinde klart. Hun sejrede ikke alene på stemmens smukke og personlige klangfarve, sin sikre musikalitet og fornemme kultur, men i høj grad også på sit stærkt følelsesrige, sin evne til at leve sig ind i partiets lyriske-tragiske karakter. De kvindeskikkelser S. har fremstillet står alle med et mærkeligt rent poesiens skær over sig, de er forlenede med varme og inderlighed, ofte med en egen vemodig grundtone. Overensstemmende med dette anlæg kom hun til at yde ægte og sanddrue kunst i partier som Pamina i *Tryllefløjten*, grevinden i *Figaros Bryllup*, Donna Anna og Donna Elvira i *Don Juan*, Elisabeth i *Tannhäuser*, Eva i *Mestersangerne i Nürnberg*, Sieglinde i *Valkyrien*, Leonora i *Fidelio*, Agathe i *Jægerbruden*, Elisabeth i *Don Carlos*, Amelia i *Maskeballet*, Leonora i *Skæbnens Magt*, Aida i *Aida*, Leonore i *Troubadouren* og Marie i *Den solgte Brud*. Det danske i hendes sind kom ganske særlig frem i hendes ypperlige fortolkning af fru Ingeborg i *Drot og Marsk* og Mikal i *Saul og David*. Sine evners rækkevidde i dramatisk henseende fik hun lejlighed til at vise i titelrollen i Paul von Klenaus opera *Dronningen*, en karakteristisk af betydeligt format. Uden for scenen har S. gang på gang vist sin musikalske finsans, dels inden for romancen, dels inden for

oratoriet. Hun har flere gange optrådt i udlandet, bl.a. på Nationalteatret i Prag, Kungl. Operan i Stockholm og Stadttheater i Lübeck. Hendes kunstnerkollegers tillid til hendes kunstneriske og menneskelige egenskaber afspejles i hendes valg til bestyrelsen for Det kgl. teaters skuespil- og operapersonale 1934–51 og Solistforeningen af 1921 1960–68. Tægea Brandts rejselegat 1945. – Kgl. kammersangerinde 1934. – Ingenio et arti 1942. □Tegnet i rolle af W. Meinhardt, 1929, mal. af samme, 1930, tegnet i rolle af samme, 1944 (alle Teatermus.). Malet i rolle af samme udst. 1941. Tegn. af Gerda Ploug Sarp. Foto.

Torben Krogh*

Schaarup, Johannes Jacob Engelsted, 1875–1948, departementschef. * 7.2.1875 i Odense, † 8.6. 1948 i Kbh. (Cit.), begr. sst. (Garn.). F: kaptajn, toldoppebørselskontrollør Niels Gustav Magnus S. (1838–1922) og Louise Amalie Schierning Knudsen (1843–98). ~ 10.5.1904 i Søllerød med Marie Kristine Johansen, * 2.9.1878 i Ringkøbing, † 23.1.1965 i Bagsværd, d. af partikulier, drejer Henrik J. (1834–1900) og Ane Nielsen (1840–1930).

S. blev student fra Slomanns skole 1895 og cand. polit. 1903. I studieårene ansattes han som medhjælper i Kbh.s magistrats bogholderikontor, blev fuldmægtig 1906, ekspeditionssekretær 1907, kontorchef 1911 og direktør for staden Kbh.s hovedbogholderi og revision 1918. Han tilrettelagde med stor indsigt og dygtighed kommunens regnskabs- og revisionsvæsen. Hans hurtige karriere blev bemærket uden for rådhuset. Regeringen Neergaard udpegede ham til medlem af kommissionen af 1921 om reorganisering af statens bogholderi- og regnskabsvæsen, og da statsgældsdirektør P. O. Andersen døde 1930 blev S. hans efterfølger som chef for finansministeriets 2. departement. I hans karriere indgik da det usædvanlige at en ledende post i statsadministrationen blev besat med en kommunalt ansat. Samtidig med sin nye stilling blev S. medlem af direktionen for Kongeriget Danmarks Hypotekbank og under 1930ernes krise tillige formand for bevillingsudvalget for akkordlån til landbrugere 1931–38. Da K. H. *Kofoed 1942 omorganiserede finansministeriet og lagde dets to departementer sammen til ét foretrak S. at tage sin afsked efter at han i sin embedstid navnlig havde gennemført en forenkling af statsregnskabet. Ved sin afgang fratrådte han også direktionsposten i hypotekbanken, men blev siddende i bestyrelsen for erhvervenes lånefond til 1947. Desuden var han medlem af bestyrelsen for det

nyoprettede stålvalseværk i Frederiksværk 1942-47. Ved sin død var han formand for A/S Revisions- og Forvaltningsinstitutet og medlem af bestyrelsen for Kbh.s socialfilantropiske boligsselskab. - R. 1924. DM. 1933. K¹. 1937. □Foto.

S. P. Cortsen: Studenterne fra 1895, 1921 163. - Lev- nedsberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

de Scotia, Petrus David, se **Petrus David de Scotia**.

Sebbelov, Hanne Marchen, 1929-76, væver. * 21.2.1929 i Kbh. (Jak.), † 29.8.1976 i Eastborne, England, begr. Bispebjerg kgd. F: fabrikant Henning S. (* 1898) og Else Bjarne Nielsen (* 1904). Ugift.

S. blev uddannet som håndvæver i „Væveboden“ i Rungsted hvor hun havde Paulli Andersen som lærer. Hun erhvervede her væverlaugets - nu stoftrykker- og væverlaugets - „svendepøve“ 1948. Undervisning i teknisk vævning fik hun på Den danske væveskole - det senere Dansk tekstilinstitut. Sin første lærergering som uddannet væver havde S. på Håndarbejdets Fremmes væveskole i Odense. Som interesseret i emnet tekstildesign, såvel håndværks- som fabriksmæssigt, rejste S. i 1950'erne til Tyskland og Schweiz med henblik på videreuddannelse. Hun fulgte undervisningen på tekstilingeniørskolen i Krefeld og frekventerede samsteds et af Tysklands store atelierer for mønster- og patrontegning: Schnitzler & Vogel. I Schweiz arbejdede S. også på et mønsteratelier og fik således et grundigt kendskab til disciplinerne mønster-tegning, patrontegning og korthugning, dvs. hele den arbejds-gang, som en tekstilfabrik havde brug for når en mønsterskitse skulle omsættes til fabriksmæssig vævning. Sine erfaringer udnyttede S. i en stor udstrækning på den linnedvarefabrik som hendes familie havde forestået i flere generationer: A/S Carl Flensburg & Sebbelov, Kastrup. Samtidig fortsatte S. som håndvæver og nåede i løbet af 1960'erne også at uddanne lærlinge i faget.

Som medlem af bestyrelsen for stoftrykker- og væverlauget fra 1963 - som formand 1965-73 - arbejdede S. ligesom sin forgænger og læremester Paulli Andersen med uddannelsesproblemer inden for væverfaget da dette på grund af for få personer i kombinationen mester/svendelærlinge ikke kunne opnå ligestilling med andre håndværkerfag som havde folk i uddannelse. Med S. som initiativtager gennemførtes i stof-

trykker- og væverlaugets regi en lang række teorikurser inden for faget. På nogle af dem var S. selv lærer. - I en periode i midten af 1960'erne havde S. sit virke som værkstedsleder hos Paula "Trock på „Spindegården“ i Askov - og det var S.s ekspertise og overblik der blev trukket på da Spindegården - denne institution i dansk håndværks- og tekstilhistorie - i 1970 blev overtaget af Hanne "Vedel i Åbenrå. - En stor del af S.s produktion i form af såvel mønster-tegninger som færdige tekstiler vil forblive anonym, idet S. var mere optaget af at virke som rådgiver og igangsætter i de virksomheder og fagkredse hvor hun færdedes, end af at få sit eget navn frem. Klassiske geometriske mønstre i drejsteknikker, enkle duge hvis mønster-virkning ligger i farveaf-stribningen og - som en tredje kategori - flerfarvede dækketøjer i en damasklignende teknik vi-des at være blandt de ting hun tegnede for firma-et Carl Flensburg & Sebbelov. Nogle eksempler findes i det materiale fra fabrikken som ved den- nes lukning i 1973 overgik til Dansk folkemu-seum, Nationalmuseet. S. følte sig forpligtet til - som andre i familien for hende - at skabe gedig- ne brugsting for den store og meget bredt sam- mensatte kundekreds som fabrikken havde er- hvervet sig i sin snart hundredårige historie. S. virkede også for Dansk Plyds- og Møbelstoffa- brik og var kunstnerisk rådgiver for firmaet Neckelmann i Silkeborg. Af større udstillinger kan nævnes: Snedkerhuset, Kbh. 1966. Som dækketøjstegner fik S. fem guldmedaljer ved Ca- lifornia State Exposition and Fair 1969-72. - Takket være sine nære forbindelser og kendskab til såvel håndværk som fabriksfremstilling fik S. stor betydning som formidler imellem to tekstil- områder. Hun var talsmanden for at de unge væ- vere skulle sætte sig ind i tekstilindustriens ar- bejds-gang og maskinernes særlige krav til møn- stertegning. Øjnede S. talent arbejdede hun ihærdigt på at åbne vejen for vedkommende. Adskillige af de folk som S. har været med til at sætte i gang hører nu til eliten af danske vævere og designere. - Trods svindende kræfter på grund af en fremskreden sukkersyge var S. i stand til at yde andre denne sin særlige form for støtte helt til det sidste.

Aksel Dahl i Dansk kunsthåndværk XXXIX, 1966-67 77f. Henrik Sten Møller i Politiken 11.11.1966.

Bodil Wieth-Knudsen

Sebbelov (Sebbelov), Holger, 1866-1950, fabri- kant. * 26.2.1866 på Saltø, Karrebæk sg., † 1.2.1950 i Gentofte, begr. i Karrebæk. F: gods- forvalter Ferdinand Nicolai S. (1833-1900, ~ 2°

Sebbelov, Holger

1877 med Julie Augusta Nielsen, 1856–1928) og Golla Emilie Wilhelmine Bodenhoff (1838–76). Ugift.

Efter konfirmationen kom S. 1880 i lære hos firmaet Carl Flensburg & Sebbelov der var grundlagt året i forvejen af fabrikant Carl Carsten Flensburg (1850–1944) og S.s farbror, grosserer Jørgen Valdemar Sebbelov (1835–97). Her avancerede han 1892 til prokurist og blev 1897 medindehaver og egentlig leder af virksomheden der udviklede sig til en af landets førende inden for den finere tekstilindustri (linnedvarer, møbel- og dekorationsstoffer). Tidligt erhvervede S. ry som en dygtig tekstilfabrikant, men samtidig tog han sig flittigt af almene faglige spørgsmål, navnlig efter at han 1910 var valgt ind i Tekstilfabrikantforeningens bestyrelse hvor han 1918 (–27) afløste K. C. Bloch som formand. Allerede i dennes sidste tid havde S. i sin egenskab af næstformand haft den daglige ledelse af foreningen, og i de følgende år blev han i stedse højere grad draget ind i efterkrigstidens omfattende organisationsarbejde. Han var bl.a. medlem af Industrirådets stående udvalg, af Industriforeningens repræsentantskab, af bestyrelsen for Fællesrepræsentationen for dansk industri og håndværk, af Erhvervenes rådgivende udvalg, af bestyrelsen for Teknologisk institut, af Toldrådet, af Industrifagernes forretningsudvalg, af erhvervsministeriets industriudvalg og af Arbejdsgiverforeningens hovedbestyrelse. Han gik op i disse hverv med stor iver og samvittighedsfuldhed og deltog jævnligt i den offentlige drøftelse af handelspolitiske og socialpolitiske problemer hvor han ikke alene talte tekstilindustriens sag, men i det hele lagde an på en bredere industripolitisk linie. Han var en energisk og myndig organisationsleder, men de store krav som stilledes til hans arbejdskraft, og som han beredvilligt gik ind på, undergravede hans helbred, og i årene 1926–27 afviklede han de fleste af sine tillidshverv. Han udnævntes ved denne lejlighed til æresmedlem af Tekstilfabrikantforeningen. Det lykkedes S. at genvinde sit helbred, og selv om han siden kun i mindre grad tog del i organisationslivet bevarede han dog tilknytningen til tekstilbranchen gennem sit mangeårige formandskab for den danske væveskole (1919–43) og Tekstilindustriens ulykkesforsikring (1924–45) ligesom han i en årrække sad som bestyrelsesmedlem i den internationale tekstilfabrikantsammenslutning (1925–33). Fra sine unge år var S. politisk tilknyttet de konservative (medstifter af Det unge højre 1890), men nærmede sig med sine liberalistiske synspunkter i sine senere år til Venstre. Gennem hele sit liv var han en ivrig sportsmand (rosport og atletik), og også på dette område ydede han en

væsentlig organisatorisk indsats, bl.a. som formand for Roklubben Skjold og Dansk forening for rosport og mangeårigt medlem af Dansk idrætsforbunds ordens- og amatørudvalg (1899–1927). For sit arbejde her modtog han flere hædersbevisninger. – R. 1920. DM. 1941. □Foto.

Interviews i Dagens nyheder 18.2.1936 og Børsen 26.2. s.å. – Torkil Baumgarten: Borgerlige familier, 1910–16 77–122. L. Brahe Christensen: Carl Flensburg & Sebbelov 1879–1954, 1954 især 32–54. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen (P. Koch Jensen)

Sebelien, John Robert Francis, 1858–1932, kemiker. * 28.4.1858 i Kbh. (Petri), † 26.7.1932 i Kingston, England, urne på Vestre gravlund, Oslo. F: tømrermester Johann Louis S. (1829–98) og Dorothea Catharina Johanna (kaldet Margarethe Sophie) Grude (1826–1915). ~ 30.6.1887 i Kbh. (Holmens) med Johanne Prosch, * 4.11.1857 i Kbh. (Frue), † 9.2.1936 i Oslo, d. af fuldmægtig ved Kbh.s søassuranceforening Peter Carl Jessen P. (1819–1905) og Augusta Henriette Hagen (1820–91).

S. blev student 1875 fra latin- og realskolen på Værnedamsvejen, cand.phil. 1876 og cand.polyt. i anvendt naturvidenskab (dvs. kemiingeniør) 1881. Han blev straks efter eksamen ansat som assistent ved landbohøjskolens kemiske laboratorium og udarbejdede her en besvarelse af universitetets prisopgave for 1881–82 der krævede en historisk og kritisk undersøgelse af bestemmelse af grundstoffernes atomvægte (dengang kaldt atomtal), og for sin besvarelse modtog han 1883 universitetets guldmedalje. Besvarelsen blev året efter (noget omarbejdet) udgivet på tysk. Allerede fra skoletiden havde S. vaklet imellem interessen for de biologiske og de eksakte fag, og han søgte 1883 over til det nyoprettede forsøgslaboratorium på landbohøjskolen, hvor N. J. "Fjord lærte ham agrikultur- og mejerikemi. I 1885 studerede han fysiologi og fysiologisk kemi hos Olof Hammarsten i Uppsala, gennemgik samme år hos Th. R. "Segelcke et kursus i mejerilære og blev 1885 docent i mejerikemi ved Ultuna lantbruksinstitut i Sverige. Her trivedes han ikke rigtigt, og han flyttede 1889 til Ås i Norge som lærer i kemi og fysik ved Den høiere landbrugsskole. Da denne i 1898 blev omdannet til Norges landbrukshøjskole fik han prædikat af overlærer, og 1914–28 var hans stilling professor i kemi. Han kom således til – på meget positiv måde – igennem en længere årrække at præge agrikulturkemiens udvikling i Norge. Som lærer blev han betegnet som fremragende, og hans undervisning blev kaldt afvekslende og instruktiv.

S.s forskningsmæssige interesse lå først og fremmest inden for mejerikemien, men i Ås begyndte han også at interessere sig for gødningsstoffer, både naturlige og kunstige, og dette førte ham også ind på analytiske arbejder. Han skrev adskillige lærebøger hvoraf kan fremhæves *Lærebok i uorganisk kemi til brug for studerende*, 1910 og en mindre *Lærebok i kemi til brug for landbrugsskoler m.v.*, 1912 (3. opl. 1920) samt *Læren om de saakaldte kunstige gjødningsmidler*, 1907 (2. udg. 1916). Han arbejdede også med historisk-kemiske emner; således publicerede han undersøgelser om voksnet i Osebergskibet (Tidsskr. for Kemi, 1913), *De forhistoriske bronzers sammensætning og oprindelse* (Forh. i Vidensk. selsk. i Kria. 1923) og *Det gamle furutømmer i kong Øisteins havneanlegg ved Agdenes*, 1929. Han deltog ofte og med let pen i dagbladsdebat, og han, der var blevet norsk statsborger 1909, indtog ofte i dansk-norske diskussioner (bl.a. om Grønlands-sagen) et meget norsk standpunkt. Ved S.s afgang i 1928 skrev hans efterfølger Johs. Lindeman om ham bl.a.: „Sebelien var dansk, men han er norsk, norsk statsborger og norsk patriot, kanskje bedre enn mangan innfødt“. – S. blev 1892 medlem af Videnskabs selskabet i Kristiania og var Norges delegerede ved flere internationale kongresser. – R. 1922. □To mal. af Harald Bruun ca. 1925 (det ene på Norges landbrukshøiskole), efter sidstnævnte kopi af H. L. Mohr. Foto.

Bibliografi i Stig Veibel: *Kemien i Danm.*, II, 1943 394–98. – M. Popp i *Biedermanns Zentralblatt für Agrikulturchemie* XLII, Lpz. 1913 358f. Johs. Lindeman i *Tidsskr. for kjemi og bergvæsen* VIII, Oslo 1928 73f; XII, 1932 101f. Ole Hersoug i *Tidsskr. for det norske landbruk* XXXIX, Oslo 1932 260f. Ugeskr. for landmænd LXXVII, s.å. 511. Vort landbrug LI, s.å. 483

E. Rancke-Madsen

Seber (Sever), Peder Hansen, ca. 1500–58, prælat. * ca. 1500, † 9.10.1558 i Lund, begr. i domkirken. F: formentlig møntmester i Malmø Hans S. (Sever).

S. var 1523 magister og kannik i Lund, vel med Burlöv som præbende; kirken her har en alterkalk mærket med samme (adelige?) våben som hans segl. 1 sept. 1523 ledsagede han ærkedegnen Niels Cortsen til Rom for at skaffe Aage *Sparre pavens bekræftelse som ærkebiskop. Af en her bevilget supplik om et „evigt Vikariat“ ved domkirken ses at han havde subdiakonvielse. Jan. 1525 sendte Niels Cortsen ham hjem, vel med meddelelse om at Jørgen *Skodborg var udnevnt til ærkebiskop. Alligevel overdrog Frederik I og det verdslige rigsråd i aug. 1526 Aage Sparre embedet, og hvis dennes opgørelse over de store udgifter han havde haft i Rom og hjem-

me virkelig er fra 1526 må han på ny have sendt S. til Kurien, nu forsynet i Augsburg med 5000 dukater der var deponeret hos Fuggerne. Muligvis er dog regnskab fra 1532. Da var S. i alt faldt Sparres „prokurator“ i Rom. Da han nu opnåede en overenskomst med Kardinal de Ceci, der stadig opretholdt sit krav på „pension“ af Lunds ærkestol mente han at Sparres udnævnelse var sikret. Efter hans forhastede meddelelse herom „oplod“ Sparre med kapitlets samtykke embedet til Torben *Bille († 1552) som nu pålagde S. at udvirke pavens stadfæstelse heraf; men heller ikke dette lykkedes.

Efter reformationen hørte S. til de katolsksindede kanniker som voldte F. *Vormordsen og Peder *Laurentsen bryderi, og da han 1540 fik kantoprælaturen stod han som oppositionens leder. Som kantor måtte han imidlertid 1540 stadfæste det forlig med Malmø der gav byen råderet over kapitlets ejendomme der; og i V.-Skävlinge hvis patron han var sad Malmøreformatoren Claus *Tøndebinder som sognepræst. 1541 forlangte Christian III at Lunds kapitel skulle kræve de 5000 dukater tilbage som S. igen havde deponeret hos Fuggerne da han forlod Rom. Han sendtes så til Augsburg og fik virkelig pengene udleveret, men kapitlet måtte derefter „forære“ kongen dem. – Antagelig er S. forfatter eller i hvert fald medforfatter til det i høj grad tidsinteressante, store indlæg til kongen hvori kapitlet nægtede at deltage i en „religionsdisputation“ med universitetets teologer og underskrive deres tæser om messen, nadveren og præsteembedet. Men nov. 1544 måtte S. og to kanniker møde frem i Kbh. og deltage i en otte dages „disputation“ i kongens og rigsrådets nærværelse. Trods sin lærdom og trods kravet om tolerance måtte han vel nu godkende luthersk lære; men endnu 1545 indbød Vormordsen kapitlet til „disputats“ om nadveren, og lutheraner af hjerte blev vel S. aldrig. – 1546 fik han kgl. brev på tre vikarier i „Kraftkirken“ i Lunds domkirke, og 1550 blev han forstander (provst) for „det store præstegilde“ i Lund som han gav nye statutter hvorved bl.a. forpligtelserne til messelæsning bortfaldt. Året før sin død bekræftede S. som eksekutor i boet efter borgmester J. *Kock og hans enke Sidse Cortsdatter (S.s frænde) deres store donationer til fattige og skolen i Malmø.

Acta pontificum Danica, udg. Alfr. Krarup og Johs. Lindbæk VI, 1915. – Danske mag. V, 1751 260–73. Casper Brochman sst. VI, 1752 38. C. Sonnenstein Wendt i *Kirkehist. saml.* 2.r.II, 1860–62 222f. Monumenta hist. Danica, udg. H. F. Rørdam 2.r.II, 1887 229 232 244 274 394 398 407 417. Gösta Johannesson: *Den skånska kyrkan och reformationen*, Lund 1974 = *Skånsk senmedeltid och renässans* I.

J. Oskar Andersen*

Secher

Secher

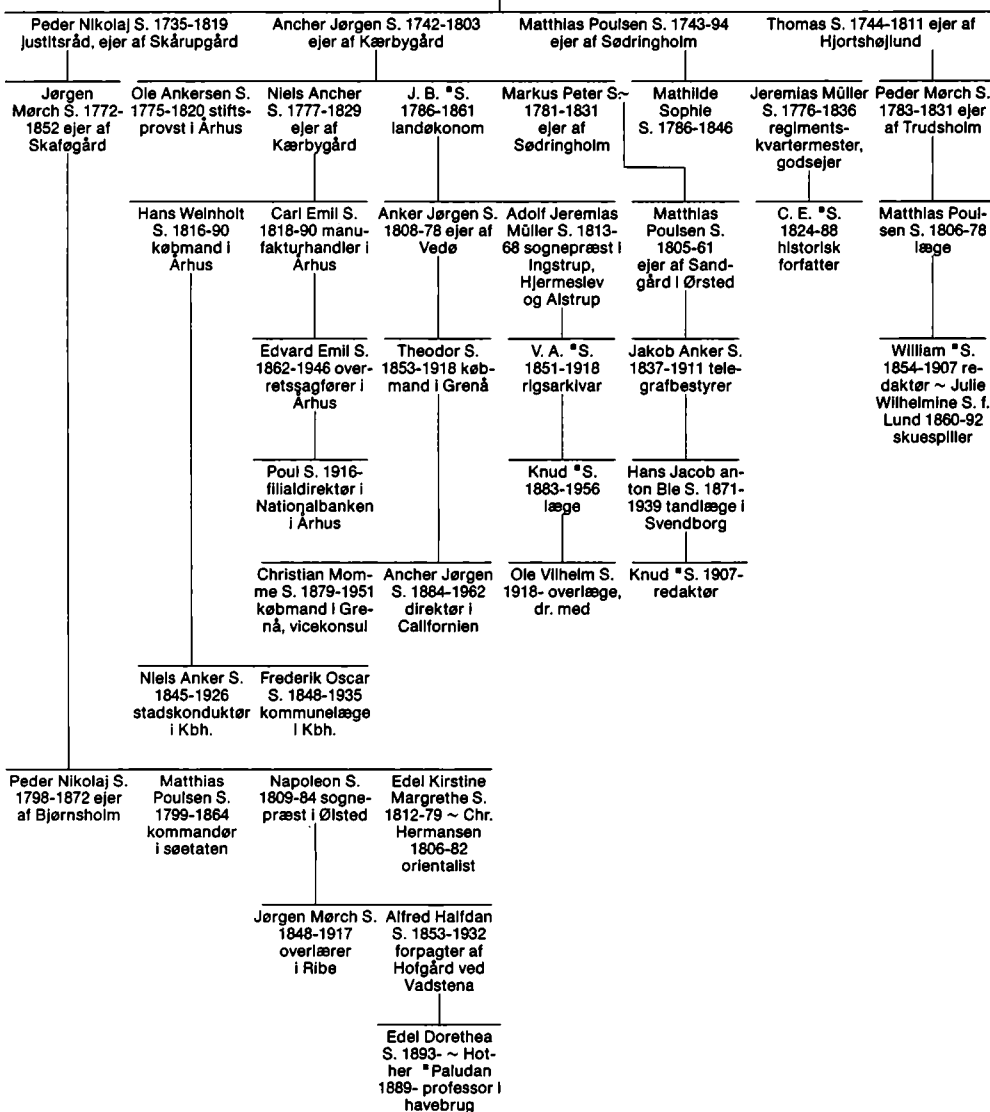
Slægten S. stammer formentlig fra Ebeltoft men føres med sikkerhed kun tilbage til Niels Michelsen S. (-1704) der 1692 tog borgerskab i Århus. Han var far til sognepræst Niels Nielsen S. (1704-68).

V. A. Secher: Medd. om slægten Secher (Siker), 2. udg. ved Knud Secher, 1939 og tilføjelser ved Ole Secher 1979.

Secher, Carl Emil, 1824-88, historisk forfatter. * 3.5.1824 på Williamsborg, † 29.6.1888 i Kbh. (Matth.), begr. sst. (Ass.). F: regimentskvartermester, godsejer, senere told- og konsumtionsunderbetjent i Helsingør Jeremias Müller S. (1776-1836) og Margrethe Agnete Grotum Secher (1785-1871), ~ 24.12.1858 i Kbh. (Trin.) med Bøye Line Kirstine Rasch, * 10.3.1825 i Kbh. (Trin.), † 5.12.1908 på Frbg., d. af kopist i rentekammeret Bøye R. (ca. 1775-1825) og Sophie Frederikke Lundstrøm.

Hans H. Worsøe

Niels Nielsen Secher 1704-68 sognepræst i Udbyneder og Kastbjerg, ejer af Sødrringholm

S. tog skolelærereksamen 1843 og blev 1846 student privat, studerede filologi og tog 1858 magisterkonferens i nordiske sprog. Han var stærkt påvirket af N. M. *Petersen og delte hans skandinaviske sympatier; han var 1865 medstifter af nordisk samfund, i sin retskrivning ivrig purist. I mange år virkede han som lærer i svensk og oldnordisk ved kursus for almuelærere. Imidlertid var han 1850 blevet stipendiarius i gehejmearkivet og blev siddende i denne underordnede og slet lønnede stilling til han efter C. F. *Wegeners afgang som gehejmearkivar blev assistent i kongerigets arkiv 1883. Han var en usædvanlig flittig mand, og hans stilling gav ham adgang til kilder der dengang var vanskeligere tilgængelige for ikke-arkivfolk end nu. Han samlede et stort og broget materiale til dansk historie og udnyttede det i en mængde artikler og afhandlinger i aviser, tidsskrifter og leksikalske værker samt i adskillige selvstændige bøger. Hovedarbejderne er teksten til F. Richardts *Prospecter af danske Herregaarde IX–XX* (1857–68; teksten til de første otte bind af Tyge Becker) og *Danmark i ældre og nyere Tid I–III*, 1874–76 der behandler Kbh.s og en række købstæders herregårdes historie og giver en oversigt over samfundslivet og sæderne i Danmark. Et stort stof er samlet her, men uoverskueligt og ujævnt behandlet, og arbejdet skæmmes af S.s rent monomane aversion mod enevældens konger. Noget mindre skarpt træder disse ulemper frem i S.s bidrag til den af J. T. A. Tang ledede fortsættelse af L. C. Müllers Danmarkshistorie hvori han skrev det meste af 6. bind, *Danmark-Norge under Enevælden*, 1884. S. påbegyndte 1852 en udgave af Paulus Helies samlede skrifter, men den strandede med 1. bind 1855; derimod besørgede han 1867–72 2. udg. af N. M. Petersens Bidrag til den danske Literaturs Historie I–V.

Selvbiografi i V. A. Secher: Medd. om slægten Secher (Siker) 2. udg., 1939 324–27. – A. Thiset i Fra arkiv og museum 2. serie 1, 1916–25 58f.

Povl Engelstoft*

Secher, Jacob Bergh, 1786–1861, landøkonom. * 12.10.1786 på Kærbygård, Kasted sg., † 16. 7.1861 på Vedø, begr. i Koed. F: proprietær Ancher Jørgen S. (1742–1803) og Anne Marie Mørch (1750–99). ~ 11.12.1807 i Ålsø med Inger Kirstine Jørgensen, * 1.11.1788 på Rosenholm, † 3.6.1826 på Vedø, d. af forpagter på Rosenholm, senere ejer af Katholm Jens J. (1754–1830) og Karen Kirstine Sørensdatter Møller (1765–1822).

S. blev student 1803, privat dimitteret, og stude-

rede en tid jura, men opgav det for at hellige sig landbruget, og fra tid til anden ejede han flere ejendomme, således Marienborg ved Horsens og Katholm i Randers amt. Han skildres som en særdeles dygtig landmand, men under 1820ernes landbrugskrise kom han som så mange af sine standsfæller i vanskeligheder og måtte opgive sin ejendom, Katholm, der overtoges af statsgældsdirektionen. 1825 forpagtede og 1835 købte han gården Vedø ved Kolindsund hvor han levede til sin død. S. valgtes 1841 til stænderdeputeret og mødte ved stænderforsamlingerne i Viborg 1842, 1844 og 1846. Fra 1828 var han tiendekommissær og fra 1844 medlem af Randers amtsråd. – 1818 og 1819 skrev han i Landoeconomiske Tidender (VIII og IX) artikler om gødningens anvendelse og om staldfodring, og 1820 skrev han i Nye landoeconomiske Tidender (II) en afhandling imod rentefodens frigivelse. 1821 udgav han *Noget om Aarsagerne til Landmandens nærværende Forfatning*, et ved sin kritik af regeringsforanstaltninger frimodigt lille skrift i hvilket han hævder at årsagen til landbrugskrisen for en væsentlig del må søges i skatternes højde, tolden på landbrugets nødvendighedsartikler, den stigende arbejds løn, de voksende udgifter til fattig- og skolevæsen i forbindelse med uheldige bestemmelser vedrørende ordning af landmændenes gældsforhold. – Krigsassessor 1814. □ Træsnit i form af silhouet 1865.

Otto Jørgensen: Jens Jørgensen og Karen Kirstine Møller til Katholm og Tyrregården i Følle, 1918 66–70. V. A. Secher: Medd. om slægten Secher (Siker), 2. udg. 1939 233–50.

Aksel Milthers*

Secher, Julie, se **Secher, William**.

Secher, Knud Iver Assens, 1883–1956, læge. * 2.8. 1883 på Frbg., † 19.2.1956 i Gentofte, urne på Bispebjerg kgd. F: arkivassistent, senere rigsarkivar V. A. *S. (1851–1918) og Juliane M. Assens (1853–1927). ~ 14.5.1915 i Kolding med Yrsa Laursen, * 9.11.1891 i Kbh. (Johs.), † 27.11.1979 i Ordrup, d. af bankkasserer, senere bankdirektør i Kolding Vilhelm Herman L. (1861–1934) og Ingeborg Drewsen (1865–1950).

S. blev 1902 student fra Nykøbing F. og 1909 medicinsk kandidat. Efter at have været reserve-læge ved Ålborg amts og bys sygehus, ved Moabitenkrankenhaus i Berlin samt haft tjeneste ved Skt. Johannesstiftelsen var han 1912–14 assistent ved universitetets farmakologiske institut, hvor han udarbejdede sin disputats, *Coffeins og beslægtede Stoffers Indflydelse paa den tværstribede Muskulatur*, som han forsvarede 1913. 1915–17

var han prosektor ved Patologisk-anatomisk institut og 1917–21 reservelæge ved Kommunehospitalet. Fra 1921 (–53) var han overlæge ved Bispebjerg hospital og fra 1938 professor ved den kliniske praktikanterundervisning. 1923 indførte han som den første sanocrysin ved tuberkulosebehandling på basis af professor H. Möllgaards eksperimentelle undersøgelser og behandlede i dec. 1924 de første patienter i London og foretog i febr.-marts 1925 en foredragsrejse i USA angående denne behandling. Ud fra tanken om mulig tuberkulos årsag til leddegigt gik S. også ind for behandling af denne sygdom med sanocrysin; udgangspunktet var ikke rigtigt, men denne guldsaltbehandling har senere vist sig at være et effektivt middel ved denne invaliderende sygdom. Han gjorde en stor indsats inden for gigtbehandlingen og publicerede talrige artikler i medicinske tidsskrifter samt en del bøger, således *Treatment of Tuberculosis with Sanocrysin and Serum (Möllgaard)*, 1926, *Traitement de la tuberculose par la Sanocrysin*, 1932 (2. udg. 1933) og *Traitement des maladies rhumatismales par la Sanocrysin*, 1932 (2. udg. 1934). I senere arbejder fremhævede han vitaminbehandlingens betydning over for komplikationer under guldsaltbehandling. Som universitetslærer var han en inspirerende og dygtig pædagog, som hospitalslæge varmhjertet og impulsiv.

Foruden for den kliniske medicin har S. vist stor interesse for gymnastik og idræt. 1912–16 var han formand for Akademisk roklub og 1927–39 for Danske studenters roklub og stiftede 1917 Danske studenters idrætsråd hvis formand han var til 1922. Han gjorde meget for sund idræt, kontrol med de unge under træning og ved konkurrencer. 1918 blev han medlem af Dansk idræts-forbunds hovedbestyrelse og arbejdede her for obligatorisk lægeundersøgelse af idrætsdyrkere. Han var medredaktør af *Gymnastisk Tidsskrift* 1918–19. Han udgav *Idrættens Hygiejne*, 1919 (svensk, hollandsk og islandsk udgave), *Idrættens interne Medicin*, 1923 og *Kvinde og Mand* (sammen med P. Bahnsen), 1927, redigerede endvidere 1931 *Ligbrændingens Historie i Danmark*, 1937 (sammen med Bj. Drachmann) *Haandbog i Livsforsikringsmedicin* og 1934 *Medicinske Tal*. 1921 (og senere) var han redaktør og medudgiver af *Klinisk Ordbog*. 1945 skrev han *Nobelpristageren Johannes Fibiger* om sin gamle chef og 1955 *A. D. Jørgensen og V. A. Secher*. 1920 blev han anden, 1926 første læge ved Statsanstalten for Livsforsikring, 1932 medlem af den permanente internationale komité for studiet af livsforsikringsmedicin. Fra 1922 var han medlem af bestyrelsen i Dansk ligbrændingsforening og formand fra 1923. Han har skrevet for-

slag til loven om ligbrænding 1931, *Ligbrænding i Danmark 1881–1956*, 1956. 1917 blev han æresmedlem af Danske studenters roklub, 1927 af Chicago Tuberculosis Society, 1930 af Svenska eldbegængelsesforeningen, 1931 af The Cremation Society of England, 1934 korresponderende medlem af Grossdeutscher Verband der Feuerbestattungsvereine. 1936 stiftede han Foreningen for familien Secher og har fungeret som formand. 1939 udgav han 2. udgave af *Meddelelser om Slægten Secher (Siker)* samlede af dr. juris V. A. Secher. – Sønnen **Ole Vilhelm S.**, * 6.3.1918, uddannede sig til narkoselæge og disputerede 1952 med *Æters perifer virkning*. Efter uddannelse i det sig hastigt udviklende narkoseområde ved amerikanske universiteter blev han overlæge ved Rigshospitalets første anæsthesiafdeling 1953, professor i anæsthesiologi ved Kbh.s univ. 1964. Ved siden af sit hospitalsarbejde og studentundervisning har S. talrige gange for WHO været udsendt til lande verden over som sagkyndig og kursusleder. Han var ligesom faderen en flittig publicist af videnskabelige og historiske studier. Her kan nævnes *Den anæsthesiologiske behandling af fødende og børn*, 1966 (3. udg. 1976), *Dansk bibliografi over anæsthesiologisk apparatur*, 1968, *Physical and chemical data on anaesthetics*, 1971 samt en række studier over de forskellige narkoseformers indførelse i Danmark og om blodtransfusioners indførelse. – R. 1931. DM. 1942. □ Mal. af K. O. Hilkie, 1931. To raderinger af Aksel Jørgensen. Karikatur af G. Østerberg. Relief 1953 (Bispebjerg hosp.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1914 135–37. – V. A. Secher: Medd. om slægten Secher (Siker), 2. udg. 1939 303f. Studentertale MCMII, 1927 77f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Egill Snorrason (Axel Borgbjærg)

Secher, Knud Skyum, * 1907, chefredaktør. * 31. 7.1907 i Sørup ved Svendborg. F: tandlæge Hans Jacob Anton Bie S. (1871–1939) og Anna Mehline Kristine Skyum (1877–1960). ~ 18.7. 1944 i Stockholm (b.v.) med Helen Hendeliovitz, * 4.2.1910 i Königsberg, Tyskland, d. af grosserer Lipko H. (1880–1968) og Bertha Sackin (1879–1922).

Efter realeksamen fra Svendborg statsskole 1924 og en tid som kontorelev begyndte S. at læse til lærer på Skårup seminarium. Men det var ikke sagen, og han blev 1926 journalistelev på den konservative Svendborg Amtstidende. Dermed havde han fundet sin livsbane omend han i de tidlige ungdomsår drømte om en fremtid som digter. Han udsendte fra slutningen af tyverne en række lyrksamlinger og romaner med moti-

ver fra tidens idé-debat, men kun én af disse bøger mindes han efter eget udsagn „med en vis glæde og stolthed“, nemlig den sidste: *Digte fra disse Dage*, 1942 hvis baggrund er besættelsens nationale brydninger. Hans lille sang *Pige, fortæl mig et eventyr* fra 1927 erobrede sig dog med Eiler Krahn's melodi varig popularitet. – Fra Svendborg Amtstidende kom S. 1928 til venstrebladet Tidende i Nakskov. Her befandt han sig så dårligt at „digteren og bohemen for en stund sejrede over journalisten“, og 1929 brød han op for at slå sig igennem som fri skribent i Kbh. Han forsøgte sig i diverse litterære genrer, men genoptog 1931 journalistikken som redaktør af Vordingborg Avis, en aflægger af den konservative Næstved Avis. Hans politiske interesse blev her vakt for alvor. Allerede i Nakskov havde han fattet stærk sympati for den opadstigende konservative stjerne J. *Christmas Møller – ironisk nok især pga. de bestandige angreb Tidendes redaktør udsatte denne for i sine ledende artikler som S. læste korrektur på. I Vordingborg blev han nu formand for Konservativ ungdom og stiftede personligt bekendtskab med Christmas Møller og Poul *Sørensen, det andet af „mine to idoler“ som han har kaldt dem. 1933 vendte han tilbage til hovedstaden som medarbejder i Berlingske Tidendes redaktionssekretariat, blev senere politisk referent og ledsagede Christmas Møller på mange modrejser.

1936 knyttedes S. som rigsdagsmedarbejder til den konservative Fyens Stiftstidende. Det blev en livslang forbindelse. I den politiske journalistik fik han sit eget ansigt som våbendrager for Christmas Møller der var valgt i stiftstidendes hjemby Odense, og navnlig som talsmand for ungtkonservatismen som han fandt var et bolverk mod – som han skrev – den planøkonomi og de halvmarxistiske metoder der „æder sig som en langsomt virkende gift ind i folkelegemet“. Han forfattede flere kampsange til KU. I forfatningssagen støttede han og hans blad fra første færd Christmas Møller. Da denne efter besættelsen april 1940 pressedes ud af rigsdagspolitik blev S. hans daglige kontaktperson til livet på Christiansborg indtil Christmas Møllers illegale rejse til England 1942. Ved tyskernes totale magtovertagelse 29.8.1943 var S. blandt de danskere der interneredes i Horserødlejren, blev frigivet i oktober og tog jan. 1944 til Sverige. Her udsendte han s.å. bogen *Kampen utan vapen* om dansk besættelsespolitik indtil 29. august. Fra Stockholm informerede han efter aftale med Poul Sørensen Christmas Møller i London om udviklingen i Danmark og især i det konservative folkeparti i en bestræbelse på at holde så tæt kontakt som muligt mellem de konservative

hjemme og deres store navn ude. Han skrev bogen *Christmas Møller* der 1945 udkom i Danmark. Den tegner et situationsbestemt billede af „en politiker med både et socialt og et nationalt ansigt. En politiker, der helt og fuldt er barn af sin tid. En politiker, for hvem folk og fædreland er mere end slagord“, men dens næsten ubetingede beundring hindrer en dybere analyse af Christmas Møllers sammensatte personlighed. 1945 udkom også i Danmark *De danske Flygtninge i Sverige* som S. sammen med journalistkollegaen Per Møller havde skrevet på opfordring af den danske gesandt i Stockholm under krigen Johan C. W. *Kruse.

Ved befrielsen maj 1945 genoptog S. sin virksomhed som Fyens Stiftstidendes Københavns-korrespondent, men udnævntes s.å. til bladets medredaktør og 1946 til ansvarshavende chefredaktør. I Odense blev hans hovedopgave at vende en udvikling der havde medført at venstrebladet Fyns Tidende under redaktør S. P. *Qvist trængte frem i byen på stiftstidendes bekostning. S. lagde vægt på en udbygning af lokalstoffet og en politisk dækning der imødekom orienteringsbehovet hos de mange socialdemokrater der abonnerede eller var potentielle abonnenter på avisen – en linie der iøvrigt svarede til hans af Christmas Møller prægede opfattelse af konservatismen som en folkebevægelse. Også kulturstoffet skulle plejes så stiftstidende kunne holdes op mod københavnerpressen. S. var selv udover sin virksomhed som lederskribent bladets faste teateranmelder så længe han var chefredaktør. Da han 1975 fratrådte denne post var stiftstidendes oplag – i runde tal – steget fra 24 500 i 1945 til 51 000 mens de tilsvarende tal for tidende var 29 500 og 27 500. Stiftstidendes dominans markeredes klart ved fusionen mellem de to aviser 1970, gennemført først og fremmest af tidendes bestyrelsesformand Erik *Eriksen. S. var imod fusionen ud fra hensynet til stiftstidendes konservative baggrund, men i hans seneste år som chefredaktør var han med til at udforme redaktionelle bestemmelser der præciserede stiftstidendes uafhængighed af partier og organisationer. Siden 1975 har han været knyttet til bladet som anmelder, kronikør og kommentator.

1946–58 var S. medlem af Odense byråd hvor han især beskæftigede sig med kulturelle opgaver, bl.a. som formand for biblioteks- og museumsudvalgene. I den sidste egenskab tog han initiativet til oprettelsen af Carl *Nielsen-museet i komponistens barndomshjem i Nr. Lyndelse. Han var 1951–59 næstformand i foreningen for den konservative presse i Danmark og dens formand 1959–77, var formand for Ritzaus Bureau 1967–71 og sidder siden 1976 i pressens berigti-

Secher, Knud

gelsesnavn. Han har altid været fodboldentusiast og var 1955–76 formand for Odense boldklub. Fra hhv. 1972 og 1981 er han formand for Odense turistforening og De samvirkende fynske turistforeninger. 1982 udnævntes han til æresmedlem af Odenses konservative vælgerforening og af Dansk konservativ presseforening, tidligere forening for den konservative presse. – I sit otium har S. skrevet et par bøger. I *De borgerliges borgerkrig*, 1976 udtrykker han angst for dansk demokratis skæbne, og finder det ulukkeligt at de borgerlige partier ikke kan samarbejde. Han kritiserer navnlig de førende konservative politikere i 70ernes begyndelse og konkluderer at der er behov for ét samlet, liberalt borgerligt parti. *De andre og lidt om mig selv*, 1977 er en erindringsbog. – R. 1953. R¹. 1961. □Foto.

K. S. i Pressehist. årbog 1971, 1972 73–79. Samme: *De andre og lidt om mig selv*, 1977. Interviews i Berl. aft. 24.7.1957 og Berl. tid. 30.7.1967. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Verner Jespersen

Secher, Ole, se **Secher, Knud**, 1883–1956.

Secher, Vilhelm Adolf, 1851–1918, arkivar, retshistoriker. * 17.8.1851 i Store Brøndum, Høllum hrd., † 8.9.1918 i Hellerup, urne på Græsted kgd. F: sognepræst, sidst i Ingstrup, Hjermslev og Alstrup, Adolf Jeremias Müller S. (1813–68) og Marianne Vilhelmine Elisabet Augusta Luise Rettmeyer (1824–93). ~ 21.9.1880 i Græsted med Juliane (Julie) Marie Assens, * 8.4.1853 i Sorø, † 24.10.1927 i Hellerup, d. af adjunkt i Sorø, senere sognepræst i Græsted og Mårum Rasmus Winther A. (1821–96) og Margrethe Krag (1820–1912). – Far til Knud *S. (1883–1956).

S. blev student 1869 fra Ålborg latinskeole og ansattes 1875 som assistent i Kongerigets arkiv. Efter 1876 at have taget juridisk embedseksamen arbejdede S. med retshistoriske emner og kunne 1885 publicere sin doktordisputats *Om Vitterlighed og Vidnebevis i den ældre danske Proces*. Samtidig søgte han, dog uden held, ansættelse som ekstraordinær docent i retshistorie ved Kbh.s universitet (1886). I disse år udfoldede han en omfattende publikationsvirksomhed, begyndende med nyudgivelsen af *Christian Vs danske Lov*, 1878 (med kommentarer påny 1891 og 1911) hvortil han siden føjede *Forarbejderne til Kong Kristian Vs Danske Lov*, 1891–94, s.m. Chr. Støchel. Tillige forelå 1881–86 den af S. tilvejebragte *Samling af Kongens Rettertingsdomme 1595–1614* og endelig begyndte han fra 1887 den monumentale udgivelse af *Corpus constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre kgl. Bre-*

ve, Danmarks Lovgivning vedkommende 1558–1660 som først bragtes til afslutning 1918.

Imidlertid optoges S. fra 1880erne mere og mere af sin gerning som arkivmand. I det daværende Kongerigets arkiv kom han i et nært kollegialt forhold til fuldmægtig, senere rigsarkivar A. D. Jørgensen der sporede S. ind på arbejdsopgaver som blev af varig betydning for dansk arkivvæsen. Det gælder udviklingen af konserveringsvirksomheden og den tekniske kontrol af papirkvaliteter foruden udarbejdelsen af tilfredsstillende brugervejledninger i det ældre arkivmateriale. S. udarbejdede således en mønstergyldig vejledning i danske kancellis administrationshistorie som led i den første vejledende arkivregistratur der er udgivet af dansk arkivvæsen, *Danske Kancelli og de dermed beslægtede Institutioner 1513–1848*, 1886 (= Medd. fra det kgl. Gehejmeark. 1883–85). Den er et skoleeksempel på den moderne opfattelse af arkivalierne som først og fremmest aflejringer af en historisk udviklet administrativ proces, m.a.o. forankret i det såkaldte proveniensprincip: Akterne skal forstås og derfor ordnes i deres historiske administrationskabte sammenhæng, og deres oprindelige ordning skal, hvis den er tilsløret eller forstyrret, så vidt muligt genskabes. S. har senere som den første danske arkivmand offentligt redegjort for proveniensprincippet som ordningsprincip for dansk arkivvæsen og som grundregel for alt videnskabeligt arkivarbejde (i Medd. fra det danske Rigsarkiv 1906–18). S. vedkendte sig at stå i gæld til normer og opfattelser som herhjemme allerede A. D. Jørgensen og Joh. Grundtvig repræsenterede. Teoretisk ligger S.s betydning derfor snarest i også at have formidlet samtidige strømninger og impulser fra udenlandsk arkivvæsen hvor man i samtiden gennemarbejdede bl.a. disse arkivteoretiske problemer. Nærmest er han efterhånden inspireret af hollænderne Muller, Feith og Fruins Handleiding voor het Ordenen en Beschrijven von Archieven (1898, tysk udg. 1905).

S.s begejstrede tilslutning til og kamp for disse moderne arkivprincipper markerer et afgørende brud med fortidens traditioner i dansk arkivvæsen og profilerer hans indsats som chef for provinsarkivet for Sjælland m.m. 1892–97 og som rigsarkivar 1903–15. Til en vis grad bragte konsekvensmageri og reformiver ham i modsætning til adskillige kolleger som vel navnlig havde svært ved at acceptere hans skråsikkerhed og stadige seen dem på fingrene i arkivarbejdet. Han var eller blev åbenbart også vanskelig at omgås. Der udviklede sig et modsætningsforhold mellem ham og A. D. Jørgensen hvilket forårsagede at S. 1897 trak sig ud af arkivvæsenet

og ad praktisk vej genknyttede sin forbindelse til juraen ved at søge embedet som herredsfoged i Lolland nørre herred. Herredsfogedtiden blev dog kun et intermezzo, idet S. ved rigsarkivar C. F. "Brickas død 1903 søgte og – selv om man fra arkivvæsenet havde peget på andre – også modtog udnævnelse til rigsarkivar. – Som arkivchef har S. ikke mindst understreget betydningen af forholdet mellem arkivvæsen og administration. Uden på nogen måde at forklejne forpligtelserne over for den historiske forskning og selv virksomhed som ikke mindst for at fremme offentlighedens benyttelse af arkivalierne til slægts- og lokalhistorisk arbejde så han nok arkivvæsenets vigtigste funktion som den at være forvaltningens behjælpelig med den administrative udnyttelse af aktmaterialet i arkiverne, ligesom han fandt at arkiverne overhovedet måtte lægge deres tyngdepunkt i opgaverne over for central- og lokaladministrationen. Dette synspunkt falder for så vidt godt i tråd med hans egen forskerposition som forvaltningshistoriker, om end han som rigsarkivar ikke nåede at realisere planer om udarbejdelse af fx egentlige kassationsplaner for den offentlige forvaltning. Selv om S.s efterfølgere som arkivchefer i bevidst modsætning til S. har understreget arkivvæsenets forpligtelser først og fremmest over for den historiske forskning, er det vel netop dualismen i arbejdsopgavernes prioritering over for henholdsvis forskning og administration som siden S. har præget det danske statslige arkivvæsen.

Sit vigtigste formål som rigsarkivar så S. utvivlsomt i at professionalisere den danske arkivmand og bidrog selv hertil ved offentligt at debattere arkivforhold og opdyrke faglige kontakter til udenlandsk arkivvæsen, især de nordiske og tyske arkiver. Uden slavisk at overføre tyske arkivprincipper til dansk grund var han i sin optagethed af teoretiske arkivproblemer en germanernes lærling. S. gennemførte i årene efter 1908 en i teknisk henseende tilfredsstillende ombygning til arkivbrug af Fr. IIIs biblioteks- og kunstammerbygning, men det skete ved en skånselsløs ødelæggelse af det måske fornemste arkitekturmindesmærke fra slutningen af 1600-tallet. Allerede da ombygningsplanerne kom frem blev de gjort til genstand for offentlig kritik, som S. besvarede i pjecen *Arkitekterne og Rigsarkivet*, 1908. 1914 måtte han imidlertid som en syg mand slippe tøjlerne, fire år før sin død. – S. var i sit liv en omstridt person, men de bedste af samtidens yngre generation forstod rækkevidden af hans indsats og har senere uforbeholdent udtrykt deres faglige anerkendelse heraf (Georg Saxild, Axel "Linvald"). – R. 1896. DM. 1908. K². 1910. □ Relief af R. Bøgebjerg (Rigsark.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1885 171–76. – Medd. om slægten Secher (Siker), 2. udg. ved Kn. Secher, 1939 264–301 (heri bibliografi). Kr. Erslev i Medd. om rigskart. med landsarkiverne 1906–15, 1920 75–77. L. Bobé: Livsdagen lang, 1947 144f. Kn. Secher: A. D. Jørgensen og V. A. S. Besættelsen af rigsarkivarrembedet 1903, 1955. Harald Jørgensen: Nord. arkiver, 1968 42–49. Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

H. Kargaard Thomsen (Axel Linvald)

Secher, William, 1854–1907, redaktør. * 17.1. 1854 i Kbh. (Trin.), † 18.2.1907 sst., begr. sst. (Ass.). F: læge Matthias Povlsen S. (1806–78) og Juliane Marie Timm (1818–91, ~ 1° 1845 med senere inspektør ved Viborg strafanstalt Anthon Wilhelm Rosenfalch, 1809–95). I kbg. anføres som forældre student J. Smidt og ugift Maria Hansen; S. blev 1857 adopteret af læge M. P. S. der senere anerkendte ham som søn født uden for ægteskab. ~ 1.6.1882 i Kbh. (Jac.) med skuespiller Julie Wilhelmine Lund, * 6.5.1860 i Kbh. (Hellig.), † 2.12.1892 sst. (Frue), d. af faktor, senere bogtrykker Carl Hansen L. (1820–81) og Johanne Florentine Jensen (1820–97).

S. blev student fra Borgerdydskolen på Christianshavn 1872, var en vinter på Askov, blev cand.polit. og ansat som sekretær hos Kbh.s overpostmester 1878. Hans interesse for 1870ernes sociale og moralske problemer fremgik af *Herhjemme. Fire Skizzer fra Hverdagslivet*, 1878, og romanen *Ægtemænd*, 1880. De viste en vis selvtænken, men liden original forfatterevne. Den kønne og statelige, selvbevidste unge S. lod forfatterskabet ligge og fandt sin plads som journalist på venstre fløj. 1878 blev han redaktør af det nye blad Dagsavisen der som det tidligste organ for kbh.sk radikalisme vakte megen opmærksomhed og regeringens vrede hvad der medførte hans afskedigelse fra postvæsenet 1881. S.s arbejdsomhed og omhu, hans forening af elskværdighed og bestemthed gav bladet dets fundamenter, men sit særpræg fik det navnlig af medarbejdere som Axel "Henriques, A. Cantor, Karl "Madsen, Charles "Kjerulf, Anton "Melbye o.fl. Dagsavisens tekst var konkret og kortfattet, tonen rask og uhøjtidelig, emnevalget utraditionelt og ofte nærgående, og bladet fremtrådte i det hele i klar modsætning til højres aviser og fik ry for uartighed. Det havde også en tid succes og indflydelse. Det startede med et oplag på 3–4000 og toppede med 8000 og havde sin del af æren for venstres og socialdemokratiets valgsejr i Kbh. 1884, men derefter begyndte tilbagegangen. Den skyldtes dels udgivelsen af Politiken fra 1.10.1884, dels Dagsavisens forsøg med et større seriøst aftenblad Den nye Tid 1884–85 der kun gav tab. Juli 1886 gik Dagsavisen op i Morgenbladet. S. blev medredaktør og aug. 1887 dets

Secher, William

politiske redaktør. Kort efter skete Morgenbladets brud med det Bergske venstre og S. ledede det derefter som organ for det forhandlende venstre. S. kom derved i forbindelse med P. A. *Alberti hvis valgsejr over Viggo *Hørup i Køgekredsen april 1892 han forberedte med en amerikansk præget kampagne hvori indgik en i Køgekredsen omdelt valgavis med en føljeton der skildrede hvorledes Alberti med bøndernes hjælp ville redde småsparere fra den truende socialisme.

Sept. 1892 gik Morgenbladet op i det nye, af Alberti udgivne Dannebrog der fik S. som chefredaktør, men politisk var han stækket af udgivere. Han koncentrerede sig om at skabe en avis for den ikke meningsbestemte del af det publikum som højres aviser ikke tilfredsstillede, en moderne moderat konkurrent til det moderne radikale Politiken, men det lykkedes ikke og var vel også ugørligt på det Albertiske grundlag. Dannebrog blev journalistisk præsenteret, men vandt aldrig anseelse eller myndighed. S.s død 1907 sparede ham for at opleve afsløringen af Albertis bedragerier der havde været en del af det økonomiske fundament for Dannebrog. S.s humanitet og loyalitet som arbejdsleder og hans utrættelige flid fremhævedes af hans medarbejdere. S. var en af stifterne af Kbh.s liberale vælgerforening 1883 og sad i dens bestyrelse til 1891. – S.s hustru, skuespilleren **Julie S.** var 1878–80 ansat ved Det kgl. teater og derefter ved Folketeatret og Casino til sin død af tuberkulose 32 år gammel. – R. 1901. □ Afbildet på flere karikaturtegn. af K. Gamborg 1887 og 1889 (Fr.borg). Træsnit 1893 efter foto. Afbildet på karikaturtegn. af Alfred Schmidt, 1904 (Fr.borg). Foto.

Vilh. Møller i Ill. tid. 15.11.1903. Anthon Maaløe sst. 24.2.1907. Otto Borchsenius i Dannebrog 19.2.1907; sst. 24.2. s.å. Berl. tid. 19.2. s.å. Nationaltid. s.d. Politiken s.d. E. Schiøtte i Journalisten 5.3. s.å. Ch. Kjerulf: Erindr. I. Grøn ungdom, 1915 349–53. N. J. Berendsen: Af en gammel journalists erindr., 1918 135f 150 152f 157 206 227. Sorø amtstid. 23.6.1924. Axel Henriques: Erindr. I. Svundne dage, 1929 255–61. Niels Thomsen: Dagbladskonkurrencen 1870–1970 I–II, 1970. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen (Paul Læssøe Müller)

Seckman (Seckmann, Sechmann), **Didrik** (Diderich), 1684–1743, justitiarius i højesteret. * 1684, formentlig i Kbh., † 1.1.1743 sst. begr. sst. (Nic. kgd.). F: rådmand Jørgen S. († 1696) og Sophie Diriksdatter. ~ 1° 10.11.1712 i Kbh. (Helligg.) med Mechtele Dorothea Seckman, begr. 8.2.1716 i Kbh., d. af senere deputeret i generalkommissariatet, etatsråd Balthasar S. (1645–1722) og Magdalene Cathrine v. Platou (1661–93). ~ 2°

28.8.1722 i Kbh. (Frels.) med Thale Magdalene Braem, begr. 2.11.1726 i Kbh. (Nic. kgd.), d. af stempelpapirforvalter Christian B. († 1716, ~ 1° 1683 med Thale Lange, † 1691) og Elisabeth Seckman († 1727). ~ 3° 1728 (vielsesbrev 18.7.) med Hedvig Susanne Bornemann, * 13.2.1686 i Kbh. (Frue), begr. 19.1.1758 sst. (Frue) (~ 1° 1707 med tøjhusskriver Jacob Nielsen, ca. 1642–1718, ~ 1° med Maria Holst, † 1705), d. af professor Cosmus *B. (1637–92) og Dorothea Worm (1644–1707).

S. blev 1709 kancellisekretær og to år efter justitssekretær i højesteret, et embede han beholdt også efter sin udnævnelse til assessor 1726, dog uden pligt til at læse i retten. Fra 1737 til sin død virkede han derpå som justitiarius, og denne korte tid af knap seks år blev betydningsfuld for retten. 1737 gaves der et forbud mod votering af et lige antal assessorer; den yngste skulle i fornødent fald udtræde. Herved undgik man ulempen ved det lige stemmetal der krævede sagens forelæggelse for kongen. 1738 indførtes auskulterede assessorer der skulle uddannes ved at overvære retsmøder og voteringer. 1742 nedsattes en af S. og to assessorer bestående kommission der udtog et antal sager og ledede skriftlig behandling af dem til aflastning af arbejdet i retsalen. Denne fremgangsmåde der stadig gængses blev til sidst en blivende ordning. Da Christian VI 1740 greb ind over for domfældelsen af stiftamtmand Niels *Gersdorff for hans afgørelse om prokurator Withs praktiseren søgte S. i en veltalende erklæring at opretholde den efter retens flertals opfattelse korrekte højesteretsdom der dog af kongen i tilslutning til mindretallet regnedes for en indtrængen på øvrighedsområdet og derfor gjordes ugyldig. S.s juridiske dygtighed skaffede ham 1737 det hverv sammen med Andreas *Højer at påbegynde en revision af danske og norske lov. Da Peder *Kofod Ancher 1741 blev professor havde S. været censor ved prøveforelæsningerne. S., som i øvrigt stod Ludvig Holberg nær, besørgede anonymt en del oversættelser af Molière og Regnard. – Justitsråd 1728. Rang med etatsråder 1740.

Sophus Vedel: Den dansk-norske højesterets hist., 1888 228–47. Troels G. Jørgensen: Bidrag til højesterets hist., 1939 29f. Højesteret 1661–1961 I–II, 1961.

Troels G. Jørgensen*

v.d. See (Zee), **Henrik**, –1390–1429–, biskop i Slesvig.

v.d.S. der var af holstensk adel, omtales 1390 som kannik i Slesvig, men 1392 var han domprovst og dermed det tyskdannede kapitels formand. Samtidig betegnes han som kansler for grev Klaus og hertug *Gerhard og optræder gen-

nem hele årtiet i deres følge på fremtrædende plads (1398 under betegnelsen hertugens sekretær). v.d.S støttede 1395 hertug Gerhard i dennes konflikt med slesvigbispen Johan "Skondelev, og måske i den forbindelse indsatte paven tre værneherrer for v.d.S. 1397 virkede han dog igen som domprovst og ligeledes 1399 da han gik ind på en aftale med hertug Gerhard om forringelse af Slesvig domkapitels privilegier. At v.d.S. fortsat i modsætning til slesvigbispen var hertugernes partigænger ses på danehoffet 1413 da han var en af de seks råder man på hertugelig side kunne tænke sig som voldgiftsdommere. Endvidere støttede han hertugerne under processen med Erik af Pommern for kejser Sigismund 1424 ved at lade optage vidnesbyrd til fordel for den holstenske sag. Belønningen fik han 1421 da hertug Henrik fik gennemført at Slesvig domkapitel efter Johan Skondelevs død valgte ham til biskop, men alder og skrøbelighed hindrede hans embedsvirksomhed. 1424 indsatte paven på kong Eriks foranledning en koadjutor. Året efter sendte v.d.S. stedfortrædere til provinssynoden i København og til sidst måtte han nedlægge sit embede. Hans efterfølger udnævntes 31.1.1429.

Acta pontificum Danica, II udg. Alfr. Krarup og Johs. Lindbæk, 1907. Schlesw.-holst. Regesten und Urkunden, udg. Schlesw.-holst. Landesarchiv VI-VII, Neumünster 1962-80. - Scriptores rerum Danicarum VII, 1792 349-71. Klaus Harms: Das Domkapitel zu Schlesw., Preetz 1914 = Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. 1.r.VII. Schlesw.-holst. Siegel des Mittelalters, udg. Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. Abt. II, Neumünster 1933 tlv. II,4 IV,1. Andrea Boockmann: Geistliche und weltliche Gerichtsbarkeit im mittelalterlichen Bistum Schlesw., Neumünster 1967 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holst.s LII. Esben Albrechtsen: Herredømmet over Sønderjylland 1375-1404, 1981.

Esben Albrechtsen

Seeberg, Peter Ejnar Lauritzen, * 1925, museumsinspektør, forfatter. * 22.6.1925 i Skrydstrup. F: lærer, forfatter Christian Petersen S. (1893-1937) og Karen Kirstine Kjær (1887-1957). ~ 11.10.1952 i Kbh. med socialrådgiver, tegner Hanne Ellen Ludvigsen, * 7.4.1933 i Kbh., d. af konsul Børge L. (* 1900) og billedhugger Edith Lund (* 1904). Ægteskabet opløst.

S.s skønlitterære forfatterskab er lille, men vægtigt. Det repræsenterer ikke noget typisk for hans periode, men har netop sin styrke i den personlige ejendommelighed. For dette forfatterskab er forståelsen af genren og humoren væsentlige. - S. er sønderjyde fra et missionsk lærerhjem og blev student fra Haderslev 1943. Sommer og efterår 1943 tilbragte han som frivillig arbejder i Berlin. Hans litterære interesser koncentrerede sig i ungdommen omkring F.

Nietzsche (jf. oversættelsen *Visdom. Aforismer*, 1946). 1950 blev han mag.art. i almindelig og sammenlignende litteraturhistorie i Kbh. hos professor Paul V. *Rubow, og 1953 som arbejdsløs henvist til arbejde på Nationalmuseet. Litteraturinteressen blev til et skønlitterært forfatterskab, og forskningen fik et håndgribeligt indhold. Museumsmanden viste sig at være en dygtig administrator. Med entusiasme kastede S. sig over studiet af de konkrete ting, registrerende og intellektuelt analyserende. Det skønlitterære arbejde følger en indre linje, og først sent i forfatterskabet løber de to linjer tydeligt sammen. 1957-58 var S. knyttet til det hanseatiske museum i Bergen, og han deltog 1960 i den danske arkæologiske ekspedition til Kuwait. Samme år blev han museumsinspektør i Viborg. Vigtig er også Jens Munk mindeekspeditionen til Churchillfloden i Canada som S. deltog i sammen med studiekammeraten Thorkild *Hansen, jf. de to forfatters *Jens Munks Minde-Ekspedition*, 1965. Af S.s store faglige forfatterskab er der grund til også at hæfte sig ved katalogen til Viborg stiftsmuseum *Brikker af en verden*, 1975 og *At se på Viborg - at være i*, 1978. S. har modtaget mange udmærkelser, og det er rimeligt at en af de første var H. C. Andersenlegatet (1964). 1977 fik han Det danske akademis store pris og 1981 blev han formand for Dansk forfatterforening. Gennem hele S.s faglige virke går en klar vilje til udadvendte aktiviteter. Han har virket som foredragsholder over hele landet og er blevet brugt af både fjernsyn og film. Han skrev således manuskriptet til Henning Carlsens film *Sult*, 1966, over Knut Hamsuns roman.

Som skønlitterær forfatter etablerede S. sig straks i det litterære centrum med sine to små romaner *Bipersonerne*, 1956 og *Fugls føde*, 1957. Samtidig var han begyndt at skrive de små fortællinger der er kernen i hans kunst (*Spionen* allerede trykt i tidsskriftet *Perspektiv* 1953). Bipersonerne præsenterer en gruppe tvangsarbejdere i Berlin 1943. Det er en mosaik der i små lysende krystaller viser de psykiske tilstande hos personer i en ekstrem situation de er uden indflydelse på. Verdenskrigen er reduceret til et irritationsmoment for bipersonerne der bygger kulisser til en film. *Fugls føde* handler om en forfatter der fristes af en rig mand. Et djævelsk psykologisk spil mellem to modsætninger reduceres typisk for S. fra det høje ideale til det hverdagslige småskårne i begge karakterer. Den rige Hiff vil købe virkelighed af forfatteren Tom som gerne vil sælge. Der bliver ingen handel, og man forstår i et almenmenneskeligt perspektiv en kunstners dilemma. *Eftersøgningen og andre noveller*, 1962 er i alle måder en enestående bog der tyve

år efter endnu virker lige overrumplende. Det er et hovedværk i dansk litteratur i den lille genre. Humor og genre smelter sammen i en stil der bevæger sig fra forenklet til nøgen normalprosa. Siden den nihilistiske roman *Fugls føde* havde S. frigjort sig fra Nietzsche gennem læsning af den østrigske filosof Ludwig Wittgenstein, og novellerne fortæller om hverdagsbagateller eller helt normal adfærd som hovedpersonerne ved et overdrevent engagement fører ud i det fantastiske. En selvcentreret indre logik fejler normalitet og hverdag til side. Motivet er en af sjælens fluer, og handlingen på fluen bliver til en elefant. Når fx ens helt nye bil har fået en lille bule kan man lige så godt ødelægge den helt. Humoren er hverken afslørende eller barsk, snarere en indre munterhed som i „Timeplan for en gammel gud“ (*Om fjorten dage*) der hver fredag vil „vugge verden lidt om aftenen“. Romanen *Hyrder*, 1970 blev skrevet som radiroman. Handlingen er moderne og genkendelig: en bilulykke forvandler den akademiske administrator til et objekt for administrationen. Romanen undgår den nærliggende socialt engagerede vej og følger den vanskelige indre psykologiske linje. Begrebet hyrder er bibelsk mellem to poler, den selvbeholdende formynder, og den der vinder sig selv ved at give sig selv. Højdepunktet er igen ekstremt, at spejle den tabte virkelighed gennem den lammede som ikke kan meddele sig til omverdenen. *Dinosauriens sene eftermiddag*, 1974 og *Argumenter for benådning*, 1976 er i stigende linje en suveræn tilbagevendende til den lille genre. Bøgerne rummer fiktiv dokumentarisme, aforistiske registreringer, fabler, myter og rigtige eventyr og historier. Museumsmand og digter nærmer sig hinanden. Svingende mellem forelskelse og had skildres alle de ting mennesket omgiver sig med og lader sig beherske af. Vi klamrer os til en virkelighed som vi opløser i fragmenter. Læseren morer sig dejligt ved at se det forkerte afsløret med en sikker indre logik, men bringes også til at forundres og til at tage stilling. Hvor ekstremt den enkelte end forfølger sit vildspor vedbliver hverdagen at leve og virke. De to hidtil sidste bøger *Ved havet*, 1978 og *Om fjorten dage*, 1981 kaldes henholdsvis roman og noveller, men den ydre betegnelse er ikke væsentlig. S.s romaner (måske undtagen *Fugls føde*) er sammensat af små skarptsløbne krystaller. De er uhyre koncentrerede. Bipersonerne går over seks dage fra mandag til lørdag uden søndag, *Fugls føde* over to dage fra den første morgen til den anden aften, og *Ved havet* over én dag. *Ved havet* og *Om fjorten dage* samler sig om typiske lokaliteter for moderne stille eksistenser. Egentlig vulgær og opreklameret er den solbeskinnede over-

fyldte strand med et truende tordenvejr hen på eftermiddagen i den første. I den anden provinsbyidyllen så nær græsroderne og den forklemt almindelighed. I det ydre køligt registrerende mosaikker i klart hverdagsprog, under overfladen humorens indre varme. I Om fjorten dage forenes forfatteren og museumsmanden. Det præcist daterede historiske aktstykke bruges som afsæt (fx et fotografi eller en visebog). Motiver i forfatterskabet fastholdes og udvikles. „Drømmen om folket“ kunne kaldes „museumsmanden som spion“, men med en ny varm ironi. Dobbeltheden i bogen er et gennemgående motiv i forfatterskabet. Det er spillet mellem den generelle tvang hvor „friheden var at kunne gemme sig så godt, at ingen lagde mærke til, hvad man foretog sig“, og den absurde frihed, at gøre noget (utilladeligt) for at have „gjort noget, vi aldrig vil glemme“. S. går modsat sin periodes typiske beskrivelse af det enkelte menneskes vilkår i en alment genkendelig social situation og skildrer generelt genkendelige psykiske tilstande i et ekstremt forhold til omverdenen. Skildringen går fra en indre psykisk besættelse ud ad mod virkeligheden. Samfundet, fællesskabet er ikke givet, men noget mennesket må finde frem til ved at overvinde sig selv, for ellers forbliver fællesskabet kun ritualer for adfærd og færdelsesregler for tanken.

Et hovedtema i S.s forfatterskab er outsideren uden for virkeligheden der fortaber sig i analyse af andre i stedet for at engagere sig selv. Man har kaldt S.s fortællinger absurde, men det absurde skal forstås som ekstreme psykiske tilstande læseren straks genkender kimen til hos sig selv. I den lille fortælling er temaet fastholdt med en klar indre logik. Hans realisme må findes på et indre plan. S. har den store kunstners tillid til sit eget værk. Intet skal forklares af forfatteren eller forstås af læseren. Udfordringen er enkel: *fungerer* fortællingen for læseren? Ellers intet. □Mal. af K. Heltoft 1966 og udst. 1975 og 1978. Foto.

Interview i Hanne Marie Svendsen: Romanens veje, 1966 73–89. – Erland Munch-Petersen i Bogens verden XLV, 1963 189–92. Søren Baggesen i Danske digtere i det 20. årh. 2.udg.111, 1966 467–87. Bjarne Sandstrøm sst. 3. udg. IV, 1982 11–28. Thomas Bredsdorff: Sære fortællere, 1967 (2.udg. 1968) 68–86. Vagn Thule: P. S., 1972 (heri bibliografi). Ib Bondebjerg: P. S. En ideologikritisk analyse, 1972. Bj. Sandstrøm i Kritik, 1978 nr. 47 39–64. Sig. Enggaard Poulsen og Kr. Friis-Jensen: Dagen letter i sindet. Studier og læsninger i P. S.s forfatterskab, 1979. Ole Sarvig i En bog om inspirationen. Det danske akad. 1974–81, 1981 199–207. – Papirer i Ark. for ny lit., Hald, Viborg.

Erland Munch-Petersen

Seebled, Otte Knudsen, 1575–1631, købmand, borgmester. * 22.5.1575 i Odense, † 13.9.1631 sst., begr. sst. (Skt. Knuds k.). F: borgmester Knud Jørgensen S. (1512–80, ~1° 1544 med Maren Mulesdatter, † 1545) og Karen Rickertsdatter (1535–79). ~1° med Birgitte Lauridsdatter, † ca. 1613. ~2° 16.10.1613 med Abigael Hasebard, * 5.1.1596 i Kbh., † 27.12.1667, d. af kgl. livmedikus, dr. Jacob H. (1552–1607) og Kirsten Nielsdatter Paaske († 1648).

S., der tilhørte en af Odenses gamle adelige handelslægter, skulle vistnok have været holdt til bogen, men da han ikke „inklinerede“ til den blev han sendt til en købmand i Hamburg. Siden rejste han til Holland hvor broderen Hans Friis Knudsen S. var oberstløjtnant; han tog tjeneste hos denne, men blev ikke ved militæret mere end halvandet år. Derefter drog han til Norge hvor han blev håndskriver hos lensmanden i Trondhjems len, Ludvig *Munk; da denne i 1596 blev afsat, fulgte S. med til Danmark. I 1598 nedsatte han sig som købmand i fødebyen og oparbejdede en stor forretning i en af købmansgårdene i Overgade. Han drev stude- og kornhandel, aftog i årene 1616–26 betydelige mængder af kornet fra Nyborg len, 1620–21 fra Odensegård len, og i 1631 ser man i skiftet efter ham tilgodehavender i Kiel, Hamburg o.a. nordtyske byer og i Sverige. Hans handelsforbindelser strakte sig også til Polen hvortil en søn rejste efter hans død for at afslutte forretninger. Også rederivirksomhed synes S. at have drevet; i 1624 købte han således sammen med et par andre Odense-købmænd et skib i Holland. Han var en af de få odenseanske deltagere i Christian IVs Ostindiske Kompagni. Allerede i 1606 blev han rådmand, 1622 borgmester, hvilken post han havde til sin død, og i årene 1606–21 var han forstander for Gråbrødre hospital. I købmansgården førte han stort hus, og ved sin død efterlod han sig et kostbart indbo. □ Ligsten (Skt. Knuds k., Odense).

Anders Samsing i Pers. hist. t. 5.r.VI, 1909 21f (geneal.). Danm.s adels årbog XXXI, 1914 449. Fra Fyens fortid, udg. G. L. Wad IV, 1924 320–66 (om familien Seebled). H. P. Mumme: St. Knuds kirke i Odense, 1844. [L. S.] Vedel Simonsen: Bidrag til den fynske kongeborg Rugårds hist. II, I, 1844 85. C. T. Engelstoft: Odense bys hist., 2. udg. 1880 (reproudg. 1978) 212–15 238. Jens Bircherod i Pers. hist. t. 8.r.VI, 1927 66f og 9.r.I, 1928 133. Sv. Larsen: Studier over det fynske rådsaristokrati i det 17. årh. I–II, 1965.

Ole Degn

Seedorff Pedersen, Hans Hartvig Otto, * 1892, forfatter. * 12.8.1892 i Århus. F: kommunelærer, senere overlærer Hans Carl Pedersen (1854–

1949) og Ingeborg Margrethe Seedorff (1869–1955). Skrev sig til 1920 Seedorff, Hans Hartvig. ~1° 8.11.1919 i Århus med Karen Else Gøthe Voeler, * 18.4.1898 i Årslev, Hasle hrd., † 24.5.1979 i Tibirke, d. af mejeriforpagter, senere fabrikant i Århus Jens Peter Jensen (1859–1922) og Christine Gøthea Pedersen (1862–1935). Navneforandring 2.6.1916. ~2° 29.6.1974 i Kalundborg med Ella Johanne Mortensen, * 24.10.1929 i Kbh. (Helliggårds), d. af maskinist, senere grosserer Frits Christian M. (1883–1955) og Johanne Henriette Hinchel (1887–1964).

S. gik i Århus latinskole og Marselisborgskolens gymnasium, blev student 1911, cand.phil. 1912, journalist og fra 1916 forfatter. Familie og baggrund synes klart at have præget hans videre udvikling. Faderen var en eminent pædagog og af gammel midtjysk bonde- og degneslægt. Hans tidligere elever, hvoraf mange nu sejede, sendte et utal af særegne, eksotiske gaver hjem til deres lærer, og hjemmet fyldtes med spændende rariteter. Selv var han optaget af den digtning og sang som i disse år udgik fra Jylland, fremmest fra Johan *Skjoldborg og Thøger *Larsen. Moderen var indlevet i guldalderens og det naturalistiske gennembruds væsen med disse kunstretningers forskellige livssyn og politiske dimensioner. Heri blendedes indtryk fra den østjyske natur. Fra en tidlig udfart til Rusland som diplomatisk delegeret 1917 blev S. en af vore mest berejste forfattere, flere gange jorden rundt i de internationale 20ere. Hjemligt flyttedes hans verden fra Århus til Chr.havn, og derfra til de mange år i Tibirke indtil han 1958 tildeltes æresboligen i Bakkehuset på Frbg. – Han debuterede 1916 med den flagrende titel *Vinløv og Vedbend*, men gennembruddet blev digtsamlingen *Hyben*, 1917. Midt i Verden-mentalitetens lammelse skrev han her: „Mit Hjerte har holdt hvad det loved engang:/ at briste i Solskin og gylden Sang,/ at fylde sig helt som et Bæger af Duft / med sitrende Lys og ukrænkelig Luft“. Opfattelsen af dette blev ikke negativ eskapisme, men opløftelse over digtningens mod til at se ind i den uforanderlige livsfylde: „– den glæde ved livet, og den tillid til det, havde vi dårligt nok turdet føle. Han gav os lyst til at skrive og tro på, at det var noget væsentligt at være digter“ (Tom Kristensen). Dette var S.s afsæt og grundlaget for – samt forventningen til – de kommende samlinger: *Fra Danmark til Dvina*, 1918, *Mod fremmede Stjerner*, 1919, *De syngende Palmer*, 1921, *I Dagningen*, 1927, *Gensker af Stjernerne*, 1937. Herimellem kom en række prosabøger (*To i en Kuffert*, 1928, „*To tredje. Eldorado*“, 1929, *Gudinder i Danmark*, 1934) hvis prosas prægnante karakter ofte

overses i lyskaskaderne fra hans lyrik, men tillige er der en tøven mellem digtsamlingerne der også viste, at ungdommen og skønheden måtte bæres på en ny måde.

I tonen i S.s digtning folder „det danske sprog, som gennemrisler hjertet“ sig ud i hvilende, åbne vokaler og en svævende fylde i melodigangen, ofte syngende og kun sjældent rungende i vellyden. Sætningerne er sig selv bekendt og løber til ende uden at fortabe sig. Livssynet har ikke spinkle vækster i sin poesis blå buket, men står på virkelighedens mark i denne digtning der rækker tilbage til førromantikken inspiration: billederne præges af bugnede sansommer; den robuste, næsten drøje livsnærhed beåndes af sleben formskønhed. Forlægget er „Der Göttinger Hainbund“ med L. H. C. Hölty og brødrene Stolberg: „Kom Hölty, vi går ad den kendte vej/vi vandred samdrægtigt så tit,/græsset er vådt og mildner/lyden af vore skridt“. Skønheden er jordens eget mirakel. „Dybt under himlen blomstrer, det sværger jeg,/skønhed som himlen ej aner og véd“. – 1942, til digterens 50-årsdag, samlede hans digte i tre bind der afklarede temaerne over for hverandre: *Til Danmark og Dig, Palmer og Morild* (udlændighedsdigtene) og *I Glædens Kro* (de dionysiske viser). Lige fra den nænsomme og lavmælte poesi til de officielle kantater og beredskabsdigte (som fx *Nordens Svaner*, 1938 og *Der rider en Konge*, 1941) og de lystige viser opnåede S. en popularitet af næsten øredøvende karakter. Dette og den funklende flothed i digtenes form samt deres uforandret skønhedsbevidste tone igennem hans egen udvikling og på trods af tidens ismer fik i stigende grad professionelt-skeptiske litteratursmagere til at foruroliges over, at den sædvanlige digterkurve gennem kriser til selvopgør ikke blev fulgt. S. ville sige at han i den klassiske forvirring omkring skønhedens forhold til virkeligheden havde fastholdt John Keats' motto: „Beauty is truth, and truth beauty“, og fundet at denne holdning også var et barn af virkeligheden.

Uden for sin digtning arbejdede S. i mange sammenhænge for kultur- og litteraturspørgsmål, bl.a. i forfatterforeningens og PEN-klubbens bestyrelser, i nordisk og dansk-italiensk samarbejde, som forbindelsesled mellem de allierede og statsradiofonien i krigens sidste år og i UNESCOs litteraturkomité samt det europæiske forfatterforbund. 1971–72 udgav han *Troels-Lund: Bakkehus og Solbjerg I–III* og skrev desuden *Ceylon*, 1950 og *Pompeji*, 1966 (ny udg. 1977). For sin digtning har han modtaget en lang række priser: bl.a. Drachmann-legatet 1925, Brandes-legatet 1931, Pontoppidanlegatet 1941, Holberg-medaljen 1950, Dansk oversætterforbunds

ærespris 1954, Oehlenschläger-legatet 1958, Aarestrup-medaljen 1959, Ewald-legatet 1965 og Lyriker-prisen 1967. – Ingenio et arti 1933. – R. 1947. □Tegn. 1910 (Kgl. bibl.). Træsnit af K. Nørholm, 1927. Linoleumssnit af K. J. Almqvist 1942 og 1944. Tegn. af Olaf Pio. Buste af G. Eickhoff udst. 1955 (Århus kommunes hovedbibl.). Tegn. af H. Bendix udst. 1963. Foto.

Udg. Udv. digte, udg. Carl Bergstrøm-Nielsen, 1952. *Kilder.* H. H. S.: Barn af halvfemserne, 1949. Samme i Barn i Århus, red. Aage Bredsted m.fl. I, 1956 119–26. Samme: Gennem barndommens gade, 1958. *Lit.* Henning Kehler: På jagt efter geniet, 1938 119–21 178–90. Cai M. Woel: H. H. S., 1942. Paul V. Rubow i Danske digtere i det 20. årh. I, 1951 293–308 (optr. i forf.s. Klassiske og moderne studier, 1954 84–100). Niels Birger Wamberg sst. 2.udg.II, 1966 189–208. Werner Svendsen sst. 3.udg.II, 1981 30–34. Tom Kristensen: Til dags dato, 1953 95–99. *Papirer* i Kgl. bibl.

Steen A. Cold

Seefeld

Jysk uradel. Uddød i mandslinjen 1745.

Jacob *S. var 2° ~Sophie Bille, d. af rigsråd Peder *B.

Danm.s adels årbog XXXI, 1914 452–64.

Nils G. Bartholdy

Thomes Mogensen til Dalsgård -1400-23- ridder	Jep Mogensen til Refsnæs -1400-06-
3 led	4 led
Enevold Jensen til Visborg og Dalsgård -1557	Christoffer Lauridsen til Refsnæs 1543-1612
Jacob *Seefeld til Visborg, So- strup, Dalsgård og Mølgård 1545-99 rigsråd	Jørgen *Seefeld til Refsnæs, Næs og Tustrup 1594-1662 rigsråd

Seefeld, Jacob, 1545–99, til Visborg, rigsråd. * 1.9.1545 på Visborg, † 15.11.1599 på Gavnø, begr. i Visborg k. F: Enevold Jensen S. († 1557) og Agathe Johansdatter Pogwisch († 1568). ~ 1° 1570 på Dronningborg med Sophie Rosenkrantz, * ca. 1551, † okt. 1571 på Visborg, d. af Otte R. til Næsbyholm († 1557) og Ide Mogensdatter Gøye († 1563). ~ 2° 13.9.1573 på Kalundborg slot med Sophie Bille, * 8.12.1549 på Århusgård, † 31.3.1608 på Visborg, d. af Peder *B. (1518–80) og Birgitte Rosenkrantz (1530–92).

S. opdroges efter faderens død hos en moster i Itzehoe og (fra 1561) hos en tysk adelsmand. 1564 kom han hjem; 1566–68 gjorde han tjeneste som hofjunker og deltog som sådan i syvårskrigen. Ved moderens død forlod han hofstjenesten og levede nu i en årrække som privatmand på Visborg som han 1575–76 ombyggede efter sin tids mode og med usædvanlig mange tårne.

Hjemegnens geologiske forhold tillod ham at producere store mængder af bygningskalk som han solgte kronen til brug bl.a. ved Kronborgs opførelse; indtægten heraf synes at have dannet grundlaget for hans rigdom der i forening med hans to fordelagtige giftermål banede ham vej ind i højadelens kreds. Med sin første hustru fik han Skærvad i Djursland, og i samme landsdel erhvervede han ved skøde 1586 Sostrup hvis anselige hovedbygning påbegyndtes i hans dødsår og fuldførtes af enken. Desuden ejede han flere mindre himmerlandske herregårde, nemlig Mølgård (afhændet 1581), Dalsgård, Vrågård og Randrup.

Ved den store udvidelse af rigsrådet 1581 optoges S. deri, og samtidig blev han stiftslensmand i Århus stift med sæde på Århusgård. Denne betydelige forlening beholdt han dog kun til 1583 da han ombyttede den med Mariager kloster der lå bekvemmere for ham, og som han beholdt til sin død. 1585 sendtes han til Norge for at holde retterting. 1590 ledsagede han Frederik IIs datter *Elisabeth til hendes fremtidige hjem i Braunschweig som han n.å. i enkedronningens følge atter gæstede. 1590 og 1598 forhandlede han med gottorpske kommissærer, 1593 fulgte han den unge Christian IV til hyldingen i Flensborg, 1595 på en rejse i Nordtyskland. 1593–94 var han en af rigsrådets repræsentanter under dets heftige strid med enkedronning Sophie. Fra maj 1595 til august n.å. var han medlem af formynderstyrelsen hvis indflydelse dog i dette tidsrum var noget reduceret. Efter Christian IVs giftermål udnævntes han 1598 til dronning Anna Cathrines hofmester og bar som sådan kronen ved hendes kroning. – S. synes at have været en self-made mand af betydelig praktisk og økonomisk dygtighed, men en noget hårdhændet stræbernatur; trods hans hengivenhed for Birgitte *Gøye hvis kreds han i sine yngre år tilhørte manglede han det præg af høj åndelig kultur der udmærkede adskillige af hans samtidige standsfæller. Mere end om Jørgen *Rosenkrantz, hvem han politisk stod nær, minder han ved sin karakter om sin genbo og uven Jørgen *Lykke til Overgård. Han efterlod sig en talrig børneflokk. □ Afbildet på mal. 1600 (Visborg k.) og på relief s.å. (sst.). – Ligsten 1587 (sst.).

Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøe, udg. G. L. Wad II, 1893. Kancelliets brevbøger 1571–1602, 1898–1913. – Niels Lauridsen Arctander: Ligprædiken over J. S., 1602. A. Heise i Hist. t. 5.r.VI, 1886–87 593–603. G. Ilsoe i Rigsråd, adel og administration, red. Knud J. V. Jespersen, 1980.

Henry Bruun*

Seefeld, Jørgen, 1594–1662, rigsråd, bogsamler. * 7.3.1594 på Refsnæs, † 28.2.1662 i Kbh., begr. i Blenstrup k. F: Christoffer Lauridsen S. til Refsnæs (1543–1612) og Else Nielsdatter Benderup til Kvottrup († senest 1642). Ugift.

S. gik først i Viborg skole, blev derpå af sin far sendt til udlandet og studerede 1610–13 i Leipzig og 1613–15 i Wittenberg hvorefter han besøgte Strasbourg, Frankrig, England og Holland (1615–18). 1619–21 gjorde han tjeneste i den kur-sachsiske hær. 1622–27 var han sekretær i danske kancelli; som sådan overdroges det ham 1624 at fængsle i Malmø hovedmanden for den katolske propaganda i Danmark, jesuiten Arnold Wyswyller der tilmed var beskyldt for forskellige forbrydelser, og 1626 blev der betroet ham en sendelse til Gustav Adolf i Preussen. 1627 gjorde han en tid tjeneste ved Christian IVs hær i Tyskland og var derefter 1627–29 krigskommissær på Samsø. 1630 blev han landsdommer i Sjælland med Ringsted kloster som embedslen. Denne stilling havde han til sin død. Maj 1640 blev han medlem af rigsrådet. 1641 var han med i forhandlingerne med nederlænderne i Stade. 1642 blev han medlem af en kommission til afgørelse af digestridigheder med hertugen af Gottorp og 1645 en af de danske forhandlere i Brömsebro. Han hørte til Corfits *Ulfeldts modstandere og blev medlem af undersøgelseskommissionen angående leverancerne til Bremerholm 1652, men spillede ingen større politisk rolle. Under Kbh.s belejring opholdt han sig i byen og var med til at åbne Ulfeldts brevskebe 1659; n.å. under det store stændermøde var han svagelig. Embedet som rigskansler, som han midlertidigt havde overtaget en del af 1646, blev muligvis tilbudt ham november 1660; men hans deltagelse i den nye regering kom dog til at indskrænke sig til at han blev medlem af højesteret og af den første lovkommission 1661.

S. var i mange henseender en ejendommelig mand. Hans humoristiske sans omtales i beretninger og fremgår levende af hans breve; ved siden af var han kvindehader og ville kun have mandfolk til sin opvartning i sit store hus og forblev altid ugift. Han var som dommer en mand af udpræget retsindighed og den største upartiskhed og tillige i sine politiske og sociale anskuelser frisindet med det nævnte forbehold og havde et åbent blik for adelens svagheder. Vel opsatte han sammen med sine adelige fæller i lovkommissionen en klage over at de var i mindretal, men samtidig afgav han, vistnok i anledning af overvejelsen om adelens privilegier, en erklæring over forskellige spørgsmål vedrørende standens stilling hvor han kritiserede dens slette opdragelse og uddannelse og dens misbrug af si-

ne særrettigheder og anbefalede såvel ægteskaber mellem adelige og borgerlige og ret for ikke-adelige til at pante og købe adeligt gods, frigivelse af oksnehandelen som også større friheder i visse henseender for bønderne – thi „naar Nærestanden er ødelagt, saa er baade Lære- og Værgestanden ogsaa ruineret“. Mest karakteristisk for ham var dog hans litterære og bibliofile interesse. Hans store bogsamling (vistnok over 26 000 bind) havde sin plads på Ringsted kloster. Alle videnskaber var repræsenterede, og en stor mængde sjældenheder fandtes både af bøger og håndskrifter af pergament og papir. S. havde forskellige bibliotekarer til at styre samlingen og åbnede inden- og udenlandske lærde adgang til dens benyttelse. Umiddelbart før Roskildefreden fik Corfitz Ulfeldt, S.s gamle fjende, Karl X Gustav, der stod som sejrherre i Sjælland, til at skænke sig biblioteket, og medens S. på sin konges ordre havde begivet sig til Kbh. lod Ulfeldt den største del af det føre til sin gård Bavelse og derfra senere til Malmø. Forgæves gjorde den danske regering forestillinger, og forgæves søgte S. senere en mindelig ordning af sagen. Biblioteket var og blev for den allerstørste dels vedkommende tabt, ikke alene for S., men også for Danmark thi den svenske regering lod det senere konfiskere fra Ulfeldt og føre til Stockholm hvor det meste af det vistnok brændte ved slotsbranden 1697. Enkelte håndskrifter fra samlingen er dog endnu i svensk eje, bl.a. en del islandske og oldnorske og håndskrifter af danske landskabslove. I Det kgl. bibliotek i Kbh. findes nogle samlinger af afskrifter af stadsretter, privilegier o.a. aktstykker, en skildring på dansk af Frederik II's historie, nogle optegnelser til Christian IV's og Frederik III's historie m.m. som stammer fra S.s bibliotek og delvis er skrevet med hans egen hånd – alt vidnesbyrd om hans stærke fædrelandshistoriske interesse.

Biblioteket havde kostet S. mange penge (han angav selv: over 50 000 rdl.), og hans godser – bl.a. Næsholm (Hellum hrd.), Lykkegård (sst.) og Helminggård (Års hrd.) – led ved krigen. Således gik det efterhånden i høj grad økonomisk tilbage for ham; han måtte sælge en del af sit arvegods og stifte stor gæld. Ved sin død skyldte han sin husvært i Kbh. betydelige summer for leje og underhold. □Stik fra slutningen af 1650'erne af A. Haelwegh efter forlæg af Abraham Wuchters. Stik 1746 og efter dette 1778. Afbildet på Heinrich Hansens mal., 1880, af arvehyldingen 1660.

E. C. Werlauff i Hist. t. 2.r.VI, 1855 204–45 557. H. F. Rørdam: Klavs Christoffersen Lyskanders levned, 1868. J. V. Christensen i Årbog for hist. samf. for Sorø

amt II, 1913 17–20. Laur. Hansen sst. 1964 49–60. Pers. hist. t. 6.r.IV, 1913 232–43 (S.s optegn.). M. Mackeprang sst. 7.r.III, 1919 56f. William Christensen sst. 9.r.II, 1929 20–25. Samme i Festskr. til Kr. Erslev, 1927 329f. O. Walde: Storhetstidens litterära krigsbyten II, Upps. 1920. Alfr. Krarup: Kat. over univ.bibl.s håndskr. II, 1935 222. Laur. Nielsen: Danske privatbibl. gennem tiderne I, 1946 82–96. Sv. Ellehøj i Højesteret 1661–1961 I, 1961. – Papirer i Kgl. bibl.

C. O. Bøggild-Andersen*

Seehusen, Svann Ove, *1918, journalist. *17.5. 1918 i Kbh. (Trin.). F: journalist, senere cand. pol., rodemester Kay Borgen S. (1878–1935) og Ida Jørgensen (1890–1946). ~5.3.1945 i Stockholm med nurse Bodil Lind, *23.9.1918 i Dalum, d. af grosserer Hjalmar L. (1879–1970) og Marie Larsen (1879–1967).

Da det nazistiske Tyskland besatte Danmark i 1940 var S. i den alder hvor en vågen nationalt bevidst og frihedselkende mand måtte reagere. Som sekretær i KU fik S. med ligesindede 1941 opbygget en antinazistisk efterretningstjeneste der sendte sine oplysninger til redaktør Ebbe Munck i Stockholm, og 1942 udnyttede han sin journalistiske uddannelse som medstifter og medarbejder ved det illegale „Hjemmefronten“. Fra marts 1943 blev han desuden leder af den engelske „Black Propaganda“ i Danmark, men efter 29.8.1943 måtte han i sept. flygte til Sverige. – S. var primært organisator og administrator, og da den store flygtningestrøm satte ind i efteråret 1943 var han ophavsmand til tanken om oprettelsen af „kontaktudvalget“ i Stockholm der efter indledende møder hos S. stiftedes 30.3.1944 med Ebbe Munck som formand. Kontaktudvalgets arbejde gik dels ud på at koordinere de i Sverige repræsenterede illegale gruppers støtte til hjemmefronten og dels et omfattende arbejde for de danske flygtninge i Sverige. S. var et virksomt medlem, og selv om han forinden allerede fra nov. 1943 fik udgivet bladet *Danskeren* som han redigerede kom han også fra maj 1944 til at stå som redaktør af *Nyt fra Danmark*, de to blade der dækkede kontaktudvalgets arbejde. En af dets opgaver var at sikre at hvad der blev trykt i Sverige vedrørende arbejdet i Danmark ikke kunne skade modstandsfolk over for Gestapo. Som følge af forskellige episoder nedsattes derfor i dec. 1944 en informationskomité hvori også S. indtrådte. – Efter befrielsen blev S. generalsekretær for frihedsrådets udstilling der første gang vistes i Frimurerlogen i Kbh. sommeren 1945. S. udførte her et imponerende indsamlingsarbejde der har gjort det senere byggede Frihedsmuseum til enestående i Europa. Fra 1945 til 1947 var S. propagandachef for dagbladet *Information*, 1947–51 pressesekretær for

Dansk Pearyland ekspedition og for Nationalmuseet 1947–48 samt generalsekretær for FN-hjælpen UNAC i Danmark 1948.

S. ledede indsamlingen til Frihedsmuseet fra 1947 til dets indvielse 1957. Han var salgsschef 1949–52 for Ekstrabladet, derefter propagandachef for Politiken 1952–60 og endelig direktør for Politikens oplagsafdeling fra 1960. – Hans baggrund i modstandsbevægelsen gjorde at han 1965 blev formand for Frihedskampens veteraner, og S. har her udført et stort arbejde både på hjemligt område og internationalt. Hans ihærdighed og mange kontakter til politikere og erhvervsfolk har været til gavn for mange tidligere modstandsfolk der har haft behov for hjælp. S. var også primus motor i fredningen af Frihedskampens grave, og fra 1974 har han været formand for Frihedsmuseets Venner. – R. 1962. □Foto.

Jørgen H. Barfod

v. Seelen, Johann Heinrich, 1687–1762, rektor, litterærhistoriker. * 8.8.1687 i Asel, Hannover, † 22.10.1762 i Lübeck, begr. sst. (Skt. Katharina k.). F: sognepræst Erich Zacharias v. S. (ca. 1647–98) og Margrethe Elisabeth Hoffmann († 1712). ~1° 21.9.1716 i Flensborg med Ursula Koch, † 28.6.1742 i Lübeck, d. af købmand Simon K. i Flensborg. ~2° 25.4.1746 i Lübeck med Margaretha Dorothea zum Felde, † maj 1771 i Lübeck, d. af pastor, mag. Heinrich z. F. i Padingbüttel ved Bremen.

v. S. blev 1704 optaget i gymnasiet i Stade (Niedersachsen) og havde her det held i høj grad at vinde sin rektor, den lærde Michael Richey, for sig. Han var i flere år husfælle i rektorens hjem og fik fri adgang til hans ypperlige bibliotek, og her lagdes grunden til v. S.s udbredte kundskaber og interesse for lærdomshistorie. Tidligt udviklet som han var kunne han allerede 1709, 21 år gammel, optræde som forfatter af en latinsk tale, og 1711 udgav han et lovende arbejde *Stada literata* der med sine talrige biografiske og litterærhistoriske efterretninger om lærde, knyttet til en bestemt lokalitet, blev typisk for en stor del af hans senere forfatterskab. S.å. rejste han som student til Wittenberg, blev dog allerede 1713 konrektor i Flensborg, forflyttedes 1715 i samme stilling til Stade og fik endelig 1718 rektoratet i Lübeck. 1725 blev han lic.teol. i Rostock. v. S. har udfoldet en usædvanlig frugtbar forfattervirksomhed af filologisk, teologisk og historisk art. En ikke ringe del af hans skrifter, hvis antal er blevet gjort op til 354, er nu aldeles forældet. Dette gælder bl.a. hans teologiske hvori han viser sig som stiv ortodoks, ivrig for at forsvare

Luthers minde og den augsburgske trosbekenndelse. Derimod er hans talrige bidrag til kirke- og lærdomshistorien endnu af betydning. Således kan nævnes de især kirkehistorisk vigtige skrifter *Philocalia epistolica*, 1728 og *Deliciae epistolicae*, 1729 der indeholder mange breve fra berømte teologer, og navnlig hans hovedværk *Athenae Lubecenses* I–IV, 1719–22 der bringer i snesevis af biografier af embedsmænd i Lübeck. Fra sin konrektor-tid i Flensborg nærede v. S. en stærk kærlighed til denne by til hvis historie han sammen med sin ven, borgmester G. Clæden, har givet gode bidrag i *Memorabilium Flensburgensium* ... *Sylloge*, 1752. Ved sin utrættelige virksomhed som samler og forfatter har v. S. i høj grad gjort sig fortjent af lærdomshistorien. □Stik af C. Fritzsich, 1726, efter dette stik. Stik af J. J. Haid efter mal. af J. M. v. d. Hude. Malet på epitafium 1764 (Katarinakirken i Lübeck).

Selvbiografi i J. H. v. S.: *Athenae Lubecenses* IV, Lübeck 1722 544–82. – Joh. Klefeker: *Bibliotheca eruditorum praecocium*, Hamb. 1717 345–47. J. Møller: *Cimbria lit. II*, 1744 828–31. E. F. Schmersahl: *Gesch. jetztlebender Gottesgelehrten I*, Langensalza 1751 930–67. Heinr. Doering: *Die gelehrten Theologen Deutschlands im 18. und 19. Jahrh. IV*, Neustadt a.d. Orla 1835 147–67. – Papirer i Kgl. bibl.

Bjørn Kornerup*

Seerup, Jens Jørgensen, ca. 1670–1739, amtmand. * ca. 1670, † mellem 6.4. og 31.8.1739 på Hald, begr. i Funder k. F: medejer af Restrup i Rinds hrd. Jørgen Jensen S. († senest 1686) og Ellen Jensdatter. ~1° 16.9.1695 i Skive med Else Fursman, * ca. 1634, † 21.5.1706 i Skive (~1° med Niels Falchen), d. af købmand Christen Jensen F. († senest 1670) og Maren (?); søster til Christian *Fursman. ~2° med Marie (Marine) Kruse.

S. var fra 1700 birkedommer og inspektør ved baroniet Rysensteen og fik 1702 fra dette gården Herpinggård som han beholdt til 1717. 1712 blev han forvalter over Dronningborg ryttergods og fik kort efter tillige bestyrelsen af Mariager klostergods der ved hans ivrige medarbejde var blevet sekvestreret 1713 og derpå mod en ringe erstatning dømt tilbage til kronen. Ved nytår 1715 forelagde han kongen plan om at bortsælge det dårligste, mest spredte ryttergods i landet, men samtidig ved køb af proprietærgods og benyttelse af tilbagekøbs- (relutions-)retten til det i tidligere tid til kronens kreditorer bortsolgte gods at danne nye, samlede områder. Sammen med etatsråd Ole *Krabbe, under stadigt, yderst virksomt medarbejde af kongen personlig var S. fra 1716 den drivende kraft ved salg, køb og tilbagekøb af gods for vældige summer og gav yderligere stødet til oprettelsen af nye rytterdi-

striker, omfattende omtrent $\frac{1}{3}$ af landets hartkorn (tre i Jylland, et på Fyn og fire på Sjælland samt Møn). Han gennemførte disse forandringer uden smålig skelen til midlerne, men søgte næppe personlig vinding. Omlægningen betød en afgørende rationalisering af kronens virksomhed som godsejer. Flere år igennem stod han højt i kongens gunst, blev 1716 amtmand over Dronningborg, Silkeborg og Mariager amter, men ved sin hensynsløse iver for kronens fordel skabte han sig fjender blandt godsejerne, og kongen unddrog sig efterhånden hans indflydelse. 1725 fik han lejlighed til at udtale sig om de selvejende bønders rettigheder og pligter og viste atter sit indgående kendskab til landboforhold og sin iver for at skaffe kronen indtægter. Ved tronskiftet 1730 mistede han sine embeder. 1717–36 ejede han Hald gård og gods, og han ejede en tid gården Boller i Romlund sg. samt hovedgården Sejlgård i Funder sg. i hvis kirke han indrettede sig begravelse. Han udgav 1728 morgen- og aftenandagter (optrykt 1734). – Justitsråd 1717. Etatsråd 1728.

Danske mag. 6.r.V, 1930 358f 361–66. – J. Bloch: Stiftamtmand og amtmænd i kongeriget Danm. 1660–1848, 1895 120f. K. C. Rockstroh i Hist. t. 9.r.III, 1925 1–92. Samme: Udvikl. af den nationale hær i Danm. III, 1926.

Claus Bjørn (Rockstroh)

Sefeldt, se Seefeld.

Segelcke, Thomas Riise, 1831–1902, landøkonom, mejeritekniker. * 2.5.1831 på Kærsgård ved Hjørring, † 12.11.1902 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: proprietær Eiler Hagerup Bornemann S. (1792–1856) og Ane Kirstine Bønnelycke (1796–1855). Ugift.

S.s far købte 1821 Kærsgård ved Hjørring og gjorde sig snart bemærket som en af landsdelens dygtigste landmænd, og S. fik under sin opvækst en nær fortrolighed med landbrugsarbejdet. 1842 kom han imidlertid i Århus realskole, og 1848 tog han præliminæreksamen i Kbh. idet han fulgte faderens ønske om en praktisk, mod landvæsenet orienteret uddannelse. Han gik på Polyteknisk læreanstalt, 1853 blev han amanuensis her under professor G. Forchhammer, og n.å. bestod han eksamen i anvendt naturvidenskab. S. havde tidligt vakt opmærksomhed ved sin begavelse og arbejdsomhed, og han videreuddannede sig i disse år inden for kemi hvor han efter at have opgivet tanken om praktisk virksomhed som landmand specielt studerede agrikulturkemi. B. S. Jørgensen tilskyndede ham til videre studier på dette område og hjalp ham

sammen med Forchhammer til en længere udenlandsrejse 1857–59 hvor han i Tyskland, Frankrig og særlig i England stiftede bekendtskab med både landbrugsforhold og det begyndende landbrugsvidenskabelige forsknings- og forsøgsarbejde. Efter hjemkomsten stod han først uden egentlig beskæftigelse, men B. S. Jørgensen rejste i landhusholdningsselskabet forslag om ansættelse af S. i tilknytning til selskabet med særligt henblik på at han skulle som videnskabsmand fremme dansk mejeribrug. S. fik foreløbig understøttelse af landhusholdningsselskabet til at lære mejeribrug i praksis (Voergård, Vendsyssel), og n.å. ansattes han i selskabet idet tilknytningen i første omgang var af mere ubestemt karakter. Hans ansættelse blev banebrydende i dansk landøkonomi. Selv om han først senere blev betegnet som konsulent så blev denne institution skabt ved hans oprindelige ansættelse, og der blev hermed institutionelt skabt en forbindelse mellem den gryende hjemlige landbrugsvidenskab (landbohøjskolen var oprettet 1858) og det praktisk arbejdende landbrug. I de kommende år ydede S. sin historiske indsats i dansk mejeribrug. Han gik ud i mejerierne og påviste nødvendigheden af indførelsen af mål, vægt og temperatur. Han påviste, at omhyggelig regnskabsføring var en betingelse for at øge udbyttet af mejeridriften, og han afdækkede i et hidtil af traditioner og sædvane bestemt arbejde de fysiske processer der foregik under mælkens omdannelse til smør og ost.

S. grundlagde herhjemme den rationelle mejeriteknik, og hans nære forbindelse med arbejdet i mejerierne landet over, især på de store gårde, medførte at hans indsats snart satte sig afgørende spor. 1862–64 offentliggjorde han i Tidsskrift for Landøkonomi en række *Meddelelser vedrørende Mejerivæsenet* hvor han redegjorde for sine erfaringer og resultater. 1865 udgav han en meget benyttet *Veiledning i Smørtilberedning for mindre Jordbrugere* der var særlig afpasset forholdene på de almindelige gårde, og han opstillede her herregårdsmejerierne som forbillede for bondelandbruget. Ved slutningen af 1860erne var hans autoritet rodfæstet, og han kom ind i et omfattende vejledningsarbejde for både mænd og kvinder. Hans indsats var stærkt medvirkende til at mændene trængte ind på dette hidtil af kvinderne dominerede område, og ialt skal han i årenes løb have vejledt nær ved 1000 elever i praktisk mejeri. 1869 ansattes den første af S. uddannede mejeriasistent på Lolland, og frem til begyndelsen af 1880erne virkede omkring 20 assistenter i kortere eller længere tid i landboforningerne som vejledere for særlig de mindre landbrugere. Hertil kom frem til slutningen af

1870erne talrige foredrag og en del artikler i landbrugspressen fra hans hånd.

I slutningen af 1870erne begyndte imidlertid S.s aktuelle betydning for mejeribrugets udvikling at aftage mærkbart. 1874 var han ansat som docent ved landbohøjskolen, og 1880 blev han fast lærer i mejeribrug og landbrugsbogholderi. S.å. fratrådte han sin stilling i landhusholdningsselskabet og blev knyttet til indenrigsministeriet. S. stod mærkelig tavs over for den udvikling der tog fart i mejeribrug fra 1870erne. Han fortsatte sin personlige vejledning, varetog med stor omhu sin lærergering og løste med stor pligtopfyldelse de opgaver han blev stillet fra ministeriet. Men han fik ingen praktisk betydning for den afgørende omlægning der satte ind med andelsmejerierne fra 1882. Som skribent tav han næsten totalt, og hans tidligere omfattende uadvendte virksomhed som udstillingsdommer og foredragsholder svandt stærkt ind. S. fik en vis betydning i forbindelse med udformningen af de første margarinelove (1885 og 1888), og han virkede gennem sin tilknytning til ministeriet for bedring af transportforholdene for danske landbrugsprodukter m.m. Som lærer i mejeribrug på landbohøjskolen formidlede han de erfaringer han havde fremlagt i 1860erne, og med årene blev hans undervisning næppe tilfredsstillende i forhold til de krav der måtte stilles på baggrund af mejeribrugets stærkt øgede betydning. 1900 udnævntes han til præsident i landhusholdningsselskabet hvad der ligesom prægnen af en guldmedalje ved 70 års dagen 1901 var udtryk for den respekt og veneration man følte over for S. – S. er blevet betegnet som det danske mejeribrugs fader, men i betragtning af udviklingen siden hen vil betegnelsen bedstefar være mere dækkende. Hans afgørende indsats lå i årene 1860–75 hvor han afgørende bidrog til at omdanne mejeridrift fra et traditionsbestemt gøremål til en rationel gren af det moderne landbrug. S. har grundlagt en vedvarende tradition i dansk landbrugsvidenskab ved den nære forbindelse med det praktisk arbejdende landbrug hvis vilkår og aktuelle arbejdsituationer S. tog som udgangspunkt. S. ældedes tidligt, og han hæmmedes af en ufrihed i sin fremtræden, fx i større forsamlinger, og hans langsommelige arbejdsform og lidet kreative intellekt gjorde ham det vanskeligt at sortere og skære igennem. S. havde sin styrke i den individuelle vejledning og hans samvittighedsfulde indstilling til lærer- og konsulentopgaverne. Grundlæggelsen af det moderne danske mejeribrug i årene efter 1860 vil for altid være nært forbundet med hans indsats. – R. 1876. DM. 1883. K². 1892. □ Træsnit 1876 efter foto. Relief af Th. Thielemann udst. 1883. Træ-

snit af H. P. Hansen og træsnit efter dette 1894. Træsnit af A. Bork, 1901, efter foto. Medalje af S. Lindahl efter relief af V. Bissen, 1901. Tegn. af Rasmus Christiansen, 1901. Litografi af Harald Jensen, 1903. Buste af V. Bissen, 1903 og af Aksel Hansen, 1907 (landbohøjskolens have). Foto.

C. Segelcke: Slægten Segelcke, Oslo 1928. Ugeskr. for landmænd 7.r.V, 1892 97–100; 8.r.V, 1901 177–80. Mælkeritid. XIV, 1901 274–97; XV, 1902 805–10 906–09. R[ud.] S[chou] i Tidsskr. for landøkonomi, 1903 629–64. Den kgl. veterinær- og landbohøjskole 1858–1908, 1908 313–16. Bernh. Bøggild: Mælkeribrug i Danm. 4. udg., 1916 13–18. H. Hertel: Det kgl. da. landhusholdningsselsk.s hist. II, 1919 145–52. A. Axelsen Drejer i Det danske landbrugs hist., udg. K. Hansen IV, 1925–33 264–69. Cl. Bjørn i Erhvervshist. årbog XIX, 1968 283–85. Samme: Dansk mejeribrug 1882–2000, 1982 32–57. – Papirer i Rigsark.

Claus Bjørn

Sehested

I Nørrejysk uradel.

Steen Maltesen *S.s søster Birgitte var ~ ritmester Ulrich *Sandberg. Christian (Christen) Thomesen *S. (1590–1657) var ~ Mette Rosenkrantz, d. af rigsråd Holger *R. den Lærde. Deres døtre Anne og Sophie var hhv. ~ rentemeister Mogens greve *Friis og kansler Peder *Reedtz. Datteren Dorte (Dorothea) var 1° ~ diplomaten Peder *Juel og 2° ~ admiral Markor *Rodsteen. Malte *S. var 2° ~ Margrethe Reedtz, d. af rigsråd Frederik *R. Hannibal *S. (1609–66) var ~ grevinde *Christiane, d. af *Christian IV og Kirsten *Munk. Deres datter grevinde Christiane Sophie var ~ Wilhelm greve *Wedell. Hannibal *S.s (1609–66) søster Sophie var ~ rigsråd Erik *Juel. Ove Ramel *S.s søster Margrethe var ~ amtmand Theodor G. *Schlanbusch. Knud *S. var ~ Ellen Bech, d. af godsejer August *B. Søsteren Ida S. var ~ dommer Just *Holten.

II. (Sested, Sehestedt). Holstensk uradel, hvis ældst kendte medlemmer levede i 1200-tallet. Uddød i mandslinjen formentlig 1767.

Christoffer *S.s søster Catharine var 2° ~ officeren Hans *Ahlefeldt. Christian *S. var ~ Charlotte Amalie Gersdorff, d. af overceremonimester Frederik *G. (1650–91).

(I) Danm.s adels årbog LXXI, 1954 II 13–96.

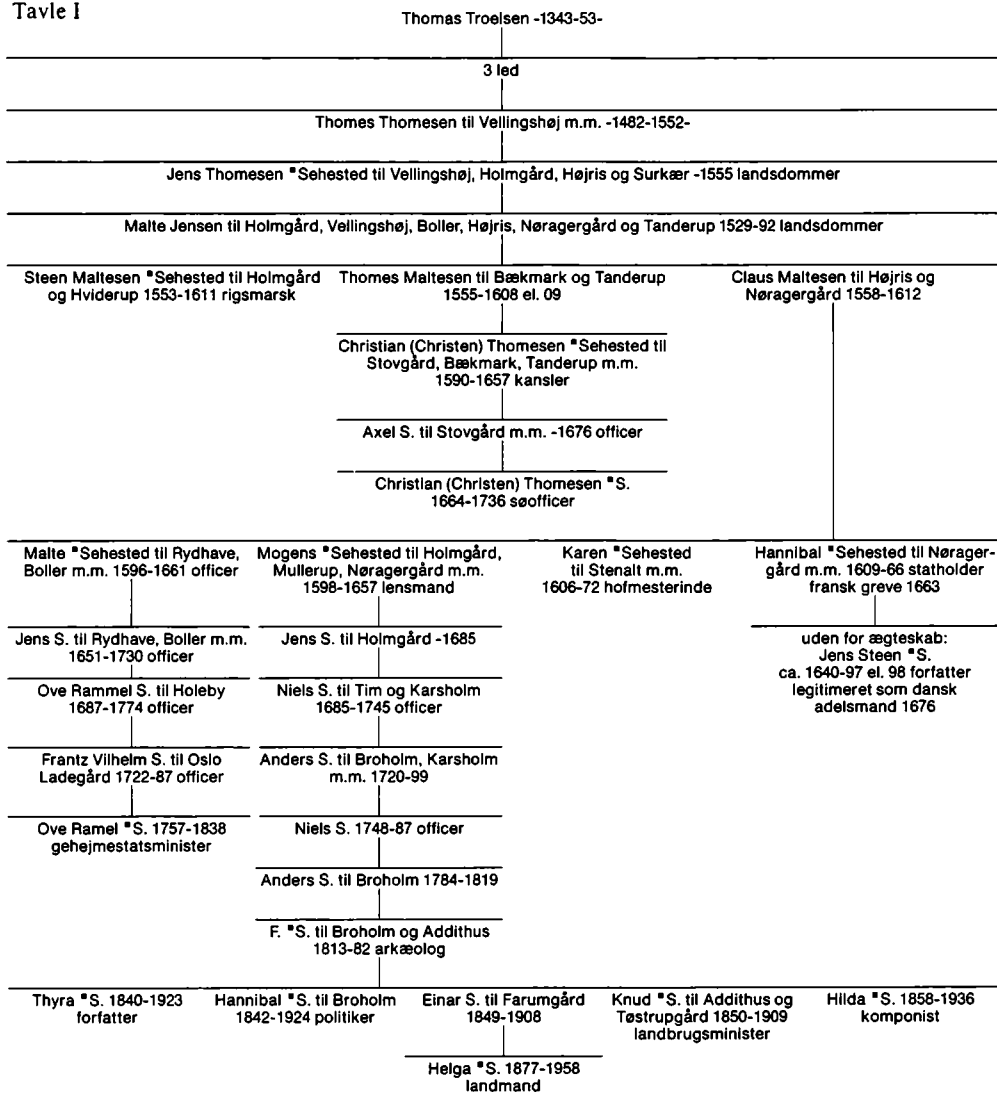
(II) Danm.s adels årbog LVII, 1940 II 101–54.

Nils G. Bartholdy

Sehested (Sested), **Christian**, 1666–1740, oversekretær i tyske kancelli, amtmand. * 22.2.1666, † 19.7.1740 på Ravnholt, begr. i Otterup k. F: gehejmeråd Christoffer *S. (1628–99) og Merete Urne (1631–1706). ~ 26.5.1701 i Kbh. (Slotsk.)

Sehested, Christian

Tavle I

med Charlotte Amalie Gersdorff, * 5.4.1685, † 15.2.1757 på Ravnholt, d. af overceremonimester Frederik *G. (1650–91) og Elisabeth Sophie Skeel (1660–90)

S. tilhørte en holstensk slægt der ved faderens giftermål var blevet knyttet til den gamle danske adel hvis kulturelle traditioner prægede ham stærkt. Han voksede op på Skanderborg og blev 1687 kammerjunker. I de følgende år rejste han i udlandet. 1688 var han i Braunschweig på en mislykket frierfærd, og s.å. kom han til London hvor han oplevede den engelske revolution. 8.8.1689 blev han immatrikuleret på universitetet

i Leiden hvor han studerede „politik“. Herfra rejste han til Augsburg og Wien mens planlagte rejser til Paris og Italien måtte opgives. Han erhvervede gode sprogkendskaber og skrev lejlighedsdigte på fransk, tysk og latin foruden dansk. Ved hjemkomsten 1690 blev han påny kammerjunker. 1694 blev han deputeret i land- og søetatens kommissariat. 1695 ledsagede han Christian Vs søn Ulrik Christian *Gyldenløve til udlandet. Politisk set sluttede S. sig til C. S. *Plessen som han 1697 ledsagede til kongressen i Rijswijk. 1698 blev han gesandt i Stockholm efter Jens *Juel (1631–1700) og fungerede indtil krigsud-

Tavle II

Otto Sehested -1396-1416- ridder
Otto S. -1419-59- ridder
linjen Kluvenslek. Benedict S. -1500
Cai S. til Gross Nordsee og Cronsborg -1563 holsten-gottorpsk råd
Jørgen S. til Kluvensiek, Gross Nordsee, Cronsborg, Güldenstein m.m. -tidligst 1618 dansk hofjunker 1559 hertugelig råd og amtmand
Alexander S. til Güldenstein -1617
Cai S. til Mönchnevestorf og Petersdorf 1601-44
Christoffer *S. til Nislevgård 1628-99 gehejmeråd
Christian *S. til Ravnholt og Nislevgård 1666-1740 sekretær i tyske kancelli, amtmand

bruddet 1700. 1.10. s.å. udnævntes han til oversekretær i tyske kancelli. 29.7.1707 afskedigedes han efter frimodigt at have anmodet kongen om pekuniære begunstigelser på grund af sine tryk-kende økonomiske vilkår. Han kaldtes dog tilbage allerede 6.7.1708 og fik samtidig sæde i konseillet. Han var nu i en årrække leder af udenrigspolitikken og samtidig chef for forvaltningen i de kongelige dele af hertugdømmerne.

Under Frederik IVs udenlandsrejse oktober 1708-juli 1709 førte S. regeringen sammen med Otto *Krabbe med hvem han havde et udmærket samarbejde selv om hans udenrigspolitiske anskuelser i endnu højere grad faldt sammen med oversekretæren i danske kancelli, Ditlev *Wibes. I vinteren 1708-09 søgte både zar Peter og Karl XII gennem deres gesandter i Kbh. Dolgorukij og Leijonclou forbund med Danmark. Svenskerne fremhævede at det også for Danmark betød en stor fare hvis zaren fik en havn og en flåde i Østersøen. S. indrømmede dette, men erklærede et dansk-svensk forbund for en umulighed så længe Sverige støttede Gottorp mod den danske konge. Da forhandlingerne med Rusland fortsattes efter kongens hjemkomst talte S. og Wibe – i modsætning til bl.a. Chr. *Lente og J. G. *Holstein – for at erklære Sverige krig selv om zaren afslog at yde subsidier; tidspunktet var nu gunstigt for et opgør med den troløse nabo og måtte ikke forpasses. Frederik IV traf sin afgørelse efter deres råd, og i oktober sluttedes det dansk-russiske forsvars- og angrebsforbund. I den påfølgende 11-årige krig fastholdt S. ønskeligheden af nøje samvirken med zaren hvad der især trådte frem 1716 da der forhandlede om et

fælles angreb på Skåne, og i september 1718 da statskyndige mænd i og uden for konseillet kaldtes til votering om den udenrigspolitiske situation. Han tog i spliden mellem kongens allierede, Georg I af England-Hannover og zaren, den sidste parti og talte bestemt mod særfred med Sverige, uanset at Peter på Ålandøerne havde indledt underhandlinger med dette rige. I dette spørgsmål var han dog helt isoleret da selv Wibe voterede for fred og en tilnærmelse til England. Hans indflydelse var nu stærkt svækket, og det var tydeligt at kongen i stadig højere grad støttede sig på den nye overkrigssekretær Christian Gabel.

Efter freden i Fr.borg (3.7.1720) tog S. virksom del i de overvejelser og foranstaltninger som knyttede sig til inkorporationen af den gottorpske del af Slesvig. Det var ham som, i overensstemmelse med kongens ønske om en indlemelse i Danmarks krone, i det af kancelliråd J. M. Esmarch udarbejdede udkast til stændernes edsformular indføjede ordene „und Dero Crone als ein altes injuria temporum abgerissenes Stück auf ewig wieder zu incorporiren“ og „secundum tenorem Legis Regiæ“ ligesom han gav den samme tendens udtryk i indledningen til det udstedte patent. Har han troet at forholdet derved ordnedes eller kunne ordnes på en statsretligt utvetydig måde tog han imidlertid fejl. Edsaflæggelsen på Gottorp 4.9.1721 og de derpå følgende hyldinger og edsaflæggelser var de sidste betydningsfulde statshandlinger hvori S. tog del før han fjernedes fra regeringskredsen. 31.12.1721 afskedigedes han både som oversekretær og som medlem af konseillet. Det var utvivlsomt modsætningsforholdet til den nye dronning Anna Sophie Reventlow og hendes kreds med den nye storkansler U. A. *Holstein i spidsen som var hovedårsagen til at både Wibe og han måtte gå. Fra marts 1713 havde han været amtmand i Husum og Svavsted og overstaller i Ejdersted. Mod sit ønske ombyttede han nu disse amter med stillingen som stiftamtmand over Fyn og Langeland og amtmand over Odense, Dalum o.fl. amter. Livet i Odense stod for ham som meget lidt tillokkende, men han fandt sig dog efterhånden til rette og varetog sine nye embedsforretninger med energi og dygtighed. En god støtte havde han i sin højtbevagede og fintdannede hustru.

At kongen ikke havde tabt sin sympati for ham fik han på forskellig måde at mærke. Af hans diplomatiske erfaring gjorde regeringen brug ved at sende ham som overordentlig ambassadør til Paris (juni 1728-april 1731) for under og efter kongressen i Soissons at modarbejde hertug Carl Frederik af Gottorps krav om vederlag for det

gottorpske Slesvig og udvirke betaling af de subsidierestancer som Frankrig skyldte Danmark. Trods sygdom og diplomatiske modintringer, især fra den gottorpske statsmand H. F. v. "Basewitz" side, opnåede han tilfredsstillende resultater på begge punkter, især takket være den storpolitiske situations for Danmark gunstige udvikling, men også i kraft af sin forhandlingsevne og det gode indtryk han gjorde i franske hofkredse. – Frederik IVs død (oktober 1730) og Christian VI's tronbestigelse medførte Holstein-kredsens fald. S. havde hørt til dens modstandere og stod blandt de nye magthavere Iver "Rosenkrantz" meget nær. Den nye ydrepolitiske kurs sigtede mod et godt forhold til Sverige, og den ledende svenske statsmand Arvid Horn fik trods stærk modstand fra det holstenske parti efterhånden flertal i Sekreta utskottet for den opfattelse at Sveriges bedste sikkerhed lå i en alliance med Danmark. Det blev S., engang en af de ivrigste forkæmpere for krigen mod naboriget, hvem Rosenkrantz udså til at føre allianceforhandlingerne. Marts 1734–maj 1735 var han i Stockholm som ekstraordinær ambassadør. Han samarbejdede godt med Horn, og 5.10.1734 underskrev han en forbundstraktat på 15 år hvori de to stater garanterede hinandens besiddelser og forpligtede sig til indbyrdes forsvarshjælp. „Og er saa hermed“, skrev han til kong Christian, „dette af Eders kgl. Majestæt selv saa kristelig og vel overlagte, ja Gud selv behagelige Foreningsværk udi Jesu velsignede Navn fuldbyrdet og tilendebragt“. Den nu snart 70-årige mand vedblev at beklæde sit stiftamtmandsembede i Odense indtil han 1740, få måneder før sin død, entledigedes under alle vidnesbyrd om kongelig nåde.

Den franske gesandt Camilly skrev i april 1728 om S.: „Han gælder for at være en fuldstændig hæderlig karakter, på hvis ord man helt kan stole, og for at have et varmt fædrelandssind. For øvrigt skal han ikke være en mand med noget stort syn . . .“. Denne karakteristik er sikkert dækkende, men selv om S. måske manglede det store udsyn var hans udenrigspolitik afgjort realistisk. I sine yngre år var han klart antisvensk og arbejdede for en generhvervelse af de tabte landskaber øst for Øresund. Efter freden i Frederiksborg 1720 hvor i hvert fald det gottorpske spørgsmål løstes på danske præmisser modificerede han sine synspunkter og erkendte at Skåne måtte afskrives for i 1730erne at fremstå som fortalere for et nært politisk samarbejde mellem de to nordiske stater. – Af fødsel tilhørte han en holstensk slægt, men moderen var af gammel dansk adel, og dansk var hans foretrukne sprog. Modsat tidens almindelige forestillinger fremhævede han det ønskelige i at der uddannedes et

diplomatsk korps af „kongens undersætter og landets egne sønner“, dvs. danske og holstenske. Hans livsførelse var alle dage i forhold til hans position mådeholden og beskedent. Han holdt skarpt øje med at fogederne på hans godser ikke begik overgreb mod bønderne, og samme holdning lagde han for dagen i sit officielle hverv som centralmagtens repræsentant på Fyn. – S. ejede bl.a. fædrenegården Nislevgård og Ravnholt som han fik med sin hustru der 1752 oprettede stamhuset Ravnholt. – Hv. R. 1701. Bl. R. 1722. □To forskellige mal. som hvid (Arreskov; Fr.borg) og to forskellige som blå ridder (Egeskov; Ravnholt). Afbildet på litografi 1898 efter tegn. af Rasmus Christiansen.

Danms. adels årbog LVII, 1940 II 132. Edv. Holm i Hist. t. 5.r.III, 1881–82 1–160 569–700. A. D. Jørgensen sst. V, 1885 117–243. Edv. Holm sst. 6.r.V, 1894–95 297 300 304f. H. Hjelholt sst. 10.r.IV, 1937–38 239 249f 252 255–60. J. Boisen Schmidt sst. 11.r.VI, 1960–62 289f 292 308. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 I–II, 1891–94. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I–X, 1899–1934. G. L. Wad i Fra arkiv og museum II, 1903–05 233–42. Fr. v. Jessen: En slesv. statsmand I–III, 1930–41. Chr. Elling: Holmens bygningshist. 1680–1770, 1932. Kr. Erslev: Hist. afhandl. II, 1937 54–168. Holger Hjelholt: Inkorporationen af den gottorpske del af Sønderjylland i kronen 1721, 1945. Th. Thaulow: En dansk statsmand og diplomat fra Holbergtiden, 1949. Hans Bagger: Ruslands alliancepolitik efter freden i Nystad, 1974 = Kbh.s univ.s slav. inst. Studier IV. Daniel Pulteney i Danske mag. 8.r.V, 1976 25f. O. Kyhl: Den landmilitære centraladministration 1660–1763 II, 1976.

Steffen Heiberg (C. O. Bøggild-Andersen)

Sehested, Christian (Christen) Thomesen, 1590–1657, kongens kansler. * 17.2.1590 på Bækmark, † 5.8.1657 i Kbh., begr. i Århus domk. F: Thomes Maltesen til Bækmark og Tanderup (1555–1609) og Anne Christoffersdatter Lundge (1550–1607, ~ 1° med Christen Juel til Udstrup og Bækmark, † 1585). ~ 13.8.1620 i Odense med Mette Rosenkrantz, * 27.2.1600 på Rosenholm, † 21.12.1644 i Kbh., d. af rigsråd Holger "R. til Rosenholm (1574–1642) og Sophie Brahe (1578–1646).

S., der aldrig selv brugte navnet Sehested som optoges af hans fætre, opdroges 1600–03 hos sin senere svigerfar på Rosenholm. Tidligt moden prægedes han for livet af det religiøse livssyn han her mødte, samtidig med at han med stort lærenemme erhvervede en række grundige kundskaber. Endnu kun en dreng drog han efter H. Rosenkrantz' råd til Rostock (1603) og Wittenberg (s.å.) hvor han studerede teologi og filosofi. I Giessen og Orléans immatrikuleredes han 1608. På sin anden rejse var han 1611 immatrikuleret i Padova. Han var også i Rom, Neapel og Firenze. Hjemvejen gik over Frankrig og

England. Statsret, historie og matematik havde hans store interesse, og han forsøgte ikke nyere litteratur og sprog; fransk lærte han at beherske som en indfødt, og også i italiensk var han hjemme. 1613 blev han sekretær i kancelliet, deltog i udvekslingen af Knærdfredens ratifikationer, fulgte s.å. Jacob Ulfeldt (1567–1630) på hans gesandtskab til Spanien og sendtes 1614 som kurér til Gustaf Adolf i Livland. 1615 blev han hofjunker og desuden kammerjunker hos prins Christian; 1617–27 var han dennes hofmester med Bakke kloster i forlening. 1616 var han anklager i retssagen mod biskop Hans Knudsen Vejle der var anklaget for kryptocalvinisme. 1623 var han medlem af det udvalg som udarbejdede fundatsen for Sorø akademi. I diplomatiske hverv brugtes han flittigt af Christian IV, især efter at han maj 1625 var blevet medlem af rigsrådet (1627 forlenet med Sejlstrup, 1629 med Helsingborg, s.å. ombyttet med Kalø). 1624 var han i de spanske Nederlande og Spanien og foråret 1625 forhandlede han med Gustaf Adolf om de nordiske staters deltagelse i trediveårskrigen. Nov. s.å. afsluttede han i Haag en forbundstraktat med England og Generalstaterne. 1626 var han i Brandenburg, Sachsen og Haag, og 1627–28 arbejdede han i England og Frankrig for støtte til Danmark. Febr. 1629 fulgte han Christian IV til mødet med den svenske konge i Ulvsbäck; herom skrev han en beretning.

Lübeckfreden hilste han med glæde, og han frarådede i den følgende tid ethvert overilet skridt der kunne bringe freden i fare. Han var også træt af det diplomatiske rejseliv der ikke havde undt ham „den Ro, at jeg har vidst, hvad Hjemmet har været“. Han undgik ikke nye diplomatiske hverv – bl.a. 1630 og 1631 til Gottorp, 1632 til Gustaf Adolf, 1636 til det påtænkte fredsmøde i Lübeck – men hans hovedvirksomhed kom nu til at gælde rigernes indre forhold. Efter Jacob Ulfeldts død blev han okt. 1630 hans efterfølger som rigens kansler, og maj 1640 efterfulgte han Christen Friis som kongens kansler og fik samtidig det traditionelle kanslerlen, Skt. Hans kloster i Odense i stedet for Kalø. S. var ved sin grundmurede lærdom, sin samvittighedsfuldhed og sit retsind velegnet til kanslerstillingerne. Hans ydre – det for hans slægt ejendommelige brede overansigt, det tidligt hvidnende hår og skæg, det eftertænksomme ansigtsudtryk, den ranke holdning – var præget af stilfærdig værdighed, hans tale af „den sagtomme Maade, der er ham egen“ (Rebolledo). Som sine nærmeste forgængere i kanslerembedet Niels Kaas og de to Chr. Friis'er tilhørte han en åndstype som var ved at forsvinde: den i humanistisk og teologisk lærdom skolede, i luthersk livsholdning

rodfæstede danske adelsmand. Kernen i hans personlighed var den inderlige gudstro som finder sit mest umiddelbare udtryk i de af ham forfattede salmer og åndelige sange; i lyset af den så og vurderede han de tilskikkelser som ramte hans fædreland og ham selv. „Den rette Hovedaarsag til vores Ulykke“ skrev han kort før Brömsebrofreden til prins Christian, „er, at Vor Herre er vred paa os, og vi gør os derpaa den ringeste Tanke“. For adskillige gejstlige og standsfæller af tilsvarende indstilling stod han som en åndelig støtte og vejleder, omfattet med stor hengivenhed, og han vandt de fleste som kom i berøring med ham ved sin venlighed, sin kristelige ydmyghed, sin uegennytte og det skælske lune han i muntre øjeblikke kunne lægge for dagen. At hans strengt ortodokse livsholdning i nogle henseender gjorde ham snæversynet var uundgåeligt. Hans stats- og samfundsopfattelse var adelsmandens af Niels Kaas' og Holger Rosenkrantz' skole. Han var Christian IV en trofast tjener og bevarede stedse hans gunst, men han følte sig samtidig som værner af den rådsforfatning og det stændersamfund hvortil hans stands og hans slægts traditioner knyttede sig. Det trådte bl.a. frem da han 1631 modsatte sig kongens forslag om rådernes særvotering. „Udi Privilegiers Observation bestaar mellem Herre og Undersaatter al Respekt“ skrev han 1647 til Christian IV.

I sit arbejde var S. utrættelig. I kancelliet synes han at have gennemført bedre orden end før, og i lovgivningen gjorde han sig allerede som rigskansler og endnu mere som kongens kansler stærkt gældende. Den store reces af 1643 er i væsentlige henseender hans værk. Men han var her som ellers konservatismens mand. På det 1636–37 udarbejdede udkast til en almindelig stadsret der kunne være „en saare nyttig Arbed for store Købstæder“ så han med stor skepsis „efterdi de fleste af vore Købstæder ere saaledes beskaffet, at der er ringe Borgerskab, snarer Fattigdom end Formue til Købmændskab og flere Avlsfolk eller Bønder derudi end Købmænd og Haandværksfolk“. I kirkelig henseende var han ortodoksiens mand selv om han efter evne værnede H. Rosenkrantz mod de hjemlige teologers og Christans IVs angreb. Han harmedes da hans 20 år yngre fætter Hannibal Sehested, hvis opdragelse han havde taget sig af, og hvis karriere han havde fremmet, som norsk statholder vandt kongen for lokale gudstjenestefriheder til ikke-lutherske indvandrere i Norge. Hans nidkærlighed i universitets- og skolespørgsmål er præget af den gamle skole, men han kan dog udkaste en så moderne tanke som oprettelsen af „et Seminarium for Haandværksfolk“ i hver provins. Om hans iver

Sehested, Christian Thomesen

for flere og bedre almueskoler vidner skoleforordningen af 1650. Han var en betydelig støtte for sin tids lærde og hans varme fædrelandshistoriske interesse gav sig udtryk i opmuntring og hjælp til mænd som Johannens "Meursius, Ole "Worm, S. J. "Stephanus, Vitus "Bering o.a.

Udenrigspolitisk var han som de fleste af sine rådskolleger tilhænger af en tilbageholdende kurs, ikke mindst over for Sverige. Som forhandler ved Brömsebro 1645 virkede han for at skille generalstaterne fra Sverige. Under de følgende års indrepolitiske modsætninger var hans stilling ikke let. 1646 lykkedes det ham at forlige rigsmarsk Anders "Bille og Christian IV. Skønt meget i Hannibal Sehesteds norske politik og politiske samarbejde med Christian IV, som i høj grad satte ondt blod hos adelen, bød ham imod kunne fætrene dog på flere punkter samvirke, således i Kirsten Munk-konflikterne og over for rigshofmester Corfitz "Ulfeldt. Til dennes personlighed og politik nærede S. åbenbart en dyb mistillid. På valgrigsdagen 1648 arbejdede han for en styrkelse af rigsrådets kompetence og for at bremse adelsoppositionen. Frederik IIIs håndfæstning, der formelt betegner rådsveldets kulmination, er vel især hans og Anders Billes værk og næppe som ofte antaget Ulfeldts. S.å. ledsagede han Frederik III til den norske hylding i Christiania. Vel i nogen grad drevet frem af stemningerne inden for adelens flertal var han med til at beskære Hannibal Sehesteds norske statholdermagt. At fætterens fald blev så dybt og fik den form det fik har dog uden tvivl voldt ham sorg, og han arbejdede senere på et forlig mellem kongen og Sehested. Til rigshofmesteren bandt ingen bånd ham, men de midler som hoffet anvendte mod Ulfeldt, og den magtforøgelse som det til skade for rådsforfatningen vandt ved dennes fald kunne umuligt være efter hans hjerte. Den fortrolighed der havde præget hans forhold til Christian IV manglede i forholdet til Frederik III, og trods sin formelle position formåede han ikke at gøre sin indflydelse gældende på linje med den monarkistisk indstillede rigshofmester Joachim "Gersdorff og uofficielle rådgivere som C. "Gabel og Th. "Lente. Forgæves søgte han at modvirke det skisma mellem kongemagt og råd som blev stedse større, bl.a. ved på rådsmødet i Ribe 1655 at sætte sig i spidsen for en opfordring til Frederik III om at forlade Flensborghus og tage bolig i kongeriget.

S.å. ledsagede han prins Christian på hans hylingsrejse i Danmark og 1656 til Norge. Febr. 1657 holdt han med dyb bekymring – „det skulde“, sagde han, „være H.K.M. og vores Fædreland til ubodelig Skade og evig Spot, om noget skulde begyndes, som ikke med Gavn

og Ære kunde udføres“ – åbningstalen ved det stændermøde i Odense som bevilgede midler til krigsrustning mod Sverige. Det blev en af hans sidste kanslerhandlinger. Han pådrog sig på den vinterlige rejse en stærk forkølelse som få måneder efter bidrog til at lægge ham i graven. „Jeg haver længe begyndt at dø fra Verden“ skrev han under sin sygdom. – „Kansleren, hos hvem Sokrates' og Catos Sindighed og Maadehold bekynder sig til Luthers Lære“ (Rebolledo), „den første blandt Stoikere“ (Birgitte Thott) var ikke en statsmand med vide syner og overlegen kraft. Men han står i rækken af Danmarks høje embedsmænd som et af de reneste sind, en „miles Christianus“. S. skrev sig til Stovgård (Vrads hrd.) og Tanderup (Hammerum hrd., afhændet før 1646), arvet efter forældrene; han var desuden ejer af Bækmark (Skodborg hrd., afhændet før 1622), Lykkesholm (Vindinge hrd., fra 1640) og Mindstrup (Nørvang hrd.). 1638 takseredes han til 928 tdr. hartkorn. Med sine midler var han meget godgørende. Således forsørgede han på Stovgård altid to, og overalt hvor han var lensmand, 12 fattige; til Horsens hospital gav han 500 rdl., til Odense hospital renten af 1000 rdl. Gravkapel og epitafium i Århus domkirke. – R. 1634. □Mal. af Johan Thim, 1635 (Fr.borg), efter dette min. (sst.). Mal. 1650 har været tilskrevet såvel K. van Mander som A. Wuchters (Fr.borg), flere mal. i samme type (forhen Løvenborg; tre ekspl. på Gavnø, det ene af Per Krafft d.æ.) samt kopi af F. Henningsen, 1891 (Fr.borg). Mal., efter dette min. (Fr.borg), to stik af A. Haelwegh, det ene fra ligprædikenen 1658, samt stik af J. Folkema, 1746, kopi af C. A. Jensen, 1835 (brændt på Fr.borg 1859), efter dette tegn. af Heinrich Hansen (Fr.borg). Epitafiemal. i type nær 1650-maleriet (Århus domk.), efter dette mal. (Broholm). Stik af A. Haelwegh efter forlæg af A. Wuchters ca. 1656–57. – Povl Eller: Kongelige portrætmalere i Danmark 1630–82, 1971.

Kilder. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Chr. IVs tid, udg. Kr. Erslev I–III, 1883–90. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75. Kong Chr. IVs egenhændige breve, udg. C. F. Bricka, J. A. Fridericia og Johanne Skovgaard I–VIII, 1878–1947 (fot. optr. 1969–70). Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen III–V, 1916–20. Prins Chr. (Vs) breve, udg. E. Marquard og J. O. Bro-Jørgensen I–II, 1952–56. Svensk agent ved Sundet, udg. Leo Tandrup, 1971.

Lit. Progr. fun. univ. Hafn. over C. T. S., 1657. Johan Dideriksen Bartskaar: Ligprædiken over C. T. S., 1658. Emil Gigas: Grev Bernardino de Rebolledo, 1883. Thyra Sehested: Kansler C. T. S., 1894. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reprud. 1969). J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde, 1896. O. A. Johnsen: Hannibal Sehesteds statholderskab

1642–51, Kria. 1909. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvælt. i 1660, 1936. Samme: Hannibal Sehested I, 1946. Bj. Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen II, 1968. Jens Engberg: Dansk finanshist. i 1640erne, 1972. Anders Malling: Dansk salmehist. VII, 1972. Aage Fasmer Blomberg: Fyns vilkår under svenskekrigene, 1973.

Steffen Heiberg (C. O. Bøggild-Andersen)

Sehested, Christian (Christen) **Thomesen**, 1664–1736, søofficer, overlænddrost. * 24.8.1664 i Kbh., † 13.9.1736 i Oldenburg, bisat i Århus domk. F: lensmand, oberstløjtnant og ritmester Axel S. til Stovgård († 1676) og Øllegaard Ottesdatter Thott (1638–91). Ugift.

S. blev lærling i flåden 1680, løjtnant 1687, kaptajn 1691, kommandørkaptajn 1697, kommandør 1701, schoutbynacht 1704, viceadmiral 1711 og admiral 1715. Efter forskellige togter med danske orlogsskibe gik han 1686 i hollandsk tjeneste med pas som løjtnant. N.å. overgik han til fransk tjeneste hvor han kæmpede med tyrkerne og deltog i bombardementet af Algier 1688 om bord i orlogsskibet *Le Capable* hvor han var sammen med Ivar Huitfeldt. N.å. kom han hjem over Amsterdam efter, særlig i Toulon, at have benyttet lejligheden til studiet af skibskonstruktion. Han kom straks i aktivitet idet han blev udkommanderet med orlogsskibet *Mercurius* i flåden under Niels Juel der var udrustet på grund af den truende krigsfare, og derefter med *Christianus Quartus* i C. E. v. "Stöckens eskadre der under meget vanskelige forhold overførte ca. 7000 mand hjælpetropper til England til kong Vilhelm III. 1690–91 var S. atter i hollandsk og fransk tjeneste og 1692 chef for fregatten *Svenske Falk* med Hvide Falk og snauen *Maagen* sig underlagt for at konvojere danske handelsskibe. Trods mange genvordigheder, særlig fra engelsk side, og trods hårde storme lykkedes det ham at føre de danske handelsskibe frelst ud og hjem, medens *Maagen* blev taget af en stor spansk kaper. N.å. var han chef for fregatten *Heyren*, vagtskib ved Helsingør, hvor han optrådte med stor bestemthed mod forskellige misbrug som fremmede skibsførere gjorde sig skyldige i. I de følgende år var han chef for forskellige fregatter med hvilke han overførte danske og fremmede gesandter, og han ledsagede Ulrik Christian Gyldenløve på en rejse hvorved han lagde grunden til et varmt venskab med denne. Ved krigsudbruddet 1700 blev S. chef for orlogsskibet *Prinds Carl* i flåden under Gyldenløve. N.å. oprettedes efter Gyldenløves forslag et søkadetkompagni for hvilket S., ligeledes efter Gyldenløves forslag, blev chef. Hans begavelse, energi og kundskaber satte ham i stand til at give det nye søkadetakademi en god start. 1705 sad S. i en særlig kommission der skulle undersøge flå-

dens skibsbyggeri. Han kritiserede her O. "Judichærs konstruktionsprincipper og søgte sammen med Gyldenløve – mod den øvrige del af kommissionen – at hævde de engelske skibskonstruktionsprincippers fortrin fremfor de franske. S. vedblev gennem årene at have stor interesse for skibsbygning og blev ved flere lejligheder benyttet som opmand i stridigheder omkring skibskonstruktioner.

Ved udbruddet af den store nordiske krig okt. 1709 blev S. stabschef hos Gyldenløve ved troppeoverførslerne til Skåne. N.å. var han chef for orlogsskibet *Havfruen* og deltog som divisionschef i Gyldenløves flåde i slaget i Køge bugt 10.10. hvor han med flere, deriblandt Ivar Huitfeldt på *Dannebrog*, optog kampen med den svenske flåde for at give den danske flåde lejlighed til at ordne sig. 1711 blev S. chef for en eskadre der først sendtes til Nordsøen og derefter fra aug. indgik i Østersøflåden, hvorfra han detacheredes til Stralsund der belejredes af en kombineret dansk-russisk-sachsisk hær. Det lykkedes imidlertid den danske Østersøflåde at forhindre overførelse af forstærkninger og forsyninger fra Sverige til den belejrede by, og en dansk transport med belejringsskyts nåede ikke frem. N.å. sendtes S. atter til Stralsund med en eskadre lavtgående skibe der var egnede til at trænge ind i farvandet syd for Rügen. Det lykkedes S. efter hårde kampe at sætte sig fast i dette farvand, men da de allierede hen mod vinteren opgav de vundne fordele blev S.s fremtrængen uden betydning. 1713 sendtes han til hertugdømmerne hvor han ledede blokaden fra siden af fæstningen *Tønning*. Efter Magnus Stenbocks kapitulation i maj s.å. kaldtes S. til Kbh. hvor man frygtede et svensk angreb. 1714 forløb uden større krigsbegivenheder, men da Karl XII i nov. s.å. kom til Stralsund ændredes situationen helt. Preussen sluttede sig til de allierede 1715, og Stralsunds belejring blev genoptaget af danske, sachsiske og preussiske tropper. Efter at den svenske Göteborgeskadre, der gennem Store bælt søgte at forene sig med den svenske hovedflåde, af C. "Gabel var ødelagt ved *Femern* 24.–25.4. sendtes S. atter til Pommerns kyst, dækket af den danske flåde under P. "Raben der imidlertid på grund af den overlegne svenske flådes ankomst måtte trække sig tilbage til *Fakse bugt*, hvorved S. kom i en meget farlig stilling. Karl XII sendte fem orlogsskibe til forstærkning af den svenske styrke syd for Rügen for at ødelægge S.s eskadre. Men S. trak sine skibe ind i det grundede farvand nord for *Useedom* hvor de svenske skibe på grund af deres dybgående ikke kunne følge ham. 31.7. indtog preusserne *Use-dom* hvorved den overhængende fare for S. var

lettet. 8.8. kom Raben efter at have modtaget forstærkninger tilbage til Rügen, og den svenske flåde trak sig efter en hård kamp tilbage til Karlskrona.

S. kunne nu efter at have fået forsyninger atter gå angrebsvis til værks. Under stadige kampe lykkedes det ham 25.9. at rense Nydyb for svenske orlogsskibe, i nov. overførtes de allieredes tropper til Rügen, og Stralsund var nu fuldstændig indesluttet. Karl XII forlod byen 22.12. for at sejle til Sverige, og to dage senere måtte den overgive sig. For kampen ved Nydyb, en af de smukkeste kampe i den danske marines historie, prægedes en medalje, til skibscheferne i guld, til de andre officerer i sølv. December s.å. afgik S. som chef for søkadetkompagniet. 1716 var han chef for en eskadre i Østersøflåden under Gyldeuløve med sit flag i orlogsskibet Nordstiernen, men beholdt samtidig overkommandoen over søstridskræfterne ved Pommerns kyst hvor Wismar, efter at S. havde ladet indløbet spærre, måtte overgive sig i april s.å. I denne periode var han en af de få højtstående søofficerer der anerkendte Peter *Tordenskiolds talent og anbefalede ham over for kongen. 1718, altså inden krigen var endt, fik S., utvivlsomt vor dygtigste admiral, sin afsked og udnævntes til overlanddrost i Oldenburg. Også i denne virksomhed lagde han fremragende evner for dagen og indlagde sig fortjeneste ved opførelsen af diger til beskyttelse mod havet, et arbejde der blev tilendebragt 1725. Endnu en gang fik man dog i søetaten brug for hans dygtighed og erfaring da han 1726 blev beskikket til formand for kommissionen til at undersøge søetatens og Holmens forhold og til at stille forslag om at sætte disses anliggender i bedre form. Kommissionen afgav sin betænkning n.å. og foreslog vigtige reformer vedrørende personel, materiel, indrulleringsvæsen, jurisdiktionsmyndighed, oprettelse af søetatens kombinerede ret m.m. 1726 protegerede S. søofficeeren R. *Krag i forbindelse med dennes udarbejdelse af skibskonstruktionstegninger efter engelske principper. 1729 blev han formand i en kommission angående søetatens skibsbygning, og 1734 sendtes han til Stockholm som ambassadør. S. var en ualmindelig dygtig, kundskabsrig og energisk officer. Vanskelige opgaver der stilledes ham under de forskellige forhold i fred og krig løste han på enestående måde. Hans planer for krigsførelsen mod Sverige, som ikke blev fulgt af kongen, viser S. som en af den danske flådes betydelige strateger. At Frederik IV 1718 afskedigede ham fra søetaten og sendte ham til Oldenburg forklarer kongen selv 1723 i sit politiske testamente for sin søn og efterfølger. Han udtaler her sin store mistillid til den gamle danske

adel, nævner en række vigtige stillinger hvor medlemmer af denne ikke bør ansættes, og skriver at han ikke har villet beholde S. som kadetchef. En anklage der for S.s vedkommende var ganske grundløs. Til skade for landet fjernede han en af dets bedste sønner fra den stilling hvor han som ingen anden på den tid gjorde fyldest. – Gehejmeråd 1718. Gehejmekonferensråd 1731. – Hv. R. 1715. □Mal. (Fr.borg; Gavnø), malet variant (sølojntnatselskabet). – Mindestøtte af J. Wiedewelt (ved Jægerspris).

C. T. S. i Danske saml. III, 1867–68 272–74. – Gerh. Anton v. Halme: Gesch. des Herzogthums Oldenburg III, Oldenb. 1796. H. G. Garde: Efterrettn. om den danske og norske sømagt II, 1833. Samme: Den da.-no. sømagts hist. 1700–1814, 1852. Tidsskr. for søvæsen VI, 1861 256f. C. Bastrup sst. ny r. XXXV, 1900 241–60. Dansk månedsskr. II, 1865 55. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814, 1891. A. Larsen [Liljefalk]: Dansk-norske heltehist. 1700–1814, 1895 7–18. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I–X, 1899–1934. H. C. A. Lund: Søkadetkorpsets hist., 1901 8–38. Thyra Sehested: Admiral C. T. S.s saga, 1904. H. J. Huitfeldt-Kaas i Pers. hist. t. 6.r.1, 1910 216f 221 226 241 246f 249 253. A. P. Tuxen: Poul Vendelbo Løvenørn, 1924. Olav Bergersen: Viceadmiral Tordenskiold I–II, Trondhjem 1925. Samme: Fra Henrik Bielke til Iver Huitfeldt III–IV, Trondheim 1955–56. R. Steen Steensen: Søofficersskolen gennem 250 år, 1951. Hans Chr. Bjerg og John Erichsen: Danske orlogsskibe I, 1980 22–31.

Hans Chr. Bjerg (Th. Topsøe-Jensen)

Sehested, Christoffer, 1628–99, diplomat, amtmand. * 1628 på Årsmarke, † 31.5.1699 på Nislevgård, begr. i Otterup k. F: senere mecklenburgsk gehejmeråd, Verbitter for det adelige kloster i Itzehoe Cai S. til Mönchneverstorf og Petersdorf (1601–44) og Anna Ahlefeldt (1592–1645, ~ 1° 1612 med Didrik Blome til Mönchneverstorf, † 1617). ~ 1658 med Merete Urne, * 10.4.1631 på Malmøhus, † 28.4.1706 på Nislevgård, d. af rigsråd Sivert *U. (1603–61) og Helvig Hansdatter Lindenov († 1646). – Far til Christian *S.

S. fik en omhyggelig uddannelse bl.a. ved studier i udlandet (1648 imm. i Orleans, 1650 i Padova). 1653 blev han hofjunker. 1656 blev han overskænk. Jan. 1657 sendtes han til Wien for at forhandle med kejseren om et forbund mod Sverige. 1662 blev han Frederik IIIs hofmarskal. 1669 ledsagede han prins Jørgen på en rejse til Polen. Efter Frederik IIIs død 1670 blev han amtmand i Skanderborg, 1671 tillige over Åkær amt. For en del udgifter han havde afholdt som hofmarskal af egen lomme fik han tilskødet 300 tdr. hartkorn bl.a. øen Endelave. 1672 fik han Skanderborg amt i forpagtning for seks år, fornyet 1677 for et tilsvarende tidsrum. 1674 sendtes han som ekstraordinær gesandt til Warszawa

for at arbejde for prins Jørgens kandidatur til den polske trone. 1679 var han dansk kommissær i Lund ved de preliminære fredsforhandlinger med Sverige. 1677–94 var han tilforordnet søetatens kommissariat hvis hovedkraft han blev. 1677–79 og 1683–85 deltog han som medlem af generalkrigskommissariatet i både sø- og landetatens forvaltning og var 1685–90 deputeret ved begge etater. 1690–92 var han medlem af kommissionen for handelens fremme. 1679 var han udnævnt til etats- og admiralitetsråd, 1680 til gehejmeråd. Ved sin afgang 1694 fik han en obligation på 10 000 dr. af kongen som belønning for sin tjeneste. Ved sit giftermål kom S. i besiddelse af Nislevgård (Lunde hrd.) hvis tilliggende han forøgede meget. 1686 erhvervede han Gjerskov der blev lagt under Nislevgård. Han ejede desuden en gård på Amagertorv i Kbh. □Fremstillet på Heinrich Hansens mal, 1880, af arvehyldingen 1660 (Fr.borg), uden samtidigt forlæg.

Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen V, 1920: VII, 1926. – Danm.s adels årbog LVII, 1940 II 131. C. H. Brasch: Det polske kongevalg 1674, 1882. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reprint 1969) 238 o.fl.st. Carl Christiansen: Bidrag til da. statsholdn.s hist. I–II, 1908–22. J. Boisen Schmidt i Hist. t. 11.r.VI, 1960–62 308. O. Kyhl: Den landmilitære centraladministration 1660–1763 I, 1975.

Steffen Heiberg (C. O. Bøggild-Andersen)

Sehested, Niels Frederik Bernhard, 1813–82, stamhusbesidder, arkæolog. * 20.2.1813 på Broholm, † 15.1.1882 sst., begr. i Gudme. F: løjtnant Anders S. til Broholm (1784–1819) og Edle Marie Kjær (1789–1839). ~ 29.6.1839 i Kbh. (Garn.) med Charlotte Christine Linde, * 5.7.1819 i Kbh. (Garn.), † 19.1.1894 på Broholm, d. af kaptajn, senere oberst, kammerherre Georg L. (1787–1847) og Karen Røtter (1792–1876). – Far til Hannibal *S. (1842–1924), Hilda *S. og Knud *S. S. var et års tid (1827–28) elev på Sorø akademi, men opdroges bortset herfra på Broholm af sin mor, en forstandig og energisk kvinde der administrerede godset udmærket; her uddannedes han til en dygtig landmand. 20 år gammel opdyrkede han et ryddet, stenet skovareal til en fortrinlig gård, Brændeskov som han selv lod bygge, og her havde han sit hjem i de første måneder af sit ægteskab. Ved moderens død 1839 arvede han Broholm hvor han udfoldede en storlået virksomhed som administrator samtidig med at han røgtede flere offentlige tillidshverv; således valgtes han 1847 til suppleant i stænderforsamlingen, og i nogle år var han medlem af rigsrådets landsting; men han opgav snart politikken hvorimod han beholdt en del tillidsposter på egnen. 1848 meldte han sig frivilligt i krigen

og gjorde tjeneste ved herregårdsskytternes korps som han selv havde været med til at oprette, og han belønnedes for sin indsats og sit mod med ridderkorset. Efter krigen fortsatte S. sin praktiske virksomhed og deltog af og til i debatten om tidens vigtige spørgsmål; således viser hans afhandlinger *Om Livsfæstes Overgang til Selveiendom*, 1849, *Om Fæstetvangen*, 1850 og *Om Tvangsloven*, 1852 ham som en human og forstående godsejer, og disse småskrifter fik betydelig indflydelse på affattelsen af fæsteloven 1861. Også hans artikler i „Dagbladet“ om skovene og hans pjece *I Anledning af Spørgsmaalet om Skovvangens Afskaffelse*, 1867 var af betydning i den diskussion der rejstes i anledning af projektet om skovenes overflyttelse til Jylland.

Ved siden af sine mange praktiske opgaver syslede S. også med videnskabelige problemer og studerede således matematik og astronomi; men det felt på hvilket han gjorde sin største indsats var dog arkæologien. Som lokalforsker og eksperimenterende arkæolog har han udført et arbejde der stedse vil sikre ham en fremtrædende plads i denne videnskabs historie. Måske var det fremdragelsen af den store guldskat fra jernalderen 1833, „Broholmfundet“, der vakte hans sans for oldfundene; i hvert fald samlede han omhyggeligt de oldsager der fremdroges på hans gods, og fra 1854 korresponderede han jævnligt med J. J. A. *Worsaae om et fænomen han havde iagttaget, fremkomsten af sorte, kulfyldte gruber, „Ildsteder“, under flad mark; og ved naturforsker mødet 1860 forelagde han sine iagttagelser herover. 1871 kom han i forbindelse med Japetus *Steenstrup og Ludvig *Zinck, fra 1875 (gennem Chr. *Herbst) med daværende museumsassistent Henry *Petersen som fra nu af lige til S.s død bistod ham ved hans undersøgelser i marken. Henry Petersen rådede S. til at foretage en systematisk indsamling af de oldsager der fremdroges på Broholmegnen, til at supplere fundene ved udgravninger og til at publicere såvel fund som jordfaste mindesmærker i et stort værk. 1878 udkom dette, en statelig kvartpublikation med smukke illustrationer af A. P. *Madsen, R. *Mejborg og Magnus *Petersen, under titlen *Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm* som blev meget påskønnet af fagfolkene. S.å. åbnede S. i en særlig museumsbygning i Broholms have sin meget anselige oldsagsamling for publikum. 1938 erhvervede Fyns stiftsmuseum fundene fra bronze- og jernalder. I de følgende år fortsatte S. sine udgravninger både på Broholm og på sine jyske besiddelser ved Addit og foretog samtidig omfattende, nøjagtigt kontrollerede eksperimenter over stenredskabernes anvendelighed som han bl.a. godtgjorde ved at bygge et

bjælkehus i gårdens have udelukkende ved hjælp af stenredskaber. Desuden udgav han et bidrag til belysning af jydepottefremstillingen (1881) hvorimod en plan om at publicere samtlige kendte stenalderfund blev opgivet efter Henry Petersens råd.

I sine sidste leveår syslede S. med en fortsættelse af sin store bog der også skulle medtage hans udgravninger i Jylland og en beskrivelse af hans forsøg på at arbejde med stenværktøj. Døden afbrød ham i arbejdet; men det var dog ført så vidt frem at det 1884 kunne udsendes af hans sønner med Henry Petersens bistand. Dette værk, *Archaologiske Undersøgelser 1878–1881*, danner både med hensyn til indhold og udstyr et værdigt sidestykke til det første; det er kildekrifter man ikke kan gå uden om, og det må beklages at de ikke, som Henry Petersen ønskede, blev begyndelsen til et „arkæologisk diplomarium“. S. viste heri hvor vigtigt det er at hver egn af landet undersøges systematisk både med hensyn til mindesmærker og fund, og hans arbejder skabte ham med rette ry som en af sit slægtleds betydeligste arkæologer. – Jægermester 1839. Hofjægermester 1860. Kammerherre 1882. – Datteren **Thyra S.**, * 28.3.1840, † 13.1.1923, havde stærke historiske interesser og medvirkede ved udgivelsen af faderens sidste værk. Senere bosatte hun sig i Kbh. for at forske i slægtens tidligere historie. Hun udgav *Hannibal Sehested I–II*, 1886, *Cantsler Christen Thomesen Sehested*, 1894, *Admiral C. T. Sehesteds Saga*, 1904 og *Rigsmarsk Steen Maltesen Sehested*, 1911; desuden i *Personalthist.* tidsskr. 6.r.VI, 1915 og 7.r.III, 1919 afhandlingerne *Malthe Sehested* og *Mogens Sehested*. Værkerne må karakteriseres som stofsamlinger, der hverken ved historisk metode eller fremstilling hæver sig over det jævne. Fra 1886 var hun stiftsdame i Vallø. – R. 1848. DM. 1874. □Mal. af D. Monies, 1839 (Broholm) og udst. 1856 (sst.). Posthumt mal. af H. Chr. Jensen, 1882 (sst.), efter dette træsnit s.å. Afbildet på stik af Magnus Petersen, 1882. Mal. af A. Jerndorff 1889 og 1890 og tegn. dertil. – Mindestøtte 1898 ved Brudager k. samt i Broholm have.

III. tid. 22.1.1882. C. Neergaard i Svendborg amt XXV, 1933 3–42. Poul Møller i *Pers. hist. t.* 10.r.I, 1934 106–24. – Papirer i Rigsark.

H. C. Broholm*

Sehested, Hannibal, 1609–66, rigsskatmester. * 1609 på Arensborg, Øsel, † 13.9.1666 i Passy. F: statholder på Øsel Claus Maltesen til Højris (1558–1612) og Anne Nielsdatter Lykke (1568–1645). ~ 6.11.1642 på Kbh.s slot med *Christiane, * 15.7.1626 på Haderslevhus, † i foråret 1670,

d. af *Christian IV (1577–1648) og Kirsten *Munk (1598–1658). – Far til Jens Steen *S. Bror til Karen *S., Malte *S. og Mogens *S.

S. blev opdraget i hjemmet til sit ellefte år hvorefter han – formentlig på fætterens Christen Thomesen *Sehesteds foranledning – kom i huset hos magister Christen Jensen Vejle, den senere hofprædikant, først i Odense, senere i Vejle. Dennes undervisning og opdragelse synes især at have sigtet mod at udvikle den unge adelsmands evne til selvstændig og fordomsfri stillingtagen, en egenskab der så afgjort karakteriserer hans senere statsmandsgerning. 1626–29 frekventerede S. Sorø akademi. 1629–32 var han på sin første udenlandsrejse der gik til England (immatrikuleret i Oxford sept. 1629), Frankrig og Nederlandene. Efter hjemkomsten blev han hofjunker, men 1633–35 var han med kgl. understøttelse på ny i udlandet, denne gang Italien, Spanien og Østrig. Gennem sin uddannelse og sine rejser havde S. erhvervet kendskab til Europas vigtigste stater og deres politiske forhold samt grundige sprogkundskaber. Denne solide ballast parret med gode evner og en betydningsfuld støtte fra fætterens Christen Thomesen Sehested var grundlaget for hans hurtige og usædvanlige karriere. 1636 fik han sin første diplomatiske opgave som dansk udsending til Axel Oxenstierna i Wismar. Han stod nu så højt i Christian IVs gunst at han samme år blev forlovet med kongens ti år gamle datter, Christiane, og hofmester for hendes bror grev *Valdemar Christian hvis „grande tour“ til Vest- og Sydeuropa 1637–39 han ledede. Efter hjemkomsten fik han sin første forlening, Tranekær, der 1640 ombyttedes med Bohus len. Maj s.å. blev han i en alder af kun 31 optaget i rigsrådet.

Foreløbig kom han dog ikke til at tage videre del i rådets arbejde idet han aug. 1640–maj 1641 var leder af et ekstraordinært dansk gesandtskab til Spanien. 31.1.1641 sluttede han en konvention hvorved Spanien som erstatning for de dunkerqueske kaperes overgreb mod danske handelskibe todfrit skulle levere 100.000 tdr. salt, og 12.3. s.å. en handelsaftale. Derimod var S. ikke bemyndiget til at afslutte noget vedrørende det politiske forhold mellem de to lande, men det var muligvis Christian IVs hensigt at sondere mulighederne for en tilnærmelse til Spanien som modvægt mod den svensk-nederlandske forbindelse. En sådan politik havde dog ingen muligheder for at vinde gehør hos rigsrådet, og intet tyder på at S. har udtrykt en fra rådskollegerne afvigende opfattelse. Efter hjemkomsten blev S. inddraget i de dansk-nederlandske forhandlinger om tolden og den nederlandske handelsrettigheder. Principielt synes han i toldspørgsmålet

at have hyldet den opfattelse at det finansielle tab ved en moderation af toldsatsene ville blive kompenseret gennem en forøget handel. Under de afsluttende forhandlinger i Glückstadt sept. 1641 tilrådede S. sammen med Jørgen *Seefeld og Ditlev *Reventlow (1600–64) indtrængende kongen at acceptere det opnåede resultat selv om nogle danske positioner var opgivet. Kort efter blev S. udpeget som kongens hovedforhandler på fredskongressen i Osnabrück. Han kom dog aldrig afsted da han efter eget ønske, stærkt støttet af Christen Thomesen Sehested, nu kongens kansler, april 1642 blev udnævnt til statholder i Norge og lensmand på Akershus. – Christian IVs sigte med at optage flere af sine svigersønner i rigsrådet var at skaffe sig pålidelige støtter for sin politik inden for rådet. S. havde dog i udenrigspolitiske og militære anliggender i reglen fulgt rådsflertallet mens han i private indlæg til kongen i øvrigt demonstrerede sit monarkistiske sindelag. Det er let at påpege det opportunistiske heri, men dobbeltstillingen som rigsråd og kongelig svigersøn betød at han skulle leve op til begge parters forventning om hans loyalitet. I betragtning af den stærke modsætning mellem kongen og rådsflertallet i udenrigspolitiske anliggender er det absolut muligt at hans iver for at blive norsk statholder udover de åbenlyse økonomiske fordele skyldtes et ønske om at undgå at blive Christian IVs repræsentant i Osnabrück og derved gidsel for kongens af rådet så ildesete tyske politik.

S.s norske statholderskab skabte epoke i forholdet mellem Danmark og Norge. En vigtig ydre anledning var krigen med Sverige 1643–45. Som statholder fik S. kommandoen over den 1628 oprettede norske hær. Denne var dog meget uøvet og hæmmedes af en udtalt mangel på duelige officerer hvad S. dog søgte at råde bod på gennem omfattende hverninger i udlandet. De militære resultater på den i øvrigt sekundære norske krigsskueplads var dog små. Af langt større betydning end S.s militære virksomhed var den reorganisation af den norske forvaltning krigen gav stødet til. April 1644 fik S. kongens tilladelse til at lade de norske skatter blive i Norge til brug for det norske forsvar i stedet for som sædvanligt at sende dem til Danmark. Forvaltningen af disse midler og hæradministrationen organiseredes i et generalkrigskommissariat. Ordningen var et resultat af krigsforholdene, men efter fredsslutningen arbejdede S. på at gøre den permanent. April 1646 sanktionerede kongen at halvdelen af alle ekstraordinære indtægter skulle blive i Norge, og 1647 fik S. gennemført at de norske skatteindtægter skulle forblive i Norge til brug for det norske militær og til afbetaling af

den norske gæld. Forvaltningen af disse midler blev forestået af et reorganiseret generalkrigskommissariat der samtidig blev oppebørselsorgan for alle norske statsindtægter, ordinære såvel som ekstraordinære, hvorved det i realiteten blev til et norsk rentekammer. Indretningen af den nye norske finanshovedkasse var tydeligt inspireret af det svenske kollegiesystem og peger frem mod det af S. organiserede skatkammer efter 1660.

S.s reformer betød at der for første gang siden den norske stats formelle ophævelse 1536 eksisterede et særnorsk forvaltningsapparat under statholderens ledelse således at Norge ikke mere administreredes direkte af centralstyret i Kbh. Denne udvikling var til dels et resultat af den særlige udvikling under krigen, men skal desuden ses på baggrund af S.s egne vidtgående politiske ambitioner. Uden at underkende dette personlige incitament må det dog påpeges at reformerne antagelig var en nødvendighed på baggrund af Norges egen økonomiske og sociale udvikling der havde reduceret Danmarks hidtidige overlegenhed inden for monarkiet, hvis ikke selve den dansk-norske forbindelse skulle bringes i fare. Det var S.s fortjeneste at indse dette og indrette sin politik herefter. Et centralt punkt i hans politik var samarbejdet med de norske stænder. Det er sandsynligt, at denne politik i betydeligt omfang afspejlede de norske stænders ønsker og forlangender; således var det stændernes udtalte ønske at de norske statsindtægter skulle tilgode-se Norges behov først. På den anden side er der ingen tvivl om at S. dygtigt forstod at manipulere med stænderne og bruge deres angivelige krav som løftestang for egne planer over for rigsråd og centralstyre. Nært forbundet med S.s forvaltningsreformer var hans økonomiske reformprogram hvis principper nedfældedes i en stor relation til Christian IV fra 1646. I denne påpeges Norges (og Danmarks) som følge af en tilbagestående økonomisk struktur uudnyttede ressourcer og muligheder hvad han forklarer med manglen på kapital og ekspertise. Derimod var de konkrete forslag som S. i de følgende år virkelig søgte at realisere for så vidt ikke originale idet hovedpunkterne, defensionsskibe, økonomiske og religiøse privilegier til fremmede købmænd, handelens organisation i kompagnier m.m. greb tilbage til Christian IVs økonomiske program fra tiden før kejserkrigen. Bemærkelsesværdig er dog hans advarsel mod at lade toldpolitikken styre af kronens fiskale interesser udtrykt i aksiomet „mængden erstatter afslaget“. I sin praktiske politik lagde S. megen vægt på at udvikle de norske bjergværker og forbedre kommunikationsforholdene hvilket bl.a. gav sig ud-

slag i organisationen af et ordnet norsk postvæsen.

Den omfattende interesse S. viste det norske erhvervsliv gav sig tillige udslag i betydelige personlige investeringer i bjergværker og savværker, og han blev i løbet af sin statholdertid en hovedrig mand. Akershus var for lensmanden det måske mest indbringende af alle danske og norske len, og fordelen herved blev naturligvis ikke mindre da S. 1647 fik lenet „kvit og frit“. Allerede under krigen 1643–45 ydede S. kronen store forstrækninger, og sine fordringer lod han indfri gennem store udlæg af krongods der i forbindelse med omfattende private godskøb gjorde ham til Norges ubestridt største godsejer med 4880 tdr. hartkorn. – Det er i nyere forskning blevet påpeget at hans reformvirksomhed til en vis grad var foregrebet af Jens *Juel i dennes statholderperiode 1617–29. Der var dog den afgørende forskel at kongen på et givet tidspunkt havde ment at måtte bremse Juels virksomhed, formentlig fordi han i denne så en trussel mod rigsheden. Når han i modsætning hertil gav S. al mulig politisk rydgækning må dette ses på baggrund af at rigsrådet i den forløbne periode på vitale områder havde beskåret kongens dispositionsfrihed således at denne havde en oplagt interesse i at holde Norge fri af rigsrådets indflydelse. S. var derfor centralt placeret i magtkampen mellem kongemagt, rigsråd og adel.

Rigsrådet måtte i sommeren og efteråret 1647 betragte både monarkiets og sin egen stilling med stor alvor. I Norge havde S., dækket af sin kongelige svigerfar, skabt et forvaltningsapparat aldeles under sin egen kontrol, mens der i Danmark gennem styrkelsen af landkommissærernes kompetence var sket en betydelig decentralisering af finans- og militærforvaltningen. Fra rigsrådets synspunkt repræsenterede udviklingen i både Norge og Danmark en partikularisme der alvorligt truede centralstyrets kompetence og dermed rådets position. Især var rigsmarsken Anders *Bille forbitret over den beskæring af hans myndighed som leder af det danske forsvarsvæsen de nye forvaltningsorganer var udtryk for. Allerede 1646 havde rigsrådet forlangt en revision af generalkrigskommissariatets regnskaber hvad Christian IV dog havde afvist med en henvisning til at Norge var hans arverige hvor rådet ingen kompetence havde. Derimod fik kongens dobbelte nederlag 1647 til rigsrådet og landkommissærerne konsekvenser for S. idet han måtte affinde sig med at de norske told- og lensindtægter for fremtiden skulle sendes direkte til Danmark uden om generalkrigskommissariatet. Hans stilling var således svækket og uden tvivl prekær da Christian IV døde febr. 1648.

Mens den gamle levede havde S. holdt sig uden for kævlerierne omkring Kirsten Munk og hendes børn, men efter kongens død optrådte han uden tvivl af taktiske grunde sammen med Corfitz *Ulfeldt i spørgsmålet om retslydheden af kongens ægteskab med Kirsten Munk og hendes børns status. Under håndfæstningsforhandlingerne der prægedes af rigsrådets forsøg på under ledelse af Anders Bille at beskære kongemagten og begrænse landkommissærernes politiske og administrative magt, holdt S. en lav profil. Trods bestræbelser fra adelens side lykkedes det ham at undgå egentlige indgreb i sin statholderkompetence selv om han over for rigsrådet indgik de måtte redegøre for sin norske forvaltning. Han accepterede under forhandlingerne en nedskæring af det norske hærbudget, men opnåede til gengæld at han og andre statskreditorer skulle have udlagt jordegods for deres fordringer. Det kan næppe afgøres om S. ligefrem var ophavsmanden til planen om krongodsudlæg, men en sådan politik stemte med hans opfattelse af at private bedre end kronen kunne gøre produktionsmidlerne nyttige, og at de mistede indkomster af krongodset ville komme igen i form af toldindtægter og forbrugsafgifter.

Det måtte dog stå S. klart at hans fremtid var helt afhængig af den nye konge, Frederik IIIs bevågenhed. Den massive propaganda for Norges status som arverige, der karakteriserede kongens ophold i Christiania efteråret 1648 i anledning af den norske hyldning var utvivlsomt iscenesat af S., der formentlig også var ophavsmand til et anonymt skrift der ved samme lejlighed overrakte kongen og hvori denne detaljeret fik anvist hvorledes det norske arverige kunne „mainteneres“ og arveregeringen siden indføres i Danmark. Vinteren 1648–49 opholdt S. sig i Danmark hvor Frederik III viste ham stor venlighed. Kongen begrænsede dog i visse henseender hans magt, bl.a. ved at fratage ham retten til årligt at afholde stændermøder, ligesom en ny forordning bestemte at ingen uden kongen måtte udstede anvisninger på norske toldindtægter. Frederik III støttede ham ligeledes i kampen for at undgå de af rigsrådet ønskede yderligere reduktioner af det norske hærbudget (1649). Rigsrådets bestræbelser kombineredes imidlertid med direkte angreb på statholderens administration og krav om en undersøgelse heraf. S.s hovedmodstander var Anders Bille hvis mål det var at samle den militære administration i sin hånd, og som i løbet af 1648 og 1649 ved at knække landkommissærerne politisk havde opnået dette for Danmarks vedkommende. Bille og de øvrige politiske modstandere kunne regne med at udnytte den misundelse og uvilje de fle-

ste af rigsrådet og adelen nærrede mod svigersønnerne i almindelighed og S. i særdeleshed. Revisionen af generalkrigskommissariatets regnskaber bragte en række mangler og misligheder for dagen som S. søgte at forklare og imødegå i et stort forsvarsskrift (1650) hvor han vel indrømmede uforsigtigheder, men nægtede sig skyldig i underslæb. Frederik III søgte i første omgang at overtale rigsrådet til et forlig, men rådet stillede som absolut betingelse at S. indrømmede sin skyld. I skrivelser til rådet 18. og 19.6.1651 erkendte S. misligheder i sin administration og tilbød at resignere sine charger samt restituere det til ham udlagte krongods. Rådet var tilsyneladende tilfreds hermed, men kongen havde nu ændret indstilling og forlangte yderligere at S. skulle afstå sit private gods i Norge og forpligte sig til en betydelig erstatning hvad S. måtte gå ind på i en revers til kongen 24.6. s.å. Han blev således frataget både politisk indflydelse og økonomiske midler. Han var som den svenske gesandt indberettede „aldeles kaput“. Nov. 1651 tilstod Frederik III ham dog en årspension på 4000 rdr. og gav ham tilladelse til at søge fremmed tjeneste når det skete med hans tilladelse og han straks indfandt sig hos ham når han fik befaling dertil.

En vigtig grund til at S. i sin konflikt med rigsrådet ingen støtte fik hos kongen var sikkert at Frederik III indså at faderens norske politik kun gav kongemagten en øjeblikkelig gevinst, men på længere sigt indebar en fare for sprængning af monarkiet, og ved sit partikularistiske islæt modvirkede den centralisering en styrkelse af kongemagten i det lange løb nødvendigvis måtte bygge på. Dette havde dog ikke afholdt Frederik III fra i de foregående år at udnytte de sider af den sehestedske politik der passede i hans kram. Selv om S. nu var i unåde, og efter egen opfattelse ganske uretfærdigt, var hans reaktion på skæbnens omskiftelighed mere afdæmpet end de øvrige svogres. Han opsagde ikke som Ebbe "Ulfeldt kongen troskab og huldskab, og han konspirerede ikke som Corfitz Ulfeldt med rigets fjender. Tværtimod søgte han gentagne gange at genvinde kongens nåde, men denne afviste foreløbig alle henvendelser og ligeledes rigsrådets anmodninger om at tildele ham et len. En overgang opholdt han sig i Hamborg; 1654-55 var han i England hvor han traf Cromwell, og det følgende år var han i de spanske Nederlande hvor han omgikkes Charles II. Siden rejste han til Spanien hvor han fik bestalling som artillerigeneral. Efter krigsudbruddet 1657 mellem Danmark og Sverige kom han påny til Danmark for at tilbyde Frederik III sin tjeneste men afvistes atter. På tilbagevejen traf han i hertugdømmerne

Karl Gustav der viste ham „megen nåde og god vilje med hensyn til mit retablisement i Danmark“, men trådte dog ikke i svensk tjeneste. Maj 1658 var han påny i Danmark i anledning af svigermoderen Kirsten Munks begravelse og skiftet efter hende. I juli kaldte Frederik III ham til sig for første gang siden 1651, men nogen udsoning kom heller ikke i stand denne gang. Han var endnu i Kbh. da budskabet om Karl Gustavs landgang på Sjælland 8.8. nåede byen som han dog forlod samme dag, efter eget udsagn for at bringe sin hustru og datter i sikkerhed. Han blev taget til fange af de svenske, men blev løsladt mod sit æresord for at vende tilbage til Kbh. for at sondere mulighederne for en forhandling. Da denne mission var endt resultatløs vendte han tilbage til den svenske lejr. S. der anså et forsvar af Kbh. for en umulighed bad nu Karl Gustav om at sørge for hans restitution i Danmark og tilbød sin tjeneste når kongen havde erobret Danmark idet han fremstillede sig selv som en „neutral“ person løst fra alle forpligtelser. Kongen lovede ham sin beskyttelse og støtte til hans „retablisement“. Formelt havde S. næppe gjort sig skyldig i forræderi da hans betingelser for at gå i svensk tjeneste var Danmarks erobring. At man så mistroede ham i Kbh. var en anden sag. Men også i Karl Gustavs lejr blev han af mange mødt med mistillid og mistænkt for at være dansk spion. Den militære og politiske udvikling i løbet af 1659 betød imidlertid at S. ikke længere kunne knytte håbet om en restitution i Danmark til Karl Gustavs eroblingsplaner. Vestmagternes indblanding gjorde det klart at konflikten måtte løses gennem forhandling, og S.s bestræbelser gik nu ud på at få Karl Gustav til at tage sig af hans sag i forbindelse med forhandlingerne, ligesom han søgte at påvirke stormagternes udsendinge i Norden. S. sendte samtidig Frederik III et stort forsvarsskrift og forsikrede kongen om sin troskab. Gennem de udenlandske mæglere lykkedes det ham at opnå at fredscommissærerne ville tage sig af hans sag. Den danske regering blev nu bibragt den opfattelse at S. ved sine formodede informationer om de svenske synspunkter kunne blive af værdi for de danske forhandlere, og 25.4.1660 fik han endelig lov at komme til Kbh. Da den indbyrdes modsætning mellem stormagterne netop på dette tidspunkt truede fredsbestræbelserne lykkedes det S. at få direkte dansk-svenske forhandlinger i gang, og han blev efter at have opnået tilsagn om svenske indrømmelser dansk hovedforhandler med løfte om kongens nåde. Inden for de rammer stormagterne havde fastsat ved Haag-koncerterne var freden i Kbh. 27.5.1660 da også hans værk mere end nogen an-

dens. Juli s.å. sluttede han i Stockholm den til-lægstraktat hvorved Frederik IIIs besiddelse af Bornholm anerkendtes mod et vederlag på 8500 tdr. hartkorn skånsk adelsgods. Senere deltog S. i de supplerende forhandlinger om det born-holmske vederlagsgods i Malmø. Selv om S. nu var udsonet med Frederik III havde han ingen officiel status inden for regeringen og næppe heller udsigt til en sådan. Under indtryk af sin usikre fremtid planlagde han en rejse til Vesteuro-pa da statsforandringen efteråret 1660 med et slag ændrede hans position og fremtid.

S.s andel i statsforandringen er omdiskuteret og kan næppe opklares fuldtud på grundlag af det foreliggende kildemateriale. Hans manglende officielle status betød at hans virksomhed for-trinsvis udfoldedes bag kulisserne. Danske øjen-vidneskildringer antyder glimtvist hans centrale placering; derimod opfattede flere udenlandske gesandter ham som omvæltningens arkitekt. Første gang han træder ud af kulissen er da han 10.10. modtog understænderne på slottet efter at disse var gået til kongen med arverigeforslaget. 13.10. takkede S. på kongens vegne stænderne for arveriget, og ved det kgl. taffel på slottet efter arvehyldningen 18.10. blev S. „sat øverst til bords over alle rigens råd“. 26.10. udnævntes han til rigens skatmester med kun rigsdrosten Joachim *Gersdorff sat foran sig i rang. Men hermed havde hans indflydelse kulmineret, og kongen synes nu at være faldet tilbage på den kreds af tyske rådgivere og militære han tidligere havde støttet sig til, og det var da snarest denne kreds der stod bag udarbejdelsen og rundsendingen af arve-enevoldsakten. Intet tyder på at S. var tilhænger af dette skred mod absolutismen. Nok ønskede han en styrkelse af kongemagten, men hele hans tidligere virksomhed og hans op-fordring til stænderne om en bred drøftelse af forfatningsproblemet 13.10. tyder afgjort på at han forestillede sig at det skulle ske i samarbejde med disse. Hans svækkede position synes at fremgå af at militærpartiets leder, Hans *Schack, i nov. blev sat over ham i rang. Og da Gersdorff døde 1661 blev ikke S., men derimod Christian *Rantzau (1614–63) hans efterfølger med titel af premierminister. Selv om S.s position ændredes efter oktober 1660 og han direkte modarbejdedes af kredse inden for hoffet var han dog fort-sat et vigtigt medlem af regeringen der ikke kun-ne undvære hans administrative organisationsta-lent. Reorganisationen af forvaltningen og ind-retningen af det kollegiestyre der med modifikationer eksisterede til 1848 var i hovedsagen hans værk. Inden for finansforvaltningen modernise-rede han regnskabsførelse og bogholderi og gen-nemførte lenenes omdannelse til amter. Statens

mest presserende problem, gælden på henved fem millioner daler, fandt sin delvise løsning gennem de store krongodsudlæg. For at kom-pensere indtægtstabt fra det afhændede kron-gods indførtes hartkornskontributionerne. I overensstemmelse med tidens finansielle doktri-ner var det et hovedmål for S. at skabe balance mellem statens indtægter og udgifter. For at nå dette arbejdede han for en reduktion af den hvervede hær der efter hans opfattelse tillige ud-pinte landet, og det lykkedes ham i beskedent omfang at få gennemført en sådan trods militær-partiets modstand.

S.s ønske om en hærreduktion var formentlig også betinget af hans synspunkter på udenrigs-politikken. Mens kongen og de høje officerer ønskede en stærk hær, dels af frygt for Sverige, dels som middel til at generobre de 1645–60 tab-te landsdele, synes S. at have haft den opfattelse at landets strategiske position var så forringet at håbet om en revanche under de foreliggende omstændigheder formentlig ville vise sig illusorisk. Det synes rimeligt at tolke hans bestræbel-ser som udtryk for den opfattelse at en hensigts-mæssig udenrigspolitik var en bedre garanti for landets sikkerhed end byrdefulde rustninger. Det stemmer overens hermed at han ønskede forsvaret defensivt indrettet med hovedvægten lagt på flåden og fæstningerne. I stedet for den traditionelle danske tilknytning til kejseren ønskede S. en tilknytning til de vesteuropæiske ho-vedmagter England og Frankrig. Især lagde han vægt på en tilnærmelse til England som mod-vægt mod det nederlandske merkantile domini-um i Norden og Østersøområdet, men der er næppe grund til at antage nogen fundamental modsætning mellem S.s engelske linie og den profranske linie der især forfægtedes af Chris-toffer *Gabel, idet S.s yndlingsidé, et treforbund mellem Danmark, England og Sverige, forudsat-te et samarbejde med Frankrig pga. Sveriges tra-ditionelle tilknytning til denne magt. Når S. ønskede Sverige med i et sådant forbund var et vig-tigt motiv sikkert at et sådant ville binde Sverige og derigennem sikre Danmark mod anfald fra denne side, dernæst at ingen af de to store vest-magter kunne antages at prioritere en alliance med det svagere Danmark over et samarbejde med Sverige.

På en stor ambassade til Vesteuropa 1662–64 søgte S. at lægge grunden til et sådant samarbej-de. Et vigtigt moment var den alliance- og subsi-dietraktat med Frankrig S. sluttede sept. 1663 if. hvilken Frankrig, Danmark og Sverige i fælles-skab skulle garantere den westfalske fred. I en hemmelig tillægstraktat lovede Danmark i givet fald at optræde militært ved siden af Frankrig

mod at denne stat i en sådan situation garantere Danmark mod svenske overgreb. S. havde hermed opnået en virkelig diplomatisk gevinst der dels havde styrket Danmark sikkerhedspolitik og dels havde gengivet landet det diplomatiske initiativ på bekostning af Sverige. S. har sikkert håbet at det dansk-franske samarbejde ville fjerne Sverige fra Frankrig og gøre det mere tilbøjeligt for det af ham ønskede dansk-svensk-engliske tripleforbund. Vanskelighederne for denne politik var dog store, dels pga. den traditionelle dansk-svenske modsætning og et klodset engelsk diplomati, og dels fordi en så åbenlys antihollandsk politik mødte modstand både fra hans modstandere ved hoffet og fra københavnske erhvervskredse der i betragtning af den hollandske dominans i Østersøen var betænkelige ved udsigten til en tilslutning til England under en krig mellem sømagterne. Den uheldige af-fære på Bergens våg gjorde alvorlige skår i S.s anseelse både udad- og indadtil, men det egentlige grundskud fik hans bestræbelser gennem Frankrigs støtte til Holland hvilket betød at Danmark ved en tilslutning til Hollands fjender udfordrede den franske alliance. Under ledelse af Gabel orienterede Danmark sig nu mod Holland mens S. sendtes ud på en ny ambassade, dels for at afslutte en traktat med Holland og dels for at skaffe subsidier fra Frankrig. Under sit ophold i Paris ramtes S. af et slagtilfælde og døde nogle måneder senere. På sit sygeleje meddelte S. en fransk ven de betragtninger over Danmarks indre og ydre forhold der går under navnet S.s „politiske testamente“. En række af de her fremførte synspunkter var en gentagelse af hvad S. i andre sammenhænge havde plæderet for, og det vil være urimeligt heri ikke at se oprigtigt udtrykte synspunkter det var ham magtpåliggende at lægge sin konge på sinde. Men på den anden side må man ikke overse „testamentets“ karakter af apologi hvad der nok kommer tydeligst frem i de udenrigspolitiske betragtninger.

S. er blevet betegnet som „vistnok den idérigeste og videst skuende statsmand Danmark i nyere tid har fostret“. Sikkert er det at han både som statholder i Norge i 1640erne og som leder af forvaltningsreformerne efter 1660 ydede en politisk og administrativ indsats over gennemsnittet. Også som udenrigspolitiker var han af format, trods hans diplomatiske sluttelige sammenbrud 1665–66. En vanskelighed i vurderingen af hans diplomati er at det næppe kan afgøres hvilken indflydelse han har haft på udformningen af sine instrukser til de langvarige ambassader i 1660erne. En vurdering af hans diplomati i disse år må desuden tage i betragtning at han som

Corfítz Ulfeldt i 1640erne søgte at styrke sin politiske position hjemme ved diplomatiske triumfer. Nyere historikere har peget på tanken om et nordisk samarbejde som noget grundlæggende i hans politiske virke. Det er dog forkert heri at ville se skandinaviske bestræbelser af moderne tilsnit. Men det er formentlig rigtigt at han i højere grad end mange samtidige indså at Norden blot var et undersystem af det europæiske politiske system, og at den evige rivaliseren mellem de to nordiske stater befæstede ikke-nordiske magters økonomiske og politiske supremati i Norden og Østersøområdet.

□ Et mal. 1625 af en 16-årig mand er foreslået som portr. af S. (Norsk folkemus., Bygdø). Malet med hustru o.fl. af K. v. Mander (Gavnø). Mal. af v. Mander (Wedellsborg), efter dette stik af A. Haelwegh, 1650, af J. C. Sysang, 1741, af A. Folkema, 1746, litografi 1850, træsnit af H. C. Henneberg, 1855, efter tegn. af C. Bloch, radering af C. C. Andersen, kopi fra 1700-tallet (Gavnø) og af Axel Helsted, 1902 (Fr.borg). Mal. af v. Mander (Fr.borg), efter dette litografi 1867 og træsnit af H. P. Hansen, 1885. Forskellige, til dels lignende mal. (forhen Løvenborg; Steensgård). Kopi af C. A. Lorentzen (Broholm). Malet med hustru (Ravnholt). Afbildet på Heinrich Hansens mal., 1880, af arvehyldingen 1660 (Fr.borg). Afbildet på norsk fremværke 1947. – Mindestøtte af Johs. Wiedewelt (ved Jægerspris).

Kilder. Saml. til det no. folks sprog og hist. II–V, Kria. 1834–38 (S.s kopibog 1645, ved Chr. C. A. Lange). Saml. til Danm.s hist. under Fr. III, udg. P. W. Becker I–II, 1847–57. Saml. til Skånes hist., udg. Martin Weibull I, Lund 1869 72–74. Årsberetn. fra det kgl. gehejmeark. VI, 1876–82 1–67 (S.s gesandtskabsberetn. 1640–41). Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev II–III, 1887–90. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75. Statholderskabets ekstraktprotokol af supplikationer og resolutioner 1642–50 I–II, Kria. 1896–1906. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen IV–VI, 1917–23. Aktstykker til de norske stændermødernes hist. 1548–1661, udg. O. A. Johnsen I–II, Oslo 1929–51.

Lit. J. L. Rohmann i For litteratur og kritik I, 1843 161–84. Thyra Sehested: H. S. I–II, 1886. J. A. Fridericia i Hist. t. 6.r.I, 1887–88 671–724. Samme: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reprodg. 1969). Samme: Studier over adelsvældens hist., 1979. C. O. Munthe: Hannibalsfejden 1644–45, Kria. 1901 (særtryk af Norsk militært t. LXIII, 1900). Carl Christiansen: Bidrag til da. statshusholdn.s hist. under de to første enevoldskonger I, 1908. O. A. Johnsen: H. S.s statholderskab 1642–51, Kria. 1909. Kn. Fabricius i Den danske centraladministration, red. Aage Sachs, 1921. Birger Fahlberg: Sveriges ytre politik 1660–64, Sth. 1932. Georg Landberg: Johan Gyllenstiernas nord. förbundspolitik, Upps. 1935 = Upps. univ.s årsskr. 1935:X. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvælt. i 1660, 1936. Samme i Hist. t. 10.r.V, 1939–41 281–320. Samme i Småskr. tilegnede Aage Friis, 1940 97–120. Samme: H. S. I–II, 1946–70. Samme i Til Knud Fabricius, 1945 112–35. Samme i Festskr. til

Sehested, Hannibal

Erik Arup, 1946 194–224. Sv. Ellehøj i Højesteret 1661–1961 I, 1961. Samme i Historiallinen arkisto LXIII (2. nord. historikermötet), Helsingfors 1968 175–84. Jens Engberg: Dansk finanshist. i 1640erne, 1972. Aa. Fasmer Blomberg i Fynske minder, 1974 208–30.

Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Steffen Heiberg

Sehested, Hannibal, 1842–1924, politiker, konseilspræsident. * 16.11.1842 på Broholm, † 19.9.1924 sst., begr. i Gudme. F: stamhusbesidder, senere kammerherre F. *S. (1813–82) og Charlotte C. Linde (1819–94). ~ 10.7.1877 i Kbh. (Frue) med Alexandra Elisabeth Augusta Emilie de Serène d'Acqueria, * 21.8.1848 i Kbh. (Frue), † 16.7.1903 på Broholm, d. af fuldmægtig og arkivar i udenrigsministeriet, kammerjunker Prosper Léon de S. d'A. (1812–70) og Marie Sophie Utke (1820–1900). – Bror til Hilda *S. og Knud *S.

S. blev student 1860 fra Herlufsholm og cand.jur. 1869. Han overtog derefter i fæste Tangegård under Broholm. Efter faderens død 1882 deltog han i driften af Broholm, men først ved moderens død 1894 tiltrådte han besiddelsen af dette stamhus. Han havde allerede da på fremtrædende vis taget del i det offentlige liv. Fra 1882 var han medlem af Det kgl. landhusholdningssekskabs bestyrelse. 1887–1916 var han medlem af Privatbankens bankråd og fra 1889 tilsynsmand ved landbohøjskolen. – 1886 fik han sæde i landstinget, valgt af højre i 6. kreds. Han hørte fra første færd til på den udpræget estrupske fløj, men han gjorde sig i øvrigt ikke videre gældende i den egentlige politiske debat. Derimod lagde han i udvalgene et solidt og nyttigt arbejde. 1891 var han ordfører for ølskatte-loven der var et led i det socialpolitiske forligskompleks. 1894 blev han medlem af landbokommissionen og var her med til at forberede loven af 11.5.1897 om jords udstykning og sammenlægning, også som sit partis ordfører. 1892–1900 og 1901–02 var han viceformand i landstinget.

Allerede ved ministeriet Reedtz-Thotts afgang 1897 var S. på tale som ministerchef, men først efter ministeriet Hørrings tilbagetræden indvildgede han i – stærkt opfordret dertil af kongen og Estrup – at danne et ministerium. Det udnævntes 27.4.1900. Selv overtog han udenrigsministerens portefølje. Han samlede i sit ministerium en række betydelige kræfter, bl.a. W. Scharling, C. Goos og L. Bramsen, men så svagt som ministeriet stod over for folketinget opnåede det ingen lovgivningsresultater af større betydning. Disse års altoverskyggende politiske spørgsmål var skattereformen hvor interesserne var skarpt modstridende. Det lykkedes heller ikke S.s mini-

sterium at tilvejebringe en overenskomst. S. troede at have et enigt landstingshøjre bag sig – indbefattet den senere frikonservative gruppe med hvis fører grev Mogens Frijs han ved ministeriets dannelse havde haft en forhandling. Dette viste sig at være en fejltagelse. Dele af højre, anført af Jacob *Scavenius og Lars *Dinesen, endes med venstrereformpartiet om skattekommissionens forslag, og til denne politik sluttede sig også grev Frijs og hans meningsfæller. Under landstingets behandling af regeringens forslag kom det som følge heraf til et voldsomt sammenstød 22.11.1900 mellem S. og grev Frijs. Med den noblesse der kendetegnede S.s erklærede han dagen efter at han vel måtte have misforstået Frijs; men situationen var da i det hele så spændt at højres sprængning ikke lod sig afværge. De frikonservatives udtræden som særlig gruppe svækkede yderligere ministeriets stilling. Under landmandsforsamlingen i Odense 3.7.1900 havde kronprins Frederik holdt en tale hvori han tog meget varmt til orde for ministeriet der, som han sagde, bestod af „dygtige og patriotiske Mænd“. Dette forbitrede venstre, og endnu mere skærpedes modsætningsforholdet da S. 18.3.1901 nægtede at fraskrive sig provisoriet som politisk middel. Ved folketingsvalget 3.4.1901 halveredes højregruppen så den kom tilbage med kun otte mand. Kongen bad derefter S. indgive afskedsbegæring, og forhandlingerne i de følgende måneder førte til systemskiftet 24.7.1901. – S. beholdt sit landstingsmandat til 1910. Han var 1906 ordfører under udstykningslovens behandling, men indtog i øvrigt i sine sidste politiske år en tilbagetrukket holdning. – Kammerjunker 1874. Hofjægermester 1883. Kammerherre 1897. – R. 1891. D.M. 1898. K'. 1901. □Mal. af H. Chr. Jensen, 1900, af Erik Dalberg, 1921 (Fr.borg) og af Niels Hansen, 1924. Foto. – Mindesmærke af R. Bøgebjerg ved Broholm.

N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 651–54. Berl. tid. 19.9.1924. Svendborg avis s.d. Politiken 20.9. s.å. Sofus Høgsbro. Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund II, 1925. Alfr. Bindsløv: Konservatismens hist. 1848–1936 II, 1938. Frede Bojsens politiske erindr., udg. Kr. Hvidt, 1963 516f. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967. – Papirer i Rigsark.

P. Stavnstrup*

Sehested, Helga, 1877–1958, landmand. * 10.5.1877 på Gramgård ved Gram, † 27.5.1958 i Oure, urne på Gudme kgd. F: forpagter på Gramgård, senere ejer af Farumgård, jægermester Einar S. (1849–1908) og Bertha Mathilde Fenger (1854–1919). Ugift.

Af hensyn til sin fortsatte skolegang blev S. som 13-årig optaget i huset hos sin morbror pastor H. M. Fenger. En så dynamisk og frodig præsteskikkelse som Fenger kunne ikke undgå at præge den på en gang lærevillige og selvstændige S. Tidligt stod det klart for hende at hun ville være landmand, og hun blev da elev hos enkefru Augusta Theisen der videreførte sin afdøde mands forpagtning af Rygård på Østfyn. Herfra kom hun på landbohøjskolen og blev landbrugskandidat 1906. Efter en kortere studierejse til Tyskland blev hun samme år forpagter af Tangedgård ved Gudme på Østfyn, en avlsgård under stamhuset Broholm. Desuden blev hun livsfæster på en anden gård under godset, Bjergeskovgård i Lundeborg. I årene 1911–27 forpagtede hun desuden Broholm avlsgård på godt 500 tdr. land. Til hendes omfattende aktiviteter må også henregnes forpagtningen af Gudme præstegård 1916–24 samt oprettelsen af Tange mølle kartoffeltørreri hvorfra hun leverede tørrede grønsager til Tyskland, specielt under første verdenskrig. Landbrugets mekanisering var et emne der optog hende meget. Som den første på sin egen skaffede hun en traktor, men misundelige bespottere – af mandkøn især – gottede sig da en tung dampdrevet traktor viste sig uanvendelig til vejtransporter. I det hele taget var hun lidt af en udfordring for almindelig tænkemåde eftersom hun red rundt på sine marker på ganske almindelig sadel, ofte med en cigar i munden og dertil brugte ord og vendinger som mændene normalt brugte i konfliktfyldte landmandssituationer. Men kompetent var hun så ganske ubestridt. Hun forlangte det yderste af sine ansatte, ikke mindst de mange piger hun beskæftigede, men gik ikke af vejen for at give dem del i det frembragte overskud. Det var hende en stor skuffelse at ikke hun men fætteren Jørgen Sehested fik lov at overtage stamhuset Broholm efter onkelen Hannibal Sehested som døde barnløs 1924. Det skabte bitterhed hos S., især da fætterens karriere antog en uheldig drejning i retning af det agrarpolitiske. Som formand 1920–53 for Foreningen af kvindelige landbrugere der blev stiftet på hendes initiativ gjorde hun en stor indsats for at få kvinden anerkendt som ligeberettiget med manden i landbruget. Desuden var hun formand for Fadderskabsforeningen for Højer sogn. □Mal. af Bertha Dorph. Foto.

Erik Helmer Pedersen (Aksel Milthers)

Sehested, Hilda, 1858–1936, komponist. * 27.4. 1858 på Broholm, † 15.4.1936 i Kbh., urne i Gudme. F: stamhusbesidder, senere kammerherre F. S. (1813–82) og Charlotte C. Linde (1819–

94). Ugift. – Søster til Hannibal S. (1842–1924) og Knud S.

S. fik sin musikalske uddannelse af C. F. E. Horneman i klaver og Orla Rosenhoff i teori; senere søgte hun videre uddannelse i klaverspil hos Mme. L. A. Massart i Paris. Hun var en udmærket pianist, men optrådte kun offentligt ved koncerter når hun skulle akkompagnere til egne værker. Efter endt uddannelse bosatte hun sig i Kbh. hvor hun tog livligt del i det musikalske liv. Nogen fast ansættelse havde hun ikke. I korte overgange var hun medlem af bestyrelsen for Østerbros kammermusikforening og Musikpædagogisk forening. Hendes udgivne kompositioner er mest i den mindre form: sange med klaverledsagelse, *Fantasistykker* og *Tre Klaverstykker*, 1906, men også en klaversonate, 1904; dertil *Fire Fantasistykker* for violin og klaver, 1903 og for cello og klaver 1909, *Intermezzi for Klaverrio* 1903 og en suite for kornet og klaver 1906. I det hele taget viste S. en vis forkærlighed for ikke helt almindelige instrumentkombinationer som i de utrykte *Ballade* og *Ritornel* for kornet og klaver 1905, *Suite* for strygere, kornet og klaver 1908, *Fynske Billeder* for klarinet, cello og klaver 1924 og *Morceau pathétique* for tenorbasun og klaver (s.å.), alle opførte de nævnte år i kammermusikforeningen. Hertil operaen *Agnete og Havmanden* til tekst af Sophus Michaëlis som blev antaget af Det kgl. teater, men ikke kom til opførelse. Ved Dansk kvindesamfunds fællesmøde 1916 i Århus blev der opført en kantate af S. til tekst af Olaf Hansen. – S. havde kun sjældent direkte berøring med offentligheden. Nogle gange mellem 1905 og 1924 medvirkede hun i kammermusikforeningen ved opførelse af egne værker, i 1907 afholdt hun en kompositionsaften med opførelse af egne arbejder og 1915 en orkesteraften med Peder Gram som dirigent, hvor hun bl.a. lod fremføre *Suite for Orkester med obligat Klarinet* og orkesterværkerne *Miniaturer* og *Rhapsodi*. S. følte sig inden for musikken stærkt åndeligt knyttet til Bach, Beethoven og Brahms, og navnlig fra den sidste kan man spore en afgørende påvirkning i hendes musik. S. var, hvilket også fremgår af hendes breve, et begavet og levende menneske der i høj grad interesserede sig for sin tid og de mennesker hun kom i berøring med, såvel inden for som uden for musikens verden. 1887 blev hun overordentlig stiftsdame i Vallø. Hendes utrykte værker findes, i det omfang de er bevaret, i Det kgl. bibliotek.

Rud. Bergh i Nordens musik II, 1920 nr. 3 57. Kammermusik i hundrede år, 1968. – Papirer i Rigsark. og Landsark., Odense (breve).

Sven Lunn*

Sehested, Jens Steen, ca. 1640–98, forfatter. * ca. 1640, † 1698, antagelig på Rugård, Veflinge sg. F: Hannibal *S. (1609–66). ~20.3.1679 i Odense med Mette Sophie Parsberg, døbt 27.1.1655 på Eskilstrup, † tidligst 1709, d. af Niels P. til Eskilstrup og Sellebjerg (1620–senest 74) og Kirsten Kaas (1616–84).

S.s mor skal have været en københavnsk borgerdatter. Han blev legitimeret og 1676 adlet med familien S.s våben. I sine unge dage har han vistnok været i udenlandsk krigstjeneste; om hans hjemlige militære karriere vides at han 1669 var kvartermester og n.å. løjtnant i den fynske (1675 i den sjællandsk-fynske) rostjeneste. 1676 blev han generaladjutantløjtnant, n.å. generaladjutant, 1679 oberstløjtnant i andet sjællandske nationale rytterregiment og nævnes 1683 som pensioneret oberst. 1687 var han ejer af Lundsgård (dengang en adelig sædegård) ved Espe på Fyn, og 1687–96 ejede han hustruens fædrengård Sellebjerg mellem Odense og Kerteminde. Økonomisk var han dårligt situeret, men kunne dog give en håndsrækning til sin endnu ringere stillede digterbroder Poul *Pedersen, der til gengæld har hyldet ham som „vores danske Pindarus“. S. var verdensmand; han har skrevet digte både på dansk, tysk og hollandsk. I sit tidligst trykte digt *Der Untadeliche States- Welt-Man*, 1669 er han den første talsmand herhjemme for en verdslig præget livsanskuelse. *Dydernis Prøvesteen*, trykt 1671 under det af ham oftere benyttede pseudonym „Siennest“ (omstilling af bogstaverne i Jens Sten), er en abstrakt satire hvor personificerede dyder indføres talende, og kan betragtes som en uddramatisk udløber af de gamle moraliteter. Langt interessantere er *Pigernes Dyd- og Laster-Speyl* (måske trykt første gang s.å.), en satirisk-moraliserende skildring af kvinden fra vuggen til 30 års alderen; den er fuld af realistisk opfattede småtræk og situationer og giver et levende billede af tidens dagligliv, dets huslige sysler, folketro og skik, familieliv osv. Af S.s egen kummerlige Kbh.s-tilværelse i 1670'ernes begyndelse med lediggang og værtshusliv får man et indtryk gennem en rimet supplik til kongen *Kiøbenhavnfs Fangers ynkelige Klagemaal*, 1671 som minder om Anders Bordings Forhaabnings og Forhalings Grillen. Modstykket hertil er *Det herlige og priitsværdige Landskabs Fyens billige Berømmelse*, 1671 (ny udg. ved Rasmus Nyerup 1784, og Erik Sønderholm 1969) der gør øens frugtbarhed og navnlig dens kulinariske herligheder til genstand for en panegyrik der så sent som 1856 af den fynske bondesøn N. M. *Petersen får det skudsmål at den endnu kan gøtte en fynbo. S.s produktion består desuden af salmer og lejlighedspoesi, fx digte til Niels Juel

og Karen Brahe; adskilligt henligger utrykt. Hans stil spiller mellem tyskpræget barok og folkelig tone, og ligesom Bording anvender han både aleksandrinerne og korte metra. Han selv har været en blanding af en kavaler og en sørgmunter boheme. S. er trods et kvantitativt lille trykt forfatterskab en af de interessanteste og originaleste danske barokdigtere; en tekstkritisk udgave af hans trykte og utrykte arbejder er derfor et desideratum for den danske litteraturhistorie.

C. J. Brandt og L. Helveg: Den danske psalmedigtning, 1846 361–63. G. Strøm i Saml. til Fyns hist. og top. V, 1871 320f. J. Paludan: Fremmed indflydelse på den nationale all. 1–11, 1887–1913. *Deliciarum manipulus Danicarum*, udg. V. J. v. Holstein-Rathlou, 1914 33–58 161–63. Vilh. Andersen: Sommer, 1926 83–86. Emil Frederiksen: Barokken i da. digtning, 1935 128–34. Ejnar Thomsen: Barokken i da. digtning, 1935 (ny udg. 1971). F. J. Billeskov Jansen: Danm.s digtekunst I, 1944 (fot. optr. 1964). Aage Fasmer Blomberg i Fynske årbøger 1950 1–79. Dansk barokdigtning. 1600–1750, ved Erik Sønderholm 1–11, 1969–71. Dansk barok 1630–1700, udg. samme, 1974.

R. Paulli*

Sehested, Jens Thomesen, † 1555, til Vellingshøj og Højris på Mors, landsdommer. † 15.11.1555 på Holmgård, begr. i Møborg k. F: Thomes Thomesen († tidligst 1552) og Anne Jonsdatter Vifert. ~ senest 1517 med Anne Juel til Holmgård, † 1579, begr. i Møborg k., d. af Malte J. († 1508) og Marine Bomøve (Munk) († tidligst 1515). S. var af en gammel, men hidtil lidet fremtrædende vendsysselsk adelsæt. 1504 var han „drenge“ hos sin morbror Mads Jonsen og 1512 køgemester hos bispem af Viborg Erik Kaas. Formodentlig har han beholdt denne stilling også hos den følgende bisp, Jørgen *Friis der var en af anstifterne af oprøret 1523; i alt fald sluttede S. sig straks til oprørspartiet og fik for så vidt en betroet stilling som de oprørske rigsråder i deres opfordring til almuen om at rejse sig henviste den til at samle sig under en gejstlig og to verdenslige førere af hvilke S. var den ene. For øvrigt tyder intet på at han har spillet en fremragende rolle ved denne lejlighed. 1534 blev S. beskikket til landsdommer på Viborg landsting, og 1537 blev han selv landsdommer og fik Gudum kloster i forlening. Dermed var grunden lagt til slægtens senere anseelse. S., der personlig havde overværet den store herredag 1536 i Kbh., var en af de seks adelsmænd som kongen 1539 under en forestående udenlandsrejse betroede regeringens førelse i Jylland. 1550 gav han afkald på sin forlening til fordel for sin søn Malte, og et års tid efter frasagde han sig landsdommerbestillingen.

Det kgl. rettertings domme og rigens forfølgninger fra Chr. IIs tid, udg. Troels Dahlerup I-II, 1959-69.

Povl Bagge

Sehested, Karen, 1606-72, hofmesterinde. * 1606 på Arensborg, Øsel, † 1672 før 11.12., begr. i Viborg domk. F: statholder på Øsel Claus Maltesen S. (1558-1612) og Anne Nielsdatter Lykke (1568-1645). ~ 1° 29.6.1628 i Kbh. med Tyge Kruse til Stenalt, * 2.4.1604 i Kbh., † 2.2.1629 på Åstrup, s. af rigsråd Enevold K. til Hjermitlevgård m.m. (1554-1621) og Else Jørgensdatter Marsvin til Åstrup (1575-1632). ~ 2° 1641 med Jørgen Seefeld til Visborg m.m., * 17.12.1606, † 1666 (~ 1° 1637 med Barbara Friis, 1622-38), s. af Enevold S. til Dalsgård m.m. og Hilleborg Olufsdatter Daa til Fraugdegård (1580-tidligst 1654). - Søster til Hannibal *S. (1609-66), Malte *S. og Mogens *S.

Den unge enke antoges 1631 af Christian IV som hofmesterinde for hans yngre børn, en som følge af kongens huslige problemer problematisk stilling som hun ikke høstede megen tak for. I hvert fald bebrejdede kongen hende snart mangel på tilsyn med børnene mens på den anden side et af disse, *Leonora Christina, endnu som ældre bevarede bitre minder om hendes strenge tugt; derimod synes forholdet mellem hende og den ældre kongesøn Frederik (III) at have været godt. Efter noget over tre års forløb bevirkede klagerne over hendes strenged at hun fik sin afsked (1634). Hendes hverv som opdrager for fremmede børn var dog ikke dermed til ende thi hendes søstersøn, den senere generaladmiral Niels *Juel, opdrages i hendes hus fra han var seks år gammel (1635). Da hendes søn af første ægteskab døde 1649, arvede hun Stenalt (Roug-sø hrd.) og Åstrup (Voldborg hrd.; til 1664); 1630 havde hun købt gården Øland ved Thisted (Hassing hrd.); 1666-68 besad hun Vår (Slet hrd.).

Danske saml. 2.r.1, 1871-72 147-55 (Leonora Christina Ulfeldts selvbiogr.). S. Birket Smith: Leonora Christina, grevinde Ulfeldts hist. I, 1879. Hans H. Fussing: Herremand og fæstebonde, 1942 (reprodukt. 1973). C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I, 1946. Jørgen H. Barfod: Niels Juel, 1977 14f. - Papirer i Kgl. bibl.

C. O. Bøggild-Andersen *

Sehested, Knud, 1850-1909, godsejer, landbrugsminister. * 4.12.1850 på Broholm, † 28.8.1909 på Addithus, begr. i Gudme. F: stamhusbesidder, senere kammerherre F. *S. (1813-82) og Charlotte C. Linde (1819-94). ~ 26.1.1883 i Kbh. (Cit.) med Ellen Sophie Magdalene Bech, * 11.9.1859 på Valbygård i Slagelse, † 8.1.1941 på Addithus, d. af godsejer, senere hofjægermester August *B. (1815-77) og Kirstine M. Rothe (1823-86). - Bror til Hannibal *S. (1842-1924) og Hilda *S.

S. blev student 1869 (Herlufsholm), cand. jur. 1874, volontør i indenrigsministeriet 1876, assistent 1878, fuldmægtig 1886, kontorchef 1893 og departementschef 1894 for det da oprettede landbrugsdepartement. Han ejede fra 1884 den store skovejendom Addithus syd for Salten Langsø, hvortil også hørte landbrug, og fra 1893 Tøstrupgård (tidligere Christinebjerg) ved Kollind. Fra landbrugets side havde man længe næret ønske om et selvstændigt landbrugsministerium, og da dette endelig oprettedes 1896 under ministeriet Reedtz-Thott hilste man med glæde valget af S. til Danmarks første landbrugsminister. Både gennem sin embedsvirksomhed og som godsejer havde han direkte føling med landbruget, og med stor energi og dygtighed tog han opgaverne op. Det lykkedes ham at gennemføre vigtige love om jords udstykning og sammenlægning, om tilsyn med udførsel af fersk kød, og fabrikation og forhandling af margarine og om vands afledning. På andre områder forberedte han en lovgivning der først gennemførtes af hans efterfølgere, således om handel med gødnings- og foderstoffer der standsedes af højres handelsrepræsentanter, om jordlodder til landarbejdere der vedtoges i folketinget, men standsedes af godsejerne i landstinget, og endvidere om landøkonomiske forskudsforeninger, om kvægtuberkulosens bekæmpelse, om statskonsulenter og om forskellige fiskeriforhold. S. opnåede samarbejde med venstregrupperne, men blev mødt med stærk modstand fra den ikke agrarprægede fløj af højre der allerede kort efter hans tiltræden som minister skarpt angreb en tale han havde holdt ved Agrarforeningens generalforsamling i Odense hvor han bebudede en mere aktiv landbrugspolitik og til støtte derfor krævede et politisk program for foreningen. Kun et år varede S.s ministertid, og da ministeriet efter den foreløbige standsning af dets landbopolitik trådte tilbage 1897 fulgte han ikke med over i den nye regering. Men han havde da markeret det nye landbrugsministeriums position og understreget dets særlige opgave som varetager af erhvervets direkte økonomiske interesser, hvad der kom til at præge dette ministerium i en lang årrække. Fra landbruget modtog han varm anerkendelse, og allerede 1898 valgte man ham til præsident i landhusholdningsselskabet hvor han i de følgende år øvede en betydelig indflydelse på selskabets virksomhed. 1905 deltog han i oprettelsen af Det internationale landbrugsinstitut i Rom og var fra n.å. Danmarks repræsentant ved instituttet. Da Dansk landbrugsmuseum 1906 overgik til staten blev S. formand for dets bestyrelse. Han var fra 1902 formand for Det kgl. danske haveseelskab og deltog i ledelsen af

Sehested, Knud

flere andre organisationer hvor han overalt gjorde sig stærkt gældende både i kraft af sin sociale stilling, myndige optræden, begavelse og overordentlige energi. S. var en respekteret skikkelse i 1890ernes politik der nød tillid fra meget brede kredse i landbruget på grund af hans ubetvivlelige saglige format og vilje til at fremme erhvervets interesser. I politik var S. ikke længere i forgrunden; han sluttede sig til „de otte“ og var 1901 opstillet i Skælskør som modstander af broderens regering og 1903 som frikonservativ. – Kammerherre 1898. – R. 1894. DM. 1905. □Mal. af K. Zahrtmann, 1872, som model for Struensee til Scene fra Chr. VII's hof. Mal. af Johan Gudmundsen-Holmgreen, 1891. To træsnit, det ene af H. P. Hansen, 1896. Mal. af J. C. Schlichtkrull, 1916 (Broholm). Foto.

Nationaltid. 8.6., 11.6., 12.6. og 30.6.1896; sst. 20.1.1899 og 29.8.1909. Th. Graae i København 10.6.1896. Ugeskr. for landmænd 7.r.1, s.å. 283; 8.r.1, 1897 296; 1909 497f. J. C. la Cour i Tidsskr. for landøkonomi, 1897 28f. H. Hertel sst. 1909 601–07. Slagelseposten 25.3.1901, 9.1., 12.1. og 13.1.1903. Horsens dagbl. 30.8.1909. Berl. tid. 31.8. s.å. Sorø amtstid. s.d. H. Hertel: Det kgl. da. landhusholdningsselsk.s hist. II, 1919 27f. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Sehested, Malte, 1596–1661, officer, lensmand. * 13.11.1596 på Arensborg, Øsel, † 20.7.1661 på Rydhave, begr. i Viborg domk. F: statholder på Øsel Claus Maltesen S. (1558–1612) og Anne Nielsdatter Lykke (1568–1645). ~ 1° 22.4.1627 i Ålborg med Sophie Brahe, * 1.6.1580 på Krogholm (Krageholm), † 1.4.1638 på Sæbygård (~ 1° 1604 med rigsmarsk Peder *Munk, 1535–1623). ~ 2° 25.9.1640 i Viborg med Margrethe Reedtz, † 1697, begr. i Viborg domk., d. af rigsråd Frederik *R. (1586–1659) og Birgitte Brahe (1591–1627). – Bror til Hannibal *S. (1609–66), Karen *S. og Mogens *S.

15 år gammel kom S. i tjeneste hos en polsk feltmarskal, fyrst Jan Karol Chodkiewicz, først som liv- og kammerpage, siden som kammerjunker og ritmester ved sin herres livkompagni, og deltog i en række felttog mod svenske, russere, ungare og tyrker. 1621 kom han hjem, men kun for snart efter sammen med sin bror Mogens at rejse til Frankrig og derfra 1624 til Spanien. Da hans fædreland imidlertid blev indviklet i trediveårskrigen ilde han til den danske hær og deltog i slaget ved Lutter am Barenberg (1626). 1627 måtte han med sin hustru på grund af de kejserliges indfald rømme hus og hjem og flygte til Halland. 1643 blev S. beskikket til løjtnant ved ritmester Mogens Arenfeldts kompagni af den jyske rostjeneste, og under den påfølgende krig

førte han som ritmester den ene halvdel af de sjællandske ryttere. Uvist af hvilken årsag opnåede S. først i en ældre alder at få et len betroet. Han var 1648–53 lensmand i Stavanger len og fra 1653 til sin død lensmand på Åstrup. Foruden hovedgårdene Rydhave (Ginding hrd.), arvet efter moderen, og Boller (Børglum hrd., fra 1637) ejede S. en fjerdepart i Højris, men den solgte han 1637 til sin svoger Erik *Juel. Til 1636 var han ejer af Ussinggård (Hatting hrd.), med sin første hustru fik han Sæbygård (Dronninglund hrd., 1627–38) og Hørbygård (sst., 1627–38). □Epitafiemal. (Viborg domk.), efter dette kopi af J. Gudmundsen-Holmgreen (Broholm). Ligprædikenstik af A. Haelwegh, 1662, efter dette stik af A. Folkema, 1746.

Danm.s adels årbog LXXI, 1954 II 26f (udvidet særttryk, 1963). Knud Poulsen Colding: Ligprædiken over M. S., [u.å.]. Thyra Sehested i Pers. hist. t. 6.r.VI, 1915 54–70. Hans H. Fussing: Herremand og fæstebonde, 1942 (fot. opr. 1973). C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I, 1946.

C. O. Bøggild-Andersen*

Sehested, Mogens, 1598–1657, lensmand. * 13.9.1598 på Højris, † 15.2.1657 på Holmgård, begr. i Viborg domk. F: statholder på Øsel Claus Maltesen S. (1558–1612) og Anne Nielsdatter Lykke (1568–1645). ~ 30.5.1630 i Kbh. med Lisbet Gyldenstjerne, * 3.1.1608 på Ljungbygård, † 30.3.1650, begr. i Viborg domk., d. af Knud G. til Timgård (1573–1636) og Øllegaard Huitfeldt (1582–1619). – Bror til Hannibal *S. (1609–66), Karen *S. og Malte *S.

Da forældrene kort efter S.s fødsel måtte rejse til Øsel kom han kun tre uger gammel i huset hos sin mormor, fru Karen Gyldenstjerne, hos hvem han forblev i 12 år. Derefter var han 1610–12 i huset hos professor Knud *Bieske i Kbh., siden på Rosenholm hos den lærde Holger *Rosenkrantz og studerede så ved fremmede universiteter, Wittenberg, Rostock, Giessen og Strasbourg (1617–20). Fra Paris hvor han under en ny rejse opholdt sig 1622–24 ledsagede han 1624 sin frænde Christian Thomsen *Sehested på en sendefærd til Spanien og berejste så Italien hvor han 1625 blev immatrikuleret ved universitetet i Padova. Efter at være hjemkommen gjorde han 1627–29 tjeneste ved hoffet dels som hofjunker – som sådan ledsagede han kongen til Wismar 1629 og mistede ved denne lejlighed sin højre arm som en fjendtlig kugle afrev – dels som kammerjunker hos prins *Ulrik. Denne sidste ledsagede han 1627 til Frankrig, men blev efterladt syg. 1628 fulgte han med de danske gesandter Christian Thomsen Sehested og Jørgen *Urne over England hjem. Her blev han straks

forlenet med Kbh.s slot, som han havde 1629–32, så med Skive 1632–46, Bøvling 1646–51, Ribberhus 1651–55 og til sidst atter med Bøvling fra 1655 til sin død. Som lensmand på Kbh. førte han 1630 tiltalen mod den for trolddom berygtede Lamme Heine. Under troppesamlingen i Holsted 1638 fungerede han som krigskommissær, og 1640 blev han løjtnant ved Mogens Arenfeldts kompagni af jyske rostjeneste. Under krigen fik han december 1643 befaling til at være en af de fire landkommissærer der skulle lede forsvarsforanstaltningerne; men han måtte allerede en måneds tid efter på grund af svagelighed frasige sig denne bestilling. 1647, 1651 og 1653 bragtes han i forslag til optagelse i rigens råd uden at han dog nåede sæde her. Han var ejer af fædrenegårdene Holmgård (Skodborg hrd., fra 1630) og Nøragergård (Gislum hrd., fra 1640) samt af Mullerup (Gudme hrd.), Næstrup (Hundborg hrd.) og Staby Kærgård (Ulfbord hrd.); med sin hustru fik han Timgård (Hing hrd.). – R. 1648. □Mal. formentlig ca. 1648 (Rosenholm). Afbildet på mindeblad for hustruen af H. A. Greys. Mal. 1654 (Fr.borg), kopi efter dette (Broholm). Ligprædikenstik af Seb. Lehlin, 1661, efter dette stik af A. Folkema, 1746.

Kancelliets brevøger 1627–45, 1929–68. – Danm.s adels årbog LXXI, 1954 II 27 (udvidet særudg., 1963). Peder Jensen Kragelund: Ligprædiken over M. S., 1661. Thyra Sehested i Pers. hist. t. 7.r.III, 1918 129–45. Hans H. Fussing: Herremand og fæstebonde, 1942 (fot. opr. 1973). C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I, 1946. Otto L. Sørensen i Jul i Skive XVII, 1946 10–14.

C. O. Bøggild-Andersen*

Sehested, Ove Ramel (Rammel), 1757–1838, gehejmestatsminister. * 13.3.1757 i Nannestad, Norge, † 21.10.1838 i Kbh. (Trin.), begr. i Sorø. F: oberstløjtnant, senere generalmajor Frantz Vilhelm S. (1722–87, ~2° 1776 med Christine (Stincken) Meincke, 1742–1828) og Anne Barbara Løvenskiold (1735–74). Ugift.

S. studerede både i Sorø og i Kiel og blev juridisk kandidat i Kbh. 1775. Han tiltrådte derefter en længere udenlandsrejse, og ved sin hjemkomst knyttedes han 1778 som auskultant til økonomi- og kommercekollegiet. I mere end 50 år arbejdede han i dette departement og fik en betydelig indflydelse på landets handels- og industripolitik. I de første år var han Ernst Schimmelmans en uvurderlig støtte, men da dennes embedsforretninger øgedes kom ansvaret og det daglige arbejde mere og mere til at hvile på S. 1781 var han blevet udnævnt til kommitteret, 1784 blev han deputeret og 1804 l. deputeret. Ved Schimmelmans afgang 1813 modtog S. udnævnelse til præsident for økonomi- og kom-

mercekollegiet, og n.å. overtog han midlertidigt præsidiet for det vestindisk-guineiske rente- og generaltoldkammer, og da der 1816 oprettedes et nyt generaltoldkammer- og kommercekollegium blev han chef for dette. Dog måtte dette kollegium i alle sager der medførte en formindskelse eller forøgelse af statens indtægter korrespondere med finansdeputationen der på ret egenmægtig måde blev ledet af finansminister J. S. v. Møsting. Ved siden af sin egentlige embedsgerning havde S. mange andre hverv. Fra 1789 og i en lang årrække var han medlem af kommissionen for hovedstadens forsyning med levnedsmidler, fra 1792 sad han i den ekstraordinære finanskommission, 1814–31 i den afrikanske konsultationsdirektion og 1822–31 i kvægsygekommissionen. Desuden udnævntes han 1808 til ordensceremonimester ved elefant- og dannebrogssordenen, 1826 til ordensskatmester og 1828 til vicekansler ved ordenskapitlet. Også på landets almindelige politik fik S. indflydelse. Han deltog således i overvejelserne i anledning af den østrigske udsending L. P. de Bombelles' sendelse i dec. 1813 i forhandlingerne om Kieletraktaten 1814 og sad fra 1824 som medlem af gehejmestatsrådet. Frederik VI satte megen pris på S. på grund af hans jævne og ligefremme optræden. Han afgik fra alle sine stillinger 1831.

1769 blev den unge student Niels Tønder "Lund" antaget som huslærer for S. og dette fik en umådelig betydning for hans senere udvikling. Sammen studerede de 1772–76 jura ved Sorø akademi, men samtidig naturhistorie som optog Tønder Lund meget og som også greb S. 1776 rejste de begge til Kiel for at studere hos entomologen J. C. Fabricius der satte dem meget højt og i 1776 opkaldte en af S. funden sommerfugl efter ham: *Pyralis sehestediana*. Efter opholdet i Kiel gik rejsen til England hvor de stiftede bekendtskab med bl.a. naturforskeren Sir Joseph Banks. Efter hjemkomsten 1778 fortsatte de hver for sig, ikke mindst gennem deres forbindelse med embedsmændene i tropekolonierne, opbyggelsen af enestående insektsamlinger som Fabricius årligt besøgte og beskrev; „Mus. Dom. de Sehestedt“ er ofte opgivet som proveniens for Fabricius' beskrivelser. 1789 var S. medstifter af Naturhistorieselskabet, men han publicerede aldrig selv en naturhistorie. Senere forenedes de to samlinger, og efter Tønder Lunds død købte staten den forenede samling af enken for den formidable sum af 15 000 rdl., en disposition S. næppe har været uden indflydelse på. Den er stadig overordentlig velbevaret og er en af Zoologisk museums vigtigste insektsamlinger. – Hof- og kammerjunker 1776. Kammerherre 1790. Gehejmekonferensråd 1811. – Hv. R. 1803. DM. 1808. R.E. 1826.

Sehested, Ove Ramel

□ Klippet silhouet (Fr.borg). Mal. efter 1808 (forhen Løvenborg). Mal. efter 1826. Mal. af P. Coopmann, 1832 (Fr.borg).

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé 1, 1895; V-VII, 1902-06; IX-X, 1922-31. Medd. fra krigsark., udg. Generalstab IX, 1902 20 29. J. Rathke i Naturhist.-selsk.s skr. VI, 1810 I-XX (eneste ex. på Botanisk museum). Pers. hist. t. 6.r.VI, 1915 75-78 (slægtsoptegn. om M. S. og hans efterslægt, ved L. Bobé). Niels Tønder Lund sst. 11.r.VI, 1945 64 67 75 77. Kai L. Henriksen: Oversigt over da. entomologis hist., 1921-37 = Entomologiske medd. XV især 109f. Axel Linvald: Kronprins Frederik og hans regering, 1923 (reproudg. 1978). Samme i Hist. t. 11.r.IV, 1953-56 213. Georg Nørregård: Freden i Kiel 1814, 1954. Samme: Efterkrigsår i da. udenrigspolitik 1815-24, 1960. Samme: Danm. mellem øst og vest, 1969. Niels Tønder Lund 1749-1809, udg. Ellen Mølholm Hansen, 1980.

Harald Jørgensen

Sehested, Steen Maltesen til Holmgård, 1553-1611, rigsmarsk. * 12.1.1553 på Gudumkloster, † 22.8.1611 på Kalmar slot, begr. i Gårdstånga k. F: Malte Jensen S. til Holmgård m.m. (1529-92) og Sophie Clausdatter Bille (1529-87). ~ 8.10.1592 på Vittskövle med Anna Henriksdatter Brahe til Löberöd, * 19.2.1576 på Vittskövle, † 28.7.1635 på Löberöd, d. af rigsråd Henrik B. til Vittskövle († 1587) og Lene Thott († 1599).

Mod sædvanen blev S. opdraget i hjemmet. Fra seksårsalderen gik han fem år i Viborg skole, men kom hjem igen og blev der mens faderen sad i svensk fængsel efter sin deltagelse som skibskaptajn i syvårskrigen. Efter Malte Jensens udløsning heraf 1567 besluttedes det at S., der intet synderligt havde lært „i boglige kunster“ (ligpr.), skulle være kriger. Han blev sendt til Erik Lange, lensmand på Dronningholm, for at opdrages hertil, men længtes efter „harnisk“ i fremmede lande og kom da også 1568-85 til at tjene forskellige herrer; således Andres Schlegel til Debkau som han fulgte som „spyddreng“ i den kongelige franske hærs kampe mod huguenotterne. Endelig rejste han efter eget ønske 1572 til selve prins Vilhelm den Tavsø af Oranien hos hvem han tjente sig op fra adelbursse til oberstløjtnant. I de hårde kampe mod spanierne blev han ekspert i befæstningsvæsenet.

Da S. i august 1585 af Frederik II kaldtes hjem ville de nederlandske ledere nødig af med ham. Først efter i januar 1586 at være faldet i spansk fangenskab nåede han hjem, meget rosende anbefalet for sin lederevne og taperhed. S. blev da også straks hofmarskal og fik 1.4.1586 bestalling i den nyoprettede stilling som rigens øverste til ved behov at hverve et regiment knægte. Som medlem af en adelsslægt med stærk social opdrift tog han karakteristisk nok som valgsprog: „Freucht Gott und ehr dein Obrichtg“, og i 1589

søgte han med held som brud en 13-årig rigsrådsdatter.

I den lange fredsperiode med krig mod Sverige i udsigt virkede han effektivt og med ildhu under formynderstyrelsen, siden under Christian IV, ved undersøgelserne af grænsefæstningerne og deres til dels gennemgribende forbedring. „Nu, Morgen nicht“, skrev han med føje over sit våben. Det var derfor næppe tilfældigt at S., der 1590 opgav hofstillingen, samme år fik det betroede hverv som lensmand på Kronborg. Fra 1596 sad han på Bahuus hvortil han i 1602 fik tillagt Dragsmark. Bahuus blev i hans tid omdannet til bastioneret fæstning. 1606 overtog han Helne kirkes len og desuden Froste herred i Skåne som han beholdt til sin død. Her lå da også hans to gårde, Löberöd og Hviderup. S., der som gods-ejer skal have været „mild og rund med hånd og mund“ mod kirker, skoler og fattige (ligpr.), fik ved sit ægteskab Löberöd. 1604 købte han Hviderup som han året efter testamenterede til sin kone, angiveligt for hendes „kærlighed og godvillighed“ i det i øvrigt barnløse ægteskab. Efter faderen arvede S. Nørre Holmgård (Skodborg hrd.).

S.s stjerne ved hoffet steg samtidig med spændingen mod Sverige. 1606 fik han ordre til årligt at bese fæstningerne i Skåne og mønstre krigsfolket der. Og året efter udnævntes han til rigsråd i hvilken rolle hans stilling til magtkampen mellem kongen og rigsrådsflertallet er uvis. Han har dog næppe hørt til den mest fredsvenlige del af rådet. Fra 1608 sad han som lensmand på Varberg, og 1610 valgte han sikkert efter kongens ønske til rigens marsk, med hvilket høje embede fulgte Vestervig kloster i Jylland. Efter Kalmarkrigens start førte Christian IV selv øst-hæren mod Kalmar, mens S. som feltmarskal i spidsen for vesthæren fik til opgave at hugge sig frem mod Jönköping for at svække det svenske forsvar af Kalmar. En del af S.s hærstyrke indfandt sig langsomt, og der var transport- og forsyningsproblemer. Derfor besluttede S. i stedet for imod felttogsplanen at angribe de befæstede pladser ved Götaelven. En erobring af disse ville også give ham ryggen fri ved et senere fremstød mod nordøst. S. sikrede sig Nya Lödöse og lagde sig foran Älvsborg, men da han manglede kanoner udrettede han intet væsentligt. Dog båndt han svenske tropper i vest på et tidspunkt hvor deres forening med den svenske hær i øst kunne være blevet skæbnesvanger for Christian IV. Dennes tog var nemlig gået i stå og truedes af en stadig talstærkere svensk hær under Karl IX, der af de danske officerer kun nærede respekt for S. Skarpt beordrede den danske konge i den situation S. til at hæve belejringen af Älvsborg hvis

den ikke var vidt fremskreden, og føre hovedhæren til Kalmar. Efter hurtige kontraorder skete dette i iltempo fra 1.7. Før S. nåede frem med hele styrken havde Christian IV dog held til at erobre Kalmar by og kort efter overgav Kalmar slot sig. I kongens lejr blev S. dødsstyg af den hærgende „Kalmarsot“. Skønt svagelig og dårligt til bens de senere år bad den fortsat kampglade og ukuelige S. næsten til det sidste Gud om at gengive ham førligheden så han atter kunne tjene kongen og fædrelandet mod fjenderne. □Epitafium (Gårdstanga k.).

Kilder. Årsberetn. fra det kgl. gehejmeark., udg. C. F. Wegener VI, 1876–82 201 215 218 (breve fra Breide Rantzau). Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Chr. IVs tid, udg. Kr. Erslev I, 1883–85. Danske mag. 4.r.v, 1884 130–34 (Eske Brocks dagdog). Monumenta hist. Danica, udg. H. F. Rørdam 2.r.II, 1887 især 711–17 (tysk journal fra Kalmarkrigen). Kancelliets brevøger 1584–1615, 1906–16. Historisk mag. I, Sth. 1953 = Hist. handlingar XXXV, I 5–51 (breve fra Chr. Friis).

Lit. F. H. Jahn: Grundtræk af Chr. IVs krigshist. I, 1820. J. A. Fridericia i Hist. t. 4.r.III, 1872–73 582f. C. F. Bricka og S. M. Gjellerup: Den danske adel i det 16. og 17. årh. I, 1874–75 1–21. Axel Larsen [Liljefalk]: Kalmarkrigen, 1889. Emil Madsen i Pers. hist. t. 5.r. VI, 1909 208–28. Thyra Sehested: Rigsmarsk S. M. S., 1911. Sveriges krig 1611–32, udg. Generalstaben I, Sth. 1936. Sven Ulric Palme: Sverige och Danm. 1596–1611, Upps. 1942. Rigsråd, adel og administration, red. Knud J. V. Jespersen. 1980.

Leo Tandrup

Sehested, Thyra, se **Sehested, F.**

Sehestedt Juul, Christian, se **Juul, Christian Sehestedt.**

Seidelin

Slægten føres tilbage til byfoged og rådmand i Helsingør Michel Seidel (–1616) der 1589 fik skøde på en gård i byen. Han stammede fra Werder i Pommern eller Østprøjsen men yderligere om hans herkomst vides ikke. Navnet blev givet videre gennem hans døtre der efter tysk skik føjede -in til faderens navn.

Hans *S. var ~ 2° med Helene Margrethe Munk der havde været ~ 1° med hofapoteker Johann Gottfried *Becker.

Mogens Seidelin: Den Seidelinske slægtsbog I–V, 1943–82.

Hans H. Worsøe

Seidelin, Anna Sophie Christine, * 1913, forfatter, fortæller. * 12.5.1913 i Kbh. (Filips). F: sognepræst, senere stiftsprovst for Lolland-Falster Hans Nielsen Dreieø (1875–1958) og Karen Margrethe Colding (1878–1961). ~ 27.2.1940 i

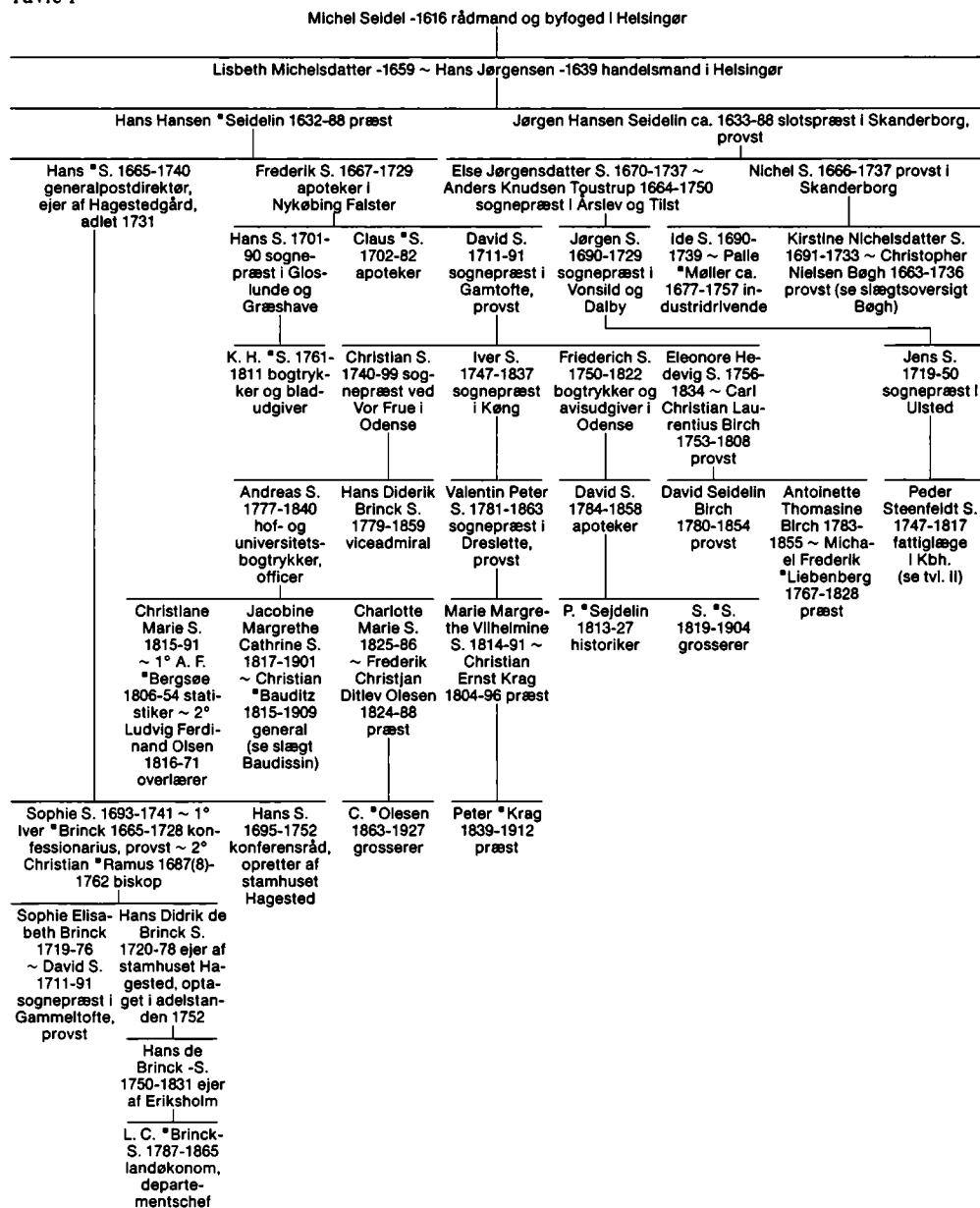
Nykøbing F. med sognepræst Paul *S., * 30.10.1906 i Kbh. (Filips), † 4.4.1981 i Ærskøbing, s. af sognepræst Christian Herman Kalkar S. (1874–1962) og Inger Christiane Larsen (1881–1964).

S. voksede op i et hjem præget af socialt indstillet kristendom og gammel kirkelig kultur. Hun blev student (Nykøbing F.) 1931, studerede tysk (især hos Carl *Roos) og musik, men dyrkede også Vilh. *Grønbech. Efter et længere studieophold i Wien fik hun 1937 guldmedalje for en afhandling om Biedermeier i tysk litteratur, men tog aldrig nogen afsluttende eksamen. 1940–76 havde hun sin livsgerning på Mols hvor Knebel præstegård, ikke mindst takket være hende, blev et åndeligt centrum for sogn og egn, men også for en vidtstrakt vennekreds og gæster fra alle landets kanter og højst uensartede miljøer. Ægtefællens årelange sygdom og hjemmets deraf anstrengte økonomi tvang fra 1944 S. til udadvendt indsats; hun begyndte – og rendyrkede efterhånden til fuldkommenhed – en ellers næsten glemt kunstart: historie- og litteraturfortællingen. Inden længe var hun landskendt og har i næsten 40 år været en af landet mest efterspurgte talere, i utallige små forsamlingshuse, i alle slags folkelige eller faglige foreninger og ved en mængde store mødearrangementer. I årene omkring og efter krigens slutning var der megen lydhørhed for en fortællende fortolkning som levendegjorde klassiske kunstværker og samtidig lod deres eksistentielle og aktuelle perspektiver skinne igennem – uden al brug af moralske eller andre pegepinde. Genfortællingen kunne ofte vare i op til fire timer, men trættede aldrig, fordi emnets dramatik blev skildret så intenst medrivende – med raffineret diktion og humor, ironi, lejlighedsvis også den store patos eller den barokke kontrast – at det fængede i sindene og gav folk på alle kulturtrin en vækkende og bevægende kunstnerisk oplevelse – „livsoplysning“ i grundtvigsk forstand kunne man sige. – Først drejede det sig især om Shakespeare (Hamlet) og navnlig om Sigrd Undset (Kristin Lavransdatter), senere også om Dostojevskij (mest betagende nok Idioten), Franz Werfel eller – atter et højdepunkt – Jakob Knudsen (Gjæring-Afkllaring). Parallelt dermed gik en bred uddyttelse af bibelsk dramatik, især patriarkernes og Moses' historie, eller overhovedet de historiske dele af Det gamle testamente. I en lidt senere periode blev folkeeventyrene gjort til genstand for underfundig fortællekunst, med overraskende pointer.

S. har på mange måder deltaget i folkeligt og kirkeligt arbejde og ofte bidraget til blade og tidsskrifter; hun har holdt talrige foredrag om ydre mission (stærkt engageret i støtten til Paki-

Seidelin, Anna Sophie

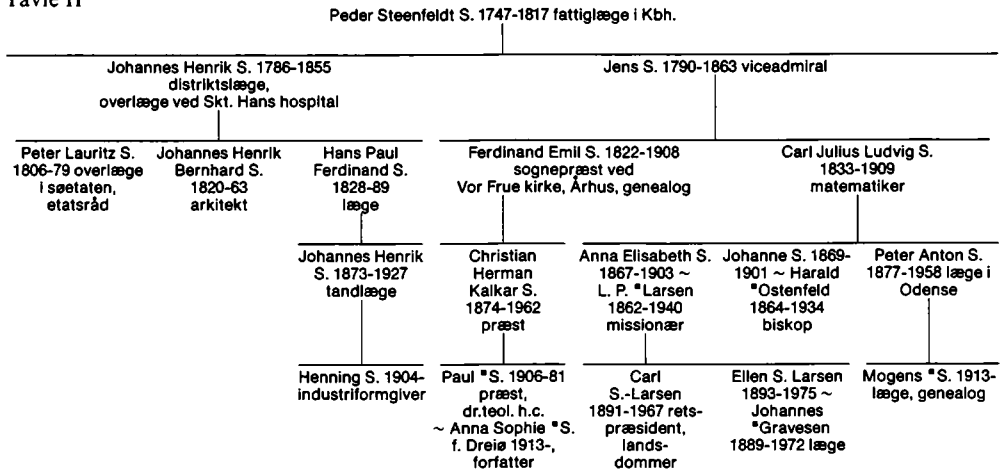
Tavle I

stans lutherske kirke) eller om de mangeartede problemer der er knyttet til et bibeloversættelsesarbejde – så meget mere naturligt som hun – der var fortrolig med græsk filologi – sammen med sin mand, efter mange års slid, fuldenkte en højt særpræget oversættelse af *Det nye testamente* (1974, 8. opl. 1982), et værk hvori hendes

eminente sans for det danske sprogs velklang og prægnans har sat tydelige spor. Efter sin mands død har hun fortsat hans videnskabelige arbejde (bl.a. med Johannesapokalypsen). – Stoffet fra de mange genfortællinger blev også udnyttet i bogform: 1950 kom *Hamlet*, 1955 (2. opl. 1960) *Genesis. Første Mosebog genfortalt for voksne* (ny

Tavle II

udg. 1977 m. titlen *I begyndelsen*) og 1960 (2. udg. 1977) *Moses*. Desuden foreligger: *Ungdommens billedbibel*, 1973 (ny udg. 1979 m. titlen *Hjemmets bibel*) og en ny genfortælling af det historiske stof i Det gamle testamente, 1981. Den nævnte nytestamentlige oversættelse findes (1980) også i illustreret udgave, ligesom den (s.å.) er anvendt i en udgave af kirkeårets perikoper; hverken denne eller selve oversættelsen er autoriseret, men i flittig brug overalt i landet, også liturgisk ved gudstjenesten, og den har vist sig at besidde en overordentlig folkelig gennemslagskraft. 1970 udgav S. *Folkeeventyr og remser* og 1967 (2. udg. 1975) *Vidunderligst af alt på jord* en essaysamling til dels af selvbiografisk art. Flere gange har S. virket som oversætter og har i kirkeministeriets liturgiske kommission gjort en betydelig indsats vedrørende ritualrevisioner i almindelighed og specielt mht. helt nye kollekter til perikoperækkerne. – S. fik tildelt Rosenkjærprisen 1978. – R. 1975. □Foto.

A.S.S. i Fyns stiftsbog, 1977 7-19. Interviews i Morgenposten 22.10.1978 og Berl. tid. 29.10. s.å.

P. G. Lindhardt

Seidelin, Claus, 1702-82, apoteker. * 26.1.1702 i Nykøbing F., † 16.5.1782 sst., begr. sst. F: apoteker Frederik S. (1667-1729, ~2° 1714 med Marren Jensdatter Hov, 1683-1738) og Karen Clausdatter (ca. 1675-1712). ~ 18.7.1730 i Nykøbing F. med Elisabeth Catharina Wichmand, døbt 21.8.1713 i Nykøbing F., † 6.5.1800 sst., d. af købmand og ejer af Engestofte Bertel W. (1677-1732) og Bodil Catharina From († 1760, ~2° 1735 med assessor i højesteret, konferensråd Rasmus Rasmussen, ca. 1680-1753).

S. fik sin skoleundervisning i Nykøbing F., først i skolen og senere af privatlærer. Han lærte apotekervæsenet 1715-17 på faderens apotek sst. og 1717-21 på Det kgl. Hofapotek i Kbh; herfra begav han sig 1722 til udlandet og havde pladser på apoteker i Nordhausen, Berlin, Strasbourg og Bern. På hjemrejsen besøgte han Frankrig hvor han i Paris hørte forelæsninger over botanik og kemi og derefter England og Holland. Efter hjemkomsten 1728 tilbragte han atter et år på hofapoteket i Kbh. hvor han hjalp med ved indrettelsen af et midlertidigt apotek da det gamle brændte ved Kbh.s brand s.å. Ved faderens død 1729 overtog han dennes apotek, men forinden var han blevet eksamineret i Kbh. og modtog et berømmeligt testimonium samt privilegium på apoteket. – S. var en dygtig apoteker der stadig forbedrede den forfaldne apoteksejendom. Han beholdt apoteket til 1764 da han overdrog det til en søn, og forblev selv i byen hvor han ejede flere ejendomme; to gange blev borgmesterembedet sst. tilbudt ham, men han afslog det. Fra hans hånd foreligger en levnedbeskrivelse i manuskript (Ny kgl. samling 497, 4° i Det kgl. bibliotek) der på grund af dens mange interessante iagttagelser og livfulde skildringer senere er optrykt. Han skænkede flere pengegaver til sin fødeby.

Hist. t. 3.r.II, 1860-63 261-421 (S.s levnetsbeskr.). Apoteker C. S.s optegn. om sit levnet 1702-82, 1915 (fot. opr. 1969) = Memoirer og breve XXII. – E. Dam og Aa. Schæffer: De danske apotekers hist. I, 1925 489-93. – Papirer i Kgl. bibl.

Poul Hauberg*

Seidelin, Hans, 1665-1740, kancelliembedsmand. * 14.5.1665 i Helsingør, † 19.1.1740 i Kbh., begr.

Seidelin, Hans

i Hagested. F: magister, sognepræst Hans Hansen *S. (1632–68) og Sophie Davidsdatter (1643–1716). ~1° 19.5.1692 i Kbh. med Drude Margrethe Clausdatter, † 5.4.1711 i Kbh., d. af rådmand i Kbh. Claus Iversen (1624–88, ~1° 1655 med Margrethe Jensdatter, † 1658, ~3° med ovennævnte Sophie Davidsdatter (~1° 1661 med ovennævnte Hans Hansen Seidelin) og Mechtel Fuiren († 1677). ~2° 19.7.1713 i Kbh. (Helligg.) med Helene Margrethe Munk, † 26.7.1725 i Kbh. (~1° 1694 med hofapoteker Johann Gottfried *Becker, 1639–1711), d. af brygger og islandsk købmand i Kbh. Erik M. (1616–73, ~1° 1646 med Elisabeth Wurt, † 1655) og Maren Hagensen († tidligst 1689).

S. blev 1677 skriverdreng og senere kopist hos kancelliforvalteren i danske kancelli som han fulgte under skånske krig. 1689 udnævntes han til kommissariatskriver og 1699 til krigsbogholder ved rytteriet. 1708 blev han generalkommissariatskriver og 1709 tillige krigskommissær, 1710 kancelliråd og overkrigskommissær ved hæren som han s.å. fulgte i felten. Fra 1713 var han justitsråd og land- og krigskommissær på Sjælland, Møn, Lolland og Falster. 1724 gik han over i den civile administration idet han udnævntes til etatsråd og amtmand over Kbh.s amt (1724–30); fra 1724 var han tillige assessor i højesteret. 1730 fik han embedet som direktør for generalpostamtet og købte s.å. Hagestedgård ved Holbæk. 1731 optoges han i adelstanden og udnævntes til kommitteret i missionskollegiet og assessor i hofretten. N.å. blev han konferensråd. □ Mal. og efter dette en kopi.

N. C. Øst: Materialier til et da. biogr.-lit. lexicon, 1835 1157–59. J. Bloch: Stiftamtmand og amtmand i kongeriget Danm. og Island 1660–1848, 1895 8.

Albert Thomsen*

Seidelin, Hans Hansen, 1632–68, præst. * 14.3.1632 i Helsingør, † 20.6.1668 i Kbh., begr. sst. (Holmens k.). F: handelsmand Hans Jørgensen († 1639) og Lisabeth Michelsdatter Seidel (ca. 1595–1659, ~2° ca. 1640 med Christopher Hermansen Holstein, † senest 1655). ~19.5.1661 i Helsingør med Sophie Davidsdatter, * 10.4.1643 i Helsingør, † 11.4.1716 i Kbh. (Nicolai k.) (~2° 1678 med klædekræmmer, senere rådmand i Kbh. Claus Iversen Assens, 1624–88, ~1° 1655 med Margrethe Jensdatter, † 1658; ~2° 1661 med Mechtel Villumsdatter Fuiren, † 1677), d. af sognepræst ved Skt. Olai k. i Helsingør, provsten mag. David Christensen (1607–58) og Gedske Frederiksdatter (1623–95). – Far til Hans *S. S. og broderen Jørgen Hansen S. blev begge studenter 1653 og studerede siden ved udenlandske universiteter. I Uppsala, hvor de dog ikke er ind-

ført i matriklen, skal de efter usikker tradition have fået nys om svenskekongens krigsforberedelser 1658 og skyndt sig hjem for at underrette Frederik III. Mere sikkert skal de under Kbh.s belejring have gjort nytte af deres gode kundskaber i matematik og ingeniørvidenskab samt kendskab til svensk ved flere gange at skaffe oplysninger fra den svenske lejr og viden om svensk materiel så forholdsregler kunne tages. Som tak for deres ihærdige og modige færd gav kongen dem løfter om god befordring. 1660 blev S. da også residerende kapellan ved Skt. Olai kirke i Helsingør og 1665 provst og sognepræst ved Holmens kirke. 1667 tog han magistergraden. – **Jørgen Hansen S.** (ca. 1633–ca. 88) blev 1662 sognepræst i Sjelle, Skørring og Låsby. 1679 forflyttedes han til Skanderborg som slotspræst og blev tillige provst i Framlev og Hjelmslev herreder.

Mogens Seidelin: Den Seidelinske slægtsbog I, 1943. Chr. Giessing: Nye saml. af jubel-lærere II, 2, 1783 (reproudg. 1979) 273–77. H. F. Rørdam: De danske og norske studenters deltagelse i Kbh.s forsvar mod Karl Gustav, 1855 98f. 143f. V. Hostrup Schultz: Helsingørs embeds- og bestillingsmænd, 1906 67 79f. L. Bobé: Bremerholms kirke og Holmens menighed, 1920 180 219f. 257f. Jens Bircherod i Pers. hist. t. 8.r.VI, 1927 56 69.

H. A. Hens

Seidelin, Jørgen Hansen, se **Seidelin, Hans Hansen**.

Seidelin, Klaus Henrik, 1761–1811, bogtrykker, bladudgiver. * 6.5.1761 i Glosunde, † 5.4.1811 i Kbh. (Frbg.), begr. på Frbg. F: sognepræst Hans S. (1701–90, ~1° med Dorothea Sophie Ahlefeld, † 1752 (~1° 1715 med sognepræst i Sønder Kirkeby Claus Nielsen Forbus, 1683–1724, ~2° med sognepræst i Glosunde Anders Simonsen Aarhus, 1694–1727)) og Magdalene Christine Sidelmann (ca. 1733–99). ~27.2.1798 i Kbh. (Nic.) med Frederikke Vincentine Ratenburg, * 6.3.1755 i Lyderslev, † 28.9.1826 i Kbh. (Frbg.) (~1° 1782 med lærer, cand.teol., kantor i Vemmetofte Bent Schønberg, 1748–89), d. af sognepræst Jørgen Albrecht R. (1716–87, ~2° 1764 med Anna Margrethe Horrebøw, 1730–1804) og Edel Margrethe Bagger (1726–63).

Som dreng gik S. til søs og tog senere styrmands-eksamen, men han blev snart ked af sømandslivet og kom 17 år gammel i latinskolen i Nakskov hvorfra han blev student 1780. Hans eventyrlyst vågnede dog påny, og 1787 drog han som huslærer til St. Thomas. Efter sin hjemkomst 1791 levede han nogle år som litterat i Maribo hvor han 1795 tog initiativet til oprettelsen af stiftsbiblioteket, det ældste af sin art i Danmark og grundstammen i byens nuværende folkebibli-

otek. En samtidig beundrer lovede ham for denne bedrift et evigt og uforglemmeligt minde på Lolland-Falster. Praktisk kendskab til bogfremstilling fik S. ved seks uger at stå i lære som typograf i Hamburg, og 1797 åbnede han i Kbh. et bogtrykkeri der kom til at præstere det fremragende. 1799 foretog han en rejse til Tyskland, Holland og Frankrig for at indkøbe materiel. Hjemkommet fra rejsen oprettede han et skriftstøberi som ikke blot kunne levere den dengang almindelige frakturskrift, men også antikva for hvis brug i danske bøger S. var en ivrig forkæmper, men publikums forkærlighed for de krøllede bogstaver var så stærk at han måtte opgive at trykke sit i 1803 påbegyndte blad *Dagen* med antikva og vende tilbage til frakturen. Blandt hans ikke få større trykværker er Chr. Olufsens *Oeconomiske Annaler, Skandinavisk Museum*, 1798ff og en del af Videnskabernes selskabs skrifter. Som forlægger havde han især forbindelse med oppositionsskribenter som P. A. Heiberg, Malthe Conrad Bruun og Otto Horrebøw. Selv var han en virksom forfatter og har skrevet et utal af artikler om alle mulige emner i forskellige tidskrifter. En pjece 1801 om det engelske overfald på Danmark vakte så stor opsigt at den udkom i flere oplag og blev oversat til fremmede sprog. Desuden oversatte og udgav han flere bøger, tydeligt valgt med henblik på hans personlige anskuelser, fx C. F. Bahrds: *Naturlig Religions Katekismus*, Antoine de Condorcet: *Udkast til et historisk Skilderie af den menneskelige Aands Fremskridt*. Blivende værdi har den af ham udgivne *Læsendes Aarog* 1799-1801, en slags årbog for bogvenner med oplysninger om bogtrykere og boghandlere (en af hans lister over de sidste har jævnligt givet anledning til misforståelser), tilløb til årlige bogfortegnelser, en litterær honorartariff etc.

Størst opmærksomhed vakte S.s virksomhed som bladudgiver. Han var den fødte journalist, besjælet af reformiver og oppositionslyst, en fjende af det forlorne og en elsker af en god spøg. Indholdet i hans to hver på sin vis fremragende blade, *Politievennen* og *Dagen*, bragte ham ofte i konflikt med myndighederne, og da han i 1805 blev fradømt retten til at kalde sig bogtrykker betegnede han sig som „kommandersergent af det borgerlige artilleri og litterat“. *Dagen* mødte ved sin start modstand fra Berlingske Tidende der mente sine privilegier krænkede, men ved højesteret tabte en mod S. anlagt sag. S. der var en typisk repræsentant for oplysningstidens massive tro på kundskaber og fremskridt var alsidig som få. Efterhånden mildnedes luften omkring S., og 1811 fik han, på betingelser, sit privilegium som bogtrykker tilbage, desværre til

ringe glæde for ham selv; han døde blot tre dage efter dokumentets udstedelse. Sammenfattende har Helge Nielsen i sit nedennævnte værk sagt om ham at han var en bogens mand, bogtrykker, skribent, redaktør og bladudgiver, oversætter, biblioteksentusiast. □Stik af A. Flint, 1806.

Læsendes årbog, 1800 101f (selvbiografi). – Mogens Seidelin: Den Seidelinske slægtsbog II, 1960 331-53. A. S. Ørsted: Af mit livs og min tids hist. I, 1851 95 242-49. C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. II, 1870. Samme i Skand. bogtrykkertid. III, 1872 10-12. J. Davidsen: Fra det gamle kongens Kbh. I, 1880 (ny udg. 1910 og 1977). Samme: Københavnerliv, 1889. Ludv. Schrøder i Højskolebl. XI, 1886 2491-98. Axel Linvald i Hist. medd. om Kbh. 2.r.I, 1923-24 1-50. Chr. Kirchoff-Larsen: Den danske presses hist. II, 1947. Dansk boghåndværk gennem tiderne 1482-1948, udg. Foren. for boghåndværk, 1949. Helge Nielsen: Folkebibliotekernes forgængere, 1960. Aleks. Frøland: Dansk boghandels hist., 1974. – Papirer i Kgl. bibl.

Aleks. Frøland

Seidelin, Mogens Gunnar, * 1913, læge, personalhistoriker. * 12.7.1913 i Odense (Skt. Knud). F: læge Peter Anton S. (1877-1958) og Anna Elise Karla Schroll (1882-1982). ~ 2.8.1942 i Nybøl med sygeplejerske Eva Moos, * 6.11.1910 i Hvidehus, Nybøl sg., † 27.9.1979 i Odense, d. af gårdejer Peder Hansen M. (1852-1937, ~ 1° med Kirsten Marie Pedersen, 1852-76; ~ 2° med Johanne Kirstine Lildholdt, 1856-93) og Marie Magdalene Jensen (Magdalene "Moos" (1872-1956).

S. er født og opvokset i Odense hvor han også har levet det meste af sit voksne liv bortset fra uddannelsestiden. Efter studentereksamen 1932 påbegyndte han det medicinske studium ved Kbh.s universitet og boede de første to år hos onkelen, biskop Harald Ostenfeld. Han blev kandidat sommeren 1940 samtidig med at hans anden onkel, missionær L. P. "Larsen" døde. I de følgende fire år var han kandidat på forskellige sygehuse i provinsen og traf i Sønderborg sin kommende hustru, hvis forældre var stærkt knyttet til Sundeved frimenighed. Fra 1944-80 var han praktiserende læge i Odense, indtil 1958 med lokalefællesskab med faderen og fra 1975 med sønnen Jørgen S. som kompagnon. I perioder var han desuden medhjælpende læge ved Odense børnehospital, jernbanelæge og læge ved plejehjemmet Menighedens pleje. Siden 1955 er han medlem af bestyrelsen for menighedsplejen ved diakonisserne i Odense, til hvis jubilæumsskrift han i 1980 har skrevet om diakonissernes arbejde i hjemmene 1880-1969.

Ved siden af denne omfattende lægegerning og sit engagement i menighedsarbejdet har S. formået at udføre et personalhistorisk arbejde der sikrer ham en plads som en af sin generations

mest betydningsfulde slægtshistoriske forfattere. Interessen for slægtshistorie blev allerede vakt i gymnasietiden, og i studietiden udsendtes to små hæfter *Stamtavle over Slægten Schroll* (moderens slægt) og *Stamtavle over Slægten Havemann* (mormoderens slægt), begge 1935. De er opstillet efter indrykningssystemet, men viser forfatterens selvstændighed ved at medtage kvindelinerne og ved at gennemføre en løbenummering svarende til den generationsvise opstilling som S. senere anvender. Under studietiden påbegyndtes de meget grundige forarbejder til livsværket *Den Seidelinske Slægtsbog* som udkom i fem bind i årene 1943–82.

Grundlæggende for arbejdet med de ældste generationer var et minutiøst arkivarbejde der bl.a. omfattede en gennemgang af Helsingørs tingbøger fra ca. 1580 frem til ca. 1650. Det lykkedes herigennem ikke blot at rydde op i de tidligere myter om slægtens ældste led og fremdrage stamfaderen i Danmark, byfoged i Helsingør Michel Seidel (-1616), men også at samle et så stort stof om slægter i Helsingør at bind 1 *De ældste Slægtled og Kredsen om dem*, 1943 giver væsentlige bidrag til Helsingørs historie og til dansk borgerlig personalhistorie i almindelighed. Karakteristisk allerede for første bind er de brede levnedsskildringer der medtager detaljer i et sådant omfang af de bliver til kulturhistoriske beskrivelser af stor almen interesse. Dette bliver endnu tydeligere i bind 2 *Sjette Slægtleds Medlemmer og Kredsen om dem*, 1960. Der er her biograferet 71 personer der alle levede i 1700-tallet. Ca. en tredjedel af dem er præster, de resterende fordeler sig mellem degne, embedsmænd, militærpersoner, apotekere, ridefogder og flere andre professioner i omtrent samme sociale lag. Ved omhyggelige studier i retsarkivalierne, i skiftedokumenterne, i den trykte litteratur og i kirkebøgerne, herunder fadderskabslisterne, er der fremskaffet et overvældende stof om disse kredses økonomiske og sociale vilkår, deres indbyrdes slægtsmæssige og selskabelige forbindelser samt den kultur der omgav dem således at S. i dette bind giver et samlet billede af det skildrede miljø i 1700-tallet hvis lige i detailrigdom ikke kendes andetsteds fra. At det vældige stof er blevet bearbejdet og videregivet er en imponerende præstation som sætter S. i stand til som slægtshistoriker at fremlægge disse i rigshistorien anonyme personers levned på en sådan måde at han vinder nyt land for historien. Hertil kommer værkets værdi som forbillede og inspiration for andre slægtsforskere og dets rigdom på nyfundne konkrete slægtshistoriske oplysninger. Også i de tre følgende bind: *Ca. 1780–ca. 1860*, 1971, *Ca. 1820–ca. 1940*, 1978 og *Ca. 1900–1980*, 1982

følger S. samme retningslinjer. Bd. 3 og 4 er dog begrænset til linjerne Brinck-Seidelin, Seidelin og Seidelin-Benzon, mens de to første bind omfattede samtlige efterkommerlinjer. Sidste bind medtager igen alle efterkommerne af de i bd. 4 nævnte personer i 10. slægtled frem til og med 69 personer i 14. slægtled. Med sit brud med den gængse opfattelse af en stamtavle som kun omfattede efterkommerne i mandslinjerne har S. vist vejen for mange senere slægtshistoriske forfattere.

I udstyr og format har S. lagt sit værk tæt op ad lensbaron Hans *Bernier-Schilden-Holstens slægtetog, og både denne og Albert *Fabritius takkes da også i forordet for inspiration og støtte. Imidlertid har S. skabt et værk der ikke blot er et borgerligt modstykke til lensbaronens slægtetog om herregårdskulturen, men som er en selvstændig forskerpræstation af usædvanligt omfang og karat og med stof af almen interesse. Forfatterens udholdenhed og målbevidsthed har afholdt ham fra at sprede sine kræfter på foredrag og slægts-historisk foreningsarbejde, selvom der har været bud efter ham. – I en tid hvor der arbejdes med slægtshistorie i stadig voksende omfang på arkivernes læsesale kan S. tages som et bevis på at de kræfter der bruges her – både på den ene og på den anden side af ekspeditionsskranken – er brugt med rette, også set fra et videnskabeligt synspunkt. I dansk genealogi historie vil S. stå som eksempel på hvorledes en forsker uden en historisk uddannelse bag sig kan yde det usædvanlige i så krævende discipliner som opsporing, udvælgelse og kombination af historisk kildestof i forbindelse med bearbejdelse af sin egen slægts historie, og på, hvorledes en privatperson samtidig med at passe et krævende arbejde som læge kan gennemføre og udgive sin generations største samlede fremstilling af en slægts historie. – S. modtog 1972 Carlsbergs mindelegat for Brygger J. C. Jacobsen og fik 1980 ved Pers.hist. t.s 100-års jubilæum overrakt medaljen for en bemærkelsesværdig personalhistorisk indsats.

Selvbiografi i *Den S.slægtsbog*, bd. 5, 1982.

Hans H. Worsøe

Seidelin, Paul Christian, 1906–81, præst, teolog. * 30.10.1906 i Kbh. (Filips), † 4.4.1981 i Ærøskøbing, begr. sst. F: sognepræst Christian Herman Kalkar S. (1874–1962) og Inger Christiane Larsen (1881–1964). ~ 27.2.1940 i Nykøbing F. med Anna Sophie Dreieø (Anna Sophie *S.), * 12.5.1913 i Kbh. (Filips), d. af sognepræst, senere stiftsprovst Hans Nielsen Dreieø (1875–1958) og Karen Margrethe Colding (1878–1961).

S. blev student 1925 fra Øregård gymnasium og cand.teol. 1932. Efter studier i udlandet 1934–36 og virksomhed som manuduktor blev han sognepræst i Knebel-Rolsø 1937 hvor han blev indtil sin afgang i 1976. I årene 1951–69 var han censor ved teologisk embedseksamen og derefter, i 1969–78, lektor i bibelsk eksegese ved Århus universitet. Han var medlem af bestyrelsen for Dansk Pathanmission 1947–62, i 1955–62 dens næstformand. I 1969–72 var han medlem af Nordisk Perikopekommission – et udtryk for hans optagethed af gudstjenestens indretning. Et betydningsfuldt resultat af hans teologiske studier i udlandet forelå allerede med afhandlingen *Der 'Ebed Jahwe und die Messiasgestalt im Jesajatargum* (Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft XXXV, 1936); heri undersøgte S. den jødiske fortolkning og forståelse af de fire såkaldte Herrens Tjener-sange i Esajasbogen og kom til den konklusion at jødisk tradition afviste at tolke Es. 53 om en lidende messias, som Det nye Testamente gør, og simpelt hen forstod „Herrens Tjener“ som et gængs udtryk for de jødiske messiasforventninger. Også ellers har S. beskæftiget sig med senjødiske og nytestamentlige emner i afhandlinger i Dansk teologisk tidskrift, i *Studia theologica*, i Hilsen til Noack, 1975, og i Nytestamentlige studier, 1976. Han var medudgiver af og medarbejder ved De gammeltestamentlige pseudepigrapher, 1953–76. Til konkurrencen om et professorat i nytestamentlig eksegese ved Københavns universitet i 1948 forelå der fra S.s hånd en stor afhandling næsten færdig, men en alvorlig sygdomsperiode hindrede hans deltagelse. Inden for kirkehistorien har han gjort en pædagogisk højt værdsat indsats med bogen *Kirkehistorisk Kompendium*, 1942 (4. opl. 1975), og inden for homiletikken – kunsten at prædike – har han sammen med J. Asmund og R. Prenter skrevet værket *Kirkeaarets Texter I–II*, 1941–42. Kendt i vide kredse er S. blevet for sammen med ægtefællen Anna Sophie S. gennem et flerårigt arbejde at have tilvejebragt en ny oversættelse af *Det nye testamente*, 1974 (siden udgivet i adskillige oplag). Den filologiske og teologiske indsats bag denne oversættelse er S.s, og i anledning af denne oversættelses fremkomst blev han i 1975 udnævnt til dr.teol. h.c. ved Københavns universitet. I samme anledning har han sammen med Anna Sophie S. modtaget hæderspriser fra Gads fond i 1975 og fra Emilie og Peter Lunds fond 1977. – R. 1973. □Foto.

Selvbiografi i Kbh.s univ.årbog 1974–75 112f. – Regin Prenter i Præsteforens. bl. LXXI, 1981 305–07.

Niels Hyldahl

Seidelin, Sabinus Theodor William Halvor, 1819–1904, grosserer. * 29.4.1819 i Skanderborg, † 29.10.1904 på Lönstorp i Skåne, begr. i Kbh. (Garn.). F: apoteker David S. (1784–1858) og Cecilie Ulrikke Sidelmann (1788–1866). ~ 27.6.1845 i Holbæk med Christiane Nicoline Nehammer, * 27.6.1826 i Holbæk, † 4.6.1893 i Kbh., d. af farver Carl (Caroler) Borromæus N. (1776–1854) og Sophie Frederikke Klein (1785–1834). – Bror til P. *Sejdelin.

S. kom 1834 i lære hos købmand Vitus Ingerslev (1801–77). Efter læretidens udløb fortsatte han et par år som handelsbetjent i forretningen, indtil han fra sommeren 1840 videreuddannede sig i Hamborg hos firmaet Heuss & Menke, og noget senere blev han rejsende for dette firma i Danmark. 10.10.1843 etablerede han sig selvstændigt med en manufakturhandel i Holbæk. Hans forretning udviklede sig til en anselig virksomhed omfattende både butiks- og engros-handel. 1856 solgte han forretningen i Holbæk for at komme til større forhold i Kbh. hvor han købte den Moses & Søn G. Melchior tilhørende ejendom Amagerortov 11 og etablerede sig udelukkende som engros-handlere. Som en af de første inden for den danske tekstilbranche frigjorde han sig fra den stærke afhængighed af det hamburgske penge- og varemarked og importerede allerede fra begyndelsen af 1850erne hovedparten af sine varer direkte fra England. 1867 var hans forretning så omfattende at han så sin fordel ved at starte eget indkøbshus i England hvorfor han etablerede firmaet S.S. i Manchester. Hans forretning blev efterhånden en af hovedstadens betydeligste, navnlig inden for hvidevarer, kjoletøjer, klædevarer og tæpper. Personlig var S. en overordentlig flittig og energisk mand, og da han 1884 trak sig tilbage fra sin købmandsvirksomhed efterlod han en stor og anset forretning til sin søn David (1848–1901), der dog hurtigt udtrådte af firmaets ledelse, sin mangeårige prokurist P. C. Thamsen (1825–92) og svigersønnen Emil Laurtrup Hjort, * 5.9.1843, † 16.9.1924, der var uddannet til handelen i Slagelse. Han drev senere selvstændig virksomhed i Hamburg indtil han gik ind i svigerfaderens virksomhed. Fra 1901, da forretningen flyttedes til en nyopført ejendom, Skindergade 7, til 1919 var han eineindehave. Firmaet omdannedes derefter til A/S S. Seidelin der ophørte sin virksomhed 1971. H. var 1888–1915 medlem af bestyrelsen for Foreningen af kbh.ske manufakturgrossister og 1891–1900 af Sø- og handelsretten. R. 1914. DM. 1918. Fra 1884 helligede S., der i adskillige år havde været interesseret i landbrug, sig udelukkende dette erhverv idet han havde købt Eskildsgård på Bornholm, Nyrupgård i Nordsjælland og se-

Seidelin, S.

nere den store gård Lönstorp i Skåne. Skønt han allerede 1856 var flyttet fra Holbæk bevarede han sin interesse for byen og skænkede bl.a. et større beløb til kirkens ombygning. Holbæk byråd viste ham da også sin påskønnelse ved 1873 at udnævne ham til æresborger. S. var i øvrigt en ivrig forkæmper for metersystemets indførelse. – Etatsråd 1889. – R. 1872. □Mal. af Carl Bloch, 1881 (Kbh.s bymus.). Litografi af I. W. Tegner, 1889, efter foto. Mal. af P. S. Krøyer, 1894 (Hirschsprung), forarbejde til sammes mal. Fra Kbh.s børs, 1895 (Børsen, Kbh.). Foto.

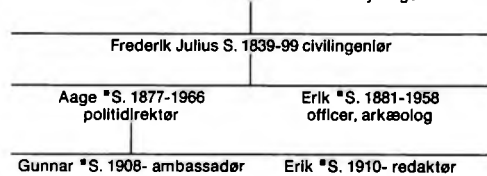
F. E. Seidelin: Stamtv. over familien Seidelin, 1877. Mogens Seidelin: Den Seidelinske slægtsbog IV, 1978 1427–37 1480–83. Børsen 30.10.1904. Stephan Sinding: En billedhuggers liv, Kria. 1921 15 18 40. [Jesper Ewald:] S. Seidelin 1843–1943, 1943. Erik Korr Johansen i Erhvervshist. årbog, 1973 104–14.

Erik Korr Johansen

Seidenfaden

Slægten kom til Danmark med Johann Christian S., f. i Rosleben i Sachsen (DDR) (ca. 1761–1834), grenader, senere markfoged i Spjellerup under Bergentved gods. Han var far til dyrlæge Carl Ferdinand S. (1812–76).

Carl Ferdinand Seidenfaden 1812-76 dyrlæge

Slægtstavlesaml., 1932.

Hans H. Worsøe

Seidenfaden, Erik, 1881–1958, officer, arkæolog. * 25.3.1881 i Kbh. (Matth.), † 22.9.1958 i Gentofte, urne på Sorgenfri kgd. F: civilingeniør, cand.polyt. Frederik Julius S. (1839–99) og Emmy Margrethe Jacobine Philipsen (1852–1920). ~ 6.10.1908 i Bangkok med Malé Maria Praivichitr, * 15.9.1892 sst., † 15.5.1973 i Lyngby. – Bror til Aage *S.

S. tog 1898 præliminæreksamen fra Kbh.s universitet og uddannede sig 1901–02 i landvæsen på Estruplund. Derpå gennemgik han sekondløjtnantskolen og blev sekondløjtnant 1903 hvorefter han gjorde tjeneste ved fodfolket. 1903–04 gennemgik han officersskolens yngste klasse. Da man i Thailand (Siam) skulle bruge danske militærinstruktører meldte S. sig. 1906 begyndte han som premierløjtnant i det thailandske gendarmeri, allerede 1907 forfremmedes han til kaptajn og 1914 til major. 1914–15 var

han fungerende chef for gendarmeriets officersskole, men 1920 tog han sin afsked fra korpset og blev regnskabschef under Thai Electric Corporation Limited hvor han virkede indtil han 1941 trak sig tilbage og blev privatmand i Bangkok. Først 1946 kunne han vende tilbage til Danmark og slog sig ned i Frederiksdal ved Lyngby.

S.s hovedindsats i det fremmede var så ubestridt de arkæologiske, historiske, etnografiske og sproglige studier han udførte, men han spillede en vigtig rolle for udviklingen af et moderne kulturliv i Thailand. Mens han var i gendarmeriet foretog han i forbindelse med sine inspektionsrejser betydningsfulde arkæologiske og etnografiske undersøgelser i Nordøstthailand 1911–19, hvorunder han besøgte og til dels også genopdagede en række arkæologisk og historisk interessante templer, helligdomme og bytomter. Han erhvervede sig et indgående kendskab til den indfødte befolknings sprog og talte adskillige dialekter, og hans viden om landets forskellige folkeslag og fortidsminder blev med årene ganske enestående. For sit store arbejde vandt S. den thailandske stats højeste anerkendelse, heriblandt flere fornemme ordener og udmærkelser. Han var medlem af en lang række internationale, videnskabelige selskaber, bl.a. 1920–31 og 1941–46 af rådet for det videnskabelige selskab i Bangkok, 1938–41 dets præsident, 1947 æresmedlem. De fleste af S.s videnskabelige arbejder er fremkommet i *The Journal of the Siam Society*. Hans hovedværk er *Complément à l'inventaire descriptif des monuments du Cambodge*, Bulletin de l'École française d'extrême-orient XXII, 1922. S. skrev også praktiske rejsebøger om Bagindien og var medarbejder ved værket *Siam*, 1930, udg. på den thailandske stats foranledning. – R. 1932. □Foto.

Interview i Nationaltid. 24.3.1951. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Henning Dehn-Nielsen (Leo Buschardt)

Seidenfaden, Erik, * 1910, journalist, redaktør. * 24.4.1910 i Hasle. F: herredsfuldægtig, senere politidirektør Aage *S. (1877–1966) og Anna E. R. T. Harck (1887–1928). ~ 1° 11.9.1935 i London med Jytte Kastrup Knutson, * 19.3.1913 i Kbh. (~ 2° 1953 med forlagsdirektør Tor Bonnier, 1883–1976), d. af grosserer Sophus K. O. (1886–1937) og Ebba Poupliér (1884–1968). Ægteskabet opløst 1951. ~ 2° 22.10.1953 i Gentofte (b.v.) med præst Lone Knutson, * 20.8.1923 i Kbh., † 25.4.1978 sst., d. af sceneinstruktør Per *K. (1897–1948) og skuespiller Jenny Larsen (* 1897). – Bror til Gunnar *S.

S. vaklede som ung mellem litteraturstudiet og journalistikken. Efter klassisksproglig studentereksamen fra Sorø akademi 1928 studerede han sammenlignende litteratur i Kbh., Paris (Sorbonne) og Grenoble og gik på journalistiske i Paris, og endnu efter at han 1931 var blevet ansat på Dagens Nyheder (Nationaltidende) i Kbh. overvejede han en litteraturvidenskabelig karriere. Men med sit samfundsengagement, skrivetalent og sin vilje til indflydelse måtte han vælge avisen, og hans uddannelsesbaggrund og sprog-nemme pegede på udenrigsjournalistikken. Han fik på Dagens Nyheder et nært forhold til bladets udenrigsmedarbejder, den stærkt antinazistiske Nic. Blædel (hvis efterladte værk Forbrydelse og Dumhed S. udgav 1945) og blev sendt på reportagerejser til udlandet, således til Hitlers valgkamp før magtovertagelsen jan. 1933 og senere s.å. til nazismens Tyskland hvis situation han skildrede så åbent at de nye magthavere truede med at arrestere ham. 1935 blev han London-korrespondent for Dagens Nyheder, derefter for Berlingske Tidende hvortil Blædel nu var knyttet. Umiddelbart efter den spanske borgerkrigs udbrud juli 1936 nåede han ind i Spanien og korresponderede fra regeringssiden af fronten. Med *Borgerkrig i Spanien*, 1937 prægede han for alvor sit navn i offentlighedens bevidsthed som udenrigsskribent. Allerede i den anslås et tilbagevendende tema for hans meningsdannende journalistik: „Det er et åbent spørgsmål, om demokratierne i det lange løb tjener fredens sag ved stadig at finde sig i angrebte, hvadenten det er direkte som i Abyssinien eller indirekte som i Spanien, og stadig vil betale den pris diktatorerne forlanger for at bevare freden“. 1937 ansattes han ved Politikens hovedredaktion i Kbh. som udlands-redaktionssekretær.

Trods sin hidtidige tilknytning til konservative aviser var S. af kulturel grundholdning radikal men hans militante stillingtagen til den stadig stærkere nazistiske trussel harmonerede ikke med hverken det radikale partis eller Politikens, hvis daværende bestyrelsesformand Erik Scavenius gjorde sig stærkt gældende på redaktionens indre linjer med sine udenrigspolitiske synspunkter. En artikel dec. 1937 i tidsskriftet Kulturkampen, *Indre Frihed i Pant for Ydre*, med et hvast angreb på Stauning-Munch-regeringens og pressens eftergiveness over for nazistisk pressio-n var skrevet af S., selv om Peter P. Rohde lagde navn til. På reportagerejser i de følgende år fulgte S. den nazistiske ekspansion og da tyskerne 9.4.1940 besatte Danmark og invaderede Norge var han i Oslo for at rapportere om situationen efter den allierede mineudlægning i norske farvande. I tvivl om egen fremtidig placering

under de totalt ændrede vilkår nåede han via Sverige til fronten nord for Trondheim netop som de engelsk-franske ekspeditionsstyrker brød sammen og han valgte i slutningen af april at tage tilbage til Kbh. Politiken stationerede ham nu i Rom for at have en observatør i det neutrale Italien men da landet i juni trådte ind i krigen vendte han atter hjem til bladets redaktionssekretariat. Han blev aktiv i de voksende illegale rørelser med bl.a. efterretningsvirksomhed til England og opretholdt kontakt med modstandsmanden Ebbe Munck i Stockholm. Hans nære ven Sten Gudme rejste 1941 efter britisk ønske til England som repræsentant for den danske hjemmefront, og da de første faldskærmsfolk Carl Johan Bruhn og Mogens Hammer 27.12.1941 blev kastet ned ved Haslev var de af Gudme instrueret om at opsøge S. Bruhn dræbtes ved nedkastningen men Hammer nåede frem til S. som også kontaktedes af efterfølgende faldskærmsfolk. Deres organisation blev sept. 1942 revet op, S. følte sin position usikker og fik arrangeret en korrespondentstilling for Politiken i Stockholm som han tiltrådte 1.1.1943. Under dække af den startede han en oplysningsvirksomhed over for Sverige og de allierede om den danske modstandsbevægelse men bestræbte sig samtidig for at „forklare og forsvare“ den officielle danske politik. Et udtryk herfor var bogen *Hitler beskyddar Danmark*, 1943, udsendt under pseudonymet Erik Ring. Ved formidlingen af efterretninger fra Danmark ønskede S. nok at informere men samtidig – navnlig gennem de britiske radioudsendelser til Danmark – at stimulere den voksende danske modstand og derigennem medvirke til en omvurdering hos de allierede af Danmark. Andre danske journalister i Stockholm arbejdede efter samme retningslinjer og fra 29.8.1943 da tyskerne overtog al magt i Danmark samordnedes disse bestræbelser gennem Dansk presstjeneste med S. som chef. Hans arbejde for Politiken faldt bort. DPT udvikledes til en omfattende virksomhed med omkring 40 faste medarbejdere og et stort antal svenske, engelske og amerikanske aviser, radiostationer og nyhedsbureauer som kunder. S. blev inddraget i modstandspolitiske beslutningsprocesser, var medlem af modstandsbevægelsens kontaktudvalg i Stockholm og gentagne gange i Danmark til illegale forhandlinger.

Efter det tyske sammenbrud maj 1945 da modstandsbevægelsens popularitet toppede blev medlem af frihedsrådet Aage Schoch chefredaktør for Berlingske Tidende og et flertal i Politikens bestyrelse ønskede at placere S. i samme position på Politiken. Men bladets medarbejdere modsatte sig det, dels af loyalitet over for Politi-

kens redaktør siden 1931 Niels "Hasager, dels nok også af uvilje mod personen S. der især i de yngre år svøbte sig i distance og „så på folk gennem næseborene“. Bestyrelsen droppede derefter udnævnelser og S. tog sin afsked fra Politiken. Sammen med Sten Gudme startede han okt. 1945 det udenrigspolitiske tidsskrift *Fremtiden* hvis redaktør han var til 1968. – Da Børge "Outze ved befrielsen omskabte Information fra illegalt nyhedsorgan til legalt dagblad – „modstandsbevægelsens avis“ – havde S. været med til forberedelserne. Efter bruddet med Politiken knyttes han til Information og indtrådte 1946 i dets chefredaktion. Der var og kom andre redaktører, men i 20 år tegnede Outze og S. i offentlighedens bevidsthed bladet og er som redaktør-par gået over i pressehistorien sammen med den unge Information der økonomisk gik fra krise til krise men på en række områder anlagde en ny bladpolitisk stil med afsmittende virkning på den øvrige presse, navnlig hvad angik den åbne debat og uafhængigheden af partier og organisationer.

Samarbejdet mellem Outze og S. var uden nær personlig forbundethed men præget af stor gensidig loyalitet og respekt. S. var den centrale organisator af redaktionsarbejdet men hæmmedes i sine samordnende bestræbelser af et individualistisk, for ikke at sige anarkistisk element der levede videre på bladet som en arv fra illegaliteten. Det skabte til gengæld udfoldelsesmuligheder for de skrivende talenter S. altid var på jagt efter. Ikke mindst inden for kulturstoffet – hvor han selv i en periode fungerede som teateranmelder – drev han yngelpleje i stor stil og måtte i årenes løb se en lang række lovende navne springe fra Information til de større og rigere bladhus. Måske fulgte han sig, med sit københavnsk-radikale udgangspunkt som hans efterkrigspolitiske holdninger stred imod, kulturelt noget hjemløs. Han fremmede med positivt engagement „kultursammenstødet“ i Information mellem brandesiansk radikalisme og grundtvigsk folkelighed, begge blandt avisens baggrundsmiljøer. Men først og sidst var det som kommentatorer, opinionsdannere, Outze og S. fik ry. De ville genrejse respekten for den ledende artikel, „spidsen“, som derfor blev personlig i formen, signeret, ofte meget lang – og kom på forsiden. Også i det meget brede emnevalg var Informations leder-politik fornyende. 1948 udgav Outze og S. udvalgte „*Spidsen*“. Mens sprogfænomenet Outzes stil glimrede ved sin „mundtlige“ ligefremhed var S. den analyserende, intellektuelt bestemte skribent, i hvis sætninger hjernevridet ofte sad som knaster men hvis artikler alligevel fremtrådte som stilistiske helhe-

der, med en ironi, sarkasme og sproglig opfindsomhed der kunne give dem eksplosiv virkning som deres mest karakteristiske træk. I de bedste ting fra årene på Information er S. på højde med den Viggo "Hørup hvis forsvarspolitiske eftervirkninger han i øvrigt helst ser udslettet. Netop i forsvars- og udenrigspolitikken markerede den unge Information sig klarest og her udøvede S. sin stærkeste indflydelse, baseret i lige grad på sagskundskab, realistisk skarpsyn og perspektiv, målbevidsthed og stilistisk evne. Hans kampagne for dansk tilslutning til NATO 1949 havde mægtig gennemslagskraft. Han har siden været en konsekvent fortaler for Danmarks militære og politiske forankring i den vestlige verden, herunder EF – ikke blot som skribent, men også som foredragsholder bl.a. i radioen. Fra midten af 50'erne har han udgivet en række fortrinsvis refererende og analyserende udenrigspolitiske skrifter, bl.a. *Den hellige krig om det hellige land*, 1956, *Atomvåbnene og udenrigspolitikken*, 1958, *Luft mellem magtblokkene?*, 1959 og *Vejene til Europa* (dvs. EF), 1970. S. har været medlem af Det udenrigspolitiske selskabs bestyrelse fra stiftelsen 1946 og er også internationalt placeret som storpolitisk ekspert: 1965–75 var han medlem af The Council of the International Institute for Strategic Studies i London og siden 1976 af The Trilateral Commission. – Af politisk grundholdning er S. hvad man kan kalde pragmatisk-liberal, vagtsom over for såvel tidens nivellerende tendenser som de politiske ideologiers forkalkninger. Han og Information fulgte fra første færd Thorkil "Kristensens politiske indsats med stor og positiv interesse.

1964–65 var S. ledende senior i Studenterforeningen i Kbh., opstillet bl.a. af en konservativ fraktion, og ved årsskiftet 1965–66 brød han op fra Information for at blive direktør for det danske studenterhus i Paris. 1967 trådte han ud af bladets bestyrelse. Bag dette opbrud – hvorom Erling "Bjøl siden skrev at „dansk presse havde ikke rigtig plads til sit største talent og sin betydeligste personlighed“ – lå dels en naturlig træthed efter mange års arbejde for overhovedet at holde Information i live, dels nok også en frustrerende erkendelse af at han i sin stillingtagen til tidens spørgsmål var kommet ud af trit med den øvrige redaktions dominerende kræfter (Outze skrev op gennem 60'erne på et værk om besættelsestiden og deltog mindre i bladets liv). Efter hans afgang svingede Information da også om og blev venstrefløjens talerør. S. opgav ikke helt journalistisk virksomhed ved sin bosættelse i Paris. Han korresponderede først til Information, fra 1967 til Berlingske Tidende, fra 1980 til Politiken og var samtidig fra 1975 korrespon-

dent til radioavisen. Han tiltrådte sit nye hvervet som det trak sammen til studenteroprøret 1968, blev som de andre studenterhus-direktører kastet ud i problemer men fik dem udjævnet og konsoliderede sin stilling, så han blev valgt til fællestillidsmand for direktørerne og kom i studenterbyens administrationsråd. Med udgangen af 1982 trak S. sig tilbage fra direktørposten. Hans bidrag til den offentlige debat er nu meget sjældne men 1982 kom et udvalg af hans artikler: *Frederiksholms Kanal og verdenshavet*. S. har desuden været medarbejder ved Dansk biografisk leksikon, 3. udg. – R. 1974. R¹. 1982. □Tegn. af Ib Spang Olsen og Amelia Hastings (London). Foto.

Kilder. Erindr. i Berl. tid. 1.10., 8.10., 15.10. og 22.10. 1967. S. m.fl. i Information 5.5.1970. Interview i Politiken 4.5.1980 (optr. i Nye Ninka interviews, 1980 55–64).

Lit. Jørgen Hæstrup: Kontakt med England, 1954. Samme: Hemmelig alliance I–II, 1959. Dagens nyheder 24.4.1960. Jeremy Bennett: British broadcasting and the Danish resistance movement 1940–45, Camb. 1966. Povl Sabroe i Pressehist. årbog, 1969 65f. Borge Outze: Sådan begyndte det, 1970. Peter P. Rohde: Midt i en ismetid, 1970. Viggo Sjøqvist: Erik Scavenius I–II, 1973. Paul Hammerich: En Danmarkskronike I–III, 1976–80. Jytte Bonnier: Jeg gik mig over tid og sted, 1979. J. B. Holmgård i 100 publicister om 100 publicister, red. Paul Hammerich og Bent A. Koch, 1980 228–30. Erling Bjøl i E. S.: Frederiksholms kanal og verdenshavet, 1982.

Papirer i Rigsark.

Verner Jespersen

Seidenfaden, Gunnar, * 1908, diplomat. * 24.2. 1908 i Varde. F: herredsfuldmægtig, senere politidirektør i Kbh. Aage *S. (1877–1966) og Anna E. R. T. Harck (1887–1928). ~ 3.1.1939 i Vigersted med Alix Emilie Arnstedt, * 26.5.1914 på Frbg., d. af gesandt, godsejer Niels Peter A. (1881–1954) og Johanne Larsen (1889–1974). – Bror til Erik *S. (* 1910).

S. blev student fra Sorø akademi 1926, cand.polit. 1940, s.å. ansat i udenrigsministeriet, handelsattaché og økonomisk rådgiver ved ambassaden i Washington 1945–50, kontorchef i udenrigsministeriets økonomiafdeling 1950–55, næstformand for generalaftalen om told og udenrigshandel (GATT) 1953–55, gesandt i Bangkok og seks andre østasiatiske hovedstæder 1955, fra 1958 ambassadør, i Moskva 1959–61, derpå chef for udenrigsministeriets politisk-juridiske afdeling 1961–67, uden for nr. 1967–1968. Herefter var S. formand for ekspertudvalget under regeringsudvalget om Danmarks sikkerhedsproblemer 1968–70, Danmarks repræsentant ved internationale miljøkonferencer 1971–81 og fik afsked fra udenrigstjenesten 1973. S. blev æresdoktor fra Chulalongkorn universitetet i Bang-

kok 1964, fra Kbh.s univ. 1969. Medlem af Videnskaberne selskab 1974.

S.s løbebane var mindre traditionel end det fremgår af ovenstående data. Efter studentereksamen studerede han botanik og besvarede allerede i rusåret en prisopgave fra Kbh.s univ. om plankton. Den banede vej for deltagelse i en ekspedition til Vestgrønland 1928. I de følgende seks år deltog S. i Lauge *Kochs ekspeditioner til Østgrønland, først som botaniker, siden som udrustningschef. Han skrev en række afhandlinger om arktisk flora, og erfaringerne udnyttedes bl.a. til deltagelse i en svensk forfatterkonkurrence hvor S.s *Moderne arktisk forskning*, 1938 fik førsteprisen og offentliggjordes i Sverige, Danmark, England og USA. Men interessen for Grønland førte til forsømmelse af Danmarks botanik med det resultat at S. dumpede til magisterkonferensen i botanik. Inspireret af sine erfaringer som udrustningschef gik han derpå over til at læse statsvidenskab og blev efter afsluttet eksamen ansat i udenrigsministeriet. Han blev her sekretær i flere udvalg der havde til opgave at varetage Danmarks økonomiske interesser over for den tyske besættelsesmagt. S. benyttede sin stilling til at bistå modstandsbevægelsen ved på grundlag af den viden han indhentede i ministeriet at redigere en nyhedstjeneste der dels blev en vigtig kilde til det illegale Information og BBCs danske udsendelser, dels blev grundlag for en række sabotager mod danske virksomheder der arbejdede for den tyske værnemagt. Selve ordet „værnemager“ skal være S.s opfindelse.

I besættelsens sidste år fik S. til opgave efter især fhv. statsminister Vilh. Buhls anvisninger at udarbejde en oversigt over Danmarks varebehov efter befrielsen, der illegalt sendtes til London. Arbejdet med varelisten førte efter befrielsen S. til ambassaden i Washington hvor den tidligere udrustningschef fik til opgave at fremskaffe mangelvarer. Især efter Marshallplanens ikrafttræden 1948 blev det en for Danmarks forsyningscentral post. 1947–48 var S. desuden dansk repræsentant ved Havana-konferencen om en international handelsorganisation. Han fik her sin første skoling i konferencediplomati. Med J. O. *Krag's udnævnelse til økonomisk rådgiver i Washington 1950 vendte S. tilbage til ministeriet med OEEC, GATT og FN's økonomiske Europa-kommission som vigtigste arbejdsområde. 1955 fik han til opgave at opbygge en dansk diplomatisk tjeneste i Sydøstasien med station i Thailand som S. havde besøgt allerede i sin studentertid. Det gav mulighed for påny at dyrke de naturvidenskabelige interesser idet Thailand, der aldrig havde været koloni, var en hvid plet på det botaniske landkort. S. kastede sig især

Seidenfaden, Gunnar

over studiet af orkideer og gennemførte i årene 1956–80 omkring 20 indsamlingsekspeditioner til Thailands bjerg- og jungleområder. 1959 blev han flyttet til Moskva. Men allerede 1961 kaldte udenrigsminister Krag ham hjem og udnævnte ham trods direktør Nils S Svenningsens modstand til chef for ministeriets politiske afdeling. Det var første gang en økonom beklædte denne post. Krag ønskede at omgive sig med rådgivere som han på en gang havde tillid til, og som ikke var ja-sigere. Han mente det gav ham det sikreste beslutningsgrundlag. Det personlige tillidsforhold blev dog brudt da Krag 1967 under indtryk af Hans T Tabors indsats som formand for FN's sikkerhedsråd under seksdageskrigen gjorde ham til udenrigsminister. S. trådte i protest i et år uden for nummer. Han vendte efter Krag-regeringens fald tilbage og fik af Trekantregeringen overdraget at lede et udredningsarbejde om Danmarks sikkerhedspolitiske stilling efter det 20-årige traktatbundne Atlantpagtmedlemskabs ophør 1969. Resultatet blev forelagt i 1970 i Problemer omkring dansk sikkerhedspolitik som konkluderede at der ikke umiddelbart fandtes nogle realistiske alternativer til et fortsat Atlantpagtmedlemskab.

Efter dette arbejde fik S. lejlighed til at forene sine naturvidenskabelige interesser med sin diplomatiske erfaring som Danmarks repræsentant i en række internationale miljøkonferencer. Han blev en af hovedmændene bag Østersøkonventionen, Nordsø-dumpingkonventionen og Bernkonventionen om bevarelse af dyre- og plantelivet i Europa. Samtidig fik han, især efter 1973 tid til at koncentrere sig om hvad han mere og mere anså for sit livs hovedopgave: at skabe et udtømmende oversigtsværk over Sydøstasiens orkidearter. Under sine ekspeditioner til Thailand indsamlede S. efterhånden henved 10 000 orkideer til sit laboratorium på Borsholmgård i Nordsjælland. De blev først og fremmest beskrevet i *Thai Orchid Genera*, planlagt til 16 bind. Over 100 hidtil ukendte arter blev opdaget, beskrevet og navngivet af S. Mange planter indsamledes uden blomster og kunne først efter adskillige års dyrkning i Botanisk haves drivhuse bestemmes og beskrives og blomsterne konserveres i sprit.

S.s styrke som diplomat var at han forenede naturforskerens seje tålmodighed med et ligevægtigt væsen og et sikkert blik for det mulige. Samtidig var hans selvstændighed blevet lutret i arktiske og tropiske opdagelsesrejser krævende skole så han næppe nogensinde forfaldt til at snakke sine politiske chefer efter munden. – F.M.2. med spænde 1935. R. 1951. R¹. 1957. K. 1964. K¹. 1974. □Foto.

Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 266. Alfr. Hansen: Den danske botaniske lit. 1940–59, 1963 49 262f (bibliografi, med efterfølgende lister i Botanisk t.). – Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1969 253–55. Interview i Jyllandsposten 7.10.1979. – Danm. besat og befriet, red. Hartvig Frisch m.fl., 1945–48. Erik Lund: Fire millioner frie ord, 1970. Sig. Jensen: Levevilkår under besættelsen, 1971. Mogens Berendt i Weekendavisen 13.7.1973 og 9.5.1974. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Erling Bjøl

Seidenfaden, Aage Valdemar, 1877–1966, politidirektør. *8.3.1877 i Århus (Dom), †7.1.1966 i Gentofte, urne på Løgumkloster kgd. F: civilingeniør Frederik Julius S. (1839–99) og Emmy Margrethe Jacobine Philipsen (1852–1920). ~ 1° 2.10.1906 i Varde med Anna Elise (Alice) Reenberg Teilmann Harck, *27.3.1887 i Varde, †10.8.1928 i Randers (Peders), (~ 2° 1924 med jernbanelæge i Fårup Johannes Valdemar Gad, 1871–1929), d. af sagfører Niels Jochum Hansen H. (1844–1908) og Sophie Hansine de Teilmann (1847–1909). Ægteskabet opløst 1923. ~ 2° 25.5.1928 i Løgumkloster med Julie Johanne (Udde) Kjems, *30.5.1906 i Løgumkloster, d. af apoteker Jacob Christian Peter K. (1878–1958) og Jenny Eskildsen (1884–1957). – Far til Erik *S. (*1910) og Gunnar *S. Bror til Erik *S. (1881–1958).

S. blev student fra Schneekloths skole 1895 og cand.jur. 1901. Efter tre år som sagførerfuldmægtig i Kbh. blev han 1903 overretssagfører, men deponerede allerede få dage senere bestallingen, da han fik ansættelse som fuldmægtig ved øster og vester herreder i Varde. 1908 blev han by-, herreds- og birkefuldmægtig samt byrådssekretær i Hasle. Fire år senere overtog han stillingen som fuldmægtig ved Bornholms amt og amtsrådssekretær i Rønne. S. blev ved retsformen i 1919 politimester, først i Randers, 1923 i Tønder og fra 1934 i Kbh.s amts nordre birk. I sidstnævnte embede fortsatte han efter kapitulationen samtidig med at han fungerede som politidirektør i Kbh., først som konstitueret, men fra 1946 som fast ansat. I perioden 1945–46 var han tillige beskikket som politikommandør for det storkøbenhavnske område. Først 1948 tog han sin afsked, idet han på anmodning fra regeringen forblev i embedet næsten et år efter at være fyldt 70 år. – Allerede som politimester i Randers skabte S. stor respekt om sin person ved sin beslutsomhed og handlekraft. Det vakte således ikke ringe opmærksomhed da han under strejkeurolighederne i foråret 1922 genskabte roen ved indsættelse af militæret. Det er dog i langt højere grad hans indsats under besættelsen som har gjort ham bekendt. Som formand for politimesterforeningen kom han til at indtage en cen-

tral stilling under de mange vanskelige forhandlinger som førtes med på den ene side regeringen – senere med ledende politikere – og på den anden side den tyske besættelsesmagt om politiets indsats og navnlig grænserne herfor. Fra 1944 lykkedes det ham løbende at sende fortrolige meddelelser om forhandlingerne til sin søn, redaktør Erik Seidenfaden, der var leder af den danske pressetjeneste i Stockholm. Han var her ved medvirkende til at give udlandet en autentisk førstehåndsviden om forholdene.

Ved tyskernes aktion mod det danske politi 19.9.1944 lykkede det S. af flygte fra sit kontor og gå under jorden. Sammen med politiinspektørerne Sv. "Holten og E. "Mellerup og lederne fra politiets faglige organisationer begyndte han straks i samråd med frihedsrådet og ledende politikere at opbygge et illegalt politi bestående af de politifolk som havde undgået deportation. I løbet af meget kort tid tilførtes modstandsbevægelsen således en samlet styrke på 7000 mand med S. som leder. Ved kapitulationen tiltrådte han den meget krævende stilling som politidirektør i Kbh. i en alder af 68 år. Dette til trods varetoget han i de følgende tre år embedet med de mange nye og vanskelige opgaver efterkrigstiden bragte – herunder eksekution af dødsdomme – med utrættelig energi. Efter at være pensioneret udgav han i 1955 sine erindringer under titlen: *I politiets tjeneste*. Hans organisatoriske evner blev i rigt mål udnyttet. Han var således medlem af bestyrelsen for Foreningen af politimestre i alle årene fra stiftelsen i 1919 til sin afsked, 1919–26 og 1940–48 som formand, derefter æresmedlem. 1923–50 medlem af bestyrelsen for Landsforeningen for politihundesagen, derefter æresmedlem. 1920–46 medlem af retsplejeudvalget, 1938–50 af rigspolitiets rekrutteringskommission samt indtil 1952 af forvaltningskommissionen af 1946. Censor ved Statens politiskole til 1952. Ærespræsident for de nordiske politichef-konferencer. – R. 1923. DM. 1942. K?. 1948. □Mal. (politigården i Kbh.). Foto.

Aa. S.: *I politiets tjeneste*, 1955 (erindr.). – Olav Iversen Kjems: *Kjemsgaards saga og slægterne Kjems*, 1939 177. Jørgen Hæstrup: *Hemmelig alliance II*, 1959 118f. Samme: ... til landets bedste I–II, 1966–71. – Papirer i Rigsark. Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Poul Ruggaard Porse

Seidlitz, Johann August, se **Seydlitz, Johann August**.

Seierup, Hans Cai, 1914–80, styrelseschef. * 4.4.1914 i Kbh. (Frederiks), † 15.6.1980 sst., begr. Bispebjerg kgd. F: smed Carl Theodor S.

(1872–1954) og Petrea Georgine Hansen (1877–1969). ~ 1° med Dora Ottessen, † 26.2.1974. ~ 2° 5.2.1975 i Kbh. (b.v.) med konsulent Esther Sigrid Hansen, * 21.1.1916 på Frbg. (Solbjerg), d. af arbejdsmand Lars Vilhelm H. (1869–1942) og Ingeborg Holm (1878–1953).

S. gik i kbh.ske kommuneskoler 1920–25 hvorefter han på grund af en total og varig blindhed blev optaget som elev (–1931) på Det kgl. blindeinstitut i Kbh. 1937 fik han organisationskursen fra Det kgl. danske musikkonservatorium i Kbh. og gennemførte herefter kurser i kontorbrug, engelsk og tysk handelskorrespondance mv. med eksamen 1940 fra Købmandsskolen i Kbh. 1940–41 var S. medarbejder hos invalideforsikringsrettens rejseinspektører, til 1944 korrespondent i Blindes arbejde A/S. 1941–68 virkede han som organist på Nørre hospital og i De Gamles by og var derpå fra 1968 forstander for Statens institut for blinde og svagsynede i Kbh. indtil han fra 1.7.1970 udnævntes til chef for den samtidig etablerede socialstyrelse og til formand for dennes styrelsesråd. Socialstyrelsen blev etableret som en samling af en række særskilte administrationer, herunder hovedkontoret for Statens åndssvageforsorg, direktoratet for børne- og ungdomsforsorg og direktoratet for revalidering og forsorg. Under S.s ledelse blev styrelsen i de følgende år gradvis etableret som en samlet administrativ og faglig enhed, og virksomheden blev omlagt i takt med gennemførelsen af socialreformen og decentraliseringerne til kommuner og amtskommuner. Denne etablering og omlægning var i hovedsagen gennemført eller forberedt da S. 1.7.1979 fik bevilget afsked.

Ved siden af sin funktion som organist havde S. en omfattende organisatorisk virksomhed med udspiring i arbejdet for blindesagen, men som herudover omfattede socialpolitisk virksomhed for alle handicapgrupper, for landets pensionister og på alle de socialpolitiske hovedområder. 1940–51 var han hovedkasserer i og 1951–68 formand for Dansk blindesamfund. I denne periode havde han ansvaret for en stærk udbygning af blindesamfundets samlede virksomhed: Formuen mangedobledes og medlemskredsen blev betydelig forøget. Der skete udbygning af konsulenttjenesten, af feriehus og plejehjem, forsøg med lydbøger, etablering af håndbibliotek, optræning af førerhunde mv. Samtidig var han 1952–68 formand for De samvirkende invalideorganisationer hvor han som organist S. blev en landskendt talsmand for de handicappedes og pensionisternes sag. 1958 oprettedes på hans initiativ, og med ham som formand til 1968, kontaktudvalget mellem invalideorganisationerne og folkepensionisternes foreninger, et organ som

skiftende regeringers socialministre løbende førte drøftelser med om folke- og invalidepensionisternes vilkår. I adskillige år var han formand for blindeorganisationernes nordiske samarbejdskomité og deltog aktivt i oprettelsen af World Council for the Welfare of the Blind (Blindes verdensråd) af hvis eksekutivkomité han 1954–70 var medlem. 1964–70 var han formand for dets europæiske regionalkomité hvor det lykkedes at skabe et frugtbart samarbejde mellem vest- og østlandenes blindeorganisationer. 1969 blev S. æresmedlem. 1954–64 var han medlem af Khh.s borgerrepræsentation og var herunder formand for skoleudvalget og plejehjemsudvalget. 1961–69 var han medlem af socialdemokratiets hovedbestyrelse.

S. var medlem af eller formand for en lang række kommissioner, udvalg og bestyrelser på det socialpolitiske arbejdsfelt fx af blindenævnet (1956–70), af samordningsudvalget for revalidering samt af dettes udvalg om revalideringsinstitutioner (1960–68) samt af ankenævnet for invalideforsikringsretten (1957–68). Han var formand for Blindes arbejde A/S (1965–71) og for A/S Inerfa (1954–68). 1964–72 var han formand for socialreformkommissionen hvis forslag til omlægning af hele det sociale system næsten er blevet fuldt gennemført i løbet af 1970'erne. På grundlag af kommissionens betænkninger gennemførtes således den sociale styrelseslov, sygesikringsloven, reformen af sygedagpengene samt ankestyrelsesloven. Endvidere gennemførtes med virkning fra 1.4.1976 bistandsloven med decentralisering til kommuner og amtskommuner af børneforsorg, revalideringen og Mødrehjælpen. Med virkning fra 1.1.1980 fuldendtes denne udvikling med udlægningen af statens særfor-sorg (udlægningsloven). S. deltog som formand for socialreformkommissionen aktivt i den offentlige debat om den samlede socialreform og de hovedsynspunkter og målsætninger som ligger bag reformen. Han bidrog herved væsentligt til at skabe forståelse for reformen i folkelige og faglige kredse. S. modtog 1966 Helen Keller-medaljen og 1970 Antoniusprisen. 1972 belønnedes han med Hans Knudsen-medaljen. 1975 modtog han i Paris Louis Braille-medaljen på 150-årsdagen for Louis Braille som skabte det særlige blindeskriftsystem. – K¹. 1979. □Foto.

Ole Høeg

Sejdelin (ved dåben Seidelin), Hans Christian Paulus, 1813–72, historiker. * 4.10.1813 i Skanderborg, † 1.4.1872 i Kbh. (Johs.), begr. sst. (Ass.). F: apoteker David S. (1784–1858) og Cecilie Ulrikke Sidelmann (1788–1866). ~ 1.5.1855

i Kbh. (Helligg.) med Bona Cecilia Julia Maria Lund, * 25.12.1819 i Kbh. (Frue), † 9.12.1891 sst. (Johs.), d. af gæstgiver Bone Tørning L. (1786–1860) og Sidel (Cecilie) Christensen (1787–1846). – Bror til S. *Seidelin.

Efter ni års skolegang i Ribe blev S. student 1833; først 1848 tog han filologisk embedseksamen. 1849 vandt han universitetets guldmedalje ved en afhandling om forholdet mellem russerne og grækerne i 8- og 900 tallet (Annaler for nordisk Oldkyndighed, 1853), og 1853 antoges han til redaktør af det af Videnskabernes selskab udgivne værk *Regesta diplomatica historiæ Danicæ* hvis 2. bind, omfattende perioden 1536–1660, han besørgede (1856–70). Trods hans umiskendelige omhyggelighed lider det, navnlig i de første hæfter, af ikke få mangler, men for en stor del var de ikke hans skyld, og det var overhovedet en meget vanskelig opgave der her var stillet ham. Imidlertid ordnede han 1857–61 byen Flensborgs arkiv og førtes derved til udgivelsen af *Diplomatarium Flensborgense* I–II, 1865–73, hans livs bedrift, et af de vigtigste kildekrifter til Sønderjyllands historie i middelalderen, udgivet med mønsterværdig nøjagtighed; han skulle dog ikke opleve at se det afsluttet (slutningshæftet udgav J. A. Fridericia). 1867 overdroges det S. at udarbejde den fortegnelse over dansk litteratur indtil 1830 (Bibl. Danica) som påtænktes udgivet af Det kgl. bibliotek, og med vanlig samvittighedsfuldhed tog han fat herpå samtidig med at han (1867–68) forberedte en samling af aktstykker vedrørende hertugdømmet Slesvigs historie 1397–1450. Men hans helbred var nedbrudt, og han døde inden 1. hæfte af litteraturfortegnelsen var færdigtrykt og aktstykkesamlingen var bragt ud over sit allerførste stadium. S., en stille, fordringsløs mand der i sine yngre dage havde haft en del interesse for politiske spørgsmål som han behandlede i bladartikler var i mange år knyttet til professor C. F. *Allen som han gik til hånde ved hans litterære arbejder.

Vilh. la Cour*

Sejerholt, Hans Peter, 1889–1953, pædagog. * 18.11.1889 i Stubbekøbing, † 11.3.1953 i Århus (Lukas), begr. sst. (Vestre kgd.). F: arbejdsmand, senere skolebetjent Niels Frederik Petersen (* 1866) og Kirsten Jensen (1856–1940). Navneforandring 25.1.1911. ~ 18.11.1925 i Herlev med Johanne Marie Elisabeth Olsen, * 11.4.1904 i Hjortespriug, † 27.4.1978 i Århus (Langenæs), d. af tømrermester Knud O. (* 1880) og Bertoline Bertelsen (* 1880).

S. tog præliminæreksamen, kom i typografilære og blev udlært 1910. Efter at have arbejdet som

typograf ved Stubbekøbing Avis optoges han 1912 på Jelling seminarium hvorfra han blev dimitteret 1915. Sin første lærervirksomhed fik han som vikar i Århus og Vejle samt ved Nørre Nissum seminarium. I vinteren 1918–19 var han i Askov, et ophold hvor C. P. O. "Christiansen og Hans" Lund sammen med seminarietidens Marius "Sørensen kom til at præge hans syn på skole og undervisning. 1920 blev han adjunkt ved Marselisborg gymnasium i Århus med historie som hovedfag. Ud fra impulserne fra seminarium og højskole erhvervede han sig ved selvstudium et solidt fond af kundskaber og viste som adjunkt så bemærkelsesværdige evner som historielærer at han med udbytte uden immatrikulation i et semester 1922 under orlov fra skolen kunne studere historie ved Kbh.s univ. og deltage i kildekritiske øvelser. Under dette ophold blev han grebet af tanken om en fornyelse af historieundervisningen gennem hjemstavnsprincippet, en idé han i de følgende år prøvede i praksis ved at benytte Århusegnens historie som led i sin undervisning såvel i grundskolen som i gymnasiet. 1929 udnævntes S. til skoledirektør for Århus kommunale skolevæsen. I denne stilling viede han særlig den almindelige folkeskole sin opmærksomhed og søgte at virkeliggøre de reformtanker der var nedlagt i 1930ernes skolelove. Han gjorde sig således ved en række instruktionskursus for lærere og ved fornyelsen af læseplanen til talsmand for friere og mere interessebetonede arbejdsformer i folkeskolen og tog til fremme af hjemstavnsstoffets anvendelse i undervisningen initiativ til udarbejdelsen af *Aarhusegnens Hjemstavnsbog*, 1940, en samling lokalhistoriske skildringer hvoraf han selv har skrevet de fleste. Han gav derigennem hjemstavnslæren en udformning som i nogen grad kom til at danne skole. Den fare for at virke indsnævrende der er knyttet til dette pædagogiske virkemiddel undgik S. ved ud fra de lokalhistoriske enkeltheder at trække linjer til rigshistorien og den almindelige kulturhistorie og ved at forenkle og „dramatisere“ de lokalhistoriske træk så de ikke, som det så ofte sker, kommer til at virke trættende.

Ud over dette pædagogiske bidrag til hjemstavnshistorien behandlede S. i *Aarhus gennem Tiderne*, 1940, skolevæsenets historie og udviklingen af den sociale forsyning, ligesom han som medarbejder ved Demokraten skrev et betydeligt antal artikler om historiske, pædagogiske og sociale emner. Endelig medvirkede han ved udgivelsen af stilsystemet Det danske Sprog, I–VII, 1930–39 og var derigennem med til at modernisere den skriftlige danskundervisning i folkeskolen. – S.s udnævnelse til skoledirektør fandt sted

under omstændigheder som nok – i alt fald til at begynde med – vanskeliggjorde hans stilling. Et byrådsmedlem sendte en medansøger det berømte telegram: „Er De medlem af Socialdemokratisk Forbund? Svar omgående: Ja eller nej“. Medansøgeren trak sig tilbage, S. var socialdemokrat, og dermed var det hele blevet til en affære som der gik gny af viden om, så meget mere som hans læreranciennitet var så forholdsvist kort. Hertil kom at S. hverken af evner eller tilbøjelighed var administrator. Han var først og fremmest pædagog med stor intuitiv forståelse af barnets natur. Han satte arbejdsprocessen, barnets optagethed af arbejdet og atmosfæren i klassen højt. Lærers frihed i undervisningen var han – hvad de store linjer angår – en varm talsmand for ligesom også for den eksamensfri skole. Som gæst i skolestuen var han hjemme i enhver situation, kunne vejlede novicen, glæde sig med lærer og børn over et større fællesarbejde, og han havde en forbløffende evne til at gå ind på børns tankegang. Hele hans type var inspiratorens og kunstnerens. Det sidste gjorde sig også gældende i hans fritid hvor han var en talentfuld maler. □ Mal. af Victor Jensen. Tegn. af Lis Sejerholt. Foto.

Demokraten 12.3.1953. Rich. Gandrup i Århus stiftstid. s.d. Medlemsbl. for Århus lærerforen. marts s.å.

Finn H. Lauridsen (F. C. Kaalund-Jørgensen)

Sejr, Arne Børge, * 1922, journalist, direktør. * 31.1.1922 i Slagelse (Skt. Mikkel). F: herreviperingshandler Harald S. (1888–1968) og musikpædagog Emma Xenia Sponholtz (1891–1942). ~ 29.12.1948 i Kbh. (Jac.) med Grethe Bodil Olsen. * 8.7.1928 i Kbh., d. af maskinist Orla Christian O. (1895–1969) og Else Marie Madsen (* 1899).

Opvokset i et stærkt nationalt og politisk interesseret hjem reagerede S. spontant ved Danmarks besættelse 1940 med at skrive, kopiere og omdele hvad der skulle blive landets første illegale publikation, *Danskerens 10 Bud*. Sammen med en lokal gruppe kammerater fortsatte han 1940–41 en illegal publikationsvirksomhed, og gruppen kom herved i kontakt med lignende gymnasiastgrupper landet over, overvejende konservative. Efter studentereksamen 1941 tog han til Kbh., og de mange kontakter udover landet og til mange akademiske fag kunne nu nyttiggøres, og med S. som initiativtager opstod den illegale studentorganisation, Studenternes efterretningstjeneste (SE) der bl.a. stod bag demonstrationerne i november 1941 mod dansk tiltræden af antikominternpagten. Aug. 1942–45 udgav gruppen hver 14. dag et illegalt blad, dels med

nyhedsstof, dels med militære efterretninger. Et samarbejde blev etableret med den polske efterretningstjeneste. Fra små oplag ekspanderede bladet stærkt til et oplag på ca. 100 000 med et samlet tryk på ca. 2 mio. hvortil kom særnumre og løbesedler. Til finansiering af arbejdet udgav og solgte SE en lang række illegale bøger, ligesom organisationen opnåede tilskud til sit arbejde gennem arbejdsgiverforeningens særlige fond til støtte af illegale formål. Fra 1943 omfattede arbejdet fremskaffelse af våben ved udsugning fra Næstved kaserne og bemægtigelse af et våbenlager i Søkvæsthuset. Et værksted til reparation af de fremskaffede våben blev oprettet.

Fra 1943 var S. stærkt eftersøgt som hovedleder af SE og sept. s.å. blev han arresteret af Gestapo, såret under forsøg på at undvige, men så efter gentagne forhør med tortur sit snit til at flygte, og skønt handicappet af sit skudsår var han i oktober i stand til at deltage i det omfattende arbejde, organiseret af SE, med at hjælpe jøder til Sverige. Han indtrådte påny som en af hovedlederne i organisationens arbejde, men efter nye arrestationsforsøg blev det i december 1943 besluttet at han skulle tage til Sverige for at opbygge kontakter, skaffe informationer m.m. I Sverige fandt han omgående nye opgaver. Han medvirkede ved oprettelsen af det såkaldte kontaktudvalg som han blev medlem af, og var medvirkende ved fremskaffelsen af 25 svenske feltlazaretter til overførsel når lejlighed bød sig. I maj-juli 1944 var han igen i Danmark, dels for at bidrage til genopbygning af SE efter en række arrestationer, dels for at etablere en særlig SE-rute mellem Danmark og Sverige, beregnet på dels at befordre efterretnings- og informationsstof frem og tilbage, dels at fragte våben og ammunition til Danmark. Der oprettedes et skibsrederi med i alt fem coastere, en erobret dansk toldkrydser samt et par hurtigbåde der overførte mange laster mellem de to lande. Februar-april 1945 var S. påny i Danmark for et genopbygge hvad der under det mangesidige arbejde var slået i stykker efter arrestationer, deportationer og henrettelser. Efter befrielsen organiserede S. et hjælpekontor for de kammerater der efter deportation m.m. havde hjælp behov og søgte i efterkrigsårene at virke for en bedre privat og statslig forsorg for dem der på grund af modstandskampen var kommet i nød. Stærkt politisk engageret var S. med ved stiftelsen af en række politiske og demokratiske organisationer, Atlantsammenslutningen, Kultur og frihed og Frihed og folkestyre der alle udsendte en lang række tidsskrifter og pjecer, ofte med S. som skribent. Under en mangesidig politisk aktivitet måtte S. skrinlægge sine oprindelige planer om et historisk studium og

virkede nogle år som free lance journalist ved Kristeligt Dagblad og Dagens Nyheder. Hans hovedinteresse var øst-vest forholdet og kommunismens teori og praksis idet han med blik på udviklingen i Østeuropa og udfra sine erfaringer under krigen om styrken i undergravende virksomhed kom til at betragte kommunismen som en fare for fremtidens demokratiske udvikling. Familiære forhold affødt af krigen medførte imidlertid at S. efter nogle år blev nødt til at overtage og videreføre faderens forretning i Slagelse, og fra midten af 1960'erne begyndte han en afvikling af sine mange politisk betonedede aktiviteter.

A. S.: Og derfor lever vi, 1946. – Papirer i Rigsark.

Jørgen Hæstrup

Sejr, Emanuel Jensen, 1891–1980, bibliotekar. * 29.9.1891 i Nølev ved Odder, † 17.1.1980 i Århus (Ellevangs), urne sst. (Vestre kgd.). F: lærer Jens Sejr Jensen (1861–1935) og Julie Andersen (1864–1951). ~ 31.8.1920 i Kbh. (b.v.) med Harriet Johanne Varfeldt, * 5.10.1896 i Varde, † 25.2.1982, d. af gartner, planteskoleejer Niels Jensen (1869–1945) og Klara Johanne Olesen (1872–1934). Navneforandring 7.5.1919.

Efter klassisk-sproglig studentereksamen fra Århus katedralskole 1910 studerede S. en tid dansk og tysk ved Kbh.s univ. Mere end filosofikum blev det dog ikke til inden han valgte biblioteksvejen. Han søgte såvel Det kgl. bibliotek som Statsbiblioteket og fik tilbud om en assistentstilling begge steder. Århus kom imidlertid først, og dermed var S.s livsbane fastlagt. Som ansat ved den nye jyske kulturinstitution fortsatte han sine litteraturstudier med henblik på en magisterkonferens, men opgav efter 1917 at være avanceret til underbibliotekar uden den akademiske eksamen. S. blev snart leder af bibliotekets ekspanderende udlånsafdeling, og han blev overbibliotekar Vilhelm Grundtvigs medkæmper i striden om Statsbibliotekets opgaver og fremtid som måtte føres i udvalget vedrørende statens biblioteksvæsen (1924–26) og i årene efter indtil institutionens dobbeltfunktion som overcentral for folkebibliotekerne og bibliotek for det nye Århus univ. var slået officielt fast 1938. I det nævnte udvalgs betænkning (1927) havde det københavnske flertal nægtet at tage højde for realiteterne: universitetsundervisningen i Jylland der allerede det følgende år var i fuld gang. S. blev 1931 bibliotekar II og efterfulgte 1936 Grundtvig som overbibliotekar. Det blev således hans opgave at føre ideen om Statsbiblioteket som universitetsbibliotek ud i livet. I interviews i forbindelse med udnævnelsen slog han straks kraftigt til lyd

for en ny biblioteksbygning i universitetsparken og et promemoria om sagen blev indsendt til ministeriet 1938; men krigen satte en stopper for planerne, så det færdige skitseprojekt til C. F. Møllers nybygning først kunne afleveres i foråret 1957. Samme år gik S. af som chef for Statsbiblioteket. Han ønskede, at de yngre kræfter skulle være med til at skabe rammerne omkring deres eget fremtidige arbejde oppe på bjerget; hans egen indsats var knyttet til Hack Kampmanns gamle bygning på Bispetofte, et hus med atmosfære, men siden tyverne helt utilstrækkeligt til Statsbibliotekets formål.

S.s ønske om at træde tilbage, mens han endnu havde kræfter, var også begrundet i hans arbejde med lokalhistorien. Den begyndte han at skrive om i Aarhus Stiftstidende allerede 1923, angiveligt for at supplere den beskedne embedsmandsløn, og året efter blev han fast musikantmelder ved bladet – et hverv han kom til at røgte i mere end 50 år. På det lokal- og personalhistoriske felt førtes han snart ind i dyberegående undersøgelser, eksempelvis i bøgerne *Aarhus Stiftsbogtrykkerie, 1937 og Aalborg Stiftsbogtrykkeri 1743–1943*, 1943 og i afhandlinger om skikkelser som Morten Børup, Jens Worm og Fr. Sneedorff-Birch. Som medredaktør af Aarhus gennem Tiderne I–IV, 1939–41 udarbejdede S. en række forskellige afsnit (biblioteker, presse, musikliv, forlystelser m.m.), og værket *Træk af Aarhus Havns Historie*, 1937 fulgte han op med adskillige bøger om havn, færgefart og lodseri. S.s interesse for teatret førte ikke blot til *Aarhus Theater gennem 50 år*, 1950, men også til medlemskab af Aarhus teaters repræsentantskab 1949–71 og af dets bestyrelse 1954–71. Han har anonymt udarbejdet flere jubilæumsskrifter for foreninger og selskaber. Blandt S.s talrige biblioteksarbejder må nævnes *Statsbiblioteket i Aarhus 1902–1952*, 1952 og *Statsbiblioteket. Forhistorie og tilblivelse*, 1963. Han har som medredaktør bidraget til Seksten Århusrids (til Sv. Unmack Larsen), 1953 og de to samlinger *Barn i Aarhus*, 1956 og 1957. S. var medlem af Aarhus byhistoriske udvalg straks fra dets oprettelse 1955. I de bøger, som han flittig til det sidste nåede at udsende i dette udvalgs regie efter sin fratræden som overbibliotekar: *Gamle Århusgader I–II*, 1960–61, *Århus-mosaik*, 1967 og *Århus-profiler*, 1974, samlede og bearbejdede han stof som han tidligere havde publiceret i avisen. Til eget brug dengang, og nu til uvurderlig nytte for kultur- og lokalhistorikere, opbyggede S. gennem årene et Århuskartotek på 110-115 000 sedler, udskrevet efter aviser, først og fremmest Aarhus Stiftstidende hvis årgange 1794–1920 er fuldt dækket i kartoteket; et enestående materiale som afskrives på

maskine til glæde for mindre håndskriftkyndige generationer.

Det mest bemærkelsesværdige værk i det omfattende trykte forfatterskab er måske det bind erindringer, som S. i sit 86. år befordrede i trykken: *Biblioteks- og kulturliv i Århus*, 1977. Gennem denne kloge livsstatus tegner sig i skildringer af slægt, venner, kolleger og arbejde forfatterens egen noble menneskelige profil. Sagligheden i hans virke var forenet med følsomhed og modtagelighed, hedder det i chefredaktør Helge Jensens nekrolog over S.: „Han forskede af lyst, skrev med fornøjelse og havde dyb trang til at meddele andre sin viden og erfaring.“ Både som embedsmand og som forsker hørte han til i den gamle – førteknologiske – tid, da udenværkerne endnu ikke helt havde taget magten, og den døgnlange velsignede flid endnu ikke var blevet til det forbandede stress. S. var aktiv for samarbejdet i dansk biblioteksvæsen, bl.a. som medlem af Danmarks biblioteksforenings hovedbestyrelse 1945–57; han blev æresmedlem af foreningen 1957. 1962 blev han udnævnt til æresdoktor ved Århus univ. – R. 1940. DM. 1949. □Mal. af Carl Hanson, 1915 og af V. Isbrand, 1957 (Statsbiblioteket). Foto.

Bibliografi i Helge Søgaard: Det ældste Århus, 1961 XXXIII–XLII. – Selvbiografi i Århus univ.s årsberetn. 1962–63 193f. E. S.: Biblioteks- og kulturliv i Århus, 1977. – R[ich.] G[andrup] i Århus stiftstid. 31.7.1936. Karl V. Thomsen og Helge Jensen sst. 18.1.1980. R. Paulli i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen XXV, Upps. 1938 121–25 (anm. af S.: Århus stiftsbogtrykkeri). Fra Bispetofte til Bjerget. Statsbibl. 1902–77, red. Ejgil Søholm og Karl V. Thomsen, 1977 især 51–58. Chr. Stub-Jørgensen: Barndoms grønne enge – og ungdoms labyrint, 1980 92–97. – Papirer i Kgl. bibl. og Statsbibl., Århus.

Ejgil Søholm

Selby, Char., se Selby, Charles.

Selby, Charles Joseph (August), baron, 1755–1823, grosserer, godsejer. * 24.10.1755 i London (Lincoln's Inn Fields), † 15.3.1823 på Guldenstein, begr. sst. (Hansühn sg.). F: Thomas S. til Biddleston (1711–87, ~1° med Mary Meynell, † 1745) og Eleanor Tuite (1732–1809). ~1° 26.11.1777 i Kbh. (Frels.) med Birgitte Kirstine Borre, * 22.2.1757 i Kbh. (Frels.), † 1.6.1809 sst. (Garn.), d. af grosserer, senere etatsråd Peter *B. (1716–89) og Sophia Aagaard (1735–78). ~2° 11.9.1811 på Guldenstein med baronesse Anna Ernestine (Nancy) Brockdorff, * 22.3.1767 på Klein Nordsee (Flemhude sg.), † 4.9.1818 på Guldenstein (~1° 1790 med gehejmekonferensråd, klosterprovst Cai Rantzau (1726–92, ~1° 1761 med Dorothea v. Ahlefeldt (1744–75) til Gaarz og Guldenstein), d. af amtmand i Rends-

borg, baron Hans Schack B. (1729–76) til Klein Nordsee og Marutendorf og baronesse Anna Sophie Schack (1741–87).

Efter sædvane i de katolske Gentry-kredse som S. ved sin fødsel tilhørte fik han sin opdragelse hos engelske benediktinere i Douai i Flandern, men var i øvrigt som yngre søn fra et majorat bestemt for handelslivet. Allerede 1765 blev der mellem englænderen William Chippendale, som 1760 havde nedsat sig i Kbh., og S.s morfar Nicolas Tuite, som ejede store plantager på Mountserratt og St. Croix, truffet aftale om S.s optagelse i Chippendales firma mod et indskud fra Tuite, og i efteråret 1773 kom S. selv til Kbh. for at indtræde i firmaet der fra 1771 havde part i et sukkerraffinaderi. Han ledsagedes hertil af morbroderen, dansk kammerherre Robert Tuite der 1777 udløste sine medinteressenter af sukkerraffinaderiet som han vistnok derefter drev med S. som kompagnon; S. købte 1795 den anden halvpart af virksomheden som i mellemtiden var overgået til John Good. Efter sin naturalisation løste S. 1777 borgerskab som grosserer i Kbh. og drev derpå, til forskellig tid i kompagni med landsmænd som John Duncan, Samuel Thompson og Christopher Mac Evoy, en – navnlig på Vestindien samt på engelsk-russisk transithandel baseret – forretning hvis muligheder han under de heldige konjunkturer forstod at udnytte med fortrinlig dygtighed. Under krisen efter H. C. Schimmelmans død forblev firmaet vel ikke urokket; S. fik sin part af de store banklån, men var dog så solidt funderet at han red stormen af, og de tab de talrige krak både her og i Vestindien påførte ham blev rigeligt indvundet under den påfølgende højkonjunktur hvor firmaets handelsflåde nåede sit maksimum, og hvor kornforretninger med den franske republik øgede fortjenstmulighederne. I disse år havde S. optaget Thomas ter Borch som kompagnon, og 1795 trak han sig tilbage fra forretningslivet; selv om han af hensyn til sine sønner vedblev at have ikke ubetydelige midler bundet i virksomheden havde han dog begrænset sin risiko.

Sine penge anbragte S. der 1796 blev baroniseret, i jordegods; utvivlsomt ikke alene for at sikre sin kapital, men for at dyrke en dyb medfødt interesse. Købet af Bækkeskov og Bredeshave 1795 gav ham lejlighed til en udstrakt reformvirksomhed med udskiftning og udflytning, indhegning og forbedrede, engelsk-flandske driftsmetoder, især med hensyn til kvægholdet hvor han lagde vægt på staldfodring og roeavl; han indkaldte engelske arbejdere og eksperimenterede med engelske landbrugsmaskiner. Med Bækkeskavs enkle, af engelsk arkitektur prægede, nyklassicistiske hovedbygning som

han 1796 opførte fra grunden har han øget den henrivende egns tiltrækning og sat sig selv et varigt, smagfuldt minde. 1801 frasolgte han Bredeshave; 1799–1804 ejede han endvidere Sparresholm og Rådegård hvor reformerne dog i det store og hele var gennemført ved hans overtagelse således at hans virksomhed væsentlig begrænsedes til skovenes forbedring. 1805 solgte han Bækkeskov med en i forhold til de meget store summer han havde anvendt herpå beskedent fortjeneste; man har søgt grunden hertil i hans i disse år vaklende helbred, men årsagerne til det pludselige salg er ikke overbevisende klarlagt; mulighederne for en sjælelig depression kan ikke afvises; bevarede breve fra tiden omkring hans tilbagetræden fra forretningslivet tyder på det.

Efter sin første hustrus død købte S. 1809 Ourupgård på Falster hvis hovedbygning han ligeledes ombyggede, og hvor han fortsatte sin landbrugsreformatoriske virksomhed som han yderligere udvidede da hans andet ægteskab bragte ham Guldstein med flere underliggende gårde; han tog nu fast ophold i Holsten og skabte i løbet af få år, navnlig på kvægavlens og skovdriftens områder, et virkeligt mønsterbrug (Rantzausfelde), støttet af sin hustru der havde videreført de af Cai Rantzau påbegyndte – navnlig engelsk inspirerede – reformer. Guldstein gik efter hans død over til sønnedatteren baronesse Ernestine S. (1813–99, gift 1833 med kaptajn Friedrich v. Bülow, 1812–før 82). S. var en lige så dygtig og redelig som ærgerrig og nøjesende forretningsmand der fulgte hver detalje i sin virksomhed; som landbruger var han initiativrig og offervillig, ikke uden social forståelse, men større teoretiker end praktiker. Han viser sig i sine breve som en højtuddannet, fin og taktfuld personlighed, med smag for kunst og æstetik og en ikke ringe menneskekundskab; retsindighed og troskabsfølelse var fremtrædende i hans karakter. Trods sin seje vedhængen ved sin familie og det land for hvis ekspansion han står som en fuldgyldig repræsentant viste han Danmark stor troskab; han var under krigen med England major i landeværnet og skænkede ikke ubetydelige summer til flådens genopbygning. – Agent 1777. Kammerherre 1808. Generalkrigskommissær 1815. – Sønnen Charles Borre S., * 31.8.1778, + 30.7.1849, blev efter skolegang i Douai og London 1799 legationssekretær i Dresden og Stockholm, 1800 i St. Petersborg og var indtil han 1805 blev volontær i udenrigsministeriet midlertidig chargé d'affaires i Berlin og St. Petersborg. 1810–13 var han gesandt hos kong Jérôme af Westphalen og 1820–42 i Haag. De fædrene godser Ourupgård og Kringelborg solg-

te han 1840 og oprettede 1843 det friherrelige Selbyske forlods der 1873 overgik til dattersønnen grev Preben Charles Bille-Brahe der samtidig fik bevilling til at føre navnet B.-B.-S. Kammerherre 1809. Hofjægermester 1833. Gehejmekonferensråd 1836. R. 1812. K. 1824. S.K. 1826. DM. 1828. – □ Mal., har været tilskrevet C. A. Lorentzen (Fr.borg). Voksrelief, formentlig af C. Lode (sst.). Min. af Cornelius Høyer fra slutningen af 1790erne (sst.). Malet til hest af F. C. Grøger ca. 1807 (Egeskov; forhen Hvedholm), kopi efter et af disse (Langesø), tegnet kopi af J. C. Valois (forhen Steensgård). Tre min. af L. Fraenckel ca. 1809 (bl.a. Rønningesøgård og forhen Hvedholm). Tegn., måske af W. Heuer (Langesø), efter denne stik af samme. Min. af F. C. Camradt (Fr.borg). Mal. og min. (Dernim ved Ratzeburg).

Hans Berner Schilden Holsten og Alb. Fabritius: Baron C. J. S.s descendens, 1935 50–53 69. Nyeste skilderi af Kbh. XXXIX, 1823 417–20. Jyllands kundskabstid., udg. P. D. Faber 1, s.å. 64–71. Schlesw.-holst.-lauemb. Provinzialberichte XIII, Lübeck, Altona 1824 hft. 2 113f. Fædrenelandsk nekrolog 1821–26, udg. Fr. Thaarup, 1835–44 237–39. Niels Chr. Øst: Materialier til et da. biogr.-lit. lexicon, 1836 565–68.

Albert Fabritius*

Selchau [sælkau], **Jørgen**, * 1923, arkitekt. * 22. 10.1923 i Islev, Rødovre sg. F: kunstmaler Thor-kild Osvald Olsen (1890–1973, ~2° 1938 med Berthe Christensen, * 1913) og keramikker Ellinor Selchau (* 1899). ~ 1° 28.7.1950 med Ingrid Kofod, * 2.4.1928 i Kbh., d. af grosserer Sven K. (1900–65) og Else Adler Svanholm (1903–74). Ægteskabet opløst. ~ 2° 7.12.1978 i Kbh. (b.v.) med arkitekt, keramikker Inger Elisabeth Møller, * 1.4.1935 i Porsgrunn, Norge (~ 1° 1961 med professor, arkitekt Mogens Breyen, * 1932, ~ 2° med væver Kim *Naver, * 1940), d. af advokat Jacob Aall M. (* 1906) og Mensendieklærer Ellen Serine Reim (* 1910).

Efter studentereksamen 1942 kom S. i tømrerlære, blev svend 1946 og kom på Teknisk skole hvorfra han fik afgang som bygningskonstruktor 1947. Han gik derefter på kunstakademiets arkitektskole hvor han tog afgang 1951. 1956 oprettede han selvstændig arkitektvirksomhed i kompagniskab med Gehrdt *Bornebusch, Max Brüel og Henning *Larsen. Dette stærke og idérige arkitekthold gjorde sig straks bemærket ved at vinde den ene store arkitektkonkurrence efter den anden. Ofte deltog de med flere forslag og opnåede endog i nogle tilfælde flere placeringer i samme konkurrence. Dette indbragte kompagniskabet en række store opgaver. Sammen opførte de således *Vangeboskolen* i Søllerød 1957–60, *Skt. Jørgensbjerg skole* i Roskilde 1959–60 og ka-

pel og krematorium i Glostrup 1960–61. Herefter udtrådte Henning Larsen af kompagniskabet og S. opførte s.m. Bornebusch og Brüel *Langmarks-skolen* i Horsens. Den opførtes i etaper og blev først færdig 1964. De følgende år bragte yderligere en række store opgaver som nødvendiggjorde, at ansvaret for de enkelte opgaver blev delt, således at en af kompagniskabet blev den ansvarshavende arkitekt for det pågældende arbejde. Blandt disse byggeopgaver skal nævnes *Toftevangsskolen* i Birkerød 1964, *Holbæk seminarium* 1967, *Esbjerg seminarium* 1973, *Benediktehjemmet* i Fredensborg s.å., Fredensborg-Humblebæk kommunes administrationsbygning 1974, boligbebyggelsen *Beringsvænge* i Horsens s.å. og Danmarks ambassade i Peking ligeledes 1974. Den største opgave S. fik overdraget s.m. Bornebusch og Brüel var dog *Københavns amts sygehus* i Herlev 1970–77. Den blev løst med stor brillans med S. som ansvarlig for selve sygehuset og Bornebusch for den tilhørende centralskole for sygeplejersker. Da det store bygningsværk blev taget i brug var det uden tvivl et af Europas mest moderne sygehuse. På en række områder var der søgt nye veje både med hensyn til rationel indretning og i bestræbelserne for at undgå den sædvanlige triste hospitalsatmosfære for derigennem at skabe trivsel for patienterne. – Mens S. i sine tidlige arbejder især brugte traditionelle materialer som teglsten og træ på en utraditionel måde, så der skabtes nye rigt varierede arkitektoniske udtryk, har S. ved opførelsen af sygehuset i Herlev vist, at han også fuldt ud beherskede den moderne industrialiserede byggeteknik og kunne bruge den til at skabe arkitektonisk markante og udtryksfulde former. – S. blev lærer på kunstakademiets arkitektskole 1958 og var professor i bygningskunst 1968–71. 1966 modtog han Træprisen, 1973 Eckersberg-medaljen og 1982 Betonelement prisen. □ Foto.

Arkitektur, 1961 68–76 (Vangeboskolen, Søllerød) 77–81 (St. Jørgensbjerg skole, Roskilde); 1965 153–58 (Toftevangsskolen, Birkerød); 1975 1–7 (ambassade, Peking) 14–19 (Beringsvænge, Horsens) 20–23 (Benediktehjemmet, Fredensborg) 34–40 (seminarium, Esbjerg); 1977 169–208 (amtssygehuset, Herlev).

Esbjørn Hiort

Selchau-Hansen [sælkau-] (ved dåben Selchow Hansen), Johan Viggo, 1866–1947, landmand. * 27.2.1866 på Selsø, † 8.2.1947 i Kbh. (Luther), begr. Alslev kgd. F: forpagter Christian Andreas Selchow Hansen (1818–84, ~ 1° 1839 med Sophia Severina Worsøe, 1818–50) og Hanna Speyer (1833–1908). ~ 18.7.1903 i Kbh. (Holmens) med Ellen Nielsen, * 5.8.1877 i Kbh. (Holmens), † 16.12.1919 i Alslev, d. af premierløjtnant, sene-

re kommandør, direktør Knud C. J. *N. (1845–1909) og Theodora C. S. Nielsen (1850–1926). S.-H. modtog i sine barneår en direkte anskuel- sesundervisning i hvad det vil sige at være herre- gårdsforpagter i en problemfyldt omstillingspe- riode for dansk landbrug. 1882 tog han prælimi- næreksamen fra Roskilde katedralskole og lærte derefter praktisk landbrug, først som landvæ- senselev på Knabstrup ved Holbæk 1883–85, derpå – afbrudt af militærtjenesten – en række år som forvalter på Petersgård ved Vordingborg 1887–90, Egeløkke på Møn 1890–93 og Bregent- ved 1893–98. Det var derfor naturligt at han 1898 overtog forpagtningen af den 219 ha store ejendom Alsløvgård under Bregentved som han købte 1924. På få år fik han den gjort til en før- steklasses bedrift hvor der blev lagt lige stor vægt på husdyrbruget og markbruget. Jordernes kvalitet og ejendommens klimatisk begunstigede placering motiverede dog S.-H. til at lægge sær- lig vægt på frøavl. Men modsat produkter som smør og flæsk var dansk frø endnu ikke indarbejdet som et veldefineret kvalitetsprodukt. Markedet var frit og uorganiseret til skade for kvaliteten og dermed prisen. Sammen med an- dre frøavlere fik Poul *Karlshøj og S.-H. da op- rettet andelselskabet *Danske Landboforeningers Frøforsyning* (DLF) 1906. Her organiserede lan- dets „solide frøavlere“, som det hed, sig i et dyrknings- og afsætningsfællesskab under den stedlige landboforenings faglige overledelse og med Fællesforeningen for Danmarks Brugsfore- ningers frøafdeling som varetager af detailsalget. Da DLF 1912 var blevet landsdækkende indgik man en egentlig aftale med FDB. If. denne blev fremavl af frø reserveret DLF, mens FDB koncentrerede sig om salgsarbejdet. Som med- lem af DLFs første styrelse, som næstformand 1908–15 og formand 1915–40 (æresmedlem 1940) holdt S.-H. energisk fast ved det hoved- synspunkt at når såvel producent- som køberfor- holdet var organiseret på andelsbasis, var alle in- teressemodsatninger pr. definition ophævet. FDB delte dog ikke ganske dette synspunkt og det kom gentagne gange til skarpe sammenstød mellem de to organisationer. På sin djærve og li- gefremme facon fik S.-H. dog udglattet de fleste konflikter. Disse egenskaber i forbindelse med hans jordnære opfattelse af frøavlens eksistens- betingelser gjorde S.-H. til en god formand for sit selskab. Krisesituationer som svære økonomi- ske storme i 1920ernes begyndelse og LS-uroen i 1930erne mestrede han takket være sin evne til at få gods- som gårdbrugere til at indrette sig ef- ter hinanden. Ved hans fratræden stod DLF som landets største frøforretning der forsynede 40 pct. af landmændene med frø. S.-H.s store ind-

sigt i planteavlbrugets problemer trak automa- tisk en række tillidsposter med sig såsom med- lemskabet af statens planteavlsudvalg 1918–38, andelsudvalget 1922–40, landhusholdningsse- lskabets bestyrelsesråd 1908–38, frøkontrolkom- missionen fra 1931 og Præstø amts landbofore- ning hvor han var formand for planteavlsudval- get. – R. 1924. DM. 1931. □Mal. af J. Aabye, 1931.

H. J. Hansen: Danske landboforen.s frøforsyning 1906–31, 1931. K. Dorph-Petersen i Ugeskr. for land- mænd LXXXI, 1936 153. Andelsbl., s.å. 240–42. A. Bagge-Andersen sst. 1947 159. J. C. Overgaard i Tids- skr. for landøkonomi, 1947 175–77. G. Krag Jespersen i Tidsskr. for frøavl XXXV, s.å. 149–51. – Levnedsbere- ning i ordenskapitlet.

Erik Helmer Pedersen (Aksel Milthers)

Seligmann, Hugo, 1877–1947, musikkritiker, komponist. * 24.6.1877 i Middelfart, † 8.7.1947 i Kbh. (Chr.), begr. sst. (Holmens). F: læge, senere distriktslæge Maximilian S. (1842–1929) og Ca- milla Sophie Meyer (1847–95). ~1° med Rosa (Rose) Andrea Harrel, * 7.1.1888 i Nykøbing S. (~2° med forfatter Oskar *Thyregod, 1875–1944), d. af restauratør Rasmus H. (navneforan- dring fra Hansen 1901) (1851–1922) og Karen Hansen (1849–1941). Ægteskabet opløst. ~2° 31.3.1925 i Kbh. (b.v.) med pianist Gudrun Ing- rid Agnete Papsøe, * 12.1.1887 i Kolding, † 18.8.1971 i Ålsgårde (~1° 1907 med klaver- stemmer Carl Frederik Udsen, 1879–1941), d. af handelsfuldmægtig Christian P. (1859–1926) og Thora Emilie Thilo (1848–1932, ~1° 1867 med købmand Jens Weilgaard Schmidt, 1839–85). ~3° 29.7.1936 i Kbh. (b.v.) med operasanger Karen Bidtsch Pedersen, * 10.8.1903 i Kbh., † 28.3.1939 i Cannes, d. af musiker Peter Johan Georg Bidtsch P. (1876–1917) og Lydia Margre- the Christensen (1882–1937).

S. blev student 1896 fra Borgerdydskolen i Kbh. og n.å. cand.phil. Kærligheden til musikken våg- nede tidligt hos ham, og han fik sin uddannelse i musikteoretisk og kompositorisk henseende hos Fini *Henriques og Carl *Nielsen. Disse studier resulterede bl.a. i en strygekvartet og en række sange, af hvilke *fx Ro, ro til Fiskeskær* til tekst af V. Krag og *Stærn* til tekst af Harald *Bergstedt vandt en vis popularitet. Det skulle dog først og fremmest blive gennem sin udstrakte virksom- hed som musikskribent S. fastslog sit navn inden for dansk musikliv. Sin egentlige karriere be- gyndte han, da han ved Charles *Kjerulfs død 1919 ansattes som musikanmelder ved Politiken. Hvervet var ikke let, da Kjerulf med stor virtu- ositet og journalistisk talent havde fastslået en stil der passede til dette blads særprægede intellek-

tuelle tone. S. viste sig hurtigt situationen voksen, takket være sin stilistiske begavelse, sin evne til at omforme et musikalsk indtryk i en levende og farverig form. Som musikkritiker fik han ganske særlig betydning gennem sin varme sympati for klassicismen, særlig Mozart, og sit stærke forsvar for Carl Nielsen. En række af sine bedste kronikker samlede han under titlen *Skikkelser i Tonekunsten*, 1938. 1931 udgav han en lille bog om *Carl Nielsen* og posthumt kom 1949 *Efter koncerten*. □ Karikatur af P. E. Johannessen, 1918. Tegn. af Arne Lofthus, 1930. Mal. af Margrethe Levy udst. 1945. Foto.

J. V. E. Seligmann: Stamtv. over Jonas Wolff Seligmanns og hustru Sara Lorentzens efterslægt, 1930 12f. Politiken 9.7.1947. Kai Flor i *Journalisten* XLIII, s.å. nr. 3 12f.

Torben Krogh*

Sell, Adolph, 1850–1921, læge. *23.12.1850 i Kbh. (Petri), †19.11.1921 i Dianalund, begr. på Filadelfias kgd. F: tømrersvend, senere -mester Adolph Heinrich S. (1816–87, ~2° 1852 med Elise Cathrine Schütt, 1816–1916) og Barbra Jensen (1816–51). ~1° 30.9.1876 i Kbh. (Johs.) med Julie Johanne Emma Frederikke Keilgaard, *30.9.1853 i Kbh. (Trin.), †18.11.1889 i Tersløse, d. af tømrermester Johan Christian Sebelien (ca. 1794–1853, ~1823 med Marie Juliane Gutzeit, 1800–45) og Johanne Caroline Bøgebjerg og adopt. af skibsmægler William Julius K. (*1826) og Emma Juliane Wilhelmine Sebelien (*1831). ~2° 5.1.1896 i Kbh. (Jac.) med Emma Augusta Pedersen, *8.7.1852 i Kbh. (Frels.), †16.4.1923 i Dianalund (~1° 1872 med læge Ludvig Vilhelm Meyer, 1847–78), d. af grosserer Peder P. (1817–1904) og Bolette Caroline Margrethe Barfred (1826–1907).

S.s forældre var før hans fødsel bosat i Eckernförde, men flyttede som unge folk til hovedstaden hvor sønnen blev sat i den tyske menigheds (Skt. Petri) skole. Skolens ældste klasser gennemgik han i Borgerdydskolen på Chr.havn, men dimitteredes privat som student 1869. 1875 blev han medicinsk kandidat. Efter en studierejse til Berlin, Wien og Paris nedsatte han sig som praktiserende læge i Udby ved Kalundborg 1876, men ombyttede allerede n.å. dette virkested med Tersløse nord for Sorø. Lægeboligen her blev hans opholdssted for resten af livet, de første 20 år som udgangspunkt for en omfattende landpraksis, de følgende i alt 24 år som lægebolig for kolonien Filadelfia. Ved flere rejser, især i Skotland og Tyskland, supplerede han sin uddannelse, navnlig på sindssygeplejens område; i denne henseende blev hans bekendtskab med pastor F. v. Bodelschwings store filantro-

piske anstalt for epileptikere og sindssyge ved Bielefeld i Westphalen, kolonien Bethel, af største betydning for hans egne planer. Allerede i studieårene var S.s interesse gået i retning af nervesygdommene. Det første større udslag heraf var bogen *Om Betydningen af Sindsbevægelser som Sygdomsaarsager bortset fra de egentlige Sindssygdomme men med særligt Hensyn til Pathogenesen og Ætiologien af Eclampsia parturientium*, 1884. Bogen var indleveret til bedømmelse ved det medicinske fakultet, men blev ikke antaget til forsvar for doktorgraden. Dette gik utvivlsomt S. meget nær. Det store arbejde var ikke nogen ringe præstation af en travlt optaget landlæge, og det henledte på en livfuld og også original måde opmærksomheden på psykofysiologiske fænomener som tidligere ikke havde været bearbejdet i større grad. Alligevel havde bogen ikke nogen videnskabelig overbevisende karakter; S.s hovedtese, at fødekrampe må opfattes som en emotionelt betinget neurose, var grundet på ret løse postulater, og tanken har da heller ikke senere vist nogen holdbarhed; bogens værdifuldeste afsnit, sindsbevægelsernes indflydelse på de forskellige organers funktion under sunde og syge forhold, indskrænkede sig til en – ganske vist interessant – historisk og litterær redegørelse. Skriftet *Vi Læger*, 1886 vendte sig i heftige polemiske vendinger mod det medicinske fakultet der efter S.s mening ikke var en lægeskole, men en teoretisk-videnskabelig dannelsesanstalt, og på en respektløs og ensidig måde drog han til felts imod „materialismen“ inden for lægestanden som han mente at spore alle vegne. 1888 udsendte S. *Medicinsk-psychologiske Studier I-II* med undertitlerne *Reflexbevægelser (ubevidst vilkaarlige Bevægelser)* og *Arbejde og Varmedannelse*. I Ugeskrift for Læger meddelte han lejlighedsvis tilfælde fra praksis og deltog desuden ivrigt i diskussioner af social-lægelig art eller vedrørende lægeetiske spørgsmål.

Langt mere betydningsfuldt var det, at planerne om oprettelse af en anstalt for epileptikere var ved at modnes hos S. Det var stedse hans største ønske at udøve sin lægevirksomhed i overensstemmelse med sin personlige livsanskuelse; og hans idealisme bød ham da at virkeliggøre et praktisk arbejde i den kristne næstekærligheds tjeneste på samme umiddelbare måde som det skete i aposteltiden. Til genstand herfor valgte han kroniske nervelidende, først og fremmest epileptikerne. Han skaffede sig personligt kendskab til epilepsien ved at optage en patient med denne lidelse i sit hjem, og i løbet af 90erne begyndte han så småt at modtage epileptikere til kur og pleje, idet han erhvervede en friskolebygning i nærheden til dette formål. 1897 grundlag-

des det nuværende Filadelfia på et møde af interesserede, og n.å. stod den første nye bygning færdig. Kolonien voksede ganske langsomt de næste år ved køb af omgivende jorder og opførelse af nye bygninger; til de sidste sluttede sig kirke og forsamlingshus, således at kolonien fik karakter af en hel by. Ved S.s død var der nået et patientantal af 350 epileptikere og 100 kvindelige sindssyge. Enestående var S.s administrationsevner og økonomiske sans; takket være den lykkedes det at opnå et årligt overskud på koloniens regnskab til trods for, at de private gaver ikke androg større beløb, og til trods for, at patienternes betaling var sat meget lavt (500 kr. årligt). I S.s tid modtog kolonien ikke offentlig understøttelse, heller ikke i den vanskelige krigsperiode 1914–18, og kunne således arbejde frit ud fra de principper der lå til grund for den. S. lagde megen vægt på ikke alene at skaffe patienterne et hjem, men også egnet arbejde. Ved oprettelse af talrige værksteder samt af gartneri og landbrug til dette formål blev S. foregangsmand herhjemme på arbejdsterapiens område. Det var således miljøets afsporing for de syge der var det afgørende for S.; interessen for fremskridtet i den medicinsk-kausale behandling trådte mere i baggrunden. S. ønskede at kolonien skulle beherskes af en praktisk, udogmatisk menighedsånd der viste troen ved arbejde og tjeneste. Sine meninger herom nedlagde han i et par småskrifter, *Om Guds Tilbedelse og Selvfor gudelse*, 1890 og *Kristus, Menigheden og Kirken*, 1912. Sidstnævnte bog fremtræder som et slags læreskrift for koloniens medarbejdere og er stærkt gennemtrængt af S.s ejendommelighed. Menighedsbegrebet sættes i højsædet, mens der rettes hårde, Kierkegaardsk prægede anklager mod den „officielle kristendom“. Ved sin absolutistiske form, sine enkle grundsætninger og den fuldkomne urokkelighed, hvormed forfatterens kristne overbevisning fremsættes, har skriftet karakter af et apostolsk sendebrev. Det slutter med en eskatologisk bebudelse af verdens nære undergang. — S. var ikke vidtfaavnende i sit syn, og hans livsgerning prægedes i mange retninger af autodidaktens ensidigheder, men hans personlighed opnåede usædvanligt format ved den utrættelighed, energi og konsekvens, hvormed han planlagde og gennemførte sine mål, påvirket af skuffelser og kritik. □Relief af P. W. Fyhn på monument, 1923 (ved graven). Foto.

A. S. i Ugeskr. for læger 4.r.X, 1884 542–47. Prof. Gædeken og Stadfeldt sst. 611f. Jul. Petersen sst. XV, 1887 15–18. A. S. sst. 69–71. H. I. Schou sst. LXXXIII, 1921 1599f. Berl. tid. 21.11.1921. Politiken s.d. Viborg stiftstid. 26.11. s.å. Svendborg amts dagbl. s.d. H. I. Schou: Folkesanatorier for nervøse, 1928 52. Samme i Arkitekten M XXXI, 1929 121–25. Vilh. Visby: Kolonien Fila-

delfia, 1929 = Diakonissestiftelsens almanak 1930. Samme og H. I. Schou: Kolonien Filadelfia, 1932. Vilh. Visby i Tjeneste. Julehilsen fra de tre da. diakonissehuse, 1939 58–74. C. Skovgaard-Petersen: Min arbejdsdag i kirkens tjeneste, 1939 (3. udg. 1943) 211. Kolonien Filadelfias årsskr. 1976 8f 47f.

Ib Ostenfeld

Selle, Thomas, 1599–1663, komponist. * 23.3. 1599 i Zörbig, † 2.7.1663 i Hamburg, begr. sst. ~ 1629 med Anna Wiehe, * i Husum, d. af Heinrich W. og Maricke Reckel.

S., der muligvis 1622 havde studeret hos J. H. Schein i Leipzig, blev 1624 ansat ved skolen i Heide i Holsten, man allerede n.å. forflyttedes han til Wesselburen i Ditmarsken hvor han kun 26 år gammel blev rektor og tillige fik tilsynet med ti omliggende landsbyskoler. To år senere tiltrådte han stillingen som kantor i Itzehoe efter Joach. Kellinghusen for endelig 1641, som Erasmus Sartorius' efterfølger, at ende sin løbebane som kantor ved Johanneskirken i Hamburg, hvorved han blev den højeste myndighed inden for stadens kirkelige musikliv. I denne stilling, som han beholdt til sin død, indlagde han sig den største fortjeneste gennem sin forbilledlige organisation af kirkemusikken. Som komponist tilhører S. den tidlige barokmusiks betydeligste. I sine større værker, hvoriblandt et meget stort antal utrykte lejlighedskantater, såvel som i sine tidligste mindre vokalværker som blev til under hans ophold i Holsten, er han stærkt inspireret af italiensk musikstil, mens han i sine melodier til Johann Rists vise-samlinger *Sabbathische Seelenlust*, 1651 og *Neue musikalische Festandachten*, 1655, glider naturligt ind i den enkle vi-sestil som hamburgskolen tilstræber, og som S. også i sine egne tidligere værker, klart i *Monophonica*, 1636, er slået ind på. Er hans betydning for den nye visestil end ikke så stor som Johann *Schops, er han dog med blandt de førende inden for denne retning som også satte stærke spor i Danmark. Under anden verdenskrig gik de i Berlin og Hamburg bevarede originaltryk af S. tabt. Den under hans opsyn 1646–53 foretagne afskriftsrække er derfor i dag den primære kilde for størstedelen af hans produktion.

Johann Mattheson: Grundlagen einer Ehrenpforte, Hamb. 1740 (ny udg. ved Max Schneider, 1910 (opr. 1969)) især 336. Amalie Arnheim i Festschr. Rochus v. Liliencron, Lpz. 1910 35–50. Wilh. Krabbe: Johann Rist und das deutsche Lied, Berlin 1910 170–77 (diss.). André Pirro: D. Buxtehude, Paris 1913. S. A. E. Hagen: D. Buxtehude, 1920 (særtryk af Dansk kirkemusikertid. XVI–XVII, 1919–20) 36 38. Walther Vetter: Das frühdeutsche Lied I, Münster 1928 = Universitas-Archiv VIII 156–81. Liselotte Krüger: Die hamburgische Musikorganisation im 17. Jahrh., Lpz. 1933 = Samml. musikwissensch. Abhandl. XII især 42 64–97. S. Gün-

ther: Die geistliche Konzert-Musik von T. S., Giessen 1935 (diss.).

Nils Schiørring

Selmar, Peder Emil, 1854–1934, bogtrykker. * 3.6.1854 i Kbh. (Trin.), † 14.1.1934 i Gentofte, begr. sst. F: grovsmed Peter Sørensen (1828–1902, ~2° 1880 med Dorthea Frederikke Sofie Frederiksen, 1841–99) og Nielsine Kirstine Mortensen (1824–78). Navneforandring til S.-Sørensen 20.3.1908, til S. 17.6.1925. ~ 3.11.1878 i Kbh. (Johs.) med Selma Maria Löfdahl, * 21.10.1853 i Ängelholm, † 4.7.1910 i Gentofte, d. af murermester, senere stadsvaktmästare Lars Peter L. (1823–1906, ~2° 1877 med Oliva Albina Mand, * 1852) og Emilie Charlotta Lundqvist (1831–65).

S. stod i lære hos bogtrykker Sally B. Salomon, og efter at være blevet svend arbejdede han i forskellige kbh.ske trykkerier, bl.a. som sætterfaktor hos Fr. *Bagge. 1897 blev han ansat ved Berlingske Tidende hvor han virkede indtil 1920 som faktor ved maskinsætteriet som han havde været med til at organisere. Da Fagskolen for boghåndværk blev oprettet 1893, knyttedes han dertil som lærer i typografi, hvilken stilling han beklædte indtil 1919. I samarbejde med skolens grundlægger F. *Hendriksen overvågede han de mange smukke satsarbejder der i tidens løb udgik derfra, og fik herved som også gennem sin personlige påvirkning af eleverne en ikke ringe indflydelse på det nyere danske bogtryks udvikling. Denne indflydelse styrkedes yderligere ved hans omfattende faglige og typografihistoriske forfattervirksomhed. Han har skrevet talrige artikler i fagblade, årbøger o.l. og udgivet en række småskrifter med emner fra det danske bogtryks historie. 1891 udkom hans hovedværk *Vejledning i praktisk Typografi* og 1892 *Grundregler for Nodesatsens Teknik* (under navnet Emil Sørensen) hvilke to værker blev slået sammen til en udvidet og omarbejdet udgave som udkom 1913 under titlen *Typografi*. Med denne omhyggeligt udarbejdede og stærkt benyttede håndbog skabte S. sig et anset navn inden for skandinaviske bogtrykkerkredse. En ny udgave, besørget af en række fagmænd, udkom 1938, fire år efter hans død, men den er så stærkt omarbejdet at det væsentlig kun er navnet den har fælles med de tidligere udgaver. Til minde om S.s fortjenstfulde virksomhed oprettede en kreds af fagfæller ved hans død et legat som bærer hans navn, og hvis midler kommer fagskolens elever til gode. – R. 1924. □Foto.

P. Christensen i Dansk bogtryk III, 1924 121f. V. [Petersen] i Typograf-tid. LI, s.å. 90. J. Olsen i De grafiske fag XXX, 1934 35f. Niels P. Thomsen i Bogtrykkerbl. XIV,

s.å. 26. Henry Thejls: E. S. og hans indsats i da. typografi, 1944 (bilag til Grafisk årbog s.å.). – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Lauritz Nielsen*

Selmer, Hannibal Peter, 1802–77, sprogrenser, personalhistoriker. * 9.9.1802 på gården Meen ved Porsgrund, † 2.10.1877 på Frbg., begr. sst. F: amtmand over Bratsberg amt, senere i Vejle, Johan Henrik S. (1756–1831) og Inger Marie Müller (1774–1828). ~ 14.12.1837 i Kbh. (Helligg.) med Johanne Adelaide Wilkens (Wilckens), * 29.1.1809 i Kbh. (Frue), † 2.7.1852 sst. (Frbg.), d. af sekretær i overbankdirektionen, senere kontorchef i Nationalbanken Jessenius Nicolaus Heinrich W. (1780–1842) og Johanne Hviid (1786–1875). – Bror til Harald *S.

S. kom allerede som spæd til Danmark da faderen 1803 blev forflyttet fra Bratsberg til Vejle amt. Han blev student 1820 fra Horsens og juridisk kandidat 1826 og fik derefter ansættelse ved direktionen for universitetet, Sorø akademi og de lærde skoler hvor han 1837 blev kontorchef. 1833–41 udgav han *Akademiske Tidender* med meddelelser om den højere undervisning efter 1824, og 1837–48 besørgede han udgivelsen af universitetets årbog, hvori han tillod sig at forandre personnavnenes stavemåde og kritisere undervisningsanstalterne m.m. ligesom han her lod trykke afhandlinger om sprogrensning; det vakte selvfølgelig modsigelse. 1848 opløstes direktionen, S.s embede ophævedes, og han fik sin afsked. Sprogrensningen var vel hans hovedinteresse. Allerede 1828 udgav han under pseudonymet P. H. Elm et *Forsøg til at angive et nasjonalt kunstsprog i den lavere matematik*. 1860–61 kom det store værk *Om de i det danske sprog forekommende fremmede ord samt tyskagtigheder, andre ufuldkommenheder, sprog- og retskrivningsfejl* og endnu 1862–69 udgav han tre småskrifter om dette emne; men hans forsøg på at berige sproget med nydannede ord var ofte så mislykkede at det gode i hans skrifter ikke kom til sin ret, og han selv nærmest blev til latter. En anden kær tanke hos ham som han kæmpede for i en række afhandlinger var at Sorø akademis midler burde anvendes til et universitet i Jylland. Og sin rigelige tid efter afskeden brugte han bl.a. til at indsamle biografier af og biografiske oplysninger om de 1848–49 afdøde, deriblandt mange af de i krigen faldne, *Nekrologiske Samlinger I–II*, 1849–52. – Kancelliråd 1837. Justitsråd 1848.

H. P. S.: Stamtv. over de danske og norske forgreninger af slægten Selmer, 1868 34.

Marius Kristensen*

Selmer, Harald, 1814–79, psykiater. * 18.3.1814 i Vejle, † 17.12.1879 på Frbg., begr. på kgd. ved statshospitalet ved Århus. F: amtmand over Bratsberg amt, senere i Vejle, Johan Henrik S. (1756–1831) og Inger Marie Müller (1774–1828). ~ 11.10.1842 i Fredensborg med Julie Frederikke Bodenhoff, * 12.11.1818 på Bistrup parcelgård, † 20.2.1863 i Århus, d. af forpagter Andreas B. (1787–1854, ~ 2° 1826 med Christiane Sophie Bierfreund, 1795–1884) og Golla Hermandine Rosing (1787–1820). – Bror til H. P. *S.

S. dimitteredes privat som student 1831 efter i tre år at have gået i Horsens lærde skole. Efter 2. eksamen (1832) studerede han medicin og tog embedseksamen 1838. Allerede n.å. søgte han ud på Skt. Hans hospital og kom herigennem ind på det arbejdsområde hvor han efterhånden skulle få en overordentlig betydning som dansk sindssygeværns egentlige organisator. Han blev i to år som kandidat på hospitalet. De erfaringer han her indhøstede om de sindssyges kår på landets ledende sindssygeafdeling var så langt fra stemmende med hans ideer angående denne vigtige samfundssag, at han ved sin fratræden 1841 foretog det opsigtsvækkende skridt at udgive et skrift *Om Psychiatriens Tilstand i Danmark, med særligt Hensyn til St. Hans Hospital paa Bistrupgaard* der formede sig som et yderst voldsomt angreb på hospitalets leder, A. *Gøricke, og til dels også på administrationen. S.s hovedanke er den totalt manglende disciplin og den svigten- de energi til tilrettelæggelsen af såvel det praktiske som det videnskabelige arbejde. Efter at have praktiseret kort tid i Stege nedsatte S. sig 1842 i Nørslund ved Hobro. Var det end hans plan nu at slå sig ned for en årrække som landlæge, fortsatte han dog samtidig sine psykiatriske studier og oversatte dels J. C. Prichard: *Om Sindssygdommene og andre sygelige Sjælstilstande*, 1842, den første systematiske håndbog i sindssygelæren på dansk sprog, dels Würzburg-professoren J. B. Friedreichs bog *Den retslige Psychologi, systematisk fremstillet for Læger og Jurister*, 1846. Samtidig holdt han skarpt øje med forhandlingerne i stænderforsamlingerne om dårevæsenets tilrettelægning og fremkom i fagpressen med ofte temperamentsfulde kritiske indlæg. 1846 forfattede han efter opfordring af det kbh.ske lægeselskab Philiatrien agitationsskriftet *Almindelige Grundsætninger for Daarevæsenets Indretning, som fast Resultat af Videnskab og Erfaring fremstillet for det større Publikum*, hvori han i bestemte vendinger og med en kategorisk og i virkeligheden uafviselig argumentation krævede oprettelsen af selvstændige hospitaler for de sindssyge, ligesom han angav retningslinjerne for sådanne hospitalers indretning. Skriftet bragte S. i

modsigelse til den milde, videnskabeligt orienterede læge J. R. *Hübertz som han behandlede affejende og temmelig hensynsløst og ganske uretfærdigt.

S.s glimrende forfattede skrift fik afgørende betydning for myndighedernes stilling til sagen, således at et forslag om oprettelse af en statsanstalt uden for Århus for sindssyge patienter vedtoges 1847. Allerede nu stod S. i den almindelige bevidsthed som den der skulle føre sagen ud i livet, og i de følgende år, indtil 1852, forestod han – med bopæl i Kbh. hvortil han var flyttet 1846 efter at have modtaget opfordringen til at varetage redaktørhvervet ved Bibliothek for Læger – opførelsen af Jydske asyl, landets første moderne indrettede sindssygehospital. Dette åbnedes i efteråret 1852 med S. som overlæge og med plads til 130 patienter. 1861 fuldførtes de hurtigt nødvendiggjorte udvidelser for kronisk syge, hvorved hospitalets patienttal steg til 400. I 26 år sad S. som leder af det mønsterværdigt indrettede hospital som han med rette kunne betragte som sit eget værk. Sin hovedopgave så han i at indarbejde den pædagogisk-psykologiske anstaltbehandling som han anså for at være nerven i de sindssyges kur, og dette hverv udførte han med fremragende dygtighed og utrættelig energi, men også med en næsten ubønhørlig myndighed der ikke lod pladsen åben for, hvad der stred mod hans vilje. Han fordrerede streng disciplin af patienterne ud fra det syn, at orden og regelmæssighed var til deres bedste, ligesom han af sine medarbejdere krævede den mest nøjeregnende pligtfølelse i lighed med, hvad han pålagde sig selv. Tilknappet, men med årvågent blik, fulgte han overalt og til alle tider livet på anstalten. Det store administrationsarbejde levede ham ikke tid til litterær produktion; kun enkelte afhandlinger så nu og da lyset. Betegnende for hans virksomme og praktiske ånd er hans gentagne henstilling om at få tilvejebragt en lovgivning for de sindssyge. 1879, året efter sin fratræden som overlæge og s.å. som han døde udgav S. et omfattende statistisk arbejde, *Statistiske Meddelelser og Undersøgelser fra Sindssygeanstalten ved Aarhus i dens første 25 Aar (1852–77)* der i tabellarisk form gengav hans observationer af de 2440 patienter han havde haft til behandling.

S. var selvkrevet medlem af de kommissioner der skulle udarbejde planen for landets nye anstalter (Oringe og Viborg, åbnet henholdsvis 1857 og 1877), ligesom han medvirkede ved Skt. Hans hospitals omordning i 1860'erne. Også i det øvrige Skandinavien var S. højt anset som anstaltsleder. Hans personlighed nød overalt den største respekt, præget som den var af retlinethed, alvor, konsekvens indtil støjhed, men også

– som det ses af hans holdning til kolleger – af en meget sikker følelse af, at hans egne anskuelser var de eneste rigtige. Skarp indtil det ubarmhertige kunne han være i sin attrå efter at stå som fagets ledende skikkelse. Med hård hånd styrede han mod sit mål. Det dybeste træk hos den tillukkede mand var dog en tavs medhu over for de syge og deres skæbne. I en artikel om dårevæsenet i Dansk Folkeblad IX, 1844 gav S. udtryk for denne skjulte følelse på en så smuk og i formen så klassisk måde, at hans ord siden har været betragtet som danske psykiateres faglige trosbekendelse. – „Hans betydning for dansk psykiatri må søges i det anstaltsvæsen, som han var den virkelige grundlægger af, og det er igennem dette sociale reformarbejde, at han indirekte har gjort sig fortjent til navnet den danske psykiatris fader“ (H. Helweg). – Ærredsdoktor i Uppsala 1877. Tit. professor 1856. Etatsråd 1878. – R. 1859. □Mal. af Carl Bloch, 1877 (Psykiatr. hosp. Riisskov), efter dette litografi. Relief på gravstenen.

H. P. Selmer: Stamtv. over de norske og danske forgreninger af slægten Selmer, 1868 35. C. Lange i Hospitals-tid. 2.r.VII, 1880 7f. Bibl. for læger 6.r.X, s.å. 366–68. Fr. Hallager: Jydske asyl 1852–1902, 1902. Hj. Helweg: Sindssygevæsenets udvikl. i Danm., 1915 90–144.

Ib Ostenfeld

Senn, Johannes, 1780–1861, maler. * 17.9.1780 i Liestal ved Basel, * 28.5.1861 sst., begr. sst. F: blikkenslager Johannes S. og Eva Seiler. ~ 17.7.1825 i Liestal med Anna Maria Baumgartner, * 1796, † 7.3.1861 i Liestal.

S. levede i Danmark 1804–18. Han begyndte med at tegne portrætter efter bestilling, men blev senere knyttet til kobberstikkeren G. L. *Lahdes udgivervirksomhed, idet han tegnede forlæggene til de serier, der kaldtes „Klædedragter“ eller „Coustumer“ og som viste forskellige folketyper fra samtiden. Det var de hjemlige aflæggere af lignende serier som var udkommet i andre europæiske byer, fx under navn af Cries of London eller Ecris de Paris, og hvis kulturhistoriske betydning er meget stor. Også de Lahde-S.ske arbejder er gode i deres art og vandt både akademiets anerkendelse og publikums interesse ligesom de i vore dage er blevet genstand for samle- og ihærdige efterstræbelser. De originale arbejder der kendes af S. viser ham som en habil kunstner med et godt håndelag og en net og sir- lig behandling af akvarelfarverne, en teknik som han indførte her i landet fra Schweiz, men gennemgående savner hans figurer liv. Han arbejdede sammen med C. W. *Eckersberg og andre danske kunstnere og har i kraft af sin større øvelse påvirket de yngre en del. Når det i nyere

tid er blevet forsøgt at drage adskillige arbejder af Eckersberg og J. C. Dahl ind under S.s oeuvre ligger der heri en forståelse af at der i visse tilfælde ved et så nært samarbejde som her har fundet sted kan ske en sammenblanding, men det pågældende forsøg (af maleren Sophus Jürgensen i Samleren) skyder dog langt over målet idet signerede eller på anden måde sikrede arbejder af Eckersberg og J. C. Dahl tilskrives S. på grundlag af en ret dristig bevisførelse. Efter sit ophold i Kbh. vendte S. tilbage til Schweiz hvor han bl.a. opholdt sig i Basel og Liestal. □To tegn. formentlig selvportr. af S. som officer, den ene fra 1803, den anden af S. til hest. Tegn. af C. W. Eckersberg (kobberstiksaml.). Karikeret selvportr. i akvarel ca. 1822 (Fr.borg). Stik af G. L. Lahde, formentlig efter selvportr.

Fortegn. over akvareller ... af Senn og Eckersberg 1805–15, udstill. i Charlottenborgs festivalsal, 1924. – Emil Hannover: Maleren C. W. Eckersberg, 1898 21f 26–28. Sophus Jürgensen i Samleren I, 1924 23–26 57–59 72f 102f 137–40 148–50; II, 1925 4f 172f 224–26; VIII, 1931 97–100 140–43 168–73; IX, 1932 20–26 40–46 113–25 156f 185–92. Jan Møller i Kbh.ske dragter omkr. 1810, 1977 (forord). Kay Nielsen i Kunst og antikvitets årbogen, 1977 96–101. – Papirer i Kgl. bibl.

Henrik Bramsen

Senstius, Kai Helmer, 1889–1966, organist, komponist. * 15.12.1889 i Kbh., † 1.8.1966 i Odense. F: lærer Georg Jacob S. (1856–1926) og H. Louise Rasmine Hendriksen (1868–1947). ~ 17.4.1914 i Vanløse k. med Karen Sofie Hansen, * 27.7.1886 i Kbh. (Matt.), d. af blomsterhandler Peder Christian H. * ca. 1857) og Olivia Marie Sten Jensen (* 1860).

S. der var uddannet hos bl.a. Paul Hellmuth, Otto *Malling, Anton *Svendsen og Albert Orth var elev på Det kgl. danske musikkonservatorium fra 1909 hvor han studerede violin- og orgelspil og tog organisteksamen 1911. Derefter virkede han indtil 1924 som lærer på Bornholms højskole og som leder af flere sangkor og orkesterkoncerter på Bornholm. 1924 blev han organist ved Vor Frue kirke i Odense, senere tillige kantor. I Odense udfoldede han en betydelig aktivitet og så uden for sin kirke, bl.a. som musik- og sanglærer ved Odense katedralskole og ved Skt. Knuds gymnasium, som leder af Odense madrigalkor, Odense korforening og herrekoret Arion og som kredsdirigent i Dansk korforenings Fynskreds. Det Anckerske legat, som tildeltes ham 1934, førte ham på en frugtbar studierejse året efter. Han var tillige en effektiv initiativtager ved dannelsen af Odense byorkester. Som koncertgiver specialiserede S. sig i høj grad om Palestrinatidens vokalpolyfoni og om hovedværkerne af barokkens oratorier og fik derigennem

betydning for hele det fynske koncertliv. Ind imellem fik han lejlighed til også at opføre adskillige af sine egne kompositioner der omfatter over et halvt hundrede opus inden for alle musikkens genrer.

Han startede allerede i Bornholms-tiden da han debuterede med *Tre danske sange* som vandt førstepris i en konkurrence, hvor bl.a. Carl *Nielsen og P. E. *Lange-Müller sad i bedømmelsesudvalget. Hans tonesprog er velskrevet og flydende og udviklede sig fra senromantikken til en moderat modernisme med rødder i de bedste traditioner. Som komponist var S. trods afbrydelse af alvorlig sygdom virksom til det sidste. Man sporer en vis påvirkning af den beundrede Carl Nielsen og dennes kunstneriske idealer. Af hans værker kan nævnes operaen *Dionysosfesten*, 1911, skoleoperaen *Den danske stil*, 1942, balletten *Cosmos*, 1932, en betydelig række oratorier og kantater, symfonier og andre orkesterstykker, samt mange kammermusikværker for alle mulige besætninger, orgel- og klaverværker, solo- og korsange. Mange af hans værker har været opført i udlandet og i radio. Han beklædte adskillige tillidsposter i det danske musikliv, deriblandt som bestyrelsesmedlem i Danmarks sanglærerforening og i Dansk organist- og kantorsamfund. S. har modtaget Lange-Müller-legatet, Raben-Levetzkaus og det Anckerske legat. S. har haft indgribende betydning for det fynske musikliv. – R. 1952. □Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Sigurd Berg

Sevel, Frederik Christian, 1723–78, jurist, dommer. * 24.5.1723 i Kbh. (Frue), † 10.10.1778 sst. (Petri), begr. i Petri k. F: sognepræst i Asminde-rød og Grønholt, professor designatus Hans Just Sørensen S. (1694–1728) og Anna Beate Hansdatter Dreier (1691–1771). ~ 1° 29.11.1754 i Kbh. (Nic.?) med Anna Catharina Svane, * 1729 i Kbh., † 21.6.1764 sst. (Nic.?), d. af renteskriver, kammerråd Elias S. († 1758) og Anna Christine Jørgensen († 1764). ~ 2° 11.4.1766 i Kbh. (Holmens) med Sophie Elisabeth Weyse, * 29.6.1726 i Kbh., † 10.8.1776 sst. (Petri), d. af deputeret i søetatsens kommissariat, justitsråd, senere etatsråd Daniel Benjamin W. (1683–1730) og Ingeborg Christina Justsen (1705–75).

Efter 1739 at være blevet privat dimitteret til universitetet bestod S. 1742 den juridiske eksamen og studerede derefter tre år i udlandet, først i Halle, senere i Jena, hvor han 1745 erhvervede den juridiske licentiatgrad på afhandlingen *Dissertatio juridica sistens notitiam juris feudalis Dano-Norvegici*. Efter sin hjemkomst blev han

1746 fuldmægtig ved kammerrettens justitssekretærkontor og tillige tjenstgørende i kammerarkivet. 1749 blev han dr.jur. på en afhandling om odelsretten, og 1751 udnævntes han til notar ved det juridiske fakultet. Som sådan gjorde han fortrinlig fyldest, især ved udarbejdelsen af de responsa som indhentes hos fakultetet, og han opnåede derfor beskikkelse som ekstraordinær juridisk professor 1756. Et kgl. reskript af 1767 bestemte at han som membrum facultatis iuridicae skulle tage del i samme fakultets forretninger; men hans akademiske virksomhed har næppe nogen sinde lagt større beslag på hans tid. Således holdt han vistnok ingen forelæsninger bortset fra det første semester efter at han var blevet beskikket som professor, og der er ikke bevaret andre videnskabelige arbejder fra hans hånd end de ovennævnte afhandlinger og nogle fakultetsresponsa som udgaves i forening med Henrik *Stampes 1782 af Lauritz Nørregaard. Derimod gjorde S. en betydelig indsats i andre juridiske stillinger. 1754 blev han søkrigsprokurator og titulær justitssekretær ved kammerretten, 1759 justitssekretær og brevkammerarkivar (arkivar) ved rentekammeret og 1765 tillige generalauditør ved søetaten og assessor i overadmiralitetstretten samt assessor i højesteret. 1771 afskedigedes han fra sine stillinger i rentekammeret, og n.å. måtte han også afgive generalauditørembedet. Til gengæld udnævntes han til deputeret i admiralitets- og kommissariatskollegiet. Fra 1773 til sin død var han ekstraordinær assessor i højesteret. 1772 var han medlem af inkvisitionskommissionen i sagen mod J. F. *Struensee og E. *Brandt, og 1773 ordnede han sammen med justitiarius i højesteret baron Jens Juel Vind Kurantbankens overgang til en kgl. bank. – S.s betydelige bogsamling bortsolgt ved auktion 1779–81. – Virkelig justitsråd 1767. Etatsråd 1769. Virkelig etatsråd 1773. Konferensråd 1776. □Afbildet på stik af Struensees forhør af J. og M. Haas, 1772.

Medd. fra rentekammerark., 1871 XXXVIII LVIIf. – Progr. fun. univ. Hafn., 1749 (overs. i Kbh.s nye tid., 1750 209f). G. L. Baden: Den danske og norske lovkyn-digheds hist., 1809 98f. Efterl. optegn. af generalfiskal Peter Uldall, 1914 (fot. optr. 1969) = Memoirer og breve XXI 4. Luxdorps dagbøger, udg. E. Nystrøm I–II, 1915–30.

Stig Juul*

Severin, Jacob, 1691–1753, købmand, godsejer. * 27.10.1691 i Sæby, † 23.3.1753 på Dronning-lund, begr. sst. F: byfoged Søren Nielsen (ca. 1660–1730) og Birgitte Ottesdatter (165?–1737). ~ 1° 22.12.1713 i Kbh. (Frue) med Maren Nielsdatter, * ca. 1650, † 4.8.1734 i Kbh. (Frue) (~ 1°

med købmand Segud Langwagen). ~2° ca. 1735 med Birgitte (Birte) Sophie Nyegaard, * 23. 2.1704 i Resen, † 17.4.1739 på Dronninglund, d. af sognepræst Peder Nielsen N. (1666–1719, ~1° med N. N.) og Gjertrud Lisbeth Jersin (1680–1716). ~3° 1742 (bevilling af 27.4.) med Maren Dalager, * 24.12.1719 i Rødby, † 7.3.1753 på Dronninglund, d. af toldbetjent og visitør på Dragsminde ved Rødby, senere strandrider i Gåbense Jens Laursen (D.) (ca. 1670–1742) og Anna Goe (1688–1769).

Om S.s barndom vides intet, ej heller om hans skolegang. 1706 blev han formentlig privat dimmitteret fra Sæby til universitetet hvor det var hans agt at studere teologi. Skønt han ikke gennemførte studiet, bevarede han dog så mange af sine erhvervede fagkundskaber, at han senere kunne „examinere“ de missionærer der blev udsendt til Grønland, de herrnhutiske lægmænd især. Hvorledes han skiftede over til handelsvirksomhed, og med hvilke bevæggrunde, vides ikke; men 22 år gammel giftede han sig en blomstrende forretning til, og den florerede yderligere under hans hånd. 1728 fragede han to skibe til hvalfangst under Svalbard. Fra 1729 havde han selv tredje oktroj på Finmarkshandelen. Han var nu så agtet i Kbh., at han som storkøbmand fik sæde i og senere blev formand for „De 32 Mænds Raad“. Mens major Claus Enevold "Pors var guvernør i Grønland 1728–31, havde S.s varetaget hans økonomiske interesser i Danmark. Det er muligvis i dette forhold man skal finde baggrunden for, at S. blev inddraget i drøftelserne om den grønlandske handels og missions fortsættelse efter den delvise opgivelse af den statslige handel og besejling af den enlige koloniersted. I denne „kommission“ (1731–32) kom S. til at stå alene med sine forslag, og forhandlingerne var resultatløse. Regeringen gav nye retningslinjer, hvorpå to af de københavnske storkøbmænd sagde fra. Samtidig synes den tidligere teologistuderende i S. at være vågnet, for han indgav pludselig et forslag der navnlig beskæftigede sig med missionens fortsættelse og udbygning i høj grad på linje med Hans *Egedes planer, hvorved også handelen skulle underbygges. S. kan også have tænkt på, at det var opportunt i den foreliggende situation under Christian VI at understrege det religiøse formål. For egen regning havde S. sendt et skib til Grønland med Matthias *Fersleff om bord for at rekonoscere og se, hvad udbytte en enkelt handelsfærd kunne give. På grundlag heraf erklærede S. sig 1733 rede til at overtage handelen på og besejlingen af Grønland. 15.3.1734 forelå den endelige oktroj som S. underskrev fjorten dage efter. Dermed indledtes de 15 år hvor S. som „Grønlands

Patron“ drev handelen og besejlingen på Grønland i tæt samarbejde med Poul* og Niels *Egede og sine svogre Lars* og Carl *Dalager.

Konkurrencen med nederlænderne var hård og førte til sammenstød. Efter at en kongelig dansk fregat havde fejlet farvandene rene to år i træk, blev nogle af S.s skibe udstyret som defensions-skibe. Med et af disse udfoldede „søslaget ved Makelij Oud“ (Jakobshavn) sig. Derefter blev forholdene mere tålelige, men konkurrencen var stadig hård. S.s ledelse af Grønland resulterede i anlægget af kolonierne Christianshåb 1734, Jakobshavn 1741 og et slags udsted ved Claus-havn, samt Frederikshåb 1742. Trods disse udvidelser og den finansielle statsstøtte kunne S. ikke i længden fortsætte. Han led efterhånden for store tab dels ved skibsforlis, dels ved dårlige afsætningsmuligheder for de grønlandske produkter. Det lykkedes heller ikke at få noget udbytte af den hvalfangst fra land man påbegyndte. 1749 meddelte S., at han måtte give op, når oktrojen udløb året efter. – 1736 havde han købt Dronninglund og Dronninggård godser. Ved Bløden i Hals anlagde han en havn, et skibsbyggeri og et trankogeri. Han kaldte stedet „Grønlands Lykke“, og her var centralhavn for den grønlandske besejling i hans tid. Hverken på Finmarkshandelen eller Grønlandshandelen fik S. de store fortjenester, snarere tværtimod. Han købte sine vendsysselske godser ved udstedelse af panteobligationer, og hans økonomi i det hele taget blev holdt oppe ved stadige vekslere. – S. synes at have været en frodig natur, driftig og dristig i sine handelstransaktioner og samtidig besjælet af „ikke så lidt idealisme“. Som godsejer var han efter sigende human over for sine fæstere, vellidt af dem der var ansat i hans tjeneste både på godserne, i handelsforetagenderne og på skibene. Adskillige af de gode folk der bosatte sig i Grønland i hans tid kom fra S.s virksomheder. □Mal., har været tilskrevet C. G. Pilo, efter dette kopi (ministeriet for Grønland). – Mindesten 1921 (Sæby).

Vendsyssel folk og land, red. Anton Jakobsen V, 1913 85f. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. III, 1923 302f. L. Bobé: Den grønlandske handels og kolonisations hist., 1936 = Medd. om Grønland LV.2. Bendix Thostrup i Det grønlandske selsk.s årsskr. 1942 76–79. Finn Gad: Grønlands hist. II, 1969. – Papirer i Landsark., Viborg (delvis kopieret til Rigsark.) og i Rigsark.

Finn Gad

Severinsen, Peder, 1869–1939, teolog, kirkehistoriker. * 5.3.1869 i Torsø, Voldborg sg., Djursland, † 5.2.1939 i Kbh., begr. i Bringstrup. F:

snedker og orgelbygger Anders S. (1841–1920, ~2° 1911 med Mette Kirstine Marie Laursen, 1882–1946) og Karen Marie Nielsen (1834–1907). ~25.5.1900 i Kbh. (Johs.) med Ellen Victoria Carla Nielsen, * 14.10.1882 i Kbh. (Garn.), † 31.3.1964 på Sønderbro hospital, d. af inspektionsbetjent Hans Peter N. (1854–89) og Julie Freia Hein (1854–1909, ~2° 1897 med snedkermeister Christian Knud Julius Wilmann, 1858–1916).

S. blev student (Viborg) 1889; påvirket af rektor H. H. Lefolii og præsten M. A. S. Lund valgte han teologien, men hans deltagelse i det kristelige studenterarbejde og journalistisk virksomhed (bl.a. som krigskorrespondent for Kristeligt Dagblad i Thessalien 1897) forsinkede studiet, så han først 1899 blev cand.theol. 1901 blev han 2. kateket ved Holmens kirke, 1905 sognepræst i Tim-Madum, og 1913 (–38) i Bringstrup-Sigersted. S. hørte til på den kirkelige grundtvigianismes højre fløj, ville bevare folkekirken som et bestemt afgrænset trossamfund og hævde sogne­menighedernes ejendomsret til de til dem henlagte midler. 1899–1900 var S. redaktionssekretær ved Kristeligt Dagblad og Samfundet, og han var altid en flittig journalist som gav bidrag til mange blade og redigerede en række tidsskrifter (Kirketidende, 1916–19, Præsteforeningens Blad, 1920–28 og – nok mest betydningsfuldt – Menighedsraadenes Blad, 1923–39). S. var også en fortrinlig kirkehistoriker; han havde et vidstrakt kendskab til oldtiden og reformationstiden og var især fortrolig også med det utrykte kildemateriale til dansk kirkehistorie; som han i sine skrifter evnede at gøre et vanskeligt stof folkeligt tilgængeligt var han over for andre historisk arbejdende uforbeholdent imødekommende og øste gerne ud af sin viden. Han fik derigennem stor betydning, både for fagfolk og for en bred læserkreds. Metodiske problemer optog ham ikke, og hans egne arbejder præges af en vis mangel på systematik og formsans. Foruden at støtte Dansk historisk fællesforening og de lokale historiske amtsamfund udgav han selv adskillige skrifter: *Folkekirken Ejendomshistorie*, 1920, *Viborg Domkirke, med Stad og Stift i 800 Aar*, 1932, *Slagelse Sankt Mikkels Kirke og Sogn i 600 Aar*, 1933 (s.m. Chr. Axel Hansen). Allerede 1910–14 udgav han i fem bind et udvalg af Luthers skrifter; bind I er en Luther-biografi, folkeligt skrevet, men hvilende på selvstændige studier. Det samme gælder *Hvordan Reformationen indførtes i Danmark*, 1936. Særlige kundskaber og interesser besad S. i hymnologi og liturgi-historie; han anlagde omfattende samlinger til brug for en stor, aldrig fuldført salmehistorie, og skrev *Dansk Salmedigtning i Reformationstiden*,

1904, *Om Skriftemaal og Skriftemaalsskik*, 1916, *Daabens Ord* – en oldkirkelig studie over dåbsritualer og trosbekendelse – 1924, og s.å. *De rette Messeklæder*. – R. 1927. □Mal. af Rosekamp. Foto.

Th. Hauch-Fausbøll: *Studenterne 1889–1914*, 1914 181. K. [Fabricius] i *Fortid og nutid XIII*, 1939 62f. Niels Møller i *Dansk kirkeliv*, s.å. 109–13.

P. G. Lindhardt (*Bjørn Kornerup*)

Seydlitz, Johann August, 1704–51, præst. * 8.2. 1704 i Krimmitschau, Kursachsen, † 22.1.1751 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri urtegård). F: rektor Johann Casper S. og Anna Elisabeth Möller. ~1° 28.8.1735 i Wernigerode med Christina Charlotta v. Reinporten, * ca. 1710, † 4.10.1741 i Kbh. (Petri), d. af kaptajn Johann Frantz v. R. ~2° 7.8.1742 med Louise Gottliebe v. Kottwitz. S. kom 1721 til universitetet i Jena hvor han blev optaget i huset hos professor Joh. Franz Buddeus der tilrettelagde hans studier og kom til at præge hans teologiske tænkning. Buddeus var en overgangsskikkelse hos hvem ortodoksiens lærdom var knyttet til pietismens krav om, at teologen skulle have oplevet en personlig genfødsel. Hvert lærepunkt i dogmatikken mundede ud i en opbyggelig betragtning. Denne forbindelse af ret lære og personlig vækkelse tilegnede S. sig for livet. 1726 blev han huskapellan hos den russiske oberst v. Bielsky i Estland, 1729 kom han til Wernigerode som lærer for grev Chr. Ernst "Stolbergs eneste søn Heinrich Ernst og som grevens bibliotekar, 1731 blev han hofdiakon i Wernigerode. Den afgørende indflydelse grev Stolberg øvede på Christian VI som dennes kirkelige rådgiver, kom også S. til gode. På grevens anbefaling prædikede han 1734 for de kongelige herskaber på Fredensborg, 1738 blev han kaldet til stiftspræst på Vallø og prædikede ved stiftets indvielse 14.5. s.å. Kort efter udnævntes han til tysk hofprædikant og ekstraordinær professor i teologi og blev medlem af den 1739 nedsatte kommission til revision af bibeloversættelsen. Det var den statskirkelige pietisme grev Stolberg havde bevæget Christian VI til at støtte, og netop fordi denne retning krævede anerkendelse både for ret lære og vakt liv, stod S. som sin grevelige protektors og sin konges præst på vagt mod herrnhutismen, hvori den sejrriige statspietisme så alle kætterier samlet. S.s prædikener og opbyggelige skrifter (bl.a. *Evangelische Zeugnisse I–IV*, 1740) vandt megen yndest. De indeholder et vækkende kald, men tillige så meget af rationelle argumentationer at man forstår, hvorledes en afglattet pietisme med rod i ortodoksiens paragrafsystem åbnede vej for oplysningstidens

program om tro og fornuft. □Stik af O. H. de Lode efter mal. af P. Wichmann.

Dänische Bibliothec VI, 1745 732–44. D. G. Zwergius: Det siellandske clerisje, 1754 843–51. H. L. Møller: Kong Kr. VI og Kristian Ernst af Stolberg-Wernigerode, 1889 125f. L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925 56. Michael Neiiendam: Erik Pontoppidan II, 1933 95 135.

Michael Neiiendam*

Shaw, [’sjå:], **Charles Henry Cornelius**, 1845–1918, højesteretssagfører. * 30.5.1845 i Teddington ved London, † 23.5.1918 i Fredensborg, begr. i Asminderød. F: dr.med., senere konsul Henry Norton S. og Theresia Ludovica Wittrock (1817–1900). ~ 24.5.1871 på Frbg. med Agnes Helene Therese Fleron, * 12.3.1850 i Kbh. (Petri), † 25.4.1918 i Fredensborg, d. af hofskrædder Louis F. (1813–67) og Agnes Ahlmann (1811–92).

S. blev student fra Borgerdydskolen på Christianshavn, cand.jur. 1868, erhvervede dansk indfødsret 1869, var fuldmægtig hos højesteretsadvokat C. *Liebe og blev overretssagfører 1873, højesteretssagfører 1878, var landstingssekretær 1876–88. S. var en overlegen begavelse og i besiddelse af en hurtig intelligens; hans i formen elegante og af såvel stor juridisk indsigt som meget omhyggelig sagsforberedelse underbyggede foredrag havde i sjælden grad rettens øre, og han blev derfor en hyppigt benyttet sagfører. I Politikens nekrolog hedder det bl.a., at „de år, da han stod i sin fulde kraft, nåede næppe nogen anden sagfører ham i henseende til størrelsen, omfanget og antallet af de anliggender, der lagdes i hans hånd.“ S. havde en særlig evne til at knytte dygtige unge jurister til sig som medarbejdere, bl.a. senere højesteretspræsident Th. *Frølund, højesteretsdommer E. Trolle og departementscheferne A. *Barfod og Th. *Thomsen. Blandt hans betydelige sager som endnu kan have almindelig interesse kan nævnes, at han 1886 var aktor i sagen mod Viggo *Hørup, 1887 forsvarede han Morten *Pontoppidan i anledning af dennes angreb på J. B. S. *Estrup, 1891 forsvarede han Ernst *Brandes i anledning af nogle artikler i Kjøbenhavns Børstidende af Henrik *Pontoppidan, s.å. var han forsvaret for fadermorderen Adolph Philipsen, førte for Grosserersocietetet den sag som G. A. *Gedalia havde anlagt fordi der var nægtet ham adgang til Børsen, og 1897 førte han for Knud *Pontoppidan den såkaldte „Sypigesag“ (Ugeskrift for Retsvæsen, 1898). – R. 1888. DM. 1909. K². 1917. □Træsnit. Afbildet på L. Tuxens mal. Middag hos Moresco, 1906, og på tegnet studie dertil (Skagens mus.). Tegn.

af Elna Borch (Kgl. bibl.). Buste af samme, 1915. Foto.

Esbern Trolle i Berl. tid. 24.5.1918. Politiken s.d. [Guy Shaw:] Højesteretssagfører C. S. 1845–1945, 1945. Bernt Hjejle: Shawlaw, 1978.

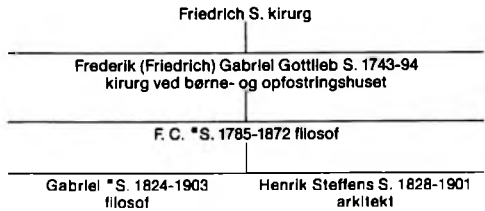
Bernt Hjejle

Sibbern

Navnet S. kendes i Rendsborg i slutningen af 1500-tallet, idet Gabriel S. (–1600) var borgmester her, men den danske slægt føres kun tilbage til Nicolaus S. (ca. 1650–1712), præst i Glückstadt. Dennes sønnesøn var kirurg i Segeberg Friedrich S. Der er ikke med sikkerhed påvist forbindelse til den norske slægt S.

H. J. Huitfeldt-Kaas: Efterretn. om familien Sibbern, Kria. 1890.

Hans H. Worsøe

Sibbern, Frederik (Friedrich) Christian, 1785–1872, filosof. * 18.7.1785 i Kbh. (Fred.ty.), † 16.12.1872 på Frbg. (Holmens), begr. i Kbh. (Holmens). F: læge Frederik (Friedrich) Gabriel Gottlieb S. (1743–94) og Charlotte Amalia Frideric Lovisa Wilcken (1753–1807). ~ 29.5.1819 i Kbh. (Frue) med Christiana Margaretha Dorothea Clara Louise Ipsen (Ibsen), * 2.7.1799 i Kbh. (Petri), † 2.9.1870 sst. (Holmens), d. af inventarieskriver ved søetaten, senere krigsråd Ludvig Frederik I. (1773–1847) og Anna Margaretha Perbøl (1780–1833). – Far til Gabriel *S.

S. voksede op på Christianshavn hvor faderen var kirurg ved Børne- og opfostringshuset. Da forældrene begge var fra Holsten var omgangs sproget i hjemmet overvejende tysk, og drengen blev tidligt fortrolig med tysk litteratur, særlig af religiøs art da moderen var „bibelstærk“ og gerne førte samtalen ind på religiøse emner. Af danske forfattere var det især Ludvig *Holberg der fangede den livlige og begavede drengs opmærksomhed, og Peder Paars blev hurtigt en af hans yndlingsbøger. I hjemmet blev der holdt dansk huslærer, og fra sit sjette år deltog S. i undervisningen der en tid lededes af den senere stiftsprovst og biskop J. *Paludan-Müller som efter faderens død drog omsorg for at drengen blev indskrevet til en friplads på Herlufsholms skole hvor han fandt optagelse 1798. På Herlufsholms

holm tilbragte han fire lykkelige år og gjorde sig almindeligt afholdt både af kammerater og lærere. I efteråret 1802 bestod S. artium, og efter at have taget anden eksamen valgte han jura til fagstudium. Ved siden af dette drev han matematiske og naturvidenskabelige studier, og et par gange forsøgte han, men uden held, at besvare prisspørgsmål inden for disse videnskaber. Det var da heller ikke her, men i filosofien han skulle høste sine akademiske laurbær. Hans interesse for filosofi er muligvis blevet vakt af Niels *Treschow der 1803 havde overtaget det ved B. *Riisbrighs afgang ledigblevne professorat og som ved sin livfulde fremtræden forstod at vække ungdommens interesse for filosofiske spørgsmål. Der er dog også en del der kunne tyde på at S. er blevet ført ind på filosofien gennem sit fagstudium. Inden for de studerendes kredse var det netop juristerne der omkring århundredskiftet ivrigt beskæftigede sig med filosofiske problemer. 1806 opnåede S. guldmedalje for besvarelsen af en prisopgave om sanddruhedspilgen, og dette var medvirkende til at han fik kommunitetet og en alumneplads på Valkendorfs kollegium. Endnu to gange vandt han medaljen ved at besvare filosofiske prisspørgsmål, 1807 om sprogets filosofiske betydning og 1810 om filosofiens principper. Kollegietiden gav S. en række indholdsrige år, delt mellem flittigt studium, omfattende manuduktionsvirksomhed, begejstret fordybelse i digtekunsten og fortroligt og muntret samliv med kammeraterne. Under belejringen 1807 var han som de fleste af alumnerne medlem af studenterkorpset Kronprinsens livkorps hvor han avancerede til underbefalingsmand. Blandt alumnerne i S.s tid var foruden nordmanden S. B. Hersleb der blev hans nære ven også St. St. *Blicher og N. F. S. *Grundtvig. Til denne stod han en tid i et fortroligt forhold, og de påtænkte sammen at udgive et tidsskrift for filosofi, poesi og historie. En subscriptionsindbydelse blev også udsendt (febr. 1810), men planen mislykkedes. Til ungdomsvennerne hørte også brødrene *Ørsted. Anders Sandøe arbejdede S. en tid sammen med som manuduktør, og Hans Christian vejledede ham i hans fysiske studier. Han blev en hyppig gæst i A. S. Ørsteds hjem hvor en heftig forelskelse i husets frue, Adam *Oehenschlägers smukke og begavede søster Sophie, førte ham ind i en fortvivlet kamp der til tider truede med at tage livsmodet fra ham. Mange år efter krisens ophør og adskillige år efter Sophie *Ørsteds død gav han i de fingerede *Efterladte Breve af Gabrielis*, 1826, offentligheden indblik i sin kærlighedssorg hvad Ørsted'erne skal have taget ham meget ilde op (jf. A. F. Kriegers dagbøger IV, 1921 13). Efter henvendte otte års studie-

tid tog S. 1810 juridisk embedseksamen, og n.å. disputerede han for den filosofiske doktorgrad med afhandlingen *De principiis philosophicis disciplinæ juris* (Om retslærens filosofiske principper). Kort efter opnåede han et rejsestipendium til studiet af filosofi. Antagelig har Treschow her gjort sin indflydelse gældende da han allerede længe havde betragtet S. som sin efterfølger.

I aug. 1811 forlod S. Kbh. Efter et besøg i Halle tilbragte han vinteren i Berlin, traf J. G. Fichte, Fr. Schleiermacher, gjorde bekendtskab med C. *Niebuhr og hørte forelæsninger af Fr. Aug. Wolf over Homer og C. S. Weiss over krystallografi. I Karlsbad opsogte han n.å. Goethe hvis digtning han var fortrolig med. I Breslau besøgte han derefter Henrik *Steffens som han nu kom til at synes meget bedre om end da han hørte hans forelæsninger i Kbh. Under opholdet her kom han den tyske frihedsbevægelse på nært hold, og for bedre at kunne følge de politiske begivenheder rejste han i begyndelsen af 1813 til Berlin hvor forholdene nødte ham til at blive længere end beregnet. Da det endelig lykkedes ham at komme videre drog han om foråret over Nürnberg til München hvor bekendtskabet med Fr. Schelling blev den store oplevelse. „Næst efter Steffens har Ingen været mig saa Meget, og med Ingen har jeg i kort Tid levet saa meget som med Schelling“. Det havde oprindeligt været S.s hensigt også at besøge Italien, og i febr. 1813 havde han ansøgt om endnu et års rejseunderstøttelse, men universitetsdirektionen agtede at tilbyde ham stillingen efter Treschow der var blevet professor ved det 1811 oprettede universitet i Kristiania, og det blev betydet ham at man ønskede at han snarest muligt vendte hjem for at overtage det filosofiske professorat. I okt. var S. atter i Kbh., og kort efter overtog han det embede som han beklædte i over et halvt århundrede, fra 1829 som professor ordinarius. 1816 blev han medlem af Videnskabernes selskab, og 1845 var han universitetets rektor. 1870 tog han sin afsked. Det var med en vis ængstelse S. begyndte sin universitetsvirksomhed. Han syntes han vidste for lidt og samtidig med at han underviste de studerende hørte han selv forelæsninger over fysik, fysiologi og zoologi. Selv læste han over logik og empirisk psykologi og var flittigt optaget af at udarbejde lærebøger i disse fag. 1819 udsendte han 1. del af *Menneskets aandelige Natur og Væsen. Et Udkast til en Psychologie* (et udtog til brug for gymnasier udkom på svensk ved L. Hammersköld, 1827), som 1828 efterfulgtes af 2. del med undertitlen *Psychologisk Pathologie*. Dette sidste skrift, vistnok S.s betydeligste, blev under titlen *Læren om de menneskelige Følelser og Lidenskaber* genoptrykt 1885 ved sønnen Ga-

briel S. i anledning af 100 året for S.s fødsel. 1843 udkom en ny, stærkt omarbejdet, sammentrængt fremstilling af psykologien, „indledet ved almindelig Biologie“ (4. udg. 1862). Af andre psykologiske arbejder af S. kan nævnes *Om Elskov eller Kjerlighed imellem Mand og Qvinde*, 1819 (3. udg. 1858), *Bidrag til Opklaring af de menneskelige Drivers Natur og Væsen* (Phil. Archiv og Repert., 1830), det psykologisk-filosofiske *Om Forholdet imellem Sjæl og Legeme. saavel i Almindelighed som i phrenologisk, pathognomonisk, physiognomonisk og ethisk Henseende i Særdeleshed*, 1849, og – set fra et praktisk psykologisk synspunkt – de ovennævnte „Efterladte Breve af Gabrielis“, 1826 (6. udg. 1927, sidste opl. 1968) og fortsættelsen *Ud af Gabrielis's Breve til og fra Hjemmet*, 1850 (sidste opl. 1968). Til brug for de studerende udgav han 1822 *Logikens Elementer* (trykt som manus., ny udg. 1827) der afløstes af *Logik som Tænkelse fra en intelligent Iagttagelses Standpunct og i analytisk-genetisk Fremstilling*, 1835 og senere *Tænkelse eller Logik. I Udtoget til Brug ved Forelæsninger*, 1849 (3. udg. 1866).

1815 havde S. forelæst over poetikkens filosofiske elementer, og 1819 offentliggjorde han i „Iris“ en afhandling *Om Poesiens Indflydelse paa Dannelsen og paa Sindets Oplivelse. Fragmenter af en Poetik*. En samlet fremstilling af hans æstetiske opfattelse, *Om Poesie og Kunst i Almindelighed I–III* udkom i årene 1834–69. – Foruden de nævnte lærebøger i logik publicerede S. talrige filosofiske skrifter og afhandlinger, til dels i det af ham 1829–30 udgivne *Philosophiskt Archiv og Repertorium I–IV*, således bl.a. *Om Erkjendelse og Granskning. Til Indledning i det academiske Studium*, 1822, *Ueber das Verhältniss des christlichen Glaubens zum philosophischen Erkennen* (Theol. Zeitschr., hrsg. von Schleiermacher etc. III, s.å.), *De præexistentia, genesi et immortalitate animæ* (Univ. progr. nov. 1823). *Over Professor Howitz' Afhandling: Om Afsindighed og Tilregnelse* (Jurid. Tidsskr. IX, n.å.), *Om den menneskelige Sjæls Subsistens i Liv og Død* (Phil. Arch., 1829), *Bidrag til Bestemmelsen af Philosophiens Forhold til Theologien* (sst., s.å.), *Om den intellectuelle Anskuelse* (sst., 1829–30), *Bidrag til Besvarelsen af det Spørgsmaal: Hvad er Dogmatik* (sst., 1830), *Hvad det har at betyde, at komme til Universitetet*, 1836, *Bemærkninger og Undersøgelser, formentlig betræffende Hegels Philosophie, betragtet i Forhold til vor Tids*, 1838 (opr. i *Maanedsskr. f. Lit.* XIX, s.å.), *Om Philosophiens Begreb, Natur og Væsen. En Fremstilling af Philosophiens Propædeutik*, 1843, *Speculativ Kosmologie med Grundlag til en speculativ Theologie*, 1846, *Om den christelige*

Yttringsfrihed i kirkelig Henseende (Univ. progr. sept. s.å.), *Bidrag til at oplyse nogle ontologiske Udtryk i Aristoteles' Metaphysik* (Univ. progr. okt. 1848). Et efterladt skrift, *Moralphilosophie som Retsindigheds- og Tilbørligheds-lære*, blev udgivet af sønnen Gabriel S. 1878. Af andre arbejder kan nævnes *Patriotiske Intelligentsblade* (1.-2. hft. 1835–36), *Dikaiosyne eller Bidrag til Politik og politisk Jurisprudens for Danske* (1. hft., 1843), *Nogle Betragtninger over Stat og Kirke* (Univ. progr. okt. 1849), de samfunds- og religionsfilosofiske refleksioner: *Meddelelser af Indholdet af et Skrift fra Aaret 2135 I–II* (uafsluttet), 1858–62, *Samfundsbetragtninger* 1.-2. hft., 1865–70) og *Mindeskrifter* over H. B. Melchior, 1834, A. W. Brorson, 1836 og C. J. Heise (i Platons Philebos, oversat af Heise, 1859); endvidere redigerede han de to hæfter *Udvalgte Psalmer* som Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug udgav 1835 og 1837. Hertil kom talrige bladartikler. En samling *Breve til og fra F. C. S. I–II* udgaves 1866 af C. L. N. Mynster.

Som skribent viser S. særlig i skrifterne fra de yngre år en umiskendelig evne til at forme sine tanker i et friskt og levende sprog mens hans senere arbejder ikke sjældent er præget af en tørhed og vidtløftighed der virker trættende. I årenes løb dannede han, med større eller mindre held, en række nye danske udtryk til afløsning af fremmedordene. – S.s filosofiske forfatterskab indtil 1840erne hviler på den antagelse at ortodoks kristendom indeholder den absolutte sandhed, og at filosofien er i stand til at gøre dette indlysende. Da den filosofiske grundstræben er rettet mod en enhedsopfattelse hvorefter alt det endelige føres tilbage til „det Alconstitutive, det Uendeliges og Eviges Rige“ har filosofien retning mod det centrale i tilværelsen, nemlig guddommen, og må følgelig søge „et sidste Grundlag i en speculativ Theologie“ og blive „en Eenhed af speculativ Theologie og speculativ Kosmologie“. S. fandt da også at det var en væsentlig mangel ved den hegeliske filosofi at den ikke havde plads for den kristelige Treenheds-lære, ja at systemet slet ikke havde nogen teologi. H. L. Martensen der er påvirket af S. og bl.a. har optaget hans „filosofiske Kristologi“ betragtede da også S.s „Kristendomsfilosofi“ som han havde hørt „med største Interesse“, som „i Grunden en speculativ Theologie“. Også i nyeste tid har man fra teologisk side betegnet S. som teolog. – Som det fremgår af følgende udtalelse har S. en tid følt sig foruroliget ved spørgsmålet om den filosofiske stræbens berettigelse indtil han fandt hvile i tanken om at også denne stræben hører med i verdensindretningen. „Jeg (kan) umuligen antage, at hele den filosofiske

Drivt skulde hvile paa et Grundbedrag, og . . . jeg (maa) derfor troe paa, at der i Guds Huus-holdning ogsaa er gjort Regning paa den. Her søger jeg da som Troende at retfærdiggjøre min hele filosofiske Stræben . . . Jeg beroliger mig da forsaaavidt med Hensyn til den filosofiske Stræbens Realitet paa en Maade, lig den, paa hvilken Cartesius beroligede sig med Hensyn til Sandsningens reale Gyldighed og Sandseverdens Realitet". Hans eget system der viser påvirkning bl.a. fra Schelling, Steffens, Leibniz, Malebranche, Spinoza og Platon er en ejendommeligt blanding af spekulative og empiriske betragtninger. Gående ud fra den kendsgerning at der i den indre og ydre verden gives tilfælde af fornuftsammenhæng slutter han at tilværelsen skyldes en „alintelligent“, ideel-reel magt, en personlig guddom der leder og styrer alt, og som ved en „harmonia præstabilita“ gør det muligt for mennesket at erkende tingene. Fra den empiriske forskning optager han tanken om tilværelsens udviklingshistoriske karakter og mener at udviklingen der foregår ud fra forskellige udgangspunkter („sporadisk“) og endnu kun er i sine første stadier, sigter mod en altomfattende harmoni. Han accepterer Kant-Laplaces urtåge-teori og antager at det første menneskes forældre var et dyrepar, og at „den allerførste Plantelevnen, det vil sige, den aller første individuelt-organiske Virken paa Jorden maa . . . være gaaet frem af en kemisk Proces“. Ved disse sidste fra ortodoks kirkelære stærkt afvigende anskuelse markeredes den ændring der var foregået i S.s holdning over for kirkelig kristendom, og som fik direkte udtryk i et par universitetsprogrammer fra 1840erne og i „Meddelelser af Indholdet af et Skrift fra Aaret 2135“. Han følte sig frastødt af kirkens snæversyn og dømmesyg, og dette i forbindelse med selvstændige studier og personlige erfaringer førte ham over i et friere religiøst livssyn, hvor der også var plads for den andagtsfulde naturbetragtning der var et væsentligt element i hans Gudsdyrkelse.

S.s reaktion over for det kirkelige system må ses som udtryk for noget centralt i hans personlighed både som filosof og som psykolog. Trods det rationalistiske element hans tænkning indeholdt krævede han enhver forklaring af empiriske fænomener ført tilbage til et erfaringsgrundlag. Et sådant grundlag savnede han når man fra filosofisk side uden at tage hensyn til tilværelsens uendelighed og uafsluttede karakter havde dristighed nok til at opstille et tilværelsessystem. Og den samme manglende hensyntagen til erfaringen mødte ham når man fra kirkens side fordrede en ganske bestemt sjælelig indstilling af alle. Som den livets elsker han var, og ud fra sin

dybe sympati med alt menneskeligt krævede han respekt for de individuelle livsytringer og betragtede enhver bestræbelse der gik ud på at kue og hæmme det sjælelige til gunst for et eller andet dogme, det være sig kirkeligt eller filosofisk, som en krænkelse af livet og som et forsøg på at gøre livet fattigere.

Det er da også i hans virksomhed som psykolog, teoretisk som praktisk at man først og fremmest må søge hans betydning. Hans teoretiske arbejder frembyder vel for nutidslæsere iøjnefaldende svagheder, især af principiel natur, da de psykologiske beskrivelser udbygges med metafysisk-religiøs-etiske betragtninger; men alle mangler til trods indeholder hans skrifter synspunkter og beskrivelser der fortsat har værdi, og som bl.a. er at søge i den helhedsopfattelse han anlægger på sjælelivet, og i hans fremstilling af følelseslivet hvor han først af alle har gjort opmærksom på de såkaldte blandede følelser. Det var i første række gemytsiden der interesserede ham. Af personlig erfaring vidste han hvilken betydning følelses- og viljeslivet har for karakterdannelsen, og med den for ham karakteristiske psykologisk-etiske indstilling omfattede han stedse studiet af de herhenhørende sjælelige processer med en ganske særlig interesse. Livet igennem så han i psykologien ikke blot en videnskabelig disciplin, men tillige en praktisk hjælp til forståelse af sig selv og andre. Det var i det hele hans opfattelse at vi „overhovedet ikke (maae) glemme at tage Videnskaben med ind i Livet“. Ved sin sans for det individuelle og sin varme interesse for andres ve og vel fik S. ikke ringe betydning særlig for de unge af hvilke adskillige ved at samtale med ham hentede nyt mod til at leve livet. Af natur, og vel også af forsæt, så han helst de lyse sider af tilværelsen, og den optimisme han selv var besjælet af søgte han at bibringe andre. Som den livskunstner han var kunne han finde sjælelige værdier selv i det tilsyneladende mest ringe og uanselige, og det var hans tro at enhver der blot gjorde sig umage med „at vorde stille“ ville kunne høre „Livets Musik“. En del af denne „Musik“ klinger i hans „Gabrielis“- bøger der lige ned til vor tid har tjent en mængde mennesker til opbyggelse. – Inden for etikken er S.s bidrag kun af ringe omfang. Ganske vist indeholder hans skrifter en del moralske betragtninger og overvejelser; men nogen samlet behandling har han ikke givet. Det efterladte skrift „Moralphilosophie“ er nærmest et udkast. I sin utopi Meddelelser af Indholdet af et Skrift fra Aaret 2135 har han gjort sig til talsmand for en række radikale samfundsbetragtninger i kommunistisk retning. – Etatsråd 1845. Konferensråd 1856. – R. 1836. DM. 1840. K. 1862. □Mal.

formentlig af Jacob Munch (Fr.borg). Tegn. af C. Købke, 1833 (kobberstiksaml.), litograferet af P. Gemzøe, 1834, angivelig efter et mal.; efter dette litografi samt træsnit af H. P. Hansen, 1886. Tegn. af S. Schack (Fr.borg) forarbejde til mal. 1843 af salvingen 1840 (St.mus.) og nøgle dertil (Kgl. bibl.). Flere silhouetter klippede af N. Chr. Fausing (Kgl.bibl.) og andre (sst., Fr.borg). Litografi fra 1840'erne, efter dette træsnit 1854. Relief af C. Christensen, 1845 (Fr.borg). Mal. af Johs. Jensen, 1847 (Studentereforen., Kbh.). Silhouet i træsnit 1853. Mal. af Johs. Jensen, 1860 (Jægerspris), efter dette litografi 1861 samt gruppebillede fra Neu Ruppin. Tegn. af C. Weidemann ca. 1860 (Kgl.bibl.), af Carl Thomsen, 1862 (sst.) og 1865 (Fr.borg). Afbildet på humoristisk litografi af C. Weidemann, 1863. Mal. af J. Roed, 1868 (Århus kunstmus.). Tegn. af J. L. Lund (?) (Fr.borg). Tegnet under forelæsning (Kgl.bibl.). Relief af Johs. Conradsen. Afbildet på E. Henningsens mal., 1896, af naturforsker mødet 1847 (Kbh.s univ.; Fr.borg). Foto. – Mindestøtte (præstegårdshaven, Birkerød).

Kilder. Breve til og fra F. C. S., udg. C. L. N. Mynster I-II, 1866.

Lit. A. S. Ørsted: Af mit livs og min tids hist. III, 1855 323f. [S. Heegaard] i Ill. tid. 25.10.1863. Samme i Nær og fjern 29.12.1872. [F. L. B.] Zeuthen: Et par år af mit liv, 1869 41–45 58. Ludv. Schröder i Nord. månedsskr. for folkelig og kristelig oplysning, 1877 II 369–83. Samme i Højskolebl. X, 1885 99–105. Stig Bredstrup sst. LX, 1935 739–42. Otto Borchsenius: Fra fyrrerne I, 1878 309–71; II, 1880 fl.st. H. Martensen: Af mit levnet I, 1882 61–64; II, 1883 4; III, s.å. 167. Fr. Hammerich: Et levnetsløb I, 1882 144f 204 208 230 235 249. Hans Dahl: F. C. S. og modersmålet, 1884. Harald Høffding i Tilskueren, 1885 747–73 840–59 (også i forf.s Mindre arbejder, 1899 61–112). Samme: Danske filosoffer, 1909 97–117. Samme: Erindr., 1928 39f 59 61 95 108 242 305. Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser i et langt liv I, 1890 63–67; II, s.å. 234. F. L. Liebenberg: Nogle optegn. om mit levned, 1894 126. C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets årh. II, 1904 156–206. Marie Rørdam: Tilbageblik på et langt liv, 1911 78–81. Edv. Lehmann i Kristendomen och vår tid IX, Lund 1914 4–15 39–50. H. J. Helms: Valkendorfs kollegiums hist., 1917. Anathon Aall: Filosofien i Norden, Kria. 1919. Paul V. Rubow: Dansk litterær kritik i det 19. årh., 1921 (fot. opr. 1970). Samme: Georg Brandes' brillier, 1932. Samme: Små kritiske breve, 1936 64–71. Troels-Lund: Et liv, 1924. Skat Arildsen: Biskop H. L. Martensen I, 1932. Troels G. Jørgensen: A. S. Ørsted, 1933. J. Himmelstrup: S., 1934. Niels Munk Plum: Schleiermacher i Danm., 1934 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. sept. 1934 45–55. Kn. Jensenius i Vor ungdom LVII, 1935 98–102. Ib Ostenfeld i Dansk udsyn XV, s.å. 428–42 (opr. i forf.s Det bundne menneske, 1941 13–29). K. Sandelin i Finsk t. CXVIII, 2, Helsingfors s.å. 57–64. Hal Koch: Lidt af hvert, 1940 135. K. F. Plesner: Gode klerke, 1944 79–94. Paul Kallmoes: F. C. S., 1946. Poul Lübcke i Danish yearbook of philosophy XIII, 1976 84–104. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj V, 1980; X, s.å.

Papirer i Kgl. bibl.

S. V. Rasmussen*

Sibbern, Ludvig Frederik Gabriel, 1824–1903, filosof. * 28.5.1824 i Kbh. (Frue), † 2.5.1903 sst., begr. sst. (Holmens). F: professor F. C. *S. (1785–1872) og Christiana M. D. C. L. Ipsen (1799–1870). Ugift.

S. tog studentereksamen 1842 fra Borgerdydskolen i Kbh. Efter først at have fulgt forelæsninger i både teologi og filosofi koncentrerede han sig fra 1848 helt om filosofien. 1849–50 deltog han som menig i den slesvig-holstenske krig. 1852 bestod han magisterkonferens i filosofi og lod året efter specialet udkomme som bog i håb om derved at fremme muligheden for en akademisk karriere. Som søn af en af filosofiprofessorerne var han i 1850'erne også regnet blandt de mulige kandidater til et professorat, men det filosofiske fakultet afviste to gange afhandlinger som han havde indsendt til forsvar for doktorgraden – en skæbne som ikke var uden forbindelse med det almindelige modsætningsforhold mellem de to filosofiprofessorer, den magtfulde R. *Nielsen og S.s far. Håbet måtte opgives og S. fik ikke uden grund et skær af martyr over sig.

1864 indledte han på G. *Brandes' foranledning et samarbejde med denne der resulterede i den berømte strid om tro og viden. Filosofisk havde S. på én gang præsteret at holde sig fri af påvirkningen fra både S. *Kierkegaard og den i tiden herskende filosofisk spekulative metode og metafysik. Længe før H. *Brøchner fremkom med sit indlæg i debatten, havde han med udgangspunkt i sin egen ikke-religiøse, humane, monistiske livsopfattelse hvor hensynet til både individet (personen) og de objektive kendsgerninger (sandheden) betones, formuleret et angreb på R. Nielsens dualisme, forsøget på at forsoner tro og viden. S. forkynder rationel dennesidighed; man skal realisere det fornuftige og ikke støtte sig til autoriteter: „*Menneskene* ere den jordiske Tilværelses nærmeste Formaal . . . Livet selv er Livets Rettesnor“. Angrebet formulerede S. i omfattende optegnelser om S. *Heegaards Indledning til den rationelle Ethik, og om R. Nielsens Grundideernes Logik og dualistiske Filosofi. Brandes anvendte disse arbejder som forlæg for sine stilistisk elegantere anmeldelser af de nævnte værker og i sin debutbog Dualismen i vor nyeste Philosophie, ligesom S. formentlig står bag de fleste af de filosofiske artikler, Brandes offentliggjorde under mærket „Gg“ – „g“ er S. 1866–67 tildeltes han et kommunitetslegat til et studieophold i Tyskland, Frankrig og Italien. Under Pariseropholdet var han i tre måneder næsten dagligt sammen med Brandes, som han gjorde opmærksom på H. Taine. Han var dog selv mere interesseret i P. Janet, ligesom han gjorde studier i A. L. C. D. de Tracy, P. J. G. Ca-

banis og G. Garnier. Efter hjemkomsten forelæste han med ministeriets tilladelse et par år over bl.a. fransk filosofi. Venskabet med Brandes varede til 1872 hvor deres veje skiltes. Brandes havde med sin radikale religionskritik overhalet S. venstre om. Efter i en årrække at have virket som filosofisk manuduktør erkendte S. samme år, at han ingen muligheder havde ved universitetet, hvorfor han søgte og fik en stilling som distriktsforstander under Kbh.s fattigvæsen som han bestred indtil 1893.

S.s publicerede værker falder i tre grupper. For det første de egentlig filosofiske arbejder: konfessionsopgaven *Den stoiske og epicuræiske Moral*, 1853, de to afviste disputater (den første udsendt i to små bind) *Om Humanitet og Alsind*, 1857 og *Om Humanisme*, 1858, og *Om Forholdet mellem det saakaldte ydre og indre Naturformaal*, 1863, et arbejde efter Pariseropholdet *Bevægelsens Betydning for det aandelige Liv*, 1871, samt mindre arbejder fra de senere år der alle berører livsanskuelse og -førelse, *Et Par Ord om Filosofiens Begreb og dens Kaar* (Vor Ungdom, 1896), *Den religiøse Absolutisme*, 1900 og det posthume *Om Eden* (Tidsskr. for Retsvidenskab XVII, 1904). For det andet pseudonyme skrifter der satiriserer over den spekulative filosofis sproglige hokus-pokus: *Dialektisk Spøg af Harmonikos*, 1860, *Et Træk af Abracadabradyrkelsen og Dobbeltgængeriet i Danmark*, 1866 samt sammen med C. L. A. Meinig og H. Trier *Fremtidens Tro*, 1869 og *Anhang I til „Fremtidens Tro“*, 1870 (de to sidste bøger er uden titelblad, den sidste end- og ufuldendt). Endelig for det tredje udgivelser af faderens skrifter: det efterladte skrift *Moralphilosophie*, 1878, jubilæumsudgaven af *Læren om de menneskelige Følelser og Lidenskaber*, 1885 samt en meddelelse af faderen vedrørende dennes rejse med N. F. S. "Grundtvig til Udby 1810 (Pers.hist. Ti. 4.r.III, 1900). – I åndshistorien har S. betydning som filosofisk bagmand for Brandes i perioden 1864–70, idet han bærer frisindets fakkell videre fra F. "Dreier til Brandes. Som filosofisk forfatter er han, på trods af analytiske og empiriske ansatser og forsøg på selvstændighed, uden betydning. Af sine samtidige prises han for sin sandhedssøgende og renfærdige personlighed. Skønt han tilsyneladende bar sin skæbne med sindsro, har den nok haft sine omkostninger – i et brev fra broderen hedder det, at han „altid er, og har været en Regnværspaamand, og en Ulykkesprophet“. □Foto.

Kilder. Georg og Edv. Brandes: Brevveksl. med nord. forf., udg. Morten Borup I, 1939 261–67; III, 1940 425–42.

Lit. C. Rosenberg i Dansk månedsskr. VII, 1858 318–39. Oscar Hansen i III. tid. 27.5.1894. Harald Høffding

ss. 10.5.1903. Morten Pontoppidan i Frit vidnesbyrd VIII, 1900 53–61 (anm. af S.: Den religiøse absolutisme). Georg Brandes: Saml. skr. XIII, 1903 514–17. Samme: Levned I, 1905 169f 177 186f 190 201. Samme i Nationaltid. 26.4.1915. Samme: Breve til forældrene, udg. Morten Borup I, 1978. Paul V. Rubow: Litterære studier, 1928 (nyt opl. 1949) 45f. Samme: Georg Brandes' briller, 1932 124 243 266. P. G. Lindhardt i Den danske kirkes hist. VII, 1958 174. S. V. Rasmussen: Den unge Brøchner, 1966 112. Søren Holm: Filosofien i Norden før 1900, 1967 75f.

Papirer i Kgl. bibl. og Lunds univ.bibl.

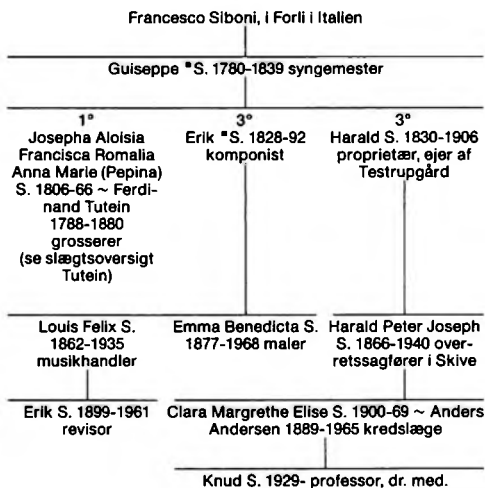
Sven Erik Nordenbo

Siboni

Slægten kom til Danmark med syngemester Giuseppe "S. (1780–1839) der var søn af Francesco S. i Forli, Italien.

Knud S. (* 1929) er ~socialrådgiver Mona Kemp (* 1929), d. af arvebiolog Tage *Kemp.

Hans H. Worsøe

Siboni, Erik Anthon (ved dåben Ericus Antonius) Valdemar, 1828–92, komponist. * 26.8.1828 i Kbh. (kat.), † 11.2.1892 på Frbg., begr. i Sorø. F: syngemester Giuseppe "S. (1780–1839) og Charlotta J. M. Erichsen (1791–1868). ~ 1° 28.7.1857 i Kbh. (Garn.) med Louise Elisabeth Gemina Fugl, * 3.1.1832 på St. Thomas, † 16.8.1864 i Tårnbæk, d. af auditør, senere etatsråd, direktør for Privatbanken Ulrich Nicolai F. (1807–67) og Caroline Henriette Augusta Moe (1810–71). ~ 2° 1.9.1866 i Gentofte med pianist Josephine Johanna Friderica Braun, adopt. Crull, * 30.1.1839 i Rostock, † 13.6.1894 i Sorø, d. af hofråd dr. Ge-

org Christian Friedrich C. (ca. 1786–1849) og Catharina Hubertina Braun (kaldet Klinger, ~1° med Lindner; ægteskabet opløst).

S. kom tidligt i berøring med musikken, og efter at han 1844 havde forladt Metropolitanskolen bestemtes det at han skulle være musiker. J. P. E. Hartmann underviste ham i teori og B. Courländer i klaverspil. 1847 blev han elev på konservatoriet i Leipzig hvor han søgte videre uddannelse i teori hos Moritz Hauptmann og i klaver hos Ignaz Moscheles, men 1848 afbrød han studierne og deltog som frivillig i treårskrigen. Derefter fortsatte han sine studier et par år i Wien hvor han bl.a. studerede kontrapunkt hos Simon Sechter. Hjemrejsen gik over Paris hvor han stiftede bekendtskab med adskillige af den tids kendteste musikere, bl.a. G. Rossini. Han levede så en del år i Kbh. hvor han snart vandt sig et agtet navn både som komponist og lærer. Mellem sine elever havde han bl.a. prinsesserne Alexandra og Dagmar, senere Englands dronning og Ruslands kejserinde. Da P. Heise tog sin afsked fra organist- og sanglærerembedet ved Sorø akademi, blev han efterfulgt af S. (konst. 1865, udnævnt 1866) der fungerede til 1883, hvorefter han af helbredshensyn måtte trække sig tilbage. Sine sidste år levede han i Kbh. som privatmand, yndet for sin personlige elskværdighed. Af og til vikarierede han for J. P. E. Hartmann ved orglet i Frue kirke. – S. udmærker sig som komponist ved større dygtighed end egentlig originalitet og dybde. Hans glatte, ganske problemløse sats vidner ikke om danske forbilleder, men er med sin formelegance typisk for tidens internationale stil. Navnlig i årene omkring 1860 var S. ret produktiv som komponist. Musikforeningen har opført korværket *Wellenspiel*, 1857 (skrevet 1855), *Klaverkvartet Op. 10 i B-dur*, 1862, *Klaverkoncert i d-mol* med Josephine Crull, hans senere hustru, som solist (1864) og ouverturen *Othello*, 1881. Hans opera *Carl den Andens Flugt* med tekst af Th. Overskou opnåede 1861 seks opførelser på Det kgl. teater. Et i Frankrig prisbelønnet *Stabat mater* kom 1873 frem i Cæciliaforeningen. Kun en ringe del af hans produktion er trykt, foruden klaverkvartetten væsentligst klaverstykker og sange. Ud over den nævnte opera og de trykte værker har vi offentlig ejet kun *Stormen paa København* for soli, kor og orkester. □Elfenbensrelief af S. som et-årig. Foto.

F. v. Holstein i Soranerbl. III, 1918 58. H. G. Olrik sst. XIV, 1929 67–69. Samme: Oversigt over lærerstanden ved Sorø akademi 1822–1922 = Årsskr. for Sorø akademis skole 1921–22 87f. – Papirer i Kgl. bibl. S. A. E. Hagens saml. sst. (registr. v. Nanna Schiødt m.fl., 1981).

Sven Lunn*

Siboni, Giuseppe (Joseph) Vincenzo Antonio, 1780–1839, sanger, sangpædagog, syngemester. *27.1.1780 i Forlì, Norditalien, †28.3.1839 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: Francesco S. (ca. 1735–1805) og Domenica Maria Grandi (*1743). ~1° 28.5.1804 i Prag med Aloisia Veith (Fayth), †1808 i London. ~2° 4.7.1811 i Stephansk. i Wien med Ludovika Schober, *1791 i Torup i Skåne, †23.11.1812 i Wien, d. af godsinspektør Franz S. (ca. 1760–1802) og Catharina Derffel (†1833). ~3° 8.10.1827 i Kbh. (kat.) med Charlotte Johanne (Hanne) Marie Erichsen, *29.1.1791 i Kbh. (Ty. ref.), †26.6.1868 i Sorø, d. af grosserer Peter E. (1754–1804) og Anna Agathe (Nancy) Appleby (ca. 1767–1838). – Far til Erik *S.

Efter musikalsk og sanglig uddannelse i Forlì debuterede S. som operasanger 1797, formodentlig i Firenze, og efter deltagelse i kampene mod Napoleon sang han på flere mindre scener i Italien. 1800–05 var han engageret i Prag, fra dec. 1805 til sommeren 1806 ved La Scala i Milano; fra dec. 1806 ved den italienske opera i London, hvor mad. Catalani var primadonna. Fra dec. 1809 til april 1810 atter på La Scala og fra maj 1810 ved hofoperaen i Wien hvor han bl.a. sang Licinius i Spontinis *Vestalinden*, en af hans glansroller, til hvilke også hørte titelrollen i Mozarts *Titus* og Jason i Cherubinis *Medea*. I Wien blev S. – trods forbud – frimurer; logen blev opdaget, og de fleste af medlemmerne fik ret strenge straffe – kun S. slap med en advarsel. Kort efter omkom hans unge hustru idet hun forsøgte at rense et pistolløb hvori der sad nogle krudtrestre; skønt politiet fastslog S.s uskyld var han dog i nogen tid genstand for mistanke om medvirken til hendes død. S. sluttede venskab med de fire musikalske søstre Fröhlich af hvilke den yngste, Josephine (Pepi) senere i Kbh. blev hans sangelev. I sommeren 1814 forlod S. i utilfredshed med operaens ledelse Wien og var hele året 1815 ansat ved operaen i Napoli hvor G. Rossini var kunstnerisk leder (myten om at prins Christian Frederik (den senere Christian VIII) her skulle have hørt S. og opfordret ham til at komme til Kbh. er forkert; prinsen opholdt sig hele dette år i Danmark – og kan heller ikke noget andet sted have mødt S. før denne kom til Danmark). 1816 blev S. ansat som musiklærer ved ærkehertuginde Marie Louises hof i Parma, men beklædte kun denne stilling i nogle måneder. Efter et gæstespil i Bologna fra dec. 1816 til 1.5.1817 forlod S. Italien. Han havde tilsluttet sig den hemmelige Carbonaro-bevægelse som arbejdede på Italiens befrielse fra besættelsesmagterne, og hans navn var blevet røbet af en fængslet kammerat; kun ved hurtig bortrejse undgik S. at

blive dømt for højforræderi og udstå den lange fæstningsstraf som hans medskyldige blev idømt. S. var året før blevet opfordret af kejserinden af Rusland til at organisere en italiensk opera i St. Petersborg, og i foråret 1818 begav han sig af sted. Hvad end grunden kan have været (måske er dommen over ham kommet til russernes kundskab) så blev der intet af projektet, og i efteråret drog S. videre til Sverige hvor han gav to præsentationsaftener i Stockholm og en i Göteborg før han midt i dec. 1818 ankom til Kbh. Her fik han meget hurtigt kontakt med indflydelsesrige kredse, og efter at have optrådt to gange ved hoffet gav han 13.1.1819 sin præsentationsaften på Det kgl. teater; to dage efter havde han en 11-årig kontrakt som direktør for teatrets syngeskole, dansk indfødsret og titel af kammersanger. – Udrustet med et dansk pas vovede S. sig til Italien hvor han hentede sin datter Giuseppina (Peppina), og 1.8. begyndte han sit virke i Kbh. (Peppina, 1806–66, sang også godt men var især en begavet pianist og optrådte med held i begge egenskaber i Kbh. Hun ægtede 1824 grosserer Ferdinand Tutein, 1788–1880; de fik seks børn, af hvem der lever flere descendenter). I Kbh. befæstede S. hurtigt sin stilling ved teatret, hvor han – med hoffet i ryggen – snart fik afgørende indflydelse på alt hvad der hed syngespil og opera. Han hævdede med fasthed sin position over for teatrets gamle kapelmester Claus "Schall, og deres kontroverser var en stærkt medvirkende årsag til at denne 1833 tog sin afsked. Med sin charme, dannelse og faglige dygtighed blev S. snart en yndet gæst i de fornemme kredse i Kbh. – men den i musikalsk henseende toneangivende – wienerklassisk orienterede – kreds omkring C. E. F. *Weyse nærede ingen sympati for den nye italienske musik som S. indførte på teatret, og især ikke for Rossini hvis værker han så det som en opgave at bringe frem i Kbh. hvor de var ukendte; selv om et stort publikum modtog de nye værker med begejstring var modstanden dog så stærk at kun *Barberen i Sevilla* i længden kunne hævde sin plads på repertoireet. – 1827 åbnede S. et konservatorium (og udnævntes til titulær professor); det fik til huse i Hofteatret, og der undervistes foruden i sang også i klaver, musikteori m.m. (bl.a. af den unge J. P. E. *Hartmann). S.s pædagogiske virksomhed skaffede teatret adskillige gode sangkræfter i hans tid – skønt det må erkendes at der i denne periode kun forekom ret få virkelige talenter; til disse må regnes de senere kammersangere Chr. Hansen og P. *Schram, hvis lange og strålende karrierer han dog kun nåede at opleve en lille del af; også sopranen Catharine Rysslaender (Catharine *Simonsen) hørte til hans betydelige elever.

Herudover søgtes han privat af flere udlændinge som fx svenskeren Isak Berg, der senere fik en lignende stilling i Stockholm som S.s i Kbh. I S.s sidste år svækkedes hans helbred, og hans energi aftog mærkbart; efter et sidste besøg i fodebyen Forli vendte han i efteråret 1838 tilbage til Kbh. som en svag og ældet mand, og i marts 1839 gjorde en hjerneblødning ende på hans liv. – Under S.s sangerkarriere blev hans oprindelig meget smukke stemme hurtigt slidt, men han roses overalt for sin musikalitet og sit betagende spil; det var derfor naturligt at han i sin kontrakt i Kbh. også forpligtedes til at give eleverne dramatisk undervisning – så meget mere som der dengang ikke fandtes nogen reglementeret uddannelse af skuespillere i Kbh. Ved siden af sangen var S. en hæderlig pianist og dirigent og en ferm – omend lidet original – komponist. Af væsen var han temperamentsfuld, heftig, ja hidsig, men havde dog udpræget humoristisk sans – men mærkværdigvis samtidig en til forfængelighed grænsende stolthed og selvbevidsthed, lagde stor vægt på formalia såsom titler etc. Sine elever fulgte han med varm interesse og stor personlig omsorg, interesserede sig i det hele taget levende for sine medmennesker, hvorom hans rørende modtagelse af den purunge H. C. *Andersen er et talende vidnesbyrd. – R. 1828. □Stik af D. Weiss, 1813 efter tegn. i rolle af Ludovica S., 1812. Mal. af D. Monies, 1838 (Fr.borg). Afbildet på familiemal. af Emil Bærentsen, 1827. To raderinger.

Det kgl. da. musikkonservatoriums årsskr. 1961, 1962 21–51 (selvbiogr. notater 1780–1818). – Adam Oeh-lenschläger: Erindr. IV, 1851 36–38. H. C. Andersen: Mit livs eventyr, 1855 (ny udg. ved H. Topsøe-Jensen I, 1975). Th. Overskou: Den danske skueplads IV–V, 1862–64. N. C. L. Abrahams: Medd. af mit liv, 1876 130–36. Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundred-årsdag I, ved V. C. Ravn, 1886. Johanne Luise Heiberg: Et liv I, 1891 (5. udg. 1973) 84f. Aug. Bournonville: Efterl. skr., 1891 65–68. E. del Cerro: Cospirazioni romane, Rom 1899. C. Thrane: Fra hofviolonernes tid, 1908. O. Fabretti i Rassegna storica del Risorgimento II, Città di Castello 1915 177–262. C. E. F. Weyse: Breve, udg. Sv. Lunn og E. Reitzel-Nielsen I–II, 1964. Jens Peter Keld i Dansk årbog for musikforsk. XI 1980, 1981 57–78. – Papirer i Kgl. bibl.

Gerhard Scheperlern

Sick, Ingeborg Maria, 1858–1951, forfatter. * 17. 9.1858 i Kbh. (Garn.), † 14.11.1951 i Hørsholm, begr. Asminderød kgd. F: kammerjunker, kancellist i udenrigsministeriet, senere legationssekretær Carl Emil S. (1825–64) og Conradine Franciska Marcher (1827–87). Ugift. Flere af S.s samtidige (bl.a. Astrid *Ehrencron-Kidde i selvbiografien Hvem kalder, 1960) fremhævede hendes aristokratiske og forfinede væ-

sen. Om det var for at gøre afbigt for sin materiel og kulturelt privilegerede opvækst, så brugte hun det meste af sit voksne liv på filantropisk virksomhed. Hun var sygeplejerske i københavnske slumkvarterer, deltog i tilsvarende arbejde i London og Paris og var derefter i en årække ansat ved fattigforsorgen i Kbh.

Den fremmedfølelse som S. beskriver i erindringsromanen *Fremmed Fugl*, 1932, vidner dog om at hendes liv ingenlunde var problemløst. I romanen som forholder sig frit til virkeligheden tilskriver hun jeg-personen, sit alter ego, en fransk herkomst, og følgerne af omplantningen til Danmark bliver denne: „Sætter du en vild Fugl i Bur mellem tamme, er den hjemløs og ugleset. Men slipper du den senere ud igen, er den fremmedgjort mellem sine forrige Fæller“ (s. 7). Den modsætning som fugle-metaforen røber har S. sandsynligvis selv opfattet som social-kulturel, men kan også tydeligt udlæses af forfatter-skabet som seksualmoralisk. S.s bøger kredser om erotik og kærlighed i en yderst vibrerende form. Samtidig var hun et dybt troende menneske; hendes kristentro havde katolske overtoner, hvilket var en del af hendes forsøg på at sublimere sin hypersensitive erotik.

I romanen *Højfjelds-Præst*, 1902, lader hun en ung, københavnsk overklassepige med skuespillerdrømme forelske sig i en fanatisk norsk præst. De bliver forlovede, men hun indser forbindelsens umulighed og afbryder den. Han bliver en nidkær sognehyrde i en fjern egn, som han aldrig forlader. Romanen har en lyrisk-romantisk indledning og afslutning, som beskriver de elskendes forening efter døden. I *Helligt Ægteskab*, 1903, drøfter S. gennem to søstres liv de religiøse og moralske principper omkring skilsmisse. Den ene, en præstekone, lever i et kærlighedsægteskab, den anden, en baronesse, har valgt et fornuftsparti; da hun møder den store kærlighed i form af en kunstner er hun på nippet til at forlade sin mand, men forbliver alligevel i sit ægteskab. I forløbet og beskrivelserne fremlægger romanen alle argumenter for at opløse et ægteskab som ikke bygger på kærlighed. Men slutningen og den erklærede morale bekræfter ægteskabets ukrænkelighed. – S. skrev en vrimmel af eventyrlig-lyrisk prosa (*Den lille graa Kat*, 1906, *Farmor Ursulas Have*, 1909, *I Klosterskygge*, 1912). Som det fremgår af titlerne, er den pretiøse følelsesfuldhed et væsentligt element i forfatter-skabet. Men S. havde selv et vågent øje for sentimentalitet (hos andre); i *Fremmed Fugl* skriver hun: „Nu er jo Anmeldere overvejende Mænd, og da Mænd er sentimentalere end Kvinder, kan det falde meget rimeligt, at de beskylder disse for at være det“ (s. 8). S. havde blik

for kvinders særstilling; hun var „kvindebevist“. Men hendes tro var en bestandig hæmsko i udviklingen af den egenskab i en mere virkelighedsnær retning. Hun var et poetisk gemyt, men at det gemyt var i samklang med hendes tid, viser de utallige oplag og oversættelser som blev hendes bøger til del. S. skrev et par digtsamlinger (*Bølgeslag*, 1904, *Ond Lykke*, 1921), nogle biografier over medsøstre i filantropien (*Fangernes Ven* (om Mathilda Wrede), 1921, *Pigen fra Danmark* (om Karen *Jeppe), 1928). Hun var en flittig bidrager til almanakker og andre religiøse skrivelser. Hun var et vidt berejst og belæst menneske. Fra en nutidig synsvinkel er hun mere interessant som tidstype end som forfatter. Men forfatter-skabet er et sirligt og snørklet dokument om hende selv. □Tegn. af Noline Tuxen og af F. Andersen (Kgl. bibl.). Foto.

I. M. S. i Nationaltid. (aften) 4.8.–5.8.1915. – Thomas Bredsdorff i Dansk t., 1903 358 859; 1906 84. Johs. Jørgensen: Essays, 1906 161–63. Sv. Leopold: Tres talenter, 1918 137–39. Edith Rode i Berl. tid. 17.11.1951. Astrid Ehrencron-Kidde: Hvem kalder, 1960. – Papirer i Kgl. bibl.

Susanne Fabricius

Siegumfeldt, Johanne Hendrine Marie la Cour, 1868–1953, væver. * 16.2.1868 i Hjørring, † 11.3.1953 i Lundtofte, begr. Hasle kgd. ved Århus. F: residerende kapellan i Hjørring, senere sognepræst i Søften og Foldby Markus Anton S. (1827–1913) og Dorothea la Cour (1834–94). Ugift.

S. var blandt pionererne inden for nyere dansk håndvævning der tog sit udgangspunkt i traditionelle danske bondevævninger. Hun var en sikker teoretiker og en dygtig håndværker og kunne som sådan analysere og omsætte de gamle mønstre og teknikker til nutidsprægede stoffer med en kvalitet der skabte respekt om håndvævning. Hun videregav sin store viden gennem undervisning og udgivelse af bøger, og hendes møbelstoffer blev til i samarbejde med tidens førende arkitekter og møbelsnedkere. Som kunsthåndværker deltog hun i udstillinger både her i landet og i Norge og Sverige. – 1887 kom S. til Askov højskole som lærer, og året efter tog hun til Sverige sammen med sin møster Jenny la Cour for at studere håndarbejde. Det blev imidlertid vævning der optog dem, og de etablerede året efter de første kurser i Askov væveskole. Et par år efter fik eleverne støtte fra Dansk husflidsselskab, og kurserne blev videreført i dette selskabs regi. 1895 rejste S. til Finland og fik her kendskab til kontramarchvæven som hun introducerede i Danmark, og som blev af stor betydning for hende i arbejdet med de gamle bondevævninger

fordi de ofte kræver mange skafter. 1897 udgav S. sammen med Jenny la Cour *Vævebog for Hjemmene. Vejledning i praktisk Vævning og Kunstvævning. Med mange Tegninger, Mønstre og Tøjprøver*. I denne bog blev der givet anvisning til opsætning af en væv hvilket ikke fandtes i tidligere udgivne vævebøger. Bogen blev da også meget udbredt, ikke alene her i landet, men tillige i Norge, Sverige og Tyskland. 1916 udgav de *Dansk Husflidsselskabs Vævebog*. Da Dansk husflidsselskab 1913 oprettede institutionen Vævestuen blev S. den daglige leder, og hun gjorde her et banebrydende arbejde. Hendes mange prøvevævninger fra Vævestuen ejes nu af Selskabet til håndarbejdets fremme hvori Vævestuen senere indgik. – 1917 startede S. egen vævestue, først i København, siden i Kolding hvor hun i 11 år havde et samarbejde med væver Georg Jensen. Her fortsatte hun tillige med vævning af de såkaldte beiderwand-tæpper. Hun opførte med egen vævestue 1933. □Foto.

L. F. la Cour: Slægten la Cour, 1917 130. Karen Lund i Håndarbejdets fremme, 1944 535–39. M. K. Paulli Andersen i De danske tekstilerhverv I, 1965 318–21.

Minna Kragelund

Siemonsen, Lorenz, 1800–72, præst. * 20.8.1800 i Flensborg, † 17.12.1872 sst., begr. sst. F: møller Marx (Marcus) Detlefsen S. og Ingeborg Cathrina Jensen (ca. 1775–1864). ~ 21.9.1839 i Kbh. (Fred. ty.) med Elise Sophie Frederikke Göricke, * 21.9.1806 i Paris, † 22.6.1870 i Flensborg, d. af præst ved den danske legation i Paris, senere ved Frederiks tyske k. i Kbh., Christian Georg Wilhelm G. (1762–1829) og Sophie Elisabeth Cappan (1775–1846).

Fra sit hjem i Flensborg var S. fortrolig med både dansk og tysk folkeliv; han læste teologi i Kiel hvor Cl. Harms prægede hans syn på præstegerningen som en folkelig sjælesorg; siden studerede han også under Fr. Schleiermacher i Berlin. 1823 blev han cand.teol. fra Gottorp og ansattes 1826 ved Frederiks tyske kirke i Kbh. som medhjælper for sin senere svigerfar; 1819 var den tyske garnison henlagt til denne kirke, og der var et stort humanitært arbejde i gang med skole, opdragelsesanstalt og håndværkerundervisning. S. blev hurtigt en hovedfigur i den efter 1825 standende grundtvigske kirkekamp; han delte N. F. S.*Grundtvigs syn at præstestillingen i statskirken var utålelig når staten tolererede rationalisternes teologiske kætterier og afvigelser fra ritualerne, og han sluttede sig til de forsamlinger J. C. *Lindberg holdt i sit hjem; tendensen gik tydeligt i retning af frikirkedannelse – hvad dog Grundtvig advarede imod – og et i forsamlingerne næret håb om at få Grundtvig og S. til

henholdsvis dansk og tysk frimenighedspræst knustes da regeringen 1832 i gav Grundtvig tilladelse til at holde aftensangsgudstjenester i Frederiks tyske kirke, men fandt at S. havde optrådt så separatistisk at det blev ham forbudt at holde de bibellæsninger „der kun ville fremme det hadske sindelag mod landets lærere og lede tilbage til tiderne med inkvisition og heksebål“. S. fortsatte dog sit skolearbejde til han 1836 blev sognepræst i Husby (Angel) hvor han med betydelige resultater virkede som vækkelsesprædikant i grundtvigsk ånd, men da han – som næsten alle Kieler-studerter – under treårskrigen tog slesvigholstenske parti måtte han 1850 flygte for de danske tropper og blev afsat; efter 1864 gav det preussiske kirkestyre ham sognekaldet tilbage, men da var han nedbrudt af helbred og tog afsked 1866. 1832 udgav han til brug for den påtænkte frimenighed *Geistliche Gesänge und Lieder*. □Hentydning til S. på det satiriske litografi Tidsånden 1831. Litografi af O. Speckter, 1853.

J. C. Lindberg i Nord. kirke-tid. IV, 1836 501–11 519–38. Kaj Baagø: Magister J. C. Lindberg, 1958. Samme: Vækkelse og kirkeliv i Kbh. og omegn, 1960 = Vækkelsesernes frembrud i Danm. I. Asger Nyholm: Slesvigsk gejstlige og slesvig-holstenismen indtil 1850, 1980.

P. G. Lindhardt

Siesby, Gottlieb Isaschar, 1803–84, journalist, forfatter. * 4.5.1803 i Kbh. (Mos.), † 28.11.1884 sst. (Mos.), begr. sst. (Mos. kgd., Møllergade). F: kattuntrykker, senere inspektør ved Meyers Minde Isaschar Meyer S. (1765–1825) og Liebe Eichel (1765–1852). ~ 15.5.1827 i Kbh. (Mos.) med Eva Bendixen, * 29.11.1790 i Kbh. (Mos.), † 24.5.1877 sst. (Mos.), d. af handelsmand Joseph B. (ca. 1746–1819) og Rose Unna (ca. 1756–1802).

S. var blandt de første kuld børn af jødiske, ubemidlede forældre der fik dansk skoleopdragelse; af den mosaiske friskoles stifter M. L. *Nathanson udgav han 1845 en levnedsskildring. S. kom i skomagerlære, blev mester 1826 og arbejdede i professionen lige til han blev redaktør. Lyst til at skrive havde han meget tidligt, og 1825 udkom *Lyriske Forsøg*, en ny samling 1829. 1834 blev hans syngestykke *Robinson* opført uden held på Det kgl. teater. Da stænderforsamlingernes indførelse vakte bevægelsen for en fri forfatning blev S. en af dens ivrigste folkelige ordførere. I tre *Poetisk-politisk Nytaarsgave*, 1839, –40, –43 besang han frihed og lighed og deres danske talsmænd. Disse bøger havde kun et „ – ? – “ som forfatternavn, men 1839 trådte S. frem som redaktør af „Kjøbenhavns Morgenblad“ hvori han tidligere havde skrevet kritikker, og juli

1840 stiftede han *Folkevennen* der skulle tolke tidens tanker for menigmand. Bladet udkom med 170 numre et år igennem; dets økonomiske trivsel var vel umuliggjort allerede ved at redaktøren stillede en stor del plads i det lille blad til gratis rådighed for annoncerende abonnenter. Samtidig udgav han et belletristisk månedsblad *Salonen* (tre bind, 1840–41); interessen for de skønne kunster lå ham nærmere og var bedre underbygget end den politiske interesse. 1847 blev han medarbejder ved „Flyveposten“, tilkaldt af J. "Davidsen og Ed. "Meyer, og fulgte nu dette blads stedse konservativere retning. Han måtte døje den del spot som forhenværende skomager; men det synes som om agtelsen for hans redelighed og godsindethed har hindret at gamle venner og forbundsfæller lagde ham hans politiske omslag til last. 1852 blev han sammen med Davidsen ejer af bladet. Af dets politiske artikler skrev han de færreste. Hans medredaktør har vidnet at han stedse øvede indflydelse med hensyn til at gøre polemikken mådeholden, ikke personlig; i sin tid havde han dog selv kunnet være bidsk som i *Epistel til „Corsaren“*, 1846. Efter en blomstringstid gik Flyveposten tilbage; 1862 måtte begge redaktører opgive deres bo; de købte vel bladet på ny, men S., der 1865 blev eneredaktør, måtte 1870 lade det gå ind. I alderdommen levede S. i små kår som han bar ligevægtigt og værdigt, stadig plejende sin lille poetiske åre. Et udvalg af digte fra forskellige tider, *Ved Tid og Leilighed*, udkom 1871. □Mal. af D. Monies, 1846, efter dette litografi 1853. Afbildet på satirisk træsnit af Johan Aagaard, 1847. Flere karikaturer i træsnit, bl.a. 1860. Træsnit 1869 og endvidere 1875 og i samme type af H. P. Hansen, 1884. Teg. (Kgl. bibl.). Foto.

Corsaren, 1840–46 (ny udg. 1977–81). Søndagsposten 2.5.1869. J. Davidsen i Nutiden 7.12.1884. J. Michael- sen: Fra min samtid I, 1890 68.

Paul Læssøe Müller*

Siesbye, Alev Ebüzziya, * 1938, keramik. * 30. 8.1938 i Istanbul, Tyrkiet. F: journalist, historiker Ziyad Ebüzziya (* 1911) og Emircan Vâlâ (* 1917). ~ 22.6.1967 i Kbh. (b.v.) med prokurist David S., * 26.3.1935 i Kbh., s. af bankier Svend S. (* 1903) og Tais Wagner (* 1902). Ægteskabet opløst 1979.

S.s familie på fædrene side tilhørte den frem- skridtsvenlige gruppe „les jeunes Turcs“, og hendes far redigerede den første moderne avis i Tyrkiet der ofte blev lukket af regeringen. Moderens familie var kaukasiske tyrker indvandret fra Baku til Istanbul. Hjemmet var et centrum for kunstnere, og både faderen og moderen havde kunstneriske anlæg. S. ville oprindeligt have stu-

deret filologi, men kom i stedet på kunstakade- miet i Istanbul hvor hun i to år arbejdede på bil- ledhuggerskolen. Samtidig, fra 1956–58, besøgte S. det første keramikværksted i Tyrkiet der le- dedes af Füreya Koral. I perioden 1958–60 ar- bejdede hun med keramik i Tyskland, om dagen i tyske keramiske værksteder der fremstillede se- rieprodukter, om aftenen efter sit eget hoved.

Efter et kort ophold i Tyrkiet hvor hun afholdt sin første udstilling i Eczacibasi keramikfabrik i Istanbul kom S. 1963 til Danmark. Begrebet Da- nish Design var meget kendt i tyrkiske kunst- håndværkerkredse, og hun ønskede at stifte nær- mere bekendtskab med dansk formgivning. Hun kendte ikke hjemmefra den danske keramiske tradition da den moderne keramik i Tyrkiet var blevet til under tysk indflydelse. Efter en kort periode hos Kähler i Næstved blev S. ansat på Den kongelige Porcelainsfabrik hvor hun både udførte arbejder til serieproduktion og unika. Fra 1969 har hun haft eget værksted i Køben- havn hvor hun har udført de keramiske værker der på trods af deres fremmedartethed har fået en vældig betydning som inspiration for det danske kunsthåndværk. Foruden at deltage i ud- stillinger af kunsthåndværk i Danmark og ud- landet har S. fra 1976 deltaget i kunstnergruppen Koloristernes udstillinger. En stor retrospektiv udstilling arrangeredes 1981 af Kunstforenin- gen, Kbh., og 1982 modtog S. Tagea Brandts rej- selegat. Hendes arbejder findes på Kunstindu- strimuseet, København, på Aarhus kunstmuse- um, Museum Boymans van Beuningen, Rotter- dam, i Nationalmuseum, Stockholm, Victoria and Albert, London og i forskellige andre euro- pæiske kunstindustrimuseer. S. bragte til den danske keramik en fuldstændig ukendt farveska- la af lysende pastelfarver, af aubergine og hav- grønt, der tildels har hentet inspiration i den an- tikke og den folkelige keramik fra den nære ori- ent. En del af hendes skåle er holdt i to farver, skifer og hvidt, i mønstre der kan minde om my- kenske lervarers. Kendetegnene for alle S.s ar- bejder er en udsøgt lethed i form og konsistens der adskiller sig væsentligt fra den danske tradi- tion.

Udstillingskat., Kunstforen. 1981. Udstillingskat., Mai- son du Danemark, Paris 1982. – Interview i Politiken 3.1.1982.

Charlotte Christensen

Siesbye, Oskar, 1833–1913, filolog. * 19.7.1833 i Ebeltoft, † 16.12.1913 i Kbh., begr. sst. (Mos. Ve- stre). F: læge Wulff Isaschar S. (1800–40) og Es- ther Wallich (1805–88). Ugift.

Efter at have tilbragt sin tidligste barndom i Ebeltoft hvor faderen var praktiserende læge,

kom S. 1841 til København med sin mor; han fik her friplads på det v. Westen'ske institut. Han blev student 1849, tog 2. eksamen året efter og påbegyndte derefter studiet til den historisk-filologiske embedseksamen som han tog januar 1856. Allerede fra 1853 gav han undervisning på sin gamle skole hvortil han var knyttet som lærer i græsk og latin i 40 år. Blandt hans elever (som han fulgte og ikke sjældent stod i tæt kontakt med senere i livet) var T. *Troels-Lund, Georg *Brandes og Camillus *Nyrop. – Under J. N. *Madvigs bortrejse 1869 underviste S. i klassisk filologi ved Københavns universitet, en tilknytning han bevarede med vekslende intensitet i de følgende år. Han fik en treårig ansættelse 1871 der blev forlænget først 1874 og igen 1875. Da der det følgende år skulle besættes et docentur ønskede S. ikke at søge det, bl.a. fordi han ikke mente sig i besiddelse af tilstrækkelige kundskaber inden for samtlige den klassiske filologis discipliner; hans interesse og talent fandtes inden for de sproglige og exegetiske områder af faget. I nogle år supplerede S. sine sparsomme indtægter fra det v. Westen'ske institut ved arbejde på universitetsbiblioteket. Han ønskede imidlertid at fortsætte sin universitetsundervisning vederlagsfrit og ansøgte ministeriet om *ius docendi*. Foranlediget heraf indgav Madvig og J. L. *Ussing indstilling til fakultetet om at gøre S. til æresdoktor. Graden blev tildelt ham 1876. 1881 blev S. ansat som ekstraordinær docent.

Tildelingen af æresdoktorgraden var bemærkelsesværdig fordi man i indstillingen til fakultetet praktisk talt ingen selvstændige skriftlige arbejder af S. havde at henvise til. Heller ikke senere i livet fik S. samlet og systematiseret frugterne af sin ubestridelige indsigt og omfattende læsning i den klassiske litteratur i nogen større eller sammenfattende fremstilling. Iagttagelser af især sproglige fænomener – herunder af det danske sprog der også havde S.s interesse – publicerede S. i forskellige danske periodica og festskrifter; en af de længste opsatser fremkom i skriftet til Madvig under titlen *Småring* (Opuscula philologica ad I. N. Madvigium, 1876). S.s mest varige indsats inden for den klassiske filologi består i hans utrættelige, hyppigt anonyme, medarbejderskab ved en lang række publikationer af andre forfattere, først og fremmest Madvig som S. første gang bistod i forbindelse med nyudgaven af den græske ordføjningslære (1857). Madvig mente selv at den intellektuelle præstation S. havde ydet i forbindelse med Madvigs værker kunne have udgjort en betragtelig del af et egentligt disputatsarbejde „hørende til Philologiens grammatiske og verbalkritiske Omraade“. S. besøgte en række karaktertræk der for nogle

kunne tage sig ud som særheder. Madvig omtaler ham i et brev som „... vor ikke lidet underlige, men dygtige og fra Karakterens Side yderst noble S.“ Han udviklede med årene en eminent evne til at udregne slægtskabsforhold der i alle deres kringledede sammenhænge gjorde S. til slægtning med næsten alle han kom i kontakt med. Dette var imidlertid forbundet med en stærk trang til selvstændighed der ytrede sig i såvel forholdet til hans jødiske baggrund, i forholdet til universitetet som i forholdet til samfundet. Sit religiøse standpunkt betegnede han som „rationalistisk, eller mere bestemt som antidogmatisk og antikirkelig, navnlig det sidste“. S. var en trofast natur, men blev aldrig menigheds-menneske, og udogmatisk forblev han også i ikke-religiøse anliggender. S. hævdede sine synspunkter ud af indre overbevisning, men nærede ringe tilbøjelighed til at deltage i offentlige debatter. Tre breve hvori han markerede sine særstandpunkter ønskede han først offentliggjort efter sin død; et af disse var sendt til den højt skattede Madvig, og foranlediget af krisen omkring G. Brandes; S. forsøgte heri at bevæge Madvig til at modstå pres og indblanding i universitetets anliggender udefra, ikke alene af hensyn til S.s tidligere elev og livslange ven Brandes, men også for at værne universitetets værdighed og frihed; begreber, som S. synes at have orienteret grundlaget for sine værdier efter også i sit eget liv. □Tegn. af Carl Thomsen (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1876 49–52. Breve i Tilskueren XXXI, 1914 I 327–32 og i Georg og Edv. Brandes: Brevveksl. med nord. forf. og videnskabsmænd, udg. Morten Borup I, 1939 239–58. – C. Jørgensen i Nord. t. for filologi 4.r.III, 1914–15 92–96 (heri bibliografi). J. L. Heiberg i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1914 123–26 (m. bibliografi; optr. i forf.s Fra Hellas og Italien II, 1929 386–89). Nic. Holm: Glade år, 1915 54f. Troels-Lund: Et liv, 1924 261–66. A. F. Lamm: Erindr. og tanker, 1928 50f. K. G. Brøndsted: Erindr. II, 1932 47–49. Jul. Clausen: Mennesker på min vej, 1941 116–20. E. Spang-Hanssen: O. S. og hans breve, 1948 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CCVI. – Papirer i Kgl. bibl.

Erik Petersen

Sievert, Erik, se Sievert, Otto.

Sievert, Otto Christian, 1894–1940, maler. * 6.7. 1894 i Kbh., † 16.3.1940 i Gentoft, begr. i Lyngby. F: afdelingschef Ernst Christian Joachim S. (1859–1900) og Marie Sophie Amalie Jensen (1868–1920, ~2° med skibsfører Adolph Blom, † ca. 1915). ~9.2.1923 på Frbg. (b.v.) med Rigmor Thora Waterstradt, * 19.3.1897 i Gentoft, d. af handeleggartner Christian Gotfred Heinrich W. (1865–1946) og Olivia Deleuran (1864–1942).

Efter konfirmationen kom S. i kontorlære hos Sophus *Berendsen og gik på købmandsskolen. Derefter havde han plads som tegner hos en landinspektør og hos stadsingeniøren i Kbh. indtil 1926, men han interesserede sig kun for at male. Hans uddannelse blev sparsom, blot tre måneders gipstegning hos Gustav Vermehren ca. 1914 og et halvt års tid på Harald *Giersings skole, vistnok vinteren 1915–16. Fra den tid stammer hans første oliebilder. Kunstnerisk set er S. i udpræget grad et barn af den kaotiske tid omkring den første verdenskrigs slutning. Tidens nervøse uro og følsomhed, dens æstetiske paradoksmageri og artistiske ensidighed mærkes i hans tidlige billeder (*En model* 1919, selvportrættet med den rundpuldede hat 1920, broderens portræt 1921), ligeså i hans senere arbejder tidens levende optagethed af anden kunst, både samtidig og ældre. Der er meget af senbarokkens følelsesbevægede formgivning i S.s store komposition *Loths hustru* 1921, men kort efter slog han om i en yppig kolorit af ren zinnober, kromgult og ultramarinblåt (*Sommer* 1922). Efterhånden arbejdede han sig henimod en stabilisering af sin kunnen i billeder med nøgen model, stort sete portrætter, enkelte landskaber (Cagnes 1926, Toledo 1936) og nåede sine bedste resultater i selvportrætter (med en kat 1934, brystbillede 1935), hovedværket *Gadekamp* 1934–35 og visse andre arbejder (*Model med en kat*, 1936–37) der i kolorit og temperament leder tanken hen på de store spaniere.

S. blev det stærkest udtalte eksempel på den svingning i samtidens kunstneriske indstilling som fuldbyrdes i årene mellem de to verdenskrige, men der var i og for sig stof i ham til noget større. På rejser besøgte han Paris 1921 og 1924 (fra marts til efteråret), Tyskland 1922, Frankrig (fem måneder i Cagnes) og Italien (Firenze) 1926, Spanien (maj-juni, Madrid, Toledo, San Sebastian) 1936. Efter Spanien-rejsen begyndte han at skrive til „Samleren“. Indledningen var nogle iagttagelser og betragtninger over mesterværker i spanske og italienske museer. Derefter fulgte 1937–40 en række store artikler der viste ham som en skarp og dreven polemiker, og som vakte almindelig opsigt og røre i kunstkrede. S. foreholdt samtiden, „at kunsten ikke er en leg med materialer og metoder, ikke en flugt fra virkeligheden, men en modig kamp med livets realiteter“. Han angreb tidens æsteticisme og statens kunstpolitik, anklagede kunstlivets autoriteter – kunstmuseet, akademiet, kritikken (Politiken 21.2.1939) – og førte en krig til alle sider. – Foruden malerierne efterlod S. sig en række træsnit og en del tegninger, model- og portræstudier samt groteske satirer. Til Fr.borg-museet ud-

førte han et portræt af professor *Niels Bohr*. 1926. – Også broderen **Erik Christian S.**, *5.8.1897, †27.2.1961, blev maler, udpræget selvlært, men med inspiration som fauvist fra Matisse og Derain. Fra dec. 1928 udstillede han hos decemberisterne. Hans største lærred, landsbygade med kirke, 1926, findes i Horsens museum. – □ Maledte selvportr. bl.a. 1918, 1919, 1920, 1921, 1924, 1927, 1932, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938 og på familiestykker 1923 og ca. 1930. Tegenede selvportr. 1921, 1922 og karikatur 1926. Foto.

De to brødre Otto Sievert – Erik Sievert. Et udv. af billeder med tekst af Sig. Schultz, 1937 = Danske kunstnere X. Sig. Schultz i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938. Samme m.fl. i Samleren XVII, 1940 2–24 75f. Samme sst. XVIII, 1941 25–29. Samme i Nationaltid. 17.3.1940. Else Kai Sass sst. 18.2.1941. Kn. Pontoppidan i Politiken 17.3.1940.

Sigurd Schultz*

Sievertz, Gerhard, se **Sivers, Peter**.

Sigbrit Villoms, se **Villoms, Sigbrit**.

Sigfred, konge, se **Halvdan**.

Sigrid, se **Sven Estridsen**.

Sigsgaard, Erik, * 1938, seminarirektor. * 7.2. 1938 i Bjørnlund, Dronninglund sg. F: lærer Jens Eriksen S. (* 1904) og Gerda Christensen (1911–60). ~ 28.4.1961 i Dronninglund med børnehavepædagog, forfatter Inger Justesen, * 10. 3.1939 i Dronninglund, d. af overportør Johan J. (1897–1981) og Dagmar Sørensen (* 1899).

S. er lærerson fra Vendsyssel, af samme slægt som Jens *S. og Thomas *S., og efter studentereksamen fra Vestjysk gymnasium, Tarm, 1956 blev han selv lærer fra Emdrupborg statsseminarium i 1960. 1960–72 var han ansat på ordblindeinstituttet i Hellerup, og han blev derefter rektor for Albertslund børnehaveseminarium. – S. tilsluttede sig socialistisk folkeparti hurtigt efter partiets stiftelse og blev 1962 valgt til medlem af Københavns borgerrepræsentation (til 1970). 1964 blev han desuden medlem af folketinget, valgt i Bispeengkredsen i Københavns østre storkreds med et ret beskedent personligt stemmetal. Ved sit valg var S. et af de yngste medlemmer der nogen sinde havde haft sæde i folketinget, men han gjorde sig hurtigt gældende som en saglig og moden arbejdskraft der tænkte sig grundigt om inden han sagde noget. Efter valget 1966 der placerede SF i en nøgleposition fremtrådte S. i stigende grad som fører for den del af folketingsgruppen der var kritisk indstillet over for

samarbejdet med regeringen, selv om andre, bl.a. Hanne Reintoft, talte med større bogstaver. Splittelsen i partiet førte til regeringens fald, og på et efterfølgende landsmøde i SF kom S.s fløj i mindretal hvorefter den udvandrede og stiftede partiet venstresocialisterne. S. genvalgte til folketinget i januar 1968 med en betydelig del af VSs stemmer i østre storkreds. Den vanskelige opgave at repræsentere et parti med kun fire mandater – efter Kai Moltkes og Hanne Reintofts udtræden endda kun to – stillede store krav til S. der måtte søge at forene sin trang til saglig indsats med behovet for yderliggående kritisk opposition, men der blev lyttet mere til S. end partiets betydningsløshed gjorde naturligt. VS var ikke repræsenteret i folketinget 1971–75, men da partiet påny kom ind genvalgte også S. Han nedlagde imidlertid af arbejdsmæssige grunde sit mandat i 1976. I årene 1974–75 var han påny medlem af Københavns borgerrepræsentation, men udtrådte på grund af fraflytning fra kommunen. – S. har også efter sin udtræden af aktiv politik været en flittig deltager i den offentlige debat med nøgterne og dog engagerede indlæg, i stigende grad om børnenes vilkår i samfundet. Han har skrevet bøger om olieselskabernes forhold samt *Om børn og deres virkelighed*, 1979 og *At ville, jeg kan, vi gør!*, 1981 (sammen med Marianne Larsen). □Foto.

Poul Dam

Sigsgaard, Jens Jensen, * 1910, forfatter, seminarirektor. * 14.8.1910 i Kås, Jetsmark sg., Hjørring amt. F: gårdejer Poul S. (1880–1950) og Marie Brogaard (1881–1962). ~ 10.10.1941 i Korsør med børnehavepædagog Kirsten Henningsen, * 7.12.1919 i Kbh., d. af overlæge Erik H. (1886–1973) og Karen Arildsen (1888–1978). – Bror til Thomas S.

S. voksede op i et grundtvigsk landbomiljø hvor en udpræget sans for selvforvaltning og en tillid til livet lod ham, og den et år ældre bror Thomas, udvikle sig selvstændigt og med en tidlig opfattelse af egen identitet. Skønt brødrene ved fødsel syntes bestemte til at videreføre slægtens erhverv og besiddelser modsatte man sig ikke deres ønsker om videregående uddannelse. Efter præliminæreksamen fra Bælum højskole 1928, lærereksamen fra Ranum seminarium 1932 og studentereksamen fra Statens og hovedstadskommunernes kursus 1934 begyndte S. s.å. at læse psykologi ved Kbh.s univ. 1934–43 var han ansat ved Kbh.s kommunale skolevæsen, hovedsagelig på værneskoleområdet. Socialt og kulturelt engageret tog han aktivt del i tidens debat hvor han nærmest fandt sig på linje med kultur-

radikalisterne; 1936–39 var han formand for Studentersamfundet. En planlagt psykologisk undersøgelse af børns forestillingsliv („Hvad ville du gøre, hvis du var usynlig?“) tog form af en fortælling for børn, *Palle alene i Verden*, 1942 der illustreret af Arne Ungermann skulle blive hans populære børnebog med mere end 30 oversættelser til andre sprog. 1941 blev S. rektor for Frøbelseminariet efter Sophus Bagger, og frem til 1974 var han dets inspirerende leder. Hans alsidige orientering og brede pædagogiske erfaring blev her afgørende for at seminarieelever fra alle samfundslag og med de mest varierende synspunkter kunne udvikle og udanne sig i pagt med egne forudsætninger og interesser. I perioden 1959–67 var han formand for Børnehav- og fritidspædagogseminariernes fællesråd, og som medlem af studieplansudvalget medvirkede han ved udformningen af den treårige pædagoguddannelse der indførtes 1970.

S. blev cand.psych. 1945 med børnepsykologi som speciale. I en afhandling *Om Intelligensudviklingen hos Børn* (Unge Pædagoger, 1945, nr. 4) og i *Barnets Verden. Træk af Barnets sjælelige Udvikling*, 1945 (svensk udg. 1947) gøres der på klar og lettilgængelig vis rede for bl.a. barnets leg og skabende arbejde som vigtige udviklingsfaktorer. Med *Iagttagelsesskema til psykologisk Karakteristik af Børnehavebørn*, 1945 udformede han et redskab som pædagoger i årene fremover gjorde flittigt brug af. S.å. startede han en debat omkring børnehavens opgaver i det industrialiserede samfund med artiklen *Sociale og pædagogiske Principper for Arbejdet i Børnehaven* (Vore Børn, 1945, nr. 9–10, genoptrykt med andre indlæg i J. S.: *Folkebørnehave og socialpædagogik*, 1976) som med tiden fik betydning for lovgivningen på dette område. 1946 var han på studierejse i USA for at stifte bekendtskab med Hopi- og Navaho-indianernes opdragelsesmetoder og for at samle materiale til en bog om landet (*Amerika. U.S.A.s Historie fortalt for Ungdommen*, 1947; svensk overs. 1948). 1949 dannede han sammen med en kreds af forældre den første „lilleskole“ som var et forsøg på at omplante friskoletanken til storbymiljøet. Ideen var at denne skole skulle fortsætte den opdragelse som var begyndt i hjemmet. En interesse for F. Frøbels og John Deweys tanker om legens betydning for børns udvikling (se pjecerne *Frøbel og Montessori* og *Pædagogiske Randbemærkninger*, 1944 og 1945) førte naturligt S. til også at interessere sig for børns fysiske legemuligheder i det moderne samfund, og det kan bl.a. tilskrives hans indsats at der verden over er blevet oprettet byggelegepladser for børn. Ideen med den skabende leg på legepladsen som lå bag den første

såkalde „skrammellegeplads“ i Emdrup der startedes under krigen, blev gjort til mål for Dansk legeplads selskab, stiftet 1959 af S. og arkitekt Max Siegumfeldt. Selskabet indkaldte til en international legepladskonference i Kbh. 1963 hvor International Playground Association (IPA) blev dannet med professor C. Th. Sørensen som præsident og S. som sekretær; 1964–67 var han præsident for IPA. Sammen med Lady Allen of Hurtwood og Alva Myrdal var S. 1948 medstifter (Founder President) af Organisation Mondiale pour l'Education Pré-scolaire (OMEP) – som blev en UNESCO-støttet organisation for internationalt samarbejde på småbørnsopdragelsens område. Under sit mangeårige virke her var han 1949–52 medlem af organisationens verdensråd, generalsekretær 1954–56, medlem af forretningsudvalget 1964–68 og 1960–68 formand for den danske nationalkomité. Specielt kan det tilskrives ham at der i Danmark med årene blev uddannet et betydeligt antal mandlige børnehavslærere, og efterhånden også i andre lande. Nævnes bør OMEPs flersprogede skrifter Space for Play, 1964 og Your Child is Growing, 1969 hvor S. bidrog med et righoldigt billedmateriale. I bibliografien *Understanding of others*, 1962 (s.å. på fransk) giver han en annoteret liste over børnebøger som beskriver positive mellem menneskelige relationer. S. regnes for vor mest oversatte børnebogsforfatter med mere end en snes titler hvoraf flere er oversat til lige så mange sprog. Bøger som *Sippe Sum og Nalle Bamsebjørn*, 1945, *Robin Hood og de fredløse*, 1952, *Katinka og dukkevognen*, 1958, *Oldefar Johan Daniels mærkelige oplevelser*, 1967, *Svend Tomling*, 1977, *Skolebøllen Karl*, 1977 og *Herakles – en af de guddommelige helte*, 1979, er ofte bygget op over fællesmenneskelige temaer som børn let kan genkende i deres dagligdag. Dertil kommer samlinger af rim og remser, således *Okker Gokker Gummiklokker*, 1943 der er den første samling af børnerim indsamlet i et bymiljø og blandt børnene selv, *Abel Spendabel og andre Børnerim*, 1945, *Bamselejes rumfart*, 1967, *Ram ram rip*, 1980 som er børnelege fra Asien, og *Børnerim, remser og lege*, 1981 der er en bearbejdelse af Evald Tang Kristensens samling. Det har været forbundet med et betydeligt administrations- og foreningsarbejde for S. at realisere sine pædagogiske mål og varetage de mange tillidshverv der fulgte med. Han har været sekretær og forretningsfører for Dansk Frøbelforening og medlem af bestyrelsen for Folkebørnehavforeningen siden 1941; bestyrelsesmedlem for Social-pædagogisk forening 1945–49; medlem af repræsentantskabet for Socialpolitisk for-

ening 1946–68 og for Danmarks pædagogiske institut 1958–71; redaktør af Tidsskrift for Mentalhygiejne 1956–68; formand for Dansk forfatterforenings U-gruppe fra 1963 og medlem af samme forenings bestyrelse 1965–76. Han har været filmcensor 1962–76; medlem af det danske børnefilmnævn 1968–72; præsident for Danmarks legetøjsråd 1968–82; formand for Frøbelseminariets bestyrelse fra 1974 og medlem af bestyrelsen for Foreningen af Danmarks folkeminder fra 1979. Æresmedlem af Danmarks legetøjsråd 1981 og af Dansk legeplads selskab 1982. – R. 1980. □ Karikatur af Arne Ungermann, 1974. Foto.

J. S. i Barn af Vendsyssel III, 1981 159–75. – Hakon Mielche i Ålborg stiftstid. 22.11.1964. Jens. J. S. fylder 60 år, ved Aase Hauch m.fl., 1970. Marjory Allen of Hurtwood: Memoirs of an uneducated lady, London 1975 195–97 199 248. J. S. Palle alene i verden. Udstill. kat. udg. af Danm.s pædagogiske bibliotek, 1976 (heri fortegn. over S.s børnebøger). Anja Melleris i Jyllandsposten 5.2.1979. Annelise Vestergaard sst. 13.8.1980. [Jacob] G[ormsen] i Tidens skole, 1980 632.

A. Friemuth Petersen

Sigsgaard, Thomas Jensen, * 1909, psykolog. * 9. 8.1909 i Kås, Jetsmark sg. F: gårdejer Poul S. (1880–1950) og Marie Brogaard (1881–1962). ~ 22.7.1934 i Ålborg (Budolfi) med lærer Ingeborg Ejerskov, * 1.10.1910 i Skørping, d. af købmand Niels E. (1864–1943) og Anna Johansen (1875–1959). – Bror til Jens *S. Efter realeksamen tog S. 1931 lærereksamen fra Ranum statsseminarium og blev samme år ansat ved Kbh.s kommunale skolevæsen. Student fra kursus 1933 og cand.psych. 1946 på det første hold der tog denne eksamen. Fra 1940 var han ansat ved skolepsykologisk kontor i Kbh. indtil han 1957 blev leder af afdelingen for pædagogisk-psykologisk grundforskning ved Danmarks pædagogiske institut. 1946 blev han undervisningsassistent ved Københavns universitets psykologiske laboratorium, og han var 1956–57 udsendt af UNESCO som rådgiver i skoleopgørelsesmål for den indiske regering. Endelig var S. professor i udviklingspsykologi ved Danmarks lærerhøjskole 1960–74. S. har deltaget i internationalt arbejde, bl.a. som medlem af International Council of The New Education Fellowship 1949–67, formand for Mellemfolkeligt samvirke 1963–67, medlem af rådet for teknisk samarbejde med udviklingslandene 1963–69 og af den danske UNESCO nationalkommissions forretningsudvalg 1964–67. Af andre tillidshverv kan nævnes hans medlemskab af samarbejdsudvalget for samfundsvidenskaberne og af forskningsrådet ved Institutet for udviklingsforskning.

Som lærer og skolepsykolog interesserede S. sig i særlig grad for børn der havde det vanskeligt, og han har i hele sit virke arbejdet på at skabe større forståelse for hvorledes børn udvikler sig i deres samlede miljø: i familien, i skolen og i samfundet. Gennem en omfattende og meget søgt foredragsvirksomhed for lærere og forældre, gennem TV-udsendelser, indlæg i pressen og artikler i faglige tidsskrifter og værker har han øvet betydelig indflydelse på opdragelsesdebatten i Danmark. Han er en inspirerende forelæser med evne til at give sine ofte utraditionelle synspunkter en letfattelig og fængende form. Med sin undervisning og forskning har han bl.a. været med til at præge uddannelsen af skolepsykologer. Hans udgangspunkt er altid et levende og varmt engagement i barnets verden, men med fuld forståelse for de voksnes situation. I bogen *Børn og psykologi. Hvor står vi – hvad ved man?* fra 1953 giver S. en afbalanceret fremstilling af børnepsykologien. Den koncentrerede form lettes ved en række for S. karakteristiske eksempler fra hans omfattende psykologisk-pædagogiske praksis. S. tog under besættelsen aktivt del i modstandsbevægelsen og havde bl.a. derfor gode forudsætninger for at gennemføre den undersøgelse der i 1954 blev udgivet af direktoratet for fængselsvæsenet: *Psykologisk undersøgelse af mandlige landssvigere i Danmark under besættelsen*. Undersøgelsen, som er et værdifuldt bidrag til belysning af dette vanskelige emne, omfatter 106 personer der var idømt fængselsstraffe fra to år til livstid. Gennem samtaler, tests m.v. viser S. at der i alle tilfælde er tale om et kompliceret sammenspil af årsager, men at svære barndoms-konflikter optræder i stort tal, og at de mest fremtrædende træk synes at være underlegenhedsfølelse og selvhævdelsesbehov.

En anden større undersøgelse (sammen med Jesper Jensen) belyser skolebørns stilling blandt og holdning til deres kammerater: *Kammeratvalg i skoleklasser. En sociometrisk undersøgelse*, 1961. Der er foretaget en indgående vurdering af resultaterne af børns valg af sidekammerat, af den sociometriske metodes anvendelighed og af sammenhængen med bl.a. lærervurderinger. I en afhandling i Dansk pæd. t. IX, 1975 er hovedtemaet lærervurdering af skolebegyndere, men til sammenligning er indhentet forældrevrurderinger og taget forskellige tests. Det store materiale giver stof til væsentlige betragtninger over vurderingsproblematikken. Af hans mange øvrige publikationer må fremhæves *Familien* fra 1972, et originalt billedhæfte hvor billeder og korte tekster på fremragende vis sammenligner familieliv verden over. □Foto.

Interview i *Pædagogik*, 1981 nr. 1 15–23. T. S. i *Barn af Vendsyssel III*, 1981 159–75. – *Børn, lærere, psykologer*. En bog til T. S., 1979 (heri bibliografi 140–43).

Harald Torpe

Sigurdsson, Dora, * 1893, sangpædagog. * 3.12. 1893 i Østrig. F: sagfører Robert Köcher (1862–1927) og Elisabeth Schlesinger (1871–1926). ~ 13.7.1918 i Østrig med pianist Haraldur S., * 5.5.1892 i Island, s. af sysselmand Sigurdur Olafsson (1855–1928) og Sigridur Jónsdóttir.

Udgået fra et velstående hjem fik S. en grundig musikalsk uddannelse ved konservatorierne i Dresden og Wien, begge steder hos Agleja Orgegni. Hun fortsatte sine studier i Milano og i Tyskland hos Theresa Schnabel Behr. Efter sin debut i Wien var hun på omfattende koncertrejser i Mellemeuropa, Skandinavien og Island, og var også i Danmark et godt navn allerede før hun som gift fik sit hjem her. 1927 blev hun ansat ved musikkonservatoriet i Kbh., og hermed begyndte hun mange års højt påskønnet sangpædagogisk virksomhed som en inspirerende lærer for en række danske sangere hvoraf flere senere indtog topstillinger i dansk operakunst, fx Kirsten Hermansen, Else Margrethe Gardelli, Jolanda Rodio, Lone Koppel. Under sine første år i Kbh. uddannede hun sig tillige som talepædagog, hvilket fik afgørende indflydelse på sangelevernes tekstudtale. S. har altid været i kontakt med tidens nye musikalske strømninger og har derved sat sit præg på en hel generation af danske vokalkunstnere. Gennem årene slog hun sit navn fast som fortolker af lieder, især af Schubert, og hun og hendes mand var medarbejdere ved en nordisk udgivelse af Schubertsange 1946. Selv skrev hun i tidsskriftet *Tale og Stemme* 1950 om Pier Francesco Tosis falsetlov. Hun fik 1952 et ekstraordinært professorat. – Med sin særprægede personlighed og legendariske vitalitet står hun som en ener i dansk sangpædagogik. – Hendes ægtefælle **Haraldur S.** fik sin klaveruddannelse ved musikkonservatoriet i Kbh., bl.a. hos Mary Schou samt i Dresden hos Laura Rappoldi og debuterede 1917 i Kbh. Som en højt anset koncertpianist og akkompagnator optrådte han i Skandinavien, Tyskland, Østrig og England. Han var 1918–19 lærer ved Prox' konservatorium i Erfurt og fra 1920 ved musikkonservatoriet i Kbh., professor 1949–62. Skønt S. havde en vis modvilje mod koncertoptræden blev han som koncertgiver en kunstner i særklasse. Hans renlevde gengivelse af den klassiske klavermusik var i højeste plan. Som pædagog fik også hans fine musikalske kultur uforglemmelig betydning for hans mange elever. – Datteren Eli-

sabeth S., * 23.3.1931, blev uddannet ved konservatoriet som klarinettist og pianist og var i en år-række soloklarinettist i Århus byorkester. 1974 blev hun professor ved Det jydsk musik-konservatorium i Århus. Musiknmelderringens ærespris 1959. – □Foto.

Interview i Berl. aften 29.4.1952. Berl. tid. 2.12.1978. Th. Thygesen i Musikkonservatoriets årsberetn. 1965, 1966 18f. – Om Haraldur S.: Interview i Berl. aften 6.11.1944. Thorv. Nielsen i Musikkonservatoriets årsberetn. 1962, 1963 18–20.

Sigurd Berg

Sigurdsson, Elisabeth, se **Sigurdsson, Dora**.

Sigurdsson, Haraldur, se **Sigurdsson, Dora**.

Sigurjónsson, Jóhann, 1880–1919, forfatter. * 19. 6.1880 på Laxamyri, Tingasýssel, Island, † 30.8. 1919 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: gårdejer Sigurjón Jóhannesson (1833–1918) og Snjólaug Gudrun Thorvaldsdóttir (1839–1912). ~ 5.11.1912 i Kbh. (b.v.) med Ingeborg Blom, * 30.10.1872 i Snøde, † 17.11.1934 i Kbh. (~ 1° 1892 med dampskibsfører Peter Anton Christian Thide-mann, 1853–1911), d. af personel kapellan i Snøde, senere sognepræst i Dalby og Tureby, provst Helmer B. (1843–1937, ~ 2° 1885 med Karen Simonia Waidtløw, 1865–1928) og Caroline Sophie Frederiksen (1848–81).

S. ville oprindeligt være dyrlæge, og efter at have studeret nogle år i Reykjavik kom han på veterinærskolen i Kbh., men hans trang til at digte blev så stor at han opgav studiet. Hans debut var *Dr. Rung*, 1905, det første islandske drama skrevet på dansk. N.å. blev *Gaarden Hraun* antaget af Det kgl. teater, men henlagdes til efter gennembruddet med *Bjærg Ejvind* og *hans Hustru* på Dagmar-teatret (1911) og opførtes 1912. Siden fulgte *Ønsket* (Dagmar-teatret 1915) og *Løgneren* (Det kgl. teater 1918). Efter hans død udkom et bind *Smaadigte*, 1920. – S. blev en af førstemændene i den nye islandske litteratur. Han gav de danske scener en hidtil ukendt verden af sindsbevægelser. Han var et udpræget dramatisk talent der forstod at opbygge et teaterstykke med stærk spændingskraft. Skuespillene, især *Bjærg Ejvind* fik også en specielt pågående magt over tilskuernes nerver og fantasi ved den måde, hvorpå naturen var fremstillet som en levende faktor i menneskeskæbnernes forløb. Man kan finde at det ofte blev en brutal kunst der tog sin tilflugt til meget grove virkemidler for at vække tilskuernes medleven og medfølelse, men man kan ikke frakende den slagkraft og ægte, hårdt spændt dramatisk nerve. □Radering af Johs.

Britze, 1926, efter tegn. af H. Slott-Møller, 1918. Tegn. af Aa. Gitz-Johansen. Foto.

J. S.: Rit I–II, Reykjavik 1940–42. – Bréf til bróður, Reykjavik 1968. – Óðinn VIII, Reykjavik 1913 I. The American-Scandinavian review IV, N.Y. 1916 346–49. Haagen Falkenfløth i Pressens mag., 1918 nr. 5 44–47. Carl Gad i Litteraturen II, 1919–20 359–71. Samme: Omkr. kulturkrisen, 1929 86–99. Anders Thuborg i Tilskueren XXXVI, 1919 II 330–37. Gudmundur Kamban i Ill. tid. 21.9. s.å. W. Worster i Gads da. mag., 1923 530–37. Gunnar Hansen i Nationaltid. aften 20.2.1931. Ingeborg Sigurjónsson: Mindernes besøg, 1932. Helge Toldberg: J. S., 1965 (isl. udg. 1966).

Chr. Rimestad*

Siiger, Hans Christian Julius Johannes Sophus Halfdan, * 1911, religionshistoriker. * 28.7.1911 i Kbh. (Vor Frue). F: grosserer Hans Christian S. (1881–1973) og Julie Ingeborg Petrine Fogh (1888–1979). ~ 5.7.1941 i Holstebro (b.v.) med Inga Bolette Tronhjelm, * 18.10.1911 i Holstebro, d. af tandlæge Folmer Schou T. (1881–1964) og tandlæge Esther Falbe-Hansen (1888–1973). S. blev student (Birkerød) 1929, cand.teol. (Kbh.) 1936, mag.art. i religionshistorie 1942. Til 1960 var han medarbejder ved Nationalmuseets etnografiske samling, fra 1950 museumsinspektør. 1960 (–79) udnævntes S. til professor i religionshistorie ved Århus univ. som den første i sit fag. 1947–50 deltog S. i H. Haslund-Christensens tredje danske centralasiatiske ekspedition til Afghanistan, Pakistan og Indien hvorunder han i forskningøjemed opholdt sig længere tid blandt kalash i Chitral (1948), blandt lepcha i Sikkim (1949) og blandt boro i Assam (1950), ophold der blev bestemmende for S.s religionshistoriske og etnografiske forskning. – Tidligt i sin videnskabelige karriere bestræbte S. sig på popularisering af sin forskning. De primære rejseindtryk fra Haslund-Christensens ekspeditionen meddelte han i en kronikserie i Social-Demokraten, og senere medvirkede han med radioforedrag og folkeuniversitetsundervisning til udbredelse af kendskabet til etnografien og religionshistorien og demonstrerede disse fags nødvendighed i samtidens sociale debat, specielt vedr. kulturmødeproblemer. – Forskningsmæssigt slog S. igennem med bearbejdningerne af det indsamlede materiale fra Centralasien, specielt gennem værker om lepchaerne (1967). Karakteristisk for denne forskning er den ubetingede kildetroskab. Teoretiske metodeovervejelser har S. altid være skeptisk over for; de praktiske metodeproblemer med bearbejdningen af det vanskeligt tilgængelige materiale giver ham fuldt op at gøre, en holdning som har begrænset hans muligheder for at vinde gehør for sine synspunkter i 60ernes og 70ernes teori- og metodebevidste

forskning. På den anden side værdsætter hans elever den grundige indføring i metodisk og tekstnær tolkning af kildematerialet og læser med udbytte den videnskabeligt sikre og grundige siigerske fremstilling.

Oprettelsen af professoratet i religionshistorie ved Århus univ.s humanistiske fakultet 1960 skyldtes først og fremmest hensynet til det voksende antal kristendomskundskabsstuderende; og en del af S.s universitetsarbejde kom til at bestå i varetagelsen af dette studium i samarbejde med det teologiske fakultet (fra 1971 institut for kristendomskundskab). Samtidig lykkedes det ham imidlertid at etablere og udbygge religionshistoriestudiet som selvstændigt cand.mag.- og mag.art.-studium. Desuden deltog han naturligvis i de sædvanlige professoratfunktioner: udvalg vedrørende studieordninger og eksamensfordringer, disputats- og andre bedømmelsesopgaver, faglige kommissioner etc. 1966–67 var S. dekan for det humanistiske fakultet. Til 1978 var han censor ved eksamen i etnografi i Århus og Kbh. og tillige ved seminariernes lærereksamen. Omhu og præcision prægede overalt hans arbejde, og hans studenter og den voksende medarbejderstab værdsatte denne omhu og S.s individuelle hensyntagen. – Af hans litterære arbejder kan nævnes: *Ethnological field-research in Central, Sikkim and Assam* (Vidensk. Selsk., hist.-filol. Medd. 1956); s.m. J. Balslev Jørgensen: *Anthropological Investigations of the Lepchas and the Boros* (i *Anthropological researches from the 3. Danish expedition to Central Asia, 1966* = Vidensk. Selsk. hist.-filol. Skr. IV, 4 57–76); *The Lepchas. Culture and religion of a Himalayan people I–II* (s.m. Jørgen Rischel) (Nationalmuseets Skr. Etnogr. Rk. XI, 1967). Afhandlinger i en række danske og internationale etnografiske, antropologiske og religionshistoriske tidsskrifter og publikationer. S. var medredaktør af tidsskriftet *Temenos. Studies in Comp. Rel.*, 1965 ff. – R. 1968. R'. 1980. □Foto.

H. S. og religionshist. i Århus 1960–79, udg. Institut for religionshist., Århus, 1981. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jørgen Stenbæk

Siim, Jørgen Christian, * 1915, læge, direktør for Statens seruminstitut. * 1.10.1915 i Kbh. F: læge Hans Viggo S. (1873–1957) og Ellen Petersen (1880–1937). ~ 6.5.1942 i Kbh. med Else Thomsen, * 8.9.1918 i Ålborg, d. af civilingeniør T. K. *T. (1888–1971) og Anna Margrethe Kierulff Hansen (* 1896).

S. blev student 1934 fra Skt. Jørgens gymnasium i Kbh. og fik lægevidenskabelig embedseksamen (præ) fra Kbh.s univ. 1941. Efter tjeneste ved

kbh.ske hospitaler hvor han 1942 fik accessit for prisopgave ved Kbh.s univ. om relationen mellem skålkopper og helvedesild, og ved seruminstitutets diagnoseafdeling udnævntes S. 1954 til laborator ved seruminstitutet hvor han 1958 blev overlæge ved afdelingen for toxoplasmose og virussygdomme. Han foretog i disse år tillige en lang række studierejser i Skandinavien, Schweiz (1948), Frankrig (1949), Tyskland (1952), England (1955) og USA (1955, 1959 og 1962) og Sydamerika (1963) og var samtidig blevet dybt involveret i studiet af den smitsomme toxoplasmose sygdom der hos mennesket kan optræde som en forholdsvis godartet lidelse med svulne lymfekirtler som det mest fremtrædende symptom. Årsagen er en encellet organisme (protozo) der forekommer hos husdyr og hos hærer, tamhøns, fasaner og kanariefugle. Råt kød og æg kan overføre smitten, men frysning kan dræbe protozoen. S. kunne i kattedforsøg vise at smitte kunne ske via mavetarmkanalen, og at den også kunne ske ved overførsel fra mor til barn via moderkagen – med hjernelæsion af barnet til følge. Blandt større børn og voksne kan forekomme tilfælde med hjernebetændelse eller plettyfuslignende febril tilstand. 1961 forsvarede S. ved Kbh.s univ. sin disputats om *Toxoplasmosis acquisita lymphonodosa. Ætiologiske og kliniske studier*. S. har fortsat og udbygget sin forskning inden for toxoplasmoseområdet hos dyr og mennesker og har endvidere publiceret såvel kliniske som patoanatomiske særdeles instruktive og velformulerede arbejder om infektionspatologiske emner og om virussygdomme. 1976 udnævntes S. til faglig direktør ved seruminstitutet der fra da af tillige havde fået en af indenrigsministeriet udpeget administrativ direktør.

S. fik 1966 speciallægeanerkendelse i klinisk mikrobiologi, og gennem årene har han haft en række tillidshverv. 1961 blev han medlem af bestyrelsen for Dansk patologisk forening, formand 1961–69 og efter reorganisationen 1969–70 formand for Dansk selskab for patologi og siden 1972 medlem af bestyrelsen. 1961–70 var han medlem af bestyrelsen for Skandinavisk forening for patologi, formand 1967–70. Han var medstifter og 1972–79 medlem af bestyrelsen for Dansk selskab for parasitologi og 1964–74 medlem af Nordisk publiceringsnævn for medicin. 1964 blev S. medredaktør af *Acta pathologica et microbiologica Scandinavica*, 1965 hovedredaktør, 1968–74 var han medlem af Statens lægevidenskabelige forskningsråd, 1974 medlem af Vidensk. selsk. og s.å. medlem af Council for international. Org. of Medical Sciences, dets formand 1975. S. blev 1965 fellow of Royal Soc. Med., London, 1958 af N.Y. Acad. of Sciences, og han

er medlem af en række udenlandske mikrobiologiske selskaber. 1966 blev han medlem af Advisory Council, Internat. Assn. Microbiological Societies, 1977 æresmedlem af Infect. Disease Soc. of America; siden 1956 formand for en række internationale møder om toxoplasmose og fra 1974 leder af FAO/WHO Collaborat. Centre for Research and Reference on Toxoplasmosis. Fra 1955 har S. været indbudt til talrige gæsteforelæsninger verden over – fra USA til Indien, Tokyo og Peking. – 1950 modtog S. prisbelønning fra Landsforeningen til bekæmpelse af børnelammelse, 1965 Owesenske hæderspris, 1970 Thorv. Madsens hæderslegat, s.å. i Bonn Robert Koch-medaljen, 1972 NOVO-prisen, 1974 i Bratislava Comenius universitetets guldmedalje og 1978 generalkonsul Ernst Carlsens fonds ærespris. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1961 159f.

Egill Snorrason

Sikjær, Søren, * 1904–83, fysiker. * 25.11.1904 i Vildbjerg, † 4.3.1983 på Frbg., begr. Søndermark kgd. F: isenkræmmer Andreas Jensen (1865–1943) og Andrea Nielsine Nielsen (1872–1934). ~6.7.1932 med Valborg Nielsen, * 23.7.1908 i Høng, d. af fabrikant Viggo N. (1879–1956) og Caroline Czermak (1881–1975). Efter at have bestået matematisk-naturvidenskabelig studentereksamen fra Th. Langs skole i Silkeborg påbegyndte S. cand.mag.-studiet med fysik som hovedfag ved Kbh.s univ. og fuldendte dette med udmærkelse i 1929. Efter nogle års undervisning ved Akademisk kursus udnævntes han til adjunkt ved Metropolitanskolen 1934, 1940–41 var han lektor ved Aurehøj statsgymnasium, 1941–48 rektor ved Nykøbing Mors gymnasium, 1948–60 rektor ved Vester Borgerdydskole i Kbh., 1960–72 professor i fysik ved Danmarks lærerhøjskole. – S. har inden for gymnasieskolen og Danmarks lærerhøjskole ydet en betydelig indsats, både som lærer og administrator, fx som formand for Statsskolernes rektorforening. Sammen med J. K. Eriksen udgav han et meget benyttet lærebogssystem i fysik for det matematisk-naturvidenskabelige gymnasium og 1974 skrev han til brug for seminarieundervisningen den kloge og eftertænksomme *Klassisk mekanik med relativistisk afrunding*. Overhovedet var han siden studentertiden stærkt optaget af Einsteins relativitetsteori og udgav 1938 den første danske indføring heri. I mange år var S. en meget benyttet og værdsat censor i fysik ved skoleembedseksamen ved Kbh.s univ. S.s mest betydningsfulde gerning har dog sikkert været

hans store indsats ved oprettelsen af professortet i fysik ved Danmarks lærerhøjskole: i henseende til tilrettelægnngen af fysikundervisningen ved cand.pæd. studiet i fysik, valget af dygtige medarbejdere og i særdeleshed ved hans meget aktive og ledende deltagelse i oprettelsen af det til hans professorat knyttede fysiske institut. Han har også vist stor interesse for det internationale samarbejde i fysikundervisningen, hvori han har deltaget meget aktivt. – Ved på naturlig måde at fastholde sine jyske forudsætninger, ved sin humor og fordomsfrie holdning over for mange af tidens problemer har S. myndigt og venligt – og med et islæt af stædighed – gjort sig vellidt og agtet inden for den danske fysikerkreds. □Mal. af Stefan Viggo Pedersen, 1951 (Nykøbing Mors gymnasium). Foto.

Mogens Pihl

Sikker Hansen, Aage, 1897–1955, tegner. * 29.6. 1897 i Grenå, † 27.10.1955 i Kbh. (Tim.), begr. Sædder kgd. F: maskinkonstruktør Markus Sikker H. (1867–1941) og Valborg Augusta Rasmussen (1872–1958). ~ 21.10.1922 i Sædder med Anna Kristine Nielsen, * 7.8.1897 i Ringkøbing, † 18.9.1979 i Kbh. (Tim.), d. af landpostbud Jens Peter N. (1867–1953) og Ane Marie Hansen (1872–1944).

Efter endt skolegang blev S. H. sat i malerlære i Ålborg og aflagde svendeprøve 1916. Året efter dimitteredes han fra Ålborg tekniske skole til kunstakademiet hvor han dog kun fulgte undervisningen i en måned. S.å. arbejdede han som teatermaler ved Odense teater – en stilling han varetog til 1920. Selvom han hurtigt havde forladt undervisningen på akademiet stod det ham klart at det var som tegner han ville skabe sig en fremtid, og for at blive fortløbet med de nyeste trykmetoder stod han i litograflære i tre år. 1932 havde han holdt sin første udstilling hos kunsthändler Chr. Larsen i Klosterstræde, og s.å. blev han knyttet til Politiken hvor han regelmæssigt leverede tegninger til søndagstillægget *Magasinet*, og det varede ikke længe inden han slog sit navn fast i publikums bevidsthed som illustratør til noveller og i de store midtersider hvor hans tegning var det dominerende. Der kom hans litografiske viden ham til gode. Han vidste som ingen anden hvad den litografiske sten og zinkpladen kunne yde. Når han tegnede med litografkridt eller med kul på den ru flade kunne han opnå en forbløffende virkning blot ved at anvende de tre hovedfarver og sort – men lige så ofte benyttede han en stærkt personlig teknik der udelukkende bestod af variationer mellem sort og hvidt og hvor lys og skygge kom til at do-

Sikker Hansen, Aage

minere hans tegning. Skyggevaløerne der blev pålagt i en særpræget kornet teknik kunne næsten virke som kulstøv eller sod der fik de uberrørte partier til at fremtræde lysende klart. Det var navnlig i hans tegninger af de frodige kvinder med runde former og de solide ben at han med denne teknik kunne opnå en helt plastisk virkning der ledte tanken hen på Kai *Nielsen og Gerhard *Hennings skulpturer. S. H. fandt sine motiver i hverdagen, og han blev folkets kunstner i ordets bedste forstand. Gennem Magasinet nåede hans tegninger ud over hele landet, og den store litografi af kvinden der trykker sit barn til brystet hang i en årrække i mange unge danske hjem. Johannes V. *Jensen beundrede ham, og han fremhævede hans mod til at være en banal kunstner i god forstand. Det varede heller ikke længe inden et samarbejde kom i stand mellem de to. 1933 tegnede han omslag og illustrationer til *Mammubogen* og året efter til *Zoologisk Have*. Hans dyretegninger – navnlig af fugle, en lærke i sin rede eller en vibbe på en forårsmark – blev til et lykkeligt samarbejde med Hans *Hvass. Hvad den ene udtrykte i ord forstod den anden at omsætte i billeder, og med en kærlighed der holdt sig fri af pågående naturalisme tegnede han illustrationer til børnebøgerne *Storken*, 1938 og *Egernet*, 1939 og til de mere populære videnskabelige bøger *Dyrene derude*, 1935 og *Byens Dyreliv*, 1940. Som bogkunstner betragtede han utvivlsomt illustrationerne til *En Landsbydegns Dagbog* og *Kongens Fald*, 1944, som livsopgaver, illustrationer der er båret både af realisme og fantasi og som hører til det ypperste i dansk illustrationskunst.

Også som plakatkunstner vandt S. H. stor og berettiget popularitet. Navnlig gjorde museerne flittigt brug af ham. Han tegnede plakater til Fri-landsmuseet, til Handels- og søfartsmuseet på Kronborg og til Zoologisk have. Hans første plakat, en færdselsplakat der 1930 indbragte ham 1. præmien i Politikens konkurrence, vakte med sin utraditionelle løsning stor opmærksomhed. Et lille barn der trasker over gaden i skyggen af kæmpestore lastvognshjul. Tom *Kristensen sagde om ham at han tegnede børn som forårsblomster, „lette som sengedun“. Store dekorationsopgaver blev i årenes løb overdraget S. H. 1935 udførte han vægdekorationen til den danske pavillon i Bruxelles, og 1937 fik han Grand Prix for sin udsmykning af den danske pavillon i Paris. Han har endvidere udsmykket KB-hallen på Peter Bangsvej, Politikens foredragsaal som bærer hans navn, samt fortæpper til Århus teater og til Bellevueteatret. Hans sidste store dekorationsarbejde var vægfelterne til bryllupssalen på Frbg. rådhus som i skildringen af den unge kvinde er

en hyldest til kvinden og moderkærligheden. – Selv om han i de yngre år rejste rundt i Europa forblev han inderlig dansk. Skønt bybo fandt han sine motiver på landet. Han kunne give en plovfure så man næsten kunne lugte mulden. Der var noget indlysende troværdigt ved hans kunst. Den var enkel og ligetil, og det var kun naturligt at hans plakater og litografier kom til at hænge i mange danske hjem. Han skabte kunst for de mange. Han udstillede sjældent separat; 1934–35 på Grønningen og senere igen 1946. 1967 afholdt Kunstforeningen en mindeudstilling for ham hvor Hakon *Stephensen, Hans *Bendix og H. P. Rohde skrev om vennen S. H. I det lille katalog skrev Hakon Stephensen om ham: „Han var selv som sine tegninger – ærlig og følsom – redelig og hjælpsom, men aldrig sentimental.“ 1933–36 var han lærer ved kunsthåndværkerskolen i Bredgade. Han er repræsenteret i kobberstiksamlingen og på provinsmuseer. □Tegnet selvportræt.

Interviews i Politiken 5.11.1940, 15.11.1944 og 27.7.1947. – S. H. bogen, red. Hans Hvass, 1947 (heri fortegn. over ill. 193–203). Walter Schwartz: Dansk illustrationskunst fra Vald. Andersen til Ib Andersen, 1949 129–43 (forkortet udg. m. titlen Danske bogillustratorer I, 1973). Hans Hvass i S. H. og dyrene, 1956 5–10. Hakon Stephensen, Hans Bendix og H. P. Rohde: Tre venner skriver om S. H., 1967.

Godfred Hartmann

Silfverberg, Lene Christine, 1838–1922, lærer, afholdsagitor. * 3.6.1838 i Vejle, † 7.10.1922 i Kbh., urne på Bispebjerg kgd. F: organist Dines Bredahl Blauenfeldt (1804–78) og Hansine Petrine Hansen (1810–66). ~ 5.11.1886 i Vejle med fuldmægtig, senere regnskabsfører og materielforvalter ved DSB, senest amtsfuldmægtig i Kbh. Ludvig Emil Damkier S., * 17.10.1845 i Viborg, † 4.3.1915 i Kbh. (~ 1° 1874 med Nielsine Tychsen, 1846–84), s. af sognepræst, sidst i Svendborg, Anton Frederik S. (1808–59) og Augusta Caroline Damkier (1816–97). Ægteskabet opløst 1896.

S. fik en stærkt religiøs opdragelse og blev uden særlig uddannelse lærerinde. 13 år var hun medleder af frøknerne Blauenfeldts skole i Vejle og 1877–86 lærerinde sst. 1880 blev hun som den første danske kvinde medlem af afholdsordenen I.O.G.T. som hun indførte i Vejle s.å. 1886–1919, fra 1894 med bopæl i Kbh., var hun en meget anvendt foredragsholder inden for afholdsbevægelsen og i kirkelige kredse. 1890 var hun medstifter af afholdsselskabet Det blå bånd. 1907 stiftede hun med 40 medlemmer Kbh.ske Kvinders Kaffevoerne, kendt som K.K.K., hvis røde voerne satte deres præg på det kbh.ske gadebillede frem til anden verdenskrig. Selskabet dispo-

nerede i 1930ernes kriseår over et halvt hundrede vogne og virkede filantropisk derved at overskuddet anvendtes til fribilletter til arbejdsløse så de kunne få kaffe med brød gratis, om fornødent året rundt. – F.M.2. 1918. □Mindesmærke ved Bispebjerg krematorium.

Anton Schmidt: L. S., 1924.

Helge Larsen (Adolph Hansen)

Simesen, Ingeborg, 1861–1943, forfatter. * 28.10. 1861 i Hobro, † 20.1.1943 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: landinspektør, senere forretningsfører i musikforeningen Georg Carl Vilhelm Christian S. (1834–1915) og Thora Louise Georgine Hejde (1836–93). Ugift.

S. kom som halv voksen til Kbh. og tog 1883 lærerindeksamen fra N. Zahles seminarium. Forbindelsen med Natalie "Zahle blev af stor betydning for hende; straks efter eksamen, som hun havde fuldført på 11 måneder blev hun ansat, først på skolen, senere på seminariet med psykologi og dansk som fag. Gennem moderen der var veninde med Laura Grundtvig blev hun gæst i Svend "Grundtvigs hjem. Hans forelæsninger havde hun hørt allerede som 14-årig, som voksen fulgte hun Ludvig "Wimmers og Vilh. "Thomsens forelæsninger på universitetet og læste samtidig oldislandsk hos Axel "Olrik. Skønt kvalificeret kunne hun ikke blive magister da hun ikke var student. Ved siden af seminariegeringen havde hun studenterklasser i komtesse Moltkes drengeskole, og hun underviste prinsesse-erne Ingeborg og "Thyra i dansk. 1904 blev S. af sygdom tvunget til at opgive undervisningen, men var 1906–27 censor i dansk ved præliminæreksamen på universitetet. Desuden holdt hun en række folkeuniversitetsforelæsninger (folkeviserne, Shakespeare, italiensk kunst m.m.). Af hendes forfatterskab fortjener at nævnes en række skattede udgaver til Dansk lærerforeningen (bl.a. *Danske Fædrelandsange*, *Kong Renés Datter*, *Svend Dyrings Hus, Elverhøj*, H. C. Andersens *Lykke-Peer* og *Fire Eventyr*, *Folkeeventyr*). I serien *Mennesker* udgav hun 1919 *Natalie Zahle*, den fortjenstfulde udgave af *N. F. S. Grundtvig og hans nærmeste Slægt under Trearskrigen. En Brevveksling*, 1933 og en skildring af Svend Grundtvigs hjem (Minder fra gamle Grundtvigske Hjem VI, 1926). Foruden artikler (navnlig i Gads danske Magasin) og digte rundt omkring udgav hun en digtsamling *Indad og Udad*, 1907, *Børnevers* til billeder af Niels Skovgaard, 1922 og *Jorden rundt i 24 Minuter*, illustreret af Agnes Lunn, 1897. Endelig kan nævnes oversættelser fra engelsk, seks bøger af Willa Cather. S. var en rig og djærv personlighed der

med stor flid, dyb kærlighed til dansk litteratur og en fyldig humanistisk dannelse udførte en pædagogisk gerning. □Foto.

Nationaltid. 21.1.1943. Kristeligt dagbl. 22.1. s.å.

Sv. Cedergreen Bech (Georg Christensen)

Simon, † ca. 1187, abbed i Sorø. Begr. i klosterets kapitelal.

S. var if. Sorø klostres senmiddelalderlige abbedliste dets anden abbed efter at det var omdannet til cistercienserkloster ved "Absalons foranstaltning (1161 eller 1162). Listen henlægger hans meget lange funktionsperiode til årene 1164–87, den periode hvor Absalons storstilede udbygning af klosteret foregik. S.s forgænger i embedet var tysk, selv var han englænder, ligesom sin efterfølger Gaufred, med hvem Sorø klostres første storhedstid ender. S. har ved flere lejligheder deltaget som vidne i biskop og ærkebiskop Absalons retslige transaktioner og må have stået ham nær.

Scriptores rerum Danicarum IV, 1776 534. Sorø. Klosteret, skolen, akademiet I, 1923–24. Arthur Köcher i Scandia II, Sth. 1929 65–79. Niels Skyum-Nielsen sst. XX, 1950 260–72.

Kai Hørby

Simon, –1158–83–, biskop af Odense.

S. var kannik i Lund og domkapitlets provst. 1158 nævnes han som biskop, men blev under den uro og opløsning, der var en følge af skismaet 1159 og ærkebiskop "Eskils landflygtighed, fortrængt af provsten ved Skt. Albans kirke, Live, som 1162 modtog vielse af Alexander III's modpave Victor IV. Først da splittelsen i kirken var endt ved Victor IV's død, da Eskil vendte hjem og Live ligesom den skismatiske Ribebisp "Oggi søgte til Tyskland kunne S. indtage sit bispesæde. 1170 var han til stede ved "Knud Lavards skrinlæggelse i Ringsted. I de følgende år arbejdede kongen og ærkebisp og rigets bisper samdrægtigt og målbevidst. S. skænkede gods til oprettelse af et præmonstratenserkloster i Væ, hvortil munke hentedes fra Tommerup som var stiftet af Eskil, støttede nonnerne i Odense ved overdragelse af Hjallesø kirke og skaffede Skt. Knuds kirke og kloster privilegier og gaver. 1171 fastlagde Eskil på basis af konstitutionen af 1139 benediktinernes rettigheder i egenskab af domkapitel. 1174 stadfæstede kong Valdemar (I) Skt. Knuds klostres gamle forbindelse med moderklostret i Evesham og henvendte sig vistnok ved samme tid til abbeder, priorer og munke i England om på ny at sende gode klosterfolk, en henvendelse som kun kendes fra Evesham kopibog. – S. nævnes i det bevarede brevstof sidste gang

Simon

20.11.1183, efterfølgeren Johannes første gang 1187. Dødsdagen var 13.5. ifølge optegnelse i Lund.

Lunde domkapitels gavebøger, udg. C. Weeke, 1884–89 (reproddg. 1973) 120. Vitae sanctorum Danorum, udg. M. Cl. Gertz, 1908–12 164. Necrologium Lundense, udg. L. Weibull, Lund 1923 114. – Arthur Köcher i Hist. t. 9.r.II, 1921–23 338–42. Schriften des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. 2.r.IX, Kiel 1930 59–65. Niels Skyum-Nielsen i Scandia XXI, Sth. 1951–52 1–27. Samme: Kvinde og slave, 1971.

Ellen Jørgensen*

Simon de Dacia.

S. er den mest skyggeagtige blandt middelalderens danske skyoffer. I virkeligheden er hans eksistens kun bevidnet ved relativt sene katalogtilskrivninger af værker til en S. Da disse værker yderligere er ret forskelligartede er det noget tvivlsomt om de har samme forfatter og om nogen af dem er S.

Simonis Daci Opera, udg. Alfr. Otto, 1963 = Corpus philosophorum Danicorum medii aevi III. – Jan Pinborg: Die Entwicklung der Sprachtheorie im Mittelalter, 1967 = Beiträge zur Gesch. der Philosophie und Theologie des Mittelalters XLII: 2 95–97.

Jan Pinborg

Simone, Kirsten Anne-Lise, * 1934, balletdanser. * 1.7.1934 i Kbh. (Philips). F: radioforhandler Carl Simonsen (1901–82) og telefonist Anna Carla Ryberg (* 1902). Ugift.

I sin generation blev S. den mest vidtfavnende klassiske ballerina ved Den kongelige danske ballet. Hun blev optaget på Det kongelige teaters balletskole 1945, blev medlem af kompagniet 1952, solodanser 1956 og førstesolodanser 1966. Hun voksede op i den skole Harald *Lander havde skabt, men det var først og fremmest Vera *Volkova der formede S. og gjorde hende til den første danske danser på kvindesiden der mestrede de tekniske krav i hele det internationale klassiske repertoire. Blond og køn var S. da hun debuterede som Hilda i *Et Folkesagn* (21.12.1952), men det afgørende gennembrud kom først en række år senere da teknikken var finsleben, og S. var modnet som kunstner og menneske. Det smukke ydre der i starten næsten var et handicap blev nu gennemstrålet af en markant personlighed med en stærk scenisk udstråling. 1964–65 dansede S. på én sæson for første gang *Giselle*, *Odette/Odile* i *Svanesøen* og *Julie* i Frederick Ashtons version af *Romeo og Julie*, og i disse roller dækkede hun et register spændende fra det rørende og hjertegribende til det stolte, temperamentsfulde og erotisk gnistrende. – Det var i høj grad udenlandske koreografer der gav S. de partier der hjalp hende til kunstnerisk

vækst. 1958 var hun Birgit Cullbergs *Frøken Julie* og i 1960 Carmen i Roland Petits ballet af samme navn. Sejrene var ikke øjeblikkeligt indlysende, men S. arbejdede videre med partierne, fordybede sig i disse roller hvor teknik og udvortes ikke var nok, og i løbet af nogle år voksede hun til en meget spændende danser som levedejorde kvindesindet i dets mest facetterede aspekter. Fra det tragiske til det provokerende. Hun var endvidere raffineret og billedskøn som Roxane i Petits *Cyrano de Bergerac* (1961), udfordrende som Mylady i Flemming *Flindts *De Tre Musketerer* (1966) og vidunderlig som den unge pige i Petits *Ulven* (1967) hvor hun dansede med både sjæl og hjerte og gennemlevede et følelsesregister der gik fra det sarte og rørende til det lidenskabelige og stærke.

Skønt begyndt hos August *Bournonville skulle S. ligesom rundt om hele det nyere repertoire såvel som de internationale klassikere inden hun fik et forhold til det største navn i dansk ballet-historie. Hun har med lethed og gratie danset både *Sylfiden* (1956), *Teresina* i *Napoli* (1967) og señoritaen i *La Ventana*, mens hendes mest overraskende Bournonville-sejre er Louise i *Livjægerne på Amager* (1978) hvor hun virkede ved sin rige, modne menneskelighed og fru van Everdingen i *Kermessen i Brügge* (1979) hvor hun overraskende foldede sig ud som en overlegen vittig comédienne. Sine evner for den groteske karakterkomik demonstrerede hun med glans i *De gamles dans* i *Amor og Balletmesterens Luner* (1982). I sin ungdom studerede S. hos Olga Preobrajenska i Paris, og i sin lange karriere har S. ofte gæstedanset med fremmede kompagnier fra Bolsjoj i Sovjet (1968) til American Ballet Theatre (1969) ligesom hun gennem en række sæsoner i 1960'erne turnerede overalt i staterne med Ruth Page's Chicago Opera Company. Karrieren har dog først og fremmest ligget på Kongens Nytorv. Flemming Flindts balletmesterår 1966–78 hvor modern dance-repertoiret blev stærkt betonet bragte i perioder S. i en vanskelig position, men hendes format var så stort og hendes vilje så stærk at hun stod sig. Foruden hos de nævnte koreografer har S. danset en række Balanchine-partier hvor hun har imponeret ved sin tekniske kunnen; hun har været både syrenfeen og prinsesse Aurora i *Ninette de Valois'* opsætning af *Tornerose* (1957), og hun har vist sit følsomme sind i Mikhail Fokins *Chopiniana* og som ladyen i John Crankos *The Lady and the Fool* mens de stærke lidenskaber eksploderede i hendes Lady Capulet i John Neumeiers *Romeo og Julie* (1974). S. har gennemdanset et rigere balletrepertoire end nogen anden dansk danser i dette århundrede, og hun har bevidst og sikkert

arbejdet med sin kunst. Som et sidste eksempel på hendes forbløffende kunstneriske udvikling kan nævnes titelpartiet i George Balanchines *Søvngængersken* hvor hun var køn og ung 1955, men som hun tyve år senere fyldte med spændende mystik og en fascinerende blanding af uskyld og farlig sensualitet. – R. 1965. R¹. 1980. □ Tegnet i rolle af Hans Bendix udst. 1962. Mal. af Kirsten Kjær bl.a. ca. 1963. Mal. af Gerda Åkesson. Foto (bl.a. Kgl. bibl.; Det kgl. teaters bibl. og arkiv; Teatermus.; Dance Coll., N.Y. Public Library).

New York public library. Dance coll.: Dictionary catalog, N.Y. 1974. – Sv. Kragh-Jacobsen: 20 solodansere fra den kgl. da. ballet, [1965]. Samme: Balletaftener, 1969. Erik Aschengreen i Les saisons de la danse, Paris 1971 nr. 32 (heri rollefortegn.). Samme: Balletbogen, 1982. – Film: Ballerina (Walt Disney, 1966).

Erik Aschengreen

Simonsen

Blandt de ikke jødiske slægter der bærer navnet S. skal her nævnes to (I og II).

I. En sønderjysk fribondeslægt fra Øsby sg., Haderslev amt, hvis første kendte mand er Bertel Andersen. Dennes søn Christen Bertelsen, nævnt 1649 som sandemand, var farfar til Simon Bertelsen (1637–1727), ejer af frigården Sparlund.

II. En slægt der føres tilbage til Christian Andre- sen (ca. 1646–1733) der var oboist og skalmeje- blæser ved fynske regiment til fods inden han 1702 blev stadsmusikant i Svendborg. Han var far til Simon Christiansen (ca. 1706–58), stads- musikant sst.

III. Der findes flere jødiske slægter S. i Dan- mark. Judaisten David *S. (1853–1932) nedstam- mer således fra Simon David Levy (ca. 1760–1833) fra Groningen i Holland, indvandret til Danmark år 1800, mens den omtalte slægt S. føres tilbage til Levin S. (ca. 1780–1843), født i

Parchim (DDR), der 1805 indvandrede fra Sve- rige og 1806 tog borgerskab som silke- og klæde- kræmmer og som blev medejer af Maglekilde papirfabrik ved Roskilde.

Poul *S. var ~ Johanne Bing, d. af fabrikant Ha- rald *B.

(I) G. L. Wad: Konferensråd Hans Simonsen til Er- holm og samme gårds ejere fra 1664, med to tavler, i Pers.hist.t. III, 1882 97–116. (II) Jul. Bidstrup: Stamtv. over familien Koefoed, 1887 (optr. 1976) 79–82. (III) Ernst Henriques: Stamtavlen Henriques, 1903. Josef Fi- scher: Slægtsoversigt i DBL 2 XXII 20–21.

Hans H. Worsøe

Simonsen, Carl Frederik Lassen, * 1918, bog- handler. * 3.2.1918 i Vejle (Skt. Nicolai). F: han- delsrejsende, senere forretningsfører Peter Au- gust Lassen S. (1883–1954) og Nielsine Andersen (* 1889). ~ 15.10.1952 i Sorø med Grethe Sophie Clausen, * 18.6.1926 i Vorgod sg., Ringkøbing, d. af diakon Thomas C. (1894–1944) og Anna Elisabeth Jensen (1902–73).

S. kom efter endt skolegang i lære hos Aage Hass i Århus hvorefter han som udlært 1938 fik plads som medhjælper hos Th. Øberg i Nakskov. Efter næsten et år som arbejdsløs kom han 1941 til *Grønholt Pedersens antikvariat i Fiolstræde og allerede 1942 tiltrådte han en stilling som medhjælper hos Arnold *Busck og året efter hos Thaning og Appels boglade i Købmagergade. Efter krigen – da Thaning og Appels boglade blev afhændet til Erik Paludan – kom S. atter til- bage til Arnold Busck, denne gang i den uden- landske afdeling. Tiden hos Grønholt Pedersen har utvivlsomt givet S. interesse for handel med antikvariske bøger og da Arnold Busck 1953 købte Per Munksgaards antikvariat, oprettedes Arnold Buscks antikvariat i Fiolstræde og S. kom til at lede dette. Det er hverken som organi- sationsmand eller som bibliofil antikvar S. har gjort sig bemærket, det er snarere som inspirator og i visse tilfælde som igangsætter for enkelte forlag at han har haft sin betydning. En antikvar har ofte fingeren på pulsen og S. har været en fin registrator. Som nær ven af Otto B. *Lindhardt og Jokum *Smith kom han til at stå kredsen på det nye Gyldendal nær, og med sin kritiske sans og sine strenge krav til det gode boghåndværk øvede han ofte en velbegrunnet kritik der gav sig udslag i værdifulde udgivelser, fx af Ib *Ande- sens skitsebog trykt i faksimile. Som et særligt område har antikvariatet specialiseret sig i litte- ratur om Grønland. Hans solide bogkendskab benyttes ofte, bl.a. ved udarbejdelse af bogauk- tionskataloger, og da ostegrosserer Peter Jensens store bogsamling 1968 kom under hammeren var det S. der forestod katalogiseringen og anmærk-

Tavle I

Simon Bertelsen 1637-1727 ejer af frigården Sparlund i Øsby sg.

Evald Simonsen -1695 hoffourer	Bertel Simonsen -1731 skovrider	Andreas Si- monsen 1680-1733 general- krigskommis- sær, ejer af Erholm (se slægtsoversigt de Cederfeld)	Hans *Simon- sen 1688-1768 amtmand, opretter af stamhuset Erholm og Sendergårde
Christopher S. ca. 1726-93 degn og organist i Møgeltønder			
Anna Sophie S. 1755-1802 ~ Lorentz Christian Ernst Ceder- feld de S. 1752-1822 vicelands- dommer, kammerjunker		Hans Bartholin S. 1760-1849 officer	

Table II

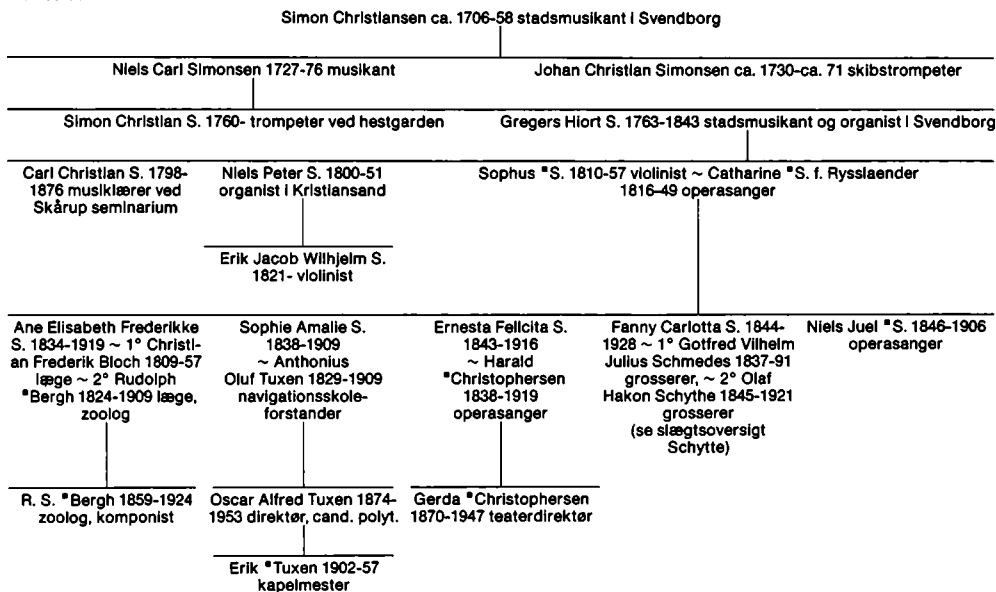
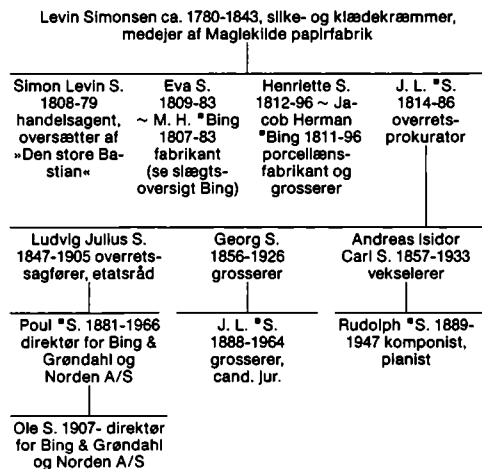

Table III

ningen af det store bibliotek. S. er en ener i standen, og det antikvariat han leder ligner ikke så mange andre kbh.ske antikvarier. Den om sig gribende modernisering for at tækkes det bogkøbende publikum har endnu ikke fundet vej til det antikvariat han bestyrer. De mange tusinde bøger har deres plads på let tilgængelige, lidt primitive reoler og de ligger i stabler på gulvet. Selv om hans viden om bøger og hans store personalkendskab til kolleger både i ind- og udland utvivlsomt kunne have ført ham videre, er

„Simon“ forblevet tro mod Fiolstræde og har i antikvariatet bevaret en særegen atmosfære der ellers gradvis er ved at forsvinde fra gaden. Som type og som videnskabelig formidler af den antikvariske bog har han skabt et brugsvantantikvariat hjemmøgt af videnskabsmænd og af bogkøbere for hvem bogens indhold er vigtigere end dens udseende.

Poul Holst: Antikvarboghandel i Danm. 1640-1980, 1980 125f.

Godfred Hartmann

Simonsen, Catharine Elisabeth, f. Rysslaender (Ryssländer, Rysslander), 1816-49, operasanger. * 7.3.1816 i Kbh. (Trin.), † 3.5.1849 sst. (Slotsk.), begr. sst. (Holmens). F: farversvend, senere -mester Niels R. (ca. 1781-1845) og Juliane Marie Strøm (1785-1846). ~ 3.10.1834 i Kbh. (Slotsk.) med bratschist, senere kgl. kapelmusikant Sophus *S., * 25.12.1810 i Svendborg, † 11.2.1857 sst., s. af stadsmusikant og organist Gregers Hiort S. (1763-1843) og Anne Elisabeth Petersen (1771-1845). - Mor til Niels Juel *S.

Faderen var finsk, moderen svensk, og deres musikalske begavelse gik i arv til datteren som allerede i otteårsalderen fik sangundervisning og 1829 blev elev på Sibonis konservatorium. Skønt hun ikke var fyldt femten år lod han hende (25.9.1830) debutere på Det kgl. teater som den unge, muntre brud i syngespillet *Marie*. Stem-

men var imponerende, en stor sopran, blød og varm i klangen, og hun var dertil musikalsk og sikker i sin fremtræden. Der var stof i hende til en guldfugl for operaen, og hun fik straks et repertoire; 1834 blev hun kgl. ansat. Men så begyndte vanskelighederne. Virtuosebarnets mere børnerige end harmoniske ægteskab bidrog til at svække hendes arbejdsevne og -lyst i så høj grad at direktionen allerede 1.1.1836 afskedigede hende uden pension, dog med håbet om at hun ville genoptage sin karriere. Hun vendte da også tilbage, genhilst af publikum som madame Voltisubito i *Recensenten og Dyret* (8.4.1837). Stemmen havde hun i behold, Jenny Lind beundrede især dens mellemleje, men dramatisk udviklede hun sig ikke; spillet var konventionelt, og det syntes nærmest en tilfældighed om rollen klædte hende, som fx Angela i *Den sorte Domino*. Derimod blev koncertsalsen hendes ubestridte forum, og under 40ernes begejstring for den italienske musik var hun den danske sangerinde som i værker af Donizetti, Bellini, Rossini og den unge Verdi dygtigst tog kampen op med de fremmede sangere på Hofteatret. Ligesom italienernes primadonna, madame Forconi, udnævntes hun 1843 til kammersangerinde, og s.å. udtalte Felix Mendelssohn-Bartholdy i Berlin sig meget anerkendende om hendes stemme. Men kun 32 år gammel optrådte S. sidste gang 20.11.1848 som Donna Anna i *Don Juan*, og nogle måneder senere døde hun i barselseng fra otte ukonfirmerede børn, blandt hvilke var Fanny S., mor til sangeren Erik Schmedes og komponisten Hakon Schmedes, samt Ernesta S., mor til Gerda Christophersen. □Mal. af E. Bærentzen, 1845 (Det kgl. teater), litograferet af samme. Tegn. af samme (Teatermus.).

Selmers nekrologiske saml. II, 1852 221–24. Th. Over-skou: Den danske skueplads V, 1864. Gerda Christophersen: Memoirer, 1919 16–19.

Robert Neiiendam*

Simonsen, David Jacob, 1853–1932, judaist, filantrop, bogsamler. * 17.3.1853 i Kbh. (Mos.), † 15. 6.1932 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). F: vekselerer Jacob S. (1821–80) og Rose Hahn (1826–69). ~ 25.5.1879 i Kbh. (Mos.) med Cora Salomon, * 18.3.1856 i Kbh. (Mos.), † 13.1.1938 sst., d. af silke- og klædehandler Heyman Joel S. (1822–92) og Therese Oettinger (1820–58). S. blev student 1870 fra det v. Westenske institut og studerede derefter østerlandske sprog ved Kbh.s univ. under A. F. van Mehren. Allerede som 20-årig besvarede han, samtidig med Frants Buhl, universitetets prisopgave over et emne inden for den arabiske og hebraiske syntaks og fik 1874, ligesom Buhl, accessit. Siden sin skoletid

havde S. dyrket de talmudiske fag, og 1874 tog han til Breslau for at studere ved det derværende jødisk-teologiske seminarium. Endnu inden han 1879 havde bestået sin rabbinatseksamen fik han tilbud om et docentur ved seminariet. Han afslog imidlertid både denne gang og senere, da han blev opfordret til at overtage en ledende stilling ved en lignende læreanstalt i Ramsgate (nu Jew's College i London). Han foretrak at virke i Danmark hvor han som den første danskfødte rabbiner blev ansat ved Det mosaiske trossamfund i Kbh. under den allerede dengang højtbedagede overrabbiner, professor A. Wolff. Efter dennes død blev S. 1892 overrabbiner, men allerede 1902 opgav han stillingen.

S. var en ualmindelig lærd mand med alsidige interesser. Hans litterære produktion, hvis styrke er en imponerende viden parret med kombinationssevne strækker sig over de mest forskellige filologiske, historiske og boghistoriske områder med hovedvægten på judaistiske emner. Den består af en lang række mindre, til dels ganske små afhandlinger og indlæg spredt rundt omkring i tids- og lejlighedsskrifter. Blandt hans arbejder skal nævnes *Skulpturer og Indskrifter fra Palmyra i Ny Carlsberg Glyptothek beskrevne og forklarede*, 1889, som også udkom på fransk, samt en række afhandlinger i tidsskrifter og festskrifter: *Le Psaume XXII et la Passion de Jesus*, 1891, *Til Koppeindpodningens Historie*, 1894, *Arabic Responses of Maimonides*, 1900, *Hebraisk Bogtryk i ældre og nyere Tid*, 1900, *Der vergessene Verbalstamm [jph] und einig seiner Derivate*, 1901, *Ordnes Liv*, 1903, *Min Religion og min Livsanskuelse*, 1904, *Zur Geschichte der Familie Liebmann (Berlin)*, 1905, *Le Pourim de Saragosse est un Pourim de Syracuse*, 1910, *Ein Midrasch im IV. Buch Esra*, 1911, *Mendelssohniana – aus Dänemark*, 1916, *Dänemark und die Juden in Prag 1745*, 1917, *Musketêrens Edsafsælgelser. Et Bidrag til dansk Rettergangs Historie*, 1920, *Jødiske Æventyr og Legender*, 1928 og *Eigentümliche Namen*, 1929. – S. var primus motor i jødiske lærde selskaber, bl.a. i Mekize Nirdamim (De slumrendes opvækkere), en forening til udgivelse af ældre hebraiske hovedværker, i Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums o.a., og han har både videnskabeligt og materielt bidraget til et stort antal judaistiske værkers tilblivelse. I anledning af hans 70-års fødselsdag udsendtes et festskrift (1923).

Den samme alsidighed som S.s forfatterskab udviser præger også hans bibliotek som han havde tilvejebragt i løbet af ca. 60 år, og som ved hans død rummede henimod 40 000 bind. Den betydeligste del af bogsamlingen der i egentligste forstand var et brugsbibliotek, bestod af hebrai-

ca og judaica, men den var også meget righoldig på mange andre områder, som memoirer, kulturhistorie, de østeuropæiske landes historie og meget andet. Efter S.s død kom størstedelen af denne store bogsamling i Det kgl. biblioteks eje, og denne meget værdifulde erhvervelse gav stødet til oprettelse af en særlig afdeling for judaica og hebraica – Bibliotheca Simonseniana – hvis samlinger, også takket være senere tilvækst, nu er af international betydning. – Den hjælpsomhed og organisationsevne som S. udviste på videnskabeligt område antog endog meget store dimensioner, når det drejede sig om at lindre almindelig menneskelig nød. Allerede som rabbiner havde han udført et stort filantropisk arbejde, men det var først efter hans tilbagetræden at denne side af hans virksomhed udfoldede sig i stadig tiltagende grad. I begyndelsen af århundredet var han med i første række til at organisere hjælpen til de talrige ofre for jødeforfølgelserne i Østeuropa og til emigranterne til de oversøiske lande. Og da første verdenskrig brød ud, kom han til at indtage en førende stilling i det hjælpearbejde der blev ydet i de følgende år. Han oprettede forbindelsen mellem jødiske krigsfanger og deres pårørende og mellem de enkelte medlemmer af de ved krig og deportation splittede familier; han var bindeled mellem de forskellige hjælpeorganisationer rundt om i landene, formidlede meget store beløb fra udlandet til de nødlidende i de krigshærgede lande og skaffede selv endog betydelige pengesummer til veje til samme formål. Hele dette arbejde kulminerede i årene efter krigen, da utallige hjem og virksomheder i Østeuropa blev genopbygget og endnu flere mennesker reddet fra den værste nød. S. var en i enhver henseende uafhængig mand, og dette i forbindelse med hans retlignede karakter og hans hjælpsomhed vandt ham stor respekt i de forskellige kredse. Han var således formand for det permanente centralråd som var blevet nedsat af Conférence universelle juive de secours og sad som ledende bestyrelsesmedlem i en række, både danske og udenlandske, velgørende selskaber. – Tit. professor 1903. – F.M.I. 1928. □ Afbildet på gruppebillede af familien litograferet 1879 efter tegn. af P. Klæstrup. Litografi af Harald Jensen, 1903. Mal. af Max Nathan, 1904 (mosaisk trossamfund, Kbh.; Kgl. bibl.). Tegn. af Gerda Ploug Sarp. Foto.

D. S. i Ill. tid. 4.1.1903, Allgemeine Zeitung des Judentums LXXVII, Berlin 1913 7–9 og i Mit hjem IV, 1926 70–77. – Louis Frænkel i Ill. tid. 4.1.1903 og 18.3.1923. Festskr. i anledn. af prof. D. S.s 70årige fødselsdag, 1923 (heri bibliografi 11–21 og Josef Fischer: Prof. D. S.s Vorfahren 311–79). Israelliten 17.3.1923. L. S. Fridericia sst. marts 1928. Nationaltid. 16.3.1923. Berl. tid. 9.6.1932, Berl. aften 15.6. s.å. og Berl. tid. 16.6. s.å. Poli-

tiken 9.6. og 16.6.1932. Siegfried Heilmann sst. 15.6.1972. Dagens nyheder 9.6. og 16.6.1932. Louis Frænkel m.fl. i Jødisk familiebl. IV, 1932 nr. 11 3–5. M. Friediger sst. V, 1933 nr. 10 3–6. R. Edelmann i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen XXIV, Upps. 1937 223–32. Samme i Ved 150års-dagen for anordn. af 29. marts 1814, red. Jul. Margolinsky og Poul Meyer, 1964 103–31. – Papirer i Kgl. bibl.

R. Edelmann*

Simonsen, Hans Caspar (ved dåben kun Caspar), 1812–76, komponist. * 29.4.1812 i Assens, † 5.3.1876 i Odense, begr. sst. F: havnefoged, værts-husholder og stadsmusikant i Assens Peter S. (1777–1844) og Maria Weierup (1776–1828). ~ 30.3.1855 i Assens med Marie Louise Petrea Dreyer, * 10.7.1831 i Assens, † 2.3.1912 i Odense, d. af skibsfører Carl Wilhelm D. (1806–55) og Noline Cecilie Emilie Simonsen (ca. 1807–57). Som barn kom S. ofte ud med sin far for at spille på alle slags instrumenter til bryllupper og begravelser. Han lærte snart musikkens vrangside at kende og ville forlade kunsten da han blev større, men hans bror – komponisten J. E. S., der var sanglærer ved Skårup seminarium – overtalte ham til at følge sit kald og tog sig af hans musikalske opdragelse. Seksten år gammel kom han til Kbh. for at blive klarinettist i fodgarden, og samtidig var han elev generalbas hos komponisten P. Jensen, men efter halvtredie års forløb tog han sin afsked. Ungdomsårene hutlede han sig igennem ved slet betalt lærerarbejde. Seks år var han musiklærer i Åbenrå, derefter et halvt år hos broderen som nu var sanglærer i Randers, og seks år lærer i Haderslev. En Italiensrejse strandede i Hamburg. 1842 blev han sin brors efterfølger som sanglærer ved Randers lærde skole hvor den sparsomme løn måtte suppleres ved private informationer og ved at stemme klaverer. Skuffet over ikke at kunne få stillingen som organist i Randers drog han 1847 af sted med det Langeske skuespilselskab som musikdirektør. Han kom til Sverige hvor han opholdt sig i halvtredie år, dels i Malmö, dels i Stockholm. 1851 blev han organist i Assens og 1865 ved Skt. Knuds kirke i Odense.

S. tog altid levende del i musiklivet i de byer hvor han havde sin gerning, således i Randers og Odense, særlig det sidste sted hvor han var en af de førende indtil sygdom 1870 tvang ham til hovedsagelig at leve for sin organisttjeneste. S. var en fin musiker og en omhyggelig lærer; hans hovedinstrument var violin, men også i behandling af orgel var han en mester. – Som komponist huskes han for sine smukke fortoninger af St. St. Blichers jyske sange, navnlig *Jyden han æ stærk aa sæj*. 1846 udkom *Digte i jydsk Mundart af St. St. Blicher. Satte i Musik af H. Cpr. Simonsen*. I.

Hefte, der indeholder *Bjergmandsbruden*, *Mads Doss*, *Øwli* og *Faawal Marri*. Blicher takkede ham med et digt i *Randers Avis* 23.5.1846 („Do æ mæ da relle en pussig Krabat“) og sendte ham *Havet bruser* og *Jyden* som dog først blev trykt i „Musikalsk Anthologie“ II, 1857. Mere end til disse seks blev det ikke, men med dem ramte S. også i centrum af Blichers kunst og anslog en tone der i sin jyske egenart var ny i dansk kunstmusik. – En indvielseskantate til den restaurerede Skt. Knuds kirke (1875) er holdt i den traditionelle Weyse-stil. En spinkel strygekvartet i h-mol (1869) tilegnedes J. P. E. *Hartmann. Uden synderlig originalitet er nogle klaversange, en utrykt sonate og *Alla Polacca* samt en trykt *Rondino* og *Caffee. Ein launiger Einfall*. Som et vidnesbyrd om S.s kirkelige virksomhed foreligger *116 Melodier udgivne af Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark* som han samlede, og hvori der findes adskillige af ham selv.

Fyns stiftstid. 6.3.1876. Jeppe Aakjær: Steen Steensen Blichers livstragedie II, 1904 (fot. opr. 1964) 248–59. Chr. M. K. Petersen: Odense musikforen. 1866–1916, 1916 52 o.fl.st. Odense bys hist., udg. H. St. Holbeck, 1924–26 735.

Sven Lunn*

Simonsen, Hans, 1688–1768, amtmand. *7.11.1688 på frigården Sparlund i Øsby sg., Haderslev amt, †11.4.1768 på Odense slot, begr. i Rørup k. F: adelsbonde Simon Bertelsen (1637–1727) og Kirsten Boldich (1650–1727). Ugift. S. kom som ung til Kbh., blev lakaj hos Anna Sophie Reventlow og derefter kammertjener hos Frederik IV hvem han bl.a. fulgte i felttoget 1712 hvor han blev fanget af svenskerne. For sin lange og tro tjeneste blev han 1726 udnævnt til amtmand over Assens og Hindsgavl amter samt til overinspektør over det fynske ryttergods med bolig på Odense slot. Efter sin bror land- og krigskommissær Andreas S. (†1733) blev han ejer af hovedgården Erholm hvis tilliggende han energisk forøgede, og 1759 købte han den tilgrænsende gård Søndergårde. Efter sin norske forlovedes tidlige bortgang indlod S. sig ikke i ægteskab og oprettede ved testamente 1761 af sine samlede godser et stamhus for konferensråd Bartholomæus de Cederfelds søn Lorentz Christian Ernst hvis mor nedstammede fra en datter af ovennævnte. Andreas S.s hustru i hendes første ægteskab, og på den betingelse at han ægtede en brodersøns datter af erector. S. hørte til den kreds af hårdhændede tro tjenere der havde Frederik IVs tillid, han var en dygtig overinspektør, men enedes ikke for godt med sine stiftamtmand, og som godserhverver var han ikke lemfældig. Også Frederik V satte pris på ham og be-

søgte ham på Erholm. – Justitsråd 1727. Etatsråd 1744. Konferensråd 1767. □Mal. af N. P. Dahlin, 1769 (Erholm), efter dette kopi af H. M. Sønnicksen (sst.).

G. L. Wad i Pers. hist. t. III, 1882 97–116. F. Hjort i Årbog for hist. samf. for Odense og Assens amter IX, 1921 687–93 704–09. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. II (Fyn), 1923 539–42.

Hans Knudsen*

Simonsen, Harald, 1873–1949, tømmerhandler, entreprenør. *2.8.1873 i Kbh. (Trin.), †3.2.1949 sst. (Cit.), begr. Frbg. kgd. F: hørkræmmer, senere grosserer Georg Harald S. (1841–90) og Caroline Jensen (1845–1913). ~10.1.1899 med Betty Nathalia Thorup, *10.2.1877 i Kbh. (Frels.), †23. 5.1949 sst. (Cit.), d. af arbejdsmand, senere entreprenør Henrik Jakob T. (1843–1921) og Betzi Clara Nathalia Juul (1845–1913).

Efter at S. 16 år gammel havde taget præliminæreksamen fra Nørrebro latin- og realskole var han tre år i lære hos det store købmands- og sejskibsrederifirma B. Kromann jr. i Marstal. Derefter tog han ansættelse i manufakturengrosfirmaet v. Barm & Petersen i Flensborg og kom derfra til Holger Petersen på Købmagergade i hvis firma han arbejdede i seks år. Hans ønske var imidlertid at blive selvstændig, og 1899 startede han inden for bygningsmaterialebranchen sit eget firma *Harald S.* som fra en beskednen begyndelse i løbet af et kort åremål voksede op til en meget anselig forretning med mursten som hovedartikel. For yderligere at udbygge og sikre forretningen i sidstnævnte artikel købte firmaet 1911 Niverød Teglværk og 1916 Snesere Teglværk hvortil senere søjedes Kollerup Teglværk. Samtidig voksede også S.s forretning med trælast og tømmer, og 1918 da tonnagemangelen var på sit højeste, gjorde han sig bemærket ved at hjembringe tomerflåden Refanum som efter at være fremstillet i Finland bugseredes til Kbh. med et indhold af 3000 stds. Ved omgangen med håndværksmestrene i alle disse år lærte S. hvad der hørte til for at blive en klog bygherre, og da han midt i 20'erne optog byggeriet som virkefelt var han for længst på dette område en både indsigtfuld og erfaren mand. Sit afgørende gennembrud som bygherre fik han 1926 ved erhvervelsen af de store Svanemøllegrunde der hidrørte fra S. N. *Meyers dødsbo, og som på dette tidspunkt henlå i et fuldkomment vildnis. Denne transaktion gav anledning til byggeri fra hans egen side – *Svanemøllegården* og *Ulfsgård* – og samtidig realiserede han med betydelig gevinst anselige arealer til højbebyggelse, villa- og parcelbyggeri. Også en række andre byggeforetagender gennemførte han, dels selvstændigt, dels

Simonsen, Harald

som participant inden for snævre kredse. Blandt de mest anselige bolig- og forretningskomplekser hvor han stod som den ledende kraft kan nævnes *Lindevangsgården*, *Hostrups Have*, *Ringkøbinggården*, *Hollændervænget* og *Thorsgård*. Som bygherre havde S. ikke blot blik for konjunkturernes forløb, men forstod også at imødekomme de krav lejere stiller til lejligheder. 1936 omdannede S. sit firma til et aktieselskab under navnet *Harald S. Akis*. med en aktiekapital på 1 mio. kr., og samtidig udskiltes ejendommenes administrationskontor fra den øvrige virksomhed. 1917 opførte S. den anselige ejendom på Østerbrogade, nu *Dag Hammerskjølds allé 28*, i folkemunde kaldt „Lille Amalienborg“ hvor han boede og havde en del forretningskontorer. S. var en særdeles dygtig cricketspiller og æresmedlem af Danske studenters roklub. – R. 1927. DM. 1939. □Marmorbuste af G. Hammerich, 1938. Foto.

Aage Heinberg: Danske erhvervs mænd II, 1933 399–402. Børsen 2.8.1943. [Hakon] Steph[ensen] i Politiken 4.2.1949. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jens Vestberg*

Simonsen, Joseph Levin, 1888–1964, speditør. * 22.10.1888 i Kbh., † 13.7.1964 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). F: grosserer Martin Georg Seth S. (1856–1926) og Elvina Birgitte Warburg (1858–1931). Ugift.

Efter at være blevet cand.jur. 1912 blev S. ansat i det af faderen og en onkel, Henrik Joseph S., 1878 startede firma H. J. S. & Co. Firmaet var begyndt som et speditørfirma men havde efterhånden også oparbejdet en betydelig virksomhed i kaffehandel en gros. S. blev prokurist 1918 sammen med faderen der havde stået som indehaver efter H. J. Simonsens død 1910, og efter faderens død 1926 blev S. medindehaver sammen med moderen. 1930 blev S. eneindehaver. Hans hovedinteresse var spedition, og derfor afhændede han kaffeforretningen kort efter at han var blevet eneindehaver. Speditørfirmaet førte han frem blandt de førende i landet. Ved siden af forretningen lagde S. en betydelig kraft i organisationsarbejde. Han var 1919–39 medlem af Kbh.s bedømmelses- og voldgiftudvalg for kaffehandelen og for kolonialhandelen samt 1926–30 medlem af bestyrelsen for Foreningen af kolonial-grossister i Kbh. Fra 1947 til sin død var han formand for Dansk speditørforening og også medlem af bestyrelsen for Nordisk speditørforbund i samme periode (næstformand fra 1950), ligesom han 1950–62 var medlem af bestyrelsen for Fédération Internationale des Associations de Transporters et Assimilés. I kraft af sit omfattende kendskab til international spedition

og sin juridiske viden fik S. betydelig indflydelse på den danske speditørbanches udvikling og forretningsprincipper. □Foto.

Chr. R. Jansen

Simonsen, Jesper, 1881–1957, jurist, politiker. * 7.7.1881 i Kalvslund ved Ribe, † 24.5.1957 i Gentofte, begr. Kalvslund kgd. F: gårdejer Simon Jespersen S. (1851–95, ~2° 1895 med Marie Kathrine Frank, 1856–1924, ~1° 1884 med gårdejer Jens Simonsen Lautrup, 1857–90, ~3° 1902 med gårdejer Ole Madsen Simonsen, 1866–1935, ~2° 1927 med Bodil Marie Hansen, * 1871) og Annetie Frederikke Clausen (1854–87). ~ 7.10.1919 i Kbh. (Stef.) med Johanne Harriet Ahlgren, * 9.3.1885 i Kbh. (Pauls), † 29.9.1964 i Gentofte, d. af skomagermester Martin Persson A. (1852–1905) og Mariane Nielsen (1854–1934).

Tidligt forældreløs søgte S., trods nogen svagelighed fra barneårene, bort fra fædrengården og var landvæsenselev på forskellige større gårde til 1902. Den utilstrækkelige undervisning han havde nydt i vinterskolen på landet gjorde at han endnu som 20-årig ikke kunne skrive fejlfrit dansk. For at råde bod derpå søgte han ind på R. P. Rasmussens og K. M. *Klausens kursus i Kbh. og blev student 1904. Han læste jura uden manuduktør, og begyndte endda selv at manuducere, blev syg af overanstrengelse og måtte opsætte sin embedseksamen, men tog den 1910 og rejste på det Liebeske stipendium et år til Tunis for helt at komme sig. Hjemkommen søgte han ind i justitsministeriet, men skønnedes der allerede at være for gammel til nyansættelse. Han blev da protokolfører i kriminalretten, konstitueredes som kriminalassessor 1914 og udnævntes 1916. Han fik til behandling et stort antal sager hvorimellem adskillige meget omfattende, bl.a. Nordentoftsagen i hvilken han var kommissionsdommer. Ved retsreformen blev han dommer i Kbh.s byret 1919, byretspræsident 1929 og s.d. dommer i østre landsret. 1936–51 var han højesteretsdommer. Ved siden af sin embedsgerning i hvilken han erhvervede sig ry for skarpsindighed og energi udfoldede S. til trods for at helbredet i mange år med mellemrum voldte ham store vanskeligheder en omfattende offentlig virksomhed som radikal politiker. Han var medlem af bestyrelsen for hovedstadens radikale venstreforening fra 1917 og af hovedbestyrelsen for det radikale venstres landsforbund 1919–29 og fra 1934. Som borgerrepræsentant i Kbh. 1917–29 og rådmand 1929–31 kæmpede han særlig for en rationel løsning af byens havnespørgsmål som han hævdede kun kunne nås

gennem anlæg af en havn på Østamager. Under påskekrisen 1920 var S. forslagsstiller til borgerrepræsentationens beslutning om at henvende sig til kongen ligesom han også var ordfører for forsamlings flertal under audiensen påskelørdag på Amalienborg. Efter dennes afslutning havde han lejlighed til under en privataudens at henlede kongens opmærksomhed på muligheden af at konflikten kunne bilægges på den måde det faktisk skete under de bevægede forhandlinger samme nat på slottet, nemlig ved dannelsen af et upolitisk forretningsministerium med M. P. Friis som chef.

S. var sit partis kandidat til folketingsvalgene fra 1920 og valgtes i Ringstedkreds 1929. Han virkede i tinget for visse reformer på retsplejens område, offentlig votering i højesteret og omorganisering af sagførerstand, som det dog kun lykkedes ham at gennemføre i meget ufuldstændig form. Derimod havde han den tilfredsstillende at få vedtaget en lille lov hvorved hans fødesogn Kalvslund der ved grænsedragningen 1864 var blevet skåret midt over atter blev samlet. Han gled ud af tinget 1932. Han havde ikke personlig kunnet deltage i valgkampen pga. et nyt udbrud af hans gamle lidelse og måtte underkaste sig et flere måneders hospitalsophold. Ved valget 1935 var han opstillet i søndre storkreds, men opnåede ikke valg og med hans udnævnelse til højesteretsdommer 1936 ophørte hans aktive politiske virke. Han fandt at en og samme person ikke kunne sidde i landets øverste retsinstans og samtidig være medlem af den lovgivende forsamling.

Inden for fredsbevægelsen hørte S. i mange år til lederne. Han blev formand for Dansk fredsforenings kbh.ske kreds 1916, indvalgte i hovedbestyrelsen for landsorganisationen 1919 og var dens formand 1929–44 og igen fra 1945. Som delegeret deltog han i afrustningskonferencen 1932 og var delegeret til Folkeforbundet 1935–39. Straks efter anden verdenskrig gik han ind i arbejdet for FN og blev vicepræsident for World Federation af United Nations Associations, var fungerende præsident 1948 og ærespræsident 1949. Desuden var han vicepræsident for Bureau Internationale de la Paix i Genève. – S. udmærkede sig i al sin virksomhed ved sin udprægede saglighed og grundighed. Når han tog en sag op til behandling forlod han den ikke førend han havde undersøgt alle dens muligheder og forgreninger. Hans taler var, om end nu og da lidt tørre, altid meget klare, nøjterne og koncise. Han besad en retfærdighedsfølelse der var lige levende hvad enten det drejede sig om kriminelle anliggender eller om sociale forhold. Det var også retfærdsfølelsen der prægede hans internationa-

le virke. Han vidste at det var et arbejde på lang sigt. Over for dem der var skeptiske over for FN mindede han om, at det havde taget århundreder at skabe retstilstande i de enkelte stater. Ingen kunne forvente at et internationalt retssamfund skabtes gennem et par årtier, men målet lod han aldrig af syne. □ Tegnet i Genève 1932. Afbildet på mal. af Margrethe Sønn Poulsen, 1938. Mal. af M. Kaalund Jørgensen, 1944. Foto.

Erik Rasmussen og Roar Skovmand: Det radikale venstre 1905–55, 1955. K. Helveg Petersen: 75 års fredsarbejde, 1957. Fred ved ret LXVI, 1957 57f. Gunnar Nielsen i Politiken 25.5. s.å. Berl. tid. s.d. Højesteret 1661–1961 II, 1961.

Helge Larsen (Vald. Koppel)

Simonsen (Simensen), **Jørgen**, † 1602, lektor, præst. * i Odense, † 28.5.1602 sst., begr. sst. (Gråbrødrek.). ~ Maren Hansdatter, † antagelig 3. 6.1602 i Odense.

S. nævnes første gang marts 1556, da han modtog kgl. pas og anbefaling for at kunne drage på studierejse til udlandet. Et par måneder senere blev han indskrevet ved universitetet i Louvain men 1560 var han tilbage og immatrikuleret ved Københavns universitet som magister. 1562 forekommer han som magister og teologisk lektor ved Skt. Knuds kirke i Odense. 1567 blev han tillige sognepræst i Ubberud, 1571 sognepræst til Skt. Albani sogn i Odense og 1577 provst i Odense by og herred. Både som lektor og præst nød han anseelse som en flittig og nidkær mand. Et håndskriftbind (Kall-524-4^a) indeholder bl.a. prædikendispositioner han har dikteret sine tilhørere, og ad anden vej vides det at han som lektor med stor iver holdt både dogmatiske, eksegetiske og kateketiske forelæsninger. En dybt indgribende begivenhed i S.s præstetid var den store pest der 1584 hærgede Odense, bortrev en stor del af menigheden og fik ham selv til at optræde som opbyggelsesforfatter. Gennem tre skrifter *En Historia om Konning Davids synd oc Straff*, 1586, *Davids 91. Psalm*, s. å. og *Nogle Prædicken om Pestilentzis straff oc cranckhed*, s.å. søgte han at bringe sin menighed trøst og at anlægge en religiøs vurdering af den store farsot idet han indskærpede at „pestilense“ var Guds straf som kun kunne afvendes ved fornyet, alvorlig „pønitense“. Af lignende karakter er *En Trøsteskrift* til Morten Skinkel og han søstre, 1587. S. udtrykker sig klart og jævnt i en egen trohjertet sprogtone, let tilgængelig for menigmand, og er ved sin fromhedstype, idékreds og fremstillingsform typisk for den hjemlige filippisme. Det didaktiske præg er stærkt fremtrædende i hans direkte religiøse skrifter, men behersker næsten helt fremstillingen i hans *Tuende Tractater*, 1587,

Simonsen, Jørgen

til hjælp og trøst for barselkvinder og jordemødre, og i hans *Paedagogia*, s.å., der vidner om hans høje værdsættelse af undervisningens og opdragelsens betydning. Begge arbejder indeholder talrige kulturhistorisk vigtige træk. □Stik fra slutn. af 1600-tallet efter ligsten i Gråbrødre k., Odense (nu forsvundet).

Kirkehist. saml. 2.r.IV, 1867–68 79; 4.r.II, 1891–93 483 486; VI, 1899–1901 532f 540. – J. C. Bloch: Den fynske gejstlighed hist. I, 2, 1788 272–76. H. F. Rørdam: Klavs Christoffersen Lyskanders levned, 1868 232f. Samme i Saml. til Fyns hist. og top. X, 1890 145–55. Vello Helk: Laurentius Nicolai Norvegus S. J., 1966 427.

H. A. Hens (*Bjørn Kornerup*)

Simonsen, Konrad Emil Eickstedt, 1876–1945, forfatter. * 28.12.1876 i Kbh. (Helligg.), † 1.11.1945 i Glostrup, begr. Kirke Værløse. F: litograf, udgiver af „Punch“ Carl Nicolai Marius S. (1828–1902) og Louise Oline Dihm (1838–1909). ~ 16.4.1925 i Marseille med Minna Brock, * 12.6.1876 i San Francisco (~ 1° 1902 med journalist Peder Petersen, * 1872), d. af våbenmaler Gustav B. (1849–87) og Vilhelmine (Minna) Hansine Zwinge (1847–87, ~ 1° med skibsfører Tange-Olsen). Ægteskabet opløst 1934.

S. blev student 1898 fra Lyceum, tog magisterkonferens i almindelig og sammenlignende litteraturhistorie 1904 og blev dr. phil. 1909 på afhandlingen *Goethes Naturfølelse*. Han havde fra barndommen næret en glødende interesse for litteratur, og allerede i sit rusår udgav han et versificeret drama *Hadrian*. På lange rejser besøgte han det meste af verden og boede bl.a. tre år i Nordafrika. Under sin søgen efter erkendelse og livslykke bevægede han sig gennem en lang række standpunkter. Som ung var han en begejstret tilhænger af Georg Brandes, men rettede i dec. 1912 i forelæsninger på universitetet et voldsomt angreb på ham og den jødiske ånd i Danmark, hvorefter en pipekoncert bragte forelæsningsrækken til ophør. Siden bevægede han sig gennem genidyrkelse, kommunisme og katolicisme hen imod en apostolsk kristendom, indtil han i sine senere år gennem parapsykologiske studier nåede over i okkultismen. S. udgav *Georg Brandes*, 1913 (tysk udg. 1914), *Den moderne Menne-sketype*, Kria. 1917, *Dostojewski*, 1924, romanen *Den ny Adam I–III*, 1919–22 og den selvbiografiske *Tusind og eet Liv*, 1926. Han oversatte endvidere Walther Rathenaus *Zur Mechanik des Geistes*, 1918, holdt forelæsninger i Kbh. og Oslo, og var medarbejder bl.a. ved Aalborg Stiftstidende, Arbejderbladet og Tidens Stemme. □Mal. af to franske og en bulgarsk kunstner samt af Torriild og K. Windfeld-Hansen. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1910 49. Univ. årbog 1912–13 995f. Walther Rathenau: Briefe, 4.opl. I, Dresden 1927 179f 214f 303f. – Didrik Arup Seip i Kirke og kultur, Kria. 1913 46–56. Sv. Leopold: Tres talenter, 1918 174–76. Louis Levy i Ill. tid. 8.7.1923 (anm. af Den ny Adam). Knud Hamsun: Artikler, Oslo 1939 189f.

Povl Engelstoft*

Simonsen, Jens Peter Marius, 1869–1939, redaktør, politiker. * 8.4.1869 på Høver Mark, Storring sg., † 7.10.1939 i Århus (Pauls), begr. sst. (nordre kgd.). F: husmand Mikkel S. (1836–94) og Ane Marie Nielsen (1838–1919). ~ 15.12.1894 i Århus (Dom.) med Nicoline Marie Mariane Høyer, * 9.5.1873 i Kbh. (Frels.), † 16.12.1952 i Århus (Pauls), d. af skibstømmer Albert Marius Johan H. (1850–80) og Flora Rosalie Adelheid Sick (1850–1936).

Fra Silkeborg hvor han havde stået i bogtrykkerlære kom S. 1891 til Århus og fik arbejde på „Demokraten“. Dette blad og kredsen om det, Harald Jensen, Laust Rasmussen, Peter Sabroe, var i disse år som en kraftcentral for socialdemokratiets udbredelse i Jylland, og S. kom straks med på agitationen i by og opland. Han blev 1894 formand for fremskridtsklubben og blev fra sætteriet hentet over på redaktionen. Efter Sabroes valg til folketing blev S. 1901 medredaktør. 1906–25 var han medlem af Århus byråd og 1910–21 formand for Socialdemokratisk forbund i Århus. Som byrådsmedlem var han flittig og meget benyttet som ordfører. Han var en af ligbrændingssagens forkæmpere og 1912 stifter af den lokale ligbrændingsforening. Ved adskillige folketingsvalg i Randers amt tog han tørt som partiets kandidat og samlede beskedne stemmetal i de dengang udprægede venstrekredse, 1898 i Ebeltoft, 1901 og -03 i Skjoldedelev, 1909 i Hornslet, 1910 og -13 i Grenå, til han 1918 blev opstillet og valgt i den nyoprettede Århus midt-kreds. Han repræsenterede kredsen i folketinget til 1932 da han efter M. C. Lyngsies død blev tingvalgt medlem af landstinget. På rigsdagen var han navnlig ordfører ved behandlingen af spørgsmål som levnedsmiddelundersøgelser, kød- og mælkekontrol etc. samt for forslag om boligforhold, indfødsret, ligbrænding m.fl. I kampårenes hede kunne han være skarp både i mund og pen hvad der hos borgerskabet indbragte ham tilnavnet „Røde Mads“ og ved retten flere domme for presseforsøelser. For injurier mod daværende herredsfoged Stener Grundtvig fik han således 1916 tre måneders fængsel. Han var i øvrigt en stilfærdig og afdæmpet mand, grundig i arbejdet, lidt tung i fremstillingen. Delvis hæmmet af sygdom indtog han i de senere år

en mere tilbagetrukket stilling både i parti og presse. □Foto.

Århus stiftstid. 15.4. og 18.4.1916. Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 378f. Demokraten 8.10.1939. Socialdemokraten s.d. Borgere i byens råd, red. Ole Degn og Vagn Dybdahl, 1968 214.

Vagn Dybdahl (Oluf Bertolt)

Simonsen, Magnus, Agergaard Thing, 1901–72, journalist. * 13.3.1901 i Stenlille, † 10.10.1972 i Kbh., begr. Bispebjerg kgd. F: mejeribestyrer Gerhard Marinus S. (1866–1916) og Karen Nielsen (1865). Gift.

S. tidlige interesse for sport blev vakt af en aktiv fodboldkarriere i B.93. Kendt som en fantasifuld boldbegavet centreforward lykkedes det ham at landsholdsdebutere i midten af 1920'erne inden han som arbejdsløs forlod Danmark for at prøve lykken i Frankrig. Uden uddannelse fandt S. beskæftigelse i et søforsikringsselskab, et befragtningsfirma og senere gav en parisisk natklub ham job som gigolo. I Paris blev journalisten Simon til. En artikel om fransk landbrug blev trykt i Fyns Tidende, Ekstra Bladet optog en mordreportage mens Politiken bragte en række dramatiske sportstelegrammer før bladet i 1932 hentede ham hjem som sportsmedarbejder. Under pseudonymet Matsi arbejdede S. i team med bl.a. Emil Andersen alias Mr. Smile indtil han ved dennes død overtog sportsredaktørposten 1939 – en chefstilling S. bestyrede i mere end 30 år. Journalisten Simon er hædrende blevet betegnet som eneren i dansk sportsjournalistik. Et attribut som skyldes hans drivende engagement og kærlighed til sporten og dens udøvere, men i særdeleshed må begrundes i hans elegante, citatpækkede artikler i hans næsten daglige rubrik *Simons Søgelys*. Blandt kolleger blev S. kendt som en flittig, ublasert men temperamentsfuld person med et smittende humør, og som sportsredaktør var han mere inspiratoren end systematikeren. S. forfattede en række bøger med tilknytning til hans faglige viden. 1947 blev han medforfatter til Stanley Ellis' bog *Engelsk Fodbold* og året efter skrev han *Olympiaden i London 1948*. De efterfølgende olympiadebøger blev til i samarbejde med henholdsvis Knud Lundberg *Den største olympiade. Olympiaden i Helsingfors 1952* og med Flemming Nielsen *Den hårdeste olympiade 1960* og *Modets triumf. Om verdensmesterskabet i fodbold 1966*. Som eneforfatter udgav han 1962 *Knockout* der giver en entusiastisk skildring af sværvægtsboksningens store navne gennem tiderne. □Foto.

Rob. Naur i Politiken 13.3.1971; sst. 11.10.1972. Information 13.10. s.å.

Arne Vangdrup

Simonsen, Martin Nissen, 1861–1953, politiker. * 13.4.1861 i Flovt, Øsby sg., † 24.9.1953 sst., begr. Øsby kgd. F: gårdejer Peter Petersen S. (1814–94) og Ane Kirstine Knudsen (1834–1922). ~ 14.6.1894 i Øsby med Stine Marie Erichsen, * 6.1.1869 i Sverdrup, † 14.6.1901 i Haderslev, d. af gårdejer Falle Knudsen E. (1839–1913) og Cecilie Marie Mortensen (1840–83).

S. hørte til de første unge sønderjyder der valgte ikke at udvandre. Efter at have lært landbrug i kongeriget aftjente han 1881–83 den prøjsiske værnepligt. 1886–87 var han elev på Vinding højskole hvor navnlig H. *Rosendals historiske foredrag fik betydning for hans udvikling. 1894 overtog han fødegården. Den nationale stilling på Haderslev næs var vanskelig, da en stor del af de større gårde var på tyske hænder. Stilfærdigt modarbejdede S. den tyske indflydelse, kom 1900 ind i kommunerådet, blev tillidsmand for de nationale foreninger og stod som sekretær i Haderslev amts landboforening fra 1905 ved P. J. *Refsshauges side i den omlægning af foreningens arbejde der fandt sted i de følgende år. S. havde sin gode del af æren for, at der i den i sin tid halvt fortykkede Flovt kommune 1920 kunne afgives 145 danske mod kun fem tyske stemmer. Allerede 1897 var han blevet valgt ind i Vælgerforeningens tilsynsråd, og 1910 blev han den stærkt voksende forenings sekretær. Første verdenskrig standsede i det væsentlige foreningens virksomhed, mens til gengæld arbejdet i overgangsårene 1918–20 blev uhyre omfattende. Medlemstallets mangedobling, de indre politiske brydninger, afstemningsarbejds tilrettelæggelse stillede næsten uoverkommelige fordringer. Men S. magtede opgaven. Han sluttede sig til H. P. *Hanssens gruppe men ejede i høj grad de mæglende egenskaber der under brydningerne i Vælgerforeningen hjalp med til at bevare samarbejdet. Efter genforeningen samlede hans arbejde sig væsentligst om den snævre hjemegn. Han blev sognefoged og skatterådsformand, formand for Haderslev næs' elektricitetsforsyningsselskab og senere medlem af hovedbestyrelsen for Sønderjyllands højspændingsværk. Sin interesse for folkeoplysningen viste han ved sit arbejde for bibliotekssagen – han var næstformand i Haderslev amtskreds' biblioteksforening – og ved sin støtte til arbejdet i Øsby forsamlingshus. Politisk sluttede han sig til venstre og har været medlem af hovedbestyrelsen for det jyske venstre og af hovedbestyrelsen for det sønderjyske venstre og af hovedbestyrelsen for det jyske venstre og af hovedbestyrelsen for det sønderjyske venstre. – R. 1920. DM. 1951. □Mal. af Viggo Kragh-Hansen (Folkehjem, Åbenrå). Foto.

H. Rosendal: Træk af danskhedens hist. i Sønderjylland II, 1912 (2.opl. 1920) = Folkelæsn. CCXCIX. Dannevirke 11.4.1931 og 9.4.1941. Bonden der blev

landråd. Minder fortalt af P. J. Refshauge, 1941 37. H. Lausten-Thomsen i Sprogforen.s almanak, 1954 62f. Troels Fink: Da Sønderjylland blev delt I-III, 1978-79. - Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Hans Lund*

Simonsen, Morten, *1921, immunolog, læge. *31.3.1921 i Kbh. F: maler Simon Peter S. (1882-1972) og Ingeborg Sigrd Jensen (1886-1963). ~ 1° 2.2.1944 i Kbh. med læge Lise Thamsen, *22.12.1920 i Kbh., d. af læge Gunnar T. (1875-1947) og Bodil Brockdorff Møller, f. Thomsen (1889-1974). Ægteskabet opløst 1961. ~ 2° 12.1.1968 i Kbh. med Michele Jeanne Goulin, *11.5.1941 i Paris, d. af skoleinspektør Lucien Jean G. (*1914) og Marcelle Edith Maire (*1917).

Efter 1940 at være blevet student fra Schneekloth's skole påbegyndte S. det medicinske studium ved Kbh.s univ. hvorfra han blev cand.med. 1947. Turnustjenesten gennemførte han ved Ålborg amtspsygehus. Fra 1948 har S. udelukkende været beskæftiget med videnskabeligt arbejde, først på institut for almindelig patologi, Kbh.s univ., og 1949-53 på institut for patologisk anatomi som videnskabelig assistent hos G. *Teilum ved gigtlaboratoriet; efter studieophold i Paris og London 1954 var han igen ansat ved samme institut som universitetsadjunkt 1955-61. Han fortsatte her de allerede i Ålborg påbegyndte forsøg med nyretransplantation på hunde. Om dette arbejde handler disputatsen som forsvarede i februar 1953 under titlen *Biological incompatibility in kidney transplantation in dogs*. Dette arbejde som udførtes mange år før nyretransplantation var udviklet inden for den humane klinik, blev af meget stor betydning ved at påvise, at afstødningen af det uforligelige nyretransplantat er et immunologisk fænomen beroende på individualspecifikke og ikke på nyrespecifikke faktorer. S. gennemførte også omfattende histologiske undersøgelser af de transplanterede nyrer og viste, at i tilfælde af uforligelighed skete der en massiv infiltration og ophobning af celler i nyrebarken, særlig af lymfocytter og plasmaceller. Hans fortolkning af denne cellulære aktivitet var, at cellerne i nyretransplantatet reagerede immunologisk mod værtens antigener, en for transplantationsbiologien helt ny tankegang. Omend hypotesen ikke kunne bekræftes for de transplanterede nyres vedkommende, fik den skelsættende betydning ved at forudsige og igangsætte undersøgelser af det fænomen som S.s navn særlig er knyttet til: „graft-versus-host (GVH)“-reaktionen, altså den reaktion som udløses i et transplantat imod værtens fremmede antigener, forudsat at transplantatet rummer cel-

ler med evne til at reagere immunologisk. I sit klassiske arbejde fra 1957, *The impact on the developing embryo and newborn animal of adult homologous cells*, beskriver han hvorledes injektion i et kyllinge-embryo af celler fra milt eller blod fra en voksen kylling resulterer i en række sygelige forandringer, herunder især en miltforstørrelse hos modtageren. Han foretog en detaljeret analyse af fænomenet og viste at det forudsatte, at recipienten var tolerant over for de transplanterede celler eller var reaktionssvækket, og at på den anden side donoren måtte være immunologisk moden, dvs. det indgivne cellemateriale måtte - med en senere sprogbrug - indeholde immunkompetente celler. Embryonale celler kunne således ikke give graft-versus-host-reaktion, hvilket gav ham anledning til - på dette tidlige tidspunkt af den kliniske vævstransplantations udvikling - at foreslå transplantation af embryonale celler ved behandlingen af immundefekt-tilstande hos mennesket.

Påvisningen af graft-versus-host-reaktionen er S.s mest betydningsfulde bidrag til immunologien, og det er hans særlige fortjeneste at han udnyttede miltforstørrelsesfænomenet til et kvantitativt assay som blev et redskab af største værdi ved udforskningen af en række grundlæggende spørgsmål i immunologien. Her kan nævnes: identifikationen af immunkompetente celler hvor netop GVH-teknikken blev afgørende ved påvisningen først i 1960'erne af den lille lymfocyt som den immunkompetente celle, ligesom teknikken bidrog til at fastslå eksistensen af to funktionelt forskellige slags lymfocytter, B- og T-lymfocytter, hvor kun de sidstnævnte formidler GVH- og andre transplantationsreaktioner. Ligeledes undersøgelser over vævsforligelighedsantigenerne som også viste, at antigenstyrken er udtryk for frekvensen af de celler som er reaktive med det pågældende antigen ved den primære respons. Endvidere en nøjere belysning af den transplantations sygdom som kan udvikles ved overførsel af immunkompetente celler, og som netop er et alvorligt problem ved behandlingen af patienter med immundefekt ved knoglemarvstransplantation.

Ved disse studier over GVH-reaktioner som S. helligede sig sidst i 1950'erne og op igennem 1960'erne, havde han som nævnt først benyttet kyllingen, men han gik efterhånden over til i højere grad at benytte indavlede musestammer, hvilket bl.a. muliggjorde immunogenetisk mere veldefinerede forsøgsopstillinger. Han gjorde sig bemærket som en af de mest aktive kritikere af den klon-selektions-hypotese for antistofdannelse som især F. M. Burnet har lagt navn til, og som siden slutningen af 1950'erne har spillet en

dominerende rolle inden for immunologien. S. kunne ved anvendelse af sit GVH-assay vise, at så relativt stor en andel som 1–2% af en lymfocyt-population kunne reagere mod et af artens stærke vævsforlidelighedsantigener, hvilket kunne siges at være i strid med klon-selektions-teoriens antagelser. Bl.a. ud fra sådanne talmæssige overvejelser har han gjort sig til talsmand for at lymfocytter kunne være multipotentielle i modsætning til klon-selektions-hypotesens postulat: én lymfocyt – én antistofspecifitet. – På grund af S.s bemærkelsesværdige forskningsresultater besluttede det lægevidenskabelige fakultet ved Kbh.s univ. i efteråret 1957 at oprette et nyt institut for transplantations- og immunbiologi med S. som leder. Hertil skulle anvendes en ledig etage i en bygning på Nørre fællede som danske forsikringselskaber havde givet universitetet som gave. Imidlertid kunne beslutningen ikke umiddelbart føres ud i livet, da stærke interesse-modsætninger inden for fakultetet og vanskeligheder med bevillinger fra ministeriet resulterede i yderst besværlige forhandlinger som trak ud i årevis. Under disse omstændigheder tog S. 1961 imod et tilbud om at blive direktør for et nyoprettet institut for transplantationsforskning i England, The McIndoe Memorial Research Unit, East Grinstead, tilknyttet det berømte derværende kirurgiske hospital. Her fik han fuldstændig forskningsfrihed og udstrakte midler. Fra 1963 udnævntes han til Honorary Research Professor ved the Royal College of Surgeons of England.

Da det projekterede institut i Kbh. omsider kunne igangsættes 1967, kom S. tilbage og udnævntes til professor og direktør for universitetets institut for eksperimentel immunologi. Her har han udført fornyede studier over GVH-fænomenet, og omkring 1970 udviklede han sammen med en engelsk gæsteforsker, W. L. Ford, en ny variant af det kvantitative GVH-assay som udføres på mus eller rotter ved indgift af immunkompetente T-celler i bagbenet med en målbar lymfeknudevulst til følge. Iøvrigt har S. igennem 1970'erne påny rettet sin interesse mod kyllingens immunologi idet han sammen med medarbejdere ved instituttet har bidraget til beskrivelsen af det hos kyllingen dominerende vævstype-system, B-systemet, kyllingens såkaldte MHC (major histocompatibility complex). Iøvrigt har S. i de senere år i stigende grad beskæftiget sig med de udviklingsmæssige aspekter af MHC, ligesom undersøgelser over sammenlignende immunologi er indgået i instituttets arbejde.

S.s indsats for immunologien må betegnes som en pionerindsats af stor betydning. Med den GVH-teknik han udviklede samt hans vigtige te-

oretiske bidrag har han medvirket afgørende til grundlæggelsen af den moderne cellulære immunologi. Han har opnået mange tegn på anerkendelse. Således tildeltes han Pfizerprisen 1959, Thorvald Madsens mindelegat 1960, Alfred Benzons hædersgave 1965, Paul-Ehrlich-Ludwig Darmstaedter-Preis 1975. Medlem af Videnskabernes selskab 1965, af Kungl. fysiografiska sällskapet i Lund 1975. S. var formand for Dansk selskab for allergologi og immunologi 1968–72; præsident for Scandian Society for Immunology 1970–72; han er fra 1982 medlem af Statens lægevidenskabelige forskningsråd. – Også inden for andre områder end det rent faglige har S. været aktiv. Således var han næstformand for Studenterrådet 1945–46, og siden aktiv inden for forskellige organisationer på den politiske venstrefløj, fx i landsledelsen af organisationen Fredens tilhængere hvor han 1956 efterfulgte Mogens *Fog som formand. Han var senere aktiv ved dannelsen af socialistisk folkeparti. □Foto.

J. V. Spärck

Simonsen, Niels Juel, 1846–1906, operasanger. * 16.5.1846 i Kbh. (Slotsk.), † 25.5.1906 sst., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: kgl. kapelmusikus Sophus *S. (1810–57) og kgl. kammersanger Catharine Elisabeth Rysslaender (Catharine *S.) (1816–49). ~ 11.5.1869 på Frbg. med Cecilie Elisa Laura Eulalia Bjørn, * 18.11.1835 i Glumsø, † 21.4.1920 i Kbh., d. af kaptajn Peder Christian B. (Bjørn) til Frederikseg (1787–1868) og Cathrine Antoinette Guldager (1805–87).

Da moderen døde, opløstes hjemmet, og børnene optoges i forskellige familier. S. kom tre år gammel i huset hos musiklærer Guldager i Ringsted hvis navn han bar i sin opvækst. Skønt meget musikalsk og i besiddelse af et stort stemmemateriale ville han være landmand og blev forvalter på Landsledgård på Mon. Atten år gammel deltog han som frivillig i krigen 1864 ved det Aarøeske strejfkorps, og oplevelserne her gav ham hele livet en stærk national indstilling. Krigen kaldte sangeren frem i ham idet han dannede et sangkorps og fik tillid til sin stemme. Efter felttogets afslutning gav Henrik *Rung ham nogen vokal uddannelse og skaffede ham plads i koret ved Det kgl. teater, og samtidig antog han på ny navnet S. der havde en god klang i musikverdenen fra forældrenes virketid. I de trange år som nu fulgte opdagede F. L. *Høedt hans naturbegavelse og instruerede ham til Hans Heiling i H. Marschners opera af dette navn der ikke alene blev hans debut (4.11.1868), men en af hovedopgaverne i det mægtige repertoire som ventede

ham; han sang den endnu på sin jubilæumsaften 25 år senere.

Den halvt dæmoniske, halvt menneskelige helt klædte S. hvis sceniske styrke var mandighed og vilje, og der var i hans klangfulde baryton en romantisk dragende magt som fik tilhørerne til at bære over med hans mangelfulde sangteknik og hans ejendommelige, på en gang voldsomme og afstumpede bevægelser som han aldrig blev herre over. Ved hjælp af sin stemme der „ejede metalklangens lyse og violoncellens mildt dækkende farve“ (Angul Hammerich), og sin musikalske blodrigdom formede S. virkningsfulde teater-skikkelser på et omfattende område, fra Glucks Agamemnon og Orestes til Mozarts Figaro og Rossinis Wilhelm Tell der blev en af hans ungdoms mest klædelige skikkelser. Enkle, faste linjer karakteriserede hans fremstillinger som altid vidnede om musikalsk instinkt, men ikke om den refleksion der trænger ind i komponistens intention. For umiddelbart følelsesliv havde S. troværdigt udtryk, godmodigt stemningsmenneske uden megen forstand som han selv var. Marsk Stig i *Drot og Marsk*, kreeret af ham 1878, betegnede et højdepunkt i hans naturkunst, en storladet inkarnation af den i ærlighed opbrusende danske mand som vi kender fra folkeviserne. For hjemlige komponister var S. en overordentlig støtte ved den enkle kraft han nedlagde i kong Valdemar i *Tove*, Nureddin i *Aladdin*, Sverkel i *Liden Kirsten*, titelrollen i *Frode* og Saul i *Saul og David*. Den sidste rolle var hans kunstneriske svanesang; der var gammeltestamentlig patos over ham, og Carl Nielsen takkede ham „for hans glimrende storslåede og dybt-følte fremstilling“. Uden lune strejfedes S. ind på det komiske område, bl.a. som Figaro i *Barberen i Sevilla*, men det var i den store opera han vandt sin ubestridte plads, fx hos Verdi som *Rigoletto*, greven af Luna i *Troubadouren*, faderen i *Traviata*, Amonasro i *Aida*, Falstaff og Jago og hos Wagner Wolfram i *Tannhäuser*, Telramund i *Lohengrin*, Hans Sachs i *Mestersangerne* og *Den flyvende Hollænder* hvor hans udtryk for det dæmoniske, der undertiden kunne føre ham ud i parodien, var behersket og derfor virkningsfuldt. Naturmagten i hans musikalske personlighed bar ham frelst over den kritik der ikke mindst af Charles Kjerulf blev rettet mod hans syngen staccato og hans besynderlige tekstudtale (fx „fliv“ for „flyv“ og „sister“ for „søster“) der fremkaldte lunerige parodier af Peter Fjelstrup i „Lille Faust“ og Frederik Jensen i revyvisen „Kender du Danmark?“ Men malmrøsten sejrede instinktmæssigt over andre sangeres mere udviklede teknik.

Uden for scenen var S. hvad H. C. Knudsen

havde været under Frederik VI og Christian Hansen for Frederik VII, en vennesæl kongens og folkets sanger der ødselt udkastede sin stemmepragt ved utallige koncerter og sangstævner landet over og derved vandt uhyre popularitet. Hans toner vældede frodigt fra det brede bryst, og hans hjertes vibration bevægede altid menigmand når han sang til fædrelandets pris. Han var en usammensat karakter, festligt anlagt, repræsentativ, barnlig-forfængelig, men også godmodig og hjælpsom. Disse egenskaber og hans nationale sindelag, landmanden og landsoldaten i ham, førte ham frem til formandspladsen for våbenbrødrene, og som leder af Skuespillerforeningen af 1879 (1882–95) gjorde han et stort grundlæggende arbejde. Han optrådte sidste gang 8.3.1906 i en af sine stiftfærdige opgaver, harpespilleren Lothario i *Mignon*, som sammen med Hans Heiling, Valentin i *Faust* og Marsk Stig hørte til hans mest populære figurer. – Kgl. kammersanger 1874. Kgl. ansat 1885. – R. 1879. F.M.I. 1893. DM. 1899. □ Træsnit 1873 efter foto. Mal. af P. S. Krøyer, 1874 (Det kgl. teater). Buste af L. Prior, 1877 (Teatermus.). Træsnit af G. Pauli, 1879, efter foto, litografi af I. W. Tegner, 1889, efter samme. Træsnit i rolle 1880 efter tegn. af K. Gamborg. Tegnet i rolle af E. Henningsen, 1883 (Teatermus.), efter denne træsnit af F. Hendriksen. Malet i rolle af P. S. Krøyer, 1885 (Teatermus.). Silhouet af E. Ljung, 1886. Træsnit 1887 efter foto. Afbildet på satirisk tegn. i *Oldfux* 1887. Træsnit af H. P. Hansen, 1888. Malet i rolle af Krøyer, 1888 (Teatermus.). Mal. af samme, 1893 (sst.). Tegnet i rolle af V. Rosenstand, 1896 og af E. S., s.å. (begge sst.). Træsnit af A. Bork, 1899 efter foto. Tegn. af A. Aae, 1901 (Teatermus.). Malet i rolle af V. Rosenstand, 1902 (Det kgl. teater). Tegn. af Max Müller, 1903 (Teatermus.). Buste af Anne Marie Carl Nielsen, 1904 (Kolding mus.; Det kgl. teater; Teatermus.) og udst. 1910. Tegn. af Alfred Schmidt 1904–05 (Fr.borg.). Radering af Jul. Rosenbaum, 1906. Afbildet på E. Henningsens mal. Foran det kgl. teater, udst. 1907 (Det kgl. teater) og på forarbejde dertil. Karikatur af Sophus Jürgensen og på arbejdet af Alfred Schmidt (Teatermus.). Tegnet i rolle af E. Krause (sst.). Træsnit i rolle bl.a. af H. P. Hansen. Akvarel i rolle af C. Bayer (Teatermus.). Foto.

N. J. S. i III. tid. 26.2.1899. – Sst. 5.11.1893. Gustav Hetsch og Max Müller sst. 3.6.1906. S. Levysohn i Teatret II, 1902–03 1-5. Ch. Kjerulf: Erindr. II. Gift og hjemfaren, 1917 74–77. Gerda Christophersen: Memoirer, 1919. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. I–V, 1921–30. Samme: Det kgl. teaters hist. 1890–92, 1970 (i reg. kld. H. P. Simonsen). Peter Gradman i Berl.aften 22.3.1938. – Papirer i Teatermuseet.

Robert Neiiendam*

Simonsen, Ole, se Simonsen, Poul.

Simonsen, Peter Christian, 1864–1930, redaktør. * 24.11.1864 i Branderup, Nordslesvig, † 13. 12.1930 i Flensborg, begr. sst. F: farver og landmand Jes Peter S. (1818–1900) og Anne Marie Westergaard (1823–75). ~ 31.7.1908 i Flensborg med Kirsten Marie Andersen, * 31.5.1877 i Sønder Dråby, Mors, † 28.6.1950 i Sønderborg, d. af gårdejer Peter Christian A. (Rolighed) (1814–1904) og Jensine Larsen (1843–1918).

Fra landbyskolen sendtes den velbegavede S. til Flensborg latinskole og blev student 1886, hvorefter han studerede ved tyske universiteter uden dog at tage nogen embedseksamen. 1893 optoges han i redaktionen af Flensborg Avis hvor han 1902–14 og fra 1919 til sin død med stor omhu redigerede bladets udenrigspolitiske oversigt Verdens Gang og med sin omfattende viden bistod sine kolleger. S. blev kendt som den sønderjyske journalist der næst efter redaktør J. Jessen måtte opholde sig længst (1903–04 halvandet år i træk og i alt 33 måneder) i præsiske fængsler for politiske presseforseelser. Under første verdenskrig, da alle de øvrige redaktører var indkaldt til militærtjeneste, var det S. som havde ansvaret for bladet. Bag hans tilbageholdende fremtræden skjultes en lidenskabelig og urokelig tro på den nationale retfærdigheds sejr. Han var en fjende af enhver form for akkord. 1907–21 var han medlem af Sprogforeningens tilsynsråd og fra 1918 til kort før sin død af Borgerforeningens bestyrelse. Ved folkeafstemningen 1920 fik han som de danske sydslesvigeres „levende leksikon“ sæde i det officielle kontroludvalg for Flensborg by. På tryk har han – ud over de mange usignede artikler i Flensborg Avis – bl.a. skrevet afsnittet om *Værnepligtsforholdene i Nordslesvig efter 1864 og Befolkningens Stilling dertil* i Franz v. Jessens Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie (1901) og ydet bidrag til de af L. P. Christensen redigerede bøger Slesvig delt (1922) og Grænsebogen (1923).

Flensborg avis 14.12., 17.12. og 18.12.1930. L. P. Chrjstensen] i Sprogforen.s almanak 1932, 1931 112–14. A. Svensson: Redaktør J. Jessen III, 1960. Flensborg avis 1869–1969, red. Poul Kürstein, 1969 især 179–96.

H. F. Petersen*

Simonsen, Palle Julius Skipper, * 1933, socialminister. * 6.5.1933 i Sall. F: gårdejer Skipper S. († 1982) og Julie Kanne († 1980). ~ 1.10.1960 med Kirsten Krog, * 23.9.1939 i Hellerup, d. af branddirektør Poul Andreas K. (* 1910, ~ 2° 1967 med læge Karen Borch-Johnsen, f. Sørensen, * 1917, ~ 1° 1946 med læge Erling Borch-Johnsen, 1897–1962) og Signe Riisager (1910–65).

S. fik tidligt indblik i de socialt ringest stillede kår da faderen en tid bestyrede en fattiggård. Han tog realeksamen fra Hammel private mellem- og realskole 1949 og handelseksamen fra handelshøjskolen i Århus 1953. Efter nogle års ansættelse i private virksomheder blev han 1965 prokurist i A/S Dansk Chrysantemum Kultur international, Avedøre, direktør 1968. Da virksomheden flyttede til Sardinien fratrådte S. der ikke ville opgive sit politiske arbejde i folketinget. Fra 1970 har han været direktør i civilforsvarsforbundet og medlem af civilforsvarsrådet 1971–81. Godt 20 år gammel sluttede han sig til det konservative folkeparti, især påvirket dertil af den politik, J. Christmas Møller havde repræsenteret, og var 1960–62 næstformand i KUs landsorganisation. 1962–65 var han formand for de konservatives funktionærråd og fra 1963 folketingskandidat i østre storkreds. Han repræsenterede kredsen i folketinget 1968–71, Slagelsekredsen 1971–75 og er fra 1977 valgt i Fredensborgkredsen. S. var sit partis socialpolitiske ordfører fra 1970 og rykkede fra midten af 1970'erne frem blandt de ledende konservative politikere. 1975–81 var han viceformand i partiets landsorganisation. 1974 indvalgte han i radiatorådet hvis næstformand han blev 1982, men udtrådte af rådet s.å. ved udnævnelsen til minister. 1974–75 var han formand for folketingets socialudvalg, fra 1977 formand for tingets forsvarsudvalg og 1981 valgte han til sit partis politiske ordfører. 10.9.1982 indtrådte han i regeringen Poul Schlüter som socialminister. Dermed blev han også medlem af regeringens økonomiudvalg og deltager i den samlede politik. S. betragter socialministeriet som et holdningsbetonet ministerium og ønsker at holde fast ved nogle værdinormer: forældre har ansvaret for opdragelsen af deres børn; samfundet må ikke fratage dem dette ansvar. Mennesker er ikke og skal ikke være lige. De skal have samme betingelser i samfundet, men forskellighederne skal have lov til at udvikles. Et godt socialt sikkerhedsnet skal først og fremmest hjælpe de svageste i samfundet. Gennem deltagelse i bestyrelsen for børnehjemmet Gersonshøj, Foreningen for spastisk lammede, plejehjemmet Jonstrupvang og Ensomme gamles værn har S. tilkendegivet hvilke grupper han opfatter som de svageste. Ud over det socialpolitiske felt er S. optaget af det europæiske samarbejde og medlem af den danske europabevægelses hovedbestyrelse og en varm NATO-tilhænger der stærkt betoner Danmarks forpligtelse til at leve op til sit atlantiske medansvar. □Foto.

Interview i Politiken 17.10.1982.

Helge Larsen

Simonsen, Poul

Simonsen, Poul, 1881–1966, direktør for Bing & Grøndahl. * 12.7.1881 i Kbh. (Mos.), † 7.11.1966 sst. (Garn.), begr. Sundby kgd. F: overretssagfører, senere etatsråd Ludvig Julius S. (1847–1905) og Agnes Henriette Davidsen (1857–1901). ~ 11.4.1905 i Kbh. (Mos.) med Johanne Bing, * 27.12.1883 i Kbh. (Mos.), † 30.1.1952 sst. (Mos.), d. af fabrikant Harald *B. (1848–1924) og Harriet M. Levin (1863–1919).

S. blev student 1899 fra Sorø og n.å. cand.phil. Han søgte uddannelse i bankfaget og blev ansat i Landmandsbanken, men tog snart efter på studierejse til Hamburg, London og Manchester. Da han 1903 var hjemme på besøg bad hans tilkommende svigerfar, Harald Bing, ham rejse til Paris for at ordne en vigtig sag for Bing & Grøndahls porcelænsfabrik. Hans løsning af opgaven førte til hans ansættelse som sekretær på fabrikken – egentlig kun på prøve; men han blev, fra 1904 som underdirektør, 1915 direktør og 1924, ved Bings død, administrerende direktør. Med megen merkantil dygtighed og sikker kunstnerisk sans ledede han denne virksomhed hvor han gav kunstnere som Kai *Nielsen og Jean *Gauguin store opgaver at løse. Endvidere lod han i vid udstrækning firmaet deltage i de internationale udstillinger hvorved Bing & Grøndahl stærkt udbyggede sin position. En betydelig personlig indsats øvede S. ved starten 1916 og oparbejdelsen af porcelænsfabrikken *Norden* der skulle dække landets forbrug af teknisk porcelæn i første verdenskrigs mangelår, først med lavspændingsmateriel, men snart også højspændingsmateriel hvoraf den fik store leverancer både til ind- og udland. Denne virksomhed, der også optog fabrikation af hotelporcelæn og ildfast materiale til husholdningsbrug, arbejdede i nær tilknytning til Bing & Grøndahl og var i ikke ringe grad medvirkende til at de vanskeligheder som den danske keramiske industri i flere perioder var ude for, i mindre grad mærkedes for dette selskab. Bing & Grøndahl ejede fra 1934 samtlige aktier i Norden, der ved slutningen af 1939 helt overtoges hvorefter virksomheden blev fortsat under firmanavnet Porcelænsfabrikkerne Bing & Grøndahl og Norden A/S med S. som administrerende direktør til 1959. Efter den tyske aktion mod de danske jøder 1943 lykkedes det S. sammen med familien Bing at undslippe til Sverige. S. var medlem af Komiteen for udstillinger i udlandet og af kommissarierne for en række verdensudstillinger hvor dansk kunstindustri var repræsenteret. Desuden varetog han en række organisationsmandater. Han var således 1932–58 formand for Sammenlutningen af arbejdsgivere inden for den keramiske industri (æresmedlem), og medlem af In-

dustrirådet til 1959, af Industriforeningens og Dansk arbejdes repræsentantskab til 1952, af arbejdsgiverforeningens og industrifagernes hovedbestyrelser til 1959, desuden en årrække af Dansk købestævnes komité for kunstindustri samt af bestyrelserne for Foreningen for industrielle reparationsværksteder og for Kunstindustrimuseet. – En søn **Ole S.**, * 17.7.1907, blev efter uddannelse på handelshøjskolen og porcelænsfabrikken 1928 ansat på fabrikken, 1934 underdirektør, 1942 direktør og var 1959–75 adm. direktør. – R. 1926. DM. 1937. K. 1953. □Mal. af H. Vedel udst. 1942. Tegn. af Otto Christensen. Buste af Knud Nellemose, 1954 (Bing & Grøndahls mus.). Buste af Svend Jespersen udst. 1955. Foto.

Interview i Børsen 9.7.1951. – Arbejdsgiveren, 1941 221. Børsen 11.7. s.å. og 11.11.1966. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen (P. Koch Jensen)

Simonsen, Rudolph Hermann, 1889–1947, komponist, pianist. * 30.4.1889 i Kbh. (Mos.), † 28.3.1947 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). F: vekselerer Andreas Isidor Carl S. (1857–1933) og Ida Fürst (1860–1925). ~ 1° 20.12.1915 i Berlin med Käthe Löwenthal, * 11.2.1892 i Brieg, Schlesien, † 7.5.1942 i Gentofte, d. af fabrikerjer Louis L. (1859–1937) og Mary Levy (1864–1939). ~ 2° 27.6.1945 med Ebba Sølvér Schou, f. Heckscher, * 28.4.1896 i Maribo, † 14.7.1973 i Gentofte (~ 1° 1940 med red. Aage Sølvér Schou, 1873–1941), d. af læge Oscar Behrend H. (1860–1931), ~ 2° 1904 med Johanne Margrethe Waarsøe, 1874–1929) og Karen Hertz (1866–1942).

S. blev student 1906 fra Henrik Madsens skole og påbegyndte efter sin fars ønske det juridiske studium. 1912 blev han cand.jur. med smukt resultat. Men hans interesser strakte videre. Allerede i skoletiden havde han imponeret sine lærere med sin indsigt i klassisk, specielt græsk kultur og filosofi, men det var først og fremmest musikken han følte sig draget imod, og samtidig med, at han dyrkede juræen søgte han ind på Det kgl. danske musikkonservatorium som han gennemgik 1907–09 med Agnes *Adler som lærer i klaver og Otto *Malling i teori. Senere fuldenkte han sin pianistiske uddannelse hos Teresa Carreño og Anders Rachlew. Sin debutkoncert havde han 1911, og i den følgende snes år hævdede han sig i koncertsalen som en af vore mest fremragende pianister, samtidig med at hans første kompositioner så dagens lys, deriblandt en klaverkvintet, cis-moll (1912–13), klaverkoncert,

f-moll (1915), begge opført i Dansk koncertforening, Kyrie-Gratias-Gloria for kor og orkester (1913), opført i Frue kirke og stærkt bidragende til at han 1920 fik Det Anckerske legat. Også symfoniens form kaldte på S. Hans første symfoni *Zion*, c-moll, kom 1920 og opførtes s.å. i Göteborg under Carl Nielsen som han følte sig nært knyttet til. Hurtigt efter denne første symfoni, som nok er hans betydeligste, fulgte hans symfoni nr. 2 *Hellas*, 1921, nr. 3 *Roma*, 1923 og nr. 4 *Danmark*, 1925. 1916 knyttedes han som lærer i klaverspil til konservatoriet, og i de kommende 30 år frem til hans tidlige død blev hans pædagogiske og administrative indsats efterhånden den væsentligste side af hans tilværelse. 1927 blev han medlem af konservatoriets bestyrelse og opgav derefter næsten helt at komponere. Til hans seneste værker hører de to strygekvartetter, C-dur, 1923 og a-moll *Tagore*, 1925, *Fire sapphiske Sange*, 1926–27, *Vinter* for orkester, blandet kor og solosopran til tekst af Erik Moltesen, 1927, en klarinetkvintet, 1929 og *Festmusik til Synagogens 100-års jubilæum* for mandskor, mandssoli og orkester, 1933.

I slutningen af 1920'erne og begyndelsen af 1930'erne satte S. energisk ind på at styrke konservatoriets på denne tid noget svækkede position. Han var drivende kraft ved oprettelsen af den „Store eksamen“ der blev indført 1929, og „Solistklassen“, der åbnede mulighed for en fuldt afrundet uddannelse på højt professionelt plan ved konservatoriet. Men samtidig styrkede S. konservatoriets mere alment oplysende undervisning, først med sine meget besøgte „Populære aftener“ hvor han i livfulde, kunstnerisk engagerede foredrag med musikseksempler fortalte om de store komponister og deres værker. Også i skrift udtrykte han sig om musik og musikforhold, vægtigst gennem de musikulturelle perspektiver, han anlagde i *Sub specie æternitatis*, 1942. – Da Carl Nielsen døde 1931, var S. selvskreven til at overtage ledelsen af konservatoriet, og gennem de 16 år han, bortset fra de sidste krigsår hvor han opholdt sig i Sverige, kom til at forestå konservatoriets ledelse, arbejdede han på alle punkter for at underbygge og befæste dets renommé. Når det 1949 lykkedes at gøre Det kgl. danske musik konservatorium til statens officielle musikakademi, skyldtes det i altovervejende grad det forberedende arbejde S. havde gjort. – R. 1938. □ Tegn. af Otto Christensen (Fr.borg). Foto.

Interview i Gads da. mag. XXXVI, 1942 159–66. – Måske VI, 1915–16 71f. Sig. Berg: Træk af da. musikpædagogik hist., 1948. Samme: Det kgl. da. musik konservatorium 1917–53, 1959. Mindeskr. om R. S., 1949 (heri

bibliografi). Nils Schiørring: Musikkens hist. i Danm. III, 1978 245–47. – Papirer i Kgl. bibl.

Nils Schiørring

Simonsen, Hans Sophus, 1810–57, violinist. * 25.12.1810 i Svendborg, † 11.2.1857 sst., begr. sst. F: stadsmusikant og organist Gregers Hiort S. (1763–1843) og Anne Elisabeth Petersen (1771–1845). ~ 1° 3.10.1834 i Kbh. (Slotsk.) med Catharine Elisabeth Ryslaender (Catharine *S.), * 7.3.1816 i Kbh. (Trin.), † 3.5.1849 sst. (Slotsk.), d. af farversvend, senere -mester Niels R. (ca. 1781–1845) og Juliane Marie Strøm (1785–1846). ~ 2° 22.3.1853 i Svendborg med Gommine Christine Graae, * 10.5.1810 på Egeløkke, † 7.1.1896 i Svendborg (~ 1° 1836 med skibsfører Ole Bondo, 1811–37), d. af forpagter på Egeløkke, senere møller og proprietær Gomme G. (1775–1851, ~ 2° 1820 med Cathrine Jenssen, 1783–1862) og Poulina Abrahamine Barfoed (1776–1819). – Far til Niels Juel *S.

S. lærte at spille violin hos faderen, en udmærket musiker der navnlig som lærer havde det bedste lov på sig. Violinisten Mads Dam der senere gjorde sig bekendt i udlandet var således hans elev, og sine egne sønner bragte han allerede som drenge til Kbh. hvor de spillede for hoffet og ved koncerter på Det kgl. teater. På samme måde gjorde også S. 1829 sit indtog i hovedstadens musikliv efter med held at have givet koncerter i provinsen. Hans ærgerrighed stod til at komme ind i Det kgl. kapel. Fra kongen modtog han økonomisk støtte til uddannelse hos Claus Schall på kapellets violinskole og rykkede 1834 ind blandt de fast ansatte på en ledigbleven bratschistplads. Han var en udmærket solospiller der ofte gav koncerter sammen med sin hustru. Som komponist, bl.a. af et variationsværk *à la Ole Bull* og en sangkomposition til tekst af H. C. Andersen, har han næppe været meget betydelig. 1852 trak han sig tilbage fra sin stilling på grund af svagelighed og tog ophold i sin fødeby. □ Radering af A. Melbye, 1838.

Jul. Bidstrup: Stamtbl. over familien Koefoed, 1887 (fot. opr. 1976) 80. Poul Bredo Grandjean: Den Graa ske slægtbog, 1914 72f. Dagen 28.1.1829 og 22.8.1839. Figaro, 1841 II, tillæg nr. 7. Kbh.s theaterblad I, 1844 nr. 47. C. Thrane: Fra hofviolinernes tid, 1908. Gerda Christophersen: Memoirer, 1919 15–19. S. A. E. Hagens saml. til da. musikhist. i Kgl. bibl. (registr. v. Nanna Schiødt m.fl., 1981).

Nils Schiørring

Simonsen, Thorkild, * 1926, borgmester. * 7.7. 1926 i Sdr. Rubjerg. F: malermester Alfred S. (1896–1968) og Anna Pedersen (* 1897). ~ 25.

Simonsen, Thorkild

7.1953 i Vesterø, Læsø, med Edny Jensen, *9.6.1929 i Vesterøhavn, Læsø, d. af skipper Janus J. (*1899) og Astrid Christensen (*1900).

S. blev oprindelig uddannet som maler. Efter mellemstokoleksamen 1941 kom han i malerlære hos faderen og var udlært 1945. Han havde da forinden været på Hadsten håndværkerskole, og efter læretiden havde han et ophold på Haslev højskole. S. var også i den tid engageret i KFUMs drengearbejde, men følte efterhånden trang til at skabe sig en bredere almenviden. Uden ligefrem at stille mod lærergerningen gik han 1948 ind på Ribe seminarium hvor han tog lærereksamen 1953. Under seminarietiden drev han en malerforretning i Ribe der en overgang var oppe på at beskæftige seks mand. Efter lærereksamen kom S. til Århus kommunale skolevæsen. Her gjorde han hurtigt karriere, blev 1961 viceinspektør og 1964 skoleinspektør; 1955–61 var han tillige erhvervsvejleder. S. var tidligt blevet optaget af samfundsansligger og var i sine svendeår knyttet til partiet dansk samling, navnlig påvirket af partiets sociale og kristelige linje. Som så mange gik han efter partiets sammenbrud 1947 over i socialdemokratiet. Sin første folkevalgte post fik S. som medlem 1961–65 af menighedsrådet i Christians sogn i Århus. Også 1961 kom han i bestyrelsen for Århus lærerforening hvor han 1964–66 var formand da foreningen blev fælles for mandlige og kvindelige lærere. 1966 kom S. i byrådet hvor han hurtigt gjorde sig gældende ved sin arbejdslyst og evne til umiddelbart at gå ind i sager der ellers var ham fremmede. I partiorganisationen blev han 1967 formand i midtkredsen og senere i østkredsen hvor han kom i snævert samarbejde med Svend *Auken.

Efter kommunalvalget 1970 blev han rådmand for skole, idræt og kultur. Tiden derefter blev store arbejdsår. Kommunesammenlægningen betød at rådmanden pludselig skulle samordne 52 skoler af vidt forskellig karakter og niveau. Selv om det førte til en del knurren rundt om lykkedes det dog i løbet af en lille halv snes år at skabe så nogenlunde ensartethed og lige muligheder for skoleuddannelse. Både inden for det kulturelle arbejde og idrætten var de personlige erfaringer mindre end i skolevæsenet. Men også her gjorde S. sig efterhånden gældende idet han, samtidig med at han er arbejdsivrig og -glad, i meget støttede sig til medarbejdere og sagkundskab, vel at mærke hvis han havde fået tillid til personerne. Han var og er instinktivt mod alt hvor kulturarbejde ikke har de praktiske realiteter i orden. Udadtil symboliseres S.s indsats på dette område i det store musikhus der blev indviet i 1982. Det var ham der navnlig førte planerne

frem, i lang tid under svær modstand i byrådet også hos partifællerne. S.s placering i den socialdemokratiske gruppe var efterhånden solid, og selv om hans folkelige forankring nok ikke var den mest sikre blev han efter valget ved årsskiftet 1981/82 borgmester efter Orla Hyllested. På landsplan har S. markeret sig stærkt gennem deltagelse i ledelsen af Kommunernes landsforening. Her blev han 1971 medlem (fra 1974 formand) af lønningsnævnet, og da Henning Rasmussen 1979 blev minister trådte S. til som formand. Som sådan viste han stor selvstændighed og gik jævnligt i polemik mod ministre der var partifæller. Da flertallet i landsforeningen skiftede efter valget 1981, trådte S. 1982 tilbage som formand, men overtog derefter næstformandsposten. Også i landsforeningen har hans indsats som i byrådet været præget af iver og utålmodighed. S. bryder sig ikke om at vente på resultaterne og foretrækker de sager, der kan bringe hurtige resultater. □Foto.

Interviews i Demokraten 15.3.1970, Jyllandsposten 28.5.1981 og Politiken 29.8.1982. – Borgere i byens råd, red. Ole Degn og Vagn Dybdahl, 1968 214f. Erik Sørensen i Jyllandsposten 24.8.1980.

Vagn Dybdahl

Simony, Carl Frederik, 1806–72, minister. *28.4.1806 i Ålborg (Budolfi), †30.11.1872 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: købmand Frederik S. (1773–1824) og Anne Christine Deichmann (1781–1853). ~28.6.1837 i Kbh. (Frue) med Anna Sophie Faber, *4.9.1812 i Kbh. (Frue), †26.6.1896 sst., d. af tømmerhandler Johan Frederik F. (1768–1824) og Gjertrud Elisabeth Mathiesen (1783–1846).

S. blev student 1824 fra Ålborg og cand.jur. 1829 hvorefter han indtrådte som volontær først i statsgældskontoret og siden i kancelliet. Samtidig uddannede han sig i bogholderi hos Gylden-dal og styrede en tid for moderens fætter boghandler Jac. *Deichmann fabrikken Elisabeths-minde som han siden stod i forbindelse med næsten til sin død. Han fik herigennem en beroring med det praktiske liv der kom ham til gode som politiker og embedsmand. 1834–38 deltog han i udarbejdelsen af S. Sterms Statistisk-topographisk Beskrivelse over Kjøbenhavns Amt I–III. 1837 avancerede han til kancellist, 1841 til fuldmægtig, 1843 til kontorchef og departementssekretær. Ved forfatningsforandringen 1848 ud-nævntes han til chef for justitsministeriets 2. departement og ved omlægningen af ministerierne i dec. til chef for indenrigsministeriets 1. departement. 1849 valgtes han til landstinget for 7. kreds og genvalgtes til 1866, sad 1858–66 tillige i rigsrådet. Han var nationalliberal, tog ikke frem-

trædende del i debatterne, men gjorde et stort sagligt arbejde. Juni 1852–april 1853 var han kultusminister under Bluhme, tilhørte ministeriets mere frisindede fløj og trådte ud sammen med P. G. Bang da Ørsted blev ledende. Under Bang, Andræ og Hall var han justitsminister jan. 1855–dec. 1859 og desuden indenrigsminister febr.–juni 1856. Han havde ikke nogen stærk stilling i ministeriet, og i Andræ-Kriegers kreds var dommen over ham meget hård. Han var imidlertid en dygtig og ihærdig fagminister, og en række vigtige love gennemførtes under ham, bl.a. om en ny sindssygeanstalt i Jylland 1856, om tilvejrbringelse af sundhedsvedtægter 1858, bygningslove for Kbh. og købstæderne 1856 og 1858, om rentefodens frigørelse 1855, om fallitboer 1858 og om kvinders fulde myndighed og arveret 1857, de sidste to dog mere Lehmanns værk. S., der i mellemtiden mellem sine ministerier 1853–55 havde været direktør i indenrigsministeriet, var fra 1860 til sin død stiftamtmand for Sjælland og amtmand i Kbh.s amt og indlagde sig her stor fortjeneste bl.a. ved sit arbejde for offentlig forsorg. Dec. 1863 var han oprindelig designeret til kultusminister i Monrads ministerium, og i de tre første uger af 1864 var han slesvigske minister. 1870 afslog han Kbh.s. overpræsidium. Han var ikke nogen fremragende kraft som taler og politiker, men ved sin forretningskyndighed, sin administrationsevne og sit udprægede retsind var han en fortrinlig embedsmand der blev meget påskønnet. Han var i tidens løb medlem af en lang række kommissioner og sad i bestyrelsen for mange store foretagender, var præsident i forsikringsselskabet Danmark og medlem af Privatbankens bankråd. – Kancelliråd 1842. Justitsråd 1848. Etatsråd 1851. Kammerherre 1860. – En datter Sophie Martine S., * 26.9.1848, † 13.3.1939, blev gift med **Valdemar Krenchel**, * 18.3.1844, † 19.3.1885. K. blev student 1862, cand.med. 1868 og derefter assistent på Edmund Hansen *Gruts øjenklinik hvor han fra 1877 var medbestyrer. Efter studier i udlandet 1872–74 skrev han disputats om *Amblyopia centralis*, 1876, og holdt 1874–82 forelæsninger over oftalmologi. Hans død skyldtes lunggetuberkulose. R. 1883. – R. 1850. DM. 1853. K. 1855. □Fremstillet på P. C. Skovgaard's satiriske tegn. Statsskibet (Fr.borg), forlæg for litografi. Afbildet på træsnit 1856 af ministeriet Bang 1854. Mal. af H. Olrik. Træsnit af C. L. Sandberg, 1872, efter dette litografi 1875. Træsnit 1872. To litografier efter samme foto, det ene 1873.

M. C. Bech: Slægtreg. over familien Mathiesen, 1908 10. III. tid. 15.12.1872. Edg. Collin: Fremragende da. firumrere II, 1875 191–200. Gehejmerådinde Andræs

politiske dagbøger, udg. Poul Andræ I–III, 1914–20. A. F. Krieger: Dagbøger I–III, 1920–21; V, 1923; VIII, 1943. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorson, 1967. – Papirer i Rigsark.

Povl Engelstoft*

Símun av Skarði, se av Skarði, Símun.

Sinclair, Andrew (Sincklar, Anders), til Ravenscraig og Sincklarsholm, 1555–1625, rigsråd, diplomat. * 1555, † 17.1.1625. F: Henry Lord of St. Clair († 1601, ~2° med Elisabeth Forbes) og Janet Lindsay. ~23.11.1600 på Kbh.s slot med Kirsten Kaas, † mellem 12.1.1632 og 10.7.1633, d. af Erik K. († 1578) og Kirsten Pedersdatter Galt (1536–1616).

S. tilhørte den skotske højadel og fik en mere militær end boglig optugt. En tid havde han hertugen af Guise som opdrager. I kontakt med Danmark kom han sikkert i kraft af den forbindelse der knyttedes mellem det danske kongehus og Skotland da prinsesse Anna ægtede Jacob VI. 1591 blev han hofjunker hos den unge kong Christian IV som han 1597 fulgte på brudfærdens til Brandenburg, og bagefter ansattes han som kammerjunker hos dronning Anna Cathrine, men 1600 opgav han hofstjenesten, giftede sig og blev lensmand i Skåne. Han havde Gladsaxe len 1600–20, fik desuden Gislew 1613 og derudover Landskrona 1619. Dette len ombyttedes dog 1621 med Hammershus. Den skånske skotte faldt godt til i Danmark og blev ofte set i selskab med kongen der 1607 stod fadder til hans søn. Under Kalmarkrigen kæmpede han som nogen god dansk. Han blev kaptajn for et skånsk kompagni fodfolk og deltog bl.a. ved erobringen af Öland 1611. Efter indtagelsen af Kalmar fik han overdraget posten som kommandant på den strategisk vigtige svenske grænsefæstning som fremfor nogen skulle holdes hvis et fremstød over Jönköping mod Stockholm skulle lykkes. Som belønning for sin indsats under krigen udnævntes han 1616 til ridder af den væbnede arm. Ansigt til ansigt med rækken af skånske godsejere, der var modvillige over for Christian IVs fortsatte aktivistiske politik over for Sverige, var det af betydning for denne at sikre en stærk meningsfælle i den vigtige grænseprovins. Det turde bidrage til at forklare at S. 1615 blev udpeget til posten som oberst for skånske regiment, og at Christian IV samme år plantede ham endnu solidere i Skånes jord ved at forære ham Sandby i Göinge herred. Lige i nærheden begyndte S. da også opførelsen af en ny statelig herregård, Sincklarsholm der 1626 fuldførtes af hans enke. Hjulpet økonomisk af de nye givtige len lykkedes det S. at samle sig meget gods.

1617 kom det usædvanlige toppunkt i hans karriere, optagelsen i det danske rigsråd. Da var S. omtrent 62 år gammel og langt den ældste der kom ind i Christian IVs tid. For kongen var det imidlertid vitalt at opnå støtte i rådet på et tidspunkt hvor magtkampen mod dette om udenrigspolitikken blev stadig hårdere. Samtidig var udnævnelsen af S. en drilsk stikpille til den danske højadel der på håndfæstningens grund var imod udlændinges optagelse i rådet. Som kongens mand fik S. ringe indflydelse på formuleringen af rigsrådets tilbageholdende udenrigspolitik, og i indenrigstjenesten anvendtes S. i sin rådstid også kun lidt. Nævnes kan at han 1620 var med til at forhøre Christoffer "Dybvad. Udenrigspolitisk fortsatte han fra 1617 i den stilling som Christian IVs særlige rådgiver i engelske forhold som han allerede længe havde indtaget. Englands støtte var nødvendig hvis en aktivistisk kgl. politik over for Tyskland og Sverige skulle lykkes. Det var derfor af betydning at S. havde en række gode forbindelser og venner i England, først og fremmest Jacob I hos hvem han nød stor gunst. Skønt S. formulerede sig tungt og omstændeligt var han en dygtig diplomat. Han havde således mere eller mindre held til at påvirke Stuartkongen til en mere pro kgl. dansk og antisvensk kurs på den række sendelser til England han foretog 1604, 1606, 1612, 1614, 1618, 1619 og 1621. Det lykkedes endog 1618 med besvær S. at få Jacob til at billige og støtte den militære erobring af Bremen stad og ærkestift som Christian IV straks ønskede iværksat efter at det mod forventning var lykkedes Gustav Adolf at betale 3. termin af Älvsborg løsen til tiden. Planen strandede dog på det danske rigsråds modstand. Ikke mindst vigtig var S.s store gesandtskab sammen med Frederik "Günther 1621, hvor han fik sluttet en dansk-engelsk defensiv alliance. Alligevel forlod S. England ilde tilfreds fordi det ikke lykkedes at fastholde Englands støtte til den af Christian IV på nederlandske og engelsk initiativ påbegyndte krigersk evangeliske alliancepolitik. Den skulle sikre Christian IV koadjutoriet i Bremen ærkestift som et vigtigt led i den udvidelse af hans nordtyske interessesfære der skulle kompensere for de svenske erobringer i den østlige Østersø. I den forbindelse underskrev S. betegnende nok ikke rigsrådets yderst betingede støtte til den aktive Tysklandspolitik i februar 1621. Og han hørte utvivlsomt til den fløj af rådet der over for Sveriges provokerende toldpolitik var tilhænger af den danske repressalierpolitik, der førte de nordiske lande til randen af krig 1623-24. Han underskrev ikke den rådsbetænkning fra sept. 1623 der kraftigt kritiserede Christian IVs egen-

mægtige troppepolitik i Nordtyskland. Og i foråret 1624 satte han heller ikke navn under den sikkert for grænsestatholderen S. som for Christian IV for beskedne garnisonering af soldater til grænsefæstningerne som rigsrådet i den højspændte situation over for Sverige trods alt bevilgede. Under denne sendte kongen i øvrigt sin nu stærkt ældede, men trofaste råd til Kristianstad for at sørge for den vigtige fæstnings forsvaret og udbedring.

S. var flere gange til stede ved fremmede gesandtskabers modtagelse i København, og han befandt sig ofte i inderkredsen omkring majestæten når vigtige beslutninger skulle tages. Han var således i Halmstad under de dansk-svenske allianceforhandlinger i Ulvsbäck 1619, ligesom han utvivlsomt deltog i det følgende kongemøde med Gustav Adolf.

S. blev „en brav mand både udi rådsstuen og udi marken“ som N. P. "Slange og Hans "Gram fandt. Brav i sin modstand mod den af de øjeblikkelige gods- og standsinteresser prægede højadelige fredspolitik fordi disse trods alt også var hans. Brav når han i rådsstuen brød korporationsprincippet og udtrykte sin opbakning bag den kongelige udenrigspolitik, der ganske vist mislykkedes, men i væsentlig udstrækning fordi disse kolleger saboterede den ved at nægte den både moralsk og politisk opbakning og tilstrækkelig økonomisk og militær støtte.

Kilder. Letters from and to Sir Dudley Carleton during his embassy in Holland 1615-20, 2. udg. London 1775. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. Chr. Molbech I, 1848 især 9. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve I, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia, 1887-89 (reproudg. 1969); VIII, udg. Johanne Skovgaard, 1947 (reproudg. 1970). Chr. IVs skrivekalendere (Se DBL 3, 1979 308). Aktsykker og oplys. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev I, 1883-85. Report on the Royal archives of Denmark, udg. William Dunn Macray I-III, London 1885-87 (appendix to the 45-47. report of the deputy keeper of public records 1883-85). Kronens skøder I, udg. L. Laursen, 1892. Calendar of state papers and manus. (Venezia) 1621-23, udg. A. B. Hinds, London 1911. Kancelliets brevøger 1596-1634, 1913-36. Svensk agent ved Sundet, udg. Leo Tandrup, 1971.

Lit. Danms. adels årbog XXXII, 1915 483. Niels Slange: Den stormægtigste konges Chr. den fjerdes hist., udg. Hans Gram, 1749 276 293 295 386 423 428f 455 468 511 564. Axel Larsen [Liljefalk]: Kalmarkrigen, 1889. Samme: Kejserkrigen, 1896-1902. Danm.-No.s traktater 1523-1750, udg. L. Laursen III, 1916 375-89. Sveriges krig 1611-32, udg. Generalstaben I-II, Sth. 1936. Breve fra og til Ole Worm, udg. H. D. Schepelehn I, 1965 94. Danske slotte og herregårde, 2. udg. ved Aage Roussel XVIII, 1968 381f. Knud J. V. Jespersen: Rostjenestetaksation og adelsgods, 1977. Leo Tandrup: Mod triumf eller tragedie I-II, 1979. Rigsråd, adel og administration, red. Knud J. V. Jespersen, 1980.

Leo Tandrup

Sindballe, Kristian Laursen, 1884–1953, jurist, justitsminister. * 5.3.1884 i Vester Ørum, Sindbjerg sg., † 1.4.1953 i Gentofte, begr. sst. Plejef.: bolsmand Engelhard Knop (1850–1937) og Ane Mette Sørensen (1858–1937). ~ 12.7.1909 i Kbh. (b.v.) med Ingrid Antoinette Kaarsberg, * 9.5.1885 i Skelby, Tybjerg hrd., † 4.4.1941 i Gentofte, d. af læge, senere amtslæge Hans *K. (1854–1929) og rigsgrevinde Anna E. M. von Platen zu Hallermund (1865–1932) og 1897 adopteret af lektor, cand.mag. Volmer Joseph Emanuel Mørck (1861–1926).

S., der er født og opvokset ved Uldum, blev i 1903 student (Horsens statsskole) og studerede derefter til skoleembedseksamen med matematik som hovedfag. 1909 blev S. cand.mag., men allerede 1911 begyndte han, samtidig med at han underviste ved københavnske skoler, at studere jura, og tre år efter bestod han juridisk embedseksamen. I studietiden havde han besvaret universitetets prisopgave for 1912 og opnået guldmedaljen. I en noget omarbejdet skikkelse udsendte han 1915 denne afhandling som *Af Testamentarvens Historie i dansk Ret*. S.å. knyttedes S. til Københavns universitet, og 1916 blev han ansat som docent. 1918 erhvervede S. den juridiske doktorgrad på afhandlingen *Bidrag til Læren om judicielle Afgørelses Retskraft*. 1920 udnævntes S. til professor i retsvidenskab ved Københavns universitet, en stilling han varetog indtil han 1949 tog sin afsked som 65-årig. S.s særlige fagområder var selskabsretten, forsikrings- og søretten. Som hans hovedværk betragtes fremstillingen af *Dansk Selskabsret*, der udkom i seks bind 1928–35. I årene 1936–38 fulgte fremstillingen af *Dansk Søret* og 1941–48 to bind *Dansk Forsikringsret*. S. var en højtbegavet jurist med et udtalt praktisk greb om de juridiske spørgsmål som han beskæftigede sig med. Disse egenskaber kendetegner hans værker der dog samtidig er præget af en vis tørhed og kun i begrænset omfang er udtryk for en egentlig original indsats. S.s mest originale værk er disputatsen fra 1918 der behandler et centralt procesretligt emne mens hans øvrige værker vel har vist sig praktisk anvendelige, men i vidt omfang savner nye synspunkter eller mere principielle betragtninger og vurderinger. Det gælder i særlig grad fremstillingerne af sø- og forsikringsretten, men også selskabsretten er – skønt nyttigt som håndbog – præget af S.s manglende sans for de mere principielle retsteoretiske og retsdogmatiske spørgsmål. Søretten er vel nærmest en ren gengivelse af gældende love, anordninger og cirkulærer. Som nogen betydelig retsvidenskabsmand kan man derfor næppe betragte S.

Uden for universitetet blev der i vidt omfang

gjort brug af S.s betydelige evner som administrator og som leder af forhandlinger. S. var formand for det danske sølovsrevisionsudvalg (1925–36) der udarbejdede forslag til ændring af en række af sølovens regler. S. var formand for forsikringsnævnet, forsikringstilsynskommissionen, priskontrolrådet m.v. Også inden for erhvervslivet nød S. stor påskønnelse. Han var siden 1925 formand for Handelsbankens repræsentantskab og bestyrelsesråd, formand for Hjemmet og samfundet for vanføre og formand for eller medlem af bestyrelsen for en lang række forsikringsselskaber. Internationalt gjorde S. sig gældende ved sit virke i årene 1925–27 som Spitsbergenkommisær ved løsningen af en række retlige problemer i forbindelse med anerkendelsen af Norges højhedsret over Spitsbergen. 1928 blev han formand for voldgiftsdomstolen til løsning af stridigheder mellem USA og Mexico. – En episode i S.s liv var deltagelsen som justitsminister i Liebes ministerium i forbindelse med påskekrisen 1920. S. kom alene til at fungere i dagene 2.4.–5.4.1920, og han deltog ikke senere i det politiske liv. – R. 1920. DM. 1924. K². 1936. K¹. 1949. □Mal. af G. J. Fenger, 1936. Tegn. af L. Kaganas, 1938. Tegn. af Otto Christensen, 1941 (Fr.borg) og 1944. Foto.

Selvbiografi i Ill. tid. 14.9.1916 og Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1919 143f. Interview i Gads da. mag. XXIV, 1930 213–20. – O. A. Borum i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1953 139–43. K. Rostock-Jensen i Assurandøren LVIII, s.å. 215f. Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Ditlev Tamm

Sinding, Anna Elga Augusta, 1859–1936, skuespiller. * 18.3.1859 i Kbh. (Hellig.), † 16.3.1936 i Paris, begr. sst. (Père Lachaise). F: lejetjener, senere marskandiser Carl Ludvig Julius Betzonich (1827–70) og Oline Andrea Olsen (1828–89). ~ 28.5.1885 på Frbg. med billedhugger Stephan *S., * 4.8.1846 i Trondhjem, † 23.1.1922 i Paris, s. af bjergmester Mathias Vilhelm S. (1811–60) og Cecilie Marie Mejdell (1817–86).

S. havde prøvet for fru Heiberg (Johanne Luise*) og læst med F. L. *Høedt inden hun første gang (10.3.1875) stod på Det kgl. teaters scene som Angelique i *Advokat Pathelin*, og hun gjorde straks et frisk og sundt indtryk, egenskaber som hun bevarede sit kunstnerliv til ende. Da hun n.å. med held havde spillet Madam Schoppen i *En Kone, der springer ud af Vinduet*, blev hun ansat, og teatret havde dermed vundet sin bedste fremstillende i den nyere periode af de klassiske tjenestepiger. Mens hendes forgænger fru Hil-

Sinding, Elga

mer (Camilla Elisa) agerede på den Phisterske tradition og for øvrigt beholdt sine unge roller alt for længe, var S. en nyskaber der med usnerpet lune og opfindsom frejdighed varierede typerne, især hos Ludvig *Holberg, så moderne tilskuere fik indtryk af den gamle komedieskrivers saft og kraft. Hendes kåde og varmhjertede pige i *Pernilles korte Frøkenstand* var et andet menneske end skøgen Pernille i *Jacob v. Tyboe*, som både var gusten og fræk, et mesterværk i Hogarthsk stil, og modsat udstrålede Henriks partnerske i *Henrik og Pernille* af delikat lystighed ligesom hendes navnesøster i *Den Stundesløse* eller som Columbine i *De Usynlige*. Grundbilledet for alle hendes Perniller var Dorine i *Tartuffe*, så frodig og frisk i sin replik hvor hvert ord kom til sin ret, så munter og sikker i sin legemlige yppighed og afparerende Tartuffes skinhellighed med sit brede smil og sin smittende latter. Hvad enten rollernes borgerlige raptunghed skulle være komisk (Mine Tokkerup i *En Spurv i Tranedans*, Amalie i *Genboerne*) eller bidende (Regine i *Gengangere*), virkede S. aldrig simpel; det djærve i hendes natur reddede hende derfra og gjorde fx Lona Hessel i *Samfundets Støtter* så overbevisende. Men hvis kravet var at fremstille stilfærdige, mere sammensatte karakterer, ældre mennesker der skulle resignere eller være moderlige hindredes hun af stemmens nasale klang og en bred hvilen i vokalerne som let forrykkede tonelejet og dermed stemningen. S. var ingen dramatisk natur, der spillede alting lige godt, men inden for sit område var hun en mester, både klassisk og moderne, stilfuld og livfuld, ikke overgået af nogen senere Pernille-fremstillere. Da hendes mand, med hvem hun levede i et lykkeligt ægteskab, ønskede at bosætte sig i Paris tog hun stilfærdigt sin afsked. 7.5.1907 stod hun sidste gang på scenen i *Den politiske Kandestøber* som den kåde pige Anneke, der ler når hun går. Netop således burde S. forlade sin kunst. Hun fulgtes til dørs af vemodsblandet bifald fra et publikum der forstod at Holbergs scene i hende mistede et muntert-spillende lyspunkt, kongenialt med mesterens ånd. □ Træsnit 1879. Buste af Stephan Sinding, 1884 (Teatermus.). Tegnet i rolle af K. Søeborg (sst.). Foto.

Edv. Brandes: Holberg og hans scene, 1898. Stephan Sinding: En billedhuggers liv. Kria. 1921 90 146f o.fl.st. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. I-V, 1921-30. Samme: Det kgl. teaters hist. 1890-92, 1970.

Robert Neiiendam*

Sinding, Paul Edvard Bartholin, 1882-1964, fyrdirektør. * 27.10.1882 i Kbh. (Helligånds), † 24. 12.1964 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F:

maler Niels Edvard S. (1838-1902) og Marie Nicoline Andersen (1851-1935). ~25.9.1917 med Elna Addy (Chica) Claudi-Magnussen, * 25. 1.1894 i Rosario, Argentina, † 17.4.1981 i Kbh., d. af købmand R. C.-M. og hustru født Leudesdorff.

S. blev kadet 1900 og afgik fra skolen som sekondløjtnant 1904. Hans tjeneste omfattede en lang række udkommandoer med bl.a. Heimdal og Beskytteren. Han kom verden rundt. I Vestindien deltog han i opmåling, han var i Messina under jordskælvskatastrofen 1908, i Nordhavet og i Island. Ved første verdenskrigs slutning var S. chef for minespærringen ved København. Senere blev han vagerspektør og fyrinspektør (1923-28) og som sådan fører af fyrinspektions-skibene C. F. Grove og Argus. 1928(-52) var han fyrdirektør efter H. V. Ravn. S. blev kommandørkaptajn 1932 og kommandør i søværnets reserve 1938. Under anden verdenskrig nægtede han impulsivt at formidle det uundgåelige samarbejde med tyskerne angående afmærkningen. Blandt de større opgaver i hans embedstid er udviklingen af radiofyrene en af de mest betydningsfulde. Efterkrigstidens eksplosive tekniske udvikling faldt i hans sidste tiår som fyrdirektør, radar, decca, loran og meget mere udvikledes i disse år. Han vejede de nye midler med en vis nølen, og han nærede en ikke ringe ængstelse for at navigatørerne skulle stole for meget på et enkelt middel således at de ikke fik udviklet det almindelige sømandsblik han selv besad.

1948 arbejdede S. med genopbygningen af det færøske fyrvæsen. Han deltog livligt i det internationale arbejde angående udvikling af de nye hjælpemidler. Han var delegeret ved den internationale konference i Lissabon 1930 ang. søafmærkning og fyrbelysning m.m., og også delegeret ved International Telecommunication and Radio Conferences, Atlantic City, USA 1947, og vicepræsident ved den internationale radiofyerkonference i Paris 1952. S. var fuld af temperament, og hans hurtige beslutninger var præget heraf hvad enten det gjaldt sager eller personer. Da det nyoprettede 4. hovedrevisorat blev ham for pågående i sine former for revision tog han kampen op og vandt den. Der stod ikke så lidt gny om ham i den anledning. - S. deltog bl.a. ved læserbreve livligt i den offentlige debat om politiske spørgsmål, og han var medlem af bestyrelsen for selskabet Handels- og søfartsmuseets venner. - Som sin far holdt S. selv af at male, og fik lejlighed hertil som pensioneret. Det varigste minde om ham vil måske netop være hans mange friske marinebilleder. Han havde en særlig evne til at gengive lyset som det kun findes på søen, bl.a. et maleri fra 1957 af korvetten Gala-

thea som 1845–47 foretog sin berømmelige jordomsejling. Det findes på kasernen i Haderslev. Et maleri forestillende Niels Juels batalje i Køge bugt findes på Fr.borg museet. – R. 1923. DM. 1932. K². 1938. K¹. 1948. □Mal. af Knud Sinding, 1938. Foto.

Interview i Berl. aften 13.10.1956. – J. J. W[estrup] i Tidsskr. for søvæsen CXXXVI, 1965 362–64. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen

Sinding, Stephan Abel, 1846–1922, billedhugger. * 4.8.1846 i Trondhjem, † 23.1.1922 i Paris, begr. sst. (Père Lachaise). F: bjergmester Mathias Vilhelm S. (1811–60) og Cecilie Marie Mejdell (1817–86). ~ 28.5.1885 på Frbg. med skuespiller Anna Elga Augusta Betzonich (Elga *S.), * 18.3.1859 i Kbh. (Helligg.), † 16.3.1936 i Paris, d. af lejetjener, senere marskandiser Carl Ludvig Julius B. (1827–70) og Oline Andrea Olsen (1828–89).

Der sporede ingen kunstneriske tilbøjeligheder hos S. i hans barndom og tidligste ungdom. De viste sig ret sent, men derefter følte han billedhuggerkunst som et kald. Uden synderlig interesse derfor blev han student 1865 fra Heltbergs kursus i Oslo, tog filosofikum og studerede jura ved universitetet ca. tre år. Da han var 24 år gik det en dag pludselig op for ham at han ville være billedhugger. Han henvendte sig til J. O. Middelthun og kom ind på den kgl. tegneskole i Oslo, men her blev han kun et halvt år. Nærmest på lykke og fromme rejste han 1871 til udlandet. Undervejs til Kbh. stiftede han bekendtskab med storkøbmanden S. *Seidelin der bestilte en statue hos ham (*Vølund Smed*, ca. 1872) og også ved senere lejlighed ydede ham støtte. Efter Hans Gudes råd fortsatte han til Berlin og blev elev af Albert Wolff hos hvem han fik sin uddannelse. Wolff tog ham med til Wien for at se verdensudstillingen 1873 hvor Frankrig mødte med en meget anselig skulpturafdeling. Her gjorde den officielle franske naturalisme et fremstød der kom til at øve vidtrækkende indflydelse, ikke mindst på dansk kunst. S. så bl.a. arbejder af de førende franske billedhuggere Paul Dubois, L.-E. Barrias og M.-J.-A. Mercié og modtog indtryk der blev afgørende for hans udvikling. Efteråret 1873 måtte han vende tilbage til Oslo, men efteråret 1874 slog han sig ned i Paris for et års tid. Det lykkedes ham ikke i den følgende tid at vinde fodfæste i sit hjemland. Som reaktion modellerede han statuen *Slaven* (eller *Fangen*) der blev udstillet på verdensudstillingen i Paris 1878 og er det første værk hvorved han vakte opmærksomhed. Efter nogle års omflakken, snart i Oslo, snart i udlandet, rejste

han antagelig 1880 til Rom. Med gruppen *En Barbarkvinde bærer sin dræbte søn bort fra slaget*, som han her straks huggede i marmor fik han sit gennembrud, både som kunstner og udadtil. Han sendte den til den nordiske kunstudstilling i Kbh. 1883, rejste selv over Kbh. hjem til Oslo, men vendte ved juletid s.å. tilbage til Kbh. Da gruppen kort efter blev købt af brygger Carl *Jacobsen knyttedes en varig forbindelse mellem S. og Danmark.

S. træder nu ind i dansk kunstliv. Selv efter europæisk målestok stod *En Barbarkvinde* helt på højde med tidens udvikling både med hensyn til virkelighedsstudium og til stofflig behandling af stenmaterialet. Gruppen havde også den understøtning af romantisk følelse der er karakteristisk for den franske naturalismes skulptur, og den blev et af de første anselige billedhuggerværker hvor man i Kbh. så den nye bevægelse i fuldt flor. Fremfor nogen anden blev det S. der populariserede naturalismen hos os. Hans arbejder havde publikumstække i kraft af deres sluttede formgivning og de almene følelser der var fremstillingens motiv, og hver gang han havde udført et nyt større værk indbød han offentligheden til at se det i lermodellen i hans atelier. Der stod et gny om hans navn der kulminerede 1900 med *Moder Jord*. Enkelte arbejder indsendtes desuden til Charlottenborg i 80'erne og 90'erne. I Carl Jacobsen fandt S. en storstilet mæcen som købte næsten hvert nyt arbejde af ham og stillede ham opgaver. På opfordring af ham påtog han sig bl.a. at rekonstruere H. E. *Freunds ragnarokfrise. Da en fjerdedel var udført gav han imidlertid op, og bestillingen ændredes til en selvstændig Valhalla-frise (udført 1886–87, suppleret 1904, opsat i glyptotekets Falguière-sal). I Kbh. opstod i rækkefølge hovedværkerne *Fangen Moder*, 1884 (udstillet i marmor på den nordiske udstilling i Kbh. 1888), *To mennesker*, 1889, *En ung Kvinde med sin Mands Lig* (eller *Enken*, 1892, kunstmuseet), *Slægtens Ældste* (udført i egetræ og ahorn 1898, udstillet på Grosse Berliner Kunstaustellung 1900), *Moder Jord*, 1900 (marmor 1906), *Tilbedelse* (eller *Adoratio*, 1903), *El-skov*, 1907 (stillingsmotivet gentaget i gruppen *Sigmund og Siglinde*) og den ridende *Valkyrie* (modelleret 1908, afleveret i bronze 1910, opstillet i Langelinieanlægget i Kbh. som gave fra Carl Jacobsen). Desuden leverede S. en række arbejder til offentlige pladser i Kbh., J. J. A. *Worsaaes mindetavle i Nationalmuseet (1889), to knælende engle (alterstager) og en frise *Kristendommens Grundpiller* til Jesuskirken i Valby, dåbsengel til Marmorkirken, gruppen *Klokkeslagene* over Dipylon-porten på Carlsberg, gavlgroupe med statuen *Elektra* til Det store Nordi-

Sinding, Stephan

ske Telegrafsekselskabs bygning på Kongens Nytorv (ca. 1893). Derimod gavnede det næppe S.s stilling til hans hjemland at han tog dansk indfødsret 1890, og statuerne af *Bjørnstjerne Bjørnson* og *Henrik Ibsen*, der fuldførtes 1898 og 1899 til pladsen foran Nationaltheatret i Oslo, rejste en voldsom storm imod ham. Han udførte dog det anselige mindesmærke over *Ole Bull* i Bergen (afsløret 1901).

Jævnslides med S.s fremgang hjemme steg hans berømmelse i udlandet. Fangen Moder fik Grand prix på verdensudstillingen i Paris 1889 og 1. classes guldmalje i München 1890. Febr.-aug. 1891 (ikke som angivet i selvbiografien 1890) flyttede han til Paris med alle sine elever, huggede i et atelier på boulevard Arago *To Mennesker* i marmor (glyptoteket) og tildrog sig ærefuld opmærksomhed med denne gruppe på salonen s.å. En stor udstilling af hans værker hos Reiner & Keller i Berlin 1902 fastslog med glans hans ry i Tyskland, og 1914 holdt han en lignende i London med stort resultat, men her hindrede første verdenskrigs udbrud ham i at forfølge sin succes. – Den sidste del af S.s virksomhed faldt i Paris hvor han tog fast bopæl 1910. Til denne tid hører gruppen *Idyl*, 1912 (omarbejdelse af gruppen *Maj* med samme motiv fra 1910), *Skabelses-Fantasi*, 1912, *Angelus*, 1913 og *Natten*, 1914 (omarbejdelse af en gruppe med samme motiv fra 1896), hans selvportrætstatue, 1915 og statuen *L'Offrande* (modelleret 1918, afsløret i Sorbonnes kirke 1920 som gave fra nordmænd).

Med bistand af Franz von *Jessen udgav S. 1921 en selvbiografisk skildring der tegner et udmærket billede af hans temperamentsfulde personlighed. Hovedsamlingen af hans værker findes i glyptoteket i Kbh.; desuden arbejder i kunstmuseet sst., Nordjyllands kunstmuseum, Nasjonalgalleriet i Oslo og museerne i Bergen og Göteborg. S. indfriele i sjælden grad sin samtids idealer. Det blev dog ganske andre franske strømninger der blev bestemmende for vort århundrede, hvor mindet om S. næsten fuldstændig er fortrængt. Tit. professor 1897. – R. 1888. DM. 1916. □Træsnit af H. C. Olsen, 1885. Afbildet på P. S. Krøyers mal. af selskab på Ny Carlsberg, 1888 (Carlsberg mus.). Træsnit 1892 efter foto. Træsnit af A. Bork, 1897, efter foto. To karikaturtegn. af Olaf Gulbransson, 1899. Satirisk tegn. i Klods-Hans 1900 og af TA s.å. Mal. af Sigmund Sinding, 1902. Statue af Rasmus Harboe, 1903. Tegn. af Ismael Gentz, 1910. Selvportrætstatue 1915 (glyptoteket). Tegn. af Erich Heermann, af K. Søeborg og af Otto Sinding, træsnit efter tegn. af sidstnævnte. Flere karikaturer. Foto.

S. S.: En billedhuggers liv, Kria. 1921 (selvbiografi). – A. T. Gløersen: Slægten Meidell i Norge og Danm. II, Kria. 1903 27. Nutiden 24.5.1885. M. G[alschiøt] i III. tid. 8.12.1889. Gustav Hetsch i Hver 8. dag, april-juni 1897 45–50. C. C. Clausen sst. 1902–03 801–08. Johan Rohde i Tilskueren XVIII, 1901 159–67. Kn. Søeborg sst. 248–53. Gottfried Niemann: S. S., München 1909 (særtryk af Die Kunst unserer Zeit, s.å. 61–70). Maximilian Rapsilber: S. S., Berlin 1910 = Kunst der Gegenwart. Sonderbände. Georges Grappe: S. S., Paris 1911 = L'art et le beau. Jacques de Coussange i Gazette des beaux-arts, Paris s.å. 237–48. Carl W. Schnitler i Nordens årbog, Sth. 1923 181–83. Rikard Magnussen: Billedhuggerminder, 1933 9–27. Sig. Schultz i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938.

Sigurd Schultz*

Sinklar, Anders, se Sinclair, Andrew.

Sinning, Jens Andersen, †1547, professor. * formentlig i Sinding, Hids hrd., †30.11.1547 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). ~1547. Ægteskabet opløst s.å.

S. gik i skole i Århus og viste sig allerede tidligt som et usædvanlig godt hoved. 1534 drog han til Wittenberg hvor han blev magister og baccalaur i teologi. Ved sin studieflid vandt han stor yndest hos sine lærere, især hos Philipp Melancton. Som en åndsbeslægtet natur tilegnede S. sig helt dennes tanker og udtryksmåde, og personlig stod han så højt anskrevet hos Melancton at denne endnu mange år efter S.s død mindedes ham ikke blot som den første blandt sine landsmænd i begavelse og lærdom, men også som deres overmand ved sin beskedne, retskafne vandel. 1537 kom S. tilbage til Danmark forsynet med en række gode anbefalinger. Det havde været hans agt at drage tilbage til Wittenberg igen når han havde opnået et kongeligt stipendium, men forholdene førte med sig at han s.å. blev ansat ved det genoprettede universitet i Kbh., først som professor i dialektik og fra 1541 tillige som professor i hebraisk. Efter at han havde deltaget i de teologiske disputationer med domkapitlerne blev han 1544 dr. teol. og 1545 professor i teologi. 1545 valgtes han også til rector magnificus, men kun to år efter døde han til stort tab for universitetet. Hans eftermæle blev i en sjælden grad enstemmigt: fra alle sider pristes hans lærdom, fortrinlige læregaver, fromhed, sagtmødige, retskafne og kærlige karakter. Hans eneste trykte skrift er den *Oratio de studiis philosophicis theologiae studioso necessariis* som A. S. Vedel 1591 udgav, hvori han gør rede for filosofien, dvs. for de forskellige videnskaber, og især lægger vægt på etikken og politikken.

H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. I, 1868–69 553–60. Vilh. Andersen: Tider og typer. Erasmus I, 1907 136–45. O. Clemen og Bj. Kørnerup i Kirkehist. saml. 6.r.IV,

1942-44 185-94 204. Kbh.s univ. 1479-1979, red. Sv. Ellehøj V, 1980.

Bjørn Kornerup*

Sistinus, Theodoricus, se **Aagesen, Truid**.

Sivard den Digre, † 1055, jarl af Northumberland. † 1055 i York. ~ 1° med Ælflæd, d. af Ealdred, jarl af Bernicia. ~ 2° med Godgifu, † før 1055 (~ 1° med N.N.).

I engelske historieværker fra 1100-tallet fortæltes at S. var en dansker der – som "Estrids mand" Ulf Jarl – stammede fra en bjørn. Sandsynligvis kom han til England med Knud den Store, men til hans tidligste tid derovre kendes for øvrigt intet. Ved Eadwulf Cutels død da Northumberlands jarledømme deltes fik han overdraget Deira, og hans nævnes her første gang som jarl 1026. Sammen med jarlerne Godwin og Leogric plyndrede han 1041 Worcestershire hvis befolkning ikke ville udrede skat til Hardeknud, og på kongens tilskyndelse dræbte han sin hustru farbror Eadwulf der var fulgt efter hendes far Ealdred som jarl i Bernicia. S. tilegnede sig nu selv dette landskab og lagde således hele Northumberland fra Humber til Tweed under sit herredømme hvorpå han skaffede sig magten i Huntingdonshire. Efter Hardeknuds død 1042 svor han Edward Bekenderen troskab og ledsagede ham 1043 da han satte sig i besiddelse af sin mors skatte i Winchester. To år efter greb S. ind i kirkestriden i Durham idet han hjalp den fordrevne biskop Ethelric tilbage til bispedømmet; men derpå hører vi intet om ham før han 1051 støttede kong Edward under dennes kamp med Godwin jarl og 1054 på kongens bud gjorde et hærtog mod Skotland. Her besejrede han 27.7. ved Dundee kong Macbeth og skaffede Malcolm tronen i Cumbria. I slaget mistede han både sin søn Osbeorn og sin nevø Sivard. N.å. døde han selv i York i hvis nærhed han havde bygget en kirke, indviet til Skt. Olav. Han overlevedes vistnok af sønnen Waltheof.

Edw. Aug. Freeman: The history of the Norman conquest of England I-IV, Oxford 1867-71. George Stephens: Macbeth, Earl Siward and Dundee, London 1876 (da. overs. s.å.). Johs. Steenstrup: Normannerne III, 1882 (reprint 1972). Dictionary of national biography LII, London 1897 318f. F. M. Stenton: Anglo-Saxon England, 3. udg. Oxford 1971 = Oxford history of England II.

Inge Skovgaard-Petersen (Vilh. la Cour)

Siwers, Berent, ca. 1646-96, pædagog. * ca. 1646 på Gotland, begr. 19.3.1696 i Kbh. (Trin.kgd.). F: (vistnok) sognepræst på Fårø Johan Berndtson († 1672) og Kirsten Pedersdatter. Ugift.

S. kom til Danmark ca. 1660 og blev 1666 indskrevet i Kbh. som student fra Vor Frue skole. Han fik aldrig nogen fast ansættelse, men levede til sin død af at give privatundervisning bl.a. i adelige familier (Ahlefeldt, Lerche m.fl.). Ofte var hans økonomiske forhold trange, et melankolsk sind og et svageligt helbred bidrog yderligere til at formørke hans skæbne, men trods al modgang kæmpede han stædigt for sit livs idé, en reform af tidens pædagogiske metoder især mht. grammatikundervisningen i latin. 1675 udsendte han en *Grammatica Latina in usum scholarum conscripta* hvori han dels – med megen ret – kritiserede de hidtil anvendte lærebøger, dels fremlægger sit eget system der betegner væsentlige fremskridt i retning af overblik og ensartethed. Han havde tilegnet "Griffenfeld dette skrift, og havde desuden fundet varm støtte hos flere af universitetets professorer, således hos Ole "Borch, af hvis filologiske skrifter han vistnok er påvirket, Rasmus "Bartholin og Willum "Worm, og 1676 tillod kongen at hans grammatik måtte indføres i de latinske skolars 1. og 2. lektie. I tre skrifter 1680-82, hvoraf især bør fremhæves *Tvende Skole-Methoder*, 1682, gjorde han på ny rede for sine reformforslag, og 1684 udkom hans latinske grammatik i 2. udgave med mange forklaringer på dansk. Det er dog uvist i hvor høj grad denne foregangsmands lærebøger virkelig vandt indgang i skolerne. – Med sin grublende natur nærede S. også interesse for teologi og udgav efter en alvorlig sjælelig krise en andagtsbog *Saligheds Midler eller Guds Raad til Salighed*, 1684. Den er i det væsentlige udtryk for den lutherske ortodoksi, men får særpræg ved betonningen af kristenlivets moralske side („Bod og Bedring"); for så vidt var S. en pietist før pietismen. Uheldigvis havde han efter at bogen var godkendt af det teologiske fakultets censor tilføjet fremstillingen af retfærdiggørelseslæren forskellige bestemmelser som ikke kunne gå upåagtet hen, og efter pinlige overvejelser og forhandlinger måtte S. 1686 levere en ændret, strengt korrekt udgave. Også denne indskærpede dog i høj grad nødvendigheden af helliggørelseslivet. Den vandt senere betydelig udbredelse blandt almuen ved at blive uddelt af det Stistrupske bibliotek men måtte i oplysningstiden på grund af sin hele tendens døje en hård medfart.

Danske mag. III, 1747 313 (Fr. og Anders Klynnes optegn.). [Malthe Møller:] Repertorium for fædrelandets religionslærere V, 1795 1-14. R. Nyerup: Hist.-stat. skildr. af tilstanden i Danm. og Norge III, 1, 1804, 186-88 332-38.

Bjørn Kornerup*

Sivers (Sievertz), **Peter**, 1674–1740, søofficer. * 19.5.1674 i Stade, † 10.5.1740 i St. Petersborg, begr. i Hitola, Finland. F: kaptajnløjtnant, senere kaptajn i søetaten Johan Sievertz (1646–1712) og Cornelia Sibarsdatter Schwens (1651–1711). ~ 3.12.1706 i St. Petersborg med Sophie Elisabeth v. Numers, † efter 1740 i Finland, d. af kaptajn v. N. og Lucretia v. Knorring.

Efter at have sejlet til koffardis fra sin tidlige ungdom blev S. 1700 lærling og s.å. månedsløjtnant i den danske søetat. N.å. blev han kadet og 1703 sekondløjtnant. Allerede 1704 afgik han efter ansøgning og ansattes i den russiske marine som kaptajn. De følgende år deltog han som chef for mindre skibe i søforsvaret af det nys anlagte St. Petersborg og forfremmedes 1714 til kommandørkaptajn. 1716 var han chef for en russisk eskadre til Kbh. der skulle assistere ved overførelsen af danske og russiske tropper til Skåne, en plan der dog ikke blev realiseret. Han blev schoutbynacht 1719, viceadmiral 1721 og admiral og præsident for admiralitetskollegiet 1728. S. var en dygtig og erfaren søofficer af zar Peters skole, noget vanskelig i kollegiet. Han fortsatte admiral Corn. *Cruys' værk og indtager sammen med denne en hædersplads mellem grundlæggerne af Ruslands flåde. Under kejserinde Anna faldt han i unåde, og en kommission nedsattes for at undersøge hans forhold. S., der vistnok var ganske uskyldig, blev 1732 afskediget og forvist til sine godser i Finland. 1740 fik han dog tilladelse til at rejse til St. Petersborg for at søge lægehjælp, men døde der af et slagtilfælde. Kejserinde Elisabeth, der værdsatte S.s store fortjenester, skænkede enken godset Exekäll i Finland der i mange år ejedes af ægteparrets efterkommere. S. bevarede sin hengivenhed og troskab mod Danmark og erklærede under de spændte politiske forhold 1725–26 at han ikke ville kæmpe mod sit fædreland. – En yngre bror **Gerhard Sievertz**, * 4.9.1682, † 14.5.1717, blev ligeledes søofficer og deltog som kaptajnløjtnant i engelsk tjeneste i Gibraltars erobring 1704. Han blev kaptajn 1711 og var som chef for orlogsskibet Fyen underlagt Peter *Tordenskiold. Han faldt under angrebet på Göteborg. – □Maleri.

Helene Höhnk i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XLIII, Lpz. 1913 256–352 (om familien Sivers). Ludv. Daae i Hist. t. 2.r.IV, Kria. 1884 433–37. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 I, 1891. F. F. Veselago: Kratkaja istorija russkago flota I, St. Petersborg 1893 72 o.fl.st. Olav Bergersen: Viceadmiral Tordenskiold I, Trondhjem 1925 65f. Donald W. Mitchell: A history of Russian and Soviet sea power, N.Y., London 1974 29 46.

Th. Topsøe-Jensen*

Siversleth, Hans Christian Pedersen, 1856–1914, hippolog. * 11.11.1856 i Kbh. (Frels.), † 4.7.1914 sst., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: brygger Mads Christian Pedersen (1828–90) og Margrethe Hansen (1817–1900). Navneforandring 24.3.1887. ~ 10.7.1889 i Kbh. (Helligg.) med Anna Hansen, * 23.10.1852 i Kbh. (Garn.), † 18.1.1925 sst. (~ 1° 1881 med tømremester Albert Oscar Mertins, 1850–88), d. af skomagermester Søren H. (1821–94) og Ane Kirstine Holtegaard (1817–1904).

S. lærte landvæsen og virkede nogle år som forvalter og gårdbestyrer. Fra første færd interesserede i hesteavl satte han sig grundigt ind i dennes historie og teori, og ved allerede som yngre at komme på rejser Europa over fik han udmærket indsigt i europæisk hesteavl. 1888 grundlagde han *Hippologisk Tidsskrift* på et tidspunkt da dansk hesteavl var i brydning, og da der dreves en udbredt krydsningsavl mellem lette og svære racer. Han satte sig som mål at udrydde denne „skarpe“ krydsning og ved en „mild“ krydsning af jyde med belgier og engelsk trækhest at skabe en speciel trækhestetype ligesom han ved at krydse Frederiksborghesten med svært halvblod på den ene og fuldblod på den anden side mente at kunne skabe en henholdsvis sværere og lettere kørehestetype til specielt brug og til eksport. Ved helt at bryde staven over de nationale hesteracer kom han derfor hurtigt på kant med renavlens og nationalavlens mænd der vel ville en kvalitetsforbedring, men samtidig holde racerne rene. S. kæmpede utrætteligt for sit alene på forretningsmæssigt hensyn hvilende synspunkt, og da begrebet kompromis var hans stejle natur ukendt fik han, der var en fortræffelig taler og en udmærket skribent, god brug både for sin skarpe tunge og sin spidse pen. Hans blad blev mere og mere polemisk ligesom han i sine talrige foredrag og i sine indlæg på landbo- og hesteavlsmøder efterhånden blev mere og mere ensidig. Sit ideal af en trækhest fandt han i belgieren af groveste type. 1894 indførtes den første avlshingst af denne race til Danmark, og S. fandt tiden moden til at føre sine teorier ud i praksis. 1895 købte han Christianshus ved Hørsholm, lagde det meste af dens ca. 75 tdr. land ud til græsmark, omdøbte gården til Christianshus stutترفarm og begyndte at opdrætte trækheste og svært halvblod. Men selv om hans opdræt efterhånden hentede ca. 200 præmier på skuer slog det i det store og hele fejl for ham; 1905 bortforpagtede og 1908 bortsolgte han gården og opgav det praktiske opdræt. Sine sidste år helligede han udelukkende foredrags- og journalistvirksomheden. – S.s litterære produktion om hesteavl var enorm, men fremkom så at sige udeluk-

kende i hans blad. I hans levetid udkom en hippologisk rejseberetning samt en pjeces om Klampenborg væddeløbsbane, og efter hans død kom pjeces af *S.s. efterladte Papirer. Hvad enhver Hesteopdrætter bør vide*, 1915, skrevet 1913 og forfægtende hans ældste teorier så at sige uforandret. Det skyldes for en stor del ham at oldenborg- og belgieravlen vandt fast fodfæste i Danmark, og hans skarpe kritik bidrog også til mere ordnede forhold inden for hesteavlen som helhed. S. var medlem af bestyrelsen for hoppecentret Sjælland og for Foreningen af danske landbrugsblade; 1895–1900 var han medlem af bestyrelsen for Det danske travselskab og 1896–1900 tillige af dettes overvoldgiftsret. □Afbildet på P. Tom-Petersens og C. E. Reventlows litografi af hesteskue på Brahetrolleborg, 1904. Foto.

Sportsbl. VII, 1914 428. Hippologisk t. XXVI, s.å. 169–72 179f; L, 1938 299.

H. Marks-Jørgensen*

Sjøqvist, Viggo, * 1913, overarkivar, historiker. * 5.6.1913 på Frbg. (Solbjerg). F: prokurist, senere grosserer Adolf Wilhelm S. (1875–1922) og Ellen Beate Harild (1872–1959). ~ 11.5.1944 på Frbg. med børnehavelærer Inger Tove Burmester, * 21.12.1913 i Kbh. (Garnison), d. af stabs-officiant Peter Axel Frants B. (1881–1931) og Petra Eriksen (1883–1972).

S. kom efter realeksamen i boghandlerlære, men blev student 1935 (Akad. kursus) og 1943 mag.art. i historie fra Kbh.s univ. Efter at have været beskæftiget ved Rigsarkivet og Landsarkivet for Sjælland blev S. 1947 knyttet til udenrigsministeriets arkiv hvis chef med titel af overarkivar han var 1961–74. S. var tilforordnet udvalget til gennemgang af P. Munchs papirer 1958–59. – Ved siden af sin embedsgering har han udfoldet et betydeligt historisk forfatterskab der naturligt har centreret sig om nyere dansk udenrigspolitik og dettes ledende skikkelser. Udenrigspolitisk historie i klassisk forstand har S. dyrket i flere mindre arbejder og i *Danmarks udenrigspolitik 1933–1940*, 1966. Sin opfattelse af forspillet til 9.4.1940 har han udbygget og nuanceret i *Besættelsen 1940*, 1978 hvor han argumenterer for at begivenhederne nok i deres form, men næppe i deres realitet kom som en overraskelse for den danske militære og politiske ledelse. S.m. Klaus Kjølens redigerede *S. Den danske udenrigstjeneste I–II*, 1970 hvor han selv behandlede perioden 1906–19. – S. har som en af de meget få danske historikere dyrket den klassiske historiske biografi, i dette tilfælde med naturlig tilknytning til dansk udenrigspolitik. *Peter Vedel I–II*, 1957–62 hvor bd. 2 indbragte S.

den filosofiske doktorgrad er på en gang en behandling af dansk udenrigspolitik og udenrigstjeneste i sidste halvdel af 1800-tallet og en skildring af den mand der i lange perioder var dens ledende personlighed. Biografien får en stærkere placering i *Erik Scavenius I–II*, 1973 hvor S. har givet den første og for ihvertfald første verdenskrigs vedkommende den grundlæggende behandling af en af de mest forkætrede personligheder i nyere dansk politik. *Peter Munch. Manden, politikeren, historikeren*, 1976 har sin styrke hvor person og udenrigspolitik falder sammen, men er mindre afrundet og dækkende for de øvrige sider af P. Munchs omfattende virke. Et charmerende og varmhjertet forsvar for en af musikhistorikere udskældt person, Mozarts hustru, gav S. i *To gange fuldkommen lykkelig. Constanze Mozarts ægteskaber*, 1975 hvor forbindelsen til dansk udenrigspolitik knyttes gennem det andet ægteskab med den danske diplomat G. "Nissen".

Som historiker har S. både i metode og i emnevalg bekendt sig til traditionen, jf. hans skarpe udfald mod fx mere teoretiserende skoler (Hist.t. 12.r.III, 1969 s. 637–41) eller mod mere nærgående forsøg i den biografiske genre (Hist.t. LXXX, 1980 s. 184–92). Hans styrke er bred indlevelse i tidsrummet, bonsens i opfattelsen af sine personers psyke og adfærd, og vilje til at forstå deres motiver. Hverken den brillante analyse eller den fængende stil er S.s sag, men han har i sine bøger – bedst i biografien af Erik "Scavenius" – hævdet en borgerlig-humanistisk tradition i dansk historieforskning og -skrivning på værdig vis. – S. har været medlem af bestyrelsen for Historisk samfund, fra 1959 af bestyrelsen for Udgiverselskab for Danmarks nyeste historie, og 1966 indvalgte han i Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie. – R. 1953. R¹. 1962.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1962 196f. – Cl. Bjørn i Fortid og nutid XXVII, 1977–78 226–33. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn

Sjorman (døbt Schönemann), Niels Lauritzen, 1880–1957, direktør for Skandinavien. * 8.11.1880 i Vilstrup, Haderslev amt, † 25.5.1957 i Hellerup, begr. Mariebjerg kgd. F: arbejdsmand Niels Christian Schönemann (* 1850) og Hansine Marie Cathrine Lykke (* 1857). ~ 5.4.1905 med Karoline Jensen, * 15.10.1886 i Kbh., † 22.11.1951 sst. (Sion), d. af tegner Charles Ludvig Johan Georg J. (1852–1923) og Anna Alvida Olivia Andersen (1856–1932).

S. fik sin første kontoruddannelse på Fuglsangs Bryggeri og Maltfabrik efter at han 1896 havde taget afgangseksamen fra Haderslev seminarie-

Sjørman, Niels L.

skole. 1898 blev han flyttet til Fuglsangs Bryggeri i Husum i Holsten for 1900 at komme til København hvor han blev ansat i det året for stiftede forsikringsselskab Skandinavia. Her avancerede han til prokurist 1915 for tre år senere at blive underdirektør og 1931 direktør. S.s speciale var brandreassurance, men efterhånden som Skandinavia udvidede sin virksomhed og S.s charge steg fik han også andre forsikringsområder under sin ledelse ligesom selskabets regnskabsvæsen sorterede under ham. Han havde et snævert samarbejde med W. Witzke, og efter dennes død 1935 blev han formand for Skandinavias direktion, en post han beklædte frem til 1949. S. udviste ikke samme fantasi og vidsyn som sin forgænger, var ikke i samme omfang som denne kendt i en større kreds. S. arbejdede mere på de indre linjer i forsikringskoncernen og forstod at konsolidere foretagendet, en politik der ikke mindst var vigtig i en tid præget af krise og krig. Ud over at sidde i bestyrelsen, ofte som formand, for en række af de forsikringselskaber der var knyttet til Skandinavia-koncernen deltog S. dog også i det faglige, mere uadvendte arbejde inden for forsikringsbranchen. Især må hans virke som medlem af Assurandør societets komité 1936–49 fremhæves. Efter sin afgang som direktør for Skandinavia blev S. formand for selskabets bestyrelse ligesom han også på andre felter var aktiv inden for forsikringsbranchen lige til sin død. – R. 1948. □Foto.

[K.] R[ostock]-J[ensen] i Assurandøren LXII, 1957 415. Dansk forsikringstid. LXIV, s.å. 284. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Chr. R. Jansen

Skade, Hans Niels, født Skade-Hansen, 1892–1978, statistiker. * 20.12.1892 i Hunderup ved Bramminge, Ribe amt, † 30.3.1978 i Roskilde, begr. sst. (Skt. Jørgens). Navneforandring til S. 30.3.1915. F: gårdejer Hans Peder Hansen (1863–93) og Ane Marie Gyde Margrethe Skade (1861–1947). ~ 8.3.1930 på Frbg. med kontorchef, cand.polit. Rigmor Emarentze Gran (Rigmor "S."), * 17.8.1897 i Kbh., † 5.8.1981 i Roskilde, d. af snedker, fagforbundssekretær Carl "G." (1872–1913) og Olga Richter (1875–1946). S. blev student fra Ribe katedralskole 1911 og cand.polit. og ansat i statistisk departement 1917. Her faldt hele hans karriere. 1919 blev han sekretær, 1924 fuldmægtig, 1931 ekspeditionssekretær og 1936 kontorchef. Da departementschef E. "Cohn okt. 1943 måtte flygte til Sverige trådte S. i hans sted og varetog departementschefsarbejdet til maj 1945. Det faldt dermed i hans lod at deltage i departementschefstyret i de to sidste krigsår og lede statistisk departement

uden dækning af en parlamentarisk ansvarlig minister. Her som i sine tidligere stillinger var han den korrekte og indsigtfulde tjenestemand. Ved siden af det departementale arbejde virkede S. som nationaløkonomisk skribent og var fra 1923 medarbejder ved Dansk industriberetning, fra 1931 medredaktør og fra 1934 redaktør. – R. 1939. DM. 1949. □Foto.

Helge Larsen

Skade, Niels Clausen, se Clausen, Niels.

Skade, Rigmor Emarentze, 1897–1981, kontorchef, statistiker. * 17.8.1897 i Kbh., † 5.8.1981 i Roskilde, begr. Skt. Jørgensbjerg kgd. sst. F: snedkersvend, senere fagforbundssekretær Carl "Gran (1872–1913) og Olga Richter (1875–1946). ~ 8.3.1930 på Frbg. med statistiker Hans "S., * 20.12.1892 i Hunderup ved Bramminge, † 30.3.1978 i Roskilde, s. af gårdejer Hans Peder Hansen (1863–93) og Ane Marie Gyde Margrethe Skade (1861–1947).

S. tog realeksamen fra Kapelvejens betalings-skole 1914 og blev student fra N. Zahles skole 1917. Faderens tidlige død havde medført små kår for familien, men som ekstraarbejder i statistisk departement tjente S. til universitetsstudier, blev cand.polit. 1924 med stor eksamen og ansattes s.å. som sekretær i departementet. 1936 udnævntes hun til fuldmægtig, blev ekspeditionssekretær 1938 og var kontorchef 1946–67. I studieårene blev hun medlem af Danmarks kristelige studentforbund der fik afgørende betydning for hende og prægede hendes livsindstilling. Hun sad i forbundets bestyrelse 1921–24 og 1926–29. Ved den position hun vandt sig i forbundet og ved sit faglige virke blev der kaldt på hende fra mange sider. 1940–56 var hun medlem af Kvindelige akademikeres bestyrelse og fra 1954 i bestyrelsen for Kvindernes bygning i Kbh. Hun var medforfatter af *Kvinder i Samfundet*, 1937, og skrev bl.a. afsnittet om husligt arbejde. På det sociale område virkede hun fra 1946 som bestyrelsesmedlem i foreningen til værn for enligt stillede kvinder og i understøttelsesforeningen for ældre og ubemidlede husbestyrerinder og husassistenter fra 1936 og var foreningens formand fra 1965. I statistisk departement var hendes arbejdsevne, nøjagtighed og omgængelighed værdsat. Hun virkede som departementschefens sekretær under Adolph "Jensen 1924–36 og under Einar "Cohn 1936–55. Det medførte deltagelse i udvalg og kommissioner, bl.a. i udvalget om varetølførsler under vanskelige tilførselsforhold 1937–40 og udvalget vedr. lønregulering efter pristal 1951. Hun deltog i

FAOs første møde i Quebec i Canada få måneder efter krigens slutning 1945 og det efterfølgende møde i Kbh. 1946 hvor hun var advisor. Desuden deltog hun i en række internationale og nordiske møder om statistik. Som departementschefens sekretær sad hun i redaktionen af statistisk årbog. 1939–45 skrev hun *Danmark under Krigen*, kvartalsvise oversigter der kom som tillæg til Økonomi og Politik, ialt 22 hæfter. Dertil kom økonomisk-statistiske tidsskriftartikler. Endelig var hun statistisk medarbejder ved 5. udgave af Trap: Danmark og ved Det danske sygehusvæsen, 1962. – S. var blandt de første kvinder der fik tildelt den nystiftede Dannebrogorden for kvinder. – R. 1951. R¹. 1960. □Foto.

Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Skadhauge, Jeppe Poulsen, 1852–1939, antikvarboghandler. * 25.9.1852 i Nørhå, † 12.5.1939 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: indsidder, tømrer Poul Jepsen (1820–1900) og Karen Nielsdatter (1823–95). Navneforandring 31.3.1903. ~ 1° 23.1.1880 i Kbh. (Trin.) med Christine Sønderup, * 2.10.1844 i Nordby på Samsø, † 28.1.1908 i Kbh., d. af bådfører, husmand Rasmus Jensen (1811–59, ~ 2° 1836 med Christine Sophie Christensdatter, ca. 1811–39) og Karen Jensdatter (1810–72). ~ 2° 6.7.1923 med Mary Nielsen, * 19.12.1877 i Kbh. (Johs.), † 9.1.1949 sst. (Vor Frue), d. af skomagervend, senere -mester Hans Henrik N. (1852–84) og Marie Hansine Vilhelmine Axelsen (1851–1936).

I den efterhånden lange række af danske antikvarboghandlere fængsler S. ved sin personlige udvikling og ved sin betydning som foregangsmand inden for en branche hvor ældre tiders ofte meget marskandiseragtige præg mere og mere er forsvundet. Inderst var det ubændig læsetrang og lyst til handel der førte den fattige bonde-dreng fra en jysk hedeegn ind på antikvarbanen; allerede som barn satte han sine få sparepenge i bøger. En direkte tilskyndelse fik han, der 1874 var kommet til Kbh. og ernærede sig ved tilfældigt arbejde, da han 1878 ville slå sig på handel og af bogsamleren Johan Munthe Bruun blev rådet til hellere at blive boghøker end hørkræmmer. S.å. åbnede han i en lavloftet stue i gaden Åbenrå 9 et mere end beskedent antikvariat; hele lageret skal have bestået af 500 bind der også fungerede som legebibliotek, 10 øre pr. udlån. Han arbejdede fra første færd med annoncer og kataloger; særlig dyrkede områder var brugte skolebøger indtil de blev gratis for børnene, og de fra 1870erne opskydende folkebiblioteker. De lave priser blev stærkt understreget. Forretnin-

gen kom i god vækst og kunne 1889 flyttes til rummelige lokaler i Fiolstræde 31. De ombyggedes 1902; samtidig åbnedes en filial på Frederiksberg. I en reklametryksag ved 25 års jubilæet 1903 blev boglageret, formentlig noget rundt, anslået til 500 000 bind. S.å. antog S. det gamle familienavn Skadhauge. 1906, da han købte ejendommen Fiolstræde 19, flyttede forretningen endnu engang og undergik påny en modernisering.

S. blev aldrig nogen lærd antikvar, men inden for sin begrænsning som han kendte var han en kyndig og sikker forretningsmand. Som ældre rendyrkede han sit ydre. I slåbrod, med rød fez og lang pipe blev han en i bogverdenen kendt skikkelse, anerkendt af alle og fejret af kolleger og venner ved jubilæer og runde fødselsdage. Det kulminerede da han 1934 afstod forretningen til Einar Grønholt Pedersen og udnævntes til Antikvarboghandlerforeningens første æresmedlem. – En bror, Laurids Poulsen S. (1861–1937), fra 1884 medhjælper hos S., overtog lokalerne Åbenrå 9 hvor han fortsatte med selvstændig antikvariatsvirksomhed som han 1905 flyttede til større forhold Nørrevold 102. – Sønnen Povl S. (* 1898) indtrådte 1928 efter en grundig uddannelse i denne forretning og videreførte den efter faderens død sammen med moderen. Da hun døde 1954 overtog han den for egen regning indtil han 1967 hævdede den og trak sig tilbage til privatlivet. Han har gjort sig smukt gældende i Blicherforskningen. – □Mal. af S. Hjorth-Nielsen og af Carl L. Nielsen (Antikvarboghandlerforening, Kbh.). Foto.

Tredive år. J. P. S.s antikvarboghandel, 1907. Kn. Bokkenheuser: Det gamle antikvariat 1, 1928 43–60; II, 1934 7–10. Politiken 13.5.1939. Jesper Ewald i Nationaltid. 14.5. s.å. Poul Holst: Antikvarboghandel i Danm. 1640–1980, 1980.

Aleks. Frøland

Skadhauge, Povl, se **Skadhauge, Jeppe Poulsen**.

Skaft-Rasmussen, J., se **Rasmussen, J. Skaft**.

Skagbo, se **Skavbo, Claus Lauridsen**.

Skak Jensen, Niels, * 1913, gårdejer. * 12.9.1913 i Dronninglund. F: gårdejer Skak Severin J. (1877–1961) og Johanne Margrethe Jensen (1883–1941). ~ 1.5.1965 i Lovns k. med fysioterapeut Birthe Arndt Jensen, * 25.6.1935 i Nørresundby, d. af skipper Arndt Marinus J. (* 1898) og Helen Ellinor Andersen (* 1911).

S. J. er uddannet ved praktisk landbrug og tog som ung del i hjemegnens VU-, og gymnastik- og idrætsforeningsarbejde. Efter overtagelsen af

Gøttrup Hedegård ved Farsø i Himmerland 1944 kom han 1947 ind i ledelsen af den lokale grovvareforening og n.å. valgtes han til formand for den stedlige brugsforening. 1957 indvalgte han i repræsentantskabet for Jysk Andels Foderstofforretning (JAF), 1961 blev han formand for repræsentantskabet, 1964 næstformand i bestyrelsen og n.å. ved Ejnar Hansens død formand for JAF. Allerede inden udnævnelsen havde S. J. interesseret sig for en strukturrationalisering i grovvarebranchen, og han kom til at spille en afgørende rolle i etableringen af det samarbejde mellem landbrugets grovvareselskaber der 1969 resulterede i dannelsen af Dansk Landbrugs Grovvareselskab hvor S. J. fortsatte som formand. 1965 blev han ligeledes formand for Dansk Landbrugs Andels Maskinindkøb og har nedlagt et stort arbejde i videreførelsen af denne virksomhed der har haft betydelige vanskeligheder at kæmpe med. Ved siden af disse centrale poster beklæder han eller har beklædt flere vigtige bestyrelses- og formandsstillinger i landbrugets økonomiske sammenslutninger. S. J. har i sit arbejde for den nødvendige tilpasning af virksomhedsstrukturen inden for landbrugets andelsbevægelse vundet almindelig respekt for sine bestræbelser for at fastholde de bedste sider af bevægelsens traditioner.

Claus Bjørn

Skalts, Axel, 1906–70, departementschef. * 25.5.1906 i Kbh. (Frue), † 22.1.1970 sst. (Frue), begr. sst. (Vestre). F: sagfører Niels Nielsen S. (1862–1935; navneforandring fra Nielsen 1892) og Elsa Pedersen (1866–1945). ~ 1° 2.12.1932 i Kbh. (b.v.) med cand.jur. Vera Agnete Holm (Vera "S."), * 15.7.1904 i Kbh., d. af fuldmægtig ved orlogsværftet Peter Victor Emanuel H. (1861–1928) og Emmy Johanne Ludovica Jensen (1868–1941). Ægteskabet opløst 1955. ~ 2° 5.1.1957 i Kbh. (b.v.) med redaktør Karin Birgitta Ek, * 25.3.1913 i Göteborg, † 27.1.1976 i Stockholm (~ 1° 1936 med docent Erland Hofsten, * 1911; ægteskabet opløst 1956), d. af professor Sverker E. (* 1887, ~ 2° 1927 med fil.mag. Ingrid Häggström, * 1903) og forfatter Karin Lindblad (1885–1926).

S. blev student fra Skt. Jørgens gymnasium 1924 og begyndte et jurastudium. I studietiden arbejdede han som undersøger ved Københavns kommunes socialvæsen. Her grundlagdes det sociale engagement som efter embedseksamen 1931 førte ham ind som sekretær i socialministeriet, og som kom til at præge hans holdning i hans fremtidige virke. S. udnævntes til fuldmægtig 1938 og fungerede som sekretær for forskelli-

ge udvalg og institutioner under socialministeriet. S. deltog aktivt i oprettelsen af den sociale skole hvis leder blev hans første hustru, og han fungerede som lærer ved skolen fra dens oprettelse 1937 til 1948. 1942 overgik S. til arbejdsministeriet hvor han blev kontorchef og leder af ministeriets beskæftigelsescentral (oprettet 1941). Centralen fik under S.s ledelse stor betydning for beskæftigelsen under krigen ved støtte til kommunale beskæftigelsesarbejder og oprettelse af lejre for unge ledige. Efter krigen forestod beskæftigelsescentralen opbygningen af baraklejerne for de tyske flygtninge. S. var viceformand for ungdomskommissionen 1945–48 og fungerede som mæglingmand 1946–53. Arbejdet i arbejds- og socialministerierne bragte ham i nær kontakt med Johs. Kjærboel der under krigen indtil 1943 var arbejds- og socialminister, og som 1945 blev leder af flygtningeadministratioenen. Da Kjærboel 1947 udnævntes til boligminister, var – som det hedder i hans erindringer „Modvind og medbor“ hans første handling at få udnævnt S. til departementschef – „et lykkeligt valg af en fremragende medarbejder, både ved ministeriets opbygning og fremover“. 1949–50 blev Kjærboel tillige arbejdsminister. Han nedsatte en arbejdsmarkedskommission og udnævnte S. til dens formand. S. fortsatte indtil 1959 som formand for kommissionen og dens afløser (siden 1958) arbejdsmarkedsrådet. Arbejds- og boligministerposterne blev påny sammenlagt 1957 (Kaj Bundvad), og S. kom for en kort periode til at fungere som departementschef også i arbejdsministeriet, indtil de to ministerier ved ministerskifte 1959 igen blev adskilt. Etableringen af boligministeriet 1947 gennemførte S. effektivt og dynamisk. Ministeriet blev straks centralt placeret i den politiske debat. Der var almindelig politisk tilslutning til en aktiv bygge- og boligpolitik, men ikke altid enighed om midlerne hertil. Der var til at begynde med rummelige økonomiske rammer og forståelse for utraditionelle initiativer og dermed gode udfoldelsesmuligheder for S.s administration. Interessen samlede sig især om bolig- og lejelovgivning der indtil boligforliget 1966 bestandig blev underkastet ændringer. Ved siden af dette ofte kortsigtede politisk prægede lovgivningsarbejde blev der i S.s embedsperiode taget initiativer til gennemførelse af nye byplan- og byudviklingslove, bygningslove og saneringslove. Som formand for en række udvalg – anlægsudvalg, arbejdskraftudvalg, beskæftigelsesudvalg, byplan-nævn m.fl. – fik S. en meget bred kontaktflade til organisationer og personer af betydning for hans administrative ledelse. S. nærrede en stærk interesse for byplanarbejdet, og han var driv-

kraften bag de mange foranstaltninger der gennemførtes for at forbedre byggeriets produktivitet. S. var som chef impulsiv og temperamentsfuld – undertiden irriterende, men altid inspirerende for medarbejderne. Han interesserede sig for de store linjer og gav medarbejderne meget frie hænder i den løbende administration. – Privat var S. et musikisk menneske der – uden selv at være udøvende – var optaget af musik og malerkunst. S.s sidste år som departementschef var præget af sygdom. 1969 måtte han søge sin afsked, og året efter afgik han ved døden. – R. 1943. DM. 1951. K. 1956. K¹. 1964. □Foto.

Viggo Nørby

Skalts, Vera Agnete, * 1904, leder af Mødrehjælpen. * 15.7.1904 i Kbh. F: fuldmægtig ved orlogsværftet Peter Victor Emanuel Holm (1861–1928) og Emmy Johanne Ludovica Jensen (1868–1941). ~ 2.12.1932 i Kbh. (b.v.) med sekretær, senere departementschef Axel *S., * 25.5.1906 i Kbh., † 22.1.1970 sst., s. af sagfører Niels Nielsen S. (1862–1935) og Elsa Pedersen (1866–1945). Ægteskabet opløst 1955. S. blev cand.jur. 1932 og s.å. sagførerfuldmægtig, 1933 fungerende sekretær i invalideforsikringsretten og sept. 1934 forretningsfører for den private forening Mødrehjælpen. Hendes interesse for uddannelse inden for det sociale område førte hende 1936 ind i arbejdet med oprettelse af en social skole, og fra 1.10.1937 til 1.4.1948 var hun leder af Den sociale højskole samtidig med sin virksomhed som leder af Mødrehjælpen i Kbh. Hun blev 1937 medlem af underudvalg under befolkningskommissionen af 1935, hvor hun bl.a. var medvirkende til udarbejdelse af forslag om offentlige mødrehjælpsinstitutioner der blev oprettet ved lov af 31.3.1939. 1939 blev S. kontorchef i mødrehjælpsinstitutionen i Kbh., direktør sst. 1950–76 da mødrehjælpsinstitutionerne blev nedlagt ved lov om social bistand. Fra begyndelsen af 40erne til 1976 var hun konsulent ved Mødrehjælpsens fællesråd, senere Mødrehjælpsens tilsynsråd. Hun repræsenterede Mødrehjælpen i talrige kommissioner og udvalg, fx svangerskabskommissionen af 1950, seksualoplysningsudvalget af 1960 og udvalget af 1967 vedrørende svangerskabsafbrydelse samt udvalget af 1947 vedrørende fødselshjælp mv. og udvalget af 1948 vedrørende kollektive anlæg. 1964 medvirkede hun til oprettelse af Kunsthøjskolen på Holbæk slots ladegård, af hvis bestyrelse hun stadig er medlem. S. har skrevet talrige artikler fx i Socialt tidsskrift og lægelige tidsskrifter, og 1982, s.m. Magna Nørgaard, bogen *Mødrehjælpsens epoke*. I den eksplosive udvikling der fandt

sted inden for Mødrehjælpen 1939–76 med hensyn til klientel – fra ca. 2000 henvendelser årligt til ca. 65 000 – og til hjælpemuligheder, var S. med sin varme menneskelighed, initiativrigdom, konstruktive sans og med sin evne til smidig forhandling og til at virke inciterende på sine medarbejdere det naturlige midtpunkt, og hun var den drivende kraft i dette opbygningsarbejde der resulterede i, at Mødrehjælpen ved nedlæggelsen stod som en central institution med et veludbygget hjælpeapparat. – R. 1951. R¹. 1956. K. 1969. □Foto.

Magna Nørgaard

Skandrup, Jacob Knudsen, se **Schandrup, Jacob Knudsen**.

av Skarði, Simun, 1872–1942, højskoleforstander. * 3.5.1872 i Skarð på Kunoy, † 9.10.1942 i Tórshavn, begr. sst. F: kongsbonde Johannes Frederik Johannesen (1843–1918) og Else Frederikke Matras (1843–1934). ~ 15.9.1901 i Tórshavn med Susanna Kathrina Jacobsen, * 19.4.1876 i Tórshavn, † 12.2.1978 sst., d. af bødker Jacob J. (1836–1921) og Elsebeth Simonsen (1848–1938).

av S. kom 1893 ind på seminariet i Tórshavn hvorfra han tog lærereksamen 1896. I den følgende tid fortsatte han sin uddannelse i Danmark, først ved Askov højskole 1896–98, dernæst 1898–99 på Statens lærerhøjskole. Efter sin tilbagekomst til Færøerne grundede han sammen med Rasmus *Rasmussen øernes eneste højskole 1.11.1899 for hvilken han var forstander til sin død. Skolen havde først til huse i en lejet bygning i Klaksvik, men allerede 28.11.1900 kunne dens eget hus indvies i Fagralið, omtrent en fjerdingvej fra denne bygd, på den vestre side af fjeldet Klakkur. 1909 flyttedes skolen, som nu var en selvejende institution ved navn Føroya fólkaháskúli, til Tórshavn hvor den har virket siden.

Tanken om at oprette en færøsk folkehøjskole går tilbage til slutningen af 1880erne da der på Færøerne opstod en færøsk-national bevægelse der ikke var helt uafhængig af danske højskole-tanker. Det er derfor naturligt at den færøske højskole fra første færd blev færøsk-national og nordisk. I øvrigt har undervisningen haft nogenlunde samme form som i Danmark. Foruden ved undervisning var skolen og dens ledere med til at præge færøsk folkeliv i mere end en menneskealder, fx ved afholdelse af nationale folkemøder i fri luft, ved at tage initiativet til udgivelse af en færøsk folkesangbog efter Højskolesangbogens mønster o.m.a. Det bør også nævnes

at den yngre generation inden for Færøernes lærerstand for en stor del fik sit præg af højskolens ånd hvad enten der var tale om direkte eller indirekte elevforhold. På udviklingen af det færøske skriftsprog havde av S. en stor indflydelse ikke alene ved sin originale forfattervirksomhed (sange som fx den nationale hymne *Tú alfagra land mitt*, skuespillet *Vár*, tidsskriftartikler o.l.) samt ved oversættelser fra islandsk og norsk men også og ikke mindst ved sin redaktion af børne- og ungdomsbladet *Ungu Føroyar* I-V, 1907-15. av S.s sproglige ideal kan karakteriseres som et færøsk der med hensyn til ordforråd nærmer sig nylislandske. - Ligesom sin kollega Rasmus Rasmussen deltog av S. også i det politiske liv. Han var lagtingsmand for selvstyrepartiet 1906-14. Desuden interesserede han sig for sociale spørgsmål, først og fremmest for afholdssagen som han var en ivrig agitator for. □Mal. af S. Joensen-Mikines. Bronzerelief af Fridtjof Joensen, 1976, ved Føroya fólkaháskúli. Foto.

Rasmus Rasmussen i Den danske højskole IV, 1904 409-25. Tormod Jørgensen i Den danske folkehøjskole gennem 100 år, red. Ernst J. Borup og Fr. Nørgaard II, 1940 290-95. Hans A. Djurhuus i Varðin XXII, Tórshavn 1942 146-52. Føroya fólkaháskúli 1899-1949, Tórshavn 1949. Lærarafólk i Føroyum 1870-1976, 2. udg. Tórshavn 1978. Árni Dahl: Bókmentasøga II, Tórshavn 1981.

Chr. Matras

Skarpenberg, Johan, ca. 1400, rigsråd. Levede endnu 10.11.1413 og måske 1417 (Klevenfeldt), men var † 1421, begr. i Viborg domk. F: Got-skalk S. til Hald († tidligst 1377) og Elisabeth Nielsdatter Bugge († tidligst 1391). ~ senest 1407 med Eibe, der levede endnu 19.6.1427 (muligvis ~ 2° med Claus *Limbek, † ca. 1426). S., der indtil 1397 altid kaldes Henneke eller Henning, forekommer tidligst 1380, da han i forening med broderen Vicke solgte jordegods i Mecklenburg. 1389 og 1396 nævnes han i tingsvidner på Mors; men 1390 var han atter i Mecklenburg, og n.å. tiltrådte han sst. forbundet i Gadebusch hvis deltagere forpligtede sig til at virke for kong Albrechts udfrielse af fangenskabet. Tvivlsomt er hans identitet med den „Henningus de Scharpenberch“ der 1393 immatrikuleredes ved universitetet i Prag. 1395 findes hans navn blandt de talrige forlovere for Lindholmforliget. Ridder blev han utvivlsomt ved kroningsfestlighederne i Kalmar 1397; fra da af ændrede han sit fornavn til Johan. Ved samme tid eller snart efter må han være blevet medlem af rigsrådet; som sådant deltog han ofte i rettertingets domme og var til stede ved de politiske forlig i Flensborg 1405 og 1412 samt i Kolding 1411. 1405 havde han Trøjborg slot i Nordslesvig i pant af Claus

Limbek og lå i heftig strid med Ribe domkapitel. 1407 fik han pantebrev på Skivehus med hele Salling; i samme landsdel havde han en tid ejet Spøttrup, men solgte det 1404. 1409 var han med til at afslutte en traktat med ditmarskerne; s.å. skal han have ledsaget dronning Margrete til Gottorp og her afsløret et af hertuginde Elisabeth påtænkt forræderi. N.å. var han en af hovedansvarerne for den hær som kong Erik sendte mod friserne, men som blev overrasket og tilintetgjort af holstenerne ved Eggebæk; S. blev selv taget til fange og måtte udrede en meget stor løsesum. Hans private gods lå mest på Viborgegenen og på Mors; her ejede han Højris som han afhændede 1413, samt den nu forsvundne gård Lund. Et stedligt sagn fortæller, at han forgæves klagede til kongen over dennes lensmand Peder Pykstrud; han tog da sig selv til rette, dræbte sin fjende og afbrændte hans borg Alstedvold, men dømedes derefter fredløs og måtte forlade Danmark. Om sagnet rummer nogen historisk kerne er yderst tvivlsomt; vel bekræftes det tilsyneladende af at „Skarpenbergs Gods“ på Mors og i Salling i 1500-årene var kongeligt lensgods, men kan netop være konstrueret til forklaring af dette forhold.

Jahrbücher des Vereins für mecklenburgische Gesch. und Altertumskunde XXIII, Schwerin 1858 199-201; L, 1885 349. - Danm.s adels årbog XXXII, 1915 434f. Erik Pontoppidan: Den danske atlas VI, l. 1769 (fot. opr. 1970) 567. Fædrelandet 13.2.1874. Konrad Barner: Familien Rosenkrantz's hist. I, 1874 172. Michael Linton: Drottning Margareta, Göteborg 1971 = Studia hist. gothoburgensia XII.

Henry Bruun*

Skau, Laurids (ved dåben Lauritz) Pedersen, 1817-64, politiker. * 22.5.1817 i Sommersted, † 11.5.1864 på Mariegård, begr. i Gammel Haderslev. F: gårdejer, sognefoged Jens Lauritzen S. (1795-1863) og Bodil Kjestine Raun (1788-1861). ~ 29.10.1836 i Sommersted med Maria Elisabeth Byg, * 25.2.1805 i Lunding, Starup sg., † 13.12.1883 på Mariegård, d. af gårdejer Knud Jørgensen (1771-1839) og Johanna Pedersdatter Byg (1785-1815). - Bror til P.* S. var som dreng livlig, men også uregerlig, hvad faderen efter tidens skik søgte at banke ud af ham. I landsbyskolen fik han derimod i degnen A. Kloster en forstående lærer der gav ham et rationalistisk livsgrundlag og en god undervisning i dansk og historie. Efter konfirmationen skaffede den opvakte og stærke dreng sig læsning hos degnen og præsten mens han hjalp faderen både som karl i marken og med det skriftlige sognefogedarbejde. Gennem et fornufsparti giftede han sig knap 20 år gammel en gård til og var i en årrække rastløst optaget af en bondes

hårde slid, af at udvide sin horisont ved læsning og af landsdelens begyndende offentlige liv. Skønt man fandt at S. „spillede sine Kort for haardt og drev sine Jorder for haardt“, blev han endnu inden han blev myndig valgt ind i sit hjemsojns forstanderskab. – S. skrev fra første færd artikler til det nye blad Dannevirke og på grundlag af en tidligere opfordring fra det slesvig-holstenske oldsagselskab sendte han på tilskyndelse af P. C. *Koch 1839 et langt brev til C. *Flor som indledte et bemærkelsesværdigt samarbejde. Flor der beundrede den unge bondes udtryksfærdighed blev hurtigt klar over at han her havde fundet „en af Folkets Repræsentanter“, men lod først ved Sommerstedgildet 21.2.1843, der holdtes til ære for P. *Hiort Lorenzen, S. træde frem for en større offentlighed. Her holdt han to taler, hvoraf den ene, *Løftets Bæger*, gjorde „uhyre Lykke“. Den var skrevet af Flor og virkede ved S.s røst og personlige udstråling. Flor magtede ikke selv at tale offentligt. Få måneder senere blev S. landskendt på det 1. Skamlingsbankemøde den 18.5. med en ny tale af Flor og på det 2. Skamlingsbankemøde 1844 kaldte Orla *Lehmann ham en „Riddersmand i Bondekofte“, mens N. F. S. *Grundtvig, henrevet af mødets stemning, på hjemrejsen skrev om „Skov-Hornets Klang mellem Skamlings-Bankerne“, dvs. bonden der havde fået mæle. En anden af mødets navnkundige talere, M. A. *Goldschmidt, fandt S. en „mageløs Karl“, men advarede indtrængende imod at spolere ham ved „den megen Virak“.

S. var i mellemtiden blevet sekretær for den nystiftede slesvigske forening, havde haft foretræde for Christian VIII og virket energisk for oprettelsen af den første højskole i Rødding (14.6.1844), selv om han personligt vedblev at stå køligt over for visse sider af grundtvigianismen. I røret om sprogpatentet af 29.3.1844 fulgte S. ikke Flor men Hiort Lorenzen i dennes konfrontationskurs mod Christian VIII og stivede sit standpunkt af med det berygtede „opsigelsesbrev“ som gjorde kongen vred og sammen med den slesvigske forenings „protokolekstrakt“ førte til at foreningen blev lukket og S. sat under tiltale. Både S. og formanden Hans *Nissen opøgte Christian VIII og bad om nåde som blev tilstået dem et halvt år senere. 1845 købte S. med støtte fra national-liberale kredse i Danmark en ny og større gård i Hovst i Vilstrup sogn for at være valgbar til stænderforsamlingen. Han nåede dog ikke at fylde de foreskrevne 30 år da det sidste stændervalg inden borgerkrigen fandt sted. 1845 døde Hiort Lorenzen og S. overtog hans position som slesvigernes politiske talsmand, n.å. blev han også formand for den sles-

vigske forening. Hans politiske skøn var endnu langtfra sikkert. Bl.a. tumlede han 1845/46 med planer om at vinde hertugen af Augustenborg for forfatningssagen og at få den augustenburgske slægt anbragt på Danmarks trone så „den fast organiserede og velsluttede danske stat“, dvs. helstaten, kunne holdes samlet. Mens kun få var indviet i disse planer, og Flors andel i S.s første taler blot antydningssvis kom frem kort for hans død, udfordrede S.s personlige livsførelse samtidens kritik. Arbejdet med at organisere støtten og samle penge til højskolen og til den slesvigske sag nødvendiggjorde mange rejser, og S. vandt indpas ikke blot i fornemme national-liberale hjem, men ved en nær venindes formidling også i sjællandske godsejerkredse. Den livlige og flotte mand blev ganske meget hyldet og forkælet, ikke mindst af damerne og han nød åbenlyst forkælelsen. Under disse forhold kunne der peges på S.s undertiden groteske forfængelighed og næres frygt for, at den „kjække Odelsbonde af nordisk Æt“ skulle tabe mere end den „søde“ S. kunne vinde (Orla Lehmann). Kritikken var berettiget, men S. skaffede tillige den fornødne støtte og fik knyttet mange forbindelser. Han havde utvivlsomt et usædvanligt format, og det kunne ikke med rimelighed forventes, at den talentfulde mand skulle fortsætte et almuelliv. Det gjorde andre succesrige bønder i det nordøstlige Slesvig heller ikke.

Ved Christian VIIIs død havde S. gode kontakter til konservative kredse og til hoffet, men optrådte i martsdagene som liberal og demokratisk folkeleder. Sammen med H. A. *Krüger der nu kom i forgrunden som de national-liberales favorit underskrev han opråbet „Kammerater i den slesvigske Bondestand!“ Han kom dog hurtigt til at stå på højrefløjen af de liberale og gav udtryk herfor i pjecen *Hvor vidt ere vi komne?*, 1848, bl.a. advarede han mod den almindelige valgret. Efter påskeslaget ved Slesvig måtte S. forlade sit hjem og sluttede sig efter novemberministeriets dannelse til J. N. *Madvig. 1849 lod han sig vælge til folketinget for Bræstrupkredsen i Skanderborg amt. Han kunne vende hjem efter Istedslaget og blev 1851 udpeget til medlem af notabelforsamlingen i Flensborg. Han stod sig godt med det konservative styre under Carl *Moltke og F. *Tillisch der ellers ikke havde meget tilovers for de tidligere folkeledere i Slesvig, og blev 1852 udnævnt til amtsforvalter for Haderslev vesteramt. Det var en dristig embedsrettelse, men det viste sig at S. ikke blot formåede at sætte sig igennem i forhold til de „studerede“ embedsmænd, han kunne også få bugt med den uvilje hans overgang til embedsstanden vakte i bondebefolkningen. Først senere opstod

et spændingsforhold til danske kredse i vesteramtet der fik et lederemne i Krüger. S. gav stødet til oprettelsen af Haderslev amts landboforening og af Den nordslesvigske kreaturforsikringsforening der begge valgte ham til formand hvorimod han 1853 blev trængt ud af Rødding højskoles bestyrelse efter et brud mellem ham og skolens forstander Sofus *Høgsbro. 1856 skiftede S. sin gård ud med den skønne Mariegård i Gl. Haderslev.

Et nyt afsnit i S.s politiske liv begyndte 1853 da han valgtes til stænderdeputeret for Haderslev amts 3. länddistrikt og her genvalgtes 1854 og 1860. Fra 1854 var S. også kongevalgt rigsråd. Hans deltagelse i rigsrådet satte ikke dybere spor, mens han i stændersalen i Flensborg kom til at fremstå som den danske befolknings politiske leder, efterhånden under voksende rivalisering med Krüger der havde færre ideer, men mere råstyrke, lå mere til venstre og havde sine vestslesvigske vælgeres urokkelige tillid. S. trådte ufortrødent i skranken for den Regenburske sprogdning, men prøvede samtidig at splitte det slesvig-holstenske flertal i forsamlingen i en konservativ og en progressiv fløj ved at fremsætte eller støtte en række reformforslag. Disse forsøg bar navnlig frugt i de første sessioner 1853–55, men blev ikke bakket op af regeringen. Fra 1857 var det nationale opgor det altbeherskende emne i stænderforsamlingen, og S. lagde nu et stort arbejde i at organisere de danske stænderrepræsentanters arbejde; han var også deres hyppigste og mest virkningsfulde taler. Ved siden af dette politiske arbejde, sin embedsgering og en betydelig kommissionsforretning med realkreditlån fandt S. der livet igennem var en slider tid til litterært arbejde. Han skildrede sin forgænger som formand for den slesvigske forening i skriftet *Hans Nissen i Hammelef*, 1857 (2. opl. 1866), mens bogen om hans politiske forgænger *Peter Hjort Lorenzen* blev udgivet posthumt 1865. S. ramtes 1862 af tuberkulose der også hærgede i hans familie. Efterhånden lammedes hans enorme arbejdskraft, og den livsglade mand der aldrig var gået af vejen for et lystigt gilde, men hidtil havde kunnet styre sit alkoholforbrug, søgte til tider at dulme modgangen i brændevin. S. døde efter hårdt sygeleje tre uger efter Dybbøls fald, knap 47 år gammel.

S.s sammensatte karakter indbød ikke kun til hyldest. I Sønderjylland holdt en lokal kritik sig levende. I mild form kom en kritisk indstilling frem i L. Hertels bog om sin far: Hans Wilhelm Hertel. Bidrag til den sønderjydske Folkevækkelses Historie, 1897. Et krast udtryk fik den 1918, da P. *Lauridsen udsendte 5. og 6. bind af sit store værk, Da Sønderjylland vaagnede, I–

VIII, 1901–22 der bygger på et stort samtidigt brevmateriale. Han fremdrog Flor som ophavsmand til S.s berømte taler i 1840erne og templede S. som „en lidet positiv Natur – en talentfuld Laaner, Gengiver og Udnytter uden egne Ideer og nyskabende Evne.“ Han mente ganske vist også at „den unge Laurids S. vil aldrig dø“, men hans kritik skød langt over målet. Små 20 år senere rettede Knud *Fabricius denne ensidighed op ved at understrege S.s tidlige selvstændighed, hans politiske og organisatoriske talent, hans lederevner og hans mægtige slid for den sønderjyske sag, også hans hjælpsomhed og trofasthed over for sine venner. Sidst har H. V. Gregersen udgivet store dele af S.s meget omfattende brevsamlinger i værkerne Laurids S.s brevveksling med politiske venner i København, 1966 og Laurids S.s brevveksling med politiske venner i Sønderjylland, 1970. Han har i disse værker indledninger og noter samt i en række afhandlinger tegnet et meget mere nuanceret billede af S. end det var kendt tidligere, og i selve brevene fremtræder S. ved sin iagttagelsesevne, sin ofte mesterlige udtryksfærdighed og hensynslose oprigtighed – også over for sig selv – med en styrke der endnu giver et indtryk af hvordan han har virket på sine samtidige. Myten om folkehelten S. har tabt ved denne afklaringsproces, men mennesket S. er trådt stærkere frem. – DM. 1848. R. 1857. □Tegn. af P. C. Skovgaard, 1844 (Fr.borg). Mal. af E. Bærentzen s.å. (sst.), efter dette tre litografier, det ene af Bærentzen selv, stik 1844, træsnit 1858 efter tegn. af Carl Bloch, et farvelitografi samt malet kopi. Afbildet på satirisk litografi under treårskrigen. Træsnit 1863 efter foto, efter samme stengravering 1864 og træsnit 1876. Tegn. af C. Zeuthen (Fr.borg). Buste af H. V. Bissen. Relief formentlig af V. Bissen på mindsten 1893 (Skamlingsbanken). Foto. – Navn på F. Meldahls Skamlingsbankestøtte 1863. Mindsten på Haderslev kgd. 1893 og i Sommersted.

Breve i Sønderjyske årbøger, 1963 72–81. Brevveksl. med politiske venner i Kbh., udg. H. V. Gregersen, 1966. Brevveksl. med politiske venner i Sønderjylland, udg. samme I–II, 1970. – H. V. Gregersen i Sønderjysk månedsskr. XLVI, 1970 284–98 (slægt). Ill. tid. 11.1.1863. A. Ingerslev i Nord. univ. t. X.1, 1864 133–49; tillæg, 1866 91–112. M. Mørk Hansen: Den da. bonde L. S., 1865 (2. opl. 1893). Samme: Livs-erindr., 1968. P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede I–VIII, 1909–22 (især V–VI). Anders Lebeck: Haderslev amts landboforen. 1861–1911, 1911. Johan Plesner i Sønderjyske årbøger, 1925 225–81. Provin Jørgensen sst. 1938 208–43. H. V. Gregersen sst. 1967 110–52 (heri breve). Samme sst. 1969 148–79. Edv. Lembcke i Haderslevsamf.s årsskr. 1935 45f. Kn. Fabricius i Sønderjyllands hist. IV, 1937. Jørgen Hatting: Sønderjyske førere, 1942 90–99. Hans Lund: Historiker i højskolens tjeneste, 1960 22–27. H. V. Gregersen i Sønderjysk månedsskr.

XL, 1964 170–72. Cf. Bjørn sst. 1980 321–27. H. V. Gregeren i Sprogforen.s almanak 1969 68–83. Henrik Fangel: Haderslev bys hist. 1800–1945 I, 1975. – Papirer i Kgl. bibl.

Lorenz Rerup

Skau, Peder, 1825–1917, landmand, politiker. * 5.6.1825 i Sommersted, † 7.3.1917 på Bukshave i Fjelstrup, begr. i Fjelstrup. F: gårdejer, sognefoged Jens Lauritzen S. (1795–1863) og Bodil Kjestine Raun (1788–1861). ~ 1° 26.9.1850 i Sommersted med Caroline Skytt (Schytt), * 17.12.1830 i Haderslev, † 24.12.1852 i Sommersted, d. af værtshusholder i Haderslev, senere gårdejer i Sommersted Peter Petersen (ved dåben Erichsen) S. (1795–1876, ~ 2° 1835 med Maria Sophia Petersen, 1809–tidligst 76) og Gjertrud Marie Ravn (1811–33). ~ 2° 9.11.1854 i Sommersted med Christine Dall, * 27.4.1832 i Hovst, † 25.1.1859 på Bukshave, d. af gårdejer, sidst i Vejstruprød Andreas Madsen D. (1800–82, ~ 2° 1839 med Anna Kirstine Ravn, 1820–97) og Anna Catharina Ravn (1808–34). ~ 3° 25.4.1860 på Bukshave med Anne Nielsine Christine Bruun, * 19.10.1817 i Lintrup, † 25.7.1879 på Bukshave, d. af grænsekontrollør Carsten Anthon B. (1787–1821, ~ 1° 1813 med Eleonora Svitzer, 1788–1814) og Anna Jacobsen (1793–1817). – Bror til Laurids *S.

Som yngre bror til Laurids Skau oplevede S. det nationale røre i Sønderjylland på nærmere hold. I Sommersted skole fik han en god undervisning hos A. Kloster, som han senere satte et minde i Sønderjyske Aarbøger, 1892. 1844–46 var han elev på Rødding højskoles første hold. Personligt samvær med C. *Flor der brugte ham som kusk på sine rejser var overordentlig udviklende for ham. I de efterfølgende år fulgte han broderen på rejser i kongeriget. Han kasseredes som soldat efter kort tids tjeneste. Under krigen 1848–50 var han knyttet til efterretningsvæsenet og blev flere gange fængslet. 1853 overtog han fædrengården som han havde bestyret i nogle år men afstod den igen 1856 til en yngre bror; S. købte selv gården Bukshave i Fjelstrup sogn som han ejede til 1905. Han drev den forsømte gård op og blev med årene en holden mand. S. blev hurtigt en af de førende skikkelser i Haderslev østamt og det er blevet sagt at ingen bonde i denne del af landet i tiden efter 1864 har haft så mange tillidshverv. Allerede 1858 blev han valgt ind i det nyoprettede amtsråd, og da dette opløstes af kredsdsagen 1867 blev han medlem af denne og var det med en afbrydelse på seks år til han blev over 80. Navnlig vejene og skatterne havde hans interesse. Han var medlem af bonite-ringskommissionen for den nye grundskatansæt-

telse i Haderslev amt 1871–78; i anledning af den omlægning af grundskatterne som dette arbejde var baggrunden for tog han initiativet til en proces mod regeringen som delvis blev vundet ved rigsdagen i Leipzig. Han har selv kaldt denne sejr for „den bedste Bedrift i materiel Retning, jeg har været med til“. 1868 valgtes han og to andre dansksindede til medlemmer af provinslanddagen i Rendsborg hvor han med dygtighed hævdede Nordslesvigs særstilling og interesser i en lang årrække; han satte igennem at de danske medlemmer indtil 1876 kunne bruge deres modersmål. 1880 blev han ikke genvalgt, men var igen medlem 1886–88, hvorefter en valgreform hindrede fortsat dansk repræsentation. Han var medlem af bankrådet for Haderslev Bank fra dens oprettelse 1875 til sin død, og 1883–86 dets formand; i mange år var han med i bestyrelsen for Haderslev amts landboforening. – 1881 valgtes han af provstisynoden hvor han ikke havde sæde til medlem af provinssynoden, og han sad fra 1886 – bl.a. sammen med greve Hans Schack – i den af provinssynoderne valgte salmebogskommission der 1889 udgav den ypperlige evangelisk-lutherske salmebog for de dansktalende menigheder i Slesvig.

Også under de danske sønderjyders kamp for bevarelse af deres nationalitet blev S. østeregens førende personlighed. Han var medlem af de 47s deputation, var altid i den første organisationsløse tid med i den inderkreds der bestemte den politiske kurs, og han blev senere medlem af Sprogforeningens og Vælgerforeningens bestyrelser. Han tog allerede 1873 til orde mod protestpolitikken, og da han vendte sig kritisk mod H. A. *Krüger, kostede det ham i en årrække medlemskabet både af kredsdsdag og provinslanddag. Under de indre brydninger stod han ved valget 1881 på J. P. *Junggreens side, men 1884 da valget klart stod mellem edsafklæggelse og edsnægtelse støttede han Hans Lassen mod Junggreen. Selv opstilledes han ved landdagsvalget i 1. kreds 1881, men opnåede kun 74 stemmer mod Anders *Hørflücks 80. Efter Gustav *Johannsens død 1901 var det på tale at vælge den 76-årige S. til hans efterfølger, men tanken blev opgivet af hensyn til hans høje alder. Indsigtsfuld, veltalende og i besiddelse af formel sikkerhed og personlig myndighed blev han i kongeriget en meget skattet foredragsholder og fik i sin hjemstavn hyppigt betroet vanskelige ordførerposter; han var således befolkningens talsmand over for M.v. *Köller 1899. Levende historisk interesseret blev han en af medudgiverne af Sønderjyske Aarbøger fra 1889. 1908 udgav han den lille bog *Blade af Laurids Skaus Livshistorie*. Den stod i forbindelse med hans

energiske kamp for storebroderens eftermæle. Sit liv har han skildret i *Minder fra mit Liv og min Tid*, 1909. □Tegn. af Frode Eskesen, 1889. Buste af Carl Martin Hansen, 1905 (Fr.borg) og 1921 (Åbenrå mus.; Skamlingsbanken). Mal. af Agnes Smidt (Folkehjem, Åbenrå). Foto. – Mindesten af N. Hansen Jacobsen, 1925, på Fjeldstrup kgd.

P. S.: *Minder fra mit liv og min tid*, 1909. Laur. Skau: Brevveksl. med politiske venner, 1966–70. – Johs. Jørgensen: Udv. værker IV, 1915 383f. Nic. Svendsen i Sprogforen.s almanak 1921, 1920 65–70 (optr. i Håbets mænd, ved H. Lausten Thomsen og Nic. Svendsen, Flensb. 1923 271–75). Th. Kaftan: *Erlebnisse und Beobachtungen*, Kiel 1924 (nyt opl. 1931) = *Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch.* XIV 187. Haderslev bank 1875–1925, 1925 172–75. Hans Kau: *Den sønderjyske bonde* P. S., 1925. A. Svensson i *Sønderjyske årbøger*, 1953 91–99 (heri breve). H. V. Gregersen sst. 1969 148–79. To ungdomsvener. H. P. Hanssen. H. V. Clausen, udg. Harald Jørgensen, 1962. Kai D. Sievers: *Die Köllerpolitik und ihr Echo in der deutschen Presse*, Neumünster 1964 = *Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holsts* XLVII 102f 143. H. Hejselbjerg Paulsen i *Sønderjysk månedsskr.* LIII, 1977 193–200. – Papirer i Landsark., Åbenrå.

Lorenz Rerup (Hans Lund)

Skautrup, Jens Peter Andreas, 1896–1982, filolog. * 21.1.1896 i Grove sg., † 5.8.1982 i Århus, begr. i Risskov. F: lærer, sidst i Skautrup, Tvis sg., Niels Jensen S. (1866–1940; navneforandring fra Jensen 1921) og Anne Kirstine Pedersen (1861–1931). Navneforandring 22.1.1921. ~ 26.2.1921 i Holstebro (b.v., derefter i Holstebro frimenighed) med sygeplejerske Ester Augusta Kristine Ingeborg Bengtsson, * 12.8.1895 i Helsingborg, † 5.8.1982 i Århus, d. af skræddermester Gustav Vilhelm B. (1860–1938) og Ane Kristine Svendsen (1869–1934).

S. blev 1915 student fra Høng studenterkursus og 1922 cand.mag. i dansk, historie og engelsk. Han var derefter medarbejder ved udgaven af Danmarks gamle Landskabslove, ved Ordbog over det danske Sprog (som redaktør 1924–28) og ved 4. udg. af Traps (danmark 1922–28). 1926 fik han Kb.h.s univ.s guldmedalje for en undersøgelse af ordforrådet i en dansk dialekt (hardsysselemålet) og udnævntes 1928 til docent i nordiske sprog ved det nyoprettede Århus univ. hvor han 1932–34 var formand for lærerforsamlingen, 1934–66 professor i nordiske sprog og 1953–55 universitetets rektor. 1950 blev han æresdoktor ved Stockholms högskola. – S.s hovedindsats kom til at ligge inden for jysk dialektforskning og dansk sproghistorie. Pispogavebevarelsen om hardsysselemålets ordforråd (trykt 1927–30 som *Et Hardsysselemål* I–II.1, afsluttet med II.2 med ordregister 1979) er nyskabende i dansk ved at være en sagligt ordnet fremstilling

af ordforrådet i en dialekt således at materialet ikke blot er ordene og deres betydning som i en ordbog, men ordene og deres betydning (som gloser eller i syntaktiske forbindelser i form af fraser og beretning, gengivet i lydskrift) i sammenhæng med andre ord inden for betydningsområdet (boligen, jorden, dyrene, klædedragten, arbejder osv.); også det abstrakte ordforråd (sansning og fornemmelser, følelser osv.) er medtaget, og fremstillingen kan betragtes som mønstergyldig for optegnelse og beskrivelse af ordforrådet i en dialekt. 1932 fik S. oprettet *Institut for jysk sprog- og kulturforskning*, bl.a. med det formål at samle materiale til en ny jysk ordbog til afløsning af H. F. Feilbergs. S. var indtil 1966 instituttets leder og fra 1932 og til sin død hovedredaktør af dets tidsskrift *Sprog og Kultur*, fra 1932–61 sammen med museumsforstander H. P. Hansen, Herning. Indsamlingen af materiale til den jyske ordbog, som S. gik op i med bestandig usvækket iver, lykkedes så godt for ham og hans medarbejdere at man i 1970 under S.s ledelse kunne udsende hæfte I af I. bind. 1979 kom 4. hæfte af I. bind, og S. oplevede at se redaktionsarbejdet, som han ved sin død stadig stod som leder af og selv deltog i, ført frem til slutningen af bogstavet A. Til hans betydningsfulde dialektologiske arbejder hører også afhandlingen *Kostaldens navne i danske dialekter* (Festskrift til H. P. Hansen, Herning, 1949) hvor han efter sin egen opfattelse præciserer ordgeografiens metode.

S.s storværk er *Det danske Sprogs Historie* I–IV, 1944–68 (med registerbind 1970). Det har egentlig sit udspring i hans jyske barndomsdialekt og hans mors hardsysselemål sammenholdt med sproget i *Jydske Lov* som han 1926 udgav som 2. bind af Danmarks gamle Landskabslove (jf. afhandlingen *Sproget i håndskriftet AM 286 fol. til jyske lov i dets forhold til nulevende jyske folke-mål*, Arkiv for nordisk filologi XLI, 1924). Tanken om at skrive en dansk sproghistorie tog form gennem hans universitetsundervisning i tekster fra forskellige perioder i det danske sprogs historie, og sproghistorien fik hans eget helt personlige præg. Det blev en dansk sprog- og kulturhistorie som viser sprogets vækst og udvikling i forbindelse med den kultur det afspejler, således at ændringerne i sproget (lydudviklinger, ændringer i bøjningssystemet og i de syntaktiske forhold, og navnlig ændringer i ordbetødninger og ordforrådet) belyses ud fra samfunds- og kulturhistoriske aspekter. Denne nyorientering krævede meget store forarbejder og undersøgelser hvortil S. i perioder fik hjælp af elever gennem årene og andre (se værket forord og efterskrift), men ideen bag værket, tankerne i

det og fremstillingen af det som er holdt i en form der skulle tilfredsstillende ikke blot fagmanden, men også den mindre fagorienterede læser er hans egen store fortjeneste.

S.s arbejdsøve og flid var overordentlig stor; foruden at passe sin universitetsgerning og sin videnskab var han udgiver (fx foruden af Jyske Lov II-III (1926-51) også af *Eriks Lov* (Danmarks gamle Landskabslov V, 1932 ff), af en håndudgave af Jyske Lov med oversættelse (1933-41), af St. St. Blichers *E Bindstouw* (1942) og anden jysk dialektlitteratur), og medudgiver (fx af Jacob Madsen Aarhus: De literis libri duo I-II, 1930-31, og af Traps Danmark 5. udg., 1954-72). Desuden skrev han kronikker om sproglige problemer, bl.a. retsskrivningsproblemer, og holdt foredrag, fx radioforedragene om hjemlige ord og låneord i dansk (udg. i *Arv og gæld i ordenes samfund*, 1958). Han medvirkede til oprettelse af Dansk sprognævn 1955 og var dets første formand (til 1961), og også det nordiske sprogrøtsarbejde havde hans interesse. 1951 modtog S. Augustinusprisen og 1968 gennem Det danske akademi G. E. C. Gads fonds hæderspris for sit arbejde med bl.a. det danske sprogs historie. 1957 blev han medlem af Det kgl. danske videnskabernes selskab. Han var derudover medlem af en række lærde selskaber (danske, norske og svenske) og modtog flere priser, og han var virksom i en række udvalg og udgiverselskaber gennem tiden (fx i Stednavneudvalget og Udvalg for folkemål og i Foreningen Danmarks folkeminders og Det danske sprog- og litteraturselskabs styrelser). Da S. 1976 fyldte 80 år blev der genudgivet en række afhandlinger fra hans hånd under titlen *Dansk sprog og kultur*. Denne titel karakteriserer hans hele virke godt, fordi ordet og tingen, sproget og kulturen, i det jyske som i det danske, for ham hørte sammen. - R. 1940. DM. 1951. K. 1953. □Foto.

Festskr. til P.S., 1956 411-19 (bibliografi). - P.S.: Hørt og husket, 1979 (erindr.). - Levnedberetning i ordenskapitlet.

Marie Bjerrum

Skavbo (Scavenius), **Claus Lauridsen**, professor, † 1590. * i Skagen, † 18.8.1590 i Kbh. F: vistnok rådmand Laurids Thomsen. ~ 1° med Magdalene Arctander, d. af sognepræst i Stjørdalen Laurids Nielsen (ca. 1527-96) og Magdalene Sigurdsdatter (ca. 1536-95). ~ 2° med Kirstine N.N., † tidligst 1615.

Efter at S. havde studeret i Kbh., bl.a. under Chr. Torkelsen *Morsing drog han 1543 - vistnok som hovmester for Johan Oxé til Torsø - til Wittenberg. 1547 blev han immatrikuleret i Rostock, ca. 1550 var han atter i Wittenberg, og si-

den besøgte han franske universiteter og var 1551-52 i Paris i følge med Albert (og Eskil) Oxé samt Lauge Brockenhuus der var hans disciple. Her udgav han 1552 en lærebog i regnekunsten på dansk, tilegnet Albert Oxé, med titlen *Arithmetica*. Skriftet der indholdsmæssigt står i gæld til C. T. Morsing viser forfatterens evne til at udtrykke sig klart, folkeligt men fyndigt. 1555 vendte S. tilbage til Kbh. hvor han s.å. blev professor i matematik og tog magistergraden. 1564 rykkede han op i professoratet i fysik som han beklædte til sin død. 1562 var han blevet universitetets regnskabsfører (fiscarius), 1566-67 og 1584-85 var han rector magnificus og 1573-77 tillige forstander for kommunitetet. Desuden virkede han 1570-84 som akademisk værge for Vor Frue kirke. Disse hverv tyder på at han blev anset for en mand med administrative evner og praktisk sans. Bortset fra den ovennævnte regnebog kendes ikke skrifter af ham, men han har udgivet en del akademiske teser som nu er gået tabt. Hans svigersøn, Claus Christoffersen *Lyschander, har efterladt en længere hædrende karakteristik af S. der særlig berømmes for sin tiltalende menneskelige personlighed.

Martin Arnesen og Ivar H. Breder: Stamtavler over familien Breder . . . , Kria. 1876 127. R. Vinding: Regia academia Hauniensis, 1665 92. Danske mag. I, 1745 118-25. Nye saml. til den da. hist., ved R. Nyerup og P. F. Suhm III, 1794 73-77. H. F. Rørdam: Klavs Christoffersen Lyskanders levned, 1868 213f. Samme: Kbh.s univ.s hist. II, 1869-72 486-90. Frede P. Jensen i Hist. t. 13.r.VI, 1979 313.

Bjørn Kornerup*

Skave, Niels, † 1500, biskop. † 12. el. 15.11.1500, begr. i Roskilde domk. F: landsdommer Niels Jensen S. til Eskilstrup († 1452, ~ 1° med Sidsel Wohmsfleth) og Dorte Herlufsdatter Snekk († 1492, ~ 2° med Claus Daa til Ravnstrup).

S. forekommer 1470 som kannik i Roskilde, og 1483 blev han provst i Viborg og kongens kansler. 1485 blev han valgt til biskop i Roskilde; efter en vistnok rigtig tradition skyldtes valget kongens indflydelse og skete ikke med kapitlets frie vilje. Trods et oprindeligt nært forhold til kongen var S., så vidt vides, den eneste rigsråd der måtte forny det 1487 afgivne løfte om at vælge Christian (II) til kong Hans' efterfølger. S.s bispetid var en uafbrudt, forgæves kamp for at hævde embedets rettigheder over for verdslige og gejstlige myndigheder. 1486-87 stredes han med dronning Dorothea om omfanget af bispestolens fjerding i Roskilde by, 1487-88 med Antvorskov, 1489-93 med Sorø kloster, en proces der udviklede sig til en principiel strid om bispens myndighed over cistercienserklosterne. 1493 rejste S. over for kronen fordring på Kbh.s

Skave, Niels

slot, et krav der, som kongens forhold til hovedstaden havde udviklet sig, nødvendigt måtte afvises; samtidig indlod han sig af ubetydelige grunde i konflikt med den mægtige Poul "Laxmand så ærkebispens måtte advare ham mod at sætte hele den danske kirkes forhold til adelen på spil. På alle hovedpunkter led han nederlag. Derimod lykkedes det S. bedre end nogen andre at få anbragt alle sine slægtninge som lensmænd på bispestolens gods: broderen Herluf Skave sad på Dragsholm og senere Fredsgård, halvbrødrene Joachim, Oluf og Severin Daa på Saltø, Hjortholm og Gjorslev samt forskellige mindre len og svogrene Christoffer Jensen af Sørup på Svenstrup og Mads Eriksen "Bølle først på Hjortholm, senere på Tureby. S. stiftede 1494 et alter indviet til Jesus Kristus, jomfru Maria og alle helgener i Roskilde domkirke og byggede 1492 Holmstrup kirke, indviet til den i senmiddelalderen yndede helgen Skt. Søren.

Danske mag. 4.r.II, 1873 60–69; 5.r.III, 1893–97 356–77. Acta pontificum Danica III–V, udg. Alfr. Krarup og Johs. Lindbæk, 1908–13. Roskilde kapitels jordebog, udg. J. O. Arhning, 1965. – Danm.s adels årbog XXXIII, 1916 426. Will. Christensen: Dansk statsforvaltning i det 15. årh., 1903 (reprodud. 1974). Johs. Lindbæk: Pavernes forhold til Danm., 1907. Samme i Hist. t. 8.r.1, 1907–08 254–83. Erik Arup: Danm.s hist. II, 1932 (fot. optr. 1961). Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968 især 270.

Poul Bagge

Skeel (Scheel)

Nørrejysk uradel.

Ingeborg "S. var ~Otte Banner, s. af rigsmarsk Erik Eriksen "B. Albret "S.s (–1568) datter Karen var ~rigsmarsk Peder "Munk. Jørgen "S. (1578–1631) var 2° ~Jytte Brock, d. af rigsråd Eske "B. Christen "S. (1603–59) var 1° ~Birgitte Rud, d. af lensmand Corfitz "R., og 2° ~Margrete Lunge, d. af rigsmarsk Jørgen "L. Christen "S.s (1603–59) søster Margrete var ~gehejmeråd Erik "Rosenkrantz. Berte "S. var ~officeren Niels "Rosenkrantz. Mogens "S. var ~Helle Helene baronesse Rosenkrantz, d. af gehejmeråd Oluf baron "R. Søsteren Birgitte S. var 2° ~gehejmeråd Christoffer greve "Parsberg og 3° ~gehejmeråd Knud "Thott. Holger "S.s søster Elisabeth var 2° ~søofficeren Caspar v. "Wessel. Jørgen Erik "S.s søster Regitze Christine Charlotte var ~kancellipræsident Christian "Brandt. Christen "S. (1623–88) var ~Birgitte Rosenkrantz, d. af Palle "R. Jørgen "S.s (1656–95) hustru Benedicte Margrethe Brockdorff var 2° ~officeren Christian Ditlev "Reventlow. Søsteren Elisabeth Sophie S. var ~overceremonimester, gesandt Frederik "Gersdorff. Christen

greve "S. var ~Eleonora Raben, d. af gehejmeråd Frederik "R.

Danm.s adels årbog LX, 1943 II 87–150.

Nils G. Bartholdy

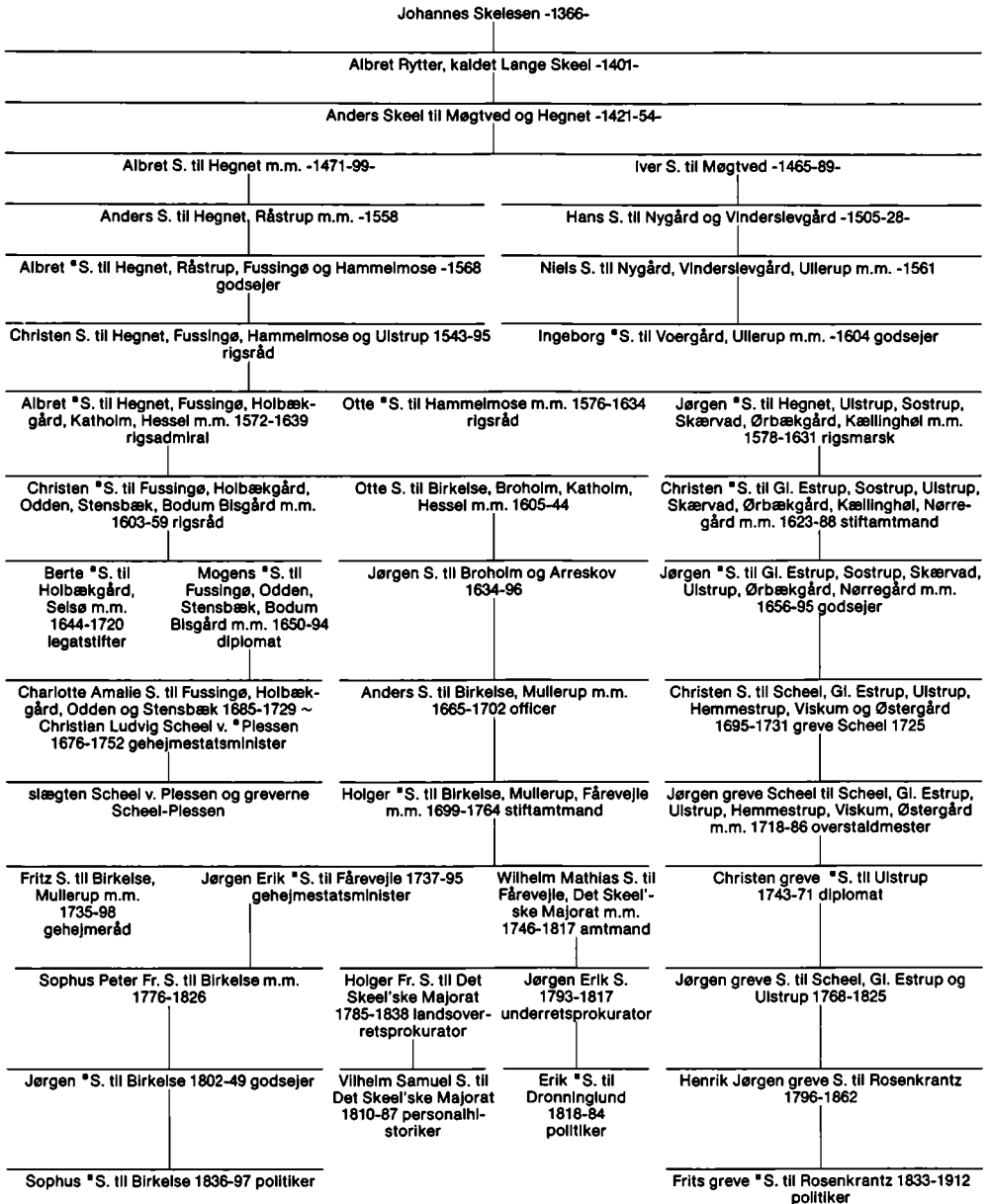
Skeel, Albret, †1568, til Fussingø, lensmand. †28.11.1568 i Roskilde, begr. i Ålum k. F: Anders S. (†tidligst 1552, ~2° senest 1537 med Bege Eriksdatter Rosenkrantz) og Karen Hermansdatter Flemming. ~før 1.8.1540 med Kirsten Sandberg, †8.2.1572, d. af Christiern Andersen S. (†tidligst 1523) og Anne Olufsdatter Sommer (†tidligst 1543).

S. nævnes tidligst i den store reces 1536; 1539 deltog han i takseringen af det bøndergods som vendelboerne havde forbrudt under Clementsfejden. Efter sin far fik han dels den lille gård Råstrup i Thy, dels Hegnet i Salling som han dog til 1565 måtte dele med broderen Jacob. Disse oprindelig yderst beskedne besiddelser øgede han efterhånden stærkt. Ved mageskifter med kronen erhvervede han adskilligt af det tidligere klostergods, bl.a. Hammelmose nord for den store Vildmose; ved sit giftermål fik han Gjendrup vest for Randers som han ombyggede til en anselig og stærkt befæstet borg der fik navnet Fussingø. Den dygtighed hvormed han forvaltede sin private formue var vel også grunden til at Christian III betroede ham en række til dels betydelige forleninger: Irup 1537–40, Børglum kloster 1540–57, det lille Manneby len 1540–68, Bøvling 1558–61 med Hind og Ulvborg herreder 1558–60; Smerupgård på Thyholm som allerede faderen havde haft i pant fik han 1558 tilladelse til at indløse fra sine medarvinger. Under Frederik II fik han derimod ingen nye forleninger. Ved syvårskrigen udbrud blev han chef for orlogsskibet Mercurius og deltog som sådan i søslaget ved Öland 11.9.1563. På herredagen n.å. anklagedes han af Eiler "Hardenberg på kongens vegne for forsømmelig passivitet under kampen; men da han kunne fremlægge et vidnesbyrd til sin fordel og lovede at skaffe flere udsattes sagen, og senere synes den at være bilagt i mindelighed. □Relief på ligsten (Ålum k.). Fantasiportr. i hel figur fra 1700-tallet (Birkelse).

Saml. til jydsk hist. og top. 3.r.V, 1906–08 212–20. – Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 66–77; suppl., 1882 21–23. H. D. Lind: Fra kong Fr. IIs tid, 1902 240.

Henry Bruun*

Skeel, Albret, 1572–1639, rigsadmiral. *23.11.1572 på Fussingø, †9.4.1639 på Riberhus, begr. i Ribe domk. F: senere rigsråd Christen S. (1543–95) og Margrethe Brahe (1551–1614). ~5.7.1601

i Nyborg med Birte Friis, * 27.2.1583 på Hesselager, † 31.1.1652 på Fussingø, d. af Niels F. til Ørbækklunde og Hesselager (1544–1610) og Vibeke Christoffersdatter Gyldenstjerne (1549–1613). – Far til Christen *S. (1603–59). Bror til Otte *S. og Jørgen *S. (1578–1631).

I dec. 1616 trådte en fascinerende skikkelse med ét i centrum af dansk politik. S. udnævntes til

rigsråd og samtidig til rigens admiral. Velbevaret, smuk og statelig var han også egnet til repræsentative hverv. Et mørkt fuldskæg kunne dog ikke skjule en hage der lod ane den standhaftige natur. Øjnene var lidenskabeligt levende, med stænk af ironisk selvbevidsthed. En mand, skulle man tro, der kunne give rigsrådet farve – og kongen problemer. Veluddannet var han og

så. Mod sædvanen undervist hjemme til sit 12. år sattes han to år i Viborg skole og var derefter ni år på en udbytterig udenlandsrejse fra 1585. Han besøgte de vigtigste lande og stæder i Tyskland, opholdt sig hele tre år i Italien (Padova 1590 og Siena 1591). 1592 var han i Genève og Basel, dernæst to år i Frankrig og siden i England. Han uddannede sig militært, lærte fremmede sprog og var også meget optaget af de politiske forhold i Europa. Hjemme igen sluttede han sig som „jagtherremand“ (hofjunker) fra 1595 nær til den unge Christian IV der yndede at have den impulsive og lystige S. med sig på sine mange rejser. Som vidnesbyrd om hans i udlandet erhvervede dygtighed tjente han 1597–98 som hofmester for hertug *Ulrik på en lang rejse til England, Skotland og Frankrig hvor han 1597 immatrikuleredes i Orléans. 1599 blev han hofskænk og fulgte Christian IV på den eventyrlige færd til Nordlandene hvor han også betroedes hvervet som skibskaptajn. 1600 var han kongens næstkommanderende på „Victor“ under den ufuldførte rejse til Akershus. Efter sit bryllup 1601 forlod han hofstjenesten og forlenedes med det givtige Riberhus som han beholdt til sin død. 1603 ledsagede han kongen til hyldning i Hamburg, 1606 som marskal til England. Udover Christian IV, som han jævnligt dobledede med, dyrkede han selskabelig omgang med flere af tidens største skikkelser, således Anders Sørensen *Vedel og den lærde Holger *Rosenkrantz som han siden beredvilligt lånte store summer i dennes trængselsår. Hans stjerne steg også fortsat. 1609 blev han ritmester for Riberfanen og viste som sådan initiativ og tapperhed under Kalmar-krigen. Han deltog bl.a. ved Nya Lödöses indtagelse 1611 og stormen på Älvsborg 1612. S.å. ledede han et indfald i Västergötland, men fik sin hest skudt under sig og måtte fægte til fods til han omsider fik hjælp. Om sine krigsoplevelser fortalte han livligt og farverigt i kærlige breve til hustruen. Og for sin indsats sloges han 1616 til ridder af den væbnede arm.

Som rigsadmiral kom han i en vanskelig dobbeltstilling mellem kongen og rigsrådet da magtkampen mellem dem skærpedes i første halvdel af 1620erne som følge af rådets modstand mod kongens energiske forsøg på at kompensere for de svenske erobringer i Østbalticum ved en aggressiv politik i Nordtyskland. S. der blev meget brugt i det sydvendte diplomati optrådte gentagne gange i gesandtskaber til Gottorp og desuden i de schwabstedske stridigheder. Efter *Charisius' død 1619 spillede han en rolle i de forhandlinger der førte til hertug *Frederik (III)s valg til koadjutor i Bremen 1621 og biskop i Verden 1623. Han var som rigsadmiral på togter med

den kongelige flåde og krydsede vistnok 1620 med en eskadre i Nordsøen som magtdemonstration mod Nederlandene der skulle afskrækkes fra at støtte Hamburg og ærkebispens af Bremen, *Johan Frederik. Derved kom han i konflikt med sin egen overbevisning idet hans modstand mod kongens udenrigspolitik hastigt tog til. S. der i rådstuen var en central figur og til og med kejserkrigen forfattede en række rådsbetænkninger skrev desuden koncept til den vigtige rådsmemoriale, der i febr. 1621 om muligt skulle hindre Christians krigerisk evangeliske politik på Segebergmødet. Som udpræget fredspolitiker krævede S. en ikke-indblandingspolitik i Tyskland. Da kongen derfor ved nytår 1623 fordrede en rådsbevilling til forsvar for Bremen ærkestift og dermed en godkendelse af sin nordtyske infiltrationspolitik gik den temperamentsfulde S. vistnok over gevind og optrådte så ærekrænkende over for Christian IV at han fik sin afsked som rigsadmiral. Derved mistede han og rådet indflydelse på den vigtige flådepolitik, men S. fik til gengæld friere hænder til at modarbejde Christian IVs udenrigspolitik. Han brødes da også siden i spidsen for rådet hårdt med kongen. Det skete dog efter afsættelsen på en for majestæten så lidt sårende måde som muligt i den utvivlsomme hensigt at hindre et egentlig brud der kunne sætte rigsrådet som politisk magtfaktor delvis ud af spillet. Kun godt et halvt år efter afskedigelsen viste han hverken nag eller skadefryd over den fejlslagne egenmægtige kongelige troppehjælp til Den nedresachsiske kreds, men fremlagde som den eneste af rådkollegerne velgennemtænkte forslag til en sikring af Christian IVs gradvise tilbagetog med den for kongen vigtige reputation i behold. S. ville imidlertid ikke gå med til krig, med mindre det var en religionskrig baseret på alliancer med de evangeliske hovedmagter. En krig bare i forbund med Den nedresachsiske kreds ville være penge-spild, fandt den økonomiske S., bringe Danmark „kejseren og kongen af Spanien på halsen og end også dermed spilde den trafik, vi har begyndt på Spanien“. Det sidste var S. ene af råderne om at nævne. Den efterhånden overdådigt rige Riberhuslensmand nøjedes nemlig ikke med at foretage talrige mageskifter med kronen. Han udvidede også sin godsmængde stærkt. Fra faderen arvede han sammen med broderen Jørgen Hegnet (Harre hrd.) og vist også Lergrav (Hammerum hrd.). Fussingø (Sønderlyng hrd.) fik han da moderen 1607 gjorde skifte. Ved køb blev han desuden 1613 ejer af Holbækgård (Rougso hrd.); 1616 af Katholm (Djurs sdr. hrd.) og 1623 af Hessel (sst.). 1625 takseredes hans godser til 2744½, 1638 til 2076½ tdr. htk. Overskuddet fra

korn- og øksnesalget investerede han bl.a. i Det ostindiske Kompagni hvis trivsel han var stærkt interesseret i og i 1625 således indskød hele 20 000 rdl. i. Desuden virkede han som kommissær ved oprettelsen af saltkompagnerne og deltog selv som skibsejer og storkøbmand i udenrigshandelen.

Det var derfor ikke så underligt at S. så meget som nogen i højadelen ønskede freden bevaret så velstanden kunne fortsætte og handelen forblive uforstyrret. Ikke så underligt heller at han som rådsflertallet næsten lukkede øjnene for Sveriges ekspansion og før (som efter) kejserkrigen advarede mod at søge krig, enten direkte mod Sverige eller indirekte via Tyskland selv under en gunstig konjunktur, en krig som kunne hindre svenskerne i at omringe Danmark og erobre de begærede Skånelande. Som udpræget jysk godsejer var dette sidste måske heller ikke så afskrækkende for S. der dog med rette var nervøs for Sveriges hensigter. I den stærke svensk-danske spænding op mod 1624 stod han vistnok også som modstander af rådsflertallets ikke-rustningspolitik over for den oprustedede nabo. I selve krisesommeren 1624 skal han i spidsen for rådet med besvær have hindret Christian IV i at starte krig da Axel Oxenstierna ydmygede det næsten afrustedes Danmark på grænsemødet i Knæred. Og siden pointerede han flere gange nødvendigheden af at basere forsvaret på flåden og holde den kampklar af hensyn til det stadig mere truede dominium maris Baltici. Under kejserkrigen hørte han til rådets hårdeste kritikere af kongens deltagelse i denne. Næppe tilfældigt var det derfor også netop S. som hertug Frederik af Gottorp henvendte sig til 1627 for at opfordre ham og rådet til at overtale Christian IV til fredsforhandlinger. Under disse deltog S. som en selvfølge i den danske delegation og måtte atter hårdt i lag med Christian IV for at bryde hans modstand mod freden. – I 30erne spillede S. ikke mere samme centrale rolle i rådstuen og diplomatiet som tidligere, utvivlsomt på grund af alder og af Christian IVs stigende tilbøjelighed til at anvende tysk-holstenske rådgivere i de tyske anliggender som S. var ekspert i. Over for fattige, kirker og skoler („Legatum Scheelanium“) var han meget godgørende hvad han også havde råd til. – Som en af de vigtigste danske politikere indtil Lübeckfreden må den standsbeviste S. bære et stort medansvar for at magtkampen mod kongen førte til den svage og kompromisfyldte udenrigspolitik der udmundede i katastrofen ved Lutter am Barenberg og bidrog stærkt til at sikre Sverige overherredømmet i Norden og Østersøen. Den kortsigtede varetagelse af personlige og standsmæssige interesser

blev sat over det langsigtede hensyn til Danmarks sikkerhed og bevarelsen af landets territorium. □Mal. efter 1616 (Fr.borg). Mal. af Remmert Petersen, 1621 (Ryegård). Malet med hustru (Birkelse). Knælende statue på epitafium formentlig af Claus Lauridsen ca. 1620 (Ribe domk.). Stik af J. Haas efter tegn. af P. Cramer.

Kilder. Danske mag. 2.r.II, 1806 især 49–53 (A. S.s skrivelser); 4.r.V, 1884 130 131 295 307 (Eske Brocks dagbøger). Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia I–IV, 1878–91 (reproudg. 1969). Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev I–II, 1883–88. Kronens skøder I, udg. L. Laursen, 1892. Kancelliets brevøger 1593–1643, 1910–57. Danm.-Nos. traktater 1523–1750, udg. L. Laursen III–IV, 1916–17. Historiska handlingar XXVI, I, Sth. 1920 (Peder Galts depecher 1622–24). Sophie Brahes regnskabsbog, udg. Henning Paulsen, 1955. Svensk agent ved Sundet, udg. Leo Tandrup, 1971.

Lit. Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 134–61; suppl., 1882 40–48. Hans Borchardsen: Ligprædiken over A. S., [1639] (trykt i uddrag i C. P. Røthe: Brave da. mænds og kvinders berømmelige eftermæle I, 1753 5–14). Jul. Otto Opel: Der nieder-sächsisch-dänische Krieg I–III, Halle, Magdeburg 1872–94. J. A. Fridericia: Danms. ydre politiske hist. I–II, 1876–81 (reproudg. 1972). J. Kinch: Rise bys hist. II, 1884 301–08. Axel Larsen [Liljefalk]: Kalmarkrigen, 1889. Samme: Kejserkrigen, 1896–1901. H. M. D. Lind: Kong Kr. den fjerde og hans mænd på Bremerholm, 1889 (reproudg. 1974) 43–45. Gunnar Olsen i Hist. t. 10.r.VI, 1942–44 469–72. Richard Willerslev sst. 621–33. Danske slotte og herregårde, 2. udg. ved Aage Rousell XIV, 1967 13 159 227 236. Leo Tandrup: Mod triumf eller tragedie I–II, 1979. Rigsråd, adel og administration, red. Knud J. V. Jespersen, 1980.

Leo Tandrup

Skeel, Berte, 1644–1720, legatstifter. * 26.3.1644 på Vallø, † 5.7.1720 i Kbh., begr. i Nic. k. F: rigsråd Christen *S. til Fussingø og Holbækgård (1603–59) og Birgitte Rud (1612–45). ~ 30.1.1662 i Viborg med amtmand, senere generallojtnant Niels *Rosenkrantz til Stovgård og Alsted, * 31.5.1627 på Ørup i Skåne, † 3.7.1676 i Helsingborg, s. af ritmester, senere oberstlojtnant, lensmand i Norge Palle R. (1588–1651, ~ 1° med Kirsten Abildgaard) og Ingeborg Krabbe († 1651). – Halvsøster til Mogens *S.

Kun tretten år gammel blev S. tilsagt oberst Kjeld Lange, men han faldt under Kbh.s belejring 1658. Fire år efter stod hendes bryllup med den senere generallojtnant Niels Rosenkrantz, en modig og dygtig officer som med stor hæder deltog i belejringen 1658–59 og i skånske krig hvor han faldt under angrebet på Helsingborg 1676. Resten af sit liv, i 44 år, sad S. derefter som enke. Hun var en virksom og varmhjertet kvinde som efter at have mistet først manden, siden alle deres børn gjorde sit hjem til et udmærket opdragelsessted for en mængde adelige drenge og piger. Af Holbækgård som hun arvede efter fa-

deren oprettede hun et stamhus til fordel for en brordatter. I forening med Niels Juels enke, Margrethe Ulfeldt, købte hun 1698 Sortebrødregård ved Roskilde med 231 tdr. htk. jordegods hvoraf de n.å. oprettede en stiftelse, *Roskilde adelige jomfrukloster*, med fundats af 19.3.1699 (kgl. konf. 19.4. s.å.). Også senere betænkte S. denne stiftelse med rige gaver ligesom hun stiftede flere mindre legater, især til fattigfolk. Sine gårde styrede hun med stor dygtighed. Hele sit lange liv viede hun til omsorg for de unge og viste gavmildhed mod de uædlidende så hun ved sin død efterlod sig et ualmindelig smukt eftermæle. □ Afbildet som barn på mal. af C. Skeels børn (Ryegård). Mal. af A. Wuchters, 1675 (Fr.borg). Mal. (Roskilde adelige jomfrukloster). Mal. (Odense adelige jomfrukloster). Stik af J. Friedlein, 1706, efter forlæg af C. Møinichen.

Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 247–53; suppl., 1882 71f. Iver Brinck: Ligprædiken over B. S., u.å. L. Bobé: Roskilde adelige jomfrukloster 1699–1899, 1899. Ingeborg Buhl: Portrætsaml. i Roskilde adelige jomfrukloster, 1961 43–45.

Albert Thomsen*

Skeel, Christen (Albretsen), 1603–59, rigsråd. * 27.7.1603 på Riberhus, † 30.3.1659 i Kbh., begr. i Ålum. F: senere rigsadmiral Albrecht *S. (1572–1639) og Birte Friis (1583–1652). ~ 1° 12.9.1630 i Odense med Birgitte Rud, * 31.8.1612 på Fuglsang, † 25.5.1645 i Kbh., begr. sst. (Helligg.), d. af Corfitz *R. til Fuglsang og Sandholt (1573–1630) og Birgitte Rosensparre (1586–1647). ~ 2° 28.10.1649 på Vallø med Margrete Lunge (Dy-re), * maj 1616 på Elfsborg, † 7.10.1653 på Vallø, begr. i Køge (~ 1° 1646 med Mogens Bille til Tirsbæk, 1617–48), d. af rigsmarsk Jørgen *L. (1577–1619) og Sophie Brahe (1588–1659). – Far til Berte *S. og Mogens *S.

S. blev fra 1605 opdraget hos sin farmor Margrethe Brahe, søster til astronomen Tyge Brahe. 1611–19 gik han i Ribe skole. Febr. 1619–okt. 1622 var han sammen med broderen Otte Skeel på sin første udenlandsrejse til Tyskland hvor han studerede i Giessen (1619–20) og i Tübingen (1620–22). Maj 1623–marts 1627 var han på en ny udenlandsrejse hvor han bl.a. besøgte Amsterdam, Leiden (imm. 24.5.1623), London, Paris, Padova (imm. 18.5.1626), Venezia, Rom og Napoli. Sine indtryk nedfældede han i en bevaret rejsedagbog hvor han udførligt skildrer de steder og seværdigheder han besøgte. Om hans studier oplyser dagbogen ikke meget, men han synes at have erhvervet grundige kundskaber i moderne sprog og indsigt i Europas politiske forhold. 1627–28 ledsagede han kansler Christian Friis og rigsråd Tage Thott på deres ge-

sandtskab til Sverige og 1629 ledsagede han de danske kommissærer bl.a. sin far til fredsforhandlingerne i Lübeck. 1632 blev han løjtnant ved den jyske rostjeneste. Han fik foreløbig ikke noget len, men valgtes 1638 til landkommissær af den sjællandske adel hvilket vidner om at han nød tillid hos sine standsfæller. Under Torsten-sonkrigen gjorde han en udmærket indsats i den militære administration og ydede betydelige pekuniære ofre. 1645 genvalgtes han til landkommissær for Sjælland. Han var en af hovedmændene bag bestræbelserne på at skaffe landkommissærerne styrket politisk kompetence. S. så selv i landkommissærinstitutionen et middel til at udbygge og sikre den adelsvælde rigsrådet i hans og hans meningsfællers øjne ikke længere var en tilstrækkelig garanti for. Rigsrådets ledere så imidlertid i landkommissærernes virke en trussel mod rådets position og farlige decentraliserende tendenser. Specielt var rigsmarsk Anders Bille en afgjort fjende af landkommissærerne da decentraliseringen af den militære administration alvorligt beskar marskens egen kompetence. Bille benyttede de særlige forhold efter Christian IVs død til et heldigt angreb på landkommissærernes magtposition. En vigtig grund til institutionens svækkelse var at de mest fremtrædende landkommissærer, herunder S., optoges i rigsrådet (1649), hvorved adelsoppositionen var frataget sine ledere. S.s optagelse skete i øvrigt med et meget stort antal adelige stemmer. Som rigsråd kæmpede han tro mod sin politiske baggrund for landkommissærinstitutionens opretholdelse, men kunne ikke hindre at de mistede deres hidtidige beføjelser og blev underlagt rigsmarskens kommando, hvorved dette mærkelige politiske mellemspil var afsluttet.

Som rigsråd forlenedes S. der aldrig tidligere havde haft len med det for hans centrale godsbesiddelser (Vallø m.m.) særdeles praktisk beliggende Tryggevælde slot. Blandt hans første hverv var undersøgelsen af Ebbe Ulfeldts administration af Bornholm. S. fungerede som rigsrådets sekretær og førte dets protokol, men af særlig interesse er den private dagbog han førte som rigsråd 1649–58 der er en vigtig kilde til tidens politiske historie, og som understreger indtrykket af S. som en konservativ patriot, dybt religiøs og klart forankret i den aristokratiske statsopfattelse, men samtidig en mand af sjældent retsind og med vilje til at søge landets bedste som han så det. Det er dog tydeligt at hans konservatisme og standsfordomme hindrede ham i at forstå nødvendigheden af administrative og politiske reformer. Modsætningen mellem hans aristokratiske idealer og adelsvældens manglende evne til at løse landets problemer gav sig hos

ham udtryk i en dyb pessimisme der muligvis forstærkedes af hans eget skrantende helbred. På stændermødet i Odense febr. 1657 virkede han efter evne mod den krigspsykose der beherskede kongen og dele af rigsrådet. Han udpegedes som en af de fire rigsråder der skulle administrere de til krigen bestemte midler, et på grund af penge-mangelen og den af krigen skabte forvirring såre byrdefuld hver hvor de beskikkede råder endda måtte finde sig i at væsentlige dispositioner blev unddraget dem til fordel for en snæver klike omkring kongen. Efter Karl Gustavs overgang til Fyn udpegedes S. sammen med Joachim "Gersdorff til at indlede forhandlinger med svenskerne, og han var sammen med Gersdorff dansk hovedforhandler i Vordingborg og Roskilde. Ydmygelserne og den frygtelig hårde fred der jo samtidig fremstod som den ubønhørlige dom over det system han repræsenterede underminerede yderligere hans i forvejen dårlige helbred.

Ved Karl Gustavs angreb på Sjælland aug. 1658 sendtes S. sammen med Mogens "Høg til svenskekongen for at forhandle, men måtte returnere til Kbh. med uforrettet sag. Sygdom – fra maj 1658 led han af en „heftig katarrh i brystet“ – og den politiske udvikling, både den overhængende ydre trussel mod landets selvstændighed, og måske endnu mere kongens bevidste tilsidesættelse af rigsrådet og „den danske nation“ forbitrede det halve år han havde tilbage at leve i. I et indlæg til rigsrådet dateret 24.11.1658 formanede han sine rådskolleger til at protestere mod tilsidesættelsen og kongens favorisering af udenlandske rådgivere. På sin sygeseng dikterede han i slutningen af februar 1659 sin otte-årige søn Mogens Skeel et brev til kongen hvor han dels på grund af sin håbløse sygdom bad sig fritaget for sine embeder og dels bebrejdede kongen tilsidesættelsen af rigsrådet og de fremmedes indflydelse. Om skrivelsen, der kendes i flere overleveringer, nogen sinde kom Frederik III i hænde er uvist. Kort efter døde S.

Forankret som han var i den aristokratiske statsopfattelse var S. uden egentlig forståelse for tidens krav, men han besad i rigt mål den moralske og personlige integritet der karakteriserer den gamle adels bedste medlemmer. Som husbond udviste han en karakteristisk patriarkalsk omsorg for sine godsers fattige og indrettede asyler og hospitaler. For studenter ved Kbh.s univ. stiftede han 1647 det „store Skeelske stipendium“ med en oprindelig kapital på 9 000 rdl., en virkelig anselig sum. Hans oprigtige patriotisme gav sig udslag i store pengeforstrækninger samt lån til kronen der blev ydet under omstændigheder hvor han intet fornuftigt håb

kunne have om nogen sinde at få pengene igen. – S. var som godsejer af format. Fra faderen arvede han Fussingø og Holbækgård og gennem sine ægteskaber og ved køb kom han i besiddelse af Vallø med Gunderup og Rudholt (Egøjegård), Gl. Køgegård, Odden, Stenbæk, Bodumbisgård og fik andel i Birkelse. 1638 takseredes han til 1453 tdr. hartkorn, men 1653 ejede han mere end 3400 tdr. □Fremstillet på mal. „Rud'ernes dans“ af Remmert Petersen ca. 1632 (Fr.borg). Mal. af Johan Thim fra 1630ernes slutning (sst.). Mal. 1651 (Gl. Køgegård), efter dette ligprædikenstik af A. Haelwegh, 1661, og stik af I. M. Bernigeroth, 1746 samt mal., S. i rustning, 1658 (Ryegård). Afbildet på hustruens ligprædikenstik af H. A. Greys, 1654. Stik af Haelwegh efter forlæg af A. Wuchters ca. 1658, efter dette træsnit 1858. Buste på epitafium (Ålum k.). Mal. i hel figur fra 1700-tallet (Birkelse). Stik af J. Haas, 1753, efter tegn. af P. Cramer. Min. fra Thornborgs værksted (Fr.borg).

Kilder. Danske mag. 3.r.IV, 1854 1–64 105–39 221–40 265–327 (C. S.s dagbog). C. S.s resedagbok 1619–27, udg. Lennart Tomner, Malmö 1962. Nye saml. til den da. hist., ved R. Nyerup og P. F. Suhm I, 1792 299–310 (skrivelser fra S.). Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev II–III, 1887–90. Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen V, 1920. Pers. hist. t. 9.r.I, 1928 42.

Lit. Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 185–209; suppl., 1882 53–61. Jesper Brochmand: Ligprædiken over Birgitte Rud, 1646. Chr. Madsen Tausen: Ligprædiken over Margrethe Lunge, 1654. Hans Svane: Ligprædiken over C. S., 1661 (delvis optr. i C. F. Bricka og S. M. Gjellerup: Den danske adel i det 16. og 17. årh. I, 1874–75 295–316). Franziska Carlsen: Efterretn. om Gammelkøgegård og omegn I, 1876 158–91. Anders Petersen: Vallø og omegn, 1877 104–20. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reprint 1969). [Kristen] Sørensen i Østsjællandske årbøger III, 1903 95–99. Carl Gustaf Weibull i Hist. t. for Skåneland III, Lund 1908–09 1–170. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær i Danm. I, 1909. Danske slotte og herregårde, 2. udg. ved Aage Roussell IV, 1964 62–64 288 307–09; XIV, 1967 13–15 159f. Jens Engberg i Fortid og nutid XXI, 1969–71 388–409. Samme: Dansk finanshist. i 1640erne, 1972. Povl Eller: Portrætsaml. på Gammelkøgegård, 1970. Samme: Kgl. portrætmalere i Danm., 1971. Leon Jespersen i Hist. t. 14.r.II, 1981 69–100.

Papirer i Rigsark.

Steffen Heiberg

Skeel, Christen (Jørgensen), 1623–88, gehejmeråd, stiftamtmand. *23.1.1623 på Strstrup, †23.3.1688 på Ulstrup, begr. i Århus domk. F: senere rigsmarsk Jørgen *S. (1578–1631) og Jytte Brock (1595–1640). ~29.8.1652 i Kbh. med Birgitte Rosenkrantz, *25.3.1633 på Ålholm, †21.5.1677, begr. i Kbh. (Nic.), d. af Palle *R. til

Skeel, Christen

Krenkerup (1587–1642) og Lisbeth Lunge (1610–59). – Far til Jørgen *S. (1656–95). S. blev 1635–37 opdraget hos professor Svend Pedersen ved Odense gymnasium, senere hos moderen på Sostrup til hendes død 1640. S.å. overdrog han fætteren Christian *Skeel (Albretsen) bestyrelsen af sine godser og rejste 1641 med professor Frederik Andersen som hofmester til udlandet. Han var 1641–43 i Nederlandene, 1643–46 i Frankrig (febr. 1644 immatrikuleret i Orléans) hvorfra han 1646 drog til Italien hvor hofmesteren døde i Genova. S. besøgte bl.a. universiteterne i Siena (immatrikuleret 1646) og Padova (1647) og kom siden til Sicilien og Malta hvorfra han ledsagede malteserridderne på et seks ugers søtogt mod tyrkerne. På hjemrejsen, som tiltrådtes 1649, besøgte bl.a. England. Først i foråret 1650, efter ni års fravær, var han atter hjemme i Danmark hvor han gik i lag med sine godsers administration og udvidelse. Fra faderen havde han Ulstrup, Gl. Estrup, Sostrup, Ørbækgård, Skærvad og Kællinghøl; efter svigerfaderen og svigermoderen fik han Kærstrup (Fuglse hrd.), Nørregård (Musse hrd.), Eskær (Horns hrd., Vendsyssel, solgt 1670) og Rosenlund (Musse hrd.); ved køb erhvervede han Ravnholt (Vindinge hrd.), Tølløse (Merløse hrd., tilbyttet mod Kærstrup), Orelund (Bålg hrd.) og Søgård (Merløse hrd.). Hertil kom et antal kirker købt af kronen, og en betydelig mængde strøgods, gårde i Kbh. og Viborg og andel i Brobyværks geværfabrik og jernværk. Han var en af de rigeste, nogle mente: den rigeste, adelsmand i sin tids Danmark og fik tilnavnet „den rige“. Sagnet fortæller at han søgte at øge sin rigdom ved guldmageri; man har fundet en støtte herfor i det laboratorium som længe eksisterede i det søndre tårns kælder på Gl. Estrup. 1657 blev S. medlem af den kommission der skulle organisere Fyns forsvar og året efter i en kommission der skulle overvåge den svenske rømning. Efter det nye krigsudbrud aug. 1658 blev hans godser konfiskeret af svenskerne og overdraget rigsskatmester Magnus Gabriel de la Gardie. Måske af denne grund var hans godser i relativ god stand ved tilbagegivelsen. 1658 sendtes han på et gesandtskab til Brandenburg. Han underskrev håndfæstningens kassation af 16.10.1660 og blev 1661 medlem af lovkommissionen, men trådte først stærkere frem efter Christian Vs tronbestigelse. Nov. 1670 udnævntes han til gehejmeråd og assessor i statskollegiet, 1671 til stiftsbefalingsmand over Viborg stift og amtmand over Hald og (til 1682) Skivehus amter; han var tillige medlem af højesteret fra 1670. En tilbudt grevneværdighed afslog han. 1671 sendtes han til Bornholm for at ordne øens forsvarsvæ-

sen, 1672 blev han medlem af kommissionen til revision af kronens udbetalinger siden 1660, 1673 af en kommission til undersøgelse af forholdene på Holmen. 1676 indtrådte han i den over *Griffenfeld nedsatte kommissionsdomstol og var den eneste af de elleve dommere som ikke fandt det foreneligt med sin samvittighed at underskrive dødsdommen da han ikke anså højforæderianklagen for bevist. „Give Gud, vi havde mange Skeeler, du er en ærlig Mand“, skal Christian V ved den lejlighed have sagt, idet han klappede S. på skulderen. Forskellige legater, hospitalsstiftelser m.m. er knyttede til S.s navn. – Hv. R. 1671. □Malet med hustru af Abraham Wuchters (Gl. Estrup). Min. af samme (Fr.borg). Stik af H. Schaten, 1694, efter forlæg af W. Riboldt og stik efter dette 1746.

Aktstykker og oplys. til statskollegiets hist., udg. Johs. Lindbæk I–II, 1903–10. Pers. hist. t. 9.r.1, 1928 104. – Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 229–36; suppl., 1882 64–67. Søren Sørensen Glud: Ligprædiken over C. S., 1693. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld II, 1894 422–26 529. Carl Christiansen: Bidrag til da. statshusholdn.s hist. I, 1908. Hans H. Fusing: Herremand og fæstebonde, 1942 (reprodukt. 1973). Danske slotte og herregårde, 2. udg. ved Aage Roussell III, 1964 23; VI, 1965 133 236 270; VII, s.å. 292; X, 1966 209; XIII, s.å. 178; XIV, 1967 116 206 217. Aage Fasmer Blomberg: Fyns vilkår under svenskekrigene, 1973. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Steffen Heiberg (C. O. Bøggild-Andersen)

Skeel (Scheel), Christen, greve, 1743–71, diplomat. * 15.6.1743 på Gl. Estrup, † 18.11.1771 i St. Petersborg, begr. i Auning k. F: greve, kammerherre, senere gehejmekonferensråd Jørgen S. (1718–86, ~ 2° 1745 med Charlotte Louise v. Plessen, 1720–1801) og Lucie v. Thienen (1718–43). ~ 18.2.1765 på Christiansborg (Slotsk.) med Eleonora Agnes Raben, * 24.3.1743 i Kbh., † 21.6.1808 på Ulstrup, d. af gehejmeråd Frederik *R. (1693–1773) og Birthe v. Plessen (1707–86).

Når S. kun 25 år gammel udnævntes til dansk gesandt ved det russiske kejserhof kunne han takke J. H. E. *Bernstorff for denne udmærkelse. Tidligt havde Bernstorff opdaget hans fremragende diplomatiske evner, og han var ivrig efter at drage ham frem og betro ham vigtige opgaver. Også en mand som Ditlev *Reventlow så rige muligheder gemt i den unge S. „C'est le jeune homme le plus aimable et le plus estimable que je connoisse ici“ udtalte han allerede 1766, og ved S.s tidlige død sørgede han over ham som tabet af en kær søn. De vanskelige opgaver der blev lagt på S.s skuldre som dansk gesandt i St. Petersborg løste han til Bernstorffs fulde tilfredshed. S. kom til Rusland i den besværlige periode mellem afslutningen af den provisoriske og den

endelige mageskiftetraktat. Hans taktfulde og forsigtige optræden erstattede hans mangel på erfaring, og det lykkedes ham på heldig måde at tilendebringe forhandlingerne om traktaten af 13.12.1769. Ved Bernstorffs fald 1770 besværliggjordes hans stilling i høj grad. Han repræsenterede nu et hof der til en vis grad ønskede at løse sig ud af et alt for intimt samarbejde med Rusland, og der måtte vises megen behændighed for stedse at overbevise den mistænksomme kejserinde Katharina II og hendes endnu mere mistroiske førsteminister N. Pänin om Danmarks fortsatte trofasthed over for indgåede aftaler. Samtidig med at S. måtte drive på arbejdet med afslutningen af den endelige mageskiftetraktat var det hans opgave at forsvare kongens modvilje mod at blande sig i Sveriges indre forhold. Også episoden med den russiske gesandt M. Filosofov der efter Bernstorffs fald gennem kabinettet havde tilstillet kongen en meget fornærmelig note stillede krav til S.s diplomatiske smidighed, men han løste denne opgave såvel som de andre til kongens fulde tilfredshed. S.s pludselige død gav anledning til rygter om at han var skaffet af vejen af Katharinas favorit G. Orlov, men dette rygte er efter al sandsynlighed ubegrundet. S. havde efter sin farfar tiltrådt grevskabet Scheel og stamhuset Gl. Estrup, ligesom han havde arvet andre jyske godser. Hans søn Jørgen S. (1768–1825) satte grevskabet over styr således at kun stamhuset Gl. Estrup blev tilbage. – Kammerherre 1763. – L'union parfaite 1767. Hv.R. 1769. □Mal. af A. Brünniche (Gl. Estrup). Mal. af A. Roslin, 1764 (Eriksholm). Pastel af G. Lundberg (St.mus.), efter denne kopier, bl.a. mal. af Jacob Björck (Fr.borg).

Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis II–III, 1907–13. Kabinetstyrelsen i Danm. 1768–72, udg. Holger Hansen I–III, 1916–23. Udv. breve, betænkn. og optegn. af J. O. Schack-Rathlous ark., udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936. – Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 321f. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. II, 1919 105f 110. Hugo Matthiessen: En greve. Jørgen Skeel 1768–1825, 1954.

Harald Jørgensen

Skeel, Erik Vilhelm Robert, 1818–84, indenrigsminister, godsejer. * 22.2.1818 i Rørby, † 5.11.1884 i Kbh. (Garn.), begr. i Åby, Vendsyssel. F: underretsprørogator Jørgen Erik S. (1793–1817) og Abrahamine Christiane Budde (1798–1852, ~2° 1841 med auditør, senere justitiarius, kammerherre Vilhelm Samuel S., 1810–87). ~1° 1.11.1841 i Holbæk med Cathrine Sophie Nehammer, * 6.7.1816 i Holbæk, † 5.2.1898 på Frbg., d. af farver Carl (Carolus) Borromæus N. (1776–1854) og Sophie Frederikke Klein (1785–1834). Ægteskabet opløst. ~2° 12.12.1857 på

Dronninglund med komtesse Charlotte Adelaide Ahlefeldt-Laurvig(en), * 11.8.1810 i Nyborg, † 24.9.1865 på Birkelse (~1° 1833 med kammerherre Jørgen Erik Frederik S. til Birkelse, 1802–49), d. af greve Vilhelm Carl Ferdinand A.-L. til Bjørnemose (1769–1852, ~1° 1798 med Edel Dyrø Løwenhielm, 1774–1804) og Claudine Bang (1789–1838).

Få måneder før S.s fødsel døde hans far og moderen tog ophold hos sin far sognepræst Robert Budde, Rørby ved Kalundborg, hvor S. opdroges. I uddannelsesårene i Kbh. var han i huset hos general F. Bülow, blev student 1835, privat dimitteret, cand.jur. 1841, var et par år, volonter på Sjællands stiftsamt kontor, men opgav det administrative til fordel for praktisk godsdrift. 1844 købte han for midler lånt af det S.ske fideikommiss, hovedgården Dronninglund i Vendsyssel, men først efter at han i sit andet ægteskab havde fået større midler til rådighed lykkedes det ham at hæve Dronninglund til en mønstergård. Han blev formand for Hjørring amts landboforening, bestyrelsesmedlem i det kgl. landhusholdningsselskab og i den alm. brandforsikring for landbygninger samt medlem af Hjørring amtsråd og var 1875 præsident for den 13. danske landmandsforsamling. Til disse lokale og faglige tillidshverv kom 1859 medlemskab af landstinget for 7. landstingskreds Nordjylland. Han hørte til de „nationale godsejere“ der i modsætning til den gamle adel accepterede det konstitutionelle styre, men var modstandere af den almindelige valgrets dominans. Sammen med J. B. S. *Estrup, Th. *Rosenørn-Teilmann, C. A. *Fonnesbech og C. E. *Frijs førte han efter 1864 kravet frem om et landsting hvis valgrets tyngdepunkt kom til at ligge hos grundbesidderne. Hans tilslutning til den privilegerede valgret kostede ham landstingsmandatet ved junivalget 1866, men han genvandt det fire mdr. senere da landstinget nyvalgte efter den reviderede grundlovs regler og bevarede det til sin død. S. var en trofast støtte for ministeriet C. E. Frijs og bidrog til forlig om værnepligtslov og til afværgelse af konflikt mellem regering og landsting om valgmenighedsloven, men først 1875 da J. B. S. Estrup dannede regering trådte S. frem i første række med overtagelsen af det omfattende indenrigsministerium. Han havde ikke selv villet danne regering da han fik opfordring fra kongen, men var villig til at gå ind under Estrup og blev hans håndgangne mand og regnedes snart for en af ministeriets mest hårdkogte forkæmpere. Således var han ved afviklingen af provisoriet 1877 stemt for, om nødvendigt, at gå til et mere omfattende provisorium fordi venstre efter hans opfattelse endnu ikke var „mygt nok“, og

Skeel, Erik

under forligsforhandlingerne 1882 stod han stejlt på ministeriets forbliven og fastholdelse af den skarpe kurs.

S. var uden særlige forudsætninger for sit ministeriums omfattende resort, men voksede i sjælden grad med opgaverne og tilegnede sig en forhandlingsform der trods de vanskelige politiske forhold bragte betydelige resultater: sparekasselov, vandløbslov, varemærkelov og loven om husmandskreditforeninger, alle 1880, sidstnævnte under betydelig modstand i højre der så socialistiske tendenser i den. Han erhvervede de sjællandske jernbaner for staten og fik gennemført en del, særlig jyske, sidebaner, Kbh.s havnebane og Limfjordsbroen. Skønt han straks ved ministeriets tiltræden nedsatte arbejderkommissionen af 1875 var han uden særlig interesse for det frembrydende industri- og bysamfunds sociale problemer. Hans politik og administration var præget af hans landbrugsinteresser og kom i skarp konflikt med byerhvervene og deres fører C. F. Tietgen ved afvisning af deres ønske om et handelskammer og trussel om statslig konkurrence til D.F.D.S. Dette sidste så man som udslag af særlige jyske agrarinteresser i studeeksport til England. S.s ubevægelighed i forhold til nye politiske, sociale og erhvervsmæssige strømninger blev skæbnsvanger for hans parti og var utvivlsomt medvirkende til højres valg Nederlag 1884. S. var i sind og skind som „sprungen ud af sin æts gamle portrætter“, tæt og støt af ydre, jævn og naturlig af opræden, men præget af en selvsikkerhed der kunne slå over i stædighed. Sej og pligtro sled han sig op i sin omfattende administration. Maj 1884 ramtes han af et apoplektisk anfald, udtrådte af ministeriet 29.8. og døde et par måneder senere. – Kammerherre 1859. Gehejmekonferensråd 1884. – R. 1866. DM. 1871. K.² 1875. K.¹ 1876. S.K. 1878. □Mal. af D. Monies, 1858, litograferet af C. Simonsen. Litografi 1869. Træsnit af G. Pauli, 1875, efter samme forlæg stengraving 1875 og 1876 og træsnit 1875 og 1877. Tegn. af H. Olrik ca. 1877 (Fr.borg), forarbejde til mal. af statsråd 1877 (Chr.borg). Træsnit 1879. Mal. af H. Olrik, 1883 (Birkelse), efter dette kopi af H. Chr. Hansen, 1903 (Roskilde adelige jomfrukloster). Træsnit af H. P. Hansen, 1884. Foto.

Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 339f. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 483–87. Berl. tid. 6.11. og 11.11.1884. Nationaltid. 6.11. s.å. Dagbl. 7.11. s.å. Politiken s.d. Dagens nyheder s.d. Ill. tid. 16.11. s.å. N. Neergaard: Under junigrundloven II, 1916 (reproudg. 1973). A. F. Krieger: Dagbøger III–VIII, 1921–43. Thomas Larsen: En gennembrudstid II, 1921–22. Jul. Schovelin: Tidens hjul og Tietgen, 1929 322–75 fl.st. Bidrag til arbejderklassens og arbejderspørgsmålets hist. 1864–1900, red. Povl Engelstoft og Hans Jensen, 1931

(reproudg. 1980). Th. Thaulow: Jacob Brønnum Scavenius Estrup, 1940. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967.

Helge Larsen (P. Stavnstrup)

Skeel, Fritz, se Skeel, Holger.

Skeel, Holger, 1699–1764, stiftamtmand. * 2.4. 1699 i Køge, † 9.3.1764 i Kbh. (Frue), begr. i Frue k., Ålborg. F: kaptajn Anders S. til stamhuset Birkelse (1665–1702) og Sophie Amalie Vind (1668–1743). ~ 12.4.1730 på Kbh.s slot (Slotsk.) med baronesse Regitze Sophie Guldencrone, * 22.5.1706 på Vilhelmsborg, † 27.10.1779 i Ålborg, d. af senere stiftamtmand, gehejmeråd, baron Christian G. (1676–1746) og Margrethe Amalie Moth (1683–1755). – Far til Jørgen Erik *S.

Efter at have været landkadet 1714–16 og gjort tjeneste ved hoffet ansattes S. 1730 som amtmand over Nordborg og Ærø amter. Fra dette embede afskedigedes han 1746, men blev 1748 stiftamtmand over Ribe stift og amtmand over Riberhus amt. 1750 overtog han det vigtige embede som stiftamtmand over Sjællands stift og amtmand over Roskilde amt. Regeringen ønskede meget at knytte ham til centraladministrationen, og man tilbød ham en plads i rentekammeret. Han afslog imidlertid tilbudet og forblev i embedet som stiftamtmand indtil sin død. Dog lod han sig 1752 udnævne til tilforordnet i højestret, og han blev 1762 medlem af overskattedirektionen. Ved siden af sin embedsgerning virkede S. ivrigt som godsejer. Han havde 1729 arvet Fårevejle på Langeland og tiltrådte 1735 besiddelsen af stamhuset Birkelse. Efter sin mor arvede han 1743 Mullerup på Fyn, og endvidere ejede han Mørup og Bonderup på Sjælland. Han gjorde meget for sine godsers fremgang og stiftede flere legater. – Patron for Roskilde adelige jomfrukloster 1763. – Hofjunker 1717. Kammerjunker 1721. Etatsråd 1730. Konferensråd 1740. Gehejmeråd 1755. – Sønnen Frederik (**Fritz**) Christian S., * 26.11.1735, † 11.4.1798, blev efter juridisk eksamen fra Sorø akademi officer i hestgarden, senere ved slevigske kyrassérregiment hvorfra han afgik 1772 som sekondmajor. Han boede på det fædrene Mullerup og ejede desuden stamhuset Birkelse og Nakkebølle. 1797 stiftede han det Skeelske majorat og det Skeelske fideikommiss. Kammerherre 1773. Gehejmeråd 1792. Hv. R. 1780. – Hv. R. 1747. L'union parfaite 1757. □Mal. af Joh. Hörner (Fr.borg), gentagelser og kopier (Birkelse; Ribe rådhus og domk.; Roskilde adelige jomfrukloster; forhen Orebygård).

Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 298–302. Aug. Fjelstrup i Pers. hist. t. 6.r.II, 1911 247–56. Luxdorffs dagbøger, udg. E. Nystrom I, 1915–30. Højesteret 1661–1961 I–II, 1961.

Harald Jørgensen

Skeel, Ingeborg, ca. 1545–1604, godsejer. * ca. 1545, † 17.10.1604 på Voergård ved Sæby, begr. i Voer. F: Niels S. til Nygård ved Kolding mv. († 1561) og Karen Krabbe († 1586). ~ 31.8.1560 på Nygård med Otte Banner til Asdal, * ca. 1525, † 17.12.1585 på Voergård, s. af rigsmarsk Erik Eriksen *B. til Kokkedal (1484–1554) og Mette Rosenkrantz († 1533).

Efter flere års forhandlinger med kongen fik S. og hendes mor 1578 mageskiftebrev på Voergård for Nygård. S. og hendes mand synes derefter at have boet på Voergård som hun blev eneejer af ved moderens død, og som hun synes selv at have administreret med stor myndighed. I årene 1588–91 opførte hun her den endnu bevarede pragtfulde renæssanceborg, de under Voergård og Asdal hørende kirker lod hun restaurere og delvis forsyne med nyt inventar og endvidere oprettede hun 1583 et hospital i Sæby hvilket dog gik til grunde ved hendes død, fordi Otte Banner ikke havde medunderskrevet gavebrevet. Samtidig med sit ægteskab overtog Otte Banner det vidtsprede Sejlstrup len, og 15.8. fik han og hustru livsbrev på lenet som S. administrerede til sin død. Endvidere havde hun fra 1586 forleningen af Amtofte (Thy) og Strekhalss gods (Mors), og ved køb udvidede hun sine private besiddelser. Hendes virkelyst spores også i at hun drev betydelig handel med korn og andet; 1598 leverede hun mursten til bygning af Koldinghus, og 1587 klagede borgere i Ålborg over at hun drev landprang, holdt telt på markederne hvor hun solgte forskellige varer, bl.a. tysk øl, og at hun havde købmandshandel i Jelstrup og Rakkeby sogne. Hendes store byggeforetagender og energiske ledelse af gods og len medførte nødvendigvis store krav til fæstebønderne, og det er vel disse byrder der har ladet den folkelige overlevering skildre fru Ingeborg som en gerrig og ond-sindet kvinde. Historien ved intet nedsættende at berette om hende, og at hun i sin alderdom tog to spæde adelsbørn til sig vidner vel nærmest om et mildt sind. □ Afbildet på forældrenes epitafiæ. (Vinderslev k.). Knælende statue på epitafiæ (Voer k.), afbildet på træsnit af F. Hendriksen efter tegn. af J. H. Hansen, 1878, figuren af S. på træsnit efter tegn. af H. N. Hansen, 1878.

Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 120–26; suppl., 1882 36–39. Urban Hansen: Fru Ingeborg på Voergård, 1920. P. Christensen: Voergård, 1930 63–125. Kj. Galster: Ålborg katedralskole 1540–1940, 1940 37–

47. Danske slotte og herregårde, 2. udg. ved Aage Rous-sell X, 1966 80–87.

C. Klitgaard*

Skeel, Jørgen (Christensen), 1578–1631, rigsmarsk. * 13.5.1578 på Fussingø, † 19.7.1631 på Hvidkilde, begr. i Århus domk. F: senere rigsråd Christen S. (1543–95) og Margrethe Brahe (1551–1614). ~ 1° 29.9.1607 i Viborg med Kirsten Lunge (Dyre), * 9.11.1581 på Odden, † 3.8.1609 på Kalø, begr. i Århus domk., d. af Ove L. til Odden (1548–1601) og Anne Maltedatter (Sehested) (1554–1621). ~ 2° 1.5.1614 i Viborg med Jytte Brock, * 2.5.1595 på Gl. Estrup, † 16.11.1640 på Sostrup, begr. i Århus domk., d. af rigsråd Eske *B. (1560–1625) og Christense Viffert (1561–1624). – Far til Christen *S. (1623–88). Bror til Albret *S. (1572–1639) og Otte *S.

S. blev opdraget sammen med broderen Otte i hjemmet til sit 12. år. De sendtes 1587–90 i Århus skole hvor de boede hos bisp Peder *Vinstrup. Derpå studerede de sprog og politik i Strasbourg til 1592 og levede en tid lang i Paris og andre byer i Frankrig. De besøgte dronning Elisabeths hof og flere engelske byer og tog 1596 via Frankrig til Italien hvor de især opholdt sig i Padova (1597) og Rom. Tilbage igen 1598 blev de begge 1600 hofsinder hos Christian IV og brugtes på adskillige rejser. S. var således med på kongens tur til England 1606 og på togtet til Braunschweig. Godt tilfreds med S.s opvartning tildelte Christian IV ham 1607 Kalø len. Kort efter giftede S. sig og blev 1609 løjtnant ved den jyske rostjenestes Århusfane. For sin hæderfulde deltagelse i Kalmarkrigen, hvorunder han avancerede til ritmester, sloges han 1616 til ridder af den væbnede arm. – Efterhånden fik S. stor indflydelse i den jyske adel, ikke mindst takket være sin voksende godsrigdom. Efter sin far arvede han Ulstrup (Middelsom hrd.) og sammen med broderen Albret Hegnet (Harre hrd.) og vistnok Lergrav (Hammerum hrd.) eller andel heri. Han tog straks fat på store byggerier på Ulstrup hvor han planlagde og tildels udførte et storslået borggårdsanlæg. 1612 erhvervede han Sostrup, 1613 Skærvad og 1625 Ørbækgård (alle i Nørre Dyrh. hrd.), desuden Kællinghøl (Middelsom hrd.). 1617 mageskiftede han til kronen Dagbjerggård (Fjends hrd.), og 1631 byttede han sig til en andel i Hvidkilde (Gudme hrd.) for Valden i Halland. Oveni købte han en mængde bøndergods i tidens løb.

Vigtigt for hans position var det også at han i sit andet ægteskab fik en datter af den mægtige rigsråd Eske Brock efter hvem han arvede Gl. Estrup (Sønderhald hrd.). Som S.s bror, den af kongen detroniserede rigsadmiral Albret S., stod

Eske Brock i rigsrådet for en udpræget fredspolitik som S. uden tvivl delte. Det var derfor ikke sært at han febr. 1626 kom til at spille en fremtrædende rolle på det adelsmøde hvor der da heller ikke blev bevilget det af kongen krævede underhold af 600 ryttere til støtte for den egenmægtige kongelige krigspolitik i Tyskland hvortil S. (if. ligprædiken) skal have ledsaget Christian IV 1626. Mødets repræsentanter var rasende over denne politik der truede den i forvejen for-gældede adels handel og sociale position. Snart efter måtte S. og adelen dog gå med til at betale rytterne, men først mod en kongelig revers „hvori adskilligt blev forandret“. S.s position var nu så stærk at han på stændermødet i Odense febr. 1627 blev talsmand for adelen. Denne blev ganske vist i den truende politiske situation nødt til at gå med til bevillingen der dog blev ydet stærkt betinget. S. spillede uden tvivl også en ledende rolle ved gennemtruffningen af den modbetingelse at kongen lod adelen foretage hemmeligt og frit valg, dog kun for „denne ene gang“, af den længe begærede rigsmarskstilling der havde stået ledig siden Jørgen *Lunges død 1619. Tidligere var valget foretaget af rigsrådet og efter kongens ønske. Ikke underligt faldt de flestes stemme på S. der 9.7.1627 aflagde sin ed på Segeberg slot – utvivlsomt for tronfølgeren Christian (V). Så fortrydelig var Christian IV over valget at han ikke indkaldte S. til rigsrådets følgende møder. Han havde ikke afskediget én Skeel som rigsadmiral for at få en anden som marsk. S. indfandt sig alligevel og fik støtte fra rådet der oprevet over nødvendigheden af store bevillinger efter Wallensteins besættelse af Jylland lod magtkampen mod kongen manifestere sig i en hård forfatningsstrid om marskembedet der for rådet ifølge håndfæstningen og traditionen ikke kunne adskilles fra rådshvervet. Christian IV gav sig imidlertid ikke, irriteret som han sikkert var over tronfølgerens og marskens mislykkede forsvar af Nordjylland mod de kejserlige tropper, og over at marsken i aug., omend forsigtigt, havde støttet en petition fra den sjællandske adel om at dens rostjeneste ikke måtte sendes til hertugdømmerne, men alene bruges til forsvar i og for Danmark. På råds mødet i Slagelse nov. 1627 fik S. og rådet støtte i sagen af den sjællandske og skånske adel og på stændermødet i Kbh. måneden efter af hele adelen der da yderligere krævede at marsken skulle være talsmand for dens ønsker. Først så gav Christian IV sig. Som marsk viste S. sig i hvert fald fra da af meget initiativrig. Han kom med en række forslag til styrkelse af land- og søforsvaret ligesom han efter krigen lagde vægt på flådens effektivitet.

Han var også meget samvittighedsfuld og ønskede således 1630 mønstringen af rostjenesten foretaget på én tid så ingen adelige brugte hinandens folk, heste og geværer. Efter Jyllands besættelse var S. talsmand for en mere imødekommende politik over for Sverige end kongen som han frarådede „slet (at) udslå kongen af Sveriges assistens med. . . otte skibe“. En dansk-svensk offensivalliance blev rent ud afvist af Christian IV på kongemødet i Ulvsbäck 1629 hvori også S. deltog. Som udpræget rådspolitiker var S. modsat kongen ikke indstillet på at fortsætte krigen for at fastholde den af hensyn til magtkampen mod Sverige møjsommeligt erhvervede nordtyske indflydelsessfære der da også gik tabt ved fredsslutningen. Efter Gustav Adolfs landgang i Pommern og den dermed følgende truende svenske omringning af Danmark satte S. noget optimistisk sin lid til at det stærke Sverige og kejseren ville slide hinanden op til redning for Danmark. Over for kongens ønske 1631 om særbetænkninger i stedet for samlede rådsbetænkninger stod han som brødrene Albret og Otte vagt om korporationsprincippet på håndfæstningens og traditionens grund. – Efter Lübeckfreden førte S. tilsyn med den kejserlige hærs rømning af Jylland og foretog 1630 sonderinger i Koldinghus len for at finde en egnet plads til en fæstning. S. roses for ortodoks gudfrygtighed og skal have været en human og godgørende godsejer. Han oprettede hospitaler og skoler på sine godser og eftergav efter fredsslutningen sine forarmede bønder store dele af deres landgilde. □Mal., formentlig efter Remmert Petersen (Gl. Estrup). Knælende statue på epitafium (Århus domk.). Stik 1704 og efter dette stik af J. Folke-ma, 1746 og træsnit 1852. Stik af J. Haas, 1753, efter tegn. af P. Cramer.

Kilder. Historiska samlingar, udg. C. Adlersparre III, Sth. 1797 (Johan Feggræus' depecher). Aktstykker og oplysning til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev I–III, 1883–90. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia I–II, 1887–91 (reprudg. 1969); VII, udg. samme, 1891 (reprudg. 1970); VIII, udg. Johanne Skovgaard, 1947 (reprudg. 1970). Saml. til jydsk hist. og top. 2.r.IV, 1893–95 512–17 (J. S.s dagbøger 1615 og 1627). Kancelliets brevbøger 1603–39, 1915–44. Skiftet efter rigsråd Eske Brock, udg. C. Rise Hansen, 1965.
Lit. Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 170–85; suppl., 1882 50–52. Hans Mikkelsen: Ligprædiken over J. S., 1631. [L. S.] Vedel Simonsen: Bidrag til Jørgen Brahes levnetsbeskr., 1845 26f. Danske saml. 2.r.II, 1872–73 256–58 278f. J. A. Fridericia i Hist. t. 4.r.III, 1872–73 583f 589–95 605–08. Danske slotte og herregårde, 2. udg. ved Aage Roussell XIII, 1966 176–78; XIV, 1967 204f. Knud J. V. Jespersen: Rostjenestetaksation og adelsgods, 1977. Rigsråd, adel og administration, red. samme, 1980.

Leo Tandrup

Skeel, Jørgen (Christensen), 1656–95, godsejer. * 12.5.1656 på Gl. Estrup, † 7.3.1695 sst., begr. i Auning k. F: senere gehejmeråd, stiftamtmand Christen *S. (1623–88) og Birgitte Rosenkrantz (1633–77). ~ 19.5.1691 på Bothkamp med Benedicte Margrethe Brockdorff, * 1678, † 7.6.1739 på Tølose (~ 2° 1700 med lensgreve, overjægmester Christian Ditlev *Reventlow, 1671–1738), d. af svensk oberst Cai Bertram B. til Bothkamp (1619–89, ~ 1° 1644 med Susanne Amalie v. Münster, 1618–56, ~ 1° 1636 med oberst Rüdiger v. Waldow, † 1642) og Hedevig Rantzau. S. studerede et par år ved Kbh.s univ., især matematik og rejste derpå 1676 til Holland hvor han i Nijmegen opholdt sig hos den danske ambassadør Just *Høg. 1677 hjemkaldtes han ved sin mors død, men rejste 1680 på ny ud og besøgte Holland, Frankrig (1680–83), England hvor han overværede prins *Jørgens bryllup (1683), Frankrig hvor han med sin svoger Frederik *Gersdorff kondolerede Ludvig XIV i anledning af hans dronnings død (1683), Italien og Tyskland. Efter hjemkomsten blev han kammerjunker, men søgte i øvrigt ikke statstjeneste. Han gik op i bestyrelsen af de mange godser han havde arvet efter faderen: Sostrup, Gl. Estrup, Skærvad, Ulstrup, Ørbækgård, Nørregård og Rosenlund hvortil kom de af ham købte: Karmark (Middelsom hrd.), Skern (sst.) og Krenkerup (Musse hrd.). Hans samlede godsmængde er takseret til 6394 tdr. htk., men han afslog at lade godserne ophøje til grevskab hvorfor Christian V nægtede sit samtykke til hans ægteskab med en faderløs komtesse Ahlefeldt med den bemærkning at „lige og lige udi stand bedst føjede sig sammen“. – Efter hans tidlige død oprettede hans enke 1697 Gl. Estrup som stamhus for sin søn Christen S. († 1731); ved sit 2. ægteskab bragte hun godserne på Lolland til slægten Reventlow. □ Mal. af P.v.d. Meulen, 1664 (Brahetrolleborg). Min. (Fr.borg). Mal. (Gl. Estrup). Ligprædikenstik af A. Reinhardt, 1699, efter mal. af W. Ribolt. Liggende statue af Th. Quellinus ca. 1699 på epitafium (Auning k.).

Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 268–72; suppl., 1882 78. Johan Braem: Ligprædiken over J. S., 1697 (trykt i uddrag i C. P. Rothe: Brave da. mænds og qvindens berømmelige eftermæle I, 1753 315–26). V. Thorlacius-Ussing: Billedhuggeren Thomas Quellinus, 1926. Danske slotte og herregårde, 2. udg. ved Aage Roussell VI, 1965 133f; XIV, 1967 116–18.

C. O. Bøggild-Andersen*

Skeel, Jørgen Erik, 1737–95, gehejmestatsminister. * 4.2.1737 på Nordborg, † 11.1.1795 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: amtmand, senere ge-

hejmeråd Holger *S. (1699–1764) og Regitze S. Güldenchrone (1706–79). ~ 30.8.1765 på Fredensborg med Anna Dorothea Ahlefeldt, døbt 14.11.1743 i Eckernförde, † 25.4.1805 i Pinneberg, d. af kaptajn, senere oberst Henrik A. (1711–65) og Frederikke Marsilia Krag (1724–56).

S. besøgte Sorø akademi og blev som ganske ung auskultant i rentekammeret hvor han avancerede til kommitteret 1760. Herfra drog han 1766 til Bergen som stiftamtmand over Bergens stift og amtmand over Søndre Bergenhus amt. Hans første embedsperiode i Norge blev ganske kortvarig idet han 1768 blev kaldt tilbage til Kbh. hvor han udnævntes til 3. deputeret for finanserne. 1770 blev han 2. deputeret og medlem af direktionen for Fonden ad usus publicos, og da gehejmekonseillet ophævedes tillige medlem af den rådgivende „Konferens“ der alene beskæftigede sig med finansielle sager. På J. F. *Struensees befaling forlod han 1771 atter Kbh. og overtog embedet som amtmand i Tønder, men da denne var styrtet vendte han for anden gang tilbage til Kbh. som deputeret i finanskollegiet og medlem af såvel overskattedirektionen som Fonden ad usus publicos. I det oprydningsarbejde der fandt sted efter Struensees fald tog han ivrigt del. Han fik sæde i den kommission der behandlede skilsmisssagen mellem kongen og dronningen, og han blev endvidere medlem af den kommission der skulle foretage en gennemgang af de forandringer der i de forløbne år var sket såvel i lovgivningen som i administrationen.

Hans stilling var dog ingenlunde fast, og han kom i skævt forhold til de nye magthavere hvis optræden han ikke beundrede og tilmed kritiserede højlydt. Han fjernedes derfor på ny fra hoffet og måtte indtil 1784 overtage landdrostiet i Pinneberg. Da kronprinsen havde overtaget ledelsen blev han atter sendt til Norge idet man betroede ham det betydningsfulde embede som stiftamtmand i Akershus stift og amtmand i Akershus amt. Forholdene var i disse år ret vanskelige. Naboskabet til Sverige gav anledning til spænding, og også blandt almuen gærede det. En kommission blev nedsat der skulle undersøge de fremførte klager mod embedsmændene, og i denne fik S. sæde. Ved sin korrekte optræden og ved sin store iver for at hjælpe norske erhvervsforhold kom S. i det bedste forhold til befolkningen, og dette gav sig stærkt udtryk da han 1788 forlod landet. S.å. modtog S. udnævnelse til justitiarius i højesteret, men han kom aldrig til at beklæde dette embede, da han 1789 forfremmedes til gehejmestatsminister og blev 1. deputeret i det vestindisk-guineiske rente- og general-toldkammer. Inden for den Reventlowske kreds modtoges denne udnævnelse med nogen kritik,

men Chr. Ditlev Reventlow måtte anerkende S. som en brav og dygtig mand uden at han dog ville anse ham for et geni. 1790 udnævntes S. til lige til medlem af den ekstraordinære finanskommission, af kanalkommissionen og den bestandige kvævsygekommission. På Ernst Schimmelmans foranledning indtrådte han endelig 1791 i kommissionen angående negerhandelens ophævelse. En pludselig død 1795 afsluttede brat en meget omskiftelig embedskarriere. Efter hans død afholdtes der en mindefest i Selskabet for efterslægten hvor der fra forskellig side blev givet udtryk for den taknemmelighed man følte over for hans embedsgerning. Man priste samtidig hans fordomsfrihed og tolerance, hans mildt dømmende sind og hans levende medfølelse med samfundets stedbørn. – Hofjunker 1755. Kammerjunker 1758. Gehejmeråd 1777. – Hv. R. 1769. R. E. 1790. □Mal. (Den gl. by, Århus). Mal. (Birkelse). Tegn. (Holkenhavn). Silhouet på glas af J. L. Tenler fra 1790erne (Norsk folkemus.). Afbildet på W. Haffners mal., 1794, af selskab hos kongen (Jægerspris).

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekræds, udg. L. Bobé I–VII, 1895–1906. Udv. breve, betænkn. og optegn. af J. O. Schack-Rathlous ark., udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936. – Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 314–17. J. P. Rosenstand-Goiske og Chr. Pram i Minerva, 1795 283–328. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 VI, 1907–09. Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. Højesteret 1661–1961 II, 1961.

Harald Jørgensen

Skeel, Mogens, 1650–94, diplomat, stiftamtmand, forfatter. * 15.7.1650 på Tryggevejle, † 5. 8.1694 i Lingen ved Ems, begr. i Ålum. F: rigsråd Christen *S. (1603–59) og Margrete Lunge (Dyre) (1616–53). ~ 4.6.1679 på Egholm med baronesse Helle Helene Rosenkrantz, * 8.6.1658, † 27.5.1698 i Kbh., d. af forfatter baron Oluf *R. (1623–85) og Birgitte Krabbe (1634–85). – Halvbror til Berte *S.

Efter moderens død blev S. 1653–57 opdraget hos sin moster fru Sidsel Lunge på Gavnø, var derpå hos faderen og efter dennes død 1659 hos professor Rasmus *Vinding hvor han synes at have fået en alsidig og grundig uddannelse. 1668 blev han hofjunker hos kronprinsen, men tiltrådte sept. s.å. en udenlandsrejse som førte ham til Italien hvor han 1669 studerede i Siena og Padova og en tid var medlem af prins *Jørgens hofstab, Østrig, Tyskland, Schweiz, Frankrig (1670–72), England og Nederlandene. Juli 1672 kom han tilbage til Kbh. og sit hofjunkerembede. 1673 var han i Sverige og blev derpå kammerjunker hos dronning Charlotte Amalie. 1674

deltog han i prins Vilhelm III af Oraniens tjeneste i krigen mod Frankrig (slaget ved Seneffe, belejringen af Oudenaarde m.m.). 1675–78 var han ekstraordinær dansk gesandt hos kurfyrst Frederik Vilhelm af Brandenburg som han ledsagede under kampene i Pommern. 1680 fulgte han sammen med baron Jens *Juel dronning Ulrikke Eleonora til Sverige og var til maj 1682 dansk gesandt i Stockholm. Hans hjemkaldelse skyldtes sagen mod hans svigerfar i anledning af skriftet *Apologia nobilitatis Danicæ* som S. i flere breve havde forsvaret. 1683 sendtes han dog i prins Jørgens følge til England, men hjemkaldtes s.å. fordi han i et brev til Conrad *Reventlow havde betegnet sin stilling som en sinecure og udtalt sig noget frit om prinsesse Anne. Christian V tog ham dog snart til nåde igen. Maj 1684 blev han virkelig etatsråd, 1686 stiftsbefalingsmand over Århus stift og amtmand over Århusgård og Stjernholm amter, embeder som han 1688 ombyttede med Viborg stift og Hald amt. Marts 1692 toges hans diplomatiske evner og erfaring atter i brug idet han blev gesandt i England. Her fik han den opgave at skride ind imod Robert Molesworth's *An Account of Denmark*, 1694, hvis kritik af danske forhold han dog næppe på ethvert punkt misbilligede. Han følte sig i mange henseender stærkt tiltalt af livet i England, men hans altid svage helbred led under Londonklimaet, og han fandt udgifterne til bestridelse af gesandtposten for store. Han blev derfor efter egen begæring hjemkaldt og forlod maj 1694 London efter april s.å. at have nedlagt grundstenen til den dansk-norske menigheds kirke på Wellclose Square. På hjemturen døde han.

S.s. depecher viser en klar tankegang med vid og sikker sprogforømmelse. Som ganske ung havde han 1666 udgivet en fordanskning af Martin Opitz' sangspil *Judith*. Fra senere tid kendes nogle danske og latinske lejlighedsdigte af ham. Efter al sandsynlighed er han tillige forfatter af det anonyme satiriske skuespil *Grevens og Friherrens Komædie* (*Herrestandskomædie, Peders og Mettes Komædie*) der er skrevet senest 1675, og som i afskrift vandt en betydelig udbredelse. Stykket er en vittig, visse steder ret grovkornet satire over den 1671 oprettede greve- og friherrestand og dens hoffærdighed og efteraben af udenlandske, især tyske, mønstre for liv og omgangsformer. Det er tydeligt påvirket af Molières komedier og er det første forsøg på dansk i det moderne lystspils genre, en forløber for Ludvig *Holbergs komedier. Svagt i handling og komposition har det sin styrke i repliskskiftet og i personskildringen. Vellykket er især den snilde og rapmuede kammerpige Mette, en ældre sø-

ster til Holbergs Pernille. Hans litterære interesser fandt tillige udtryk i det betydelige bibliotek han samlede.

S. arvede efter sin far godserne Fussingø, Od-den, Stenbæk og Bodumbisgård. 1684 overtog han fra svigerfaderen sammen med dennes gæld Egholm og Krabbesholm med ladegården Vellerup, men afhændede 1686 disse godser til sin bror Otte Skeel. Juli 1688 fik han Fussingø oprettet som stamhus. – Hv. R. 1688. □Afbildet s.m. faderen på ligprædikenstik af H. A. Greys, 1654. Mal. (Fr.borg), efter dette gengivet i hel figur på stik af C. Fritzs, 1753. Mal. (Roskilde adelige jomfrukloster). Mal. (Fr.borg) efter ligprædikenstik af H. Schaten, 1696, efter forlæg af O. de Willarst.

Kilder. Handlingar rörande Sveriges hist., udg. A. Fryxell I, Sth. 1836 386–483; II, s.å. 120–54. Danske saml. 2.r.III, 1873–74 190–92 (brev til Conrad Reventlow). Pers. hist. t. 4.r.III, 1900 66; 9.r.I, 1928 109. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen VII, 1926.

Lit. Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 253–57; suppl., 1882 72–75. Henrik Gerner: Ligprædiken over M. S., 1697 (delvis opr. i C. P. Rothe: Brave da. mænds og qvinders berømmelige eftermæle I, 1753 409–28). Chr. H. Brasch: Om Rob. Molesworths skrift „An account of Denmark“, 1879 35–59 140–66 204–17. J. Paludan i Hist. t. 5.r.II, 1880–81 70–77. S. Birket Smith: Studier på det gamle da. skuespils område I, 1883 265–84. O. Malmström: Anteckningar rörande drottning Ulrika Eleonora d.å., Sth. 1898 48f. Harald Faber: Danske og norske i London og deres kirker, 1915. Fr. v. Jessen: En slesvigsk statsmand I, 1930. Laur. Nielsen: Danske privatbibl. gennem tiderne I, 1946 149. Danske slotte og herregårde, 2. udg. ved Aage Roussell I, 1963 362 368; IX, 1965 292f; X, 1966 284 353; XIV, 1967 15–18.

Papirer i Kgl. bibl.

C. O. Bøggild-Andersen*

Skeel, Otte (Christensen), 1576–1634, rigsråd. * 28.8.1576 på Fussingø, † 17.12.1634 i Ålborg, begr. sst. (Frue k.). F: senere rigsråd Christen S. (1543–95) og Margrethe Brahe (1551–1614). ~ 13.10.1605 på Ålborghus med Birgitte Lindenov, * 29.12.1581 på Hindsgavl, † 29.11.1648 på Bangsbo, d. af Hans Johansen L. til Fovslet, Hundslund m.m. (1542–96) og Margrete Otteddatter Rosenkrantz (1552–1635). – Bror til Albret *S. (1572–1639) og Jørgen *S. (1578–1631).

Efter opvæksten og udlandsrejsen med broderen Jørgen kom S. 1600 i høftjeneste hos Christian IV. Her forblev han til sit ægteskab 1605 med en dame i dronningens jomfrukammer. Han ledsagede 1600 kansler Christian *Friis på en sendefærd til Emden. 1609 fik han Dueholm og 1613 tillige Skarpenberg gods på Mors i forlening. De afløstes 1629 af Bøvling der 1631 ombyttedes med Ålborghus. Under Kalmarkrigen tjente han først som korporal under broderen Albret og blev siden udnævnt til øverste proviantmester i

Christian IVs hær. 1612 deltog han i Älvsborgs erobring. S. ledsagede 1613 kongen til Holsten og var 1614 en af de danske gesandter der lykønskede den nye zar til tronbestigelsen. 1615 fik han hverv som landsdommer i Nørrejylland. 1623 deltog han ved indretningen af Sorø akademi og 1625 i kommissionen til overvejelse af hoveiets afløsning med arbejdspenge på kronens godser. 1625–27 var han som krigskommissær i den tyske krig lang tid i Stade. Under opholdet der blev han jan. 1627 optaget i rigsrådet. Her placerede han sig straks centralt i rådsmajoriteten hvis magtkamp mod Christian IV da stod på sit højeste. Han skrev med sin betydelige militære kompetence en række vigtige rådsbetænkninger under krigen, og tilrådede at Christian IV efter Lutter am Barenberg alvorligt søgte fred med kejseren. I mellemtiden burde kongen føre en forsigtig militær kurs uden forsøg på at generobre Jylland og angribe Rügen. I jan. 1629 fulgte han Christian IV til kongemødet med Gustav Adolf i Ulvsbäck præstegård.

Efter krigen fandt S. det nødvendigt at flåden holdtes i godt beredskab, men tilrådede 1630 at man nøjedes med en begrænset madskat hertil af hensyn til bøndernes forarmede stilling. Varetagelsen af flådens tarv var for S. vigtig af hensyn til det truende Sverige og ikke af forglemme: den øksnehandel som S. havde stærke økonomiske interesser i og som truedes af dunkerquerne og fribytterne på Nordsøen. Fremfor at provokere Sverige og andre magter i det prekære dominium maris Baltici spørgsmål ved magtdemonstrationer til søs tilrådede S. 1632 at beholde flåden udrustet hjemme på Bremerholm og i stedet søge enten alliance eller bedre korrespondens med den svenske nabo så man ikke satte „den dyrebare fred“ på spil. Som rådsflertallet var S. da også modstander af Christian IVs fortsatte forsøg på en aktivistisk politik i Nordtyskland efter krigen og frarådede forgæves kongens togt med flåden til Elben 1630.

Med sin udprægede fredspolitik var det naturligt at S. samme år sendtes til Danzig med Martin v. d. *Meden til det fredsmøde mellem Sveriges og kejserens udsendinge der imidlertid ikke kom i stand. Samme skæbne overgik det planlagte fredsmøde i Breslau 1633 som S. affærdigedes til sammen med Christoffer Ulfeldt. 1631 og 1632 deltog han i forhandlinger med hertugen af Gottorp, og 1634 var han med i et møde med gottorpske råder i Kolding hvor man ved dansk eftergivenhed enedes om betingelserne for en udvidet union mellem Danmark og hertugdømmerne. Under rigskanslerens fravær 1632 varetog han dennes gerning. Som tilhænger af korporationsprincippet gik han imod Christian IVs for-

slag om særbetænkninger for de enkelte råder i stedet for rådsbetænkninger, men foreslog som kompromis Christian IV at denne selv mundtligt udspurte råderne enkeltvis på rådsmøderne.

S. samlede sig betydelige godser. Efter sin mor arvede han Markie (Vemmenhøgs hrd., Skåne), efter sin moster Karen Skeel Langholt (Kær hrd.) og Hammelse (Børglum hrd.) hvor han lod bygge et skolehus. Han erhvervede desuden Ormholt (Dronninglund hrd.), Bangsbo (Horns hrd., Vendsyssel), Burholt og Hvilshøjsgård (Børglum hrd.). Endelig havde han andel i Asdal (Vennebjerg hrd.). 1625 taksredes han til 1957 tdr. htk. S. ejede også de fattige Hirtsholme hvor han 1632 gav tilladelse til opførelse af en kirke. I det hele taget var han og hans kone godgørende og oprettede flere legater. Som tegn på hans ortodokse gudstro blev han en af de råder der 1628 udpegedes til at overveje hvorledes den kirkelige disciplin og gudfrygtigheden atter kunne bringes på fode. S. blev slået til ridder 1634 og døde kort tid efter.

Kilder. Historiska saml., udg. C. Adlersparre III, Sth. 1797 64–272 (Johan Fegréus' depecher). Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia II–III, 1878–91 (reprodukt. 1969). Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev II, 1887–88. Kronens skøder I, udg. L. Laursen, 1892. Kancelliets brevbøger 1603–43, 1915–57.

Lit. Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 161–70; suppl., 1882 48–50. Christen Hansen [Riber]: Ligprædiken over O. S., 1635. [L. S.] Vedel Simonsen: Bidrag til Jørgen Brahes levnetsbeskr., 1845. J. A. Fridericia: Danms. ydre politiske hist. I, 1876 (reprodukt. 1972) 163–65 265–82. S. J. Asmussen i Saml. til jydsk hist. og top. 4.r.IV, 1922–24 144–71 (om Birgitte Lindenov). Rigsråd, adel og administration, red. Knud J. V. Jespersen, 1980.

Papirer i Kgl. bibl.

Leo Tandrup

Skeel, Sophus Frederik Erik Otto, 1836–97, godsejer, politiker. * 29.1.1836 på Birkelse, † 2.8.1897 i Karlsbad, begr. i Åby, Vendsyssel. F: premierløjtnant, senere kaptajn, kammerherre Jørgen Erik Frederik S. til Birkelse (1802–49) og Charlotte Adelaide Ahlefeldt-Laurvig(en) (1810–65, ~ 2° 1857 med godsejer, senere minister Erik *Skeel, 1818–84). ~ 1.12.1858 i Sønder Broby med baronesse Eriikka Josephine Eleonora Schaffalitzky de Muckadell, * 5.10.1834 på Ølstedgård, † 3.3.1926 i Kbh., d. af forpagter på Ølstedgård og skovrider på Muckadell baron Ludvig Ditlev S. de M. (1804–64) og Elisabeth (Betzy) Catharine Skeel (1803–64).

S. gik i Ålborg katedralskole 1846–52 og opholdt sig flere år i udlandet inden han ved moderens andet ægteskab overtog driften af stamhuset Birkelse som han havde arvet ved faderens død

1849. Han kom til at indtage en fremtrædende plads i egnens og landets landøkonomiske udvikling. Birkelse drev han frem til et højt kulturtrin og opdyrkede store arealer af dets tilliggende i Vildmosen. Mere end ¼ af stamhusets fæstegods solgte han. S. var formand for Hjørring amts landboforening 1860–68, for Ålborg amts landboforening 1874–84 og for Foreningen af jyske landboforeninger 1875–83 samt medlem af landhusholdningsselskabets bestyrelse 1875–85 og formand for Jysk husmandskreditforening fra dens start 1880. Endvidere sad han i repræsentantskabet for Landbygningernes alm. Brandforsikring og for forsikringselskabet Danmark, i jernbanerådet, i bestyrelsen for turistforeningen og i Ålborg amtsråd. Ved suppleringsvalg i den nordjyske landstingskreds 1885 indvalgte S. i landstinget og beholdt mandatet til sin død. Han deltog i tinget især i udvalgsarbejde om landbrugs- og trafikforhold og tilhørte den fløj af landstingshøjre der tidligt forstod at ministeriet Estrups afgang var betingelsen for at vende tilbage til normale parlamentariske forhold. Da spørgsmålet om hvem der skulle underrette J. B. S. "Estrup om den pågældende gruppes holdning forelå, blev S. udset til at „binde Bjælden på Katten“. 24.3.1893 opsøgte S. Estrup, men rigsdagsbudet der meldte S. fik besked om at bede ham vente. Estrup sad just i forhandlinger med Frede *Bojsen, og da forhandlingerne trak ud opgav S. at vente og sendte en billet om sit ærinde ind til Estrup der i Bøjsens nærværelse læste den, rev den i stykker og kastede stumperne i papirkurven. Bojsen var ikke orienteret om den oppositionelle højregruppes henvendelse og kunne derfor ikke udnytte situationen i sine forhandlinger. Først året efter sluttedes forliget og Estrup gik af. – Hofjægermester 1864. Kammerherre 1875. R. 1878. DM. 1883. K². 1894. □ Træsnit 1874, 1880 og 1883, det sidste gentaget 1884. Mal. af Axel Hou efter foto (Birkelse). – Mindestøtte 1897 ved Birkelse.

Vilh. S. Skeel: Optegn. om familien Skeel, 1871 342f. Landbrug og landmænd i Danm., udg. M. Galschiøt, 1888 135f. III. tid. 8.8.1897. N. Neergaard: Erindr., 1935 282–85. Frede Bojsen: Politiske erindr., udg. Kr. Hvidt, 1963.

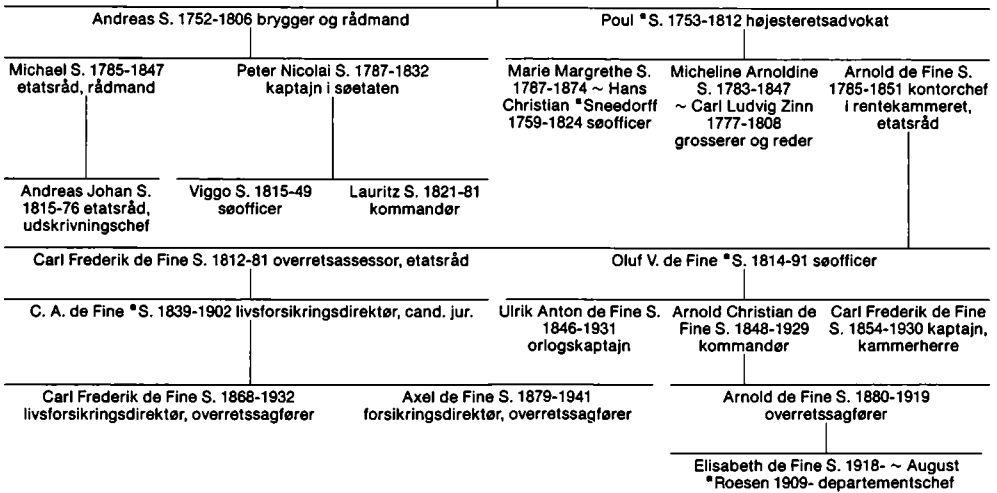
Helge Larsen (P. Stavnstrup)

Skelderup, Michael, se **Skjelderup, Michael**.

Skibsted

Slægten S. føres tilbage til Michel S. (1699–1755) der 1747 tog borgerskab som grosserer i Kbh. Han stammede fra Jylland og slægten har navn efter en af de norrøjske lokaliteter S. Begge hans sønner var gift med døtre af bogholder ved

Michel Skibsted 1699-1775 brygger og grosserer i København

den kgl. oktroierede bank Arnoldus de Fine Olivarius, hvorved navnet de Fine kom ind i slægten.

Oluf V. de Fine *S. var ~ Antonia Augusta Schönheyder, d. af admiral Ulrich A. *S.

H. J. Møller: Apotheker, assessor pharm. Jacob Møller og hans slægt, 1889. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 995-99.

Hans H. Worsøe

Skibsted, Charles Arnold de Fine, 1839-1902, jurist, direktør for Hafnia. * 10.6.1839 i Kbh. (Holmens), † 13.12.1902 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: fuldmægtig, senere overretsassessor, etatsråd Carl Frederik de Fine S. (1812-81) og Maria Josephine Denise Mourier (1814-61). ~ 10.5.1867 i Kbh. (Holmens) med Julie Magdalene Marie Wolff, * 22.6.1846 på Vodrofgård, † 11.12.1927 på Frbg., d. af justitsråd, kontorchef ved det kgl. brandsocietet Niels W. (1793-1862, ~ 1° 1828 med Emilie Augusta Zinn, 1807-36) og Louise Serafine Kock (1810-93).

S. blev student 1857 fra Metropolitanskolen og cand.jur. 1864. Han deltog som frivillig i den anden slesvigske krig, blev såret ved Dybbøl, men vedblev dog til 1868 at stå i hæren som sekondløjtnant i reserven. 1869 fik han bestalling som overretssagfører, og som sådan vedblev han at virke til sin død og erhvervede sig i årenes løb stor anseelse som praktisk jurist. Det er for sin virksomhed på livsforsikringens område S. har særligt krav på at mindes og dog berode hans første forbindelse med livsforsikringssagen nærmest på en tilfældighed. Under felttoget 1864 gjorde han bekendtskab med en medkombat-

tant, daværende sergent J. *Ramm. I sin videre konsekvens førte dette bekendtskab til at da Ramm flere år efter henvendte sig bl.a. til S. for at opnå hans hjælp til realiseringen af sin kongstanke: oprettelse af et privat dansk livsforsikringsselskab, fik han den ønskede bistand; sammen med Ramm, professor T. N. *Thiele og departementschef J. Benzon-Buchwald deltog S. i stiftelsen (1872) af livsforsikringsselskabet Hafnia hvis første juridiske direktør S. blev. Det blev først og fremmest ham det tilfaldt at udarbejde vedtægt og forsikringsbetingelser for det nye selskab, og i årenes løb udfoldede han en såvel for selskabet som for den danske livsforsikringsvirksomhed i det hele taget meget betydningsfuld virksomhed. Med iver optog han arbejdet for at drage den nationale livsforsikringsvirksomhed der hidtil havde stået noget i skygge af den udenlandske, mere i forgrunden, og han vandt sig herved navn som en fortræffelig formidler mellem gammelt og nyt. Før de fleste indså han betydningen af at få livsforsikringsvirksomheden bragt under statstilsyn, og i en lang årrække arbejdede han i skrift og tale ivrigt herfor. Hans andel i at en lov om et sådant tilsyn endelig kom 1904 må derfor anses for meget betydelig. Af afhandlinger fra hans hånd kan nævnes *Livsforsikringskontraktens Begreb*, 1895. - R. 1899. □ Foto.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 995-99. [Chr. Thorsen og H. Fritz:] Hafnia 1872-1922, 1922. - Levnedberetning i ordenskapitlet.

Chr. Thorsen*

Skibsted, Oluf V. de Fine

Skibsted, Oluf Vilhelm de Fine, 1814–91, søofficer. * 23.7.1814 i Kbh. (Frue), † 19.11.1891 sst., begr. sst. (Holmens). F: kontorchef i rentekammeret, etatsråd Arnold de Fine S. (1785–1851) og Agathe Johanne Lovise Charlotte Haxthausen (1787–1846). ~ 6.5.1843 i Kbh. (Holmens) med Antonia Augusta Schønheyder. * 8.5.1816 i Kbh. (Holmens), † 23.10.1885 sst. (Holmens), d. af kaptajn, senere admiral Ulrich A. *S. (1775–1858) og Christiane C. Hansen (1792–1859).

S. blev kadet 1828, sekondløjtnant med Gerners medalje og kongens ærressabel 1833, premierløjtnant 1841 og kaptajnløjtnant 1851. Som løjtnant var han bl.a. med briggen Allart i Vestindien 1835–37, i koffardifart til Vestindien 1838, med korvetten Galathea til Middelhavet 1839 og med linjeskibet Christian VIII 1841. S.å. blev han, der havde lagt sig efter studiet af matematik og artilleri, ansat som lærer ved søkadetaket i matematik og var i de følgende år udkommanderet med kadetskibet, korvetten Flora. 1847 blev han inspektionsofficer ved søartilleriet og auskultant ved konstruktions- og regleringskommissionen. 1851 sendtes S. på en længere rejse for at studere søartilleri i Sverige, Tyskland, Frankrig og England og blev ved sin hjemkomst n.å. undertøjmester og lærer ved søkadetaket i artilleri. 1853 var han med linjeskibet Dannebrog. 1854 blev han kst. og n.å. udnævnt til tøjmester og chef for artillerikorpsset og 1858 direktør for søartilleriet med orlogskaptajns karakter. Som tøjmester har han indlagt sig fortjeneste ved indførelse af betjeningsreglementer for de forskellige skibes artilleri hvorfor han har krav på en del af æren for den gode skydning der blev præsteret af flåden 1864. Ligeledes skyldes oprettelsen af et musikkorps inden for marinen ham. Under hans tøjmestertid faldt overgangen fra glatløbende til riflede kanoner og de første forsøg med bagladeskyts. S. var skeptisk indstillet over for det første bagladeskyts og søgte forgæves at modsætte sig forsøgsskydninger på Amager 1861 med en „Whitworth“ kanon idet der ikke forinden var gennemført en række prøver. Ved skydningen mistede flere livet. S. afgik 1868 med kommandørs karakter da embedet som direktør for søartilleriet blev nedlagt, men fortsatte som lærer i artilleri for kadetterne til 1873. – R. 1850. DM. 1862. K². 1868. □Foto.

Tidsskr. for søvæsen ny r. XXVII, 1892 7–10. P. Andersen: Bidrag til søartilleriets hist., 1909 138–48.

Th. Topsøe-Jensen *

Skibsted, Poul Frederik (ved dåben Povel Friderich), 1753–1812, højesteretsadvokat, generalfiskal. * 23.5.1753 i Kbh. (Helligg.), † 21.9.1812 sst.

(Frue), begr. sst. (Ass.). F: brygger og grosserer i Kbh. Michael S. (1699–1775) og Johanne Angelberg (1719–72, ~ 1° 1747 med brygger Christopher Klog, ca. 1705–50). ~ 5.5.1779 i Kbh. (Trin.) med Christina Magdalena de Fine Olivarius, * 15.9.1756 i Kbh. (Frue), † 14.1.1817 sst. (Frue), d. af kontrollør, senere bogholder ved banken Arnoldus de Fine O. (1718–1804) og Pauline Susanne Marie Baumann (1726–99).

S. blev student 1771, privat dimetteret, cand.jur. 1774 og udnævntes 1776 til højesteretsadvokat, 1789 til generalfiskal. Han var en dygtig og samvittighedsfuld advokat der hyppigt benyttedes, især af godsejere og store handelshuse. Som generalfiskal faldt det i hans lod at være anklager i en række af tidens kendte pressesager – mod Malthe Conrad Bruun for hans Aristokraternes Catechismus og mod P. A. Heiberg for hans ironisk bidende Sproggranskning m.fl. skrifter. Begge forfattere landsforvistes 1800. Endvidere var han anklager mod deres forlægger bogtrykker K. H. Seidelin. På regeringens vegne forfulgte S. i disse sager med megen skarphed de vågnende frihedsider der stod hans egen konservative indstilling fjernt. Fra 1793 var han delibrationskommitteret i Kbh.s brandforsikring. – Justitsråd 1793. □Stik af A. Flint. Voksrelief (højesteret).

Minerva, 1799 hft. 3 242f. Christen Thaarup: P. A. Heiberg, 1883 116. Palle Rosenkrantz: Prokuratorerne i Danm. i det 17. og 18. årh., 1927 205f 207f 234f 237 239. Samme: Prokuratorerne i Danm. i det 19. årh., 1928 32f. H. Hjorth-Nielsen: Danske prokuratorer 1660–1869, 1935 (rev. udg. 1977) 307. Højesteret 1661–1961 II, 1961.

Erik Reitzel-Nielsen

Skikkild, Chresten, 1885–1927, billedhugger. * 2. 1.1885 i Ringkøbing, † 15.11.1927 på Oringe, begr. i Hellerup. F: købmand Christian Carl S. (* 1857) og Mette Marie v. Lasson (1861–1939). Ugift.

S. blev student 1904 fra Ribe, begyndte at studere medicin og tog filosofikum 1905. Derefter fulgte han imidlertid sine kunstneriske interesser, forberedtes hos G. Vermehren til kunstakademiet, modellerede hos Aug. Saabye og optoges på akademiet som han søgte fra efteråret 1906 til foråret 1910. Hans første større arbejder var en nøgen figur, *Forarbejde til Apostlen Johannes* og en statue af *Mylius Erichsen* med samme stillingsmotiv (opstillet i bronze foran Ringkøbing museum 1916). Med den førstnævnte debaterede han på Charlottenborg forårsudstilling 1909 hvor akademiet gav ham Hertzogs legat for den. S.å. tog han om sommeren på sin første udenlandsrejse til Italien (Firenze, Venezia, Bo-

logna). I de følgende år arbejdede S. bl.a. med nordiske emner. Han udførte en relieffrise i kalksten over motiver fra den ældre Edda, begyndte på en anden der behandlede Gunlaug Ormstunges saga og huggede en del af den i granit. Sommeren 1913 tog han imidlertid til benediktinerklostret i Beuron for at studere munkenes kunst. Under ni måneders ophold her gik han over til katolicismen, og siden viede han sit liv til udøvelsen af katolsk liturgisk kunst, dels i Danmark, dels i Italien. Hvad ældre tider har frembragt i så henseende studerede han på en ny rejse til Italien der varede fra tidligt på året 1921 til sommeren 1923, og som endte i Assisi hvor han tilbragte en vinter i Johannes *Jørgensens hus. Allerede efteråret 1923 vendte han tilbage til Assisi. Fra nu af tog han fast bopæl her, fraset sommerophold i Danmark, og oprettede et værksted til fremstilling af katolsk kirkelig kunst og kunstindustri (manifestatores dei). Det var hans tanke ved en stort anlagt produktion, gennemført i tidligere tiders broderskabsånd og på håndværkermæssig basis at genrejse den populære katolske kunsthåndværksindustri og hæve den op af det slette fabriksniveau den var sunket ned i. Han indledte et pionerarbejde som døden afbrød.

S.s hovedværker udførtes til Danmark. De består i udsmykningsarbejder til katolske kapeller, Skt. Nicolai i Esbjerg (kalkmalerier i apsis og på korbue, en pietà udført som relief i træ, glasmosaikvinduer) og Skt. Bendts i Rudkøbing (statuer af Ansgar, Gregor den Store og Skt. Ambrosius, madonna-relief af træ, udkast til glasmosaikrudder), samt til Den evige tilbedelsesordens kirke i Kbh. hvis hovedalter med sine 46 forgyldte trærelieffer og en Kristusfigur er hans største værk. Andre arbejder i denne kirke er en madonnafigur på facaden mod Skt. Kjelds gade, to engle med vievandskar og trærelieffer til kirkeportenen. De i plastisk henseende interessanteste arbejder fra hans hånd må vistnok siges at være en madonna, hugget som nichefigur i en stor rektangulær kalksten, og tre dertil hørende kalkstensrelieffer, holdt i en streng, egyptiserende stil, tænkt til et Mariakapel. For dem modtog han akademiets årsmedalje (Eckersbergs medalje) 1920. Endvidere modellerede han 1926 en buste af Johannes Jørgensen der n.å. opstilledes i marmor i amtsbiblioteket i Svendborg. – S. udstillede på Charlottenborg forårsudstilling 1909–11, 1913, 1920–21, kunstnerens efterårsudstilling 1909–10, 1912, 1916 og den frie udstilling 1925, 1927–28. Kunstforeningen afholdt en mindeudstilling af hans arbejder febr. 1930. Udstilling 1977 i Niels Stensens kollegium, Kbh. □Tegn. af E. Utzon-Frank. Foto.

Katalog for udstill., Kunstforen. 1930. – Peter Schindler i Nord. ugebl. for katolske kristne LXXV, 1927 947–52. H. Messerschmidt sst. 1930 219–24. C[lay] B[enzon] og Birgitte West i Katholsk ungdom IX, 1927 196f. Studenterne fra 1904, 1929 31f. Peter Schindler: C. S., 1934 (anm. af Sig. Schultz i Dagens nyheder 28.12. s.å.). Johs. Jørgensen i Berl. tid. 28.12.1934.

Sigurd Schultz*

Skinhøj, Erik, 1918–83, universitetsrektor, læge. * 18.3.1918 i Ålborg, † 1.3.1983 i Tårnbæk, begr. sst. F: lærer, senere realskoleleder Jens S. (1882–1931) og sygeplejerske Gudrun Geckler (* 1893). ~ 1° 27.1.1940 i Århus med læge Vibeke Dahl, * 7.3.1917 i Århus (~ 2° 1945 med sekretær Niels Eniar Julius Christensen, * 1913), d. af overlærer Poul Thor Aksel Valdemar Poulsen D. († 1971) og Manna Laurence Holm († 1970). Ægteskabet opløst 1942. ~ 2° 6.1.1943 i Kbh. (b.v.) med cand.psych. Kirsten Høy, * 14.5.1921 i Kbh., d. af ingeniør, cand.polyt. Niels H. (1889–1977) og Lili Marie Herløv-Müller (1894–1970). S. blev student fra Rungsted 1936 og cand.med. 1943 fra Kbh.s univ. Han tog 1941 initiativet til modstandsorganisationen De danske studenter som han ledede til krigens afslutning. Efter turnus på Rigshospitalet 1943–44 var han assistent ved Kbh.s univ.s biokemiske institut men blev 1945 ansat ved det af fysiurgen Svend Clemmensen og Landsforeningen for bekæmpelse af børnelammelse oprettede institut i Hellerup. Han gjorde her en betydningsfuld indsats for efterbehandlingen af poliioramte, samtidig med at han udarbejdede disputatsen *Some problems of acute anterior poliomyelitis and its sequelae*, forsvaret 1949 ved Kbh.s univ. I denne tog S. bl.a. elektromyografiske undersøgelser til hjælp – og kunne belyse disse og elektroterapeutiske metoders prognostiske effekt. Afhandlingen skabte også debat ved dens påvisning af de lammelserne påfølgende psykiske vanskeligheder. Efter supplerende ortopædisk og psykiatrisk uddannelse specialiserede S. sig i neurologi og blev efter reservelægestillinger på kommunehospitalet og Frbg. hospital 1960 overlæge ved Bispebjerg hospitals neuromedicinske afdeling. 1952–55 var S. speciallæge i neurologi for Mødrehjælpen, assisterende læge i Direktoratet for ulykkesforsikring samt driftslæge i A/S Illum og læge for den Hageske stiftelse. 1960–75 var han konsulent ved Blegdamshospitalet efter Mogens *Fog og blev derefter 1975 overlæge ved Rigshospitalets neuromedicinske afdeling. Fra 1971 var han professor i neuromedicin ved Kbh.s univ.

Inspireret af sin forskning har S. publiceret en række arbejder dels om kliniske emner, men også om epidemiologiske og socialmedicinske problemer, og sammen med N. A. Lassen har S.

gennemført grundstudier over hjernens blodgennemstrømning og tracerstudier over hjernedefekters placering og betydning for hjerneskers frentid. Han var en dygtig pædagog der tog ivrigt del i såvel præ- som postgraduat undervisning og blev herved ud fra sin politiske indstilling en førende skikkelse inden for studenternes særligt venstreorienterede kredse. Siden ungdommen var S. medlem af DKP. Hans socialpolitiske anskuelse har resulteret i en lang række artikler og kronikker om uddannelsesmæssige, universitetspolitiske og samfundsmæssige problemer. 1979 blev S. efter kampvalg rektor ved Kbh.s univ. efter Morten *Lange i en særdeles vanskelig periode hvor økonomiske nedskæringer og lovbefalede studieadgangsbegrænsninger vanskeliggjorde hans ønsker om at virke for en mere socialpolitisk institution end universitetets lærerstab almindeligvis tilstræbte. Som rektor bebrejdedes det ham at han ikke greb ind mod studenternes „tag-det-selv“-aktioner i offentlige kantiner. Selv mente S. det var rimelige demonstrationer mod studenternes økonomiske utryghed og nødvendige samtidige erhvervsarbejde. Sygdom tvang ham til 1982 at undlade at søge forlængelse som rektor. Inden for sit speciale har S. gjort et stort arbejde for at neurologisk præget grundforskning vedrørende apopleksi, migræne, hovedpine, hvor hjerne-blodgennemstrømningens regulationsmekanismer ændres, bliver belyst nærmere ved nye metoder (scintiscanning, -grafi) og har sammen med medarbejderne også optaget behandlingsproblematikken hos torturmishandlede mennesker således at neuromedicinsk afdeling er blevet en international foregangsinstitution. Allerede tidligere havde S. interesseret sig for visse idrætsgrenes alvorlige følger, boksning karakteriserede han som regulær vold, ikke som sport. S. søgte altid den medmenneskelige faktor i sit socialmedicinske virke – ligesom der stak lidt af en romantiker i ham; 1978 publicerede han en *Poesibog*. S. blev 1961 formand for Danske nervelægers organisation, 1963 for Selskabet for teor. og anvendt medicin og for Dansk neurologisk selskabs forskningsråd, 1979 formand for den Arnamagnæanske kommission, DIS-komiteen og Sonningkomiteen. □Mal. af V. Brockdorff, 1978 (Rigshosp.). Foto.

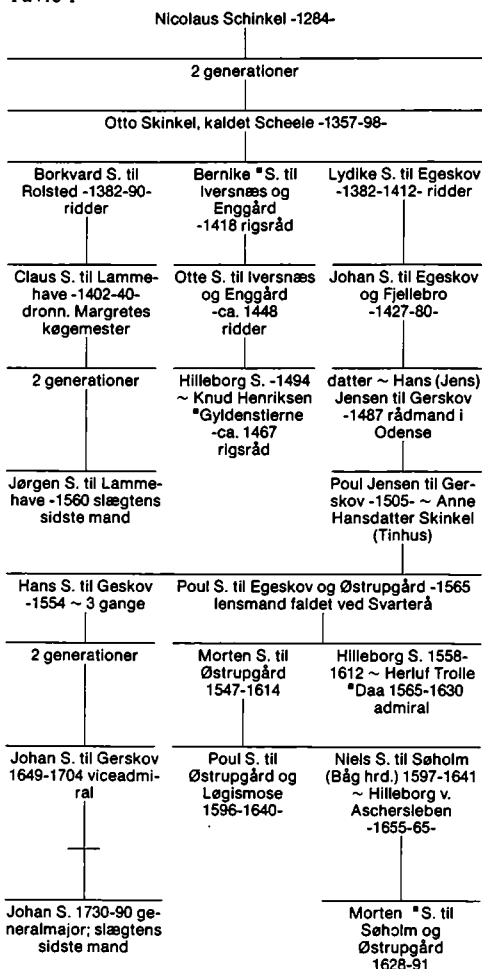
Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1949 214f.

Egill Snorrason

Skinkel

Uradel. Slægten findes både i kongeriget og her-tugdømmerne og stammer rimeligvis fra godset

Tavle I

Schinkel i Gettorf sg. (Eidersted), men må pga. de tre søblade i våbnet også have forbindelse til den holstenske slægt Sehested.

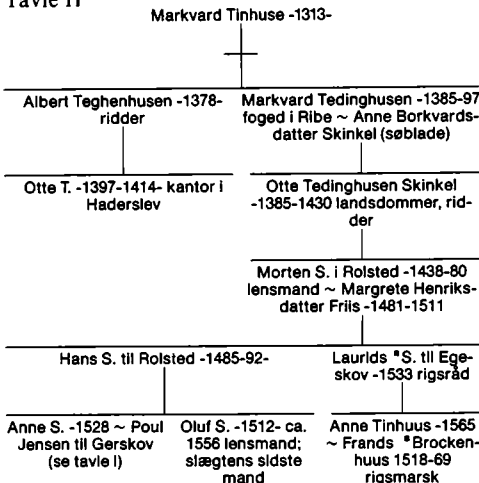
Gennem kvindeliner føres Skinkel-navnet over på to andre slægter, dels en fynsk (tv. I), dels den sønderjyske slægt som oprindelig kaldes Tinhus efter Tetenhusen i Krop sg. Den førte en gående hjort i sit våben. – Begge disse slægter uddøde 1555–60.

Den fynske slægt opstod ved indgifte i en oden-seansk patricierfamilie som førte en lilje i sit våben. Denne slægt menes uddød 1790.

Danm.s adels årbog XXXIII, 1916 437–59 (m. senere tilf.). Danm.s gamle personnavne, udg. Gunnar Knudsen m.fl. II, 1954–64 (reproudg. 1979–80).

Thelma Jexlev

Tavle II

Skinkel, Bernike (Detlev), † 1418, rigsråd. † 1418, efter 5.5., begr. i Skt. Hans k. i Odense. F: landsdommer i Fyn Otto S., kaldet Scheele († tidligst 1398). ~ 1° med Hilleborg Frille, d. af slotsfoged i Ribe Christiern Frellavsen († 1418); halvsøster til Eggert *Frille. ~ 2° med Karen Kiste der levede endnu 19.6.1427, d. af Jens K. og Elisabeth. S. var muligvis døbt Detlev; dette navn førte han i hvert fald altid i sit segl, mens han derimod i selve aktstykkerne overalt benævnes B. S. Han nævnes tidligst 1382. 1387 da han deltog i det fynske landstings hylding af dronning Margrete, var han lensmand på Hindsgavl som han utvivlsomt beholdt til sin død. Med dette slot som udgangspunkt skabte han sig efterhånden en stærk lokal magtstilling i Nordvestfyn. Hans vigtigste besiddelser var Iversnæs (nu Wedellsborg) og Frøbjerg; dertil kom Enggård (nu Gyldensteen), Langesø samt parter i Dallund og Margård. 1398 fik han yderligere Rugård med Skovby hrd., Bogense, Harreslev birk og Vissenbjerg sg. i livsvarigt pant for 6 000 mark hvormed han havde forstrakt kronen. Medlem af rigsrådet var han allerede 1395; s.å. nævnes han blandt forloverne for Lindholmforliget med kong Albrecht, her endnu blandt væbnerne. Som ridder betegnes han derimod da han n.å. deltog i forhandlingerne med de holstenske grever i Assens men blev det næppe før ved kroningsfestlighederne i Kalmar 1397; her nævnes han nemlig sidst blandt de danske riddere. Senere forekommer han af og til i diplomatiske underhandlinger, således navnlig 1399 med hansestæderne i Nykøbing F., 1405 med kong Albrecht i Flensborg og 1411 med hertuginde *Elisabeth i Kolding.

A. Thiset i Danske mag. 5.r.II, 1889-92 121. Michael Linton: Drottning Margareta, Göteborg 1971 = Studia

hist. Gothoburgensia XII. Esben Albrechtsen: Herredømmet over Sønderjylland 1375-1404, 1981.

Henry Bruun*

Skinkel (Tinhuus), Laurids, † 1533, til Egeskov, rigsråd. † 1533, efter 7.5. F: Morten S. († senest 1480, ~ 1° med en datter af Claus Serlin) og Margrete Henriksdatter Friis († tidligst 1511, ~ 2° med Niels Mogensen Lange, † tidligst 1500). ~ før 8.4.1510 med Hilleborg Bille, † 1.9.1535, begr. i Roskilde domk., d. af Peder B. til Svanholm († 1508) og Anne Knudsdatter Gyldenstjerne († 1521).

S. var 1486 hofsind. Efter faderen arvede han Julskov samt en part i Rolfsted; resten fik han ved køb 1525. Egeskov købte han 1518. 1502 og 1507 var han lensmand på Krogen, Annæs, Gurre og Søborg, 1506-09 på Helsingborg; derefter forflyttedes han til Gotland hvor han straks med held afviste et lybsk landgangsforøg. Fra sin betroede post på Visborg trak han sig tilbage 1517 og havde efter den tid kun nogle mindre forleninger. Under krigstoget mod Sverige 1518 gjorde han tjeneste som skibshøvedsmand. Da oprøret mod Christian II udbrød 1523 var han blandt de fynske adelsmænd der nødtvungent måtte forny deres troskabsed til kongen; det hindrede ham dog ikke i ved første givne lejlighed at slutte sig til Frederik I. Til løn optoges han i rigsrådet hvor han dog aldrig kom til at spille nogen fremtrædende rolle. Han synes at have stået sin svoger biskop Ove *Bille nær og var 1532 hans hovedsmand på bispeslottet Silkeborg.

Danm.s adels årbog XXXIII, 1916 510. T. Becker i Orion III, 1840 362-72.

Henry Bruun*

Skinkel, Morten, 1628-91, gehejmeråd, overkammerherre. * 27.7.1628, † 27.6.1691 på Søholm, begr. i Vedtofte k. F: Niels S. til Søholm (1597-1641) og Hilleborg Jørgensdatter v. Aschersleben († tidligst 1665). ~ 26.6.1667 på Kbh.s slot med Anna Cathrine Charisius, * 1647 i Orléans, † 9.6.1705 på Søholm, d. af diplomaten, senere amtmand Peder *C. (1608-85) og Anne de Binde (1623-80).

1645-49 var S. elev på Sorø akademi; siden rejste han i udlandet, bl.a. i Frankrig hvor han 1654 immatrikuleredes i Orléans og i længere tid „tjente“, måske i hæren. April 1662 ansattes han som kammerjunker hos kronprins Christian hvem han fulgte på den store udenlandsrejse maj-aug. 1663 til Nederlandene, England og Frankrig. Han var en mand uden åndsdannelse og principper, men fik snart en så stor indflydelse over prinsen at han blev ham helt uundværlig. Vistnok med rette havde han ord for at lokke

Skinkel, Morten

prinsen til udskjelser for derved at binde ham til sig. 1.1.1666 fik han bestalling som prinsens hofmarskal, overkammerherre og overstaldmester. Fra ca. 1668 var han amtmand over Koldinghus amt. Efter den hessiske gesandts vidnesbyrd modarbejdede han de fremmede ved hoffet og blev allerede i Frederik III's sidste år en faktor med hvilken der måtte regnes. Dagen efter sin fars død, 10.2.1670, udnævnte Christian V ham til overkammerherre, gehejmeråd og medlem af statskollegiet og højesteret. Mange så i ham den vordende førsteminister. Han manglede imidlertid ganske politisk evne og handledygtighed. Han lod i april koalitionen Gyldenløve-Ahlefeldt-Schumacher fælde Christoffer *Gabel, søgte derpå uden held at bringe denne til nåde igen, knyttede sig så nøje til Schumacher (*Griffenfeld) (med hvem han var dus), men gik senere over til det adelige oppositionsparti hvis førere kansler Peter *Reedtz og viceskatmester Holger *Vind benyttede ham mod Ulrik Frederik *Gyldenløve og Schumacher. Over for kongen beskyldte han den første for at ville løsrive Norge fra Danmark, den anden for bestikkelighed. En forklaring i kongens gemak 15.1.1671 endte imidlertid med at Christian V forviste sin gamle favorit til Koldinghus og afskedigede ham fra alle hans embeder. Selv om han senere benådedes med en betydelig årspension på 2000 rdl. var hans politiske rolle udspillet. Han levede resten af sit liv på sine godser: fædrenegården Søholm (Båg hrd.) og de ved køb erhvervede gårde Krengerup (sst.), Brahesholm (sst.), Ny Lammehave (Gudme hrd., solgt 1679) og Sandagergård (Skovby hrd., solgt 1690) samt de Skinkelers gård i Overgade i Odense. Han var en meget slet husholder og døde i højt miserable formueomstændigheder.

Danske saml. 2.r.III, 1873-74 3 5 7f 34-36 60 61 313-15 (udenl. relationer). - S. Jørgensen i Pers. hist. t. I, 1880 28-30. Samme i Museum, 1893 II 110. Thyra Sehested: Hannibal Sehested II, 1886 480. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld I, 1893 267 279 303f 309 312 342-46 483f 490. Kn. Fabricius: Griffenfeld, 1910.

C. O. Bøggild-Andersen*

Skjalmsen, slægt, se Hvide.

Skjalmsen, Ebbe, † 1151, godsejer. Begr. i Sorø klosterk. F: Skjalm *Hvide († ca. 1113). ~ 1° med Gyda. ~ 2° med Ragnhild (Rachanild), † ca. 1161. - Far til Sune *Ebbesen. Bror til *Asser Rig og Toke *S.

S. havde sin gård i Bjernede og her opførte han sammen med sin anden hustru Ragnhild en gårdkirke af træ hvilket bevidnes af en indskriftsten i væggen på den rundkirke i sten som

sønnen Sune Ebbesen lod afløse trækirken. S. blev ifølge *Saxo Sven Grathes særlig fortrolige rådgiver uden hvem denne intet betydningsfuldt foretog sig; han fik overladt Roskilde at forsvare, men måtte på et tidspunkt opgive den til Knud Magnussen. Sammen med sine brødre Asser Rig og Toke stiftede S. i begyndelsen af 1140'erne benediktinerklosteret i Sorø, den spæde begyndelse til Hvideslægts mægtige cistercienserstiftelse der særligt voksede under Assers søn *Absalons beskyttelse. S. og Ragnhild begravedes i benediktinernes klosterkirke hvorfra de i 1200-tallets slutning førtes til cistercienserkirken.

J. E. Boesen: Skjalm Hvide og hans slægt, 1900 = Sorø akad.s progr. 1900 12-25. Poul Nørlund i Sorø. Klosteret, skolen, akademiet I, 1923-24 53f 66. John Danstrup i Festskr. til Erik Arup, 1946 67-87. Tage E. Christiansen i Det skabende menneske I, 1981.

Kai Hørby

Skjalmsen, Toke, † ca. 1145, godsejer, klostergrundlægger. Begr. i Fjenneslevlille k., senere overført til Sorø klosterk. F: Skjalm *Hvide († ca. 1113). - Bror til *Asser Rig og Ebbe *S.

S. optrådte efter Knud Lavards drab sandsynligvis som sine brødre blandt sjællændernes ledere (1131). Grebet af det kirkelige opsving lagde han sammen med sine brødre Ebbe og Asser Rig planer om at stifte et kloster i deres hjemstavn, men han følte døden nærme sig inden forehavendet var kommet til udførelse og skænkede da halvdelen af sin hovedlod til det vordende kloster. Tillige overgav han hemmeligt Asser Rig seksten mark guld til opførelse af kirken (ca. 1145). Af Tokes og deres eget gods grundlagde Ebbe og Asser dernæst Sorø kloster, og Asser døde som munk i klosteret. S. blev jordet i Fjenneslevlille kirke men *Absalon overførte senere hans og Skjalm Hvides ben til Sorø kloster hvis grundlægger han fremfor nogen anden måtte kaldes.

J. E. Boesen: Skjalm Hvide og hans slægt, 1900 = Sorø akad.s progr. 1900 22f. Sorø. Klosteret, skolen, akademiet I, 1923-24 53f. John Danstrup i Festskr. til Erik Arup, 1946 67-87. Tage E. Christiansen i Det skabende menneske I, 1981.

Vilh. la Cour*

Skjelderup (Schelderup, Skielderup, Skelderup), **Michael** (Mikkel), 1769-1852, anatom, fysiolog. *22.10.1769 i Hof, Norge, † 16.4.1852 i Kristiania, begr. sst. F: sognepræst Jacob Worm S. (1723-87) og Barbara Christensdatter Holst (1731-73). ~ 18.9.1801 i Magleby, Stevns hrd., med Marthe Catharina Hoelfeldt, * 20. (kgb. 19.) 9.1776 på Lunde, Vansø præstegæld, Norge, † 21.10.1847 i Kristiania, d. af kaptajnløjtnant, senere oberstløjtnant Christoph Heinrich H.

(1736–1801, ~2° 1792 med Margrethe Pedersdatter, 1747–1812, ~1° 1766 med trælasthandler, skibsreder, jernværksejer Ellef Thomas Hansen, 1742–86) og Ambrosia Paludan (1750–88). S. var som barn svagelig og stammede stærkt hvorfor han fik en ufuldstændig skoleundervisning; 1785 sattes han i apotekerlære i Frederiksstad hvilket ud over kemien ikke interesserede ham der allerede nu stræbte mod lærdom og videnskab. Efter at han havde hørt om det i Kbh. 1785 oprettede kirurgiske akademi hvor undervisning i lægevidenskab gaves til ustuderede drog han 1789 hertil og begyndte studierne der og på Frederikshospital; blandt hans lærere var F. C. *Winsløw, H. *Callisen, J. C. *Tode, F. L. *Bang og M. *Saxtorph. S. var fortrinnsvis interesseret i anatomi og fysiologi, lærte sig tysk og latin og gjorde sig med sin flid og sit talent for anatomisk præparation hurtigt bemærket, blev desuden en søgt manuduktør i alle eksamensfagene, allerede inden han tog kirurgisk eksamen 1794. Derefter holdt han privat forelæsninger over anatomi, fysiologi og kirurgi og ansattes 1796 som reservekirurg, o: lærer, ved akademiet. Da den aldrende M. Saxtorph ved anatomiprofessoren Magnus Horrebows (1763–96) tidlige død overtog anatomiundervisningen blev S. 1797 prosektor ved universitetets anatomikammer. S., der var en ualmindelig begavet lærer med et klart og livligt foredrag trods talefejlen, praktiserede ikke og bestemte sig nu for den akademiske løbebane og blev 1800 indskrevet som akademisk borger (uden artium). 1799 var han reservekirurg ved Frederikshospital og fra s.å. indtil 1808 regimentskirurg; 1807 fungerede han som stabkirurg ved landeværnet. 1802, året efter Saxtorphs død, udnævntes S. til adjunkt i anatomi og fysiologi ved det medicinske fakultet, og 1803 disputerede han, efter at være fritaget for medicinsk eksamen, for doktorgraden med en *Dissertatio inauguralis medico-practica sistens vim frigoris incitantem* (senere udkommet på tysk). Foruden de meget skattede universitetsforelæsninger over anatomi og fysiologi og sin private manuduktion der gav ham livets udkomme holdt S. for at vække interesse for fagene i videre kredse fra 1805, da han udnævntes til ekstraordinær professor, igennem flere vintre, mod betaling for adgangen, populære forelæsninger med demonstrationer af friske anatomiske præparater som han selv udarbejdede. Forelæsningerne udkom under titlen *Anatomisk-physiologiske Forelæsninger for Anthropologer I–II, 1807–08* (senere på tysk og svensk). Desværre gik S.s præparatsamling til grunde ved anatomikammerets brand under Kbh.s bombardement. 1808 blev S. medlem af direktionen for det nystiftede

Classenske litteraturselskab for læger og en af redaktørerne for selskabets fra 1809 udgivne tidsskrift Bibliothek for Læger. I universitetsprogrammet nov. 1811 publicerede S. en oversigt over anatomiens historie i Danmark (forkortet på dansk i L. Engelstofts universitets- og skoleannaler, 1811, II, s.161–97). I Skandinavisk Litteraturselskabs Skrifter, i Bibliothek for Læger og andetsteds publicerede han forskellige fysiologiske afhandlinger.

På grund af de under krigen 1807–14 tiltagende vanskelige økonomiske forhold ansøgte S., der i øvrigt befandt sig vel i Kbh., nu om forflyttelse til Norges nyoprettede universitet i Kristiania hvor han tiltrådte 1814 som professor i anatomi, fysiologi og retsmedicin; fysiologien docerede han til 1840 da der oprettedes en særlig lærestol deri. I Norge gjorde S. sig, som i Danmark, hurtigt meget elsket både som fremragende akademisk lærer og som menneske og blev af megen betydning for det unge universitets vækst og anseelse; på grund af forholdene i Kristiania måtte han i de første år også praktisere som læge. S.s store evner fandt i det hele megen anvendelse, bl.a. i det norske sundhedskollegium, farmakopoekommissionen og fødselsstiftelsens direktion; han var bl.a. medstifter 1833 af lægeforeningen i Kristiania, fra 1847 kaldet Det norske medicinske selskab, og af det medicinske tidsskrift Eyr (I–XI, 1826–37) hvori han udfoldede en livlig litterær virksomhed. Først 1849 tog han sin afsked; s.å. indstiftede han et legat hvis renter anvendes til guldmedaljer som belønning for prisafhandlinger om lægevidenskabelige emner. S. var medlem og æresmedlem af forskellige danske, norske og svenske videnskabelige selskaber. □ Pastel af Chr. Horneman ca. 1808. Litografi af L. Fehr. Mal. af J. Gørbitz, 1847 (univ. i Oslo), tegn. af samme forlæg til træsnit s.å., efter dette træsnit 1852 og 1853. Medalje af Schilling, 1849. Litografi efter forlæg af C. v. Plötz (angivelig Vidensk. selskab i Trondhjem). Buste af J. Tostrup (Med. selskab, Oslo). Mal. (sst.).

E. A. Thomle i Pers. hist. t. 4.r.I, 1898 80f. Arthur Skjelderup: Slægtshist. medd. om familien Skjelderup, Kria. 1915 23–31. Norsk slektshist. t. IV, Oslo 1934 92–95 (geneal.). Kbh.ske lærde efterretn., 1804 193–203 (anm. af S.s diss.). F. Holst i Norsk mag. for lægevidensk. 2.r.VII, Kria. 1853 693–752; sst. 746f (bibliografi) 748–52 (stamtvl.). G. Guldberg sst. 4.r.XVI, 1901 799. Edv. Schönberg: Oversigt over den norske medicinske lit. i det 19. årh., Kria. 1897 (særtryk af Henrik Jæger: III. no. lit.hist., 1896) 3f. Jens Skjelderup i Pers. hist. t. 7.r.I, 1916 157 159–62 166 169–72 180–82 184 187 209–11 216. Gordon Norrie: Af medicinsk fakultets hist. II, 1937 115 119; III, 1939. Bernhard Getz: Anatomisk institutt, univ. i Oslo 1815–1965, Oslo 1965 9–14. Fr. Djørup: Bidrag til anatomiens hist. i Danm., 1970 18 57f.

Otto C. Aagaard*

Skjerbæk, Oluf J.

Skjerbæk, Oluf Peter Jensen, 1885–1979, overinspektør. * 8.8.1885 i Kbh. (Jac.), † 13.11.1979 på Frbg. (Flintholm), begr. sst. F: postbud, senere postbudformand, husejer Martin Christensen Jensen S. (navneforandring fra Jensen 1893) (1860–1916) og Ane Margrethe Hansen (1860–1949). Navneforandring 9.2.1893. ~ 5.9.1913 på Frbg. (Mariendal) med Karen Mathilde Storch, * 12.3.1883 på Frbg., † 5.11.1962 sst. (Markus), d. af cand.polyt., senere professor V. *S. (1837–1918) og Petra Bang (1857–1946).

S. blev student 1904 fra Slomanns skole og 1910 cand.jur. 1911–13 var han fuldmægtig hos straffedommeren på Frbg. og blev 1912 assistent i kultusministeriet. Han var varmt interesseret i forholdene i Sønderjylland og blev 1919 fuldmægtig i det midlertidige ministerium for sønderjyske anliggender, fra 1920 i statsministeriet. – Gennem arbejde i Frivilligt drenge forbund i studenterårene og ved indtryk fra en studierejse 1913–14 vakte S.s interesse for sociale spørgsmål og særlig for børns og unges forhold. 1914 blev han sekretær ved overværgerådet og ekspeditionssekretær 1917, 1923 overinspektør ved opdragelseshjemmene, og ved socialreformens ikrafttrædelse 1933 udnævnt til overinspektør for børneførsorgen hvor han var ansat indtil 1955. Med sin omfattende sagkundskab og varme menneskelige indstilling har han ydet en meget værdifuld indsats som leder af børneførsorgen. Også kirkens og skolens forhold lå ham stærkt på sinde. 1922 blev han medlem af repræsentantskabet for Kbh.s kirkefond, 1925 var han en af de danske udsendinge ved det kirkelige verdensmøde i Stockholm.

S. var sekretær for udvalget til revision af børneloven og plejebørnsloven 1918–20 og for det kirkelige udvalg af 1920, medlem af forskellige ministerielle udvalg ang. børneførsorg m.m., medlem af udvalget ang. børneførsorgsinstitutionernes økonomi 1951–55. 1925–34 var han konservativt medlem af Frbg. kommunalbestyrelse, blev 1929 medlem af Frbg. skolekommission og var formand 1937–58. Medlem af provstiuudvalget for Frbg. sogn 1922–36 og menighedsrådet for Frbg. sogn 1922–61 (formand 1945–61). Formand for Menighedsrådsforeningen for Kbh.-Frbg. 1935–36. Fra 1936 til 1943 var han medlem af folketinget (Kbh.-Frbg.s vestre storkreds) og varetog med megen dygtighed konservative socialpolitiske ordførerskaber, fra 1940 var han medlem af bestyrelsen for det konservative folkepartis rigsdagsgruppe. Han var medlem af forbundsrådet for Frivilligt drenge forbund 1957–70, af repræsentantskabet for Barnets hus 1920–39 og af bestyrelsen for Værneforeningen af 1915, medlem af bestyrelsen for Vridsløselille og

Nyborg fængselselskab til 1951, derefter af repræsentantskabet for Dansk forsorgsselskab, medlem af straffelovskommissionen 1953–59, formand for skolekommissionen for det kgl. opfostringshus 1929–75. Formand for den danske nationalkomité til bekæmpelse af handel med kvinder og børn 1931–58, og medlem af overbestyrelsen for De danske plejehjemsforeninger 1923–28, sekretær for Børnesagens arkiv 1957–76, formand for Helligåndskirkens børnehaver 1958–69, formand for komiteen af 1964 for støtte til danske børnehaver i Sønderjylland til 1976. Hans store arbejdskraft har været anvendt på uendelig mange områder, og han har skrevet talrige artikler om børneførsorg og beslægtede emner i blade og tidsskrifter. S. har desuden skrevet afsnittet *Værgeraadførsorg* i K. K. Steinckes Haandbog i Forsørgelsesvæsen, 3. udg. 1926, og har endvidere udgivet *Lovgivningen om Værgeraadførsorg og Tilsyn med Børn m.m.*, s.å., samt *Institutioner til værn for børn og unge i Danmark* (seneste udgave 1967), siden, 1971, en ændret udgave med titlen *Danske daginstitutioner for børn og unge* (s.m. Jenny Schmidt). – S. var lige til sin død stærkt optaget af børns og unges opvækstvilkår og deltog i mange møder og konferencer trods sin høje alder. – R. 1923. DM. 1934. K². 1940. □Foto.

Interview i Børn i tiden LXVIII, 1973 607–09 og LXIX, 1974 8f. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Vagn Olsen

Skjerne, Carl Christian, 1854–1927, klarinettist. * 10.8.1854 i Kbh. (Garn.), † 29.6.1927 sst., begr. sst. (Garn.). F: overhornist Jens Christian Andersen S. (1821–77) og Ane Margrethe Pedersdatter (1818–92). ~ 26.8.1879 i Kbh. (Stef.) med Henriette Frederikke Bruhn, * 9.3.1854 i Valsøllille, † 29.11.1932 i Gentofte, d. af murermester Johan Leschen B. (1821–88) og Ane Marie Pedersdatter (1826–1915). – Far til Godtfred *S.

S., der tilhørte en gammel musikerslægt, begyndte sin løbebane 14 år gammel i livgarden. Han var i det væsentlige autodidakt på sit egentlige hovedinstrument, klarinetten, som han kastede sig over 1871. Først i en senere alder foretog han studierejser i udlandet hvor han bl.a. kom til at stå i venskabsforhold til den berømte tyske klarinetvirtuos Richard Mühlfeld i Meiningen. Hans virksomhed som musiker førte ham så at sige gennem samtlige kbh.ske orkestre, begyndende med Den kgl. livgarde hvor han ansattes som oboist 1874, og Carl *Lumbyes Concert du boulevard hvor han fik sin egentlige debut som or-

kestermusiker. Senere virkede han som soloklarinetist i Tivolis koncertsal, først under Balduin *Dahl, senere under Georg *Lumbye, Joachim *Andersen og Fr. *Schnedler-Petersen. Med virksomheden i Tivolis koncertsal fulgte ganske naturligt folkekoncerterne og palækoncerterne ved hvilke han medvirkede 1883–1910. Fra 1884 sad han ligeledes som soloklarinetist i Cæciliaforeningen og i Musikforeningen under N. W. *Gade der personlig satte megen pris på ham. 1886 ansattes han i Det kgl. kapel hvor han blev den egentlige arvtager efter den berømte klarinetist Mozart *Petersen. Den beskedne og tilbageholdende S. kom til at yde sin hovedindsats i den periode da Det kgl. kapel under Johan *Svendsens førerskab gennemgik en stor og rig udvikling. Han var en traditionens mand der i en tid da blæseinstrumenterne var ude for en teknisk revolution troligt holdt fast på sine gammeldags Selboe-klarinetter, og måske hang netop hans klarinetters ædle og skønne klang sammen med denne vedhængen ved en svunden tids blæserideal. Få har tolket den klassiske musik, ikke mindst Mozart, med mere ægte følt stilsans end S. Fjernt fra at lade sig hæmme af de gamle instrumenter fulgte han teknisk set således med at han i de ældre år oplevede den triumf at blive komplimenteret af Richard Strauss da denne selv dirigerede sin opera Rosenkavalieren i Kbh. Også som kammermusikspiller gjorde S. en betydningsfuld indsats i dansk musikliv ligesom han som lærer ved Det kgl. danske musikkonservatorium satte præg på det yngre slægtled af danske blæsere. □Foto.

Politiken 1.9.1911. Dansk musiker tid., 1927 184f. Sig. Berg: Det kgl. da. musikkonservatorium 1917–53, 1959 22f. – Papirer i Kgl. bibl.

Torben Krogh*

Skjerne, Carl Godtfred, 1880–1955, musikhistoriker. * 10.5.1880 i Kbh. (Johs.), † 3.5.1955 på Frbg., begr. Frbg. kgd. F: klarinetist Carl *S. (1854–1927) og Henriette F. Bruhn (1854–1932). ~1° 12.12.1907 i Kbh. (Slotsk.) med Gudrun Mygind Sanne, * 28.7.1882 i Kbh. (Johs.), † 31.3.1947 på Frbg., d. af kgl. kapelmusikus Emil Harald S. (1851–1933) og Anna Augusta Mygind (1855–1925). ~2° 7.5.1950 på Frbg. med cembalist Helga Edith Hansen, * 18.9.1908 på Frbg., † 3.8.1967 i Vangede, d. af kedelpasser Hans Emil Peter H. og Kirstine Lorentzen.

S. blev student 1898 fra Østerbros latinskole. Han begyndte først at studere medicin, men kastede sig snart over det juridiske studium og tog 1905 embedseksamen hvorefter han 1907 blev

ansat i finansministeriet. Båret frem af sin embedsmandsmæssige dygtighed avancerede han 1931 fra fuldmægtig til kontorchef; allerede 1919 havde han fået bestalling som overretssagfører. 1932–44 førte hans løbebane ham ind i et nyt spor idet han blev udnævnt til direktør for Det kgl. assistenshus hvor han viste stor administrativ dygtighed. Trods den krævende indsats som embedsmand fik S. alligevel stunder til at dyrke sin hovedinteresse, musikken og den musikalske forskning. De emner han har behandlet viser hans alsidighed som forsker. Foruden en lang række mindre skrifter og artikler har han udgivet en kommenteret udgave af *Plutarks Dialog om Musikken*, 1909 og M. H. Schachts *Musicus Danicus eller Danske Sangmester*, 1928, et arbejde gennem hvilket S. på en meget fortjenstfuld måde har gjort et for forståelsen af 1600-årenes musikliv betydningsfuldt værk tilgængeligt for videre kredse. Han har desuden skrevet en grundlæggende biografi af H. C. Lumbye (*H. C. Lumbye og hans Samtid*, 1912, 2. udg. 1946), præget i lige høj grad af hans sans for tidskoloritten for selve den musikalske værdi i de Lumbyeske kompositioner. Sin stærke interesse for dansk musikforskning lagde S. også for dagen da han tog initiativet til udgivelsen af *Aar-bog for Musik for 1922–24* (1923–26) og *Musikhistorisk Arkiv* (1931–39, heri S.s betydningsfulde afhandling *Om Guldhornene*), to prisværdige foretagender som han begge har redigeret, det første sammen med William Behrend. Hans evne til kunstnerisk vurdering kom på en smuk måde frem i hans virksomhed som musikmedarbejder ved *Illustreret Tidende* (1909–19), ligesom hans klare omdømme også prægede den indsats han ydede som redaktør af tidsskriftet *Musik* (I–IX, 1917–25). Hans kendskab til ældre tiders musikalske kultur førte ham tidligt ind på studiet af musikinstrumenternes historie, en viden han fik lejlighed til at frugtbar gøre da han efter Angul *Hammerichs afgang 1931 blev direktør for Musikhistorisk museum og for – efter dens 1946 af staten if. testamentarisk bestemmelse overtagne – Carl Claudius' musikhistoriske samling. S.s rodfæstede kærlighed til musikkens kunst har i øvrigt givet sig udslag på mange forskellige måder, bl.a. også gennem en omfattende deltagelse inden for danske musikorganisationer; 1919–24 var han således medlem af tonekunstnerforeningens hovedbestyrelse og fra 1932 af dens repræsentantskab ligesom han også har fungeret som formand for Dansk musikselskab. S. var fra 1937 medlem af Selskabet for dansk kulturhistorie. – R. 1933. DM. 1938. □Mal. af S. Swane, 1933 (*Musikhist. mus.*). To mal. af Carl L. Nielsen, 1938, et 1939. Tegn. af L. Kaganas, 1939. Foto.

Skjerne, Godtfred

Interview i Kristeligt dagbl. 10.5.1940. – Ch. Kjerulf og G. S. i Politiken 12.3. og 13.8.1912. R. H[enriques] i Vort land 7.6.1913 (anm. af S.: H. C. Lumbye). Victor Gandrup i Dansk musiker tid., 1950 99f. Sig. Berg i Dagens nyheder 8.5.1955. Torben Krogh i Kultur minder ny r. II, 1957 7–10. L. B. Fabricius: Træk af da. musiklivs hist., 1975. H. Thueslev: Det kgl. assistenshus, 1976. – Papirer i Kgl. bibl.

Torben Krogh*

Skjold Rasmussen, Arne, 1921–80, pianist. * 19.5. 1921 i Kbh. (Filips), † 4.12.1980 i Helsingør, begr. i Gurre. F: typograf Henrik Josef Rasmussen (1882–1962) og Eleonora Kristine Jakobsen (1882–1961). ~ 1° med Inger Klüver-Jensen. ~ 2° 8.3.1980 i Gurre k. med musikpædagog Ragnheidur Guðrún Sveinsdóttir (kaldet Aggý), * 28.8.1932 i Reykjavík (~ 1° med Ulf Kaldan), d. af bager Sveinn G. Sveinsson (1906–42) og Kristin Guðmundsdóttir (* 1908).

S. var musikalsk moden i en så tidlig alder, at han kun 16 år gammel blev optaget på musik-konservatoriet i Kbh., hvor han udviklede sig under så fremragende lærere som Johanne *Stockmarr og Christian *Christiansen. Han tog store eksamen 1942, musikpædagogisk eksamen året efter og holdt sin debutkoncert i Kbh. 1944. Et par år senere søgte S. til udlandet, 1946 til Paris, hvor han studerede hos Jules Gentil. 1947 deltog han i Edwin Fischers kursus i Luzern (med flere senere besøg) og 1950 var han på studieophold i Wien. På denne tid var hans anseelse herhjemme i stadig vækst. Han optrådte ved mange koncerter både som solist og kammermusiker og blev 1954 ansat som lærer ved musik-konservatoriet i Kbh., som professor fra 1959. S. har tillige koncerteret mange steder i udlandet, Norge, Sverige, Schweiz, Frankrig, Italien og især i England hvor han på bestilling af British Broadcasting Company indspillede alle Carl Nielsens klaverværker 1959 som han senere indspillede på plade i Danmark. Denne indspilning kom til at danne skole for fortolkningen og den stilmæssige opfattelse af Carl Nielsens klavermusik gennem S.s følsomme indlevelse og ligevægtige gengivelse af disse værker. Den blev hædret med Gramex-prisen 1968. Foruden denne betydningsfulde indsats har S. indspillet værker af Ludwig v. Beethoven, Johannes Brahms, Frédéric Chopin, Edvard Grieg, Franz Schubert, Christian Sinding m.fl. samt af Niels W. *Gade og J. P. E. *Hartmann. S. havde en værdifuld støtte i sin første hustru som var uddannet på musikkonservatoriet i Kbh. med store eksamen 1936 og hvis tekniske kunnen han i høj grad beundrede skønt hun som hjemmegående ikke havde større muligheder for vedligeholdelse af sin klaverteknik. S. var et uhyre følsomt menne-

ske hvis nerver ofte var på højkant. Han ville derfor helst beskæftige sig med kammermusikspillet fremfor de store solistopgaver som han dog ofte gennemførte med afgørende succes. Som lærer var han højt påskønnet og efterlod et dybt savn ved sin alt for tidlige død. Han var fra 1955 medlem af Kammermusikforeningens bestyrelse, modtog 1954 Ove Christensens ærespris, den engelske Arnold Bax-pris samme år, Ludvig Schyottes legat 1956 og Gramex-prisen 1968. – R. 1964. □Foto.

Interview i Berl. aften 12.8.1959.

Sigurd Berg

Skjoldborg, Johan Martinus, 1861–1936, forfatter. * 27.4.1861 i Skippergade, Øsløs sg., Vester Han hrd., † 22.2.1936 i Ålborg, begr. i Løgstør. F: husmand, skomager Niels Christian Hansen (S.) (1827–99) og Sidsel Kirstine Thomasdatter (1822–92). Navneforandring fra Nielsen 6.4. 1901. ~ 1° 7.9.1883 i Kollerup, Vester Han hrd. med Mariana Dorthea Nielsen, * 19.8.1835 i Nørre Kirkeby, † 8.6.1900 i Koldmose, Tranum sg., d. af lærer Hans Jørgen Cannevald N. (1808–72) og Magdalene Kirstine Fog (1806–86). ~ 2° 26.4.1902 i Beder med Louise Eleonore Christiane Abenth, * 11.1.1873 på Frbg., † 6.1. 1942 i Løgstør, d. af arbejdsmand, murer Christian Nicolai A. (1845–95) og Christence Knudsen (1849–93).

Allerede som barn gjorde S. tjeneste på gårdene ved forskelligt landarbejde for at bidrage til det fattige hjemms indtægter, og efter sin konfirmation kom han 1875 i handelslære i Nibe, men måtte to år senere give op på grund af en fodlidelse. Hos velhavende folk på egnen tegnede den foretagsomme yngling nu en „Aktiekapital“ i sin egen fremtid og fik derved midler til at begynde læsningen på Ranum statsseminarium 1878. Herfra dimitteredes han 1881 og blev efter et par korte vikariater hjælpelærer i Kollerup, Vester Han hrd. 1889 ansattes han som enelærer ved Koldmose skole i Tranum sogn, Øster Han hrd. Her blev han til 1902 da han opgav embedet og forlod den barske, afsides egn ved Jammerbugten for helt at hellige sig forfatter- og foredragsvirksomhed. I nogle år boede han forskellige steder, i Kbh., i Århus, i Beder ved Odder, men købte 1908 halvøen Dynæs med det gamle borgsted i Julsø over for Himmelbjerget; her boede han til 1915, de sidste år kæmpende med økonomiske vanskeligheder der til slut tvang ham bort. Et par år var han knyttet til Kærhave husmandsskole ved Ringsted og flyttede derefter ind i den æresbolig som danske husmænd havde bygget til ham på Løgstør bakke hvor han boede til sin

død. Et uroligt rejseliv prægede hans personlige tilværelse; ustandselig var han på farten landet rundt som taler ved folkelige møder; for det anckerske legat rejste han 1928 i Tyskland og Italien; han var 1910–11 på foredragsturné i Amerika; indbudt af de danske foreninger; endelig talte han i Skandinavien og Finland om den danske husmandsbevægelse. Når han så ofte tyede til den korte episke form skyldtes det ikke alene hans evne for den isolerede situationsskildring, men også dette færende livs udstykning af arbejdstiden.

En rig udvikling havde S. oplevet gennem sin lykkelige barndom under påvirkning af den stille, hjertelige mor og den begavede, selvstændige far, til hvem han hele sit liv igennem vendte tilbage i taknemmelig og beundrende omtale. Også en dygtig landsbylærer fik betydning for ham, og efter årene i Ranum hvor især historielæreren, teologen A. S. Levinsens fængslede ham fortsatte han som ung lærer på egen hånd sin uddannelse gennem en omfattende læsning, navnlig skønlitteratur og historie; 1897–98 studerede han dansk litteratur og sprog ved Statens lærerhøjskole. Som lærer for børnene fulgte han de grundtvig-koldske skoleideer i en livfuld og ganske usystematisk undervisning som en tid bragte ham i misforhold til myndighederne og de gammelags klitboere, men vandt ham børnenes hengivenhed og ved de smukke resultater også omsider overbeviste forældrene og tilsynet. Han kastede sig ud i et mangfoldigt folkekulturelt arbejde der omfattede almindelig oplysning, politisk vækkelse, afholdssag, fredssag, plantings-sag osv., og en særlig fortjenstfuld indsats gjorde han ved på Nationalmuseets vegne at foranledige en fra bøndernes side frivillig fredning af flere hundrede gravhøje i hele landet nord for Limfjorden.

Ud fra sin egen afstamning og sit nære samliv med befolkningen i Koldmose var hans følelse tidligt vakt for husmændene der endnu manglede fuld politisk ret og fortjent social placering, og da digterplanerne lidt efter lidt tog form for ham som et kald, blev disse mennesker og deres liv nærliggende motiver for hans første litterære forsøg. 1886 debuterede han i Folkets Almanak med fortællingen *Et Endeligt*, endnu stærkt påvirket af skolelærerlitteraturens forbilleder; han indså selv dens kunstneriske brist og holdt sig tilbage i seks år, inden han atter, 1893, vovede sig frem med fortællingsamlingen *I Skyggen* der viste større sikkerhed men dog kun svagt røbede det talent som først med romanen *En Stridsmand*, 1896 slog afgørende igennem. 1899 fulgte *Kragehuset*, igen en husmandsskildring af høj kunstnerisk rang. I *En Stridsmand*, der indledes

med den stærke programsang *Du Husmand, som ørker den stridige Jord*, fortælles om en slider fra klithusmændenes yderste forpostfront, en af pionererne på Danmarks prærieland, kun optaget af de materielle fornødenheder; i Kragehuset tages den samme type op, men her stillet i modsætning til næste slægtled der har lagt vejen om ad højskolen og fået sindet åbnet for de åndelige værdier der lader sig udmønte trods de slidsomme og træge kår. De to ypperlige bøger bragte husmændenes sociale problem frem i den offentlige debat og bidrog overordentligt til hele standens rejsning og samling; med rette fik S. navnet „Husmændenes Digter“, først brugt af politikeren Vilhelm Lassen. Det blev en anden fattig og forskudt befolkning, herregårdenes lønarbejdere, S. viede sin næste større bog, romanen *Gyldholm*, 1902, hvortil han forklædt som daglejer havde gjort studier på en herregård ved Odde; den vakte enorm opmærksomhed, bl.a. ved sine krasse sociale skildringer, men rejste også en almindelig medfølelse med de usselt stillede mennesker, hvorved betingelserne for en reform af deres levevilkår fremmedes. Denne bog der kunstnerisk hører til S.s bedste fortsattes senere, 1912, med *Per Holt* der dog hverken digterisk eller agitatorisk kommer på siden af Gyldholm.

Fra disse socialt betonedede forhold vendte S. sig nu til andre områder. Hans ungdoms tilknytning til den grundtvigske bevægelse der under påvirkning af „Det moderne Gennembrud“s ånd og socialismen havde løsnat sig, er forudsætningen for storbonderomanen *Bjørregaarden*, 1904 hvori han søger at finde fællesnævneren for grundtvigianismen, andelsbevægelsens materielt-økonomiske islæt og det åndsradikale „fritænkeri“; han sætter de generationsbestemte modsætninger i det folkelige kulturliv op mod hinanden, personificerede i den gamle bedstefar hvis livssyn er åndeligt bestemt fra de første vækkelsens tider, den midaldrende søn der har afbalanceret det åndelige med det materielle, en foregangsmand i landbrug og andelsvæsen, politisk indflydelsesrig, og den unge sønnesøn der engagerer sig i de nye socialistiske tanker. Ingen af de tre åndsformer kan efter S.s mening forkastes; der er værdier i dem alle. Den samme udlignende tanke tog han siden op på ny i det smukke skuespil *Slægten*, 1925, et livsklogt og magtfuldt kulturbillede der giver det fyldigste udtryk for hans bredtfaavnende humanistiske livssyn, hvis centrale vurderingsgrundlag er det element af menneskelig ægthed som de forskellige åndsformer og kulturretninger har fælles.

Det næste højdepunkt i S.s digtning betegnes med romanen *Nye Mænd*, 1917. Her vender han sig delvis mod den udvikling han selv har været

med til at fremme idet han peger på faren ved det udadvendte liv i organisation og anden offentlighed hvorved det egentlige livsfundament, hjem og familieliv, forskydes; sindets naturlige liv og personlighedens frodige vækst visner og forkrøbler, og de „nye mænd“ er dem der søger tilbage til hjemmets fred og lunhed.

Svagere i idealistisk tendens er den noget virkelighedsfjerne frireligiøse forkyndelse i *Præsten i Løgum* I-II, 1921-22, hvis humane fromhedstone tangerer det sødladne i modsætning til beslægtede glimt rundt om i S.s talrige småfortællinger der er samlede under titler som *Almue*, 1900, *Ensomme Folk*, 1909, *Himmerlandsbroen*, 1913, *Skyer og Solglimt*, 1923, *Mulm og Gry*, 1927 o.fl.a. I disse mindre arbejder fejrer hans kunstneriske evne og dybe menneskekundskab sande triumfer der dog blandes op med mere ordinære ting. Blandt hans større fortællinger må især nævnes den vemodige kærlighedshistorie *Sara*, 1906 med det uovertrufne indledningskapitel om de voksne husmandsbørns besøg hos forældrene på en skiftedag, den friske sømandsskildring *Søfuglen*, 1908 og den medfølede og dybt forstående *Lene*, 1928 med beretningen om en overset kvindes ulykke og redning. Foruden *Slægten* foreligger skuespillene *Ideale Magter*, 1911 og *Mikkel Larsens Dreng*, 1914, begge virkningsfulde folkekomedier, populære også som film og hørespil, men uden dybere værdi. I *Dynæs Digte*, 1915 samlede han sine digte og sange, af hvilke adskillige nyder stor og fortjent yndest i folkelige kredse, fremfor alle *Naar Vinteren rinder i Grøft og i Grav*, skrevet allerede 1897, der med Johannes Torriids melodi er blevet husmændenes uforgængelige opsang. Et udvalg af hans artikler og taler er bevaret i *Udmarksfolkene*, 1912; særskilt udsendte han 1920 det originale og dybsindige foredrag *Arbejdets Personlighedsværdi*. Som folketaler var S. en af tidens ejendommeligste og mest fængslende, trods sit uegnede organ i stand til at holde en tusindtallig forsamling fangen; med stor oratorisk kunst vekslede han mellem en lyrisk, højstemt patos og en fortrolig, folkelig humor der gennem genialt udformede eller umiddelbart oplevede eksempler fra dagligdagens liv gjorde begreber og tankebaner let tilgængelige for alle.

Inden for den sociale digtning indtager S. en særstilling ved sit lyse livssyn der i stigende grad kommer til udtryk gennem forfatterskabet. Han var den ældste i den gruppe af hjemstavnsforfattere Sven "Møller Kristensen" har samlet under begrebet „den store generation“. Personligt havde dette festlige og storladne menneske en enestående evne til at skabe sig venner for sin sag. De tidlige værker *En Stridsmand* og især *Gyld-*

holm rummer et socialt engagement og en tro på det fælles initiativ og handling som tændte an. Husmændene genkendte sig selv og deres livsvilkår i S.s digtning, og han blev for dem hvad Martin "Andersen Nexø" var for byproletariatet. S.s livsanskuelsesdebat må søges i hans taler og artikler, i fiktionen koncentrerer han sig om karakterskildringer. Han hylder den stejle vilje, selv om den kunne blive til trods under de hårde livsvilkår, og kæmper for slidernes åndelige bevidstgørelse til et rigere menneskeligt liv. Han angreb kristendommen for dens konservative virkning i miljøet og viste hen til den personlige samvittighed bygget på realiteten og hensynet til fællesskabet. I det senere forfatterskab viser sig en uro over udviklingen omkring første verdenskrig og en afstandtagen fra landbrugets mekanisering. Hans fordømmelse af de nye masseorganisationer og hans tro på den gamle almuekultur og den evige slægternes gang, fx i *Nye Mænd*, 1917 kan få noget tilbageskuende over sig. Han afrundede sin enestående livsindsats som folkelig agitator og kunstner i sin levende og smukke erindringsbog *Min Mindebog*, 1934-35, hvor han afklaret står som talsmand for et traditionstro og tolerant menneske- og livssyn. En akademisk æstetisk vurdering af hans værker bliver en abstraktion over for denne ukunstlede og engagerede forkæmper for husmændenes sag. □Tegn. af P. S. Krøyer, 1903 (Hirschsprung). Mal. af Sofie Petersen, 1904. Afbildet på P. Hansens mal., 1911, af museumsindvielsen 1910 (Fåborg mus.). Afbildet på mal. af Kr. Bjerre 1917-18 (Lemvig mus.), fire mal. af samme. Tegn. af Johs. Glob (Fr.borg). Karikaturer af H. Jensenius, 1918 (sst.). Klippet silhouet af Kirsten Wiwel, 1922 (Kgl. bibl.). Mal. af Lauritz Jørgensen udst. 1922. Mal. af Martin Kaalund Jørgensen, 1923 (AOF i Silkeborg, St. Restrup højskole). Buste af Knud Gleerup, 1923. Akvarel af Johs. Nielsen, 1926 (Fr.borg), mal. af samme, s.å. (Høng efterskole). Buste af Carla M. Christiansen, 1927 (1934 ved Århus kommunes hovedbibl.). Mal. af Niels Hansen, 1928. Træsnit af Alex Garff, 1932. To mal. af Ole Søndergaard, 1934 (1935 Ranum seminarium). Linoleumssnit af K. J. Almquist 1941 og 1968 efter skitse 1936. Relief af K. Gleerup (på gravstenen). Portræt på mindesten (Øsløs). Mal. af Lars Rastrup og af Kirsten Kjær. Foto. - Mindesten på Dynæs 1926 og efter tegn. af Karl Hansen, 1951, i Løgstør.

Bibliografi. Tove Hedegaard Larsen: J. S. En bibliografi, udg. af Museet for Thy og Vester Hanherred, 1982. *Udg.* Udv. skr. I-II, 1911. Romaner og fortæll. I-II, 1921. Udv. fortæll. I-II, 1921. Udv. romaner I-II, 1959. *Kilder.* J. S.: *Min mindebog* I-II, 1934-35. *Lit.* Georg Brandes: *Saml. skr.* XV, 1905 240-43. Chr. Rimestad: *Digtere i forhør*, 1906 60-62. Harald Niel-

sen: Af tidens træk, 1909 58–76. Jul. Paludan: Mellem semestrene, 1910 67–71. Oscar Geismar: Digterprofiler, 1916 194–208. Jens Damsgaard: Den moderne husmandsbevægelse, 2. opl. 1916 17–20. K. K. Nicolaisen: J. S., 1918. Jeppe Aakjær: Artikler og taler, 1919 = Saml. værker IV 152–56. Hovedtræk af nord. digtn. i nytiden, udg. Ejnar Skovrup I, 1920 236–46. Rich. Gandrup: Døgnets og tiden, 1926 51–60. Samme i Tilskueren XLVIII, 1931 I 252–60. Samme i Danske samfundsromaner, 1946 35–47. Jørgen Bukdahl: Dansk national kunst, 1929 268–82. Viggo Bitsch: J. S., 1936 (2. opl. 1939). Aug. F. Schmidt: J. S. 1938 (heri bibliografi). Samme i Hist. årbøger for Thisted amt VII, 1939 183–96 og IX, 1941 33–39. Eva Hemmer Hansen: Digter og samf., 1939 89–115. Carl Raaschou i Edda XLIV, Oslo 1944 98–103. Fr. Nielsen i Danske digtere i det 20 årh. 2. udg. I, 1965 157–67. Jørgen Gleerup sst. 3. udg. I, 1980 220–31. Peder Tabor: Situationer og profiler, 1967 110–31. Per Olsen i Tidens skole LXXV, 1973 230–34. Sv. Møller Kristensen: Den store generation, 1974. Jørgen Gleerup: Utopi og sanselighed. Dannelsesemaet i J. S.s forfatterskab, 1980.
Papirer i Kgl. bibl.

Erland Munch-Petersen

Skjoldby, Aage, 1906–73, fabrikant. * 4.1.1906 i Vestervig, † 23.3.1973 i Kbh., begr. Bispebjerg kgd. F: købmand Christian Marius Peter S. og Theodora Marie Skjoldborg (* 1879). ~ 9.9.1930 i Kbh. med Henny Anna Henriksen, * 4.1.1909, † 25.3.1966 i København.

Efter skolegang i Struer kom S. til Kbh. hvor han blev student fra Østre Borgerdydsskole. Han gik derefter på Niels Brocks handelsskole og efter yderligere studieophold i Tyskland og England gik han ind i tekstilbranchen og var i 1930'erne direktør for og medejer af tekstilfabrikken København. Efter den tyske besættelse kom han ind i modstandsbevægelsen, først ved udgivelsen af *De Frie Danske*, 1943, derefter i okt. s.å. som organisator af illegale flugtruter til Sverige for danske jøder. 1944 indtrådte han som en af tremands-lederskabet i en ny organisation, „Speditøren“, der kom til at organisere hovedparten af de næste måneders transporter af flygtninge. Længe fungerede organisationen så perfekt at afgangene kunne sammenlignes med ordinære fartplaner, men i okt. 1944 blev den revet op efter angivelse, mange blev arresteret, og S. levede som illegal resten af krigen.

Papirer i Rigsark.

Bjarne Maurer

Skjær, Henry Albinus Hansen, * 1899, operasanger. * 5.7.1899 i Kbh. (Skt. Matthæus). F: gods-ejer, cand. polyt., senere direktør for forsikrings-selskabet Kustos H. *Dorph-Petersen (1844–1918) og sygeplejerske Eleonora Kristine Hansen Skaaning (1867–1943). ~ 10.10.1922 i Kbh.

med Ida Levy, * 9.11.1899 i Kbh., d. af civilingeniør Alfred L. (1859–1927) og Olavia Benzon (1859–1938).

Efter sin studentereksamen (Frederiksberg gymnasium 1916) studerede S. i tre år statsvidenskab ved Kbh.s univ. og fik derefter ansættelse i Østifternes Kreditforening. Samtidig havde musikken tag i ham, og efter studier på Det kgl. da. musik-konservatorium og Det kgl. teaters operaskole hos bl.a. Viggo *Forchhammer debuterede han som Pizarro i *Fidelio* uden tilsyneladende at efterlade noget større indtryk. I hvert fald gjorde Det kgl. teater ikke umiddelbart brug af ham, og han måtte i stedet afprøve sin vokale bæredygtighed i Mogens *Wöldikes *Palestrinakor* og 1927 tillige i de fire skurkeroller i en opsætning af *Hoffmanns Eventyr* på Frederiksberg teater. 1929 fik han atter chancen på Det kgl. teater som Tonio i *Bajadser* og som det tredje og afgørende debutparti sang han Escamillo i *Carmen* i maj 1930. Derefter fik han fast ansættelse ved teatret og blev hurtigt en stærkt anvendt kraft, omend man i anmeldelserne fra de første år ind imellem ser beklagelser over hans ungdommeligt umådeholdne stemmeudfoldelse. På Egisto *Tangos foranledning blev S. i foråret 1933 sendt til Paris for at få finslebet kavalerbarytonen, og derefter betroedes han i december samme år et afgørende hovedparti, titelrollen i *Rigoletto* som han sang i teatrets skiftende opsætninger helt frem til 1964. Og endnu ved Anna *Borgs nysesce-nesættelse 1962 kunne han holde den unge, fremstormende Ib *Hansen stangen i dette både vokalt og scenisk krævende parti.

I 30'erne og 40'erne sang S. et rigt udvalg af italienske, tyske og franske hovedroller, fortrinsvis i det dramatiske fag, men suppleret med afstikkerer til det mindre udadventde, som Wolfram i *Tannhäuser*, 1939 hvor Kai Flor roste ham for at behandle den „maskuline firskårne stemme med lyrisk følelse“. S.s karriere har aldrig i noget større omfang inkluderet koncertsale eller gram-mofonstudier, men kort efter Det kgl. teaters premiere på Georges Bizets *Perlefiskerne*, 1942 gik han sammen med Stefan *Islandi i studiet og indsang den version af den berømte duet som i årevis hærgede Danmarks radios ønskekoncerter, og som flere gange er blevet genudgivet i LP-tidsalderen. Også i det danske repertoire har S. gjort sig gældende, bl.a. i Ebbe *Hameriks *Marie Grubbe*, 1940, Johan *Hye-Knudsens *Kirke og Orgel*, 1947, Svend S. *Schultz' *Høst*, 1951 og 1960 som markis d'Argenville i Poul *Schierbecks *Fête galante*, et parti han også havde sunget ved operaens førsteopførelse 1931, dengang med komponistens hustru Sylvia Schierbeck som partner. Den følgende sæson fik

S. lejlighed til at genoptage en anden succes fra sin sangerungdom, de fire skurkeroller i Hoffmanns Eventyr som han sang alternerende med Frans *Andersson. 1950 fik S. den rolle som kom til at dominere den sidste del af hans karriere, greven i *Figaros Bryllup* hvor han med Nils *Schjørnings formulering var „så blændende en repræsentant for livshungrende adel i moralsk forfald“. Han sang rollen for 100. gang 1962, optrådte i den ved sit 40-års jubilæum 1964 og udførte den ialt 191 gange frem til sin afsked fra Det kgl. teater 1973. Han kom dog endnu en gang på scenen i en mindre rolle i Den jyske operas opsætning af *La Traviata*, 1976. 1966 skrev Svend *Kragh-Jacobsen om S.s optræden som rektor i Palle *Kjærulff-Schmidts film *Der var engang en krig*, at han havde „et godt ansigt – og nyt på lærredet“. Deri havde han nu ikke ret: S. var 1949 med i et operaglimt i Svend *Methlings grundlovsfilm og 1955 var han præsten i Carl Th. *Dreyers *Ordet*. S. var også den usynlige leverandør af brunstskrigene i filmatiseringen af Ole Juuls *Det tossede paradys*. S., som 1947 udnævntes til kgl. kammeranger, var 1965–78 formand for Dansk tonekunstnerforening. – R. 1941. R¹. 1955. □Foto.

Knud Ketting

Skodborg, Jørgen, ca. 1480–1551, ærkebiskop. * antagelig ca. 1480, † 15.12.1551, begr. i St. Gereons k. i Köln. F: Hans Jepsen fra Skodborg, † som rådmand i Kolding.

Da S. gentagne gange betegnes som kleriker fra Ribe har han sikkert fået sin første uddannelse der; men senere har han fuldført et regulært akademisk studium. 1502 indskreves S. „de Arnsborck ex Datia“ ved universitetet i Rostock og blev 1503 baccalaur her. „Arnsborg“ kaldtes Koldinghus (muligvis har da faderen tjenstgjort der, da S. fødtes, eller S. selv inden 1502). Magistergraden tog han andetsteds, hvor og når vides ikke. Efter sin hjemkomst var S. i dronning Christines tjeneste (nævnt første gang maj 1506, sidste gang i regnskab for 1510–13) og fik flere kirkelige embeder, således Nykøbing S. og Højby (opgivet 1515), et kanonikat i Roskilde og i Viborg og forstanderstillingen ved Helligåndshuset i Roskilde (opgivet 1517). Da pavens stadfæstelse af Viborg kanonikatet (aug. 1512) kalder ham „Clericus Ottoniensis“, må han vel særlig have tjenstgjort for dronningen i Odense. Derefter indtrådte han i kongens cancelli og blev „Sekretær“. Marts 1515 var han i Rom, vel som medlem af den sendefærd der notificerede paven kongens godkendelse af lateranmødet. En pavelig bevilling tillod ham nu at modtage dia-

kon- og præstevielse i Rom. 1516–19 var han gentagne gange i diplomatiske sendelser til Nederlandene; hovedformålet, at få dronning Elisabeths medgift udbetalt, nåede han ikke, så lidt som han 1518, da han også sendtes til Frankrig, fik Frans I overtalt til forbund og militær støtte mod Sverige. 1519 havde han også i opdrag at skaffe Kbh.s univ. nye lærerkræfter. S.s breve hjem til kongen vidner om gode iagttagelsesevner og praktisk sans for nødvendige virkemidler, og Christian II anerkendte åbenbart hans brugbarhed trods sendelsernes resultatløshed. S. havde desuden vundet hans yndest ved i nov.-dec. 1517 under herredagen i Kbh. med dygtighed at fungere som anklager mod Odensebispens Jens *Andersen Beldenak. Han belønnedes nu med prælaturen som ærkedegn i Århus og sognepræst i Koldt. Den pavelige nuntius Arcimbald og derefter paven selv (marts 1518) stadfæstede dette. Også med det videre forløb af sagen mod Jens Andersen havde S. at gøre. Da denne 1520 bekvemmede sig til forlig med kongen, var S. medlem af den voldgiftsret som fastslog de hårde betingelser for dette. – Dengang var S. forfremmet til Lunds ærkebiskop efter Birger *Gunnerson. Trods Christian II's udtrykkelige forbud mod at vælge før han havde tilkendegivet sin vilje, havde kapitlet vel 16.12.1519 valgt Aage *Sparre, men over for kongens bestemte viljestilkendegivelse fratrådte denne, og 5.1.1520 valgtes S. Men i Rom havde Leo X ifølge sin „reservationsret“ tildelt en italiensk kardinal P. E. de Cesis administrationen af Lunds stift, og denne forlangte en årlig pension på 500 dukater (1000 gylden) for at afstå embedet. Christian II var absolut imod „erstatning“ til kardinalen, hvorfor hverken kongens eller S.s afsendinge kunne opnå hans „konfirmation“; selv henvendelse fra kejser Karl V nyttede intet. – S. kunne da ikke blive bispeviet, og 1521 afsatte Christian II ham, da han modsatte sig kongens krav om ærkesædets besiddelser Bornholm, tre skånske herreder og købstaden og slottet Åhus. I marts 1520 havde kongen afkrævet Lunds kapitel bevislighederne for stiftets ejendomsret, men dette nægtede, trods advarsler fra flere bisper, at efterkomme kravet.

Antagelig optagethed af de svenske forhold bevirkede at Christian II først 1521 skred til handling, og først mod S. Efter en regest afviste denne 1521 en stævning fra kongen. Sandsynligt er, at S. som modstander af Sigbrit særlig havde vakt hendes had, og utvivlsomt var det efter hendes tilskyndelse at kongen i juni 1521, for ublu betaling, skaffede Didrik *Slagheck pavelig udnævnelse som Lunds ærkebisp. I nov. 1521 kunne Slagheck meddele kapitlet, at han var sædets

indehaver, og 25.11. blev han introniseret i Lund. 13.10. havde S. opnået et lån af kapitlet, sikkert for at rejse som klager til Rom. Endnu 21.10. var han i Lund, men kort efter skjulte han sig i gråbrødrekloster i Kbh. iført munkedragt. Endnu i aug. 1522 mente en dansk mand i Rom, at han opholdt sig der hemmeligt, men på det tidspunkt var han vel for længst flygtet videre, først til Ribe, derpå videre sydpå; han ledsagedes af en kannik fra Haderslev, mester Thomas Clausen. Rimeligvis har S. i Kbh. oplevet Slaghecks henrettelse jan. 1522 og måske kongens tvangsforanstaltninger mod Lunds kapitel der førte til afståelsen af Bornholm. Først ved forårstid 1523 kan hans tilstedeværelse i Rom konstateres. Han stod her i forbindelse med danske biskoper og den nye konge, Frederik I, og arbejdede med anklager mod Christian II for at få denne bandlyst; Frederik I anbefalede ham da også til konfirmation, men ved kurien anerkendtes Frederik kun som hertug af Holsten. Som „familiaris“ og bordfælle hos kardinal de Cesis opnåede S. imidlertid dennes støtte til ærkesædet mod at anerkende hans pensionsret. Samtidig arbejdedes dog ved kurien både for Aage Sparre som kapitlet i Lund havde genvalgt efter Christian II's flugt, og (fra den fordrevne konge) for Joh. *Weze der 1522 havde fået ærkesædet efter Slagheck, men fulgte Christian II i landflygtighed.

Ved påsketid 1524 blev S. så syg, at han måtte forlade Rom for at søge helbredelse ved badet i Aachen; forinden havde paven i marts tilladt ham at opkræve indtægterne som ærke-degn i Århus ved andre, men havde rigtignok i febr. udnævnt Frederik Is kansler Claus Gjordsen til samme embede. Muligvis først efter sin bortrejse fik S. den ejendommelige begunstiging at have l. plads og stemme i Lunds kapitel næst prælaterne her. Men først 29.11.1525 udnævnte paven S. til ærkebiskop, idet han samtidig stadfæstede de Cesis' ret til pension og til regres ved embedsledighed. Dette var en politisk imødekommehed mod Frederik I der i april atter havde insisteret på S.s udnævnelse, idet han dog samtidig erklærede at stiftet ikke kunne bære den årlige afgift til kardinalen. Palliet til S. sendtes ved den førnævnte kannik Thomas Clausen til Danmark for at biskopperne Lave *Urne og Ove *Bille skulle overgive S. det og modtage hans lydighedsed mod paven. Selv var han altså ikke i Rom, og traditionen, at Clemens VII bispeviede ham her, lader sig ikke godtgøre. Men bispeviet blev han utvivlsomt, vel i Tyskland eller i Nederlandene 1526. S. havde sat sig i forbindelse med den nederlandske Fugger-agent Pompejus Occo som han kendte fra 1517 og han formidlede ham

et stort lån, hvoraf en del sendtes til Rom. I beg. af 1526 var han i Amsterdam og rejste sammen med Occo til Antwerpen og Bruxelles hvor de mødtes med statholderen Margrethe. Hans *Mikkelsen († 1532) der anede fare for Christian II's liv, opfordrede denne til ikke at spare S.s liv for at få klarhed over hans ærinde. 6.5. oplyste S. Frederik I fra Lübeck om sin ankomst, samtidig formanedes kongen af paven til at fratage Sparre, som havde „indrængt“ sig i stiftet, dette. De Cesis havde på denne tid givet afkald på embedet og anbefalede nu S. Men nu havde Frederik I ændret sin kirkepolitik. I aug. gav han sammen med to gejstlige og femten verdslige råder Sparre en foreløbig stadfæstelse på ærkestiftet, indtil konge og rigsråd fædede dom om hvorvidt han eller S. var rettelig valgt. Band og interdikt i sagen ville man ikke tilstede. S. havde i august netop truet rigsrådet med dette, såfremt det ikke støttede ham. Kongens handling var et stærkt indgreb i den pavelige myndighed, og som kanonisk biskop kunne S. ikke anerkende en verdslig domstol i sagen. Sparre forstod kongen, som fik et stort lån og en personlig gave, og Sparre fik embedet. Men flere af biskperne tog afstand fra ham.

I slutningen af 1530 trådte S. i forbindelse med ledende katolske kredse i Danmark. Tyge *Krabbe videresendte således i febr. 1531 med anbefaling et brev fra S. til domkapitlet i Lund, som S. havde sendt ham i dec. 1530. Indholdet kendes ikke længere. Senest i dec. 1530 havde S. slået sig ned i Köln, hvor kardinallegaten Campeggio nu arbejdede på hans restitution i det lundensiske embede. Stridighederne om dette fortsatte. I jan. 1533 støttede paven Sparre imod S., men pga. habsburgernes indblanding skiftede paven igen og ville nu hverken anerkende Sparre eller Torben *Bille, som var udset til koadjutor og efterfølger. S. var således den sidste der modtog vielse til ærkesædet, men det lykkedes ham ikke at erhverve sit embede. Hans sidste 20 år i Köln ligger hen i halvmørke. En højst besynderlig begivenhed indtraf, da den kölnske koadjutor Adolf af Schaumburg 1541 opfordrede reformationkongen Christian III til at restituere S. i ærkebispembedet eller indgå et forlig med ham. Chr. III afviste koldt ethvert kendskab til S. og tilføjede, at man i Lund nu havde en kristelig evangelisk biskop som prædikede Guds ord. 1538 nævnes S. som dekan ved Apostelkirken og fra 1549 kannik ved Sct. Gereon stift. Særlig interessant er det, at han nu gav sig til ivrigt at støtte de modreformatoriske bestræbelser som udgik fra den nye jesuiterorden. 1544 var en jesuiterbolig blevet oprettet netop i Köln, Tysklands første, og S. knyttede venskab med de to

senere så berømte ledere Petrus Faber og Petrus Canisius. Faber havde truffet S. året før, og Canisius dedicerede ham 1543 sin udgave af Johann Taulers prædikener. S. fik talrige hilsener og (nu tabte) breve fra ham, og begge mænd, som altid kaldte S. ærkebiskop, omtalte ham som en ven og en af jesuiternes varmeste støtter. Også den bekendte domprovst Johs. Gropper, modstander af det kølnske reformationforsøg 1542-46, stod S. i forbindelse med. I de første Köln-år boede S. hos en Johs. Rinck som i høj grad beundrede hans fromme personlighed; og den katolske kirkehistoriker Laur. Surius der ca. 1540 studerede i Köln og kendte S., mindes i et skrift fra 1556 hans strengt asketiske livsførelse. Utvivlsomt hæver Danmarks sidste pavelig anerkendte ærkebiskop sig ved sin hæderlighed og sit faste katolske trosstandpunkt langt over den foretrukne konkurrent der allerede som „skinbiskop“ i høj grad manglede forudsætninger for at værne Romerkirken i Danmark.

Kilder. Danske mag. 2.r.III, 1810 224-34. Kong Fr. Is da. registranter, udg. Kr. Erslev og W. Møllerup, 1879. Die Matrikel der Univ. Rostock, udg. Adolph Hofmeister II, Rostock 1891. Petrus Canisius: Epistulae et acta, ud. Otto Braunsberger I, Freiburg 1896. Dronning Christines hofholdningsregnskaber, udg. Will. Christensen, 1904. Acta pontificum Danica V-VI, udg. Alfr. Krarup og Johs. Lindbæk, 1913-15. Johs. Gropper: Briefwechsel, udg. Reinh. Braunisch I, Münster 1977 = Corpus catholicorum XXXII 9 25 31 112 416.

Lit. C. F. Allen: De tre nord. rigers hist. III, 2, 1867 67-80. Ludv. Daae i Hist. t. I, Kria. 1871 502f. Bernh. Duhr i Hist. Jahrbuch XVIII, München 1897 799. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 4.r.VI, 1899-1904 401f. C. Neergaard sst. 463. Bj. Kornerup sst. 6.r.V, 1945-47 239f. Gösta Johannesson: Den skånska kyrkan och reformationen, Lund 1947 = Skånsk senmedeltid och renässans I. Johannes Christian Nattermann: Die goldene Heiligen. Geschichte des Stiftes St. Gereon zu Köln, Köln 1960 361 = Veröffentlichungen des Kölnischen Geschichtsvereins XXII. P. G. Lindhardt i Den danske kirkes hist. III, 1965. Otto Nübel: Pompejus Occo, Tübingen 1972 76 99 152f.

Martin Schwarz Lausten (J. Oskar Andersen)

Skomager, Hans Rasmussen, 1551-1614, professor. * 1551 i Kbh., † 19.7.1614 sst. F: Rasmus Pedersen Falstring († 1589) og Marine Nielsdatter († 1590). ~ 1° ca. 1582 med Anne Pedersdatter, * i Århus, † ca. 1583. ~ 2° 1593 med Karen Wesselsdatter, † 1620, d. af kantor i Lund, mag. Wessel Pallesen.

Efter at have gået i Vor Frue skole i Kbh. blev S. optaget i det kgl. kantori og vandt herigennem en formående velynder i den kgl. sekretær Hans *Skovgaard der støttede ham så han 1568 kunne komme til universitetet. Sin velgører satte han siden et smukt minde i et dansk og i et latinsk skrift (1581-82). Fra 1572 studerede han i Rostock, senere i Wittenberg og tog 1579 magister-

graden her. Da han ved sin hjemkomst kunne fremlægge gode anbefalinger, bl.a. fra hertug Ulrik i Mecklenburg, førte dette til at han 1580 blev ekstraordinær professor ved universitetet og 1582 professor pædagogicus. I henvend 20 år måtte han forblive i denne beskedne stilling for han endelig 1602 rykkede op i professoratet i matematik og 1603 i fysik. 1610 var han rector magnificus. Årsagen til at han så længe blev hæmmet i sin løbebane må vistnok søges i forskellige tildragelser som stillede ham i et ugunstigt lys. Således blev en bog han havde udgivet 1590 forbudt, og senere gjorde han sig skyldig i en grov forløbelse under en pinlig strid med en tysk alkymist der havde været i hans hus. - S. gør ikke indtryk af at have været en større begavelse, men han var som universitetslærer flittig og har bl.a. udgivet en lang række akademiske teser, hvoraf især kan fremhæves hans indledninger til studiet af astronomien (1603) og af fysikken (n.å.). De vidner klart nok om hans afhængighed af den melanchtoniske skoles opfattelse af videnskaberens væsen og indeholder flere kulturhistorisk interessante træk. Lærereg med hensyn til tidens pædagogiske standpunkt er også hans *Breviis introductio ad descendam lingvam latinam*, 1608.

R. Nyerup i Minerva, 1790 III 291-97. H. F. Rørdam: Kbh.s univ. hist. II, 1869-72 638-45; IV, 1868-74 646-48. Kirkehist. saml. 3.r.II, 1877-80 501 510 (Peder Christensens almanakoptegn.); 4.r.IV, 1895-97 428. Vello Helk i Pers. hist. t. 16.r.VI, 1978 217. - Koncept til Kbh.s univ. progr. fun. af 22.7.1614 i Kgl. bibl. (Rostgaard fol. 121 10f).

Bjørn Kornerup*

Skondelev, Johan, † 17.8.1421, biskop.

Da biskop Henrik af Slesvig 1374 forflyttedes til Øsel søgte domkapitlet at få sin kantor, Niels Pedersen, valgt til hans eftermand idet også de holstenske grever var stemt for denne løsning. Valdemar Atterdag, som netop nu med alle midler prøvede på at øge den danske kronens indflydelse i hertugdømmet, stræbte derimod efter at få en franciskaner, S., en enkelt gang kaldt Johan de Gudensker, udnævnt af paven, og da S. var villig til ved sit valg at love en anselig udbetaling til pavestolen, bl.a. til dækning af resterende servispønge fra de fire foregående bispers tid, gik han af med sejren. Han nævnes første gang som biskop 2.6.1375. Om pavestolen fik den lovede pengesum er måske et spørgsmål; men S.s forhold til Rom vedblev dog at være godt, og 25.4.1382 overdrog paven ham stillingen som nuntius og kollektor i kongeriget Danmark, en myndighed der n.å. yderligere udvidedes. I denne stilling har han virket i det mindste til 1407. 1409 udnævnte den pavelige legat, kar-

dinal Johannes Dominici, ham til biskop i Cammin, men pave Alexander V, der netop s.å. var valgt på kirkemødet i Pisa, udså en anden til Camminstolen, og følgen blev en langvarig proces der først endte i sommeren 1418 med annullering af S.s udnævnelse.

Det blev da udelukkende i Slesvig hans gerning faldt. Hans stærke sympati for den danske politik over for holstenerne voldte ham mange vanskeligheder, navnlig efter at grev Gerhard 1386 af dronning Margrete havde modtaget Sønderjylland som et arveligt len. S. måtte 1389 sværge ham troskab; men da Gerhard var faldet 1404 på togt mod Ditmarsken, og Margrete søgte at udnytte den gunstige lejlighed til at genvinde hertugdømmet, trådte S. atter åbenlyst i den danske politiks tjeneste. Mod en årlig pengeydelse overlod han 1406 for et tidsrum af seks år dronningens bispestolens to stærke borge, Svavsted ved Trøne og Stubbe på Svansø, og personlig opfattedes han i den grad som schauenburgernes modstander, at nogle unge holstenske adelsmænd 1410 overfaldt ham i Flensborg, huggede hans køgemester ned og sårede ham selv og førte ham sydpå som fange. For 1200 mark lybsk måtte han købe sig fri, og pave Johannes XXIII tog sig af hans sag; men episoden var kun et enkelt led i den omfattende dansk-holstenske strid, og den kunne ikke løses uden i tilknytning til hele denne. Da en femårig stilstand blev indgået i marts 1411 fik S. tilbagegivet de to bispeborge, og de følgende år blev sikkert hans virksomste og indflydelsesrigeste. Han støttede kraftigt Erik af Pommern på danehoffet i Nyborg 1413 da hertugdømmet erklæredes for hjemfaldet til kronen, og n.å. udpegedes han sammen med den daværende Ribebisp, Peder Lykke, til at repræsentere den danske kirke på konciliet i Konstanz. Her skulle de tillige opnå kejser Sigmunds stadfæstelse af Nyborgdommen. Ikke mindst af kirkepolitiske grunde blev det dog Peder Lykke som kom til at præge vor del af forhandlingerne og S. skal ikke selv have vist den nødvendige smidighed, bl.a. skal han have stødt lübeckerne, hvorfor det blev Peder Lykkes sag at fortsætte forhandlingerne med dem i Kbh. 1416. Men kejserens for os gunstige erklæring opnåedes (juni 1415), og da den femårige stilstand udløb 1416 og kampen atter brød ud satte kongen sig ved sommertid fast i Slesvig by uden dog at vove et angreb på Gottorp, og han magtede ikke at beskytte S. da holstenerne hen på efteråret erobrede hans borg Stubbe som det trods vilkårene i en afsluttet våbenstilstand ikke ville udlevere til ham på ny, og under fortsatte kampe 1420 mistede han tillige Svavsted. Samtidig blev stillingen inden for hans eget domkapitel mere og mere

spændt. Flertallet af dets medlemmer var holstensksindede, de lededes af domprovsten Henrik v. See, og S. har sikkert ved mange lejligheder følt vanskelighederne tårne sig op. Alligevel svigtede han ikke kong Eriks sag. Endnu i forsommeren 1421 gav han møde på Viborg lands-ting for at aflægge vidnesbyrd om Sønderjyllands ældgamle danskhed; men nu slog hans kræfter ikke længere til, og 17.8. døde han. Han var den sidste danske mand der beklædte Slesvig bispestol, og som sådan en af hertugdømmets mest fængslende personligheder i denne alvorlige brydningstid.

Kr. Ersev: Danm.s hist. under dronning Margrethe I, 1882 (reproudg. 1971) 395–99; II, 1901 (reproudg. 1971) 23 66. L. J. Moltesen: De avignonske pavers forhold til Danm., 1896 50 120 200. Reimer Hansen i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XXXVI, Kiel 1906 178 og XXXVIII, 1908 329f. Johs. Lindbæk: Pavernes forhold til Danm., 1907 162. Sønderjyllands hist. II, 1937–39 110. Esben Albrechtsen: Hertugdømmet over Sønderjylland 1375–1404, 1981.

Vilh. la Cour*

Skonning, Hans Hansen, 1579–1651, bogtrykker, forfatter. * 1579 i Rydsgård ved Ystad, begr. 16.4.1651 i Århus. Forældre ukendte. Gift.

S. synes i en ung alder at have fået forbindelse med Oluf Rosensparre til Skarhult der muligvis har bestoket den boglige uddannelse som S.s senere forfatterskab forudsætter. Han var i Rosensparres tjeneste da denne var lensmand i Mariager, og nævnes 1614 som borger i Ålborg. Omkring 1617 blev han klokker ved domkirken og notar i domkapitlet i Århus, hvor han ca. 1730 oprettede et bogtrykkeri. 1635 fik han „med hans consorter“ bevilling til at drive en papirmølle som kongen på forskellig måde støttede, og samtidig var bogtrykkeriet i livlig virksomhed ligesom S. selv udfoldede megen flid i et broget forfatterskab. – Som bogtrykker kom han ikke ud over det middelmådige, men må dog havde nydt en vis anseelse siden han 1637 fik den betydelige og vanskelige opgave at trykke et nyt oplag af Niels Jespersens „Gradual“ hvori man første gang træffer sats-nodetryk fremstillet uden for Kbh. Da der i disse år ikke fandtes skriftstøberier herhjemme må han have hentet nodesatsen og det øvrige skriftmateriel i Tyskland. Det vides da også at han foretog rejser til udlandet (Hübertz: aktstykker II, 93). Foruden mere end tyve skrifter af eget forfatterskab udsendte S. en række optryk af ældre, kendte værker som Peder Laales ordsprog og flere af Justesen Ranchors skuespil samt henvend 30 til dels omfangsrige ligprædikener, en del flyveskrifter m.m. I sin geskæftighed forsømte han undertiden at lade trykkeriets produkter censurere af

„de Hoilærde“ i Kbh. hvad lensmanden 1643 fik befaling til at påtale.

Af S.s egne skrifter er en del kompilationer som *Collegium philosophorum. Hedenske Philosophia eller Vijsdom*. 1636, *Mirabilia naturalia eller Natur-Wunder*. 1639, *Geographia historica orientalis, det er: Atskillige Østerske Landis oc Øers . . . Beskriffelse*, 1641, værker der røber en omfattende, om end ganske ukritisk læsning, og som dengang trods deres snakkesalige bredde sikkert har gjort en vis fyldest. Nævnes må også *Taxste-Bog eller Visse Udregning paa alle Species . . . udi hart Korn anslagit*, 1647 der stadig har betydning som kulturhistorisk kildebeskrift. Af digterværker, om man her tør bruge denne betegnelse, kan fremhæves *De wgdelige oc forvirrede Verdens Børns Klagemaal, Rættergang oc Beskyldninger imod den arme Justitiam oc ilde hørde Sandhed*, 1648, påvirket af Hans *Tausens vise om løgn og sandhed og Justesen Ranchs skuespil, samt S.s af datiden mest omtalte arbejde, det første originale danske, episke digt *Kattenis Rættergang med Hundene*, 1650, en dyreallegori i smag med „Reinecke Voss“, men stærkt udtværet og plat. Begge skrifter er „vel saltet“, men „sluddervorn“ poesi, som Tøger *Reenberg siger. Det er bredt satiriske fremstillinger i dårlige knittelvers, og S. hævder indædt at sandhed og retfærdighed er hjemløse i denne verden hvor lasten triumferer. „Finis materiae, non malitiae“ hedder det i slutningen af *Kattenis Rættergang*, og denne udtømmelige malice der var fyldt med „gusten Galde og sort Blækspruttesnavs“ (Jens *Worm) skyldtes måske i nogen grad bitterhed mod biskop Morten *Madsen der 1641 afsatte ham som klokker, samt den uhyggelige proces mod bispinden og hendes svigersøn hvori S. var indblandet. Ifølge sagens akter spillede han dog kun en beskedent rolle, men efter den folkelige overlevering var hele processen en hævnakt af S. og lensmanden Erik *Grubbe. I første omgang gik det også bispefamilien ilde, og S. blev 1649 genindsat i sit embede; men da han 1651 mistede livet ved et fald ud af det glamluh i domkirketårnet hvorfra han påstod at have set det forargelige forhold i bispegården betragtede samtiden det som en himlens straf for hans falske vidnesbyrd. – Med sin mangeartede foretagsomhed, sit stridbare sind og spidse vid har S. været en usædvanlig fremtoning, og endnu 1692 nævner Holger *Iacobæus ham i sin rejsedagbog blandt de ting Århus „er berømt af“. I skønlitteraturen er han og især hans formodede andel i processen mod bispefamilien gentagne gange behandlet, således af Fr. Sneedorff *Birch (Elmquists Læsefrugter LV, 1832), af Knud Skytte (Den onde Lensmand, 1884), af H. C. Bering *Lisberg i skuespil-

let Domklokkerne (opført 1905 på Århus teater; utrykt) og af Nicoline Kirkegaard i romanen Bispinden i Aars (1918).

Aktstykker vedk. staden og stiftet Århus, udg. J. R. Hübertz II, 1845 70 83–94 104f 106f 116 138f 196 330. Strandmøllen. Aktstykker ved C. Nyrop, 1878 17f 22–24. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia V, 1883–85 (repro. 1969) 405f. – K. L. Rahbek og R. Nyerup: Bidrag til den da. digtekunsts hist. III, 1805 69–83. C. V. Hertel: Forsøg til en antikv.-hist. beskr. over Århus dom- og katedralskole II, 1810 394–97. Severin Kjær: Erik Grubbe til Tjele og hans tre døtre, 1904. K. Schmidt-Phiseldeck i Årbøger udg. af Århus stift XX, 1927 35–42. Em. Sejr: Århus stiftsbogtrykkeri, 1937 17–27.

Emanuel Sejr*

Skonvig (Schonevig), **Jonas Andersen**, ca. 1600–64, runetegner, præst. * ca. 1600 i Skånevik mellem Bergen og Stavanger, † foråret 1664 i Bråby ved Haslev. F: sogneprest, senere formand Anders Jonsson († tidligst 1639) og hustru N. N. ~ 8.2.1629 i Holmens k. med Maren Bentsdatter, † før 1664, d. af skipper Bent Svendsen.

S. blev juni 1622 immatrikuleret ved universitetet i Greifswald. Sommeren 1626 var han i Norge og deltog her i en antikvarisk ekskursion der beskrev og aftegnede runemindesmærker i Bergen stift. Resultatet heraf er bevaret i Arnemag-næanske samling nr. 370. Efter at være indskrevet ved Kbh.s univ. i oktober s.å. rejste han de nærmest følgende år rundt i danske landsdele for at aftegne runeindskrifter for Ole *Worm. Hans tegninger af runesten ligger i vid udstrækning til grund for afbildningerne i Worms Monumenta Danica, 1643, men vidner ikke om særligt talent i den retning; derimod er hans monumentbeskrivelser og runelæsninger tit forbavsende gode og nøjagtige i forhold til hvad der ellers kendes fra ældre tid. Udover det norske materiale er optegnelser fra hans hånd bevaret fra Lunde og Fyns stifter samt fra dele af Jylland (AM, hhv. nr. 369, 366 og 367). 1628 blev han i faderens provsti valgt til sogneprest i Finnaas på Moster, men valget blev ikke godkendt, ligesom også senere et par gode kald gik ham snært forbi.

S.å. måtte S. lade sig nøje med et beskedent embede som skibspræst på Holmen og fungerede som sådan i syv år. 1630–37 oppebar han renten af S. Margareta præbende på Søndmøre. En væsentlig forbedring af hans forhold indtrådte foråret 1635 idet han kaldtes til Bråby-Haslev pastorat hvor han synes at have nydt god agtelse og hvor han forblev til sin død, de sidste år tilsyneladende fysisk svækket. Hans eneste udgivelse er en jævn oversættelse af Er. Willichius' sørge-digt over prins Ulrik (1633).

J. T. Lampe: Bergens stifts biskoper og præster efter reformationen I-II, Kria. 1895-96. Marius Kristensen i Danske studier XVI, 1919 17-28. Fr. Orulf sst. XVIII, 1921 21-24 34f. Erik Moltke: J. S. og de andre runetegnere I-II, 1956-58 = Bibliotheca Arnarnagnæana. Suppl. I-II. Breve fra og til Ole Worm, udg. H. D. Schepeletern I, 1965 198.

H. A. Hens

Skot-Hansen, Mogens, * 1908, filmproducent. * 19.2.1908 i Fredericia (Skt. Michaelis). F: militæroverlæge, senere generallæge Johan Peter S.-H. (1870-1935) og lærer Helga Marie Magdalene Jensen (1872-1950). ~ 16.5.1939 i Kbh. (b.v.) med Elin Henriques, * 13.4.1916 i Kbh., d. af vekselerer Carl Otto *H. (1887-1966) og Elly L. A. Hertz (1894-1975).

Efter studentereksamen (Viborg katedralskole) studerede S. ved Kbh.s univ. hvorfra han 1933 blev cand.jur. Han blev ansat som sekretær i undervisningsministeriet 1935, fra 1943 som fuldmægtig. Allerede 1933 havde han gjort filmstudier i London, og da ministeriernes filmudvalg 1941 som led i regeringens beskæftigelsesplan skulle etableres, blev S. udpeget til produktionsleder. Han var således indtil 1946 den ansvarlige organisator af den statslige produktion af danske dokumentarfilm der oplevede en blomstringstid under besættelsen, hvor de blandt andet tjente det patriotiske formål at holde tyske ugerevyer borte fra danske biografer. S. var også direkte involveret i filmproduktion. Han instruerede først og fremmest en række dokumentariske kortfilm over tidstypiske emner som *Tørveproduktionen sætter Rekord*, 1941 og *Brændsel til Vinter*, 1942, men også spillefilm som generatiionslystspillet *Vi kunne ha' det saa rart*, 1942 og musikmelodramaet *Mit Liv er Musik*, 1944. Han var desuden manuskriptmedarbejder på Johan Jacobsens komedie *En lille Tilfældighed* og den eklatant mislykkede *Jens Langkniv*. Særlig fortjeneste indlagde S. sig ved at skaffe Carl Th. Dreyer tilbage i arbejde efter ti års ufrivillig pause, først med kortfilmen *Mødrehjælpen*, 1942 hvor S. fungerede som producent, og året efter med det storslåede historiske drama *Vredens Dag*, et af filmhistoriens hovedværker hvor S. medarbejdede på manuskriptet.

1947 blev S. leder af UNESCOs europæiske filmafdeling i Paris og var i perioden 1949-54 FNs repræsentant i Hollywood hvor han havde til opgave at interessere filmindustrien for FNs arbejde for derigennem at påvirke den offentlige opinion. S. var således medvirkende til at en række amerikanske film i den ideologisk og politisk spændte periode i 1950ernes begyndelse mere eller mindre direkte appellerede for større forståelse og fredsvilje nationerne imellem, ek-

sempelvis Robert Wisens *The Day The Earth Stood Still* hvor en gæst fra verdensrummet tvinger menneskeheden til fordragelighed. - Da S. var vendt tilbage til Danmark oprettede han 1955 produktionsselskabet A/S Laterna film som hurtigt blev det førende kortfilmproducerende selskab, men også i en periode stod bag en forskelligartet række spillefilm, eksempelvis Astrid *Henning-Jensens børnefilm *Paw*, 1959, Palle *Kjørulff-Schmidts realistiske hverdagshistorie *To*, 1964, Mai Zetterlings ambitiøst eksperimenterende *Dr. Glas*, indspillet på svensk 1968, Peter Brooks stort anlagte engelske *King Lear*, 1970 hvor Shakespeares drama realiseres på den jyske vestkyst, såvel som et par halv-dokumentariske pornofilm. Da selskabet 1971 måtte likvidere sin spillefilmproduktion trak S. sig tilbage som direktør. S. havde 1967-72 bevilling til Triangel teatret. Han har desuden siddet i en række udvalg og bestyrelser inden for dansk film. - S. har gennem flere årtier indtaget en central stilling først og fremmest i dansk kortfilm som initiativrig igangsætter og kreativ organisator. - R. 1968. □Foto.

Peter Schepelern

Skotte, Peder, se Petrus David de Scotia.

Skou, Jens Christian, * 1918, læge. * 8.10.1918 i Lemvig. F: tømmerhandler Magnus Martinus S. og Ane Margrethe Jensen-Knak. ~ 15.5.1948 i Nørlem med sygeplejerske Ellen Margrethe Nielsen, * 17.5.1925 i Skive, d. af inspektør Louis Bertel N. og Magda Nielsen.

S. blev student 1937 fra Haslev og cand.med. 1944 fra Kbh.s universitet. Efter nogle få års hospitalsuddannelse blev S. ansat 1948 som assistent, fra 1954 som lektor på Århus universitets fysiologiske institut hvor han udarbejdede sin doktordisputats om *Lokal anæstetika. Experimentelle undersøgelser over den anæstetiske og toksiske virkningsmekanisme* som blev forsvaret i 1954. I 1963 blev han professor i fysiologi ved Århus univ., 1977 overgik han til professoratet i biofysik sst. S. er særlig kendt for sin opdagelse af Na,K-ATP-ase og sin indsats som forsker i forbindelse med denne såkaldte „natriumpumpe“ som vedligeholder den biologisk meget betydningsfulde ionkoncentrationsforskel mellem de to sider af alle dyriske cellemembraner. S. kom på sporet af dette vigtige, men meget komplicerede enzymsystem ved et tilfælde og publicerede sin iagttagelse i 1957 ledsaget af en formodning om at dette enzymsystem var ansvarligt for den aktive udpumpning af natrium-ioner

fra cellers indre. Siden 1957 har S. sammen med en række medarbejdere dels fremstillet rene enzympræparater fra forskellige væv, dels karakteriseret systemets virkningsmåde i flere henseender. Den viden som herigennem er indhøstet udgør et fundamentalt grundlag for forståelsen af transportprocesserne i kirtler, nyrer og slimhinder hos mennesker og dyr. Sammenfattende kan det siges at S. gennem sit arbejde med et veldokumenteret eksempel på sammenhængen mellem struktur og funktion på molekylært niveau har skabt basis for en biokemisk udforskning af biologiske transportprocesser i almindelighed. Mindre kendt er S. for sin kliniske indsats udført i samarbejde med daværende professor i kirurgi N. Blixenkrone-Møller, bestående i oprettelsen og driften af et dialyseafsnit („kunstig nyre“) til behandling af akut opstået nyresvigt hos medtagne kirurgiske patienter. Dette arbejde resulterede også i en efteruddannelse af navnlig yngre kirurger i væske- og elektrolytforstyrrelser og behandling heraf, gennemført med samme præg af præcis problemformulering og logisk, enkel metodologi som præger S.s videnskabelige arbejde. – Medlem af Videnskabernes selskab 1965 og af det tyske naturforsker-akademi Leopoldiana 1977. Desuden tildelt Leo-prisen 1959, Novo-prisen 1964, Carlsen-prisen 1973 og den svenske lægeforenings Anders Retzius-pris.

Noe Næraa

Skou, Ove, 1906–74, skibsreder. * 14.4.1906 i Nordby, Fanø, † 7.5.1974 i Kbh., begr. Frbg. kgd. F: skibsinpektør, kaptajn Mads S. (1880–1959) og Marie Andersen (1884–1965). ~ 5.4.1930 i Esbjerg med Benny Blok, * 1.6.1906 i Esbjerg, d. af købmand Johannes B. (1878–1929) og Petra Sørensen (1881–1968). Efter shippinguddannelse i Danmark, England og Tyskland grundlagde S. 1929 rederiet *Ove Skou* i hvilket faderen indtrådte som skibsinpektør. Samtidig fik S. stilling i Hovedstadens Kulimport hvor han siden blev direktør. Det resulterede bl.a. i at kulimporten 1934 købte sit eget skib som S. administrerede. Endnu mens S. var direktør i kulfirmaet stiftede han, støttet af ejeren Theophilus Hansen, 1935 *Dampskibsselskabet: Ove Skou A/S* og 1937 yderligere et rederiaktieselskab – *Dampskibsselskabet af 1937*. Begge rederier sejlede med ældre dampskibe indkøbt fra udlandet, og da krigen kom omfattede flåden fem skibe på tilsammen ca. 4770 BRT. Begge rederier blev 1961 sluttet sammen til *Ove Skou Rederiaktieselskab*. Efter krigen ændrede rederiet holdning til skibstonnage, og det fik ikke blot betydning for hans eget foretagende,

men tillige for dansk skibsfart og værftsindustri. Allerede 1945 overtog S. fra Burmeister og Wain den elegante hurtigsejler Benny Skou der med moderne navigationsudstyr og lossemidler blev prototypen for en lang række moderne cargo liners både i Danmark og i udlandet. Skibet var forsynet med moderne aptering for 12 passagerer, og også besætningens forhold var forbedret. I de følgende år overtog rederiet en lang række tilsvarende skibe – hvert af dem større, hurtigere, smukkere og elegantere end forgængeren. De fleste blev bygget på danske værfter. Skibene var hvidmalede med en blå pynteliste og blev indsat i den skibsfart S. havde drevet lige fra de første år, trampfart på verdenshavene. Ved hans død bestod rederiet af omkring 30 skibe. S. var på mange områder en ener i dansk skibsfart, han bevarede en afstand til de fleste kolleger og ville ikke være medlem af Dansk rederiforening. Han kunne hænge sig i bagateller, men kunne også demonstrere en storladet facon. S. var en årrække formand for Fjerde Søforsikringsselskab, forsikringsselskabet Fylla og medlem af klassifikationsselskabet Lloyds Shipping Registers danske komité. Han fortsatte sit arbejde i Hovedstadens Kulimport, hvor han ved sin død var såvel direktør som bestyrelsesformand. – R. 1951. □Foto.

Børsen 13.4.1966 og 31.3.1969. Jørgen D. Simonsen i Berl. tid. 14.4.1966 og 8.5.1974.

Henrik Fode

Skou-Hansen, Tage, * 1925, forfatter. * 12.2.1925 i Fredericia (Trinitatis). F: bankdirektør, senere prokurist Johannes Hansen (1898–1960) og Martha Skou (1899–1962). ~ 1.7.1950 i Viby J. med bibliotekar Ellen Porsgaard, * 25.5.1925 i Århus, d. af lærer Jens Carl P. (1897–1937) og Korna Emilie Ovesen (* 1901). S.-H. voksede op i Holsted, Kolding og Århus hvor han tog nysproglig studentereksamen 1942 fra Marselisborg gymnasium. Efter magisterkonferens i almindelig og sammenlignende litteraturhistorie fra Århus universitet 1950 blev han forlagskonsulent og tidsskriftredaktør i København; for Wivels forlag og Heretica 1952–53 (sammen med Frank "Jæger", for Gyldendal og Windrosen 1954–58 (sammen med Peter P. "Rohde). Til Heretica bidrog S.-H. selv med en række betydelige essays, fx *Forsvar for prosaen*, 1950. Han debuterede stærkt med besættelsesromanen *De nøgne træer*, 1957, en lidenskabelig kærlighedshistorie med dramatisk sabotagebaggrund og tidsbestemt afkaldsmoral i slutningen. Handlingen er henlagt til Århus. Efter debutsucces'en (bogen er nu oversat til en halv snes

sprog) vendte S.-H. tilbage til Jylland. Han var 1958–67 litteraturlærer ved Askov højskole hvor han nåede at skrive to bøger. Også *Dagstjernen*. 1962 er en besættelsesroman; den handler om stikkerlikvideringer og kan opfattes som et forsinket svar til Martin A. "Hansen der efter krigen havde moralske skruller over sin „Dialog om Drab og Ansvar“ fra 1944. *På den anden side*. 1965 fortsætter de etiske og psykologiske overvejelser i andet regie, et ægteskab hvor oprigtigheden og jævnbyrdigheden er gået tabt; bag bogen aner man K. E. Løgstrups Den etiske fordring, en af højskoledebattens „bibler“ i tresserne. S.-H.s møde med Indien 1966 var voldsomt; konflikten mellem lidelsen derude og velfærdens herhjemme eksploderer i *Hjemkomst*. 1969 hvor forfatteren strammer sproget, eksperimenterer med romanformen og skyder sig mere politisk bevidst ind på det parcelhusdanmark der senere blev et af hans mærketemaer. Samme år lavede han sammen med Franz Ernst dokumentarfilmen *Højskolejournal 69*; allerede i *Heretica*-tiden havde S.-H. vist filmmediet opmærksomhed, og 1970–72 sad han som medlem af Filmfondens bestyrelse.

Tredje halvleg. 1971 betegner det afgørende gennembrud i forfatterskabet. Bogen består af en række kortere tekster, oprindelig skrevet fordi en free-lancer – og det havde S.-H. været siden 1967 – havde brug for den type materiale fx til radio og antologier. Men det viste sig at Holger Mikkelsen fra *De nøgne træer* kunne redigeres frem af teksterne der i deres indre sammenhæng blev til „en slags udviklingsroman om tilblivelsen af en borgerlig liberalist“. Alligevel begyndte S.-H. også på sin næste roman *Medløberen*. 1973 uden at tænke på Mikkelsen; men han trængte sig på under skrivningen, og nu holdt hans forfatter fast på ham. Den træge og tænksomme sagfører har vist sig at være en velegnet formidler af det S.-H. har på hjerte. *Tolvtemanden*, 1972 (med grafik af Anders Kirkegaard) er en lang essay-novelle om Judas-skikkelsen. I *Den hårde frugt*. 1977 knyttes tråden tilbage til debutromanen samtidig med at hovedpersonen udfordres af den nye protestgeneration; et sidetema er videreudviklet i skuespillet *Nedtælling*. 1978 om en aktivistgruppe. 1982 fik S.-H. opført og udgivet endnu et skuespil, *Nedenom og hjem*. Med *Over stregen* satte S.-H. 1980 et foreløbigt punktum for romansuiten om Holger Mikkelsen; de fem bøger foreligger i en samlet udgave 1981. „Jeg vil fremfor alt skrive koncentreret og intenst og med en poetisk kvalitet i prosaen, som Faulkner har den“, har S.-H. sagt. Det er i høj grad lykkedes for ham; han har med Mikkelsen som medium og i kraft af sin sikre „virkelighedsfølelse“

evnet at sætte det danske samfund i 1970'erne på en romanform der har kunnet engagere en bred læserkreds. Det er lighedsutopien, drømmen om at gøre mennesker jævnbyrdige, der optager S.-H., og i de senere romaner hvor samfundsaspektet bevidst er bredt ud står det klart at løsningen af dette problem er en politisk opgave, den politiske opgave. – S.-H. har været en langsom starter, men stædig fastholden ved den realistiske menneskeroman og dens muligheder har givet resultat; foruden et stort publikum har han fået fornemme litterære priser: Jeanne og Henri Nathansens mindelegat 1972, Kritikerprisen 1977, Det danske akademis pris 1978, Søren Gyldendal prisen 1979, De gyldne laurbær 1981. Ved siden af forfattervirksomheden har han bestridt en række tillidshverv; han var medlem af Dansk forfatterforenings bestyrelse 1973, af Statens kunstfonds litterære tremandsudvalg 1974–77, af uddannelsesrådet for de videregående uddannelser 1975–78 og af Det danske akademi fra 1982. Han har udfoldet en betydelig foredragsvirksomhed og lavet radio og TV. Et godt udvalg af hans kritiske prosa foreligger i *Det midlertidige fællesskab*, red. af Hans Hertel (1972). Netop individet skildret i forhold til sine fællesskaber er grundtemaet hos S.-H., i stigende grad politisk anskuet, men stadig lige eksistentielt. Ud af den bestræbelse er vokset et prosaforfatterskab af prøvet vægt. □Tegn. af H. Lollesgaard før 1973 (Kgl. bibl.). Foto.

T. S.-H.: Det midlertidige fællesskab, 1972 13–24 64–69, samme: *Tredje halvleg*, 1976 = Gyldendals bibliotek 165–69 og samme i Kritik, 1981, nr. 57 22–39. – Ole Wivel: *Tranedans*, 1975 124–31. K. E. Løgstrup i Dansk udsyn XL, 1979 25–35 83–99. Samme i En bog om inspirationen. Det danske akad. 1974–81, 1981 208–21. Ejgil Søholm: *Fra frihedskamp til lighedsdrøm*. En læsning af T. S.-H.s forfatterskab, 1979 (heri bibliografi 166–79). Hans Hertel i Det danske bogmarked, 1981 315–21. Johs. H. Christensen i Danske digtere i det 20. årh. 3. udg. III, 1981 375–96. K. E. Løgstrup i System og symbol, 1982 188–215.

Ejgil Søholm

Skouboe, Else Johanne Louise, 1898–1950, skuespiller. *19.12.1898 i Lemvig, †12.2.1950 på Frbg., urne på Mariebjerg kgd., Gentofte. F: Caroline Kirstine Aagaard (1871–1932, ~1907 med forfatter Erik "Skram, 1847–1923) og skuespiller og forfatter Frederik Julius Høeg Blichfeldt (1874–1905); adopteret af apoteker i Århus Søren Holger S. (1851–1925, ~1° 1882 med Cathinka Josefa Sørensen, 1859–1903) og Juliane Kirstine Vilhelmine Høeg (1873–1960). ~1° 3.12.1918 i Århus (Doms.) med skuespiller Hans W. *Petersen, *28.1.1897 i Kbh., †27.4.1974 i Gentofte, s. af forretningsfører Moritz William P. (1852–1906) og Hansine Marie Mad-

sen (1874–1960). Ægteskabet opløst. ~2° 9.12.1933 i Kbh. (b.v.) med direktør Christian Ditlev Reventlow, * 4.4.1898 i Ålborg, † 5.9.1958 i Slagelse, s. af redaktør Chr. *R. (1867–1954) og Irma Kromann (1874–1903). Ægteskabet opløst. S. blev uddannet på Det kgl. teaters elevskole 1916–18 uden dog at blive engageret. Men hun fik en meget lovende debut på Århus teater som Ida i *Den kære Familie* (9.2.1919) og her kom også udfordringerne i et yderst afvekslende repertoire, Petra i *En Folkefjende*, Puk i *En Skærsommernatsdrøm*, Norma i G. Kambans *Vi Mordere*. Størst lykke gjorde hun som komtesse i W. Norries lystspil *Løjtnantens civile Bror* hvor hun beåndede en konventionel teaterfigur. 1921 hentede Frede *Skaarup hende til Kbh. og på Det lille teater fik hun et epokegørende gennembrud som Anne i H. Müllers *Flamme* (11.11.1921) der med ét slag gjorde hende til sin generations store erotiske skuespiller. Rollen var et paradenummer å la kameliadamen, men hun evnede at gøre den til en bevægende menneskelig tragedie. Diktionen var syngende, stemmen glasklar og med et rigt varieret udtryksregister. 1922 blev hun engageret til Dagmartheatret hvor man ofte anvendte hende i det tragiske fag uden at have sans for humoren og de capriciøse sider af hendes talent. I Poljakovs *Labyrinten* spillede hun for første gang sammen med Eyvind Johan-*Svendsen, et sammenspil der senere og på sine højdepunkter kom til at måle sig med Poul *Reumerts og Bodil *Ipsens. Efter at have spillet Mary Peerybingle i *Faarekyllingen ved Arnen*, Elsa i *Hr. Arnes Penge* og Martine i J. J. Bernards skuespil af samme navn blev det fastslået som et handicap at hun så decideret var en „moderne“ skuespiller, og her dækkede „moderne“ over det psykologisk komplicerede, forfinede og dekadente. Af egentlige digteriske opgaver fik S. kun Christine i A. Schnitzlers *Elskovsleg* og B. Shaws *Jeanne d'Arc* der ikke lå umiddelbart for hende. Det blev mere legendens serafiske Jeanne end det Shawske paradoks anno 1923. Men en fuldkommen sejr blev hendes Geneviève i Gignoux's og Théry's vittige komedie *Den grønne Ungdom* hvor hun spillede en ung pige der af hensyn til sin mor skal virke som 13-årig og her afslørede sin virtuositet som comedienne med en blanding af barok poesi og erotisk pikanteri. Så åbnede nationalscenen sine porte for hende. De følgende fem år (1926–31) fik hun kun undtagelsesvis de rigtige roller. En del historiske og klassiske opgaver lå hende fjernt, fx Agnete i *Elverhøj*, prinsessen i *Der var engang* –, kejsesinde Zoe i *Væringerne i Miklagard*. Men professorfruen Jelena i *Onkel Vanja* i sammenspil med Eyvind Johan-Svendsen lykkedes og med ham som partner spillede

hun Aude (soldaterbruden) i *Graven under Triumfbuen*. Indlysende for hendes talent var Céli-mène i *Misanthropen*, Myrrhine i Aristophanes' *Lysistrate* men triumfen blev dog Trine i *Aprilsnarrene* der fremstod som en grim lille 12 års pige med daskende arme, halvåben mund, kysk og nyfigen på samme tid og med talentfuld ironi over for figuren. Derpå fulgte Katharina i *Trold kan tæmmes*, en rolle hun spillede første gang i Johs. *Poulsens iscenesættelse på Kronborg 1926. I dronningefaget var hun Mariamne i førsteudgaven af K. Munks *En Idealist* og et højdepunkt i karrieren blev Schillers Maria Stuart som hun senere uddybede på gæstespil i Berlin 1939.

Sammenspillet med Bodil Ipsen (som Elisabeth) og S.s erotiske personlighed hørte til periodens store stunder. Hun forlod teatret og rejste til England for at se teater og vendte hjem med Sommerset Maughams 2 × 2 (Penelope) som hun kom til at spille på Det ny teater 1931. Den uimodståelige society-kvinde ramte i centrum af hendes talent og blev en virtuos præstation, raffineret og primitiv på samme tid. Sejren førte hende tilbage til Det kgl. teater hvor hun 1932–34 blev Stærkekassens primadonna og spillede en række moderne elskerinder som Esther/Lilly i Karl Schlüters *Afsporet*, titelrollen i Christen Juls *Valkyrie*, den prostituerede Myra i R. Sherwoods *Waterloo Broen*, men sin største sejr vandt hun som Germaine i L. Verneuils skinsygedrama *Hr. Lamberthier* i sammenspil med Eyvind Johan-Svendsen. Her viste hun et menneske i kunstnerisk forkortning. Præstationen blev et uforglemmeligt bidrag til løgnens og angstens psykologi. Stykket blev en enorm succes på Kongens Nytorv og hun gav gæstespil som Germaine i Norge. I denne periode spillede hun også prinsesse Charlotte Frederikke i C. Gandrups *Kongeligt Blod*, den grønklædte i *Peer Gynt*, Batseba i K. Munks *De Udvalgte*, og Pernille i *Henrik og Pernille*. Herefter tilhørte hun privatscenerne, bortset fra en enkelt sæson på Det kgl. teater 1939–40 hvor hun spillede K. Abells *Judith*, en rolle der var skrevet over hendes herskende evne: den moderne kvinde indpodet i en klassisk kvindeskikkelse. I 30erne bar hun Folketeatrets forestillinger som Nora i *Et Dukkehjem*, der var en nyskabelse af usædvanlig rækkevidde, Julie i *Romeo og Julie*, der dog ikke blev en indlysende sejr fordi hendes forhold til rollen stammede fra et tilbagelagt trin på hendes udvikling, Hedvig i *Vildanden*, Frk. Schmidt i *Han sidder ved Smeltediglen* og den internationale eventyriske Irene i R. Sherwoods *Den store Galskab*. I Noël Cowards tre enaktere under fællestittlen *I Aften kl. 8.15* viste hun en kavalkade af hele sin formåen,

særlig som vittig entertainer på laveste plan i *Paprika*. Men dejligst og helt suveræn var hun i Giraudoux' *Amphitryon 38* hvor hun kreerede sin guddommeligt vittige men højst sanselige og jordiske Alkmene i sammenspil med Henrik Bentzon. På Betty Nansen teatret havde S. haft Bentzon som partner i Nicodemis *Morgen, Middag og Aften* og partnerskabet fortsatte i *Bagtalslens Skole* hvor hun var Lady Teazle, en af de største Folketeatersuccesser der holdt sig gennem spærretiden og stod på plakaten på befrielsesdagen i maj 1945. Med årene blottedes dybere lag i hendes natur som blev mærkbare i hendes version af Euripides *Medea* i Robinson Jeffers udgave. Lucretia i *Den Vægelsindede* var den sidste rolle hun spillede på Folketeatret. På Det ny teater var hun skuespilleren Julia i dramatiseringen af Somerset Maughams *Teater* hvori hun vendte vrangen ud på sin metier og leverede stjernespil af internationalt format. Hun optrådte sidste gang på Frederiksberg teater som Olivia i T. Rattigans *Ægteskab*, 1949.

S. tragtede ikke efter de legendariske scenefigurer i det klassiske storspil. Hun var den moderne kvinde og hendes særlige evne var at kunne digte et nuanceret liv over halvlitterært teaterskræderi som hun formåede at gøre til gribende virkelighed. Det erotiske var orgelpunktet i hendes spil. Hun evnede ikke at omskabe sig men gik med sin egen person ind i rollerne og fandt den sangbund der gav genklang i hende selv, og således opstod hendes sceniske universer. S. begyndte på radioen 1928 og fik lejlighed til at spille en lang række roller som teatret ikke gav hende, bl.a. Hanne i G. Hauptmanns *Lille Hanne*, Eboli i Schillers *Don Carlos*, Eleonore i *Paaske*, Oscar Wildes Salome, Teresina i H. Drachmanns *Renaissance*, Lysalf i sammes *Vølund Smed*, Eliza i *Pygmalion*, Rosina i *Barberen i Sevilla*, Ophelia i *Hamlet* og Gertrud i H. Söderbergs skuespil af samme navn. S. fik en stor filmsucces som natklubværtinden Fru Gaby i *Tango*, 1933. – Hun modtog ingenio et arti 1933, blev studenternes æreskunstner 1940 og fik Tagea Brandts rejselegat s.å.

□Tegn. af Albrecht Schmidt 1922 og 1927 (Teatermus.). Tegnet i rolle af E. Borch, 1924 (sst.), af H. Bendix 1929 og 1946 (sst.), af Viggo Thomsen 1932 (Kgl. bibl.) og 1947 (Teatermus.) og af H. Isenstein ca. 1933 (Kgl. bibl.). Flere linoleumsnit af K. J. Almquist, bl.a. karikatur 1936 samt 1946. Tegn. af Bent v. Müllen (Kgl. bibl.) og af Otto Christensen, 1944 (Teatermus.). Tegnet i rolle af Vald. Møller (sst.). Tegn. af H. Jensenius og af A. Cilio-Jensen. Mal. af Chr. Clausen (Teatermus.). Foto (Kgl. bibl.; Teatermus.; Det kgl. teaters bibl.; filmmus. arkiv).

Sv. Lange: Meninger om teater, 1929. Vagn Børge i Teatret XXX, 1931 93–96. Fr. Schyberg: Ti års teater, 1939. Samme i Politiken 21.11.1941. Samme: Danske skuespillerportrætter, 1959 78–88. Sv. Erichsen: E. S., 1942 = Scenens kunstnere III. Rob. Neeiendam: A/S Kbh.s Hippodrom. Folketeatret 1845–1945, 1945. Samme: Forlystelsernes allé, 1958. Em. Sejr og Sv. Gundel: Århus teater gennem 50 år, 1950. Harald Engberg i Politiken 13.12.1950. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. s.d. (optr. i forf.s Vedbend og laurbær, [1952] 61–76). Hans Brix i Berl. aften s.d. Haagen Falkenfløth i Nationaltid. s.d. Harald Engberg: Teatret 1945–52, 1952. Thorvald Larsen: Minder om mennesker jeg skylder tak, 1965. De musikke udsendelser. DR 1925–75 I–II, 1975–76.

Karen Krogh

Skov, Einard, 1886–1977, redaktør.* 14.9.1886 i Kbh. (Vor Frue), + 18.6.1977 i Rørvig, begr. i Kbh. (Vestre). F: Lærer Ole Marcus S. (1841–1929) og Ane Margrethe Norby (1858–1951). ~ 23.6.1911 med Edith Anette Meinhardt, * 17.5.1889 i Gentoftø, † 9.12.1963 i Rørvig, d. af gymnastiklærer Theodor Johan Martin M. (1861–1934) og Jenny Margrethe Rasmussen (* ca. 1863).

Efter præliminæreksamen gik S. ind i journalistik. 1909–10 var han ansat som journalist og redaktionssekretær ved Frederiksborg Amts Avis, 1911–14 ved Roskilde Dagblad og 1914–18 igen ved Frederiksborg Amts Avis. Derefter fulgte ansættelse som fuldmægtig i udenrigsministeriets pressebureau 1918–23 og som medarbejder ved dagbladet København 1923–27 hvorefter hele S.s virke faldt ved Politiken hvorfra han pensioneredes 1956. Oplært som journalist og redaktionssekretær ved små provinsblade før og under første verdenskrig var S. fortrolig med alt journalistisk arbejde fra de mest banale lokale nyheder til kristidens store sensationer. Han var en levende og alsidig journalist, optaget af døgnets begivenheder, og skrev fængslende og forståeligt. Hans emneområde omfattede alt muligt, men efterhånden koncentreredes hans arbejde i 1930'erne om kbh.ske skoleforhold og kommunalpolitik indtil udenrigspolitik blev hans speciale fra 1940'erne, da han orienterede om genopbygningen efter krigen, FN, NATO, øst-vest-spændingen og afkoloniseringen og var lederskribent. I sit 20-årige otium fortsatte han med at skrive boganmeldelser, småartikler og causerier til Politiken, deriblandt naturiagttagelser fra sine mange ture som sejlsportsmand. I en kronik *Pigen fra Søndre Jernbanevej* skildrede han fint og nænsomt forholdet mellem et par unge, hans skuffelse da hun svigtede ham for en anden og deres møde og gensidige forståelse da

Skov, Einard

hun vendte tilbage til ham. Det var hans egen historie.

Politiken, 20.6.1977.

Helge Larsen

Skov, Hans Larsen, 1870–1954, husmandsfører. * 12.1.1870 i Katshegnehus, Vigerslev sg., Fyn, † 10.4.1954 i Farstrup, Vigerslev sg. F: husmand Lars Madsen S. (1831–94) og Ane Kirstine Hansen (1845–1909). ~ 2.5.1901 i Odense (valgmenigheden) med Ane Margrethe Christensen, * 14. 7.1879 i Vigerslev sg., † 24.11.1906 i Farstrup, d. af gårdejer Jørgen C. (1850–1935) og Karen Nielsen (1851–87).

S.s barndomshjem var et lille hus under Langesø gods. Faderen gik på dagleje og moderen måtte passe både hjemmet og den lille jordlod. Disse barndomsindtryk blev afgørende for S.s senere deltagelse i arbejdet for sine standsfællers rejsning. Ti år gammel kom han ud at tjene, og fra fjortenårsalderen arbejdede han som karl og mælkekusk. Vinteren 1896–97 var han på højskole og ledede derefter gymastikken i Vigerslev indtil 1902. 1900 overtog han en ejendom i Farstrup. S. indvalgte i mejeriets bestyrelse, blev formand for Vigerslev husmandsforening (1909–38) og indvalgte i Vigerslev sogneråd (1909–21) og som medlem af husmandsbrugskommissionen for Odense amtskreds tog han ivrigt del i udstykningsarbejdet. Han var medlem af styrelsen for De samvirkende danske husmandsforeninger 1920–40 og af Landbrugsrådet 1932–40. 1920–40 var han, med et enkelt års afbrydelse, formand for De samvirkende fynske husmandsforeninger og i samme tidsrum for Husmandsskolen ved Odense, ligesom han beklædte en række tillidsposter i fynsk landbrug. Når de fynske husmænd i så lang en årrække kårede ham som deres førstemand, skyldes det ikke i nogen henseende blændende egenskaber. Men med sit tillidvækkende væsen og sin mere end almindelige evne til samarbejde fik han betydning for sammenholdet inden for bevægelsen og for det stadige faglige og organisatoriske arbejde. □Foto.

H. L. S. i Fyns venstreblad 27.12.1949. – Fyns tid. 5.1.1940. Fyns venstrebl. 7.1.s.å. Fr. Skrubbeltang: Den danske husmand I-II, 1952–54. Husmandshjemmet 20.4.1954.

Claus Bjørn (Olaf Andersen)

Skov, Helge, * 1921, biskop. * 19.12.1921 på Grundtvigs højskole, Kgs. Lyngby. F: højskolelærer, senere -forstander Jens Olaf Jensen S. (1882–1975) og Anne Margrethe Hansen (1883–1948). ~ 6.4.1946 i Århus (b.v.) med boghandler-

medhjælper Karen Kirstine Rasmussen, * 16.8. 1923 i Kerte, d. af Johannes R. (* 1898) og Karen Dorthea Christensen (1900–77).

S. blev student (Odense katedralskole) 1942, teologisk kandidat fra Århus univ. 1949, var lærer ved Køng højskole 1944–50, sognepræst i Svenstrup 1950, valgmenighedspræst og højskolelærer i Askov 1957–69, sognepræst i Skodborg 1969–71, forstander for Askov højskole 1971–80. 1980 blev han biskop over Ribe stift. S. voksede op på en højskole præget af at forældrene følte sig hjemme i den grundtvigianisme som Valdemar *Brücker og Morten *Pontoppidan var talefører for. Det faldt naturligt for S. til teologisk embedseksamen at skrive specialeopgave om Valdemar Brücker – ikke for at følge familietraditionen, men fordi S. helt kunne gå ind for Brückers frisindede holdning til kirkelige og kulturelle problemer. – S. blev sognepræst på Als. Han blev snart kendt som en yderst selvstændig prædikant. Da Askov valgmenighed søgte ny præst efter at Henrik *Dons Christensen var blevet biskop i Ribe opfordrede valgmenigheden S. til at overtage stillingen i Askov. Den var knyttet sammen med en lærerstilling ved Askov højskole. I 12 år var S. valgmenighedspræst og højskolelærer. Han forstod klart at skelne mellem kirke og skole. S. karakteriseres som „Tidehvervsgrundtvigianer“, men han er det i et stadigt op- og mod gangse meninger, også miljøets. Der er altid modhager i hans prædikener. På højskolen underviste han i dansk litteratur og kristendoms-kundskab. Han beskæftigede sig mest med den nyeste danske litteratur og viste stor evne til at få samtaler i gang om det væsentlige i denne. Det samme gjaldt samtale-undervisningen om centrale punkter i gamle og ny testamente og gennemgangen af fremmede religioner. Undervisningen blev ikke rutine, men en engageret dialog med eleverne.

1969 blev S. sognepræst i Skodborg syd for Kongeåen; her blev han kun to år. Askov højskole var kommet ud i en alvorlig krise og blev tvunget til et forstanderskifte. Forstanderposten var ikke fristende; adskillige mente den kun var til at knække halsen på. S. fik opfordring til at vende tilbage til Askov som forstander. Han var yderst betænkelig, men sagde omsider ja og reddede skolen. S. vandt hurtigt elevernes respekt. De værdsatte hans frisind, men især hans holdning. De vidste altid hvad han stod for. Det kom tydeligt frem i hans foredrag og i hans korte taler ved skolekursernes start og afslutning. Mange af de taler er trykt i tidsskriftet Dansk Udsyn. – S. var medlem af kirkeministeriets strukturkommission 1964–67, gik med stor energi op i arbejdet, men trak sig ud da han fandt at min-

dretalsretten ikke blev respekteret. 1974 blev han medlem af Radiorådet, indstillet af det radikale venstre. Han gjorde sig hurtigt stærkt gældende i forhandlingerne i radioråd og programudvalg. Han gik imod alle tendenser til højredrejninger. Der kom til at stå respekt om hans fordomsfrihed og engagement. 1978 blev han også medlem af Radiorådets forretningsudvalg hvor vigtige beslutninger træffes. Det trak han sig ud af 1982 på grund af det store arbejdspress og for at kunne hellige sig opgaven som biskop over det meget vidtstrakte Ribe stift. S. fik 1980 opfordring til at lade sig opstille til bispevalget. Opfordringen kom fra en meget bred kreds af menighedsrådsmedlemmer, og S. var i realiteten allerede valgt inden man åbnede stemmesedlerne. Han blev hurtigt en god støtte for præster og menighedsråd. – S. har været medredaktør af Højskolebladet og af tidsskriftet Dansk Udsyn. I dagspressen har han skrevet mange artikler og diskussionsindlæg. – R. 1981. □ Portræt af Sven Havsteen-Mikkelsen.

Interviews i Kristeligt dagbl. 1.4.1980, Fyns stiftstid. Morgenposten 6.4. s.å., Jydske tid. s.d. og Berl. tid. 13.4. s.å.

Richard Andersen

Skov, Henry Arnold, 1886–1961, fabrikant. * 30. 11.1886 på Frbg., † 28.7.1961 sst., begr. sst. (Solbjerg). F: slagtermester Peter Jørgensen S. (1856–1936) og Martha Dorothea Sofia Biermann (1859–1934). ~ 1.11.1913 med Mary Adolphine Emilie Petersen, * 9.11.1886 på Frbg., † 31. 1.1971 sst., d. af repræsentant Peder Emil Pedersen (1859–1901) og Hanne Mathilde Ferdinandinne Andersen (1848–1930).

Efter sin skolegang kom S. i maskinlære i firmaet A/S Nielsen og Winther 1901–06 og videreuddannede sig på Kbh.s maskinteknikum, hvorfra han tog konstruktørexamen 1908. Derefter havde han 1908–16 ansættelse på Teknologisk institut og det var under sit virke her han begyndte som selvstændig fabrikant. Under indtryk fra studierejser til værktøjsmaskinfabrikker rundt i Europa begyndte han som den første i landet sammen med konstruktør M. Sikker Hansen († 1941) 1915 at konstruere mekaniske presser. De nye maskiner fandt så god afsætning at S. 1918 oprettede *A/S Dansk Pressefabrik* i Valby som han herefter ledede som administrerende direktør med Sikker Hansen som chefkonstruktør. Produktionen af pressemaskiner til industrivirksomheder blev dog allerede i begyndelsen af 1920erne suppleret med fremstilling af nye specialprodukter. S. udviklede i samarbejde med bryggerierne maskiner til fremstilling af blikøl-kapsler til afløsning af de hidtil anvendte kork-

propper og igangsatte derefter produktion af såvel lakerede blikplader og ølkapsler som påsætningsmaskiner for disse. Fra slutningen af 1920erne optog virksomheden endvidere produktion af mælkekapsler og mælkeafpningsmaskiner og i et nært samarbejde med mejerierne fik Dansk Pressefabrik i løbet af 1930erne gennemført indførelsen af standardiserede mælkeflasker der blev forsynet med de på virksomheden opfundne flaskelukkere (lacto crown-kapsler af aluminium og papir og senere kapselbånd) der efterhånden blev enerådende på mælkeområdet. Til virksomheden knyttedes som datterselskab 1932 emballagefabrikken Dansk Papdåsefabrik og virksomheden indtog i kraft af et omfattende udviklingsarbejde en fremtrædende international position inden for pressemaskinbranchen i efterkrigsårene. S. ledede den store virksomhed til sin død 1961 hvorefter ejerskabet overgik til den af S. oprettede *Henry og Mary Skovs Fond* der bl.a. havde til formål at yde uddannelses- og forskningsstøtte. I løbet af 1960erne blev papdåseproduktionen helt opgivet som følge af kunststofemballageens fremtrængning og også pressemaskinfabrikationen blev fra slutningen af årtiet udsat for en stigende konkurrence der bevirkede, at produktionen helt standstedes 1976, hvorefter virksomheden blev overtaget af Thrige-Titan.

Udover ledelsen af den personligt skabte virksomhed havde S. en række erhvervsfaglige tillidshverv. Han var medlem af bestyrelsen for Blikvarefabrikantforeningen 1936–48, af Foreningen af fabrikanter i jernindustrien i København fra 1943, formand 1948–57, af forretningsudvalget for Jern- og metalindustriens sammenslutning til 1959, næstformand 1948–57 og af hovedbestyrelsen for Dansk arbejdsgiverforening 1948–59. I industrirådet, hvor han sad fra 1948, øvede han især en betydelig indsats som medlem af toldudvalget og som repræsentant i forsvarets materialnævn. – R. 1943. R¹. 1956. □ Mal. af Aug. Tørsleff ca. 1943. Foto.

[Åge Schiøtt:] Dansk pressefabrik A/S 1918–43, 1943. Dansk pressefabrik 1918–68, 1968. Borsen 4.8.1961. – Papirer i Erhvervsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen

Skov, Mikkel Jespersen, † 1713, officer. Sandsynligvis * i Ronneby, Blekinge, † sommeren 1713, begravelsesbevilling 5.8. F: ridefoged i Medelstad hrd., senere borgmester og tolder i Ronneby Jesper S. Ægteskabelige forhold ukendte.

Efter at have været i udenlandsk krigstjeneste under Ulrik Christian *Gyldenløve og formentlig

Skov, Mikkel

tjent sig op til løjtnant opholdt S. sig 1656 i Kbh. og blev n.å. adjutant hos Gyldenløve. Han synes at have fået en god uddannelse og havde gode kundskaber. Som dragonkaptajn deltog han 1657 i krigen i Skåne, blev n.å. generaladjutant hos kongen og deltog virksomt i Kbh.s forsvar, bl.a. udfaldene aug. 1658, og skal ved udfaldet til Amager i okt. have været på nippet til at tage Karl Gustav til fange. Ved sine forbindelser i de skånske landskaber blev han virksom deltager i Malmøsammensværgelsen m.m. og opnåede her ved en ret høj stjerne hos feltherre Hans "Schack. Det meste af hvad der berettes af og om ham er problematisk, men hans dristige færd som generaladjutant hos Schack ved Fyns generobring 1659, da han ved nattetid i forklædning fra Munkebo sneg sig gennem de fjendtlige linjer og tilvejebragte forbindelse med E.A. v. "Ebersteins korps, er godt dokumenteret. At han, som han siger, har spillet en vigtig rolle ved statsomvæltningen 1660 modbevises af hans historiske samlinger; han har ikke anden viden herom end hvad han har opsnappet under sin færd i forskellige kredse disse dage. Hans „Memorial“ herom indeholder dog interessante iagttagelser. Han havde endnu 1660 kompagni i dronningens livregiment dragoner på Kronborg under Eiler "Holck, men var bestandig på farten alle andre steder, og med sine pralier og sin opblæsthed irriterede han Holck så denne indstillede ham til afgang fra regimentet. 1662 udnævntes han til kæmner over Trondhjems len. Juli 1663 afgik han til skibs fra Kbh. med en kommando soldater for i Nederlandene at få Corfzit "Ulfeldt udleveret hvad han dog ikke opnåede. En del år indtil 1676 sad han i gældsfængsel i Bruxelles, var 1682 hjemme på vartpenge som oberst, fik 1683 en ret betydelig pension, og efter forgæves at have søgt om ansættelse hjemme fik han 1689 anbefaling til indtræden i kejserlig tjeneste men rejste ikke. Da Kbh.s studenter 1700 ved Karl XII's landgang på Sjælland organiserede sig i kompagnier havde han en kort tid trods alder og skrøbelighed kommandoen over dem. Ved den danske landgang i Skåne 1709 tilbød han der må have været ældgammel Frederik IV sin tjeneste, men tilbuddet synes ikke at være blevet modtaget. □Fremstillet på mal. af C.A. Lorentzen, 1790 (St.mus) og af Poul Steffensen.

Danske saml. VI, 1870–71 228 320 373f. Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen V, 1882 648f. – Danske mag. 3.r.I, 1842 263–96; 5.r.IV, 1898–1901 323–26. Chr. Molbech i Hist. t.2.r.IV, 1852 28. H.D. Lind: Kong Kr. den fjerde og hans mænd på Bremerholm, 1889 (reproudg. 1974). Samme: Kong Fr. IIIs sømagt, 1896. Carl Bruun: København II, 1890. Ernst Albrecht v. Eberstein: Kriegsberichte 2. udg., Berlin 1891. J.A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reproudg. 1969) 397.

S.A. Sørensen: Kbh.s belejring og Fyns generobring, 1896 57 o.fl.st. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I, 1899. Kn. Fabricius: Skånes overgang fra Danm. til Sverige I, 1906 (reproudg. 1972) 101 111f 114; IV, 1958 (reproudg. 1972) 284. K. C. Rockstroh i Svendborg amt II, 1909 24f. C.O. Bøggild-Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936. Aage Fasmer Blomberg: Fyns vilkår under svenskekrigene, 1973. – Papirer i Rigsark.

Steffen Heiberg (Rockstroh)

Skov, Peter Elvig Nielsen,* 1904, generaldirektør. * 6.8.1904 i Mårslet. F: gårdejer Søren S. (1861–1929) og Marie Kristensen (1869–1935). ~ 29.6.1927 i Fredericia (Skt. Michaelis) med telegrafassistent Alice Sørensen, * 16.9.1903 i Fredericia, d. af typograf Magnus S. (1880–1930) og Elisabeth Mikkelsen (1878–1961).

S. har haft hele sin livsgerning ved statsbanerne hvor han begyndte som trafikalev 1.11.1920 efter realeksamen. Han gjorde tjeneste ved forskellige stationer, kom derefter til 2. distrikts trafikttjeneste i Århus og avancerede allerede som 29-årig til overassistent hvad der dengang var usædvanligt. 1949 blev han kontorchef i trafikkontoret i generaldirektoratet hvor han bl.a. havde ledelsen af rutebilvæsenet. 1954 overtog S. som distriktschef i 2. distrikt i Århus den driftsmæssige ledelse af statsbanernes trafikapparat i Jylland og på Fyn. Ved Emil "Terkelsens afgang n.å. sagde han efter nogen betænkning ja til at overtage posten som generaldirektør, og statsbanerne fik igen en chef der ligesom Terkelsen havde tjent sig op gennem graderne inden for etaten. I S.s generaldirektørtid fortsattes genopbygningen og moderniseringen af statsbanerne efter krigen. Overgangen fra damp- til dieseldrift blev fuldført, og nye jernbanevogne anskaffet. 1954 var det besluttet at etablere en ny automobiloverfart Halsskov-Knudshoved; den åbnede 1957 og anskaffelsen af fire nye store færger betød en kraftig reducere af ventetiden i færgehavnene. 1963 åbnedes en ny færgeoverfart Rødby-Puttgarden, hvorved rejsetiden Kbh.-Hamburg blev afkortet med et par timer. 1968 blev Holte-Hillerødbanen elektrificeret og S-togsdriften forlænget til Hillerød. DSB rationaliserede kraftigt i 1950erne, bl.a. blev sikringsanlæggene fjernstyrede, og personalet reduceredes fra ca. 28 300 i 1956 til ca. 24 000 i 1970, men samtidig øgedes mulighederne for medarbejdernes personlige initiativ, dog altid under S.s opmærksomme oversyn. S. fratrådte sin stilling som generaldirektør 1.9.1970, efter eget ønske umiddelbart før sit 50 års jubilæum.

S. var i hele sin generaldirektørtid formand for Nordiska järnvägsmanassällskaps danske styrel-

sesafdeling. – R. 1954. R.¹ 1958. K. 1963. K.¹ 1970. □Foto.

Interviews i Berl. aften 28.–29.3.1970 og Vingehjulet, s.å. nr. 9 6–8. – Nord. jærnbane t., XCVI, Sth. s.å. 209. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen

Skov (døbt Schou), **Peter** Christian, 1883–1967, diplomat. * 10.4.1883 i Kbh. (Frels.), † 13.1.1967 i Nødebo, begr. i Kbh. (Bispebjerg). F: kasserer Peter Poul Schou (1853–1918) og Noline Henriette Nielsen (1859–1921). Navneforandring til Skov 16.7.1945. ~4.4.1920 i Mounthisco, USA, med Karen Eyber, * 5.5.1887 i Kbh. (Frue), 19.3.1951 i Istanbul, d. af overretssagfører Theodor Leopold E. (1854–90) og Anna Helene Godesta v.d. Recke (1859–1902).

S. blev student fra Gammelholm latin- og real-skole 1901, cand. jur. 1907 og cand.polit. 1910. Han var ansat i generaltolddirektoratet 1907–10, søgte over i udenrigstjenesten hvor han blev volontør 1910 og fast ansat 1911. Efter et kort vikariat ved gesandtskabet i Berlin blev han 1913 leder af udenrigsministeriets pressebureau efter professor Aage Friis indtil han i foråret 1915 udnævntes til legationssekretær i Petrograd (Leningrad), en udsendelse der blev afgørende for hans senere karriere. 1918–21 var han legationssekretær i Washington og 1921–23 generalkonsul i Montreal. Da den diplomatiske forbindelse med Sovjetunionen skulle genoptages efter at have været afbrudt siden december 1918 fik S. på grund af sit kendskab til Rusland og russisk stillingen som Danmarks officielle repræsentant i Moskva. Året efter blev han gesandt efter at Danmark de jure havde anerkendt Sovjetunionen. Han tilbragte otte år i Moskva og fik et godt kendskab til landet, befolkningen og det nye styre. 1931 blev han gesandt i Ankara (med bopæl i Istanbul) samtidig med at han blev sideakkrediteret i Athen. 1934–39 var han gesandt i Warszawa (1934–36 tillige i Prag) bortset fra tiden 1.7.1936 til 1.7.1937 da han efterfulgte Helmer Rosting som direktør i Folkeforbundets afdeling til beskyttelse af nationale mindretal. Udenrigsminister P. Munch havde ønsket at stillingen skulle være permanent, men S. havde betinget sig at kunne vende tilbage til posten i Warszawa efter ét år og det valgte han at gøre da han så hvor det bar hen med Folkeforbundet. S. befandt sig således i Warszawa da Tyskland i september 1939 overfaldt Polen. Nogle dage ind i september forlod den polske regering Warszawa sammen med hovedparten af corps diplomatique og S. fulgte med sådan som det var hans pligt. Men kort efter opstod det urigtige rygte at han skulle have forladt sin post i utide. S. mente

at dette rygte senere skadede ham alvorligt og at det var udspreddt af en højstående udenrigsministeriel embedsmand. Denne påstand blev afvist af ministeriets direktør 1941–45, Nils Svenningens, som fuldstændig grundløs.

Efter hjemkomsten i oktober 1939 varetog S. forskellige opgaver i udenrigsministeriet og deltog bl.a. i pressebureauets bogcensur. Der opstod hurtigt et modsætningsforhold mellem S. og udenrigsledelsen. Det skyldtes dels S.s kritik efter 9.4.1940 af forhandlingspolitikken og hans personlige uvilje mod den nye udenrigsminister Erik Scavenius, men hang også sammen med hans utilfredshed med stillingen og arbejdet i ministeriet. Efter at Sovjetunionen var kommet med i krigen fik S. 1942 den idé at ville prøve på at komme til Moskva som uofficiel talsmand for Danmark ligesom J. "Christmas Møller i London. Det er sandsynligt at hans mål var at opnå samme status som Henrik "Kauffmann i Washington og Eduard "Reventlow (1883–1963) i London. De to gesandter og Christmas Møller støttede 1943–44 hans forsøg på at rejse til Sovjetunionen. Men den første forudsætning var at han måtte bryde med udenrigsministeriet. Derfor provokerede han i efteråret 1942 sin afskedigelse. Dette har han udtrykt således: „I 1942 foranledigede jeg min afsked for at rejse til Stockholm. Min plan var med hjælp af Mme Kollontay som var gesandt i Sverige ... at få lov til at komme til Moskva for at søge at berigtige den i Sovjetunionen almindelige misforståelse at danskerne var tyskvenlige.“ Det lykkedes S. i november 1943 at få frihedsrådet til at støtte planen, men den slog fejl af den enkle grund at russerne uden at sige det direkte ikke ønskede S. tilbage til Moskva. Det blev i stedet en ikke-diplomat, biblioteksdirektør Thomas "Døssing der 1944 blev repræsentant og senere gesandt for „det kæmpende Danmark“. Dette udfald var en alvorlig modgang for S. der havde sat sin stilling over styr og aldrig fik den igen. Efter krigen søgte han at hævde at hans afskedigelse ikke havde været lovmedholdelig. Dette synspunkt kunne han dog ikke trænge igennem med og hans afskedigelse med pension fra 1.2.1943 vedblev at stå ved magt. Men i besættelsens historie står det også fast at det var ham der fik tanken om at genoprette de dansk-russiske forbindelser hvorved vejen blev banet for en stormagtsanerkendelse af Danmark som allieret nation.

S. havde fra ungdommen videnskabelige interesser. Han var en af de første herhjemme der beskæftigede sig med sociologiske studier og han udfoldede en betydelig forfattervirksomhed på flere områder. 1921 udgav han *Folkenes Forbund* der er den første bog på dansk om dette emne.

1926 udsendte han *Nationernes Samfund*, en skildring af det internationale fællesskab gennem tiderne. 1931 kom *Den moderne Stat* der beskriver fordelene ved det demokratiske system i modsætning til det kommunistiske eller fascistiske. 1945 udsendte han bogen *Den ene – og de mange*, en række essays hvor han bl.a. afviste enhver religiøs tydning af tilværelsen og i stedet satte sin lid til naturvidenskaben og til at fornufte ville sejre. 1947 kom *Fredens forudsætninger* hvor han som følge af den tekniske udvikling argumenterede for nødvendigheden af at oprette et verdensparlament. Hans mest originale værk er formentlig bogen *Common sense* fra 1955 der byggede på en række forelæsninger han holdt på Kbh.s univ. 1943. Han søgte her at anvende Niels Bohrs komplementaritetsteori på de sociale fænomener. Endelig udsendte han 1961 sine erindringer *Årenes høst* der dog kun går til efteråret 1939. Bogen har især interesse ved skildringen af tiden i Sovjetunionen 1923–31. I årene efter 1945 blev S. kendt af offentligheden gennem sine skarpe angreb på forhandlingspolitikken og dens mænd, især Erik Scavenuis. Også den parlamentariske kommission blev udsat for hans kritik. Det skete dels gennem avisartikler, men navnlig gennem tidsskriftet *Øjeblikket* der redigeredes af Johannes Hohlenberg 1947–54 med S. som medarbejder fra september 1948. De to forfattere offentliggjorde et udvalg af deres artikler i bogen *Ansigtet bag masken*, 1955. Angrebene førte til at S. i marts 1949 blev afhørt af den parlamentariske kommission. S.s karriere som diplomat fik ingen lykkelig afslutning og hans forfatterskab er næppe særlig kendt i dag. Men det er ikke uden interesse ved at redegøre for mange af de tanker der beskæftigede intellektuelle mennesker i 1900-tallet. – R. 1920. DM. 1923. K.² 1930. □Buste af Max Meeden 1924 (Fr. borg). Foto.

Beretrn. til folketinget afgivet af den 1945 nedsatte kommission [Den parlamentariske kommission] V, 1948 190–93; XI, 1951 11–64. P. S.: Årenes høst, 1961. – J. Hæstrup: Hemmelig alliance I, 1959. P. Munch: Erindr. VI–VII, 1966–67. John Danstrup i Politiken 14.1.1967. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 II, 1970. Frode Jakobsen: I Danm.s frihedsråd I, 1975 148–58. – Papper i Rigsark. Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Viggo Sjøqvist

Skov, Andersen, Gunnar, 1921–82, gårdejer, formand for FDB. * 20.8.1921 på Grønvang, Børglum sg., † 24.11.1982 på Ålborg sygehus, begr. i Vrå (valgmenighedens kgd.). F: gårdejer Thomas Andersen (1882–1953) og Ingeborg Skov (1890–1979). ~ 26.9.1947 i Vrå valgmenighedssk. med Inge Brandt Pedersen, * 16.2.1924 i Flensborg, d. af højskoleforstander Arne Brandt P.

(1897–1980) og Anne Margrethe Skov (1895–1943).

S.A. var på fædrene side af gammel sjællandsk bondeslægt, men som moderen selv rodfæstet vendelbo og stærkt knyttet til sit sogn, til højskolen og valgmenigheden som han var formand for siden 1961. 1958 overtog han fædrenegården i Vrå som han i 11 år havde haft i forpagtning. Faderen der som ung kom til egnen fra Sjælland var en anset bonde, medlem af flere bestyrelser for landbrugsfaglige organisationer og andelsforeninger, bl.a. i 25 år formand for Vrå brugsforening. Efter realeksamen i Ålborg fik S. A. en alsidig landbrugsfaglig uddannelse i ind- og udland, bl.a. på Ladelund landbrugsskole, og han var elev på såvel Vrå som Askov højskole. Fra sin tidlige ungdom var han stærkt politisk interesseret og sluttede sig med sine pacifistiske synspunkter til det radikale venstre. 1970–78 var han medlem af Nordjyllands amtsråd, fra 1974 1. viceamtsborgmester, og 1974–76 var han partiets landsformand. Det faldt ham naturligt efter krigen at deltage i „Fredsvenners hjælpearbejde“s – det senere Mellemlfolkeligt samvirke – virksomhed, først i den norske Finnmark 1945–46 og derefter i Polen. Udover den fysiske indsats for genopbygning og bespisning betragtede han den mellemlfolkelige indsats for mindst lige så væsentlig, og det er betegnende for hans evne til at knytte og holde kontakt at han til sin død bevarer forbindelsen med venner i disse lande.

S.A.s største samfundsmæssige indsats kom til at foregå i brugsforeningsbevægelsen. Efter at have været medlem af repræsentantskab og bestyrelse for Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger (FDB) siden 1965 blev han 1976 den første kongresvalgte formand for bestyrelsen og genvalgt for en ny periode 1982. I hans formandsperiode har FDB været inde i en voldsom udvikling der medførte megen fremgang, men også ved sine brud med tidligere tiders forretningsfilosofi skabte dønninger både indadtil og over for offentligheden. Hans sindige og afdæmpede gemyt selv i anspændte og stormfulde situationer var en gevinst for FDB. I de demokratiske forsamlinger bidrog han til accept af fornyelser der ellers kunne være blevet standset eller i hvert fald forsinket pga. uenighed. Han var i alle livets forhold en fredens mand med gode evner for at forlige modsætninger, og med ønske om at vælge dialogen fremfor konfrontationen. Dette medførte imidlertid også at de stridigheder der ikke kan undgås i en stor organisation måtte S.A. ofte udkæmpe fra en forsvarsposition. Hans tro på andelsbevægelsens fremtid var usvækket da sygdom i nov. 1982 tvang ham til at træde tilbage. Som det lune og muntre menneske han

først og fremmest var personificerede han på formandsposten folkelighed og menneskelighed i en tid hvor det svirrede med beskyldninger mod FDB for at være en upersonlig mastodont. □Foto.

Politiken 26.11.1982. Berl. tid. s.d. Samvirke, 1982 dec.-nr. 3.

Ebbe Groes

Skov Jørgensen, Ingvard, * 1915, undervisningsinspektør. * 11.11.1915 i Lørup, Ryslinge sg. F: gårdejer Niels Christian Rasmus Jørgensen (1880–1953) og Ingeborg Skov (1884–1973). ~ 24.2.1952 i Væhr k. med Erna Kirstine Madsen, * 5.10.1916 i Karleby på Mors, d. af gårdejer Mads Christian M. (1871–1956) og Kristine Nielsen (1878–1959).

S.J.s opvækst i et liberalt og social bevidst grundtvigsk venstremiljø kan spores i et livsforløb der er præget af en sjælden alsidighed og en lige så usædvanlig stabilitet og konsistens. Efter barneskolen tog han præliminæreksamen på Haarhs skole og 1937 lærereksamen fra Haslev. Hans baggrund bragte ham som lærer til Hoptrup høj- og efterskole, men allerede året efter tog han til Kbh. hvor han på et år tog matematisk studentereksamen fra Hovedstadens kursus 1939. 1939–40 gik han på Statens gymnastikinstitut hvorefter han blev lærer i Bogense. Her som senere i Kbh. var han en meget skattet leder i frivillig gymnastik og idræt. 1943 tog han årskursus i psykologi på Danmarks lærerhøjskole og samtidig hermed filosofikum hvorefter han 1944 blev lærer på Sjællandsgades skole med gymnastik som hovedfag. Imidlertid var han blevet optaget af tidens psykologiske og pædagogiske strømninger hvorfor han begyndte på det nye cand. psych. studium på universitetet. I samme periode blev han formand for venstres ungdom i Kbh. og senere medstifter af hovedstadens venstre, hvis formand han blev 1945 og for hvem han kom i folketinget 1947, samme år som han afsluttede sin cand. psych. eksamen. S.J. gik ud af folketinget 1948 for at blive den første skoleinspektør for særundervisning og skolepsykologisk virksomhed i Horsens. Her grundlagde han med solide initiativer sin position i dansk specialundervisning og skolepsykologi og blev initiativtager til en forening for skolepsykologer, hvis formand han blev ved dens formelle start 1956 (–58). Han kom en periode i Horsens byråd og blev opstillet til folketinget i Esbjergkredsen. S.J.s faglige dygtighed førte ham 1955 til stillingen som konsulent for særundervisningen i

Skanderborg amt – og det gode venstrevalg 1957 (–60) bragte ham igen i folketinget. Ordførerskab på socialområdet bragte ham naturligt i bestyrelsen for Statens åndssvageforsorg og for Samfundet og hjemmet for vanføre.

S.J.s renommé gjorde ham selvskreven til den 1958 oprettede stilling i undervisningsministeriet som inspektør for særundervisningen. Hans virke her har skabt ham et blivende navn i specialundervisning og skolepsykologi og dermed i dansk skolehistorie. Den politiske og folkelige proces i tiden som skabte forudsætningerne for en udvikling på området er naturligvis ikke hans, men hans ånd og hånd spores overalt i forløb og udformning. Han blev en katalysator og bygmester der med utrolig flid, loyalitet og ansvarsbevidsthed evnede at få gehør for sine synspunkter. Ikke gennem stor oratorisk udfoldelse, men med en tolerant – næsten mild – smidighed og samtidig stædig, men realistisk vedholdenhed der oftest kunne få særinteresser til at vige, fordi man aldrig var i tvivl om at det for S.J. var sagen, børnenes ve og vel, det drejede sig om. Resultaterne er så mange at de ikke her kan opregnes. De er fra først til sidst båret frem af et næsten visionært helhedssyn på undervisning af handicappede, begyndende med den grønne betænkning om folkeskolens specialundervisning (nr. 227, 1961) over folkeskolens undervisningscentre og frem til udlægningen af den hidtidige statslige særforsores undervisning til amter og kommuner fra 1.1. 1980 under en undervisningsministeriel lovgivning der nu også omfattede småbørn. På nogle områder har hans synspunkter naturligvis måttet vige for andres, som for eksempel vedrørende de special-pædagogiske uddannelser, med klare mangler til følge. Internationalt er han kendt og værdsat. 1960 tog han initiativ til at Rehabilitation International oprette et pædagogisk udvalg hvis formand han var 1966–70 og igen fra 1980. I hovedbestyrelsen for organisationen kom han 1974. 1960 tog han initiativ til de nordiske embedsmandsmøder om specialundervisning hvis styringsgruppe nu er rådgivende for nordisk ministerråd. Council Exceptional Children, UNESCO, EF og andre internationale organisationer har brugt ham som rådgiver, og hans bøger og artikler om specialundervisning er udkommet på mere end 20 sprog. I virkeligheden findes der ikke det hjørne af dansk specialundervisning og den dertil knyttede skolepsykologiske rådgivning hvor han ikke har sat sit præg – og han anerkendes bredt for dette, bl.a. udgav tidsskriftet Skolepsykologi på hans 60 års dag et særnummer og Skolepsykologernes landsforening har gjort ham til æresmedlem. – R. 1968. □Foto.

Skov Jørgensen, Ingvar

Skolepsykologi XII, 1975 427–31 (bibliografi). – Lev-
nedsberetning i ordenskapitlet.

Anders Poulsen

Skov-Kirsten (Lomborg, Kirsten Marie, f. Lars-
datter), 1827–1900, prædikant. * 27.3.1827 i Tårs,
† 18.3.1900 i Thisted, begr. sst. F: gårdejer Lars
Hansen og Inger Marie Jokumsdatter. ~ 7.4.
1867 i Thisted med amtsfuldmægtig, exam. juris.
Kristian Lassen Lomborg, * 27.8.1832 i Thisted,
† 15.11.1880 sst. (~ 1° 1860 med Thora Florenti-
ne Mynchenborg, ca. 1836–64), s. af hattemager,
senere postbud Jens Christensen L. og Ellen Kir-
stine Christensdatter.

S.-K. blev født på gården Tranget, Tårs sogn i
Midtvevendsyssel. Hendes morfar var skovfoged,
derfor fik familiens medlemmer i daglig tale
Skov føjet som første led til fornavnet. Som barn
var S.-K. kommet til skade med en arm og var
fortrinsvis beskæftiget med vævning i hjemmet.
Allerede som ung gennemgik hun en religiøs kri-
se under indflydelse af sekternes virke på egnen.
Især mormonerne gjorde sig med religionsfrihe-
den fra 1849 gældende med angreb på folkekir-
ken og dens dåbspraksis. Over for den forkyn-
delse fandt S.-K. sit ståsted i den forvisning der
for hende var som en åbenbaring: „I din dåb er
der fred og frelse.“ På det grundlag begyndte
hun 1857 sin virksomhed som lægprædikant,
først på en gård i sognet, men snart kom der bud
efter hende fra omliggende sogne ligesom hun
fik forbindelse til kredse på Mors og i Thy. Præ-
sterne klagede til biskop P. C. *Kierkegaard i Ål-
borg over at hun som kvinde talte i forsamlin-
gerne, men efter at hun havde besøgt biskoppen
der blev bekendt med hendes forkyndelse ud-
sendtes skrivelse til præsterne i stiftet om at de
ikke måtte lægge hindringer i vejen for hendes
forkyndervirksomhed. – S.-K. blev i årene inden
de store vækkelsesbevægelser nåede til Vendsys-
sel en samlende skikkelse for forkyndelse på kir-
kegrundlag i Midtvevendsyssel. 1857 traf hun læg-
prædikanten Peter *Larsen (Skræppenborg) og
blev i samtaler med ham klar over at den grund-
tvigsk prægede vækkelsesbevægelse var i sam-
klang med hendes egen opfattelse på dåbspag-
tens grund. Da grundtvigiske præster begyndte at
få ansættelse på egnen fik hun nær kontakt til
dem og dermed forbindelse til vækkelsesbevæ-
gelsen i det øvrige land og i København.

Fra 1863 deltog S.-K. i de grundtvigiske venne-
møder i hovedstaden og blev i de følgende år
fast gæst i N. F. S. *Grundtvigs hjem under mø-
derne. Mellem hende og Asta Grundtvig opstod
et nært venskab der blev opretholdt ved stadig
brevveksling. I Grundtvigs hjem blev hun af
ham præsenteret for enkedronning Caroline

Amalie med de ord: „Ja, denne lille pige har vis-
selig gjort, hvad hun har formået, til Guds riges
fremme.“ 1867 blev S.-K. gift med amtsfuld-
mægtig Kristian L. Lomborg i Thisted og opgav
sin prædikantvirksomhed. Lomborg blev 1878
indvalgt i landstinget, men døde allerede 1880.
Ved Tårs kirke står en mindesten for hende rejst
i 100 året for hendes fødsel med denne karakte-
ristik: „Selv vakt ved Herrens Ord og Daab/hun
andre bragte Evighedens Haab.“

Ludv. Bøgeskov: S.-K. Skildring fra menighedslivet i
Vendsyssel, 1904. Holger Begtrup: Dansk menighedsliv
i grundtvigiske kredse V, 1934. Thomas Larsen: En gen-
nembrudstid IV, 1934 23–53. – Breve i Rigsark.

Erling Skov

Skovgaard

I. Sjællandsk uradel, muligvis en gren af Hvide-
slægten. Uddød i mandslinjen 1612.

Hans *S. var ~ Anne Parsberg, d. af rigsråd Ver-
ner *P. (1511–67); hun var ~ 2° med rigsmarsk
Hak Holgersen *Ulfstand.

II. En borgerlig slægt der føres tilbage til sogne-
degn i Tinglev Hans Hansen (–1659), født i Vip-
pel, Tinglev sg., hvor slægten kendes siden før
reformationen. Dennes søn Nis Hansen T.
(1630–ca. 1705) blev gårdmand i Vonsild, Tyr-
strup hrd. Fra denne nedstammer gårdmand i
Vonsild Hans Mathiasen (1762–1820) der var far
til Jes Hansen S. (1805–73).

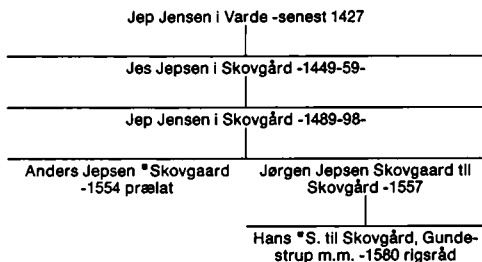
III. En anden borgerlig slægt føres tilbage til
skovrider i Hillerød Niels Pedersen (–1751) der
var far til forvalter på Universitetsgodset Peter
(Nicolai) Nielsen, kaldet S. (1750–1814).

P. C. *S. var ~ Georgia Marie Louise Schouw, d.
af professor Joachim Frederik *S. Joakim *S. var
~ 1° med Agnete Lange, d. af professor Johan
*L. (1818–98).

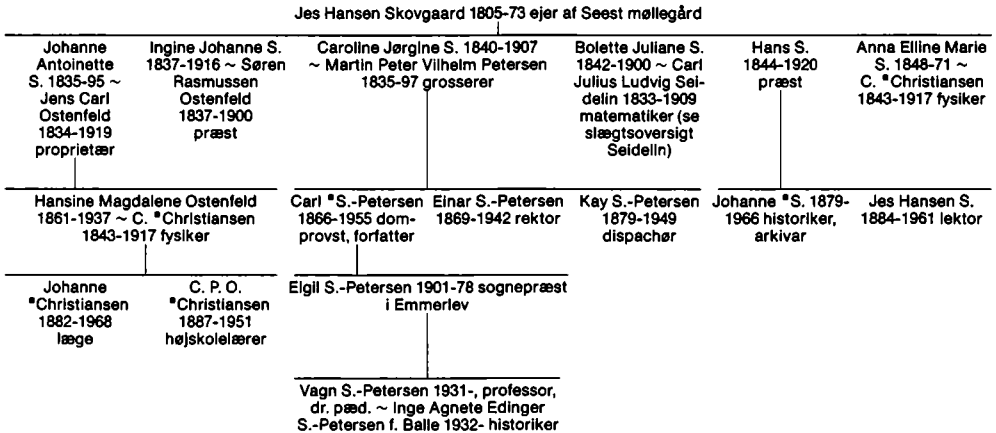
(I) Danm.s adels årbog XXXIV, 1917 476–84. (II) [Vilh.
Skovgaard-Petersen:] Slægterne Tinglev og Wiuff med
kvindelinier, 1917. (III) Axel S. Sabroe: Pastor Johan
Eichel S.s ane- og efterkommertavler, 1943.

Nils G. Bartholdy/Hans H. Worsøe

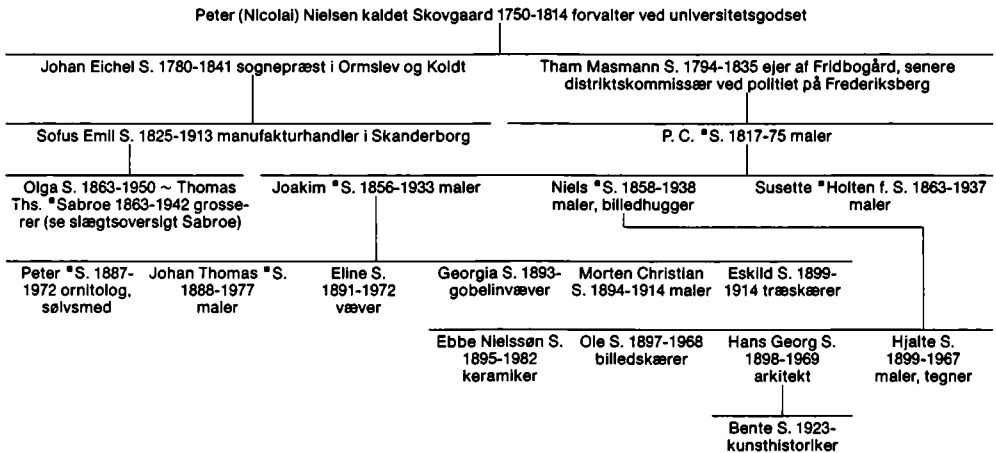
Tavle I

Tavle II

Tavle III

Skovgaard, Anders Jepsen, ca. 1480/85–1554, prælat. † 7.1.1554, begr. i Viborg domk. F: væbner Jep Jensen til Skovgård i Øster Starup sg., Brusik hrd. († tidligst 1498) og (efter tradition) Karen Lauridsdatter Dan (1542 nævnes hans mor i en skiftesag „fru Anne i Løstrup“). – Farbror til Hans *S.

S. blev 1506 immatrikuleret ved Kölns universitet. Når han blev kannik i Viborg, ligeså når og hvor han blev magister (1519 benævnes han mester Anders) samt når han blev præsteviet er ukendt. 1518 valgte kapitlet ham til ærkedegn, og marts 1519 fik han paven stadfæstelse derpå; med denne prælatur fulgte patronat til Fur kirke. S. har sikkert også haft andre kirkelige embeder, idet han 1522 fik pavelig dispensation til at forbinde to „uforenelige“ embeder med sit kapitelpræbende. Som ærkedegn viste S. stor iver

for at forsvare kapitlets rettigheder, ikke mindst på Læsø hvor de truedes ved biskop Stygge *Kruppens overgreb.

Da den luthersksindede majoritet i kapitlet 1530 sluttede overenskomst med magistraten og prædikanterne om ophør af katolsk gudstjeneste i domkirken, hørte S. sikkert til de præster Jørgen *Sadolin „udelukkede af den hellige kirkes samfund“, fordi „de forhånede den evangeliske lærdom med deres ugudelige messer“; og det må antages at den „Mester Morsing af vor røverkule i Viborg“, „Viborg-beretningen“ siger var til stede på herredagen i Kbh. 1530 og som „på ny blev lyst i band af prædikestolen“, er S. Han må i så fald have haft en anden forbindelse med Mors (ejendom eller embeder?) end den at han betalte en præst for i Dueholm kloster at holde de messer for furboerne han ikke længere kunne

holde i Viborg domkirke (de retslydige vidnesbyrd han fik derom reddede senere det dertil henlagte gods for kapitlet). Trods reaktionen på herredagen 1533 fik katolicismen ikke Viborg domkirke tilbage, og grevefejden nødte S. til at hylde Christian III. Da Skipper *Clement besatte Viborg, flygtede S. for ikke at bryde sin ed til kongen. 1536 nævnes han som medudsteder af recessen af 30.10. og beskikkedes til medlem af den kirkekommission som udarbejdede kirkeordinansen af 1537 som han dog kun tiltrådte som interimistisk, „indtil et almindeligt koncil bestemmer noget bedre“. Sit embede beholdt S. til sin død og bojede sig udadtil loyalt for uundgåelige nyordninger; således henlagdes med hans billigelse messegodset fra Fur til betaling for luthersk prædikebetjening og 1541, da Christian III oprettede det almindelige hospital i Viborg anvistes bl.a. kapitelsgods til dets underhold, men S. blev også dets forstander. I øvrigt viste han stor iver for at sikre kapitlet dets gods og rettigheder (ikke mindst dets indbringende fiskerirettigheder), og det skyldtes i høj grad den gode orden S. havde i kapitlets arkiv at dette med held kunne imødegå en række forsøg på at berøve det dets formue og indtægter. De sidste seks år af sit liv skal S. have ligget syg.

Danske mag. 3.r.VI, 1860 338. Diplomatarium Vibergense, udg. A. Heise, 1879. Danske kancelliregistranter 1535–50, udg. Kr. Erslev og W. Møllerup, 1881–82. Acta pontificum Danica VI, udg. Alfr. Krarup og Johs. Lindbæk, 1915. Pers. hist. t. 8.r.II, 1923 95. – Danm.s adels årbog XXXIV, 1917 479f. A. Heise i Kirkehist. saml. 2.r.V, 1869–71 569–81.

J. Oskar Andersen*

Skovgaard, Hans, ca. 1526–80, til Gundestrup, rigsråd. * ca. 1526, † 18.7.1580 på Helsingborg slot, begr. i Norra Vrams k. F: Jørgen Jepsen S. til Skovgård († 1557) og Anne Hermansdatter Flemming til Knudstrup († 1530). ~ 10.1.1574 på Kbh.s slot med Anne Parsberg, * 1549, † 5.8.1592 på Håckeberga (~ 2° 1590 med rigsråd, senere rigsmarsk Hak Holgersen *Ulfstand, 1535–94), d. af rigsråd Verner *P. (1511–67) og Anne Holck († 1591).

S. blev seks år gammel sendt til farbroderen mag. Anders *Skovgaard i Viborg hvor han gik i skole. Sin uddannelse fuldenkte han under et ca. fireårigt ophold i Nürnberg, hvorfra en kgl. ordre kaldte ham hjem netop som han ville se sig videre om i verden. På grund af sine gode kundskaber i tysk fik han ca. 1548 ansættelse i tyske kancelli, men blev allerede n.å. forflyttet til danske kancelli hvor han kom til at virke i 24 år, fra 1559 som øverstesekretær. I denne stilling blev han i første række lønnet med gejstlige forlenin-

ger, fra 1559 således med domprovstiet i Roskilde, hvorved han blev en af universitetets konserveratorer, og fra 1563 yderligere med provstiet på Thyholm; men dertil føjede Frederik II der åbenbart har sat megen pris på ham, en række skånske smålen (Øster Gårdstange, Magleby, Revinge, Fliginde og Vram med Vesby og Stubberup). Som øverstesekretær var S. stadig om kongen og kunne derigennem øve en betydelig indflydelse. Derom vidner især hans korrespondance med statholderen i Kbh. Mogens *Gyldenstjerne, men også private breve til ham i forbindelse med bønskrifter og andre henvendelser som han i embeds medfør skulle forelægge kongen. Ham påhvilede også udstedelse af lensbreve, ikke altid nogen behagelig opgave, således ikke 1562–63, da kongen strammede forleningsvilkårene. Men hans med smidighed parrede dygtighed har nok hjulpet ham over vanskelighederne både op- og nedefter. Om hans popularitet fortæller de i samtidens øjne ingenlunde anstødelige dusører som han modtog fra forskellig side, fx fra universitetet og Kbh.s magistrat, som tak for velvillig interesse. Forholdet til Frederik II var i syvårskrigen første år, da kongen ofte var uligevægtig, ikke let. I fortrolige breve til Mogens Gyldenstjerne mærker man, hvordan kongens ufejlrettelighed eller ubeslutsomhed, der jævnlig synes at have forhalet afgørelserne, har harmet og ærgret øverstesekretæren.

Til sidst blev S. træt af det urolige liv hans stilling førte med sig, og kort før sit ægteskab trak han sig – mod kongens ønske – tilbage (nov. 1573). Han mistede dog ikke derved sin herres bevågenhed. Kongen gjorde ham den ære først at holde hans bryllup og siden at deltage i barselgildet efter hans ældste søns fødsel. 1574 blev S. også optaget i rigsrådet. Fra 1576 var han desuden lensmand på Helsingborg, i hvis omegn hans godser og mindre forleninger lå. S.å. var han sammen med Bjørn *Kaas på Bornholm for at modtage øen af Lübeckerne der nu efter 50 års forløb skulle give den tilbage til den danske krone, og senere på året fik han det mærkelige hverv i al hemmelighed at indsamle materiale ved de tyske hoffer til godtgørelse af den nylig afdøde rigshofmester Peder *Oxes landsforræderiske virksomhed i landflygtighedsårene, en opgave han ikke var i stand til at løse på fyldestgørende måde. 1579 var han medlem af regeringsrådet i Kbh., mens kongen var i udlandet. Kirken og universitetet havde i S. en god talsmand, ligesom han var en god støtte for begavede fattige studenter.

S. tilhørte gennem fædrenegården Skovgård (Brusk hrd., Vejle amt) som han endnu skrev sig til 1567, oprindelig den jyske adel; men i sine se-

nere år samlede han sig gods på Helsingborgegnen. Her arvede han efter en barnløs farbror Hans Skovgaard († 1564) Gundestrup (nu Vrams Gunnarstorp) som han 1570 tog låsebrev på, og erhvervede desuden ved mageskifte med kronen sine forleninger Magleby (1574) og Fliginde (1579) som ejendom, det sidste mod afståelse af Skovgård. □ Forgylt kobberrelief (Statens hist. mus., Sth.). Relief på ligsten før 1592 (Norra Vram k.).

Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, udg. E. Marquard I–III, 1929–41. – Danm.s adels årbog XXXIV, 1917 481. Hans Rasmussen: Ligprædiken over H. S., 1582. Fr. Richardt og Gustaf Ljunggren: Skånska herregårdar I, Lund 1853 (Wrams-Gunnarstorp). H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. II, 1869–72 403–07. Poul Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939. Sv. Gissel i Festskr. til Astrid Friis, 1963 106f. Frederik 2 – en renæssansfurste, udg. Malmö museum, 1977 82f. Frede P. Jensen: Bidrag til Fr. II's og Erik XIV's hist., 1978. Samme: Danm.s konflikt med Sverige 1563–70, 1982.

Poul Colding*

Skovgaard, Joakim Frederik, 1856–1933, maler. * 18.11.1856 i Kbh. (Vartov), † 9.3.1933 sst., begr. sst. (Ass.). F: maler P.C. "S. (1817–75) og Georgia M.L. Schouw (1828–68). ~ 1° 6.5.1886 i Kbh. (Vartov) med Agnete Lange, * 3.8.1861 på Frbg. (Abel Cathrine), † 13.4.1924 sst., d. af direktør for Botanisk have, senere professor Johan * L. (1818–98) og Eline C. Bredsdorff (1835–1912). ~ 2° 13.1.1928 i Kbh. (Imm.) med Dorthea Kathrine Jensine Jensen, * 18.2.1887 i Rørbæk, Gislum hrd., † 16.1.1974 i Charlottenlund, d. af husmand Søren J. (Böes) (1854–1931) og Ane-Sorine Frederikke Frederiksen (* 1863). – Far til Johan Thomas "S. og P. "S. Bror til Niels "S. og Suzette "Holten.

S. voksede op i et grundtvigiansk hjem med dybeste rod i den nationale bevægelse ved forrige århundredes midte. Både han og broderen Niels var fra barnsben bestemt til at blive kunstnere. Faderen vejledte dem tidligt. De skar træsnit efter hans tegninger, og som 12-årig illustrerede S. et håndskrevet litografisk trykt blad *Brevduen*, som F.L. "Grundtvig udgav 1868–69, med fuglebilleder. „Ved konfirmationsalderen var de bedre og sikrere tegnere, end flertallet af danske kunstnere nogen sinde når at blive“ (Karl "Madsen). Da faderen døde 1875, overtog Janus "la Cour det kunstneriske formynderskab for deres uddannelse.

Efter faderens ønske stod S. to år i malerlære hos malermester C.C.A. Weber, før han optoges i akademiets skoler sept. 1871. Her opnåede han afgangsbrev som maler dec. 1876, og 1878 debuterede han på Charlottenborg forårsudstilling med to landskaber med figurer, bl.a. *Foraars-*

Faareklipping paa Lolland, Graavejr (ændret gentagelse 1881 i Den Hirschsprungske samling). I sine tidligste billeder tog han sit udgangspunkt hos faderen, ikke ulig Janus la Cour der stod i et elevforhold til denne. Sammen med Ludvig Kabell opholdt han sig 1880–81 i Paris. S. tog undervisning på L. Bonnats skole og af forårsstudier fra bl.a. Fontainebleau ses hvordan han havde tilegnet sig det franske formsprog. Hans egentlige frigørelse fra faderens påvirkning indtraf dog først på den rejse han foretog fra 1882–84 til Italien og Grækenland. I Schweiz var Viggo "Pedersen stødt til ham, og i Rom traf de K. "Zahrtmann og Th. "Philipsen og sammen malede de i den følgende tid i Sora og Cività d'Antino. Omkring jul 1883 tog Zahrtmann ham med på en flere måneders rejse til Grækenland hvor de besøgte Athen, Olympia og Peloponnes. Under indtrykkene fra syden, under Zahrtmanns og vel til dels Philipsens indflydelse renses S.s kolorit, hans maleriske syn vinder finhed. De italienske folkelivsbilleder der lejlighedsvis kan tage det op med Zahrtmanns livfulde, naturalistiske skildring og hans billeder fra Athens Akropolis når så højt i farve og lysfyldte som nogen sinde senere. Afgørende betydning for hans hele kunstopfattelse og senere monumentalmaleri fik også hans studier over græsk kunst, ikke mindst tegningerne efter græske vaser (Den Hirschsprungske samling). Andre rejser til Italien maj 1886–maj 1887 for et akademistipendium og til Grækenland og Italien 1896 gav ham lejlighed til at udbyde disse studier, men blev ikke så tungvejende som den første. Den maleriske frihed som syden bragte S. udfoldede sig gennem 80erne og 90erne i en række landskaber, malede under sommerophold i Halland indtil 1900. Den egentlige S. skal imidlertid søges i hans monumentalbilleder og hans dekorative arbejder. På disse områder har venskabet med Thorvald "Bindesbøll spillet en betydelig rolle, hvilket S. også selv har bekendt.

S.s personlige gennembrud begynder med illustrationerne til Grundtvigs dagvise, *Den signede dag* som han tegnede sommeren 1885 på bestilling af foreningen Fremtiden – et af de værker der er forblevet et hovedværk i dansk illustrationkunst. S.å. indledtes det keramiske samarbejde med Bindesbøll og andre på Wallmanns pottemageri i Utterslev. Det førte til stiftelsen 1887 af Dekorationsforeningen der deltog med samlede opvisninger i den nordiske udstilling i Kbh. 1888 og verdensudstillingen i Paris 1889. S. selv viste sine keramiske arbejder første gang for offentligheden på Charlottenborg forårsudstilling 1886 hvor de fremtrådte under betegnelsen „Keramografik“. Fra dette tidspunkt tager hans

udvikling en overraskende dramatisk vending. Først kom *Englen rører Vandet i Bethesdas Dam*, 1887 (Nasjonalgalleriet i Oslo; vandfarvegentagelse 1899 i Den Hirschsprungske samling), en voldsom temperamentudladning med store spændingsmodsatninger mellem den rasende menneskehob og tempelgårdens stilhed, sydens kogende solhede over tagene. Dernæst fulgte tegningerne til Holger "Drachmanns *Troldtøj*, 1889–90 hvor samarbejdet med Aug. "Jerndorff hos S. fremkaldte romantiske fantasier som *Den vilde Jæger*, *Elverfolket* og *Helhesten* der er ganske enestående i hans produktion. Blandt de keramiske arbejder opstod fadene *Mikael med Dragen*, 1887 og *Eva og Slangen*, 1889, det tidligste vidnesbyrd om hans evne til at skabe prægnante bibelske skikkelser. Forskønnelsesforeningens konkurrence 1888 gav stødet til S.s og Bindebølls springvand med bjørnen i rådhusets åbne gård (udført 1900–01) og deres dragespringvand på Rådhuspladsen (kummen og dragerne opstillet 1904, midtgruppen modelleret af S. 1919–21, opsat 1923) som i deres art hører til de originaleste værker vi har. Fremdeles indledte altertavlen til Mandø kirke, *Kristus fører Røveren ind i Paradiset*, 1890 (nu i Den Hirschsprungske samling; kopi 1898 af Johan "Rohde i Mandø kirke) S.s kristelige kunst. Med denne paradisskildring, hvor der er brugt guld til glorierner i oliemaleri, gjorde han tidligt en indsats i den stilkunst der blev ledemotivet for 90ernes maleri. Den efterfulgtes af *Pennina spotter Hanna*, 1890–92 (Skovgaard-museet) og kulminerede i *Kristus i de Dødes Rige*, 1891–94 (Statens mus. for kunst), fra udtrykkets side hans vældigste værk, med sine 3,50 × 5 m tillige et staffelimaleri af usædvanlige dimensioner. Disse arbejder vakte alle opmærksomhed og diskussion eller ligefrem opsigt. Kristus i de dødes rige gik landet rundt på udstilling, og billedets betydning understregedes ved, at Jul. "Lange uventet rettede en skarp kritik mod det, mens det fra grundtvigiansk hold modtoges med entusiastisk begejstring, dog heller ikke her uden modsigelse. I S.s figurbilleder fra disse år er der en storstilet plastik der også i følelsen tager sig et monumentalt udtryk, og som han ikke senere vender tilbage til.

Hermed havde S. vundet en position der gjorde ham selvskreven til en opgave der henstod uløst, udsmykningen af Viborg domkirke. Aug. Jerndorff henviste biskop Jørgen "Swane og kirkens arkitekt H. "Storck til S. Juni 1895 anmodede kultusministeriet ham om forslag til kirkens udsmykning. Det var færdigt 1897 og udstilledes i Kunstforeningen dec. n.å. Efter prøvearbejder i kirken 1899–1900 gennemførte S. indtil 1913

med bistand af en række yngre malere, bl.a. Niels "Larsen Stevns, Viggo Madsen og Arne "Lofthus, sin plan, det største samlede arbejde der nogen sinde er overdraget en dansk kunstner. Det medførte studierejser til Italien 1900 og 1904 sammen med hjælpere fra Viborg. 1912–13 tilføjedes udsmykningen af kirkeskibets loft som afslutning på værket.

Kunstnerisk set sætter Viborg domkirke skel i S.s produktion. Af hensyn til den givne arkitektur går han over til en fladebetonet komposition som bliver bestemmende for hele hans senere monumental-maleri. Selv om han nu i modsætning til tidligere eklektisk støtter sig til svundne århundreders kunst ved lån i mange detaljer, formår han dog at gøre levende skikkelser ud af de bibelske personer, særlig inden for de gammeltestamentlige optrin. Bevidst stillede han problemet som en folkelig opgave, en let fattelig billedbibel for menigmand, og den løste han til fuldkommenhed. Om hans evne til at fortælle de bibelske optrin i kunstnerisk form, således at enhver forstår dem og også opfatter dem som udtryk for kunst, hersker der ingen uenighed. Før Viborg domkirke rigtig fik tag i S. gjorde han nogle vandfarve-kartoner med folkevisemotiver (*Jomfru i Fugleham*, 1894, *Ridder i Hjorteham*, 1894, *Jomfru i Hindeham*, 1898) som er blandt nyromantikens skønneste frembringelser på dette område og malede side om side med de hallandske landskaber interiører fra sit hjem (*I Dagligstuen*, 1894, Den Hirschsprungske samling; *Den lille svøbe*, 1897; *Eline lærer at læse*, 1898). Samtidig sætter hans udstrakte produktion af religiøst staffelimaleri og anden kirkelig kunst ind. Sammen med H. Storck udførte han altertavlerne i Svendborg Skt. Nicolai kirke, 1894 og Tveje-Merløse kirke. Andre eksempler er malerierne i Helligåndskirken, Kbh. (*Mariæ Bebudelse*, fuldført 1896) og dåbsindelukket i Helsingør Olai-kirke (1899), alterbillederne i Vester Hæsingø (*Den gode Hyrde*, 1893, andre eksemplarer hos prins Eugen af Sverige 1895 og i Nasjonalgalleriet i Oslo), Holstebro valgmenighedskirke (*Kristus toer Disciplenes Fødder*, 1907), Gørlev (*Hyrden finder Lammets*, 1909), Skagen (*Julenat*, 1910) og Herning (*Kristus i Synagogen*, 1915). – Når det overhovedet var S. muligt at gennemføre så vældigt et arbejde som Viborg domkirkes udsmykning inden for så relativt kort et tidsrum, skyldes det hans sikre mesterskab og den sunde ligevægt i følelse og daglig flid som blev de afgørende elementer under den sidste halvdel af hans liv. Efter Viborg indtræder en afspærring der viser sig i de studier, han malede på en rejse til Java dec. 1907 til foråret 1908.

S. fortsatte de motivkredse som han var kommet

ind i før århundredskiftet, og efterhånden lykkes det ham gennem de opgaver, der tilflyder ham, at samle de enkeltstående motiver til større sluttede helheder. Af Adam og Eva i Paradisets have, der hører til hans originaleste kompositioner både i Viborg og i adskillige frie kartoner og staffelibilleder, bliver der en kreds af oliemalerier, der har landskabsstudierne fra Java som grundlag, til havesalen på Havreholm 1918. Så tidligt som 1898 havde han tænkt på gobelinvæv og tegnet kartoner dertil (*Den nyskabte Eva, Syndefaldet, Jomfru i Hindeham*). Denne interesse realiseres i monumentalt format gennem folkevisegobelinerne til Christiansborg. Folkevise-motiver afgav ligeledes grundlaget for fresko-udsmykningen af bryllupssalen i Kbh.s rådhus som S. næsten nåede at fuldføre inden sin død (udkast 1929). Slutstenen på hans illustratør-værk blev den såkaldte billedbibel (1923–25). I sin høje alder kastede han sig også over glasmaleri (alterbillede i Esaias-kirken i Kbh.; vinduer til Vallekilde valgmenigheds kirke og Thomas Kingos kirke i Odense, begge dele fra 1920ernes begyndelse) og mosaiklægning. Dette sidste kendte han for så vidt fra Immanuelskirken i Kbh., hvortil tre dørfelter udførtes efter hans kartoner 1899, men inden for dette materiale falder nu hans alderdoms bedste bedrifter, udsmykningen af apsis i Lunds domkirke (forslag 1921, udførelse 1924–27) og en trilogi med for ham nye motiver fra de græske sagn om Afrodite og Adonis, Artemis og Aktæon, Theseus og Minotaurus (Kunstindustrimuseet, kartoner 1926, 1929 og 1932). I dem viste han atter en gang evne til kunstnerisk fornyelse. Et forslag til udsmykning af apsis i Ribe domkirke, hvortil rigsdagen havde givet indledende bevillinger 1927–29, bortfaldt med hans død. *Den store nadver* som oprindelig var udført til Viborg, men trukket af blev 1963 altertavle i Christianskirken, Klaksvik.

Til billedet af S.s personlighed hører de skrifter han lejlighedsvis forfattede – redegørelsen for billederne i Viborg til et grundtvigiansk vennemøde (Holger Begtrup's Tidsskrift III, 1907) og for Niels Larsen Stevns' deltagelse i arbejdet (Tilskueren, 1916 I), nekrologen over Thorvald Bindebøll (Gads da. Mag. III, 1908–09), minderne om faderen (Tilskueren, 1908), moderen (Højskolebladet LVI, 1931) og Janus la Cour (Kunstbladet, 1909), recensionen af faderens udstilling (Kunstmuseets Årsskrift 1920), rejseskildringen fra Java (Tilskueren 1909, I), udtalelserne om forskellige kunstneriske problemer og egne arbejder til Vilh. Wanscher (Artes II, 1933). Han havde sin egen stil, sin egen jævne måde at sige sin mening klart og ligefremt.

S. var med i stiftelsen af Den frie udstilling 1891 og udstillede siden efter sine arbejder her, men deltog dog tillige i Charlottenborg forårsudstilling 1892, 1895, 1898, 1901, 1904. Kunstakademiet, der havde tildelt ham Sødrings præmie for landskabsmalere 1879 for *September Eftermiddag paa en Eng. Bygevej* og årsmedaljen (Eckersbergs medalje) 1892 for *Uden for Dagsås kirke i Halland*, valgte ham til medlem af plenarforsamlingen 1904 og overrakte ham Thorvaldsens medalje 1923. Han havde sæde i akademirådet 1906–31, var professor i dekorationskunst 1909–21 og akademiets direktør 1920–21, 1922–24. I sine sene år udmærkedes S. på forskellig måde. Han blev medlem af det svenske kunstakademi 1915 og modtog 1928 dets højeste udmærkelse, Tessins medalje i guld. Kunstforeningen sendte 1923 en udsøgt udstilling af hans fornemste arbejder til Stockholm (også vist i Den frie udstilling). Til hans 70 års dag 1926 hædrede Den frie udstilling ham med en stor retrospektiv udstilling og en pompøs aftenfest i udstillingslokalerne, han udnævntes til æresborger i Viborg, fejredes ved en fest i Studenterforeningen, og Den Hirschsprungske samling arrangerede en udstilling af forarbejderne til Viborg domkirke. Ved hans død foranstaltede staten og Kbh.s kommune en mindehøjtidelighed i rådhushallen. – De betydeligste samlinger af S.s arbejder findes i kunstmuseet, Den Hirschsprungske samling og Kunstindustrimuseet. Fremdeles ejer museerne i Oslo, Stockholm og Göteborg billeder af ham. I Viborg oprettedes 1937 et særligt S.-museum der står som udgiver af en lang række kataloger og kildekrifter. 1956 afholdtes mindeudstillinger på Charlottenborg og Det kgl. bibliotek. – R. 1909. DM. 1916. K.² 1922. F.M.I. 1926. □Tegn. af P. C. Skovgaard 1856 og 1857. Mal. af samme, 1858 og af W. Marstrand, s.å. Afbildet på mal. af Constantin Hansen ca. 1860. Tegn. af P. C. Skovgaard 1863 og 1869. Mal. af samme, 1871. Mal. af Niels Skovgaard, 1874. Malet selvportr. 1876. Træsnit af H. P. Hansen, 1884. Mal. af Niels Skovgaard, 1891 og malet selvportr. s.å. Tegn. af Viggo Johansen, 1892 og af Jul. Paulsen, 1895. Tegnet selvportr. 1899. Afbildet malende i Viborg domk. på mal. af Poul S. Christiansen, 1902, tegn. dertil (kobberstiksaml.), andre mal. af samme emne af samme 1901, 1903 og 1906. Tegn. af Viggo Johansen, 1902 (Skagens mus.), forarbejde til Mellem kunstnere, 1903 (Nationalmuseum, Sth.). Radering af Henrik Lund, 1907, mal. af samme. Mal. af J. T. Skovgaard 1907–08 og 1910 (Fr.borg). Et par avis-tegn. 1909. Træsnit af L. B. Hansen, 1910. Buste af Johs. Kragh 1910–11 (Fr.borg; St. mus.). Træsnit af J. T. Skovgaard, 1914, efter tegn. af M. C.

Skovgaard, Joakim

Skovgaard. Flere akvareller af Fritz Syberg 1914 og udateret (bl.a. Maribo mus.). Mal. af Niels Skovgaard, 1916 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Mal. af Peter Skovgaard, 1917. Akvarel af J. T. Skovgaard, 1917. Statuette af E. Breinholt, 1921. Tegn. af A. Lofthus, 1926 (S.-museet i Viborg), fresko af samme s.å. (Viborg domk.). To silhouetklip af Kirsten Wiwel, 1927 (Kgl. bibl.). Radering af Aksel Jørgensen, 1928. Mal. af A. Tørsleff, 1929. Mal. af Ernst Zeuthen, 1929 (Fyns kunstmus.), 1931 (Fr.borg) og andre. Tegn. af Otto Christensen bl.a. 1931 (kobberstiksaml.). Buste af Svend Jespersen, 1934 (Kbh.s rådhus). Mal. af J. T. Skovgaard, 1937. Tegn. af M. R. og af Fr. Andersen (Kgl. bibl.). Buste af Johs. Kragh udst. 1946. Foto.

Udg. 60 autotypier, 1911 (nyt opl. 1945) = Små kunstbøger III. Fra skitsebog og tegneblok, 1979 = Skovgaard-museet, Viborg. Notesbog VI.

Kilder. J. S.s breve til biskop Jørgen Swane og bispinde Magdalene Swane, udg. Jørgen Swane og Peter Skovgaard, 1946. J. S.: Minder fra barndom og ungdom, udg. H. Høirup, 1962. En kunstner i svøb. J. S.s tre første ophold i Viborg 1874-76 belyst gennem Skovgaard-breve fra og til Viborg, udg. Harald Ditzel, 1971.

Lit. Karl Madsen i Tidsskr. for kunstindustri III, 1887 82f og IV, 1888 147f. Samme i Tilskueren III, 1895 312-18. Samme i Viborg domkirke. J. S.s billeder. Domkirkens hist., 1909. Samme: P. C. Skovgaard og hans sønner, 1918. Johs. Vedel i Højskolebl., 1894 941-48. Chr. C. Korgaard sst. 1013-16. Peter Skovgaard sst. 1956 557-60. Jul. Lange: Udv. skr. I, 1900 252-58. Kn. Søeborg i Kunst III, 1901 [upag.]. [Georg Saxild og J. S.:] J. S.s billeder i Viborg domkirke, 1915. Leo Swane i Tilskueren XXXIII, 1916 I 359-79. Kr. Zahrtmann. En mindebog, udg. F. Henriksen, 1919. Nic. Lützhof i Samleren III, 1926 191-98. Peter Hertz i Ord og bild XXXV, Sth. s.å. 673-94. Carl V. Petersen i Nord. t. för vetenskap, konst och industri ny serie II, Sth. s.å. 553-63. H. S. Henriksen i Bogvennen, 1927 1-42. Harald Andersson i Studier i konstavetenskap tillägnade Ewert Wrangel, Lund 1928 215-32. F. Henriksen: Mennesker og oplevelser, ny udg. 1932. Vilh. Wanscher i Artes II, 1933 153-274 (heri breve til Karl Madsen). Agnete Varming sst. VIII, 1940 209-16. Johan Borup og Sig. Schultz i Dagens nyheder 10.3.1933. Peter Skovgaard i Samleren XII, 1935 145-51. Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938. Laur. Nielsen: Den danske bog, 1941. Johan Thomas Skovgaard i Min far, red. Poul Borchsenius, 1948 289-98. Henning Høirup i Viborg stiftsbog, 1975 7-37. Harald Ditzel: J. S. og Fuglsang, 1975. Samme: J. S.s domkirkeengle, 1977 = Skovgaard-museet, Viborg. Notesbog III.

Papirer i Kgl. bibl., Skovgaard-museet, Viborg og Hirschsprungske saml. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sigurd Schultz*

Skovgaard, Johan Thomas, 1888-1977, maler. * 29.8.1888 i Kbh. (Vartov), † 25.10.1977 i Kbh., begr. Dagsås kgd., Halland. F: maler Joakim *S. (1856-1933) og Agnete Lange (1861-1924). ~ 3.

11.1918 i Dagsås, Halland med Hanna Astrid Evi Laurell, * 20.4.1898 i Öströö, Halland, † 11.12.1954 på Skt. Lukasstift., Gentofte, d. af godsejer Elof Samuel L. (1858-1919) og Hanna Fredrika Hallberg (1870-1921). - Bror til P. *S.

S. stod i gartnerlære sept. 1904-febr. 1907, gik på Teknisk skole hos H. *Grønvold og optoges jan. 1908 på kunstakademiet hvis skoler han søgte til udgangen af 1910, bl.a. under Vigho *Johansen. Han udstillede første gang på en udstilling, arrangeret af akademi-elever (Unge kunstneres forbund) 1909, holdt udstilling (især studier fra Java) sammen med Povl *Jerndorff, Georg *Jacobsen og andre i Den frie udstilling 1915 og har fra 1917 været knyttet til Den frie udstilling hvor han optoges som medlem 1930. I øvrigt har han rejst meget, var med faderen i Berlin dec. 1908, med Georg Jacobsen i Paris jan.-maj 1911, sommeren s.å. med Niels *Skovgaard i Norge hvor han senere har tilbragt flere somre, på Java 1913-14 med hjemrejse over Paris, i Frankrig efteråret 1924, i Italien, Grækenland og Paris foråret 1926, Holland, Belgien, Frankrig og England efteråret 1927, og han har ofte været i Sverige på studieophold, første gang 1915. - S.s uddannelse og arbejde har i høj grad været knyttet til faderens og farbroderens virksomhed. Han bistod Niels Skovgaard ved freskomalerierne i Høve frimenighedskirke 1911, faderen ved loftsmalerierne i Viborg domkirke 1912, freskerne i Hvirring kirke 1919 og mosaikkerne i Lunds domkirke 1924 og 1927 og fuldførte 1934 hvælvingsdekorationerne i Tårnby kirke efter faderens skitser. Efter faderens og farbroderens tegninger huggede han mindestene i granit til Varnæs og Vedsted, efter eget udkast mindestene ved Dybbøl kirke og mindetavle for Kaj Munk i Vedersø 1950. I sin kirkelige kunst bygger S. videre på faderens stil og opfattelse. På dette område har han en omfattende produktion bag sig, bestående i altretavler (kirkerne i Bejsnap, Svogerslev, Blære, Egens (*Opstandelsen*), Durup, Nørre Bjert, Gjerlev, Jegind og Fiskebæk), freskomalerier (triumfvæg i Linnerup, søndre korvæg i Jelling og apsis i Ørding), glasmaleri (Sønder Jernløse, Vanløse, Vojens, Messiaskirken i Hellerup 1927-39, suppl. 1955, Brøns 1931, Genner, Nørre Bjert, Udby, Stokkemark, Skensved 1939, Gershøj 1941, der nævnes som hans hovedværk, Jersie, Vedbæk og Ordrup, Skanderup og Sir 1957, Varberg 1960 og Odense valgmenighedskirke 1963), mosaikker (Genner, Hobro, Nykøbing Skt. Clemens, sidstnævnte flyttet og erstatet med oliemaleri skænket af S. 1965), broderimønstre (altertæpper i Vedsted, Nørre Bjert, Skt. Knuds kirke i Odense), messehagel til Viborg domkirke og udkåret alter i eg og mahogni til

Ørum kirke ved Vejle. Ved siden af alt dette har han, efter sin slægts tradition, dyrket staffelmaleri og tegnekunsten med lige så stor energi, væsentlig som landskabsmaler, også stærkt interesseret i fuglestudier. Her søgte han en stærkere kolorit og et enklere stemningsanslag end den forudgående generation, ligesom hans oprindelige uddannelse har præget hans værk. – Fr.borg museet ejer *Fader i sit Atelier*, 1908, rådhuset i Prag *Dronning Dagmars Ankomst*, 1928. □Mal. af Joakim Skovgaard, 1895, flere tegn. af samme der også har benyttet S.s portræt på altertavle i Herning. Malet selvportr. 1914. Mal. af Troels Trier, 1916 og af Margrethe Svenn Poulsen, 1929. Foto.

Interview i Viborg stifts folkebl. 26.8.1958. – Niels Th. Mortensen: *Religiøs malerkunst i Danm.* II, 1945 131–36. Jan Zibrandtsen i *Dagens nyheder* 18.12.1955. Harald Ditzel: J. T. S. 1888–1977, 1978 = Skovgaard-museet, Viborg. Notesbog IV.

Sigurd Schultz*

Skovgaard, Johanne Christine Eleonora, 1879–1966, arkivar, historiker. * 29.11.1879 i Nykøbing F., † 23.4.1966 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: adjunkt, senere sognepræst, sidst i Kettinge og Bregninge, Hans S. (1844–1920) og Johanne (Hanne) Christine Eleonore Wegener (1847–1924). Ugift.

S. blev student 1901 (priv.) og cand.mag. (m. udmærkelse) 1908 i historie, græsk og engelsk. Præget af præstegårdskulturen personificeret i den filosofisk og sprogligt begavede far interesserede S. sig tidligt for humanistiske studier, men forskningens elfenbenstårn var hende ikke nok, hun ønskede at nå bredere kredse med sin skribentvirksomhed. Hun startede med den populærvidenskabelige *Danske Dronninger*, 1910 (udg. s.m. Ellen Jørgensen). Hun rejste til Italien 1911 på Carlsbergs rejselegat for at undersøge Danmarks forbindelser med renæssancen, men blev pga. sygdom forhindret i at fuldføre planerne. To år senere samlede hun i Wien materiale til Henrik Rantzaus kulturelle betydning, delvis publiceret i festskriftet til Joh. Steenstrup 1915, i udvidet form i „Nordelbingen“ XV, 1939. Da hendes gamle lærer Steenstrup udsendte Den danske Kvindes Historie, 1917 skrev S. en grundig anmeldelse i Højskolebladet, 1918. Den viste hos hende en sans for økonomisk og social historie som ellers først kommer frem hos prof. Erik Arups elever. Selv blev hun aldrig egentlig kvindehistoriker selv om hun skrev en række populære skrifter om fremtrædende kvinder, således *Dronning Margrethe og hendes Samtid*, 1912 og *Den hellige Birgitta*, 1921 (med et udvalg af skrifterne for Selskabet til hist. Kildeskrifters over-

sættelse). – S. tilhørte den første generation af kvindelige historikere som ikke uden videre havde adgang til offentlige embeder. Alligevel satte hun på en arkivløbebane, moderens farbror havde været gehejmearkivar, og Anna Hude var blevet ansat i Rigsarkivet før 1900. Rigsarkivar V. A. Secher fandt imidlertid ikke arkivets magasinforhold forenelige med kvindelige arkivarer så først efter et par år som assistent i universitetsbiblioteket blev S. underarkivar 1917 (arkivar I 1934 og afsked 1949). Hun kom især til at arbejde med arkivalier vedr. hertugdømmerne i forbindelse med de omfattende forarbejder op gennem 1920'erne for at opnå en gensidig arkivoverenskomst med Tyskland (1933). Dette indgående kendskab til arkivmaterialet udnyttede S. i hovedværket: perioden 1544–1660 i *Sønderjyllands Historie II–III*, 1937–42. Hun giver heri en klar og alsidig skildring af den indre udvikling med en indrængende og dog nøgtern personskildring. S.s store fortrolighed med kildematerialet blev videre udnyttet i *Sydlesvig gennem Tiderne*, 1946–49 (perioden 1544–1721) og *Slesvigs delte Bispedømme*, 1949 hvor hun skildrede bispedømmets historie fra starten og frem til 1791. Endelig bidrog hun med afsnit både i *Flensborg bys historie I*, 1953, og *Sønderborg bys historie I*, 1960. Som et resultat af det mangeårige arbejde med hertugdømmernes arkivforhold kom bd. 7 i serien Vejledende Arkivregistraturer *Tyske Kancelli I*, 1946 omfattende de indenrigske afdelinger og de med kancelliet beslægtede institutioner. En tilsvarende registratur over de tyske rentekammerafdelinger blev næsten fuldført inden afgang, men er aldrig afsluttet. S. blev 1944 medlem af Kildeskriftselskabet og gennemførte 1947 at afslutte C. F. Brickas og J. A. Fridericias udgave af *Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve* med et supplementsbind 1584–1648 (bd. 8) der indeholder de fra Ungarn 1921 fremskaffede Ulfeldtske breve samt breve som S. på sine rejser havde fundet spredt i tyske arkiver. S. bevarede livet igennem det stærkt kristne livs- syn hun var opdraget i, ligesom det sønderjyske spørgsmål vedblev at være en hjertesag; hun deltog med liv og sjæl i den genopståede nationalitetsdebat efter anden verdenskrig. – Både publikum og hendes kolleger nød godt af hendes viden krydret med ironi og humor, i mange år var hun Rigsarkivets huspoet og sad i Arkivarforeningens bestyrelse 1932–40. Som en belønning for sin videnskabelige indsats modtog S. 1944 Tægea Brandts legat, men kom pga. krigen først ud at rejse efter sin afsked. □Foto.

Harald Jørgensen: Rigsark.s tjenestemænd 1889–1953, 1954. J. Hvidtfeldt i Sønderjyske årbøger, 1966 298–

Skovgaard, Johanne

300. Holger Hjelholt i Nord. arkivnyt, s.å. 32f. Samme i Hist. t. 12.r.III, 1968–69 159–61. – Papirer i Rigsark.

Thelma Jexlev

Skovgaard, Kristen Kristensen, 1894–1968, landøkonom. * 13.12.1894 i Kellerup ved Ringe, † 17.8.1968 i Birkerød begr. sst. (Søholm kgd.). F: gårdejer Niels Peter S. (1856–1925) og Karen Marie Pedersen (1866–1940). ~ 29.12.1922 i Birkerød med cand.mag. Maren Marie Lauridsen, * 24.11.1895 i Birkerød, † 3.9.1968 sst., d. af teglværksejer Peter Jensen L. (1872–1932) og Olga Johandine Jacobsen (1873–1961).

S. var ikke ret gammel da familien flyttede fra Midtlyn til Nordsjælland. Forældrene ville gerne give deres velbegavede dreng en boglig uddannelse og satte ham derfor i gymnasiet. 1913 tog han studentereksamen fra Frederiksborg statsskole. En praktisk skoling i landbrug fik han dernæst på en række større gårde. Indkaldt til sikringsstyrken under første verdenskrig blev han sekondløjtnant af feltartilleriet. 1919 blev han landbrugskandidat fra landbohøjskolen, blev assistent ved Lyngby forsøgsstation, men fik ved landbohøjskolens årsfest 1920, som den første, det netop indstiftede store rejsestipendium. Rejsemålet blev naturligt nok USA: Iowa State College i Ames, Iowa og Cornell University, New York, hvor man netop da kraftigt docerede „Taylorismen“, teorien om at effektivisere og rationalisere landbrugsvirksomhed efter den moderne industris mønster. Markedsøkonomiske overvejelser på rent privatkapitalistisk grundlag blev for S. den helt endygdige løsning for landbruget som for erhvervslivet som helhed. Livet igennem afviste han politiske indgreb i denne mekanisme bortset fra de tilfælde hvor landbrugseksperten blev ramt af udlandets spærreforanstaltninger. Disse grundsatninger docerede han vedholdende i den periode (1922–37) han var sekretær for De sjællandske landboforeninger og redaktør af Sjællands Stifts Landbrugstidende. Det var nok de skiftende formænd for samvirksomheden der holdt talen i disse år, men S. var forfatteren. 1938–42 var han kontorchef ved Statens planteavlskontor og samtidig redaktør af Tidsskrift for Planteavl. Solide kundskaber i landøkonomisk teori, politisk praksis og landbrugsfaglig konsulentvirksomhed var nogle af hans forudsætninger for at løfte arven efter O. H. Larsen som professor i landbrugøkonomi 1942. De skiftende årgange af studerende ved landbohøjskolen fandt i S. en kundskabsrig, men også fordringsfuld lærer. Enkeltmandspædagogik på begynderniveau var ikke netop sagen for en køligt-analyserende forskerbegavelse som S. Bedst kom hans evner til

udfoldelse i mindre seminarer for viderekomne hvor deltagerne havde forudsætninger for at følge hans rigt associerende fremstillingsform. Seminarbegrebet havde han stiftet bekendtskab med under sine forelæsninger for statsvidenskabeligt studerende ved Kbh.s univ. 1945–59. Ved siden af sin undervisning påtog han sig en række faglige og kollegiale opgaver. Således var han medlem af Priskontrolrådet 1940–45, landbrugskyndig medarbejder i råstofkommissionen 1938, formand for Nordiske jordbrugsforskeres forenings økonomiske sektion 1947–50 og medlem af styrelsen for Institut for historie og samfundsøkonomi 1948. Herudover må nævnes medlemsskabet af trustkommissionen 1949–60 og landbo-kommissionen af 1960. Han var desuden medlem af det danske FAO-udvalg.

Det var S.s fortjeneste at have tilført sit fag der tidligere opfattedes som en, ganske vist avanceret, form for regnskabsføring en yderligere dimension i form af en række teoretiske overvejelser om det komplicerede samspil mellem økonomiske faktorer som karakteriserer moderne landbrug. Også i udlandet regnedes han for en virkelig kapacitet på sit felt. Helt moderne foreteelser som teoretisk statistik og økonomisk modeltænkning stod han fremmed men ingenlunde afvisende overfor. Han skrev ikke meget, men en række artikler i 4. udgave af Landbrugets ordbog (1951–52) giver ved siden af hans årlige oversigter i Tidsskrift for Landøkonomi et godt begreb om hans intellektuelle spændvidde. Et festskrift på hans 70-årsdag vidner entydigt om hans ubestridte position som sit fags store fornyer. – R. 1937. DM. 1952. K. 1965. □Foto.

Festskr. til K. K. S., 1965 292–99 (bibliografi). – Erik Kristensen i Tidsskr. for landøkonomi, 1968 280–83. Samme i Den kgl. veterinær- og landbohøjskoles årsskr. 1969 220–25. – Papirer i Rigsark.

Erik Helmer Pedersen

Skovgaard, Niels Kristian, 1858–1938, maler, billedhugger. * 2.11.1858 i Kbh. (Vartov), † 3.2.1938 i Lyngby, begr. sst. (Sorgenfri kgd.). F: maler P. C. *S. (1817–75) og Georgia M. L. Schouw (1828–68). ~ 24.10.1894 på Frbg. (Imm.) med Ingeborg Luplau Møller, * 17.1.1867 i Sorø, † 24.11.1957 i Nykøbing Sj., d. af adjunkt i Sorø Hans Georg Møller (1832–77) og Julia Augusta Luplau (1835–1908). – Bror til Joakim *S. og Suzette *Holten.

S.s barndom og kunstneriske uddannelse falder nøje sammen med broderen Joakims. 1874 optoges han på kunstakademiet, og efter at have gennemgået dets skoler indstillede han sig til afgangsprøven i jan. kvartal 1879, men fuldførte den ikke. Han debuterede på Charlottenborg

forårsudstilling 1880 med *Hallandsk Skovparti med en Studevogn* (Den Hirschsprungske samling). S.å. foretog han sin første rejse der gik til Skotland og London. I modsætning til broderen stillede han sig skeptisk over for den nye franske kunst. En ny rejse sammen med Malthe "Engelsted over Holland, Belgien til Paris 1883 omstømte ham delvis, men han følte sig nok så stærkt tiltrukket af Holland hvor et besøg i Scheveningen skal have givet ham ideen til at søge til Vesterhavet for at male. S.s tidligste landskaber var ualmindelig lovende i malerisk henseende og besad i behandlingen af lys og luft en følsomt stemt kolorit. Hans ungdoms hovedværker er *En Træskomager i en Ellemose. November. Motivet fra Halland*, 1881 som akademiet gav Sødrings præmie på udstillingen 1882 og *Hedelandskab fra Halland. Skyfuld Septemberdag*, 1883 (Nasjonalgalleriet i Oslo). Hele sit liv fortsatte han med stor flid dette naturalistiske landskabsmaleri, hvortil han vekselvis søgte sine motiver i Halland, Norge og Danmark, men han nærede aversion mod alt hvad der for ham stod som tilfældige maleriske virkninger, og side om side med det umiddelbare maleri over for naturen fortes hans kunst ind på baner der afslørede en ejendommelig originalitet i hans begavelse og en høj kunstnerisk moral i hans arbejdsmåde.

Inden for den nyromantiske eller symbolistiske strømning ved århundredets slutning står dansk kunst med stor selvstændighed. Den begynder hos os med det Bindsbøllske pottemageri hos Wallmann i Utterslev, 5: på helt hjemlig grund, endnu før impulserne sydfra har vist sig, og før begrebet symbolisme i det hele taget er opstået. S. tog fat på keramikken efteråret 1884 og fik straks resultater der vakte opsigt i hans kreds. „Det var jo som et betagende rigt og skønt Blomsterflor, der paa en Foraarsdag pludselig skød frem fra en fattig Jord, hvor slikt aldrig før var set og ikke var i Vente“ (Karl "Madsen). Han viste et „dekorativt Geni, et af de store og sjældne“ i ornamentale arbejder som ørnebregnestagerne der hviler på plantestudier, men hovedværkerne er figurlige fremstillinger som sirenefadet og fadet med Ødipus og sfinxen (begge 1885 og i Kunstindustrimuseet). Hertil slutter sig hans første billedhuggerarbejde, det polykrome relief af Aage og Else, 1887 (kunstmuseet), den smukkeste folkeviseskildring, vi har, ikke overfløjet af broderens senere fremstillinger.

Skønt S. ikke regnes med i og heller ikke hører til den symbolisme der i 90'erne indføres med J. F. "Willumsen, var han dog åndsbeslægtet. Oplevelserne kunne slå ind og fortætte sig, og de lod ham da ikke i ro, før de blev til en idé og udskilte sig af hans fantasi i form af et kunstværk – før

de nåede en skikkelse der for ham var „det fuldkomne“. Denne syntetiske evne springer fuldt udviklet frem i hans keramik og finder sit klareste udtryk i hans skulpturer. I hans maleri hvor han aldrig frigør sig fra det naturalistiske, sætter den motiver som han gennem lange åremål forfølger i serier af studier og mere eller mindre afsluttede billeder, og den bliver i højere grad den samlende linje i hans produktion end det naturalistiske formede maleri, i alt fald den der forbinder de forskellige områder han efterhånden bevægede sig over. Det tidligste eksempel er Vesterhavsbørningen som han begyndte at beskæftige sig med 1884, tog op 1885, 1888 (*æ Hav. Graavejr; æ Hav. Solskin*, fuldført 1892), 1894 (kunstmuseet) og gav en endelig, monumental form 1904.

Sammen med K. "Zahrtmann og Malthe Engelsted drog S. efteråret 1888 på en rejse over Italien til Grækenland hvor han slog sig ned i Athen og det nærliggende Megara og besøgte Olympia. I Athens akropolismuseum malede han studier af de arkaiske kvindefigurer (glyptoteket). Olympiaskulpturerne gjorde stærkt indtryk på ham, han fik ideen til en ny rekonstruktion af figurerne fra templets vestgavl, og i Megara oplevede han kvindernes kædedans „Trata“ som han gav sig til at male. Hans interesse for Grækenland fik dybere rod end broderens, fordi han så den folkelige forbindelse mellem oldtidens kunst og nutidens bondeliv. Aug. 1889 vendte han hjem over Sicilien, Rom og Paris. Men indtrykene fra Megara og Olympia førte ham atter på rejse til Italien og Grækenland okt. 1894–maj 1896. Han gjorde nu nye studier af kvindedansen der blev hans mest omfattende motiv (billeder af dansen på pladsen i Megara 1889 og 1895–97, begge i kunstmuseet; forstørret og ændret gentagelse af sidstnævnte 1919; det afsluttende billede af Trata 1910–23), og over Olympiagavlen (publicerede i hans bog *Apollon-Gavlgruppen fra Zeustemplet i Olympia*, 1905, yderligere motiveret i afhandlinger i Oversigt over Vidensk. Selskabs Forhandlinger 1911 og Kunstmuseets Aarsskrift XXV, 1938) hvis rekonstruktion endnu beskæftigede ham i hans sidste leveår. Fra denne rejse stammer også *Udsigt fra vor Bolig på Naxos* (Den Hirschsprungske samling) og *Udsigt fra Naxos mod Paros* (Nasjonalgalleriet i Oslo, begge 1895), bemærkelsesværdige ved sollysets fylde og farvens kraft. Den kunstneriske problemstilling er hos ham altid betinget af den åndelige realitet der ligger til grund for kunstværket, og bliver det i højere grad, jo mere han fordyber sig i emnet. Denne udvikling når i S.s maleri sit højdepunkt med *Daaben paa Pinsedag* som han udførte som gave til valgmenig-

hedskirken Immanuelskirken i Kbh. og havde under arbejde 1896–1905. Det er hans største værk og modstykket til broderens Kristus i de Dødes Rige. Tilsammen betegner de indbegrebet af grundtvigiansk religiøsitet. Mens Joakim Skovgaard beskæftigede sig med de gammeltestamentlige beretninger, var den hellige ånds mysterium det centrale i kristendommen for S. I hans altertavle til Immanuelskirken tænder åndens lys sig i små flammer over hovederne på apostlene og de døbte som en indvielse til livet. Symbolsk og med genial bogstavelighed har han fremstillet den kristelige forestillingskreds, hvori han bevægede sig, i Høve frimenighedskirke ved Skælskør (fresko 1911–12, og forgyldt alterkors med udskårne roser 1915), sikkert det mærkeligste eksempel på kristelig mystik her i landet.

Inden for S.s værk indtager bogillustrationen en større plads end i broderens. Man genfinder her en tilsvarende udviklingslinje. Med mærkelig kraft og originalitet står straks billederne til Poul Martin Møllers digt *St. Laurentius* (tegnede 1887–88, udg. af foreningen Fremtiden i Billeder af danske Kunstnere til Digte af ældre og nyere Forfattere 1, 1889). Illustrationerne til folkevisen *Thorbens Datter og hendes Fader-Bane* (tegnede 1892–93; Danske Folkeviser med Tegninger af danske Kunstnere, udg. af Fremtiden 1897) når i de ornamentale partier ud i en helt symbolistisk stil. Adskillige af hans tegninger (*Rolandskvadet*, 1897; *Bjovulf*, 1914) kan i streg og opfattelse være ret beslægtede med nordmændene. Men i hans rids af trold og fabelvæsener til *Danske Sagn og Æventyr fra Folkemunde* I–IV (udg. af Fremtiden 1913–29) ligger et underfundigt lune og en humor som er specifikt dansk. Hertil slutter sig også hans raderinger (*Troldekskoven, Dalbybjørnen*, 1899). Skulpturen fik efterhånden mere og mere vægt i hans produktion, og her nåede han sine kunstnerisk mest afklarede resultater. Efter Aage og Else relieffet fulgte de første af den fremragende række grav- og mindestene, han kom til at udføre: Vilh. Birkedal og hustru i Ryslinge 1894, C. Hostrup på Frbg. kgd. s.å. og pastor A. Leth i Middelfart 1905. Tre hovedværker som udspringer af hans indlevelse i folkelig psyke tog form af håndgribelige symboler i Magnus den Godes sten (mindestmærke for slaget på Lyrskov hede 1043, rejst i Skibelund krat 1898), havhestbrønden (skitse 1908, opstillet på Kultorget i Kbh. 1916, flyttet til Kunstindustrimuseets gård 1925) og relieffet *Rolfs Kamp i Lejre*, 1933 (første skitser 1918). Hvor samtiden individualiserede, søgte S. ud over individet, mod det kollektive og fælles i de åndelige bevægelser der bar ham. Hans to Grundtvig-portrætter giver som i en formel grundtvigianismens karakter. Busten

(1908, brændt, polykromt glaseret ler 1913 i Grundtvigs hus, Kbh. og i Det kgl. bibliotek) er et billede af høvdingen, personlighedens magt, statuen af den knælende Grundtvig (første udkast 1912, model 1928 i S.-museet i Viborg, fuldført i granit 1931 og opstillet 1932 i Vartovs gård) er symbolet på det religiøst søgende og stridende i bevægelsen. En stor plads i S.s produktion indtager hans kirkelige arbejder. Til de betydeligste hører, foruden de allerede nævnte, tympanonmosaikkerne i Immanuelskirken (karton 1899) og i Frederiksværk kirke (udkast 1916). Hertil kommer alterbilleder eller -tavler til Bøvlingbjerg Marie kirke (*Den gode Hyrde*, 1907), Rigshospitalets kirke (*Hyrden finder Lammet*, 1910), Sønder Bjert (*Kristus paa Korset*, 1917), Frederiksværk (*Paaskemorgen*, 1920), Jørlunde valgmenighedskirke (1922), Boeslunde (1925), Vejle Skt. Nicolai (1930) og Rørdal kirker (1931) samt fresko-udsmykninger i Fr.borg valgmenighedskirke i Ullerød (1910) og i Odense Ansgar kirke (1936).

S. udstillede på Charlottenborg forårsudstilling 1880–82, 1884–90, deltog i stiftelsen af Den frie udstilling 1891 og udstillede her til sin død. Den frie udstilling fejrede hans 70 års dag med en stor retrospektiv udstilling 1928 og afholdt 1939 en mindeudstilling, og på skulpturudstillingen 1938 var samlet en meget omfattende repræsentation af hans plastiske arbejder. Han er repræsenteret i Statens museum for kunst, Kunstindustrimuseet, Den Hirschsprungske samling, Nationalmuseum i Stockholm, Nasjonalgalleriet i Oslo, Ateneum i Helsingfors og de fleste danske provinsmuseer. □Afbildet på mal. af Constantin Hansen ca. 1860. Tegn. af P. C. Skovgaard, 1863, m.fl., bl.a. gruppebillede 1869. Mal. af samme 1871. Malet selvpportræt 1875. Mal. af Joakim Skovgaard, 1876. Tegnet selvpportræt 1880 m.fl., malet selvpportræt 1883. Træsnit af H. P. Hansen, 1884. Mal. af H. Slott-Møller ca. 1888 (Fr.borg), af G. Seligmann, 1890 (Hirschsprung) og af Joakim Skovgaard, 1891. Malet selvpportræt 1893 og med hustru 1895 (Hirschsprung). Buste af Anne Marie Carl Nielsen, 1895. Tegn. af Joakim Skovgaard, 1898 (kobberstiksaml.). Mal. af Carl Jensen, 1902. Afbildet på mal. Mellem kunstnere af Viggo Johansen, 1903 (Nationalmuseum, Sth.). Mal. af E. Henningsen, 1905. Selvpportr. i træsnit af H. G. Skovgaard, 1914. Tegn. af samme, 1916. Buste af Siegfried Wagner, 1923 (St. mus.). Buste af Ebbe Skovgaard, 1924 (S.-mus., Viborg; Fr.borg). Buste af Anne Marie Carl Nielsen, 1932. Mal. af Ernst Zeuthen, 1934. Foto.

N. S.: Tegninger, m. indledn. af Stefan Viggo Pedersen, 1944. N. S.: Tegninger til hans børn, m. indledn. af Ebbe Skovgaard og efterskr. af Bente Skovgaard, 1958. –

Karl Madsen i Tidsskr. for kunstindustri III, 1887 83–89 og IV, 1888 146f. Samme: P. C. Skovgaard og hans sønner, 1918. Kr. Zahrtmann. En mindebog, udg. F. Henriksen, 1919. Nic. Lützhøft i Skonvirke VIII, 1922 81–93 97–108. Sig. Schultz: Nyere da. billedhuggerkunst fra Niels Skovgaard til Jais Nielsen, 1929 7–9 17–22. Elise Konstantin-Hansen: Minder og oplevelser, 1929 57–59. Samme: Samliv med da. kunst, 1937 100–09. F. Henriksen: Mennesker og oplevelser, ny udg. 1932. Suzette Holten i Berl. tid. 30.12.1934, 13.1. og 27.1.1935, 17.2., 10.3. og 24.3., 9.6. og 25.8. s.å. Kai Flor sst. 4.2. 1938. Aksel Rode i Politiken s.d. Samme i Tilskueren LVI, 1939 I 265–80. Samme: N. S., 1943 (heri fortegn. over malerier). Ebbe og H. G. Skovgaard: N. S.s billedhuggerværker, 1938. Laur. Nielsen: Den danske bog, 1941. Irene Skovgaard i Danske hjem ved århundredskiftet I, red. Povl Bagge, 1947 90–105 (optr. i Kultur og folkeminder XX, 1968 40–51). Samme i Lyngbybogen 1976 5–24. Kn. Henriksen i Bogvennen XIII, 1958 64–75. Harald Ditzel: N. S.s pengesedler, 1977 = Skovgaard-museet, Viborg. Notesbog I. Samme: Uffe hin Spage i Viborg, 1977 = sst. II. Harald Ditzel og E. Erlandsen i N. S. 1858–1938. Kat. for udstill., Hørsholm kunstforen., 1978.

Sigurd Schultz*

Skovgaard, Peter, 1887–1972, ornitolog. * 27.7. 1887 i Kbh. (Vartov), † 10.12.1972 i Viborg, begr. Asmild kgd. F: maler Joakim *S. (1856–1933) og Agnete Lange (1861–1924). ~ 1.5.1913 i Viborg med Else Cathrine Godskesen, * 20.8.1892 i Hillerød, † 12.11.1973 i Viborg, d. af adjunkt, senere lektor Mads Christian G. (1853–1937, ~ 1° 1877 med Elisabeth Bornea Caroline Frederikke Bartholdy, 1841–88, ~ 3° 1932 med Eufrey Lydia Eva Strandberg, * 1862, ~ 1° 1888 med forlagsboghandler i Göteborg Hans Ludvig Bolinder, 1844–1924, ~ 1° med Johanne Scheiber) og Johanne Cathrine Cecilie Tegner (1865–1930). – Bror til Johan Thomas *S.

Ture med faderen der var ivrig insektsamler lagde grunden til S.s naturinteresse som snart samlede sig om fugle. Efter et intermezzo som stud. polyt. søgte han ind ved hæren og blev 1913 premierløjtnant i Viborg. Men allerede 1916 forlod han pga. en benskade den militære løbebane og helligede sig derefter helt arbejdet som ornitolog. Mest tidrsøvende blev videreførelsen og udbygningen af den af H. Chr. C. *Mortensen påbegyndte ringmærkningsvirksomhed. Den foregik gennem *Dansk ornithologisk central* som S. 1920 oprettede i Viborg. I mange år tog han sig selv af fremstillingen af ringene, instruerede personligt de mange frivillige hjælpere, registrerede både de ringmærkede fugle (256 000 frem til 1969) og tilbagemeldingerne og førte en omfattende korrespondance. Ligeledes 1920 stiftede han tidsskriftet *Danske Fugle* som overlevede i 18 år (genopstod 1968). Skønt ivrig jæger talte han rovfuglenes sag og bekæmpede den ukontrollerede indsamling af mågeæg og brug af fosfor som gift mod krager. Han var tillige en habil

maler og tegner, især af fuglemotiver og ex libris, en dygtig fuglefotograf og en kyndig arkæolog. Ved oprettelsen af Skovgaard-museet betænkte han det med store gaver. – De første afhandlinger drejer sig om lokalfaunistik. Fra 1920 skrev S. til *Danske Fugle* mere end 100 mindre arbejder om ringmærkning og trækveje samt om enkelte arters forekomst og ynglen. Mange ringmærkningsresultater offentliggjordes i udenlandske tidsskrifter, og i jagtblade, aviser m.m. fremkom et væld af fugleartikler. *Den sorte Stork*, 1920 og *Storken i Danmark*, 1934 afspejler hans særlige interesse for storke (han besøgte år efter år alle landets storkereder), og to bøger handler om Viborgegnens fugle (1924 og 1962). Gennem sine mange medarbejdere indsamlede S. efterhånden et enormt materiale af fuglenotater som imidlertid var utilgængeligt i de mange år *Danske Fugle* af økonomiske grunde ikke kunne udgives; det var nemlig hans udtrykkelige ønske at data fra kartoteket kun måtte publiceres i dette tidsskrift. Med tiden bedredes relationerne dog til andre ornitologer og til Zoologisk museum der 1935 også havde påbegyndt ringmærkning, og 1966 udnævntes S. til æresmedlem af Dansk ornithologisk forening. □Mal. af Joakim Skovgaard 1894–95 (St. mus.) og 1900. Selvportr. 1910. Tegn. af J. T. Skovgaard, 1911. Foto.

Halvhundredte år med fugle i Viborgegnen og otte med flagermusene, ved P. S. og W. Egsbæk, 1962 21–37 (bibliografi). – E. Torp Pedersen i Dansk ornithologisk foren. s.t. LXXVII, 1973 70–72. Sig. Rosendahl i *Danske fugle* XXV, s.å. 1–7 (heri bibliografi).

Torben Wolff

Skovgaard, Peter Christian Thamsen, 1817–75, maler. * 4.4.1817 på Hammershus ved Ringsted, † 13.4.1875 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: arvefæster, senere distriktskommissær i Valby Tham Masmann S. (1794–1835) og Cathrine Elisabeth Aggersborg (1795–1854). ~ 3.9.1851 i Kbh. (Vartov) med Georgia Marie Louise Schouw, * 27.9.1828 i Kbh. (Frue), † 15.7.1868 sst. (Frue), d. af professor Joachim Frederik *S. (1789–1852) og Susanne M. A. P. Dalgas (1798–1844). – Far til Suzette *Holten, Joakim *S. og Niels *S.

Faderen måtte opgive Hammershus mens S. var barn, og familien flyttede til Fredbogård ved Søborg sø, men også denne gård måtte faderen, der egentlig ikke var landmand, opgive og tage ansættelse ved politiet i hovedstaden, mens moderen og børnene bosatte sig i Vejby ved Tibirke hvor hun drev en købmandshandel. Her voksede S. op under beskedne materielle kår, men med forbindelse med bykulturen gennem moderen der af fødsel tilhørte et højere socialt lag end det

hvori hendes mands forhold havde sat hende. Hun havde fået undervisning i at male, og sine kunstneriske anlæg havde S. muligvis taget i arv fra hende. Hun gav ham den første vejledning i at tegne, og da hans anlæg meget tidligt viste sig klart blev det bestemt at han efter sin konfirmation skulle optages på akademiet. Han kom til Kbh. 1831, blev optaget i huset hos sin mors familie og fik afgang til akademiets tegneskoler. Desuden kom han i håndværkerlære som maler. Sin uddannelse som maler fik han i historiema-leren J. L. *Lunds atelier. Efter S.s eget udsagn kom dette forhold til at betyde mindre for ham end håndværksuddannelsen der muligvis kan have haft nogen indflydelse på hans djærve, maleriske „håndskrift“. Af væsentlig betydning blev hans møde med den nationale romantik der på det tidspunkt havde fået sit stærkeste udtryk i litteraturen, men som inden for malerkunsten havde en i sig selv ikke fremragende, men meget tidstypisk repræsentant i J. L. Lund. Dennes direkte betydning var dog langt fra så stor som det indtryk S. modtog fra sine jævnaldrende kammerater der samledes hos Lund. Interessantest er forholdet til J. Th. *Lundbye der var præget af gensidig støtte.

Til trods for at S.s evner i retning af figurmaleri var tydelige fulgte han en fremtrædende tendens i den pågældende periode og valgte landskabsmaleriet som sit fag og fraveg senere ikke den valgte linje ud over portrætter af familiemedlemmer og venner og dekorative arbejder der ligeledes hovedsagelig var bestemt til privat brug. 1835 blev han malersvend, og 1836 kom han på akademiets modelskole. S.å. udstillede han første gang, og billedet, *Maaneskinsstykke med Motiv fra Langebro*, købtes af prins Christian Frederik (Chr. VIII); det giver et malerisk udtryk for den litterære måneskinsromantik, men opfattet af en skarpsynet kunstner der forbandt et lyrisk gemyt med en udpræget sans for virkeligheden. Dette billede og andre hvor de fortællende elementer spiller en stor rolle ved imidlertid snart pladsen for billeder hvor studiet af farve, lys og atmosfære og af naturens former er enerådende. Disse billeder (fx *Gade i Vejby med Vippebrønd*, 1836, i to varianter) er ved intensiteten i det maleriske udtryk og ved den umiddelbare natursansning uden paralleller i datidens danske kunst, bortset fra samtidige billeder af Danqvart *Dreyer. Både C. J. *Thomsen og N. L. *Høyen fattede interesse for S. og fik utvivlsomt direkte andel i den stilændring hans kunst gennemgik i de nærmest følgende år. Den egentlig toneangivende synes imidlertid at have været billedhuggeren H. E. *Freund, sekundært af maleren Constantin *Hansen, og S. fik nok især herfra vigtige

impulser i retning af opdyrkelse af de dekorative og arkitektoniske elementer i billederne: den bredt anlagte farve og den store, enkle form. Den åndelige baggrund for denne radikale stilændring havde politisk karakter idet de nationale og folkelige strømninger der udsprang af den litterære romantik og politisk fik udtryk i nationalliberalismen og religiøst fortrinsvis i grundtvigianismen, i malerkunsten sporedes i en kunstnerisk sammenfatning af ideal storslæthed og elementær naturglæde. I begyndelsen gav disse åndsstrømninger sig udtryk hos S. i en hengivelse til en dyster, forreven romantik, således som det ses i *Udsigt mod Frederiksværk fra Tisvilde Hegn* fra 1839 (kunstmuseet) hvor der desuden ses indflydelse fra den norske landskabsmaler J. C. Dahl. I den nærmest følgende tid bliver billedernes opbygning imidlertid streng, og som inspirationskilde kommer foruden Const. Hansen og Freund også C. *Købeke til hvis indflydelse vel ses mest i studierne rene maleriske holdning. Disse års kunst er kendetegnet ved en eksperimentering uden at S. dog på nogen måde giver efter for tilfældige indskydelser og påvirkninger. Det mest helstøbte og typiske resultat af disse års arbejde er *Udsigt over Skarrit Sø* fra 1845 og *Landevejen ved Vognsørup* fra 1849 (begge kunstmuseet), men sammenligningen mellem de to billeder illustrerer dog også den bevægelse fra den strenge og ophøjede mod en mere intim og venlig udtryksform der er karakteristisk for S.s stræben i 1840ernes sidste halvdel.

Efter at S. (1840) var blevet fritaget for den militærtjeneste han som bondesøn var forpligtet til vandt han (1843) den neuhausenske præmie for *Nordskoven ved Jægerspris* (kunstmuseet) der vakte opmærksomhed ved den kraftige og levende formsans der gjorde sig gældende både i detaljer og i helheden. Man bemærkede sporene af S.s studier i Den kgl. malerisamling af det hollandske landskabsmaleri fra 1600-tallet. S. blev anerkendt som førende inden for sit fag og solgte gentagne gange til malerisamlingen og til Kunstforeningen hvor Høyen begge steder var hans beskytter. 1845 modtog han udstillingsmedaljen, og der stillede ham et rejselegat i udsigt, men S. foretrak at blive hjemme og var dermed i overensstemmelse med Høyens ønsker. Om end han i de følgende år var i stærk udvikling lod nødvendigheden af en rejse sig dog ikke fragå, og vinteren 1854-55 tilbragte han i Italien sammen med sin hustru og med Høyen og hans hustru. På rejsen malede han adskillige fine studier, men hovedformålet var dog at studere den gamle kunst hvor han især følte sig tiltrukket af den italienske højrenæssances malere foruden af P. P. Rubens og Claude Lorrain. Efter hjemkom-

sten gav studierne sig udtryk i en større rigdom og festivitas over skovbillederne end før og ved et mere bevist arbejde i koloristisk henseende. Hovedværket fra denne periode er det meget store *Bøgeskov i Maj*, 1857 hvortil der findes et stort forarbejde i tempera (Statens museum for kunst) hvor S.s sikre håndelag ved alla primamaleri klart ses. Hertil slutter sig en række andre monumentale skovbilleder der alle hver for sig på den ene eller anden måde rummer nye træk i hans kunst. Periodens støtte virksomhed afbrødes af en rejse til London 1862 og afsluttedes af en Italiensrejse 1869 sammen med W. Marstrand. En tendens til tunged i farvegivning har foranlediget ønsket om at forny bekendtskabet med den klassiske malerkunst. Hans museumsstudier på rejsen spores klarest i portrætterne af børnene *Suzette* og *Joakim* (1870 og 1871), og de følgende års landskaber viser forkærlighed for dramatiske og bevægede naturstemninger. Det er specielt indtryk fra Rubens der gør sig gældende, men også en videreførelse af den tråd der var påbegyndt med Tisvildebilledet fra 1839, men derefter sluppet. Det fornyede syn ses bl.a. i *Optrækkende Uvejir over Nysø Have* (forarbejde i kunstmuseet 1870) og i det store *Sommereftermiddag med borddragende Regnbyge* (fuldendt 1874, kunstmuseet) på hvilket han havde arbejdet siden 1862.

I overensstemmelse med sine ønsker om personlig frihed gjorde S. sig ingen anstrengelser for at opnå en akademisk karriere. Hans økonomiske succes der fulgte den kunstneriske lettede ham i denne beslutning. Han blev medlem af akademiet 1864. S. døde efter længere tids svagelighed. Han interesserede sig for dekorativ kunst og tegnede udkast til dekorative arbejder – især broderier – hvor de naturalistiske elementer er mere fremtrædende end i andre kunstneres tilsvarende arbejder fra samme periode. S.s betydning for den senere kunst var stor. Om end han ikke fik direkte arvtagere til sin landskabsstil ud over nogle epigoner hvoraf Janus "la Cour var den betydeligste har hans kunsts bestræbelse mod ideal monumentalitet og folkelig realisme haft den største betydning for dansk kunsts udvikling, først og fremmest gennem sønnerne Joakim og Niels S. – Tit. Professor 1860. – R. 1874.

□ Tegnede selvportr. 1831 og ca. 1833, malet 1835 og tegnet 1839. Tegn. af J. Th. Lundbye, 1840 og af L. Frølich s.å. (kobberstiksaml.). Selvportræt på mal. 1843 (St. mus.). To mal. af Lundbye, 1843 (det ene Fr.borg), tegn. og akvarel af samme, 1845 (bl.a. Hirschsprung). Tegn. af C. Dalgas, 1845 og af Frølich s.å. Afbildet på J. Sonnes frise 1846–48 (på Thorvaldsens mus.). Tegn. af Lundbye, 1847. Mal. af Constantin

Hansen, 1851. Tegn. af Fr. Vermehren, 1852 (S.-museet i Viborg), efter denne litografi 1866. Selvportræt på mal. 1854. Afbildet på tegn. af W. Marstrand, 1854 (Fr.borg). Mal. af J. Roed udst. 1858, 1859 (Fr.borg) og udst. 1870. Buste af H. V. Bissen, 1859 (St. mus.; Århus kunstmus.; Fr.borg; Randers mus.). Afbildet på Const. Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg). Mal. af Marstrand, 1866, tegn. af samme s.å. og flere (bl.a. Hirschsprung og Fr.borg). Selvportræt på mal. 1869. Tegn. af Marstrand s.å. Træsnit 1869 og efter samme forlæg 1870, af C. L. Sandberg 1875, 1876 og af H. P. Hansen, 1884. Tegn. af Niels Skovgaard 1870, 1875 og 1880 (Hirschsprung), mal. af samme 1872 og 1874. Mal. af H. J. Hammer, 1872 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Foto.

Kilder. Gads da. mag. XXII, 1928 391–403 (breve til Sv. Grundtvig); XXIII, 1929 582–95 658–68 (brevveksl. med Johan Grundtvig). P. C. S.: Bruunshaabprospekter, udg. Lokalhist. arkiv for Viborg kommune og Skovgaard-museet, Viborg, 1975 (brevveksl. mellem Georgia og P. C. S.).

Lit. Jul. Lange i Fremtidens nytårsgave I, 1866 24–37 (optr. i forf.s Nutidskunst, 1873 275–90). Samme: Billedkunst, 1884 450–58. Sig. Müller: Nyere da. malerkunst, 1884 321–28. Samme i Højskolebl. XVII, 1892 1409–16. A. Røder: Landskabsmaleren P. C. S., 1902 = Blade af da. kunsts hist. II–III. Joakim og Niels Skovgaard i Tilskueren, 1908 308–24. Carl V. Petersen sst. XXXIV, 1917 I 280–85 (optr. i forf.s Afhandl. og artikler om kunst, 1939 176–82). Kunstforen.s udstill. af P. C. S.s arbejder, Charlottenborg, 1917. Nic. Lützhøft i Skønvirke III, s.å. 33–46 49–56. Karl Madsen: P. C. S. og hans sønner, 1918. [Joakim] [Skovgaard] i Kunstmuseets årsskr. 1920 2–44. Karl Madsen sst. 45–55. H. G. Skovgaard sst. XXXVII, 1950–51 94–105. Janus la Cour i Dansk kunst, 1921 nr. 20, 1923 nr. 22, 1924 nr. 23. En billedrække af J. Th. Lundbye, Lorenz Frølich og P. C. S., med tekst af Herman Madsen, 1937. Henrik Bramsen: Malerier af P. C. S., 1938 = Kunst i Danm. Samme i Danmark IV, 1944 41–46. Joakim Skovgaard: Minder fra Barndom og ungdom, 1962 17–38. H. P. Rohde i Fund og forskn. XI, 1964 145–58. P. C. S. udstill., Skovgaard-museet, Viborg, med tekst af Harald Ditzel og H. G. Skovgaard, 1967. Harald Ditzel i MIV V, 1975 30–34 36–49; VI, 1976 6–17 og VII, 1977 50–71.

Henrik Bramsen

Skovgaard, Suzette, se Holten, Suzette.

Skovgaard Jensen, Søren, * 1937, filolog. * 24. 2. 1937 i Kbh. (Sions). F: ejendomsmægler, cand. jur. Børge Christian S. J. (* 1904) og Ellen Johanne Margrethe Andersen (* 1905). ~ 3.8. 1958 i Kbh. (Højdevangs) med Dorte Aggersborg Schou, * 18.8. 1936 i Århus (Johs.), d. af kantor, kordegn Philip Teisner S. (1902–51) og Gertrud Christiane Langballe (* 1904).

S. J. blev klassisksproglig student fra Metropolitanskolen 1955 og mag.art. i klassisk filologi fra Kbh.s univ. 1962. Sst. var han kandidatstipendi-

at 1962–64 og universitetsadjunkt fra 1964 indtil han 1966 blev udnævnt til professor i klassisk filologi ved Odense univ. 1973 efterfulgte han Per *Krarup som direktør for Det danske institut for videnskab og kunst i Rom hvor han forblev indtil 1979. Siden da har han atter varetaget sit professorat i Odense. – S. J. har i sit arbejde beskæftiget sig med emner hentet fra såvel den græske som fra den romerske kulturkreds. Disputatsen *Dualism and demonology. The function of demonology in Pythagorean and Platonic thought*, 1966 (forsvaret 1967) belyser på systematisk og historisk grundlag en række religionsfilosofiske problemstillinger af yderste kompleksitet, men tillige af stor vigtighed for forståelsen af centrale sider af græsk tænkning. Herudover har S. J. behandlet emner inden for områder som religions- og lærdomshistorie. Den klassiske oldtids på- og eftervirkninger i senere europæisk kultur, traditionshistorien, har han viet særlig interesse. Han har været medarbejder ved Corpus Philosophorum Danicorum Medii Aevi siden 1963.

S. J. har vist betydelige evner for administrative og universitetspolitiske opgaver. Han blev hurtigt efter sin ansættelse i Odense engageret i opbygningen af det nye universitet som han på flere måder har været med til at præge. Kendskab til nyere tendenser også i udenlandske universitetsforhold og faglige udviklinger gav her S. J. en stimulerende baggrund i bestræbelsen på at skabe en selvstændig profil for det lokale universitet. Han var den humanistiske faggruppens dekan 1968–70 og universitetets prorektor 1971–73. Interesse for en række fag ud over filologien, bl.a. arkæologi og kunsthistorie, har gjort S. J. til en inspirerende deltager i flere interdisciplinære sammenhænge, både i de hjemlige videnskabelige miljøer og som direktør for instituttet i Rom hvor hans organisatoriske talenter desuden kom til udtryk i det nordiske formandskab for det fællesnordisk-italienske udgravningsprojekt i Ficana. Han er medlem af en række nationale og internationale videnskabelige selskaber og har bl.a. siddet i bestyrelsen for Comitato per l'Archeologia Laziale, samt for Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma (formand 1978–79). – R. 1972.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1967 220.

Erik Petersen

Skovgaard-Petersen, Carl Axel, 1866–1955, præst, forfatter. * 6.10.1866 i Kbh. (Frue), † 29. 9.1955 på Skt. Lukasstift., Hellerup, begr. Hørsholm kgd. F: grosserer Martin Peter Vilhelm Pe-

tersen (1835–97) og Caroline Jørgine Skovgaard (1840–1907). Navneforandring 13.1.1894. ~1° 24.6.1894 i Kbh. (Johs.) med Marie Magdalene Fridmodt, * 2.12.1863 i Kbh. (Johs.), † 6.1.1911 i Mårum, d. af sognepræst Rudolph *F. (1828–79) og Sophie M. Clausen (1832–1908). ~2° 14.12. 1912 i Esbønderup med Inga Hjorth-Petersen, * 7.11.1888 i Holbæk, † 3.6.1971 på Frbg., d. af godsforvalter Frederik Ludvig Petersen (1863–1930) og Dagmar Harriet Stephana Hjorth (1862–1934); navneforandring 24.11.1911.

S.-P. blev student fra Gammelholms latin- og realskole 1884 og fik 1889 accessit for en afhandling om Immanuel Kants lære om det radikale onde og den kristne arevyndestanke. Under studiet ramtes han af et nervesammenbrud hvis virkninger strakte sig over flere år. Han blev cand.teol. 1890 og uordineret medhjælper i Stouby, men for at genvinde helbredet foretog han en lang sørejse (Middelhavet og Sortehavet) og opholdt sig en del af 1892 i Cornwall. Sygdommen og den dermed sammenhængende åndelige krise var overvundet, og 1893 blev han sognepræst i Alslev-Hostrup og 1901 i Mårum. 1910 opstod der – især inspireret af Henry *Ussing – planer om en dansk bibelskole som skulle modvirke den liberale teologi og bibelkritikken. S.-P. blev opfordret til at være forstander og fik tilbudt penge til forinden at rejse til Kina og Indien for ved selvsyn at lære de nye kirker at kende; rejsen fik afgørende betydning for S.-P.s undervisning ved bibelskolen og for hans store forfatter-skab. 1912–29 udførte S.-P. den væsentligste del af sit livsværk ved gennem stærkt besøgte bibelforedrag over hele landet at vække folks lyst til bibellæsning samtidig med at han i sine skrifter ydede hjælp til forståelse af bibelen. Også da han (1929–36) var domprovst i Roskilde og i sin lange emeritustid vedblev han at virke ved bibelskolen. Trods en permanent migræne (og deraf følgende stor irritabilitet) var han i besiddelse af uhyre arbejdskraft. Han var fra 1919 medlem af kommissionen til oversættelse af først Det gamle, siden Det nye testamente (formand fra 1938), og ydede her en betydelig filologisk indsats; af bibelselskabets bestyrelse var han medlem fra 1916 og formand 1936–49, formand for kolonien Filadelfia 1922–36, for Dansk sømandsmission i fremmede havne 1930–38, for valdensermis-sionen fra 1929, for missionskurstedet Nyborg strand 1916–40 – sammen med Ussing ledede han her „Nyborg-møderne“ som gennem flere årtier havde stor kirkelig betydning. Endelig var han medlem af Pro fide et christianismo, af bestyrelsen for Dansk kirke i udlandet, kirkelig medarbejder ved Berlingske Tidende (1923–34) og ved skoleradioen (1931–43).

S.-P.s mange skrifter fik stor udbredelse, også uden for Danmark: en enkelt bog er oversat til kinesisk. Hovedværket er *Evigheidsordet i Tidernes Gang*, fællestitel for tre store bind: *Hvorledes blev Nye Testamente til*, 1928, *Biblen gennem tusind Aar*, 1930, *Biblen paa de tusind Sprog*, 1935. Især i bind II er der samlet et værdifuldt materiale til bibelens historie gennem tiderne. En frugt af de mange rejser er *Rejsebrevne fra Ægypten og Det hellige Land*, 1922, *Fra Nutidens Japan*, 1911 og *Landet, hvor Kilderne sprang I-II*, 1923–24. Også de mere opbyggelige skrifter blev meget læst, og flere kom i mange oplag; det gælder fx den siden stærkt kritiserede *Troens Betydning for den, der vil frem i Verden*, 1899, i senere udgaver kaldet *Vil du frem?* og typisk for den kristelige udviklingsoptimisme omkring århundredskiftet. Mange af bøgerne har bibelske temaer: *Johannes-Evangeliet*, 1931, *Jesu Lignelser*, 1922, *Jesu Bjergprædikenen*, 1936. 1904–15 kom under fællestitlen *Korte Ord om store Ting* 24 småskrifter. 1913–16 kom fire bind med psykologiske karakteristikker af bibelske personer (*Menneskeskikkelser. Bibelske Karakterer*). Skønt S.-P. så det som sin opgave at bekæmpe den liberale teologi var disse „biografier“ helt i liberalteologiens personlighedsdyrkende stil, og med rette sagde kritikken at værket burde have heddet „Bibelske Fantasier“. 1921 udgav han *Erfaringer fra Prækestolen*, 1937 kom en postille *Kirketimer fra Roskilde Domkirke*. Som emeritus redigerede han sammen med N. H. „Søe bibelselskabets kommentarværker, skrev selv om Amos og Habakuk, udgav 1941 en bog om Johannes åbenbaring (*Bibels Kronen*) og mange andre opbyggelige småskrifter, nu ofte med eskatologisk præg. Den store selvbiografi (*I Vaarbruddets Tegn*, 1938, *Min Arbejdsdag i Kirkens Tjeneste*, 1939, 3. udg. 1943) er skrevet med selvoptaget åbenhjertighed, men i høj grad egnet til at belyse den religiøse personlighedskults klassiske tidsrum og væsentlige træk i dansk kirkehistorie i århundredets første årtier. – R. 1920. DM. 1931. K.² 1936. K.¹ 1946. □ Mal. af Ellen Hofman Bang, 1925. Foto.

C. S.-P.: I vaarbruddets tegn, 1938 og Min arbejdsdag i kirkens tjeneste, 1939 (samlet udg. 1949). – Studenterne fra 1884, 1910 92f. Johs. Malmström i Dansk kirkeliv, 1955 114–17. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt (Frederik Torm)

Skovmand, Helge, 1883–1979, redaktør. * 14.3. 1883 i Øster Marie, † 27.9.1979 i Gentofte, begr. Mariebjerg kgd. F: lærer Kristen Hansen S. (1841–1913) og Karen Augusta Nicoline Josephsen (1852–1923). ~ 9.5.1907 i Kbh. (Frels.) med

Maren Kirstine Troelsen, * 12.2.1885 i Kbh. (Jac.), † 26.5.1978 i Gentofte, d. af trikotagehandler Knud T. (1853–1919) og Elisabeth Jensen (1858–1946). – Far til Roar *S.

S. voksede op i et grundtvigsk hjem på Bornholm. Faderen stammede fra Sønderjylland og havde barndomserindringer helt tilbage til treårskrigen. S. blev tidligt en læsehest og fulgte i aviserne udenrigske og indenrigske begivenheder. En præst mente man skulle hjælpe drengen til universitetet, men S. var tidligt klar over at han ikke ville en akademisk løbebane og ikke en ansættelse i statens tjeneste. Han ville være journalist, blev 1898 kontormedhjælper (journalist-elev) på Bornholms Tidende, men kom 1901 til Askov som højskoleelev hvor han blev to vintre, stærkt optaget af Ludvig Schrøder, Jacob Appel og Poul la Cour. Kort efter at han 1903 var vendt hjem til Bornholm fik han til sin overraskelse opfordring fra Højskolebladets udgiver, Konrad Jørgensen, til at overtage redaktionen af dette. Han begyndte som redaktionssekretær, blev redaktør 1908 (–58) og medudgiver 1926–58. Efter at bladet 1890–1908 havde ligget på et oplagstal på 3000 nærmede det sig i det flg. tiår en fordobling. Bladet henvendte sig til grundtvigske højskolekredse, her søgte bondefamilier tjenestefolk, men det fik læsere langt uden for denne kreds. Selv skrev S. ikke særlig meget. Han deltog i alle store grundtvigske møder og bragte udførlige referater. I afgørende situationer skrev han kommentarer; men han anså det som sin hovedopgave at knytte gode skribenter til bladet. I de mange år gange han redigerede møder man i bladet en række kendte navne, også ikke-grundtvigianere. Et stort frisind forbundet med en fast holdning prægede hans redaktionsarbejde. I alle situationer værnedes han om bladets uafhængighed af enkeltpersoner og institutioner. – S. arbejdede hver dag mange timer på det spartanske kontor i Kolding hvor i øvrigt mange talere på rejse dukkede op, og gennem dem blev S. også informeret om hvad der rørte sig rundt i landet. Han var hurtig til at finde ud af hvilke emner bladet burde behandle og finde frem til dem som med indsigt kunne behandle dem. Når en artikel var indløbet fik forfatteren tit et venligt brev med forslag til rettelser. S. værnedes om sproget; han var ingen ynder af fremmedord eller udviklede konstruktioner. Han ville at bladet skulle kunne læses af alle.

Med præsten Valdemar Brücker i Ågård havde S. et nært samarbejde, beundrede ham for hans frisind og hans mod. S. fik Brücker til at skrive den store mindeartikel om Georg Brandes ved dennes død 1927. Når Brücker prædikede i Kolding var S. en trofast kirkegænger. Han følte sig

Skovmand, Helge

også knyttet til Liselund ved Slagelse og stod lederen Niels "Dael nær. Liselund var et meget åbent sted hvor også ikke-ortodokse talere var velsete. Sådan et sted holdt han af. S. var blandt de første i folkehøjskolen der fik slået til lyd for Thomas "Laubs fornyelse af kirkesangen, og en række af de „nye“ melodier der fra 1924 kom til at præge Højskolens Melodibog blev trykt første gang i Højskolebladet. S. var ivrig for at bladet skulle afspejle tidens rørelser, men han gjorde også meget ud af historiske begivenheder, ikke mindst ved runde årstal og dødsfald. Dette tilbagekuende stof kunne vække irritation hos yngre højskolefolk, og det forsvandt helt da en ny redaktion afløste S., men i dag er Højskolebladet fra hans redaktionstid en vigtig historisk kilde. I festskriftet *Danmarks Folkehøjskole 1844–1944* skrev han om højskolen 1919–44, og nogle erindringer i *Dansk Kirketidende 1965–66*, desuden erindringsbogen *Et hjem, en skole, et blad*, 1976. □Mal. af Agnes Smidt, 1921 og af Kirsten Kjær, 1947. Foto.

H. S. i *Dansk kirketid. CXVII–CXVIII, 1965–66* (erindr.). Samme: *Et hjem, en skole, et blad*, 1976. – Poul Dam i *Højskolebl. CIV, 1979* 531f.

Richard Andersen

Skovmand, Roar, * 1908, historiker. * 15.7.1908 i Kolding (Slotssg.). F: redaktør Helge "S. (1883–1979) og Maren Kirstine Troelsen (1885–1978). ~ 30.6.1935 i Hurup med husholdningslærer Inger Margrethe Dahl, * 12.5.1909 i Sennels, d. af amtsprovst Hartvig Theodor Ejnar D. (1872–1940) og Mariane Kronborg (* 1884).

S. voksede op i et grundtvigsk hjem hvor faderens virke som redaktør af Højskolebladet lagde spiren til S.s livslange optagethed af og arbejde for folkeoplysning. Han gik ikke i folkeskole, men undervistes privat og i friskole efter grundtvigske skole- og frihedstanker og var som ganske ung elev på Rødding og Askov højskoler. 1929 tog han studentereksamen på Skindergades studenterkursus og var i sin studietid ved Kbh.s universitet medarbejder ved Nationalmuseet og som ung kandidat deltager i Trelleborg-udgravningerne. 1935 blev han cand.mag. i historie og dansk og 1944 dr.phil. ved Århus univ. på afhandlingen *Folkehøjskolen i Danmark 1841–92*. Efter et semester som undervisningsassistent ved Kbh.s univ. virkede S. som lærer ved Askov højskole 1937–46 da Hal "Koch knyttede ham til lærerstaben på den nyoprettede Krogerup højskole. 1952–56 var han tillige programsekretær i radioens foredragsafdeling og redaktør af dens grundbøger. 1956 ansattes han som statskonsulent, fra 1963 direktør, for undervisningsministeriets administration af ungdomsundervisningen,

herunder de frie skoler. 1964 fratrådte han direktørposten i undervisningsministeriet efter at være kaldet til professor i historie ved Danmarks lærerhøjskole hvor han underviste til 1978 og 1966–68 var prorektor. 1965–75 forestod han opbygningen og ledelsen af institut for skolehistorie. 1969–78 var han tillige formand for styrelsen for Nordens folkelige akademi i Kungälv og 1970–74 for Historisk-arkæologisk forsøgscenter i Lejre. S. har således et omfattende og værdsat arbejde i folkeoplysningens tjeneste bag sig, administrativt og pædagogisk og altid ud fra et grundtvigsk frihedssyn. – Historieforskningens tarv har S. virket for som medlem af bestyrelsen for Dansk-historisk fællesforening 1936–66 og redaktør af dens tidsskrift *Fortid og Nutid* 1936–46, som næstformand i udgiverselskabet for Danmarks nyeste historie 1959–75 og i det nære som formand for Historisk-topografisk selskab for Søllerød kommune. Fra 1967 er han medlem af Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie. 1934 var han medstifter af historikergruppen, bestående af historiestuderende der ønskede reformer i universitetsundervisningen, men snart så målet i en kamp mod antiparlamentarisme og nazisme og gennem den populærvidenskabelige serie *Vi* og vor *Fortid* forsvarede det demokratiske samfund og var med til at underbygge det nationale sammenhold i besættelsesårene.

I denne serie udkom S.s *Højskolen gennem 100 Aar*, 1944. Forinden havde han i en større afhandling i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1942, gjort rede for *De danske Skattefund fra Vikingetiden*. Siden fulgte *Lys over landet. Træk af arbejderoplysningens historie i Danmark*, 1949, *Det radikale Venstre 1905–55*, 1955 s.m. Erik Rasmussen, *Folkestyrets fødsel. 1830–70*, 1964 i Politikens Danmarkshistorie, og afsnit i Historikergruppens *Danmarkshistorie, 1950–51*. Han har udgivet *Højskolens ungdomstid i breve 1–11*, 1960, og *En højskolevinter. Elevdagbog fra provisorieårene*, 1968. Som medlem af bestyrelsen for kong Frederik VII's stiftelse på Jægerspris har han redigeret og bidraget til *Jægerspris Slot og Kong Frederik den Syvendes Stiftelse*, 1974. Endelig har han redigeret og bidraget til *DR 50, 1975* om Danmarks radio ved dens 50 års jubilæum. Karakteristisk for S.s omfattende virke er hans forening af et videnskabeligt engagement der har sat sig spor i omhyggelige og systematiske kildestudier, med en udadvendt og værdifuld virksomhed i folkeligt fællesskab. Hans disputats om højskolen og hans indsats for fremme af skolehistoriske studier har inddraget nye emner under videnskabelig forskning. Andre historikere og hans elever har draget nytte af

hans hjælpsomhed og inspirerende vejledning og gennem en omfattende foredragsvirksomhed har han givet af sin viden til mange uden for fagfællers kreds. – En søn af S. er **Sven S.**, * 29.9.1936. Student fra Rungsted statskole 1955. Derefter uddannet som journalist. Han var 1968–73 medlem af folketinget, valgt af de radikale i Kbh.s amt, og er fra 1978 medlem af EF-parlamentet, valgt af folkebevægelsen mod EF. Han er udgiver og redaktør af skoletidsskriftet *Samtid* og har skrevet en række bøger og hæfter til brug i folkeskolen i fagene samtidsorientering og historie. Hans Danmarkshistorie, 1981 har vundet adskillig påskønnelse. – □Foto.

Bibliografi i Årbog for da. skolehist., 1978 254–73. – Selvbibliografi i Acta Jutlandica. Århus univ.s årsberetning. 1944–45 105f.

Helge Larsen

Skovmand, Sven, se Skovmand, Roar.

Skovrøy (Schouroy), **Peder Andersen**, 1851–1935, redaktør. * 23.6.1851 i Arrild, † 27.2.1935 i Tønder, begr. i Løgumkloster. F: smed, senere gæstgiver og skotøjhandler Hans Hansen S. (1821–97) og Mette Kathrine Enemarch (1827–1907). Ugift.

S. var efter sin konfirmation i otte år kontorist i Haderslev, heraf de fem på amtsrettens kontor. 1880 tog han dansk-juridisk embedseksamen (exam.jur.) i Kbh. hvorefter han i to år var sagsførerfuldmægtig i Frederikssund. 1882 vendte han tilbage til Vestslesvig og begyndte udgivelsen af *Vestslesvigske Tidende* i Tønder. Her havde der eksisteret et lille dansk blad af samme navn til 1871. S. arbejdede under meget små kår. Han var selv „Redaktør, Ekspedient og Maskinmester“. 1885 blev bladet sammensluttet med Flensborg Avis og udkom som særudgave af dette blad med S. som lokalredaktør. Herved skaffede Flensborg Avis sig en meget sikker position i vesteregnet og blev næsten det eneste danske blad i disse strøg (af 1517 holdere af danske dagblade i Tønder Nørreamt 1901 var de 1463 abonnenter på Flensborg Avis). Det blev væsentlig det lokale stof S. arbejdede med; men også emner af historisk og juridisk art har han behandlet. Hans kærlighed til modersmålet lod ham udføre sit arbejde med stor omhu, og hans artikler er præget af friskhed og lune. Han oversatte i løbet af en snes år ikke mindre end 150 romaner til Flensborg Avis' foljeton. Han ejede selv en digterisk åre, og oversætterarbejdet lærte ham at bygge en fortælling op. Efter at Sprogforeningen 1894 var begyndt at udsende sin almanak, forsynede han denne med småfortællinger som han efterhånden udgav i bogform, bl.a.

Ti Fortællinger fra Sønderjylland, 1909, *Lys paa Møllen*, 1915 og *Den gamle Mølle*, 1919. Ved udbruddet af den første verdenskrig var S. blandt de sønderjyske ledere der fængsledes men blev løsladt efter kort tid. Tønder bibliotek, som byggede på en dansk læseforening hvis grundstamme var S.s bøger og private udlån, hædrede S. posthumt ved at udgive hans stilfærdige skildring *Tredive Aar i Tønder*, 1948. – R.1920. □Foto.

P. S. i Sprogforen.s almanak XIII, 1906 81–93 og XXI, 1914 1–5. Samme i Sønderjylland, red. Sv. Dahl og Axel Linvald II, 1919 61–67. Samme: Hundevagten, 1913 (heraf udg. som særtryk: *Tredive år i Tønder*, 1948). Samme: *Minder og historier*, 1924. – Martin N. Hansen: *Dansk digtn.* i Nordslesv. efter 1864, 1926 41–49. Hejmdal 27.2.1935. H. Lausten-Thomsen i Sprogforen.s almanak 1936, 1935 59–62. Samme i P. S.: *Tredive år i Tønder*, 1948 7–14. A. Svensson: Redaktør J. Jessen I–III, 1955–60. Flensborg avis 1869–1969, red. Poul Kürstein, Flensb. 1969. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Lund*

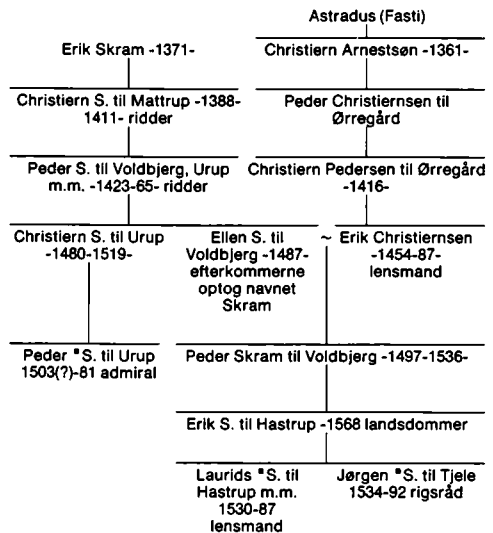
Skram

I. Sønderjysk uradel. Uddød i mandslinjen i beg. af 1700-tallet. En indgiftet gren af den uradelige slægt Fasti, der optog navnet Skram, uddøde i mandslinjen i 1600-tallet.

Peder *S. var ~ Elsebe *Krabbe. Deres døtre Karen og Olive var hhv. ~ lensmand Laurids *Brockenhuus og ~ lensmand Johan *Due (Taubé). Laurids *S. var ~ Maren Bille, d. af rigsråd Claus *B. Deres datter Lisbet var ~ rigsråd Henrik *Below.

II. Den borgerlige slægt S. føres tilbage til bud ved enkekasen Johannes Schram (1738–1801)

Tavle I

Skram

Table II

Gerhard Christopher Schram 1776-1847 konferensråd, enkekassedirektør		
Gustav *Skram 1802-65 jernbanedirektør	Charlotte Caroline Mathilde S. 1814-98 ~ Mozart Waagepeter- sen 1813-85 vinhandler	
Henriette *S. 1841-1929 overbestyrerinde	Erik *S. 1847-1923 forfatter ~ Amalie *S. I. Alver 1846-1905 forfatter	Anna Elisabeth Julia S. 1850-1937 ~ Christian Ewald Rothe 1848-1913 grosserer (se slægtsoversigt Rothe)

hvis søn var konferensråd, enkekassedirektør Gerhard Christopher Schram. Dennes søn, jernbanedirektør Gustav *S. tog 31.12.1850 navneforandring til Skram.

(I) Danm.s adels årbog XXXIII, 1916 461-75. Danm.s adels årbog IX, 1892 130-37. (II) [Peder Schram:] Stamtbl. over den da. gren af slægten Schram, 1924 84-86.

Nils G. Bartholdy/Hans H. Worsøe

Skram, Berthe Amalie, 1846-1905, forfatter. * 22.8.1846 i Bergen, † 15.3.1905 i Kbh., urne tilintetgjort. F: købmand Mons Monsen Alver (1819-98) og Ingeborg Lovise Sivertsen (1821-1908). ~ 1° 3.10.1864 i Bergen med skibskaptajn Bernt Ulrik August Müller, * 11.4.1837 i Bergen, † 19.11.1898 i New Orleans, s. af brigadelæge Jacob Worm Skjelderup M. (1793-1863) og Birgitte Ulrica Augusta Stenersen (1799-1860). Ægteskabet opløst 1878. ~ 2° 3.4.1884 i Kbh. (b.v.) med forfatter Erik *S., * 10.3.1847 i Kbh. (Frels.), † 21.11.1923 sst., s. af jernbanedirektør Gustav *S. (1802-65) og Ida Johanne Hoë (1814-86). Separeret 1900.

Da den 38årige S. kom til Danmark og giftede sig med Erik Skram havde hun stort set gjort de livserfaringer hendes forfatterskab kom til at kredse om. Hun var vokset op i et fromt men ufredeligt købmanshjem i Bergen. Forholdet til forældrene var ikke videre harmonisk, lige så lidt som ægteparrets indbyrdes forhold. Men til sine søskende, særlig Ludvig, var S. nært knyttet. Trods små kår blev de fire drenge og S. sendt i byens bedste skoler. 1863 gik faderen fallit og drog i hast til Amerika fra kreditorerne og den store familie. Året efter blev den 18årige S. gift med kaptajn Müller og kom med ham vidt omkring i verden - London, Mexico, De vestindiske øer, Australien, Peru, Sortehavet. Hun lærte sprog og feteredes i de fremmede havne. De fik to sønner, men ægteskabet var fra allerførste færd mislykket, og efter 13 års forløb blev de skilt, til stor forargelse for omgivelserne, især moderen. Sindsbevægelserne i denne periode

tog så meget på S. at hun en tid i 1878 måtte indlægges med en psykose på Gaustad sygehus. Bagefter boede hun og hendes sønner nogle år hos familien, især hos broderen Ludvig. Hun var nu begyndt en journalistisk virksomhed som tydeligt viser hendes intense medleven i tidens spørgsmål. 1877 kom hendes første artikel, en anmeldelse af „Marie Grubbe“, i Bergens Tiden. - Imidlertid kunne den urolige S. ikke finde sig til rette i det stille, bornerte Frederikshald, og 1881 flyttede hun og børnene til Kristiania (Oslo) hvor hun blev medarbejder på Dagbladet og snart befandt sig på den yderste radikale fløj og var med i laget omkring Bj. Bjørnson hvor hun også traf flere danske, brodrerne Brandes, især Edvard *Brandes blev hendes ven, Holger *Drachmann, Vullums (Margrethe *Rode) m.fl. Men trods alt blev også Kristianiatiden svær for S. som følte forargelsen slå imod sig. Man fandt noget provokerende i denne fraskilte, blændende smukke, højtaltende og cirgarrygende dame som mængede sig med så mange herrer. I „Moderne Damer“ gav John Paulsen et ondskabsfuldt portræt af S. som hun græmmedes meget over, og da hendes første fortælling *Madam Høiers Lejefolk*, 1882, blev modtaget med fjendtlig afsky pga. sine rå skildringer af fattigdommens fornedrende virkninger var S. ved at være ked af Norge. En tid overvejede hun alvorligt at udvandre til Amerika som bibliotekar, men så mødte hun Erik Skram ved en fest hos Bjørnson 1882.

Med S.s andet ægteskab kom den nok lykkeligste tid i hendes liv. Parret slog sig ned i Kbh. hvor hun igen kom ind i en radikal litterær kreds. Hun og ægtefællen, Gertrude Coldbjørnsens digter, havde meget tilfælles i litteraturens verden, de skrev endog i fællesskab skuespillet *Fjældmennesker* (opført 1892), og man har indtryk af at den fint fornemmende litterat støttede hende afgørende med råd og dåd under frembringelsen af det store forfatterskab som hun i de følgende år udfoldede. - 1885 udsendte S. sin debutroman *Constance Ring* som giver et dystert billede af ægteskabets vilkår. Begge Constances ægteskaber samt endnu et forhold til en mand bliver ulykkelige på grund af mændenes utroskab og hendes frigiditet, to forhold som forårsager og forstærker hinanden. Men baggrunden ligger i den ulige opdragelse hvor pigens victorianske opvækst under „det forbandede fortielessystem“ står i fatal modsætning til drengens frie udfoldelsesmuligheder. Alt fører frem til kvindens underskuelse i ægteskabet moralsk og økonomisk. Debutromanen trak harmfuldt flere ægteskabelige problemer frem i lyset med imponerende analytisk forståelse, men er i øvrigt tem-

melig langtrukken. Den blev til S.s overraskelse og tilfredshed betegnet som et indlæg i den sædelighedsfejde som hun havde fulgt på nærmeste hold i Kristiania og Kbh., trods det at tendensen er uklar. Man forstår ikke hvor S. vil hen med sin vrede. Hun når til et mere afklaret og nuanceret syn på problemerne i de følgende ægteskabsromaner og fortællinger hvor kvindens situation ses i flere aspekter, men stadig fremstilles ægteskabet som scenen for et destruktivt magtspil mellem kvinde og mand der i regelen ender med død. 1886 kom *Bøn og Ansfægtelse* (her er ægtemanden en sindssyg overlæge på et sindssygehus), s.å. *Knud Tandberg*, 1888 *Lucie*, et direkte indlæg i fejden og 1891 *Fru Ines* hvor S. går tæt på frigiditetsproblemet. Skuespillet *Agnete*, 1893 handler om den fraskilte kvindes situation. Det blev opført s.å. i Kbh. og Bergen. Mest konsekvent og kunstnerisk vellykket er den lille roman med den flertydige titel *Forraadt*, 1892 om ægteskabet mellem en erfaren kaptajn og hans purunge kone som på forhånd er dømt til undergang som følge af deres forræderiske, ulige opdragelse. Deres divergerende forventninger til samlivet driver hende ud i chok, kulde og jalousi og ham i døden. Begge blev forrådt. – Kærligheden har trange kår hos S. som hellere viser dens vrangbilleder. „I alle mine bøger har jeg skildret mest det uædle, det stygge og hæslige og råde“ skrev S. til Harald *Hoffding. Fra sin barndom havde hun følt sig draget af det uhyggelige og grusomme, en „arv“ og tilbøjelighed i hendes væsen som var blevet udviklet under hendes personlige modgang og yderligere ansporet i mødet med naturalismens krav om skånseløs blotlæggelse af virkeligheden. Dertil kom en voldsom trang til at få alt det harmelige og sorte „ned på papiret“, og i løbet af de 16 år hendes andet ægteskab varede skrev hun som besat bog efter bog, mindst en om året, som tilsammen udgør et af Nordens dystreste forfatterskaber. Hovedværket er *Hellemyrsfolket* som hun skrev jævnsides med andre arbejder gennem 11 år. Den oprindelige anledning til bogen var en ungs selvmord som hun ville skrive en fortælling om, men efterhånden stod det hende klart at hun måtte tilbage til forældrene og videre til bedsteforældrene helt til oldeforældrenes fattigdom og drikfældighed for at få årsagssammenhængen klar. Resultatet blev et firebinds værk hvori S. fik lagt al sin menneskekundskab, og hvori fædrenes synder konsekvent nedarves på børnene slægtled for slægtled indtil drengens selvmord på en af de sidste sider. Første bind *Sjur Gabriel*, 1887 er fortællingen om det fattige menneskepar på Hellemyren ved Bergen som trods slæb og slid slås tilbage af nød og sygdom

så de bliver håbløse drankere. En stramt komponeret og stilfærdigt fortalt historie som giver et rystende billede fra det norske vestland. – „*To Venner*“, 1887 er navnet på det skib Sjur Gabriels sønnesøn Sivert stikker til søs med da han flygter fra skammen over sin fordrukne familie. I dette bind giver den fuldbefarne S. en oplevet og frisk beskrivelse af sømandsliv på sejskibenes tid så overbevisende realistisk at man ikke kendte dens lige i norsk eller dansk litteratur. – Senere brugte hun igen skibsmiljøet i børnefortællingen *I det Asowske Hav*, 1890 og i *Forraadt*. Med S. G. Myre, 1890 når man til købstaden Bergen hvor den lovende og ambitiøse Sivert bliver købmand og tror han skal drive det vidt, men, som det endelig demonstreres i *Afkom*, 1898, arven og skylden tynger så urimeligt at det ikke er til at løfte sig over fornedrelsen. Sivert ender i fængsel som morder og bedrager, og det er hans søn der skyder sig. – Med *Afkom* nåede S. frem til sin egen tid. Det er tydeligt at hun har nydt at skrive i sin barndomsejns dialekt, strilemålet, om byen og menneskene. Bogen giver fortrolige skildringer af Bergen, og de fremragende persontegninger, ikke mindst af børn, er gjort med en forståelse og medlidenhed som viser en udvikling fra den kyniske indsigt der kendetegner hendes tidlige bøger.

S. arbejdede på sine personer med stor åndelig og fysisk anspændelse. „Det gælder om at forstå, forstå, for at kunne se rundt om dem“, og hun led og sled „så græsseligt“ med sine personer, sagde replikkerne højt for sig selv, gjorde deres bevægelser. „Jeg har skrevet det meste af bogen under strømmende tårer“ siger hun i et brev. Anstrengelserne med at få „*Afkom*“ færdig hvortil kom vanskeligheder i ægteskabet og pasning af barn og hus førte til et nervøst sammenbrud, og S. blev indlagt på Kbh.s kommunehospitalis sjette afdeling 1894 hos dr. Knud *Pontoppidan og derefter en måneds tid på Skt. Hans hospital. Med baggrund heri skrev S. de to bøger *Professor Hieronimus*, 1895 og *På Sct. Jørgen*, s.å. med et angreb på dansk sindssygevesen, særlig aggressivt over for Hieronimus (Pontoppidan) hvis autoritære fremfærd hun finder lunefuld og upålidelig. Som Constance kom midt under sædelighedsfejden, kom „sindssygebøgerne“ under en almindelig debat i dagspressen om forholdene på kommunehospitalis sjette afdeling. Pontoppidan svarede med pjecen „6te Afdelings Jammersminde“, 1897 og tog i øvrigt sin afsked fra hospitalet kort efter. De to bøger vakte stor opmærksom pga. deres aktualitet og kunstneriske kvalitet, og man har diskuteret om S. eller Pontoppidan havde lidt mest uret. På den ene side hævdedes det at S. faktisk blev rask efter be-

Skram, Amalie

handlingen, på den anden at det var på trods af den. Den bedste terapi blev det vel at S. kunne skrive sig ud af sin krise. Få sin harme ned på papiret, så hun „kunne blive kvit den“. Det hun havde oplevet af sygdom og gru på „galehusene“ blev en ny erfaringskilde for de ulykkelige digter. Fra ægteskabsromanernes temaer er der kort vej til sindssygebegørgernes. Kvinden og den sindssyge, begge umyndiggjorte. Sympatien mærkes i beskrivelsen af hospitalets kvinder, medpatienterne og sygeplejerskerne som alle er undergivet autoriteten. S.s enestående evne til at lodde sindets mørkeste dybder, som kan følges gennem hele forfatterskabet, viser sig med betagende styrke i disse to bøger, skrevet af en nedbrudt kvinde.

S. blev helbredt, men oprevet og trist var hun. Ægteskabet voldte hende megen sorg og skinsyge og endte med skilsmisse. Den elskede bror døde, og helbredet var skralt. Stille og beskedent boede hun og datteren Johanne, „Småen“, på Østerbro. Af stor betydning for S. var nogle „Wahlverwandschafte“ som hun korresponderede med, Peter Nansen, maleren Wilhelm Irmingers og især Viggo Hørup som tålmodigt gav hende kloge og åndfulde råd. Den strenge tro, som hun i sin ungdoms radikalisme havde kæmpet sig ud af og i sin digtning havde angrebet, nærmede hun sig igen. Trods sygdom fik hun endnu nogle arbejder fra hånden, alle om kærlighed der slår fejl. En række fortællinger i *Sommer*, 1899, *Julehelg*, 1900, en fortælling til minde om broderen skrevet på grundlag af hans dagbøger, og den ufuldendte, næsten impressionistiske roman *Mennesker* som hun stræbte med til sin død. Fra 1901 fik hun dansk digtergæge. – Det meste af S.s digtning tilhører Norge i sprog som miljø, „som forfatter *er* og *blir* jeg norsk og *kun* norsk“ skrev hun til Bjørnson i 1892, men i bitterhed mod Norge og i erkendelse af de bedre betingelser hendes kunst havde mødt i Danmark ønskede hun at der på hendes urne skulle stå: „Dansk Borger. Dansk Undersaat og dansk Forfatter“. – S. troede selv at hendes bøger ville blive stående. Det stemmer godt overens med den intensitet og insisteren i hele hendes produktion som kalder på opmærksomheden. Hun havde påtrængende noget nyt på hjerte i en diskussion som står på endnu, og hendes synspunkters aktualitet har afspejlet sig i moderne dramatik (TV-spillet *Else Kant*, 1978 af Kirsten Thorup over de to sindssygebøger, og Torunn Ystaas skuespil *Ut med deg, skitne madam!* 1981) foruden i flere nyudgivelser gennem 1970'erne af S.s bøger. Det er især den nye kvindebevægelse der har givet interessen for S. et sving opad. Men kvindespørgsmålet er et tema blandt mange hvis

fællesnævner er mennesker i afmagt, alle set under livsangstens tryk.

S.s digtning er ikke selvbiografisk i almindelig forstand. Men hun skjulte ikke at den i stor udstrækning var baseret på egne oplevelser og iagttagelser. Hendes liv og værk udgør i en sjælden grad et organisk hele, så den der søger inspiration i hendes forfatterskab kan lige så vel finde den i hendes livs historie. □Mal. af G. Achen 1889–90. Malet s.m. Erik Skram af samme. Avis-tegn. 1893. Malet s.m. Erik Skram af H. Slott-Møller, 1895 (Bergens off. bibl.). Karikatur af Olaf Gulbransson. Posthum buste af Ambrosia Tønnesen. Statue af Maja Refsum, 1949 (Bergen). Foto.

Udg. Saml. værker I–IX, 1905–08. Saml. værker I–III, 1911–12. Saml. værker I–V, 1924. Saml. verker 5. udg. I–VI, Oslo 1976. Brev i Litteraturen I, 1919 914–25, Tilskueren XXXVI, 1919 I 295–314, Samtiden, Oslo, 1932 148–54, Mellom slagene. Brev i udvalg ved Eugenia Kielland, Oslo 1955 (2. op. 1976), Hørup i breve og digte, ved Karsten Thorborg, 1981 og Vinduet XXXIV, Oslo 1980 nr. 1 12–18.

Lit. Arne Garborg i Nyt t. IV, Kria. 1885 377–91 (optr. i forf.s. Tanker og utsyn II, Oslo 1950 7–20). Herman Bang i Tilskueren V, 1888 243–48. Samme i Af dagens kronike, 1889 500–08. Ad. Skramstad i Samtiden IV, Kria. 1893 26–38. Gerh. Gran sst. VIII, 1897 148–54. Bjørnstjerne Bjørnson i Tilskueren XIII, 1896 287–89. Carl Nærup i Dansk t., 1904 653–64. Georg Brandes i Det ny årh. II, 2, 1905 35–39 (optr. i forf.s. Saml. skr. XV, 1905 325–29). Antonie Tibergh: A. S. som kunstner og menneske, Kria. 1910. Samme i Nylønde XXXIII, Kria. 1919 99–105. Nils Kjær: Saml. skr. III, Kria. 1922 169–73 (optr. i forf.s. Profiler, Oslo 1969 104–07). Nils Collett Vogt: Levende og døde, Kria. 1922 133–41. Samme: Fra gutt til mann, Oslo 1932 (2. opl. 1968) 242f 256–62. Axel Henriques: Erindr. II. Glade år, 1930 154–63. Erik Lindström: Nord. folklivsskildring, Sth. 1932 138–41. Sverre Hov i Kirke og kultur XLIV, Oslo 1937 611–15. Carl Burchardt: J. P. Jacobsen og andre essays, Oslo 1947 73–175. Borghild Krane: A. S. og kvinnens problem, Oslo 1951. Samme: A. S.s diktning, Oslo 1961. Inger Alver Gløersen: Min faster A. S., Oslo 1965. Elias Bredsdorff: Den store nord. krig om seksualmoralen, 1973 143–48. Pål Dahlerup i Vinduet XXIX, Oslo 1975 nr. 2 30–37. Irene Engelstad: A. S. Kjærlighet og kvinneundertrykking, Oslo 1978. Samme og Janneken Øverland: Frihet til å skrive, Oslo 1981 15–67. Lise Busk-Jensen i Kultur og klasse 39, X, 1980 nr. 3 15–44. Thomas Bredsdorff: Tristans børn, 1982 121–42. *Papirer* i Kgl. bibl. og Univ.bibl., Oslo.

Marie Hvidt

Skram, Asbjørn Oluf Erik, 1847–1923, forfatter. * 10.3.1847 i Kbh. (Frels.), † 21.11.1923 sst., urne på Bispebjerg kgd. F: jernbanedirektør Gustav *S. (1802–65) og Ida Johanne Hoë (1814–86). Navneforandring fra Schram 31.12.1850. ~ 1° 3.4.1884 i Kbh. (b.v.) med forfatter Berthe Amalie Alver (Amalie *S.), * 22.8.1846 i Bergen, † 15.3.1905 i Kbh., d. af købmand Mons Monsen A. (1819–98) og Ingeborg Lovise Sivertsen (1821–1908). Separeret 1900. ~ 2° 19.4.1907 i

Kbh. (b.v.) med Caroline Kirstine Aagaard, * 30.10.1871 i Kbh. (Holmens), † 13.3.1932 i Ballerup, d. af handelsfuldmægtig Daniel Wilhelm Conrad A. (1842–84) og Stine Cathrine Christensen (1847–1928). – Bror til Henriette *S.

I et æstetisk optaget hjem levede S. sin barndom og var tidligt selv en ivrig dyrker af skønlitteraturen på bekostning af de klassiske fag i Metro-politanskolen som han afskyede. Stærkt grebet af krigsulykkerne 1864 stak han en dag af skole og meldte sig resolut hos chefen ved uddannelsen af reserveofficersaspiranter der antog den skæggede yngling skønt han ikke havde den befalede alder. Han såredes i en træfning på Als, blev taget til fange og lå i flere måneder på Augustenborg lazaret. Til sin forundring fandt han i slagtummelen hverken det ophøjede eller skønne hans drengelektur havde foregøglet ham, og selve håndværket bød han imod, men hans krigsdeltagelse fik megen betydning for hans livsførelse og indstilling. Hjemkommen satte S. sig atter på skolebænken, dimitteredes privat 1866 og gav sig æstetiske og filosofiske interesser i vold. Som fagstudium valgte han medicin, men opgav det snart, lærte sig stenografi og fik ansættelse 1868 i rigsdagen (hvor han 1872 blev stenograf og var protokolsekretær 1894–1918). Samtidig begyndte han sin dagbladsvirksomhed. I en række breve fra lejren ved Hald, i „Fædrelandet“ 1869, gav han udtryk for den dengang endnu her i landet almindeligt rådende kampglade revanchestemning, men Frankrigs nederlag i krigen 1870 skærpede hans politiske syn og vakte hans kritik af det gode og tidsmæssige i nationalliberalismen hvis ledere han kendte fra rigsdagen og selskabslivet, og ved hvis provinspresse han havde fået et indbringende politisk hverv at røgte som forfatter af spidsartikler. Midt i 70erne brød han med højre, men var da allerede kommet i forbindelse med den brandeske bevægelse der gav hans liv ny mening og nyt indhold, som et par udenlandsrejser (1874 til Wien, 1877 til Rom) yderligere forøgede. Tidligere havde S. blot givet et par ubetydelige prøver på sin digteriske tilbøjelighed (i tidsskrifterne Janus og Figaro 1868), men følte sig nu kaldet til at behandle de moralske og psykologiske problemer han længe havde tumlet med. Ærgelse over Holger *Drachmanns falske skildringer af herregårdsliv i „Tannhäuser“ (1877) blev den ydre foranledning til en større fortælling (der først var tænkt som drama à la Dumas fils), den under mærket Henrik Herholdt udgivne *Herregaardsbilleder*, 1877, et vel dilettantisk arbejde der dog allerede viser S.s sceneri og emnekrede, den erotiske konflikt, og den opfattelse deraf han mente han havde særlig adkomst til at

udtale og som går ud på at samliv mellem mand og kvinde uden elskov er utugt. Denne lære forfægter han med særlig vægt og didaktiske virkemidler i romanen *Gertrude Coldbjørnsen*, 1879 der handler om en ung pige som titetanende lægges i armene på en mand hun ikke elsker, og som først gennem lidelser får øjnene op for kærlighedens væsen og sit eget værd som kvinde. Bogen vakte megen forargelse i den konservativ presse som ikke syntes at have sans for den ophøjede og kyske lære romanen docerer, men alene hæftede sig ved et par naturalistiske scener der til gengæld skaffede S. en plads i Georg Brandes' „Gennembruddets Mænd“ hvor også bogens stil og psykologiske finsans blev påskønet. Med dette arbejde følte S. sig foreløbig digterisk udtømt og helligede sig i den kommende årrække alene bladvirksomhed og kritiske foretagender. 1881–83 var han redaktionssekretær ved Morgenbladet hvis sproglige forfinelse han påtog sig, og hvor han skrev flere af sine bedste stykker journalistik, som fx den rystende og op-rørende skildring af Anders Nielsen Sjællænders henrettelse (Morgenbladet 23.11.1882). Samtidig leverede han bidrag til Ude og Hjemme, var korrespondent til norsk Dagbladet og skrev tid efter anden i Snällposten og Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. I Politiken var han jævnlig gæst som kunst- og boganmelder, men sin vigtigste publicistiske gerning røgtede han som kritiker af moderne teater i Ill. Tidende 1884–91 og samtidig, og bedre, af moderne litteratur i Tilskueren. S. havde gode kritiske egenskaber. Han havde psykologisk evne og så personligt på mennesker og forhold. Han havde overbevisninger og kunne være partigænger, men han var ikke uden vilje til at skelne ret og vise takt. Han kan være ensidig af mangel på fantasi og hans særmeninger smager kontrært, men smukke kunstneriske synspunkter gør sig oftere gældende. Hans anmeldelser er en samvittighedsfuld gennemgang af værket, af og til isprængt æstetiske betragtninger. Samlede oversigter eller litterære perspektiver inlader han sig ikke på, men der foreligger afhandlinger fra hans hånd af almindelig æstetisk art (fx i Tilskueren, 1923). Gennemgående roser han den norske litteratur på bekostning af den danske, måske også under indflydelse af sin temperamentsfulde og storladne ægtefælle hvis forfatterskabs offervillige og selvforglemmende tjener han var. Sammen med Amalie S. forfattede han lystspillet *Fjældmennesker*, 1889 (opført 1892 på Dagmarteatret) og forsøgte sig alene som skuespilforfatter med *Ungt Bal* (Dagmarteatret 1895) der hverken ejer dramatisk liv eller handling og alene bæres oppe af sin naturlige dialog og skære erotiske stemning. Kærlighed som

Skram, Erik

en indvielse, en udmærkelse fra naturens hånd er også tema i *Agnes Vittrup*, 1897, med baggrund her som ellers hos S. i et herregårdsbillede. S. ynder smukke, rummelige forhold og et udsøgt selskab og samler gerne interessen om et par stolte og sanddru mennesker, en ridderlig elsker og en dristig og øm heltinde der reflekterer over deres følelser og fornemmelser i et udvalgt sprog. Agnes Vittrup er en sjælfuld bog. Mere subtil er allerede *Hellen Vige*, 1898, et eksperiment i erotisk moral, og konstrueret føles S.s sidste litterære arbejde, skuespillet *Irene*, som Det kgl. teater opførte maj 1923. Ved siden af sit originale forfatterskab virkede S. som oversætter (bl.a. af A. Vitu: *Paris*, 1892) og som bearbejder af fremmede skuespil (bl.a. af Dumas, H. Becque og G. Hauptmann), men langt vigtigere er hans indsats for danskheden.

S. havde til M. Galschiøts Danmark I, 1887 skrevet bl.a. om Sønderjylland, et afsnit der udgaves særskilt som *Hinsides Grænsen*, 1888, en minde- og rejsebog som trods vilkårlighed i anlægget er en af de smukkeste patriotiske skildringer nationen besidder. Som en fortsættelse heraf tør man betragte S.s virksomhed for Det danske selskab som han agiterede for i Studentersamfundet, efter sin formandstid 1893–96, og som gik ud på at knytte udenrigs danske fastere til moderlandet; sommeren 1899 berejste han store dele af Amerika, men foretagendet løb ud i sandet. I forsvarskommissionen af 1902 var S. sekretær og trådte under sin formandstid i Forfatterforeningen (1912–15) i forbindelse med i øvrigt modsat indstillede medborgere i et samarbejde til forsvarssagens fremme. Selv havde han oplevet det dårligt forberedte Danmark 1864 hvorom han fortæller (*Sønderjydske Aarbøger*, 1925) i en ufuldstændig, polemisk monografi af D.G. Monrad af hvem han i sin ungdom havde fået et ufordelagtigt indtryk.

S. rådede som digter over en fin, men hverken stærk eller oprindelig evne og nåede sikkert at få sagt hvad han havde på hjerte i sit lille forfatterskab. Betydeligere er hans kritik, som i forbindelse med forfatterskabet, efter hvad han ønskede selv, skulle være et bidrag til den humane sædelighedsbevidsthed og den litterære kunstforms udvikling i Danmark. For det offentlige liv var han hverken robust eller ærgerrig nok, men en kræsen natur, en dyrker af kvinden og skønheden og i sit livssyn præget af troskab over for det han anerkendte som ret. – R. 1908. DM. 1918. □ Træsnit af C. Poulsen ca. 1890. Mal. af G. Achen, 1892, malet med hustru af samme. Malet s.m. hustruen af H. Slott-Møller, 1895 (Bergens offentlige bibl.). Tegn. af William Pape, 1895. Tegn. af P.S. Krøyer, 1897 (Hirschsprung), gen-

givet i træsnit af Henrik Sørensen s.å. Afbildet på E. Henningsens tegn. ca. 1910 af møde i Bogstaveligheden, 1881 (Fr.borg). Karikatur af Eigil Petersen, 1912. Buste af V. Herold, 1922 (folketinget). Afbildet på O. Matthiessens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (sst.), hertil tegnet studie af S. To mal. af C.V. Aagaard (det ene i folketinget). Skitse af H.N. Hansen. Karikatur af L. Find (Fr.borg) og af Sophus Jørgensen. Voksfigur (forhen i Skandinav. Panoptikon, Bernstorffsgade, Kbh.). Foto.

Kilder. Erindr. i Tilskueren I, 1884 207–13; XXXVII, 1920 I 420–30; XLI, 1924 I 32–37. E.S.: Hinsides grænsen, 1888 (ny udg. 1976). E.S. i Studenterbogen, 1896 58–68. Vinduet XXXIV, Oslo 1980 nr. 1 12–18 (brev fra Amalie Skram).

Lit. Herman Bang: Realisme og realister, 1879 (nyt opl. 1966) 114–24. Samme i Af dagens kronike, 1889 500–08. Georg Brandes: Saml. skr. III, 1900 183–202. Emil Fog i Tilskueren XIX, 1902 864–74. [Poul Levin] sst. XLI, 1924 I 66–69. Marcus Rubin: Nogle erindr., 1914 91–94. Peter Nansen i Politiken 10.3.1917. P.C.V. Hansen sst. 22.11.1923. Hans Kaarsberg: Memoirer I, 1921 234. Edv. Brandes i III. tid. 2.12.1923. Axel Henriques: Erindr. II. Glade år, 1930 154–63. Nils Collett Vogt: Fra gutt til mann, Oslo 1932 (2. opl. 1968) 261f. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik indtil 1914, 1937 353f. *Papirer* i Kgl. bibl.

Daniel Preisz

Skram (ved dåben Schram), Johan Christian Gustav, 1802–65, jernbanedirektør. * 13.7.1802 i Kbh. (Fødsst.), † 7.4.1865 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Navneforandring 31.12.1850. F: bogholder, senere direktør for den alm. enkekasse, konferensråd Gerhard Christopher Schram (1776–1847) og Anna Johanne Christiane Jørgensen (1780–1831). ~1° 3.11.1826 på Frbg. med Johanne (Hanne) Margaretha Klein, * 22.12.1796 i Kbh. (Petri), † 18.8.1835 sst. (Petri), d. af silke- og klædekræmmer Ludvig Wilhelm K. (1762–1802) og Mette Marie Høyer (1770–1847, ~2° 1803 med silke- og klædekræmmer Peter Atzer Lorentzen, ca. 1768–1823). ~2° 1837 med Ida Johanne Hoë, * 23.3.1814 i Kbh. (Holmens), † 9.7.1886 sst. (Johs.), d. af kasserer ved den alm. enkekasse, kancelliråd, senere justitsråd Emanuel H. (ca. 1760–1833) og Johanne (Hanna) Frideriche From (ca. 1784–1858). – Far til Erik *S. og Henriette *S.

S. gik atten år gammel ud af Metropolitanskolen uden at blive student for at overtage en stilling som kopist i Enkekassens bogholderkontor; her avancerede han til fuldmægtig 1826 og til underbogholder 1835, afgik 1842 ved Enkekassens reduktion. Desuden virkede han som anerkendt fransklærer, både privat og fra 1830 i en årrække ved Søkadetakademiet. 1828 studerede han fransk i Paris, var atter i Paris 1833 med offentlig understøttelse og senere 1837. 1839 udgav

han en dansk grammatik på fransk (2. udg. 1866). – Med sin livlige og entusiastiske natur interesserede S. sig stærkt for almenyttige foretagender; han skrev i „Fædrelandet“ om anlæg af elektriske telegrafledninger og udgav en brochure om Gammelholms bebyggelse (1853). Desuden interesserede han sig for stenografi. En norsk stenograf H. Kofoed Palludan hævder (Fædrelandet 30.6.1850) at have kendt et nu forsvundet manuskript til et stenografisk system udarbejdet af S. – Hans rejser i Frankrig, England, Holland og Tyskland havde vakt interesse hos ham for jernbaner. Til Industriforeningen indsendte han 1840, uden at være medlem af foreningen, et forslag om dannelsen af et aktieselskab der skulle anlægge en jernbane fra Kbh. til Roskilde, og da forslaget blev velvilligt modtaget blev S. optaget i et udvalg som skulle føre sagen videre. I Industriforeningens navn, men på egen bekostning, foretog han flere rejser for at studere jernbanevæsen og gav initiativet til det første jernbaneanlæg i Danmark. Efter tre års forhandlinger fik Industriforeningen 25.5.1844 koncession på anlæg af en jernbane fra Kbh. til Roskilde med senere forlængelse til Korsør og eventuelt sidebaner til Nordvest- og Sydsjælland med ret til at overdrage den til et i dette øjemed dannet aktieselskab som stiftedes under navn af Det sjællandske jernbaneselskab 2.7.1844. 27.6.1847 åbnedes den første strækning. S. blev selskabets administrerende direktør med en kassedirektør og en teknisk direktør ved sin side. Skønt S. i sin optræden som jernbanedirektør kunne svinge sig fra stiv bureaukratisme til vidtdreven kammeratlighed var han i det hele vel lidt og agtet på grund af sin ubestikkelige redelighed og varme patriotisme der bl.a. bragte ham til at forandre stavemåden af sit navn efter den første slesvigske krig, men det viste sig at hans agitatoriske kraft og sangvinske temperament ikke passede så godt til at overvinde de administrative vanskeligheder i banens første driftsår som til at sætte foretagendet i gang, og da han tilmed svækkede sin stilling ved at forsømme sine private pengesager blev han forbigået ved det nye valg af en administrerende direktør efter fuldendelsen af Korsørbanen og måtte fratænde sin stilling 1856. Sine sidste leveår tilbragte han i Kbh., bitter i sindet og i stadig kamp mod økonomiske vanskeligheder der endog tvang ham til at opløse sit hjem. □ Afbildet på gruppebilledet malet af W. Bendz, 1829.

C. Nyrop: Industriforen. i Kbh. 1838–88, 1888. R. Berg i Dansk jernbanebl. 16.6.1897. Jernbanebladet VII,1, 1909–10 169–73. H. Topsoe-Jensen i Pers. hist. t. 10.r.1, 1934 67 72 74.

A. Ohmeyer*

Skram, Ida Johanne Henriette, 1841–1929, overbestyrer. * 28.9.1841 i Kbh. (Garn.), † 10.11.1929 sst., begr. sst. (Garn.). F: jernbanedirektør Gustav *S. (1802–65) og Ida Johanne Hoë (1814–86). Ugift. – Søster til Erik *S.

Efter et års skolegang i en lille tysk skole kom S. 1848 i den af professor Carl *Mariboee oprettede og af Susette Dalgas ledede „Dannekvindeskole“. Da den 1853 ophævedes kom hun ved nytår 1854 sammen med tolv-fjorten andre af skolens elever i Frk. Natalie Zahles pigeskole der var oprettet et par år i forvejen. Fra da af var hun – med en enkelt afbrydelse i slutningen af 1850erne – knyttet til Natalie *Zahle og hendes skoleværk indtil 1913. – 1877 blev hun forstander for de øverste klasser i barneskolen. Senere stod hun i spidsen for eksamensklasserne, og i år 1900 blev hun Natalie Zahles efterfølger som overbestyrer for hele institutionen. – S. underviste helst i engelsk og historie. I førstnævnte fag udgav hun *Engelsk Læsebog, udgiven med særligt Hensyn til Undervisningen i Pigeskoler I–II*, 1871. Det blev dog i historie hun ydede sit ypperste i en undervisning der ifølge talrige udsagn var uforglemmelig for eleverne. Historien var for hende „den store læremester for livet“, og hun tolkede dens lære i intelligente og fængslende skildringer af personer, tider og begivenheder, ofte i et særpræget karakteriserende ordvalg. En elev husker: „Hun lærte os at se Kontinuiteten og at søge efter Aarsag og bedømme Virkningen, hun anstrengte sig for at lære os at skelne mellem væsentligt og uvæsentligt, forgængeligt og uforgængeligt og gjorde sig til Talsmand for et nærmest aandsaristokratisk Livssyn“. Til undervisningen udgav hun bl.a. *Forsøg paa en verdenshistorisk Oversigt*, 1877, og sammen med Katrine Lønborg *Historiske Digte I–II*, 1892.

S. deltog i den pædagogiske debat med artikler bl.a. i Vor Ungdom og Bog og Naal og med foredrag på de nordiske skolemøder og i Det pædagogiske Selskab. Den særlige pigeuddannelse, historieundervisningen og nedbrydningen af den stærke fagopdeling i børneskolerne var hendes foretrukne emner. Hun var modstander af fælles undervisning af piger og drenge fordi den sjældent vil tilgodese pigers særlige udviklingsrytme. Som en af N. Zahles nærmeste medarbejdere var hun i 1882 med til at gennemføre ordningen hvorefter piger fik ret til at aflægge præliminæksamen i 17 års alderen, og ved forberedelse af almenskoleloven 1903 havde hun væsentlig andel i indretningen af den særlige pigeskoleeksamen. 1905 oprettede hun kursus til pigeskolens faglærerindeksamen. Under hendes ledelse gjorde skolen fra 1911 et forsøg på at give den højere almenskole en særlig kvindelinje, de soci-

Skram, Henriette

ale klasser, der fortsatte til 1939; modstand fra kvindeforeningerne hindrede ordningens udvikling henimod en særlig kvindelig studentereksamen.

Det lykkedes S. at løfte arven efter Natalie Zahle. Hendes skarpe intelligens forbundet med usvigelig kærlighed til lærergerningen og fortrolighed med dansk kultur gjorde hende til den selvskrevne leder. Under brydningerne mellem lærer- og bestyrelserforeningerne omkring 1910 formåede hun at bevare både skolens frie stilling (uden for „De forenede skoler“) og lærernes loyalitet. Hendes temperament der i de yngre år gav hende stærke sym- og antipatier, mildnedes til mangesidig sympati og forståelse for andres meninger. Efter sin afgang skrev hun indsigtfulde skildringer af *N. Zahle i sit Liv og sin Virken*, 1914, *N. Zahles Skole 1852–1913*, 1916 og *Regitze Barner. En Levnedsskildring*, 1919 – F.M.I. 1921. □Malet som ung samt af Knud Larsen, 1912. Foto.

Zahles skoles hovedprogr. 1914 15–22 og 1930 7–11. Poul Levin i Tilskueren, 1914 II 441–46 (anm. af S.: Natalie Zahle). Betty Lund sst. XLIV, 1927 I 380–83. O[lg]a H[offmann] i Tidens kvinder III, 1921 nr. 40 4f. Natalie Zahle til minde 1827–1927, 1927 42–51 117–20. Ingeborg Simsen i Bog og nål XXXVI, 1929 141–44. Christiane Lund i Vor ungdom LI, 1930 359–61. Otto Zahle i Berl. aften 29.9.1941. V. Skovgaard-Petersen: Dannelse og demokrati, 1976. – Papirer i Rigsark.

Vagn Skovgaard-Petersen

Skram, Jørgen, 1534–92, til Tjele, rigsråd. * 26. 4.1534, † 18.2.1592 på Tjele, begr. i Tjele k. F: landsdommer Erik S. († 1568) og Maren Lauridsdatter Løvenbalk. ~ 17.7.1575 på Dronningborg med Hilleborg Daa, * 1549, † efter 3.3. 1613, d. af landsdommer Claus D. († 1574 el. 75, ~ 1° med Anne Lykke) og Hilleborg Lauridsdatter Tinhuus († tidligst 1575).

S. nævnes 1557 som hofsinde hos hertug Frederik (II); han havde da i nogen tid gjort tjeneste hos den gamle kong Christian II i dennes fængsel på Kalundborg slot. 1564 nævnes han som deltager i syvårskrigen. Endnu inden dennes afslutning overtog han 1569 den militært vigtige post som lensmand på Bohus; dette slot beholdt han til 1572 da han forflyttedes til Dronningborg; dertil føjedes 1573 Torupgård, 1575 Sønderlyng herred som han 1579 fik afgiftsfrit som erstatning for den usædvanligt høje afgift af Dronningborg. Endelig ombyttede han 1585 dette len med Hald som han beholdt til sin død. 25.5.1578 blev han medlem af rigsrådet; i denne egenskab sendtes han 1579, 1580 og 1585 til Norge for at deltage i retterting. I det hele var han ligesom sin far i særlig grad retskyndig; allerede i femogtyveårsalderen var han med til at

dømme på Viborg landsting, og 1582–88 beklædte han embedet som jysk landsdommer; som løn herfor fik han 1584 to små norske len, Skt. Hans godset i Bergen samt Munkeliv. Med megen dygtighed bestyrede og udvidede han Tjele gods som han havde arvet efter sin mor, og hvis vinkelformede hovedbygning han 1585 lod opføre. – Broderen **Laurids S.**, * 9.6.1530, † 6.10.1587, var lensmand på Öved kloster 1569–75, på Koldinghus 1577–79 og 1579–85 i Øster Horne hrd. Han ejede Korsøgård i Himmerland og Hastrup og Fårup ved Vejle. – □Afbildet på epitafiemal. ca. 1583 (Tjele k.). Relief på ligsten (sst.).

Kancelliets brevøger 1566–1596, 1896–1910. – Danm.s adels årbog IX, 1892 135; XXIII, 1906 491. Danske slotte og herregårde, 2. udg. ved Aage Roussell XIII, 1966 150–54. G. Ilse i Rigsråd, adel og administration, red. Knud J. V. Jespersen, 1980.

Henry Bruun*

Skram, Laurids, se Skram, Jørgen.

Skram, Peder, 1503(?)–81, rigsråd, admiral. * 1503(?) på Urup, † 11.7.1581 sst., begr. i Østbirk. F: Christiern S. til Urup († tidligst 1519) og Anne Knudsdatter Reventlow († ca. 1507). ~ 2.2. 1535 på Helsingborg slot med Elsebe *Krabbe, * 12.4.1514 på Helsingborg slot, † 8.3.1578 på Laholm slot, d. af Tyge *K. (1474–1541) og Anne Rosenkrantz († senest 1550).

Tidligt moderløs kom S. efter i nogle år at have været under mormoderens opsyn i huset hos Ove *Lunge til Tirsbæk og senere hos Henrik *Gøye hvis dreng han blev. Han fulgte ham på felttoget i Sverige 1518 og deltog i det uheldige slag ved Brännkyrka. Han var ligeledes med på Sverige-toget 1520, blev lettere såret i kampen på Åsundsøen og udviste under Uppsalaslaget stort mod da han frelste den hårdtsårede Mogens *Gyldenstjerne ud af hænderne på et par svenske knægte. Han kom derefter i Århusbispen Ove *Billes tjeneste og var efter Christian II's fordrivelse med til belejningen af Kbh. 1523. Her kan han heller ikke have sparet sig da han såredes to gange. I den følgende tid tog han krigstjeneste i Tyskland og såredes her alvorligt. Ved sin hjemkomst blev han hofsinde og forlenedes 1529 med en enkelt gård i nærheden af fædrenejodset Urup. Dette var han allerede da kommet i besiddelse af idet både hans forældre og hans ældre bror var døde. – Skønt S. næppe kan have opholdt sig længe på Urup i 1520erne fik han dog tid til at komme i strid med en af sine naboer her. Dette uvenskab gav anledning til en for ham højst uheldig episode idet han under en ordstrid med denne nabo forløb sig og lod ham støde ned

(1531). Først efter årelange forhandlinger lykkedes det S. at få sagen afgjort med en forholdsvis moderat pengebod til den dræbtes slægt (1534). I øvrigt synes denne drabssag ikke at have skadet S. Han vedblev at være hofsind og blev i begyndelsen af marts 1532 udset til sammen med Tile Giseler – der var maritim leder, mens S. havde den militære kommando – at lede en ekspedition til Norge da hovedflåden endnu langt fra var sejlferdig. Ved Tønsberg stødte de på de fjendtlige skibe som det ved overrumpling lykkedes dem at sætte sig i besiddelse af. Heri havde den lybske admiral sin store andel. S. og Tile Giseler fortsatte derefter mod Akershus. Med besvær lykkedes det dem at opnå forbindelse med fæstningen over isen, og efter under kamp at have jaget en deling af kong Christians folk bort fra højderne på hovedøen at få 36 knægte over til Akershus. De medførte krudt og et brev fra S. og Tile Giseler med forsikringer om hovedflådens snarlige ankomst. Efter at have afbrændt det tomme kloster på hovedøen og brandskattet langs Oslo fjord vendte S. og Tile Giseler tilbage til Kbh.

Da den dansk-hanseatiske hovedflåde i de første dage af maj stod ud fra Kbh.s red var S. på ny med, men havde denne gang kun kommandoen over sit eget skib. I de påfølgende forhandlinger med Christian II deltog han ikke, men sendtes derimod ved midten af maj måned sammen med en tysk landsknægtoberst ned til Danmark for at underrette Frederik I om stillingen som den da var og bede om forstærkning. Underretningen om at kommissærerne havde indledt forhandlinger med Christian II fik kong Frederik til at udstede en skarp advarsel mod at indgå nogen overenskomst med den tidligere konge. Men skønt kongens brev allerede udsendtes 2.6. mødte S. og Junker Steding så mange hindringer på tilbagereisen at de først nåede tilbage til lejren ved Oslo 30.6., og da var det for sent. I de mellemliggende seks-syv uger havde kommissærerne næsten fuldført forhandlingerne med Christian II så de nu vanskeligt kunne afbrydes. S. undgik dog at pådrage sig noget personligt ansvar ved at undlade at sætte sit navn under og besegle overenskomsten; det kan vel således siges at S. var den eneste af de i forhandlingerne med Christian II implicerede danske adelsmænd der kom derfra med et ganske uplettet navn. Antagelig som belønning for hvad han havde udrettet på sit første Norgetogt forlenedes S. i efteråret 1532 for ti år med Skien syssel (Bratsberg len). Hans anseelse var vokset stærkt, og det var under pompøse former at hans trolovelse med rigsmarsk Tyge Krabbes datter Elsebe fejredes på den skæbnsvangre herredag efter Frederik Is

død i sommeren 1533. Med sin svigerfars anbefaling til det norske rigsråd tog S. derefter op til sit norske len og har måske endnu opholdt sig her da grevefejden n.å. udbrød. I hvert fald kender vi først fra begyndelsen af 1535 atter noget til hans færden. Da, midt under grevefejden, holdtes hans bryllup med Elsebe Krabbe på Helsingborg slot som hendes far havde i forlening. S. er vistnok forblevet her indtil han ved påsketid sendtes til Stockholm af hertug Christian hvem Gustav Vasa havde bedt om at skaffe sig en dygtig mand til at føre befalingen over den svenske flåde. Denne skulle i fællesskab med de danske skibe og nogle preussiske skibe forsøge at bryde den lybske overmagt på havet.

Da den svenske flåde i de første dage af maj sejlede ud fra Stockholm, befandt sig om bord på det svenske admiralskib foruden S. også en svensk admiral, Per Månsson, som kong Gustavs særlige tillidsmand. Hvorledes det forholdt sig med deres indbyrdes kompetence er det næppe muligt nu at få fuld klarhed over – S. havde overkommandoen over de ombordværende landsknægte, og i kraft af hans utrættelige energi og ukuelige mod kom den faktiske ledelse i hvert fald til at ligge i hans hænder, også over de danske og preussiske flådeafdelinger der stødte til de svenske skibe under Gotland. Han vandt sig under den følgende fejde tilnavnet „Danmarks Vovehals“. I de første dage af juni kunne den samlede flåde gå under sejl. Efter at have opbragt fire hollandske skibe som indlemmedes i flåden stødte man 9.6. under Bornholm på den hanseatisk-københavnske flåde. Trods uroligt stormende vejr lykkedes det S. og Per Månsson at bringe det svenske admiralskib i direkte kontakt med modstandernes admiralskib og under hård nærkamp at skyde dette skib sønder og sammen. S. måtte opgive at forfølge den hanseatiske flåde der trak sig tilbage til Sundet, da han havde fået befaling til snarest at gøre det af med den deling fjendtlige skibe der lå i det sydlige Lillebælt. Da han ankom her var fjenden allerede slået til lands i slaget ved Øksnebjerg 11.6. Dette kan vel have bidraget til at besætningerne på de lybske skibe ikke viste meget mod. Efter at nogle skud var vekslende satte de deres skibe på land, stak dem i brand og flygtede op i landet. I stor hast fik S. skibene besat og ilden slukket. Han kom derved i besiddelse af ni fuldt rustede skibe, hvoraf tre meget store. – På glimrende vis løste S. derefter den opgave at sikre kong Christians folk overgangen til Sjælland. Han indtog Langeland med Tranekær og Korsør og indlagde besætning fra skibene på disse to borge indtil disse kunne afløses af landtropper. For at skaffe skibsbesætningerne proviant og løn brandskatte-

de han Møn, Lolland og Falster der endnu var under greveligt styre. Men han forbød plyndring til stor forbitrelse for besætningen på det svenske admiralskib der under et mytteri nær havde dræbt ham.

En ny vigtig opgave forestod nu S. Med den samlede flåde stod han ind i Øresund og lagde sig 18.7. ud for Kbh. og Malmø for at blokere disse byer fra søsiden mens kong Christians hær sluttede ringen om Kbh. fra landsiden. S. lå stadig med flåden ud for Kbh. da en stor hanseatisk undsætningsflåde endelig 8.11. kom op igennem Sundet og ankrede op ud for Amager. Noget større sammenstød kom det ikke til da de lybske skibe undgik kamp og så det som deres eneste opgave at etablere forbindelse med de belejrede og skaffe dem forsyninger. Under en skærmydsel var S. dog så uheldig at blive hårdt såret i benet så at han måtte bringes i land. I slutningen af nov. gik den forenede flåde i vinterhavn i Landskrona. S. var ved årets udgang rask nok til atter at overtage kommandoen; men streng frost hindrede i den følgende tid alle operationer til søs. Først sidst i marts 1536 lykkedes det S. at komme ud i åbent vand. Han krydsede i den følgende tid i Østersøen hvor han opbragte en del proviantskibe. Først i maj lagde han sig atter med flåden ud for Kbh. og havde her held til at opsnappe atten proviantskibe mens kun tre slap igennem til Kbh. Kong Gustav havde i april kaldt de svenske skibe hjem; men selv om flåden således var betydelig mindsket viste de tiloversblevne skibe sig dog at være fuldt tilstrækkelige til fornøden vagtstjeneste indtil Kbh.s overgivelse 29.7. da større fjendtlige enheder ikke viste sig. At S. allerede 1.9.1536 forlenedes med det sjællandske hovedlen Hårtritsborg som biskop Joachim Rønnow havde haft indtil sin fængsling viser klart at kong Christian forstod at værdsætte hans indsats i kampen mod lybeckerne. Allerede på efterårsrigsdagen s.å. fik han dog Hårtritsborg ombyttet med Helsingborg som man på denne måde fik lempet hans svigerfar Tyge Krabbe ud af. Ved kroningen 1537 modtog S. ridderslaget af kong Christians hånd. Endelig blev han 1539–40 optaget i rigsrådet. S. blev en flittig deltager i herredage. Det kan også nævnes at han 1541 deltog i Brömsebroødet og 1544–55 var medlem af den dansk-svenske grænsekommission. S.s militære dygtighed var der i 1540erne og 50erne kun ringe brug for. Han satte 1542 i spidsen for den lille danske styrke der skulle komme kong Gustav til hjælp i Dackefejden, men kom intet til at udrette. Han førte som admiral flåden der 1548 bragte hertug Frederik til Norge.

Foruden Helsingborg len beholdt S. indtil 1545

Bratsberg len. Hans afgift af Helsingborg len var moderat. Men skønt disse to len må have givet ham rundelige indtægter fremgår det dog af et brev fra hans hånd til kansler Johan Friis 1545 at hans økonomiske forhold langtfra var betryggede. Alligevel måtte han s.å. afgive sit norske len. Langt vanskeligere udviklede forholdene sig for ham da han foråret 1547 også mistede Helsingborg der under den fremadskridende lensreform forvandlede til et regnskabslen. Ganske vist fik han compensation samme efterår idet han forlenedes med Roskildegård. Men dette var et regnskabslen, og da han allerede 1548 flyttedes tilbage til Helsingborg måtte han også tage dette på regnskab. Landskrona lagdes herunder, og han fik i de næstfølgende år med bygningen på dette slot at gøre. S., der 1550 blev sat på fast løn, har næppe haft administrativ dygtighed til at klare en lensbestyrelse på så hårde vilkår. Han fratrådte Helsingborg 1555, og ved den endelige regnskabsopgørelse blev han kongen et beløb skyldig som denne dog eftergav ham. Han havde nu kun det lille Båstad len (1542–58) indtil han 1557 fik Halmstad herred i pant. Dette ombyttedes allerede n.å. med det større Laholm som afgiftslen (fra 1564 frit). Dette beholdt han til sin død.

I familieoptegnelserne nævnes det at S. 1555 søgte sin afsked som admiral, bl.a. under henvisning til sin alder. Ikke desto mindre viste han sig villig til endnu en gang at tage overkommandoen over flåden da den nordiske syvårskrig 1563 var udbrudt. Han blev i øvrigt også proviantmester i Halland. S. havde under Østersøtoget sommeren 1563 en stor dansk flåde til rådighed, men det lykkedes ham ikke at føre den frem til afgørende kamp med den svenske flåde. Efter en træfning ved Gotland 11.9. søgte denne sidste nemlig ind i den svenske skærgård og var dermed uden for danskernes rækkevidde. Det blev sidste gang den aldrende søhelt førte kommandoen. Selv om han ikke længere besad samme hurtighed og beslutsomhed som i sin ungdom havde de bebrejdelser Frederik II bagefter rettede mod ham for uvirksomhed sikkert en vel skarp brod. – Som lensmand på Laholm sad S. for øvrigt i de følgende år på en ret udsat post og måtte to gange tilbageslå fjendtlige angreb (1565 og 1568). Som belønning for sit herunder udviste mod og som erstatning for lidt skade forlenedes han på ny i årene 1565–72 med Bratsberg len (med Gimsø kloster) og 1568–72 tillige med Halstad herred. Kongen gav ham også en erstatning på 1000 dl. da hans ejendom Skedal i Halland 1566 var afbrændt. Efter syvårskrigens slutning levede S. et tilbagetrukkent familieliv. Sine sidste par leveår synes han at have tilbragt på fæd-

renegården Urup. I familieoptegnelserne karakteriseres S. som en åben, djærv personlighed der ærligt sagde sin mening og også let kunne blive opfarende. Men han betegnes tillige som en vennesæl mand og i besiddelse af en sjælden evne til at forlige folk. Legemligt stærk og meget hårdfør var han ikke alene duelig i krigersk handel, men også blandt de første i alle ridderlige idrætter.

□Mal. 1571 (Fr.borg), efter dette radering af Magnus Petersen 1863, 1867, litografi 1867, træsnit af H. P. Hansen 1871 og 1877, af Magnus Petersen, 1887 og af J. Engberg, 1903. Relief på ligsten 1579 (Østbirk k.), gengivet i træsnit 1684. Afbildet på træsnit 1684 efter forsvundet epitafiemal. Afbildet s.m. bl.a. Fr. II på mal. af N. Abildgaard, 1780 (St. mus.) og 1785 (Chr.borg). Afbildet på tegn. af søhelte af Otto Bache, 1881 (Søofficersforen.) og lign. mal. af samme (Fr.borg). – Mindstøtte af J. Wiedewelt ca. 1780 (Jægerpris) og af Otto Evens, 1886 (Østbirk kgd.).

Kilder. Monumenta hist. Danica, udg. H. F. Rørdam II, 1875 I–116 (optegn. om P. S.s levned af Elsebe Krabbe, samt deres brevveksl.).

Lit. Danm.s adels årbog XXXIII, 1916 466f. Danske mag. 3.r.III, 1851 81–100 (P. S.s levned, fortalt af hans datter Olive Skram). C. Paludan-Müller: Grevens fejde I, 1853 (reprougd. 1971) 59 363–66 430–34; II, 1854 (reprougd. 1971) 185f 189f 250 252f. C. F. Allen: De tre nord. rigers hist. III, I, 1867 219. A. Heise: Kr. II i Norge, 1877 især 43–48 113–33 136f. Jens Norregaard: P. S. og Elsebe Krabbe, 1887 = Folkelæsn. CLVI. A. Hammarskjöld i Hist. t. XI, Sth. 1891 340–42. E. Hildebrand sst. XIX, 1899 213–20; XX, 1900 306f. Axel Larsen i Hist. t. 6.r.IV, 1892–94 292–317. Astrid Friis sst. 10.r.VI, 1942–44 14f 80. Frede P. Jensen sst. 13.r.VI, 1979 325 327. A. Larsen [Liljefalk]: Dansk-norske heltehist. 1536–1648, 1893 I–16. Dietrich Schäfer i Hantsische Geschichtsbllätter 1899, Lpz. 1900 167–78. P. Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939. E. Briand de Crèvecoeur: P. S., 1950. Frede P. Jensen: Danm.s konflikt med Sverige 1563–70, 1982.

Papirer i Kgl. bibl.

Astrid Friis*

Skrike, Julius, 1815–96, legatstifter. * 1.7.1815 i Kbh. (Trin.), † 20.11.1896 sst., begr. i Holmens k.s kapel. F: sekretær i departementet for udenlandske sager, senere gehejmelegationsråd Jacob Samuel S. (1786–1859) og Maria Ulrica Berner (1787–1835). Ugift.

S. blev student 1832, privat dimitteret, cand.jur. 1838. Han fik bankuddannelse hos Hambro i London og trådte derefter i statens tjeneste, var 1842–46 volontør og kancellist i generalauditoriatet for landetaten, blev 1846 auditor i hæren, 1854 i søetatens kombinerede ret, afgik 1864. Efter faderen havde han arvet en ikke ubetydelig formue som han selv forøgede ved heldige spekulationer og derefter ofrede til velgørende for-

mål. Efter at han allerede 1852 og 1857 havde oprettet mindre legater til fordel for børn af officerer og underofficerer samt for en juridisk eller statsvidenskabelig student grundlagde han ved testamente af 16.8.1883 *J. S.s stiftelse* der trådte i virksomhed efter hans død (fundats af 11.1.1899, stadfæstet 12.10. s.å.). Kapitalen var ved oprettelsen på 1½ mio. kr., dens renter fordeles til formål inden for agerbrug, skovbrug, søfart og fiskeri og næringsbrug samt til støtte for unge mænd og kvinder til uddannelse. – Overauditor 1852, frasagde sig titlen 1870. – R. 1854. □Mal. af F. Hahn, 1871 (S.s stiftelse), efter dette tegn. af Marie Christiansen (Studentergården).

Lorentz Bie i Pers. hist. t. 10.r.V, 1938 217.

Povl Engelstoft*

Skriver, Mikkell, se **Zelle, Mikkell**.

Skriver, Peder Jacobsen, 1875–1946, pædagog. * 22.8.1875 i Ørsted ved Randers, † 9.11.1946 i Glamsbjerg, Køng sg., begr. Glamsbjerg kgd. F: gårdejer Rasmus Jacobsen S. (1852–1928) og Rasmine Jacobsen (1854–90). ~ 23.4.1904 i Egtved med Anna Kristine Damgaard, * 21.10.1881 i Bølling, Egtved sg., † 4.8.1970 i Glamsbjerg, d. af købmand Hans Madsen D. (1846–1927) og Anna Christine Birk (1852–1935).

Det var mødet med højskolen og det grundtvigske menighedsliv i Møllerup og Ågård der fik S. til at forlade landbruget som 25-årig og søge optagelse på Silkeborg seminarium. Her fik han lyst til at blive friskolelærer og efter kortere vikariat i Ormslev og Lysgård overtog han 1.9.1904 en lille friskole i Glamsbjerg. Friskolen voksede i takt med stationsbyen Glamsbjerg. Allerede 1904 oprettede en efterskole og 1909 et præliminæreksamenskursus. Et eksamenskursus i tilknytning til en grundtvigsk friskole var et særsyn, men en naturlig ting for S. I et tilbageblik 1944 nævnte han kundskabsmeddelelse som det vigtigste for hans skole og dernæst danskhed og kristendom. Som formand for bl.a. Kirkeligt samfund og Assenskredsens radikale venstre fik S. lokal indflydelse. Især havde ungdomsforeningerne hans interesse. Allerede 1918 valgtes han til overbestyrelsen for De danske ungdomsforeninger hvor han beklædte formandsposten 1928–31. Delingsfører var S. blevet i sin højskoletid, og 1909 valgtes han til bestyrelsen for Odense amts skytte- og gymnastikforeninger hvor han 1926 afløste Klaus *Berntsen som formand. S. satte sig i spidsen for et udvalg der skulle forberede en deling af organisationen fordi han fandt at gymnasterne ikke havde tilstrækkelig indflydelse, og efter et brud 1929 blev han

første formand for De danske gymnastikforeninger. Gymnastikken skulle ifølge S. være „folkeopdragende“, og derfor vendte han sig imod enhver fremhævelse af enkeltmandspræstationer. Han fortsatte som landsformand helt til 1943. – Som formand for Foreningen af private efterskoler 1917–26 og 1931–38 arbejdede S. for en forbedring af skolernes vilkår og sad bl.a. i det udvalg der forberedte 1930-loven. Han lagde vægt på forbindelsen til højskolerne, men der skulle efter hans mening fortælles for eleverne, ikke holdes foredrag. Da de praktiske fag vandt indpas i efterskolen efter 1921 stillede han sig noget afvisende. 1938 udpegede ministeriet ham til tilsynsførende med efterskolerne, og han fortsatte i dette hverv efter at have opgivet sin skole 1944. – Trods sin noget tilknappe facon brændte S. for de ideer han havde mødt i sin ungdom, og både som lærer og organisationsmand arbejde han hele livet for at udbrede dem. – R. 1942. □Foto.

Jens Marinus Jensen i Dansk ungdom XLIV, 1946 613f. Ungdom og idræt L, s.å. 629–31. Årsskr. fra Salling ungdomsskole s.å. 76f. Glamsbjerg fri- og efterskoles årsskr. s.å. 6–19. A. Thyregaard i Tidsskr. for de frie ungdoms- og efterskoler I, s.å. 49–51. Friskolen gennem hundrede år, red. A. Ankerstrøm II, 1947 238–41. Erik Spur og Jens Marinus Jensen: Tre foregangsmænd i ungdomsforeningerne, 1950 134–58. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Søren Ehlers

Skriver, Poul Erik, * 1918, arkitekt. * 10.7.1918 i Kbh. (Jesusk.). F: smedsvend Anders Peter S. (1890–1961) og Petrine Karoline Sørensen (1881–1942). ~ 27.5.1944 i Bakkendrup k. med lægesekretær Tove Ellen Marie Hegelund, * 16.6.1918 i Gørlev, d. af førstelærer Hans Peter Jørgen H. (1887–1964) og sygeplejerske Ellen Julie Jensen (1890–1978).

Efter studentereksamen 1937 (Vestre Borgerdydskole) gik S. på kunstakademiets arkitektskole hvorfra han tog afgang 1944. Han var ansat på Arne Jacobsens tegnestue 1943–45 og derefter i Kbh.s kommunes byplankontor 1945–55. Han fik her indsigt i byplanlægningens komplekse problemverden, et område han kom til at beskæftige sig med på det redaktionelle plan som redaktionssekretær ved tidsskriftet *Byplan* 1948–55. I bogen *Byen – liv og form*, 1964 har han nedfældet sine meninger om disse problemer. 1956–82 var S. redaktør af arkitektforbundets tidsskrifter *Arkitekten* og *Arkitektur* samt 1959–82 leder af Arkitektens Forlag. – Egentligt byggeri og praktisk byplanlægning har S. kun i ringe omfang beskæftiget sig med, men som skribent har han haft stor indflydelse på meningsdannelsen inden for disse områder. Gennem tal-

rige ledere og artikler i de to ansete tidsskrifter har han redigerede har han med skarpsindighed og glimrende fremstillingsevne tolket arkitektsynspunkter på såvel dagens aktuelle spørgsmål som på bygningskunstens mere abstrakte æstetiske problemer. Han har derigennem været et effektivt talerør for arkitektstanden i den offentlige debat og i de faglige diskussioner. – Som leder af Arkitektens Forlag har S. forestået udgivelsen af en lang række smukke publikationer om emner inden for arkitekternes virkefelt. I hans periode som forlagsleder har forlaget foruden *Arkitekten* og *Arkitektur* også udgivet tidsskrifterne *Byplan* og *Landskab* samt en kort overgang tidsskriftet *Spatium* (om møbler og rumkunst). S. var medlem af akademirådet 1962–68 og har været medlem af en lang række komiteer og nævn bl.a. byplannævnet for hovedstadsområdet fra 1967 og den danske UNESCO-nationalkommission 1964–70. Han modtog 1982 Akademisk arkitektforenings Æresmedalje. □Foto.

Esbjørn Hiort

Skrok, Christiern Clausen, † ca. 1568, reformator. * vistnok i Svendborg, † ca. 1568 sst.

S. formodes at være identisk med den „Christianus Dacus“ fra Odense stift som 1518 blev immatrikuleret i Wittenberg. Med vished forekommer han første gang 1524 da han af biskop Jens Andersen Beldenak beskikkedes til præst ved Skt. Birgitte alter i Skt. Nicolai kirke i Svendborg. Ca. 1526 var han virksom i Assens som vikarierende sognepræst og er formodentlig her blevet vundet for reformationsbevægelsen. I hvert tilfælde traf han i Assens sammen med reformatoren, karmeliteren, lektor Peder Laurentsen, og det er utvivlsomt med henblik på det røre som disse to mænd har fremkaldt at biskop J. A. Beldenak 1527 rettede et skarpt hyrdebrev til magistraten i Assens idet han alvorligt advarede mod det „Kætteri“ som „forløbne Munke“ og „fortvivlede Præster“ af „Luthers Selskab“ udbredte. Antagelig har S. en væsentlig andel i reformationens gennemførelse i Assens. Det var derfor kun naturligt at han 1530 blev indkaldt blandt de evangeliske prædikanter der på herredagen i Kbh. skulle forsvare deres sag over for de katolske prælater. 1536 blev S. sognepræst ved Skt. Nicolai kirke i Svendborg og senere – 1549 – tillige provst i Sunds herred. 1537 deltog han i forhandlingerne i Odense om udarbejdelsen af kirkeordinansen. Endnu 1558 var han præst ved Skt. Nicolai kirke hvortil han 1541 havde fået annekteret Kirkeby og Lunde sogne. – S. har uden tvivl været en betydelig personlighed, vel skikket til at være banebryder for den

nye bevægelse. Om hans standpunkt og evner får man en ganske god forestilling gennem tre skrifter der foreligger fra hans hånd: *Een føye forclaring oc beuiisning*, 1529, hvori han klart og skarpt, om end i en ret bitter tone, belyser det romersk-katolske krav om præsternes cølibat, *En Sermon huorledis mand skal berede sin hw til døden*, 1538, der er en oversættelse af et arbejde af Luther, men forsynet med et kraftigt og velformet digt af S., og *Een sermon, om Troen oc hendis krafft*, 1539, interessant bl.a. som en af de yderst få danske prædikener der findes bevaret fra reformationsstiden. Den er lidet original i sit tankeindhold, men er klart et vidnesbyrd om at S. nøje havde levet sig ind i den lutherske opfattelse af troens væsen.

Laur. Nielsen: Dansk bibliografi 1551–1600, 1931–33. – Kirkehist. saml. 2.r.1, 1857–59 461; 3.r.VI, 1887–89 357; 5.r.III, 1905–07 46. – J. C. Bloch: Den fynske gejstlighedens hist. II, 1790 145–49. Fr. Münter: Den danske reformationshist. II, 1802 60–66. Stemmer fra den da. kirkes reformations tid, ved Chr. H. Kalkar, 1836 75f. G. Strøm i Saml. til Fyns hist. og top. I, 1861 83. H. F. Rørdam sst. 227–31. Samme i Kirkehist. saml. 5.r.V, 1909–11 644–56. Fra Fyens fortid, udg. G. L. Wad I, 1916 131. Vict. Madsen: Kat. over det kgl. bibl.s inkunabler I, 1931–35 140 nr. 730. Knud Andersen: Confessio Hafniensis, 1954.

Bjørn Kornerup*

Skrubbeltrang, Fridlev Sørensen, * 1900, historiker. * 5.8.1900 i Bjergby ved Hjørring. F: gård-ejer, senere i Bindslev, Carl Sørensen S. (navneforandring 1906) (1866–1942) og Ane Sophie Mikkelsen (1869–1950). Navneforandring 26.1.1906. ~ 2.5.1931 på Frbg. (b.v.) med Maria Høy, * 30.11.1906 i Stavning, d. af gårdejer Niels Christian H. (1853–1927) og Jensine Margrethe Jensen (1862–1924).

S. voksede op i et grundtvigsk præget gårdmandshjem i en egn hvor tidens politiske og religiøse strømninger brødes. Han gik i friskole, forberedtes til gymnasiet på Vrå højskole og blev student 1920 (Hjørring). Tidligt vakt interesse for samfundsspørgsmål og litteratur gjorde valget mellem dansk og historie vanskeligt, men efter et par års læsning bestemte S. sig for historien. Den litterære interesse blev dog ikke glemt. S. skrev digte – hans første trykte arbejde var et genforeningsdigt i Vendsyssels radikale dagblad – og han anmeldte i en årrække skønlitteratur i Højskolebladet. Som historiestuderende modtog S. som de fleste et stærkt indtryk af E. *Arups forskning og personlighed, men han kom ikke til at høre til kredsen af egentlige Arup-elever. Specialet om 1700-tallets landboforhold blev skrevet til Aa. *Friis. S. var 1926 en kort tid på Askov og 1926–28 lærer ved Rødding højskole. 1928 blev han cand.mag. i historie og dansk, og han fort-

satte et par år sine studier i Kbh. En pionerindsats i studiet af arbejderbevægelsens historie ydede S. her med en afhandling om septemberforliget (*Sociale Studier i dansk Historie efter 1857*, 1930). 1930–33 var han lærer ved Uubberup højskole hvorefter han atter bosatte sig i Kbh. for at forske. Den økonomiske basis var legater og skribentvirksomhed (især Højskolebladet), og S. tog fat på 1700-tallets landboforhold hvor han efter at have overvejet hobbyet som emne indledte studier i husmandsbefolkningens historie. Ved udgangen af 1937 havde S. i det store og hele færdiggjort sin afhandling, men blev så overdraget at forfatte *Den danske Bonde 1788–1938* i forbindelse med stavnsbåndsjubilæet. Bogen er friskt skrevet og forbinder de lange linjer med en sikker socialhistorisk viden. *Husmand og Inderste. Studier over sjællandske Landboforhold i Perioriden 1660–1800*, 1940, blev et skelsættende værk i dansk historieforskning. Det var betegnende at fakultetet til forsvaret (der aflystes pga. besættelsen) til den ene officielle opponenter havde udpeget statistikerens H. Cl. *Nybølle. Den giver med en for datiden usædvanlig fylde af kvantitative data et stort materiale til belysning af den sjællandske landbefolknings befolkningsforhold, leve- og erhvervsvilkår. Det banebrydende var opmuringen af fremstillingen på grundlag af gods- og lokalarkiver, skatte- og mandtalslister fremfor den traditionelle koncentration om centralt affødte og overvejende politiske kilder. Værket gav en bredde og en nuancering i billedet af de sjællandske landboforhold, ikke blot husmandsbefolkningens vilkår, og den kritiske behandling af kilderne og tidligere forsknings brug heraf blev normgivende. Værket er stofmættet til det stedvist tyngende, men i meget kan *Husmand og Inderste* (s.m. Albert *Olsens samtids indsats) siges at introducere en egentlig socialhistorisk linje i moderne dansk historieforskning.

S. skulle efter disputatsen endnu i en årrække leve af sin pen, suppleret med begrænsede undervisningsopgaver på Borups højskole, på Kbh.s univ. som undervisningsassistent for prof. E. Arup i 1943. S. var redaktionssekretær på *Den danske Rigsdag 1849–1949*, 1949–53, og han ledede i 40erne indsamlingen af materiale til en dansk prishistorie. S.m. Harald Jørgensen skrev S. *Det Classenske Fideikommiss*, 1942, og i bøgerne *Husmænd i Danmark*, 1942, *Den danske Husmandsbevægelse*, 1943, *Den danske Folkehøjskole*, 1946 og *Da staar en ny Tids Bonde*, 1948 gav han populært rettede, men sagligt velunderbyggede og instruktive fremstillinger. Ikke mindst bogen om folkehøjskolen udmærker sig ved en på en gang indlevt og nøgtern skildring af em-

net. I *Det danske Landbrugs Historie V*, 1945 behandlede S. kyndigt udviklingen ca. 1880 til anden verdenskrig. S. kom i 40'erne i kontakt med Historikergruppen og bidrog (s.m. Kamma Struwe) til gruppens Danmarkshistorie med perioden 1750–1814. I en række dybtborende kildekritiske afhandlinger, ofte med udgangspunkt i andres arbejder, hævdede S. de strengeste krav til prøvelse af 1600- og 1700-tallets social- og økonomisk-historiske kilder. *Bondeskifter og Foldudbytte*. (Fortid og Nutid, 1939) vendte sig mod forsøget på at beregne foldudbyttet ud fra skifternes opgørelser, mens *Hoveriindberetninger som Kilder til dansk Landbohistorie*, sst. 1941 gav materiale til beregning af hoveriets organisation og omfang ca. 1770–ca. 1800, mens S. i *Nogle Kilder til ældre dansk Landbrugsstatistik* (Hist. T. 11.r.I, 1945) efter en indledning der præciserer S.s metodiske synspunkter kritisk vurderer metode og resultater i arbejder af C. Rise Hansen og Gunnar Olsen. *Kapitelstakster og Kirkekøb* (Festskrift til Erik Arup, 1946) argumenterer for benyttelse af amternes kirkekøbspriser som et sikrere mål for de faktiske priser end kapitels-taksterne, mens *Om brugen af landbohistorisk talmateriale* (Fortid og Nutid, 1955) atter med konkret udgangspunkt gentager de for S. grundlæggende krav til brugen af socialhistorisk kilde-materiale og dets anvendelse i statistisk sammenhæng. S. havde sigtet mod universitetsansættelse og søgte 1948 professoratet efter E. Arup. Aksel E. Christensen blev foretrukket, men S. opnåede en særdeles anerkendende vurdering af sine forskningsmæssige kvalifikationer.

Til husmandsbevægelsens 50-års jubilæum gav S. i *Den danske husmand I–II*, 1952–54 en på en gang monumental og samtidig i bedste forstand folkelig skildring af husmændenes vilkår og organisationsarbejde gennem tiderne. Ikke mindst bd. I der fører fremstillingen frem til 1910 er et mønster på en stofmættet, saglig, men samtidig lettillgængelig og med emnet og anledningen samstemmende skildring mens bd. II kan forekomme mere tyngtet af det personal- og organisationshistoriske. For FAO skrev S. *Agricultural development and rural reform in Denmark*, 1953, en oversigt over perioden 1750 til 1940, og i *Vore gamle tropekolonier II*, 1953 behandlede han Dansk Vestindien 1848–80 – ikke overraskende med stor interesse for de socialhistoriske aspekter. 1956 blev S. ansat som lektor i landbohistorie ved Kbh.s univ. Han underviste fortrinsvis i emner fra 1600 til begyndelsen af dette århundrede, og han fik i mange tilfælde afgørende betydning for de studerende der valgte emner inden for dette felt og tidsrum. Hans styrke var den personlige vejledning, nært forbundet med

en medleven i de studerendes ve og vel, og der kan med større ret end for mange andre universitetslæreres vedkommende tales om en egentlig elevkreds med snævre faglige og personlige kontakter også ud over studietiden. Forfatterskabet fortsattes med *Den Sjællandske Bondestands Sparekasse 1856–1958*, 1959, og den bredt anlagte og velafvejende fremstilling af hedeopdyrknings og Hedeselskabets historie frem til 1914 *Det indvundne Danmark*, 1966.

S. havde nu ubetinget placeret sig som den førende skikkelse i studiet af danske landboforholds historie, og Landbohistorisk selskab, i hvis arbejde S. først efter nogen tid indtrådte, markerede 70-års dagen med udsendelsen af et festskrift. I selskabets skriferække *Bol og by* udgav S. *M. H. Løvenskiolds hoveridagbog 1795–97*, 1973 med en kyndig indledning. På en gang status og forskningsprogram var *Tradition og nyindstilling ved benyttelse af kilder til dansk landbohistorie* (Fortid og Nutid, 1970), mens S. i *Studier over gårde, gårdbrugerantal og brugsstørrelser i det 17. århundrede* (Hist. T. 12.r.V, 1971), påny analyserede Henrik Pedersens grundmateriale til værket om matriklen af 1688 (genudsendt med efterskrift af S. 1975) og gav en mere nuanceret fremstilling og udviklingstendenserne i århundredet. S. havde i en årrække arbejdet med udforskningen af fæsteforholdene i 1700-tallets Danmark og fremlagt delresultater i *Fæstegården som forsørger* (Jyske saml., 1961) og *Developments in tenancy in eighteenth century Denmark as a move towards peasant proprietorship*, Scand. econ. hist. Rev. 1961. Undersøgelsens hovedresultater blev indarbejdet i *Det danske landbosamfund 1500–1800*, 1978, hvor S. kan siges at afrunde sin forskning og sit forfatterskab gennem næsten et halvt århundrede. Tyngdepunktet er behandlingen af perioden 1660–1800, og som hovedakse fungerer fremstillingen af forholdet fæster-gods. S. viser den faktiske udbredelse af familiefæstet op gennem århundrederne, og det er en afgørende landvinding at undersøgelsen omfatter hele landet med en redegørelse for de regionale variationer. S. har i fremstillingen indarbejdet den kritiske vurdering af kilde-materialet og af andres arbejder, og han stræber selv efter en afvejet og redelig fremlæggelse af sine resultater, så langt grundlaget kan bære. S.s dybe fortrolighed med tiden og dens kildemateriale, hans vilje til uhildet vurdering af fortiden (fx ridefogedens rolle) giver særlig de senere afsnit af bogen karakter af et standardværk på sit felt.

I S.s virke og forfatterskab løber to linjer sammen. Han viderefører og formidler centrale erfaringer fra den klassiske kildekritik til anvendelse

på nyere tids kildemateriale, ikke mindst når det benyttes i statistiske øjemed. Hans krav til nøje prøvelse af kildegrundlaget har afgørende præget dansk socialhistorisk forskning i de seneste årtier. S. har vist mindre interesse for mere synteseprægede betragtninger, men har afgrænset sit arbejdsområde i forhold til fx den snævert politiske eller økonomiske historie. I sine bedste arbejder er han en betydelig skribent, og overalt fremlægger han sine resultater i et ukunstlet, naturligt dansk. S. har stræbt efter nuancering, afvejede domme og forsigtighed i konklusionerne hvor grundlaget har forekommet ham usikkert. Denne stræben kan præge hans fremstilling og berøve den ydre appel, men til gengæld får hans læsere redelig og velovervejet besked om fortiden. Egen baggrund og opvækst, et vedkendt og fastholdt tilhørsforhold til centrale folkeligt-demokratiske ideer i det danske landbosamfund har gjort ham valget af emner og af virkefelt naturligt. Ved sin personlighed og ved sin forskning har S. inden for dansk social- og landbohistorie og inden for kredsen af denne disciplins dyrkere sat sig de dybeste spor. – S. blev medlem af Kgl. danske selskab for fædrelandets historie 1949 og var dettes sekretær 1950–55. 1965 blev han medlem af Videnskabernes selskab. □Foto.

Bibliografi i Landbohist. studier, tilegnede F. S., 1970 = Landbohist. skr. IV 261–79. – Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1940 158. – Kai Hørby i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj X, 1980.

Claus Bjørn

Skrumsager, Hans Diderik Kloppenborg, se Kloppenborg-Skrumsager, H. D.

Skrumsager, Jutta Kloppenborg, 1873–1950, stifter af Slesvighus. * 7.11.1873 i Københoved, Skrave sg., † 23.4.1950 på Frbg., begr. Skrave kgd. F: gårdejer Jørgen N. H. *S. (1841–1921) og Ane M. Kloppenborg (1834–95). ~ 3.3.1898 i Rødning med bogtrykker Andreas Madsen, * 1.3.1874 i Saltofte, Kærum sg., † 9.6.1930 i Kbh., s. af møllekarl, senere husmand Mads Johansen (1841–1922) og Johanne Larsen (1841–1904). – Søster til H. D. *Kloppenborg-Skrumsager og Niels *S.

S. var på højskoleophold 1895–97 og blev derefter uddannet som fysioterapeut i København hvor hun boede resten af sit liv. Både hendes far og bror var ledende sønderjyske politikere i den preussiske tid, og det var derfor naturligt at hun i København arbejdede aktivt for den sønderjyske sag. Under første verdenskrig husede hun mange unge sønderjyder, og straks efter krigen deltog hun i en omfattende foredragsvirksomhed om Sønderjylland. Hun deltog desuden i arbej-

det med at befordre danske stemmeberettigede til folkeafstemningerne i Sønderjylland 1920, og det var hendes forslag at kongen skulle have overrakt kopier af guldhornene ved genforeningsfesten på Dybbøl 1920. S. interesserede sig især for de danske syd for den nye grænse, og efter genforeningen skaffede hun ved indsamlinger midlerne til købet af Slesvighus 1923 der i mange år virkede som dansk samlingssted i Slesvig by til gudstjenester, bibliotek, skolegang, bespisning m.m. Huset støttedes af en forening hun havde stiftet i 1923, men blev 1940 overtaget af Grænseforeningen. S. var i øvrigt selv medlem af Grænseforeningens hovedbestyrelse 1921–32. I 1931 havde hun arvet sin fødegård, og denne gjorde hun 1936 til den selvejende institution Bennetgaard der om sommeren er hvilehjem for trængende danske sydslesvigere. – Kgl. belønningsmedalje 1. kl. med krone 1936. □Mal. af E. Krause ca. 1924. Tegn. af Agnes Smidt og af Gerda Ploug Sarp. Mal. af Anna E. Munch udst. 1943. Foto.

C. W. Noack i Flensborg avis 5.11.1943. Sydslesvig i dag, red. G. K. Brøndsted, 1955–56 618 701 705.

Jørgen Witte (P. Stavnstrup)

Skrumsager, Jørgen Nielsen Hansen, 1841–1921, landmand, politiker. * 6.9.1841 på Skrumsagergård i Sønder Bork, † 6.1.1921 i Københoved, begr. i Skrave. F: gårdejer Niels Hansen Jørgensen (1792–1872) og Abelone Nielsdatter (1798–1866). ~ 1° 31.1.1866 i Arrild med Ane Marie Kloppenborg, * 1.9.1834 i Københoved, † 28.12.1895 sst., d. af gårdejer H. D. *K. (1802–82) og Mette K. Thaysen (1804–78). ~ 2° 10.5.1899 i Sønder Lem med Laura Nielsine Marie Buch, * 13.3.1849 på Sønder Holmgård i Sønder Lem, † 24.8.1931 i Københoved, d. af gårdejer Niels Lauritsen B. (1809–72) og Maren Stokholm (1810–90). – Far til H. D. *Kloppenborg-Skrumsager, Jutta Kloppenborg *S. og Niels *S. S. kom, skønt eneste søn, allerede i tiårsalderen hjemmefra da faderen, der selv havde fået en dårlig skolegang, ønskede sin søn den bedst mulige undervisning. Den fik han af degne han boede hos. Derefter tjente S. på forskellige gårde og kom 1859 for halvandet år som elev til Rødning højskole. Efter skoleopholdet fik han trods sin ungdom en forvalterplads hos H. D. Kloppenborg, Københoved; i samme by havde han senere flere pladser, og her købte han gård 1865 efter at han året forud havde aftjent sin værnepligt ved hestgården i Kbh. Han havde nogle år været forlovet med H. D. Kloppenborgs eneste datter, men da faderen nægtede sit samtykke til forbindelsen, „bortførte“ S. sin brud, og de blev

viet hos præsten i Arrild før faderen kunne forhindre det. Først efterhånden jævnedes vejen mellem faderen og svigersønnen, men helt kunne den gamle ikke glemme, og i sit testamente gjorde han datteren arveløs, men overdrog hendes søn, den senere landdagsmand H. D. Kloppenborg, Bejstrupgård. Ved Kloppenborgs død 1882 flyttede S. ind på gården, men da sønnen 1893 blev myndig, flyttede S. tilbage til sit oprindelige hjem.

S. blev hurtigt en af Rødningegnens og med årene en af Nordslesvigs førende skikkelser, mindre i det praktiske end på det folkelige, nationale og kirkelige livs område. Han var dog fra 1872 til sin død formand for og i en lang årrække forretningsfører ved Sparekassen for Frøs og Kalvs-lund Herreder i Rødning. Fra 1869 bestyrede han sit sogns bogsamling som blev flyttet fra skolen til hans gård; hans hjem var et af de første, der – febr. 1870 – trådte ud af den præstelige statskirke, og han var en af de førende ved grundlæggelsen af Rødning frimenighed. Som i svigerfaderens dage blev også i hans tid storstuen på Bejstrupgård hver anden søndag brugt til frimenighedens gudstjenester. Ofte blev han brugt som taler ved folkelige møder først på egen, senere både andetsteds i Nordslesvig og i kongeriget. Han var selvskreven til at komme med i Sprogforeningens bestyrelse, han var medredaktør af Sprogforeningens Almanak fra dens første årgang til 1914, og skrev her en lang række biografier og enkelte skønlitterære bidrag. Fra 1898 var han formand for udvalget for kristelig virksomhed i Nordslesvig.

Fra sidst i 70'erne følte S. mere og mere som sin egne førstemand. 1880 valgtes han ind i Haderslev kredsvalg og sad der til 1905 selv om han kun med vanskelighed talte tysk. Under edsstriden var han det edsnægtende Haderslev vesteramts fører men glemte ikke samarbejdets nødvendighed og bidrog 1886 til samlingen omkring Gustav Johannsen. Han var medvirkende ved Vælgerforeningens dannelse, kom straks med i dens bestyrelse og blev efter P. Reimers' afgang 1907 foreningens formand, en stilling han beholdt indtil 1919. S. kom til at lede det politiske samarbejde i stærkt bevægede tider; men han besad både den myndighed og den rummelighed som dertil krævedes. Fra sine unge år havde H. P. Hanssen sluttet sig nær til S., og de to mænd stod gennem mange år i det nærmeste politiske samarbejde; i S.s sidste år kølnedes forholdet noget, og under grænsestriden delte han standpunkt med sine sønner. – Helstøbt og rodfæstet nød S. en sjældent agtelse i alle kredse i Nordslesvig, også i sine nationale modstanderes, og han vil for eftertiden stå som en af de smukkeste

repræsentanter for den bondestand der i første række prægede den nationale kamp op til 1920. S.s erindringer om sin første hustru blev udgivet 1970 af Dorrit Andersen under titlen *Ane Marie Skrumsager. Et lille mindeord skrevet for børn og venner*. Det er forfattet kort efter hendes død 1895. I årene 1905–11 skrev han desuden det store utrykte erindringsværk *Æt og Minder I–IV*. – K.² 1921. □Mal. af Agnes Smidt, efter dette kopi (Folkkehjem, Åbenrå). Foto.

Rødning højskoles årsskr. 1930 60–71 og 1931 70–84 (S.s erindr.). – P. [Eliassen] i Sprogforen.s almanak 1922, 1921 71–73. Thade Petersen: De sønderjyske frimenigheders hist., 1924 57–61. Gottfr. Horstmann: *Erinnerungen aus verlorenem Land*, Bordesholm 1925 173–78. H. P. Hanssen: *Et tilbageblik I–IV*, 1928–34. Hans Lund i *Landet* 4.9.1941. Morten Kamphovener: *Skrumsager. En sønderjysk fører*, 1959. To ungdomsvenner. H. P. Hanssen. H. V. Clausen, udg. Harald Jørgensen, 1962. G. Japsen: *De nordslev. sparekassers hist.*, 1970. – *Papirer i Landsark*, Åbenrå. – H. D. Kloppenborg-Skrumsager i *Sønderjyske kvinder under fremmedherredømmet*, udg. Hanne Jensen m.fl. I, 1930 169–83 (om Ane Marie Kloppenborg). Kathrine Lycke stt. 184–91 (om Laura Buck). – *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

Hans Lund*

Skrumsager, Niels Hansen Nikolaj Frederik Severin Grundtvig Kloppenborg, 1880–1946, politiker. *8.9.1880 i Københoved, Skrave sg., †25.10.1946 på rejse til Kbh., begr. Visby kgd. F: politiker Jørgen N. H. *S. (1841–1921) og Ane Marie Kloppenborg (1834–95). ~16.10.1907 i Visby med Henriette Knudsen, *17.6.1881 på Visby Hedegård, †9.3.1962 sst., d. af gårdejer Kresten K. (1836–1922) og Louise Feddersen (1837–1923). – Bror til Jutta Kloppenborg *S. og H. D. *Kloppenborg-Skrumsager.

S. blev præget af det ejendommelige hjem hvor han voksede op, og af det åndeligt bevægede landsbysamfund som hans hjem var et led af. Han blev overvejende undervist hjemme og var siden elev bl.a. på Askov højskole og på Tune landboskole. Efter et ophold i Sachsen 1904 overtog han 1905 Toftlundgård i Skrave sogn efter en brors død. Mens det ældre slægtled ikke havde ofret det landbrugsfaglige arbejde overdreven interesse tilhørte S. en generation der forenede interesse for landbrug med hjemmenes åndelige liv. Det prægede arbejdet på Toftlundgård og senere på Visby hedegård, hans hustrus fødehjem som han overtog 1922 efter at have afhændet sin første ejendom. På forskellig måde har han deltaget i det landbofaglige foreningsarbejde, bl.a. som næstformand for Det Blandede distrikts landboforening. – I politisk henseende stod han i grænsestriden helt på broderen, H. D. Kloppenborg-Skrumsagers side og deltog i af-

stemningstiden i agitationsarbejdet i Mellem-slesvig og på de frisiske øer. 1920 sluttede han sig til venstre; i 1920'erne spillede stadig inden for dette parti på sønderjysk grund modsætningen mellem Flensborg- og Åbenråretningen ind, og S. var en af de mest aktive inden for Flensborggruppen, bl.a. i kampene omkring dagbladet Modersmaalet Dannevirke – fra 1922 var han næstformand i bladets bestyrelse – og ved opstillingen af amtsforvalter C. O. *Pedersen ved folketingsvalgene 1924, 1926 og 1929. Han var medlem af den sønderjyske jernbanekommission 1920–22 og af det af Madsen-Mygdals regering nedsatte sønderjyske erhvervsudvalg 1928–29. I kriseårene i 1930'erne horte han til den fløj der sluttede sig til LS-bevægelsen (Landbrugernes sammenslutning), og han var fra 1936 medlem af erhvervsudvalget, men brød med bevægelsen i sommeren 1940. Ved folketingsvalget 1939 var han venstres kandidat i Løgumklosterkredsen og blev s.å. første suppleant til landstinget. □Mal. af Agnes Smidt ca. 1940 (Folkehjem, Åbenrå). Foto.

N. J. N[ielsen] i Dannevirke 4.9.1940 og 25.10.1946. N. P. Nielsen i Sprogforens almanak 1948, 1947 84f. – Papirer i Landsark., Åbenrå.

Hans Lund*

Skræppenborg, se Larsen, Peter.

Skræppenborg-Nielsen, Johannes, * 1917, politiker. * 10.3.1917 i Middelfart. F: snedkersvend Peter S.-N. (1872–1946) og Ane Kirstine Nielsen (1878–1957). ~ 23.2.1946 i Odense (b.v.) med afdelingssygeplejerske Gudrun Larsen, * 18.10.1915 i Nr. Åby, d. af gårdejer Søren Peter L. (1874–1946) og Constance Marie Larsen (1883–1962).

S. voksede op i Middelfart og er forblevet trofast mod hjembyen hele sit liv. Efter realeksamen 1933 blev han ansat i den lokale sygekasse hvor han blev kasserer 1938 og forretningsfører 1953. Samtidig fortsatte han sin uddannelse, tog handelsmedhjælpereksamen 1937, lærte stenografi og begyndte at læse til student 1944. Det sidste satte hans deltagelse i modstandsbevægelsen dog en stopper for. Som kommunist havde han været aktiv modstandsmand fra 1941, var anholdt af tyskerne en kort tid og blev senere medlem af frihedsrådets lokalkomité. Fra 1945 var han kommunistisk folketingskandidat i Middelfartkredsen, og 1946 blev han medlem af Middelfart byråd. Bedre end de fleste var han i stand til at fastholde sine vælgere tillid under partiets tilbagegang efter 1945. I 1958 deltog han i stiftelsen af socialistisk folkeparti, og ved valget 1960 blev han valgt til folketinget for Odense amtskreds

idet han udover i Middelfartkredsen var opstillet i den kreds der fra 1964 betegnede som Odense 1. kreds. Desuden fortsatte han som medlem af Middelfart byråd, nu for SF. – S. blev sit partis repræsentant i folketingets finansudvalg og var medlem af gruppebestyrelsen og af partiets hovedbestyrelse. Han arbejdede yderst grundigt og samvittighedsfuldt med sine ordførerskaber og med sagerne i finansudvalget og vandt sig megen respekt blandt kolleger i alle partier for en saglig og ansvarlig holdning der var præget af tydelig uvilje mod doktrinær protestpolitik og frasemageri og af skepsis over for bureaukrati og overadministration – han tog således 1967 afstand fra kildeskatten og senere fra det offentliges overtagelse af sygekasserne. Det sidste gennemførtes 1973 efter hans udtræden af folketinget, men han tog den konsekvens af sin holdning at han opgav sin stilling som forretningsfører i Middelfart sygekasse. – Den bitre strid i socialistisk folkeparti 1967 berørte S. dybt og gjorde ham træt af folketingsarbejdet, og selv om han fuldt ud støttede Aksel *Larsens linje og viste dette ved at lade sig genopstille i Middelfartkredsen januar 1968, opgav han den Odensekreds der hidtil havde sikret hans valg, og trak sig således i realiteten selv tilbage fra folketinget. Han fortsatte derimod i Middelfart byråd til 1974 og i forskellige udvalg hvortil han var indstillet af sit parti. Hans stærke interesse for det danske arbejde i Sydslesvig har ført til medlemskab af bl.a. folketingets sønderjyske udvalg og Grænseforeningens hovedbestyrelse.

S. har rejst meget, med vidt åbne sanser, både under og efter tiden i folketinget. Det har givet ham stof til en omfattende foredragsvirksomhed overalt i landet og til mange artikler i Jyllands-Posten og Kristeligt Dagblad. – S. har ikke mange lighedspunkter med det banale propagandabillede af en kommunist eller folkesocialist. Hans politiske ståsted og virke var bestemt af et alvorligt og ansvarsbevidst socialt engagement, men hans folkelige forankring og dybe sans for et hæderligt og forstandigt, ubureaukratisk samarbejde mellem mennesker med forskellige holdninger bragte ham uundgåeligt på afstand af traditionelle partipolitiske manerer. Han har derfor været noget af en fremmed fugl i den politiske verden, men så meget mere en ægte repræsentant for dansk folkelighed.

J. S.-N. i Fra hytte og slot, red. Margrethe Spies, 1977 81–114.

Poul Dam

Skydsgaard, Jens Erik, * 1932, historiker, klassisk filolog. * 16.4.1932 i Gentofte. F: klokker,

senere professor i dogmatik K. E. *S. (* 1902) og Anna Margrethe Nielsen (* 1902). ~ 1.5.1959 i Jerne ved Esbjerg med fuldmægtig, cand.jur. Inger Høyer Nielsen, * 26.2.1938 i Esbjerg, d. af borgmester Laurits H. N. (1899–1964) og Elfrida Nielsen (* 1899).

S. blev klassisk-sproglig student fra Østre Borgerdydskole 1950 og cand.mag. med fagene klassisk filologi og historie fra Københavns universitet 1958. 1958–59 var han videnskabelig medhjælper ved Nationalmuseets antiksamling. 1959–63 underviste han først som timelærer og siden som adjunkt ved Aurehøj statsgymnasium; sideløbende hermed virkede han som lærer i antikkens historie ved Københavns universitet 1959–66. Sst. var han amanuensis 1963–67. 1967 gjorde han, som udstationeret af universitetet, tjeneste ved Det danske institut for videnskab og kunst i Rom hvor han – efter at instituttet havde fået normeret en selvstændig stilling som amanuensis – forblev indtil 1969. Tilbage i Kbh. virkede S. som universitetsadjunkt indtil han 1970 blev udnævnt til professor i antikkens historie, Københavns universitets første i dette område. – Som gymnasielærer og foredragsholder i mange sammenhænge, som amanuensis i Rom og ikke mindst som universitetslærer har S. behandlet et bredt spektrum af emner inden for hele den græsk-romerske oldtidshistorie, og han har på en engagerende, idé- og hyppigt overraskelsesrig måde formået at debattere og perspektivere en lang række problemstillinger inden for centrale områder af antikkens historie. Både metodisk og teoretisk har den dobbelte skoling som klassisk filolog og historiker i S.s forskning fundet en frugtbar forening.

I sit videnskabelige forfatterskab har S. næsten udelukkende behandlet emner inden for italiisk-romersk historie. Ikke mindst de historiske, praktiske og teoretiske sider af det romerske landbrug har haft S.s interesse. Denne nedfældede sig allerede 1961 i den lille og stofmættede bog om *Den romerske villa rustica* (Studier fra Sprog- og Oldtidforskning, nr. 246). Polyhistoren, herunder landbrugsteoretikeren, Varro er genstand for disputatsen *Varro the scholar. Studies in the first book of Varro's De re rustica* (Analecta Romana Instituti Danici IV. Supplementum, Kbh. 1968). I forskellige fagtidsskrifter har S. endvidere publiceret en række artikler om specielle problemer i og aspekter af det romerske landbrug, ligesom han har været landbrugs-kyndig medarbejder ved *Lexicon der alten Welt*. – 1970 udkom *Pompeii. En romersk provinsby*, hvori S., hele tiden på den videnskabelige vederhæftigheds grund, ypperligt har formået at formidle et mangfoldigt materiale også til et brede-

re publikum. En anden vigtig side af S.s forskning, den politiske historie, har bl.a. udmøntet sig i bogen *Pompeius vender tilbage. Studier i romersk politik år 62–59 f.kr.* (Studier fra Sprog- og Oldtidforskning, nr. 293, Kbh. 1978). Han har vedvarende beskæftiget sig med den historiske forsknings teoridannelser omkring faktorerne i romersk politik og selv leveret væsentlige bidrag hertil. S. har imidlertid en bevidst ikke-spekulativ, praktisk orienteret tilgang til sit stof, samt et skarpt blik for de konkrete materielle vilkårs betydning. Han har således i artikelform bl.a. behandlet emner som græsningsformer, arbejdsmarkedsforhold og vejsystemer. – S. har haft flere redaktørhverv, og har, fortrinsvis til gymnasiebrug, udarbejdet en række kildehæfter og andet undervisningsmateriale. Både i forbindelse med udstillinger og i øvrigt har han været en flittig formidler af sit fag.

S. har taget del i og præget de faglige og videnskabelige miljøer på mange måder og niveauer. Hans tid på Det danske institut for videnskab og kunst i Rom faldt i en for instituttet særdeles vigtig fase, og i et forbilledligt samarbejde med dets direktør Per *Krarup har S. været medvirkende til at give instituttet dets varige præg af solidt arbejdssted og lærdomssæde. Han har været valgt til forskellige faglige og styrende organer ved Københavns universitet; bl.a. har han været medlem af det humanistiske fakultetsråd 1970–73. Han var medlem af statens humanistiske forskningsråd 1975–79. I faglige foreninger har han ydet et stort arbejde, således som medlem af Klassikerforeningens bestyrelse 1960–63, og som medlem af bestyrelsen for Det historisk-filologiske samfund i flere perioder; han har været dets formand 1970–76 og igen fra 1978.

□Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1968 226.

Erik Petersen

Skydsgaard, Kristen Ejner Buhl, * 1902, teolog, * 15.11.1902 i Sønder Nærå. F: sognepræst, sidst i Vindinge Jørgen Christian Pedersen S. (1868–1948) og Anna Margrethe Buhl (1870–1929). ~ 27.6.1928 i Kbh. (Esajas) med Anna Margrethe Nielsen, * 17.4.1902 i Rom, d. af cand.mag., senere rektor Julius *N. (1874–1940) og Helga Rasmussen (1875–1910). – Far til Jens Erik *S. S. blev student fra Odense 1920, fik universitetets guldmedalje 1927, blev cand.teol. 1928, klokker ved Gentofte kirke 1928–35, 1935 sognepræst i Nr. Vedby på Falster, 1937 dr.teol., 1940 docent, 1942–72 professor i dogmatik og nytestamentlig eksegesi ved Kbh.s univ., tillige hjælpe-

præst ved Trinitatis kirke, 1960–62 leder af Det lutherske verdensforbunds kommission for interkonfessionel forskning. – Allerede i studietiden vakte S.s interesse for katolicismen, og 1924–25 opholdt han sig et år som stipendiat ved det frie protestantiske fakultet i Paris hvor han navnlig studerede katolsk modernisme. 1927 vandt S. univ.s guldmedalje for afhandlingen *En kritisk Behandling af det Problem, der ligger i Lessings Ord: Zufällige Geschichts-Wahrheiten können der Beweis von notwendigen Vernunftswahrheiten nie werden, under hensyntagen til Schleiermacher, Hegel, A. Ritschl og M. Kähler*. 1931 og 1933–34 foretog S. flere længere udenlandsrejser bl.a. til Clervaux. 1937 blev han dr.teol. på afhandlingen *Metafysik og Tro. En dogmatisk Studie i nyere Thomisme*. Efter nogle år som præst blev han 1940 docent i systematisk teologi og 1942 kaldet til professor i dogmatik efter N. M. *Plum.

Disputatsen var en dybtborende analyse af navnlig fransk nythomisme ud fra den forudsætning at den evangeliske teologi som vil forstå sig selv før eller senere nødvendigst støder på katolicismen, og at „den evangeliske teolog, der ikke erkender katolicismen som en mulighed, står i alvorlig fare for at glemme, hvad reformatorisk kristendom er“. S. afviser såvel den konfessionelle fred som den kontroversteologiske polemik og ønsker i stedet et teologisk opgør om selve „det teologiske grundspørgsmål“ om forholdet mellem Gud og menneske. Afhandlingen skildrer med stor indlevelse det thomistiske syn på forholdet mellem det erkendende menneske og den kristne tro som en applikation af forholdet mellem natur og nåde på erkendelsesplanet, stillet over for et (ikke tilsvarende udarbejdet) „reformatorisk“ syn, repræsenteret af K. Barth. – S.s eget teologiske standpunkt kan nærmest karakteriseres som en kirkelig dansk barthianisme, med tiden uddybet bl.a. gennem mødet med den lundsenske lutherforskning. Det er præget af en luthersk „theologia crucis“ (også overført på kirkebegrebet) og en fra N. F. S. *Grundtvig stammende understregning af kristendommens karakter af historie og af indsigten at „før der var skrift var der kirke“. S. gav aldrig en sammenfattende fremstilling af sin teologi. Fragmenter foreligger i afhandlingen *Dogmatik med symbolik* i Teologien og dens fag (udg. Bent Noack, 1960) og *Regin Prenters dogmatiske prolegomena* i Nordisk teologi. Til Ragnar Bring, 1955. I sin undervisning og i foredrag vendte S. gang på gang tilbage til en fornyet udlægning af Den apostolske trosbekendelse og dens enkelte led. S. var medudgiver af Dansk Kirkesangs højmesseforslag 1943 og har skrevet om gudstjenestens te-

ologi i Haandbog i Kristendomskundskab VI, s.å. Ved siden af sin undervisning var han i alle årene en højt skattet prædikant i Trinitatis kirke og i mange år en flittig foredragsholder på Niels *Daels „Liselund“ (artikelsamlingen *Kristendom og Menneskelighed*, 1949). Sammen med N. H. *Søe og Hal *Koch prægede han på afgørende måde en hel generation af præster udgået fra det teologiske fakultet i Kbh.

Ved siden heraf lå S.s væsentligste indsats på det internationale økumeniske område hvor han med rette er anset for en af de fineste kendere af moderne katolicisme. S. fulgte ikke blot litterært, men stod også i personlig kontakt med hele den generation af betydelige, navnlig franske katolske teologer der fra slutningen af 30erne fuldbyrdede overgangen fra nyskolastikken og forberedte fornyelsen med det andet Vatikanerkoncil. 1953 udsendtes *Ja og nej. Til Forstaaelse af Forholdet mellem Katolicisme og Protestantisme*. 1956 oprettedes på grundlag af en testamentarisk arv fra professor Jens *Nørregaard (sammen med et institut for dansk kirkehistorie) et økumenisk institut ved det teologiske fakultet i Kbh. med S. som forstander. 1960–62 var S. som studieprofessor under Det lutherske verdensforbund leder af dettes kommission for interkonfessionel forskning og den drivende kraft bag oprettelsen af det lutherske institut for økumenisk forskning i Strasbourg 1965. 1962–65 deltog S. som officiel observatør i Det andet Vatikanerkoncil og gav her bl.a. i en audienstale til pave Paul VI på observatørernes vegne stødet til oprettelsen af et internationalt økumenisk forskningsinstitut i Jerusalem (Tantur 72). Fra 1952–68 var han tillige medlem af Kirkernes verdensråds Committee on Faith and Order og (1952–63) formand for den europæiske kommission om Tradition and traditions (Udg. *Schrift und Tradition*, 1963, sammen med L. Vischer). 1966 udkom den lille bog *Omkring det andet Vatikanerkoncil* og 1972 i anledning af 70 årsdagen en samling udvalgte artikler på forskellige sprog *Traditio et traditiones*.

S. var en udpræget „mundtlig teolog“ hvis betydelige indflydelse væsentlig beroede på den personlige formidling. Foruden de anførte titler kan nævnes: *Lucien Labretonnière, en rom. kat. Religionsfilosof* (DTT 1932) og *La connaissance humaine d'après S. Thomas d'Aquin* (Classica et medievalia, 1939). Udg. *Konzil und Evangelium. Lutherische Stimmen zum kommenden röm.-kath. Konzil*, 1962, medarbejder ved „Dialog unterwegs“ og „Wir sind gefragt. Antworten evangelischer Konzilsbeobachter“ (udg. G. Lindbeck), 1966, samt *Écriture et Tradition* (Chevetogne), 1970. Desuden red. af Kristenhe-

Skydsgaard, K. E.

dens kirkesamfund, 1964 (ny udg. 1974). – Festskrift: Evangelium og sakramente. Studier i Luthers *De captivitate Babylonica*, 1962. – Æresdoktor: 1954 Paris, 1962 Lund, 1963 Helsinki, 1967 Halle og s.å. Strasbourg, 1968 Aberdeen. S. modtog Augustinus-prisen 1954 og hædersgave fra G. E. C. Gads fond 1972. □Tegn. af Otto Christensen 1962 og 1965. Tegn. af Ivan Opffer, 1968 (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1937 177. K. E. S.: *Traditio et traditiones*, 1972 191–99. – N. H. Søe: Dansk teologi siden 1900, 1965 180–89. Leif Grane i Kbh.s univ. 1479–1979 V, 1980.

Erik Kyndal

Skytte (ved dåben Schjødt), **Jens Nielsen**, 1845–1928, forfatter. * 11.2.1845 i Trelde ved Fredericia, † 28.2.1928 i Vonsild sg., begr. i Kolding. F: gårdejer Niels Hansen S. (1792–1873) og Karen Sørensdatter Ousen (1802–62). ~ 22.9.1881 i Tranekær med Laurentine Johanne Sophie Krogh, * 19.9.1853 i Tranekær slotsmølle, † 22.9.1928 i Vonsild sg., d. af møller Jørgen K. (1805–78) og Mariane Andreasen (1808–60).

S. tilhørte en gammel bondeslægt der gennem flere århundreder havde siddet som selvejere på Trelde Næs; fra faderen der var jæger og friluftsmænd og dertil en ypperlig fortæller, arvede han den umiddelbare sans for naturen og menneskelivet der er et fremtrædende træk i forfatterskabet. Han gik i landsbyskole, men interesserede sig mindre for lektierne end for at færdes i mark og skov, og efter konfirmationen deltog han i arbejdet på gården. Mens S. lå inde som soldat, traf han i Odense folkedigteren Mads *Hansen der gjorde et stærkt indtryk på ham og fik ham på Vester Skerninge højskole; siden var han også elev på Askov og Skovgård, og 1877–80 virkede han som lærer på Vinding højskole ved Vejle; 1880 trådte han ind i Højskolebladets redaktion; 1886 trak han sig tilbage for udelukkende at leve som forfatter. S. debuterede 1873 i den af Mads Hansen og Anton *Nielsen redigerede *Den nye Almanak III*, med nogle småsagn, genfortalt efter faderen, og 1888 udsendte han sin første bog, *Jævne Folk* der efterfulgtes af *Bejlerne*, 1891, *Gamle i Gaarde*, 1894, *Hjemstavnsbilleder. Sagn og Barndomsminde*, 1895 og *Ved Vejskjellene* s.å., der alle indeholder mindre fortællinger og skildringer, hvortil stoffet på et par enkelte undtagelser nær, som meddeler oplevelser fra soldatertiden, er hentet fra hjemstavnen. Sit egentlige gennembrud fik S. med den store fortælling *Færgfolk*, 1896 der giver en følsom og humørfyldt skildring af sammenstødet mellem gammeldags bondematerialisme og det af skyttesagen og højskolebevægelsen fremkaldte

åndelige røre i et østjysk fjordsogn i slutningen af 1860erne. Derefter fulgte flere andre større fortællinger, *Guld og grønne Skove I–II*, 1897–99, *Folkene paa Lille Dyre*, 1900, *Arvesølv*, 1903, *Hjordkilds Have*, 1907 og *Fløjne Fugle*, 1913. Pauserne mellem disse større arbejder udfyldtes af endnu en række mindre fortællinger, *Fra Skov og Strand*, 1899, *Paa Sommervej*, 1904, *Skovsti og Markvej*, 1905, *Brænding*, 1909 og *Bror Lun*, 1912. Selv om S. ikke var lærer af uddannelse, tilhører hans værker dog nærmest den såkaldte skolelærerlitteratur. Hans stil har afgjort særpræg, spækket som den er med udtryk og vendinger fra hjemstavnen, fra hvilken han ligeledes stadig henter stoffet til sine bøger. Karakteristisk for S. er den udpræget jyske blanding af lune og følsomhed, hvormed han opfatter og gengiver mennesker og miljø; hans skildringer er i almindelighed tidsskildringer der i lighed med Zakarias *Nielsens giver et indtryk af brydningerne mellem gamle og unge, og til trods for, at han overalt står som de unges forsvarer, føler han dog gennem slægt og oprindelse en så dyb samhörighed med de gamle at han fortæller om dem med forståelse, selv hvor deres meninger er ham imod. □Akvarel af Juel Madsen. Foto.

Mads Jepsen: Tre folkelige forfattere, 1910 13–49. Oskar Thyregod: Lærerne og skønlit., 1914 (særtryk af Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913) 415–22. H. Rosendal i Højskolebl., 1915 161–70. Anders Uhrskov sst. 1925 161–70. Helge Skovmand sst. 1928 305–08. Marius Kristensen i Ejnar Skovrup: Hovedtræk af nord. digtn. i nytiden I, 1920 304f. Anton Berntsen i Vejle amts folkebl. 14.2.1928. L[ars] B[æk]høj, D. Rasmussen og Karen Skytte i Ollerup folkehøjskoles årsskr. s.å. 18–27. Jens Rolighed i Ålborg amtstid. 26.1.1950. – Papirer i Kgl. bibl.

Peder Hesselaas *

Skytte, Karl Hansen, * 1908, landbrugsminister. * 31.3.1908 i Køng-Højrup ved Glamsbjerg. F: gårdejer Rasmus Hansen S. (1878–1940) og Kirstine Petersen (1880–1963). ~ 2.4.1938 i Odense (kirk. og borg.) med Dagny Hansen, * 24.4.1910 i Jyderup, d. af mejerikonulent Niels Peder H. (1880–1948) og Laura Andersen (1880–1943). Efter folkeskolen uddannedes S. ved landbruget og var 1930–31 på Tune landbrugsskole. 1938 erhvervede han Hillerslevgård som han drev til 1953. Siden har han ejet Bregnehøjgård i Sallinge. S. voksede op i et radikalt hjem, præget af grundtvigsk frisind og social forståelse. Hans mor indprentede ham at man aldrig bliver fattig af at hjælpe dem der har det ringere. Socialpolitik og ulydning over skatterne optog ham. Dette og så hans ungdomsår under regeringen Stauning-Munch har ligget bag hans syn på samarbejdsforholdene i politik. Han har altid haft me-

re tillid til et samarbejde med socialdemokratiet end til samarbejde med venstre og konservative. Allerede i 14-15 års alderen blandede S. sig i den politiske debat ved indlæg i Fyns Venstreblad, og snart var han aktiv i det radikale ungdomsarbejde. Han organiserede en radikal ungdomsforening på sin hjemegn og blev en central skikkelse i Fyns Stifts radikale ungdom hvor han samarbejdede med jævnaldrende der senere skulle få en fremtrædende placering i det politiske liv: K. Helveg Petersen, A. C. Normann, partisekretær S. Bjørn Hansen, lærer, senere Fyns amtsborgmester Edv. Rasmussen m.fl. 1929-43 var S. medlem af radikal ungdoms hovedbestyrelse og organisationens landsformand 1933-37. I disse år tog han en mængde møder landet over, altid med klar front mod antiparlamentariske tendenser og de nazistiske ideer der fløj over grænsen fra Tyskland. Han blev en afholdt landsformand for RU ved sin åbenhed, ligefremhed, optimisme og tro på sine ideers bærekraft: landstingets afskaffelse, valget til de unge, republik, ubetinget åndsrihed og social forståelse, ikke mindst i forhold til landbrugets unge hvis muligheder skulle forbedres ved fortsat og øget udstykning af jord til mindre brug. Som RUs landsformand blev han 1933 medlem af det radikale venstres hovedbestyrelse og fortsatte som medlem efter sin afgang som de unges repræsentant. Medlemskabet af hovedbestyrelsen varede uafbrudt til 1969, og 1978 udnævntes han til æresmedlem af hovedbestyrelsen. Ved folketingsvalget 1935 opstilledes S. som radikal kandidat i Køgekredsen, men opnåede ikke valg. Derefter opstilledes han i Holbækkredsen hvor han var valgt 1947-78.

Efter at S. var blevet gårdejer i Hillerslev gik han ind i kommunalt arbejde som medlem af Hillerslev sogneråd 1943-54 og af Svendborg amtsråd 1946-57. Til hans fynske arbejde i disse år hørte også medlemskab af bestyrelse og formandskab for repræsentantskabet i Fyns Venstreblad. Hans kendskab til landbrug og store interesse for udstykning og forbedret jordfordeling førte ham 1942 ind i statens jordlovsudvalg. S.å. blev han formand for jordfordelingskommissionen for Svendborg amtsrådsreds. Medlemskabet af jordlovsudvalget varede i første omgang til 1957. Fra 1953 var han udvalgets landbrugskyndige næstformand og efter sin ministertid udvalgets formand 1964-68. Dette arbejde interesserede og optog S. meget. Vel ophørte den egentlige udstykning til nye brug i løbet af 1950erne - udstykningen fra Lerchenborg var den sidste større udstykningssag han havde med at gøre - men arrondering af arealer og tillægsgjord til for små brug var fortsat en vigtig opgave. For S. var det

klart at familiebruget burde bevares med forståelse for at den tekniske udvikling medførte at der måtte regnes med større arealer til et familiebrug end da man begyndte udstykning af husmandsbrug i 1920erne. - Det var oplagt at den radikale folketingsgruppe med de forudsætninger S. havde da han indvalgtes i tinget ville give ham mange opgaver. Han blev medlem af jordlovskommissionen af 1946, af grundskyldskommissionen af 1948, af ferielovskommissionen 1949 og af udvalget om forsvarsordningen 1955-57. Endvidere var han medlem af finansudvalget 1950-57 og ordfører i mange sager.

Da de radikale maj 1957 dannede regering sammen med retsforbundet og socialdemokratiet med H. C. Hansen som statsminister var det en given sag at S. skulle være minister. Han der kendte den jævnaldrende H. C. Hansen fra det ungdomspolitiske arbejde i 1930erne overtog landbrugsministeriet. Han stod her over for problemer af stor rækkevidde, lave priser på landbrugets eksportmarkeder og begyndende virkning af EFs landbrugsordninger som dansk landbrug dengang stod udenfor. 1957 indførtes imalingspligt af dansk hvede og rug i mel, 1958 en kornordning der sikrede mindstepriser på dansk korn gennem statsopkøb og mindstepriser på mejeriprodukter der solgtes på hjemmemarkedet. Denne løsrivelse af hjemmemarkedspriserne fra verdensmarkedets priser videreførtes indtil de traditionelle markeder for danske landbrugsvarer forenedes 1972 da Danmark og England blev medlemmer af EF. Disse ordninger som S. grundlagde gav landbruget væsentlige indtægter op gennem 1960erne, men medførte også årlige forhandlinger om priser som tit kunne være vanskelige. Da lønkravene på arbejdsmarkedet 1961 var usædvanlig store stilledes S. over for langt større krav fra landbruget end regeringen kunne gå med til. Husmændene var mere beskedne i deres krav end landboforeningerne som proklamerede leveringsstop for bl.a. mælk. S. opretholdt levering af mælk og tilrejsende demonstranter mødte da op foran hans gård og optrådte truende. Ophidselsen var stor både på landet og i byerne hvis forsyninger med mejeriprodukter truedes. Efter aftale med S. trådte statsminister Viggo Kampmann til og lagde lidt flere penge på bordet end S. havde haft med. Den stemningsbetonede modstand mod S.s politik døde efterhånden hen. Mere besindige landbrugere så godt at S. handlede hvor andre især råbte højt. Anerkendelse af hans politik kom også efter hans ministertid. Det fremadrettede i hans politik var nedsættelse af landbo-kommissionen 1960 med ham selv som formand. Dens opgave var overvejelse af følgerlovgivning

til de ændrede strukturforhold i landbruget som følge af mekanisering og rationalisering og de forventede nye forhold under dansk tilslutning til EF. S. arbejdede ivrigt for at Danmark samtidigt med England skulle søge optagelse i EF. Det skete 1963, men førte først til målet 1972. Det var dog ikke blot landbrugets sag han dermed varetog. Internationalt indstillet som han er så han også de langt videre muligheder der ligger i et samarbejdende Europa.

Efter Jørgen "Jørgensens og Bertel " Dahlgaards udtræden af politik 1961 stod S. som det radikale venstres ledende politiker og da regeringssamarbejdet med socialdemokratiet ophørte 1964 blev han formand for den radikale folketingsgruppe. Samtidig blev han medlem af Nordisk råd hvor han sad til 1978, fra 1975 tillige medlem af Nordisk kulturfonds bestyrelse, dens formand 1978. Som gruppeformand tog han 1965 mod Poul Hartlings indbydelse i Svanningetalen til forhandlinger der førtes efteråret 1965. Konkret resultat kom der ikke ud af dem, men de var dog led i det begyndende politiske opbrud der efter det nære samarbejde mellem socialdemokratiet og SF efter 1966-valget førte frem til dannelse af RKV-regeringen med Hilmar Baunsgaard som statsminister jan. 1968. S. var ikke så glad for ideen om en RKV-regering. Han havde fra sine unge år set socialdemokratiet som naturlig samarbejdspartner mens Baunsgaard ikke var rodfæstet i den opfattelse. De kunne være uenige om andre ting og tale hinanden drøjeligt til indadtil, men beslutninger der blev truffet i radikal politik var de enige om. Hvad der gik forud af diskussioner var et indre anliggende mellem dem. S. ønskede ikke at indtræde i RKV-regeringen, men at blive folketingets formand. Det blev han med tilslutning fra alle sider i folketinget og genvalgte indtil han efter at være fyldt 70 år nedlagde sit folketingsmandat efteråret 1978. Som tingformand trådte han tilbage fra fremtrædende partipolitisk placering og fra posten som gruppeformand, men forsøgte dog ikke de daglige møder i den radikale gruppe når vigtige sager var til afgørelse og gav i sin korte og klare form sin gruppe råd, hentet fra mange års erfaring. Som tingets formand var han almindelig afholdt og respekteret af folketingets medlemmer, pressen og de mange tjenestemænd i folketinget. Det voksende internationale samarbejde medførte at S. modtog mange udenlandske delegationer og selv ofte ledede delegationer til andre stater, rejser som han værdsatte højt. De gav kontakt til andre parlamentarikere og udvidede synskredsen. Kendt af snart enhver blev S. som manden med det kraftige hvide hår og de blå øjne der tonede frem i formandsstolen

under TV-transmissioner. I en tid med ændrede normer der ikke var blevet accepteret et tiår tidligere hævdede han tingets anseelse – om fornødent med en styrke i stemmen der ikke kunne misforstås, men helst brugte han en venlig tilrettelvisning, ofte med et glimt af humor og en stemmeføring der afslørede ham som den ægte fynbo han er. Hans popularitet ophørte ikke med afgang fra tinget. I årene derefter havde han en mængde møder hvor han talte om folketingets arbejde og dermed videreførte sin indsats for det folkestyre han fra sine unge år havde arbejdet for at udbygge og styrke. – S. var medforfatter til *Christiansborg Slot I–II*, 1975. – F.M.I. 1978.

□Tegn. af Ivan Opffer, 1969 (Fr.borg). Afbildet på tegn. af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Mal. af S. Hjorth-Nielsen, formentlig 1974 (folketinget). Buste som „sparemand“ af Arne Finne, 1976. Tegn. af H. Bendix, af H. Lollsgaard (Kgl. bibl.) af Bo Bojesen (folketinget) m.fl. Foto.

Interviews i Berl. tid. 21.4.1974 og Politiken 31.3.1978. K. S. i De svandt – de svandt, red. Margrethe Spies, 1980 51–71. – Poul Møller i Berl. tid. 25.4.1977 og 30.5.1978. Sst. 30.3.s.å. Det radikale venstre i medvind og modvind, red. Helge Larsen, 1980.

Helge Larsen

Skytte, Knud, se Nielsen, Jakob, 1830–1901.

Skytte (Skotte, Schytte), **Mads**, ca. 1566, forfatter. Vistnok s. af rektor Oluf Nielsen S. i Viborg. S. blev 1565 immatrikuleret ved universitetet i Wittenberg, og her udgav han n.å. en akademisk tale *De origine gentis Danicae et iis populis. qui Cimbricam Chersonesum, ac in Oceano et ad mare Balthicum terras, inclyto Regi Danico subiectas, aliquando incoluerunt*. Heri søgte han at vise at da cimbrerne udvandrede i det andet århundrede f.Kr. gav de plads for de indtrængende danner der i sig optog de levninger af cimbrerne som endnu fandtes i landet. Skriftet er mærkeligt derved at det er den første akademiske afhandling om et emne af den danske historie, skrevet af en dansker. Peder Hegelund omtaler ham respektfuldt som „hr.“, hvilket kunne tyde på at S. var præst. Ellers vides kun at han rejste hjem 1.8.1566, og at han 1568 i Kbh. udgav et latinsk digt i anledning af slotspræsten Thomas Greger-sen Hemmets bryllup.

H. F. Rørdam: Historieskrivn. og historieskriverne i Danm. og Norge siden reformationen I, 1867 128f. Samme: Kbh.s univ.s hist. II, 1869–72. Peder Hegelunds almanak-optegn., udg. Bue Kaae I, 1976 7 16.

R. Paulli*

Skytte Christiansen, Mogens, * 1918, botaniker. * 12.11.1918 i Vindinge. F: førstelærer Ernst Skytte C. (1892–1960) og Kathy Elisabeth Knudsen (1891–1936). ~ 8.3.1947 i Karlslunde (b.v.) med Else Birgit Jeppesen, * 14.4.1920 i Kbh., d. af fabrikant Henry Christian J. (1865–1931) og Mary Elisabeth Christiansen (1882–1957).

S.C. blev student fra Vestre Borgerdydskole 1937 og cand.mag. 1945 med speciale i laver. 1946 studerede han lavfloraen i Grønland. 1949–52 var han assistent ved afdelingen for systematisk botanik på landbohøjskolen og 1952–68 ledede han som lektor og, de sidste år inden undervisningen blev lagt helt om, som konstitueret professor laboratoriet for mikroskopi og mikrobiologi ved Danmarks tekniske højskole og ingeniørakademiet. Samtidig har han fra 1952 været bibliotekar og leder af Botanisk centralbibliotek. – S.C. har fortsat sit arbejde med laverne systematik og økologi og er utvivlsomt vor bedste kender af de danske laver i alle landsdele. Et meget stort og velordnet herbarium giver ham mulighed for stadig kontrol under arbejdet, og han har beskrevet adskillige nye arter. En krævede opgave opstod ved O. *Galløes død 1965. Galløe var i gang med det fornemme værk *Natural history of the Danish lichens* og havde udgivet ni af de planlagte ti bind med originaltegninger. S.C. var selvskrevet til at gøre værket færdigt og udgav 1972 bind X. Ved undersøgelse af laver har han vist sin store evne som eksperimentator og publiceret nye forbedrede metoder. I forbindelse hermed står hans store mikrobiologiske erfaring som er kommet til udtryk i vejledninger for ingeniørstuderende.

Men S.C. er på ingen måde snæver specialist. Som botaniker er han særdeles vidtorienteret og hans store viden er kommet alle naturinteresserede til gode gennem populærvidenskabelige værker af høj karat, værker som gennem oversættelse er kommet vidt omkring. Det store standardværk *Danmarks vilde planter. Med et udvalg af vore nordiske nabolandes flora* udkom første gang 1958–60 og i folkeudgave (3. udg.) 1970. Det er illustreret med tegninger af Henning *Anthon og indeholder et rigt botanisk og kulturelt stof. 1962 udkom *Flora i farver 2.* udgave, også med Anthon, 1977 *Græsser i farver*, 1978 *Flora i farver 2. Sporeplanter* og 1981 *Bregner, mosser, laver*, med tegninger og fotografier af flere andre. På den botaniske økologiske område falder den rent videnskabelige afhandling *Slope and dune vegetation of North Jutland I. Himmerland*, 1946 (Vidensk. Selsk. Biol. Skr. IV,3), sammen med Tyge W. *Böcher og Tyge *Christensen, og populærvidenskabelige skildringer i Danmarks natur, 1967–72 af planter på strandklip-

per og kystklinter (bd.IV), årets gang i skovbundsfloret (bd. VI), de grønlandske laver (1. udg. bd.X, 2. udg. bd.XI). Som bibliotekar har S.C. fået et indgående kendskab til fagets litteratur og har udgivet lister over gammel og ny litteratur; han underviser i botanikkens og litteraturens historie. Om den har han udgivet den fine lille populære bog *Historien om Flora Danica. To bogværker og et porcelænsstel*, 1973.

Alfr. Hansen: Den danske botaniske lit. 1940–59, 1963 14f 105f (bibliografi, med efterfølgende lister i Botanisk t.). – A. Fox Maule i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979.

Anne Fox Maule

Skyum-Nielsen, Niels Holger, 1921–82, historiker. * 17.10.1921 i Kbh. (Filips), † 5.10.1982 i Hvidovre (Strandmarks sg.), begr. Vestre kgd. F: lærer Holger Frederik Nielsen (1879–1933) og lærer Anna Pedersen Skyum (1893–1963). ~ 25. 6.1960 i Vordingborg med universitetslektor, dr. jur. Inger Dübbeck, * 24.2.1933 i Vordingborg, d. af salgschef Carl Oscar D. (1895–1980) og Oda Amalie Hansen (1901–79). Ægteskabet opløst 1971.

S.-N. blev student 1940 (Sorø) og cand. mag. 1950 (hist. og latin) fra Kbh.s univ. 1945–47 var han sekretær for retshistorikeren P. Johs. *Jørgensen, 1947 modtog han accessit for besvarelse af universitetets prisopgave, og 1948–49 var han sekretær for Lauritz Weibull i Lund. 1950 blev S.-N. redaktør ved *Diplomatarium Danicum*, og sideløbende hermed knyttedes han til Kbh.s univ., fra 1951 som undervisningsassistent. Efter en kortvarig ansættelse ved Lunds univ. blev han 1958 universitetsadjunkt i Kbh., 1958 lektor, 1963 amanuensis og 1965 professor i historie sst. – S.-N. indledte sit omfattende og betydningsfulde forfatterskab med en række studier i middelalderlig diplomatik og palæografi ligesom han forestod de mønstergyldige udgaver af *Diplomatariets* 1.rk. bd. V, IV og VI hhv. 1957, 58 og 79. I *Ærkekonge og ærkebiskop. Nye træk i dansk kirkehistorie 1376–1536*, Scandia 1955, argumenterede han for en ligestilling af konge- og kirkemagt i dansk senmiddelalder, og i disputatsen *Kirkekampen i Danmark 1241–1290*, 1963, udvidede han kendskabet til 1200-tallets historie på baggrund af sit omfattende kendskab til kirkelig administration og kanonisk ret. I *Blodbadet i Stockholm og dets juridiske maskering*, 1964 viste S.-N. hvorledes den politiske konflikt blev iklædt en regelret kætterprocesklædebon. Med *Kvinde og slave. Danmarkshistorien uden retouche 1085–1250*, 1971 indledte han et ambitiøst danmarkshistorisk projekt hvori han ville skildre udviklingen ud fra under-

klassens vilkår. S.-N. nåede inden sin død så godt som at afslutte manuskriptet til et følgende bind der ligesom det udkomne vidner om forfatterens indtrængen i det middelalderlige kildemateriale. Derimod lykkedes det ham måske nok i mindre omfang at skrive danmarkshistorien fra en egentlig ny synsvinkel. Efter sin ansættelse som professor hvor han bl.a. skulle varetage metodeundervisningen kastede han sig over almene metodiske problemer, især dem der knytter sig til udnyttelsen af de audiovisuelle kilder (fotos, film, lydoptagelser). S.m. en gruppe yngre kolleger publicerede han en række undersøgelser og materialesamlinger over disse emner, vigtigst *Film og kildekritik*, 1972 (s.m. Per Nørgart). Hans indsats på dette felt placerede ham som en forgrundsskikkelse i den internationale forskning på dette område, og herhjemme affødte hans synspunkter en livlig debat i og uden for historikerfaget. I sine seneste år koncentrerede S.-N. sig i stigende grad på ny om dansk middelalder. S.-N. havde som forsker, universitetslærer og som efterhånden hyppig gæst i medierne sin markante profil, præget af en stærk overbevisning om den historiske metodes og hans egne synspunkters rigtighed. I sine senere år stræbte han ikke uden held efter at få et bredt publikum i tale, både når det drejede sig om at fortælle om dansk middelalder og når det gjaldt kravene til autencitet i mediernes anvendelse af fotos og film som dokumentation. Som middelalderhistoriker placerede S.-N. sig som udpræget elev af traditionen fra Arup-Weibull, og gennem sin alsidige beskæftigelse med historiefagets forskellige sider markerede han sig som en af sin generations mest fremtrædende historikere. – S.-N. blev medlem af Det kongelige danske selskab for fædrelandets historie 1966 og af Videnskabernes selskab 1971. Han var formand for International Association for History and the Audio-visual Media 1975–79, fra 1979 æresmedlem af samme. Efor for Valkendorfs kollegium siden 1979. – R. 1973. R¹. 1981. □Foto.

Middelalder, metode og medier. Festskr. til N. S.-N., 1981 475–82 (bibliografi). – Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1963 158f. – Kai Hørby i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj X, 1980. Per Nørgart i Middelalder, metode og medier, 1981 449–74. Karsten Fledelius i Information 9.10.1982.

Claus Bjørn

Skaaning, Hans Hansen, se Skonning, Hans Hansen.

Skaanlund, Matthias (Matthies), 1657–1729, lakaj, sorenskriver. * 9.9.1657 i Lund, † 1729, begr. 24.7.1729 på Follo (Orkdal, Sør-Trøndelag fyl-

ke). F: ridefoged på Ellinge Niels Nielsen (1618–79, ~2° 1678 med Sidsel Pedersdatter) og N. N. Matthiesdatter (1621–77). ~ 10.11.1689 i Orkdal med Mette Sophia Schwartz, * 26.10.1669 ved Fredrikstad, † 7.10.1732, d. af løjtnant Svend Olsen S. og Kirsten Torbjørnsdatter.

S. der åbenbart tog navn efter fødebyen og landsdelen, gik 1667–69 i Lunds latinskole, men havde derpå 1669–71 en dansk skolemester. Han tjente en tid hos en svensk adelsmand, men tog senere tjeneste hos Holger Thott til Sövde, „som det svenske Væsen ej stod mig an“. Under fredskongressen i Nijmegen 1676–79 var han lakaj hos den danske ambassadør Just *Høg, 1680–88 hos Christian Vs søn Christian *Gyldenløve hvem han 1682–84 fulgte til Holland. Gennem sin herre kom han i berøring med dennes farbror, den norske statholder Ulrik Frederik *Gyldenløve, og opnåede sept. 1688 kaldelse til sorenskriver i Orkdal (Trondhjems stift) hvor han 1689 for opsparede midler købte den anselige gård Follo. I denne stilling virkede han til sin død. S.s ry skyldes hans efterladte selvbiografi som han nedskrev i årene efter 1701, til dels på grundlag af ældre optegnelser. Det er især ungdomsoplevelserne i Holland som fylder bogen. S. gik med megen pligtfølelse op i sin lakajtjeneste, lærte sig hollandsk, tysk og fransk og fulgte med interesse diplomaternes færden i Nijmegen og Chr. Gyldenløves oplevelser hvorom han fortæller ganske levende, om end uden at meddele meget af interesse som ikke kendes bedre fra andre kilder. Værdifuldest er det indblik som skilddringen giver i datidens lakajmiljø. Sit liv og sin virksomhed i Norge gennem mere end 40 år ofrer S. desværre ikke mange ord på; disse år har syntes ham fattige og grå i sammenligning med ungdomstidens opvartning af store herrer i det fremmede.

Sorenskriver M. S.s autobiografi. Et tidsbillede fra Chr. Vs dage, udg. Ludv. Daae, Kria. 1873 (også i Hist. t. III, Kria. 1875 97–194). Gyldenløves lakaj. Optegn. fra Chr. Vs tid af M. S., 1912 (fot. opr. 1968) = Memoirer og breve XVII. – S. H. Fjinnje-G[rønn] i Folkebladet XXVII, Kria. 1906 52–54 (jfr. J. K. Bergwitz sst. 144).

C. O. Bøggild-Andersen*

Skaarup, Frede, 1881–1942, teaterdirektør. * 11. 10.1881 i Glumsø, † 2.1.1942 i Gentofte, begr. på Frbg. F: købmand, senere i Slagelse, Peder S. (1853–96, ~2° 1887 med Anna Maria Cathinca Sørensen, 1852–1932) og Adolphine Frederikke Sørensen (1854–84). ~ 1° 27.12.1906 i Ringkøbing med Ingrid Marie Pedersen Noes, * 10.12.1885 i Vejrum, Hjerme hrd., † 3.3.1973 i Kbh. (~2° 1927 med skibsfører Axel Matthies-

sen, * 1891), d. af gårdejer, senere kreditforeningsdirektør Peder Pedersen N. (1845–1913) og Kirsten Marie Pedersen (1843–1918). Ægteskabet opløst. ~2° 1.5.1920 på Frbg. (Mariendal) med skuespiller Hertha Antonia Elnen, * 7.6.1878 i Kbh. (Frue), † 24.7.1961 på Frbg. (~1° 1894 med skuespiller, senere teaterdirektør Emil Wulff, 1866–1921; ægteskabet opløst), d. af Hansine Jakobine E. (1852–1931, ~ 1891 med forvalter Carl Henriksen, 1842–1931).

S. blev uddannet til købmand og nedsatte sig 1902 i Ringkøbing. Han forudså de økonomiske muligheder der var i den da nye filmindustri, særlig gennem udlejning af kopier til landets mange biografteatre, og blev 1905 direktør for A/S Fotorama i Århus hvor han også virkede som producent. Derved kom han i forbindelse med den københavnske teaterverden, og okt. 1912 overtog han med opførelsen af revyen „Den Traadløse“ Scala-teatret som han 1917 med stor bekostning lod ombygge så det blev et centrum i hovedstadens lette forlystelseliv i de pengerigelige år under og efter første verdenskrig. S. dyrkede (indtil 1918 i direktionsfællesskab med Emil Wulff) kosmopolitiske udstyrsrevyer og moderne operetter med stærke lysvirkninger, kostbare dekorationer og kostumer, flotte kor og nogle talentfulde skuespillere, bl.a. Carl *Alstrup, Amélie Kirkegaard og Liva *Weel. Hans teater passede til øjeblikket, „de nye rige“s tid, men måtte også være forberedt på undergang når de hektiske samfundsforhold ændredes. Forinden havde S. i smag med Stockholm-direktøren Albert Ranft kastet sig over nye foretagender idet han efter at have overtaget hele komplekset hvor National Scala senere lå i efteråret 1920 oprettede den intime lystspilscene *Det lille teater*. Dens levetid blev kun et par sæsoner (*Kiki; Flamme*) hvorefter personalet flyttedes til Dagmar-teatret. Dette var S. også blevet ejer af, og ledelsen her tilbød han 1918 Karl *Mantzius, men da denne afslog tilbuddet finansierede han 1919–23 driften med Th. *Roose som direktør. Den vigtigste indsats i disse sæsoner var gæstespillet af det russiske kunstner-teater fra Moskva. Også i Casino var S. omkring 1920 økonomisk interesseret, og det skyldtes ham at gæstespillet af Max Reinhardts personale blev gennemført, og at mesteren selv satte „Orfeus i Underverdenen“ i scene (marts 1921). S.s initiativ på teatrets område var dristigere end sædvanligt under danske forhold og kongenialt med situationen under krigen 1914–18 og de nærmest følgende år. Han havde vovet og en brændende, både naiv og beregnende interesse for teatrets yderside, det flotte og blændende. Hans palet som maitre de plaisir rådede over alle farver, men da samfun-

dets økonomiske forhold forandredes måtte han, hvis økonomiske basis også ændredes, 1927 forlade Scalas ledelse; siden var han til 1930 med-direktør for Nørrebro teater, og i Scalas sidste sommer inden nedrivningen (1930) stod han i spidsen for slutnings-revyen *Punktum Finale*. Siden virkede han som impresario især for ensembler af forskellig art, var også leder af Polyfoto. 1938 fik han bevilling til et biografteater på Frbg. □Tegn. af H. Jensenius 1918 og udat. (Fr.borg). Karikatur af Alfred Schmidt og af Robert Storm Petersen. Tegn. af Vald. Møller, Viggo Thomsen, Sven Brasch og Ebbe Rode (alle fire Teatermus.). Tegn. af B. Biilmann Petersen udst. 1930. Foto.

Interviews i Socialdemokraten 10.10.1941 og Berl. aften s.d. – Scala. Festskr., 1917. Poul Reumert: Masker og mennesker, 1940 (3. udg. 1963) 99–106. Henry Hellsen i Berl. aften 2.1.1942. Samme: Portræt af F. S., 1942. Haagen Falkenfleth m.fl. i Nationaltid. 3.1. s.å.

Robert Neiiendam*

Skaarup, Hans Hartvig, * 1924, arkitekt. * 24. 11.1924 i Fjerritslev, Kollerup sg. F: postassistent, senere postmester Gerhard S. (1899–1978) og Dagmar Christensen (* 1898). ~24.7.1948 i Haderslev med Rigmor Bork, * 17.10.1924 i Åbenrå, d. af direktør Jørgen Nissen B. (1897–1962) og Anna Lisbeth Schmidt (1899–1979). Efter studentereksamen 1944 optoges S. på kunstakademiets arkitektskole hvorfra han tog afgang 1949. Han var medarbejder hos professor Steen Eiler *Rasmussen 1948–50 og hos professor Kaj *Gottlob 1950–53. Allerede 1950 havde han imidlertid begyndt selvstændig virksomhed s.m. arkitekt Jens Marius Jespersen, et kompagniskab som varede til dennes død ved en bilulykke 1976. 1953 vandt de to arkitekter konkurrencen om *Valhøjskolen* i Rødovre (opført 1957) og dette var indledningen til et omfattende skolebyggeri. 1957 vandt de konkurrencen om *Nørrelandskolen* i Holstebro (opført 1961) og foruden denne kom de i de følgende år til at opføre samtlige nye skoler i denne by: *Holstebro gymnasium* 1967, *Sct. Jørgens skole* 1971, *Birkelundskolen* 1977 og *Ellebækskolen* 1982. I Karlebo kommune opførte de tre nye skoler: *Nivå skole*, *Holmegårdsskolen* og *Egedalsskolen* (1972–79). Blandt de øvrige skoler som S. har opført skal nævnes *Danmarks apotekerskole* i Hillerød 1970, *Greve amts gymnasium* 1974, *Stenløse amts gymnasium* 1981, *Ådalsskolen* i Esbjerg 1982 og *Roskilde amts gymnasium* 1982. Mens de fleste af de nævnte skoler blev opført så at sige på bar mark, var sidstnævnte gymnasium en udvidelse af den gamle latinskoles bygninger fra 1750erne. Det var en krævende opgave, idet disse ligger i den

Skaarup, Hans Hartvig

gamle bykerne og er nabo til Danmarks nationale klenodie Roskilde domkirke. Det lykkedes imidlertid S. at tilpasse de moderne tilbygninger på en måde, så det historiske miljø ikke led skade. Foruden skoler har S. opført andre offentlige bygninger samt boligbebyggelser, bl.a. boligblokke og rækkehuse i Godthåb og Julianehåb i Grønland.

Ligesom S. oprindeligt markerede sig inden for skolebyggeriet gennem vundne konkurrencer vandt han også gennem deltagelse i konkurrencer en førende position inden for den fysiske planlægning. Siden byplanloven af 1962 pålagde kommunerne at udarbejde dispositionsplaner har S. udarbejdet sådanne for 35 kommuner på Sjælland, Fyn og i Jylland samt 13 kommuner på Færøerne og fem i Grønland. Endvidere har han udarbejdet byfornylsesplaner o.l. for en række byer, bl.a. Frederiksberg, Frederiksværk, Hillerød, Holbæk, Høje Tåstrup, Nykøbing Mors, Roskilde og Århus, samt planer for helt nye byområder (satellitbyer) bl.a. Høje Tåstrup (70 000 indb.), Heimdal ved Trondheim i Norge (20 000 indb. – 1. præmie i skandinavisk konkurrence 1968), Roskilde øst (10 000 indb.), Avedøre (7 000 indb.) og Hvidsinge (5 000 indb.). – Siden begyndelsen af 1970'erne har S. virket også i udlandet. I samarbejde med danske og udenlandske ingeniørfirmaer har hans firma Skaarup & Jespersen udført store planlægningsarbejder i bl.a. Egypten, Jordan, Irak, Iran, Saudi Arabien, Bahrain, Nigeria, Swaziland, Tanzania samt Alaska. Sidstnævnte sted er Skaarup & Jespersen partner i firmaet Polarconsult Alaska Inc. som er specialister i planlægning og byggeri i arktiske egne. Denne betydelige virksomhed i udlandet som omfatter alle former for planlægning, økonomisk rådgivning, projektering og opførelse af såvel enkelte bygninger som hele byer, vidner om S.s faglige dygtighed og hans talent som organisator. – S. har også ydet en betydelig indsats inden for arkitekternes organisationer hvor han gennem årene har haft en række tillids-hverv. 1961–64 var han formand for Akademisk arkitektforenings Kbh.-afd., 1973–76 formand for Danske arkitekters landsforbund og fra 1978 formand for bestyrelsen for Arkitektens forlag. 1976 udnævntes S. til Honorary fellow of The American Institute for Architects. □Foto.

Arkitektur, 1976 41–48 (Greve amts gymnasium); 1982 31–35 (Stenløse amts gymnasium) 110–15 (Roskilde amts gymnasium).

Esbjørn Hiort

Slagheck, Didrik, † 1522, ærkebiskop. † 24.1.1522 i Kbh.

S. var en westfalsk gejstlig der tilsyneladende havde opholdt sig i Rom i nogle år. Han omtales som magister og undertiden – næppe med rette – som doktor. 1517 kom han til Danmark i den pavelige legat og afladshandler Johan Arcimbolds følge og rejste på hans vegne til Sverige for at forhandle om våbenhvile. Efter bruddet mellem legaten og Christian II 1519 trådte han i kongens tjeneste og sendtes til Rom for at modarbejde sin tidligere herre. Under det stockholmske blodbad spillede han en fremtrædende rolle. Uppsala-relationen 1523 dvæler ved hans rå og barske optræden da han spærrede vejen til Christian II for de svenske gejstlige der ville gå i forbøn for ofrene, og ifølge boddelen Jørgen Homuths beretning var det ham der i beruset tilstand gav ordre til henrettelserne. Da kongen i dec. 1520 forlod Stockholm indsattes S.s bror Henrik Slagheck som kommandant, og S. selv synes at være blevet den ledende i regeringsrådet der styrede Sverige i kongens fravær. Allerede inden blodbadet var han blevet tillagt dekanatet i Roskilde. Nu fik han desuden en af de henrettede bispers stift, Skara, og i foråret 1521 sendtes hans brorson, Johan Slagheck til Rom for at udvirke hans overtagelse af selve ærkesædet i Lund. Al denne storhed må vel forklares med Sigbrits gunst. Snart gerådede han dog i hård strid med de øvrige regeringsråder, særligt Gustav Trolle og Jens Andersen Beldenak der anklagede ham for underslæb og for at have fremkaldt opstanden ved sine overgreb. Også nederlaget ved Vesterås i april fik han skyld for. 16.6. blev han demonstrativt fængslet i et forsøg på at stille oprørsbevægelsen og i sept. overført til København. Foreløbig afvendte S. ganske vist stormen. Under store omkostninger var det virkelig lykkedes at udvirke en pavelig udnævnelse af ham til ærkebiskop 12.7., men desuagtet overvejede Christian II hele efteråret at lade ham falde, og først 21.11. bestemte han sig til at opretholde afgørelsen. 25.11. holdt S. sit indtog i Lunds domkirke, til kannikernes bestyrelse ledsaget af landsknægte og drabanter under pibers og trommers spil. Triumfen blev dog kortvarig. Sidst i nov. blev han kaldt til København for at forsvare sin virksomhed i regeringsrådet. Da samtidig en pavelig kommissær indledte undersøgelser af de svenske bispers henrettelse valgte Christian II at ofre ham. Han blev på ny fængslet – ifølge Hans Svaning underkastet pinligt forhør – og dømt til døden uden at de juridiske omstændigheder kendes. Procesakterne havde Christian II hos sig i sit eksil, men de er siden tabt. 24.1.1522 blev S. brændt på bålet på Gl. torv. □Fremstillet på mal. Bondedommen af H. Nik. Hansen, 1883.

Hans Svanning: Chr. II, Frankf. 1658 432ff. C. F. Allen: De tre nord. rigers hist. II, 1865 254f 391f (jfr. C. Paludan-Müller i Hist. t. 4.r.IV, 1873-74 65-89) 416f; III, 1, 1867 61f 72 78 325 333f 353f; 2, s.å. 163-66 179-86 188-90 203 212 216-26. C. Paludan-Müller: De første konger af den oldenborgske slægt, 1874 (reproudg. 1971) 374-78 405-10. Lektor Povl Helgesens hist. optegnelsesbog... Skibykrøniken, overs. A. Heise, 1890-91 (reproudg. 1967). Acta pontificum Danica VI, udg. Alfr. Krarup og Johs. Lindbæk, 1915. Paulus Hellic: Skrifter I-II, 1932; VI-VII, 1937-48. Gösta Johansson: Den skånska kyrkan och reformationen, Lund 1947 = Skånsk senmedeltid och renässans I. N. Skyum-Nielsen: Blodbadet i Stockholm, 1964. Bondekær el. tyrant?, ved M. Venge, 1975 39f.

Mikael Venge

Slange, Niels Pedersen, 1656-1737, kancelliembedsmand, historiker. * 26.7.1656 i Slagelse, † 21.7.1737 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Frue k.). F: sognepræst, senere biskop Peder *Villadsen (1610-73) og Dorethe Nielsdatter (ca. 1628-1700). ~ 9.12.1691 med Margrethe Ernst, * 1661, begr. 30.4.1732 i Kbh. (Trin.) (~ 1° med købmand Claus Byssing † 1689, ~ 1° 1680 med Cathrine Hansdatter Hoppe, 1644-79), d. af kræmmer Johan Adolph E. († 1676) og 2. hustru Helene Sophie Mercker († 1715, ~ 2° 1681 med kræmmer Barthold Stuve, ca. 1626-1702, ~ 1° med Karen Hansdatter, † 1679, enke efter Isak Henriksen Choridtz, † 1661).

Faderen havde på stændermødet 1660 arbejdet ivrigt for enevældens indførelse og forfremmedes til bisp året efter. Han og moderen var også meget ærgerrige på S.s vegne og gav ham en boglig optugtelse. „Til forfremmelse både i det evige og timelige“ som S. skrev i sin selvbiografi. Ærgerrigheden smittede af. S. tog vistnok sit efternavn efter et emblem i sin farmors far, Viborgbispen Peder *Thøgersens segl og bragte den historie til torvs at en af hans forfædre blev adlet af kong Hans med en slange som våbenmærke. Han gik i Viborg latinskole til 1674 og studerede derpå to år ved Kbh.s univ. Ung i en tid med gode muligheder for veluddannede borgerlige til at nå statens højeste poster, med den almægtige *Griffenfelds eksempel lyslevende for sig, selv lovende, smuk og god til at indynde sig opgav S. præstevejen og tog på en stor, næsten femårig udenlandsrejse for at uddanne sig til statstjeneren. Sandsynligvis med drømmen i sig om at nå op i den nye adel gjorde han den gamle adelsstand der ikke var begejstret for opkomlinge til skurken i sit historiesyn der også prægedes af den store interesse han på udenlandsreisen viede de forskellige landes konstitutioner. S. opholdt sig først i Hamburg, så halvandet år på universiteterne i Leipzig, Wittenberg og Helmstedt. Derfra tog han til Nederlandene hvor han 1678 immatrikuleredes i Leiden. Under fredsforhandlin-

gerne i Nijmegen var han 1678-79 sekretær hos den danske ambassadør Just *Høg (1640-94) og fulgte så grev Anton af Aldenborg på en ambassade til London. Derefter studerede han 1679-80 i Oxford og Cambridge: „den tid og de penge... har jeg aldrig... fortrudt“. Siden opholdt han sig i Frankrig og bragte 1681 depecher fra Just Høg i Paris til Christian V i Pinneberg. Han fulgte nu hoffet et par måneder i Holsten og Slesvig og blev 25.6. s.å. ansat som sekretær i danske kancelli.

Siden glædede det S. at Gud på udenlandsfærdene havde bevaret ham „fra al ulykke... og særdeles... fra ondt selskab“. Det gjaldt om at være fornuftig og holde sig til borgerdyderne hvis man ville frem i det timelige. Det vidste S. der med sin kone giftede sig til en del jordegods i Holbæk amt, bl.a. Viskinge. Med foden inden for centraladministrationen forstod han også smidigt, men langsomt at avancere på rangstigen som kancelli-, justits- (1702), etats- (1713) og konferensråd (1722) til han endelig opløftedes i adelstanden 1731. Ud over sit arbejde i kancelliet, fra 1730 som assessor, fik han i tidens løb en række andre hverv, således i hof- og borgretten, i politikollegiet og højesteret, i fattigdirektionen og en række kommissioner. Helt til tops nåede S. imidlertid ikke trods sin ivrige og store arbejdsindsats, og måske skuffelsen herover er baggrund for at han i stigende grad ønskede at sikre sig et eftermæle som krønikeskriver. Hans far havde været historisk interesseret og efterlod sig håndskrifter. Påvirket var S. desuden af sin onkel, historikeren og digteren Vitus *Bering, af hvis samlinger en del vistnok kom i hans eje. Situationen var ham også gunstig. Der savnedes i høj grad indgående skildringer af tiden efter Christian III hvor Arild *Huitfeldt slap, og især af Christian IVs lange og begivenhedsrige historie. S. foretog da også omfattende kildeindsamlinger hertil igennem de mange år hvor han som embedsmand fik lejlighed til indblik i talrige dokumenter, ikke blot fra danske, men også tyske kancelli. Hertil kom at han gjorde flittige udtog fra store værker som Theatrum Europæum og Londorps Acta Publica, særlig optaget som han var af udenrigspolitikens forløb.

S.s først kendte arbejde blev dog kancelliets historie fra Frederik Is til Frederik IVs tid fra 1707 der siden i udtog blev trykt af P. F. *Suhm (Nye Saml. I, 1792 1-28). Det næste arbejde blev hans siden af historikerne stærkt debatterede skildring af statsomvæltningen 1660 som han smukt indbundet overdrog Fredrik IV 1720 (Gl. kgl. saml. 905 fol.). S.s skildring var i det væsentlige sekundær og hovedkilden et fra enevældens første generation stammende kompilationsarbejde

der havde til hensigt at give gejstligheden æren for suverænitetsserklæringens gennemførelse. Det ønskede S. ikke at gøre. I sin lyst efter på én gang at vise originalitet og glorificere kongemagten gjorde han op med den officielle traditions opfattelse at Frederik III så godt som enstemmigt af stænderne og ved deres initiativ modtog enevoldsmagten. I stedet for tilskrev S., næppe ubeføjet, Frederik IIIs eget initiativ i hans indættede kamp mod den standsegoistiske adel afgørende betydning og fremdrog som bevis et kongebrev af 26.9.1660 som han enten selv konstruerede eller snarere stilistisk omarbejdede og indholdsmæssigt fortegnede idet han således fulgte store forbilleder i den århundredgamle pragmatiske historietradition som han tilhørte. Sandsynligvis smigrede S.s opfattelse den forfængelige Frederik IV, men udgivet blev værket ikke da det i modsætning til den omtrent samtidig af Ludvig *Holberg forfægtede officielle version kunne tjene til at støtte omverdenens kritik af den danske absolutisme som et usurpatorisk despoti i lighed med det bl.a. af Montesquieu i Lettres Persanes hudflettede. Givet er det at han ikke blev afskrækket fra at videreføre sine studier og hovedsynspunkter på et dog også mindre kontroversielt tidsrum, nemlig i sit store hovedværk *Den Stormægtigste Konges, Christian den Fierdes . . . Historie*. Dette overrakte han 1732 efter års intensivt arbejde Christian VI i manuskript og bad om kongelig tilladelse og pengehjælp til trykningen. Værket var en kraftpræstation af den da 76-årige olding. Nu måtte eftermælet da være sikret. Men nej. Man har næppe stolet helt på S.s pålidelighed. S. „kunne herlig lyve“ lød det om ham som privatmand. Og netop ved den tid tog en modtradition blandt historikerne sin begyndelse. Den lagde afgørende vægt på hensynet til den kritisk historiske sandhed, ikke som S. blot på den digteriske og anekdotiske. Samtidig søgte den mere eller mindre nødtvungen at honorere det til gengæld for kongemagten og S. særlig betydningsfulde krav om hensyn til gloria regis. Der skete da det sorte uheld for den kildekritisk uskoledede og uinteresserede S. at den nye retnings store kritiske geni Hans *Gram af kongen blev sat til at gennemse manuskriptet. Samarbejdet blev forståeligt alt andet end harmonisk mellem den gamle selvbevidste forfatter og hans skarpe, skånselsløse og hidsige kritiker. Skønt Gram ved første gennemlæsning opdagede adskillige fejl og mangler anbefalede han dog trykning, næppe upåvirket af S.s trusler om i modsat fald at anklage ham for misundelse. Først 1734–35 opstod dog den store krise da Gram efter trykningen af tiden indtil Kalmalkrigen ved nøjere gennemgang opdagede

„dels falske narrata, dels urigtige conjecturæ og derpå byggede urigtige raisonnements over facta“. For tiden 1613–19 førte de stride tovrækkerier, og Gram foreslog en række ændringer over for den rasende S. Dennes modstand dæmpedes dog efterhånden af alder og svagelighed så værket fra o. 1620 ifølge Gram langt mere blev „mit end hans“. Selv for denne sidste periode er dog den strengeste kritik nødvendig. Gram overså nemlig meget skidt i det også svært overskuelige værk der er gammeldags kronologisk opbygget med hovedafsnit år for år. Denne arbejds måde bidrog til at de fortløbende begivenheder ikke sås i tilstrækkelig organisk sammenhæng og til at det blev så svært for S. og Gram at skelne stort fra alt for meget småt. Den personpsykologiske forståelse i værket som helhed var dertil ringe og de sociale og økonomiske forhold behandledes stedmoderligt. Til gengæld var Gram modsat historikerne efter 1864 ikke uenig med S. om de to i hovedsagen også rigtigt sete hovedtendenser. Den ene var skildringen af Christian IV som den „brave“ monark der heroisk forsvarede sine riger mod den onde svenske nabos aggressivitet og dét på trods af rigsrådets standsegoistiske sabotage. Den anden tendens blev da forsvarsspørgsmålet hvor kongens forsvarsvilje pristest på bekostning af den selvtillstrækkelige pacifistiske adelsvældes forsvarsuvilje der fik ansvaret for Sveriges lemlæstelse af Danmark. Det lidt skæve i S.s og Grams opfattelse skyldtes at de som absolutismens fyrstetjenerne ikke i tilstrækkelig grad havde, eller af hensyn til gloria regis ville have, blik for det egentlig aggressive i Christian IVs udenrigspolitik der bundede i det traditionsbestemte ønske, ikke om status quo, men sejr over Sverige. Hertil kom at de ikke så hvorledes det forsvarsvillige i rådets udenrigspolitik hang snævert sammen med adelsens økonomiske problemer og indre magtkamp mod Christian IV. Skønt slet som kildekritiker og mindre klart skuende som syntetisk historiker fik S. dog med sin flid, med sin for tiden yderst omfattende kildelæsning og med hjælp fra Gram skabt et blivende hovedværk i vor historiske litteratur. Dette er ganske vist af de kildekritisk fikserede historikergenerationer siden 1864 med J. A. *Fridericia og C. O. *Bøggild-Andersen i spidsen blevet alt for hårdt og samtidig delvis forkert vurderet, men det skyldes at disse historikere ikke blot i meget iagttag den betydelige statsdannelse under Christian IV i lyset af deres samtids Danmark som småstat, men også ud fra deres samtids skandinavisk prægede forsoning med Sverige i stedet for ud fra den tidligere ubønhørlige nordiske magtkamp. De bestred derfor de nævnte to hovedtendenser som S. og

hans tid så. Desværre fik hverken S. eller Gram lov til at se værket i færdig skikkelse. Det udkom 1749 i to smukke og pompøse folioind på over 1500 sider. □Stik af C. Fritzsche efter mal. af B. Denner, 1718; efter dette træsnit 1886.

Kilder. Nye saml. til den da. hist., ved R. Nyerup og P. F. Suhm I, 1792 243–49 (excerpter af S.s hist. om regeringens forandring 1660). Hist. t. 2.r.VI, 1856 246–66 (breve fra Hans Gram). Hans Gram: Breve, udg. Herman Gram, 1907–10. Danske saml. 2.r.I, 1871–72 366–75 (indberetn. fra Hans Gram til J. L. Holstein om hans hist. forfatterskab). Kirkehist. saml. 3.r.IV, 1882–84 30–50 (mag. Ægidius Lauritsens optegn.). Kronens skøder III, udg. S. Nygård, 1941.

Lit. J. H. Schlegel: Gesch. Chr. des Vierten von N. S. I–III, 1757–71. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka, J. A. Fridericia og Johanne Skovgaard I–VIII, 1878–1947 (fot. opr. 1969–70) (noterne). Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermodernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev I–III, 1883–90 (noterne). C. Paludan-Müller i Hist. t. 5.r.IV, 1883–84 65–68. J. A. Fridericia sst. 5.r.VI, 1886–87 715–811 og 7.r.V, 1904–05 396–99. Ellen Jørgensen sst. 9.r.III, 1923–25 165–91. John O. Evjen: Die Staatsumwälzung in Dänemark im Jahre 1660, Lpz. 1903 166–69. C. O. Boggild-Andersen: Statsomvælt. i 1660, 1936 (jfr. 2. opl. 1971 452–60). Sven Ulric Palme: Sverige och Danm. 1596–1611, Upps. 1942. Sv. Ellehøj i Historiallinen arkisto LXIII. 2. nord. historikermøtet i Helsingfors, 1968 175–84. Jens Engberg i Festskr. til Povl Bagge, 1972 32–48. E. Ladewig Petersen: Veritas et honor regis, 1974. Carl-Johan Bryld: Hans Svane og gejstligheden på stændermødet 1660, 1974. Leo Tandrup: Mod triumf el. tragedie I–II, 1979.

Papirer i Rigsark. Ufuldført selvbiografi i Kgl. bibl. (Thott-546-8°).

Leo Tandrup

Slangerup, Hans Olufsen, † 1596, professor. * i Slangerup, † 27.12.1596 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). ~ 1587 med Marike N. N., † efter 1598.

Efter at have studeret i Kbh. var S. en tid præst og skolemester ved Sorø kloster hvorpå han 1576 drog til Wittenberg. Her blev han s.å. magister og lagde sig især efter græsk. Han udgav således 1578 en oversættelse til græsk af et af Ciceros skrifter og 1580 en latinsk oversættelse af en tale af Demosthenes med kommentar. Af en efterskrift til denne ses det at han holdt forelæsninger over det græske sprog og i høj grad var ivrig for at udbrede kendskab til dette. Ca. 1580 fik han det kgl. rejsestipendium samt indtægten af en kongetiende. Han besøgte nu flere universiteter og blev 1583 dr.theol. i Basel. N.å. vendte han hjem, blev s.å. ekstraordinær professor, 1586 professor ordinarius i det teologiske fakultet og 1589 summus theologus. 1593 var han rector magnificus. Kun få år virkede han som professor indtil døden bortrev ham, endnu ikke halvtredsindstyveårig, men han gør indtryk af at have været en særdeles flittig universitetslærer, ligesom han af samtidige roses for sin store lærdom. Også til en ret omfattende forfattervirk-

somhed fandt han tid. Blandt hans skrifter kan især nævnes hans tale *De initiis doctrinæ religionis, propagatione et incrementis in inclytis Daniæ et reliquorum septentrionalium regnis*, 1591, et af de tidligste forsøg på at give en fremstilling af den nordiske kirkehistorie, mindetalerne over Frederik II, 1589, og over hans store velynder Niels Kaas, 1594, der alle tre er af betydning også i kildemæssig henseende, desuden forskellige teologiske tesesamlinger. Både formelt og indholdsmæssigt viser disse skrifter S.s nære discipelforhold til filippismen hvis teologiske og humanistiske idealer han var en begejstret forkæmper for. Når en yngre samtidig omtaler at S. også var vel hjemme i den ramistiske terminologi må det dog siges at hans trykte skrifter viser ham som en stiv aristoteliker, således hans kommentar til en del af 2. bog af Aristoteles Analytica (1585).

Laur. Nielsen: Dansk bibliografi 1551–1600, 1931–33 532–38. – H. F. Rørdam: Klavs Christoffersen Lyskanders levned, 1868 263f. Samme: Kbh.s univ.s hist. II, 1869–72 648–53; IV, 1868–74 324f. Holger Rosenkrantz i Kirkehist. saml. 3.r.I, 1874–77 135; 5.r.II, 1903–05 401. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj V, 1980. – Afskrift af Progr. fun. af I. jan. 1597 i Kgl. bibl. (Addit. – 4° – 138b).

Bjørn Kornerup*

Slebsager, Marius Abel Nielsen, 1874–1962, minister, lærer. * 13.II.1874 i Slebsager ved Varde, † 29.II.1962 i Kbh. (Pauls), begr. sst. (Vestre). F: gårdejer Laurids (Laust) Nielsen (1836–84) og Marie Kirstine Pedersen (1832–85). Navneforandring 3.I.1906. ~ 13.8.1907 i Fåborg, Ribe amt, med Sigfrida (Frida) Selma Petersen, * 3.4.1881 i Kbh. (Helligg.), † 8.7.1965 sst. (Pauls), d. af arbejdsmand, senere smedemester Johannes Jørgen P. (1848–1904) og Ane Kirstine Hansen (1847–1906).

S. blev forældreløs da han var ti år. En halvbror, stærkt interesseret i samfundsforhold, overtog gården, og S.s politiske interesse vakte i disse provisorieår. 1888–92 lærte han mejeribrug, tog præliminæreksamen 1895, lærereksamen fra Silkeborg seminarium 1896, virkede som lærer i Silkeborg til 1900 og derefter som dygtig bestyrer af Vejen private realskole til 1914. Politisk stod han J. C. Christensen nær og var 1904–12 formand for venstres organisation i Bækkekredsen. 1909 indvalgte han i folketinget i Esbjergkredsen og overtog ved valglovsændringen 1918 Guldagerkredsen som han repræsenterede til 1932. Som politiker helligede han sig dog ikke som J. C. Christensen helt det politiske virke, men deltog tidligt i praktisk forretningsmæssigt arbejde. Han var 1904–07 formand for ugeskriftet Dansk Landbrug, i bestyrelsen for Central-

trykkeriet i Vejen 1906–27, medudgiver af Esbjerg Avis og Landbodagbladet 1910–14 og medlem af direktionen for andelsanstalten Tryk 1913–17. Senere lå hans forretningsmæssige virke i større selskaber med sæde i Kbh. S. bemærkedes tidligt som en dygtig agitator og skarp debattør, af modstandere ofte betegnet som venstres ragekniv. I rigsdagen havde S. ikke de mange ordførerskaber, men var grundlovsordfører under ministeriet Klaus Berntsen. Efter afslutningen af første verdenskrig var han en hård kritiker af ministeriet C. Th. Zahle og blev trafikminister i ministeriet Niels Neergaard 1920–24. Hans væsentligste indsats her var, trods modstand fra en del af sit parti, at gennemføre loven om Lillebæltsbroen. S. var inden for regeringen blandt de ministre der efter Landmandsbankens sammenbrud sommeren 1922 rettede stærk kritik mod statsminister Neergaard, men affandt sig med at fortsætte under hans ledelse efter at handelsminister Tyge Rothe og udenrigsminister Harald Scavenius var trådt tilbage.

Da Th. Madsen-Mygdal dannede regering dec. 1926 blev S. handelsminister. Han afsluttede Landmandsbanksagen 1928 med loven hvorved staten indfrie de garanti som var givet Landmandsbankens kreditorer, ialt et beløb på 220 mio. kr., hvoraf 50 mio. kr. nytgnede aktier i banken. Da Privatbanken s.å. kom i vanskeligheder ville S. også her lade staten træde hjælpende til, men det modsatte Madsen-Mygdal sig, og S. frasagde sig ministerposten. I det hele delte han ikke Madsen-Mygdals ortodokse liberalisme og udprægede agrare synspunkter, men var talsmand for en åbning til de konservative og de radikale for at dæmme op mod det voksende socialdemokrati. Efter sin afgang som minister blev S. formand for KTAS og indtrådte i bestyrelserne for A/S Alfa, assurancekompagniet Baltica og dampskibsselskabet Norden hvortil kom en række andre bestyrelsesposter i erhvervsvirksomheder. Under krisen i begyndelsen af 1930'erne blev han af LS (Landbrugernes sammenslutning) og af radikale og socialdemokrater angrebet for sin stærke tilknytning til store koncerner, og da især LSs angreb vandt en del gehør blandt hans vælgere nedlagde han, i hvis natur det ikke lå at bede om forladelse, sit folketingsmandat 30.4.1932. Ved grundlovsvalget 1939 søgte han at vende tilbage til folketinget idet han lod sig opstille i Århus amt, men opnåede ikke valg. Efter sin udtræden af folketinget deltog han som formand og kommitteret i KTAS i selskabets daglige ledelse. – K². 1920. DM. 1928. K¹. 1940.

□Afbildet på H. Vedels mal., 1917, af grundlovsforhandlingerne 1915 og på O. Matthiesens mal.,

1923, af rigsdagen 1915 (begge folketinget). Mal. af Flemming Bergsøe (sst.). Karikatur af Alfred Schmidt (Fr.borg) og af H. Bendix (Kgl. bibl.). Foto.

M. N. S. i Tiden VI, 1915 254f. Tyge J. Rothe: Ministermødeprotokol 1920–24, ved Tage Kaarsted, 1977 (heri S.s referater). – Fr. Norgaard og Hans Jensen: Venstres hist. i Danm. II, 1938. Gun[nar Nielsen] i Politiken 30.11.1962. J. H. Monrad i Venstre i 100 år. 1901–39, 1970. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordensskapitlet.

Helge Larsen

Slengerik, Carl August Vilhelm, 1859–1923, redaktør, statsrevisor, politiker. * 18.2.1859 i Lund ved Horsens, † 2.10.1923 i Vedbæk, begr. i Solle-rød. F: gartner, teglværksejer, senere redaktør Hans Vilhelm S. (1823–1901) og Caroline Ane Cathrine Ehnhus (1820–1909). ~ 26.10.1886 i Grundfør med Caroline Mathilde Ehnhus, * 25.6.1864 i Randers, † 16.2.1923 i Vedbæk, d. af købmand Søren E. (1830–1920) og Jacobine Jacobsen (1839–69).

Da S. var ni år overtog hans far Stubbekjøbing Avis hvor sønnen fik sit første kendskab til typografi og journalistik. 14 år gammel var han en vinter på Gedved højskole hos P. *Bojsen, lærte bogbinderi på Samsø, var elev på Skovgård højskole 1877–78, tog første del af studentereksamen, men kom ikke videre ad den vej og blev 1878 journalist på Roskilde Dagblad. Efter aftjent værnepligt blev han sekondløjtnant 1882 og var et års tid lærer på Voldby højskole. 1883 overtog han faderens blad, blev ejer af det 1887 og flyttede 1893 til Odense som redaktør af det året før mod det moderate Fyns Tidende oprettede Fyns Venstreblad som han ledede til 1903 da han helt helligede sig sit folketingsarbejde. Stærkt politisk interesseret fra ung fik S. i provisorieårene en dom på fire måneders fængsel for deltagelse i riffelbevægelsen, men det tog ikke på hans humør. Han var den fødte agitator. Livet på redaktionskontoret passede ham langt mindre end foredragsrejser på kryds og tværs gennem landet. Senere sagde han om sig selv at det sikreste sted at træffe ham på var Fredericia banegård midt om natten på vej til eller fra Jylland, fra det ene folkemøde til det andet. Han var altid oplagt, nøje inde i alle politiske detaljer og dertil munter og slagfærdig som få. Klaus *Berntsen og Anders *Nielsen hørte til de modstandere han med forkærlighed opsøgte og med hvis veltalenhed og folkeyndest han gerne tog kampen op – ofte med held.

Som venstremand stod S. altid yderst på den radikale fløj. Oprindelig tilhænger af C. *Berg i hans kamp mod de moderate „sammensmeltere“

gik han efter forliget 1894 ind i venstrereformpartiet og vandt 1901 Middelfartkredsen fra den moderate K. *Lohmann og beholdt den til sin død. Han sluttede sig efter systemskiftet til oppositionen inden for venstreformpartiet mod den politik som det første venstreministerium slog ind på og var glødende ivrig i kampen mod J. C. *Christensen. Han hørte til „rebellerne“ der 1905 udsprængtes af partiet og dannede det radikale venstre og blev et af det nystiftede partis værdifuldeste medlemmer, kendt og afholdt som han var i store dele af landet. 1916–20 var han formand for partiets rigsdagsgruppe, i sin kampivrighed ikke altid lige nem for gruppens ministre. S. var medlem af forsvarskommissionen 1902 og gjorde her som overalt hvor lejlighed gaves sine anskuelser om dansk forsvarsmagts beskedne muligheder stærkt gældende. Han var medlem af toldrådet 1910–13 og statsrevisor fra 1910 til sin død. Dette hverv som han røgtede med overordentlig samvittighedsfuldhed gav anledning til at han i endnu højere grad end før færdedes i rigsdagen på alle tider af døgnet. Her følte han sig når han ikke var på rejse rundt i landet, hyggeligt hjemme og havde i alle lejr venner der satte pris på hans muntre og kække sind og agtede hans trofasthed og uselvskhed. □Afbildet på H. Vedels mal., 1917, af grundlovsforhandlingerne 1915, og på O. Matthiesens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (begge folketinget). Afbildet på flere tegn. af Alfred Schmidt 1916 og 1917 (Fr.borg). Mal. af O. Matthiesen, 1917. Tegn. af H. Jensenius, 1919 (sst.). Relief af Therese Lucheschitz på mindesten, 1925, i Middelfart. Fotos.

Erindr. i Fremtiden 4.3., 11.3., 18.3., 31.3., 8.4., 22.4. og 6.5.1922. – Fyns venstreblad 3.10.1923. Politiken s.d., 4.10. og 7.10. s.å. C. Th. Zahle i Det radikale venstre 1905–30, 1930 86–88. Gunnar Fog-Petersen: Det radikale venstres hist. I, 1938 284–87. Erik Rasmussen og Roar Skovmand: Det radikale venstre 1905–55, 1955. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen (Vald. Koppel)

Slenitz (junker Slenz), **Thomas**, † 1500, landsknægtfører. † 17.2.1500 ved Hemmingstedt.

S. der skal have været fra Köln var i 1490erne en af førerne for landsknægttroppen „den sachsiske garde“. Han opholdt sig som sådan i Nordtyskland og Nederlandene, trådte 1497 i kong Hans' tjeneste da Sverigetoget forestod, kæmpede 1499 i Tyskland for hertugen af Sachsen-Lauenburg og gik i begyndelsen af 1500 som øverstbefalende for „garden“ sammen med denne i den danske konges sold i anledning af krigen mod Ditmarsken. Han frarådede forgæves angrebet på Hemmingstedt 17.2. og ledede derefter med dyg-

tighed sine tropper indtil han faldt, dræbt af Reimer fra Wimerstedt.

Povl Bagge

Slewerth (Seward), **Gerhard**, † 1570, superintendent. * i Kampen, Nederlandene, † 30.11.1570 i Flensborg. F: Lambert S. og Margrethe N. N. ~ Anna, d. af borger i Flensborg Diderik Guldsmid.

S. var dominikanermunk i Magdeburg og 1517–19 lektor ved dominikanerklostret i Haderslev. 30.11.1526 blev han af menigheden kaldet til evangelisk prædikant ved Skt. Nikolai i Flensborg. Her forblev han til sin dødsdag. I forlængelse af en synode i Gottorp 1538 blev han af Chr. III udpeget til at visitere Tønder og Flensborg-Bredsted amter. 1.4.1540 blev han udnævnt til superintendent i Tønder amt. Hans visitatsbog, *Das Flensburger Propsteibuch* fra 1538ff er bevaret.

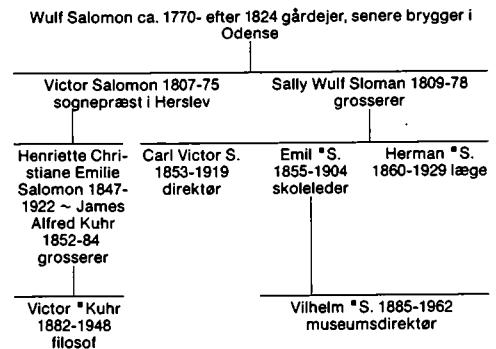
Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. 2.r.X, Preetz, Holstein 1949 35–78 (Das Flensburger Propsteibuch). – H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 3.r.VI, 1887–89 654–64. Ernst Feddersen: Kirchengesch. Schlesw.-Holsts. II, Kiel 1938 = Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. XIX. Wilh. Jensen i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. LXX–LXXI, Neumünster 1943 200–23.

Jens Glebe-Møller

Slomann

Slægten S., hvis navn er en variant af navnet Salomon, kom til Danmark omkring 1800 med Wulf Salomon der efter at have ejet forskellige gårde 1809 slog sig ned som brygger i Odense. 1824 rejste han tilbage til Hamburg hvorfra han var kommet.

Vilhelm *S. var ~2° med Bodil Müller, d. af museumsdirektør Sophus *M.

Josef Fischer: Slægten Levin-Fridericia, 1916.

Hans H. Worsøe

Slomann, Emil, 1855–1904, skoleleder. * 24.7. 1855 i Kbh. (Frue), † 26.5.1904 i Middelfart, begr. i Kbh. (Ass.). F: grosserer Sally Wulf S. (1809–78) og Rosalie Johanne Christiane Heilbuth (1820–94). ~1° 20.7.1883 på Frbg. med Thora Lucia Ovidia Klingenberg, * 5.2.1862 i Kbh. (Helligg.), † 25.8.1924 på Frbg., d. af grosserer Henrik Emil Frederik K. (1834–1902) og Jane Jacobs Quist (1836–63). Ægteskabet opløst 1895. ~2° 29.5.1901 på Frbg. med Theodora Frederikke Ida Rasmussen, * 26.2.1859 i Kbh. (Petri), † 9.2.1935 i Charlottenlund (~1° 1883 med maler Hans Nikolaj *Hansen, 1853–1923), d. af bandagist Anton Gustav Casimir R. (1824–1900) og Sophie Louise Christiane Wald (1827–1913). – Far til Vilhelm *S. Bror til Herman *S. S. blev student 1872 fra det v. Westenske institut og studerede en tid ægyptisk, en frugt heraf er artiklen *Nemesis og Ægyptologien. En Kritik* (af M. Goldschmidts Nemesis-tanker) i tidsskriftet *Det nittende Aarhundrede*, 1877. Stærkt påvirket af Georg *Brandes kastede han sig derefter ud i friere humanistiske studier af historie, litteratur og sprog. Han tilhørte en snæver kreds af unge, hvortil bl.a. hørte N. *Neergaard, J. *Hoffory og K. *Bahnsen. S.s mindetale ved sidstnævntes død er udgivet under titlen *I Kristian Bahnsens Hjem 11. Jan. 1897*. Under studierne underviste S. privat og på skoler, således i Hauchs skole 1874–78. Efter studierejser i Italien 1879ff var han lærer 1882–85 ved Vejle latin- og realskole. Han deltog i byens offentlige liv, fik oprettet undervisning for arbejdere, fik indrettet svendeherborg og blev medlem af venstrevælgerforeningens bestyrelse. Da denne sociale og politiske virksomhed blev genstand for en del lokal kritik besluttede S. at forlade skolen. – Efter sommerferien 1885 begyndte S. en skole på Nørrebro i Kbh. sammen med dr.phil. Fr. *Winkel-Horn som dog allerede n.å. trak sig tilbage. – S.s skole blev snart en af hovedstadens mest ansete latinskoler med ry for en fagligt engagerende undervisning og en børnenelig omgangstone, præget af lederens noble, fordomsfrie og humane personlighed. Sit mål med skolens arbejde sammenfattede S. i dens motto: *Et quid volo, nisi ut ardeat*. 1889 indviedes den nye bygning på Jakob Dannefærdsvej – til hvilken lejlighed en af lærerne, digteren Viggo *Stuckenberg, skrev de fire skolesange der er trykt i digtsamlingen „Sne“ (1901). Oprettelsen af en børnehaveklasse og indførelse af sløjdundervisning var med til at tegne skolens profil; allerede 1886 havde S. med artiklen *Sløjden i Skolen* i *Vor Ungdom* peget på sløjds betydning for børn. I 1890ernes offentlige debat om skolespørgsmål blev der lyttet til S. Det gjaldt hans foredrag i

Det pædagogiske selskab nov. 1892, *Den private Latinskole. dens Stilling og dens Fremtid*, udg. s.å. af De københavnske latinskolers bestyrerforening. Her indledtes den drøftelse af de private skolers økonomiske forhold og pædagogiske særpræg der over den organisatoriske sammenlutning („Ringene“) 1901 førte frem til lov af 20.3.1918 om statstilskud til private høje skoler i hovedstaden. – Sammen med S. L. *Tuxen, der bestyrede Borgerdydskolen i Kbh. stillede S. 1898 forslag om en pædagogisk uddannelse af latinskolens lærere, og han blev medlem af den ministerielle kommission der med sin betænkning to år senere lagde grunden til gymnasielærernes pædagogicum. – S.s vigtigste indsats blev imidlertid, at han – ligeledes sammen med Tuxen – 1898 og 1901 udstak linjerne for en 3. retning i latinskolen – den der ved almenkoleloven 24.4.1903 blev til gymnasiets nysproglige retning. I striden mellem de klassiske og de „reale“ fag stod S. på møder og i artikler – især *Den lærde Skole og dens Reform* i *Tilskueren* 1899 – som den myndige forkæmper for en moderne humanistisk dannelse. Reformen skulle fjerne den gamle formalisme, men „bevare den humanistiske, den kulturbærende Tradition inden for den lærde Skole, som har været den gamle Skoles Maal, og hvor den trods alle sine Svagheder utvivlsomt har haft sin sande Grundkraft“. Både klassikere og naturfagslærere anerkendte S.s saglige styrke og ireniske karakter; i begyndelsen af 1902 valgtes han til formand for De lærde skolers lærerforening hvis bestyrelse han havde siddet i siden 1895. Få måneder senere rantes han imidlertid af sygdom og trak sig tilbage fra både foreningen og skolen. Samtidig udtrådte han af Frederiksberg skolekommission hvor han havde været medlem siden 1896, de fire sidste år som formand. Trods sygdommen fuldførte han udgivelsen af sin illustrerede *Læsebog for danske Børn I–III*, 1901–03. □ Buste af Axel Locher. Foto.

Politiken 15.10.1884. Vejle amts avis 16.10.s.å. Viggo Stuckenberg i Slomanns skoles progr. 1903 3–8 og 1904 3f. Sigurd Trier i København 30.5.1904. M. F. Sødring i *Vort land* 2.6. s.å. [Georg S. Bendix:] *Min moder*, 1913 37. Karen Margrethe Carstens: *Halvtreds år af gymnasieskolernes lærerforen.s. hist.*, 1940 16–42. Jakob Alsted: *Skoleminder 1876–1936*, 1946 26–30. Vagn Skovgaard-Petersen: *Dannelse og demokrati*, 1976. – Papirer i Landsark. for Sjælland.

Vagn Skovgaard-Petersen

Slomann, Herman Christian, 1860–1929, ortopæd. * 8.5.1860 i Kbh. (Helligg.), † 13.6.1929 på Montebello, urne på Solbjerg kgd., Frbg. F: grosserer Sally Wulf S. (1809–78) og Rosalie Johanne Christiane Heilbuth (1820–94). ~5.9.1891

i Ordrup med Caroline (Lilli) Dorothea Thestrup, * 2.6.1870 i Drammen, † 18.1.1956 på Frbg., d. af grosserer Johan Peter Julius T. (1824–83) og Cathrine Elisabeth Sophie Nicholson (1843–80). – Bror til Emil *S.

S. blev student 1877 fra Metropolitanskolen og studerede først kemi hvilket han dog som farveblind måtte opgive; lægeeksamen tog han 1886. Betydningsfuld for S.s senere virke blev den anatomiske uddannelse han 1887–89 fik som prosector anatomie hos J. H. *Chievitz. Efter kandidatjentesten 1889–90 ved Frederiks hospital begyndte S. 1890 praksis i Vejle og drev samtidig en kirurgisk privatklinik indtil han 1893 blev læge ved Vejle amtsygehus. Herfra stammede emnet for disputatsen *Bidrag til Læren om den pulserende Exoftalmus* som S. forsvarede for doktorgraden 1898. Under sygehuslægevirksomheden samlede S.s interesser om ekstremitetskirurgien og ortopædien hvorfor han 1898 opgav stillingen og drog på studierejse til de førende ortopæder i Østrig (Lorenz), Tyskland (Hoffa), Frankrig (Kirrison) og England. S.å. nedsatte S. sig i Kbh., og 1901 åbnede han en ortopædisk privatklinik hvor han med stor dygtighed og nøgtern kritik omplantede den nye kirurgisk prægede ortopædi til dansk grund, selvstændigt udviklende den videre som vor første moderne ortopæd. Klinikken drev S. til 1925 og behandlede her igennem årene et meget stort antal patienter med alle slags ortopædiske lidelser, ikke mindst følger af de store børnelammelsesepidemier i begyndelsen af århundredet. S. var med sin klare og skarpe logiske intelligens og iagttagelsesevne en iderig og forskende ortopæd, i besiddelse af stor opfindsomhed og teknisk snilde når det gjaldt om at udfinde den for vanskelige tilfælde mest effektive behandlingsplan. S.s videnskabelige arbejder, fortrinsvis publicerede i nordiske tidsskrifter, er ikke talrige, men kvalitativt lodige; flere af hans minutøst udarbejdede foredrag i lægeselskaber blev imidlertid ikke publicerede. I den nordiske Lærebog i Kirurgi III, 1922 har S. skrevet det for sin tid udmærkede afsnit om fodens kirurgi. Stor indflydelse på udviklingen af dansk ortopædi fik S. gennem sit højt værdsatte lærerforhold til privatklinikens assistenter bl.a. P. *Guildal, A. Monberg og P.G. K. Bentzon som siden overtog de ortopædiske chefstillinger i Kbh. og Århus. På grundlag af S.s patientmateriale og prægede af hans ortopædiske synspunkter udarbejdede flere af hans elever, foruden mindre arbejder, også værdifulde disputatser. S. var knyttet til arbejderforskringsrådet som rådgivende læge 1898–1909 og som medlem til 1919; hans store erfaring, viden og klogskab kom naturligvis til at præge mange af

rådets synspunkter. Efter at han 1925 havde trukket sig tilbage fra klinikken – han havde mistet en søn, den lovende sprogforsker Per Slomann – beskæftigede han sig i sit korte otium med palæopatologiske studier, hvoraf er publiceret *Contribution à la paléopathologie égyptienne* i *Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris VIII*, 1927. – På S.s initiativ stiftedes 1919 Nordisk ortopædisk forening hvoraf S. siden udnævntes til æresmedlem. – Tit. professor 1906. – R. 1922. □Humoristisk tegn. af Eva Drachmann ca. 1911–12 (Kgl. bibl.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1898 168. – Th. Rovsing i *Hospitalstid.* 4.r.VI, s.å. 476f. Ugeskr. for læger 5.r.V, s.å. 495–97 (anm. af S.s diss.). P. G. K. Bentzon i *Hospitalstid.* LXXII, 1929 715f. Poul Guildal i Ugeskr. for læger XCI, s.å. 535f. A. Monberg i *Acta orthopaedica Scandinavica XXXIII*, 1963 353.

Otto C. Aagaard*

Slomann, Poul Fritz Vilhelm, 1885–1962, museumsdirektør. * 23.11.1885 i Kbh. (Johs.), † 14.12.1962 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: skolebestyrer Emil *S. (1855–1904) og Thora L. O. Klingenberg (1862–1924). ~1° 23.2.1918 på Frbg. med Alfhild Aagot Smith, * 7.10.1884 i Trondhjem, d. af købmand Elias Anton S. (1842–1912) og Ingeborg Anna Røvig (1846–1923). Ægteskabet opløst 1925. ~2° 22.12.1926 på Frbg. (b.v.) med Bodil Müller, * 7.6.1884 i Kbh. (Matth.), † 13.6.1954 på Frbg., d. af dr. phil., senere museumsdirektør Sophus *M. (1864–1934) og Karen Linde (1862–1952).

S. blev student fra Slomanns skole, cand. mag. 1912 i historie, engelsk og fransk, rejste 1912 med støtte fra Scandinavian American Foundation til USA og blev Bachelor of Library science i Albany 1914. 1914–15 var han underbibliotekar ved Kbh.s kommunes biblioteker og sekretær 1915–19 ved det danske Røde kors' bogkomité. For at skaffe krigsfanger bøger stiftede S. *Bellibria* (bellum: krig, liber: bog). Han ledede det daglige arbejde og rejste i de krigsførende lande for at få fangebibliotekerne i orden. 1918 blev S. bibliotekar ved Kunstindustrimuseet og 1922 medlem af bestyrelsen. Han skaffede museets bibliotek betydelige erhvervelser bl.a. fra USA, ofte i form af gaver, og orienterede sig grundigt i kunsthåndværkets historie. Efter Emil *Hannovers død 1923 valgtes S. til Kunstindustrimuseets direktør og gennemførte med stor dygtighed og under vanskelige økonomiske forhold i samarbejde med arkitekt Kaare *Klint ombygningen af Frederiks hospital til museum. Efter genåbningen 1926 øgede S. kvaliteten i samlingerne gennem betydelige indkøb, især af møbler og tekstiler, for midler skænket af Ny Carlsbergfondet

eller Selskabet Kunstindustrimuseets venner. De regelmæssige udstillinger af Københavns snedkerlav, Selskabet til håndarbejdets fremme og separatudstillinger af enkelte kunsthåndværkere benyttede S. til erhvervelser af moderne kunsthåndværk. Kunsthåndværkerskolen knyttedes nærmere til museet gennem købet af hospitalets tidligere apotekerbygning Bredgade 66. Endvidere holdtes en række udstillinger som belyste væsentlige sider af kunsthåndværkets historie. S. spillede en vigtig baggrundsrolle i sagen om det ny Nationalmuseum. Han gav ideen til en national indsamling hvor der indkom 2½ mio. kr. S. var 1943–45 flygtning i Sverige hvor han virkede som assistent ved Nationalmuseum i Stockholm. S. tog sin afsked 1949.

Hånd i hånd med nyherhvervelser og udstillinger drev S. forskning i kunsthåndværkets historie. Hans første selvstændige arbejde *Bjærgkrystaller af Giovanni Bernardi da Castelbolognese*, 1925, tog sit udgangspunkt i et skrin i Nationalmuseet. Et betydeligt bidrag til dansk møbelhistorie var: *Nyklassicismen og de danske møbler fra det attende århundrede* (Kunstindustrimuseet i Oslo. Årbok 1931–32). Studiet af engelske møbler fra 1700-tallet førte til påvisningen af engelskprægede møbler udført i Kina og til kinesisk indflydelse på engelske møbler. Gennem studium af især tekstiler, men også ornamenter og juveler førtes S. ind på forholdet mellem Indien og Europa. Hans artikelserie *The Indian period of European furniture* (Burlington Magazine 1934), vakte megen kritik blandt engelske forskere. Det samme gjaldt *Bizarre Designs in Silks. Trade and Traditions*, 1953. Blandt S.s andre skrifter kan nævnes *Selskabet Kunstindustrimuseets Venner gennem 25 Aar*, 1936. Hans sidste værk som søgte at forklare et gådefuldt motiv inden for romansk grænitkulptur, *Bicorporates. Studies in revivals and migrations of art motifs* udkom posthumt 1967. Til hans uomtvistelige videnskabelige evner føjede han fantasi og en uhyre belæsthed og enden til at stille store spørgsmål. S. var fra 1946 medlem af ledelsen af C. L. Davids samling. – Dansk Røde kors' mindetegn for dansk krigsfangehjælp 1914–19. – R. 1919. DM. 1938. K². 1946. □ Afbildet på karikaturtegn. (Fr.borg). Foto.

Sig. Schultz i Nationaltid. 23.11.1945. Anders Bugge i Politiken 4.1.1949. Erik Zahle sst. 23.11.1955. Merete Bonnesen sst. 15.12.1962.

Erik Lassen

Slott-Møller, Agnes, 1862–1937, maler. * 10.6. 1862 i Kbh. (Holmens), † 11.6.1937 på Løgismose ved Assens, begr. i Kbh. (Holmens). F: løjtnant,

senere kommandør i flåden Jacob Heinrich Victor Rambusch (1825–86) og Constantine Juliane Hansen (1834–91). ~22.5.1888 i Kbh. (b.v.) med maler Harald *S.-M., * 17.8.1864 i Kbh. (Frbg.), † 20.10.1937 sst., s. af købmand Carl Emil Møller (1829–82) og Anna Maria Cathrine Møller (1832–78).

Efter konfirmationen kom S.-M. på Tegneskolen for kvinder 1878–85 og malede hos P.S. *Krøyer vinteren 1885–86. Hun begyndte at udstille på Charlottenborg 1885, men sluttede sig til Den frie udstilling 1891 og udstillede her til og med 1900. Mens alle andre kunstnere søgte til Paris tog hun og hendes mand efter Julius *Langes råd i stedet til Italien over Berlin, Dresden, München, fulgtes med K. *Zahrtmann, Julius *Paulsen og Niels *Skovgaard gennem Norditalien til Venezia og fortsatte alene til Firenze og Rom hvor de blev vinteren igennem. Hjemrejsen lagde de over Paris for at se verdensudstillingen. Rejsens største udbytte blev Firenze og den tidlige italienske kunst. For et akademistipendium tog de begge til Frankrig foråret 1895 for at studere de middelalderlige katedralers billedhuggerkunst. På en tredje rejse til England, Frankrig og Tyskland foråret 1896 lærte de de engelske prærafaeliteres kunst at kende. De modtog et så sympatisk indtryk af kunstforholdene i London at S.-M. næste forår sendte sit billede *Agnete* derover og fik det optaget på Royal Academy's udstilling. Den efterfølgende vinter førte tanken om en fælles udstilling af deres arbejder dem til London nogle uger, og efteråret 1899 slog de sig ned derovre. Forholdene viste sig imidlertid ugunstige (Boerkrigen) til trods for den anerkendelse de mødte i indflydelsesrige kunstkrede. Hen på vinteren fortsatte H. S.-M. rejsen til Italien, S.-M. måtte vende hjem før foråret 1900, men rejste umiddelbart efter på Anckers legat til sin mand.

Alene dette at S.-M. modtog sine afgørende indtryk fra den gamle italienske kunst satte et skel mellem hendes kunstneriske opfattelse og den herskende naturalisme. Hun vendte sig mod den ensidige fremhævelse af de rent maleriske værdier, hun søgte stil og dekorativ holdning, og fandt ideen, emnet fuldt så magtpåliggende. Det stemte med hendes anlæg, og det betegner det generationsskel der skiller 90ernes malerkunst fra 80ernes. Lige fra sin barndom havde hun følt sig entusiastisk draget af Danmarks fortid og de middelalderlige folkeviser. Hun viede nu bogstavelig talt sit liv til skildringen af folkevisernes mennesker og miljø. Begyndelsen var historiemaleriet *Dronning Margrethe og den jydsk Adel*, 1889–90 (af Maria Lehmanns legat skænket til Kvindelig læseforening i Kbh. (ophørt 1962))

der udmærker sig ved sine karakterstudier. Dansk natur kunne fremkalde folkevisemotiver i hendes erindring og give stødet til billeder, og i øvrigt søgte hun lokaliteter som kunne give stemningsmiljøet om de folkevisehandlinger som optog hendes fantasi, studerede grundigt det arkæologisk-historiske udenværk og valgte med omhu modellerne til sine figurer fra det levende liv. På dette grundlag udarbejdedes billederne med naturalistisk korrekthed inden for de rammer som hendes stilsøgen satte. Det var i det væsentlige den samme fremgangsmåde som Zahrtmann anvendte ved sine historiemalerier. Selv om tidens strøm og, mere direkte, indflydelsen fra de engelske prærafaeliter på forskellig måde førte hende ind på dekorativ kunst (bl.a. symbolskornamentale, udskårne rammer til billeder) og på virkemidler der ligger ud over maleriet (det polykrome relief *Dronning Dagmars Død*, 1895–96 på Askov højskole, reliefmaleriet *Hr. Ebbes Døtre*, 1898) så veg hun dog tilbage for en egentlig stilisering og forlod ikke de naturalistiske studier som grundlag for sine fremstillinger.

S.-M. vandt aldrig egentlig anerkendelse. I begyndelsen hørte hun til de talenter man regnede med, var således sammen med sin mand blandt de egentlige stiftere af Den frie udstilling. Hun sejrede i konkurrencen 1894–95 om udsmykningen af hovedportalen i Kbh.s rådhus og modellerede hertil det polykrome relief af byens ældste råd (1896–97) med den af hende forfattede indskrift „Saa er By som Borger“, en række skjoldholder-figurer (kridtsten) og figuren på dørposten (kalksten). Det lykkedes ikke Julius Lange at få hovedværket *Niels Ebbesen* (1893–94) erhvervet til et museum, men en kreds af kvinder skænkede det til Randers museum, og „Agnete“ (1892) vakte almindeligt bifald. Videre talte Holger *Drachmann hendes sag (en kreds af kvinder overrakte ham 1906 *Ridderen og Jomfruen under Linden* (malet 1903) som gave) og endnu ved forårsudstillingen 1906 forsvarede Emil *Hannover og Sophus *Michaëlis *Fæstemanden døer* som akademiet belønnede med årsmedaljen (Eckersbergs medalje). S.-M.s styrke var imidlertid fantasi og billedfortælling, ikke den formende evne. Selv om det erkendtes at hun havde „i sin Tid og paa sin Vis ramt Folkevisetonen fortræffeligst“ (Viggo Stuckenberg) var hendes kunstneriske magt over stoffet svingende, og i længden tog hendes interesse for emnerne overhånd over maleriets kunstneriske krav. Der rejste sig strid om værdien af hendes arbejder, således polemikken i Politiken dec. 1908 mellem Karl *Madsen, Vilh. *Andersen og N.V. *Dorph som blussede op igen i begyndelsen af 1960erne

hvor folkettinget erhvervede to men ikke et tredje Valdemarsbillede. Ophængningen varede kun kort. Med al indrømmelse til det betydelige digtersind der i og for sig ligger bag billedernes konception (Vilh. Wanscher) fandt hun derfor i den senere del af sit liv sine fleste tilhængere i visse af litteraturens mænd (Helge *Rode, Vilh. Andersen) der havde særlige betingelser for at værdsætte hendes indlevelsesevne og fortolkning af folkeviserne, og hos udpræget nationalt indstillede kredse for hvem den kunstneriske side af sagen var mindre afgørende end billedernes fremstillinger.

S.-M. vendte tilbage til Charlottenborgs forårsudstilling 1904 og udstillede siden her. Foreningen for national kunst holdt mindeudstilling for hende og hendes mand på Charlottenborg 1938. Hendes stærke nationale interesser førte hende ind i styrelsen for Sønderjysk samfund 1915 ligesom hun var formand for Danske kvinders forsvarsforening 1915–17 og medlem af bestyrelsen for Kunstgaven til Sønderjylland 1921. En række artikler og taler, behandlede historiske emner eller nationale anliggender samlede hun i en bog, *Nationale Værdier*, 1917, og i en selvbiografisk skildring, *Folkevisebilleder*, 1923 – betydelig ved den personlige varme hvormed den er skrevet, og kunsthistorisk værdifuld til belysning af 90ernes maleri – gjorde hun rede for sine værker og deres tilblivelse. – Malerier af S.-M. findes i den Hirschsprungske samling, museerne i Maribo, Odense, Ålborg, Randers og Ribe og i Sorø akademi. – Ingenio et arti 1932. □ Afbildet s.m. sin mand på mal. udført af dem begge i forening 1886. Mal. af H. Slott-Møller, 1887 (kunstmus. i Maribo). Afbildet på mal. af samme, 1894 (Hirschsprung). Mal. af P.S. Krøyer, 1898. Mal. af H. Slott-Møller, 1899. Tegn. af samme (Fr.borg). Tegn. 1901. Mal. af H. Slott-Møller 1903–04. Tegn. af samme, 1907 (Fr.borg), mal. af samme 1907–08, hertil forarbejder. Avistegn. af bl.a. Rasmus Christiansen 1908 og 1909. Afbildet på mal. af H. Slott-Møller, 1909. Silhouetklip af Kirsten Wiwel, 1927 (Kgl.bibl.). Mal. af H. Slott-Møller 1933–34 (udstillingsfonden, Charlottenborg), flere mal. af samme. Tegn. af Carl Jensen. Foto.

Harald Slott-Møller og Agnes Slott-Møller, 1934 = Små kunstbøger XXIII. – A. S.-M. i Tilskueren XXVII, 1910 I 331-50. Interview i Gads da. mag. XXVI, 1932 225-33. – Paul Hennings: Slægten Rampusch, 1926 48. Johan Rohde i Af dagens krønike, 1890 363-65. Viggo Stuckenberg i Kunst I, 1899. Sophus Michaëlis sst. III, 1901 og VII, 1905-06. Will. Sharp i Mag. of art XXIV, London 1900 289-95. Clara Bergsøe i Julealbum XI, 1902. Holger Drachmann i Politiken 11.5.1903. Emil Hannover sst. 30.4.1906. Helge Rode i Gads da. mag. III, 1908-09 290-96. Vilh. Andersen i Dagens nyheder 12.6.1932. Samme i Sønderjylland XV, 1937 aug. Emil

Slott-Møller, Agnes

Hannover: Erindr., udg. H.P. Rohde, 1966. – Papirer i Kgl. bibl.

Sigurd Schultz*

Slott-Møller, Georg Harald, 1864–1937, maler. * 17.8.1864 i Kbh. (Frbg.), † 20.10.1937 sst., begr. sst. (Holmens). Navneforandring fra Møller, Slott Georg Harald 19.11.1888. F: købmand Carl Emil Møller (1829–82) og Anna Maria Cathrine Møller (1832–78). ~ 22.5.1888 i Kbh. (b.v.) med maler Agnes Rambusch (Agnes "S.-M."), * 10.6.1862 i Kbh. (Holmens), † 11.6.1937 på Løgismose ved Assens, d. af løjtnant, senere kommandør i flåden Jacob Heinrich Victor R. (1825–86) og Constantine Juliane Hansen (1834–91).

S.-M. stod to år i malerlære hos Ad. Hellesen, dimitteredes fra Teknisk skole til kunstakademiet og søgte dets forberedelsesklasse 1882–83. Derefter gik han over til Kunstnernes studieskole som P.S. "Krøyers elev 1883–86. S.-M. hørte ligesom Johan "Rohde og J. F. "Willumsen til den generation hvis læreår faldt sammen med naturalismens kamptid og gennembrud i 80'erne. De sluttede sig til den ledende strøm idet de nærmest skærpede naturalismen med et pessimistisk islæt, gjorde den til en bitter realisme, men da de selv modnede slog de om og blev foregangs-mænd i den stilsøgende, mere filosofisk anlagte bevægelse hvoraf 90'ernes nyromantik og symbolisme opstod. S.-M. gik ud af Krøyers skole som dennes bedste elev og en malerbegavelse der ret var efter de toneangivende kredses ønske. Karl "Madsen hylde hans talent år for år da han begyndte at udstille på Charlottenborg forårsudstilling 1886 og placerede ham med *Fattigfolk i Fattiglægens Venteværelse* (1888, kunstmuseet) – en besk skildring af den yderste fattigdom som S.-M. også havde kaldt *Dødens Venteværelse* – mellem tidens „djærve og dygtige Realister“. Jævndrende fagfæller så op til S.-M. og diskuterede hans koloristiske maksimer, bl.a. hans anvendelse af sort som det ses i „Fattigfolk“ og det legemsstore portræt af Georg Brandes på universitetets talerstol (1890; forarbejde 1889 i Det kgl. bibliotek).

I S.-M.s som i hans hustrus kunstneriske udvikling spiller indtrykkene fra studierejserne en betydelig rolle. De foretog alle deres rejser i fællesskab, og der foregik utvivlsomt en vidtgående indbyrdes påvirkning imellem dem hvad S.-M. selv har udtalt. Det kan næppe udredes nærmere, men der er grund til at antage at de ideer der for hende var forudgivne og hendes karakterstyrke har været af stor betydning for hans indstilling til kunstneriske problemer, modtagelig og temperamentsfuld som han var selv om han

blev den der først gik ind for den nye strømning der viste sig mod 80'ernes slutning. Umiddelbart efter den første rejse til Italien 1888–89, hvor de begge især følte sig tiltrukket af den tidlige italienske kunst, sker der et omslag i hans maleri. To billeder som Johan Rohde omtaler i sin anmeldelse af forårsudstillingen 1890, og som censurkomiteen havde forkastet, har efter beskrivelsen været symbolistiske af indhold og komponerede med en dekorativ holdning for øje, og på Den frie udstilling 1891 var S.-M. ude i de nye tendenser med portrættet af billedhuggeren Anne Marie Brodersen (senere (Carl) "Nielsen) hvis lyse hår var belagt med guld, og med et landskab hvor en kornmark var behandlet på samme måde. Derefter fulgte den række billeder der gjorde ham til en af hovedmændene inden for det specifikke 90-maleri, *Tre kvinder* (eller *Sommeraften*, 1894, Hirschsprung), en stiliseret frisekomposition, *Foraaret*, 1895, sst., af den unge pige mellem pilerakler og fløjtende stære, et udpræget symbolistisk maleri, og *Primavera*, 1901. – Tillige delte S.-M. i høj grad nyromantikens interesse for kunsthåndværk og kunsthåndindustri. En vugge, af ham selv betegnet „malet Træskulptur“, 1893 (Kunsthåndværkstrimuseet) gjorde begyndelsen. Med overraskende frodighed og opfindsomhed producerede han udkast til smykker, sølvarbejder (for hofjuvelér Michelsen), apoteker-etiketter, bogsomslag, bogbind (for Petersen & Petersen, Gyldendal), møbler (for Otto Meyer), vægdekorationer. Både udkast og udførte arbejder (bl.a. *Helena-Smykker*, 1898) købtes i anseeligt omfang til Kunsthåndværkstrimuseet. Det følger af sig selv at man tog hans evner i brug ved Kbh.s rådhus hvor han bl.a. tegnede de træskårne håndværkerfigurer til Borgertrappen, og som kunstnerisk leder ved fajancefabrikken Aluminia 1902–06 leverede han udkast til de broget dekorerede brugsfajancer der hører til den tids karakteristiske frembringelser. På dette område vandt S.-M. almindelig anerkendelse, og han har en fremtrædende stilling i kunsthåndværksbevægelsen omkring århundredskiftet.

Endnu gennem en årrække kunne S.-M. samle opmærksomhed om de anseelige billeder der kom fra hans hånd, fx *Badende unge Piger*, 1904, *Paolo og Francesca*, 1905 hvor han vel kom de engelske prærafaeliter som han kendte fra sine ophold i London 1896, 1897 og 1899–1900 nærmest, og de unge kvinder i den sværmeriske *Sankt Hans Nat*, 1908. Til hans vægtigste arbejder må gennem hele hans produktion regnes hans portrætter, fra Schandorphs 1892 til Helge Rodes 1907 (Fr.borg) og Sigrid Undset 1923, fra de senere år dog først og fremmest dem han malede af sin hustru fx helfigurbilledet 1903–04

hvor hun står i den blomstrede kjole. Men meningerne om hans arbejder blev mere og mere delte. Det lå både i kunstneriske grunde og i hans holdning over for offentligheden. Det stilbegreb og de store emners betydning som han kæmpede for fandt ingen jordbund i dansk kunst efter århundredskiftet, og det blev efterhånden klart at han under den udvikling han gennemgik havde tilsat sit oprindelige koloristiske talent. Med sine angreb på fynboerne i „Bondemaler“-fejden 1907 vendte han sig mod sin egen generation og kom til at stå som reaktionær. Undertiden kunne der også ligge en udfordrende sensation i hans billeder når han indsatte portrætter af kendte personligheder (*Digteren*, 1912 med portræt af Holger Drachmann; *De hellige tre Konger*, 1925, i Kbh.s KFUM med professor J. L. Heibergs ansigtstræk). Uden hensyn til modstand og kritik borede han sig blot dybere ned i sin egen opfattelse, og malerisk set blev hans produktion efter århundredskiftet en gradvis nedgang, kulminerende i det store gruppebillede af den internationale kommission for Slesvig, 1922 (folketinget).

S.-M. hørte til den snævre inderkreds blandt Den frie udstillings stiftere 1891, men stod ofte i modsætning til sine kolleger og deltog sidste gang i udstillingen 1900. Derefter udstillede han atter på Charlottenborg fra 1904 til sin død. Han havde arbejder på Kunstnernes studieskoles udstilling 1896, verdensudstillingen i Paris 1900 hvor han fik bronzemedalje, den nordiske udstilling i Kaiser Wilhelm-Museum i Krefeld 1902 og den danske kunstindustri-udstilling i Kunstgewerbemuseum i Berlin dec. 1910-febr. 1911. En række udstillinger havde han, ligesom sine studierejser, fælles med sin hustru. Fra 1892 drev han en kunstskele, og i en bog, *Kunstens Kilder*, 1917 søgte han i form af en kunsthistorisk skildring at redegøre for sin opfattelse af kunstens væsen som baseret på folkesamfølelsen, fædrelandskærligheden i den oldgræske kultur og på kristendommen i middelalderen og renæssancen. – R. 1919. □ Afbildet s.m. sin hustru på mal. udført af dem begge i forening 1886. Tegn. af Agnes Slott-Møller, 1887 (Fr.borg). Tegn. 1901. Selvportr. på mal. 1908. Avistegn. o.l. af ML 1908, af Rasmus Christiansen 1908 og 1909 og af V. Afzelius, 1909. Selvportr. på mal. 1909, hertil skitser. Tegn. af H. Jensenius, 1919 (Fr.borg). Malet selvportr. 1924 (Uffizierne, Firenze), hertil malet skitse. Silhouetklip af Kirsten Wiwel, 1927 (Kgl.bibl.). Tegn. af Jensenius udst. 1928. Tegn. af Carl Jensen (Fr.borg) og af ukendt (sst.). Flere selvportr. Foto.

Harald Slott-Møller og Agnes Slott-Møller, 1934 = Små kunstbøger XXIII. – Interview i Berl. aften 15.8. 1934. – Karl Madsen i Politiken 4.6.1886 og 31.5.1887. Emil Hannover sst. 30.4.1906. Karl Madsen i Kunstbl., 1888 95. Johan Rohde i Af dagens kronike, 1890 361–63. Samme: Journal fra en rejse i 1892, udg. H. P. Rohde, 1955. Poul Uttenreiter: Fritz Syberg, 1935 107–24. K. F[lor] i Berl. tid. 21.10.1937. Berl. aften 10.3.1941 (heri uddrag af efterl. erindr.). Sig. Schultz i Nationaltid. 4.2.1938. Den frie udstill. gennem 50 år, 1942. Emil Hannover: Erindr., udg. H. P. Rohde, 1966. – Papirer i Kgl. bibl.

Sigurd Schultz*

Sløk, Johannes Friis, * 1916, teolog. * 27.4.1916 på Frbg. (Solbjerg). F: postkontrollør Charles Peter Beriot S. (1882–1928) og Ingeborg Münzberg (1882–1951). ~ 4.7.1941 i Ørum, Djurs hrd., med Anna Dorthæa Pedersen. * 16.4.1916 i Stendis, Ryde sg., d. af førstelærer Peder P. (1886–1980) og Ane Marie Madsen (1888–1959). S. fortæller i sin selvbiografi at han dumpede til optagelsesprøven for postelever. Han meldte sig derefter til Akademisk kursus, hvorfra han blev student 1936. Efter teologisk embedseksamen 1943 fra Kbh.s univ. var han højskolelærer et år, knyttedes så til Århus univ. hvor han siden har virket. 1944–47 var han tillige hjælpepræst, og efter disputatsen, *Forsynstanken*, 1947 var han på studieophold i bl.a. Frankrig og Italien. Fra 1952 var han både lektor i systematisk teologi og lærer ved det nyoprettede Marselisborg seminarium. 1959–67 var S. professor i teologi med kristen idéhistorie som speciale, og 1967–77 var han professor i faget idéhistorie under det humanistiske fakultet hvorefter han atter blev teologisk lærer som professor i etik og religionsfilosofi. Ikke kun pædagogisk har S. fastholdt sammenhængen mellem teologi og humanisme; også i sin forskning har han bestandig befundet sig i spændingsfeltet mellem en humanistisk tolket idéhistorie og teologien. Hans anliggende har primært været en undersøgelse af forholdet mellem individ og verden/samfund. En undersøgelse af betingelserne for at kunne forstå et menneske som andet end et produkt af omstændighederne. S. vil forstå individet som skæbne. Han har derfor samlet sin forskning om tre hovedepoker i europæisk tænkning. For det første Platons filosofi hvor idealisme og sokratiske tvivl bestandig brydes med hinanden, og hvor forholdet mellem moral og skæbne er afgørende. S. har skrevet flere introduktioner til Platon og gennemført en dybtgående analyse af *Platons dialog Protagoras*, 1963. For det andet har S. omfattede beskæftiget sig med renæssancen hvor middelalderens enhedstænkning opløses. Det sker i studier over Pico della Mirandola og Nicolaus Cusanus. Ikke mindst har S. dog interesseret sig

for Shakespeare som renæssancedigter. Han har bl.a. foretaget ti kommenterede ny-oversættelser af Shakespeareskuespil. Hertil kommer hans vægtige bidrag til „De europæiske ideers historie“, 1962 hvor just menneskets frigørelse i renæssancen ses som det afgørende vendepunkt i europæisk tænkning. I den periode ændres opfattelsen af forholdet menneske/verden fundamentalt. Individet bliver på en vis måde hele universet. „Det er mennesket, der ved sin placering og sin funktion bærer universet; uden mennesket ville det falde sammen i kaos“.

Nutidstænkningens forudsætning er da, ifølge S., at ideen om at verden, Gud og mennesket er sammenhængende i et velordnet system, definitivt er brudt sammen. Det tredje hovedtema i S.s forskning er logisk nok derfor analyser af de tænkere og kunstnere der radikalt har formået af fastholde denne forudsætning. Vigtigst har i den henseende været beskæftigelsen med Søren Kierkegaard, fra *Die Anthropologie Kierkegaards*, 1954 til det også i kunstnerisk henseende spændende filmmanuskript, *Lidenskab og Krise*, 1981. I hovedværket fra 1978, *Humanismens tænker* tolker S. Kierkegaards menneskeforståelse som „Mennesket er lidenskab“, dvs. det er henvist til selv at søge en mening etableret i en uoverskuelig og usammenhængende og meningsstum verden. Lidenskabeligt, dvs. med grund i sin egen vilje til eksistens, må individet etablere en bærende kvalitet i tilværelsen der kun er at finde i selvansvarligheden, i at samtykke i den personlige skæbne. I bøgerne om *Eksistentialisme*, 1964 og *Det absurde teater og Jesu forkyndelse*, 1968 fremhæves den moderne bevidsthed som et rationalitetens sammenbrud, „verden har vendt mennesket ryggen“. Der gives principielt intet svar på menneskets lidenskabelige villen eksisterer, dvs. ikke rationelt, men måske religiøst. S.s teologiske tænkning er derfor en skarp kritik af den teologi der mener at kunne argumentere for religiøse sandheder. Kritiken udfoldes mod enhver form for skabelsesteologi i *Teologiens elendighed*, 1979. Forudsætningen for denne kritik udarbejdes religionspsykologisk i *Det religiøse instinkt*, 1960 hvor eksistensviljen ansues som et behov for en religiøs tilværelsestolkning. Og i den fortættede religionsfilosofiske analyse af *Det religiøse sprog*, 1981 er S.s originale tanke at enhver rationalitet grunder i et mytisk eller religiøst sprog. Det religiøse sprog grunder en verden som individet kan leve meningsfuldt i og lidenskabeligt stå inde for hvilket dybest set er at „tilintetgøre alle problemer“. – Ud over den egentlige forskning har S. velopløst deltaget i dagens debat ud fra sin eksistentialistiske grundposition, skarpt polemisk mod enhver form for ideologi der vil fratage individet dets frihed og ansvar. – S. modtog Carl Holst-Knudsens videnskabspris 1958, Rosenkjærprisen 1967. – R. 1967. R¹ 1981. □Foto.

Selvbiografi i Acta Jutlandica. Århus univ.s årsberetn. 1947–48, 1948 85 J. S. i Weekendavisen 20.2.1976. – N. H. Søe: Dansk teologi siden 1900, 1965 205–13. J. L. Balling i Århus univ. 1928–78, red. Gustav Albeck, 1978 = Acta Jutlandica LI 395f. – Levnedberetning i ords-kapitlet.

Kjeld Holm

Smid, Henrik, se Smith, Henrik.

Smidt

Den her omtalte slægt S. føres tilbage til ejer af Rønshave Niels Pedersen S. (1727–99).

Claus L. *S. var ~ Elisabeth Andrea Sass, d. af grosserer M. W. *S.

Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske slægter III, 1915 205–16.

Hans H. Worsøe

Niels Pedersen Smidt 1727-99 ejer af Rønshave		
Claus Langhaar *S. 1761-1822 regeringsråd	Peder S. 1763-1817 gårdejer i Smidstrup	
Carl Christian S. 1799-1865 postmester, justitsråd	Wilhelm S. 1801-84 grosserer, medstifter af Musikforeningen	Edward Frederik S. 1809-63 kaptajn, medstifter af Musikforeningen
Claus L. *S. 1841-1918 bankier, grosserer	Henry Alfred Oxholm S. 1845-1920 ejer af Nøbbellegård	

Smidt, Carl Martin, 1872–1947, arkitekt, arkæolog. * 15.10.1872 i Thyregod, † 21.11.1947 i Lyngby, begr. i Kbh. (Vestre). F: sognepræst, sidst i Ejby og Dalby, Carl Marcus S. (1827–1910) og Magdalene Jacobsen (1843–1919). ~ 1° 28.10.1902 i Ejby ved Køge med billedhugger Grethe Hammeleff, * 8.1.1880 på Frbg., † 20.10.1964 i Kbh. (Andreas) (~ 2° 1907 med tandlæge Olaf Brahm, 1876–1942, ~ 1° 1904 med Agnes Kaaber, 1879–1905, ~ 3° 1932 med Anna Agnes Sørensen, 1882–1974), d. af billedhugger Uncas Andreas Frederik H. (1847–1916) og Julie Henriette Marie Andersen (1851–1935). Ægteskabet opløst 1907. ~ 2° 29.11.1912 på Frbg. med Olga Ingeborg Olsson, * 25.3.1888 i Kbh. (Pauls), † 22.8.1978 i Lyngby, d. af kurvmager Gottfried O. (1848–92) og Bengta Persdotter (1848–1917).

Efter en femårig skolegang i Sorø blev S. privat dimitteret som student 1891 i Kbh., besøgte en kort tid Teknisk skole, uddannede sig i de følgende år som maler dels på kunstakademiet, dels i Zahrtmanns skole og udstillede 1897–1900 en

række portrætter på Charlottenborg. Fra 1896 besøgte han atter Teknisk skole og gik derfra 1898 ind i kunstakademiets arkitekturskole, samtidig med at han tegnede hos arkitekterne Hans J. *Holm og senere hos Anton *Rosen. Uden at have taget afgang fra akademiet blev han 1910 medlem af Akademisk arkitektforening. Som arkitekt har han bygget flere kirker, bl.a. Ranum i Himmerland og Havnstrup i Hammer herred, den sidste i forening med arkitekt Harald *Lønborg-Jensen, sammen med hvem han også har opført nordfløjen på herregården Avnsbjerg ligesom han har bistået ham som arkæologisk undersøger ved en række restaureringer, bl.a. navnlig af Skt. Kathrine kirke og kloster i Ribe og Løgum klosterkirke. Fra 1902 var S. nemlig kommet i forbindelse med Nationalmuseets 2. afdeling og knyttedes 1908 fast til museet som dets medarbejder ved mindesmærkernes bevaring, en lignende stilling som den J. B. *Løffler tidligere havde haft. Han har i denne egenskab været museet en god mand både som deltager i dets systematiske kirkeundersøgelser, hvor han i langt højere grad end sin forgænger gik til bunds i problemerne, og som leder af en række store og vigtige udgravninger med efterfølgende restaureringer. Som de betydeligste af disse kan nævnes klosterruinerne i Vitskøl, Øm, Esrum og Maribo og borgruiner o.l.: Kalø, Ravnsborg, Vordingborg og Kalundborg samt ikke mindst de berømte nordsjællandske borge Gurre, Søborg og Dronningholm ved Arresø. Han har her ikke blot vist sig som en fortrinlig og til det yderste omhyggelig undersøger, men samtidig søgt at gøre fundene forståelige og talende ved, hvor det lod sig gøre som i Øm, Maribo og Kalundborg, at lade dem indgå som led i park- eller haveanlæg. Foruden i talrige utrykte indberetninger har han nedlagt sin store viden i en række skrifter og afhandlinger der væsentlig samler sig om to hovedemner: klostrene, og da navnlig cistercienserklostrene, og vore praktisk talt ikke behandlede middelalderlige borge og befæstningsanlæg. Hans hovedværker er de to store monografier, *Cistercienser-Kirken i Løgum*, 1931 og det efterladte arbejde *Roskilde Domkirkes middelalderlige Bygningshistorie*, 1949.

S. har desuden i Sorøbogen behandlet Sorø, i Aarbøger for nord. Oldkyndighed Maribo, 1935, Tikøb og Esrum, 1938 samt i særskilte småskrifter Øm, 1919 (3. udg. 1942) og Vitskøl (i Nationalmuseets blaa Bøger, 1938, 2. udg. 1948). For Søborg har han gjort rede i Aarbøger for nord. Oldkyndighed for 1934, men ellers er hans borgstudier væsentlig fremkommet i Fra Nationalmuseets Arbejdsmark dels i form af monografier over Ravnsborg, 1929, Kalø, 1932, Gurre, 1933

(også udg. særskilt, 4. udg. 1948), Kalundborg, 1936 og Dronningholm, 1940, dels som mere almindelige undersøgelser over forskellige sider af middelalderens befæstningsanlæg (1934, 1937, 1939). Uden for hans øvrige produktion falder hans artikel i tidsskriftet Kunst IV, 1902, der åbner en vellykket redningsaktion for Ludvig Holbergs sommerbolig Tersløsegård, samt en stor afhandling om arkitekt C. F. Hansen og hans bygninger (Tidsskrift for Industri XII, 1911, også udg. særskilt s.å.) der bidrog til at sætte denne udmærkede kunstner på den rette plads efter de foregående slægtleds miskendelse. □Afbildet på gruppebillede af S. Wandel, 1904. Foto.

Studenterne fra 1891, 1916 257f. M. Mackeprang i Sorøerbl. XXXII, 1947 85–87. H. G. O[rlrik] sst. 87f. Ejler Haugsted i Årbøger udg. af hist. samf. for Århus stift XLI, 1948 162f.

Poul Kjærum (M. Mackeprang)

Smidt, Claus L., se Smidt, Claus Langhaar.

Smidt, Claus Langhaar, 1761–1822, regeringsråd på St. Croix. *30.9.1761 på Rønshave, Smidstrup sg., †28.12.1822 på St. Croix, begr. i Christianssted. F: gårdejer Niels Pedersen S. (1727–99) og Catharina Margrethe Weiss (1730–99). ~25.10.1795 i Magleby på Amager med Christiane Schouboe, *13.10.1773 i Vildbjerg, †13.8.1869 i Kbh. (Trin.), d. af sognepræst, sidst i Skuldelev og Selsø, Christian Christiansen S. (1736–87) og Ide Margrethe Schive (1742–1820). S. blev 1779 skriver og kramboddreng i Fredericia, exam.jur. 1788. N.å. blev han sessionsskriver i ekstrakommissionen til udførelse af forordningen om stavnsbåndets løsning af 20.6.1788 og kom på vartpene 1795. 1799 ansattes han som birkeskriver ved Vesterland, Før og Amrom og s.å. som birkeskriver ved Kronborg distrikts birk. Takket være sin dygtige udførelse af embederne blev han 1799 skifteforvalter i Christianssteds jurisdiktion på St. Croix, og 1800 fik han betroet hvervet som medlem af kommissionen for den vestindiske gældsslikvidation. 1807 blev han konstitueret medlem af den vestindiske regering og n.å. af kommissionen for de danske og hollandske lån. Han blev i Vestindien under den engelske okkupation og stadfæstedes 1814 som regeringsråd med bibeholdelse af skifteforvalterembedet. 1821 fik han kgl. tilkendegivelse af „Vor allerhøieste Tilfredshed med hans Forhold som Medlem af den under den engelske Okkupation af vore vestindiske Øer etablerede Laane-Commission for St. Croix“. S. beskrives som en „flittig, gavmild og gæstfri“ embedsmand. – Virkelig kammerråd 1803. Etatsråd 1814. – En sønnesøn, **Claus Langhaar S.**, *22.3.1841, †17.4.

Smidt, Claus Langhaar

1918, blev efter erhvervsuddannelse i udlandet 1868 ansat i det af faderen Wilhelm Smidt og Emile le Maire grundlagte bankierfirma i Kbh. Da dette ved faderens død 1884 likviderede videreførte S. en del af dets virksomhed. S. indtog betydelige bestyrelsesposter inden for erhvervslivet og var desuden virksom i flere filantropiske og patriotiske selskaber, fx Den frivillige selvbeskatning til fædrelandets forsvar og børnearbejdet på de vestindiske øer. Etatsråd 1892. Konferensråd 1913. R. 1887. K². 1897. DM. 1908. – R. 1815. □ Profiltegn. ca. 1800, forlæg for stik af A. Flint. Mal. af J. C. F. Viertel, 1820.

Pers. hist. t. 4.r.v, 1902 80–88 (C. L. S.s optegn.). – H. B. Dahlerup: Mit livs begivenheder II, 1909 34f.

Kay Larsen*

Smidt, Peder, ca. 1673–1711, legatstifter. * ca. 1673 formodentlig på Vejlegård i Sallinge hrd., † 26.9.1711, begr. i Nørre Broby. F: tidligere borgmester i Helsingør og stiftsskriver i Bergenhus amt Niels Hansen S. († senest 1677, ~ 1° med Karen Jonsdatter Carisia) og Else Pedersdatter († 1705, ~ 1° 1655 med professor Rasmus Hansen *Brochmand, 1626–64, ~ 3° med Peder Klingenberg, † før 1699). Ugift.

Når S. blev fynbo skyldtes det at hans far i slutningen af 1660erne havde erhvervet Vejlegård med mere gods i Sallinge herred, og 1699 solgte moderen dette gods til sine to børn af mellemste ægteskab, Else Cathrine og S. 1702 tilskødede han imidlertid søsteren sin part af fællesejet idet han selv havde erhvervet den nærliggende Lundegård som han snart efter begyndte at ombygge. 1709 fik han kgl. bevilling til ved testamente at disponere over sine midler hvilket skete i et udateret testamente, oprettet til fordel for søsteren og hendes datter Anke (Anneche, Anna), men hvis svogeren eller til sin tid Ankes mand i mindste måde befattede sig med dette gods skulle det være forfaldet til de fattige, og ligeledes skulle det hvis de ikke efterlod sig arvinger tilfalde „de fattige og nødtørftige her udi Landet“ (: Fyn). Da søsterdatteren som enke efter general Adolph v. *Neuberg var død 1752 uden livsarvinger skulle altså Lundegård og gods, i alt 412 tdr. htk., tilfalde de fattige i Fyn, og dette blev efter retstrætter med andre interesserede til virkelighed da en fundats for Lundegårds stiftelse konfirmeredes 1754. Stiftelsen eksisterer fortsat. – Kancelliråd 1706. □ Malet som barn (Skt. Knuds k., Odense).

E. A. Thomle i Pers. hist. t. VI, 1885 6f. V. Hostrup Schultz: Helsingørs embeds- og bestillingsmænd, 1906 11. Hans Knudsen: Lundegårds stiftelse 1754–1929, 1929 4–30.

Hans Knudsen*

Smidth

Den her omtalte slægt S. føres tilbage til klejnsmed og oldermand i Vejle Anders Jensen (–1733) hvis far formentlig også var klejnsmed i Vejle og hvis søn Jens Andersen (–1757) kom i lære hos ham 1712.

Wilhelm v. Antoniewitz: Danske patricierslægter I, 1956 171–92.

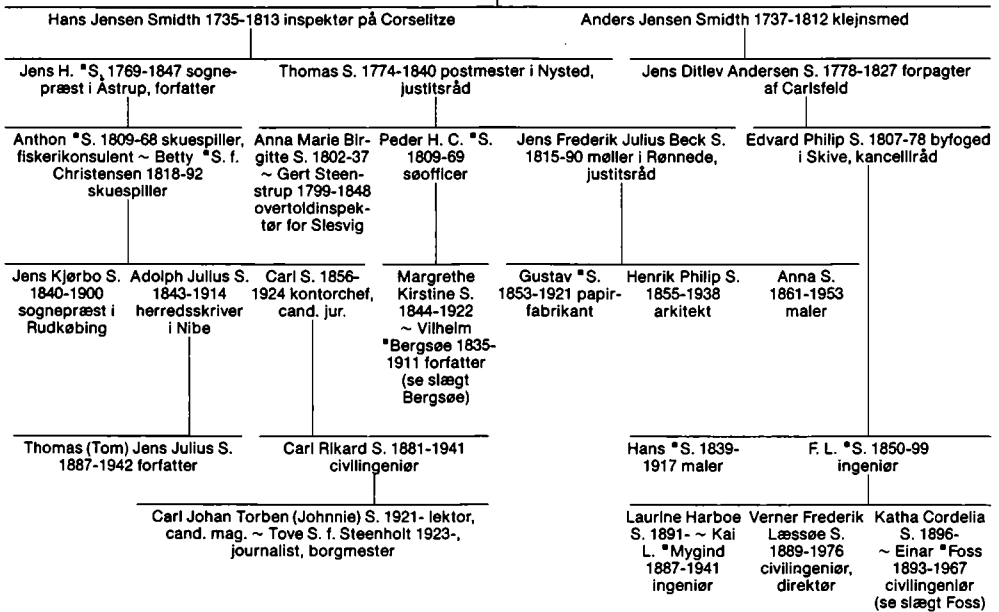
Hans H. Worsøe

Smidth, Anthon Julius, 1809–68, skuespiller, fiskerikonsulent. * 21.5.1809 på Falster (?), † 1.8.1868 i Kbh. (Frels.), begr. i Åstrup, Falster. F: sogneprest, senere professor Jens Hansen *S. (1769–1847) og Ellen (Eline) Jessen (1776–1851). ~ 11.6.1836 i Kristiania med skuespiller Betty (Betzy) Christiane Christensen, * 5.3.1818 i Kbh. (Fødsst.), † 31.1.1892 sst., d. af fyrværker i artilleriet, senere „tøjvarter“ ved Korsør arsenal Christian Frederik C. (ca. 1792–1833, senere ~ Marthe Marie Mortensen) og Trine Nielsen.

S. ville studere da han 1827 var blevet student fra Herlufsholm, men efter filosofikum gav han efter for teaterlysten og debuterede 21.4.1834 som Clavigny i Scribes *Gesandten* på Kristiania teater der dengang både sprogligt og i repertoirevalg var en slags kopi af Det kgl. teater. Han skjulte sig først under navnet Ansichy, vel for lettere at kunne træde tilbage hvis forsøget ikke lykkedes, men da han ved sit smukke, aristokratiske ydre og sin dannelse efterhånden vandt anseelse i et stort repertoire fra Shakespeares Jago til Hostrups redaktør Grønholdt forblev han i Kristiania til udgangen af sæsonen 1853 hvorefter han tilhørte M. W. *Bruns selskab i de danske provinser. Skønt Bjørnstjerne Bjørnson heftigt bekæmpede dansk på scenen i Norge var han personlig en god ven af S. Omsider, 46 år gammel, stod S. første gang på en københavnsk scene da han 14.9.1855 spillede godsejeren i *Ægte-mandens Repræsentant* på Casino, hans virkeplads – med undtagelse af en enkelt sæson ved Folketeatret – til han 18.5.1865 optrådte sidste gang som baron Ebersdorf i *En Spurv i Trane-dans*. Blandt hans roller var kalifen i *Kalifen paa Eventyr* kreeret af ham, domherren i *Esmeralda*, Petrucchio i *Trold kan tæmmes* og titelrollen i *Hr. Lauge med den tunge Haand*, men repertoiret på Casino kunne kun sjældent byde ham sådanne opgaver der stod på højde med hans intelligens, og hvori han kunne gøre virkning ved sit imponerende ydre og sin myndighed, og hver gang han søgte at nå sine ønskers mål, en ansættelse ved Det kgl. teater, mødte han afslag.

Uden for scenen fik S. oprejsning på et område som intet havde med hans kunst at gøre. Under sit lange ophold i Norge var han blevet stærkt fi-

Jens Andersen -1757 oldermand for smedelavet i Vejle

skeriinteresseret, ikke i videnskabelig, men i praktisk forstand, og fra 1859 skrev han årlige indberetninger til indenrigsministeriet om fiskeriets tilstand i Danmarks forskellige dele. Efterhånden indlagde han sig stor fortjeneste ved at opbygge denne da forsømte næringsvej. Han var utrættelig i at lære fiskerne bedre metoder, skaffe dem redskaber og transportmidler til fangstens afsætning, og efter at han var blevet statens konsulent besøgte han som dens repræsentant store fiskeriudstillinger i Bergen og Boulogne for at indhøste erfaringer som kunne komme danske fiskere til gode. „Der er ingen Tvivl om“, skrev chefen for biologisk station, dr. Blegvad 1936, „at S. som en forstandig, praktisk og kundskabsrig Mand ærligt har bestræbt sig for at opnaa Forbedringer for Datidens Fiskere“. Både ude og hjemme vandt hans virksomhed megen anerkendelse, bl.a. modtog han, endnu mens han var Casino-skuespiller, fortjenstmedaljen i guld. Uddrag af sine ministerielle indberetninger udgav han 1866 for internationale sagkyndige i skriftet *La mer autour du Danemark*. – Hans hustru, Betty S., hørte samtidig med Peter *Schram og Carl *Hagen til det Siboni'ske musikonservatoriums stemmebegavede elever og optrådte første gang ved dets aftenunderholdning 24.3.1833; sin egentlige debut fik hun 5.4.1836 som Catharine i *Lestocq* på Det kgl. teater hvor hun også i sæsonen 1849-50 forsøgte sig uden varigt held. Men i mellemtiden var hun ved Kri-

stiania teater blevet en meget yndet skuespiller – ikke alene en kvik soubrette, men også anvendelig i lystspillet og tragedien – for hvem de københavnske privatscener stod åbne skønt hun undertiden foretrak årelange udflugter til Bergens teater (1868-69; 1873-75) og provinserne. I tre perioder var hun knyttet til Folketeatret hvor hun ved varme, lune og klar replik navnlig i den sidste årrække stod som en modsætning til Julie *Hansens groteske og ersartede komik. De repræsenterede borgerlige udgaver af de kgl. skuespillerinder Julie *Sødring og Louise *Phister. S.s kunst var stilfærdig (bestemoder i *Ole Lukøje*), og hun varierede sine halvkomiske, godmodige matroner, og da hun på sin 65-års fødselsdag fejrede 50 års jubilæum (fru Martin i *Fader og Søn*; fru Pind i *Dalby Præstegaard*) var hun en meget afholdt skuespiller hvis afgang blev beklaget. Hun optrådte sidste gang 23.12.1885 under et gæstespil på Casino som Stine i *Erik Ejegods Pilgrimsfærd*. – F.M.I. 1862. □ Træsnet 1853. Foto.

Om Anthon S.: Medd. om dimitterede fra Herlufsholm I, ved A. Leth og G. L. Wad, 1875 210f. Bjørnstjerne Bjørnson: Grotid I-II, 1912. – *Om Betty S.*: A. Aumont i Dansk teater-årbog 1891-92 128-30. – *Om begge*: Karl Schmidt: Medd. om skuespil og teaterforhold i Odense I, 1896. Erik Bøgh: Min første forfatteretid, 1897 179f 200f. T. Blanc: Chria. theaters hist., Kria. 1899. Rob. Neeiendam: A/S Kbh.s Hippodrom. Folketeatret 1845-1945, 1945. Eli Ansteinsson: Teater i Norge. Dansk scenekunst 1813-63, Oslo 1968.

Robert Neeiendam*

Smidth, Betty

Smidth, Betty, se Smidth, Anthon.

Smidth, Verner Frederik Læssøe, 1850–99, ingeniør, fabrikant. * 28.5.1850 i Kerteminde, † 2.6.1899 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: byfoged og byskriver i Kerteminde, senere byfoged og borgmester i Skive, kancelliråd Edvard Philip S. (1807–78) og Karen Catharine Berg (1812–95). ~ 27.5.1887 i Skælskør, med Katharina Dagmar Charlotte Gundersen Harboe, * 15.6.1862 i Skælskør, † 18.6.1953 på Frbg., d. af skibsreder og brænderierjer Jørgen Gottfried Thuerecht H. (1824–90) og Laurine Frederikke Møller (1829–1911). – Bror til Hans *S.

S. voksede op i Skive og kom efter endt skolegang 1866 i lære på et mekanisk værksted i Randers. Efter læretiden rejste han til Kbh. hvor han dels arbejdede i faget og dels fulgte undervisningen på Polyteknisk læreanstalt, men han kunne ikke koncentrere sig om et regelbundet studium. Den faglige baggrund for hans senere virke var derfor snarere læreårene i Randers, hertil kom et næsten to års ophold i Tyskland hvor S. virkede som tegner på en stor tysk maskinfabrik. 1875 kom han tilbage til Danmark og fik ansættelse som konstruktør hos Rudolph Koefoeds maskinfabrik hvor der blev fremstillet møllermaskiner og udstyr til teglværksindustrien. Her blev S. til han startede egen virksomhed 2.1.1882 i sin mors villa på Fr.berg. Startkapitalen var 4 000 kr., hvoraf halvdelen netop var vundet i lotteri. Det var et rådgivende ingeniørfirma med møllereri- og teglværksanlæg som speciale, men det kunne dog også tage sig af bygningen af pakhuse og hvad der ellers måtte ønskes bistand til. Den unge indehaver havde også tænkt at importere maskiner til forskellige industrier. S. kastede sig især over teglværksteknikken, og hans arbejde på at forbedre arbejdsmetoder og teknik vakte hurtigt interesse, og virksomheden voksede. S. havde et naturtalent: han forstod at knytte folk til sig. 14.7.1884 ansatte han ingeniør Poul *Larsen, som han allerede kendte fra Polyteknisk læreanstalt og som han i øvrigt også havde arbejdet sammen med på den kbh.ske maskinfabrik. 1885 var virksomheden blevet så stor at den kunne bære endnu en ansættelse, og fra 1.10.1885 knyttede S. den unge teglværksingeniør Alexander *Foss til virksomheden. De tre så snart at de supplerede hinanden, S. og Poul Larsen var de store teknikere og begge havde en enestående evne til at sætte sig ind i vanskelige tekniske problemstillinger og finde nye, ofte ganske utraditionelle løsninger.

På dette tidspunkt var cementens betydning som bygningsmateriale i stærk stigning, og fra tyske fabrikker blev der indført cement, fremstillet af

bl.a. danske råmaterialer. Ved et besøg i Flensborg 1887 blev S. for alvor opmærksom på dette forhold og han så straks, hvilke muligheder en cementindustri kunne få i Danmark. Samme år fik den unge virksomhed overdraget planlægning af en ny cementfabrik i Limhamn syd for Malmö. Den blev skabt efter helt nye principper og vakte stor opmærksomhed. I de følgende år fik virksomheden overdraget flere tilsvarende opgaver, 1888–89 byggede den Christiania Portland Cementfabrik og 1890 opførte den sin første danske cementfabrik på gården Rørdals jord øst for Ålborg. Det var et princip for firmaet at bevare en nær forbindelse med de opførte fabrikker for at sikre en fast tilknytning til den praktiske produktion. I løbet af få år forestod det unge firma ledelsen af syv teglværker, tre cementfabrikker og et kalkværk i Danmark og Sverige, og overalt blev der indhøstet værdifuld teknisk erfaring der kom fremtidige projekter til gode. Det var også nødvendigt med den bedste teknologi, da de indenlandske cementfabrikker skulle konkurrere på ulige fod med den toldlettede importerede vare.

I begyndelsen af 1890'erne begyndte virksomheden for alvor at ekspandere i udlandet. 1890 havde den åbnet et kontor i London, 1893 fulgte et i Paris og i St. Petersburg og endelig 1895 fik den eget kontor i New York. Den voldsomme ekspansion var igen et udtryk for den overlegne teknik som de tre virksomhedsindehavere kunne fastholde. Indførelsen af råmøllen både til behandling af råprodukter og til formaling af de brændte klinker fik afgørende betydning. 1898 lagde Poul Larsen grunden til den fortsatte udvikling af roterovnen der hurtigt kom til at afløse den ældre skaktovn. Kort før århundredskiftet havde firmaets anlæg vundet indpas i de fleste europæiske lande og i USA. I Rusland dominerede firmaet ganske cementindustrien. – 1898 tog indehaverne initiativ til oprettelse af egen maskinfabrik i Valby. Indtil da havde de ladet maskiner m.m. udføre på fremmede maskinfabrikker, men nu blev maskinfabrikken et centralt led i virksomhedens fortsatte ekspansion på verdensmarkedet. I forsommeren 1899 døde S. ret pludseligt, men virksomheden blev ført videre af Larsen og Foss og den fik senere dimensioner der langt overgik hvad der var nået i S.s tid. En vis tilknytning til den har S.s slægt fortsat haft, og en søn ledede således firmaet under anden verdenskrig. □Mal. af L. Tuxen (F. L. Smidth & Co.), kopi af A. Tørsleff, 1955 (sst.). Foto.

Ingeniøren VIII, 1899 179f. Knudåge Riisager: F. L. Smidth & Co. 1882–1922, 1921. Ad. Andersen i Børsen 27.5.1950. N. Max Jensen: F. L. Smidth & Co. A/S

1882–1957, 1957. Henrik Fode i Weekendavisen 2.11.1979.

Henrik Fode

Smidth, Gustav Carl Fangel, 1853–1921, papirfabrikant. * 28.5.1853 i Rønnede mølle, † 27.11.1921 i Hellerup, begr. i Kbh. (Vestre). F: møller, senere justitsråd Jens Frederik Julius Beck S. (1815–90) og Anna Henriette Høyer (1830–98). ~ 12.11.1912 med Louise Maria Sakautzki, * 9.9.1852 i Friederichsdorf, Tyskland, † 19.9.1924 i Kbh. (~ 1° med Hagemann), d. af godsejer Julius S. († 1906) og Emilie Saunus († 1899).

Efter at have taget præliminæreksamen i Roskilde lærte S. smedefaget i Stubbekøbing og blev 1874 maskinassistent ved de sjællandske jernbaner. Allerede to år efter fratrådte han imidlertid denne stilling og blev medindehaver af maskinfirmaet A. C. Rasmussen og Co. i Stubbekøbing. Her virkede han til 1882 da han fandt en ny stilling som bestyrer af Kbh.s fedtraffinaderi, men allerede to år efter skiftede han atter idet han nu blev teknisk inspektør for C. Ferslew & Co. hvormed fulgte ledelsen af Frbg. Papirfabrik og Kattinge Cellulosefabrik. S. havde i disse forskellige stillinger, bl.a. ved opfindelse af et „fiberfang“ hvorved man kunne opfange de fibre som ellers løb bort med affaldsvandet, vist sig som en fremragende tekniker der også havde usædvanlige evner for at disponere, og disse evner kom til fuld udfoldelse da han 1893 overtog en betydelig stilling inden for den norske papirindustri. Som disponent for Union Co. i Skien ledede han dette selskabs store anlæg, og ingeniør Samuel Eyde, grundlæggeren af den norske nitrogenindustri, benyttede ham som tilsynsførende ved et vanskeligt ingeniørarbejde. Et godt udtryk for den anseelse S. erhvervede sig har man deri at de norske papirfabrikanter forening allerede 1897 valgte ham til formand, og da han 1912 forlod landet for atter at bosætte sig i Danmark udnævntes han til æresmedlem af såvel denne forening som af den norske papirindustri tekniske forening. I 12 år var han dansk konsul i Skien. Ved sin hjemkomst til Danmark blev han medlem af De forenede Papirfabrikanter bestyrelse. Den polytekniske ungdom i de to lande hvor S. virkede nyder godt af to legater, hvert på 100 000 kr. som han og hans hustru 1918 skænkede, dels til Polyteknisk læreanstalt i Kbh., dels til Norges tekniske højskole i Trondhjem. – R. 1906. □Foto.

H. I. Hannover i Ingeniøren XXX, 1921 691f. Berl. tid. 29.11. s.å. Dagens nyheder s.d. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. Koch Jensen*

Smidth, Hans Ludvig, 1839–1917, maler. * 2.10.1839 i Nakskov, † 5.5.1917 på Frbg., begr. sst. F: byfoged og byskriver i Kerteminde, senere byfoged og borgmester i Skive, kancelliråd Edvard Philip S. (1807–78) og Karen Catharine Berg (1812–95). Ugift. – Bror til F. L. *S.

En maler, en naturelsker og en poet, svejset sammen til en ubrydelig harmonisk helhed har skabt S.s kunst. Hans evner som maler er iøjnefaldende, dobbelt fordi de er ensidigt udviklet. Når bortses fra at han brugte blyant og pen til en række tegninger der har præg af hans evner, men sjældent er ment som andet end studier, er oliefarven hans udtryksmiddel. Han har ikke forladt staffelimaleriets format, og kun enkelte gange har han malet egentlig store billeder. I denne tekniske ensidighed eller ensartethed minder han om L. A. *Ring der i høj grad beundrede ham. Oliefarven er altså hans medium, og få danske malere har behandlet den så smukt som han; i lyset bliver den klingende og ren, i skyggen mættet; han er den fødte kolorist der råder over et kraftigt farveregister, men en kromatisk behandling er den naturlige for ham, tone følger sig til tone, det springende i farven er ikke hans sag, hans billeder danner i farve og valører altid en tæt helhed. I enkelte billeder, fx illustrationerne til Blichers *En Landsbydegns Dagbog*, ca. 1900 (kunstmuseet) nøjdes han med at male gråt i gråt, i nogle af hans sidste og bedste interiører fra bondestuer (et i kunstmuseet) består motivet egentlig kun i et mesterligt gennemført studie af dybe røde farver. Kun sjældent forlader S. i sin kunst det setemotiv eller i hvert fald motivet der virker som om det var set. Tallet på hans direkte naturstudier er enormt, og rækken af arbejder i hvilke studierne er koncentreret er meget stor. Det er især den jyske natur der har hans dybe kærlighed, og ingen anden maler har så enkelt og stærkt som han skildret navnlig den jyske hedenatur; sammenligningen med St. St. *Blicher trænger sig uundgåeligt på og er berettiget netop fordi S. er ganske ulitterær; poesien i hans værk er helt bundet til det maleriske. Men at hans værk ikke er karakteriseret alene ved en henvisning til hans sjældne evner som maler i olie eller ved bestemmelsen af ham som en fuldblods naturalist det er givet. I markedsscenerne eller billederne fra slavekrigen viser han sin ofte meget lune psykologiske sans, en dyb forståelse for den jyske bondes væsen, men især er der en rig poetisk følelse i hans skildringer af Karup kirke med storkene der samler sig om efteråret, 1893, af folkene på studekøretøjet der i den sene aften betragter det forbigående tog, en virkningsfuld antitese, 1906 (Ribe museum), af hedebranden ved nattetid, af den jyske å med enkelte figurer

op mod aftenhimlen idet de vandrer over den høje pælebro; motiver af den art har han gang på gang varieret; undertiden kan i hans folkelivsskildringer malerisk bredde og djærv karakteristisk indgå en sådan forbindelse at man kan tænke på de bedste nederlandske kunstneres opfattelse – *Pennekas Drallers Kjeltringebal*, 1894 (Hirschsprungs saml.) eller *Uden for Høkerens Bod*, ca. 1905–10, Århus museum.

S. har været en overordentlig flittig arbejder, og i hans værk er hans levned; i det er alt hvad der for ham har været væsentligt, i det kan hans udvikling læses, tydeligt i de store træk, men i detaljer ofte usikkert – han har kun sjældent dateret sine billeder. Af ydre begivenheder rummer hans liv de færrest mulige, ikke engang en rejse uden for landets grænser, i hvert fald ikke længere end til Flensborg. Jylland så han første gang femten år gammel da faderen som embedsmand flyttede fra øerne til Skive. 1858 blev han student fra Viborg, og 1861 afbrød han det medicinske studium for at blive maler hvorefter han i nogle år gik på akademiet; senere, 1870–71, arbejdede han på Vilhelm "Kyhns „Aftenakademi“, og der er nok grund til at betone denne forbindelse med Kyhn. De ældre billeder fra 60erne og 70erne viser i det hele endnu slægtskab med den ældre og samtidige danske skole, ved omhyggelig behandling og fin indtrængen i motivet, fx i studierne til det store billede *Gæssene drives hjem* med hvilket han 1875 konkurrerede til den Neuhausenske præmie; han havde fortjent at vinde den, billedet hører til de bedste i tidens kunst og viser en overraskende, fint behersket, glidende rytme, mens kunstmuseets billede et par år senere, *En Fremmed spørger om Vej* der endnu er ufrit som komposition bragte ham præmien. Senere blev for S. som for andre af den tids malere kompositionens kunst i høj grad et spørgsmål om billedets afskæring som han mange gange klarer som en mester; et eksempel er *Hjemkørsel* fra 90ernes begyndelse. Familiens efterhånden gunstige økonomiske forhold – broderen var F. L. S. – og tro på S.s evner gav ham det fornødne rygstød i de følgende årtier da hans kunst bestandig vandt i bredde og selvstændighed samtidig med at publikum næsten svigtede ham; endnu i vort århundredes begyndelse solgte han sine bedste studier for spotpris, først derefter vågnede endelig forståelsen af hans betydning samtidig med at hans kunst kulminerede, og han er nu bredt repræsenteret især på Skive museum og Statens museum for kunst. Hans alderdomsproduktion er igen et vidnesbyrd om hans evners rækkevidde thi skønt han bestandig kredsede om de samme emner var han så langt fra at gentage sig selv at han tværtimod

stede blev magtfuldere – og enklere – i sin male- riske udtryksform. Det store ufuldendte billede af færgen til Fur der er hans sidste hører til det mest monumentale i hans produktion. □Træsnit af C. Poulsen, 1884. Malede selvportr. 1905, 1910, 1916 og flere udaterede. Mal. af Knud Larsen ca. 1895 (?), 1912 samt 1917 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Foto.

Kat. for udstill., Kunstforen. 1918, 1940 og 1970. – Sig. Müller: Nyere da. malerkunst, 1884 329–31. Carl V. Petersen i Tilskueren XXXII, 1915 I 169–84 (optr. i forf.s Afhandl. og artikler om kunst, 1939 110–24). Johs. V. Jensen: Årbog, 1917 184–201. Samme: Jyske folkelivsmalere, 1937 = Dansk kunst I. Karl Madsen i Kunstmuseets årsskr. 1917 81–90. J. Sthyr sst. 1932 65–76. Viggo Johansen i Vor tid II, 1918 256–58. F. Hendriksen: En dansk kunstnerkreds, 1928. Samme: Mennesker og oplevelser, ny udg. 1932. Otto L. Sørensen og Sigfr. Lauritzen i Skivebogen XXIII, 1931 155–71. J. Sthyr: Malerier af H. S., 1933 = Kunst i Danm. ny r. VII. Hedens opdyrkn. i Danm., red. Harald Skodshøj, 1953. Minna Heimbürger: Den jyske hede, 1969. Thorkild Hansen i Politiken 20.12.1981. – Dokumentarfilm 1981, manus. ved Thorkild Hansen, instr. samme og Søren Melson.

Leo Swane*

Smidth, Jens Hansen, 1769–1847, præst, forfatter. * 19.7.1769 i Kbh. (?), † 20.1.1847 i Moseby, begr. i Åstrup. F: inspektør ved det Classenske gods Corseletze Hans Jensen S. (1732–1813) og Agathe Beck (1739–1819, ~2° med lærer i Horbelev Hans Falk, ca. 1729–67). ~1° 1793 med Johanna Cathrina Sophia Stahmer, * ca. 1765, † 29.5.1814 i Slagelse (~1° 1781 med assurance- mægler Philipp Anton Greiff, 1746–85, ~1° 1773 med Catharina Maria Margrafen, † 1780), d. af sukkerbager Johann Conrad S. og Catharina Maria N. N. (~1° med Carsten Häuschen). Ægteskabet opløst 1810. ~2° 24.8.1810 i Gauerslund med Ellen (Eline) Jessen, * 25.2.1776 på Højbygård, Tågerup sg., Lolland, † 4.1.1851 på Bjerregård på Falster (~1° 1797 med sogne- præst i Skelby og Gedesby, senere i Idestrup, provst Philip Henrik Friedlieb, 1751–1806, ~1° 1778 med Anna Marie Birgitte Seehusen, 1757–83, ~2° 1785 med Karen Stampe, 1766–93), d. af hollænder på Højbygård, senere forpagter på Skørringegård Johan J. (1747–82) og Anna Elisabeth Nissen (1754–95). – Far til Anthon *S.

Efter en tid at have besøgt Landkadetakademiet blev S. student 1787 fra Vordingborg og lagde sig nu især efter pædagogik og æstetik. Da han 1793 giftede sig med en guvernante oprettede han i Kbh. et opdragelsesinstitut som kom i god gænge, men odelagdes i branden 1795. Med sin familie måtte S. derpå tage ophold hos sin far, og støttet af J. F. *Classen afsluttede han nu sine studier med teologisk attestats 1796. Endnu nogle år virkede han som litterat indtil han 1800 –

varmt anbefalet af mænd som P. F. "Suhm, Chr. "Colbiørnsen og Ove "Malling – blev sognepræst i Allesø og Næsbyhoved-Broby på Fyn hvorfra han 1804 forflyttedes til Åstrup (Moseby) på Falster. Allerede tidligt udtalte S. at han anså skolevæsenet som „den værdigste del af en religionslærers virksomhed“, og i begge sine embeder gjorde han sig i høj grad fortjent netop af dette. På Falster udarbejdede han en ypperlig plan for skolevæsenet på det Classenske fideikommiss, og 1827 udgav han et skrift *Om indbyrdes Underviisning* der viser ham som en (moderat) tilhænger af denne metode. Desuden stræbte han ved forbedret fattigvæsen, havekultur og landbrugsreformer efter at være foregangsmand for sine sognebørn. Han besad gode kundskaber, især i botanik, og den have han skabte ved sin præstegård i Moseby er fortsat en seværdighed. Teologisk tilhørte S. afgjort rationalismen, var en modstander af al „obskurantisme“ og en erklæret tilhænger af rolig, upartisk granskning af religiøse spørgsmål i fredsommeligt ånd (jf. hans *Sætninger til Eftertanke om Noget og til Svar paa Lidet*, 1827, *Andagtsbog*, 1831, *Vor Herres Jesu Christi Lidelse og Død*, 1834 og *Hexen i Endor*, 1837, med undersøgelse af overtroens væsen). Han vandt tidligt navn som en veltalende prædikant der ved sin klare, noget blomstrende forkyndelse formåede at samle store skarer om sin prædikestol. Også litterært var S. meget virksom. Han begyndte som skønånd og vakte store forventninger hos samtiden ved poetiske småarbejder som *Lommebog for Historie og Selskabelighed* 1795–96, *Idunna*, 1799 (s.m. F. Høegh-Guldberg), en oversættelse af Goethes Hermann og Dorothea (1799) og *Poesier*, 1807, senere ved sine oversættelser af Horats (*Satirer*, 1816, *Epistler*, 1817, *Oder* og *Epoder*, 1828). Hertil kom prosaarbejder som *Udtag af Knud Sivertsens Dagbog*, 1835 og – især – romanen *Ulrikkes Flugt I–II*, 1829 (på tysk I–III, 1831). Alle disse skrifter viser at S. ikke var nogen større poetisk begavelse, om han end formåede at skrive ganske letflydende vers. Heller ikke hans romaner har længe æstetisk betydning, men er vigtige i kulturhistorisk henseende ved det tidsbillede de tegner. Et mærkeligt foreningspunkt for hans æstetiske og botaniske interesser danner digtsamlingen *Danske Haver*, 1823 som er værdifuld til oplysning om datidens havekunst. S. beskæftigede sig også med filologi og folklore. Han meddelte mange bidrag til Videnskaberne selskabs ordbog og har selv udgivet de interessante samlinger *Danske Ordsprog og Talemaader*, 1822 og *Mundheld og Meninger om Landvæsen og Bondehandl*, 1840.

S. var en af tidens markante skikkelser. Han stod

i brevveksling med mange af tidens førende personer, fx Johan "Bülow (1751–1828) og hans hjem i Moseby, præget af gæstfrihed og kunstnerisk uorden, dannede et samlingspunkt på Falster men var kendt langt ud over øens grænser. Thomasine "Gyllembourg besøgte gerne præstegården, ikke blot fordi der her skænkedes vin til maden, men også for den åndrige konversation, ligesom ægteparret J. L. og Johanne Luise "Heiberg gerne deltog i og medvirkede til et muntert og afslappet samvær. S. står som en smuk repræsentant for tidens liberale, alsidigt interesserede præstetype, for hvem det var en lige så værdifuld kaldsopgave at pløje agerens som sjælens muld. – Tit. professor 1816. – R. 1823. □Mal. af Lars Hansen, efter dette kopi samt litografi 1848.

S. Birket-Smith: Til belysn. af litterære personer og forhold, 1884 339–52 (breve til R. Nyerup). – Fr. Barfod: Danm.s gejstlighed I, 1848 203f. Im. Barfod: Den falsterske gejstligheds personalhist. I, 1854 153–55; II, s.å. 325. Johs. Tholle i Lolland-Falsters hist. samf.s årbog XII, 1924 66–82 og XIII, 1925 134f (jfr. sst. 131). Olaf Carlsen sst. XVIII, 1930 75–86. H. L. Houmand sst. XLI, 1953 181–97. Ejnar Thomsen i Kulturminder, 1939 147 165. Heibergske familiebreve, udg. Morten Borup, 1942. Harald Jørgensen og Fr. Skrubbeltrang: Det Classenske fideikommiss, 1942.

Sv. Cedergreen Bech (Bjorn Kornerup)

Smidth, Peder Hersleb Classen, 1809–69, søofficer. * 14.4.1809 på Korselitze, † 10.6.1869 i Karlsbad, begr. i Kbh. (Holmens). F: inspektør på Korselitze, senere postmester i Nysted, justitsråd Thomas S. (1774–1840) og Margrethe Elisabeth Friedlieb (1783–1851). ~ 27.4.1844 i Stubbekøbing med Nicoline Benzon, * 14.4.1818 i Stubbekøbing, † 18.2.1887 i Kbh. (Holmens), d. af agent og købmand Lorenz Jacob B. (1790–1864) og Kirstine Hansen (1793–1862). S. blev kadet 1822, sekondløjtnant 1831, premierløjtnant 1840, kaptajnløjtnant 1849, kaptajn 1857 og orlogskaptajn 1858. Af hans udkommandoer skal nævnes at han 1832–33 var med korvetten Diana til Vestindien, 1842 med fregatten Thetis til Middelhavet og 1844–45 næstkommanderende i dampskibet Hekla i eskadre i Middelhavet. Ved hjemkomsten fra dette togt tiltrådte han tjeneste hos kronprins Frederik (VII) til hvem han i årenes løb knyttedes meget nøje, bl.a. som fører af kronprinsens lystkutter Neptun. 1846 ledsagede han ham på togt med fregatten Gefion til Madeira. Kort efter Frederik VII's tronbestigelse blev S. adjutant hos ham, en tjeneste der dog undertiden blev afbrudt ved udkommandoer, således 1848 da han var næstkommanderende i korvetten Galathea, 1854 da han var chef for briggen Mercurius, og 1857–58 da

Smidth, Peder H. C.

han var chef for briggen Ørnen til Vestindien. 1861–63 førte han kongeskibet Slesvig med hvilket han sidstnævnte år bragte kong Frederik VII's lig fra Holnæs til Kbh. Nov. 1864 stilledes han à la suite i søetaten, men vedblev at tjene som adjutant hos kongen indtil han 1868 fik afsked med kommandørs karakter. S. var en smuk og repræsentativ officer der egnede sig udmærket til høftjeneste. Han var en interesseret sejl-sportsmand og var 1866 en af stifterne af Dansk forening for lystsejlsads som repræsentant for Søofficersforeningen. – Kammerjunker 1848. Kammerherre 1859. – R. 1848. DM. s.å. K.² 1867. K.¹ 1868. □Afbildet på tegn. af officererne på Thetis af Th. V. Pedersen, 1842 (Fr.borg). Tegn. af G. A. Indebetou, 1844 (Sjöh. hist. mus., Sth.). Afbildet på J. V. Gertners tegn., 1848, af dronningens salving 1840 (Rosenborg). Foto.

J. C. Tuxen i Tidsskr. for søvæsen ny r.II, 1867 2; XXVII, 1892 16. H. B. Dahlerup: Mit livs begivenheder II, 1909. H. C. Andersens brevveksl. med Edv. og Henriette Collin, udg. C. Behrend og H. Topsøe-Jensen I, 1933 276; V, 1936 74.

Th. Topsøe-Jensen*

Smith

Blandt de slægter der staver professionsnavnet „smed“ Smith skal her nævnes to:

I. En slægt der føres tilbage til Lauritz Olufsen Smed (–1652) i Kristiania. Han var far til kommercekommissær Lauritz Lauritzen. En gren af slægten bærer navnet Troels-S.

II. En slægt hvis første kendte mand er degn i Græsted og Mårum Jørgen S. (–1729) der gennem 4 generationer af købmænd i Frederikssund var tip²oldefar til købmand Harald Lunding S. (1832–76).

(I) A. Juel: Drammensfamilien Smith, Drammen 1934. Paul Nedergaard: 100 danske præsteslægter, 1954. (II) Slægtstavlesaml., 1933. Soraner-biografier 1822–1900, 1977, red. A. Kann Rasmussen.

Hans H. Worsøe

Smith, Birket, se Birket-Smith.

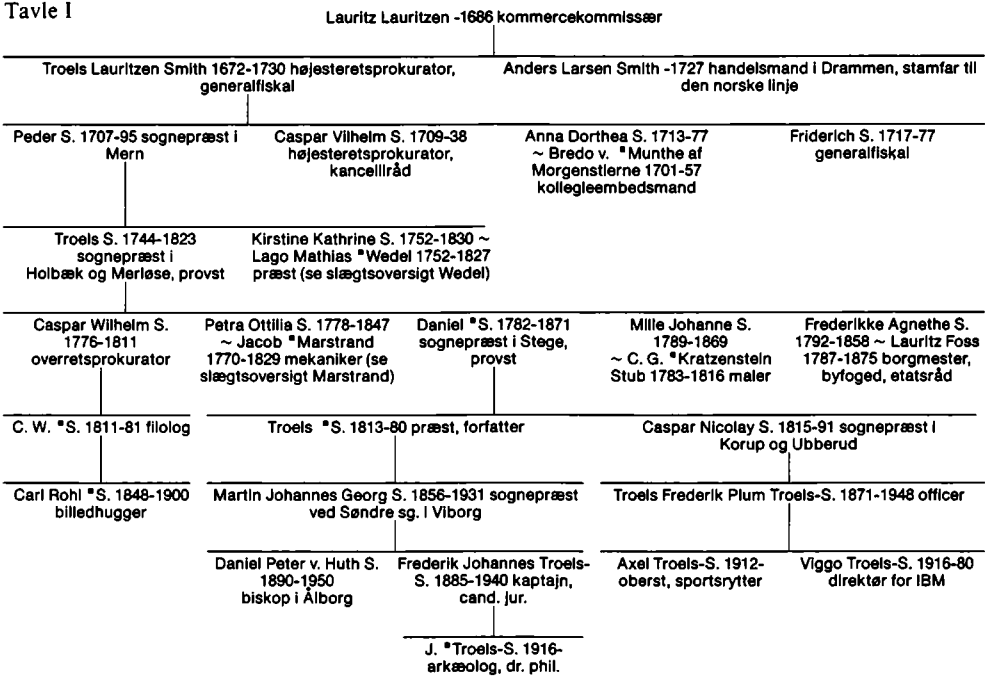
Smith, Caspar Wilhelm (ved dåben Kaspar Vilhelm), 1811–81, slavisk filolog. * 16.6.1811 i Kbh. (Fødsst.), † 4.9.1881 sst. (Johs.), begr. sst. (Ass.). F: overretsprokurator Caspar Wilhelm S. (1776–1811) og Cathrina Jacobine Tauber (1789–1879, ~ 2° 1818 med overlærer i Nykøbing F., senere rektor i Kolding Peder Grib Fibiger, 1784–1833). ~ 18.8.1847 i Berlin med Johanna Sophia Friederike Röhl, * 13.12.1815 i Neubrandenburg, † 22.10.1892 i Kbh. (~ 1° med ministerialbud i Berlin Gottlob Scheunchen, † 1843), d. af handskemager Carl Friedrich R.

(ca. 1784–1841) og Anna Margaretha Prigge (Brinck). – Far til Carl Rohl *S.

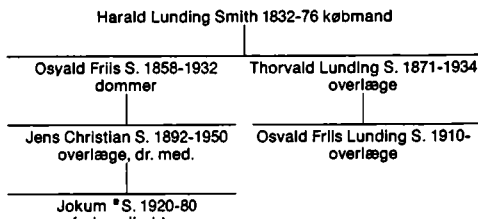
S. blev født to måneder efter faderens død. Hans mor flyttede til Roskilde til sin far, rektor Tauber, og boede der til hun giftede sig igen. S. gik i skole i Nykøbing og fra 1822 i Kolding fra hvis latinskole han dimitteredes 1829. Han tog først sin filologiske embedseksamen 1840, dels fordi sygdom afbrød hans studier i længere perioder, dels fordi han spredte sine interesser mellem filologi og filosofi. En mindre arv satte S. i stand til i 1841 at tage til Berlin hvor han bl.a. studerede under brødrene Grimm. Han havde egentlig villet studere sprogfilosofi, men valgte her det mere kontante at studere slaviske sprog. Han kom ind i polske emigrantkredse og lærte sig polsk, tog videre til Kraków, og hans polske studier satte ham 1845 i stand til at udgive *Grammatik der polnischen Sprache* (ny forbedret udgave 1864). Værket var den første slaviske grammatik, skrevet af en dansker og for sin tid en fremragende præstation. Inden udgivelsen drog S. over Wien til Budapest hvor han kom til at bo hos Jan Kollár, forfatteren til Slavas Datter, et af de værker der har betydet mest for vækkelsen af den tjekkiske nationalfølelse og panslaviske orientering. Her bekræftedes hans interesse for de undertrykte slaviske folks problemer som han senere redegjorde for i en række artikler, offentliggjort i danske tidsskrifter. Fra Ungarn tog S. endelig til Praha hvor han ikke blot uddybede sit kendskab til tjekkisk sprog, historie og kultur, men også lærte sig kroatisk. Efter endnu et år i Berlin kom S. tilbage til Danmark 1845. Han håbede på at få understøttelse til en rejse til Rusland, men da håbet glippede – vor første slavist par excellence kom aldrig derover – tog han tilbage til Tyskland hvor han i Königsberg lærte sig lithauisk. Han var nu parat til at overtage en lærestol i slavisk filologi i ordets bredeste betydning, men hverken universitetet eller myndighederne fandt det nødvendigt at oprette en sådan. Slavica non leguntur gjaldt endnu. S. måtte derfor fra 1847 til 1857 virke som adjunkt ved Roskilde katedralskole. En frugt af hans undervisning i dansk var bogen *Om Holbergs Levnet og populære Skrifter*, 1858 som Paul V. *Rubow endnu i 1930'erne betegnede som en af de bedste der er skrevet om Holberg.

Efterhånden vandt dog med J. N. *Madvig i spidsen de kræfter, der forstod betimeligheden af oprettelsen af en lærestol i slavisk filologi ved Københavns universitet, overhånd. S. blev fritaget for noget af sit skolearbejde og skrev *De locis quibusdam grammaticis linguarum Balticarum et Slavonicarum* I–III, 1857–59. Med den sidste af afhandlingerne erhvervede han 1859 den filoso-

Tavle I

Tavle II

fiske doktorgrad, forøvrigt uden mundtligt forsvaret da der herhjemme ingen var til at opponere. Fakultetet havde dog sikret sig hans arbejders videnskabelige lodighed ved at forhøre sig i udlandet. 1859 blev S. ansat som docent i slaviske sprog og fik 1865 titel af professor, en titel den beskedne mand frasagde sig 1871. 1876 blev S. medlem af Videnskabernes selskab. S. virkede ved universitetet til sin død. Han var som lærer samvittighedsfuld og retsindig. „Slave-Smith“, som han kaldtes, havde ikke mange studenter, men nogle af dem var særdelelse lovende, således Karl *Verner og Vilhelm *Thomsen.

S.s interesser var vidtfavnende, og alt hvad han skrev var præget af soliditet og sund sans. 1869 udgav han sin ypperlige historisk og filologisk kommenterede oversættelse af den russiske old-

krønike *Nestors russiske Krønike, oversat og forklaret*. Hans personlighed slog igennem, ikke blot i den fyndige oversættelse og i polemikken mod russiske forskere der ville benægte betydningen af nordboernes rolle i den russiske statsdannelse, men også i bemærkninger der røber hans humor og poetiske følelse. 1871 kom *Kortfattet Lære om de russiske Verber*, fulgt 1875 af *De verbis imperfectivis et perfectivis in lingvis Slavonicis* (Universitetets Program). Med disse arbejder om det slaviske verbum og beskæftigelsen med varægerproblemet havde S. taget temaer op som skulle blive hovedspørgsmål i dansk slavistik. I sine sidste år skrev S. *Russisk Literaturhistorie fra Peter den Stores Tid til Begyndelsen af dette Aarhundrede*. Den udkom efter hans død 1882. Den brede skildring af den moderne russiske litteraturs tilblivelse giver selv en læser i dag oplysninger han har svært ved at finde andre steder. Værket er præget af ædruelighed, hvad der dog ikke hindrer S. i at fælde ret så hvasse domme. – Til fuldstændiggørelsen af billedet af Danmarks første slavist tjener at han blandede sig i den store tro-viden-diskussion med skriftet *Cre-do quia absurdum* (Theol. T., 1870). □Min. Klippede silhouetter. Tegn. af C. Rohl Smith. Træsnit 1881. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1860 96-100. – V[iih.] T[homsen] i III. tid. 18.9.1881 (optr. i

forf.s Saml. afhandl. I, 1919 176–82). K. P. Kheil Sohn i C. W. S.: Russisk lit.hist., 1882 I–XI. Johs. Fibiger: Mit liv og levned, 1898 13 23 31 35f 131–35. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj IX, 1979 især 330–33. – Papirer i Kgl. bibl.

Carl Stief (Helene Crone)

Smith, Carl Wilhelm Daniel (Röhl, Rohl), 1848–1900, billedhugger. * 3.4.1848 i Roskilde, † 20.8.1900 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: adjunkt ved Roskilde katedralskole, senere docent ved universitetet, professor, dr.phil. C. W. *S. (1811–81) og Johanna S. F. Röhl (1815–92). ~ 12.7.1878 i Kbh. (Johs.) med Birgitte Sara Christiane Heramb, * 15.4.1847 i Tågerup, Lolland, † 19.6.1921 i Kbh., d. af sognepræst, sidst i Errindlev og Olstrup, Thor Johan Christian H. (1816–58) og Sara Ernestine Mariane v. Ditten (1818–87).

S. kom som purung ind på H. V. *Bissens værksted. Han var hans elev to og et halvt år, dimitteredes derefter fra det tekniske institut til kunstakademiet og søgte dette fra okt. 1865, til han bestod afgangsprøven marts 1870. Allerede 1868 var han begyndt at udstille buste på Charlottenborg forårsudstilling, og han vandt akademiets mindre guldmedalje 1873 med statuen *Den saarede Philoktetes*. De følgende år førte S. en ret omflakkende tilværelse. 1875 rejste han til Berlin hvor han blev halvandet år og studerede hos Albert Wolff. Her udførte han statuen *Aja* der opnåede bronzemedalje på verdensudstillingen i Paris 1878 og blev købt til galleriet på Christiansborg, men tilintetgjordes ved slottets brand 1884. Febr. 1877 drog han for Anckers legat til Italien, modellerede i Rom statuen *Bellerophon* og rejste derefter nov. s.å. til Wien hvor han slog sig ned for at arbejde. 1878 var han hjemme kort tid, men tog atter udenlands og opholdt sig for to års akademistipendier i Italien og Wien til 1881. I Wien nød han Theophilus *Hansens bevågenhed og skal have haft bestillinger på statuer til parlamentsbygningen. Efter hjemkomsten var han knyttet til akademiet som undervisningsassistent 1882–85, udstillede adskillige portrætbuster (bl.a. 1883 *Borgmester Hans Nansen* til Fr.borg, 1886 *Lensgreve Chr. E. M. Holstein*, opstillet i Ledreborg park) og havde en del store opgaver, således fire kolossalstatuer af *Moses*, *Johannes den Døber*, *Irenæos* og *Athanasios* til Marmorkirken, seks figurer til eremitagen og statuer af *J. L. Heiberg* og *Henrik Hertz* til det nu nedrevne Dagmarteaters facade.

Da forholdene ikke des mindre syntes S. for små, udvandrede han sept. 1886 til Amerika. Herovre satte legatstifteren, fabrikant Niels *Poulsen ham i gang ved en bestilling på 12 portrætmedaljoner af amerikanske forfattere, bl.a.

Mark Twain, til Public Library i Springfield. Dermed indførtes han i betydende kredse i staterne. Et gennembrud fik han med kolossalstatuen af *Benjamin Franklin* der bestiltes til verdensudstillingen i Chicago 1893 hvor den stod foran electricity hall, og som senere opstilledes foran universitetet i Philadelphia. S. bosatte sig nu i Chicago og udfoldede en storstilet virksomhed, omfattende portrætbuster, relieffer (fx til den tyske opera i Chicago), gravmæler og monumenter, til dels af meget store dimensioner. Foruden statuen af *Oberst Henry Montgomery* i Memphis (Tennessee) udførte han *Fort Dearborn Massacre Monument* (med en kæmpestor indianergruppe) i Chicago og *Iowa State Soldiers' and Sailors' Monument* i des Moines. Endelig sejrede han ærefuldt i konkurrencen 1895 om nationalminde-mærket for *General W. T. Sherman* ved Det hvide hus i Washington, omfattende en rytterstatue, figurgrupper og relieffer. Dette, som er hans hovedværk, nåede han ikke at afslutte. Ifølge kontrakten overgik ansvaret for fuldførelsen efter hans død til enken der overdrog arbejdet til billedhuggerne Lauritz Jensen, Stephan *Sinding og Carl J. *Bonnesen (afsløret 15.10.1910). Med disse arbejder vandt S. et højt anset navn i Amerika som sin tids betydeligste amerikanske billedhugger. – Herhjemme udstillede S. på Charlottenborg forårsudstilling 1868–91 og 1906. Der findes arbejder af ham i kunstmuseet (bronzebuste af indianerhøvdingen *Kicking Bear* fra Iowa-monumentet), glyptoteket (relieffet *Demosthenes taler til folket*, 1879) og museet på Koldinghus (en omfattende samling af originalmodeller og udkast). Yderligere modeller, skitser etc., arvet af fru S.s nevø, vekselerer P. O. Suhr, findes i familieeje. □ Selvportrætskitse i olie (Udvandr. ark., Ålborg). Statue på graven. Foto.

Beskr. og fortegn. over C. R. S. samlingen i kunstmuseet på Koldinghus, u.å. (heri biografi). – Politiken 19.6.1899 og 23.8.1900; sst. 5.6.1960. Ill. tid. 2.9.1900. M. Salmonsens: Brogede minder fra fyrretve års ophold i Chicago, 1913 121–24. Ernst Mentze i Berl. tid. 2.1.1955. Carl Langballe: Andre tider, andre mennesker, 1959 54–63. [Erik] Koch [Larsen] i Helsingør dagbl. 30.9.1961. Ålborg stiftstid. 30.6.1973. – Papirer i Rigsark.

Sigurd Schultz*

Smith, Daniel Peter, 1782–1871, præst. * 23.9.1782 i Mern, † 4.4.1871 i Stege, begr. sst. F: sognepræst, senere i Holbæk og Merløse, provst Troels S. (1744–1823, ~ 2° 1807 med Abeline Lottrup, 1770–1832, ~ 1° 1789 med byfoged i Hillerød Peter Johan Tønnesen, 1749–1804) og Anna Agnete Plum (1752–1805). ~ 31.10.1806 i Holbæk med Nicoline (Line) Sophie Friis Col-ding, * 7.2.1783 i Kbh. (Nic.), † 20.3.1864 i Stege,

d. af Kina-kaptajn, kar. løjtnant i søetaten, senere købmand i Holbæk Andreas Andreasen C. (1738–1808) og Antoinette Augusta Holck (1746–1843).

Efter en trang skoletid i Roskilde blev S. 1800 student, fulgte familietraditionen i valg af studium og blev 1804 cand.teol. 1805 blev han alumne på Elers kollegium og optaget i D. G. *Moldenhawers pædagogiske seminar, hvorfra han 1806 fik afgangseksamen. S.å. kom han til Roskilde som adjunkt (1814 overlærer) og virkede her som en nidkær, vist undertiden vel temperamentsfuld lærer. 1815 blev han sognepræst i Saksbøbing, hvor han trivedes godt, bortset fra at han pådrog sig en trykkende gæld ved at genopbygge præstegården. S. var oprindelig rationalist, men tilegnede sig som de fleste samtidige mere og mere en kirkelig anskuelse af kristendommens hoveddogmer; han fik hurtigt ry som en dygtig præst, kom 1819 til Horslunde-Nordlunde, blev 1820 provst for Lollands Nørre hrd., 1829 også for Sønder hrd. S. kom i nær kontakt med C. D. *Reventlow, som blev ham en faderlig ven. Også S. var optaget af skolespørgsmål og blev 1820 meddirektør for seminariet i Vesterborg og en ven af biskop P. O. *Boisen. 1834 flyttede han som sognepræst til Stege (til 1858), var til 1845 provst i Bårse hrd. og til 1855 i Mønbo hrd. – Han ydede mange bidrag, også salmer og digte, til blade og tidsskrifter, og af hans større arbejder bør nævnes mindebladene om W. H. F. *Abrahamson og hans søn (1815), en mærkelig konkret andagtsbog (*Kirken og dens store Fester*, 1826) og en værdifuld skildring af Vesterborg seminariums historie (1831). Men især giver erindringerne et godt indblik i hans livfulde og alsidigt interesserede personlighed, og de rummer mange oplysende bidrag til tidens kulturhistorie; her findes bl.a. den berømte skildring af N. F. S. *Grundtvigs oplæsning af „Roskilde-Riim“ ved landemødet 1811. – En søn Troels Frederik Plum S., * 30.12.1813, † 24.1.1880, blev student 1833, cand.teol. 1838 og efter rejseår res. kapellan ved Århus domkirke, 1861 sognepræst ved Frue kirke i Svendborg og 1870 i Skælskør. Hans posthumt udkomne „Ungdomsdigte“ (1884) indeholder digtet *Dannemark ved Kong Kristian den Ottendes Kiste*. – R. 1836. DM. 1856. □Malet sammen med sin senere hustru af C. W. Eckersberg, 1804. Mal. af W. Marstrand, 1830. Et mal. angives at være kopi efter mal. af C. A. Jensen ca. 1836. Mal. af Marstrand, 1855. Tegn. af samme bl.a. 1858. To karikaturer tegnet af C. Heilmann (Kgl. bibl.).

Erindr. i Kirkehist. saml. 3.r.IV, 1882–84 657–96. Pers. hist. t. 2.r.I, 1886 161–203; II, 1887 1–45; III, 1888 1–26 og Fra Kbh.s amt, 1953 55–91; 1954 39–82. – Ud. af

breve til P. Hjort I, 1867 443. Budstikken, udg. F. E. Boisen XX, 1871 242–46. Biskop G. P. Brammers ungdomsliv, udg. Johs. Kok, 1884 209. Johs. Fibiger: Mit liv og levned, 1898 79. [Lucie Elise Fich:] Domprovsten i Roskilde, 1909 (fot. optr. 1967) = Memoirer og breve X 59 121. Martin Smith i Præstehist. saml. I, 1933 301–12. J. P. Mynster: Visitsatsdagebøger, udg. Bj. Kornerup II, 1937 47. – Dagebøger i Rigsark.

P. G. Lindhardt (*Bjørn Kornerup*)

Smith, Henrik, ca. 1495–1563, humanist, folkeskribent. * ca. 1495 i Malmø, † 1563 sst., begr. i Skt. Peders k. F: Pieter Vejgere (: vejermester) († 1519) og Bente († 1550). ~ 23.1.1530 i Nederlandene med Barbara Sasse der overlevede ham. – Bror til Herman *Veigere.

S. kaldte sig ikke som broderen Herman Vejger, der er kendt som „Rævebogen“s oversætter, efter faderens bestilling, heller ikke da han selv blev indehaver af den (før 1552). Juni 1514 blev han immatrikuleret ved universitetet i Rostock hvor han n.å. tog baccalaurgraden og hvor han sluttede venskab med Petrus *Parvus. Derefter rejste han til Wittenberg, opholdt sig 1517–18 i Leipzig hvor han arbejdede som korrektør hos den ansete bogtrykker Melchior Lotter ved nye udgaver af tre af Chr. *Pedersens skrifter og dec. 1519 omtales han som nylig hjemvendt. – Marts 1520 udgav han i Kbh. *Hortulus synonymorum* efter nordtysk forlæg, en latinsk synonymordbog til skolebrug, undertiden med vedføjede danske oversættelser og med fremhævelse af Terents, Cicero og Vergil som mønstre. Bogens særlige præg af humanistisk programskrift skyldes fortalen af Petrus Parvus, hvis lovprisning af Melanchton og Luther som den nye tids mænd for en del beror på S.s mundtlige meddelelser. Et brev 1528, hvori den katolsksindede kannik Hans *Laurentsen omtaler tilhold i Kbh. i Sigbrit *Villoms tid, kalder ligefrem S. for „alle lutheraneres ynder og beskytter“; om hans indflydelse dog helt har svaret til de stærke ord, vides ikke. Derimod er det helt sikkert at han var blandt dem som fulgte Christian II i landflygtighed 1523. Efter sit eget senere udsagn „rettede“ S. i Wittenberg den oversættelse af Det nye testamente der blev til på kongens foranledning og tryktes sst. af Lotter 1524; hans initialer står ved slutningen af apostelbrevene og apokalypsen, og på sprogligt grundlag har man tildelt ham selvstændig andel i oversættelsen (faksimileudg. 1950 m. indledn. ved B. Molde og V. Rosenkilde i Danske Bibelarbejder fra reformationstiden I). Som Hans *Mikkelsens „dreng“ eller „svend“ nævnes S. gentagne gange i breve fra dette og de følgende år, som han mest tilbragte i Lier, og juli 1528 fængsledes begge efter befaling af regentinden i Nederlandene, den katolske Margrethe af

Østrig; de undgik dog kætterbålet, sandsynligvis ved Christian IIs personlige indgriben. Da Hans Mikkelsen okt. 1531 tog med kongen til Norge, fik S. til opgave at ledsage sin herres kone og døtre hjem over land, men juni 1532 opholdt de sig endnu i Mecklenburg, og da Christian II i juli førtes som fange til Sønderborg, rejste de vistnok tilbage til Nederlandene.

S. vendte muligvis hjem under grevefejden, men først efter den træffes hans navn i Malmø hvor han blev til sin død. En tid praktiserede han som læge, men satte til på det. På et tidspunkt blev han vejemester i byen og dermed økonomisk sikret. Sin fritid brugte han på omfattende skribentvirksomhed, især medicin men også teologi, latin og historie. 1536 havde han udgivet *En Bog om Pestelentzis Aarsage, foruaring och legedom der emod, tilsammen lest aff Lerdemens Bøger* (2. forøgede udg. 1557) og fulgte derved i Christiern Pedersens spor. N.å. kom fra hans hånd den første evangeliske katekismus herhjemme, *En liden Dyalogus eller Catechismus*, formet som samtaler mellem præst og lægmand og muligvis også med udenlandske forbilleder. Med fortale af den højt agtede medicin-professor, vennen Christian Torkelsen *Morsing, og tilegnet den haveinteresserede Claus *Urne til Belteberga i Skåne udgav han 1546 *Een skøn loestig ny vrtegaardt, prydet med mange atskillige vrter, som tiene til menniskens legemmes sundheds opholdelse . . . Tillhobe samblit oc fordanskedt aff Henrick Smith wdi Malmø* med et kogebogstillæg om tilberedelse af sirupper, olier, kompotter m.m. Denne blev genudgivet 1557, som også den reviderede pestbog, og s.å. udkom endnu tre lægebøger i S.s bearbejdelse efter overvejende tyske forlæg og med bidrag fra hans egne erfaringer og tids husråd. Hele det medicinske forfatterskab samledes 1577 under titlen *Henrick Smids Lægebog* (faksimileudg. 1976 m. efterskrift af Anna-Elisabeth Brade) der i århundreder har været kendt og elsket i vide kredse og gang på gang er blevet trykt, komplet eller i uddrag.

Efter lægebøgerne udgav S. i tilknytning til bibeloversættelsen af 1550 den første danske bibelkonkordans, *Taffle oc Register, flittelig tilhaabe dragen aff den Hellige Scrifft*, 1560, og s.å. oversatte han Luthers fortaler til de enkelte bøger. Konkordansen blev så vel modtaget at kongebreve 1566 og 1568 påbød kirkerne i hhv. Skåne og på Sjælland at anskaffe den. S.s sidste trykte arbejde er hans ordbog fra 1563, *Libellus vocum Latinarum, cum interpretatione Danica*, hvor især oversættelserne til dansk af 6300 latinske ord er af værdi for dansk leksikografi og sproghistorie. – Efter eget sigende havde S. et sind der aldrig kunne finde ro eller hvile uden i arbejde og som

aldrig var mere uroligt end når han intet havde at bestille – og det stemmer godt overens med et andet udsagn af ham, at efterdi han ikke altid havde lejlighed til at skrive om dagen, gjorde han det om natten. Hans produktion er da også mere omfattende end det fremgår af hans trykte værker: på grundlag af den tidligere byskriver i Ystad Rasmus Jensens oversættelse rettede og forbedrede han 1549 Skånske lov, „i mange stykker forøget efter adskillige gamle løvbøger“, og tilvejebragte herigennem en tekst der er grundstammen i de eftermiddelalderlige håndskrifter af loven (trykt i Danmarks gamle landskabslove I, 1, 1933 265–466). Et andet arbejde omtaler han i den tredje urtebogs dedikation til Anton Bryske (dat. 2.1.1555) som „en *Chronica* som jeg tilsammen draget haffuer aff lærde Mendis Bøger, indeholdendis de merckeligste Mend oc deris gierninger som noget merckeligt giort haffue fra Verdens begyndelse oc indtil dette Aar“. Skriftet, der blev benyttet bl.a. af A. *Huitfeldt, gik i sin helhed tabt ved universitetsbibliotekets brand 1728, men kendes i udførlige uddrag som for hans egen tid er af værdi (trykt i H. F. Rørdam: Monumenta hist. Danicæ I, 1873 582–650). Om S. selv fortælles intet, men Hans Mikkelsens betydning for Malmø omtales, og både Parvus og Morsing roses for deres indsats til fremme af skolernes latinundervisning. Den humanistiske indstilling S. mødte i sine læreår prægede ham for livet, og hans folkeoplysende virksomhed og heri særlig lægebøgerne må ses som livsnære udslag af dette.

Breve og aktstykker til oplysn. af Chr. IIs og Fr. Is hist. I, udg. C. F. Allen, 1854 537. Die Matrikel der Univ. Rostock, udg. Adolph Hofmeister II, Rostock 1891 57 63. – Chr. Molbech i Danske mag. 2.r.v. 1827 242. H. F. Rørdam: Historieskrivn. og historieskriverne i Danm. og Norge siden reformationen, 1867 36–42. Årsberetn. fra det kgl. gehejmark. VI, 1876–82, tillæg 15. Laur. Weibull: H. S., Lund 1897 (særtryk af Skånska saml. IV, 1, 1894–95). Vilh. Andersen: Tider og typer. Erasmus I, 1907 103–12. Johs. Brøndum-Nielsen: Sproglig forfatterbestemmelse, 1914 37 72–80. P. Hauberg i Farmaceutisk tid. XXVI, 1916 565f. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 7f; II, s.å. 3f (bibliografi). O. Walde i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen XXIII, Upps. 1936 88f.

H. A. Hens

Smith, Johannes Lem, 1789–1849, legatstifter. * 29.8.1789 i Kbh. (Holmens), † 6.4.1849 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: overkrigs-kommisær, senere kontorchef og sportelkasserer i admiralitetet, etatsråd Frederik Christian S. (1761–1821) og Helvig Aagesen (1758–1814). Ugift.

S. blev student 1809, privat dimitteret, cand.jur. 1813, indtrådte i admiralitetet og blev fuldmæg-

tig 1815, udnævntes 1822 til auditor ved søetatsens samlede ret og 1824 til 3. assessor i Kbh.s politiret, men måtte 1827 tage sin afsked på grund af sygdom. Han havde efter sine forældre arvet en del jordegods som tidligere havde hørt under Svenstrup; dette og sin øvrige formue skænkede han ved testamente af 28.8.1848 til Kbh.s universitet som et legat til understøttelse for studerende, „der havde opvakt grundet Haab om, at de med Tiden ville præstere noget mere end almindeligt“. Legatet anvendes fortrinsvis til støtte af kandidater og doktorer.

Selmers nekrologiske saml. II, 1852 92–94. Saml. af de for univ.s legater gældende bestemmelser, 1890 540–52.

Povl Engelstoft*

Smith, Jeppe Hansen, 1759–1821, læge, instrumentmager. Døbt 1.4.1759 i Skjoldborg ved Thisted, † 5.11.1821 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: klejnsmed Hans Christensen († senest 1767) og Dorthea Poulsdatter (ca. 1712–67). Ugift.

S. blev allerede som dreng sat i urmagerlære; kort efter døde begge hans forældre, og han prøvede i de følgende år flere forskellige håndværk indtil han sytten år gammel blev udlært snedkersvend. Han nedsatte sig nu i landsbyen Torsted nær Thisted og drev bl.a. snedkeri og bødkeri; efterhånden udvidede han sin bedrift til også at omfatte vognmageri og husbygning og til at beskæftige fjorten lærlinge. S. besad imidlertid en ubetvingelig lyst til læsning, særlig lægevidenskaben „har hans Attraa“, og en skønne dag opgav han håndværket og tog til Ålborg for at blive student. Efter halvandet års forløb slap hans penge op, og han tog nu det dristige skridt at rejse til Kbh. hvor han takket være sine gode anbefalinger fik lov til at bo hos den medicinske professor C. F. *Rottbøll, der 1786–88 skaffede ham plads som amanuensis hos divisionskirurgen Niels Nielsen (1723–1805), samtidig med volontørtjeneste på kgl. Frederiks hospital hos F. *Winsløw, og 1789 blev han med Rottbøll som præceptor student. N.å. tog han anden eksamen og 1794 fik han endelig, 35 år gammel, medicinsk eksamen. For at opretholde livet havde han måttet undervise i fysik, og dette fortsatte han med også efter at have taget eksamen. Ved denne undervisning savnede han ofte apparater til at vise sine elever forsøg, og i forening med en ung nordmand begyndte han da selv at forfærdige fysiske, senere også optiske og matematiske instrumenter. Det viste sig snart, at der var brug for en virksomhed af denne art; inden han ret vidste af det havde han – samtidig med at han fortsatte sin undervisning og praktiserede som

distriktslæge og regenslæge – købt og indrettet en gård i Skidenstræde (Krystalgade) som fabrik med flere lærlinge i gang; blandt hans lærlinge fra en noget senere tid kan nævnes brødrene J. C. og F. A. Thiele; det var særlig farmaceutiske studerende som S. underviste. Hans grundige dissektioner for Rottbøll gav ham håb om at blive professor i anatomi, men Magnus Horrebow fik stillingen. Om den anseelse hans etablissement nød, vidner at da det under bombardementet 1807 var blevet delvis ødelagt, fik han et lån på 12 000 rdl. af Fonden ad usus publicos til indretning af nye lokaler i Silkegade. Både til den optiske telegraf og til marinen leverede han instrumenter og også i udlandet fandt kikkerter og mikroskoper fra „Professor Smits Etablissement“ afsætning. 1812 skænkede S. 400 rdl. til universitetet, en slags tilbagebetaling af de understøttelser han i sin tid havde modtaget og samme beløb gav han Valkendorfs kollegium hvor han som ung nogle år havde haft fribolig. Fra 1813 holdt han forelæsninger over teknisk kemi, ledsaget af eksperimenter, og blandt hans talrige tilhørere fandtes både videnskabsmænd og håndværkere. Efter hans død førtes hans etablissement videre af nevøen Christen Smith og en anden af hans elever Peter Hansen, men efter disses død mistede det efterhånden sin førende stilling. – Præsten J. V. Steenstrup der som student havde boet hos S. opkaldte en søn efter ham: Japetus (lat. af Jeppe) Smith *Steenstrup. – Tit. professor 1806. – R. 1809. □ Miniature.

Professor J. S.s levnetsløb, forfattet af ham selv i året 1812, udg. Chr. Smith, 1823. – Fædrenelandsk nekrolog 1821–26, udg. Fr. Thaarup, 1835–44 84–94. C. Nyrop: Bidrag til den da. industris hist., 1873 63–114. P. L. Hald i Hist. årbog for Thisted amt, 1912 53–58.

Egill Snorrason (Svend Dahl)

Smith, Johannes, 1899–1967, forfatter, revisionschef. * 29.1.1899 i Ringkøbing, † 26.2.1967 i Kbh. (Vor Frels.), begr. sst. (Vestre). F: købmand Mads Rahbek S. (1846–1921) og Claudine Wilhelmine Severine Kierkemann (1858–1917). ~ 1° 1923 med Paula Christiansen. Ægteskabet opløst 1933. ~ 2° 15.4.1942 i Kbh. (b.v.) med skuespiller Ester Elisabeth Gerda Sprehn (~ 1° med direktør Karl Kristian Gotfred Hillebrand, 1883–1937), * 18.6.1912 i Kbh. (Elias), d. af fabrikant Charles Vilhelm S. (1886–1960) og Berta Kristine Gaarde (1888–1948).

Efter præliminæreksamen 1915 blev S. ansat i Ringkøbing Landbobank som han dog allerede forlod året efter for at følge undervisningen på Niels Brocks handelsskole, hvorfra han fik afgang 1918. S.å. fik han ansættelse i Håndværkerbanken og blev 1934 udnævnt til bankens revisi-

onschef, en stilling han bestred til sin afgang 1964. Fra 1952 var han redaktør af bankens kvartalskrift. Skønt vestjyde af fødsel fandt han sine motiver til sine „smaa Forløb“ i Kbh. og i den sjællandske natur. I midten af tyverne kom han hurtigt ind i den kreds af kbh.ske digtere der ved deres stilfærdige tone vakte en vis opmærksomhed selvom de ikke bragte så forfærdelig meget nyt. Det var dæmpede lyrikere som Johannes Weltzer, Johannes *Wulff og Fredrik *Nygaard der optog den unge bankmand i deres kreds hvor de mødtes om en kop kaffe og diskuterede hverdagens småhændelser, hvad der blev udmøntet i „Mumlerier“ – en blanding af en kort fortælling og et reflekterende essay. Hos S. blev formen rendyrket under fællesbetegnelsen „smaa Forløb“, efter hans debut 1928, som han udsendte under titlen *Korte Prosastykker*. Selv har han karakteriseret de små forløb som „den tyste Bevægelse der i eet lykkeligt Nu sætter ind og som i nogle Sekunder risler gennem Sjælen, levendegørende og befrugtende som nyt Vand i et gammelt Flodleje“. Det er små enetaler ofte i filosofiens grænseland og henvendt til læseren med sans for det reflekterende. Et forbillede har han utvivlsomt fundet i Logan Pearsall Smith's Trivia som han i sit forord til den danske udgave (Hasselbalchs Kultur Bibliotek XVI) kaldte „Prosadigte“ og hvor forfatterens person „aander ud af hver Linie i Bogen“. Også i den retning minder S. om sit angelsaksiske forbillede.

Selv om S. er filosofisk anlagt bekender han sig ikke til nogen filosofisk retning eller system. Han har beundret Knud Hjortø for fuld registrerende sprogsans, og han står tydeligt i gæld til Ludvig *Feilberg hvis filosofiske forfatterskab af S. blev tolket som en prosakunst der registrerer de sjælelige iagttagelser. Hos S. kunne en øjeblikkelig iagttagelse afføde et „Forløb“ der efter få linjer pludselig skifter retning for at trænge dybere ind i sindets irgange. På dette punkt adskiller hans forfatterskab sig fra neurupperne og strøtanker. Og dog kan der være noget enkelt, næsten dagligdags over hans „smaa Forløb“. Han selv har udtalt sin beundring for L. A. *Ring, og Christian *Rimestad var klar over det da han i en anmeldelse skrev: „Alt er saa tilforladeligt, saa erfarent og stille nedskrevet som et Billede af Ring.“ Jævnligt gennem årene har S. siddet med pennen i hånden. Hans produktion i en stærkt personlig og stilren prosaform finder hurtigt sit leje. *Mærker i Gruset* og digtsamlingen *Orion* (begge 1929), *Saadan set*, 1932 og *Men alligevel* (prosa og digte), 1934. Selvom S. meget hurtigt følte sig hjemme i Kbh. slap han aldrig kærligheden til hjemstavnen. Turistforeningen

drog ofte nytte af hans samhörighed med Ringkøbing, han har ved flere lejligheder skrevet om byen og dens historie og i bogen om *Thøger Larsens land*, 1956, er det jyden der længes efter sin hjemstavn. Hans digteriske produktion spænder fra årene 1928–61. Det er ikke de store omfangsrige bøger men i egentligste forstand „smaa Forløb“. Til sin død førte han forsødet i den af ham indstiftede „Mumleklub“, en stilfærdig månedlig sammenkomst på en kbh.sk restaurant med ligesindede, hvor talen var dæmpet og hvor det vigtigste var sammenholdet med vennerne fra ungdommen. Som et kuriosum kan nævnes at S. var medlem af det gastronomiske akademi.

J. S.: Liv og tanke. Udv. m. indledn. af Jacob Paludan, 1971. – Interviews i Socialdemokraten 22.10.1944 og Berl. aften 29.11.s.å. J. S. sst. 9.12.s.å. Kj. Elfelt: Skribenter i skriftestolen II, 1947 63–70. – Ole Storm i Politiken 27.2.1967. Børsen 28.2.s.å.

Godfred Hartmann

Smith, Jørgen Jokum, 1920–80, forlagsdirektør. * 20.9.1920 i Kbh., † 23.11.1980 sst., begr. i Roskilde. F: overlæge, dr.med. Jens Christian S. (1892–1950) og sygeplejerske Anna Zelma Bay (1891–1963). ~ 1° 27.4.1945 i Roskilde med skolebibliotekar, overlærer Elly Margrethe Ingvorsen, * 3.11.1916 i Roskilde, d. af maskinmester Holger I. (1887–1961) og Danimonda Eva Pedersen (1892–1952). Ægteskabet opløst 1951. ~ 2° 21.6.1957 i Kbh. (b.v.) med forlagsredaktør, fil.kand. Marianne Monica Agda Victoria von Sydow, * 6.6.1916 i Stockholm (~ 1° med Anders Henschen, * 1914; ægteskabet opløst), d. af adm.dir. i Svenska Arbetsgivarforeningen Hjalmar von S. (1862–1932) og Ruth Schwartz (1875–1926). Ægteskabet opløst 1977. ~ 3° 27.12.1977 i Kbh. (b.v.) med Nanna Permin, * 25.6.1942, d. af grosserer Niels Erik P. (* 1914) og Gurli Trojel (* 1914).

Efter studentereksamen fra Østersøgades gymnasium i 1938 læste S. en tid jura, men gik 1941–44 i lære hos Vilh. Priors kgl. Hofboghandel og i Magasin du Nords boghandel, en uddannelse som blev bestemmende for hans livsbane. Boghandleruddannelsen fulgte S. op med en stilling som volontør i Langkjærs bogtrykkeri 1944–45, så han efter krigen stod bedre rustet end de fleste af sine jævnaldrende til den forlæggergerning han drømte om. Målbevidst, usnobbet og selvsikker tog han 1945 ansættelse som forlagssekretær i Det Schönbergske Forlag, blev fuldmægtig 1946 og forlagets leder 1948, hvormed han havde sikret sig grundlaget for sine første dristige initiativer som forlægger. Fortrolig som han var med boghandelens vilkår, bogens afsætningsmuligheder og dens funktionelle og

æstetiske tilrettelæggelse tog han sjældent fejl og skabte sig en position der stod respekt om. Hans dygtighed skulle dog snart kalde S. til et langt mere krævede job. Knud W. *Jensen havde 1952 erhvervet aktiemajoriteten i Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag A/S, hvis direktør Ingeborg *Andersen skulle fratræde. Fra Wivels Forlag, som han finansierede, hentede Knud W. Jensen først Otto B. *Lindhardt, siden Ole *Wivel, og sammen med S. udgjorde de fra 1954 det triumvirat som både økonomisk og litterært genrejste Gyldendal. S. havde som hovedområder under sig forlagets tekniske afdelinger (bogtrykkeri og bogbinderi), regnskabsafdelingen, den solide skole- og lærebogsafdeling samt en børnebogsredaktion. Alt hvad han rørte ved fik fornyet kraft. Han købte nye maskiner, nye skrifter, skabte et nyt, mere tiltalende skolebogsudstyr og ekspanderede som børnebogsforlægger. Fra 1954–60 havde S. utvivlsomt sine lykkeligste arbejdsår, og længe efter sin direktørtid prægede han Gyldendals organisationsstruktur og bogproduktionens udstyr. Men S. var rastløs. Da stillingen som adm. direktør for A/S Dagbladet Politiken blev ledig modtog han en opfordring til at søge den og lod sig efter lang betænkningstid friste. Fra 1960–65 residerede han på Rådhuspladsen, til ringe glæde for sig selv og flere af sine nærmeste medarbejdere. S. fandt det urimeligt at han som økonomisk ansvarlig ikke havde redaktionel indflydelse på de blade huset udgav – som det er tilfældet fx i angelsaksiske lande. Det medførte gnidninger. Dog bestred han sit hverv med dygtighed og energi og forestod bl.a. omlægningen af Ekstra Bladet til tabloidformat, en risikabel disposition som lykkedes. Han styrkede koncernens økonomi og sikrede Politikens modstandskraft både over for konkurrencen fra Berlingske Tidende og over for de økonomisk belastende tekniske omlægninger som blev gennemført efter hans tid. 1966 flyttede S., ikke aldeles frivilligt, sine teltpæle til Aller Press A/S hvor han først var enedirektør og fra 1969–70 adm. direktør. Nogen dybere tilfredsstillelse kunne denne stilling dog ikke byde ham da virksomhedens produktion lå langt fra hans egne interesseområder. Først i 1970 kom S. igen på sin rette hylde da han valgtes til adm. direktør for det af Bordings bogtrykkeri ejede Carit Andersens forlag som han omdøbte til Forlaget Forum og ledede til sin død i 1980. Forlaget Forum blev købt af Gyldendal i 1975 hvorved S. vendte tilbage til den forlagskoncern som stod hans hjerte nærmest. S. havde været medlem af hovedbestyrelsen for Forening for boghåndværk 1956–68 og blev foreningens formand 1971–75. Han indtrådte i Den

danske forlæggerforenings bestyrelse 1972, blev næstformand 1973 og formand 1975–78 samtidig med at han var formand for Boghandlerrådet. Hurtigt genvandt S. en central stilling i den danske forlagsverden som dens organisator og talsmand, men først og fremmest som udgiver af værdifuld saglitteratur præget af hans personlige interesser og smag. Men det var hårde tider i 70'erne, og plaget af sygdom i sine sidste leveår fik S. ikke helt den afslutning på sin livs gerning mange undte ham. – S. var en stærk personlighed, hans krav til kvalitet og arbejdsdisciplin ubønhørligt, og kantet og egensindig som han var undgik han ikke at få uvenner. Han kunne virke arrogant og nedladende, men var i virkeligheden genert, lydør for andres mening, hjælpsom og generøs. Mange beundrede ham, færre kendte ham tilstrækkeligt til at holde af ham, og få var de som havde styrke, trofasthed og humor nok til at nedbryde hans ensomhed. – Har bl. a. skrevet *Bogfremstilling*, 1968 samt artikler om forlagsvirksomhed og boghåndværk i forsk. fagblade. □Foto.

Ole Wivel: Tranedans, 1975. Erik Ellegaard Frederiksen i Det danske bogmarked CXXVI, 1980 1470f. Georg Svensson i Svensk bokhandel 4.12.s.å.

Ole Wivel

Smith, Jonathan, 1877–1968, amtsassessor. * 25. 5.1877 i Højer, † 12.3.1968 på Frbg., begr. Hellerup kgd. F: urmager, senere tandtekniker Hans Nissen S. (1845–1926) og Helene Margrethe Nielsen (1843–1917). ~ 11.9.1908 i Bryrup med George Lorentze (Lolo) Vedel, * 6.4.1885 på Fuglsang, Vinding sg., Tyrsting hrd., † 7.2.1980 i Skodsborg, d. af gårdejer i Vinding sg., senere stationsforstander i Bryrup Ernst Anders V. (1846–1926) og Anna Margrethe Vilhelmine Jensen (1858–1937).

S. voksede op i Tønder, kom efter sin konfirmation i lære hos en tandlæge i Lübeck og fik her også suppleret sin skoleuddannelse så han kunne studere i Kiel og i Berlin. Her tog han 1899 tandlægeeksamen. Året efter begyndte S. at praktisere i Åbenrå, men flyttede 1904 til Haderslev hvor han oparbejdede en stor praksis. Samtidig var S. stærkt optaget af den nationale kamp og erhvervede sig en betydelig indsigt i tysk jura, især i forvaltningsret samt forenings- og forsamlingslovgivning. Da lokale preussiske myndigheder forbød den blomstrende frivillige gymnastikundervisning i Nordsløv, fremtvang S. 1907 en række processer hvor han selv førte sagen, og fik 1909 den tyske rigsret til at underkende forbudet. Han har redegjort for denne sag i pjecen *Ein Kampf um die rechtliche Stellung des Turnunterrichts*, 1909. 1908 blev S. Vælgerfore-

ningens juridiske konsulent. 1910 valgtes han ind i Haderslev kreds dag hvor han fik et nært samarbejde med Julius Nielsen (1848–1920). Ved første verdenskrigs udbrud blev han som andre ledende sønderjyder fængslet for en kort tid. 1915–18 var han indkaldt til tysk militærtjeneste. 1920 opgav S. sin praksis og blev sekretær for den kommissariske landråd i Haderslev P. J. *Refshauge og efter hans fratræden amtsassessor ved den internationale kommission. Efter genforeningen udnævntes S. til amtsassessor i Haderslev amt og var efter at disse stillinger blev nedlagt 1927–36 fungerende amtsforvalter i Sønderborg. Da dette embede blev nedlagt flyttede S. til Kbh. hvor han indtil 1947 stod til rådighed for direktoraterne for ulykkesforsikringen og for sygekassevæsenet. Fra 1950 til kort før sin død var han knyttet til Det kgl. biblioteks billedsamling. – Som pensionist forfattede S. en række personalhistoriske arbejder. Blandt disse er de mest omfattende *Slesvigske Amtsforvaltere*, 1954, med rettelser og tilføjelser i Pers.hist. t. 1959, og *Nordslesvigske herredsfogeder*, i Pers.hist. t. 1960. Endvidere *Amissskrivere og amtsforvaltere på Ærø*, i Fynske årbøger 1954 og *Sydslesvigske herredsfogeder, Flensborg Amt m.m.*, i Pers.hist. t. 1963 og en række personalhistoriske arbejder. – R. 1942. □Foto.

Erindr. i Sønderjysk månedsskr. XXXIX, 1963 36–40 (uafsluttet). – Sønderjysk centralforen.s festskr., red. Edv. Eller, 1920 60–74. Adler Lund: Sønderjysk idrætsforen., 1932 30–36. Sprogforen.s almanak 1969 137f. – Papirer i Landsark., Åbenrå. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Lorenz Rerup (Hans Lund)

Smith, Laurids (Lars), 1754–94, præst, forfatter. * 12.4.1754 i Kbh. (Nic.), † 22.3.1794 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: fuldmægtig hos grev Berckentin, senere kgl. toldbetjent Hans Jørgen S. (ca.1726–71) og Anna Kirstine Schyth (ca.1726–tidligst 87). ~ 19.11.1779 i Kbh. (Petri) med Christiane Friedericka Speerfeldt, * 27. 7.1760 i Pyritz i Pommern, † 10.5.1830 i Kbh. (Holmens), d. af acciseinspektør Heinrich Johann S. og Anna Rosina Christiana Wiehe. S. blev student fra Metropolitanskolen 1772; han var et lyst hoved, optaget af alle slags åndelige spørgsmål, talte flydende latin, var en hyppig opponert ved akademiske disputationer og gik under tilnavnet „S. ex auditorio“. 1776 blev han lærer i filosofi og i de skønne videnskaber ved Landkadetakademiet (1780 også ved Søkadetakademiet) og fik 1779 titel af professor philosophiæ. Filosofien opfattede han som en indøvelse i selv tænking – jfr. det lille skrift *Om Philosophiens Natur og Nytte, især for Krigshø-*

vedsmændene, 1779. I tidens litterære forhandlinger tog han ivrigt del, var 1775 medstifter af Det danske litteraturselskab, 1778–80 medudgiver af Det almindelige danske Bibliothek (og Litteraturjournalen). Ofte indblandedes han i dagens polemik, fx 1780 mod A. *Hennings i Olavidesfejden, og 1782 med et skarpt indlæg mod C. *Bastholms oversættelse af Det ny testamente; det kostede ham Bastholms venskab. – 1780 blev S. rektor i Nykøbing F., 1781 i Trondheim; her viste han sig som en dygtig skoleleder, var i det hele tilfreds med sin position, skønt han måtte døje meget besvær med en ondartet discipel, en sag der fik et omfang som ikke svarede til dens betydning og som en tid vendte stemningen i byen imod ham; til sidst fik han dog fuld oprejsning. I Trondheim fik han stiftet *Borgerklubben* (1783), udgav (1784) tidsskriftet *Samleren* og blev s.å. sekretær i Det kgl. norske videnskabers selskab. I længden fandt han sig dog ikke til rette, og da han på en rejse havde fundet en ven og beskytter i kronprinsens lærer, Johan *Bülow, besluttede han at gå i kirkens tjeneste, blev som titulær professor fritaget for teologisk embeds eksamen og kom 1785 som sognepræst til Vejle-Hornstrup, blev 1786 provst for Nørvang hrd., 1788 sognepræst for Frbg.-Hvidovre, 1789 2. residerende kapellan ved Holmens kirke og 1792 slotspræst i Fredensborg og sognepræst i Asminderød-Grønholt. 1789 blev han dr.teol. i Göttingen på en afhandling om frihedsbegrebet (*De libertate humana atque divina*).

Den hastige og bugtede embedsbane afslører et uroligt og rastløst temperament; det fornemmes også i brevene til Bülow som han stedse søgte at interessere for nye projekter, og det præger hans store men spredte forfatterskab af teologisk, filosofisk og journalistisk art. Blandt de teologiske skrifter bør nævnes *Den naturlige Religions første Grunde*, 1778, *Indledning til den aabenbarede Religion*, 1780 og *Communion-Bog*, 1790. De viser at han hørte til i den supranaturalistiske lejr og indtog et konservativt stade til dogmatikken; det gjorde han også i kirkelivet; han ville hverken regnes til „bastholmianerne“ eller „balle-anerne“, men sluttede sig mest til H. *Janson. Hertugen af Augustenborg betragtede ham med stor mistro og ville hindre at han kom til Kbh. af frygt for at S. skulle blive en støtte for ortodoksien og en kætterjæger. Højest nåede S. nok som filosofisk forfatter; han var en selvstændig begavelse, altid optaget af ved „egen Fornuft at undersøge Tingenes Natur og Oprindelse“. Efter en forstudie (1789) kom 1791 hovedværket *Forsøg til en fuldstændig Lærebygning om Dyrenes Natur og Bestemmelse og Menneskets Pligter mod Dyrene*. I fortsættelse af F. C. *Eilschov giver S.

her et alment filosofisk udblik over hele dyreverdenens egenart, bilagt med mange eksempler. Bogen er et smukt vidnesbyrd om S.s følelser for dyr og hans ønske om at vække forståelse for en mere human behandling af dem. – Som prædikant havde S. mange beundrere og kunne i alt fald i perioder glæde sig ved stort tilløb, skønt hverken hans ydre eller hans stemme var tiltrækkende. Hans prædiken var let forståelig og for jævne folk; den vidnede om praktisk menneskekundskab og genspejlede ofte hans ildfulde temperament; sproget var rent og kraftfuldt; de lejlighedsvis platheder misklædte ham i grunden ikke. Trykt foreligger *Hellige Taler, 1776, Hellige Taler, 1787 og Fuldstændig Samling . . . af Prædikener og Taler, 1794*. For eftertiden har især S.s mange fortrolige breve til Bülow betydning; de er åbenhjertige og friske og har en ikke ringe kildeværdi ved de oplysninger de giver om spillet bag kulisserne. Interessant er også selvbiografien – ujævn, bizar, uimponeret, spillende af liv og lune. □ Fremstillet på satirisk radering 1787. Stik af J. L. Seehusen, 1790. – Mindestøtte på Holmens kgl. Gravmæle af J. H. Rawert.

Kilder. Professor L. S.s selvbiografi, skrevet 1788, udg. J. H. Bang I-II, 1874-75 = Skoleprogr. for Sorø. Udv. breve af L. S., udg. samme I-II, 1876-77 = Skoleprogr. for Sorø. Nogle aktstykker og breve vedr. Johan v. Bülow, udg. samme, 1878 = Skoleprogr. for Sorø 26-39. Af Johan v. Bülows papirer, udg. Ludv. Daae, Kria, 1864 136-234 (breve). L. S.: Fortrolige brev om Trondhjem og trønderne, udg. John Ansteinson og Olav Flønes, Trondheim 1946.

Lit. Magazin for religionslærere, ved L. N. Fallesen IV, 1796 623-34 (heri bibliografi). Nyt theologisk bibl., udg. Jens Møller XX, 1832 281f. Fr. Chr. af Augustenborg i Kirkehist. saml. 4.r.II, 1891-93 633-35. Søren Tybring i Museum, 1896 II 231. A. E. Erichsen: Trondhjems katedralskoles hist., Trondhjem 1911 222-34. Luxdorphs dagbøger, udg. E. Nystrom II, 1925-30. Asbjørn Øverås m.fl.: Trondhjem katedralskoles hist. 1152-1952, Trondheim 1952 23-45. Hans Midboe i Det kgl. no. vidensk. selsk.s forhandl. XL 1967, Trondheim 1968 20-32.

P. G. Lindhardt (Bjorn Kornerup)

Smith, Otto Sophus, 1890-1939, officer, våbenhistoriker. * 1.8.1890 i Ålborg, † 27.3.1939 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: fuldmægtig ved 5. udskrivningskreds Ejnar Halfdan S. (1859-1908) og Jacobine Holm Herskind (1865-1930). ~ 17. 10.1915 i Hagested med Elisabeth Ingeborg Møller, * 1.6.1892 i Hørby ved Holbæk, † 5.12.1968 i Kbh. (Vor Frøelser), d. af godsforvalter, landvæsenstomkommissær Carl M. (1860-1936) og Elisabeth Treschow (1865-1937).

S. blev 1912 sekondløjtnant og premierløjtnant i fodfolket, fik 1923 afsked efter ansøgning på ventepenge og trådte ind i reserven hvor han 1925 udnævntes til kaptajn. 1921 havde han

taget studentereksamen, blev n.å. cand.phil., studerede nogle år historie, ansattes 1924 som underbestyrer ved Tøjhusmuseet og blev 1937 dettes bestyrer. Han blev en særdeles interesseret og virksom museumsmand med „blanke Vaaben“, rustninger og våbenhistorie som speciale og har i pjecer og tidsskrifter leveret en række afhandlinger herom – bl.a. *Christian IVs Tøjhus*, 1926 som særtryk af For og nu, *Det kgl. partikulære Rustkammer I*, 1938, *Vaabenhistoriske Aarbøger I*, 1934-36; II, 1937-39. Han tog meget virksomt del i stiftelsen af Våbenhistorisk selskab og blev dets første præsident. Som fuldt moderne museumsmand gjorde han stærk brug af reklame. Samtidig hermed drev han flittigt historisk-topografiske studier og har skrevet *Aalborg. Vandringer i den gamle Limfjordsby*, 1931, *Næstved 1135-1935*, 1935 og (sammen med V. Hermansen) *Ribe Bys Historie 1730-1820 I-II*, 1936-46, endvidere artikler i forskellige tidsskrifter. Ved tidsskriftet *Fortid og Nutid* var han en årrække anmelder af historisk-topografisk litteratur. – Fra 1926 var han lærer ved officerskolens officiantklasse i historie m.m., og ved de senere års efterårsovelser benyttedes han som presseofficer. – R. 1937. □ Foto.

[Arne Hoff] i Våbenhist. årbøger II, 1939 201-06 (heri bibliografi). Torsten Lenk i Zeitschr. für hist. Waffen- und Kostümkunde N. F. VI, Dresden s.å. 252. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Rockstroh *

Smith Nielsen, Ruth, 1913-58, maler, grafiker. * 5.4.1913 i Våg, † 26.5.1958 sst. F: fisker Johan Smith (1883-1922) og Elin Djurhuus (1882-1940). ~ 1945 i Kbh. med arkitekt Poul Morell Nielsen.

S., der fra barnsben havde været hengiven til at tegne og male, rejste 1930 til Kbh. for at søge uddannelse som sygeplejerske. En af patienterne på Diakonissestiftelsen, der havde set nogle af de skitser den unge sygeplejerske beskæftigede sig med i sin fritid, satte hende i forbindelse med maleren Lizzie Høyer der antog hende som elev, og 1936 blev hun optaget på kunstakademiet som hun med kortere afbrydelser besøgte gennem otte år. Efter 1945 at have ægtet en dansk arkitekt, med hvem hun bosatte sig i sin fødebygd på Færøerne, udfoldede hun en utrættelig kunstnerisk virksomhed, men da hun var en indsluttet og tilbageholdende natur, vakte hun først offentlig opmærksomhed som kunstner da nogle af hendes billeder kom med på en stor færøsk kunstudstilling på Den Frie i Kbh. 1955. Navnlig er hun blevet kendt for sin monumentale portrætkunst, som (if. Aksel Jørgensen) hører hjemme i rækken af de betydeligste i de nordiske

Smith, Ruth

lande. – S. omkom i 45 års alderen ved en drukneulykke. Hun regnes for en af de mest fremstående blandt færøske kunstnere. □Malet og tegnet selvportræt 1940.

William Heinesen

Smith, Sigurd, 1874–1936, ingeniør, teknolog. * 10.5.1874 i Jordløse ved Svebølle, † 17.2.1936 i Charlottenlund, begr. i Ordrup. F: lærer Hans Frederik Emil S. (1842–1917, ~2° 1877 med Johanne Marie Helsted Andersen, 1846–1924) og Johanne Petrine Jensen (1845–76). ~1° 5.12.1901 i Jordløse med Jacobine Buch, * 21.6.1871 i Lejrskov, † 22.12.1928 i Kbh., d. af hoker, senere stempelfabrikant i Kolding Hans Ditlevsen B. (1840–88) og Gertrud Jacobsen (1836–91). ~2° 30.3.1931 i Kbh. (Hellig.) med Gina Henriikka Haarvej, * 22.7.1871 ved Ålesund, † 7.6.1947 i Kbh., d. af eksportør Johannes H. (1835–1917) og Jensine Birgitte Pedersen (ca.1840–91).

Efter endt skolegang og tre års læretid som smed i Vallekilde tog S. til Askov hvor han blev medarbejder ved Poul *la Cours forsøgsmølle. Her begyndte S. samtidig at forberede sig til polyteknisk adgangseksamen som han tog 1893. Vinteren 1894 var han lærer ved Kolding tekniske skole, og 1895 ernærede han sig som maskinarbejder i Kolding. 1896 tog han første del af maskinisteksamen. 1900 blev han cand.polyt. som maskiningeniør. Umiddelbart efter eksamen fik han ansættelse ved Gothersgades elektricitetsværk i Kbh. og var beskæftiget ved vidvidelsesarbejder, anlæg af nye værker m.m. 1905 blev han ansat ved A/S De forenede papirfabrikker hvor han 1910 blev overingeniør. 1911 og 1912 udgav S. på dansk og engelsk med støtte fra Carlsbergfondet og Elektroteknisk forening en bog om Søren *Hjorth hvori han giver en fremstilling af dennes arbejder og dokumenterer at Hjorth er dynamoprincippets opfinder. Det dygtige arbejde S. her satte ind på at skaffe Hjorths arbejde den anerkendelse det havde krav på var en fortsættelse af den af englænderen Bolton 1879 foretagne påvisning af Hjorths fortjeneste, og det blev ikke uden betydning. 1920 blev S. dr.techn. på en værdifuld afhandling om heltøjshøllænderen der kastede nyt lys over arbejdsprocessen i en af papirindustriens vigtigste arbejdsmaskiner; den udkom på tysk 1922 og på engelsk 1923. 1922 holdt S. foredrag i Royal Society of Arts i London om sit forskningsarbejde og modtog dette selskabs sølvmedalje. 1930 trak han sig tilbage fra sin stilling og blev ansat som papirfabrikkernes tekniske konsulent. Fra 1906 var han censor i teknologi ved Polyteknisk læreanstalt. 1934 udgav han sammen med H. I. *Hannover

en bog om papirfabrikation. 1923–28 var S. medlem af bestyrelsen for A/S Dansk Poseindustri i Lyngby og 1924–36 af bestyrelsen for A/S Schönbergs Papirvarefabrik i Kbh.

Årbog for Kbh.s univ. 1902–03, 1904 740. – Cathrine Pedersen: Nogle medd. om lærerslægtnerne Rafn, Smith og Barsøe, 1900 10. Ingeniøren XLV, 1936 afd. IV 10.

Povl Vinding*

Smith, Troels, se **Smith, Daniel**.

Smith, Wilhelm Johan, 1882–1962, købmand. * 25.5.1882 i Kbh. (Matth.), † 19.7.1962 i Næstved (Skt. Peder), begr. sst. F: kommissionær William Jones S. (1848–1923) og Amalie Christine Maria Matthissen (1856–1939). ~4.12.1906 i St. Heddinge med Ella Richter, * 1.6.1886 i St. Heddinge, † 16.1.1972 i Næstved, d. af købmand, kgl. agent Christian Peter Ludvig R. (1850–1917) og Elisabeth Kramer (1855–1938).

Efter at være gået ud af Schneekloths skole kom S. i lære hos købmand og kgl. agent Chr. Richter i Store Heddinge. Her blev han efter læretiden og soldatertiden og avancerede til forvalter og prokurist. Efter at han var blevet gift med Richters datter ønskede han at blive selvstændig og 1909 overtog han en købmandsgård i Næstved. Herfra drev han i de følgende år kolonial, detail og en gros, korn- og foderstof samt brændsels-handelen. Virksomheden blev efterhånden kraftigt udvidet, bl.a. gennem overtagelse af en række andre forretninger i Næstved og omegn. I stigende omfang koncentrerede S. sig om grovvarerhandelen, mens butikshandelen blev udskilt. 1939 omdannedes S.s forretning til et aktieselskab, Wilh. Smith A/S som S. var direktør for til 1956 og bestyrelsesformand for til sin død. – Ved siden af driften af sin virksomhed blev S. efterhånden i høj grad involveret i politik og organisationsarbejde. Han var 1921–29 medlem af Næstved byråd og havneudvalg, 1932–53 formand for Næstved handelsstandsforening og 1926–51 formand for Næstved handelsstands arbejds giver organisation. Et af de største resultater S. opnåede i dette arbejde var anlæggelsen af en kanal fra Karrebæksminde til Næstved, således at store skibe kunne gå op til byen til erstatning for trafik ad Susåen, ligesom havneanlægget i Næstved blev kraftigt udvidet. Wilh. Smith A/S var blandt de firmaer der straks fik opført bygninger etc. ved den nye havn. Også uden for Næstved blev der gjort brug af S.s arbejdskraft. Han var fra 1938 til sin død medlem af bestyrelsen for Sjælland- og Lolland-Falsters handelsstands centralforening, 1943–48 som formand, ligesom han 1939–41 og 1944–48 var medlem af provinshandelskammeret, den sidste

periode som næstformand. 1951–57 var han næstformand for Foreningen af danske korneksportører. – Baggrunden for hans omfattende organisationsarbejde var betydelige evner som forhandler og organisator. Der er ingen tvivl om at han var stærkt medvirkende til at give Næstveds erhvervsliv et skub fremad. – S. dyrkede ridning og var medstifter af og i mange år også formand for Sydsjællands rideklub. – Svensk vicekonsul 1919–54, næstformand i bestyrelsen for Foreningen af Sveriges konsulter i Danmark 1938–49, formand 1949–54. – R. 1930. DM. 1948. □Foto.

Interviews i Børsen 17.10.1949 og 19.10.1959. – Sst. 28.5.1953 og 21.7.1962. Købmandsgården i Ringstedgade, Næstved, 1853–1953, ved H. Rømer Holm og Urban Hansen-Reistrup, 1953. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Chr. R. Jansen

Smith, Winkel, 1872–1944, sparekassedirektør. * 11.10.1872 i Hobro, † 24.9.1944 i Kbh. (Frihavns), begr. Garn. kgd. F: tømmerhandler Christian Boie Laurits Michael S. (1829–1905) og Louise Caroline Sørensen (1841–1928). ~ 21.1.1903 i Kbh. (Frue) med Gerda Schlichtkrull, * 15.4.1875 i Kbh. (Frbg.), † 21.12.1950 i Hellerup, d. af litterat Alfred Carl Johannes Flinch (* 1840) og Anna Frederikke Antoinette Boje (1842–1909) og adopteret 8.2.1887 af departementschef i finansministeriet Andreas Christian S. (1844–1926) og Thora Dorothea Lasson (1847–1936).

S. blev student 1891 fra Metropolitanskolen og cand.jur. 1901. N.å. ansattes han som assistent i finansministeriet og var samtidig i nogle år sagførerfuldmægtig; han blev overretssagfører 1906, men udøvede aldrig sagførervirksomhed. 1906–20 var han ansat i Kongeriget Danmarks Hypothek- og Tiendebank, fra 1907 som kontorchef; 1917–20 ledede han tillige brændselsnævnets og gødningsnævnets kontorer, et arbejde for hvilket han høstede megen anerkendelse. Fra disse forskellige virksomhedsområder overgik han 1920 til Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn som direktør. Han var en flittig og omhyggelig leder, stærkt interesseret i at skabe en moderne organisation; indretningen af sparekassens indtægtsforvaltning skyldes således hans initiativ. Han viste interesse for sparekassernes samfundsmæssige idé og opgaver, og for sparekassevæsenets udvikling udførte han et mangeartet og stort arbejde. I arbejdet for skolesparekassen deltog han som bestyrelsesmedlem for Dansk Sparemærkekasse siden 1923 og siden 1929 som medlem af det af handelsministeriet s.å. nedsatte fællesråd til sparetankens udbredelse blandt skolebørn, fra 1934 som formand. 1931

indvalgte han i bestyrelsen for Landsforeningen af større sparekasser i Danmark, hvis formand han var 1934–40. Fra denne periode bør nævnes hans arbejde i konverteringssagen 1933–34 og for „Formaalsopsparringen“s organisering og udbredelse inden for Sparekasserne. Et på hans initiativ og med ham som formand nedsat udvalg udarbejdede 1937 forslag til „Normalregler“ for opsparring til pensionsformål og til erhvervelse af eget hus og jord som senere godkendtes af fællesrepræsentationen for de danske sparekasser. I denne sparekassernes øverste organisation indvalgte S. 1934, blev s.å. næstformand og 1939 formand. Fra denne virksomhed er der særlig grund til at fremhæve hans arbejde i forbindelse med den nye sparekasselov af 1937 og for dannelsen af den 1938 stiftede Sparekassernes hjælpefond, for hvis bestyrelse han straks valgtes til formand. Han var sparekassernes repræsentant i konkurslovkommissionen. I en del artikler i den danske og de andre nordiske landes fagpresse har han behandlet forskellige sparekasseproblemer. Et væsentligt træk i S.s sparekassevirksomhed var hans indsats for det nordiske samarbejde på sparekassevæsenets område, bl.a. som medlem af Nordens centrala sparbankforeningars delegation. Som organisationsmand viste S. stor realitetssans og forhandlingsevne. Ved siden af sparekassevirksomheden udførte han et ikke ringe filantropisk arbejde (hovedkasserer i Ensomme gamles værn, administrator i Borgervennen af 1788 m.m.). – R. 1911. DM. 1921. K.² 1936. □Mal. af A. Tørsløff udst. 1943 (Sparekassen SDS, Kbh.). Foto.

Jens Toftegaard*

Smørum, Jens Laurids Oluf Sørensen, 1891–1976, minister. * 3.2.1891 i Smørum, † 18.12.1976 i Ballerup, begr. Smørum kgd. F: landpostbud Hans Sørensen (1856–1918) og Bodil Kirstine Pedersen (1854–1927). Navneforandring 22.4.1933. ~ 3.5.1913 i Smørum med Anna Marie Andersen, * 11.2.1889 i Stige, Lumby sg., † 21.10.1972 i Glostrup, d. af sømand Ole Christian A. (1864–1937) og Mette Kirstine Nielsen (1860–1938).

S.s kår var i barndommen yderst beskedne, og han kom tidligt ud som tjenestdreng. Hans fortsatte liv formede sig i begyndelsen som normen for den driftige landarbejder – en kort tid som fiskerdrift var kun et intermezzo. Han var på Kerteminde højskole 1910–11 og på husmandsskolen ved Odense 1911–12. Efter på ny at have været landarbejder købte han i Smørum et lille husmandssted; sammen med sin kone dyrkede han de tre tdr. land med havesager og var selv

landarbejder og postbud. 1917 fik han et større husmandsbrug, og samme år kom han i sognerådet hvor han var til 1931. Hermed begyndte hans offentlige virksomhed. S. var 1920–31 formand for den lokale husmandsforening og 1924–27 medlem af landarbejderforbundets hovedbestyrelse; han blev formand i vurderingskredsen og formand for Københavns amts skyldråd. Som de offentlige hverv efterhånden optog al hans tid opgav han 1931 sit husmandssted og flyttede til Ballerup-Måløv hvor han kom i sognerådet og var formand 1935–42. – Allerede i 1920'erne var S. opstillet til folketinget. Først i Lejrekredsen 1926 og 1929, uden at opnå valg. Kort efter valget 1929 kom han dog ind fordi et medlem trak sig tilbage, og han valgtes derefter i Gentofte-kredsen indtil tilbageslaget 1939. 1942 kom han ind igen som stedfortræder og valgtes 1943 i Holbæk-kredsen; han gled ud igen 1945. 1950 kom han på ny i tinget, denne gang valgt i Holstebro-kredsen hvor han fortsatte til han 1957 trak sig tilbage.

I folketinget fik S. tidligt en solid position. Han var et meget brugt udvalgsmedlem og var jævnligt ordfører. Navnlig var det sociale sager og landbrugsanliggender, særlig husmandsspørgsmål der optog ham. Han var medlem af toldrådet 1931–46, af skattelovskommissionen af 1937 og af forfatningskommissionen 1948. Da Alsing Andersen i november 1947 måtte trække sig ud af det nydannede ministerium Hedtoft blev S. indenrigsminister; da Hedtoft atter dannede regering i 1953 blev han landbrugsminister og fortsatte 1955–57 under H. C. Hansen. Ved trekant-regeringens dannelse i 1957 gled S. ud. Han havde allerede da forberedt sig på at forlade politik. S.s ministergerning var i begge perioder kendetegnet af solid og stilfærdig administration. Ingen større reformer er knyttet til hans navn. I indenrigsministertiden gennemførtes 1948 en ny valglov der gjorde mandfordelingen mere i overensstemmelse med stemmetallene, den kommunale valgrætsalder blev nedsat til 23 år, og der indførtes diæter for kommunalbestyrelsesmedlemmer. Endelig kom 1949 en ny civilforsvarslov der kraftigt udbyggede denne side af beredskabet. Som landbrugsminister gennemførte S. i 1954 bedre betingelser for tillægsjord til husmænd, men kom ikke nær så langt som han havde planlagt. Både i tiden som folketingsmand og som minister var S. en af socialdemokratiets mest benyttede talere. Det gjaldt især på informationsmøder for tillidsmænd landet over. Hans brede politiske indsigt var nyttig, han talte med sit sjællandske tonefald – let og tillidvækkende. Samværet med ham var præget af hans glade, lyriske sind, og når samtalen gled uden

for det forpligtende, fik han let associationer til J. Aakjær og J. Skjoldborg, både til deres sociale indignation og til deres naturglæde. □Foto.

J. S.: Vejen jeg gik og mennesker jeg mødte, 1961. – G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 257–59. Viggo Nielsen i Stof og saks, 1960 80–83. Demokraten 2.2.1966. Berl. tid. 2.2.1976. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.

Vagn Dybdahl

Sneedorff, Frederik, 1760–92, historiker. * 1.9. 1760 i Sorø, † 15.6.1792 i Penrith i Cumberland, begr. sst. F: professor Jens Schelderup *S. (1724–64) og Øllegaard V. Thestrup (1739–75). Ugift. – Bror til Hans Christian *S.

S., der i sit 4. år mistede sin far, blev opdraget af sin gode og kloge mor, og efter hendes død kom han i huset hos Poul *Egede der var gift med hans moster. 1778 blev han student, privat dimitteret, og fik umiddelbart efter Kommunitetet og Regensen. 1780 underkastede han sig den filologiske eksamen, 1782 tog han teologisk attestats. Han sluttede sig i disse år til en kreds af intelligente jævnaldrende – R. *Nyerup, Chr. *Hornemann, A. *Birch, Rasmus *Møller o.fl. – der samledes om Oluf *Worm som 1779 var blevet teologisk dekan på Kommunitetet, og han var ligesom broderen H. C. Sneedorff aktivt medlem af det af Johannes *Ewalds venner 1775 dannede danske litteraturselskab. Snart åbnedes ham adgang til P. F. *Suhms bibliotek og Suhm fattede interesse for ham og har vist draget ham til historien. S.s optegnelser *Mine Tanker*. 1780, *J. Jan* der giver indblik i den unge søgende mands spekulationer og læsning, rummer teologiske og filosofiske overvejelser, udtoget af Rousseaus *Confessions*, „meget skønne Repliquer“ af Shakespeare og citerer eller nævner Montesquieu, Voltaire og C.-A. Helvétius, David Hume og Robert Fergusson, G. E. Lessing og C. M. Wieland, men af historiske forfattere alene Edward Gibbon.

1783 rejste S. på stipendium til Göttingen. „Det gaar med en Studerende, der kommer til Göttingen, som med en ung Kunstner, der kommer til Rom“, skrev han til Worm, begejstret over biblioteket og de lærere der docerede de historiske fag. Især følte han sig dog tiltrukket af universitetets betydeligste forsker, filologen C. G. Heyne, under hvis vejledning han udarbejdede *De hymnis veterum Græcorum* der udkom 1786, da han vendte hjem, og blev hans magisterafhandling. Bogen er dediceret Suhm og Heyne. Som privatdocent begyndte S. 1787 en forelæsningsrække over de sidste tre århundreders europæiske historie der samlede et usædvanlig stort auditorium, og han fortsatte, efter at han n.å. var

blevet udnævnt til professor extraordinarius i historie. Emnet svarede til øjeblikkets trang, og S. havde tilegnet sig solid bogkundskab, disponerede klart og talte varmt og levende. Han yndede de dramatiske scener og den karakteristiske anekdote og gav udtryk for samfundskritik og for fremtidsdrømme i årene før den franske revolution. Forelæsningerne er trykt i S.s *Samlede Skrifter*, ligesom forelæsningerne over Danmarks og Norges historie der blev holdt 1789–90, og gjorde stærkt indtryk. Selvstændige studier ligger ikke til grund for dem, og Hans *Grams og Jacob *Langebeks kritik mærkedes overmåde lidt, men det var tidens tale, og den unge professors personlighed, hans stilfærdige nationale selvhævdelse øvede magt over tilhørerne. Henrich *Steffens lyttede betaget, og N. F. S. *Grundtvig, der ikke selv havde hørt S. men erfaret hvad han betød, anfører i fortalen til sin Saxooversættelse at denne bog ikke var kommet frem, „dersom ikke S.s forelæsninger over fædrelandets historie på tunge og på tryk havde ligesom banet den vej“. S. læste også over statistik, efter den daværende sprogb brug læren om staternes naturlige og politiske forfatning, et fag som var meget dyrket i Göttingen og fra 1788 lagt under lærestolen i historie ved universitetet i Kbh. Han følte imidlertid, at hvis han skulle udrette noget i sit embede var det nødvendigt at komme ud for at erhverve kundskaber og med egne øjne se det Europa der nu var inde i en krise. 1790 havde han med understøttelse af Fonden ad usus publicos været i Norge; 1791 fik han orlov for at tiltræde en rejse der førte ham gennem Tyskland, Schweiz, Frankrig og England.

Under rejsen sendte han breve hjem til Suhm, broderen H. C. Sneedorff, Nyerup og Birch – dog ikke breve i egentlig forstand, men epistler udarbejdede med publikation for øje (trykt i *Minerva*, 1791–92 og genudgivet i *Samlede Skrifter* I). De rummer levende beretninger om hvad han så og hørte og oplysninger om politiske, økonomiske og litterære forhold som han havde spurgt sig til hos kyndige folk eller omhyggeligt samlet fra blade, pjecer og bindstærke værker. Han drog ud som den der på menneskehedens vegne glædede sig over revolutionen som varslede aristokratiets undergang i Europa, men i Paris blev han usikker og snart desillusioneret og forlod Frankrig ynkende det splittede, hærgede land. Fra Boulogne satte han over til Dover og hilste med forventning England som han hidtil kun kendte fra læsning, men som stod for ham som „den sande Friheds, Industris og Nationalstoltheds Hjem“. Her fulgte ingen skuffelse. Han forstod at tale med „disse uafhængige og dybsindige Engelmænd“ og lærte meget. Fra London

rejste han til Oxford, Birmingham, Liverpool og nordpå til Cumberland hvor han omkom ved en kørselsulykke uden for Penrith. □ Mal. af P. Als. Pastel af Jens Juel, efter denne stift af J. G. Preisler, 1794 og træsnit af H. P. Hansen, 1893.

Saml. skr. I–IV, 1794–98. – Breve i P. F. Suhm: Saml. skr. XV, 1798 461–84, Danske saml. IV, 1868–69 187f, S. Birket-Smith: Til belysn. af litterære personer og forhold, 1884 203–11 og Pers. hist. t. 3.r.v, 1896 173–205. – Fr. Nygård: F. S., 1893. Chr. Bruun: P. F. Suhm, 1898. Ellen Jørgensen: Historieforskn. og historieskrivn. i Danm. indtil år 1800, 1931 (fot. optr. 1960) 209–16. Paul V. Rubow i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen I, 1936 425–29. Mogens Brøndsted: Danske i Norge, 1953 46f. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj X, 1980. – Papirer i Kgl. bibl. Dagbog fra Norgesrejsen i Univ. bibl., Oslo.

Ellen Jørgensen*

Sneedorff, Hans Christian, 1759–1824, søofficer. Døbt 22.5.1759 i Kbh. (Vartov), † 13.10.1824 sst. (Holmens), begr. sst. (ved Holmens k.). F: professor Jens Schelderup *S. (1724–64) og Øllegaard V. Thestrup (1739–75). ~ 1° 14.8.1789 i Kbh. (Holmens) med Marie Elisabeth (Betzy) Tønder, * 1.12.1770 i Kbh. (Holmens), † 16.6.1815 i Fredensborg, d. af kaptajn løjtnant, senere kontreadmiral Raphael Henrich T. (1740–1814) og Elisabeth de Hemmer (1750–1808). ~ 2° 19.6.1818 på Voderupgård (Holmens) med Marie Margrethe Skibsted, * 10.3.1787 i Kbh. (Helligg.), † 25.5.1874 sst. (Holmens), d. af højesteretsadvokat, senere generalfiskal, justitsråd Poul *S. (1753–1812) og Christina Magdalena de Fine Olivarius (1756–1817). – Bror til Frederik *S.

Ved faderens tidlige død flyttede S. med sin begavede og højsindede mor fra Sorø til Kbh; han blev kadet 1771, sekondløjtnant 1776, premierløjtnant 1781, kaptajn løjtnant 1789, kaptajn 1796, kommandørkaptajn 1803, kommandør 1811 og kontreadmiral 1816. S. bevægede sig fra ganske ung i datidens klubber hvor litteratur, poesi og pædagogik blev diskuteret og dyrket sammen med politiske reformer. S. var således et aktivt og værdsat medlem af Det danske litteraturselskab og den berømte Dreiers klub. Han var selv en habil poet og havde nær omgang med folk som K. L. *Rahbek, Johannes *Ewald, Rasmus *Nyerup og professor J. C. *Tode. S. var personificeringen af oplysningstidens søofficersideal. 1776 blev han beordret til at modtage information om skibskonstruktion af fabrikmester H. *Gerner og skulle 1777 overvære konstruktionskommissionens møder. Efter forskellige udkommandoer var S. 1781–82 næstkommanderende på fregatten Bornholm under kaptajn Mathias Bille. Da fregatten efter at have mistet rejsningen og efter frygtelige kampe med elementerne

havde bjærget sig ind til New Port Prat i Irland, bukkede S. under af overanstrengelse og svævede i flere dage mellem liv og død. Efter at være kommet til kræfter overtog han kommandoen som interimschef efter kaptajn Billes død og riggede fregatten op med en nødrejsning. Kaptajn R. Tønder, S.s senere svigerfar, sendtes fra Danmark til Irland for at føre fregatten hjem.

1782–83 var S. næstkommanderende i fregatten Cronborg til Vestindien. Han, der var en personlig ven og elev af fabrikmester H. Gerner, var en af de virksomste officerer ved Søe-lieutenant-selskabets stiftelse i september 1784 og var dette selskabs formand 1785–86 og 1793–94. To år senere knyttedes S. til Søkadetakademiet, først som subaltern officer, fra 1789 som næstkommanderende og fra 1797 til sin død som chef. Han var 1797–1807 hvert år chef for kadetskibet der i de første fem år var en fregat, derefter da antallet af kadetter var stærkt forøget et linjeskib. Ved krigsudbruddet 1807 var han chef for linjeskibet Prinsesse Louise Augusta. Han udnævntes nu til chef for det norske søforsvar under den kommanderende general i det søndenfjeldske Norge, prins Christian August af Augustenborg. Linjeskibet Prins Christian Frederik blev udrustet og sammen med briggen Lougen underlagt S.s kommando. Han ordnede en regelmæssig postforbindelse med Danmark med „søllingske Lodsbaade“ og organiserede Norges lokale søforsvar som han ledede til han i slutningen af oktober s.å. afløstes af kommandør Lorentz Fisker mens han beholdt kommandoen over eskadren, bestående af de tre nævnte skibe. Sidst i november afgik han efter ordre med de to linjeskibe til Kattegat for at ødelægge en engelsk konvoj som samledes her under dækning af engelske orlogsskibe. Det lykkedes ham dog ikke at udføre denne ordre da konvojen i mørke og tykning slap forbi ham, hvorfor han gik til Kbh. hvor eskadren opløstes og Louise Augusta, der var meget brøstfældig, blev oplagt. Skuffelsen over at konvojen slap bort fremkaldte nogen kritik af S.s dispositioner. Et overkrigsforhør blev nedsat efter hans begæring og undersøgte sagen der derefter ifølge kongens ordre blev standset. S. overtog atter sin stilling på Søkadetakademiet der fik trænge kår under krigen 1808–14 da de ældre kadetter var fordelt på skibene og da uddannelsen på søen for de yngres vedkommende indskrænkedes sig til sejldis i Sundet med en brig. Da krigen var forbi lykkedes det ham ved ihærdigt arbejde at genoprette de gode forhold på akademiet selv om man aldrig nåede op til tilstanden lige efter århundredskiftet da Søkadetakademiet i Kbh. stod som et mønster på en militær opdragelsesanstalt.

S. var særlig egnet til kadetchef. Foruden glødende interesse for sit kald havde han udmærkede kundskaber, var en fortrinlig lærer og pædagog og en dygtig sømand og officer. Han havde en sjælden evne til at se hvad der boede i de unge, og han forstod at udvikle de slumrende anlæg hos disse. S.s mangeårige virke som chef for søofficersuddannelsen gjorde denne respekteret i vide kredse i befolkningen. S.s idealer inden for moral, pædagogik og uddannelse var rationalismens. I en række taler der er bevarede udviklede han for søkadetterne sine idealer i et kraftfuldt og poetisk sprog der dog nok i dag vil forekomme tungt. Talerne er klassiske læsestykker inden for dansk pædagogik. I Frederik VI havde S. gennem mange år en udmærket ven og beskytter indtil admiralitetskollegiet, som S. aldrig havde stået sig særlig godt med, til sidst fik det gode forhold til kongen ødelagt. En i og for sig ubetydelig kompetencestrid mellem S. og chefen for kadetfregatten Freja blev benyttet af kollegiet der tog skibschefens parti mod S. og forskaffede ham en kongelig irrettesættelse som en mand med hans fortjenester af den danske søetat burde have været forskånet for. Vel til dels af skuffelse over denne behandling blev han syg og døde få måneder efter, agtet og elsket af alle de officerer han havde opdraget, og af de venner han havde vundet sig. De traditioner han havde skabt som kadetchef bevarede gennem resten af 1800-tallet. – Kammerherre 1811. – R. 1809. DM. 1812. □Mal. formentlig af Jens Juel, efter dette træsnit 1884. Pastel af Juel (Engelholm), efter denne træsnit af H. C. Olsen, 1884. Silhouet af C. Limprecht (Kgl.bibl.). Litografi af W. Heuer. Malet kopi af H. Wedell-Jarlsberg efter mal. af Juel.

Pers. hist. t. 2.r.VI, 1891 273–82 (S.s optegn. 1764–82). H. C. S.s efterl. breve fra 1807–14, ved C. J. Anker, Kria. 1899. – K. L. R[ahbek] i Nyttatenblad for 1824 II 431–35 442–44 445–49. Fædrenelandsk nekrolog for 1821–26, ved Fr. Thaarup, 1835–44 331–34. L. de Coninck i Archiv for søvæsenet XI, 1839 241–73. H. B. Dahlerup sst. 422–30. Th. Topsøe-Jensen i Tidsskr. for søvæsenet CIV, 1933 1–26 og CV, 1934 463–77. N. T. Michaelsen sst. 1968–69 fl. st. Hans Chr. Bjerg sst. CXLVII, 1976 137–55. C. J. Anker: Dansk kontreadmiral og kadetchef H. C. S.s personlighed og virksomhed, Kria. 1884 (heri breve). Samme i Ny ill. tid. XI, Kria. s.å. 222f. C. van Dockum: Livserindr., 1893 140–46. E. Gigas i Nord og syd II, 1898–99 169–74. H. C. A. Lund: Søkadet-korpsets hist. 1701–1901, 1901. H. B. Dahlerup: Mit livs begivenheder I–II, 1908–09. Jens Jacob Paludan: Ungdomserindr., 1908 (fot. optr. 1967) = Memoirer og breve IX. M. K. Zahrtmann: Admiral C. C. Zahrtmann, 1927. K. F. Plesner: Jens Schelderup Sneedorff, 1930 98f. Søe-lieutenant-selsk. 1784–1934, 1934. R. Steen Steensen: Søofficersskolen gennem 250 år, 1951.

Hans Chr. Bjerg (Th. Topsøe-Jensen)

Sneedorff, Jens Schelderup, 1724–64, forfatter, lærer. * 22.8.1724 i Sorø, † 5.6.1764 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens k.). F: rektor ved Sorø skole, magister Hans Hansen S. (ca. 1670–1742) og Anne Margrethe Schielderup (1695–1724). ~ 1° 4.10.1752 i Kbh. (Holmens) med Inger Andrea Lous, døbt 30.7.1727 i Kbh. (Holmens), begr. 31.7.1756 i Sorø, d. af navigationsdirektør Lorents L. (1678–1741) og Ambrosia Brinck (1695–1773). ~ 2° 8.6.1757 i Kbh. (Hellig.) med Øllegaard Vilhelmine Thestrup, * 18.6.1739 i Kbh. (Frue), † 11.11.1775 i Kbh. (Hellig.), d. af professor, justitsråd, senere etatsråd Christian T. (1689–1750) og Karen Fogh (1709–47). – Far til Frederik *S. og Hans Christian *S.

Moderens vidtforgreneede kulturslægt og faderens bondeæt indgik hos det moderløse barn en frodig forbindelse. Efter den sidste latinske Sorørektors afgang ved skolens nedlæggelse 1737 flyttede S. med sin far til Kbh., hvor han allerede 1739 dimitteredes fra byens skole og n.å. blev baccalaureus; 1742–47 var han alumne på Borchs kollegium og dekan på Kommunitetet, i hvilken egenskab han pligtskyldigst udgav og forsvarede tre teologisk-filosofiske disputatser på latin. Allerede i disse år er han blevet fortrolig kendt med den kreds af unge oplysningsvenner der i tiden lige før og efter Ludvig *Holbergs død skulle præge dansk åndsliv: F. C. *Eilschov, P. *Kofod Ancher, Jens *Kraft o.fl. Da S. – til trods for Hans *Grams anbefaling – efter magisterkonferensen 1746 blev forbigået til fordel for C. F. *Wadskjær ved et professorat i Sorø, rejste han for en mindre arv tre år udenlands. Længst opholdt han sig ved det nystiftede universitet i Göttingen hvor han studerede under bl.a. J. D. Michaëlis, J. S. Pütter og Colom du Clos, under hvis vejledning han på fransk udarbejdede *Recueil de lettres, mémoires et autres pièces de notre siècle*, 1750 og *Essai d'un traité du stile des cours ou reflexions sur la manière d'écrire dans les affaires d'état*, 1751 (ny udgave ved Colom 1776). Foruden disse to politiske værker er fra hans Göttingentid bevaret en filosofisk tale, *Om Bestandighed altid er en Dyd*, holdt i Det kgl. tyske selskab 23.1.1751. Efter et kort ophold i Halle og Frankrig vendte S. hjem og blev, stærkt anbefalet af Holberg, hvis ord jo havde vægt på det sted, efter J. E. *Schlegel 18.12.1751 udnævnt til professor juris publici et politicae ved Sorø akademi.

Som lærer har S. virket betydelig både ved sine omfattende, solide kundskaber og ved sin usnobbende, hjertevarme menneskelige forståelse. Han holdt statsvidenskabelige forelæsninger, lod de unge adelsmænd på fransk „opføre“ hele

gesandtskaber og udarbejde afhandlinger på dansk og fransk; særlig grund er der til at fremhæve hans indgående gennemgang af Montesquieus *L'esprit des lois*, den bog der fremfor nogen blev hans store oplevelse. I nært samarbejde med en kreds af ligesindede unge, Jens Kraft, C. *Lysholm, I. A. *Cold, J. B. *Basedow o.a. – betegnelsen Sorøoplysningen udpeger dem som en tidlig parallel til den senere Sorøromantik – levede S. her et rigt og udviklende tiår, med åndelig og menneskelig vækst, men uden selvstændig produktion. Først for at støtte akademiets og professorernes private bogtrykker Jonas Lindgreen begyndte S. sit forfatterskab med udgivelsen af et stort anlagt værk *Om den borgerlige Regiering*, 1757, med titel efter John Locke, men i stil og ånd en efterligning af Montesquieu; af de planlagte fem bind udkom dog kun dette første. N.å. fulgte forsøgsvis en lille *Voltaireoversættelse*, men 1759 brød hans forfatterskab frem: først *Fortsettelse af Babues Syn* der førte til en rask lille drøftelse med den unge, hengivne ven Tyge *Rothe; så oversættelsen af Voltaires *Zadig*, og endelig *Breve*, en essaysamling med det formål at danne læsernes smag og tænke måde. S.å. deltog S. virksomt i stiftelsen af Selskabet til de skønne og nyttige videnskabers forfremmelse, til første bind af hvis „Forsøg“ (1761) han ikke blot skrev fortalen, men også den allegoriske vision *Den nye Edda eller Gylfes anden Reise*. Herved var S. kommet i forbindelse med den ældre Bernstorffs kreds, og 17.3.1761 udnævntes han efter Tyge Rothe til privatlærer for arveprins Frederik. Kort tid i forvejen (20.1.) var han med kongelig understøttelse begyndt at udgive *Den Patriotiske Tilskuer* der udkom med to ugentlige numre til 31.12.1763 som en dansk fortsættelse af J. A. *Cramers *Der nordische Aufseher*; af tidsskriftets 308 numre skrev S. selv henved 270. Tilskueren tilhørte en social og moraliserende retning der på dette tidspunkt var ved at blive forældet inden for europæisk spectatoriallitteratur, men som endnu ikke var repræsenteret på dansk; i afvekslende form, men en noget tør, folkeopdragende tone drøfter han selvstændigt, men uden egentlig originalitet alle tidens spørgsmål, borgerlige, moralske og æstetiske. Ved sit forsvaret for den politisk-æstetiske dannelse i modsætning til den matematisk-filosofiske metodiskhed opbragte han sin tidligere Sorokollega Jens Kraft men selv om S. var både vittigere og smidigere, lod også han sig forlede til unødigt polemisk skarphed. Samtidig med tidsskriftet arbejdede S. på et filosofisk-religiøst værk, der – svarende til Montesquieus hovedværk – skulle behandle skriftens ånd; efter hans uventede død af børnekopper blev de foreliggende dele udgi-

vet under titlen *Fragmenter*, 1769. Bogtrykker Lindgreen viste sin taknemmelighed ved i to bind at udgive hans *Smaa Skrifter*, 1770, i „et ganske lidet Oplag“. Som den første danske forfatter opnåede han en udgave af *Samtlige Skrifter* I–IX, 1775–77 der fik over 700 abonnenter. S. er dansk oplysningslitteraturs typiske skikkelse: bevidst patriot, om end ikke mindre bevidst kosmopolit af læsning og dannelse. Han fortsatte i praksis Eilschovs mere teoretiske sprogrensningsbestrebelse men hos ham var sproget blevet et spørgsmål om stil; helst tog han ordene fra tysk eller nordisk, men stilens faste opbygning fra fransk. Menneskeligt og socialt stod han i fremskridtets forreste række; politisk var han, under den milde enevælde, en konservativ mand, hvilket dog ikke hindrede at han tidligere og stærkere end nogen anden har virket til at stemme den offentlige mening for bondens frigørelse. Hermed hænger det sammen, at han, der i sin statsanskuelse var begyndt som merkantilist, efterhånden blev udpræget fysiokrat. Hans mål er over alt oplysning, smag og dannelse, og han er derfor satirisk og polemisk vendt mod enhver form for pedanteri, i videnskab og moral-lære såvel som i kunst og selskabsliv. Hans våben er en klar og elegant stil, med verve og rytme, men noget enstonig. S.s gerning førtes i dansk åndsliv videre af mænd som Ove *Malling, Andreas *Schytte og navnlig Johannes *Ewald, der ikke blot har fået ideen til „Lykkens Tempel“ fra Den patriotiske Tilskuur men også nydt godt af hans personlige opmuntring og støtte. □Mal. tilskrevet Johan Hörner (Engelholm), efter dette kopi af Hans Hansen, 1824 (Fr.borg), stik af J. S. Lyman, 1773, efter dette stik samt litografi 1868. Mal af P. Als (?). Buste af A. Weidenhaupt udst. 1794 (Sorø akad.). Træsnit af H. P. Hansen, 1893.

Samtlige skr. I–IX, 1775–77. – K. F. Plesner: J. S. S., 1930. Sv. Møller Kristensen i Acta philologica Scandinavica VIII, 1933–34 193–239. L. Magon sst. XIV, 1939–40 153–72. Chr. Elling i Holberg blandinger, 1939 39. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj X, 1980.

K. F. Plesner*

Sneedorff Birch, Fr., se Birch, Fr. Sneedorff.

Snell, Johan, –1500–, bogtrykker. Vistnok * i Einbeck i Hannover.

S. hørte til de omvandrende bogtrykkere som i anden halvdel af 1400-tallet bidrog til fra Tyskland at sprede bogtrykkerkunsten til fremmede lande. Efter at have lært bogtrykkerhåndværket i Michaelisbrødrenes trykkeri i Rostock nedsatte han sig 1480 som selvstændig bogtrykker i Lübeck, og her modtog han i begyndelsen af 1482

fra biskop Carl *Rønnow i Odense en anmodning om at komme til Danmark for at trykke et nyt brevvar for Odense stift. Han fulgte opfordringen og rejste med sit materiel til Odense, hvor han i løbet af året trykte *Breviarium Ottoniense* og dermed indførte bogtrykkerkunsten i Danmark. Af denne vort lands første trykte bog er kun et enkelt, defekt eksemplar bevaret som findes i Det kgl. bibliotek i Kbh. Foruden brevvariet trykte S. under sit ophold i Odense som selvstændig forlagsartikel en lille bog på latin om tyrkernes belejring af Rhodos som havde fundet sted få år i forvejen (genudg. 1982). Alleerede i slutningen af 1482 vendte han tilbage til Lübeck hvorfra han n.å. indkaldtes til Sverige, i hvilket land han ligeledes indførte bogtrykkerkunsten. Efter at være vendt tilbage derfra 1483 virkede han som fastboende bogtrykker i Lübeck gennem en længere årrække. Som bogtrykker indtager S. ikke nogen høj rang; hverken med hensyn til materiel eller i teknisk henseende udmærker hans arbejder sig på nogen måde.

H. O. Lange i Hist. t. 6.r.III, 1891–92 627–42. Samme: Analecta bibliographica, 1906 1–23. Fr. Bruns i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen II, Upps. 1915 220–60. Bruno Claussen sst. XIX, 1932 221–28. Isak Collijn: Katalog der Inkunabeln der königl. Bibl. in Stockholm II,1, Sth. 1916. Samme: Sveriges bibliografi intill år 1600 I, Upps. 1934–38. Laur. Nielsen: Dansk bibliografi 1482–1550, 1919. Holger Rasmussen: Bøger og bogbindere i Odense før 1694, 1959. Odense bogtryk 1482–1974, m. indledn. af Erik Dal, 1974. Anne Riising i Bogvennen, 1982 21–30. Erik Dal: Dansk provinsbogtryk gennem 500 år, 1982.

Lauritz Nielsen*

Sneum, Otto Axel Oluf Julius Sørensen, 1879–1958, politiker. * 29.7.1879 i Allerup, Sneum sg., † 20.3.1958 i Århus, urne på Hellerup kgd. F: lærer og sparekasseleder Mads Kristian Sørensen (1842–1900) og Juliane Marie Sørensen (1844–1917). Navneforandring 25.11.1903. ~ 29.8.1907 i Århus med Valborg Kolding, * 25.4.1878 i Århus, † 19.5.1960 i Hellerup, d. af købmand Hannis K. (1842–1910) og Christiane Birgitte Helvina Wissing (1855–1932).

S. voksede op i et politisk engageret hjem, hvor C. *Berg var idealet. Selv blev han socialdemokrat i seminarieårene på Jelling hvor han 1900 tog lærereksamen og derefter var lærer på Århus private realskole. 1905 blev han ansat ved byens kommunale skolevæsen. Han blev mere og mere optaget af politik og indvalgte 1915 i partiforeningens bestyrelse. Ved valgene 1920 var han opstillet i Hornslet-kredsen, men opnåede ikke valg. Allerede dengang viste han dog nogle af de egenskaber der vedblev at præge ham: en meget bred politisk viden og en udtalt lyst til at mødes med vælgerne. Hans taleform var hård, pole-

misk og ligefrem. S. kom 1921 i byrådet. Her var det skolevæsenet og havnens forhold der mest optog ham. I det hele var han optaget af uddannelsesspørgsmål og var 1914 kommet i bestyrelsen for Århus tekniske skole hvor han fortsatte indtil 1953, fra 1945 som formand, og 1919 var han blevet medlem af forretningsudvalget for oprettelsen af et universitet i Jylland ligesom han 1921–24 var medlem af biblioteksudvalget. Ved valget 1924 blev S. opstillet i Århus nordre kreds efter en livlig kamp mellem flere af byens fremtrædende socialdemokrater, deriblandt den senere borgmester H. P. *Christensen. S. valgtes og havde kredsen indtil han 1949 trak sig tilbage på grund af alder. I folketinget kom S. aldrig frem i forreste linje. Det var i udvalgene han gjorde sin store indsats, især som et stærkt medlem af finansudvalget 1935–49. Hans varme interesse for vanføresagen medførte at han 1930–37 var medlem af socialministeriets vanførekommision og fra 1935 var han i bestyrelsen for Samfundet og hjemmet for vanføre. I folketinget følte han sig i høj grad som repræsentant for Jylland og da navnlig Århus. Mange Århusager nød fremme takket være S., men i særlig grad gjaldt det udbygningen af universitetet. Selv om der vistnok ikke var megen sympati mellem S. og C. *Holst-Knudsen samarbejdede de dog tæt og opnåede derved gode resultater; undertiden følte man imidlertid i universitetskredse i Århus at S. fulgte sine egne planer og ikke tog tilstrækkeligt hensyn til de planer man lagde lokalt. Alle erkendte dog betydningen af at have en stærk fortaler ikke alene i folketinget, men også i finansudvalget. Den fortsatte tilknytning til Århus manifesterede sig i en række tillidshverv i de lokale foreninger og institutioner: turistforening, Jysk nationaløkonomisk forening (her var S. en af stifterne), Naturhistorisk museum, Foreningen Norden m.v. S. var ikke særlig ligefrem og åben af natur, men kom man til ham i et anliggende for byen var han altid parat til at lytte og i de fleste tilfælde også til at gøre en indsats for sagen.

S. kunne lide at skrive og har udgivet en lang række mindre skrifter spændende over politik, filosofi, skoler, tekniske skoler. Hans *Socialdemokratiet i Jylland 1871–1921*, 1921 har stadig værdi som kildekrift. 1946 udgav han *Da vi startede Aarhus Universitet* der også på grund af S.s centrale position er af værdi som kilde til universitetets historie. □Foto.

Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 185–87.

Vagn Dybdahl

Sneum, Thomas Christian, * 1917, flyverkaptajn, generalsekretær. * 21.5.1917 i Sønderho. F: skoleinspektør Christian S. (1885–1962) og Karen Sonnichsen Hansen (1889–1959). ~ 1° 20.7.1951 i Rom med Aida de Roberto, * 20.9.1927, d. af kommandør, chef for turistministeriet Pasquale de R. Ægteskabet opløst 1962. ~ 2° 30.6.1965 i Kbh. (Gustafsk.) med stud.med. Sybille Katharina Elbrechtz, * 24.9.1944 i Hakone Machi, Japan, d. af direktør Hans E. (* 1912) og Nina Vishnevski (* 1922).

I reaktion over begivenhederne den 9. april og militærets påtvungne passivitet søgte og fik S. i april 1940 sin afsked fra forsvaret og begyndte nu på egen hånd at indsamle oplysninger om tyske militære installationer især på Fanø. Problemet blev at få bragt de yderst værdifulde oplysninger, specielt om tysk radar, til England, og i juni 1941 lykkedes det S. sammen med en officerskammerat at nå til England i en lille sportsmaskine – en flyvemæssig enestående bedrift. I England kom S. i kontakt med den engelske efterretningstjeneste, SIS, der anmodede S. om at vende tilbage til Danmark for at fortsætte sit efterretningsarbejde. I september 1941 blev S. sammen med en radiotelegrafist, S. Christoffersen, kastet ned over Brorfelde på Sjælland og blev hermed den første faldskærmsagent der fra England nåede Danmark. Efter landing optog S. kontakt med de danske efterretningsofficerer der i samarbejde med den britiske faldskærmsorganisation, SOE, havde etableret en dansk efterretningstjeneste siden efterår 1940. Samarbejdet mellem dem og S. blev ikke harmonisk, bl.a. fordi officererne i samarbejde med SOE ikke ønskede en parallel aktivitet i efterretningsarbejdet og også anså S.s tilstedeværelse i landet for en sikkerhedsrisiko. Hertil kom vanskeligheder med radiosendingen både på grund af et modsætningsforhold mellem S. og Christoffersen og på grund af, at den medbragte sender var i uorden. Dette sidste blev søgt løst af L. A. *Duus Hansen, og visse sendinger synes at være kommet i gang i vinteren 1941/42. S.s mission måtte under disse omstændigheder løbe ind i uløselige vanskeligheder, og vanskelighederne øgedes da Christoffersen over isen måtte undvige til Sverige hvor han blev arresteret, ligesom det tyske Abwehr blev bekendt med S.s tilstedeværelse i Danmark. I marts 1942 forlod også S. Danmark, idet også han nåede Sverige over isen. I Sverige blev S. arresteret og sad i over to måneder i fængsel, både uvillig til og ude af stand til at reddegøre for sin hemmelige mission og sine opgaver. Da John *Christmas Møller blev opmærksom på hans utålelige situation intervererede han, og S. blev over Stockholm fløjet til England

hvor han blev underkastet langvarige forhør om sine forhold og om forholdene i Danmark. Efter indgående forhør blev han sat på fri fod, renset for al mistanke. Han blev derefter aktiv flyver i allieret tjeneste som det havde været hans ønske da han i juni 1941 havde foretaget sin fantastiske flyvning til England.

Hele denne episode i dansk modstandshistorie havde sin rod i klarhed i de britiske dispositioner, specielt modsætningsforholdet mellem SIS og SOE. På et tidligt tidspunkt, allerede 1940, havde de danske efterretningsofficerer påtaget sig al efterretningstjeneste i Danmark, kanalisere over SOEs repræsentant i Stockholm, men oprindelig uden orientering om SOEs placering i det britiske hierarki, og de ønskede derfor ikke nogen parallelt løbende efterretningsvirksomhed i Danmark, hvorfor SISs beslutning om at sende S. til Danmark til S.s skade måtte blive en urimelig og forvirrende beslutning. I de sidste år af krigen fløj S. konvoj eskorte og recognoscering i det norske RFAF der var en del af RAF. Efter krigsafslutningen kom S. tilbage til Danmark, men hans modige indsats i den tidligste modstandsperiode blev først sent erkendt og anerkendt. Tidligere end måske nogen anden valgte han den aktive modstand, men det blev hans skæbne og tragedie at det blev SIS og ikke SOE der i juni 1941 rekrutterede ham til aktiv tjeneste i Danmark. Da det blev SOE og ikke SIS der kom til at arbejde konstruktivt sammen med den danske modstandsbevægelse måtte hans dristige mission blive en parentes i bevægelsens historie. □Foto.

Interview i Politiken 20.5., 24.5. og 27.5.1979. Beretn. til folketinget afgivet af den af folketinget nedsatte kommission i henhold til grundlovens § 45 [Den parlamentariske kommission] VII, 1., 1950. – Jørgen Hæstrup: Kontakt med England, 1954. Reginald Victor Jones: Most secret war, London 1978 (også udg. med titlen: The wizard war, s.å.).

Jørgen Hæstrup

Snorrason, Egill Snorri Hrafn, * 1915, læge, medicinalhistoriker. * 25.2.1915 i Kbh. (Jac.). F: kontorchef ved Kbh.s fondsbørs Jørgen Snorri Egil S. (1876–1940) og forfatter Inger Ida Matthea de Chabert (1882–1950). ~ 7.5.1943 i Kbh. (Holmens k.) med tegner Elsebet Brock, * 13.10.1911 i Kbh. (Frihavns), d. af direktør, cand.jur. & polit. Jørgen B. (1880–1963) og Ellen Margrethe Horn (1888–1965).

S. blev student fra Efterslægtsselskabets skole 1933 og tog lægeeksamen 1940. Efter en grundig fysiurgisk og medicinsk uddannelse ved forskellige kbh.ske hospitaler og fysiurgiske klinikker fik han 1947 speciallægeanerkendelse i fysiurgi

og 1952 i intern medicin. 1950 blev han dr. med. på en afhandling om Sanocrysinbehandling og prognose ved polyarthrits chron. primaria, et dengang kontroversielt emne i medicinske kredse. Under polioepidemien 1952–53 var han som Blegdamshospitalets fysiurgiske konsulent med i det team af læger som ved et intensivt praktisk og videnskabeligt arbejde åbnede for nye veje i efterbehandlingen af polioramte. S. var således veludrustet da han 1966 blev overlæge ved Rigshospitalets fysiurgiske afdeling Tagensvej og Blegdamsvej 1975. 1976 blev han udnævnt til professor i fysiurgi ved Kbh.s univ. Fysiurgien har siden midten af dette århundrede gennemgået en næsten eksplosiv udvikling fra en væsentlig terapeutisk disciplin til et klinisk-diagnostisk grenspeciale under den interne medicin, en udvikling som S. i høj grad har været med til at præge som forsker, som underviser og som organisator. I nært klinisk samarbejde med de ortopædisk-kirurgiske og medicinske afdelinger leder han nu afdelingens opgaver som forskningscenter for gigtlidelsesnes diagnostiske problemer såvel som arbejdsfysiologiske undersøgelser vedrørende bevægeapparatets fysiologi og patologi ved siden af fysio- og ergoterapien af et stigende antal fysisk handicappede patienter.

Foruden disputatsen foreligger der et meget stort antal videnskabelige afhandlinger fra S.s hånd alene og i samarbejde med andre specialister: om polio, om leddegigt, om funktionsundersøgelser af rygøjlen og dens hvirvelskiver og om morbus Scheuermann. Ved siden heraf har S. ydet en praktisk værdifuld indsats i det forebyggende arbejde. Han har bl.a. skrevet om holdningsproblemer hos skolebørn og om hensigtsmæssige arbejds- og hvilestillinger. Han har råd-givet om skoleborde, stole og andre arbejds-møbler og har altid været en engageret debattør i artikler og foredrag om befolkningens fysiurgiske velfærd. I mere populær form har han skrevet om bevægelsesystemets sygdomme i Politikkens lægebog, 1.–7. udg. 1958–79. Det er forståeligt at der ofte har været bud efter S.s videnskabelige ekspertise og administrative evner. Han har således været formand for Dansk fysiurgisk selskab 1954–55, i Dansk medicinsk selskabs forskningskomité fra 1969, formand 1971–80, i forretnings- og forskningsudvalget i Rigsforeningen til gigtens bekæmpelse 1972–76. – Det er ingen tilfældighed at titlen på S.s første litterære arbejde i Bibl. for Læger 1941 er: *Gigt i Fortid og Nutid – kulturelt belyst*. Det siger noget væsentligt om den unge læges indstilling til sit fag og dets historie. Man taler undertiden om humanisme og naturvidenskab som to adskilte verdener. Med sin meget omfattende litterære produktion viser

S. at lægevidenskabens historie er en disciplin som hos den rette dyrker i høj grad knytter humaniora til naturvidenskab. Han har således, med henblik på infamiproblemet skrevet om danske skarpretterfamilier og kulturhistorisk belyst boddelsværdets udformning i flere småpublikationer, sidst i *Convivium*, 1979. Han har skrevet om J. F. Struensee som læge og medicinalreformer, 1968, om *Niels Stensen. En students notater fra 1659* (det såkaldte Chaos manuskript), 1966, om anatomen J. Winsløw i Paris, da. og fransk udgave 1969. Han var medudgiver af Egon Friedells Kulturhistorie I–III, 2. udg. 1958–59. Ganske særligt har han interesseret sig for lægen og eksperimentalfysikeren C. G. Kratzenstein, først i en lille charmerende bog *C. G. Kratzenstein. En flittig dansk professor fra det 18. århundrede*, 1967, som 1974 resulterede i et større monografisk værk *C. G. Kratzenstein, professor physices experimentalis Petropol. et Havn. and his studies on electricity during the eighteenth century* for hvilket han samme år erhvervede den filosofiske doktorgrad. Edv. *Gotfredsens store værdifulde håndbog Medicinens historie fra 1950 har han revideret og nybearbejdet i 3. udg. 1969. I det store jubilæumsværk Københavns universitet 1479–1979, 1979 har S. i bd. VII videnskabshistorisk belyst udviklingen af intern medicin fra 1800-tallet og fysiurgien ved universitetet.

S.s islandske oprindelse har naturligvis også sat sig spor i hans litterære virksomhed af hvilke her blot skal fremhæves Bjørne Palssons og Eggert Olafssons Rejsebeskrivelse fra Island 1722, Reykjavik 1973 der førte til, at de originale illustrationer til rejsebøgerne, som beroede på Det kgl. da. videnskabernes selskab i Kbh. vendte tilbage til Island. Nævnes bør også *Islandske medicinske studier ved Københavns universitet i det 16.–19. århundrede*, Reykjavik 1981. Cand.pharm. Povl M. Assens har tildelt Islandske medicinsk-historiske selskab en donation i form af en årlig gæsteforelæsnings, S.-forelæsnings, med det formål at fremme samarbejdet inden for den nordiske medicinhistoriske forskning og formidlingen af denne. Foruden de her nævnte arbejder har S. været en flittig medarbejder ved biografiske håndbøger som *International Dictionary of Scientific Biography*, 1970–78 og *Dansk biografisk leksikon* (3. udg.) fra 1977 af hvis redaktionskomité han desuden er medlem. Til det populære medicinske tidsskrift *Medicinsk Forum* har han været energisk medarbejder og siden 1978 medredaktør. S.s organisatoriske og administrative evner er udnyttet i hans virke som sekretær i Dansk medicinsk-historisk selskab 1949–66. 1958–66 udførte han her et stort arbejde for en

fælles nordisk medicinsk-historisk årbog som imidlertid ophørte på grund af særinteresser i de forskellige skandinaviske lande. 1967 blev S. æresmedlem af selskabet. Han var sekretær i Det Classenske litteraturselskab for læger 1961–69 og i bestyrelsen for Det Classenske fideicommiss' boglegat for læger 1971, i bestyrelsen for Selskabet for historie, litteratur og kunst fra 1954, og fra s.å. medlem i Selskabet for dansk kulturhistorie. For sin flittige medicinsk-historiske virksomhed har S. modtaget adskillige æresbevisninger i form af gæsteforelæsninger ved en række universiteter i Europa (Oslo, Göteborg, Kiel, Lübeck, Wien, Reykjavik) og USA (California, Los Angeles, Mayo Clinic, Boston og Johns Hopkins, Baltimore). 1967 fik han Pehr Dubb-medaljen i Göteborg og s.å. Svenska medicinhistoriska sällskapets Asklepios-medalje. – R. 1974. □Tegn. af Otto Christensen, 1965. Foto.

Selvbiografi i *Festskr.* udg. af Kbh.s univ. nov. 1950 297f. – Bj. Guðmundsson: Ættartála Herra Lárasur Snorrasonar kaupmanns og rei ara á Isafirði, Stokkseyri 1891. Gunver Koefoed: Anetvl. for familien Rasmussen fra Halk præstegård, 1930–62 (kopi på Frbg. bibl.). – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Eyvind Bastholm

Sofie, se **Sophie**.

Soldenfeldt, Joseph Carl, 1806–91, legatstifter. * 26.1.1806 i Kbh. (Mos.), † 14.2.1891 sst. (Holmens), begr. sst. (Ass.). F: boghandler Abraham Soldin (1769–1834) og Rose Wallich (1769–1842). Døbt med navnet S. 29.4.1820 (Frbg.). Ugift.

Den jødiske slægt Soldin kom til Danmark i 1700-tallet med købmand Israel Isak Soldin (1737–1818) hvis tre sønner (Hartvig Soldin, 1763–1843, Abraham Soldin, 1769–1834, og Salomon *Soldin, 1774–1837) alle blev boghandlere i Kbh. Byen skylder denne boghandlerslægt to store velgørende stiftelser, den Soldinske stiftelse i Skindergade (erhvervet af den selvejende institution Kunstnerkollegiet, 1978) og den S.ske stiftelse på Sortedams dossering.

S. og hans tre søskende blev 29.4.1820 døbt i Frbg. kirke; allerede 1822 blev han student, privat dimitteret, 1827 blev han cand.jur. og indtrådte derefter i danske kancelli hvor han blev kancellist 1834, fuldmægtig 1841 og s.å. kontorchef i brandforsikringskontoret; 1859 tog han på grund af svækket syn sin afsked. Han havde ved sin fars død sammen med sin ældre bror, Ferdinand Vilhelm Soldenfeldt (1803–81) arvet den af faderen oprettede boghandel der nu videreførtes af F. V. S. under dennes navn. Forretningen som F. V. S. passede sparsommeligt blot med en en-

Soldenfeldt, Joseph

kelt medarbejder, sad inde med et betydeligt forlag af skolebøger, og den havde en meget lønnende eneret på at forhandle „Skudsmaalsbogen“. De to brødre forblev begge ugifte og boede hele livet fra deres fødsel til deres død sammen i den fædrene gård på hjørnet af Fortunstræde og Admiralgade. Ved deres nøjsomme liv sattes de i stand til ikke alene at udøve en stor godgørelse men også til at samle en betydelig formue. Ved testamente af 14.3.1881 bestemte de, at denne formue – ud over forskellige dotationer og legater – skulle anvendes til oprettelse 1) af en stiftelse „for værdige og trængende aldrende Lærere, Husjomfruer, Syjomfruer og andre Fruentimmer i lignende Stilling, som have Ophold her i Staden“, 2) af en stiftelse „for værdige og trængende aldrende Tjenestepiger her i Staden“. Formuen der androg over 1 750 000 kr. stilledes under bestyrelse af Kbh.s magistrat som købte grund til opførelse af stiftelsen mellem Sortedams dossering og Ryesgade og 1891–94 efter tegning af H. *Storck lod opføre den bygning som nu rummer brødrene S.s stiftelse. – Etatsråd 1859. – R. 1886. □Relief af E. Soldi, 1890. Buste af C. Aarsleff (S.s stiftelse, Kbh.).

Beretn. om legater og stiftelser under bestyrelse af Kbh.s magistrat, 1891 9–17; 1894 39–45. – III. tid. 8.3.1891. De Soldenfeldtske stiftelser, 1894. Otto B. Wroblewski: Om boghandelen i Danm. i det 19. årh., 1901 11. V. J. Mørk Hansen i Architekten, 1908–09 231–35. A. Dolleris: Danm.s boghandlere I, 1912 324–26. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Ove Tryde*

Soldin

Den jødiske slægt S. kom til Danmark med købmand Israel Isak S. (1737–1818). Den del af slægten der i 1820 blev døbt antog samtidig navnet Soldenfeldt.

Israel Isak Soldin 1737–1818 købmand

Hartvig S. 1763–1843 boghandler	Abraham S. 1769– 1834 boghandler	Salomon *S. 1774– 1837 boghandler, legatstifter
Ferdinand Vilhelm Soldenfeldt 1803–81 boghandler	Joseph *Soldenfeldt 1806–91 kontorchef, legatstifter	

[V. B. Jablonsky:] Salomon Soldin og hustru Hanne Soldins stiftelse, 1904.

Hans H. Worsøe

Soldin, Salomon, 1774–1837, boghandler, skribent, legatstifter. * 15.3.1774 i Kbh., † 27.11.1837 sst. (Mos.), begr. sst. (Mos. kgd., Møllegade). F: købmand Israel Isak S. (1737–1818) og Malka

(ca. 1743–1800). ~ 26.5.1811 i Kbh. (Mos.) med Hanne Ruben, * 16.1.1775 i Helsingør, † 15. 11.1850 i Kbh. (Mos.), d. af købmand Ephraim Magnus R. (1732–1813) og Sara Moses (ca. 1746–1815).

S. lærte boghandel hos sin ældre bror Abraham S. (1769–1834) og blev som ganske ung medinteresseret i dennes forretning. En tredje bror var antikvarboghandleren Hartvig S. (1763–1843). Brødrene Salomon og Abraham var meget virksomme og oparbejdede efterhånden et betydeligt og gangbart forlag, omfattende bl.a. det første af læreren H. A. *Kofod redigerede konversationsleksikon 1816 og følgende år (20 bind og otte supplementsbind), en populær serie af rejsebøger på efterhånden 34 bind, en alsidig blandet bogbestand samt ikke mindst et stort antal solide skolebøger; denne sidste del af forlaget blev videreført af S.s brorsønner F. V. og J. C. *Soldenfeldt; brødrene havde i øvrigt blik for andet end boghandel, således indbød de 1803 Adresseavisen til oprettelse af et livsforsikrings-selskab efter engelsk mønster. S. udfoldede en ikke ringe forfatter- og udgivervirksomhed; hans første skrift var en oversættelse af J. J. Rousseaus afhandling om oprindelsen til menneskenes ulighed (1800); 1806 udgav han *Patriotiske Handlinger af Danske og Norske. En Exempelbog for Ungdommen*, som i lighed med Ove Mallingss Store og gode Handlinger skulle „virke på unge menneskers sædelighed“ ved at vise eksempler på menneskekærlighed, flid, ædelmodighed, fædrelandskærlighed, tapperhed, retskaffenhed og lyst til at stifte gavn. 1804–25 redigerede og fra 1811 udgav han *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* der udkom to gange ugentlig, og som foruden hans egne talrige artikler indeholdt bidrag af kendte mænd som Rasmus *Nyerup, K. L. *Rahbek, N. F. S. *Grundtvig, Chr. *Molbech o.a.; bladet nød godt af Frederik VI's bevågenhed og blev en stor succes. I hele sin virksomhed viste S. sig som en ægte søn af oplysningstiden, fx overlod forlaget tidens ikke helt få almuebiblioteker sine bøger til halv pris. Hans filantropiske synspunkter fik et smukt udtryk i hans og hans hustrus testamente der bestemte at „deres efterladte formue skulle anvendes til oprettelse af en stiftelse for værdige og uformuende kvinder, enker eller ugifte, uden hensyn til trosbekendelse“. For formuen købtes 1854 den efter tegning af C. F. *Hansen byggede statelige ejendom Trøstens Bolig i Skindergade og Dyrkøb, hvori indrettedes Salomon Soldin og hustru Hanne Soldins stiftelse. □Tegn. af Heinrich Plötz.

[V. B. Jablonsky:] S. S. og hustru Hanne Soldins stiftelse, 1904. A. Dolleris: Danm.s boghandlere, 1912 326f.

Helge Nielsen: Folkebibliotekernes forgængere, 1960.
Aleks. Frøland: Dansk boghandels hist., 1974.

Aleks. Frøland

Sommer

Der findes flere af hinanden uafhængige slægter S. hvoraf her skal nævnes to.

I. En slægt der føres tilbage til selvejergårdmand i Fårup, Krogsbæk sg., Peder S. hvis søn, provst og sognepræst i Hornslet Peder Pedersen S. (ca. 1560-), havde tre sønner der blev præster. Gennem Peder Pedersen S. (1596-1680), sognepræst i Mørke og Hvilsager, var han tipoldefar til sognepræst i Gosmer og Halling Niels Pedersen S. (1705-60).

Table II

Morten Sommer 1705-65 sognepræst i Alstahoug, Norge	
Hans Morten S. 1735-91 højesteretsassessor, justitsråd	Andreas S. 1736-72 missionær i Finmarken
	Morten S. 1768-1832 professor
	A. G. *S. 1804-71 læge
	Elisa Sophie Olferta S. 1838-76 ~ D. C. *Prior 1834-1925 præst

II. En oprindelig norsk slægt nedstammende fra kammerråd i Trondheim Hans Morten S.

(I) Otto Sommer: De sidste syv led (200 år) af præsteslægten Sommer fra Præstholm, Gosmer sogn, 1931.

Hans H. Worsøe

Sommer, Andreas (ved dåben Anders) Gartner, 1804-71, læge. * 20.2.1804 i Kbh. (Fødsst.), † 11. 2.1871 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: lærer for

Table I

Niels Pedersen Sommer 1705-60 sognepræst i Gosmer og Halling			
Laurits Nielsen S. 1738-92 sognepræst sst.			
Caspar Ernst Hartmann S. 1767-1821 by- og herredsskriver i Middelfart, justitsråd	Margrethe S. 1774-1853 ~ N. P. *Schøler 1772-1851 lærer, landøkonom	Joachim Otto S. 1779-1823 regimentskirurg	Ude Løwenhertz S. 1781-1852 amtsforvalter i Segeberg, justitsråd (efterslægt i Tyskland)
Frederik Jørgen Pultz S. 1804-57 grosserer og direktør for industriotteriet	F. L. *S. 1813-78 søofficer	Carl Wilhelm S. 1820-81 landmåler, ritmester	Joachim Otto Schack S. 1822-1906 grosserer, vicekonsul
Hedevig Charlotte Cathrine S. 1845-1928 ~ Johannes Julius Claudt Magnussen 1848-1906 oversætter		Otto *S. 1856-1914 sognepræst i Veflinge	
Julius *Magnussen 1882-1940 forfatter		Otto Ludvig Vilhelm *S. 1891-1931 sognepræst i Krummerup og Fuglebjerg, præstehistoriker	Dagny Marie Johanne Elisabeth S. 1895-1974 skuespiller ~ Holger *Pedersen 1888-1930 skuespiller
		Otto Vilh. *S. 1918- kordegn, personalhistoriker	

prins Ferdinand, senere professor Morten S. (1768-1832) og Elise Bruun (1766-1846). ~ 28.10.1837 i Kbh. (Frue) med Catharina Elisabeth Eller, * 30.9.1805 i Kbh. (Trin.), † 25.6.1891 sst. (Holmens), d. af farver Hans Wilhelm E. (1750-1819, ~ 1° 1778 med Anna Elisabeth Main, ca. 1755-1802) og Dorothea Sophie Bang (ca. 1775-1853).

S. blev 1822 dimitteret til universitetet af faderen, tog 1827 kirurgisk, 1828 medicinsk eksamen og var først reservekandidat ved Frederiks hospital, siden fast kirurgisk kandidat 1831-33 hos Gundelach *Møller. S.s perfekte, livlige og lovende begavelse gjorde sig bemærket, da han 1831 konkurrerede om den ved N. C. *Møhls selvmord ledige lærerpost i farmakologi og retsmedicin; S. indstilledes, men posten besattes n.å. med den ældre konkurrent C. *Otto. S. var nu en af de „Tre læger“ der 1832 skarpt kritiserede Gundelach Møllers „chirurgiske Aarvog“; 1833 disputerede han for den medicinske licentiat- og doktorgrad med to udmærkede, på selvstændige undersøgelser grundede dissertationer *De signis, mortem hominis absolutam ante putredinis accessum indicantibus* der vakte megen anerkendelse. 1833-35 var S. medredaktør af det nye tidsskrift Journal for Medicin og Chirurgie som kom i alt i ni bind og konkurrerede med Bibliothek for Læger, hvis redaktør var C. Otto. Efter en studierejse til Berlin, Wien og Paris 1834 var S. 1835-38 distriktslæge ved fattigvæsenet i Kbh. og 1838-40 reservekirurg, o: lærer ved Kirurgisk akademi.

1837 begyndte S. som privatdocent at holde medicinske forelæsninger, stadig stilende mod en universitetsplads, men nogen praktisk stilling,

som lå for hans evner, opnåede han ikke; 1840 udnævntes han til docent i indvortes patologi og terapi; s.å. udkom første del af S.s *Haandbog i Hudsygdommenes Pathologie og Behandling* der dog ikke fortsattes. Gennem udnævnelse til lektor 1842 og professor extr. 1843 steg S. 1850 til professor ord. i dette rent teoretiske fag. Da professoren i patologisk anatomi C. E. *Fenger opgav faget for at overtage den nyoprettede medicinske afd. B. på Frederiks hospital, overtoges dette 1852 af S. der dog manglede forudsætninger og evner til at føre den patologiske anatomi videre på en tid, hvor en mand som A. *Hannover uden for universitetet var dets fornemste repræsentant. Som universitetslærer blev S. således trods sin lovende start en skuffelse; hans litterære virksomhed var ikke lille, men spredt på mange felter, bl.a. hygiejne. Under felttoget 1849–50 var S. overlæge ved et lazaret i Kbh. – Fortjeneste har S. indlagt sig ved sin interesse for kolera hvorom han holdt populære forelæsninger 1849, udkommet s.å., og efter koleraepidemien 1853 publicerede han i Bibliothek for Læger (4. rk., V, 1854) en udførligt begrundet artikel, hvori han hævdede at kolera var en smitsom sygdom, stik imod den hidtil gængse opfattelse. I universitetsprogrammet nov. 1858 skrev S. en god biografi om Thomas Bartholin. En tiltagende hjernelidelse nødte ham 1864 til at søge sin afsked. – R. 1851. □Buste af Th. Stein, 1847. Litografi af Gustav Røpke, 1861, efter dette træsnit 1871. Foto.

Selvbiografi i *Solennia academica*, 1833 29–31. – Månedsskr. for lit. IX, 1833 81–94. Carl Otto i *Bibl. for læger* XXII, 1835 442–93; sst. 6.r.I, 1871 339f. *Ugeskr. for læger* II, 1840 239. F. Trier sst. 3.r.XI, 1871 135. Jul. Petersen: *Koleraepidemierne*, 1892. Gordon Norrie: *Af medicinsk fakultets hist.* III, 1939 139–47. S. Aa. Gammeoft: *Den farmakologiske undervisn.s hist. ved Kbh.s univ.*, 1952 47–57. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj VII, 1979. Kl. Hertel: *Tre store kbh.ske epidemier*, 1980.

Otto C. Aagaard*

Sommer, Fritz Carl Waldemar, 1866–1934, genealog. * 11.12.1866 i Kbh. (Helligg.), † 25.2.1934 sst., urne på Garn. kgd. F: grosserer Laurits Carl Amondin S. (1835–1914) og Caroline Thomasine Amalie Meyer (1844–1905). ~ 15.10.1910 i Gentoft med skuespiller Susanne Margrethe Friis, * 7.1.1888 i Lyngby, † 7.9.1980 i Kbh., d. af apoteker, senere fabrikdirektør Emil Aarestrup F. (1856–1930) og Dagmar Minna Sophie Regine Frederikke Clauson-Kaas (1863–1930). Ægteskabet opløst.

S. blev student 1886 fra v. Westens institut, tog filosofikum 1888 og studerede en tid jura og statsvidenskab, men blev 1888 (til 1890) assistent

i Kbh.s Kreditforening. 1889 knyttedes han som sekretær til direktør Adolf Hein under dennes arbejde med oprettelsen af Kreditforeningen for Industrielle Ejendomme hvor han 1898 blev kasserer og ekspeditionschef, senere kontorchef. S. var 1905–21 medlem af bestyrelsen for Samfundet for dansk-norsk genealogi og personalhistorie og fungerede 1906–08 som kasserer i Dansk forfatterforening. 1910 blev han medlem af Dansk genealogisk institut. Hans få selvstændige arbejder, *Slægten von Zütphen (autogr. 1897–1900)*, *Slægten Heering* (1900) og *Slægten Astrup* (1905) (ved begge de sidstnævnte besørgedes udformningen af Louis *Bobé) er alle prægede af hans i særlig grad omhyggelige og grundige forskning; de samme gode egenskaber har hans artikel om familien Abbetée (*Personalhist. Tidsskr.*, 4. rk. II, 1899) og de enkelte undersøgelser over familierne Aall og Hvass samt Stuve og Ernst som han offentliggjorde i samme tidsskrift, og hvorved han navnlig viste sin interesse for „døde punkter“ som hans kombinationsevne, sporsans og grundige kildekendskab gav ham udmærkede betingelser for at klare; ligesom G. L. *Grove og måske i særlig grad C. E. A. *Schøller havde S. ikke mindst betydning for den personalhistoriske forskning ved den hjælp han ydede til andres arbejder. – R. 1934.

Studenterne fra 1886, 1911 232. Th. Hauch-Fausbøll i *Pers. hist. t. 10.r.I*, 1934 151.

Albert Fabritius*

Sommer, Frederik (Friderich) Laurentius Fiedler, 1813–78, søofficer. * 11.2.1813 i Kbh. (Petri), † 20.7.1878 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: regimentskirurg, kgl. landmåler Joachim Otto S. (1779–1823) og Christiane Caroline Fiedler (1793–1858). ~ 27.9.1841 i Kbh. (Holmens) med Oline Margrethe Leopoldine Redsted, * 2.5.1814 i Kbh. (Garn.), † 2.5.1879 sst. (Holmens), d. af løjtnant, senere oberstløjtnant i infanteriet, udskrivningschef Johan Frederik (Friderich) R. (1790–1857) og Anne Kirstine Bollette (Polly) Qvist (1790–1861).

S. blev kadet 1824, sekondløjtnant 1830, premierløjtnant 1840, kaptajn 1848, kaptajn 1856, orlogskaptajn 1858, kommandør 1868 og admiral 1874. Efter en tur med en koffardibrig til Østersøen og Middelhavet var han 1831–32 med korvetten Fortuna til Vestindien og derefter nogle år på opmåling i danske farvande. 1840–48 havde han permission for at føre det købmand C. H. Donner i Altona tilhørende skib Christian VIII i postfart mellem Kbh. og Kiel, kun afbrudt af et togt til Island med briggen Mercurius 1845. I disse år erhvervede han sig

som en af de første søofficerer megen erfaring i dampskibsfart. I treårskrigen var han 1848 chef for skonnerten *Delphin*en hvorfra han afgik i aug. og de andre år chef for dampskibene *Hertha*, *Hekla* og *Ægir*. 1853 og 54 var S. vagtskibschef, henholdsvis i Altona og i Storebælt og 1855–56 chef for briggen *Ørnen* til Vestindien, hvorefter han til 1861 var ekvipagemester på Nyholm, medlem af Kbh.s havneråd og af konstruktions- og regleringskommissionen. 1864 var han først chef for fregatten *Thetis* og derefter fra aug. for Jylland, da orlogskaptajn P. C. Holm blev syg. 1866 og 67 var han chef for panserfregatten *Pøder Skram* og 1873, 74 og 75 eskadrechef. Han var formand for Søofficersforeningen 1869–70, flådeinspektør fra 1873 og 1874 chef for søofficerskorpset, dvs. chef for søværnet. Han var en dygtig sømand og kundskabsrig officer og anvendtes i forskellige kommissioner vedrørende marinens materiel hvor man drog nytte af hans store erfaring og gode kundskaber, men nogen markant leder var han ikke i en for søværnet politisk vanskelig tid. – R. 1849. DM. 1860. K². 1866. K¹. 1874. S.K. 1877. □Tegn. af J. Th. Lundbye. Træsnit 1878 efter fotografi. Foto.

Søndagsposten, 1878 nr. 762. Tidsskr. for søvæsen ny r. XIV, 1879 28–30. A. G. Drachmann i Tilskueren V, 1888 452. H. Trier: *Gården* nr. 8 Amagervej, 1900 155f. A. F. Krieger: *Dagbøger* V, 1923. H. C. Andersens brevveksl. med Edv. og Henriette Collin, udg. C. Behrend og H. Topsøe-Jensen II–V, 1934–36.

Th. Topsøe-Jensen *

Sommer, Hinrich Hieronymus, 1804–61, lægprædikant. * 23.3.1804 i Husum, † 20.12.1861 sst., begr. sst. F: skomagermester Joachim Simon S. (ca. 1781–1844) og Catharina Maria Blumensaatt (1783–1850). ~ 26.6.1835 i Husum med Elisabeth Andersen, * 12.12.1800 i Flensborg, † tidligst 1861, d. af købmand, senere mægler Hans A. (ca. 1767–1824) og Anna Maria Kühling (ca. 1766–1833).

S. lærte skomagerhåndværket hos sin far; 1825 kom han som svend til Flensborg hvor han 1827 efter svære sjælekriser og ved bibellæsning erfarede „Synsforladelsens Trøst“ (titlen på en gudeligt traktat, han samtidig læste). Han sluttede sig til det lille herrenhutersamfund i byen, og det prægede hans kristendomsforståelse; også den vakte præst H. A. F. C. Volquardts ved Skt. Hans kirke fik han kontakt med. Efter faderens ønske vendte han tilbage til Husum hvor hans hjem blev udgangspunkt for en vækkelse i by og omegn. Ved selvstudium lærte han græsk for at læse ny testamente i grundsproget og engelsk for at udnytte engelsk andagtslitteratur. S. blev en åndelig vejleder for mange, under treårskrigen

også for danske soldater, bl.a. A. *Stubkjær. Hans borgerlige anseelse, solide kundskaber og store evner som forkynder bevirkede at den holstenske forening for Indre mission (ledet af præsten A. *Decker) 1860 udsendte ham som rejseprædikant; han rejste flittigt, også i Nordslesvig, men hans kræfter var snart udtømt, og 1861 gjorde sygdom ende på hans virksomme liv. – En poetisk åre udmøntedes i en del åndelige sange til kendte melodier, og 1886 samlede og udgav missionær H. C. Schmidt i Flensborg *Geistliche Gedichte von Hinrich Hieronymus Sommer aus Husum*; der foreligger også et par gude-lige småskrifter.

Kortfattede medd. om rejseprædikanten for den indre mission H. H. S.s liv, 1862. H. D. Lucht i Schlesw.-holst.-lauemb. Kirchen- und Schulblatt LX, Flensb., Preetz 1904 120–25.

P. G. Lindhardt (Jens Holdt)

Sommer, Mogens Abraham, 1829–1901, lægprædikant, politiker. * 4.6.1829 i Ribe, † 5.2.1901 i Ålborg, begr. sst. F: toldbetjent Abraham S. (1787–1857, ~ 2° 1842 med Mette Cathrine Jensen el. Bennedsen, ~ 1° med Hans Christensen) og Maren Petersen Kjær (1789–1841, ~ 1° 1810 med urmager Johan Poulsen, ca. 1783–1825). ~ 1° 21.5.1854 i Haderslev (Vor Frue) med Rasmine Nielsen, * 20.9.1821 i Nyborg, d. af slagtermester Niels Madsen (ca. 1789–1849) og Ane Katrine Hansdatter (Sommer) (1788–1871). Ægteskabet opløst 1859. ~ 2° (usikkert om lovformeligt ægteskab foreligger) med Johanne Bartholine Lüders, * 4.2.1833 i Slangstrup, d. af gårdejer og brændevinsbrænder i Slangstrup, senere gårdejer i Alsted, Sorø amt Heinrich L. († senest 1870) og Karen Sophie Jensen (1811–tidligst 70).

S. var af jødisk æt; han havde et skrøbeligt helbred og led meget under moderens tidlige død og den brutale fars nye ægteskab; han klarede sig godt i skolen, men sattes i snedkerlære, kom til skade og fik en læreplads som skrædder, et fag der lå for ham. 1848 blev han svend og var så et par år skriver på toldkammeret i Nyborg. Han fik kontakt med den østfynske vækkelse, også med V. *Birkedal og andre grundtvigske præster på Fyn, oplevede en omvendelse og begyndte at virke som en slags grundtvigsk lægprædikant. Uden at tage eksamen blev han – ved forbindelse med Skårup seminarium – læreruddannet og (1852) hjælpelærer i Rørvig; han var afholdt af befolkningen, men i strid med præsten, fordi han holdt foredrag og prædikede i kirken ved messefald (i stedet for blot at læse en prædiken). 1853 blev han lærer i Haderslev og havde fra først af et godt forhold til byens præster (Fr.

*Helveg, J. *Fibiger, H. P. *Kofoed-Hansen – den sidste, ligesom redaktør P. C. *Koch, påvirket af Søren *Kierkegaard). S. holdt gudelige forsamlinger i stor stil og havde kontakt med den ny-stiftede sjællandske Indre mission, men da han 1855 fik afslag på en ansøgning om ophævelse af den endnu i Slesvig gældende forsamlingsforordning af 1741 førte det til radikal kritik af kirken og (1856) til brud med præsterne, af hvilke især Helveg længe polemiserede imod ham. Just da var Kierkegaards angreb på al officiel kristendom ved at kulminere, og han blev herefter S.s eneste virkelige autoritet, dyrket med ildhu, kopieret og karikeret i stort og småt, og selvsagt mest i kirkekritikken. S. drev herefter, med bopæl i Vejle, agitation over hele landet, mest i Jylland, og i taler og mange småskrifter (ialt ca. 50) fremstillede han sig selv som det rette „sandhedsvidne“; 1857 blev det ham definitivt forbudt at tale i kirkerne; det øgede hans aggressivitet, så at nu endog P. C. Koch – der ellers i et og alt havde støttet ham – afbrød forbindelsen. 1858 blev S. ordineret af den af den norske kirke udråbte danskordte præst G. A. Lammers; meningen var at han skulle danne og lede danske frimenigheder, men det kom der intet ud af og han brød også med Lammers. I øvrigt udviklede S. visse kætterier (forkastelse af barnedåb og trenighedslære – han kaldtes derfor ofte „socinianer“ – og han propagerede en slags syndfrihedslære). 1871 meldte S. sig under socialismens faner og blev vel modtaget; man værdsatte hans evne som propagandist, han skaffede bladet Socialisten mange abonnenter og optrådte selv som en habil journalist i det; utvivlsomt var han med til at præge den ældste socialismes syn på kirken og han fungerede som mellemproportional mellem en kirkepolitisk tolket Kierkegaard og socialistisk kirkekritik. Allerede 1872 blev han udstødt af partiet og hævnedes sig siden ved fra USA at skrive et brev til L. *Pio; det var beregnet at skulle komme domstolen i hænde og derved yderligere kompromittere Pio. 1861 var S. første gang i USA – sammenlagt tilbragte han mere end fjorten år derovre og virkede en tid energisk som udvandreragent; så lidt som her formåede han at samle sine tilhængere – langt op i 1900-tallet var der „sommerianere“, især i Vendsyssel – og det bekymrede ham heller ikke. S. var en lidenskabelig, ja fanatisk prædikant, hvis tale og skrift prægedes af grove proportionsforvridninger og et tit pøbelagtigt sprog; men organisator var han mindst af alt. Også i den henseende fulgte han sit store forbillede. □Flere litografier, bl.a. 1860, samt træsnit 1868.

M. A. S.: Stadier på livets vej I–III, 1868–99 (selvbiografi). – Johs. Fibiger i Dansk t., 1901 282–88. Thomas Larsen: En gennembrudstid I, 1917 65–70. Carl Weltzer i Dansk teol.t.XI, 1948 176–85. Emil Larsen: Urovækkeren M. A. S., 1943 = Kirkehist. studier 2.r.XVII. Samme i Vejle amts årbog, 1964 53–80. Kr. Hvidt: Flugten til Amerika, 1971 = Skr. udg. af Jysk selsk. for hist. XXVII 271–76.

P. G. Lindhardt

Sommer, Carl Otto Frederik, 1856–1914, præst, forfatter. * 19.11.1856 i Slesvig (Garn.), † 17. 5.1914 i Odense (Skt. Knuds), begr. Veflinge kgd. F: premierløjtnant, senere ritmester, kgl. landmåler Carl Wilhelm S. (1820–81) og forfatter Marie Cecilie Christiane Hockendorff (1827–91). ~ 17.6.1890 i Hornstrup ved Vejle med Meta Jacobine Andrea Caroline Lebech, * 1.8.1861 i Nr. Haksted ved Flensborg, † 30.5.1929 i Dalum, d. af degn og lærer Ludvig Volrad Klausen L. (1830–1914) og Johanne Helene Janssen (1833–1910).

S. voksede op i et nationalt bevidst hjem præget af gammel dansk kultur. Faderen, der var ritmester og stationeret i Slesvig, deltog i kampene 1864, og familiens flugt til Kbh. gjorde et stærkt indtryk på den da syvårige dreng. Han har senere levende skildret begivenhederne i *Vort Opbrud fra Byen Slesvig i Febr. 1864*, 1891. Efter studentereksamen fra Haderslevlærernes skole 1875 begyndte han uden større lyst og under påvirkning af den handlekraftige mor at studere, men han havde mere lyst til søen. De første studieår blev ofte afbrudt af virke som privatlærer og 1883–84 deltog han som værnepligtig marine-soldat i et togt til Middelhavet, De vestindiske øer og Haiti, oplevelser der prægede ham for livet. 1886 blev han teologisk kandidat, fik tilbudt Vågå præstekald på Færøerne, men sagde nej af frygt for ensomheden, og blev derefter præst i Grindsted-Grene 1886–93 og fra 1893 til sin død i Veflinge på Fyn der var økonomisk bedre aflagt. – S. var en utraditionel præst, men en god prædikant der ikke bandt sig til nogen kirkelig retning. Han skabte forargelse hos de vakte, men befandt sig godt på den nøjsomme egn hvor han gik ivrigt ind for hedeopdyrkningen. En af egnens pionerer, Anders Chr. Andersen, skildrede han levende i *En Hedens Helt*, 1899 og han stod bag dr.med. Frode Halks plantage Frodeslund. Efter en brand lod han en ny præstegård opføre og i hans tid byggedes den nye kirke i Grene. Han arbejdede med anbringelse af københavnske ferie børn på egnen, men skuffedes over sagens forløb, hvilket han med nogen bitterhed har omtalt i *Erindringer om Grindsted-Grene sogne*, 1980, tidligere trykt i forskellige uddrag men samlet i Bogense avis 1919. Udgaven fra 1980

omfatter også tre artikler om *Grindstedegnen og dens beboere* hvor han skildrer den tekniske udvikling uden begejstring, idet den var ødelæggende for de gamle kostvaner og husfliden. Efter at være kommet til Veflinge ophørte han ikke med at føle sig knyttet til sit første kald. Hans kærlighed til søen gav sig udslag i, at han i ferierne ofte tog hyre med småskippere fra Bogense, og i et i sin tid populært men nu glemte forfatter-skab bestående af tre sømandsromaner og flere almanakfortællinger der fik en anmelder til at drage sammenligning med kaptajn Marryat. Flere forfattere har brugt hans farverige skikkelse som model. Han optræder som pastor Galle i H. Hamanns Fynsk Landmandsliv, 1905, og stud. teol. H. C. Hammer i Karl Larsens Den gamle Historie I, 1920. – S. var far til seks børn, hvoriblandt sognepræst i Skivum, senere Krummerup Otto Ludvig Vilhelm S., * 28.4.1891, † 24.10.1931, der var en anerkendt præstehistoriker. Han var medarbejder ved Kirkelig Haandbog 1927 og 1931, ved Præstehistoriske Samlinger 1929–31 og ved Dansk genealogisk institut 1927–31 med Max Grohshennig og Th. Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1884–1911 og udgav *De sidste syv led af Præsteslægten Sommer*, 1931. Han var desuden medstifter af Selskabet for dansk Præstehistorie. – En søn af denne, kordegn ved Skt. Johannes k. i Kbh., Otto Mogens Rasmus Vilhelm S., * 4.2.1918, er ligeledes en kyndig personalhistoriker. – □Foto. – Mindesten i Veflinge.

Evald Tang Kristensen: Minder og oplevelser III, 1925 476f; IV, 1927 359. H. C. Larsen: Grindsted kirke. Hedens domkirke, 1948 40. Grene sogn 1790–1969, red. Hans Jensen, 1969.

Hans H. Worsøe

Sommer, Otto, 1891–1931, se **Sommer, Otto**, 1856–1914.

Sommer, Otto Vilh., se **Sommer, Otto**, 1856–1914.

Sommer, Poul, * 1910, officer. * 13.10.1910 i Rønne. F: lærer, senere viceskoleinspektør Jens Peter Nicolaj S. (1874–1948) og Birgitte Kirstine Hansen (1884–1928). ~ 26.5.1939 med Karen-Ragnhild Marcussen, * 18.2.1909, d. af restauratør Jørgen M. og Anna Margrethe Pedersen. S. blev student 1928 og påbegyndte studier på Polyteknisk læreanstalt. 1930 arbejdede han som volontør på en maskinfabrik ved Stuttgart og stiftede herunder bekendtskab med den voksende national-socialistiske bevægelse i Tyskland som han blev tiltrukket af. Han deltog således i et kursus 1932 på en SS-skole i München. S.å.

udgav han pjecen *Under Hagekorset*, hvori marxismen blev angrebet, og 1932–34 udgav han en avis, *Kampen*, hvis holdning var klart nazistisk. Efter kort tid at have virket som ingeniør gik han 1935 ind i søværnet hvor han blev uddannet som flyver. 1936 blev han flyverløjtnant II og 1939 flyverløjtnant I af reserven. Gennem 1930erne var han virksom i den nazistisk inspirerede bevægelse Nationalt samvirke der konkurrerede med DNSAP (Danmarks nationalsocialistiske arbejderparti) og søgte at opstille som parti. Han trak sig ud af dette arbejde 1939. Med tilladelse fra marineministeriet meldte S. sig juni 1941 som frivillig til det tyske luftvåben og gjorde her tjeneste som jagerflyver i Middelhavsområdet, bl.a. i forbindelse med E. Rommels armé i Afrika. S. avancerede til Hauptmann i Luftwaffe og var febr.-okt. 1944 tilkommanderet dette værnstabs i Danmark hvor han bl.a. havde til opgave at koordinere og udbygge bevogtningen af Luftwaffes flyvepladser og etableringer. Sammen med K. B. "Martinsen" var S. med til at oprette det såkaldte Schalburg-korps, et tysk-dansk bemandet terrorkorps. S. var en overgang midlertidig chef for dette, men opgav siden samarbejdet med Martinsen og oprettede sit eget korps, *Vagtkorpset ved det tyske luftvåben i Danmark*, almindeligvis kendt som „Sommer-korpset“ der rekrutterede danske til vagttjeneste ved Luftwaffes etableringer. Vagttjenesten havde en skole i Jonstrup-lejren og bar særlige sorte uniformer. Korpset var ikke oprettet som terrorkorps, men tiltrak mange moralsk anløbne personer som individuelt optrådte provokerende og terroriserede mange offentlige steder i Kbh. Dette skete uden om korpsets beføjelser og var med til at gøre korpset forhadet i den danske befolkning. S. kan næppe siges at have haft direkte ansvar for disse af „Sommerfolkene“ begåede terrorhandlinger. I febr. 1945 blev vagtkorpset lagt ind under Hipokorpset, et tysk anti-sabotage- og terrorkorps. I juni 1945 blev S. afskediget som reserveofficer i søværnet. Han blev arresteret juni 1946 og dømt efter det særlige straffelovstil-læg på grund af sin tyske krigstjeneste. Byretten dømte ham til otte års fængsel, en straf som østre landsret henvede til tolv år 1949. Han blev dog senere benådet og ernærede sig derefter som forretningsmand. Anti-marxisme og en stærk nationalfølelse i forbindelse med en ideologisk tiltrækning gjorde S. til nazist. □Foto.

P. S. i Demokraten 24.2.1972. – Danm. under besættelsen, red. Vilh. Ia Cour II, 1947.

Hans Chr. Bjerg

Sommerfeldt, Elisæus (ved dåben Elius) Janus, 1842–1903, officer. * 5.2.1842 i Randers, † 18.4.1903 i Algier, begr. i Kbh. (Vestre). F: restauratør, snedkermester Niels Brock Hansen S. (1802–60) og Mette Kirstine Meden (1809–98). ~ 29.12.1876 i Kbh. (Holmens) med Anna Fernanda Dreyer, * 9.12.1859 i Kbh. (Holmens), † 25.8.1934 i Nykøbing S., d. af bogholder, senere hofbogtrykker, justitsråd Ferdinand D. (1833–1924) og Marie Frederikke Margrethe Clausen (1826–86). – Far til Erik *S.

S. var landkadet 1859–61, blev 1861 sekondløjtnant i fodfolket, var 1863–68 – med afbrydelse ved krigen – elev i højskolen, blev 1867 premierløjtnant og forsattes n.å. til ingeniørkorpset hvor han 1873 blev kaptajn. 1874–84 var han lærer ved officersskolen i civilbygningskunst for ingeniørelverne og udarbejdede tre bind forelæsninger herover foruden om vejbygning m.m., var 1871 medlem af kommissionen om et for hær og flåde fælles signalsystem, 1882 om Kbh.s proviantering i krigstilfælde. 1883 afløste et af ham udfundet lønskriftsystem det hidtil herhjemme benyttede. 1884–86 var han ansat ved 1. og 2. ingeniørdirektion – fra 1885 som oberstløjtnant – og blev 1886 chef for den i anledning af opførelsen af Kbh.s vestfront nyoprettede 4. ingeniørdirektion. Allerede 1872 havde han deltaget i projektering af befæstningsanlæg ved Kbh. og var fra 1885 medlem af kommissionen til et endeligt udkast til normalfront for vestenceinten samt af kommissionen til indkøb af arealer hertil. Fra 1886 ledede han derpå bygningen af den ca. 15 km lange vestenceinte fra Køge bugt til Utterslev mose. Han havde forud på talrige rejser knyttet forbindelse med flere af datidens navnkundigste fæstningsbyggere, navnlig belgieren general H. A. Brialmont, og skønt vore militær-politiske forhold virkede hæmmende på gennemførelsen af en helstøbt plan mens det i militær henseende var en brydningstid i anskuelserne om fæstningers forsvar og angreb, løste S. opgaven med en omsigt og fremsynethed og samtidig en klog økonomi med pengemidlerne til det vældige arbejde der skaffede ham anerkendelse hos udenlandske fagmænd. For selvbeskatningen byggede han garderhøjfortet; han var medlem af kommissionen om supplering af de permanente fæstningsanlæg samt af kommissionen om forsvarsanlæg ved vore havnepladser. 1890 blev han oberst og var til sin død afvekslende regimentschef og chef for en af ingeniørdirektionerne. Fra 1891 var han bestyrelsesmedlem, fra 1897 formand i Krigsvidenskabeligt selskab. Han deltog virksomt i det politiske liv, særlig som formand for højres arbejder- og vælgerforenings 1. kreds og medlem af foreningens hovedbestyrelse, var

en af forsvarssagens dygtigste oganisorer og offervilligste arbejdere og har i „Vort Forsvar“ skrevet en lang række artikler af populær-teknisk art om de af ham ledede arbejder. 1882–94 var han et virksomt medlem af Kbh.s borgerrepræsentation, var medlem af komiteen for den nordiske udstilling 1888, af det sagkyndige syn for monumentale bygninger i Kbh. (1897–1900), formand i kommissionen om ændret byggelov for Kbh. (1898), medlem af Industriforeningens repræsentantskab (1882–90), bestyrelsesmedlem i flere betydelige aktieselskaber og flere humanitære institutioner. – Han var en særdeles kundskabsrig, dygtig, energisk og selvstændig personlighed med en sjælden evne til at vinde andre for sine ideer og planer, et anerkendt administrationstalant. – R. 1882. DM. 1887. K². 1893. □Foto.

Aage Barfoed: Slekten Sommerfeldt – Sommerfelt, Oslo 1954 14. V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset 1684–1893, 1893. Samme i Vort forsvar, 1903 nr. 585. Berl. tid. 20.4. s.å. III. tid. 26.4. s.å.

Rockstroh*

Sommerfeldt, Erik Christian, 1882–1969, ingeniør. * 11.2.1882 i Kbh. (Frue), † 23.12.1969 sst. (Sion), begr. Hørsholm kgd. F: kaptajn, senere oberst E. J. *S. (1842–1903) og Anna F. Dreyer (1859–1934). ~ 17.7.1909 i Hørsholm med Laura Elisabeth Clausen, * 2.1.1887 i Kbh. (Jac.), d. af grosserer Moritz Daniel C. (1847–1920) og Emmy de Nully Brown (1863–1927).

Efter at have taget studentereksamen 1899 ved Metropolitanskolen og polyteknisk eksamen 1904 (bygningsingeniør) var S. i et års tid assisterende ingeniør ved statsbaneanlæggene, foretog derefter en studierejse til England, Frankrig, Belgien og Tyskland og havde efter hjemkomsten ansættelse ved Fakse Kalkbrud og Kbh.s Telefon Aktieselskab. 1908 fik han ansættelse ved Siemens Schuckertwerke i Berlin, og dette blev indledning til en usædvanlig smuk løbebane inden for den tyske elektriske industri som det ses af de betydelige stillinger og mange hverv han i tidens løb fik overdraget: 1912–18 overingeniør og prokurist ved Siemens elektrische Betriebe A-G, Berlin og 1915–18 direktør for Braunschweig-Hannoversche Ueberlandszentrale A-G, Berlin, 1918–23 administrerende direktør og 1927–30 formand i bestyrelsen for A-G für Gas-, Wasser- & Elektrizitätsanlagen, Berlin, 1918–23 overingeniør og prokurist og 1923–35 direktør for Gesellschaft für elektrische Unternehmungen-Ludw. Loewe & Co. A-G., Berlin. Sidstnævnte selskab, „Gesfürel“, havde en aktiekapital på 80 mio. rmk. og bestod af to afdelinger, en værktøjsmaskinfabrik der var forende i

hele verden, og et finansselskab for elektricitets-selskaber, sporveje og gasværker der også havde interesser i de københavnske sporvejselskaber. 1919–34 var S. fremdeles direktør for Gewerkschaft Alexandria, Lignithkohlenbergwerk, Höhn, 1928–35 direktør for A-G Ostkraftwerk, Cosel. Han har været medlem af bestyrelsen (henholdsvis formand eller næstformand) for henvend en snes af de til „Gesfüre!“-koncernen knyttede elektricitets-, kabel- og gasværker rundt om i Tyskland. – 1923–35 var han medlem af Reichswirtschaftsgericht. 1914–18 havde han overledelsen af Tysklands største tørvebrug i Wiesmoor i Ostfriesland som leverede tørvnen til det store elektricitetsværk sst. Under første verdenskrig slog han 1917–18 – gennem en hel række artikler og mange forhandlinger – til lyd for, at Lille Vildmose skulle udnyttes til tørvefremstilling i stor stil, uden dog dengang at kunne vække en sådan interesse at projektet kom til gennemførelse. 1935 vendte S. tilbage til Danmark hvor hans evner som industriel organisator blev taget i brug i flere industrivirksomheders bestyrelser. □Foto.

A. Kamp*

Sonne

Navnet S. skal stamme fra en lokalitet ved Næstved og kom til Bornholm med sognepræst i Øster Larsker og Gudhjem Oluf Nielsen S. (1626–72). Det er ikke i den trykte litteratur lykkedes at etablere forbindelse mellem de forskellige grene eller familier, men alle synes at have tilknytning til Bornholm med undtagelse af forfatteren Jørgen *S.s slægt der føres tilbage til lystøber i Køge Hans Frederik S. født i Kbh. ca. 1779.

H. C. *S. var ~ Margrethe Caroline Rothe, d. af etatsråd Christian *R.

Jul. Bidstrup: Stamtv. over familien Koefoed, 1887 (optr. 1976) 128–48. O. E. Sonne: Lauegårdsfamilien og den deri indgiftede slægt, 4. udg. 1940. Johan Sonne Lindblom: Sonneslægten fra Hoglebjerggård, 1973.

Hans H. Worsøe

Sonne, Carl Edvard, 1804–78, kobberstikker. * 1.12.1804 i Birkerød, † 3.1.1878 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: kobberstikker Jeppe Jørgen S. (1771–1833) og Else Cathrine Zimmer (1771–1851). Ugift. – Bror til Jørgen *S. (1801–90). S. blev uddannet hos sin far og på kunstakademiet som han besøgte 1819–28. Desuden tegnede han privat hos J. L. *Lund. 1826 og 1828 udgav han atten konturætsninger efter arbejder af for det meste jævnaldrende kunstnere som H. V. *Bissen, D. *Blunck, A. *Küchler, M. *Rørbye m.fl. På grund af professor J. F. *Clemens' høje

alder og svagelighed rejste S. 1828 til Parma for der at uddannes videre under den dengang berømte kobberstikker Paolo Toschi. Han modtog en del offentlig rejseunderstøttede hjemmefra og blev næsten 20 år i Italien hvor han både i Parma og Torino var medarbejder ved de store galleriværker. Efter sin hjemkomst 1847 blev han agreeret ved akademiet, men blev først medlem 1868. S.s grafiske værk består udelukkende i gengivelser af andre kunstneres arbejder, i de sidste 30 år fortrinsvis af populære genremalerier. Kunstforeningen i Kbh., der på en særdeles rundhåndet måde støttede S., udsendte til sine medlemmer seks blade der vandt stor yndest: 1852 *Jens Juel og hans kone*, 1856 *Osteriscene* efter W. *Marstrand, 1861 en akvatinta *Et Maaltid* efter C. *Bloch, 1862 en akvatinta *En Gnier* efter N. Simonsen, 1871 *Luther i Worms* efter Ad. Müller og 1874 *Et Besøg* efter J. *Exner. Desuden kan nævnes *Slaget ved Fredericia* fra ca. 1852 efter broderens maleri og en akvatinta fra 1859 *Abbaten og den spindende pige* efter Ernst *Meyer. Mest tiltalende er vel nok de raderinger han i en lidt tør, men yderst sober manér udførte til Selskabet for nordisk kunsts udgave af C. F. *Harsdorffs værker (1859–71). – Selv om S. gennem sin lærer Toschi var præget af en 1700-tals fagstikkertradition, har han som sine samtidige foretrukket radererarbejdet for den møjsommelige gravstikteknik. På en håndfast, ofte mekanisk og ukunstnerisk måde brillerer han med en ikke ringe teknisk dygtighed. – S. udstillede på Charlottenborg 1826–76. I kobberstiksamlingen findes 39 blade. □To mal. af D. C. Blunck før 1826 (det ene i St.mus.). Afbildet på J. Sonnes frise 1846–48 (på Thorvaldsens mus.). Afbildet på tegn. af F.M. Schou, 1852 (Fr.borg). Mal. af Constantin Hansen, 1854 (sst.) og af J. Roed, 1857 (sst.). Buste af H. V. Bissen, 1860 (St.mus.). Tegn. af W. Bendz (kobberstiksaml.). Træsnit 1881 (fejlagtigt benævnt J. V. Sonne). Foto.

Jørgen Sthyr: Dansk grafik 1800–1910, 1949 (fot. optr. 1970) 57–60.

Jørgen Sthyr*

Sonne, Carl Olaf, 1882–1948, læge. * 16.4.1882 i Allinge, † 3.6.1948 i Svaneke, begr. sst. F: købmand Olaf Mathias Kofoed S. (1853–86) og Andrea Juliane Kure (1850–1933). ~ 3.10.1909 i Svaneke med Marie Johanne Petersen, * 10.12.1882 i Svaneke, † 27.7.1966 sst., d. af skibsfører, senere konsul Peter P. (1841–1908) og Emma Nicoline Holst (1844–1918).

S. blev student 1900 fra Rønne og fik 1907 medicinsk embedseksamen fra Kbh.s univ. Derefter var han reservelæge i søværnet og 1907–09 assi-

Sonne, Carl

Table I

Oluf Nielsen Sonne 1626-72 sognepræst i Øster Larsker og Gudhjem

Hans Olufsen S. 1661-1709 sognepræst i Nekse og Bodilsker		Edvard Olufsen S. ca. 1667-1727 ejer af Loftsgård i Åker sg.	
Knud Hansen S. 1696-1763 købmand i Nekse		Ole Edvardsen S. ca. 1709-65 løjtnant	Hans Edvardsen S. ca. 1713-86 guldsmed i Rønne
Herman Magnus S. 1741-1808 købmand i Nekse		Maren Kirstine S. 1744-86 ~ Hans Nielsen Riis ca. 1735-82	Peter Harding S. 1736- efter 1801 guldsmed i Rønne
Herman Jacob S. 1787-1841 købmand og vicekonsul i Nekse		Ole Hansen Edvardsen S. 1767-1810 løjtnant	Hans Peter S. 1763- skipper
H. C. *S. 1817-80 præst, stifter af Danmarks første brugsforening		Lass Mahler S. 1795-1849 snedker i Nekse	Edvard S. 1779-1822 koffardløjtnant
Chr. *S. 1859-1941 landmand, politiker		Ole Edvard S. 1821- 1910 farver	Mathias Otto Arboe S. 1822-91 farver og købmand i Svaneke
August S. 1887-1950 dommer	Hans *S. 1891-1971 bankier i New York	Alfred Koføed S. 1851-1928 sogne- præst i Solbjerg og Sundby på Mors	Olaf Mathias Koføed S. 1853-86 købmand i Allinge
		Carl Harry William S. cand. phil, maler 1875-1963 ~ Petrine *S. f. Møller 1870-1946 skuespiller	Edvard Christian S. 1810-86 fajance- fabrikant i Rønne
		Edvard Christian S. 1842-1926 grosserer	Hans Harding S. 1883-1966 officer, kammerherre
		Carl *S. 1882-1948 læge, dr. med.	

Table II

Jørgen Sonne i Svaneke		
Jeppe Jørgen S. 1771-1833 kobberstikker		
J. V. *S. 1801-90 maler	C. E. *S. 1804-78 kobberstikker	Cathrine Marie S. 1809-92 ~ H. V. *Bissen 1798-1868 billedhugger

stent ved Finseninstitutets klinik for indre sygdomme. Efter turnustjeneste på Frederiks hospital var han 1910-13 assistent på seruminstitutet og derefter 1913-17 reservelæge ved Rigshospitalet afd. A under C. *Gram. 1914 blev S. dr. med. på afhandlingen *Giftfattige Dysenteribaciller. Experimentelle og kliniske Studier*, i hvilken han påviste at en bestemt dysenteribacille, der hidtil ikke var erkendt som sådan, var en meget hyppig årsag til dysenteri i Danmark. Denne bacille, S.s eller Kruse-S.s bacille, er af senere undersøgere anerkendt som den hyppigste årsag til dysenteri overalt i verden. Fra 1918 var S. laboratorieforsøger ved Finseninstitutet hvor han ikke blot begyndte uddybningen af sine 1909 påbegyndte og gennem resten af livet fortsatte studier over åndedrætsfasernes individuelle variation, men også som en af de første sammen med P. *Schultzer påviste Finsenlysbadets betydning

for dannelsen af D-vitamin i huden – en påvisning der fik stor betydning for behandlingen af engelsk syge (rachitis). Ofte med ganske enkle midler lykkedes det S. ved teknisk snilde og håndværkerglæde ud fra en stang lak, nogle glasrør, stumper af lidt cigarkassetræk at bygge modeller og forsøgsopstillinger der kunne bruges til at verificere hans teorier; således fik han udviklet kanyler med termoelektriske elementer, så temperaturen i hud og muskler kunne måles, hvorved han måtte konkludere, at der til Finsens oprindelige teorier måtte knyttes overvejelser over betydningen af opvarmningen af det cirkulerende blod som årsag til lysbades helbredende effekt ved lupus vulgaris. Undersøgelserne suppleredes med bygning af små respirationskamre til insekter der fik lysbad – og det var S. en stor skuffelse, at hans originale indsats ikke fortsattes da han 1924 udnævntes til chef for Rigshospitalets medicinske poliklinik, og 1928 blev udnævnt til et nyoprettet professorat i intern medicin ved Kbh.s univ.

S. havde 1923 ved Grams afgang deltaget med C. *Lundsgaard, E. Hess Thaysen og E. *Meulengracht i konkurrencer om det ledigblevne embede; Lundsgaard fik stillingen, men visse formelle fejl ved konkurrencens gennemførelse medførte skarpe protester fra såvel kollegers som studenters side – især over for den ene dommer, K.

*Faber. Til 1930 var S. chef for medicinsk poliklinik og fra 1930 til sin død overlæge ved Rigshospitalets afdeling A. Det var her han sammen med en række medarbejdere gennem årene fik gennemført sine banebrydende forsøg vedrørende lungeluftens homogenitet. 1932 havde han fået udviklet en teknik til fraktioneret alveoleluftprøvetagning, hvorved han og medarbejdere kunne påvise, at A. *Kroghs og J. *Lindhards metoder ved bestemmelse af hjertets slag- og minutvolumen indeholdt fejlkilder, særligt ved bestemmelser i klinikken hos patienter med lunge- og hjertelidelser. Krogh og Lindhard udøvede en for dem karakteristisk unødigt voldsom polemik der var ganske krænkende for S. der med tiden har vist sig at have haft ret. De flg. år arbejdede S. videre med problemerne med lungeluftens opblanding og om kredsløbet i lungerne i relation til forskellige former for åndedrætssygdomme (astma, silikose, dyspnoe). Det lykkedes ham sammen med medarbejdere at fastslå, at lungerne ikke fungerer som en ensartet passiv elastisk samling af alveoler, og at de enkelte afsnit af lungerne ventileres variabelt – hvilket nyere fysiologisk-anatomiske undersøgelser har kunnet bekræfte. Det lykkedes S. sammen med sine medarbejdere, for hvem han stedsde blev den inspirerende og hjælpsomme igangsætter til artikler og disputater, at udvikle en ny teknik til bestemmelse af hjertets slag- og minutvolumen hos lunge-hjertesygge og til bedømmelse af kredsløbets størrelse – og han publicerede selv fremstående arbejder om bronchioli, om cardial dyspnoe og om blodets kulddioxidspænding. S. var lige højt værdsat af sine arbejdere og af studenterne; hans forelæsninger var præget af hans sandhedssøgen med en bred diskussion om usikkerheden i vor videns; iklædt hans bornholmske accent og hans lattermildhed uddybede forelæsningsne ikke blot den enkelte sygdoms diagnose, men inspirerede studenterne til åndelig selvvirksomhed. Med iver og livsglæde deltog han gerne i studenternes fester ved embedseksamen hvor han humørfyldt både sang og talte – og hans eksaminationer var udviklende i stedet for at være systemterpende. En tillidspost som formand for studentergårdens bestyrelse var ham en stor glæde.

S. undgik at have praksis, men for de få patienter han havde og for de i hospitalet indlagte blev han en ven for livet. Også kollegialt var han højt estimeret for sin ligefremhed og hjælpsomhed; 1935–40 var han medlem (1939 formand) af specialistnævnet, 1927–37 medlem af invalideforsikringsretten, 1930–32 formand for Dansk selskab for int. medicin. 1918 blev han medredaktør af *Hospitalstidende*, eneredaktør 1925–29,

1929 medlem af Nord. Med.'s redaktionskomité og fra 1935 af *Acta med. Scand.* S. blev æresmedlem af en række udenlandske med. selskaber (Norge 1934, Finland 1935, Sverige 1938, Argentina 1945). – R. 1935. DM. 1942. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp. Karikatur af G. Østerberg, 1932. Mal. af H. Vedel, 1942. Livsmaske. Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1914* 142f. – Erik Warburg sst. 1948 147–52. Samme i *Acta medica Scandinavica CXXXII*, Sth. s.å. 99–104. Dansk selsk. for intern medicin 1916–66, udg. E. Snorrason m.fl., 1965 = *Bibl. for læger CLVII*, 2–4. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj VII, 1979 269f.

Egill Snorrason

Sonne, Ole Christian Saxtorph, 1859–1941, landmand, politiker. * 21.4.1859 i Møgeltønder, † 25.7.1941 i Pasadena i Californien, urne i New York. F: sognepræst, sidst i Thisted, provst H. C. *S. (1817–80) og Margrethe C. Rothe (1823–1912). ~ 21.10.1886 i Flensborg med Sophie Caroline Amalie Göttig, * 19.8.1859 i Flensborg, † 27.8.1929 i Charlottenlund, d. af købmand Andreas G. (1819–66) og Mathilde Juncker (1823–1913). – Far til H. Chr. *S.

Fra 1864 havde S. sit barndomshjem i Thisted hvor han tog præliminæreksamen 1873. S.å. begyndte han landbrugsuddannelse på en gård ved Århus og viste allerede her en ualmindelig energi og arbejdsdygtighed. 1874–76 var han på Lerchenfeldt ved Kalundborg hvor han kun sytten år gammel blev forvalter. 1876–78 var han forvalter på Ellingegård ved Nykøbing S. og tog 1880 landbrugseksamen fra landbohøjskolen med rekordresultat. Professor B. S. *Jørgensen ønskede ham uddannet til sin afløser, men S. ville være landmand. Efter et ophold på Lyngbygård ved Århus hvor han navnlig studerede landbrugsbogholderi blev han 1881 inspektør på Dronninggård og Frederikslund ved Furesøen. 1883 trådte han i landhusholdningsselskabets tjeneste som leder af de s.å. indledte maltbyg- og hvededyrkningsforsøg der vurderedes som et værdifuldt pionerarbejde. Også efter at have fået anden hovedvirksomhed ledede han forsøgene til 1902. På Lyngby landboskole virkede han som lærer 1883–85 og fik tilbudt forstanderstillingen efter J. C. *la Cour. Han afsløj imidlertid tilbuddet og indledte en omfattende foredragsvirksomhed i landboforeningerne. Han havde trods sin ungdom erhvervet så megen praktisk og teoretisk landmandsviden at han havde let ved at fastholde sine tilhørere, og selv opøvedes han til sin senere offentlige virksomhed. Fra vinteren 1885–86 arbejdede han som sekretær med forberedelsen af landbrugs-, havebrugs- og maskinafdelingen ved den nordiske udstilling i

Kbh. 1888. Kun 29 år gammel belønnedes han med fortjenstmedaljen i guld. Derefter lykkedes det ham at få sit ønske om en selvstændig landmandsgerning opfyldt. Med lånt driftskapital overtog han 1889 Knuthenborg avlsgård hvis landbrug han hurtigt forbedrede, bl.a. ved udskiftning af besætningen af jysk kødkvæg med rødt dansk malkekvæg og ved rationelle fodringsprincipper. I en usædvanlig grad forenede S. teoretisk indsigt med forretningssans og administrative evner og nåede trods de dårlige tider i sine første år som selvstændig landmand den velstand og økonomiske uafhængighed han målbevidst stræbte efter. Ved forpagtningens ophør 1907 flyttede S. til Rosenlund under grevskabet Hardenberg hvor han var forpagter til 1919. Tillige havde han den mindre Grængegård i forpagtning 1899–1935.

Som lollandsk herregårdsforpagter tog S. initiativrig del i landsdelens økonomiske liv. Han deltog 1895 i omdannelsen af Maribo slagteri til andelssvineslagteri, 1897 i oprettelsen af Maribo sukkerfabrik, 1898 i oprettelsen af havregrynsfabrikken Avena og valgtes til formand for sukkerroedyrkerne. 1898–1907 var han formand for Hunseby sogneråd. Hans personlige egenskaber gjorde ham veludrustet til indflydelsesrig offentlig virksomhed. Med klar intelligens, stor saglig viden og en overordentlig arbejdssevne gennemarbejdede han sagerne. Som taler imponerede han ved sikkert foredrag der trods nok så mange tal og enkeltheder holdtes uden manuskript. Med megen elegance varetog han repræsentative hverv. – De vanskelige kår for landbruget i begyndelsen af 1890'erne førte S. ind i politik. Han sluttede sig til bevægelsen for en landbrugstold, og da A. *Peschke Køedt 1892 på de jyske landboforeningers delegeretmøde fremsatte den påstand at den gældende toldbeskyttelse betød brandskatning af landbruget udsendte S. stridskriftet *Forvalter Gommessens Toldbetragtninger*, 1892, og senere et par andre oplysende pjecer om spørgsmålet. S.å. optog han, først på egen hånd, siden sammen med Fr. Tesdorpf, en mødeturné landet over. 1895 var han opstillet af højre til folketinget på Langeland, men samlede kun et mindretal af stemmer. 1902 valgtes han til landstinget i 5. landstingskreds. Han havde fortrinsvis byvælgere af højre bag sig og stod i den første samling uden for partierne, men i valggruppe med højre. Politisk og personligt droges han imidlertid mod de frikonservative og tilsluttede sig dem da han 1904 havde fået sine vælgere tilslutning dertil. Han blev hurtigt en meget benyttet arbejdskraft med ordførerskaber i landbrugsforhold, skatteforhold og social lovgivning. 1908 kom det til et forbigående brud mellem

ham og gruppen da han modsat Mogens *Frijs ønskede amtsrådsprivilegierne afskaffet til fordel for en deling efter aldersgrænser. S. udtrådte af den frikonservative gruppe, men vendte jan. 1909 tilbage. Siden stod han med væsentlig del i gruppens ledelse. 1915 gik han med gruppen ind i det konservative folkeparti. Han stemte 1916 for salget af de vestindiske øer som han havde stemt imod 1902. Baggrunden for hans skifte var at han ikke længere troede på muligheden af at Danmark kunne bringe øerne på fode og at han ikke ønskede at fremkalde valg under krigssituationen. Det var også ønsket om at undgå valg der bevirkede at han under striden omkring kontrolminister C. M. Rottbølls forbliven i regeringen C. Th. Zahle sammen med sine nærmeste meningsfæller forlod det konservative folkeparti. I de handelsforhandlinger der under krigen førtes med de krigsførende magter tog S. sammen med Th. *Madsen-Mygdal fremtrædende del fra 1916 og gjorde en omfattende og fortjenstfuld indsats, især på landbrugsområdet. S. søgte ikke genvalg 1918. I et lille skrift *Politiske Afskedsbetragtninger*, 1918, samlede han sine erfaringer i dette at der ingen arbejdsplads fandtes „hvor man fik sin Arbejdsevne saa daarligt udnyttet som paa den danske Rigsdag“. S. afslug under påskekrisen 1920 at indtræde i ministeriet Otto Liebe, men indvilligede i at overtage landbrugsministeriet i forretningsministeriet M. P. Friis. Efter at det var afgået efter folketingsvalget sidst i april deltog S. ikke aktivt i det politiske liv.

1919 udløb S.s forpagtning af Rosenlund. Han tog derefter bopæl i Charlottenlund og blev med den store anseelse han nød i landbruget draget ind i ledelsen af en række af erhvervets hovedorganisationer. 1919 blev han præsident i landhusholdningsselskabet hvis bestyrelsesråd han havde været medlem af fra 1898. Inden han trak sig tilbage bidrog han på afgørende måde til selskabets nyordning 1933 sammen med oprettelsen af samvirksomheden for landbrugsfagligt oplysningsarbejde som han skænkede et betydeligt arbejdsfond. 1934 udnævntes han til selskabets æresmedlem. Han indvalgtes i landbrugsrådet ved dets oprettelse 1919 og var 1925–33 medlem af rådets præsidium. Som formand for Vildmosekommissionen 1920–35 udrettede han et stort arbejde i ledelsen af opdyrkingen. 1921–35 var han landbrugsministeriets repræsentant i og næstformand for hedeselskabets styrelse, og i samme periode formand for Dansk landbrugsmuseums bestyrelse. Tillige knyttedes han til en række private virksomheder af landbrugsmæssig, forretningsmæssig og industriel karakter. Han var således bestyrelsesmedlem i A/S Bur-

meister & Wain 1919–33, Dansk Frøavlskom-pagni og Trifolium 1911–35, Chr. Hansens La-boratorium 1916–35, Gyldendalske Forlag 1920–35, og Østasiatisk Industri- og Plantagekompag-ni 1916–38, formand 1922–38. 1917 blev S. med-lem af bestyrelsen for Landmandsbanken, især beskæftiget med hypotekafdelingen. Efter ban-kens sammenbrud 1922 hævdede han at hans ansvar måtte være begrænset til denne afdeling hvis regnskab var i orden, men ved højesterets-dommen 1923 blev han som øvrige bestyrelses-medlemmer gjort ansvarlig og idømt bøde. S. tog sig dette udfald meget nær og trådte tilbage fra alle sine tillidsposter, men blev straks genindsat af de pågældende institutioner. – S. skrev i ti-dens løb en række værdifulde artikler i land-brugspressen og udgav 1938 den udførlige selv-biografi *Min Livsmelodi*. Personlig frihed og økonomisk uafhængighed satte han alle dage højt og afslog alle tilbud om stillinger der ville have givet ham en mere bunden tilværelse. Han elskede at rejse og foretog lange rejser i sine sid-ste år. Han havde sympati for dygtighed og lag-de vægt på, også i sine råd til ungdommen, at til-kæmpe sig den „tilfredsstillende Placering“ i konkurrencen. Selv kæmpede han nobelt og rid-derligt, besjælet af en levende pligtfølelse og ar-bejdsvilje over for almene samfundsmæssige in-teresser. – F. M. 1. 1888. R. 1900. K². 1919. K¹. 1929. S.K. 1936. □Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1918 (Fr.borg), af Axel Andreasen (sst.) og af Carl Jensen (sst.). Afbildet på O. Matthie-sens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (folketinget). Mal. af Johannes Ottesen, 1927 (Fr.borg), af L. Find, 1935 (landhusholdningsselskabet) og af H. Vedel (folketinget). Træsnit. Buste af A. Bund-gaard (Øbjerggård). Foto.

C. S.: *Min livsmelodi*, 1938 (erindr.). – N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: *Den danske regering og rigsdag*, 1901–03 667–69. Vort landbrug XXXVII, 1918 516 524–26. K. R[aukjær] sst. XLVIII, 1929 245f. Chr. Re-ventlow i Lolland-Falsters stiftstid. 24.4. og 25.4.1918. H. Hertel: *Det kgl. da. landhusholdningsselsk.s hist.* II, 1919 især 252–59. T. Westermann i *Ugeskr. for land-mænd* LXXIV, 1929 241–43. N. Bredkjær sst. LXXXIII, 1938 696f. Th. Claudi Westh sst. LXXXVI, 1941 501–03. Jysk landbrug XI, 1929 337f. J. K. H[au-gaard] sst. XVI, 1934 330f og XXIII, 1941 584f. Fyns stifts landbrugstid. XXIII, 1929 222f. H. Kryger Larsen sst. XXXV, 1941 403f. H. J. Rasmussen i *Tidsskr. for landøkonomi*, 1938 668–78. K. A. Bondorff sst. 1941 569–80. *Nationaltid.* 21.4.1939. [Niels] J[ørgensen] i *Dansk landbrug* LX, 1941 421f. *Andelsbl.* XLII, s.å. 1081. H. Hauch: *Erindringer*, ved Tage Kaarsted, 1978. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet.*

Helge Larsen (Aksel Milthers/P. Stavnstrup)

Sonne, Hans Christian, 1817–80, præst, brugsfor-eningspioner. * 16.8.1817 i Neksø, † 26.1.1880 i Fuglede, begr. i Kalundborg. F: købmand, vice-

konsul Herman Jacob S. (1787–1841) og Johan-ne Dorthea Saxtorph (1792–1862). ~ 19.4.1849 i Kbh. (Trin.) med Margrethe Caroline Rothe, * 28.7.1823 på Buderupholm, Støvring sg., † 4.4.1912 i Vejle, d. af kommitteret i rentekam-meret, etatsråd Christian *R. (1770–1852) og Jo-hanne C. M. Selmer (1789–1870). – Far til Chr. *S.

S. voksede op i et efter forholdene velstående købmandshjem, kom i Rønne lærde skole, hvor-fra han dimitteredes 1836. 1841 blev han cand. teol. og ansattes derefter som huslærer på Ler-chenborg. Allerede 1845 blev han ved anbefaling fra grev C. C. *Lerche sognepræst i Møgeltønder, 1864 sognepræst i Thisted-Tilsted, 1872 tillige provst for Hundborg-Hillerslev herreder, og 1875 forflyttedes han til St. og Ll. Fuglede – et af landets højestlønnede præsteembeder – hvor han 1879 tillige blev provst for Ars-Løve herre-der. Som præst var han ikke retningspræget, men karakteriseret i sin gerning som i sit privat-liv af myndighed, krav til orden og påpasselig-hed. Han offentliggjorde et par småskrifter om kirkelige emner.

Det er imidlertid hans indsats for brugsfore-ningsbevægelsen der berettiger S. til en plads i dansk historie. Han var tidligt socialt interesse-ret, men det var ved mødet med den fattige be-folkning i Thisted at han blev sat i gang med en egentlig indsats. Han havde holdt møder med byens småkårsfolk, og i vinteren 1865–66 blev S. tilskyndet til i den kommende sommer at få op-rettet Danmarks første levedygtige brugsfore-ning, *Thisted arbejderforening*. S. kendte den en-gelske brugsforeningsbevægelse fra læsning, og muligvis også fra kontakt med sin bekendt fra Møgeltønderperioden, dr. F. F. *Ulrik. S. var den drivende kraft i Thisted-foreningen, tog del i dens daglige ledelse og kom snart ind i et agitati-onsarbejde for sagen. I skriftet *Om Arbejderfore-ninger*, 1867, redegjorde han for sine erfaringer, gav praktisk vejledning og beskrev foreninger-ens idé. Målet var gennem tilvejebringelse af bil-lige og sunde forbrugsvarer at hjælpe arbejder-befolkningen økonomisk, men på længere sigt også at bidrage til dens moralske og borgerlige højnelse. S. var den centrale skikkelse i den tidli-ges danske brugsforeningsbevægelse, var med-indbyder til fællesmøder 1871 og 1874 og blev formand for den 1871 etablerede, men midt i 1870erne henslygnede fællesforening. S. trak sig ved sin forflyttelse 1875 tilbage fra det omfatten-de arbejde i bevægelsens tjeneste, selv om han også i Fuglede fik stiftet en brugsforening. – S. prægede brugsforeningerne i Danmark i de før-ste godt ti år hvor bevægelsen fastholdt sit klare præg af „hjælp til selvhjælp“-bevægelse typisk

ledet af højere stands personer og med et udpræget opdragende og emanciperende sigte i arbejdet. Antallet af foreninger nåede knap 150 i S.s virketid, men den afgørende vækst satte først ind i 1880'erne hvor brugsforeningsbevægelsen ligeledes til en vis grad ændrede karakter og blev en helt overvejende lændelig bevægelse. – R. 1868. □ Avistegn. 1874. Buste af Rasmus Andersen, 1906 (Viby, 1941 Thisted). Efter denne frimærke af C. Slania, 1967, efter tegn. af Viggo Bang. Foto.

Arbejderen VII, 1874 17f. Severin Jørgensen: Håndbog for brugsforeninger, 2. opl. 1901 165–74. H. Hertel: Andelsbevægelsen i Danm., 1916–17 51–65. Fællesforen. for Danm.s brugsforeninger 1896–1946, red. A. Axelsen Drejer, 1946 27–85. Preben Dollerup: Brugsforeningerne 1866–96, 1966 43–155.

Claus Bjørn

Sonne, Hans Christian, 1891–1971, bankier. * 19. 6.1891 på Knuthenborg, † 4.8.1971 i New York. F: forpagter Chr. *S. (1859–1941) og Sophie C. A. Göttig (1859–1929). ~ 10.11.1928 med Carol Mulford, * 1.6.1909, d. af bladudgiver Vincent S. M. og Madeleine Day († 1925).

S. blev student fra Herlufsholm 1909, hvorefter han blev ansat som lærling i vekselererfirmaet D. B. Adler & Co. 1912 rejste han til London hvor han fik ansættelse i bankhuset Fredk. Huth & Co. 1917 rejste han videre til New York hvor han blev leder af det engelske firmas amerikanske filial. 1923 begyndte han som leder af eget firma i Wall Street, Amsinck, Sonne & Co., en bankvirksomhed, etableret 1850. Her var han aktiv til 1955. S. blev amerikansk statsborger i 1920'erne og omgikkes kun få danske i New York, ligesom han ikke kom i danske foreninger. Dette var ikke udtryk for at han havde sluppet forbindelsen bagud; han var således formand for The American Scandinavian Foundation 1968–70. Baggrunden var bl.a. hans store interesse for at formidle unge danskes uddannelsesophold i USA; han skænkede 1952 100 000 kr. til Danmark-Amerika-fondet til sådant formål. Han bidrog videre med et meget betydeligt beløb til etablering af et dansk professorat ved Washington State University i Seattle, men også sin gamle skole, Herlufsholm, betænkte han med rigelige gaver. Han blev brugt i flere vigtige sammenhænge af den amerikanske regering, væsentligst var måske chefsposten for den amerikanske flygtningekommission i Tyskland 1950. Meget interesse lagde han i arbejdet som formand for The National Planning Association, en upolitisk privat organisation med medlemmer fra handel, industri, landbrug, fagforeninger og videnskab; fx gennem foredragsaftener var det foreningens

hensigt at belyse samfundsmæssige og økonomiske problemstillinger uden at lade det teoretiske tage overhånd. – S. skrev bøgerne *The City 1914–15*, 1915, *Whither America?*, 1938, *Enterprise island*, en allegorisk roman om kapitalismens vækst fra primitiv byttehandel til nutiden, 1948 og *Gold – a world asset or a strait jacket*, 1968. – K². 1946. K¹. 1956. □ Foto.

Interview i Sjællands stiftstid. 4.3.1952. – Aage Heineberg i Børsen 20.1.1950; sst. 19.6.1951 og 19.6.1966.

Ib Gejl

Sonne, Jørgen Valentin, 1801–90, maler. * 24.6. 1801 i Birkerød, † 24.9.1890 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: kobberstikker Jeppe Jørgen S. (1771–1833) og Else Cathrine Zimmer (1771–1851). Ugift. – Bror til C. E. *S.

Som dreng kom S. først på Landkadetakademiet for at blive officer, formodentlig under indtrykket af alle de krigeriske begivenheder der må have opfyldt hans sind i barneårene. Selv da han snart efter ombyttede kadetakademiet med kunstakademiet, som han begyndte at besøge 1815, har disse indtryk endnu haft betydning idet han samtidig blev privatelev af dyr- og slagmaleren C. D. *Gebauer; på flere måder fik dette elevforhold større betydning for ham end elevforholdet til J. L. *Lund på modellskolen fra 1819. Selv om han senere fandt emnerne til mange af sine bedste og mest kendte billeder i italiensk og navnlig dansk folkeliv vendte han dog under den første slesvigske krig tilbage til sin barndoms interesse og skabte sig med sine slagbilleder, genoptaget også i senere år og suppleret med enkelte fra krigen 1864, ry som den første på dette område. S. blev elev af Gebauer, et par år før C. W. *Eckersberg vendte hjem fra sin store rejse, og kunsterisk set var han dermed ført ind på en bane der var meget forskellig fra den Eckersbergs elever gennemløb; der er i de følgende år ikke tegn til at det nye der groede frem i Eckersbergs elevkreds fik betydning for den lidt ældre S. Til trods for mangelen på det solide kendskab til maleriske grundværdier som Eckersberg gav sine elever udviklede S. med tiden en malemåde hvor figurernes sammenfletning og en stemningsmættet lysbehandling blev hans kendetegn og styrke. Allerede i syttenårsalderen begyndte S. at udstille, kopier efter ældre nederlændere og krigeriske scener med motiver i flæng fra dansk og fransk historie eller den græsk-tyrkiske krig. Som den eneste der nu dyrkede dette fag fik han akademiets anbefaling til understøttelse af Fonden ad usus publicos, og med denne gik rejsen da 1828 til München. Her blev han elev af den berømte P. v. Cornelius,

men skal navnlig have knyttet sig til den ti år ældre Peter v. Hess der allerede havde vundet et navn ved slagmalerier og folkelivsbilleder. At S. endnu var u selvstændig og letpåvirkelig som kunstner derom vidner tydeligt det af kunstmuseet ejede *Bjergkamp i Tyrol* der er teatralisk sammenstillet og koloristisk overeksponeret. Hans lille produktion i denne periode kan antagelig finde sin forklaring i det livlige kunstner- og studenterliv der levedes i München. Dog må vel sommerturene i bjergene have åbnet hans øjne som senere livet i Kampagnen og bjergene omkring Rom gjorde det.

1831 fortsatte S. rejsen til Italien der i ti år blev hans hjemsted. De kunstnerkredse han traf i Rom var nært beslægtede med dem han havde forladt i München, og selv om det billede han i de første år dernede malede af *En valplads morgenen efter et slag* (Thorvaldsens museum) i komposition er langt finere end det førnævnte, så har det dog i det koloristiske de samme svagheder som vi for øvrigt genfinder i mangfoldige arbejder fra kredsen, helt til W. *Marstrands *Oktoberfest* omend dette er køligere i tonen. S. skal ikke have været synderlig ivrig til at gå i de forskellige kunstsamlinger; hvad der har modnet ham har først og fremmest været det intime samliv med italiensk natur og folk – han har malet smukke landskabsstudier fra bjergene (et i kunstmuseet) – og vel også noget nærheden af Bertel *Thorvaldsens kunst: den store billedhuggers fine rytmiske sans talte til noget beslægtet hos den yngre landsmand. En modning foregik, flere af de italienske folkelivsbilleder viser det, fx det navnlig i kompositionen meget smukke *Romerske Bønder, som drage til Marked* (Charlottenborg 1837; en replik, udstillet 1839, tilhører kunstmuseet) – 1841 vendte S. tilbage til Danmark, og først 1865 genså han Italien under en rejse på det Anckerske legat. Som så mange andre af de gamle italiensfarere skiltes han ikke straks fra de vante motiver, fx udstillede han 1845 et billede af en scene ved en italiensk brønd (museet i Århus); men med den voksende nationalfølelse blev det fremhævet som en naturlig opgave for danske malere at skildre dansk folkeliv, og S. vendte sig gerne til dette ny stof; han fik den første stillede opgave fra akademiet, en jagtscene, ændret og blev da 1846 medlem på et billede af bønder på vej til kirke. N.å. udstillede han et af sine fine hovedværker, *De syge, der St. Hansnat hviler ved Helene Kilde* (kunstmuseet). I sine bemærkninger om udstillingen har N. L. *Høyen med rette fremhævet dette værk som et af de mærkeligste i dansk malerkunst; dets på en gang skarpe og spinkle farveholdning kan måske volde beskueren besvær, men det er dog sandt

hvad der er sagt at farven i dette som i andre af S.s betydeligste arbejder har en sammenhæng med billedets hele karakter og stemning og må forstås derefter. På en vis måde er også kompositionen sær, det er som om de enkelte figurer fuldt færdige er skubbet ind i billedet som sætstykker glider ind på scenen, men S. foretager denne sammenstilling af kompositionens elementer med en sjælden finfølelse, og helhedens sammenhæng styrkes ved den rige plastiske udformning af enkelthederne. Billedet har således en stil der er kunstnerens egen og genfindes i hans andre hovedværker. Til de bedste hører endvidere kunstmuseets to ufuldendte arbejder, *Bønder der har tændt Blus paa en Kæmpehøj St. Hansaften* og *Julemorgen*, det første forarbejde til et betydeligt, 1860 dateret værk i privateje. Et maleri der bedre end andre viser hans kunsts forening af monumentalitet og gennemtrængende stemning er Århusmuseets *En Ligfærd* der var udstillet 1859; graven er stærkt oplyst af et lavt indfaldende lys og højt hævet i forgrundens skygge ses silhouetvirkningen af kvindernes gruppe mod det brede landskab med de skiftende belysninger.

S.s omfattende virksomhed som slagmaler er med rimelighed gledet lidt i baggrunden af vor interesse. En plads for sig inden for kunstnerens store produktion har det værk der især har gjort ham almenkendt, frisen uden på Thorvaldsens museum, udført på muren i gennemfarvet puds og fremstillende Thorvaldsens og hans værkers hjemkomst; S. har gjort forarbejderne hertil omkring 1846–50, hvorefter de er udført på stedet af hans hjælpere (mange tegnede forarbejder til personerne på frisen findes i Thorvaldsens museum). Uden vanskelighed genfinder man i dette med rette så beundrede værk den storladne enkelhed fra andre af hans arbejder, men i øvrigt har museets bygmester Gottlieb *Bindesbøll sin del af æren både for valget af det aktuelle motiv og dets udformning til stor dekorativ kunst. I 1951 blev den stærkt beskadigede frise trukket af muren og kan nu for en stor dels vedkommende ses i Århus kunstmuseum hvor den er deponeret. Frisen blev rekonstrueret på Thorvaldsens museums mure i 1952–59 under ledelse af Axel *Salto. Fra S.s hånd foreligger enkelte raderinger, og i kobberstiksamlingen er efterhånden tilvejebragt en anselig række af hans tegninger der er meget karakteristiske; de er spinkle i blystrengen, men trækker helheden i en figur smukt frem. Når S. er bedst har hans kunst en intens stemning der er ganske ualmindelig i dansk kunst; selv i livlige folkelivsscener fornemmes en grundlæggende tone af alvor og respekt over for emnet. Denne holdning til sine medmenne-

sker gennemsyret også det smukke portræt han giver af arbejdsmændene på frisen rundt om Thorvaldsens museum. S. fik ingen efterfølgere til sin særegne nordiske romantik. □Tegn. af H. V. Bissen, 1821 (kobberstiksaml.). Mal. af D. C. Blunck, 1826 (Århus kunstmus.). Afbildet på tegn. af samme, 1836 (Thorvaldsens mus.), på mal. af osteriscene af samme, 1836 (Fr.borg) og på variant af dette 1837 (Thorvaldsens mus.), litograferet af A. Kittendorff. Afbildet på mal. af Constantin Hansen, 1837 (St. mus.), litograferet af Kittendorff, forarbejde forestillende S. af Constantin Hansen. Afbildet på mal. af W. Marstrand 1838–39. Mal. af samme ca. 1841. Selvporthet på frisen 1846–48 (på Thorvaldsens mus.). Mal. af Marstrand, 1851 (Århus kunstmus.) og 1853 (Fr.borg), af Const. Hansen, 1854, af J. Roed, 1855 (Fr.borg). Buste af H. V. Bissen, 1858 (St.mus.). Afbildet på Const. Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg). Mal. af F. Vermehren, 1869 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Relief af E. H. Bentzen udst. 1890. To tegn. af C. Købke (Fr.borg). Flere tegn. af Marstrand (sst.; kobberstiksaml.). Tegn. af Carl Hammer (kobberstiksaml.). Tegnedes selvporthet. (sst., Hirschsprung). Afbildet på mal. af V. Neeindam udst. 1932. Relief på mindesmærke af Einar og Bo Utzon-Frank, 1950 (Garnisons kgd.). Foto.

N. L. Høyen: Skr. I, 1871 157–59. Jul. Lange: Nutidskunst, 1873 414–60. Thorvaldsens museum. Den udvendige billedrække, 1889. Chr. Bruun og L. P. Fenger: Thorvaldsens museums hist., 1892. P. Johansen: Maleren S., 1902 = Blade af da. kunsts hist. I. Helena Nyblom: Livsminder fra Danm., 1923 117 128–32. Erik Moltesen: S.s Thorvaldsen frise og dens forudsætn., 1926 (særtryk af Buen I, 1925). Henrik Bramsen i Danm.s malerkunst, red. Erik Zahle, 1937 (4. udg. 1956) 156–61. Samme: Dansk kunst fra rokoko til vore dage, 1942 214–20. L. Rostrup Boyesen i Kunstmuseets årsskr. XXXIII–XXXIV, 1946–47 158–94. Medd. fra Thorv. mus., 1959. Bj. Jørnæs: Dansk kunst 1825–55, udg. Kunstforen., 1975 31–34. Samme i Cras IX, 1975 25–29.

Eva Henschen (Leo Swane)

Sonne, Jørgen Jacobsen, *1925, forfatter. *15.10.1925 i Kbh. F: maskinchef i ØK Poul Peter Theodor S. (1896–1963) og Nanny Harriet Valborg Jacobsen (1897–1956). ~7.2.1959 i Gråsten med Birgitte Berg Lind, *4.1.1936 i Sønderborg, d. af landsretssagfører Kristian Peter Andreas L. (1892–1952) og husholdningslærer Eva Berg-Nielsen (1897–1966). I digtsamlingen *Krese*, 1963, giver S. billeder af sin barndom og sin slægt, og her siger denne maskinchefens søn bl.a. „På Danmarks margin voksede min slægt./Hav holdt dem, og et hav fører dem/ – sunkne kyststrøg – forbi.“ Det er ikke

nøjeregnende private bekendelser han leverer, men en række karakteristiske træk med ansats til myte. De udgør første kreds af de fire som bogen består af. Den anden kreds udvider jeg-oplevelsen kulturhistorisk med udgangspunkt i museums-miljøer. I de to sidste kredse er perspektivet fremadvendt, motivet er forvandlinger gennem oplevelse af kærlighed, kulminerende i digtet om „Foldemændene“ som er en hel udviklingshistorie med udgangspunkt i den barnlige undren over plancherne i familiens lægebog. Denne „rhapsodi af digte“ er et fremragende eksempel på 1960ernes modernistiske digtning som S. var med til at give sit særpræg. Han debuterede 1950 med *Korte digte*, hurtigt fulgt op af den raffinerede og satiriske *Delfiner i skoven*, 1951 og *I en levende tid*, 1952, formsikre, artistisk uhyre bevidste digte der trækker på både lærdom og lidenskab. S., der året før var blevet cand.mag. i historie og engelsk, udfoldede derefter rejsemotivet i sine digte, stærkt stimuleret af et ophold på San Cataldo i Syditalien. Det viste sig i *Italiensk suite*, 1954, en bog der i øvrigt formulerer oplevelser af personlig krise. Digtene har opnået en stærk sanselig kolorit og en dynamisk rytmik. I 1960, som blev et vigtigt år i dansk lyrik, et gennembrud for en generation, udsendte S. *Midvejs*. Titlen angiver dens karakter af status. Både kultur- og naturbilleder viser civilisationens malende kværn, genspejlet i jeg'et, fx i det udtryksfulde digt om „Rieserad“, pariserhjulet i Wien, „Mægtige labyrinthers spir og spiraler, der begynder for fra på sigselv.“ Et udvalg af alle de nævnte digtsamlinger, *År*, 1965, er ordnet tematisk og viser identiteten i forfatterskabet. – Hans produktion i 1970'erne er en vældig udbygning af rejsemotivet, først i den fantastiske rejsebog *Blå turist*, 1971, en indøvelse i romanformen, derefter i de note- og collageagtige lyriske bøger *Norsk time*, 1971, og *Rejsekoncert* året efter, kulminerende i *Thai noter*, 1974, resultatet af en forskningsrejse i Thailand.

S. havde i årene 1958–68 arbejdet som gymnasielektor i Rødovre, men valgte derefter en fri skribentvirksomhed, bl.a. som kritiker, knyttet til Perspektivkassen i Danmarks radio. Her fandt hans ekspressive stil og køligt-lidenskabelige temperament karakteristisk udfoldelse. Den særprægede pædagog og tribuneoplæser ved jazz and poetry-arrangementer var med til at forny den litterære radiostil. Hans forskning, der omfattede både folkloristik og litteraturhistorie, førte ham til universitetet, han var i årene 1973–76 ekstern lektor ved Kbh.s univ. Sin essayistik og sine introduktioner til fremmede digtere som han i årenes løb har oversat til dansk samlede han i *Horisoner*, 1973. Som oversætter af lyrik

har han taget sig af de sværeste forfatterskaber inden for den modernistiske tradition og af lyrik fra de fjerneste områder, F. Villon, A. Rimbaud, Lautréamont, Ezra Pound, Eugenio Montale, H. M. Enzensberger, og han har redigeret/oversat bøger med arabisk, cubansk og afrikansk poesi. Den kosmopolitiske digter var 1977–78 præsident for den danske afdeling af PEN International. Hans seneste værker er de hjemlige idyller i *Huset*, 1976, krævende landsbybilleder i en både lunerig og ætsende stil. *Eroterne*, 1977, er en såkaldt serie, studier i kærlighedens væsen, dels i små ritornel-agtige digte, dels i større kompositioner. Efter en samling satiriske og personlige artikler, *Deruda*. 25 år gennem Danmark, 1979, deriblandt radiotekster, er kommet den store og tætte samling digte *Nærvær*, 1980, en ny mangfoldig, gennemkomponeret samling omkring rejsetemaet. S.s bøger er kommet i små oplag, blandingen af eksklusivitet og åbenhed mod verden er personlig, intens, med en intellektualistisk glød som er usædvanlig i den danske tradition og derfor måske ikke har appelleret til et stort publikum. – Han fik Aarestrup-medaljen 1976, Det danske akademis store pris 1976. □Tegn. af Hans Bendix (Kgl. bibl.). Foto.

Torben Brostrøm: Versets løvemanke, 2. udg. 1964 96–112. Samme i En bog om inspirationen. Det danske akademi 1974–81, 1981 189–98. Kn. Holst i Danske digtere i det 20. årh. 2. udg. III, 1965 593–608. Orla Pedersen sst. 3. udg. IV, 1982 157–68.

Torben Brostrøm

Sonne, Johanne Petrine, 1870–1946, skuespiller. * 25.11.1870 i Kbh. (Frue), † 26.5.1946 i Skodsborg, begr. i Kbh. (Ass.). F: sagfører Hans Karsten Werchmeister Møller (1831–91) og skuespiller Julie Amalie Bondesen (Julie *Møller, 1843–1907). ~2.7.1902 i Rold med cand.phil., maler, senere assistent ved tughuset i Horsens Carl Harry William S., * 18.7.1875 i Tårnbæk, † 4.5.1963 i Falling (~2° med Petra Christense Møller, 1879–1965), s. af hoffotograf Carl Christian S. (1845–1919) og Hansine Caroline Mathilde Mathiesen (1853–1934). Ægteskabet opløst. – Søster til Valdemar *Møller.

Skønt datter af Folketeatrets populære skuespiller Julie Møller havde S. ingen teaterdrømme, men begyndte i huset hos Folketeatrets direktør Severin *Abrahams. Pga. moderens sygdom sprang hun ind i en af hendes roller og fik dermed sin debut som madam Stabel i H. Hertz' *Audiensen* (31.8.1892). 1900 forlod hun Folketeatret, kom til Casino, Frederiksberg teater, Det ny teater (1911–27) og derefter tilbage til Folketeatret hvor hun endte som det bedste udtryk for netop denne folkelige scenes teaterkunst. Hun

blev traditionen i huset uden dog at blive traditionel. Af statur var hun klejn. Dybtliggende spillende øjne illuminerede det brede udtrykfulde ansigt med det karakteristiske overbid. Fantasien og iagttagelseevnen var enorm. Persongalleriet omfattede elskelige morliller, rørende, udslidte, åndsfattige eller snusfornuftige koner men også excentriske halvgade kvindfolk som hun evnede at fylde med Dickens liv. Som ung spillede hun bl.a. Palle i *Gøngehøvdingen*, senere priorinden i *Nitouche*, første gang 1912, og fortsatte med så forskellige partnere som Rasmus *Christiansen, Carl *Alstrup og Max *Hansen som Celestin-Floridor, ialt langt over 800 gange. Hun markerede sig stærkt som den fordrukne Torske-Jette i *En Vesterbrodreng*, den mærkelige stumme Anna i S. Rindoms *Det sorte Faar*, fru Holm i J. Lochers *Naar Strømmen kærtrer*, Frk. Beckstein i sammes *Anden Halvleg*. Med Johannes *Poulsen optrådte hun som Tekla i *Tante Oscar* 1930 og som den gamle tante i *Jette Gebert* s.å., og hentede sig en bastant succes som kokkepigen i C. Boothes *Kvinder* på Det ny teater. Af klassiske roller spillede hun bl.a. ammen i *Romeo og Julie* og kobbersmedemadammen i *Genboerne*. Som den halvske Mrs. Porter i G. Savorys *George og Margaret*, der ingen replikker havde, fik hun et bragende bifald ved sin blotte entré kostumeret som en ølflaske med blussende kinder, udspilet af appelsinskræller. En komedie i komedien skabte hun som den tunghøre stift-dame ved hørerør i A. Bredihals *Frøkenklosteret*, hvori hun demonstrerede sin døve ensomhed ved at sysle med snart det ene, snart det andet, som intet havde at gøre med det der foregik omkring hende. Rollen spillede hun ved sit 50 års jubilæum. Stor komisk succes fik hun ligeledes i H. Bergmans *Farmor og Vorherre* 1943. Som Sidselugekone i den årligt tilbagevendende *Nøddebo Præstegaard* var hun i sin jævne enfoldighed et misteligt inventar. S. var i besiddelse af en fin musikaltet der kom hende til gode i de mange vaudeviller og sangspil hun medvirkede i, bl.a. den helt originale Frk. Sørensen med det bekymrede abefjæs i Johanne Luise Heibergs *Abekatten* og madam Tschöll i *Jomfruburet* hvori hun både sang og dansede. Den sidste rolle på Folketeatret blev kokkepigen i K. Simonovs *Himlen er blaa og Græsset grønt* 1946. S. var lidt oppe i årene før hun virkelig fik slået sit navn fast i den offentlige bevidsthed, hertil hjalp de mange radiatoroller hun spillede, men det var særlig filmen der gjorde hende landskendt. Hun begyndte i stumfilmsperioden med *Heksen og Cyklisten* 1909 og i nogle Fy og Bi-film, men også i Carl Th. Dreyers *Du skal ære din Hustru* 1925. Hun medvirkede i omkr. 40 talefilm og blev ef-

terhånden noget nær Nordisk Films mascot. Hun huskes særlig fra *Bolettes Brudefærd*, *Sommerglæder*, som harpenisten i *En Herre i Kjole* og *Hvidt* 1942, vaskerkonen i *Tyrannens Fald* s.å. Endvidere for den elskelige hofdame i *Drama paa Slottet*, n.å. den stikstossede kone i *Bedstemor gaar amok*, sladderkællingen i *Biskoppen*, alle Istedgadadamammers fællesnævner i *Spurve under Taget* og husinventaret i *To som elsker hinanden*, alle fra 1944. S. der mest har spillet små roller endte som en i det lille format meget betydelig skuespiller der af næsten intet formåede at skabe stor tragik og komik. – Hun modtog belønningsmedaljen i guldf 1942. □Tegn. ca. 1893 af Vald. Møller (Teatermus.). Flere klippede silhouetter af Kirsten Wiwel, 1924, de tre rolleklip (Kgl. bibl.). Tegnet i rolle af Vald. Møller, 1926 (Teatermus.) og af Viggo Thomsen bl.a. 1939 (sst.). Mal. af K. O. Hilkie, 1943 (sst.). Foto. (Kgl. bibl.; Teatermus.; Det da. filmmus.).

Fr. Schyberg: Ti års teater, 1939. Samme: Teatret i krig, 1949. Rob. Neiiendam: A/S Kbh.s Hippodrom. Folke-teatret 1845–1945, 1945. Samme: Forlystelsernes allé, 1958. Axel Kjerulf i Politiken 27.5.1946. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. s.d. Haagen Falkenfleth i National-tid. s.d. G[teorg] W[iljinblad] i Socialdemokraten s.d. Marguerite Engberg: Dansk stumfilm I–II, 1977.

Karen Krogh

Sophie, ca. 1141–98, dronning. * ca. 1141, † 5.5.1198, begr. i Ringsted. F: fyrst Volodar af Novgorod († ca. 1141) og *Richiza (* ca. 1104/08). ~1° 1157 med kong *Valdemar den Store, * 14.1.1131, † 12.5.1182 i Vordingborg, s. af *Knud Lavard († 1131) og Ingeborg (–1130–). ~2° med grev Ludvig af Thüringen. – Mor til *Ingeborg (ca. 1175–1237), *Knud den Sjette, *Richiza († 1220) og *Valdemar Sej. – Halvsøster til *Knud Magnussen.

Da Valdemar den Store og Knud Magnussen havde nærmet sig til hinanden aftalt 1154 et ægteskab mellem Valdemar og Knuds halvsøster S. som også var i slægt med Valdemar, idet hans mor Ingeborg var en søster til S.s farfar fyrst Vestvolodod af Novgorod. Da S. ikke selv ejede gods i Danmark lovede Knud at udstyre hende med en tredjedel af sin egen fædreneav. Endnu før Valdemars endelige sejr på Grathe hede fejredes hans og S.s bryllup i Viborg 1157. En datter hvis navn ikke kendes var på et tidspunkt da kongen søgte tilnærmelse til kejser Frederik I blevet trolovet med kejserens søn. Efter Valdemars død fortsatte Knud den Sjette denne politik idet han lod moderen gifte sig med kejserens betroede mand, grev Ludvig af Thüringen. Men senere da forholdet mellem kongen og kejseren blev mere spændt blev både S. og hendes datter

forstødt af deres ægtemænd og sendt tilbage til Danmark. S. skal have været fuld af bitterhed over denne behandling efter hvad Arnold af Lübeck beretter; de danske kilder tier fuldstændig om denne pinlige episode. □Fantasiportræt i træsnit. – Gravsten ca. 1580 (Ringsted k., nu ikke synlig), efter denne tegn. (Fr. borg) og tegn. af S. Abildgaard, 1757 (Nat. mus.). Gravsten 1855 (Ringsted k.).

Monumenta Germaniae historica. Scriptores XXX, Hannover 1896 33. – Fr. C. C. Hansen: De ældste kongegrave og bispegrave i Roskilde domkirke, 1914 49. N. de Baumgarten: Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides russes du X. au XIII. siècle, Rom 1927 = Orientalia christiana IX, I.

C. A. Christensen

Sophie, 1498–1568, dronning. * 1498, † 13.5.1568, begr. i Slesvig domk. F: hertug Bogislaw X af Pommern (1454–1523, ~1° med Margaretha af Brandenburg, ca. 1430–89) og Anna af Polen (1476–1503). ~9.10.1518 i Kiel med hertug, senere kong *Frederik I, * 7.10.1471, † 10.4.1533 på Gottorp, s. af *Christian I (1426–81) og *Dorothea af Brandenburg (ca. 1430–95). – Mor til *Adolf (1526–86), *Elisabeth (1524–86), *Frederik (1529–56) og *Hans den ældre.

Til dansk dronning kronedes S. først 13.8.1525, året efter sin ægtefælle. Samtidig tillagdes der hende som livgeding i kongeriget Lolland og Falster, i Holsten slottene Kiel og Plön med tilhørende amter og byer. Efter kongens død blev hun i nogle år boende på Gottorp mens hendes danske slotte en tid lang kom i de greveliges besiddelse; men 1538 måtte hun efter Christian IIIs bestemte forlangende tage ophold på slottet i Kiel og tiltræde sit livgeding. Hendes forhold til stedsønnen var i det hele ret dårligt, præget af stadig tilbagevendende stridigheder der navnlig skyldtes Christian IIIs fordring om kontrol med styrelsen af det kongerigske livgeding; trods overenskomster 1540 og 1550 tilvejebragtes ingen endelig afgørelse, og endnu under Frederik II fortsattes striden der nu tilmed fik ny næring ved enkedronningens påstand om at hendes len burde være fritagne for de til syvårskrigen udskrevne skatter. Nogen større politisk rolle kom hun aldrig til at spille, og hendes personlige egenskaber er så godt som ukendte; en tysk salme, *Gott ist mein Heil, mein Hülf und Trost* tilskrives hende. – Datteren, prinsesse **Dorothea**, * 1528, † 11.11.1575 forblev efter faderens død længe ugift hos moderen på slottet i Kiel. Da denne døde blev der strid mellem brødrene om udredningen af det fyrstelige underhold hun for-drede, men 1573 lykkedes det søsteren Elisabeth at skaffe hende en ægtemand, hertug Christoffer

af Mecklenburg (1537–92). Gravmæle af Ph. Brandin i Güstrow domk. – □ Afbildet s.m. Fr. I på medalje 1532, efter denne stik 1702 og 1791. Mal. (brændt på Fr.borg 1859), efter dette gipsrelief i kongeserie fra ca. 1760 (Fr.borg), stik. 1761, tegn. af J. V. Top (Fr.borg), efter denne litografi af E. Fortling, litografi 1848 og 1856 samt træsnit 1874. Mal. af lignende type som det brændte (Husum slot), på dobbeltportr. med Fr. I (Gripsholm) og min. (Gl. Køgegård). Andre typer i stik 1599, på anetavle af A. Clement, 1624 (Nykøbing F. kirke) og mal. af C. A. Lorentzen (Åbenrå rådhus) m.fl. samt min. (Fr.borg).

J. P. F. Königsfeldt: Genealogisk-hist. tabeller over de nord. rigers kongeslægter, 2. udg. 1856 49f. Martin Wehrmann: Genealogie des pommerschen Herzogshauses, Stettin 1937 = Veröffentlichungen der landesgeschichtl. Forschungsstelle für Pommern 1,5 113. Ellen Jørgensen og Johanne Skovgaard: Danske dronninger, 1909–10 108. Holger Hjelholt: Falsters hist. I, 1934.

Henry Bruun*

Sophie, 1557–1631, dronning. * 4.9.1557 i Wismar, † 4.10.1631 på Nykøbing slot, begr. i Roskilde domk. F: hertug Ulrik af Mecklenburg-Schwerin (1527–1603, ~2° 1588 med Anna af Pommern, 1554–1626) og *Elisabeth af Danmark (1524–86, ~1° 1543 med hertug Magnus (III) af Mecklenburg-Schwerin, 1509–50). ~ 20.7.1572 på Kbh.s slot med kong *Frederik II, * 1.7.1534 på Haderslevhus, † 4.4.1588 på Antvorskov, s. af *Christian III (1503–59) og *Dorothea af Sachsen-Lauenburg (1511–71). – Mor til *Anna (1574–1619), *Augusta, *Christian IV, *Elisabeth (1573–1626), *Hans (1583–1602), *Hedevig (1581–1641) og *Ulrik (1578–1624).

Da S. som 14-årig kom til Danmark for at ægte sin 23 år ældre fætter var der tale om et politisk ægteskab, fremtvunget af rigsrådet for at få en ende på kongens ungarletilværelse. Ikke desto mindre blev ægteskabet harmonisk, og kongen omfattede sine børns mor med oprigtig hengivenhed. I rigets anliggender blandede hun sig aldrig, men ligesom tidens adelsdamer interesserede hun sig for folkeviser, og under et af flere besøg hos Tyge *Brahe på Hven overtalte hun Anders Sørensen *Vedel til at udgive en visesamling. Derudover havde hun interesse for den ortodokse lutherske lære. – Det kom i nogen grad bag på rigsråd og formynderregering da hun efter kongens død viste sig som en heftig og kompromisløs forkæmper for egne økonomiske interesser som enkedronning, og som forsvarer for de territoriale krav hun mente de yngre sønner havde til riget. Med stædighed og lidenskab stred hun, først mod rådet, senere mod sin ældste søn, og fandt virksom støtte hertil hos sin far

der sendte hende en dreven juridisk rådgiver. 1590 blev S. formynder for Christian IV i hertugdømmerne. Her knyttede hun forbindelse med amtmanden over Haderslev amt Hans *Blome og forsøgte at få gennemført en deling af den kongelige del mellem kongen og de yngre brødre, Ulrik og Hans, i skarp modstrid ikke blot med regeringens interesser men også med ridderkabets politik under Henrik *Rantzau's ledelse. Hendes uforsonlighed nødte regeringsrådet til at ty til Christian IV's lensherre, kejseren, og få ham til 1593 at erklære kongen for myndig i hertugdømmerne, og n.å. tvang de hende til at tage ophold på sit enkesæde Nykøbing slot, hvis tilliggende, det lolland-falsterske krongods man samtidig reducerede. Fuld af foretagsomhed overtog den endnu unge enkedronning administrationen af sit gods, udvidede hovedgårdene ved nedlægelse af bøndergårde, opfødte stude i stor stil til eksport og oparbejdede en kapital som hun yderligere forøgede ved en udstrakt lånevirk-somhed over for europæiske fyrster. Også Christian IV måtte ty til hendes kasse da hans krige blev for kostbare. Trods en økonomisk sans der grænsede til gerrighed ofrede hun penge på ombygning af slottet, og kirken smykkedes med den mecklenburgske anetavle. 1601 besøgte hun sammen med Christian IV sit hjem i Mecklenburg, og året efter deltog hun i datteren Hede-vigs bryllup i Dresden. □ Afbildet på udkast til epitafium tegnet af Cornelis Floris, 1574 (St. mus.). Mal. muligvis efter Hans Knieper, 1578 (Rosenborg). Buste med lignende hovedtøj, måske efter Jan Gregor van der Schardt, 1578 (Rosenborg), efter denne træsnit 1890. Samme hovedtøj på udateret relief (Odense adelige jomfrukloster) og lille medalje, efter denne stik 1680, 1696 og 1791. Medalje formentlig af Hans Raadt, 1586, med lette ændringer gentaget 1589 og 1591; efter denne stik 1680 og 1696. Medalje, muligvis af samme, 1587, efter denne stik 1680 og 1696, med ændringer stik samt træsnit 1855 og 1891. To mal. (Fr.borg). Afbildet på stempel på bogbind 1594, signeret A. F. Mal. af J. v. Wijk, 1597. Afbildet på stik 1599. Mal. af Remmert Petersen 1604 og senere. Mal. i hel figur, formentlig af Jacob van Doort ca. 1610 (Hamp-ton Court), samme type på dobbeltportræt med Fr. II, af samme (Gripsholm) og mal. (Rosenborg), efter sidstnævnte stik 1762, træsnit 1874, min. (Gl. Køgegård) og mal. (Hobro mus.). Samme type på anetavle af A. Clement, 1624 (Nykøbing Falster k.). Malet af P. Isaacsz, 1615. Medalje af J. Preus, 1616, efter udkast af J. v. Doort, efter denne stik 1680, 1696, 1729 og 1791. Mal. af v. Doort, 1626 (brændt på Fr.borg 1859), gengivet i mal. af Heinrich Hansen, 1858

Sophie

(Fr.borg), tegn. af F. C. Lund s.å. (sst.), gentagelse af v. Doort, 1626 (Fr.borg), kopi (forhen Orebygård), efter denne kopi af C. C. Andersen (Falsters minder, Nykøbing), litografi 1841 efter tegn. af J. V. Top, litografi 1848, 1856 og 1867. Mal. og min. (begge Fr.borg). Afbildet på tegn. af G. F. Hetsch, 1844, udkast til Chr. IVs kapel (Roskilde domk.), efter 1626-maleriet på Heinrich Hansens mal., 1882, af Uraniborg – hertil et forarbejde – og på mal. af mageskiftet 1560 af S. Danneskiold-Samsøe, 1933 (Hillerød politistation).

Kilder. Hist. t. 4.r.III, 1872–73 538–77 (Fr. IIs kalenderoptegn.). Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev I-II, 1883–88. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia I-II, 1887–91 (reproudg. 1969). Pers.hist. t. 3.r.I, 1892 1–9 (breve fra S. til hendes far). Dronning Sophies kopibøger 1588–1617, udg. Sv. Thomsen, 1937.

Lit. Chr. Janus o: Jensen: Sermo funebris in exequiis S. reginæ Daniæ, 1632. E. C. Werlauff i Hist. t. III, 1842 1–80. M. Mackeprang sst. 7.r.III, 1900–02 527–55. Troels-Lund: Chr. IVs skib på Skanderborg sø I–II, 1893 (omarb. i forf.s Hist. fortæll. III, 1911). Holger Hjelholt: Falsters hist. I, 1934 115–212. Palle Lauring: Dronninger og andre kvinder i Danmarkshist., 1981.

Sv. Cedergreen Bech

Sophie, –1181–, se **Valdemar den Store**.

Sophie, † 1247, markgrevinde. † 2.11.1247, begr. i Flensborg. F: *Valdemar Sejr (1170–1241) og *Berengaria († 1221). ~ ca. 1236 med markgrev Johan I af Brandenburg, † 1266 (~ 2° med Jutta af Sachsen). – Søster til *Abel (1218–52), *Christoffer I og *Erik Plovpenning. S.s ægteskab med markgrev Johan var et led i Valdemar IIs nye politik efter nederlaget ved Bornhoved. Ved ægteskabet knyttedes forbindelse mellem Danmark og Brandenburg med brod mod Pommern. Som medgift bragte S. sin ægtefælle de danske krav på den pommerske ø Wolgast. I tyske kilder berømmes S. for sit fornemme sindelag. Under stridighederne mellem kong Erik Plovpenning og hertug Abel rejste hun til Danmark for at mægle mellem sine brødre, men døde i barselseng i Flensborg. Hendes ægtefælle fik senere overladt Ærø som hendes arvepart af kongehusets slægtsgods. S. efterlod sig fire sønner og en datter.

C. Paludan-Müller: Studier til Danm.s hist. i det 13. årh. III, 1871 = Vidensk. selsk.s skr. Hist.-filos. afd. 5.r.IV, 1872 276. Kr. Erslev i Hist. t. 6.r.II, 1889–90 379. N. Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971.

C. A. Christensen

Sophie, † 1286, dronning af Sverige. F: *Erik Plovpenning (1216–50) og *Jutta af Sachsen (–ca. 1250–). ~ 1260 med kong Valdemar Birgersen af

Sverige, * ca. 1240, † 26.12.1302 i Stockholm, s. af Birger Jarl af Bjälbo († 1266, ~ 2° 1261 med *Mechtilde, † 1288) og Ingeborg Eriksson († 1254). – Søster til *Agnes (1249–ca. 90), *Ingeborg (ca. 1244–87) og *Jutta (ca. 1246–84). Efter faderens død havde såvel S. som hendes søstre krav på stort arvegods, og da de voksede til, blev de derfor genstand for fririer fra nabo-fyrsterne. Allerede i Christoffer Is levetid blev der således truffet aftale om et ægteskab mellem S. og Birger Jarls søn, den svenske konge Valdemar, og pavelig dispensation til ægteskabet indhentes; med iværksættelsen trak det dog ud til efter Christoffers død, men 1260 holdtes brylluppet, og S. kronedes i Jönköping. Hun fødte sin mand talrige børn, mest døtre, men lykkeligt blev ægteskabet ikke, og Valdemar stod bl.a. i forhold til hendes søster Jutta. Kort efter blev han afsat af sin bror Magnus Ladulås og S. førte siden indtil sin død titel af „fordums de Sveers Dronning“. En søn af S., Erik Valdemarsen, overlevede både hende og faderen og optrådte 1327 i Danmark med krav på arv efter moderen.

J. Paludan i Hist. t. 6.r.V, 1894–95 48 54 58. Kr. Erslev sst. 7.r.I, 1897–99 508. Hugo Yrwing: Maktkampen mellan Valdemar och Magnus Birgersson, Lund 1952 = Vetenskaps-societeten i Lund. Skrifter XXXVIII. N. Skyum-Nielsen: Kirkekampen i Danm. 1241–90, 1963. Kai Hørby: Status regni Dacie, 1977.

Vilh. la Cour*

Sophie, † 1325 el. 26, fyrstinde af Langeland. F: grev Burchard af Rosenburg, borggreve i Magdeburg, og *Jutta (ca. 1250). ~ 1295 med *Erik Eriksen (Langben), † 1310, s. af *Erik Abelsen († 1272) og Margrete († 1272).

Efter sin ægtefælle Erik Eriksens død kom S. ret snart i vanskeligheder. Hun var ikke i stand til at fortsætte sin mands politik og mistede Langeland med Tranekær til kronen. Også det jordegods som hun og hendes ægtefælle havde siddet inde med efter kongedøtrene *Agnes og *Jutta blev hun tvunget til at give afkald på til fordel for Sorø kloster og Agnete kloster i Roskilde; alene Skælskør beholdt hun for livstid.

A. Hojer: Continuatio annalium Alberti Stadensis... Disquisitio de origine Sophiæ Langelandicæ, 1720. V. Lütken: Bidrag til Langelands hist., 1909 (optr. 1979) 52f.

C. A. Christensen

Sophie Amalie, 1628–85, dronning. * 24.3.1628, antagelig i Herzberg, † 20.2.1685 på Sophie-Amalienborg, begr. i Roskilde domk. F: hertug Georg af Braunschweig-Lüneburg (1582–1641) og Anna Eleonore af Hessen-Darmstadt (1601–59). ~ 1.10.1643 på Glücksborg slot ved Glück-

stadt med ærkebiskop-hertug, senere kong *Frederik III, *18.3.1609 på Haderslevhus, †9.2.1670 på Kbh.s slot, s. af *Christian IV (1577–1648) og *Anna Cathrine af Brandenburg (1575–1612). – Mor til *Anna Sophie (1647–1717), *Christian V, *Frederikke Amalie, *Jørgen, *Ulrikke Eleonora og *Vilhelmine Ernestine.

S. A. synes at have taget en del i arv efter sin far, en begavet, men intrigant og magtkær hersker. Fra slægten og barndommens hofliv i Braunschweig fik hun trangen til fest og fornøjelser og den stærke følelse af fyrstemagtens ophøjethed. Vi ved i øvrigt intet nærmere om hendes barndom og ungdom til hun i sit 16. år ægtede den 30-årige ærkebiskop af Bremen, med hvem hun marts 1640 var blevet trolovet i Celle. Regelmæssigt smuk var hun ikke, men hun ejede ungdommens friskhed og en svulmende og hed vitalitet som lagde gemalen for hendes fødder og gav hende en stærk indflydelse over den længe overvejende, langt mindre sikre og selvtilidsfulde mand. I fællesskab bar de de vanskelige år efter at stifterne var gået tabt for ham og han, trykket af pengemangel, fik bolig i Flensborg; sammen overlagde og udførte de de skridt som skulle tjene til at skaffe dem Danmarks krone efter prins Christians og Christian IVs død. 1648 stod de ved målet, og 24.11. fandt kroningen sted i Frue kirke.

S. A. ville nyde sin ungdom og omgive tronen med glans og pragt. Fine dragter af kostbare stoffer, toiletgenstande og andet forskvære fra Paris. En tysk kapelmester (Kaspar *Förster), en „Violon-Bande“ under ledelse af en franskmænd (Pascal Bence), en fransk dansemester (Daniel de Pilloy) og en fransk sanger- og danserinde (Anne de la Barre) knyttedes til hoffet, og efter fransk og tysk mønster opførtes balletter, maskeballer, „Værtskaber“ og „Schäferier“ hvori hoffets damer og herrer og de kongelige børn agerede med dronningen selv som det ynde- og livfulde midtpunkt, snart som „Fama“, snart som bondepige, krigens muse, spanierinde, Amazone osv. Lidenskabeligt elskede hun samtidig jagten, fremfor alt jagten på svaner. At hofudgifterne i forhold til rigets dårlige finanser var så svimlende store, var i første linje hendes skyld selv om hun her kun fulgte parolen fra Europas andre fyrstehoffer. Når rigens råd og størstedelen af adelen så skævt til hende var dette dog ikke eneårsagen. Hun havde mødt denne adel som hæmskoen for hendes mands kongemagt. Tysk af opdragelse og følemåde stod hun fremmed over for dansk-adelig som dansk kulturtradition overhovedet. Enkelte danske adelige, på hvem hun og kongen kunne stole, knyttedes vel til deres kreds, men fortrinsvis skænkede hun sin gunst til

mænd og kvinder af tysk herkomst og åndspræg samtidig med at hun holdt en intim forbindelse ved lige med sin braunschweigske familie, især broderen Johan Frederik af Hannover. Ved hyppige besøg heroppe af brødrene kunne hun følge deres stræben mod enevælden; tidligt blev den danske kongemagts udvidelse hendes mål. Stærkest rettedes hendes had mod rigshofmesteren Corfitz *Ulfeldt og især hans hustru *Leonora Christina som overstrålede hende i skønhed og indtog en position som landets dronning fandt det svært at tåle. At den ærgerrige og stolte grevinde havde liden godhed for hende så hun straks. Parrets fjender blev hendes venner, og hun havde, bl.a. ved sin forbindelse med oberstløjtnant Jørgen *Walter, en væsentlig andel i Ulfeldts fald 1651. Hun fik nu rigshofmesterens len Hørsholm hvortil 1654 føjedes Hven.

1654–55 omgav S. A. kongen med muntre fester på Flensborghus og holdt ham over et år borte fra Danmark og dets bekymrede råd. Støttet bl.a. af Theodor *Lente og Frederik *Ahlefeldt drev hun senere Frederik III frem mod den skæbnesvangre krigserklæring 1657. Efter krigen 1657–58, under hvilken hun aug. 1657 ledsagede kongen til Frederiksodde, fik hun hindret at Hørsholm tilbagegaves Ulfeldt, men ikke at Karl Gustav krævede Hven afstået. Spændingen mellem hof og adel voksede, og rigsadmiral Henrik *Bielke udtalte til den svenske konge: „Gud naade os, gid man var herfra med Ære; Dronningen er ingen Dansk god; hun har Magten over Kongen“. Så fulgte det svenske fredsbrud og Kbh.s belejring, under hvilken kongeparret red på voldene og opmuntrede forsvarerne. Begge vandt i hovedstaden en folkeyndest de ikke før havde ejet. Da gejstlighed og borgerskab på stændermødet 1660 tilbød kongen og hans hus arveregering, mens rådet stred imod har S. A. uden tvivl bearbejdet sin forsigtige og nølende ægtefælle til at tage den store beslutning. For præstestændens rolle ved denne lejlighed viste hun sin erkendtlighed da hun 1661 egenhændig overrakte ærkebiskop Hans *Svane dens nye privilegier, ombandt dem med et hvidt silkebånd og tydede den hvide farve som fredens.

Ved den nye enevældes hof blev S. A. det naturlige midtpunkt, og hun gav sin glæde ved pragt og fester adskilligt friere tøjler end den bitre pengendil tillod. Fra 1661 opførtes som søstergård til det af kongen anlagte Frederiksdal slotet Dronninggård (Søllerød sogn) hvor pragtfulde friluftsfester afholdtes i hyrde- og senbarokstil, 1669–73 slottet Sophie-Amalienborg (Amalienborg) ved den 1664 anlagte franske have. Hun havde samtidig sin andel i kongens hårde fremfærd mod Kaj *Lykke, Corfitz Ulfeldt og Leono-

ra Christina selv om Frederik III her må bære hovedansvaret. Hendes indflydelse på ægtefællen var i disse år i kendelig aftagen til fordel for Christoffer *Gabels. Mod Gabel støttede hun den nye rigsskatmester Hannibal *Sehested som nu stod højt i hendes gunst, bl.a. i hans krav om en hærreduktion og i hans traktatforhandlinger i Frankrig og vistnok også i hans arbejde for en dansk-svensk alliance for hvilken hendes yndlingsbror Johan Frederik var en ivrig talsmand. Med ærkebiskoppen, Lente, Peter *Bülche og hendes indflydelsesrige kammertjener Jacob *Petersen virkede hun efter Christian *Rantzaus død 1663 for at skaffe Sehested stillingen som premierminister. Gabels udnævnelse til statholder 1664 og Jacob Petersens flugt betød et nederlag for både hende og rigsskatmesteren som i sine følger blev til skade for landet. Heller ikke kongelovens bestemmelser om formynderskab og de yngre kongebørns stilling var i overensstemmelse med hendes ønsker. Hun følte sin stilling truet og troede endog 1668 i sin nervøsitet at have været genstand for et giftmordsattentat på Dronninggård.

Efter Frederik III's død 1670 overtog S. A. som livgeding krongodset på Lolland og Falster som havde været pantsat til hende siden 1661 og 1665 øgedes med Maribo kloster og dets tilliggende. Hun opholdt sig ret ofte på Nykøbing slot, Hørsholm og Dronninggård, men boede dog det meste af tiden på Sophie-Amalienborg. Hendes søn Christian V frigjorde sig efterhånden næsten helt for hendes indflydelse, og med svigerdatteren dronning Charlotte Amalie lå hun i stadig strid om forrangen. Påvirket af broderen Johan Frederik og vel også af den afdøde Hannibal Sehesteds ideer arbejdede hun for Danmarks tilslutning til Frankrig og til Sverige, med hvis konge Karl XI hun ønskede at få sin yngste datter Ulrikke Eleonora gift. Hun søgte her støtte hos *Griffenfeld og måtte føle krigsudbruddet 1675 og rigskanslerens fald som politiske nederlag. Hun virkede nu ivrigt for fred i Norden, modarbejdede af Charlotte Amalie der var brandenburgsk orienteret, og oplevede efter fredsslutningen i Lund at se datteren som svensk dronning. Efter hendes død kuldcastede Christian V hendes i Hannover deponerede testamente der begunstigede hendes yndlingssøn prins Jørgen.

S. A. har i kraft af sit temperament, sin magttrå og sin trang til politisk aktivitet grebet stærkere ind i dansk historie end de fleste af landets dronninger. Hendes sind var primitivt, grumt mod hendes og kongehusets fjender, fremfor alle den fangne Leonora Christina, ømt over for ægtefælle, børn og brødre og nådigt over for dem

af både høj og lav stand der søgte og vandt hendes gunst. Dansk lærte hun efterhånden at forstå og formentlig at tale, men skrev det næppe, og hun vedblev at stå dansk åndsliv fjernt. Men glemmes bør ikke, at hun efter 1660 på flere punkter kæmpede for politiske programmer der var sunderere end de fulgte.

Kilder. Saml. til Danm.s hist. under Kong Fr. III's regering, udg. P. W. Becker 1-II, 1847-57. Danske saml. 2.r.III-V, 1873-77. Kronens skoder II, udg. F. J. West, 1908. Kgl. kammerregnskaber, udg. E. Marquard, 1918. Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. III's tid, udg. C. Rise Hansen 1-II, 1959-75.

Lit. C. Christensen: Hørsholms hist., 1879 (fot. opr. 1976). S. Birket Smith: Leonora Christina grevinde Ulfeldts hist. 1-II, 1879-81. Emil Gigas: Grev Bernardino de Rebolledo, 1883. J. A. Fridericia i Hist. t. 5.r.VI, 1886-87 727 730 747 749 784. Samme: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reproudg. 1969). A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld 1-II, 1893-94. Ellen Jørgensen og Johanne Skovgaard: Danske dronninger, 1909-10. [H. C.] Bering Liisberg: Kvinder i da. hist., 1916 7-31. Kn. Fabricius: Kongeloven, 1920 (reproudg. 1971). O. C. Nielsen: Amalienborg I, 1925. H. Hjelholt: Falsters hist. II, 1935. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvælt. i 1660, 1936. Samme: Hannibal Sehested 1-II, 1946-70. Torben Krogh: Hofballetten under Chr. IV og Fr. III, 1939 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. XLVIII, nr. 180. H. C. Rosted: Fra adelsborg til kongeslot, 1957. Palle Lauring: Dronninger og andre kvinder i Danmarkshist., 1981.

C. O. Bøggild-Andersen*

□ Lille mal. af Karel van Mander fra beg. af 1640erne (forhen Mentmore), efter dette brystbillede (Gelting). Afbildet på mal. af A. v. d. Venne, 1643 (Rosenborg) og formentlig på mal. af samme 1645 (Ledreborg). Mal. af Abraham Wuchters ca. 1645 (brændt på Fr.borg 1859), gengivet i tegn. af J. V. Gertner, 1857 (Kgl. bibl.), kopi i brystbillede (Fr.borg), samme type i stik af A. Haelwegh, 1648, og flere gange, samt afbildet på stik s.m. Fr. III. Nærliggende typer i mal. af A. Magerstätt (Fr.borg; Gripsholm). Stik af H. A. Greys, 1650. Medalje af Erich Parise, formentlig 1650, gengivet i stik 1710, 1729 og 1791, samt i medalje af H. L. T. 1660 og af I. L. s.å. i to varianter. Tegn. af David Beck, 1652 (Samml. Welcker, Amsterdam) og mal. af samme (Fr.borg). Min. (Rosenborg). Stik efter forlæg i lignende type fra beg. af 1650erne, formentlig af M. Merian, 1663, efter dette stik af S. Furck, P. de Jode, P. Troschel, F. Bouttats og flere. Mal. af A. Kiildsen 1653-54 (Malmø rådhus), efter dette træsnit efter tegn. af Bernhard Olsen. Mal. (Kristianstad mus.), samme type på dobbeltportr. med Fr. III (Skokloster) og på mal. af kongefamilien efter G. Dittmers (Chr.borg). Malet i teaterkostume af W. Heimbach (Fr.borg; Rosenborg). Stik 1655. Stik af Haelwegh formentlig

1655 efter forlæg af Wuchters, efter dette mal. (Norsk folkemus.). Min. af A. Cooper, 1656 (Rosenborg). Afbildet på „perspektiv“ af G. Dittmers, 1656 (Nat.mus.). Mal. af Hans Pop før 1658. Malet i hel figur af van Mander (Fr.borg), samme type som brystbillede af samme (Rosenborg; Gripsholm). Malet med papegøje (Marienburg ved Hannover), efter dette kopi (Bomann Mus., Celle) og min. (Windsor). Malet med hvid falk og sort page (Fr.borg). Medalje af H. L. T. ca. 1660. Stik af Haelwegh, 1663, efter forlæg af Wuchters. Medalje af Jeremias Hercules, 1664, gengivet i stik 1791, og med kongefamilien 1666, gengivet i stik af Haelwegh, i stik 1696, 1761 og 1791. Gravering i perlemor af Hercules før 1671 (bl.a. Rosenborg). Mal. af Wuchters (Rosenborg), efter dette brystbillede (Eutin), nærliggende type i stik af J. S. Lymann ca. 1763 (med urette angives: efter v. Mander), tegn. (Kgl. bibl.), stik af A. Hansen 1845, litografi 1848, af E. Fortling og 1856, træsnit efter tegn. af M. Petersen, 1855, samt 1857 og 1872. Mal., variant af Wuchters (Bomann Mus., Celle). Malet med bred frisure af Wuchters (Rosenborg), efter dette litografi 1867 og træsnit af H. P. Hansen, 1885. Malet med hermelin på højre skulder (Fr.borg), efter dette kopier bl.a. af C. A. Lorentzen (Åbenrå rådhus). Marmorrelief ca. 1675 (Fr. borg). Malet med dværg formentlig af J. d'Agar (Geltling; Fr. borg; Gripsholm), kopi (Middachten slot). Min. af P. Signac (Nat.mus. i Helsingfors). Mal. af Klöcker Ehrenstrahl (Gripsholm), kopi af D. Krafft (sst.). Voksrelief af C. le Coffre. Mal. af Jan Jepsen. Afbildet til hest på mal. (Gavnø). Andre typer i mal. og i stik efter ubekendte forlæg, også s.m. Fr. III, bl.a. af Rombout van Hoyer. Gouache af G. von Lode. Afbildet på „optica magica“ af Bendix Grodtschilling, 1685. Afbildet på træsnit af arvehyldningen 1660, bl.a. af H. P. Hansen, på mal. af samme scene af N. Abildgaard, 1783 (St. mus.), af C. W. Eckersberg, 1828 (Chr.borg) og af Heinrich Hansen, 1880 (Fr.borg), på andre scener af C. A. Lorentzen, 1790 (St. mus.) og F. C. Lund, 1887 (Fr. borg), døende på mal. af Kr. Zahrtmann, 1882 (St. mus.), s.m. Leonora Christina på mal. af samme, 1893 (Randers mus.), hertil forarbejder (kobberstiksaml.), og på litografi efter K. Gamborg. Afbildet til hest på relief af Anne Marie Carl Nielsen udst. 1895. Afbildet på udkast til monument af G. Eickhoff udst. 1952. – P. Eller: Kgl. portrætmalere i Danmark 1630–82, 1971.

Povl Eller

Sophie Caroline, 1707–64, fyrstinde af Ostfriesland. * 31.3.1707, + 7.6.1764 på Sorgenfri, begr. i

Roskilde domk. F: markgrev Christian Henrik af Brandenburg-Kulmbach (1661–1708) og rigsgrevinde Sophie Christiane af Wolfstein (1667–1737). ~ 8.12.1723 på Pretzsch med fyrst Georg Albrecht af Ostfriesland, * 13.6.1690 i Aurich, + 11.6.1734 på Sandhorst (~ 1° 1709 med Christine Louise af Nassau-Idstein, 1691–1723), s. af fyrst Christian Eberhard (1665–1708) og Eberhardine Sophie af Oettingen (1660–1700).

Efter fyrst Georg Albrechts død 1734 kom S. C. i økonomiske vanskeligheder, og med glæde modtog hun en indbydelse fra svogeren Christian VI til at rejse til Danmark. 1735 kom hun til landet og tog foreløbig ophold på Fredensborg; senere vendte hun en kort tid tilbage til Ostfriesland, men fra 1740 tog hun varigt ophold her og boede på Sorgenfri slot. Christian VI viste hende stor opmærksomhed, hvilket gav anledning til mange rygter, og flere år senere hævdede en kvinde (*Anna Sophie Magdalene Frederikke Ulrikke) at være en frugt af denne forbindelse. Sagen blev overgivet til en kommissions undersøgelse, og påstanden pure afvist. Med Christian VIs interesse for fyrstindens person var forbundet et stærkt ønske om at komme til at arve i hvert fald en væsentlig del af fyrstendømmet Ostfriesland, og J. H. E. *Bernstorff blev udsendt for at forhandle denne delikate sag med den hannoveranske regering. Forhandlingerne var langvarige, men resultatløse. Fyrstinden levede meget tilbagetrukket og omtaltes af samtiden som en elskværdig og vindende personlighed. □ Mal. (forhen Ermitage, Altes Schloss, Bayreuth). Mal. (Rosenborg). Mal. tilskrevet A. Brünliche ca. 1745 (bl.a. Fr.borg). Mal. formentlig forestillende S. C. (sst.). Min. (sst.). Stik af M. Tyroff. Fantasiportræt i træsnit 1891.

Kabinetstyrelsen i Danm. 1768–72, udg. Holger Hansen I, 1916 57f. – Tileman Dothias Wiarda: Ostfriesische Gesch. VII, Aurich 1797 500–02. L. Koch: Kong Chr. VIs hist., 1886 320f. H. L. Møller: Kong Kr. VI og grev Kr. Ernst af Stolberg-Wernigerode, 1889. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. I, 1903 85; II, 1919 28 286 303.

Harald Jørgensen

Sophie Elisabeth, 1619–57, kongedatter. * 20.9.1619 på Skanderborg, + 29.4.1657 på Boller, begr. i Odense (Skt. Knuds k.). F: kong *Christian IV (1577–1648) og Kirsten *Munk (1598–1658). ~ 10.10.1634 på Kbh.s slot med guvernør i Glükstadt, senere rigsgreve Christian v. *Pentz, * 1600, + sept. 1651 i Flensburg, s. af amtmand i Segeberg, generalkrigskommissær Markvard v. P. til Warlitz og Neudorf (+ 1626) og Anna Margrethe v. Thienen. – Søster til *Anna Cathrine (1618–33), *Leonora Christina, *Valde-

Sophie Elisabeth

mar Christian, *Elisabeth Augusta, *Christiane, *Hedevig (1626–78) og *Dorothea Elisabeth. I sit tredje år kom S. E. til bedstemoderen Ellen *Marsvin på Dalum for at opdrages; hun blev der til 1627 da hun sendtes til Friesland hos Christian IVs søsterdatter prinsesse Sophie Hedevig der var gift med statholderen grev Ernst Casimir af Nassau-Dietz. Vistnok kort efter sin hjemkomst til Danmark 1629 blev hun trolovet til Christian v. Pentz. Allerede fra sin barndom havde hun været ustyrlig og misundelig, og hendes adfærd der ofte gik over til ligefrem farlig voldsomhed skal have forbitret hendes mands liv. Derimod synes Kirsten Munk at have holdt særlig meget af hende, og det var hendes besøg hos moderen på Boller der 1646 gav anledning til Christian IVs skarpe optræden mod denne. Efter sin mands død i elendighed i sept. 1651 sluttede hun sig dog nøje til søsteren Leonora Christina og Corfitz *Ulfeldt. Det hedder således at det var hende som lod hans „Æresforsvar“ uddele i Danmark 1652, og 1654 førte hun deres søn Leo til Sverige og opholdt sig siden flere år hos dem, navnlig på Barth slot i Pommern. Dec. 1656 var hun dog tilbage i Danmark, boede da på Kirsten Munks gård Lellinge i Sjælland, men tog kort efter over til hende selv på Boller hvor hun døde. □Afbildet som barn på mal. af J. v. Doort, 1623 (Wedellsborg), kopi af E. Henningsen, 1900 (Fr.borg). Medalje (sst.).

C. T. Engelstoft i Saml. til Fyns hist. og top. VII, 1878 311–27. S. Birket Smith: Leonora Christina grevinde Ulfeldts hist. I–II, 1879–81. Af gehejmeråd Ditlev Ahlefeldts memoirer, udg. L. Bobé, 1895.

C. O. Bøggild-Andersen*

Sophie Frederikke, 1758–94, arveprinsesse. * 24.8.1758 i Schwerin. † 29.11.1794 i Kbh., begr. i Roskilde domk. F: hertug Ludvig af Mecklenburg-Schwerin (1725–78) og Charlotte Sophie af Sachsen-Koburg-Saalfeld (1731–1810). ~ 21.10.1774 i Kbh. (Slotsk.) med arveprins *Frederik af Danmark, * 11.10.1753 på Christiansborg (Slotsk.), † 7.12.1805 på Amalienborg, s. af *Frederik V (1723–66) og *Juliane Marie af Braunschweig-Wolfenbüttel (1729–96). – Mor til *Charlotte, *Christian VIII og *Ferdinand. Kontakten mellem det danske hof og den unge mecklenburgske prinsesse blev efter alt at dømme etableret af J. O. *Schack-Rathlou. Partiet var dikteret af rent politiske årsager, og mellem den unge, livlige og vindende prinsesse og den ubetydelige, uskønne og kejtede arveprins kunne der næppe skabes varmere følelser. S. F. fandt sig imidlertid til rette i Kbh., slog sig til tåls med sin ægtefælle og tog livlig del i hofflivets forlystelser. Omgivelsernes dom over hende var gen-

nemgående positiv, og muligvis har hun bidraget til en vis udsoning i familiekredsen. Hun blev rost for omsorg for de fire børn, hun bragte til verden. Det må nu anses for givet, at arveprinsen ikke var far til i hvert fald den senere Christian VIII, og det var hoffets opfattelse, at dennes far var arveprinsens adjutant, Fr. v. Blücher. Dette forhold som allerede samtiden vidste at berette om svækkede dog ikke arveprinsens hengivenhed over for sin hustru eller iver for børnenes opdragelse. S. F. døde af tuberkulose efter længere tids svagelighed. □Afbildet som barn på mal. af G. Matthieu (slottet i Schwerin). Afbildet på medalje af D. J. Adzer, 1774, efter tegn. af J. Wiedewelt, efter denne stik. Tegn. af Cornelius Høyer ca. 1774 formentlig forestillende S. F. (kobberstiksaml.). Afbildet på tegn. af samme ca. 1775 (sst.). Min. af samme ca. 1775 (Rosenborg) og ca. 1776 (sst.), efter denne to kopier af Fanny Falkner. Tegn. af Høyer ca. 1776, efter denne stik af J. F. Clemens s.å. og et par andre stik, bl.a. 1857. Relief af Wiedewelt, 1776 (Corselitze). Pastel af Vigilius Erichsen (Fr.borg). Mal. af samme (sst.). Buste af C. F. Stanley, 1779. Min. i dåse (Fr.borg). Afbildet på W. Haffners tegn. af selskab hos kongen, 1781 (Rosenborg). Min. af Høyer, 1781. Silhouet af C. Limprecht, 1782 (Jægerspris; Fr.borg). Lille medalje af C. Enhörning, 1782. Mal. af Jens Juel ca. 1784 (Rosenborg), efter dette min. (sst.) og gentagelse (forhen Gl. Estrup). Tegn. af G. Hull, 1785 (St.mus.). Silhouet malet af Boy Jensen Greve ca. 1788. Afbildet med familien på mal. af Juel, 1789 (bl.a. kongehuset), hertil skitser (bl.a. Fr.borg). Pastel af Juel (sst.). Stukket silhouet af J. F. Anthing, 1791, samt af J. G. Friedrich efter forlæg af Anthing. Afbildet på vase af kgl. porcelæn, formentlig efter Juel (Fr.borg). Mal. af Juel, 1793 (Rosenborg), efter lignende forlæg litografi af E. Fortling, 1848, efter dette træsnit 1871. Malet silhouet af Rothermundt, 1793 (Fr.borg). Min. af C. Høyer ca. 1790–94 (sst.). Afbildet på mal. af J. C. F. Viertel, 1794 (Gunderslevholm). To forskellige mal. formentlig af Viertel (Fr.borg; Rosenborg). Afbildet på mal. af selskab hos kongen af W. Haffner, 1794 (Jægerspris). Tegn. af G. L. Lahde, 1795 (kongehuset), stukket af samme 1796. Flere tegnede silhouetter (Fr.borg; Kgl.bibl.). Min. formentlig af C. N. N. Nørager (Rosenborg). Relief af L. Grossi (Sølyst ved Stavanger). Malet som profilrelief på dørstykke (Jægerspris). Silhouet på mindestøtte af N. Abildgaard (Sorgenfri park). Min. af C. G. Lind, 1852.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé IV, 1900; VI, 1903; VIII–IX, 1917–22. – Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 V, 1906 209f. Lux-

dorpha dagbøger, udg. E. Nyström II, 1925–30. Th. Thaulow: En dansk statsminister, 1932 139–59. Axel Linvald: Chr. VIII. Den unge prins, 1943 38–40. Bo Bramsen: Ferdinand og Caroline, 2. udg. 1969.

Claus Bjørn

Sophie Hedevig, 1677–1735, prinsesse. * 28.8. 1677 i Kbh., † 13.3.1735 på Charlottenborg, begr. i Roskilde domk. F: kong *Christian V (1646–99) og *Charlotte Amalie (1650–1714). Ugift. – Søster til *Carl (1680–1729) og *Frederik IV. Allerede som barn blev S. H. forlovet med sin fætter kurprins Johan Georg (IV) af Sachsen, og 1689 blev det bestemt at brylluppet skulle finde sted to år senere. Forinden blev dog den unge kurprins ved faderens død i sept. 1691 selv herre, og hans hjerte havde allerede i nogen tid været fuldstændig optaget af en anden dame. Dec. s.å. måtte moderen, enkekurfyrstinde Anna Sophie, Christian Vs søster, til sin store fortvivelse meddele at hendes søn havde erklæret ikke at kunne elske prinsessen, og Christian V hævdede da straks forlovelsen. Der kom snart nye partier på bane. Allerede 1692 var der tale om prinsessens ægteskab både med fætteren Karl XII af Sverige og den romerske konge (senere kejser) Josef I. I årene 1694–97 forhandlede der meget ivrigt om ægteskabet med den sidstnævnte. Det var særlig religionsspørgsmålet som voldte vanskeligheder da man fra kejserlig side stillede den fordring at prinsessen skulle gå over til katolicismen. I begyndelsen afviste man det bestemt fra dansk side, men siden skiftede Christian V selv mening hvorimod prinsessen bestemt vægrede sig ved at skifte tro. Ikke bedre udfald fik de forhandlinger der navnlig 1698 fortes om et ægteskab mellem hende og Karl XII af Sverige; Karl XII havde absolut ingen lyst til at gifte sig, og partiet stødte desuden på stærk modstand hos det holstenske parti i Sverige. Prinsessen forblev ugift til sin død; de senere rygter om et hemmeligt ægteskab mellem hende og overkammerherre C. A. v. *Plessen, der var så nøje knyttet til hende og broderen prins Carl savner sikkert ethvert grundlag. Så længe moderen levede opholdt prinsessen sig hos hende og efter hendes død 1714 ved selve hoffet indtil Frederik IVs ægteskab med Anna Sophie og dennes påfølgende kroning hidførte et brud inden for kongefamilien. Prinsessen og prins Carl forlod nu hoffet og tog ophold på Vemmetofte. I de sidste år af Frederik IVs regering kom der dog en slags udsoning i stand. Efter moderen havde prinsessen arvet Gjorslev og Erikstrup som hun 1716 tilskiftede kongen for Dronninglund, Dronninggård og Børglum kloster i Jylland. Ved broderens død 1729 arvede hun dennes besiddelser Vemmetofte og Højstrup

og Charlottenborg i Kbh., men også hans ret betydelige gæld. Det lykkedes hende dog inden sin død at få den omtrent helt afbetalt, dels ved at sælge sine jyske gods, dels ved hjælp af den meget rigelige apanage som Christian VI ved sin tronbestigelse tilstod hende samtidig med at han skænkede hende Sorgenfri slot og 150 trd. htk. i jordegods, bl.a. Dronninggård og Frederiksdal. Her lod hun 1721 oprette fem almueskoler. S. H. var en velbævet kvinde med levende religiøse interesser og betydelig sans for musik og malerkunst som hun også selv dyrkede, ligesom hun samlede en hymnologisk bog- og håndskriftsamling, som af hendes broderdatter Charlotte Amalie blev skænket universitetsbibl. i Kbh. I sine sidste år var hun meget svagelig. Ved sit testamente oprettede hun i overensstemmelse med moderens vilje et adeligt jomfrukloster af Vemmetofte og Højstrup med tilliggende gods. □Mal. af D. v. Krafft ca. 1784 (Gripsholm) og af J. d'Agar, 1686 (Muz. Mazurskie, Olsztyn, Polen). Mal. (Middachten slot, Holland). Min. af J. Barbette, 1693 (Rosenborg; Landesmus., Kassel). Afbildet på medalje af A. Meybusch, 1695, efter denne stik 1710, 1729 og 1791. To forskellige mal. af F. J. Douwen, 1696 (Rosenborg; Fr.borg). Mal. af A. Schoonjans, 1696 (Rosenborg). Malet af W. Riboldt, 1698. Afbildet på medalje af Meybusch, 1699, gengivet i stik 1700. Medalje 1704, i stik 1710 og 1791. Mal. (Altenhof). Mal. (Fredensborg). Mal. formentlig af J. d'Agar (Gavnø), efter dette min. (Rosenborg). Mal. tilskrevet B. Denner (sst.), efter dette tegn. af Magnus Petersen (Fr.borg) og mal. (Gottorp; St. mus.) samt min. (Fr.borg). Malet af N. Wichmann, 1722. Mal. (Gripsholm; Koldinghus). Afbildet på tegn. af Wilhelmine Marie af Hessen-Homburg (Vemmetofte). Malet i hel figur af Jacob Coning (sst.). Mal. i hel figur (Saltø). Mal. (Egeskov). Flere min. (Gisselfeld; Fr.borg; Jægerspris). Mal. af Johan Hörner, 1757, efter ukendt forlæg (Fr.borg). To udaterede medaljer af P. Berg, den enes portræt benyttet på begravelsesmedalje 1735. Ligprædikenstik af P. Berg, 1735. Stik af C. Fritzsich, 1743. – Mindetavle på Dronninglund 1719.

Kronens skøder III, udg. S. Nygård, 1941. – Hist. t. 2.r.1, 1847 492; II, 1848 250f 555–61. C. H. Brasch: Vemmetoftes hist. I–III, 1859–63. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 I–II, 1891–94. Alb. Krieger i Neue Heidelberger Jahrbücher IX, 1899 164–81. B. Erichsen i Ex bibl.univ.Hafn., 1920 141–43. Ingrid Markusen: Prinsesseskolerne i Søllerød sogn 1721–1823, 1971 (særlig tryk af Søllerødbogen s.å.). – Papirer i Kgl. bibl.

C. O. Bøggild-Andersen*

Sophie Magdalene, 1700–70, dronning. * 28.11. 1700 i Bayreuth, † 27.5.1770 i Kbh., begr. i Ros-

kilde domk. F: markgrev Christian Henrik af Brandenburg-Kulmbach (1661–1708) og Sophie Christiane af Wolfstein (1667–1737). ~7.8.1721 på slottet Pretzsch i Sachsen med senere kong "Christian VI, *30.11.1699 på Kbh.s slot, †6.8.1746 på Hirschholm, s. af kong "Frederik IV (1671–1730) og Louise af Mecklenburg-Güstrow (1667–1721). – Mor til "Frederik V og "Louise (1726–56).

S. M. tilbragte sin barndom ved et af de små tyske fyrstehoffer hvor standsbevidstheden var omvendt proportional med de økonomiske midler; halvdelen af landområdet var pantsat, og faderen døde ung, fra en børneflokk på 14 hvoraf S. M. var det niende barn. Kendskabet til den overordentlig stive hofetikette fik hun styrket under tjeneste ved den sachsiske dronnings hof. Her traf den danske kronprins hende i juli 1721 da han af sin nygifte far havde fået lov til på egen hånd at udsøge sig en brud, og han besluttede sig for hende uden tøven, især tiltrukket af hendes stærke og alvorlige religiositet. De var i meget ens, indadvendt og sky, snævre i horisont og tunge af gemyt. I den strenge pietisme og dens regler søgte og fandt de et nødvendigt værn om egen usikkerhed. Der er næppe tvivl om at S. M. var en stærkere personlighed end sin ægtefælle, og hun har en stor del af ansvaret for at livet ved Christian VIs hof blev så påfaldende kedsommeligt, præget af angst for naturlig livsudfoldelse der som modsætning fremkaldte ikke så lidt hykleri. Hun støttedes heri af sin mor, markgreviden, som hun havde medbragt. – Forholdet til dronning Anna Sophie blev ikke godt, og den hårde fremfærd mod hende ved Frederik IVs død skyldes ikke mindst S.M.s tilskyndelse. Og hun fik sat igennem at der blev forarbejdet en ny dronningekrone da hun ikke ønskede at bære forgængerens. I politiske forhold blandede hun sig ikke, men i mindre sager kunne hun øve indflydelse som da hun fik udvirket at den unge J. "Langebek skulle gøre hofpræsten Erik "Pontoppidan (1698–1764) afbigt for konsistorium på grund af en påstået fornærmende anmeldelse. I den kbh.ske offentlighed forblev hun upopulær, men samlivet med kongen blev i sjældnen grad harmonisk.

Den fattige opvækst havde ikke lært S.M. økonomisk sans, på statens vegne forekom hun samtiden uhyre ødsel, og hendes egne finanser var altid yderst anstrengte, især pga. de byggeforetagender hun fik iværksat. På godset Hørsholm som hun 1730 havde fået af sin mand lod hun L. de "Thurah opføre det helt nye landslot Hirschholm, og N. "Eigtved byggede et sommerpalæ, Sophienberg til hende ved Øresundskysten. Når kongen selv trods anstrengte finanser lod det ny-

istandsatte Kbh.s slot nedrive og afløse af det store og kostbare Christiansborg var det ikke uden påvirkning fra den filosofi S.M. gav udtryk for i sit testamente, at "... smukke bygninger gør et land ære". Personlig mere stemt for det asketiske, ofte plaget af mavebesvær der påbød en diæt af havresuppe var hun som sin mand ødsel på monarkiets vegne, den ydre pragt dækkede over svigtende evne til at repræsentere. Dorothea "Biehls beskyldning mod S.M. for at isolere kongen fra offentligheden, for overdreven tyskhed og for at have beriget sig og sin familie på landets bekostning gengiver sikkert en almindelig opfattelse i det bedre borgerskab. Men beskyldningerne i sig selv er dels falske, og dels fremsat uden forsøg på psykologisk forståelse. Isolationen skyldtes lige så fuldt kongeparrets egen mangel på sans for den folkelige gestus; at hun fik anbragt slægtninge i dansk tjeneste er rigtigt, ligeledes at tysk forblev hendes sprog i omgang med kongen, selv om hun fik lært dansk. Men der kan næppe efter tidens opfattelse af nationalitetsspørgsmål rettes bebrejdelse mod hende fordi hun bevarede sit eget sprog ved et hof der i forvejen kun i ringe grad benyttede landets mål. Den borgerlige nationalisme var dog ved at vågne og medvirkede til at skærpe kritikken. Hun stillede som dronning krav om pragt, bl.a. om kostbare smykker, men straks efter kongens død testamenterede hun dem til hans efterfølger, Frederik V for at de kunne indgå i landets samling af kronjuveler. Mere end nogen forstod hun at skelne mellem dronningens og privatpersonens rolle.

I sin lange enkestand på Hirschholm – hvor hun lod sin hofmester Chr. Günther "Stolberg gennemføre omfattende reformer for godsets bønder – viste hun som bedstemor andre og mildere sider af sit væsen over for børnebørn og plejebørnene fra Hessen. Hun var moderligt beskyttende over for den unge Caroline Mathilde mens dennes ægtefælle 1768–69 var på rejse, og hun nåede næppe at opleve den udvikling der var i gang mellem J. F. "Struensee og dronningen. Hun døde umiddelbart før hoffet skulle tiltræde rejsen til Holsten, og den hurtigt påfølgende bisættelse blev i samtiden udlagt som usømmeligt hastværk og manglende respekt for den gamle enkedronning. Fremgangsmåden var imidlertid testamentarisk bestemt af hende selv. Efter døden havde hun kun det ønske så snart som muligt at komme til hvile i Roskilde ved siden af sin husbond. At hun så hurtigt blev glemt skyldes de følgende måneders for offentligheden usædvanligt ophidsende tildragelser. – S.M. var ingen stor begavelse, men hun bestræbte sig for som dronning med stærk pligtfølelse at spille den rol-

le naturen havde givet hende få gaver for. At hun ikke blev populær er forståeligt, men omdømmet i eftertiden er i nogen grad uretfærdigt. Ordenen L'union parfaite som hun indstiftede på sin bryllupsdag 1732 bragte hende ingen fortrydelse. Ved Christian VI's død takkede hun Gud for „en uforlignelig konge med hvem jeg i 25 år har levet i uforanderlig kærlighed og glæde“. S.M. oprettede 1737 stiftelsen Vallø.

Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–II, 1904–07. – Hist. t. 3.r.IV, 1865–66 177–204 (Dorothea Biehls breve); J. J. A. Worsaae sst. V, 1866–67 456–68. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 I–IV, 1891–1902. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. I–II, 1903–19. Ellen Jørgensen og Johanne Skovgaard: Danske dronninger, 1909–10 218–47. F. Ahlefeldt Laurvig: Chr. VI's datter, 1926 21–33. L. Bobé i Berl. aften 14.5.1938.

Sv. Cedergreen Bech

□ Malet af Andreas Møller ca. 1720. Medalje af P. Berg, 1721, gengivet i stik 1791. Medalje af A. Schultz, 1721. Min. af Johs. Böhling, 1723. Mal. med tindingekrøller (Fr.borg; Gavnev), identifikationen usikker. Mal. (Pederstrup), to varianter i samme type (det ene Bayreuth, det andet forhen Baureuth), kopi af det ene (Norsk folke-mus., Bygdø). Afbildet med familie på mal. ca. 1730 (Chr.borg). Afbildet på lille stik af salvingen 1731. Medalje af P. Berg, 1731 og to af G. W. Wahl, s.å., efter den ene stik 1791. Afbildet på medalje af J. C. Hedlinger, 1732. Afbildet på en række stik fra Norgesrejsen 1733. Stik til salvingssakten af J. Houbraken, 1733, formentlig efter forlæg af J. S. Wahl, efter dette stik af M. Tyroff, J. C. Sysang m.fl., bl.a. 1739, og litografi bl.a. af E. Fortling og 1848 og 1856 samt træsnit 1855 efter tegn. af C. Bloch. Mal. formentlig af J. S. Wahl (Chr.borg; Gottorp; Nasjonalgalleriet i Oslo; Erholm m.fl.). Gouache af J. J. Bruun, 1737 (Rosenborg). Afbildet på gouache af salvingen 1731 af J. J. Bruun, 1737. Malet knæstykke af J. S. Wahl (Rosenborg), gentagelser med ændringer (Gelting; Königstein; forhen Bayreuth); efter Rosenborg-ekspl. litografi 1867. Mal. af Wahl (Wedellsborg; Sinebrychoffske saml., Helsingfors). En række billeder en face: malet i hel figur af Andreas Møller, 1739 (St.mus.), gentagelser (Frederiksdal; Juelsberg), i halv figur (Huntington Library, San Marino, Californien; Gelting; Fr.borg) og kopier (Hobro mus.). Mal., formentlig af Wahl (Vallø), efter dette knæstykker af A. Brünniche, 1764 (Rosenborg; Fr.borg). Forskellige en face-typer: mal. af C. M. Tüscher (Rosenborg), hertil tegnet udkast af samme (kunstakad.s bibl.); mal. af J. F. Gerhard (forhen Bayreuth), andre mal. (Odense rådhus; Fr.borg; Rosenborg) og min. af Christoffer Foltmar, A. Thornborg og H. J. Pohl (Rosen-

borg; Fr.borg). Medalje af Hedlinger, 1738, efter denne medalje af J. Bagge, 1739 samt stik 1776 og 1791. Afbildet på medaljerevner af G. W. Wahl, 1738. Medalje af M. G. Arbiens 1742, 1744 og 1745, efter denne stik 1791. Min. af A. Thornborg (St.mus.). Forskellige typer i mal. (Vemmetofte; Åbenrå rådhus) og min. (Fr.borg; Gl. Køgegård). Malet i hel figur af P. Als (Brahesborg), i mindre format af samme (forhen Baureuth; Fr.borg), efter dette min. (Jægerspris) og min. af Foltmar (Fr.borg). Mal. (Fylkesmus. for Telemarken). Nogle stik efter ubekendte forlæg. Lille gipsrelief (Fr.borg). Folkeligt træsnit. Afbildet på mal. af K. Zahrtmann, 1910. Relief på mindestøtte af R. Magnussen (Hørsholm slotshave).

Povl Eller

Sophie Magdalene, 1746–1813, dronning af Sverige. * 3.7.1746 i Kbh. (Slotsk.), † 21.8.1813 på Ulriksdal, begr. i Riddarholmsskyrkan i Stockholm. F: kong *Frederik V (1723–66) og *Louise (1724–51). ~ 1.10.1766 på Christiansborg slot med senere kong Gustav III af Sverige, * 24.1.1746 i Stockholm, † 29.3.1792 sst., s. af senere kong Adolf Fredrik (1710–71) og Lovisa Ulrika af Preussen (1720–82). – Søster til *Christian VII, *Louise (1750–1831) og *Vilhelmine Caroline. Halvsøster til arveprins *Frederik (1753–1805). S.M.s tidligste barndom faldt i en periode af usædvanlig harmoni ved det danske hof. Hendes mor fik lov at tage sig af børnene, men døde da S.M. var fem år. På dette tidspunkt var der, under moderens protest, indledt forhandlinger med det ledende parti ved det svenske hof, „hattene“ om et ægteskab mellem den danske prinsesse og den svenske tronfølger, prins Gustav, i et forsøg på at bilægge den gamle strid mellem de nordiske riger. Også det svenske kongepar var imod forbindelsen, især modarbejdedes den af dronning Lovisa Ulrika der var fanatisk danskfjendtlig. 1766 blev aftalen ført ud i livet efter stærkt dansk pres, nu i samarbejde med det modsatte parti, „huerne“ – og trods gentagne advarsler fra den danske gesandt i Stockholm J. O. Schack-Rathlou. Vielsen gennemførtes ved stedfortræder (halvbroderen arveprins Frederik) samme dag som broderen Christian VII, ligeledes ved stedfortræder, viedes i London til Caroline Mathilde, mens Gustav (III) med følge ventede i Helsingør på at hjemføre sin brud. Her så de hinanden for første gang. Ægteskabet fik imidlertid ikke den forventede storpolitiske virkning og blev en personlig tragedie for S.M. Hun, der både i udseende og væsen mindede om sin bedstemor efter hvem hun fik navn, var jævn og ligefrem, men genert og kejtet, hverken begavet

eller åndfuld og derfor ikke i stand til at leve op til den talentfulde, kunstnerisk begavede og ego-centriske ægttemands forventninger om en dronning. Dertil kom at han ikke kunne løsrive sig fra sin binding til moderen der af al magt søgte at ødelægge forholdet. S.M. blev derfor hurtigt isoleret ved det intrigefyldte hof og først efter 11 års ægteskab lykkedes det med bistand af kongens staldmester og fortrolige Adolf Fredrik Munck at få en forsoning i stand mellem ægtefællerne. Da denne bistand omfattede håndfast seksuel vejledning af den formentlig homoseksuelle konge ville rygter hurtigt vide – efter al sandsynlighed med urette – at Munck var far til den prins hun derefter fødte, et rygte som enke-dronning Lovisa Ulrika ivrigt bragte videre.

S.M. fik ikke lov til at opdrage sin søn, i sin stadig tilbagetrukne tilværelse var hun offer for sladder og bagtalelse. Skønt hun gang på gang viste god vilje til forsoning med sin mand var afstanden mellem dem for stor. Hun viste oprigtig sorg da kongen 1792 blev myrdet, men levede derefter endnu mere i det stille. Før sin død oplevede hun at sønnen, Gustav IV Adolf, 1809 blev afsat ved et kup og exileret. □Afbildet som barn s.m. moderen på min. (Rosenborg) og s.m. søskende på gouache af C. Foltmar, 1756 (Fr. borg). Mal. af J. L. Tocqué, 1759 (Bregentved). Mal. af U. F. Beenfeldt, 1761 (Vemmetofte). Medalje af D. J. Adzer, 1766, efter denne stik 1791. Mal. af C. G. Pilo, 1766 (bl.a. Nat.mus. i Sth.). Stik af J. Gillberg efter medalje 1766. Mal. af L. Pasch, 1768, efter dette pastel af G. Lundberg (Rosenborg), efter denne kopi af J. Björck (Gripsholm), stik af Gillberg, 1774, gengivet i tegn. af Per Hörberg, 1779, stik af bl.a. F. Akrel samt litografi. Stik 1774. Mal. formentlig af P. Als (Gavnø), kopi (Fr.borg) og i min. (Rosenborg). Afbildet på C. G. Pilos mal. af kroningen 1772 (Nat.mus., Sth.). Voksrelief af G. Ljungberger udst. 1778. Min. af C. Høyer, 1783 (Gripsholm) og 1783–84 (Rosenborg). Afbildet med familie på gouache af samme 1784–85 (Fredensborg) og på lignende tegn. af samme (kobberstiksaml.). Pastel af G. Lundberg (Eutin). Maske og buste af J. T. Sergel (begge Göteborgs kunstmus.). Stukket silhouet af J. F. Anthing, 1791. Afbildet s.m. kongen og rådet på stik 1792. Mal., efter dette litografi af A. J. Salmson og efter dette af J. S. Salmson. Flere min., bl.a. af A. Thornborg (Rosenborg; St.mus.). Pastel af P. Als muligvis forestillende S.M. (St.mus.). Flere stik, bl.a. af J. Snack. Silhouet (Fr.borg). Flere folkelige træsnit.

Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Udvalgte breve, betænkn. og optegn. af J. O. Schack-Rathous ark., udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen,

1936. – Olof Nilsson: Blad ur konung Gustaf III's och drottning Sofia Magdalenas giftermålshist., Sth. 1877–79 (særtryk af Hist. bibl. IV–VI). Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 III–VI, I, 1897–1907. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. II, 1919 28 180. Th. Thaulow: En dansk statsminister, 1932 57–64 67–70. Gerd Ribbing: Gustav III's hustru S. M., Sth. 1958. Samme: Ensam drottning. S. M. 1783–1813, Sth. 1959. – Papirer i Kgl. bibl.

Sv. Cedergreen Bech

Sorensen, Charles Emil (ved dåben Sørensen, Carl Emil), 1881–1968, industrileder. * 7.9.1881 i Kbh. (Fødsst.), † 13.8.1968 i Bethesda, Maryland. F: tørmersvend Søren Sorensen og Eva Christine Abrahamsen. ~ 1° 30.6.1904 i Detroit, Michigan, med Helen E. Mitchel, * 5.9.1880 i Detroit, † 1959. ~ 2° 17.1.1960 i Palm Beach, Florida, med Edith Thompson (~ 1° Montgomery).

S. kom til Amerika med sine forældre 1885. Faderen blev støberiarbejder på Jewett Stove Works i Buffalo i staten New York. På dette værksted, hvor faderen avancerede til værkfører, blev S. – efter at have gennemgået Public School – antaget som lærling da han var fyldt 14 år. Han blev efterhånden sat til arbejde i alle virksomhedens forskellige afdelinger: modelafdelingen, værktojsafdelingen, støberiet, maskinafdelingen og tegnestuerne. 1900 blev han ansat i Art Stove Works som modellør og derefter i Bryant & Berrys jernstøberi og maskinfabrik, begge i Detroit. Mens han var ansat i dette firma, mødte han 1903 første gang Henry Ford som fik sine eksperimenter udført på selskabets værksteder. Det var på et tidspunkt hvor Ford endnu var ingeniør ved Detroit Edison Co. og ukendt af den amerikanske offentlighed. 1904 knyttedes S. til det da nylig oprettede Ford Motor Co. som modeltegner, og kort efter blev han chef for denne afdeling. Henry Ford benyttede i stor udstrækning hans exceptionelle evner til at lede og fremme industriel produktion og gjorde ham til en af sine nærmeste medarbejdere med indflydelse på praktisk talt alle forhold i den hastigt voksende koncern. Han stod bag Fords pionerindsats mht. samlebåndets anvendelse i industriproduktion, og på hele det tekniske område anerkendtes han som automobilindustriens førstemand i USA. Han deltog desuden i ledelsen af Ford-selskaberne i Belgien, Danmark, Storbritannien, Italien, Frankrig, Holland, Tyskland og Spanien. Under anden verdenskrig organiserede han produktionen af de firemotorede B 24-bombefly der til sidst kom fra samlebåndet med kun tre timers mellemrum. 1944 overgik han til lederposten i Willys-Overland Motors, Toledo, Ohio, hvor den dominerende produktion var „jeeps“, som

også efter krigen blev stærkt anvendt, især i landbruget. Herfra trak han sig tilbage 1956.

S. var stærkt påvirket af Henry Fords produktionsfilosofi og hans sociale interesser. Men han var langt fra ukritisk over for Ford-myten, fx i sin åbenhjertige og selvbevidste erindringsbog *My Forty Years with Ford*, New York 1956. Hans fremtræden var statelig, barsk og ofte utålmodig. Interesse for sin danske oprindelse viste han hovedsagelig først i de ældre år, undtagen på et meget væsentligt område: han viste altid stor interesse for det danske Ford-selskab, sad fra 1929 i dets bestyrelse og virkede for, at fabrikken i Københavns sydhavn skulle være en mønstervirksomhed og have bedst mulige eksportbetingelser. – S. havde som fritidsinteresse landbrug og ejede en mønstergård nær Dearborn. – R. 1930. K². 1937. □Foto.

Interview i Politiken 19.8.1929. C. E. S.: *My forty years with Ford*, N.Y. 1956 (selvbiografi, anm. af Roger Nielsen i Politiken 27.1.1958). – Anton Christensen i Nationaltid. 15.12.1923. Automobile trade journal, Philadelphia 1937 marts-nr. Børsen 15.8.1968. Time mag. 23.8. s.å.

Niels Alsted (A. Kamp)

Sorgenfrei, Theodor, 1915–72, statsgeolog. * 8.12. 1915 i Augustenborg, Als, † 5.11.1972 i Gentofte (Virum k.), begr. Lyngby parkkgd. F: smedemester Theodor Johannes S. (1890–1948) og Mette Johanne Dominicussen (1890–1966). ~ 7.2.1939 på Frbg. (Skt. Markus k.) med gymnastik- og svømmelærer Inger Margrethe Petersen, * 20.6. 1914 på Frbg., d. af fiske- og vildthandler Emil David P. (1879–1965) og Esther Emma Marie Christiansen (1882–1933).

Allerede før sin studentereksamen fra Sønderborg statsskole 1934 var S. i sin fritid begyndt at indsamle tertiære forsteninger af muslinger og snegle i Klintinghoved på Als og havde dermed indledt studiet af et af de områder af geologien som i særlig grad skulle komme til at optage ham. Samtidig med studiet til magister i geologi ved Kbh.s univ. som han afsluttede 1941, fuldførte S. de undersøgelser han havde påbegyndt i gymnasietiden og udsendte 1940 sit første større arbejde, *Marint Nedre-Miocæn i Klintinghoved paa Als*. En større opgave med at undersøge et omfattende materiale, ligeledes af konkylier, fra andre tertiærlag i det vest- og sønderjydske område var da indledt og afsluttedes med disputatsen 1958 *Molluscan assemblages from the marine Middle Miocene of South Jutland and their environments I–II*. – S.s ansættelse i Danmarks geologiske undersøgelses borearkiv allerede i studietiden blev tillige indledningen til såvel en ret

hurtig karriere inden for institutionen som til en betydelig indsats inden for dansk hydrogeologi og oliegeologi. 1942 udnævntes han til afdelingsgeolog og leder af borearkivet, for 1954 at avancere til statsgeolog. Samtidig bestred S. et hverv som geologisk konsulent på halvdagsbasis ved boreselskabet Danish American Prospecting Co., indtil dette selskab indstillede sin virksomhed 1959. Da A. P. *Møller 1962 fik koncession på olieeftersøgningen i Danmark blev S. samme år firmaets geologiske konsulent. Han havde da allerede forladt Danmarks geologiske undersøgelse 1962 for at blive den første professor i teknisk geologi ved Danmarks tekniske højskole. S. indførte som den første i Danmark den geoelektriske undersøgelsesmetode i kortlægningen af de vandførende lag og skrev bl.a. herom 1955 *Geoelektriske undersøgelser i Danmark og Skåne 1953*. Året før havde han sammen med Ole *Berthelsen udgivet en vejledning i geologi der især henvendte sig til brøndborere og andre vandforsyningsteknikere.

Med materialet fra olieboringerne som kilde beskæftigede S. sig i en række afhandlinger med de dybere liggende lag i Danmarks undergrund. Sammen med Arne Buch udgav han 1964 en omfattende oversigt over de geologiske resultater fra boringerne indtil 1959 *Deep tests in Denmark 1935–1959*. En betydelig del af den ny viden om landets undergrund står imidlertid at læse i de enkelte amtsbind i Trap: Danmark, 5. udgave, hvortil S. skrev et så omfattende materiale at det tilsammen udgør en fyldig Danmarks-geologi. En særlig interesse ofrede S. på studiet af undergrundens strukturelle (rumlige) opbygning. Allerede som student havde han 1939 udgivet et geologisk kort over Danmarks prækvartære (førsttids) dannelser, men egentlig strukturgeologi finder man først i den på vandforsyningsboringer baserede afhandling *Træk af Alnarp Dalens geologiske Opbygning* (Medd. fra da. geolog. foren. X, 1945). Data og sammenstillinger fra olieeftersøgningen er derimod baggrunden for den betydningsfulde oversigt fra 1966, *Strukturgeologischer Bau von Dänemark* (Geologie XV). S. forberedte udsendelsen af en større lære- og læsebog i elementær geologi som døden imidlertid hindrede ham i at fuldføre. En del af hans skrifter kan betragtes som forstudier til dette værk. Det gælder især bredere anlagte oversigter som fx *Geological perspectives in the North Sea area* fra 1969, men også mere specielle emner der i virkeligheden ligger noget uden for hans normale arbejdsområde som den ret store afhandling *On the granite problem and the similarity of salt and granite structures*. (Geolog. fören. i Sth. Förhld. XCIII, 1971).

Sorgenfrei, Theodor

S.s charmerende og dymaniske væsen skaffede ham let i kontakt med kolleger i ud- og indland, og han var ofte deltager i internationale møder og kongresser, ligesom han rejste meget i både europæiske og oversøiske lande. Som generalsekretær for den internationale geologkongres i Kbh. 1960 blev han kendt af geologer verden over, og han var medstifter af International Union of Geological Sciences hvis første generalsekretær han var 1961–64. Foruden medlem af rådet for Det kgl. danske geografiske selskab fra 1957 var S. medlem af rådet for to vesttyske geologiske foreninger og var 1961–63 formand for Dansk geofysisk forening og fra 1971 til sin død for Dansk geologisk forening. Han blev medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber 1960 og af Videnskabernes selskab 1965. – R. 1968. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1959 75–81. – L. Banke Rasmussen i Dansk geologisk foren.s årsskr. 1973, 1974 184–98 (heri bibliografi). A. Noe-Nygaard i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1973–74, 1974 75–81.

Leif Banke Rasmussen

Sorterup, Julius Benjamin, 1815–49, arkæolog, numismatiker. * 8.2.1815 i Hjortespring, Herlev sg., † 17.2.1849 i Langå, Gudme hrd., begr. sst. F: enken Anne S. ~ 10.5.1845 i Kbh. (Holmens) med Ane Jeanette Caroline Nathalia Petersen, * 9.10.1826 i Kbh. (Holmens), † 16.1.1856 sst., d. af skibsbygmester i søetaten Jacob Vilhelm P. (1780–1855) og Sophie Kirstine Petersen (1800–76).

S. blev student 1832 fra v. Westens institut, cand.teol. 1838 og underviste ved flere skoler, fra 1842 ved Metropolitanskolen hvor han 1844 blev adjunkt. Samtidig dyrkede han arkæologiske og numismatiske studier under Christian Jürgensen Thomsens vejledning og var fra 1832 medhjælper ved Det kgl. museum for nordiske oldsager. 1841 udgav han fortegnelse over generalmajor C. D. Krebers mønt- og medaljesamling hvori han havde indføjet mange oplysninger til dansk mønthistorie. Han foretog 1842–43 en studierejse til Tyskland, Schweiz og Italien og blev 1845 arkivsekretær, 1847 arkivar ved det hist.-arkæologiske arkiv under kommissionen for nord. oldsagers opbevaring. Han har i *Annaler for nord. Oldkyndighed* skrevet arkæologiske afhandlinger, bl.a. om Bjernede kirke (1840–41). 1848 blev han sognepræst i Langå og Øksendrup på Fyn. □Mal. af F. Helsted, 1842.

F. E. Hundrup: Lærerstanden ved Metropolitanskolen, 1873 = Skoleprogr. fra Metropolitanskolen 158–60.

Georg Galster

Sorterup, Jørgen Jørgensen, 1662–1723, præst, forfatter. Døbt 2.11.1662 i Ottestrup mellem Sorø og Slagelse, † 4.10.1723 i Lyderslev, antagelig begr. sst. F: kapellan, senere sognepræst til Sorterup og Ottestrup Jørgen Madsen Aarbye (ca. 1628–85) og Anne Jørgensdatter (Morsing) († 1680). ~ 1° 1.9.1693 i Kbh. med Anna Cathrine Christiansdatter (Hiort), * 8.9.1674 i Kbh., † 17.9.1694 i Lyderslev, d. af boghandler Christian Gertsen († 1711, ~ 2° med Margrethe Mogensdatter Rahr) og Anna Cathrine Andersdatter Klingenberg († 1677). ~ 2° 1695 med Birgitte Frederiksdatter Lorentzen, * 10.9.1677 i Flensborg, † 1.8.1752 i Vemmetofte, d. af købmand Frederik L (* 1633) og Birgitta v. Lutten (1649–90).

S. blev student 1683 fra Frue skole i Kbh., ca. 1687 huslærer for baronerne Güldenchrone fra Vilhelmsborg, hvis stedfar Jens Juel ejede Juellinge på Stevns. Ad denne vej blev S., der 1690 havde taget magistergraden, 1692 sognepræst til Lyderslev og Frøslev på Stevns. 1711 blev han viceprovst og 1713 provst i Stevns. S. var en mand der interesserede sig for meget andet end det gejstlige. Med kraft trådte han (1703) op mod den berygtede bondeplager, godsejer Rasmus Ibsen til Frøslevgård, ligesom han skildrede de elendige landboforhold i *Præstigia oeconomiae ruralis revelatae* (dvs. en godsbestyrrelsens beredgerier afsløret) som han (1709 eller 1710) i manuskript overrakte Charlotte Amalies kabinetssekretær der havde administrationen af Højstrup under sig; det var imidlertid ikke de reneste motiver der bevægede S. til at aflægge denne beretning, som i virkeligheden er et ondartet forsøg på at mistænkeliggøre dronningens godsbestyrrelse som hævn for at de var gået imod S. i en sag om tienden af Højstrup. S. der i sine yngre dage havde været en ivrig landmand blev i tidens løb selv så forsømmelig med sin bedrift at der førtes klage over ham, men ellers var han alt andet end indolent, snarere en lidenskabelig natur, nidkær både i godt og ondt og med mange interesser. Hans antikvariske studier, der også omfattede runologi, satte bl.a. frugt i *Prodrum calendarii arctoae gentis ethnici et antiquissimi* (heraf kun trykt *Nogle faae og korte Anmerkninger* 1717) hvori han forsøgte en mytologisk kalendarigrafisk tydning af det 1689 fundne guldhorn.

Som skribent havde S. sit egentlige felt i digtekunsten; han er fortrinnsvis lejlighedsfølt, påvirket både af Anders Bording og Thomas Kingo. En række nytårslykønskninger, bindebrev og æredigte 1690–92 til sine adelige velydere (til dels skrevet i baronerne Güldenchrone navn) offentliggjorde han 1714 som et lille bind *Poetiske*

Smaa-Sager I, 1714, hvis hovedstykker er *Binde-Bref til Mr. Holger Gylden-Crone* 1691 (se E. Sønderholm: Dansk barokdigtning I, 1969 481–87; II, 1971 262) og det moraliserende digt *Dydens enge og Lastens brede Vey*, 1692. Til hans betydeligere lejlighedsdigte hører *Lærd Mands Forliis*, et stort sørgedigt i aleksandrinere over nabopræsten og venen Peder *Syv (1702, tr. 1909 i Danske Studier); om hans rimfærdighed vidner *Aller-tjenstferdigste Sende-Brev, Takke-Brev, Skjemte-Brev* (1698; tr. 1728 i Wielandts Samling af danske Vers XV) hvori han takker sin svoger, handelsmand Lorentz Lorentzen, i 64 linjer der alle rimer på tak. Over de danske poeter holder han revy i digtet *Ret Tak, rar Skiemt og ram Alvor ... eller Cacoëthes Carminificum* (dvs. versemagerens skrivesyge, 1701; tr. 1742 i Luxdorphs samling af danske Vers X), dediceret Frederik *Rostgaard; det er gjort efter Tøger *Reenbergs mønster, men savner fast kritisk holdning og består væsentligst af til dels uforståelige ordspil over digternes navne, ledsaget af vidtløftige noter. Digtet indledte den første æstetiske verspolemik her til lands med replikker fra to af de kritiserede digtere, Frands Kyhn og Mogens Wiinggaard, og duplikker mod Kyhn af S.; disse indlæg der ikke blev trykt men cirkulerede i afskrifter, ligger i et temmelig lavt plan hvor grovheder og nærgående personligheder erstatter argumenter.

1709 indlod S. sig i en ny polemik, denne gang mod digterne Hans Nordrup og Christian *Rose; disse formentes at være forfattere til fortalen i Søren Hansen Lollichs „Saligheds Vandre-Bog“ (1708) hvor der stikledes til S. som replicerede med sin *Poetiske Skantz-Kurv*, 1709, i anlæg en efterligning af Reenbergs „Forsamling paa Parnasso“, idet Parnas dog er erstattet af kongshallen i Lejre og Apollo af Hjarne skjald. Digtet gav ham anledning til at brillere med sin versifikatoriske variationsevne og fremkaldte både ripost fra Rose og indlæg fra en pseudonym Christen Sandru og fra en anonym. Det der især har bevaret S.s digttery er den romancesyklus hvori han besynger de danskes krigsbedrifter 1715, *Nye Helte-Sange om Konning Frideric den Fierdes lykkelige Seyervindinger*, 1716. De betegner et bevidst brud med den faste tradition, at hyldestpoesi med så højt sigte nødvendigvis skulle være i aleksandrinere. I dette versemål er kun dedikationen med S.s præsentation af sig selv som en landsbymand der vil kvæde en enfoldig gammeldags kæmpevise. Heltesangene fremtræder da som en slags folkevise-efterligninger, men er af S. næppe tænkt som egentlig pastiche, snarere som en naturlig videreførelse af den genre, man senere har kaldt „Kæmpevisens Efter-

klang“ som dyrkedes efter 1630 og i 1700-tallet havde vid udbredelse i skillingsoptryk. Opfattelsen af kæmpevise-begrebet er hos S. lige så rummelig som hos Peder Syv, af hvem i det hele S. har fået impulser. Heltesangenes lighed med den folkelige vise beror mest på ydre virkemidler: strofeform, omkvæd, visse gloser og vendinger; men S. kan ikke skjule at han også er barokpoet. Heltesangene bliver derfor en – ofte klædelig – forening af gammel og ny stil, og i alt fald nogle partier deraf viser S. som virkelig digter der med kraft og fynd forstår at skabe national heroisk poesi. S.s berømmelse i nyere tid er startet af K. L. *Rahbek (1800) for hvem han er „en dansk Tyrtaus“, og videreført af N. F. S. *Grundtvig der (1810) på Ludvig *Holbergs bekostning gør ham til en „Kæmpeskjald“. Selv uden sådanne overdrivelser kan man godt indrømme ham en hæderfuld plads blandt 1700-tallets danske digtere. – Heltesangene er udg. af F. Rønning 1889. □Epitafiemaal. med familie (forhen Lyderslev k.).

Den danske tilskuer X, 1800 607–14. Det skand. litteraturselsk.s skr. I, 1805 382–458 (udtog af J.s Præstigiæ oeconomiæ ruralis m. noter). P. E. Müller: Antikv. undersøgelse over de ved Gallehus fundne guldhorn, 1806 15–18. R. Nyerup og K. L. Rahbek: Bidrag til den da. digtekunsts hist. IV, 1808 66–71 75–110 112–15. Udv. da. viser fra middelalderen, udg. W. Abrahamson, R. Nyerup og K. L. Rahbek V, 1814 96–103. Hans Gram i Annaler for nord. oldkyndighed, 1853 184–86. Chr. H. Brasch: Vemmetoftes hist. I–II, 1859–60. Edv. Holm: Danm.-No.s indre hist. 1660–1720 II, 1886 319f. J. Paludan: Fremmed indflydelse på den da. nationallit. I–II, 1887–1913. Samme: En overgangsgruppe i nordeuropæisk digtn., 1908 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. okt. 1908 24–27 40. A. Jantzen i Kirkehist. saml. 5.r.VI, 1911–13 783–92. Emil Frederiksen: Barokken i da. digtn., 1935 164–73. F. J. Billeskov Jensen: Danm.s digtekunst I, 1944 (fot. opr. 1964). Carl S. Petersen: Afhandl. til da. bog- og bibliotekshist., 1949 199f. Nils Schjørring: Det 16. og 17. årh.s verdslige da. visesang I, 1950 381 390f. Jacob Worm: Skrifter, udg. Erik Sønderholm III, 1971 491f.

R. Paulli*

Soya, Carl Erik Martin, * 1896, forfatter. * 30.10. 1896 i Kbh. (Frue). F: maler, senere professor C. M. *Soya Jensen (1860–1912) og Ingeborg R. Hammer (1869–1916). Ved dåben Soya-Jensen; navneforandring 27.10.1920. ~ 1° 1.3.1919 på Frbg. med Esther Sættem, * 12.1.1896 i Trondhjem (~ 2° 1926 med disponent Vilhelm Peter Dalsgaard Bille, * 1897), d. af handelsfuldmægtig, senere grosserer Olaf Mardigo S. og Ovidia Røvig. Ægteskabet opløst 1921. ~ 2° 20.11.1925 på Frbg. (b.v.) med Agnes Augusta Zaar, * 5.11.1905 i Kbh. (Matth.), † 20.4.1959 i Gentofte, adoptivd. af korkskærer Niels Z. (1852–1931). Epikeren, dramatiker og moralisten S. er en

destruktiv forkynder og en opbyggelig nihilist. En sanddrø udspørger af den samvittighed der har ledet og styret forfatterskabet som en gud-dom. S.s opvækst i slutningen af 1890'erne og be-gyndelsen af det nye århundrede falder sammen med kulminationen og til dels også med afvik-lingen af den sen-victorianske æra. Miljømæs-sigt er han et barn af det noblere kbh.ske borger-skab, bag hvis pænhedsfacade hykleriet eller dobbeltmoralen, især i seksuel forstand, efter si-gende trivedes med udpræget held. Skinhellighe-den lagt an som en livsform. Og det er blandt andet denne tilsyneladende idylverden med dens konsekvent iscenesatte fortielessystem og dens dimension af lastefuldhed der har udfordret, fra-stødt og tiltrukket S.s kunstneriske temperament på alle stadier af hans forfatterskab. Han har vi-et perioden sin forelskelse og sin animositet, og han har, om man vil, taget sig den frihed at for-længe klunketidens åremål med både 1920'erne, 1930'erne, 1940'erne og 1950'erne, primært formo-dentlig, fordi han har ønsket at gøre Dr. Jekyll/Mr. Hyde-symbolet uafhængigt af tidsgrænser og lade sin satire omfatte flere folkelige lag end blot småborgerstandens, men dernæst fordi den udvidede tidsramme har sikret ham albuerum til at nuancere og komplettere det Danmarksbillede og det menneskebillede der på godt og ondt er hans og kun hans. En generel finfølelse må fore-komme oprøreren S. poetisk ufrugbar. („Den der bærer en tændt lampe, stritter med albue-ene“), og han har da også gennemført sine krige mod de bigottes kompagni med en lystmorders opfindsomhed i detaljen. Overalt i sin menne-skeskildring lader han det komiske følges med det gruopvækkende. Kolonihavehyggen med blå kaffekande og det hele væltes over ende af mør-kets magter der hos S. er lige så levende som de er farlige. „Folk ser sig selv i yndig rød belys-ning. / Og når jeg viser dem / at sjælen ikke blot er blegrod, / men også blodigrod, / og helved-gul, / og baggårdsgrå, / og argon-blå som alle gåders gåde, / da gyser de, / benægter, / og had-der mig.“ (*Hvem er jeg?*, forspillet, dr. Paprikas replik). I grand guignol-skuespillet *Fristelsen* (skrevet i 1920'erne, trykt 1935, opført i fransk radio efter besættelsen), et psykologisk kompri-meret stykke om vrage skæbner, lader S. hus-holderens frk. Nellemann ytre sin mistillid til menneskeracens lødighed: „Udvortes er menne-skene grinagtige, indeni er de hæslige.“ Men Gamle Pedersen, en slags halvkuuret og venlig Vorherre, skynder sig at moderere: „De går rundt med et billede af, hvodden menneskene skal se ud indeni og udenpå. Men sådden et billede det er bare noget toseri: man ska' ta' menneskene som de er . . . holde af dem som de er . . .“

S.s digtning er spændt ud mellem grinagtighe-den, hæsligheden og forsonligheden. I sine erin-dringsbøger (*Potteskår*, 1970, *Åndværkeren*, 1972, *Ærlighed koster mest*, 1975), der hører til dansk memoirelitteraturs betydeligste, har han med vanlig akkuratesse omkredset sine grund-motiver. Varmt beskriver han sin „lykkelige barndom“ i kunstnerhjemmet, Gothersgade 143, hvor forældrene, Ingeborg Sørensen (i hvis slægt der fandtes ikke så få skrivende talenter) og ma-leren, professor C. M. Soya Jensen, oplevedes af den vordende sandhedssøger og demaskerings-kunstner som „to eventyrfigurer“, lyse og udiffe-rentierede. S. var 15 år da hans far døde, og 19 da hans mor døde. Kort inden sin død nåede C. M. Soya Jensen, det solide borgerskabs maler, at læse sin 15-årige søns tidligste digteriske forsøg, et stemningsbillede, „rigt oversmurt med maler-faglige farvenavne“. Dommen overbragtes af drengens mor: „Sig til Carl Erik, at det er falsk alt sammen.“ Siden har skribenten S. beflittet sig på at undgå enhver form for stilmæssig udpynt-ning i sine skrifter, en klart anti-lyrisk tendens, kompromisløst gennemført, og i tætteste forbin-delse med værkernes hensigt og idéindhold. Barndommens idylverden, hvortil man må hen-regne farmoderens hus på hjørnet af Gothers-gade og Farimgsgade, selv om erindringsroma-nen *Min farmors hus*, 1943, lader den skarptse-ende og fantasibevægede, fem-seks-årige Sør-mand opleve et overmål af djævelskab i ly af farmorskikkelsens skorter, blev itubrudt ved for-ældrenes død, og den totalskuffelse over den menneskelige naturs beskaffenhed, der hastigt indfandt sig, var lige så uafrystelig som sorgen over tabet af forældrene. Men med assistance fra den S.ske fornuftsvilje, stædighed og passion lod det sig gøre at forvandle både eventyridyllen, skuffelsen og illusionsberøvelsen til digterisk brændstof.

I S.s værker blandes primitivitet med raffine-ment, klarhed med uvished, uforsonlighed med overbærenhed, vovemed med medfølelse. Sin digtnings evangelium har han udtrykt således: „Vi ville alle være lykkeligere hvis vi alle var åbenhjertigere.“ Replikken har han rimeligvis formuleret som en tak til den Sigmund Freud af hvem han var elev, endnu inden han havde lært ham at kende, og åbenhjertigheden har han rundhåndet og uden persons anseelse lagt for dagen overalt, men retfærdigvis har han ladet denne næsten demonstrative åbenhjertighed led-sage af en sokratiske inspireret erkendelse der til-siger ham, at menneskers viden om hinanden kun er beskeden. Med Gruesens ord fra sidste akt af mesterdramaet *Parasitterne*: „Men'sker er fulde af underligheder og overraskelser. Man ve'

aldrig hvor man har et men'ske før det ligger på kærkegården." Både det diktatorisk postulerende og det bevidst uafsluttede, den frit i luften anbragte hemmelighed, har været duelige bestanddele i S.s digtning der har et dramas modsætninger som sin stadige stimulans. Effekterne kan tage overhånd, og trangen til anskuelighed løber undertiden af med forfatteren og med nuancerne, men i de mest dynamiske af S.s fiktionsværker er det lykkedes ham at indordne både refleksionerne, debatten og provokationerne som livgivende brudstykker af det samlede kunstneriske mønster. „Ganske almindelige mennesker“ har han kaldt sine figurer. Vi må forstå, at de tillige er højt ualmindelige. At de „små venlige småfisk“ i hans akvarium pludselig kan optræde som monstrøse, aggressive rovfisk. Men også bedragerne kan bedrages, eller godheden kan i givne øjeblikke vinde sin sejr. Den lidt troende digter er ikke uden fortrøstning, og „godhed mod Næsten bør betragtes som det smukkeste der findes“. Kærligheden får sit, ser vi, men om tilværelsens hensigt meldes der absolut ingenting. Forfatteren antyder muligheden af, at visse love lader sig udlede af visse begivenheder, men ellers opfatter og gengiver han livet som en evigt varende legen „Blindebuk“, en række af spørgsmål uden svar. S.s kontante digtning handler ikke mindst om det usynbare. Det er bemærkelsesværdigt, at den didaktiske hensigt bag S.s etisk anlagte satire ikke munder ud i noget partipolitisk patentprogram. „Enhver der står i et parti, er partisk,“ har han sagt, og det skulle man ikke kunne tage fejl af. Med sine moralske ideer og sin drillende dialektik fjerner han sig bevidst fra at profetere om et tusindårsrige hvor ophævelsen af de sociale uligheder anses for et højdepunkt af velsignelse. Endvidere er det iøjnefaldende at forfatterskabet side om side med hykle-ribekæmpelsen der gælder samtlige sociale stænder og alle køn holder en mere eller mindre metafysisk betinget debat gående om skyld, skæbne og retfærdighed. J. L. Heiberg definerede begrebet 'nemesi' som „den i det Tilfældige skjulte Retfærdighed“, og til sine digteriske analyser af idyllen og dens natside føjer S. en omhyggelig instrumenteret drøftelse af det muligt lovbundne og det muligt tilfældige i den jordiske tilværelses aldrig afsluttede drama.

I de fleste sammenhænge opleves S. som en rapkæftet eller melankolsk modsigelsesdjævel der ved fødslen synes at have pådraget sig et sandheds- eller retfærdighedssyndrom. En Rabelais-agtig karakterkomiker og fabulant der bestandig hemsøges af en misantropi i slægt med Guy de Maupassants. Ud fra et tidligt udformet moralbud om, at „man bør beflitte sig på sandheden“

har S. gennem alle sine mange travle digterår gjort „alt hvad der er klart usandt“ (det vil sige alt hvad hån anser for klart usandt) til genstand for latterliggørelse. Selvfølgelig ved han i sit hjerte, at komediedigteren „udvinder morskab af menneskenes usselhed“, men i nemesi-skuespilene fra tiden omkring anden verdenskrig (*Brudstykker af et mønster, To træde, 30 års hestand* – titlerne er betydningsbærende også for det øvrige forfatterskab) mærkes det, at fryden ved det grinagtige og det groteske i afgørende grad er vejet for en fornemmelse af tragedie på alle menneskelige planer. Eller måske er det rigtigere at sige, at komedieskriveren S. og tragikeren S. har eksisteret side om side lige fra Parasitterne og Fristelsen (i 1920'erne) til *Vraggods* og *Brevet* (i 1960'erne). Hvad enten S. optræder i rollen som kådmundet, undertiden blasfemisk satiriker og satyr i Gustav Wied-stil eller som realistisk sindet moralist i sutsko, er han som oftest parat til at bære over med de grundmenneskelige skavanker hvis udslag af lavsind og gemenhed han i øvrigt har skildret uden nogen sinde at tabe humøret. Igen Gruesen: „Men'sker ka' nu én gang ikke være anderledes end som Vorherre har mingeleret dem“. Derimod har „den med fejlene sammenklæbde uærlighed“ (jfr. kronikken *Målet, troen og synspunktet*, 1935) været et genkommende mål både for S.s på én gang burleske og brutale spot og for hans kunstneriske og moralske dom.

Siden sin tidlige ungdom har S. levet som forfatter, til en begyndelse i Kbh., derefter – i et halvt århundrede – med hovedkvarter i Lyngby. En overgang (1960'erne) boede han i Spanien, og i de sidste måneder af besættelsen opholdt han sig som flygtning i Sverige. 29.11.1980 bosatte han sig i Rudkøbing på Langeland. Hans utallige offentlighedsstrækker sig ind over et flertal af genrer og former: dagbladsjournalistik, anmeldelser, lyrik, børnebøger, skolekomedier, librettoer, aforismer, polemiske skrifter (med departements- og teaterchefer, censorer og diktorer som foretrukne ofre for øretæverne), men det er som fortæller og som dramatiker at han har markeret sig varigst. S.s meget sammensatte, kvalitetssvingende, blodrige og udydige forfatterskab er rigt på allusioner og kommentarer til samtiden, men fremstillingen af de almenmenneskelige vilkår er ham til enhver tid vigtigere end den historisk inspirerede fiktion. S. debuterede 1.8.1918 med novellen *De, der skammer sig* der tematisk foregriber mange af de senere arbejder: den forbudte omtale af det forbudte; ønskedrømmen (den lykkebringende eller den ondartede) der risikerer at blive gjort til virkelighed. I eventyrsamlingen *Kvinderne i Persien*, 1923 (se-

nerne strøget af forfatterskabet) varieres temaerne om de tabubelagte videnskaber og lidenskaber, den erotiske idyl, fristelsens magt, homo sapiens som et karikaturvæsen i en verden af absurditet. Dermed er linjerne lagt ud til de kommende års stærkt pointerede novelledigtning: *Ganske almindelige mennesker*, 1930, tilegnet forfatteren af Hans og Grethe, *Handlingen foregår i Danmark*, 1936, tilegnet Maupassant, *Små venlige småfisk*, 1940, tilegnet Gustav Wied, *Smil så*, 1944, *Hvis tilværelsen keder Dem –*, 1952, *Blodigrodt og blegrodt*, 1955, *Fra mit spejlkabinet*, 1956, de syv pornografiske fortællinger *Tilegnet Boccaccio*, 1959, *Tilegnet Gud*, 1966, *De udødelige*, 1971, *Den og dét*, 1976. Hverdagsfortællingen *Jeg kunne nemt ta' 100 kroner*, 1931, med den tidstypiske snakketitel, afprøver i digterisk-realistisk regie den frie viljes begrænsninger. Bogen er hjertegribende god. Prosa-fablen *En gæst*, oktober 1941, ligner E. T. A. Hoffmanns og A. v. Chamissos fantastiske fortællinger derved, at den suverænt blander eventyr og dagligdag med hinanden. Historien om ørentvisten der vokser sig en overstørrelse til havde umisforståelige hentydninger til Danmarks situation under besættelsen og blev beslågt, ganske vist på tysk foranledning, men især ved danske hænder lidt for emsige embedsudøvelse. Forfatteren er ofte siden og med velbevaret vrede (fx i pjecen *Dansk retfærdighed – når tyskerne er i landet*, 1945 og i *Ærlighed koster mest*) vendt tilbage til årsagerne og virkningerne i begivenhedernes forløb der efter by- og landsrettens dom i foråret 1942 kulminerede med 60 dages hæfte som han afsonede i Vestre fængsel.

Af romanerne hører både „Min farmors hus“, 1943 og „Sytten“ I–III, 1953–54, med deres slidstærke prosa og høje underholdningsværdi til S.s hovedværker. Begge er formet som erindringsfantasier hvor det psykologiske mesterskab følges med den episke frodighed, *Dichtung und Wahrheit* i en fuldt forløst enhed. Mens „Min farmors hus“ er et grumt værk med makabre undertoner, ligner pubertetsromanen „Sytten“ med dens panorering hen over 1914-sommerens tabte lykkeland mest af alt en melankolsk pastorale. Selv nærbillederne af hovedpersonens erotiske foretagsomhed der ved offentliggørelsen var ballade- og skandalefremkaldende har et skær af uskyld og sorgfuldhed. Den samme form for åbenhjertig blufærdighed hvor selve skriveprocessen fungerer som et forsøg på smertebefrielse genfindes i S.s seneste roman, *Spørgsmål uden svar*, 1979; her føres handlingens tråde op gennem 1930'erne og 1940'erne.

Listen over S.s dramaturgiske læremestre ser i store træk sådan ud: Aristofanes og Plautus,

Henrik Ibsen og Aug. Strindberg, Luigi Pirandello og Gustav Wied. Og den nationale S.ske samtidsbaggrund udgjordes i forfatterens virksomste år som teaterdiger af Carl W. Gandrup, Sven Clausen, Svend Borberg, Guðmundur Kamban, Jens Locher, Leck Fischer, Poul Henningsen, Knud Sønderby og Finn Methling. Samt af Kaj Munk og Kjeld Abell. S.s officielle debut som dramatiker fandt sted i januar 1930 med Det kgl. teaters skandale-premiere på *Den leende jomfru*. Postyret gjaldt navnlig skuespillets tidsbestemte taktløsheder, men unægtelig mere skandaløs forekom den kendsgerning at teatret af forskrækkelseshensyn havde valgt at gemme det tre år tidligere antagne Parasitterne grundigt af vejen. Det blev til at dette vældige uhyggespil, en blanding af folkekomedie, indignationsstykke, moralitet og skæbnetragedie, opførtes på Det sociale teater i Kbh. (december 1931), og mere end en halv snes år hengik, inden Det kgl. teater (1945) vovede at binde an med dramaet om rottefamilien Gruesen. Men på det tidspunkt havde S., i en slags rituel konkurrencefølgeskab med Munk og Abell, for længe sørgt for at stabilisere sit ry, også i herostratisk retning, som en af det nye danske dramas radikaleste fornyere.

Væsentligst i den store produktion af opførte og uopførte skuespil: *Hvem er jeg?* (Det ny teater, marts 1932; opførelser i mange europæiske lande samt i Sydamerika), et drama på psykoanalytisk betingelser, et splitteroriginalt teatereksperiment om dyden og lasten og menneskets tvesind; *Umbabumba* (antaget, men dernæst – „af udenrigspolitiske hensyn“ – forkastet af Det kgl. teater og opført på Det ny teater i Abessinien-året 1935), en klarsynet satire, i Brecht-agtig jazzrevystil, over nazismens og fascismens ideologi; fantasikomedierna *Lord Nelson lægger siggenbladet*, 1934 og *Min høje hat*, 1939; helte- eller antihelte-komedien *Chas* (Det kgl. teater, 1938), om pressens sensationsdyrkelse og perfidii, og med den H. C. Andersen-inspirerede lykkeformel „sundhed, muntert sind og middelgode kår“ i transparent; tetralogien *Blindebuk eller: Sådan kån det gå!*, i neorealitisk stil og med perfekt teknisk beherskelse af replikindividualisme og struktur: *Brudstykker af et mønster*, 1940 (opført på Folketeatret og 1947 filmatiseret under titlen *Soldaten og Jenny*), *To tråde*, 1943 (Det kgl. teater), *30 års henstand*, 1944 (Folketeatret) samt satyrspillet *Frit valg* (Århus teater 1948, Det ny teater 1949); *Efter*, 1947 (Folketeatret, og 1948 filmatiseret under titlen *Tre år efter*), et hårdtslående drama om værnemagernes moralske ansvar. Endvidere *Løve med korset*, 1950, om krigsdrift og aggressioner og muligheden for pa-

cificering; kammerspillet *I den lyse nat*, 1956 (Odense teater og Folketeatret); *Petersen i dødsriget*, en hverdagstragedie, 1957 (Det kgl. teater); *Brevet*, et levnedsløb fortalt for TV, 1966 (uopført). „Levnedsløbet“ er en parafrase over S.s offentlige og private liv, og hustruen Agnes Soyas død 1959 har formentlig været den nærmeste foranledning til S.s eksistentielle opgør. – Dertil bør føjes en gruppe af radiospil (med *Vi som er to*, 1951 som et højdepunkt) og af kortere sceniske værker (fx *Rødt i gråt*, 1947 og det eksplosivt vittige sørgespil *Gravkaffe*, 1949. Irritations- og inspirationspunkt: den honnerte ambition. Begge stykker har været spillet på Det ny teater). Et udvalg af S.s énakter og radiospil er optrykt henholdsvis i *Familien Danmark*, 1964 og *Lutter øre*, 1968. S. har ofte i årenes løb omarbejdet sine skuespil, og som regel med held. Om skuespillerens kunst har han ytret sig i *Poul Reumert*, 1942 og *33 kunstnerportrætter*, 1945. Fyldigste sortiment af aforismer: *Vilhelms bibel*, 1957.

Det bedste af denne både folkelige og ufolkelige enegængers digtekunst vil vide at overleve med råheden og munterheden i behold. Ikke som en følge af værkernes spekulativt farvede debatindhold, men på grund af den fantasikraft der har vist sig i stand til at forsyne spejlkabinetets figurer både med skinbarlighed og med de sjæls-egenskaber der får dem til at leve som selvstændige væsener. – Blandt talrige æresbevisninger har S. modtaget Holberg medaljen 1947, Henrik Pontoppidans mindelegat 1949, Gyldendals Herman Bang legat 1950, Oehlenschläger legatet 1961, Johs. Ewald legatet 1968, Det da. akademis pris 1975. Han er æresmedlem af den da. afd. af PEN klubben, af Selskabet aforismens venner og af Dansk forfatterforening. – Ingenio et arti 1971. R. 1948. □Tegn. af Viggo Thomsen 1936 og 1944. Linoleumssnit af K. J. Almqvist, 1944. Tegn. af Carl Jensen udst. 1948. Tegn. af Otto Christensen, 1949 (Fr.borg) og af Kay Christensen, 1956. Tegn. af H. Bendix (Kgl.bibl.) og to af H. Løllesgaard, den ene 1956 (sst.). Buste af H. Isenstein. Foto.

Bibliografi. Cai M. Woel: Bibliogr. fortegn. over S.s arbejder 1911–46, 1946.

Udg. Udvalgte værker I–VI, 1956.

Kilder. S. i *Profiler*, 1944 99–108. Erindr.: Potteskær, 1970, Åndværkeren, 1972 og Ærlighed koster mest, 1975.

Lit. Martin Ellehaug: Det danske skuespil efter verdenskrigen, 1933 66–90. Fr. Schyberg: Ti års teater, 1939 192–95. Samme: Teatret i krig, 1949 116–19 206–10. Alfa Henriques: Modern da. dramatik, Sth. 1942 28–33. Orla Lundbo: S., 1944 = Danske forfatterbiografier IV. Festskr. til S. på halvtredsårsdagen, red. Cai M. Woel, 1946. Niels Birger Wamberg: S., 1966. Samme: Teatret i Norregade, 1982. Ole Brandstrup i Danske digtere i det 20. årh. 2. udg. II, 1966 521–36. Jens Kistrup sst. 3. udg. III, 1981 111–20. Poul Carit Andersen

i S.: En gæst, ny udg. 1968. Elsa Gress: Dramatikeren S., 1976 (også i forf.s Fanden til forskel, 1979 50–61). Ernst Bræmme: S.s sociale budskab, 1981.

Papirer i Kgl. bibl. Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Niels Birger Wamberg

Soya Jensen (skrev sig Soya-Jensen), Carl Martin, 1860–1912, akvarelmaler. * 27.12.1860 i Odense, † 21.2.1912 i Kbh., begr. på Frbg. F: farver og klædefabrikant Carl Jensen (1833–98) og Johanne Kirstine Rasmussen (1835–1918). ~1° 11.11.1891 i Kbh. (Frue) med maler Emilie Johanne Elisa Bolvig, * 7.2.1864 i Kbh. (Helligg.), † 6.12.1892 sst., d. af typograf, senere antikvitetshandler Johan Martin Emil B. (1835–1905) og Ann Madsen (1831–1920). ~2° 28.5.1895 på Frbg. med Ingeborg Regine Hammer, * 13.1.1869 i Kbh. (Frue), † 17.8.1916 sst. (~2° 1915 med cand.jur., direktør i Kbh.s låne- og diskontobank, senere i Kbh.s diskontobank og revisionsbank Johan Christian Frederik August Sundberg, 1866–1935), d. af redaktør Carl Christian Sørensen (1845–81) og Rosine Josephine Grossmann (1846–92) og adopt. af grosserer Carl Frederik H. (1836–1900) og Thora Emilie Müller (1846–1903). – Far til C. E. *Soya.

S. tegnede tidligt og fik undervisning hos Julius Paulsens søster i sin skoletid i Odense. Han blev student 1879 fra Odense, tog filosofikum n.å. og gav sig til at studere fysik, virkede også nogle år som lærer i matematik og tegning. Da kunstinteresserede imidlertid tog overhånd, søgte han videre uddannelse to år 1883–84 hos Niels *Bredal der lærte ham at male akvarel, og på en privatskole, Académie des Beaux-Arts, i Paris vinteren 1885–86 under Benjamin Constant og Maxime Lalance. Tillige begyndte han at udstille på Charlottenborg 1884. S.J. gjorde akvarellen til sit speciale og har kun malet få olieblade. Han studerede dens teknik, bl.a. under halvanden måneds studieophold i London foråret 1890, og udgav en bog derom (*Akvarelteknik*, 1889). Hurtigt blev han en søgt lærer med et stort klientel der strakte sig helt op til kongehuset. Kejserinde Dagmar, den daværende prinsesse af Wales, prinsesse Marie og flere lærte akvarelmaleri hos ham, og akademiet stiftede et akvarelkursus som han forestod 1888–1906. S.J. rejste meget, dyrkede gerne sin kunst på hyppige ture til Tyskland hvor han med forkærlighed opholdt sig i München, til Holland, Belgien, Frankrig og Italien. Ved siden af dette skrev han af og til kunstanmeldelser. Han var en praktisk mand der nød stor popularitet og beklædte forskellige tillids-hverv. Således var han 1896–1907 en repræsentativ og afholdt formand for Kunstnerforeningen af 18. November, og han tog initiativet til og fo-

restod som kommissær den danske deltagelse i den internationale udstilling i München 1909. Men hans kunst – danske landskaber, bl.a. fra Ribe hvor han i mange år tog fast efterårsophold, gamle bygninger, maleriske byprospekter, hollandske kanalpartier o.l. – var en ret upersonlig naturalisme af udpræget tidsbestemt karakter. Den havde ingen rækkevidde ud over den yndest den besad hos det samtidige publikum. Foreningen for national kunst arrangerede en udstilling af hans arbejde 1905. – Akvareller af S.J. erhvervedes til museerne i Århus, Ribe, Lübeck, Dresden og Antwerpen. – Tit. professor 1912. – R. 1902. □Træsnit 1894. Karikatur i Klods-Hans 1900 og 1902. Malet selvportræt. Mal. af P. Mønsted (bl.a. Kunstnerforen. af 18. nov.). Tegn. af Sigvard Hansen. Foto.

Fortegn. over udstill. i Foren. for national kunst, 1905. Kat. over dødsboauktion okt. 1912 og jan. 1913. – Erik Schiodte i Ill. tid. 28.11.1897. Nic. Lützhøft i Politiken 22.2.1912. Ribe stiftstid. 22.2. og 26.2. s.å. Soya i Berl. tid. 17.12.1944. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sigurd Schultz*

Span, Henrik, 1634–94, søofficer. * 17.4.1634 i Oldendorf i grevskabet Schaumburg, † 27.12.1694 i Kbh., begr. i Hørby k. ved Holbæk. F: konsul Bernhard S. og Elisabeth Beichmann. ~1° ca. 1660 i Holland med Albertzie Claesdatter. Ægteskabet opløst 1674. ~2° mellem 16. og 27.2.1686 med Susanne Christine Schönbach, * ca. 1657 i Kiel, † 1722 på Hørbygård, d. af landkansler, dr.jur. Johann Christoph S. (1616–83) og Susanne Elisabeth Lange (1621–73).

S. gik i en ung alder på koffardifart. Senere kom han i hollandsk orlogstjeneste og deltog 1652–54 i krigen mod England. 1654–58 var han i venetiansk tjeneste og kæmpede mod tyrkerne. 1658 kom han atter i hollandsk tjeneste og var n.å. med den hollandske flåde, der under Michael de Ruyter blev sendt til Danmark og medvirkede ved Nyborgs indtagelse nov. 1659. N.å. kom han tilbage til Holland hvorfra han sejlede på Hollandsk Indien først som styrmand, fra 1664 som skibsfører. 1665–71 opholdt han sig i Østasien, hvorfra han kom tilbage til Holland. 1672 blev han kaptajn i hollandsk orlogstjeneste og 1674 kommandør efter at have udmærket sig i krigen mod England. Maj 1677 blev han antaget som kaptajn af 1. kl. i dansk orlogstjeneste og ansat som chef for orlogsskibet Norske Løve, med hvilket han deltog i slaget i Køge bugt 1.7. hvorfor han udnævntes til viceadmiral og eskadrechef i Østersøflåden under generaladmiral C. Tromp. S. deltog i ekspeditionen mod Øland og mistede sit ene øje ved indtagelsen af Borgholm. I de følgende år var han eskadrechef under

Niels Juel, deltog i ekspeditionen til Rügen 1678 og ledede n.å. angrebet på Kalmarsund. 1678 blev han medlem af admiralitetet, 1680 fik han inspektion over Bremerholm, 1683 forfremmedes han til admiral og var 1689 eskadrechef i flåden under Niels Juel. 1684 sendtes han m.fl. til Ertholmene for der at anlægge havn og fæstning på Christiansø.

S. var skibsbygningskyndig og havde opsyn med den engelske skibsbygmester der virkede på Holmen 1687–90, og som blev afskediget som følge af samarbejdsvanskeligheder mellem ham og S. 1690 blev der oprettet en særlig stilling som Holmens chef til S. der derefter påbegyndte en tiltrængt reorganisering af flådens hovedbase og dens skibsbyggeri. Nyholm, som gennem 1680erne var blevet dannet gennem opfyldning, blev 1690 taget i brug under S.s energiske ledelse, ligesom S. konstruerede det første skib, linjeskibet *Dannebrog* der blev bygget på Nyholm, søsat 1692. S. knyttede den matematikkyndige O. Juchichær til skibsbyggeriet. Denne overtog konstruktionen af flådens skibe efter S.s død. Efter flere udenlandske skibskonstruktørers virke i Danmark var det S.s hensigt at opbygge et rent nationalt skibsbyggeri med danske konstruktører. Han var den første der herhjemme byggede og konstruerede skibe efter matematiske principper og grafiske afbildinger. Han leverede således tegninger til to orlogsskibe (linjeskibe) og tre fregatter der alle betegnes som vellykkede. S. konstruerede endvidere flydedokke, kanoner og morterer. 1692 indførtes en af S. foreslået prøve for såvel jern- som metalkanoner (kaldet „S.s prøve“) der først ændredes 1740. S.s dygtige virke satte sig mange spor inden for flåden såvel i teknisk som i organisationsmæssig henseende. S. var i en moden alder da han kom til Danmark; men han sluttede sig helt til sit nye fædreland og blev en god dansk mand. Som en anerkendelse af hans udmærkede virksomhed skænkede kongen ham 1693 Hørbygård ved Holbæk fjord, og s.å. optoges han i adelstanden. – Hv. R. 1684. □Mal. (Hørby k.) menes at forestille S. Portrætmedaljon på kisteplade i Hørby k.

J. H. Lütow: Den danske admiral H. S.s levnet og bedrifter, 1792. J. H. Schultz: Den danske marine 1814–48 II, 1932 88–96. Chr. Elling: Holmens bygningshist. 1680–1770, 1932. Olav Bergersen: Fra Henrik Bielke til Iver Huitfeldt II–III, Trondheim 1954–55. Jørgen H. Barfod: Niels Juel, 1977. Hans Chr. Bjerg og John Erichsen: Danske orlogsskibe I–II, 1980. Sv. Rask i Fra Holbæk amt, 1982 27–40.

Hans Chr. Bjerg (Th. Topsøe-Jensen)

Spandemager (Urnarius, Sitalarius), **Hans Olufsen**, †1571, præst, reformator. * i Malmø, †4.

5.1571 i Lund. F: Oluf Jensen S. († senest 1537) og Lutze.

S. var munk i helligåndsklosteret i Malmø da han blev grebet af den lutherske reformationsbevægelse. Sammen med den mere bekendte Claus Mortensen "Tøndebinder forkyndte han den nye lære for byens borgere fra 1527. En afbrydelse indtraf da de to rejste til Haderslev hvor hertug Christian (senere Christian III) havde skabt Nordens første lutherske kirke og præsteskole. Ved en skrivelse af 28.11.1528 advarede ærkebiskop Aage "Sparre Malmøs borgere mod de to prædikanters lære da denne var kættersk. Det er omdebatteret om han hermed ville indlede en kætterproces eller opfordre de to til offentlig disputation, og bl.a. af denne grund er også tidspunktet for de to mænds Haderslevophold usikkert (fra sept. 1527 til aug. 1528 eller fra dec. 1528 til sept. 1529). 1528 udgav S. sammen med Claus Mortensen den første danske salmebog. Intet eksemplar er bevaret af denne som i øvrigt ikke var beregnet til hovedgudstjenesten. Det var derimod en tidesangbog. 1529 kom en ny, forøget udgave som også indeholdt gudstjenesteritual. Denne „Malmømesse“ havde et nedertysk forlæg som var blevet sammenarbejdet med Martin Luthers „Deutsche Messe“. Sprogligt var den radikal, idet det var en ren modersmålsmesse, og i liturgisk henseende var den moderat konservativ. I det hele taget var Malmø-reformatorernes kristendomsopfattelse præget af den nedertyske og sydtyske zwinglianske bibelhumanisme og den var altså ikke „ægte“ wittenbergske lutherdom. Dette fremgår også af „Den københavnske Bekendelse“ (1530). S. underskrev sammen med de 20 andre prædikanter. Fra 1529 prædikede han i Helligåndskirken i Malmø, og han virkede også der som lærer ved den i s.å. oprettede evangeliske præsteskole. Hans økonomiske forhold var ringe. Malmø by måtte betale hans gæld da han 1536 flyttede til Lund for at blive sognepræst ved domkirken og provst over Torne hrd. I nov. 1536 havde han fået præsentation på Hyby kirke i Skåne, 1541 fik han et vikarie i domkirken og 1546 kongetienden af Nørre Hvidinge og af Skreflinge. Siden blev han også medlem af domkapitlet. Den polemiske Paulus "Helie mente at han kun var „en lille smule mere lærd“ end Claus Mortensen som han anså for at være komplet blank i de gode videnskaber. 1564 omtaler Niels Hemmingsen ham som en mand der nu havde en mere end 30-årig nidkær virksomhed i Herrens vingård bag sig. Til den ovennævnte salmebog leverede han selv bearbejdede af tre salmer, og han skal if. Claus Christoffersen "Lyschander også have efterladt sig en prædikensamling, men denne synes nu tabt.

Niels Hemmingsen: Commentaria in omnes epistolas apostolorum, Frankf. 1579 382. C. Sonnenstein Wendt i Kirkehist. saml. 2.r.II, 1860-62 140 148f 153f 169 183 204 207 211; sst. 4.r.VI, 1899-1901 420. P. Severinsen sst. 5.r.II, 1903-05 15f 24f 29 244 260. Ole Grell i Kirkehist. saml., 1981 7-28. H. F. Rørdam: Klavs Christoffersen Lyskanders levned, 1868 266f. Lektor Povl Helgesens hist. optegnelsesbog ... Skibykrøniken, overs. A. Heise, 1890-91 (reprudg. 1967) 121-23. Gösta Johansson: Den skånska kyrkan och reformationen, Lund 1947 = Skånsk senmedeltid og renässans I. Niels Knud Andersen: Confessio Hafniensis, 1954. Samme i Kyrka, folk, stat. Till Sv. Kjellerström, Lund 1967 216-34. Ludwig Dietz' salmebog 1536, ved samme, 1972 = Univ.jubilæets da. samf.s skr. CM. Danske messebooger fra reformationstiden, udg. S. H. Poulsen, 1959 = sst. CCCLXXXIII. Krøniken om gråbrødrenes fordrivelse fra deres klostre i Danm., overs. Henning Heilesen, 1967 38f 41f. Kaj Mogensen i Reformationen i Norden, red. Carl-Gustaf Andrén, Lund 1973 = Skr. utg. av Nord. inst. för kyrkohist. forskn. III 193-216.

Martin Schwarz Lausten (Bjørn Kornerup)

Spandet, Niels Møller, 1788-1858, dommer, politiker. * 17.2.1788 på Alrø, † 9.11.1858 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: sognepræst Niels S. (1751-1826) og Maren Møller (1748-1810). ~ 18. 10.1822 i Kbh. (Trin.) med Johanne Ibsen, * 15. 9.1802 i Reerslev, Tune hrd., † 27.9.1872 i Kbh. (Trin.), d. af husmand Morten I. og Margrethe Hansen.

S. ville helst uddannes praktisk, men fulgte fadernes ønske og blev student fra Horsens 1807, cand.jur. og volontør i kancelliet 1811, underkancellist 1815 og kancellist 1819. Fra 1820 til sin død var han assessor i landsoverretten, de to første år dog med tjeneste i Kbh.s politiret, og 1831-45 tillige kongens foged i Kbh. På Valkendorfs kollegium havde S. boet sammen med N. F. S. "Grundtvig, men stiftede først 1811 nærmere bekendtskab med ham og blev hans svorne tilhænger. S. var en begavet og vidsynet mand. Karakteristisk for ham var hans dybe retsind og uforfærdede bekendelse af sin tro på friheden. Gang på gang lagde han denne tro for dagen. Da Grundtvig 1826 blev dømt for sit skrift Kirken Gjenmæle fralagde S. sig offentligt al del i dommen og fik derfor en misbilligelse af overrettens justitiarius, og 1831 deltog han i ansøgningen om adgang for Grundtvig til at danne en frimenighed. Som kongens foged viste han over for J. K. Blok "Tøxen og Orla "Lehmann så stor mildhed i gennemførelsen af deres fængselsstraffe at det blev taget ham ilde op og bidrog til at han ikke avancerede til højesteret. Politisk stod S. på yderste venstre fløj. Han deltog i Hippodrommoderne 1848 og stillede sig til den grundlovgivende rigsforsamling i Ålborg, men blev ikke valgt. Derimod var han 1849-53 folketingsmand for Ringstedkredsen. Han tilhørte bondevennerne indtil de 1852 sluttede sig til helstaten.

Spandet, Niels Møller

Han tog ikke meget del i forhandlingerne, men nød i alle partier den største agtelse for sin alvor og saglighed og var næsten uafbrudt viceformand i tinget. Navnlige arbejdede han for sine frihedsideer på kirkeligt og socialt område. Sin hovedbedrift øvede han 1850 med et lovforslag om trosfrihed der skulle fritage for dåbstvang og edsaflæggelse og indføre borgerligt ægteskab. Det førte til en voldsom kampagne landet over med protester og modadresser og beskyldninger mod ham for at ville omstyrte kirke og kristendom. Forslaget resulterede i den ret betydningsløse lov 1851 om borgerligt ægteskab for folk uden for folkekirken eller af forskellige trossamfund, men det betød en fane hejst som ikke siden blev strøget. Sammen med H. E. "Schack stillede S. 1850 et lille forslag der gav stødet til den senere tyendelov, og et udkast til en lov om forbedring af kvindernes retlige kår som han fremsatte i Fædrelandet 7.4.1855 blev forløber for Orla Lehmanns og C. "Simonys lov to år senere. S. fik af bondevennerne det skudsmål at han var en af de meget få embedsmænd der aldrig havde misbrugt sin myndighed. I sine mindeord kaldte Grundtvig ham „ikke blot en Fremskridts, men en Kæmpeskridts Mand for ægte menneskelig og folkelig Frihed og Oplysning“ og nævnte det gamle ord om det stille vand og den dybe grund der sjældent kunne anvendes så træffende som på S. – Justitsråd 1831. Etatsråd 1840. □Tegn. af Fritz Jürgensen.

Folke I, 1859 169–201 (selvbiografi). Kirkehist. saml. 3.r.111, 1881–82 704–08. – P. J. N. Spandet: Medd. om familier og personer af navnet Spandet, 1897 22. N. F. S. Grundtvig: Kirkelige lejlighedstaler, ved C. J. Brandt, 1877 137–39. J. V. Christensen: Tider og skikkelser i Midtsjællands hist. II, [1910] 256–59.

Helge Larsen (Povl Engelstoft)

Spang-Hanssen, Esbern Cato, 1884–1972, filolog. * 30.12.1884 i Kbh. (Frue), † 24.3.1972 i Ordrup, urne i Kbh. (Garn.). F: assistent i justitsministeriet, senere højesteretsdommer Cato Spang Hanssen (1849–1933) og Thyra Marie Petersen (1859–1925). Navneforandring 23.11.1927. ~ 23. 6.1919 i Kbh. (Jac.) med Karen Høeg, * 27.2.1893 i Ålborg, † 18.7.1955 i Gentofte, d. af havneingeniør Niels Johannes Molt H. (1853–1915) og Laura Gilbertha (Bertha) Schou (1854–1938). – Far til Ebbe "S.-H. og Aage "S.-H.

Efter at være blevet student 1902 fra Metropolitanskolen studerede S.-H. klassisk filologi ved universitetet og tog skoleembedseksamen 1910. Han følte sig dog ikke kaldet til skolevirksomhed, men havde mere interesse for administration. Allerede 1909 blev han assistent ved folkeuniversitetsudvalget og 1910 ved universitetets

filologisk-historiske laboratorium hvor han 1916 avancerede til bibliotekar, og sekretær ved eksamenskommissionen for studentereksamen. 1911–15 var han medarbejder ved Ordbog over det danske Sprog. Disse stillinger opgav han, da han 1921 blev inspektør ved kunstakademiet og slotsforvalter ved Charlottenborg. Som sådan virkede han indtil 1931, da han blev kontorchef i Carlsbergfondet hvor han fra 1914 havde haft ansættelse som direktionens sekretær, og hvor han virkede til 1955. I disse stillinger havde han lejlighed til at vedligeholde forbindelsen med sine tidligere studiefæller, hvilket endnu mere var tilfældet i Det filologisk-historiske samfund hvis sekretær han blev 1904, og hvor han 1919 valgtes til formand, en stilling han beklædte indtil 1970. I denne stilling arbejdede han energisk for at fremme det videnskabelige liv blandt danske filologer og virkede som bindeled mellem den ældre og den yngre generation. Særlig fortjeneste indlagde han sig som redaktør (siden 1916) af de af samfundet udgivne Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. I det almindelige studenterliv tog han også virksomt del (han var senior i Studenterforeningen 1911–12, og navnlig interesserede han sig for at pleje forbindelsen med de akademiske kredse i Lund. Han blev 1917 æresmedlem af klassisk-filologisk forening i Lund.

S.-H. var medlem af bestyrelsen for Folkeuniversitetsforeningen i Kbh. 1919–49 og af Holberg-samfundet af 3. december 1922 i 1954. Han var generalsekretær ved det 8. nordiske filologmøde i Kbh. 1935. Jævnledes med sine administrative hverv udfoldede S.-H. et fyldigt forfatterskab hvoraf kan nævnes *Oskar Siesbye og hans Breve* 1948, *Under Madvigs Auspicier. Danske Filologers Udvandring til Rusland*, 1952, *Det Filologisk-Historiske Samfund 1854–1954*, 1954, *Fra Ludvig Holbergs unge Dage*, 1963 og *Madvig og J. L. Heiberg-bibliografi*, 1966 og 1969. Ligeledes har han leveret større bidrag til *Carlsbergfondet 1876–1926*, 1930, *Det kgl. Akademi for de skønne Kunster 1904–54*, 1954 og *J. N. Madvig. Et Mindeskrift II*, 1963. – R. 1936. DM. 1951. K. 1964. □Studie af S. Wandel, 1927. Foto.

Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Poul Høybye (Hans Ræder)

Spang-Hanssen, Ebbe Cato, * 1928, filolog. * 14. 9.1928 på Frbg. F: kontorchef Esbern Cato S.-H. (1884–1972) og lærer Karen Høeg (1893–1955). ~ 15.8.1952 i Jægersborg k. med adjunkt Gerda Friese Jensen, * 5.8.1931 på Frbg., d. af civilingeniør Carl Knud Peter Friese J. (* 1899) og Emily Nathalie Mücke (* 1902). – Bror til Aage "S.-H.

S. tog nysproglig studentereksamen 1946 fra Gentofte gymnasium og blev cand.mag. i fransk og dansk ved Kbh.s univ. 1952. Han studerede i Paris 1947–48 og 1950–51, var lektor i fransk ved Århus univ. 1952–53, adjunkt ved Øregård gymnasium 1955–61 (samt 1964–66) og tillige undervisningsassistent ved Kbh.s universitet 1956–61. 1966 blev han professor i romansk filologi ved Kbh.s univ. – S.s produktion er dels sproglig, dels litterær-kulturel. Hans første sproglige værk er disputatsen fra 1963, *Les prépositions incolores du français moderne*. Den semantiske analyse kombineres her med et nøje studium af syntagmernes øvrige led. I samarbejde med sine to kolleger John Pedersen og Carl Vikner udgav S. 1970 en ny *Fransk syntaks*. Han har også givet sig af med anvendelse af datamatik på syntaktiske emner. – S.s litterære produktion begynder 1963 med afhandlingen *Cornaille, poète du destin*, udgivet i *Études romanes dédiées à Andreas Blinkenberg*. Dette emne udarbejdede han fyldigere 1964 i bogen *Cornailles livsfilosofi* (i serien Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning). I erkendelse af at et moderne publikum har svært ved at forstå Corneilles senere tragedier (fra 1652–74) uddyber S. hans særlige form for stoicisme. Han kommer til det resultat at der er en enhed i alle tragedierne. S. gør også rede for Corneille-litteraturen i nyere tid. 1965 udkom *Erasmus Montanus og naturvidenskaben*, udgivet af Holberg-samfundet af 3. december 1922. Heri skildres den kulturelle baggrund på Holbergtiden med særligt henblik på hvad man dengang kendte til og docerede om naturvidenskaben, ikke blot i Danmark, men også i hele den europæiske lærde og litterære verden. 1976 udkom S.s aktuelle almenkulturelle skrift *Kulturblindhed – et forsvar for de humanistiske studier* som blev belønnet med Georg Brandes-prisen. 1979 var S. medforfatter af afsnittet om romansk sprog og litteratur i Kbh.s univ.s jubilæumsskrift. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1963 168.

Poul Høybye

Spang-Hanssen, Henning, * 1920, filolog. * 22. 1.1920 i Kbh. F: landsdommer Torben Theodor Cato S.-H. (1882–1965) og Ebba Arendrup (1895–1977). ~ 4.5.1950 med cand. pharm. Lise Stakemann, * 18.6.1924 på Frbg., d. af overretssagfører Emil S. (1887–1980) og Erna Hasselbalch (1897–1980).

S.-H. blev student 1938 fra Sankt Jørgens gymnasium og studerede derefter til kemiingeniør. Han blev cand.polyt. 1943 og var derefter i en længere årrække ansat ved forskellige industri-

virksomheder. Han erhvervede sig imidlertid specialviden inden for bl.a. informationsøgning og var 1965–69 forskningsbibliotekar ved Danmarks tekniske bibliotek. Samtidig var S.-H. aktiv inden for den almene sprogvidenskab, og han underviste fra 1961 i bl.a. sprogstatistisk orienterede emner ved Kbh.s univ. Efter at han i en periode havde været universitetslektor oprettedes der 1969 et professorat til ham i anvendt og matematisk lingvistik ligesom der 1970 etableredes et separat universitetsinstitut i tilknytning til hans professorat. – S.-H.s sprogvidenskabelige orientering er stærkt præget af det københavnske lingvistiske miljø der endnu i 1950'erne blomstrede omkring Louis *Hjelmslev. Hjelmslev havde (s.m. Hans-Jørgen Uldall) udviklet den såkaldte „glossematiske“ sprogteori ifølge hvilken de sproglige kategorier defineres ved deres indbyrdes relationer („funktioner“). Et særligt vigtigt træk ved denne teori er at „sprogtegnet“ (fx sætningen, ordet eller den grammatiske endelse) opfattes som opbygget af to ligeværdige og ikke-konforme strukturer: en udtryksform og en indholdsform. S.-H.s første monografi handler netop om sprogtegnet; i dette arbejde (en guldmedaljeafhandling publiceret 1954 med titlen *Recent theories on the nature of the language sign*) præsenterer han de teorier der var blevet fremsat inden for formal-logikken og inden for (psykologien og) de mere eller mindre psykologisk orienterede retninger i den nyere sprogvidenskab. Han slutter med at præsentere den immanente, altså i sproget selv hvilende, betragtning af sprogtegnet således som den findes udviklet i glossematikken, og tilslutter sig denne som det mest lovende grundlag for den videnskabelige sprogbeskrivelse. – S.-H. havde i disse år et snævert videnskabeligt samarbejde med filologen og lingvisten Paul *Diderichsen om metodeproblemer inden for analysen af lydssystemer og især af skriftsystemer. S.-H. interesserede sig her specielt for betydningen af de sproglige størrelses forekomstmuligheder i forskellige kombinationsmønstre som kriterium i den formelle sprogbeskrivelse, et emne han uddybede i værket *Probability and structural classification in language description* for hvilket han 1959 erhvervede den filosofiske doktorgrad.

I S.-H.s senere virksomhed ligger hovedindsatsen inden for den „anvendte“ sprogvidenskab med emner som bl.a. sprognormering, terminologisk standardisering og informationsøgning. Han er derigennem en af de danske sprogvidenskabsmænd der i særlig grad har etableret og formidlet kontakter til kredse uden for universitetet hvad angår løsningen af sproglige problemer af praktisk art. Han er medlem af Dansk

Spang-Hansen, Henning

sprognævn fra 1967, af Nordinfo fra 1977 og af Cetil (under EF-kommissionen) fra 1978. 1970–79 var han medlem af Dandok. S.-H.s brede orientering afspejles af at han 1974–82 har været medlem af Statens humanistiske forskningsråd, 1980–82 som formand for rådet. – S.-H. var 1960–69 medlem af komiteen for Lingvistkredsen i København; han er medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber (fra 1969) og af Videnskabernes selskab (fra 1977).

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1960 176.

Jørgen Rischel

Spang-Hanssen, Aage Cato, * 1930, advokat. * 11.11.1930 på Frbg. F: akademiinspektør, senere kontorchef ved Carlsbergfondet E. "S.-H. (1884–1972) og Karen Høeg (1893–1955). ~ 21. 11.1953 i Holstebro med korrespondent Inger Krarup Jørgensen, * 1.5.1931 i Holstebro, d. af handelsingartner Christen Krarup J. (1888–1947) og Anna Nielsen (1896–1981). – Bror til Ebbe "S.-H.

S.-H. blev student fra Østre Borgerdydskolen 1948, cand.jur. 1954 og fuldmægtig i advokatfirmaet overretssagfører Erik Salomon og højesteretssagfører Aage Bay Erichsen m.fl. 1954–56, hvorefter han virkede som fuldmægtig i kammeradvokaturen og fik bestalling som landsretssagfører 1957. Han fortsatte som advokat i kammeradvokaturen indtil 1965 og fik her en betydelig øvelse i procedure og stor indsigt i skattesager. 1965 blev han partner i advokatfirmaet Hjejle, Gersted & Mogensen hvor han siden har virket. S.-H. har været meget virksom som procedør i retterne og har her haft en række sager af offentlig interesse, blandt hvilke kan nævnes sager for flere af advokat Mogens "Glistrups klienter imod Glistrup, navnlig den af højesteret 4.7.1975 pådømte sag (Ugeskr. for retsvæsen, 1975 788) som stadfæstede østre landsrets dom, hvorefter Glistrups klient ikke kunne være bundet af en med Glistrup indgået aftale idet den hvilede på posteringer i Glistrups bogholderi uden nogen erhvervsmæssig økonomisk realitet. Endvidere bør nævnes at S.-H. for den danske stat førte den ved den europæiske menneskeretlighedsdomstol 7.12.1976 pådømte sag „Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen“ (Publications of the European Court of Human Rights serie B, vol. 21, 1975–76 jf. N. Eilschou-Holms En sag for Menneskeretlighedsdomstolen, 1980) i hvilken den danske stat blev frifundet for søsørgernes krav om anerkendelse af, at deres børn skulle være undtaget fra seksualundervisning i skolen. – S.-H.s betydningsfulde indsats inden for

skatteretten førte til, at han blev medlem af forretningsudvalget i Dansk skattevidenskabelig forening fra dens oprettelse 1968 og formand 1971–80; endvidere var han 1972–79 medlem af Executive Committee i International Fiscal Association og præsident for dennes kongres i Kbh. i september 1979. Fremdeles har S.-H. været medlem af Advisory Board of International Bureau of Fiscal Documentation og har sammen med Eskil Trolle skrevet en redegørelse for dansk skatteret *Business Operations in Denmark* udgivet 1980 af Tax Management Inc., Washington. – Inden for det kollegiale arbejde var han 1964–69 medlem af kredsbestyrelsen for Advokatsamfundets 1. kreds og medlem af Advokatrådet fra 1977, ligesom han i en række år var medlem af bestyrelsen for Københavns advokatforening.

1970 indtrådte S.-H. i Bikubens tilsynsråd og blev 1972 næstformand i dettes forretningsudvalg, i hvilken egenskab han deltog i forhandlingerne om forskellige fusioner, navnlig med Sparekassen Fyn (1973). S.-H. var redaktør for det jubilæumsskrift som Bikubens forvaltningsafdeling udgav på 75 års dagen for sin oprettelse og skrev heri et kapitel om reglerne for dødsbobe-skatning; bogen har været benyttet som lærebog bl.a. ved Handelshøjskolen. – Herudover har S.-H. skrevet en række artikler i Ugeskr. for retsvæsen og i andre tidsskrifter, særlig om skatteforhold; blandt disse bør nævnes et af Bikuben udsendt skrift om *Industriens skatteforhold* og artiklen i Advokaten 1980 om *Skattestraffesyndromet*, hvori S.-H. søgte at afværge ligningsrådets dengang helt unuancerede og i realiteten ganske ulovhjemlede bødepraksis der derefter er kommet i mere acceptable rammer. Endelig har S.-H. fra 1.1.1959 været knyttet til redaktionen af Ugeskr. for retsvæsen litterære afdeling som redaktionssekretær og senere som medlem af redaktionskomiteen. – S.-H.s betydelige dygtighed og engagement på en række samfundsmæssige områder har i forbindelse med hans sympatiske og kultiverede personlighed gjort ham til et højt anset medlem af advokatstanden. – R. 1977.

Bernt Hjejle

Spang Olsen, Ib Otto, * 1921, tegner, forfatter. * 11.6.1921 i Kbh. (Aldersro). F: gartner, senere overgartner Ole Olsen (* 1886) og Soffi Nielsen (* 1888). ~ 1° 1.5.1947 med Grete Geisler, * 24. 7., d. af bogtrykker Ejnar G. og Carla Petersen. ~ 2° 8.9.1962 i Søllerød (b.v.) med tegner, tekstilkunstner Ingeborg (Nulle) Øigaard, * 23.9.1934 i Kbh., d. af advokat, borgmester

Erik Ø. (* 1908) og Edith Camilla Barbara Just (* 1906).

S.O. tog 1943 lærereksamen fra Blågård seminarium, men allerede året efter kom han på kunstakademiet i Kbh. hvor han undervistes af Aksel Jørgensen og Holger J. Jensen på grafisk skole. Fra de tidligste år har S.O. beskæftiget sig med mange ting inden for billedkunst, skribentvirksomhed og pædagogik. Med udgangspunkt i lærervirksomheden og den politisk-optimistiske arbejderkultur fra krigsårene 1940–45 har han stræbt efter at kunne fungere som en i bedste forstand *folkelig* kunstner. 1944 starter han eftertrykkeligt som bogkunstner, idet han da laver sine to første bogomslag og illustrationer til to andre bøger, Alphonse Daudets *Helten fra Tarascon* og Denis Diderots *Fatalisten Jacques og hans Herre*. Indsatsen på dette felt får hurtigt et vældigt omfang og er nok S.O.s betydeligste. En værkfortegnelse der dækker 1944–81 registrerer 212 bogomslag og 281 bogudgivelser med billedkunstneriske bidrag af S.O., og det er kun som eksempler her skal nævnes de omslag og illustrationer han har lavet til en række af Halvdan Rasmussens og Frank Jægers bøger, samt de store illustrationsopgaver som Sheik Nefzaoui: *Den duftende have*, 1965, Martin A. Hansens *Lykkelige Kristoffer*, ny udg. 1974 og *Danske folkeviser I–II*, 1974. En særstilling i den store produktion indtager de mange bøger som S.O. både har skrevet og illustreret. Det er overvejende bøger for børn, og blandt de mest kendte er *Det lille lokomotiv*, 1954, *Mosekonens bryg*, 1957, *Bedstemors vægtæppe*, 1958, *Drengen i månen*, 1962, *Blæsten*, 1963, *Regnen*, 1963, *Kiosken på torvet*, 1964, *Kattehuset*, 1968, *Folkene på vejen*, 1972, *24 breve fra nissen*, 1975, *Lille dreng på Østerbro*, 1980, *Laura og det gule hus*, 1980. Adskillige af disse bøger er kommet i flere oplag på dansk og tillige udgivet på svensk, norsk, færøsk, grønlandsk, engelsk, tysk, fransk, hollandsk, italiensk, spansk, afrikaans m.m.

Som skribent og tegner, især dog som det sidste, har S.O. udfoldet sig flittigt i de trykte medier. 1952–62 udførte han mange illustrationer til noveller i dagbladenes søndagstillæg hvorigennem en mængde god billedkunst nåede et meget stort publikum. Her, som i de fleste af bøgerne, viste S.O. en tegnekunst der var myldrende fuld af realistiske, fortællende detaljer, men alligevel ikke fremmed over for det overdådigt fabulerende, ja, end ikke for dystre sider og surrealistisk fantasi. En af de mildeste sider af S.O.s venlige gemt kom til udtryk i de mange litografier han har udført med motiver med spæde børn.

Inden for flere af de medier der har tjent S.O. i hans arbejde har han på forskellig vis ydet en

praktisk skabende indsats. I fjernsynets udsendelser for børn har S.O. fx indført den såkaldte *løbende streg* der lader billedet udvikle sig sammen med fortællingen, mens man ser på det. Et forsøg på at udnytte fjernsynet som et direkte redskab til billedkunstnerisk skaben. S.O. har desuden lavet mange børneudsendelser i radioen og menes at være ophavsmand til betegnelsen „Godnathistorie“. Han har desuden skabt teaterforestillinger inden for børneteateret, *Kanonfoto-grafen*, 1974 og *Som man råber i skoven*, 1981 samt julekalenderudsendelsen i fjernsynet 1981, *Torvet*.

Som illustrationstegner og grafiker har S.O. ydet en speciel indsats ved at gøre maskineriet i trykindustrien til sine kunstneriske redskaber, idet han fandt frem til metoden „direkte kopi“ som senere fik navneforandring til heliografik. Teknikken går ud på, at man tegner spejlvendt og positivt på et transparent materiale som derefter kopieres direkte over på offset-trykpladen. Metoden giver kunstneren mulighed for sikrere styring af sine virkemidler og er desuden økonomisk besparende. S.O. brugte metoden første gang i Thea Bank Jensens *Abrikosia*, 1958, og har siden da benyttet metoden i næsten alle sine bøger. S.O. beskrev metoden første gang i tidskriftet PLUS 1963, senere udgav han bogen *Om direkte kopi*, 1972 og *Fra direkte kopi til heliografik*, 1979. S.O. har desuden udført en række plakater, tegnet til Svikmøllen og, som noget mindre kendt, lavet fajanccarbejder samt nogle Mors dag-platter for Den kgl. Porcelainsfabrik. Han har gennem årene afholdt en lang række udstillinger med egne arbejder, 1981–82 afholdt han tre separatudstillinger der i retrospektiv form belyste hhv. hans illustrationsarbejder fra søndagstillæggene, plakater gennem fyrré år og bogarbejder 1944–81. □Foto.

Gunnar Jakobsen: I. S. O.s bogarbejder 1944–81. En bibliografi, 1982. – Interview i Berl. tid. 2.11.1975. – Henning Ipsen i Kunst VI, 1959 143–46 168. De oversættis för barn, red. Carl-Agnar Lövgren, Lund 1977 74–84. Vibeke Gulmann i Weekendavisen 30.6.1978.

Bent Irve

Spangberg, Morten, ca. 1699–1761, opdagelsesrejsende. * ca. 1699 i Strandby, Jerne sg. ved Esbjerg, † 1761 i Rusland. Forældre ukendte. Gift. S.s levned er ukendt indtil han 1720 som løjtnant trådte ind i den russiske flåde. Efter nogen tid at have ført skib mellem Kronstadt og Lübeck deltog han som næstkommanderende i Vitus Berings I. kamchadalske ekspedition 1725–30 hvor han trods store vanskeligheder og farer udmærkede sig sådan at han ved hjemkomsten udnævntes til kaptajn af 3. rang. Som Berings rej-

Spangberg, Morten

sefælle var han derfor selvskreven til også at overtage stillingen som næstkommanderende på dennes nye færd, den såkaldte store nordiske ekspedition der tog sin begyndelse 1733. S. havde fået som hverv at kortlægge Japans kyster og derved knytte forbindelsen mellem de russiske opdagelser i Nordøstasien og de ældre europæiske længere sydpå, en opgave som han løste med mod og energi, men tillige med en hensynsløshed der skaffede ham mange fjender. Under store lidelser for sig og sit mandskab førte han 1733–34 transporterne af materiel og proviant gennem Sibirien til Stillehavet hvor han grundlagde *Okhotsk* og byggede en lille flåde, russernes første i disse farvande. Sommeren 1738 sejlede han med tre skibe til Bolsheretsk på vestsiden af Kamchatka, hvorfra han omsejlede størstedelen af Kurilerne. Den følgende sommer fortsattes arbejdet. Fra Bolsheretsk opsøgte han først det nordøstlige Honshu, hvorefter han kortlagde østkysten af Hokkaido (Yezo) og de sydlige Kuriler; men dårlig udrustning og skørbug tvang ham til tilbagerejse før arbejdet var afsluttet. Alligevel var hans togt af stor betydning både geografisk, fordi han ved at skabe en rigtig opfattelse af øernes beliggenhed og udstrækning aflivede datidens fantastiske forestillinger om store og ukendte lande i denne del af Stillehavet, og på en vis måde også politisk ved at bane vej for den russiske ekspansion mod syd. Hans resultater vandt dog ikke tiltro i St. Petersburg, og på hjemvejen til Europa fik han ordre til at gentage sit togt. Dette skete 1742, men bragte intet nyt. Først ved James Cooks sidste rejse opnåede hans opdagelser den fortjente anerkendelse. 1745, da medlemmerne af den nordiske ekspedition efter Berings død blev holdt tilbage i Sibirien, forlod S. egenmægtigt tjenesten og rejste til St. Petersburg med det resultat at han dømtes til døden, men slap med tre måneders degradation til løjtnant. 1749 kommanderede han et skib der forliste ved Arkhangelsk. S. stilledes atter for retten, men frikendtes. 1751 udnævntes han til kaptajn af 1. rang.

Ekspedicija Beringa. Sbornik dokumentov, udg. A. Pokrovskij, Moskva 1941 V–VII (heri brevveksl.). – Laust Spangsberg i Fra Ribe amt, 1922 634–45. Samme: Familien Spangsberg af 12. juni 1781, 1934 87–100. P. Lauridsen: Vitus J. Bering og de russiske opdagelsesrejser 1725–43, 1885 (eng. udg. 1889). L. S. Berg: Otkrytie Kamcatki i ekspedicij Beringa 1725–42, Leningrad 1935. V. A. Divin: Russkie moreplavanija na Tichom okeane v XVIII veke, Moskva 1971. A. I. Alekseev: Osvoenie russkimi ljud'mi Dal'nego vostoka i russkoj Ameriki, Moskva 1982.

Kaj Birker-Smith*

Sparkiær, Peder Poulsen, 1695–1761, musiker. * 6.9.1695 i Kbh. (Trin.), † 31.12.1761 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: Povl Pedersen og Kirsten Hansdatter Normann (ca. 1668–1752, ~2° 1702 med kantor og skolemester ved Holmens k. Christen Andersen S., ca. 1665–1738). ~17.3.1722 i Kbh. (Holmens) med Agnete Cathrine Lindemann, * ca. 1698, begr. 8.5.1760 i Kbh. (Holmens).

S. voksede op hos stedfaderen der havde studeret teologi og som 1702 var blevet ansat ved Holmens kirke. S. blev 1711 student, privat dimitteret, uddannede sig som musiker, men skrev også vers og gjorde sig først bemærket som forfatter af kantatetekster og lykønskingsdigte på hoffets højtidsdage. 1715 blev han hører ved Holmens korskole, 1717 fik han stillingen som organist ved Holmens kirke hvor han virkede til 1720. Dette år flyttede han til Trinitatis, hvor han var ansat til 1750. 1741–51 bestred han også embedet ved Garn. kirke. Til teatret i Grønnegade leverede han lejlighedsvis musik og blev 1723 hofviolin, en stilling han 1729–41 forenede med posten som hoforganist. Af S.s talrige hyldestdigte fremgår det, at han ingen fremragende digter var. Når man alligevel må tillægge hans forfattervirksomhed nogen værdi, skyldes det at han som en af de få i tiden havde øje for betydningen af, at det danske sprog blev benyttet til disse kantatetekster som B. Bernardi, J. A. "Scheibe og han selv satte i musik. Ligeledes tilregnede han 1719 Frederik IV en lille afhandling om generalbas *Specimen musicale*, „paa vort kjære Fædrenemaal“. Den blev dog aldrig trykt. Om S.s egen kompositionsvirksomhed vides intet; ingen af hans kompositioner er bevarede.

Th. Overskou: Den danske skueplads I, 1854 199f; II, 1856 42. F. I. Meier i Hjemme og ude 1884–85, 1885 117. C. Thrane: Fra hofviolinernes tid, 1908. E. Nystrøm: Den danske komedies oprindelse, 1918. L. Bobé: Bremerholms kirke og Holmens menighed, 1920. N. Friis i Hist. medd. om Kbh., 4 rk. II, 1949.

Nils Schiørring

Sparre

Dansk uradel. En sjællandsk og en skånsk slægt som ikke synes at være beslægtet førte begge tre sparrer i våbenet, mens en anden skånsk slægt kun havde to sparrer. Sparre-navnet er eftermidaldreladeligt mens adskillige medlemmer af den sjællandske slægt (tvl. I) anvendte navnet Grubbe. Den synes at stamme fra Martin Thomsen der nævnes s.m. sin bror Herluf 1277. Den uddøde 1697.

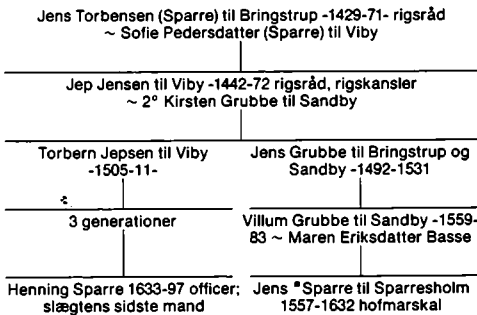
Den skånske slægt kan rimeligvis føres tilbage til Tulle Aagesen, –1287–; den blomstrede i 1400-tallet og frem til reformationen men uddøde kort

efter 1600. Den anden skånske slægt (tv. III) kan evt. stamme fra Tulle Aagesens sønnesøn Tulle Vognsen, men en sikker slægtslinje begynder først med Svend Jonsen, -1377-, som ejede forskelligt gods i Frosta hrd. Denne slægtsmandslinje synes uddød allerede tidligt i 1500-tallet. Gørvel Fadersdatter *Sparre tilhørte den svenske Sparre-slægt.

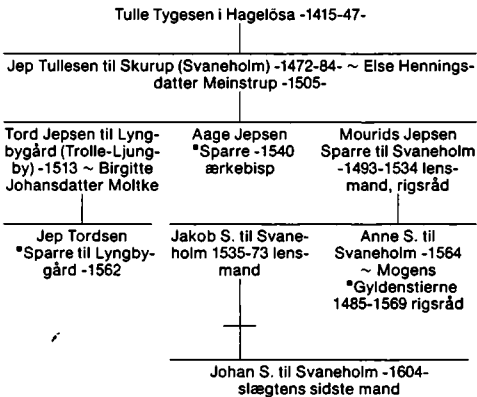
Danm.s adels årbog XXXIV, 1917 511-19 (med senere tilføjelser). Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968.

Thelma Jexlev

Tavle I

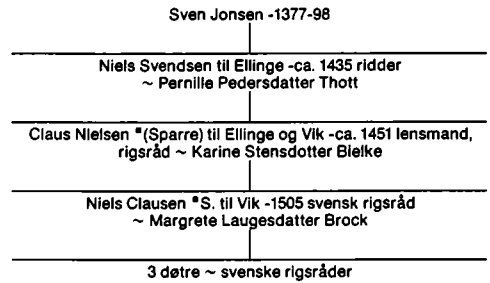

Tavle II

Sparre, Claus Nielsen, † ca. 1451, til Ellinge og Vik, rigsråd, lensmand. † mellem 6.9.1451 og febr. 1452. F: Niels Svendsen (S.) († ca. 1435, ~2° før 1417 med Merete Jonsdatter Hjärne) og Pernille Pedersdatter Thott. ~1° med Cecilia Dode. ~2° okt. 1438 i Stockholm med Katarina Bielke som levede endnu 28.2.1458, d. af Sten Turesson B. († 1431, ~2° med Agnete Eriksdatter Krummedige, † 1452/53) og Margareta Karlsdatter Sparre († ca. 1428, ~1° med Knut Tordsson Bonde). – Far til Niels Clausen *S.

Tavle III

S., der aldrig selv førte tilnavnet S., var 1425 og 1427 sin mægtige morbror Axel Pedersen *Thotts foged på Varberg; 1434-35 opholdt han sig i Stockholm og nævnes bl.a. som forlover for kong Erik (VII) ved forliget med det svenske rigsråd. Ligesom sin far, efter hvem han arvede Ellinge i Skåne, var han en ivrig godssamler; Vik i Uppland tilgiftede han sig. Ved sit ægteskab blev han ikke blot svensk godsejer, men også svoger til den svenske marsk og senere rigsforsstander Karl Knutsson. S. synes dog at være blevet sin danske afstamning tro til det sidste. 1439 var han et af de danske sendebud til mødet i Jönköping. 1441 blev han ridder ved kong Christoffers kroning i Uppsala. 1446 fik han (vente)brev på Sölvesborg len, men har næppe nogen sinde fuldt overtaget det, da også en anden skånsk stormand havde brev derpå. Derimod havde han Lyckå i pant, og dette len beholdt hans enke. Som rigsråd nævnes han første gang i sommeren 1448 og deltog 1450 i de vigtige forhandlinger med det svenske råd i Halmstad.

Svenska medeltidsregister 1434-41, udg. Sv. Tunberg, Sth. 1937. – Kjell-Gunnar Lundholm: Sten Sture den äldre och stormännen, Lund 1956 = Bibliotheca hist. Lundensis III. Jens E. Olesen: Rigsråd, kongemagt, union, 1980. Poul Enemark: Kriseår 1448-51, 1981.

Henry Bruun*

Sparre, Gørvel (Gjørvel, Gyrvel) Fadersdatter, ca. 1509(?)–1605, godsejer. * ca. 1509 (måske først 1517) på Hjulsta, Södermanland, † 20.4. 1605 på Börninge kloster, begr. i Lunds domk. F: Fader Nilsson (S.) († tidligst 1520) og Bodil Knutsdatter (Tre Roser). ~1° 1532 med svensk rigsråd Peder Nilsson Grip til Fallnäs, Södermanland, * 1507, † 26.9.1533, s. af svensk rigsråd og ridder Nils Bosson G. til Vinäs (ca. 1460-1522) og Anna Arvidsdatter (Trolle) (1476-1532). ~2° 1534 med rigsråd og ridder Truid Gregersen *Ulfstand til Torup, * 1487, † 16.11.1545 på Torup, s. af Gregers Jepsen til Torup og Skabersjö (nævnt 1487 og 1510) og Else Bille. ~3° mellem 22.10.1546 og 11.7.1547

Sparre, Gørvel Fadersdatter

med ridder, senere rigsråd Lave **Brahe**, * ca. 1500, † 5.3.1567 på Krogholm, s. af rigsråd Axel **B.** (ca. 1480–1551) og Anne Brock († 1524).

S. er både ved sin herkomst og gennem sine tre ægteskaber en udpræget eksponent for senmiddelalderens og renæssancens interskandinaviske adel. Hun blev tidligt forældreløs og var da ved skæbnens lunefulde spil eneste arving til vældige svenske og norske besiddelser, bl.a. det berømte Giske i Søndermøre som hendes morfar, Knut Alvsson, havde arvet fra sin mor og farmor der begge var rige norske adelsdamer. S. var ved siden af Erik Ottesen **Rosenkrantz** Norges største godsejer i 1500-tallet, og naturligvis et eftertragtet parti. Kun få måneder efter at hendes første mand var druknet på Mälaren ægtede hun – vistnok uden forudgående bekendtskab – den langt ældre skånske rigsråd og godsejer Truid Ulfstand som havde truffet hende på en gesandtskabsrejse i Sverige, men ellers var lensmand i Varberg. Året efter hendes ankomst til Halland bragte grevfejden hende den ubehagelige oplevelse at landsknægtføreren Marcus Meier overrumplede Varberg. Mens Truid undslap måtte S. døje et fjorten måneders fangenskab, hvorunder hun fødte sit eneste barn, Niels Ulfstand 15.11.1535. I de følgende år havde Truid fuldt op at gøre med at forsvare S.s norske arv mod norske og svenske fordringshavere som Inger Ottesdatter Rømer til Østråt og den svenske rigsråd Ture Jönssons sønner; han sejrede over hele linjen og bjærgede noget af det gods hustruens forfædre havde skænket kirken. Senere opstod der bitter strid mellem S.s tredje mand, Lave Brahe og Truids sønner af første ægteskab om norsk gods som Truid havde andel i, men ved personligt at rejse til Norge lykkedes det Lave Brahe og S. at redde halvdelen deraf ved en retslig afgørelse i Oslo 1552. Fire år før var hendes søn død på rejse hjem fra Tyskland med sin stedfar. Til sorgen kom uhyggelige oprin ved begravelsen idet Truids søn af 1. ægteskab sigtede Lave Brahe for andel i drengens død. Ved den påfølgende retssag blev han fuldstændig renset; men af gods fik S. kun tilkendt Truids morgengave (1551); dog beholdt hun i adskillige år Torup. Værst gik det med hendes svenske gods som Gustav Vasa, der ikke ydede danske godsejere på svensk grund, beslaglagde efter en strid med Lave Brahe (1559).

Efter Lave Brahes død (1567) havde S. ingen mandlige pårørende der kunne forsvare hendes besiddelser. Intet under derfor at hun efter syv-årskrigen viste den danske regering imødekommenhed da den ønskede at erhverve hendes store norske godser når hun til gengæld kunne få erstatning i Skåne hvor hun vel gennem sine to

sidste ægteskaber var kommet til at føle sig hjemme; tilmed havde hun ifølge sine egne ord i sit testamente kun lidt tilovers for den svenske familie. Ved en række transaktioner kom kronen i tiden 1574–99 i besiddelse af hendes mere end 600 norske gårde. 1574 afstod S. således Giske gods, otte år senere skødede hun alt sit gods på Vestlandet og nordensfjelds samt på Shetlandsøerne til den danske krone mod gengæld i skånsk gods, 1586 forærede hun kronen ca. 50 gårde i Gudbrandsdalen, og kort efter at Christian IV var blevet myndig 300 gårde søndenfjords ligeledes uden erstatning. Blandt rækken af livsvarige, frie forleninger var Børringe kloster (1582) hvor S. boede i sine senere år. 1601 gav hun Christian IV skøde på alt sit svenske arvegods som den meste tid havde været beslaglagt, samt på sine godser i Skåne og Halland, og endelig indsatte hun s.å. ved sit testamente kongen som sin universalarving. Skødet af 1601 bidrog sit til at øge spændingen mellem de nordiske riger idet hertug Karl hævdede at det stred mod Sveriges lov. På grænsemødet i Flakkebæk 1603 kom det til et forlig hvorved S. fik sine godser tilbage med erstatning for de tilbageholdte indkomster; hun måtte afhænde dem til hvem hun ville når det ikke stred mod svensk ret. Man forstår godt at kongerne, særlig Christian IV, viste en sådan undersåt al mulig opmærksomhed i form af personlige besøg, gaver osv. Øverstesekretæren i danske kancelli, Sivert **Grubbe**, der stod S. nær på hendes gamle dage, omtaler hende som en udmærket kvinde der havde været som en mor for ham. Over for sine undergivne skal hun have vist megen humanitet. □Mal. før 1567, formentlig fra Hans van Paeschens værksted (Lunds domk.), efter dette kopi (Torup). Mal. (Rossvik, Södermanland). Relief på ligsten forestillende S. s.m. 2. ægtefælle (Lunds domk.). – Epitafium for S. og 1. ægtefælle (sst.).

Kilder. Aktstykker til Nordens hist. i grevfejdens tid, udg. C. Paludan-Müller I–II, 1852–53. Norske rigsregistrarer I–III. Kria 1861–65. Danske mag. 4.r.IV, 1878 19f. Kronens skoder I, udg. L. Laursen, 1892. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. samme III, 1916.

Lit. Gabriel Anrep: Svenska adelns ättar-tavlor IV, Sth. 1864 59. B. Schlegel og C. A. Klingspor: Den mzd sköldbrev förälänade, men ej på riddarhuset introd. adeln, Sth. 1875 92f. H. Gilllingstam i Äldre svenska frälsesläkter, udg. F. Wernstedt I, 2, Sth. 1965. Svenskt biografiskt lexikon XVII, Sth. 1967–69 302f (slægten Grip). Ludv. Daae i Hist. t. 3.r.III, Kria. 1895 219–74. Emil Madsen i Pers. hist. t. 6.r.IV, 1913 69–80. Poul Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939 277f. I. Nordin-Grip i Täljbygden XI, Södertälje 1951 21–31.

Thelma Jexlev (Poul Colding)

Sparre, Jens, 1577–1632, lensmand. * 21.5.1577 på Vinderup, † 1.2.1632 på Bohus, begr. i Toks-

værd (?). F: Villum Grubbe til Sandbygård og Vinderup († 1583) og Maren Eriksdatter Basse (* 1591). ~29.8.1613 i Kbh. med Sidsel Parsberg, * 14.5.1585 på Sandbygård, † 17.8.1640 på Sparresholm, d. af Niels Verner P. til Harrested og Sandbygård (1545–92) og Lisbet Mikkelsdatter Sehested (1555–1614).

Både faderen og farfaderen kaldte sig Grubbe hvorimod S. ligesom sine næstsøskendebørn antog S.-navnet. 1593 begyndte han sine udenlandske studier i Rostock og fortsatte dem i tre år sammen med sin jævnaldrende barndomskammerat Otte Steensen *Brahe i hvis hjem han som lille havde været en kort tid, og med hvem han senere havde gået i skole i Sorø kloster. Med teologen Cort *Aslaksen som hovmester besøgte de den bekendte skole i Herborn og universiteterne i Heidelberg, Marburg, Strasbourg og Basel indtil S. 1596 kaldtes hjem og indtrådte i kancelliet; men fuld af lyst til at se sig mere om i verden opgav han allerede n.å. denne stilling og blev kammerjunker hos hertug *Hans, kongens bror, for at følge denne til Tyskland. Rejsen afbrødes af et ophold ved det danske hof, men 1598 drog de ud på ny, led skibbrud på Jyllands vestkyst, men rejste videre til lands til Holland og derfra til Genève og Frankrig (Orléans, Paris). Efter hjemkomsten forblev han hos hertugen indtil 1601 da han blev hofjunker hos kongen, og ved dennes hof rykkede han 1605 op til skænk og 1608 til hofmarskal. S.å. fik han sin første forlening, Bakke kloster i Norge som han beholdt til 1611. Imidlertid fik han også nu lejlighed til at se fremmede lande idet han 1603 sendtes til England, 1605 var i den til Polen udsendte gesandt Christian *Holcks følge, s.å. førte hoffanen under belejringen af Braunschweig hvor danske tropper hjalp den braunschweigske hertug mod byen, 1606 ledsagede Christian IV til England og 1609 repræsenterede denne ved hertugen af Württembergs bryllup med kongens svigerinde. Da han 1610 endelig forlod hoffet forlemedes han med Kristianopol og Sölvesborg, og han var således krigsskuepladsen nær da Kalmarkrigen udbrød (1611). Fulgt med hæren til Kalmar var han fraværende fra Kristianopol da denne by overrumpledtes og plyndredes af de svenske. Om efteråret udnævntes han til generalvagtmester i Gert *Rantzaus lejr, og efter at have hvervet en fænnike drog han 1612 med denne feltherre ind i Småland hvor han mistede mange af sine folk.

S.å. ombyttede han sine blekingske forlæninger med Villands herred i Skåne, og her anlagdes i de nærmeste år efter krigen under hans tilsyn den nye by Kristianstad hvis første lensmand han blev (1617). Allerede 1618 forflyttedes han dog til den vigtige fæstning Bohus, men her sad

han så til sin død; samtidig fik han også Elfsborg der imidlertid n.å. leveredes tilbage til Sverige. Nævnes bør endnu at han 1614 på ny fulgte Christian IV til England, at han 1619 under de nordiske kongers møde i Halmstad fungerede som hofmarskal og ved denne lejlighed vandt Gustav Adolf for sig så at han nogle år senere (1624) blev indbudt til at besøge den svenske konge i Göteborg og der modtog en kostbar foræring; endvidere, at han 1622 stod fadder til kongesønnen Valdemar Christian, at han 1623 deltog i forhandlingerne om Sorø akademis oprettelse, og at han 1625 og 1629 sad som dommer på herredagene henholdsvis i Trondhjem og Kristiania. Da kongen 1627 havde spurgt rigsrådet om hvem det var rettest at gøre til rigsadmiral udpegede de fleste stemmer S., men hvor meget kongen end åbenbart holdt af denne sin jævnaldrende, tro mand fulgte han ikke forslaget. Da 1628 en norsk national hær oprettedes udnævntes S. til oberstløjtnant ved Bohus lens regiment, men samtidig fritoges han for hvervet.

S., som i sit hjem stærkt lagde vægt på husandagt, øvede stor godgørenhed og roses for sin retfærdighed og retsindighed. I sine yngre dage skrev han sig til fædrengården Vinderup (Tybjerg hrd.), men efter at han 1607 fra kronen havde tilmaleskiftet sig Paddeborg (Hammer hrd.) opførte han her en stor gård som han (1609) efter sig kaldte Sparresholm og senere skrev sig til. Fra 1631 var han desuden ejer af Jomfruens Egede (Fakse hrd.). Efter hans død ansloges hans gods til over 1300 tdr. htk. – Ridder af den væbnede arm 1616.

Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev I–III, 1883–90. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia I–II, 1887–91 (fot. opr. 1969). Kancelliets brevbøger 1596–1634, 1913–36. Svensk agent ved Sundet, udg. Leo Tandrup, 1971. – Holger Ovesen: Ligprædiken over J. S., 1632. Danm.s kirker. Præstø amt II, 1933–35 720f 723. Øystein Rian: Jens Juels stattholderskap 1618–29, Oslo 1975. Leo Tandrup: Mod triumf el. tragedie I–II, 1979.

C. O. Bøggild-Andersen *

Sparre, Jep Thordsen, † 1562, til Lyngbygård, lensmand. † mellem 16.3. og 6.6.1562 i Lübeck. F: Thord Jepsen S. til Lyngbygård († 1513) og Birgitte Johansdatter Moltke. ~21.11.1561 i Lübeck med Johanne Schmedes, † tidligst 1566.

S. mistede tidligt sine forældre – faderen blev dræbt af Niels *Brahe – en omstændighed der nok har sin skyld i hans skæve livsbane. Efter hans breve at dømme har hans formående farbrødre, hvoriblandt ærkebiskop Aage *Sparre, for øvrigt næppe forsømt hans opdragelse. S.s ulykke kan måske til dels have sin rod i slet øko-

nomi; 1532 lånte ærkebispens ham i hvert fald 2000 mark til indløsning af pantsat gods. For hans yngre års vedkommende forveksledes S., der først fra ca. 1550 kalder sig med familienavnet S., let med en anden skånsk adelsmand, Jep Thordsen Falk. I senere modgangstider pukker S. på „sin lange Tjeneste og store udlagte Penge“ og på, at han „har hjulpet hans Naade (o: Christian III) til Land og Rige at vinde og været skudt, slagen og stukket for hans Naades Skyld for hans Fjender“. Sikkert er det også at han har deltaget i Kb.h.s belejring og efter grevfejden har været indehaver af nogle mindre skånske len, delvis pantelen; blot ved man ikke, hvilke af de „Jep Thordsen“ tilskrevne len han har haft. Efter borgerkrigen gjorde han sig skyldig i forskellige voldsomheder mod borgere og bønder og lå i evig strid med sine standsfæller. Stævnet for kongen i Kolding flygtede han 1542 til Sverige, men vendte tilbage mod skriftligt lejde. Denne gang og på ny 1544 slap han med en advarsel; men efter nye klager måtte han 1546 – uden lejde – møde for kongen og rigsrådet i Lund hvor han – med ti adelsmænd som kautionister – måtte love aldrig mere at forurette borgerne i Væ eller andre af kongens undersåtter, ikke at overfuse dommeren på tinge eller drive ulovligt kømandskab. Brud på denne forpligtelse, som han betragtede som voldeligt påtvungen i strid med recessen, førte endnu s.å. til en ny kgl. stævning; men S. flygtede nu anden gang til Sverige og gik, skønt Christian III stillede sig yderst forsonligt, snart i Gustav Vasas tjeneste, hvorved han påtog sig forpligtelser som betænkeligt synes at have nærmet sig landsforræderi.

Heller ikke i Sverige, hvor han straks efter sin ankomst begik et drab, fik S. blivende sted. Uventet – også for kong Gustav – rejste han maj 1548 til Tyskland. I de følgende år førte han et omtumlet liv, mest i Tyskland, en tid i kejserlig tjeneste; omkring 1557 gjorde han krigstjeneste i Frankrig hvor han blev såret. Fra ca. 1553 til sin død havde han den meste tid fast station i Lübeck. Med sin kusines mand rigsråd Mogens *Gyldenstjerne som mellemed søgte han hele sin udlændighedstid igennem udsoning med kongen, villig til at bøde med gods når blot han kunne vende hjem og gøre op med kautionisterne, fremfor alle rigsråd Knud Pedersen *Gyldenstjerne der straks efter hans flugt havde gjort sig til gode med hans besiddelser. Christian III var også villig til at give ham lejde for retten, ja erklærede sig endda 1556 tilfreds, hvis han ville sende en fuldmægtig der ville fyldestgøre dommen; men han ønskede sin sag pådømt i Lübeck. Efterhånden indstillede S. sig på at få det bedst mulige ud af de givne forhold; han lånte penge

af de forhadte kautionister og Mogens Gyldenstjerne, der trods „Svogerskabet“ havde taget sin del af hans gods, mod pant i resterne af hans fordums herlighed. Regeringen fulgte ham stadig med opmærksomhed. 1559 mistænkte man ham for konspiration med den nu landflygtige Peder *Oxe, hvad han bestemt fralagde sig. Selv fremstillede han sig som en forfulgt uskyldighed der blot var beløjet for kongen af sine fjender; 1547 var han kun rejst til Sverige for at se til sine godser der osv. I hans favør taler det dog måske, at Mogens Gyldenstjerne lige til hans død var optaget af spørgsmålet om en retslig afgørelse af hans sag. For samtiden i almindelighed var han „Onde Jep Thordsen, som hver Mand ved af at sige“. Af skånske gårde ejede han foruden Lyngbygård Svendstrup som han 1541 mageskiftede til Mogens Gyldenstjerne for andet gods. Kort før sin død ægtede han sin kokkepige, med hvem han havde en søn.

Danske adelige brevkister, udg. A. Thiset, 1897 22f. Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, udg. E. Marquard 1–11, 1929–36. – Georg Landberg: De nordiska rikena under Bromsebroförbundet, Upps. 1925 142–48. Poul Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939. – Thisets saml. (Rigsark.).

Poul Colding*

Sparre, Niels Clausen, † 1505, til Ellinge og Vik, svensk rigsråd. † kort før 6.12.1505. F: rigsråd Claus Nielsen *S. († ca. 1451) og Katarina Stensdotter Bielke († tidligst 1458). ~ 1477 (morgengavebrev 22.9.) med Margrete Brock, † 1528 på Vik, d. af Lauge *B. († 1503) og Else Laxmand († tidligst 1466).

Ved sin fars død var S. kun et barn; for hans svenske mor faldt det naturligt at tage ophold på Vik, mens Christian I i de følgende urolige år fandt anledning til at beslægtte både Ellinge og Claus Nielsens pantelen Lyckå. Senere synes dog begge gårde at være blevet tilbagegivet. Sikkert er det at S. tidligst sluttede sig til det svenske selvstændighedsparti og gennem hele sit liv forblev tro mod dets ledere, hans nære slægtninge Karl Knutsson og Sten Sture. Sidstnævnte gjorde ham senest 1473 til medlem af det svenske rigsråd og til hovedsmand på den vigtige grænsefæstning Elfsborg. Denne post beklædte han til efteråret 1497, da slottet måtte overgives til Henrik *Krummedige. I det foregående tapre forsvar havde S. personlig ingen del, da han ved denne tid opholdt sig i Stockholm; ligesom han tidligere i sin egenskab af rigsråd havde deltaget i adskillige forhandlinger om unionssagen (bl.a. i Kalmar 1482–84 og 1495, i Lødöse 1494 og 1496), således spillede han også nu en betydelig rolle ved fastsættelsen af de vilkår, på hvilke

kong Hans omsider anerkendtes i Sverige. S.s sindelag synes ikke at være kommet ham til skade under de nye forhold; ved Hans' kroning opnåede han ridderlaget og forlenedes n.å. med Ståkeholm. Alligevel skiftede han ikke standpunkt; da uafhængighedspartiet på ny optog kampen, tiltrådte han straks aug. 1501 Vadstenaforbundet mod kong Hans og sendte samtidig denne sit opsigelsesbrev. Da svenskerne marts 1503 havde indtaget og afbrændt Lyckå slot, fik han for en tid befalingen over sit gamle len. Til gengæld inddrog kong Hans s.å. såvel Ellinge, der blev solgt til Henrik Krummedige, som hustruens danske fædrearv; retshjemmel herfor tilvebragtes senere ved det danske og norske råds bekendte dom over oprørspartiet i Kalmar 1505. Først 1540 lovede Christian III arvingerne at tilbagegive fru Margretes danske gods.

Bidrag till Skandinaviens hist., udg. C. G. Styffe IV, Sth. 1875 indledn. 297 315f. C. A. Klingspor og B. Schlegel: Uplands herregårdar, Sth. 1881 (Vik). Sven Ulric Palme: Sten Sture d.ä., Sth. 1950 (2. opl. 1968). Kjell-Gunnar Lundholm: Sten Sture den äldre och stormännen, Lund 1956 = Bibliotheca hist. Lundensis III. Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968.

Henry Bruun*

Sparre, Aage Jepsen, † 1540 el. 41, udvalgt ærkebiskop. * antagelig mellem 1460 og 65, † mellem 12.10.1540 og 3.4.1541, begr. i Lunds domk. F: Jep Tullesen til Skurup (Svanholm) i Skåne (nævnt 1456 og 84) og Else Henningsdatter Meinstrup.

Antagelig efter uddannelse i Lund blev S. 1483 indskrevet ved universitetet i Greifswald, blev baccalaur 1484 og mag.art. 1490; 1495 immatrikuleredes han i Köln for at studere jura, men som graderet jurist omtales han aldrig. Antagelig havde han da for længst et kanonikat i Lund. Efter ærkebiskop Birger *Gunnarsens død valgte kapitlet vel 16.12.1519 S. til efterfølger (at han da var dekan i kapitlet er sikkert urigtigt; allerede 1512 indehavde Torben *Bille denne prælaturo; men på grund af Christian II's indgreb resignerede S. i jan. 1520, og Jørgen *Skodborg blev valgt. Dermed begyndte en bevæget tid for stiftet: allerede 1521 afsatte kongen Skodborg da han sammen med kapitlet modsatte sig kronens krav på Bornholm m.m. Hans efterfølger, Didrik *Slagheck, henrettedes febr. 1522 hvorefter kongen tiltvang sig Bornholm. Johan *Weze som kongen nu pånødte stiftet fulgte i april 1523 Christian II i landflygtighed. Straks derefter valgte kapitlet atter S. til ærkebiskop, men dennes afsendinge til kurien (*Seber, Peder Hansen) kunne ikke opnå konfirmats for ham da kardinal de Cesis, som Leo X 1520 havde givet embe-

det, og som forlangte en årlig pension på 500 dukater for at afstå det foretrak at forhandle med Skodborg. Denne støttedes også af Frederik I, og 29.11.1525 fik han Clemens VII's udnævnelse; men ærkestiftet fik han dog aldrig thi 1526 ændrede Frederik I sin kirkepolitik over for kurien. S. havde siden 1523 uhindret administreret ærkestiftet og indtaget sæde i rigsrådet hvor han dog aldrig blev fremtrædende. 1524 modtog han på kongens vegne Malmøs troskabsed da byen overgav sig; 1525 bekæmpede han sammen med stiftets adel det skånske oprør; men 1526, da Christian II's store troppesamlinger alvorligt truede Danmark, anså han åbenbart stillingen for uholdbar, og i maj sikrede han sig lejde til Sverige. Faren drev dog over, og 19.8. fik S. en særlig stadfæstelse på stiftet af kongen, to gejstlige og femten verdslige rigsråder, gældende indtil kongen og rigsråd ved særlig dom afgjorde om han eller Skodborg var rettelig valgt. Men selv om sidstnævnte fik ret skulle S. nyde „stiftet frit“ indtil han fik tilbagebetalt 3000 gylden som han på dets vegne havde lånt kongen til bekæmpelse af Søren *Norby-oprøret i Skåne. Band og interdikt i anledning af afgørelsen ville man ikke tåle. Med urette sagdes det altså siden at S. havde betalt kongen de 3000 gylden for sin stadfæstelse; men hans regnskab viser at han „lånte“ (senere „eftergav“) kongen 1000 gylden for at han skulle anbefale ham til paven til kirkelig stadfæstelse, og kongens tyske og danske kanslere fik dusører af samme grund. Kongens henvendelse blev imidlertid lige så forgæves som S.s egen, og hans afsendinge deponerede da 5000 derved sparede dukater hos Fuggerne (fra hvem de 1542 havnede i Christian II's kasse). Inden årets udgang besluttede i øvrigt herredagen i Odense at der fremtidig ikke måtte betales paven for konfirmats. – Men ingen af bisperne havde medbeseglet stadfæstelsen fra aug., og de så nu S. som en fare for katolicismen i Danmark. Allerede i maj 1526 havde Lave *Urne nægtet ham anerkendelse og opfordrede ham som lydlig katolik til at anerkende Skodborg, og efter Odense-herredagen fik han først fra Ove *Bille så fra Stygge *Krumpen og atter fra Lave Urne opfordringer til at trække sig tilbage. Formentlig indtog de andre bisper samme stæde; men S. blev siddende, og den bebudede dom blev antagelig aldrig afsagt da Skodborg ikke kunne anerkende kongen og rigsrådet som forum i sagen.

Men som stiftsstyrer fik S. store vanskeligheder. Antagelig mødte han også en katolsk opposition mod sig som uindviet og forkastet „skinbiskop“, og hans administration skred endog kongen og rigsrådet ind imod ved en dom 1527 der underkendte at han havde frataget den gamle official

Hans Skovgaard hans kirkelige len. Men særlig voldte det lutherske røre i Skåne hvorover der allerede 1526 klagedes til paven han stort besvær. 1527 forbød han Claus Tøndebinder at prædike i Malmø; denne fortrak så sammen med Hans Spandemager til Haderslev; men i sommeren 1528 kom de tilbage og havde nu kgl. værnebreve. Allerede før udgangen af 1529 var Malmø helt luthersk; og fra en præsteskole her udgik snart nye prædikanter, ligesom der fra et trykkeri udsendtes luthersk agitationslitteratur. I nov. 1528 var S. „med flere rigsråder og gode og lærde mænd af kapitlet“ kommet til byen og stævnedes prædikanterne for sig idet han særlig anklagede dem for syv kætterier; men prædikanterne anerkendte ham ikke som dommer og udeblev, ja S. selv siger at de i de tre dage han ventede deres fremmøde endnu stærkere fra prædikestolen angreb den katolske gejstlighed. 29.11. rettede han, inden han forlod byen et hyrdebrev til magistraten og almuen der især forbød dem at bruge prædikanternes sakramenter; dette imødegik Peder Laurensen 1529. På herredagen i Kbh. 1530 lagde prælaterne S.s syv anklagepunkter mod Malmøprædikanterne til grund for deres 27 klager over de indkaldte lutherske prædikanter; men heller ikke her kom det til nogen kætterproces, og herredagsrecessen bekræftede kongens mandater fra 1527 om tolerance og den dermed givne indskrænkning af bispejurisdiktionen. – Fra ca. 1530 lod man nye medlemmer af domkapitlet særlig forbande luthersk kætteri og afkrævede antagelig ordnander en lignende ed. Men 1532 havde lutheriet fået fodfæste også i Landskrona, Falsterbo, Trälleborg, Ystad, Ronneby, Halmstad og på Bornholm. S. var træt af besværet og oplevede da også den ærgrelse at kongen henviste pådømmelsen af en ægteskabs-sag i hvilken S. havde brugt band til prædikanterne i Malmø.

Med kongens samtykke og i tillid til at ærkesædet etter var på fredsfoot med paven idet kanniken Seber i Rom havde opnået en overenskomst med de Cesis nedlagde S. 27.7.1532 sit embede til fordel for dekanen Torben Bille, mod som pension at få kollats- og jurisdiktionsret over kirkerne i Frosta herred samt administration af to nonneklostre i Bosjö og Skt. Peder i Lund. En samtidig ansøgning fra kapitlet til paven om enten at udnævne Torben Bille til ærkebiskop eller til S.s koadjutor blev vel ikke afsendt da efterretningen om S.s stadfæstelse i Rom viste sig forhastet. Bille der forinden havde forpligtet sig over for kongen til tolerance mod lutherdommen kunne vel straks tiltræde stiftets styrelse, men hans bestræbelser i Rom for at blive anerkendt var forgæves. Endnu i nov. skrev S. til de Cesis

om at støtte Bille; men febr. 1533 overdrog han denne deponerede 5000 dukater mod at han forpligtede sig til at holde han skadesløs under en eventuel proces fra de Cesis og Skodborg. – I de følgende bevægede år høres intet særligt om S. 1536 udstedte han særligt hyldingsbrev til Christian III; der høres intet om at han fængsledes da kongens statskup ramte bisperne. Som „electus antiquus“ var han indkaldt til rigsdagen i okt., men medbeseglede recessen om den nye stats- og kirkeordning som den første af Skånes adel. Senere kongebreve viser at han atter regnedes som rigsråd, men om nogen virksomhed som sådan fra den gamle mand høres ikke. Da kgl. breve (fra 1532 og 1540) kalder ham „degn i Lund“ må han have arvet dekanatet efter Bille. 12.10.1540 gjorde han testamente, og i april 1541 holdtes skifte i boet; et brev godtgør hans død før 3.4.

Danske mag. III, 1747 236–39. Kong Fr. Is da. registratorer, udg. Kr. Erslev og W. Møllerup, 1879. Danske kancelliregistratorer 1535–50, udg. samme, 1881–82. Monumenta hist. Danicæ, udg. H. F. Rørdam 2.r.11, 1887 389–406. Kirkehist. saml. 4.r.VI, 1899–1901 363. Acta pontificum Danica VI, udg. Alfr. Krarup og Johs. Lindbæk, 1915. Pers.hist. t. 8.r.11, 1923 94. – L. Helveg: Den danske kirkes hist. til reformationen II, 2, 1870. Gottfrid Carlsson i Lunds domkyrkas hist., udg. Ernst Newman I, Lund 1946. Gösta Johannesson: Den skånska kyrkan och reformationen, Lund 1947 = Skånska senmedeltid och renässans I.

J. Oskar Andersen*

Sparre Andersen, Erik Albrecht, * 1919, matematiker. * 29.12.1919 i Kbh. (Helligånds). F: direktør Albrecht Karl Frederik Andersen (1883–1967) og Paula Magna Emilie Sparre Petersen (1896–1964). ~ 17.12.1943 i Frbg. slotsk. med lærer Kirsten Kirketerp-Møller, * 31.5.1920 i Hjørring, d. af godsejer Olaf K.-M. (1892–1938) og Astrid Marie Laursen (1895–1979).

S.A. blev student fra Odense katedralskole 1938 og valgte derefter, trods sin interesse for anvendt matematik, det rent matematiske studium ved Kbh.s univ. Han afsluttede dette med både skoleembedseksamen og magisterkonferens 1943. Uden at afbryde forbindelsen med universitetet gik han ud i praktisk forsikringsvirksomhed idet han var ansat i Livs- og Genforsikringselskabet Dana 1945–50, og igen som underdirektør 1955, direktør 1956–57. 1950–55 var han aktuar i Pensions- og Livrente-Instituttet af 1919. S.A. underviste ved universitetets matematiske institut 1947–48 og var på studieophold ved Cornell University, USA 1948–49. Han havde tidligere publiceret nogle mindre arbejder, til dels sammen med Børge Jessen, men nu fulgte de fem afhandlinger der dannede grundlaget for disputatsen: *Fluktuationer af summer af stokastiske va-*

riable som kom 1955. 1958 udnævntes S.A. til professor i matematik ved Århus univ. og 1966 flyttede han over i en tilsvarende stilling ved Kbh.s univ. Han var visiting professor ved University of Minnesota 1958 samt ved Arizona State University 1972. – 1961 blev S.A. medlem af Akademiet for de tekn. videnskaber og 1962 af Videnskabernes selskab. Han var formand for Dansk matematisk forening 1966–70. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1955 175.

V. Th. Jørgensen

Sparsø, Henning Hempel, * 1929, direktør for ØK. * 9.1.1929 i Sdr. Vissing. F: provst Søren Christian Gunnar S. (1889–1965) og Ellen Hempel Andersen (1882–1968). ~ 21.6.1957 i Søllerød k. med tandlæge Helga Sophie Naumann, * 23.9.1929 i Kbh., d. af ingeniør Gustav Wilhelm N. (1879–1962) og Marijeanne Alfonsine Boembeke (1881–1976).

S. blev 1948 efter studentereksamen (Holte) ansat i ØK hvor han kom til at arbejde i skibsafdelingen. Tre år senere blev han som led i uddannelsen sendt til kompagniets engelske datterselskab United Baltic Corporation Ltd. i London, og 1952–68 gjorde han tjeneste i Østen, først i Hongkong 1952–58, derefter i Singapore 1958–61 og Bangkok 1961–63 og atter 1963–68 i Singapore. 1968 vendte S. tilbage til hovedkontoret i Kbh. hvor han blev prokurist. I de følgende år avancerede han hurtigt: 1970 underdirektør, 1972 vicedirektør og 1974 administrerende direktør, hvoraf kompagniet havde fire. Hans særlige område var skibsafdelingen, og det var ham der var ansvarlig for den modernisering af ØKs flåde der fandt sted i løbet af 1970'erne, ligesom han var med til at opbygge en række samsejlingsorganisationer med udenlandske rederier. De betydelige investeringer som moderne containerskibe udgør nødvendiggjorde samvirke og stordrift for at kunne betale sig. S. sidder i ledelsen for en række samsejlingsorganisationer: Scan Dutch, Scan Carriers og Johnson Scan Star. Et andet område S. har interesseret sig for er de for ØK traditionsrige forbindelser til Kina. 1980 blev S. foresiddende administrerende direktør efter Mogens *Pagh, og året efter blev han medlem af ØKs bestyrelsesråd. Kort efter disse udnævnelser blev det klart at ØK havde økonomiske vanskeligheder, og det er således blevet S.s opgave at skære ned og koncentrere aktiviteterne i det store og vidtfavnende foretagende ØK havde udviklet sig til. S. har en række bestyrelsesposter i selskaber der er knyttet til ØK, ligesom han siden 1979 har siddet i bestyrelsen for

Danmarks rederiforening. Også i andre organer med tilknytning til skibsfart har S. sæde. – R. 1979. □Foto.

Birgit Rasmussen i Berl. tid. 6.12.1979. Birger Thøgersen i Politiken s.d.

Chr. R. Jansen

Speerschneider, Christian Julius Hansen, 1864–1938, statsmeteorolog, soofficer. * 20.8.1864 i Kbh. (Garn.), † 21.6.1938 i Hellerup, begr. i Gentofte. F: løjtnant, senere kontreadmiral Victor *Hansen (1837–1912) og Hansine M. Bøttzauw (1830–98). Navneforandring 26.10.1912. ~ 1° 20.10.1889 i Kbh. (Holmens) med Christiane Frederikke Julie Hansen, * 2.12.1859 i Odense, † 15.10.1914 i Lyngby, d. af lærer, senere overlærer, regnebogsforfatter Frederik Christian H. (1830–1910) og Caroline Margrethe Andresen (1830–98). Ægteskabet opløst. ~ 2° 29.4.1903 i Gentofte med Margrethe Speerschneider, * 16.1.1870 i Kbh. (Frue), † 26.4.1961 i Gentofte, d. af grosserer Christian Frederik S. (1841–1923) og Jensine Elise Jacobsen (1845–75).

S. blev kadet 1881, sekondløjtnant 1885, premierløjtnant 1888 og kaptajn 1904. Han var 1888–89 med skonnerten S. Thomas og 1895–96 med fregatten Fyen til Vestindien, 1902–03 næstkommanderende ved krydstoldvæsenet og fører af skonnerten Argus og 1903–04 næstkommanderende i krydseren Heimdal til Middelhavet. I øvrigt sejlede han mest med torpedobåde, var 1905 og 06 chef for torpedobådsdivisionen i Eskadren og 1909–10 chef for inspektionsskibet Beskytteren ved Færøerne. S. havde fra 1906 været afdelingschef ved Meteorologisk institut. Ved dettes nyordning 1911 forlod han marinen og fik fast ansættelse i instituttet, fra 1919 som statsmeteorolog. Med stor energi virkede han i sin nye stilling. Da ismeldingstjenesten i vore farvande indførtes, organiserede han denne og ledede den til 1929 til skibsfartens fulde tilfredshed og havde den tilfredsstillelse at vor ismeldingstjeneste blev taget til forbillede i Sverige og Norge. Han udarbejdede de af Meteorologisk institut årligt udgivne beretninger om polarisens optræden i de arktiske farvande og har skrevet om isforhold i danske farvande i ældre tider på hvilke områder han var særlig sagkyndig. I Tidsskrift for Søvæsen har han 1895–1920 skrevet adskillige interessante afhandlinger om havstrømme, havundersøgelser m.m. S. var medlem af den internationale Commission de Météorologie maritime, Sub-Commission for Reports of Polar Ice og af den danske Komité for fysisk oceanografi. 1934 fik S. sin afsked ved opnået aldersgrænse. Han var gennem mange år medarbejder ved Berling-

Speerschneider, Christian J. H.

ske Tidendes søfartsafdeling og ved Hagerups illustrerede Konversationsleksikon samt ved Salmonsens Konversationsleksikon. Han var en flittig, kundskabsrig og original personlighed hvis livfulde fremstillingsevne prægedes af hans sammensatte natur der spændte lige fra et blødt lyrisk gemt med sans for alt smukt og godt og til en udpræget stædighed når det gjaldt en sag hvor han mente at han ikke burde vige et skridt. – R. 1911. DM. 1919. □Mal. af Th. Bald, 1904. Foto.

Paul Ipsen i Tidsskr. for søvæsen CIX, 1938 401f. Berl. tid. 23.6.1938. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Th. Topsøe-Jensen *

Speggers, Christen, * 1906, landmand, organisationsleder. * 26.11.1906 i Mjang, Hørup sg., Als. F: gårdejer Chr. P. S. (1879–1953) og Marie Cecilie Schmidt (1879–1911). ~ 5.3.1931 i Hørup med Anne Marie Jacobsen, * 20.2.1907 i Lambjerg, Als, d. af gårdejer Hans J. (1878–1914) og Kathrine Marie Kaad (1881–1950).

Efter uddannelse ved landbruget, på ungdoms- og efterskole overtog S. 1931 sin fødegård som han ejede til 1973. 1938 blev han formand for det lokale mejeri, og 1944 for Den alsiske landboforening. S.s indsats kom dog til at ligge inden for mejeriorsituationerne hvor han 1945 valgtes til formand for Sønderjyske landmænds andels smørekseportforening og 1949 for den betydende Sønderjyske mejeriforening. 1958 blev S. formand for De samv. jydsk mejeriforeninger, og n.å. efterfulgte han Søren "Overgaard som formand for De danske mejeriforeningers fællesorganisation. S. markerede sig tilsyneladende mindre stærkt end sin forgænger, men han evnede at formidle samarbejde i en for mejeribrugets problemfyldt overgangstid, og i et nært samarbejde med fællesorganisationens direktør, T. Mathiassen, forberedte han etableringen af Mejeriselskabet Danmark 1970 og reorganisationen af fællesorganisationen i takt med den ændrede struktur i mejeribrugets der gennemførtes 1972. Efter denne reorganisation fratrådte S. som formand s.å. og afviklede tillige de talrige hverv der naturligt fulgte med stillingen som folkevalgt leder af de danske mejeriers sammenslutning. – S. virkede på sin post som formand for fællesorganisationen for en styrkelse af denne, både over for medlemmerne og over for myndighederne, og hans indsats har væsentlig bidraget til at den reorganiserede organisation også efter indtrædelsen i EF har kunnet bibeholde en lang række administrative funktioner. Ved siden af sin virksomhed inden for mejeribrugets har S. taget aktivt del i sin hjemegns folkeligt-nationale arbejde

og er fra 1974 formand for Sprogforeningen. – Tildelt Segelcke-medaljen 1976. – R. 1961. R'. 1968. □Foto.

Jacob A. Buksti: Et enigt landbrug?, 1974 især 113. Samme i Dansk mejeribrug 1882–2000, red. Cl. Bjørn, 1982 322–404. Mælkeritid. LXXXIX, 1976 1177f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn

Spænd, Christen Nielsen, ca. 1632–79, præst. * ca. 1632 i Sæby, † 6.1.1679 i Vordingborg, begr. sst. (kirken). F: sognepræst, mag. Niels Christensen S. (1594–1664) og Anna Lauridsdatter (ca. 1588–1669). ~ Margareta (Marie) Elisabeth Mese (Mesing), † 1692.

S. blev student 1651 fra Vor Frue skole i Kbh. og allerede 1655 nederste kapellan ved Holmens kirke. Takket være personlig yndest hos Frederik III forflyttedes han allerede 1657 som sognepræst til Vordingborg. Siden blev han provst i Bårse herred og viste sig som sådan både embedsmyndig og skoleinteresseret. 1663 tog han magistergraden. S. var begavet og kundskabsrig, forfaren endog i kemi, men med udpræget hang til barokkens udsmykninger. Herom vidner bl.a. hans håndskrevne prædikener *De Vises levende Sten, kaldet brudte Nøds sødeste Kærne, evangeliske Sjælekammer eller Christi Samfund med Sjælen* (Thott, fol., 31–34) og en bryllupstale (Rostgaard, 4°, 3). Tankegangen virker anstrengt, formen skruet og billederne opstiltede, og ved bestandig disken op med fjertnliggende paralleller, allegorier, hebraiske citater o.l. bliver han en typisk repræsentant for tidens „lærde“ prædikemåde. Mærkeligere er det dog at han i den nævnte prædikensamling tillige i høj grad bygger på J. Tauler, som det i det hele er kende- ligt at han har følt en dragelse mod mystikken. En slags herostratisk berømmelse har S. vundet ved sin *Helvedes Forstue* (Thott, 4°, 341) hvori han ivrer mod latinen som den romerske kirkes sprog der kun er egnet til at opfoste „antikristelige øgleunger“, og i stedet foreslår at indføre græsk og hebraisk. S.s skrift der ikke blev trykt, men udbredt i afskrifter blev gjort til genstand for en meget grundig gendrivelse af Knud Lauridsen Morslet. Trods sin kunstlede stil savnede S. ikke blik for modersmålet. I „*Helvedes Forstue*“ sidestiller han i sproglig kraft dansk med latin, og midt i hans egne snørklede barokprædikener kan man endog træffe ligefrem fynd. □Afbildet på forældrenes epitafiemal. af H. Dittmers (Holmens k.).

Kirkehist. saml. 2.r.v, 1869–71 331 677; 3.r.III, 1881–82 455f (brev). Pers. hist. t. 8.r.IV, 1925 207; 9.r.I, 1928 123 270. Erik Pontoppidan: *Annales ecclesiae Danicæ* IV, 1752 588f. Jochum Suhr: Hist. efterretn. om Vording-

borg latinskole 1, 1824 = Skoleprogr. 33 35 38. V. Hostrup Schultz i Kirkehist. saml. 4.r.VI, 1899-1901 385.

Bjørn Kornerup*

Spendrup, Peter Matthias, 1747-1828, brænde-
vinsbrænder. * 12.4.1747 i Kbh. (Nic.), † 9.3.
1828 sst. (Frbg.), begr. på Frbg. F: brænde-
vinsbrænder Mads Pedersen S. (1716-87, ~ 1° 1742
med Mette Andersdatter Fuglede, 1703-45, ~ 1°
med brænde-
vinsbrænder Jens Nielsen Tostrup,
† 1742) og Ane Madsdatter Lund (1728-87).
~ 1° 1781 (kop. til Nic. k. 18.4.) med Bodil Ca-
thrine Lange, * 12.10.1752, † 18.2.1788 i Kbh.
(Nic.). ~ 2° 11.7.1788 i Kbh. (Nic.) med Anne
Kirstine Woldum, * 5.1.1765 i Skade, Vrads hrd.,
† 7.8.1827 i Valby (Frbg.), d. af sognepræst i
Klovborg, senere i Hvirring og Hornborg, provst
Morten W. (1731-97) og Ane Clara Madsdatter
Spendrup (1743-72).

S. overtog 1787 et brænde-
vinsbrænderi efter fa-
deren, men hans uddannelse havde næppe taget
sigte herpå. Han var student fra 1763, privat di-
mitteret, og teologisk kandidat fra 1769, og han
stod fra ungdomsårene i varmt venskabsforhold
til den tre-fire år ældre Johannes *Ewald idet fa-
deren ejede og beboede den ejendom i Vingårds-
stræde, hvor Ewald 1771-73 var tinget i pension
hos assistenshusfuldmægtig Niels Wiborg. I
brænde-
vinsbrændingens historie er hans navn
bevaret gennem et af ham 1809 konstrueret alko-
holmeter for hvilket han 1810 fik Videnskaber-
nes selskabs guldmedalje. Selv om dette apparat
ikke straks vandt større udbredelse blandt den
tids mange små brænderier blev det dog anset
for ganske uundværligt for en mere rationel fa-
brikation, og inden for toldvæsenet, hvor det au-
toriseredes til brug, holdt det sig uforandret til
1844. □ Maleri.

Johs. Ewald: Levnet og meninger, udg. L. Bobé, 1911
183-90 197 322f (breve). - L. V. Scheel: Brænde-
vinsbrændingen i Danm., 1877 114. Gær- og spiritusindu-
striens hist. i Danm. A/S De danske spritfabriker
1881-1931, 1931 87.

P. Koch Jensen*

Spengler, Johan Conrad, 1767-1839, kunst-
kammerforvalter. * 22.7.1767 i Kbh. (Ty. ref.), † 1.3.
1839 sst. (Ty. ref.), begr. sst. (Ass.). F: hof-
og
kunstdrejer, senere kunst-
kammerforvalter Lo-
renz *S. (1720-1807) og Gertrud S. Trott (1739-
89). Ugift.

S. skal en kort tid have besøgt akademiet og op-
holdt sig 1787-90 i Italien, Frankrig og England.
Allerede 1789 fik han dog ekspektance på sin
fars stilling efter at en ældre bror Lorenz, der
oprindeligt var udpeget til embedet, blev sinds-
syg. Efter hjemkomsten fra udlandet blev S.

medhjælper på kunst-
kammeret og deltog her
1794 ved Christiansborgs brand aktivt i rednin-
gen af samlingen. Efter faderens død overtog
han 1807 hvervet som forvalter af kunst-
kamme-
ret. I årene forinden havde han gentagne gange
opholdt sig i udlandet (1794-95 i Sverige og
Norge, 1798-1800 i Frankrig og 1803 i Berlin,
Dresden og Wien). S.s vigtigste indsats bestod i
hans medvirken ved kunst-
kammerets omorgani-
sering og indretningen af kunst-
museet i Dron-
ningens tværgade (nu nr. 7) og Det kongelige
billedgalleri på Christiansborg i løbet af
1820erne. I forbindelse med billedgalleriets
åbning 1827 udsendte S. et stort katalog over male-
risamlingen. Heri redegøres også for principper-
ne bag den omfattende „scientificke“ systemati-
sering af billederne der nu ophængtes efter lan-
de og skoler i en kronologisk rækkefølge. S.s
konsekvente omordning af den kongelige male-
risamling repræsenterer et væsentligt fremskridt,
men blev dog efter hans død underkastet en kri-
tisk revision af efterfølgeren N. L. *Høyen. Vig-
tigst var her den markante udvidelse af den dan-
ske afdeling med inddragelse af samtidige kunst-
neres værker og den langt mere konsekvente og
kyndige klassificering af malerierne efter kvali-
tet. - Trods sin beskedne litterære produktion
blev S. 1817 medlem af Danske selskab. Han
forøgede sin fars samling af håndtegninger og
grundlagde selv en samling danske tegninger
som delvis blev overtaget af staten (kobberstik-
samlingen) efter hans død. Han udgav 1818 et
supplement til N. H. Weinwicks kunsthistorie
(1811) og skrev en afhandling om Marcus *Tu-
scher i Nye Danske Magazin IV, 1823. - Justits-
råd 1825. Etatsråd 1837. - R. 1829. □ Tegn. af
G.-L. Chrétien, stik formentlig af samme. Tegn.
af J. L. Lund (Frbg.). Mal. af samme, 1834, ef-
ter dette tegn. af L. Frølich og af J. V. Gertner.

Louis Mourier i Geneal. og biogr. ark., 1840-49
292-314. Lorenz Frølich. Egne optegn. og breve, udg.
F. Hendriksen, 1920-21. Peter Hertz i Kunstmuseets
årsskr. IX-X, 1921-23 382-90 og XI-XII, 1924-25
290-352. Otto Andrup: Den kgl. saml. på Rosenborg,
1933 24-27 51-55. Kl. Kjølens i Christiansborg slot,
red. Kr. Hvidt m.fl. II, 1975 170-72.

Birgitte Bøggild Johannsen

Spengler, Lorenz, 1720-1807, elfenbensdrejer,
konkyliolog. Døbt 22.9.1720 i Schaffhausen,
† 20.12.1807 i Kbh. (Ty. ref.), begr. ved kirken.
F: muremester, senere bygmester Johann Con-
rad S. (1676-1748, ~ 2° ca. 1726 med N. N.
Blank, † 1744, ~ 3° med N. N.) og Maria Peter
(ca. 1683-1723). ~ 30.7.1756 i Kbh. (Ty. ref.)
med Gertrud Sabina Trott, døbt 29.1.1739 i Kbh.
(Petri), † 16.5.1789 sst. (Ty. ref.), d. af toldbod-

Spengler, Lorenz

skriver Johan Caspar T. (1701–61) fra Sachsen og Bernhardine Munzinger (ca. 1708–74) fra Basel. – Far til Johan Conrad *S.

S. kom som 14-årig i lære hos J. M. Teuber i Regensburg som elfben drejer, blev fem år senere svend og fik arbejde i Bern. 1743 søgte han til London men rejste s.å. til Kbh., fordi der i forbindelse med kronprins Frederik (Vs) giftermål med Louise af England gik rygte om rigdommen ved det danske hof. Efter gammel tradition lærte kongehusets medlemmer et håndværk, især drejeriet, og S. fik overdraget undervisningen med værksted på Christiansborg. 1745 fik han patent som kgl. hof- og kunstdrejer og solgte efterhånden en mængde af sine arbejder til hoffet: genstande i skildpadde og rav (bl.a. skakspil, lysestager og 1753 en lysekron med 24 arme) og kunststykker i elfben (bl.a. opsatser med portrætmedaljoner, strudseæg, pokaler og æresporte og templer med allegoriske motiver). S. var en mester i drejerhåndværket og grundlagde en dansk kunstdrejertradition. Kulturhistorisk er hans arbejder blandt de yderst få eksempler på kunstdrejergenstande i Passig-månér. De spredtes vidt, især som hofgaver, og findes især på Rosenborg samt på Fr.borg m.v. 1748 tog S. borgerskab som kunstdrejer og havde i sin bolig privatelever og værksted med svende og lærlinge. Her fremstilledes bl.a. kunstige tænder af elfben eller narhvaltænder. Han havde tillige en privatklinik hvor han med sine hjemmelavede elektriser-maskiner behandlede vanføre.

1769 blev S. som følge af sine nære forbindelser med hoffet, sin anseelse og sine brede interesser knyttet som naturvidenskabelig forvalter til kunstakademiet, kongens private samling af kunst o.m.a. 1771 blev han samlingens bestyrer og ledede den kyndigt til sin død. Han imødegik i denne periode alle forsøg på at dele samlingerne efter genstandenes karakter. Som storsamler livet igennem grundlagde S. en internationalt berømt privatsamling af især konkylier og andre naturhistorier, men også malerier, stik og håndtegninger. Dens omfang skyldtes han talrige forbindelser i udlandet. 1804 blev naturgenstandene købt for 5000 rdl. til det planlagte kgl. naturhistoriske museum og udgør pga. de mange typeeksemplarer stadig en meget værdifuld bestanddel af Zoologisk museum. Efter S.s død kom håndtegninger og grafiske blade til kobberstiksamlingen. Det øvrige blev ved offentlig auktion solgt til bankier Liotard for 10 000 rdl.; kataloget (Kgl. bibl.) udarbejdedes af sønnen Johann Conrad Spengler der senere blev kunstmuseets første direktør. S.s virksomhed som skribent var baseret på kongens og hans egne samlinger. Han var således medforfatter til det store konkyli-

værk (1758) med tavler af F. M. *Regenfuss og skrev om elfbens natur og behandling. Hans øvrige arbejder var især registreringer og beskrivelser af et anseligt antal nye arter af foraminiferer (fra skalsand inde i større snegleskaller), koraller, rankefødder, skallus og først og fremmest en række muslingeslægter. Nogle tryktes i tyske tidsskrifter, andre i skrifterne fra naturhistorie-selskabet og Videnskabernes selskab, hvoraf han blev medlem 1778. Han var desuden æresmedlem af 14 udenlandske lærde selskaber. – S. synes at have været en omgængelig og vellidt mand der sluttede sig nøje til sit nye fædreland og læste og skrev dansk. Han var en fremtrædende repræsentant for 1700-tallets samlere og konkyliologer. □Mal. af C. G. Pilo, 1751 (Fr.borg). Min. af ukendt kunstner, 1756 (Schaffhausen Mus.). Mal. af Vigilius Erichsen ca. 1757 (St.mus.), efter denne min. af J. Brecheisen, 1758 (Frijsenborg). Porcelænsmedaljon af J. E. Bauert, 1759 (Schweiz. Landesmus.). Min. af W. A. Müller, efter denne to stik, det ene 1762. Tegn. af Cornelius Hoyer, 1776 (kobberstiksaml.), efter denne stik af M. Haas, 1776, af I. S. Walwert og af J. L. Stahl samt tegn. formentlig af G. L. Lahde ca. 1795 (Fr.borg). Relief af J. J. Schmid. Akvarel af J. Rieter (Zool. mus.), efter denne stik ca. 1802.

Bibliografi. Thieme-Becker: Allg. Lexikon der bildenden Künstler XXXI, Lpz. 1937 357.

Kilder. Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. for 1849, 1851 16–20 (breve fra Linné).

Lit. F. L. Mourier i Iris og Hebe, 1808 I 148–92. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zoologiske lit. II, 1, 1873 301f 307–09; III, 1878 154–57 (bibliografi). C. Nyrop i Månedsskr. udg. af industriforen. X, 1875 63–72. C. H. Vogler: Der Künstler und Naturforscher L. S. aus Schaffhausen I–II, Schaffhausen 1898–99 = Neujahrsblatt des Kunstvereins und des hist.-antiquar. Vereins VIII–IX (anm. af P. Brock i Berl. tid. 1.2.1899). F. R. Friis: Kulturhist. studier, 1904–09 58–61. Edv. Harboe: Harboeske slægtsbiogr. I, Bergen 1922 97–109. Otto Andrup: Den kgl. saml. på Rosenborg I, 1933 24. Eugen v. Philippovich i Museumsverein Schaffhausen. Jahresbericht 1956, 1957 1–4. Samme i Neues Mag. für Hanauische Gesch. III, Hanau 1958 53–59. Samme i Keramik-Freunde der Schweiz. Mitteilungsblatt XLIV, Basel s.å. 30f. Samme: Elfenbein, Braunschweig 1961. Samme i Schaffhauser Beiträge zur Gesch. LVIII, 1981 307–12. Hans Jørgen Hansen i Bulletin of the geological society in Denmark XXIX, 1981 109–201.

Papirer i Zoologisk museum.

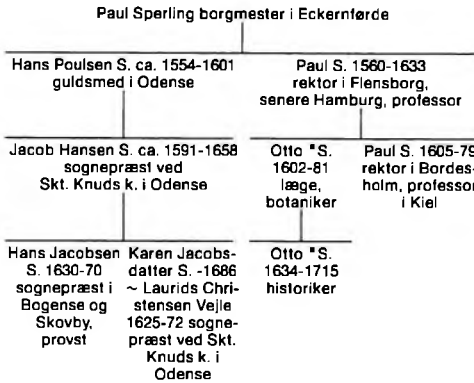
Torben Wolff

Sperling

Den borgerlige slægt S. føres tilbage til borgmester i Eckernførde Paul S., nævnt 1561 som Paul Kremer.

Svend Larsen: Studier over det fynske rådsaristokrati i det 17. årh. II, 1965 95–97.

Hans H. Worsøe

Sperling, Otto, 1602–81, læge, botaniker. * 28. el-
ler 30.12.1602 i Hamburg, † 26.12.1681 i Kbh.,
begr. i Frue k. F: rektor ved Skt. Johannes-sko-
len, professor eloquentiæ ved gymnasiet i Ham-
burg Poul S. (1560–1633) og Anna Craneberg
(† 1641). ~6.6.1630 i Roskilde med Margrethe
Schwendi, * 8.4.1605 i Roskilde, † 9.1.1654 i Am-
sterdam (~ 1° med medicus i Bergen Poul An-
dersen, ca. 1586–1628), d. af kannik Andreas S.
og Anne Marquartzten. – Far til Otto *S. (1634–
1715).

S. studerede fra 1616 i Greifswald, fra 1619 i Lei-
den medicin og botanik. 1622 kom han til Dan-
mark i håb om at blive hovmester for en ung
adelsmand, kom i forbindelse med flere danske
lærde og fik s.å. lejlighed til i Christian IVs følge
at besøge Norge i hvis naturforhold han blev
stærkt interesseret; her stiftede han n.å. bekendt-
skab med kansler Jens *Bielke. Vinteren 1622–23
studerede han i Rostock. 1623 ledsagede han dr.
Jørgen *Fuiren på en botanisk undersøgelsesrej-
se til Skåne, Halland, Blekinge og Gotland; de
på denne rejse udarbejdede plantelister (udg.
1662 i Thomas Bartholins „Cista medica Haf-
nienses“) er sikkert i hovedsagen S.s værk.
1624–28 drev han studier i Italien, især ved uni-
versitetet i Padova hvor han blev dr.med. Efter
hjemkomsten til Hamburg drog han allerede
1628 på ny ud med Italien som mål, men det
skib hvormed han afsejlede fra Rotterdam til
London nødtes af modvind og en kaper fra
Dunkerque til at søge havn i Norge. Efter opfor-
dring af flere adelige nedsatte han sig nu som
læge i Bergen hvor han traf sin tilkommende hu-
stru. Efter sit bryllup fik han juli 1630 kongebrev
på et kanonikat i Bergen og embedet som provin-
sialmedicus. 1632 flyttede han til Kristiania
(Oslo) som stadsfysicus, men havde svært ved at
få sit tilgodehavende og bosatte sig 1634 i Søn-
der Jernløse på Sjælland hvor hans hustru havde

en gård. Han havde imidlertid under sit ophold i
Kristiania i Corfitz *Ulfeldt, da lensmand på Bohus,
til hvem han var blevet kaldt som læge, vund-
det en formående velynder. På Ulfeldts tilskyn-
delse tilbød Christian IV ham 1637 stillingen
som læge ved Børnehuset i Kbh.; 1638 blev han
tillige forstander for Kongens Have ved Rosen-
borg og kgl. botanicus, 1639 stadsfysicus i Kbh.,
ansat af magistraten.

S. var i disse år en af hovedstadens mest ansete
læger, var med til at behandle kongen efter sla-
get på Kolberger Heide og blev huslæge hos Ul-
feldts. Samtidig dyrkede han botanikken og for-
fattede en katalog over den botaniske have
(1642). 1640–41 fulgte han Hannibal *Sehested til
Spanien, 1642 Ulfeldt til England. Meget nært
var han knyttet til det Ulfeldtske hus hvor han
bl.a. læste latin med *Leonora Christina. Det
medførte at han blev ildset af rigshofmesterens
uvenner som bl.a., vistnok ikke uden grund, be-
skyldte ham for at have taget ulovlige fortjene-
ster ved leverance af lægemidler til Børnehuset.
Da Ulfeldt 1644 faldt i unåde blev S. afskediget
fra sine to embeder hos kongen og en kommissi-
on nedsattes for at undersøge hans embedsførel-
se; kort efter mistede han stillingen som stadsfy-
sicus. Venskabet med Ulfeldt brødes imidlertid
ikke; 1646–47 fulgte S. rigshofmesteren på hans
sendefærd til Holland og Frankrig og var Leo-
nora Christinas ledsager på hendes rejse til Eng-
land. Da den politiske situation i slutningen af
1647 udviklede sig i Ulfeldts favør fik S. Chri-
stian IVs løfte om at blive kgl. kemiker på Rosen-
borg og tilså kongen under hans sidste sygdom
på Fr.borg og Rosenborg. Efter kongens død
skaffede Ulfeldt ham marts 1648 stillingen som
hofkemiker som han beklædte til febr. 1649, og
jan. 1649 blev han hofmedicus uden dog at blive
benyttet af Frederik III. 1649 fulgte han Ulfeldt
til Holland. Da spændingen mellem rigshofme-
steren og hoffet efter hjemkomsten blev mere og
mere akut søgte S. sammen med Leonora Chri-
stina uden held at få Ulfeldt til at opgive den
taktik at holde sig hjemme i sit hus. Da Dina-af-
færen (*Dina Vinhofvers) 1651 brød ind over fa-
milien stod han den bi med råd og dåd. Han var
i øvrigt selv part i sagen ved Dinas påstand om
at han havde tillavet den gift hvormed Ulfeldt
beskyldtes for at ville tage kongen af dage.
Skønt han frifandtes for anklagen søgte han alle-
rede før Ulfeldts flugt kongens tilladelse til at
forlade Danmark og opnåede denne fjorten da-
ge efter at hans beskytter var afsejlet fra Ham-
mermøllen. 1651–54 var han bosat som læge i
Amsterdam, men opretholdt stadig den nære til-
knytning til Ulfeldts som han 1653 i embeds-
medfør besøgte i Stockholm. Ved denne lejlig-

Sperling, Otto

hed udnævntes han til dronning Christinas liv-medicus. 1652 havde han oversat Ulfeldts „Høytrende Æris Forsuar“ til latin. Efter hustruens død nedsatte han sig i Hamburg og kaldtes ofte herfra til slottet Barth i Pommern hvor Ulfeldt nu boede. 1657 sluttede han sig efter Ulfeldts ønske til denne på Karl Gustavs tog til Danmark, men rejste kort efter Frederiksoddes indtagelse tilbage til Hamburg, misfornøjet med at der ikke var vist hans person tilstrækkeligt hensyn. N.å. blev han anholdt i Glückstadt og beskyldt for at stå i svensk tjeneste og at have talt ondt om Frederik III; først marts 1659 frigaves han efter at have underskrevet en forpligtelse til ikke at indlade sig med kongens fjender eller foretage sig noget til skade for Danmark.

Efter det Ulfeldtske ægtepars løsladelse fra Hammershusfængslet dec. 1661 knyttedes atter det intime forhold mellem det og S. Da ægtefællerne 1662 rejste til udlandet tog han en del af deres løsøre i forvaring og den yngste søn Leo *Ulfeldt i huset. Også efter Ulfeldts domfældelse 1663 vedblev han at korrespondere med ham, var mellemmand mellem ham og hans forbindelser i Sverige, hjalp med at udbrede hans apologi og var medvider i planer om at befri Leonora Christina. Den danske regering så i alt dette et brud på forpligtelsen af 1659, så meget mere som den stadig anså ham for at være i kongens tjeneste. Når den besluttede at pågribe ham var hovedmotivet imidlertid ønsket om at få fat i Ulfeldts ejendele og om at afpresse ham bekendelser om ægteparrets forræderiske anslag. Jan. 1664 blev han af oberstløjtnant Christoffer Hagedorn lokket uden for hamburgsk område, fængslet og ført til Glückstadt og derfra i lænker til Kbh. hvor han indsattes i Blåtårn. En nedsat kommission kunne ikke aftvinge ham tilståelse om kendskab til Ulfeldts sidste planer, men på de førnævnte punkter fandtes hans skyld tilstrækkeligt bevist, og på dette grundlag dømtes han juli s.å. af hofretten som kgl. hoflæge fra ære, liv og gods som skyldig i majestætsforbrydelse. Dødsdommen udførtes dog ikke, måske fordi den svenske regering protesterede mod hans fængsling da han som vikar i det hamburgske domkapitel måtte anses for hørende under dens jurisdiktion. Heller ikke trusler om pinebænken bragtes til udførelse. Men S.s gods på Sjælland konfiskeredes og gaves til Hagedorn, og han holdtes indespærret i Blåtårn til sin død. Efterhånden mildnedes det hårde fængsel, især efter Christian Vs tronbestigelse; han modtog besøg af sønnen Otto og en datter og fik adgang til at skrive. Han brevvexlede med sin medfange Leonora Christina og nedskrev til læsning for sine børn på tysk en udførlig selvbiografi til

1659 med et tillæg om sin fængsling og sit fangenskab (afsluttet 1673; Gl. kgl. saml. 3094 4°). Selvbiografien vidner om et ikke ringe fortællertalent og en vågen iagttagelsesevne ikke mindst over for naturvidenskabelige foreteelser, skønt S. inden for sine fag var meget lidt produktiv. Som historisk kildekrift må det behandles med kritik da S. overalt søger at stille sig selv og Ulfeldterne i det bedste lys på bekostning af deres modstandere. Den gudfrygtige og ydmyge tone kontrasterer mod den letfærdighed i livssyn og udtryksform som træder frem i flere af hans efterladte breve og mod den havevise som efter flere vidnesbyrd kendetegnede ham. Hans trofasthed mod ægteparret Ulfeldt og dets børn kan dog ikke forklares alene ved de ydre fordele som forbindelsen gav ham. Han var Ulfeldt oprigtigt hengiven, og han nærede en dyb kærlighed til Leonora Christina.

Kilder. O. S.s selvbiografi (1602-73), overs. i uddrag af S. Birket Smith, 1885 (reproudg. 1974). O. S.: Notes du voyages en Espagne 1640-41, udg. E. Gigas, Paris 1910 (særtryk af Revue hispanique XXIII, Paris s.å. 534-90). O. S.s Studienjahre, udg. Walter G. Brieger og J. W. S. Johnson, 1920. - Breve i Danske mag. 2.r. III, 1810 30-41 og Janus XXXIX, Leiden 1925 210-33 (brevveksl. med J. R. Glauber). Breve fra og til Ole Worm, udg. H. D. Scheepelern I-II, 1965-68.

Lit. J. Møller: Cimbria lit. I, 1744 646f. C. F. Rottbøll i Det kbh.ske selsk.s skr. X, 1770 410-12 465-68. Uddrag af biskop Jens Bircherods hist.-biogr. dagbøger, ved Chr. Molbech, 1846. V. Ingerslev: Danm.s læger og lægevidenskab I, 1873 326-33. S. Birket Smith: Leonora Christina grevinde Ulfeldts hist. I-II, 1879-81. Ove Dahl i Det kgl. no. vidensk. selsk.s skr. 1888-90, Trondhjem 1892 111-24. K. Carøe i Hist. medd. om Kbh. I, 1907-08 190-92. Samme: Studier til da. medicinalhist., 1912 59-63 88f. Carl Christensen i Naturens verden V, 1921 149-55. Samme: Den danske botaniks hist. I, 1924-26 23-25; II, s.å. 8f (bibliografi). Aage Schæffer: Studier til da. apotekervæsens hist., 1963 = Theriaca VIII 162-67. Harald Ilse i Fund og forskn. XVII, 1970 29-46.

Papirer i Kgl. bibl.

C. O. Bøggild-Andersen*

Sperling, Otto, 1634-1715, historiker, antikvar. * 3.1.1634 i Kristiania, † 18.3.1715 i Kbh. F: læge og botaniker Otto *S. (1602-81) og Margrethe Schwendi (1605-54). Ugift.

S. blev o. 1649 sendt til gymnasiet i Bordesholm hvor farbroderen Paul S. var rektor. 1652-55 studerede han i Helmstedt og boede her hos den lærde Hermann Conring som gjorde sig berømt ved et historisk-juridisk forfatterskab. Efter en tid som huslærer studerede han i Nederlandene (studiosus politices i Leiden 1659), derpå i Frankrig og England (1661). Han slog sig ned hos faderen i Hamburg 1662, men var snart efter beskæftiget som lærer for Leo *Ulfeldt og derefter for adelsønner af holstenske familie. I ledige

stunder drev han bl.a. filologiske og historiske studier. 1670–73 opholdt han sig i Kbh. hvor han forsøgte at lette faderens kår i fængslet og samtidig havde kontakt med *Leonora Christina. Det følgende år tog han den juridiske doktorgrad i Kiel og nedsatte sig som sagfører i Hamburg. 1681 rejste han dog atter udenlands som hovmester for Joh. Ad. Buchwalds sønner og fik under et ophold i Paris ansættelse ved Colberts bibliotek. 1683–87 virkede han påny som sagfører i Hamburg, 1687–90 var han dansk kgl. råd og assessor i overappellationsretten i Pinneberg og tog så bopæl i Danmark da han fik til opgave at udarbejde et værk om mønter og medaljer fra tiden under de oldenborgske konger for en løn af 200 rdl. årligt. 1692 ansattes han som professor i historie og retsvidenskab ved det nyoprettede ridderakademi i Kbh., men den aldrende mand fandt sig dårligt til rette med elever og foresatte. 1695 blev han tvunget væk nogle måneder, og 1697 fik han sin afsked, efter hans egen mening uden rimelig grund, og måtte nu leve af en pension på 200 rdl., halvdel af professorgagen. 1701 genansattes han, dog med en løn der ikke oversteg pensionen, og da akademiet nedlagdes beholdt han denne beskedne indkomst til sin død.

Årene fra 1697 var præget af pinlig økonomisk armød som S. bl.a. måtte bøde på ved pengelån fra en søster. I tillid til et aldrig indfriet løfte om at blive historiograf for hertugdømmerne og grevskaberne afsløg han tilbud om ansættelse i Sverige og andetsteds, men var iøvrigt uden held flittig ansøger til alskens stillinger i den danske konges tjeneste, i centraladministrationen, ved postvæsenet, Det kgl. bibliotek eller kunstkammeret. Han følte sig åbenbart hjemme i det københavnske lærdomsmiljø, modtog også nogen støtte fra mæcener som generalmajor Johan *Rantzau (1650–1708) og Christian *Reitzer, men forgældet og uden tilstrækkelige eksistensmidler måtte han først pantsætte, senere ved auktion 1709–10 sælge sit betydelige bibliotek på over 8000 bind. S. kunne dog i sin betrængte alderdom glæde sig over sit gode syn som han tilskrev virkningen af den pibe tobak han daglig røg morgen og aften, og alle de bøger han behøvede til sine studier fandt han hos Reitzer i hvis hus han tilbragte de to sidste leveår. Til ham testamenterede han sin manuskriptsamling, mens en arselig samling antikke mønter efter hans død erhvervedes af kongen til kunstkammeret, nu Den kgl. mønt- og medaljesamling (trykt katalog 1717). Da Reitzer 1721 afhændede sit bibliotek til kongen fulgte størstedelen af S.s håndskrevne arbejder og samlinger med. Noget havde Reitzer forinden overladt til andre, således de

omfattende Sperlingske familiepapirer der gik tilbage til 1500-tallet og bl.a. rummede faderens selvbiografi og korrespondance. De var blevet overdraget til historikeren Hans *Gram, og først efter dennes død indgik også disse i Det kgl. bibliotek.

S. var uendelig lærd og havde tidligt fordybet sig i vidtspændende studier, filologiske, litterære, arkæologiske og historiske. De rakte fra den klassiske oldtid til Hamburgs nyeste historie og samlede sig efterhånden mest om emner inden for ældre nordisk historie. Som både hans arbejder og korrespondance viser må han nærmest karakteriseres som antikvar i 1600-tallets forstand, men han fulgte nye strømninger, stod fx åben for arkæologiske og kildekritiske landvindinger, og var i det hele personligt udrustet med ikke ringe kritisk sans og skarpsindighed over for kilderne. Ingen af hans større arbejder nåede dog frem i bogform. Fra Hamburgtiden stammer flere utrykte arbejder, således en tysk fremstilling af Hamburgs historie til 1690 der hviler på et solidt grundlag af kilder som kritisk er holdt op mod hinanden (seks bind fremstilling, tolv bind noter og kilder). Hertil slutter sig flere forstudier og samlinger samt en fyldig biografi af den hamburgske historieskriver Albert Krantz, skrevet på latin i tre bind. Planen til en kommenteret nyudgave af *Adam af Bremens nordiske kirkehistorie som han forgæves ledte efter forlægger til (og hvortil manuskriptet synes at være tabt) fattede han vistnok i 1680'erne, men selv om han fra 1670'erne stod i forbindelse med lærde i hertugdømmerne der dyrkede Jyllands fortid syd for Kongeåen, i datidens terminologi „Cimbrien“, orienteredes studierne først egentlig mod nordisk old- og middelalderhistorie efter ansættelsen i Danmark. Han knyttede her kontakten til forskere i såvel provinsen som hovedstaden – fx Jens og Thomas Broder *Bircherod, Peder *Syv og håndskriftsamleren Peder Jensen Lucoppidan – og sluttede sig til historikere som Árni *Magnússon og Thormod *Torfæus der stillede sig kritiske over for *Saxo. Under deres indflydelse gav han sig i erkendelse af den norrøne overleverings betydning til at lære oldnordisk. En omfattende samling håndskrevne studier og noter vedrørende nordiske antikviteter (16 bind og en pakke) vidner om hans dybtgående undersøgelser. Blandt de trykte skrifter, alle på latin og af mindre omfang, kan nævnes en kritisk udgave af biskop *Absalons testamente (1696) og afhandlinger om det danske sprogs forrang blandt nordboerne (1694), om hedningedåben (1700), om navnet „konning“ og den danske kongemagts oprindelse (1707), om navnet og festen jul hos nordboerne i gammel og nyere tid

Sperling, Otto

(1711) samt forskellige mønthistoriske studier. Derudover efterlod han sig *Valerius Maximus Danicus* dvs. en latinsk skildring af berømmelige handlinger udført af danskere (fire bind hvoraf en lille prøve blev udgivet 1698), et arbejde om runeskriften og samlinger til et stort anlagt værk om lærde kvinder *De foeminis omni ævi doctis* hvortil han bl.a. havde modtaget bidrag fra Leonora Christina. Som faderen havde han knyttet sig til hende og hendes familie, og det var ham der foranledigede hende til at skrive sin franske selvbiografi. Da hun kom fri af fængslet besøgte han hende trofast på Maribo kloster og stod hende bi med oplysninger til værket om „Heltinders Pryd“. □Tegn. af C. C. Andersen (Kgl.bibl.) efter mal. fra 1696.

Udg. Justi Lipsii vita illustrata ab O. S., udg. Sylvette Sué, Lias II, Amsterdam 1975 71–108.

Kilder. O. S.s selvbiografi (1602–73), overs. af S. Birket Smith, 1885 (reprintudg. 1974). Danske mag. 6.r.V, 1930 62–68. Breve i Andr. Alb. Rhode: Cimbrisch-holsteinsche Antiquitäten-Remarques. Appendix, Hamb. 1720 389–425, Dänische Bibliothec VII, 1745 385–422, O. H. Møller: Nachricht von dem adelichen Geschlecht derer v. Ahlefeldt, Flensb. 1771 38–56, Torfæana, udg. P. F. Suhm, 1777 91f 126–50, Danske saml. V, 1869–70 222–24 228–35; 2.r.I, 1871–72 223–28, Pers. hist. t. 3.r.III, 1894 206; V, 1896 74f 77; 5.r.V, 1908 232–48, Arne Magnússons private brevveksl., 1920 476–80, og Tidskr. for jødisk hist. og lit. III, 1925 294–303.

Lit. J. Møller: Cimbria lit. II, 1744 849–56, E. C. Werlauff: Hist. efterretn. om det store kgl. bibl., 2. udg. 1844 78–84 112f. Chr. Bruun: Fr. Rostgaard og hans samtid I, 1870. S. Birket Smith: Leonora Christina Ulfeldt på Maribo kloster, 1872. Fr. Winkel Horn: Peder Syv, 1878 28f 144–46. John Danstrup: Esgruserhåndskriftet. En Adam af Bremen-afskrift af O. S. d.y., 1943 = Vidensk. selsk. Hist.-filol. skr. I, 4. Laur. Nielsen: Danske privatbibl. gennem tiderne I, 1946.

Papirer i Kgl. bibl. og Schlesw.-holst. Landesarchiv, Gottorp.

Harald Ilsoe

Spies, Joachim Owe Friedrich, 1780–1844, regeringspræsident. * 20.9.1780 i Reinfeld, † 7.8.1844 i Teplitz-Schönau, begr. sst. F: amtsforvalter, justitsråd Christian Friedrich S. (1735–1805, ~ 2° 1792 med Magdalena Dorothea Ukert, 1742–1832) og Catharina Clara Schultzen (1748–90). Ugift.

S. tog 1803 juridisk eksamen i Glückstadt, blev n.å. kancellist i tysk kancelli, 1809 assessor og 1813 deputeret, 1821 kansler ved overretten på Gottorp, 1834 præsident for regeringen i Slesvig. Han var en dygtig embedsmand, stod i høj gunst hos Frederik VI og var tillige en ivrig modstander af alt hvad der stred mod enevældens statsordning. Mens S. var assessor i kancelliet, „henlagde“ dette Frederik VI's sprogreskript af 15.12.1810 som befalede, at hvor dansk var almenmands sprog, skulle det tyske sprogs brug

ved gudstjeneste, skoleundervisning og rettergang ophøre og dansk indføres. Med urette er S. blevet mistænkt for at have været ophavsmanden til henlæggelsen. Han var ganske vist en modstander af, at man forsøgte at ændre folkesproget i det sydligste Slesvig (og i Holsten). Han var også imod, at man gjorde forsøg på at trænge det tyske sprog tilbage i Mellemslesvig (mellem Kær herredens sydgrænse og Dannevirke) hvor han – fejlagtigt – opfattede talesproget som et blandingsprodukt af dansk, tysk, engelsk og frisisk der med tiden naturligt ville vige pladsen for rent tysk mens dansk forvaltningsprog efter S.s mening kun ville øge forvirringen. Derimod var S. enig med kongen i det betimelige i, at dansk indførtes som offentligt sprog i det dele af hertugdømmet hvor det efter hans opfattelse var folkesprog; kun mente han, at der burde indrømmes embedsmændene en rimelig frist til at erhverve sig den fornødne sprogfærdighed i dansk. Kendskab til dansk – ved siden af tysk – mente S. burde fremmes på alle måder i begge hertugdømmerne. S.s kolleger inden for kancelliet, J. S. v. *Møsting og A. B. *Rothe, havde imidlertid videregående ønsker om det danske sprogs fremme, og dette – i forbindelse med den katastrofale krig – er vel grunden til, at sagen – med kongens stiltiende samtykke – er blevet „henlagt“.

1837 står S.s navn under den betænkning hvorved provinsregeringen i Slesvig forsøgte at afværge de danske sprogkrav. Betænkningen er fra ophavsmandenes side udtryk for en helstatlig og elitær embedsmandskonservatisme, ikke for en national stillingtagen. Heller ikke synes den beskyldning berettiget, at da Christian VIII samtidig med sprogreskriptet af 14.5.1840 forlangte oplysninger af regeringen i Slesvig om, i hvilke distrikter af Slesvig kirke- og skolesproget var forskelligt fra folkesproget, skal S. have lagt sagen til side, thi det var sikkert kongen selv der lod den falde. S. synes loyalt at have støttet den nye konge, Christian VIII, i dennes balancepolitik som et middel til at holde helstaten sammen. – Kancelliråd 1807. Justitsråd 1811. Etatsråd 1813. Gehejmekonferensråd 1836. – R. 1822. DM. 1824. K. 1826. S.K. 1828.

C. F. Allen: Det danske sprogs hist. i hertugdømmet Slesvig II, 1858 31–109. J. G. Rist: Lebenserinnerungen III, Gotha 1888 27. Kn. Fabricius i Festskr. til H. P. Hanssen, 1932 27–47. Samme i Sønderjyllands hist. IV, 1937.

Lorenz Rerup (Knud Fabricius)

Spies, Simon Ove Christian Ogilvie, * 1921, rejsebureauleder. * 1.9.1921 i Helsingør (Skt. Olai). F: bestyrer, senere maler Johan William Ogilvie

S. (1890–1969) og bogholder Emma Sophie Otto (* 1899). ~ 1° 5.9.1953 på Frbg. (b.v.) med cand. psych. Tove Ruth Kosileff, f. Hersing, * 8.2.1926 i Kbh. (Elias); ægteskabet opløst 1953. ~ 2° 8.1.1958 i Kbh. (b.v.) med Helene Maria Ursula Schedtler, * 30.3.1931 i Bremerhaven; ægteskabet opløst s.å. ~ 3° 30.11.1958 i Kbh. (Chr.) med Lillian Palmerston Christophersen, * 11.7.1936 i Kbh. (Rigshosp.); ægteskabet opløst 1959.

S. er en af de eventyrlige skikkelser i nyere dansk erhvervsliv, selv om begyndelsen var beskeden, da han startede med chokoladesælger i en af fødebyen Helsingørs biografer. 1936 tog han realeksamen og fik en kort tid ansættelse på Gribskovbanens driftskontor. Derfra kom han i handelslære i Hugins kasseapparater og afsluttede sin uddannelse med handelsmedhjælpereksamen og et specialkursus fra Købmandsskolen. Under krigen ernærede han sig som cykeldroschechauffør, og da han efterhånden erhvervede sig flere af disse ejendommelige transportmidler kaldte S. sig en overgang vognmand. Men forretningen gik dårligt. Virksomheden måtte lukke, og en kort tid arbejdede den tidligere vognmand som kontormedhjælper. 1943 søgte han ind på Akademisk kursus og 1945 tog han studentereksamen. S.å. påbegyndte han det statsvidenskabelige studium og sideløbende med dette et psykologistudium med afgangseksamen fra Kbh.s univ. 1951. Hans studier blev delvis finansieret af indtægter fra et nystartet firma *I/S Syn-tosan* hvor han i kompagniskab med en bekendt fremstillede ferie- og afmagringstabletter. 1951–53 havde S. ansættelse som sekretær i prisdirektoratet inden han 1953 begyndte som busrejseleder i De forenede Rejsebureauer. Med denne nye stilling var han slået ind på den bane der gradvis skulle føre ham frem til hans helt enestående position i branchen, en begyndelse der blev gjort da han 1956 grundlagde sit eget rejsebureau. 1965 havde bureauet et sådant omfang at S. kunne købe det konkursramte luftfartselskab Flying Enterprize der nu blev kaldt *Conair of Scandinavia*. Hermed var grundlaget skabt for den voldsomme ekspansion som S.s rejsevirk-somhed undergik i de følgende år. Omtrent samtidig med „præsten“, Eilif *Krogagers Tjæreborg Rejser udviklede *Spies Rejser* sig med rivende hast. Mindre bureauer måtte give op, hvad der kun bevirkede at de to giganter voksede år for år. Tusindvis af mennesker der inden krigen aldrig havde været uden for Danmarks grænser fløj nu hvert år til Middelhavslandene under hans motto *Spies, rejs og vær glad*, og overalt i Europa betragtes hans bureau som et af de største og mest veldrevne. Trangen til at rejse og se noget nyt har været hans bedste arbejdsfælle.

Altid har der stået gny om S.s person – og selv har han ikke skyet noget middel for at komme i rampelyset. Alle kender hans lidt drævende stemme hvor han i populære radiodiskussioner med bl.a. John *Price, Erhard *Jakobsen og Cleo tit kunne komme med forbløffende og provokerende udtalelser, hvad der virkede dobbelt overraskende fordi hans meninger blev fremsat så spagfærdigt og monotont at det næsten grænse-de til lathed. Ligeledes har han i fjernsynet gjort rede for rent private problemer med en så afvæbnende, næsten drilsk holdning at han kun har forvirret nidkære og pågående journalister. Med stor dygtighed har han solgt sine rejser – og med lige så stort talent har han solgt sig selv. Jævnligt figurerer han i pressen – også den kulørte – fordi hans levevis stedse vækker opmærksomhed. Men trods alt er det kun ydre, ofte let-købte effekter. Hans utraditionelle væremåde slører ikke den kendsgerning at hans bureau, med filialer i de nordiske lande, takket være hans dygtighed har fået en helt enestående position. Fra et par cykeltaxaer under krigen til S.-koncernen der i dag beskæftiger over tusinde ansatte. Siden 1970 har koncernen ejet Hotel Mercur og fra 1975 Hotel Richmond. 1967 forsøgte S. sig som skønlitterær forfatter med romanen *Fordelen ved at have to koner*. Den vakte til gengæld ikke megen opmærksomhed hvad der formentlig både har ærgret og undret den allerede dengang publicitybevidste S. □ Tegn. af Poul Holck udst. 1971. Tegn. af G. Hossy (Kgl. bibl.). Foto.

Godfred Hartmann

Spindler, Carl Julius, 1838–1918, missionær, sal-medigter. * 11.2.1838 i Einsiedel ved Chemnitz i Sachsen, † 23.11.1918 i Sachsen. F: tømrer Karl Gottlieb S. og hustru. ~ sommeren 1869 i Lichtenau, Sydgrønland, med lærer Caroline Louise Bindschedler, * ca. 1848 i Königsfeld, † 1908 i Sachsen.

S. voksede op i et velstående hjem med huslærer. Han blev som barn ramt af en gigtagtig lidelse der bandt ham til sengen i mere end et år. Senere rantes han af en anden sygdom i underlivet og svævede flere gange mellem liv og død. Disse prøvelser havde vakt S. kristeligt, men da han siden blev rask og kom i sadelmagerlære og efter udstået læretid gik „på valsen“ efter tidens skik, gennemgik han en „verdslig“ periode uden åndelige interesser. Under et ophold i Dresden kom han imidlertid i forbindelse med brødrem-nigheden og blev optaget i den 1857. Det kom til at bestemme hans liv. I fem år virkede han som lærer ved forskellige skoler og dygtiggjorde sam-

Spindler, Carl Julius

tidig sig selv inden for tegning, maling, musik og håndværk. 1864 blev han af menighedens ledelse indviet som missionær og sendt til Grønland. Her virkede han først i Julianehåb og fra 1868 i Lichtenau sydligst i landet hvor han bl.a. fik bygget en kirke. 1869 udvalgte menigheden i Tyskland ved lodtrækning hans hustru som han blev gift med samme år i Lichtenau. 1873 blev han forflyttet til Ny Herrnhut ved Godthåb. Men de følgende år rammes familien af flere dødsfald, og han selv blev syg og måtte rejse til Europa 1888. – Fra sine første år i Grønland havde S. sat sig ind i landets sprog og folkets tankegang. Hans grønlandske biograf Otto Rosing skriver herom: „Siden Hans Egedes dage har ingen europæer bedre forstået grønlændernes mentalitet og tankegang. Her overgår han efter min mening endog den navnkundige Samuel Kleinschmidt.“ I kraft af denne indfølelse skrev han en lang række salmer på grønlandsk hvoraf 69 blev optaget i den grønlandske salmebog, flere af dem blandt de mest elskede i folket. Otto Rosing skriver: „De tanker og følelser, der udtrykkes i hans salmer, er grønlandsk sind fortrolige med. Hans sproglige form, valg af ord og udtryk, er så ægte grønlandske, at de i sproglig træfsikkerhed ikke overgås af nogen anden europæisk salmedigter på grønlandsk.“ Salmerne er helt igennem præget af hans stærke tro og rige livserfaring. Også sange skrev han og et smukt digt om den første af herrnhuterne døbte grønlænder, Qajárnaq. – Under sit otium i Tyskland oversatte han mange tyske salmer, katekismus og bibelhistorie til grønlandsk ligesom han skrev en tysk-grønlandsk ordbog. S. har selv skrevet sin livsskildring som blev oversat efter manuskriptet i brødremenighedens bibliotek til dansk og derfra af Otto Rosing til grønlandsk, udgivet af samme 1933: Carl Julius Spindlerip – inünerminik oqalugtuâ, forsynet med kommentarer og supplement af udgiveren.

C. J. S.: inünerminik oqalugtuâ, 1933 (selvbiografi). – Otto Rosing og Rob. Petersen i Fem grønlandske digte, Godthåb 1956 77–100. Chr. Berthelsen: oqaluttuaaivut taalliaativullu, ny udg. Godthåb 1976 27–29.

Mads Lidegaard

Spithoff (Spithof), **Johannes** (Mønster, Hans), † 1563, professor. * i Münster, † 30.12.1563 i Kbh. F: Engelbert S. og N. N. ~ Karine N. N., † efter 1563.

S. forekommer første gang i Danmark 1542 da han blev immatrikuleret ved Kbh.s univ. 1545 blev han her magister og s.å. professor pædagogicus. Da han imidlertid 1549 havde trolovet sig med en kvinde af tvivlsomt rygte besluttede hans kolleger at fjerne ham af deres midte. Han drog

derpå til England hvor han opnåede en anset stilling som lærer for Edvard VI's søster, den senere dronning Elisabeth. Forfølgelserne af protestanterne under Maria den Blodige tvang S. til at forlade England og vende tilbage til Danmark. Her havde stormen lagt sig, og han blev atter professor, først 1554 i græsk og 1557 i fysik. Da han var en mand der var vant til at færdes i den store verden er det forståeligt at Frederik II kunne benytte ham som diplomatisk udsending. Næsten hele året 1559 var han således udenrigs i kongens tjeneste idet han navnlig opholdt sig i England i anledning af Frederik II's (forgæves) frieri til dronning Elisabeth. Efter sin hjemkomst blev S. 1560 belønnet med et kanonikat i Roskilde. Da han senere ønskede at blive professor i medicin tog han 1563 den medicinske baccalaureat, men døde kort efter. S. berømmes stærkt af flere samtidige for sine solide kundskaber især i latin og græsk. Som forfatter har han kun optrådt med en latinsk mindetale over professor Jacob Bording (1562). Det er et smukt afrundet arbejde der forsøger at tegne et virkeligt psykologisk helhedsbillede af den afdøde, og det har kildeværdi ved de førstehåndsuplysninger forfatteren ser sig i stand til at meddele ikke blot om Bording selv, men også om den lærde samtid både hjemme og ude. Nævnes må endvidere at der fra S.s anden Englandsrejse findes bevaret en række interessante breve. Heri betones bl.a. vigtigheden af at tilvejebringe en national historieskrivning, særlig som modvægt mod svenskeren Johannes Magnus' angreb på Danmark, fremstillet i formsikker stil, lidenskabsløst og med den klogskab der kræves af en god historioграф.

Kirkehist. saml. I, 1849–52 240; 2.r.III, 1864–66 505; IV, 1867–68 249. – H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. I, 1868–69 599–603; II, 1869–72 753f. Ellen Jørgensen: Historieforskn. og historieskrivn. i Danm. indtil år 1800, 1931 (2. udg. 1960) 87f 220f. Poul Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939 135f. Harald Ilseøe i Hist. t. 12.r.VI, 1972–73 24–27.

Bjørn Kornerup*

Splitaf, Jakob, † 1345, biskop. † 2.2.1345 i Ribe. S. erhvervede magistergraden i udlandet og var fra 1327 til sin død biskop i Ribe. Som biskop sluttede han sig til den vågnende nationale opposition mod grev Gerhards formynderregering; i klagesangen af 1329 berømmes han og biskop Sven af Århus som de eneste gode danske inden for bispe- og stormandskredsen, og han har vel haft en betydelig andel i de jyske forsøg på at fordrive grev Gerhard fra Sønderjylland. Efter nederlaget ved Gottorp 16.4.1329 ses S. ikke yderligere at have spillet nogen politisk rolle.

J. Kinch: Ribe bys hist. I, 1869. Erik Arup i Årbøger for nord. oldkyndighed, 1926 33f.

Adam Afzelius*

Sponeck, (Sponeck).

Tysk adel.

Wilhelm rigsgreve af *S.s (1815–88) datter rigsgrevinde Elisabeth var ~ pædagogen Jean *Pio.

Danm.s adels årbog XXXIII, 1916 476–84.

Nils G. Bartholdy

Balthasar von Hedwiger -1570 kejserlig hovedsmand
2 led
Johann Georg v. H. 1620-81 el. 82
Georg Wilhelm v. H. 1672-1740 dansk officer 1703 rigsgreve af *Sponeck 1701 hans agnatiske efterkommere anerkendtes 1889 som dansk adel
Andreas Eberhard rigsgreve af S. 1713-66 officer
Georg Wilhelm rigsgreve af S. 1741-1801 officer
Wilhelm rigsgreve af *S. 1787-1874 stiftamtmand
Wilhelm rigsgreve af *S. 1815-88 politiker
Wilhelm rigsgreve af *S. 1842-1921 diplomat

Sponeck (Sponeck), Georg Wilhelm v. Hedwiger, rigsgreve, 1672–1740, officer. *17.4.1672 i Schlesien, +3.(2.?)9.1740 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: fhv. kaptajn Johann Georg v. Hedwiger til Goltzdorf (1620–81 el. 82, ~1° 1649 med Catharina Close) og Anna Rosina v. Pogrell (1641–1700). ~1698 med Anna Sophia Bojanowa v. Bojanowsky, +29.4.1733 i Kbh. (Garn.), d. af Johann Achatz v. B. til Polnisch-Ellguth i Schlesien.

Indtil 1699 tjente S. i den kejserlige hær, fra 1702 i det danske hjælpekorps i Flandern, blev n.å. sekondoberstløjtnant i infanteriet, 1708 premieroberstløjtnant og kar. oberst. Efter slaget ved Helsingborg 1710 blev han kaldt til Danmark, blev oberst og regimentschef, 1711 brigadér, kommanderede fire bataljoner i det ulykkelige slag ved Gadebusch 1712, blev 1715 generalmajor, deltog s.å. i Stralsunds belejring og ved Rügens erobring. Under Karl XII's indfald i Norge 1716 udmærkede han sig således ved Moss at admiral C. *Gabel indstillede ham til stort springavancement, og s.å. blev han generalløjtnant. 1717 blev S. selv sendt op til Norge som næstkommanderende – vistnok med den bagtanke at han skulle være den egentlig kommanderende. Han satte også skræk og fart i både offi-

cerer og menige deroppe, men kritiserede samtidig hensynsløst og overdrevet i direkte rapporter til vennen Gabel anordninger udsendt af overgeneralen, den mange år ældre B. H. Lützw. Da Karl XII 1718 atter angreb Norge skulle S. med et stærkt korps forsvare den sydøstligste del af landet og var i begyndelsen ret fortrøstningsfuld indtil han 14.11. i krigsråd i Fredrikstad meddelte sine udførelse af en betydelig, fjendtlig styrke var gået over grænsen nord for korpsets opstilling, og at han agtede at opgive grænsen og gå helt tilbage bag Glommen hvis fjenden gik over til alvorligt angreb. To dage senere fik han en løs efterretning om at den fjendtlige styrke nu stod i ryggen på korpset hvorpå han straks, uden at afvente eller indhente sikre oplysninger og uden at være angrebet, den følgende nat rømmede sine stillinger. På Lützw's skarpe protest nøjedes myndighederne i Kbh. med at lade en kommission undersøge grundene til det dårlige forhold mellem de to generaler hvorpå kongen tildelte S. en tilrettevisning. I Norge derimod virkede tilbageslaget meget nedslående. For 1719 havde kong Frederik bestemt, at han selv sammen med Gabel ville lede det afgørende felttog, og da forsøgene på at få en høj uden- eller indenlandsk general som rådgiver derved var strandet nøjedes de to mænd med at benytte Lützw med S. som næstkommanderende. Felttoget kom dog ikke ud over den første vage begyndelse.

1720 havde S. faktisk kommandoen over den norske hær indtil han efteråret s.å. blev kommandant i Kbh. I denne stilling, som han besad til sin død, var han yderst pligtopfyldende, meget virksom, personlig bestandig på færde, meget skrivende og jævnlig i konflikt med magistraten. Man har bebrejdet ham at han ved den store brand fra 20.10.1728 om natten holdt Vesterport lukket for at hindre de hvervede soldater i at desertere og derved i nogen grad lagde hindringer i vejen for slukningsforanstaltningerne. 1735 udnævntes han til general af infanteriet. – Kammerherre 1716. Gehejmekonferensråd 1731. – Hv. R. 1717. Bl.R. 1739. □Mal. (Vallø), efter dette kopi.

Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen VIII, 1887. – Jon Olafsen i Danske saml. II, 1866–67 73 79 87. C. J. Anker: Biografiske data om 330 norske generalpersoner, Kria. 1885. Carl Bruun: København II, 1890 588 592. H. E. v. d. Weyde i Pers. hist. t. 3.r.I, 1892 103 107 209 215 218 251. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben III–IV, 1906–10: VII–X, 1922–34. Villads Christensen i Hist. medd. om Kbh. I, 1907–08 490–535. L. Bobé sst. IV, 1913–15 614. A. P. Tuxen: Poul Vendelbo Lovenørn, 1924. J. Johansen: Danm.-No.s deltagelse i den store nord. krig, 1935 286f 296–300.

Rocksroh*

Sponneck, Wilhelm

Sponneck, Marcus Sabinus Wilhelm, rigsgreve, 1787–1874, stiftamtmand. * 22.5.1787 i Kbh. (Garn.), † 31.7.1874 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: kaptajn, senere oberstløjtnant rigsgreve Georg Wilhelm S. (1741–1801) og Hilleborg v. Eppingen (1758–1822). ~ 30.4.1814 i Roskilde med Susanne Christine Trojel, * 22.10.1791 på Annebjerggård, † 15.9.1880 i Kbh. (Garn.), d. af cand.teol., kgl. godsinspektør Frantz Wilhelm T. til Annebjerggård (1746–1819) og Christine Margrethe Hansen (1763–1816). – Far til Wilhelm *S. (1815–88).

S. blev student 1804 fra Borgerdydskolen i Kbh. og cand.jur. 1808. For at opnå et bedre resultat indstillede han sig på ny 1812. Han deltog aktivt i forsvaret af Kbh. mod englænderne 1807 og udnævntes n.å. til løjtnant i det danske livregiment. 1814 slog han ind på den juridiske embedsbane idet han blev udnævnt til byfoged i Ringkøbing. Indtil 1820 var han desuden herredsfoged i Bølling-Nørre, derefter i Ulfborg-Hind herreder. 1826 avancerede han til amtmand over Skanderborg amt, men forflyttedes allerede 1828 til Ribe som stiftamtmand over Ribe stift og amtmand over Ribe amt, en stilling han bevarede indtil 1852. I de år han virkede i Ribe vandt han befolkningens absolutte tillid og hengivenhed ved sin jævne og fordringsløse færden mellem dem, og regeringen værdsatte hans energiske og dygtige administration. Det blev af betydning for skovtilstanden i hele Jylland at han kort efter sin tiltrædelse af amtmandsembedet henledte rentekammerets opmærksomhed på at der i amtet foregik omfattende skovdelægninger på trods af bestemmelserne i skovforordningen af 1805. Dette førte til iværksættelse af en rationel skovinspektion hvorved det lykkedes at redde de endnu resterende jyske bønderskove fra total tilintetgørelse. – 1836 mødte S. i Viborg stænderforsamling som kongevalgt medlem, og han tog aktivt del i forhandlingerne. Den store told- og konsumtionssag optog ham levende, og han interesserede sig endvidere for det kommunale fattigvæsen og almueskoleundervisningen. Da han vægrede sig ved at efterkomme den preussiske general Fr. Wrangels krigsudskrivninger i foråret 1848 blev han ved nattetid arresteret i sit hus i Ribe og ført til Kolding som fange. Han slap dog hurtigt fri igen og røgtede i den følgende tid med stor energi og ikke uden held den befolknings tarv som han var sat til at virke iblandt. Regeringens anerkendelse af hans store dygtighed viste sig ved de forskellige tillidsverv der blev ham tilbudt. Straks efter oprøret 1848 overdrog man ham sammen med C. I. Kirstein regeringen i Slesvig, og han fik ligeledes tilbudt stillingen som dansk medlem af den blandede

regeringskommission, et hverv han dog frabad sig. 1851 udnævntes han til medlem af notabelforsamlingen i Flensborg. Da han på grund af svækket syn søgte sin afsked modtog han den med kongens udtrykkelige påskønnelse af hans lange og fortjenstfulde embedsvirksomhed. – Kammerjunker 1814. Kammerherre 1840. – R. 1829. DM. 1841. K. 1843. S.K. 1847. □ Mal. af Geskel Saloman, 1843 (Ribe rådhus), efter dette kopi af C. C. Andersen (Vallø). Litografi. Foto.

Pers. hist. t. 13 r. V, 1957 1–24 (breve). J. D. Stemann i Fra Ribe amt, 1911 192–216. F. W. Sponneck sst. 1916 221–304 (heri breve fra S. til W. C. E. Sponneck). Sønderjyske årbøger, 1927 1–78 (heri breve fra S.). Hans Jensen: De danske stænderforsaml. s. hist. I–II, 1931–34. Harald Jørgensen: Studier over det offentlige fattigvæsens hist. udvikl. i Danm., 1940 (reprodukt. 1975) 64f. Holger Hjelholt: Sønderjylland under treårskrigen I–II, 1959–61.

Harald Jørgensen

Sponneck, Wilhelm Carl Eppingen, rigsgreve, 1815–88, politiker, finansminister. * 16.2.1815 i Ringkøbing, † 29.2.1888 i Hellerup, begr. i Gentofte. F: herredsfoged, senere stiftamtmand, rigsgreve Wilhelm *S. (1787–1874) og Susanne C. Trojel (1791–1880). ~ 17.6.1841 i Kbh. (Frue) med Annette Sigfride Lowzow, * 4.6.1818 i Kbh. (Petri), † 28.5.1883 i Hellerup, d. af stiftamtmand, senere justitiarius i højesteret, gehejme-konferensråd Frederik L. (1788–1869, ~ 1° 1813 med Juliane Marie Bech, 1788–1813, ~ 3° 1829 med Marie Charlotte Sophie v. Blücher, 1804–94) og Elisabeth Ide Mariane Brockenhuus (1797–1827). – Far til Wilhelm *S. (1842–1921).

S. blev student 1832 fra Sorø og cand.jur. 1836 hvorefter han 1838 blev auskultant (bisidder) i generaltoldekammerkollegiet endnu mens han var på studierejse til Frankrig og Tyskland. På grundlag af optegnelser han gjorde på rejsen udgav han 1840 tobindsværket *Om Toldvæsen i Almindelighed og det danske Toldvæsen i Særdeleshed* der indeholder grundtankerne for det meste af hvad S. siden udrettede for dansk toldvæsen. Værket er præget af økonomisk liberalisme, S. finder økonomisk frihed mere påkrævet end politisk. Den bestående toldbeskyttelse bør dog udvikles gradvis og over længere tid, toldvæsenet bør forenkles og moderniseres tilbunds, den nødvendige told lægges på masseforbrugsvarer som er luksusprægede (kaffe, brændevin og sukker), konsumtionen bør afskaffes. S. avancerede meget hurtigt ad embedsstigen, men selv om der blev skumlet om at den unge greve var søn af en høj embedsmand og 1841 ægtede en datter af sin øverste chef – Frederik Lowzow var 1831–43 di-

rektor i kollegiet – kan der ikke næres tvivl om at S. var effektiv og fremragende dygtig, blandt underordnede mere frygtet end afholdt. Han blev 1840 konstitueret sekretær for toldkammerkollegiet, senere s.å. kommitteret i generaltoldkammeret, 1843 deputeret i samme kollegium og chef for dets I. sektion der omfattede kongerigets toldvæsen. Han forberedte meget energisk regeringens toldlovsforslag 1846 der førte til en moderat aftrapning af beskyttelsen, og blev tilforordnet den kgl. kommissarius ved stænderforsamlingerne i Roskilde og Viborg som regerings ordfører i denne sag. Med lederen af hertugdømmernes toldvæsen Karl *Francke arbejdede S. i disse år på en samlet nyordning af toldforvaltningsreglerne og på en – fra S.s side – meget pragmatisk fortsættelse af de toldenhedsbestræbelser som var indledt med toldloven af 1838.

Med forfatnings- og forvaltningsomvæltningerne i 1848 åbnede der sig nye muligheder for S. der var reformivrig og ambitiøs, men ingenlunde demokrat. Som sin nærmeste overordnede, C. A. *Bluhme, og som Francke, tilhørte S. den konservativ-helstatslige Fønixklub der forsøgte at modarbejde de nationalliberales Ejderpolitik. Da C. E. Bardenfleth efter Casinomødet 20.3. fik opfordring til at danne et nyt ministerium henvendte han sig til D. G. *Monrad og tillige til S. og Francke, men forhandlingerne førte ikke til noget resultat. S. var imidlertid stadig blandt dem hvis navn lå i luften. Han blev regeringens kommissarius ved de to sidste stænderforsamlinger der bl.a. havde valgt loven til den grundlovgivende rigsforsamling til drøftelse og blev oktober 1848 kongevalgt medlem af rigsforsamlingen. Allerede 16.11. s.å. indtrådte S. dog som finansminister i novemberministeriet og beholdt denne stilling i de påfølgende mere og mere konservative ministerier indtil 12.12.1854. S. indlagde sig overordentlige fortjenester af finansstyrelsen. Han foretog en grundlæggende omordning af enevældens finansvæsen og tilpassede det til det konstitutionelle system. Inden udgangen af 1848 blev et samlet statsbogholderi oprettet. Efter jungrundlovens stadfæstelse blev det første finanslovsforslag udarbejdet og i samarbejde med rigsdagen – og især med A. F. Tscherning – blev der i de følgende år udviklet en bæredygtig form såvel for finansloven som for dens behandling i folkerepræsentationen. S., der som 35-årig storkorsridder havde valgt ordet „Fremad“ som devise, bekæmpede energisk reformuvillige embedsmænds modstand mod de konstitutionelle krav – det gjaldt især for de militære ministerier – og stillede sig foreløbig på det standpunkt at enhver regering var afhængig af folkerepræsen-

tationens tillid, et standpunkt der også var velegnet til at placere finansministeriet i en nøgleposition i forhold til de øvrige ministerier. I forbindelse med krigsskattelovgivningen 1848–51 indførte S. midlertidigt en indkomst- og formueskat som han forgæves forsøgte at gøre permanent, han gennemførte 1851 pensionsloven for embedsmænd og forberedte en række lønningslove for etaterne så det demoraliserende sportelsystem kunne blive afløst af faste lønninger. Han afskaffede tallotteriet, indførte frimærkesystemet (1851) og fik vedtaget anlægget af den første telegraflinje.

En vægtig indsats ydede S. endvidere på skatte- og toldområdet hvor han dels samarbejdede en række forældede skatter i en ensartet land- og ligningsskat, dels foretog en storstilet omlægning af afgifts- og toldsystemet hvorved bl.a. portkonsumtionen bortfaldt, formalingsafgiften på korn blev afskaffet og brændevinsafgiften blev forenklet. Disse omlægninger stod i forbindelse med at S. 1850 med en ganske vist foreløbig toldgrænse ved Ejderen havde kunnet gennemføre toldenheden mellem Danmark og Slesvig efter sit forslag fra 1846. Herunder fik han også et tæt samarbejde med F. *Tillisch, bl.a. gennem oprettelsen af et meget anvendeligt, militært organiseret gendarmerikorps der indtil videre blev placeret i Sydslesvig til håndhævelse af de nye toldbestemmelser og til hævde af den nye toldgrænse. Toldenheden, som nødvendiggjorde de omfattende omlægninger af afgifter og skatter i rigets delområder, blev 1854 udvidet til også at omfatte Holsten. S. arbejdede desuden – men resultatløst – på at få Lauenburg og Lübeck ind under toldenheden og nærede endog planer om en toldunion mellem helstaten og Hamborg.

I novemberministeriet spillede S. tillige en udenrigspolitisk rolle. Han havde nuanceret sit helstatsstandpunkt, nærmede sig Ejdertanken og – mere lunken – tanken om Slesvigs deling hvad der bragte ham i en midterposition mellem ministeriets moderat liberale medlemmer, H. N. Clausen og J. N. Madvig, og dets højre fløj. I august 1850 fremlagde S. støttet af Clausen en plan for monarkiets nyordning der indebar en noget tættere forbindelse mellem Danmark og Slesvig end mellem disse rigsdelen og Holsten samt Lauenburg. Planen forudså forudgående drøftelser i en notabelforsamling bestående af ansete repræsentanter for rigsdelen. Da udenrigsministeren og dele af ministeriet tvivlede på planens gennemførlighed blev S. jan.-feb. 1851 sendt til Wien og Berlin for at forhandle med de tyske stormagters udenrigsministre der ligesom en fremtrædende russisk diplomat viste positiv interesse for notabelprojektet som først nogle måneder se-

nerne stødte på de tyske magters modstand. S. fik i øvrigt under disse forhandlinger et stærkt indtryk af den mistillid hvormed den genetablerede konservatisme i udlandet så på de danske nationalliberale og deres indflydelse i dansk politik. Da Ejderpolitikken også i notabelprojektets afsvækkede form viste sig uigennemførlig gled S. tilbage til sit konservativ-helstatslige standpunkt. I ministerierne Bluhme og Ørsted blev han en energisk fortaler for den restaurerede helstat. Dennes forfatningsproblem i forbindelse med toldenhedens udstrækning til Holsten førte ministeriet Bluhme og S. ud i en skarp konflikt med de nationalliberale. Under ministeriet Ørsted begyndte også det taktiske samarbejde som S. i de første rigsdagssamlinger havde plejet med bondevenerne at smuldre, og S., der nu befandt sig på dette meget konservative ministeriums højrefløj, blev efterhånden tilhænger af at forfatningsspørgsmålet måtte løses gennem et enevældigt påbud. Maj 1853 udstedte han den første provisoriske finanslov, og efter hans udkast blev den oktroierede forfatning af 26.7.1854 til, et stykke enevælde både i tilblivelse og i konstruktion. Ved forhandlingerne i det foreløbige rigsråd september 1854 var S. regeringens kommissarius. Da ministeriet Ørsted blev afløst af ministeriet Bang-Scheele var S. på den ene side det gamle regimes mest hadede mand. Rigsretssagen 1855–56 mod alle ministeriets medlemmer for uhjemlede rustninger i forbindelse med Krimkrigen tænkte en overgang indskrænket til ham og de to militære ministre. På den anden side var S. som finans- og forvaltningsreformekspert så anset at hans politiske modstander C. G. Andræ udnævnte ham til generaltolddirektør.

S. vendte ikke mere tilbage som politisk forgrundsfigur, men hans navn var gentagne gange fremme under de følgende års ministerkriser. Han gik for at være en af den ultrakonservative fløjs mest handlekraftige personer der ved et tronskifte kunne tænkes at tage magten og begå statskup. 1859 udgav han pjecen *Den holstenske Stænderforsamling og Forfatningssagen* hvori han støttede de holstenske krav om selvstændighed inden for helstaten og erklærede „Absolutismen i Fællessagerne for et nødvendigt og naturligt Provisorium“. Så sent som i 1863 benyttede C. C. "Hall endnu S. som skræmmebillede. S. beholdt stillingen som generaltolddirektør til juni 1863 og stod således med skiftende titler i spidsen for det danske toldvæsen i 20 år. Ved siden af administrationen og den fortsatte, ofte hårdhændede, men sikkert nødvendige reformvirksomhed inden for etaten blev det i de følgende år S.s hovedopgaver at medvirke ved løsnin-gen af sundtoldsagen (1857) og udarbejdelsen af

en ny toldlov for monarkiet. Loven blev forhalet af helstatens samarbejdsvanskeligheder og vedtoges først i 1863. Den fulgte i alt væsentligt S.s hovedtanker og gjaldt indtil 1908. En moderat toldbeskyttelse bibeholdtes, tariffene var enkle og praktiske. Frihandelsmand i den forstand at han troede på en opblomstring af erhvervslivet hvis toldskrannerne faldt var S. ikke selv om han blev æresmedlem af den engelske Cobden-klub. Lovens hovedsigte var ikke hensynet til erhvervslivet, men at skaffe staten sikre indtægter. På dette punkt „kom S.s tarif til at fejre triumfer: de mådeholdne, men indbringende afgifter på varer som tømmer, kul, petroleum, sukker og tobak blev en af hovedforudsætningerne for Estrups politik“ (Kjeld Winding).

September 1863 rejste S. til Grækenland sammen med den 18-årige prins Vilhelm der var valgt til græsk konge (Georg I.). Han skulle bistå ham som politisk rådgiver i fem år. Mens den unge konge hurtigt fandt sig til rette under de uvante forhold stødte den selvsikre S. allerede under rejsen på vanskeligheder og forlod Grækenland med udgangen af 1865. Det er muligt at han ville have forsøgt at danne regering sidst i 1863 hvis han havde været i Danmark. A. F. "Krieger noterede i sin dagbog da budskabet om Frederik VII's død nåede København: „O Sponeck! Hvi havde du ei Taalmodighed eet Aar endnu.“ Da S. under grundlovsstriden vendte tilbage bragtes hans navn igen på bane i mulige regeringskombinationer. August 1866 tilbød C. E. Frijs ham forgæves krigsministeriet og stillede ham konsejlspræsident i udsigt. Et år senere tilkaldte Christian IX under en konflikt med ministeriet S. der lovede at danne regering uden at det kom dertil. Fra 1867–69 repræsenterede S. Ålborgkredsen i folketinget, i sin finansminister-tid havde han 1849–53 repræsenteret Ribekredsen. Han søgte ikke genvalg 1869 og afslog senere at lade sig opstille af højre. Han var svagelig i sine sidste år, men misbilligede både provisorierne og Københavns befæstning. Uden for politik havde S. vigtige hverv. 1866 blev han medlem af og 1871 formand for kontrolkomiteen for de sjællandske jernbaner, og 1868 blev han Nationalbankens direktør og indtrådte i bestyrelsen for Det store nordiske Telegrafelskab. Disse stillinger opgav han da han 1873 blev direktør for den nystiftede Handelsbank, hvad han vedblev at være til sin død. Derimod beholdt han formandsposten i Forsikringsselskabet Danmarks bestyrelsesråd som han havde overtaget 1870. 1872 var han formand for møntkommissionen. Som ejer af Heslegård i Hellerup var han 1868–80 medlem af Kbh.s amtsråd hvor han øvede stor indflydelse. I en årrække var han for-

mand for Gentofte sogneråd. – Kammerjunker 1837. Kammerherre 1846. Gehejmekonferensråd 1863. – R. 1843. DM. 1854. K. 1848. S.K. 1850. □Akvarel 1826. Karikaturtegn. (Fr.borg). Tegn. af J. V. Gertner, 1850 (sst.), efter denne litografi af C. Steckmest samt 1851 og 1852 og stik af A. Hansen, 1851; typen anvendt på J. Thorsøes litograferede mindeblad for grundlovens underskrivelse. Buste af H. V. Bissen, 1851 (St. mus.), i marmor 1852. Fremstillet på tre satiriske litografier 1852 efter tegn. af P. C. Skovgaard (en på Fr.borg). Litografisk karikatur bl.a. ca. 1854. Afbildet på Constantin Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg) og på forarbejde dertil (folketinget). Mal. 1863. Træsnit 1863, litografi s.å. efter tegn. af A. Dorph. Engelsk træsnit 1863. Afbildet på et par litografiske mindeblade for 1849-grundlovens underskrivelse. Mal. af P. S. Krøyer, 1886, efter dette træsnit 1888, skitse af Krøyer (St. mus.) og kopi af D. Hvidt, 1942 (Fr.borg). Træsnit af C. Pauli, 1888. Foto.

Danske mag. 6.r.IV, 1925–28 fl.st. – Ill. tid. 30.8.1863. [P. Hansen] sst. 11.3.1888. O. Müller i Hist. t. 3.r.VI, 1867–69 135–97. H. N. Clausen: Optegn. om mit levned og min tids hist., 1877 382f 391 406. J. N. Madvig: Livserindr., 1887 146f 184f 196f 347 362 365–71. M. H. Rosenørn: Løse r. blade af livsminder, 1888 73. J. A. Walter i Tidsskr. for toldvæsen VI, 1888 107–10. F. Jørgensen sst. XXVI, 1899 121–29. Emil Elberling i Nationaløkonomisk t. XXVI, 1888 153–71. C. St. A. Bille i Danmark, udg. Journalistforen. III, 1889 30–46. N. Neergaard: Under junigrundloven I–II, 1892–1916 (re-proudg. 1973). [A. E.] Bonnevie i Månedsokr. for toldvæsen II, 1908 62–68 80–87 96–103. Poul Andræ: Gehejmekonferensråd C. G. Andræ III, 1911 255. Gehejmerådinde Andræ's politiske dagbøger, udg. samme I–III, 1914–20. Fr. Bajer: Nordens, særlig Danms. neutralitet under Krimkrigen, 1914. A. F. Krieger: Dagbøger I–VIII, 1920–43. Alb. Olsen: Studier over den da. finanslov, 1930. C. G. Andræ: Taler i udv. ved Fl. Dahl I–II, 1933–34. Tormod Jørgensen: A. F. Tscherning, 1938. Povl Bagge i J. N. Madvig, udg. Vidensk. selsk. I, 1955 78–96. Erik Møller: Helstatens fald I–II, 1958 (re-proudg. 1974). Kj. Winding: Frihandelsproblemet i Danm., 1959. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967. Jens Engberg: Det slesv. spørgsmål, 1968 (anm. af Povl Bagge i Hist. t. 12.r.IV, 1969–70 603–11).

Lorenz Rerup

Sponeck, Frederik Wilhelm, rigsgreve, 1842–1921, diplomat. * 24.3.1842 i Kbh. (Trin.), † 11.6.1921 på Billesborg, begr. i Gentofte. F: finansminister, gehejmekonferensråd, rigsgreve Wilhelm *S. (1815–88) og Annette Sigfride Lowzow (1818–83). ~ 30.4.1886 i Nordrup ved Ringsted med senere dekanesse på Vallø komtesse Anna Sophie Margrethe Immanuelle Brockenhuus-Schack, * 20.7.1859 på Giesegård, † 24.11.1932 på Vallø, d. af greve Anthon Ludvig

Knud Bille B.-S. (1823–92) og Helene Sophie Caroline Frederikke Lowzow (1832–1917). S. blev student 1861 (Borgerdydskolen, Kbh.) og cand.jur. 1869. Ved den fransk-tyske krigs udbrud juli 1870 opholdt han sig i Heidelberg, men rejste straks til Frankrig hvor han meldte sig til hæren og ansattes som kaptajn ved 18. armekorps' rytterdivision. Han deltog i kampene ved Loire og i general Bourbakis tilbageslag. Derefter tog han til Paris hvor han overværede kommunens opstand. 1871 vendte han tilbage til Danmark og indtrådte s.å. i udenrigstjenesten. Han sendtes straks som attaché til gesandtskabet i Paris. 1873–76 gjorde han tjeneste i udenrigsministeriet, udnævntes nov. 1876 til fungerende legationssekretær i Paris og forflyttedes sept. 1878 til London. 1883 blev han virkelig legationssekretær og flyttede året efter til St. Petersborg indtil han 1888 blev ministerresident (fra 1890 gesandt) og generalkonsul i Washington. 1893 blev han gesandt i Wien og 1897 i Stockholm. 1892 havde han afslået stillingen som guvernør over De dansk-vestindiske øer. S. var ikke mindst i de yngre år en ganske effektiv arbejdskraft. Men hans konservatisme der 1901 bragte hans navn frem i højrekredse som et muligt konseilspræsidentemne og 1910 fik ham til at fremsætte tanken om at lede et forretningsministerium efter det radikale ministerium Zahles afgang antog efterhånden reaktionære former. Den udvidelse og modernisering af konsulatsvæsenet der var påbegyndt i slutningen af halvfemserne havde han kun kritik til overs for. Konsulernes medvirken til fremme af dansk eksport anså han for ganske illusorisk. Denne holdning isolerede ham efterhånden i udenrigstjenesten. Erik *Scavenius, der i foråret 1903 en kort tid gjorde tjeneste ved gesandtskabet i Stockholm, betragtede S. som ganske uegnet til gesandt. Da S. var fyldt 70 år fik venstregeringen Klaus Berntsen, hvis udenrigsminister var W. Ahlefeldt-Laurvig, ham til at søge sin afsked i forbindelse med den modernisering og fornyelse af udenrigstjenesten der gennemførtes i årene efter 1908. – Hofjægermester 1886. Kammerherre 1897. Gehejmekonferensråd 1912. – R. 1882. DM. 1890. K.² 1892. K.¹ 1898. S.K. 1906. □Tegn. af Dagmar Kaufmann, 1900, mal. af samme. Foto.

[Th.] H[auch]-F[ausbøll] i Dansk adels bl. XI, 1921 29. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 I, 1970. Viggo Sjøqvist: Erik Scavenius I, 1973 39 72.

Viggo Sjøqvist (Povl Engelstoft)

Spormand, Peder Hansen, 1608–61, professor. * 28.9.1608 i Helsingør, † 21.2.1661 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: købmand og rådmann Hans Pedersen S. († før 1620) og Margrethe Davidsdatter

Spormand, Peder

(† 1637). ~ 1638 med Sibylle Walstorp, † før sept. 1658, d. af skibshovedsmand, senere lensmand Henning W. († ca. 1610) og Bodil Galde († efter 1610).

Efter at have gået i skole på Herlufsholm og i Odense kom S. til universitetet 1624 og fandt i sin studietid optagelse i professor Caspar *Bartholins hus. Fra 1626 studerede han et par år i Rostock, senere i Wittenberg og, efter et kortere ophold i hjemmet, i Nederlandene, England og Skotland, hvor han havde slægt, og til sidst i Frankrig og Italien. Han vendte derpå tilbage over Ungarn og Tyskland til Danmark og blev ca. 1633 hovmester for en søn af kansler Christen Friis under dennes studieophold ved Sorø akademi hvorefter han 1635 blev professor i historie og geografi ved Kbh.s univ. 1641 tog han magistergraden, 1649–50 og 1655–56 fungerede han som rector magnificus. Under svenskekrigen 1658–60 fik han tidens trængsler at føle, men han gav smukke prøver på sit menneskekærlige sindelag ved endog ud over evne at støtte nødlidende slægtninge og andre. Med et mærkeligt frisind tog han sig især af mænd der for deres overbevisnings skyld var kommet til at indtage en isoleret stilling i tiden, således Jesper *Kønechen som han endog lod være lærer for sine børn, og den spanske konvertit Antonio Sandoval hvem han en tid lang lod bo skjult i sit hjem. – Som universitetslærer var S. flittig og nidkær. Samtiden berømmede især hans usædvanlige overblik over kronologien og geografien. Han var næsten mere hjemme på landkortet end noget i sit eget hus, hedder det. I trykken foreligger fra hans hånd blot nogle disputatser. Den første *Conclusiones XL*, 1636 synes at vidne om en udpræget kritisk indstillet forskerånd, i den næste om geografis betydning (1647), for så vidt et programskrift, bryder han en lanse for denne videnskabs værdi for andre discipliner mens et par disputatser fra hans senere år (1651, 1657) behandler specielle geografiske emner. Han havde også påbegyndt udgivelsen af en Frederik IIs historie, men arbejdet blev afbrudt på grund af krigsforholdene. S. var ejer af et ret stort, men noget broget sammensat bibliotek.

Hist. t. 2.r.VI, 1856 551f. Danske mag. 5.r.II, 1889–92 325f 332; III, 1893–97 284f. – Harald Holck i Pers. hist. t. 13.r.VI, 1958 131–42 (om slægten). Progr. fun. univ. Hafn. over P. S., 1661. R. Vinding: Regia academia Hauniensis, 1665 334–37. Kirkehist. saml. 2.r.III, 1864–66 225 260. E. Gigas sst. 3.r.III, 1881–82 664f 668f 676 678. Sst. V, 1884–86 276 284–87; VI, 1887–89 36 570. Axel Garboe sst. 7.r.I, 1951–53 44. Chr. Bruun: Ludv. Holberg som lærer i historie, 1872 11–13.

Bjørn Kornerup*

Sporon

Slægten S.s første kendte mand er glarmester i

Ringkøbing Nicolai Benjaminsen (–1689) der var far til borger sst. Benjamin Nicolaisen S. (–1706).

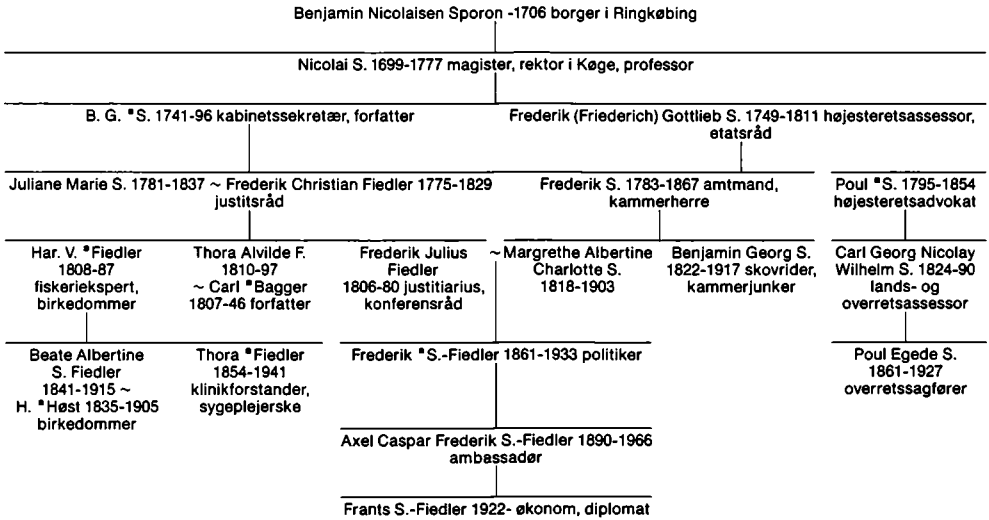
Poul *S. var ~ Søster Ane Kristiane Brorson, d. af højesteretsdommer Christian *B.

Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen, 1900 999–1001. Samme og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske slægter III, 1915 217–25.

Hans H. Worsøe

Sporon, Benjamin Georg, 1741–96, forfatter. * 3.6.1741 i Køge, † 23.3.1796 på Koldinghus, begr. i Seest k. F. rektor, mag., senere professor Nicolai S. (1699–1777) og Elisabeth Kirstine Holmar (1713–82). ~ 3.6.1778 i Kbh. (Helligg.) med Beate Albertine Koefoed, * 12.5.1755 i Kbh. (Trin.), † 22.9.1843 i Korsør, d. af krigsråd, kassierer, senere postdirektør, konferensråd Hans K. (1720–96, ~ 1° 1746 med Beate Albertine Wodroff, 1728–47) og Christence Bentzen (1729–1807).

S. blev student 1756 fra Køge og tog teologisk eksamen 1763, boede 1760–65 på Valkendorfs kollegium. 1765 blev han decanus på Kommunitetet, levede i øvrigt af at undervise og drev omfattende sproglige og æstetiske studier. Han optrådte også som litterær kritiker og udgav (anonymt) 1767–68 *Breve. I Anledning af nye udkomne Skrifter*, et angreb på Jacob *Baden der i øvrigt senere blev hans ven. Også på andre måder deltog S. i den litterære debat, bl.a. under pseudonymet Philokalus. Han skrev salmer; en enkelt, *Paa sit Kors i Dødens Smerte* er stadig i brug. – På (Ove *Høegh-) Guldbergs anbefaling blev S. 1771 ansat som hovmester for dronning Juliane Maries og arveprins Frederiks pager, og 1773 rykkede han op i den ulige mere ansvarsfulde post som informator for kronprins Frederik. S. gik til opgaven med flid og alvor, udarbejdede en Danmarkshistorie, en verdenshistorie og en lærebog i den kristelige religions hovedlærdomme der 1779 blev trykt alene til kronprinsens brug og 1780 indførtes i skolerne. Han forstod imidlertid ikke med sit pedantiske væsen at vinde sin elevs fortrolighed og kom yderligere på afstand af denne jo mere han knyttede sig til Guldbergs og enkedronningens parti. Som led i dettes konsolideringspolitik udnævntes S. 4.4.1784 til kabinetssekretær hos prinsen og gehejmekabinetssekretær og chatolkasserer hos kongen. Ved kronprinsens overraskende kup ti dage senere hvor den gamle regering blev fjernet fik også S. sin afsked. Han afslog et amtmandsembede hvorefter han med en pension af 2000 rdl. trak sig tilbage til Koldinghus som efter hans ønske var blevet ham anvist til bolig. Her

levede han en årrække som privatmand, beskæftiget med studier, især sproglige og juridiske. Han fortsatte udgivelse af sin synonymik: *Eenslydige danske Ords Bemærkelse, oplyst ved Betragtninger og Exempler I-II, 1775-92* (genudg. L. Heiberg 1807), et førstehåndsarbejde der fik en ikke ringe indflydelse. Efter at Hans de *Hofman som S. havde løfte på at succedere i Koldinghus amt var død, udnævntes han i dec. 1793 til amtmand. Med betydelig dygtighed og retfærdighed styrede han sit amt i lidt over to år til sin død. S. var medlem af det norske Videnskaberne selskab og en tid præsident i landhus-holdningsselskabet. – Tit. professor 1771. Etatsråd 1778. Konferensråd 1784. □Tegn. af Thomas Bruun, 1775. Min. af C. Høyer ca. 1778 formentlig forestillende S. Mal. af Jens Juel, 1783 (Fr.borg), efter dette tegn. af J. Turretin og stik af G. L. Lahde, 1807. – Kisteplade og mindetavle (Seest k.).

Regeringsskiftet 1784, udg. A. D. Jørgensen, 1888. – Dorothea Biehl i Hist. t. 3.r.v., 1866-67 315-23; 5.r.11, 1880-81 360f (Engelstoftiana). P. Eliassen: Hist. strejftog i Kolding og omegn, 1923 270-74. – Papirer i Kgl. bibl.

Sv. Cedergreen Bech (Povl Engelstoft)

Sporon, Poul Egede, 1795-1854, højesteretsadvokat. *30.8.1795 i Virum, †29.11.1854 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: højesteretsassessor, senere etatsråd Frederik (Friderich) Gottlieb S. (1749-1811) og Karen Egede (1754-99, ~1° 1772 med hofprædikant, præst ved Vajsenhuset Bendix Krøll, 1735-82). ~19.6.1819 i Kbh. (Holmens) med Søster Ane Kristiane Brorson, *28.6.1798 i Kbh. (Nic.), †1.2.1845 sst.

(Holmens), d. af højesteretsadvokat, senere dommer, professor, konferensråd Christian *B. (1762-1835) og Sophie C. Cortsen (1768-1827). S. blev student fra det Schouboeske institut 1811 og cand.jur. med udmærkelse 1815. Han havde tidligt besluttet sig for sagførergerningen og afsløg derfor en docentpost ved det 1811 oprettede universitet i Kristiania. Allerede 1819 udnævntes han til højesteretsadvokat og var tillige søretsprokurør 1830-38 og medlem af Nationalbankens repræsentantskab 1834-38, fra 1836 repræsentantskabets formand. Disse hverv afgav han da han 1838 efter et års konstitution i embedet udnævntes til kammeradvokat. S. var en ypperlig juridisk begavelse, i besiddelse af et skarpt iudicium og en usædvanlig hukommelse. Ved disse egenskaber og ved sin store flid, sin sjældne arbejdskraft og ualmindelige veltalenhed og sine fine menneskelige karakteregenskaber blev han hurtigt sagførerstandens formænd, agtet og afholdt af klienter og kolleger, og bidrog meget stærkt til en almindelig højnelse af standens anseelse. En af hans mest kendte sager er forsvaret for Fædrelandets redaktør C. N. *David der var anklaget for krænkelse af presseloven i nogle artikler med konstitutionel tendens. S. opnåede frikendelse af David som dog af regeringen afskedigedes fra sin professorstilling ved universitetet. – Justitsråd 1828. Etatsråd 1836. Konferensråd 1853. – R. 1840. DM. 1846. □To mal., det ene af C. W. Eckersberg, 1820.

Juridisk ugeskr., 1855 1-8. Palle Rosenkrantz: Prokuratorerne i Danm. i det 19. årh., 1928 66 74. H. Hjorth-Nielsen: Danske prokuratorer 1660-1869, 1935 (ny udg. 1977) 313f.

Erik Reitzel-Nielsen

Sporon-Fiedler Frederik

Sporon-Fiedler (ved dåben uden bindestreg; navnet forbeholdt med bindestreg 4.10.1904), **Frederik**, 1861–1933, politiker. * 11.3.1861 på Frbg., † 6.3.1933 på Nordskov ved Ringe, begr. i Gestelev. F: justitiarius i hof- og stadsretten, etatsråd, senere konferensråd Frederik Julius Fiedler (1806–80) og Margrethe Albertine Charlotte Sporon (1818–1903). ~ 6.9.1889 i Kbh. (Frue) med Anna Sophie Holm, * 6.10.1866 i Kbh. (Frue), † 17.6.1951 på Nordskov, d. af grosserer Johannes Michael H. (1835–1912, ~ 2° 1901 med Rosalie (Rosa) Mathilde Theodora Holm, 1840–1907) og Rosalie Sophie Petronella Holm (1836–1900).

S.-F. uddannedes ved landbruget, var forvalter på Frederiksberg på Langeland 1880–81 og tog eksamen som landbrugskandidat 1885 efter at have gjort tjeneste som løjtnant i artilleriet. 1886–87 var han forvalter på Hverringe på Hindsholm, 1889–1901 forpagter af Bonderup ved Ringsted og købte 1900 Nordskov ved Ringe som han drev til sin død. Politisk sluttede han sig til højre og var som en del yngre godsejere af den opfattelse at partiet måtte søge forhandling med venstre. 1906 stillede han sig mod Christopher *Krabbe i Kalundborg-Samsø-kredsen, 1909 og 1910 mod C. Th. *Zahle i Ringstedkredsen og var 1913 på nipet til at fortrænge venstremanden Jørgen Frederiksen i Ærø-kredsen som han erhvervede jan. 1914 ved suppleringsvalg da Frederiksen trak sig tilbage. S.-F. genvalgtes i den nye Fåborg-Ærøskøbingkreds til han 1924 ikke ønskede genopstilling. Han gjorde sig ikke særlig gældende i de storpolitiske debatter, men var en varm og ufortrøden talsmand for samarbejdet mellem de konservative og venstre. I udvalgsarbejde med kornlov og andre landbrugs-spørgsmål var han flittigt benyttet af sit parti og kunne her ofte samarbejde med venstre i opposition mod den radikale regering. I spørgsmålet om salg af De vestindiske øer 1916 havde han en vis sympati for de frikonservatives holdning, men endte med at følge den konservative gruppes flertal i modstand mod salget ligesom han 1919–20 var en ivrig talsmand for sin gruppes holdning til grænsespørgsmålet. I striden i partiet 1919 om Asger *Karstensens anti-trustforslag støttede han Alexander *Foss' industripolitik. S.-F. rådede over en ikke ringe forhandlingsevne og var med sit usnobbede, joviale væsen vellidt af partifæller og modstandere. Også efter sin udtræden af tinget deltog han flittigt i partiets organisationsarbejde. Han var formand for foreningen af danske kirkeejere 1915–22 og efter Landmandsbankens sammenbrud medlem af dens nye bankråd 1923–28. Jægermester 1901. Hofjægermester 1914. – R. 1921. DM. 1931.

□Tegn. og mal. af Brita Barnekow, 1897. Afbildet på O. Matthiesens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (folketinget). Foto.

Berl. tid. 7.3.1933. Jørgen Hatting i Det konservative folkepartis hist. i et halvt årh. I, 1966. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

P. Stavnstrup*

Sprogøe Petersen, Ove Wendelboe, * 1919, skuespiller. * 21.12.1919 i Odense (Vor Frue). F: typograf, senere bogtrykker Arthur S. P. (1884–1967) og Inger Lund (1888–1959). ~ 29.3.1945 i Kbh. (Skt. Jakobs k.). med cand.mag. Eva Rasmussen, * 19.4.1922 i Kbh., d. af slagtermester Louis R. (1901–73) og Oda Jørgensen (* 1901).

Efter en tid som typograflærling og kontorassistent forsøgte S. to gange uden held at blive optaget på Det kgl. teaters elevskole. 1944 blev han elev på Alliancescenernes elevskole og debuterede på Folketeatret 1945 som Nicolaj i *Nøddebo Præstegaard*, en rolle han i øvrigt udførte frem til 1959. Han har dernæst været ansat ved veksellende københavnske scener – længst ved Folketeatret – og var en årrække medvirkende ved diverse sommerrevyer. Sit 25-års jubilæum fejrede han på Folketeatret som *Hadrian VII* i skuespillet af samme navn, 1970. Det blev i starten i lystspillet hans vitale spilleglæde og komiske naturtalent henrykkede publikum. Han tillærte sig tidligt en hurtig replik der harmonerede med en barok, fræk scenecharme. Han udviklede ligeledes stemmen og anvendte den i Hostrup- og Heibergrepertoiret med en lidt gammeldags vaudevillemåner samt i syngestykker som fx *Nitouche* hvor han spillede Celestin-Floridor på Folketeatret 1952, og *Oklahoma* på ABC-teatret 1951. Han var i denne periode påvirket af revyens solostil og derfor mindre god i sammenspil med andre skuespillere. Med narren Feste i *Heligtrefkongers Aften*. 1956 var maniertheden forsvundet og rollens mange facetter blev givet i en smertelig, stemningsfuld fremstilling. Komikken havde fået vingefang og varme hvad der også gav bonus i karakterrollen George i *Mus og Mænd*, 1961. Hvor S. som Truffaldino i *En tjener og to herrer*, Tivoli 1957, kom til kort formåede han 1962 på Skolescenen at tilføre rollen en charmerende barok elskelighed med rig udnyttelse af europæisk gøglertradition i spillet. Det samme commedia dell'arte-spil blev anvendt i *Don Juan*, 1964 hvor han på Folketeatret med fuld beherskelse af sine komiske virkemidler viste Sganarelle som en primitiv person. I titelrollen i *Arturo Ui* på Det ny teater, 1964 tilsatte han talentet en grotesk farlighed hvor den fra revyen hentede afstandskabende teknik var et pletskud

inden for Brecht-stilen, en stil der ligeledes gav succes i *Skillsopsoperaen* på Folketeatret, 1972 hvor han udleverede Macheath med pågående farlig charme.

Fra at være en betydelig komiker er S. med tiden blevet en fremragende karakterskuespiller. Især den underliggende ømhed og varme i forbindelse med en stillen-sig-ved-siden-af-figuren giver rollerne dialektiske dimensioner. Således var Krogstad i *Et Dukkehjem*, 1967 på Folketeatret fortræffeligt fremstillet som sympatisk undermenneske, og Mefistoteles i *Faust*, 1968 spillet med hvid klownemaske af en ubehagelig grotesk karakter. En stærkt karikeret komik gjorde sig gældende i sammenspillet med Preben Neergaard på Folketeatret i *Et mageløst par*, 1968, mens Leopold i filmen *Sommer i Tyrol*, 1970 blev givet med elskelig blidhed. Dette viser spændvidden i S.s talent og hans evne til at arbejde med en typiserende realisme hvor publikum kan identificere sig med figurerne. Han mestrer såvel stilkikken som karakterfaget. Han er endvidere stilsikker i Holberg-repertoiret hvor han som Oldfux i *Den Stundesløse*, Skolescenen 1952, Jacob i *Erasmus Montanus*, Folketeatret 1954, Henrik i *Den politiske Kandestøber*, 1957, og i *Maskarade*, 1959 fremhævede det frække og forslagne i typen. I de senere år har han spillet flere hovedpartier på Bristolteatret, fx i *Play Strindberg*, 1973 og titelrollen i *Faderen*, 1976 (gæstespil på Dramaten samme år) hvor han viste rollens rige facetter fra humor til fortvivlelse og sjælebrist. – S. arbejder for øjeblikket inden for et rigt varieret repertoire. De gennemarbejdede roller bevirker meget klare spilleintentioner der altid indeholder afspjeling af vor tids problemer som fx i titelfiguren i *Den indbildt syge*, Folketeatret 1980 der blev spillet som en moderne neurotiker fuld af fortrængninger. (Gæstespil i Berlin). S. er en af vore førende skuespillere, men det er først og fremmest filmen der har skabt hans popularitet og tekniske brillans. Han har medvirket i ca. 130 film. I de senere år er det især inden for de populære seriefilm, Frede-filmene og Olsenbanden at han har ydet den mest virkningsfulde indsats. I radio og TV har S. ligeledes gjort sig stærkt gældende hvor den violin-spillende læge i Matador-serien bl.a. må fremhæves. – Filmfondens præmie. C. W. Strandes legat 1947. Bodil-prisen 1956. Polly Sanders legat 1966. Fr. Schybergs legat 1966. Mogens Wieth-legat 1968. »Den gyldne spore«, 1971. Olaf Poulsens legat 1971. Bodil-prisen 1972. Teaterpokalen 1976. Osvald Helmuth-legat 1979. Studenterscenens æreskunstner 1980. □Karikaturtegn. af Kai C., 1955 (Kgl. bibl.). Afbildet på tegn. af Arne Ungermann, 1963 (sst.). Tegn. af

H. Bendix udst. 1967. Malet i rolle af Mette Valentin udst. 1977. Foto.

Interviews i *Kunstneren bag masken*, ved Sigurd Eriksen, 1973, Berl. tid. 11.1.1976, Aktuelt 1.2.1976 og 9.12.1979 samt Berl. tid. 16.12.s.å. O. S. i *Politiken* 11.1.1981. – *Harlekin* 1, 1965–66 nr. 5 27–30.

Jytte Wiingaard

Spur, Bernhard Ingemann, 1890–1975, ingeniør. * 25.10.1890 i Fjaltring ved Ramme, † 3.9.1975 i Kbh. (Hyltebjerg), begr. sst. (Bispebjerg). F: sognepræst Niels Christian Hostrup S. (1846–1913) og Johanne Margrethe Høyrup (1856–1916). ~1° med Estrid Agnete Gormsen. Ægteskabet opløst 1928. ~2° 24.11.1928 i Kbh. (b.v.) med Esther Hasselbalch Busch, * 25.10.1904 i Kolding, † nov. 1963 i Guise, Frankrig, d. af hestehandler Lauritz Johan B. (1864–1941) og Margrethe Hasselbalch (1876–1927). Ægteskabet opløst 1933.

S. voksede op på Sjælland i et grundtvigsk præget slægtsmiljø. Som ganske ung var han med sin ualmindelig dybe sangstemme tilbøjelig til at gå operavejen. En halssygdom hindrede det, men hans musikalske og retoriske evner hjalp ham til et rigt og fornøjeligt studenterliv. 1919 tog han polyteknisk eksamen som kemiingeniør, uddannede sig videre i bioteknikkemi ved University College, London, og blev derefter knyttet til V. Steins laboratorium og M. Hindhedes laboratorium for ernæringsundersøgelser i Kbh. Jævnside med privat virke som konsulent bl.a. vedr. grønsagstørring var han 1921–29 assistent ved Polyteknisk læreanstalts biotekniske laboratorium (prof. S. Orla-Jensen) og arbejdede 1932–34 med undersøgelser af vitamin C ved Kbh.s univ.s hygiejniske institut (prof. L. S. Fridericia). – 1939 rejste S. til Philadelphia, USA hvor han blev direktør for mælkeforskningslaboratoriet ved Children's Hospital og fik en pædiatrisk lærestol ved universitetet. Han udviklede ved brug af kunstige maver en metode til at bestemme den nøjagtige størrelse af mælkens koagler som de formes i spædbarnets mave, og resultaterne forelagde han ved den internationale mejerikongres i Stockholm 1949. Han publicerede over 30 afhandlinger, væsentligst om børneernæring. – Under krigen virkede S. bl.a. for at placere dansk-grønlandske børn i amerikanske skoler.

S. blev optaget af problemer omkring mineralstofsiftet, og med privat støtte arbejdede han fra 1956 i Pasadena, Californien, teoretisk og praktisk ud fra til dels upåagtede biokemiske afhandlinger fra de seneste ca. 100 år. Han fandt bekræftelse af Hindhedes teorier om at menneskets proteinbehov var langt mindre end antaget

når blot kosten indeholdt mineraler i rette forhold. Han fandt også at tidligere forskere havde erkendt mineralernes betydning for opløsning af de stofskifteprodukter der antages at være en væsentlig årsag til gift og beslægtede lidelser som åreforkalkning, grå og grøn stær m.fl. 1964 publicerede han første del af sine studier under titlen *A fundamental principle in food metabolism* (Clinical Physiology, 1963–64, autoreferat i Farmaceutisk tidende, 1966). S.å. vendte han tilbage til Danmark med det mål at lette befolkningens adgang til mineraltilskud, først gennem mineralvand. 1967 mødte S. civilingeniør Viggo Berthelsen (* 1898) der iværksatte produktion på Skælskør Frugtplantage af mineralpillen Minalka. Fra lægelig side forholdt man sig stort set afvisende, således mht. optagelse i Ugeskrift for Læger af en artikel om det nye kosttilskud, mens Ingeniørens Ugeblad 2.5.1969 trykte en artikel af S. Samtidig foranledigede sundhedsstyrelsen tiltale mod Berthelsen for overtrædelse af apotekerloven ved at reklamere med at tableten som i øvrigt betegnedes som kosttilskud, var egnet til at helbrede, lindre eller forebygge sygdomme, og ved østre landsret idømtes Berthelsen 18.1.1974 en bøde på 10 000 kr. – Mens sagen løb var Minalka blevet uhyre populært, et stort antal brugere bekræftede dets virkninger, og produktion blev organiseret i adskillige lande. Uanset sine betydelige indtægter levede S. sine sidste år stille og afsondret i Kbh. □Foto.

Interviews i Jyllandsposten 17.6.1964 og Berl. tid. 29.4.1973. – Berl. tid. 12.1.1974.

Niels Alsted

Spärck, Jørgen Vilhelm, * 1925, immunolog. * 14.6.1925 i Birkerød. F: dr.phil., senere professor R. *S. (1896–1965) og Mette S. Wandall (* 1899). ~ 19.11.1965 i Gentofte (b.v.) med Karen Marie Ammentorp, * 2.3.1932 på Frbg., d. af civilingeniør Jørgen Christian Anker A. (* 1901) og Kate Dupont (1904–80). S. blev student fra Birkerød statsskole 1944, studerede zoologi ved Kbh.s univ. og blev 1952 mag.scient. med speciale i genetik. Han var ansat ved genetisk institut, Kbh.s univ., og blodtypeafdelingen, Statens seruminstitut 1952–55, var research fellow ved Institute of genetics, University of Edinburgh 1955–56, universitetsadjunkt ved Kbh.s univ. og tillige videnskabelig assistent, senere laborator ved Statens seruminstitut 1956–65, dr.phil. 1962, fra 1965 leder af immunologisk laboratorium og fra 1968 tillige af vævstypelaboratoriet ved blodbanken, Statens seruminstitut, afdelingsforstander sst. fra 1971. Samtidig med ansættelsen ved Statens serum-

stitut var S. tilknyttet Kbh.s univ. som lektor i immunologi fra 1964.

Med basis i zoologistudiet, via interessen for genetik og i særdeleshed immunogenetik har S. præget udviklingen inden for immunologien som ellers traditionelt er et lægevidenskabeligt speciale. Som lektor i immunologi var S. den der indførte immunologien som en selvstændig disciplin ved det naturvidenskabelige fakultet og var ansvarlig for opbygningen af faget som et eksamensfag ved den naturvidenskabelige embeds-eksamen og som et speciale i licentiatstudiet. Som vejleder for adskillige licentiatier har S. gennem årene præget den immunologiske forskning i særdeleshed via sit personlige engagement i immunogenetik og transplantationsimmunologi.

S. var en af de første som tog studiet af immunogenetiske emner op, herunder videnskabelige arbejder om blodtyper hos andefugle, antigendifferentiering hos skimmelsvampe samt om blodtypernes anvendelse inden for populationsgenetikken. Om dette emne skrev han bl.a. bogen *Arv og race hos mennesket* (sammen med Ove *Frydenberg), 1963. Interessen for immunogenetikken førte til studier over vævstransplantation som udførtes med indavlede musestammer. Dette arbejde ledte til det forskningsområde som lige siden har haft S.s særlige interesse: sammenhængen mellem immunapparatet og vækst af ondartede svulster. Om dette handler disputatsen fra 1962, *Immunity and host response in the growth of transplanted tumors*. I dette arbejde og i en række senere afhandlinger (bl.a. *The function of the immune response in tumour growth and its genetical regulation. A new hypothesis*, 1969) fremsættes det synspunkt at immunapparatet ikke hæmmer, men derimod fremmer udvæksten af ondartede svulster som betragtes som resultatet af en abnorm immunologisk reaktion udløst af ultrasvage antigener. Denne hypotese understøttes af en del eksperimentelle arbejder, men er indtil videre stærkt omdiskuteret. S. etablerede 1968 et laboratorium for human vævstypning ved blodbanken, Statens seruminstitut, hvor der særlig arbejdes med fremstilling af vævstypetester samt populationsgenetiske studier af vævstyperne hos isolerede danske øbefolkninger. – S. har desuden været aktiv inden for faglige selskaber: medlem af bestyrelsen for Dansk selskab for allergologi og immunologi fra 1965 (formand 1972–76). Medlem af bestyrelsen for Dansk selskab for cancerforskning 1968–72, Scandinavian society for immunology fra 1976 og European federation of immunological societies fra 1980 og har medvirket ved tilrettelæggelsen af en række skandinaviske immunologimøder, det internationale vævstypesymposium i

Kbh. 1972 samt været generalsekretær for 3. European immunology meeting i Kbh. 1976. S. har deltaget i ledelsen af folkeuniversitetet i Kbh. siden 1952, først som programsekretær, fra 1957 som medlem af programrådet og fra 1969 som medlem af styrelsen, har endvidere været aktiv i naturfredningsarbejdet som medlem af fredningsplanudvalget for Kbh.s, Frederiksborg og Roskilde amter 1975–78 og som medlem af Danmarks naturfredningsforenings hovedbestyrelse fra 1978. Medlem af bestyrelsen for Foreningen til hovedstadens forskønnelse fra 1972. Desuden har S. været medarbejder ved 3. udg. af Dansk biografisk leksikon. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1962 198f.

Klaus Jensen

Spärck, Hakon Ragnar Gisiko, 1896–1965, zoolog. * 5.8.1896 i Hjørring, † 20.6.1965 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Holmens). F: amtsforvalter Johan Albert S. (1840–1903) og Ida Emma Charlotta Gisiko (1859–1940). ~ 18.9.1920 i Kbh. (b.v.) med Mette Sybille Wandall, * 21.8.1899 i Kbh., d. af læge, senere overlæge Johannes Severin W. (1862–1929) og Rigmor Wandall (1877–1963). – Far til J. V. *S.

S. blev 1914 student fra Sorø hvor grunden lagdes til hans naturhistoriske og historiske interesser. Han overvejede en humanistisk uddannelse men valgte zoologien og blev magister 1919. Tidligt i studietiden indledtes hans livslange tilknytning til Zoologisk museum hvor han 1921 blev fast ansat ved bloddyrsektionen. To år før var han tillige blevet medarbejder ved Biologisk station hvor C. G. Joh. *Petersen blev hans inspirerende læremester, og hvor han under de følgende års omfattende Limfjordsundersøgelser også påvirkedes af andre fremtrædende danske og udenlandske marinbiologer. I Kbh. udfoldede han en vældig aktivitet som skribent og foredragsholder og forelæste fra 1926 for ældre studerende over et vidtspændende register af emner. Efter en hård og spændende professorskonkurrence efterfulgte han 1937 Ad. S. *Jensen som professor zoologiae. I kraft af dette embede, rige evner, enorm flid og brede interesser blev han den centrale skikkelse inden for dansk zoologi og naturfredning til sin død.

Som underviser videreførte S. den klassiske, systematisk-morfologiske zoologi. Eksaminatoriformens dialog lå bedst for ham, mens hans forelæsninger nok var inspirerende og velformulerede men som følge af ofte lemfældig tilrettelæggelse kunne mangle pædagogisk slagkraft. De beskæftigede sig med de store linjer: bipolar-

tets- og reliktpoblemer, de marine dyresamfund, udviklingslæren, sammenhænge i den historiske udvikling og personerne bag de videnskabelige landvindinger. Ved mere end 50 disputater var han en sprudlende opponent der med minimal forberedelse fandt frem til centrale ankepunkter. Studenterne og de yngre kandidater omfattede han med dyb og varm interesse. Han var fra 1956 et aktivt medlem af stipendieudvalget og skaffede med sine mange berøringsflader, sin optimisme og overtalelsesevne, stillinger og virkefelter for mange unge zoologer i en tid med overproduktion og arbejdsløshed. Men hans manglende evne til at sige nej og erkende et nederlag medførte også at nogle skuffedes. Højdepunkterne i hans akademiske karriere var hvervenerne som præsident for den 14. internationale zoologkongres i Kbh. 1953 og som prorektor 1957. Blandt de mange inden- og udenlandske bestyrelser, udvalg, komiteer m.m. han blev medlem af skal blot nævnes Zoologisk have og International Union of Biological Sciences (præsident for zoologiske gren). – Efter sin professorudnævnelse overraskede S. alle ved at bibeholde dobbeltstillingen som professor og leder af Zoologisk museum (formand for museumsrådet). Kritiske røster talte om magtbrynde, men den dybeste årsag var sikkert frygten for at kappe forbindelsen mellem museets forskning i systematik og universitetsundervisningen i denne disciplin. Allerede 1934 havde S. sammen med arkitekt Vilh. *Lauritzen udarbejdet et skitseprojekt til et nyt museum på Nørre fælled. Kampen for en afløser af det gammeldags museum i Krystalgade lededes af S., og det nye Zoologiske museum og laboratorium der omsider, først i 60'erne, kunne tages i brug, er i første række hans værk. Forinden forestod han en vis modernisering i Krystalgade og gennemførte en tredobling af ansatte fra 1937–60. – Mindre iøjnefaldende, men af stor betydning, var S.s organisatoriske indsats i forbindelse med ekspeditioner. Selv var han i de yngre år på Færøerne og Island og 1932 som marinbiologisk „sommermand“ på Treårs-ekspeditionen – siden blev det kun til korte gæstespil: på „Dana“ i Middelhavet 1930, i Congo 1946–47 og på „Galathea“ 1950 og 51, men denne og en del andre ekspeditions succes berode i høj grad på S.s store og mangesidige arbejde på hjemmefronten. På basis af egne og andres indsamlinger på Færøerne startede S. 1928 *Zoology of the Faroes* og tog i 30'erne initiativ til parallelværket *The Zoology of Iceland*. Allerede 1929 blev S. medlem af naturfredningsrådet, og antallet af rejste sager og oprettelsen af reservater øgedes omgående stærkt. Efter gennemførelsen af reservatloven 1936 indtrådte han

tillige i reservatudvalget og igangsatte i de følgende år talrige feltundersøgelser i reservaterne, især af fuglelivet. Samtidig tog han initiativet til de af jagtfonden betalte fødebiologiske og parasitologiske vildtundersøgelser der publiceredes i det af ham etablerede *Danish Review of Game Biology*. I fredningsarbejdet – fra 1953 som formand for naturfredningsrådet – fik han på utallige besigtelsesrejser afløb for sin rastløse energi, og han kendte sit land som få. Hans smidighed og store viden på de forskelligste felter samt en fabelagtig hukommelse for detaljer gjorde ham til en særdeles effektiv forhandler, og han havde afgørende indflydelse på næsten alle større fredningssager fra 1935–65. I de senere år indså han at naturfredning som et væsentligt led i al landsplanlægning må ses i en større sammenhæng og udvikle i adskillige artikler sine tanker om naturværn med vidtgående samfundssigte. – Også i det faglige foreningsarbejde deltog S. med liv og sjæl. I ungdommen gjaldt det især Studentersamfundet, og allerede 1918 indvalgte han som den første student i bestyrelsen for den agtværdige Dansk naturhistorisk forening, endda som sekretær, og var formand 1935–39. Han holdt et antal af foredrag, deltog i diskussioner om alskens emner og ledede ekskursioner og auktioner. I de studerende forening NOA var han ved rusfesterne det altid veloplagte midtpunkt. 1951 blev han æresmedlem af NOA, 1956 af Dansk ornithologisk forening og 1957 af Naturhistorisk forening. Sidstnævnte lod efter hans død opsætte et bronzerelief, hvortil 365 personer ydede bidrag.

S.s skribentvirksomhed afspejler de vidtspredte interesser. Som student beskæftigede han sig nogle år med larver af chironomidier (dansemyg) fra ferskvand og skrev først i 20erne flere mindre arbejder om deres metamorfose. Men ellers handlede den videnskabelige produktion frem til professortiden især om marinbiologi. Afhandlingen *On the food problem in relation to the marine zoogeography*, 1926 regnede S. selv med rette for sit betydeligste arbejde. Disputatsen (hvis forsvaret 1925 der længe gik ry af) beskrev østersens biologi, specielt dens kønsskifte; den efterfulgtes af en halv snes andre østersbidrag, bl.a. et eksperimentelt om vækst og fødekrav, samt af en livslang virksomhed som konsulent for østerskompagniet. Limfjordsundersøgelserne førte også ind på studier af bundfaunaens kvantitative udbredelse, bl.a. i Løgstør bredning (1921, s.m. I. "Lieberkind). Desuden beskrev han dyresamfund fra Østgrønland, Island, Færøerne, Portugal og Middelhavet og redegjorde i to vigtige arbejder (1935 og 36) for C. G. Joh. Petersens ideer og principperne for fremtidig arbejde; 1951 kom

en lille afhandling om den kvantitative forekomst af bundfaunaen i Philippinergraven og andre dybhavsgrave. S. skrev tillige om bløddyrenes faunistik, bl.a. i *Ringkøbing Fjords Naturhistorie*, 1933–36 som han redigerede efter A. C. "Johansens død. Af Aug. "Krogh blev han inspireret til en undersøgelse af temperaturens indflydelse på stofskiftet hos visse muslinger (1936) og sammen skrev de et lille pionerarbejde om havbundens smådyr (meiofaunaen). S. fremtræder i de fleste af disse arbejder som syntetiker, og selv om den analytiske del ofte er svag blev flere af dem banebrydende og tilskyndede andre til nye undersøgelser. – I disse år skrev S. tillige talrige småafhandlinger om mange andre emner; blandt senere, ornitologiske bidrag kan nævnes arbejder om knopsvane og skarv og føden hos måger og jagtbare fugle. *Nordens Dyreverden*, 1928 og *Den danske Dyreverden, dyregeografisk og indvandringshistorisk belyst*, 1940 fungerede en årrække som lærebøger.

Efter professorudnævnelserne tog det historiske forfatterskab tæten. Det var indledt allerede 1924 med bogen *Havets Udforskning i det nittende Aarhundrede*, derpå fulgte skildringen af Naturhistorisk forening 1833–1933, Zoologisk museums komplicerede historie tilbage til Ole "Worms samlinger (1945) og universitetets undervisning i zoologi gennem 300 år (1962). Det er med rette sagt om S. at den dyreart der interesserede ham mest var *Homo sapiens*. Dette afspejles i høj grad i hans mange nekrologer hvor han med menneskelig forståelse og megen takt gav rammende karakteristikker af ældre og samtidige zoologer. Hertil føjer sig et stort antal artikler i Dansk biografisk leksikon (2. udg.) og andetsteds samt større arbejder om bl.a. Peter "Forsskål og ikke mindst *Japetus "Steenstrup* (1948) med hvem han havde så mange lighedspunkter både i fortrin og mangler. Heri imødegår han den tidligere nedvurdering af Steenstrup, og i passager nærmer fremstillingen sig det selvbiografiske. – S. var en personlighed af usædvanligt format og enestående mangfoldighed, med stor personlig charme og et markant ydre. Han var elsket og omstridt, ligefrem og hjælpsom og med et ukueligt lyssyn, men til tider hensynsløs, spredt og utilbøjelig til at gå i dybden – ganske som Steenstrup og C. G. Joh. Petersen, tre åndsbeslægtede mænd som dominerede dansk zoologi i 120 år. – F.M.2. 1935. R. 1947. R.' 1954. K. 1961. □Tegn. af Aage Roose, 1925 (Fr.borg), af Carl Jensen udst. 1930, af Arne Lofthus, 1943 (Fr.borg) og af Otto Christensen, 1947 (sst.). Tegn. af H. Bendix, 1956. Bronzerelief af H. Salomon, 1966 (Zool. lab., Kbh.s univ.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1925 101f. Interview i Gads da. mag. XXXI, 1937 452–59. Kbh.s univ. årbog 1936–37 106–08 111–14 117–23. – G. Thorsen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1965 171–80. S. L. Tuxen i Entomologiske medd. XXXIV, s.å. 175–82 (heri bibliografi over entomologiske afhandl.). Helge Volsøe i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. CXXVIII, 1966 VII–XXI (heri bibliografi). Finn Salomonsen i Dansk ornithologisk foren.s t. LIX, s.å. 111–14. Torben Wolff i Nature CCVIII, London 1966 625. Samme i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979. L. A. Zenkevitch i Okeanologija VI, Moskva 1966 189.

Torben Wolff

Stach, Matthäus, 1711–87, missionær. * 4.3.1711 i Mankendorf i Mähren, † 21.12.1787 i Bethabara, Wachau, North Carolina, begr. sst. F: husmand Christian S. (1678–1732) og Marianne Münster († 1718). ~ 4.2.1741 i Herrnhag med Rosina Stach, * 31.12.1723 i Oberschlesien, † 22.3.1800 i Friedberg, Wachau, d. af fisker Wenzel S. († ca. 1728) og Elisabeth (ca. 1693–1743).

S.s familie horte til de af lutherdommen påvirkede „Mähriske Brødre“. 1728 udvandrede han til Herrnhut. 1731 meldte han sig til tjeneste for den påtænkte brødremission i Grønland, og 1733 blev han udsendt sammen med sin fætter Christian Stach og Christian "David. Her anlagde de missionsstationen *Neu Herrnhut* i nærheden af Godthåb. Forskellen mellem „Brødrene“s pietisme og Hans "Egedes lutherske ortodoksi hindrede det påtænkte samarbejde; men også mellem brødrene indbyrdes var der stridigheder. I begyndelsen syntes grønlænderne uimodtagelige for deres forkyndelse, men 1739 kunne S. døbe de første fire, og dermed begyndte missionen at gå fremad. 1740–41 var S. på besøg i brødre-menighederne i Europa. Disse var dengang inde i den såkaldte „Sigtningstid“, og S. blev stærkt grebet af denne strømning med dens svælgen i „Lammets Blod og Vunder“, „Naglegab og Sideskrin“. Da han 1742 kom tilbage til Grønland, blev det det stadige tema i hans og de andre missionærers forkyndelse. S. digtede også salmer, af hvilke flere er blevet optaget i brødre-menighedens salmebog. Under sit ophold i Tyskland 1741 var S. af brødrekirkens daværende biskop, Polycarpus Müller, blevet ordineret til „Ordinarius“ for Grønland, og 1742 var han i Kbh. ved et kgl. reskript blevet anerkendt som „De Grønlandske Mähriske Brøders ordentlige Lærer“, med tilladelse til at forrette dåb og andre kirkelige handlinger. Herved kunne brødre-menigheden i Grønland helt afsondre sig fra den kongelige mission. 1758 anlagde han en ny missionsstation, Lichtenfels (ved Fiskenæsset, syd

for Godthåb), og herfra foretog han en undersøgelsesrejse endnu længere sydpå (1765–66).

I over en menneskealder virkede S. dygtigt og energisk i missionens tjeneste, men da M. G. Sternberg 1770 kom til Grønland for at visitere brødremissionen så han sig nødsaget til at afskedige S., ikke blot på grund af hans stadige stridbarhed over for de andre missionærer, men også fordi det kom for dagen at han gentagne gange havde forsynet sig med grønlandske kvinder. Han måtte derfor forlade Grønland og rejse til Tyskland hvor han modtog absolution af unitets-ældste-konferencen. Hans hustru, som allerede 1757 havde forladt ham, opsogte ham nu igen og blev forligt med ham. 1772 rejste de begge til brødrekolonien Wachau (Bethabara) i North Carolina hvor de tilbragte deres sidste år. □Mal. (univ.arkivet i Herrnhut), efter dette litografi 1840 efter tegn. af Theophilus Reichel.

David Cranz: *Historie von Grönland*, 2. opl. Lpz. 1770. Samme: *Fortsetzung der Historie von Grönland*, Lpz. 1770. Reinhold Vormbaum: *Evangelische Missionsgesch. in Biographien III*, 3–4, Düsseldorf 1853. H. M. Fenger: *Bidrag til Hans Egedes og den grønlandske missions hist.*, 1879. H. Ostermann: *Den grønlandske missions og kirkes hist.*, 1921. Felix Moeschler: *Alte Herrnhuter Familien I*, Herrnhut 1922 150–55. Karl Müller: *Der Weg des M. S. Aus alten Briefen und Tagebuchblättern*, Berlin 1926. *200 Jahre Brüdermission I*, ved samme, Herrnhut 1931 116–44. Finn Gad: *Grønlands hist.* II, 1969.

Lorenz Bergmann*

Stadfeldt, Snebjørn Asger (ved dåben Ascar) Nicolai, 1830–96, læge, obstetriker. * 21.3.1830 i Kbh. (Garn.), † 12.12.1896 sst., begr. sst. (Garn.). F: overretsassessor Andreas Bay S. (1795–1862) og Henriette Marie Satterup (1801–74). ~ 14.1.1864 på Frbg. med Kirstine Abelone Andersen, * 1.7.1837 i Rudkøbing, † 28.8.1889 i Kbh. (Garn.), d. af skomagermester Simon Clemmen A. (1804–48, ~ 2° 1848 med Agnes Henriette Louise Bøgh, * 1818) og Karen Sophie Hansen (1808–45). – Sønesøn af S.A. "S. S. dimitteredes privat til universitetet 1847, deltog som frivillig i krigen 1848, var koleralæge i Kbh. 1853 og tog medicinsk eksamen 1854. De følgende to år gjorde han kandidat-tjeneste ved Frederiks hospital og udarbejdede en lille disputats *Nogle Jagttagelser om Glykosurien* som forsvarede for doktorgraden 1857. Efter studierejser til Wien, Prag og Paris blev S. 1859 kandidat ved Fødselsstiftelsen hos C. "Levy; s.å. blev han reservemedicus ved Frederiks hospital, indtil 1861. Medredaktør af Hospitalstidende var han 1860–62, og 1863 afløste han Fr. "Howitz som underaccoucheur hos Levy, i en tid da barsel-feberpidemierne rasede på Fødselsstiftelsen. Som sin chef tog S. imidlertid fejlagtigt standpunkt

imod J. P. Semmelweis' kontagiositetslære som Howitz 1864 begyndte kampen for. Efter Levys død 1865 konstitueredes S. som overaccoucheur og overlæge ved Plejestiftelsen, og efter konkurrencen 1866 med Howitz om lektoratet i fødselsvidenskab, børne- og fruentimmersygdomme (konkurrenceafhandling om *Funiculus umbilicalis*) udnævntes S. til overaccoucheur og lektor, 1869 til professor ordinarius. S. var en sindig natur der ikke havde let ved at tilegne sig nye anskuelser, så sandheden i Semmelweis' lære dæmrede langsomt for ham; først efter at Joseph Listers revolutionerende arbejde om antiseptikken var fremkommet 1867 og G. "Stage i sin disputats 1868 havde påvist jordemødrenes utvivlsomme andel i barsel-feberens forplantelse begyndte S. at blive overbevist, og 1869-70 indførte han derefter metodisk og med utrættelig energi den listerske karbolantiseptik på Fødselsstiftelsen, hvorefter tilfældene af barsel-feber hurtigt mindskedes, ligesom forekomsten af stivkrampe hos de nyfødte. S.s. udmærkede resultater fremlagdes på hygiejnekongressen i Bruxelles 1878 i arbejdet *Les maternités, leur organisation et administration, illustrées par la statistique mortuaire de Copenhague et de celle de la maternité de cette ville pendant 25 ans* (trykt 1876) og blev af betydning i den internationale diskussion om fødselsstiftelsers endnu stærkt omtvistede berettigelse.

Indførelsen af antiseptikken på Fødselsstiftelsen blev S.s hovedindsats under hans lange virksomhed, men han var desuden en flittig videnskabelig forfatter og publicerede i nordiske og fremmede tidsskrifter talrige solide og grundige afhandlinger over forskellige obstetriciske og til dels også gynækologiske emner. 1870 fik han oprettet en gynækologisk poliklinik, mens den operative gynækologi trivedes uden for universitetet under Howitz' ægide; først to år før sin død fik S. indrettet en lille gynækologisk afdeling med nogle få senge. S. var en dygtig kliniker og meget samvittighedsfuld, men lidet inspirerende som lærer; ved sit sunde blik for det praktiske livs behov og ved sin humane indstilling fik han i de mange år som universitetslærer megen betydning for den opvoksende lægestand som han lettede studiet ved 1872 at udgive sine med flid udarbejdede forelæsninger over hovedafsnit af fødselslæren under titlen *Det mekaniske Misforhold under Fødslens og dens Behandling*. 1882 udkom den lille *Forelæsninger over Svangerskabets Patologi* (2. udg. 1893). 1889 udkom en udvidet udgave af *Det mekaniske Misforhold, Læren om Fødselns og Barselengens Patologi*, udarbejdet sammen med E. "Ingerslev (2. udg. 1896). Som lærer for jordemødrene, der dengang re-

krutteredes fra jævner samfundslag end nu og blev uddannet i løbet af ni, senere tolv måneder var S. med sin urokkelige ro og legendariske patriarkalske personlighed en mester i at indprente dem renlighedens og antiseptikkens betydning. Levys „Lærebog for Jordemødre“ udgav S. på ny 1870 og senere omarbejdet som *Lærebog i Jordemoderkunsten*, 1891. I universitetsprogrammet nov. 1887 skrev han et historisk arbejde, *Kjøbenhavns Fødselsstiftelse som Humanitets- og Undervisnings-Anstalt 1787-1887, med en Indledning om Fødselshjælpens Udvikling i Danmark*, hvori han bl.a. skildrer den vidunderlige virkning af antiseptikkens indførelse; endvidere slog han til lyd for at adskille lærevirksomheden for læger og jordemødre, en reform der først fuldbyrdedes ved Fødselsstiftelsens flytning til Rigshospitalet 1910, ligesom oprettelsen af en noget større gynækologisk afdeling tilknyttet fødeafdelingen. Ved et fald i sommeren 1896 pådrog S. sig et hovedtraume der blev årsagen til hans død nogle måneder senere. S. var fra 1877 medlem af sundhedskollegiet; han var æresmedlem af talrige udenlandske videnskabelige selskaber. — R. 1878. DM. 1885. K.² 1892. □ Træsnit 1885 efter foto. Mal. af Knud Larsen, 1890 (Kbh.s univ.). Buste af S. Sinding (Fødselsstiftelsen). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1857 98. Årbog for Kbh.s univ. 1864-71 II, 1884 71-76. Viggo Esmann i Hospitalstid. 4.r.IV, 1896 1258-62. Samme i Foren. for gynækologi og obstetriske forhandl. 1929-30 54-58. Samme i Lægeportrætter fra det 19. årh., ved Ludv. Kraft, 1931 140-56. [C. Reisz] i Ugeskr. for læger 5.r.III, 1896 1202-08. E. A. Tscherning i Bibl. for læger 7.r.VIII, 1897 58-62. Hans Kaarsberg: Memoirer I, 1921 175f. J. W. S. Johansson: Kbh.ske medicinske selskaber, 1922. Arbejder fra fødeafd. A, udg. S. Aa. Gammeftoft VI, 1930. Gordon Norrie: Hjemme og ude, 1931 81. Samme i Danm.s jordemødre, red. W. Nellesøse, 1935 127f. Asklepios' tjenere, udg. Anker Aggebo I-III, 1936-40. Otto Helms; Overlægen fortæller, 1940 95.

Otto C. Aagaard*

Stadfeldt, Snæbjørn Asgeirsen, 1753-1840, topografisk forfatter. *29.9.1753 på Æs, Island, †23.11.1840 i Randers, begr. sst. F: provst Åsgeir Jönsson (1725-79, ~2° med Kristin Bergsveindóttir) og Kristin Guðnadóttir. ~1° 22.3.1785 i Kbh. (Trin.) med Mette Kirstine Kokansky, *ca. 1741, begr. 23.5.1788 i Randers (~1° med Fischer). ~2° 29.4.1789 i Randers med Citzel (Cecilie) Margrethe Bay, *19.4.1766 i Randers, †15.3.1832 sst., d. af købmand Anders Sørensen B. (1719-84) og Birgitte Kirketerp (1738-98). — Farfar til A. "S.

S. blev student fra Skålholt 1775 og cand. jur. i Kbh. 1781. 1784 blev han herredsfoged og skriver i Sønderlyng og Middelsom herreder, 1791

byfoged i Randers og herredsfoged og skriver i Sønderhald, Øster Lisbjerg og Rougsø herreder samt birkedommer ved Holbækgårds birk. 1796 blev han tillige rådmand i Randers og 1804 borgmester sst. Sidstnævnte år afgik han som byfoged, og 1819 tog han sin afsked som borgmester og herredsfoged og -skriver samt som birkedommer i Holbækgårds birk hvorefter han til 1831 var birkedommer ved Gl. Estrup birk. 1801 var han blevet dr. jur. i Göttingen (*De officio judicum inferiorum in Dania*). Han udgav *Chorographisk og oekonomisk Beskrivelse over Randers Kiøbsted i Nørre Jylland*. 1804 der hører til de bedste blandt vorre ældre topografiske skrifter (genoptrykt 1976). – Medlem af Danske selskab 1813. – Virkelig justitsråd 1809. □ Maleri.

Ove Hoegh-Guldberg i Pers. hist. t. 9.r.VI, 1933 250 255.

Povl Engelstoft*

Staffeldt, Jørgen, 1912–44, forlagsdirektør. *30.12.1912 i Hellerup, †25.12.1944 i Porta Westfalica, overført til Danmark 1947 og begr. i Mindelunden i Ryvangen. F: overretssagfører Carl Bernhard S. (1875–1945) og Laura Johanne Rindom (1878–1966). ~26.10.1937 med Jessie Gerda Brinkmann, *4.1.1916 i Kbh. (~2° 1976 med læge Einar Keller-Sørensen, *1907), d. af grosserer Wilhelm B. og Henny Margrethe Andersen.

Efter realeksamen 1930 blev S. bankuddannet, først i Privatbanken, siden i Bikuben hvor han var ansat indtil 1942, senest i forvaltningsafdelingen. 1937–38 læste han på Handelshøjskolen og tog HD-eksamen i regnskabsvæsen 1938. Politisk tilsluttede S. sig Dansk samling og overtog i okt. 1942 en stilling som direktør for partiets forlag Samleren. Gennem denne politiske tilknytning blev han tidligt engageret i illegalt arbejde på linje med sin bror hvis boglade blev et vigtigt illegalt kontaktsted. Det illegale arbejde begyndte med udbredelse af illegal litteratur, men fik hurtigt et videre sigte. Da Danmarks frihedsråd i sept. 1943 havde sit konstituerende møde blev S. af partiets leder, Arne Sørensen, anmodet om at repræsentere partiet på dette møde som Arne Sørensens mest betroede medarbejder. Samtidig var S. blevet involveret i sabotageorganisationen Holger Danskes arbejde, og da organisationens leder, Jens Lillelund, i efteråret 1943 måtte flygte til Sverige, påtog S. sig sammen med sin bror en rekonstruktion af organisationen og opretholdt organisationens forbindelse til frihedsrådet. I febr. 1944 blev han imidlertid arresteret efter stikkerangivelse, og i august blev han efter dom ved tysk krigsret ført først til

Frøslevlejren, men allerede i sept. til koncentrationslejren Porta Westfalica via Neuengamme. Her døde han 1. juledag 1944 af tuberkulose. – Broderen **Mogens S.**, *4.5.1915, tog 1932 realeksamen fra Ordrup gymnasium og kom s.å. i boghandlerlære hos G.E.C. Gad. I årene 1936–38 var han medhjælper hos Andr. Fr. Høst & Søn og fra 1938 fuldmægtig i Thaning & Appels boglade på Købmagergade. 1942 grundlagde han *Nordisk Boghandel* der først havde domicil i Jernbanegade, derefter på Kgs. Nytorv, senere i Store Kongensgade og til sidst på Østergade. Standen fik hurtigt blik for S.s organisatoriske evner og 1962 blev han formand for Kbh.s boghandlerforening og året efter næstformand i Den danske boghandlerforening. Som leder af en stor international boghandel blev S. 1976 udnævnt til kgl. hofleverandør. Ligesom broderen kom S. hurtigt ind i modstandsarbejdet. Han var selv medlem af Holger Danske sabotagegruppe og af hærens efterretningstjeneste og Nordisk Boghandel blev kontaktsted for sabotagegrupper, efterretningstjenesten og for faldskærmsfolk. 1944 blev S. arresteret af Gestapo og via Vestre fængsel og Horslerød sendt til Frøslev. S.å. blev han løsladt og fungerede til besættelsens ophør som betroet medarbejder hos Ebbe Munck i Stockholm. – □ Tegn. af Jørn Glob ca. 1950 (Fr.borg).

Jørgen Hæstrup/Godfred Hartmann

Staffeldt, Mogens, se **Staffeldt, Jørgen**.

v. Staffeldt, Adolph Wilhelm Schack, 1769–1826, forfatter, amtmand. *28.3.1769 i Gartz på Rügen, †26.12.1826 i Slesvig, begr. sst. F: kaptajn, senere major Agatus (Agatz) Ludwig v. S (ca. 1734–80) og Maria Regina v. Klingens (1742–76.) Ugift.

S. fødtes i en indvandret tysk adelslægt, men mistede allerede som syvårig sin mor og fire år efter faderen. Af de fire forældre sønner kom de tre drenge på Landkadetakademiet, S. allerede fra 1778. Det var en hård, men god opdragelsesanstalt for vordende officerer, men den sære og trodsige dreng, der blev på skolen til 1786, interesserede sig mere for litteraturundervisningen end for krigsvæsen. Hans lærer var digteren W.H.F. Abrahamson der indførte ham i oplysningstidens tankeverden og digtning. 1788 udnævntes S. til løjtnant og 1791 til premierløjtnant. Længere nåede han ikke på den militære rangstige. Den danske stat bekostede 1791–93 et studieophold for S. i Göttingen hvor han bl.a. studerede arkæologi hos Chr. Gottlob Heyne. Men samtidig satte han sig med stor flid ind i

moderne tysk litteratur og filosofi (J. G. v. Herder). F. v. Schillers filosofiske ungdomsdigte lærte ham at sammensmelte lyrik og filosofi, og han skrev selv i denne periode en lang række digte hvori en ny tids temaer kommer til udtryk for første gang på dansk. Nogle af disse tekster blev trykt i de følgende år, mens mange kom til at ligge upublicerede så længe at Adam Oehlenschläger kunne komme S. i forkøbet da han med sine Digte 1803 bragte den litterære romantik til dens første bemærkelsesværdige gennembrud i Danmark.

Det var bl.a. stærke anfald af depression der forhindrede S. i at færdiggøre sine nyskrevne tekster til en større samlet udgivelse. Mødet med de tanker der i 1790ernes Tyskland forberedte det romantiske gennembrud betød en tilbundsgående forvandling af S.s digteriske planer sådan som det siden kom til at gøre det for Henrik Steffens og Oehlenschläger. Det var temaer med stort lyrisk opsving, et gennembrud for menneskelige evner der længe havde ført et skyggeliv under rationalismens forstandsdyrkelse. Med sin digteriske anelse kunne den unge lyriker føle et slægtskab med natur og verdensrum. En ny, lidenskabelig religiøsitet førte ind i den organiske og dynamiske opfattelse af naturen der anskuedes som en levende vekselvirkning mellem kræfter. Der gik en digterisk inspirerende åndelig stigning igennem hele skabelsen fra de geologiske formationer i jordens undergrund over planter og dyr til mennesket. I menneskeånden kommer denne sammenhæng til bevidsthed om sig selv, og det digteriske geni er den højeste åndelige kraft som i sin drift mod fuldkommenheden oplever hvorledes hele det jordiske liv er forbundet med det guddommelige. I sådanne tanker mødtes en række naturvidenskaber med filosofi og digtning, såvel som med bestræbelser på at bringe også verdenshistorien ind under en alt omfattende åndsvidenskab, og i digte som *Til den uendelige Natur*, *Til den Helligandede* og *Menneskehedens Bane* tilegnede S. sig disse anskuelser i poetisk form. Medvirkende til forsinkelsen af digtenes samlede udgivelse var det også, at S. 1795-1800 foretog en ny og meget længere Europarejse der førte ham til Tyskland, Italien og Frankrig. Hans længste og mest betydningsfulde ophold faldt i Wien, Venezia og Firenze. Han studerede folkeliv og administration, men hengav sig også til nye indtrængende filosofiske studier, samt til et næsten hektisk fornøjelsliv. Livet igennem havde S. store kontaktskikkeligheder på grund af et stolt og melankolsk sind, men i Wien kom han i nogen forbindelse med mennesker og oplevede sine første kærlighedseventyr. Det kan man læse om i hans rejse-

dagbog. Overfladisk set er den flygtigt skrevet, abrupt og fuld af detailoplysninger, uden stil og komposition, men bag dette skjuler den sin sande karakter: den er et filosofisk-æstetisk selvopdragelsskrift der er gennemstyret af digterens kamp for at vinde fast stede i tænkningen og livet. De tænkere der her har inspireret S. er Immanuel Kant og den senere Schiller, hvis æstetiske skrifter fra 90erne fik stor indflydelse i Europa. Hertil kom kunsthistorikeren J. J. Winckelmann og Platon.

Denne store græske filosof kom til at lægge navn til den såkaldte platonisme der i forskellige varianter blev toneangivende for den generation af unge der bragte de romantiske forestillinger til gennembrud. Den filosofiske idealisme betød her en vældig opladning af forestillingerne om et rige af evighed og sandhed der stod i grell modsætning til jordelivets forgængelighed og illusioner. Med en længsel hvis lidenskabelige verdensfornægtelse Platon næppe ville have billiget fortolkede unge mennesker som S. deres verdenssmerte og deres sociale konflikter ind i forestillingen om at de var bestemt til noget højere, og at det var poesien egentlige opgave at bringe ideernes verden til gennembrud i den materielle verden hvorved den skulle forvandles og fremstå i forklaret skikkelse. Denne religiøse begejstring og visionære kraft kastede ofte alvorlige slag-skygger over dagliglivet, hvis konflikter forklarede filosofisk i retning af en uforsonlig modsætning mellem det jordiske og det himmelske. Det ekstatiske og depressive temperament bliver på denne måde til verdensorden og befastedes hos S. med årene til et dybt nedgroet livsfjendskab. Fra studiet af Schillers berømte afhandling om naiv og sentimental digtning skaffede S. sig overbevisningen om at han selv var en digter af den sentimentale, dvs. gennemreflekterede og skeptiske type. I en lang række digte fra rejseårene gennearbejder S. problemstillinger som disse og overvejer omkostningerne ved at have modtaget kaldet som digter i en snæversynet verden. Under rejsen havde S. ikke publiceret det mindste i Danmark. Da han i det første år af det nye århundrede på forskellige måder forsøgte at slå sig igennem i København lod han også en række af sine digte trykke i tidsskrifter. Blandt disse var en håndfuld bemærkelsesværdige poesier der som de første i Danmark hviler på Fr. v. Schellings tanker. De blev offentliggjort 1802, endnu før Steffens havde holdt sine forelæsninger om romantikken og Oehlenschläger havde debuteret. Med disse digte trådte S. som den første danske digter på romantikkens vegne direkte op imod oplysningen. Han opdagede konsekvenserne af sit eget oprør fra 1793, sin egenart

fra rejsen og kombinerede dem med sine nyeste filosofiske oplevelser hos det unge geni Schelling der i platoniske dialoger havde formuleret den egentlige romantiske totalfilosofi.

Nu bestræbte S. sig målbevidst på at blive foregangsmanden for et nyt gennembrud, men rammes af den tragedie han aldrig forvandt, at Stefens løb med de filosofiske laurbær og Oehlenschläger med de digteriske. Først året efter Oehlenschlägers egentlige debut med *Digte 1803* udsendte S. sin debutsamling *Digte 1804*. Den er trykt og opbygget i nøje overensstemmelse med *Digte 1803*, men bogen forblev generelt upåagtet eller ansås for et plagiat. Foruden et antal romancer, hvis indhold af støjende tragik overtrumfer det meste af hvad Oehlenschläger havde præsteret, indeholder denne samling et udvalg af de lange rejseårs filosofisk-lyriske digte. I modsætning til Oehlenschläger og N.F.S. Grundtvig der i 1800-tallets første årti åbnede for den digteriske anvendelse af nordisk mytologi fastholdt S. den græske og førte dens figurverden ind i en romantisk fortolkning. Hans kendskab til klassisk og klassicistisk kunst fremtræder som poetisk indsigt i kunstkabets hemmeligheder, fx i *Canovas Værksted*. Hertil kommer en række erotiske digte hvis egenart aldrig er blevet tilstrækkelig påvist i den danske forskning. Det erotiske samvær mellem de elskende drives langt frem, men får ikke lov at skride ind i det egentligt seksuelle. Herved sættes en drømmeskabende og visionær lidenskab fri som tilfører fantasiliv og digtning ekstaser og indsigter i evigheden (*Lilas Minde*).

Det næsten kynisk skærpede intellekt hos S. kan til tider afstedkomme ret tørre, næsten klassicistiske tekster der kan minde om Canovas og Thorvaldsens billedstil; men S. er ikke desto mindre en meget betydelig lyriker i hvis bedste digte det intellektuelle og det sanselige billedarbejde forenes til tekster af stor sproglig skønhed. Dette gælder uforandret i *Nye Digte* som S. udgav i 1808. Den udfolder især de lyrisk-filosofiske temaer fra den tidligere digtning, men viser også forsøg i andre genrer, versdramaet, sonetten og måske især interessant: den versificerede novelle med erotisk indhold *Lina*, med en række af S.s bedste sonetter indlagt. Den ulykkelige og ufuldbyrdede kærligheds indhold af stemninger og drømme udfolder sig her i en noget uklar historie hvori den kvindelige part nok udsættes for stærke bebrejdelser, men egentlig aldrig toner frem som andet end en drømmeskabning. Den erotiske skuffelse vokser næsten til et billede af hele det jordiske livs bedrægelighed. Denne erotiske temaverden viser slægtskab med Jens Baggesens og udfoldedes få år senere også i den

unge B.S. Ingemanns digtning. Længslen efter en verden hvor begæret og lysten ikke udslukkedes, hverken ved at tilfredsstilles eller ved at skuffes, er den egentlige skabende forestilling i S.s religiositet. Evighedsriget er det sted hvor blomstring og frugt forefindes samtidig og hvor ingen vinter og død skal frygtes. Men denne blomstrende vision bliver med årene stadig mere højspændt dræbende for S. der lider voldsomt under afstanden mellem idealet og virkeligheden: „Viid, og glem det aldrig, Dødelige! Ingen saae ustraffet Skjønheds Rige,“ hedder det i *Den unge Digtters Klage* der ender med de fortvivlede linjer: „Een skal trælle og en Anden skabe, / Alle skal vi til Naturen tabe.“ I det store digt *Til Museen*, der synes at være inspireret fra Pindar (1. pythiske epinikion) foretager digteren et forsøg på at stjæle evighedens dejlighed bort fra gudeverdenen, men han rammes af en kraftudladning fra Jupiters lyn og slynges udrændt til jorden. I sådanne store afviklingsdigte bringer S. sit forfatterskab til dets definitive ophør. Fra hans senere år foreligger et meget lille antal tekster og fragmenter.

Det var således i høj grad et sammenbrud inden for den digteriske temaverden der bragte forfatterskabet til dets tidlige tavshed. Men de ydre omstændigheder i S.s liv var vel ikke heller befordrende. Modtagelsen af hans værker skuffede ham, og hans løbebane som embedsmand skabte ingen glæder der kunne udligne bitterheden. Han klagede ustandselig sin nød, krænkede sine kolleger og anråbte regeringen om hjælp til sine stadig mere miserable pengesager. Fra 1806 bestræbte han sig på at få en karriere uden for hovedstaden, og efter en stilling som kammerjunker ved hoffet i Kiel blev han 1810 amtmand i Cismar, 1813 amtmand over Gottorp amt og 1814 tillige overdirektør for Byen Slesvig. Som hans brevveksling viser fulgte han ganske godt med i hvad der foregik i den unge danske litteratur, ligesom som han i det hele var en bredt orienteret kender af europæisk kultur. Hans livs eneste virkelige kærlighed, der gjaldt hofdamen Frederica v.d. Maase, blev afvist og var med til at forbitte hans livs opslidende afslutning. Hans fra ungdommen så udprægede og stadig voksende selvbevidsthed uddybede kløften mellem ham og hans omgivelser til uoverstigelig. Han havde i sin fantasi villet være en ny Goethe der formåede at forene digterens og statsmandens opgaver, men følte sig reelt forvist til en ravnekrog. Til sidst blev hans opræden en særlings. Befolkningen betragtede ham som gal; han ældedes tidligt og var ved sin død næsten glemt som digter. Men siden da har kendere af lyrisk digtning vidst at S. var en digter med betydelige

fejll, men også med en række digteriske kvaliteter som endnu ikke er tilstrækkelig påskønnet og beskrevet i den danske tradition.

□Min. af F. C. Camradt (Fr.borg). Litografi af Petersen (?) og efter samme forlæg træsnit 1864, radering af A.P. Madsen, 1867, træsnit 1882 og af H. P. Hansen, 1886.

Saml. digte I-II, udg. F. L. Liebenberg, 1843. Digte, 1804 (genudg. 1968). – Saml. til S. S.s levnet, udg. F. L. Liebenberg og Chr. Molbech I-II, 1847–51 (heri breve). Pers. hist. t. 5.r. V, 1908 90–108 (breve). – Georg Brandes: Saml. skr. I, 1899 308–67. Hakon Stangerup: S. S., 1940. Erik A. Nielsen i Kritik, 1968 nr. 5 18–45 (også i Den erindrende faun, ved Aage Henriksen m.fl., s.d.). – Papirer i Kgl. bibl.

Erik A. Nielsen

Stage, Augusta, se Stage, Gottlob.

Stage, Carl Frederik Gottlob, 1803 el. 05–92, skibsreder, * 22.9.1803 el. 2.11.1805 i Kbh. (?), † 29.6.1892 i Skovshoved, begr. i Kbh. (Holmens). F: styrmand i Asiatisk kompagni Georg Gottlob S. (1766–1826, ~ 1° 1790 med Anna Bollette Rose, 1773–1803) og Henriette Pauline Rose (ca. 1776–1850, ~ 1° 1800 med styrmand Carl Friedrich Albrechtsen). ~ 1857 med Dorothea (Thea) Marie Engelsted, * 18.6.1827 i Århus, † 9.11.1904 i Kbh., d. af rådmand og by- og rådhussskriver Jacob Willads E. (1786–1854) og Else Susanne (Sanne) Neergaard (1792–1879). – Halvbror til Gottlob *S.

S. var på sit første togt 1819–21 med ostindiefareren Christianshavn der førtes af hans far. Efter forskellige andre rejser tog han styrmandseksamen, sejlede som styrmand, senere som skibsfører på Vestindien og Sydamerika. Da krigen brød ud 1848, meldte S. sig som frivillig, han blev månedsløjntant og var under hele krigen chef for en kanonchalup, de to første krigsår ved Sønderjyllands østkyst og i Lillebælt, det tredje ved vesterhavsoerne. Han gjorde sig jævnlig bemærket ved tapperhed og koldblodighed. Efter sit bryllup, og da han ved sparsommelighed havde samlet sig en lille formue, satte han sine penge i Em. Z. Svitserers bjærgningsentreprise og begyndte her sin virksomhed som skibsreder. Senere indtrådte han som direktør i Det Kgl. octr. Søassurancekompagni og var 1862–83 medlem af sø- og handelsretten. I hans ægteskab var der kun ét barn, Georg S. (1858–80), en ung håbefuld mand der døde af tuberkulose. Til minde om ham oprettede S. og hustru 1882 stiftelsen *Georg Stages minde*, til hvilken de skænkede skoleskibet Georg Stage og en betydelig kapital til dets drift. Skoleskibet hvor der hvert år uddannes ca. 80 drenge har været udrustet næsten hver sommer siden 1882. Det blev 1932 erstattet

med et nyt, mere moderne skib og har gennem årene virket udmærket til den første undervisning for lærlinge til sømandsstanden. – DM. 1848. R. 1849. K.² 1882. □Foto.

Berl. tid. 29.6.1892. Oversigt over virksomheden indenfor stiftelsen Georg Stages minde gennem 50 år, 1932.

Th. Topsøe-Jensen*

Stage, Georg Gottlob, 1839–1930, læge. * 5.2. 1839 i Kbh. (Helligg.), † 25.3.1930 sst., begr. på Frbg. F: kgl. skuespiller Gottlob *S. (1791–1845) og Ulriche A. Koefoed (1816–94). ~ 1° 21.8.1872 i Gmunden med Marie Sauerländer, * 30.5.1846 i Wien, † 4.6.1888 i Kbh. (Garn.), d. af direktør Johan Jacob S. og Bertha Borckenstein. ~ 2° 10.8.1889 i Kbh. (Garn.) med Emilie Christiane Lemvig, * 13.2.1860 i Kbh. (Frbg.), † 4.4.1941 sst., d. af grosserer Jacob Johan Frederik L. (1824–75) og Louise Christiane Maria Svitser (1829–1912).

S. blev student 1856 fra Borgerdydskolen på Christianshavn og 1863 medicinsk kandidat. Under krigen 1864 bestyrede han som underlæge i et halvt år det på Gyldensteen oprettede feltlazaret og var 1865–66 kandidat på Frederiks hospital. 1865 erhvervede han universitetets guldmedalje for afhandlingen *Hvilket praktisk Udbytte har den senere Tids Uroscopia at fremvise saavel med Hensyn til Diagnosen som Therapien?* og blev efter i to år at have været kandidat ved Fødselsstiftelsen 1868 dr.med. på afhandlingen *Undersøgelser angaaende Barseløberens i Danmark udenfor Kjøbenhavn*. Derefter foretog han i to år en udenlandsrejse hvor han særlig studerede børnesygdomme og bragte med sig nye synspunkter der skulle blive grundlæggende og banebrydende for pædiatrien i Danmark og som han frugtbar gjorde som privatdocent og som læge ved Dronning Louises børnehospitals poliklinik, først i Rigensgade, senere i Dronningens Tværgade. Her holdt han stærkt besøgte forelæsninger over sit speciale og udfoldede tillige en ret betydelig litterær virksomhed. Han udgav *Om Smaabørns Ernæring og Pleie*. 1876 (2. omarb. udg. 1881) samt *Om Børns Vægtforhold i det første Leveaar*, 1878. Han var medstifter af Smaabørns vel. 1872–78 var S. kommunelæge i Kbh. og 1883–90 censor ved medicinsk eksamen. 1889–1919 var han læge ved Statsanstalten for Livsforsikring hvor han allerede tidligere havde været assisterende læge, og også her udførte han et stort og fortjensfuldt arbejde. – R. 1894. DM. 1914. □Tegnet som barn af J. L. Lund. Tegn. af H. Olrik, 1856 (Fr.borg). Afbildet på mal. af Jul. Paulsen, 1903 (Fyns stifts mus.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1868 45f. – C. C. Jessen i Ugeskr. for læger LXXXXII, 1930 343. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Axel Borgbjerg*

Stage, Johan Adolph Gottlob, 1791–1845, skuespiller, regissør, instruktør. * 31.8.1791 i Kbh. (Nic.), † 3.10.1845 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: styrmand i Asiatick kompagni Georg Gottlob S. (1766–1826, ~2° 1807 med Henriette Pauline Rose, ca. 1776–1850) og Anna Bolette Rose (1773–1803). ~ 8.7.1836 i Kbh. (Helligg.) med operasanger Ulriche Augusta Koefoed, * 29.3.1816 i Kbh. (Helligg.), † 4.3.1894 sst., d. af fuldmægtig, senere kontorchef i forligskommissionen, kammerråd Johannes Michael K. (1783–1867) og Frederikke Jochumine Rosen (1786–1870). – Far til Georg *S. Halvbror til C. Frederik G. *S.

Da S. havde taget dansk juridisk eksamen fik han 1811 ansættelse i Kbh.s politiret, men samtidig deltog han ivrigt i de dramatiske selskabers dilettantforestillinger hvor han ved sit smukke ydre og sit livfulde væsen vakte så megen opmærksomhed, at teaterchef F. v. *Holstein tilbød ham kgl. ansættelse ved komediehuset før han debuterede. Dette usædvanlige skridt hævnedes sig ved hans førsteoptræden 16.11.1815 som Frontin i syngestykket *Nonnerne*. Han opfyldte ikke de spændte forventninger, navnlig ikke i sanglig henseende, og rollen, en traditionel tjenerstype, passede ikke til hans kavaleremæssige holdning. Denne og hans aristokratiske ydre blev gennem livet hans bedste sceniske egenskaber; lyrisk følelse besad han ikke, og det kneb med temperamentet, men han kunne virke fornem-ironisk; prinsregenten i *Kean* var generalnævneren i S.s kunst, fyrster og adelsmænd blev i hans fremstilling sikre i tonen og imponerende i deres noblesse. Men ejendommeligt nok beherskede han også verdensmandens modsætning. Det var ham der som bådsmænden i *Sparekassen* lancerede Henrik "Hertz" bevingede ord: „Det skulde De inte gøre, Hr. Reiersen“, og i det hele taget var matroser, som han kendte fra faderens livsstilling, hans sceniske speciale, og i fremstillingen af en beruset var han, skønt selv meget sober i sin livsførelse, en mester der forstod at variere susens nuancer og gengive dem med lune og naturtroskab (fx hos Jens Olsen i *Barselstuen* og Niels Vognmand i *Det lykkelige Skibbrud*). Størstedelen af hans omfattende repertoire er nu glemte, men det strakte sig fra Faldsmaal i *Guldaasen*, Rinville i *Den første Kærlighed* over Fouché i *Michel Perrin* til titelrollerne i *Didrik Menschenkræk*, *Jean de France*, *Don Ranudo* og *Jacob v. Tyboe*.

S. undgik ikke i sit spil det rutinerede der let fremkommer hos den som optræder i alle „Fag“; et vidnesbyrd herom er J. L. Lunds tegning af ham som ånden i *Hamlet* hvor vi ser en flot hug-af, men ikke et fantasibillede af en afdød der går igen. Dr. Ryge (J. C.*) bebrejdede ham i sin Critisk Sammenligning (1832); at hans spil ofte var „alt for tydelige Kopier enten af andres Præstationer eller af Personligheder uden for Scenen“. Ryge klagede også over hans „usikre memorering“ der endog kunne være så tydelig, at den vakte „Bekymring og Medlidenhed hos Tilskuerne“; årsagen til denne svaghed må uden tvivl være den, at S. (fra 1827) påtog sig det omfattende regissørembede og dertil (fra 1835) var instruktør. Særlige evner ud over smagfuld tilretvisning af begynderne, hvoriblandt Michael *Wiehe var, synes S. ikke at have ejet. De mange timers daglige, forskelligartede arbejde han påtog sig, forklarer at han uden forudgående sygdom pludselig sank sammen på gaden og døde. 27.4.1845 stod han sidste gang på scenen som Lars i *Et Rejseeventyr*.

S. var en mand af megen form og med udmærkede sprogkundskaber som han i sine oversættelser udnyttede i teatrets tjeneste. Hans sceniske anvendelighed var stor, og han blev i praktisk forstand teatret til megen nytte, men kunstner var han kun på et snævert område. Fru Heiberg (Johanne Luise*) skrev, at hans ironi aldrig forfejlede sin virkning. – S.s hustru, **Augusta S.**, debuterede purung 10.5.1834 som Colette i *Jeannot og Colin* og var med sin ranke skikkelse, sit muntre ansigt og sin bløde, bøjelige sopran som skabt til de unge piger i sangspillet, fx Constance i *Aprilsnarrene*. Ved yderligere uddannelse hos madame Bishop voksede stemmen i omfang, således at hun magtede at synges Papagena i *Tryllesløjten*. Susanne i *Figaros Bryllup* og Zerlina i *Don Juan*. 1838 blev hun kgl. ansat. Sammen med sin 25 år ældre ægtefælle rejste hun 1845 til Paris, hvor Manuel Garcia skulle forsøge det farlige eksperiment at gøre stemmen endnu større, og da hun i marts 1846 genoptrådte, syntes man at den var vokset i fylde. Hun sang nu med dramatisk livfuldhed bl.a. Rosina i *Barberen i Sevilla*, men formentlig er stemmen blevet overanstrengt, for allerede fra juli 1847 ansøgte hun, kun 31 år gammel, om afsked på grund af en halslidelse; hun optrådte sidste gang 10.5. s.å. som Juliane i *Røverborgen* og gled derefter ind i privatlivet. – □Malet som barn af Jens Juel. Mal. af J. L. Lund. Tegnet i rolle af samme. Tegnet i rolle af C. V. Bruun (Teatermus.), flere stik af samme 1827–29. Tegn. af C. Winsløw, efter denne træsnit af H. P. Hansen. Tegnet i rolle af P. C. Skovgaard (Teatermus.). Litografi 1845, ef-

ter dette to litografier, det ene 1851. Foto.

Th. Overskou: Den danske skueplads IV-V, 1862-64. Ludv. Holberg: Samtlige comoedier, ved F. L. Liebenberg. Jubeludg. III, 1888. Aug. Bournonville: Efterl. skr., 1891 108f. Johanne Luise Heiberg: Et liv I, 1891 (5. udg. 1973) 227. Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam, 1912 fl.st. Samme i Teatret XV, 1915 31f.

Robert Neiiendam*

Stahl, Lars Holger Christian, 1892-1976, direktør for Statsfrøkontrollen. * 29.3.1892 i Løve, † 10.11.1976 på Frbg., begr. sst. (Søndermark). F: branddirektor, gårdejer Niels Peter Ferdinand S. (1856-1909) og Kirsten Larsen (1860-1935). ~ 7.7.1922 i Åstrup, Følster med Ingeborg Rasmussen, * 18.4.1900 på Næsgård, † 24.3.1974 på Frbg., d. af overlærer, senere forstander H. J. *R. (1868-1941) og Christine M. Jepsen (1871-1954).

S. arbejdede i flere år ved praktisk landbrug, kom derefter på Høng højskole 1907-08 og på landbrugsskole sst. 1913-14. I særlig grad stod hans hu til planteavl, og en kort virksomhed 1913 som assistent heri ved Djurslands samvirkende landboforeninger havde forvirket ham og andre om at han havde usædvanligt gode anlæg for et sådant arbejde, såvel dets teoretiske som dets praktiske side. Efter eksamen som landbrugskandidat 1917 var han i tre år lærer ved Næsgård agerbrugsskole indtil han 1920 indledte sin 42-årige karriere ved Statsfrøkontrollen som assistent, derefter amanuensis 1921-26, inspektør 1926-37 og endelig direktør til 1962. Som direktør var han også sekretær for virksomhedens bestyrelse, frøkontrolkommissionen. I sin første tid videreuddannede han sig på landbohøjskolen med eksamen som mag.agro. i systematisk botanik og plantefysiologi 1925. Under en vakance forelæste han 1928-29 sst. i landbrugets plantekultur. Desuden var han i 1927 på studieophold ved frøkontrollen i Holland og Skotland 1930. De internationale aspekter ved arbejdet tog ham tidligt fangen. 1921 etableredes en sammenslutning af europæiske frøkontrolanstalter som tre år senere også fik tilslutning fra oversøiske lande. S. tog aktivt del i de forhandlinger som ved kongressen i Holland 1931 resulterede i et sæt internationale analyseregler. 1937-59 var S. medlem af bestyrelsen for den internationale frøkontrolassociation ISTA, 1950-59 dens sekretær og redaktør af associationens tidsskrift.

Statsfrøkontrollen havde under forgængeren K. *Dorph-Petersen udviklet sig til en institution med over 100 ansatte og med et årligt prøvetal

på godt 30 000. S. satte sig her det mål at udnytte de forhåndenværende ressourcer endnu bedre. 1939 optog man således kontrollen med såsæd, senere udvidet til også at omfatte fremavlen heraf. S. var ikke alene i ordets egentligste forstand virksomhedens leder; han var også deltager i det konkrete analyse- og kontrolarbejde. Specielt interessererede han sig for problemerne omkring frøets spireevne og gennemførte her banebrydende undersøgelser over forholdet mellem spiringsprocenten, sådan som denne lod sig fastslå ved laboratorieundersøgelser, og frøets rent faktiske spiring i marken. Den 48 ha store ejendom Brøndgården ved Ballerup blev forpagtet af Statsfrøkontrollen for at skaffe råderum for dette arbejde. Senest tog S. initiativet til at få oprettet et kromosomlaboratorium 1960 for at kontrollen kunne være helt på højde med det stadig mere avancerede forædlingsarbejde. Den frivillige kontrol de største frøfirmaer lod sig underkaste - ikke altid uden debat med S. om kontrollens mål og midler - blev i hans tid videreudviklet og gjort så præcis at der hermed foreligger en reel garanti for køberne. Hans saglige indsigt og hans personlige integritet i forening sikrede ham en række tillidsposter. Han var den første formand for Landbrugskandidaternes klub 1921-23, medlem af bestyrelsen for Foreningen af danske landbrugskandidater fra 1938, næstformand 1944-46, af landhusholdningsselskabets bestyrelse 1942-67, af Akademiet for de tekniske videnskaber (og dets råd 1948-54) og desuden var han formand for Foreningen af tjenestemænd ved institutioner under landbrugsministeriet og fiskeriministeriet 1946-60. Af litterær virksomhed kan nævnes en række artikler i fagpressen, de årlige beretninger fra Statsfrøkontrollen samt en meget benyttet lærebog *Plantedyrkning. Vejledning for Elever i den landbrugsfaglige Aftenskole*, 1933. Desuden var han redaktionssekretær og medarbejder ved såvel 3. som 4. udgave af Landbrugets ordbog. - R. 1947. R. 1961. □Foto.

Ugeskr. for landmænd LXXXII, 1937 796. Dansk frøavl, s.å. 223f. H. J. Hansen i Tidsskr. for frøavl XXVI, 1938 360f. P. Norup Pedersen i Tidsskr. for planteavl LXVII, 1963 189-93.

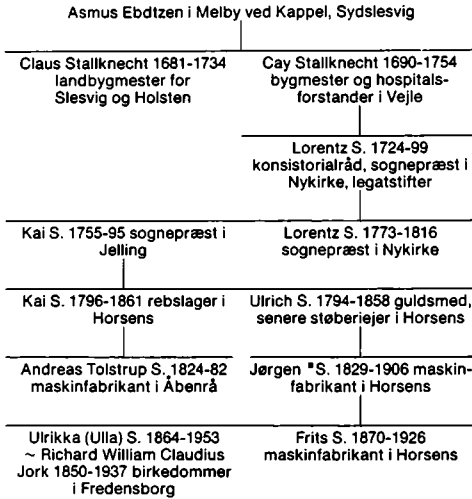
Erik Helmer Pedersen (Aksel Milthers)

Stallknecht

Den omtalte slægt S. synes at stamme fra Sydslesvig. Sygeplejerske Kirsten *S. tilhører en slægt, som ikke beviseligt har forbindelse med den, som dog nyder godt af hospitalsforstander Cay S.s legat i Vejle.

G. Stallknecht: Stamtv. over nogle af efterkommerne efter skræddermester Johann Christoffer Stallknecht, 1978 (Rigsark.).

Hans H. Worsøe

og under den fjendtlige besættelse 1864 var han medlem af det udvalg der blev nedsat til at styre byens sager. Med en kort afbrydelse sad han i byrådet til 1888 og var i øvrigt et interesseret medlem af forskellige filantropiske foreninger mens han kun i ringe grad var tilknyttet andre erhvervsvirksomheder. Nævnes kan at han i 20 år var medlem af direktionen for Spare- og Laanekassen for Horsens By og Omegn hvor han en kort tid fungerede som formand. Efter hans død fortsattes virksomheden til 1917 af sønnen Fritz S. (1870–1926) hvorefter den gik ud af familiens besiddelse og deltes mellem forskellige firmaer. – Etatsråd 1901. – En datter Elisabeth, * 16.6.1862, † 10.1.1896, var gift med lægen og forfatteren **Iver Utzon Iversen**, * 14.3.1862, † 19.1.1892. Han debuterede 1884 med digtsamlingen *Unge Piger* og fik 1887 opført enakteren *Nuancer* på Det kgl. teater. S.å. blev han cand. med. og nedsatte sig som praktiserende læge i Nr. Nebel. – R. 1864. DM. 1888. □Foto.

Finn Andersen: Slægten Stallknecht, 1965 (dupl.). Ad. Bauer: Jyske håndværkere og fabrikanter, 1893. Ill. tid. 3.12.1899. Horsens avis 2.7.1906. J. Byskov i Nationaltid. 5.7. s.å.

P. Koch Jensen*

Stallknecht, Jørgen Caius, 1829–1906, maskinfabrikant. * 28.11.1829 i Horsens, † 1.7.1906 sst., begr. sst. F: guldsmed, senere jernstøberiejer Ulrich S. (1794–1858) og Oline Emilie Thostrup (1799–1873). ~ 10.9.1861 i Horsens med Sophie Elisabeth Monberg, * 9.10.1842 i Horsens, † 18.4.1896 sst., d. af købmand Jens M. (1815–76) og Noline Frederikke Sophie Møller (1816–67).

Faderen overtog 1840 et jernstøberi på Søndergade i Horsens der 1831 var anlagt af C. F. Weiss som det første i Jylland, og efter endt skolegang uddannedes S. til at indtræde i denne virksomhed. Først stod han i lære i jernstøberiet, gik derefter på Teknisk institut i Kbh. og foretog 1851, 1854 og 1858 rejser i udlandet således at han ved faderens død stod vel rustet til at overtage virksomheden der allerede da var i god fremgang. Han udvidede den med et maskinværksted der navnlig tilvirkede landbrugsmaskiner, og 1872 begyndte han efter Singers system fabrikation af symaskiner der blev en meget stor artikel, således at fabrikken ved hans død havde afsat op imod 60 000 stykker. Fra 1891 fabrikerede virksomheden også cykler, og af øvrige specialiteter kan nævnes patent-proptrækkemaskiner, turbiner samt savværks- og teglværksmaskiner. Ved Horsens-udstillingen 1905 fik fabrikken fire diplomer af første klasse. Tidligt erhvervede S. en betydelig position i sin by. Allerede 1860 indvalgte han i borgerrepræsentationen (byrådet),

Stallknecht, Kirsten Elisabeth, * 1937, sygeplejerske. * 25.7.1937 i Kbh. F: skibsfører Go(d)tfred S. (* 1903) og Tove Agnete Aarslöv Jensen (* 1905). ~ 1° 29.4.1961 i Ordrup k. med stud. med. Ole Nors Hansen, * 28.5.1935 i Skovshoved, s. af politiassistent Togo Carl Martin H. (* 1906) og Thyra Bengtson (* 1908). Ægteskabet opløst 1966. ~ 2° 16.12.1967 i Frbg. k. med importør Daniel Lunde, * 8.10.1923 i Bergen. Ægteskabet opløst 1972. Tilladelse til pigenavn 17.9.1964.

S. tog mellemskoleeksamen fra Husum skole i Kbh. 1953. Derefter gennemgik hun, et seks måneders kursus ved Husassistenternes fagskole i Kbh. og 1954 rejste hun til Schweiz for at lære tysk. Sin sygeplejeuddannelse fik hun ved sygeplejeskolerne i Holbæk og på Rigshospitalet (1956–60). Efter uddannelsens afslutning fortsatte hun på Rigshospitalet først som sygeplejeassistent, derefter som 1. assistent og fra 1966–68 som afdelingssygeplejerske. Med orlov fra Rigshospitalet tog hun 1965–66 videregående uddannelse i administration ved Danmarks sygeplejerskehøjskole ved Århus univ. S. gjorde sig tidligt gældende inden for Dansk sygeplejeråd (DSR). 1966 blev hun indvalgt i hovedbestyrelsen, og efter et kampvalg 1967 overtog hun formandsposten 1968, en post hun efter genvalg 1972, 76 og 80 fortsat varetager. Det var S.s erklærede mål at gøre DSR til en stærk og handlekraftig interesse-

Stallknecht, Kirsten

organisation. Med henblik herpå tog hun initiativ til gennemførelse af en decentralisering af DSRs struktur. Dette førte til en nærdemokratisk styreform der hurtigt beviste sin effektivitet. – Både før og under sin formandstid foretog S. flere studierejser bl.a. til de nordiske lande, England, USSR (1977), Bulgarien og Rumænien (1980). 1979 besøgte hun USA som det amerikanske arbejdsministeriums gæst. 1980 deltog S. i en delegationsrejse til Kina efter invitation af Venskabsforbundet Danmark-Kina. Som formand for DSR blev S. 1968 medlem af forretningsudvalget for Funktionærernes og tjenestemændenes fællesråd (FTF), 1971 valgte hun til sammenslutningens næstformand og 1977 til dens formand. Hun indtog også en lang række andre tillidsposter, således var hun 1. næstformand for Sygeplejerskers samarbejde i Norden fra 1974, medlem af bestyrelsen for Arbejdsmarkedets tillægspension fra 1977, næstformand for Lønmodtagernes dyrtidsfond fra 1979 og formand for Danske sygeplejerskers arbejdsløshedskasse fra 1980. Desuden var hun 1973–74 medlem af dyrtidskommissionen af 1973, af udvalg vedr. tilvejebringelse af grundlag for en prioritering inden for sundhedssektoren nedsat af indenrigsministeren 1974–77, af taktreguleringsnævnet nedsat af finansministeren 1975, og af det paritetiske nævn for det kommunale område 1979. 1981 indtrådte S. i Nationalbankens repræsentantskab.

S.s viden og erfaring kom også sygeplejerskerne i andre lande til gode. Efter anmodning fra det internationale forbund for offentligt ansatte holdt hun således 1977 en række gæsteforelæsningsforedrag for sundhedspersonalet i Tyrkiet, 1975 og 76 virkede hun som rådgiver under udarbejdelsen af den internationale arbejdsorganisations (ILO) konvention og rekommandation om leve- og arbejdsvilkår for sygeplejerskernes og fra 1979–81 som konsulent for det internationale sygeplejeråd (ICN) i forbindelse med denne organisations planer om at aktivere medlemsorganisationernes indsats for at forbedre sygeplejerskernes løn- og ansættelsesvilkår; 1981 indvalgt i ICNs bestyrelse.

S. er en stærk og dynamisk personlighed. Hendes organisatoriske strategi er præget af fantasi, fremsynethed og realitetssans. Hun er en udmærket debattør og en storartet forhandler. Hun lægger lige stor vægt på forbedring af sygeplejerskernes uddannelse og deres løn- og ansættelsesforhold, men har også vist stor interesse for sygeplejeforskning. Det var således i hendes formandstid, at DSR i samarbejde med sundhedsstyrelsen og verdenssundhedsorganisationen oprettede Dansk institut for sundheds- og sygeple-

jeforskning (1980). – Foruden talrige artikler i inden- og udenlandske fagtidsskrifter har S. skrevet *Redegørelse for de forhandlingsretslige forhold for danske sygeplejersker*, 1974 og afsnittet om Danmark i *Nursing in the European Community*, London 1980. □Foto.

Interviews i Politiken 28.7.1968, Berl. tid. 28.3.1976, Kristeligt dagbl. 3.6.1977, Berl. tid. 14.11.1976 (dialog mellem S. og Kirsten Jacobsen). – Inger Göttsche: Sygeplejens udvikl. og kulturhist. baggrund, 1978 = Lærebog for sygeplejeelever 245 249 250. What about me?, udg. Sheila Quinn, Geneve 1981 155. Nele Poul Sørensen i Weekendavisen 12.3.–18.3.1982.

Margrethe Kruse

Stamm, Ivan Peter Hutzen, 1888–1969, politidirektør. *1.3.1888 på Frbg., †27.6.1969 i Snekersten, begr. Frbg. kgd. F: skoleinspektør, cand.teol. Christian Hutzen S. (1848–1927) og Laura Ida Hansen (1862–1942). ~1° 22.6.1914 i Kbh. med Agnete Helga Rafn, *11.10.1888 sst., †30.9.1982 i Vedbæk, d. af skovfrøhandler Johannes Henrik R. (1854–1935) og Oluffa Niesine Ditlevne Olsen (1857–1941). Ægteskabet opløst. ~2° 17.12.1934 i Esbønderup (b.v.) med Else Antonie Nielsen Hedemand, *9.7.1920 i Kbh. (Jak.) (~1° med skibsfører Rasmus Albert Christophersen, 1892–1970; ægteskabet opløst), d. af arkitekt Anton Laurits Nielsen H. (1854–1925) og Augusta Amalie Frølund (1864–1954). S. blev cand.jur. 1912, s.å. fuldmægtig ved Præstø amt, 1914 fuldmægtig ved Østerlisbjerg herred, 1919 politifuldmægtig i Kbh., s.å. politiassessor II og 1920 politiassessor I. 1931 blev S. derefter ledende politiadvokat og 1934 politiinspektør ved Kbh.s opdagelsespoliti, 1936 chef for statspolitiet og 1937 politidirektør i Kbh. Som politidirektør i København kom S. under den tyske besættelse på en vanskelig opgave. Hans udgangspunkt var helt og holdent den officielle tilpasningspolitik, og han viste sig efter manges mening for samarbejdsvenlig over for såvel de danske nazister som den tyske besættelsesmagt. 1940 tillod han således DNSAP (det danske nazistparti) at oprette en faggruppe på Politigården, og at der i København blev ført en mildere kurs over for uniformerede nazister på gaderne. Endvidere gav han tilladelse til at de der deltog i nazisternes demonstration ved den lille hornblæser måtte bære uniform. Han skal i de første besættelsesår ligefrem have søgt optagelse i DNSAP. Frem til 19.9.1944 deltog S. i det etablerede samarbejde med det tyske politi og var vært for flere tyske politidelegationer der i disse år blev sendt til Danmark hvorved der tilsyneladende blev etableret venskabelige forbindelser med ledende tyske politiofficerer. S. lå her

på linje med justitsministeren E. Thune Jakobsen som han dog ikke havde noget godt forhold til pga. tidligere kompetencestridigheder. S. blev kritiseret dels for sin samarbejdsvilje over for tyskerne, dels for at det københavnske politi i en række situationer ikke var i stand til at løse opgaverne tilfredsstillende. Der var specielt her tale om sammenstød mellem danskere og tyskere. 19.9.1944 blev S. sammen med de øvrige øverste danske politifolk interneret i forbindelse med den tyske aktion mod det danske politi. Han blev senere løsladt. Allerede 6.5.1945 blev S. frigtaget for tjeneste pga. sit forhold under besættelsen, og der blev senere gennemført en tjenestemandundersøgelse mod ham. 29.3.1946 blev han afskediget efter tjenestemandslovens § 8 „da han ikke nyder den tillid, som embedet som politidirektør kræver“. S. levede derefter frem til sin død en tilbagetrukken tilværelse.

S. havde i sin aktive embedsperiode talrige tilidshverv der blev afviklet efter afskedigelsen. 1936 blev han medlem af bestyrelsen og redaktionskomiteen for Nordisk kriminalteknisk tidskrift og så. medlem af den internationale kriminalpolitiskommission, 1938 dansk præsident for de nordiske politichefskonferencer. Fra 1939 var S. luftværnschef for Stor-Kbh. Han var fra 1939 medlem af den komité der udsendte tidsskriftet „Pas paa“ og sad i forretningsudvalget i foreningen „Pas paa“ fra 1942. 1929–36 havde S. endvidere virket som lærer ved Politiskolen og var fra 1938 censor sammesteds. – R. 1937. □Mal. af Hans Henningsen, 1940 (Kbh.s politigård). Foto.

Beretn. til folketinget afgivet af den nedsatte kommission i henhold til grundlovens § 45 [den parlamentariske kommission] I–XV, 1945–58. – Jørgen Hæstrup: . . . til landets bedste I–II, 1966–71. Carl Madsen: Vi skrev loven, 1968. K. H. Kofoeds erindr., udg. H. Kirchhoff, 1979. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

Stampe

Adel. Den friherrelige gren uddøde i mandslinjen 1904.

Rigmor baronesse *S.s og Astrid baronesse *S.s søstre baronesse Kristine og baronesse Jeanina Emilie var hhv. ~minister, stiftamtmand V. *Bardenfleth og ~ overpræsident Frederik de *Jonquières.

Danm.s adels årbog XXXVII, 1920 489–95.

Nils G. Bartholdy

Stampe, Christine Marguerite Salome, baronesse, 1797–1868, forfatter. * 20.4.1797 i Fredericia, † 5.5.1868 på Nysø, begr. i Præstø. F: præst ved Fransk ref. k. i Fredericia Jean Marc Dalgas (1756–1811) og Marie (Manette, Mariette) Alde-

Jesper Hansen Stampe -1641 sognepræst	
Jens Jespersen S. 1601-42 sognepræst	
Henrik Jensen S. 1639-1711 sognepræst	
Jens Henriksen S. 1682-1733 provst	
Henrik *S. 1713-89 jurist, generalprokurator, gehejmestatsminister adlet (ved *adelstornylsespatent-) 1759	Frantz Thestrup S. 1715-62 sognepræst
Holger S. til Stampenborg 1754-1827 baron 1809	
Henrik baron S. til Stampenborg 1794-1876 ~ Christine baronesse *S. f. Dalgas 1797-1868 forfatter	
Henrik baron S. til Stampenborg 1821-92	
Rigmor baronesse *S. 1850-1923 forfatter ~ Victor *Bendix 1851-1926 komponist	Astrid baronesse *S. 1852-1930 kvindesagsforkæmper ~ Gustav Hakon Valdemar Feddersen 1848-1912 stiftamtmand

bert (+1813). ~12.2.1820 i Napoli med baron Henrik S., senere besidder af baroniet Stampenborg, * 30.12.1794 i Kbh. (Holmens), † 11.6.1876 på Nysø, s. af lensbaron Holger S. (1754–1827) og Kirsten Kaas (1766–1842). – Søster til C. *Dalgas.

S. er en af de ikke mange danske kvinder hvis hjem har været samlingssted for tidens betydelige mænd inden for dansk litteratur, kunst og videnskab, nærmest som Friederike *Brunns, mindre som Johanne Luise *Heibergs. Særlig for Bertel *Thorvaldsens rige aldersproduktion har hun ved sin opofrende gæstfrihed skabt betingelser. Som mange af tidens kvinder havde hun ikke fået nogen ordentlig skoleuddannelse, hendes ortografi er fantastisk. Men ved sit ophold i mange forskellige miljøer, danske og fremmede, erhvervede hun, der i sin ungdom var smuk og levende, sig megen verdensdannelse og øvelse i at omgås alle slags folk. Faderen var reformert præst i Fredericia, og sproget i hjemmet var fransk; moderen var tysk, og familien havde nær forbindelse med England. 15 år gammel blev hun forældreløs og levede derefter flere år i Italien hos et par brødre der var købmænd i Napoli og Livorno. Deres hjem var samlingssted for mange danske Italiensfarere; broderen Jean i Napoli bidrog senere (1825) til at bringe Carsten *Hauch på ret køl efter amputationen af hans ben og hans selvmordsforsøg. Ligesom flere af familien var S. noget af et kunstner temperament og malede ganske kønne landskaber. I Italien udvikledes hendes kunstsans, og særlig beundrede hun Thorvaldsen der jo havde en stilling som

renæssancens store kunstnere. Ved sit giftermål med den unge baron som hun traf i en af brødrenes hjem blev hun en rig og fornem dame. 1827 arvede han baroniet Nysø. Hun blev selv nødt til at overtage styrelsen af godserne da han efter et par akutte anfald af sindsforvirring i ungdommen ikke kunne påtage sig noget virkeligt arbejde selv om han – sine mange mærkelige vaner til trods – altid var en elskværdig vært. Efter sine italienske brøders eksempel gjorde hun Nysø og om vinteren hjemmet i Kbh. til et samlingssted for mange af tidens bedste mænd: N. F. S. "Grundtvig der fra sine Præstøår var familiens sjælesørger, Adam "Oehlenschläger, Hauch, B. S. "Ingemann, H. C. "Andersen, H. P. "Holst, N. L. "Høyen, F. C. "Sibbern, H. C. "Ørsted, H. N. "Clausen, W. "Marstrand, G. "Bindesbøll o.a. De deltog i husets fornøjelser og skrev sange til dets fester.

Særlig betydning for dansk åndslev fik gæstevenskabet med Thorvaldsen 1838–44. S. havde efter Høyens opråb 1837 begejstret virket for indsamlingen til museet. 1839 hentede hun Thorvaldsen til Nysø; helstøbte personligheder som de var fandt de hurtigt hinanden. Han der aldrig havde kendt et hjem fandt det her. Af begejstring for hans kunst, af moderlig følelse for hendes „store Dreng“, noget vel også af forelskelse i den statelige mand, ofrede hans „Gamle Mutter“ sig helt for ham, udstyrede hans store og uhyggelige lejlighed på Charlottenborg, indrettede værksteder for ham på Nysø, æltede ler for ham, læste højt for ham under arbejdet, narrede ham til at tage fat og fandt sig, trods sin med årene noget hårde karakter, i hans urimeligheder. Når Thorvaldsen ikke sank helt hen i selskabelighed og dovenskab som det første år i Kbh., men fik en rig blomstring i sin kunst, er det for en stor del hendes fortjeneste. På Nysø blev mange af hans alderdoms storværker til: den skønne statue af ham selv støttende sig til „Haabet“ (som „et portrait til min Veninde“), gangen til Golgata for Frue kirke og Kristus i Emaus til Stavreby kirke under Nysø, de livfyldte relieffer af satyrer og bacchantinder, de mange relieffer om Amors spil o.a. De mange gipsafstøbninger og tegninger som Thorvaldsen skænkede sin veninde danner en anselig samling på Nysø. Et enestående vidnesbyrd om finheden i Thorvaldsens første udkast er de lermodeller som baronessen frelste fra den sædvanlige tilintetgørelse ved tålmodigt at liste dem ud af støbeformene og efter en retouche af kunstneren lod brænde. Højdepunktet i samlivet var da familien S. 1841 i sin firspændige rejsevogn kørt med Thorvaldsen til Rom, blev delagtig i hans fyrstelige modtagelse ned gennem Europa og senere holdt et stort og gæstfrit

hus for kunstnerne i Rom. Det var også efter en aften i S.s hjem at Thorvaldsen fandt sin lykkelige død i Det kgl. teater. Om det rige samliv i Thorvaldsens sidste år har S. på grundlag af dagbogsoptegnelser fortalt i en henrivende bog, skrevet som hun fortalte, et smukt mindesmærke over to betydelige personligheder. □Mal. af C. A. Jensen, 1827 (Thorvaldsens mus.), gentagelse 1828. Tegn. af J. V. Gertner, 1839. Afbildet på relief af Thorvaldsen, 1840 (Nysø). Tegn. af Constantin Hansen, 1841 (sst.). Mal. formentlig af A. Küchler ca. 1842 (sst.). Buste af Thorvaldsen, 1842 (Thorvaldsens mus.), efter denne stengravering 1851, hugget i marmor af F. G. Hertzog, 1851 (Nysø). Afbildet på tegn. af W. Marstrand fra beg. af 1840erne (Thorvaldsens mus.). Tegn. af C. Dalgas, 1847. Afbildet på mal. af P. C. Skovgaard, 1855. Mal. af Marstrand, 1860 (Nysø). Afbildet til hest på akvarel af P. C. Skovgaard og på mal. af samme. Tegn. af J. A. Jerichau. Min. Foto.

C. S.: Erindr. om Thorvaldsen, udg. Rigmor Stampe, 1912. – Alb. Repholtz: Thorvaldsen og Nysø, 1911. – Papirer i Kgl. bibl.

Th. A. Müller*

Stampe, Henrik, 1713–89, generalprokurør. * 28. 1. 1713 i Hammer ved Nørresundby, † 10.7.1789 i Kbh. (Petri), begr. i Petri k. F: provst Jens Henriksen S. (1682–1733) og Christiane Amalie Thestrup (1693–1735). ~ 1° 30.11.1753 i Kbh. (Petri) med Christina Elisabeth Klocker, * 20.2.1734 i Kbh. (Petri), † 18.10.1761 sst. (Petri), d. af grosserer, senere viceborgmester, etatsråd Herman Lengerken K. (1706–65, ~ 2° 1762 med Caroline Hoppe, 1732–1819) og Mette Christine Wisberg (1714–57). ~ 2° 17.4.1776 i Kbh. (Petri) med Margrethe Elisabeth Grøn, * 1727 i Kbh., † 14.12.1798 sst. (Petri) (~ 1° 1750 med konferensråd, sekretær i tyske kancelli Joachim Gustav v. Klinggraf, 1705–60), d. af borgmester Mikael G. (1685–1742) og Elsabe Dorothea Krug (1700–74).

S. der både på fædrene og mødrene side nedstammede fra præsteslægter blev efter skolegang i Ålborg immatrikuleret ved Kbh.s univ. 1728 og bestod 1731 teologisk embedseksamen. 1733 blev han ansat som konrektor ved sin gamle skole. Hans interesser synes imidlertid allerede tidligt at være gået i en anden retning end teologien, og 1737 fik han kgl. tilladelse til at drage til udlandet på studierejse. Han besøgte herunder Marburg hvor han i to år fulgte den berømte naturretslærer Chr. Wolfs forelæsninger over filosofi, fysik og matematik og over Hugo Grotius' naturretsværk ligesom han fulgte juridiske forelæsninger. Rejsen førte ham endvidere til Paris

og til London. 1739 blev han under et ophold i Holland kaldt hjem af J. L. *Holstein der stillede ham en ansættelse ved Kbh.s univ. i udsigt. En konkurrence om Andreas *Hojers juridiske professorat førte imidlertid til at P. *Kofod Ancher, og ikke S., fik embedet. S. havde som led i konkurrencen forsvaret en *Dissertatio de testamentis* der ved sin deduktive metode tydeligt viser påvirkningen fra den Wolfske naturretsskole. Med denne afhandling erhvervede S. den juridiske doktorgrad, og uden betydning for S. blev deltagelsen i professorkonkurrencen ikke. Han udnævntes 1741 til professor i filosofi, og 1743 blev han medlem af det juridiske fakultet. Sine offentlige forelæsninger holdt S. over filosofi, men samtidig holdt han private, efter sigende velbesøgte, juridiske forelæsninger som supplement til professorernes undervisning. S. fremhæver selv i sin selvbiografi at han var den første som på en slags systematisk måde læste over hele den danske og norske lov, og at han forklarede forskellen mellem romersk og dansk ret. Fra denne periode er også bevaret en række af hans responsa hvoraf nogle senere er trykt (1782) der viser hans hele praktiske indstilling som han også fik brug for som universitetets sekretær og kvæstor. Samtidig varetog S. efterhånden flere offentlige hverv, således som assessor i overadmiralitetetsretten og fra 1748 som generalauditor ved søetaten. 1749–51 var han sammen med H. *Hielmstjerne kommissarius på dansk side ved afgørelsen af grænsespørgsmålene mellem Norge og Sverige, og et bevaret udførligt responsum herom menes ført i pennen af ham. 1753 udnævntes S. omsider til juridisk professor, men s.d., 16.2., udnævntes han til generalprokurør, en stilling der kom til at fordrer den største del af hans arbejdskraft. Formelt vedblev han dog at være professor og at oppebære lønnen som sådan indtil 1784, men forelæsningerne og efterhånden også de øvrige universitetsforretninger udførtes af andre i hans sted.

Generalprokurørembedet var et centralt embede i den enevældige forfatning. S. havde som generalprokurør tilknytning til danske kancelli, og hans væsentligste opgave blev den at afgive erklæring over de juridiske eller praktiske spørgsmål der blev ham forelagt gennem kancelliet eller andre kollegier. Også udarbejdelsen af nye love hørte til generalprokurørens embedsområde. Et levende indtryk af S.s virksomhed som generalprokurør giver værket *Erklæringer, Breve og Forestillinger, Generalprokureurembedet vedkommende*, i seks bind, der 1793–1807 udgaves af J. L. *Rottbøll. Samlingen er et hovedværk i dansk juridisk litteratur og er det værk der har sikret S.s navn for eftertiden. A. S. *Ørsted frem-

hæver med hensyn til sin praktiske dannelse sin gæld til S. I samlingen er optaget ca. 1000 erklæringer, samlet af S. selv, der i et forord fremhæver at størstedelen af dem er forfattet på landet hvor S. kun havde et sparsomt udvalg af litterære hjælpemidler til disposition. At de derved mangler „erudition“ er dog ikke uden videre en ulempe for eftertiden der herved lettere kan danne sig et indtryk af S.s argumentationsform og praktiske løsningsforsøg af de tvivlsspørgsmål der blev ham forelagt. Trods fortalens beskedenhed vidner erklæringssamlingen om en myndig embedsmand med en klar fornemmelse af sin egen betydning og kunnen, og den omstændighed at erklæringerne blev udgivet vidner også om at S. selv var klar over at der her var tale om andet end et stykke administrationshistorie, men om vigtige bidrag til forståelse af den enevældige forvaltnings grundsætninger og virke, og som sådan er erklæringssamlingen da også blevet modtaget. Erklæringerne er særdeles velskrevne og i dag en uvurderlig kilde til viden om centraladministrationens virke i slutningen af 1700-tallet, hvortil kommer at erklæringerne tillige kaster lys over en lang række af datidens politiske, økonomiske og sociale forhold. Hovedparten af erklæringerne stammer fra 1760erne, og antallet daler kraftigt efter 1770.

Med et almindeligt økonomisk syn der var påvirket af merkantilismen forbandt S. en stærk sans for den gavnlige betydning frihed og uafhængighed kunne have for borgernes arbejde og dermed for landets velstand. Han var ingen ven af lavsvæsenet og fik udvirket det kgl. reskript af 10.4.1761 hvorefter der ikke måtte oprettes flere lav, samtidig med at optagelsen i de bestående lav lettedes, og næringsfriheden i de danske og norske købstæder overhovedet blev væsentlig udvidet. I landboforholdene var S. levende interesseret. Endnu før den offentlige diskussion om landbosagen var kommet i gang og de første praktiske reformforsøg påbegyndt har S. i en skrivelse fra 1757 udtrykt den opfattelse at selvejet var den bedste besiddelsesform for en bonde, og at der, helt modsat den hidtidige udvikling, måtte stræbes efter at der kunne blive flere og flere selvejerbønder i landet. I spørgsmålet om stavnsbånd eller ikke-stavnsbånd stillede S. sig trods sin frihedsvenlighed ikke på noget absolut standpunkt, men i spørgsmålet om hvad der helst burde være grundlaget for den danske bondes daglige liv og arbejde, efter hans mening altså den uafhængige jordbesiddelse, vaklede han ikke. Han støttede efter Christian VII's tronbestigelse E.-S.-F. *Reverdil ved iværksættelse 1767 af et kommissionsarbejde til løsning af landbo-spørgsmålene, blev efter Reverdils bortrejse den

ledende i arbejdet for hvilket han selv havde forfattet den instruks at der „især“ skulle tages sigte på „at lette så vidt muligt bondestandens vilkår“. Den socialpolitiske retningslinje lykkedes det ham at få fastholdt over for A. G. Moltke der gjorde et forsøg på at dreje formålet i landbrugsteknisk retning. Resultatet blev en række forordninger der alle udkom 1769, og som fortjener navn af de S.ske landbolove, forordninger om hoveriets bestemmelse, om selvejerbønders stilling, om forbud mod nedlæggelse af bøndergårde, om ophævelse af fællesskab. Alle sigter de til selvstændiggørelse af bondestanden og bondebedriften, og selv om de ikke i sig selv kunne fremkalde nogen omfattende ændring i de bestående forhold betegner de dog et vendepunkt i lovgivningen. I denne lovgivning er allerede anvist retningslinjer for de senere store landboreformer og i præmisserne for loven om selvejerbønder tillige de følgende 150 års udvikling i landbrugets ejendomsforhold, idet S.s landbopolitiske yndlingstanke udtrykkes med de ord: „at det ikke vel kan fejle, at jo jorden må overhovedet blive bedre behandlet, når den, som dyrker den, ved og er forvisset om, at den tid, flid og kræfter, han anvender på jorden og grundens forbedring, kommer ham selv og hans børn og arvinger efter ham til nytte, end når han i denne henseende lever i uvished“.

Med generalprokureurembedet var tillige forbundet embedet som assessor i højesteret og i de første år deltog S. hyppigt i rettens forhandlinger, fra 1767 kun sjældent. Embedet som generalprokurator medførte tillige en lang række kommissionshverv mv. og deltagelse i lovgivningsarbejdet. Under J. F. Struensees styre mistede S. ikke sin indflydelse helt. Skønt ingen ivrig reformtilhænger har S. vel også kunnet billige tendensen i nogle af Struensees reformlove som han måtte føre i pennen, selv om han måtte være en afgjort modstander af den måde hvorpå de blev gennemført. Visse af Struensees reformer, fx af jurisdiktionsforholdene i Kbh., som S. fandt hensigtsmæssige, blev da også opretholdt efter Struensees fald. S. var medlem af den kommission der 1772 dømte Struensee og E. Brandt, og affattelsen af dommen der i nogen grad bærer præg af at være hastværksarbejde siges at være foretaget af ham. I Guldbergperioden fik S. en række kommissionshverv, men han synes at have været utilfreds med at de mange kabinetsordrer begrænsede kancelliets indflydelse. S. var orienteret om planerne for regeringsskiftet 1784 som han på afstand støttede, og efter at kuppet var lykkedes udnævntes han 14.4.1784 til minister og ophørte dermed samtidig med at være generalprokurator, ligesom han nu også tog definitivt

afsked fra universitetet.

Det vigtigste vidnesbyrd om S.s indflydelse som jurist og embedsmand er erklæringerne. Som en reformivrig embedsmand kan man ikke karakterisere S. I betragtning af den lange periode hvori han virkede som generalprokurator er det kun relativt få vigtige love der stammer fra hans hånd. Som eksempler kan – foruden de allerede nævnte landbolove – fremhæves en forordning om umyndige 1754, indførelsen af pligten for fædre til at svare underholdsbidrag til børn født uden for ægteskab 1763, en forordning 1767 om afskaffelse af dødsstraf i visse tilfælde af drab og forordning 1768 om beneficium inventarii. I højere grad end på lovgivningen synes S. at have troet på betydningen af en fast og sikker praksis der uden lovgivningens hjælp kunne udvikle sig. Respekten for velerhvervede rettigheder spillede herved en væsentlig rolle for S. Netop påpegelsen af de enkelte offentlige myndigheders afgrænsede virksomhedsområde og fremhævelsen af betydningen af borgerens adgang til ved domstolene at gøre sine rettigheder gældende var vigtige elementer i S.s administrative lære. S. var derfor i sine erklæringer på vagt over for underordnede myndigheder især de såkaldte „middelmagter“ – særlig amtmændene – når de ikke holdt sig inden for deres myndighedsområde. I en række erklæringer påpeger S. således at dommeren ikke som dommer kan modtage ordrer af administrative myndigheder, men alene hører under overretterne, og han griber også ind over for andre kollegiers forsøg på at udøve domstolsfunktioner. S. henviser selv til Montesquieus grundsætninger, og hans hovedbetydning er vel netop at han ved sine erklæringer påpegede betydningen af og begrundelsen for disse grundsætninger der på det tidspunkt var nye, men nu vandt almindelig anerkendelse. Det enevældige system tillod naturligvis ikke en egentlig indførelse af magtfordelingslæren med dens skarpe sondring mellem udøvende og dømmende myndighed, men bl.a. takket være S.s indsats var en funktionsdeling dog i vidt omfang anerkendt i enevældens praksis. Hensynet til borgerens sikkerhed for liv og ejendom blev herved flere gange fremhævet af S. og er et kendetærke for den danske enevælde.

Når det gjaldt strafferetten var S. også påvirket af Montesquieu for så vidt som han påpegede, at straffeskærpelse ikke altid var det sikreste middel til at forebygge forbrydelser. S. fremhævede også som følge af sine almindelige grundsætninger at ingen straf kunne pålægges uden dom, og at kongen alene kunne benåde ved at mildne, ikke ved at skærpe straffen. S. var ikke mild i sin opfattelse, men han var tydeligt inspireret af og i

overensstemmelse med den nye retning inden for strafferetstænkningen der i løbet af 1700-tallet var med til at præge denne i en mere rationel retning med henblik på at gøre straffen til et mere effektivt middel til bekæmpelsen af forbrydelsen. S.s overvejelser i forbindelse med udstedelsen af en forordning af 18.12.1767 der satte en livsvarig fængselsstraf i stedet for dødsstraf for bestemte typer af drab hvor det lå klart at drabet var sket for at drabsmanden gennem henrettelse – i stedet for det af kirken misbilligede selvmord – selv kunne miste livet, er et godt eksempel herpå. Efter S.s ønske oprettede hans enke det S.ske rejsestipendium, hvis renter skulle tildeles en juridisk kandidat med bedste karakter til foretagelse af en treårig udenlandsrejse, på hvilken han skulle uddybe sine kundskaber såvel i det juridiske som andre nyttige videnskaber, og især hvad der hører til økonomi og statistik. – Adlet 1759. Etatsråd 1752. Virkelig etatsråd 1760. Konferensråd 1766. Gehejmeråd 1774. – Hv. R. 1769. L'union parfaite 1770. □ Afbildet på stik af Struensees forhør af J. og M. Haas, 1772 og på W. Haffners tegn. af selskab hos kongen, 1781 (Rosenborg). Mal. af Jens Juel (Nysø), efter dette min. af C. Høyer ca. 1785, stik af J. G. Preisler, 1793, efter dette litografi 1868 og træsnit 1855 efter tegn. af Carl Bloch. Gentagelse med små ændringer af Juel (Fr.borg; Valkendorfs kollegium). Fremstillet på satirisk stik af J. F. Clemens, 1787, efter tegn. af N. Abildgaard. Silhouetstik af J. G. Friedrich, 1796. Træsnit i silhouet af H. P. Hansen, 1879. Maske af A. Bundgaard (Chr.borg).

Regeringsskiftet 1784, udg. A. D. Jørgensen, 1888. Pers. hist. t. 8.r.111, 1924 42–52 (S.s selvbiogr.). – Jacob Baden: Laudatio in funere H. S., 1789 (da. overs. i Minerva, 1790 IV 157–81). G. L. Baden: Den danske og norske lovkyndigheds hist., 1809 83. Hist. t. 3.r.V, 1866–67 281–455 (Dorothea Biehls breve). Chr. Bruun i Danske saml. V, 1869–70 239–73. Edv. Holm: Om det syn på kongemagt, folk og borgerlig frihed, der udviklede sig i den da.-no. stat 1746–70, 1883 = Univ.progr. 91. Samme: Danm.-No.s hist. 1720–1814 III–VI, 1897–1909. J. H. Deuntzer: H. S., 1891 = Univ.progr. Hans Jensen: Dansk-norsk vekselvirkn. i det 18. årh., 1936. Samme: Dansk jordpolitik I, 1936 (reproddg. 1975). Fr. Dahl: Hovedpunkter af den da. retsvidenskabs hist., 1937 21–24 (særtryk af Festskr. i anledn. af 200 års dagen for jur. eksamen ved Kbh.s univ., red. Erik Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936). – Papirer i Rigsark.

Ditlev Tamm (Hans Jensen)

Stampe (Bendix), Rigmor, baronesse, 1850–1923, forfatter, filantrop. * 7.12.1850 på Christinelund ved Præstø, † 9.3.1923 på Frbg., urne på Ass. kgd. F: lensbaron Henrik S. (1821–92) og Jonna Drewsen (1827–78). ~ 18.7.1879 i Kbh. (b.v.)

med komponist, senere professor Victor *Bendix, * 17.5.1851 i Kbh. (Mos.), † 5.1.1926 på Frbg., s. af grosserer Emanuel B. (1814–76) og Ida Caroline Magnus (1818–89). Ægteskabet opløst. – Søster til Astrid *S. (Feddersen).

S.s far overtog 1876 Nysø, og her boede hun 1877–79. På det nærliggende Christinelund havde hun og hendes to søstre i flere år arbejdet for at bringe social folkelig oplysning ud blandt landbefolkningen. På Nysø byggede lensbaron Stampe en foredragssal til brug for sine døtre. Af deres personlige sparepenge oprettede de et lænebibliotek. S. levede i sin ungdom i kredse der fik indflydelse på dansk åndsliv. Ved sit giftermål og sin flytning til Kbh. blev hun knyttet til kunstner- og musikkredse. Sin udprægede virksomhedstrang udadtil omsatte hun fra nu af i visse former for børneforborg. Hun oprettede 1891 *Kbh.s legepladsforening* og var dens formand til 1921. Ligeledes stiftede hun og ledede udvalget for danske skolebørns fællesleg, senere grundlagde hun *Børnenes billedindsamling*. Hun udgav tre kunst- og litteraturhistoriske bøger: *Carlo Dalgas*, 1901 med gengivelser af malerier og tegninger, *Erindringer om Thorvaldsen*, 1912 med Christine *Stampes efterladte optegnelser og *H. C. Andersen og hans nærmeste Omgang*, 1918. S.s stærke slægtsfølelse og troskab mod fortiden præger hendes forfatterskab. Hun er en klog fortæller og giver i de tre nævnte bøger værdifulde bidrag til belysning af tid og personer som det har været hende magtpåliggende at skildre. I H. C. Andersenbogen redegør hun for digterens nære forhold til familien Collin. □ Mal. af H. Vedel. Foto.

Chr. Houmark i B.T. 12.3.1923. Karin Michaelis i Dagens nyheder 21.3. s.å. Tidens kvinder 22.3. og 29.3. s.å. Sophus Michaëlis i Ill. tid. 25.3. s.å.

Anna Koch Schiøler*

Stampe (Feddersen), Astrid, 1852–1930, baronesse, kvindesagspolitiker. * 19.12.1852 på Christinelund v. Præstø, † 16.4.1930 i Kbh., begr. i Jungshoved. F: lensbaron Henrik S. (1821–92) og Jonna Drewsen (1827–78). ~ 29.10.1881 i Præstø med assistent i indenrigsministeriet, senere stiftamtmand, kammerherre Gustav Hakon Valdemar Feddersen, * 1.7.1848 i Kbh. (Trin.), † 11.9.1912 i Nykøbing F., s. af kommitteret, justitsråd, guvernør Fr. *F. (1805–63) og Ingeborg C. J. J. Deegen (1816–53). – Søster til Rigmor *S. (Bendix).

S. voksede op på Præstøegnen sammen med sine tre søstre. Rigmor var to år ældre, den yngste ni år yngre. De havde privatlærerinder og fik god undervisning, så de beherskede engelsk og fransk, men tysk ønskede deres mor ikke de

skulle lære. De tre ældste var meget optaget af at arbejde for folkeoplysning og de begyndte 1873 at holde foredrag to gange ugentlig for egnens befolkning om historiske, kulturelle og sociale spørgsmål. Tilstrømningen voksede til op mod 100 deltagere efter at familien 1877 var flyttet til Nysø nær Præstø. Dette arbejde foregik i syv år. Sammen med søsteren Kirstine oprettede S. en låneogsamling for omegnens befolkning og den indgik mange år senere i en folkebogsamling. Moderen var stærkt præget af N. F. S. Grundtvigs tanker, men dette førte ikke for døtrene til nogen særlig tilknytning til højskolen. Den fik S. først gennem sin ægtefælle som var i familie med fremtrædende højskoleledere, og nær kontakt med Thestrup og senere Askov kom til at betyde meget for hende. Efter moderens død førte hun hus for sin far indtil sit giftermål da hun flyttede til Frbg. Hun kom med i Dansk kvindesamfund (DK) 1882 og blev n.å. medlem af styrelsen og snart kasserer og næstformand, og foreningens organisation og arbejdsmetoder blev delvis effektiviseret, bl.a. fik hun iværksat en landsagitation. 1895–1903 boede hun i Ringkøbing hvor hendes mand var blevet stiftamtmand og her stiftede hun en yderst aktiv lokalafdeling af DK. Fra 1903 forflyttedes ægtefællen til Nykøbing F. hvor hun også dannede en DK-kreds. Utallige spørgsmål tog hun op gennem årene både i organisationen, i „Kvinden og Samfundet“ og gennem småskrifter. Blandt de vigtigste var et forslag om ægtefællers formueretlige ligestilling som kom til at præge lovgivningen så at manden, efter en lov af 1899, ikke uden hustruens samtykke kunne afhænde eller pantsætte fast ejendom der var indført i fællesboet af hustruen. Men S. var ikke tilfreds og ville have loven til at gælde for hele fællesboet, og desuden fandt hun at hustruen skulle have medrådgighed over børnene, hvad hun dog ikke kunne få DK til at vedtage.

1904 tog DK, på S.s initiativ, kvindernes fulde politiske rettigheder på sit program. 1906 var S. ledende ved udarbejdelsen af et lovforslag som 1908 førte til væsentlige forbedringer af ugifte mødre og deres børns kår. 1913 blev hun formand og var 1914 vært ved DKs første nordiske kvindesagsmøde. I forbindelse med stridigheder om bl.a. Gyrithe Lemches skarpe artikler i Kvinden og Samfundet om de ni første kvinder i folke- og landsting 1918 stod hun sammen med Lemche, og da denne gik som redaktør nedlagde S. sit formandshverv. Sin kontakt med DK bevarerede hun og på landsmødet 1927 blev hun udnævnt til æresformand. – Hendes nationale sindelag førte til mange rejser til og kontakter i Sønderjylland, og hendes interesse for Norden

og især de nordiske sprog – hun havde som unge ung lært oldnordisk – knyttede hende særlig til Island, og hun blev 1916 medstifter af Dansk-islandsk samfund. – S. udgav *Kvindesagen*, 1887, *Kan kvindesagen og sædelighedssagen skilles ad?*, 1888, *Frue og froken*, 1911, *Vort modersmaal*, 1912 og *Dansk navneskik*, 1914. Den sidste har fået aktualitet i forbindelse med den lov om personnavne som blev vedtaget 1981. 1929 udkom *Minder* som er stadig læseværdig selvbiografi skrevet af en klog, fremadskuende, fordomsfri og uforfærdet kvinde. – F.M.I. 1922. □ Mal. af Mathias Taube og af F. Henningsen. Foto.

A. S.: *Minder*, 1929. – Gyrithe Lemche: *Dansk kvindesamf.s hist.*, 2. udg. 1939. Aagot Lading: *Dansk kvindesamf.s arbejde gennem 25 år*, 1939.

Inga Dahlgård (Anna Koch Schiøler)

Stange, Hieronimus **Friderich**, 1716–95, officer. Døbt 11.11.1716 i Lübeck, † 12.3.1795 i Kiel, begr. sst. F: underfoged ved domkapitlet i Lübeck Joachim S. ~ Helene Dammann, † ca. 1780.

Efter nogle års tjeneste som menig i livgarden til hest deltog S. som korporal og sergent i felttoget ved Rhinen, blev 1738 kornet, 1743 sekond-, 1745 premierløjtnant, 1754 kar., 1758 virkelig ritmester og generaladjutant hos generalløjtnant F. Ahlefeldt (1702–73), n.å. major og eksercermajor for rytteriet i Holsten. Han deltog i felttoget 1762, men måtte n.å. på grund af gæld sælge sit kompagni og træde ud af tjenesten. Herefter er han trådt i forbindelse med prins Carl af Hessen og forblev for eftertiden knyttet til ham. 1772 blev han på prinsens indtrængende indstilling kar. oberstløjtnant og „kgl.“ generaladjutant hos denne og fulgte med ham til Norge, blev 1774 oberst, men fratrådte n.å. efter eget ønske og på grund af svageligt helbred stillingen i Norge. 1773–91 var han kommandant i Frederiksort. 1776 blev han midlertidig deputeret i generalitets- og kommissariatskollegiet, erhvervede sig arveprinsens og Ove Høegh-Guldbergs bevågenhed og blev allerede 1778 generalmajor ved et betydeligt springadvancement samt virkelig deputeret. Da det n.å. bestemtes, at en af de „erfarneste“ generaladjutanter herefter skulle overvære de store årlige lejrsmølinger og give rapport direkte til „Kongen“, overdroges dette til „vores egen gode Generaladjutant“ S. Hans fortrinlige, på dansk affattede rapporter er interessante kilder til hærens forhold ved denne tid. Men allerede 1782 søgte han om afgang på grund af svagelighed; efter indtrængende anmodning fortsatte han endnu et år hvorpå der efter fornyet ansøgning bevilgedes ham afgang

på yderst favorable vilkår, således at han forblev til rådighed. Skønt den guldbergske regering havde begunstiget ham holdt han dog nær føling med Carl af Hessen og var stærkt medvirkende ved regeringsforandringen 1784. Han horte herefter til kronprinsens nærmeste rådgivere sammen med prins Carl og general W. v. "Huth og blev 1785 sekretær i den vigtige hærkommission under prinsens forsæde. Ved forberedelserne til felttoget i Norge 1788 blev han l. deputeret i feltkommissariatet som han efter ansøgning fratrådte 1791. 1789 var han blevet generalløjtnant. Han var medlem af direktionerne for veterinærvesenet og de kgl. stutrier m.m. Han var ivrig, oprigtig dansk patriot, tro tjener af kongehuset, en kundskabsrig, meget dygtig, flittig og samvittighedsfuld embedsmand, som menneske rettænkende og tilbageholdende. – Hv. R. 1790.

Regeringsskiftet 1784, udg. A. D. Jørgensen, 1888. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé IV, 1900 92 292. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720-1814 VI,1, 1907. Luxdorps dagbøger, udg. E. Nystrom I-II, 1915-30. Udv. breve, betænk. og optegn. af J. O. Schack-Rathlous ark., udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936.

Rockstroh*

Stangeland, Karin Michaëlis, se Michaëlis, Karin.

Stangerup, Carl Hakon, 1908-76, litteraturhistoriker. * 10.11.1908 i Kbh., † 22.7.1976 sst., begr. sst. (Vestre). F: kommunelærer Axel William S. (1880-1954) og kommunelærer Ingrid Nielsen (1873-1938). ~ 4.5.1934 i Kbh. (Garn.) med skuespiller Betty Helene Eva Voss Söderberg, * 6.11.1910 i München, d. af forfatter Hjalmar Erik Frederik S. (1869-1941, ~ 1° 1899 med Märta Abenius, 1870-1932) og Emilie Voss (1876-1957). – Far til Henrik *S. S. var fra de yngste år ambitiøs, aktiv og effektiv. Han blev 1927 student fra Vestre Borgerdydskole men var allerede på det tidspunkt begyndt at skrive litterær kritik i dagspressen og vedblev dermed i hele studentertiden. Han gjorde en hurtig og glansfuld akademisk karriere. 1931 fik han universitetets guldmedalje for en afhandling om Schack *Staffeldts lyrik – den dannede grundlaget for hans monografi *Schack Staffeldt*, 1940. 1932 blev han cand.mag. i dansk og fransk og 1936 dr. phil. Disputatsen *Romanen i Danmark i det 18. Aarhundrede* forsøger så sagligt og nøjternt som muligt at bringe orden i et stort og broget stof, typisk for tidens ønske om at gøre litteraturhistorien til en eksakt videnskab – ved nogle af sine metoder en forløber for den såkaldte litteratursociologi. Der er ingen tvivl om at S. stilede mod et professorat ved universitetet.

Men samtidig satsede han mindst lige så målbevidst på journalistikken som måske trods alt livet igennem havde den største plads i hans hjerte. 1934 blev han fast litteraturkritiker ved Berlingske Tidende, året efter litteratur- og kronikredaktør ved Dagens Nyheder (Nationaltiden- de). Han deltog med stort redaktionelt og organisatorisk talent i disse års bestræbelser for at modernisere avisen og gjorde sig personligt stærkt gældende ved sine talrige flot skrevne og stort opsatte anmeldelser af den nyeste litteratur. En frugt af hans journalistiske virksomhed var essaysamlingerne *Den unge Litteratur*, 1928, *Litteraturen rundt*, 1935 og *Portrætter og Protester*, 1940. Både i skrift og tale var S. en dygtig popularisator, pædagog og publicist – det demonstrerede han bl.a. i oversigtsværkerne *Verdenslitteraturen*, 1939, *Levende dansk Litteratur*, 1940 og *Levende nordisk Litteratur*, 1942, de sidste oprindelig en række foredrag i radioen, et medium hvis muligheder han tidligt blev opmærksom på. I de første år under den tyske besættelse ytrede S. sig ved enkelte lejligheder på en måde der afslørede et lidt for konjunkturpræget ønske om at etablere et godt forhold til de nye magthavere i Europa. Fx skrev han 1940 i tidsskriftet *Nordisk Revue* en artikel med overskriften *Kulturel Oprustning*, hvori han bagatelliserede, ja nærmest latterliggjorde frygten for, „at Danmark skal blive opslugt, når det inkorporeres i det nye Europa, som kommer“. Og det var ikke underligt at artiklens konklusion i manges øjne måtte stemple ham som noget nær en nazistisk medløber: „Der vil blive store muligheder for Danmarks politik i det nye Europa, ganske vist ikke for dansk partipolitik og dansk handelspolitik, så meget desto mere for *dansk kulturpolitik*“. S.s optræden og ytringer i 40ernes begyndelse var baggrunden for at dommen over ham blev så hård i den såkaldte „neger-affære“ i efteråret 1943. Det viste sig at S. i en oversættelse udgivet i hans navn havde anvendt assistenter (negre) – en kendsgerning, han først benægtede og derpå blev tvunget til at indrømme. Affæren blev den ydre årsag til at han omgående måtte træde tilbage fra sin stilling i pressen. Han kunne heller ikke fortsætte som konservativt medlem af folketinget hvor han var kommet ind ved det „nationale“ valg i foråret 1943. For svagere naturer ville en så ublid – men ikke uforskyldt – skæbne have umuliggjort en tilbagevenden til den offentlige scene. Men det ambitiøse, aktive og effektive i S.s temperament overvandt og afvæbnede modstanden. Adgangsbilletten blev det store værk *Kulturkampen I-II*, 1946, en blanding af litteratur-, presse- og politisk historie der satte brødrene Brandes' moderne gennembrud 1872-

83 i ny kritisk belysning, især i forholdet til grundtvigianismen og nationalliberalismen. Værket vakte debat, men skabte muligheder for en tilbagevenden – både til pressen og til den pædagogiske virksomhed S. havde indledt på Handelshøjskolen 1942 med en række forelæsningsnotiser om pressen og dens historie. 1951 blev han lektor i kulturhistorie ved denne læreanstalt, 1957 docent og 1961 professor. Desuden ledede han s.m. Ejler Alkjær Handelshøjskolens nyoprettede presseforskningsinstitut. Han vendte også tilbage til pressen, først som kronikør ved den konservative provinspresse, 1952–61 som litteraturkritiker og kommentator ved Dagens Nyheder og efter dette blads lukning i nogle år som litteraturkritiker ved B.T. Han gik meget aktivt ind i det kulturpolitiske arbejde bl.a. som medlem af Radiorådet 1950–54 og fra 1959 til sin død valgt af det konservative folkeparti – 1961–74 var han næstformand for rådet og for dets programvalg. 1956 blev han medlem af den danske UNESCO-nationalkommission, 1961 af dens forretningsudvalg.

I det hele taget var S. ikke bange for at blande sig i praktiske og organisatoriske anliggender – ikke med urette blev han lidt spydigt karakteriseret som „et litterært handlingsmenneske“. Men lysten til at handle gik hånd i hånd med lysten til at skrive. Foruden adskillige mindre bøger af journalistisk karakter skrev han hen imod slutningen af sit liv de værker inden for litteratur- og pressehistorien der viser hans evner som forsker og forfatter fra den bedste side. Han tog initiativet til udgivelsen af Politikens *Dansk litteraturhistorie*, 1964–66, hvori han selv skrev det store afsnit om det moderne gennembrud forment som en række livlige portrætter af 70ernes og 80ernes forfattere. Han var også medredaktør af Politikens *Verdens litteraturhistorie*, 1971–74. Men sit egentlige pionerarbejde udførte han inden for presseforskningen – først fra 1951 som medredaktør af *Berlingske Presse-Bibliotek*, hvori han selv bl.a. skrev en kort fremstilling af *Avisens grundbegreber*, 1958, senere i skildringen af den moderne avis' fødsel i Danmark *Henrik Cavling og den moderne avis*, 1968 og endelig i standardværket *Avisens historie I–III*, 1973–74, den første internationale pressehistorie på dansk. Under alle ydre omskiftelser forblev litteraturen og journalistikken – og forholdet mellem dem – det, hvorom det meste i S.s liv drejede sig. – R. 1954. R.¹ 1961. K. 1969. □Tegn. af Hans Bendix, 1973. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1937 153. H. S. på 60-årsdagen, red. Niels Jørgensen m.fl., 1968. – Papirer i Kgl. bibl.

Jens Kistrup

Stangerup, Henrik, * 1937, forfatter. * 1.9.1937 på Frbg. F: dr.phil., senere professor Hakon S. (1908–76) og skuespiller Betty H. E. V. Söderberg (* 1910). ~ 3.6.1967 med skuespiller Lotte Tarp, * 14.2.1945 på Frbg., d. af komponist Sv. Erik T. (* 1908) og Aase Gyrithe Rising (* 1922). Ægteskabet opløst. ~ 2° 28.8.1982 i Damsholte k. med Susanne Krage, * 10.5.1946 i Kbh., d. af arkitekt Constantin K. (* 1900) og Sonja Katrine Thelin (* 1910).

S. blev student fra Stenhus 1956 og læste teologi ved Kbh.s univ. 1956–60. Han arbejdede som journalist ved Ekstra Bladet 1961–64, ved Politiken fra 1964, især med kritik af litteratur og film. Han udgav novellesamlingerne *Lille Håbs rejse*, 1958, og *Grønt og sort*, 1961; med Anders Bodelsen og Christian Kampmann dannede S. en nyrealistisk gruppe hvis talsmand var Hans Hertel. Overgang til den jecentrerede roman danner *Veritabel pariser*, noveller og reportager, 1966 hvor S. med humor og selvironi fortæller om Paris og sig selv. Derefter fulgte, gennem ti år, selvransagende og selvdømmende romaner; de to første, *Slangen i brystet*, 1969, og *Løgn over løgn*, 1971, om en dansk journalist i Paris. Med den tredje, *Fjenden i forkøbet*, 1978, tog S. skridtet til den uforbeholdne bekendelseslitteratur. Han udstiller, i en delvis konvulsivisk stil, den slægtsskyld han føler, dels på sin nylig afdøde fars vegne, dels på egne vegne, efter at han må konstatere sit ægteskabs forlis. Inden denne kulmination havde S. forsvaret retten til selvanklage og skyldbevidsthed i *Manden der ville være skyldig*, 1973 som i kølvandet af Aldous Huxley og George Orwell polemiserer mod kommunismens utopiske drøm om et bekymringsfrit samfund. Romanen har, oversat til adskillige sprog, fundet en hæderfuld plads i rækken af anti-utopier.

S. var en streng kritiker af dansk film; 1964 studerede han filmkunst ved en filmhøjskole i Paris. 1967 skabte han en kortfilm om *Asta Nielsen*. Sin teologiske fortid udnyttede han i filmen *Giv Gud en chance om søndagen*, 1970, sin generations erotiske erfaringer i *Farlige kys*, 1972. Sammen med en fantasifuld brasiliansk forfatter, Fausto Wolff, gjorde S. i filmen *Jorden er flad*, 1976 (bogudgave s.å.). Holbergs Erasmus Montanus til en brasiliansk student som fra sit universitet i Portugal omkr. 1650 vender hjem til Brasilien hvor hans bror, Jacob, forgæves håber i ham at få en fælle i sin kamp mod godsejerne. Filmen har løse ender, men er med de brasilianske skuespillere og Bahias solhede natur et vidunder af robust komik og eksotisk farvepragt. – Brasilien blev en del af S.s skæbne. Han skrev en ildnende kronik i Politiken 15.4.1973 (optrykt i

Kunsten at være ulykkelig, 1974) om karnevallet i Rio de Janeiro. Efter Erasmus-filmen fattede han en plan om en film om naturforskeren P. W. "Lund og hans liv i Brasilien. Resultatet af omfattende forarbejder blev imidlertid en roman, *Vejen til Lagoa Santa*, 1981, en fri forbindelse af dokumentation og digterisk tolkning af den store palæontologs sjælelige krise som førte til hans åndelige stagnation. Romanen vandt øjeblikkelig anerkendelse. – I fællesskab med tegneren Erik Bøttzauw og fotografen Jesper Høm har S. produceret værket *Samba*, 1982, om brasiliansk karneval. S.s Brasilien-reportage hører til hans allerbedste. Her møder vi ham som entusiast den der stiller brasiliansk livsfrodighed i kontrast til europæisk lunkenhed og nøgternhed. S. føler sig som deltager i en universel debat om livskvalitet. Mange af hans artikler og interviews er optrykt i *Kunsten at være ulykkelig*, 1974, *Mens tid var*, 1978, *Retten til ikke at høre til*, 1979, *Fangelejrens frie halvdel*, 1979. Han tager parti for de såkaldte unge filosoffer i Frankrig, som Bernard-Henri Lévy, under fælles kritik af doktrinære, karriereglade marxister. Ønsket om personlig frihed, også til at fejle, er grundlaget for S.s begejstring og letvakte protestholdning. Han tager afstand fra kommunisme og konservatisme, men vil heller ikke vide af oprør fra midten. Siden 1978 har S. skrevet for Berlingske Tidende. I et interview heri med Arthur Koestler føler man hvor tæt han står „denne modstander af enhver dogmatik, enhver ideologi“ (1.2.1981). □Tegn. af Aage Larsen, 1961 og af Hans Bendix. Foto.

F. J. Billeskov Jansen i Levende billeder III, 1977 nr. 2 24–26. Johan de Mylius i Danske digtere i det 20. årh. 3. udg. V, 1982 44–51.

F. J. Billeskov Jansen

Stanley, Carl Frederik, ca. 1738–1813, billedhugger. * ca. 1738 i Westminster i England, † 9.3.1813 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Ass.). F: billedhugger Simon (Carl) *S. (1703–61) og Magdalene Margrethe Lindemann (ca. 1716–63). ~ 1.2.1769 i Kbh. (Fred. ty.) med Marie Adrienne Courtonne (~ 1° 1758 med modehandler Tobie Martin, † tidligst 1763, ~ 1° med Denise Françoise D’Huard, ca. 1735–55), * ca. 1736, † 7.7.1825 på Frihedseje ved Hørsholm, d. af grosserer Jacques Salomon C. (ca. 1714–91) og Adrienne Sommerzee (ca. 1717–58). Ægteskabet opløst 1792.

S. kom til Danmark som niårig, da faderen 1746–47 blev kaldt tilbage fra England, og fik sin første uddannelse i dennes atelier. Efter at kunstakademiet var blevet reorganiseret 1754, blev han en af dettes første elever og opnåede allerede 1758 den store guldmedalje for relieffet *Noæ Offring* og n.å. det deraf følgende rejsesti-

pendium. Mens S. gik på akademiet havde han udført billedhuggerarbejdet på tårnet til Frederiks tyske kirke (nu Christianskirken). I foråret 1759 rejste han så i følge med J. *Lund til Paris hvor de traf sammen med C. F. *Harsdorff, og hvor S. blev elev af Coustou d.y. Fliden må ikke have trykket de tre stipendiater, thi da akademiet ikke modtog de prøver på deres kunst, som de var pligtige at hjemsende, standsede det 1761 udbetalingen af stipendierne. I Paris udførte S. et relief *Eunuchens Daab* som han sendte hjem. I efteråret 1762 kom S. til Rom hvor han blev til begyndelsen af 1766, og heller ikke fra dette ophold hører man om særlige resultater af hans studier. Derimod tog han, der ligesom faderen var meget musikalsk, undervisning i violinspil. De eneste arbejder fra Romtiden, som nævnes, er et tegnet projekt til et tænkt gravmæle i Pantheon og desuden en kopi i mindre målestok af den borghesiske fægter. På denne figur blev han efter sin hjemkomst grebet ved akademiet og fik straks flere officielle arbejder overdraget, først og fremmest udførelsen af *dronning Louises sarkofag* til Roskilde domkirke. Allerede i nov. 1767 var der skrevet kontrakt om den mellem N.-H. Jardin og S., men den kgl. resolution udfærdigedes først 10.4. n.å. I og for sig hastede det jo heller ikke med arbejdet, da tegningerne til kapellet først blev approberet s.å., opførelsen først påbegyndtes 1773 og standsedes fem år efter, så det er intet under, at det kom til at gå langsomt med S.s arbejde der ikke var færdigt til opstilling før 1789. Sarkofagen er kunstnerens hovedværk og rene klassicistiske arbejde; navnlig den ene kvindefigur, religionen, er smuk, inspireret af romerske kejserindestatuer. Samtidig beskæftigedes S. ved Jardins to større foretagender: indretningen af Christiansborg riddersal og Frederikskirken. Til Christiansborg udførte S. to store halvcirkelformede bronzerelieffer med allegoriske fremstillinger hentydende til Christian VII's tronbestigelse og formæling, henholdsvis 14.1. og 8.11.1766 (ødelagt 1794). Til Frederikskirken skulle S. ifølge kontrakt med Jardin (approberet 20.2.1768) levere kapitæler til nordportalen, og sikkert har han håbet på at større muligheder skulle vise sig der for ham; men allerede 1770 standsedes arbejdet på kirken. I 1770'erne er S. ret virksom og udfører forskellige smukke gravmæler som krigsråd P. J. Neergaards i Ringsted kirke og storhandelsmanden Peter Applebyes i Christianskirken, begge omkring midten af tiåret. Desuden kendes fra disse år et par figurer og nogle buster. På salonen 1778 udstillede S. en figur *Hymen* (allerede udført før 1775) og sit receptionsstykke *Kærlighed til Fæderlandet*, 1777 (Statens museum). Efter at være

Stanley, Carl Frederik

blevet naturaliseret blev han nemlig s.å. medlem af akademiet og n.å. udnævnt til professor. I sidste halvdel af 1770erne udførte S. gode buste af *enkedronning Juliane Marie*, 1776 (Fr.borg, udst. 1778) og af *arveprins Frederik og hans gemalinde* (udført før 1779); de udmærker sig ved deres eksakte karakteristik og ved en lykkelig forening af et indtrængende naturstudium og klassicistisk formfølelse. Til disse slutter sig den fortræffelige realistiske buste af *Johs. Ewald*, modelleret efter digterens død (betegnet 1784, men allerede udført 1782 eller tidligere).

Sidst i 1770erne og i begyndelsen af 1780erne begynder det at gå tilbage for S. 1782 sælger han sin smukke, af faderen byggede gård på Christianshavn, og n.å. klager han over mangel på arbejde og sine ulykkelige huslige forhold; først 1791 indgiver dog hustruen ansøgning om skilsmisse og flytter til Hørsholm. Af arbejder fra 80erne kan nævnes forskellige havekulpturer, udført for F. de *Coninck* til Dronninggårds have, således den store smukke støtte for handel og søfart, det store gravmæle i Sorø kirke over grev Otto Thott (1789) samt en allegorisk gruppe, *Nordsøens og Østersøens Forening* i anledning af Ejderkanalens udførelse (betalt 1790, Handels- og søfartsmuseet på Kronborg). De sidste 20 år af sit liv havde S. meget lidt arbejde, kun i ny og næt et beskedent gravmæle. Anmodninger om lån, forskud og fribolig på Charlottenborg er idelig tilbagevendende i akademiets annaler; først efter Johannes *Wiedewelts* død 1802 lykkes det ham at få et par værelser på Charlottenborg. Men det var ikke alene i økonomisk henseende det gik tilbage; efterhånden forsumpede S. helt, gik omkring i en lurvet dragt og undså sig ikke for at tigge penge af bekendte han mødte. Folk af det slætteste selskab holdt til i hans bolig hos den kvinde der førte hus for ham, og i fællesskab udnyttede de den gamle kunstner; 1810 fik han afsked som professor med fuld løn i pension. – Rang som justitsråd 1784. □ Skitse af E. Paulsen (St. mus.). Mal. af samme (kunstakad.), forarbejde af samme (Fr.borg). Buste 1784 (Bakkehus mus.).

Aug. Hennings: *Essai historique sur les arts ...*, 1778 138–42. Bidrag til da. kunsthist., ved F. R. Friis, 1890–1901 346–58. F. Meldahl: *Kunstudstillingerne ved det kgl. akad. for de skønne kunster*, 1906 suppl. Th. Oppermann: *Kunsten i Danm. under Fr. V og Chr. VII*, 1906 88–90. Victor P. Christensen i *Kunstmuseets årsskr.* II, 1915 132f; III, 1916 121–32; VI, 1919 106–09. Samme: *Den kgl. da. porcelainsfabrik i det 18. årh.*, 1938 22 26 28. Georg Nygaard: *Ewald portrætter*, 1919 46f 54f. V. Thorlacius-Ussing i *Rom og Danm.*, red. L. Bobé I, 1935 169f. C. G. Schultz: *Stanley og hans gård*, 1955 = *Medd. fra foren. til gamle bygn.s bevaring* 7.r.III. Gunnar Berfeldt: *Philipp Otto Runge zwischen Aufbruch und Opposition*, Upps. 1961 = *Acta univ.*

Stockholmiensis. Stockholm studies in history of art VII. Torben Holck Colding: *Cornelius Hoyer*, 1961. Axel Bolvig i *Nationalmuseets arbejdsmark*, 1973 177–84. Tove Clemmensen: *Møbler af N. H. Jardin ...*, 1973. – Papirer i Kgl. bibl.

V. Thorlacius-Ussing*

Stanley, Simon Carl, 1703–61, billedhugger. * 12. 12.1703 i Kbh. (Frue), † 17.2.1761 sst. (Fred.ty.), begr. sst. (Fred. ty. k.s kapel). F: grenadér, muligt senere køllertmager Jacob S. og Kirsten Simonsdatter. ~ 1° 21.5.1730 i Eastbourne, Sussex, med Anna Allen. ~ 2° 2.8.1737 i London med Magdalene Margrethe Lindemann, * ca. 1716, † 21.7.1763 i Kbh. (Fred. ty.), d. af en præst i Hannover. – Far til Carl Frederik *S*.

S. hvis far var englænder af fødsel havde tidligt fået lyst til billedskærerhåndværket og kom ca. 1718 i lære hos J. C. *Sturmberg* i Kbh. Til dennes epitafium over Otto Krabbe (Roskilde domkirke) udførte S. ca. 1720 de to engle på topstykket, ligesom han medvirkede ved stuararbejder (lofter) på Fredensborg 1720–22. Efter *Sturmbergs* død drog han udenlands, først til Tyskland, senere til Holland hvor han et års tid var elev hos billedhuggeren Jan van Luchtern i Amsterdam. 1727 tog han til England og fik arbejde hos de to nederlandske billedhuggere Laurent Delvaux og Peter Scheemackers (II); sidstnævnte havde arbejdet fire år hos *Sturmberg* og S. *kan* således have kendt ham i forvejen. I de følgende henvend 20 år var han beskæftiget med mangede opgaver, stukdekorationer og gravmæler og opnåede efterhånden en vis anseelse som selvstændig kunstner. Af arbejder skal nævnes stukudsmykninger på Compton Place, Eastbourne, 1728–29; Langley Park, Norfolk, ca. 1740; i Radcliff Camera, Oxford, 1744; Oakover, Stafordshire, og Kirtlington, Oxfordshire, 1745, samt gravmæler over Thomas Maynard i Hoxne, Suffolk, 1742, Humphry Smith i Ely, ca. 1744 og William Maynard, Essex, 1746.

Gennem en udtalelse af en værkstedskammerat hos Scheemackers, den danskfødte billedhugger Asmus Frauen, erfarer vi at S. 1739 havde ytret ønske om at få arbejde hos L.-A. *le Clerc* i Kbh., men dog ikke ansøgt direkte; 1743 gentog han sit ønske over for en dansk søofficer der var i England i tjenstlig ærinde. Atter i Kbh. omtalte officeren S. for sin foresatte med den tilføjelse at den danske kunstner „besad stor habilité i det engelske bilthuggeris profession“. Dette blev refereret til Christian VI og resulterede i et smigrende tilbud om ansættelse ved Holmens billedhuggerværksted, løfte om med ventepenge engang at skulle overtage Just *Wiedewelts* embede som mesterbilledhugger samt tilsagn om rejse-

penge. S. accepterede, men kom dog først til Kbh. i nov. 1746 efter kongens død. Frederik V modtog ham venligt og overlod ham en marmorblok for at han kunne vise sin færdighed; heraf huggede S. gruppen *Vertumnus, Pomona og Amor* ca. 1749 (kunstmuseet) der tilfredsstillede kongen i den grad at han bestilte en pendant *Venus, Adonis og Amor* ca. 1750 (Fredensborg). Han har dog næppe fået at vide at begge grupper var kopier efter arbejder af S.s tidligere principaler i England. – S. kom hurtigt i gang i sit virke som flådebilledhugger, 1747 tegnede han gallionsfigurer og anden dekoration til skibene Fyen og Nordstiernen, men derefter synes der at have været en længere pause i bestillingerne; udsmykningen af Fredericus Quintus, 1752, af Møen, 1753 og af Cronprintzen, 1756 udførte han i samarbejde med Just Wiedewelt og endelig var han som mesterbilledhugger ansvarlig for dekorationerne på Danmark, 1757 og Jylland, 1760. Holmens værksted beskæftigede mange svende og S. fik ved siden af tid til at påtage sig mange forskelligartede opgaver både for kongen og for private kunder. Af de vigtigste kan nævnes: gravmæle for Urban Bruun (Sorterup kirke), 1751; *Ganymedes og ørnen*, 1752 (medlemsstykke til akademiet, gipsekspl. i kunstmuseet); ramme med figurer til C. G. "Pilos portræt af Frederik V (Valdemars slot), s.å.; udsmykning på Lindencrones palæ i Kbh. (heraf syv relieffer bevaret), 1753–54; gravmæle over Tycho de Hofman (Nepsager kirke) og over Jochum Lichtenhjem (Horsens klosterkirke), begge 1754; *Diana*, kopi efter figur af G. Grupello (Fredensborg), 1751–56; stol for akademiets præces (Charlottenborg), 1755; udsmykning i Christianskirken, 1756–59; udkårne trofæer (efter N.-H. "Jardins tegninger) i spisesalen i Moltkes palæ, Amalienborg, 1757; Claus Reventlows sarkofag i Katharinenkirche i Lübeck, s.å.; *dronning Margrete og Knud den Store* (Ledreborg), 1759; gravmæle for familien Juulson (Lynderup kirke) og figur forestillende *Ceres* (Fredensborg), 1760; tegning til sarkofag til hertug Friederich Carl af Plön, kisten stod ufuldført i S.s værksted ved hans død, men blev hugget færdig af hans medhjælpere (gravkælder i slottet i Plön). S. var blevet frimurer i England og optoges i den danske loge Zorobabel 1747. 1752 blev han medlem af det første kunstakademi og professor ved samme; fra 1754 til sin død var han professor ved akademiet på Charlottenborg. 1755 fik han titel af kgl. hofbilledhugger. Takket være sine mange bestillinger og hverv blev han økonomisk ganske velstillet og kunne 1755 opføre sit eget hus, Overgaden oven vandet nr. 6 (stærkt ombygget), hvis engelske præg gør det klart at han

har haft en væsentlig andel i udformningen, ligesom han antagelig har tegnet de nu forsvundne stukdekorationer i interiørerne. Som billedhugger var han kun lidet original, adskillige af hans figurer og grupper var kopieret efter andre kunstneres arbejder, det gælder også hans modeller til fajancefabrikken i Kastrup. Heller ikke i sine gravmæler var han nyskabende, men sammenstillede stilelementer fra senbarokken med detaljer i ren rokoko. I skibsubyknningen var det S. der indførte rokoko-ornamentikken. Som billedskærer var han fremragende, den store figursmykkede maleriramme på Valdemars slot og trofæerne i A. G. Moltkes spisesal er udført med sandt mesterskab. Ved siden af at passe de to værksteder, flådens og sit private samt sit professorat, der medførte undervisningspligt, havde den alsidigt begavede kunstner overskud til at dyrke andre musikke sysler. Fra engelsk oversatte han H. Fieldings Historie om Joseph Andrews og hans Vens Hr. Abraham Adams Eventyr I–II, 1749, Ph. Doddridges *Den sande Gudsfrøgtigheds Begyndelse og Fremgang udi et Menneskes Siæl*, 1753, Edw. Moores *Fabler for det smukke Kion*, 1760 og R. Steeles *De oprigtige Elskere*, der opførtes på teatret første gang 1761, efter S.s død. Derudover virkede han aktivt i „Det musikalske selskab“ og i sin frimurerloge. □Mal. af J. G. Eccardt (kunstakad., Kbh.).

Hans de Hofman: Fundationer II, 1756 166f. A. F. Büsching: Nachrichten III, 1757 193–99. Aug. Hennings: Essai historique sur les arts . . . , 1778 79f. Victor P. Christensen i Kunstmuseets årsskr. II, 1915 129–31 og VI, 1919 95–100. V. Slomann sst. 1933–34 98–113. Chr. Elling: Amalienborg interiører, 1945 58. Katharine A. Esdaile: English church monuments, London, N.Y. 1946. C. G. Schultz: S. og hans gård, 1955 = Medd. fra foren. til gamle bygn.s bevaring 7.r.III. Bredo Grandjean i Fornvænnen, Sth. 1957 191f. Jan Steenberg: Fredensborg slot, 1969 183. Tove Clemmensen: Møbler af N. H. Jardin . . . , 1973 256f. Geoffrey W. Beard: Decorative plasterwork in Great Britain, London 1975 58 246. H. C. Bjerg og John Erichsen: Danske orlogsskibe, 1980 114f.

Bredo Grandjean

Stapel, Christian, * 1903, forsøgsleder. * 16.6. 1903 på Holbækgård, Holbæk sg., Randers amt. F: forpagter Carl Ludvig Gottlieb S. (1865–1932) og Emma Klinge (1878–1941). ~ 28.4.1934 i Berlin med Anneliese Knabe, * 22.9.1910 i Swakopmund, Namibia, d. af toldinspektør Hermann K. (1878–1936) og Anna Ohk (1883–1970). S. tog realeksamen fra Sorø akademi 1919, blev derefter uddannet ved praktisk landbrug og tog efter et landbrugsskoleophold på landbohøjskolen hvorfra han blev dimitteret som landbrugs-kandidat 1925. – Han var derefter forvalter på store gårde i Jylland og på Sjælland, indtil han

Stapel, Christian

1930 blev ansat som videnskabelig assistent ved Statens plantepatologiske forsøg i Lyngby hvor han 1939–73 virkede som leder af oplysningsafdelingen. I denne stilling blev han kendt over hele landet som en flittig og afholdt rådgiver med en sikker viden om kulturplanternes sygdomsangreb og deres bekæmpelse, og med en usædvanlig evne til at popularisere både i tale og skrift. Han forstod at organisere og formidle aktuelle nyheder til en vid kreds af praktiske landmænd såvel som planteavlskonsulenter og maskinstationers sprøjeteknikere, og skrev i årenes løb en lang række artikler i landbrugspresen. – I 1930'erne udførte S. en række blomsterbiologiske arbejder, herunder en omfattende afhandling om humlebieerne og deres betydning for rødkløverens bestøvning som blev fulgt af et antal publikationer om kløverens bestøvning der blev stærkt påskønnet af både frø- og biavlere. Han grundlagde *Statens biavlfsforsøg* og var leder heraf 1941–44, ligesom han grundlagde afprøvningsafdelingen for pesticider ved Statens plantepatologiske forsøg og ledede denne afdeling 1939–51. Han har desuden i adskillige publikationer søgt at give den kemiske bekæmpelse og forureningsfaren en rent saglig bedømmelse.

S. var en meget produktiv skribent og var forfatter eller medforfatter af mere end 300 publikationer vedrørende plantepatologi, blomsterbiologi og biavl, herunder en række håndbøger om landbrugsplanternes sygdomme og skadedyr som udkom i adskillige udgaver. Han var medlem af en række nævn og kommissioner vedr. plantepatologiske og biavlsmæssige emner. Som anerkendelse for sin indsats på disse områder fik han 1965 tildelt Saxonia-prisen og blev 1973 udnævnt til æresdoktor ved Den kgl. veterinær- og landbohøjskole. – R. 1969.

P. Grøntved i Ugeskr. for landmænd CVIII, 1963 363. Johs. Olesen i Ugeskr. for agronomer II, 1973 204. F. Wismer-Pedersen sst. 244. Ole Bagger sst. 411.

Carl Thomsen

Staphensen, Hans, se Stephanius, Johannes.

Starcke, Carl Nicolai, 1858–1926, filosof, pædagog, politiker. * 29.3.1858 i Kbh. (Trin.), † 7.3.1926 på Frbg., urne på Holmens kgd. F: grosserer Carl Anton Frederik S. (1826–93) og Anna Nicoline Hansen (1829–1912). ~ 14.4.1882 i Kbh. (Holmens) med Charlotte Cathrine Lorenzen, * 20.12.1860 i Kbh. (Frbg.), † 9.5.1953 på Frbg., d. af læge Christian August (Gustav) L. (1826–76) og Vilhelmine Elisabeth Erichsen (1826–94). – Far til Henrik *S. og Viggo *S. S. blev student 1876 fra Borgerdydskolen på Chr.havn, magister i filosofi 1881 og dr.phil.

1883 på afhandlingen *L. Feuerbach. En Monografi* (i udvidet form på tysk 1885). I de følgende år underviste han ved skoler og kursus i Kbh., gav manuduktion og holdt forelæsninger som privatdocent. 1888 begyndte hans forfatterskab med *Die primitive Familie in ihrer Entstehung und Entwicklung*, oversat til engelsk og fransk, der skabte ham et navn og var medvirkende til at han få år efter blev medlem af L'Institut international de Sociologie, fra 1924 dets vicepræsident. 1889 udgav han *Etikens teoretiske Grundlag* i Vidensk. Selsk. Skr. 6. rk., hist. og filos. afd. II,5, og 1890 *Skepticismen som led i de åndelige bevægelser siden reformationen*. 1894–97 offentliggjorde han *Samvittighedslivet. En fremstilling af principperne for menneskeligt samfundsliv I–II*, hvoraf et par kapitler oversattes til franske tidsskrifter. På fransk udkom 1899 værkets 3. del *La famille dans les différentes sociétés*, på spansk 1902. – S. interesserede sig levende for børns og unges udviklingsmuligheder og utilfreds med de gængse opdragelses- og undervisningsmetoder søgte han at vække interesse for en fri skole. Som forstander for Det danske selskabs skole, oprettet 1899 på Frbg., fik han lejlighed til at virkeliggøre sine pædagogiske tanker indtil skolen af økonomiske grunde måtte nedlægges 1911. Hans evner som skolemand var betydelige og adskillige af hans ideer blev senere videreført af andre. 1914 udgav han *Lærebog i Pædagogik* og forfattede desuden adskillige skolebøger.

Ud over sit praktiske arbejde som skolemand var S. stærkt interesseret i politiske spørgsmål. Han virkede for liberale anskuelsers udbredelse i Studenterforeningen hvis ledende senior han var 1894–95. Forgæves søgte han 1898 at erobre Kbh.s 2. kreds fra højre. 1904 var han medlem af den radikale klub i Kbh. og sluttede sig 1905 ved venstrereformpartiets sprængning til det radikale venstre. Hans hovedinteresse i politik var jordspørgsmålet som han ønskede løst efter georgeismens ideer. Han var 1913–16 formand for Henry George-foreningen i Kbh. og virkede energisk for dens ideer i tale og skrift. Væsentlige i denne forbindelse var hans to bøger, *Det økonomiske Livs Hovedlove og Grundværdskatten som eneste Skat*, 1912, og *Jordskyld*, 1914. Skuffet over de radikales holdning til grundskylden og deres samarbejde med socialdemokratiet gled han efterhånden bort fra partiet. 1909 stillede han sig mod Th. Stauning i Faxekekredsen og erobrede 1913 Fåborgkredsen fra højre. I sit første folketingsår stod han uden for partierne i valggruppe med venstre som han indmeldte sig i 1914. Ved valget 1918 trak han sig tilbage og var 1919 en af hovedmændene bag dannelsen af Danmarks retsforbund hvis program han præge-

de stærkt og hvis folketingskandidat han var i Svendborg amt 1924. – Sideløbende med sit politiske virke fortsatte han sit videnskabelige arbejde. 1911 vandt han den tyske frimurerpris for skriftet *Freimaurerei als Lebenskunst* og udgav samme år *Frimureriet, dets Oprindelse og Udvikling*, 2. forøgede udg. 1923. Et større skrift om samme emne udsendte han på tysk 1913. I *Personlighedens Moral og de moralske Problemer i Nutiden*, 1912, udformede S. de sociologiske ideer der sammen med Axel Dams individualisme blev en væsentlig del af retsforbundets ideologi. Ved Harald Høffdings afgang 1915 søgte S., men forgæves, det ledige professorat. 1916 sejrede han imidlertid i konkurrencen efter Anton Thomsens død og virkede som professor til sin død. I dette tiår udkom hans lærebøger *Psykologi*, 1916 (3. udg. 1923), *Formel Logik*, 1916 (2. udg. 1922) og *Typer af den filosofiske Tænkningens Historie*, 1918 (2. udg. 1922). Endvidere *Den sociale Uro og den evige Fred*, 1920, *Baruch de Spinoza*, 1921, oversat til tysk, og *Røveri og Erhverv*, 1923. Efter hans død udkom *Fornemmelse og Forstilling*, 1927 i Arkiv för psykologi og pedagogik, *Skoletanker. Udvalgte pædagogiske Afhandlinger*, s.å., *Lovene for Samfundsudviklingen og de sociale Idealer*, s.å., og *Den frie Vilje*, 1929. En større afhandling om Immanuel Kant forelå i manuskript.

S.s filosofiske standpunkt var en art værditeoretisk criticisme. Som erkendelsesteoretiker følte han sig mest i slægt med W. Windelband. Det var de personlighedsskabende og samfundsskabende faktorer der havde hans store interesse, og det var hans overbevisning at der kunne tillægges de moralske værdier en objektiv karakter, en overbevisning som til dels støttede sig på antagelsen af Gud som den objektive moralske magt der styrer verdensløbet, fornyer menneskets moralske kraft og alene er i stand til at give den etiske stræben mening. Karakteristisk for hans psykologiske og filosofiske forfatterskab er fremdeles betoningen af helhedssynspunktet og hans reserverede holdning over for den mekaniske naturopfattelse som han mente måtte suppleres ved i biologien at anlægge en vitalistisk forklaring og ved i filosofien at anerkende tanken om en moralsk verdensorden. Hans biologiske og metafysiske anskuelser bragte ham i modsætning til hjemlige forskere, og fra forskellige sider ankede man over, at det til tider skortede ham på nøjagtighed og kritik. S. var en glødende idealist der med aldrig svækket begejstring førte en uselvsk kamp for, hvad han anså for sandhed og ret. De der lærte ham personlig at kende mødte i ham et menneske med en sjældent nobel og retlinet karakter. □Tegn. af Johan Plesner ca. 1880. Afbil-

det på mal. Fest på salen af E. Henningsen, 1910 (Studenterforen., Kbh.). Tegn. af Alfred Schmidt 1916 og 1918 (Fr.borg). Mal. af O. Matthiesen, 1918, forarbejde til samme mal., 1923, af rigsdagen 1915 (folketinget). Mal. af Elna Steen Hertel ca. 1920 (logen De gamle pligter). Tegn. af Henrik Starcke 1924 og 1926. Buste af E. Ølsgaard ca. 1928 (1933 folketinget). Foto.

Bibliografi. C. N. S.: Laws of social evolution, 1932 408–12.

Kilder. Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1884 28f. C. N. S.: Kritik af min psykologi, 1916 (jfr. Sig. Næsgaard: S.s psykologi, 1916 og samme: S.s forsv. 1917).

Lit. Studenterne fra 1876, 1901 21. Georg Brandes: Levned III, 1908 73. Alfr. Lehmann i Politiken 20.10.1916. Axel Dam i Hovedstaden 26.11. s.å. Jørgen Jørgensen i Spectator I, s.å. 421–24. Harald Nielsen: Usurpatoren, 1922 122. Hartvig Frisch i Tilskueren XLI, 1924 II 249–51. Anders Thuborg sst. XLIII, 1926 I 237–44. Sv. Ranulf sst. XLIV, 1927 II 88–96. Harald Høffding sst. XLV, 1928 II 145–48. Sv. Borberg sst. L, 1933 II 425–28. V. Kuhr i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1926 129–38. Peder C. Pedersen i Retsstatsbl. 12.3. s.å. Holger Begtrup i Gads da. mag. XX, s.å. 356 362 364. Det frie blad 12.3. og 20.3. s.å. Harald Høffding: Erindr., 1928 259f. Viggo Starcke: Harald Høffding og C. N. S., 1928. Samme i Det pædagogiske selsk.s årsberetn. 1931–32 23–37. Samme i Min far, red. Poul Borchsenius, 1948 299–308. Alf Ross: Kritik der sogenannten praktischen Erkenntnis, 1933 391–94. Carl Behrens: Erindr., 1937 189 191.

Helge Larsen (S. V. Rasmussen)

Starcke, Henrik, 1899–1973, billedhugger. * 16. 4.1899 i Kbh., † 5.6.1973 på Frbg., begr. Karlstrup kgd. F. professor C. N. S. (1858–1926) og Charlotte C. Lorenzen (1860–1953). ~ 21.11. 1925 i Paris med maler Dagmar Margrethe Kristine Kaae, * 13.12.1899 på Frbg., † 24.7.1975 i Farum, d. af rentier Frederik Christian Larsen K. (1864–1933) og Hansine (Signe) Klinge (1864–1945). – Bror til Viggo S.

S. voksede op i et højt kultiveret, litterært hjem. Hans mor var meget musikalsk, hans far var i sin fritid en habil billedskærer. S. arvede hans samling af billedskærerjern m.m. Efter at have taget studentereksamen (1917) begyndte han, efter faderens ønske, på det medicinske studium; han bestod „Kantussen“ og arbejdede under den spanske syge som volontør på Frbg. hospital. Hans trang til kunstnerisk virksomhed vandt dog overhånd, og han gennemgik Teknisk skole fra 1920 som forberedelse til akademiet hvor han blev optaget som elev på Ejnar Nielsens malerskole. Her modtog han indtryk for livet gennem sin lærers stejle personlighed der inspirerede ham og æggede ham til opposition. Han foretog længere studierejser til Frankrig (Perpignan), Italien, Grækenland, Egypten og Palæstina, England, Holland og Polen. Hans fortrolig-

hed med oldtidens og middelalderens kunst har af og til kunnet kaste et skær af pastiche over hans kunst, men dette afbalanceres af hans friske naturiagttagelse der viser sig ikke mindst i hans skitser og tegninger. Hans fantasi og hans sans for humor har bidraget til at frigøre ham fra ydre påvirkninger. Det var 1929 at S. opgav maleriet og helt gik over til at blive billedhugger. Et af hans første arbejder var et lille alfeagtigt pigevæsen, tænkt som spejlhåndtag og skåret i benved med faderens huljern (originalen forsvundet, støbt i bronze). Som billedhugger er S. fremfor alt præget af idérigdom og spontaneitet. Der kan være noget improviseret over hans bedste ting. Hans fantasit frodighed viser sig ikke mindst i hans evne til at finde nye materialer, tit overraskende som perlesten, flinteflækker, ral, mursten, rustne søm og stentøjsskærver. På dette område har han været en foregangsmand. Til hans hovedværker hører de to store polykrome relieffer (udf. i samarbejde med Nathalie *Krebs) til Vilhelm *Lauritzens radiohus (1953–57) samt direktionskantinens i Gutenberghus og udsmykningen af forhallen i Egmontkollegiet (hhv. 1953–55 og 1955–56), farverige og festlige rumudsmykninger af et helt personligt præg. Hertil slutter sig den i farven fornemt afdæmpede vægdekoration i Kreditforeningen Danmark, 1960. S. har på afgørende måde brudt med den traditionelle reliefform, idet han bevidst har arbejdet med rumdybden og ladet figurerne bevæge sig frit i forhold til baggrunden: således i det 30 m lange relief i kunsten til forsamlingsalen på Højskarming (1940–43) og i de to store relieffer til Vestre kirkegård – *Begravelse*, 1940–49 og *Opstandelse* eller *Stolen, der venter i himlen*, 1948–49. Højest i plastisk henseende er han vel nået i det enkle og yndefulde relief af *Dronning Dagmar*, indsat i kirkemuren ved Ringsted kirke (i samarbejde med Steen Eiler *Rasmussen, 1949, granit; et ekspl. i brændt chamotte tilhører Ny Carlsberg glyptotek). Til Finn *Juhls mødesal i FN's bygning i New York (The Trusteeship Council Chamber, UN) udførte S. 1951–52 en tre m høj figur i bemalet teaktræ forestillende en kvinde med en fugl og symboliserende frihed og selvstændighed. Blandt de betydeligste arbejder fra 60'erne og beg. af 70'erne bør nævnes det bizarre monument i stål og emalje fra 1964 *De fire vinde*, opstillet foran lufthavnen i Kastrup (i samarbejde med V. Lauritzen); det imponerende egetræs krucifiks i Helligåndskirken, bronzeløven i Lions Park, Nærum (1970) og den store hund (*Cave Canem*) opbygget af ral og placeret på grænsen mellem Ålborg og Nørresundby (1971). Endelig den arkaiserende bronzefigur af en yngling der er opstillet uden for lærlinge-

hjemmet Frederikshøj på Primulavej ved Bella-høj (1965–66). Den mest charmerende del af S.s produktion er hans „Bestiarium“, den muntre fauna af elskværdige dyr der begynder med det nysgerrige lam i relieffet *Abraham i Mamrelund* (udf. i kunststen ca. 1930 og hugget i kalksten, nu i Rungsted statsskole, og igen Gustafskirken i Kbh. 1961), fortsætter med den vise ravn til et tidligere pelshus i Klareboderne (1945) og kulminerer med den festlige løve i polykrome chamotteskærver til Fredericias stadion (udf. i samarbejde med V. Lauritzen 1950 som gave fra Ny Carlsbergfondet). S. er i sin kunst livsbekræftende og positiv. En intens lykkefølelse gennemstrømmer alt, hvad han har skabt. □Malet selvportræt ca. 1920. Raderet selvportræt. Foto.

H. S. Et udv. af billeder m. tekst af Haavard Rostrup, 1950 = Vor tids kunst XLII. – Interview i Berl. aften 17.2.1944. – Haavard Rostrup i Årstidene V, 1946 72–81. Samme i Konstrevy, Sth. 1950 290f. Samme i Danm.s billedhuggerkunst, red. V. Thorlacius-Ussing, 1950 469–71. Samme i Kat. til udstill., Maison du Danemark, Paris 1966. Henrik Bramsen i Berl. aften 27.6.1964.

Haavard Rostrup

Starcke, Viggo, 1895–1974, minister, læge. * 13. 3.1895 i Kbh., † 22.3.1974 i Lyngby, begr. i Kbh. (Holmens). F: professor C. N. *S. (1858–1926) og Charlotte C. Lorenzen (1860–1953). ~ 1° 28.10.1921 i Fjenneslevlille med Doris Manniche, * 3.3.1896 i Tørslev (~ 2° 1935 med overkirurg Aage Johannes Als-Nielsen, 1890–1979), d. af direktør, konservator A. L. V. *M. (1867–1957) og Karen Bang (1872–1936). Ægteskabet opløst. ~ 2° 2.9.1935 i Nykøbing F. med Lis Kristoffersen, * 30.7.1909 sst., d. af boghandler Viggo K. (1878–1942) og Elisabeth Thomsen (1875–1926). – Bror til Henrik *S.

S. blev student fra Det danske selskabs skole 1913 og cand.med. 1921. Han var demonstrator anatomie 1917–18, manuduktør i anatomi 1918–26, reservelæge i Korsør 1921–22, l. assistent ved farmakologisk institut 1923–25 og kandidat ved flere kbh.ske hospitaler til 1926 da han blev overlæge ved kuranstalten Gl. Skovridergård ved Silkeborg og samtidig praktiserende læge i Silkeborg. I 1920'erne foretog S. studierejser i fysiurgi og rheumatologi til Stockholm, Uppsala, Berlin og Wien. 1946 fratrådte han overlægestillingen ved Gl. Skovridergård og boede derefter på Egegården i Ørholm, optaget af sit politiske arbejde og sit forfatterskab. – S. voksede op i et hjem, præget af videnskabelige og samfundsmæssige interesser. Han videreførte faderens politiske ideer, koncentreret om frihandel, grundskyld og begrænsning af statsmagten til principielt kun at omfatte borgernes retssik-

kerhed. Han oplevede som ung student at Danmarks retsforbund stiftedes i hjemmet 1918 og var gennem 1920'erne talsmand for retsforbundet ved mange møder. 1925 blev han medlem af redaktionsudvalget for Retsstatsbladet og var medlem af forbundsrådet for Danmarks retsforbund 1928–29 og 1940–49. Fra 1930 sad han i bestyrelsen for Henry George-foreningen og var medlem af grundskyldsudvalget fra 1929. S.å. var han første gang opstillet til folketinget og opstilledes ved de følgende valg, men blev først valgt 1945 i Århus amt og repræsenterede 1947–60 Kbh.s amt i folketinget. Gennem disse femten efterkrigsår var det han blev kendt landet over som politiker. Forud havde han et, ofte polemisk, forfatterskab bag sig, især udmøntet i artikler og pjecer, altid præget af hans grundlæggende anskuelse. Efter faderens død udgav han dennes efterladte skrifter og *Harald Høffding* og *C. N. Starcke*, 1928 der belyste modsætningen mellem de to filosoffer og var et forsvar for faderens synspunkter. Om faderens skoletanker skrev han i Det pædagogiske selsk.s Aarsberetn. 1931–32. I en række småskrifter som *Social Ret*, 1931, *Fosterdrab*, 1932, *Folket og Retfærdigheden*, 1943, *Livet ligger i Fremtiden*, 1945 og *Nationale Spørgsmaal*, 1946 drøftede han partiets ideologi og aktuelle spørgsmål. Sammen med N. Bredkjær m.fl. udgav han 1936 *De store Landbo-reformer* og *Handelsfrihedens Tid*. Den nationale tendens i forfatterskabet forstærkedes under besættelsen og 1946 udgav han bogen *Danmark i Verdenshistorien*, en art opgør med småstatstankegangen, 1949 pjecen *The Viking Danes*.

Denne holdning sås også i hans politiske virke. Han sympatiserede med Sydslesvigbevægelsen efter anden verdenskrig, gik som medlem af kommissionen vedr. de islandske håndskrifter i den arnamagnæanske samling i Kbh. mod håndskrifternes overdragelse til Island og var modsat en væsentlig del af sit parti tilhænger af dansk medlemskab af NATO og indtrådte 1950 i Atlantissammenslutningens repræsentantskab. 1946–57 var S. formand for sit partis folketingsgruppe. Den talte tre medlemmer da han blev valgt 1945, men ved 1950-valget bragtes den op på 12 medlemmer. S. forstod at appellere til utilfredsheden over de opretholdt restriktioner og rationeringer fra krigsårene og at male i lyse farver hvad der ville ske af fremgang når alle snærende bånd blev løst. Det gav gevinst selv om der ikke skal ses bort fra at der i disse efterkrigsår også var en reformtendens blandt vælgerne som så en mulighed i en grundskyldsreform, men det lader sig ikke nægte at der var populistiske træk i hans agitation. Ved septembervalget 1953 halveredes retsforbundets folketingsgrup-

pe, men 1957 nåede den igen op på ni mandater, hvilket blev afgørende for at radikale og socialdemokrater kunne sikre sig flertal i tinget. Oluf *Pedersen der i mange henseender var modpol til S., mere pragmatisk end den teoretiske S. og modstander af NATO, satte igennem at retsforbundet indtrådte i regeringen H. C. Hansen, trekantregeringen, maj 1957. S. blev minister uden portefølje og satte særlig ind på at bremse tendenser til øget statsdirigering og modsatte sig at undervisningsminister Jørgen Jørgensen fremsatte sit lovforslag om overdragelse til Island af de islandske håndskrifter. Forslaget kom først efter valget 1960 der gav retsforbundet så ringe tilslutning at det mistede alle sine mandater og følgelig ikke fortsatte i regeringen. S. var derefter ikke meget aktiv i politik. Han blev sin overbevisning om det retfærdige i beskatning af jordværdierne tro og ro mod frihandel og den personlige friheds værd. Han var gennem mange år retsforbundets elegante leder, elegant i påklædning, elegant som taler, kultiveret i hele sin optræden. Ved sin første optræden i TV indledte ham med et: „God aften, og undskyld at jeg træder ind i Deres stue!“ Han havde en tid lang et fast greb om sine tilhørere. Lad borgerne være i fred! var et af hans slogans. Men tilhængerne forsvandt da retsforbundet påtog sig regeringsansvar. Der var for langt mellem den kompromisløse politik han og hans parti havde talt for og den virkelighed der mødte S. i regeringssamarbejdet. Han havde måske allerede forstået det da han kun modstræbende lod sig bevæge til regeringssamarbejdet.

En ganske særlig opmærksomhed samledes om S. da han i 1950'erne fik tilladelse til at lade sin oldemors tante Giertrud Birgitte Bodenhoffs grav åbne og beviste at hun var blevet begravet skindød 1798 og at graven senere var blevet plyndret af gravrøvere. Han udgav *Giertrud Birgitte Bodenhoffs Mysterium*, 1954. □Tegn. af Niels Lundberg, 1947. Afbildet på tegn. af H. Bendix 1953 og 1960 (Kgl. bibl.). Tegn. af Otto F., 1957, af Otto Christensen s.å. og af Bo Bojesen udst. 1961. Afbildet på tegn. af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Relief af H. Isenstein. Foto.

V. S.: Triumf eller fiasko?, 1972 (erindr.). – Poul Petersen i Politiken 23.3.1974. Berl. tid. s.d. Vejen frem 29.3. s.å.

Helge Larsen

Staun, C., se Poulsen, L. C.

Stauning, Thorvald August Marinus, 1873–1942, statsminister. * 26.10.1873 i Kbh. (Holmens), † 3.5.1942 sst., urne på Vestre kgd. F: karetmager

Stauning, Th.

Peter August S. (1843–1903) og Caroline Hansen (1842–1920). ~1° 4.11.1898 i Kbh. (b.v.) med Anna Jensen, *13.7.1873 i Kastrup, Præstø amt, †10.4.1921 i Kbh., d. af arbejdsmand Johannes Andersson og Ane Margrethe Jensen (1847–1924, ~1880 med kusk Niels Andersen, 1841–1903). ~2° 30.6.1922 i Kbh. (b.v.) med Olga Sofie Kofod Hansen, *10.1.1883 i Antwerpen, †21.2.1970 i Kbh. (Vor Frelser), d. af exam.jur., handelsagent Christen H. (1843–1906) og Ida Augusta Kofod (1854–1939). Separeret 1930. ~3° (u.v.) med Augusta Vilhelmine Marentza Erichsen, *26.11.1898 i Kbh. (Matth.), †14.10.1971 i Hellerup, d. af smørhandler Hans Peter E. (1857–1936) og Thora Emilie Edle Dagmar Andersen (1862–1920).

S. voksede op i det københavnske proletariat – langt lavere placeret end mange, vel de fleste arbejderhjem. Forældrene var svage, ofte med alvorlige sygdomsperioder. Faderen arbejdede ikke i sit fag, men i tilfældige job og med lange arbejdsledelsesperioder; moderen havde gigtfeber og dårligt hjerte og var derfor afskåret fra at tage arbejde ude. Familien flyttede fra sted til sted, dog altid i usle huse i den indre bys proletarkvarterer. I to henseender har hjemmet åbenbart adskilt sig fra tilsvarende: der var ikke tale om nogen moralsk deroute eller forgrovning, og drengen fik en regelmæssig skolegang, endog i en af kommunens betalingskoler (1 kr. om måneden). Her fik S. mere end almindelige færdigheder i skrivning, retskrivning og regning. Disse færdigheder blev yderligere udviklet da han i sine sidste skoleår efter at have haft bypladser kom på et vekslererkontor som altnulig-dreng hvori også indgik kontorarbejde. Efter skoletiden var S. først i smedelære, men måtte opgive på grund af svigtende konstitution. Han kom derefter i lære som cigarsorterer. I læretiden gik han til tysk og bogholderi på Studentersamfundets aftenundervisning, og på samme tid slutte han dansk skønlitteratur, navnlig poesi. Efter læretiden rejste han 1891 til Fredericia hvor han arbejdede på J. P. Schmidts cigarfabrik indtil 1893. Åndeligt var Fredericia-årene en urolig tid for S. Han var forelsket, han læste socialismens klassikere og fortsatte i skønlitteraturen – navnlig Holger *Drachmann fangede ham – han skrev også digte og breve der viser et sind i stærke svingninger. Alt minder om en students første tid fra hjemmet. Brevene viser klare formuleringsevner ud over det konventionelle, og digtene er ikke værre end de digte næsten alle begavede unge skrev. Oven i alt dette blev S. fagforeningsmedlem og deltog i en strejke. 1893 vendte S. tilbage til København og fik straks arbejde i faget. Han fortsatte som cigarsorterer indtil

1899; men i stigende grad blev han optaget af organisationsarbejde, og det blev mere og mere sjældent han stod ved sorteringsbordet.

I barndomsårene havde S. gang på gang været til socialdemokratiske møder med forældrene. Trods 18-årsgrænsen havde han i 1890, efter at have været med i den første 1. maj-demonstration, meldt sig ind i partiet. Han kom som lærling ind i bestyrelsen for sygekassen Alderstrøet, en post han måtte opgive da han rejste til Fredericia, men atter overtog kort efter tilbagekomsten. Fra 1894 begyndte S.s karriere i arbejderbevægelsen. Det år var han som 21-årig delegeret til tobaksarbejdernes kongres og kom i hovedbestyrelsen, 1896 blev han formand for forbundet og redaktør af fagforeningernes meddelelsesblad, Samarbejdet. Han blev 1898 halvdagskasserer i Socialdemokratisk forbund for i 1899 at blive heldagsansat. Han var stadig, indtil 1908, formand for cigarsortererne hvor han udbyggede fagforeningen og navnlig dokumenterede sine sjældne forhandlingsevner over for arbejdsgiverne. Arbejdet på partikontoret blev S.s politiske udgangspunkt. Han fik et solidt kendskab til partifæller over hele landet. Ordenssansen og organisationstalentet blev yderligere udviklet, og forretningsføreren (formanden) P. *Knudsen arbejdede han godt med, det var ellers ikke let. Til liden mellem de to var fast. Det var også P. Knudsen der gjorde S. til politiker. Faksekredsen – en stærk venstrekreds – manglede i 1901 en kandidat, og da den søgte råd hos Knudsen pegede han på S. Det har altid vist sig svært i socialdemokratiet at føre en kandidat igennem på centralledelsens anbefaling, og skønt kredsen her selv havde bedt om råd forsøgte den alligevel indtil det sidste at finde en anden kandidat, men måtte trods dette standse ved S. Hverken ved dette valg eller ved valget i 1903 lykkedes det dog S. at komme i tinget. Dengang betød det meget at være taler, og det var Stauning ikke. Han var usikker, rømmede sig, hostede og standsede op, og stemmen havde ikke gennemslagskraft. Til dette kom at han var stærkt bundet af manuskriptet. Med årene blev han en sikker taler, men aldrig ildnende, og han vedblev at bruge manuskript. I debatten var han til gengæld bedre, måske vel ligefrem og hård. Dette hjalp ham dog ikke i Fakse. Ganske vist var kalkværksarbejderne sikre, men der skulle også vindes stemmer hos husmænd og landarbejdere, og her manglede S. faglig indsigt i forholdene på landet. Den skaffede han sig dog i løbet af nogle år, og han satte yderligere kraft på udbygningen af kredsens organisatoriske virke samtidig med at han plejede den gennem et intensivt mødearbejde. Ved valget 1906 bar indsatsen frugt, han

kom ind med et stort stemmetal og bevarede kredsen indtil han i 1918 skiftede over til hovedstaden hvor han til sin død valgtes i søndre storkreds. I Faksekredsen fandt S. en af sine få nære venner. Det var lærer Einar Hansen i Vråby der blev hans trofaste våbensvend i det politiske arbejde. Men de to mødtes også i fælles glæde over sang, musik og digte. S.s kone Anna, der havde sin rod i landproletariatet, fulgte med i venskab, og skildringer af livet mellem de to familiers samvær rummer al den vinterhygge og lyse sommerstemning der i dag står som typen på familieliv fra den periode hvor man selv skabte sin underholdning. Det var også en sommer i 1904 at S. hjulpet af lærer Hansen skrev skuespillet *Livets Løgne* der endnu i 1920'erne blev opført af Arbejdernes teater. Stykket var socialrealisme med dets skildringer af arbejderliv, men også sentimentalt folkespil og værdsattes ikke meget af kendere.

S.s debut i folketinget skete i oktober 1906 under finanslov-debatten. Her talte han, under hensynet til sin valgkreds, navnlig om landproletariatets kår. I øvrigt gjorde han sig i de første år ikke i særlig grad bemærket i tinget. I 1908 var han på kongressen i fællesskab med F. J. "Borgbjerg" mod resolutionen der fastsatte at man ikke skulle deltage i regeringsdannelser før partiet havde det absolutte flertal i Folketinget. Han havde allerede 1905 ved dannelsen af det radikale venstre set de politiske muligheder i en koalition. I 1910 fulgte imidlertid det store spring fremad. P. Knudsen havde skrantet i nogen tid, han valgtes nu til borgmester og sagde forretningsførerposten fra sig. Hovedbestyrelsen var splittet på spørgsmålet om efterfølgeren; men det endte med at S. stærkt støttet af Knudsen fik 27 stemmer mens modkandidaten, den senere borgmester Christian "Christiansen", fik 16 stemmer. Kort efter valgtes S. også til formand for rigsdagsgruppen. Han stod nu som den formelle leder for landets talmæssigt største parti. Havde man regnet med at få en brevskriver og talmand som leder, og det var der mange også inden for partiet der gjorde, så havde man taget fejl. S. viste sig hurtigt som en håndfast partileder der ikke tålte afvigelse. Partiet – og naturligvis fagbevægelsen – var hovedsagen. Karakteristisk var det at S. var mod afholdsbevægelsen og brugsforeningsbevægelsen – det sidste skønt Borgbjerg og med ham store dele af partiet gik ind for den. S.s modstand mod afholdssagen skyldtes ikke hans egen glæde ved fulde og ikke få glas – det var man allerede begyndt at tale om – modstanden skyldtes i begge tilfælde at han frygtede en interessespredning der ville gå ud over partiarbejdet. Han havde dog også, når det

gjaldt brugsforeninger, det realistiske grundlag at omkring 10 pct. af partiets vælgere var mindre erhvervsdrivende – der går her en linje frem til det brede folkeparti han proklamerede i 30'erne. De jævne fremskridt for og beskyttelse af de små blev tydeligere S.s politik. Ingen store, nye ideer og ingen store lovkomplekser er knyttet til S.s navn. Han blev partileder 1910, og hans funktion blev fra da af at være først partiets senere landets førende og samlende skikkelse.

Tre år senere var der partikongres. Her som på alle senere kongresser førte Stauning sin linje igennem. Et nyt program blev vedtaget; der havde været mange ændringsforslag, men de trængte ikke igennem. S. fik vedtaget en irettesættelse af den folkekære Peter "Sabroe" på grund af indskretoner til Politiken. Kongressen vedtog også at tillidsmænd ikke måtte modtage ordrer eller deltage i kongeselskaber og S. fik ligeledes under stor tilslutning vedtaget en resolution der fastslog at tilslutning til syndikalistiske bevægelser ikke var foreneligt med medlemskab af socialdemokratiet. Kongressen understregede S.s plads som lederen. Ved det følgende valg blev partiet endnu større, og med 32 mandater havde det sammen med de radikales 31 klart flertal. Kongen søgte at få de to partier til på en eller anden måde at danne regering, men S. fastholdt at venstre burde blive ved styret for at gennemføre det grundlovsforslag Klaus "Berntsen" havde fremlagt. Den indre splittelse i venstre forhindrede dog partiet i at fortsætte, og C. Th. Zahle dannede sin mindretalsregering, uden tvivl i rimelig forventning om at han kunne regne med socialdemokraternes støtte. Samme år blev S. medlem af Københavns borgerrepræsentation hvor han sad til 1925, 1919–24 som formand. Man kan undre sig over at han også påtog sig dette hverv. En forklaring kan være at han ville give sig selv en art dobbeltsikring. Kongresvedtagelsen fra 1908 kunne forhindre at han nogensinde blev minister. En kommunalpolitisk erfaring kunne være baggrund for en senere borgmesterpost. En anden forklaring kan være at man ved at have socialdemokratiets leder på stemmesedlen håbede at kunne trække stemmer nok til at erobre flertallet. Det lykkedes dog ikke idet partiet fik 27 mandater ud af de 55. I de følgende år var det da også Borgbjerg og senere P. "Hedebo" der som ordførere trak det store læs, og endelig havde man Jens "Jensen" som den der holdt sammen på det hele.

På rigsdagen var S. fortsat den stærke mand. Der var uro omkring hans person da han i sommeren 1914 kom „træt“ hjem efter et møde i Sverige og alligevel som 1. viceformand overtog ledelsen af forhandlingerne i folketinget, men den

døde hurtigt hen. Krigs- og kriseforanstaltningerne stod kort efter på dagsordenen, og her støttede socialdemokratiet den radikale regering og søgte at skubbe den fremad til stærkere indgreb, men måtte jævnligt affinde sig med kompromiser, også fordi man prioriterede grundlovssagen højt. Efter vedtagelsen af den nye grundlov 5. juni 1915 holdtes der i september partikongres i Århus. Mange var utilfredse med støtten til regeringen, men S. talte for at man skulle tage de reformer man kunne opnå. Andre kritiserede rigsdagsgruppen for – trods kongresvedtagelsen i 1913 – at have deltaget i et aftenselskab hos kongen i anledning af grundlovens vedtagelse. Stauning fik imidlertid alt godkendt og opnåede tilslutning til at man deltog i kongelige selskaber når det politiske livs former krævede repræsentation. S.s realisme-politik markerede sig stadig mere tydeligt. Året efter førte den politiske situation på ny til et brud med principperne. Fra slutningen af 1915 forhandlede ministeriet med USA om salg af De vestindiske øer. Dette skete hemmeligt, dog med inddragelse af partilederne. Efterhånden sivede der rygter ud om forhandlingerne, og der rejste sig en omfattende politisk uro med krav om valg. Det endte dog med, også efter pres fra kongen, at man i stedet skulle afholde en folkeafstemning og i regeringen optage en minister fra hvert af de tre andre partier. Denne løsning skulle hindre indre splid under krigen. Ordningen stod og faldt imidlertid med om socialdemokratiet kunne bryde med sine principper. Rigsdagsgruppen og hovedbestyrelsen var for, men da det stred mod tidligere kongresvedtagelser krævede det også tilslutning fra en kongres. En sådan – natkongressen – trådte sammen 29.9.1916 med to døgn's varsel og endte efter en hed debat fra 20⁰ til 2³⁰ med at regeringsdeltagelsen blev godkendt med 291 mod 32 stemmer. Og derefter meddelte rigsdagsgruppen at man havde valgt S. som minister. I et interview konkluderede han: „Vi holder nok på principper, men vi kan ikke doktrinært holde på dem over for livets krav“.

S. var ikke fagminister, venstres og de konservatives ministre heller ikke; de blev uofficielt betegnet som kontrolministre. Borgfreden holdt ikke krigen til ende. S. var, som han havde været det fra krigens begyndelse, stadig virksom i fredsbestræbelser gennem de socialdemokratiske partier ude i Europa. Det kom i 1917 så langt frem at man planlagde en fredskonference i Stockholm. Da kun Tyskland virkede interesseret fik aktionen udseendet af at S. virkede for en separatfred på østfronten, uanset at England og det engelske arbejderparti var mod det. Rimeligvis så S. også gerne en sådan fred for at redde et

socialdemokratisk styre i Rusland og dermed afværge en kommunistisk magtovertagelse. Bestræbelserne mislykkedes, men da Arbejdernes Brændselsforretning stadig ene af alle kunne få store kulpartier fra Tyskland, åbenbart formidlet af den mystiske Alexander Helpland (Parvus), blev S. i offentligheden angrebet for neutritet. Uanset hvad der var S.s hensigter vidner hans bestræbelser om en svigtende forståelse for hvad en minister kan deltage i – senere i livet ville han aldrig have accepteret en lignende privatpolitik fra en af sine ministre. Hans fredsbestræbelser må også ses som et udtryk for at han endnu havde den internationale arbejderbevægelse som et nærliggende mål. Resultatet var at de borgerlige partier søgte at presse ham ud af ministeriet. Kernen af radikale ministre ville ikke gå med til dette, og da den konservative ikke ville træde tilbage blev han ekskluderet af partiet. I det hele var det klart at den politiske borgfred vaklede. Oppositionens stadige kritik af restriktionspolitikken gjorde det også umuligt at opretholde freden. J. C. Christensen og Chr. Rottbøl trådte i januar 1918 ud af regeringen, og en månedstid efter besluttede man at holde valg i april. S. var blevet i regeringen, og dermed var hans stilling forandret i forhold til natkongressens præmisser. I realiteten var der nu tale om en koalitionsregering, men rigtignok med den ejendommelige konstruktion at det største parti kun havde en enkelt post. Dette problem blev taget op i rigsdagsgruppen i efteråret 1918 efter at valget i april havde givet socialdemokraterne 39 mandater og de radikale 33, mens oppositionen fik 67 mandater plus en færing. I gruppen var man mest stemt for at sagen skulle for på en kongres, og at man skulle forlange ligelig repræsentation i regeringen. De radikale ønskede ikke nogen regeringsændring i den retning, og sagen forsvandt derefter i stilhed ud af gruppens drøftelser. Man har åbenbart ikke ønsket at skabe mere uro i det politiske liv end der var (strid om restriktioner, begyndende grænsestrid); man ville heller ikke have mere uro i arbejderbevægelsens rækker (syndikalismen). Da Ove Rode følte sig stærkt overbebyrdet overtog S. en række af de arbejdsmarkedssager der lå under indenrigsministeriet. Det blev således ham der 1919 gennemførte loven om 8-timers arbejdsdag i virksomheder med døgn drift. Uden tvivl må S. have følt sig noget isoleret i ministeriet hvor en snævrere kreds af de radikale ministre bestandig talte sammen. Sammen med P. Munch var han imidlertid tilhænger af at ministeriet skulle blive som et bolværk mod social uro og nationalistiske strømninger hvorimod andre ministre ind imellem var opgivende over for vanskelighederne.

Socialdemokraterne havde ingen interesse i at der blev dannet et ministerium der med sin politik kunne føre til borgerlige uroligheder, med følger ingen kunne forudse.

Dette var også klart S.s politik under påskekrisen efter ministeriets afskedigelse 29.3.1920. Den dag hvor Borgbjerg i en ekstraudgave af Social-Demokraten proklamerede generalstrejke kom S. først sent til København fra sit sommerhus i Vallø. Har S. måske været tøvende over for proklamationen så fulgte han den dog nu hvor han tog ledelsen, men fik dens iværksættelse udskudt til 6.4. Da krisen var på sit højdepunkt foreslog Munch at Københavns borgerrepræsentation skulle henvende sig direkte til kongen, og det gjorde den (venstre og konservative dog for sig selv) med S. i spidsen som borgerrepræsentationens formand, og dermed var han den der fik kongen til at vakle. Selv om S. således hverken gav signal til generalstrejken eller til processionen fra rådhuset så blev det ham der udnyttede situationen. Han var lederen der førte an mod statskuppets folk, og dermed opsamlede og kanaliserede uroen blandt arbejderne, og han var den der fik det standset i tide.

Valget 26.4. gav socialdemokratiet fremgang. Overraskende for mange fik partierne til venstre for socialdemokratiet kun få stemmer. De radikales og socialdemokraternes fælles flertal var dog tabt. S. måtte vente på at blive regeringschef. Han tvivlede ikke om at det måtte komme inden mange år; men i mørke stunder frygtede han for ikke at have dygtige folk nok i gruppen, når toppen skulle være ministre.

Årene fra 1920 til regeringsdannelsen 1924 blev en ny uddannelsesperiode for S. Navnlig gennem sin tilknytning til den internationale arbejderbevægelse rejste han meget i Europa. Det uvidede yderligere hans horisont, og det øgede både hans almene sikkerhed og fornemmelse for at færdes i politiske topkredse. Han var ikke bange for at falde igennem noget sted. Hjemme var det politisk urolige år, navnlig præget af de store bankkrak og den udbredte arbejdsløshed. Partiets fremgang fortsatte på alle områder. Medlemstallet havde i 1915 været knap 60 000; men da man samlede til kongres i Odense 1923 var det oppe på 130 000. Kongressen vedtog et særligt arbejdsprogram formuleret og skrevet af S. selv. Som hans taler i de foregående år vidnede om stadig større indsigt i offentlig økonomi præges programmet også af dette. Det peger næsten frem til keynesiansk konjunkturudlignende nationaløkonomi når det i programmet hedder: „De offentlige arbejder indskrænkes under højkonjunktur og fremmes i dårlige tider.“ I øvrigt dækkede programmet næsten alle sider af sam-

fundslivet og opstillede både fjerne og nære mål. Bemærkelsesværdigt var også kravet om importregulering. Dette var at imødekomme de mange tilhængere og medlemmer vest for Storebælt og da navnlig i mindre byer og stationsbyer. Fagforeningerne og partiforeningerne i det industrialiserede København og til dels Århus ville have told. Hidtil havde S. stået på den københavnske linje, men netop i disse år lå partiets vækst uden for storbyerne. Det var allerede da klart for S. at skulle partiet vokse måtte det ske uden for industriarbejdernes rækker. En erkendelse der kom til at præge S.s og partiets politik. Det må imidlertid i samme tankegang fastholdes at der på landet og i stationsbyerne var opstået befolkningsgrupper der ikke naturligt havde hjemme i andre partier; dette gælder også de talrige funktionærer i byernes erhvervsliv. Der var altså ikke alene tale om taktik, men også – og måske i højere grad – tale om at nye samfundsgrupper ønskede deres interesser varetaget af socialdemokratiet. I kongresmanifestet hed det derfor også: „Det socialdemokratiske parti henvender sig til alle dele af vort folk“.

Det var da heller ikke nogen revolutionsleder, men en dansk parlamentarisk statsminister der 1924 overtog posten som regeringschef. Det skete på baggrund af en vælgerandel på 36,6 pct. og 55 mandater ud af 149. Mindretalsregeringens sammensætning var faglig stærk, og personvalget var regeringslederens, der selv tillige overtog handelsministeriet. Politisk havde den ikke mange muligheder. To mærkesager blev ført frem, afrustning og bedriftsråd, men gennemførtes ikke. Tanken om at standse arbejdskonflikten 1925 ved en provisorisk lov skabte politiske vanskeligheder, men belastende for økonomien var den hurtige pariføring af kronen. Regeringen følte, at den var kørt fast i de parlamentariske muligheder, og efter at have fremlagt en kriseplan i folketinget, der heller ikke havde udsigt til at blive gennemført, udskrev den valg til 2.12.1926. Selv om der var stemmefremgang var der mandattab, og S. trådte tilbage. Den første regeringsperiode havde yderligere befæstet S.s lederposition. Han havde suverænt sammensat ministeriet, og han havde åbenbart lederens largeness over for sine medarbejdere. Der var et par konflikter inden for ministeriet hvor han kun fik sin vilje ved at true med at træde ud. I tiden mellem 1926 og 1929, da S. igen blev statsminister, stod han som oppositionens leder. Han talte ved møder landet over og samlede, selv i småbyer, store tilhørerskarer. Offentligheden havde indtrykket af den kraftfulde og utrættelige fører der arbejdsivrigt mødtes med tilhængere og partifæller. Når han kom ud tog han sig ofte tid

til at mødes med gamle venner fra kampårene før første verdenskrig. I Århus var det i baglokalet hos en skomager i Århus hvor han med skomageren og et par venner delte nogle pilsnere. Han var manden der kunne alt og kunne byde sig selv alt, og så var det i virkeligheden ikke sandheden. Allerede under første verdenskrig var han for første gang på sygehus, og det gentog sig herefter med kortere eller længere mellemrum. Det grundlæggende synes at have været et for højt blodtryk, men dertil kom mavelidelser, ischias, kortåndethed og forskellige smålidelser. Til dette kom at S. i 1920'erne næppe heller havde ro i sin tid. Hans første hustru omkring i 1921 ved en trafikulykke. S. havde uden tvivl været glad for hende og tryk i samlivet. Hun støttede ham, og hun tilgav ham, når han faldt for en anden – det blev kun til korte eventyr. Den anden hustru, Olga S., lagde bevidst an på at indfange S., og det lykkedes på kort tid. Ægteskabet blev ikke meget lykkeligt. Hun havde en bedre uddannelse (sekretær i en større erhvervs virksomhed) end Anna S., men mens Anna blot glædede sig, når familien havde fremgang var Olga S. bevidst indstillet på social position. Dette nerveværede S. der tilmed blev dybt forelsket i Louis Pios datter Sylvia (se Johannes Poulsen), en levende og i samfundsforhold engageret kvinde som var initiativtager til socialdemokratiets kvindeudvalg der blev oprettet på kongressen i 1931. Hun døde i 1932 efter i nogle år at have været lammet som følge af en hjerneblødning. Højt op i årene var Olga en ivrig læserbrevskribent, navnlig i Politiken, hvor hun beskæftigede sig med de mest forskelligartede spørgsmål. Disse personlige anliggender tyngede S., han delagtiggjorde ikke andre i dem, men blev mere og mere tavs og indesluttet. En forandring indtrådte da han i 1930 traf koncertsangerinde Augusta Erichsen. Efter en forelskelses sommer flyttede hun i november 1931 ind hos S. i Kanslergade. De boede sammen til S.s død, og han synes i disse år – trods nogle hastige forbindelser – at have haft sit indre livs mest stabile periode. Dette svarede i meget til hans stilling i det politiske liv. Det var nok en urolig og problemfyldt periode, men S.s position var stabil. Valget i april 1929 gav socialdemokratiet en stemmefremgang på næsten 100 000. Nu havde det en stemmeandel på 41,8 pct. og 61 mandater; sammen med de radikale rådede man over 77 mandater. Det havde længe ligget i luften at der skulle dannes en fællesregering. S. og den nu ubetinget ledende hos de radikale, P. Munch, var politisk på god fod med hinanden, uden nogensinde at komme i et tæt forhold. „Det var jo,“ skrev Munch senere, „altid svært at komme til at tale noget videre

med S.“ Efter forhandlinger om arbejdsprogram og personspørgsmålene blev ministeriet udnævnt 30.4.1929 med tre radikale og ni socialdemokrater. Selv overtog S. et nyt ministerium for søfart og fiskeri, ligesom de grønlandske sager blev overført til statsministeriet. I ministeriet var S. chefen. Da situationen i 1932 efter S.s skøn krævede valg gennemtrumfede han det trods Munchs modstand, og det samme var tilfældet ved overraskelsesvalget i 1935. Her viste han tilmed sin dominans ved at sammensætte ministeriet uden at spørge Munch, endog når det gjaldt de radikale repræsentanter. Interessant er det at der i S.s hånd foreligger et notat hvor han stiller en ministerliste op for tiden efter valget. På denne liste er Johs. Kjørboel anført som statsminister og E. Scavenius som udenrigsminister, mens både han selv og Munch ikke er på listen. Dens betydning og situationen for dens tilblivelse er ukendt. Der foreligger ellers ikke noget om at S. havde planer om at træde tilbage. Alsing Andersen, der beundrede S., har over for forfatteren af denne artikel oplyst at S. undertiden kunne have yderst mærkværdige, tilsyneladende ukontrollerede synspunkter der kun kom frem i nogle få minutter. Sammenhængende hermed stod også at S. som statsminister et par gange i udlandet gik ganske amok på førende restauranter uden at hans spiritusindtagelse havde været alarmerende stor. Disse personlighedsspaltninger, som Alsing Andersen formentlig medicinsk uprofessionelt kaldte dem, var altid kortvarige, oftest som udløbere af situationer hvor S. arbejdsomt havde satset stærkt og haft held med sig.

Statsministertiden 1929–42 falder i to perioder, før og efter 9. april 1940. Den første periode er kendetegnet dels af krisepolitikken og omsvinget til linjen Danmark for folket, dels af forsvars- og udenrigspolitiske problemer. Krisens voldsomhed gav i en vis forstand S. medbør. Det blev derved klart for langt de fleste at den regulerede økonomi socialdemokratiet havde stået for gennem 1920'erne var en nødvendighed, alene fordi alle andre lande gennemførte den. Konflikten mellem partierne stod mere på reguleringens form og dens rækkevidde. En betingelse var at partierne fandt sammen. Trods regeringens sikre flertal i folketinget havde oppositionen nemlig stadig – indtil 1936 – flertallet i landstinget. Årene blev derfor kendetegnet af forlig med både de konservative og med venstre. Med det sidste parti blev det store Kanslergade-forlig gennemført 1933, men selv om scenen var S.s hjem så var de grundlæggende forhandlinger fort af andre for mødet hos statsministeren. Forliget var et stort og omfattende kompleks. Forhandlingerne gik

trægt og var langstrakte. Vidnesbyrden går på at det heldige udfald i mange henseender skyldtes S.s udholdenhed og mæglende evner. Bag forlignet lå også S.s mere og mere erklærede filosofi at arbejde og bonde havde fælles interesser. Det fremhævede han flere gange; men det var også i de år han lancerede „Danmark for folket“. Programudkastet var færdigt 1934 og gik derefter til afpudsning i hovedbestyrelsen inden kongressen 1935. Udkastet (omtrent identisk med det vedtagne) er skrevet med S.s egen hånd. Alsing Andersen har oplyst at det var hans opfattelse at S. selv skrev programmet – ligesom hans centrale taler – men at han fra forskellige fik nogle „notater“ om enkelte spørgsmål og indarbejdede notaterne i det færdige resultat. „Danmark for folket“ blev vedtaget på kongressen i Ålborg juni 1935. Størstedelen af programmet var en redegørelse for partiets krisepolitik, lidt mere socialiserende end ventet, men i øvrigt kendetegnet ved at appellere til snart sagt alle samfundsgrupper og med særlig hensyntagen til landbruget. Med var også en opgaven af afrustningstanken som S. havde forberedt det sidste par år. Programmet er præget af S.s lange sætningsbygninger, men slutter med appellen: „Vi er småfolk i Danmark, men der er vilje, arbejdsmod og fremdrift i folket, og det skal også ses på det politiske arbejde. Frem til dagens gerning. For hjem og børn, for folk og land. Danmark for folket!“

Linjen for S.s politik i de kommende år var nu lagt. Der var nationale toner. Det var folket, det var Danmark der faldt ham på læben. I 1937 hed det: „Arbejderne kan ikke være sig selv nok, og de må blive mindre ensidige, end de havde lov til at være, da samfundet intet hensyn viste arbejderne.“ At socialdemokratiet blev godtaget som et folkeparti havde valget i 1935 vist. Det blev overrumplende udskrevet ved rigsdagens åbning i oktober og fandt sted 23.10. Resultatet var fornyet fremgang til 46,6 pct. Fremgangen var nøje knyttet til S.s person, og partiets motto var „Stauning eller kaos“. Da regeringspartierne ydermere i 1936 vandt flertallet i landstinget stod S. som landets ubestridte leder. Han blev et symbol på stabiliteten i en uromættet verden. At der stadig kunne løbe historier rundt om S.s deltagelse i drikkelag, det svækkede ikke populariteten – mange har uden tvivl betragtet ham som stående uden for normerne fordi han, som P. Munch udtrykte det, var et naturfænomen. Der rejste sig heller ikke i partiet nogen kritik af at han modtog en stor villa i Hellerup og indrettede sig herskabeligt; villaen var købt af en kreds af fremstående forretningsfolk. Godt nok var den tænkt som bolig for den til enhver tid sid-

dende statsminister, men var dog i høj grad fikseret til S.s person. Der bredte sig også en fornemmelse af at krisen var ved at vende. Selv om arbejdsløshedstallet stadig var højt, var det dog lavere end i 1932–33, og antallet af tvangsauktioner dalede til næsten kun en tredjedel af tallet i de værste krisear. Dertil kom en lang række sociale love der også symboliserede fremgangen. Et rent politisk spørgsmål stod i centrum. Det var en forfatningsreform. Begge regeringspartier havde på deres programmer stående afskaffelse af landstinget. Med flertallet i begge ting gik man nu i gang med arbejdet. Efter besværlige forhandlinger nåede man i 1939 frem til et forslag der med tilslutning fra hovedparten af de konservative skulle have en rimelig chance for at blive vedtaget, trods de næsten umulige skranker for grundlovsændringer (ja fra 45 pct. af de stemmeberettigede). Forud for folkeafstemningen skulle der være valg. Her gik socialdemokratiet tilbage til 42,9 pct. af de afgivne stemmer; selv om tilbagegangen især faldt i udprægede arbejderkredse hvor kommunisterne gik frem er dette ikke nok til at forklare tilbagegangen. Grundlovsforslaget opnåede 44,46 pct. og faldt dermed. Både valget og folkeafstemningen var en stor skuffelse for S. Flere beretninger fortæller om en periode af nedbøjethed. I disse år var S. også i stigende grad belastet af dårligt helbred; han havde haft en alvorlig blodprop i lungen og havde bestandig vrøvl med hjertet. Alligevel vedblev han at være i sving fra tidlig morgen til efter midnat og næsten hver aften i samvær med mennesker – store eller små selskaber. Udadtil lod han sig ikke mærke med noget. Blev måske endnu mere tavs, han havde i øvrigt aldrig været særlig konverserende.

Den udenrigspolitiske udvikling tyngede også S. Det var begyndt godt for regeringen. Den norske okkupation af Østgrønland 1931 blev indbragt for den internationale domstol i Haag og blev 1933 kendt ugyldig idet domstolen godkendte Danmarks suverænitæt over området. For S. selv følte udgangen som en stor triumf. Han havde helt fra sine yngre år engageret sig stærkt i grønlandske forhold, og han havde yderst aktivt fulgt sagen og sammen med P. Munch tilrettelagt Danmarks politik. Efter dommen tildelte S. fortjenstmedaljen i guld. Fra 1933, efter Hitlers magtovertagelse, krævede udenrigspolitikken større og større opmærksomhed. Gennemgående forlod S. sig på udenrigsminister Munch; men i stigende grad blev han selv tvunget til at beskæftige sig med problemerne. Der var to forhold der trængte sig på. Det ene var grænsen mod Tyskland, det andet var Danmarks placering under en kommende europæisk storkrig. Grænsepro-

blematikken kom først, storkrigens konsekvenser dukkede op i sidste halvdel af 30'erne. Som i Grønlandsspørgsmålet var S. også når det gjaldt grænsen personligt engageret. Det var ikke noget man blot kunne overlade til konservative nationalister. I 1920 havde han sendt J. P. *Nielsen (1873–1952) til Sønderjylland for at organisere partiet. I 1923 opnåede S. efter nogle års uro en overenskomst med det tyske socialdemokrati om mindretalspolitikken og om at den nye grænse ikke skulle anfægtes. Straks efter nazisternes magtovertagelse blev der uro ved grænsen. Tyske udtalelser gav anledning til frygt for at stormtropper skulle gå over grænsen og åbne for en situation der kunne føre til en de facto grænseregulering efterfulgt af en formel. I den situation trådte S. frem med klare udtalelser om at grænsen lå fast, og i oktober 1933 udtalte han at vor vagtstyrke ved grænsen ikke stod „opstillet dernede som tinsoldater til stads“. For politiske jagttagere var det tydeligt at S., navnlig offentligt, gik videre end P. Munch i spørgsmålet om en fast kurs i grænsespørgsmålet. Han var også mere på skred i forsvarsspørgsmålet end de andre i det gamle lederlag og dermed mere på linje med mænd som H. *Frisch, H. *Hedtoft og H. C. *Hansen. Selv om der stadig vedblev at herske uro om grænsen vidste man dog i regeringskredse at den dansk-tyske grænse ikke stod på dagsordenen i Berlin. Set i det lange perspektiv kan det imidlertid have en rimelighed for sig at anlægge følgende betragtning: hvis ikke de sønderjyske politikere og organisationer, stærkt støttet af den danske statsminister, straks havde markeret deres opfattelse og styrke kunne der have været åbnet mulighed for en billig gevinst for Berlin i en situation hvor der var behov for en sådan.

I den citerede tale fra oktober 1933 kom S. også ind på at grænsen var hele Nordens grænse. Et overgreb her vil være Nordens, hele Nordens sag. Reaktionen var ikke positiv i Norge og Sverige. I Norge blev der i pressen taget skarp afstand fra dette synspunkt, og i Sverige var stemningen ret kølig. Dette og fortrolige udtalelser på samme linje fra nordiske politikere skal med i erindringen når det gælder S.s ofte citerede lænkehundstale i Lund i 1937. Talen fandt sted mens man var ved at gennemføre en ny forsvarsordning. Denne blev stærkt kritiseret af højre i Sverige hvor man også talte om et fælles nordisk forsvar. Man kritiserede også at de danske importreguleringer ramte svensk erhvervsliv hårdt. Begge dele irriterede S. stærkt som en indblanding i indre danske forhold. Ved en tale i studentforeningen i Lund 8.3. gjorde han op med den svenske kritik. Han sluttede med ordene:

„Har Danmark fået overdraget opgaven som lænkehund eller anden vagtopgave på Nordens vegne?“ En tilhører har senere berettet, at dele af talen blev fremført hårdt og med den vrede S. undertiden kunne give sine ord. Talen vakte stort røre og forargelse i Sverige og i den danske opposition. S. selv stod ret uforstående over for virkningerne, og Munch beretter i sine erindringer at S. formentlig blot har betragtet det sagte som selvfølgeligheder da han ellers nok ville have forelagt talen for ham inden den blev holdt. Kort efter var S. i London og havde her en samtale med udenrigsminister Anthony Eden; det blev under samtalen tilkendegivet at Danmark ikke kunne regne med militær hjælp fra England i en kritisk situation. S. følte klart Danmarks isolerede stilling. Da Tyskland i forsommeren 1939 foreslog de nordiske lande ikke-angrebspagter var der da heller ingen tvivl hos ham om at det var en nødvendighed at tilslutte sig. Der foreligger i øvrigt også vidnesbyrd om at han allerede i 1937 havde været inde på denne tankegang, men på det tidspunkt i et forsøg på at imødegå grænsereguleringskrav.

Efter krigsudbruddet i september 1939 syntes situationen for Danmark at være en repetition af 1914. Allerede fra nytår kom der nye toner. Stauning holdt en nytårstale hvor han erklærede at „landets beliggenhed i forbindelse med folkets uvilje mod krig har umuliggjort alle forestillinger om et effektivt krigsberedskab, hvorimod vi er rede til at udøve den fornødne neutralitetsvagt“. Som det undertiden går i politik blev denne realistiske udtalelse – som uden tvivl den største del af det danske folk kunne tiltræde – pludselig genstand for voldsom kritik, navnlig ført frem af konservative og officerer. Bedre blev det ikke af at der verserede rygter om et forestående tysk angreb på Danmark. Udgangen på uroen blev en folketingsbeslutning den 19.1.1940. Her udtalte man enighed om at landets neutralitet skulle opretholdes, og at de midler man rådede over „om fornødent skal anvendes for at hævde og værne rigets fred og uafhængighed“. Allerede under forhandlingerne i tinget var det dog klart at de forskellige partier gav udtalelsen et forskelligt indhold.

Da besættelsen kom 9. april var der ikke plads til tankegange fra 19. januar-erklæringen. S. synes at have bevaret roen, og da Munch talte om at han og eventuelt S. skulle træde tilbage var S. ikke med på tankegangen. Alt tyder på at det straks for S. var klart at arbejderbevægelsens organisationer skulle bevares så langt som muligt, og at den nærmeste politik måtte have som første mål at forhindre en nazistisk magtovertagelse. Både han selv, men også alle andre partier

har åbenbart forstået at S. var det bedste bolværk. S.s holdning under regeringskrisen juli 1940 var præget af denne grundopfattelse. Som venstre til maj var villig til at sætte det nationale samarbejde over styr for at få pristalsreguleringen ophævet var de konservative og erhvervs-kredse bag dem villige til det samme for at få Munch væk (hvad i øvrigt ville passe Munch godt). Den politiske situation udviklede sig imidlertid sådan at alle parlamentariske partier (måske med urette) frygtede dannelsen af en uparlamentarisk regering. I den situation fik S. frie hænder til at danne regering. Resultatet var at Scavenius blev udenrigsminister, og at der indtrådte to ministre uden for partierne. Scavenius klagede til P. Munch over at S. ikke ledede regeringen tilstrækkelig fast. Det får stå hen om S.s helbred allerede da var svækket. Det må imidlertid også fastholdes at S. altid havde givet fagministrene meget stor frihed, ligesom det er tydeligt at S. indtil hen i 1941 stadig havde styrke når beslutningerne skulle træffes. Det var i tilpasningspolitikens periode, og S. så mørkt på mulighederne under Tysklands dominans af Europa. Flere gange gav han udtryk for at det blev nødvendigt at finde en politik og en plads for Danmark under den nye situation. Yngre partifæller, bl.a. Frisch og Hedtoft, og enkelte ældre, fx J. P. Nielsen, fandt at han kunne være for imødekommende; men åbenbart svækkede det ikke hans autoritet, heller ikke ude i befolkningen. Helt afgørende var denne også da først nazisterne og senere Højgaard-kredsen (Knud Højgaard) søgte den parlamentariske regering fjernet. I oktober 1940 var det nazisterne der støttet af den tyske gesandt pressede på. Mens presset var på sin højde indkaldte socialdemokratiet i hovedstaden til partimøde i Forum med S. som hovedtaler. Ingen der var med dengang glemmer begejstringen og trængslen. Man måtte også inddrage Tivolis koncertsal. Næppe nogen-sinde under besættelsen blev der talt så foragten-de, så hårdt og så åbent om nazisterne og deres anslag. Der var heller ikke andre end S. der kunne gøre det. Når han i talen sagde: „Man må ikke få den tro, at socialdemokratiet er faldet om af skræk“ da var det også en understregning af at det heller ikke gjaldt ham selv.

Månedet efter søgte Højgaard-kredsen at fortrænge regeringen. I en direkte henvendelse til kongen foreslog man regeringen udskiftet af et ministerium af forretningsfolk. De blev klart afvist af kongen; men i december forsøgte et nyt tysk stormløb mod S. Det var farligere fordi Scavenius støttede det. Også her stod S. selv fast og fik opslutning fra den samlede regering. Fagbevægelsen og socialdemokratiet meddelte at S.s

fjernelse ville betyde at partiet fremover ikke vil- le deltage i regeringen. S. selv begyndte imid- lertid at have det dårligt. Hjertet var ikke godt, han var kortåndet og deprimeret og havde vanskelig- heder med gangen. En embedsmand omtalte ham ved den tid som en gammel, træt elefant. Når det gjaldt kunne han dog beherske sig udad- til, og han fortsatte, om end i mindre omfang, at deltage i møder som taler. Forgæves søgte han at få Scavenius udskiftet med Munch. Beslutnin- gerne om kommunistloven i 1941 og tilslutnin- gen til antikominternpagten samme år var S. dog aktiv i, men fra nytåret gik det helbredsmæssigt stærkt tilbage, og den hjerneblødning der slutte- de hans liv kom ikke uventet. Begravelshøjti- deligheden der foregik i Forum blev en af besæt- telsestidens store nationale begivenheder.

S.s stilling i dansk politik er uden sidestykke. Hans styrke i arbejderbevægelsen hang også sammen med hans barndom. Han symboliserede arbejderens sociale opstigning, og han var typen på den mand der over for skolede klarede sig ved naturbegavelse. Man har sammenlignet ham med J. C. Christensen; men denne nåede aldrig S.s uantastede position. Det er naturligt at un- derstrege at S. naturligvis havde udviklingen med sig. Den alene gjorde det dog ikke; måske bortset fra Per Albin Hansson i Sverige var der ikke andre af arbejderbevægelsens ledere i Euro- pa der nåede S.s status. I sjælden grad havde han også evnen til at vurdere en situations eller en udviklings virkninger år frem. Ingen anden offentlig person kunne have tilladt sig en livsfø- relse som S.s med drikkelag og muntret samliv med vekslende kvinder. Det var kendt i vide kredse, men man godtog at sådan var S. – også et vidnesbyrd om hans helt særegne stilling i det danske folk. Ingen kunne som han holde en ke- delig tale, men alligevel ved blik og stemme hol- de tilhørerne fast. Som skribent kunne han veks- le; snart var stilen knap og rammende, snart var den omstændelig og indviklet. Derfor var der kun få der var virkelig sikre på at de mange arti- kler i Social-Demokraten med mærkerne „En, der husker“, „W“ og „Politicus“ skyldes S. Også på det felt var hans person gådefuld. – F.M.I. 1933. □Afbildet på mal. af H. Verel, 1917, af grundlovsforhandlingerne 1915 (folketinget). Afbildet på flere tegn. af Alfred Schmidt 1917– 24 og udaterede (Fr.borg) og af H. Jensenius 1918–35 og udaterede (sst.). Mal. af L. Find, 1923 (Kbh.s rådhus). Radering af Chr. Tom-Petersen, 1923. Afbildet på O. Matthiesens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (folketinget). Tegn. af Chr. Hoff, 1924. Radering af W. Peck, 1927. Fle- re linoleumssnit, til dels karikerende, af K. J. Almquist 1927 og senere, også posthume. Mal. af

H. Dohm, 1929 (Fr.borg) og 1936. Buste af G. Hammerich 1929 og 1938. Mal. af Kirsten Kjør 1930–32 og 1942. Afbildet på mal. af socialdemokratiske førere af E. Salfoto, 1934 (forhen Folkets hus, Kbh.). Mal. af samme (folketinget). Pastel af samme (ungdomshjemmet, Saxogade, Kbh.). Tegn. af L. Kaganas, 1938. Mal. af Otto Christensen udst. 1938 (Grønlands styrelse). Afbildet på mal. af V. Glud, 1939 (Arbejdernes Landsbank). Buste af Chr. Arvesen s.å. Mal. af M. Kaalund-Jørgensen s.å. (socialdemokratiet i Silkeborg; folketinget m.fl.). Buste af Svend Jesspersen, 1939 (bl.a. folketinget). Livsmaske af Holger Winther (Fr.borg). Tegn. af Carl Jensen (Arbejderbevægelsens bibl. og arkiv), af H. Bendix (Kgl. bibl.) og af Jensenius (?) (sst.). Radering af K. Wieghorst. Buste af Svend Lindhardt (Kbh.s rådhus). Buste af Anton Laier. Relief af Rikardur Jónsson. Foto.

Bibliografi. T. S. 1873–1942. En bibliografi ved Mette Charlotte Rask Sørensen m.fl., 1973 = Arbejderbevægelsens bibl. og ark. Bibliografisk serie I.

Udg. Tanker og taler, 1931. Af tidens strid. Taler, udg. Johs. Lehmann, 1933.

Kilder. T. S. i Arbejdernes almanak, 1932–34 og 1936–40, samt i Ord och bild XLV, Sth. 1936 470–74.

Lit. Statsminister T. S. 1873–1933, red. Peder Tabor, 1933. Johs. Lehmann: Fra bydring til statsminister, 1937. Samme: Personligheder, 1964. Oluf Bertolt og H. C. Hansen: T. S., folkets søn, Danm.s statsminister, 1942. H. P. Sørensen i Hist. medd. om Kbh. 3.r.v, 1942 104–15. Bogen om S., red. Jul. Bomholt, 1950. P. Munch: Erindringer I–VIII, udg. Povl Bagge, 1959–67. Peder Tabor: Nærbilleder, 1961 59–100. P. Stavnstrup: Politiske profiler, 1962 119–32. Sv. Thorsen: Mennesker i politik, 1962 167–80. T. S. Mennesket og politikeren, red. Børge Schmidt, 1964. Augusta Erichsen: Mit liv med T. S., 1967. Tage Kaarsted: Påskekrisen, 1968. Fl. Madsen: Så vidt jeg erindrer, 1971. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. Martin Grass: Friedensaktivität und Neutralität, Bad Godesberg 1975. Jens Bang-Hansen: Det første socialdemokratiske ministerium 1924–26, 1978. Hans Lyngby Jepsen: S., 1979. Rob. Pedersen: Fra neutralitet til engagement, 1982. Susan Seymour: Anglo-Danish relations and Germany 1933–45, 1982.

Papirer i Arbejderbevægelsens bibl. og ark. Olga S.s papirer i Rigsark.

Vagn Dybdahl

Stecher Christensen, Ejner Aksel, 1899–1945, borgmester. * 13.9.1899 i Kbh. (Sions), † 12. 6.1945 sst., begr. i Århus (vestre kgd.). F: gortler Emil Christian Ludvig C. (1859–1928) og Agnes Dorthea Stecher (1870–1949). ~ 23.8.1924 i Århus (b.v.) med Gerda Jensen, * 25.1.1901 sst. (Dom.), d. af arbejdsmand Mogens Christian J. (1866–1933) og Ane Marie Holm (1871–1939). S. C. kom som to-årig til Århus hvor hans far havde fået arbejde på gasværket. Han fik almindelig folkeskoleuddannelse og kom derefter i typograflære og blev udlært 1918. Allerede inden

da havde han gjort sig gældende i arbejderbevægelsen. Som læredreng blev han formand for lærlingenes sammenslutning i Århus, og i 1917 for det nyoprettede landsforbund. Da den socialdemokratiske ungdomsbevægelse splittedes efter første verdenskrig var S. C. med til at stifte det nye Danmarks socialdemokratiske forbund (DSU) og blev næstformand i den nye organisation, og 1920 var han i Kiel med blandt grundlæggerne af den socialdemokratiske ungdomsinternationale. I alt dette arbejdede han nært sammen med Hans *Hedtoft og H. C. *Hansen, men mens disse hurtigt gled over i landspolitisk arbejde blev S. C. i Århus. Han var med i ledelserne både inden for fagforeningen og i partiorganisationen. Han blev sekretær i oplysningsforbundet og forligskommissær og forlod faget. 1929 kom han i byrådet, og her blev han 1935 gruppeformand og viceborgmester. Mod slutningen af 30'erne var borgmesteren H. P. *Christensen jævnlige syg, og S. C. fungerede i flere perioder som borgmester. Da H. P. Christensen i 1942 trak sig tilbage valgtes S. C. til borgmester. Før borgmestertiden havde S. C. været med i næsten alle udvalg i byrådet. Han kendte byrådsarbejdet i alle dets aspekter, og dette sammen med hans hurtige intelligens og forhandlingsevne havde skabt alle gode betingelser for en betydelig indsats; men besættelsestiden krævede at arbejdet blev koncentreret om gennemførelsen af de særlige kriseforanstaltninger og om forhandlingerne med besættelsesmagten. S. C.s værdighed og fasthed førte gang på gang også i kraft af hans evner som forhandler til løsning af vanskelige situationer og til at forholdene blev lettet for borgerne. Selv under anspændte situationer bevarede han sin ligevægt og fandt ofte ved lørdagsfrokoster i rådhusets kantine lejlighed til med jævnaldrende og helt unge partifæller at drøfte hvad der skulle gøres efter krigen. I de sidste krigsår var han udset til at være den politiske leder i Jylland hvis forbindelsen med Kbh. blev afbrudt. Han døde uventet på gaden i Kbh. □Foto.

J[ean] L[arsen] i Århus stiftstid. 13.6.1945. Demokraten s.d. Århus amtstid. s.d. Købstadforen.s t. LVI, s.å. 53f. Århus under besættelsen, red. Georg Andrén, 1945. Holger Eriksen i Borgere i byens råd, red. Ole Degn og Vagn Dybdahl, 1968 11–13.

Vagn Dybdahl

Stemann Nielsen, Halfdan Einer, * 1907, plante-fysiolog. * 13.6.1907 i Kbh. (Jac.). F: skræddermester Jens Peder Nielsen (1869–1945) og Karoline Helene Theresia Steemann (1880–1956). ~ 28.8.1935 i Kbh. (b.v.) med Elise Andersen,

* 13.2.1917 i Newcastle, d. af telegrafbestyrer Johan Andreas Bernhard A. (1880–1934) og Ellen Christina Jensen (1882–1928).

S. N. blev student fra Østre Borgerdydskole 1925 og mag.scient. i botanik 1931. Som student deltog han som botaniker på Carlsbergfondets oceanografiske ekspedition omkring jorden 1928–30 med Dana. Når skibet lå i havn samlede han landplanter til Botanisk museum, og når det var i fart samlede han vandprøver med planktonalger. 1931 kom hans første, rent systematiske afhandling *Einige Planktonalgen aus den warmen Meeren*, og året efter *Einleitende Untersuchungen über die Stoffproduktion des Planktons* som peger fremad mod hans livsværk med fysiologiske og økologiske iagttagelser, eksperimenter og påfølgende publikationer. 1934 disputerede han på afhandlingen om furealger, *Untersuchungen über die Verbreitung, Biologie und Variation der Ceratien im südlichen Stillen Ozean*. 1932–44 var han videnskabelig assistent ved kommissionen for Danmarks fiskeri- og havundersøgelse og deltog i flere togter i danske, islandske og grønlandske farvande, fulgt af forsøg og publikationer, med særlig vægt på planktonalgernes stofproduktion som det første led i havets fødekæde. Samtidig var han fra 1935 videnskabelig assistent ved Danmarks farmaceutiske højskole, 1944–69 var han professor sst. og 1969–77 professor i ferskvandsbiologi ved Kbh.s univ. hvor han fra 1962 havde været ekstern lektor i biologisk oceanologi.

Planktons stofproduktion er forblevet hovedemnet i S. N.s omfattende videnskabelige produktion, og nye opdagelser har været medvirkende. Det store vendepunkt kom 1949–50, da det blev muligt at arbejde med radioaktive isotoper, først og fremmest kulstof¹⁴. Samtidig med at C¹⁴ kom til Danmark forberedtes en ny verdensomsejling, Galathea-ekspeditionen 1950–52. Før den tid havde S. N. målt produktionen ved mængden af udskilt ilt under lysenergiens indvirken ved processens omdannelse af kuldioxyd og vand til sukkerstof. Praktisk gøres det ved optagning af vand fra bestemte vanddybder og nedsænkning af vandet til samme dybde i klare flasker, hvori processen kan foregå, og sorte flasker til sammenligning. Efter 24 timers forløb kan iltmængden bestemmes, og derfra kan udregnes hvor meget næringsstof der er produceret. Med C¹⁴ udarbejdede S. N. en helt ny metode som nu benyttes ved målinger overalt i verden. Til havvandet i flaskerne tilsættes en ringe mængde radioaktivt kulstof som planterne optager på lige fod med stabilt kulstof. Efter nedsænkning filtreres vandprøven, og indholdet af C¹⁴ i det frafilterede tørstof måles med en geigertæller. På

denne måde kan produktionen måles direkte og derefter udregnes under hensyntagen til medvirkende faktorer og fejlkilder. Nedsænkningstoden er anvendt meget på faste feltstationer, bl.a. fyrskibe. På et skib i fart må man klare sig på anden måde og det gjorde S. N. ved at anbringe sine prøveflasker roterende på en skive i et akvarium på skibsdækket i en belysning som optagelsesdybdens. S. N. har også skrevet om de mange faktorer der virker i havet og om andre organismers fotosyntese, hvorunder han bl.a. har vist at de særlige bygningsforhold i bladene hos nogle højere planter på tør, næringsfattig bund virker til at begrænse lysets styrke, således at den ikke overstiger plantens produktionsevne når der er mangel på andre nødvendige stoffer. Desuden har han skrevet mange populærvidenskabelige artikler, deriblandt afsnittet om havets planteplankton i Danmarks Natur III hvor han gør rede for sine principper. 1973 udkom hans håndbog *Hydrobiologi. En introduktion til belysning af dens forudsætninger*. – Medlem af Vidensk. selskab 1958, formand for Danmarks nationalkomité for oceanologi 1959, æresdoktor ved Göteborgs univ. 1975. S. N. har modtaget Emil Chr. Hansen medaljen og Galathea-medaljen. – F.M.2.1930. R. 1952. R. 1959. □Foto.

Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 270f. Alfr. Hansen: Den danske botaniske lit. 1940–59, 1963 42 227–31 (bibliografi, m. efterfølgende lister i Botanisk t.). – Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1935 133f. – E. Bille Hansen i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979.

Anne Fox Maule

Steen, Adolph, 1816–86, matematiker, politiker. * 7.10.1816 i Kbh. (Holmens), † 10.9.1886 sst. (Frue), begr. på Frbg. F: fuldmægtig ved søetatens proviantgård Adam Reutz S. (ca. 1785–1818) og Dorthea Marie Langeland (1792–1852, ~2° 1827 med cand.med., senere læge i Oldesloe Johann Jacob Nicolaus Mathiesen, 1801–73). ~ 12.11.1853 i Kbh. (Frue) med Anna Arctander, * 30.9.1830 i Kbh. (Helligg.), † 10.7.1897 i Nyborg, d. af fuldmægtig i Nationalbanken Wilhelm August A. (1794–1838) og Caroline Wilhelmine Christiane Margrethe v. Linstow (1804–53).

S. dimitteredes 1834 privat fra Schouboes institut til universitetet, tog 2. eksamen 1835, blev cand.polyt. 1839 og tog 1845 magistergraden, fra 1854 regnet som doktorgrad, på afhandlingen *De vi et natura infiniti mathematici specimen*. 1841–45 var han repetent i matematik under professor C. Ramus ved Polyteknisk læreanstalt og indstilledes af ham 1847 til en ledig lærerstilling ved læreanstalten, men blev forbigået af besty-

relsen som udnævnte C. *Holten, en forbigåelse som S. besvarede med en heftig polemik mod bestyrelsen. Efter en studierejse hvis hovedmål var Paris 1846–47 var S. privatdocent ved Kbh.s univ. 1850 afløste han Holten i den omstridte stilling og blev 1857 fast lærer ved Polyteknisk læreanstalt og medlem af dens styre. Desuden overtog han frivillig undervisning ved læreanstaltens nye ingeniørkursus som han havde været meget virksom for at få oprettet. I disse år var han desuden lærer i matematik på den militære højskole og medlem af eksamenskommissionerne for landinspektører og forstkandidater. S. var grebet af 1840ernes liberale og nationale røre, deltog i treårskrigen som sekondløjtnant 1848–49 og søgte forgæves valg i Korsør til den grundlovgivende rigsforsamling, men blev 1849 valgt i Slagelse til folketinget med hjælp fra bondevennerne. Han sluttede sig straks til venstre, men forbindelsen med bondevennerne brast da de 1852 erklærede sig for helstaten. S. blev derfor vraget ved valget 1852, men opnåede 1854 valg i Kbh. og tilhørte fra da af de nationalliberale. 1858 nedlagde han sit mandat, utilfreds med at han ikke opnåede valg til rigsrådet. 1864 og 1866 valgtes han igen til folketinget, nu som skarp modstander af venstrepartierne og aktiv i det nationalliberale organisationsarbejde som medstifter af Martsforeningen 1862 og medlem af Den danske folkeforenings bestyrelse 1865–67. Han nedlagde sit folketingsmandat 1869, men fulgte de nationalliberale mod højre, blev formand for Frbg.s forsvarsforening 1880 og var formand for den sjællandske forsvarsforening 1881–86.

I rigsdagsarbejdet øvede S. sin hovedindsats i finansielle og uddannelsespolitiske spørgsmål. Han var gentagne gange medlem af finansudvalget og fik gennemført at embedsmændenes lønninger reguleredes efter „sædomskrivning“, dvs. efter svingninger i kornpriserne, samt at alders-tillæg i de højere skoler skulle beregnes efter tjenestear. Han talte for indskrænkning af undervisning i latin og græsk og udvidelse af undervisningen i reale fag og for væsentlige ændringer i folkeskolelærernes uddannelse. I sin sidste rigsdagsperiode fremsatte han tanker om en organisk forbindelse af alle offentlige skoler så et barn der havde gennemgået almueskolen skulle have adgang til de højere skoleformer. Han forudså her behov som den igangværende omformning af samfundet ville rejse, men den hurtigt fremvoksende grundtvigianisme yndede han ikke. I taler ved universitetsfesterne 1873 og 1875 vendte han sig skarpt mod den grundtvigske folkelighed og mod teologien som videnskab og hævdede den akademiske fordring om stringens.

S. varetog sin lærergerning ved Polyteknisk læreanstalt til 1885, dog fra 1861 som professor ordinarius ved Kbh.s univ. hvor han fra 1869 var medlem af konsistorium og 1872–73 rektor. En mængde afhandlinger om matematiske emner leverede S. til *Mathematisk Tidsskrift* hvis grundlæggelse han havde en væsentlig fortjeneste af, og i publikationer udgivet af Videnskaberne's selskab som han var medlem af fra 1862. Han virkede ikke direkte banebrydende på noget videnskabeligt område. Sin største og varigste betydning for dansk matematik havde han i sin virksomhed for undervisningen lige fra skole til universitet. Han forlangte meget af sig selv i eksakt og dybtgående fremstilling. Stoffet gennemarbejdede han omhyggeligt med pædagogisk forståelse for elevens standpunkt, men forlangte så også ved den daglige undervisning og eksaminer klar redegørelse af eleven. Derigennem hævdede han matematikundervisningens kvalitet betydeligt hvortil også bidrog hans mange lærebøger og opgavesamlinger for skole og gymnasium og en række universitetslærebøger. Hos dem der ikke kendte ham kunne hans tilsyneladende barske tone virke lammende. De polytekniske studerende så gerne S. hos sig i et muntert lag og de yngre matematiske kandidater ydede han gerne støtte på deres videre bane. Som formand for undervisningsinspektionen for de lærde skoler og højere realskoler 1875–86 efter J. N. *Madvig havde han rig lejlighed dertil idet han ud over formandskabet havde tilsynet med undervisningen i matematik og naturvidenskab. Sin praktiske sans og forretningsdygtighed viste S. som medstifter af Sparekassen Bikuben 1857 og medbestyrer af den til sin død og som medstifter af Nye Danske Brandforsikring 1864. Sin tro på liberalismen viste han som medstifter af Frihandelsforeningen 1862. – R. 1862. DM. 1874. K.² 1884. □Buste af R. Bøgebjerg (Fyns stifts mus.), marmor 1887 (Polyteknisk læreanstalt). Træsnit og litografi af I. W. Tegner efter samme fotografi, begge 1886. Træsnit af H. P. Hansen, 1886, efter dette træsnit s.å. og af H. P. Hansen 1887. Foto.

Selvbiografi i *Festskr.* udg. af Kbh.s univ. nov. 1845 34f. – S. Hertzsprung i *Ill. tid.* 19.9.1886. H. G. Zeuthen i *Tidsskr. for matematik* 5.r.IV, s.å. 65–70. Samme i *Nyt t. for matematik* X, 1899 A 33–45. Alex. Thorsøe: *Erindr.*, 1929 85. Henrik Pontoppidan: *Hamskifte*, 1936 33f.

Helge Larsen (Paul Heegaard)

Steen, Christian, 1786–1861, boghandler. * 6.10. 1786 i Steenbroen, Tårs sg., Vendsyssel, † 24.4.1861 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: husmand og tømrer Christen Christensen (ca.

1729–1819) og Kirsten Margrethe Nielsdatter (ca. 1747–1812). ~ 12.8.1810 i Kbh. (Frels.) med Hansine Christiana Margrethe Ussing, * 1.3.1784 i Kbh. (Nic.), † 2.4.1865 sst. (Helligg.), d. af cancelliråd, kopist ved inkvisitionskommissionen Niels U. (1739–86) og Margrethe Kirstine Anchersen (1752–1816).

Efter først at have været anbragt ved landvæsenet kom S. 1807 til Kbh. hvor han lærte boghandel hos Arentzen & Hartier på Børsen. 1810 gik dette firma fallit, og S. overtog dets bod; samtidig benyttede han sig af den lejerne på Børsen tillagte ret til i en butik ude i byen at drive samme slags handel. En tidlig adresse før han købte eget hus i Kronprinsensgade var hjørnet af Pilestræde og Sværtegade. Med dygtighed og flid oparbejdede S. et betydeligt forlag. Allerede 1810–14 udgav han J. Kr. Høst: *De franskes Keiser Napoleons Levnet I–II*, trykt i 2000 eksp., et efter den tids forhold meget stort oplag. 1815–17 udgav han *Adrastea, et Oppositionsblad, Litteraturen, Politiet og Theatret helliget*, og 1832–36 *Gallerie for danske og fremmede Classikere I–XXII*, redigeret af Georg *Carstensen. Han var også Beatus Dodts, Carit Etlars (Carl *Brosbøll) og Meir *Goldschmidts forlægger. Populære udgivelser var N. Fr. Eibes sprogbøger *100 Timer i engelsk/tyisk/fransk*, oversættelser af F. Marryats romaner, en række gode skolebøger. Med flere af tidens ansete blade samarbejdede han mht. udnyttelse af deres føljetonromaner i bogform. Han veg heller ikke tilbage for at udgive større værker, således *Herbarium oeconomicum* og *Herbarium pharmaceuticum*, hvortil kobberpladerne blev stukket under hans tilsyn, trykt på hans egne presser og håndkoloreret af hans egne folk, og han påbegyndte et forlag af litografiske blade efter ny og gammel kunst. På to områder var S. foregangsmand. Som den første herhjemme opdyrkede han et børne- og billedbogsforlag, væsentlig oversættelser fra tysk, ofte i smukt udstyr. Hans avertering af bøgerne i fagpressen tyder i øvrigt på at større økonomisk udbytte gav de ikke. Pioner var han tillige hvad angår landkort og atlas hvor han med danske udgivelser havde held til delvis at trænge de hidtil enerådende udenlandske, mest tyske kort tilbage fra det danske marked. Ved siden af sin boghandel og sit forlag drev S. en meget stor papir en gros-handel, i hertugdømmerne havde han egen rejsende, som en tid var den senere forlægger Andreas *Schou. 1844 finansierede han oprettelsen af papirfabrikken Valdemarshåb ved Køge som dog bragte ham store tab.

S. nød almindelig agtelse i sin samtid, og også for eftertiden står han som en sympatisk karakter. Flere af hans lærlinge blev kendte folk inden

for bogbranchen: Andr. Fred. *Høst, Christian Engelsen, E. L. *Thaarup. Han gik stærkt op i sit fags almene anliggender; fx var han medstifter af Boghandlerforeningen i Kjøbenhavn 1837 og flere gange dens formand. Han havde forståelse for kollektiv reklame og forsøgte sig 1828 med *Onsdagsblad for litteraire Notitser* der fik tilslutning fra flere større forlag. – 1846 indtrådte sønnen Hans Christian Frederik S. (28.11.1819–3.1.1871) som medejer af firmaet, hvis navn ændredes til Chr. S. & Søn. Han blev ene-ejer ved faderens død 1861 og afviklede engagementet i Valdemarshåb men førte i øvrigt forlaget videre i det gamle spor. Han blev tidligt ramt af sygdom og var til sidst blind. Efter hans død fortsatte hans enke Laura S., f. Sønderberg (1831–1916) forlaget med hjælp af en prokurist. Hendes og Frederik S.s søn, Christian S. (1856–1927) arvede familiens slette helbred. Han nåede dog at få en faglig uddannelse og arbejdede nogle år i firmaet. Efter dets salg 1885 til V. Pio trak han sig tilbage til en tilværelse som rentier. □Mal. af C. R. Fiebig, 1852, litograferet af E. Fortling, 1863, og i træsnit 1875. Litografi.

A. F. H[øst] i Dansk boghandlertid. 6.10.1860. Samme i Nord. boghandlertid. 6.1.1871. Olaf Plockross i Dansk boghandlertid. 19.8.1927. C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. II, 1870. Samme: H. C. Engelsen, 1914. O. H. Delbanco: Festskr. i anledn. af boghandlerforen.s halvhundredårsdag, 1887. A. Dolleris: Danm.s boghandlere, 1912 329–32. Arthur G. Hassø: Den danske boghandlerforen.s hist. 1837–1937, 1937. Inger Simonsen: Den danske børnebog, 1942 (2. opl. 1966). Aleks. Frøland: Bøger, bogsalg, boghandlere omkr. 1875, 1969. Samme: Dansk boghandels hist., 1974.

Aleks. Frøland

Steen, Henriette Rosalie, 1841–94, lærer, kvinde-sagsforkæmper. * 30.5.1841 i Fredensborg, † 23.1.1894 i Kbh., begr. Asminderød kgd. F: købmand Peter Christian S. (1795–1865) og Louise Christine Drachmann (1804–98). Ugift.

S. voksede op i Fredensborg under frie former. Hun var kusine til Holger* og Erna Drachmann (*Juel-Hansen) og Viggo *Hørup. Holger Drachmann har i En Overkomplet skildret barndoms-miljøet og hende i skikkelsen Harriet. Efter konfirmationen 1857 kom hun ud som privat huslærer, og 1867 tog hun lærerindeeksamen. Efter nogle år på Als hvor hun underviste de danske familiers børn blev hun 1871 ansat i Kbh. ved kommunens skoler. Hun var varmt engageret i arbejderbørnenes forhold og deltog energisk i arbejdet for fattige friskolebørns bespisning og beklædning da denne bevægelse satte ind først i 80erne. Fra 1872 til sin død var hun Hørups nære veninde og eneste virkelig fortrolige. Herved

blev hun bragt i forbindelse med Morgenbladet og siden Politiken hvor hun skrev om kvindesag og arbejder- og skoleforhold. Det var i indviede kredse kendt at hun havde indflydelse på Politiken, og mange søgte hende i den anledning. Holger Drachmann har i Forskrevet taget hende og Hørup til modeller for parret Jaguaren og redaktør Bendtzen. I kvindesagsarbejdet var hun nært knyttet til Erna Juel-Hansen. Sammen tog de initiativ til at fejre Camilla Collett for hendes kvindesagsroman, *Fra de Stummes Lejr*, ved en fest på skydebanen 21.2.1878. Og S.s kvistøjlighed var fra omkr. 1880 et af samlingsstederne for en kvindelig diskussionsklub.

Dansk kvindesamfundets fremstød i foråret 1883 med kravet om kvindens sociale og økonomiske ligestilling bragte S. ind i foreningen hvor hun tilhørte det radikale mindretal. 1886 var hun medlem af et udvalg angående tjenestepigesagen, og i januar 1887 deltog hun i organiseringen af den store underskriftindsamling til støtte for Fredrik B. Bagers forslag på rigsdagen om kvinders valgret til borgerrepræsentationen. Under den efterfølgende konflikt i foreningen om dennes formålsparagraf var hun en af de tretten der 27.5. protesterede mod at det netop indføjede ord „ligeberettigelse“ blev slettet. Kulturkampen mellem grundtvigianerne og de radikale blev på det tidspunkt voldsomt skærpet med den såkaldte sædelighedsfejde, og S. skrev 11.8.1887 et skarpt angreb i Politiken mod Dansk kvindesamfund og Elisabeth Grundtvig, underskrevet „En af de Tretten“. Samme efterår stillede hun sammen med 20 andre et mistillidsvotum til styrelsen, og da det blev nedstemt 14.11. trådte hun ud af foreningen. Hendes hjem var fra det tidspunkt et mødested for en kreds af betydelige kvinder fra den radikale intelligens. Hun var desuden aktivt medlem af Kvindelig fremskridtsforening og den af Kirstine Frederiksen stiftede Diskussionsklub for damer. 1889 var hun blandt initiativtagerne til oprettelsen af Kvindelig valgretsforening. I en kort periode 1890 redigerede hun sammen med A. F. Lamm *De samlede kvindeforeningers blad „Hvad vi vil“* under Johanne Meyers fravær. – S. var et impulsivt og lidenskabeligt menneske med en let vakt indignation mod politisk og social uretfærdighed. Hun kunne være fornem og afvisende, men også varmt engageret og inspirerende i personligt samvær.

[Viggo Hørup] i Politiken 24.1.1894. Kirstine Frederiksen i Kvinden og samf. X, s.å. 19. Johanne Meyer i *Hvad vi vil*, s.å. Emmy Drachmann: *Erindr.*, 1925 177f. A. F. Lamm: *Erindr. og tanker*, 1928 108. Holger Drachmann i breve til hans fædrenejhm, udg. Harriet Bentzon, 1932 14f. Nielsine Nielsen: *Erindr.*, udg. Anker Aggebo, 1941 = Danske lægememoirer IV 135. Hø-

rup i breve og digte, udg. Karsten Thorborg, 1981. *Samme i Hist. t. 81*, 1981.

Karsten Thorborg

Steen, Oluf Peter, 1892–1963, politiker. * 16. 7.1892 i Ålborg, † 14.12.1963 i Kalvehave, begr. sst. F: vognmand Christian Andreas S. (1853–1924) og Marie Dorothea Nielsen (1860–1907). ~25.9.1917 i Soderup med Ellen Margrethe Fenger, *20.9.1896 i Hjerm, d. af sognepræst, sidst i Soderup og Eskilstrup, Johannes Ferdinand F. (1851–1928) og Laura Marie Hostrup Spur (1856–1912).

Efter folkeskolen kom S. til landbruget og tjente på flere større gårde, Lerchenfeldt ved Kalundborg, Torbenfeldt ved Holbæk og 1909–14 på Højbygård ved Rødby. 1916–21 var han forpagter af Soderup præstegård ved Tølløse og blev derefter ejer af Hoppesdal i Vonsild. 1923–31 ejede han Solhjem i Ødis Bramdrup hvorefter han var bosat i Allerød, senere i Kalvehave. S. begyndte sit politiske arbejde i Radikal ungdom og var en tid formand for dens sjællandske afdeling og sad i landsforbundets hovedbestyrelse. 1920–21 sad han i sognerådet i Soderup-Eskilstrup. Inden for den radikale partiledelse havde man bemærket hans usædvanlige evner som taler og ved de tre folketingsvalg 1920 var han partiets kandidat i Køgekredsen, men opnåede ikke valg. 1924 valgtes han efter Carl Slengerik i Middelfartkredsen og repræsenterede den til 1957 da han ikke ønskede genvalg. Ved sit blotte ydre, sin usædvanlig høje og kraftige, lidt duvende skikkelse horte S. til de medlemmer af folketinget der uvilkårligt fangede blikket. Man overså ham ikke let. Der lyttedes når han talte, ikke blot til argumenternes vægt, men også til hans oratoriske form der kunne være en æstetisk nydelse for tilhørerne. Som taler var han trænet på utallige møder og havde opøvet den hurtige og rappe replik der kunne have en snert af ironi. Han havde som mange andre gode talere frygt for talerstolen, kunne forud for en tale være nervøs og pirrelig, men når han stod på talerstolen var han suveræn. Han holdt sine tilhørere i ånde ved sin overbevisningskraft og sit vid. En afsluttende pointe og en fejende håndbevægelse gjorde det nærmest umuligt for den det gik ud over at komme igen. Han overskuede hurtigt en situation og et problem, trængte ind til kernen i sagen og dannede sig sin mening om hvordan den skulle gribes an. Naturligvis kunne han tage fejl, men hyppigt fik han med sin praktiske og lidet dogmatiske indstilling ret. Han ejede noget af guden Hejmdals evne til at høre græsset gro og gavnede med sin politiske flair sit parti og sin gruppe i mange situationer. På de indre linjer i

sit parti besad han dermed en magtstilling. Meget havde han indflydelse på. Hans ulyst til at være overlæst med administrativt arbejde og hans trang til også at leve livet, hvilende i sig selv, var medvirkende til at hans indflydelse ikke markeredes så stærkt udadtil.

Fra 1935 til sin udtræden af tinget var S. næstformand i folketingsgruppen, politisk ordfører i sidste halvdel af 1930'erne og fra 1943 og nogle år frem leder af partikontoret. De råd og udvalg han særlig viede sine kræfter havde det fælles træk at de pegede frem mod noget nyt. Udviklingen på Grønland fulgte han som medlem af rigsdagens grønlandsudvalg fra 1929. Radioens og senere TVs begyndende udvikling var han med til at præge som medlem af Radiorådet og dets

forretningsudvalg 1930–59. Filmens og biografvæsenets udvikling var han tilknyttet en tid som biografejer i Allerød og bevarede forbindelse med branchen, og han forsvarede varmt rutebilerne over for DSB i 1920'erne og -30'erne da DSB gerne ville lægge dem hindringer i vejen. S. var i det hele det mindre erhvervslivs forsvarer og indså at trafikal stordrift kunne gå ud over de tyndt befolkede områder. □Mal. af Holger Vind, 1936. Karikatur af Otto F. Foto.

G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 328–30. Samme: Det radikale venstres hist. II, 1939. Erik Rasmussen og Roar Skovmand: Det radikale venstre 1905–55, 1955. Johs. Lindskov Hansen i Politiken 15.12.1963. Berl. tid. s.d. Middelfart venstrebl. 16.12. s.å. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen

FORFATTERE I BIND 13

Med (2) efter navnet er angivet at forfatteren medvirkede ved Dansk biografisk leksikon. 2. udgave:

(3) angiver forfattere til denne udgave.

- Afzelius, Adam, professor, dr.phil †(2) 600
 Albrechtsen, Esben, universitetslektor, cand.mag. (3) 302
 Alsted, Niels, redaktør (3) 570 609
 Andersen, J. Oskar, professor, dr.teol. †(2) 295 446 463 589
 Andersen, Jens Kr., lektor, mag.art. & lic.phil. (3) 18
 Andersen, Olaf, højskolelærer, forfatter †(2) 456
 Andersen, Richard, højskolelærer, cand.teol. (3) 456 477
 Andersen, S. A., dr.phil. †(2) 268
 Aschengreen, Erik, universitetslektor, cand.mag. (3) 39 54 382
- Bagge, Povl, professor, dr.phil. (2 og 3) 328 417 509
 Banke, Niels, direktør, cand.polit. (3) 49 86 141
 Banke Rasmussen, Leif, statsgeolog, dr.phil. (3) 571
 Barfod, Jørgen H. P., museumsleder, cand.mag. (3) 308
 Bartholdy, Nils G., arkivar, cand.phil. (3) 13 55 133 171 225 244 306 311 418 462 479 601 623
 Bastholm, Eyvind, dr.med. (3) 542
 Bendtsen, P. H., professor, dr.techn. †(3) 291 402 458
 Berg, Sigurd, redaktør, musikforfatter (3) 357 376 442
 Bergmann, Lorenz, professor, dr.teol. †(2) 153 613
 Bertolt, Oluf, redaktør †(2) 390
 Billeskov Jansen, F. J., professor, dr.phil. (3) 28 75 630
 Birkelund, Palle, rigsbibliotekar (3) 158
 Birket-Smith, Kaj, overinspektør, dr.phil. & scient. †(2) 583
 Bjerg, Hans Chr., overarkivar, cand.mag. (3) 30 31 86 114 235 285 317 537 549 578 622
 Bjerrum, Marie, lektor, dr.phil. (3) 416
 Bjøl, Erling, professor, dr.scient.pol. (3) 343
- Bjørn, Claus E., lektor, mag.art. (3) 60 138 191 250 269 309 310 329 407 409 456 491 501 555 566 592
 Blegvad, Mogens, professor, dr.phil. (3) 240
 Borgbjærg, Axel, dr.med. †(2) 59 73 206 241 297 618
 Boss, Walter, adjunkt, cand.mag. (3) 227
 Bramsen, Henrik, overbibliotekar (2 og 3) 186 357 473
 Bro-Jørgensen, J. O., arkivar, mag.art. (2 og 3) 24
 Broholm, H. C., museumsinspektør, dr.phil. †(2) 319
 Brostrøm, Torben, professor, forfatter (3) 558
 Bruun, Henry, overarkivar, dr.phil. †(2) 306 412 418 437 486 560 585 588
 Brøndum-Nielsen, Johs., professor, dr.phil. †(2) 160
 Bugge, K. E., afdelingsleder, dr.teol. (3) 73 193
 Buschardt, Leo, førstebibliotekar †(2) 340
 Bærentsen, Kurt, apoteker, dr.pharm. (3) 191 275
 Bøggild-Andersen, C. O., professor, dr.phil. †(2) 28 96 230 277 307 311 314 318 329 330 423 429 430 437 502 562 565 567 586 595
- Cedergreen Bech, Sv., studielektor, cand.mag. (3) 15 74 89 134 196 245 290 381 522 561 567 569 606
 Christensen, C. A. redaktør, dr.phil.h.c. (2 og 3) 560 562
 Christensen, Carl, museumsinspektør, mag.art. †(2) 195
 Christensen, Charlotte, museumsinspektør, mag.art. (3) 371
 Christensen, Georg, seminarieforstander, mag.art. †(2) 381
 Cold, Steen A., fuldmægtig, cand.jur. (3) 305
 Colding, Poul, lektor, dr.phil. †(2) 464 585 587
 Crone, Helene, bibliotekar, mag.art. †(2) 524
- Dahl, Flemming, stadsarkivar, cand.mag. †(2) 274
 Dahl, Svend, rigsbibliotekar, dr.phil. †(2) 529
 Dahlsgaard, Inga, programredaktør (3) 627
 Dam, Poul, højskoleforstander (3) 373 495
 Degn, Chr., professor, dr. (3) 92
 Degn, Ole, arkivar, dr.phil. (3) 305

Forfattere

- Dehn-Nielsen, Henning, redaktør, cand.phil.
(3) 194 232 340
- Dumreicher, Carl, bibliotekar, cand.teol.
†(2) 175
- Dybdahl, Vagn, rigsarkivar, dr.phil. (3) 390
397 535 540 637 646
- Edelmann, R., førstebibliotekar, lektor, dr.phil.
†(2) 385
- Ehlers, Søren, kandidatstipendiat (3) 489
- Elling, Chr., professor, dr.phil. †(2) 236 273
- Enevig, Anders, forfatter (3) 250 251
- Engberg, Marguerite, lektor, fil.dr. (3) 69 166
- Engelstoft, Povl, redaktør, cand.mag. †(2) 63
107 117 150 199 269 296 390 398 489 528 579
605 606 614
- Fabricius, Knud, professor, dr.phil. †(2) 598
- Fabricius, Susanne, cand.mag. (3) 256 368
- Fabritius, Albert, ordenshistoriograf, dr.phil.
†(2) 349 546
- Fabritius, Elisabeth, kunsthistoriker, mag.art.
(3) 221
- Falk-Jensen, A., kontorchef, cand.jur. †(2) 83
86 214
- Fode, Henrik, arkivar, mag.art. (3) 452 520
- Fox Maule, Anne, lektor, mag.scient. (3) 196
501 646
- Fridericia, L. S., professor, dr.med. †(2) 80 81
126
- Friemuth Petersen, Arne, universitetslektor,
mag.art. (3) 374
- Friis, Astrid, professor, dr.phil. †(2) 486
- Friis, Hj., stabsdyrlæge, dr.phil. †(2) 145
- Friis, Oluf, professor, dr.phil. †(2) 154
- Friis, Aage, professor, dr.phil. †(2) 60 62
- Frøland, Aleks., kontorchef †(3) 176 224 282
336 409 544 648
- Gad, Finn, forskerstipendiat, lektor, cand.mag.
(3) 109 231 238 252 358
- Galster, Georg, fil.dr. (2 og 3) 168 572
- Gejl, Ib, arkivar, cand.mag. (3) 179 186 556
- Glebe-Møller, Jens, professor, dr.teol. (3) 509
- Grandjean, Bredo L., kunsthistoriker (3) 632
- Green-Pedersen, Sv.E., lektor, mag.art. (3) 79
173
- Groes, Ebbe, direktør, cand.polit. (3) 460
- Grønvold, P., kontorchef, cand.polit. †(2) 49
- Hansen, Adolph, generalsekretær †(2) 138 380
- Hartmann, Godfred, forfatter (3) 379 383 529
598 615
- Hauberg, Poul, apoteker †(2) 335
- Hauch-Fausbøll, Th., direktør, genealog
†(2) 277
- Heegaard, Poul, professor, dr.phil. †(2) 113
245 248 647
- Heiberg, Steffen, museumsinspektør, mag.art.
(3) 72 311 314 318 320 422 423 457
- Heinesen, William, forfatter (3) 533
- Helmer Pedersen, Erik, lektor, dr.phil. (3) 326
351 470 620
- Helsted, Dyveke, museumsdirektør, mag.art.
(3) 236
- Hens, Henrik Andreas, cand.mag. (3) 36 201
336 389 450 527
- Henschen, Eva, museumsinspektør, mag.art.
(3) 556
- Hessela, Peder, redaktør, forfatter †(2) 498
- Hiort, Esbjørn, arkitekt (3) 351 490 503
- Højle, Bernt, højesteretsadvokat, dr.jur.
(3) 162 361 582
- Holdt, Jens, provst, dr.teol. †(2) 547
- Holm, Kjeld, sognepræst, mag.art. (3) 515
- Holm-Rasmussen, Torben, kandidatstipendiat,
mag.art. (3) 18 156
- Hove, Richard, dampmøller, musikhistoriker
†(2) 81
- Hvidt, Kristian, folketingsbibliotekar og -arki-
var, dr.phil. (3) 137
- Hvidt, Marie, cand.mag. (3) 480
- Hyldahl, Niels, professor, dr.teol. (3) 338
- Hæstrup, Jørgen, lektor, dr.phil.h.c. (3) 149 347
541 615
- Høeg, Ole, styrelseschef (3) 345
- Hørby, Kai, lektor, dr.phil. (3) 381 438
- Høybye, Poul, professor, dr.phil. (3) 580
- Ilsoe, Harald, forskningsbibliotekar, cand.mag.
(3) 596
- Irve, Bent, forfatter, kritiker (3) 582
- Iuul, Stig, professor, dr.jur. †(2) 55 122 183
358
- Jansen, Chr. R., arkivar, mag.art. (3) 160 388
407 534 591
- Jensen, Chr. Axel, museumsinspektør, mag.art.
†(2) 210 213
- Jensen, Hans, forfatter, dr.phil. †(2) 624
- Jensen, Klaus, overlæge, dr.med. (3) 610
- Jensen, Niels Martin, lektor, cand.mag. (3) 106
- Jespersen, Verner, redaktør (3) 169 298 340
- Jexlev, Thelma, arkivar, cand.mag. (3) 53 436
469 584 585
- Johannsen, Birgitte Bøggild, mag.art. (3) 593
- Johansen, Erik Korr, arkivar, cand.mag. (3) 68
155 195 293 339 457
- Jørgensen, Ellen, bibliotekar, dr.phil. †(2) 290
381 536
- Jørgensen, Harald, landsarkivar, dr.phil. (2 og
3) 87 88 117 135 223 249 272 287 331 424 426
429 565 602

- Jørgensen, Troels G., højesteretspræsident,
dr.jur. † (2) 125 176 302
- Jørgensen, V. Th., professor, cand.mag. (3) 590
- Jørnæs, Bjarne, museumsinspektør, mag.art.
(3) 194
- Kamp, A., redaktør, direktør † (2) 53 86 215
550 570
- Kejlbo, Ib Rønne, forskningsbibliotekar
(3) 178
- Ketting, Knud, cand.mag. (3) 151 445
- Kistrup, Jens, redaktør, mag.art. (3) 103 281
629
- Kjærgaard, Thorkild, cand.mag. (3) 157
- Kjærum, Poul, overinspektør, mag.art. (3) 516
- Klitgaard, C., postmester, forfatter † (2) 27 281
427
- Knudsen, Hans, landsarkivar, cand.mag.
† (2) 230 387 518
- Koch Jensen, P., redaktør, cand.polit. † (2) 74
180 186 189 229 293 396 521 593 621
- Koch Schiøler, Anna, forfatter † (2) 627
- Koppel, Vald., redaktør, cand.mag. † (2) 388
508
- Kornerup, Bjørn, ordenshistoriograf, dr.teol.
† (2) 29 163 215 216 260 285 309 359 389 404
405 417 448 490 507 522 526 532 578 592 600
605
- Kragelund, Minna, mag.art. (3) 369
- Kristensen, Marius, dr.phil. † (2) 270 355
- Krogh, Karen, mag.art. (3) 453 559
- Krogh, Torben, professor, dr.phil. † (2) 33 65
104 132 241 292 352 440 441
- Kruse, Margrethe, sygeplejekonsulent (3) 621
- Kyndal, Erik, universitetslektor, cand.teol.
(3) 496
- Kaalund-Jørgensen, F. C., statskonsulent
† (2) 346
- la Cour, Vilh., historiker, dr.phil. † (2) 346 405
438 448 562
- Lading, Aagot, rektor, cand.mag. † (2) 257
- Langkilde, H. E., arkitekt (3) 119
- Larsen, Helge, rektor, cand.mag. (3) 131 138
150 163 164 199 269 270 292 301 380 388 395
408 425 432 455 478 498 507 508 553 579 634
636 647 650
- Larsen, Kay, forfatter † (2) 79 118 173 517
- Lassen, Erik, museumsdirektør (3) 511
- Lauridsen, Finn H., overarkivar, cand.mag.
(3) 109 144 193 251 259 273 346 396
- Lidegaard, Mads, højskolelærer, cand.teol.
(3) 599
- Lindhardt, P. G., professor, dr.teol. (3) 13 44
46 47 71 116 143 213 333 359 370 476 526 532
547
- Linvald, Axel, rigsarkivar, dr.phil.h.c. † (2) 300
- Lund, Hans, højskoleforstander, cand.mag.
† (2) 146 391 415 479 493 494 531
- Lundgren, Henrik, universitetslektor, mag.art.
(3) 265
- Lunn, Sven, førstebibliotekar, mag.art.
† (2) 105 271 327 366 386
- Læssøe Müller, Paul, forfatter, mag.art.
† (2) 301 370
- Mackeprang, M., museumsdirektør, dr.phil.
† (2) 516
- Marks-Jørgensen, H., generalsekretær † (2) 406
- Markussen, Ingrid, lektor, mag.art. (3) 251
- Matras, Christian, professor, dr.phil. (2 og
3) 222 411
- Maurer, Bjarne Kudsk, stud.mag. (3) 445
- Millech, Knud, arkitekt † (2) 129 207
- Milthers, Aksel, professor, rektor † (2) 191 208
209 265 276 297 326 329 351 553 620
- Munch-Petersen, Erland, fagleder, dr.phil.
(3) 303 442
- Müller, Mogens, professor (3) 51
- Müller, Th. A., lektor, dr.phil. † (2) 198 623
- Møller Pedersen, Kurt, lektor, cand.scient.
(3) 248
- Neiiendam, Michael, kgl. konfessionarius, dr.teol.
† (2) 360
- Neiiendam, Robert, forfatter, dr.phil. † (2) 35
40 136 139 145 153 202 262 263 267 384 393 401
502 518 619
- Nicolaisen, K. K., lærer, forfatter † (2) 116
- Nicolaisen, Åge, stadsgartner, cand.hort.
(3) 140
- Nielsen, Erik A., universitetslektor, cand.mag.
(3) 615
- Nielsen, Gunnar Martin, sognepræst, forfatter,
(3) 97
- Nielsen, Lauritz, overbibliotekar, dr.phil.
† (2) 233 234 355 540
- Nielsen, P. Chr., lektor (3) 212
- Nordenbo, Sven Erik, universitetslektor,
mag.art. & cand.mag. (3) 365
- Norrie, Gordon, stabslæge, dr.med. † (2) 59
246 282 286 287
- Nygaard, Georg, redaktør, forfatter † (2) 259
260 273
- Nærå, Noe, afdelingsleder, dr.med. (3) 451
- Nørby, Viggo, direktør, cand.jur. (3) 410
- Nørgaard, Felix, cand.mag., programchef
(3) 130
- Nørgaard, Magna, kontorchef, cand.jur.
(3) 411
- Ohmeyer, A., overkontrollør † (2) 484
- Olsen, Otto, officer (2 og 3) 142
- Olsen, Vagn, rektor (3) 440

Forfattere

- Ostenfeld, Ib, overlæge, dr.med. (2 og 3) 182
353 356
- Paulli, R., overbibliotekar, dr.phil.h.c. †(2) 39
68 121 139 262 280 328 500 572
- Petersen, Carl S., overbibliotekar, dr.phil.
†(2) 123
- Petersen, Erik, forskningsbibliotekar, cand.mag.
(3) 371 475 495
- Petersen, H. F., præst †(2) 395
- Pihl, Mogens, professor, dr.phil. (3) 379
- Pinborg, Jan, professor, dr.phil. †(3) 382
- Plesner, K. F., lektor, dr.phil †(2) 539
- Plum, Niels Munk, biskop, dr.teol. †(2) 47
- Porse, Poul Ruggaard, politiassistent (3) 344
- Poulsen, Anders, forlagsleder, cand.psych.
(3) 461
- Preisz, Daniel, bibliotekar, mag.art (2 og 3) 36
482
- Rancke-Madsen, E., professor, dr.phil. (3) 46
294
- Rasmussen, S. V., skoleinspektør, dr.phil.
†(2) 361 634
- Reitzel-Nielsen, E., amanuensis, cand.jur. (2 og
3) 288 434 607
- Rerup, Lorenz, professor (3) 22 63 412 415 531
598 602
- Rimestad, Chr., forfatter, dr.phil. †(2) 377
- Rischel, Jørgen, professor, dr.phil. (3) 581
- Rockstroh, K. C., kaptajn †(2) 15 18 22 43 52
57 58 71 125 127 133 134 159 164 169 171 192
210 213 225 226 239 255 279 283 289 309 457
533 550 601 628
- Rostrup, Haavard, kunsthistoriker, dr.phil.
(3) 635
- Rubow, Paul V., professor, dr.phil. †(2) 31
- Ræder, Hans, bibliotekar, dr.phil. †(2) 198 235
580
- Sander-Hansen, C. E., professor, dr.phil.
†(2) 18
- Sass, Else Kai, professor, kunsthistoriker (2 og
3) 40 184
- Schepelern, Gerhard, kapelmester, lic.phil.
(3) 367
- Schepelern, Peter, universitetslektor, mag.art.
(3) 451
- Schiørring, Nils, professor, dr.phil. (2 og 3) 52
79 81 88 101 105 108 111 132 164 175 217 237
270 271 272 354 396 397 584
- Schjørring, Jens Holger, dr.teol. (3) 23
- Schultz, Sigurd, museumsdirektør, †(2) 188
258 289 372 403 434 465 468 470 512 514 526
577
- Schwarz Lausten, Martin, universitetslektor,
dr.teol (3) 446 578
- Sejr, Emanuel, overbibliotekar, dr.phil.
†(2) 449
- Sjøqvist, Viggo, fh. overarkivar, dr.phil. (3) 62
204 459 605
- Skjerbæk, Oluf J., overinspektør, cand.jur.
†(2) 152 168 217
- Skjerne, Godtfred, museumsdirektor, cand.jur.
†(2) 13
- Skov, Erling, sognepræst (3) 462
- Skovgaard-Petersen, Inge, universitetslektor
(3) 405
- Skovgaard-Petersen, Vagn, lektor, dr.pæd.
(3) 165 485 510
- Skovmand, Roar, professor, dr.phil. (3) 218
- Snorrason, Egill, professor, dr.med. & phil.
(3) 76 78 187 246 297 378 435 529 551
- Spärck, J. V., afdelingsforstander, lektor, dr.phil.
(3) 392
- Stavnstrup, P., redaktør †(2) 49 326 425 432
493 553 606
- Stenbæk, Jørgen, lektor (3) 377
- Sthyr, Jørgen, kunsthistoriker †(2) 52 225 551
- Stief, Carl, professor, dr.phil (3) 524
- Sutton, Gertrud Købke, kunsthistoriker (3) 254
- Swane, Leo, museumsdirektør †(2) 521 556
- Svendsen, Nicolai, amtsskolekonsulent †(2) 22
- Syrach-Larsen, C., arboretforstander, dr.agro.
†(2) 212
- Søholm, Ejgil, førstebibliotekar, cand.mag.
(3) 348 452
- Saaby, Svend, programsekretær (3) 204
- Tamm, Ditlev, professor, dr.jur. (3) 55 122 401
624
- Tandrup, Leo, lektor, dr.phil. (3) 83 332 399
418 427 431 505
- Thomsen, Albert, lærer, museumsleder
†(2) 335 421
- Thomsen, Carl Christian, professor, lic.agro.
(3) 633
- Thomsen, Hans Kargaard, arkivar (3) 300
- Thorborg, Karsten, cand.mag. (3) 255 649
- Thorkil-Jensen, N., professor, rektor (2 og
3) 167
- Thorlacius-Ussing, V., kunsthistoriker, dr.phil.
†(2) 631
- Thorval, A., professor, dr.med. †(2) 161
- Thorsen, Chr., redaktør, cand.polit. †(2) 433
- Toftegaard, Jens, direktør, cand.polit. †(2) 199
535
- Topsøe-Jensen, Th., kontreadmiral †(2) 69 86
96 97 103 222 235 258 285 288 317 406 434 523
537 546 578 591 618
- Torm, Frederik, professor, dr.teol. †(2) 51 476
- Torpe, Harald, rektor, professor, mag.art.
(3) 375
- Tryde, Ove, forlagsboghandler, †(2) 224 543

Forfattere

- Tuxen, S. L., afdelingsleder, dr.phil. (3) 98 129
- Wamberg, Niels Birger, mag.art. (3) 573
- Vangdrup, Arne, adjunkt (3) 391
- Weltzer, Carl, sognepræst †(2) 71
- Venge, Mikael, lektor, dr.phil. (3) 504
- Vestberg, Jens, børssekretær, cand.polit.
†(2) 155 160 387
- Wieth-Knudsen, Bodil, forfatter (3) 293
- Wiingaard, Jytte, universitetslektor, mag.art.
(3) 205 267 608
- Villadsen, Villads, museumsinspektør, mag.art.
(3) 179
- Vinding, Povl, brandchef, dr.techn. †(2) 180
181 237 279 284 291 534
- Witte, Jørgen, arkivar, mag.art. (3) 146 147 493
- Wivel, Ole, forlagsdirektør, forfatter (3) 530
- Wolff, Torben, docent, dr.phil. (3) 107 112 148
473 593 611
- Worsøe, Hans H., landsarkivar, cand.mag.
(3) 44 55 70 80 82 98 101 104 118 176 208 210
231 244 256 268 277 284 296 333 337 340 361
366 383 432 462 479 509 516 518 524 544 545
548 551 594 606 620
- Worsøe-Andersen, Ad., redaktionssekretær
†(2) 110
- Aagaard, Otto C., læge, dr.med. †(2) 32 142
183 438 510 545 613

BIOGRAFIER I BIND 13

- Schacht, H. Rosenstand, se Rosenstand Schacht, H.
- Schacht, Matthias 13
- Schack, slægt 13
- Schack, Albert 13
- Schack, Engel 15
- Schack, Hans, 1609–76 15
- Schack, Hans, 1642–1706 18
- Schack, Hans, 1852–1905 18
- Schack, Hans Egede 18
- Schack, Joachim 22
- Schack, O. D. 22
- Schack, Tage 23
- Schack-Rathlou, J. O. 24
- Schade, Caspar 27
- Schade, Hans 28
- Schade, Jens August 28
- Schade, Peder 29
- Schaffalitzky de Muckadell, Cai 30
- v. Schalburg, C. F. 31
- Schaldemose, Fr. 31
- Schaldemose, Vilhelm 32
- Schall, Claus 33
- Schall, Margrethe 35
- Schandorph, Niels Poulsen 36
- Schandorph, Sophus 36
- Schandrup, Jacob Knudsen 39
- Schanne, Margrethe 39
- Scharff, Harald 40
- Scharff, William 40
- Scharffenberg, Paul 43
- Scharling, slægt 44
- Scharling, C. E. 44
- Scharling, C. I. 46
- Scharling, E. A. 46
- Scharling, Henrik 47
- Scharling, Peter, se Scharling, C. E.
- Scharling, William 49
- Schat Petersen, L. W. 51
- Schaten, Hubert 52
- Schattenberg, Thomas 52
- Schau, Ernst 52
- Schau, G. 53
- Schauenburg, slægt 53
- Schaufuss, Peter 54
- Scheel, slægt 55
- Scheel, A. W. 55
- Scheel, Christen, 1743–71, se Skeel, Christen
- Scheel, H. H. 57
- Scheel, Heinrich Otto 58
- Scheel, Ludvig Nicolaus, se Scheele, L. N.
- Scheel, Moritz 58
- Scheel, Poul 59
- Scheel, Victor 59
- Scheel-Plessen, C. L. 60
- Scheel-Plessen, Carl 60
- Scheel-Plessen, Wulff 62
- Scheele, L. N. 63
- Scheibe, Johan Adolph 65
- Scheibel, Erik 68
- Scheidt, C. L. 68
- Scheller, Christian F. 69
- Schenstrøm, Carl 69
- Schepelern, slægt 70
- Schepelern, C. A. 71
- Schepelern, G. 71
- Schepelern, H. D. 72
- Schepelern, Vilhelm, 1844–1924 73
- Schepelern, Vilhelm, 1880–1955 73
- Schepler, Carl 74
- v. Scherewien, Carl Leopold 74
- Scherfig, Hans 75
- Scherz, Gustav 76
- Scheuermann, Holger 78
- Schilderup, Søren 79
- Schiemann, Augusta, se Schiemann, Christian
- Schiemann, Christian 79
- Schierbeck, slægt 80
- Schierbeck, George 80
- Schierbeck, N. P. 81
- Schierbeck, Poul 81
- Schiern, slægt 82
- Schiern, Einar Theodor Emmanuel 83
- Schiern, Frederik 83
- Schiern, H. C. 86
- Schiern, Niels Frederik Bernhard 86
- Schifter, Andreas 86
- v. Schilden-Huitfeldt, Heinrich 87
- Schildt, Melchior 88
- Schimmelmann, Charlotte 88
- Schimmelmann, Ernst 89
- Schimmelmann, Heinrich 92
- v. Schindel, Charlotte Helene 96
- v. Schindel, Conrad 96
- Schindler, Peter 97
- Schiwe, Wilhelm 97
- Schiødte, slægt 98
- Schiødte, Erik, se Schiødte, J. C.
- Schiødte, J. C. 98
- Schiøler, slægt 101
- Schiøler, E. Th. Lehn, se Lehn
- Schiøler, E. Th.
- Schiøler, Victor 101
- Schiøler Linck, V. 103
- Schioning, se Schoning
- Schionning, Peter C. 103
- Schiorring (Schjørring), slægt 104
- Schiorring, Chr. 104
- Schiorring, Johannes 105
- Schiorring, Niels 105
- Schiorring, Nils 106
- Schiott, Julius 107
- Schiott, Vald. 108
- Schiøtte, Magnus 109
- Schiøttz-Christensen, Alf 109
- Schiøttz-Christensen, L. 110
- Schiøtz, Aksel 111
- Schiøtz, Arne 112
- Schjellerup, H. C. F. C. 113
- Schjødt-Eriksen, Svend 114
- Schjørring, Jens 116
- Schjørring, Johanne 116
- Schjørring, P. 117
- Schlanbusch, Theodor Georg 117
- Schlegel, slægt 118
- Schlegel, Frederik 118
- Schlegel, Frits 119
- Schlegel, J. E. 121
- Schlegel, J. F. W. 122
- Schlegel, J. H. 123
- Schlegel, N. F. 125
- Schlegel, Otto 125
- Schleisner, C. A., se Schleisner, P. A.
- Schleisner, P. A. 126
- Schlepppegrell, F. A. 127
- Schlick, Benjamin 129
- Schlick, R. W. T. 129
- Schlüter, Karl 130
- Schlüter, Poul 131
- Schmedes, Erik 132
- Schmedes, Hakon 132
- v. Schmettau (Schmettow), slægt 133
- Schmettau, Frederik Vilhelm 133
- Schmettau, Gottfried 133
- Schmettau, Waldemar 134
- Schmettow, Woldemar Frederik 135
- Schmidt, Albrecht 136
- Schmidt, Alfred 137
- Schmidt, Anton 138
- Schmidt, August F. 138
- Schmidt, C. 139
- Schmidt, Christian 139
- Schmidt, Christian Frantz 140
- Schmidt, Erik Ib 140
- Schmidt, Eugen 142
- Schmidt, F. Th. 142

Biografier

- Schmidt, Ferdinand, se Schmidt, Christian
- Schmidt, Frederik 143
- Schmidt, Henrik 144
- Schmidt, Ivar 145
- Schmidt, J. 145
- Schmidt, J. H. 146
- Schmidt, Johannes 147
- Schmidt, Johs. 148
- Schmidt, Jørgen Haagen 149
- Schmidt, Karl 150
- Schmidt, Louis 150
- Schmidt, Niels, se Schmidt, Johannes
- Schmidt, Ole 151
- Schmidt, Peter 152
- Schmidt, Rasmus 153
- Schmidt, Robert 153
- Schmidt, Rudolph, 1836–99 154
- Schmidt, Rudolph, 1886–1955 155
- Schmidt, Valdemar 156
- Schmidt, Aage, se Roving, Ellen
- v. Schmidt-Phiselde(c)k, C. F. 157
- Schmidt-Phiseldeck, K. 158
- v. Schmidten, Ulrich 159
- Schmidth, M. N. 160
- Schmiegelow, Chr. 160
- Schmiegelow, Ernst 161
- Schmith, Poul 162
- Schmith, Tage Wøldike, se Wøldike Schmith, Tage
- Schmit, Inger Gautier 163
- Schnabel, Bernhard 163
- Schnack, Gustav 164
- Schnedler, G. S., se Schnedler-Petersen, Fr.
- Schnedler-Petersen, Fr. 164
- Schneekloth, Hans 165
- Schneevoigt, Georg 166
- Schneider, Andreas 167
- Schneider, Christopher 168
- Schneider, Josephine 168
- Schnell, Betty Mathilde, se Hennings, Betty
- Schnell, Johan, se Snell, Johan
- v. Schmitter, Michael
- Christoph 169
- Schoch, Aage 169
- Scholl, Anna Regina, se Tychsen, Anna
- v. Scholten, slægt 171
- v. Scholten, Jobst 171
- v. Scholten, Peter 173
- Schop, Johann 175
- Schorn, Willy 175
- Schou, slægt 176
- Schou, A. L. 176
- Schou, Andreas 176
- Schou, Axel 178
- Schou, Charles J. 179
- Schou, Christian 179
- Schou, Einar 180
- Schou, Erik 180
- Schou, H. H. 181
- Schou, H. J. 182
- Schou, Jacob Henric 183
- Schou, Jens 183
- Schou, Karl 184
- Schou, L. A. 186
- Schou, Lauritz 186
- Schou, Mogens 187
- Schou, P. A. 188
- Schou, Peter, se Skov, Peter
- Schou, Philip 189
- Schou, Rudolf 191
- Schou, Sven, se Schou, Philip
- Schou, Svend Aage 191
- Schou, Theodor 192
- Schou, Vilhelm 193
- Schouboe, F. C. 193
- Schouboe, Henrik 194
- Schoubye, Sigurd 194
- Schourup, Hans 195
- Schousboe, P. K. A. 195
- Schouw, Joachim Frederik 196
- Schow, Laurids Nielsen 198
- Schow, Niels 198
- Schovelin, Axel, se Schovelin, Julius, 1821–70
- Schovelin, Julius, 1821–70 199
- Schovelin, Julius, 1860–1933 199
- Schrader, Albert Julius Voss, se Voss Schrader, Albert
- Schrader, Johann Hermann 201
- Schram, Johan Christian Gustav, se Skram, Gustav
- Schram, Peter 202
- Schram-Nielsen, Erik 204
- Schreiber, Hans 204
- Schroeder, Erling 205
- Schroeder, Knud 206
- Schroeder, Rolf 207
- Schroll, slægt 208
- Schroll, G. F. 208
- Schroll, Gustav Frederik, se Schroll, Henning, ca. 1760–1833
- Schroll, Henning, ca. 1760–1833 208
- Schroll, Henning, 1838–1915 209
- Schroll, J. Zeuthen 210
- Schröder, slægt 210
- Schröder, Abel 210
- Schröder, Bernhard, se Schröder, Georg
- Schröder, C. H. 212
- Schröder, Christian 213
- Schröder, Daniel, se Schröder, Lorentz, † 1646
- Schröder, Eiler 213
- Schröder, Fr. 213
- Schröder, Frits 214
- Schröder, Georg 215
- Schröder, Hans, se v. Löwenhielm, Hans
- Schröder, Johan Wilhelm 215
- Schröder, Johannes, † 1677, se Schröder, Lorentz, † 1646
- Schröder, Johannes 216
- Schröder, Johannes E. 216
- Schröder, Lorentz, † 1644, se Schröder, Lorentz, † 1646
- Schröder, Lorentz † 1646, 217
- Schröder, Ludvig 218
- Schröder, Povl 221
- Schrödersee, Johan C. 222
- Schrøter, Johan Henrik 222
- Schubart, Herman 223
- Schubothé, J. H. 224
- Schule, C. 225
- v. der Schulenburg, slægt 225
- v. d. Schulenburg, Georg Ludvig 225
- v. d. Schulenburg, Hans Georg 226
- v. d. Schulenburg, Werner 226
- Schulin, Johan Sigismund 227
- Schulstad, Viggo 229
- Schult, Diderik 230
- Schulte, Jørgen 230
- Schultz, slægt 231
- Schultz, Børge Johan 231
- Schultz, C. G. 232
- Schultz, Frederik Hostrup 233
- Schultz, J. F. 234
- Schultz, J. M. 235
- Schultz, Johannes H. 235
- Schultz, Sigurd 236
- Schultz, Sven 237
- Schultz, Svend S. 237
- Schultz-Lorentzen, C. W. 238
- Schultze, Johann 239
- Schultzer, Bent 240
- Schultzer, Poul 241
- Schulz, J. A. P. 241
- Schumacher, slægt 244
- Schumacher, Albert, se Gylden-sparre, Albert
- Schumacher, Alex., se Schumacher, C. A.
- Schumacher, Andreas 245
- Schumacher, C. A. 245
- Schumacher, C. F. 246
- Schumacher, H. C. 248
- Schumacher, Jens Reimert 249
- Schumacher, Peder, se Griffenfeld, Peder Schumacher
- Schumacher, Peter Christian 250
- Schumann, Albert 250
- Schumann, Max 251
- Schur, Axel 251
- Schurmann, J. C. 251
- Schwabe, Joh. Frid. 252
- Schwalbe, Ole 254
- Schwanenflügel, H. 255
- v. Schwanewede, H. Frantz 255
- Schwartz, slægt 256
- Schwartz, Alba 256
- Schwartz, Athalia 257
- Schwartz, Carl G. F. 258
- Schwartz, Frans 258
- Schwartz, J. A. 259
- Schwartz, J. G. 260

- Schwartz, Josua 260
 Schwartz Nielsen, Thora 262
 Schwartzzen, Julius 262
 Schwartzkopf, Ed. O. 262
 Schwarz, Frederik 263
 Schwarz-Nielsen, J. C. A. 265
 Schwarzburg, Günther af, se Günther
 Schyberg, Frederik 265
 Schyberg, Robert 267
 Schythe, J. C. 268
 Schytte (Schythe), slægt 268
 Schytte, Andreas 269
 Schytte, Anna Johanne, se Schytte, Ludvig
 Schytte, F. 269
 Schytte, Frida 270
 Schütte, Gudmund 270
 Schytte, H. W. 271
 Schytte, Ludvig 271
 Schütz, Christian Ludvig 272
 Schütz, Heinrich 272
 Schäbel, Oluf 273
 Schäffer, Dietrich 273
 Schäffer, Fri(e)derich Christian 274
 Schäffer, Martin Gottlieb, se Schäffer, Dietrich
 Schäffer, Aage 275
 Schøler, N. P. 276
 Schøller, slægt 277
 Schøller, C. E. A. 277
 Schøller, Caspar 277
 Schøller, Georg 279
 Schøller, Knud 279
 Schönau, Frederik Christian, 1728–72 281
 Schönau, Frederik Christian, 1773–1829 280
 Schönberg, Ib 281
 v. Schönberg, Jørgen Johan Albrecht 282
 Schönberg, Karl 282
 v. Schönfeldt, Hans Christoph 283
 Schönheyder, slægt 284
 Schönheyder, Carl 284
 Schönheyder, Christian W. 285
 Schönheyder, Johan Christian 285
 Schönheyder, Johan Franciscus Gottlieb, 1701–77 286
 Schönheyder, Johan Franciscus Gottlieb, 1773–1850 287
 Schönheyder, Johan Henrich 287
 Schönheyder, Johan Martin 288
 Schönheyder, Ulrich A. 288
 Schönheyder Møller, Valdemar 289
 Schøning, C. F. 289
 Schøning, Gerhard 290
 Schönweller, G. 291
 Schött, Else 292
 Schaarup, Johannes 292
 Scotia, Petrus Davis de, se Petrus David de Scotia
 Sebbelov, Hanne 293
 Sebbelov, Holger 293
 Sebelien, John 294
 Seber, Peder Hansen 295
 Secher, slægt 296
 Secher, C. E. 296
 Secher, J. B. 297
 Secher, Julie, se Secher, William
 Secher, Knud, 1883–1956 297
 Secher, Knud, * 1907 298
 Secher, Ole, se Secher, Knud, 1883–1956
 Secher, V. A. 300
 Secher, William 301
 Seckman, Didrik 302
 v. d. See, Henrik 302
 Seeberg, Peter 303
 Seebblad, Otte Knudsen 305
 Seedorff, Hans Hartvig 305
 Seefeld, slægt 306
 Seefeld, Jacob 306
 Seefeld, Jørgen 307
 Seehusen, Svenn 308
 v. Seelen, Johann Heinrich 309
 Seerup, Jens Jørgensen 309
 Sefeldt, se Seefeld
 Segelcke, Th. R. 310
 Sehested, slægt 311
 Sehested, Christian 311
 Sehested, Christian (Christen) Thomesen, 1590–1657 314
 Sehested, Christian Thomesen, 1664–1736 317
 Sehested, Christoffer 318
 Sehested, F. 319
 Sehested, Hannibal, 1609–66 320
 Sehested, Hannibal, 1842–1924 326
 Sehested, Helga 326
 Sehested, Hilda 327
 Sehested, Jens Steen 328
 Sehested, Jens Thomesen 328
 Sehested, Karen 329
 Sehested, Knud 329
 Sehested, Malte 330
 Sehested, Mogens 330
 Sehested, Ove Ramel 331
 Sehested, Steen Maltesen 332
 Sehested, Thyra, se Sehested, F.
 Sehestedt Juul, Christian, se Juul, Christian Sehestedt
 Seidelin, slægt 333
 Seidelin, Anna Sophie 333
 Seidelin, Claus 335
 Seidelin, Hans 335
 Seidelin, Hans Hansen 336
 Seidelin, Jørgen Hansen, se Seidelin, Hans Hansen
 Seidelin, K. H. 336
 Seidelin, Mogens 337
 Seidelin, Paul 338
 Seidelin, S. 339
 Seidenfaden, slægt 340
 Seidenfaden, Erik, 1881–1958 340
 Seidenfaden, Erik, * 1910 340
 Seidenfaden, Gunnar 343
 Seidenfaden, Aage 344
 Seidlitz, Johann August, se Seydlitz, Johann August
 Seierup, H. C. 345
 Sejdelin, P. 346
 Sejerholt, Hans P. 346
 Sejr, Arne 347
 Sejr, Emanuel 348
 Selby, Char., se Selby, Charles
 Selby, Charles 349
 Selchau, Jørgen 351
 Selchau-Hansen, V. 351
 Seligmann, Hugo 352
 Sell, Adolph 353
 Selle, Thomas 354
 Selmar, Emil 355
 Selmer, H. P. 355
 Selmer, Harald 356
 Senn, Johannes 357
 Senstius, Kai 357
 Sevel, Frederik Christian 358
 Severin, Jacob 358
 Severinsen, P. 359
 Seydlitz, Johann August 360
 Shaw, Charles 361
 Sibbern, slægt 361
 Sibbern, F. C. 361
 Sibbern, Gabriel 365
 Siboni, slægt 366
 Siboni, Erik 366
 Siboni, Giuseppe 367
 Sick, Ingeborg Maria 368
 Siegmufeldt, Johanne 369
 Siemonsen, Lorenz 370
 Siesby, Gottlieb 370
 Siesbye, Alev 371
 Siesbye, O. 371
 Sievert, Erik, se Sievert, Otto
 Sievert, Otto 372
 Sievertz, Gerhard, se Sivers, Peter
 Sigbrit Villoms, se Villoms, Sigbrit
 Sigfred, konge, se Halvdan
 Sigrid, se Sven Estridsen
 Sigsgaard, Erik 373
 Sigsgaard, Jens 374
 Sigsgaard, Thomas 375
 Sigurdsson, Dora 376
 Sigurdsson, Elisabeth, se Sigurdsson, Dora
 Sigurdsson, Haraldur, se Sigurdsson, Dora
 Sigurjónsson, Jóhann 377
 Siiger, Halfdan 377
 Siim, J. Chr. 378
 Sikjær, Søren 379
 Sikker Hansen, Aage 379
 Silfverberg, Lene 380
 Simesen, Ingeborg 381
 Simon, † ca. 1187 381
 Simon, –1158–83– 381

Biografier

- Simon de Dacia 382
Simone, Kirsten 382
Simonsen, slægt 383
Simonsen, C. F. 383
Simonsen, Catharine 384
Simonsen, David 385
Simonsen, H. Cpr. 386
Simonsen, Hans 387
Simonsen, Harald 387
Simonsen, J. L. 388
Simonsen, Jesper 388
Simonsen, Jørgen 389
Simonsen, Konrad 390
Simonsen, M. 390
Simonsen, Magnus 391
Simonsen, Martin 391
Simonsen, Morten 392
Simonsen, Niels Juul 393
Simonsen, Ole, se Simonsen, Poul
Simonsen, P. 395
Simonsen, Palle 395
Simonsen, Poul 396
Simonsen, Rudolph 396
Simonsen, Sophus 397
Simonsen, Thorkild 397
Simony, Carl 398
Simun av Skarði, se Skarði, Simun av
Sinclair, Andrew 399
Sindballe, Kristian 401
Sinding, Elga 401
Sinding, Paul 402
Sinding, Stephan 403
Sinklar, Anders, se Sinclair, Andrew
Sinning, Jens 404
Sistinus, Theodoricus, se Aagesen, Truid
Sivard den Digre 405
Sivers, Berent 405
Sivers, Peter 406
Siversleth, Hans 406
Sjøqvist, Viggo 407
Sjorman, Niels L. 407
Skade, Hans 408
Skade, Niels Clausen, se Clausen, Niels
Skade, Rigmor 408
Skadhauge, Jeppe Poulsen 409
Skadhauge, Povl, se Skadhauge, Jeppe Poulsen
Skaft-Rasmussen, J., se Rasmussen, J. Skaft
Skagbo, se Skavbo, Claus Lauridsen
Skak Jensen, Niels 409
Skalts, Aksel 410
Skalts, Vera 411
Skandrup, Jacob Knudsen, se Schandrup, Jacob Knudsen av Skarði, Simun 411
Skarpenberg, Johan 412
Skau, Laurids 412
Skau, P. 415
Skautrup, Peter 416
Skavbo, Claus Lauridsen 417
Skave, Niels 417
Skeel, slægt 418
Skeel, Albret, † 1568 418
Skeel, Albret, 1572–1639 418
Skeel, Berte 421
Skeel, Christen, 1603–59 422
Skeel, Christen, 1623–88 423
Skeel, Christen, 1743–71 424
Skeel, Erik 425
Skeel, Fritz, se Skeel, Holger
Skeel, Holger 426
Skeel, Ingeborg 427
Skeel, Jørgen, 1578–1631 427
Skeel, Jørgen, 1656–95 429
Skeel, Jørgen Erik 429
Skeel, Mogens 430
Skeel, Otte 431
Skeel, Sophus 432
Skelderup, Michael, se Skjelderup, Michael
Skibsted, slægt 432
Skibsted, C. A. de Fine 433
Skibsted, Oluf V. de Fine 434
Skibsted, Poul 434
Skikkild, Chresten 434
Skinhøj, Erik 435
Skinkel, slægt 436
Skinkel, Bernike 437
Skinkel, Laurids 437
Skinkel, Morten 437
Skjalmsen, slægt, se Hvide
Skjalmsen, Ebbe 438
Skjalmsen, Toke 438
Skjelderup, Michael 438
Skjerbæk, Oluf J. 440
Skjerne, Carl 440
Skjerne, Godtfred 441
Skjold Rasmussen, Arne 442
Skjoldborg, Johan 442
Skjoldby, Aage 445
Skjær, Henry 445
Skodborg, Jørgen 446
Skomager, Hans Rasmussen 448
Skondelev, Johan 448
Skonning, Hans Hansen 449
Skonsvig, Jonas 450
Skot-Hansen, Mogens 451
Skotte, Peder, se Petrus David de Scotia
Skou, Jens Christian 451
Skou, Ove 452
Skou-Hansen, Tage 452
Skouboe, Else 453
Skov, Einard 455
Skov, Hans L. 456
Skov, Helge 456
Skov, Henry 457
Skov, Mikkel 457
Skov, P. E. N. 458
Skov, Peter 459
Skov Andersen, Gunnar 460
Skov Jørgensen, Ingvard 461
Skov-Kirsten 462
Skovgaard, slægt 462
Skovgaard, Anders 463
Skovgaard, Hans 464
Skovgaard, Joakim 465
Skovgaard, Johan Thomas 468
Skovgaard, Johanne 469
Skovgaard, K. 470
Skovgaard, Niels 470
Skovgaard, P. 473
Skovgaard, P. C. 473
Skovgaard, Suzette, se Holten, Suzette
Skovgaard Jensen, Søren 475
Skovgaard-Petersen, Carl 476
Skovmand, Helge 477
Skovmand, Roar 478
Skovmand, Sven, se Skovmand, Roar
Skovrøy, P. 479
Skram, slægt 479
Skram, Amalie 480
Skram, Erik 482
Skram, Gustav 484
Skram, Henriette 485
Skram, Jørgen 486
Skram, Laurids, se Skram, Jørgen
Skram, Peder 486
Skrike, Julius 489
Skriver, Mikkel, se Zelle, Mikkel
Skriver, P. J. 489
Skriver, Poul Erik 490
Skrok, Christiern Clausen 490
Skrubbeltrang, Fridlev 491
Skrum-sager, Hans Diderik Klop-penborg, se Kloppenborg-Skrum-sager, H. D.
Skrum-sager, Jutta
Kloppenborg 493
Skrum-sager, Jørgen N. H. 493
Skrum-sager, Niels 494
Skræppenborg, se Larsen, Peter
Skræppenborg-Nielsen, Johs. 495
Skydsgaard, Jens Erik 495
Skydsgaard, K. E. 496
Skytte, Jens 498
Skytte, Karl 498
Skytte, Knud, se Nielsen, Jakob, 1830–1901
Skytte, Mads 500
Skytte Christiansen, Mogens 500
Skyum-Nielsen, Niels 501
Skaaning, Hans Hansen, se Skonning, Hans Hansen
Skaanlund, Matthias 502
Skaarup, Frede 502
Skaarup, Hans Hartvig 503
Slagheck, Didrik 504
Slange, Niels Pedersen 505
Slangerup, Hans Olufsen 507
Slebsager, M. N. 507
Slengerik, Carl 508
Slenitz, Thomas 509
Slewerth, Gerhard 509

- Slomann, slægt 509
 Slomann, Emil 510
 Slomann, Herman 210
 Slomann, Vilhelm 511
 Slott-Møller, Agnes 512
 Slott-Møller, Harald 514
 Slok, Johannes 515
 Smid, Henrik, se Smith, Henrik
 Smidt, slægt 516
 Smidt, C. M. 516
 Smidt, Claus L., se Smidt, Claus Langhaar
 Smidt, Claus Langhaar 517
 Smidt, Peder 518
 Smidth, slægt 518
 Smidth, Anthon 518
 Smidth, Betty, se Smidth, Anthon
 Smidth, F. L. 520
 Smidth, Gustav 521
 Smidth, Hans 521
 Smidth, Jens Hansen 522
 Smidth, Peder H. C. 523
 Smith, slægt 524
 Smith, Birket, se Birket-Smith
 Smith, C. W. 524
 Smith, Carl Rohl 526
 Smith, Daniel 526
 Smith, Henrik 527
 Smith, J. L. 528
 Smith, Jeppe 529
 Smith, Johannes 529
 Smith, Jokum 530
 Smith, Jonathan 531
 Smith, Laurids 532
 Smith, Otto 533
 Smith, Ruth 533
 Smith, Sigurd 534
 Smith, Troels, se Smith, Daniel
 Smith, Wilh. 534
 Smith, Winkel 535
 Smorum, Jens 535
 Sneedorff, Frederik 536
 Sneedorff, Hans Christian 537
 Sneedorff, Jens Schelderup 539
 Sneedorff Birch, Fr., se Birch, Fr. Sneedorff
 Snell, Johan 540
 Sneum, Axel 540
 Sneum, Thomas 541
 Snorrason, Egill 542
 Sofie, se Sophie
 Soldenfeldt, Joseph 543
 Soldin, slægt 544
 Soldin, Salomon 544
 Sommer, slægt 545
 Sommer, A. G. 545
 Sommer, F. C. 546
 Sommer, F. L. 546
 Sommer, Hinrich Hieronymus 547
 Sommer, Mogens 547
 Sommer, Otto, 1856–1914 548
 Sommer, Otto, 1891–1931, se Sommer, Otto, 1856–1914
 Sommer, Otto Vilh., se Sommer, Otto, 1856–1914
 Sommer, Poul 549
 Sommerfeldt, E. J. 550
 Sommerfeldt, Erik 550
 Sonne, slægt 551
 Sonne, C. E. 551
 Sonne, Carl 551
 Sonne, Chr. 553
 Sonne, H. C. 555
 Sonne, H. Chr. 556
 Sonne, Jørgen, 1801–90 556
 Sonne, Jørgen, * 1925 558
 Sonne, Petrine 559
 Sophie, ca. 1141–98 560
 Sophie, 1498–1568 560
 Sophie, 1557–1631 561
 Sophie, –1181–, se Valdemar den Store
 Sophie, † 1247 562
 Sophie, † 1286 562
 Sophie, † 1325 el. 26 562
 Sophie Amalie 562
 Sophie Caroline 565
 Sophie Elisabeth 565
 Sophie Frederikke 566
 Sophie Hedevig 567
 Sophie Magdalene, 1700–70 567
 Sophie Magdalene, 1746–1813 569
 Sorensen, Chas. E. 570
 Sorgenfrei, Theodor 571
 Sorterup, J. B. 572
 Sorterup, Jørgen 572
 Soya, C. E. 573
 Soya Jensen, C. M. 577
 Span, Henrik 578
 Spandemager, Hans Olufsen 578
 Spandet, Niels Møller 579
 Spang-Hanssen, E. 580
 Spang-Hanssen, Ebbe 580
 Spang-Hanssen, Henning 581
 Spang-Hanssen, Aage 582
 Spang Olsen, Ib 582
 Spangberg, Morten 583
 Sparkiær, Peder 584
 Sparre, slægt 584
 Sparre, Claus Nielsen 585
 Sparre, Gørvel Fadersdatter 585
 Sparre, Jens 586
 Sparre, Jep Thordsen 587
 Sparre, Niels Clausen 588
 Sparre, Aage 589
 Sparre Andersen, Erik 590
 Sparso, Henning 591
 Speerschneider, Christian J. H. 591
 Spengers, Chr. 592
 Spend, Christen Nielsen 592
 Spendrup, Peter Matthias 593
 Spengler, Johan Conrad 593
 Spengler, Lorenz 593
 Sperling, slægt 594
 Sperling, Otto, 1602–81 595
 Sperling, Otto, 1634–1715 596
 Spies, Joachim 598
 Spies, Simon 598
 Spindler, Carl Julius 599
 Spithoff, Johannes 600
 Splitaf, Jakob 600
 Sponneck, slægt 601
 Sponneck, Georg Wilhelm v. Hedwiger 601
 Sponneck, Wilhelm, 1787–1874 602
 Sponneck, Wilhelm, 1815–88 602
 Sponneck, Wilhelm, 1842–1921 605
 Spormand, Peder 605
 Sporon, slægt 606
 Sporon, B. G. 606
 Sporon, Poul 607
 Sporon-Fiedler, Frederik 608
 Sprogø, Ove 608
 Spur, Bernhard 609
 Spärck, J. V. 610
 Spärck, R. 611
 Stach, Matthäus 613
 Stadfeldt, Asger 613
 Stadfeldt, S. A. 614
 Staffeldt, Jørgen 615
 Staffeldt, Mogens, se S., Jørgen v. Staffeldt, Schack 615
 Stage, Augusta, se Stage, Gottlob
 Stage, C. Frederik 618
 Stage, Georg 618
 Stage, Gottlob 618
 Stahl, Chr. 620
 Stallknecht, slægt 620
 Stallknecht, Jørgen 621
 Stallknecht, Kirsten 621
 Stamm, Ivan 622
 Stampe, slægt 623
 Stampe, Christine 623
 Stampe, Henrik 624
 Stampe (Bendix), Rigmor 627
 Stampe (Feddersen), Astrid 627
 Stange, Friderich 628
 Stangeland, Karin Michaëlis, se Michaëlis, Karin
 Stangerup, Hakon 629
 Stangerup, Henrik 630
 Stanley, Carl Frederik 631
 Stanley, Simon Carl 632
 Stapel, Christian 633
 Staphensen, Hans, se Stephanus, Johannes
 Starcke, C. N. 634
 Starcke, Henrik 635
 Starcke, Viggo 636
 Staun, C., se Poulsen, L. C.
 Stauning, Th. 637
 Stecher Christensen, E. 646
 Steemann Nielsen, E. 646
 Steen, Adolph 647
 Steen, Chr. 648
 Steen, Henriette 649
 Steen, Oluf 650

RETTELSER OG TILFØJELSER

Meddelelser om korrigerende og supplerende data, med kildeangivelse, modtages gerne af redaktionen.

BIND 1

Allen, Johannes. linje 5 f.o.: * 1889, læs 1889–1983.

Andersen, Alsing. linje 8 f.o.: efter Slagelse tilf.: † 18.8.1982.

Andresen, Ib. s. 187 v. sp. linje 2 f.n.: * 1885, læs 1885–1982.

Appel, slægtstavle. Forretningsfører Cornelius A. † 1983.

Ballin, Mogens. Tilf. til bibliografien: Peter Schindler: Mogens Francesco Ballin, 1936.

Bennike, Vagn. linje 6 f.o.: efter Frbg. tilf.: † 13.1.1983 i Hellerup.

Bergstedt, Harald. Tilf. til bibliografien: Peder Tabor: Situationer og profiler, 1967.

BIND 2

Bertram, Agnete. † 14.3.1983 i Kbh. (Lundehus), urne på Vestre kgd.

Blicher, Kai. † 24.12.1980 i Århus (Pauls), urne sst. (nordre kgd.).

Boel, Esper. linje 3 f.o.: * 1882, læs 1882–1979.

Boel, Marius. † 9.11.1979 i Marslev, begr. sst.

Bohr, Harald. linje 6 f.o.: efter Frbg. tilf.: † 6.1.1983 i Gentofte (Messias).

Borchsenius, Poul. † 6.3.1983 i Randers, begr. sst.

Borum, O. A. † 7.2.1983 i Kbh. (Sions), urne på Frbg. kgd.

Brandes, Edvard. s. 449 h.sp. linje 7 f.o.: cand. mag., læs mag.art.

Brandt, Hans. † 27.12.1982 i Fåborg, begr. sst.

Bro Larsen, Ellinor. † 8.4.1983 i Helsingør, begr. sst.

BIND 3

Brøndsted, Henning. linje 6 f.o.: efter Kbh. tilf.: † 12.2.1983 sst.

Bukdahl, Jørgen. † 2.11.1982 i Askov, begr. sst.

Bundgård Povlsen, Orla. † 10.10.1982 i Lyngby, begr. Sorgenfri kgd.

Böcher, Tyge W. † 15.3.1983 i Gentofte (Jægersborg), begr. Gilleleje kgd.

Bødker, Laurits. † 15.10.1982 i Karlebo sg., begr. Nivå kgd.

Bøggild, Jørgen. † 28.9.1982 i Kbh., begr. Bispebjerg kgd. Linje 10 f.o.: efter Kbh. tilf.: (Rosenvængets), † 12.5.1981 sst. (Jac.).

Carit Andersen, Poul. † 29.9.1982 på Frbg., urne på Søndermark kgd.

Christensen, Henry. linje 6 f.o.: efter sst. tilf.: † 9.4.1983 i Roskilde.

Cold, Ulrik. linje 3 f.o.: Lilly Martini (* 1902), læs Lilly Eleonora Martini (1902–83).

Dam, Mogens. † 4.11.1979 i Birkerød, begr. sst.

BIND 4

Elbek, Bent. linje 8 f.o.: 1957, læs 1947.

Engqvist, Thorvald. † 18.12.1982 i Gentofte, begr. sst.

Erik den Røde. Tilf. til bibliografien: Ólafur Halldórsson: Grænland i midladaritum, Reykjavik 1978.

Frederik VI. s. 544 v. sp. linje 31 f.o.: fætter, læs onkel.

Friderichsen, Carl. † 14.4.1982 i Kbh. (Pauls), begr. sst. (Holmens). Linje 9 f.o.: efter Fredericia tilf.: † 3.11.1981 i Kbh. (Pauls).

BIND 5

Gomard, Bernhard. linje 4 f.o.: * 1895, læs 1895–1982.

Grandjean, Bredo. linje 5 f.o.: efter Kbh. tilf.: (Garn.).

Grunwald, Morten. før Morten tilf.: Walter.

Gyda. linje 1: ca. 1160, læs ca. 1060.

Hald Terkelsen, Anna. † 8.7.1982 i Vedbæk, begr. i Asserballe.

Halstrøm, Fanny. † 14.4.1982 i Kbh. (Kastels), begr. sst. (Holmens).

Hansen, Emanuel. s. 591 v. sp. linje 2 f.o.: efter Randers tilf.: † 26.11.1982 på Frbg.

Hansen, Ingeborg. linje 6 f.o.: efter Fyn tilf.: † 21.7.1964 i Dalum.

Hansen, Max. linje 6 f.o.: Kbh., læs Ordrup (Skt. Andreas k.). Linje 10 f.o.: * 1894, læs 1894–1980.

Hansen, Robert L. † 29.12.1982 i Hillerød (Præstevang), begr. i Kbh. (Holmens).

Hansen, Aage. † 15.3.1983 i Jægersborg, urne på Mariebjerg kgd.

BIND 6

Hartmann, Ellen. † 22.2.1982 på Frbg., begr. Søllerød kgd.

Hartmann, J. P. linje 10 f.o.: * 9.5.1893 i Nykøbing F., læs: * 9.3.1893 i Nykøbing F., † 18.3.1983 i Belgien, begr. Ordrup kgd.

Havsteen-Mikkelsen, Sven. linje 8 f.o.: efter London tilf.: † 16.11.1982 i Bregninge på Ærø.

Hemmer Hansen, Eva. † 26.3.1983 i Århus (Pauls), begr. sst.

Herdal, Harald. linje 2 f.o.: Ålborg, læs Kbh.

Hvass, Frants. † 21.12.1982 i Kbh. (Helligånds), begr. Bispebjerg kgd.

Hvidt, Mogens. linje 4 f.o.: efter 1940 tilf.: i Kbh. (Garn.). Linje 5 f.o.: efter Frbg. tilf.: (Skt. Markus).

Hye-Knudsen, Johan. s. 645 linje f.n.: efter Odense tilf.: † 8.9.1982 i Hørsholm.

BIND 7

Ibsen, C. L. Tilf. til bibliografien: [Franz Bülow:] P. C. Ibsens sønners legat gennem 25 år, 1944.

Jacobsen, Herdis. † 30.5.1982 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.).

Jensen, Thomas, 1898–1963. linje 11 f.o.: efter Odense tilf.: † 5.8.1982 i Kbh.

Jordan, Vilhelm Lassen. † 3.2.1982 i Sidney, Australien, begr. i Gevninge.

Kaus, Baltser. linje 2 f.o.: efter Nielsdatter tilf.: (~ 2° 1584 med boghandler Peder Andersen).

Kehlet, Niels. linje 4 f.o.: efter Asmussen tilf.: * 22.12.1941 i Kbh. (Bethlehem), d. af violinist Svend *A. (* 1916) og Annegrethe Thomassen (* 1917).

Kemp, Arne. linje 5 f.o.: efter 1919 tilf.: på Frbg. (Solbjerg).

Kiilerich, Ole. † 27.3.1983 på Frbg. (Mariendal), urne på Søndermark kgd.

BIND 8

Kjærulff-Schmidt, Palle. linje 3 f.o.: * 1906, læs 1906–82.

Knudsen, Thorvald. s. 92 linje 21 f.o.: * 1902, læs 1902–82.

Koefoed-Petersen, Otto. † 24.4.1983 på Frbg. (Solbjerg), begr. sst.

Kragh, Erik. linje 6 f.o.: efter Hjørring tilf.: † 7.2.1983 i Hellerup (Helleruplund).

Kristensen, Sigvald. linje 2 f.o.: efter Kbh. tilf.: (Helligk.), † 21.11.1982 i Kbh. (Frue), begr. i Fårevejle.

Langgaard, Rued. s. 515 h.sp. linje 1 f.o.: på Frbg., læs: i Kbh. (Holmens).

Leif den Lykkelige. Tilf. til bibliografien: Ólafur Halldórsson: Grænland i midaldaritum, Reykjavik 1978.

Leth, slægtstavlen. Direktør Peter L. † 1982.

BIND 9

Madsen, Sofie. † 9.2.1982 i Roskilde, begr. Lille Lyngby kgd.

Madsen, Woldhardt. † 20.3.1983 i Skive, begr. sst.

Magnus, Reidar. linje 2 f.o.: Kbh., læs: Brovst, begr. i Kbh. (Vestre). Linje 4 f.o.: 1928. . . . Lippert, læs: 1.11.1928 i Kbh. (Trin.) med maler Vesta Theresia Lovise Lippert. Linje 5–6 f.o.: Kbh. . . . Olesen, læs: Kbh. (Trin.), d. af direktør Thorvald Alfred L. (1869–1945) og Ane Sophie Olesen.

Malinowski, Arno. linje 6 f.o.: efter Frbg. tilf.: † 3.3.1983.

Malinowski, Ivan. linje 3 f.o.: * 1898, læs 1898–1983.

Marcussen, Peter. s. 412 linje 22 f.o.: Korslunde, læs Karlslunde.

Marquard, Emil. v.sp. linje 5 f.n.: Før og Nu, læs Fortid og Nutid.

Møllerup, slægtstavle. Mette Møllerup † 1983.

BIND 10

Moritzen, Henning. linje 5–6 f.o.: Betty Krohn, læs Betty Emilie Krohn, * 26.5.1924 i Kbh. (Garn.).

Moseholm, Erik. linje 4 f.o.: * 1899, læs 1899–1983.

Munk, Sigvard. † 10.4.1983 i Kbh. (Helligånds), begr. sst. (Vestre).

Nielsen, A. W. † 2.11.1982 i Kbh., begr. Randlev kgd. Linje 4 f.o.: 6.5.1905, læs 6.4.1905.

Nielsen, Jørgen, 1902–45. linje 7 f.o.: efter Sønderborg tilf.: † 9.9.1982 i Kbh. (Helligånds).

Noe-Nygaard, Arne. linje 7 f.o.: efter Holbæk amt tilf.: † 8.4.1983 i Helsingør.

Nyholm, Jens. † 27.1.1983 i Santa Barbara, Californien.

Nørby, Einar. † 12.1.1983 i Kbh. (Holmens), begr. Bispebjerg kgd.

Nørby, Ghita. linje 2 f.o.: * 1896, læs 1896–1983. Linje 7–8 f.o.: Henrik . . . Frbg., læs: Henrik Rosing Wiehe, * 9.2.1927 på Frbg., s. af in-

spektor Niels Otto Rosing W. (1897–1948) og Eva Reventlow (1901–69).
Odgaard, Marie. † 10.12.1982 i Odby, Thy, begr. sst.
Oldrup, Edith. † linje 6 f.o.: efter Stockholm tilf.: † 8.4.1983 i Helsingborg (Skt. Maria).

BIND 11

Olsen, Aksel. † 2.7.1982 i Kolding, begr. sst. (sdr. kgd.).
Pallis, Svend. v. sp. linje 4 f.n.: efter 1920–42 tilf.: og professor i religionshistorie ved Kbh.s univ. 1943–64.
Paludan, Jacob. linje 10 f.o.: * 1885, læs 1885–1982.
Paludan-Müller, slægtstavle. Martin Mathæus Caspar P.-M.: cand.pharm., læs exam.pharm.
Peary, Robert. s. 192 linje 22–23 f.o.: James Cook, læs Frederick Albert Cook.
Permild, Verner. † 3.2.1983 i Dragør, urne på Dragør kgd.
Petræus, Theodor. Tilf. til bibliografien: Erik Iversen i Fund og forskning XXII, 1976 89–106.
Pinborg, Jan. † 24.9.1982 i Blovstrød, begr. i Kbh. (kat. Vestre). Linje 3 f.o.: efter 1908 tilf.: ~ 2° 1942 med Hilda Schmidt Madsen, * 1911. S. 376 linje 9 f.o.: P. var 1963–73 redaktør af Catholica, læs: P. var 1964–72 medredaktør af Catholica.
Plesner, Johan. Tilf. til bibliografien: Karl Bjarnhof: Det gode lys, 1957 105–14 137–40 165–68 172–75.
Poulsen, Holger. † 3.12.1982 i Herstedøster.
Pundik, Herbert. h. sp. linje 4–5 f.o.: ugeavisen Davar, hvorfra han siden 1965, læs: dagbladet Davar, hvorfra han siden 1970.

BIND 12

Refslund Thomsen, Ingeborg. R. 1964. Tilf. til bibliografien: Levnedberetning i ordenskapitlet.

Rendtorff, Conrad. † 9.11.1982 på Frbg., begr. Tibirke kgd.
Reumert, slægtstavle. Højesteretssagfører Michael R. † 1983.
Reventlow, Ditlev, 1712–83. Tilf. til bibliografien: Breve i Rigsark. og Det kgl. bibl.
Rode, Gotfred, 1830–78. s. 259 linje 17 f.o.: Hammerik, læs Hammerich.
Rosenkilde, Volmer. h. sp. linje 23 f.o.: 1932, læs 1937.
Rosenkrantz, Palle, 1867–1941. linje 6 f.o.: 11.11.1892 i Kbh., læs: 11.11.1897 i Kbh. (Skt. Johannes).
Rosenørn, Mathias Hans. Rettelse i bibliografien under lit.: H. G. Olrik . . . 37 erstattes med H. G. Olrik: Erindringsbilleder, 1969 63–68.
Rostgaard, Frederik. Tilf. til bibliografien: Knud Larsen: Frederik Rostgaard og bøgerne, 1970.
Rostrup, Haavard, linje 5 f.o.: efter ~ 1° tilf.: 18.5.1934. Linje 6 f.o.: efter Kbh. tilf.: d. af arkitekt Carl Gustav F. (1875–1941) og Vilhelmine Marie Wendt (1880–1975).
Rothe, Bendt. R'. 1981. Tilf. til bibliografien: Levnedberetning i ordenskapitlet.
Rothenborg, Aage. † 16.2.1983 i Kbh. (Sions), begr. sst. (Mos. Vestre).
Rovsing, Thorkild. Tilf. til bibliografien under lit.: Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972.
Ryge, Andreas Nicolaus. Tilf. til bibliografien: Frede P. Jensen: Bidrag til Frederik II's og Erik XIV's historie, 1978 58–61.
Rønne, Torben. linje 5 f.o.: efter 1945 tilf.: i Svendborg (Vor Frue). Linje 6 f.o.: efter Hofmann-Olsen tilf.: * 25.11.1923 i Kbh. (Cit.).
Sadolin, Ebbe, † 4.11.1982 på Frbg., begr. Valloby kgd.
Saltoft, Eduard. Tilf. til bibliografien: Viggo Sjøqvist: Danmarks udenrigspolitik 1933–1940, 1966.
Sandfeld, Gunnar. R. 1981. Tilf. til bibliografien: Levnedberetning i ordenskapitlet.
Scavenius, C. C. h. sp. linje 16 f.o.: efter staten tilf.: 1969 blev han oberstløjtnant af reserven.

Schacht-Stein